2q. 1. 86

FRANCISCI SUAREZ,

Granatensis, Doctoris Theologi, &
IN CONIMBRICENSI ACADEMIA
Sacrarum Literarum Primarii Professoris,

TRACTATUS DE LEGIBUS, AC DEO Legislatore,

IN

Decem Libros distributus, utriusque Fori hominibus non minus utilis, quam necessarius.

BIBL. CANT. ACAD.

LONDINI,
Sumptibus *J. Dunmore, T. Dring, B. Tooke & T. Sawbridge.*
ANNO MDCLXXIX.

'73-1710

~~754.93~~

TRACTATUS
DE
LEGIBUS,
ET
Legiſlatore Deo.

PROOEMIUM,

Subjectum & rationem totius Operis continens.

NULLI mirum videri debet, ſi homini Theologiam profitenti Leges incidant diſputandæ. Theologiæ namque eminentia ab ejus ſubjecto eminentiſſimo derivata omnem excludit rationem admirandi. Imo ſi res ipſa recte diſpiciatur, palam erit, ita legum tractationem Theologiæ ambitu concludi, ut Theologus ſubjectum ejus exhaurire non valeat, niſi legibus conſiderandis immoretur. Deus enim, ut multis aliis titulis à Theologo, ita illo expendi debet, quod ultimus ſit finis, ad quem tendunt creaturæ rationis participes, & in quo unica illarum felicitas conſiſtit. Hinc ergo fit, ut doctrina ſacra, & finem hunc ultimum reſpectet, & viam ad eum comparandum doceat. Neque vero Deus ſolummodo eſt finis & veluti ſcopus, ad quem creaturæ intellectuales tendunt, ſed etiam eſt cauſa ſui comparandi. Nam creaturas ſuas regit, &, oſtenſa via, ad ſe ducit; & ne à recto itinere deflectant, admonendo compeſcit, deflectenteſque ſua ineffabili providentia revocat, ac reducit, doctrina illuminando, conſiliis monendo, legibus cogendo, & præcipue ſuæ gratiæ auxiliis adjuvando, ut jure merito inclamet Eſaias; *Dominus legifer noſter, Dominus rex noſter, ipſe ſalvabit nos.* Quoniam igitur hujus ſalutis via in actionibus liberis, morumque rectitudine poſita eſt, quæ morum rectitudo à lege tanquam ab humanarum actionum regula plurimum pendet; idcirco legum conſideratio in magnam Theologiæ partem cedit; & dum ſacra doctrina de legibus tractat, nihil profecto aliud quam Deum ipſum ut legiſlatorem intuetur.

Recte ſane, inferat aliquis, ſi Theologus divinarum legum terminis contentus humanas non invadat, quas jure merito vel morales Philoſophi, vel juris utriuſque Profeſſores ſibi poſſunt vendicare. Si enim Theologus de legibus agit, quatenus à Deo legiſlatore derivantur, profecto alienum faciet, ſi ad alios divertat legiſlatores. Adde, quod cum Theologia ſit doctrina ſupernaturalis, ei debet prohiberi deſcenſus ad ea, quæ hauriuntur à natura, & nihil ſupra illam evehuntur: alioqui naturalis Philoſophus ultra naturales leges, divinas etiam conſideret, Juris Cæſarei, vel etiam Pontificii profeſſores ſibi uſurpent divinarum legum documenta, quod in promptu eſt, quam ſit à ſcientiarum concordi diviſione alienum.

Hæc tamen non magni momenti sunt, & unico fere verbo diluuntur, considerando, sicut omnem paternitatem, ita etiam omnem legislatorem à Deo derivari, omniumque legum auctoritatem in eum esse ultimo refundendam. Si namque lex sit divina, ab ipso proxime dimanat: sin humana, ab homine certe, ut Dei ministro, & vicario sancitur, ut testatur Apostolus ad Romanos. Non immerito igitur sub hac saltem ratione omnium legum discussio est Theologicæ facultatis: nam cum ejus sit, Deum ut legislatorem intueri, Deusque sit universalis legislator, vel suppositi immediatione, vel virtutis, ut Philosophi sermocinantur, eandem doctrinam sacram universas leges attingere necesse est. Deinde Theologicum est negotium conscientiis prospicere viatorum; conscientiarum vero rectitudo stat legibus servandis, sicut & pravitas violandis, cum lex quælibet sit regula, si ut oportet servetur, æternæ salutis assequendæ; si violetur, amittendæ; ergo & legis inspectio, quatenus est conscientiæ vinculum, ad Theologum pertinebit. Tandem Catholica fides non solum docet, quatenus parendum sit Deo supernaturaliter præcipienti, sed etiam quid natura vetet, jubeat, vel permittat; & quatenus obediendum sit potestatibus sublimioribus, ut Paulus dixit, atque adeo quatenus parendum sit tum Ecclesiasticis legibus, tum laicis, ante oculos nobis ponit. Ergo ex his fidei fundamentis Theologi est colligere, quid in hoc, aut in illo legum genere sit habendum.

Atque hinc licet intelligere, quomodo Theologia munus hoc sine ulla imperfectione, vel confusione perficiat, quia nimirum, sub altiori lumine de legibus tractat. Nam in primis Philosophi morales multa de legibus disputant; Plato enim duodecim libros de legibus scripsit, quos fere Cicero ad tres reduxit. Aristoteles vero licet proprium opus de legibus non reliquerit, in suis moralibus multa sparsim de legibus tradidit, sicut & Seneca, Plutarch. & alii. Veruntamen hi Philosophi tantum jurisprudentiæ principia videntur tradidisse. Nam fere de solis humanis legibus tractarunt, quæ ad rempublicam, & civitatem in justitia & pace continendam convenientes sunt, & ad summum de naturali jure, quatenus humana ratione ostendi potest, & moralem honestatem virtutum acquisitarum dirigit, nonnihil attigerunt. Atque eandem fere rationem in legibus ferendis tenuerunt Imperatores, ut alii civilium legum conditores: nam philosophia tanquam fundamento usi, ex illa leges civiles rationi consentaneas deduxerunt: unde Cicero in libro primo de Legib. hoc maxime efficere conatur, ut ex intimis philosophiæ jurisprudentiam hauriendam esse confirmet; cui consonat illud Ulpiani in l. 1. ff. de justit & jur. *Veram Philosophiam, non simulatam affectamus.* Unde fit, ut juris civilis prudentia nihil aliud sit, quam quædam philosophiæ moralis ad regendos, ac gubernandos politicos reipublicæ mores applicatio, seu extensio. Ideoq; ut aliquam veræ scientiæ rationem participet, philosophiæ conjungi, seu subalternari necesse est. Tota vero hæc legum consideratio non transcendit naturalem finem, imo neq; omni ex parte illum attingit, sed quatenus ad externam justitiam, & pacem reipublicæ tuendam necessarium est.

At leges Canonicæ ad supernaturalem ordinem spectant, tum quia à potestate Petro data ad pascendum Christi gregem derivantur, tum etiam quia ex principiis divini juris originem ducunt; illudq; quoad fieri potest, & expedit, imitantur. Propter quod dixit Innocent. III. in cap. *qualiter, & quando* 2. *de accusat.* Canonicas sanctiones ex auctoritatibus veteris & novi Testamenti processisse. Possumus tamen nihilominus in ipsis Canonibus duos fines distinguere; unus est, in toto Ecclesiastico statu debitum ordinem

ordinem politicum constituere, pacem & justitiam custodire, & omnia quæ ad forum externum Ecclesiasticum spectant, recta ratione moderari : alius est, omnia quæ ad divinum cultum & salutem animarum, ac puritatem fidei & morum spectant, recte & prudenter ordinare. Juris ergo canonici Interpretes per se ac ex proprio instituto, superiori fine & ratione sacros canones considerant ac interpretantur. Theologia v. sub altiori ratione hæc omnia complectitur : nam jus ipsum naturale considerat, vel supernaturali ordini supponitur,& ab illo firmitatem majorem accipit ; leges v. civiles solum,vel ut de earum honestate ac rectitudine per altiores regulas dijudicet, vel ut obligationes conscientiæ, quæ ex illis oriuntur, juxta principia fidei declaret : sacros autem canones & Pontificum decreta, ut conscientiam ligant, & ad æternam salutem dirigunt, tanquam sibi proprias recognoscit & vendicat, ac subinde in omnibus his legibus primariam originem & ultimum finem sub divino lumine inquirit : quo modo sc. à Deo ipso originem habeant, quatenus potestas ad illas ferendas in Deo primarie existit, & ab ipso ad homines aut naturali aut supernaturali via dimanet & cum illis semper influat & cooperetur. Ac denique declarat, quomodo leges omnes mensuræ sint humanarum actionum in ordine ad conscientiam, & consequenter quantum ad meritum & demeritum æternæ vitæ conferant.

Neque vero hanc de Legibus tractationem primi inter Theologos adorimur. Duces enim habemus omnis ætatis gravissimos Scriptores, & in primis D. Th. in sua 1. 2. à q. 90. usque ad 109. hanc methodum servat in doctrina de Legibus tradenda, quem ibi expositores sunt imitati, & præsertim Soto duobus primis libris de justitia & jure : & D. Antonin. 1. p. Theol. à tit. 11. usque ad 18. Idem observavit Alens. 3. p. à q. 26. usque ad 60. Vincent. Belvac. in spec. mor. l. 1. p. 2. per novem primas disputationes, & aliqua de singulis legibus attigit Gerson 3. part. tract. de vita spir. lect. 2. & seq. & p. 1. tract. de potest. eccl. præsertim consid. 13. Magister autem Sent. pauca de divinis legibus attigit in 3. à dist. 37. usque ad finem, quem alii imitati sunt, quia solum expositorum munus assumpserunt. Alii etiam Theologi peculiares tractatus de quibusdam legibus ediderunt, ut Guil. Paris. 1. p. Sum. l. 2. quem de legibus inscripsit, licet de solis præceptis legis veteris fere disputet. Et Castro scripsit de leg. pœnal. & Driedo in opere de lib. Christ. erudite de omni gen. legum disseruit, ut alios omittam. Itaque communis Theologorum consensus est, legem tam secundum communem rationem suam, quam prout ad omnes species suas descendit, ad sacræ doctrinæ considerationem spectare.

Ex dictis igitur constat, quæ sit hujus Tractatus subjecta materia, & sub qua ratione circa illam versetur. Quamobrem ad hunc scopum intendentes non erit difficile summam omnium,quæ tractanda sunt,& rationem dicendi, ac methodum servandam præ oculis ponere. Dicemus enim primo de lege in communi,& deinde ad singulas species descendemus,& in singulis ea tantum, quæ nostro fini accommodata fuerint, considerabimus, ita ut, quantum in nobis fuerit, nihil, quod Theologici sit instituti, prætermittamus, ne S. Doctrinæ terminos transilire videamur.

INDEX

INDEX LIBRORUM,

Qui in hoc

VOLUMINE CONTINENTUR.

Lib. I. *De natura legis in communi, de ejusque causis & effectibus*, pag. 5.
Lib. II. *De lege æterna, naturali, & jure gentium*, pag. 57.
Lib. III. *De lege positiva humana secundum se, & prout in pura hominis natura spectari potest, quæ lex etiam Civilis dicitur*, pag. 113.
Lib. IV. *De lege positiva Canonica*, pag. 207.
Lib. V. *De varietate legum humanarum, & præsertim de pœnalibus & odiosis*, pag. 251.
Lib. VI. *De interpretatione, mutatione & cessatione legum humanarum*, pag. 355.
Lib. VII. *De lege non scripta, quæ Consuetudo appellatur*, pag. 436.
Lib. VIII. *De lege humana favorabili, seu de Privilegio*, pag. 496.
Lib. IX. *De lege divina positiva veteri*, pag. 615.
Lib. X. *De lege nova divina*, pag. 696.

Indices Capitum horum Librorum in initio unicujusque Libri inveniuntur.

INDEX CAPITUM

LIBRI PRIMI.

De Legibus in communi.

Cap. I. *Quid nomine legis significetur.*
Cap. II. *Quid jus significet, & quomodo ad legem comparetur.*
Cap. III. *De necessitate & varietate legum.*
Cap. IV. *Qui actus sint necessarii ad legem ferendam.*
Cap. V. *In quo actu lex formaliter consistat.*
Cap. VI. *Utrùm de ratione legis sit, ut pro communitate feratur.*
Cap. VII. *Utrùm sit de ratione legis ob commune bonum ferri.*
Cap. VIII. *Utrùm de ratione legis sit ut publica potestate feratur.*
Cap. IX. *De aliis conditionibus legis ex D. Isidoro.*
Cap. X. *Utrùm perpetuitas sit de ratione legis.*
Cap. XI. *Quæ & qualis promulgatio sit de ratione legis.*
Cap. XII. *Expenditur legis definitio juxta positas conditiones.*
Cap. XIII. *An effectus à lege intentus sit facere subditos bonos.*
Cap. XIV. *Utrùm adæquatus effectus legis sit obligare subditos.*
Cap. XV. *An legis effectus rectè in quatuor dividantur.*
Cap. XVI. *An omnis lex prædictos effectus efficiat, &c.*
Cap. XVII. *Utrùm sint alii effectus legi præter numeratos.*
Cap. XVIII. *De his qui legi subjiciuntur ac obligantur.*
Cap. XIX. *Expenduntur aliqua testimonia Scripturæ, quibus abutuntur hæretici.*
Cap. XX. *An in lege fieri possit mutatio, & quotuplex sit.*

LIBER

LIBER PRIMUS.

DE LEGE In Communi,

EJUSQUE NATURA, CAUSIS, & EFFECTIBUS.

IN hoc primo libro, ſervando doctrinæ ordinem, ſolùm de generali ratione legis diſputabimus; præmittemus tamen diviſionem legis in membra ſua, ut aliqua eorum notitia ſalem confuſa habeatur. Quia licèt in hoc libro ea tractanda ſint, quæ omnibus legibus fuerint communia, abſtrahendo quoad fieri poſſit ab his, quæ ſingulis ſpeciebus ſunt propria; nihilominus ſæpe oportebit ſpecierum mentionem facere, ut ea, quæ communia ſunt, meliùs intelligantur; & ideo neceſſe eſt, ut de ſpeciebus ipſis aliqua notitia tradatur. Ut autem clariùs procedamus, priùs de nomine, ac ratione legis aliquid præmittendum eſt.

CAPUT PRIMUM.

Quid nomine legis ſignificetur?

1. *Legis definitio ex D. Th.*

DIvus Thomas 1. 2. q. 90. artic. 1. ita deſcribit quid nominis legis: *Lex eſt quædam regula, & menſura, ſecundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur.* Quæ deſcriptio nimis lata, & generalis videtur; ſic enim lex non ſolùm in hominibus, ſeu rationalibus creaturis, ſed etiam in reliquis locum habebit: nam unaquæque res ſuam regulam habet, & menſuram, ſecundùm quam operatur, & inducitur ad agendum, vel retrahitur ab agendo. Lex item non ſolùm in moralibus, ſed etiam in artificialibus, nec ſolùm in bonis & honeſtis, ſed etiam in turpibus verſabitur, quia etiam artes, ſive licitæ, ſive illicitæ, habent ſuas regulas, & menſuras, juxta quas vel ad operandum, vel ad abſtinendum ab opere inducuntur. Denique (quod difficilius videtur) ſequitur, conſilium eſſe ſub lege comprehenſum: nam etiam eſt quædam regula, & menſura operationis bonæ ad meliorem inducens, & à minùs bona retrahens: conſtat autem ſecundùm fidem conſilia à præceptis diſtingui, & conſequenter ſub lege propria non comprehendi.

2. *Leg. diviſio ex Platone.*

Circa hoc notari in primis poteſt diviſio, quæ ex Platone ſumitur in Dialogo Minos, ſeu de lege, ubi duplicem diſtinguit legem, artis, & morum, cui tertium membrum addere poſſumus, ordinis, ſeu propenſionis naturæ ex eodem Platone in Timæo, & Gorgia. Ubi quadruplicem legem diſtinguens, quandam vocat naturalem, de qua diviſione infra *in cap.* 3. aliqua dicemus. Nunc per naturalem non intelligemus illam, quæ eſt in hominibus, de qua etiam poſtea dicturi ſumus: ſed eam, quæ rebus omnibus ex inclinatione ab Auctore naturæ indita convenit; ita enim illam videtur explicare Plato, quamvis etiam in hominibus nobiliori modo eſſe fateatur. Unde hæc tertia acceptio metaphorica eſt: nam res carentes ratione non ſunt proprie capaces legis, ſicut nec obedientiæ. Efficacia ergo divinæ virtutis, & neceſſitas naturalis, quæ in his rebus inde reſultat, per metaphoram lex appellatur. Conſonátque phraſis Scripturæ, *Quando certâ lege, & gyro vallabat abyſſos*, & infra, *Et legem ponebat aquis ne tranſirent fines ſuos.* Atque hæc lex menſuræ nomine ſignificatur: *Quis poſuit menſuras ejus, ſi noſti?* & infrà, *Quis concluſit oſtiis mare? & dixit, Huc uſque venies*, &c. Et juxta hanc etiam ſignificationem ſolet inclinatio naturalis, legis nomine ſignificari, vel quia eſt menſura operationis, ad quam inducit; vel quia eſt ex lege conditoris. Solet enim vocari lex, & ipſa regula, & opus, ſeu effectus ejus, quatenus eſt illi conformis: ſicut ars interdum appellatur ipſum artificium. Quomodo intelligi poteſt illud, *Non auditores tantum, ſed factores legis* (i. operis lege præcepti) *juſtificabuntur*; &, *Moyſes dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem.* Quamvis ibi poſſit etiam verbum *faciendi* in alia ſignificatione pro verbo obſervandi ſumi.

Proverb. 1.

Job 38.

Rom. 2. *Joan.* 7.

3.

Juxta hanc etiam priorem acceptionem intelligi poteſt Paulus, cum inclinationem ſentientis appetitus legem membrorum, & legem peccati appellat ad Rom. 7. quam D. Thomas d. q. 90. art. 1. ad 1. & q. 90. art. 6. legem fomitis appellavit. Declarat autem ibi, fomitis inordinatam inclinationem vocari legem: non formaliter, ut lex eſt menſura, ſed participative, ut ſolet dici de menſurato per legem. Unde ſentit D. Thomas inclinationem appetitus ſecundum ſe non vocari legem, ſed quatenus ex lege Dei puniente privata eſt rectitudine originalis juſtitiæ propter peccatum originale. Nam hoc modo inordinatio fomitis non eſt mere naturalis, ſed eſt pœna peccati, & ita dicitur lex tanquam effectus divinæ legis. Quod etiam videtur ſenſiſſe Auguſt. lib. 1. ad Simplic. q. 1. dicens, *Quam ſarcinam prementem, & urgentem, ideo legem appellat, quia jure ſupplicii, divino judicio tributa, & impoſita eſt*, utique removendo juſtitiam, quæ contrariam rectitudinem tribuebat.

D. Thom.

D. Auguſt.

4.

Sed licèt hæc vera ſint, nihilominus videtur ipſa inclinatio appetitus, ut merè naturalis eſt, poſſe vocari lex eo modo, quo inclinatio naturalis

turalis æquè lex appellatur. Sic enim in homine in puris naturalibus eſſet illa lex fomitis, licèt non eſſet pœna peccati. Item etiam nunc videtur fomitis propenſio vocari lex non ſolùm quia effectus legis, ſed etiam quia eſt quaſi menſura, & regula ſenſualium motuum, & ideo à Paulo lex membrorum vocata eſt, quia membris corporis ſpecialiter dominatur. Unde *Auguſt.* eſt illud Auguſtini lib. 5. Geneſ. ad lit. c. 10. *Motum illius legis, quæ repugnat legi mentis, in membris ſuis habere meruerunt.* Et inde etiam lex peccati vocata eſt, non ſolùm quia eſt ex peccato, ſed etiam quia ad peccatum inclinat. Hoc autem modo non fuit in Adamo hæc lex ante peccatum, quia licèt appetitus ſenſitivus ejus non careret ſua naturali inclinatione, per ſe non operabatur, nec dominabatur ullo modo, nec erat regula, aut menſura aliquorum motuum, ſed legi mentis omnino ſubjecta erat. Sed de metaphoricis loquutionibus hæc ſufficiunt.

5. Secunda acceptio legis magis propria eſt: nam ars eſt opus rationis, & ideo menſura ejus propriùs poteſt legis nomine ſignificari: & ita ſolemus diſtinguere leges militiæ, mercaturæ, &c. ut D. Thom. d. art. 6. notavit. Et regulæ congruè loquendi ſolent leges grammaticæ appellari, & ſic de aliis artibus. Tamen ſicut rectitudo artis reſpectu creaturæ rationalis eſt rectitudo ſecundùm quid, ut 1. 2. q. 56. D. Thom. declarat, ita lex artis ſolùm poteſt dici lex ſecundùm quid. Propria ergo & abſoluta appellatio legis eſt, quæ ad mores pertinet: *D. Thom.* atque ita reſtringenda eſt D. Thomæ deſcriptio, ut ſcilicet lex ſit menſura quædam actuum moralium, ita ut per conformitatem ad illam, rectitudinem moralem habeant, & ſi ab illa diſcordent, obliqui ſint.

6. Quocirca quamvis interdum iniqua præcepta, ſeu regulæ ſoleant legis nomine ſignificari, juxta illud, *Væ qui conditis leges iniquas*; & *Eſa.* 20. illud Ariſt. 4. Ethic. c. 1. *Mala lex eſt, quæ tumultuariè poſita eſt*, qualis eſt illa, quæ vulgò dici ſolet, lex mundi, lex duelli, & ſimiles. Licet *Ariſt.* (inquam) hoc ita ſit, nihilominus propriè, & ſimpliciter loquendo, ſola illa, quæ eſt menſura rectitudinis ſimpliciter, & conſequenter ſola illa, quæ eſt regula recta, & honeſta, poteſt lex appellari. Ac propterea dixit D. Thom. d. *Quæ ſit propria & vera lex.* q. 90. a. 1. & q. 96. ar. 4. turpe præceptum non eſſe legem, ſed iniquitatem: & Aug. lib. 1. de *D. Thom.* lib. arb. c. 5. *Mihi lex eſſe non videtur, quæ juſta non fuerit.* Idemque de jure aſſerit lib. 19. de *D. Auguſt.* Civit. c. 21. Imò etiam Cicero 2. de legibus dixit, legem condi debere ad vitam juſtam, quietam, & beatam: & ideo qui leges injuſtas condidere, quidvis potiùs tuliſſe, quàm leges. *Cicero.* Quod etiam latè confirmat Plato in Dialogo citato. Et ratio etiam ex dictis manifeſta eſt, quia lex eſt menſura rectitudinis: lex autem iniqua non eſt menſura rectitudinis operationis humanæ: nam potiùs actio illi conformis iniqua *Plato.* eſt, non eſt ergo lex, ſed participat nomen legis per quandam analogiam, quatenus in ordine ad aliquem finem præſcribit certum operandi modum. De qua re plura inferiùs dicturi ſumus.

7. Atque ex his ſatisfactum eſt rationibus dubitandi quoad duo priora capita. Nam lex in præſenti dicitur menſura, non quorumcunque actuum, ſed moralium, quoad bonitatem & rectitudinem eorum ſimpliciter, ratione cujus ad eos inducit. Quomodo dixit Clemens Alex. *Clemens Alex.* lib. 1. Stromatum, *Legem eſſe regulam juſtorum, & injuſtorum.* Ultima verò objectio poſtulat differentiam inter conſilium, & legem, quæ longam habet cum hæreticis diſputationem, non tamen ad hunc locum pertinentem: Dicunt ergo aliqui, legem dupliciter accipi: uno modo pro præcepto obligante, & ſic diſtingui à conſiliis: alio modo, pro quocumque dictamine rationis de honeſtate actus, & ſic dicunt legem comprehendere conſilia. Nam D. Thom. 1. 2. q. *D. Thom.* 19. art. 4. dicit, omnem actum bonum pendere in ſua bonitate à lege æterna: actus autem conſiliorum boni ſunt, & optimi: ergo comprehenduntur ſub lege æterna. Propriè tamen loquendo de lege, ut hic loquimur, illa non eſt, niſi quæ aliquam obligationem inducit, ut infrà latiùs dicam.

8. Eſt autem conſiderandum, aliquando dari legem de exercitio actus, & tunc obligare ad illum, ut eſt (verbi gratia) lex faciendi eleemoſynam: aliquando verò dari legem ſolùm de ſpecificatione, ſeu modo actus, quæ licèt non obliget ad actum exercendum: obligat tamen, ut ſi actus fiat, talis modus ſervetur, qualis eſt, v. g. lex attentè orandi, quæ licèt non obliget ad orandum, obligat, ut ſi oratio fiat, cum attentione fiat. Hoc igitur poſteriore modo in univerſum verum eſt, quod D. Thomas proximè citatus dixit, omnem actum, ut bonus ſit, debere eſſe conformem legi æternæ, ſcilicet, præſcribendi debitum modum operandi, quod etiam in operibus conſilii locum habet: tamen ut ſic non dicuntur eſſe ſub conſilio, ſed quatenus eorum uſus, ſeu exercitium non præcipitur, ſed conſulitur. Et hoc modo abſolutè negandum eſt, conſilium ſub lege comprehendi. Excluditur autem conſilium à deſcriptione data, vel quia non eſt propria regula, & menſura bonitatis actus; nam hæc potiùs conſiſtit in lege præſcribente modum: vel certè quia moraliter loquendo, non efficaciter inducit ad opus, imponendo ſcilicet moralem neceſſitatem operandi: cùm autem lex dicitur inducere ad actum, hoc modo intelligendum eſt. *Differentia inter legem, & conſilium.*

9. Atque hinc intulit D. Thomas in illo art. 1. q. 90. etymologiam legis; putat enim à ligando ſumptam eſſe, quia proprius effectus legis eſt ligare, ſeu obligare, quod ſequutus eſt Gabriel in 3. d. 37. art. 1. & Clichtoue, in Damaſ. lib. 4. Fidei, c. 23. eamdem etymologiam legis ex Caſſiodoro refert, & probat. Conſonátque Scriptura, quæ leges appellat vincula, Hierem. 2. *Fregiſti jugum, rupiſti vincula.* Iſidor. autem lib. 2. Etymol. c. 10. & lib. 5. cap. 3. à legendo putat legem eſſe dictam, quod inde colligit, quia lex debet eſſe ſcripta, & ideo legenda eſt. Sed quia nunc latiùs de lege loquimur, ut illa etymologia poſſit in omnem legem convenire, oportet *legendi* verbum ad interiorem lectionem, ſeu recogitationem ampliare, ut notavit Alen. 3. p. q. 26. memb. 1. *Alenſ.* Nam ſicut lex naturalis dicitur à Paulo ſcripta in cordibus ad Roman. 2. ita in eis mente legi poteſt, & debet, id eſt, meditari, & recogitari, ut ſecundùm illam mores dirigantur, juxta illud Pſal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Et *Pſal.* 118. huic etymologiæ conſonat nomen Hebraicum, quo lex, *Tora*, dicitur, id eſt, inſtructio. Alii denique legem dictam eſſe putant ab eligendo, vel quia cum magna, & prudenti electione ferenda ſit, vel quòd unicuique oſtendat, quid eligendum ſit. Sic Auguſt. in quæſtionibus ex novo Teſtamento, q. 15. ſi ejus eſt opus, *Lex* (ait) *Auguſt.* *à lectione, id eſt, electione dicta eſt, ut de multis quid eligas ſcias.* Cicero verò lib. 1. de legib. à legendo *Cicero.* dictam eſſe declarat. *Quia nos*, inquit, *delectus vim in lege ponimus, ſicut Græci* (ait) *legem vocant νόμον*, à tribuendo utique unicuique quod ſuum eſt, quia lex debet eſſe juſta. Unde alii derivant legem ab eo, quòd legitimæ actiones humanas moderatur, ut refert Turrec. in cap. *lex.* *Turrec.* d. 1. in fine. Itaque hæ omnes etymologiæ aliquid explicant, quod verè convenit legi: unde autem vox derivata ſit, incertum eſt, & parum refert.

CAPUT II.

Quid Jus ſignificet, & quomodo ad legem comparetur.

1. HUjus vocis frequens eſt in hac materia uſus, & interdum pro lege accipitur, ut patet ex §. *ſingulorum.* Inſtit. de rer. diviſ. & *l. jus* *L. Jus naturale.* *naturale.* ff. de legib. quamvis interdum aliis etiam modis accipiatur, ideoque & illam explicare, & cum lege conferre neceſſarium eſt: Priùs verò advertere oportet, tres ſolere juris *Variæ nominis Jus etymologiæ.*

etymo-

Prima. etymologias aſſignari. Prima eſt, ut jus dicatur,
Conan. quod juxta ſit, de qua videri poteſt Conan. lib. 1. Commentar. juris civil. Eam enim omitto, quia mihi non probatur; quia ſi materiales voces conſideramus, non eſt in ea proportio, cum *Juxta* non per S. ſicut Jus, ſed per X. ſcribatur. Si verò ſignificationem attendamus, juxta eſſe, non ſignificat, æquale eſſe, ſed tantùm eſſe propé. Et licet interdum ſignificet ſimilitudinem, vel æqualitatem in aliquo munere, vel actione, illud tamen eſt in ſenſu longe diverſo ab æquitate, quam jus indicat; unde dura mihi
Secunda. videtur, & ſingularis hæc deductio. Secunda, & Latinis magis recepta eſt, ut jus dicatur à jubendo: nam *juſſum* participium eſt verbi Jubeo, & ſi à participio *juſſum* ſecundam ſyllabam demamus, jus relinquitur; vel certè, ſi illas duas ſyllabas dividas, orationem conſtitues, qua ipſum juſſum, ſeu imperium dicat, ſe eſſe jus; ſeu, jus ſum.

2. Tertia derivatio eſt, ut jus à juſtitia dicatur;
Tertia. ſic enim dixit Ulpian. l. 1. ff. de juſt. & jur. *Eſt autem jus à juſtitia appellatum.* Quam etymologiam aliqui impugnant, quia juſtitia potiùs à jure derivatur, quàm è converſo: juſtum enim dicitur, quod eſt ſecundùm jus. Sed hæc ratio non cogit: nam aliud eſt loqui de ordine, ſeu derivatione quoad cauſalitatem; aliud quoad denominationem, ſeu nominis impoſitionem. Nam priori modo verum eſt, juſtitiam derivari à jure (id eſt, ab eo, quod in re juſtum, & æquum eſt) in ratione objecti, ac ſubinde in genere cauſæ finalis vel formalis extrinſece. Et hoc modo juſtitia per jus definitur, quia *Jus*
L. juſtitia. *ſuum unicuique tribuit.* l. *juſtitia* ff. de juſtit. & jur. Nihilominus tamen quoad denominationem, & appellationem juris, de qua loquitur Jureconſultus, potuit jus à juſtitia appellari, ſicut viſus talis eſt, quia tendit in objectum viſibile, & nihilominus objectum denominatur viſibile ab ipſo viſu. Sic ergo juſtitia & eſt talis, quia tendit ad conſtituendam æqualitatem, quam dicimus eſſe ipſum medium juſtum, & hoc medium recte potuit à juſtitia denominari juſtum: nam illa æqualitas apta eſt per juſtitiam fieri, & inde vocatur juſta. Inde verò potuit facile derivari jus, dempta ultima parte vocis *juſtum*, ſicut de nomine *juſſum* dicebamus. Et ita etiam dixit Iſidor. 5. Etymol. c. 3. *Jus eſſe dictum,*
Iſidor. *quia juſtum eſt.* Aug. etiam in Pſalm. 145. circa finem: *Jus* (inquit) *& injuria contraria ſunt: jus enim eſt, quod juſtum eſt.* Sicut ergo juſtum à juſtitia clarè denominatur, ita jus potuit à juſto, & juſtitia denominari quoad etymologiam vocis.

3. Unde idem Auguſt. lib. 19. de Civit. c. 21. tan-
Auguſt. quam principium philoſophorum ſumit. *Quod illud jus eſſe dicant, quod de juſtitiæ fonte manavit.* Quamvis enim jus per modum objecti ſit cauſa juſtitiæ: in genere tamen cauſæ efficientis, eſt effectus juſtitiæ: nam juſtitia facit, & conſtituit objectum ſuum, ſicut aliæ virtutes morales. Illud ergo objectum ſi in potentia conſideretur, poſſet denominari à juſtitia juſtificabile (ut ſic dicam) ſicut de viſu, & viſibili dicebamus: tamen illa denominatio non eſt in uſu, & barbara eſt, & loco illius videtur introductum nomen juris, ut eſt objectum juſtitiæ. Si autem conſideretur illud objectum in actu, ſic dicitur juſtum, & dici poteſt jus. Sic enim propriè locum habet, quod dixit Auguſtinus, jus, & injuriam eſſe contraria: nam injuria nihil aliud eſt quàm actus injuſtus. Et ita etiam dixit in ſecundo loco allegato. *Quod jure fit, pro-*
Bartol. *fectò juſtè fit.* Unde Bartol. in d. l. 1. dixit, jus in actu eſſe exequutionem, & de hoc interpretatur illam legem: verumtamen etiam poteſt optimè intelligi de jure in potentia, ſeu in habitu, quia (ut dixi) non eſt ſermo de emanatione cauſali, ſed de ſola denominatione, ſicut ſcibile denominatur à ſcientia etiam in habitu. Nihil ergo eſt incommodi in hac etymologia, & quamvis incertum ſit, quæ iſtarum duarum deductionum ſit verior, utraque præſenti inſtituto deſervire poteſt.

A Juxta has ergo duas vocis derivationes, nomen *Jus* duas præcipuas habet ſignificationes, quas adnotavit Driedo lib. 1. de libert. Chriſtian. cap. 10. Nam juxta ultimam etymologiam jus *Driedo.*
idem ſignificat, quod juſtum, & æquum, quod *Nominis Jus ſignificatio.*
eſt objectum juſtitiæ. Conſiderandum eſt autem, juſtitiæ nomen dupliciter accipi. Primò pro omni virtute, quia omnis virtus reſpicit, & facit aliquo modo æquitatem: ſecundò pro ſpeciali virtute tribuente alteri quod ſuum eſt. Utrique ergo ſignificationi jus cum proportione reſpondet. Nam primò jus ſignificare poteſt quidquid eſt æquum, & conſentaneum rationi, quod eſt veluti generale objectum virtutis in genere. Secundò poteſt jus ſignificare æquitatem, quæ unicuique ex juſtitia debetur, & hæc poſterior ſignificatio magis eſt in uſu: nam jus ſic acceptum ad propriam juſtitiam referri maximè ſolet. Unde D. Thom. 2. 2. q. 57. art. 1. *D. Thom.*
hanc dixit eſſe primam rationem, & ſignificationem juris. Et inde optimè concludit in ſolutione ad 2. jus non eſſe legem, ſed potius eſſe id, *quod lege præſcribitur*, ſeu menſuratur. Quod ego cenſeo cum proportione eſſe intelligendum: nam leges pertinentes ad ſpecialem juſtitiam reſpiciunt jus ſpeciale, in dicta proprietate ſumptum: lex autem in genere, prout in omnibus virtutibus locum habere poteſt, reſpiciet jus generaliter, & largè ſumptum, ſicut dixit Cicero lib. 2. de legib. in ipſo nomine legis ineſſe vim juſti, & juris colendi, quia *Cicero.*
vera lex æquum, & juſtum præcipere debet, ut dixi.

Et juxta poſteriorem, & ſtrictam juris ſignificationem ſolet proprie jus vocari facultas 5.
quædam moralis, quam unuſquiſque habet, vel *Propria nominis, Jus, appellatio.*
circa rem ſuam, vel ad rem ſibi debitam, ſic enim dominus rei dicitur habere jus in re, & operarius dicitur habere jus ad ſtipendium, ratione cujus dicitur dignus mercede ſua. Et hæc ſignificatio vocis hujus frequens eſt non ſolum in jure, ſed etiam in ſcriptura. Nam in jure hoc modo diſtinguuntur jus in re, vel ad rem: item jura ſervitutum, ſeu jura prædiorum ruſticorum, vel urbanorum, jura utendi, vel fruendi, & ſimilia, quæ latè videri poſſunt apud Briſſonium lib. 9. de verb. ſignif. verb. *Briſſon.*
Jus. In ſcriptura verò legimus, dixiſſe Abraham ad filios Heth, Geneſ. 23. *Date mihi jus ſepul-* *Geneſ. 23.*
chri, i. e. facultatem ſepeliendi. & c. 31. de Ja- *Geneſ. 31.*
cob quando diſceſſit à ſocero, dicitur tuliſſe ſecum omnia, *quæ juris ſui erant*, & ſimilia loca ſunt frequentia. Atque hoc modo ſumi videtur jus in l. *juſtitia.* ff. de juſtit. & jur. cum di- *L. juſtitia.*
citur juſtitia eſſe virtus, quæ jus ſuum unicuique tribuit, id eſt, id tribuens unicuique quod ad illum ſpectat. Illa ergo actio, ſeu moralis facultas, quam unuſquiſque habet ad rem ſuam, vel ad rem ad ſe aliquo modo pertinentem, vocatur jus, & illud propriè videtur eſſe objectum juſtitiæ. Hinc etiam ſolet jus pro neceſſitudine accipi, ut dicitur in l. ult. ff. de juſtit. & jur. videtur enim tunc vox illa ſignificare ſpecialem quandam obligationem, aut relationem; quæ ex ipſa neceſſitudine naſcitur. Atque hoc modo dicitur unus ſuccedere jure ſanguinis, alius jure adoptionis, alius verò jure inſtitutionis, ſeu teſtamenti. Sic etiam dicitur in l. *jus.* 34. ff. de pactis, *Jus cognationis non*
poſſe repudiari, & jus cognationis reſtitui filio, dicitur in l. ult. ff. de ſenten. paſ. Unde colligitur, non ſignificare ipſam cognationem, ſed moralem actionem, ſeu facultatem, quæ ex illa naſcitur, & ſic de aliis.

Juxta aliam verò etymologiam, quia jus à ju- 6.
bendo dicitur, propriè videtur jus legem ſignifi- *Alia ſignificatio nominis, Jus.*
care: nam lex in juſſione, ſeu imperio poſita eſt. Et hoc modo ſumunt frequenter hanc vocem Jureconſulti, ut quando dicunt, hoc, vel illo jure utimur, vel hoc eſt certi, & explorati juris, & ſimilia. Item videtur hoc modo ſumi quoties à facto diſtinguitur, ut cùm dividitur ignorantia juris ab ignorantia facti, ut eſt frequens in jure, & Doctoribus: eſtque titulus de juris, & facti ignorantia. Et hinc etiam id, quod eſt conſentaneum rationi, jure fieri dicitur, tanquam legi confor-

conforme. Sic etiam videtur definiisse jus Salust. in Catilinario, cùm dixit, *Jus est civilis æquitas, vel scriptis legibus sancita, vel institutis, aut moribus recepta.* Quæ descriptio in primis de solis legibus civilibus data videtur: si tamen particula illa *Civilis* demtur, etiam legibus canonis, & divinis positivis facilè poterit adaptari. Legi autem naturali non didetur convenire, nisi eam dicamus esse scriptam in mentibus hominum: nam jus etiam de lege naturali dicitur, ut constat ex titulo de jure naturali, gentium, & civili, de qua divisione infrà dicemus. Deinda illa descriptio magis videtur data per effectum legis, quàm per propriam ejus rationem. Vel certè videtur magis esse descriptio objecti constituti per legem, quàm ipsius legis, quia lex constituit æquitatem, vel est mensura, & regula ejus: non est propriè ipsa æquitas.

Salust.

7. Addit verò Isidor. d. lib. 5. Origin. c. 3. jus, & legem comparari, ut genus & speciem: nam jus vult esse genus, legem verò speciem. Et rationem reddere videtur, quia jus legibus, & moribus constat. Lex autem est constitutio scripta, & habetur in cap. 2. 3. & 4. d. 1. Et videtur sequi D. Thomas 2. 2. q. 57. ar. 1. ad 2. dicens, rationem æqui, & justi, si in scriptum redigatur, esse legem. Et videntur sumpsisse ex August. lib. 83. quæstionum, q. 31. dicente, *Lege jus est, quod in eo scripto, quod populo expositum est, ut observet, continetur.* At verò è contrario Cicero lib. 1. & 2. de Legib. solam illam putat esse propriam legem, quæ in ratione est: scriptam verò exteriùs dicit esse populariter legem. Unde divinam mentem vocat summam legem, deinde rationem existentem in mente sapientis, legem verò scriptam magis nomine, quàm re legem appellari. Jam verò usus obtinuit, vel lex descripta, & scripta propriè dicatur, & ita jus prout legem significat, cum illa convertitur, & tanquam synonyma reputantur.

S. Isidor. *D. Thom.* *August.* *Cicero.*

8. Hinc verò derivatum est nomen juris ad alia quædam significata, ad quæ significanda legis vox translata non est. Nam hinc actus judicis solet nomine juris appellari, vel quia secundùm leges fieri debet, vel quia interdum videtur quasi legem constituere, & sic dicitur judex, cum munus suum exercet, jus dicere; unde est titulus ff. si quis jus dicendi non obtemperav. & c. 2. de Const. in 6. dicitur, *Extra territorium jus dicendi impunè non obediri*, quod tam de sententia, quàm de lege, seu statuto intelligi potest. Imò in l. penult. ff. de just. & jur. dicitur judex jus reddere, etiam cùm iniquè decernit, non habito respectu ad id, quod facit, sed ad id, quod facere debet. Præterea hoc modo dicitur judex subditum in jus vocare, utique juris experiundi causa, ut dicitur in l. 1. ff. de in jus vocando. Quamvis posset illud intelligi de vocatione ad locum judicii. Nam vox hæc etiam ad significandum locum, in quo judicium exercetur, translata est, ut notatur in eadem l. penult. ff. de just. & jur. Unde apud Latinos, *ire in jus*, idem est, quod ad Prætorium, seu sedem Prætoris ire, ut ex Donat. Victor. & multis jurib. notat Brisson. suprá. Imò & D. Thomas suprà ad 1. ita intepretatur, cùm dicitur aliquis comparare in jure. Ubi addit etiam aliam significationem hujus vocis: nam ipsa etiam ars, qua discernitur, quid sit justum, dicit aliquando vocari jus. Et sic tacitè videtur exponere dictam l. 1. ff. de just. & jur. ubi Ulpian. refert, & probat definitionem Celsi dicentis, *jus est ars boni, & æqui*: nam hæc definitio non tam ipsi legi, quàm Jurisprudentiæ convenire videtur, nisi ars latè sumatur pro quacumque ratione, seu mensura operationis.

Actus judicis jus significat aliquando. *Brisson.* *D. Thom.* *Ulpian.*

9. Duo tandem superstant declaranda. Unum est, quomodo jus interdum ab æquo & bono distinguatur, si nihil aliud est jus, quàm ipsum justum, quod etiam est ipsum æquum, & bonum: vel, si sumatur pro lege, est ratio ipsius boni, & justi, ut diximus. Illa autem distinctio juris, ab æquo, & bono, constat ex multis, quæ refert Ludovic. Viv. in Schol. ad Aug. lib. 2. de civit. c. 17. Sic enim dixit Quintil. lib. 4. *Judicis natura noscenda est, juri magis, an æquo sit opposita.* Et lib. 6. *jure pugnandum, an æquo?* & Cicer. in Bruto. *Crassus multa tum contra scriptum pro æquo, & bono dixit.* Hanc ergo dubitationem proponit Arist. 5. Ethic. c. 10. & in summa respondet, æquitatem esse justi emendationem. Ad quod intelligendum, voces justi, & æqui, & justitiæ, ac æquitatis distinguendæ sunt. Duplex est enim justum: unum naturale, quod est rectum secundùm naturalem rationem: quod nunquam deficit, si ratio non erret. Aliud est justum legale, id est, quod lege humana constituitur, & hoc, licèt in universali justum sit, solet in particulari deficere. Nec propterea lex injusta est, quia necesse est universaliter ferri: defectus autem (ait Aristotel.) non ex legislatore, sed ex materia ipsa provenit. Et juxta hoc duplex justum, duplex cum proportione potest distingui justitia: eodemque modo dupliciter solet accipi æquitas, uno modo pro æquitate naturali, quæ eadem est cum justitia naturali, & illi respondet æquum, prout idem est, quod justum naturale, & in hoc sensu loquuntur sæpe civilia jura de æquitate naturali, ut in l. 1. §. *si filius.* ff. de suis, & legit. hæred. *Naturali æquitate nepotes in filiorum locum succedunt.* & l. 1. ff. de requiren. reis, *æquitatis ratio non patitur inaudita causa quem condemnari.* Et huic æquitati respondet æquum generaliter dictum. Sicque dicitur in l. *nam hoc.* ff. de cond. indebiti. *Hoc naturæ æquum est, neminem cum alterius nocumento locupletari.* Atque æquitas hoc modo sumpta non est emendatio juris, sed potius origo seu regula ipsius, juxta l. 91. ff. de reg. jur. *In omnibus, maximè tamen in jure, æquitas spectanda est.*

Quomodo jus distinguatur ab æquo & bono. *Cicero.* *Arist.*

10. Alio verò modo sumitur æquitas pro prudenti moderatione legis scriptæ præter rigorem verborum ejus, & sic dicitur opponi stricto juri, in l. l. 2. §. *item.* ff. de aqua pluvia arcen. sicque dixit Terent. *Inter jus & æquitatem hoc interest: jus est, quod omnia recta, & inflexibilia exigit: æquitas est, quæ de jure multum remittit.* Et ab æquitate sic sumpta dicitur etiam quasi per antonomasiam æquum, & bonum, quod in se quidem tale est, licèt à verbis legis discordare videatur. Et sic sumpsit Arist. æquitatem, cùm illam dixit esse emendationem justi, utique legalis, virtutemque à qua procedit hic actus vocavit epikiam, de qua disputat etiam D. Thomas 2. 2. q. 120. Ad illam enim spectat contra verba legis humanæ agere in particulari, quando illam servare esset contra naturalem æquitatem, túncque judex dicitur non agere jure; utique materialiter, & ut sonat, sed agere æquo, & bono, quod est, jus ipsum juxta intentionem ejus servare, & contrarium agere esset jus violare, juxta illud Justin. C. de leg. *Non dubium est, in legem committere eum, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem,* & ideo fortasse Jurisprudentia dicta est ars boni, & æqui, quòd in legibus interpretandis bonum, & æquum semper intueri debet, etiamsi interdum oporteat verborum rigorem temperare, ne ab æquo & bono naturali discedatur. Plura de hac re vide in Covar. in reg. *Possessor,* p. 2. §. 6. n. 3.

10.

11. Alterum declarandum est, quid sit fas, & quomodo ad jus & legem comparetur. Ait n. Isidor. 5. Etymolog. c. 2. *Fas lex divina est, jus humana,* & habetur etiam dist. 1. c. 1. ubi hoc exemplo explicatur, *Transire per agrum alienum fas est, jus non est.* Hæc autem videntur intelligenda juxta dicta in proximo puncto, ut ibi jus strictè sumatur pro lege scripta: fas autem pro æquitate, & quasi justa exceptione. Ut in dicto exemplo transire per alienum agrum dicitur non esse jus, quia nimirum lex humana per se potiùs prohibet illum transitum: tamen si ex rationabili causa absque detrimento fiat, fas est, seu licitum est. Atque ità explicuit Glossa ibi, & Henr. Quodlib. 9. q. 2. At verò D. Th. 2. 2. q. 57. art. 1. ad ult. aliter illa verba exponit. Vult enim, nomen juris secundum quandam specialem proprietatem magis convenire legib. quæ ordinantur ad homines inter se, quam legibus quæ ordinant hominem ad Deum, quia Deo non possumus reddere æquale, &

De distinctione inter jus & fas. Isidor. *Glossa. Henric. S. Thom.*

le, & ideo, inquit, reſpectu Dei potiùs fas, quam jus appellatur lex. Sed quidquid ſit de hac proprietate, quæ non eſt ab uſu Latinorum aliena, Iſidor. non appellat fas legem divinam, eo quod circa debitum Deo reddendum diſponat; ſed quia in naturali æquitate, atque adeò in ratione naturali, quæ lex divina eſt, nititur. Omiſſis autem metaphoricis ſignificationibus, & diſtinctionibus, quæ in præſenti inſtituto non deſerviunt, nunc de jure in ſecunda, & propria ſignificatione generaliter loquimur, ſicque cum lege convertitur, prout nunc etiam de illa univerſaliter tractamus.

CAPUT III.

Quanta ſit neceſſitas, & varietas legum.

1. EXplicatis nominibus juris, & legis, antequam inquiramus, quid lex ſit, oportet prius oſtendere illam eſſe, Quod optimè fiet, ejus neceſſitatem declarando, quia in his rebus ad inſtitutionem morum pertinentibus, nec aliquid ſuperfluum admittendum eſt, neque id, quod neceſſarium eſt, deeſſe poteſt. Solet autem diſtingui duplex neceſſitas: una abſoluta, ſecundùm quam dicitur res aliqua per ſe, & propter ſe ſimpliciter neceſſaria: quomodo Deus habet neceſſitatem eſſendi ſecundùm exiſtentiam actualem, de qua loquimur. Alia eſt neceſſitas reſpectiva in ordine ad aliquem finem, vel effectum, quæ duplex ſubdiſtinguitur: nam quædam eſt neceſſitas ſimpliciter, alia ad melius eſſe, quæ propriùs eſt utilitas.

2. *Lex abſolute non fuit neceſſaria.* Duo ergo in generali videntur certa. Primum eſt, neceſſitatem abſolutam legi non convenire, quatenus lex eſt. Probatur, quia talis neceſſitas eſt propria Dei, qui ſolus eſt ens per ſe, & abſolutè neceſſarium: lex autem omnis vel eſt aliquid creatum, vel certe ſupponit aliquam creaturam, propter quam feratur, Deus enim non eſt capax legis: ergo ſicut creatura non eſt ſimpliciter neceſſaria, ita neque lex. Addo præterea, loquendo de propria lege, de qua nunc agimus, tantum eſſe poſſe propter creaturam rationalem: nam lex non imponitur, niſi naturæ liberæ, nec habet pro materia niſi actus liberos, ut infra videbimus; ergo non poteſt eſſe magis neceſſaria lex, quàm ſit rationalis, vel intellectualis creatura: at creatura rationalis non habet abſolutam neceſſitatem eſſendi: ergo nec lex habet hujuſmodi neceſſitatem. Solum poterat hîc oriri dubium de lege æterna, quam nunc eſſe ſuppono: illa enim eſt Deus ipſe, & ideo eſt tam immutabilis, & æterna, ſicut ipſe, ac ſubinde tam neceſſaria. Sed dico breviter rem illam, quæ eſt lex æterna, eſſe abſolutè neceſſariam, ut probat argumentum: tamen ſub ratione legis non habere abſolutam neceſſitatem, quia includit reſpectum liberum, ut infra oſtendam.

3. *Lex ſuppoſita creatione creaturæ rationalis, fuit utilis, & abſolutè neceſſaria neceſſitate finis.* Dico ſecundò: Suppoſita creatione rationalium creaturarum, lex fuit neceſſaria neceſſitate finis, tam ſimpliciter, quàm ad melius eſſe. Hæc veritas eſt tanquam principium per ſe notum in hac materia, & quoad priorem partem de neceſſitate ſimpliciter declarari poteſt, quia intellectualis creatura eo ipſo, quòd creatura eſt, ſuperiorem habet, cujus providentiæ, & ordini ſubjaceat, & quia intellectualis eſt, capax eſt gubernationis moralis, quæ fit per imperium: ergo connaturale eſt, & neceſſarium tali creaturæ, ut ſubdatur alicui ſuperiori, à quo per imperium, ſeu legem regatur. Item talis creatura eo ipſo, quod ex nihilo facta eſt, flecti poteſt ad bonum, & malum, ut ex communi Patrum ſententia nunc ſuppono: ergo non ſolum eſt capax legis, qua dirigatur ad bonum, & arceatur à malo, ſed etiam aliqua talis lex eſt illi ſimpliciter neceſſaria, ut convenienter ſuæ naturæ vivere poſſit. Vel etiam à contrario poſſumus argumentari: nam qui caret lege, peccare non poteſt: rationalis autem creatura poteſtatem habet peccandi: ergo & legi neceſſariò ſubdita eſt. Nec refert, quod per gratiam, vel gloriam poſſit hæc creatura fieri impeccabilis: tum quia hîc de naturali neceſſitate loquitur, & hoc modo dicimus neceſſariam eſſe legem, ſuppoſita conditione naturæ rationalis: tum etiam quia per donum quo talis natura fit impeccabilis, non tollitur, quin ſit ſubdita legi quoad ad illos actus, quos liberè exercere poteſt, ſed fit, ut indefectibiliter pareat legi. Altera verò pars de utilitate, ex priori clara eſt, quia neceſſitas in ordine ad finem, utilitatem neceſſariò includit. Item quia de legibus ſcriptum eſt illud, *Lex Domini immaculata, convertens animas*, &c. & illud, *Mandatum lucerna eſt, & lex lux*, & ſimilia, quæ poſtea inſinuabimus, & magnas oſtendunt legis utilitates. *Pſalm.* 18. *Proverb.* 6.

4. Verumtamen quia utilitas hæc, vel neceſſitas non eſt eadem in omnibus legibus, ad illam exactè declarandam operæpretium erit, varia genera legum diſtinguere, & in ſingulis propriam neceſſitatem, vel utilitatem explicare: ita enim conſtabit non ſolum eſſe legem in genere, ſed etiam in particulari quotuplex ſit, quod etiam neceſſarium eſt, ut de toto objecto hujus tractatus quæſtionem, an ſit, plenè definiamus: oſtendimus enim ſuprà, objectum hoc omnes legum ſpecies complecti. Erit etiam hoc opportunum, ut intelligantur voces, quibus in diſcurſu totius tractatus nobis utendum eſt.

5. *Legum diviſio in varia membra. Plato.* Primò ergo ſupponere poſſumus diviſionem legis in quatuor membra, quam poſuit Plato in Timæo & Phædro, ſcilicet, in divinam, cœleſtem, naturalem, & humanam, ex quibus vocibus ſecunda non admittitur à Theologis, quia vel ſuperflua eſt, vel erroneam doctrinam continet. Per cœleſtem enim legem fatum, & neceſſitatem quandam operandi, quæ ex ordinato motu, & influxu cœlorum provenit, Plato intellexit. Unde ſi intelligat, legem illam talem eſſe, ut vel divinæ providentiæ non ſit ſubjecta, vel rebus omnibus, etiam hominibus, quoad proprias animæ operationes neceſſitatem imponat, falſam, & hæreticam ſententiam continet, divinæ gubernationi, & libertati arbitrii contrariam: ſi verò per cœleſtem legem ſolum intelligat, quod Ariſtot. dixit, mundum hunc inferiorem conjunctum eſſe ſphæris cœleſtibus, ut inde gubernetur, per naturales, ſcilicet, influentias, & viciſſitudines, quæ à Deo ſemper pendeant, & corpora immutent, & non animas, ſic non oportuit membrum illud diſtinguere, quia eo modo, quo poteſt appellari lex, ſub naturali comprehenditur, ut monſtrabimus. Omiſſa ergo illa ſecunda voce, alia tria ſunt etiam in uſu Theologorum, ſed in ſenſu aliquantulum diverſo.

6. *Quid ſit lex divina apud Platonem, & quib. modis uſurpetur.* Lex ergo divina apud Platonem eſt ratio gubernatrix univerſi in Dei mente exiſtens, quam legem etiam Theologi agnoſcunt, ſed legem æternam appellant. Duobus enim modis dici poteſt lex divina: uno modo, quia in ipſo Deo eſt: alio modo, quia ab ipſo Deo immediate fertur, licèt extra Deum ipſum ſit. Priori modo legem divinam appellavit Plato, Theologi verò cum Aug. ut diſtinguant illam legem ab alia, quam Deus extra ſe fert, vocant illam æternam: & ita etiam non appellabimus. De ipſa igitur re, quæ lex æterna vocatur, tam certum eſt eſſe in Deo, quàm eſt certum habere Deum univerſi providentiam, quia per hanc vocem nihil aliud ſignificatur, quàm ratio hujus providentiæ in Deo exiſtens, vel aliquid ejus. Quo modo autem recipiat nomen, & proprietatem æternæ legis, in principio libri ſequentis explicabimus. Et hinc facilè intelligitur quæ ſit neceſſitas, & utilitas hujus legis, eſt n. eadem, quæ divinæ providentiæ: nam ſicut abſque divina providentia mundus non poſſet conſiſtere, ita neque ſine hac divina, & æterna lege, & omnis utilitas, & commoditas, quæ huic mundo provenit ex divina providentia, in hanc etiam divinam legem referenda eſt. Advertit autem Dom. Thomas 1. 2. q. 91. artic. 1. ad 3. utilitatem hujus legis non eſſe, quia ipſa ordinatur ad finem, ſed quia ipſa ordinat omnia alia ad ſuos fines per convenientia media: ipſa enim non poteſt ad finem ordinari, cum ſit ipſe Deus, qui eſt ultimus finis omnium. Tandem ex hac prima lege *D. Thom.* *Prima divi-*

sio legis, in temporalem, & æternam.

divina, seu æterna colligi potest prima divisio legis, in æternam, & temporalem, supponimus enim nihil esse æternum extra Deum: constat autem plures esse leges extra Deum existentes: ergo præter legem æternam necesse est dari alias temporales, quæ consequenter differunt tanquam creatum, & increatum, quia quidquid est æternum, increatum est, & quod est temporale, est creatum. Hinc ergo constat dari legem divinam, id est, in Deo ipso existentem: quomodo autem detur lex divina à Deo proximè lata, patebit ex dicendis. Denique datur lex in Deo ipso existens: hæc enim omnia in idem recidunt.

7. *Secunda divisio legis in naturalem, & positivam.* *D. Isidor.* *D. August. Rom. 2.* *Glossa ord.* *Cicero.* *Arist.*

Ex aliis igitur duobus membris legis à Platone positis secunda divisio legis colligitur, quæ est subdivisio legis creatæ, in naturalem, & positivam. Quam divisionem omnes etiam Theologi agnoscunt, & est frequens apud Sanctos, sive sub nomine legis, sive sub nomine juris positivi, & naturalis. Ut patet ex Isidoro lib. 2. & 3. Etymol. & habetur in Decret. d. 1. & sequentib. & sumitur ex August. tract. 6. in Joannem, & indicata est à Paulo Roman. 2. dicente, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*; ut ibi Glossa ordinar. notavit. Eadem divisio repetitur in jure civili, Instit. de jure natur. gentium, & civili, & l. 1. ff. de justitia, & jure. Et Cicero lib. 1. de Legibus ex professo probat, dari jus naturale prius omni humano. De quo multa etiam habet lib. 2. de Legibus, & Arist. 5. Ethic. cap. 7. ubi in eodem sensu distinguit jus in naturale, & legale.

Quibus modis lex naturalis apud Auctores usurpetur. *D. Thom.*

Sed circa legem naturalem advertendum est, variis modis à Philosophis, Jurisperitis, vel Theologis accipi. Plato enim supra legem naturalem videtur accipere pro omni inclinatione naturali indita rebus à suo creatore, qua singula ad proprios actus, & fines tendunt. Sicut enim legem divinam esse dixit, rationem æternam in Deo existentem, qua reguntur omnia, ita participationem illius rationis creaturis impressam, ut in destinatos fines suos tendant, naturalem legem appellavit. Imò etiam D. Thom. 1.2. q. 91. art. 2. dixit, omnia, quæ divina providentia reguntur, participare aliqualiter legem æternam, in quantum ex efficacia ejus habent inclinationes in proprios actus, & fines. At verò Jurisperiti legem naturalem communem esse dicunt, non solùm hominibus, sed etiam aliis animalibus; inanimata verò à participatione hujus legis excludere videntur, ut patet ex §. 1. Instit. de jure naturali, &c. & l. 1. ff. de just. & jure.

8. *Lex secundum propriet atem insensibilib. non attribuitur.*

Veruntamen, ut in primo capite notavi, lex non attribuitur rebus insensibilibus secundùm proprietatem, sed secundùm metaphoram, & ideo de illa priori, ac generalissima acceptione legis naturalis, nihil amplius hîc dicere necesse est, præter ea, quæ in cap. 1. diximus, & quæ infra dicemus de lege æterna. Animalia etiam bruta non sunt capacia propriè legis, cùm nec ratione, nec libertate utantur, & ideo non potest nisi per similem metaphoram illis attribui naturalis lex. Quamvis enim in hoc differant ab insensibilibus, quòd non solo pondere naturæ, sed etiam cognitione, & instinctu naturali ducuntur, qui instinctus est illis quasi lex, & hac ratione possit aliqualiter sustineri illa secunda acceptio Jurisconsultorum; nihilominus simpliciter est metaphorica, & valde analoga, & ideo etiam nunc illam omittimus: infrà enim lib. 2. cap. 8. explicando jus gentium, sensum proprium illarum legum investigare conabimur.

9. *Quænam sit propria lex naturalis.* *Psalm. 4.* *D. Thomæ.*

Lex ergo naturalis propria, quæ ad moralem doctrinam, & Theologiam pertinet, est illa, quæ humanæ menti insidet ad discernendum honestum a turpi, juxta illud Psal. 4. *Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine*; ut explicuit D. Th. d. q. 91. art. 2. ubi concludit legem naturalem esse *participationem legis æternæ in rationali creatura.* Et in 4. d. 33. artic. 1. *Quia homo* inquit) *inter cætera animata rationem finis cognoscit, & proportionem operis ad finem: ideo naturalis conceptio ei indita, quæ dirigitur ad operandum convenienter, lex naturalis, seu jus naturale dicitur: in cæteris autem naturalis æstimatio vocatur.* Et hoc etiam apertè sensit Cicero libr. 2. de Legib. *Cicero.* Nam post verba suprà citata de lege æterna subdit, *Ex qua illa lex, quam Dii humano generi dederunt, rectè est laudata: est enim ratio, mensque sapientis ad jubendum, & ad deterrendum idonea.* Ita ergo hæc lex naturalis dicitur, non solùm prout naturale à supernaturali distinguitur, sed etiam prout distinguitur à libero. Non quia ejus exequutio naturalis sit, seu ex necessitate fiat, sicut exequutio naturalis inclinationis est in brutis vel rebus inanimis; sed quia lex illa est veluti proprietas quædam naturæ, & quia Deus ipse illam naturæ inseruit. Et ex hac parte etiam est divina hæc lex, tanquam à DEO immediatè lata, ut sensit D. Thom. dicta q. 91. *D. Thom.* & q. 94. art. 6. ubi adducit D. Augustin. 2. Confessionum, cap. 4. dicentem ad Deum, *Lex tua scripta in cordibus hominum:* quod dictum est propter legem naturalem; unde dixit in lib. 2. de sermone Domini in mont. cap. 9. *Nullam esse animam, in cujus conscientia non loquatur Deus. Quis enim scribit in cordibus hominum naturalem legem, nisi Deus?* Expressiúsque hanc legem, divinam appellat Isidor. lib. 5. Etymol. c. 2. Atque ex his tandem *D. Isidor.* constat, quàm sit necessaria, & utilis hæc lex, cùm in ea posita sit discretio inter honestum & turpe in rationali natura. Verumtamen hæc omnia longam requirunt declarationem, sed ne ordinem invertamus, & confundamus omnia, in librum sequentem illam reservamus.

10. *Arist.*

Supereſt dicendum de quadam subdivisione legis naturalis: priùs autem oportet aliquid dicere de quarta lege à Platone posita, quam humanam appellavit, & pertinet ad jus illud quod Arist. vocavit *jus legale*, quod ipse ita descripsit: *Est jus, quod à principio nihil refert: postquam autem positum est, multum refert.* Quod ex parte materiæ talis juris intelligendum est, quia versatur circa actiones, quæ secluso tali jure non essent sub obligatione: per illud autem efficiuntur necessariæ. Denique ad hoc membrum spectant illæ leges, quas Cicero lib. 2. de legib. à lege æterna, & naturali distinguit, & populares vocat. Nos autem more Theologorum legem creatam, seu temporalem in naturalem, & positivam divisimus, quia positiva latiùs patet, quàm humana. Est enim advertendum, Philosophos non agnovisse supernaturalem hominum finem, sed solùm de hujus vitæ aliquali felicitate, vel potiùs convenienti statu, ad illam in pace & justitia transigendam, tractasse, & in ordine ad hunc finem de legibus consideresse, & ita naturalem legem solùm ab humana, quam nos civilem appellare possumus, distinxisse, de qua statim aliquid dicemus. At verò cùm fides doceat, homines ad finem supernaturalem vitæ futuræ per convenientia media in hac vita exequenda ordinari, rectè sacra Theologia infert, longè aliter esse necessariam hanc legem naturalem, & pluribus legib. positivis homines indigere, quàm iidem Philosophi fuerint assequuti.

11. *Quibus modis consideratur natura humana in ordine ad leges quibus indiget.*

Circa legem ergo naturalem docet Theologia, hominem secundùm duplicem naturam, & duplex rationis lumen considerari posse. Primò secundùm puram naturam, seu substantiam animæ rationalis, & consequenter secundùm rationis lumen illi connaturale: secundò juxta naturam gratiæ desuper homini infusæ, & secundùm divinum, ac supernaturale lumen fidei, per quod pro statu viæ regitur, & gubernatur. Et juxta hæc duo principia distinguit duplicem legem naturalem: aliam simpliciter naturalem respectu hominis: aliam quæ licèt supernaturalis sit respectu hominis (quia totus ordo gratiæ illi supernaturalis est) nihilominus naturalis dici potest respectu gratiæ, quia etiam gratia habet suam propriam essentiam, & naturam, cui connaturale est lumen infusum, cui etiam connaturale est non solum diripere homines ad rectam, & honestam, ac debitam operationem supernaturalem, sed etiam depellere tenebras, & erro-

res

res circa ipſammet legem purè naturalem, & ſub altiori ratione præcipere ipſiuſmet legis naturalis obſervationem. Sic ergo lex naturalis duplex diſtingui poteſt, una pure naturalis, alia ſimpliciter ſupernaturalis, naturalis autem reſpective, per comparationem ad gratiam. Unde cum lex naturalis etiam pura divina ſit, quia à Deo manat, multò magis lex naturalis divini ordinis divina eſt. Nam prior eſt à Deo mediante natura, à qua manat, tanquam proprietas ejus: poſterior autem eſt à Deo per ſe infundente gratiam, & ipſum ſupernaturale lumen, ac actualiter etiam dirigente homines ad dictamina illius legis perficienda per auxilia gratiæ excitantis, & adjuvantis.

Quotuplex ſit lex naturalis.

12. Denique utraque lex dici poteſt connaturalis generi humano, eo modo quo naturale quodammodo dicitur, quod cum natura concreatum eſt, ſemperque in illa perſeveravit. Ita n. lex etiam connaturalis gratiæ ſemper in humano genere fuit, quia nunquam in hominib. univerſis, ſeu in tota Eccleſia lumen fidei defuit, neque homines caruerunt unquam lege divina ſupernaturali, ſine qua non potuiſſent in ſupernaturalem beatitudinem tendere. Unde quando diſtingui ſolent ſtatus hominum per leges, ſcil. in ſtatum legis naturalis, ſcriptæ, vel gratiæ: in primo ſtatu per legem naturalem intelligenda eſt tam lex ſolius naturæ, quàm lex connaturalis gratiæ, ſeu lex fidei: non potuit enim mundus unquam carere omnino hac lege ſecundùm ordinariam providentiam, cùm factores legis ſemper potuerint cum divino auxilio juſtificari, ut ſumitur ex Paulo ad Rom. cap. 2. & 3. Atque ita etiam patet, quæ fuerit neceſſitas, & utilitas legis naturalis in hoc poſteriori ſenſu declaratæ, nimirum quia gratia, & fides ſemper fuit neceſſaria, & hæc lex eſt illis connaturalis. Item ut haberet homo legem, per cujus obſervantiam poſſet conſequi remiſſionem peccatorum, ac vitam æternam, cum divino auxilio.

13. *Quænam ſit lex poſitiva.* Circa alterum membrum de lege poſitiva ſciendum eſt, illam legem vocari poſitivam, quæ non eſt innata cum natura, vel gratia, ſed ultra illas ab aliquo principio extrinſeco habente poteſtatem poſita eſt; inde enim poſitiva dicta eſt, quaſi addita naturali legi, non ex illa neceſſariò manans. Unde ab aliquibus *jus poſitum* vocatur, ut videri poteſt in Conan. lib. 1. Comment. jur. civil. c. 8. Et in legem poſitivam ſic ſumptam convenit, quod Ariſt. 1. Ethic. c. 9. dixit, *legem eſſe ſermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum, quæ vim habeat ad cogendum.* Nam licèt ille de lege humana tantum loquatur, tamen verba ejus de ſe generaliora ſunt, & ita etiam lex poſitiva latiùs patet, quam humana.

Conan. Ariſt.

14. *Diviſio legis poſitivæ in divinam, & humanam.* Atque hinc traditur à Theologis tertia diviſio legis poſitivæ in divinam, & humanam. Lex poſitiva divina dicitur, quæ ab ipſo Deo immediatè lata eſt, & toti legi naturali addita; de humana ſtatim dicemus. Præter has verò non poteſt eſſe alia poſitiva lex reſpectu hominum, quia non ſunt plures legislatores: Angeli enim non habent hanc poteſtatem in homines, quia nec naturalis illis eſt, nec à DEO eſt illis conceſſa: nulli enim id revelatum ſcimus, unde nec divinare illud poſſumus. Lex itaque divina in præſenti non dicitur lex in Deo exiſtens, ſed à Deo manans ſpeciali quodam modo: non enim ſignificat legem conceptam, ſeu exhibitam, & in hoc inter alia differt à lege divina, prout illam poſuit Plato. Deinde differt hæc lex à naturali ſumpta cum omni perfectione ſupra declarata, quia lex naturalis non additur à Deo ſpecialiter ipſi naturæ, vel gratiæ: hæc autem lex ſpecialiter ponitur, & additur ultra illam. Unde lex naturalis non confertur per ſe primò, ut ſpeciale donum legis, ſed cenſetur idem donum, vel cum ipſa natura, vel cum ipſa fide, & gratia: nam qui dat formam, dat conſequentia ad formam. Hæc autem lex per ſe primò datur tanquam donum additum & naturæ, & gratiæ. Et hinc factum eſt, ut hæc ſoleat appellari ſimpliciter lex, ut patet ex tota Epiſt. ad Rom. & ex aliis ſcripturæ locis, quæ ſtatim inſinuabimus. Atque ideo lex divina ſimpliciter dicta ſolet de hac poſitiva intelligi, & ita etiam nos frequentius loquemur.

15. Ex quo etiam facile conſtat, quæ fuerit hujus divinæ legis neceſſitas. In quo animadvertendum eſt, (ne propter ambiguitatem vocis decipi contingat) D. Thomam in quæſt. 1. art. 4. quatuor afferre rationes, ob quas fuit neceſſaria lex divina, quas ſi aliquis attentè conſideret, inveniet ſolùm probare de lege divina vel naturali, vel ſupernaturali, prout connaturalis eſt gratiæ: non verò de lege ſupernaturali poſitiva, prout nunc loquimur. Primo ratio eſt, ut dirigat hominem ad ſupernaturalem finem; ſecunda, ut juvet hominem etiam in naturalibus, ne erret; tertia, ut etiam de interioribus actibus poſſit præcipere, & ordinare: quarta, ut omne malum prohiberet, quod lex humana non poteſt. Et ad has quatuor proprietates accommodat illud Pſal. 18. *Lex Domini immaculata, convertens animas, teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis.* Nam in hoc ultimo verbo continetur prima ratio, quia per ſapientiam ordinatur homo ad ſupernaturalem fidem. In tertia autem, ſeu penultima proprietate continetur ultima ratio: nam quia hæc lex nititur in veritate Dei; non poteſt ſubeſſe erroribus: imò errores naturæ poteſt emendare, & cohibere: præterea in ſecunda proprietate inſinuatur ratio tertia: nam quia lex divina interioris actus dirigit, meritò convertere animas dicitur. Ac denique immaculata dicitur, quia nullum malum permittit. At verò hæ omnes rationes maximè probant de lege divina connaturali gratiæ, præſertim ratio prima, & ſecunda, ut ſupra etiam tetigi. Nam ratio tertia, & quarta etiam in pura lege naturali locum habent, quia illa præcipit etiam internos actus bonos, & malos prohibet: nullumque actum pravum re vera permittit. Imò lex divina poſitiva, prout nunc de illa loquimur, ordinariè verſatur circa actus exteriores, ut videre licet in lege veteri, & in nova, quatenus eſt de ſacramentis, & de Hierarchia Eccleſiaſtica. Item per legem poſitivam non prohibet Deus omnia mala, ſed hoc ſpectat ad divinam legem naturalem utriuſque ordinis, ut ſuprà explicata eſt.

D. Thom.

Pſal. 18.

16. *Neceſſitas legis divinæ non eſt abſoluta, ſed ex ſuppoſitione.* Unde colligimus, neceſſitatem legis divinæ poſitivæ non fuiſſe neceſſitatem abſolutam in ordine ad finem ſupernaturalem, ſed fuiſſe neceſſitatem ex ſuppoſitione inſtitutionis Synagogæ, vel Eccleſiæ, reſpectu cujus cenſeri poteſt neceſſitas ſimpliciter, licèt reſpectu ipſius finis ſit potiùs ad melius eſſe, & ad majorem hominum inſtructionem, vel propter eorum nimiam cæcitatem, & depravatos mores, ad cohibendos illos, vel propter majorem perfectionem, & lumen, ad perfectionem virtutis, & ſanctitatis aſſequendam. Ratio eſt, quia licèt aliqua lex ſupernaturalis, ſicut & ſupernaturalis cognitio, fuerit neceſſaria, ſufficere poterat illa, quæ eſt connaturalis ipſi gratiæ: neceſſitas ergo addendi alteram legem poſitivam orta eſt, ex peculiari inſtitutione corporis myſtici ſpiritualis, ut ſic dicam. Qua inſtitutione ſuppoſita, poſſunt optimè applicari cum proportione rationes D. Th. ad hanc legem divinam poſitivam. Quæ ulteriùs ſubdividi ſolet in veterem, & novam, quam partitionem in l. 9. & 10. latè ſumus explicaturi.

17. Superest dicendum de lege poſitiva humana: quæ ita denominatur à proximo principio, unde manat. Non enim dicitur lex humana, quia hominibus impoſita ſit, nec quia in illis ſit, ut in his, qui per illam gubernandi ſunt: quia licèt hoc re vera conveniat huic legi, non eſt proprium ejus, ſed commune eſt omni legi, de qua tractamus, ſive divina, ſive naturalis ſit. Unde ſecundum illam denominationem diſtingueretur potiùs lex humana ab angelica, id eſt, à lege Angelis impoſita, de qua non tractamus. Item non dicitur lex humana ex materia, quia videlicet, de rebus humanis, & non divinis feratur: nam licèt fortaſſe hæc denominatio cadere poſſit in legem, quam Philoſophi humanam nominarunt, re vera non

Quæ ſit lex humana, & cur ita appelletur.

eſt ab eis intenta, nec eſt adæquata, quia lex humana latiùs patet, ut videbimus. Dicitur ergo humana lex, quia proximè ab hominibus inventa, & poſita eſt. Dico autem *proximè*, quia primordialiter omnis lex humana derivatur aliquo modo à lege æterna; juxta illud, *Per me reges regnant, & legum conditores juſta decernunt*, Proverb. 8. & quoad vim obligandi manat à poteſtate Deo data, quia *non eſt poteſtas, niſi à Deo.* Roman. 13. Nihilominus tamen lex ipſa, quæ humana dicitur, actus eſt hominis, & ita ab illo proximè fertur, & inde humana vocatur. Sic dixit Plutar. in Commentar. in principe requiri doctrinam, *Juſtitia legis eſt finis; lex autem Principis opus; Princeps vero Dei ſimulacrum adminiſtrantis univerſa.* Et Aug. lib. de vera relig. cap. 31. *Conditor* (inquit) *legum temporalium, ſi vir bonus eſt, & ſapiens, legem æternam conſulit, ut ſecundùm ejus immutabiles regulas, quid ſit pro tempore, jubendum vetandumque diſcernat.* Et tract. 6. in Joan. dicit, Deum per imperatores diſtribuiſſe humano generi jura humana. Eſt ergo lex humana opus hominis ab ejus poteſtate, & prudentia proximè manans, & tanquam regula, & menſura operationum ſubditis poſita.

Proverb. 8.

Rom. 13.

Plutar.

Auguſt.

18. *Quæ ſit neceſſitas legis humanæ. D. Thom.*

Unde etiam facilè conſtat, quæ ſit neceſſitas, vel utilitas hujus legis. Ut enim notavit D. Thom. q. 91. a. 3. neceſſitas manat ex eo, quòd lex naturalis, vel divina generalis eſt, & ſolùm complectitur quædam principia morum per ſe nota, & ad ſummum extenditur ad ea, quæ neceſſaria, & evidenti illatione ex illis principiis conſequuntur; præter illa vero multa alia ſunt neceſſaria in republica humana ad ejus rectam gubernationem, & conſervationem; ideo neceſſarium fuit, ut per humanam rationem aliqua magis in particulari determinarentur circa ea, quæ per ſolam rationem naturalem definiri non poſſunt, & hoc fit per legem humanam, & ideo fuit valde neceſſaria. Unde Plato lib. 9. de legib. non longè à fine. *Neceſſe eſt* (inquit) *leges hominibus ponere, ut ſecundùm leges vivant: nam ſi abſque his vixerint, nihil à feris atrociſſimis diſcreparint.* Et ſimili modo dixit Ariſt. lib. 1. Polit. cap. 2. *Ut perfectione ſuſcepta, optimum omnium animalium eſt homo, ita ſi alienus fiat à lege, & à judiciis, peſſimum eſt omnium animalium.*

Plato.

Ariſt.

19.

Et ex utroque licet amplius rationem explicare. Nam in hoc fundatur, quòd homo eſt animal ſociabile, natura ſua poſtulans vitam civilem, & communicationem cum aliis hominibus, & ideo neceſſe eſt ut rectè vivat, non ſolùm ut privata perſona eſt, ſed etiam ut eſt pars communitatis: quod ex legibus uniuſcujuſque communitatis maximè pendet. Deinde oportet, ut unuſquiſque non tantùm ſibi, ſed etiam aliis conſulat, pacem & juſtitiam ſervando, quod ſine convenientibus legibus fieri non poteſt. Item neceſſe eſt, ut ea, quæ ad commune bonum hominum, ſeu reipublicæ ſpectant, præcipuè cuſtodiantur, & obſerventur: ſinguli autem homines, & difficilè cognoſcunt id, quod expedit ad commune bonum, & rarò illud per ſe intendunt, & ideo neceſſariæ fuerunt leges humanæ, quæ communi bono conſulerent, oſtendendo quid agendum ſit propter tale bonum, & cogendo, ut fiat. Unde Ariſt. lib. 10. cap. 9. *Publicas* (inquit) *diligentias atque curas per leges fieri conſtat, bonas autem per ſtudioſos.* Propter quod ait Cyril. lib. 3. contra Jul. non longè ab initio, *Neque dubium eſt, quin leges dirigant ad bonum & à deterioribus recedere cogant, unde nemo, qui mente præditus eſt, redarguerit, vel leges, vel legiſlatores.* Fuerunt ergo leges poſitivæ, & utiles, & neceſſariæ. Unde olim quando leges inanimatæ conditæ non fuerant, Principes erant quaſi animatæ leges, quorum arbitrio populi regebantur, ut ex Juſtino refert Divus Auguſt. lib. 4. de Civitate, cap. 6.

Ariſt.

S. Cyril.

Auguſt.

20. *Ultima diviſio legis in civilem & Eccleſiaſticam.*

Tandem vero hæc poſitiva lex in civilem, & Eccleſiaſticam diſtinguitur, quam diviſionem Philoſophi non agnoverunt, quia ſupernaturalem finem, & ſpecialem poteſtatem ignorarunt. Et ideo apud illos idem eſt lex humana, quæ civilis, quam temporalem ſolet Aug. appellare. Eſt enim illa, quæ ad civitatis politicam gubernationem, & ad temporalia jura tuenda, & in pace, ac juſtitia rempublicam conſervandam ordinatur. Unde leges civiles circa hæc temporalia bona, ſeu corporalia verſantur. Præter has autem Chriſtiana religio recognoſcit leges Eccleſiaſticas, ſeu canonicas, quæ in ſacris canonibus, & decretis Pontificum continentur, quas aliqui non humanas, ſed divinas vocant, eo quod ab ſpeciali poteſtate à Deo ſpecialiter lata deriventur, & ad ſupernaturalem finem, & divinum cultum, ac ſalutem animarum potiſſimè referantur. Re tamen vera humanæ ſunt, ut bene docuit Joan. Andr. quem refert, & ſequitur Panor. in c. 1. de jura. calumn. n. 7. & ſumitur apertè ex c. *non debet*, de conſanguin. & affin. & ratio eſt, quia per voluntatem humanam proximè conſtituuntur, licèt a civilibus differant in poteſtate, à qua proximè manant, & in fine, & materia, ut poſtea videbimus. Ratio autem, ſeu neceſſitas talium legum eadem cum proportione fuit. Quia Deus (ut ſupponimus) ſpecialem congregationem fidelium, quæ eſſet unum corpus, quod Eccleſiam nunc vocamus, inſtituit: & per legem à ſe latam non diſpoſuit in particulari de omnibus, quæ ad ſpirituale regimen Eccleſiæ convenientia eſſe poterant, ſed ſolum quædam ſubſtantialia fundamenta hujus ſpiritualis reipublicæ inſtituit: reliqua verò per ſuos miniſtros, & Eccleſiæ paſtores diſponenda reliquit; tum ut ſuaviter & modo hominibus accommodato omnia ordinarentur, tum quia non poterant omnia in particulari ita determinari, ut eſſent immutabilia. Hæc ergo determinatio fit per leges canonicas, & ideo tam fuerunt neceſſariæ in ſpirituali republica Eccleſiæ, ſicut civiles in temporali.

Quæ ſit lex civilis.

Quæ item Eccleſiaſt.

Quæ ſit neceſſitas condendi legem civilem & canonicam.

Ex his igitur ſatis conſtat varietas legum & neceſſitas, multipléxque diviſio. Quibus addi ſolent aliæ, quæ incertæ ſunt, vel quaſi materiales, & ideo circa illas immorari nunc non eſt neceſſe: nam ſuis locis melius attingentur. Hujuſmodi eſt diviſio legis in oſtendentem, & præcipientem, de qua dicemus in libro ſequenti, & fortaſſe neceſſaria non eſt. Item eſt alia generalis diviſio legis in affirmativam, & negativam, quia illa præcipit, quod agendum eſt; hæc vetat, & prohibet, quod cavendum eſt: quæ duo præſtant omnes leges numeratæ, quia ſolùm differunt in materia præcepta, quæ eſt agere, vel non agere: & inde habent aliquam differentiam in modo obligandi, quam cap. decimo tertio commodius trademus. Addi denique poſſunt diviſiones legis humanæ in pœnalem, & non pœnalem, prohibentem tantùm vel etiam irritantem, quæ voces ſatis notæ ſunt: de rebus autem ipſis in ſequentibus erunt ſpeciales diſputationes inſtituendæ. Denique in dictis diviſionibus omiſſum videri poteſt jus gentium, ſed quomodo illud ad prædicta revocetur, in lib. ſeq. cap. 8. explicabimus.

21.

CAPUT IV.

Qui actus ſint neceſſarii in mente legislatoris ad legem ferendam.

1.

QUÆ hactenus tractavimus ſolùm pertinent ad definiendam quæſtionem, an ſit lex; oſtendimus autem non ſolùm eſſe, ſed etiam neceſſariam eſſe, non unam tantùm, ſed varia genera; ſeu ſpecies illarum, quorum nomina, & rationes eorum expoſuimus, ut in diſcurſu materiæ clarè, & expeditè loqui poſſimus. Jam ſequitur videndum, quid ſit lex, quod abſtractè, & in communi explicabimus, & difficultates inſurgentes ex particularibus legibus in propria loca remittemus; ſempérque loquemur more humano, & juxta noſtrum concipiendi modum: erunt tamen loquutiones applicandæ ad divinam legem, ſeu mentem, remotis imperfectionibus. In hoc ergo, & ſequenti capite dicemus de genere, ſub quo lex conſtituitur, poſtea differentiam inquiremus.

Primùm

2. *Lex ad naturam intellectualem pertinet.*

Primùm ergo ſupponimus legem eſſe aliquid pertinens ad naturam intellectualem, quatenus talis eſt, atque adeò ad mentem ejus: ſub mente intellectum, & voluntatem comprehendendo (ita enim nunc loquor.) Hoc per ſe ſatis notum eſt, quia lex dicit moralem ordinem ad aliquid agendum: nulla autem natura eſt capax hujus ordinationis, niſi intellectualis. Item propriè loquendo, non reguntur legib. nec ſunt capaces talis gubernationis, niſi quæ intellectu, & ratione utuntur: ergo multo magis requiritur mens in eo, qui per leges debet gubernare. Eſt ergo lex aliquid ad mentem pertinens. Imò ſi in ordine ad naturalia, vel irrationalia dicitur Deus per extenſionem quandam legem concipere, id ſolùm eſt quatenus ea quæ intellectu carent, indigent ſuperiori mente gubernante, ut opus naturæ ſit opus intelligentiæ; omnibus ergo modis lex ad mentem referenda eſt. Et hic fuit conceptus legis in omnibus ſapientibus, etiam Philoſophis, ut ex Platone, Ariſt. & Cicer. in locis allegatis conſtat.

3. *Lex non in habitu, ſed in actu poſita eſt.*

Suppono ſecundò, legem propriè loquendo, præſertim quatenus eſt in legislatore in aliquo actu ſecundo, non in habitu, vel poteſtate poſitam eſſe. Patet, quia lex dicitur, quæ habet vim proximam movendi, & obligandi ſubditos: hæc autem non eſt in potentia, vel habitu, niſi radicaliter, & remotè: eſt ergo in aliquo actu. Item imperare, ordinare, & ſimilia dicunt actum; illa autem ſiunt per legem, vel formaliter, vel quaſi activè moraliter: conſiſtit ergo lex in actu. Ut autem explicemus quiſnam hic actus ſit, oportet priùs numerare omnes actus, qui ad legem concurrere poſſunt, & eorum ſeriem, ſeu ordinem deſcribere: poſſunt enim hi actus eſſe, vel interiores, & eliciti ab intellectu, vel voluntate, aut exteriores, & imperati: & omnes neceſſarii ſunt, ut lex tandem ſuum effectum conſequatur.

4. *De ſubjecto in quo lex poteſt exiſtere.*

Ad hoc autem explicandum adverto tertiò, legem in triplici ſtatu, vel ſubjecto poſſe conſiderari. Primò in ipſo legislatore, quomodo ſuprà dicebamus, legem eſſe conceptam in mente Dei ex æternitate. Secundò in ſubditis, quib. lex imponitur, quomodo dici ſolet lex naturæ eſſe indita in mentib. hominum. Tertiò in aliquo alio ſigno, ſeu alia materia exteriori, ut in ſcripto, vel etiam in voce manifeſtante voluntatem ſuperioris. De lege in duobus ultimis ſtatibus conſiderata nulla poteſt eſſe difficultas: nam lex tertio modo ſpectata formaliter conſiſtit in aliquo exteriori actu, quo legislator mentem ſuam manifeſtat, qualis eſt inter homines loquutio, vel ſcriptura, quomodo dixit Ariſt. 10. Ethic. c. 9. legem eſſe ſermonem ab aliqua mente, ſeu prudentia profectum. Sic etiam Gabr. in 3. d. 37. definit legem eſſe ſignum, principis voluntatem, vel mentem ſufficienter manifeſtans. Dixi autem hoc ſignum eſſe actionem, vel actum, ſub illo comprehendendo terminum ejus, quando & permanens eſt, & perfectam rationem ſigni continet: ſic enim lex ſcripta lex dicitur, non ſolùm quando ſcribitur, ſed quatenus eſt terminus ſcriptionis permanens, ſempérque mentem principis indicans. Et eadem proportione, ſi lex ſolo verbo tradatur, quamvis ſenſibile verbum tranſeat, quatenus verò manet in memoriis hominum, lex ſufficienter durare dicitur: ſic enim interdum lex non ſcripta per traditionem conſervatur. Et eodem modo conſuetudo poteſt aliquando obtinere vim legis, ut infrà videbimus. Neque in hoc membro alia occurrit difficultas, præter illam, quæ ad promulgationem legis ſpectat, de qua infrà dicemus.

Ariſt.

Gabr.

5. *Lex in ſubdito ſolùm reſidet in actu mentis.*

Præterea de lege, prout eſſe poteſt in homine legi ſubjecto, certum eſt, conſiſtere in actu mentis, & per ſolum requirere judicium intellectus, & non actum voluntatis: hic enim neceſſarius eſt ad obſervationem, ſeu exequutionem legis, non ad exiſtentiam ejus. Nam lex prævenit voluntatem ſubditi, & illam obligat: actus verò intellectus neceſſarius eſt ut proponat, & proximè applicet voluntati legem ipſam, & ideo neceſſario requirit judicium rationis. Atque hoc modo lex naturalis communiter dicitur eſſe naturale judicium rationis humanæ, ſcilicet quatenus illa lex eſt in homine tanquam in eo, qui illi legi ſubjicitur, Atque hoc etiam modo dixit Damaſc. lib. 4. de Fide, cap. 3. *Adveniens lex Dei, mentem noſtram incendens eam ad ſe pertrahit, conſcientiamque noſtram vellicat, quæ & ipſa lex mentis noſtræ dicitur.* Idémque proportionaliter eſt in legibus poſitivis: nam poſtquam latæ ſunt, per judicium rationis unicuique applicantur, quatenus ex vi legis judicatur neceſſarium, quod per ſe non erat, & ita illud judicium jam eſt quaſi lex exiſtens in ipſo ſubdito. Hîc verò occurrebat quæſtio, an in his legibus poſitivis, aliquando requiratur ex parte ſubditorum actus voluntatis acceptantis legem: ſed de hac re dicendum eſt circa leges humanas, quibus hoc proprium eſt. Nunc certum ſit hoc non requiri ad rationem legis, ut ſic, neque fortaſſe ad ullam legem, niſi ex defectu poteſtatis in legislatore. De hoc ergo ſtatu legis nihil amplius in communi dicere neceſſe eſt. Peculiaris enim difficultas, quæ in hoc poteſt occurrere circa legem naturalem, in lib. ſeq. meliùs tractabitur.

D. Damaſc.

6. *Ad legem ferendam intellectus & voluntatis actus ſunt neceſſarii.*

Supereſt ergo quæſtio de lege, quatenus eſt in ipſo legislatore. In quo certum in primis eſt ad ferendam legem, intellectum, & voluntatem intervenire. Explicandum verò eſt, quos actus circa illam habeat. Et in primis quia lex, quatenus exterius imponitur ſubditis, medium quoddam eſt ad bonum eorum, & ad pacem, ſeu felicitatem comparandam, ideo primum omnium intelligi poteſt in voluntate legislatoris intentio boni communis, ſeu bene gubernandi ſubditos, ex qua ſtatim ſequitur in intellectu conſultatio de hac, vel illa lege, quæ ſit juſta, vel conveniens reipublicæ: quæ duo in homine intelliguntur cum ſucceſſione, & diſcurſu: in Deo verò ſine imperfectione per ſimplicem actum cum ordine rationis. Hi verò actus remotè concurrunt ad ferendam legem, & ideo clarum videtur, non eſſe in eis poſitam ſubſtantiam legis. Poſt illos ergo ex parte intellectus videtur proximè concurrere judicium illud, quo legislator ſtatuit, & decernit rem talem eſſe convenientem reipublicæ, & expedire, ut ab omnibus ſervetur. Hoc manifeſtum eſt; quia ſine tali judicio non poteſt lex prudenter & rationabiliter ferri: eſt autem de ratione legis, ut ſit juſta, & conſequenter ut ſit prudens: nam prudentia præceptiva eſt, ut tradit D. Thomas 2. 2. q. 47. art. 8. ex Ariſt. 6. Ethic. cap. 10. & ſequentibus. Unde ſicut in unaquaque privata perſona requiritur prudentia ad rectè præcipiendum ſingulas actiones, vel ſibi, vel alteri: ita in principe requiritur prudentia politica, ſeu architectonica ad leges ferendas, juxta illud, quod Proverb. 8. ait Sapientia, *Per me reges regnant, & legum conditores juſta decernunt.* Et tradit optimè D. Thom. 2. 2. q. 50. art. 1. cum Ariſt. lib. 3. Polit. cap. 3.

Quot actus ſint neceſſarii proximè in intellectu et voluntate ad legem ferendam.

D. Thom. Ariſt.

Proverb. 8.

D. Thomas, Ariſt.

7.

Secundò eſt certum, ultra hoc judicium requiri ex parte voluntatis actum, quo princeps acceptet, eligat, ac velit obſervari à ſubditis id, quod intellectus judicabit, expedire. In quo etiam omnes Doctores conveniunt, ſaltem quoad leges poſitivas, & id oſtendemus in capit. ſequenti. Ratio autem breviter eſt, quia lex non tantùm eſt illuminativa, ſed motiva, & impulſiva: prima autem facultas movens ad opus in intellectualibus rebus eſt voluntas. Quæret verò aliquis, quiſnam hic actus voluntatis ſit? Et eſt ratio dubii, quia voluntas aliqua ſimplex, aut inefficax non eſt ſufficiens: nam hanc habet Deus, etiam in his, quæ conſulit, & non præcipit, & inter homines, quamvis ſuperior hoc modo aliquid deſideret fieri à ſubdito, & hoc deſiderium illi intimet, non ſatis eſt, ut præcipiat. Voluntas autem efficax non videtur neceſſaria: neque n. Deus habet illam in his omnibus quæ præcipit, aliàs omnia fierent, quia voluntas efficax infallibiliter adimpletur.

Reſpon-

8. *Quæ actus efficacia requiratur in voluntate ad legem.* Reſpondetur, neceſſarium eſſe aliquem actum efficacis voluntatis, quæ in Deo eſt beneplaciti, ut rectè probat prior ratio facta; hæc autem voluntas non oportet, ut ſit de ipſa obſervatione, ſeu exequutione legis: nam hæc quid poſterius eſt, & hoc etiam probat poſterior ratio facta. Per ſe ergo requiritur, ut ſit de obligatione ſubditorum, id eſt, ut ſit voluntas obligandi ſubditos, quia ſine tali voluntate non obligabit illos, & illa ſufficit ex parte voluntatis. Primum patet, quia obligatio eſt effectus moralis, & voluntarius principi. Item quia actus agentium non tranſcendunt intentionem eorum. Item quia hac ratione votum non poteſt eſſe ſine voluntate ſe obligandi, in quo æquiparatur legi, ut in 2. tom. de Relig. tractat. 6. lib. 1. c. 2. diximus. Secundum autem patet, quia ſupponimus in legislatore poteſtatem ad obligandum; ergo ſi habeat etiam voluntatem obligandi, nihil aliud ex parte voluntatis requiri poteſt. Dices; neceſſaria eſt voluntas præcipiendi, & illa ſufficit ſine voluntate obligandi. Reſpondeo, has non eſſe duas voluntates, ſed eandem diverſis verbis declaratam, ut infrà explicabo.

9. *Actus intellectus qui dicitur ab aliquibus intimatio non requiritur ad legem ferendam.* Poteſt etiam aliter hæc voluntas declarari, ut ſit voluntas conſtituendi talem actionem, ut neceſſaria ad ſervandam æquitatem, ſeu mediocritatem in tali materia virtutis: habet enim voluntas ſuperioris hanc moralem efficacitatem, ut poſſit obligare ſubditos, & ut poſſit facere materiam neceſſariam virtutis eam, quæ de ſe non erat neceſſaria, v. g. abſtinentiam talis dici eſſe neceſſariam ad mediocritatem temperantiæ. Quamvis enim hoc non ſit ſemper neceſſarium ad legem: nihilominus quando oportuerit, non excedit poteſtatem legislatoris. Ita ergo rectè explicatur objectum, circa quod legislatoris voluntas efficax verſatur: nam licèt ſit quid morale potius quàm phyſicum, circa illud poteſt verſari voluntas efficax, non ſolùm humana, ſed etiam divina, ut alibi ex profeſſo dixi, & inf. in tract. de Gratia dicam. Hîc verò occurrebat difficultas ſpecialis circa legem naturalem, ſed commodiùs tractabitur in lib. ſequenti.

10. Solùm ergo ſupereſt inquirendum, an poſt dictos actus intellectus, & voluntatis aliquis alius ſit in ipſo legislatore neceſſarius ad legem ferendam. Multi enim exiſtimant requiri ulteriùs quendam actum intellectus, quem vocant intimationem, explicationem, vel inſinuationem voluntatis ſuperioris reſpectu inferioris: nam hunc actum dicunt habere propriam rationem imperii, & explicari illa voce, *Fac hoc*, & ita (ut infrà dicam) in illo conſtituunt propriam rationem legis. Et fundatur, quia in omni operatione morali putant hunc actum eſſe neceſſarium poſt electionem ad exequutionem, & de illo loquutum eſſe Ariſt. 6. Ethic. quando dixit, perfectiſſimum actum prudentiæ eſſe imperare, & Divum Thomam 1. 2. quæſt. 17. quando docet, imperium eſſe actum intellectus.

11. Ego verò, in univerſum loquendo de imperio reſpectu propriarum actionum, ſeu potentiarum ejuſdemmet operantis, ſentio, poſt electionem, ſeu actum voluntatis, quo determinatè & efficaciter quis vult aliquid operari ad extra, cum omnibus particularibus conditionibus requiſitis ad agendum ex parte circumſtantiarum, & potentiæ exequutivæ, non requiri actum aliquem intellectus, qui immediatè dirigatur ad potentiam exequentem; imò nec talem actum eſſe poſſibilem. Quia neque potentia exequens percipit vim imperii, neque ad intellectum ſpectat applicare potentiam ad operandum, ſed ſolum proponere objectum voluntati, ad quam ſpectat poſtea applicare reliquas potentias ad uſum, ut eſt communior ſententia, quam ſuppono ex 1. 2. q. 17. & ex auctoribus, quos referam capit. ſequenti. Eandemque rem ſæpius, ſatiſque fusè attigi tract. de Prædeſt. lib. 1. cap. 16. & 17. & tract. 4. de Relig. libro 1. capit. 3. & tract. 6. libro 1. cap. 12.

12. Hac verò doctrina ſuppoſita circa imperium uniuſcujuſque ad ſeipſum: de imperio unius ad alium neceſſario dicendum eſt, poſt actum voluntatis legislatoris, quem ſuprà declaravi, ſolùm requiri ac neceſſarium eſſe, ut legislator illud ſuum decretum & judicium inſinuet, manifeſtet, ſeu intimet ſubditis, ad quos lex ipſa refertur. Hoc enim neceſſarium eſt, quia aliàs non poſſet voluntas principis obligare ſubditum, quia non innoteſceret illi, ut dicemus latiùs agentes de promulgatione. Quod autem hoc ſufficiat, patet, quia voluntas principis eſt ex ſe efficax: nam eſt ex ſufficienti poteſtate, & cum abſoluto decreto obligandi, ut ſupponitur; ergo ſi illa ſufficienter proponatur ſubdito, operatur quod vult: inducit ergo obligationem: ergo conſummata eſt lex: ergo nihil aliud neceſſarium eſt. Quod evidentiùs conſtabit ex dicendis capite ſequenti.

De illa verò intentione conſtat, conſiſtere in loquutione quadam, ſub loquutione quamcunque ſignificationem, ſeu manifeſtationem interni actus alteri factam comprehendendo. Hæc autem loquutio ſi rectè conſideretur, præſertim in ordine ad creaturam, perficitur per actum tranſeuntem, qui aliquo modo tandem recipitur in eo, cui fit loquutio. Ut inter homines evidens eſt: & idem ſuo modo exiſtimo eſſe inter Angelos: nam ſi is, qui loquitur, non imprimat aliquid ei, ad quem loquitur, non manifeſtabit illi conceptum ſuum. Et idem eſt de Deo reſpectu creaturarum: non enim intimavit Deus Adamo ſuam voluntatem de abſtinendo ab eſu arboris vitæ, niſi per revelationem aliquam ipſi Adamo factam; & ſi Deus manifeſtet beato in Verbo, quid velit ab ipſo fieri, ipſamet viſio Verbi, quæ eſt in beato, habet vim loquutionis, & intimationis Dei circa tale præceptum. De loquutione autem creaturæ ad Deum, alia eſt ratio, de qua dixi in citato loco de Orat. hîc autem non habet locum, quia non poteſt creatura imperare Deo. 13.

14. *Ultra actus numeratos requiritur actus intellectus ad loquendum ſubdito.* Ex his ergo concludo, poſt prædictum actum voluntatis ſolùm requiri in legislatore actum intellectus, qui ad loquendum ſubdito de tali re, vel decreto neceſſarius fuerit. Et conſequenter eſſe poterit neceſſarius novus actus voluntatis efficiendi ſignum manifeſtans priorem voluntatem. Ut in nobis requiritur apprehenſio verborum, quibus loquuturi ſumus, & voluntas movendi linguam: & ita, proportione ſervata, in principe requiritur, ut per intellectum concipiat modum intimandi legem, & ut per voluntatem velit exequi intimationem, quod cum proportione poteſt ad Deum applicari: ita enim hanc intimationem operatur ſicut alios effectus ſuos. Denique poſt prædictum actum voluntatis intelligi etiam poteſt in legislatore novus actus intellectus, quo videt illam voluntatem ſuam, ut in Deo intelligimus ſcientiam viſionis poſteriorem illa voluntate. Quo etiam fit, ut legislator poſt cognitionem ſuæ legis, aliter etiam judicet de materia legis, quam antea, quia priùs ſolùm judicabat illam, ut aptam imperari: poſtea verò judicat eam, ut neceſſariam ad honeſtatem morum ex decreto ſuo. Quæ omnia adeò ſunt manifeſta, ut non indigeant nova probatione. Quomodo autem hæc ad legem concurrant, atque adeò in quo actu illa poſita ſit, dicemus capite ſequenti.

CAPUT V.

Utrum lex ſit actus intellectus, vel voluntatis, & quiſnam ille ſit?

1. *Prima ſententia affirmans legem eſſe actum intellectus.* *D. Thom. Vincent. Cajetan. Conrad.* Suppoſitis, quæ in ſuperiori capite dixi, quæſtio fere tota erit de modo loquendi, tamen propter varietatem opinionum expedienda breviter eſt. Prima igitur ſententia affirmat, legem eſſe actum intellectus, ita ſentit D. Thomas d. q. 90. art. 1. & ſæpe ita loquitur in diſcurſu materiæ Vincen. in ſpecul. mor. lib. 5. part. 2. d. 1. Sequuntur Thomiſtæ Caiet. Conr. & alii ibi, & 1. 2. q. 17. q. 58. artic. 4. & q. 60.

Soto. *Turrecr.* *Alens.* *Richard.* *Antonin.* *Guilhelm.* *Paris.* *Cordub.* *Proverb.8.* *Clem. Alex.* *Basil.* *Damasc.*

q.60. art. 1. Soto 1. de just. q. 1. artic. 1. Turrecrem. in cap. *officium*, dist. 3. Alens. 3. p. q. 26. in primo Richard. 3. dist. 33. articul. 2. q.6. ad 3. Antonin. 2. p. tit. 4. cap. 10. Guilhelm. Paris. tract. de Legib. & Cordub. libr. 2. quæstion. qu. 10. Probari autem solet hæc sententia primò, quia tam Scriptura, quàm Patres, Philosophi, & Jurisconsulti legem tribuunt rationi, aut sapientiæ. Proverb. 8. ait Sapientia, *Per me legum conditores justa decernunt.* Sic etiam Clemens Alex. libr. 1. Strom. non longè à fine ait, legem esse opinionem bonam, bonam autem esse, quæ est vera. Et subdit, *Cui consequenter quidam dixerunt legem esse rationem rectam, quæ jubet facienda, & prohibet quæ facienda non sunt*, & Basil. in cap. 8. Isaiæ, *Lex*, inquit, *est doctrix, & magistra.* Damasc. etiam lib. 4. cap. 23. legi tribuit docere.

2. *Plato.*

Præterea Plato in Dialog. Minos, seu de lege in principio legem vocat *operationem civitatis probam*, id est, veram: & infrà dicit esse *veritatis operationem.* Eodemque modo Arist. lib. 1. Elench. cap. 12. in fine legem esse dicit, *opinionem multitudinis.* Et in epist. ad Alex. ante Rhetoricam ad illum, definit, legem esse *Orationem, quæ communi civitatis consensu jubet*, &c. Et statim capit. 1. Rhetoricæ ait, *legem esse communem civitatis consensum, qui scripto præceperit, quomodo unumquodque agendum sit.* Ubi legem etiam ponit in jussione, & præcepto: cùm tamen sæpe alias rationi, & prudentiæ tribuat imperare. 6. Ethic. c. 9. & sequentibus 1. Politic. c. 3. Unde libr. 10. Ethic. 9. dixit, legem esse *sermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum.* Ex Cicer. etiam multa suprà adduximus, quibus significat, legem in ratione esse, primùm quidem in mente Dei, per participationem autem ejus, in humana ratione esse legem naturalem, & prudentiam, à qua leges civitatum proficisci debent, ut late prosequitur in lib. 1. & 2. de leg. paulò post principium, ubi inter alia sic concludit, *lex est recta ratio in jubendo, & vetando.* Sic denique Papini. in l. 1. ff. de leg. legem vocat *commune præceptum*, & declarat esse *virorum prudentium consultum*; & Marc. in l. 2. ex Chrysippo refert, *legem esse divinarum, humanarúmque rerum Reginam, Principem, ac ducem.* Hæc autem sunt munera rationis, ad quam spectat regere, & dirigere operationes.

Cicero. *Papinian.* *Marcia.*

3. *Rationibus confirmatur prima sententia.*

Rationes ad confirmandam hanc sententiam afferuntur variæ. Prima est, quia ad legem pertinet ordinare, unde & definiri solet, quòd sit *ordinatio rationis*: sed ordinare non ad voluntatem, sed ad intellectum spectat, quia includit ratiocinationem quandam: unde quæ ratione carent, ordinare non possunt: ergo lex actus intellectûs est. Secunda, legis est illuminare, & instruere, juxta illud, *Lucerna pedibus meis verbum tuum*, & illud, *Lex Domini immaculata convertens animas, sapientiam præstans parvulis*: illuminare autem intellectûs est. Tertia, lex est regula, ut in principio dictum est ex Bas. in c. 1. Isaiæ, ubi eam vocat *regulam justorum, & injustorum*, quod etiam habetur in l. 2. ff. de leg. & ideo leges Ecclesiasticæ vocantur canones, id est, regulæ, ut ait Isidor. 2. Etymologiarum: sed voluntas non est regula, quin potius ipsa ratione regulanda est: est ergo lex in ratione.

Basil. *Isidor.*

4.

Quarta, quia nullus potest assignari actus voluntatis, qui sit lex: aut enim est voluntas principis, seu superioris, quòd talis actio fiat à subdito, & hoc non: quia talis voluntas necessaria non est, nec sufficit: nam Deus verum præceptum posuit Abrahæ de sacrificando filio, quod tamen Deus fieri nolebat: & è converso quantumvis superior velit, & desideret aliquid fieri à subdito; si non præcipit, non obligat. Et ideo dicunt Theologi, nos non teneri conformari divinæ voluntati, etiam efficaci, nisi addatur præceptum de exequenda tali voluntate: non ergo constitit lex in tali voluntate: vel constitit in voluntate obligandi subditum: & hæc etiam non sufficit, nisi intimetur. Immò addunt aliqui, non esse necessariam talem voluntatem in Principe, ut ferat legem, quia licèt Princeps nihil cogitet de obligatione, si vult imperare, imperando fert legem. Imò addit Medin. 1. 2. quæst. 90. artic. 1. quòd licet nolit obligare, si vult imperare, obligat, & fert legem. Sicut (inquit) qui vovet sine voluntate se obligandi, nihilominus vere vovet & obligatus manet, & qui promittit sub juramento dolose, & sine intentione se obligandi, tenetur implere promissum ex religione juramenti: sic ergo qui vult imperare, ex efficacitate imperii obligat, etiamsi nolit; quare ad legem non erit necessarius alius actus voluntatis, nisi voluntas imperandi: illa autem voluntas non est lex, nisi sequatur imperium, quod pertinet ad intellectum: in illo ergo lex est. *Medin.*

5. *In quo actu intellectus sit lex.*

Est autem controversia inter auctores hujus sententiæ, quisnam actus intellectûs habeat rationem legis, an scilicet, judicium rationis, quod antecedit voluntatem vel imperium, quod subsequi dicitur? Nam quidam eorum dicunt, esse judicium rationis, quod tenuit Guillelm. Parisien. & sequutus est Conrad. d. articul. 1. Et quidem D. Thom. quæst. 91. articul. 2. clarè dicit, legem esse dictamen in Principe. Et si considerentur testimonia adducta, præsertim Philosophorum, de hoc judicio loqui videntur. Item proprietates illæ, quæ sunt illuminare, esse regulam & mensuram, in judicium rationis conveniunt, & non in illud imperium, quod solum dicitur esse impulsivum, & non manifestativum alicujus veritatis. Huic tamen sententiæ obstat, quia judicium illud non habet efficaciam obligandi, nec moraliter movendi; hæc autem in lege necessaria est: item, quoad judicium nihil differre videtur præceptum à consilio, quia etiam consulens habet simile judicium de actione, quam faciendam constulit; unde si Deus nihil aliud nobis manifestaret, quàm hoc judicium, non legem, sed consilium præberet, in his videlicet, quorum oppositа intrinsecè mala non sunt. *Quidam dicunt esse judicium rationis.*

6. *Alii dicunt legem esse actum intellectus, qui dicitur imperium.*

Alii ergo auctores ponunt legem in actu intellectûs subsequente voluntatem, & vocant illum actum imperium: sed si hic actus non fit per modum loquutionis, est plane conflictus, ut suprà diximus: si autem sit, loquutio aliqua habebit rationem signi: igitur non tam erit lex, quàm signum legis, vel ad summum dicetur lex, sicut lex scripta, aut voce prolata lex vocatur. At verò hæc lex externa, seu scripta non habet vim legis, nisi quia significat aliquid aliud, in quo est virtus legis, & ideo necessariò supponit aliud, quod principaliter sit lex: & hoc est, quod inquirimus. Nec etiam dici potest, loquutionem illam internam, prout consideratur in mente Principis esse legem, quia etiam illa solùm habet vim, & efficaciam, quatenus est signum: ergo necessariò supponit id, quod principaliter est lex.

7.

Præterea occurrit specialis ratio in Deo, propter quàm non videatur talis actus ei attribuendus, tanquam necessarius ad legem ferendam. Quia vel est per modum impulsus, qui sit activus ad extra, sicut aliqui illum ponunt, etiam in Deo distinctum à proprio judicio, & cognitione; vel est per modum mentalis loquutionis: neutrum autem horum dici potest, ergo. Minor quoad priorem partem probari posset, ostendendo nullum esse talem actum, quia frustrà ponitur, & intelligi non potest: sed hoc egimus in prima part. tractat. 2. libr. 1. cap. 10. Nunc verò breviter declaratur, quia ex parte Dei non potest esse necessarius talis impulsus ad legem ferendam, quia Deus ferendo legem non impellit physicè ad actum lege præceptum, sed solùm ponit obligationem, quæ est quid morale, & non potest illo modo physico fieri, ut videtur per se clarum. Altera verò pars Minoris de loquutione, patet facilè, quia loquutio Dei ad extra non est, nisi infusio luminis, vel specierum, vel exhibitio alicujus signi manifestantis ipsum, vel ejus voluntatem: totum autem hoc facit Deus per voluntatem suam, nec ad

hunc

hunc effectum est magis necessarius alius impulsus, vel actus intellectus posterior actu voluntatis, quàm ad alios. Nullo ergo modo potest in Deo lex constitui in actu consequente voluntatem. Unde idem est de quolibet alio legislatore, quia omnes participant rationem legis, quæ in Deo est per essentiam, & ideo cum proportione illam imitantur.

8. *Secunda sententia affirmans, legem esse actum voluntatis.* *Henr.* *Ocham.* *Gabr.* *Major.* *Almain.* *Angest.* *Bonavent.* *Medin.* *Durand.* *Greg.* *Scot.* *Castro.*

Est ergo secunda opinio principalis affirmans, legem esse actum voluntatis legislatoris. Pro hac sententia referri possunt omnes, qui ponunt imperium in voluntate, ut Henr. quodlib. 9. q. 6. Gabr. in 2. d. 37. q. 1. art. 1. not. 3. Major in 3. d. 33. qu. 7. Ocham. in 3. qu. 22. art. 4. Almain. tract. 3. Moralium, cap. 2. Angest. in Moral. tract. 1. p. 3. Corol. 3. Sentit etiam Bonavent. in 3. d. 17. art. 1. q. 1. ad penult. ubi ait, *voluntatem esse illud, penes quod residet regnum, & imperium eorum, quæ sunt in ipso volente.* Idem Medin. Cod. de Orat. q. 2. Tribuitur etiam Dur. & Greg. in 1. d. 47. quatenus asserunt, voluntatem divinam esse regulam, cui omnes tenemur conformari. Citatur etiam pro hac sententia Scot. in 2. d. 6. q. 1. & d. 38. q. 1. ad ult. & quodlib. 17. quatenus his locis ait, ad voluntatem pertinere ordinare alium ad aliquid agendum. Et in 3. d. 36. q. 1. ar. 2. voluntati tribuit imperare. Eandem opinionem latè defendit Cast. lib. 2. de lege pœnali, cap. 1.

9. *Psalm.* 32. *Psalm.* 142. *2 Mach.* 1. *Psalm.* 39. *Magist.* *D. Thom.*

Suaderi autem potest primò quia Scriptura, & civilia jura voluntatem Dei, aut Principis legem appellant, Psalm. 32. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas*; id est, præcepta sua: & Psalm. 142. *Doce me facere voluntatem tuam.* 2 Macha. 1. *Det vobis cor omnibus, ut colatis eum, & faciatis ejus voluntatem*, id est, servetis ejus legem. Sic dixit Christus Dominus in oratione Dominica, *Fiat voluntas tua*, id est, servetur lex tua; & in oratione in horto dixit, *Non mea voluntas, sed tua fiat*, id est, tuum præceptum: sic enim de ipso scriptum erat Psal. 39. *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam.* Responderi solet ex Magistro in 1. d. 47. & D. Thom. 1. p. q. 19. ar. 9. in his locis esse sermonem de voluntate signi, quæ non propriè, sed metaphoricè voluntas est.

10. *L. in ambigua.* *Pluto.* *Arist.* *Anselm.*

Veruntamen licèt signum voluntatis metaphoricè voluntas dicatur, necesse est, ut aliquam propriam voluntatem indicet. Cur enim voluntas metaphoricè diceretur, nisi quia habitudinem habet ad voluntatem propriam? non habet autem aliam habitudinem nisi signi, & ideo voluntas signi dicitur; ergo illa voluntas significata est, quæ propriè impletur, & quæ illis locis significatur nomine legis. Unde etiam in jure Civili dicit lex habere voluntatem suam. l. *in ambigua*, ff. de legib. quia nimirum lex scripta, seu exterior indicat voluntatem principis, quæ dicitur voluntas ipsius legis; ergo talis voluntas est lex in ipso principe. Unde l. 1. ff. de constit. Princip. & §. *sed & quod.* Inst. de jure naturali gent. & civ. *Quod Principi placuit*, dicitur, *legis habet vigorem.* Quæ verba sine dubio actum voluntatis indicant. Similiter adduci possunt Philosophi dicentes, legem esse *decretum, & institutum civitatis*, ut est apud Plat. d. Dialog. Minos, vel esse consensum civitatis, ut est apud Arist. Rhet. ad Alex. c. 1. & 2. Nam decretum propositum voluntatis indicat, & clariùs, consensus actus est voluntatis. Ansel. etiam in libr. de voluntate Dei, voluntati divinæ tribuit præcepta, & lib. de conception. Virgin. cap. 4. imperare tribuit voluntati.

11. *Confirmatur secunda sententia ex proprietatibus legis.* *D. Thomas.*

Secundò principaliter id ostendi potest ex proprietatibus legis: nam omnes, quæ tribuebantur actui intellectus, magis conveniunt voluntati, & aliquæ conveniunt voluntati, quæ intellectui tribui non possunt; ergo, &c. Major patet, quia in primis legi tribuitur, quòd sit regula, & mensura: at hoc maxime convenit divinæ voluntati, ut sumi potest ex D. Thom. 1. 2. quæst. 4. artic. 4. & quæst. 19. artic. 9. & 2. 2. quæst. 26. artic. ultim. expressius quæst. 105. artic. 1. ait, divinam voluntatem esse primam regulam, qua mensurari debent humanæ actiones: voluntates autem superiorum hominum esse secundam regulam participatam à prima. Et ratio est, quia id agere, aut velle debemus, quod Deus vult nos velle, aut agere, ut ait Anselm. lib. de volunt. Dei. *Anselm.*

Altera proprietas legis est, quòd illuminat, & dirigit subditum: in hac autem considerandum est, posse attribui legi, quatenus est in ipso subdito, quomodo non est dubium, quin sit actus rationis, & formaliter illuminans, ut in superiori capit. dixit. Et ideo in legendis auctoribus cavenda est æquivocatio; cùm enim legem per rationem definiunt, sæpe loquuntur de lege, prout est in subdito, quomodo naturalis lex dicitur esse recta, & à natura indita ratio: sic autem lex illuminat, quia ostendit voluntatem legislatoris. Unde in ipso legislatore voluntas esse videtur, quæ objectivè (ut sic dicam) vel etiam effectivè illuminat subditum, quomodo dixit Anselm. dicto lib. de Voluntate Dei, *voluntas Dei est Magistra humanæ voluntatis.* 12.

Erat tertia proprietas, quod lex ordinat, at hoc propriissimè convenit voluntati, ut rectè Scot. suprà docet, & in tract. de Prædestin. ostendi loco suprà citato. Et optime confirmari potest ex D. Thom. 1. p. q. 107. art. 1. dicente unum Angelum per voluntatem suam ordinare suum conceptum ad alium, & ita loqui ei: pertinet ergo ad voluntatem ordinare. Unde in præsenti declaratur: nam hæc ordinatio legis, vel est per modum relationis medii in finem, vel per modum loquutionis indicantis voluntatem Principis: utroque autem modo optimè attribuitur voluntati: nam voluntas est, quæ ordinat media ad finem, quia ipsa est, quæ intendit finem, & elegit media propter ipsum, & ita statuit, ut fiant: voluntas etiam est, quæ imperat loquutionem, & in Deo, vel immateriali supposito ordinatio loquutionis etiam fit per voluntatem: ergo ordinatio legis, prout est in superiore ordinante, vel loquente, semper est aliquid spectans ad voluntatem. 13. *D. Thom.* *Anselm.*

Unde aliter etiam solvitur objectio, quæ fieri solet, quia licèt superior velit aliquid fieri à abdito, si non intimet voluntatem, non præcipit. Respondetur enim, hanc intimationem posse esse exteriorem, & de hac non esse sermonem, quia illa non est in legislatore, sed actio transiens, quæ vel in subdito, vel in alia externa materia recipitur, juxta dicta superiori capite: intimatio autem, prout est in legislatore, maximè esse videtur voluntas exteriùs intimandi, quæ in ipsa voluntate obligandi intimè includitur, vel ex illa sequitur: ergo ea etiam ratione lex maximè pertinet ad voluntatem. 14

15. *Aliquæ legis conditiones quæ solum quadrant in voluntatis actum.* *Prima.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.*

Supereſt probanda altera pars primi antecedentis, nimirum aliquas conditiones ad legem necessarias inveniri in actu voluntatis, & non propriè in actu intellectus. Prima est movere, & applicare subditum ad exercendam actionem, sub actione semper omissionem intelligendo. Principium enim movens, & applicans ad exercitium actionis est voluntas: nam intellectus potiùs movet quoad specificationem, & ideo potiùs dicitur dirigere, quàm movere. Secunda est, habere vim obligandi, quæ propriè est in voluntate, & non in intellectu: nam intellectus solum potest ostendere necessitatem, quæ est in ipso objecto, quòd si in illo non sit, non potest ipse eam tribuere: voluntas autem confert necessitatem, quæ in objecto non erat, & facit, v. g. in materia justitiæ, ut res tanti, vel tanti valeat, & in materia aliarum virtutum, ut hîc, & nunc sit necessarium operari, quod aliàs per se non esset. Tertia, ferre legem est actus jurisdictionis, & potestatis superioris, ut infrà dicam, unde est veluti usus cujusdam dominii; usus autem est actus voluntatis, & præsertim usus dominii, qui liber est. Quarta, lex est actus justitiæ legalis: nam Princeps dum fert legem, maximè debet ad commune bonum respicere, quod spectat ad justitiam legalem, justitia autem legalis est virtus voluntatis, quam-

vis

vis indigeat directione prudentiæ, quod commune est omnibus virtutibus voluntatis. Unde solum fit, ad legem ferendam maxime necessariam esse prudentiam, quod rectè probant fundamenta prioris sententiæ, non tamen fit, esse formalem actum prudentiæ. Sicut justa distributio, & recta electio à prudentia pendet, & tamen formaliter est actus voluntatis, per justitiam distributivam, vel per aliam virtutem moralem operantis.

16. Ultima ratio esse potest, quia ex his, quæ dixit proponendo priorem sententiam, intelligi potest, quàm sit difficile, designare actum intellectus, qui sit lex: in voluntate autem facilè assignatur. Nam illa voluntas, quam superior habet obligandi subditum ad talem actum, vel (quod perinde est) constituendi talem materiam intra necessarios terminos virtutis, optimè recipit denominationem legis, tam propter omnia, quæ adduximus de proprietatibus legis, quàm ex eo, quod etiam tetigimus, quia nihil antecedens hanc voluntatem habere potest vim legis, cùm non possit necessitatem inducere: quidquid autem subsequitur, potiùs est signum legis jam conceptæ, & stabilitæ in mente principis: nam ipsa etiam loquutio mentalis signum tantum mentale est. Cui fundamento non aliter potuit respondere Medina, nisi negando voluntatem obligandi esse necessariam in principe ad ferendam legem, & obligandum per illam.

17. *Impugnatur doctrina Medinæ circa voluntatem obligandi.* Veruntamen responsio hæc id negare videtur, quod reliqui auctores utriusque opinionis tanquam certum supponunt, nisi fortasse in verbis sit aliqua æquivocatio. Certum est enim in his effectibus moralibus, qui à voluntate pendent, agentia non operari sine intentione, vel ultra intentionem: obligare autem per legem est effectus moralis, & pendens ex libertate legislatoris: ergo ut fiat, necessaria est in legislatore intentio, & voluntas illius, aliàs fieret sine intentione, quod repugnat. Minor evidens per se est, & ideo idem auctor fatetur, legem requirere concursum voluntatis. Major autem communis est Theologorum; imò, & Juristarum, qui hoc sensu dicunt, actus agentium non operari ultra intentionem eorum, arg. c. ult. de præben. & constat inductione: nam hac ratione excommunicatio lata sine intentione ligandi non ligat, & absolutio data sine intentione absolvendi, non solvit; & idem est de cæteris sacramentis: & similiter votum, matrimonium, & similia facta sine intentione, non valent. Ratio autem est, quia tota virtus talium actuum manat à voluntate, aut mediante illa: item illa est, quæ dat esse quasi forma: nam actus exterior sine intentione non est verus actus moralis sub illa ratione tali, sed fictus.

18. *Velle præcipere, & velle non obligare, sunt intentiones repugnantes sublata ignorantia.* Unde in exemplo voti certum existimo non obligare, si factum sit sine intentione obligandi, ut in tract. 6. de Relig. dixi: sicut autem ibi solet fingi casus, in quo aliquis voveat cum intentione vovendi, & simul habeat intentionem non se obligandi: ita Medina similem fingit in legislatore, qui habeat voluntatem præcipiendi, & non obligandi, & tunc ait, nihilominus obligare. Verumtamen, si ignorantia non intercedat, illæ intentiones sunt repugnantes, & involventes contradictionem, si prior intentio sit verè, & non fictè vovendi, aut præcipiendi, quia velle præcipere, nihil aliud est, quàm velle obligare, aut saltem velle insinuare voluntatem obligandi, & idem est cum proportione in voto. Si autem illa intentio talis non sit, sed solùm exterius præcipiendi, aut vovendi, sine dubio nihil fit, nec fertur vera lex, aut fit verum votum. Certum est enim posse fieri fictam promissionem, quæ non obliget: illa autem nullo alio modo fieri potest, & idem est cum proportione de præcepto, & ideo si subdito constaret, superiorem, licèt proferat verba præceptiva, non habere animum obligandi, sine dubio non obligaretur, ut in dicto casu de Excommunicatione omnes dicunt. Vel sicut è contrario ait D. Thom. 2.2.q. 104. art. 2. voluntatem superioris, quacumque ratione innotescat subdito, esse quoddam præceptum, quod non potest intelligi, nisi de hac voluntate obligandi.

Similiter in voto repugnant intentio vovendi, & non obligandi.

In casu autem de juramento non est omnino eadem ratio: nam potest quis habere intentionem jurandi, id est, adducendi Deum in testem, & nihilominus habere intentionem non se obligandi, & ideo si tunc oritur obligatio (quod sub opinione est) non est ex propria voluntate, sed præcepto naturali, quo unusquisque tenetur facere verum id, in cujus testimonium Deum adduxit, ut latè dixi tract. 5. de Relig. lib. 2. cap. 7. At verò obligatio legis, non nisi ex voluntate legislatoris oriri potest, & ideo actus ille voluntatis necessarius est. Et ita rectè dixit Gabr. 3. d. 37. quantumcumque notificetur voluntas superioris, nisi per illam velit ligari inferiorem, non consurgere obligationem. Dixi autem, nisi sit æquivocatio in verbis, quia fortasse necessarium non est, ut legislator directè, & expressè concipiat obligationem subditi, & voluntate feratur in illam: satis enim esse potest, ut velit, v. g. præscribere, ut res tantum valeat, vel ut talis actus sit in materia necessaria temperantiæ, vel, ut confusè velit præcipere quantum potest: sed hæc parum differunt, quia in his omnibus includitur intentio obligandi, & cum illis omnino repugnat habere intentionem non obligandi, nisi operans prorsus ignoret, quid velit, & tunc ipsamet ignorantia impediret prorsus veram voluntatem obligandi, atque adeò veram legem, ut in simili de voto dixi: igitur quoad necessitatem hujus voluntatis vera sine dubio est hæc secunda sententia.

19. *In juramento potest stare intentio jurandi cum intentione se non obligandi.* *Gabr.*

Unde quæ pro his opinionibus adduximus suadere videntur utrumque actum intellectus, & voluntatis esse ad legem necessarium, & ideo potest esse tertia opinio dicens, legem componi, & coalescere ex actu utriusque potentiæ. Quia in his rebus moralibus non oportet quærere unitatem perfectam, simplicem, sed potest res, quæ moraliter una est, ex multis physicè distinctis, & se mutuò juvantibus constare. Sic ergo lex duo requirit, motionem, & directionem, bonitatem (ut sic dicam) & veritatem, id est, judicium rectum de agendis, & voluntatem efficacem movendi ad illa, & ideo ex actu voluntatis, & intellectus constare potest. Et hæc sententia tribui solet Greg. in 1. d. 48. q. unic. sed ibi hoc non disputat, nec aliud dicit, nisi eum, qui discordat à voluntate beneplaciti Dei, agere contra legem æternam, & allegat Aug. 22. contra Faustum, c. 27. dicentem, legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei, ubi Aug. nihil determinat. Magis indicat hanc sententiam Gab. 3. d. 37. q. unic. in princ. ubi cùm de lege externa, seu quæ est in subdito dixisset, esse *signum verum, creaturæ rationali notificativum rectè rationis distantis, ligari eam*, &c. declarat, *dictum esse distantis, seu ligantis*, &c. *ad innuendum, quòd recta ratio præcipientis una cum voluntate est ratio obligationis inferioris, id est, quo inferior obligatur.* Lex autem est propria ratio obligationis, sentit ergo in ipso principe legem esse rationem ejus cum voluntate, & declarat illam esse voluntatem ligandi subditum, ut suprá. Unde sicut liberum arbitrium definiri solet, esse facultatem voluntatis, & rationis: ita lex, quæ arbitrium Principis appellari solet, non immeritò potest existimari actus utriusque facultatis.

20. *Tertia sententia affirmans legem ex utroque actu componi.* *Gaeg.* *Augustinus* *Gab.*

Addi etiam potest, licèt nomen legis adæquatè, & complete utrumque actum complectatur, nihilominus secundùm aliam considerationem tam actum voluntatis, quàm intellectus posse dici legem sub diversis rationibus, cui modo loquendi non dissonat August. in d. loco contra Faust. & declaratur in hunc modum. Nam si in lege attendatur vis movendi, & ideo lex dicatur id, quod est in principe, quod movet, & obligat ad agendum, sic lex est actus voluntatis: si autem spectetur, ac consideretur in lege vis dirigendi ad id, quod bonum, & necessarium est, sic pertinet ad intellectum: & videtur consistere in judicio practi-

21.

practico, & prout est in principe non antecedere voluntatem, sed subsequi, non quidem per modum actus impellentis, qui judicium non sit (hoc enim satis improbatum est) sed per modum judicii practici, quo stante decreto suo, princeps judicat hoc esse omnino agendum à subditis, quibus propterea intimandum est tale decretum. Hoc enim judicium subsequi voluntatem in mente principis in superiori capite declaravi, & ideo sub hac ratione dici potest lex scripta in mente ejus, à qua procedat omnis lex exterior. Et simile judicium, quod est in subjecto, erit tanquam lex participata ab illa, quæ est in principe.

22. *Fertur judicium distinctè de tota controversia.*

Hæ sententiæ probabiles sunt, & ultima satis facilis, & plausibilis, nihilominus tamen, ut aliquod judicium de re tota feramus, secernimus legem naturalem, & consequenter etiam æternam, quia in illis est specialis difficultas in re ipsa, An, & quomodo habeant veram, & propriam rationem legis, quam libro seq. tractabimus. Præsens ergo controversia solùm est de lege posita per voluntatem alicujus superioris. De qua certum est, vel constare ex actu rationis, & voluntatis, vel certè non esse sine utroque: ita, ut si est alter illorum tantùm, ab altero nihilominus intrinsecè pendeat. Hoc enim convincunt omnia adducta pro duabus primis sententiis.

23. Atque hinc inferimus secundò, neutrum modum loquendi illarum opinionum posse efficaciter probari. Nam testimonia adducta in prima opinione solum probant, legem non ferri sine directione prudentiæ. Unde Philosophi ibi allegati, cùm legem tribuunt rationi, non loquuntur de actu intellectus, qui in principe sequitur ex voluntate, qua vult obligare subditos, sed de judicio antecedente, dirigente, & quasi regulante illam voluntatem; solùm enim dicunt ad legem non sufficere voluntatem principis, nisi justa sit, & recta, & ideo debere oriri ex recto, & prudenti judicio, de quo judicio constat, non esse legem, si per se, & ut prior voluntate spectetur: vocant ergo legem rectam rationem quoad radicem, sicut Cicero in eodem lib. de Legib. dixit, virtutem esse rectam vitæ rationem. Rationes autem factæ pro illa sententia confirmando secundam solutæ sunt. Testimonia verò adducta in secunda sententia in rigore solùm probant, legis obligationem manare ex voluntate legislatoris: nam hoc satis est, ut observans legem Dei, dicatur facere voluntatem ejus, vel secundum voluntatem ejus, & è converso. Rationes autem factæ pro illa sententia urgentiores mihi videntur, si supponimus legem esse actum illum principis, qui per se & vi sua inducit obligationem, & ligat subditum. Dici verò potest, vocem legis non significare actum ligantem, sed signum illius actus, vel actum intellectus, à quo proximè tale signum procedit.

Cicero.

24. *Legem esse actum voluntatis melius intelligi & defendi asseritur.*

Unde addo tertiò, spectando ad rem ipsam melius intelligi, & facilius defendi, legem mentalem (ut sic dicam) in ipso legislatore esse actum voluntatis justæ, & rectæ, quo superior vult inferiorem obligare ad hoc, vel illud faciendum. Hoc probant mihi rationes factæ pro secunda opinione. Nam licèt hæc voluntas non possit habere effectum in subdito, nisi ei sufficienter proponatur, hæc autem propositio se habet, ut applicatio causæ obligantis, non ut propria causa, & ratio obligationis.

25. *Lex ex impositione prius significat externum imperium & signum præcipientis. Arist.*

Ultimò vero assero respiciendo ad nominis legis impositionem, videri prius positum ad significandum externum imperium, & signum ostensivum voluntatis præcipientis. Ideo enim Arist. 10. Ethic. dixit, legem esse sermonem à sapientia profectum, & in Rhet. ad Alex. dixit esse consensum populi in scriptis positum, & Isidor. hoc supponit, cum dicit legem à legendo esse dictam, & debere esse scriptam. Juxta hanc ergo vocis significationem optimè defendi potest, legem in principe esse actum illum intellectus, quo proximè dictat legem externam, vel de se aptum ad dictandam & exhibendam illam. Nam sicut exterior est quasi proxima regula voluntatis subditorum, ita cum proportione lex illa, quasi scripta in intellectu principis est regula ejusdem voluntatis subditi, à qua proximè procedit regula exterioris legis, quando subdito proponitur. Procedit autem ab illa (ut aiunt) per modum alterius intimationis, vel impulsus: hæc autem intimatio nihil est præter loquutionem exteriorem, quam dirigit, & quasi dictat intellectus principis per illud judicium jam approbatum per suam voluntatem, vel prout est de tali actu, ut jam definito, & decreto per actum voluntatis ejusdem principis, ut satis ex dictis constat.

CAPUT VI.

Utrum de ratione legis sit, ut pro aliqua communitate feratur.

1. EXplicato genere, sub quo lex ponitur, inquirenda est differentia, per quam in ratione legis constituitur, quam inveniemus explicando nonnullas conditiones, quæ ad propriam rationem legis necessariæ sunt: simulque causas legis explicabimus, quia propriæ, & intrinsecæ conditiones legis non possunt aliunde melius, quàm ex causis ejus oriri, nec differentia ejus sine materia, objecto, & fine ejus intelligi, aut explicari potest. Constat ergo in primis de ratione legis esse, ut ad aliquem, vel aliquos feratur, quoniam, ut Paul. ait ad Rom. 3. *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur.* Dicit ergo lex essentialiter quandam habitudinem ad eos, quibus imponitur, & ideo ad explicandum eius rationem declarandus est terminus hujus habitudinis. Supponimus deinde, legem ad homines ferri debere, quia inferiores creaturæ non sunt capaces propriæ legis, de qua tractamus, ut sæpe dictum est, quia non sunt capaces actuum moralium. Angeli verò licèt sint capaces divinæ legis, tamen nunc de aliis non agimus, ut in procemio dixi: poterunt tamen, quæ de lege naturali, & divina dixerimus, ad eos facilè cum proportione applicari. Lex ergo, de qua tractamus, hominibus imponenda est, & ideo omnis lex potest dici humana ex hoc capite, ut suprà dicebam, quamvis propter vitandam æquivocationem non ita vocetur.

De ratione legis esse ut pro aliquib. feratur. Rom. 3.

Soli homines sunt capaces harum legum.

2. His positis, oritur dubium an lex ferri possit ad unam tantum personam, vel sit de ratione ejus, ut pro aliqua multitudine hominum, seu communitate feratur. Supponimus enim ut clarum, communitatem humanam esse capacem legum, imò illis maximè indigere: id enim convincunt adducta in præcedenti capite. Unde etiam est clarum regulariter, & ordinariè legem ferri pro aliqua communitate, vel multitudine hominum, ut usu ipso satis constat, & ex dicendis magis patebit. Difficultas ergo est, an hoc sit de ratione legis. Prima sententia affirmat, solùm illud præceptum esse legem, quod generaliter fertur pro omnibus sub aliqua communitate comprehensis: uni vero personæ impositum, non esse legem. Fundarique solet hæc opinio in capite, *erit autem lex*: distin. q. quod est Isidori lib. 1. Etymolo. cap. 21. ubi ponit varias conditiones legis, & ultima est, *ut nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta sit.* Sed hic textus non cogit, quia illud est, legem imponi communitati, aliud imponi pro bono, seu utilitate communitatis: nam præceptum potest imponi particulari personæ, & nihilominus imponi intuitu communis boni. Isidor. ergo non ponit ibi conditionem requisitam ex parte personæ, cui imponenda est lex, sed requisitam ex parte finis, propter quem est imponenda, scilicet, propter bonum commune, quam conditionem sequenti capit. explicabimus.

An sit de ratione legis, ut pro communitate aliqua feratur.

Prima sententia affirmans. Cap. erit autem lex. D. Isidor.

3. Dices; hoc modo explicata illa conditio jam erat contenta sub alia conditione ab eodem Isidoro

ro in eodem capite posita, scilicet, *quòd lex sit justa, & honesta*, quia non erit talis, nisi ad commune bonum ordinetur. Sed hoc non obstat, tum quia multæ ex conditionibus ibi positis ab Isidoro ita comparantur, ut una in alia contineatur, vel ex illa inferatur, & nihilominus adduntur ad majorem explicationem: nam in hoc solo, quòd lex debet esse justa, continetur, debere esse possibilem, & utilem: quomodo enim erit justa, si vel impossibilis, vel inutilis sit? & nihilominus distinctè hæc recensentur. Igitur majori ratione potuit illa conditio ultima addi, ad explicandum distinctè justitiam, & honestatem, quam lex requirit. Potest enim esse actus justus, & honestus, licèt non sit propter bonum commune, satisque erit, quod illi non repugnet; de lege autem additur, ad justitiam ejus esse necessarium, quòd ordinetur ad bonum commune.

4. Nec videtur posse dubitari, quin hæc fuerit mens Isidori, ut patet ex illa adversatio, *Nullo privato commodo, sed pro communi omnium utilitate conscripta.* Nam legem communitati imponi, & pro privato commodo, non repugnat; utrumque enim simul habent leges tyrannicæ: at Isidor. illa duo ponit tanquam sibi repugnantia: ergo non loquitur de communitate, cui imponenda sit lex, sed solùm docet pro utilitate communi imponendam esse, cuicumque imponatur. Atque ita intellexit Divus Thomas sententiam Isidori. d. qu. 90. art. 2. Nam in corpore tota ratio ejus eò tendit, ut declaret intentionem legislatoris in ferenda lege debere ferri ad bonum commune, quia communis felicitas debet esse mensura, & quasi primum principium, per quod mensuretur justitia, utilitas, & convenientia legis. Unde concludit, *quodcunque aliud præceptum de particulari opere non habet rationem legis, nisi secundùm ordinem ad bonum commune, & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur.* In quibus verbis potiùs indicat, posse legem continere particulare præceptum, dummodo ad ultimum finem referatur. Et ita etiam intellexerunt textum illum ibi, Archid. Dominic. & Turrecr. & plures, quos referam in capite sequenti.

D. Thomas. *Archid.* *Turrecr.* *Dominic.*

5. Secundò solet probari hæc sententia ex l. 1. ff. de legib. ubi dicitur, legem debere esse *præceptum commune.* Verumtamen etiam verbum *commune* ambiguum est: nam, ut ibi notat Jason in principio, cum Fulgosio, triplici ratione potest dici lex præceptum commune. Primò, quia communi consensu, seu auctoritate lata est. Secundò, quia debet esse communis omnibus. Tertiò, quia pro bono communi: in illa autem lege non declaratur secundum communitatis modum esse simpliciter necessarium ad rationem legis, seu communis præcepti. Unde Glossa ibi sub disjunctione dicit, *esse commune, i. pro communi utilitate statutum: vel communiter toti universitati factum.* Ergo ad rationem legis sufficiet prima conditio, licet secundam non habeat. Tertiò probatur ex cap. 1. Extrà, de constitut. ubi dicitur, *Canonum statuta custodiantur ab omnibus*; supponit ergo debere omnibus imponi. Verumtamen hunc textum valde enervat Glossa ibi: nam ad verb. *Canonum*, addit, *Generalium*; *nam quidam canones sunt personales, quidam locales.* Unde non videtur dubium, quin verba illa intelligenda sint cum distributione accommoda, scilicet, canones servandos esse ab omnibus, cum quibus loquuntur, vel quibus imponuntur. An verò isti sint semper plures respectu singulorum canonum, vel possit dari canon ad unum tantùm obligandum factum, ibi non traditur.

Jason. *Fulgos.* *Glossa.* *Glossa.*

6. Potest ergo esse secunda sententia dicens, non esse de ratione legis, ut communitati, vel multitudini hominum imponatur, licèt plerumque ita fieri contingat, quia regulæ operandi ordinariè sunt communes multis: aliquando verò possunt pro uno, vel alio constitui. Potest pro hac sententia referri D. Thomas in d. ar. 2. quatenus dicit, particulare præceptum relatum ad commune bonum inducere rationem legis: & in solutione ad primum idem repetit, & ad 3. generalem regulam ponit, præceptum, quod ordinatur ad commune bonum, rationem legis habere. Expressiùs hoc docet Glossa in l. 1. ff. de legib. dicens in illa lege non contineri definitionem legis, quia aliqua est lex, quæ non est communis. Idem sentit Glos. in d. cap. 1. de constit. ubi distinguit canones generales à personalibus. Estque hæc distinctio valde frequens apud Canonistas, ut patet ex Archid. Dominico, & Turrecr. ubi supra. Eandem distinctionem indicat Glossa in l. *jura.* ff. de legib. ubi distinguit jus in generale, & speciale, & prius dicit imponi multitudini: posterius autem posse esse privatum. Idem habet Glossa in l. *neque Dorotheum*, & in l. *Doctitii.* C. de Decurion. lib. 10. Potéstque suaderi primò in illis duabus legibus: quia illæ sunt veræ leges: & tamen dantur de quibusdam personis in particulari. Secundò videtur hoc expressè haberi in l. 1. ff. de constit. princi. ibi, *Ex his*, scilicet, ex legibus, *quædam sunt personales.* Et idem habetur in §. *sed & quod*, verb. *planè.* Instit. de jur. nat. gent. & civil. Tertiò facit quod etiam Canones distinguunt legem privatam à publica, & priorem volunt imponi privatæ personæ: posteriorem communitati. Sumitur ex cap. *licet*, de regular. latius in c. *duæ sunt.* 19. q. 2.

Glossa. *Archid.* *Turrecr.* *Dominic.* *Glossa.* *Cap. licet.* *Cap. duæ sunt.*

7. Tandem potest hæc sententia rationibus suaderi. Primò, quia præceptum justum potest imponi uni tantum subdito, & propter commune bonum, & ex potestate regendi rempublicam, & singula membra ejus: ergo tale præceptum erit ejusdem rationis essentialis cum simili præcepto impositio multis, vel omnibus de tali communitate: ergo erit vera lex. Prima consequentia probatur, quia ad rationem præcepti videtur accidentale, quod uni tantùm, vel multis imponatur, sicut accidentale est calori, quod sit in uno, vel multis subjectis, vel orationi, quod ad unum, vel ad plures fundatur. Secunda verò consequentia probatur quia illud præceptum multis impositum esset lex: ergo & uni, quandoquidem ostensum est, esse ejusdem rationis. Et quod imponatur uni, & non multis potest accidere ex eo solùm, quòd necessitas talis præcepti in uno solo invenitur. Secundò, quia lex est regula moralium operationum hominis, ut sæpe dictum est: sed non tantum communitas hominum, verùm etiam singuli homines indigent hac regula: ergo lex per se non dicit respectum ad solam communitatem humanam, sed etiam ad singulas personas humanas. Tertiò, quia lex fertur ad personam: ergo non minùs, imo proprius fertur ad personam veram, quàm ad fictam: quia semper fictio supponit veritatem, quam imitatur. At communitas est persona ficta, unusquisque autem particularis homo est persona vera: ergo non est minus capax legis particularis persona, quam communitas. Quartò, quando lex fertur pro communitate, vel solùm obligat communitatem, ut sic, vel etiam obligat singulos de communitate. Primum neque est necessarium, nec regulariter ita fit, ut per se constat: imò si fiat, tunc communitas se geret, ut particularis persona, & inde etiam concluditur, legem posse ferri ad unam tantum personam: si verò dicatur secundum, inde etiam infertur, posse legem pro uno tantùm ferri, si illi expediat, & pro illo tantum necessaria sit.

Confirmatur rationibus hæc sententia.

8. Hæc controversia potest multum pendere ex usu vocis. Nihilominus simpliciter dicendum est, de ratione legis, ut hoc nomine significatur, esse, ut sit præceptum commune, id est, communitati, seu multitudini hominum impositum. Hoc supponunt Isidor. & D. Thom. suprà, & aliis locis infrà referendis. Docéntque Panormit. in Rubr. de constit. Felin. in cap. *cum omnes*, de constit. n. 5. Jason cum Fulgos. in d. l. 1. ff. de legib. licèt enim dicant, legem posse dici præceptum commune, & ex habitudine ad eum, à quo & ad finem propter quem fertur, & ad illos, quibus

Præfertur sententia quæ asserit de ratione legis esse ut feratur pro communitate. *Isidor.* *D. Thom.* *Panorm.* *Felin.* *Jason.* *Fulgos.*

Secunda sententia negans esse de ratione legis, ut pro communitate aliqua feratur. *D. Thomas.*

bus imponitur; satis verò indicat hæc tria, non divisim, sed conjunctim in lege propria requiri.

Anton. Gomez. Idem sentit Anton. Gomez in l. 1. Tauri. n. 5. ubi ad rationem legis requirit, ut sit communis, & non particularis respectu alicujus personæ, & alii, quos infra, & capite sequenti referemus.

9. Potestque hoc probari primò inductione quadam; nam lex æterna, & naturalis satis communis est, ut constat: lex etiam divina, tam vetus, quàm nova pro communitatibus latæ sunt, illa pro Judaico populo, hæc pro Ecclesia Catholica, & universo mundo. Nec solùm tota lex, sed etiam singula præcepta ejus generaliter lata sunt. Non quòd singula illorum pro omnibus, & singulis membris ferantur (hoc enim necessarium non est, nec ad legis rationem pertinet) sed quòd licet inter communia præcepta, leges impositæ sint, obligantes hæc, vel illa membra, juxta eorum munera, & capacitatem, semper ferantur sub generali, & communi ratione. Imò etiam præceptum divinum impositum Adæ in statu innocentiæ, non soli illi pro sua persona, sed ut capiti totius naturæ impositum fuit, & duraturum semper fuisset in illo statu, & obligaturum omnes, & in tantum habuit propriam rationem legis. Cujus signum est, quia licèt Deus imposuerit præceptum soli Adæ, priusquam Evam formaret, nihilominus etiam Eva per illud obligata fuit, ut constat ex cap. 3. At verò præceptum, quod Deus posuit Abrahæ de immolando filio, non potest dici propriè lex, sed præceptum, juxta communem loquendi modum.

Genes. 2.

10. De jure autem Civili videtur hoc satis expressum in l. *jura.* 2. ff. de legibus. Dicitur enim ibi, *Jura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.* De legibus etiam canonicis id probari potest ex dict. cap. *duæ sunt*, quatenus in eo dicitur, canones, & decreta à Patribus edita esse leges publicas. Lex autem privata, quam ibi adjungit, non est lex canonica, sed est longè diversæ rationis, ut dicemus. Hinc etiam Gregor. IX. in Procemio Decret. inquit. *Ideo lex proditur, ut appetitus noxius sub juris regula limitetur, per quam genus humanum, ut honestè vivat, informetur.* Aristot. etiam lib. 6. Ethic. dixit, facultatem, seu prudentium ferendarum legum esse Architectonicam, seu regalem, quia principalis actus illius prudentiæ est leges ferre, ut exposuit Divus Thomas 2. 2. quæstione 50. artic. 1. ad 3. Prudentia autem illa respicit communitatem, & circa illam versatur: ergo etiam lex ex sententia Aristot. communitatem respicit. Unde in 1. lib. Rhetoric. c. 4. dixit, *Salutem civitatis in legibus positam esse.* Et in Procem. Rhetor. ad Alexand. dixit, legem esse *rationem communi consensu civitatis definitam*, &c. supponens pro eadem communitate dirigenda ferri. Idem sæpe repetit Plato de legibus, & omnes Philosophi ita loquuntur. Unde Biesius lib. 4. de Repub. *Leges* (ait) *sunt publica vitæ præcepta, quibus nos omnes obtemperare semper oportet*, &c. Itaque juxta communem usum jurium, & sapientum, non est dubium, quin nomine legis significetur præceptum publicum communitati alicui, & non tantum uni, vel alteri personæ singulariter impositum.

L. jura. *Cap. duæ sunt.* *Greg. IX.* *Arist.* *D. Thom.* *Arist.* *Plato. Biesius.*

11. Declarari præterea hoc potest ex aliis proprietatibus legis, una est, quòd debet esse perpetua, ut infrà ostendemus: hoc autem habere non potest præceptum unius personæ, quia perpetua non est: communitas autem est perpetua, saltem per successionem, & ideo respectu illius habet locum propria lex. Nec refert, quòd etiam præceptum communitati impositum possit esse temporale: nam inde ad summum sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, quod postea videbimus: id verò non obstat, quominus omnis lex debeat esse communitati imposita, ut perpetua esse possit. Idem ostendi potest, sumendo hanc perpetuitatem ex parte ferentis legem, quia de ratione legis est, ut non pendeat ex vita legislatoris, ut infrà probabimus: at hoc solùm habet locum in legibus communibus: præceptum enim singulare, & uni tantùm personæ impositum cessat mortuo præcipiente, vel remoto à suo munere, ut communis sensus, & consuetudo testatur, cujus rei rationem infra trademus. Neque etiam hìc refert, quòd præceptum pro communitate latum extinguatur per mortem præcipientis, si per modum legis non sit latum, ut infrà etiam dicam: nam hinc etiam solùm sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, cum quo stat, ut lex debeat habere illam perpetuitatem, seu independentiam à persona ferentis illam, quam non habet, nisi sit præceptum communitati impositum. Dices: hæc conjectura solùm habet locum in legibus humanis: nam in divinis, sive naturalibus, sive positivis, legislator non potest deficere, vel mutari, & ab illo semper pendent in fieri, & conservari. Respondeo hoc non obstare, nam quia de legibus divinis clarum est latas esse pro communitate, ideo addimus illam observationem in legibus humanis, ut declaretur, præceptum semper considerari in ordine ad aliquam communitatem, ut possit habere stabilitatem, quam lex per se requirit. Et hinc præceptum patrisfamilias servis impositum, vel etiam filiis, imò & toti familiæ, non est lex, ut docet D. Thomas d. q. 90. art. 3. ad 3. quia non est latum sufficienti communitati, ut ibidem dicitur, vel quia non est latum per propriam jurisdictionem coactivam, quod ad legem necessarium est, ut dicit Arist. lib. 10. Ethicorum, cap. ult.

Confirmatur sententia amplius ex legis proprietatib. *D. Thom.* *Arist.*

12. Tandem potest hoc declarari ex alia proprietate legis, quæ est, esse regulam, & mensuram operationis, quasi ex parte materiæ, & medii virtutis: nam hoc modo dicitur regula justorum, & injustorum, ut ex Basilio, & aliis suprà retuli. Et eodem modo id, quod per legem definitur, vocatur ab Arist. 5. Ethic. c. 1. justum, legitimum seu legale, ut notavit D. Thomas d. ar. 2. Est ergo lex quasi regula constituens, vel ostendens in sua materia, seu operatione, circa quam versatur, medium servandum ad rectè convenienterque operandum. Hæc autem regula de se universalis est, ad omnes cum proportione pertinens: ergo lex de se est generalis: ut ergo aliqua sit propria, & perfecta lex, hanc conditionem habere debet. Si verò sunt aliqua præcepta, quibus hæc conditio non inest, vel simpliciter non sunt leges, vel si inter leges numerantur, illud est, in quantum illam conditionem aliquo modo participant. Addi etiam potest, pertinere ad hanc generalitatem, seu communitatem legis, ut universè feratur, sine personarum acceptione, aut iniqua exceptione, juxt cap. *communes*, de constit. & hoc videntur intendere multa ex dictis juribus, quæ supponunt priores conditiones, seu universalitatem legis, & addunt hanc tanquam necessariam ad justitiam legis, de qua paulò pòst dicemus.

Arist. *D. Thom.* *Cap. communes.*

13. Magis autem declarabitur hæc resolutio respondendo ad argumenta proposita. Ex quibus priori loco posita facile expediri possunt. Nam ad primum fatemur, Isidorum, & D. Thomam in illis locis non intendisse directè agere de hac conditione, illam tamen supposuisse. Unde idem D. Thomas 5. Ethic. c. 1. lect. 2. exponens locum Arist. quem in d. art. 2. adducit, clariùs dicit, justa legalia dici ea, quæ sunt factiva felicitatis *per comparationem ad communitatem politicam, ad quam respicit legis positio.* Ubi loquitur de lege humana, sed est eadem ratio de reliquis cum proportione. Ad alia vero jura, & quæ contra illa objiciuntur, respondemus, licèt nuda illa verba per se non ita convincant, quin possint per aliquam interpretationem, vel evasionem enervari; tamen adjunctis aliis juribus, & interpretationibus sapientum, non parvam vim habere ad veritatem positam confirmandam.

Satisfit argumentis oppositæ sententiæ. *D. Thom.*

14. Ad posteriora ergo argumenta respondendum est. Et primò ad D. Thomam dicimus, in locis

ibi

ibi citatis nunquam excludere hanc conditionem, nec loqui de præcepto particulari ex parte perſonæ, cui imponitur, ſed ex parte operis, de quo in particulari datur, & de hoc dicit debere eſſe tale, ut conferat ad commune bonum, & ſi hoc habeat præceptum de illo poſitum, habiturum rationem legis, utique ſi alias conditiones ad legem requiſitas habeat. Ad Gloſſam verò, & alios Doctores ibi allegatos reſpondetur, explicandos, vel admittendos eſſe juxta jura, quæ allegant, & ſi aliud voluerunt, non eſſe probandam eorum ſententiam. Igitur de illis duabus legib. de Decurioni. *Neque Dorotheum, & Doctitii*; verum eſt verſari aliquo modo circa commoda particularium perſonarum, quæ ibi nominantur; nihilominus tamen quatenus aliquid præcipiunt, non feruntur ad illas ſingulares perſonas, ſed ad communitatem, & ad omnes ſubditos legiſlatores, obligantes illos ad ſervandam talem, vel talem immunitatem illis perſonis. Quomodo etiam lib. 8. declarabimus, privilegium, licèt particulare videatur, poſſe habere rationem legis. Addo etiam in illis legibus non tantum concedi favorem ſingularibus perſonis ibi nominatis, ſed etiam ſucceſſoribus eorum in perpetuum, & ita illæ leges participant perpetuitatem, & communitatem; quia illæ familiæ magna quædam pars communitatis, & fortaſſe ex præcipuis eſſe poterant, & ita illæ leges, licèt quadam ratione videantur ſpeciales, ſuo modo generales ſunt, licèt nunquam ferantur, niſi per modum privilegiorum, ut ex uſu conſtat.

Quid ſit lex privata. Et cur ita appelletur.

15. Ad ſecundum ex l. 1. & §. 1. & cæt. reſpondeo, leges perſonales ibi vocari leges privilegiorum, quæ perſonales vocantur ratione proximæ utilitatis, quam intendunt, ſemper tamen reſpiciunt aliquo modo communitatem ex parte eorum, quibus præcipiunt, ut proximè explicatum eſt, & tractando de privilegiis latiùs dicetur. Ad tertium reſpondetur legem privatam in illis canonibus ſumi in ſenſu longè diverſo. Dicitur enim lex privata, aut votum factum ex ſpeciali inſpiratione Spiritus ſancti, aut ipſamet inſpiratio divina, per quam homo ſpecialiter vocatur ad aliquod altius bonum, quæ appellatio metaphorica eſt: illa enim non eſt propria lex, de qua modo tractamus, ſed ita vocatur, quia ſcribitur in corde, & participat aliquos effectus legis, ſicut de Voto aliàs diximus.

16. Ad rationes facilè reſponderi poteſt ex dictis. Nam circa primam conſtat ex dictis, præceptum & legem non converti: nam licet omnis lex ſit præceptum, non tamen omne præceptum eſt lex, ſed oportet, ut ſpeciales conditiones habeat, inter quas una eſt, ut ſit præceptum commune in ſenſu explicato. Neque oportet in re morali anxiè inquirere, an præceptum & lex eſſentialiter diſtinguantur: eſto enim non diſtinguantur phyſicè quoad ſpecies naturales actuum, ſatis eſt quòd diſtinguantur moraliter, vel (ut ita dicam) in eſſe artificiali. Eſt enim lex veluti quoddam arte factum reſultans ex tali actu, cum talibus circumſtantiis, conditionibus, vel habitudinibus, ſine quibus non erit vera lex, etiamſi quoad actum præcipiendi ejuſdem ſit naturæ. Addi etiam poteſt, legiſlationem quoad actum prudentiæ, à quo procedit, & quoad honeſtatem, quam habet, ut procedit à legiſlatore, habere ſpecialem rationem virtutis diſtinctam à præcepto particulari, & privato, & hoc modo dici poſſe legem, ut ſic eſſentialiter diſtingui à privato mandato.

Lex & præceptum non convertuntur.

Quid addat præcepto lex, & quom. diſtinguuntur.

17. Ad primam confirmationem reſpondetur, verum eſſe, legem dicere reſpectum ad ſingulares perſonas, ut ſunt partes communitatis, cui lex imponitur tanquam regula operandi. Ad ſecundam confirmationem reſpondetur, legem non dici communem, quia neceſſariò imponi debeat communitati, ut communitas eſt, & corpus myſticum: ſed quia generaliter proponi debet, ut ad omnes, & ſingulos pertinere poſſit, juxta materiæ exigentiam, & hoc modo verum eſt, ferri, ut regulam perſonarum verarum, & non tantùm fictarum. Addendum verò eſt propter confirmationem tertiam, legem ordinarie ferri ad communitatem, non collectivè, ſed diſtributivè; id eſt, ut ab omnibus & ſingulis de communitate ſervetur cum diſtributione accommoda juxta conditionem legis: nam hoc ſemper ſubintelligendum eſt. Poteſt autem etiam ferri aliquando lex in ipſam communitatem, ut communitas eſt, id eſt, prohibendo, vel præcipiendo actum, qui ab illa ſola, ut communitas eſt, exerceri poteſt, ut conſtat de ſtatutis quarumcumq; congregationum, univerſitatum, capitulorum, collegiorum, &c. diſponentibus aliqua circa dictiones publicas, & communes talis corporis myſtici. Nã illæ ſunt veræ leges, ſi alias conditiones habeant, etiam ſi tantum præcipiant uni individuæ communitati: ſi tamen communitas perfecta ſit, ut ſtatim dicam. Tum quia licet illa dicatur una perſona ficta, ſimpliciter eſt communitas, & habet perpetuitatem requiſitam ad legem, & immediatè reſpicit bonum commune: tum etiam, quia per talem legem ſemper obligantur ſinguli de illa communitate ad non operandum, vel cooperandum contra talem legem.

In quo ſenſu dicitur lex communis, & pro communitate lata.

18. Sed quæret non immeritò aliquis, qualis debeat eſſe communitas, ut ſit capax propriæ legis. Reſpondeo breviter, pro diverſitate legum, diverſam communitatem ſufficere, vel poſtulari. Diſtingui ergo poteſt in primis communitas, quia quædam eſt naturalis per ſolam convenientiam in rationali natura, cujuſmodi eſt communitas humani generis, quæ inter omnes homines intervenit: alia vero dici poteſt communitas politica, vel myſtica per ſpecialem conjunctionem in congregatione morali modo una. Priorem communitatem reſpicit lex naturalis, quæ per lumen rationis unicuique homini proponitur. Quia non fertur ad unumquemque, qua talis eſt, Petrus v. g. ſed qua homo. Quod obſervare licet tam in lege pure naturali, quàm in ſupernaturali, quatenus ipſi gratiæ connaturalis eſt. Poſterior communitas ſubdiſtingui poteſt: nam quædam intelligi poteſt addita naturæ, non tamen jure humano, ſed divino, eo quòd ab ipſo Deo inſtituta ſit ſub aliquo capite ab ipſo deſignato, & cum aliqua unione in ordine ad ſupernaturalem finem. Hujuſmodi fuit olim ſynagoga: nunc autem multò perfectior eſt Eccleſia catholica, quæ non pro uno, vel alio populo, ſed pro univerſo mundo ab ipſomet Chriſto inſtituta eſt, ſub eadem fide, ſub certis ſignis ab eodem Chriſto inſtitutis proteſtanda, & ſub obedientia unius capitis, cui ipſe vices ſuas in terris commiſit. Ad hujuſmodi ergo communitatem feruntur per ſe primò leges divinæ poſitivæ, ſicut fuit lex vetus data populo Judæorum, & lex gratiæ data pro univerſa Eccleſia. Item ad eandem feruntur leges canonicæ, quamvis non omnes pro univerſa Eccleſia conſtituantur, ſed juxta intentionem, vel poteſtatem ferentis illas, ut poſtea videbimus.

Qualis debeat eſſe communitas, quæ capax ſit propriæ legis.

Quotuplex ſit communitas.

19. Præter has eſt communitas humanitùs congregata, ſeu inventa, quæ dicitur eſſe cœtus hominum, qui aliquo jure ſociantur, ut ſumitur ex l. *civitas*, ff. ſi certum petatur, & ex cap. *dilecta*, juncta Gloſſa de exceſſibus Prælatorum, ubi declaratur ad communitatem non ſufficere hominum multitudinem, niſi inter ſe aliquo fœdere in ordine ad aliquem finem, & ſub aliquo capite copulentur. Sic etiam dixit Ariſt. 3. Politic. cap. 10. Civitatem eſſe civium multitudinem, habentium ſcilicet inter ſe morale vinculum. Hæc autem communitas diſtingui ſolet à Philoſophis moralibus, & Juriſperitis in perfectam, & imperfectam. Perfecta in genere dicitur, quæ eſt capax politicæ gubernationis, quæ, quatenus talis eſt, dicitur ſufficiens in hoc ordine, quomodo dixit Ariſt. 1. Polit. cap. 1. & D. Thomas 1.2.q.90. art. 2. Civitatem eſſe communitatem perfectam,

L. Civitas. Cap. dilecta.

Ariſt.

D. Thom.

practico, & prout est in principe non antecedere voluntatem, sed subsequi, non quidem per modum actus impellentis, qui judicium non sit (hoc enim satis improbatum est) sed per modum judicii practici, quo stante decreto suo, princeps judicat hoc esse omnino agendum à subditis, quibus propterea intimandum est tale decretum. Hoc enim judicium subsequí voluntatem in mente principis in superiori capite declaravi, & ideo sub hac ratione dici potest lex scripta in mente ejus, à qua procedat omnis lex exterior. Et simile judicium, quod est in subjecto, erit tanquam lex participata ab illa, quæ est in principe.

22. *Fertur judicium distinctè de tota controversia.*

Hæ sententiæ probabiles sunt, & ultima satis facilis, & plausibilis, nihilominus tamen, ut aliquod judicium de re tota feramus, secernimus legem naturalem, & consequenter etiam æternam, quia in illis est specialis difficultas in re ipsa, An, & quomodo habeant veram, & propriam rationem legis, quam libro seq. tractabimus. Præsens ergo controversia solùm est de lege posita per voluntatem alicujus superioris. De qua certum est, vel constare ex actu rationis, & voluntatis, vel certè non esse sine utroque: ita, ut si est alter illorum tantùm, ab altero nihilominus intrinsecè pendeat. Hoc enim convincunt omnia adducta pro duabus primis sententiis.

23. Atque hinc inferimus secundò, neutrum modum loquendi illarum opinionum posse efficaciter probari. Nam testimonia adducta in prima opinione solum probant, legem non ferri sine directione prudentiæ. Unde Philosophi ibi allegati, cùm legem tribuunt rationi, non loquuntur de actu intellectus, qui in principe sequitur ex voluntate, qua vult obligare subditos, sed de judicio antecedente, dirigente, & quasi regulante illam voluntatem; solùm enim dicunt ad legem non sufficere voluntatem principis, nisi justa sit, & recta, & ideo debere oriri ex recto, & prudenti judicio, de quo judicio constat, non esse legem, si per se, & ut prior voluntate spectetur: vocant ergo legem rectam rationem quoad radicem, sicut Cicero in eodem lib. de Legib. dixit, *Cicero.* virtutem esse rectam vitæ rationem. Rationes autem factæ pro illa sententia confirmando secundam solutæ sunt. Testimonia verò adducta in secunda sententia in rigore solùm probant, legis obligationem manare ex voluntate legislatoris: nam hoc satis est, ut observans legem Dei, dicatur facere voluntatem ejus, vel secundum voluntatem ejus, & è converso. Rationes autem factæ pro illa sententia urgentiores mihi videntur, si supponimus legem esse actum illum principis, qui per se & vi sua inducit obligationem, & ligat subditum. Dici verò potest, vocem legis non significare actum ligantem, sed signum illius actus, vel actum intellectus, à quo proximè tale signum procedit.

24. *Legem esse actum voluntatis melius intelligi & defendi asseritur.*

Unde addo tertiò, spectando ad rem ipsam melius intelligi, & facilius defendi, legem mentalem (ut sic dicam) in ipso legislatore esse actum voluntatis justæ, & rectæ, quo superior vult inferiorem obligare ad hoc, vel illud faciendum. Hoc probant mihi rationes factæ pro secunda opinione. Nam licèt hæc voluntas non possit habere effectum in subdito, nisi ei sufficienter proponatur, hæc autem propositio se habet, ut applicatio causæ obligantis, non ut propria causa, & ratio obligationis.

25. *Lex ex impositione primæ significat externum imperium & signum præcipientis. Arist.*

Ultimò vero assero respiciendo ad nominis legis impositionem, videri priùs positum ad significandum externum imperium, & signum ostensivum voluntatis præcipientis. Ideo enim Arist. 10. Ethic. dixit, legem esse sermonem à sapientia profectum, & in Rhet. ad Alex. dixit esse consensum populi in scriptis positum, & Isidor. hoc supponit, cum dicit legem à legendo esse dictam, & debere esse scriptam. Juxta hanc ergo vocis significationem optimè defendi potest, legem in principe esse actum illum intellectus, quo proximè dictat legem externam, vel de se aptum ad dictandam & exhibendam illam. Nam sicut exterior est quasi proxima regula voluntatis subditorum, ita cum proportione lex illa, quasi scripta in intellectu principis est regula ejusdem voluntatis subditi, à qua proximè procedit regula exterioris legis, quando subdito proponitur. Procedit autem ab illa (ut aiunt) per modum alterius intimationis, vel impulsus: hæc autem intimatio nihil est præter loquutionem exteriorem, quam dirigit, & quasi dictat intellectus principis per illud judicium jam approbatum per suam voluntatem, vel prout est de tali actu, ut jam definito, & decreto per actum voluntatis ejusdem principis, ut satis ex dictis constat.

CAPUT VI.

Utrum de ratione legis sit, ut pro aliqua communitate feratur.

1. Explicato genere, sub quo lex ponitur, inquirenda est differentia, per quam in ratione legis constituitur, quam inveniemus explicando nonnullas conditiones, quæ ad propriam rationem legis necessariæ sunt: simulque causas legis explicabimus, quia propriæ, & intrinsecæ conditiones legis non possunt aliunde meliùs, quàm ex causis ejus oriri, nec differentia ejus sine materia, objecto, & fine ejus intelligi, aut explicari potest. Constat ergo in primis de ratione legis esse, ut ad aliquem, vel aliquos feratur, quoniam, ut Paul. ait ad Rom. 3. *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur.* Dicit ergo lex essentialiter quandam habitudinem ad eos, quibus imponitur, & ideo ad explicandum eius rationem declarandus est terminus hujus habitudinis. Supponimus deinde, legem ad homines ferri debere, quia inferiores creaturæ non sunt capaces propriæ legis, de qua tractamus, ut sæpe dictum est, quia non sunt capaces actuum moralium. Angeli verò licèt sint capaces divinæ legis, tamen nunc de aliis non agimus, ut in procemio dixi: poterunt tamen, quæ de lege naturali, & divina dixerimus, ad eos facilè cum proportione applicari. Lex ergo, de qua tractamus, hominibus imponenda est, & ideo omnis lex potest dici humana ex hoc capite, ut suprà dicebam, quamvis propter vitandam æquivocationem non ita vocetur.

De ratione legis esse ut pro aliquib. feratur. Rom. 3.

Soli homines sunt capaces harum legum.

2. *An sit de ratione legis, ut pro communitate aliqua feratur.*

His positis, oritur dubium an lex ferri possit ad unam tantum personam, vel sit de ratione ejus, ut pro aliqua multitudine hominum, seu communitate feratur. Supponimus enim ut clarum, communitatem humanam esse capacem legum, imò illis maximè indigere: id enim convincunt adducta in præcedenti capite. Unde etiam est clarum regulariter, & ordinariè legem ferri pro aliqua communitate, vel multitudine hominum, ut usu ipso satis constat, & ex dicendis magis patebit. Difficultas ergo est, an hoc sit de ratione legis. Prima sententia affirmat, solùm illud præceptum esse legem, quod generaliter fertur pro omnibus sub aliqua communitate comprehensis: uni vero personæ impositum, non esse legem. Fundarique solet hæc opinio in capite, *erit autem lex*: distin. q. quod est Isidori lib. 1. Etymolo. cap. 21. ubi ponit varias conditiones legis, & ultima est, *ut nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta sit.* Sed hic textus non cogit, quia illud est, legem imponi communitati, aliud imponi pro bono, seu utilitate communitatis: nam præceptum potest imponi particulari personæ, & nihilominus imponi intuitu communis boni. Isidor. ergo non ponit ibi conditionem requisitam ex parte personæ, cui imponenda est lex, sed requisitam ex parte finis, propter quem est imponenda, scilicet, propter bonum commune, quam conditionem sequenti capit. explicabimus.

Prima sententia affirmans. Cap. erit autem lex. D. Isidor.

3. Dices; hoc modo explicata illa conditio jam erat contenta sub alia conditione ab eodem Isidoro

ro in eodem capite posita, scilicet, *quòd lex sit justa, & honesta*, quia non erit talis, nisi ad commune bonum ordinetur. Sed hoc non obstat, tum quia multæ ex conditionibus ibi positis ab Isidoro ita comparantur, ut una in alia contineatur, vel ex illa inferatur, & nihilominus adduntur ad majorem explicationem: nam in hoc solo, quòd lex debet esse justa, continetur, debere esse possibilem, & utilem: quomodo enim erit justa, si vel impossibilis, vel inutilis sit? & nihilominus distinctè hæc recensentur. Igitur majori ratione potuit illa conditio ultima addi, ad explicandum distinctè justitiam, & honestatem, quam lex requirit. Potest enim esse actus justus, & honestus, licèt non sit propter bonum commune, satisque erit, quod illi non repugnet; de lege autem additur, ad justitiam ejus esse necessarium, quòd ordinetur ad bonum commune.

4. Nec videtur posse dubitari, quin hæc fuerit mens Isidori, ut patet ex illa adversatio, *Nullo privato commodo, sed pro communi omnium utilitate conscripta.* Nam legem communitati imponi, & pro privato commodo, non repugnat; utrumque enim simul habent leges tyrannicæ: at Isidor. illa duo ponit tanquam sibi repugnantia: ergo non loquitur de communitate, cui imponenda sit lex, sed solùm docet pro utilitate communi imponendam esse, cuicumque imponatur. Atque ita intellexit Divus Thomas sententiam Isidori. d. qu. 90. art. 2. Nam in corpore tota ratio ejus eò tendit, ut declaret intentionem legislatoris in ferenda lege debere ferri ad bonum commune, quia communis felicitas debet esse mensura, & quasi primum principium, per quod mensuretur justitia, utilitas, & convenientia legis. Unde concludit, *quodcunque aliud præceptum de particulari opere non habet rationem legis, nisi secundùm ordinem ad bonum commune, & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur.* In quibus verbis potiùs indicat, posse legem continere particulare præceptum, dummodo ad ultimum finem referatur. Et ita etiam intellexerunt textum illum ibi, Archid. Dominic. & Turrecr. & plures, quos referam in capite sequenti.

D. Thomas.

Archid. Turrecr. Dominic.

5. Secundò solet probari hæc sententia ex l. 1. ff. de legib. ubi dicitur, legem debere esse *præceptum commune.* Verumtamen etiam verbum *commune* ambiguum est: nam, ut ibi notat Jason in principio, cum Fulgosio, triplici ratione potest dici lex præceptum commune. Primò, quia communi consensu, seu auctoritate lata est. Secundò, quia debet esse communis omnibus. Tertiò, quia pro bono communi: in illa autem lege non declaratur secundum communitatis modum esse simpliciter necessarium ad rationem legis, seu communis præcepti. Unde Glossa ibi sub disjunctione dicit, *esse commune, i. pro communi utilitate statutum: vel communiter toti universitati factum.* Ergo ad rationem legis sufficiet prima conditio, licet secundam non habeat. Tertiò probatur ex cap. 1. Extrà, de constitut. ubi dicitur, *Canonum statuta custodiantur ab omnibus*; supponit ergo debere omnibus imponi. Verumtamen hunc textum valde enervat Glossa ibi: nam ad verb. *Canonum*, addit, *Generalium*; *nam quidam canones sunt personales, quidam locales.* Unde non videtur dubium, quin verba illa intelligenda sint cum distributione accommoda, scilicet, canones servandos esse ab omnibus, cum quibus loquuntur, vel quibus imponuntur. An verò isti sint semper plures respectu singulorum canonum, vel possit dari canon ad unum tantùm obligandum factum, ibi non traditur.

Jason. Fulgos.

Glossa.

Glossa.

6. Potest ergo esse secunda sententia dicens, non esse de ratione legis, ut communitati, vel multitudini hominum imponatur, licèt plerumque ita fieri contingat, quia regulæ operandi ordinariè sunt communes multis: aliquando verò possunt pro uno, vel alio constitui. Potest pro hac sententia referri D. Thomas in d. ar. 2. quatenus dicit, particulare præceptum relatum ad commune bonum inducere rationem legis: & in solutione ad primum idem repetit, & ad 3. generalem regulam ponit, præceptum, quod ordinatur ad commune bonum, rationem legis habere. Expressiùs hoc docet Glossa in l. 1. ff. de legib. dicens in illa lege non contineri definitionem legis, quia aliqua est lex, quæ non est communis. Idem sentit Glos. in d. cap. 1. de constit. ubi distinguit canones generales à personalibus. Estque hæc distinctio valde frequens apud Canonistas, ut patet ex Archid. Dominico, & Turrecr. ubi supra. Eandem distinctionem indicat Glossa in l. *jura.* ff. de legib. ubi distinguit jus in generale, & speciale, & prius dicit imponi multitudini: posterius autem posse esse privatum. Idem habet Glossa in l. *neque Dorotheum*, & in l. *Doctitii.* C. de Decurion. lib. 10. Potéstque suaderi primò in illis duabus legibus: quia illæ sunt veræ leges: & tamen dantur de quibusdam personis in particulari. Secundò videtur hoc expressè haberi in l. 1. ff. de constit. princi. ibi, *Ex his*, scilicet, ex legibus, *quædam sunt personales.* Et idem habetur in §. *sed & quod*, verb. *planè.* Instit. de jur. nat. gent. & civil. Tertiò facit quod etiam Canones distinguunt legem privatam à publica, & priorem volunt imponi privatæ personæ: posteriorem communitati. Sumitur ex cap. *licet*, de regular. latius in c. *duæ sunt.* 19. q. 2.

Glossa.

Archid. Dominic. Turrecr. Glossa.

Cap. licet. Cap. duæ sunt.

Sententia negans esse de ratione legis, ut pro communitate aliqua feratur.

D. Thomas.

7. Tandem potest hæc sententia rationibus suaderi. Primò, quia præceptum justum potest imponi uni tantum subdito, & propter commune bonum, & ex potestate regendi rempublicam, & singula membra ejus: ergo tale præceptum erit ejusdem rationis essentialis cum simili præcepto impositio multis, vel omnibus de tali communitate: ergo erit vera lex. Prima consequentia probatur, quia ad rationem præcepti videtur accidentale, quod uni tantùm, vel multis imponatur, sicut accidentale est calori, quod sit in uno, vel multis subjectis, vel orationi, quod ad unum, vel ad plures fundatur. Secunda verò consequentia probatur quia illud præceptum multis impositum esset lex: ergo & uni, quandoquidem ostensum est, esse ejusdem rationis. Et quod imponatur uni, & non multis potest accidere ex eo solùm, quòd necessitas talis præcepti in uno solo invenitur. Secundò, quia lex est regula moralium operationum hominis, ut sæpe dictum est: sed non tantum communitas hominum, verùm etiam singuli homines indigent hac regula: ergo lex per se non dicit respectum ad solam communitatem humanam, sed etiam ad singulas personas humanas. Tertiò, quia lex fertur ad personam: ergo non minùs, imo proprius fertur ad personam veram, quàm ad fictam: quia semper fictio supponit veritatem, quam imitatur. At communitas est persona ficta, unusquisque autem particularis homo est persona vera: ergo non est minus capax legis particularis personæ, quam communitas. Quartò, quando lex fertur pro communitate, vel solùm obligat communitatem, ut sic, vel etiam obligat singulos de communitate. Primum neque est necessarium, nec regulariter ita fit, ut per se constat: imò si fiat, tunc communitas se geret, ut particularis persona, & inde etiam concluditur, legem posse ferri ad unam tantum personam: si verò dicatur secundum, inde etiam infertur, posse legem pro uno tantùm ferri, si illi expediat, & pro illo tantum necessaria sit.

Confirmatur rationibus hæc sententia.

8. Hæc controversia potest multum pendere ex usu vocis. Nihilominus simpliciter dicendum est, de ratione legis, ut hoc nomine significatur, esse, ut sit præceptum commune, id est, communitati, seu multitudini hominum impositum. Hoc supponunt Isidor. & D. Thom. suprà, & aliis locis infrà referendis. Docéntque Panormit. in Rubr. de constit. Felin. in cap. *cum omnes*, de constit. n. 5. Jason cum Fulgos. in d. l. 1. ff. de legib. licèt enim dicant, legem posse dici præceptum commune, & ex habitudine ad eum, à quo & ad finem propter quem fertur, & ad illos, quibus

Præfertur sententia quæ asserit de ratione legis esse ut feratur pro communitate.

Isidor. D. Thom. Panorm. Felin. Jason. Fulgos.

bus imponitur; satis verò indicat hæc tria, non divisim, sed conjunctim in lege propria requiri.

Anton. Gomez. Idem sentit Anton. Gomez in l. 1. Tauri. n. 5. ubi ad rationem legis requirit, ut sit communis, & non particularis respectu alicujus personæ, & alii, quos infra, & capite sequenti referemus.

9. Potestque hoc probari primò inductione quadam; nam lex æterna, & naturalis satis communis est, ut constat: lex etiam divina, tam vetus, quàm nova pro communitatibus latæ sunt, illa pro Judaico populo, hæc pro Ecclesia Catholica, & universo mundo. Nec solùm tota lex, sed etiam singula præcepta ejus generaliter lata sunt. Non quòd singula illorum pro omnibus, & singulis membris ferantur (hoc enim necessarium non est, nec ad legis rationem pertinet) sed quòd licet inter communia præcepta, leges impositæ sint, obligantes hæc, vel illa membra, juxta eorum munera, & capacitatem, semper ferantur sub generali, & communi ratione. Imò etiam præceptum divinum impositum Adæ in statu innocentiæ, non soli illi pro sua persona, sed ut capiti totius naturæ impositum fuit, & duraturum semper fuisset in illo statu, & obligaturum omnes, & in tantum habuit propriam rationem legis. Cujus signum est, quia licèt Deus imposuerit præceptum soli Adæ, priusquam Evam formaret, nihilominus etiam Eva per illud obligata fuit, ut constat ex cap. 3. At verò præceptum, quod Deus posuit Abrahæ de immolando filio, non potest dici propriè lex, sed præceptum, juxta communem loquendi modum.

Genes. 2.

10. De jure autem Civili videtur hoc satis expressum in l. *jura.* 2. ff. de legibus. Dicitur enim ibi, *Jura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.* De legibus etiam canonicis id probari potest ex dict. cap. *duæ sunt*, quatenus in eo dicitur, canones, & decreta à Patribus edita esse leges publicas. Lex autem privata, quam ibi adjungit, non est lex canonica, sed est longè diversæ rationis, ut dicemus. Hinc etiam Gregor. IX. in Procemio Decret. inquit. *Ideo lex proditur, ut appetitus noxius sub juris regula limitetur, per quam genus humanum, ut honestè vivat, informetur.* Aristot. etiam lib. 6. Ethic. dixit, facultatem, seu prudentium ferendarum legum esse Architectonicam, seu regalem, quia principalis actus illius prudentiæ est leges ferre, ut exposuit Divus Thomas 2. 2. quæstione 50. artic. 1. ad 3. Prudentia autem illa respicit communitatem, & circa illam versatur: ergo etiam lex ex sententia Aristot. communitatem respicit. Unde in 1. lib. Rhetoric. c. 4. dixit, *Salutem civitatis in legibus positam esse.* Et in Procem. Rhetor. ad Alexand. dixit, legem esse *rationem communi consensu civitatis definitam*, &c. supponens pro eadem communitate dirigenda ferri. Idem sæpe repetit Plato de legibus, & omnes Philosophi ita loquuntur. Unde Biesius lib. 4. de Repub. *Leges* (ait) *sunt publica vitæ præcepta, quibus nos omnes obtemperare semper oportet*, &c. Itaque juxta communem usum jurium, & sapientum, non est dubium, quin nomine legis significetur præceptum publicum communitati alicui, & non tantum uni, vel alteri personæ singulariter impositum.

L. jura. Cap. duæ sunt. Greg. IX. Arist. D. Thom. Arist. Plato. Biesius.

11. Declarari præterea hoc potest ex aliis proprietatibus legis, una est, quòd debet esse perpetua, ut infrà ostendemus: hoc autem habere non potest præceptum unius personæ, quia perpetua non est: communitas autem est perpetua, saltem per successionem, & ideo respectu illius habet locum propria lex. Nec refert, quòd etiam præceptum communitati impositum possit esse temporale: nam inde ad summum sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, quod postea videbimus: id verò non obstat, quominus omnis lex debeat esse communitati imposita, ut perpetua esse possit. Idem ostendi potest, sumendo hanc perpetuitatem ex parte ferentis legem, quia de ratione legis est, ut non pendeat ex vita legislatoris, ut infrà probabimus: at hoc solùm habet locum in legibus communibus: præceptum enim singulare, & uni tantùm personæ impositum cessat mortuo præcipiente, vel remoto à suo munere, ut communis sensus, & consuetudo testatur, cujus rei rationem infra trademus. Neque etiam hîc refert, quòd præceptum pro communitate latum extinguatur per mortem præcipientis, si per modum legis non sit latum, ut infrà etiam dicam: nam hinc etiam solùm sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, cum quo stat, ut lex debeat habere illam perpetuitatem, seu independentiam à persona ferentis illam, quam non habet, nisi sit præceptum communitati impositum. Dices: hæc conjectura solùm habet locum in legibus humanis: nam in divinis, sive naturalibus, sive positivis, legislator non potest deficere, vel mutari, & ab illo semper pendent in fieri, & conservari. Respondeo hoc non obstare, nam quia de legibus divinis clarum est latas esse pro communitate, ideo addimus illam observationem in legibus humanis, ut declaretur, præceptum semper considerari in ordine ad aliquam communitatem, ut possit habere stabilitatem, quam lex per se requirit. Et hinc præceptum patrisfamilias servis impositum, vel etiam filiis, imò & toti familiæ, non est lex, ut docet D. Thomas d. q. 90. art. 3. ad 3. quia non est latum sufficienti communitati, ut ibidem dicitur, vel quia non est latum per propriam jurisdictionem coactivam, quod ad legem necessarium est, ut dicit Arist. lib. 10. Ethicorum, cap. ult.

Confirmatur sententia amplius ex legis proprietatib.

D. Thom. Arist.

12. Tandem potest hoc declarari ex alia proprietate legis, quæ est, esse regulam, & mensuram operationis, quasi ex parte materiæ, & medii virtutis: nam hoc modo dicitur regula justorum, & injustorum, ut ex Basilio, & aliis suprà retuli. Et eodem modo id, quod per legem definitur, vocatur ab Arist. 5. Ethic. c. 1. justum, legitimum seu legale, ut notavit D. Thomas d. ar. 2. Est ergo lex quasi regula constituens, vel ostendens in sua materia, seu operatione, circa quam versatur, medium servandum ad rectè convenienterque operandum. Hæc autem regula de se universalis est, ad omnes cum proportione pertinens: ergo lex de se est generalis: ut ergo aliqua sit propria, & perfecta lex, hanc conditionem habere debet. Si verò sunt aliqua præcepta, quibus hæc conditio non inest, vel simpliciter non sunt leges, vel si inter leges numerantur, illud est, in quantum illam conditionem aliquo modo participant. Addi etiam potest, pertinere ad hanc generalitatem, seu communitatem legis, ut universè feratur, sine personarum acceptione, aut iniqua exceptione, juxt cap. *communes*, de constit. & hoc videntur intendere multa ex dictis juribus, quæ supponunt priores conditiones, seu universalitatem legis, & addunt hanc tanquam necessariam ad justitiam legis, de qua paulò pòst dicemus.

Arist. D. Thom. Cap. communes.

13. Magis autem declarabitur hæc resolutio respondendo ad argumenta proposita. Ex quibus priori loco posita facile expediri possunt. Nam ad primum fatemur, Isidorum, & D. Thomam in illis locis non intendisse directè agere de hac conditione, illam tamen supposuisse. Unde idem D. Thomas 5. Ethic. c. 1. lect. 2. exponens locum Arist. quem in d. art. 2. adducit, clariùs dicit, justa legalia dici ea, quæ sunt factiva felicitatis *per comparationem ad communitatem politicam, ad quam respicit legis positio.* Ubi loquitur de lege humana, sed est eadem ratio de reliquis cum proportione. Ad alia vero jura, & quæ contra illa objiciuntur, respondemus, licèt nuda illa verba per se non ita convincant, quin possint per aliquam interpretationem, vel evasionem enervari; tamen adjunctis aliis juribus, & interpretationibus sapientum, non parvam vim habere ad veritatem positam confirmandam.

Satisfit argumentis oppositæ sententiæ. D. Thom.

14. Ad posteriora ergo argumenta respondendum est. Et primò ad D. Thomam dicimus, in locis ibi

ibi citatis nunquam excludere hanc conditionem, nec loqui de præcepto particulari ex parte perſonæ, cui imponitur, ſed ex parte operis, de quo in particulari datur, & de hoc dicit debere eſſe tale, ut conferat ad commune bonum, & ſi hoc habeat præceptum de illo poſitum, habiturum rationem legis, utique ſi alias conditiones ad legem requiſitas habeat. Ad Gloſſam verò, & alios Doctores ibi allegatos reſpondetur, explicandos, vel admittendos eſſe juxta jura, quæ allegant, & ſi aliud voluerunt, non eſſe probandam eorum ſententiam. Igitur de illis duabus legib. de Decurioni. *Neque Dorotheum, & Doctitii*; verum eſt verſari aliquo modo circa commoda particularium perſonarum, quæ ibi nominantur; nihilominus tamen quatenus aliquid præcipiunt, non feruntur ad illas ſingulares perſonas, ſed ad communitatem, & ad omnes ſubditos legiſlatores, obligantes illos ad ſervandam talem, vel talem immunitatem illis perſonis. Quomodo etiam lib. 8. declarabimus, privilegium, licèt particulare videatur, poſſe habere rationem legis. Addo etiam in illis legibus non tantum concedi favorem ſingularibus perſonis ibi nominatis, ſed etiam ſucceſſoribus eorum in perpetuum, & ita illæ leges participant perpetuitatem, & communitatem; quia illæ familiæ magna quædam pars communitatis, & fortaſſe ex præcipuis eſſe poterant, & ita illæ leges, licèt quadam ratione videantur ſpeciales, ſuo modo generales ſunt, licèt nunquam ferantur, niſi per modum privilegiorum, ut ex uſu conſtat.

Quid ſit lex privata. Et cur ita appelletur.

15. Ad ſecundum ex l. 1. & §. 1. & cæt. reſpondeo, leges perſonales ibi vocari leges privilegiorum, quæ perſonales vocantur ratione proximæ utilitatis, quam intendunt, ſemper tamen reſpiciunt aliquo modo communitatem ex parte eorum, quibus præcipiunt, ut proximè explicatum eſt, & tractando de privilegiis latiùs dicetur. Ad tertium reſpondetur legem privatam in illis canonibus ſumi in ſenſu longè diverſo. Dicitur enim lex privata, aut votum factum ex ſpeciali inſpiratione Spiritus ſancti, aut ipſamet inſpiratio divina, per quam homo ſpecialiter vocatur ad aliquod altius bonum, quæ appellatio metaphorica eſt: illa enim non eſt propria lex, de qua modo tractamus, ſed ita vocatur, quia ſcribitur in corde, & participat aliquos effectus legis, ſicut de Voto aliàs diximus.

16. Ad rationes facilè reſponderi poteſt ex dictis. Nam circa primam conſtat ex dictis, præceptum & legem non converti: nam licet omnis lex ſit præceptum, non tamen omne præceptum eſt lex, ſed oportet, ut ſpeciales conditiones habeat, inter quas una eſt, ut ſit præceptum commune in ſenſu explicato. Neque oportet in re morali anxiè inquirere, an præceptum & lex eſſentialiter diſtinguantur: eſto enim non diſtinguantur phyſicè quoad ſpecies naturales actuum, ſatis eſt quòd diſtinguantur moraliter, vel (ut ita dicam) in eſſe artificiali. Eſt enim lex veluti quoddam arte factum reſultans ex tali actu, cum talibus circumſtantiis, conditionibus, vel habitudinibus, ſine quibus non erit vera lex, etiamſi quoad actum præcipiendi ejuſdem ſit naturæ. Addi etiam poteſt, legiſlationem quoad actum prudentiæ, à quo procedit, & quoad honeſtatem, quam habet, ut procedit à legiſlatore, habere ſpecialem rationem virtutis diſtinctam à præcepto particulari, & privato, & hoc modo dici poſſe legem, ut ſic eſſentialiter diſtingui à privato mandato.

Lex & præceptum non convertuntur.

Quid addat præcepto lex, & quom. diſtinguuntur.

17. Ad primam confirmationem reſpondetur, verum eſſe, legem dicere reſpectum ad ſingulares perſonas, ut ſunt partes communitatis, cui lex imponitur tanquam regula operandi. Ad ſecundam confirmationem reſpondetur, legem non dici communem, quia neceſſariò imponi debeat communitati, ut communitas eſt, & corpus myſticum: ſed quia generaliter proponi debet, ut ad omnes, & ſingulos pertinere poſſit, juxta materiæ exigentiam, & hoc modo verum eſt, ferri, ut regulam perſonarum verarum, & non tantùm fictarum. Addendum verò eſt propter confirmationem tertiam, legem ordinariè ferri ad communitatem, non collectivè, ſed diſtributivè; id eſt, ut ab omnibus & ſingulis de communitate ſervetur cum diſtributione accommoda juxta conditionem legis: nam hoc ſemper ſubintelligendum eſt. Poteſt autem etiam ferri aliquando lex in ipſam communitatem, ut communitas eſt, id eſt, prohibendo, vel præcipiendo actum, qui ab illa ſola, ut communitas eſt, exerceri poteſt, ut conſtat de ſtatutis quarumcumq; congregationum, univerſitatum, capitulorum, collegiorum, &c. diſponentibus aliqua circa dictiones publicas, & communes talis corporis myſtici. Nã illæ ſunt veræ leges, ſi alias conditiones habeant, etiam ſi tantum præcipiant uni individuæ communitati: ſi tamen communitas perfecta ſit, ut ſtatim dicam. Tum quia licet illa dicatur una perſona ficta, ſimpliciter eſt communitas, & habet perpetuitatem requiſitam ad legem, & immediatè reſpicit bonum commune: tum etiam, quia per talem legem ſemper obligantur ſinguli de illa communitate ad non operandum, vel cooperandum contra talem legem.

In quo ſenſu dicitur lex communis, & pro communitate lata.

18. Sed quæret non immeritò aliquis, qualis debeat eſſe communitas, ut ſit capax propriæ legis. Reſpondeo breviter, pro diverſitate legum, diverſam communitatem ſufficere, vel poſſulari. Diſtingui ergo poteſt in primis communitas, quia quædam eſt naturalis per ſolam convenientiam in rationali natura, cujuſmodi eſt communitas humani generis, quæ inter omnes homines intervenit: alia vero dici poteſt communitas politica, vel myſtica per ſpecialem conjunctionem in congregatione morali modo una. Priorem communitatem reſpicit lex naturalis, quæ per lumen rationis unicuique homini proponitur. Quia non fertur ad unumquemque, qua talis eſt, Petrus v. g. ſed qua homo. Quod obſervare licet tam in lege pure naturali, quàm in ſupernaturali, quatenus ipſi gratiæ connaturalis eſt. Poſterior communitas ſubdiſtingui poteſt: nam quædam intelligi poteſt addita naturæ, non tamen jure humano, ſed divino, eo quòd ab ipſo Deo inſtituta ſit ſub aliquo capite ab ipſo deſignato, & cum aliqua unione in ordine ad ſupernaturalem finem. Hujuſmodi fuit olim ſynagoga: nunc autem multò perfectior eſt Eccleſia catholica, quæ non pro uno, vel alio populo, ſed pro univerſo mundo ab ipſomet Chriſto inſtituta eſt, ſub eadem fide, ſub certis ſignis ab eodem Chriſto inſtitutis proteſtanda, & ſub obedientia unius capitis, cui ipſe vices ſuas in terris commiſit. Ad hujuſmodi ergo communitatem feruntur per ſe primò leges divinæ poſitivæ, ſicut fuit lex vetus data populo Judæorum, & lex gratiæ data pro univerſa Eccleſia. Item ad eandem feruntur leges canonicæ, quamvis non omnes pro univerſa Eccleſia conſtituantur, ſed juxta intentionem, vel poteſtatem ferentis illas, ut poſtea videbimus.

Qualis debeat eſſe communitas, quæ capax ſit propriæ legis.

Quotuplex ſit communitas.

19. Præter has eſt communitas humanitùs congregata, ſeu inventa, quæ dicitur eſſe cœtus hominum, qui aliquo jure ſociantur, ut ſumitur ex l. *civitas*, ff. ſi certum petatur, & ex cap. *dilecta*, juncta Gloſſa de exceſſibus Prælatorum, ubi declaratur ad communitatem non ſufficere hominum multitudinem, niſi inter ſe aliquo fœdere in ordine ad aliquem finem, & ſub aliquo capite copulentur. Sic etiam dixit Ariſt. 3. Politic. cap. 10. Civitatem eſſe civium multitudinem, habentium ſcilicet inter ſe morale vinculum. Hæc autem communitas diſtingui ſolet à Philoſophis moralibus, & Juriſperitis in perfectam, & imperfectam. Perfecta in genere dicitur, quæ eſt capax politicæ gubernationis, quæ, quatenus talis eſt, dicitur ſufficiens in hoc ordine, quomodo dixit Ariſt. 1. Polit. cap. 1. & D. Thomas 1.2.q.90. art. 2. Civitatem eſſe communitatem perfectam,

L. Civitas. Cap. dilecta.

Ariſt.

D. Thom.

& à fortiori regnum, & quælibet alia ſuperior congregatio, ſeu communitas, cujus pars civitas ſit, erit communitas perfecta. Poteſt enim in aliis comunitatibus eſſe latitudo, & licèt ſingulæ per ſe ſpectatæ perfectæ ſint: tamen illa, quæ eſt pars alterius, ſub hac ratione imperfecta eſt, non abſolutè, ſed comparatè, ſeu reſpectivé. Et præterea inter has communitates quædam dicuntur reales, ſeu locales, quia certis terminis realibus, ſeu localibus clauduntur, ut eſt civitas, vel regnum: aliæ verò dicuntur perſonales, quia magis in perſonis, quàm in locis conſiderantur, ut eſt religio aliqua, v. g. vel confraternitas, &c. quæ poſſunt eſſe etiam perfectæ communitates, ſi perfectum regimen, & moralem unionem habeant. De quibus videri poſſunt Juriſperiti in l. 1. & ſequentib. ff. quid cujuſque univerſitatis, &c. & ff. de collegiis illicitis.

20. *Quæ ſit communitas imperfecta. D. Thom. Soto. Ariſt.*

Communitas autem imperfecta non reſpectivè tantùm, ſed abſolutè dicitur privata domus, cui paterfamilias præeſt, ut notavit D. Thomas q. cit. art. 3. ad 3. & Sot. ibi, & lib. 5. de juſt. q. 1. art. 2. & ſumitur ex Ariſtot. ſuprá. Ratio verò eſt, quia illa communitas non eſt ſibi ſufficiens, ut ſtatim explicabitur. Item quia in ea non congregantur ſingulæ perſonæ ut principalia membra ad unum corpus politicum componendum, ſed ſolùm ibi exiſtunt inferiores in utilitatem Domini, & quatenus ejus dominio aliquo modo ſubſunt. Et ideo talis communitas per ſe loquendo, & intra proprios terminos non regitur propria poteſtate juriſdictionis, ſed dominativa, atque ita pro diverſitate dominii participat diverſum modum imperandi reſpectu diverſorum. Aliud enim eſt jus, vel quaſi dominium patriſfamilias in uxorem, aliud in filios, aliud in famulos, vel ſervos; unde neque habet perfectam unitatem, ſeu uniformem poteſtatem; neque etiam participat propriè politicum regimen, & ideo communitas illa ſimpliciter imperfecta dicitur.

21. *Leges humanæ ſolùm debent ferri pro communitate perfecta.*

Hac ergo diſtinctione ſuppoſita dicendum eſt, leges humanas habere propriè locum in quacumque communitate perfecta, non tamen in imperfecta. Prior pars probatur, quia omnis communitas perfecta eſt proprium corpus politicum, & gubernatum per propriam juriſdictionem habentem vim coactivam, quæ eſt legumlativa. Item præcepta, & regulæ vivendi tali communitati propoſitæ, ſi habeant alias conditiones requiſitas ad legem, conſtituere poſſunt juſtum legale, & medium ſervandum in unaquaque materia virtutis accommodata tali communitati; ergò tales regulæ, ſeu præcepta habebunt veram rationem legis. Denique ſicut illa communitas perfecta eſt, ita præceptum illi impoſitum poteſt ſimpliciter dici præceptum commune: ergo & lex.

22. *Ariſt. D. Thom.*

Altera pars ſatis inſinuatur ab Ariſt. 10. Ethic. cap. ult. & D. Thoma d. ar. 3. ad 3. quatenus docent, communitatem unius domus non ſufficere ad propriam legem. Ratio reddi poteſt ex Ariſt. quia in tali communitate non eſt propria juriſdictio, nec vis coactiva, quæ in proprio legislatore requiritur. Hujus autem ratio eſt, imperfectio quaſi naturalis talis communitatis, quia non ſibi ſufficit ad felicitatem humanam comparandam eo modo, quo humano modo comparari poteſt, vel (ut clarius dicatur) partes talis communitatis non ſibi invicem præſtant ſufficiens ſubſidium, vel mutuum juvamen, quo indiget humana ſocietas ad ſuum finem, vel ad ſuam conſervationem, & ideo talis communitas quaſi naturaliter ordinatur ad perfectam communitatem, ut pars ad totum: ideoque poteſtas legislativa non eſt in tali communitate, ſed tantum in perfecta. Quæ ratio procedit propriè in legibus civilibus, cum proportione tamen applicatur ad Eccleſiaſticas, quia licèt poteſtas legislativa Eccleſiaſtica non manet à communitate, ſed à Chriſto, tamen communicatur, & diſtribuitur cum convenientia, & proportione ad communitatem humanam.

23. *Objectio.*

Sed objiciet aliquis: nam ſequitur ex dictis non poſſe ferri propriam legem in communitate perfecta, ſi tantùm pro aliqua illius parte feratur: conſequens videtur falſum: ergo. Sequela patet, quia ſtatutum unius domus, vel communitatis imperfectæ non eſt lex, quia illa communitas imperfecta eſt pars perfectæ: ergo idem erit de quacumque parte civitatis: illa enim etiam eſt communitas imperfecta & pars perfectæ. Minor verò probatur, quia non eſt de ratione legis, ut obliget omnes de civitate: ergo poteſt obligare partem, & nihilominus eſſe vera lex. Circa hoc aliqui Juriſtæ dicunt legem latam à principe ad obligandam unam partem civitatis, v. g. quartam partem, & non aliam, non eſſe veram legem, nec obligare. Ita docuit Angel. quem refert, & ſequitur Jaſon in l. 1. ff. de legib. n. 2. qui ſolùm fundatur in hoc, quod lex eſſe debet præceptum commune. *Angel. Jaſon.*

24. *Solutio.*

Reſpondeo nihilominus, aliud eſſe loqui de tali lege ex ratione juſtitiæ, vel injuſtitiæ, ſeu acceptionis perſonarum: aliud ex defectu ſufficientis communitatis, cui imponatur. Hîc non tractamus de priori conſideratione: tamen etiam ſub illa dicere non poſſumus talem legem eſſe intrinſece malam, ſeu injuſtam, quia poteſt interdum ſubeſſe ſufficiens cauſa, & ratio imponendi onus uni parti, & non alteri, vel ratione ſitus, & loci, quia in tali parte indiget civitas tali ſervitio, vel ratione conditionis perſonarum, ut ex legibus tributorum conſtat. Poſterior autem conſideratio huc ſpectat, in qua dicimus non eſſe de ratione legis, ut pro tota communitate feratur totaliter, ut ſic dicam, quia in parte ejus poteſt eſſe ſufficiens communitas, & fundamentum ſufficiens ad perpetuitatem legis, & ut procedat ex juriſdictione politica, & immediatè pertinente ad communem gubernationem. Poteſt autem hoc accidere variis modis. Primò, ſi lex feratur ſub ratione talis muneris, vel officii, ita ut comprehendat tales artifices, & non alias perſonas. Secundò, ſi feratur in perſonas talis generis, vel conditionis, ut in plebeios, vel nobiles, vel in deſcendentes ex Hebræis, aut converſos ex Saracenis, vel quid ſimile. Tertiò fieri poteſt pro habitantibus in tali parte, vel vico civitatis, & non pro aliis; ita, ut non tantùm pro his, qui nunc habitant, ſed durabiliter per ſucceſſionem indifferenter feratur. Quicumque enim ex his modis generalitatis ſufficiens erit ad rationem legis, ſi alioqui juſtitia ſervetur. Nam primus eſt ſimpliciter generalis ſecundùm diſtributionem accommodam, ſecundus participat eandem, ſuppoſita juſta diſtributione: tertius etiam eſt de ſe indifferens ad omnes, quia nullus eſt, qui non poſſit ibi habitare, & ad hunc modum indicari poteſt de quacumque alia ſimili lege.

CAPUT VII.

Utrùm de ratione Legis ſit, ut propter commune bonum feratur.

1.

EX hac conditione legis videntur maxima ex parte aliæ pendere, & ideo ſecundo loco illam conſtituimus, licèt Iſidorus ultimam eam poſuerit: ſimulque intrinſecum finem legis declarabimus. In quæſtione ergo propoſita nulla eſt inter auctores controverſia, ſed omnium commune axioma eſt, de ratione, & ſubſtantia legis eſſe, ut pro communi bono feratur: ita ut propter illud præcipuè tradatur. Ita docet D. Thom. d. q. 90. ubi Cajetan. Conr. & alii moderni. Soto lib. 1. de Juſt. q. 1. ar. 2. Caſtr. lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. Antonin. 1. p. tit. 11. cap. 2. §. 1. & tit. 17. §. 3. & Summiſtæ omnes verb. *lex*. Et bene Navarr. in comment. de Finibus, num. 28. Gregor. Lop. in l. 9. tit. 1. part. 1. ubi Alphonſus Hiſpaniæ rex eandem conditionem in ſuis legibus requirit. Et ita etiam intelligunt juris civilis interpretes l. 1. ff. de legib. dicentes, *De ratione legis eſſe ob commune bonum ferri. D. Thom. Cajet. Conrad. Sot. Caſtro. Antonin. Navar. Greg. Lop.*

centes, legem debere eſſe *commune præceptum*, i. e. *pro communi utilitate ſtatutum*, ut ibi Gloſſa exponit, quam Bart. Jaſon. & alii ſequuntur. Clariùs id docuit Iſidor. in d. cap. *Erit autem lex*, d. 4. Ut cap. præcedenti explicui, & ſequuntur ibi Canoniſtæ.

Gloſſa. *Bart.* *Jaſon.* *Iſidor.* *Ariſt.*

2. Sumitur præterea hæc veritas ex Ariſtot. qui lib. 3. Ethic. cap. 6. ait, finem civitatis eſſe bene, ac feliciter vivere, & ideo ſubdit, *De virtute, & vitio publicè cogitant, quicumque curam habent bene inſtituendi civitatem*, utique per leges. Unde in lib. 4. c. 1. addit: *Leges ad rempublicam eſſe accommodandas, non rempublicam ad leges.* Sic Marſil. Ficin. in argumento Dialogi Minos Plat. ex ejus mente, tum ibi, tum in libris de Legibus, & Repub. colligit talem legis deſcriptionem: *Eſt vera gubernandi ratio, quæ ad finem optimum per commoda media gubernata dirigit.* Quin potiùs Plato in eodem Dialogo, Regiam legem appellat eam, quæ in civitatis ordine, & gubernandi ratione, quod rectum eſt, conſtituit. Et in Dialogo Hippias, ſeu de Pulchro, parum à principio, *Conditur (ait) mea quidem ſententia utilitatis gratia lex, & ut maximum civitati bonum legem concedunt legiſlatores, legeque ſublata, legitimè in civitate vivere non poſſumus.* Et lib. 1. de Legib. latè oſtendit, *leges eſſe virtutis gratia conditas*, & ob communem pacem, & felicitatem. Idem latiſſimè Cicero libro 3. de legib. Plutarch. in Problem. in 40. ait, omnium pulcherrimum in civitate judicari bonitatem legum, quod nimirum commune illius bonum maximè procurent.

Marſil. *Ficin.* *Plato.* *Cicero.* *Plutar.*

3. Et quidem veritas hæc per ſe patens eſt in legibus divinis, ideoque probare illam neceſſe non eſt. Nam licèt ad divinum honorem neceſſario ordinentur (non enim poteſt Deus quidquam extra ſe velle; vel operari, niſi propter ſeipſum) tamen in eis non quærit ſuam utilitatem, ſed hominum bonum, & felicitatem. Unde quia divina opera perfectiſſima ſunt, & maximè proportionata, ſicut leges divinæ alicui communitati tribuuntur, ita etiam dantur propter jus commune bonum, & felicitatem, ut facilè etiam inductione conſtare poteſt, tam in lege naturali, quàm in divinis poſitivis. Neque obſtat, quòd per has leges ſæpe intendit DEUS privatum commodum hujus, vel illius perſonæ, ut per legem pœnitentiæ ſalutem ipſius peccatoris, & ſic de aliis: non (inquam) hoc obſtat. Tum quia bonum ſingulorum, ut ſtatim latiùs dicam, ſub communi comprehenditur, quando bonum unius tale non eſt, ut excludat commune, ſed potiùs eſt tale, ut in ſingulis requiratur ex vi talis legis, ut applicatæ ad ſingulos, ut ita ex bonis ſingulorum conſurgat commune bonum. Tum etiam, quia leges divinæ præſertim referuntur ad felicitatem æternam, quæ ſecundùm ſe commune bonum eſt, & in unoquoque individuo eſt per ſe, & propter ſe intenta etiam ſine ordine ad aliam communitatem. Propter quod dixit D. Thom. 1. p. q. 23. art. 7. & q. 98. art. 1. humanarum animarum multiplicationem, etiamſi tantùm numero differant, non eſſe tantùm per accidens, ſed per ſe intentam propter ſuam immortalitatem, & felicitatis capacitatem.

4. De legibus autem humanis, cujuſcumque ordinis ſint, ratio ſumenda eſt ex præcedenti conditione. Nam ſicut leges communitati imponuntur, ita propter bonum communitatis præcipuè ferri debent, alioquin inordinatæ eſſent. Nam contra omnem rectitudinem eſt, bonum commune ad privatum ordinare, ſeu totum ad partem propter ipſam referre; igitur cùm lex pro communitate feratur, illius bonum per ſe primò procurare debet. Item ex ordine finium ſumitur optima ratio. Nam finis debet eſſe proportionatus actui, ejuſque principio, & facultati; ſed lex eſt regula communis operationum moralium: ergo & primum principium moralium operationum debet eſſe primum principium legis: ſed finis ultimus, ſeu felicitas eſt primum principium moralium operationum: nam in moralibus finis eſt principium operandi, & ita ultimus finis eſt primum principium talium operum: bonum autem commune, ſeu felicitas civitatis eſt ultimus finis ejus in ſuo ordine: ergo illud debet eſſe primum principium legis; debet ergo eſſe lex propter commune bonum. Qui fere eſt diſcurſus D. Thomæ in d. ar. 2. qui poteſt egregie illuſtrari ex doctrina Aug. lib. 19. de Civit. c. 16. ubi ex debito ordine partis ad totum, & unius domus ad civitatem (cujus eſt (ut inquit) initium, ſeu particula) colligit, ad pacem civium pacem domeſticam referri. Et ſubjungit, *Ita fit, ut ex lege civitatis præcepta ſumere patrem familias oporteat, quibus domum ſuam ſic regat, ut ſit paci accommodata civitatis*: Ergo multò magis (ſecundum Auguſt.) leges civitatis debent ad communem pacem, & bonum civitatis ordinari.

D. Thom. *D. Auguſt.*

5. Alia manifeſta ratio ſumi poteſt ex origine humanæ legis, quia poteſtas gubernativa, quæ eſt in hominibus, vel eſt immediatè à Deo, ut contingit in poteſtate ſpirituali; vel eſt immediatè ab ipſis hominibus, ut in poteſtate pure temporali: utroque autem modo talis poteſtas eſt præcipuè data propter commune bonum communitatis: ergo hoc bonum debet intendi in legibus ferendis. Minor quoad priorem partem de ſpirituali poteſtate eſt evidens in Scriptura: nam propterea Prælati vocantur paſtores, quia animam ſuam debent ponere pro ovibus ſuis: & diſpenſatores, non domini; & miniſtri Dei, non cauſæ primariæ: ergo tenentur divinæ intentioni conformari in uſu talis poteſtatis: Deus autem commune bonum ipſorum hominum principaliter intendit: ergo etiam miniſtri ad hoc tenentur. Et ideo graviſſimè in Scriptura reprehenduntur, quia hac poteſtate in ſuum privatum commodum abutuntur. Quando verò poteſtas data eſt immediatè ab ipſis hominibus, evidentiſſimum eſt, non eſſe propter principis utilitatem, ſed propter commune bonum eorum, qui illam contulerunt, & ideo Reges miniſtri reipublicæ appellantur. Adde etiam eſſe miniſtros Dei ad Roman. 13. & Sapient. 6. *Cùm eſſent miniſtri regni ejus, &c.* Debent ergo ea poteſtate uti in bonum reipublicæ, à qua, & propter quam illam acceperunt. Propter quod rectè dixit Baſilius Hom. 12. in initium Proverb. in hoc differre Tyrannum à rege, quòd ille propriam, hic communem utilitatem in ſuo regimine quærit. Quod etiam tradit Ariſt. 8. Ethic. cap. 10. & 3. Politicorum cap. 5. & conſentit D. Thomas 2. 2. q. 42. art. 2. ad 3. & lib. 3. de regimin. princi. c. 11. Jam verò probatur prima conſequentia, quia unus ex præcipuis actibus hujus poteſtatis eſt lex: nam eſt veluti inſtrumentum, per quod princeps moraliter influit in rempublicam, ut illam gubernet: debet ergo eſſe lex propter commune bonum ipſius reipublicæ.

Sapient. 6. *Baſil.* *Ariſt.* *D. Thom.*

6. Contra hanc verò conditionem objici poteſt, quia multæ ſunt leges, quæ in bonum privatarum perſonarum ordinantur, ut v. g. quæ fiunt in favorem pupillorum, militum, & ſimiles. Unde in l. 1. ff. de juſtit. & jur. & in §. *hujus ſtudii*, Inſtit. eodem titul. duplices diſtinguuntur leges, quædam, quæ ad commune bonum, ſeu ſtatum reipublicæ ordinantur: aliæ verò, quæ ſunt circa privatum bonum ſingulorum. Et in l. 1. ff. de conſtitut. principum, dicitur, quaſdam eſſe leges perſonales, quæ perſonam non egrediuntur, quia nimirum in illius tantum commodum fiunt. Quod maximè videre licet in privilegio, quod lex privata dicitur in cap. *privilegium*, d. 3. quia nimirum, in privatum commodum privilegiati conceditur: non ergo leges omnes ordinantur in commune bonum. Aliunde vero non videtur ſatis eſſe, quòd in commune bonum ordinentur, quia ſæpe in multorum damnum, & detrimentum redundant: non ſunt autem facienda mala, ut veniant bona, nec quidam locupletandi ſunt cum aliorum detrimento, juxta regulam *locupletari*, de regul. jur. in 6. Major patet, primo, quando contingit eidem Regi multa regna

Objectio. *Cap. privilegium.*

ſubjecta eſſe: nam lex, quæ uni regno eſt utilis, alteri ſolet eſſe nociva: & in eodem regno poteſt idem contingere inter diverſas civitates. Item lex præſcriptionis, ut uni præbeat dominium rei, verùm dominum privat re ſua: ſæpe etiam quod communitati videtur utile, multis particularibus perſonis oneroſum eſt, & incommodum: imò aliquando leges directè inferunt malum aliquibus, ut leges punitivæ.

7. *Fit ſatis objectioni. Navar.*

Ad priorem partem variè reſpondent auctores, ut videre licet in Navar. n. 28. & 29. loco ſupra citato. Mihi vero res videtur clara, & adhibita duplici diſtinctione facile expediri. Prior eſt de duplici bono communi reipublicæ: unum eſt, quod per ſe primo commune eſt, quia non eſt ſub alicujus privati dominio, ſed totius communitatis, ad cujus uſum, vel uſumfructum immediate ordinatur: hujuſmodi ſunt templa, vel res ſacræ, magiſtratus, paſcua communia, ſeu prata, & ſimilia, de quibus ſermo eſt in prædictis juribus, & in aliis ſub titulo, de rerum diviſione. Aliud vero eſt bonum commune ſolum ſecundariò, & quaſi per redundantiam; immediatè autem bonum privatum eſt, quia ſub dominio privatæ perſonæ, & ad ejus commodum proximè ordinatur: dicitur autem etiam commune, vel quia reſpublica habet jus quoddam altius in bona propria ſingularum perſonarum, ut eis uti poſſit, quando illi fuerint neceſſaria, vel etiam, quia eo ipſo, quòd unaquæque perſona eſt pars communitatis, bonum uniuſcujuſque, quod in damnum aliorum non redundat, eſt commodum totius communitatis. Sic dicunt jura expedire reipublicæ, ut cives ſint locupletes, & ut nemo malè ſua re utatur. §. *ſed major.* Inſt. de his, qui ſunt ſui vel alieni juris, Authent. *ut judices*, &c. §. *conſiderandum*, Collat. 2. cum ſimilibus.

8. *Duplex materia boni communis circa quam verſari poteſt lex.*

Alia diſtinctio eſt, quæ de actibus humanis generatim dari ſolet, in quibus diſtinguitur materia proxima, circa quam verſantur, & motivum, ſeu ratio propter quam. Cùm enim lex actus moralis ſit, illa etiam duo in ea ſunt diſtinguenda. Materia ergo, circa quam verſatur lex, interdum eſt bonum commune per ſe primò: aliquando verò per ſe primò eſt bonum privatum: commune autem per redundantiam. Igitur hoc etiam modo data fuit diſtinctio legum in illis juribus, ut etiam latiùs explicui tract. 5. de relig. ſeu de jura. lib. 2. Nam quædam leges proximè verſantur circa materiam communem, aliæ circa bona ſingulorum: ſemper tamen ratio, propter quam lex verſatus circa utramque materiam, & commune bonum, quod propterea ſemper debet eſſe primario intentum.

9. *Objectio.*

Quæri autem poteſt circa hanc partem, an oporteat hoc bonum eſſe intentum intentione operantis, vel intentione ipſius operis juxta modum loquendi D. Thomæ 2. 2. q. 141. art. 6. ad 1. Nam intentio operantis videtur eſſe extrinſeca, & per accidens variari poſſe, & non pendere ab illa rationem legis: opus autem ipſum ex ſe, non ſemper fertur ad bonum commune, niſi ab alio referatur, & ideo neque intentio operis videtur neceſſaria, nec ſufficiens.

Materia legis ex ſe debet eſſe utilis & commoda communi bono, non ex intentione legiſlatoris.

Reſpondeo breviter, ad valorem, & ſubſtantiam legis ſolùm eſſe neceſſarium, ut res illa, de qua fertur lex, hoc tempore, hoc loco, in hac gente, & communitate ſit utilis, & conveniens ad bonum commune illius: hæc enim utilitas, & commoditas non datur à legiſlatore, ſed ſupponitur, & ideo quantum ad ſuum eſſe, ut ſic dicam, non pendet ex intentione legiſlatoris. Ex quo etiam fit, ut talis res ex ſe debeat eſſe referibilis in commune bonum: nam omne bonum utile, quatenus tale eſt, aptum eſt ordinari in eum finem, ad quem eſt utile, & in hoc ſenſu neceſſaria eſt in præſenti intentio operis, non operantis. Ratio clara eſt, quia etiamſi legiſlator ex odio, v.g. aut ex alio pravo fine legem ferat, ſi lex ipſa nihilominus in bonum commune cedit, id ſufficit ad valorem legis. Quia illa prava intentio eſt merè perſonalis, & non redundat in actum, quatenus ad utilitatem communem ſpectat. Sic prava intentio judicis non refert ad valorem ſententiæ, ſi non eſt contra æquitatem ejus: ſic etiam prava intentio miniſtri, nihil officit ſacramento, ſi non ſit contra ſubſtantiam ejus: ita ergo in præſenti bonum commune in lege ipſa ſpectandum eſt, non intrinſeca intentione legiſlatoris.

Quam ſententiam optimè tradit Auguſtinus lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. dicens, *Lex quæ tuendi populi cauſa lata eſt, nullius libidinis argui poteſt, ſiquidem ille, qui tulit, ſi Dei juſſu tulit, id eſt, quod præcepit æterna juſtitia, expers omnis libidinis, id agere potuit. Si autem ille cum aliqua libidine hoc ſtatuit, non ex eo fit, ut ei legi cum libidine obtemperare neceſſe ſit, & quia bona lex, & à non bono ferri poteſt.* Et infra optimam rationem indicat, quia licèt ille cum libidine legem tulerit, *poteſt illi ſine libidine obtemperari.* *Auguſt.*

10. *Fit ſatis objectioni.*

Per hæc ergo facilis eſt reſponſio ad priorem partem objectionum: ſolùm enim concludit, legem non ſemper habere pro materia proxima illud bonum commune, quod per ſe primò eſt in communitate ſecundùm ſe, & ita intelligitur diſtinctio data in prioribus juribus ibi citatis. Data eſt enim ex parte materiæ, & illæ leges dicuntur verſari circa particularia commoda, quæ habent pro materia bona propria ipſorum civium, quæ alia ratione diximus continere bonum commune. In quibus etiam eſt conſiderandum, nunquam cadere ſub lege, quatenus ad unam, vel alteram perſonam tantùm pertinent, ſed quatenus ſpectant ad perſonas certæ conditionis, ut ad pupillos, ad milites, &c. vel certæ originis, ut nobiles, vel ad ſucceſſores talis familiæ: & ex hac etiam parte reſpicere bonum commune communitate, ut ſic dicam, univerſalitatis, quia ſcilicet bonum illud in multis reperitur, ut capite præcedenti in fine declaratum eſt. At verò in d.l. 1.ff. de conſtit. princip. cùm dicitur conſtitutionem Principis aliquando non egredi perſonam, non videtur ſumi conſtitutio pro lege propria, ſed pro quolibet edicto, vel decreto Principis, in favorem, vel odium alicujus certæ perſonæ conſtitutum: quod niſi habeat majorem amplitudinem, & majorem durationem, non eſt proprie lex, ut capite ſuperiori dictum eſt.

11. *Gloſſa.* *Caſtro.*

Et hinc patet, quid dicendum ſit de privilegio, de quo etiam loqui videtur dicta lex 1. ff. de conſtit. prin. Reſpondet igitur Gloſſa in d. c. *erit autem lex*; per hanc conditionem diſtingui legem à privilegio. Quam reſponſionem acriter impugnat Caſtro ſuprà, quia ex illa (inquit) ſequitur, legem latam à Principe de perpetuo tributo ſibi ſolvendo in ſuum commodum, dicendam eſſe privilegium. Sed hoc non multum urget contra Gloſſam: quia vel tale tributum eſſet juſtum, vel injuſtum: ſi juſtum, etiam lex eſſet juſta, & licet eſſet incommodum Principis, nihilominus eſſet propter commune bonum, tum quia bonum Principis, quatenus talis eſt, cenſetur commune, cum ipſe ſit perſona publica, & communis, tum etiam, quia juſtum ſubſidium datum Principi à republica, commune bonum eſt totius reipublicæ. Si autem tributum eſſet injuſtum, & tyrannicum, tunc non eſſet lex, ſed haberet ſe ad modum privilegii iniqui, & injuſti. Nec videtur illa reſponſio Gloſſæ aliena à ſententia Cicer. lib. 3. de Legib. dicentis, *Majores noſtri in privatas perſonas leges ferri noluerunt, id eſt enim privilegium.* *Cicero.*

12. *Cap. erit autem lex.* *Privilegium eſſe veram legem.*

Nihilominus tamen exiſtimo, iſtam conditionem non eſſe poſitam ab Iſidoro ad excludendum privilegium à ratione legis: tum quia eadem Gloſſa in c. *privilegia* d. 3. dicit, privilegium eſſe legem, & in illo requirit alias conditiones poſitas ab Iſidoro in alio cap. *erit autem lex*, tum etiam quia illa particula directe ponitur ad excludendas leges tyrannicas, vel quæ non cedunt in commune bonum, etiamſi fortaſſe nec ad privatum reſpiciant, & ita neceſſe eſt, per illam conditionē excludi pravas leges, etiamſi privilegia non

non ſint; tum denique quia fortè neceſſe non fuit, privilegium excludere, de quo dicam infrà ſuo loco. Nunc ſolum affero, ex parte boni communis non repugnare, quin ſit lex, quia licèt proxima ejus materia ſit ſpeciale bonum alicujus familiæ, vel domus, vel aliquarum perſonarum (propter quod fortaſſe privata lex appellatum eſt ab Iſidoro in d. cap. *privilegium*) nihilominus formaliter etiam debet reſpicere bonum commune, argumento cap. *requiritur*, & §. *niſi rigor*. & cap. *diſpenſationes*. 1. q. 7. & quæ tradit D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 4. ad 1. Nam illud bonum per privilegium conceſſum, ita debet eſſe aliquorum proprium, ut in bonum commune redundet, modo ſuperiùs declarato. Ac præterea ipſa conceſſio privilegii tam rationabilis eſſe debet, ut ad bonum commune ſpectet, ex ſimilibus cauſis ſimilia privilegia concedi. Ex hoc ergo capite non excluduntur privilegia à propria ratione legis; an verò excludantur ex eo, quòd reſpiciunt privatam perſonam, vel poſſint eſſe propriæ leges, maximè ſi perpetua ſint, dicemus in lib. 10.

Cap. privilegium. *Cap. requiritur.* *Cap. diſpenſationes.* *D. Thom.*

13. Minor difficultas eſt in legibus tributorum: nam illæ communitati imponuntur, ut per ſe conſtat, & immediatè reſpiciunt bonum commune, quia, ut dixi, licèt videantur cedere in commodum Principis, tamen ut veræ leges ſint, commune bonum reſpicere debent, quia non dantur Regi, niſi quatenus perſona communis, & publica eſt, ut in commune bonum illis utatur. Unde in Concil. Tolet. 8. cap. 10. de Regibus dicitur, *Non proſpectantes proprii jura commodi, ſed conſulentes patriæ, atque genti.*

14. Ad alteram partem objectionum generatim dicitur, hanc eſſe conditionem rerum humanarum ut non ſervent uniformitatem in omnibus, & ideo plerumque accidit, ut quod communitati expedit, uni vel alteri nocumentum afferat. Quia verò commune bonum præfertur privato, quando ſimul eſſe non poſſunt, ideo leges ſimpliciter feruntur pro bono communi, & ad particularia non attendunt, ut habetur in multis legibus. ff. de legib. & de juſtit. & jur. & ſumitur ex cap. *licet*, de regular. & ex cap. *ſcias*. 7. q. 1. Contingit autem aliquando ſub eodem Rege eſſe plura regna, vel plures communitates quaſi per accidens, quia revera inter ſe non componunt unum corpus politicum, ſed ex accidenti diverſis titulis in illius poteſtatem devenerunt, & tunc injuſtum eſſe eiſdem legibus diverſa regna obligare, ſi uni eſſent utiles, & non alteri. Quia non comparantur tunc, ut bonum commune, & particulare, ſed ut duo bona communia, quibus per ſe, ac ſigillatim propriis legibus proſpiciendum eſt, ac ſi ſub diverſis Regibus permanerent, ſicut facit etiam Pontifex cum præcipit diverſis religionibus, quatenus diſtinctæ communitates ſunt, & unaquæque propriis legibus indiget. Quando verò communitates ſunt partes ejuſdem regni, ſeu politici corporis, tunc uniuſcujuſque partis bonum cenſetur privatum reſpectu totius communitatis, ad quam leges per ſe primò feruntur. Obſervanda verò duo ſunt: unum, ne tot ſint particularia nocumenta, ut præponderent aliorum commodis: aliud, ut ſi opus fuerit, adjungatur diſpenſatio, vel exceptio: nam in hujuſmodi eventibus maximè licet, & aliquando etiam deberi poteſt.

15. Ex quo facile conſtat, quid dicendum ſit de nocumento privatæ perſonæ, illud enim minùs conſideratur, & ideo aliquando permittitur, ut in præſcriptione, quæ reſpicit bonum commune, ſcil. pacem, evitando lites, &c. Aliquando etiam intenditur, ut in legibus punitivis, quæ etiam ſunt ad commune bonum neceſſariæ. Et ita explicatæ manent aliæ duæ conditiones legis poſitæ ab Iſid. in eod. cap. ſcil. ut ſit neceſſaria, & utilis: quas ita exponit D. Thomas q. 95. art. 3. ut neceſſitas referatur ad remotionem mali, ut quando lex fertur propter vitandum aliquod malum reipublicæ, utilitas ad promotionem boni: quod rectè dictum eſt, ne altera ex illis particulis redundare videatur. In utraque autem majus bonum commune attendi debet: ita enim removendum eſt unum malum, ne inde aliud majus reipublicæ ſequatur: aliàs talis lex non eſſet neceſſaria; ſed pernicioſa. Et ita eſt etiam procuranda aliqua utilitas, ne inde major impediatur, aut majora mala communia conſequantur. Omnia ergo illa verba eandem proprietatem in lege explicant, licèt ſub diverſis reſpectibus ad majorem declarationem, quod ſatis eſt, ut non ſint ſuperfluæ.

D. Thom.

16. *An lex generalis lata eo intentione ut noceat particulari, ſit injuſta, & invalida.* *Bart.* *Panormit.* *Felin.* *Jaſon.* *Greg. Lop.*

Quæri verò hîc ſolet, an lex lata ſub forma generali, ea intentione, aut dolo, ut cedat in præjudicium ſingularis perſonæ, injuſta ſit, vel invalida. Nam Juriſtæ dicere ſolent, adeò eſſe iniquam talem legem, ut ab illa liceat appellare, vel exceptionem doli contra illam ponere, ut videre licet in Bart. in l. *omnes populi*, ff. de juſt. & jur. q. 5. n. 53. Panormit. in rubric. de conſtit. n. 2. Felin. in cap. *cùm omnes*, de conſt. n. 5. Jaſon, & Greg. Lop. ubi ſuprà. Non ſentiunt tamen hi auctores, talem legem ſemper eſſe invalidam aut injuſtam: nam ſine dubio poteſt interdum fieri ex rationabili cauſa, permittendo potiùs damnum privatum propter commune bonum, quàm illud intendendo, vel etiam illud intendendo in pœnam juſtam, vel ſi contingat intendi iniquè, à ferente legem ex odio privato, non nocebit ipſi legi, nec juſtitiæ ejus, ut ſuprà dictum eſt: ſi alias ipſa ſit neceſſaria ad commune bonum. Et ita docuit latè Felin. ſuprà concl. 1. & in 3. addit, idem eſſe, ſi lex fiat in favorem privatæ perſonæ, vel familiæ, quando illa redundat in commune bonum, quod eſt ſatis clarum ex dictis. Loquuntur ergo dicti auctores, quando damnum tertii ſine juſta cauſa ſub ſpecie communis legis procuratur: tunc enim clara eſt injuſtitia: & conſequenter eſt etiam licita, & debita conveniens defenſio, de qua ipſi tractant, quia ad ipſos proprie pertinet.

Felin.

CAPUT VIII.

Utrùm ſit de ratione Legis, ut publica poteſtate feratur.

1. EXplicuimus finalem cauſam legis: ſequitur ut de efficiente dicamus: nam ex illa ſumitur alia conditio legis, ſine cujus cognitione legis natura integrè tradi, aut definiri non poteſt. Propter quod etiam D. Thom. d. q. 90. art. 3. proponit ſimilem quæſtionem, interrogando, an ratio cujuslibet ſit factiva legis? Videtur enim uniuſcujuſque ratio habere vim legis ſaltem quoad dictamina legis naturalis: ergo ſaltem in lege naturali non eſt neceſſaria hæc conditio, ut ſcilicet à publica poteſtate feratur. Antecedens patet, tum ex illo Pauli ad Roman. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, ejuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex.* Tum etiam, quia ſecluſa omni ſuperiori poteſtate, lex honorandi parentes, vel non mentiendi, & ſimiles, ſemper obligant: non eſt ergo illa conditio de ratione legis, ut talis eſt: nam quod non eſt de ratione unius ſpeciei, non eſt de ratione generis. Et confirmatur, quia omnes etiam aliæ leges humanæ nihil aliud ſunt, quam *prudentum virorum conſulta*, ut dicitur in l. 1. ff. de legib. conſulta autem prudentum non requirunt ſpecialem poteſtatem publicam, ſed prudentiam, & rectam rationem. Unde Cicer. lib. 1. de legib. *Lex* (inquit) *eſt naturæ vis, mens, & ratio prudentis*: & Iſidor. 25. Etymol. c. 10. *Si ratione* (inquit) *lex conſiſtat, lex erit omne jam quod ratione conſtiterit.* Lex ergo ex ratione pendet, non ex alia poteſtate.

Lc. *D. Thom.* *Rom. 2.* *Cicero.* *Iſidor.*

Dicendum nihilominus eſt, legem eſſe præceptum ab eo impoſitum, qui vim habeat cogendi, ac ſubinde de ratione legis eſſe, ut ab habente publicam poteſtatem feratur. Hoc intendit D. Thom. in d. art. 3. & eſt quaſi principium primum in materia morali. Non

D. Thom.

poteſt

De ratione legis esse, ut à publica potestate feratur.

potest autem uniformiter in omnibus legib. declarari, ideóque per partitionem divinarum humanarumque legum distinctiùs ostendetur. De legibus enim divinis per se notum est, sicut de ratione earum est, ut à Deo, tanquam a proximo legislatore procedant, ita necessariò procedere ab habente nonsolùm publicam potestatem, sed etiam supremam, &, ut ita dicam, per essentiam, quia Deo naturaliter competit supremum dominium rerum omnium, & cum omni jure, tam nominandi, quàm gubernandi, & regendi, & homo etiam naturaliter est Deo subjectus. In hac ergo subjectione ex parte hominis, & potestate suprema ex parte Dei, fundamentum habent leges divinæ: juxta illud

Isaiæ. 33. Isai. 33. *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster*, utique summus, & independens ab omni alio, qui auctoritate propria, & non ab alio accepta leges ferre potest, & cogere ad earum observationem, & punire transgressores. Quomodo dixit Jacob cap. 4.

Jacob 4. *Unus est legislator, & judex, qui potest perdere, & liberare:* leges ergo divinæ necessariò dicunt respectum ad publicam, & supremam potestatem. Quocirca lex naturalis, aut propria lex non est; aut si vera lex est, à publica etiam procedit gubernandi potestate, quia si lex divina est, ergo est ab ejus potestate, quæ naturam gubernat, eique dominatur. Quomodo autem lex naturæ Deum habeat auctorem, libro sequenti declarabitur.

3. *Præceptum requirit in imponente aliquam potestatem. Differentia inter actus petendi, promittendi, & imperandi. D. Thom.*

Ut autem in legibus humanis hanc veritatem declaremus, & ostendamus, supponimus primò, præceptum, ut tale est, necessariò postulare aliquam superiorem potestatem in præcipiente, respectu ejus, cui præcipit. Nota enim est differentia inter hos tres actus, petere, seu orare: promittere, seu vovere: imperare, seu præceptum imponere: quod primum est indigentis, & ideo, ut sic, est inferioris ad superiorem: ultimus est superioris ad inferiorem: secundus verò potest esse ad omnes, ut indicavit D. Tho. 2.2.q.88. artic. 1. & tract. 4. & 6. de relig. in princ. explicuimus. Ratio verò est, quia per actum orationis, nec se obligat homo, nec obligat alium, sed solùm vult aliquid ab alio obtinere, in quo inferiorem se illi exhibet. Per promissionem autem obligat homo seipsum, quam potestatem unusquisque in se habet, & potest illam exercere respectu æqualis, vel inferioris, aut superioris, quia nunquam exercet jus in alium, sed in se, nec cogit alium ad acceptandum si nolit. Per præceptum autem obligat præcipiens alium, cui præcipit, & ideo necesse est, ut in illum habeat jus, & superiorem potestatem. Non enim potest esse actio sine principio proportionato, à quo manet, hoc autem principium in præsenti est potestas illa, per quam unus alteri superior constituitur. Item non omnis homo potest alteri præcipere, nec æqualis (ut sic dicam) potest æqualem obligare, ut est per se notum, quia non est ulla ratio, cur unus magis teneatur parere alteri, quàm è converso, esset que bellum justum ex utraque parte: est ergo necessariò specialis potestas superior ad præcipiendum validè, & efficaciter. Unde cùm lex sit essentialiter præceptum: etiam hoc erit de legis essentia, ac necessitate, etiam in humanis legibus.

4. *Divisio potestatis præceptivæ in dominativam, & jurisdictionis.*

Secundò verò addendum est, quòd sicut præceptum & lex non convertuntur, quia non omne præceptum est lex, licèt omnis lex sit præceptum, ita potestas præceptiva, & legislativa non convertuntur. Potestas ergo præceptiva quasi generica est, quæ in duas species distinguenda est, quas potestatem œconomicam, & politicam, vel potestatem dominativam, & jurisdictionis appellare possumus, sicut eas nominavmius, & distinximus in ordine ad votorum irritationem, & dispensationem lib. 6. de voto, cap. 1. Et solent etiam distingui ab auctoribus distinguentibus dominium in dominium jurisdictionis, & proprietatis, ut latè declarat Molin. tract. 2. de justit. disp. 3. cum Covarr. in regula, *Peccatum*, 2.p.§.9.n.8. & attigit Seneca lib. 7. de benefic. cap. 4. dicens, *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Possunt autem distingui hæ potestates circa personas, & aliquo modo circa res alias, circa quas propriùs invenitur potestas dominii, quàm jurisdictionis, tamen suo modo etiam hæc circa illas versatur, vel secundariò, & per consecutionem, vel per modum administrationis: hoc verò nunc ad præsens non spectat: nam ad leges, vel præcepta per se requiritur potestas in personam, ut ex ratione præcepti declaratum est.

Molin. Covarr. Seneca.

5. *Variæ differentiæ inter potestatem dominativam, & jurisdictionis.*

Inter illas autem potestates, ut in personis versantur, cùm multæ aliæ differentiæ assignari possint, tres sunt, quæ ad præsentem causam faciunt. Una est, quòd potestas dominativa regulariter est circa privatas personas, seu inter partes imperfectæ communitatis, & interdum est ex jure naturæ per naturalem originem tantùm, & ex vi illius, ut est patris potestas in filium: interdum est etiam natura, suppositio tamen pacto humano, ut est potestas viri in uxorem in ordine ad gubernationem domus, & personæ: aliquando est ex jure gentium, vel civili, ut potestas domini in servum bello captum, interdum ex humano contractu, & ut dominium in servum, qui se vendidit, & huc spectat potestas, quæ per votum obedientiæ confertur ei cui obedientia promittitur. At verò potestas jurisdictionis per se primo respicit communitatem perfectam: nam par est ad politicam gubernationem, quæ in tali communitate est necessaria: nam ad imperfectam sufficit prior potestas. Atque hinc sequitur secunda differentia, quia in potestate jurisdictionis multò major vis ad coercendum, & cogendum invenitur, quam in potestate dominativa, tum quia major est potestas communis, quàm privata, tum etiam quia ad communitatem perfectam tuendam & omnes partes ejus in officio continendas, major coercio necessaria est, quam in privata domo, vel inter privatas personas. Et ita non licet domino sævire in servum, ut dicunt jura civilia, expeditque reipublicæ, ut severior correctio non nisi auctoritate publica fiat. Unde est etiam notanda tertia differentia, quia dominativa potestas ordinarie magis est in commodum habentis illam, quam ejus, in quem habetur, licet aliquando possit contrarium inveniri, maxime quando confertur ex pacto voluntario in eum finem ordinato, ut in obedientia ex voto debita frequentiùs servatur. Posterior autem potestas per se, & ex primæva institutione sua est propter bonum communitatis, in quam datur, ut capite præcedenti declaratum est.

6. *Ad ferendas leges necessaria est potestas jurisdictionis in legislatore.*

Ex his ergo concluditur veluti quarta differentia, quæ ad præsens refert. Dicendum est enim, ad ferendas leges necessariam esse potestatem jurisdictionis, nec solam dominativam per se sufficere. Ita docent Canonistæ communiter in c. *cum accessissent*, & c. *cùm in Ecclesia sanctæ Mariæ* (per textum ipsum) de constit. & in c. *Ecclesiarum*, & c. *solitæ*, de major. & obedi. c. *duo sunt.* & c. *bene quidem.* 96. d. Bart. in l. *omnes populi*, ff. de justitia & jure. in 1. q. princ. idem in l. *imperium*, ff. de jur. omn. judic. ubi n. 8. ait legum lationem pertinere ad jurisdictionem meri imperii, vel existentis in gradu proximo. Quod ibi sequuntur communiter Doctores, Anton. in c. ult. de his quæ fiunt à prælatis, & Bald. in l. 1. ff. de just. & jur. consentiunt etiam Theol. cum D. Th. d. q 90. a. 3. q. 69. a. 5. 2.2.q.67.a.15. Soto l. 1. de just. q. 1. a. 3. Sylv. Ang. & alii Summistæ, verb. *lex* fumitur etiam hæc assertio ex Arist. l. 10. Ethic. c. ult. dicente, *Patris præceptio vires non habet, neque necessitatem, neque ullius omnino unius viri, nisi sit Rex, vel aliquis talis: Lex autem vim habet cogentem.* Plat. in Dialog. Civilis, seu de regno, versus finem. *Legum lationem* (dicit) *ad dignitatem regiam pertinere*, quod latè prosequitur Plutar. in Comment. in Principe requiri doctrinam, ait, *legem esse principis opus.* Unde Philo lib. 2. de vita Mosis in princip. *Regis* (inquit) *officium est jubere quæ oportet fieri, & vetare à quibus abstinere decet, cæterum justo faciendorum, & interdictio cavendorum propria ad legem perti-*

Anton. Bald.

Arist.

Plato.

pertinet. Eodem modo loquuntur Patres, Baſil. hom. cap. 2. in init. Proverb. *Si regnum (inquit) eſt legitima poteſtas, manifeſtum eſt, quòd ex rege, alioqui hoc nomine digno, exeuntes vitæ præceptiones multum apud omnes momenti habeant ad conſiderandam, & conſequendam in communi bono utilitatem.* Et Clemens Alex. lib. 1. Stromat. c. 14. verſus finem, legum ferendarum ſapientiam, imperatoriam vocat, & maximè regiam. & infrà, *Quemadmodum paſtoralem artem omnium curam gerere dicimus, ita etiam legum ferendarum artem dicemus, virtutem hominum comparare, humanum bonum pro virib. excitantem, ut quæ gregis hominum curam gerat, & providentiam.*

Baſil.

7. *Confirmatur reſolutio rationibus.*

Rationibus etiam poteſt facilè hæc veritas declarari. Primò, quia legislatio eſt potiſſimus actus, quo reſpublica gubernatur, ideoque propter ejus commune commodum ferri debet, ut vidimus: ergo per ſe ſpectat ad poteſtatem gubernativam reipublicæ, ad quam pertinet ejus commune bonum procurare: hæc autem eſt poteſtas juriſdictionis, ut declaratum eſt. Item poteſtas dominativa per ſe eſt privata, quæ poteſt eſſe in una perſona reſpectu alterius; poteſtas autem juriſdictionis per ſe eſt poteſtas publica, & ad communitatem ordinata; ergo hæc ſola eſt principium proportionatum ad ferendas leges, quæ per ſe etiam ad communitatem referuntur, ut dictum eſt. Tandem poteſtas dominativa ad ſummum poteſt præcipere ex virtute obedientiæ, vel juſtitiæ, aut pietatis; quaſi exigendo uſum rei ſuæ, aut ſibi promiſſæ: lex autem præcipit conſtituendo actum in propria ſpecie virtutis juxta exigentiam materiæ, in qua lex verſatur, & in illa neceſſitatem imponendo: hæc autem efficacitas eſt propria poteſtatis juriſdictionis, quia eſt actus publicæ poteſtatis; ergo hæc poteſtas eſt per ſe requiſita ad leges ferendas.

8. *Quæ poteſtas juriſdictionis ſit ſufficiens ad leges ferendas.*

Rectè autem (ut ſuprà tetigi) advertit Bart. in loco allegato, non omnem poteſtatem juriſdictionis eſſe ſufficientem ad leges ferendas: habent enim ordinarii judicies juriſdictionem, & tamen leges ferre non poſſunt; requiritur ergo principalis quædam, & primaria poteſtas in illo ordine. Quia ſicut condere legem unus eſt ex præcipuis actibus gubernationis reipublicæ, ita præcipuam, & ſuperiorem requirit poteſtatem. Hæc autem poteſtas primariò, & per eſſentiam in Deo eſt; communicatur autem regibus per quandam participationem, juxta illud Sap. 6. *Audite reges, &c. quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis. Non enim eſt poteſtas niſi à Deo,* ut dicitur ad Rom. 13. Et ideo unuſquiſque pro menſura poteſtatis ſibi commiſſæ poteſt leges facere, & non ampliùs. Nam ut rectè dixit Chryſoſt. in Pſalm. 44. circa finem, Regum leges ratæ ſunt, & validæ intra eorum fines. *Romanorum Imperator Perſis non poſſet ferre leges, nec Perſarum Rex poſſet ferre leges Romanis.* Et ſic de cæteris. Quomodo autem hæc poteſtas ſit in omnibus, & ad eos dimanet, & quotuplex ſit, & an ſemper ſit neceſſaria ad condenda humana ſtatuta, infrà dicendum eſt, tractando de lege humana: ubi etiam explicabimus, in quo gradu oporteat hanc juriſdictionem habere, ut ad legem ferendam ſufficiat.

Sapient. 6. *Rom. 13.* *Chryſoſt.*

9. *In omni communitate ſemper eſſe aliquam poteſtatem ſupremam. D. Thom.*

Nunc ſolùm adverto in omni communitate eſſe aliquam poteſtatem ſupremam in ſuo ordine, ut eſt in Eccleſia Pontifex, in regno temporali Rex; in republica, quæ ariſtocraticè gubernatur (id eſt, per ſe ipſam) tota reſpublica. Non enim poteſt eſſe corpus, niſi ſit monſtroſum, & mutilum ſine capite. Et de hoc capite ait D. Thomas d. artic. 3. eſſe, vel ipſam multitudinem, id eſt rempublicam, vel gerentem vicem ejus; poteſt autem vicem ejus gerere, vel qui ab ipſa eſt conſtitutus, vel qui immediatè à Deo, ut inf. dicetur. Ideoque ut ab utroque abſtraheret, rectè concluſit, *legem debere eſſe à perſona publica, quæ totius multitudinis curam habet.* Conſtat igitur, poteſtatem ferendi leges humanas ſaltem eſſe in ſupremo capite, quodcunque illud ſit, quia nec poteſt procedi in infinitum, nec in alio eſſe poteſt major poteſtas in illo ordine. In inferioribus autem, & ſubordinatis principibus tanta erit, quanta illis fuerit communicata à capite: quod eſt ratione muneris uniuſcujuſque ex conſuetudine, aut ex legibus, vel privilegiis intelligendum erit, ut infrà latiùs dicetur.

Ad rationem ergo dubitandi in principio poſitam rectè reſpondet D. Thom. ſuprà ad primum, legem naturalem poſſe conſiderari, vel prout eſt in ſubditis, vel prout eſt in aliquo ſuperiore, à quo lata eſt. Priori modo eſt à natura inſita ipſis hominibus, qui per eam gubernantur, eique obedire debent, & hac ratione quatenus illam in ſuis mentibus ſcriptam habent, dicitur unuſquiſque ſibi ipſi eſſe lex, ſicut codex legum interdum ſolet vocari lex, ut de libris veteris Teſtamenti ex Hieronymo ſuprà diximus, liber autem mortuus non poteſt dici eſſe ſibi ipſi lex, quia non poteſt ſe per legem in ipſo ſcriptam gubernare: cor autem hominis eſt liber vivus, in quo eſt lex naturæ ſcripta, & ideo quatenus illa regitur, dicitur ſibi ipſi eſſe lex. Quomodo autem illa lex naturæ ſit ab aliquo ſuperiore poteſtatem habente, dicemus in libro ſequenti. Ad confirmationem reſpondetur, ſolam honeſtatem, vel juſtitiam actionis, quæ per legem humanam præſcribitur, non eſſe ſatis ad propriam obligationem legis, & ideo licet in condendis illis legibus ſit neceſſaria prudentia, & ideo intervenire debeant, & ſoleant conſilia ſapientum: tamen illa non ſufficiunt ſine voluntate habentis poteſtatem, à qua poteſtate, & voluntate lex accipit vim, & eſſe legis, ut ſupra dictum eſt. Quando ergo dicuntur leges eſſe conſulta ſapientum, vel eſſe id quod ratione conſtiterit, aut quid ſimile, denominatio ſumitur à proprietate quadam maximè neceſſaria, & fortaſſe poſita eſt ad illius neceſſitatem indicandam: non verò quia illa ſufficiat.

10. *D. Thom. Fit ſatis rationi dubitandi ex D. Th.*

CAPUT IX.

Utrùm ſit de ratione legis, ut ſit juſta & juſtè lata, ubi de aliis conditionibus legis ab Iſidoro poſitis.

EXpoſitis conditionibus in lege requiſitis ex parte perſonarum, ſeu cauſarum, quæ poſſunt extrinſecè judicari: explicandæ veniunt conditiones veluti intrinſecæ, & actui, in quem legis præceptum cadere poteſt, & ipſi actioni ferendi legem, quas ad juſtitiam revocamus, & ſub illa comprehendimus omnes conditiones poſitas ab Iſidoro lib. 5. Etymol. c. 2. ubi ſic inquit, *Lex erit omne, quod ratione conſtiterit, duntaxat quod religioni congruat, quòd diſciplinæ conveniat, quòd ſaluti proficiat.* Videtur autem loqui magis de conſuetudine humana, quam de lege in genere, quamvis verba poſſint ad omnia accommodari. In eodem verò lib. c. 21. & l. 2. c. 10. alias conditiones, vel eaſdem diſtinctiùs enumerat dicens: *Erit autem lex honeſta, juſta, poſſibilis, ſecundùm naturam, ſecundùm conſuetudinem patriæ, tempori, locoque conveniens.* Quas etiam conditiones de lege humana interpretatur D. Thom. 1. 2. q. 95. artic. 3. Quia verò vel omnes, vel præcipuæ illarum in omni lege locum habent, & ad concludendam legis definitionem, neceſſarium eſt, notitiam illarum habere: ideo earum explicatio convenienter in hunc locum cadit. Omnes autem revocamus ad duas conditiones in titulo inſinuatas, ſcilicet, ut lex ſit juſta, & juſtè feratur, quas ex profeſſo explicabimus, ut cum illis alias corollarie declarabimus.

1. *Iſidor.* *D. Thom.*

Dico ergo primò. De ratione, & eſſentia legis eſt, ut præcipiat juſta. Aſſertio eſt non ſolùm certa ſecundùm fidem, ſed etiam clara ſecundùm naturalem rationem. Et ita eam tradunt non ſolùm Theologi, & Patres inferiùs allegandi, ſed etiam paſſim Philoſophi in præcedenti capite citati. Declaratur autem in hunc modum quia duobus modis intelligi poteſt, legem debere eſſe juſtam, uno modo reſpectu ipſius actus

2. 1. *Aſſertio. De ratione legis eſt, ut præcipiat juſta. Dupliciter conſideratur lex ut juſta.*

actus exercendi à ſubdito ex vi talis legis, nimirum quòd talis ſit, ut poſſit ab eo juſtè fieri: aliò modo reſpectu ipſiuſmet legis, quòd nimirum ſine injuria homini imponatur. Poteſt enim interdum actus eſſe talis, ut à ſubdito juſtè fieri poſſit, ut. v. g. jejunare in pane, & aqua, & quòd ſuperior injuriam illi faciat talem actum præcipiendo. Quam diſtinctionem tradidit D. Th. 1. 2. q. 96. a. 4. *D. Thom.* Hæc ergo aſſertio intelligitur de priori parte, ſeu modo legis juſtæ: nam ad diſtinguendam illam ab altera parte, diximus legem debere juſta præcipere. Præterea juſtitia interdum ſignificat particularem virtutem, interdum verò omnes; hic verò generatim accipiendum eſt, cùm dicimus legem debere eſſe juſtam, quia id, quod præcipit, tale eſſe debet, ut juſtè, & honeſtè, ſeu ſtudioſè fieri poſſit. Verumtamen hæc ipſa conditio dupliciter explicari poteſt, ſcilicet, vel negativè, ut ſcilicet quod præcipitur, nec injuſtum, nec turpe ſit, vel poſitivè, ut ſit juſtum, & honeſtum.

3. Conditio ergo hæc præcipuè intelligitur priori modo, & ſic eſt evidens; alia verò ratione invenitur in legibus divinis, & aliter in humanis. In divinis enim ratio eſt rectitudo per eſſentiam divinæ voluntatis. Eſt enim Deus ſummè bonus, & ideo non poteſt aliquid pravum præcipere. Item quia non poteſt Deus ſibi eſſe contrarius: ergo nec contraria ſimul præcipere manente contrarietate: vel ergo opus præceptum tale eſt, ut nullo modo poſſit ab illo ſeparari iniquitas, ut eſt mentiri, vel odio habere Deum, vel ei ſufficienter loquenti non credere, & ſimilia; vel eſt tale, ut ab eo poſſit malitia ſeparari, mutata materia, vel operandi modo, ut eſt hominis occiſio, vel quid ſimile. Quando opus eſt priori modo intrinſecè malum, eo ipſo prohibetur lege naturali, & conſequenter à Deo ut eſt auctor ejus: ergo impoſſibile eſt, ut lex divina poſitiva aliquid contra hanc naturalem juſtitiam contineat, licèt ſupra illam multa poſſit præcipere, quæ in ſuo ordine ſunt honeſtiſſima. Si autem opus ſit poſterioris rationis, eo ipſo, quòd à Deo præcipiatur, erit honeſtum, ut in facto Abrahæ videre licet, & idem eſt in ſimilibus, de quibus dicemus infrà, tractando de diſpenſatione legis naturalis. Hic enim poſterior modus præcipiendi (quod notandum eſt) non continget in generalibus legibus divinis, ſed ad ſummum in aliquibus, & raris perſonalibus præceptis, & ideo de legibus divinis evidentiſſimum eſt, continere ſemper hoc juſtitiæ genus.

4. De legibus autem humanis, hoc fundatur in alio principio. Nam legislator humanus non habet voluntatem perfectam, ſicut Deus, & ideo quantum eſt ex ſe, & quoad factum poteſt interdum iniqua præcipere, ut conſtat: non tamen habet poteſtatem ad obligandum per iniquas leges, & ideo licèt iniqua præcipiat, tale præceptum non eſt lex, quia vim, aut valorem ad obligandum non habet: loquor autem de opere iniquo, quòd ſit contra legem naturalem, aut divinam. Nam ſi ſit malum ſolùm quia prohibitum lege humana, & illa poſſit auferri per ſubſequentem legem, jam illa poſterior lex non erit de opere malo, quia revocata priori lege, tollitur malitia operis. Et ita eſt clara ratio aſſertionis, tum quia illa poteſtas eſt à Deo; quæ autem à Deo ſunt, ordinata ſunt: ergo eſt data in bonum, & in ædificationem, non in malum, ſeu in deſtructionem. Tum etiam, quia nullus inferior poteſt obligare contra legem, & voluntatem ſuperioris: ſed lex præcipiens pravum actum eſt contra legem Dei prohibentis illum: ergo non poteſt obligare, quia impoſſibile eſt, homines ſimul obligari ad agendum, & non agendum aliquid: ſi autem opus pravum eſt prohibitum lege divina, non poteſt lex inferioris tollere illam ſuperioris obligationem: ergo nec poteſt inducere ſuam: ergo ejus lex de tali opere non poteſt eſſe valida. Et de hac juſtitia legis loquebatur *Aug. juſt.* Aug. lib. 1. de libero arbit. cap. 5. cùm dixit, *Mihi lex eſſe non videtur, quæ juſta non fuerit.* Et de eadem intelligi poteſt, quod dicit lib. de vera relig. c. 31. *Conditor legum temporalium, ſi vir bonus eſt, ſapiens legem conſulit æternam, ut ſecundùm ejus incommutabiles regulas, quid ſit pro tempore vitandum, jubendúmque diſcernat.* Unde ſicut lex æterna ſolùm juſta præcipit, quia eſt ipſa juſtitia per eſſentiam, ita vera lex humana eſſe debet participatio ejus, & ideo non poteſt validè præcipere niſi juſta, & honeſta, juxta illud Proverb. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores juſta decernunt.* *Proverb. 8.*

5. *Quomodo actus præceptus per legem habeat honeſtatem poſitivam.*

Atque hinc ulteriùs concluditur, hanc conditionem, etiam poſitivè intellectam eſſe de rationis legis; quamvis non uno, & eodem modo ſingulis applicanda ſit. Declaratur prior pars ex præcedenti: nam ſi actus præceptus non eſt malus de ſe, & per ſuperiorem præcipitur, eo ipſo poteſt honeſtè exerceri, quia ex vi præcepti recipit aliquam honeſtatem, etiamſi de ſe illam non ſemper habeat. Sicut enim actus de ſe non malus, fit malus per injuſtam prohibitionem ſuperioris: ita actus de ſe non bonus, neque malus, per legem præcipientem juſtè fiet bonus: & ita ſemper lex eſt de bono actu, quia vel bonum ſupponit, vel facit. Et ita conſtat poſterior pars. Nam actus præcepti per legem interdum ſuponuntur boni, & honeſti de ſe, & per legem accipiunt tantùm neceſſitatem, & obligationem, quia antea erant voluntarii, & eorum omiſſio non erat mala: poſt latam autem legem omiſſio fit mala, & actus fit neceſſarius ad honeſtatem, ut patet de actu audiendi Miſſam, jejunandi, vel ſimilibus. Aliquando verò lex datur de opere de ſe indifferente, ut de ferendis, vel non ferendis armis tali tempore, aut loco & ſimilibus, & tunc actus fit bonus, & ex efficacia, & ex fine legis, quæ honeſtas ordinariè pertinet ad aliquam ſpecialem virtutem juxta capacitatem materiæ, in qua lex verſatur, quia in illa conſtituit tale medium, ut in lege jejunii, ſeu prohibente pro tali tempore uſum talium ciborum de ſe indifferentium, & ſimilibus: nonnunquam verò poteſt pertinere ad ſolam obedientiam, vel juſtitiam legalem, ut in lege prohibente ferre arma, vel alia ſimili. His ergo modis debet lex eſſe juſta ex parte materiæ.

6. *Auguſt. Quomodo lex quæ verſatur circa mali permiſſionem, ſit juſta.*

Poſſet verò hîc fieri objectio de lege humana permittente aliquod malum, quæ non videtur eſſe de re juſta. De qua difficultate captiosè diſputat Aug. d. lib. 1. de liber. arbitr. c. 5. & 6. & infrà de illa redibit ſermo. Nunc breviter dico, materiam illius legis non eſſe opus malum, ſed permiſſionem ejus: permiſſionem autem operis mali bonam eſſe poſſe, cùm Deus illam velit, & ita legem illam eſſe de materia juſta. Quod ſi quis urgeat, quia permiſſio non eſt materia legis, ſed effectus. Reſpondeo in primis permiſſionem fieri à lege, niſi quatenus præcipit talem actum permitti, & non puniri, nec cohiberi, alias non poſſet ſubſiſtere vera ratio legis, ut ex genere ejus conſtat, & infrà latiùs dicam. Deinde ſi quis ita loqui velit, ut actus ille ſit materia legis. Reſpondeo actum ipſum ſub duplici ratione conſiderari poſſe, ſcilic. ut operabilem: &, ut ſic, eſſe malum, vel ut permiſſibilem (ut ſic dicam) & ſub ea ratione non eſſe materiam pravam, vel rationi contrariam. Quod eſt dicere, actum illum non eſſe aptam materiam capacem obligationis legis, eſſe tamen capacem permiſſionis, quia in ordine ad finem talis poteſtatis non poſtulat neceſſariò prohibitionem vel punitionem, & ideo, ut ſic, eſſe materiam juſtam in ordine ad talem legem.

7. 1 *Corollar. Honeſtatem eſſe de ratione legis, & ad hanc reliquas conditiones ex Iſidor. reduci.*

Ex hac aſſertione ſic declarata duo inferre poſſumus. Unum eſt, ad illam maximè pertinere primam conditionem poſitam ab Iſidoro in d. cap. *erit autem lex*, ſcilicet, ut lex ſit honeſta, quod ex ipſa vocis proprietate ſatis patet. Addo etiam ad hanc juſtitiam legis optimè reduci omnes conditiones poſitas ab Iſidoro priori loco, ſeu in capit. *conſuetudo*, d. 1. Ubi primùm ait, *lex erit omne, quod ratione conſtiterit*, id eſt, lex debet eſſe conſentanea rationi, quod nihil aliud eſt, quàm

quam debere eſſe juſtam in ſenſu explicato. Imò in hac conditione virtute includitur omnis, & tota juſtitia legis, quia non poteſt lex eſſe rationi conformis abſolutè, niſi undique juſta ſit. Et ideo D. Thom. d. q. 95. art. 3. non accepit hanc ut ſpecialem conditionem legis, ſed ut generalem, virtute includentem omnes, & ideo illas prætermiſit.

8. *Iſidor. D. Thomas.* Secundò ergo requirit Iſidor. in lege, *ut religioni congruat*, quod D. Thomas ibidem exponens de lege humana, dicit, eſſe debere congruentem religioni in quantum eſſe debet proportionata legi Divinæ. Hæc autem proportio non in alio conſiſtit, niſi in hoc, quòd non præcipiat, quæ lex divina prohibet, nec prohibeat quæ illa præcipit, & ſic etiam idem eſt eſſe congruentem religioni, quod eſſe honeſtam. Poſſumus autem & conditionem extendere ad omnem legem, & religionem cum majori proprietate accipere pro vero ritu colendi verum Deum. Sic enim conſtat legem æternam, ut præceptiva eſt ad extra pro ſuis temporibus, eſſe maximè congruentem divino cultui, quia Deus per illam legem omnia ad ſuum honorem, & gloriam ordinat. Et ideo maximè prohibet omne peccatum, quia ſuæ legi, & bonitati contrarium eſt. Item lex naturalis, quæ eſt prima illius participatio, præcipuè præcipit cultum Dei, propter hoc enim dixit Paul. ad Rom. 1. gentes fuiſſe inexcuſabiles; quia cùm noviſſent illum, non ſicut Deum glorificaverunt. Et ideo lex naturæ, non ſolum non præcipit, verùm nec permittit aliquid, quod cum veri Dei religione non congruat. Quamvis enim non ſingula præcepta illius legis præcipiant cultum Dei: nullum tamen præcipit aliquid, quod non poſſit in gloriam Dei fieri, & hoc eſt religioni congruere.

9. In legibus etiam divinis poſitivis eſt hæc conditio per ſe nota, quia ſemper datæ ſunt, ut maximè congruebat ad divinum cultum, & religionem pro talibus temporibus, & populis, ut infrà tractando de illis legibus videbimus, & optimè colligi poteſt ex illa ſententia Apoſtoli *Hebr. 7.* ad Hebr. 7. *Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt, ut legis tranſlatio fiat.* Nam licèt ſpecialiter id dictum fuerit propter legem veterem, fundari rectè poteſt in hac conditione legis, quod debet congruere religioni, & ideo, mutato ritu religionis, illam mutari neceſſe eſt. Unde hinc etiam ſolet *Auguſt.* Auguſtin. utriuſque legis conſonantiam, & rationem explicare, ut attigit lib. 3. Confeſſ. c. 37. & latè proſequitur in libris contra Fauſt. & ſæpe aliàs. Denique leges humanæ, ſi ſint canonicæ, per ſe primò intendunt divinum cultum, & religionem, & ita ferè ſingulæ in illa materia verſantur: aliqua verò poſſunt in aliis materiis verſari, ſemper tamen in eis obſervatur maximè religionis decentia, & congruentia. Denique leges civiles, licèt hunc finem per ſe non habeant, illi tamen ſubalternantur, & ita debent illi non repugnare: aliàs juſtæ non poſſunt eſſe, & hoc modo debent congruere religioni. Poteſt enim hæc conditio, & poſitivè, & negativè explicari. & licèt in quibuſdam legibus prior modus inveniatur: in aliis ſufficit poſterior, ſcilicet, ut religioni veræ non repugnent, quod totum ad honeſtatem earum pertinet.

10. *Iſidor.* Tertiò requirit Iſidor. in lege, *Quòd diſciplinæ conveniat*, quod D. Thom. exponit, *Quia debet eſſe proportionata legi naturæ*, quæ proportio non in alio poteſt conſiſtere, niſi in hoc quòd non deviet à præceptis, & præſcriptis legis naturæ: debet enim legiſlator humanus ſe gerere in ferendis ſuis legibus tanquam diſcipulus (ut ſic dicam) legis naturalis, & ea præcipere, quæ diſciplinæ illius legis congruant. Quod rectè quidem dictum eſt. Tamen ſi hanc conditionem intelligamus de diſciplina reſpectu ſubditorum, optimè dicemus omnem legem tradere ſubditis convenientem doctrinam, & ſic diſciplinæ convenire. Eſt enim omnis lex inſtructio quædam *Pſal. 18.* ſubditorum, juxa illud, *Lex Domini immaculata*, & cæt. *ſapientiam præſtans parvulis*; quia omnis juſta lex aliquo modo lex Domini eſt, ſapientiamque præſtat parvulis: ergo reſpectu illorum doctrina quædam eſt: ergo rectè de omni lege dicitur, quòd debet eſſe conveniens diſciplinæ. Illa autem inſtructio morum (de hac enim eſt ſermo) conveniens dicitur diſciplinæ, quæ virtutem promovet, vel ita eſt utilis ad alios fines, ut moribus honeſtis non noceat, ſed potiùs proſit, quantum in ſe eſt. Nam etiam hæc conditio poteſt poſitivè, & negativè intelligi, & uterq; modus ſufficit cum proportione accommoda. Licèt vix poſſit eſſe lex non repugnans moribus honeſtis, quæ non habeat aliquam congruentiam ad honeſtam diſciplinam, ſi alioqui eſt utilis reipublicæ, quod in ultima illarum conditionum ſignificatur. Addit enim Iſid. *Quod ſaluti proficiat.* Quod *Iſidor.* exponit D. Thom. *In quantum eſt proportionata utilitati* *D. Thomas.* *humanæ*, ſubindicans ad hanc conditionem pertinere, quod ſuprà dictum eſt, legem eſſe utilem communi bono, in quo ſenſu etiam poteſt ad omnem legem hæc conditio accommodari, ut ſuprà declaratum eſt. Poſſet tamen hæc particula ſubintelligi magis theologicè de ſalute animæ, quam fortaſſe præ oculis habuit Iſid. Nam illam ſolent ſancti Patres nomine ſalutis ſignificare. Erit autem lex talis, ſi ſit juſta, quia obſervantia legis juſtæ, quantum eſt de ſe, proficit ad ſalutem. Et ita per hæc omnia verba explicatur honeſtas legis, ut obſervandæ à ſubdito. Neque propterea ſunt verba ſuperflua, quia per diverſos reſpectus magis explicatur honeſtas legis, & connexio, quam habet cum ſuperioribus bonis tam ad Deum, quàm ad animam pertinentibus.

11. Secundò infertur ex dictis, legem non habentem hanc juſtitiam, ſeu honeſtatem non eſſe legem, neq; obligare, verum etiam nec ſervari poſſe. Hoc conſtat, quia juſtitia repugnans huic honeſtati legis eſt ipſi Deo contraria, quia includit culpam, & offenſionem Dei: ergo non poteſt licitè ſervari, quia non poteſt Deus licitè offendi. Item talis injuſtitia non poteſt inveniri niſi in legibus ab hominibus latis: oportet autem obedire Deo magis quàm hominibus: ergo non poſſunt tales leges ſervari contra obedientiam Dei: ſicut non obeditur Prætori contra præceptum Regis, ſicut à fortiori argumentatur Aug. *D. Auguſt.* lib. 1. de verb. Domini, Serm. 6. c. 8. Advertunt autem omnes Doctores neceſſarium eſſe, ut de injuſtitia legis certò moraliter conſtet: nam ſi res ſit dubia, præſumendum eſt pro legiſlatore, tum quia habet altius jus, & illud poſſidet: tum etiam quia regitur altiori conſilio, & poteſt habere rationes univerſales ſubditis occultas, tum etiam, quia aliàs ſubditi ſumerent nimiam licentiam non parendi legibus, quia vix poſſunt eſſe tam juſtæ, quin poſſint ab aliquibus per apparentes rationes in dubium revocari. Atq; ita docuit Aug. 22. contra Fauſt. c. 75. & refertur in *D. Auguſt.* capite, *quid culpatur*. 23. q. 1. Quanta vero certitudo de hac injuſtitia legis neceſſaria ſit, ut homo teneatur illi non parere, in 1. 2. tractando de conſcientia tradi ſolet, & infrà tractando de obligatione legis, præſertim humanæ, aliqua dicemus: nam circa illas leges ſolent maxime occurrere hujuſmodi dubia, & poſſunt multipliciter variari, & ideo ibi commodiùs, ac plenius hæc materia expedietur. Quomodo autem in caſu dubio pro principe præſumatur, tractant latè Panormit. in capite, *cum in Eccleſiarum*. nu. 14. *Panormit.* & Felin. num. 60. & ſequentibus de Conſtitut. *Felin.* Turrecrem. in cap. *ſententia*. 11. quæſt. 3. concluſion. 6. & 7. num. 8. & 9. & in cap. *ſi dominus*, eadem cauſa, & quæſt. in fine. *Turrecr.*

In dubio de honeſtate legis præſumendam eſſe honeſtatem ac proinde ſervandam.

Legem ſine honeſtate, non ſolum legis rationem non habere, verum nec obligare nec ſervari poſſe.

2. Corol.

12. Dico ſecundò: De ratione legis eſt, ut juſtè feratur, & aliter lata non erit vera lex. Prior pars communis eſt. Et quoniam de divinis legibus ſatis per ſe evidens eſt juſtè ferri, in humanis explicabitur aſſertio quam poſuit D. Thomas dict. quæſt. 96. artic. 4. ubi expoſitores omnes, & alii ſtatim referendi. Probatur autem primò in generali: quia de ratione legis eſt, ut ſit rationi conſentanea, ut probant omnia ad-

2. Aſſertio, de ratione legis eſſe ut juſtè feratur.

ducta in ſuperiori puncto, & omnes etiam Philoſophi ſuprà citati agnoverunt: ut autem ſit rationi conſentanea, non ſatis eſt, ut habeat materiam honeſtam, ſed etiam, ut formam juſtam, & rationabilem ſervet, & hoc eſt juſtè ferri, ergo hoc eſt de ratione legis. Deinde declaratur in particulari, ſupponendo, cùm dicimus eſſe de ratione legis, ut juſtè lata ſit, non eſſe ſermonem de modo juſtè operandi ex parte operantis; ſed ex parte operis. Nam modus ex parte operantis requirit, ut non ſolùm ex parte legis nihil deficiat, ſed etiam, ut operans bono affectu, & non ex odio, vel cupiditate moveatur, & quòd in modo, & circumſtantiis operandi ex parte ſua prudenter ſe gerat, hic autem modus ſtudioſus, ſeu virtutis ex parte legiſlatoris ferentis legem, non eſt neceſſarius ad valorem legis. Nam poteſt Princeps in lege ferenda male, & inique ſe gerere, & nihilominus juſtam, & bonam, ac validam legem ferre. Modus autem requiſitus ex parte legis eſt, ut non ſolum materia legis ſit honeſta, ſed etiam forma: tunc ergo dicitur lex juſtè ferri, quando in ea ſervatur forma juſtitiæ, ut D. Thom. ſuprà dict. art. 4. & q. 95. ar. 3. eleganter declarat.

D. Thomæ.

13. *Triplex juſtitiæ virtus exerceri debet, ut lex juſtè feratur.*

Poteſtque in hunc modum ampliùs explicari: nam ut lex juſtè feratur, tres virtutes juſtitiæ in illius forma cerni debent. Prima eſt juſtitia legalis, cujus eſt commune bonum intendere, & conſequenter jura communitati debita ſervare: at lex hunc finem præcipue intendere debet, ut oſtenſum eſt: debet ergo ferri juſtè ſecundùm legalem juſtitiam, & hoc modo ait D. Thomas ſuprà, debere legem eſſe juſtam ex fine boni communis. Secunda eſt juſtitia commutativa, ad quam ſpectat, ut legiſlator non plus præcipiat, quam poſſit, quæ juſtitia eſt maximè neceſſaria ad valorem legis. Unde ſi Princeps legem ferat pro non ſibi ſubditis, contra juſtitiam commutativam peccat reſpectu illorum, etiamſi actum de ſe honeſtum, & utilem præcipiat. Et ſic dixit D. Thomas requiri in lege juſtitiam ex parte ferentis. Tertia juſtitia eſt diſtributiva, quæ etiam in lege requiritur, quia præcipiendo multitudini, quaſi diſtribuit onus inter partes reipublicæ in ordine ad bonum ejus, & ideo neceſſe eſt, ut in ea diſtributione ſervet æqualitatem proportionis, quæ ad juſtitiam diſtributivam pertinet: & ideo injuſta erit lex, ſi inæqualiter onera diſpenſet, etiamſi res præcepta iniqua non ſit. Et hoc modo dixit Divus Thomas ſuprà, in forma legis juſtæ requiri æqualitatem proportionis. Unde etiam rectè concludit, præter iniquitatem ex parte materiæ poſſe legem tripliciter eſt injuſtam, ſcilicet, vel ex fine privati commodi, & non communis boni, vel ex parte agentis, ac defectu poteſtatis, vel ex defectu formæ, ſeu juſtæ diſtributionis. Conſtat ergo de ratione legis eſſe, ut juſtè feratur omnibus prædictis modis.

14. *Probatur neceſſitas juſtitiæ ad valorem legis.* *D. Thom.* *Soto.* *Medin.* *Caſtro.* *Panormit.* *Felin.* *Auguſt.*

Altera item pars aſſertionis, ſcilicet, quòd hæc juſtitia ſit adeò neceſſaria ad legem, ut ſine illa lex ſit invalida, & non obliget, expreſsè ponitur ab eodem D. Thoma, Soto, Medina, & aliis ibidem, Caſtro lib. 1. de Legib. pœnal. c. 5. Victor. in Relect. de poteſtate Papæ, & Concil. num. 18. Panormitanus ſuprà num. 9. & ibidem Felino num. 40. & 41. & aliis, & favet lex prima. ff. d. juſtitia & jure; ubi videri poſſunt interpretes. Et de hac etiam juſtitiæ parte intelligit D. Thomas dictum ſuprà citatum Auguſtin. lib. 1. de libero arbitr. cap. 5. *Lex eſſe non videtur, quæ juſta non fuerit,* & clarius huc ſpectat, quod ait libr. 19. de Civitat. c. 21. *Quod jure fit, juſtè fit. Quod autem fit injuſtè, nec jure fieri poteſt. Non enim jura putanda ſunt, vel dicenda iniqua hominum conſtituta, cùm illud etiam ipſi jus eſſe dicant, quod de juſtitiæ fonte manaverit.*

15. *Iſidor.*

Deniq; in hoc ſenſu rectè intelligitur ſecunda conditio legis poſita ab Iſidor. in poſteriori loco ſuprà citato: ait enim, *legem debere eſſe honeſtam, & juſtam:* & prior pars reſpicit materiam legis, ut in priori aſſertione declaravi: poſterior ergo pertinet ad formam legis (ut ſic dicam) hoc eſt, ut juſtè feratur. Ratione præterea poteſt oſtendi hæc pars diſcurrendo per illa tria, quæ D. Thomas poſuit de juſtitia, ex fine, ex agente, ex forma. Nam de prima procedunt omnia dicta in capite ſeptimo, ubi oſtendimus, non eſſe legem, quæ propter commune bonum non fertur. Et ita ſub hac parte juſtitiæ, quam legalem appellavimus, comprehenduntur illæ conditiones legis ab Iſidoro in eodem loco poſitæ, ſcilicet ut ſit neceſſaria, utilis, & pro communi utilitate, quas propterea hîc prætermittimus, quia ſuprà explicatas reliquimus. Ad juſtitiam autem ex parte agentis, ſeu commutativam pertinent omnia, quæ cap. 8. diximus, & inde etiam ſatis conſtat, legem ſine juriſdictione latam eſſe nullam.

16. *De neceſſitate juſtitiæ diſtributiva ad valorem legis.*

Supereſt ergo probanda aſſertio ſolùm quoad aliam tertiam partem juſtitiæ, quæ ſpectat ad formam, ſeu diſtributivam æquitatem. De qua manifeſtum eſt eſſe neceſſarium ad juſtitiam legis, quia ſi lex quibuſdam imponatur, & non aliis, ad quos æquè pertinet materia legis, injuſta eſt, niſi ex rationabili cauſa exceptio fiat, ut ſuprà oſtenſum eſt. Item æqualia onera omnibus imponere, nulla habita ratione virium, & facultatum, etiam eſt contra rationem, & juſtitiam, ut per ſe conſtat. Quòd verò hæc injuſtitia ſufficiat ad nullitatem legis, affirmat expreſsè D. Thomas, dicens, *tales potius eſſe violentias, quàm leges, & ideo non obligare in conſcientia.* Quod ego intelligendum puto, quando tanta eſt improportio, & inæqualitas legis, ut redundet in detrimentum commune, & in grave, ac injuſtum onus plurium membrorum ejus. At verò ſi contingat, legem de ſe utilem eſſe, exceptionem tamen aliquam eſſe iniquam, non propterea lex eſſet omnino nulla, aut ceſſaret obligare alios, quia illis proprie non fit injuſtitia poſitiva (ut ſic dicam) imponendo illis tale onus, quia hoc per ſe malum non erat, ſed fit ſolum improportio quædam reſpectu aliorum, & totius communitatis; quæ non videtur ſatis ad nullitatem legis. Quod ſi ex quorumdam exceptione graventur alii ultra æquitatem, quoad illum exceſſum non obligabit lex; poterit tamen obligare quoad aliud, in quo non eſſet injuſta, ut in legibus tributorum videre licet, de quibus aliqua poſtea dicemus. Hæc verò pars declarabitur magis explicando tertiam principalem conditionem legis ab Iſidoro poſitam, ſcilicet ut lex ſit *poſsibilis*, & alia, quæ ibi ſubjungit, ſcilicet, *ſecundum naturam, ſecundùm conſuetudinem patriæ, loco temporique conveniens.* Nam hæc omnia videntur eſſe determinationes illius poſsibilitatis, ut declarabimus.

D. Thom.

17. *Aſſertio, de ratione legis, eſſe circa objectum poſſibile*

Dico ergo tertiò, de ratione legis eſſe, ut ſit poſſibilis. Hæc aſſertio generatim ſumpta in omni lege locum habet. Ut autem probetur, & explicetur, advertendum eſt, vocem illam (poſsibile) dupliciter accipi poſſe. Primò, ut oppoitur impoſsibili ſimpliciter; alio modo, ut opponitur difficili, gravi, & oneroſo. Priori modo intellecta hæc proprietas per ſe non eſt evidens, quidquid Hæretici tergiverſentur, quia quidquid non cadit ſub libertatem, non cadit ſub legem, quod autem ſimpliciter impoſsibile eſt, non cadit ſub libertatem: cùm libertas intrinſece requirat poteſtatem ad utrumque: ergo nec poteſt eſſe materia legis. Item ubi tranſgreſsio, ſeu omiſsio non poteſt imputari ad culpam, vel pœnam, non poteſt ibi lex intervenire, quia de intrinſeca ratione ejus eſt, ut aliquam intrinſecam obligationem induat: ſed omittere, quod impoſsibile eſt, non poteſt imputari ad culpam: ſicut nec imputatur ad præmium, facere quod ſimpliciter neceſſarium eſt: ergo non poſſunt leges in hujuſmodi rebus verſari.

18. *Confirmatur aſſertio ex Tridentin.* *Triden.* *Bellarmin.* *Vega.*

Atque in hoc ſaltem ſenſu definit aſſertionem etiam in divinis legibus Triden. ſeſſione ſexta, capit. 11. & Canon. 18. & contra Hæreticos hujus temporis ex Scripturis, Patribus, & ratione eam late probant Bellarmin. lib. 4. à cap. 11. Vega lib. 11. in Tridentin. à cap. 9.

cap. Unde à fortiori conſtat, multò magis leges humanas debere eſſe poſſibiles: nam ſunt ex minori poteſtate, & quaſi participationes legis divinæ, & quia rationes factæ in illis à fortiori procedunt. Adde, Aug. lib. de natur. & gratia, c. 96. non ſolum dicere Deum non jubere impoſſibilia, ſed etiam dicere, *Firmiſſimè creditur, Deum juſtum, & bonum impoſſibilia non potuiſſe præcipere.* Quomodo ergo poterit homo impoſſibilia præcipere? Unde in hoc eſt magna differentia inter Deum, & hominem, quòd Deus aliqua poteſt præcipere impoſſibilia naturæ, quia poteſt illa facere poſſibilia per gratiam, quam non negat, quantum in ſe eſt, quatenus ad præceptorum obſervationem neceſſaria eſt, & ideo ſemper eſt præceptum Dei de re poſſibili, quia quod per amicos poſſumus, ſimpliciter poſſumus, ſi amici adjutorium certum, & paratum eſt. Homines autem non poſſunt dare vires ad præcepta implenda, & ideo illas ſupponere neceſſariò debent, vel ex natura, vel ex gratia, juxta præcepti conditionem. Hic verò occurrebant difficultates de poſſibilitate diligendi Deum, vincendi concupiſcentiam, ſervandique mandata: ſed de his dicemus in tractatu de Gratia.

Auguſt.

19. Juxta hanc ergo ultimam partem intelligendus eſt Iſidor. cum requirit in lege, quòd poſſibilis ſit. Nam principaliter loquebatur de lege humana, & ideo ad declarandum modum poſſibilitatis addit, *Secundum naturam*, id eſt, conſiderata fragilitate, & conditione naturæ. Quod etiam Deus ipſe ſuo modo obſervat. Nam ideo non præcipit omnibus virginitatem ſervare, quia non erat hoc poſſibile ſecundum naturam; ſic etiam lex Canonica non præcipit omnibus feſtis communicare, quia non poſſet dignè fieri ſecundùm conditionem naturæ, & ſic de aliis. Atque huc etiam ſpectat (ut D. Thom. voluit) ut lex accommodari debeat ſubditis ſecundùm capacitatem eorum, & ideo non imponuntur eadem jejunia pueris, quæ grandioribus. Addit etiam Iſidor. *Secundùm conſuetudinem patriæ*, quia conſuetudo eſt altera natura, & ideo quicquid repugnat conſuetudini valde cenſetur repugnans naturæ, ac ſubinde ferè moraliter impoſſibile. Hoc autem intelligendum eſt de conſuetudine honeſta, & utili reipublicæ: nam conſuetudo prava per legem corrigenda eſt, & licèt aliquando fuerit utilis, ſi tanta ſit facta rerum mutatio, ut jam ſit inutilis, & contraria expediat ad commune bonum, etiam poterit lex conſuetudinem vincere, ut infrà ſuo loco dicemus. Denique addit Iſidor. *Tempori locoque conveniens*, quia hæ circumſtantiæ in omni actu prudenti obſervandæ ſunt. Hic autem non conſiderantur ex parte actus præcipiendi, ſed ex parte materiæ, ſeu actus qui præcipitur, quia non in omni loco, nec in omni tempore eædem actiones conveniunt, & ideo in ferendis legibus maximè ſunt hæ circumſtantiæ conſiderandæ, ut rectè tradidit etiam Auguſt. libro 3. de Confeſſion. cap. 37. Si quis autem rectè conſideret, hæ circumſtantiæ etiam ſunt determinationes poſſibilitatis, quia in uno tempore cenſebitur aliquid moraliter impoſſibile, quod in alio eſt facile, idemque eſt cum proportione de loco: poſſunt etiam interdum pertinere ad honeſtatem propter rationem ſimilem.

D. Auguſt.

20. Tandem declaratione harum conditionum intelligitur, in tantum poſſe illas pertinere ad ſubſtantiam, & valorem legis, in quantum vel ad juſtitiam, vel ad debitam poſſibilitatem legis humanæ neceſſariæ fuerint, quia poteſtas legum ferendarum cum hac juſta moderatione eſt hominibus data. Definire autem quando in his conditionibus defectus ſit ſubſtantialis, ex prudenti pendet judicio, quod oportet eſſe valde certum, ut ex hoc capite lex poſſit cenſeri nulla. Hîc enim multò magis locum habet, quod ſuprà dixi, oportere injuſtitiam eſſe claram, & non dubiam, tum propter rationes ſuprà factas, quæ in præſenti etiam locum habent: tum etiam, quia hîc minus eſt periculi, cum dubium ſolùm verſetur circa incommodum temporale. Eſt enim notanda differentia inter injuſtitiam in materia, vel in modo legis: quod in priori, ſi de injuſtitia conſtet, nulla ex cauſa, etiam propter vitandum quodcumque detrimentum, vel ſcandalum obedire licet, quia malum facere nunquam licet propter ullum finem: at verò in alio caſu, licèt lex de ſe non obliget, poteſt ſubditus illi parere, ſi vult, dummodo injuſtitiæ non cooperetur, quia poteſt cedere juri ſuo. Et ideo multò faciliùs tunc obligari poterit in caſu dubio, immo etiam in caſu, in quo ſit certa injuſtitia, aliquando poterit obligari propter vitandum ſcandalum: nam hoc vitandum eſt, etiam cum detrimento temporali, c. 2. de præſcript. & ſumitur ex Aug. Serm. 6. de verb. Domini, & in Pſalm. 124. & notavit D. Th. d. q. 96. ar. 4. & videri poſſunt Adrian. quodl. 6. ad primam objectionem, Gabr. in 4. d. 16. q. 3. Juriſtæ in d. cap. 2. de præſcript. Panorm. in ca. de conſt. nu. 9. Card. in cap. *de his*, 50. d. Bellarm. lib. 4. de Rom. Pontifice, cap. 15.

Differentia inter injuſtitiam ex parte materiæ, & ex parte modi.

D. Auguſt. D. Thom. Adrian. Gabr. Panormit. Cardin. Bellarm.

CAPUT X.

Utrùm perpetuitas ſit de ratione legis.

1. DUplicem perpetuitatem ſolent Philoſophi diſtinguere, unam ex parte initii, quam vocant à parte antè, aliam ex parte finis, quam à parte poſt vocant. Hîc non tractamus de priori: nam dividendo legem, diximus, dari unam legem æternam, quæ intra Deum eſt: alias verò eſſe temporales ex parte initii. Nam licèt lex naturalis dici poſſit aliquo modo æterna, ut voluit Gloſſa in princ. d. 5. verb. *Capit*, utique objectivè, ſeu quoad eſſe eſſentiæ, ut infra explicabitur: nihilominus prout exiſtit in creaturis, ex tempore incepit cum creatura, ut bene Gratian. ibidem dixit, & ita à parte antè non poteſt dici perpetua. Tractamus igitur de perpetuitate in futurum, ex quo lex ſemel lata eſt. Quæ perpetuitas ſolet ulterius diſtingui in perpetuitatem ſimpliciter, quæ æternitas dicitur; vel ſecundum quid, quæ dici poteſt duratio longi temporis, quæ in Scriptura ſæpe ævum, vel æternum ſæculum appellatur. Ut autem omittamus varias ſignificationes, quæ magis ad ſpeculationem pertinent: perpetuitas, de qua tractamus, ſolum eſt quædam legis ſtabilitas, ad quam ſpectat, ut habeat ſuum eſſe cum valore, ac efficacia obligandi ita fixum, & permanens, quantum eſt ex vi ſuæ originis, & conſtitutionis, ut de ſe duret ſemper, aut per indefinitum, vel diuturnum tempus. Qui modus perpetuitatis poteſt eſſe duplex, unus dici poteſt negativus: alter poſitivus. Negativus eſt quando lex indefinitè fertur, & ideo indefinitam habet durationem, licèt revocari poſſit, & tolli per extrinſecas cauſas, quomodo dicitur ſuſpenſio perpetua negativè, quæ ſine termino fertur. Poſitivè autem perpetua dicitur lex, quæ natura ſua, vel per expreſſa verba fertur, ut ſemper duret, & nunquam revocetur. Ut diſpoſitio dicitur ſuſpenſio perpetua. De utroque ergo modo perpetuitatis poteſt hæc quæſtio tractari. Et quoniam ejus difficultas tota verſatur circa humanas leges, ideo operæ pretium erit, priùs illam in divinis legibus expedire.

1.

Gloſſa.

Gratian.

Quæ ſit perpetuitas ad legem requiſita.

Diviſio hujus perpetuitatis in poſitivam, & negativam.

2. Dico ergo primò: Omnis divina lex perpetuitatem dictam participat. Declaratur breviter diſcurrendo per ſingulas. Nam lex æterna propriè, ac ſimpliciter perpetua eſt, quia in ſe immutabilis eſt. Quamvis enim prout dicit reſpectum ad creaturas, non ſemper reſpiciat eas ſecundum eundem modum exiſtentiæ, neque imponat eis leges, quæ pro toto tempore durent, ſed juxta modum definitum ab ipſo Deo, nihilominus juxta illum modum, & ex parte Dei, lex ſemel ab ipſo concepta perpetuò manet. Deinde lex naturalis etiam dici poteſt abſolutè perpetua, quia ex

2.

1 *Aſſertio. Divinam legem etiam vendicare perpetuitatem aſſignatam.*

parte mentis, in qua ſcripta eſt, perpetuitatem habet. Et aliunde ex parte objecti includit intrinſecam neceſſitatem: prohibet enim quæ intrinſecè mala ſunt, & præcipit quæ per ſe neceſſaria ſunt; quod autem eſt neceſſarium, perpetuum eſt; & ideo immutabilis dicitur à Gratian. d. 5. in princip. & d. 6. §. ult. & idem habetur Inſtit. de jur. natur. gent. & civil. §. *ſed & naturale*; & infrà ſuo loco latiùs dicetur. Nec refert, quòd præceptum naturale in una opportunitate obligat, & non in alia, quod maximè in affirmativis verum habet; non (inquam) hoc obſtat, quia præceptum ſemper idem eſt, & quantum eſt ex ſe, ſemper obligat quamvis non pro ſemper, & id ſatis eſt, ut lex ſit perpetua. Quod optimè explicavit Auguſt. lib. 3. Confeſſ. cap. 37. dicens, hanc legem naturalem, *ut omnia ordinatiſſime fiant*, immutabilem eſſe, licèt in applicatione ejus ad varias materias, vel occaſiones poſſit eſſe variatio.

Gratian.

D. Auguſt.

3. *Perpetuitatem participat lex vetus, & nova.*

Præterea utraque lex poſitiva divina vetus, & nova ſuo modo perpetua dici poteſt; ſed prior negativè tantùm; poſterior etiam poſitivè. Prior pars conſtat, quia lex vetus ſtabilem, multumque permanentem durationem habuit, non tamen irrevocabilem; habuit ergo perpetuitatem negativam, quia ſine temporis certi limitatione poſita fuit, ut per multa tempora duraret; tandem verò revocata fuit. At lex nova habet poſitivam perpetuitatem, quia mutari non debet uſque ad finem mundi; ita enim hic ſumimus perpetuum comparatione facta ad ſubjectum, ſeu genus humanum non ad totam æternitatem. Solum poſſet quis dubitare de lege veteri, quia non videtur indefinitè lata, ſed uſque ad certum tempus, ſcilicet, *donec veniret ſemen*, ut dicitur ad Galat. 3. Reſpondetur tamen, eſto hoc ita ſit, habuiſſe ſufficientem perpetuitatem negativam, quia poſita eſt, ut duraret donec per aliam meliorem legem excluderetur, ſive poſtea revocatione poſitiva indiguerit, ſive per ſe ceſſaverit, facta mutatione rerum, quod poſtea ſuo loco videbimus.

Galat. 3.

4. *2. Aſſertio. Legem humanam non eſſe ita perpetuam, ut revocari non poſſit.*

Secundo loco dicendum eſt de lege humana, de qua, ut certum ſupponimus, non eſſe ita perpetuam, ut ſit irrevocabilis; nam & proximus auctor ejus mutabilis eſt, & ita poteſt illam mutare, & poteſt etiam ipſe deficere, & ſucceſſor ejus, qui æqualis eſt poteſtatis, poterit illam mutare, & ipſa etiam lex ex ſe, & ratione ſuæ materiæ, & humanæ conſuetudinis deficere poteſt, ut infrà ſuo loco latius dicemus. Non eſt ergo hæc lex poſitivè perpetua. Dubium ergo ſolùm eſſe poteſt de perpetuitate negativa; quæ certum, ac definitum tempus excludat. In quo dubio duæ poſſunt referri opiniones. Prima negat perpetuitatem aliquam eſſe de ratione legis humanæ. Ita ſentit Gloſſa 1. in cap. 1. de conſtitut. quatenus dicit, aliquos canones eſſe temporales. Expreſſiùs id docet Gomez. in Procem. ad regulas Cancell. q. 2. ad 2. cum Gemini. conſil. 93. quem refert. Poteſtque probari primò, quia nec Iſid. nec Divus Thomas hanc conditionem poſuerunt inter requiſita ad legem humanam. Secundò, quia ſola duratio eſt valde accidentaria, pendetque ex Principis voluntate, unde ſi lex generaliter feratur, licèt pro certo tempore feratur, erit vera lex: nam æquè obligabit, & habebit omnes alios effectus legis. Tertiò afferuntur exempla ex cap. 1. 29. d. & ex Extravag. *Ad regimen*, de præbend. inter communes, & ex regulis Cancellariæ, quæ leges ſunt, licèt non ſint perpetuæ.

An aliqua perpetuitas ſit de ratione legis humanæ.

1. Opinio negativa. Gloſſa. Lud. Gom. Gemini.

Extravag. Ad regimen.

5. *2. Opinio affirmativa. Gloſſa. Panormit. Cardin. Archid.*

Secunda ſententia affirmat, perpetuitatem eſſe de ratione legis, ſtatuti, ſeu conſtitutionis. Ita tenet Gloſſa penult. in fine in cap. *à nobis*. 1. de ſentent. excommunicat. & ibi Panormit. n. 12. & Cardin. in repetit. cap. *perpendimus*, de ſentent. excommunic. & Archid. in cap. *donatum*, 1. q. 7. ubi conjungit illa duo, quòd lex debet eſſe perpetua, & communis, & citat cap. *erit autem lex*, d. 4. ubi de perpetuitate nihil dicitur, ſed de communitate. Unde videtur unam conditionem ex altera colligere. In eâdem ſententia eſt Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de juſtit. & jur. Navarr. in Manual. c. 27. num. 74. Poteſtque ſumi ex D. Thoma 1. 2. q. 104. art. 3. ad 3. quatenus dicit, præcepta judicialia ab hominibus inſtituta habere perpetuam obligationem, manente illo ſtatu regiminis. Fundarique ſolet hæc ſententia in l. *edenda*. C. de edendo, ibi, *Prout edicti perpetui monet auctoritas*; ſed meliùs in l. *Arrianus*. C. de Hæret. §. 1. Inſtit. de perpet. & temp. actio. Optimè verò ex cap. ult. de officio legati, ubi dicitur, ſtatuta edita à legato in ſua provincia durare tanquam perpetua. Ubi eſt conſiderandum, decretum illud declarativum eſſe, non conceſſivum ſpecialis favoris: ſupponit enim Papa, legatum ſinum poſſe condere ſtatuta, & inde ex ratione ſtatuti colligit, talia ſtatuta durare recedente legato, quia nimirum de ratione ſtatuti eſt, ut ſit perpetuum.

Bart. Navar. D. Thom.

L. edenda.

L. Arrianus.

6.

Unde etiam ſumitur ratio: nam præceptum generale datum pro tota communitate, & ad bonum commune ejus, non eſt lex, & in nullo alio differt à lege, niſi in perpetuitate: ergo ſignum eſt perpetuitatem eſſe de ratione legis. Major probatur, quia habent effectus morales valde diverſos. Nam differentiæ, ſeu diverſi effectus, quos ſolent auctores tribuere cenſuræ latæ per ſtatutum, vel per ſententiam generalem, fundantur ſolùm in differentia præcepti, & ſtatuti, quia excommunicatio per ſententiam ab homine eſt, & per ſolum præceptum fertur, per ſtatutum autem eſt à jure, ut latè notat Francus in cap. *Romana*, §. *caveant*; de ſentent. excommunic. in 6. & Covar. in cap. *alma*, p. 1. §. 10. n. 2. Minor autem patet, quia licèt à poſteriori aſſignetur differentia inter ſtatutum, & præceptum in effectibus, v. g. quia ſtatutum ligat non ſubditos in territorio exiſtentes, aut delinquentes: non autem præceptum, juxta dictum cap. *à nobis*, 1. de ſentent. excommunic. & ſimilibus: tamen hæc diverſitas in effectibus ſupponit diſtinctionem cauſarum in ſe, & in ſuo eſſe: nulla autem alia excogitari poteſt, niſi in perpetuitate.

Francus. Covar.

Cap. à nobis.

7. *Poſterior ſententia juri eſt magis conformis.*

Hæc ſententia poſterior abſolute loquendo eſt juri conformior; quia tamen poteſt eſſe diſſentio de modo loquendi, ideo res magis explicanda eſt, & inde facilè conſtabit, an prior ſententia poſſit aliquem verum ſenſum habere. Dico ergo, legem humanam propriè dictam triplicem habere moralem perpetuitatem, ſeu ſtabilitatem. Prima eſt ex parte ferentis, quia non amovetur, illo amoto, nec moritur, illo mortuo. Secunda eſt ex parte ſubditorum, ad quos fertur, quia non tantùm obligat præſentes, qui vel nati ſunt, vel territorium incolunt, cùm lex fertur, ſed etiam eorum ſucceſſores, poſtea natos, vel denuo ibi habitantes. Tertia ex parte ipſius legis, quia ſemel lata ſemper durat, donec vel revocetur, vel materia ejus, aut cauſa ita mutetur, ut juſta eſſe deſinat.

De triplici perpetuitate quæ in lege humana reperitur.

8. *Prima perpetuitas requiſita in lege ex parte ferentis illam.*

Prima perpetuitas manifeſte probatur ex dicto cap. ult. de offic. legati. Confirmatur deinde, quia non videtur dubium, quin legiſlator poſſit hoc modo obligare per ſuas leges. Primò, quia hoc ad minimum probant jura citata. Secundo, quia hæc eſt conſuetudo omnium legum humanarum, ut conſtat. Tertio, quia hæc ſaltem immutabilitas eſt neceſſaria ad finem talium legum, aliàs quotidie fieret magna mutatio legum in republica cum magno detrimento ejus. Quarto, quia in legibus civilibus poteſtas ferendi leges eſt in republica per ſe primo, unde ſicut reſpublica non moritur, ita poteſt ferre leges, quæ nullius morte extinguantur: ergo cum tranſtulit in Principem ſuam poteſtatem, etiam dedit illi facultatem ad ferendas leges, quæ ſua morte non extinguerentur. Unde à fortiori probatur idem de legib. Canonicis, quia poteſtas, à qua procedunt, eſt à Chriſto, qui non moritur, & voluit ita obediri legibus ſui Vicarii, ſicut ſuis, & cenſetur dediſſe poteſtatem accommodatam humanæ congregationi, ejuſque convenienti regimini. De poteſtate ergo dubitari non poteſt.

poteſt. Ergo quoties princeps ſimpliciter præcipit ſtatuendo, cenſetur ita præcipere, quia ſtatuendo legem, & nullam limitationem adhibendo, præcipit ſtabiliter, quantum poteſt, & quantum finis legis poſtulare videtur.

9. *Confirmatur reſolutio ex differentia inter præceptum purum, & ſtatutum, ſeu conſtitutionem.*

Declaratur hoc ampliùs ex communi ſententia Doctorum, qui hanc differentiam conſtituunt inter præceptum ab homine latum ſolùm per modum perſonalis præcepti, & latum per modum conſtitutionis, quod purum præceptum expirat per mortem præcipientis; non verò lex, ſeu ſtatutum. Ita notant Anton. & Abb. in cap. *irrefragabil.* §. *cæterum*, de offic. ord. ubi optimè notant delegationem ab homine expirare, re integra, per mortem delegantis: non autem delegationem à jure, ſeu per legem, quia lex non moritur. Idem latè probat Reſtaurus Caſtaldus tract. de Imperato. q. 93. oſtendens, mutato Rege, vel Imperatore, non mutari leges ejus per ſe, ſeu ipſo facto, quia perpetuæ ſunt. Idem Sylveſt. in verb. *Mandatum*, q. 3. ubi ait, *Talia præcepta expirant morte præcipientis, niſi fiant per modum conſtitutionis, ut conſuetudo interpretatur.* Itaque in conſuetudine differentiam fundat. Idem in verb. *Delegatus*, q. 6. ubi colligit, omnia præcepta lata à Prælatis inferioribus, qui non poſſunt conſtitutiones facere, expirare morte illorum, diſpoſitiones autem omnes, quæ per legem; vel ſtatutum fiunt, perſeverare poſt mortem ſtatuentis. Idem habet Menoch. lib. 1. de arbitrar. q. 69. Cordub. in regul. ſancti Franciſc. cap. 10. q. 3. puncto 1. partit 3. quos refert, & ſequitur Sanci. libr. 8. de matrim. diſp. 28. q. 2. n. 47.

Reſt. Caſt.

Sylveſt.

Menoch. Cordub. Sanci.

10. *Vaſq. Aliquorum limitatio. Ad differentiam inter purum præceptum, & ſtatutum.*

Eandem differentiam tradit Vaſq. 1. 2. diſp. 151. c. 3. num. 16. videtur tamen illam interpretari tantum de præceptis ſingularibus, quæ particularibus perſonis imponuntur. Unde rationem prædictæ differentiæ ex natura ipſius præcepti, & legis colligit. Nam lex, cùm feratur communitati, & pro bono communi, nomine ipſius reipublicæ ferri videtur à Principe, & ideo cùm ſemper maneat reſpublica, ſemper durat, etiamſi Princeps moriatur. At verò præceptum ſingulare (inquit) alicui imponitur à Principe, vel ſuperiore, ut curam illius gerit; nam reſpicit bonum ſingulare hujus, vel illius civis, & ideo fertur ab ipſo Principe, non tam nomine reipublicæ, quàm ſuo, quatenus ad ipſum pertinet cura ſingulorum civium, quæ cura expirat per mortem, vel mutationem Prælati, & ideo etiam ceſſat præceptum.

11. *Rejicitur limitatio.*

Dicendum verò eſt, differentiam datam procedere non ſolum de præcepto dato ſingulari perſonæ, (quod jàm ex illo capite non eſt lex, quia non eſt præceptum commune:) ſed etiam de præcepto communi dato communitati in bonum commune ipſius, ut rectè expoſuerunt Menoch. Cordu. & Sanci. ſuprà contra quendam Petrum Peuzebis, quodlib. 1. q. 21. qui de generalibus præceptis dixit, non expirare per mortem præcipientis, quod falſum eſt, quia conſuetudo, quam allegat Sylveſt. de quocunque præcepto eadem eſt. Unde colligo, rationem adæquatam hujus differentiæ non poſſe ſumi ex eo, quòd præceptum procedit à cura ſingularis perſonæ, & non ſit nomine communitatis. Nam præceptum generale, etiamſi non feratur per modum ſtatuti, ad curam totius communitatis, & bonum ejus pertinet. Adde, quod leges canonicæ non fiunt nomine totius reipublicæ, ſeu communitatis, quia poteſtas, per quam illæ leges feruntur, non manavit à communitate, & tamen illa differentia, etiam in legibus Eccleſiaſticis, & præceptis locum habet. Item e converſo, quamvis Rex præcipiat uni particulari perſonæ, poteſt, ſi velit, ita imponere præceptum, ut duret poſt mortem ſuam, donec à ſuo ſucceſſore revocetur: quia ſi poteſt præcipere communitati, cur non ſingulari perſonæ? & tamen tunc etiam dicetur, ferre illud præceptum tanquam gerens curam ſpecialem talis perſonæ: ergo non eſt hæc adæquata ratio, cur expiret præceptum. Item reſpublica, quando tranſtulit poteſtatem in Principem, non communitatis tantùm, ſed etiam ſingulorum curam illi commiſit: in ipſa autem republica erat poteſtas imponendi præceptum particulare, quod obliget perſonam ſingularem, donec revocetur: ergo etiam in Principem tranſtulit hanc poteſtatem: ergo poteſt Princeps hoc modo ſingulare præceptum imponere: ergo differentia illa non provenit ex eo, quòd præceptum ſit ſingulare, vel commune, ſed ex eo, quòd licet ſit commune, fertur aut per modum legis, aut per modum perſonalis præcepti.

Menoch. Cordub. Sanci.

Declaraturque hoc ampliùs, quia vel loquimur de Principe habente poteſtatem condendi legem, vel de inferiori Prælato, vel gubernatore, qui poteſt præcepta ferre, non vero legem ſtatuere. De priori conſtat, quòd licèt poſſit legem condere, poteſt etiam præcipere communitati, non condendo leges, qui duo modi præcipiendi non poſſunt melius diſtingui, quàm in prædicta perpetuitate. Nam cum oſtenſum ſit, per legem poſſe imponi obligationem, quæ duret poſt mortem præcipientis, & hunc modum præcipiendi eſſe maximè convenientem regimini reipublicæ, & poteſtati legiſlativæ, rectè fit, quotieſcunque Princeps declarat ſimpliciter ſe ſtatuere, vel condere legem, ponere præceptum ita durabile, ac ſubinde tale præceptum ſignificari nomine legis. At verò quando tantùm præcipit, non ſtatuendo, ſignum eſt, non pro futuris temporibus, ſed pro tempore præſenti, ſeu pro tempore gubernationis ſuæ præcipere, nec uti propria poteſtate legiſlativa, ſed tantùm præceptiva, & ideo rectè cenſetur hoc præceptum expirare morte præcipientis. Unde à fortiori idem generaliter eſt de præcepto ejus, qui non habet ſtatuendi poteſtatem, quia in illo non ſolum ex voluntate, ſed etiam ex defectu poteſtatis provenire videtur, ut præceptum ejus extinguatur cum morte ejus, vel cum ablatione à munere: nam hoc perinde reputatur, ut in materia de cenſuris dixi. Poſſet tamen dubium moveri, an ſi talis ſuperior velit aliquid præcipere, cum declaratione expreſſa, ut duret præceptum, etiam poſt mortem, donec à ſucceſſore revocetur, valeat diſpoſitio. Sed hoc non refert ad præſens, & ideo in alium locum illud remittimus: ſatis enim nobis eſt, quòd jure ordinario, & communi præceptum ſimpliciter latum, à quocumque feratur, non habet ſtabilitatem, & quòd in hac lex ſuperat perſonale præceptum.

12.

Huc etiam ſpectat vulgare axioma, quòd mandatum ſpirat morte mandantis, l. *mandatum.* C. mandati, c. *gratum*, c. *relatum*, de offic delegat. capit. ultim. verſ. *ſecus autem*, de offic. legat. & Doctores communiter his locis, Covarr. Rubr. de teſtam. p. 3. num. 3. & Summiſtæ communiter verb. *Mandatum.* Hæc autem vox in illo axiomate ſumitur pro perſonali mandato, non pro lege. Imò advertit Sylveſt. d. q. 3. non accipi ibi mandatum pro præcepto ſimpliciter obligante ad aliquid faciendum, ſed pro delegatione juriſdictionis: nam in præcepto purè, & propriè dicto ſimpliciter, & ſine limitatione verum eſt ceſſare per mortem præcipientis: in mandato autem additur in jure limitatio, *ſi res fuerit integra*: nam ſi fuerit inchoata, firmatur juriſdictio, ut duret etiam poſt mortem mandantis. Quod rectè animadverſum eſt; non eſt tamen coarctandum mandatum ad commiſſionem, ſeu delegationem ſolius juriſdictionis propriè dictæ: nam etiam habet dicta regula locum in mandato procurandi, donandi, ſeu agendi aliquid nomine alterius, ut conſtat ex dicta l. *mandatum*, & ex l. 2. §. *ſed ſi quis*, & ex l. *abſenti*, ff. de donat. & in noſtro regno in l. 23. tit. 5. part. 3. & notant referentes alios plures Covarr. in Rubr. de matrim. p. 3. num. 13. & Ant. Gomez. libr. 2. variar. cap. 4. num. 3. Sed de hoc aliàs.

13. *L. mandatum.*

Covarr.

Sylveſt.

L. mandatum. L. abſenti.

Covarr. Ant. Gom.

Secunda perpetuitas legis eſt parte eorum, ad quos fertur, quia non ſolùm præſentes obligat, ſed etiam

14. *Secunda perpetuitas legis.*

ex parte ſubditorum. Gloſſa. Panormit. Covarr.

etiam futuros, ſtatim, ac incipiunt eſſe partes illius communitatis, cui lex impoſita eſt. Quæ pars etiam ſumitur ex Gloſſ. Innoc. Panormit. & aliis in d. cap. *à nobis* 1. de ſentent. excomm. & notat Covar. in c. *alma*, p. 1. §. 10. n. 2. ubi etiam conſtituit differentiam in hoc inter excommunicationem latam per generalem ſententiam, quæ vim habet cujuſdam præcepti, & latam per ſtatutum, ſeu legem, quòd prior tantùm comprehendit eos, qui jam ſunt ſubditi, quando præceptum fertur, poſterior verò omnes, qui in futurum incipiunt eſſe ſubditi, quia lex obligat omnes, & ita in hac parte habet perpetuitatem. Quæ differentia ſano modo intelligenda eſt quoad abſolutam durationem, etiam poſt mortem ferentis ſententiam: nam pro tempore, pro quo durat generalis ſententia in ſua vi, etiam obligat novos ſubditos, ut dixi in 5. tomo de cenſur. diſp. 5. ſect. 5. n. 9. ſolùm ergo poteſt eſſe differentia quoad majorem independentiam legis, quæ naſcitur ex priori perpetuitate: ſatis ergo eſt, quòd hæc proprietas perfectiùs, & ſtabiliùs legi convenit. Quod præterea oſtendi poteſt manifeſta inductione, quia omnes leges poſitivæ Eccleſiæ, & regnorum, & civilis juris ita obligant, ſemperque obligarunt. Ratio autem eſt, primò quia lex fertur proſpiciendo ad futura, & ideo non tantùm obligat præſentes, ſed etiam futuros. Secundò lex directe fertur in communitatem, & conſequenter obligat membra ejus: communitas autem perpetua eſt, & ſemper eſt eadem, licèt ſucceſſivè membra ejus varientur, vel augeantur, & ideo lex etiam quamdiu durat, & non revocatur, totam communitatem obligat, & omnes partes ejus. Tertiò, quia qui denuo naſcitur in aliqua communitate, eo ipſo naſcitur ſubditus legibus ejus, & ſimiliter qui denuo illi voluntariè aggregatur, ſubjicitur legibus ejus, quia de ratione partis eſt, ut conformetur toti, & hæc conditio quaſi naturali jure eſt incluſa in tali convictu humano; ergo etiam eſt de ratione legis, ut cum eadem conditione feratur.

15. *Tertia perpetuitas quæ ex natura legis oritur.*

Tertia perpetuitas, ſcilicèt, ut lex duret quamdiu non revocatur, vel materia ejus mutatur, habet idem fundamentum, quia ad rectam gubernationem reipublicæ neceſſaria ſunt præcepta hoc modo ſtabilia, quæ ſint certæ, & permanentes regulæ, ac menſuræ operationum: hæc autem præcepta ſignificantur nomine legum, juxta uſum jurium, & Doctorum: ergo. Minor ſatis probata eſt referendo ſecundam ſententiam. Major etiam experientia, & ratione conſtat, quia gubernatio humana, ut ſit utilis, poſtulat ſtabilitatem, & uniformitatem. Item quia lex humana fertur pro communitate, quæ per ſe perpetua eſt, & propter commune bonum, quod etiam debet eſſe ſtabile, & deducitur ex lege naturali, quæ perpetua eſt: ergo, ut convenienter feratur, debet accommodari, quoad fieri poſſit, his omnibus, & eorum proprietatem imitari. Præterea hæc perpetuitas ſequitur ex prima; nam ſi lex durat poſt mortem primi legiſlatoris, niſi ab eo revocetur, eadem ratione durabit eodem modo, & ſub eadem conditione, vivente ſucceſſore, & poſt mortem etiam ejus, & idem erit de ſecundo ſucceſſore, & ſic ſine termino, quia non eſt major ratio de uno, quàm de alio, quamdiu materia non ita mutatur, ut lex fiat injuſta. Eſt etiam hæc tertia pepetuitas neceſſaria ad ſecundam, quia, ut lex de ſe obliget ſemper ex parte ſubditorum, & ſucceſſorum, neceſſe eſt, ut ipſa in ſuo eſſe, & vigore perſeveret, ut conſtat. Denique declaratur exemplo: nam olim Bulla cœnæ Domini pro tempore unius anni ferebatur, & tunc illius cenſuræ reputabantur ab homine: poſtea verò à tempore Gregor. XIII. lata eſt, donec revocetur, & ex tunc eis cenſuræ reputatæ ſunt à jure, ut notavit Navar. in expoſitione illius Bullæ: ergo ſignum eſt, ad conſtituendum jus (quod idem eſt cum lege) neceſſarium eſſe illum perpetuitatis modum.

Navar.

Unde fit, quoties præceptum ſuperioris ad limitatum tempus fertur, per ſe loquendo, & jure ordinario, non habere rationem legis. Dixi, *per ſe, & jure ordinario*, quia ſi legiſlator vellet, ferendo præceptum ad tempus ſtatuere, ac declarare, ut pro illo tempore haberet vim, & privilegia legis, ut ſic dicam, poſſet id facere, quia non includit repugnantiam: illud tamen eſſet quaſi ex diſpenſatione quadam. Et ideo cenſeo ſolum gubernatorem ſupremum poſſe id facere, ut eſt Rex in temporalibus, Papa in Eccleſiaſticis, quia in communi, & ordinario jure, præſertim in re tam gravi, non poſſunt inferiores diſpenſare. Tunc verò retinet illa lex illud perpetuitatis genus, quod eſt, non dependere à vita ferentis: nam ſi intra illud tempus deficeret, nihilominus uſque ad definitum tempus lex duraret. Et eadem ratione poteſt ſupremus Princeps decretum, ſeu præceptum ferre, declarans velle ut duret pro tempore vitæ ſuæ, & non ampliùs, & quod in cæteris habeat virtutem, & efficaciam legis, quia in hoc etiam non eſt repugnantia, & Princeps poteſt uti ſua poteſtate, prout voluerit; & cùm hæc ratio, ſeu proprietas legis ex inſtitutione pendeat, poteſt Princeps illam mutare, ubi judicaverit expedire. Tunc autem re vera illa non eſſet ſimpliciter lex, qualis nunc ſignificatur hoc nomine abſolute ſumpto, ſed eſſet lex ſecundùm quid, vel (ut ſic dicam) per diſpenſationem quandam. 16.

Et hoc fortaſſe tantùm voluerunt auctores primæ ſententiæ: fatentur enim legem regulariter eſſe perpetuam, non eſſe tamen hoc ita eſſentiale, quin aliter ferri poſſit, quod eódem ferè recidit. Nos autem addimus, legis nomen re vera ſignificare præceptum ita durabile, præceptum autem non ita ſtabile, licet in ratione præcepti ſit ejuſdem eſſentiæ, jam non eſſe propriam legem. Poteſt exemplo declarari: nam de ratione beatitudinis eſt perpetuitas, & ideo licèt poſſit Deus dare homini viſionem ſui, quæ citò tranſeat, illa erit ejuſdem naturæ cum viſione, quæ eſt beatitudo: non tamen erit ſimpliciter beatitudo: ita ergo ſuo modo de lege loqui poſſumus. Ad primam igitur rationem illius ſententiæ reſpondeo in primis, non fuiſſe neceſſarium, Iſidorum, & D. Thom. explicitè ponere omnes conditiones legis, ſatis enim eſt, quod in illis, quas ponunt, reliquæ contineantur: ita enim hæc perpetuitas legis in ipſa ratione boni communis continetur. Deinde addo, non omnino prætermiſiſſe illas: jam enim allegavi locum D. Thomæ, in quo ſatis expreſsè hujus perpetuitatis meminit. Item ſi attentè legatur in q. 95. art. 1. in corp. & ad 2. ſemper loquitur de lege humana, tanquam de regula permanente, & ſtabili. Rationes etiam, quas ibi adducit ex Ariſt. 1. Rhetor. c. 1. ut probet neceſſitatem legum, omnes probant debere eſſe fixas, & ſtabiles, & non debere variari, durante eodem ſtatu reipublicæ, & rerum. Et ita eadem q. 95. a. 4. legem ponit, ut permanentem regulam directivam humanorum actuum, & eodem modo loquitur ſemper de lege Iſidorus. 17.

Ad ſecundum jam dictum eſt, quod ſi lex feratur ad certum tempus ex voluntate legiſlatoris, erit potiùs quoddam præceptum, quàm lex, vel erit lex ſecundùm quid, & quaſi analogicè. Ad tertium ab exemplis dico in primis, ſine cauſa allegari cap. 1.29. d. quia non dicit, leges eſſe temporales, id eſt, non perpetuas de ſe: ſed dicit, judicandas eſſe, id eſt, intelligendas, & interpretandas, attenta ratione temporum, & locorum, in quibus latæ ſunt; Et ita fatemur, leges non eaſdem ferri pro omnibus temporibus, & quaſdam expedire quibuſdam temporibus, alias aliis, & pro diverſitate temporum variari, quod non obſtat, quominus ſuam habeant perpetuitatem, quamdiu nec ſtatus rerum mutatur, nec tolluntur, ut explicatum eſt. Ad Extravag. *ad regimen*, dico, non videri propriam legem, ſed reſervationem quandam circa promiſ- 18.

ſionem

ſionem præbendarum, & beneficiorum valde amplam, & generalem, quam fecit Benedict. XII. pro tempore tantùm vitæ ſuæ, ut in ea expreſsè dicitur, vocat autem illam inſtitutionem, quia pro illo tempore voluit habere vim, & ſtabilitatem legis, & quia ſolùm ex parte materiæ, quæ temporalis fuit, certam durationem habuit. De regulis Cancellariæ negant multi eſſe veras leges, ut ibi refert Gomez, & Felin. in cap. *ex parte*, de reſc. num. ult. vel certè ſi per modum legum, & conſtitutionum feruntur, modus durationis earum ex ſe perpetuus eſt, licèt ex ſpeciali declaratione Papæ aliquam fortè limitationem habeant, quod hîc non poteſt ampliùs declarari.

Lud. Gom. Felin.

CAPUT XI.

An de ratione Legis ſit promulgatio, & quæ ſit ſufficiens.

1. HÆc conditio ferè ab omnibus Doctoribus ad complementum legis poſtulatur, ut videre licet in D. Thoma d. q. 90. art. 4. & aliis ſcriptoribus ibi, & ſuper jura ſtatim alleganda, & in Summiſtis verb. *lex*; creditur que comprehenſa ab Iſidor. in d. cap. *erit autem lex*, ſub alia conditione, in qua poſtulat, ut lex ſit clara, & manifeſta; *ne aliquid per obſcuritatem captionem contineat.* 3. Etym. c. 10. & lib. 5. cap. 21. Hæc enim conditio poteſt intelligi primò de ipſis verbis, ut ſint clara, & perſpicua, ne occaſionem præbeant erroris, aut tergiverſationis, vel opinionum, & interpretationum, ex quibus & fraudes & lites naſci ſolent, & in hoc ſenſu videtur præcipuè ab Iſidoro poſita. Sic autem requiritur maximè ad perfectionem legis, non eſt tamen de eſſentia, & vix poteſt diligentia humana adhiberi, qua vitentur dubia, quæ circa legum intelligentiam oriuntur. Secundo tamen modo poteſt intelligi, quod lex debet eſſe manifeſta, id eſt, publice propoſita, ut ab omnibus legi poſſit, vel audiri, & hoc modo erit conditio magis eſſentialis, quam vel etiam intendit Iſidor. vel certè illam ſupponit, quia ſpecialiter agit de lege humana; de qua dixerat à legendo eſſe dicta, quia debet eſſe ſcripta, ut ab omnibus legi poſſit. Unde ibidem concludit *debere eſſe pro communi utilitate conſcriptam*, quod ſine promulgatione habere non poteſt. Et in eodem lib. cap. 10. ait, legem eſſe *conſtitutionem populi, qua majores natu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt.* In quo includit promulgationem. Eandem conditionem indicat Gratian. in §. *leges*, ubi exponit verba Auguſt. lib. de vera relig. cap. 31. quæ ibi retulerat cap. *in iſtis*, videlicet, *leges poſtquam inſtitutæ, & firmatæ ſunt, non poſſe à ſubditis judicari.* Addit autem Gratian. *tunc leges inſtitui, quando promulgantur; firmari autem, quando moribus recipiuntur.*

D. Thom. *Iſidor.* *Gratian. Auguſt.*

2. Habet autem hæc proprietas ſpecialem difficultatem in lege æterna, quia ut æterna eſt, non videtur capax promulgationis, quam difficultatem in li. ſeq. tractabimus, quia hîc non poteſt una ratio communis illi legi cum aliis reddi, & ideo præ oculis habenda eſt diſtinctio ſuprà inſinuata de duplici lege, ſeu duplici ſtatu legis, unus eſt mere interior, prout lex conſideratur in mente legiſlatoris, alius eſt exterior, prout lex exiſtit extra legiſlatorem, vel in ipſis ſubditis, vel in aliquo ſigno manifeſtante voluntatem legiſlatoris. Promulgatio ergo, ut ex vi ipſius vocis conſtat, dicitur reſpectu legis æternæ: nam promulgatio dicit publicationem legis, per quam poſſit à ſubditis cognoſci, quæ non poteſt cadere in legem, niſi ut exterius prodeuntem. Lex autem æterna tantùm dicit legem in mente Dei conceptam, & ideo non poteſt eadem ratio promulgationis ad eam applicari; quomodo autem in illa locum habeat, in loco allegato videbimus.

3. Illa ergo omiſſa, de aliis legibus, ſeu de lege externa optima eſt ratio D. Tho. Quia ut lex plenè conſtituta ſit, oportet, ut habeat efficaciam obligandi, ſed hanc non habet, donec promulgetur; ergo donec promulgetur non eſt vera lex, ac ſubinde promulgatio eſt de ratione legis. Major conſtat, quia lex eſt menſura, & regula communis operationum habens vim cogendi, ut Ariſt. dixit, & infra probabitur, quia in hoc differt à conſilio, & qualibet alia monitione. Minor etiam probatur, quia ut regula de ſe obliget, oportet, ut quantum eſt ex parte ſua ſit ſufficienter propoſita. Eſt autem lex regula non pro una, vel altera perſona, ſed pro tota communitate lata; ergo debet eſſe propoſita publico modo, & communitati accommodato; talis ergo publicatio, ſeu propoſitio promulgatio appellatur. Quam rationem inſinuavit Juſtinian. C. de legib. in leg. *Leges ſacratiſſimæ intelligi ab omnibus debent, ut univerſi, præſcripto earum manifeſtius intellecto, prohibita declinent, & faciant præcepta.* Unde etiam ſumitur confirmatio, quia lex poſtulat obedientiam à ſubditis, quæ præſtari non poteſt, niſi lex ſit ſufficienter propoſita, & quia non obligat ſingulos, niſi quatenus ſunt pars communitatis, ideo ut obliget debet communitati proponi, quod eſt promulgari. Denique lex eſt præceptum Principis, ut Princeps eſt; ergo oportet ut per eam loquatur Princeps ut perſona publica, quod tunc facit, quando legem promulgat: aliàs ſi privatim loquatur, nondum loquitur ut perſona publica, & ideo non ſufficit ad obligandum, nec ad conſtituendam legem.

Juſtinian.

4. Eſt præterea obſervandum, hanc promulgationem aliter in naturali lege, aliter verò in poſitiva requiri: nam in priori invenitur certus modus promulgationis à natura definitus, quia ſicut illa lex naturalis eſt, ita ex ſe determinat conditiones legis. Promulgatur ergo eo ipſo, quod ex natura ipſa manat. Oritur enim ex ſpecifica ratione talis naturæ, & ideo licèt promulgatio fiat in ſingulis, non cenſetur eſſe propoſitio particularis, ſed communis vox totius naturæ, vel potius auctoris ejus, quia licèt loquatur ad ſingulos, loquitur ut perſona publica, quia loquitur ut auctor ipſius naturæ, juxta illud, *Signum eſt ſuper nos lumen vultus tui.* Quomodo etiam intelligunt aliqui illud Joan. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc modum.* Veruntamen hoc de lumine gratiæ magis intelligitur: poteſt autem in præſenti attribui legi naturali, quatenus diximus comprehendere ſupernaturalia præcepta connaturalia gratiæ: illa enim lex non promul. à Deo ut auctore puræ naturæ, ſed ut auctore gratiæ: promul. autè eo ipſo, qd. gratiã infundit. Et quia de ſe paratus eſt ad infundendũ, & promulgandum omnibus lumen fidei, per quod lex illa manifeſtatur, ideo dicitur, quantum eſt ex ſe omnes illumimare, ut in tractatu de Gratia latè dicemus. Et ita ſicut nunquam defuit in univerſo ſufficiens fidei propoſitio, quantum fuit ex parte Dei, ita nunquam defuit ſufficiens illius legis promulgatio. Modus autem quaſi connaturalis illius legis fuit, ut inciperet à divina revelatione; poſtea verò per traditionem deſcenderet à parentibus ad filios, præveniente ſimul, & cooperante Deo cum ſingulis ad illuminationem illius legis percipiendam; ſed de hoc plura in dicto tractatu de Gratia.

Diverſam promulgationem requiri in lege poſitiva ac in naturali. *Pſalm. 4.* *Joan. 1.*

5. Alia verò ratio eſt de lege poſitiva, ſive divina, ſive humana: hæc enim ſemper fertur per ſe primò pro aliqua communitate, & ideo ſemper requirit vocem publicam legiſlatoris per ſe, vel per alium communitati loquentis; non tamen ex ſe determinat certum modum illius publicæ manifeſtationis, ſed ab ipſomet legislatore preſcribendus eſt, quia non poteſt aliunde determinari. Et ita obſervatum videmus tam in legibus divinis, quàm in humanis. Quod quidem de lege divina veteri conſtat Exod. 19. & 20. ubi magnis ſignis, & prodigiis promulgata eſt publicè. De lege autem nova ex actibus Apoſtolorum, ubi poſt admirabilem, & publicum adventum Spiritus ſancti, cœpit ab Apoſtolis publicè prædicari, donec *in omnem terram exivit ſonus eorum.* De qua promulgatione,

Ratio aſſertionis ex D. Thoma.

quando consummata fuerit, dicemus in ultimo libro. De legibus autem humanis idem constat ex usu, & quoad leges canonicas sumitur ex ca. 1. de postul. Prælat. & ex cap. 2. de constit. Quoad civiles verò declaratum hoc est in Authe. ut factæ novæ constitutiones, Collat. 5. Unde Gratian. in §. sub cap. *in istis*, d. 4. *Leges* (inquit) *tunc instituuntur, cùm promulgantur.* In particulari autem de promulgatione requisita in singulis generibus legum, præsertim humanarum, dicemus inferiùs suo loco.

Gratian.

6. *Quæ propositio, & promulgatio legis sit necessaria.*

Nunc ergo in genere sufficiat, necessariam esse aliquam propositionem externam, & sensibilem factam ita publicè, & cum tanta temporis latitudine, ut moraliter possit ad notitiam totius communitatis devenire, quia hoc saltem necessarium est, ut obligare possit, quod per se ad legem spectat. An verò ad aliquem effectū legis minor promulgatio sufficiat, habet specialem quæstionem tam circa legem humanam, quam circa divinam, quæ ex diversis principiis oritur, & ideo tractando de illis meliùs explicabitur. Potest autem hîc quæri, an hæc promulgatio requiratur solùm ut conditio necessaria ex parte hominis, quia non potest obligari, nisi cognoscat legem, vel etiam requiratur ex parte ipsius legis, quia non potest obligare, nisi sit promulgata. Multi enim nihil inter hæc duo distinguere videntur. Unde Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. tantam dicit esse hujus promulgationis necessitatem, ut nec Deus ipse possit lege positiva ab eo data aliquem obligare sine legis publicatione. Hoc autem est verum de publicatione, ut dicit notitiam legis proportionatam obligationi: hæc enim est necessaria ex parte ipsius hominis, quia nisi ei proponatur objectum, non potest moveri, nec peccare, & ita non potest cum effectu obligari. Promulgatio autem publica, & externa, ac sensibilis, de qua nunc tractamus, non est ita necessaria in legibus Dei de potentia absoluta, quin possit ipse tanquam supremus dominus obligare omnes per privatam notitiam etiam merè interiorem. Ille autem modus non esset hominibus accommodatus, & præsertim pro multitudine, seu communitate humana. At vero simpliciter, & ex natura rei loquendo, talis promulgatio est necessaria ex parte ipsius legis, quia hoc postulat conditio legis, quatenus est regula publica totius communitatis, ut dictum est, & ideo licèt lex sit à Principe decreta, & publicari mandata, quamdiu promulgata non est, non obligat, etiamsi privatim sciatur. Postquam autem promulgata est, de se jam obligat omnes, ad quos per se potest notitia ejus pervenire, nec oportet, ut alia intimatio quasi juridica singulis fiat, ut dicitur, d. c. 1. de postul. Prælat. & tractando de lege humana latiùs explicabitur.

An promulgatio sit conditio necessaria ex parte legis obligantis, an ex parte subditorum qui obligantur. Castro.

7. *An sit de ratione legis acceptatio subditorum.*

Dubitari verò hîc ulterius poterat, an de ratione legis sit etiam acceptatio subditorum, quæ post promulgationem sequitur, ut videtur insinuare Gratian. supra dicens, *leges instituì, cum promulgantur: firmari, cum moribus suscipiuntur.* Sed hoc dubium non habet locum in legibus divinis, sed solum in humanis, & ideo illud infrà tractandum remitto. Et dico breviter, illam conditionem non esse de ratione legis, nec formaliter convenire alicui legi: imò quodammodo cum illius ratione pugnare: nam de ratione legis est, ut vim habeat obligandi: si autem pendeat ex acceptatione subditorum, jam non tam ipsa obligaret, quam ipsi subditi voluntariè se submitterent legi. Si ergo aliquando requiritur populi acceptatio, vel est propter imperfectam potestatem Principis, quia tantùm sub hac conditione, & dependentia potestatem recipit, vel est ex benignitate legislatoris, qui non vult uti sua absoluta potestate. Unde quando dicitur lex humana firmari moribus utentium, non tam jure, quàm facto intelligendum est, ut sensit Archid. in d. §. *lex*, d. 4. & ibi Turrec. artic. 2. sed de hoc plura tractando de legibus humanis.

Gratian. Resolutio.

Archidia. Turrecr.

8. Denique dubitari potest, an esse scriptam sit de ratione legis. Ratio dubii est, quia Isidor. sæpe hoc ponit in definitione legis: nam lib. 5. Etymol. cap. 5. *Lex* (inquit) *est constitutio scripta:* habetur in cap. 3. d. 1. & in hoc distinguit legem à jure, & à consuetudine ibidem. Unde D. Thomas 2. 2. q. 57. a. 1. ad 2. dicit, jus si in scriptum redigatur, vocari legem: & Arist. in Rhetor. ad Alexand. in principio definit legem, dicens, *Lex est communis civitatis consensus, qui scriptis præceperit, quomodo unumquodque agendum sit.* Et similia repetit cap. 2. & Cicer. 1, & 2. de Legib. Legem populariter dictam esse, illam, quæ scripto sancit, quod vult. Atque ita Turrec. in cap. *lex*, d. 1. art. 2. simpliciter pronunciat, de essentia legis esse scripturam, ubi alios pro hac sententia refert.

An scriptura sit de ratione legis. Isidor. D. Thomas. Arist. Cicero. Turrec.

9. *Resolutio.*

Sed hoc dubium non potest eodem modo tractari aut definiri in omnibus legibus: ut enim omittamus legem æternam, quæ intra Deum est, & non nisi metaphoricè dici potest scripta: lex etiam naturalis non est scripta, nisi metaphoricè in mente, seu in corde hominum. Inter leges autem divinas positivas, lex vetus Scripturam necessariò requirebat, quia Deus ita voluit illam tradere, & nihil illi addi tanquam pertinens ad divinum jus: & ideo lex illa scripta per antonomasiam dicitur. At verò lex gratiæ non requirit per se, quòd sit scripta in membranis: sed in cordibus. Unde non limitatur ad scripturam, sed antiquior est illa, & sine illa sufficienter promulgata fuit, ut postea videbimus. Hinc ergo evidenter convincitur, scripturam materialem, & externam, de qua est quæstio, non esse de ratione legis. De lege autem humana dicendum est, regulariter, & ordinarie non fieri sine scriptura, quia re vera ita expedit, ut leges sint conspicuæ, & non facilè mutabiles. Et hinc fit, ut ab his, quæ frequentiùs accidunt, sæpe tales leges dicantur per scripturam publicam ferri. Nihilominus tamen in rigore, ac per se loquendo, non est scriptura de essentia legis, ut est communis sententia juris interpretum in rubr. de constit. ubi præcipuè Panormit. & Felin. & pluribus confirmat Selva tract. de benef. c. 22. n. 14. Et ita Castro lib. 1. de lege pœnal. c. 1. in definitione legis sub disjunctione ponit, quòd sit *voce, aut scripto* promulgata, quam disjunctionem ipse non probat, sed ut manifestam supponit. Idemque admittit Turrecr. d. ar. 2. in fine, & dicit posse sumi ex Isidoro. Favet etiam Arist. lib. 10. Ethic. cap. ult. dicens, *Lex est sermo ab aliqua prudentia profectus*, &c. Ratio verò est, quia etiam verbo potest præceptum superioris sufficienter intimari non solùm privatu personæ, sed etiam communitati, si voce præconis sufficienter publicetur, & postea maneat in memoriis hominum, & per traditionem conservetur, & tunc etiam distingueretur talis lex à consuetudine, ut constat. Itaque ex natura rei nihil aliud probari potest; an verò ex jure civili, vel canonico scriptura interdum requiratur ad legis obligationem, postea videbimus.

Panormit. Felin. Selva. Castro. Turrecr. Arist.

CAPUT XII.

Quæ definitio Legis ex dictis conditionibus ejus colligatur.

1. *D. Thom.*

HAnc methodum servavit *D.* Thomas d. q. 90. ar. 4. ubi ex proprietatibus legis, quas tradiderat, definitionem ejus concludit, de qua statim dicam. Aliæ enim traduntur definitiones legis, quas Sot. ibi lib. 1. q. 1. & Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 2. & alii moderni referunt, & rejiciunt. Sed non oportet in hoc immorari, quia re vera non sunt definitiones, sed encomia legis, vel non dantur de lege in communi, sed de aliqua in particulari. Sic dixit Cicer. 1. de Legib. *Legem esse quiddam æternum in mente Dei existens*, & lib. 2. esse *rectam rationem summi Jovis* &c. quæ conveniunt legi æternæ. Iterum verò dixit legem

Sotus. Castro. Cicero.

gem esse *rectam rationem à natura insitam:* quomodo etiam Clem. Alex. dixit, esse *rectam rationem*, quæ conveniunt legi naturali. Arist. autem in Rhetor. ad Alex. dixit, *Legem esse communem civitatis consensum*, &c. & l. 10. Ethic. c. ult. esse *sermonem ab aliqua prudentia profectum*, &c. quæ conveniunt legi humanæ, seu civili. Similia habet Isidorus sæpe allegatus lib. 2. Origin. cap. 10. & lib. 5. per multa capita, quæ referuntur à Gratian. d. 1. & 4. & similia sumi possunt ex variis legibus. ff. eod.

Clem. Alex.
Arist.
Isidor.
Gratian.

2. *Variæ legis definitiones.*

Generalior definitio sumi potest ex Divo Thoma, quæst. 91. art. 2. ubi ait, *Lex est dictamen rationis practicæ in Principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam.* Aliter verò Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. 1. ait, legem esse *voluntatem rectam ejus, qui vicem populi gerit, voce aut scripto promulgatam, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi.* Quæ definitiones proprias opiniones dirimentium includunt, quod vitandum est, quoad fieri possit, quia definitio debet esse quasi primum principium, & fundamentum omnibus commune. Deinde hæc posterior definitio aliqua involvit, quæ vel non sunt in rigore necessaria, vel majori expositione indigerent, ut quòd sit voluntas recta: nam in rigore potest esse non recta simpliciter. Item quòd vicem populi gerat; potest enim esse, vel populus ipse, vel alius, qui non vicem, sed curam ejus gerat. Prior verò definitio solùm convenit legi prout est in animo Principis, cùm tamen in hac materia etiam tractetur de lege externa. Ac propterea Gabriel in 3. dist. 37. art. 1. legem definivit esse *signum definitivum rectæ rationis, dictantis ligari aliquem ad aliquid agendum, vel non agendum:* cui videtur favere Aristoteles suprà relatus in lib. 10. Ethic. dicens, *Legem esse sermonem à quadam providentia profectum.* Sed non oportet definitionem limitare ad solum externum signum. Et præterea tota illa definitio potest multis præceptis, seu signis adaptari, quæ propriè leges non sunt. Denique idem est de aliis similibus definitionibus quæ videri possunt in Gersone 3. par. tractat. de vita spiritu. lect. 10. & p. 1. tract. de orig. juris & legum.

D. Thom.
Castro.
Gabr.
Arist.
Gerson.

3. *D. Thom.*

Quapropter definitio, quam D. Thom. colligit d. art. 4. frequentiùs recepta est, scil. *Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.* Et ferè eandem habet Alexand. Alens. 3. par. q. 26. memb. 4. In qua in primis loco generis ponitur *ordinatio rationis*, quæ vox activè, non passivè sumenda est; subditi enim ordinantur per legem: ordinatio autem activa est à legislatore, & ille actus, quo ordinat, appellatur ordinatio activa, quæ à ratione proficisci debet, & ideo dicitur ordinatio rationis. Hæc autem vox (quidquid sit de particulari mentione auctorum) ex se non limitatur ad actum intellectus, vel voluntatis: nam in utroque potest esse ordinatio, & illa, quæ est voluntatis, dici potest rationis, vel quia ipsa voluntas potentia rationalis est, vel certè, quia recta ratione dirigi debet, præsertim in lege ferenda. Potest etiam vox illa, & interno actui, & externo etiam accommodari: nam etiam externum præceptum est ordinatio rationis, id est, à ratione dictata. Reliquæ verò particulæ adduntur per modum differentiæ, & in illis virtute includuntur omnes conditiones legis, ut hactenus ex dictis satis constat.

Alexand.

4. *Objectio.*

Dubitari verò potest, quia nihil ibi est, per quod excludatur consilium à ratione legis. Unde aliqui concedunt, consilium sub lege contineri, quod in rigore verum non est, ut supra tetigi, & in sequenti capite iterum dicam. Respondeo ergo, dupliciter excludi consilium per illam definitionem. Quia consilium ut sic, per se non est à superiore, quatenus habet potestatem, & curam in subditos: lex autem debet esse talis ordinatio rationis, quæ hoc modo procedat ab habente curam communitatis, ut in ipsa definitione declaratur, per se enim, ac formaliter intelligenda est. Et eodem modo excludenda est oratio, seu petitio ab hac ordinatione rationis: hæc enim tria, præceptum, consilium, & petitio in hoc conveniunt, quòd per illa omnia ordinatur, seu dirigitur unus ad operandum per rationem alterius; & ita omnia illa possunt dici ordinatio rationis; sed differunt. Nam petitio per se est inferioris ad superiorem, licet possit exerceri inter æquales, & aliquando à superiore circa inferiorē, seu non quatenus talis est: imò in eo quodammodo se submittit alteri, ut suprà dixi. Consilium autem per se est inter æquales, & si aliquem excessum indicat in consulente, est solùm in sapientia, non in potestate. Lex autem per se est à superiore circa inferiorem, quod in definitione significatur; ita ergo sufficienter excluditur consilium à ratione legis. Et præterea genus ordinationis intelligi debet de efficaci ordinatione, quæ vim habeat cogentem, ut Arist. dixit, & hoc videtur etiam determinari per particulam, *promulgata*, quia consilio non convenit proprie promulgari: nam hæc vox indicat ordinem ad obligationem inducendam, in quo maximè differt consilium à lege.

Solutio, & differentia inter legem & consilium.

Tandem videtur obstare illi definitioni, quia potest Prælatus ordinare subditos secundùm rectam rationem ad aliquid agendum, sufficienter proponendo communitati voluntatem suam, & nihilominus non ferre legem, quia non includit præceptum perpetuum, & stabile, quod diximus requiri ad rationem legis: unde tota illa definitio convenit præcepto communitati promulgato, etiamsi ad diem tantum propositum sit. Ad quod dico breviter, vel D. Thomam latiùs sumpsisse legem, & sub illa comprehendisse omne hujusmodi præceptum, vel certè, particulam primam ita intelligendam esse, ut *ordinatio rationis* pro illa tantùm, quæ stabilis, ac duratura est, sumatur. Unde posset fortasse breviùs ita definiri: Lex *est commune præceptum, justum, ac stabile sufficienter promulgatum.* Illud enim genus posuit etiam D. Thom. q. 96. art. 1. ad 2. & Jureconsultus l. 1. de legib. & per illud excluduntur præcepta particularia: per alias verò particulas indicantur omnia, quæ in lege desiderari possunt, ut facilè patet consideranti ex his quæ diximus.

Solutio.
Auctoris definitio.
D. Thomas.

CAPUT XIII.

Utrùm effectus à Lege intentus sit facere subditos bonos.

1.

EXplicando naturam legis ferè omnes ejus causas declaravimus. Primò efficientem, quia esse debet ab eo, qui potestatem, & jurisdictionem habeat. Deinde materialem quasi subjectivam, quia esse debet in intellectu, aut voluntate, vel in quacunq; re, quæ signum illius voluntatis possit in se recipere: & materialem quasi objectivam, quia esse debet de re honesta, & circa subditos. Formalem etiam causam exposuimus, declarando modum, quo lex ferri debet, & promulgari. Denique finalem etiam attigimus, cum diximus, legem debere ferri pro communi bono, quia vero finis cum effectu coincidit, non potuit sine illo plene explicari. Hîc ergo incipimus de effectibus tractare, & simul innotescet ampliùs finis legis, qui est probitas, & honestas subditorum, & ideo ab hoc generali effectu incipimus.

2.

Ratio ergo dubitandi esse potest, quia lex divina non habet hunc effectum, ergo multò minus aliæ. Antecedens patet, quia lex divina, ut lex est, non præbet vires, nec juvat ad operandum bonum, ob quam rationem Paulus ad Roman. 3. legem veterem vocat legem mortis: & c. 4. ait, legem iram operari, & c. 5. *lex subintravit, ut abundaret delictum.* Secundò saltem lex civilis non habet facere hominem bonum. propter quod Arist. 3. Polit. c. 3 aliam dicit esse virtutem boni viri, & aliam boni civis: ergo & lex alia: lex ergo civilis facit bonum civē, sed non simpliciter bonum

Rom. 3.
Rom. 4, & 5.
Arist.

num virum. Ratio autem eſt, quia finis civitatis ſolùm eſt hujus vitæ temporalis conſervatio in exteriori pace, & juſtitia, ut ſumitur ex eodem Philoſopho 1. Politic. cap. 2. ad quem finem etiam ordinantur civiles leges; non ergo intendunt veram probitatem morum, quæ facit hominem bonum, ſed ſolùm exteriorem quandam obſervantiam, quæ facit bonum civem. Tertiò ad legem implendam non eſt neceſſarius actus bonus; imò ſæpe per peccatum impletur etiam canonica lex: ſed homo non fit bonus, niſi bonis actibus: ergo obſervantia legis non facit bonum: ergo multo minus lex ipſa.

3. *Finem intentum per legem eſſe facere ſubditos bonos.* Nihilominus dicendum eſt, finem intentum à lege eſſe, facere ſubditos bonos: atque ita hunc eſſe quaſi ultimum effectum legis. Ita docet D. Thom. q. 92. art. 1. quem omnes ſequuntur. Conſonant Ariſt. 2. Ethic. cap. 1. dicens, *legumlatores ipſos cives aſſuefacientes bonos efficere.* Ratio *D. Tho.* D. Thomæ eſt, quia bonum ſubditi in hoc conſiſtit, ut motioni ſuperioris ſubjiciatur, ut ſentit etiam Ariſtot. 1. Polit. cap. ult. movetur autem ſubditus à ſuperiore, mediante lege: ergo per illam efficietur bonus, ſi ei ſubjiciatur. Et confirmatur, quia lex, ut ſit lex, debet eſſe juſta: ut autem ſit juſta, oportet, ut tendat in bonum finem ad bonum commune pertinentem, & per medium honeſtum: ergo qui ſervaverit legem, operabitur circa honeſtum, & propter commune bonum, quantum eſt ex vi legis: ergo ex vi illius bonus fiet. Sed hoc declarabitur meliùs inductione facta in ſingulis legibus, & reſpondendo ad rationes dubitandi.

4. Circa primum ergo argumentum manifeſtum eſt, divinas leges eò tendere, ut faciant homines bonos: nam *Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum,* *Rom. 7.* *& juſtum & bonum*, ut ait Paulus. Quod non ſolùm verum eſt de lege ſcripta, ut contra hæreticos infrà oſtendemus, ſed à fortiori etiam de lege gratiæ, & de lege naturali per ſe eſt evidens: nam prohibet quidquid eſt malum, præcipit autem omnem virtutem unde de illa maxime dictum creditur. *Quis oſtendet nobis bona?* *Pſal. 4.* *ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Denique pro ratione ſufficit, Deum eſſe auctorem alicujus legis, ut certò conſtet ad efficiendos homines bonos datam eſſe. Unde ad omnem Dei legem applicari poſſunt omnes laudes, quas de lege divina proſequitur David toto Pſal. 118. *Pſal. 118.* inter alia. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Nam hoc modo præcipuè lex facit bonos, ſcilicet, dirigendo ad id, quod bonum eſt, & obligationem illud operandi imponendo, cui conſonat illud Pſal. 18. *Lex Do-* *Pſal. 18.* *mini immaculata, convertens animas.* Et infrà, *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.*

5. Eſt autem advertendum, Paulum diſtinguere legem à gratia, quia lex, ut lex, licet oſtendat, quid operandum ſit, per ſe non dat vires ad id exequendum: hoc enim ad gratiam ſpectat. Unde eſt illud Pauli ad Rom. 7. *Video aliam legem in* *Rom. 7.* *membris meis repugnantem legi mentis meæ*, &c. Et infrà, *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* & reſpondet, *Gratia Dei per Jeſum Chriſtum*: lex ergo, ſi multa præcipiat, & vires operandi nō præbeat, quamvis per ſe tendat ad bonum, poteſt eſſe occaſio, ut homo propter fragilitatem ſuam pejor fiat. Atque hic eſt ſenſus Pauli in prioribus locis: nam hæc erat infirmitas legis veteris quòd multa jubebat, & non juvabat, & ideo dicitur, iram, & mortem operatam fuiſſe, non per ſe, vel ex intentione ſua, ſed per occaſionem ab hominibus acceptam. Unde cum dicitur, *ut abundaret delictum*, poſita particula, *ut*, non ſignificat finem, ſed conſequutionem, quod in illa particula, *ut*, frequens eſt, & notandum in Scriptura. Ponitur autem ad denotandum, effectum illum prævium eſſe à Deo, & ex ſpeciali providentia permiſſum, ut homines ſuam fragilitatem, & neceſſitatem divinæ gratiæ, ac redemptionis Chriſti cognoſcerent.

6. Circa ſecundum de lege civili aliqui Thomiſtæ exiſtimant propterea D. Thomam addidiſſe, *Opinatio aliquorum Thomiſtarum circa effectum legis, faciendi ſcil. bonos ſubditos.* *legem facere bonum, vel ſimpliciter, vel ſecundùm quid:* quia lex civilis, licèt non faciat bonum virum, quod eſt eſſe bonum ſimpliciter, facit bonum civem, quod eſt eſſe bonum ſecundùm quid. Sed advertendum eſt, illud *ſecundùm quid* dupliciter accipi poſſe: uno modo, ut diſtinguitur bonum in aliquo genere, v. g. ſcientiæ, vel artis à bono morali, ſeu honeſto, quod vocamus bonum ſimpliciter: alio modo ſumi pôteſt, prout intra ipſum genus honeſti bonum unius tantum virtutis eſt ſecundùm quid, reſpectu collectionis omnium virtutum, quomodo temperatus, ſi non ſit bonus, vel juſtus, dicetur bonus ſecundùm quid. D. Thomas ergo ſine dubio loquutus eſt in priori ſenſu, adeo ut dixerit, leges latronum ſi ſerventur, facere bonos latrones, & idem eſt de lege militiæ & cujuſlibet artis: ſed illæ leges non ſunt leges ſimpliciter, ſed ſecundùm quid, ut ex principio materiæ conſtat. Unde leges civiles, quæ ſimpliciter leges ſunt, re vera non tantùm faciunt *Leges civiles non ſolùm bonos civiliter, ſed moraliter cives efficiunt.* bonum ſecundùm quid in illo ſenſu, ſed ſimpliciter, quia bonum morale & honeſtum intendunt. Ita profitetur Jureconſultus in l. 1. ff. de juſt. & jur. dicens, *Juſtitiam colimus, licitum ab illicito diſcernentes, bonos non ſolum metu pœnarum, ſed etiam ex horſatione præmiorum efficere cupientes.* Idem ſentit Ariſt. 3. Polit. c. 4. dicens finem civitatis eſſe *bene vivere*, & *honeſtatem aliquam participare*, & c. 6. ait; *De virtute, & vitio publicè cogitant quicumque curam habent bene inſtituendi civitatem*, & 1. Politicor. cap. ultim. dicit, *omnes cives debere eſſe participes virtutis moralis, quantum opus eſt.* Tamen in Principe requirit virtutem ſimpliciter, utiq; in ſecundo ſenſu poſito, i. e. collectionem omnium virtutum, quia in omnibus debet præcipere.

7. *Ratio a priori.* Ratio autem à priori eſt, quia finis humanæ reipublicæ eſt vera felicitas politica, quæ ſine moribus honeſtis eſſe non poteſt: per leges autem civiles dirigitur in eam felicitatem, & ideo neceſſe eſt, ut illæ leges ad bonum morale per ſe tendant, quod, ut dixi, eſt bonum ſimpliciter. Quando vero Ariſt. bonum civem diſtinguit à bono viro, id facit, quia plus requiritur ad virtutē boni viri, quàm boni civis: quamvis enim virtus boni civis moralis ſit, & honeſta ex ſe, tamen præcisè ſumpta eſt ſecundum quid, ſecundo ſenſu ſupra declarato, & ſola non ſufficit ad conſtituendum ſimpliciter bonum virum. Unde ſi quis ſit ſolitarius, poterit eſſe vir bonus, etiam ſi non ſit bonus civis. Qui autem pars eſt civitatis, non erit bonus ſimpliciter, niſi & vir bonus, & bonus civis ſit, quia bonum ex integra cauſa: poterit autem eſſe bonus civis, licèt non ſit bonus vir, quia eſſe bonum civem, eſt eſſe bonum ſecundùm quid.

8. Atque hinc conſtat à fortiori, leges canonicas facere bonum ſimpliciter in eodem ſenſu: nam ſi illæ tantum ſerventur, non faciunt bonum omnino conſummatum, id eſt, in omni genere boni: quod de quacumque lege in particulari dici poteſt, quia non præcipit *Leges canonicæ faciunt bonos ſubditos ſimpliciter.* omne bonum, ſed partem ejus, præter legem charitatis, quæ virtute omnia complectitur. Atque ita unaquæque lex facit bonum ex parte (ut ita dicam) & in hoc ſenſu facit bonum ſecundùm quid: tota autem collectio legum facit abſolutè bonum. Et hoc ipſum in re cenſuerunt Cajetan. & Soto circa dictum artic 1. quamvis in verbis differre videantur.

9. *Poſſitne lex ſervari per actum malum. D. Thom.* Circa tertium occurrebat diſputatio cum Adrian. & aliis: an peccando moraliter poſſit verè lex aliqua ſervari. Sed de hoc videri poteſt D. Thomas 1. 2. quæſtione 100. art. 9. & 2. 2. quæſtion. 44. articular. 4. & infrà tractando de lege poſitiva diſputabitur, nunc admitto, poſſe legem ſervari per actum malum, non verò quatenus malus eſt, ſed quatenus aliquid boni ex ſuo genere habet, ex quo ſolum ſequitur legem non præcipere ſemper omne bonum loquendo de una lege in particulari, neque ita efficaciter reddere hominem bonum, ut non poſſit ipſe malitiam aliquam admiſcere bonita-

bonitati intenta à lege. Unde quia bonum ex integra cauſa, malum autem ex quocumque defectu fit, ut actus quidem ſit ſimpliciter malus propter circumſtantiam ab homine adjunctam, & nihilominus propter bonam ſubſtantiam, quam habet, ſufficiat ad implendam legem. Deinde dicitur, hîc maximè habere locum vulgatum principium, *Finem legis non cadere ſub legem.* Nam quamvis lex præcipiendo actum bonum ex genere, intendat etiam, ut bene fiat, ut hoc modo poſſit hominem bonum facere, non tamen hoc totum præcipit ſemper, ſed ſolùm actus ſubſtantiam, ideóque per illam poterit impleri.

CAPUT XIV.

Utrùm obligare ſubditos ſit proximus, & adæquatus effectus legis.

1. *Quid ſit proximus effectus legis.*

PRæcipua efficacia legis ad faciendos homines bonos, eſt ejus obligatio, quæ videtur eſſe maximè intrinſecus effectus ejus, & ideo de illa conſequenter tractamus. Ut autem intelligatur quæſtio propoſita, duo termini in titulo poſiti ſunt declarandi. Prior eſt, *proximus*, qui ponitur, quia ſolùm loquimur de effectu, quem lex per ſe ipſa facere poteſt, & hunc vocamus proximum, ut nunc excludamus effectum, quem lex per ſe non facit; ſtatuit autem, ut per hominem fiat, ut eſt, v. g. punitio, & hic dici poteſt effectus remotus legis. Alius verò effectus eſſe poteſt magis remotus, quia licèt ſit intentus à legiſlatore; lex tamen nec illum per ſe facit, nec ad illum obligat ſimpliciter, ſed ad aliquid ejus, ut eſt moralis bonitas ſubditi, de quo agemus in caſibus ſequentibus; nunc de primo tantùm agimus. Alius terminus eſt, *Adæquatus.* *Quid ſit adæquatus effectus legis.* Poteſt enim dici talis effectus adæquatus, vel quia nulla eſt lex, quæ non habet talem effectum, vel quia ille effectus non poteſt eſſe, niſi à lege; vel denique quia lex nullum alium habet effectum. De tertio membro dicemus cap. ſequenti, nunc duo priora ſub illa voce comprehendimus, & ſupponimus eſſe ſermonem de propria lege, & de propria obligatione morali, ut excludamus legem metaphoricam, quæ circa irrationalia, & inſenſibilia verſatur, quæ non obligationem, ſed neceſſitatem inducit per inclinationem, vel inſtinctum naturalem, quæ ad præſens nihil refert. De lege autem propria, & reſpectu rationalis creaturæ, cùm conſtet, non inducere illam neceſſitatem ſimpliciter, dubium eſt, an inducat moralem, quæ obligatio dicitur.

2. *L. legis virtus. Cap. omnis. D. Thomas.* Videtur ergo in primis non poſſe hoc tribui omni legi, ex l. *virtus.* ff. de legib. & cap. *omnis.* diſtinct. 3. cum his, quæ tradit Divus Thomas quæſt. 6. 2. artic. 2. Nam inter leges numerantur permittentes, & punientes; at verò permiſſio opponitur obligationi, juxta illud Pauli 1. ad Corinth. 7. *Hoc dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium*; imò propriè loquendo ea dicuntur permitti, quæ facienda non ſunt; permittuntur enim mala; ergo lex permittens non obligat: non eſt ergo obligatio effectus legis in univerſum. Idem dubium naſcitur ex lege pœnali, quia ad pœnam nemo obligatur propria obligatione: imò ſunt, qui cenſeant quoties lex ſpecialem imponit pœnam, non inducere obligationem. Hic etiam addi poteſt lex favorabilis, qualis eſt privilegium, quod lex appellatur ab Iſidoro in capit. *privilegium.* diſtin. 1. & tamen non obligat: nam unuſquiſque favori ſuo renunciare poteſt, capit. *cum ad monaſterium.* de regular. Denique conſilium etiam inter leges numeratur: nam lex privata vocatur in capit. *niſi cum pridem*, de renunciat. & cap. *commiſſum*, de ſponſal. & tamen non obligat.

1 Corinth. 7.

Cap. privilegium. Cap. cum ad monaſterium. Cap. niſi cum pridem. Cap. commiſſum.

3. Deinde neque in ſecundo ſenſu videtur obligatio adæquatus effectus legis. Primò, quia etiam præcepta privata obligant, quamvis leges non ſint. Imò non tantùm præcepta, quæ ex juriſdictione procedunt, ſed etiam ſine juriſdictione obligare ſolent, ut præceptum parentis ad filium, domini ad ſervos, & Prælati religionis ad ſubditos, etiamſi juriſdictionem non habeat, ut olim erat in uſu etiam in monaſteriis virorum, & nunc in monialibus reperitur. Item obligatio ſæpe oritur ex propria voluntate, ut in voto, promiſſione, & quocunque contractu: non eſt ergo obligatio adæquatus effectus legis in illo ſenſu.

4. *Omnem legem propriam obligationem inducere. D. Thom. Soto. Caſtro. Gratian.* Nihilominus dicendum eſt primo, nullam eſſe propriam legem, quæ obligationem non inducat, id eſt, neceſſitatem quandam operandi, vel non operandi. Eſt communis aſſertio Theologorum cum D. Thoma, quæſt. 92. art. 2. ad 1. & quæſt. 93. art. 2. Soto q. 1. art. 1. Caſtro lib. 1. cap. 1. ad finem, & Juriſtarum in leg. *legis virtus.* & in d. cap. omnis. Et eodem ſenſu dixit Gratian. diſt. 4. ad finem. *Decretum neceſſitatem facit, exhortatio liberam voluntatem excitat.* Similem ſententiam habet ſub nomine conſilii, & præcepti, Hier. l. 2. contra Jovin. circa med. *Ubi conſilium datur, offerentis arbitrium eſt: ubi præceptum, neceſſitas eſt ſervitutis.* Et Ambr. lib. de viduis, circa finem. *Præceptum* (inquit) *in ſubditos fertur, conſilium amicis datur: ubi præceptum eſt, ibi lex eſt, ubi conſilium, ibi gratia eſt.* Et infrá. *Præceptum ibi eſt, ubi eſt pœna peccati*, utique propter neceſſitatem, quam præceptum inducit. Sic etiam dixit Auguſt. in lib. de ſancta Virginitate, c. 14. *Domino præcipienti non obedire damnabile eſt.* & infrá. *Præcepto quiſque non obtemperat, reus eſt, & debitor pœnæ.* Ponderari etiam poteſt, quod ait Greg. lib. 12. Epiſt. 17. & refertur in cap. 1. de donar. *Nobilitas quodammodo ſibi legem imponit, ut debere ſe, quod ſponte tribuit, exiſtimet:* ſupponit enim, legem imponere debitum. Denique Ariſtot. 1. Ethic. c. 9. hac ratione dixit, in lege eſſe vim coactivam, quia licet non omnis lex ſpecialiter pœnam imponat, infert tamen neceſſitatem, ratione cujus homo ſit dignus pœna, ſi legem tranſgrediatur. Ratio autem ſumitur ex dictis de ſubſtantia legis: eſt enim imperium procedens à voluntate efficaci obligandi ejus, qui poteſtatem habet, ſed voluntas efficax ſuppoſita poteſtate, inducit effectum, ergo. Senſus autem, & major declaratio aſſertionis patebit, reſpondendo ad ea, quæ in primo membro objecta ſunt, & ideo illis ſatisfaciendum eſt.

D. Thom. Soto. Caſtro. Gratian. D. Hieron. D. Auguſt. D. Gregor. Ariſtot.

5. *Caſtro. Quænam leges permittentes habeant veram rationem legis.* Circa primum ergo de lege permiſſiva uno verbo reſpondeo cum Caſtro lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. in fine, leges permittentes in tantum eſſe leges, in quantum latenter habent admiſſa præcepta, ſine quibus non poſſet intelligi permiſſio, ut ſpecialiter decreta per legem. Quod ſignificavit Gloſſa in d. leg. *legis virtus*, dum utitur exemplo legis primæ, Cod. de jur. & fact. ignor. Ubi militi permittitur uti exceptionibus poſt ſententiam contra ſe latam, propter ſuam ignorantiam: nam illa permiſſio legis obligat judicem ad tales exceptiones admittendas, & idem eſt in ſimilibus, ut capit. ſequenti latiùs explicabo.

6. *De duplici obligatione conſideranda in lege. Auguſtinus.* Circa ſecundum de lege pœnali adverto, duplicem poſſe intelligi reſpectum in tali lege, unus eſt ad judicem, qui inflicturus eſt pœnam, alius eſt ad reum, qui illam paſſurus eſt. Priori modo dici poteſt lex illa inducere obligationem, & imponere illam judici, puniendi tale delictum ſecundùm menſuram per legem præſcriptam. Juxta illud Auguſt. lib. de ver. relig. c. 31. *In his temporalibus legibus, quamquam de his homines judicent, cum eas inſtituunt, cum tamen fuerint inſtitutæ, & firmatæ, non licebit judicibus de eis judicare, ſed ſecundum ipſas.* Hæc autem obligatio major eſt in ordinariis judicibus, quàm in ſupremo Principe, ut declarat D. Thom. 2. 2. q. 67. art. 4. in omnibus tamen eſt aliqua, præterquam in Deo, qui eſt ſupremus Dominus, & poteſt pœnam prout voluerit relaxare, ſed hoc nihil ad præſens refert.

D. Thom.

7. Circa poſteriorem autem reſpectum advertendum eſt, duas poſſe intelligi obligationes in lege: una eſt ad culpam, quæ ſolet dici in conſcientia: alia eſt ad pœnam. Nam licèt hæc poſterior videatur illam priorem ſuppo-

ſupponere, quia nemo ſit dignus pœna, niſi per culpam: nihilominus controverti ſolet, an lex aliqua inducat poſteriorem obligationem ſine priori, quod ſolùm in quibuſdam legibus humanis habet aliquam dubitationem: nam in divinis certum eſt illud principium: de illa autem quæſtione poſteà dicemus, tractando de lege pœnali. Nunc vel poteſt intelligi aſſertio poſita de obligatione in genere, abſtrahendo ab illis duobus modis: vel meliùs dici poteſt, etiamſi aliqua lex non obliget in conſcientia ad actum, propter cujus tranſgreſſionem pœna imponitur, obligare ſaltem vel ad illum, vel ad ſolvendam, ſeu ſuſtinendam pœnam, & ita neq; illam legem eſſe ſine aliqua obligatione omnino propria. Dixi autem, *Ad ſolvendam, vel ſuſtinendam pœnam*, quia etiam de ipſa pœna quæſtio eſt, an lex per ſe, & immediatè obliget ad illam, quæ non eſt hic tractanda; ſatis enim eſt ad aſſertionem poſitam, quod obliget, ſive ante, ſive poſt ſententiam latam, ſive ad agendum, ſive ad non reſiſtendum, atq; ita ad ſuſtinendam pœnam.

8. *Opinio aſſerentium privilegium non eſſe veram legem. Gloſſa. Caſtro.*

Circa tertium de privilegiis, multi propter illam rationem negant, privilegium eſſe veram legem, ſed aut ſecundùm quid tantum, ut ſentit Gloſſa in d. cap. *privilegium*, aut nullo modo, ut ſentit Caſtro lib. 1. de lege pœnali, cap. 1. Ego verò exiſtimo, ſi privilegium cum proportione ſumatur, non minùs poſſe inter leges computari, quàm permiſſionem. Quæ eſt aperta ſententia D. Iſidori 5. Etym. cap. 19. ut videbimus capite ſequenti. Dico autem, *cum proportione*, quia ſi ſermo ſit de privilegio temporali, vel conceſſo uni perſonæ, ut cum ejus vita finiatur, illud deficit à ratione legis, non præcisè ex eo, quòd privilegium eſt, ſed quia non eſt quid ſtabile, aut firmum, quod diximus eſſe de ratione legis: at privilegium perpetuum conceſſum aut communitati alicui, aut familiæ, ut in ea ſemper duret, propriam rationem legis habet.

Sententia auctoris privilegium eſſe veram legem. D. Iſidor.

9. *De duplici privilegio, & qua ratione utrumque veram rationem legis contineat. Cap. ſi diligenti. L. jus publicum.*

Oportet tamen duplicia diſtinguere privilegia; quædam ſunt conceſſa intuitu alicujus boni communis, quibus privatæ perſonæ renunciare non poſſunt, juxta c. *ſi diligenti*, de foro competenti, & l. *jus publicum*, ff. de pactis, ut eſt privilegium fori, v. g. reſpectu clerici, cui ipſe renunciare non poteſt, quia non intuitu perſonæ ſuæ, ſed dignitatis clericalis conceſſum eſt. Et hoc privilegium propriiſſimè eſt lex, non ſolùm reſpectu aliorum, quibus præcipitur, ut tale privilegium clerico obſervent, ſed etiam reſpectu ipſius clerici, cui præcipitur, ut illo utatur. In illa enim diſpoſitione ſuperioris invenitur perfecta vis obligandi: nihil ergo illi deeſt ad rationem legis. Alia ſunt privilegia conceſſa intuitu privati commodi ipſarum perſonarum, de quibus eſt ſermo in dict. c. *cùm acceſſiſſent.* de probat. & in regula, *quod ob gratiam*, de regulis jur. in 6. Ubi Gloſſa, & alii, Sylveſt. verb. *Privilegium.* Hoc ergo privilegium, ſi comparetur ad ipſum, cui conceditur, ſine dubio non habet rationem legis, ut probat ratio facta, quia non eſt præceptum illi impoſitum, neque obligat illum, cùm poſſit ei renunciare. At vero reſpectu aliorum qui tale privilegium obſervaturi ſunt, veram habet rationem legis: continet enim præceptum perpetuum obligans ad talem immunitatem ſervandam; alioqui valde inefficax eſſet tale privilegium: ergo ſicut de promiſſione diximus, vel etiam de lege punitiva, quatenus obligat judicem, ut tale juſtum nocumentum inferat, ita in præſenti dicendum eſt.

Cap. cùm acceſſiſſent. Gloſſa. Sylveſt.

10. *Gloſſa. Bart. Soto.*

Circa quartum de conſilio, Gloſſa in d. leg. *legis virtus*, propter illud cenſuit, etiam conſilium pertinere ad virtutem legis. Illam tamen communiter reprobant Bart. & cæteri. Soto lib. 1. de juſt. q. 2. ar. 2. eam irridet, quoniam conſilium potiùs condiſtinguitur à præcepto & conſequenter à lege, quod ſentit etiam D. Thomas d. q. 92. art. 2. ad 2. & q. 17. de verit. ar. 3. ad 2. & hæc ſententia in rigore, & proprietate vera eſt, ut ſuprà etiam dixi. Et ratio D. Thom. eſt optima, quia conſilium non requirit poteſtatem ſuperioris, ſed à privato etiam dari poteſt; ergo per ſe non requirit auctoritatem legis.

D. Thom. Conſilium rationem legis non habere ratio à priori oſtendit.

Objici verò poteſt, quia idem D. Th. 1. 2. q. 108. art. 4. conſilia Evangelica ponit inter parter legis gratiæ. Reſpondetur primò, nomine legis interdum comprehendi totam diſpoſitionem, ſeu providentiam legiſlatoris circa gubernationem ſubditorum, & ſic ad illum pertinet non tantùm præcepta dare, ſed etiam conſilia de iis, quæ meliora ſunt; quod obſervavit Chriſtus Dominus in lege Evangelica, & in jure etiam humano, præſertim Canonico ſæpe obſervatur, ut patet in capit. *commiſſum*, de ſponſalibus, ibi, *Tutius eſt.* Et multa ſunt ſimilia jura, ad quæ intelligenda eſt hoc ſæpe neceſſarium. In hoc ergo ſenſu non malè dixit illa Gloſſa legem non tantùm præcipere, ſed etiam conſulere, quamvis revera id non faciat formaliter, ut lex, ſed concomitanter. Addo præterea, quando lex conſulit unum effectum, ſequi alium, nimirum, ut illud opus, quod conſulitur, jure prohiberi non poſſit, nec tanquam malum refutari, & quoad hoc dici poteſt illa lex retinere vim legis, & obligare. Et hoc modo cum majori proprietate dicuntur conſilia Evangelica pertinere ad legem gratiæ tanquam approbata, & ſtabilita per illam. Et hac ratione pro conſiliis Evangelicis damnamus hæreticos, qui paupertatem, aut continentiam reprehendunt tanquam naturæ contrariam. Ita ergo nulla lex eſt, vel diſpoſitio ſuperioris, quæ participet rationem legis, niſi in quantum obligationem inducit.

11. *Objectio. D. Thom. Solutio.*

Cap. commiſſum.

12. *2. Aſſertio obligationem eſſe adæquatum effectum legis.*

Dico ſecundò, Si obligatio propriè & cum proportione ſumatur, ſemper oritur ex aliquo jure, & lege, atque ita in hoc ſenſu dici poteſt hic effectus adæquatus legis. Declaratur breviter. nam in primis neceſſe eſt loqui de obligatione communitati impoſita, quia ſi imponatur privatæ perſonæ, non erit ex lege, & idem eſt, ſi imponatur ad breve tempus, quia tunc etiam deficit conditio requiſita ad legem. Quamvis illæ etiam obligationes, quatenus habent aliquam convenientiam cum obligatione legis in hoc, quòd ab alio habente poteſtatem imponuntur: conſequenter etiam conveniunt cum lege in hoc, quòd ex imperio, ſeu præcepto aliquo proveniunt, maximè quando neceſſitatem in conſcientia imponunt. Imò etiam tunc ab aliqua lege totam vim obligandi accipiunt. Atque ita ſenſus aſſertionis eſt, omnem hujuſmodi obligationem ex lege oriri aliquo modo. Probatur autem primò à contrario ex Aug. 22. contra Fauſt. cap. 27. definiente, peccatum eſſe dictum, vel factum contra legem: nam apertè ſupponit, omnem obligationem ad aliquid vitandum, vel faciendum oriri ex lege. Nam quoties aliquis agendo contra obligationem propriam in conſcientia peccat, agit contra legem: ergo talis obligatio erat ex lege.

D. Auguſt.

13.

Deinde probatur eiſdem exemplis, quæ in contrarium afferebantur, ſcilicet, voto, promiſſione, aut quocumque pacto. nam ex his omnibus non oritur obligatio, niſi ex virtute legis. In illis enim omnibus diſtinguere oportet fundamentum, ſeu proximam materiam obligationis à propria ratione, & cauſa ejus: nam fundamentum conſiſtit in aliqua actione humana: Illa verò ſuppoſita, jus eſt, quod obligat: ſic in voto (& idem eſt cum proportione de reliquis) proximum fundamentum obligationis eſt voluntaria promiſſio: quod autem propriè obligat ad illam implendam, eſt jus illud naturale, ac divinum, *Si quid vovisti Domino, ne moreris reddere.* Et ita etiam Juriſtæ dicunt omnem obligationem, quæ ex contractibus oritur, eſſe naturalem, vel civilem, quia ex jure naturali, ſeu gentium, aut civili oritur, ut ſumitur ex textu cum Gloſſa in l. *cùm ampliùs.* ff. de regul. jur. & l. *ex hoc.* ff. de juſtit. & jur. & ita ſatisfactum eſt ſecundæ parti rationis dubitandi in principio poſitæ.

Gloſſa.

CAPUT

CAPUT XV.

An rectè numerentur quatuor effectus legis, præcipere, prohibere, permittere, & punire, & quomodo ab illa fiant.

1. RAtio dubitandi esse potest, quia obligatio, de qua dictum est capite præcedenti, videtur esse adæquatus, id est, unicus, & totalis effectus legis; ergo supervacanea est hæc enumeratio. Antecedens probatur primò; quia essentialis ratio consistit in imperio: ex imperio autem, ut sic, non sequitur, nisi obligatio: reliqua enim sunt per accidens; ergo secundò declaratur discurrendo per illa membra: nam præcipere, & prohibere formaliter idem sunt solumque materialiter distinguuntur, & ideo superfluum est, illa ut distincta ponere. Assumptum patet, quia prohibitio etiam est quoddam imperium, & præceptum: nam prohibere nihil aliud est, quàm præcipere, ut aliquid non fiat, sicut è contrario præceptum est quædam prohibitio: nam qui præcipit audire Missam, vetat ne omittat; & ideo Isidorus lib. 2. Etym. art. 10. & lib. 5. cap. 19. solam prohibitionem ponit, & omittit præceptum, fortasse, quia præceptum per se non dat bonitatem actui, sed necessitatem, quæ necessitas bene explicatur per negationem omittendi, quam significat prohibitio respectu talis materiæ. Permissio autem, ut sic, non est effectus imperii, sed potius per carentiam imperii, fit. Nec denique punitio est effectus legis, sed esse poterit judicis, vel legislatoris.

Isidor.

2. In contrarium autem est, in primis auctoritas Isidori, qui saltem tres effectus distinxit, & quartum, qui est præcipere, ut clarum supposuisse videtur ex ipso nomine, & ratione legis. Apud Gratianum autem in cap. *omnis.* d. 3. ad textum Isidori adduntur hæc verba, *Divina autem præcipit, ut diligas Dominum Deum tuum.* Quæ verba non sunt in Isidoro, & illa particula *Divina*, ineptè addita est, quia non sola divina lex præcipit, sed etiam alia. Et ideo in Decreto Gregoriano notatur, in multis codicibus non haberi, & sine dubio expungenda est, & legendum, *aut præcipit*, ut sit quædam additio ad numerationem Isidori. Expresse verò illam particulam habet Modestinus in lib. 6. de Legibus, dicens: *Legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, punire.* Atque ita hanc participationem defendit etiam D. Thomas q. 92. art. 2. Eamque ratione declarat, quia actus humani, aut boni sunt, aut mali, aut indifferentes: illis ergo tres effectus legis respondent, qui sunt præcipere bonos, prohibere malos, permittere indifferentes: quibus additur quartus puniendi, tanquam necessarius ad efficaciam legis. De quo discursu plura statim dicemus. Hæc ergo numeratio tanquam doctrinalis, & satis apta ad explicandos effectus per se convenientes legi acceptanda est, & explicanda. Ad illius verò meliorem intelligentiam declarabimus singula membra, & eorum distinctionem, & modum, quo per legem fiunt, quod facile fiet per difficultates propositas discurrendo.

Gratian.

Decretum Gregor.

Modestinus.

D. Thom.

3. Prima, & præcipua erat: quia obligatio est adæquatus, & unicus effectus præcepti, in qua possumus priorem partem admittere, & negare posteriorem, quidquid enim lex operatur, media obligatione, operari videtur, ut probat ratio facta de efficacia præcepti, & hoc modo dici potest ille effectus adæquatus: non tamen unicus, quia mediante obligatione operatur alios, ut ex sequentibus patebit, discurrendo per omnes effectus legis.

Approbatur divisio in quatuor effectus legis.

4. Secunda erat, de distinctione præcepti, & prohibitionis, quæ parvi momenti est. Fatemur etiam in primis utrumque ex illis effectibus comprehendi sub obligatione legis, diverso tamen modo inducere obligationem, & hoc satis esse, ut illa duo priora membra distinguantur. Imò ad hoc distinguuntur, ut delaretur legem non solum posse obligare ad agendum, sed etiam ad non agendum. Per quod etiam traditur vulgaris divisio legis in affirmativam, & negativam, quæ licet fortasse non sit essentialis, sed quasi materialis, nihilominus non est superflua, sed necessaria ad duas illas partes justitiæ explicandas, quas David etiam distinxit Psal. 36. dicens, *Declina à malo, & fac bonum.* Deservitque ad declarandum tum diversos modos obligandi legis, tum etiam diversos modos peccandi contra legem. Nam lex affirmativa dicitur obligare semper, non tamen pro semper, quia ex quo lata est, incipit obligare, & semper obligat, quandiu durat, quia obligatio est quasi naturalis effectus ejus, non tamen pro semper, quia non obligat pro singulis momentis, aut temporibus, sed solum pro certo tempore, pro quo imponit operandi onus. Lex autem negativa obligat semper, & pro semper, quia & ejus obligatio cum illa semper durat, & propter negationem, quam includit pro omni tempore, & qualibet parte prohibitionis suæ obligat, quia negatio omnia destruit, & quia abstinere à malo semper, & pro semper, necessarium est. Ex hac etiam divisione oritur divisio peccatorum in peccatum commissionis, & omissionis: nam peccatum commissionis contrarium est legi negativæ: omissio verò affirmativæ, ut ex materia de peccatis suppono. Atque ita tandem constat, nomen præcepti, seu imperii æquivocum esse: interdum n. significat quasi genus commune ad negativum, & affirmativum præceptum, quomodo diximus in definitione legis, *Esse præceptum commune*, &c. aliquando vero specialiter sumitur pro affirmativo præcepto, & sic distinguitur à prohibitione, & ita ponuntur illa duo tanquam distincti legis effectus.

Psalm 36. Divisio legis in affirmativam, & negativam: differentia inter utramque.

Quæ distinctio sit inter præceptum & prohibitionem.

5. Tertia difficultas erat de permissione, quam D. Thom. ita declarat, ut videatur illam ponere in sola negatione præcepti, & prohibitionis: illa enim permitti dicuntur quæ nec præcipiuntur, nec prohibentur. Additque materiam permissionis esse actus, vel indifferentes, vel parum bonos, & parum malos. Utrumque autem dictam difficultatem habet: Primum quidem, quia (ut objiciebam) illa negatio non est effectus legis, sed potius est effectus negationis utriusque legis tam præcipientis, quàm prohibentis, quia sicut affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis: permissio autem illo modo declarata negatio tantùm est: ergo non est effectus legis, sed negationis legis. Et confirmatur argumento facto in præcedenti capite, quia permissio illo modo non inducit obligationem, nec est effectus ejus; ergo non potest esse effectus legis.

6. Secundum etiam de materia difficile est, primò ex parte actuum malorum, quia licet sint parum mali, non permittuntur lege æterna, & naturali, ut docuit August. lib. 1. de libero arbitrio, cap. 5. & 6. Si verò sit sermo de lege positiva, etiam graviter mali interdum permittuntur, ut sunt fornicatio, homicidium, adulteria, aliqua pacta injusta, & similia. Secundò ex parte bonorum actuum, quia si permissio in sola negatione consistit, aliqui boni actus nec præcipiuntur, nec prohibentur, quia sunt optimi, & ex melioribus bonis, ut Virginitas & similes actus, qui sub consilium cadunt, & in Glossa in d. cap. *legis virtus*, dixit, consilium esse posse effectum legis, & sub permissione comprehendi. Quòd si quis refugiat concedere tales actus esse permissos, sequitur, & non rectè poni permissionem in illa sola negatione, & divisionem actuum datam à D. Thoma esse insufficientem.

Augustinus.

Glossa.

7. Ad explicandum ergo hunc effectum adverto primo, permissionem interdum esse solius facti, interdum juris; prior nullo modo ponitur effectus legis, posterior autem esse potest, quia lex ad jus pertinet, seu jus constituit. Utrumque in Deo explicatur optimè: nam si factum attendamus, Deus multa peccata permittit, quia cum posset impedire, ne fiant, de facto non impedit, nec vult impedire, sed potiùs directè vult illa permittere, id est, finere, ut fiant. Attendendo autem

Duplex genus permissionis, juris scilicet, & facti.

autem ad jus, Deus nullum peccatum permittit, quia nullum non prohibet, neque ullum impunitum relinquit, quomodo dixit Aug. ſuprà, legem æternam nullum peccatum permittere. Igitur permiſſio facti non includit negationem prohibitionis, ſed meram negationem impedimenti, ſeu operis, quo poſſit efficaciter impediri effectus permiſſus; permiſſio autem juris, de qua in præſenti eſt ſermo, includit negationem prohibitionis, & præcepti, ut D. Thomas dixit. Secundò, hæc permiſſio juris conſiderari poteſt, vel ut conſiſtit in mera negatione præcepti & prohibitionis, vel quatenus in aliquo poſitivo præcepto fundatur, quia nimirum per legem aliquam poſitivam talis promiſſio decreta eſt, & ſtabilita. Sicut enim in Deo quoad permiſſionem facti, aliud eſt permittere, aliud eſt velle permittere; ita in ordine ad jus, aliud eſt permittere purè negativè, aliud per legem poſitivam de permiſſione ſtatuere.

Auguſt.

8. *Permiſſionem negativam non eſſe proprium effectum legis aſſeritur.*

Dico ergo permiſſionem merè negativam, quæ reſultat ex ſola negatione utriuſque præcepti affirmativi, & negativi, non eſſe proprium effectum legis; ut verò per aliquam poſitivam legem decernitur, ſic eſſe ſpecialem effectum legis. Prior pars videtur probari ſufficienter ratione facta, quia ad illum modum permiſſionis non eſt neceſſarium ferre legem aliquam, ſatis enim eſt non ferre legem prohibentem. Item permiſſio illa non eſt ex poteſtate legiſlativa: nam interdum actus talis eſt, ut nec prohiberi poſſit, nec præcipi: ergo negationes illæ tunc non ſunt effectus talis poteſtatis, quia non ſunt (ut ſic dicam) ex voluntate etiam indirecta legiſlatoris, ſed ex ſe tales ſunt. Ergo nec permiſſio illa eſt effectus poteſtatis legiſlativæ: ergo neque legis. Denique illa negatio nullam propriè habet cauſam, ſed ex ſe talis actus permiſſus eſt, dum non prohibetur. Sicut non propriè dicetur Deus eſſe cauſa negationis eſſendi, quæ intelligitur in re poſſibili nunquam futura: ſed ex ſe habet, quòd ſit nihil, quia illa nihil eſt, niſi creetur: quòd autem ſit nihil non habet à Deo, ſed ex ſe: ſic ergo actus ex hoc præciſè, quòd non prohibetur, nec præcipitur per legem, non habet à lege, quòd ſit permiſſus, ſed id habet ex ſe: ut ergo ſit propriè permiſſus per legem, oportet, ut ipſa permiſſio ſtabiliatur, & firmetur aliquo decreto, & voluntate legiſlatoris: & tunc rectè dicitur actus permiſſus poſitivè, & ſimiliter permiſſio illa habet ſpecialem modum, ratione cujus dicatur effectus legis. Et ita etiam manet ſecunda pars aſſertionis declarata, & confirmata, quam ita profectò intellexit Iſidor. ut ſtatim oſtendam.

9. *Permiſſio ſimpliciter dicta regulariter ſolum verſatur circa malos actus.*

Ut autem magis conſtet, de qua permiſſione ſit ſermo, oportet ultimo notare permiſſionem ſimpliciter dictam attribui ſolere malis actibus, & de illis maximè, ac regulariter intelligi, præſertim quando Deo tribuitur: dicitur enim Deus permittere peccata; reliquos verò actus non tantùm permittere, ſed etiam velle, aut ordinare. Nihilominùs tamen aliquando accipitur etiam in bonam partem. Sic enim dixit Paul. 1 Corinth. 7. *Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium*, id eſt, permittendo, non præcipiendo; loquebatur autem de actu matrimonii, qui malus non eſt. Unde à fortiori dici poterit permiſſio de actibus indifferentibus. Utroque ergo modo ſcilicet in bonam & malam actionem poteſt permiſſio eſſe effectus legis. Imò Iſidor. apertè loquutus eſt de permiſſione rei bonæ: nam adhibet exemplum hujus permiſſionis, dicens, *Omnis lex aut permittit aliquid, ut quòd vir fortis petat præmium*: nam illud verbum *petat*, ibi non dicit imperium, ſed permiſſionem: conſtat autem illam permiſſionem eſſe rei bonæ. Sic etiam Gloſſa in cap. *qui partem*, 55. d. ubi in textu de his, qui partem digiti, vel aliam ſimilem particulam corporis, non voluntate, ſed caſu amiſerunt, dicitur, *Hos canones præcipiunt clericos fieri*: Gloſſa rectè exponit, id eſt, *permittunt*, quia illud non eſt imperium, licèt de re bona ſit.

Permiſſio etiam aliquando verſatur circa actus bonos & indifferentes. Iſidor.

Gloſſa.

10. *Auctor imperf.*

Sic etiam in cap. *hac ratione*, 31. q. 1. dicitur, Apoſtolos præcepiſſe ſecundas nuptias, id eſt, permiſiſſe, verum eſt, illa verba eſſe Auctoris imp. in Mat. Hom. 22. qui non bene ſenſit de ſecundis nuptiis, & ideo permiſſionem ibi accipit in malam partem: unde de hujuſmodi permiſſione ſubjungit, *Aliud eſt præcipere, aliud permittere: quod nos præcipimus, ſemper placet; quod autem permittimus, nolentes permittimus, quia malam voluntatem hominum in totum prohibere non poſſumus.* Quæ doctrina vera eſt de permiſſione mali, & ſtatim nobis deſervit: tamen malè applicatur ad illud exemplum de ſecundis nuptiis poſt mortem prioris conjugis: nam illæ bonæ ſunt, & non præcipiuntur propriè, quia nemo ad illas obligatur, & ita rectè ibi præceptum pro permiſſione boni interpretamur. Sæpius verò dicuntur leges permittere aliqua mala, ſicut leges civiles permittunt meretrices, & maritum occidere uxorem inventam in actuali adulterio, & contrahentes ſe decipere infra dimidiam, &c. Sic etiam multi intelligunt verbum Chriſti Matth. 19. *Ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis Moyſes dimittere uxores veſtras*, ut ſuprà imperf. exponit, & Ambr. lib. 8. in Luc. c. 16. & Hier. Matth. 5. & 19. & quamplures Scholaſtici. Alii verò intelligunt de diſpenſativa permiſſione; per quam actus redditur non malus, licèt non præceptus, quod eſt probabile, non pertinet tamen ad hunc locum id diſcutere: ſatis enim eſt, quod in illo etiam ſenſu permiſſio dici poteſt effectus legis.

Matth. 19.

Auctor imperf.

Ambroſ.

Hieron.

11.

Omnibus autem his modis hic effectus non eſt purè negativus, ſed aliquid poſitivum circa negationem operatur, diverſo tamen modo. Nam quando permiſſio dicitur de actu aliàs bono, non ſolùm non prohibet illum: ſed etiam cùm ſit bonus, dat poſitivam facultatem, ſeu licentiam, vel jus aliquod ad illum. Idem contingit in exemplo poſito ab Iſidoro: cùm enim lex dicit, *Vir fortis petat præmium*, non ſolum negativè permittit, ſed dat tali ſpeciale jus ad poſtulandum tale præmium, & ad laborandum in ſpe illius, in virtute virtualis promiſſionis ejuſdem legis. Atque hoc modo lex concedens favorem, quando non præcipit illum acceptare, ſed liberum relinquit illi renunciare, permiſſiva dicitur juxta modum loquendi Iſidori: quamvis non tantùm negativè diſponat, ſed aliquid poſitivè concedat. Quando verò lex permittit malum, in quo vel diſpenſare non poteſt, vel non diſpenſat, licet non tribuat jus (ut ſic dicam) tribuit ſaltem impunitatem apud homines, quæ continet morale jus non parvi momenti. Interdum etiam (ſi ſit lex civilis) concedit, vel negat actionem, in judiciali foro, qui etiam eſt moralis effectus ſatis diſtinctus à ſola negatione prohibitionis. Denique ſi permiſſio ſit ſimul diſpenſativa, eſto non ſit præceptiva, concedit non ſolum impunitatem apud homines, ſed etiam apud Deum, quia concedit immunitatem à culpa, quod longe majus eſt.

12.

Atque hinc tandem intelligitur, quod ſuperiori capite dicebamus, legem permittentem ſemper includere præceptum obligans aliquem, & aliquo modo. Nam licèt non obliget alios, ad quos potiſſimè dirigitur per modum imperii: ut in illo exemplo capit. *qui partem*, verbum illud *Præcipimus clericum fieri*, non obligat mutilatum, ut Clericus fiat, ſed reſpectu illius eſt permiſſio conceſſiva (ut ſic dicam:) obligat tamen Prælatum, ne ob eam cauſam illum repellat. Item in exemplo Iſidori obligat illa lex ad dandum præmium viro forti petenti, quando ſecundùm legem petit, & nihil eſt, quod rationaliter impediat. Quando verò permiſſio eſt alicujus mali, obligat judicem ne propter illud puniat, quia hoc prohibet talis lex, & ſic de aliis. Atque ita ſufficienter eſt declaratus hic effectus ſecundùm ſe: quid autem ſecundùm

Cap. qui partem.

Divum

Divum Thomam dicendum sit, in puncto secundo dicam.

13. *Quomodo punitio sit effectus legis.* Quarta objectio erat de punitione, quia non videtur esse effectus legis. Ad quod breviter dico, aliud esse loqui de dignitate, seu reatu pœnæ; aliud de actuali inflictione pœnæ: & utroque modo potest dici pœna effectus legis, licèt diversis considerationibus, & rationibus. Nam lex imponendo necessitatem virtutis, seu honestatis, consequenter facit, ut transgressor legis sit dignus pœna saltem apud Deum, quia suam obligationem lege impositam non observat. Quod locum habet tam in lege naturali, quàm in positiva, divina, vel humana, quia supposita lege actus est inordinatus, & illa dignitas pœnæ intrinsecè sequitur ex malitia actus, etiamsi malitia fortasse fuerit ex occasione legis positivæ. Est tamen differentia in hoc inter legem naturalem, & positivam; quòd lex naturalis, licet faciat, vel ostendat actum esse malum, tamen ut est mere naturalis non taxat modum, vel quantitatem pœnæ: nulla enim ratione intelligi potest hoc fieri sine decreto alicujus liberæ voluntatis. Quia licèt peccatum ex natura sua mereatur fortasse pœnam tantæ gravitatis, vel durationis, tamen quod sit in hac specie mali, vel supplicii, vel quod sit in tali gradu intentionis, in tali loco, & tempore, ex libera aliqua administratione, & providentia pendet. Unde taxatio pœnæ isto modo, aut fit per legem æternam Dei, maximè quoad pœnam vitæ futuræ, aut fit per legem positivam, quoad pœnas, quæ in hac vita, & in humano foro imponuntur. Et olim quidem per legem divinam positivam scriptam fuerunt multæ pœnæ hujus vitæ pro variis delictis præscriptæ: in lege autem gratiæ nullæ sunt pœnæ inflictæ pro hac vita jure divino, ut in materia de censuris, & irregularitate ostendimus. Hujusmodi ergo pœnæ vitæ præsentis per humanas leges civiles, vel canonicas designantur, & eo ipso, quòd pœna est per legem designata, transgressor legis sit reus, & debitor talis pœnæ, & hoc modo dicitur talis pœna effectus legis.

Differentia legis naturalis, & positivæ quoad effectum puniendi.

14. At verò ipsa actualis inflictio pœnæ aliquando fit etiam immediatè per ipsam legem, ut quando lex ipsa secum affert exequutionem per seipsam, ut contingit in legibus imponentibus censuras, irregularitates, aut alias inhabilitates ipso facto, quod etiam non facit lex, nisi imponendo obligationem ab aliquo actu abstinendi, vel aliquid agendi, ut de censuris alibi diximus, & de lege pœnali infrà dicetur. Aliquando verò, & ordinariè solùm infligitur pœna per legem mediatè, & remotè, quatenus in virtute legis aliquis movetur, vel obligatur ad infligendam pœnam. Unde licet hoc modo judex verbi gratia sit propinqua causa pœnæ, vel potiùs minister, qui ex imperio ejus movetur; nihilominus quia lex est quasi primum movens judicem, ideo talis pœna dicitur effectus legis. Dices; ergo omnis actus præceptus per legem, vel omissio actus prohibiti dici poterit effectus legis; quod non videtur verum; nam effectus legis est præcipere, non facere. Respondeo concedendo sequelam cum proportione: nam, ut capite sequenti dicam, effectus legis est facere homines bonos. Unde duplex distingui potest effectus legis, unus, qui immediatè fit ab ipsa, & hoc est præcipere, vel prohibere; alius mediatus, qui est bene operari, vel mala vitare. Et in hoc ferè idem est de effectu punitionis, licèt interdum ipsa executio pœnæ fiat per ipsam legem, ut dictum est.

Objectio.

Solutio.

15. *Objectio.* Dices; ergo etiam peccatum poterit dici effectus legis permittentis, quia licet illa lex immediatè solùm concedat permissionem, vel præcipiat impunitatem, tamen ex illa tandem sequitur executio peccati permissi. Respondeo, negando sequelam: est enim longè diversa ratio, quia lex permittens justa est (ut supponimus;) non est ergo causa peccati, quia neque illud inducit positive, & constat, neque illud intendit, sed impedire majora mala: neque etiam indirectè est causa illius, quia non tenetur illud prohibere, aut punire, quare nec præbet activam occasionem illius, sed solum permittit scandalum passivum. Longe verò aliud est de lege prohibente malum, & præcipiente bonum: nam utraque per se id intendit, & ad id inducit, quantum potest. Imò etiam est diversa ratio de lege puniente, quia licèt absolutè non intendat malum pœnæ, nihilominus ex suppositione culpæ intendit, & præcipit pœnam, & interdum facit illam, ut dixi.

Solutio.

16. *Quinam sint effectus a lege intenti, & qui accessorii.* Atque ex his satis declarati manent dicti quatuor effectus, & modus, quo efficiuntur à lege, vel immediatè quoad obligationem, prohibitionem, aut concessionem, vel mediatè quoad exequutionem, seu punitionem. Constat etiam distinctio, & quasi ordo illorum effectuum inter se. Nam primi duo effectus, qui sunt præcipere, & prohibere, sunt primarii, ac per se intenti, & quodammodo pertinent ad substantiam legis, & in hoc distinguuntur ab aliis duobus, qui sunt veluti accessorii, & adjuncti ad juvandam legem, ut facilius, vel efficacius priores effectus consequatur. Inter se autem distinguuntur duo primi effectus tanquam affirmatio, & negatio, ut declaratum est, & ferè similem oppositionem habent inter se permissio, & punitio; nam prior concedit impunitatem, vel etiam favorem: posterior verò è contrario se habet, ut constat.

CAPUT XVI.

Utrùm omnes leges prædictos effectus efficiant, præsertim peccati permissionem.

1. *Duplex usurpatio nominis lex.* AD hoc explicandum notari potest, legis nomen interdum sumi ut collectivum ad significandum totum aliquem ordinem, seu statum legum: sic enim lex naturalis dicitur tota collectio præceptorum naturalium; lex scripta, vel lex gratiæ significat totum jus divinum positivum antiquum, vel novum; & sic etiam potest accipi lex civilis, & canonica cum proportione; quamvis in communi usu loquendi illa collectio magis significari soleat nomine juris civilis, vel canonici, quam nomine singularis legis. Alio ergo modo lex est determinatum nomen significans indefinitè singulas particulares leges.

2. *Non omnes effectus legis singulis conveniunt.* Loquendo itaque de lege hoc posteriori modo, & magis proprio, certum est non omnes illos effectus convenire singulis legibus, cum aliqui illorum inter se habeant oppositionem. Itaque in primis lex prohibens non est præcipiens, nec è converso: nam, ut dixi, illi duo effectus distinguunt quasi duas species præceptorum habentium inter se oppositionem quasi contradictoriam ex parte materiæ. Nec refert, quòd interdum dicitur lex præcipiens actum prohibere omissionem: nam illa prohibitio in affirmationem reducitur, quia est negatio, quæ in negationem cadit, scilic. in omissionem: & ita duæ negationes affirmant. Neque etiam obstat, quòd lex præcipiens actum tali tempore faciendum, virtute prohibet habere propositum, aut voluntatem non faciendi eundem actum pro illo tempore, sive talo propositum in eodem tempore, sive prius habeatur; semper enim erit legis violatio, sicut etiam lex prohibens aliquem actum, præcipit interdum actum positivum voluntatis, vel externum, si necessarius fuerit ad vitandum actum prohibitum, ut lex non fornicandi, aliquando obligat ad habendum positivum propositum non fornicandi, si necessarium sit ad vincendam rationem illi legi contrariam, vel obligat ad fugiendas occasiones, &c. Hæc (inquam) non obstant, quia sunt solum per quandam consequutionem, in quantum lex aliquid imperans, consequenter obligat ad ea, quæ necessaria sunt ad id, quod primariò est imperatum. Illa autem duo membra distinguuntur ex rebus, quas per se primo imperant, quæ sunt agere, vel non agere, & ita nunquam possunt coincidere in eandem legem.

3. *Effectus puniendi quomodo semper conjungitur cum omni lege.*

Sic ergo primi duo effectus non conveniunt singulis legibus. Tertius autem qui est punitio, semper conjungitur aliquo modo cum singulis legibus, & cum primis duobus effectibus, saltem quatenus omnis legis transgressio de se, & per naturalem consequutionem facit dignum pœna, ut dictum est; non tamen omnis lex imponit specialem pœnam, ut per se constat, sed hoc est proprium aliquarum legum. Et quia pœnæ taxatæ pro vita futura pertinent ad forum Dei, de illis non agimus, quia nobis in particulari ignotæ sunt. Propriè ergo tribuitur hic effectus aliquibus legibus humanis, quæ speciales pœnas imponunt, & ideo pœnales dicuntur, de quibus infrà specialem sermonem instituemus. Quartus denique permissionis effectus multò minus convenit singulis legibus: imò rarus est, & paucæ sunt leges, quæ ad permissionem tantum concedendam ferantur, ut per se constat.

4. *Legi sumptæ collectivè omnes effectus legis conveniunt.*

Loquendo autem de lege in priori significato collectivo, sic omnes hi effectus possunt omnibus, & singulis legibus attribui, præsertim si permissionem accipiamus in illa amplitudine, in qua ab Isidoro, & à D. Th. sumpta est. Quod ideo dico, quia in permissione est aliqua difficultas: nam de cæteris tribus effectibus satis ex dictis constat in omni ordine legum habere locum. Nam in omni ordine legum est necessarium aliquid præcipere & vetare, & cum omni lege est conjuncta vis cogens, qua faciat transgressores reos pœnæ. Illis ergo effectibus omissis, quod ad permissionem attinet (ut à clarioribus incipiamus) de legibus civilibus constat multa permittere, sive concedendo bona, seu privilegia, sive permittendo peccata: hoc enim non est contra justitiam talis legis humanæ, quia non spectat ad illam, nec ad finem ejus, cohibere, vel punire omnia vitia, ut tradidit Aug. 1. de liber. arb. c. 5. & 6. & infrà videbimus, & exempla sunt in superioribus sufficienter posita. *August.*

5. *Lex permissiva per modum concessionis, & dispensationis non supponens culpam in jure canonico sæpe reperitur. Cap. qui partem.*

De legibus autem canonicis clarum est, inveniri in jure canonico leges permissivas aliquarum rerum, quæ non includunt culpam, sed concessionem per modum dispensationis, non obstante aliquo defectu naturali, vel morali jam præterito, ut dictum est de casu cap. *qui partim.* d. §. Idem dici potest de canonibus permittentibus aliquem neophytum ordinari, vel conversum ab hæresi aliquando in honoris gradum restitui, & similibus. De permissione autem positiva peccati non videtur solere fieri per jus canonicum. Dico autem positiva, quia negativè infinita sunt peccata, quæ permittuntur jure canonico, id est, quæ non prohibentur, aut puniuntur speciali jure canonico, sed relinquuntur suæ naturæ: sed jam diximus hunc modum permissionis non esse proprium effectum legis. Non videntur autem jura canonica positivè disponere de aliquo vitio in particulari, ut non puniatur per Ecclesiæ Prælatos, aut quòd impunè permittatur, quia hoc non videtur consentaneum fini illius juris, qui est integra salus animarum, & ideo videntur relinquere prudentiæ Prælatorum vel correctionem, vel tolerantiam eorum peccatorum, de quibus jura canonica nihil disponunt, & ita propria permissio positiva peccati non videtur esse effectus legis canonicæ.

6. *Lex divina Evangelica non continet leges aliquas permissivas, præcipue peccati.*

Unde à fortiori constat non inveniri talem permissionem in lege divina gratiæ, in qua pauca sunt positiva præcepta pertinentia ad ritus essentiales sacrificii, & Sacramentorum novæ legis, & ad unitatem fidei magis explicitæ, & Ecclesiæ universalis sub uno capite. De aliis autem rebus particularibus non continet specialem dispositionem quoad actus virtutum, nedum quoad permissiones peccatorum. Neque dici potest, illa permittere, solùm quia non prohibet, quia non propter talem finem illa specialiter non prohibet, sed quia supponit prohibita ipso divino jure naturali. Loquendo autem de permissione concessiva privilegii aliqui effectus similes possunt huic legi attribui, inter quos numerari possunt singularia privilegia Christianorum respectu infidelium, ut quòd possit conjux fidelis ab infideli discedere, & cæt. Item privilegia Clericorum, & præsertim summi Pontificis. De quibus tamen adverto, hæc non dici propriè permissiones, sed jussa, quia non sunt privilegia personæ, sed fidei, vel dignitatis, & communitatis, & ideo non per modum permissionis, sed per modum præcepti conceduntur, ut, Deo dante, in materia de Ordine, & Hierarchia Ecclesiastica latiùs tractaturi sumus. De lege autem veteri controversia est, an illa positivè permitteret aliquod peccatum, & præsertim tractatur de libello repudii. Sed non possunt hæc in particulari discuti in præsenti. Solùm dico id non repugnare justitiæ, & honestati illius legis, nec esse multum alienum ab imperfectione ejus, licèt satis probabile sit, etiam in illa lege non fuisse hunc effectum, quia necessarius non erat, & minùs decuisse videtur. *An lex vetus aliquod peccatum permitteret.*

Tandem de naturali lege (idémque est cum proportione de æterna) certum est, multa bona concedere permissive, potius quàm præceptivè (ut sic dicam) respectu singulorum, quibus talis concessio fit. Ut concessit hominibus divisionem, & dominia rerum: nam posse divisionem rerum facere, & dominia particularia acquirere, de jure naturæ est, non præcipiendo, quia poterant homines divisionem non facere, & particularia dominia non admittere: ergo permissivé. Et ita possunt multa numerari, de quibus dicemus libro sequenti, explicando jus gentium. At verò loquendo de permissione mali culpæ, certum est, nullo modo permitti per naturalem legem: nam lex naturalis prohibet omne malum, & quantum est ex se nullum relinquit impunitum: nam omnis transgressor legis ex vi naturalis juris dignus est pœna. Unde quando D. Thomas d. q. 92. artic. 2. dicit parva mala permitti per legem, potest primò intelligi secundum aliquos, de peccatis venialibus, quæ lato modo permitti dicuntur, quia non sunt contra præcepta naturalia, sed præter illa. Sed hoc non placet, quia omne malum etiam minimum prohibetur lege naturali, & dici potest contra illam licèt imperfectè. Debet ergo illud intelligi non de lege naturali, sed de lege in generali, ut abstrahit à positiva, & naturali: ita enim loquitur D. Thom. de lege in illo articulo, ideoque non omnia, quæ ibi dicit, sunt accommodanda omnibus legibus, sed singula singulis cum partitione accommodata juxta materiæ capacitatem. Sic ergo aliqua lex, scilicet humana & civilis permittit illa parva mala, licèt non omnis lex, quia lex naturalis illa non permittit. Et in hoc sensu parva mala dici poterunt, non tantum venialia peccata, sed etiam quædam mortalia, quæ in ordine ad finem legis civilis parva reputantur, licèt in ordine ad Deum sint magna. *D. Thom.*

7. *De permissionibus quæ in lege naturali, & æterna reperiuntur.*

De indifferentibus autem operibus dubitari potest, an dici possint permitti lege aliqua, quia nulla esse videtur, quæ positivè illa permittit, sed tantum negativè, quia non prohibet, nec præcipit illa, quod non videtur esse satis, ut dixi. Nihilominus dici possunt propriè permitti per legem naturalem, quia lex naturalis non merè negativè circa illa se habet, sed etiam positivè judicat, & disponit talia esse indifferentia, ac proinde ex se non esse dissentanea naturæ rationali, nec per se honesta. Unde etiam talia sunt, ut per quamcumque aliam legem permitti possint. De actibus verò bonis obscurum est, quod ibi Divus Thom. prius ait, legem præcipere omnes actus virtutum: nam hoc nec de una aliqua lege, nec de omnibus simul videtur verum, & patet de operibus consiliorum. Item patet de parvis bonis, de quibus statim idem D. Thomas dicit, solum permitti, & tamen illi sunt actus boni: non ergo omnes actus boni præcipiuntur aliqua lege. Denique obscurum etiam est, cur bona minora dicantur permitti lege naturæ, & non meliora, de quibus etiam dictat lex naturalis, non esse de

8. *An opera indifferentia per legem naturalem permittantur, ac per cæteras.*

de neceſſitate virtutis. Verumtamen prior propoſitio à D. Thoma adducitur ex Ariſt. 5. Ethic. cap. 1. & 2. qui de lege humana loquitur, & ab eodem D. Thom. exponitur infrà qu. 96. art. 3. non de ſingulis operibus virtutum, ſed de actibus omnium virtutum generatim, ſeu indefinitè, & ſic verum eſt, leges præcipere omnium virtutum actus, licèt non præcipiant omnes, & ſingulos actus omnium virtutum: & ita nihil repugnat, eſſe aliquos actus bonos tantùm permiſſos. Hoc autem magis attribuit D. Thom. minoribus bonis, quàm melioribus, quia minora non conſuluntur: majora verò conſuluntur, & quæ talia ſunt, non videntur à D. Thoma ſub his effectibus legis comprehendi, fortè propter rationem in capite ſuperiori inſinuatam.

D. Thomas.

CAPUT XVII.

Utrùm ſint alii effectus Legis præter illos quatuor.

1. INquirimus ſufficientiam prædictæ numerationis. Et ratio dubitandi eſt, quia plures alii effectus ſolent fieri per leges. Primò enim per leges taxantur pretia rerum. Secundò per illas conſtituitur medium in materia virtutis. Tertiò dantur formæ contractibus, teſtamentis, &c. Et conſtituuntur ut eſſentiales, ita ut actus aliter facti non valeant. Ad quem effectum pertinent etiam irritationes contractuum, inhabilitationes perſonarum ad tales contractus vel munera. Quartus eſt mutare dominia rerum. Quintus leges revocare, ſextus favores concedere, & præmia tribuere: non enim minus hoc ad legem pertinet, quàm punitio. *Nam præmio, ut pœna vita moderatur humana*, ut Iſidor. ſuprà dicit.

2. Hanc difficultatem facilè aliqui expediunt, concedendo eſſe alios effectus legis; illos verò quatuor fuiſſe numeratos ut præcipuos, magiſque uſitatos, ac neceſſarios, & quia ex eis facile erat alios intelligere. Quod non habet magnum inconveniens, quia nec Iſidor. nec Jureconſ. nec D. Thomas aſſumpſerunt provinciam tradendi omnes effectus, ſed moraliter, ac doctrinaliter loquuti ſunt. Et ab hoc modo dicendi non longè abſunt Gloſſa, & Bart. in d. l. *legis virtus*, dum dicunt, aliquas eſſe leges, quæ non habent aliquem ex his effectibus; nullam tamen eſſe, quæ non faciat aliquem effectum æquipollentem, & hoc ſatis eſſe. Et eadem ratione concedunt, poſſe aliquam legem non habere aliquem ex effectibus, ſed aliquem alium æquipollentem alicui ex ſuprà numeratis.

3. *Nullam eſſe legem ſine aliquo ex effectibus numeratis, & omnes alios in his contineri ut probabile aſſeritur.*

Satis tamen probabiliter dici poteſt, nullam eſſe legem, quæ non habeat aliquem ex dictis effectibus cum omni proprietate. Et è contrario nullum eſſe effectum legis, qui ſub prædictis non contineatur. Primum probatur ex principio poſito in capite præcedenti, ubi oſtendimus, omnem legem habere vim obligandi: ergo neceſſe eſt, ut omnis lex obliget: ergo vel ad agendum, vel ad non agendum: nam hæc contradictoriè opponuntur, & conſequenter non admittunt medium, & ideo nulla eſt lex, quæ ſaltem quatenus aliquem obligat, non habeat rationem præcepti, aut prohibitionis, licèt ſub aliis rationibus poſſit alios effectus habere.

4. *D. Thomas.* *D. Iſidor.* *Cajet.*

Ut autem probetur altera pars, ſupponenda eſt vulgaris diſtinctio de duplici virtute legis, directiva, & coactiva, quam tradit D. Thomas q. 69. art. 5. & ibi alii. Solent autem hæc verba variè accipi: interdum enim vis coactiva legis dicitur vis obligandi in conſcientia, quomodo loquitur D. Tho. 1. 2. q. 17. art 3. ad 2. dum in hoc diſtinguit conſilium à præcepto, quod conſilium eſt inductio non habens vim activam, i. e. obligativam, & ſic vis directiva eſt communis conſilio: conſiſtitque ſolum in illuminatione, & directione mentis. Ita etiam Cajet. to. 1. Opuſc. q. 2. ſub coactione legis vim omnem ad obligandum includit, & ferè eodem modo loquitur Soto lib. 1. de juſt. q. 6. ar. 7. circa finem. Propriùs verò loquendo, in ipſamet lege duo effectus, & conſequenter quaſi duæ virtutes diſtinguuntur: alia obligandi in conſcientia, quæ directiva dicitur, alia ſubjicendi, & obligandi ad pœnam, quæ coactiva dicitur. Nam in legiſlatore utraque poteſtas neceſſaria eſt: directiva, ut imperare valeat, quid agendum, vel non agendum ſit cum neceſſitate quadam pertinente ad honeſtatem morum, quæ dicitur obligatio in conſcientia, ſeu in ratione honeſtatis: coactiva, ut cogere poſſit, ut ſibi obediatur. Et hic eſt communior uſus harum vocum, ut conſtat, ex D. Tho. d. q. 96. a. 5. & aliis interpretib. ibi, & ita illis utemur, quia coactio propriè dicitur de re involuntaria, ut eſt pœna: directio autem legis plus includit, quam conſilium, vel monitionem, ac ſubinde includit obligationem.

Soto. De duplici poteſtate, directiva ſcilicet, & coactiva, quæ comitantur legem.

D. Thom.

5. Poteſtas ergo directiva ſufficienter videtur explicari per actum præcipiendi, & prohibendi propter rationem dictam, quòd hæc contradictoriè opponuntur. Item quia illæ duæ partes juſtitiæ, qui ſunt vitare malum, & facere bonum, ſufficienter comprehendunt totam juſtitiam, ut rectè tradit D. Tho. 2. 2. q. 79. ar. 1. ergo & leges ut obligantes ſufficienter dividuntur per præcipientem, & prohibentem. Ad poteſtatem autem coactivam pertinet moraliter cogere ad obediendum utrique legi, quod fit per comminationem pœnæ. Unde Aug. lib. de correp. & grat. ca. 1. *Dominus* (inquit) *non ſolum oſtendit à quo malo declinemus, & quod bonum faciamus, quod ſolum poteſt legis litera.* Poſtea verò ait hæc non poſſe impleri ſine Spiritu gratiæ. *Quæ ſi deſit* (inquit) *ad hoc lex valet, ut reos faciat, & occidat.* In quo explicat propriam vim coactivam legis. Unde per hæc tria videbatur ſufficienter explicata tota efficacia legis: tamen quia interdum etiam neceſſarium eſt aliquid permittere, quod ſit ſine obligatione, vel coactione reſpectu ejus, cui fit permiſſio: ideo neceſſarium fuit hunc etiam effectum explicare, quia prout fieri poteſt per legem partim à poteſtate directiva, partim à coactiva dependet. Nam ipſamet vis directiva oſtendit, & ſtatuit aliquid eſſe permittendum, & non puniendum ab homine, & ita præcipit ipſam permiſſionem, & cogit ad illius obſervationem, & ita conſtant dicti quatuor effectus, nec apparet neceſſitas multiplicandi alios.

Auguſt.

6. *Ad quem effectum legis pertineat pretia rerum taxare.*

Hoc autem ultimum magis confirmabitur diſcurrendo per alios effectus, qui in principio, in ſecunda parte rationis dubitandi proponebantur. Primus erat taxare pretia rerum, de quo aſſero, pertinere ad effectum præcipiendi, vel prohibendi, aut permittendi, vel certè aliquid de ſingulis includere: ordinariè enim videntur tales leges ferri per prohibitionem, ne talis res pluris vendatur, quàm tanti, vel ne minori pretio ematur quàm tali. Et interdum poteſt utrumque præcipi, ſcilicet, ut res vendatur, & ut tanti vendatur: frequentius verò permittitur venditio: taxatur autem pretium per aliquam prohibitionem, ut dixi. Vel, ſi velimus per modum affirmativi præcepti illud explicare, erit quaſi ſub conditione, ſeu quoad modum actus, non quoad exercitium, ſcilicet, ſi quis voluerit vendere, aut emere tanti id faciat. Nec refert, quòd lex non feratur per propria verba præcepti, ſed per verba, quæ circa materiam verſantur, taxando illam, vel aliquid ſimile, quia, ut dicitur in l. *cum pater.* §. *donationis.* ff. de legar. 2. *Non quæri oportet, cum quo de ſupremis quis loquatur, ſed in quem voluntatis intentio dirigatur.*

cum pater.

7. *Ad quem effectum pertineat conſtituere medium in materia virtutis.*

Secundus effectus erat conſtituere medium in materia virtutis. De quo idem dicendum eſt: nam illud non fit, niſi prohibendo, vel præcipiendo. Ut præceptum jejunii præſcribit hodie medium temperantiæ prohibendo cibos talis qualitatis, & plures comeſtiones ex aliis permiſſis, vel ſi medium affirmativè ſtatuatur, pertinet ad præceptum. Hoc enim modo lex præcipiens audire Miſſam in die feſto, conſtituit in uſu

uſu illius medium virtutis religionis pro tali tempore, quia pro illo facit talem actum eſſe neceſſarium ad honeſtatem illius virtutis, quod non fit, niſi imponendo obligationem talis actus pro tali tempore.

8. *Ad quem effectum legis pertineat formam in humanis actionibus ſtatuere.*

Tertius effectus erat formam in humanis actionibus ponere, ſcilicet, ut fiant tali, vel tali modo, ſub quo comprehendimus irritationem contractuum, & inhabilitationem perſonarum, vel ad illos ſimpliciter, vel ad illos tali, aut tali modo faciendos, vel ad talia munera, &c. De quo effectu generatim dici poteſt ſub præcepto comprehendi, quatenus lex dat formam actibus, & ſub prohibitione, quatenus illos irritat. Sed hoc poſterius habet difficultatem, quia ad irritandum non ſufficit prohibitio, etiam directa, ut ſuo loco dicetur; ergo irritatio dicit ſpecialem effectum à prohibitione diſtinctum. Nam prohibitio, ut ſic, non tollit abſolutam poteſtatem faciendi actum, ſed facit, ne liceat: at irritatio privat poteſtate faciendi valide actum; eſt ergo effectus diſtinctus. Et ideo addi poteſt, irritationem eſſe quidem diſtinctum effectum à prohibitione; ſemper tamen adjungi prohibitioni, & habere rationem pœnæ, vel ejuſdem prohibitionis violatæ, vel alterius culpæ. Verumtamen licèt hæ irritationes, vel inhabilitationes ſæpe inferantur per leges in pœnam, per ſe tamen non ita eſt: nam inhabilitatio ſacerdotis ad matrimonium non eſt pœna, nec irritatio matrimonii ſine parocho, & teſtibus, & ſimilia. Dici aliter poteſt, hunc effectum eſſe ſpecialem, & diſtinctum ab illis quatuor; tamen eſſe ſpecialem legis humanæ, & ideo non aſſignari. Sed hoc non ſatis facit: tum quia, qui diſtinguunt, & numerant illos quatuor effectus, præcipuè loquuntur de lege humana: tum etiam quia fortè aſſumptum non eſt verum, & non eſt parum controverſum, an lex naturalis, vel divina interdum irritet actus, vel inhabilitet perſonas ad illos, quod poſtea videndum eſt.

9. *Effectus irritandi vel inhabilitandi ad legem prohibentem vel præcipientem pertinet.*

Dicendum ergo eſt, hunc effectum irritandi, vel inhabilitandi ſub prohibitione, vel præcepto contineri. Duobus enim modis fieri poteſt irritatio, ſcil. præſcribendo formam eſſentialem, ſine qua actus non valeat, vel prohibendo omnino actum. Primus ſpectat ad poteſtatem, quam lex habet ad taxanda pretia rerum: nam ejuſdem rationis ſunt præſcribere modum in tranſlatione, acquiſitione, vel amiſſione rerum: hæc autem omnia fiunt percipiendo ſaltem modum operandi, vel prohibendo alios modos, ut declaravi. Secundus autem modus ad prohibitionem ſpectat. Quia legiſlator habet poteſtatem prohibendi non ſolùm actum, ſed etiam valorem actus: unde irritatio dici poteſt ſpecialis, & quaſi duplicata prohibitio, quia non tantum actum, ſed etiam valorem ejus prohibet, & ad idem reducitur inhabilitatio perſonæ: nam eodem modo fit.

10.

Objici verò poteſt, quia ſunt quædam leges, quæ irritant actum, & non prohibent illum directè, ut dixi in lib. 2. de Juram. c. 24. Item quia prohibitio directe ſit de actu poſſibili, ac ſubinde relinquitur in abſoluta poteſtate illius, cui fit prohibitio: irritatio autem aufert poteſtatem valide faciendi: ergo non eſt prohibitio, ſed effectus alterius rationis. Sed reſpondetur, irritationem ſub prohibitione comprehendi, ſive actus omnino caveatur, ſive ſolùm ſtatuatur, ne valide fieri poſſit, quia ſaltem neceſſe eſt prohibere actum ut formaliter talem, ſcilicet ut matrimonium, vel teſtamentum, quia prohibere valorem actus, eſt prohibere, ne ſubditi poſſint talibus actibus uti ut validis. An verò hæc prohibitio, quando eſt per leges civiles, ſemper obliget in conſcientia, poſtea videbimus. Aliter etiam poteſt hic effectus explicari, ut dicam in puncto ſequenti.

11. *Ad quem effectum legis pertineat mutare dominia rerum.*

Quartus effectus erat, mutare dominia rerum, ut fit in lege præſcriptionis, &c. Ad quam dici poteſt etiam hunc effectum reduci ad præceptum: nam lex præcipit hunc eſſe dominum, & non illum: præcipit autem faciendo, quia aliàs non poſſet efficaciter præcipere. Addi vero poteſt, probabile eſſe hunc effectum, & ſimiles (licèt legibus firmentur, & ideo ferendo leges fieri ſoleant) formaliter non fieri per legem ut lex eſt, quia auferre, vel dare dominium non eſt præcipere, ſed eſt quaſi donare, vel operari. Item quia videtur eſſe à poteſtate diverſæ rationis: nam in Principe, vel republica non ſolùm eſt poteſtas propria juriſdictionis ad imperandum, & puniendum, ſed etiam eſt poteſtas ſupremi diſpenſatoris, & adminiſtratoris bonorum reipublicæ. Lex ergo cum ſuis propriis effectibus procedit à poteſtate juriſdictionis: transferre autem dominia, vel impedire illa, & ſimilia pertinent ad bonorum adminiſtrationem, & ad poteſtatem dominii alti, quod dicitur eſſe in republica. Et hac poteſtate formaliter utitur Princeps, quando ſtatuit, ut per præſcriptionem acquiratur dominium ab uno, & amittatur ab alio: ipſe enim ſua ſuperiori poteſtate, & voluntate de facto confert dominium, quod certè formaliter non eſt præcipere, ſed agere, & quaſi donare. Tamen non ſit ſine præcepto, quia oportet, ut modus acquirendi lege præſcribatur, & ut facta acquiſitione poſtea firma, & illæſa conſervetur, & ideo hic effectus tribuitur legi, licèt, ut dixi, formaliter diverſus ſit, & ideo fortaſſe inter effectus legis, ut talis eſt, non numeratur. Quæ doctrina ad effectum etiam irritandi applicari poteſt.

12. *Ad quem effectum legis pertineat legis revocatio.*

Quintus effectus erat de revocatione legis, ſed hic non habet difficultatem, quia revocatio legis, non eſt legiſlatio, ſed potiùs ablatio, ſicut diſpenſatio legis, vel interpretatio, aut moderatio non ſunt effectus legis, ſed alii actus qui circa legem ipſam fiunt. Quòd ſi interdum abrogatio unius legis fit per aliam, tunc lex nova habebit ſuos proprios effectus, quos per ſe intendat, aut faciat: ablatio autem alterius eſt quid conſequens, ſicut generatio unius eſt corruptio alterius, vel certè ſi nova lex directè imperat, ne prior ſervetur, nec pro lege habeatur, tunc illa abrogatio pertinebit ad prohibitionem quandam, & ſub illo effectu legis continebitur.

13. *Favores, ſeu præmia ad legem permiſſivam pertinet.*

Sextus effectus erat favores concedere, & præmia conferre. Sed de favoribus jam vidimus, ex mente Iſidori ſub permiſſione comprehendi. Dico etiam idem eſſe de favoribus, quod de privilegiis: nam ſi conſiderentur reſpectu ejus, cui fiunt, non ſunt effectus legis, ſed alterius poteſtatis donandi, vel diſpenſandi jura reipublicæ: ſi vero conſiderentur ex parte aliorum, quibus favor ille præſtandus eſt, vel privilegium ſervandum, ſic continetur ſub præcepto, aut prohibitione, juxta dicta in cap. 13. De præmio verò dixit Caſtro ſuprà, ſub pœna comprehendi, & ſubintelligi. Juxta mentem autem Iſidori videtur ſub permiſſione comprehendi, quia petitionem præmii ponit expreſſe ſub permiſſione. D. Tho. autem non putat, hunc eſſe effectum legis, quia non requirit poteſtatem ſuperiorem, ſed poteſt à quolibet fieri, unde æquiparat illud conſilio, quod etiam non requirit legis auctoritatem, & ideo etiam non eſt effectus legis. Et hæc ſententia mihi placet. Addi verò poteſt, pœnæ adjectionem eſſe multò frequentiorem in legibus, quàm promiſſionem præmii, quia eſt, moraliter loquendo, magis neceſſaria; homines enim majori ex parte pravi ſunt ad malum, & ſuis ducuntur cupiditatibus, & ideo frequentiùs timore pœnæ coerceri debent. Unde etiam judices, & cuſtodes legum ordinariè magis obligantur ad puniendos legum tranſgreſſores, quàm ad conferendum præmium obſervantibus illas, & propterea meritò inter legis effectus, potiùs pœna, quàm præmium conſtituitur.

Caſtro.

D. Thom.

CAPUT XVIII.

An viatores omnes legi ſubjecti ſint, & illa obligentur.

1. DIximus, potiſſimum effectum legis in obligatione poſitum eſſe, omneſque alios in hoc uno radicari: obligatio autem eſſentialiter reſpicit

reſpicit aliquem cui imponatur, & ideo ad perfectam hujus effectus declarationem neceſſe eſt exponere, in quos cadat hæc obligatio legis, vel qui ſint capaces illius. Quamvis enim ſupra oſtenſum ſit, legem ad homines, & in communi, ſeu pro aliqua communitate ferri; non tamen declaratum eſt, an omnes homines ſint capaces hujus obligationis, vel aliqui ſint quaſi exempti. Quam quæſtionem de lege humana in particulari tractavit D. Tho. 1. 2. q. 96. art. 5. quia fortaſſe de lege in communi non putavit eſſe neceſſariam, eo quod evidentiſſimum ſit, omnes omnino homines viatores adultos (de his enim loquimur) eſſe ſubjectos alicui legi. Nihilominus hæretici hujus temporis cogunt nos, ut quæſtionem hanc hoc loco in generali tractemus, in qua non inquirimus, qui homines obligentur legibus poſitivis, divinis, aut humanis; imò nec qui obligentur lege naturali: hæc enim poſtea in particulari videbimus; unde multò minùs inquirimus an omnes homines omnibus legibus obligentur: nam clarum eſt, non obligari ſingulos omnibus, & ſingulis legibus: id enim quoad leges poſitivas nec neceſſarium eſt, nec poſſibile, ut per ſe eſt notum: ſolùm ergo inquirimus, an obligatio legis, ut ſic, ſeu alicujus legis, abſtractè, ſeu disjunctim ſumptæ, ad omnes homines pertineat, ita ut nullus ſit, qui jugo alicujus legis non ſubjiciatur.

D. Thom.

2. *Hæretici juſtos omnes eximunt à lege. Caniſius. Salmeron. Bellarmin.*

Hæretici enim hujus temporis docent juſtos à jugo legis exemptos eſſe, & non loquuntur de lege tantùm humana, ut aliqui putant: ſed ſimpliciter de lege, ut ex eorum fundamentis manifeſtè colligitur. Quæ diligenter, & accuratè expendunt Petr. Caniſ. lib. 1. de corruptelis verbi Dei, cap. 11. Salmeron. in Epiſt. ad Galat. diſp. 14. & Cardinal. Bellarm. lib. 4. de Juſtificat. cap. 1. ubi inter alias Lutheri blaſphemias ſequentem refert ex quodam ejus ſermone: *Caveamus à peccatis, ſed & multò magis à legibus, & bonis operibus, & tantùm attendamus ad Dei promiſſionem, & fidem.* Refert etiam, ipſos in hoc conſtituere libertatem Chriſtianam, quòd homo juſtus liber ſit à debito legis implendæ coram Deo, ita ut illi omnia opera ſint indifferentia, id eſt, nèc præcepta, nec prohibita. Fundantur iſti partim in erroribus ſuis, partim in quibuſdam teſtimoniis Scripturæ pravè intellectis. Præcipuum fundamentum eſt, quia negant veram juſtitiam, & neceſſitatem operum ad illam. Nam dicunt, homines juſtificari per ſolam acceptationem, vel non imputationem Dei extrinſecam, quam omnis ille aſſequitur, qui firmiter credit, ſibi eſſe remiſſa peccata, vel potiùs non imputari propter Chriſtum: & hanc fidem dicunt ſufficere ad ſalutem, quidquid homo operetur. Ex quo principio neceſſariò ſequitur, juſtum, qualis ab eis fingitur, ſi in ea fide conſtans ſit, non obligari ulla lege, quia quidquid operetur, credens ſibi non imputari, non ſit reus pœnæ, nec ſibi ad peccatum imputatur. Unde non videntur ita negare homines ligari lege, ut opera legi contraria non ſint peccata: nam potiùs alias docent, omnia opera juſtorum eſſe peccata, & impoſſibile eſſe etiam juſtos legem Dei implere, & ſimilia, quæ ſupponunt, legem obligare, & eſſe regulam talium operum. Aiunt ergo, illam obligationem moraliter quaſi tolli, vel impediri per illam ſuam fidem, quia non facit hominem reum pœnæ, nec ratione illius opus in conſpectu Dei tanquam malum reputatur, licèt in ſe tale ſit. Aliud eorum fundamentum ſumitur ex falſa quadam differentia inter legem, & Evangelium, quam infrà tractando de lege gratiæ expendemus. Teſtimonia verò Scripturarum, quibus niti ſe ſimulant, in c. ſequenti expendentur.

3. *Omnes homines viatores ſubjectos eſſe legi fides docet. Trident. 11.*

Veritas autem Catholica eſt, omnes homines viatores eſſe ſubjectos legi, ita ut teneantur illi parere, ejuſque rei fiant apud Deum, ſi illam voluntariè non ſervent. Concluſio eſt certa de fide, definita in Conc. Trident. c. 11. & canon. 18, 19 & 20. ubi ſpecialiter loquitur de juſtis, & perfectis, quia contra hæreticos ſpecialiter doctrinam tradebat: non tamen omittit generalem doctrinam, cùm inquit, *Nemo autem quantumvis juſtificatur, liberum ſe ab obſervatione mandatorum putare debet.* Si ergo nemo excipitur ab hac obligatione, omnes prorſus homines in hoc mundo legibus ſubjecti ſunt. Poteſtque hoc oſtendi inductione quadam. Nam homines à principio ſuæ creationis ſubjecti fuerunt legi naturali, & præterea Adam, & Eva legem habuerunt non comedendi de ligno ſcientiæ, etiamſi eſſent juſti, & in ſtatu innocentiæ. Præterea poſt peccatum, & ante Chriſti adventum manifeſtum eſt, Judæos fuiſſe ſub lege ſcripta, & reliquos homines ſub lege naturali (ut nunc omittamus leges humanas.) & hoc ex profeſſo docet Paul. in Epiſt. ad Roman. cap. 1. & 2. oſtendens tam Judæos, quàm Gentiles prævaricatores fuiſſe legis, illos ſcriptæ, hos naturalis, quam ſcriptam in cordibus oſtendebant, quando aliqua ex parte illam ſervabant. Illæ autem leges non minus obligabant juſtos, quàm injuſtos, quia indifferenter pro omnibus poſitæ ſunt. Et lex naturalis per ſe, & ab intrinſeco ante, & poſt juſtitiam, vel injuſtitiam obligat: lex verò ſcripta à juſtis incepit; nam toti illi populo fideli, in quo erat Moyſes, Aaron, & multi alii juſti, data eſt, & prius lex circumciſionis data fuit Abrahæ, qui erat juſtus.

4.

Poſt Chriſti verò adventum extra Eccleſiam non ſunt juſti, & ideo de hominibus, qui omnino ſunt extra illam, ſolum dicere poſſumus, Gentiles infideles teneri eadem lege naturali, quia non eſt diſpenſatum cum illis, nec aliqua gratia illis facta eſt. Et præterea certum eſt, eos teneri ad recipiendam fidem, & Chriſti legem. Ipſomet Chriſto atteſtante: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus S. docentes eos ſervare omnia, quæcumque mandavi vobis.* Quod verò ſpectat ad Judæos, etiam eſt manifeſtum, eos obligari lege naturali, & teneri eodem præcepto, quo Gentiles ad recipiendum Baptiſmum ac legem Chriſti, quod clarius expreſſit Marc. cap. ult. dicens, *Prædicate Evangelium omni creaturæ,* &c. *qui non crediderit,* utique fide viva, & per charitatem operante, *condemnabitur.* Et præterea iſti Judæi, quamvis jam revera non obligentur lege ſcripta, quia ſublata eſt, tamen ex conſcientia erronea illam non ſervando peccant: nam Paul. *teſtificatur omni circumcidenti ſe, quia debitor eſt univerſæ legis faciendæ,* ad Galat. 5.

Matth. 28.

Marc. 16.

Galat. 5.

5. *Mali Chriſtiani lege Evangelica obligantur.*

Venio ad Chriſti Eccleſiam, de qua peculiariter loquuntur hæretici, & in ea diſtinguo malos à bonis, ſeu juſtis. De malis evidens eſt, eos obligari lege, quandoquidem ideo mali ſunt, quia legem non ſervant. Dicent forte hæretici, non ideo hos eſſe peccatores, quia ſimpliciter præcepta non ſervant, ſed quia infideliter ea non ſervant, id eſt, quia dum contra illam operantur, non habent firmam fidem, quod talia mala opera ſibi non imputentur, nec propter illa amittant Dei benevolentiam, & favorem, in quo iſti juſtitiam ponunt. Sed refellitur facile hic error ex verbis Chriſti, ubi in ſententia condemnationis malorum Chriſtianorum, non damnat illos, quia non crediderunt, nec quia tranſgredientes præcepta, fiduciam non imputationis, non habuerunt, ſed ſimpliciter, quia opera miſericordiæ non fecerunt, ac ſubinde quia legem miſericordiæ, & charitatis, non ſervarunt, ut ponderavit Aug. lib. de fid. & operib. cap. 15. & lib. de octo quæſtionib. ad Dulcit. cap. 1. ubi plura alia teſtimonia Scripturæ ad hoc confirmandum congerit. Sed de hac etiam parte non oportet plura hîc dicere, quia quoad hos baptizatos pravos non negant etiam hæretici ſubjectionem ad legem, ſed errant in modo explicandi, de quo ſtatim aliquid dicemus, & latiùs in materia de Gratia, & de Fide.

Matth. 25.

S. Auguſt.

6.

Supereſt ergo dicendum de fidelibus juſtis. Ex quibus quidam eſſe poſſunt baptizati tantùm in voto, qui eo modo dicuntur eſſe de Eccleſia, ſeu merito, licet non numero: alii verò ſunt baptizati in re, & de numero vivorum membrorum Eccleſiæ. De prioribus.

bus manifestum est obligari saltem lege Baptismi, ultra obligationem legis naturalis, & fidei, spei, charitatis, & pœnitentiæ. De baptizatis autem etiam justis, quòd obligentur legibus humanis tam civilibus, quàm Ecclesiasticis, & lege etiam divina positiva à Christo lata, ostendemus infrà in suis locis. Nunc ergo probatur de lege divina morali, seu naturali. Primò; quia hæc est tam intrinseca, & per se necessaria, ut auferri non possit, ut in lib. sequenti ostendemus.

7. Secundò, quia Christus illam non abstulit, imò illam stabilivit statim in initio prædicationis *Matth. 5.* suæ, Matth. 5. ubi illam magis declaravit, & à corruptionibus Pharisæorum, vel imperfectionibus legis Mosaicæ expurgavit, & additis consiliis, & mediis ad observandam illam, eam perfecit, & quodammodo auxit. Certum est autem totam illam doctrinam datam fuisse à Domino pro sua Ecclesia futura, & tam pro justis, quàm pro injustis: nam ad omnes dicit: *Nisi abundaverit justitia vestra plus, quàm Scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum*, & *Matth. 7.* quæ sequuntur. Et maximè ponderandum est illud, *Intrate per angustam portam*: vocat enim apertissimè *angustam portam* observationem mandatorum, quæ mandata dicit in illo principio com- *Ibid.* prehendi, *Quæcumque vultis, ut vobis faciant homines, & vos facite illis*, quod docet etiam ad Evangelium pertinere, & ad omnes, qui illud profitentur.

8. Tertiò omnia, quæ Christus in nocte Cœnæ docuit de observatione præceptorum, & præsertim charitatis, ad justos baptizatos maximè *Joan. 14. & 15.* pertinent. Justi enim & baptizati erant Apostoli, ad quos dicebat Joan. 14. *Si diligitis me mandata mea servate.* & infrà, *Qui habet mandata mea, & servat ea, iste est, qui diligit me.* & infrà, *Siquis diligit me, sermonem meum servabit*, &, *Qui non diligit me, sermonem meum non servat*, & c. 15. *Manete in dilectione mea, si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea.* & infrà, *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Quæ conditionalis habet vim comminationis, & necessitatem indicat observandi mandata ad conservandâ charitatem: ergo justi tenentur servare mandata, & sine hac observantia justitiam non servabunt. Possunt infinita similia ex Scripturis adduci, sed non oportet immorari in re clara, & evidente lumine naturali, saltem quoad præcepta moralia.

9. Fundamentum hæreticorum plures involvit errores, quos hoc loco tractare non possumus, *Fit satis fundamentis hæreticorum.* sed in variis locis hujus operis tractandi sunt. Nam primò quòd dicunt impossibilia esse divina mandata, suprà jam rejectum est, & ex tractatu de Gratia fiet evidentiùs. Secundò ibidem repelletur, quod ajunt, omnia opera justorum esse peccata, præsertim mortalia. Tertiò veram differentiam legis veteris, & novæ trademus in fine hujus tractatus & falsam ab hæreticis confictam impugnabimus. Quartò radicem omnium hæresium, quæ est imputata justitia, in materia de Gratia evellemus, ibique ostendemus, homines verè, & re ipsa, ac intrinsecè justificari per inhærentem justitiam per Christum datam, & per eandem verè, & radicitus remitti peccata, & non tantum tegi, seu ad pœnam non imputari. Unde certum esse constabit, opera justorum ita æstimari, & reputari, ac imputari à Deo, sicut re vera sunt. Unde si sint bona opera, imputantur ad præmium, si mala levia, ad pœnam temporalem, nisi per pœnitentiam, & satisfactionem deleantur: si peccata gravia, ita imputari, ut ipsam justitiam destruant, donec per pœnitentiam reparetur.

10. Fundamentum ergo hæreticorum etiam naturali lumini contrarium est, & divinæ bonitati valde repugnans. Non potest enim displicere Deo peccatum, ut peccatum est: nam *odio est Deo impius, & impietas ejus.* Item repug- *Sapient. 14.* nat divinæ justitiæ, eo faciliùs remittere, vel non imputare peccata, quo majori fiducia in ipsomet Deo fiunt, quasi ipse dederit licentiam peccandi, promittendo non imputationem eis, qui illam crediderint. Eo vel maximè quia vana, & ficta est talis promissio: nullibi enim in Testamento novo habetur magis quam in veteri: imo ait Paul. Roman. 2. Secundùm Evangelium *Rom. 2.* Deum esse judicaturum occulta hominum per Jesum Christum, utique secundùm legem, & veritatem, non secundùm falsas hominum existimationes. Denique interrogo ab his hæreticis, an homines ante Christi adventum justificarentur in fide Christi, nec ne? Nam si negent, magnam injuriam universali redemptioni Christi inferunt, & repugnant expressis locis sacræ Scripturæ. *Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, sub quo oporteat eos salvos fieri.* *Actor. 4.* Illum enim solum posuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, teste Paul. ad Roman. 3. Si au- *Rom. 3.* tem affirment, semper justificationem factam fuisse per fidem: ut consequenter loquantur, oportet ut dicant, semper factam fuisse sine lege & operibus, & per non imputationem cum sola fiducia ex parte hominum: ergo dicere cogentur, etiam justos in statu legis naturæ, aut veteris non fuisse legi obnoxios, nec peccasse contra illam, etiam si illam transgrederentur, dummodo id facerent cum fide non imputationis: quid ergo est, quod specialiter Evangelio attribuunt? est ergo impium, & vanum tale fundamentum.

CAPUT XIX.

Explicantur aliqua Scripturæ testimonia, quibus hæretici abutuntur.

1. Superest ut testimonia Scripturarum expendamus, quæ in favorem sui erroris hæretici adducunt. Primum sumitur ex verbis Pauli 1. Timoth. 1. *Justo non est lex posita.* Quæ verba aliqui volunt exponere de lege veteri, ita ut sensus sit, illam non esse positam justis, id est, Christianis per gratiam justè viventibus. Quæ expositio sumi potest ex Anselm. ibi, & ex contextu: nam Paulus monebat Timotheum, ut corriperet quosdam falsos Doctores, qui falsam doctrinam de lege tradebant, & ideo ipse subdit, bonam esse legem, utique scriptam, illam tamen non esse imponendam justis, quia non est justo posita. Sed expositio non satisfacit: tum quia licèt sit verum, Paulum loqui de lege scripta divina, tamen sententia ejus de se universalis est, & eandem rationem habet in omni lege, ut constabit. Tum etiam, quia per justum non possumus intellegere solos justos legis Evangelicæ, sed absolutè justos, etiam qui fuerunt, quando lex illa lata est. Nam Paulus absolutè loquitur de justo, distinguendo illum ab injustis, & transgressoribus. Ex illa vero sententia sic intellecta nihil possunt hæretici colligere, quia negare non possunt, quin lex vetus obligaverit justos illius populi, pro quo lata est: ergo verba illa, *Justo non est lex posita*, non possunt habere hunc sensum, id est, non obligant justum. Imò ad hominem argumentari possumus contra eosdem novos hæreticos: quod necesse sit, ut fateantur legem esse impositam tali justo, qualem ipsi confingunt, quia ille potest esse fornicarius, & perjurus, &c. & tamen Paulus ait, hujusmodi hominibus legem esse positam.

1. Objectio hæreticorum ex 1. ad Timoth. 1.

Alii qui exponunt locum Pauli de lege veteri, quæ justis, id est, Christianis justis non est imposita.

Excluditur expositio.

Quid ergo est, justo non esse legem positam? Communis expositio scholasticorum est, intelligi de lege, non quoad vim directivam, sed quoad coactivam: nam lex posita est ad obligandos etiam justos, non tamen ad cogendos illos, quia illi non indigent coactione. ita D. Thomas d. q. 96. art. 5. ad 1. & ibi Cajet. Soto, & omnes. Soto etiam lib. 3. de natura, & grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Trid. cap. 8. Salmeron disp. 2. epist. 1. ad Tim. 1. Bellarmin. lib. 3. de peccato primi hominis, cap. 1. Dicet aliquis: ergo si justus ageret contra legem, non incurreret pœnam legis, quandoquidem vis coactiva legis non cadit in illum, sicut Princeps agens

Legem non esse positam justo quoad vim coactivam, esse tamen quoad directivam communis est expositio. D. Thom. Cajetan. Scto. Veg. Salmeron. Bellarmin. Objectio.

agens contra legem non incurrit pœnam ejus, quia non comprehenditur sub lege quoad vim coactivam, sed quoad directivam tantúm. *Solutio.* Respondetur negando consequentiam: non enim in eo sensu dicitur, justos non cogi lege, quia non obligentur vi coactiva ejus, sed quia de facto non coguntur, sed Spiritu Dei ducti valde voluntariè legi obsequuntur. Instabis: quia hoc modo etiam dici potest, legem non esse positam justo quoad vim directivam, quia ita operatur justus bonum ex amore justitiæ, & honestatis, ut non sit minùs illud operaturus, etiamsi lex illi non imponatur. Respondetur non esse similem rationem: tum quia lex quoad vim directivam est lumen ostendens viam salutis, & ex hac parte est per se necessaria justis, tum etiam, quia sæpe honestas actionis per se pendet à lege, vel simpliciter, quia sine lege actio esset indifferens, vel saltem quoad necessitatem, quia sine lege omissio actus non esset mala, & ideo secluſa coactione legis, obligatio ejus directiva est per se necessaria, ut voluntas justi ab intrinseco moveatur secundùm legem, quia fortasse sine lege non faceret illum actum, sed alium, quia omittere talem actum, tunc non esset malum.

3. Aliqui verò moderni impugnant hanc communem doctrinam, solùm quia multi sunt justi, qui moventur ex timore pœnæ ad vitanda peccata, ut de incipientibus constat ex Trident. *Vasq. disp. 166. c. 2.* sess. 6. c. 6. & de proficientibus etiam ostendi potest, quia de sola perfecta charitate dixit Joan. 1. Epist. c. 3. foras mittere timorem: ergo imperfecti in charitate sæpissime moventur ex timore pœnæ: ergo pro majori parte ponitur lex quoad vim coactivam etiam justis, & in eis suam virtutem exercet. *Tridentin. sess. 6. c. 6.* Nec satisfacit quod aliqui respondent, cum dicitur, justo non esse legem positam, intelligendum esse tantùm de perfectis. Hoc enim non consonat contextui Pauli, nam statim subjungit, *sed injustis*: at imperfecti non possunt dici injusti: ergo etiam illis non est lex posita ex mente Pauli.

4. Nihilominus dico, argumentum non esse magni momenti, quia sermo Pauli rectè intelligi potest formaliter (ut sic dicam) & quantum est ex parte justitiæ, sicut Joannes dixit, qui natus est ex Deo, non peccat, utique si prout natus est operetur, ita etiam justus, quantum est ex parte justitiæ non indiget coactione legis, nec illa movetur. Quod videtur sensisse Cajet. ibi dicens, *Formalis est sermo Pauli: nam cum medium legis sit pœna, & justus, quatenus justus, nulli sit obnoxius pœnæ, formaliter verificatur, quòd justo non est lex posita.* *Cajet.* Favetque Augustinus de Spiritu, & litera, c. 10. dicens, *Injustus legitima lege utatur, ut justus fiat, quod cum factus fuerit, ea jam non utatur tanquam vehiculo, cum pervenerit, vel potius tanquam pædagogo, cum eruditus fuerit.* *August.* De omni ergo homine jam justificato, ut talis est, intelligit, illi non esse legem positam, utique ut vehiculum, aut pædagogum, quo perducatur ad gratiam: dicitur autem lex vehiculum, & pædagogus, quatenus terret, & cogit. Unde de justo subjungit, illi esse necessariam legem, *Non qua injustus ad justificantem gratiam perducatur, sed qua legitimè jam justus utatur.*

5. Est ergo valde probabilis dicta expositio, quam aliis verbis tradidit Augustinus conc. 11. in Psalm. 118. ubi tractans verba illa, *Legem pone mihi Domine*, &c. dubium proponit, an David, cùm hoc petebat, esset injustus, vel justus? nam primum dici non potest, cùm proxime ante illa verba dicat idem Propheta, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*: si verò dicatur secundum, quomodo David petebat sibi legem poni, quam Paulus negat poni justo? Et respondet, *Eo modo non ponitur justo, quo posita est populo contumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus, sed secundum vetus Testamentum*, & infrà in summa dicit, justum David petiisse sibi poni legem, *sicut sanctis filiis liberæ*, vel sicut postea Deus promisit, *Dabo legem meam in mentibus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Jerem. 31. & Hebr. cap. 8. & infrà ait, petiisse legem, *quam faceret diligendo, non in timoris angustiis.* Nam *qui timore pœnæ* (ait) *opus legis facit, invitus facit*, &c. Intelligit ergo legem, ut terret, cogit, & invitum inducit, non esse positam justo: hoc autem est, quod Scholastici dixerunt, non imponi quoad vim coactivam; & hanc totam sententiam Augustini habet Anselm. in expositione illius loci. *Anselm. Ambros.* In eadem sententia est Ambrosius lib. 3. officiorum, cap. 5. cùm dixisset, justum non minùs vitare peccatum, si possit latere, quàm si non possit; *Non enim latebra sapienti spes immunitatis, sed innocentia est.* subjungit, *Denique lex non justo est posita, sed injusto, quia justus legem habet mentis suæ, æquitatis, ac justitiæ suæ normam, ideoque non timore culpæ revocatur à culpa, sed honestatis regula.* Quomodo dixit Aristot. lib. 1. Rhetoric. c. 14. *Arist.* Eum esse vituperandum, qui justitiam secundùm leges scriptas solummodo servat: nam scripta (inquit) coacti servant; melior autem, qui non coactus justus est.

Alia expositio est, justo non esse legem positam, quia non facit illum reum pœnæ, nec est illi nociva, sed utilis, & videtur quadrare contextui. Dixerat enim Paulus, *Bonam esse legem, si quis ea legitimè utatur*, quasi subintelligens ei esse onerosam, & suo modo nocivam, qui malè illa utitur. ut significat Anselm. nam ita exponit, *Scientes, quia justo non est lex posita, id est, impositа, ut supra illum sit: in illa enim est potius quàm sub illa; quia non sua vita vivit, cui coercendi lex imponitur: injustus verò sub illa est, quia sua vita vivit, cui coercendi lex imponitur.* Clarius expressit hunc sensum Salvia. lib. 5. de provident. in principio, ubi reprehendens eos, qui dicebant, mandata Dei nocere Christianis, qui non servant illa, quia graviùs punientur, quàm si illa ignorarent, respondet, non legem nocere, sed mores, & ad hoc adducit dicta verba Pauli, & subjungit, *Justus esse incipe, & eris liber à lege*, id est, à pœna legis, *Quia non potest venire lex contra mores, quæ jam habetur in moribus.* Et infrà expendens, quod Paulus ait legem esse positam *injustis, sceleratis, & si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur*, concludit, *Ac per hoc non tam lex tibi, ô homo, quàm tu legi adversaris, nec lex contra te bene præcipiendo, sed tu contra legem malè vivendo agis.* Hanc etiam interpretationem amplexus est divus Augustinus ad Galat. 2. & divus Bernardus Epistola ad Carthusianum, & Guidonem, quos postea secutus est divus Tho. ad Timoth. 1. lect. 3. Potest verò hæc expositio ad priorem reduci, nisi quòd hoc modo, legem non esse positam justo, idem est, quod non adversari justo, & non punire illum: juxta priorem autem expositionem, legem non imponi justo, idem est, quod non propter illum pœnam minari; utrumque autem est, non exercere in illum uno, vel alio modo suam vim coactivam.

6. *Legem justo non esse positam, quia illi nociva non est, ut alii exponunt. Anselm.* *Salvian.* *Auguſt. Bernard. D. Thom.*

Sed licèt hæc probabilia sint, & in se vera; forte pro loco Pauli non sunt necessaria. Quia censeo, ad literam loqui de lege scripta, & ibi non considerare in illa quòd fuerit lex timoris, vel quòd puniat peccatores, & non justos, quod commune est omni legi, & tam clarum, & superfluum videatur, & nihil conferens ad intentionem Pauli: sed considerasse, legem illam non esse per se datam propter justos, sed propter peccatores. Lata est enim lex illa ad retrahendos Judæos è peccatis idololatriæ, & aliis vitiis, ad quæ erant maximè propensi. Cui expositioni subscribit Epiphan. lib. 2. contra hæres. 66. ad finem, explicans hunc locum Pauli, *Quandoquidem*, inquit, *justo non est lex posita, iniquus ergo est justus? absit. Sed quoniam anticipavit justus perficere ea, quæ sunt legis, non est lex contra justum, qui fecit legem; verùm posita est contra eos, qui deliquerunt, judicans iniquos: sic igitur & testamentum, jubet enim homicidas occidi*, &c. Præterea confirmatur hæc expositio ex illo ad Galat. tertio. *Quid igitur lex propter transgressionem posita est*, id est, occasione transgressionum, & ad coercenda hominum vitia fuit posita, *Galat. 3.*

7. *Probabilior expositio Legem justo non esse positam, id est, non propter justum latam, sed propter injustos.*

Chryſoſt. Hieron. Auguſt.

ſita, ut Chryſoſtom. tam ibi ad Galat. 3. quam hîc 1. ad Timoth. & alii Græci, & Hieronymus exponunt. Vel poteſt exponi cum Auguſtino, *propter tranſgreſſionem*, id eſt, ut manifeſtaretur peccatum, & hominum fragilitas ad vincendum illud. Quia ergo Paulus in loco, quem tractamus, reprehenderat vanos legis Doctores, qui non intelligebant, neque quæ loquerentur, neque ea, quæ affirmabant, ſubjungit, hunc defectum eſſe ex parte eorum, non ex parte legis, quia *lex bona eſt, ſi quis eâ legitimè utatur.* Et conſequenter adjungit, quid neceſſarium ſit ad ea legitimè utendum, nimirum, *Scientes quia lex juſto non eſt poſita*, id eſt, non occaſione juſtorum, quia illa non indigebant, ſed *propter injuſtos, idololatras*, &c. ſubintelligens, ſi quis hoc

D. Thom.

ſciat, legitimè uſurum lege. D. Thomas ibi ait, non plus ei tribuendo, quàm quod ei convenit: non enim eſt data propter ſuam perfectionem, ſed ut per illam oſtenderetur hominum propenſio ad peccandum, & ut eſſet pædagogus homines ad Chriſtum ducens, & cuſtodiens *concluſos in eam fidem, quæ revelanda erat*, ut dicitur ad Galat. 3. Et ita quadrat optimè expoſitio

Auguſt. Chryſoſt. Theophyl.

Auguſtini in dicto lib. de Spiritu, & litera, c. 9. & 10. & illam etiam attingit Chryſoſt. Homil. 2. in dictam Epiſtol. quem Theophyl. & alii ſequuntur; quamvis primam etiam expoſitionem admittant. Addi etiam poteſt, ſententiam illam, *Juſto non eſt lex poſita*, videri ſumptam non ſolùm ex peculiari facto legis veteris, quamvis ad illud rectè fuerit accommodata: ſed etiam ex generali conditione legum, quæ frequentiùs ponuntur ad coërcenda vitia, quàm ad ſtudia virtutum promovenda. Nam, ut ibi

D. Thomas.

D. Thomas ait, *Si omnes eſſent juſti, nulla neceſſitas eſſet dandi legem, quia omnes eſſent ſibi lex.* Sic

Cicero.

etiam dixit Cicer. l. 2. de Legib. *Leges improbos ſupplicio afficiunt, & defendunt, ac tuentur bonos.*

8.

Sed contra objici poteſt: nam homini in ſtatu innocentiæ poſita fuit lex non comedendi de ligno vitæ, & ſtatim poſita eſt cum minatione pœnæ mortis, *In quacunque die*, &c. Geneſ. 2. & tamen tunc homines erant juſti, & innocentes, quia nunquam peccaverant: ergo lex etiam quoad vim coactivam non ſolùm ponitur juſto, ſed etiam ponitur ſine occaſione peccati, nec propter coërcenda peccata. Et ferè ſimilis objectio fieri poteſt ex lege Circumciſionis poſita Abrahæ jam juſto, Geneſ. 17. Ad hæc verò facilè reſpondere poſſumus, concedendo, non eſſe neceſſarium, ut leges omnes imponantur occaſione peccati: aliquando enim imponuntur propter exercendam virtutem: neque id negavit Paul. Sed loquendo de lege ſcripta dixit, illam eſſe datam illa occaſione, quod veriſſimum eſt: & ſimiliter eſt verum, leges humanas frequentiùs ferri propter coërcenda vitia: non eſt tamen hoc ſemper neceſſarium, nec de ratione legis.

Objectio.

Solutio.

9.

Unde in priori exemplo poſita fuit illa lex propter exercendam hominis obedientiam, & ſubjectionem, & humilitatem, & alias virtutes, ut rectè notavit Aug. in Geneſ. de præcepto primis parentibus impoſito. *Oportebat*, inquit, *ut homo ab aliquo prohiberetur, ut eſſet ei virtus merendi obedientia.* Quòd verò addita fuerit comminatio, non fuit, quia homo ex vi perfectionis illius ſtatus illa indigeret, ſed aliis de cauſis, ut ad exaggerandam gravitatem præcepti, à cujus obſervantia bonum totius naturæ pendebat, & propter mobilitatem liberi arbitrii frænandam, quæ poterat totam illam perfectionem gratiæ deſerere, & ſe ab illa ſubtrahere, ſicut fecit. Et ita non eſt negandum comminationes fieri juſtis & eſſe utiles illis, ſed ſolùm dicunt auctores ſuprà citati, non pro illis principaliter poni, neque illis præcipue moveri, ſi ut juſti ſunt operentur. Idemque accommodari poteſt ad legem Circumciſionis, de qua minor eſt difficultas, quia illa data fuit occaſione peccati, & in remedium ejus.

Auguſt.

Ratio cur facta fuerit comminatio primis parentibus violantibus præceptum in paradiſo.

10.

Addi denique poteſt, cum dicitur lex non imponi juſto, propriè intelligi de lege externa, & ſcripta, quæ ponitur præcipuè ad renovandam legem, quæ deberet eſſe ſcripta in cordibus, & eſt quaſi obliterata, ſeu oblivioni data propter peccata. Talis enim lex non datur, nec ſcribitur in tabulis, vel membranis, niſi propter peccatores, qui ſine illa tanquàm ſine lege viverent, ut rectè docuit Bellarmin. lib. 3. de ſtatu peccati, cap. 1. allegans in eam ſententiam Ambroſium in id Pſalm. 36. *Lex Dei ejus in corde ipſius*, ubi ſic ait, *In corde juſti lex Dei eſt. Quæ lex? non ſcripta, ſed naturalis: juſto enim non eſt lex poſita, ſed injuſto.* Quibus verbis virtute interpretatur illa verba de lege ſcripta, quatenus eſt renovatio legis, quæ debet eſſe ſcripta in corde. Et idem ſignificavit Auguſtinus circa illa verba Pſal. 1. *In lege Domini voluntas ejus*, adducens etiam dicta verba Pauli, & ſubjungens, *Aliud eſt lex, quæ ſcribitur, & imponitur ſervienti: aliud eſt lex, quæ mente conſpicitur ab eo, qui non indiget literis.* Quando ergo lex non ponitur exteriùs ad renovandam legem naturalem, ſeu internam, ſed omnino de novo ponitur, nihil vetat, quin ponatur ſine ulla occaſione peccati, & æquè pro juſtis, ac pro injuſtis, non ſolùm quoad obligationem (quod omnibus legibus cum proportione commune eſt) ſed etiam quoad occaſionem, vel peculiarem intentionem legiſlatoris imponenda tali lege. Talis autem fuit lex lata primo homini ante peccatum: illa enim non pertinuit ad legem naturæ, nec fuit renovatio ejus, quæ erat in corde, ſed fuit determinatio ſpecialis, quæ pro juſtis ſine ulla occaſione peccati conſtitui potuit.

Bellarm. Pſal. 36. Ambroſ.

Auguſt.

11.

Secundò principaliter objiciunt hæretici verba Paul. ad Galat. 5. *Si Spiritu ducimini, non eſtis ſub lege.* Juſti autem Spiritu ducuntur: nam deſideria carnis non perficiunt, quæ ſine ductu Spiritus vitare non poſſent, ut ibidem ſignificatur: ergo non ſunt ſub lege; ergo non obligantur lege. Circa hoc teſtimonium duo à nobis explicanda ſunt. Primùm, de qua lege Paulus ibi loquatur; ſecundum, quid ſit eſſe ſub lege: inde enim facilè conſtabit, quid ſit etiam non eſſe ſub illa. Circa primum Ambroſ. ibi videtur per legem intelligere legem peccati, ſeu fomitis, quia præmiſerat Paul. *Spiritu ambulate, & deſideria*, ſeu *concupiſcentiam carnis* (ut legit Ambroſius) *non perficietis*: concupiſcentia autem lex fomitis eſt, & ita intelligit Ambroſius ibi Paulum oppoſuiſſe legem Spiritus legi fomitis, & ideo poſtea dixiſſe, qui Spiritu ducuntur non eſſe ſub lege fomitis. Verumtamen quia ibi non differit Paulus de concupiſcentia ſub nomine legis, & quia inferiùs poſt enumeratos fructus Spiritus, ſubdit, *adverſus hujuſmodi non eſt lex*, quod de lege fomitis intelligi non poteſt, & quia tota intentio Pauli ibi dirigitur ad legem ſcriptam, ideo cum communi ſententia ſupponimus, Paulum ibi loqui de lege vetere, ſeu ſcripta.

2. Objectio hæreticorum ex Pauli loco ad Galat. 5. De qua lege loquatur Apoſtolus & quid ſit eſſe ſub lege apud eundem.

1. expoſitio Ambroſ. intelligens per legem, legem peccati, ſeu fomitis.

Eluditur expoſitio.

12.

Quia verò lex illa, & moralia, & cæremonialia præcepta continebat, dubitari poteſt, ſub qua ratione de illa loquatur. Et quidem Hieronym. Epiſtol. 89. ad Auguſt. videtur intelligere illum locum de lege quoad præcepta cæremonialia: nam conjungit cum eo præcedentia verba, *Evacuati eſtis à Chriſto, qui in lege juſtificamini*, ubi conſtat, ſermonem eſſe de lege cæremoniali, quam ſtatim vocat idem Hieronym. *præcepta legalia, & non bona, & juſtificationes, in quibus non viverent*, ut dicitur Ezech. 20. Et hanc expoſitionem ut probabilem ſub disjunctione ponit Cajet. in eodem loco.

2. expoſitio Hieron. intelligens per legem, legem cæremonialem.

Gajet.

13.

Alii verò ſentiunt, illa verba intelligenda eſſe de lege, etiam quoad præcepta moralia, quia Paul. proximè antè dixerat, *Omnis enim lex in uno ſermone impletur, Diliges proximum tuum, ſicut teipſum.* Quòd præceptum morale eſt, & omnia moralia virtute continet. Et quia hoc præceptum non violatur, niſi ex inordinata concupiſcentia temporalium bonorum, ſubdit, *Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis*, quaſi diceret, & hoc modo implebitis præceptum illud, *Non concupiſces*, quod etiam morale eſt, & deinde adjungit,

3. expoſitio Auguſtini intelligens per legem, tam cæremonialem, quàm moralem.

jungit, *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege*; utique ſub lege diligendi proximum, & non concupiſcendi inordinatè. Atque ita Auguſt. lib. de natura, & grat. cap. 57. locum hunc intelligit de lege, *Non concupiſces.* Et clariùs Epiſt. 19. ad Hier. reſcribens ad ejus epiſtolam, ubi referens paulò antea, & tacite corripiens expoſitionem, quam ipſe indicaverat, inquit, *Neque enim hoc propter circumciſionem arbitror dicere, nec propter ſacrificia*, &c. *Sed hoc ipſum etiam, quod lex jubet, Non concupiſces, quod fatemur certè Chriſtianos debere obſervare.* Et hæc expoſitio vera eſt, ſi ita intelligatur, ut non de ſolis præceptis moralibus intelligatur, ſicut nec de ſolis cæremonialibus, ſed ſimpliciter de tota lege, etiam includente moralia præcepta. Arbitror autem hoc non negaſſe Hieronymum citato loco, ut ſtatim dicam.

Auguſt.

Ultima expoſitio duas præcedentes connectens.

14. *S. Ambroſ.*

Circa ſecundam dubitationem, Ambr. ſuprà, *eſſe ſub lege*, idem eſſe ſignificat, quod eſſe ſub dominio legis, ſeu minari à lege. Quia verò per legem intellexerat legem fomitis, dominari ab illa lege, ſecundùm illum erit, vinci à lege fomitis, & à concupiſcentia trahi ad opera carnis perficienda. Et ita exponit, *Qui Spiritu Dei ducuntur, non ſunt ſub lege*, id eſt, Qui ducem habet Spiritum S. non errat: lex enim errantibus dominatur, ſicut alio loco dicit, *Juſto non eſt lex poſita.* Quæ expoſitio non diſpliceret, ſi lex poſſet in illo ſenſu accipi: tamen quia hoc non ſtat cum antecedentibus verbis, nec cum ſequentibus, nec cum proprietate verborum, quæ magis quadrat illi contextui, ideo hanc expoſitionem omittimus.

15. *Objectio Hieronymi.*

Supponendo ergo ibi eſſe ſermonem de lege Dei, objicit ibi Hieron. Quoniam ſi illi, qui Spiritu ducuntur, non ſunt ſub lege: ergo vel Moyſes, Aaron, Joſue, David, & ſimiles non fuerunt Spiritu ducti, vel non fuerunt ſub lege. Item Paulus Spiritu ducebatur, & multo magis Chriſtus, & tamen uterque dicitur factus ſub lege, Galat. 4. 1. Corin. 19. Quæ objectio, præcipue videtur mihi convincere contra hæreticos, *non eſſe ſub lege*, non neceſſariò ſignificare idem, *quod non obligari lege*: nam Joannes Baptiſta, Simeon, & ſimiles juſti ducebantur Spiritu, & nihilominus obligabantur lege veteri. Deinde cogit illa objectio, ut fateamur illam particulam *ſub lege*, non eandem ſignificationem habere ſemper in Paulo, etiam reſpectu ejuſdem legis. Prima ergo expoſitio, & valde recepta quoad locum ad Galat. 5. eſt, eum, qui Spiritu ducitur, non eſſe ſub lege terrente, atque minante, quia jam amore ducitur, & non timore. Ita Auguſt. d. c. de natur. & gratia. Unde idem Auguſt. enarrat in Pſal. 1. circa id, *Sed in lege Domini voluntas ejus*, notat aliud *eſſe in lege*, aliud, *ſub lege. Qui eſt in lege, ſecundum legem agitur: ille ergo liber eſt, iſte ſervus.* Et eandem expoſitionem indicant Chryſoſt. & Theophyl. licet fortaſſe aliud intendentes, ut ſtatim dicam. Eandem ſequuntur D. Thom. Anſelm. Beda, Cajet. Adam. & multi alii, eſtque valde probabilis, & ſufficiens.

Prima expoſitio loci eſt, juſtos non eſſe ſub lege terrente & minante.
Auguſt.
Chryſoſt.
Theophyl.
D. Thom.
Anſelm.
Beda.
Cajet.
Adam.

16. *Secunda expoſitio eſt, non eſſe ſub lege illos, qui legem non violant.*
D. Auguſt.
D. Hieron.
Beda.

Altera expoſitio eſſe poteſt, ut eſſe ſub lege, idem ſit in dicto loco, quod non damnari lege, & non eſſe reum ex vi illius, quia lex non damnat eos, qui illam obſervant: qui autem ducuntur Spiritu, ſervant legem, etiam quoad illud præceptum, *Non concupiſces*, & ideo non damnantur à lege. Hanc indicat Auguſt. dicta epiſt. 19. ad Hieronymum, dicens, *Hos ergo damnabiliter dicit eſſe ſub lege, quos reos facit lex, non implentes legem*, &c. Quæ verba refert etiam Beda ad Galat. 5. quamvis priorem expoſitionem magis probare videatur Anſelm. etiam utramque referens, hanc ponit ultimo loco, ſicut & Adamus. Poteſtque ſuaderi ex verbis, quæ paulò inferiùs poſt numeratos fructus Spiritus ſancti Paulus ſubjungit, *Adverſus hujuſmodi non eſt lex*, quaſi diceret, qui hæc operatur non eſt ſub lege, quia non habet illam ſibi contrariam, nec ab illa damnatur. Probabilis quidem eſt expoſitio, illi tamen non libenter aſſentior, quia ſententia illa in illo ſenſu nihil referre videtur ad intentionem Pauli, nec ad cauſam, quam in illo loco tractabat, quamvis enim lex vetus non damnaret eum, qui ab Spiritu ſancto ducitur, poſſet illum obligare, ſicut de Moyſe, & de Prophetis argumentabatur Hieronym. Item quia ſimpliciùs, & propriùs poſſunt illa verba explicari ſine ullo incommodo, ut dicam. Item illo modo qui ducitur ab Spiritu ſancto non eſt ſub lege naturali, nec ſub lege Evangelica, quod Paulus, credo, non dixiſſet.

Anſelm.
Adam.

17. *3. expoſitio probabilior eſt non eſſe ſub lege idem eſſe, ac non ſubdi legi ſcriptæ, & illa non indigere.*

Tertiò igitur poſſunt illa verba ſimpliciter accipi, *ut non eſſe ſub lege*, ſit *non ſubdi legi ſcriptæ*, ut ſcripta eſt, ex neceſſitate, ſeu non indigere illa, qui ſenſus videtur facilis, & accommodatus textui, & intentioni Pauli. Ipſe enim perſuadere volebat, nunc non eſſe fidelibus neceſſariam legem Moyſis: neque ab eis eſſe ſervandam, ut conſtat ex fine totius Epiſtolæ, & ex diſcurſu præcedentium capitum, & præſertim ex verbis illis c. 4. *Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe, legem non legiſtis*, &c. Ubi eſſe ſub lege non ſignificat, ſub pœna, vel damnatione contineri, ſed ſolùm eſſe ſub obligatione ejus, & ſub obſervantia illius tanquam neceſſariæ ad ſalutem, ut videtur per ſe notum. Hunc ergo ſcopum proſequens Paul. incipit cap. 5. *State, & nolite iterum jugo ſervitutis contineri.* & poſt multa, *Vos* (inquit) *in libertatem vocati eſtis fratres, tantum ne libertatem in occaſionem detis carnis.* Quibus verbis docet, ita eſſe Chriſtianos liberos ab obligatione legis Moyſi, ut tamen non ſint liberi à lege divina naturali honeſtè vivendi, & ſecundùm rationem, non ſecundùm carnis concupiſcentiam. Et hac occaſione declarat, ſummam hujus legis naturalis in lege charitatis poſitam eſſe, & concupiſcentiam carnis adjutorio divini Spiritus eſſe vincendam, & deinde ſubjungit, *Quòd ſi Spiritu ducimini, non eſtis ſub lege.* Ac ſi diceret, quamvis neceſſarium ſit, Spiritu vincere concupiſcentiam, non ideo eſtis ſub lege, utique ſcripta in tabulis, quia lex ſcripta in corde vobis ſufficit, & illa regimini: imò & obligamini non ſpeciali legis obligatione, aut monitione, & ideo ſubjungit, *Manifeſta autem ſunt opera carnis*, &c. Ac ſi diceret, jam non indigetis lege monſtrante turpitudinem talium operum, & non adjuvante ad vincenda illa. Spiritus autem legis gratiæ clarè monſtrat illa, & juvat ad illa vitanda: nam (ut adjungit) *Fructus Spiritus eſt charitas*, &c. & alii, quos numerat: & ut oſtenderet perfectionem illorum fructuum, concludit, *adverſus hujuſmodi non eſt lex*, ac ſi diceret, hæc talia ſunt, ut lege non prohibeantur, nec prohiberi poſſint, quia non poteſt eſſe diſcordia inter Spiritum, & legem, ut ibi exponit D. Thomas: vel ſi pronomen illud, *hujuſmodi*, referatur ad perſonam, optimus ſenſus erit, adverſùs eos, qui hos fructus faciunt, nihil habet ſcripta lex, nec poteſt illos damnare: non ſolùm quia faciunt quæ illa præcipit, verum etiamſi alia quæ præcipit non faciant, vel etiamſi hæc ipſa non faciant ex inductione talis legis, ſed ex Spiritu fidei, qua CHRISTO adhærent, & propter quem carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis, & concupiſcentiis.

Galat. 4.

Galat. 5.

D. Thom.

18. *D. Chryſ.*

Atque hunc ſenſum aperte judicat Chryſoſt. ibi: nam poſt illa verba, *Quòd ſi Spiritu ducimini, non eſtis ſub lege*: interrogat, *Quænam eſt hæc conſequentia?* reſpondet, *Maxima quidem, & evidens. Etenim qui Spiritum ut oportet habet, per hunc extinguit omnem concupiſcentiam: porro qui liberatus eſt ab his, non eget legis auxilio*, &c. Et infra, *Quanquam lex erat loco Spiritus, juxta ſuas vires, priuſquam Spiritus adveniret, non tamen ob id oportet manere in pædagogio: tunc quidem meritò ſub lege eramus, ut metu caſtigaremus concupiſcentias; nondum prodito Spiritu: nunc verò poſteaquam venit gratia, quæ non ſolum jubet ab illis abſtinere, ſed etiam ad altiora provehit, & ad altiorem vitæ rationem, quid opus eſt lege?* Et in ſequentibus ſemper hunc ſenſum proſequitur, & verba illa, *Adverſus hujuſmodi non eſt lex*, ita exponit, *Quid enim præcipiat illi, qui omnia ſe habeat, etiam perfectam philoſophiæ magiſtram charitatem?* Et idem ferè habet Theodoret. & clarus Theophylactus, Hieronymus etiam in bre-

Theodor.
Theophyl.
Hieron.

in brevioribus commentariis ita exponit, *Si vos ſpiritualibus per omnia actibus occupetis, non eſt vobis lex neceſſaria, quæ carnalibus data eſt.* Et infra circa illa verba, *Adverſus hujuſmodi non eſt lex*, addit, *Non enim iſta prohibuit, ſed & qui novum implet, non eſt ſub veteri Teſtamento.* Similiter locum explicat noſter Salmeron, in epiſtola ad Galat. diſp. 31. Nec contra hanc expoſitionem objectionem video alicujus momenti.

19. *Solvitur objectio Hieronymi ſuprà poſita.*

Nam ex his facilè expeditur objectio ab Hieronymo facta. Nam Sancti veteris Teſtamenti, qui ducebantur Spiritu gratiæ, non habebant illam perfectionem ex vi ſtatus illius temporis, ſeu legis, ſed in fide Chriſti venturi, & ideo manebant ſub lege quoad obligationem: Paulus autem loquitur de his, qui ratione ſtatus, & præſentis gratiæ Spiritu ducuntur: nam hi non ſunt ſub lege ſcripta, etiam quoad obligationem. Juxta aliam vero expoſitionem dicentur illi Sancti antiquæ legis non fuiſſe ſub lege, tanquam coacti ab illa, nec tanquam rei facti per illam: ſatis autem dubito, an illos voluerit comprehendere Paulus ſub illa ſententia. Chriſtus autem Dominus longè alio modo dicitur factus fuiſſe ſub lege: non enim quoad obligationem factus ſub illa eſt, ſed quoad obſervationem, ut ex materia ſubjecta eſt manifeſtum. Paulum verò ponderat Hieronymus, non ſimpliciter de ſe dixiſſe, *Factus ſum ſub lege*, ſed addidiſſe, *Iis, qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cum ipſe non eſſem ſub lege*, &c. ubi potiùs ſimpliciter negat, fuiſſe ſe ſub lege, utique quoad obligationem: dicit tamen ſe fuiſſe quaſi ſub illa, quia interdum ita obſervavit illam, ac ſi illa teneretur ut Judæos lucrifaceret. Videtur autem ibi Hieronymus in hoc æquiparare Paulo antiquos Prophetas, quòd illi etiam non eſſent ſimpliciter ſub lege, ſed quaſi ſub lege: ſed loquendo conſequenter, prior reſponſio ſolidior eſt.

Quomodo Chriſtus Dominus erat ſub lege, & B. Paulus. S. Hieron.

20. Denique ex dictis ſatis conſtat, quocumque modo à Patribus tradito intelligantur illa verba, per illa non excludi, quominus juſti novi Teſtamenti, quantumvis Spiritu divino moveantur, ſub lege aliqua ſint quoad obligationem ejus, & hoc ſupponere Sanctos omnes, qui dicta verba interpretantur. Imò ex eodem loco Pauli evidenter colligitur: nam numeratis operibus carnis concludit, *Quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.* Certè ſi lege aliqua non tenerentur ad cavenda talia opera, propter illa non amitterent regnum Cœlorum. Et alia ejuſdem loci verba ſtatim ponderabimus.

21. *3. Objectio hæreticorum ex loco ad Rom. 6.*

Tertium teſtimonium hæreticorum eſt illud ad Rom. 6. *Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Quæ verba ſecundùm ſe ſpectata eaſdem poſſent habere interpretationes, ſed juxta planum contextum alius eſt ſenſus illorum facillimus. Nam ſine dubio loquitur Paulus de lege ſcripta, & *eſſe ſub lege*, non ſolum ibi ſignificat eſſe ſub obligatione legis, quamvis hoc etiam includatur, ſeu ſupponat: ſed ſpecialiter exprimit, eſſe ſub imperfectione legis præcipientis, & non juvantis. Docuerat enim Paulus, baptizatos omnes mortuos eſſe à peccatis in Chriſto; unde illos admonuit, *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ut obediatis concupiſcentiis ejus:* & infrà, *Peccatum enim vobis non dominabitur.* Et ne hoc illis difficile videretur, pro ratione adjungit, *Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Ac ſi diceret; non enim eſtis in ſtatu, in quo lex præcipiebat non concupiſcere, & non juvabat, ſed eſtis ſub gratia, quæ interiùs ad id ſervandum movet, & exteriùs juvat.

Eſſe ſub lege hoc loco idem eſt, ac eſſe ſub imperfectione legis ſcriptæ obligantis ſubditos, non verò adjuvantis.

22. *Chryſoſt. Theodor. Theophyl.*

Sic Chryſoſtomus ibi Homil. 11. & Theodor. ac Theophyl. aiunt, *Corpus noſtrum ante Chriſti adventum facilè à peccato expugnari potuit, neque enim ſpiritus aderat qui ſuccurrere; neque Baptiſma, quod mortificare poſſet, &c. lex erat jubens tantùm, nihil tamen auxilii afferebat: gratia verò & priora peccata remittit, & ad futura nos munit.* Eſt etiam expreſſa ſententia Auguſtini lib. de contin. c. 3. dicentis, *Non ſumus ſub lege bonum quidem jubente, non tamen dante; ſed ſumus ſub gratia, quæ id, quod lex jubet* (utique quoad moralia) *faciens nos amare, poteſt liberis imperare.* Et lib. de grat. & liber. arbitr. capit. 12. *Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia, non quia lex mala ſit, ſed quia ſub illa ſunt, quos reos facit jubendo, non adjuvando, gratia quippe adjuvat, ut legis quiſque ſit factor, ſine qua gratia, ſub lege poſitus, tantùm erat legis auditor.* Eamdem expoſitionem ſequuntur Anſelm. Beda. Adam. Cajet. & bene Tolet. Pereira. Item noſter Salmeron in Epiſtol. ad Rom. capit. 6. diſp. 4. Nec occurrit difficultas ulla. Mirumque eſt, quòd hæretici abuti audeant hoc loco, cùm Paulus ſtatim quaſi reſpondens eorum impudentiæ, ſubjungat, *Quid ergo peccabimus, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit.* Et ſimilem ſententiam habet in principio capitis, & in fine concludit, *ſtipendium peccati mors; gratia autem Dei vita æterna*, conſtituendo ergo fideles ſub gratia, & non ſub lege ſcripta, ejuſque imperfectione, non dicit eſſe immunes ab omni lege, aut peccata eis non imputari, ſi ea committant, ſed eos excitat ad peccata vitanda, quia gratia Dei potentior eſt illis.

Anſelm. Beda. Adam. Cajet. Tolet. Pereira. Salmeron.

23. *4. Objectio hæreticorum ex variis locis novi teſtamenti.*

Quartò objiciunt hæretici illa teſtimonia, in quibus libertas legis gratiæ commendatur, ut Galat. 2. 4. & 5. 2 Corinth. 3. Jacobi 1. & 2. quæ teſtimonia volunt intelligi de libertate ab omni legis obligatione. Hæc vero falſa explicatio ſpecialiter deſtruit veritatem legis gratiæ, quam infra lib. 10. ſpecialiter defendemus, & hunc errorem expugnabimus. Et ideo nunc breviter reſpondemus, in primis ex illis locis colligi non poſſe, in eis eſſe ſermonem de libertate ab omni lege, quia hoc in eis non dicitur, ſed generatim eſt ſermo de libertate, & aliunde ſenſus eſt tam abſurdus, & tam contrarius omni rationi, & pietati, & aliis Scripturarum teſtimoniis, quæ docent obligari fideles ad vitanda peccata, & ad honeſtè operandum, ut ſtatim per ſe ſit incredibile tale commentum. Deinde addimus, quòd libertas multiplex eſſe poteſt, & à ſervitute peccati, à ſervitute timoris, & à reatu pœnæ & cujuſcunque mali, & à legis obligatione, & vel in particulari unius legis, vel generaliter omnium: ex quibus omnibus hæretici hunc poſtremum ſenſum eligunt. Dico autem, ex eiſdem locis aperte conſtare, non in hoc ſenſu ſumi libertatem Chriſtianam, ſed in aliquo ex aliis.

24. *Expenditur locus Pauli ad Galat. 2. in quo Apoſtolus loquitur de libertate à lege veteri à qua liberi Chriſtiani.*

Nam ad Galat. 2. verba ſunt: *Subintroierunt explorare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto Jeſu, ut nos in ſervitutem redigerent*; conſtat autem evidenter ex his, quæ in eodem capite ſequuntur, ſervitutem illam, ad quam fratres illi ſubintroducti volebant Chriſtianos redigere, fuiſſe obſervationem legis Moyſi, quia cogebant Chriſtianos judaizare; ergo libertas illa, *quam habemus in Chriſto Jeſu*, prout de illa eſt ſermo in illo loco, ſolum eſt libertas à jugo, & obligatione legis Moyſi, ut bene explicat Salmeron ibidem. In cap. autem 4. ejuſdem Epiſtolæ verba ſunt: *Itaque fratres non ſumus filii ancillæ, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberavit.* Quæ verba ſunt concluſio totius diſcurſus, præcipuè ab illis verbis, *Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe*, &c. quam oſtendit fuiſſe legem ſervitutis, & ideo populum, cui data eſt, ſignificatum eſſe per filium ancillæ; ergo aperte loquitur de libertate populi Chriſtiani, quam habet à jugo, & ſervitute illius legis. In c. autem 5. verba ſunt, *Vos in libertatem vocati eſtis fratres.* Statim verò declarat qualis ſit hæc libertas, adjiciens, *Tantùm ne libertatem in occaſionem detis carnis.* Non eſt ergo prophana libertas, quæ omne jugum legis auferat, & licentiam præbeat quidlibet operandi; ſed eſt libertas ſpiritualis, qua fit, ut Spiritu ducamur, & non ſimus ſub lege, ut ſtatim dicitur, & jam explicuimus.

Galat. 4.

Galat. 5.

25. *Explicatur locus Pauli 2 Cor. 3. de libertate à velamine obcæ-*

At verò 2 Corinth. 3. verba ſunt, *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas*; quæ ſecundùm ſe ſumpta poſſunt optimè exponi de libertate à ſervitute peccati, & de libertate ab ſpiritu timoris ſervilis, & de libertate à lege veteri: nam Spiritus ſancti gratia, & motio ab omnibus

D. Auguſt.

cationis, vel à servitute legis.

nibus his oneribus, seu dominis nos liberat. Proùt verò in illo loco dicta sunt à Paulo, intelligenda videntur de libertate à velamine obcæcationis, & duritię cordis, & possunt extendi, simulque intelligi de libertate à servitute legis veteris. Dixerat enim, *Usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum esse super cor Judæorum*, ut scilicet, non videant testamentum illud jam esse evacuatum, & addit, velamen illud esse auferendum ab illo populo, *Cùm conversus fuerit ad Dominum*, & subdit: *Dominus autem Spiritus est, & ubi Spiritus Domini, ibi libertas*, utique ab illo velamine. Nam Spiritus Domini est, qui liberat à jugo legis, sicut alibi dixi, *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege:* & ideo idem Spiritus Domini, qui talem dat libertatem, dat etiam lumen ad cognoscendam illam, ac subinde aufert velamen, quod veritatem illam occultabat, & ideo concludit, *Nos autem revelata facie gloriam Dei speculantes*, &c. Quod totum unico verbo eleganter complexus est Chrysost. Homil. 7. dicens, *Libertatem autem dixit, habita ratione pristinæ servitutis.* Et ita intelligunt omnes Catholici scriptores. Neque est cur libertas spiritus intelligatur esse ab omnis legis obligatione: quia nec Paulus hoc dicit, nec pertinet ad perfectionem, vel dominatum Spiritus: nam in Angelis, & Adamo, & in omnibus justis fuit Spiritus, & in illis non fuit talis libertas, unde potius repugnat perfectioni, & sanctitati, ac dominationi divini Spiritus.

25. *Expenditur locus Epistolæ Jacobi de lege libertatis, id est, charitatis.*

Loca autem Jacobi 1. & 2. contra ipsos hæreticos convincunt: nam in cap. 1. illam, quam vocat legem perfectæ libertatis, supponit esse veram legem obligantem ad opus, & ideo concludit, illum fore beatum, qui in ea permanserit, & fuerit *factor operis*, id est, qui illam servaverit. In cap. autem 2. significat, per legem illam libertatis esse homines judicandos. *Sic loquimini, dicens, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari:* videtur autem loqui de lege charitatis quam paulò antea *regalem* vocaverat: supponit ergo apertè, Christianos esse subjectos legi. Cur autem illa vocet legem *perfectam, regalem*, & *libertatis*, in libro ultimo, de lege gratiæ disputando, dicetur.

CAPUT XX.

An in lege fieri possit mutatio, & quotuplex illa sit.

1. EXplicata natura legis, & omnibus causis & effectibus ejus, solùm supereſt dicendum de mutatione legis. Verumtamen quia hæc proprietas non est communis omni legi, ideo melius tractabitur de singulis in particulari, in eis declarando, an modum aliquem mutationis admittant. Hic ergo solum præmittemus quasdam generales regulas, & explicationes terminorum, ut facilior sit postea doctrina in singulis legibus.

1. *Assertio, Lex indefinitè lata non mutatur ob solam temporis durationem.*

Primò igitur supponimus ex dictis, legem indefinitè latam de se non mutari, neque ejus obligationem cessare propter solam temporis diuturnitatem, si alia causa mutationis non interveniat. Probatur, quia lex de se perpetua est: ergo propter solam temporis durationem non mutabitur, nisi aliunde tollatur. Dices: aliquando lex involvit, seu præscribit certum terminum suæ obligationis. Respondetur primò, ideo loquutos nos fuisse in assertione de lege indefinitè lata. Secundò addimus, illud solum habere locum in aliqua lege positiva, & rarum esse, & quasi præter naturam perfectæ legis ut suprà dictum est, & ideo simpliciter affirmari posse, moraliter loquendo, non cessare propter solam temporis diuturnitatem. Eo vel maximè, quòd cùm lex esse debeat rationabilis, & justa, nunquam præscribet certum terminum suæ durationis, nisi quia in illo termino, seu fine temporis cessabit vel justitia legis, vel potissima ratio, quæ movit legislatorem ad ponendam illam, & ita nunquam oritur propriè mutatio ex solo temporis decursu, sed ex aliqua alia mutatione, quæ cum illo conjungitur.

Objectio.

Solutio.

Secundò dicendum est, mutationem legis dupliciter accidere posse. Uno modo quasi ab intrinseco ex defectu materiæ, seu causæ conservantis. Secundò ab extrinseco per actionem contrarii agentis. Quæ assertio non est universaliter accipienda, ita ut sensus sit omnem legem esse mutabilem his modis, quia non ita est: aliqua enim esse potest immutabilis, & aliqua potest mutari uno modo, & non alio: solùm ergo indefinitè dicimus, in lege habere locum illos duos modos mutationis. Et ita declarari potest primò, quia lex se habet ad modum cujusdam accidentis, quatenus est in subbditis, vel illos obligat, seu debitores constituit: accidens autem illis duobus modis in generali mutari potest, aut destrui, ut constat ex Philosophia: idem ergo erit cum proportione in lege. Secundò probatur declarando in particulari utrumque membrum. Ratio prioris membri est, quia lex requirit causam quasi materialem, circa quam versetur, & ideo si illa desit, cessabit obligatio legis: ut si omnino subditi desint, cessabit obligatio legis: licet ipsa possit manere in mente legislatoris: sed hæc mutatio nihil ad moralem considerationem refert. Habet etiam lex causam efficientem, & ex hac parte solet effectus desinere, seu mutari per suspensionem influxus, seu non conservationem causæ efficientis. Quia vero efficiens causa legis, prout est in subditis, seu extra legislatorem, non est nisi voluntas legislatoris, quæ eadem perseverare censetur, quamdiu contraria non intervenit, ideo mutationem legis ex parte causæ efficientis comprehendimus sub illa, quæ fit per actionem contrariam. Denique habet lex causam finalem, & ex hac parte maximè censetur lex cessare, seu mutari ab intrinseco ex defectu causæ finalis, in quæ maximè habet locum illud, *Cessante causa, cessat effectus*, cap. *cessante.* de appellat. Verumtamen hic modus mutationis legis maximè habet locum in legibus positivis humanis, quia in naturali non videtur habere locum, & de divina positiva est res sub controversia, & ideo in singulis melius explicabitur. Ratio vero alterius partis est, quia lex accipit suum esse, & vim obligandi per voluntatem legislatoris: ergo per contrariam voluntatem auferri poterit, quia supponimus non deesse potestatem, cum illa sit eadem in legislatore ad utrumque actum, supposita capacitate materiæ, ut magis ex sequentibus declarabitur.

2. *Assertio, Mutationem legis dupliciter accidere posse, vel per defectum causæ conservantis, vel per actionem contrarii agentis.*

C. cessante.

Tertiò dicimus, hanc legis mutationem interdum esse posse pure ablativam, seu corruptivam per se: aliquando verò esse posse per modum generationis unius, quæ fit corruptio alterius. Declaratur, quia in primis, quoties mutatio legis fit per solam mutationem, vel defectum causæ necessariæ ad conservationem ejus, tunc est mera cessatio legis per carentiam obligationis ejus, absque introductione alterius obligationis, sicut corrumpitur lumen per absentiam solis. Deinde etiam si tollatur lex per voluntatem contrariam legislatoris, qui vult legem cessare, tunc etiam habet locum pura subtractio legis, quia non est necesse aliam introduci ad prioris ablationem. Unde licèt in eo dicatur lex tolli per actionem contrariam quasi immanentem, quia voluntas contraria versari potest circa solam privationem, seu ablationem legis, non tamen tollitur per mutationem contrariam quasi transeuntem, sed per mutationem privativam, & ablativam legis: ita ergo satis constat prius membrum. Posterius autem locum habet, quando una lex tollitur per introductionem alterius priori repugnantis, ut si præceptū jejunii tollatur, imponendo præceptum comedendi carnem aut bis in die. Hic enim mutationis modus locum habet in materia mutabili, & quæ nunc potest esse utilis, & postea nociva: & tunc si præcepta sint contraria, necesse est, ut unum excludat aliud, etiamsi id directe non exprimat, quia non possunt simul obligare leges contrariæ, ut per se notum est.

3. *Assertio, Legem posse mutari, vel per ablationem illius, vel per ingressum alterius, qua illam extinguat.*

Quartò potest hæc mutat. legis esse universalis, 4.

4. *Assertio, Mutationem legis, vel posse esse universalem, vel particularem, vel simpliciter, vel secundum quid.*

vel particularis tantùm, seu potest esse mutatio simpliciter vel secundum quid. Mutatio universalis & simpliciter erit, quando lex in totum, & simpliciter tollitur, i. & respectu omnium, seu totius communitatis, quâ obligabat, & respectu sui esse, seu durationis, quia simpliciter tollitur, ita ut amplius non redeat. Posset autem fieri mutatio universalis, non tamen simpliciter, sed ad tempus; si pro aliquo tempore suspendatur obligatio legis statim reditura illo transacto, & hanc vocamus mutationem secundum quid, quia re vera lex non simpliciter tollitur, quandoquidem transacto illo tempore, perseverat sicut antea sine nova editione, vel promulgatione. Particularis autem mutatio fit, quando manente lege quoad universalem obligationem respectu communitatis, aufertur in particulari respectu alicujus personæ, seu partis communitatis, ut fieri solet per dispensationes, aut privilegia. Nam, sicut suprà diximus, posse interdum ferri legem pro aliqua communitate, excipiendo partem, vel aliqua membra, ex justa causa: ita post latam generaliter legem potest fieri similis exemptio, & tunc dicitur fieri mutatio aliqua particularis in lege.

5. *Varia vocabula quibus mutatio universalis significatur.*

Et juxta hanc distinctionem sunt impositæ variæ voces ad hanc legis mutationem significandam, quas oportet breviter præ oculis ponere, ut clarius & expeditius in sequentibus loqui possimus. Quædam igitur verba sunt, quæ significant generalem, & absolutam mutationem legis; alia, quæ tantum significant mutationem secundum quid, vel particularem. Prior significatur præcipue per verbum *abrogandi* legem, tunc enim abrogari lex dicitur, quando totaliter, ac simpliciter aufertur. Potest autem hoc fieri variis modis. Unus est per simplicem ablationem legis, quæ potest dici revocatio legis, & interdum vocatur mors legis, ut videbimus infrà tractando de lege veteri. Alius est, quando non solum tollitur lex, sed etiam vetatur ejus observatio, & dici potest prohibitio legis, per quam prior lex incipit esse non solum mortua, sed etiam mortifera, ut de lege veteri loquuntur Theologi. Differtque hic modus à præcedenti, quia ille consistit solum in ablatione legis, & obligationis ejus: hic verò præter illam privationem addit novam legem prohibentem id, quod per aliam præcipiebatur.

6. Tertius modus esse potest, quando non solum prohibetur, quod prius præcipiebatur, sed etiam contrarium, vel incompossibile priori præcipitur, ut si prius præcipiebatur studium tali hora, & postea præcipiebatur oratio pro eadem hora: nam hoc plus est, quam non præcipere studium, & quam prohibere illud: additur ergo in hoc tertio modo novum præceptum non solum de contradictorio objecto (ut sic dicam) sed etiam de contrario. Potest autem his duobus ultimis modis abrogatio prioris legis fieri per aliam novam legem contradictoriam, vel contrariam; aliquando vero præcedit pura revocatio, & postea additur nova prohibitio, vel novum contrarium præceptum. Et quando fit priori modo non potest posterior lex fieri, nisi vel ab eodem, qui priorem tollit, vel à superiori potestate, quia inferior non potest resistere majori: quando verò fit prohibitio posteriori modo, potest fieri ab inferiori, quia jam supponit ablatam priorem legem, ut in abrogatione legis veteris videre licet, & infrà suo loco explicabimus. Deniq; Soto addidit irritationem legis tanquam distinctam ab abrogatione legis: quia sicut votum irritari potest, ita videtur etiam lex posse irritari. Verumtamen in lege irritatio non videtur distincta ab abrogatione, quia eundem effectum habet, & solum per potestatem jurisdictionis fieri potest. Soto autem vocat simplicem abrogationem quando fit ab eodem, qui legem tulit, vel à successore, qui tanquam idem reputatur. Quando vero ablatio legis fit à superiori, tunc vocat irritationem. Sed hoc solum potest pertinere ad usum vocis, an verò in re sit aliqua differentia, infrà circa legem humanam dicemus.

Soto. Irritatio & abrogatio legis idem significat.

Aliæ sunt voces significantes particularem mutationem legis, inter quas prima, & magis usitata est dispensatio legis. Circa quam vocem notari in primis debet origo, & proprietas ejus. Dispensare enim in sua propria impositione idem est, quod distribuere, vel administrare munus aliquod, habens conjunctam rerum necessariarum distributionem. Et ita distributio ipsa beneficiorũ Dei, quæ pro ratione divinæ providentiæ diversis temporibus fit, dispensatio solet appellari, ut patet ex illo ad Ephes. 1. *Secundùm beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporis instaurare omnia in Christo.* Specialiter autem solet in sacra Scriptura vocari dispensator, qui in domo aliqua ab ejus domino constituitur, ut necessaria familiæ dispenset, juxta illud Luc. 12. *Quis putet est fidelis dispensator*, &c. Et ita in veteri Testamento solet nomen dispensatoris temporalis accipi pro illo, qui familiã alicujus temporaliter administrat, ut Gen. 43. & 44. & 3 Reg. 8. Et hæc acceptio est valde usitata jure civili. §. *rectè.* Instit. de mandato. l. *urbana.* ff. de verb. significat. & multa de illa erudite congerit Brissonius.

7. *Vocabula quibus mutatio particularis legis significatur.*

Propria significatio verbi, dispensatio.

Ephes. 1.

Luc. 12.

Brisson.

8. At in novo Testamento ad altiorem, spiritualem scilicet significationem vox hæc translata est. significat enim œconomum, seu ministrum spiritualis domus Dei, quæ est Ecclesia, juxta illud 2 Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* & 2 Pet. 4. *Sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei.* Unde etiam ipsa distributio, seu generalis administratio mysteriorum Dei, quæ in Ecclesia fit, solet in sacra Scriptura dispensatio appellari. 1 Corinth. 9. *Dispensatio mihi credita est.* ad Ephes. 3. *Si tamen audistis dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis.* ad Colos. 1. *Cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi.* Sic etiam dixit Bernard. ad Eugenium lib. 3. de considerat. cap. 3. *Dispensatio tibi super orbem credita est, non data possessio.* Hinc ergo ulterius translata est hæc vox, ad significandum particularem actum hujus potestatis administrativæ: sic enim concessio indulgentiarum, dispensatio thesauri Ecclesiastici dicitur: sic etiam dantur dispensationes voti, & juramenti, de quibus aliis locis dictum est. Ita ergo in præsenti accommodata est vox dispensationis, ad significandam particularem mutationem legis per relaxationem obligationis ejus circa unam vel aliam personam: est enim obligatio legis quasi onus quoddam distribuendum inter multos, & ideo liberatio unius ab illa obligatione, & non aliorum, quædam dispensatio illius appellata est. Nam quia lex in communi ponitur, & in particulari persona potest occurrere specialis ratio, vel necessitas, ut à tali onere eximatur, ideo genus hoc mutationis interdum necessarium aut conveniens est. Unde dispensatio tunc propriissime fit, quando obligatio legis quæ antea & communitatem, & talem personam obligabat, ab hac persona tollitur, cum maneat lex communitatem obligans circa eandem materiam.

Disputatur quid significet in novo Testamento item dispensatio.

2 Cor. 4.

2 Pet. 4.

1 Cor. 9.

Ephes. 3.

Colos. 1.

D. Bernard.

Quando exerceatur propria dispensatio in lege.

9. Aliter etiam solet hæc mutatio fieri per modum commutationis, seu compensationis, quæ re vera est quædam dispensatio, quia per illam etiam aufertur in particulari obligatio legis, tamen quando non tollitur per puram privationem (ut sic dicam) sed loco illius aliquod aliud onus imponitur, vocatur commutatio, vel compensatio, ut quando alicui relaxatur jejunium cum onere recitandi Rosarium, vel quid simile, & quando illud onus, quod loco obligationis legis substituitur, pecuniarium est, poterit illa dici redemptio, sicut in votis solet appellari: nam quoad hoc est eadem ratio, servata proportione: & ideo de his videri possunt, quæ in simili diximus, tractando de voto. Hîc demum adverti potest; solere hanc mutationem vocari nomine *permissionis*, & *licentiæ*. quæ tamen voces generaliores sunt, & ideo sunt explicandæ. Permissio enim non solum dicitur, quando obligatio aufertur, sed etiam quando connivetur, dissimulatur, aut cum effectus non impeditur, nec punitur

De mutatione legis quæ fit per commutationem, vel compensationem.

Tom. 2. de Rel. tract. 3. lib. 6.

Quid sit permissio in materia legis.

tur violator legis, & hæc non eſt diſpenſatio, ut per ſe notum eſt. Deus enim multa præcepta ſua violari permittit, in quibus non diſpenſat; non ergo omnis permiſſio eſt diſpenſatio, ſed diſpenſatio dici poteſt quædam permiſſio, quia per illam ſinitur quis agere contra præſcriptum legis non ſolum impune, ſed etiam immaculaté. Sicut autem diximus de abrogatione, quòd poteſt fieri, vel auferendo tantum, vel etiam prohibendo, aut præcipiendo contrarium, ita de diſpenſatione dici poteſt. Nam interdum eſt pura, & tunc habet modum permiſſionis, & per ſe hoc ſolum requirit; interdum verò poteſt per prohibitionem fieri, ut ſi Prælatus non ſolum auferat à ſubdito obligationem audiendi Miſſam, v.g. ſed etiam prohibeat illam audire, &c. Nomen etiam licentiæ latius patet, quam nomen diſpenſationis: omnis enim diſpenſatio rectè dicitur licentia quædam; non tamen omnis licentia eſt diſpenſatio. Nam ſæpe per licentiam non relaxatur obligatio legis, ſed ſolum eſt circumſtantia quædam requiſita in ipſa lege ad actum bene exercendum, ut maxime in religioſis ſtatutis videre licet. Nam religioſus non debet loqui, aut exire domo ſine licentia, cùm tamen illa datur, non proprie in lege diſpenſatur, ſed potius completur modus operandi lege præſcriptus, & ideo talis licentia non requirit cauſam ejuſdem rationis, nec propriam poteſtatem juriſdictionis, ſed alicujus adminiſtrationis, quæ ad legum mutationem non pertinet.

Quid ſignificet nomen, licentia.

1C. *De nomine, interpretatio, & quomodo a diſpenſatione differat.*

His addenda eſt *interpretatio* legis quam aliqui cum diſpenſatione confundunt, ſed ſunt longè diverſæ ut dixi late lib. 6. de voto, cap. 9. nam ibi dicta de diſpenſatione & interpretatione voti eandem rationem habent in diſpenſatione, & interpretatione legis, & ideo non ſunt hìc repetenda. Differt ergo interpretatio à diſpenſatione, quòd non tollit obligationem legis, ſed declarat, legem interdum non obligare. Unde diſpenſatio à voluntate proximè pendet, & gratiæ, ac liberalitatis rationem habet; interpretatio intellectus potius eſt, & rationem juſtitiæ involvit. Unde ſi fiat privatim, ad judicium prudentis pertinet; ſi verò fiat ex poteſtate, eſt quaſi juridica ſententia. Hinc etiam interpretatio non ſolum in particulari caſu, ſed etiam de tota lege fieri poteſt, ut ſi fiat interpretatio, quod lex ſit injuſta, & ideo omnino non obliget; vel ſi ceſſante omnino ratione legis in univerſali conſequenter declaretur, legis obligationem ceſſaſſe, vera fit interpretatio, & tamen illa non dicetur abrogatio legis ſed cognitio, vel judicium nullitatis ejus. Ita ergo quando interpretatio legis fit in particulari perſona, vel caſu, quòd in eo lex non obliget, non poteſt illa dici diſpenſatio. Quocirca nec mutatio legis dici poterit, quia tunc non mutatur lex: nam ipſa de ſe, eadem, & eodem modo perſeverans, invenitur non obligans pro illo caſu, quia vel ſuis verbis illum non comprehendit, vel à principio non fuit mens legislatoris in illo, ſeu pro illo obligare. Unde interpretatio in quadam ſignificatione magis ſtrictè dicitur illa, quæ fit per ſpecialem virtutem æquitatis, de qua diſputat D. Thom. 2. 2. q. 120. Illamque vocavit emendationem legis, ſeu epiikiam, Ariſt. 5. Ethic. cap. 10. non quia in lege fuerit proprius error, qui poſtea per interpretationem emendetur, & ita lex ex parte mutetur, ſed dicitur emendatio legis quoad externam ſpeciem, & quoad generalem vigorem verborum. Nam lex generaliter loquitur, & verbis ſuis non poteſt ſingulares caſus excipere. & ita in externa ſpecie videtur comprehendere aliquos, quos revera non comprehendit, quia hoc declarat epiikia, ideo emendatio legis dicitur.

D. Thom. Ariſt.

11. *Variatio quæ fit in obligatione legis ob mutationem*

Atque hinc etiam obiter colligitur, variationem, quæ interdum contingit in obligatione legis ex mutatione, vel variatione materiæ, non eſſe diſpenſationem in lege. Probatur, quia propria diſpenſatio legis eſt mutatio ejus, hæc autem non eſt mutatio legis, ſed materiæ, quæ eſt alterum extremum, à quo pendet obliga io. Eſt enim obligatio quaſi relatio quædam, quæ pendet ex fundamento, & termino, & ex utriuſque mutatione poteſt auferri; quando ergo tollitur per ſolam materiæ mutationem, tunc lex non obligat, non quia ipſa mutetur, ſed quia ipſa pro eo caſu non loquitur. Ut v.g. ſi quis teneatur promiſſum ſolvere, & creditor remittat debitum, jam non obligat lex, quæ prior obligabat, non quia in illa diſpenſatum ſit, ſed quia ſubtracta eſt materia, & ſic de aliis. Quod pro intelligentia legis naturalis eſt notandum, ut infrà declarabitur. Ad diſpenſationem ergo neceſſarium eſt, ut perſeverante materia, & ſubjecto capaci obligationis legis tollatur obligatio ex parte ipſius legis per relaxationem ejus. Nam ſi ſolùm ſubtrahitur legi materia, vel ſubjectum, circa quod poſſit operari, ſeu obligationem inducere, ipſa de ſe eadem ſemper manet, & ex ſe habet, non ut ſemper, & in omni caſu obliget, ſed cum certis circumſtantiis. Et hac ratione lex jejunandi obligat hominem ſanum; ſi autem ægrotet, deſinit illum obligare, non quia ipſa mutetur, ſed quia moraliter jam non eſt idem ſubjectum, ad quod loquitur lex.

materiæ, non eſt diſpenſatio.

Objicies; quia ſuprà dictum eſt, aliquando fieri mutationem in lege per ablationem cauſæ: talis autem videtur eſſe hæc mutatio. Reſpondeo, illud genus mutationis ſolum contingere, quando omnino lex deſinit eſſe per ſubtractionem totalis cauſæ conſervantis, quia tunc tranſit de eſſe ad non eſſe, & ita mutatur. At verò quando mutatio materiæ ſolum eſt in particulari caſu, tunc lex non deſinit eſſe, ſed tantùm non obligat, & ideo non mutatur ipſa nec variatur, quia ſemper fuit ita conſtituta. Urgebis, idem dici poſſe de diſpenſatione legis, quia tunc etiam non deſinit eſſe, ſed tantùm obligare. Reſpondetur negando ſimilitudinem: nam per diſpenſationem mutatur lex, ſeu coarctatur, plus quàm antea eſſet; per mutationem autem materiæ minimè, quia à principio conſtituta eſt circa talem materiam, & cum talibus conditionibus, & non alio modo. Sicut præcepta affirmativa pro quibuſdam temporibus obligant, & non pro aliis, non quia ipſa mutentur, ſed quia ſunt à principio ita conſtitutæ, & quia hæc eſt eorum natura: ita ergo in præſenti cogitandum eſt.

12. *Objectio.*

Solutio.

Tandem ſolet alia mutatio in lege fieri per ſuſpenſionem ejus, quam vocavimus mutationem ſecundùm quid, quia non ſimpliciter tollit legem, ſed ſuſpendit effectum ejus ad tempus. Et non immeritò poteſt hæc mutatio ſub diſpenſatione comprehendi. Nam ſi ſuſpenſio illa fiat circa aliquam perſonam in particulari, eſt clara diſpenſatio temporalis, & ex hac parte minus perfecta. Poteſt autem interdum fieri pro tota communitate, & tunc ex hac parte videtur habere ſimilitudinem cum abrogatione: tamen quia non ſimpliciter tollit legem, ſed ad tempus ſuſpendit obligationem ejus, dicitur tantum ſuſpenſio. Poteſt autem hæc ſuſpenſio accidere aliquando per ſolam interpretationem, & tunc ad epiikiam pertinet: interdum verò à ſuperiore concedi poteſt talis relaxatio toti communitati pro brevi tempore, vel etiam pro uno tantum actu, ad faciendum aliquod opus ſervile in tali die feſto, propter ſpecialem cauſam, & tunc talis ſuſpenſio diſpenſatio dici poteſt. Atque hæc ſufficiant de ſignificatione vocum, in quibus ſupponimus, mutationes illis vocibus ſignificatas in legibus eſſe poſſibiles: quomodo autem ad ſingulas leges applicandæ ſint, & per quas cauſas fieri poſſint, in ſequentibus libris explicandum eſt, & ideo de lege in communi hactenus dictum ſit.

13. *De mutatione legis ſecundum quod, quæ fit per ſuſpenſionem.*

FINIS LIBRI PRIMI.

INDEX CAPITUM
LIBRI SECUNDI.
De Lege æterna, naturali, ac jure gentium.

Cap. I. *An ſit aliqua lex æterna, & quæ neceſſitas illius.*
Cap. II. *De materia legis æterna, & de actibus ab illa imperatis.*
Cap. III. *In quo actu exiſtat lex æterna, & an ſit una, vel multiplex.*
Cap. IV. *An lex æterna ſit cauſa aliarum legum, & per illas obliget.*
Cap. V. *In quo conſiſtat lex naturalis.*
Cap. VI. *An lex naturalis, ſit lex divina præceptiva.*
Cap. VII. *De materia legis naturalis, ac de ejus præceptis.*
Cap. VIII. *An lex naturalis una ſit.*
Cap. IX. *Utrùm lex naturalis obliget in conſcientia.*
Cap. X. *Utrùm lex naturalis obliget non ſolum ad actum, ſed ad modum virtutis.*
Cap. XI. *Utrùm lex naturalis obliget ad modum operandi ex charitate.*
Cap. XII. *Utrùm lex naturalis non ſolùm prohibeat, ſed etiam irritet aliquos actus.*
Cap. XIII. *An præcepta legis naturæ ab intrinſeco immutabilia ſint.*
Cap. XIV. *An jus naturale mutari vel diſpenſari queat per poteſtatem humanam.*
Cap. XV. *An Deus de potentia abſoluta diſpenſare queat in lege naturali.*
Cap. XVI. *Utrùm in lege naturali habeat locum Epiikia, ſeu interpretatio.*
Cap. XVII. *Utrùm jus naturale diſtinguatur à jure gentium.*
Cap. XVIII. *Utrùm jus gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat.*
Cap. XIX. *Quomodo jus gentium diſtinguatur à naturali.*
Cap. XX. *Aliqua corollaria, & quomodo jus gentium juſtum ſit, & mutabile.*

LIBER

LIBER SECUNDUS.

DE LEGE ÆTERNA, ET NATURALI, AC JURE GENTIUM.

POst tractationem de lege in communi sequitur, ut ad singulas species legum descendamus, inter quas primum locum obtinet lex æterna propter suam dignitatem, & excellentiam, & quia est legum omnium fons, & origo. De illa verò breviùs disseremus, quàm de aliis, quia respectu hominum non ita applicatur per seipsam ad usum, seu munus legis, sicut aliæ, & quia magna ex parte solet confundi cum providentia divina, de qua in 1. p. ex instituto disputatur. Cum lege autem æterna naturalem conjungimus, tum ad hujus libri complementum; tum etiam quia naturalis lex est prima earum, per quas lex æterna nobis applicatur, seu innotescit, & quia differunt tanquam lex per essentiam, & per participationem, vel (ut sic dicam) tanquam signum, & significatum, ut declarabimus. Sumimus autem hîc legem naturalem strictè, ut continetur in solo lumine naturali; nam illa, quæ est connaturalis gratiæ, seu fidei, simpliciter supernaturalis est, & infrà tractando de lege gratiæ consequenter explicabitur, licèt cum proportione possint ad illam applicari, quæ de lege naturali dicemus. Circa quam adverto, dupliciter esse hominibus propositam, priùs per naturale lumen rationis; secundo per legem Decalogi in tabulis Mosaicis scriptam, & ideo Div. Thomam de lege naturali sub priori ratione spectata disputasse 1. 2. quæst. 94. sub posteriori autem in quæstione 100. *D. Thom.*

Sed quia lex illa scripta in tabulis reipsa non est alia quoad substantialem obligationem à lege naturali, cujus solam majorem notitiam contulit illa scripta: ideo in præsenti comprehendemus omnia, quæ ad illam legem pertinent: quid verò illi adjunctum sit ex lege veteri, vel quoad pœnam, vel quoad aliquas circumstantias, vel quoad augmentum alicujus obligationis, dicemus postea de lege veteri disputando, & ibi consequenter videbimus, an secundùm aliquam rationem lex illa Decalogi cessaverit, vel adhuc duret. Denique quia jus gentium propinquissimum est legi naturali, illud etiam in hujus libri fine declarabimus.

CAPUT I.

Utrùm sit aliqua lex æterna, & quæ sit ejus necessitas.

1. RAtio dubitandi est, quia lex necessariò requirit aliquem, cui possit imponi, sed ab æterno non fuit aliquis capax legis: ergo nec lex aliqua æterna esse potuit. Major patet, quia lex est actus imperii: repugnat autem esse imperium, nisi sit aliquis, cui imperetur. Minor etiam probatur, quia ab æterno solùm fuit Deus, cui lex imponi non potest, sicut nec imperium. Secundò, quia hac ratione ab æterno non fuit dominium, nec jurisdictio, nec gubernatio, quia non erant quibus dominaretur Deus, vel quos gubernaret: sed lex est actus gubernationis, & dominii, seu jurisdictionis: ergo eadem ratione non potuit esse æterna. Tertiò: de ratione legis est promulgatio, ut diximus. sed ab æterno non potuit esse promulgatio, quia non erat cui promulgaretur, neque intra Deum solum potuit promulgari: ergo. Quartò: si esset aliqua lex æterna, esset simpliciter, & absolutè necessaria, & immutabilis, quia nihil est æternum, nisi quod simpliciter necessarium est: sed nulla lex est per se, & absolutè necessaria, ut suprà dictum est: ergo nulla est lex æterna. 1. *Argum.* *Secundum.* *Tertium.* *Quartum.*

Nihilominus communis sententia Theologorum est, dari in Deo legem quandam æternam. Ita docet D. Thom. 1. 2. q. 91. artic. 1. & 93. per totam, & ibi Cajetan. Soto, & alii, Vincent. Beluac. in specul. morali, part. 2. dist. 1. Alens. 3. p. q. 26. m. 1. Antonin. 1. part. tit. 11. cap. 1. §. 4. & tit. 12. à princip. Turrecr. in cap. *omnes leges.* d. 1. & sumitur ex Augustin. lib. de vera religion. cap. 30. & lib. 1. de liber. arbit. cap. 5. & 6. & lib. 22. contra Faust. cap. 27. Quinetiam Cicer. lib. 1. & 2. de Leg. hanc legem maximè prædicat, & à sapientissimis Philosophis cognitam fuisse his verbis confirmat, *Hanc video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret, imperandi, prohibendique sapientia. Ita principem legem illam, & ultimam mentem esse dicebant omnia ratione, aut cogentis, aut vetantis Dei.* Plato etiam in Timæo quatuor leges distinguens, primam vocat divinam, per quam plane hanc æternam intelligit, per quam mundum Deus gubernat, ut idem tradit Dialog. 10. de Legib. 2. *Dari legem æternam communis Theologorum sententia est.* *D. Thom.* *Cajet.* *Soto.* *Vincent.* *Alens.* *Anton.* *Turrec.* *August.* *Cicero.* *Plato.*

Probat autem D. Thom. hanc veritatem, quia necesse est, in Deo ipso esse aliquam legem, & hæc non potest esse nisi æterna: ergo necesse est esse in mundo aliquam legem æternam: Minor supponitur, quia Deus est immutabilis, & nihil potest illi advenire de novo. Major autem patet, quia cùm Deus habeat providentiam, in eo necessariò supponitur æterna quædam ratio practica totius dispositionis, & gubernationis universi, juxta illud Boëtii 3. de consolat. 3. *Boet.*

O qui perpetua mundum ratione gubernas:

Ergo illa ratio Dei æterna habet veram rationem legis, quia, ut dixit Isidor. 2. Etymol. c. de lege, *Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione constiterit.* Confirmari potest ex Augustin. quia omnis lex humana mutabilis est, & defectum, ac errorem pati potest: ergo supponit necessariò aliquam legem immutabilem, *Isidor.*

lem, per quam ſtabiliatur, & quaſi menſuretur, ut per conformitatem ad illam rectè fiat, quæ non eſt, niſi lex æterna. Denique omnis lex participata ſupponit legem per eſſentiam: ſed lex per eſſentiam æterna eſt: ergo.

4. *Objectio.* Dicet verò aliquis, his diſcurſibus ſolùm probari, eſſe in Deo rationem æternam agendorum, quam providentiam vocamus: non tamen probari illam fuiſſe ab æterno propriè legem. Quia providentia dicit reſpectum æternum: lex autem temporalem, ut argumenta in principio facta oſtendere videntur. Unde illa æterna ratio ad ſummum dici poterit lex quaſi materialiter, & quoad actum illum voluntatis, vel intellectus divini, qui eſt lex, non verò formaliter quoad propriam denominationem legis, & conditiones omnes ad legem requiſitas. Sicut creatio activa poteſt dici æterna materialiter quoad actum Dei, non verò formaliter, & ſimpliciter, ut creatio eſt: idemque eſt de poteſtate dominandi, & ſimilibus. At verò D. Thom. d. quæſt. 91. artic. 1. ad 1. ſuſtinet, illam legem etiam formaliter, & ſub ratione legis eſſe æternam, quia *ipſe conceptus æternus divinæ legis habet rationem legis æternæ, ſecundùm quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipſo præcognitarum.* Sed licèt D. Thom. rectè dicat, rationem rerum faciendarum in Deo eſſe æternam, & habere rationem ideæ, non tamen declarat, quomodo etiam ab æterno habeat rationem legis, nec in quo differat ſub ratione ideæ, nec difficultatibus poſitis videtur planè ſatisfacere. *D. Thom.*

5. *Duplex ſtatus legis.* Ut ergo non ſit tantum de nomine quæſtio, videndum ſupereſt, quid in re clarum ſit, & quid poſſit eſſe in uſu vocum, & quæ ratio hujus loquutionis ſimpliciter reddi poſſit. Diſtinguamus ergo in lege duplicem ſtatum, unus eſt, quem habet in interna diſpoſitione legiſlatoris, quatenus in mente ejus jam illa lex deſcripta eſt, & ejus abſoluto decreto, ac firma voluntate ſtabilita. Alius ſtatus eſt, quem habet lex exteriùs conſtituta, & ſubditis propoſita. Priori modo manifeſtum eſt, dari in Deo legem æternam, & hoc probant rationes pro vera ſententia adductæ. Poſteriori autem modo æquè certum eſt, non habuiſſe legem Dei hunc ſecundum ſtatum ab æterno: & hoc probant rationes dubitandi in principio poſitæ, ut ex earum reſponſione ampliùs patebit. Item lex priori modo ſumpta eſt actus immanens, unde poteſt eſſe æternus in Deo, etiamſi dicat reſpectum ad effectum temporalem: ſicut prædeſtinatio, vel providentia: lex autem poſteriori modo includit actum tranſeuntem reſpectu Dei: nam licèt poſſit illa lex æterna Dei, quatenus propria lex eſt, proponi ſubditis per actus immanentes eorum: tamen illimet actus ſunt externi reſpectu Dei, & neceſſariò ſunt temporales, & ideo lex non poteſt eſſe æterna quoad illum ſecundum ſtatum. Quòd ſi aliquis contendat de verbis, dicens, legem in illo priori ſtatu non eſſe legem, quia non eſt lata, ſed ferenda. Reſpondeo in primis, non eſſe de vocibus contendendum: nam ut ita ſimpliciter appelletur, ſufficit uſus Sanctorum, & ſapientum in tali materia. Deinde poteſt optima ratio illius appellationis reddi, qua etiam oſtendatur, illam legem in eo ſtatu non eſſe tantùm ferendam, ſed ex æternitate eſſe ſuo modo latam, ut reſpondendo ad argumenta conſtabit. *Solutio ad objectionem.*

6. *Solutio ad primum.* Ad primum ergo reſpondetur, quòd ſicut divina voluntas æterna eſt, ita & imperium: nam imperium quoad ſubſtantiam ſuam in ipſa voluntate conſiſtit, ut dixi. Et ſi imperium vocetur ipſa ratio, vel judicium de agendis, etiam hoc fuit æternum in mente Dei. Petitur autem in illo argumento, an lex illa æterna, ſit aliquo modo reſpectu ipſiuſmet Dei, id eſt, an ſit aliquo modo menſura, & regula actuum voluntatis divinæ, de quo dicemus in capite ſequenti. Ad ſecundum reſpondetur, actum dominandi, & gubernandi, eſſe actum tranſeuntem, & proprium dominium dicere relationem ad rem actu exiſtentem, & ideo denominationes, quæ ab his actibus ſumuntur, eſſe temporales. At verò lex, ut ſic, non neceſſariò dicit actum tranſeuntem, præſertim reſpectu Dei, quia in illo primo ſtatu, qui eſt veluti ſubſtantialis, ſufficienter ſalvatur in actu immanente, ut declaratum eſt. *Ad ſecundum.*

Tertium argumentum variè ſolvitur: quidam dicunt, legem illam æternam non dici legem reſpectu creaturarum, vel hominum, quia non eſt imperium illis impoſitum, ſed eſſe reſpectu actuum Dei ad extra, quia eſt regula, & menſura omnium, quæ à Deo fiunt. Juxta quam expoſitionem lex illa non eſt lex morum (ut ſic dicam) ſed artificiorum: nam omnia, quæ à Deo fiunt, comparantur ad illum, tanquam artefacta ad artificem. Unde ſicut idea artificis dici poteſt lex, quam ipſe ſibi præſcribit, ut juxta illam artefacta producat, ita hæc lex æterna eſt, qua Deus ut ſupremus artifex omnia condere ſtatuit ex æternitate. Qua propter ceſſat ratio de promulgatione: nam hæc eſt neceſſaria in lege morum, non in lege artificiorum: imo etiam ceſſant aliæ rationes; nam hæc non eſt lex, quæ imponitur ſubditis, nec pertinet ad gubernationem. Hæc verò expoſitio non placet. Tum quia eſt contra mentem Auguſtini & Theologorum, imò & Ciceronis, & Philoſophorum: omnes enim apertè loquuntur de lege, quæ eſt menſura actionum humanarum, & exemplar omnium legum, quæ ſunt in mentibus hominum, vel ab illis emanare poſſunt, ſive plura includat illa lex æterna, ſive non, quod infrà videbimus. Tum etiam, quia illa appellatio valde metaphorica eſt, & impertinens eſſet pro materia de legibus ratione ſolius metaphoricæ ſignificationis, cum res ipſa, quæ ſub illa metaphora intenditur, nihil aliud ſit, nec alium reſpectum dicat, quàm idearum, de quibus in 1. p. diſputatur: tum quia ſicut providentia dicit reſpectum ad res proviſas, & nihilominus poteſt eſſe æterna, licèt res proviſæ temporales ſint, ita etiam lex poteſt dicere habitudinem ad ſubditos, & eſſe æterna. 7. *Ad tertium argumentum aliquorum reſponſio.* *Excluditur iſtorum opinatio.*

Unde Alenſ. ſuprà aliter reſpondet ex Iſidor. lib. 2. Etymol. legem uno modo dici à legendo, & alio à ligando, & priori modo legem Dei eſſe æternam, quia in mente ejus legebatur: ſecundo autem modo non eſſe æternam, & ſub ea tantum ratione indigere promulgatione. Quòd ſi inſtes, quia lex, quæ non ligat, non meretur nomen legis: Reſpondet in ſumma, ad rationem legis ſatis eſſe, quod de ſe vim habeat ligandi, licèt nondum actu liget, quia nondum eſt applicata. Quæ doctrina fortaſſe eſt vera: non tamen per eam ſufficienter ſolvi videtur argumentum de promulgatione, quia vel negandum eſt, promulgationem eſſe neceſſariam ad eſſe legis, ſed tantum ad effectum legis, qui eſt ligare, quod videtur eſſe contra communem legis definitionem, vel certe non explicatur, quomodo illa lex ſit vera lex ſine promulgatione. Quod verò ibi ſupponit Alenſ. de duplici etymologia legis, ego non reperio utramque in Iſidoro, ſed tantum illam, quæ eſt à legendo, & non in illa ſignificatione metaphorica, ſed magis propria: ſed parum refert, unde vox ſit ſumpta, quia non ſufficit, quod etymologia legis poſſit alicui rei applicari, ut illa ſimpliciter dicatur lex. 8. *Reſponſio Alenſis ad argumentum.*

Tertiò igitur D. Thomas ſupra ad 2. conatur explicare, quomodo in illa lege non defuerit æterna promulgatio. Nam promulgatio, inquit, fit & verbo, & ſcripto, & utroque modo lex illa habuit promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia & verbum Dei eſt æternum, & ſcriptura libri vitæ eſt æterna. Sed contra primum objiciunt aliqui, quia productio verbi non eſt per ſe neceſſaria ad legem Dei, quia eſt perſonalis, non eſſentialis, & quia aliàs ſolus Pater promulgaſſet legem, & eſſet legiſlator. Contra ſecundum etiam objicitur, quia parum refert ſcriptura in ſcientia Dei ad promulgationem, ſi illa non innoteſcit, 9. *Tertia reſponſio ex D. Tho. Objectio.*

teſcit, nec poteſt innôteſcere ſubditis; nam promulgatio fieri debet his, quibus lex imponitur; at illa ſcriptura à nemine legi potuit ab æterno, nec fuit ab æterno aliquis, cui illa lex promulgaretur. Nec ſatisfacit, quod D. Thom. ad 1. ait, fuiſſe tunc creaturas in præcognitione divina, quia promulgatio non fit creaturis objectivè præcognitis, ſed in ſe exiſtentibus, alioqui etiam lex Moyſi, & lex gratiæ ab æterno fuiſſet promulgata, & ita eſſet lex æterna.

10. Sed prima objectio parum obſtat; tum quia, quod D. Thom. dicit, de promulgatione in verbo, intelligi poteſt per appropriationem, non per proprietatem, ſicut dicuntur ideæ eſſe in verbo, & ita ipſemet D. Thom. explicavit, qui conſequenter ſentit ſecundum proprietatem debere intelligi de verbo quoad conceptum eſſentialem, tum etiam quia non eſt de ratione legis, ut ſimul promulgetur verbo prolato, & ſcripto, ſed ſcriptum publicè expoſitum ſufficit: D. Tho. autem ad doctrinæ abundantiam, & elegantiam voluit utrumque modum in Deo explicare. Unde non eſt inconveniens, quòd unus modus ſit perſonalis, & alter eſſentialis. Nec inde ſequitur, ſolum Patrem eſſe legiſlatorem, vel promulgare, quia ad utrumque ſufficit modus eſſentialis. Ad aliam objectionem tacite reſpondet D. Thomas, addens limitationem, quòd illa lex habet promulgationem *ex parte Dei*, & ſubjungens, *Sed ex parte creaturæ audientis, ſeu inſticientis non poteſt eſſe promulgatio æterna.* Unde quod dicit in ſolutione 1. de creaturis præcognitis ex æternitate, non eſt, quia putet illam exiſtentiam objectivam creaturarum in æternitate ſufficere, ut ex parte illarum fiat æterna promulgatio, ſed ut declarat ex parte Dei potuiſſe tunc ſtatui legem, per quam futuræ creaturæ eſſent gubernandæ.

11. *De ratione legis æternæ non eſſe promulgationem actu factam.* Ex hac verò doctrina D. Thomæ apertè concluditur, juxta mentem ejus de ratione hujus legis æternæ non eſſe promulgationem actu factam ſubditis, ſed ſufficere, ut ex parte legiſlatoris jam ſit facta pro ſuo tempore. Et revera idem fuit ſenſus Alenſis, & mihi videtur verum. Addoque eſſe ſingulare in illa lege: nam cenſetur conſummata, & perfecta eo ipſo, quod in mente legiſlatoris ſtabilita eſt; aliæ verò leges non conſummantur donec actu promulgantur. Ratio autem reddi poteſt, quia decretum Dei æternum immutabile eſt, & ſine ulla ſui mutatione pro ſuo tempore obligat; decretum autem hominis mutabile eſt; unde quandiu non promulgatur per modum legis, ſemper ſe habet potiùs per modum propoſiti ferendi legem, quam per modum legis firmiter ſtabilitæ, & latæ. Unde in hac lege æterna per ſe loquendo, nulla publica promulgatio requiritur, ut actu obliget, ſed ſolum quod veniat in notitiam ſubditi, unde ſi per internam revelationem nobis innoteſceret divinæ voluntatis decretum, ſufficeret ad obligandum; quod non ita eſt in lege hominis: nam licet ſubditus ſciat, jam eſſe ſcriptam apud Regem, non obligatur illa, donec promulgetur. Ordinariè autem Deus non obligat homines per legem æternam, niſi mediante aliqua exteriori lege, quæ ſit illius participatio, & ſignificatio. & ita quando aliæ leges promulgantur hominibus, promulgatur ad extra lex ipſa æterna; ideoque in illa, ut æterna eſt, non habet locum propria promulgatio. In quarto argumento petitur, an lex æterna ponenda ſit in actibus liberis Dei, vel in neceſſariis. Sed hoc tractabitur commodius in capit. 3.

CAPUT II.

Quæ ſit materia proxima legis æternæ, ſeu qui actus ab illa imperentur ſeu regantur.

1. DIximus, legem æternam eſſe, explicandum ſequitur quid ſit: quia verò omnis lex eſt menſura aliquorum actuum, quos reſpicit ut materiam, & objectum, hoc etiam in lege æterna obſervari neceſſe eſt, & ideo ad explicandum quid illa ſit, commodum eſt priùs declarare materiam, in quam cadit: nam comparatur ad illam per modum objecti: omnis autem actus per ſuum objectum convenienter explicatur. Tres autem ſunt ordines, ſeu genera actuum, de quibus dubitari poteſt, an per illam legem menſurentur. Primum, & ſupremum eſt aliquorum actuum ipſiuſmet Dei, & manentium intra ipſum, ſcilicet actus liberi divinæ voluntatis; ſecundum, & infimum eſt actionum inferiorum agentium naturalium, & ratione carentium; tertium eſt actuum liberorum creaturarum intellectualium, & de ſingulis breviter dicemus.

2. *An lex æterna ſit regula divinorum actuum ad intra. Reſolutio negativa. D. Thomas. Alenſ.* Primò ergo dubitari poteſt, an lex æterna ſit regula actuum divinorum ad intra. Et ut certa ab incertis ſeparemus, ſupponimus, actus divini intellectus, & voluntatis, prout circa Deum ipſum verſantur, & non dicunt habitudinem ad creaturas, ut futuras, non cadere ſub legem æternam, nec per illam regulari. Ita ſentit D. Thomas dict. q. 93. art. 4. & Alenſ. ſuprà & omnes Doctores, qui hanc legem requirunt propter divinam providentiam, ita ut ferè cum illa coincidere cenſeant: divina autem providentia circa opera Dei verſatur, non circa Deum ipſum ſecundùm ſe. Unde generatio æterna filii Dei, vel productio Spiritus ſancti, non cadunt ſub legem, quia ſunt omnino naturales, & non ex directione, aut motione, quæ præcedat per dictamen rationis, vel applicationem voluntatis, quæ motio pertinet ad rationem legis, & eadem ratione nec amor, quo Deus ſe amat, eſt ex lege æterna, ſed ex natura. Ratio vero eſt, quia lex non eſt de rebus per ſe, & ab intrinſeco neceſſariis, quæ non indigent regula, ſed ab intrinſeco habent certum eſſendi modum, & per ſeſe rectæ ſunt. Difficultas ergo ſolum de actibus liberis, qui in Deo ſunt, & quatenus liberi ſunt, morales dici poſſunt; quatenus verò ſunt operativi ad extra, dici poſſunt artificioſi.

3. *An lex æterna ſit regula actuum liberorum Dei operantium ad extra.* Dici ergo vel cogitari poteſt, legem æternam ſub utraque ratione eſſe menſuram, ac regulam actuum liberorum Dei. Primò quatenus morales ſunt & honeſti: ſic enim regulantur per rationem divinam, tanquam per naturalem legem legis Dei. Probatur: quia Deus ſemper ſecundum rectam rationem operatur, non alienam, ſed propriam: ergo menſura rectitudinis liberorum actuum voluntatis Dei eſt judicium ſui intellectus, quod ordine rationis antecedit, quo judicat, ita eſſe faciendum. Illud ergo judicium habet rationem legis æternæ reſpectu divinæ voluntatis. Confirmatur, ac declaratur exemplis: nam ſi Deus loquitur, verum dicit, quia judicat mentiri eſſe malum, & ſi promittit, implet, quia judicat, fidelitatem eſſe honeſtam, & conſentaneam naturæ ſuæ, & eadem ratione ſibi complacet in rebus honeſtis, & diſplicent illi peccata, quia ratio recta dictat ita eſſe faciendum: ergo in actibus ſuis moralibus ducitur ſua ratione æterna tanquam lege: ergo ex hac parte lex æterna Deo ipſi impoſita eſt quoad actus morales voluntatis ejus, & eorum honeſtatem.

4. Secundò videri poteſt lex illa æterna poſſe concipi ut lex, quam Deus ut artifex ſibi ipſi impoſuit, ut ſecundum illam ſua opera faceret. Nam cum Deus poſſet variis modis mundum fabricare, & regere, ſtatuit illum ſecundum quandam certam legem conſtituere, & gubernare, ut v. g. ſtatuit elementa, & orbes cœleſtes tali ordine conſtituere, & aquas tali loco continere. Item ſtatuit tales pœnas pro peccatis, & talia præmia pro meritis reddere, & ſecundum tales, vel tales leges mundum gubernare: ergo ſecundùm hanc rationem meritò dici poteſt, legē æternā cadere in ipſa opera Dei, ut ab ipſo tanquam à ſupremo artifice, vel gubernatore ſunt, & conſequenter cadere proximè in actus liberos voluntatis Dei, à quibus

lia opera proximè procedunt. Et confirmatur: quia hac ratione dicitur Deus, quædam non posse facere secundum legem ordinariam, videlicet, quam ipse sibi imposuit, vel non posse secundùm potentiam ordinatam, id est, ad talem ordinem reductam per eandem legem, ut significavit Scot. in 1. d. 44. q. unica. Unde si aliquem in mortali peccato defunctorum Deus ab inferno liberaret, diceretur dispensatione uti, non autem secundum statutam legem operari: ergo opera libera Dei per legem ab ipso statutam, regulantur. Nec videtur inconveniens, quòd eadem voluntas sibi ipsi sit lex secundùm actus ratione distinctos: nam eadem voluntas potest sibi imperare, & legislator potest sua lege obligari.

Scotus.

Suppono ex dictis in præcedenti libro legem proprie sumptam esse regulam operum moralium, secundum honestatem eorum: aliquando verò etiam dici de regulis artis vel alicujus gubernationis. Utroque ergo modo potest lex æterna vocari lex, & ita in utroque sensu possumus ad hanc interrogationem respondere. Dico ergo primò, lex æterna, ut est regula actionis honestatis liberæ, non debet intelligi ut imposita ipsi Deo, nec voluntas divina debet concipi ut honesta, & recta propter conformitatem ad legem æternam, cui subjiciatur. Ita D. Thom. 1.2. q.93.ar.4. ad 1. & Alens. 3.p. q.26.memb.8. ar. 1. Consentit Anselm. lib. 1. Cur Deus homo, cap. 12. dicens, Deum esse omnino liberum à lege, & ideo quod vult, justum, & conveniens esse: id autem, quod est injustum, & indecens, non cadere in ejus voluntatem, non propter legem, sed quia non pertinet ad ejus libertatem.

1. *Assertio. Lex æterna non est regula actionum divinarum quatenus morales sunt.*
D. Thom.
Alens.
Anselm.

Ratione declaratur, quia lex illa intelligeretur ut positiva, vel ut naturalis: neutro autem modo intelligi potest: ergo. Probatur minor quoad priorem partem: quia lex positiva est illa, quæ ponitur per liberam voluntatem alicujus potentis præcipere, & suo præcepto, seu voluntate obligare eum, cui lex imponitur: sed Deus non habet superiorem, neque se ipsum per modum præcepti, & legis obligare potest: quia non est sibi superior: ergo nullo modo est capax positivæ legis. Confirmatur, quia respectu Dei nihil est malum, quia prohibitum, sive in faciendo, sive in omittendo, quia quantumvis aliquid ponatur esse prohibitum, si Deus contrarium faciat, bonum erit, quia est à prima regula bonitatis: ergo lex positiva in ordine ad honestatem morum non habet locum in divina voluntate. Unde non obstante quacumque lege à se posita circa rerum gubernationem, potest illam non servare, sua potentia absoluta utendo, ut circa præmia, vel pœnam retribuendam, & similia, quia non obligatur ad servandam legem. Qui est supremus Dominus, & extra omnem ordinem, & ita non est comparandus cum legislatore humano, qui est pars suæ communitatis, quidquid sit de modo, quo legislator humanus obligatur sua lege. Quòd si ultra legem generalem accedat promissio, jam Deus obligabitur ad servandam illam non ex lege positiva, sed ex rectitudine naturali, quæ resultat in tali objecto ex vi promissionis. An verò ibi interveniat lex naturalis, dicetur in sequenti puncto.

6.

Dices: si Deus, postquam decrevit absolutè aliquid non facere, id ageret, inordinatè faceret, & ideo id facere non potest: ergo liberum decretum Dei habet vim positivæ legis respectu voluntatis ejus, ut non possit honestè facere, quod per se, ac remoto illo decreto, liberè facere potuisset. Respondeo, Deum non posse facere contra suum decretum, non propter prohibitionem, quam decretum inducat, sed propter repugnantiam ipsius rei, quia si ageret contra decretum absolutum, haberet simul, & ex æternitate decreta contraria circa idem, & pro eodem tempore, seu absolute vellet duo contradictoria, quod repugnat. Ageret etiam contra efficaciam suæ voluntatis, & illam redderet inefficacem, & inconstantem, quod etiam repugnat. Unde ulteriùs dicitur, esto, non implicaret contradictionem physicam (ut sic dicam) mutare Deum decretum suum, sed tantum moralem, ac subinde posito uno decreto, esse inordinatum agere contra illud: nihilominus id non oriri ex prohibitione, sed ex intrinseca natura, & essentia Dei, sicut mox de veritate, & fidelitate, & similibus dicemus. Quia sicut non decet divinitatem fallere, ita nec inconstantem esse. Atque ita impotentia volendi contra decretum non est ex prohibitione, sed ex natura rei, proposito objecto in tali statu.

7. *Objectio.*

Solutio.

Altera pars minoris, quæ erat de lege naturali, probatur, quia licèt negari non possit, quin in intellectu divino ordine rationis præcedant dictamina practica, quibus judicat, quid deceat suam bonitatem, justitiam, aut sapientiam, ut sunt hæc, Mentiendum non est, implenda sunt promissa: tamen illa non possunt, habere rationem legis respectu divinæ voluntatis. Primò, quia non proponunt præceptum aliquod, nec voluntatem alicujus intimant: sed tantùm ostendunt, indicando quid rei natura habeat: lex autem aut est voluntas, aut intimatio voluntatis: ergo. Secundò, quia in Deo non distinguuntur in re voluntas, & ratio, propter quod dixit D. Thomas q. 93. a. 4. ad 1. voluntatem Dei secundùm se non rectè dici rationabilem: nam potius est ipsa ratio: sicut ergo ratio Dei æterna non mensuratur lege, ita nec voluntas, etiam prout libere vult, sed per se recta est, tanquam ipsamet recta ratio & per essentiam. Et ita est intelligendus idem D. Thomas 1. p. q. 21. art. 1. ad 2. cùm dicit, *Impossibile est, Deum velle, nisi quod ratio suæ sapientiæ habet, quæ quidem est sicut lex justitiæ, secundum quam ejus voluntas recta & justa est.* Illa enim particula, *sicut*, non dicit proprietatem legis, sed analogiam, & proportionem, & ad hoc explicandum subdit, *Unde quod secundum suam voluntatem facit, justè facit, sicut & nos, quod secundum legem facimus, justè facimus: sed nos quidem secundùm legem alicujus superioris: Deus autem si i ipsi est lex*, id est, se ipso est rectus sine lege, acsi sibi ipsi esset lex. Declaratur tandem, quia judicium rationis Deo solum est necessarium ex eo, quod nihil potest esse volitum, quin præcognitum, non tamen habet munus quasi obligandi, vel determinandi voluntatem: sed ipsa voluntas per se est recta, & honesta, & ideo dictamen rationis, quod intelligitur ratione præcedere in intellectu, non potest habere rationem propriæ legis respectu divinæ voluntatis. Dices, esto, non possit dici lex cogens, dici poterit lex dirigens, & ostendens objecti convenientiam, vel honestatem. Respondeo, hoc non satis esse ad legem moralem, ut ex suprà dictis patet, & in sequentibus circa legem naturalem magis explicabitur: metaphorica autem loquutio non est admittenda, nisi sit usitata, ut constat.

8. *Dictamen practicum Dei de agendis cur non habeat rationem legis respectu sui.*

D. Thomas.

D. Thom.

Dico secundò: Lex æterna ut est lex gubernandi, seu quasi operandi artificiosè, dici potest habere rationem legis respectu rerum gubernatarum, non verò ipsius Dei, seu voluntatis ejus. Ita loquitur D. Th. d. art. 4. ad 1. Vincent. in specul. moral. part. 2. dist. 1. & declaratur prius exemplis: nam Deus constituendo legem, v. g. ut tali operi bono tale præmium, & tali peccato talis pœna in suo judicio respondeat, consequenter facit, ut bene operans sit dignus tali præmio, & peccans reus talis pœnæ, & ita res ipsæ guberhandæ statim subjiciuntur illi legi: Deus autem non manet illi subjectus, sed semper manet solutus legibus, ut possit operari prout voluerit: & in ordine rerum naturalium idem invenitur. Ratione declarari potest, quia quando Deus constituit legem æternam circa gubernationem creaturarum, pro ipsis creaturis illam statuit, ut secundùm illam moveantur: non verò illam gubernare cogatur. Denique lex si propriè sumatur, est ordinatio superioris circa inferiorem per proprium imperium, quod si extendatur latiùs & quasi per metaphoram, semper debet servare proportionem, ut sit motio superioris circa rem sibi subjectam

9. *2. Assertio. Lex æterna potest dici lex operandi respectu rerum gubernatarum: non verò Dei.*
D. Thom.
Vincent.

subjectam; ergo ratio divinæ providentiæ sub eadem proportione recipit proprietatem, vel appellationem legis, ut ex sequenti puncto magis constabit.

10. *An creaturæ ratione & vita expertes legi æternæ subdantur. D. Thom. D. Augusti.*

Secundò dubitari potest, an sub hac lege æterna comprehendantur creata omnia, etiam ratione, aut vita carentia, quæ non liberè, sed ex necessitate naturæ suos motus efficiunt. Ratio dubitandi esse potest, quia D. Thomas art. 4. & 5. illius quæstionis 93. etiam necessarias actiones creaturarum vult comprehendi sub hac lege, & sumitur ex August. 1. de liber. arbitr. capit. 5. & 6. dicit enim, legem æternam esse rationem in mente Dei existentem, qua res omnes per consentanea media in suos fines diriguntur, & lib 83. quæst. q. 27. in fine. *Lex* (inquit) *incommutabilis omnia mutabilia pulcherrima moderatur gubernatione.* Ratio autem esse potest, quia sicut nostra voluntas imperat membris corporis, & suo imperio illis imponit necessitatem operandi; ita divina voluntas imperat rebus omnibus creatis, illisque necessitatem imponit pro captu uniuscujusque, juxta illud, *Præceptum posuit, & non præteribit*, Psal. 148. & id Prov. 8. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Quod explicatur Job. 38. *Dixi usque huc venies, & non procedes amplius, & hîc confringes tumentes fluctus tuos.* Hæ namque leges, licet in tempore datæ sint, à lege æterna processerunt.

Ratio pro affirmativa parte.

Psal 148. *Prover.* 8. *Job* 38.

11. *Ratio pro negativa. August. Cap. mulier. 1 Cor.* 9.

In contrarium autem est, quia nulla natura irrationalis capax est legis proprie sumptæ, ut expresè docuit August. q. 74. in Levit. & habetur in capit. *mulier.* 15. q. 1. Imò sumitur ex Paulo 1. ad Corinth. 9. ubi referens illam legem, *Non ligabis os bovi trituranti*, subdit, *Nunquid de bobus cura est Deo*; *Cura*, scil. legislativa: nam providentia divina generatim sumpta etiam circa irrationalia versatur, ut est certissimum; tamen illa cura, quæ specialiter adhibetur per leges, proprie dirigitur ad intellectualia, & ideo subdit Paulus, propter homines scriptam esse illam legem, quia non est privandus mercenarius mercede sua. Ratio autem adjungi potest, quia legis proprium est inducere vinculum, & obligationem moralem; hujus autem non sunt capaces, nisi res intellectuales, & illæ non in omnibus actibus suis, sed in his, quos libere operantur, quia omne esse morale pendet ex libertate.

12. *Resolutio quæstionis.*

Respondeo breviter, quæstionem esse de modo loquendi; tamen si inspiciamus phrasim Augustini, qui præcipuus auctor est, qui de lege æterna sermonem habuit, re vera sub hac voce comprehendit omnia tam naturalia, quàm moralia; voluit enim per illam vocem explicare efficaciam divinæ providentiæ, non solum circa actiones liberas, sed etiam circa actiones naturales, & circa totum ordinem universi, nimirum explicando, quomodo omnia sint subjecta divinæ gubernationi, & illi obediant juxta efficacitatem ejus. Hoc manifestum est ex citato loco de liber. arbitr. & ex lib. 5. de civit. c. 11. ubi ait: nihil esse in universo, quod sit alienum à legibus providentiæ divinæ, & lib. 9. cap. 22. ait, sanctos Angelos in æternis, & immutabilibus Dei legib. quæ in Dei sapientia vivunt, mutationes temporum prævidere, & lib. 19. cap. 12. ait, *Nihil à legibus summi creatoris ordinatorisque subtrahitur, à quo pax universitatis administratur.*

August.

13. Nihilominus tamen censeo sub hac generali acceptione legis æternæ duas quasi analogias comprehendi. Una est ex parte legis, quia lex, qua Deus dicitur gubernare res naturales: seu ratione carentes, metaphoricè lex, seu præceptum appellatur. Altera ex parte creaturarum, quæ priori respondet: nam subordinatio, & subjectio irrationalium rerum ad Deum late, & metaphoricè dicitur obedientia, quia potius est necessitas quædam naturalis: lex autem æterna, quatenus per illam moraliter, & politicè rationalia gubernantur, habet propriam rationem legis, & illi respondet propria obedientia. Ut autem suprà dixi sub hac potissimum ratione in hac materia considerandæ est; & ideo sub propria appellatione ad irrationalia non extenditur.

14. *An omnes actiones humanæ sint materia legis æternæ.*

Ulterius verò inquiri potest; an omnes actiones morales, seu humanæ sint materia hujus legis æternæ. Et de malis quidem nulla est dubitandi ratio, quia omnes illæ prohibentur hac lege, ut supra declaratum est. De indifferentibus vero est nonnullum dubium, quia illæ nec vetantur, nec præcipiuntur, & ita nullius legis videntur esse materia in mente Dei. Idem, vel majus dubium est de bonis operibus, quæ ad finem non sunt necessaria, sed sunt excellentiora. Propter hoc dicunt aliqui, si lex illa proprie sumatur, ut consistit in imperio, non extendi ad hujusmodi materiam; generalius autem sumptam comprehendere illam, quatenus amplectitur quamcumque dispositionem gubernatoris, sub qua etiam permissio, & consilium comprehenduntur: nam permissio cadit in actus indifferentes: consilium vero in excellentiores.

15. Verumtamen absolutè affirmari potest, omnes actiones morales cadere aliquo modo sub lege æterna, etiam ut propriè præceptiva est. Quod potest declarari, applicando quandam distinctionem datam in superioribus de lege præcipiente, vel exercitium actus, vel solam specificationem, & modum ejus. Dicimus ergo, prædictos actus esse materiam legis æternæ, vel imperantis exercitium, vel præscribentis modum aliquem operandi, aut prohibentis alium. Declaratur: nam in primis quoad actus bonos, seu optimos, juxta doctrinam Augustini ferè nullum est opus consilii, quod in præparatione animi non possit ad præceptum pertinere, si ad divinam gloriam tale opus necessarium sit. Quod maximè verum est in ordine ad legem æternam, per quam Deus obligat hominem, ut sit paratus ad hæc omnia opera præstanda, si ipse voluerit, vel si ex alia occasione necessaria fuerint. Sicut matrimonium, quamvis non sit opus consilii, sed ex bonis inferioribus, nec regulariter cadat sub præceptum: ex lege naturæ cadit sub obligationem, si ad conservationem speciei sit necessarium, & ita etiam cadit sub legem æternam. Sic ergo nullum est opus bonum, quod sub illam legem, ut imperantem, non cadat. Deinde quando exercitium talium actuum necessarium non est, licèt tantum consuli, vel probari videantur; nihilominus etiam tunc per legem æternam præscribitur modus, quo fieri debent, ut rectè fiant, & sic dicimus cadere sub legem præscribentem modum, seu specificationem actus. Et idem est clarum in actibus indifferentibus: nam si fiant, præcipiuntur fieri propter honestum finem, & prohibentur fieri propter se, & ita si præcisè spectentur, quatenus talia sunt, dici possunt cadere sub illam legem, ut prohibentem, juxta probabilem sententiam D. Thomæ, quæ asserit, non posse dari opus humanum indifferens in individuo. Sicque duo præcepta intelligi possunt in lege æterna circa hæc opera: unum est faciendi illa propter bonum & honestum finem, si fiant: aliud est prohibens illa facere propter se ipsa, sicut prohibetur verbum otiosum.

16. *Quo sensu Aug. asseruit, nihil posse effugere imperium legis æternæ.*

Atque hinc tandem intelligere licet, quo sensu verum sit, quod August. locis suprà citatis, & sæpe alias repetit, nihil esse, quod possit omnino subterfugere imperium legis æternæ, neque in cœlo, neque in terra, neque in inferno, sive peccando, sive rectè operando. Nam licet peccando agat quis contra unam legem æternam DEI, in aliam præcipientem incidit, quæ jubet, ut quantum in actione homo deficit, tantum per passionem compensetur: ut dixit D. Thom. quæst. 93. art. 6. cum Augustin. lib. de catechizand. rudib. capit. 18. dicente, *Novit Deus ordinare deserentes se animas, & ex earum justa miseria inferiores partes creaturæ suæ, convenientissimis, & congruentissimis legibus admirandæ dispensationis ordinare.* Et huc etiam spectat, quod ait August. lib. 1. con-

D. Thom. Augusti.

1. confeſſ. cap. 12. *Juſſiſti Domine, & ſic eſt, ut omnis inordinatus animus ſibi ipſi ſit pœna.* Siquis autem rectè conſideret, lex illa præcipiens, quæ in malis impletur per pœnam, & in juſtis per præmium, non ſpectat ad legem præceptivam moralium actuum reſpectu creaturæ intellectualis, ſed eſt lex taxativa (ut ſic dicam) talis pœnæ vel præmii quæ lex per efficaciam divinæ providentiæ ad effectum perducitur.

CAPUT III.

An lex æterna ſit actus divinæ mentis, ratione ab aliis differens, & an una ſit vel plures.

1. EX dictis hactenus conſtat, legem æternam in divina mente eſſe, quia extra illam nihil eſt æternum. Item conſtat eſſe per modum actus ſecundi & ultimi: nam lex prout eſt in legiſlatore, in hujuſmodi actu conſiſtit, non in habitu, vel actu primo, & præſertim in Deo, qui eſt puriſſimus actus. Inquiri ergo poteſt, an ſit in intellectu, vel in voluntate: nam quæſtionem hanc indeciſam, & ambiguam reliquiſſe videtur Auguſt. 22. contra Fauſt. cap. 27. dicens, *Lex æterna eſt ratio divina vel voluntas Dei, ordinem naturalem conſervari jubens, & perturbari vetans.* *Auguſt.*

2. *An lex æterna ſit actus liber Dei, vel neceſſarius. Opinio aliquorum confundentium ideas cum lege æterna.* Priùs autem, quam ad hoc reſpondeamus, ulterius inquirimus, an lex æterna dicat actum liberum in Deo vel neceſſarium. Aliqui enim dicunt, legem æternã non eſſe, niſi ideas divinas, per quas res ad extra producuntur, quia non putant hanc legem eſſe ad præcipiendum, ſed ſolum ut ſit regula, ad cujus inſtar omnia à Deo fiunt. Ex qua ſententia videtur inferri, quòd ſicut ideæ naturaliter, & non liberè ſunt in intellectu divino, ita & lex æterna.

3. *Reſolutio. Lex æterna eſt in actu libero Dei. D. Thomas. Alenſ. Auguſt.* Dicendum verò eſt legem æternam non dicere actum neceſſarium in Deo ſed liberum. Ita ſentiunt D. Thomas, Alenſ. & alii, locis allegatis. Et ſumitur ex verbis Auguſtini proximè citatis; nam lex æterna habet pro materia opera Dei ad extra: nam jubet ſervari ordinem naturalem, & prohibet illum invertere; ordo autem naturalis non eſt, niſi in rebus creatis: ergo ſicut hæc opera libera ſunt, ita & lex æterna involvit reſpectum liberum. Confirmatur; quia non poteſt lex eſſe ſine reſpectu ad ea, quæ per illam gubernanda ſunt; ſed lex æterna non imponitur Deo, vel perſonis divinis, ut dictum eſt; ergo eſt propter creaturas: ergo dicit reſpectum liberum ad illas. Unde D. Thomas qu. 91. artic. 1. ad 1. *Æternus* (inquit) *divinæ mentis conceptus habet rationem legis æternæ, ſecundum quod ordinatur ad gubernationem rerum ab ipſo præcognitarum.* Quocirca ad illud de idea primò negari poteſt, legem æternam, ut lex eſt, dicere rationem ideæ, quia idea magis conſtituitur ut principium operandi ex parte ipſius artificis, quàm per modum præcepti, vel impulſus reſpectu rei per ideam producendæ; & ita veriſimilius eſt, legem, & ideam ratione differre, ut ex dicendis amplius conſtabit. Deinde verò addo, etiam juxta illam ſententiam convenientius dici, non ideam ſecundum ſe, ſed ut exemplar, habere rationem legis æternæ. Differt enim idea ab exemplari, quòd idea eſt merè naturalis in Deo; unde eſt etiam de rebus poſſibilibus: exemplar autem involvit reſpectum liberum, quia exemplar involvit cauſalitatem aliquo modo actualem; ita ut aliquid ad illius imitationem fiat, vel futurum ſit. Ita ergo lex dicere poſſet ideam, ut eſt ſub illo reſpectu, & non ut ſimpliciter neceſſaria eſt. *D. Thom.* *Differentia inter ideam, & exemplar.*

4. *Lex æterna includit ſeu poſtulat actum divinæ voluntatis.* Atque hinc quoad prius dubium concluditur, legem æternam neceſſariò includere, ſeu poſtulare actum divinæ voluntatis, quia libertas etiam Dei eſt formaliter in voluntate Divina: ſed lex æterna eſt aliquid liberum in Deo: ergo includit voluntatem. Et hac ratione etiam in lege æterna verum eſt, quod ſuprà diximus, nullam legem, ut ſic, eſſe ſimpliciter neceſſariam, quia etiam æterna lex, quatenus libera eſt, non eſt ſimpliciter neceſſaria. Neq; hoc repugnat ejus æternitati, quia etiam aliquid liberum intra Deum, poteſt eſſe æternum. Neque etiam repugnat ejus immutabilitati, quia decreta libera etiam ſunt immutabilia.

5. Unde infertur ulterius, legem æternam non eſſe in actibus divini intellectus, prout antecedunt ratione decreta libera Dei. Probatur, quia in illis, ut ſic, non eſt libertas: ergo nec lex. Item ob hanc rationem nec providentia, nec prædeſtinatio intelliguntur in intellectu divino ante omne decretum liberum voluntatis, quia tam providentia, quam prædeſtinatio dicunt actum liberum: ergo nec lex æterna poteſt intelligi in divino intellectu ut ſic ſpectato.

Objectio. Dices: in intellectu divino, ut ſic concepto, ſunt dictamina legis naturalis, ut, *Non eſt mentiendum, Servandum eſt promiſſum, Punienda ſunt mala,* & ſimilia; ergo ſaltem quoad hæc invenitur lex æterna in divino intellectu ante omnem liberum voluntatis actum. Unde ita videntur de lege æterna ſenſiſſe Cicero libro 2. de Legib. & alii Philoſophi de illa tractantes. *Cicero.*

Solutio. Nihilominus reſpondeo, ſi illa dictamina conſiderentur in ordine ad ipſam voluntatem divinam, id eſt, quatenus dictant de volendis ab ipſo Deo, ut ſic, non habere rationem legis, ut jam declaratum eſt: ſi verò conſiderentur in ordine ad voluntatem creatam, quatenus dictant quid ab illa faciendum ſit, aut vitandum, etiam non habent rationem legis, donec ad illa accedat voluntas divina, quia non ſunt imperia, nec practice movent, ſed ſunt quaſi ſpeculativa cognitio talium objectorum, ut in ſequentibus tractando de lege naturali explicabimus.

6. *Lex æterna formaliter conſiſtit in decreto libero Dei ſtatuentis ordinem ſervandum in partib. univerſi in ordine ad bonum commune. Damaſc.* Secundò ex dictis infertur, ſatis convenienter dici poſſe, legem æternam eſſe decretum liberum voluntatis Dei ſtatuentis ordinem ſervandum, aut generaliter ab omnibus partibus univerſi in ordine ad commune bonum, vel immediatè illi conveniens ratione totius univerſi, vel ſaltem ratione ſingularum ſpecierum ejus, aut ſpecialiter ſervandum à creaturis intellectualibus quoad liberas operationes earum. Probatur primò ex dictis in libro præcedenti cap. 5. Deinde addi poteſt ſententia Damaſc. libr. 2. de Fide, cap. 12. Ubi cum retuliſſet ſententiam Gregorii Nazianzen. Orat. 2. de Paſchate, dicentis, oportuiſſe poſt creaturam ſpiritualem, & corpoream condere creaturam ex utraque compoſitam, ſubdit ipſe, *Hoc autem vocabulo, Oportebat, nihil aliud à me indicatur, quam opificis voluntas. Hac enim nec lex, nec ſanctio ulla congruenter fingi, excogitarive poteſt,* &c. Facit etiam quod Auguſt. lib. 2. de civit. cap. 19. dicit, *In cœleſti, & angelica curia voluntas Dei lex eſt.* Eadem ergo eſt lex æterna totius univerſi, licet ſpecialiter attribuatur cœleſti curiæ, quia ibi Dei voluntas in ſe ipſa cognoſcitur, & quia illa eſt proxima, & principalis regula operandi omnibus Beatis. *Auguſt.*

7. Præterea eo modo, quo Deus dicitur præcipere rebus intellectu carentibus, non per intellectum, ſed per voluntatem proximè, & immediate præcipit, quia non præcipit eis loquendo, ſed faciendo, aut immediatius per voluntatem, quàm per intellectum operatur, ut ex 1. parte ſuppono; ergo lex æterna, quatenus circa hæc inferiora verſatur, rectè intelligitur eſſe in voluntate Dei ordinantis unicuique dare talem naturam, inclinationem, ſitum, &c. Ut verbi gratia, lex illa, de qua dicitur Proverb. 8. *Et legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos,* conſiderata ut temporalis & extra Deum conſtituta, nihil aliud eſt quàm naturalis inclinatio indita aquæ ad ita quieſcendum in ſuo loco, ut non ſurſum aſcendat, ſed terminus naturæ ſuæ contineatur, ut Job 38. & Pſalm. 103. ſignificatur; ergo lex illa, ut in æternitate exiſtit in mente Dei, nihil aliud eſt, quàm voluntas Dei, qua decrevit, aquas conſtituere in tali loco, & talem inclina- *Proverb. 8.*

tio-

tionem eis tradere, ut non tranſirent fines ſibi præſcriptos, & ſic de aliis. Sic ergo lex æterna, metaphoricè (ut ſic dicam) concepta in ordine ad res merè naturales, & irrationales, rectè in voluntate Dei conſtituitur.

8. Idemque eſt de illa lege, quatenus diſpoſuit aliquid circa creaturas intellectuales operari, ſine illarum libera cooperatione, ut ſunt eæ, quæ vel illæ, ut naturæ quædam ſunt, naturali neceſſitate operantur, vel Deus ipſe in eis, ſine illarum libera cooperatione operatur, ut creando illas, illuminando, vocando, vel alio ſimili modo præveniendo, aut etiam præmiando, vel puniendo. Si verò conſideretur illa lex æterna ut proprietatem legis habet in ordine ad moralem obligationem creaturarum intellectualium; ſic erit voluntas Dei æterna, ſecundùm quam operari debent voluntates rationales, ut bonæ ſint. Nam, ut dixit Aug. lib. 83. quæſt. q. 27. *in ſola bona voluntate ſecundùm legem agimus, in cæteris autem ſecundùm legem agimur, cùm lex ipſa incommutabilis maneat*, &c. Et juxta hæc poſſunt hîc applicari, quæ de hac ſententia generaliter dicta ſunt ſuperiori libro cap. 5.

Auguſt.

9. Si quis autem, juxta ea, quæ ibi diximus, voluerit hanc legem æternam in divino intellectu conſiderare, non erit difficile id explicare: Oportet tamen, ut eam conſideret in intellectu divino, ut ſubſequente ſecundùm rationem dictum decretum voluntatis Dei. Negari enim non poteſt, quin illud decretum ſit veluti anima, & virtus hujus legis, à qua tota vis vel obligandi, vel inclinandi efficaciter deſcendit: tamen ſuppoſito illo decreto, intelligi poteſt in mente Dei cognitio illius decreti, quæ ad illud ſubſequitur, & quòd ratione illius jam intellectus divinus judicat determinatè, quæ ratio tenenda ſit in gubernatione rerum, atque ita in ſe præconcipere legem, quæ unicuique rei ſuo tempore præſcribenda eſt. Et ita intelligo quod D. Thom. d. q. 92. ar. 1. ait, *Conceptum Dei æternum, ſecundùm quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipſo progenitarum, eſſe legem Dei æternam*: quia illa ordinatio non eſt aliud, quàm decretum voluntatis, quod explicuimus, quod ut cognitum ab intellectu determinat illum ad talem rerum gubernationem ſecundùm talem rationem, ſeu legem. Et fortaſſe quia utrumque concurrit ad legem, & utrumque ſuo modo & in bono ſenſu verum eſt, ideo D. Aug. contra Fauſtum ſub disjunctione eſt locutus.

In quo actu intellectus lex æterna eſt conſtituenda ſi in illius actibus formaliter conſiſtat.

Auguſt

10. Tertiò ex dictis ſatis conſtat, quomodo diſtinguatur ratione lex æterna ab ideis. Nam ſi lex illa conſtituatur in decreto voluntatis, clara eſt diſtinctio: nam ideam, certum eſt, eſſe in intellectu. Si verò loquamur de illa lege, prout eſt in intellectu, aliqui non conſtituunt diſtinctionem, præſertim ſi de ideis, ut ſunt exemplaria, loquamur. Nihilominus D. Thomas q. 93. ar. 1. hæc duo expreſsè diſtinguit, & in ejus doctrina poteſt variis modis diſtinctio explicari. Primò, qui ideæ propriè ſunt circa rerum creationem, ſeu productionem: lex verò magis verſatur circa rerum gubernationem, ut D. Thomas ſuprà tradidit. Unde ſicut diſtinguuntur ideæ à providentia, ità & à lege æterna diſtinguendæ ſunt. Secundò, propria differentia eſſe videtur ſuprà inſinuata, quod idea ſolum habet rationem exemplaris reſpectu ipſiuſmet Dei, ut ſecundum illam operetur, & ſic concurrit ſolùm (ut ſic dicam) ad ſpecificationem operum Dei: lex autem divina, ut lex, habet potiùs rationem moventis, & imprimentis inclinationem, vel obligationem ad opus: quæ diverſa habitudo ſufficientiſſima eſt ad diſtinctionem rationis. Denique hinc etiam eſt, quòd lex, ut lex, imponitur ſubditis, ſeu inferioribus: ordinat enim lex, quid res ſubjectæ operaturæ ſint, unaquæque juxta modum ſuum: idea autem non imponitur propriè rei in illa repræſentatæ, ſed ponitur formaliter in mente artificis, ut ſecundùm illam operetur: eſt ergo clara diſtinctio.

De diſtinctione inter legem æternam Dei, & illius ideas.

D. Tho.

11. Quartò etiam intelligi poteſt ex dictis, quomodo lex æterna diſtinguatur à providentia, de qua etiam ſolet dubitari, an in intellectu, vel voluntate conſtituatur: nam utriuſq; actum includit. Ut ergo providentia, & lex comparentur, debent cum proportione conferri, videlicet, quatenus utraque eſt in voluntate, vel utraque in intellectu: & ſic videntur non diſtingui etiam ratione. Quia providentia eſt ratio gubernationis rerum omnium ex æternitate exiſtens in mente divina: ſed hoc ipſum eſt lex æterna in ſua generalitate ſumpta, ut ſumitur ex D. Thom. dicta q. 92. ar. 2. ad 1. non videntur ergo diſtingui ut duo attributa, ſed eſſe idem, quod ſub diverſis conſiderationibus diverſa nomina recipit. Quod ſi lex æterna non cum illa amplitudine ſumatur, ſed reſtrictè, & propriè quatenus circa creaturas intellectuales verſatur, & illas propriè obligat: ſic erit quædam pars divinæ providentiæ. Nam ad providentiam Dei ſpectat, leges ponere rationalibus creaturis: imò hæc eſt magis ſpecialis, & propria gubernatio moralis conſentanea naturis intellectualibus, quarum Deus habet ſpecialem curam, ut ſignificavit Paulus 1. ad Corinth. 9. ergo ſemper lex æterna cum providentia coincidet, ſi cum proportione comparentur. Atque ita videntur ſentire de lege æterna, & providentia D. Thomas ſuprà, & q. 93. a. 1. & 4. & Alenſ. dicta q. 26. mem. 1. & favet Auguſt. ſuprà, & lib. de vera relig. cap. 30. in fine, & 31. in princip. & dict. lib. 83. quæſt. q. 27.

De diſtinctione inter legem æternam Dei & illius providentiam.

D. Thom.
Alenſ.
Auguſt.

12. Sed nihilominus D. Thomas q. 5. de veritate, artic. 1. ad 6. diſtinguit legem æternam à providentia, dicens, *Providentia non nominna legem æternam, ſed aliquid ad legem æternam conſequens*, & ita declarans addit, legem æternam comparari ad providentiam, ſicut principium generale ad particulares concluſiones, ſeu actiones, ſicut in nobis principia prima practica comparantur ad prudentiam. Et ita exponit, actus providentiæ, ſeu effectus attribui legi æternæ tanquam principio, unde manant, non tanquam proximo dictamini de tali opere in particulari efficiendo. Quod poteſt ampliùs ita explicari. Nam ratio divina, ut habet rationem legis, conſtituit veluti generales regulas, ſecundùm quas res omnes moveri debent, & operari: providentia vero de ſingulis rebus, & actibus in particulari diſponit, & ita eſt veluti ratio exequendi, & applicandi legem. Videturque hoc conſentaneum proprietati ipſarum vocum. Nam lex dicit jus in communi conſtitutum, ut ſuprà viſum eſt: providentia verò dicit curam, quæ de ſingulis actibus haberi debet.

12.
D. Thom.

Reſolutio.

13. Unde obiter poteſt quintò intelligi per comparationem ad providentiam, quos effectus habeat lex æterna. Solet enim quæri, an lex æterna habeat omnes effectus, quos habet providentia. In qua comparatione ſumenda eſt lex æterna in tota ſua latitudine. Nam ſi ſumatur ſpecialiter, ut lex propriè præcipiens moraliter creaturis intellectualibus, ſic clarum eſt, non omnes effectus providentiæ eſſe effectus legis æternæ, ſed ſolos actus bonos morales, quia naturales effectus non procedunt à lege æterna, ſub hac ratione ſpectata. Boni autem actus morales ſunt effectus æternæ legis, quia ad illos de ſe movet, & obligat. Mali autem effectus morales non ſunt effectus legis æternæ, ut mali ſunt, licèt ſint materia legis æternæ prohibentis illos, ſicut etiam non ſunt effectus providentiæ, quia non ſunt effectus Dei ſub ea ratione, licet ſint materia providentiæ; tum quatenus illamet prohibitio pars eſt, vel quaſi principium providentiæ, juxta modum loquendi D. Thomæ: tum etiam quatenus permittuntur per divinam providentiam, & puniuntur, & ad aliquod bonum ordinantur. Atque hoc modo peccatum ut peccatum, licet ſimpliciter non ſit ex lege æterna, nec ſecundùm illam, imò contra illam, quoad materiale eſt ex lege æterna, qua Deus ſtatuit cum creaturis concurrere, & punitio ejus eſt etiam ex lege æterna. Et ita, qui peccant,

De effectibus legis æternæ.

ut

ait Auguſt. in Enchir. c. 100. *Quantum ad ipſos attinet, quod Deus noluit fecerunt; quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id facere voluerunt, hoc quippe ipſo, quòd contra voluntatem Dei fecerunt, de ipſis facta eſt voluntas ejus.* Et ſimili ratione de peccatore dicit libr. 4. confeſſ. cap. 9. *Quò it, aut quò fugit, qui te dimittit, niſi à te placido ad te iratum? Nam ubi non invenit legem tuam in pœna ſua?*

D. Auguſt.

14. At verò loquendo de lege æterna ſecundùm totam ſuam amplitudinem, omnes effectus providentiæ poſſunt dici aliquo modo effectus legis æternæ, quia tota gubernatio providentiæ divinæ continetur tanquam in principio in lege æterna, & ita omnis effectus providentiæ in lege æterna radicatur (ut ſic dicam.) Ita ſentit D. Thom. d. q. 5. de verit. art. 1. ad 6. & ſumitur ex loquutionibus Auguſtin. in locis citatis.

D. Thom.

Objectio. Dices; lex fertur in generali; Deus autem per providentiam ſuam interdum operatur præter legem; ergo ille effectus non poterit dici eſſe à lege æterna, licèt ſit à providentia. Ut ſolem aliquando quieſcere, effectus eſt divinæ providentiæ, non tamen legis æternæ, quia potiùs lex æterna eſt, ut continuè moveatur.

Solutio. Reſpondetur, legem æternam eſſe univerſaliſſimam, & quod videtur diſcrepare ab una ejus parte, vel eſſe quaſi diſpenſationem ejus; alia via eſſe conſentaneam eidem legi, æternæ ſecundùm aliam partem. Ut in exemplo dicto, licèt quieſcere ſolem non ſit ex lege æterna præſcripta de ordine ſervando in motibus cœlorum, imò ſit diſpenſatio ejus: nihilominus eſt conformis alteri, qua Deus vult orationes amicorum exaudiri, ſi debito modo, & ex juſta cauſa fiant. Unde Auguſt. 26. contra Fauſt. cap. 3. *Appellamus naturam cognitum nobis curſum, ſolitumque naturæ, contra quem cum Deus aliquid facit, magnalia, vel mirabilia nominantur: contra illam verò ſummam naturæ legem à notitia remotam, tam Deus nullo modo facit, quàm contra ſeipſum non facit.*

Auguſt.

15. Sextò, & ultimò ex dictis definiri poteſt quæſtio, an lex æterna dicenda ſit una, vel plures. In qua D. Thom. d. q. 93. art. 1. ad 1. ſentit eſſe unam, ita ut neque ratione multiplicetur: nam conſtituit in hoc differentiam inter ideas, & legem, quod ideæ multiplicantur, cum lex æterna una tantum ſit. Idem ſentire videtur Vincentius ſuprà citatus. Hæc tamen differentia non eſt facilis ad intelligendum, quia ideæ non multiplicantur ſecundùm rem, ſed ſolùm ſecundum diverſos reſpectus rationis ad objecta: ſic autem etiam multiplicantur præcepta, & legis in mente Dei. Sicut dicebamus paulo anteà, alium eſſe legis modum circa res carentes ratione, & alium circa habentes rationem: & reſpectu harum poteſt in mente Dei diſtingui lex merè naturalis vel poſitiva. Quod ſi dicas, ex his omnibus conſurgere unam ſimpliciſſimam & adæquatam legem reſpectu totius univerſi: eodem modo dici poterit dari in mente Dei unam adæquatam ideam univerſi, cujus aliæ, quæ ratione diſtinguuntur, ſunt veluti partes. Unde Auguſtinus lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. & 6. & lib. de vera relig. c. 30. & 31. & ſæpe aliàs ſingulariter legem æternam vocat: in 9. de civit. cap. 22. pluraliter dicit æternas, & immutabiles eſſe leges, quæ in divina ſapientia vivunt, & libr. de catechizand. rudib. cap. 18. dicit, Deum convenientiſſimis legibus inferiores partes creaturæ ordinare noſſe.

D. Thom. An lex æterna ſit una vel multiplex.

D. Auguſt.

16. Tota verò hæc quæſtio eſt de modo loquendi, ſatiſque probabile eſt, quod docet Alenſ. d. q. 26. memb. 6. ſub diverſis rationibus poſſe legem æternam vocari unam, & plures ſecundum rationem. Nam ſimpliciter, & ſecundum ſe una eſt, & ſimpliciſſima, ut conſtat: in ſe tamen complectitur plures leges ratione diſtinctas, ut ratio facta probat. Neque hoc eſt novum: nam lex naturalis una dicitur, & plura continet præcepta, licèt modo longè diverſo: nam in lege naturali eſt unitas collectionis, in lege autem æterna eſt per ſummam ſimplicitatem. Addere verò poſſumus propter D. Thomam, eſſe majorem aliquam rationem unitatis in lege, quàm in idea: nam idea ſolùm dicit habitudinem ad exemplar, ſeu exemplatum, & ideo diſtinctionem rationis recipit pro diverſitate exemplarium: lex autem ſicut & providentia reſpicit bonum commune, ut finem, & ideo omnia præcepta, quæ ordinantur ad finem ejuſdem rationis, cenſentur unum jus, & unam legem conſtituere. Unde quia Deus reſpicit univerſaliſſimum finem, lex quæ eſt in ejus mente, dicitur una, ſicut & providentia.

Reſolutio auctoris. Alenſ.

CAPUT IV.

Utrùm lex æterna ſit cauſa legum omnium, & per illas innoteſcat, & obliget.

1. EXplicuimus rationem, univerſalitatem, & neceſſitatem legis æternæ: de cauſis autem ejus non eſt, quod dicamus, quia cùm ſit Deus ipſe, nullam habet cauſam, ſed ad ſummum poteſt habere rationem, eo modo, quo vel divina voluntas eſt ratio præcipua divinæ legis, ut poſita eſt in Deo ex æternitate, vel quo divina ſapientia dici poteſt ratio juſtiſſimæ voluntatis ejus, in qua efficacitas hujus legis poſita eſt, ut explicuimus, & ideo de cauſis hujus legis nihil ſupereſt dicendum. De effectibus autem ejus quantum ad actus, qui per ipſam imperantur, vel ex impreſſione ipſius fiunt, obiter etiam diximus, quæ pro materiæ capacitate neceſſaria viſa ſunt. Solum ergo ſupereſt dicendum de proximo, & quaſi intrinſeco effectu legis, qui eſt, obligare ſubditos, quomodo in legem æternam conveniat. Et ut hoc punctum, quod morale eſt, ſine verborum ambiguitate tractetur, ſuppono ſermonem eſſe de lege æterna, ut eſt propriè præceptiva reſpectu hominum (& idem cum proportione de Angelis) nam prout extenditur ad inferiores creaturas, clarum eſt non inducere obligationem propriam, ſed inſtinctum, vel inclinationem, aut impetum naturaliter determinantem ad unum: qui effectus neque ad propriam legem pertinet, neque aliam doctrinam requirit, præter philoſophicam.

2. De lege igitur æterna ſic ſpectata dicimus habere vim obligandi de ſe, ſi ſufficienter promulgetur, & applicetur. Probatur: quia aliàs non eſſet vera, & propria lex, cùm de ratione legis ſit obligare, ut ſuprà oſtenſum eſt. Item quia Deus habet ſupremam poteſtatem imperandi: ergo & obligandi (nam ſuperioris præceptum obligationem inducit) ſed per ſuam legem æternam imperat (non enim incipit in tempore ſuum imperium concipere:) ergo per eandem obligat. Dices, ergo obligat ab æterno, cum ipſa ſit æterna: conſequens eſt clarè falſum: ergo. Reſpondetur negando conſequentiam: nam providentia æterna eſt, & non ab æterno gubernat, quia gubernare dicit actionem tranſeuntem circa creaturas actu exiſtentes, ita ergo lex æterna ab æterno ponitur, non tamen ab æterno obligat, ſed in tempore, quia obligare dicit reſpectum ad creaturas actu exiſtentes. Hoc ergo poſito declarandum ſupereſt, quomodo hæc lex obliget, an ſcil. immediate per ſeipſam, vel mediis aliis legibus, quæ ab ipſa manant.

Lex æterna præceptiva ſufficienter promulgata vim obligandi habet.

3. Ad hoc autem explicandum, tractandum eſt præcipuum dubium propoſitum de origine legum omnium à lege æterna, quod aliis verbis quæri ſolet, An omnes leges ſint effectus legis æternæ, ac ejus participationes, ita ut ab illa vim obligandi habeant. Ratio autem dubitandi eſſe poteſt: quia vel eſt ſermo de lege divina, vel de humana: ſed neutra poteſt propriè dici effectus legis æternæ: ergo minor quoad priorem partē probatur: quia lex divina eſt imperiū ipſiuſmet Dei: ergo eſt in ipſo Deo: ergo ex æternitate eſt in ipſo: ergo eſt ipſa lex æterna: ergo non eſt effectus ejus. Quoad poſteriorem autē partē probatur, quia ſi lex humana eſſet effectus legis æternæ, ab illa participaret vim obligandi: ergo obli-

An cæteræ leges ab æterna vim obligandi habeant. Ratio dubitandi.

obligaret ex jure divino, & non humano, quod est clarè falsum. Probatur autem ultima illatio: nam lex naturalis obligat ex divino jure, solum quia est participatio legis æternæ: ergo si lex humana est similis participatio, eodem jure obligabit.

4. *Resolutio affirmativa.* Nihilominus dicendum est primo, omnem legem aliquo modo esse à lege æterna, & ab illa habere vim obligandi. Hæc est D. Thomæ sententia d.q.93.art.3. Alensd.q.26.memb.7.& aliorum Theologorum. Et sumitur ex August. lib. de vera relig. cap. 31. ubi hanc vocat *legem omnium artium*, & paulò inferiùs, *Conditor* (ait) *legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ judicare datum est, ut secundum ejus incommutabiles regulas quid sit pro tempore jubendum, vetandumve discernat.* Hac etiam ratione dixit idem August. tract. 6. in Joan. *Ipsa jura humana per imperatores & Reges Deus distribuit generi humano.* Item lib. 1. de liber. arbit. cap. 9. ait, *Nihil est in temporali lege justum, quod ex lege æterna non derivetur.* Idem quæst. 67. in Exod. *Lex* (inquit) *æterna Dei est, quam consulunt omnes piæmentes, ut quod in ea invenerint, vel faciant, vel jubeant, vel vetent.* Ubi obiter advertendum est, non omnes homines rectè operantes consulere legem æternam in se ipsa, seu prout in Deo est: nam fortasse aliqui carentes fide eam in se non cognoscunt, multi etiam illam actu non considerant, quando rectè operantur, vel honestè præcipiunt: dicuntur ergo illam consulere, vel in se, vel in aliqua sui participatione, qualis est naturalis ratio, aut lumen fidei, ut D. Thomas supra expositit art.2. & Alens. memb.2. Multi vero ex Philosophis, legem æternam in Deo ipso existentem per effectus assequuti sunt, & consequenter agnoverunt, omnem rectam, seu veram legem in hominibus existentem ab æterna lege manare, vel immediatè, ut legem naturalem, vel mediante ista, ut leges humanas. Unde Cicer. lib. 2. de legib. postquam *principem illam legem*, id est, æternam commendavit, subdit, *Ex qua illa lex, quam dii humano generi dederunt, rectè est laudata*, & cætera, quæ posequitur. Et in Philippi. 2. dixit, *Lex nihil aliud est nisi recta, & à numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibensque contraria.* Unde etiam Demosth. ut refert Marcian. I C. in lib. 2. ff. de leg. dixit, *Lex est, cui omnes homines debent obedire, quia omnis lex inventio quædam, & donum Dei est.*

D. Thom. Alens. *Cicero.* *Martian.*

5. Ratio autem generalis reddi potest, quia lex æterna est lex per essentiam, & omnis alia est per participationem; ergo necesse est, ut omnis alia lex sit effectus legis æternæ. Declaratur præterea, quia lex duo requirit, unum, ut sit justa, & rationi consentanea; aliud, ut sit efficax ad obligandum; sed omnis recta ratio creata est ex participatione divini luminis, quod signatum est in nobis, & omnis potestas hominum desuper datur, & à Domino Deo est; ergo omnis lex in hominibus existens est ex lege æterna. Et utrumque significavit divina sapientia, cum dixit, *Per me reges regnant*, utique quantum ad potestatem, *& legum conditores justa decernunt*; videlicet, quoad rectam rationem. *Proverb. 8.*

6. Magis autem explicabimus rationem hanc, declarando duo membra in ratione dubitandi posita. Cujus priorem partem de lege divina attigit Cajet. dicto art.3.& respondet: rationem supernaturalem esse legem divinam, & illam esse participationem, & effectum legis æternæ, juxtà mentem D. Thomæ q.91. ar.4. ad 3. Unde etiam addit, legem divinam non esse rationem existentem in Deo; sed existentem in homine ad se vel ad alios supernaturaliter gubernandos. Quod de lege divina naturali cum proportione intelligi potest. Ut autem melius intelligatur, advertendum est, quod in principio præcedentis libri notavi, legem considerari posse, vel in legislatore, vel in subditis, & in illo esse propriè, ac formaliter; in his verò tanquam in applicante legem per aliqua signa illius. Lex ergo divina quatenus est in legislatore, in ipso Deo est, quia ipse solus est proprius legislator talis legis, in hominibus autem est tanquam in subditis, etiamsi consideretur, prout est in hominibus gubernantibus: nam etiam illi subditi sunt legi divinæ, & respectu aliorum solum se habent ut proponentes, & declarantes legem, quæ in Deo est. Et sic dicitur lex vetus data per Moysem, Joan. 1. & ipsi Moysi data dicitur per Angelos, Actor. 7. Tamen jus obligandi non erat à voluntate Moysis, vel Angelorum, sed immediate à voluntate Dei, & ideo in ipso solo erat, ut in legislatore; & idem est servata proportione de lege gratiæ, & de lege naturali. *Cajet.* *D. Thom.*

7. Unde fit, ut lex divina, quatenus in legislatore est, non sit effectus legis æternæ, sed potiùs ipsa lex æterna secundùm quendam conceptum inadæquatum ejus. Possumus autem duas denominationes in ea distinguere, unam, quatenus æterna est, quæ ut sic præscindit ab externa promulgatione, & non dicit respectum ad creaturas actu existentes: aliam prout est jam actu promulgata, & obligans, & consequenter dicens respectum temporalem ad creaturas actu jam existentes, & ut sic potest denominari divina: ita ut sub hac voce connotet hunc statum sufficientis communicationis, & promulgationis ad extra. Propriùs verò dicitur lex divina, lex ipsa ad extra existens in subditis, vel ministris Dei, seu in cognitione, vel signo quolibet, per quod eis sufficienter proponitur. Et hoc modo dicimus legem divinam esse participationem legis æternæ excellentiorem quacumque alia; tum quia perfectiùs in ea participatur lex æterta; tum etiam, quia immediatius ab ipsa manat; tum denique quia obligatio ejus immediate est ab eadem divina auctoritate. Et sic satisfactum est priori parti difficultatis.

8. Ad alteram vero partem neganda est illatio ibi facta, nimirum, quòd obligatio legis humanæ divina sit. Est enim long: diversa ratio in lege humana, & divina: nam lex humana non solum prout in subditis, sed etiam prout est in proprio legislatore, est quid creatum, & temporale, quia hæc lex in mente, & voluntate hominis formatur, ac perficitur, quia immediatè est lex hominis, non ipsius Dei. Unde hæc lex sub utraque consideratione est effectus legis æternæ, ut probat ratio facta, quia hæc etiam lex, prout est in ipso legislatore, est lex per participationem. Item manat à potestate data ab ipso Deo, ad Rom. 13. Habet etiam vim obligandi quatenus nititur in principiis legis æternæ, quale est, obediendum esse superioribus. Denique quia ut sit recta, debet esse conformis legi æternæ; est ergo his modis omnibus effectus ejus. Et ita de hac lege potissimè loquitur August. locis citatis. Unde fit, ut hæc lex quatenus est in subditis, non ita immediatè sit effectus legis æternæ, sicut lex ipsa divina. Nam lex humana pervenit ad subditos mediante homine, non tantùm ut causa per accidens (ut sic dicam) id est, proponente, & applicante; sed etiam ut causa per se, id est, constituente ipsam legem: nam à voluntate hominis legislatoris habet proximè hæc lex suam virtutem, & efficaciam. Hinc etiam sequitur differentia, quæ in proposita difficultate postulatur, quia in divina lege obligatio est immediatè ab ipso Deo: nam prout est in homine non obligat, nisi quatenus indicat divinam rationem, seu voluntatem; in lege autem humana obligatio non est immediatè à Deo, quia prout est in subditis immediatè respicit voluntatem Principis, qui habet vim constituendi novam legem distinctam à lege divina, & ab illa est proxima obligatio, quamvis radicaliter tota sit à lege æterna.

Differentia inter legem æternam divinam, & leges humanas.

9. Præterea ex dictis concluditur, legem æternam non esse per se ipsam notam hominibus in hac vita, sed vel in aliis legibus, vel per illas. Viatores enim homines non possunt divinam voluntatem in se ipsa cognoscere, sed solum quantum per aliqua signa, vel effectus eis proponitur, & ideo proprium est beatorum,

Lex æterna non est per se ipsam nota hominibus viatoribus, sed per alias leges innotescit.

rum, ut divinam voluntatem intuentes, per illam ut per propriam legem gubernentur, ut suprà ex Aug. retuli. Cognoscunt ergo viatores legem æternam per participationem ejus, ac subinde per leges justas, temporales, ac creatas, quia sicut causæ secundæ ostendunt primam, & creaturæ creatorem, ita leges temporales, quæ participationes sunt legis æternæ, ostendunt fontem, à quo manant. Tamen (ut dixi) non omnes homines consequuntur hanc cognitionem, quia non omnes valent ex effectu causam cognoscere. Et ita omnes quidem homines necessariò vident aliquam participationem legis æternæ in se ipsis, quia nemo utens ratione est, qui non judicet aliquo modo, honestum esse sequendum, & turpe vitandum: & in hoc sensu dicunt homines habere aliquam notitiam legis æternæ, ut loquuntur D. Thom. Alens. & alii Theologi cum August. lib. 1. de liber. arbit. cap. 6. & de vera relig. cap. 18. Nihilominus tamen non omnes cognoscunt illam formaliter sub ratione participationis legis æternæ, & ita non est omnibus nota lex æterna per directam cognitionem, quæ ad ipsam formaliter terminetur. Aliqui tamen eam cognitionem assequuntur, vel naturali discursu, vel perfectiùs per revelationem fidei, & ideo dixi legem æternam quibusdam notam esse tantùm in inferioribus legibus, alii verò non solùm in illis, sed etiam per illas.

Quo sensu verum sit omnes habere notitiam legis æternæ.

D. Thom. Alens. D. August.

10. *De modo quo lex æterna obliget subditos.*

Ultimò constat ex dictis, quomodo lex æterna obliget: nam præcisè spectata ut æterna est, non potest dici obligare, sed dici poterit obligativa (ut sic res explicetur) seu de se sufficiens ad obligandum. Ratio est, quia lex non potest actu obligare, nisi sit exteriùs promulgata; lex autem æterna ut sic, non est exteriùs promulgata; ergo. Item lex æterna ut sic, non connotat effectum temporalem jam factum, quia sic repugnaret esse æternam; sed actu obligare est temporalis effectus: ergo. Unde etiam fit, ut lex æterna nunquam per se ipsam obliget separata ab omni alia lege, sed necessariò debet alicui alteri conjungi, ut actu obliget. Quia non actu obligat, nisi quando actu exteriùs promulgatur, non promulgatur autem, nisi quando lex aliqua divina, vel humana promulgatur. Atque hoc modo potest dici, legem æternam nunquam obligare immediatè, sed mediante aliqua alia lege. Diverso tamen modo, quia quando per divinam legem applicatur, ratio obligationis principalis, ac proxima est ipsa lex æterna, & lex æterna, quæ ibi intervenit, solùm est signum indicans legem principaliter obligantem. Quod in legibus divinis positivis est manifestum: in lege autem naturali habet aliquam difficultatem, quam in sequentibus capitibus explicabimus. Quando autem applicatio legis æternæ fit per legem humanam, tunc licèt lex æterna concurrat ad obligationem ad modum causæ universalis: tamen proxima causa obligationis est ipsa lex humana, quia non obligat tantùm ut signum voluntatis divinæ, sed proximè, ut signum voluntatis humanæ, & ita in legibus humanis minùs propinquè (ut sic dicam) obligat lex æterna. De qua hæc sufficere videntur.

CAPUT V.

An lex naturalis sit ipsa naturalis ratio recta.

1. *Varie opinationes circa formalem rationem legis naturalis.*

ALiquam esse naturalem legem in lib. 1. c. 3. supposuimus, & ostendimus, fietque certius, inquirendo quid sit. Dixerunt ergo aliqui, hanc legem nihil aliud esse, quàm ipsam naturam rationalem, ut talis est. Hoc tamen in diversis sensibus affirmari potest, & ideo advertere oportet, rationalem naturam dupliciter spectari posse: uno modo secundum se, id est, quatenus ratione talis essentiæ, quam habet, quædam sunt illi convenientia, & alia disconvenientia: alio modo quatenus vim habet judicandi de his, quæ sibi conveniunt, vel disconveniunt, mediante lumine naturalis rationis. Quam duplicem considerationem insinuavit D. Thom. dicta q. 94. art. 2. ubi priùs distinguit varias inclinationes naturales humanæ naturæ, secundùm quas ratio dictat de his, quæ sunt bona, vel mala tali naturæ, ut inde colligat præcepta legis naturalis. Duplex ergo sensus esse potest sententiæ asserentis, legem naturalem esse ipsam naturam rationalem. Primus est, ut hoc intelligatur de ipsa natura secundùm se, quatenus ratione suæ essentiæ talis est, ut ei ex natura sua tales actiones sint convenientes, & contrariæ disconvenientes. Alter est, ut intelligatur de ipsa natura ratione judicii rationis, quod in ipsa est connaturaliter, & respectu illius habet rationem legis.

D. Thom.

Sensus quæstionis exponitur.

Est ergo prima sententia affirmans, naturam rationalem secundùm se, & ut non implicat contradictionem, estque fundamentum omnis honestatis actuum humanorum, vel convenientium tali naturæ, vel contrariæ turpitudinis eorum per disconvenientiam ad eandem, esse ipsam legem naturalem. Ita docuit Vasquez 1. 2. disp. 150. cap. 3. & id sæpe repetit in toto discursu hujus materiæ, neminem autem pro hac sententia refert. Fundamentum est, quia sunt aliquæ actiones ita intrinsecè male ex natura sua, ut nullo modo pendeant in malitia ex prohibitione extrinseca, nec ex judicio, vel voluntate divina: & eadem ratione sunt aliæ actiones ita intrinsecè bonæ, & honestæ, ut in hoc etiam non pendeant ex causa extrinseca. Quod suppono ex communi sententia Theologorum in 2. d. 38. & ex D. Thoma 1. 2. q. 100. ar. 8. & Vict. relect. de homicid. 1. p. & in sequentibus id confirmavimus. Nunc breviter ratio est, quia actus morales habent suas intrinsecas naturas, & essentias immutabiles, quæ non pendent à causa, vel voluntate extrinseca magis quàm aliæ rerum essentiæ, quæ per se non implicant contradictionem, ut nunc ex Metaphysica suppono.

2. 1. *Opinio affirmans legem naturalem consistere formaliter in ipsa natura rationali, ut non implicat contradictionem, & est fundamentum honestatis in actibus. Vasquez.*

D. Thomæ. Victoria.

Hinc ergo formatur prima ratio: nam in his actionibus invenitur honestas, vel turpitudo per conformitatem ad aliquam legem, & non per conformitatem ad judicium rationis: ergo per conformitatem ad ipsam rationalem naturam: ergo ipsa natura secundùm se est lex naturalis respectu omnium, quæ præcipiuntur vel prohibentur, vel probantur, aut permittuntur lege naturali. Major supponitur, vel ex illo Roman. 4. *Ubi non est lex, nec prævaricatio*, vel ex definitione peccati tradita ab August. 22. contra Faustum, c. 37. *Est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei*: vel ex illo Ambrosii lib. de Paradis. cap. 8. *Non consisteret peccatum, si interdictio non fuisset*: vel denique, quia omnis honestas virtutis habet aliquam mensuram, quæ habet rationem legis. Minor verò probatur: quia mentiri v. g. non ideo malum est, quia per rationem judicatur malum, sed potiùs è converso, ideo verè judicatur malum, quia per se malum est: ergo non est judicium mensura malitiæ actus: ergo nec est lex prohibens illud. Unde è converso probantur aliæ consequentiæ, quia ille actus ideo malus est, quia secundùm se est disconveniens naturæ rationali: ergo ipsa natura est mensura talis actus, & consequenter est lex naturalis.

3.

Rom. 4. August.

Ambros.

Secunda ratio esse potest, quia præcepta hujus legis sunt, vel principia per se nota ex terminis, vel conclusiones evidenti necessitate ex illis elicitæ, quæ sunt priores omni judicio rationis, non solùm intellectus creati, sed etiam ipsius intellectus divini: sicut enim essentiæ rerum, quatenus non implicant contradictionem, sunt tales, vel tales in esse essentiæ ex se, & ante omnem causalitatem Dei, & quasi independenter ab ipso, ita honestas veritatis, & turpitudo mendacii talis est ex se, & secundùm æternam veritatem: ergo respectu talium actuum, vel præceptorum non

4.

potest

poteſt judicium habere rationem legis, quandoquidem ante omne judicium ſunt boni, vel mali, atque adeò præcepti, vel prohibiti; ergo nihil poteſt habere rationem legis naturalis reſpectu illorum, niſi natura ipſa rationali. Tertiò in aliis naturis rerum inferiorum, menſura boni, & mali, convenientis & diſconvenientis eſt uniuſcujuſque rei natura: ut. v. g. calor eſt diſconveniens aquæ, & frigus conveniens, quia aqua ex vi ſuæ formæ, & naturæ poſtulat frigus, & non calorem, ſed potius illi repugnat. Unde ſi velimus menſuram aliquam, & quaſi legem aſſignare motionum convenientium, & diſconvenientium tali rei, nullam inveniemus præter naturam ejus; ergo idem cum proportione eſt in natura rationali, in qua convenientia, vel diſconvenientia actus liberi ad ipſam naturam rationalem ut talis eſt, conſtituit honeſtatem, vel turpitudinem, & ita magis propriè pertinet ad rationem legis.

5. In hac ſententia veram eſſe exiſtimo doctrinam, quam in fundamento ſupponit de intrinſeca honeſtate, vel malitia actuum, qua ſub legem naturalem prohibentem, vel præcipientem cadunt, ut in diſcurſu capitis declarabo. Nihilominus ſententia ipſa quatenus ad legem naturalem declarandam pertinet, & modus loquendi de illa mihi non probatur. Primò, quia modus loquendi alienus eſt ab omnibus Theologis, & Philoſophis, ut ſtatim videbimus. Secundò, quia natura ipſa rationis præciſe ſpectata, ut talis eſſentia eſt, nec præcipit, nec oſtendit honeſtatem, aut malitiam, nec dirigit, aut illuminat, nec alium proprium effectum legis habet: ergo non poteſt dici lex niſi velimus valde æquivocè, & metaphoricè nomine legis uti, quod evertit totam diſputationem. Nam ſupponimus cum communi ſententia non ſolum Doctorum, ſed etiam Canonum, & legum, jus naturale eſſe verum jus, & legem naturalem eſſe veram legem.

Excluditur 1. opinio de ratione legis naturalis.

6. Tertiò declaratur in hunc modum, quia non omne id, quod eſt fundamentum honeſtatis, ſeu rectitudinis actus lege præcepti, vel quod eſt fundamentum turpitudinis actus lege prohibiti, poteſt dici lex: ergo licèt natura rationalis ſit fundamentum honeſtatis objectivæ actuum moralium humanorum, non ideo dici poteſt lex; & eadem ratione, quamvis dicatur menſura, non ideo rectè concluditur, quod ſit lex, quia menſura latius patet, quam lex. Unde totus diſcurſus procedit à generali ad ſpeciale affirmativè colligendo, quod vitioſum eſt. Aſſumptum declaratur multis modis. Primò in eleemoſyna: indigentia pauperis, & facultas dantis eſt fundamentum honeſtatis, vel obligationis actus eleemoſynæ, & tamen nemo dicit, neceſſitatem pauperis eſſe legem eleemoſynæ. Simile eſt, quod de temperantia tradit D. Thomas. 2. 2. q. 141. artic. 6. neceſſitatem corporis eſſe regulam temperantiæ, nemo tamen dicit eſſe legem, ſed eſſe fundamentum legis. Imò ibidem ad 1. ait D. Thomas, beatitudinem eſſe regulam actuum humanorum, quatenus honeſti ſunt, & tamen non eſt lex; conſtat ergo rationem regulæ, & menſuræ latius patere. Item finis eſt regula, & menſura mediorum, & non eſt lex, & objectum eſt regula, & menſura actuum, & ſimiliter non eſt lex, vel laboramus in æquivoco abutendo terminis.

D. Thom.

7. Præterea poſſumus ab inconvenientib. argumentari, unum eſt, quia ſequitur non minus propriè habere Deum ſuam legem naturalem, quæ ipſum liget, & obliget, quàm homines, quod videtur abſurdum. Sequela patet, quia etiam Deo repugnat v. g. mendacium, quod eſt diſconveniens excellenti naturæ ſuæ; eſt ergo ipſa natura Dei regula honeſtatis, quæ eſt in dicendo verum, & turpitudinis, quæ eſt in mendacio; ergo natura Dei non minus eſt lex reſpectu Dei, quàm ſit natura hominis reſpectu hominis. Nam quod voluntas Dei tantam habet rectitudinem, ut non poſſit non conformari illi naturæ, quando aliquid poſtulat ut neceſſarium ad honeſtatem, nihil refert ad rationem legis, quæ ſolum poſitur in illa ratione menſuræ: quæ in natura divina invenitur. Unde D. Thomas 1.p.q.21.artic.1.ad 3. ait juſtitiam Dei reſpicere decentiam ipſius, ſecundum quod reddit ſibi, quod ſibi debetur; ipſa ergo natura Dei eſt menſura ſuarum actionum, quatenus convenienter, & decenter ad illam operatur: erit ergo lex. Item eadem ratione divina bonitas manifeſtata beato erit lex amoris beatifici; quia eſt menſura honeſtatis ejus, & modi, quem obſervare debet in diligendo. Parumque refert, quod amor ille ſit neceſſarius, nec ne, quandoquidem lex hæc eſt merè naturalis, & ſolum requirit rationem menſuræ in ipſa natura exiſtentem.

Impugnatur prædicta opinio ex abſurdis, quæ ſequuntur.

D. Thom.

8. Deinde ſequitur, legem naturalem non eſſe legem divinam, neque eſſe ex Deo. Probatur ſequela, quia juxta illam ſententiam præcepta hujus legis non ſunt ex Deo quatenus neceſſariam honeſtatem habent, & illa conditio, quæ eſt in natura rationali, ratione cujus eſt menſura illius honeſtatis, non pendet à Deo in ratione, licet pendeat in exiſtentia. Nam quod mendacium v. g. ſit diſconveniens tali naturæ, non eſt ex Deo, nec pendet ex ejus voluntate: imò ordine rationis eſt prius, quam judicium Dei: ergo lex naturalis præcedit judicium, & voluntatem Dei: ergo non habet auctorem Deum, ſed per ſe ineſt tali naturæ eo modo, quo de ſe habet, ut ſit talis eſſentiæ, & non alterius. Quòd autem conſequens illud non ſit admittendum, oſtendemus in ſequentibus. Tandem in ipſis legibus humanis, cum juſtæ & rectæ eſſe debeant, ſupponi neceſſariò debet aliquod fundamentum juſtitiæ, & rectitudinis earum: nam omne juſtum, & rectum per ordinem ad aliquam regulam juſtum eſt, quatenus illi adæquatur: ergo bonum commune v. g. vel communitas ipſa quatenus ei debetur, vel conveniens eſt talis materia, vel actio, quæ lege humana præcipitur, erit quædam lex prior ipſa lege humana, & tanquam lex ejus, quia eſt menſura ejus: quod nemo dicet. Concludimus igitur, illam rationem menſuræ, vel fundamenti honeſtatis non ſatis eſſe ad rationem legis, ideoque ſolam naturam rationalem, ut ſic, non poſſe convenienter vocari legem naturalem.

9. Eſt ergo ſecunda ſententia, quæ in natura rationali duo diſtinguit, unum eſt natura ipſa, quatenus eſt veluti fundamentum convenientiæ, vel diſconvenientiæ actionum humanarum ad ipſam: aliud eſt vis quædam illius naturæ, quam habet ad diſcernendum inter operationes convenientes, & diſconvenientes illi naturæ, quam rationem naturalem appellamus. Priori modo dicitur hæc natura eſſe fundamentum honeſtatis naturalis: poſteriori autem modo dicitur lex ipſa naturalis, quæ humanæ voluntati præcipit, vel prohibet, quod agendum eſt ex naturali jure. Hæc videtur eſſe mens Theologorum, ut ſumitur ex D. Thom. 1.2.q.94.art.1.& 2.& in 4.d.33. q.1.art.1. Alenſ. dicta q.27. Ita ſentiunt, & Abul. Matth. 19.q.30. Soto lib.1.de juſt.q.4.art. 1. Viguer. in inſt.cap.15. §. 1.verſ. 1. & alii Theologi frequenter, & Juriſperiti in titul. de juſt. & jur. & ſpecialiter videri poteſt Albert. Bolog. tract. de lege, jur. & æquit. num.25. & 26. ubi alios refert. Philoſophi etiam hoc modo frequenter loquuntur, ut retuli præcedenti lib. cap. 3.

2 Sententia aſſerens legem naturalem eſſe vim quandam naturæ, quam appellamus rationem naturalem.

D. Thom. Alenſ. Abulen. Soto. Viguer. Albert.

10. Poteſtque fundari in Paulo Roman. 2. ubi cum dixiſſet, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt, ejuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex*, quaſi declarans, quomodo ſibi ſint lex, & quæ ſit illa lex, ſubjungit, *Oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum.* Eſt autem conſcientia opus rationis, ut conſtat, & illa præbet teſtimonium, & oſtendit opus legis ſcriptum in cordibus hominum, quia teſtificatur, malè, aut bene agere hominem, quando reſiſtit, vel ſequitur dictamen naturale rectæ rationis, & conſequenter oſtendit dictamen illud habere vim legis in homine, etiamſi ſcriptam exterius legem non habeat. Hoc er-

Rom. 2. Confirmatio ex ſcriptura.

go dictamen est lex naturalis, & ratione illius dicitur homo, qui illo ducitur, esse sibi lex, quia in se habet scriptam legem, medio dictamine naturalis rationis. Et hoc confirmat D. Thom. q. 91. art. 2. ex illo Psal. 4. *Quis ostendit nobis bona, signatum est super nos lumen vultus tui Domine*: ibi enim significatur, per lumen rationis participare hominem legem æternam, dictantem quid sit faciendum, quidve vitandum: illud ergo est lex naturalis, quia hæc non est, nisi quædam participatio naturalis æternæ legis.

D. Thom. Psalm. 4.

Potest etiam hæc sententia ex Patribus confirmari: nam Basilius, ut refert D. Thomas d. q. 91. art. 1. argum. 2. dixit, synderesim, seu conscientiam esse legem intellectus nostri, quod non potest intelligi, nisi de lege naturali, ut ibidem D. Thom. dixit, sumptumque videtur ex Basil. hom. 12. in init. Prover. De hac etiam lege videtur loqui Damasc. lib. 4. cap. 23. de Fide, cum ait, *Lex Dei mentem nostram incendens, eam ad se pertrahit, conscientiamque nostram vellicat, quæ & ipsa mentis nostræ lex dicitur.* Ubi Clictoue. sic exponit, *Lex mentis nostræ est ipsa naturalis ratio Dei, legem habens sibi inditam, impressamque & insitam, quia bonum à malo interno lumine dijudicamus*, &c. Idem sentit Hieronym. Epist. 151. ad Algas. q. 8. ubi hanc legem appellat legem intelligentiæ, quam ignorat pueritia, nescit infantia, tunc autem venit, & præcipit, quando incipit intelligentia, quæ non possunt ipsi naturæ rationali convenire. Addit enim, Pharaonem stimulatum lege naturæ sua crimina cognovisse, Exod. 9. non stimulat autem nisi recta ratio. Et Maxim. tom. 5. Biblio. centur. 5. cap. 13. *Lex naturæ*, ait, *est ratio naturalis, quæ captivum tenet sensum ad delendam vim irrationalem.* & Augu. lib. 2. de serm. Domini in monte, *Nullam animam esse*, dicit, *quæ ratiocinari possit, in cujus conscientia non loquatur Deus. Quis enim legem naturalem in cordibus hominum scribit nisi Deus?* Et ita exponit locum Pauli ad Roman. 2. Quod eodem modo tractat copiose Ambros. lib. 5. Epist. 41. ubi inter alia ait, *Ea lex*, scilicet naturalis, *non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur.* Idem sumitur ex Isidor. 5. lib. Etymol. cap. 2. Denique Lactan. lib. 6. de vero cultu, cap. 8. verbis Ciceronis in lib. de repub. legem naturalem describit, dicens, *Est quidem vera lex recta ratio naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium, jubendo, vetando*, &c.

Clictoue. Hieronym. Maxim. D. August. D. Ambros. Isidor. Lactant.

11. *Confirmatio ex Patribus. Basil. D. Thom. Damasc.*

Ratione breviter declarari potest ex dictis. Primò à sufficienti divisione: nam lex naturalis in homine est, quia non est in Deo, cum temporalis sit, & creata, nec est extra homines, quia non est scripta in tabulis, sed in corde, & non est in ipsa natura hominis immediatè, ut ostendimus, nec est in voluntate, quia non pendet ex voluntate hominis, sed illam ligat, & quodammodo cogit; ergo necesse est, ut sit in ratione. Secundò, quia effectus legis, qui in lege naturali considerari possunt, immediatè proveniunt à dictamine rationis: nam illud dirigit, obligat, & est regula conscientiæ, quæ accusat, vel approbat facta: ergo in illo consistit hujusmodi lex. Tertio, proprium est legis dominari, & regere, sed hoc tribuendum est rectæ rationi in homine, ut secundum naturam rectè gubernetur: ergo in ratione est lex naturalis constituenda tanquam in proxima regula intrinseca humanarum actionum.

12. *Confirmatur opinio rationibus.*

Solet autem hîc interrogari, an hæc lex consistat in actu, vel in habitu, seu in lumine ipso naturali, id est, in aliquo actu primo. Nam in hoc etiam dissentiunt Theologi: multi enim volunt esse actum secundum, quia lex est imperium, quod in actu consistit: & quia actus est propriè regula dirigens. Hæc est sententia communis Thomistarum 1. 2. q. 94. art. 1. ita imterpretantium sententiam D. Thomæ ibi, ut patet ex Cajet. Conr. & aliis, Anton. 1. p. tit. 13. capit. 1. Soto lib. 1. de just. q. 4. art. 1. At verò Alens. 3. q. 27. memb. 2. per tres articulos judicat esse habitum. Potestque suaderi, quia lex naturalis dicitur congenita cum natura, & semper permanens, quæ non conveniunt actui, sed habitui: nomine enim habitus non intelligitur qualitas superaddita potentiæ, sed ipsum intellectuale lumen, prout in actu primo spectatur. Aliter Bonavent. in 2. d. 39. art. 2. q. 1. ad ult. dicit, legem naturalem, uno modo significare habitum: alio modo significare præcepta ipsa naturalia, ut sunt objectivè in mente, seu synderesi. D. Thomas autem dicit, legem naturalem propriè significare actum, seu judicium rationis: alio verò modo esse habitum, quatenus ipsa principia naturalia habitualiter manent in mente.

13. *An lex naturalis consistat in actu, vel in habitu mentis.* *Cajet. Conrad. Anton. Soto. Alens.* *Bonav.*

Mihi sanè videtur quæstio de modo loquendi, & non dubito, quin in actuali judicio mentis propriissimè existat lex naturalis. Addo verò etiam lumen naturale intellectus expeditum de se ad dictandum de agendis posse vocari naturalem legem: quia quamvis homines nihil actu cogitent, aut judicent, naturalem legem retinent in cordibus suis. Considerandum est ergo, legem naturalem, prout de illa nunc loquimur, non considerari in ipso legislatore, sed in ipsis hominibus in quorum cordibus illam descripsit, ut ait Paul. & per lumen mentis, ut significatur in Psalm. 4. Ergo sicut lex humana, prout est extra legislatorem, non solum significat actualem cognitionem, vel judicium existens in subdito, sed etiam permanens signum in aliqua scriptura, quod potest semper excitare illam cognitionem: ita in lege naturali, quæ in legislatore non est aliud, quàm lex æterna, in subditis non solum est actuale judicium, vel imperium: sed etiam lumen ipsum, quod veluti permanenter continet scriptam illam legem, & potest semper actu illam repræsentare.

14. *Judicium auctoris, & resolutio quæstionis.*

Unde etiam facile intelligitur, quomodo lex naturalis comparetur ad conscientiam: aliquando enim censentur esse idem, ut ex Basil. & Damasc. suprà retulimus, quia conscientia nihil aliud est, quàm dictamen de agendis. Nihilominus tamen in rigore hæc duo diversa sunt: nam lex dicit regulam generaliter constitutam circa agenda: conscientia verò dicit dictamen practicum in particulari: unde potius est veluti applicatio legis ad particulare opus. Ex quo etiam fit, ut conscientia latius pateat, quàm lex naturalis, quia non tantum applicat legem naturalem, sed etiam quamcunque aliam, sive divinam, sive humanam. Imò conscientia non solum applicare solet veram legem, sed etiam existimatam: quomodo interdum datur conscientia erronea: lex autem erronea dari non potest: nam eo ipso non erit lex, quod maximè verum est in lege naturali, quæ Deum habet auctorem. Denique lex proprie fertur de agendis, conscientia autem etiam versatur circa ea, quæ jam facta sunt, & ideo illi tribuitur non solum ligare, sed accusare, testificari, & defendere, ut videre licet in D. Thoma 1. p. qu. 79. & 1. 2. q. 19. art. 6 quibus locis de conscientia differitur, & specialiter de hoc videri potest Alens. dicta q. 27. memb. 2. art. 3. & Bonaven. in 2. d. 39. art. 2. q. 1.

15. *Quomodo distinguatur lex naturalis à conscientiæ regula.* *D. Thom.* *Alens.* *Bonav.*

CAPUT VI.

An lex naturalis sit verè lex divina præceptiva.

1. *Proponitur ratio dubitandi.*

RAtio dubitandi in præsenti quæstione oritur ex fundamento prioris sententiæ relatæ capite præcedenti, quod ibi propositum est, & nondum est solutum. Lex enim propria, & præceptiva non est sine voluntate alicujus præcipientis, ut in libro primo ostensum est: sed lex naturalis non nititur in voluntate alicujus præcipientis: ergo non est propria lex. Minor probatur ex adductis in cap. præcedenti, videlicet, quia dictamina rationis naturalis, in quib. hæc lex consistit, sunt intrinsecè necessaria, & independentia

tia ab omni voluntate, etiam divina, & priora, secundùm rationem, qua illa liberè aliquid velit, ut Deus est colendus, parentes honorandi, mendacium est pravum, & cavendum, & similia, quod satis videtur suprà probatum; ergo lex naturalis non potest dici vera lex. Et confirmatur, quia non est verum præceptum; ergo nec vera lex. Antecedens patet: quia vel est præceptum hominis ad seipsum, & hoc non, quia tale præceptum, vel non est nisi judicium ostendens veritatem rei, vel si sit intimatio voluntatis, seu electionis jam factæ, per se non est necessarium ad operationem, nec inducit obligationem, sed exequutionem: & ita nec sufficit, nec confert ad veritatem, vel proprietatem legis. Aut est præceptum alicujus superioris, & hoc etiam dici non potest propter rationem factam, quòd secluſa omni voluntate superiori, lex naturalis dictat, quid sit bonum vel malum.

2. Atque hinc etiam videtur concludi, naturalem legem non posse dici propriè divinam, id est, à Deo tanquam à legislatore datam. Dico autem, *tanquam à legislatore*, quia clarum est, rationem naturalem, & ejus dictamina esse divinum donum descendens à Patre luminum. Aliud verò est, hanc legem naturalem esse à Deo effectivè tanquam à prima causa, aliud esse à Deo, ut a legislatore præcipiente, & obligante. Nam primum est certissimum, & de fide: tum quia Deus est prima causa omnium bonorum naturalium, inter quæ magnum bonum est rectæ rationis usus, & lumen: tum etiam quia hoc modo omnis veritatis manifestatio à Deo est, juxta illud ad Roman. 1. *Revelatura Dei de cælo super omnem impietatem, & injustitiam hominum, qui veritatem Dei in injustitia detinent.* Et declarans Paulus cur vocet veritatem Dei, subdit, *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestavit*, utique per naturale lumen rationis, & per visibiles creaturas, per quas possunt invisibilia Dei cognosci. Hoc ergo modo, id est in genere efficientiæ, & magisterii (ut ita dicam) interpretantur locum illum Pauli Chrysost. ibi homil. 3. & copiosiùs Homil. 12. & 13. ad Popul. Theophyl. etiam in eundem locum Pauli, & ibidem Ambros. & Cyril. lib. 3. contra Julian. versus finem §. *nam quod summa*, & sequentibus, & optimè August. serm. 55. de verb. Domini, & lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 9. *Quis* (ait) *legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Est ergo sine dubio Deus effector, & quasi doctor legis naturæ, non tamen inde sequitur, ut sit legislator, quia lex naturæ non indicat Deum ut præcipientem, sed indicat, quid in se bonum vel malum sit, sicut visio talis objecti indicat, illud esse album, vel nigrum, & ut effectus Dei indicat Deum, ut auctorem suum, non tamen ut legislatorem: ergo censendum erit de lege naturali.

Roman. 1.

Chrysost. Theophyl. Ambros. Cyril. August.

3. In hac re prima sententia est legem naturalem non esse legem præcipientem propriè, quia non est signum voluntatis alicujus superioris, sed esse legem indicantem, quid agendum, vel cavendum sit, quid natura sua intrinsecè bonum, ac necessarium, vel intrinsecè malum sit. Atque ita multi distinguunt duplicem legem: unam indicantem, aliam præcipientem, & legem naturalem dicunt esse legem priori modo, non posteriori. Ita Greg. in 2. d. 34. q. 1. art. 2. paulò post principium. §. *secundum corollarium.* qui refert Hugonem de sancto Victor. lib. 1. de Sacram. p. 6. cap. 6. & 7. Sequitur Gabr. 2. d. 35. quæstion. 1. artic. 1. Almai. lib. 3. Moral. cap. 16. Cordub. lib. 3. de conscient. q. 10. ad 2. Atque hi auctores consequenter videntur esse concessuri, legem naturalem non esse à Deo, ut à legislatore, quia non pendet ex voluntate Dei, & ita ex vi illius non se gerit Deus ut superior præcipiens, aut prohibens, imò ait Greg. quem cæteri sequuti sunt, licèt Deus non esset, vel non uteretur ratione, vel non recte de rebus judicaret, si in homine esset idem dictamen rectæ rationis dictantis, v. g. malum esse mentiri, illud habiturum eandem rationem legis, quam nunc habet, quia esset lex ostensiva malitiæ, quæ in objecto ab intrinseco existit.

3. *1. Sententia affirmans legem naturalem non esse legem præceptivam propriè, sed indicantem.* *Greg. Hugo de S. Victor. Gabr. Almain. Cordub.*

4. Secunda sententia huic extremè contraria est, legem naturalem omnino positam esse in divino imperio, vel prohibitione procedente à voluntate Dei, ut auctore, & gubernatore naturæ, & consequenter hanc legem ut est in Deo, nihil aliud esse quàm legem æternam ut præcipientem, vel prohibentem in tali materia; in nobis verò hanc legem naturalem esse judicium rationis, quatenus nobis significat voluntatem Dei de agendis, & vitandis circa ea, quæ rationi naturali consentanea sunt. Ita sumitur ex Ocham. in 2. quæst. 19. ad 3. & 4. quatenus dicit, nullum esse actum malum, nisi quatenus à Deo prohibitus est, & qui non posset fieri bonus, si à Deo præcipiatur, & è converso. Unde supponit totam legem naturalem consistere in præceptis divinis à Deo positis, quæ ipse posset auferre, & mutare. Quòd si instet aliquis, talem legem non naturalem esse, sed positivam. Responderem, dici naturalem, quia est proportionata naturis rerum, non quia non sit extrinsecus à Deo posita. Et in hanc sententiam inclinat Gerson p. 3. tract. de vit. spirit. lect. 1. corol. 10. & 11. Alphab. 61. lit. E. & F. & ideo in lect. 2. & 3. ait legem naturalem, quæ in nobis est, non esse tantùm signum dictaminis recti divini intellectus, sed etiam divinæ voluntatis. Et hanc sententiam defendunt latè Petr. Aliacus in 1. qu. 14. art. 3. ubi ait, voluntatem divinam esse primam legem, & ideo posse creare homines ratione utentes sine omni lege. Idem latissimè Andr. de Novocast. in 1. d. 48. q. 1. art. 1. Qui etiam addunt totam rationem boni, & mali in rebus ad legem naturæ pertinentibus positam esse in voluntate Dei, & non in judicio rationis, etiam ipsius Dei, neque in rebus ipsis, quæ per talem legem vetantur, aut præcipiuntur. Fundamentum hujus sententiæ videtur esse: vel quia actiones non sunt bonæ, aut malæ, nisi quia à Deo præceptæ, aut prohibitæ: quia ipsemet Deus non ideo vult hoc præcipere, aut prohibere creaturæ, quia malum est, aut bonum, sed potiùs ideo hoc est justum, vel injustum, quia Deus voluit illud fieri, aut non fieri, juxta illud Anselmi in Prosolog. cap. 11. Illud est justum, quod vis; & non justum, quod non vis. Quod etiam sentit Hugo Vict. lib. de Sacramen. p. 4. c. 1. & Cyprianus lib. de singularit. Clericorum, illi attributo.

Secunda sententia affirmans legem naturalem esse verè divinam ac præceptivam.

Ocham.

Gerson.

Petr. Aliac.

Andr. de Novocast.

Anselm.

Hug. Vict. Cyprian.

5. Mihi verò sententia satisfacit, & ideo mediam viam tenendo censeo, quam existimo esse sententiam D. Thomæ, & communem Theologorum. Dico ergo primò: Lex naturalis non tantùm est indicativa mali & boni, sed etiam continet propriam prohibitionem mali, & præceptionem boni. Ita sumo ex D. Thoma 1. 2. quæst. 71. art. 6. ad 4. dicente, per comparationem ad legem humanam non omnia peccata esse mala, quia prohibita: per comparationem autem ad legem naturalem, quæ continetur principaliter in lege æterna, & secundariò in judicatorio rationis naturalis, omne peccatum esse pravum, quia prohibitum, & q. 100. ar. 8. ad 2. ait, Deum non posse negare seipsum, & ideo non posse ordinem suæ justitiæ auferre, sentiens, non posse non prohibere ea, quæ mala sunt, & contra rationem naturalem. Idem sentit Bonavent. in 2. d. 35. dub. 4. circa literam, apertè Gerson in dict. tract. de vita spirit. lect. 2. per totam, præsertim corol. 5. ubi sic definit rationem naturalem, *Lex naturalis præceptiva est signum inditum cuilibet homini non impedito in usu debito rationis, & notificativum voluntatis divinæ, volentis, creaturam rationalem humanam teneri ad aliquid agendum, vel non agendum per consequutionem sui finis naturalis.* Quæ definitio fortasse plura comprehendit, quam sit necesse, nunc verò solùm ea utimur, quatenus proposito inservit. Et hanc etiam assertionem supponunt auctores secundæ sententiæ, & eandem latè defendit Victor. in relect. de perveni. ad usum rationis, num. 8. & sequentibus.

1. Assertio. Lex naturalis non solum est indicativa mali, & boni, sed etiam continet præceptionem, & prohibitionem utriusque. *D. Thom.*

Bonavent. Gerson.

Victoria.

6. *Confirmatur rationibus assertio.*

Probatur autem primò ex proprietate legis: nam lex naturalis est propria lex; ita enim de illa loquuntur, & sentiunt omnes Patres, Theologi, & Philosophi; sola autem notitia, vel propositio objecti in mente existens non potest dici lex, ut per se constat, & ex definitione legis suprà data; ergo. Secundò declaratur in his actibus, qui sunt mali, quia prohibiti lege humana: nam in illis etiam ut homo peccet, necesse est, ut præcedat judicium mentis, quod indicet, objectum illud esse malum; & tamen judicium illud non habet rationem legis, seu prohibitionis, quia solùm manifestat id, quod est in objecto, undecumque illud sit: ergo similiter, licèt in his, quæ pertinent ad jus naturale ad operandum bene, vel malè, necessariò præcedere debeat judicium indicans bonitatem, vel malitiam objecti, seu actus, illud non habet rationem legis, nec prohibitionis: sed est mera notitia ejus, quod jam esse supponitur tale, vel tale. Unde ille actus, qui per tale judicium turpis esse cognoscitur, non ideo talis est, quia cognoscitur, sed quia est talis, ideo verè judicatur talis: ergo judicium illud non est regula malitiæ, vel bonitatis: ergo neque est lex, nec prohibitio. Tertiò aliàs etiam Deus haberet legem sibi naturalem respectu suæ voluntatis, quia etiam in Deo ad voluntatem antecedit secundùm rationem judicium mentis, indicans mentiri esse malum, servare promissum esse omnino rectum, & necessarium: si ergo hoc satis est ad rationem legis, etiam in Deo erit vera lex naturalis. Quia tunc non obstabit, quòd Deus non habeat superiorem, quia lex naturalis non imponitur aliquo superiore. Neque obstabit identitas, qua sufficit rationis distinctio, ut voluntas Dei verè dicatur ferri in id, quod intellectu manifestatur, & qua sic proponitur: ergo sufficiet ut sit lex, nam illud dicitur esse satis ad rationem legis. Denique judicium indicans naturam actionis non est actus superioris, sed potest esse in æquali, vel inferiore, qui nullam vim habeat obligandi: ergo non potest habere rationem legis, vel prohibitionis: alias doctor ostendens quid sit malum, quidve bonum, legem imponeret, quod dici non potest. Lex ergo est illud imperium, quod potest obligationem inducere: judicium autem illud non inducit obligationem, sed ostendit illam, quæ supponi debet: ergo judicium illud, ut habeat rationem legis, debet indicare aliquod imperium, à qua talis obligatio manat.

7. Sed fortasse quis dicet, hæc argumenta solùm facere vim in verbo legis, & ideo posse facilè enervari, dicendo legem naturalem non dici legem in eo rigore, quo lex dicitur esse præceptum commune superioris, sed magis generali ratione, quia est quædam regula boni, & mali moralis, sicut esse solet lex. Sed contra hoc argumentor ulterius, quia id, quod est contra naturalem legem, necessario est contra veram legem, & prohibitionem alicujus superioris: ergo lex naturalis, prout in homine est, non solum indicat rem ipsam in se, sed etiam ut prohibitam, vel præceptam ab aliquo superiori. Consequentia est clara, quia si lex naturalis intrinsecè constitat in solo objecto secundum se, vel in ostensione ipsius, violatio ejus per se, & intrinsecè non erit contra legem superioris: nam remota omni lege superioris, violaret homo naturalem legem, agendo contra illud dictamen. *D. August.* Probatur ergo antecedens tum ex Aug. 22. contra Faust. c. 27. definiente peccatum *esse dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam*, & addente, *legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei*; sentit ergo de ratione peccati esse, ut sit contra legem propriam alicujus superioris. Unde lib. 2. de pec. merit. & remiss. c. 16. sic ait, *Neque peccatum erit, si quid erit, si non divinitus jubeatur, ut non sit.* Et infrà, *Quomodo dimittitur per Dei misericordiam, si peccatum non est, aut quomodo non vetatur per Dei justitiam, si peccatum est?* significans non minus repugnare, esse peccatum, & non prohibitum à Deo, quam indigere remissione, & non fuisse peccatum. Idem confirmat definitio Ambros. lib. de Parad. c. 8. *Peccatum est legis divinæ prævaricatio, & cœlestium inobedientia mandatorum.* *Ambros.* Sed peccatum contra legem naturalem est verè peccatum; ergo est violatio divini, & cœlestis mandati: ergo lex naturalis, prout in homine est, habet vim divini mandati tanquam indicans illud, & non solam rei naturam. Tandem consonant huic veritati verba Pauli Rom. 4. *Ubi non est lex, nec prævaricatio.* Loquitur autem apertè de tota lege, non solum quoad cæremonialia, & judicialia præcepta, sed etiam quoad moralia, quæ sunt de lege naturæ. Nam de omni lege, ut lex est etiam naturalis, procedit doctrina Pauli, quod de se, & sine spiritu gratiæ iram operatur, & ita communiter exponitur, quia aliàs doctrina Apostoli non esset completa, ut in materia de Gratia latiùs dicetur: sentit ergo omne peccatum esse contra aliquam legem. Quod etiam de propria lege præceptiva intelligendum est, tum quia de illa semper loquitur in illo capite: tum etiam quia non oportet traducere verba ad improprium sensum, sine auctoritate, aut cogente necessitate.

8. Ratione præterea declaratur assertio à priori, quia omnia, quæ lex naturalis dictat esse mala, & prohibentur à Deo speciali præcepto, & voluntate, qua vult nos teneri, & obligari vi auctoritatis ejus ad illa servanda: ergo lex naturalis est propriè lex præceptiva, seu insinuativa proprii præcepti. Consequentia clara est. Antecedens probatur primò: quia Deus habet perfectam providentiam hominum, ergo ad illum ut ad supremum gubernatorem naturæ spectat vetare mala, & præcipere bona: ergo quamvis ratio naturalis indicet, quid sit bonum, vel malum rationali naturæ: nihilominus Deus ut auctor, & gubernator talis naturæ præcipit id facere, vel vetare, quod ratio dictat esse faciendum, vel vetandum. Secundò, quidquid contra rationem rectam fit, displicet Deo, & contrarium illi placet, quia cum voluntas Dei sit summè justa, non potest illi non displicere quod turpe est, nec non placere honestum, quia voluntas Dei non potest esse irrationabilis, ut dixit Anselm. lib. 1. Cur Deus homo, cap. 8. Ergo ratio naturalis, quæ indicat, quid sit per se malum, vel bonum homini, consequenter indicat, esse secundùm divinam voluntatem, ut unum fiat, & aliud vitetur. *Anselm.*

9. *Instantia.* Dices: ex voluntate complacentiæ, aut displicentiæ in Deo non sequitur, quod sit voluntas obligans per modum præcepti: tum quia hac ratione non tenemur conformari omni divinæ voluntati, quæ est per simplicem affectum: imò nec omni voluntati bene placiti seu efficaci: sed illi tantùm, qua vult nos obligare, ut suppono ex 1.2.q.19. Unde hac ratione licet opera consiliorum placeant Deo, non inde infertur voluntas præcipiens: tum etiam quia homini justo, vel beato displicet quidquid à me contra rationem fit, & tamen nihilominus illa voluntas non est præceptiva. *Solutio.* Respondeo primum, non esse sermonem de quacunque voluntate complacentiæ, sed de illa, qua ita placet aliquid ut bonum, ut contrarium, vel privativè oppositum per omissionem displiceat tanquam malum: opera autem consiliorum non placent hoc modo, sed ita placent, ut in oppositis omissionibus non displiceat aliqua malitia, & ideo illa complacentia vocatur simplex voluntas: prior autem, quia ita unum placet, ut aliud simpliciter displiceat, censetur magis absoluta. Deinde dico talem voluntatem spectandam esse in Deo ut in supremo gubernatore, & non ut inveniri potest in persona privata justa, sive beata, sive viatrice: Deus n. habens illam absolutam displicentiam, aut complacentiam, vult absolutè illud opus fieri, vel non fieri, quantum ad munus justi gubernatoris spectat, ergo est talis voluntas, ut per illam velit subditos obligare, ut id faciant, vel non faciant. Non enim potest esse voluntas efficax, ut opus absolutè fiat, vel non fiat, aliàs nunquam opus aliter fieret, quam Deus vellet, quod

quod tamen non ita eſt, ut conſtat. Neque id pertinet ad munus gubernatoris, ad quem ſpectat ita velle bona, ut permittat mala, & ſinat cauſas ſecundas liberas ſua libertate uti expeditè, & ſine impedimento; ergo oportet, ut ſit voluntas obligans: nam hoc modo providet ſubditis in hoc genere, quantum ad rectam, & prudentem providentiam ſpectat.

10. Unde confirmatur aſſertio, quia peccata contra legem naturalem dicuntur in Scriptura eſſe contra divinam voluntatem. Unde dixit Anſelm. in lib. de voluntate Dei, *Quicumque legi naturali obviat, Dei voluntatem non ſervat.* Et ſignum manifeſtum eſt, quia tranſgreſſor legis naturalis in divino judicio dignus eſt pœna: ergo eſt tranſgreſſor voluntatis divinæ: nam ille ſervus vapulabit multis, qui domini voluntatem non facit, ut dicitur Lucæ 12. ergo lex naturalis includit Dei voluntatem. Et è converſo facienti voluntatem Dei promittitur regnum cœlorum, Matth. 6. 1. Joan. 2. quod neceſſe eſt præcipue intelligi de voluntate præcipiente: nam ſcriptum eſt, *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata:* ergo qui ſervat naturalem legem, facit voluntatem Dei: ergo lex naturalis includit voluntatem Dei præcipientem. Confirmatur præterea: nam voluntas ſigni, quam Theologi in Deo ponunt, etiam extenditur ad ea, quæ ſunt juris naturalis, ut ſumitur ex D. Thom. 1. p. q. 19. art. ult. cum Magiſt. & aliis in 1. d. 45. & eſt per ſe notum: nam qui violat legem naturalem, à Dei voluntate recedit, & quando petimus in oratione Dominica, *Fiat voluntas tua*, etiam petimus ut fiat in obſervatione legis naturalis: ergo lex naturalis in nobis exiſtens eſt ſignum alicujus voluntatis Dei: ergo maximè illius, qua vult nos obligare ad legem illam ſervandam: ergo lex naturalis includit hanc Dei voluntatem. Confirmatur tertiò: quia peccatum contra legem naturalem eſt offenſivum Dei, & inde habet quandam infinitatem: ergo ſignum eſt eſſe contra Deum, ut contra legiſlatorem: continet enim virtualem contemptum ejus: ergo lex naturalis Dei voluntatem includit, quia ſine voluntate non eſt legislatio. Denique obligatio legis naturalis vera obligatio eſt: hæc autem obligatio aliquod bonum eſt ſuo modo, in rerum natura exiſtens: ergo neceſſe eſt, ut illamet obligatio ſit ex divina voluntate volente homines teneri ad id ſervandum, quod recta ratio dictat.

Anſelm.

D. Thom. Magiſt.

11. Dico ſecundò: Hæc Dei voluntas, prohibitio, aut præceptio non eſt tota ratio bonitatis, & malitiæ, quæ eſt in obſervatione, vel tranſgreſſione legis naturalis, ſed ſupponit in ipſis actibus neceſſariam quandam honeſtatem, vel turpitudinem, & illis adjungit ſpecialem legis divinæ obligationem. Hæc aſſertio ſumitur ex D. Thoma locis ſuprà citatis, & quoad priorem partem colligitur ex illo communi axiomate Theologorum, quædam mala eſſe prohibita, quia mala: ſi enim prohibentur, quia mala, non poſſunt primam rationem malitiæ accipere à prohibitione, quia effectus non eſt ratio ſuæ cauſæ. Hoc autem axioma habet fundamentum in Auguſtino lib. 2. de ſerm. Domini in monte, cap. 18. ubi ait quædam eſſe, quæ non poſſunt bono animo fieri, ut ſtupra, adulteria, &c. clarius ex lib. 1. de liber. arb. c. 3. ubi Evodius ait, adulterium non eſſe malum, quia lege prohibitum, ſed è converſo, quod Auguſt. tacite approbat. Et idem ſentiunt Scholaſtici, Durand. in 2. diſtinct. 47. quæſt. 4. num. 7, 8. Scotus, Gabriel, & alii in 3. diſtinction. 37. & Cajetanus 1, 2. quæſtio. 100. artic. 1. Soto lib. 2. de juſt. q. 3. a. 2. & alii Theologi ſuprà citati. Eſtque aperta ſententia Ariſt. 2. Ethic. capit. 6. dicentis, *Sunt affectus nonnulli, qui continuo nomine ſuo ſunt cum pravitate connexi, ut malevolentia, imprudentia, & invidentia, & actus identidem, ut adulterium, furtum, homicidium. Hæc enim univerſa, & talia dicuntur, quia ipſa ſunt prava*, & cæt. Fundarique poteſt in illo metaphyſico principio, Quòd naturæ rerum quoad eſſe eſſentiæ ſunt immutabiles, & conſequenter etiam quoad convenientiam, vel diſconvenientiam proprietatum naturalium: nam licèt res aliqua poſſit privari naturali proprietate, vel contrariam accipere, non tamen fieri poteſt, ut ille ſtatus ſit illi connaturalis, ut late Vict. relect. de homicid. d. 4. & ſequentibus, & attigit Soto loco proximè citato, & de eſſentiis creatis diximus diſp. 31. Metaph. in princ. & lib. 9. de Trin. cap. 6. Confirmatur à poſteriori, quia ſi odium Dei v. g. non haberet aliquam rationem intrinſecæ malitiæ priorem prohibitione, poſſet non prohiberi: nam cur non poterit, ſi non eſt malum de ſe? Ergo poſſet licere, vel eſſe honeſtum, quod plane repugnat. Denique hanc partem ſufficienter probat ratio dubitandi in principio poſita cum fundamentis primæ ſententiæ poſitis in capit. præced. Et plura dicemus tractando de indiſpenſabilitate hujus legis.

Durand. Scotus. Gabr. Cajet. Soto. Ariſt.

Victor. Soto.

12. Quoad ultimam verò partem colligitur aſſertio ex dictis in priori concluſione: nam lex naturalis prohibet ea, quæ ſecundum ſe mala ſunt: ſed hæc lex eſt vera lex divina veraque prohibitio: ergo neceſſe eſt, ut addat aliquam obligationem vitandi illud malum, quod de ſe, & natura ſua tale eſt. Item nihil repugnat, ut rei de ſe honeſtæ addatur obligatio faciendi illam, neque ut rei de ſe turpi addatur obligatio vitandi illam: imò exiſtente una obligatione poteſt addi alia, maximè alterius rationis, ut patet de voto, de lege humana, & ſimilibus: ergo etiam poteſt lex naturalis, ut eſt vera lex divina, addere obligationem propriam moralem ortam ex præcepto ultra naturalem (ut ſic dicam) malitiam, vel honeſtatem, quam ex ſe habet materia, in quam cadit tale præceptum. Atque hoc magis declarabitur ſtatim reſpondendo ad rationem contrariam.

13. Ex dictis ergo concludo, & dico tertiò, legem naturalem eſſe veram, ac propriam legem divinam, cujus legiſlator eſt Deus. Hæc aſſertio ſequitur clarè ex dictis, & ſumitur ex Patribus allegatis, & ex Epiphan. ac Tertul. locis infrà referendis, & Plutar. in Comment. *In Principe requiri doctrinam*, circa principium. Et declaratur, quia lex naturalis poteſt, vel in Deo, vel in nobis conſiderari: & in Deo quidem ſecundum rationis ordinem ſupponit judicium ipſiuſmet Dei de convenientia, vel diſconvenientia talium actuum: addit autem voluntatem obligandi homines ad id ſervandum, quod recta ratio dictat. Quod totum ſatis declaratum eſt. Et fortaſſe hoc voluit inſinuare Auguſt. in d. loco contra Fauſt. lib. 22. cap. 27. quando dixit, *Legem æternam eſſe divinam rationem, vel voluntatem ordinem naturalem conſervari jubentem, perturbari vetantem.* Uſitatum n. eſt, ut particula, *vel*, pro copulatione accipiatur, maxime quando illa, inter quæ ponitur, ita ſunt inter ſe connexa, ut non ſeparentur: ſic autem ſe habent ratio divina, & voluntas circa legem æternam, & ideo utramque Auguſt. complexus eſt. Unde probandum non eſt, quod Doctores poſteriori loco allegati dicunt, voluntatem divinam, quia lex naturalis ſancitur, non ſupponere dictamen divinæ rationis dictantis, hoc eſſe honeſtum, vel turpe, neque voluntatem illam Dei ſupponere in objecto intrinſecam convenientiam, vel diſconvenientiam ad naturam rationalem, ratione cujus vult unum fieri, & aliud vetari: conſtat enim ex dictis in ſecunda concluſione, hoc falſum eſſe, & contra rationem legis naturalis. Quamvis ergo obligatio illa, quam addit lex naturalis, ut proprie præceptiva eſt, ſit ex voluntate divina, tamen illa voluntas ſupponit judicium de malitia, v. g. mendacii, & ſimilia: tamen quia ex vi ſolius judicii non inducitur propria prohibitio, vel obligatio præcepti, quia hoc ſine voluntate intelligi non poteſt, ideo adjungitur voluntas prohibendi illud, quia malum eſt. Unde tandem fit, legem naturalem, prout in nobis eſt, non tantum eſſe indicantem malum, ſed etiam obligantem ad cavendum illud, ac ſubinde non ſolum repræſentare naturalem diſconvenientiam talis actus, vel objecti cum rationali natura: ſed etiam eſſe ſignum divinæ voluntatis vetantis illud.

3. *Aſſertio, Lex naturalis eſt vera ac propria, lex Deus autem eſt legiſlator illius.*

Epiphan. Tertul. Plutar.

2. Aſſertio, Prohibitio aut præceptio non eſt tota ratio bonitatis, aut malitiæ, quæ eſt in tranſgreſſione aut obſervantia legis naturæ, ſed ſupponit aliquam, &c.

D. Thom. Auguſt.

14. *Fit satis fundamento utriusque sententiæ oppositæ.*

Supereſt, ut ad fundamentum utriuſque ſententiæ reſpondeamus: totum enim verſatur circa hanc hypotheſim: *Et ſi Deus non prohibeat, vel præcipiat ea, quæ ſunt de lege naturæ, nihilominus mentiri eſt malum, & colere parentes bonum, & debitum.* Circa quam conditionem duo videnda ſunt, unum eſt, quid ſequatur, poſita illa hypotheſi: aliud eſt, an hypotheſis ipſa poſſibilis ſit. In quo Medin. 1.2. q. 18. ar. 1. ad ultimum reſpondet, hypotheſim eſſe impoſſibilem, quia illa poſita, ſequitur contradictio, ſcilic. quòd mendacium v. g. non ſit peccatum, quia non eſt prohibitum per ullam legem, & quòd ſit peccatum, quia eſt contra rationem, & per ſe diſconveniens naturæ rationali. Sed contra hoc eſt, quia ſecundùm ordinem rationis prius eſt talis actus malus, quam prohibitus per propriam legem: ergo licet hypotheſis illa ſupponatur, nempe opus non prohiberi à Deo, non ſequeretur illud non eſſe malum, quia ex ſe id habet ſine prohibitione; ergo non ſequitur contradictio.

Reſponſio Medinæ ad oppoſitum fundamentum.

15. *Excluditur reſponſio Medinæ.*

Reſponderi poteſt, quòd licèt illa negativa propoſitio non ſequatur per locum intrinſecum (ut aiunt) ſeu à priori, ſequitur à poſteriori, & per principia extrinſeca. Quod ſi opus non prohiberetur à Deo, non diſpliceret illi, & conſequenter non eſſet malum, & tamen aliàs ſupponitur eſſe malum, & ita ſequitur contradictio. Declaratur à ſimili, ſi Deus vellet me illum odio habere, tunc certè odium Dei non eſſet malum, & tamen ſi eſt odium, neceſſario & malum, & ita ſequitur contradictio. Vel ſi Deus vellet, ignem natura ſua eſſe frigidum, id fieret, tamen quia ſequeretur contradictio, non poteſt Deus id velle. Juxta hanc ergo reſponſionem ſupponitur, repugnantiam involvere, quod actus ſit de ſe malus, & non prohibeatur à Deo. Non video autem, quomodo hoc rectè probetur, inferendo illam contradictionem, quòd opus eſſet ſimul malum, & non malum, quia ſic petitur principium, & committitur circulus in probatione: igitur aliunde probandum eſt.

Accommodatior reſponſio.

Quapropter ex vi illius hypotheſis, ſive poſſibilis, ſive impoſſibilis ſit, ſolum colligitur, malitiam aliquam actus humani, vel omiſſionis ejus, formaliter non conſiſtere in diſcordia à præcepto proprio, ſeu lege vetante, aut præcipiente. Unde poſita illa hypotheſi, rectè ſequitur, actum eſſe malum, & non prohibitum: non tamen inde inferri poteſt, illa duo eſſe in re ſeparabilia, quod ſolum ad præſentem cauſam facit.

16. *D. Thom.*

Sed inſtabis: nam inde ſequitur, data illa hypotheſi, actum eſſe malum ſine lege prohibente, ſeu illa præciſa, & abſtracta: ergo ſequitur etiam moraliter eſſe malum, quia ſupponitur eſſe actus liber: malitia autem actus liberi per diſconvenientiam ad naturam rationalem ut ſic, malitia moralis eſt: ergo actus ille eſt moraliter malus, & non ex lege prohibente; ergo etiam eſt peccatum, præciſa repugnantia ad legem prohibentem, & ita ruunt omnia fundamenta noſtræ ſententiæ. Ad hoc vero reſpondent aliqui, ut ſuprà Medin. refert, diſtinguentes inter actum malum, & peccatum, quia actus malus latius patet, & inveniri poteſt ſine contrarieate ad legem non verò peccatum: unde in eo caſu concedunt, actum fore malum: negant tamen fore peccatum. Sed difficilis eſt diſtinctio, & videtur parum conſentanea doctrinæ D. Th. nam peccatum nihil aliud eſt, quàm actus malus ex obliquitate à debito fine, nimirum, quia cum fiat, vel fieri debeat propter aliquem finem, in ordine ad illum non eſt rectus, ſeu ab illo declinat. Unde ſi actus ſit moralis, & humanus ex ipſo, quod eſt malus propter deviationem à recta ratione, eſt etiam peccatum, ut docet D. Th. 1.2.q.21.a.1. quia talis actus deviat à fine recto, propter quem fieri deberet, & ideo eſt malus, & conſequenter peccatum. Unde alii reſpondent, eſſe quidem peccatum, ſed non eſſe culpam, ſi non ſit contra legem. Sed hoc etiam videtur repugnare D. Thomæ in eadem q. 21. art. 2. ubi ait, in actibus liberis peccatum & culpam converti, ſolumque differre reſpectu, & denominatione, quia actus dicitur peccatum per obliquitatem à fine: culpa verò dicitur per reſpectum ad agens, cui imputatur: actus autem liber eo ipſo, quod liber eſt, imputatur agenti: ergo ſi eſt actus liber, & malus, conſequenter eſt peccatum, & culpa: ergo etiam in eo caſu, ſecluſa lege Dei, eſſet actus culpabilis, & ita enervantur omnes rationes factæ.

17. *Vera reſponſio ad difficultatem.*

Reſpondeo igitur, in actu humano eſſe aliquam bonitatem, vel malitiam ex vi objecti præciſe ſpectati, ut eſt conſonum, vel diſſonum rationi rectæ, & ſecundum eam poſſe denominari, & malum, & peccatum, & culpabilem ſecundum illos reſpectus, ſecluſa habitudine ad propriam legem. Præter hanc vero habet actus humanus ſpecialem rationem boni, & mali in ordine ad Deum, addita divina lege prohibente, vel præcipiente, & ſecundum eam denominatur actus humanus ſpeciali modo peccatum, vel culpa ad Deum, ratione tranſgreſſionis legis propriè ipſius Dei, quam ſpecialem malitiam videtur Paulus ſignificaſſe nomine *prævaricationis*, cum dixit, *ubi non eſt lex, nec prævaricatio.* Rom. 4. Hanc ergo deformitatem non haberet actus humanus rationali naturæ contrarius, poſita illa hypotheſi, quòd Deus illum non prohiberet, quia tunc non haberet illum virtualem contemptum Dei, quem continet tranſgreſſio legis reſpectu legiſlatoris, teſte Baſil. in id Pſalm. 28. *Afferte Domino gloriam, & honorem.* Baſil. Et conſonat illud Pauli ad Rom. 2. *Per prævaricationem legis Deum inhonoras.* Unde dixit Auguſt. de vera relig. cap. 26. *legem prohibentem omnia commiſſa congeminare.* D. Auguſt. Quod delarans addit, *Non enim ſimplex peccatum eſt, non ſolùm malum, ſed etiam vetitum admittere.*

18. *D. Thomas.*

Atque hoc modo videtur D. Thom. 1.2.q.71. art. 6. ad 5. diſtinguere peccatum, ut eſt contra rationem, & ut eſt offenſivum Dei, & priori modo conſiderari à Philoſopho morali; poſteriori autem modo à Theologo. In illo ergo caſu eſſet actus malus moraliter peccatum, & culpa, non tamen Theologice, ſeu in ordine ad Deum: & eodem modo videtur intelligendum, quod ibidem dicit in ſolutione ad 4. talia peccata in ordine ad legem æternam eſſe mala, quia prohibita, utique illa malitia Theologica (ut ſic dicam) quam non haberet actus, niſi eſſet prohibitus. Et ita videtur intelligenda ratio, quam ſubdit, quæ aliàs videri poteſt obſcura. Nam cum dixiſſet, omne peccatum eſſe malum, quia prohibitum in ordine ad legem æternam, ſubdit, *Ex hoc enim ipſo, quod eſt inordinatum, juri naturali repugnat.* Quæ ratio potius videtur probare eſſe prohibitum, quia malum, quàm è converſo. Quod verum eſt loquendo de malitia moralis inordinationis, tamen ratione illius addita eſt lex æterna, & divina prohibitio, ad quam habet tale peccatum ſpecialem repugnantiam, & conſequenter inde habet ſpecialem deordinationem, quam non haberet, ſi prohibitio divina non interveniſſet, per quam deordinationem completur ratio peccati theologicè ſumpti, & ratio culpæ ſimpliciter apud Deum. Et in hoc ſenſu videntur loqui Victor. & nonnulli alii Theologi, & ita non procedunt replicæ factæ, niſi fiat vis in ſolis verbis. *Victor.*

19. Ex illa ergo hypotheſi hoc modo explicata, & conceſſa, nihil poteſt inferri contra noſtram ſententiam, nec contra rationes, quibus illam probavimus. Nam admiſſa illa conditionali in dicto ſenſu, nihilominus nunc lex naturalis verè, & propriè prohibet quidquid ſecundum ſe malum, ſeu inordinatum eſt in actibus humanis, & ſine tali prohibitione actus non haberet (ut ſic dicam) conſummatam vel perfectam rationem culpæ, & offenſæ divinæ, quæ negari non poteſt in actibus, qui præciſe ſunt contra legem naturæ.

20. Ut autem omnino conſtet, quomodo poſſit hæc prohibitio divina intrinſecè ac per ſe pertinere ad legem naturæ: oportet ſecundum punctum exponere

exponere, videlicet, an hypothesis illa possibilis sit, id est, quod Deus per proprium actum suæ voluntatis non adjunxerit legem propriam vetantem, vel præcipientem ea, quæ sunt de dictamine rationis naturalis. In quo duo possunt cogitari modi dicendi. Primus est, Deum quidem posse de potentia absoluta non facere talem prohibitionem, quia non apparet implicatio contradictionis, ut videntur probare omnia, quæ Okam, Gerson, & alii pro sua sententia congerunt: nihilominus tamen id fieri non posse secundùm legem ordinariam divinæ providentiæ rerum naturis consentaneam: nam hoc ad minus probant rationes in contrarium factæ pro nostra sententia, & multum favent testimonia Scripturæ, & Patrum. Et hoc videri potest sufficiens, ut lex naturalis dicatur includere proprium præceptum Dei, quia lex naturalis est quæ est conformis naturis rerum.

An Deus potuerit non prohibere per propriam legem ea, quæ sunt contra rationem naturalem.

1. Opinio affirmans.

11. Alter modus dicendi esse potest, illam hypothesim esse omnino impossibilem, quia non potest Deus non prohibere id, quod est intrinsecè malum, & inordinatum in natura rationali, vel non præcipere contrarium. Hæc sententia est apertè D. Thomæ dicta q. 72. art. 6. & clariùs q. 100. art. 8. ad 2. quatenus ait, decretum divinæ justitiæ circa hanc legem esse immutabile. Quod non potest intelligi de sola immutabilitate ex suppositione decreti: nam hoc modo quodlibet decretum Dei, in quacumque lege positiva, est immutabile: loquitur ergo D. Thom. de immutabilitate simpliciter. Unde ita censet, non posse Deum in hoc auferre suæ justitiæ ordinem, sicut non potest negare seipsum, vel sicut non potest non esse fidelis in promissis. Eandem opinionem supponit clarè Medin. suprà, & latiùs Victor. in dicta relect. de pervenientib. ad usum rationis, n. 9. & 10. ubi nec probabile, nec intelligibile esse censet, aliquem posse peccare, & non habere superiorem, & præceptum, seu legem ejus. Unde quàm impossibile est, hominem utentem ratione non posse peccare, vel non habere superiorem, tam impossibile credit esse, posse Deum non vetare illa, quæ secundum se mala sunt, aut non præcipere ea, quæ sunt necessaria ad naturalem honestatem. Ratio denique qua probavimus, de facto Deum ferre hanc legem, probat illam esse simpliciter necessariam, quia non potest non displicere Deo talis actus, modo consentaneo suæ bonitati, & justitiæ ac providentiæ.

2. Opinio negans hoc esse possibile. D. Thom.

12. Ut vero hæc ratio declaretur, objicitur, quia præceptum divinum est actus voluntatis, vel voluntatem supponit, & ab ea ducit originem: sed divina voluntas est libera in omnibus actionibus ad extra: ergo etiam est libera in illa voluntate: ergo potest illam non habere: ergo potest non imponere tale præceptum. Respondent aliqui, ad legem naturalem sufficere naturale dictamen intellectus divini, quo judicat, hæc mala esse vitanda, & hæc bona facienda. Nam circa ea, quæ per se, & intrinsece talia sunt, illud dictamen non est liberum, sed necessarium: & ex illo dictamine legis divinæ, & æternæ in tali materia necessariò dimanat quædam ejus participatio ad creaturam rationalem supposita ejus creatione: & ex hac participatione, & derivatione sine alio actu voluntatis divinæ redundat specialis obligatio in rationalem creaturam, quasi per naturalem sequelam, ratione cujus tenetur sequi rectam rationem, ut indicantem regulam æternam, quæ est in Deo: atque ita quidquid fit de libero actu divinæ voluntatis, obligatio hæc, & prohibitio omnino necessariò sequitur ex ratione divina. Sed hæc responsio intelligi non potest, quia solùm dictamen intellectus sine voluntate non potest habere rationem præcepti respectu alterius, nec inducere in illum specialem obligationem. Quia obligatio est motio quædam moralis ad agendum: movere autem alium ad operandum, opus voluntatis est. Item quia tota illa obligatio non transcendit vim objecti per se boni, vel mali, à quo habet actio, ut per se bona, vel mala sit, & judicium rationis solùm habet rationem applicantis, vel ostendentis tale objectum. Ac denique ratio naturalis ostendens bonum, & malum, non plus, vel magis obligat, eo quòd sit participatio rationis divinæ, quàm obligaret secundùm se spectata, ac si à se esset.

Objectio.

Aliquorum solutio.

Excluditur responsio.

13. Dico igitur ex Cajet. dicto art. 8. divinam voluntatem, licèt simpliciter libera sit ad extra, tamen ex suppositione unius actus liberi posse necessitari ad alium, ut si vult promittere absolutè, necessitatur ad implendum promissum: & si vult loqui aut revelare, necessariò debet revelare verum. Et cum eadem proportione, si vult creare mundum, & illum conservare in ordine ad talem finem, non potest non habere providentiam illius: & supposita providendi voluntate, non potest non habere providentiam perfectam, & consentaneam suæ bonitati, & sapientiæ. Ideoque supposita voluntate creandi naturam rationalem cum sufficienti cognitione ad operandum bonum, & malum, & cum sufficienti concursu ex parte Dei ad utrumque, non potuisse Deum non velle prohibere tali creaturæ actus intrinsecè malos, vel nolle præcipere honestos necessarios. Quia sicut non potest Deus mentiri, ita non potest insipienter, vel injustè gubernare: esset autem providentia valde aliena à divina sapientia, & bonitate, non prohibere, vel præcipere suis subditis, quæ talia sunt. Sic ergo ad argumentum distinguitur minor: nam absolutè posset Deus nihil præcipere, vel prohibere, tamen ex suppositione, quod voluit habere subditos ratione utentes, non potuit non esse legislator eorum, saltem in his, quæ ad honestatem naturalem morum necessaria sunt. Item ratio supra insinuata est satis probabilis, quia non potest Deus non odisse malum rectæ rationi contrarium: habet autem hoc odium non tantum ut privata persona, sed etiam ut supremus gubernator: ergo ratione hujus odii vult obligare subditos, ne illud committant.

13. Cajet. Vera responsio ad objectionem, & ostenditur quomodo stante libertate divina Deus non possit non prohibere ea quæ sunt intrinsecè mala per aliquam legem.

14. Objicitur verò secundò, quia ad legem non sufficit voluntas legislatoris, nisi accedat insinuatio, seu intimatio talis voluntatis: sed nihil est, quod necessitet Deum ad intimandam talem voluntatem suam, ergo potest illam non intimare, cum hoc sit ei liberum: ergo potest non ferre talem legem, nec per illam obligare, quia sine intimatione non fit obligatio. Respondeo in primis, si illa voluntas Dei necessaria est ad convenientem, & prudentem providentiam, & gubernationem hominum, consequenter est necessarium, ut ex vi ejusdem providentiæ innotescere possit hominibus illa voluntas Dei, & hoc sufficit ad rationem præcepti, & legis: neque est alia intimatio necessaria. Unde dicitur ulterius, ipsummet judicium rectæ rationis inditum naturaliter homini, esse de se sufficiens signum talis voluntatis divinæ, nec esse necessariam aliam insinuationem. Probatur: quia judicium rationis indicat de se divinam providentiam decentem Deum, & moraliter necessariam ad plenum dominium ejus, & debitam subjectionem hominis ad ipsum, in qua providentia hæc legislatio continetur. Item hac de causa per lumen naturale cognoscitur, Deum offendi peccatis, quæ contra legem naturalem fiunt, & ad ipsum pertinere illorum punitionem, & judicium: ergo ipsum naturale lumen est de se sufficiens promulgatio legis naturalis, non solùm quia manifestat intrinsecam disconvenientiam, vel convenientiam actuum, quam lumen Dei increatum ostendit: sed etiam quia intimat homini, contrarias actiones displicere auctori naturæ, tanquam supremo Domino, & curatori, ac gubernatori ejusdem naturæ: hoc ergo satis est ad intimationem talis legis, ut sentit D. Thomas 1.2. q. 90. art. 4. ad 1. Et hac ratione lex naturalis vocatur lex mentis, ut notat Epiphan. hæres. 64. in verbis, quæ ex Methodio refert in fine illius §. & insinuat Tertullian libr. contra Judæos, cap. 2.

14. Alia objectio. Solutio ad objectionem, ubi ostenditur quam intimationem legis divinæ naturalis teneatur Deus exhibere, ut homines ad suam obligentur.

D. Thom. Epiphan. Tertul.

Adhuc

Adhuc verò superesse hîc poterant difficultates, & interrogationes subobscuræ: una est, an transgressio legis naturalis eo modo, quo à nobis explicata est, habeat specialem malitiam distinctam ab illa, quam haberet actus ex sola disconvenientia ad rationalem naturam præcisè spectatam, ut in hypothesi suprà tractata consideratur. Item si malitia illa est specialis, qualis sit, & quanta ex vi legis naturalis. Item an possit hæc specialis ratio legis naturalis invinciliter ignorari, vel posita tali ignorantia, an actus factus contra rationem esset offensivus Dei, vel an haberet malitiam infinitam, seu an esset peccatum mortale. Sed hæc pertinent magis ad materiam de Peccatis, & ideo nunc illa omitto, ne ab instituto nimium digrediamur, interim videri possunt Victor, dicta lect. de pervenien. ad usum rationis, & Gerson dicta relect. 2. de vita spirit. paulò ante corollarium primum, & alii auctores allegati.

Victor. Gerson.

CAPUT VII.

In qua materia versetur lex naturalis, seu quæ sint ejus præcepta.

1. SUpponimus ex dictis, bonum per se honestum, seu ad honestatem necessarium, & malum illi contrarium esse materiam hujus legis; illud ut præcipiendum; hoc ut vitandum. Probatur, quia cum hæc sit vera lex, & Deum habeat auctorem, non potest non esse honesta; ergo non potest præcipere nisi honestum, nec vetare nisi contrarium. Item hæc lex id præcipit, quod est naturæ rationali consentaneum, ut talis est, & vetat contrarium; illud autem non est, nisi honestum, ut constat. Imò in hoc differt lex naturalis ab aliis legibus, quòd aliæ faciunt esse malum, quod prohibent, & necessarium, vel honestum, quod præcipiunt: hæc verò supponit in actu, seu objecto honestatem, quam præcipiat, vel turpitudinem, quam prohibeat, & ideo dici solet, per hanc legem prohiberi aliquid, quia malum, vel præcipi, quia bonum, ut capite præcedenti tactum est.

Differentia inter legem naturalem & aliæ.

2. Difficultas ergo est, an omne honestum bonum, vel malum contrarium, cadat sub legem naturalem. Nam quidam dixerunt, sola generalia principia per se nota, quæ versantur circa bonitatem, vel malitiam moralem, qualia sunt, *bonum est faciendum, malum vitandum: quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, esse materiam hujus legis, non verò conclusiones, quæ ex his principiis eliciuntur, ut *depositum esse reddendum, usuram vitandam.* Solet citari pro hac sententia D. Thom. q. 94. a. 2. & Durand. tract. de Legib. quem habere non potui, sed illum refert Turrec. in c. *jus naturale*, d. 1. n. 3. & aliqui Juristæ ita defendunt hanc opinionem, ut existiment, præcepta Decalogi non continere jus naturale, sed jus gentium, quod putant esse diversum. In quam sententiam videtur inclinare Soto lib. 1. de justit. q. 5. a. 4. ut capite sequenti latiùs dicam. Videnturque fundari in modo loquendi Jureconsultorum, quicos actus, quos dictat ratio, solum per discursum non tribuunt juri naturali, ut videre licet in l. 1. 2. & 3. & l. *omnes*, cum aliis, ff. de justit. & jur. & in l. *bona fide*, ff. depositi.

An omne honestum, vel malum contrarium cadat sub legem naturalem.

Opinio asserentium sola communia principia, & generalia cadere sub legem naturalem. D. Thom. Durand. Turrecr. Soto. L. omnes. L. bona fide.

3. Ratio esse potest primò, quia jus naturale est id, ad quod ipsa natura immediatè inclinat: hujusmodi autem solum sunt prima principia: nam quæ per discursum comparantur, potiùs ab ipso homine habent originem. Unde etiam in ipsis habitibus distinctio est inter habitum principiorum, & conclusionum. Secundò, quia jus illud, quod versatur circa prima principia, est prorsus immutabile, tam ex parte sua, quam ex parte hominum, quia ignorari non potest: illud autem, quod versatur circa conclusiones, mutari potest & ignorari. Tertiò, quia aliàs etiam actus virtutum, quos præcipiunt homines, pertinerent ad legem naturæ, quia per discursum ex illa elici untur. Quartò, quia alias non distingueretur jus gentium à jure naturali, sed illius pars esset, vel sub illo contineretur.

4. Nihilominus dicendum est, jus naturale complecti omnia præcepta, seu principia moralia, quæ evidentem habent honestatem necessariam ad rectitudinem morum, ita ut opposita moralem inordinationem, seu malitiam evidenter contineant. Hæc est mens D. Thomæ q. 91. art. 2. q. 94. art. 2. & 4. q. 95. art. 2. & q. 100. art. 1. 2. & 3. ubi Cajet. Conrad. & alii expositores idem sentiunt, Soto lib. 1. de justit. q. 4. art. 2. & q. 5. art. 1. & 2. & lib. 3. q. 1. ar. 2. & 3. & idem sumitur ex Theologis in præcedenti cap. allegatis, & ex Turrecr. in cap. *jus autem.* d. 1. per plures articulos, præsertim in primo, & ultim. Covar. in regula, *Peccatum*, 2. p. §. 11. n. 4. Item sumitur ex Arist. 5. Ethic. cap. 7. ubi omne jus in naturale, & legitimum distinguit, sub naturali comprehendens omne illud, quod necessariam, & immutabilem habet veritatem. Eademque est sententia Ciceronis lib. 2. de Invent. ubi definit, jus naturæ esse *quod nobis non opinio, sed quædam innata vis affert, ut religionem, pietatem*, &c. Idem sensit Isidor. 5. Etymol. cap. 3. ubi aliis exemplis jus naturale declarat. Item August. lib. 1. de libero arbitr. cap. 3. quatenus adulterium ponit, esse contra jus naturæ: nam eadem ratio est de omnibus similibus. Denique sumi hoc potest ex illo Psal. 4. *Quis ostendit nobis bonum? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Nam inde rectè colligimus omnia, quæ lumen naturale evidenter manifestat, pertinere ad legem naturæ. Et confirmari potest ex illo Pauli ad Roman. 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* Unde infert, eos sibi ipsis esse legem: illa autem, quæ evidenter cognoscuntur lumine naturæ, sive cùm discursu, sive absque illo cognoscantur, rectè dicuntur naturaliter fieri: ergo.

Resolvitur quæstio, & ostenditur jus naturale complecti omnia præcepta moralia, quæ habent evidentem honestatem necessariam ad morum rectitudinem. D. Thom. Cajet. Conrad. Soto. Turrecr. Covar. Arist. Cicero. D. Isidor. August.

Psalm. 4.

Rom. 2.

5. Ratione etiam declaratur assertio: nam ea quæ naturali ratione cognoscuntur, in triplici genere distingui possunt: quædam sunt prima principia generalia morum, ut sunt illa, *honestum est faciendum, pravum vitandum: quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, & similia, de his nullum est dubium pertinere ad legem naturalem. Alia sunt principia magis determinata, & particularia, tamen etiam per se nota ex terminis, ut *justitia est servanda, Deus est colendus, temperate vivendum est*, & similia, de quibus etiam nulla est dubitatio, & à fortiori patebit ex dicendis. In tertio ordine ponimus conclusiones, quæ per evidentem illationem, ex principiis naturalibus inferuntur, & non nisi per discursum cognosci possunt, inter quas quædam facilius, & à pluribus cognoscuntur, ut adulterium, furtum, & similia, prava esse: aliæ majori indigent discursu, & non facilè omnibus notæ, ut fornicationem esse intrinsecè malam, usuram esse injustam, mendacium nunquam posse honestari, & similia. De his ergo omnibus intelligitur assertio posita: nam omnia hæc ad legem naturalem pertinent. Quòd si id probatum fuerit, etiam de conclusionibus, cujuscunque gradus, dummodo evidentiæ gradum certum attingant, à fortiori erit probatum de reliquis.

Confirmatur assertio rationis.

6. Probatur ergo primò inductione: nam præcepta Decalogi sunt de jure naturæ, hoc est indubitatum apud omnes, & tamen non omnia continent principia per se nota, sed aliquo indigent discursu, ut etiam est clarum. Multoque id clarius est de multis præceptis naturalibus, quæ in illis continentur, ut est præceptum prohibens simplicem fornicationem, usuram, vel vindictam de inimico propria auctoritate, de quibus secundum doctrinam Catholicam certum est, esse de jure naturali. Et similiter in præceptis affirmativis, servare votum, vel promissionem, dare eleemosynam ex superfluo, honorare parentes, naturalia præcepta sunt non solum secundum fidem, sed etiam secundum Philosophos, & omnes rectè sentientes,

tientes, & tamen non ſine diſcurſu, & interdum multa ratiocinatione concluduntur. Secundò argumentor ratione, quia omnia illa, quæ in illis membris comprehenduntur, præcipiuntur, quia honeſta ſunt, vel prohibentur, quia mala ſunt, & non è converſo; ergo illa non pertinent ad legem poſitivam; ergo ad naturalem: non enim eſt aliud membrum legis, ut ſuprà notavi. Prima conſequentia patet, quia illa eſt propriè lex poſitiva, quæ addit neceſſitatem, præter id, quod poſtulat intrinſeca natura materiæ: nam (ut dixit Ariſt.) lex poſitiva eſt de his rebus, quæ non referunt, priuſquam lex ponatur. Antecedens autem patet, quia veritas principii non poteſt ſtare ſine veritate concluſionis, quando illa neceſſario elicitur, & ideo ſi concluſio, pertinens ad honeſtatem, neceſſario ſequitur ex principiis naturæ, per ſe, & ab intrinſeco, habet honeſtatem, etiam ſeclusa lege extrinſeca: ergo ſi adhibetur lex, ideo eſt, quia illud objectum neceſſariam habet honeſtatem, & idem eſt è contrario de malitia, & prohibitione.

Ariſt.

7. Tertiò, de primis generalibus principiis nemo dubitat: ergo nec de particularibus dubitari poteſt, quia etiam illa per ſe, & ex vi terminorum habent convenientiam cum natura rationali, ut talis eſt; ergo nec de concluſionibus ex his principiis evidenter elicitis dubitandum eſt, quia veritas principii in concluſione continetur, & qui unum præcipit, vel prohibet, neceſſario prohibet id, quod in illo continetur, vel ſine quo ſubſiſtere non poteſt. Imò ſi propriè loquamur, magis exercetur lex naturalis in his principiis, vel concluſionibus proximis, quam in illis principiis univerſalibus, quia lex eſt proxima regula operationis: illa autem communia principia non ſunt regula niſi quatenus per particularia determinantur ad ſingulas ſpecies actuum, ſeu virtutum. Denique hæc omnia præcepta neceſſitate quadam prodeunt à natura, & à Deo quatenus auctor eſt naturæ, & tendunt ad eundem finem, nimirum ad debitam conſervationem, & naturalem perfectionem, ſeu felicitatem humanæ naturæ; ergo omnia pertinent ad naturale jus.

8. Addit vero Gratian. ad 1. in principio, Jus naturale eſſe, quod in lege, & Evangelio continetur. Quod ſi verum eſt, non ſolum ea, quæ diximus, ſed etiam, quæ vel per Moyſem Deus præcepit, vel Chriſtus juſſit in lege nova, ad jus naturale pertinebunt: nam hæc ſunt, quæ in Evangelio, & lege continentur. Ad quod tacitè reſpondens Gloſſa ibi dicit, jus naturale ibi vocari à Gratiano jus divinum, indicans comprehendere non ſolum jus divinum naturale, ſed etiam poſitivum, & hoc ſequuntur aliqui Juriſtæ. Imò Divus Thomas in 4. diſtinctione 33. quæſt. 1. articulo 1. ad 4. inquit, *Aliquando dici naturale; non ſolum id, quod eſt à principio intrinſeco, ſed etiam quod eſt ex infuſione, & impreſſione ſuperioris agentis, ſcilicet, DEI; & ſic accipi ab Iſidoro, cum dicit jus naturale eſſe quod in lege, & Evangelio continetur:* nam licet illa verba non ſint Iſidori, ſed Gratiani, videntur fundata in Iſidoro ibidem relato in cap. 1. ex lib. 5. Etym. capit. 2. dicente, *Omnes leges divinæ ſunt, aut humanæ: divinæ naturæ; humanæ, moribus conſtant.* Sed nihilominus hic ſenſus non videtur ab his Patribus intentus, tum quia ſatis explicant de quo jure naturali loquantur, ſcilicet, de eo, quod eſt commune omnibus nationibus, eo, quod inſtinctu naturæ, conſtitutione aliqua habeatur, & ita illud diſtinguunt à jure civili. Unde aperte loquuntur de jure, ſeu legibus, quibus homines ex vi ſuæ inſtitutionis merè naturalis, vel ex naturalibus conſtitutæ, gubernati ſunt à principio: non ergo comprehendunt jus divinum ſupernaturale, ſeu poſitivum: nec eſt veriſimile, quod cæremonias omnes legis veteris, & ſacramentorum præcepta ſub appellatione legis naturalis comprehenderint.

Gratian.

Gloſſa.

D. Thomas.

D. Iſidor.

Dico ergo, Gratianum non dicere, jus naturale complecti omnia, quæ in lege, & Evangelio continentur, neque illo modo deſcribere, ſeu definire jus naturale, ſed affirmare ſolum hoc jus naturale contineri in lege, utique quoad præcepta moralia ejus, & præcepta duarum tabularum, & illud etiam contineri in Evangelio, vel quatenus expreſſè in eo confirmantur, & explicantur præcepta Decalogi, Matt. 5. vel quatenus virtute totum jus naturale continetur in illo principio, quod habetur Matt. 7. *Quæcunque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis*; & hoc ultimum fuiſſe videtur à Gratiano maximè intentum. Unde ſic eſt ejus litera conjungenda, *Jus naturale eſt, quo quiſque jubetur alii facere, quod ſibi vult fieri, quod in lege, & in Evangelio continetur.* Unde Chriſtus in Evangelio dixit, &c. Et ita fere expoſuit Divus Th. 1. 2. q. 94. art. 4. ad 1. & Turrecr. ibi art. 3. ad 4. licet non conſtanter loquatur, nunc unam, nunc alteram reſponſionem admittendo, & prius improbando Gloſſam, & poſtea probando reſponſionem D. Thomæ in 4. quam poſtea ſine dubio retractavit. Supererat verò hîc explicandum, an omnes concluſiones, quæ ex principiis juris naturalis evidenter eliciuntur, ſint ſimpliciter de jure naturali, & quæ connexio, quámve neceſſaria, ſeu evidens ad hoc neceſſaria ſit: hoc verò partim reſpondendo ad argumenta, partim in ſequentibus capitibus declarando immutabilitatem legis naturalis, commodius expedietur.

9. *Dictum Gratiani explicatur.*

Matth. 7.

Gratian.

D. Thom.

Turrecr.

D. Thom.

Ad fundamenta contrariæ ſententiæ in primis nego, D. Thomam in contraria fuiſſe ſententia, quod ſatis ex dictis manifeſtum eſt, nec etiam Soto aliter ſenſit, ut ipſe copioſius declaravit lib. 3. de juſtit. q. 1. art. 3. De opinione verò Juriſtarum dicam in capite ſequenti. Ad primam vero rationem reſpondeo, quidquid eſt ex neceſſario dictamine rationis naturalis, conſequi ex neceſſitate ad naturam, & eſſe ex naturali inclinatione, ſive immediatè, ſive mediatè, & per diſcurſum tale dictamen formetur. Quia non ſolum immediata paſſio, ſed etiam mediata fluit à natura, nec ſolum principium internum motus, ſed etiam motus ipſe, & terminus ejus naturalis eſt, ad rem moralem, ſeu obligationem parum refert, quod interveniat, vel non interveniat diſcurſus, ſi obligatio ipſa, & cum objecto, & cum natura habet intrinſecam connexionem. Ad ſecundam rationem oſtendam infra, legem naturalem non eſſe propriè mutabilem, quamvis quædam præcepta ejus poſſint habere materiam magis, vel minus mutabilem, quod non variat rationem formalem legis.

10. *Soto.*

In tertio argumento poſtulatur ſpecialis difficultas, an omnes actus virtutum pertineant ad naturalem legem, quam tractat D. Thomas dicta qu. 92. art. 3. & q. 100. art. 2. Et in hoc loco reſpondet affirmando: explicat autem ſub jure naturali ſe comprehendere non tantum præcepta, ſed etiam conſilia. Nos autem propriè de præceptis quærimus. Poſſet igitur hoc facilè expediri eodem modo, quo diximus in lege æterna: nimirum, omnes actus virtutum quoad ſpecificationem, ſeu modum quo fieri debent, cadere ſub naturalem legem, licèt non omnes ſimpliciter, ſeu quoad exercitium præcipiantur. Aliter verò idem D. Tho. in priori loco ſub diſtinctione reſpondet, actus virtutum dupliciter conſiderari poſſe, ſcilicet, vel ſecundum rationem virtutis, id eſt, ut ſtudioſi ſunt, vel abſolutè, ut ſunt tales actus: & priori modo affirmat omnes actus virtutum cadere ſub legem naturæ: poſteriori autem modo negat. Quæ diſtinctio dupliciter exponi poteſt: primo ut ſenſus ſit, omnis virtutis actum ſecundum ſpecificam rationem ſpectatum poſſe cadere ſub præceptum naturale præcipiens non tantum modum, ſed etiam exercitium actus (ita enim in rigore loquimur de præceptis) ſi autem conſiderentur in individuo omnes actus cujuſcumque virtutis, ſic non omnes actus virtutum eſſe in præcepto natu-

11. *An omnes actus virtutum cadant ſub naturalem legem.*

D. Thom.

naturali. Quæ posterior pars clara est, tum de actibus consiliorum, tum de multis actibus bonis, qui licèt non sint optimi, & ideo non sint in consilio, nec etiam sint necessarii, & ideo non sint in præcepto; nihilominus sunt honesti, & licite fieri possunt, ut actus matrimonii, &c.

12. *An in omni virtute sit naturale præceptum obligans aliquando ad illius exercitium.*

Ex priori verò parte oritur difficultas, an in omni virtute sit naturale præceptum obligans aliquando ad exercitium illius virtutis: nam regulariter esse, satis per se manifestum est. In aliquibus autem virtutibus non ita videtur, ut in libertate, quæ ex se videtur excludere debitum, & in eutrapelia, quæ videtur etiam maximè voluntaria. Veruntamen exacta tractatio hujus difficultatis postulat cognitionem omnium virtutum, ideoque breviter assero, si præceptum rigorosè sumatur, prout obligat ad mortale, non habere locum in omni materia virtutis, sed in gravioribus virtutibus, quod probat ratio facta. Et de veritate multi sentiunt nunquam obligare ex genere suo ad mortale, quia nisi illi adjungatur obligatio justitiæ, vel alterius similis virtutis intra suos limites, non obligat ad mortale. At verò si latiùs loquamur de obligatione etiam ad veniale, sic probabile est nullam esse virtutem, quæ aliquando non possit obligare ad suum usum. Quia cùm ex omnibus virtutibus simul sumptis resultet integra rectitudo hominis, & debitus operandi modus, tam respectu sui, quàm in ordine ad alios, verisimile est, omnes virtutes habere suas opportunitates, in quibus exercendæ sunt ex propria obligatione, quam nec liberalitas, nec quælibet alia virtus excludit.

13. Alius sensus illius distinctionis esse potest, actum virtutis posse considerari vel materialiter, ut est v. g. comedere, vel abstinere; vel formaliter, ut in tali actu consideratur medium. D. Thomas ergo hoc posteriori modo loquitur de his actibus cùm dicit cadere sub legem naturæ: nam hæc respicit honestatem. In quo etiam est considerandum, duobus modis contingere in aliquo actu esse medium virtutis: uno modo ex re ipsa, quia comparando talem materiam ad talem personam cum talibus circumstantiis, in ea invenitur medium virtutis ex sola ratione, & discursu naturali: & tunc clarum est, naturalem legem ibi obligare. Alio verò modo contingit, medium virtutis constitui in aliqua materia ex sola lege positiva, ut in jejunio, vel in justo rei pretio, & tunc difficultas est, an ibi habeat locum lex naturæ: nam D. Thomas indifferenter, & generaliter loqui videtur, & ita etiam videtur à Cajet. & aliis intelligi. In contrarium verò est, quia hoc modo, vel tollitur obligatio legis positivæ, vel multiplicantur circa idem obligationes. Sed hoc dicam commodiùs explicando effectus legis naturalis. Nunc solum assero, intervenire quidem ibi legem naturalem, non tam ut per se obligantem, quàm ut dantem efficaciam legi positivæ.

14. Quartum argumentum postulabat gravem difficultatem de distinctione inter jus naturale, & jus gentium, quæ declarari non potest, non declarato utroque extremo, & ideo reservamus illam in ultimam partem hujus libri, ubi post consummatam tractationem de jure naturali secundùm se, aliquid dicemus de jure gentium, & tunc commodiùs dicetur, quomodo inter se distinguantur.

CAPUT VIII.

An lex naturalis una sit.

1. TRia possunt in præsenti requiri. Primum, an in uno homine una sit: secundum, an in omnibus hominibus, & ubique una sit: tertium, an in omnibus temporibus, & in omni statu humanæ naturæ una etiam sit. Priùs verò quàm respondeam ad singula, adverto, quod suprà notavi, legem hanc naturalem posse sumi vel in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam, quatenus suam etiam naturam habet. In hoc ergo sensu manifestum est, legem naturalem esse duplicem: aliam humanitatis (ut sic dicam) aliam gratiæ: sunt enim diversorum ordinum, & ad fines valde distinctos ordinantur. Unde una istarum legum humanæ naturæ purè connaturalis est: altera simpliciter supernaturalis. Et hanc distinctionem apertè docuit Cajetanus 1.2.q.100. art. 1. & sumitur ex D. Thoma ibi, & clariùs ar. 3. Igitur de utroque illorum membrorum possunt illa tria investigari: imò omnia, quæ de lege naturali dicuntur, possunt cum proportione ad utramque applicari. Nos autem quasi gratia exempli ferè semper loquimur de lege omnino naturali, tum quia est notior, tum quia frequentiùs ita loquuntur auctores. *Cajet.* *D. Thom.*

2. *In unoquoque homine plura esse præcepta naturalia, ex omnibus tamen unam legem componi.* *D. Thom.* *Soto.* *Basil.*

Ad primum ergo quæsitum dicendum est, in unoquoque homine plura esse naturalia præcepta; ex omnibus vero componi unum jus naturale. Ita rem hanc explicat D. Thomas citatis locis, Soto, & alii: & sumitur ex l. 1. ff. de justit. & jure, ibi, *Hoc jus collectum est ex naturalibus præceptis.* Ratio autem unitatis, præter communem modum loquendi, fundatur à D. Thoma in reductione omnium præceptorum naturalium ad unum primum principium, in quo illa præcepta quasi uniuntur: ubi enim est unio, est aliqua unitas. Atque huc spectat sententia Basilii in regum, fusiùs disp. reg. 1. dicentis, esse ordinem in divinis mandatis, unum esse primum, quod est dilectionis Dei: aliud secundum, dilectionis proximi, ut dicitur Matt. 22. ad quæ duo tanquam ad prima principia cætera reducuntur, ut etiam Paul. significavit Rom. 13. Addi denique potest, omnia naturalia præcepta uniri in uno fine, & in uno etiam auctore, seu legislatore, & in uno modo vel vitandi malum, quia malum est, vel præcipiendi bonum, quia honestum, ac necessarium est: hæc ergo sufficiunt ad moralem unitatem.

3. *D. Thom.* *Cajet.*

Ut autem multitudo præceptorum ad aliquem ordinem redigatur, distingui possunt in varia capita, vel ex parte personarum ad quas ordinantur quasi objective; & sic quædam præcepta versantur circa Deum, quædam circa proximum, quædam circa ipsummet hominem. Possunt etiam distingui per virtutes: nam quædam sunt præcepta justitiæ; aliæ charitatis, seu amoris naturalis, &c. Item distingui possunt per ordinem ad intellectum, & sic distinguuntur à D. Thoma, Cajet. & aliis naturalia præcepta, sicut distinguuntur à Philosophis propositiones necessariæ: nam quædam sunt per se notæ, & in se, & respectu omnium hominum, ut sunt universalissima præcepta: aliæ sunt in se per se notæ, ac immediate, non tamen quoad nos, quamvis respectu sapientum possint esse tales, ut sunt aliqua præcepta singularum virtutum, & præcepta Decalogi: aliæ verò sunt, quæ indigent discursu, inter quas est etiam latitudo: nam quædam facilè, aliæ difficilè cognoscuntur. Quæ distinctio confert ad cognoscendam ignorantiam legis naturalis, de qua statim dicemus.

4. *D. Thom.*

Ultimò reducit D. Thomas in d. art. 2. q. 94. quem Cajetanus, & alii imitantur, varietatem hanc præceptorum naturalium ad varias hominis inclinationes naturales: est enim homo individuum quoddam ens, & ut sic inclinatur ad conservandum suum esse, & ad suam commoditatem: est etiam ens corruptibile, seu mortale, & ut sic inclinatur ad conservationem speciei, & ad actiones propter illam necessarias: tandem rationalis est, & ut sic capax immortalitatis, & spiritualium perfectionum, & communicationis cum Deo, ac societatis cum rationalibus creaturis. Lex ergo naturalis perficit hominem secundùm omnem inclinationem suam, & ut sic continet varia præcepta; temperantiæ, vel fortitudinis secundum primam inclinationem: castitatis, & prudentiæ quoad secundam: religionis, justitiæ, &c. quoad tertiam. Nam hæ omnes propensiones in homine spectandæ sunt, quatenus aliquo

aliquo modo determinatæ : & elevatæ per gradum rationalem. Nam si considerentur ut merè sunt naturales, vel animales, potiùs frænandæ sunt ad virtutem assequendam, ut dixit Arist. 2. Ethic. c. 9. & optimè Chrysost. Hom. 13. ad Populum, versus finem : tamen ut regulabiles per rectam rationem, singulis respondent propria, & accommodata præcepta.

Arist. *Chrysost.*

5. *Legem naturalem esse unam in omnibus hominibus.* *Arist.* *Cicero.* *Lactan.* *D. Thom.*

Secundò dicendum est, hanc legem naturalem esse unam in omnibus hominibus, & ubique. Ita Arist. 5. Ethic. cap. 7. Cicero, cujus egregia verba in superioribus allata sunt, & refert Lactantius libr. 2. Institutionum, c. 7. & lib. 5. c. 8. D. Thomas q. 94. art. 4. & ibi omnes. Ratio est, quia hæc lex est veluti proprietas consequens, non rationem propriam alicujus individui, sed specificam naturam, quæ eadem est in omnibus. Item synderesis eadem est in omnibus hominibus, & per se loquendo esse posset eadem cognitio conclusionum : ergo & eadem lex naturæ.

Objectio.

Hìc verò occurrebat objectio, quia diversæ nationes usæ sunt legibus contrariis naturalibus præceptis : ergo non est eadem lex naturæ in omnibus.

Hieron. *Theodor.* *D. Thom.*

Antecedens constat ex Hieronym. lib. 2. contra Jovin. & Theod. lib. 9. Curat. D. Thoma q. 94. art. 4. ubi ex Julio Cæsare lib. 6. be bello Gallic. refert, apud Germanos olim furtum non fuisse reputatum iniquum. Et de Lacedæmonibus idem refert Castro ex Plutarch. lib. 2. de lege pœnal. ca. 14. Adulteria etiam à Lycurgo probata fuisse refert Plutarch. in vita illius.

Castro. *Plutarch.* *Solutio.*

Respondeo breviter ex D. Thoma suprà, hanc legem quoad substantiam in omnibus hominibus esse unam : quoad notitiam verò non esse integram, ut sic dicam in omnibus.

6. Declaro breviter : nam suprà dixi, hanc legem posse considerari in actu primo, & ut sic, esse ipsum intellectuale lumen ; hoc ergo modo constat, esse in omnibus eandem. Potest ulterius esse in actu secundo, id est, in actuali cognitione, & judicio, vel etiam in proximo habitu jam comparato per actum : atque hoc modo est ex parte in omnibus, qui ratione uti possunt : nam saltem quoad prima, & universalissima principia ignorari non potest, quia sunt ex terminis notissima, & adeò conformia, & quasi adæquata naturali inclinationi rationis, & voluntatis, ut tergiversari non possit. Et hoc modo dixit D. Thomas suprà art. 6. legem naturalem non posse aboleri à cordibus hominum, saltem quoad hæc principia.

D. Thom.

Arist.

Quomodo aliqui intelligunt Arist. 3. Ethic. cap. 1. dicentem meritò quemlibet reprehendi propter ignorantiam universalem. Quoad alia verò particularia præcepta, ignorari potest : qua ignorantia suppositâ potuerunt aliquæ gentes introducere leges contrarias juri naturæ : nunquam tamen ab illis habitæ sunt ut naturales leges, sed ut humanæ positivæ.

7. *An ignorantia naturalium præceptorum possit esse invincibilis ?* *Opinio negans.* *Castro.* *Alens.* *Durand.* *Gratian.* *Glossa.* *Sententia auctoris.*

Hic verò occurrebat quæstio, an hæc ignorantia naturalium præceptorum possit esse invincibilis. Castro suprà significat, non posse, & fuit aliquorum Theologorum opinio, ut videre licet in Alense 2. par. q. 153. a. 3. & Durand. in 3. d. 25. q. 1. & inclinunt etiam aliqui Juristæ, ut patet ex Gratiano post cap. *turbatur.* 1. q. 4. & Glossa in cap. ult. de consuetud. Sed quia hæc res latiùs tractari solet in materia de Peccatis. 1. 2. qu. 76. mea sententia breviter est, prima principia ignorari non posse ullo modo, nedum invincibiliter : præcepta verò particularia, quæ vel per se nota sunt, vel facillimè ex per se notis colliguntur, ignorari quidem posse, non tamen sine culpa saltem per longum tempus, quia & facillima diligentia cognosci possunt, & natura ipsa, & conscientia ita pulsat in actibus eorum, ut non permittat inculpabiliter ignorari, & hujusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia. Et hoc satis significavit Paulus ad Rom. 2. nam de transgressionibus horum præceptorum loquebatur, quando de gentibus dicebat, datas esse in reprobum sensum propter peccata sua. Et idem sumitur ex cap. *flagitia.* 32. q. 7. Alia verò præcepta, quæ majori indigent discursu, ignorari possunt invincibiliter, præsertim à plebe, juxta cap. *objiciuntur.* 1. q. 4. Et ratio per se facilis est. Videatur Corduba lib. 4. quæstion. q. 4. & Soto 1. de justit. q. 4. art. 4.

Cap. flagitia. *Cap. objiciuntur.* *Cordub.* *Soto.*

Ultimò dicendum est, hanc legem naturalem etiam esse unam in omni tempore, & statu humanæ naturæ. Ita etiam docuit Arist. suprà dicens, *ubique & semper*, & Cicer. 3. de repub. & apud Lactant. libr. de vero cultu, c. 8. dicentem, *omni tempore omnes gentes*, &c. Ratio verò est eadem, quia hæc lex non sequitur ex aliquo statu hujus naturæ, sed ex ipsa natura secundum se. Sunt autem, qui dicant, licèt hoc sit verum quoad universalia principia hujus legis, tamen quoad conclusiones non ita esse : sed distinguendum esse duplicem statum hujus naturæ, scilicet, vel integræ, vel corruptæ, & illis tribuendum esse diversum naturale jus. Nam in natura integra jus naturale petebat v. g. libertatem omnium hominum, & dominia communia, & similia : in natura verò corrupta petit servitutes, rerum divisionem, &c. ut sumitur ex l. *manumissiones*, ff. de justit. & jure. & §. *jus autem*, Instit. de jure naturali.

8. *Legem naturalem esse unam in omni tempore, ac statu humanæ naturæ.* *Arist.* *Cicero.* *Lactant.* *L. manumissionis.*

Distinctio verò necessaria non est. Primò, quia illa exempla, quæ afferuntur, & siqua sunt similia, non pertinent ad naturale jus proprium, & positivum, sed ad jus gentium, ut infra latiùs explicabo. Unde propria præcepta naturalia, regulariter saltem loquendo, communia sunt utrique statui. Secundò, quia aliud est loqui de existentia præceptorum (ut sic dicam) aliud de actuali obligatione, seu exercitio eorum. Quamvis ergo status postulare possit usum unius præcepti, & non alterius : nihilominus jus naturæ semper idem est, & eadem complectitur præcepta, quia vel sunt principia, vel conclusiones necessario elicitæ ; ergo habent necessitatem, quæ in nullo statu deficit. Declaratur tandem, quia vel in lege naturæ considerantur præcepta negativa, vel affirmativa. Negativa necesse est eadem semper esse, & fuisse in omni statu, quia prohibent actiones intrinsecè malas, quæ proinde in omni statu malæ sunt : obligant etiam pro semper, & ideo in omni etiam statu obligant, si materia illorum occurrat. Præcepta autem affirmativa, cùm etiam præcipiant res per se honestas, semper etiam eandem honestatem habent : tamen quia non obligant pro semper, fieri potest, ut in uno statu occurrant occasiones exequendi quædam præcepta, in alio verò aliæ : quod non satis est, ut lex dicatur esse diversa : nam etiam in statu naturæ corruptæ aliud est tempus pacis, aliud belli, in quibus diversa præcepta servanda sunt, & ars medicinæ est eadem, quamvis alia præcipiat tempore sanitatis facienda, alia tempore ægritudinis : sic ergo semper idem est naturale jus.

9.

CAPUT IX.

Utrùm lex naturalis obliget in conscientia.

1. EXplicuimus hactenus naturam, & causas, seu materiam legis naturalis, sequitur dicendum de effectibus ejus, inter quos potissimus est obligatio, vel ferè unicus ; nam si quos alios habet, ad hunc reducuntur : igitur de hac obligatione, & modo ejus dicendum est.

2. *Resolutio.* *Legem naturalem obligare in conscientia.* *Rom. 2.*

Et primò statuendum est, legem naturalem obligare in conscientia. Hoc est certum de fide, ut sentiunt Theologi. Et sumitur ex illo Paul. Rom. 2. *Quicumque sine lege* (utique scripta) *peccaverunt, sine lege peribunt*, scilicet, quia naturalem legem violarunt. De qua subjungit : *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt*, &c. *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Ratio verò in primis est, quia lex naturalis est lex Dei, ut ostensum est. Secundò, quia est proxima regula honestatis moralis ; unde malitia moralis per oppositionem ad hanc legem insurgere solet, & ita definitur, peccatum esse actum contra le-

gem Dei, quod licet Auguſtin. & D. Thomas explicent de lege æterna, tamen in materia legis naturalis in tantum aliquid eſt contra legem æternam, in quantum eſt contra rationem, ut idem D. Thom. ſenſit 1. 2. q. 71. art. 6. ad 4. & 5. Quia, ut ſuprà dixi, lex æterna quoad nos non eſt proxima regula, niſi quatenus explicatur per legem naturalem. Atque hinc fit, ut hæc lex in ſua latitudine obligare poſſit tam ſub culpa mortali, quàm ſub culpa veniali, ut apertè ſumitur ex cit. loco Pauli, & facile poteſt inductione oſtendi. Ratio vero eſt, quia materia hujus legis ſæpe eſt valde gravis, & neceſſaria ad charitatem Dei, vel proximi ſervandam, atque adeò ad felicitatem humanam conſequendam. Quando autem præcepta hujus juris uno, vel alio modo obligent, non ſpectat ad hunc locum, ſed in materia de Peccatis declaratur, quomodo veniale, vel mortale peccatum ex natura rei diſtinguantur, & infrà tractantes de lege humana aliquid attingemus.

D. Thom.

3. Contra hanc autem veritatem poteſt objici primo, quia lex naturalis eſt dictamen rationis naturalis, ſed ratio naturalis non cognoſcit æternam pœnam; ergo nec lex naturalis poteſt obligare ſub reatu pœnæ æternæ; ergo nec ſub culpa mortali. Poſterior conſequentia patet, quia culpa mortalis eſt, quæ reatum pœnæ æternæ inducit. Prior verò probatur, quia non poteſt lex obligare ad pœnam, quam non poteſt manifeſtare, nec inferre. Propter hoc Gerſon in 3. p. tract. de vit. ſpirit. lect. 4. Alphab. 62. lit. G. videtur negare, legem naturalem, ut talis eſt, poſſe obligare ad culpam præcipuè mortalem. Sed de hujus auctoris ſententia, & ſenſu dicemus latius lib. ſeq. ca. 18. Nunc ſolum dicimus, negari non poſſe ſecundum fidem, quin tranſgreſſio legis naturalis ſufficiat ad æternam damnationem, etiamſi omnis ſupernaturalis lex ignoretur. Hoc enim convincunt teſtimonium Pauli, & rationes adductæ. Nec obſtat objectio, quia lex naturalis licèt in nobis ſit ipſa ratio, tamen in Deo eſt ratio, aut voluntas divina, & ideo ſatis eſt, quòd Deus ipſe cognoſcat pœnam debitam tranſgreſſoribus talis legis. Nam ad incurrendum reatum alicujus pœnæ, non eſt neceſſarium, ut ipſe ſubditus, & tranſgreſſor legis cognoſcat pœnam debitam ſuæ tranſgreſſioni; ſed ſatis eſt, ut faciat actum dignum tali pœna, ut ipſemet Gerſon fatetur ibidem lect. 2.

4. Secundò objici poteſt, quia lex naturalis non facit obligationem, ſed ſupponit: ergo obligatio non eſt effectus ejus. Antecedens patet: nam hæc lex prohibet aliquid, quia malum eſt; ergo ante illam eſt obligatio vitandi tale malum. Et idem eſt cum proportione de imperio, & præcepto faciendi bonum, quia bonum eſt. Ad hoc verò ex parte reſponſum eſt ſuprà, & iterum occurretur inferius, & ideo nunc breviter dico, objectionem illam probare aſſertionem. Nam, ſi lex hæc prohibet aliquid quia malum, propriam, & ſpecialem neceſſitatem inducit vitandi illud, quia hoc intrinſecum eſt prohibitioni. Simul autem probat, aliquid hanc legem ſupponere, quod pertinet ad intrinſecum debitum naturæ, quia unaquæque res quodammodo ſibi debet, ut nihil faciat ſuæ naturæ diſſentaneum. Ultra hoc verò debitum addit lex ſpecialem obligationem moralem, & hanc dicimus eſſe effectum hujus legis, quæ à Juriſperitis ſolet vocari obligatio naturalis, non quia moralis non ſit, ſed ut diſtinguant illam à civili. Unde etiam fatentur eſſe obligationem in conſcientia, & ita illam appellant, ut videre licet in Gloſſa l. *ex hoc jure*, verb. *obligationem*, ff. de juſt. & jure, Panormit. & aliis Canoniſtis in cap. *plerique*. de immunit. Eccleſ.

Gloſſa. Panorm.

5. *An omnis obligatio inducta per jus naturale in conſcientia obliget.* Tertiò circa hanc obligationem, ut magis explicetur, dubitari poteſt, an in univerſum ſit verum, obligationem inductam naturali jure eſſe obligationem in conſcientia. Ratio dubitandi eſſe poteſt, quia omnis obligatio orta ex virtute morali eſt de jure naturæ, quia, ut ſuprà diximus, hoc jus ad actus omnium virtutum obligat, ſed non omnis obligatio ex virtute morali, eſt obligatio in conſcientia; ergo. Patet minor, quia obligatio, ex gratitudine, v. g. non obligat in conſcientia: item obligatio ex amicitia quadam, &c. Confirmatur, quia obligatio ad pœnam, quæ reſultat ex culpa, de jure naturæ eſt: & tamen non obligat in conſcientia: ergo.

6. *Diſtinctio aliquorum de jure legali, & morali ad dubii ſolutionem.* Circa hoc aliqui diſtinguunt duplex debitum, utrumque ortum ex jure naturæ, ſc. legale, & morale: & primum, aiunt, non obligare in conſcientia, ſed tantum ſecundum. Ita ſentit Covar. in cap. *cum in officiis*. n. 10. & ca. *cum eſſes*. n. 9. de teſtamentis, & in ca. *quamvis pactum*. p. 2. §. 4. n. 5. ubi ponit exemplum de gratitudine, citans D. Thomam 2. 2. q. 106. ar. 1. ad 2. & ar. 5. Sed ibi D. Thomas in ſenſu longè diverſo affert diſtinctionem illam de debito legali, & de debito (quod ipſe vocat honeſtatis,) à quo ſine dubio non excludit obligationem in conſcientia: nam ideo *honeſtatis* appellat, quia ad honeſtatem morum neceſſarium eſt, quamvis non ſit tam rigoroſum, ut ad illud ſervandum leges humanæ obligent, quod appellat debitum legale. Quocirca, ſi in rigore loquamur de obligatione naturali, ſeparari certè non poteſt ab obligatione in conſcientia, quia ſi ſit ad aliquid vitandum, naſcitur ex intrinſeca turpitudine actus, qui propterea in conſcientia vitandus eſt. Si verò ſit ad aliquid agendum, naſcitur ex intrinſeca connexione talis actus cum honeſtate virtutis, quam in noſtris actibus ſervare etiam in conſcientia tenemur: unde tunc omiſſio actus debiti per ſe mala eſt. Et confirmatur, quia repugnat frangere legem naturæ, & non peccare, ut patet ex definitione peccati ſuprà poſita: ergo repugnat obligationem eſſe ex lege naturæ, & non eſſe in conſcientia.

Covarr. D. Thom.

Obligatio naturalis in rigore ſemper inducit obligationem in conſcientia.

7. *Quo ſenſu obligatio moralis non inducat obligationem in conſcientia.* Ne autem fortaſſe ſit æquivocatio in verbis, adverto, juxta communem modum loquendi, aliquando vocari obligationem moralem debitum quoddam, non neceſſitatis ſimpliciter, ſed ad melius eſſe, quod pertinet veluti ad conſilium in latitudine alicujus virtutis: & in hoc ſenſu verum eſt, non omnem obligationem moralem eſſe obligationem in conſcientia, ſeu ad culpam. Tamen illa non eſt propriè obligatio legis naturalis: fortaſſe tamen in hoc ſenſu loquutus eſt Covar. & ita patet reſponſio ad rationem dubitandi. Propter confirmationem autem, Bartol. in Extrav. *ad reprimendum*, verb. *denunciationem*. §. *ſed dico*. n. 10. excipit à poſita regula obligationem ad pœnam. Sed non eſt exceptio neceſſaria, quia obligatio ad pœnam non eſt obligatio ad aliquid agendum: ſed potius debitam ſuſtinendi pœnam quæ ab alio infligenda eſt. Eò vel maximè, quod intra terminos legis naturalis non incurritur reatus pœnæ, niſi infligendæ à Deo, ad quam non pertinet obligatio propria, de qua agimus.

Covar. Bart.

8. *An omnis obligatio in conſcientia ſit effectus legis naturalis.* Ultimo interrogari poteſt, an è converſo omnis obligatio in conſcientia ſit effectus legis naturalis, & ideo poſſit omnis illa dici obligatio naturalis. Et ratio dubitandi eſt, quia, ut videbimus, etiam leges humanæ obligant in conſcientia: ergo illa obligatio non eſt effectus legis naturalis, ſed poſitivæ. Item quia obligatio in conſcientia eſt immediatè à lege poſitiva ſupernaturali, ut v. g. obligatio confitendi, aut ſervandi ſigillum confeſſionis: unde talis obligatio dici poteſt ſupernaturalis: nullo ergo modo eſt effectus legis naturalis. Denique aliàs idem eſſet adæquatus effectus naturalis legis, & leges in communi, unde ſuperfluæ eſſent aliæ leges.

9. In contrarium autem eſt, quia obligatio in conſcientia, quæ naſcitur ex lege humana, videtur effectus legis naturalis: nam ſi quid obſtaret, maximè quia intervenit voluntas Principis: at hoc non obſtat, quia etiam in obligatione voti intervenit propria voluntas promittentis, & nihilominus obligatio voti effectus eſt legis naturalis. Sicut autem lex naturæ præcipit reddere, quod propria voluntate promiſſum eſt,

eſt ita etiam facere, quod ſuperioris voluntate injunctum eſt. Item in præſcriptione lex humana intervenit, quæ transfert dominium rei ab uno in alium; & tamen obligatio, quæ inde naſcitur ad non uſurpandam ab alio rem ab ipſo præſcriptam, naturalis eſt, quam violare furtum eſſet. Et idem videtur de obligatione, quæ oritur, petita lege taxante pretium rei: nam ſtatim oritur obligatio juſtitiæ, cujus violatio furtum erit, atque adeò contra legem naturæ.

10. Secundò, non ſolùm obligatio humanæ legis, ſed etiam divinæ, & ſupernaturalis, videtur effectus legis naturæ: ſic enim cenſent Theologi, non aſſentiri rebus fidei ſufficienter propoſitis, eſſe contra ipſum lumen naturæ, quod tunc evidenter oſtendit, res illas eſſe credibiles, atque adeò credendas ſecundùm rectam rationem. Ex quo etiam dicunt Theologi frequentiùs, neminem averti peccando à fine ſupernaturali, quin avertatur etiam à naturali. Quod non alia ratione verum eſſe poteſt, niſi quia violat ſemper legem naturalem; ergo è contrario obligatio ſervandi ſupernaturalia præcepta, ſemper eſt effectus naturalis legis. Ratio etiam adjungi poteſt, quia natura eſt fundamentum tam gratiæ, quàm cujuſcunque legis humanæ. Principia etiam naturalia per quæ homo in moralibus gubernari debet, tam ſunt generalia, ut virtute comprehendant omnem obligationem, ita ut nulla poſſit homini applicari, niſi mediantibus illis principiis; ergo ſicut omnis cognitio humana eſt effectus primorum principiorum, ita omnis obligatio in conſcientia erit effectus legis naturalis, ſaltem quatenus illa prima principia includit.

11. *Fit ſatis dubio propoſito, & aſſeritur non omnem obligationem in conſcientia eſſe immediatum effectum & per ſe legis naturalis.*

Dubitatio hæc breviter expedienda eſt juxta diſtinctionem quandam ſuperius inſinuatam; auctores enim nihil de ea tractant. Poſſumus ergo loqui de effectu immediato, ac per ſe, vel de effectu remoto, qui interdum poteſt eſſe per ſe, interdum per accidens. Dico ergo primò non omnem obligationem in conſcientia eſſe immediatum, & per ſe effectum legis naturalis. Hoc probant rationes priori loco factæ; nullus enim dicet, obligationem jejunandi die ab Eccleſia præcepto eſſe ex lege naturæ, nec etiam obligationem fidei, propriè loquendo. Unde in tertio præcepto Decalogi, prout in lege ſcripta traditum eſt, Theologi duo diſtinguunt, ſc. cultum Dei, & circumſtantiam diei ſabbati, & primum dicunt, eſſe effectum legis naturalis; non vero ſecundum, quia non caderet ſub obligationem, niſi lex poſitiva Dei interveniret. Ratio denique à priori eſt, quia lex naturalis non eſt proxima regula omnium humanarum actionum.

12. *In quo ſenſu dici poſſit, omnem obligationem in conſcientia eſſe effectum legis naturalis.*

Secundò verò dicendum eſt, nullam eſſe obligationem in conſcientia, quæ non ſit aliquo modo effectus legis naturalis; ſaltem mediatè, & remotè. Hoc probant argumenta poſteriori loco facta. Eſt autem notanda differentia inter obligationem, quæ oritur ex lege civili, ſeu merè humana (quod dico, ut excludam canonicam, quam nunc magis ſub lege ſupernaturali comprehendo) & legem divinam ſupernaturaliter a Deo poſitam; Quòd reſpectu legis humanæ, & obligationis ab ea provenientis lex naturalis dici poteſt cauſa per ſe, quia re vera omnis illa obligatio per ſe fundatur in principiis legis naturalis, & cognitis per naturale lumen. Nam licet lex civilis non inferatur quaſi ſpeculativè per abſolutam illationem ex principiis legis naturalis, ſed feratur per modum determinationis per voluntatem Principis: nihilominus, ſuppoſita hac determinatione, ex principiis naturalibus infertur ſaltem practicè ſervandam eſſe talem legem humanam; atque hoc modo obligatio illius legis civilis dicitur eſſe effectus legis naturalis tanquam cauſæ per ſe, non proximæ, ſed quaſi univerſalis & modificatæ per particularem, quæ eſt lex humana. In quo etiam (propter quædam argumenta facta) conſiderandum eſt, legem humanam aliquando habere effectum obligandi tantum ad aliquid agendum, vel non agendum. Et tunc obligatio illa eſt proprie, & immediatè à lege humana: remotè verò à naturali. Aliquando verò habet lex humana alios effectus circa res ipſas, in quibus actus virtutum verſantur, & tunc ſæpe fieri poteſt, ut licèt aliqua mutatio in rebus facta ſit per legem humanam, aut per jus gentium, aut etiam per voluntatem privatam, obligatio poſtea ſic, vel aliter operandi immediatè naſcatur ex lege naturali. Et ita contingit in dictis exemplis de præſcriptione, & de rerum diviſione, & de voto. Ratio autem eſt, quia tunc mutatio fit in materia: nihil autem refert, quod ab una, vel alia cauſa fiat: nam facta mutatione, ſtatim eodem modo obligat lex naturæ, ut exempla adducta declarant, & in ſequentibus ampliùs explicabitur.

At verò reſpectu obligationis ſupernaturalis provenientis ex lege divina, diſtinguendum ulterius eſt quoad naturalem legem: nam ſi loquamur de illa lege naturali, quæ connaturalis eſt gratiæ, eodem modo comparabitur ad quamcunque legem poſitivam ordinis ſupernaturalis, quo lex merè naturalis ad legem civilem: nam eſt eadem proportio. Imò idem dicendum eſt de lege humana canonica: nam quatenus procedit ex poteſtate ſupernaturali, per ſe fundatur in principiis ſupernaturalibus connaturalibus ipſi gratiæ: & ideo mediatè quidem, tamen per ſe, & connaturali modo ex illa oritur, ut ex cauſa univerſali. Loquendo autem de naturali lege magis ſtrictè, ut eſt à ſolo lumine naturæ, ſic quidem etiam obligatio ſupernaturalis eſt aliquo modo effectus illius legis, non tamen per ſe, ſed tantum per accidens. Priorem partem probant ſuperius adducta. Ratio autem poſterioris partis eſt, quia naturalis cognitio non poteſt eſſe cauſa per ſe ſupernaturalis cognitionis, cùm ſit inferioris ordinis. Poteſt autem eſſe conditio neceſſaria, ut applicetur objectum ſufficienter cognitioni ſupernaturali, ut ex materia de fide conſtat. Hoc ergo modo poteſt dictamen naturale ſupponi, & eſſe neceſſarium, ut præceptum ſupernaturale poſſit obligare. 13.

CAPUT X.

Utrum lex naturalis obliget non ſolum ad actum, ſed etiam ad modum virtutis, ita ut niſi per actum omni ex parte honeſtum impleri non poſſit.

HÆC quæſtio neceſſaria eſt ad perfectè intelligendam vim, & efficaciam legis naturalis, ejuſque exactam obligationem: illamque diſputavit de præceptis Decalogi D. Thomas q. 100. quam nos hîc ſimul cum 95. ferè totam explicabimus, quia præcepta Decalogi naturalia ſunt, licèt in lege veteri fuerint ſpeciali modo propoſita. Ibi ergo in articul. 9. quærit D. Thomas, an modus virtutis cadat ſub præceptum, & in art. 10. idem quærit de modo charitatis, & diſtinguit plures conditiones neceſſarias ad actum virtutis, & aliquas dicit cadere ſub legem naturalem: de aliis vero negat. Priùs verò quam ejus doctrinam proponamus, diſtinctionem conſtituamus inter præcepta negativa, & affirmativa, quæ in hoc quodammodo conveniunt, quod ſicut affirmativa non præcipiunt niſi quod honeſtum eſt, ita negativa non prohibent, niſi quod malum eſt, quia (ut ſæpe diximus) quæ prohibentur lege naturæ, non ſunt mala, quia prohibita, ſed prohibita, quia mala. Differunt verò quia præcepta negativa impleri poſſunt ſine ullo actu, quantum eſt ex forma præcepti, quia per ſolam negationem actus prohibiti homo eſt conformis præcepto: & ita in his præceptis vix habet locum propoſita quæſtio, niſi fortaſſe quatenus hæc præcepta impleri poſſunt per voluntatem non faciendi quod prohibitum eſt, de quo modo aliquid attingemus. Propriè verò habet locum quæſtio in præcep- 1. *D. Thomas.* *Differentia inter præcepta affirmativa, & negativa.*

præceptis affirmativis, quæ per positivum actum implenda sunt, ut constat.

2. *Differentia inter impletionem præcepti & non transgressionem illius.*

Deinde observandum est, aliud esse non transgredi præceptum; aliud verò implere illud, si proprie loquamur. Omnis enim qui non peccat contra præceptum, non transgreditur illud: & tamen non semper qui non peccat contra præceptum, implet illud. Qui enim invincibiliter ignorat præceptum, vel qui ebrius est, aut dormit, vel est impotens, vel aliam similem excusationem habet, non peccat contra præceptum, & tamen non implet illud, præsertim si affirmativum sit, quia non facit id, quod lex præcipit, & hoc est propriè implere illam; imò si moraliter illo verbo utamur, non satis est facere, quod lex jubet, sed oportet liberè, & humano modo facere, ut mox dicemus. Quapropter quæstio non movetur de non transgressione præcepti, quia hæc potest contingere non solum sine actu virtutis, sed etiam sine ullo actu, ut constat ex dictis, quia dormiendo fieri potest, ut non peccetur contra præceptum. Quæstio ergo est, quando nulla est excusatio, sed lex positivè (ut sic dicam) implenda est, ut vitetur contra illam peccatum: & tum clarum est, esse necessarium actum ex suo genere honestum, quia (ut cap.7.dicebam) lex naturalis non præcipit alios actus, & impleri non potest, nisi per actum, quem præcipit: quia verò non satis est ad virtutem, honestum facere, nisi fiat honestè, juxta illud Deut. 16. *Justè quod justum est persequeris*, ideo inquirimus, an totum hoc sit necessarium ad legem naturalem implendam.

Deut. 16.

3. *De conditionibus ad actum bonum moralem requisitis.*

Denique distinguendæ sunt tres conditiones requisitæ in actu morali, ut sit bonus, quas Aristot. sub duabus comprehendit: nos autem claritatis gratia ita illas distinguimus, ut magis in sequentibus explicabimus. Prima est, ut actus fiat ex sufficienti cognitione: secunda, ut liberè, & spontaneè fiat: tertia, ut non solum sit de re honesta, sed etiam cum circumstantiis omnibus ad honestatem actus requisitis. Aliam addit Arist. quam tertio loco ponit, & nobis esse posset quarta, scilicet, ut actus fiat firmiter, promptè, ac delectabiliter, id est, ut ex habitu fiat. Hanc verò conditionem ultimam omittere possumus, quia certum est, & indubitatum apud omnes, neque naturalem legem, neque aliquam aliam obligare ad illùm modum operandi. De aliis legibus est id manifestum, quia nec directè, ac formaliter id præcipiunt, ut facilè constare potest ex discursu legum omnium, tam divinarum positivarum, quàm humanarum, nec etiam sequitur ex eo, quod præcipiunt, quia quidquid præcipiunt, fieri potest sine ullo modo. Eademque ratio probat de lege naturali. Præsertim quia illa non præcipit, nisi quoad honestatem per se necessarium est: ille autem modus non est necessarius ad honestatem operationis, licèt sit commodus, & conveniens. Item lex naturalis obligat à principio, priusquam homo possit habere habitus (loquendo ex natura rei) quia debet illos acquirere suis actibus. Item habere, vel non habere habitus, non est per se materia præcepti, quia præcepta dantur de actibus humanis, quòd verò ad illos sequantur, vel non sequantur habitus, vel est ex natura actuum, ut in acquisitis, vel ex gratia Dei, ut in infusis, & ideo illud non cadit sub præceptum. Unde licèt ex observatione continua præceptorum fieri possit, ut acquiratur habitus, & illa facilitas operandi: tamen illud est accidentarium ad præceptum: priùs enim observatur præceptum, quàm habitus acquiratur, & recte fieri potest, ut diu servetur præceptum v.g. jejunandi, & non acquiratur habitus, nec facilitas jejunandi, si homo extra tempus jejunii lautè comedat, etiamsi terminos naturalis temperantiæ non excedat. Omissa ergo illa conditione in qua nulla est difficultas, de reliquis dicemus, quia nullam declarationem requirunt.

4. 1. *Assertio. Modus operandi voluntariè cadit sub præceptum legis naturalis, & necessarius est ad illius observationem.*

Dico ergo primò: Modus voluntariè operandi, sub præceptum legis naturalis cadit, & ideo necessarius est, ut lex naturalis servetur. Ita docet D. Th. dict.ar.9.& ibi omnes. Et probatur, quia lex naturalis in ratione posita est, & immediatè dirigit, ac gubernat voluntatem; ergo illi imponitur quasi per se, & principaliter obligatio illius legis: ergo non observatur illa lex, nisi mediante voluntate: ergo modus voluntariè operandi est per se præceptus, ac necessarius ad observationem talis legis. Secundò quia lex naturalis directè cadit in actum humanum: sed actus non est humanus, nisi sit perfectè voluntarius, ac subinde liber, saltem pro statu hujus vitæ: ergo talis modus agendi directè cadit sub hanc legem naturalem, unde qui involuntariè opus legis facit, licèt illam servare videatur, prævaricator est legis, ut sumitur ex Aug.lib.2.contra duas Epistolas Pelag.cap.9.& sæpe alibi dicente, ubi fit bonum non amore justitiæ, sed timore pœnæ, non bene fieri, utique quando timor est ita servilis, ut habeat conjunctum affectum non faciendi opus præceptum, si pœna non esset adjuncta. Et eodem sensu dixit D. Thom. dicto art.9.ad.3. Quod operari sine tristitia cadit sub præceptum legis divinæ: quia quicumque operatur cum tristitia, operatur non volens. Hoc enim est verum de illa tristitia, quæ nascitur ex affectu omnino contrario, quo aliquis habet propositum non obediendi præcepto, si non cogeretur: ergo tale involuntarium est contra legem maximè naturalem, quæ directè cadit in actus etiam internos: ergo è contrario modus voluntarie operandi est de necessitate talis præcepti.

D. Thom.

Augusſt.

D. Thom.

Dices, hac ratione recte probari, necessarium esse, ut saltem cum opere legis non conjungatur propositum non faciendi, si pœna vel alia similis coactio non adjungeretur: non tamen probari esse necessarium positivum modum voluntariè servandi legem: nam potest dari medium, videlicet, ut opus fiat nec voluntariè, nec involuntariè: quod satis erit, quia lex præcipit solum, ut fiat opus. Respondeo, ultimam rationem supponere actum, quo servatur, præceptum debere esse humanum, quod priores rationes sufficienter probant: non potest autem esse humanus, nisi sit voluntarius, & à voluntate procedat, alias potius passio quàm actio hominis dicenda esset. Quia verò non omne quod est à voluntate, est simpliciter, vel debito modo voluntarium, ideo ultima ratio ostendit, tale debere esse hoc voluntarium, ut non admittat secum contrariam voluntatem de se repugnantem præcepto, ac subinde absolutum voluntatem esse necessariam ad observationem legis naturalis. Ad majorem vero declarationem possumus hîc duo distinguere. Unum est, quod actus præceptus secundùm se spectatus voluntarie fiat: aliud est, ut ille actus etiam ut præceptus voluntarius sit, ita ut voluntas feratur in ipsam præcepti observationem. Possunt enim hæc duo separari: nam qui ignorat præceptum dandi eleemosynam, non poterit velle servare illud præceptum, poterit tamen nihilominus voluntariè exercere actum eleemosynæ. Conclusio ergo potest de utraque voluntate intelligi: nam prior necessaria est tanquam fundamentum actus præcepti, ut ille actus humanus sit, & materia præcepti. Posterior autem etiam videtur necessaria, ut observatio præcepti moralis sit, & ut possit esse effectus legis, seu præcepti, & ut possit ipsi homini attribui: alioqui enim casu tantùm accidet, ut actus sit conformis præcepto.

5. *Solutio.*

6. *Aliquot objectiones contra traditam assertionem.*

Circa utramque autem partem occurrit difficultas. Circa primam, quia videtur interdum impleri præceptum per actum factum sine usu rationis, ac proinde non voluntarium humano modo. Sed de hac difficultate dicemus circa assertionem sequentem. Circa alteram partem dubitari potest, quia sequitur ex illa, ad observationem præcepti necessarium esse formalem actum obedientiæ, scilicet, volendi parere præcepto, quod absurdum est, & contra omnes. Deinde sequitur operari cum displicentia præcepti semper esse peccatum, ita ut non impleatur præceptum, quod etiam admittendum non est: nam qui dat eleemosynam, etiamsi

Satis fit objectionibus.

etiamsi cum displicentia id faciat, servat præceptum. Ad priorem partem respondeo negando sequelam, quia aliud est velle facere quod præceptum est, aliud velle facere, quia præceptum est, ita ut illud sit motivum operandi. Primum dicimus esse necessarium, & sufficienter fieri, eo ipso quòd non ignoratur præceptum, & voluntas vult illud, quod jussum est. Hoc autem non est sufficiens ad formalem actum obedientiæ, sed necessarium est secundum, id est, formaliter operari ex tali motivo, quod sine dubio necessarium non est ad præceptum implendum, quia neque in lege ipsâ hoc præcipitur, nec est ulla ratio, quæ ad hoc obliget, & ita rari sunt, qui hoc modo faciant opera præceptorum naturalium, sed respiciendo ad proprias honestates singulorum præceptorum.

7.

Quæ displicentia operis præcepti repugnet illius impletioni.

Ad alteram verò partem respondetur, absolutè negando sequelam: nam in primis esse potest displicentia quædam merè naturalis orta ex aliqua repugnantia subjecti, vel ex aliquo humano incommodo, quod inde nascitur, quæ displicentia neque est in se mala, nec reddit actum malum, per se loquendo. Deinde displicentia etiam voluntaria, & per consensum deliberatum, subdistinguendum est. Nam duplex displicentia in præsenti intelligi potest, una est de ipsamet observatione præcepti, in sensu composito (ut sic dicam) quia non obstante naturali lege obligante, vellet quis non servare illam, si non timeret pœnam, vel aliud nocumentum, ut dictum est de timore serviliter obtemperante, & hic modus includit intrinsecam repugnantiam cum præcepto, & ideo est intrinsece malus, & contra naturalem legem. Quia illa displicentia, licèt non excludat absolutam voluntatem faciendi tale opus, quod efficaciùs imperat timor servilis: excludit nihilominus voluntatem servandi legem, & contrarium affectum supponit, qui de se, & ex parte voluntatis absolutus est, licet ex metu fiat conditionatus. Alia verò displicentia esse potest de occasione (ut sic dicam) talis præcepti, & quòd nunc occurrat ejus necessitas, & hæc non est intrinsecè mala, & cum illa stare potest absolutus affectus servandi præceptum, & ideo cum tali displicentia potest servari, quia non excludit sufficiens voluntarium, ut constat.

8.

2. *Assertio. Operari ex scientia est aliquo modo necessarium ad impletionem naturalis præcepti.*

Ut secundò: Operari ex scientia, seu cognitione esse aliquo modo necessarium ad servandum naturale præceptum. Ratio est, quia præceptum non servatur nisi per actum humanum: non est autem actus humanus, nisi ex cognitione procedat: ergo. Major satis probata est in præcedenti assertione, ex qua non minùs hæc necessariò sequitur. Et confirmatur, quia videtur cognitio magis necessaria ad præceptum implendum, quàm ad transgrediendum: sed ad transgrediendum est necessaria cognitio aliqua: ergo. Dices: imò aliquando fit transgressio præcepti sine cognitione, per ignorantiam. Respondetur, saltem esse necessariam scientiam debitam, & possibilem, & per negligentiam omissam: hæc autem sufficit ad transgressionem, quia malum ex quocunque defectu: implere autem præceptum est quoddam bonum, & ideo integram causam requirit, ad quam pertinet cognitio.

9.

Quæ & quotuplex cognitio haberi debeat de actu præcepto ad hoc ut impleatur.

Objectio.

Est autem advertendum, hanc cognitionem duplicem esse posse, scilicet, vel actus præcepti secundùm se, & de hac maximè procedunt rationes factæ: nam constat, cognitionem actus esse necessariam, ut voluntarie fiat, quia cognitio est principium ipsius voluntarii. Sed objici potest; nam qui ignorans, vel invitus fecit actum, non tenetur postea iterum facere: ergo signum est, impleviſſe præceptum. Antecedens patet: nam si restitutio facta est debitore invito, debitor liber manet ab onere restituendi: item si eodem modo decimæ solutæ, vel potiùs extractæ sunt à nolente, non tenetur iterum solvere: item si eleemosyna data est ab ebrio, cessat postea obligatio.

Denique in præceptis positivis idem est, ut si quis audiat Missam coactus, vel jejunet contra suam voluntatem, quia privatur cibis, & similia. Respondeo in his omnibus casibus non servari præcepta naturalia, quia graviter peccatur contra illa. Unde ad argumentum negatur consequentia, quia in illis casibus præceptum postea non obligat, non quia fuit impletum, sed quia subtracta fuit materia ejus. Ut cessat obligatio restituendi, quia exstinctum fuit debitum per rem ipsam, etiamsi ab invito fuerit extracta, quia aut debitum tollatur, non est semper necessaria voluntas debitoris, ut constat. Idem cum proportione est in solutione decimarum, & de eleemosyna idem statim dicemus. De præceptis autem positivis dicemus libro sequenti; nunc dico, illo modo coram Deo non impleri præceptum, in exteriori autem foro impleri ad evadendum pœnam, dummodo actus præceptus quoad substantiam fiat. Nam siquis per vim ita adsit Missæ, ut non attendat, etiam exteriùs non implebit: & eadem ratione siquis ebrius legat totum Breviarium, nihil implet, quia non recitat, & ideo tenetur postea recitare.

Solutio.

10.

An cognitio actus præcepti, ut præceptum est, sit necessaria ad impletionem præcepti.

Resp.

Aliter verò esse potest sermo de cognitione ipsius præcepti, id est, quòd talis actus præceptus sit. Et sic potest esse dubium, an talis cognitio sit necessaria ad implendum præceptum, quia sine tali cognitione potest fieri actus humanus, & moralis, qui præceptus est. Sed hoc forte habet aliquam difficultatem in lege positiva, de qua infrà dicemus. In præsenti autem breviter dico, sine tali cognitione posse observari præceptum quasi materialiter, quod sufficiet ad non peccandum directè contra præceptum, ut probat ratio facta; nihilominus tamen non impleri tunc præceptum formaliter, & humano modo, atque ita cognitionem illam esse necessariam, ut talis actus sit humanus in ordine ad præcepti observationem, juxta dicta in præcedenti assertione. Unde si contingat aliquem scienter dare eleemosynam eo tempore, quo præceptum naturale obligabat, ignorans illam obligationem, quamvis non transgrediatur præceptum, non potest dici propriè illud implere, quia in ordine ad præceptum, casu, & quasi per accidens id facit. Imò posset accidere, si ignorantia esset vincibilis, ut peccaret tunc contra ipsum præceptum, quia ex vi dispositionis, seu cognitionis præsentis potuit se exponere periculo transgrediendi præceptum, eo quòd nesciret obligationem ejus. Dices: qui ignorando, v. g. præceptum eleemosynæ, actum ejus fecit, postea non tenetur iterum dare eleemosynam, etiamsi agnoscat præceptum, ergo signum est impleviſſe illud. Respondetur ex dictis negando consequentiam, quia præcepta affirmativa non obligant pro semper, sed necessitatis tempore: per illam autem eleemosynam factum fuit, ut proximi necessitas cessaverit: & ideo cessavit obligatio præcepti, non quia impleta fuerit, sed quia materia, & occasio defuit; unde si eadem occasio, seu necessitas durat, etiam præcepti obligatio durabit. Ex quo tandem obiter intelligitur, ex unoquoque præcepto oriri obligationem sciendi illud, quia non potest aliter moraliter observari. Ut rectè sensit D. Thomas dicto artic. 9. dicens, eum, qui ignorans facit actum, qui lege jubetur, casu, & per accidens facere opus præceptum: at præceptum obligat, ut per se & ex intentione servetur, ut ostensum est: ergo obligat ad habendam cognitionem, imò & considerationem illius.

D. Thom.

11.

3. *Assertio. Lex naturalis obligat ad modum virtutis.*

Dico tertiò: Naturalem legem etiam obligare ad modum virtutis: ut intelligatur assertio, explicandum est, quid intelligamus per modum virtutis. Sub illo enim comprehendimus quidquid necessarium est, ut actus sit honestus, & simpliciter bonus moraliter, ad quod necesse est, ut sit non solùm de bono objecto quasi materiali, sed etiam formali, id est, propter honestum motivum. Quod significavit Arist. 2. Ethic. c. 4. cum dixit, ut opus virtutis studiosè fiat, non satis

Arist.

esse,

esse, ut justa, vel temperata sint, quæ fiunt, sed præterea requiri, *ut agens sic se habens agat. Primò quidem si sciens: secundo, si eligens propter ipsa: tertiò, si firmo animo, ac immutabili agat.* Ex quibus conditionibus secunda est, quæ præsenti instituto deservit. Nam in illa videtur Arist. comprehendisse primam assertionem, & hanc tertiam, & ideo aliqui illam conditionem in duas subdistinguunt, ut una sit operari voluntariè: hoc enim est operari ex electione; alia sit operari propter honestatem. Et licèt Soto lib. 2. de just. q. 3. art. 9. hoc improbet, quia Arist. conditionem illam ut unam tradidit; nihilominus doctrina ipsa vera est, & in præsenti confert illas distinguere, ad explicandam obligationem naturalis legis. Igitur operari, *eligens*, pertinet ad primam assertionem; operari verò, *propter ipsam*, id est, honestatem, pertinet ad hanc tertiam, & sub illa intelligo comprehendi totum id, quod necessarium est, ut actus habeat omnes conditiones necessarias ad honestatem simpliciter, quia nemo operatur intendens ad honestatem, nisi debitis circumstantiis operetur; igitur modus virtutis totum hoc comprehendit, & ita dicimus cadere sub legem naturalem.

Soto.

12. *D. Thomas.* Ita ergo explicata conclusio sumitur ex D. Thom. loco citato, qui in hoc constituit differentiam inter naturalem legem, & positivam, quæ differentia alio modo intelligi non potest: sentit ergo jus naturale non solùm obligare, ut quis operetur volens, sed etiam volens propter hoc, id est, propter honestatem, in quo includitur modus virtutis. Et idem clarè docet ibi Soto ad 3. ita exponens D. Thomam. Nihilominus non desunt auctores, quibus hæc differentia non placeat, sed absolutè sentiant modum virtutis non cadere sub obligationem legis naturalis. Quod sentire videtur Medin. Codic. de Orat. q. 16. de horis Canonic. iterandis, & Navar. tract. de Orat. & horis canonicis, cap. 20. n. 29. & in c. *inter verba*, 11. q. 3. & in summa capit. 21. n. 7. Nam qui restituit debitum, naturale præceptum restituendi servat, etiamsi id faciat modo indebito; & qui dat eleemosynam, naturale præceptum misericordiæ servat, etiamsi propter vanam gloriam faciat.

Soto. *Medina.* *Navar.*

13. *Conciliatur utraque opinio.* Sed hæc ita possunt breviter conciliari, ut licèt per actum bonum ex genere malè factum revera servari possit aliquid jure naturæ præceptum, non tamen totum jus naturæ, in quo differt hoc jus ab humano: nam jus humanum ita potest servari per actum malum, ut nulla ex parte violetur, quia illa malitia, quæ adjungitur tali actui, sæpe non est contra aliquod præceptum humanum, sed contra naturale, ut patet de communione indignè sumpta tempore Paschæ: quæ nullo modo est contra jus Ecclesiasticum: nam præceptum ibi violatum (scilicet, dignè communicandi, quando id fit) non est humanum, sed naturale, & solum hoc tunc violatur. At verò jus ipsum naturale, quod præcipit facere actum honestum, præcipit etiam, ut studiosè fiat, quia hoc ipsum est ex dictamine rationis naturalis, ergo est de jure naturali: & ideo quoties per actum malum unum naturale præceptum impletur, jus ipsum naturæ violatur.

14. *Dubium.* Quæri autem posset, an illa duplex, vel quasi duplex obligatio oriatur ex eodem, vel ex diversis præceptis naturalibus. In quo, probabili distinctione uti possumus. Interdum enim circumstantia malitiæ, quæ adjungitur, est contra diversam virtutem, ut in exemplo posito de intentione inanis gloriæ adjuncta operi misericordiæ, id est, eleemosynæ, tunc enim malitia illius circumstantiæ contra humilitatem est, non contra misericordiam. Et tunc est duplex obligatio orta ex diversis præceptis, ideoque in eo casu dicendum est, unum præceptum naturale servari integrè per actum bonum ex genere malè factum: nihilominus tamen non servari absolutè integrè jus naturale, quia committitur contra aliud præceptum naturale. Aliquando verò contingere potest, malitiam, quæ adjungitur actui, esse contra eandem virtutem, cujus præceptum per substantiam actus servari dicetur, ut si quis oret attentè, tamen in loco indecenti, vel cum alia circumstantia contraria divinæ reverentiæ in oratione debitæ. Et tunc rectè dici potest idem præceptum servari quoad substantiam, & violari quoad circumstantiam, quia licet actus virtutis requirat objectum, & circumstantias intrinsecas, non ideo putandum est, dari plura distincta præcepta de objecto, & singulis circumstantiis, sed unum, & idem præceptum naturale est, quod præcipit actum talis honestatis, quæ tales circumstantias requirit, & ideo observari potest illud idem præceptum quoad substantiam actus exterioris, licèt quoad alias circumstantias violetur.

CAPUT XI.

Utrùm lex naturalis obliget ad modum operandi ex dilectione Dei, vel charitate.

1. *D. Thom.* HAnc quæstionem tractat D. Thom. in hac materia q. 100. art. 10. involvit tamen multa pertinentia ad alias materias, præsertim de fide, charitate, & gratia, & pendet ex suprà dictis q. 18. de requisitis ad bonitatem moralem humani actus. Et ideo posset hoc loco omitti, tamen propter complementum materiæ, & quia aliquid continet necessarium ad explicandam vim legis naturalis, ideo eam breviter expediemus, remittendo quoad fieri possit ad propria loca, quæ ab hoc fuerint aliena. Supponere autem oportet, posse nos loqui, vel de dilectione Dei naturali, vel de charitate infusa, quod in titulo insinuavimus, nomine charitatis intelligendo infusam; nomine autem dilectionis naturalem amorem Dei, ut finis naturæ. Unde consequenter loqui etiam possumus de lege naturali cum proportione, id est, vel de pure naturali, quæ consequitur puram naturam, ut utentem solo lumine rationis naturalis: vel de lege connaturali gratiæ, & lumine fidei, quam possumus per antonomasiam divinam appellare.

2. Loquendo ergo de dilectione Dei auctoris naturæ, supponimus primò, dari posse in humana natura talem dilectionem etiam super omnia distinctam substantialiter à dilectione infusa, etiamsi absque viribus gratiæ perfectè haberi non possit. Quod in tractatu de Gratia attingemus, declarando quibus viribus elici possit, & latiùs in materia de charitate illa distinctio explicanda est. Secundò supponimus legem naturalem continere speciale præceptum diligendi Deum ut auctorem naturæ, quod in materia etiam de charitate ostendendum est. Tertiò ex hoc sequitur legem naturalem collectivè sumptam obligare hominem in pura natura spectatum ad referendum se, & omnia sua in Deum ut ultimum finem, quia hæc relatio in dilectione super omnia includitur. Tamen quia hoc præceptum affirmativum est, non obligat pro semper, sed pro temporibus opportunis, & ideo talis dilectio non est necessaria ad implenda alia præcepta integrè, & sine ulla transgressione alicujus præcepti naturalis. Potest enim interdum occurrere occasio honorandi parentem, quæ non postulet dilectionem Dei, & tunc possum implere præceptum pietatis erga parentes, licèt non impleretur ullo modo ex dilectione Dei quantum est ex parte operantis. Addendum verò est quartò, omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendere in Deum ut in ultimum finem, & quantum est ex se cadere in gloriam ejus. Quia à Deo procedit tanquam à primo, & principali auctore, & quia per illud re ipsa impletur voluntas Dei, etiamsi operans hoc formaliter non intendat: & quia tale opus est honestum, & proportionatum

Asseritur legem naturalem obligare hominem in pura natura spectatum ad se suaque omnia referendum in Deum.

Omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendere in Deum finem ultimum.

tionatum ultimo fini naturali hominis, qui principaliter est Deus.

3. *Resolutio. Quomodo intelligendum quod lex naturalis obliget ad dilectionem Dei.*

Ex his ergo satis constat quæstionis resolutio, quatenus procedere potest de pura lege naturali, & pura dilectione Dei, ut auctoris naturæ, rationi naturali consentanea. Nam in hoc ordine modus operandi ex dilectione Dei, non est nisi vel operandi dilectionem ipsam, vel operari aliquid aliud ex imperio talis dilectionis. Primum solum erit necessarium, quando illud præceptum obligaverit, & ita ratione ejusdem præcepti erit necessarius ille modus dilectionis, ut lex tota naturæ collectivè impleatur, non autem ut singula præcepta moralia impleantur, quia non omnia obligant ad dilectionem Dei. Secundum si intelligatur de imperio formali, manifestum est, non esse necessarium, quia nec de hoc datur singulare aliquod præceptum, nec alia præcepta singula hanc obligationem imponunt, ut est per se notum; alias ad bene operandum esset semper necessarium conjungere actualem amorem Dei, quod dicere ridiculum est. Si verò intelligatur de imperio virtuali, id est, de relatione fundata in aliquo actu præcedente ipsius operantis, etiam hoc necessarium non est ad servanda alia præcepta; tum quia fieri potest, ut actus ille dilectionis non præcesserit, & occurrat occasio operandi aliud bonum consentaneum alteri præcepto naturali; tum etiam quia licet præcesserit talis dilectio, potest hîc, & nunc non influere, quia nulla est ejus memoria, nec virtus ab illa relicta. Addo etiam, nec habitualem affectum talis dilectionis requiri: nam qui est in peccato mortali, non censetur habere illum habitualem affectum, & nihilominus potest aliquod præceptum naturale implere. Sufficit ergo illa naturalis relatio, seu tendentia, quæ in ipso opere honesto natura sua includitur, ut explicatum est.

4. *Gregorii opinio asserentis nihil creatum esse honeste diligibile propter se, sed solum Deum. Augustinus.*

Hîc verò occurrebat disputatio cum Greg. qui in 2. d. 39. qu. 1. art. 1. conc. 2. dixit, nihil creatum esse honestè diligibile propter se, sed solum Deum. Unde in art. 2. corol. 1. & 2. infert, non posse homines honestè operari, nisi operando propter Deum dilectum, in quem suum actum referant, vel actu, vel virtute, id est, ex vi alicujus dilectionis præcedentis. Quod probat ex variis locis Augustin. præsertim lib. 1. de doctr. Christ. cap. 27. & 37. libr. 9. de Trin. cap. 8. & lib. 83. qu. 30. ubi dicit, perversum esse, frui aliqua re creata, propter Deum. Unde lib. 1. de morib. Eccles. cap. 14. dicit, omnia bona esse referenda in summum bonum, ex quo infert cap. 15. nihil esse virtutem, nisi summum amorem Dei, & per hunc omnes virtutes definit, & ideo lib. 19. de civit. cap. 25. dicit esse superbum diligere propter seipsas, etiam ipsas virtutes. Ratio verò est, quia solus Deus est summè bonus, & ideo solus est propter se volendus. Item quia aliàs quodlibet bonum creatum posset propter se diligi.

5. *Excluditur opinio Gregorii.*

Verum tamen non est præsentis loci hæc disputatio: nam pertinet ad 1. 2. q. 18. ubi de requisitis ad honestatem moralem actus humani tractatur: & in materia de fide disputari etiam solet propter infideles non agnoscentes Deum, & ideo breviter dico, opinionem illam Gregorii probabilem non esse, nulloque probabili niti fundamento. Nam bonum honestum propter se amabile est, & sufficit ad honestatem actus, etiamsi de Deo non cogitetur, nec antea ita cogitatum fuerit, ut præterita Dei dilectio nunc influat aliquo modo in actum. Item aliud est diligere aliquid ut summum bonum; aliud vero diligere aliquid, ut bonum per se amabile. Primum est proprium Dei: secundum autem communicatum est ab ipso Deo omni bono honesto, & ideo sic amando bonum honestum, non fit aliquid contra Deum. Neque inde fit, omnia bona creata esse propter se amabilia, quia nulla sunt inferiora bona utilia, vel delectabilia, quæ nisi propter honestatem appetenda non sunt. Denique licet bonum honestum creatum propter se ametur: non amatur ultimus finis, sed talis amor natura sua tendit in Deum, & hoc est satis, ut non dicatur homo frui tali bono, sed uti: tunc autem diceretur illo frui, quando in illo suum finem ultimum constitueret, & hoc est, quod dixit August. esse superbum. Et ita nec auctoritas Augustini obstat, nec ratio Gregorii momentum habet, ideoque ejus sententia communiter rejicitur à Theologis in materia de fide, ut suo loco, Deo dante, videbimus, & hîc tractant Soto lib. 2. de just. q. 3. art. 10. & Med. ibi, & q. 18. art. 9. *Soto. Medina.*

6. *Modus operandi ex charitate infusa non est necessarius ad legem naturalem implendam.*

Secundò dicendum superest de modo operandi ex charitate infusa, de quo constat, non esse per se necessarium ad implendam legem purè naturalem, cum sit longe superioris ordinis. Dubitari autem posset, an, supposita elevatione hominis ad finem supernaturalem, sit hæc circumstantia necessaria ad implendam ipsam legem naturalem absque peccato. Ita enim videntur sensisse, qui dixerunt, hominem non implere præcepta divina, quæcumque illa sint, nisi aliquo modo ex charitate operetur. Quod tenuit Dion. Cister. in 1. d. 17. q. 1. art. 3. & idem ante paucos annos docuit Michael Bajus, qui dixit, omnem actum, qui non fit ex charitate, esse ex vitiosa cupiditate, & ideo esse malum. *Dionysii Cister. opinio ac censura illius.*

7. Verum tamen sententia hæc prorsus falsa, & erronea est, vel magnam præbet occasionem erroris: ut autem hoc ostendamus, membratim ostendendum est. Potest enim illa sententia primò intelligi de habitu charitatis, seu, quod idem est, de statu gratiæ, & sic erronea est, & in Lutheranis virtute damnata, in Trid. sess. 6. can. 7. Nam juxta illam sententiam omnia opera facta extra statum gratiæ essent contra præceptum divinum, & peccata; unde sequeretur omnia opera, quib. peccator remote se disponit ad gratiam esse peccata, quod ibi damnatum est, & meritò, quia in Scriptura sacra consuluntur sæpissime hujusmodi opera, ut divinus timor, eleemosyna, oratio, & similia. Sed forte responderet Bajus, habitualem charitatem esse necessariam ad non peccandum, non tamen esse sufficientem, ut homo consequatur remissionem peccati; potest enim consequi habitualem justitiam absque remissione peccati. Sed hæc responsio involvit alium errorem, nimirum posse veram justitiam, & charitatem esse de facto in homine existente in peccato, quod est contra idem Conc. dict. sess. 6. can. 7. & non evitat superiorem definitionem, quia in illa Concilium loquitur de operibus ante justificationem, quod non dicit tantum remissionem peccati, sed maximè infusionem justitiæ, ut ex doctrina ejusdem Concilii constat. Item quia dispositiones remotæ non solum sunt ad remissionem peccati, sed etiam ad infusionem justitiæ: ergo impossibile est opera talia esse mala, aut contra legem Dei. *Trident.*

8. Denique est evidens ratio, quia necessitas habitualis gratiæ, vel charitatis ad servanda singula præcepta sine nova transgressione, nec est ex lege pure naturali, ut ostensum est, nec est ex lege connaturali ipsimet gratiæ habituali, vel charitati, quia nulla est necessaria connexio inter illos habitus, & talem obligationem, neque ex ullo probabili principio ostendi potest. Neque etiam est ex speciali lege positiva Dei, quia nullibi latum invenitur tale præceptum, ut statim ostendemus, respondendo ad objectiones. Unde Theologi omnes ad quosdam actus specialiter sanctos requirunt sanctitatem habitualem in operante, ut dignè, & sine peccato fiant, ut administranda sacramenta vivorum. Potest etiam ille status requiri propter opus, in quo imminet periculum mortis, vel propter aliam similem occasionem: sed illa obligatio est specialis ex lege charitatis, vel religionis; tamen generalis ad omnia opera, nec fundari potest in aliqua lege, neque aliqua probabili ratione cogitari.

9. *Alius sensus quæstionis.*

Secundò potest intelligi illa sententia de actuali dilectione charitatis, ita ut ad servandum quodlibet præceptum legis naturæ sit necessaria

propria relatio in Deum per dilectionem ſupernaturalem, quæ ſit proprius actus operantis, vel ſimul exiſtens cum opere, quo ſervatur præceptum, vel qui præceſſerit, & influat virtute in opus. Sed hoc etiam facilè refutatur ex principiis poſitis, quia vel hoc intelligitur de dilectione Dei ſuper omnia, vel de alia dilectione imperfecta, & tantum affectiva, quæ ſit ſupernaturalis, & poſſit per illam referri in Deum opus cujuſcunque præcepti. Si primum dicatur, inciditur in præcedens incommodum, & additur novum, quia actus dilectionis Dei ſuper omnia non ſeparatur ab habitu (ſive ab illo procedat, ſive ad illum proximè diſponat, quod ad præſens nihil refert) ergo ſi illa dilectio eſt neceſſaria, ſive actu exiſtens, ſive præcedens, & non retractata (hoc enim neceſſarium eſt, ut poſſit virtualiter influere) etiam ſtatus in ſtatu gratiæ, & charitatis erit neceſſarius, quod reprobatum eſt. Et præterea poſtulatur actus perfectæ charitatis influens in opus præceptum, quod novum abſurdum eſt, quia ſicut ad obtinendam habitualem juſtitiam præparamur per bona opera antecedentia ad ipſam juſtitiam quatenus eſſe poſſunt ab Spiritu ſancto movente, & nondum inhabitante, ut dicit Trid. ſeſſ. 14. c. 4. ita etiam diſponimur ad impetrandum auxilium, & motionem, qua proximè diſponamur ad juſtitiam, & Deum ſuper omnia diligamus: ergo non minùs abſurdum eſt, ad ſingula opera præceptorum moralium prærequirere actum infuſum amoris Dei ſuper omnia quàm habitum. Et præterea contra hoc procedunt cum proportione, quæ contra Gregorium diximus, ut circa aliud membrum jam declaro. *Trident.*

10. Si ergo non poſtuletur dilectio ſuper omnia, ſed alia minor, quæ ſufficiat ad referendum actum in Deum finem ſupernaturalem. In primis difficile eſt diſtinguere talem affectum, qui ſit ſupernaturalis complacentiæ, ſeu benevolentiæ in Deum, & aptus elici à charitate infuſa ab amore ſuper omnia, & juſtificante. Sed hoc nunc omitto in alium locum proprium, & ex propriis oſtendo, etiam in illo ſenſu ſententiam illam eſſe falſam, & voluntariam. Quia neque ex natura rei ſequitur talis obligatio ex principiis, & lumine fidei, neque etiam oſtendi poteſt præceptum ſpeciale poſitum à Deo hominibus ordinatis ad finem ſupernaturalem operandi ſemper, vel ſervandi præcepta naturalia ex ſimili dilectione, aut relatione. Ad quod poſſunt cum proportione applicari omnia, quæ contra Gregorium diximus. Quin potiùs nec ad ſervanda alia ſupernaturalia præcepta eſt in univerſum, ac per ſe neceſſaria hæc relatio, vel dilectio: nam fidei præceptum per actum credendi impletur ante omnem actum propriæ dilectionis Dei, & ſimiliter etiam præceptum ſpei, ut ex Trid. ſumitur ſeſſ. 6. cap. 7. & eâdem ratione poteſt impleri præceptum religionis de divino cultu, aut oratione. Imò licet in aliquibus actibus externis propter ſpecialem ſanctitatem eorum requiratur ſtatus gratiæ, ut dicebam, nihilominus etiam ad illas non eſt neceſſaria hæc ſpecialis dilectio actualis, aut virtualis, ſi perſona in ſtatu gratiæ ſupponitur, ſed ſufficit religioſa intentio, quæ ad religionem ſpectat. Sicut etiamſi occurrat occaſio vel confitendi fidem, vel reſpondendi pro Dei honore, fieri poteſt ex affectu ad fidem, & confeſſionem ejus, vel ex affectu divini cultus, & honoris pertinentis ad religionem, etiamſi non fiat ex actu proprio charitatis: nulla ergo ratione modus operandi ex charitate eſt de neceſſitate aliorum præceptorum, extra proprium præceptum charitatis, quod non pro ſemper obligat, ſed certis temporibus, & occaſionibus, ut in propria materia dicetur.

11. *Objectio.* *1 Cor. 10. Col. 3. 1 Cor. 16.* Sed objicitur primò illud 1 Corinth. 10. *Omnia in gloriam Dei facite.* & illud ad Coloſ. 3. *Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, gratias agentes Deo, & Patri per ipſum,* & illud 1 Corinth. 16. *Omnia veſtra in charitate fiant.* Secundò objiciuntur varia loca Auguſtini, in quibus ſignificat, quidquid non fit ex charitate fieri ex prava cupiditate, ac proinde malum eſſe. Unde 1. retract. capit. 15. *Voluntas ſine charitate* (inquit) *tota eſt vitioſa cupiditas.* lib. de gratia, & libero arbitr. cap. 18. inquit, *Quod fit ſine dilectione non bene fit:* & ſimilia habet primo lib. de grat. Chriſti, capit. 26. & ſæpe aliás. Tertiò argumentabatur Dionyſ. quia Deus ſuis præceptis intendit nos facere ſui dilectores: ergo niſi ex dilectione Dei ſerventur, non fit voluntas Dei; ergo neque præcepta implentur. *Auguſt.*

Ad teſtimonia ſacræ Scripturæ reſpondeo primò, continere optimum conſilium; ſecundò continere poſſe præceptum, altero è duobus modis. Unus eſt, ut omnia opera noſtra talia ſint, ut quantum eſt ex ſe in gloriam Dei cedant, etiamſi actus ad hoc non referantur, juxta verbum Chriſti Matth. 5. *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt,* non enim eſt ſenſus, oportere opera facere eo fine, ut videantur ab aliis, qui glorificent Deum: etſi enim hic finis de ſe bonus ſit, non eſt tamen neceſſarius, nec ordinariè conſulendus propter periculum; ſenſus ergo eſt, talia debere eſſe opera, ut ſi videantur, ex illis poſſit reſultare gloria Deo. Alio modo poteſt hîc intelligi præceptum affirmativum, quod obligat ſemper, ſed non pro ſemper, niſi in præparatione animi, ſcilicet, ut parati ſimus omnia propter gloriam Dei facere, vel ex charitate, vel pro confeſſione nominis Chriſti, quando neceſſe fuerit, vel oportuerit. 12. *Reſpondeo.* *Solutio ad objecta.* *Matth. 5.*

Ad teſtimonia Auguſtini in propriis locis de fide, & charitate ex profeſſo reſpondebimus, quia de utraque virtute habet Auguſtinus loca difficilia. Nunc dico, poſſe Auguſtinum exponi eodem modo, quo Scripturam, ut operari ex charitate non ſit elici, aut imperari à charitate, ſed operari conſentaneè ad charitatem, ita ut operatio talis ſit, quæ charitate dirigi, & fieri poſſit, ita ut charitas ſemper ſit de ſe quaſi regula boni operis, licèt non neceſſe ſit, ut ſit etiam principium, vel finis ab operante intentus. Unde cùm ait, *non bene fieri, quod ſine dilectione fit,* perinde eſt, ac ſi diceret, quod non fit dilectioni conſentaneum, aut quod fit à dilectione alienum. Cùm verò ait, voluntatem ſine charitate totam eſſe vitioſam cupiditatem, poteſt etiam exponi de voluntate ipſa, non de ſingulis actibus ejus, & tota dicatur eſſe vitioſa cupiditas morali modo, non rigore phyſico, quia voluntas deſtituta charitate, vincitur vitioſa cupiditate regulariter, eſto poſſit interdum bene operari ex amore honeſti ſine relatione charitatis, ut latius in tractatu de Gratia dicemus. Aliqui verò exponunt Auguſt. ut in illis locis nomine charitatis non intelligat virtutem infuſam Theologicam, ſed generalem affectum boni honeſti, ſeu rectè operandi propter juſtitiam ipſam. Veruntamen in dicto c. 18. de liber. arb. & 26. de grat. Chriſti, apertè loquitur de illa charitate, cujus eſt illud præceptum Chriſti, *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem,* Joan. 13. & illud, *Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum ſicut te ipſum,* Deut. 6. Mar. 12. Item loquitur de illa charitate, de qua Petrus dixit, quod *operit multitudinem peccatorum,* 1 Petri. 4. de qua Joannes loquitur, cùm dicit; *Diligamus invicem, quia charitas ex Deo eſt.* Hæc enim ibi adducit Auguſtin. ut explicet de qua charitate loquatur. Alium locum retractationum hactenus non inveni; ſed hæc nunc de Auguſtino ſufficiant. 13. *Explicatur Auguſt.* *Joan. 13.* *Deut. 6.* *1 Pet. 4.*

Ad rationem reſpondetur cum D. Thoma, quem Soto, & alii imitantur, finem præcepti non cadere ſub præceptum. Et ideo licet Deus intendat maximè, ut ex charitate operemur, non tamen id nobis præcipit in omnibus operibus, nec per ſingula præcepta, ſed ſolum per ſpeciale præceptum charitatis, quod ſuis temporibus ſervandum eſt, ideoque extra illam neceſſi- 14.

necessitatem specialem poterit non solùm lex naturalis, sed etiam supernaturalis sine illo modo servari. Sic enim peccator Christianus credendo præceptum fidei implet, licèt ex charitate non credat, & finem proximè à Deo intentum per illud præceptum assequitur: nam hîc includitur in ipso præcepto, licèt extrinsecum, seu remotum non assequatur, & idem est de aliis præceptis.

CAPUT XII.

Utrùm lex naturalis non solùm prohibeat aliquos actus, sed etiam irritet contrarios.

1. TRactando de obligatione legis naturalis, consequenter explicamus fere omnes effectus, qui solent legi in communi attribui: nam constat ex dictis, hoc jus quædam bona præcipere, mala prohibere; permissionem autem, aut punitionem propriè non habere locum in illo. Quia licèt ex transgressione naturalis juris sequatur reatus pœnæ in ordine ad divinam providentiam, & justitiam, ad quam spectat pœnam illam taxare: nihilominus ratio naturalis non potest illam pœnam definire, & ideo talis ac tanta propriè non sequitur ex imperio alicujus legis merè naturalis, sed sequitur ille reatus ex naturali, & intrinseca conditione culpæ, ita ut licèt pœna non esset per legem determinata, arbitrio competentis judicis puniri posset. Unde fit, ut neque propria permissio locum habeat in hoc jure, quia nihil, quod de se malum sit, permittit licitè fieri, ut per se constat, quia hoc repugnat actioni intrinsecè, ac per se malæ: nec etiam permittit fieri impunè, eo modo quo pœna potest ex hoc jure sequi, scilicet, quoad reatum, quia nunquam impedit, aut de se impedire potest reatum pœnæ. Quod si dicatur hoc jus permittere vel indifferentia, quæ non prohibet, vel bona, quæ approbat, licèt non præcipiat, neutra est propria permissio legalis (ut sic dicam) quia prior est pura negatio: dicitur enim opus indifferens quod nec præcipitur, nec prohibetur, nec etiam approbatur: posterior verò est plusquam permissio, quia est positiva concessio, ut suprà tactum est, & infrà tractando de Jure gentium, latiùs dicetur. Quod si in his materiis consideretur jus naturale, quatenus disponit, quomodo præstandæ sint, ut honestè, & sine macula fiant: jam illud pertinet ad legem præcipientem unum modum, & vetantem alium, ut in superioribus étiam tactum est, & ideo de his effectibus nihil addendum occurrit.

Permissionem non habere locum in lege naturali.

2. Solum ergo superest inquirendum, quando, & quomodo possit jus naturale habere vim non solùm obligandi, seu prohibendi, sed etiam irritandi actum qui contra talem obligationem fit. Quod dubium præcipuè habet locum in præceptis negativis: extendi vero potest ad affirmativa, quatenus ex consequenti prohibent contraria eorum, quæ præcipiunt. Ratio autem dubitandi est, quia irritare non est præcipere, sed facere; jus autem naturale, ut sic, solùm videtur habere vim præcipiendi, non verò tollendi dominium, v.g. vel faciendi aliquid simile. Confirmari potest inductione: nam jus naturæ prohibet contrahere matrimonium post factum votum castitatis, vel post promissionem sponsalium factam alteri, & tamen matrimonium validum est: prohibet etiam lex naturæ vendere rem ultra justum pretium, & nihilominus talis venditio non est irrita ipso jure naturæ: ergo idem erit in omnibus similibus. Nam efficacitas juris naturæ eadem est in omnibus, neque peculiaria verba habet, per quæ prohibeat, ut propter illorum diversitatem dicamus, aliquando irritare, & non semper, ut dici potest in jure positivo.

Difficultatis ratio.

Nihilominus certum est, actus factos contra jus naturale aliquando non solum malos, sed etiam irritos esse. Hoc tanquam certum supponunt auctores in pluribus quæstionibus, quas in particulari tractant, ut an talis actus, v.g. contractus factus ex metu, violentia, dolo, vel cum alia conditione simili, sit nullus jure naturæ, vel tantum positivo: supponunt ergo, ex utroque capite posse habere nullitatem. Probatur deinde exemplis: nam secundum matrimonium factum, vivente priori conjuge, ex jure naturæ nullum est. Idem est verum de matrimonio v.g. inter fratres, & adhuc certius inter patrem, & filiam: contractus etiam usurarius jure naturæ irritus, seu nullus est, quoad usuræ obligationem: idem est de contractu facto per dolum gravem, & similia sunt multa. Ut autem rationem reddamus, & priores objectiones solvamus, oportet regulam aliquam assignare ad cognoscendum, quando actus prohibitus jure naturæ validus, vel irritus sit: nam utrumque posse accidere ostendunt adducta exempla: differentia autem non potest sumi ex verbis legis, ut rectè objectum est: unde ergo illam sumemus?

3. *Actus factos contra jus naturæ non solum esse pravos, sed aliquando irritos.*

Duæ regulæ præcipuè occurrunt. Prima est: quando actus prohibetur jure naturæ ob defectum potestatis, vel ob materiæ incapacitatem, tunc actus est nullus, & irritus ex natura sua. Hoc ostendit exemplum illud de secundo matrimonio, & in universum de donatione ejusdem rei facta post priorem validam, & permanentem: est enim nulla, quia ille, qui secundo donat, vel tradit, jam non habet potestatem in talem rem. Unde intelligetur differentia inter traditionem factam post priorem traditionem, vel tantùm post priorem promissionem: cum enim utraque sit contra jus naturæ, una est valida, & non alia, quia prior traditio abstulit dominium, & ita etiam abstulit potestatem: promissio verò non tollit dominium, & ideo non tollit potestatem, quamvis obliget ad utendum illa tali modo. Eadem ratione contractus, seu consensus per dolum substantialem (ut sic dicam) extortus, nullus est jure naturæ, quia dolus impedit verum consensum, & causat involuntarium: sine voluntate autem non potest contractus humanus perfici, & sic de aliis. Ex quibus facilis est ratio regulæ, quia in his, & similibus casibus tollitur principium substantiale (ut sic dicam) valoris actus, quod est potestas moralis, id est, quæ habeat adjunctam sufficientem voluntatem: sine potestate autem, & voluntate non est actus validus.

4. *Regula ad dignoscendum quando actus jure naturæ sunt irriti. Prima regula.*

Secunda regula est, quando actus prohibetur propter indecentiam, vel turpitudinem in materia ejus inventam, tunc etiam est irritus, quando eadem turpitudo durat in ipso effectu, vel, ut Juristæ loquuntur, quando habet causam perpetuam. Hanc regulam sumo à simili ex Glossa in Clement. 1. de jure patronat. verb. *inhibentes*, in fine, & ex Glossa in c. *vides*, dist. 10. Decio in cap. 2. de testib. & aliis, quos refert Covarr. in 4. Decret. 2. p. c. 6. in princ. n. 6. & colligitur ex lege, *si stipulor*, de verb. obligat. *Quod leges* (inquit) *fieri prohibent, si perpetuam causam servaturum est, cessat obligatio, ut si sororem sibi nuptaram aliquis stipuletur.* Ubi Glossa advertit, talem promissionem esse irritam ipso jure naturæ. Et ita confirmatur regula exemplo posito de matrimonio contracto inter consanguineos in primo gradu: nam ibi non deest potestas, id est, dominium sui ad se tradendum in matrimonium; nec deest voluntas, quantum est ex parte contrahentium: tamen illa naturalis indecentia, quæ facit tale matrimonium esse prohibitum, perpetuò durat, si matrimonium tale duret: ideo etiam duratio ipsa prohibita est, & hoc est esse irritam. Idem cernitur in exemplo de usura, quæ prohibita est, quia injusta: quæ injustitia tam invenitur in retentione lucri accepti, & ideo prohibitio illa irritans est. Unde etiam constat ratio clara, quia si valor actus sit contra jus naturæ à nemine fieri potest, cùm jus superioris refutat:

5. *Secunda regula.*

Glossa. Covar. L. si stipulor.

reſiſtat: in illo autem caſu valor ipſe eſt contra jus naturæ, quia habet eandem cauſam turpitudinis; ergo non poteſt talis valor ſubſiſtere; ergo eſt irritus talis actus. Unde poteſt conſiderari differentia inter hanc regulam, & præcedentem, quòd in priori actus prohibetur, quia pravus, & nullus eſt ex defectu poteſtatis: in hac verò poſteriori actus ſit nullus ratione intrinſecæ malitiæ perpetuæ, ac ſubinde per ipſam prohibitionem, quia aliàs poteſtas abſoluta circa talem materiam non deerat.

6. *Quando actus licèt prohibitus jure naturæ, non eſt irritus.*

Extra hos autem caſus, quamvis jus naturæ prohibeat actum, non irritabit effectum ejus, quia ſi ſupponatur poteſtas ſufficiens ad talem effectum, & alioqui poſſit effectus durare abſque turpitudine, & cum honeſto uſu, non eſt, cur invalidus ſit. Id optimè declaratur in matrimonio facto contra votum ſimplex caſtitatis: nam illud votum non abſtulit, ſed ligavit poteſtatem, quam homo habeat in corpus ſuum: & alioqui matrimonium contra illud contractum, quatenus eſt actualis traditio, habet majorem quandam efficaciam, quàm promiſſio, & poteſt etiam habere honeſtum uſum, ſaltem reddendo, & non petendo debitum; ergo rectè poteſt eſſe validum. Venditio item injuſta relinquit quidem perpetuam obligationem reſtituendi exceſſum pretii; quod ſi fiat, ceſſat omnis turpitudo in valore, & perpetuitate talis contractus, & ideo non eſt, cur ſimpliciter irritus ſit. Et ita patet reſponſio ad objectiones factas. In quibus etiam exemplis conſiderari poteſt, prohibitionem non eſſe quaſi directam, vel abſolutam de ſubſtantia talis actus, ſed vel provenire ex aliqua generali lege, ut eſt ſervare votum, vel ſolum eſſe de tali modo, ſeu exceſſu, & ideo mirum non eſſe, quod actum non irritet.

CAPUT XIII.

Utrùm præcepta legis naturæ de ſe, & ab intrinſeco immutabilia ſint.

1. HActenus ſubſtantiam, & obligationem legis naturalis explicuimus, reliquum eſt, ut de illius firmitate, vel immutabilitate dicamus. Duplex autem mutatio poteſt intelligi in aliqua lege, ſcilicet, vel per additionem, vel per ablationem, ſeu diminutionem. Hîc autem non eſt ſermo de additione, quia illa non eſt mutatio quando prior lex integra manet, ſed eſt perfectio extenſiva conferens ad utilitatem humanam, ut dixit D. Thom. q. 94. art. 5. & ſic Ulpian. l. *jus civile*, ff. de juſt. & jure, ait, jus civile conſtitui, addendo aliqua juri naturali. Imò & jus divinum multa addidit juri naturæ, & jus Canonicum utrique. Nam, ut infra videbimus, humana jura multa determinant, quæ per jus naturæ, aut divinum determinata non ſunt, nec convenienter determinari potuerunt. Tractamus ergo de propria mutatione, quæ fit per ablationem legis, vel obligationis ejus. Hæc autem mutatio dupliciter ſolet in rebus accidere, nimirum, vel per mutationem rei ab intrinſeco deficientis, vel per extrinſecus factam virtute alicujus agentis habentis poteſtatem. Et uterque modus poteſt ad legem applicari: nam interdum res per ſeipſam deficit, quia ex utili fit noxia, vel ex rationabili fit irrationabilis: aliquando verò tollitur per ſuperiorem, ut in legibus poſitivis poſtea videbimus. Et utraque iſtarum mutationum contingit, vel abſolute, & univerſaliter in tota lege, & dicitur abrogatio legis: vel in particulari, & dicitur diſpenſatio, vel particularis relaxatio. De his ergo omnibus modis mutationum poteſt inquiri circa legem naturalem: in hoc autem capite ſolum de mutatione ab intrinſeco dicemus: in ſequentibus autem inquiremus de mutationibus ab extrinſecis agentibus.

D. Thom. Ulpian.

Senſus quæſtionis expenditur, & explicatur de qua immutabilitate ſit ſermo.

2. *Reſolutio. Legem naturalem per ſe ipſam nec deficere, nec mutari poſſe, neque in univerſali, neque in particulari.*

Dico igitur, propriè loquendo, legem naturalem per ſe ipſam definere non poſſe, vel mutari, neque in univerſali, neque in particulari, manente natura rationali cum uſu rationis, & libertatis. Semper enim hæc hypotheſis præintelligitur, & ſupponitur: nam cum lex naturalis ſit veluti proprietas hujus naturæ, ſi illa de medio tolleretur, tolleretur etiam lex naturalis quoad exiſtentiam ſuam, & maneret tantum ſecundum eſſe eſſentiæ ſeu poſſibile objectivè in mente Dei, ſicut & ipſa rationalis natura. Imò tunc etiam lex æterna non haberet rationem propriæ legis, quia non eſſet cui Deus præciperet: oportet ergo naturam rationalem ſupponi, & ſic dicemus, non poſſe legem naturalem, vel in totum, vel in parte per ſeſe deficere, aut mutari. Ita ſumitur ex D. Thoma 1. 2. q. 94. artic. 4. & 5. & q. 100. artic. 8. & 2. 2. q. 66. artic. 2. ad 1. & q. 104. artic. 4. ad. 2. Vincent. in Specul. moral. lib. 1. part. 2. d. 3. & alias, quos cap. ſequenti, & 15. referam. Item ex Auguſt. libr. 83. quæſtion. qu. 53. & lib. de vera relig. c. 31. & lib. 1. de liber. arbitr. cap. 6. Item ex Lactantio libr. 6. de vero cultu, c. 8. & ex Ariſt. 5. Ethicorum, c. 7. Cicer. lib. 1. & 2. de leg. & 3. de Repub. & ex §. *ſedet.* Inſtit. de jur. natur. Probatur autem primo, quia hoc jus naturale vel conſideratur in Deo, vel in homine: prout eſt in homine mutari non poteſt, quia eſt intrinſeca proprietas neceſſario fluens ex tali natura, qua talis eſt, vel (ut alii volunt) eſt ipſa rationalis natura: ergo repugnat, manente tali natura apta ad utendum ratione auferri legem naturalem. Si verò conſideretur hæc lex, ut eſt in Deo, ſuprà oſtenſum eſt, non poſſe auferri non ſolum à judicio divini intellectus, verum etiam neque à voluntate, qua vult, vel talia bona præcipere, vel talia mala vitare.

D. Thom. Vincent. Auguſt. Lactant. Ariſt. Cicero.

3. Secundò argumentor in hunc modum, quia nulla lex deficit per ſeipſam ſine revocatione legiſlatoris, niſi vel quia non erat perpetua, ſed pro tempore certo, quo finito, ipſa etiam finitur, & definit eſſe, vel quia in materia fit aliqua mutatio, ratione cujus lex ſit irrationabilis, & injuſta, cum antea eſſet juſta, & prudens. Quia ſi lex indefinite, ac ſine termino poſita erat, & ex parte materiæ non eſt facta mutatio, non poteſt intelligi quomodo per ſeipſam ceſſet lex, manente objecto, & ſubjecto ejus, cum ex parte legiſlatoris non auferatur, ut ſupponimus. At neuter illorum modorum habet locum in jure naturali. De priori patet, quia leges ejus ſunt neceſſariæ, & perpetuæ veritatis: complectitur enim hoc jus (ut ſupra dixi) principia morum per ſe nota, & omnes, ac ſolas concluſiones, quæ ex illis neceſſaria illatione inferuntur, ſive proximè, ſive per plures illationes: omnia autem hæc perpetuæ veritatis ſunt, quæ veritas principiorum non ſubſiſtit ſine veritate talium concluſionum, & principia ipſa ex terminis neceſſaria ſunt: ergo in omnibus his præceptis eſt perpetuitas: non ergo poſſunt definere per ſolum lapſum temporis. Altera vero pars ex eodem principio facilè oſtenditur, quia judicium, quod neceſſario colligitur ex principiis per ſe notis, nunquam poteſt eſſe falſum: ergo nec poteſt eſſe irrationabile, vel imprudens: ſed omne judicium legis naturalis tale eſt, ut vel ſit de principiis per ſe notis, vel ex illis neceſſario inferatur: ergo quantumvis res varientur, judicium legis naturalis variari non poterit.

4. Tertiò ſit alia inductio diſtinguendo in hoc jure præcepta affirmativa, & negativa, & oſtendendo, neutrum genus talium præceptorum poſſe per ſe ceſſare, aut definere obligare. Nam in primis præcepta negativa prohibent res per ſe, & intrinſecè malas, & ideo obligant ſemper, & pro ſemper, tum ratione ſuæ formæ, quia negatio omnia deſtruit, tum etiam, quia quod per ſe malum eſt, ſemper, & ubique vitandum eſt: eadem ergo ratione non poſſunt talia præcepta per ſe definere, quia non poteſt res per ſe mala definere eſſe mala. Affirmativa vero præcepta, licet

licèt ſemper obligent, non tamen pro ſemper, & ideo poteſt hujuſmodi præceptum, licèt naturale ſit, uno tempore obligare, & non in alio, ſeu in una occaſione, & non in alia, non tamen propterea recipit mutationem, quia hæc eſt illius natura, & (ut ſic dicam) à principio fertur pro talibus occaſionibus, vel ſub talibus conditionibus, & non pro aliis. Nihilominus tamen ſemper retinet ſuam vim, ſemper obligat, licet non pro ſemper : ſicut præceptum confeſſionis v. g. licèt pro hoc menſe non obliget, & pro tempore Quadrageſimæ obliget, non ideo mutatur, ſed de ſe idem ſemper permanet, & declaratur ampliùs : nam præcepta affirmativa legis naturalis ſolùm obligant pro illis occaſionibus, in quibus omiſſio talis actus eſſet per ſe, & intrinſecè mala : ergo ſicut illa omiſſio non poteſt non eſſe mala : ita neque obligatio affirmativi præcepti ad actum illi omiſſioni contrarium poteſt per ſe definere, aut mutari : ergo tale præceptum neceſſario ſemper obligat pro ſuo tempore, & conſequenter ſemper etiam obligat ad non habendum contrarium propoſitum, ſeu ad obediendum ſaltem in animi præparatione.

5. *Ariſt.* *D. Thom.*

Quartò declaratur, & confirmatur hæc veritas expediendo objectionem, quæ hîc fieri poteſt. Dicit enim Ariſtot. 5. Ethic. cap. 7. Juſtum naturale, ſeu natura conſtans non omne mutabile eſſe, aliquando verò poſſe eſſe mutationi obnoxium. Quod etiam tradit D. Thom. 1. 2. q. 94. ar. 5. dicens, legem naturæ quoad prima principia omnino eſſe immutabilem, quoad concluſiones autem ut plurimum non mutari, in aliquo tamen caſu, & in paucioribus mutari, propter particulares cauſas occurrentes. Confirmat hoc D. Thomas exemplo legis naturalis præcipientis depoſitum reddi ſuo domino petenti, quæ non obligat in caſu, in quo depoſitum petitur ad damnificandam rem publicam. Et ſimile eſſe poteſt de præcepto naturali ſervandi ſecretum, quod negativum eſt, & tamen violari poteſt, ſi ad defenſionem Reipublicæ, vel innocentis ſit neceſſarium. Præceptum item, *Non occides*, naturale eſt, & tamen in propriam defenſionem licitum eſt occidere. Difficilius exemplum eſſe poteſt de præcepto non contrahendi matrimonium cum ſorore, vel matre, quod naturale eſt, & tamen in caſu neceſſitatis generationis humanæ non obligat, ut de facto contigit in principio creationis, ut ex materia de Matrimonio conſtat. Ratione denique hoc confirmat D. Thomas, quia certior eſt ſententia ſpeculativa, & naturalis, quàm moralis, & practica, & nihilominus in ſcientia phyſica, & naturali, licèt univerſalia principia non deficiant, concluſiones etiam neceſſariæ interdum deficiunt : ergo idem poterit accidere in moralibus, atque ita poterit jus naturale mutationem pati. Probatur conſequentia à paritate rationis, quia ſicut materia phyſica eſt mutabilis, ita etiam res humanæ, quæ ſunt materia juris naturalis, multo magis mutabiles ſunt : ergo etiam ipſum jus mutabile eſt : nam ſicut ex materia ſumit ſpeciem, ita illius conditionem imitatur, & participat.

6. *Quomodo ſit immutabilis lex naturalis, item in quo ſubire poteſt mutationem.*

Hæc verò omnia rectè explicata potiùs confirmant aſſertionem. Eſt ergo conſiderandum ea, quæ conſiſtunt in quadam adæquatione, & quaſi relatione, dupliciter poſſe mutari, vel quaſi mutari, ſeu definere eſſe, ſcilicet, vel intrinſecè per mutationem ſui, ut pater definit eſſe pater, ſi moriatur : vel extrinſecè tantùm per mutationem alterius, quomodo pater definit eſſe pater per mortem filii, quæ deſitio in patre non eſt mutatio, ſed per modum mutationis à nobis concipitur, vel ſignificatur. In lege ergo poſitiva contingit mutatio priori modo, quia tolli poteſt : in lege autem naturali minimè, ſed ſolùm ſecundo modo per mutationem materiæ contingit, ut actio ſubtrahatur ab obligatione legis naturalis, non quia lex tollatur, vel minuatur : ſemper enim eo modo obligat, & obligavit ; ſed quia ipſa materia legis mutatur, ut ſtatim patebit in exemplis adductis. Unde ulteriùs conſiderandum eſt : legem naturalem cùm per ſe non ſit ſcripta in tabulis, vel membranis, ſed in mentibus, non ſemper dictari in mente illis verbis generalibus, vel indefinitis, quibus à nobis ore profertur, vel ſcribitur, ut verbi gratia lex de reddendo depoſito, quatenus naturalis non ita ſimpliciter, & abſolutè in mente judicatur, ſed cum limitatione, & circumſpectione : dictat enim ratio reddendum eſſe depoſitum jure, & rationabiliter petenti, vel niſi ratio defenſionis juſtæ, vel reipublicæ, vel propria, vel innocentis obſtet. Communiter autem ſolet illa lex illis tantum verbis proferri, *Reddendum eſt depoſitum*, quia cætera ſubintelliguntur, nec in forma legis humano modo poſitæ omnia declarari poſſunt.

7. *Explicatur D. Thomas, & Ariſtotel. mutationem admittentes in præceptis naturæ.*

Quando ergo Divus Thomas cum Ariſtotele ait, aliqua præcepta legis naturalis mutari, vel deficere, aut exceptionem pati in paucioribus, ſeu in caſu, loquitur de mutatione impropria per ſolam denominationem extrinſecam ratione mutationis, quæ in materia fit, ut ex eodem ſumitur dicta quæſtione centeſima articulo octavo, & quoad hoc differentiam conſtituit inter quædam præcepta naturalia reſpectu aliorum, vel reſpectu principiorum univerſaliorum. Nam quædam verſantur in materia, quæ non recipit mutationem, vel limitationem, ut eſt, vel generale principium, *Non ſunt facienda mala*, vel interdum particulare præceptum, ut, *non eſt mentiendum* : alia vero ſunt, quæ ex parte materiæ mutationes recipere poſſunt, & ideo limitationem, vel quaſi exceptionem admittant. Unde ſæpe loquimur de his præceptis, ac ſi eſſent propoſita per abſoluta verba, ſub quibus patiuntur exceptionem, quia non ſatis declarant ipſum præceptum naturale prout in ſe eſt. Sic enim præceptum in ſe ſpectatum nullam exceptionem patitur, quia ratio ipſa naturalis dictat, hoc debere fieri tali, vel tali modo, & non aliter, vel concurrentibus talibus circumſtantiis, & non abſque illis. Imò interdum mutatis circumſtantiis, non ſolum non obligat naturale præceptum ad faciendum aliquid, v. g. ad reddendum depoſitum, ſed etiam obligat ad non faciendum.

8.

Et ita facile declaratur exemplum de depoſito : nam licet in hoc caſu reddendum non ſit, non propterea naturale præceptum mutatur : nam à principio non fuit poſitum pro illo caſu, ſed pro aliis, quos recta ratio dictat, ſicut qui non implet promiſſionem, quia res rationabiliter mutatæ ſunt, non mutatur ipſe, nec lex fidelitatis ſervandæ mutatur, ſed mutata eſt materia, tamen à principio illa mutatio fuit virtute excepta per conditionem in ipſa promiſſione ſubintellectam, & ita non eſt vera, vel intrinſeca mutatio, ſed apparens, & per extrinſecam denominationem. Idem ergo eſt de depoſito, etiamſi depoſito adjungatur promiſſio reddendi illud, ut eſt apud Auguſtinum Pſalm. quinto, & habetur *Auguſt.* in cap. *ne quis.* vigeſima ſecunda, quæſtione ſecunda. Idemque cum proportione eſt de præcepto naturali ſervandi ſecretum : nam ſecretum eſt quaſi depoſitum, quod cuſtodiendum datur, & accipitur ſub promiſſione ſervandi ſine damno, & injuria tertii : nam hæc conditio neceſſariò ſubintelligitur, ut promiſſio licita ſit. Loquimur autem de naturali ſecreto : nam ſigillum confeſſionis altiorem habet obligationem. Denique idem eſt de quinto præcepto Decalogi, *Non occides*, quod ut naturale eſt, includit plures conditiones, ſcilicet, non occides propria auctoritate, & aggrediendo, de quibus in ſua materia dicendum eſt, & cap. decimo quinto, aliqua attingemus. De ultimo verò exemplo, quod obſcurius eſt, dicam capite ſequenti.

Ad

9. *Fit satis oppositæ rationi.*

Ad rationem respondeo, admittendo similitudinem ex conclusionibus physicis sumptam cum proportione. Nam propositiones physicæ, licèt dicantur interdum deficere, tamen ut conclusiones scientificæ sunt, non deficiunt, quia ut sic non absolutè inferuntur, sed cum limitatione, utique à talibus causis per se hoc provenire, nisi impediantur; & sic etiam in præsenti naturale præceptum (ut dixi) non absolutè præcipit in tali materia, v. g. reddendum est depositum, sed sub intellectis debitis circumstantiis, ut satis explicatum est: solùm enim hoc modo inferuntur tales conclusiones necessariò ex principiis naturalibus, & non aliter sunt naturalia præcepta, nisi ut ex illis principiis necessariò colliguntur. Et ideo etiam non obstat, quod materia sit mutabilis: nam lex naturalis discernit mutabilitatem in ipsa materia, & juxta illam accommodat præcepta: nam aliquid præcipit in illa materia pro uno statu, & aliud pro alio, & ita ipsa in se manet semper immutata, licet quoad nostrum modum loquendi, & per denominationem extrinsecam quasi mutari videatur.

10. *An lex naturæ possit deleri à mentibus hominum, ac proinde ita mutationem subire. Resp.*

Alia difficultas hîc occurrebat, quia videtur lex naturæ posse de mentibus hominum deleri, ac subinde esse mutabilis quasi per separationem à subjecto, sicut scientia, quæ ex parte objecti immutabilis veritatis est, in subjecto corrumpi potest per errorem. Sed hæc difficultas quantum ad rem attinet sufficienter tacta est suprà cap. 8. ubi diximus de ignorantia, quæ in hanc legem cadere potest. Dicimus ergo breviter, legem hanc non posse omnino deleri de mentibus hominum: quoad aliqua vero præcepta posse ignorari, & fortasse non ab omnibus hominibus. Nam licèt quædam gentes errent circa unum præceptum, aliæ circa aliud: nullum tamen esse videtur, quod non aliquibus saltem hominibus per lumen naturale manifestetur, & hoc satis est, ut simpliciter dici possit, nullum præceptum naturale totaliter deleri, etiam per ignorantiam. Addo verò, per errorem, vel ignorantiam non mutari legem in se, sed occultari, seu nesciri, quod longè diversum est. Nam licèt omnia præcepta legis naturalis sint immutabilia, non tamen omnia sunt æquè nota, & ideo inconveniens non est, ut aliqua ignorari possint. Alia difficultas hîc occurrit de epiikia, quæ gravior est, & propriam disputationem requirit, quam infra cap. 16. trademus.

CAPUT XIV.

Utrùm jus naturale mutari, vel dispensari possit per humanam potestatem.

1. Quamvis hæc quæstio videatur ex præcedenti definita, nihilominus non desunt graves Doctores, qui absolutè dicant, posse dispensari interdum per hominem in jure naturali, vel mutari per jus humanum, vel gentium, vel civile. Non quidem quoad omnia jura naturalia: fatentur enim hanc mutationem non habere locum in primis principiis juris naturæ, nec in conclusionibus illis propinquis, de quibus sentiunt procedere omnia dicta in superiori capite: solùm ergo in quibusdam rebus, seu præceptis magis remotis dicunt, posse fieri hanc mutationem: non universalem per modum abrogationis, sed particularem per modum dispensationis, vel diminutionis. Ita expresse declarat Glossa in c. *à nobis* de deci. verb. *exemptos*. Idem sentit Glossa in l. *manumissiones*, verb. *nascerentur*, & Glossa 1. in l. *jus civile*. ff. de justitia, & jure. Sequitur Abbas in dicto cap. *à nobis*, n. 4. & in cap. *cùm tanto*. de consuet. n. 3. & cap. *quæ in Ecclesiarum* de constit. n. 11. ubi etiam Felin. n. 26. & ibi Innocent. & alii communiter. Copiosiùs vero, & distinctiùs tradidit hanc sententiam Angel. verb. *Papa*, n. 1. ubi specialiter de Pontificia dispensatione loquitur, Navarr. etiam cons. 2. qui filii sint legi. n. 8. dicit, posse Papam limitare legem naturalem, & divinam; & dispensare circa illas. Idem de Pontifice docet Sancius li. 8. de matrim. disp. 6. & refert plures Juristas, & ex Theologis Canum in relect. de pœnit. p. 5. Sed illius Sententiam in hac parte sufficienter refellimus in lib. 6. de voto, ca. 9. Potest etiam pro hac sententia referri Henriq. lib. 8. de Euchar. c. 13. Sed in his auctoribus, & aliis, qui de hoc puncto tractant, advertere oportet, interdum loqui generatim de jure divino, & de potestate Papæ ad dispensandum in illo, confundentes sub divino jure tam naturale, quàm positivum divinum. Nos verò distinctè, & specifice loquimur, & nunc solùm agimus de jure naturali in ordine ad quamcunque potestatem humanam, & actionem ejus, sive sit dispensatio, sive præceptum, aut juris institutio, sive per legem, sive per consuetudinem, vel particularem, vel totius orbis, quæ solet dici jus gentium, ut infrà dicam. De jure autem divino positivo infrà in ultimo libro hujus tractatus dicemus.

1. Opinio asserentium jus naturale posse in particulari per potestatem humanam dispensari.

Glossa.

Abbas.

Felin. Innocent.

Angel.

Navar.

Sancius.

Canus.

Henriq.

Hæc igitur sententia primò suadetur variis exemplis. Primum, & vulgare est de divisione dominiorum, quia jure naturæ omnia erant communia, & nihilominus rerum divisio ab omnibus introducta est in c. *jus naturale*, dist. 1. cap. *quo jure*, dist. 8. Imo in c. *dilectissimis*. 12. q. 1. dicitur rerum divisio per iniquitatem introducta, non quòd ipsa introductio iniqua fuerit, sed quod occasione peccati facta fuerit, ut omnes infra citandi interpretantur. Secundum exemplum simile est de libertate, quæ jure naturæ hominibns convenit, & tamen per leges humanas aufertur. l. *manumissiones*. ff. de justit. & jure. l. *libertas*. ff. de statu liberis. §. *jus autem*, Instit. de jure naturali, gentium, & civili. Tertium exemplum est de jure naturali non auferendi alienum, quod videtur immutari hominum introductione per usucapionem, & præscriptionem. Quo exemplo utitur Glossa in dicta l. *manumissiones*. Quartum est de jure naturali, quòd per consensum mutuum maris & fœminæ fiat matrimonium, quod ab hominibus immutatur, ne fiat, nisi præterea testes adsint. Simile est de jure condendi testamentum, vel donandi res suas: nam hæc jure naturæ fieri possent pro arbitrio domini; & tamen hoc jus mutatur, vel limitatur ab hominibus, ut scilic. id non fiat, nisi per testamentum solemne, &c.

2.

Cap. jus naturale.

Cap. quo jure.

Cap. dilectissimis.

L. manumissiones.

L. libertas.

Glossa.

Secundo principaliter afferuntur varia exempla dispensationum humanarum in jure naturali. Primum est de dispensatione in votis, & juramentis, quorum obligatio de jure naturali est. Secundum est de dispensatione in matrimonio rato, quod supponimus esse dissolubile dispensatione Pontificis, cum tamen jure naturæ indissolubile sit. Tertium est de dispensatione in residentia Episcoporum, quæ est de jure divino naturali, ut sentit Concil. Trident. sess. 23. c. 1. de reformat. & tamen in illa quotidie dispensatur, ut constat. Neque in hoc exemplo habet locum vulgaris evasio, quod illa non sit dispensatio, sed interpretatio juris naturalis: tum quia evidenti experimento constat, in multis casibus dari hanc facultatem, in quibus non cessaverat obligatio residendi, neque ulla probabili ratione posset id per solam interpretationem colligi, sed per auctoritatem Pontificis tollitur obligatio, relaxando illam, & hæc est dispensatio: tum etiam, quia ita sæpe vocatur in ipsis indultis: imò etiam in Concil. Tridentino sess. 6. cap. 2. de reformatione. Quartum exemplum est de dispensatione in impedimentis irritantibus matrimonium jure naturali: nam in matrimonio inter fratres refert Angel. supra fuisse dispensatum jure naturali, & tamen illud est impedimentum irritans jure naturæ. Denique adduntur à Juristis exempla de dispensatione in debito solvendi decimas, quod dicunt esse de jure divino naturali. Item in exemptione clerici à jurisdictione sæculari, quam exemptionem etiam censent esse de jure divino naturali, & tamen in ea dispensa-

3.

Conc. Trid.

pensat Pontifex, permittendo clericum à temporali Judice puniri, etiam in causa criminali, & alia similia videri possunt in Felino cap. ult. de major. & obedientia, n. 7. & sequentibus.

Felin.

4. Tertiò argumentantur ratione, quia hæc dispensatio in aliquibus juribus naturalibus est sæpe necessaria ad bonum animarum, ut exempla adducta ostendunt; ergo non est verisimile, reliquisse Deum homines sine hoc remedio, quia ad providentiam Dei spectat concedere hominibus potestatem moraliter necessariam ad convenientem gubernationem rei publicæ. Unde ex hoc principio colligimus esse in hominibus potestatem puniendi malefactores etiam pœna mortis, & privandi homines rebus suis, quando causa reipublicæ id postulat, & similia. Hinc dixit Angel. supra, non fuisse Deum futurum bonum patremfamilias, nisi reliquisset pastorem super gregem suum, qui posset consulere omnibus occurrentibus, & necessario expedientibus. Qui hoc citat ex Richar. in 4. d. 38. ubi artic. 9. quæst. 1. solum dicit, rectam rationem dictare, aliquem esse loco Dei in Ecclesia, quia periculis personarum, pensatis infirmitatibus, & utilitatibus, possit rationabiliter obviare. Et declaratur à simili: quia nisi Papa ita conderet leges suas, ut concederet Episcopis facultatē in eis dispensandi in casibus necessariis, in quibus non possit adiri, vel consuli Pontifex, non rectè provideret Ecclesiæ: & ideo ex hoc principio colligunt auctores cōmuniter, posse in his casibus dispensare inferiores in lege superioris; ergo similiter in præsenti, servata proportione. Tandem hac ratione omnes fatentur, posse cadere interpretationem in lege naturali, sed eadem est ratio de interpretatione, & dispensatione: nam eandem potestatem requirit, quia interpretatio authentica legis solùm ab auctore legis fieri potest; ergo eadem ratione admittenda est dispensatio, quia sæpe per solam interpretationem non potest occurrentibus casibus subveniri.

Angel.

Richard.

5. Nihilominus contraria sententia docet, jus naturale in nullo vero præcepto suo tolli, diminui, dispensari, aut alio simili modo posse mutari per aliquam legem, vel potestatem humanā. Hæc est sine dubio sententia communis Theologorum, quos latius referemus capite sequenti. Præcipuè verò D. Thomæ dicta q. 100. art. 8. & aliis locis allegatis capite præcedenti, & specialiter de Papa quodlib. 4. art. 13. Sumitur ex Alense 3. p. q. 27. memb. 4. per totum, licèt mem. 2. §. 2. obscurè loquatur de mutabilitate legis naturalis, ut videbimus capite sequenti. Idem sentiunt Theologi, qui absolute negant, Papam posse dispensare in jure divino, nam si in positivo divino non potest, multò minus in naturali, quia & divinum etiam est, & immutabilius; illos autem referemus infrà tractando de lege gratiæ. Expressè verò de lege naturali id tradit Almain. de potest. Ecclesiæ, c. 13. concl. 1. & idem sentit in 4. d. 15. q. 2. a. 1. Idem Sylvest. verb. *Papa*, q. 16. Abul. Exo. 20. q. 35. ad medium, & supponit sæpe Vict. relect. 2. de potest. Papæ, & Conc. supponit item Driedo l. 2. de liber. Christ. c. 4. in fine, Soto l. 1. de just. q. 7. a. 3. l. 4. q. 3. a. 1. ad 1. & l. 10. q. 3. ar. 4. id extendit etiam ad speciale exemplum de residentia Episcoporum. Et moderni Theologi communiter. Et ex Jurisperitis hoc insinuant Glossæ in cap. *sunt quidem.* 25. q. 2, per illum textum, & sequentem, & Glossa in cap. *proposuit.* de concess. Præben. licèt obscurè loquantur. Clarius id docent, Turrecremat. in Summa, lib. 3. c. 54. & 57. Navarr. consil. 4. de despons. impuber. n. 16. & sumitur ex eodem in cap. *ita quorundam*, de Judæis, Gloss. penult. per totam, Covarr. in regula, *peccatum*, p. 2. §. 11. n. 3. & sequentibus, & in cap. *quamvis pactum*, 1. p. §. 4. n. 9. & in Epitom. 4. p. 2. cap. 6. §. 9. n. 3. Barbos. in rubr. ff. soluto matrim. 2. p. n. 104. & Albert. Bologne. tract. de legib. & juri. cap. 26. n. 3. & sequentibus. Et hanc sententiam judico esse omnino veram, licet quoad aliquos articulos ejus possit esse de nominibus dissensio.

Secunda opinio communior asserens jus naturale in nullo præcepto tolli posse, vel dispensari per humanam potestatem.

D. Thom.

Alens.

Almain.

Sylvest.

Abulens.

Victoria.

Driedo.

Soto.

Glossa.

Turrecrem.

Navarr.

Covar.

Barbos.

Albert.

Bologn.

Ut ergo veritatem breviter explicemus, advertendum est, multis modis posse aliquid dici de jure naturali. Primus, & maximè proprius est, quando lex aliqua naturalis id præcipit, & hic est modus proprius juris naturalis, de quo nos tractamus. Ad quod necesse est, ut ratio naturalis per se spectata dictet, aliquid esse necessarium ad morum honestatem, sive id dictet absque discursu, sive ex illo, uno, vel pluribus; dummodo enim illatio semper sit necessaria, parum hoc refert, ut sæpe dixi. Alio vero modo dicitur aliquid esse de jure naturali solùm permissive, aut negative aut concessive (ut sic res explicetur.) Talia sunt multa, quæ attento solo naturali jure, licita sunt, vel data hominibus, ut rerum communitas, hominum libertas, & similia: de quibus lex naturæ non præcipit, ut in eo statu permaneant: sed hoc relinquit hominum dispositioni juxta rationis exigentiam. Sic potest dici nuditas naturalis homini, quæ in statu innocentiæ operienda non esset: in statu vero naturæ lapsæ aliud dictat naturalis ratio. Sic etiam libertas est homini naturalis, quia ex vi juris naturalis, illam habet, licet lex naturæ non vetet illam amittere. Alio item modo dicitur aliquid esse de jure naturæ, quia fundamentum habet in conditione naturali, licèt non simpliciter præcipiatur jure naturali, ut filium succedere patri ab intestato, ex l. *scripto*, in fin. ff. unde liberi: quia licèt id non præscribat omnino lex naturæ, ad id inclinat, & quasi naturaliter sequitur, nisi aliunde impedimentum ponatur. Sic etiam duobus testibus adhiberi fidem, vel illos ad probationem humanam sufficere, dici potest de lege naturæ, non præcipiente, sed approbante & admittente, nisi aliud ex specialibus causis addatur, vel requiratur. Hic ergo (ut dixi) de jure naturæ primo modo loquimur, occasione verò argumentorum dicemus aliquid posteriori.

6. *Quibus modis cadere possit aliquid sub jus naturale.*

L. scripto.

Ulterius verò circa primum modum advertere oportet, inter præcepta juris naturalis, quædam esse, quæ versantur circa pacta, conventiones, aut obligationes, quæ per humanas voluntates introducuntur, ut sunt leges de servandis votis, & promissionibus humanis, sive simplicibus, sive juramento confirmatis, & idem est de aliis contractibus, juxta singulorum conditiones, & de juribus, vel actionibus, quæ ex illis nascuntur. Aliæ verò sunt leges naturales, quæ immediatè obligant in suis materiis independenter ab omni prævio consensu voluntatis hominis, ut sunt leges affirmativæ religionis erga Deum, pietatis erga parentes, misericordiæ, vel elcemosynæ circa proximum: & negativæ, non occidendi, non infamandi, & similes. Et in utroque genere istorum præceptorum est eadem necessitas quoad formalem rationem juris, & consequenter eadem invariabilitas, & immutabilitas: ex parte verò materiæ hæc posteriora præcepta habent quandam majorem immutabilitatem, quia non habent quasi pro materia ipsum humanum arbitrium, quod mutabile valde est, & sæpe indiget correctione, & mutatione.

7. *Advertendum.*

Dico primò: Nulla potestas humana, etiamsi Pontificia sit, potest proprium aliquod præceptum legis naturalis abrogare, nec illud propriè, & in se minuere, neque in illo dispensare. Probatur primo ex dictis in. capite præcedenti: nam ostensum est, jus naturæ quoad sua præcepta esse immutabile natura sua: sed non possunt homines mutare id, quod immutabile est: ergo. Confirmatur, ac declaratur, quia naturale jus quoad omnia præcepta sua pertinet ad naturales hominis proprietates: sed non potest homo naturas rerum mutare: ergo. Secundò, in omni præcepto juris naturalis legislator est Deus, sed non potest homo mutare legem, quam Deus tulit, quia inferior non potest prævalere contra superiorem, cap. *inferior.* dist. 21. Clemen. *ne Romani*, de electi. ergo. Tertiò, jus naturale est fundamentum humani juris: ergo

8. 1. *Assertio. Nullam potestatem humanam posse aliquod præceptum naturale abrogare.*

Cap. inferior.

ergo non potest jus humanum juri naturali derogare, aliàs suum fundamentum destrueret, & consequenter seipsum. Quartò, si jus humanum posset naturali derogare, posset aliquid contra illud statuere, quia non potest intelligi alius modus mutandi illud; at hoc non potest; ergo. Probatur minor, quia quod est contra jus naturæ intrinsecè malum est; ergo illud jus humanum esset de re intrinsecè mala & consequenter non esset jus, neque lex. Confirmatur, quia hac ratione consuetudo contra naturale jus non potest inducere legem, c. *cùm tanto.* de consuetudine, ubi Glossa notat, jus naturale esse immutabile quoad præcepta, & prohibitiones. Idem Glossa in §. 1. dist. 5. ubi Gratianus ait, jus naturale esse immutabile, quod repetit in §. ult. dist. 6.

Cap. cùm tanto. Glossa. Gratian.

9. *Objectio.*

Dices; hæc omnia rectè procedere de abrogatione, vel mutatione absoluta alicuius præcepti naturalis, non verò de dispensatione, quando legitima causa occurrit: nam ad abrogationem, vel diminutionem sine causa faciendam, non est verisimile Deum concessisse facultatem hominibus; neq; ipsi ex se talem auctoritatem habet, ut rationes factæ probant. Secùs verò est de justa dispensatione. Nam licèt homo sua auctoritate illam non possit concedere, ut etiam probant rationes factæ: nihilominus auctoritate Dei poterit, quia hoc modo inferior dispensare potest in lege superioris: & verisimile est, hominem gerentem in terris vicem Dei, posse etiam in his legibus ex justa causa dispensare ex divina concessione, quia hoc pertinet ad bonam gubernationem universi, ut supra argumentabamur.

10. *Solutio.*

Sed contra hoc instatur primò, quia Deus ipse non potest (saltem jure ordinario) dispensare in aliquo ex præceptis legis naturalis. Quod si interdum aliquam in his præceptis mutationem facit, utitur absoluta potentia, imò & supremo dominio, ut explicabimus capite sequenti: ergo non est verisimile, dedisse hominibus ordinariam potestatem dispensandi in aliquo præcepto naturali. Eo vel maximè quòd ex solutionibus argumentorũ, & ex c. 16. constabit, non esse homnibus necessariam talem potestatem ad convenientem gubernationem. Secundò si in hominibus esset talis potestas, non solùm in Pontifice esset, sed etiam Imperatore, vel Rege temporali in his præceptis naturalibus, quæ circa temporalia versantur, ut sunt ferè omnia, quæ ad proximum pertinent: utrumque autem falsum est: ergo. Sequela declaratur: quia licèt Papa habeat in Ecclesia supremam potestatem: tamen etiam Imperator potestatem habet à Deo, & vicem ejus gerit in sua republica, juxta Paul. Rom. 13. Et loquendo ex vi legis naturalis, ante institutam Pontificiam dignitatem non potest fingi alius, qui vices Dei quoad talem actum in republica gerat, & nunc si non sit à Pontifice impeditus, eandem habebit: Minor autem quoad Imperatorem habetur in Clement. *Pastoralis.* de re judic. in fine, ibi, *Nec prædicta suppletio circa subditum ad ea potuisset de ratione referri, per quæ de crimine præsertim sic gravi delato defensionis (quæ à jure provenit naturali) facultas adimi valuisset, cum illa Imperatori tollere non licuerit, quæ juris naturalis existunt.* Et generaliter idem sumitur ex c. *super eo,* de usur. ibi, *cum usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus.* Ex eo enim quod utrumque testamentum tale crimen detestetur, tacitè colligit Pontifex, esse contra jus naturale, & hinc esse indispensabile simpliciter, ac subinde per quamcumque hominis potestatem. Tertiò, in his præceptis eadem est ratio partis, & totius: nam in propositione necessaria, quam Dialectici dicunt esse in materia naturali, non minus repugnat falsitas unius singularis, quàm totius universalis propositionis; sed omne præceptum naturale est in materia naturali, & continet absolutam veritatem ex natura rei necessariam; ergo sicut abrogari non potest, neque in aliquo singulari casu mutationem recipere, & consequenter nec dispensari. Sed vis hujus argumenti pendet ex dicendis in c. seq. & in solutionibus argumentorum.

Clementin. Cap. super eo.

11. 2 *Assertio. Præcepta juris naturalis, quæ pendent in sua obligatione à consensu voluntatis humanæ possunt aliquando per homines dispensari.*

Dico secundo: Præcepta juris naturalis, quæ pendent in sua obligatione præceptiva à priori consensu voluntatis humanæ, & ab efficacia illius ad aliquid agendum, possunt interdum per homines dispensari, non directè, ac præcisè auferendo obligationem legis naturalis, sed mediante aliqua remissione, quæ fit ex parte materiæ. Prior pars negativa constat facilè ex præcedenti assertione, quia etiam illa præcepta secundum se spectata continent intrinsecam honestatem, quæ nunquam potest auferri, aut violari, si ad suam materiam applicentur, ut patet in his præceptis, Servanda est fides, vel Deo, vel homini, & similibus. Altera verò pars affirmativa probatur optimè exemplis de voto, juramento, & similibus, & explicata est latè in tract. de voto, l. 6. c. 9. & infrà respondendo ad argumenta clarior fiet. Ratio autem non est alia, nisi quia materiam illam mutari, vel variari non est contra legem naturalem, quia pendet ex voluntatis mutatione. Et hac etiam ratione hoc non excedit potestatem superioris humani, vel quatenus ab illo pendet voluntas subditi, vel quatenus est Vicarius Dei. Facta autem tali mutatione, non solum non repugnat auferri obligationem legis naturalis, sed etiam ipsa per se cessat, ac desinit obligare. Imò hoc modo privatus homo potest interdum auferre obligationem naturalem ortam ex promissione, v. g. remittendo illam, vel ortam ex mutuo perficiendo donationem. Ad hunc ergo modum intelligenda est hæc relaxatio juris naturalis, quæ in hoc genere dispensationis admiscetur, quæ re vera in rigore non est dispensatio juris naturalis, sed vocatur dispensatio voti, aut juramenti, quia fit per remissionem quandam ex potestate superiori, & jurisdictionis: tamen in rigore potius est dispensatio facti, quàm juris, ut rectè dixit Albert. Bolognet. suprá.

Albert Bolognet.

12. 3 *Assertio. Per jus humanum ita materia juris naturæ mutari potest, ut ratione illius varietur obligatio juris naturalis. L. manumissiones. L. jus civile.*

Dico tertiò: Per jus humanum, sive gentium, sive civile fieri potest talis mutatio in materia legis naturalis, ut ratione illius varietur etiam juris naturalis obligatio. Juxta hanc conclusionem intelligenda videntur nonnulla jura civilia, vel Juristæ, cùm dicunt, per jus gentium, vel civile detrahi aliquid de jure naturali, ut patet ex l. *manumissiones,* & l. *jus civile.* ff. de justit. & jure, & in §. *jus autem,* Institut. de jure naturali gentium, & civili. Hanc etiam assertionem confirmant multa ex exemplis in primo fundamento contrariæ sententiæ adductis, ut in eorum explicatione videbimus. Ratio denique est, quia hic modus mutationis non repugnat necessitati, & immutabilitati juris naturalis, & aliunde est conveniens, & sæpe necessarius homnibus juxta varias mutationes, quæ in statu eorum contingunt. Et hoc modo recte accommodatur usitatum exemplum ex Augustino sumptum, quod sicut medicina alia præcepta tradit pro infirmis, alia pro sanis, & quædam pro fortibus, alia pro debilioribus, & tamen non propterea regulæ medicinæ in se variantur, sed multiplicantur, & quædam nunc deserviunt, nunc aliæ: ita jus naturale idem existens aliud præcipit in tali occasione, aliud in alia, & nunc obligat, & non antea, vel postea sine sui mutatione, propter materiæ variationem.

13. *Fit satis argumentis. Ad primum. Scot. Gabr.*

Ad argumenta igitur prioris sententiæ, quatenus huic resolutioni obstare possunt, respondendum est. Circa primum itaque exemplum in primo argumento positum de rerum communitate, & divisione Scot. in 4. d. 14. quæst. 2. artic. 1. & ibidem Gabriel. quæst. 2. in princip. dicunt, ante peccatum habuisse homines præceptum, ut omnia essent communia: post peccatum vero sublatum fuisse illud præceptum, & ideo rerum divisionem non fuisse contra jus naturæ. Sed hæc sententia quoad illud primum præceptum, non placet, quia non

videō necessitatem illius præcepti. Nam si ponatur positivum, gratis asseritur, cùm ostendi non possit: si naturale, probanda est necessaria connexio communitatis rerum cum statu innocentiæ; nulla autem esse videtur, quia salva morum honestate, possent homines in illo statu res aliquas, præsertim mobiles, & ad ordinarium usum necessarias sibi usurpare, & inter se dividere. Quod notavit Almain. ibi q. 2. art. 1. conjecturæ autem, quibus utitur Scot. ad ostendendum illud præceptum, scilicet, quia communitas in illo statu esset magis accommodata ad hominum sustentationem, & pacem, & similes, solùm probant, tunc non fuisse necessariam rerum divisionem, vel ad summum communitatem rerum futuram fuisse utiliorem in illo statu; non verò fuisse necessariam. Sicut è converso congruentiæ, quæ ostendunt, divisionem rerum esse commodiorem in natura lapsa, non probant, hanc divisionem esse sub præcepto naturali, sed solùm esse huic statui, & conditioni hominum accommodatam. Adverto tamen etiam juxta illam sententiam Scoti non esse admittendam intrinsecam, & propriam mutationem in jure naturali, sed solam cessationem obligationis ejus propter mutationem factam ex parte hominum, atque adeo in ipsa materia.

Almain.

14. *Distinctio juris naturalis in negativum, & positivum.*

Communiter ergo responsio tam ad illud exemplum, quàm ad multa alia est, dupliciter aliquid esse de jure naturali, scilicet, negativè, & positivè. Negativè esse dicitur, quod jus naturale non prohibet, sed admittit, quamvis neque illud positivè præcipiat: quando verò aliquid præcipit, dicitur id esse positivè de jure naturali, & quando prohibet, dicitur esse positivè contra jus naturale. Divisio ergo rerum non est contra jus naturale positivum, quia nullum erat naturale præceptum, quod illam prohiberet. Quando ergo aliqua jura dicunt esse contra jus naturale, intelligenda sunt de jure naturali negativè: sic enim communitas rerum erat de jure naturali, quia ex vi illius res omnes essent communes, nisi homines aliud introduxissent. Sumitur ex D. Tho. 2. 2. q. 66. art. 2. ad 1. & in d. qu. 94. art. 5. ad 3. Conrad. de contract. qu. 10. Covarr. in regula, *peccatum.* 2. p. §. 11. n. 3. & Navarr. in cap. *ita quorundam*, de Judæis, notab. 11. Glossa penult.

Rerum divisio non est contra jus naturale positivum.

D. Thom. Conrad. Covar. Navar.

15. *Fortunii objectiones contra datam doctrinam.*

Hanc verò responsionem impugnavit ex Juristis Fortunius Garcia in dict. l. *manumissiones.* nu. 8. Quia juxta illam distinctionem non magis libertas, quàm servitus, nec magis communitas, quàm divisio rerum esset de jure naturæ, quod est contra dicta jura, & contra communem sententiam. Sequela patet, quia etiam rerum divisio est de jure naturæ negativè, quia non prohibetur. Secundò, quia aliàs sequeretur, stando in jure naturæ potuisse unum hominem licitè privare alium libertate, & redigere in servitutem, quia nihil ageret contra præceptum legis naturalis, quod patet, quia libertas solum negativè dicitur esse de lege naturæ, scilicet, quia non prohibetur: non verò quia aliquo præcepto positivo mandetur; ergo actio contraria libertati non est prohibita jure naturæ. Tertiò, inde etiam sequeretur, potuisse homines licitè suo arbitrio, & per potentiam usurpare, & res omnes, & jurisdictionem, & dominium in alios homines, quia in hoc non agerent contra aliquod præceptum legis naturalis, sed solum contra id, quod permittebatur ex vi legis naturalis, quod non est per se malum. Unde hinc videtur sumpsisse occasionem opinio quorundam Juristarum dicentium, Reges temporales de absoluta potentia sua posse suo arbitrio dominia rerum transmutare, vel sibi usurpare. Sic ferè loquitur Glossa in cap. *per principalem*, verb. *ad nos* 9. q. 3. licèt non satis declaret, posse Principem sine causa justa id facere. Idem Angel. in l. *item si verberibus*, §. 1. ff. de rei vindicat. Hæc autem absurdissima sunt, ut est per se notum, quia sunt contra hominum pacem, & justitiam, & contra jus unicuique datum à natura.

Glossa.

Angel.

Sed hæ objectiones procedunt ex mala intelligentia illius distinctionis, ad quam melius præcipiendam supponenda est alia distinctio juris, quæ in superioribus à nobis data est: diximus enim jus aliquando significare legem; aliquando verò significare dominium, vel quasi dominium alicujus rei, seu actionem ad utendum illa: nunc ergo idem dicimus de jure naturali. Atque ita distinctio D. Thomæ, & communis intelligitur de jure naturali præceptivo, & in ordine ad materiam, de qua sermo est. Quo sensu manifestum est, divisionem rerum non esse contra jus naturale, quod illam prohibeat absolutè, & simpliciter. Et idem est de servitute, & aliis similibus. At verò si loquamur de jure naturali dominativo, sic verum est libertatem esse de jure naturali positivè, & non tantum negativè, quia ipsa natura verum dominium contulit homini suæ libertatis. Communitas etiam rerum aliquo modo pertineret ad dominium hominum ex vi juris naturæ si nulla esset facta rerum divisio, quia homines haberent positivum jus, & actionem ad usum rerum communium, ut est per se evidens, & rectè probat prima objectio facta. Nam hac ratione libertas est de jure naturæ, potius quàm servitus, quia natura fecit homines positivè (ut sic dicam) liberos cum intrinseco jure libertatis, non tamen ita fecit positivè servos, proprie loquendo. Similiter contulit communiter dominium rerum omnium, & consequenter unicuique dedit potestatem utendi: proprietatem autem dominiorum non ita contulit, ut egregiè declarat Augustinus tract. 6. in Joan. in fine, & cap. 1. d. 8. de hoc communi dominio videri potest Soto lib. 4. de justit. q. 4. ar. 1. Molin. tract. 2. de justit. disp. 3.

16. *Fit satis objectionib. & explicatur amplius doctrina.*

Augustinus.

Soto.

Molin.

Per quod etiam patet responsio ad alias illationes; nihil n. illorum sequitur, quia illa repugnat huic juri positivo, & dominativo, quod natura vel omnibus, vel singulis contulit. Unde quamvis natura non præceperit, ut res semper essent communes (quo sensu dicitur communitas rerum de jure naturæ negativè) tamen durante illo statu, positivum præceptum juris naturæ erat, ut nemo prohiberetur, nec impediretur ab usu necessario communium rerum. Quod præceptum suo modo nunc durat in his rebus, quæ communes sunt, quamdiu non sunt diversæ aliquo modo: nemo n. potest prohiberi communi usu illarum per se loquendo, id est, secluso speciali necessitate, vel causa justa. Sicut etiam è contrario, quamvis divisio rerum non sit præcepta jure naturæ; tamen postquam facta est, & applicata sunt dominia, jus naturæ prohibet furtum, seu indebitam acceptionem rei alienæ. Et ob hanc causam non licent ea omnia, quæ in ea objectione inferuntur, ut constat, & de illis videri possunt Covarr. lib. 3. variar. cap. 6. & Pinel. in rubri. C. de resc. vendi. par. 1. cap. 1. n. 14. & sequentibus.

17.

Covarr.

Pinel.

Sed adhuc obstat secundum exemplum, quia divisio dominiorum quoad libertatem à natura facta est, quomodo ergo potest licitè auferri. Et in universum oritur alia difficultas, cur possit jus naturæ dominativum, etiamsi positivè ab ipsa natura datum sit, immutari, & per homines aliquando licitè, & valide auferri; non autem ita possit mutari jus naturæ præceptivum. Respondeo prius ad secundum exemplum, quamvis natura dederit libertatem, & dominium ejus, non tamen absolute prohibuisse, ne auferri possit. Nam in primis eo ipso, quod homo est dominus suæ libertatis, potest eam vendere, seu alienare. Respublica etiam per potestatem altiorem, quàm habet ad regendos homines, potest ex justa causa (ut in pœnam) hominem privare sua libertate: nam etiam natura dedit homini vitam quod usum ejus, ac possessionem, & interdum nihilominus potest justè illa privari per potestatem humanam.

18. *Cur jus naturæ dominativum possit per homines mutari, non ita vero præceptivum.*

Ratio aute generalis differētiæ inter jus præceptivū, & dominativū est, quia illud prius continet re-

Solutio, & ratio differentiæ.

regulas, ac principia bene operandi, quæ continent neceſſariam veritatem: & ideo immutabilia ſunt: fundantur enim in intrinſeca objectorum rectitudine, vel pravitate. Jus autem dominativum ſolum eſt materia alterius juris præceptivi, & conſiſtit (ut ſic dicam) in facto quodam, ſeu in tali conditione, vel habitudine rerum. Conſtat autem res omnes creatas, præſertim incorruptibiles, habere à natura multas conditiones, quæ mutabiles ſunt, & per alias cauſas auferri poſſunt. Sic ergo dicimus de libertate, & de quocumque jure civili, etiamſi poſitivè ſit à natura datum, poſſe per homines mutari, quia in ſingulis perſonis eſt dependenter, vel à ſua voluntate, vel à republica, quatenus habet legitimam poteſtatem in omnes privatas perſonas, & bona earum, quantum ad debitam gubernationem neceſſarium eſt.

19. Atque ex his reliqua exempla facilè expedita ſunt. Nam tertium de præſcriptione ſolum probat, leges civiles poſſe ex juſta cauſa mutare, vel transferre jura dominandi, qua mutatione facta, extrinſeca ratione dici poteſt mutari jus naturale, quia mutata materia, ceſſat prius jus, & aliud obligat, quod non repugnat dictis; imò illa confirmat. Quartum verò exemplum de teſtamentis, vel contractibus ſolum probat, jus humanum poſſe aliquid addere juri naturali, quod etiam verum eſt. Neque inde ſequitur aliquid contra poſitivum præceptum juris naturæ, quia jus naturale non præcipit, v. g. ut matrimonium ſine tot teſtibus factum valeat: ſed in hoc negativè ſe habet non exigendo teſtes. Unde fit, ut quamdiu jus poſitivum illos non poſtulaverit, matrimonium ſine illis valeat ex vi juris naturalis: poſtquam autem jus poſitivum talem conditionem poſtulabat ad valorem contractus, jus naturale illi non repugnat, ſed potiùs ſuo modo ad illius juris obſervationem obligat, & ſic de aliis formis humano jure inventis dicendum eſt.

20. *Ad ſecundum.* Ad ſecundum argumentum continens exempla humanarum diſpenſationum in lege naturali reſpondetur, procedere juxta ſecundam aſſertionem, & illam probare. Nam primum exemplum de voto, & juramento, apertè verſatur in materia, quæ pendet ex humano arbitrio, & conſenſu, & ita in illorum diſpenſatione non relaxatur in ſe præceptum legis naturalis, ſed remittitur debitum ortum ex conſenſu humano, & ita ceſſat conſequenter obligatio naturalis præcepti, ut in tract. de Juramento, & voto, ex profeſſo traditum eſt. Ejuſdem generis eſt ſecundum exemplum de matrimonio rato: nam etiam ibi obligationi naturali ſubſternitur contractus humanus, ratione cujus poteſt in illo diſpenſari. Quod ſi inſtes; quia lex naturalis præcipit, ut vinculum illud ſit indiſſolubile. Reſpondeo, non ita hoc præcipere naturalem legem, ut abſolutè ſit intrinſecè malum, contractum illum diſſolvi: nam hoc non oſtenditur ſufficienter ex principiis naturalibus, ſed ſolum ut diſſolvi non poſſit privata auctoritate, & voluntate contrahentium, quia talis diſſolutio non fit ſine aliquo præjudicio communitatis, ſeu ipſius naturæ conſervandæ, cui per tale vinculum fuit aliquo modo jus acquiſitum, & ideo diſſolvi non poteſt privata auctoritate: contra quam naturalem legem non fit quando diſpenſatur auctoritate publica, & ita nulla diſpenſatio in proprio jure naturali præceptivo ibi intervenit. Quod autem id fieri poſſit auctoritate publica, non eſt contrarium; imò conſentaneum ipſi naturæ, quia natura ipſa (ut ſic dicam) poteſt cedere juri ſuo propter aliud bonum majus, quod in ſuum etiam commodum redundat. Et quia adminiſtratio eorum jurium, quæ ad commune bonum naturæ pertinent, commiſſa eſt poteſtati gerenti curam reipublicæ, ideo non eſt contra naturale jus, quod talis actus auctoritate publica diſſolvatur. An verò hæc poteſtas ſit ſupernaturalis, vel poſſit eſſe in pura natura, vel matrimonium eſſet purus contractus, & non ſacramentum, & quomodò locum habeat in matrimonio tantum rato, & non in conſummato, in materia de Matrimonio tractandum eſt.

Quomodò ceſſet naturale jus per diſpenſationem, quæ fit in voto & aliis à Prælatis.

21. In tertio exemplo de diſpenſatione in reſidentia Epiſcoporum, diſputari poſſet, an obligatio reſidendi ſit de jure naturali, vel divino poſitivo, ſed quia non eſt hujus loci, ſuppono eſſe de jure naturali. Quo ſuppoſito Soto (ut ſuprà retuli) negat illam eſſe veram diſpenſationem, per quam relaxatur ejus obligatio, ſed eſſe interpretationem tantum, quòd in tali caſu jus naturale non obliget. Quia cum illud præceptum ſit affirmativum, non obliget pro ſemper, & ideo facile occurrere poſſunt occaſiones, in quibus, ſeu pro quibus tale præceptum non obliget, & in illis habebit locum interpretatio. Sed hæc reſponſio efficaciter improbatur rationibus factis inter argumentandum. Quia ubi eſt pura interpretatio, non tollitur obligatio, ſed ablata ſupponitur, & declaratur: in hoc autem genere eſt evidens, & experientia notiſſimum, ſæpe concedi licentias, & diſpenſationes in caſibus, in quibus per ſe obligatio non ceſſaverat: nec privata auctoritate poſſet tuta conſcientia omitti, per quamcumque interpretationem doctrinalem (ut ſic dicam) ſubſiſtente tali cauſa; & tamen facta facultate per Pontificem cum eadem cauſa ſola, dubitandum non eſt, quin tota conſcientia non reſideatur; ergo ſignum eſt, eſſe ibi veram relaxationem per poteſtatem juriſdictionis. Neque etiam dici poteſt, illam eſſe interpretationem in caſu dubio, & ideo requirere juriſdictionem, quia nullum ſupponitur dubium: imò ſupponitur ut certum, cauſam non eſſe talem, quæ per ſe valeat auferre obligationem. Quod etiam patet, quia cauſa ſæpe eſt extrinſeca reſpectu talis obligationis, ut publica utilitas in regimine totius regni, vel in aſſiſtendo Catholico Principi ad commune bonum Eccleſiæ, vel regni, & ſimiles, quæ per ſe non excuſant, & multum pendent ex arbitrio humano, & ideo poſſunt ſufficere ad honeſtandam diſpenſationem; non vero ad tollendam per ſe obligationem.

An Pontifex poſſit diſpenſare in reſidentia Epiſcopi quæ eſt de jure naturali.

22. Concedo ergo illam eſſe diſpenſationem. Dico tamen non eſſe in jure naturali præceptivo per ſe ſpectato, ſed in materia ejus mutando illam, quatenus etiam pendet ex conſenſu, aut voluntate humana; qua mutatione facta ipſum naturale præceptum per ſe ceſſat obligare. Declaratur, quia illa obligatio reſidendi non inſurgit, niſi mediante pacto, & vinculo inter Epiſcopum, & Eccleſiam: hoc autem pactum, & vinculum humana voluntate contrahitur, & ideo ex hac parte mutabile eſt ſaltem per poteſtatem publicam. cap. *inter corporalia*, de tranſlat. Epiſc. & ideo per eandem relaxari poteſt, & conſequenter etiam poteſt naturalis obligatio, quæ ex illo naſcitur vel mutari, vel auferri. Et declaratur amplius, quia illud pactum inter proprium Epiſcopum, & ſuam Eccleſiam ex natura rei ſubordinatur ſupremo paſtori, ita ut in illo pacto includatur conditio offerendi ſe miniſterio talis Eccleſiæ cum ſubordinatione ad ſupremum paſtorem, qui habet in illa Eccleſia excellentiorem poteſtatem, & immediatam etiam curam. Quando autem Pontifex diſpenſat in reſidentia, ipſe ſtatuit, quomodo pro tali tempore providendum ſit tali Eccleſiæ, & quaſi onus illius in ſe ſuſcipit, & inde conſequenter fit, ut proprius Epiſcopus liberetur perſonali obligatione, non per diſpenſationem in præcepto naturali, ſed quia illo modo re vera implet pactum cum ſua Eccleſia, ex quo illa obligatio præcepti oriebatur. Vel potius impletur illa obligatio alio modo incluſo etiam in ipſo pacto, providendo Eccleſiæ modo præſcripto à ſupremo paſtore ex rationabili cauſa: hoc enim ſupponi debet, quia hæc eſt juſta conditio, quam vinculum ipſum includit.

Auctoris ſententia, poſſe humana poteſtate diſpenſari in reſidentia Epiſcopi, & aſſignatur ratio.

Capit. inter corporalia.

23. Ad quartum exemplum de impedimentis irritantibus jure naturali, nunc ſupponimus eſſe probabilius, in talibus impedimentis non poſſe diſpenſari

Impedimenta jure naturæ matrimonia

dirimentia nequeunt à Pontifice dispensari.

dispensari per potestatem humanam, ut quòd aliquis, qui matrimonium cum una contraxit, & consummavit, aliam ducat, priori vivente, vel manente utroque vinculo valido, vel dissoluto priori: neutrum enim fieri potest per humanam potestatem, idemque est in similibus. Unde hæc exempla potiùs confirmant primam assertionem: nam hæc impedimenta, si naturalia sunt, ex pura ratione pendent, non ex voluntate humana. Unde non credimus, esse aliquando in Ecclesia dispensatum in matrimonio inter fratres, si tamen id factum est, credendum est, factum esse adhærendo opinioni dicenti, illud non esse impedimentum irritans jure naturæ, de quo plura in propria materia, & aliquid addemus in capite sequenti.

24. Alia verò exempla nihil faciunt ad causam: nam in privilegiis decimarum non derogatur juri naturæ, sed humanæ determinationi. Quia licèt sustentatio ministrorum Ecclesiæ, sit de jure naturæ, tamen modus, & distributio illius oneris inter fideles, humani juris, & arbitrii est, & in hoc tantùm fit aliqua immutatio, ut late declaravi tractat. 2. de Relig. lib. 1. cap. 14. Immunitas etiam Ecclesiastica quoad personas (dato quòd sit de jure divino naturali, quod nunc non agimus) non violatur, nec minuitur in se, & prout esse potest in præcepto naturali, ex eo, quòd auctoritate Pontificis interdum aliquis Clericus privetur illa, & potestati laicæ subjiciatur, vel quia tunc potestas Ecclesiastica subit rationem ministri Pontificis, vel certè quia ratio naturalis non alio modo dictat hanc immutationem, nisi cum dependentia, & subordinatione ad supremum Ecclesiasticum pastorem: & ita ibi nulla intervenit dispensatio in jure naturali præceptivo. Quia jus naturale non præcipit ita clericos esse immunes, ut etiam ex justa causa non possit Ecclesiasticus Prælatus, præsertim supremus, eos brachio sæculari remittere, ut est per se notum. Quapropter quando hoc fit, non solùm non est relaxatio juris naturalis, verùm potiùs est justa exequutio justitiæ, quam divinum, & naturale jus dictat. Alia verò exempla, quæ Felinus ibi citatus adducit, prudens omitto, quia multa ex dictis excluduntur: alia probabilia non sunt; alia verò non ad præsentem causam pertinent, sed quæstionem de dispensatione in jure divino positivo infrà suo loco tractandam attingunt.

25. Ad rationem respondeo confirmare secundam assertionem, & non procedere contra primam. In his enim obligationibus, quæ pendent ex consensu, vel pacto humano, frequens esse potest illa necessitas dispensandi, & ideo consentaneum est divinæ providentiæ, ut illam potestatem reliquerit in Ecclesia. Qua ratione in tractatibus de Juramento, & voto, usi sumus. Item materia talis obligationis de se est mutabilis, & variabilis, & humana voluntas sæpe imprudenter consentit in obligationem aliquam, & ideò materia illa apta erat ad potestatem dispensandi. At verò quando lex naturalis obligat ex vi solius rationis in materia independente à priori consensu humano, non solùm esse non potest necessitas dispensationis, sed etiam illi repugnat: nam si res sit prohibita ratione naturali, est intrinsecè mala: quæ ergo potest esse necessitas dispensationis in tali lege? Si verò sit præcepta, vel occurrente necessitate, talis lex non obligabit, & non erit necessaria dispensatio: vel si non obstante necessitate lex obligat ex vi rationis, omissio illius est intrinsece mala in tali articulo, & ideo nulla potest esse necessitas permittendi illam. Et ita cessant reliqua, quæ ibi adducuntur, quæ habere possent aliquem colorem pro jure divino positivo, & in suo loco tractabuntur: nam ad jus naturale non rectè accommodantur. Quod verò in fine additur de interpretatione c. 16. tractabitur.

CAPUT XV.

Utrùm Deus dispensare possit in lege naturali etiam de absoluta potestate.

RAtio dubitandi est, quia omnis legislator potest in sua lege dispensare quod in humano legislatore tam generaliter, & sine exceptione hoc verum habet, ut etiam si absque causa dispenset, factum teneat; ergo multo magis in Deo; ergo cum ipse sit auctor naturalis legis, poterit in ea dispensare. Confirmatur, quia ita feciſſe videtur dispensando cum Abrahamo, in quinto præcepto Decalogi, Genes. 22. & cum Osea in 6. quando illi præcipit accipere mulierem fornicariam, Oseæ 2. & cum filiis Israel in septimo, quando ex Dei facultate spoliaverunt Ægyptios, Exod. 12. 1. *Ratio difficultatis.*

Distinguamus tres ordines præceptorum naturalium: quædam sunt universalissima principia, ut, malum faciendum non est, & bonum est prosequendum: quædam vero sunt conclusiones immediatæ, & omnino intrinsecè conjunctæ dictis principiis, ut præcepta Decalogi. In tertio ordine sunt alia præcepta, quæ multo magis sunt remota à primis principiis: imo & ab ipsis Decalogi præceptis, de quibus postea exempla ponemus. De primis non est controversia inter auctores: nam certum est, in ea non cadere dispensationem respectu hominis liberè & moraliter operantis. Nam si Deus faciat, ut homo careat omni operatione morali, liberum usum rationis, & voluntatis impediendo, excusaretur homo ab omni lege naturali, quia nec bene, nec malè moraliter operari posset: tamen illa non esset dispensatio in lege naturæ, sed esset impedire subjectum, ne esset capax obligationis illius, sicut nunc infans non obligatur propriè lege naturali. At verò si homo relinquitur capax liberæ operationis, absolvi non potest ab omnibus illis principiis legis naturæ: quia posita quacumq; dispensatione necesse est, ut illa principia sint regula honestè operandi: vel enim dispensatio facit operationem, vel carentiam ejus licitam, vel non facit: si non facit, nulla est dispensatio: si verò facit, necesse est, ut ratio judicet, hîc, & nunc operationem esse licitam: ergo dispensatio non potest cadere in illud principium, bonum est prosequendum, quod ampliùs ex dicendis constabit. Controversia ergo est de aliis duobus ordinibus præceptorum, & præsertim tractatur à Doctoribus de secundo: nam de tertio pauca dicunt, & ideo in fine breviter illam expediemus. 2. *Distinguitur triplex ordo præceptorum naturalium.*

Est ergo prima sententia, generaliter affirmans posse Deum dispensare in omnibus præceptis Decalogi. Quæ consequenter ait, non solùm posse Deum dispensare, sed etiam abrogare totam illam legem, auferendo omnino ejus obligationem, vel prohibitionem. Quo facto, inquit hæc opinio, futura fuisse licita omnia, quæ lex naturæ prohibet, quantumvis mala nunc esse videantur. Ex quo tandem concludit, non solum posse Deum hæc non prohibere, sed etiam præcipere, ut fiant: quia si mala non sunt, sed licita, cur non poterit illa præcipere? Hæc fuit sententia Ocham in 2. quæst. 19. ad 3. dubium, quem sequitur Petrus de Aliaco in 1. dist. 14. & Andr. de Castr. Novo in 1. d. 48. quæst. 1. artic. 1. & inclinat Gerson. Alphabet. 61. lit. E. & F. Almain. etiam 3. Moral. cap. 15. ut probabilem tractat hanc opinionem: postea verò illam rejicit. Fundantur præcipuè, quia omnia, quæ cadunt sub legem naturæ, non sunt mala, nisi quia prohibentur à Deo, & ipse liberè ipsa prohibet, cùm sit supremus Dominus, & gubernator. Item quia oppositum non implicat contradictionem: ablata enim prohibitione, reliqua omnia facilè consequuntur. 3. 1. *Sententia affirmans Deum posse dispensare in omnibus præceptis naturalibus.* *Ocham. Petr. Aliac. Andr. de Castr. Nov. Gerson. Almain.*

Hæc verò sententia tanquam falsa, & absurda à 4

Excluditur hæc ſententia.

reliquis Theologis rejicitur. Et à priori improbanda eſt ex dictis ſuprà cap. 6. ubi oſtendimus, legem naturalem, licèt, ut eſt propria lex divina, præcepta, & prohibitionem Dei includat, nihilominus ſupponere in ſua materia intrinſecam honeſtatem, vel malitiam ab ea prorſus inſeparabilem. Et præterea ibi oſtendimus, ſuppoſita divina providentia, non poſſe Deum non prohibere mala illa, quæ ratio naturalis oſtendit eſſe mala. Sed licèt fingamus, prohibitionem additam per voluntatem Dei poſſe auferri; nihilominus prorſus repugnat, id, quod per ſe, & intrinſecè malum eſt, deſinere eſſe malum, quia rei natura non poteſt mutari, unde nec poteſt talis actus liberè fieri, quin malum ſit, & diſſonum naturæ rationali, ut ex Ariſtot. & aliis ibi oſtendimus. Et videtur per ſe notum: quìn. fieri poteſt, ut odium Dei, vel mendacium liberè facta non ſint prava? Fundamentum ergo hujus ſententiæ, ſcilicet, quod omnis malitia humanorum actuum proveniat ex prohibitione extrinſeca, omnino falſum eſt. Ideoque ne in æquivoco laboremus, ſeparanda eſt quæſtio de prohibitione extrinſeca Dei, an poſſit ab ipſo non fieri, vel reſpectu omnium, vel reſpectu alicujus. Nam de hac prohibitione eſſe poteſt res magis dubia, ut in dicto cap. 6. dixi, probabilius tamen eſſe oſtendi, eſſe à divina providentia inſeparabilem, illa verò quæſtione omiſſa, hìc abſolutè quærimus, an fieri poſſit à Deo, ut actiones malæ, quæ per legem Decalogi prohibentur, malæ non ſint ullo modo, ita ut nec per legem oſtenſivam naturalis rationis vetentur, ut malæ, & in hoc ſenſu dicemus, eſſe falſam ſententiam Ochami, & aliorum.

5. *Abſurdum ſequitur ex improbata ſententia: poſſe ſcilicet Deum præcipere ut ipſemet odio habeatur.*

Unde à fortiori conſtat, multo majus abſurdum eſſe dicere, poſſe Deum homini præcipere, ut ipſummet Deum odio habeat, quod planè ſequitur ex illa ſententia. Nam ſi poteſt illum actum non prohibere, & ablata prohibitione non eſt malus; ergo poteſt illum præcipere. Conſequens autem eſſe abſurdum patet, quia non poteſt Deus facere, ut ipſemet ſit odio dignus: nam repugnat ejus bonitati: neque etiam poteſt facere, ut ſit rectum, & ordinatum, habere odio rem amore dignam. Item eſſet ibi quædam contradictio: nam obedire Deo, eſt quidam virtualis amor ejus, & obligatio ad obediendum præſertim naſcitur ex amore, ergo repugnat obligari ex præcepto ad ipſummet Deum odio habendum. Idem argumentum fieri poteſt de mendacio: nam ſi Deus illud poſſet præcipere, etiam poſſet ipſe mendacium dicere, quod erroneum eſt: ſic enim tota certitudo fidei periret. Atque hæc etiam ratio probat de diſpenſatione: nam ſi poteſt Deus diſpenſare in omnibus, ergo in mendacio non tantùm officioſo, ſed etiam pernicioſo, & in quacumque materia; multo ergo magis poterit (ut ita dicam) ſecum ipſe diſpenſare, vel potiùs ſine diſpenſatione mentiri, quia reſpectu illius nulla eſt prohibitio, & aliàs dicitur, actum ſecundùm ſe malum non eſſe.

6. *Opinio affirmans præcepta Decalogi, quæ dicuntur ſecundæ tabulæ, diſpenſari poſſe per Deum, non vero primæ. Gabriel. Almain.*

Secunda ſententia eſt Scoti in 3. diſtinct. 37. quæſt. unica, quem ibi ſequitur Gabriel quæſt. 1. artic. 2. & refert etiam ibidem Almain, diſtinguitque inter præcepta primæ, & ſecundæ tabulæ. Primæ tabulæ dicuntur tria præcepta Decalogi, quæ verſantur circa Deum, de quibus ſentit, duo prima, quæ negativa ſunt, eſſe indiſpenſabilia, tertium autem, quatenus involvit circumſtantiam Sabbati, & diſpenſabile, & abrogabile fuiſſe) quod eſt manifeſtum apud omnes, quia quoad id non fuit naturale, ſed poſitivum (quatenus verò abſolute continet affirmativum præceptum cultus divini, dubitat, indiſpenſabile ſit. Et de tota hac parte hujus opinionis infrà dicam. Præcepta ſecundæ tabulæ dicuntur reliqua ſeptem, & in univerſum omnia, quæ circa proximos, vel creaturas verſantur, de quibus omnibus ſentit Scot. diſpenſabilia eſſe.

Duo fundamenta præcipua adducit Scot. Unum eſt, quia ſi eſſent indiſpenſabilia, intellectus divinus, ut prævenit voluntatem ſuam, neceſſariò judicaret, hos actus eſſe amandos, & illos odio habendos, & conſequenter neceſsitatem imponeret divinæ voluntati ad amandos actus, quos præcipit, & odio habendos, quos prohibet, quod reputat abſurdum, & dicit alibi probaſſe. Secundum ejus fundamentum eſt, quia beatitudo hominis non pendet ex aliquo actu circa creaturam: nam ſolo amore ſui poteſt Deus hominem beatificare; ergo nullus actus voluntatis humanæ circa creaturam eſt medium neceſſarium ſecundùm potentiam Dei abſolutam ad beatitudinem hominis: nec etiam eſt impedimentum neceſſariò illam excludens; ergo nullus talis actus circa creaturam neceſſariò præcipitur, aut prohibetur à Deo, ergo poteſt in omni tali actu diſpenſare. Unde concludit Scot. ſeptem illa præcepta Decalogi non eſſe concluſiones, quæ abſoluta neceſſitate inferantur ex principiis per ſe notis, ſed ſolùm habere quandam convenientiam maximam cum natura hominis, ut illi præcipiantur, vel prohibeantur, ac proinde eſſe capacia diſpenſationis. Ponitque exemplum in occiſione hominis, cujus prohibitio non neceſſariò infertur ex principiis naturæ, ut in Abrahamo (inquit) oſtenſum eſt. Atque hanc fere ſententiam tenuiſſe videtur Bonavent. in 1. diſt. 47. ſolumque differre, quia de præceptis primæ tabulæ indiſtincte negat recipere poſſe diſpenſationem: de præceptis autem ſecundæ tabulæ abſolutè contrarium affirmat, & putat eſſe ſententiam Bernardi lib. de præcept. & diſpenſ. cap. 5. ſed de ſenſu Bernardi dicam inferiùs, & fortaſſe Bonavent. in eodem loquutus eſt. *D. Bonaven.* *D. Bern.*

8. In hac opinione Scoti in primis conſiderandum eſt, illum non tam admittere diſpenſationem in jure naturali, formaliter loquendo, ut ſic dicam, ſeu loquendo propriè, & rigoroſè de præcepto legis naturæ, ſed potius extrahere ab hoc jure præcepta ſecundæ tabulæ, & ideo concedere eſſe diſpenſabilia. Unde conſequenter videtur non admittere aliquod proprium præceptum legis naturæ, niſi quod ad Deum pertineat. Utrumque patet, quia lex naturalis eſt illa, quæ ex vi rationis ſolius ducit obligationem, ſed illa præcepta non ſunt talia ſecundùm Scotum, quia dicit, non neceſſario inferri ex principiis naturæ, & ita non eſſe intrinſecè mala, niſi prohibeantur: ergo.

9. *Excluditur opinio.* In utroque igitur mihi valde diſplicet hæc ſententia. Primò enim, ſi præcepta ſecundæ tabulæ non eſſent legis naturæ, ante legem per Moyſem datam non obligaſſent homines ex vi ſolius rationis naturalis, quia per illam non poterat conſtare de ſpeciali prohibitione divina, ſi ratio non oſtendebat in actibus intrinſecam malitiã. Unde etiam poſt datam legem illa præcepta moralia non obligaſſent gentes, pro quibus lex Moyſi data non erat, imò nec nunc quoad nos ſuam vim retinerent, quia omnia præcepta, quatenus fuerunt poſitiva illius legis, ceſſarunt. niſi dicatur, fuiſſe renovata à Chriſto in Evangelio: quod verum quidem eſt: tamen inde retorquetur argumentum, quia Chriſtus non tradidit præcepta moralia poſitiva, ſed naturalia, & illa magis explicavit: ergo ſi nunc perſeverant, ideo eſt, quia naturalia ſunt. Deinde totum illud conſequens videtur eſſe contra Paulum ad Roman. 2. dicentem, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, & qui ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt*, ſcilicet ſine lege poſitiva propter ſolam naturalem: loquitur autem ibi Paulus de peccatis contra præcepta ſecundæ tabulæ, cùm ait, *Tradidit eos in reprobum ſenſum, ut faciant ea quæ non conveniunt*, &c. *Rom. 2.* *Rom. 3.*

10. Reſponderi poteſt, etiamſi hæc præcepta non ſint omnino neceſſaria de lege naturæ, eſſe tamen adeò convenientia naturæ, ut ab omnibus gentibus fuerint introducta, & accepta, & hoc ſatis eſſe, ut ſecluſa poſitiva Dei prohibitione homines peccarent, ea tranſgrediendo. Sed contra: nam inde ſequitur, hæc præcepta ad ſummum eſſe juris gentium,

gentium, quod planè ſentire videtur Scot. quando illa comparet cum dominiorum diviſione. At verò jus gentium non ſolum à Deo, ſed etiam ab homnibus mutabile eſt, ut infrà dicam, & patet, quia ſi aliqua provinica non uteretur diviſione, ſed communitate rerum, non poſſemus id tanquam malum damnare, ſequitur ergo idem eſſe dicendum de præceptis ſecundæ tabulæ, quod abſurdiſimum eſt. Alias ſi aliqua gens barbara non uteretur diviſione, ſed communitate uxorum, non eſſet talis conſuetudo tanquam intrinſecè mala improbanda, quod nemo dicet. Unde, ut ſupra notavimus, quædam nationes approbarunt adulteria, aliæ non damnarunt furta, qui errores in eis maximè improbantur, cùm tamen ſi tantùm eſſent contra jus gentium, non omnino eſſent damnabiles, quia non tenentur omnia regna, vel provinciæ quoad ſuum uſum, omnia jura gentium, quæ in rigore humana ſunt, acceptare. Denique etiam Paulus loco citato illam reſponſionem videtur excludere, dicens: *Oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*, utique ab auctore naturæ, ut omnes exponunt, qui propterea dicunt, auctorem hujus legis eſſe ipſummet Deum per lumen naturæ. Confirmo hoc ex
Rom. 13. Paulo ad Roman. 13. dicente, *Non occides, non mœchaberis*, &c. *in hoc verbo inſtauratur, diliges proximum tuum ſicut teipſum*, in quibus verbis docet, illa præcepta eſſe intrinſecè, & ex natura rei connexa cum amore proximi, & non aliter pertinere ad Decalogum, quam ut neceſſaria ad amorem proximi: per ſe autem notum videtur, dilectionem proximi maxime pertinere ad legè naturæ, cum ſine illa conſervari non poſsit natura ipſa, non ſolum in debito ordine & educatione, verùm etiam neque in ſuo eſſe; ergo idem dicendum eſt de illis præceptis.

11. *Non tantum præcepta erga Deum neceſſaria eſſe de jure naturæ, ſed etiam plurima erga proximum. Ariſtot. Cicer. Plato. D. Thom.*

Hinc autem neceſſariò ſequitur, non ſolùm præcepta erga Deum eſſe ſimpliciter neceſſaria ex vi legis naturalis, ſed etiam multa, erga proximum. Quod etiam Philoſophi agnoviſſe videntur, ut patet ex Ariſtotel. 2. Ethicor. cap. 6. & lib. 5. cap. 7. Cicerone, & Platone in libr. de Repub. &. D. Thoma, & reliquis Theologis. Et ratio, quæ ex dictis colligitur, id convincit. Et præterea patet inductione: nam ſaltem octavum præceptum, *Non falſum teſtimonium dices*, omnino neceſſarium eſt, ut à fortiori patet ex dictis ſupra de pravitate mendacii. Item furtum formaliter, ſiſtendo in ratione furti, nunquam poteſt licere: nam ſi acceptio eſt licita, alter à quo accipio, non eſt rationabiliter invitus: quod ſi non eſt ita invitus, non eſt furtum: ergo è contrario, quando alius eſt rationabiliter invitus, acceptio non eſt licita: ergo repugnantia eſt, eſſe furtum, & licere: ergo hoc etiam præceptum ſimpliciter neceſſarium eſt. Et idem argumentum fieri poteſt de homicidio, ut in tertia opinione dicam.

12. *Fit ſatis argumentis Scoti.*

Argumenta verò Scoti non cogunt: nam primum, ut Baſſolis, Cajetan. & alii notarunt, æquè procedit contra priorem partem ſententiæ ipſiuſmet Scoti, quia ſi aliquod præceptù primæ tabulæ eſt diſpenſabile, etiam divinus intellectus, ut antecedit voluntatem, neceſſariò judicat, illud eſſe ſervandum, & conſequenter voluntas etiam divina neceſſario conformabitur huic judicio, cùm tamen verſetur circa aliquid creatum, ſcilicet, circa mores, vel actus humanos. Illud ergo conſequens, quantum ad intellectum Dei ſpectat, nullum infert inconveniens: nam de omni veritate neceſſaria neceſſarium habet judicium, ſive ſit de re increata, ſive de creata, ſive ſpeculativa, ſive practica, ſeu operabili ab homine. Quod verò pertinet ad voluntatem Dei, ſi ſit ſermo de ſimplici affectu complacentiæ, vel diſplicentiæ, etiam hunc poteſt Deus neceſſariò habere circa illud, quod judicat eſſe per ſe bonum, aut per ſe malum, maximè ſuppoſita voluntate libera, quam habet creandi hominem. Si autem ſit ſermo de voluntate aliqua beneplaciti ferendi præceptum, ſeu obligandi homines poſitiva, & ſupperaddita obligatione: ſic probabiliter poteſt diſputari illud conſequens in utramque partem: nos autem ſuprà oſtendimus ut probabilius, etiam illo modo non eſſe inconveniens neceſſitari divinam voluntatem ad illam prohibitionem ex ſuppoſitione, quòd decrevit naturam humanam condere, & illam gubernare, ſeu convenientem providentiam circa illam habere. Secundum autem fundamentum Scoti ab extrinſeco ſumitur: nam malitia, vel bonitas intrinſeca actus ex objecto penſanda eſt, non ex habitudine, vel neceſſitate ad ultimum finem. Unde mendacium jocoſum, vel officioſum in rigore non privat ultimo fine, cùm ſit peccatum veniale, & nihilominus indiſpenſabile eſt. Quòd ſi dicatur impedire, quia illo durante, non poteſt obtineri beatitudo, donec reatus illius pœnæ tollatur; ſic conſtat falſum eſſe aſſumptum: nam multi actus circa creaturas, vel omiſſiones eorum poſſunt neceſſarii eſſe ad beatitudinem, vel poſſunt illam impedire. Nam propterea dixit Paulus, ſine lege perituros, qui talia faciunt. Quamvis ergo ſubſtantia beatitudinis conſiſtat in ſolo Deo, & actibus circa illam, tamen actus circa creaturas poſſunt illam impedire, vel eſſe media neceſſaria ad illam conſequendam, quatenus redundant in offenſionem Dei, vel ejus obedientiam continent.

13. 3 *Opinio affirmans præcepta negativa Decalogi eſſe indiſpenſabilia excepto quinto præcepto, quod cum affirmativis diſpenſari poteſt. Durand. Major.*

Tertia opinio eſt Durandi in 1. diſt. 47. qu. 4. & Majoris in 2. diſt. 37. qu. 10. qui diſtinguunt inter præcepta negativa & affirmativa, quamvis non omnino inter ſe conveniant. Nam Major dicit, negativa eſſe indiſpenſabilia, excepto quinto præcepto, *Non occides*. Durand. vero eandem regulam conſtituens de exceptione, dixit, ſi verbum, *Non occides*, generaliter ſumatur pro quacumque hominis occiſione, ſic diſpenſabile eſſe: ſi verò ſumatur pro occiſione hominis, prout eam prohibet ratio naturalis, ſic etiam illud indiſpenſabile eſſe. Sed profectò non erat neceſſaria, quia priori modo occiſio non cadit ſub prohibitione legis naturæ, quia dicit quid commune abſtrahens ab occiſione juſta, & injuſta, de qua conſtat, ut ſic, non prohiberi lege naturæ. Igitur loquendo propriè de quinto præcepto, ſine cauſa fit exceptio, ut patebit. Et eodem modo poſſent iſti auctores excipere ſeptimum præceptum, vel in illo diſtinguere, quia etiam acceptio rei alienæ poteſt interdum juſtè fieri.

14. De affirmativis autem præceptis, Major abſolutè dicit, omnia eſſe diſpenſabilia. Et probat primò quia poteſt Deus non concurrere cum homine ad quemcumque actum præceptum. Sed hoc impertinens eſt, quia hoc non eſt diſpenſare, ſed tollere poteſtatem operandi. Quis enim dicat, unum hominem diſpenſare cum alio, ne audiat Miſſam, violenter illum detinendo, aut ita graviter vulnerando, ut illam audire non poſſit. Probat deinde, quia pro quocumque tempore ſignato poteſt Deus præbere facultatem non exercendi actum præceptum, vel etiam præcipere facere aliud; ergo hoc modo poterit pro toto tempore vitæ diſpenſare. Sed neque hoc urget: ſi conſideremus, præceptum affirmativum non obligare pro ſemper: & ſtando in pura lege naturæ non habere aliud tempus, pro quo determinatè obliget, niſi illud, quod neceſſaria occaſio, vel opportunitas definierit. Unde quamvis contingat, totum vitæ tempus tranſigi ſine tali occaſione, vel opportunitate, & ideo numquam occurrere obligationem præcepti, non propterea interveniat diſpenſatio: nam hoc etiam naturaliter, & ſine miraculo contingere poteſt. Ratio ergo illa ad ſummum probat, poſſe Deum facere, ut in ſingulis temporibus præcepti neceſſitas non occurrat, vel quia urget aliud præceptum magis, vel quia rerum circumſtantiæ mutantur. Quòd ſi Major velit, ſtantibus eiſdem circumſtantiis, cum quibus obligat naturale præceptum, poſſe Deum

dare licentiam, nec impleatur, illud non probat, sed assumit tantum.

15. *Durand. ait præcepta 1. tabulæ esse indispensabilia, non ita verò 2. tabulæ.*

Durandus autem distinguit inter præceptum primæ, & secundæ tabulæ, & prius dicit esse indispensabile, posterius autem dispensari posse. Probat hac ratione, quia omnis materia, à qua potest auferri ratio debiti, dispensabilis est; illa verò, quæ habet debitum inseparabile, est indispensabilis: sed materia illorum præceptorum ita se habet; ergo Minorem probat hac analogia, quia dependentia à Deo est inseparabilis ab homine; dependentia verò unius hominis ab alio est separabilis à quocumque: sic ergo à cultu Dei est inseparabile debitum, ab honore autem parentum separari potest. Unde non potest Deus facere quin illi credendum sit, & reverentia exhibenda: potest autem facere, ne parentes honorentur. Sed quoad neutram partem videtur mihi ratio efficax, nec distinctio constans. Primum probo, quia longè aliud est de dependentia à Deo in esse: hæc enim essentialis est, quia sine illa non potest homo subsistere: sine actione autē morali erga Deum potest existere; imò & bene operari circa alia objecta. Item quamvis potuerit Deus facere, ut Petrus v. g. non habuerit esse à suis parentibus, tamen hoc non esset dispensare in præcepto de honorandis parentibus: supposito autem quòd ab illis habuit esse, jam intervenit dependentia à quo inseparabile est debitum honorandi parentes, sicut à dependentia à Deo inseparabile est debitum, colendi ipsum. Et hinc patet secunda pars: nam si sit sermo de debito, æquè inseparabile est sumptum cum proportione, seu supposita emanatione à tali causa: si verò sit sermo de actibus, quibus solvitur hoc debitum, sicut potest Deus facere, ut homo sine peccato nunquam in tota vita exerceat actum honoris circa parentes, ita potest etiam facere, ut nunquam exerceat actum cultus divini; ergo vel neutra est dispensatio, vel in utroque præcepto dispensari potest.

16. *4. Opinio asserens præcepta omnia decalogi esse indispensabilia, etiam de potentia Dei absoluta. D. Thom. Cajet. Soto. Victoria. Altisiod. Viguer. Vincent. Richard. Paludan. Bassol. Abulens. Molin.*

Est igitur quarta opinio, quæ absolutè & simpliciter docet, hæc præceptaDecalogi esse indispensabilia etiam per potentiam Dei absolutam. Tenet D. Tho. q. 100. artic. 8. & ibi Cajetan. & alii, Sotus libr. 2. de just. qu. 3. articul. 8. Victor. relect. de homicid. Viguer. in Institut. Theolog. cap 15. §. 1. versu 7. Vincent. in speculo moral. libr. 1. part. 2. distinct. 4. Altisiodor. in summa lib. 3. tract. 7. cap. 1. q. 5. Richard. in 3. distinct. 37. art. 1. quæstion. 5. & ibi Paludan. Bassolis, & alii. Abulen. in 20. caput Exodi q. 35. & Molin. tom. 6. tractat. 5. disputation. 57. num. 6. Fundamentum D. Thomæ est, quia ea quæ continent intrinsecam rationem justitiæ & debiti, indispensabilia sunt; sed hujusmodi sunt præcepta Decalogi; ergo. Major patet; quia implicat contradictionem esse debitum, & non esse debitum; quod autem dispensatur, eo ipso fit indebitum; si autem habet debitum inseparabile, necessario illud retinet: ergo repugnat dispensare quod hujusmodi est. Et ideo ait Divus Tho. nec Deum dispensare posse, quia non potest agere contra suam justitiam, quod tamen ageret, si licentiam daret faciendi id, quod per se, & intrinsecè injustū est.

17. Hanc verò rationem impugnant auctores aliarum opinionum, quia vel petit principium, vel æquè procedit in omni præcepto, & dispensatione ejus. Probatur, quia si sit sensus, stante, & manente debito, non posse dispensationem habere locum, hoc in omni lege locum habet, quia repugnat dispensare, ut manente debito legis liceat agere contra legem: nam ratio dispensationis consistit in hoc, ut auferat debitum legis, & ideo in illis terminis contradictio involvitur: vel est sensus, hoc debitum non posse auferri in præceptis naturalibus, & hoc probandum est: cùm hoc ergo assumitur, principium petitur.

18. *Approbatur*

Respondetur, duplex esse debitum, aliud procedens ab ipsa lege tanquam effectus ejus, & de hoc procedit apertè objectio: tamen Divus Thom. in dicta ratione non loquitur de hoc debito. Aliud est debitum proveniens ex intrinseca proportione inter objectum, & actum comparatum ad rectam rationem, seu naturam rationalem, & de hoc debito procedit ratio D. Thom. Nam (ut sæpe dictum est) lex naturalis prohibet ea, quæ secundum se mala sunt, quatenus talia sunt, & ideo supponit in ipsis objectis, seu actibus intrinsecum debitum, ut non amentur, seu non fiant: & è contrario præcipit bona quatenus intrinsecam connexionem, & nessitatem habent cum natura rationali; hoc autem debitū inseparabile est, non quia non sit dispensabile (sic enim peteretur principiū) sed quia intrinsecè supponitur in ipsis rebus ante omnem legem extrinsecam, & ideo stantibus eisdem rebus auferri non potest, quia non pendet ex extrinseca voluntate, neque est res aliqua distincta, sed quasi modus omnino intrinsecus, seu quasi relatio; quæ impediri non potest, posito fundamento, & termino. Et hanc rationem confirmat, quæ circa alias opiniones dicta sunt, & quæ in capit. 6. diximus. *quarta sententia, & explicatur.*

Hæc igitur sententia formaliter, & propriè loquendo, vera est. Quia vero negare non possumus, Deum aliquando efficere, ut actus illi materiales liceant, quia alias, non interveniente Deo ipso, & ejus potestate, licitè fieri non possint; ideo ut intelligatur quomodo hoc fiat, & cur illa non sit, nec appelletur dispensatio, oportet distinguere in Deo varias rationes. Est enim supremus legislator: Unde habet, ut possit nova, & varia præcepta imponere: est etiā supremus Dominus, qui potest dominia mutare, vel concedere: est item supremus judex, qui potest punire, vel unicuique reddere quod ei debetur. Dispensatio ergo propriè pertinet ad Deum sub prima donsideratione, quia ejusdem potestatis est tollere, & condere legem: itaque ut intelligatur Deus dispensare, oportet ut utendo solo illa jurisdictione, & non adjungendo potestatem dominativam, per quam res ipsas immutet, licere faciat, quod antea non licebat. Nam si per dominium suum mutet humanum, hoc non erit dispensare, sed tollere materiam legis, ut ex superioribus constat. Quoties ergo Deus facit licitum actum qui jure naturæ videbatur prohibitus, nunquam id facit ut purus legislator, sed utendo alia potestate, & ideo non dispensat. 19.

Hoc videre licet in exemplis positis. Quando enim Deus præcepit Abrahæ interficere filium, id fecit tanquā Dominus vitæ, & mortis: si enim Deus ipse per se ipsū voluisset interficere Isaac, non indiguisset dispensatione, sed ex suo dominio id facere posset: eodem ergo modo potuit uti Abrahámo ut instrumento, & quintum præceptum non prohibet esse instrumentum Dei in occisione, si ipse præceperit. Idem sentit Divus Thomas de facto Oseæ in assumenda muliere fornicaria, ut patet dicto art. 8. ad 3. & 2. 2. quæst. 154. Potest enim Deus transferre in virum dominium mulieris sine consensu ejus, & ita efficere vinculum inter illos, ratione cujus illa copula jam fornicaria non sit. Sed licèt hoc sit verum de potentia absoluta, locus Oseæ non cogit ad hanc interpretationem: justit enim Deus assumere eam, quæ prius fornicaria fuerat, non solum ad usum, sed etiam ad matrimonium, & in conjugem, ut Hieronym. Theodor. & alii interpretantur, & Irenæus lib. 4. contra hæreses, cap. 37. & August. 22. contra Faust. capit. 80 & 85. & lib. contra Secundinum Manich. c. 21. Simili modo non dispensavit cum Hebræis, quando Ægyptiorum spolia illis concessit, sed vel tanquam supremus Dominus donavit, vel saltem tanquam supremus judex reddidit eis mercedem laborum suorum, ut dicitur Sapient. 10. Ita ergo in similibus omnibus intelligendum est, neque potest aliter fieri propter rationem adductam. Idemque applicari potest ad præcepta affirmat. in quib. est res facilis, quia non obligant pro semper, sed stante op- 20. *D. Thom.* *Oseam meretricem in conjugem cooptasse probabilior tenet opinio. Hieron. Theodor. Irenæus. D. August.*

opportunitate, quæ circa tale objectum inducat neceſſitatem. Poteſt autem Deus aut objectum mutare, cedendo juri ſuo, vel hominum jura immutando, aut etiam neceſſitatem poteſt auferre addendo novas circumſtantias, quæ illam impediant, & nihilominus præceptum integrum manet, ut ex ſe ſemper obliget pro debita opportunitate, quod eſt ſignum, non fuiſſe factam diſpenſationem.

21. *D. Thom.* Unde colligit D. Thomas in dicta ſolut. ad 3. hunc modum immutationis non ſolum Deo, ſed etiam homini interdum eſſe poſſibilem. In negativis quidem præceptis, quando materia illorum cadit ſub dominio humano, & per homines immutari poteſt, quomodo nos ſupra explicuimus legem præſcriptionis. In affirmativis autem, quando per homines poſſunt immutari circumſtantiæ, quæ inducebant neceſſitatem operandi, vel quando poſſunt homines gravius præceptum imponere. Ut ſi Rex præcipiat filio non ſuccurrere parenti extremè indigenti, ut ſubveniat reipublicæ periclitanti. Deus autem ob ſingularem excellentiam poteſt, quando vult, uti abſoluta poteſtate, & dominio. Unde etiam intelligitur ratio, ob quam non in omnibus præceptis negativis poteſt talis mutatio fieri per homines ex parte materiæ, in quibus poteſt fieri à Deo, ut v.g. in præcepto non fornicandi, quia nimirum non habet homo illam poteſtatem in perſonam fœminæ, quam habet Deus, ut poſſit alteri tradere in ſuam prout voluerit, & ideo etiam potuerunt leges humanæ per uſucapionem mutare dominia rerum, non tamen ita potuerunt mutare dominia uxorum. Et ita ſtante lege humana poteſt deſinere eſſe furtum, quod antea fuiſſet, non tamen poteſt deſinere eſſe adulterium, quod per ſe tale exiſtit.

22. *Quæ præcepta naturæ ſint omnino immutabilia.* Præterea ex his obiter intelligitur, quotieſcumque materia præcepti talis fuerit, ut honeſtas, vel turpitudo ejus non pendeat ex dominio divino, tunc non ſolùm indiſpenſabilie eſſe tale præceptum, ſed etiam ita immutabile, ut non poſſit ulla ratione licitum fieri id, quod prohibet: ſolum enim in negativis præceptis hoc propriè invenitur. Hujuſmodi eſt primum præceptum Decalogi, quatenus negativum eſt, & prohibet habere, vel colere plures Deos: hoc enim nullo modo poteſt immutari, quia eſt contra rationem ultimi finis, & excellentiam Dei, ac unitatem ejus quam ipſe mutare non poteſt. Nec enim poteſt vel alium Deum conſtituere, vel aliquid facere quod ſit æquali honore dignum; mutatio ergo talis præcepti, ſeu materiæ ejus non cadit ſub divinum dominium. Idem eſt de ſecundo præcepto Decalogi, tum quia involvit prohibitionem mendacii, quod nulla ratione honeſtari poteſt, ſi mandacium manet: tum maximè, quia prohibet facere Deum auctorem mendacii, quod etiam includit irreverentiam Dei, adeò repugnantem divinæ auctoritati, ut non poſſit in hoc cedere juri ſuo (ut ſic dicam.) Atque in hoc ſenſu verum eſt quod intendebat Scotus, hæc aliis eſſe immutabiliora.

23. *Utrum Deus poſſit alicui concedere, vel permittere ut per totam æternitatem nullum motum bonum circa ipſum exerceat.* De tertio autem, cùm ſit affirmativum, certum eſt, poſſe à Deo fieri, ut ſæpe non obliget, quando aliàs ſecundùm communem curſum rerum obligaret. An verò poſſit homini licentiam dare, ut per totum vitæ tempus, &, quod difficilius eſt, per totam æternitatem nullum bonum motum circa ipſum exerceat, neque cultum aliquem proximum, & directum exhibeat, non immeritò dubitavit Scot. Nonnulli verò ex Thomiſtis cenſent, hoc non poſſe fieri, nec per propriam diſpenſationem, neque etiam per mutationem materiæ. Si tamen conſideremus abſolutam ac nudam potentiam, non apparet in hoc implicatio contradictionis, quia inde non ſequitur, non poſſe talem hominem bonos actus morales circa objecta creata exercere, quia eorum bonitas non pendet ex prævio actu formali circa ultimum finem & natura ſua tendunt in ipſum, & ita mediatè, & remotè, vel quaſi materialiter poſſunt dici continere cultum Dei. At verò conſiderando divinam, ut conjunctam infinitæ ſapientiæ, & bonitati Dei, atque adeo loquendo moraliter (ut ſic dicam) credibilius eſt, non poſſe Deum in hoc cedere juri ſuo, quia eſſet veluti prodigalitas quædam irrationabilis, maximè reſpectu creaturæ rationabilis & pro tota æternitate. In aliis autem præceptis non invenio hujuſmodi immutabilitatem ex parte materiæ, ſolo excepto mendacio, ut jam dixi, in quo fortaſſe eſt ſpecialis ratio, vel quia etiam reſpectu ipſius Dei malum eſt, vel quia de ſe non limitatur ad materiam creatam, nec pendet ex dominio Dei in illam, vel in perſonam, ſed in quacumque materia, & de quacumque perſona dici poteſt, vel deniq quia ejus deformitas non pendet ex alio dominio, vel divino jure, ſed ſtatim oritur ex diſſonantia verborum ad mentē.

24. *Quo ſenſu aſſeruerit D. Bernardus, præcepta ſecundæ tabulæ mutari poſſe à Deo. D. Bern.* Tandem ex dictis intelligitur, quo ſenſu dixerit Bernard. in lib. citato de præcept. & diſpenſat. c. 5. ea, quæ pertinent ad præcepta ſecundæ tabulæ, mutari poſſe auctoritate Dei præcipientis: loquitur enim non de præceptis ipſis formaliter ſumptis, ut ſic dicam, ſed de actionibus, circa quas illa præcepta verſantur. De quibus ait, cùm per ſe nunquam liceant, auctoritate Dei præcipientis poſſe licere. Quod verum eſt in ſenſu explicato; illa tamen non eſt diſpenſatio in præcepto ſecundæ tabulæ, ſed eſt mutatio materiæ ejus, ut diximus. Tamen quia hæc mutatio, quando fit ex peculiari dominio, & poteſtate Dei, eſt (ut ſic dicam) extra curſum naturæ, & præter leges ordinariæ providentiæ, ideo interdum diſpenſatio appellatur, non quidem proprii præcepti naturalis (neque hoc dixit Bernard. ſi attentè legatur) ſed ordinarii curſus, & legis providentiæ, quæ à divina voluntate pendet. Et in eodem ſenſu videtur loquutus Bonavent. Nam ſententiam Bernardi imitatur. Dices: ergo nulla erit tunc differentia inter præcepta primæ, & ſecundæ tabulæ, quam Bonavent. conſtituit, & favet Bernard. nam ſtatim cap. 6. dicit, quædam ita eſſe immutabilia, ut nec à Deo ipſo mutari valeant. Reſpondetur facilè ex dictis, in hoc eſſe differentiam, quòd præcepta primæ tabulæ talia ſunt, ut non ſolùm ipſa formaliter diſpenſari non poſſint, verum etiam neque in actionibus quas prohibent, poſſit talis mutatio fieri, ut liceant, vel honeſtæ ſint, ac ſubinde ut neque etiam materialiter ſumptæ honeſtari poſſint auctoritate Dei præcipientis. Odium enim Dei nullo modo poteſt honeſtari, nec adoratio idoli, nec cultus alterius Dei præter Deum verum, quia ab his actionib. ſecundùm ſe ſumptis inſeparabilis eſt deformitas, ſi libere fiant, quod non ita ſemper eſt in actionibus pertinentibus ad præcepta ſecundæ tabulæ. Quod non univerſaliter, ſed indefinite accipiendum eſt: aliqua enim præcepta ſecundæ tabulæ poſſunt eſſe immutabilia etiam hoc modo, ut apertè fatetur Bernard. dicto cap. 6. & in ſuperioribus ſatis explicatum eſt.

25. *An extra decalogum ſint aliqua præcepta naturæ diſpenſabilia per potentiam divinam. Soto. Medina. D. Thom.* Supereſt dicendum, an ſaltem extra Decalogum ſint aliqua naturalia præcepta, quæ propriè, & formaliter relaxari poſſint per divinam diſpenſationem. Affirmat n. Soto loco citato, & ſequitur Medin. dicto art. 8. & tribuit D. Thomæ, vel quia q. 94. ar. 5. dicit legem naturalem quoad aliquas concluſiones poſſe in aliquo particulari caſu mutari, ut in lege de reddendo depoſito (quo exemplo utuntur dicti auctores ad probandum, diſpenſationem poſſe cadere in talem legem) vel fortè, quia D. Th. dicta q. 100. a. 9. dicit, in præcepta, quæ dantur ad determinandos modos ſpeciales exequendi præcepta Decalogi, poſſe cadere diſpenſationem, ut ſi ad cuſtodiam civitatis diſtribuat lex vigilias per cives, poteſt cum aliquo diſpenſari (hoc enim eſt exemplum D. Thomæ, quod ad hanc etiam partem Soto applicat.) Hujus etiam ſententiæ videtur fuiſſe Altiſiod. ſuprà: diſtinguit n. in præceptis quatuor gradus neceſſitatis, ex quibus *Altiſiod.*

quar-

quartus non facit ad cauſam, quia eſt de neceſſitate proveniente ex lege humana, in tertio ponit præcepta, quæ pendent ex actu humano, quam ſupponunt, ut ſunt de ſervandis votis, juramentis, contractibus, &c. & in his parva eſt difficultas, ut patet ex capite præcedenti. In primo ergo gradu neceſſitatis dicit præcepta non eſſe diſpenſabilia, in ſecundo autem eſſe; ponit exemplum in præcepto non ducendi plures uxores. Et rationem indicat, quia illa ſunt ſecundæ neceſſitatis, quæ ſunt aliquo modo neceſſaria ad conſervationem charitatis, non tamen ſimpliciter ad ipſam charitatem; nam hæc conſtituunt primum gradum neceſſitatis. Favet multum D. Thomas in 4. d. 33. quæſt. 1. Nam in primo art. docet, eſſe præceptum naturale prohibens pluralitatem uxorum pertinens non ad primaria, ſed ad ſecundaria præcepta, & ideo ſubdit art. 2. potuiſſe Deum illo præcepto diſpenſare. Eademque ratio erit de præcepto naturali prohibente matrimonium inter fratres: unde de Abraham legitur habuiſſe Saram ſororem ſuam in uxorem. Item de præcepto non diſſolvendi vinculum matrimonii conſummati. Nam hæc, & ſimilia naturalia ſunt; & tamen in illis diſpenſare poteſt Deus. Fundamentum Soti eſſe videtur, quia hæc præcepta nec proximè, nec remotè continentur propriè in præceptis Decalogi, tanquam concluſiones in principiis. Unde ſentit, non inferri per neceſſariam conſequentiam, & ideo non habere tantam neceſſitatem, quin in eis poſſit diſpenſari.

26. *Reſolutio. Deum in nullo præcepto naturæ poſſe propriè diſpenſare. D. Thom. Cajet. Richard.* Nihilominus dicendum eſt, propriè loquendo, non diſpenſare Deum in aliquo præcepto naturali, ſed mutare materiam ejus, vel circumſtantias, ſine quibus præceptum ipſum naturale non obligat ex ſe, & abſque diſpenſatione. Hanc credo eſſe mentem D. Thomæ in dict. artic. 8. & Cajetan. Richardi, & aliorum. Quam probo primò excludendo exempla, quæ in contrarium afferuntur. Primum erat de non reddendo depoſito in caſu neceſſario: illa verò non eſt diſpenſatio, ut eſt evidens, alias unuſquiſq; ſecum diſpenſaret in illa lege naturali, quia ſua auctoritate poteſt non reddere depoſitum in tali caſu, imò tenetur. Eſt ergo illa mutatio in materia per quam fit, ut illa non ſit materia talis præcepti, ut cap. 3. declaravi. Unde *D. Tho.* immerito adducitur D. Thomas in artic. 5. q. 94. quia ibi non de diſpenſatione, ſed de mutatione ex parte materiæ loquebatur. Secundum exemplum erat de cuſtodia civitatis per vigilias lege diſtributas, quod multo magis eſt extra rem: nam illa diſtributio non fit niſi per humanam legem, & ideo mirum non eſt, quòd cadat in illam diſpenſatio, non ſolùm Dei, ſed etiam hominis. Ideoque malè etiam citatur Divus Thomas in dicto art. 8. quia ibi loquitur de determinatione legis naturalis facta per legem humanam, ut exemplum oſtendit.

27. Tertium exemplum indicatum ab Altiſiodorenſe eſt, de præcepto ſervandi votum, in quo poteſt diſpenſari. Ad quod etiam conſtat ex dictis in cap. præcedenti, cùm auferetur votum non fieri diſpenſationem in lege naturali; ſed auferri materiam ejus: eodemque modo, & non alio poteſt Deus auferre obligationem voti: nec enim facere poteſt, ut votum integrum maneat, & quòd lex naturalis non obliget habentem, ad implendum illud: poteſt ergo Deus auferre votum, & ita ſubtrahere obligationem legis naturalis abſque diſpenſatione. Imò hîc addo (quamvis fortè ad modum loquendi pertineat) quòd licèt Pontifex auferendo votum, dicatur propriè diſpenſare in illo, ſi tamen Deus per ſe illud remittat, non tam poſſe dici diſpenſare in illo, quam irritare illud. Et ratio eſt, quia Deus remittit debitum ſuum tanquam proprius Dominus illius, & ideo donat, vel irritat, non diſpenſat, ſicut quando unus homo remittit alteri promiſſionem ſibi factam, non diſpenſat, ſed irritat illam. Secùs verò eſt de Pontifice, qui operatur poteſtate commiſſa ſibi, & tanquam Domini diſpenſator. Cujus ſignum etiam eſt, quia Deus poteſt tollere votum ſine ulla cauſa pro ſola ſua voluntate, quod eſt proprium irritationis. Pontifex verò non poteſt ſine cauſa diſpenſare.

28. Quartum exemplum erat de præcepto non ducendi plures uxores: & ad eundem gradum, & ordinem pertinent cætera ad eandem matrimonii materiam ſpectantia, in quibus conſidero, omnia illa præcepta eſſe ex his, quæ fundant obligationem ſuam in humano conſenſu, & contractu, ut ex materia de matrimonio ſuppono, & inductione conſtat in allegatis præceptis: omnia enim fundantur in natura talis contractus, ut conveniente naturæ rationali. Hinc ergo eſt, ut omnia illa mutabilitatem patiantur ex parte materiæ, quia cùm contractus ille conſiſtat in mutua corporum traditione, Deus qui eſt ſupremus Dominus illorum corporum, poteſt mutare, aut moderari tranſlationem dominii in corpus alterius per talem contractum factum, & hac mutatione facta ceſſabit lex, quæ in illo fundatur, non per diſpenſationem legis, ſed per irritationem contractus, vel in totum, vel ex parte. Confirmatur, & declaratur à ſimili, quia hæc præcepta æquiparari poſſunt cum naturali præcepto non fornicandi, in quo fieri non poteſt diſpenſatio, quia acceſſus ad non ſuam non poteſt honeſtari; tamen quia illa, quæ non erat ſua, v.g. Oſeæ, nec eſſe poterat ſine illius conſenſu, fieri potuit ſua per Dei potentiam vel ſimpliciter, vel quoad talem uſum, ideo acceſſus ad illam potuit fieri honeſtus, non per diſpenſationem in præcepto non fornicandi, ſed faciendo ut non ſit fornicatio, quæ antea fuiſſet. Ita ergo è converſo receſſus à propria uxore quoad vinculum, contra naturale præceptum eſt, quia in homine non eſt poteſtas privandi alterum, dominio acquiſito, etiam illo volente; Deus autem habet hanc poteſtatem, & ideo poteſt mutare materiam illius legis, & conſequenter facere, ut ceſſet obligatio ejus ſine diſpenſatione. Declaratur tandem, quia, ut in capite præcedenti dicebam, in præceptis ad matrimonium pertinentibus quædam reſpiciunt finem ejus, & conſervationem naturæ: quia ergo hæc conſervatio ad auctorem naturæ ſpectat, ideo talia præcepta includunt in objecto ſuo veluti habitudinem intrinſecam ad auctorem naturæ, ſeu dependentiam ab illo, ita ut non ſint omnino abſoluta, ſed quaſi conditionata. Ut, v.g. quod diſſolutio matrimonii non liceat propria auctoritate, quia non poſſunt privati facere ſua auctoritate aliquid, quod cedit in præjudicium naturæ. Unde in tali præcepto intelligitur excepta auctoritas Dei, ut auctoris naturæ: ideoque quando ille aliud præcipit, non eſt diſpenſatio, ſed obſervatio præcepti juxta conditionem, quam includit, ſicut infrà de præceptis humanis dicemus, quando in ipſo præcepto, vel regula præcipitur, ne hoc fiat ſine licentia, tunc dare licentiam non eſſe diſpenſare, ſed exequi legem ordine, & modo ab ipſa præſcripto. Nullo ergo exemplo probari poteſt, habere locum propriam diſpenſationem Dei in præceptis naturalibus.

29. Ratione tandem hoc declaratur, quia ſi præceptum eſt naturale, ut tale eſt; ſequitur per conſequentiam neceſſariam ex principiis naturalibus: ergo non poteſt magis diſpenſari in illo, quam in ipſis principiis. Conſequentia patet, quia omnis falſitas, vel defectus in concluſione redundat in falſitatem, vel defectum, aut mutationem principii. Antecedens verò patet, quia ſi non ſequitur neceſſario, ergo non obligat ex vi ſolius rationis, & diſcurſus: ergo non eſt merè naturalis obligatio. Declaratur tam in affirmativo, quã in negativo præcepto. Quia ſi præceptũ affirmativum non ſequitur neceſſario ex principiis naturalibus: ergo actus, quem præcipit, non eſt ſimpliciter neceſſarius ad honeſtatem morum ex vi ſolius rationis: ergo nec eſt præceptus, nec ſub obligatione naturali, niſi accedat aliqua voluntas,

luntas, quæ inducat neceſſitatem. Unde è contrario nec omiſſio talis actus erit per ſe, & intrinſecè mala in aliqua opportunitate, vel cum aliquibus circumſtantiis. Nam ſi pro aliquo tempore, vel occaſione habet illam intrinſecam malitiam, non verò pro aliis; certè pro illa erit præceptum naturale obligans ad talem actum, & non pro aliis, & ita ſtante illa occaſione cum omnibus circumſtantiis, non poterit præceptum non obligare: quod ſi mutentur occaſio, & circumſtantiæ, tunc deſinere poterit obligatio, non tamen per diſpenſationem, ſed quia hæc eſt natura præcepti affirmativi, ut obliget ſemper, & non pro ſemper. Si verò præceptum eſt negativum, ut ſit naturale, oportet, ut prohibeat rem, quia mala eſt, atque adeò ut per ſe, & intrinſecè eſt mala: alioqui non erit præceptum naturale, quod non facit, ſed oſtendit malitiam actus prohibiti. Nam ſi actio ex ſe talis non eſt, neceſſaria erit aliqua voluntas, per quam fiat mala.

30. Dices fieri poſſe, ut actio eadem interdum ex ſe mala ſit, interdum verò non ſit; ſed contra, quia tunc non poterit utrumque habere cum eiſdem circumſtantiis, vel conditionibus ex parte materiæ. Nam cùm bonitas, vel malitia conſurgant ex conſonantia, vel diſſonantia actus ad naturam rationalem, fieri non poteſt, ut idem actus cum eiſdem conditionibus ſit per ſe diſſonus, & conſonus, quia non reſultant oppoſitæ relationes ex eodem fundamento; ergo ut illæ diverſæ habitudines conſurgant etiam pro diverſis temporibus, neceſſe eſt, ut pro illis fiat mutatio in conditionibus materiæ. Ut v.g. accipere rem alienam, interdum eſt malum, interdum bonum, ſed non cum eiſdem circumſtantiis, ſed erit malum ſine extrema neceſſitate, bonum verò in illa, quia pro illis opportunitatibus variatur jus utendi tali re. Tunc autem præceptum negativum naturale prohibens talem actum, non prohibet illum abſtractè, ſed ut malum eſt, ac ſubinde ut verſatur circa materiam, talibus circumſtantiis affectum; ergo non poteſt tale præceptum deficere circa ſuam materiam, & conſequenter nec circa illam diſpenſari. Hæc autem ratio univerſalis eſt pro omnibus præceptis naturalibus, & illa oſtendit intrinſecam differentiam quoad hoc inter naturale præceptum, & poſitivum; ergo nulla exceptio, vel limitatio habet locum in lege naturali, ſi propriè de illa, & de vera diſpenſatione loquamur. Quòd ſi interdum D. Thomas, vel gravis auctor aliter loquutus eſt, latè accipit diſpenſationem pro mutatione obligationis orta ex mutatione materiæ, quando illa mutatio materiæ extraordinariè fit à Deo per ſupremam quandam poteſtatem, ut ſuprà reſpondendo ad Bernardum ſatis explicuimus.

CAPUT XVI.

Utrùm circa legem naturalem habeat locum epiikia, vel interpretatio ſive à Deo, ſive ab homine facta.

1. *Legem naturalem poſſe recipere interpretationem ſupponens communiter inter auctores. D. Thom.*

Duo in hoc titulo petuntur, unum eſt, an circa naturalem legem habeat locum epiikia; aliud eſt, ſi locum habet, an à ſolo Deo, vel ab hominibus etiam fieri poſſit. In primo puncto ferè omnes auctores convenire videntur, legem naturalem poſſe recipere interpretationem per epiikiam, ut ex ſtatim allegandis conſtabit. Diſſentiunt tamen: nam quidam dicunt, hanc epiikiam lege naturali à ſolo Deo fieri poſſe. Tribuitur D. Thom. in 4. d. 33. qu. 1. artic. 2. ubi loquitur in particulari de lege naturali prohibente pluralitatem uxorum: tamen ibi nomine diſpenſationis utitur. Et eodem modo ibi Richard. art. 1. q. 1. Palud. Supplementum Gabrielis, & alii ibidem, in eodem caſu utuntur nomine diſpenſationis. Sicut etiam multi Theologi (ut in lib. 6. de voto notavimus) legis interpretationem in caſibus obſcuris diſpenſationem vocant. Et juxta dicta videtur neceſſaria hæc expoſitio, quia rigoroſa diſpenſatio non cadit in legem naturalem, ut oſtenſum eſt: ergo ſi aliqua videtur fieri, eſſe debet per modum interpretationis. Hæc autem videtur moraliter neceſſaria, quia lex naturalis quoad aliqua præcepta magis remota à primis principiis, verſatur circa materiam mutabilem, & quæ in multis caſibus poteſt deficere, ut Ariſtot. dixit 5. Ethicor. cap. 7. & 12. ergo *Ariſt.* in illa eſt etiam neceſſaria epiikia, quia aliàs ſæpe eſſet injuſta. Quòd autem hæc pertinet ad ſolum DEUM, probatur, quia ejus eſt interpretari legem, cujus eſt condere.

Richard. Palud. Supplem.

2. *Opinio aſſerentium epiikiam cadere poſſe in lege naturali, & ab homine interdum fieri. Cajet. Soto. Navarr. Covarr. Felin.*

Aliorum verò opinio eſt, epiikiam & cadere poſſe in legem naturæ, & ab homine interdum fieri, ut à Papa, vel alio ſimili poteſtatem habente. Utrumque ſentit Cajetan. 2. 2. qu. 120. art. 1. licèt primùm expreſſiùs. Et idem tenet Soto lib. 1. de juſtit. q. 7. art. 3. ad 3. & lib. 10. quæſt. 3. art. 4. Idem latè Navarr. conſil. 4. de diſponſ. impub. num. 16. & 17. varia adducens exempla, ubi etiam refert Covarr. in 4. 2. part. cap. 6. §. 9. Idem Felin. referens alios in cap. *quæ in Eccleſiarum*, de conſtitut. num. 26. Et omnes, quos in cap. 14. allegavimus, qui dicunt poſſe homines diſpenſare in lege naturali, à fortiori poſſunt pro hac ſententia allegari. Ratio verò eſt, quia hæc interpretatio, ſeu epiikia ſæpe eſt moraliter neceſſaria, ut proximè oſtenſum eſt: ergo non eſt veriſimile, eam ſibi Deum reſervaſſe, ſed hominibus, quos ſuos miniſtros conſtituit, commiſiſſe. Probatur conſequentia, quia aliàs multum defuiſſet Deus hominibus in neceſſariis, quod non eſt providentiæ ipſius conſentaneum. Sequela patet, quia recurſus ad Deum ipſum immediatè non eſt homini poſſibilis, neque eſt conſentaneus ordini naturali: ergo ſi in occaſionibus occurrentibus non eſſet in hominibus poteſtas ad interpretandum jus naturale, etiam præter verba ejus, ſi cauſa id poſtulet, homines eſſent perplexi, & miraculo eſſet opus, vel ſpeciali revelatione divina ad dirigendas ſuas operationes, quod repugnat omni prudenti providentiæ. Sicut inter homines repugnaret, Principem ita reſervare ſibi interpretationem ſuarum legum, ut in nullo caſu, etiam quando eſſet impoſſibilis recurſus ad ipſum Principem, poſſent miniſtri ejus legem interpretari.

3. *Alia opinio aſſerens legem naturalem epiikiæ eſſe incapacem.*

Nihilominus eſſe poteſt tertia opinio, quæ in priori puncto negat, legem naturalem eſſe capacem epiikiæ, & conſequenter tollit fundamentum poſterioris dubii: nam ex hoc principio ſequitur neque Deum ipſum poſſe per veram, & propriam epiikiam caſum aliquem excipere à lege naturali. Quia ſi lex ipſa naturalis non eſt capax talis interpretationis, nihil mirum eſt, quòd nec à Deo fieri poſſit. Igitur primum illud fundamentum probari videtur ex dictis de diſpenſatione: nam qua ratione non poteſt in legem cadere diſpenſatio, eadem neque hujuſmodi interpretatio. Probatur, quia ideo in talia præcepta non cadit diſpenſatio, quia continet intrinſecam rationem juſtitiæ, ſeu debiti honeſtatis: vel (quod perinde eſt) quia præcepta hujus legis ſunt quædam propoſitiones neceſſariæ, quæ per neceſſariam conſequentiam ex principiis naturalibus inferuntur: ſed hujuſmodi propoſitiones in nullo individuo poſſunt deficere, aut eſſe falſæ: ergo non poteſt per aliquam interpretationem fieri, ut liceat facere quod per illa prohibetur, quia eſt intrinſece malum, neque ut liceat omittere quod per illa præcipitur, quia eſt per ſe neceſſarium ad honeſtatem. Et quia aliàs pro illo caſu, in quo fieret talis interpretatio, inveniretur falſum eſſe id, quod lex naturalis dictat, quod impoſſibile eſt, ut diximus.

4. *Fertur judicium de opi-*

Atque hæc ultima ſententia, quantum attinet ad propriam epiikiam in rigore mihi vera videtur:

rionibus, & posterior eligitur, & explicatur.

tur: ut autem aliorum auctorum dicta intelligantur, & res tota magis explicetur, oportet distinguere inter legis interpretationem, & propriam epiikiam seu æquitatem: multo enim latius patet interpretatio legis, quam epiikia, comparantur enim tanquam superius, & inferius: omnis enim epiikia est legis interpretatio; non verò è converso omnis interpretatio legis est epiikia. Notavit distinctionem hanc Cajet. dicta q. 120. art. 1. ut ait, sæpe, vel potius semper leges indigere interpretatione propter verborum obscuritatem, vel ambiguitatem, aut aliam similem causam; non tamen omnem hujusmodi interpretationem esse epiikiam, sed illam solum, per quam interpretamur, legem deficere in aliquo particulari propter universale, id est, quia lex universaliter lata est, & in aliquo particulari ita deficit, ut justè in illo servari non possit. Hoc ipsum sumitur ex Aristo. 5. Ethic. cap. 10. in hoc enim sensu dicit, epiikiam esse emendationem justi legalis, quia interpretatur, legem non esse servandam in casu, in quo esset error practicus illam servare, & contra justitiam, vel æquitatem naturalem: & ideo dicitur esse emendatio legis. At verò possunt esse aliæ interpretationes legum, quæ non pertinent ad emendationem earum, sed solum ad explicandum sensum earum in his, quæ habent ambiguitatem, ut v. g. quando interpretamur, an lex prohibeat contractum, vel irritet illum, nullam legis emendationem facimus, sed verum sensum ejus inquirimus. Ita ergo differunt interpretatio in genere, vel ut fit per epiikiam.

Quæ distinctio sit inter epiikiam, & interpretationem.

Cajet.

Arist.

5. Deinde advertendum est, legem naturalem dupliciter spectari posse, uno modo secundum se, alio prout ferri contingit per aliquam legem positivam. Lex enim positiva, seu scripta, ut Cajetan. etiam dicto loco notat, quædam est constitutiva novi juris, & hæc est strictè positiva sive divina, sive humana: alia verò est solum declarativa, vel (ut sic dicam) recordativa juris naturalis, ut fuerunt præcepta moralia Decalogi in lege veteri, & sunt leges humanæ, quæ naturalem justitiam continent, ut quòd depositum reddatur, promissum solvatur, uxor à viro non separetur, & similia. Aliqua verò sunt præcepta naturalia, quæ non præscribuntur aliqua lege positiva, ut vitandam esse simpliciter fornicationem, quia lex humana non omnia declarat, aut præcipit. Sic ergo lex naturalis spectari potest vel secundum se, prout recta ratione concipitur, vel dictatur; vel prout exprimitur aliquibus certis verbis per aliquâ legem scriptam.

Cajet.

6. Dico ergo primò: Multa præcepta naturalia indigent multa declaratione, & interpretatione ad verum sensum uniuscujusque statuendum. Hæc assertio intelligi potest de lege naturali tam secundum se, quàm prout scripta in aliqua lege positiva, & utroque modo manifesta est. Probaturque primò inductione: nam in præcepto v. g. vitandi homicidium, interpretatio maximè necessaria est, ad intelligendum quid nomine homicidii ibi significetur, quia non quælibet occisio hominis est homicidium prohibitum lege naturali, sed illa quæ fit privata auctoritate, & per se, seu ex instituto, aut per modum aggressiõis, non verò quæ fit legitima auctoritate, vel per modum cautæ defensionis. Ita in præcepto solvendi votum Deo factum, interpretamur intelligendum esse de voto juxta intensionem voventis, ideoque non obligare in casibus sub ejus mente, ac intentione non comprehensis. Et sic de aliis, quæ statim proponemus. Ratio vero est, quia non omnia præcepta naturalia sunt æque nota, nec æque facilia ad intelligendum, & indigent interpretatione propter verum sensum eorum intelligendum absque aliqua diminutione vel additione. Item potest declarari, quia actus humani in honestate, & malitia multum pendent ex circumstantiis, & opportunitatibus operandi, & in hoc est magna varietas inter illos: quidam enim sunt aliis simpliciores (ut sic dicam) & pauciores conditiones requirunt, ut eorum bonitas, vel malitia insurgat: lex autem naturalis secundum se spectata non præcipit actum, nisi ut illum bonum esse supponit, nec prohibet, nisi prout supponit intrinsece malum, & ideo ad intelligendum verum sensum naturalis præcepti, necesse est, inquirere conditiones, & circumstantias, cum quibus actus ille secundum se malus est, vel bonus, & hæc vocatur interpretatio præcepti naturalis quoad verum sensum ejus. Unde constat, hanc interpretationem hominibus, seu pro hominibus esse necessariam: Deus enim, vel Angeli per se non indigent interpretatione, sed directè intuentur, quale sit unumquodque præceptum, & quomodo, & cum quibus conditionibus circa suam materiam versetur. Constat etiam, hanc interpretationem fieri posse, & debere non tantum à Deo, sed etiam ab homine, quia ipse homo est, qui debet inquirere, & intelligere verum sensum legis naturalis, & si per se non potest id assequi, debet ab aliis discere, quod sæpe fieri potest per solam doctrinam sine potestate jurisdictionis. Quomodo autem hæc interpretatio interdum pertineat ad auctoritatem superioris, statim dicam.

1. Assertio, multa præcepta naturalia interpretatione, & declaratione sæpe indigere.

Nihilominus dico secundò: Propria epiikia non habet locum in aliquo præcepto naturali, ut naturale est, seu secundum se spectato: unde nec ab homine, neque à Deo ipso fieri potest. Hæc posterior pars sequitur ex prima. Prima verò probatur inductione in eisdem exemplis, quæ alii auctores in contrarium adducunt. Unum est de lege reddendi depositum, quo utitur Cajet. quia in illo interpretamur non obligare in casu, in quo esset contra justitiam, vel charitatem depositum reddere. Hæc autem interpretatio non est epiikia in ipso præcepto naturali secundum se spectato: nam illud præceptum ut sic, est in recta ratione, & recta ratio non absolutè dictat, depositum esse reddendum, sed sub intellectis conditionibus, quas ratio justitiæ, & charitatis requirit, & ita illa interpretatio, quæ tunc fit, non est propter universale (ut Cajetan. loquitur) sed est declaratio veræ universalitatis ipsius legis, prout in se lata est, id est, prout in recta ratione continetur. Non est ergo epiikia. Aliud exemplum adducit Navarr. ex Clementi. 1. de homicid. de præcepto, *Non occides*, quòd non comprehendat occisionem in defensionem necessariam. Hæc autem non est epiikia, sed simplex interpretatio veri sensus illius præcepti. Quis enim dicat declarationem, quòd liceat auctoritate publica occidere malefactores, non obstante quinto præcepto Decalogi, esse epiikiam, seu emendationem præcepti: Nemo certè ita loquitur, quia solum est declaratio veri sensus præcepti: idem ergo est de propria defensione: nam sunt ejusdem rationis. Aliud exemplum ejusdem Navarri est in cap. 1. de jurejur. in 6. ubi explicatur, naturalem legem de servando juramento non obligare ad servandum statutum illicitum. De quo constat, nullam ibi esse epiikiam, sed solum declarationem naturæ juramenti, quæ est non obligare ad aliquid illicitum. Et ita in his duobus exemplis ipse Navarr. fatetur, non esse interpretationem epiikiæ. Addit verò tertium, sentiens, in eo esse propriam epiikiam: nam lex naturæ præcipit, inferiorem parere superiori, à qua fit exceptio per exemptionem: per illam enim fit, ut inferior non teneatur parere superiori. Sed multò minus hæc est epiikia. Tum quia exceptio à lege per privilegium non est epiikia, ut rectè Cajet. suprà notavit: illa verò exemptio nihil aliud est, nisi privilegium quoddam. Tum etiam, quia ibi lex definit obligare per mutationem materiæ, quia scilicet ille qui erat inferior, per exemptionem definit esse inferior, ut ipse Navarr. fatetur: at hæc non est epiikia: alias in præscriptione fieret epiikia à lege naturali non retinendi rem alienam, & sic de aliis, quæ dici non possunt. Et ratio est, quia per mutationem materiæ non emendatur lex; imò nec fit in illa ulla propria interpretatio, nec mutatio,

7. *2. Assertio. Propria epiikia non habet locum in lege naturali, ut naturalis est.*

Confirmatur doctrina variis exemplorum inductione, ac explicatur.

Navarr.

sed

ſed mera ceſſatio per denominationem extrinſecam, ut in cap. 13. declaratum eſt.

8. Tandem adducit Navarr. exemplum de votis, in quibus ſæpe fit interpretatio. Sed, ut dicebam de juramento, ita dicendum eſt de voto: nam interdum fit interpretatio ſolùm ad explicandam naturam ejus, ut quod non obliget in materia illicita, vel impoſſibili, &c. Et tunc nulla eſt umbra epiikiæ. Aliquando verò fieri poteſt interpretatio intentionis voventis, limitando illam, etiamſi verba voti videantur univerſalia, & tunc re vera habet modum epiikiæ, quia eſt emendatio voti propter univerſale: tamen illa epiikia non cadit in legem naturalem implendi votum, ſed in votum ipſum, quod eſt quaſi lex poſitiva privata, & ita per illam epiikiam voti ſolùm declaratur modus promiſſionis, quæ eſt materia, in quam tunc cadit lex naturalis, & ita reſpectu legis naturalis non eſt epiikia, ſed ſimplex declaratio objecti ejus. Sicut dicebamus, diſpenſationem in voto non eſſe diſpenſationem in illa lege naturali, ſed in materia ejus, qua remiſſa, per ſe ceſſat obligatio naturalis legis; ita enim eſt in præſenti, ſervata proportione. Et ita etiam ceſſat exemplum, quo utitur Soto de naturali præcepto, quo tenentur Epiſcopi reſidere, quod dicit interdum tolli per interpretationem epiikiæ. Ut enim omittam, illam non eſſe interpretationem ſine aliqua mutatione ex parte obligationis, quæ vere inerat, & aufertur; etiamſi eſſet interpretatio, non eſſet epiikia in lege naturali, ſed in pacto, ſeu promiſſione, aut vinculo, quo Epiſcopus conjungitur ſuæ Eccleſiæ, & in quo fundatur præceptum illud naturalis juſtitiæ. Si enim aliquando poteſt talis obligatio per interpretationem ceſſare, tota interpretatio verſatur circa pactum, & circa intentionem ſe obligandi, excipiendo ab illa caſum ſubintellectum, licet non fuerit expreſſum; ut ſi interpretemur, poſſe abeſſe propter gravem infirmitatem, vel aliam neceſſitatem ſimilem urgentem, & cætera.

9. *Firmatur eadem reſolutio ratione.* Ratione demum declaratur. Primò, quia epiikia eſt emendatio legis, ſeu juſti legalis; at lex naturalis emendari non poteſt, cùm poſita ſit in recta ratione, quæ à vero deficere non poteſt: nam ſi deficit, jam non eſt recta ratio; ergo eadem ratione deficere non poteſt juſtum huic legi reſpondens, quia ita legale eſt, ut ſit etiam naturale: juſtum autem naturale, cum oriatur ex intrinſeca (ut ſic dicam) conformitate, & conſonantia extremorum, deficere non poteſt, niſi aliquod ex extremis mutetur, & tunc jam mutatur materia legis, & non eſt idem medium virtutis, & conſequenter neque idem juſtum, & ita licèt ceſſet obligatio legis, non eſt propter epiikiam, ſed propter mutationem materiæ. Secundò declaratur ampliùs, quia in lege naturali nunquam fit per interpretationem exemptio ab eadem lege univerſali, eo quòd ſit univerſaliter propoſita, quæ ſola eſt epiikia, ut dictum eſt. Aſſumptum patet, quia dictamen rectæ rationis ſecundum ſe ſpectatum, & ut practicè verum, non fertur in univerſale, prout poteſt deficere, ſed prout his circumſtantiis affectum, cum quibus nunquam deficit: aliàs non eſſet dictamen verum, & conſequenter nec neceſſarium, nec rectum, nec præceptum naturale continens. Sicut ſcientia philoſophiæ non judicat ſimpliciter omnem hominem habere tantùm quinque digitos, ſed cum limitatione, ſi cauſæ naturales ſint aptæ, & non impediantur, & ita nunquam deficit, aliàs non eſſet concluſio ſcientifica.

10. Tertiò declaratur inductione quadam: nam præcepta legis naturæ, aut affirmativa ſunt, aut negativa. Priora talis ſunt conditionis, ut ſemper obligent, non tamen pro ſemper: in eis autem ut ſemper obligant, non cadit interpretatio, quia non cadit variatio: neceſſe eſt enim, ut pro ſuis opportunitatibus ſemper, & infallibiliter obligent. In eiſdem verò ut non obligant pro ſemper, dupliciter poteſt fieri determinatio temporis, pro quo obligant; uno modo per legem poſitivam, & tunc in illa determinatione cadere poterit non ſolum interpretatio, & epiikia, ſed etiam diſpenſatio, quæ non pertinent ad præſens, quia non ſunt in lege naturali, ſed in poſitiva. Alio ergo modo fit determinatio per eandem naturalem rationem, & tunc licèt ratio determinet, pro nunc obligare præceptum; pro tunc vero non obligare, nulla eſt epiikia, quia nulla eſt exceptio à lege, nec emendatio præcepti, ſed ſimplex intelligentia illius; ergo in his præceptis non habet locum epiikia, quia non poteſt in eis intelligi alius modus determinationis, aut carentiæ obligationis pro aliquo caſu: nam ſi ratio determinat pro aliquo tempore non obligare, hoc ipſo intelligitur, tale præceptum natura ſua non eſſe latum pro occaſione, & circumſtantiis illo tempore occurrentibus, ut v. g. in præcepto correctionis fraternæ, quatenus naturale eſt, ipſa ratio determinat non obligare, quando non eſt ſpes fructûs, non per epiikiam, ſed quia præceptum illud natura ſua non obligat pro ſemper, & illa eſt una ex circumſtantiis, pro qua non obligat. Sic etiam intelligo præceptum de reddendo depoſito, ſi per modum affirmativi præcepti concipiatur, quia non obligat pro ſemper, ſed pro tempore, in quo poſſit commodè, id eſt, ſine alterius præjudicio vel injuria reddi. Ita ergo in his præceptis nulla eſt epiikia.

11. Venio ad negativa, quorum natura eſt, ut ſemper, & pro ſemper obligent, vitando mala, quia mala ſunt: hoc enim eſt de ratione præcepti naturalis negativi, & ob hanc ultimam partem non patitur epiikiam. Quia impoſſibile eſt id, quod eſt per ſe, & intrinſecè malum, fieri bonum, aut non malum, manente eodem objecto, & circumſtantiis, & ideò dicimus non poſſe hoc fieri per diſpenſationem; ergo multo minùs fieri poteſt per epiikiam. Probatur conſequentia, quia quod non poteſt eſſe non malum, nunquam non eſt malum; ergo nunquam non eſt prohibitum; ergo non poteſt verè declarari non prohibitum lege naturali pro aliquo tempore, vel occaſione, quod ad epiikiam pertinet. Quod ſi mutatio fiat in objecto, vel circumſtantiis intrinſecis, & ratione ejus mutationis actus deſinat eſſe malus, jam illa non eſt epiikia, quia non verſatur circa materiam ſub tali lege naturali comprehenſam, ſed eſt cognitio, ſeu interpretatio materiæ legis, & finium ejus. Ut quando interpretamur per legem non furandi, non prohiberi, accipere ab alio neceſſaria ad vitam in extrema neceſſitate, illa non eſt epiikia, ſed propria declaratio illius legis, quæ non prohibet niſi furtum, id eſt, acceptionem rei alienæ, domino rationabiliter invito, ſeu acceptionem rei alienæ quoad proprietatem, & uſum; acceptio autem rei alienæ in extrema neceſſitate nec eſt de re omnino aliena, quia pro illo articulo omnia ſunt communia, nec eſt invito domino rationabiliter. Sic etiam in illo exemplo de depoſito, ſi intelligatur præceptum illud tanquam negativum, ſicut præceptum reſtituendi, id eſt, non retinendi depoſitum alienum, non eſt ita indefinitum præceptum, ſed non retinendi irrationabiliter, ſeu ſine cauſa cogente. Ita ergo in præceptis negativis naturalibus intelligi non poteſt propria epiikia.

12. *Objectio.* Dices; ergo eadem ratione etiam in præceptis poſitivis nunquam intelligetur epiikia. Patet, quia vel manet actus ſemper cum eiſdem circumſtantiis, & tunc impoſſibile eſt, ut præceptum negativum prohibens actum, nunc obliget, & poſtea non obliget: vel circumſtantiæ actus mutantur, & tunc etiam non erit epiikia. Et idem cum proportione dici poterit in affirmativis. Reſpondetur, negando conſequentiam: ſunt enim duæ differentiæ notandæ inter jus poſitivum, & naturale, quæ maximè declarant hanc materiam. Prior eſt, quod in lege poſitiva, manente *Duplex differentia inter legem poſitivam, & naturalem, ex*

qua ſolvitur objectio. Prima.

nente tota materia actus cum omnibus circumſtantiis intrinſecis ejus; poteſt per interpretationem æquam ceſſare obligatio, quamvis neceſſe ſit, ut aliqua circumſtantia extrinſeca occurrat, quæ cogat ad talem interpretationem faciendam, & illa eſt propriiſſima epiikia. Patet in exemplo communi de prohibitione ferendi arma noctu; nam ſi ſit evidens neceſſitas, & ita urgens, ut non poſſit à ſuperiori licentia poſtulari, juſtè interpretamur, tunc præceptum non obligare, non quia non ſit illa materia talis præcepti, ſed quia licèt ſit eadem, ab ea eſt ſeparabilis malitia ablata prohibitione, & tunc non eſt veriſimile intentionem legiſlatoris ad illum caſum extendi. At verò in lege naturali fieri non poteſt, ut ſtante integra materia cum eiſdem circumſtantiis intrinſecis propter ſolas extrinſecas occaſiones interpretemur legem prohibentem non obligare, quia impoſſibile eſt à tali materia ſuis intrinſecis conditionibus affecta ſeparari malitiam, & conſequenter nec naturalem prohibitionem, etiamſi extrinſecus finis, vel circumſtantiæ varientur. Hoc declarat egregie exemplum de mendacio, de quo ſuppono ita eſſe intrinſecè malum, ut propter nullam occaſionem, vel neceſſitatem extrinſecam licere poſſit, ſi manet mendacium, juxta doctrinam Auguſtini in lib. de menda. & contra mendac. & in epiſt. 8. ad Hieron. & ſequentibus, quæ fuit etiam Baſilii, & regula 76. ex brevior. & Hieronym. Apolog. contra Ruffi. & epiſtol. 65. & eſt recepta ab omnibus Theologis cum Magiſtro in 3. d. 38. & D. Thom. 2.2. q. 110. art. 3. & habet magnum fundamentum in verbis Chriſti Joan. 8. ubi de dæmone ait, *Mendax eſt, & pater mendacii*, quia mendacium non poteſt eſſe ex Deo, ſed dæmone, & ideo vocatur pater, id eſt, inventor ejus, & ideo de Deo potiùs ſcriptum eſt, *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*, Pſal. 5. Unde in cap. *ſuper eo*, de uſur. dicitur, Scripturam ſacram prohibere pro alterius vita mentiri, & ideo contrarium in Caſſiano collatio. 17. tanquam error damnatur, de quo latiùs alibi, & videri poteſt Caſtro contra hære. verb. *mendacium*. Nulla enim alia ratio hujus veriſſimi dogmatis reddi poteſt, niſi quia intrinſecus finis, vel neceſſitas extrinſeca non mutat objectum, nec intrinſecas conditiones ad mendacium requiſitas, à quo objecto præciſe ſpectato habet mendacium ſuam intrinſecam deformitatem, & ideo nec diſpenſatio, nec epiikia in eo locum habet, ut poſſit licere propter extrinſecas occaſiones, neceſſitates, aut fines. Quoties ergo præceptum aliquod naturale videtur non obligare in aliqua opportunitate, neceſſe eſt mutari materiam talis actus, quæ illi dabat malitiam, propter quam prohibetur lege naturali. Et ita differt multum talis mutatio ab illa, quæ fit in lege poſitiva, quando intervenit epiikia, quia hîc ſola prohibitio ceſſat circa eandem materiam; ibi autem minimè, ſed materia ſubtrahitur, & per illius mutationem tollitur malitia.

Probatur mendacium eſſe intrinſecè malum ac proinde nulla cauſa eohoneſtari per ſe. Auguſt. Baſil. Hieron. Magiſt. D. Thom. Joan. 8. Pſal. 5. Cap. ſuper eo. Caſſian. Caſtro.

13. *Secunda.*

Alia differentia eſt, quod in lege poſitiva, quando interpretatio fit per epiikiam, non fit circa actum prohibitum per legem, nec circa obſcuritatem verborum ejus, ſed potius ſupponitur, illum eſſe actum prohibitum ſecundùm ſpeciem ſuam, & comprehendi ſub verbis legis ſpectatis in ſua proprietate: tota verò interpretatio, & conjectura fit circa intentionem legiſlatoris, quòd non fuerit mens ejus comprehendere talem caſum, ſeu actum illum pro tali opportunitate. Et hæc eſt propria epiikia, quæ dicitur emendatio legis; utique ſecundùm ſpeciem verborum, juſtificando illam (ut ſic dicam) per intentionem, & æquitatem præſumptam legiſlatoris. Hoc verò non habet locum in lege naturali, quia non fundatur primò in voluntate prohibente, ſed in natura ipſius actus per ſe mali, & ideo interpretatio ibi ſolum habet locum circa materiam, quando actus abſtractè ſumptus non habet intrinſecam malitiam, ſed ſolùm ut verſatur circa talem materiam tali, vel tali modo, ut in occiſione hominis, acceptione rei alienæ, retentione depoſiti, & aliis ſimilibus explicuimus. Et ideo in hujuſmodi lege non fit interpretatio per emendationem legis; nam hæc ſemper coaptatur materiæ, ſed fit per ſolam explicationem rei, & malitiæ, quam ſecundùm ſe habet: nam ſecundùm illam tantum fit prohibitio, vel fertur lex, ſive intelligatur ut indicativa malitiæ, ſive ut prohibitiva. Et tunc nunquam poteſt per epiikiam interpretatio fieri, quòd ille actus, ut verſatur tali modo circa talem materiam, poſſit licere propter ſolam intentionem legiſlatoris conjecturatam per extrinſecam occaſionem, neceſſitatem, aut finem: & ita non rectè fit comparatio inter naturalem legem, & poſitivam.

14. *Objectio.*

Sed inſtari adhuc poteſt, quia nonnulla ſunt naturalia præcepta, quæ proprſiſſimam interpretationem epiikiæ recipiunt: nam circa eoſdem actus, & cum omnibus circumſtantiis intrinſecis, quæ ordinarie ſufficiunt ad naturalem prohibitionem, propter extrinſecam neceſſitatem, ſeu finem extrinſecum interpretamur, non obligare in aliquo caſu. Hujuſmodi eſt præceptum prohibens matrimonium cum ſorore, quod in caſu extremæ neceſſitatis non obligat propter conſervationem ſpeciei. Idem eſt de præcepto non contrahendi cum ſecunda, vivente prima; maxime ſi primum matrimonium fuit conſummatum: nam in eadem neceſſitate generis humani, ſi prima eſſet ſterilis, liceret accipere ſecundam: & in præceptis pertinentibus ad impedimenta, quæ jure naturæ irritant matrimonium, invenientur multa ſimilia.

15. *Solutio.*

Reſpondetur nihilominus, generalem regulam datam veram eſſe, nimirum, ſtante eâdem materiâ præcepti negativi naturalis, fieri non poſſe, ut per epiikiam judicetur licitus actus prohibitus propter ſolam extrinſecam cauſam, ſeu finem, aut neceſſitatem: hoc enim convincunt rationes, & exempla adducta. Quod ſi in aliquo præcepto id accidere videtur pro aliquo caſu, vel tale præceptum ſimpliciter naturale non eſt, ſed naturali proximum, & conſuetudine hominum receptum, & approbatum, ac proinde abſolute ſolius juris gentium, & ideo mutabile, vel alterabile pro aliquo caſu: vel ſi præceptum eſt naturale ſimpliciter, materia ejus non erit actus ſimpliciter, & abſtractè ſumptus, ſed cum aliqua circumſtantia intrinſeca, qua ſublata poſſit obligatio ceſſare: non tamen per epiikiam, ſed per defectum propriæ materiæ. Applicare autem hanc regulam ad ſingula præcepta non eſt præſentis inſtituti, ſed ad varias materias ſpectat. De illis ergo præceptis matrimonii, qualia ſint, diſputant Doctores, & non eodem modo ſentiunt. Nunc autem, ſupponendo, illa eſſe vere præcepta naturalia, reſpondetur, per illa non prohiberi ſimpliciter matrimonium v. g. inter fratres, vel cum ſecunda, ſed prohiberi tale matrimonium quatenus noxium humanæ naturæ, & ita contrarium naturali honeſtati ſecundùm rectam rationem: in caſu verò illius neceſſitatis ceſſat hæc ratio, & incipit eſſe matrimonium maximè commodum naturæ, & ſubinde honeſtum, quia propter ſolam conſervationem neceſſariam ſuſcipitur, qui finis non eſt extrinſecus, ſed intrinſecus tali actui: atque hoc modo in illa occaſione mutatur materia præcepti negativi. Declaratur à ſimili: nam mutilatio proprii corporis fine neceſſitate ad conſervationem vitæ intrinſecè mala eſt: tamen in caſu neceſſitatis propter conſervandum corpus licet, quia illa mutilatio non prohibetur, nec eſt per ſe mala, niſi ut noxia vitæ: tunc autem non eſt noxia, ſed neceſſaria. Sic etiam verbum prolatum ſine fine honeſto, vel convenienti naturæ, malum eſt, & jure naturæ prohibitum: idem autem verbum propter convenientem finem non prohibetur, quia non erat per ſe malum ut tale verbum, ſed ut otioſum, & inutile, quæ deformitas tollitur

litur ex relatione ad talem finem. Sic ergo attentè est consideranda qualitas, & conditio materiæ: nam juxta capacitatem ejus mutatur moraliter ejus conditio ex fine, vel necessitate occurrente, quia actio talis est, ut natura sua petat ordinem ad talem finem, tali, vel tali modo, & tunc necessitas occurrens redundat in materiam præcepti, & mutat illam, & inde fit, ut cesset obligatio præcepti naturalis, non quia præceptum in sua materia non obliget semper, & pro semper, sine exceptione, sed quia mutatâ materiâ, jam non habet in illa locum tale præceptum, ut naturale est.

16. 3. *Assertio. Lex naturalis ut per legem positivam constituta admittere potest epiikiam.*

Dico igitur tertiò: Si præcepta naturalia spectentur, ut per legem positivam constituta sunt, tunc recipiunt exceptionem epiikiæ, præsertim in ordine ad intentionem legislatoris humani, licèt secundum se, & ut naturalia sunt, illam propriè non admittant. Juxta hanc assertionem possunt exponi frequentes loquutiones aliorum auctorum. Et præsertim Cajet. expressè loquitur de his præceptis, ut constitutis per leges humanas, & alii etiam loquuntur de illis ut latis per generalia verba, sine moderatione, quam postea adhibet epiikia, quod non habet locum in his præceptis ut naturalia sunt, quia ut sic non feruntur per aliquod generale verbum, nisi in eo sensu, in quo includat omnia necessaria ad intrinsecam malitiam, & ita nullam possit admittere exceptionem, sicut dicebamus de prohibitione furti, ut furtum est, vel homicidii, ut per se mali. Et inde patet ratio assertionis. Nam leges humanæ sæpe hoc non attendunt, sed simpliter præcipiunt actum, verbi gratia reddere depositum, vel solvere promissum, in quibus legibus, ut sic propositis potest habere locum epiikia. Dico autem hoc intelligi in ordine ad intentionem legislatoris humani, quia sæpe contingere potest, ut legislator humanus nihil de tali exceptione cogitaverit, nec illam expressè intenderit, sed potius absolutè, & sine limitatione legem tulerit sub verbis de se comprehendentibus casum illum, & nihilominus interpretamur non comprehendisse illum. Quæ interpretatio respectu voluntatis legislatoris humani est epiikia, quia est quasi emendatio ejus; in se verò, & respectu legis naturalis est tantum explicatio mutationis factæ in materia, ratione cujus actus cum talibus circumstantiis non habet per se malitiam, nec comprehenditur sub lege naturali, ita facilis est tota assertio posita. Crediderim etiam, plures ex dictis auctoribus latè, & impropriè interdum loqui de interpretatione legis naturalis, vocantes epiikiam, vel exceptionem à lege, solam declarationem materiæ, & veri sensus legis; sed non est de nomine contendendum, quando de re constat; quamvis ad explicandam vim legis, & ad constanter loquendum de interpretatione ejus, doctrina data necessaria videatur.

CAPUT XVII.

Utrùm jus naturale distinguatur à jure gentium, quia hoc solis hominibus convenit, illud etiam brutis commune est.

1. EXplicatio naturali jure, priusquam ad positivum transeamus, operæpretium erit in fine hujus libri jus gentium quatenus ad rationem legis spectat, declarare, tum quia magnam habet cum jure naturali affinitatem, ita ut à multis cum illo confundatur, vel pars quædam ejus esse censeatur, tum etiam, quia eo modo, quo ab illo distinguitur, est illi propinquissimum, & quasi medium inter naturale jus, & humanum, & priori extremo vicinius, & ideo per illud convenienter transitum faciemus ad proprium jus positivum exponendum. Quod ergo aliquod sit jus gentium, vel ex ipsius vocis usu frequentissimo, omnes tanquam certum supponunt: nam hujus juris frequens mentio est in jure civili. ff. de justit. & jur. & Instit. de jure naturali, gent. & civili, & in Decret. dist. 1. & sequentib. ex Isidoro 5. Etym. cap. 2. & in utriusque juris Doctoribus illis locis, & passim, & in Divo Thoma, ac Theologis 2. 2. quæst. 57. art. 3. *Isidor. D. Thom.*

Quia verò hæc vox æquivoca est, oportet illam distinguere, ut significationem tantum ad nos pertinentem usurpemus. Jus enim interdum significat moralem facultatem ad rem aliquam, vel in re, sive sit verum dominium, sive aliqua participatio ejus, quod est proprium objectum justitiæ, ut constat ex D. Thoma d. qu. 57. artic. 1. Aliquando verò jus significat legem, quæ est regula honestè operandi, & in rebus quantam æquitatem constituit, & est ratio ipsius juris priori modo sumpti, ut dixit ibidem D. Thomas, dicto art. 1. ad 2. quæ ratio est ipsa lex, ut ibi dicit, & ita jus coincidit cum lege, ut præcedenti libro cap. 2. notavimus. Unde ut habeamus brevia nomina, quibus uti possimus, primum vocare possumus jus utile, secundum honestum: vel primo jus reale, secundum legale. Utrumque ergo jus potest dividi in naturale, gentium, & civile. Nam jus utile naturale, dicitur, quando ab ipsa natura datur, seu cum illa provenit, quomodo libertas dici potest ex jure naturali. Civile dicitur, quod jus civile introducit, ut jus præscriptionis: Gentium, quod ex communi usu gentium habetur, ut est jus transeundi per vias publicas, vel jus servitutis bello introductum. Atque in hoc sensu pertinet hæc divisio ad objectum justitiæ, & forte ita traditur à D. Th. dicto art. 3. In præsenti verò non ita loquimur de jure gentium, sed ut est quædam species legis. Nam etiam jus legale per tria illa membra dividi solet: nam in l. 1. §. *hujus studii.* ff. de justit. & jur. expressè dicitur, jus collectum esse ex præceptis naturalibus, aut gentium, aut civili. Et eodem modo sumitur divisio illa in titulo, de jure naturali, gentium, & civili. Quam divisionem ex communi usu, & sententia bonam esse supponimus, & quia duo extrema membra satis nota sunt ex dictis in libr. 1. cap. ultim. oportet nunc explicare secundum membrum, quod in hunc locum remisimus, quia pendet ex comparatione ejus cum jure naturali, unde etiam constabit ratio & verus sensus totius divitionis. 2. *Explicantur variæ juris acceptiones.* *D. Thom.* *D. Thomæ.*

In hoc itaque jure gentium explicando, variæ sunt sententiæ, quarum primam in hoc capite pertractabimus, deinde cæteras persequemur. Jurisperiti ergo communiter distinguunt jus naturale à jure gentium in hoc, quod jus naturale est commune brutis etiam animantibus: jus autem gentium est proprium hominum. Unde in l. 1. §. *hujus studii.* & in §. 1. & 2. Instit. de jure natur. gentium, & civili, sic dicitur, *Jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam jus istud non solum humani generis proprium est, sed omnium animalium, quæ in terra, marique nascuntur, avium quoque commune est.* Et adhibentur exempla, ut maris, & fœminæ conjunctio, filiorum procreatio, & educatio. De jure autem gentium additur, *Gentium est, quo gentes humanæ utuntur,* & dicitur à naturali recedere, quia solis hominibus inter se commune est. Additur verò inferius in leg. 9. jus gentium vocari, *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, & apud omnes peræquè custoditur.* Unde constat, jus gentium censeri etiam naturale, sed speciali modo, & proprio hominum, & hoc etiam declarant exempla, quæ adhibentur in lege 2. 3. & 4. scilicet, *religio in Deum, obedientia ad patres, & patriam, vim atque injuriam propulsare.* Unde ibidem significatur, *hominem homini insidiari,* contra jus gentium esse. Adduntur præterea *Manumissiones, & servitutes,* item *bella, regnorum, dominiorum, rerumque divisio, commercia, aliique contractus venditionum,* & alia hujusmodi. Et similiter in §. 4. Institution. de jure natural. eadem exempla adhibentur, præter religionem, & pietatem ad parentes, & patriam. 3. 1. *Opinio Jurisiarum distinguens jus naturale, à jure gentium, in eo, quod primum competat etiam brutis, istud vero solum homini.*

4. Quocirca juxta hanc ſententiam diviſio illa juris, ſeu legis in naturalem, gentium, & civilem, ita debet ad duas bimembres reduci, ut priùs lex dividatur in naturalem, & civilem; deinde verò lex naturalis generatim ſubdiſtinguatur in naturalem communem omnibus animantibus, quæ abſolutam appellationem juris naturalis retinuit ſecundum quandam acceptionem, & legem naturalem propriam hominum, quæ juris gentium appellata eſt. Et ratio talis ſubdiviſionis eſſe poteſt, quia illæ duæ rationes vere ſunt diſtinctæ in re, & poſſunt habere diverſas conſiderationes, & effectus morales, & ideo congruum fuit, illas diſtinguere, & illis nomina propria imponere, & accommodare. Nec videtur poſſe meliùs illa nomina explicari. Et ſolvitur facilè difficultas tacta, quia jam conſtat, quomodo diviſio illa adæquata ſit; ſumpto tamen nomine juris naturalis in generaliori ſignificato. Nec videtur ab hac ſententia recedere Divus Thomas 1. 2. quæſtio. 95. articul. 4. ad 1. & latiùs 2. 2. quæſtio. 7. articul. 4. ubi hos duos modos juris naturalis agnoſcit, eiſque illas voces accommodat. Atque ita illum interpretatur Conrad. dicta quæſtio. 95. articul. 2. & 4. ubi ita exponit Juriſtarum opinionem, & dicit, Divum Thomam loquutum fuiſſe more illorum, licet Philoſophi aliter loquantur.

D. Thom.

Conrad.

5. Hanc verò interpretationem Juriſconſultorum reprehendit Laurentius Valla libro quarto elegantiar. capit. 48. Conan. etiam in commentar. jur. civil. lib. 1. cap. 6. illam ſubdiviſionem juris naturalis rejicit, & conſequenter putat, non diſtingui jus gentium à jure naturali, ideoque nec Ariſtotelem, nec alios antiquos Philoſophos illud diſtinxiſſe, aut cognoviſſe. Soto etiam lib. 3. de juſtitia, quæſtio. 1. articulo 3. expoſitionem Juriſconſultorum rejicit. Et primò fundantur; quia nullum eſt jus naturale commune hominibus, & aliis animalibus, quia bruta animalia non ſunt capacia propriæ obedientiæ, aut juſtitiæ, vel injuriæ. Ad hoc verò reſpondent Albertus lib. 5. Ethicorum, cap. 7. Turrecremata, & Covarru. locis infrà citandis, jus naturale dici commune brutis non formaliter quoad rationem juris, & legis, ſed materialiter quoad opera, quæ ſub tale jus cadunt: nam illa communia ſunt hominibus cum brutis, ut patet in exemplis poſitis in jure de conjunctione maris, & fœminæ, procreatione filiorum, & cæt. Sed contra hoc eſt, quia illa communitas cum brutis in materiali opere nihil refert ad diſtinctionem juris, vel legis, ergo eſt impertinens, & ſine arte illa diviſio in illo ſenſu, & propter illam ſolam cauſam. Sed reſpondere poſſunt, illam materialem convenientiam deſervire ad explicandam in homine diverſam rationem naturalitatis juris (ut ſic dicam.) Nam lex naturalis generatim ſumpta in dictamine rationis naturalis conſiſtit: hoc autem dictamen interdum eſt ex inclinatione generis, ſeu naturæ ſenſitivæ ut ſic: interdum verò ex propria inclinatione naturæ rationalis, ut talis eſt, & ſecundum has duas rationes diſtinguitur jus naturale tanquam commune brutis, ex parte ſcilicet inclinationis, in qua fundatur.

Auctores improbantes juriſtarum opinionem.
Laur. Val.
Conan.
Soto.

Reſponſio pro Juriſtis ad inſtantiam.
Albert.
Turrecrem.
Covar.

6. Verumtamen etiam hoc modo non ſatisfit difficultati. Primò, quia juxta hanc delarationem, vim vi repellere non ſub jure gentium, ſed ſub jure naturali conſtituendum eſſet, quod in illis legibus non fit. Probatur ſequela, quia illa actio communis eſt brutis animalibus, & ex generali inclinatione ad propriam conſervationem provenit. Nam ſicut generatio provenit ex inclinatione naturali ad conſervandam ſpeciem, ita propria defenſio eſt ex innata inclinatione ad conſervandum propriam vitam, & proprium eſſe: utraque autem inclinatio communis eſt homini cum aliis animalibus: ergo immeritò ponitur hæc actio ſub jure gentium. Secundò falſum eſſe videtur jus naturale, ut habet propriam rationem legis, fundari in ratione naturæ ſenſitivæ, ut communis eſt brutis animalibus: nam ſemper conſiderari debet, ut elevata ad ſuperiorem gradum per differentiam rationalem. Quia lex naturalis non regulatur per convenientiam ad naturam ſenſitivam: ſed ad rationalem: ſenſitivam autem reſpicit ſolum ut contractam, & ſpeciali modo perfectam per differentiam rationalem: ergo illa convenientia generica impertinens eſt ad diſtinguendam legem naturæ. Conſequentia videtur clara, & antecedens probatur. Tum, quia quando lex naturæ aliquid præcipit in ordine ad conſervandam naturam ſenſitivam, ſemper involvit modum rationalem, & ita dictat de conjunctione maris, & fœminæ multò aliter, quàm inſtinctus naturalis brutorum, ut conſtat de matrimonio, & idem cum proportione eſt de educatione filiorum, & de conſervatione propriæ vitæ, & ſimilibus. Tum etiam, quia in eodem opere materialiter communi brutis, multa prohibet lex naturalis in homine, à quibus bruta non arcentur per naturalem inſtinctum, ut prohibet lex naturalis vagum concubitum, ſeu fornicationem ſimplicem, & conjunctionem cum matre, vel ſorore, quæ privationes non ſunt communes brutis. Unde etiam novum, ſeu tertium argumentum inſurgit: nam ſequitur ex illa ſententia, hæc præcepta negativa eſſe juris gentium, & non naturalia, quod valde abſurdum eſt. Et patet ſequela, quia ſunt ita propria hominum, ut non poſſint dici brutis communia: nam licet illud opus ſit ſuo modo commune brutis, tamen omiſſio operis non eſt communis, & hæc eſt propria materia talis legis. Hoc verò argumentum evidentius oſtenditur in præceptis colendi Deum, honorandi parentes, & proximum. Nam abſurdum eſt, negare, hæc eſſe ſimpliciter de jure naturali, ſed tantum de jure gentium: idemque eſt de præcepto reſtituendi alienum, vel reddendi depoſitum, vel ſervandi fidelitatem, dicendi veritatem, & ſimilibus, quæ ſunt propria hominum, & non communia cum brutis etiam materialiter, & tamen ad naturale jus maximè pertinent.

7. Ad hæc verò reſponderi poteſt juxta civilia jura, jus gentium re vera eſſe jus naturale, & ita ſæpe in jure civili vocari, ut patet in leg. *bona fides.* ff. *depoſiti.* & §. *& quidem.* & §. *ſingulorum.* Inſtit. de rerum diviſione, & §. penult. Inſtit. de jure natur. Qua propter non erit abſurdum in hoc ſenſu vocare præcepta commemorata, imò & omnia Decalogi de jure gentium, quia per hoc non negatur eſſe de proprio, & ſtricto jure naturali, ſed indicatur peculiaris modus, & quaſi proprietas talis juris, reſpectu humanæ naturæ, & ita contentio tota verſabitur circa ſolum uſum vocis, vel neceſſitatem, aut utilitatem illius diſtinctionis in illo ſenſu. Sed licèt hoc aliqua ex parte ita ſit: nihilominus ſecunda ratio facta retinet ſuam vim & oſtendit impropriè valde dici dari jus naturale commune brutis. Et præterea (ne contentio ſit de vocabulo) ſimpliciter dicendum erit juxta illam ſententiam, jus gentium eſſe intrinſecè, & eſſentialiter jus naturale, ſeu partem ejus. Hoc autem ad omnia, quæ de jure gentium adducuntur, accommodari non poteſt; quia quædam continent materiam non ſolum neceſſariam, ſed etiam communem brutis, ut monſtrant argumenta facta; alia non ſolum verſantur in materia propria hominum, ſed etiam non continent intrinſecam neceſſitatem, ut ex ſequentibus conſtabit.

8. Quapropter etiam non placet modus loquendi aliquorum Theologorum, qui ſentiunt, jus gentium habere intrinſecam neceſſitatem in ſuis præceptis, ſolumque differre à naturali, quia jus naturale ſine diſcurſu, vel facillimo diſcurſu innoteſcit: jus autem gentium per plures illationes, & difficiliores colligitur. Quod poteſt ſumi ex Soto libro 1. quæſt. 5. artic. 4. & indicant aliqui moderni Thomiſtæ, ita intelligentes D. Thomam, quem infrà interpretabimur.

Excluditur etiam 2. opinio diſtinguens jus gentium à naturali, quod naturale ſine diſcurſu vel facillimo innoteſcit, alterum è contra.
Soto.

mur. Nobis igitur hæc etiam ſententia non placet, primò, quia multa dicuntur eſſe de jure gentium, quæ non habent illam intrinſecam neceſſitatem, ut diviſio rerum, ſervitus, & alia, quæ infrà videbimus. Secundò ac præcipuè, quia jus gentium nec circa prima principia moralia, nec circa concluſiones, quæ ex illis neceſſario inferuntur, verſari poteſt, quia omnia illa ſub proprio jure naturali comprehenduntur, ut cap. 7. probatum eſt. Et confirmatur: nam omnia præcepta, quæ à Deo ſunt in cordibus hominum ſcripta, pertinent ad jus naturale, ut ſumitur ex Paulo ad Roman. 2. ſed omnia illa, quæ evidenti ratione deducuntur ex principiis naturæ, ſunt ſcripta in cordibus; ergo omnia pertinent ad jus naturæ. Et è converſo præcepta juris gentium ab hominibus introducta ſunt per arbitrium, & conſenſum illorum, ſive in tota hominum communitate, ſive in majori parte; ergo non poſſunt dici ſcripta in cordibus hominum ab auctore naturæ: ergo ſunt juris humani, & non naturalis. Quòd ſi de aliquibus præceptis juris gentium hoc neceſſariò fatendum eſt, ut oſtendemus, non oportet jus gentium cum naturali confundere, nec propter ſolas illationes etiam plures ita vocare jus illud, quod ſimpliciter naturale eſt: nam diſcurſus non excludit veram & naturalem neceſſitatem præcepti ſic cogniti, & quod diſcurſus ſit per plures, vel pauciores illationes, magis, vel minus notas, valde accidentarium eſt.

9. *Opinio diſtinguens jus naturale in eo, quòd obliget ſine dependentia à poteſtate humana, è contrà verò jus gentium.*

Dicunt verò aliqui, jus naturale comprehendere concluſiones ita neceſſarias, ut nulla facta ſuppoſitione ſocietatis humanæ, vel dependentis à voluntate humana, ſequatur ex principiis naturæ evidenter, & has non ſpectare ad jus gentium: eſſe verò alias concluſiones, quæ ſequuntur etiam ex principiis naturæ neceſſariò, tamen non abſolutè, ſed ſuppoſita humana ſocietate, & conſideratis aliquibus circumſtantiis neceſſariis ad ipſius conſervationem, & præcepta, quæ circa hujuſmodi concluſiones verſantur, conſtituere jus gentium. Quod videtur poſſe ſumi ex Divo Thoma in 2. 2. loco allegato. Sed pro hoc etiam non explicatur vera, & propria ratio, & diſtinctio juris gentium à naturali. Nam multa ſunt de jure naturali, quæ non obligant, nec locum habent, niſi aliqua ſuppoſitione facta, ut præceptum non furandi non habet locum, niſi facta diviſione bonorum, & dominiorum. Præceptum item parendi dominis non habet locum, niſi ſuppoſita ſervitute: juſtitia etiam contractuum non habet locum, niſi ex ſuppoſitione commercii humani. Et ita ſunt plura alia, quæ manifeſtè pertinent ad jus naturale: nam ita ſunt per ſe honeſta, ut contraria prohibeantur, quia mala, & non è contrario. Ratio etiam reddi poteſt, quia quod concluſio ſequatur ex principiis naturæ ex ſuppoſitione talis vel talis materiæ, aut ſtatus hominum, non variat modum legis, quæ ſubſiſtit ex intrinſeca rei natura, & non ex voluntate humana, ſed denotat ſolum diſtinctam materiam legis, v. g. lex reddendi promiſſum, & ſervandi fidelitatem Deo, vel homini, naturalis eſt: & tamen non habet locum, niſi ex ſuppoſitione promiſſionis: ſic etiam in materia de Simonia dicitur, vendere rem conſecratam ab hominibus, contra jus naturale eſſe, licet ſupponat conſecrationem humano jure introductam. Ergo licet concluſio ſequatur ex ſuppoſitione, ſe tenente tantum ex parte materiæ præcepti, ſi illatio eſt evidens ex principiis per ſe notis, talis concluſio ad jus naturæ pertinet, non ad jus gentium. Ergo ut jus gentium à naturali diſtinguatur, neceſſe eſt, ut etiam ſuppoſita tali materia, non ſequatur per evidentem conſequentiam, ſed per aliquam minus certam, ita ut arbitrium humanum, & moralis commoditas, potius quàm neceſſitas intercedat. Concludendum igitur cenſeo, jus gentium non præcipere aliquid tanquam ex ſe neceſſarium ad honeſtatem, nec prohibere aliquid, quod per ſe, & intrinſecè malum eſt, vel abſolutè, vel ſuppoſito tali ſtatu, & conditione rerum, ſed hæc omnia pertinere ad jus naturale, ac ſubinde in hoc ſenſu jus gentium non comprehendi ſub jure naturali: nec etiam ab illo differre, quia ſit proprium hominum: nam hoc etiam juri naturali convenit, vel majori ex parte, vel etiam omnino, ſi de jure, & lege proprie loquendum eſt.

D. Thom.

Excluditur dicta opinatio.

CAPUT XVIII.

An jus gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat, aut potius ſolùm concedat, vel permittat.

1. *Canon. Vaſquez. Opinio aliquorum aſſerens jus gentium non eſſe præceptivum, ſed permiſſivum tantum, & conceſſivum aliquid agendi, vel è contra.*

PRopter ea, quæ ſuperiori capite tractata ſunt, Canon. lib. 1. Comment. jur. civil. capit. 6. numer. 5. quem refert, & ſequitur Vaſquez diſput. 157. capite 3. exiſtimavit, jus gentium prout à naturali diſtinguitur, non continere ſub ſe præcepta, aut promiſſiones, ſed ſolum conceſſiones quaſdam, ſeu facultates, aut permiſſiones aliquid agendi, vel non agendi, non tantum impunè, ſed etiam juſtè & honeſtè: ita tamen ut contrarium non ſit turpe, vel injuſtum. Adduntque ulterius auctores hujus ſententiæ, ad jus gentium neceſſarium eſſe, ut conveniat humanæ naturæ non abſolutè ſpectatæ, ſed ut jam conſtitutæ in civili communitate, quia multa ſunt utilia hominibus, ut in communitate viventibus, quæ abſolute non pertinent ad commodum naturæ ſecundum ſe. Illa ergo, quæ conceduntur hominibus in communitate viventibus, propter communem utilitatem, tanquam honeſta, & non tanquam neceſſaria ad honeſtatem, nec tanquam præcepta, dicunt eſſe de jure gentium. Nam ſi præcipiantur, erunt vel de jure naturali, ſi ex vi rationis præcipiantur: vel de jure civili, ſi præcipiantur ex humana voluntate poteſtatem habente, ut probant diſcurſus facti capite ſuperiori: ergo ut jus gentium poſſit eſſe diſtinctum, oportet ut ſit conceſſivum, non præceptivum. Confirmatur hæc ſententia auctoritate ſaltem negativa D. Iſidori, & Divi Thomæ. Nam Iſidorus 5. Etymolog. cap. 4. & 6. ubi dicit, jus naturale eſſe illud, quod eſt commune omnibus rationibus: jus autem gentium non definit, ſed explicat tantum per quædam exempla, quæ conceſſionem tantum continent, non præcepta, ut poſtea videbimus. D. etiam Thomas ſolum dixit, jus gentium poſitum eſſe ab hominibus in ſocietate viventibus ad majorem utilitatem, quæ ex rationis diſcurſu colligitur: non vero dixit eſſe poſitum per modum præcepti.

Iſidor. D. Thom.

2. *Excluditur opinatio.*

Hanc verò ſententiam, ut verum fatear, non ſatis intelligo. Nam inquiro, an loquatur de jure, ut ſolum conſiſtit in morali facultate utendi, & non utendi, vel de jure, ut ſignificat legem, ſeu regulam rationis: ſive propriè præcipientem, ſive approbantem aliquid ut honeſtum. Prior ſenſus non eſt ad rem, ut ex dictis conſtat, niſi fortaſſe velint auctores illius ſententiæ negare, dari aliquod jus gentium, quod ſit vera lex, quod non declarant. Nec poſſunt rationem reddere cur admittant hoc membrum juris gentium in jure, quòd ſit facultas utendi, & non in lege, & ex dicendis conſtabit eſſe eandem utriuſque rationem. Si verò loquantur de jure, quod eſt vera lex, aut regula honeſtatis, facilè etiam poteſt illa doctrina refutari.

3. Nam oſtendo in primis, nullam eſſe majorem rationem diſtinguendi jus gentium conceſſivum à jure naturali, quàm jus præceptivum. Quia in jure naturali multa ſunt, quæ honeſtè fieri poſſunt ex vi legis naturalis, quæ non præcipiuntur, nec contraria prohibentur, & ita etiam dari poteſt jus naturale conceſſivum, quale eſt jus ducendi uxorem, jus

retinendi, & conſervandi propriam libertatem: hoc enim honeſtum eſt, & illud jus naturæ concedit, non præcipit. Et in hoc ſenſu ſolet diſtingui duplex jus naturæ, aliud poſitivum, id eſt, præcipiens, aliud negativum, id eſt, non prohibens, ut videre, licet in Covarru. regula, *peccatum*, 2. parte §. 11. numer. 3. & ſuprà tractando de immutabilitate legis naturalis, illam diſtinctionem explicavimus. Et ratio eſt, quia ratio naturalis non ſolum dictat, quid neceſſarium ſit, ſed etiam quid liceat. Quando ergo dicitur jus gentium dare facultatem honeſtè operandi aliquid, interrogo, an illa facultas, ut eſt juſta, & honeſta, habeatur ex ipſa ratione naturali præciſè ſpectata, vel ex aliqua hominum conſenſione. Si primum dicatur, jam illud jus erit naturale, licèt ſit tantum conceſſivum. Si verò dicatur ſecundum, vel procedunt rationes factæ, quod illud non ſit jus gentium diſtinctum à civili, vel ſi eo non obſtante, poteſt eſſe tale jus conceſſivum diſtinctum à civili, & quaſi medium inter naturale, & civile, eadem ratione poterit dari ſimile jus præceptivum.

Covar.

4. Reſponderi poteſt, illud jus haberi ex vi ſolius rationis naturalis; tamen non convenire hominibus abſolutè ſpectatis, ſed ut congregatis in aliqua ſocietate humana, & ideo diſtingui à primario jure naturali tanquam ſecundarium, vocarique jus gentium. Exemplis uſitatis in hac materia declaratur: nam bellum v. g. dicitur eſſe de jure gentium, non quia præcipiatur etiam ſuppoſito juſto titulo, ſed quia conceditur tanquam honeſtum: hoc autem genus juris ſupponit communitatem humanam, ut conſtat. Item diviſio agrorum, ſeu terrarum, ac ſedium, & terminorum in communi dicitur eſſe de jure gentium, quæ manifeſte ſupponit inſtitutionem humanarum ſocietatum, & illa ſuppoſita ex vi ſolius rationis naturalis omnia illa licent, licèt ſimpliciter neceſſaria non ſint. Sed contra hoc eſt primò, quia ipſamet gentium diſcretio, & regnorum diviſio eſt de jure gentium, ut dicitur in l. *ex hoc jure*, ff. de juſtitia, & jure, & tamen ante illam diviſionem non ſupponitur aliquid præter ſtatum naturalem hominum: ergo non ſemper jus gentium oritur ex illa ſuppoſitione, ſed ſolum ex pura conditione naturali, qua homo eſt animal ſociale, adjuncto naturali etiam principio, quod diviſio civitatum eſt magis accommodata ad hominum conſervationem. Secundò argumentor, quia quod in hujuſmodi rebus, aut juribus ſupponantur ſocietates hominum, non tollit, quin illud jus conceſſivum naturale ſit, quia illa ſuppoſitio ſolum prærequiritur, ut reſultet materia talis juris: regula autem ipſa rationis antea erat, & ſemper naturalis eſt. Probatur, quia jus præceptivum ſæpe etiam non habet materiam, in qua actu obliget, niſi ſuppoſita vita hominum in communitate, & ſocietate, & nihilominus talia præcepta ſemper ſunt juris naturalis, ut ſuprà probatum eſt, & dicti auctores etiam concedunt: ergo idem erit cum proportione in jure conceſſivo: nulla enim veriſimilis ratio differentiæ aſſignari poſſe videtur.

l. ex hoc.

5. Deinde oſtendo, non ſeparari jus conceſſivum ab omni jure præcipiente, vel prohibente, & in præſenti materia ſi unum ſit juris gentium, etiam alterum: vel ſi unum eſt juris naturalis, etiam aliud, & ita non ſubſiſtere diſtinctionem datam. Primum declaratur inprimis exemplo privilegii: nam eo ipſo, quod uni conditur, præcipitur aliis, ne uſum illius impediant. Et hac ratione explicabamus ſuprà rationem legis in privilegio: hoc autem eandem rationem habet in omni jure conceſſivo. Secundò declaratur diſcurrendo per exempla juris gentium, quæ Iſidorus poſuit. Primum eſt, *ſedium occupatio*, hæc enim ita eſt licita unicuique jure gentium, vel potius naturali, ut nemo juſtè impedire poſſit alium, quamvis occupet ſedem ab alio non præoccupatam, & ita illa conceſſio habet annexum hoc præceptum. Secundum exemplum eſt, *ædificatio*, tertium, *munitio*, de quibus eſt eadem ratio. Nam repugnat aliquem habere liberam facultatem ædificandi, vel muniendi terram, aut poſſeſſionem à ſe occupatam, & poſſe ab aliis juſtè impediri, aut perturbari in uſu illius facultatis: ergo eſt neceſſaria connexio inter jus conceſſivum, & præceptivum. Quartum exemplum eſt, *bella*, in quo id evidentius conſtat. Nam in primis ſupponit præceptum prohibens aggreſſori tale bellum; ideo enim uni licet defenſio, quia alter injuſtè bellum aggreditur. Deinde reſpectu ejus, qui ſe defendit, ſæpe tale jus non ſolum concedit facultatem, ſed etiam præcipit uſum, præſertim Principi, qui tenetur defendere rem publicam. Et idem eſt de aliis, qui tenentur defendere commune bonum, vel etiam interdum propriam vitam. Si autem bellum ſit aggreſſivum, eo ipſo, quod uni licet contra alterum, huic eſt prohibita defenſio, quia tenetur parere, & jus ſuum alteri reddere, vel juſtam pœnam acceptare.

Iſidor.

Quintum, & ſextum exemplum ſunt *captivitates*, & *ſervitutes*, in quibus etiam conſtat, ſi uni licet alterum in captivitatem, vel ſervitutem redigere, etiam cogendo illum; eo ipſo teneri hunc ad parendum, & non reſiſtendum, quia non poteſt eſſe bellum juſtum ex utraque parte. Septimum exemplum eſt, *poſtliminia*, de quo eadem cum proportione eſt ratio: nam eſt jus, vel recuperandi libertatem amiſſam, vel redeundi ad priorem ſtatum poſt exitum à liminibus captivitatis; in hoc autem jure neceſſario includitur præceptum vel reſtituendi talem hominem in antiquum jus, vel non privandi illum recuperato jure. Octavum exemplum eſt, *fœdera pacis*. Nonum, *induciæ*. In quibus primò poteſt conſiderari facultas feriendi pacem, vel concedendi inducias, quæ ſine dubio eſt res honeſta de ſe, & ſæpe utilis, vel neceſſaria, tamen cum hac facultate conjuncta eſt obligatio non violandi pacis fœdera, neque nocendi hoſti induciarum tempore. Decimum exemplum eſt, *Legatorum non violandorum religio*, quod aperte per modum præcepti fertur: in eo tamen diſtingui poſſunt illa duo, unum eſt facultas mittendi Legatos ad alios Principes vel provincias, aliud eſt præceptum, & obligatio ſervandi immunitatem illorum. Ultimum denique exemplum eſt, *connubia inter alienigenas prohibita*, in quo non ſola permiſſio, ſed præceptum apertè proponitur, & quia negativum eſt, vix in eo intelligitur aliquid per modum conceſſionis: quomodo autem in hoc exemplo locum habeat jus gentium, paulò inferius exponam.

6.

Dici poteſt, eſto verum ſit, cum jure conceſſivo ſemper conjungi aliquod præceptivum, tamen ſæpe eſſe poſſe diverſorum ordinum: nam ſæpe poſito jure civili conceſſivo reſultat jus naturale, ut poſito jure concedente dominium media præſcriptione, & acquiſita præſcriptione, reſultat jus naturale prohibens accipere ab aliquo ipſo invito rem, quam præſcripſit, & conceſſo privilegio ab homine, vel humano jure eximente aliquem à ſolutione tributi, naturalis lex dictat, non eſſe petendum. Sic ergo in dictis exemplis dici poteſt, permiſſionem, ſeu conceſſionem eſſe de jure gentium: præcepta verò inde reſultantia eſſe de jure naturali præceptivo.

7.

Propter hanc objectionem propoſui ſecundam partem aſſertionis, ſcilicet, in præſenti materia hoc non habere locum. Nam in ſimili inductione oſtendi poteſt, quod tam conceſſio, quàm prohibitio ad alios reſultans eſt de jure naturali, vel ſi aliqua earum eſt abſolutè de jure humano, potius hoc conveniat conceſſioni, qua facta obligatio inde reſultans naturalis eſt. Primum apertè, ut credo, oſtenditur in quatuor primis exemplis Iſidori, de ſedium occupatione, ædificatione, munitione, ac defenſione per juſtum bellum: nam jus ad hæc omnia naturale eſt, id eſt, hæc omnia licita ſunt jure naturæ: & eodem modo obligatio

8.

gatio unius ad non violandum tale jus alterius naturalis legis est. Solùm usus illarum facultatum posset dici de jure gentium ratione consuetudinis omnium gentium; at hoc ad factum pertinet, non ad legem. Idemque cum proportione dicendum est in 8, 9 & 10. exemplis de pace, induciis, & legatis: nam illa omnia fundantur in pacto aliquo humano, in quo tam facultas contrahendi, quàm obligationes fidelitatis, & justitiæ, quæ ex fœdere, seu conventione nascuntur, ad jus naturæ spectant. Solus usus potest dici de jure gentium propter convenientiam omnium gentium in usu talium rerum in genere; veruntamen hic etiam usus est effectus juris; non ipsum jus, quia hoc jus non ex usu, sed usus ex jure est.

9. At verò in quinto, & sexto exemplo de captivitate, & servitute videtur aliquid introductum usu hominum, quod non est immediatè de dictamine rationis naturalis, nimirum, quòd titulus acceptionis in bello justo sit sufficiens ad detinendum alium etiam invitum, & coactum, vel etiam ad acquirendum dominium unius hominis in alium, & consequenter ad introducendum servitutem in uno, respectu alterius. Nam lex sola naturalis hoc non præscribit, licet illud non vetet, suppositâ justitia belli. Determinatio ergo illius juris est quasi lex quædam pœnalis usu hominum introducta contra gerentes injustum bellum: ponitur enim illis in pœnam, ut captivi, vel servi fiant, si vincantur. Hæc autem lex sic intellecta non est concessiva, sed magis directè est punitiva, & obligat reum ad pœnam eadem proportione, qua aliæ leges pœnales civiles, de quibus infrà lib. 5. dicturi sumus. Qualiscunque autem sit, quatenus de facto dat facultatem reducendi homines in captivitatem, vel servitutem, positiva est, & non ex sola vi, ac discursu rationis naturalis, etiam suppositâ institutione humanarum communitatum: ergo non pertinebit ad jus gentium, quale ab illa sententia describitur.

10. Præterea idem evidentius est in octavo exemplo de postliminibus, in quo videtur esse plus de jure civili, quàm de jure naturali, vel gentium: nam videtur esse illa quædam moderatio pœnæ captivitatis, aut servitutis, vel in universum amissionis bonorum, vel deprædationum hostium, quæ maximè in bellum contingunt, quæ non est tam universalis omnium gentium, sed jura civilia maximè de illa loquuntur. Et præterea eo modo quo talis moderatio intelligitur lege constituta, non est sola permissio, sed lex verè obligans ad sui observationem: non enim est minus obligatoria lex quæ moderatur aliquam pœnam, quàm lex, quæ pœnam taxavit. Denique in ultimo exemplo clara est prohibitio, & non tantum permissio, ne fiant connubia cum alienigenis. Præterquam quòd neutro modo constat fuisse hoc jus, vel hunc usum communem omnibus gentibus, sed videtur maximè propria consuetudo fidelis populi tam in lege veteri, quàm nunc in nova: & ita illud potius est jus divinum, vel canonicum, & si aliquæ gentes id servarunt, magis videtur pertinuisse ad jus civile illarum, quàm gentium. Concludimus ergo non rectè distingui jus gentium à naturali, quia unum concessivum tantum sit, & aliud præceptivum: nam vel utrumque membrum in utroque jure repetitur, vel si præceptum naturale est, etiam concessio illi cum proportione respondens, ex ipso jure naturali nascitur.

CAPUT XIX.

Utrum jus gentium distinguatur à naturali tanquam simpliciter positivum humanum.

1. *Jus gentium proprium non comprehendi-tur sub naturali.*

EX hactenus dictis videtur concludi, jus gentium propriè dictum non comprehendi sub naturali, sed essentialiter ab illo differre, quia licèt cum illo conveniat in multis, tamen in propria morali differentia distinguuntur. Conveniunt quidem primò, quia utrumque est aliquo modo commune omnibus hominibus, ex quo capite utrumque potest gentium appellari, si in sola voce sistatur, quæ proprietas in jure naturali clara est, & ratione illius in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. videbimus jus ipsum naturæ appellari jus gentium (quod in multis legibus observandum est) propriùs verò appellatio illa tribuitur juri, quod usu gentium introductum est in §. 4. Instit. de jur. natur. &c. Secundò conveniunt, quia sicut materia juris gentium solum inter homines locum habet, ita etiam materia juris naturalis est propria hominum vel omnino, vel magna ex parte, ut ex dictis in capit. 17. sufficienter constare potest. Et ideo multa exempla, quæ à Juristis ponuntur sub jure gentium solum ratione hujus conditionis, solo nomine sunt juris gentium propriè dicti: nam re vera sunt juris naturalis, ut religio ad Deum, honor ad parentes, pietas in patriam, quæ habentur in leg. 2. & 3. de justit. & jur. meritò autem illa omisit Imperat. Instit. de jur natur. Similia sunt alia, quæ ponit Isidor. si in rigore sumantur, ut servare pacis fœdera, & inducias, & immunitatem legatorum, & similia. Quo autem sensu illa intellecta fuerint ab Isidoro, infra dicemus. Tertio conveniunt jus gentium, & naturale, quod in utroque sunt præcepta, prohibitiones, atque etiam concessiones, seu permissiones, ut cap. 18. satis declaratum est.

In quo conveniat jus gentium cum naturali.

L. omnes populi.

2. *In quo præcipue differat jus gentium à naturali.*

Differt autem primò, ac præcipuè jus gentium à jure naturali. Quia quatenus continet præcepta affirmativa, non infert necessitatem rei præceptæ ex sola rei natura per evidentem illationem ex principiis naturalibus, quia quidquid hujusmodi est, naturale est, ut ostendimus. Unde necesse est, ut aliunde oriatur talis necessitas. Et simili modo præcepta negativa juris gentium non prohibent aliquid, quia per se malum sit: nam hoc etiam est mere naturale: unde ex parte humanæ rationis non est jus gentium tantum ostensivum malitiæ, sed constitutivum: itaque non prohibet mala, quia mala sunt, sed prohibendo facit esse mala. Hæ autem sunt propriæ, & quasi essentiales differentiæ legis: ergo ita differunt jus gentium, & naturale. Secundò consequenter differunt, quia jus gentium non potest esse tam immutabile, sicut naturale, quia immutabilitas ex necessitate oritur: ergo quod non est æquè necessarium, non potest esse æquè immutabile, ut in capit. sequenti latius declarabitur. Tertiò hinc fit, ut etiam in his, in quibus hæc jura convenire videntur, non habeant omnimodâ similitudinem. Nam in universalitate, & communitate ad omnes gentes naturale jus omnibus est commune, solumque per errorem potest alicubi non servari: jus autem gentium non semper omnibus, sed regulariter, & fere omnibus commune est, ut Isidor. loquitur. Unde sine ullo errore potest alicubi non servari quod apud alios de jure gentium esse censetur. Item licèt jus gentium regulariter versetur in materia propria hominū, aliquando potest aliquid disponere in materia communi brutis animalibus, ut in permittendo vago concubitu, seu fornicatione, vel in repellenda vi, quatenus aliquo modo per jus gentium foveri, aut determinari potest. Est ergo jus gentium simpliciter diversum à naturali, præsertim ratione primi discriminis.

3. *Jus gentium simpliciter dicendum esse positivum humanum.*

Unde tandem concludi videtur, jus gentium simpliciter esse humanum, ac positivum. Hæc assertio potest sumi ex D. Thoma q. 95. art. 4. ubi absolutè jus positivum dividit in gentium, & civile, & utrumque dicit esse humanum jus derivatum à naturali. Potest tamen in his terminis esse aliqua æquivocatio, & ideo tollenda est, & verus D. Thomæ sensus explicandus. Potest enim lex humana interdum vocari, non ex auctore, sed ex materia, quia versatur circa res humanas, in qua significatione jus ipsum naturale humanum est, quia illo humanum genus gubernatur, & humanæ actiones diriguntur. Et hoc modo videtur sumpsisse

D. Thom.

Arist. jus humanum Arist. 5. Ethic. cap. 7. quod ipse nominat jus politicum, vel civile, ut interpres vertit. Atque ita dividit jus civile, in naturale, ac legitimum, per legitimum intelligens illud, quod nos positivum civile nominamus. Item in hac significatione videtur sumpsisse jus humanum

D. Thom. D. Thomas d. q. 95. art. 2. nam illud dividit in id, quod vim habet ex discursu naturali, aliud quod ex arbitrio hominum: quæ duo videntur esse jus naturale, & positivum tantúm. Præterea lex positiva vocatur à D. Thoma humana, & talis ab ipso censetur omnis illa, quæ ab hominibus ponitur. Eamque subdistinguit in artic. 4. nam quædam est per modum conclusionis, quæ vim habet à jure naturali, quam nos dicimus esse potiùs declarativam juris, quàm constitutivam: alia verò est per modum determinationis, quæ novum jus introducit, quam simpliciter positivam vocamus. Videtur ergo D. Thomas in dicto ar. 4. loqui de jure gentium tanquam de lege humana, & positiva, priori modo accepta: nam apertè dicit esse per modum conclusionis, & habere suam vim à jure naturali. Et idem videtur sentire 2. 2. q. 57. ar. 3. ad argumenta. Nihilominus tamen potest intelligi proprie de jure positivo, & humano, id est, ab hominibus constituto: dicitur autem constitui per modum conclusionis, & non determinationis, quia ex vi juris gentium non recipit integram determinationem in particulari, sed in communi introducitur per modum illationis, non simpliciter necessaria; sed ita conveniens naturæ, ut quasi instigante natura inferatur. Et ita illum intelligit, & sequitur Soto lib. 1. de justit. q. 5. art. 4. & latiùs lib. 3. q. 1. art. 3. & Cardinalis Bellarmin. lib. 1. de Cleric. c. 29. in ultima editione. Idem tenet Covarr. in regula *peccatum.* 2. p. §. 11. n. 4.

Soto. *Bellarm.* *Covarr.*

4. Neque ab hac sententia dissentiunt Juristæ, qui jus gentium distinguunt in primarium, & secundarium, & prius dicunt includi in jure naturali: posterius verò esse positivum humanum, ut videre licet in Alber. Bolognet. tractat. de Legib. & juram. cap. 27. & Pinell. in rub. C. de rescind. vendit. Hæc enim divisio tantùm differt in

Albert. Bolognet. *Pinell.* nq vocis: nam in re coincidit cum doctrina data. Quia illud jus gentium primævum intrinsecè naturale est, solumque denominatur gentium, quia illo gentes utuntur communiter. Hic verò propriè loquimur, quatenus ab origine, & auctoritate ita denominatur, & hoc est illud secundarium quod illi fatentur esse positivum humanum. Ratione etiam convincitur hæc assertio ex dictis, quia lex sufficienter dividitur per naturalem, & positivam propriè dictam, vel per divinam, & humanam ab auctore utramque denominando, quia utraque membra immediatam contradictionem involvunt, ut constat: sed ostensum est, legem juris gentium non esse naturalem proprie, & in rigore, & consequenter non esse divinam: ergo necesse est, ut sit positiva, & humana. Confirmatur, quia lex naturalis est, quam non opinio genuit, sed naturalis evidentia, ut Cicer. dixit: ergo omnis lex, quæ non hoc modo generatur, positiva est, & humana: tale autem est jus gentium, quia non per evidentiam, sed probabilitatem, & communem æstimationem hominum introducitur: ergo.

5. *In quo differat jus gentium & civile.* *Arist.* *Isidor.* *D. Thom.* Nunc autem superest explicandum, in quo differat jus gentium à civili: nam omne jus positivum ab hominibus positum in ordine ad gubernationem purè politicam, vocat Arist. legitimum, 5. Ethicor. cap. 7. & illudmet videtur vocari civile, ut sumitur ex Isidor. suprà, seu cap. 1. d. 1. & sentit D. Thomas locis citatis. Dices, differre, quia jus civile est jus unius civitatis, aut regni: jus autem gentium est commune omnibus gentibus. Sed contra hoc est, primò quia hæc differentia solùm videtur secundùm majus, & minus, & valde accidentalis. Secundò & difficilius, quia impossibile videtur, jus gentium esse commune omnibus gentibus introductum voluntate, & opinione humana. Quia in his, quæ ab opinione, & arbitrio hominum pendent, non solent omnes rationes convenire. Nam hoc est hominum ingenium, ut quot sunt capita, tot ferè sint placita, & opiniones: ergo vel jus gentium non est humanum, vel non potest in eo à civili differre.

Ad hoc igitur explicandum ita statuo; præ- 6. *Resolutio.* cepta juris gentium in hoc differunt à præceptis juris civilis, quia non scripto, sed moribus, non unius, vel alterius civitatis, aut provinciæ, sed omnium vel ferè omnium nationum, constant: jus enim humanum duplex est, scilicet scriptum, & non scriptum, ut tradunt jura supra citata, & infra videbimus; constat autem jus gentium scriptum non esse, & ita in hoc differre ab omni jure civili scripto, etiam imperiali, & communi. Jus autem non scriptum moribus constat, quod sit unius gentis moribus introductum, & illas tantùm obligat; dicitur etiam civile. Si verò introductum sit moribus omnium gentium, & omnes obliget, hoc credimus esse jus gentium proprium, quod & differat à naturali, quia non naturæ, sed moribus innititur, & à civili etiam distinguitur in origine, fundamento, & universalitate, modo explicato. Quod videtur mihi sensisse Justinian. in §. *jus autem*, Instit. de jure natur. gentium & civili, cùm ait: *Jus autem gentium omni humano generi commune est: nam usu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ jura quædam sibi constituerunt.* Ubi pondero verbum, *usu exigente*, & verbum, *constituerunt*: nam in hoc posteriori significatur constitutum fuisse, non à natura, sed ab hominibus, & in priori declaratur, non scripto, sed usu fuisse introductum. Idem videtur sensisse Isidor. l. 5. Etymol. nam *Isidor.* priùs cap. 4. distinguit dicta tria jura, & definit, *jus naturale esse illud, quod est commune omnium nationum, eo quòd utrobique instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur.* In quo assertionem nostram comprobat, & virtute docet jus gentium non fundari in solo instinctu naturæ. Unde inferiùs c. 5. post exempla juris gentium concludit, *Inde jus gentium vocari quòd eo jure omnes ferè gentes utuntur.* In quo insinuat definitionem juris gentium, sc. esse jus commune omnium gentium, non instinctu solius naturæ, sed usu earum constitutum. Nec prætereunda leviter est illa particula *ferè*: nam per eam indicatur, non esse in hoc jure necessitatem omnino intrinsecam, & naturalem, & non esse necessarium, ut sit commune omnibus omnino gentibus, etiam secluſa ignorantia, & errore, sed satis esse, ut ferè omnes gentes bene institutæ illo utantur. Eundem existimo fuisse sensum D. Thomæ, ut mox explicabo, & auctores alii suprà citati hoc sine dubio voluerunt.

Probatur autem primò à sufficienti partium 7. enumeratione, quia in hoc modo juris gentium nulla includitur repugnantia, sed est planè possibile: ut statim ampliùs declarabo, & non potest commodiùs distingui ab aliis duob. extremis, quod satis probant omnia, quæ diximus; ergo. Secundò declaratur aliquibus exemplis adductis. Nam consuetudo recipiendi Legatos sub lege immunitatis, & securitatis absolutè spectata, non est de necessitate juris naturalis, quia potuisset unaquæque communitas hominum non habere apud se Legatos alterius, nec velle illos admittere: nunc tamen admittere est de jure gentium, & illos repudiare esset signum inimicitiæ, & esset violatio juris gentium, ergo non esset injustitia contra rationem naturalem. Quocirca, licèt suppositа admissione Legatorum sub pacto subintellecto, contra jus naturale sit non servare illis immunitatem, quia est contra justitiam, & debitam fidelitatem: tamen illa suppositio, & pactum illud sub tali conditione jure gentium est introductum. Idem considerari poterit in quocumque contractu, & commercio, in quo tria possunt distingui, unum est particularis modus contrahendi, & hic ordinariè pertinet ad jus civile, & sæpe fieri potest arbitrio contrahentium, non repugnante aliquo jure: secundum est observatio contractus

post-

postquam consummatus est, & hoc pertinet ad jus naturale, ut constat; tertium est libertas contrahendi commercia cum hominibus non inimicis, vel hostibus, & hæc est de jure gentium, quia jus naturæ per se ad hoc non obligat, potuisset enim una respublica per se vivere, & nolle commerciũ cum alia, etiamsi non esset inimicitia: jure autem gentium introductum est, ut commercia sint libera, violareturque jus gentium si absque causa rationabili prohiberentur. Et ita puto intelligendum quod dicitur in d. §. *jus autem. Ex hoc jure gentium pene omnes contractus introductos esse, emptiones, venditiones*, &c. Et ad hunc modum discurri potest de aliis.

8. Addo verò ad majorem declarationem, duobus modis (quantum ex Isidoro, & aliis juribus, & auctoribus colligo) dici aliquid de jure gentium, uno modo quia est jus, quod omnes populi, & gentes variæ inter se servare debent, alio modo quia est jus, quod singulæ civitates, vel regna intra se observant, per similitudinem autem, & convenientiam jus gentium appellatur. Prior modus videtur mihi propriissime continere jus gentium re ipsa distinctum à jure civili prout illud explicuimus. Et ad illud pertinent exempla de legatorum, & commerciorum usu, quæ explicuimus. Idem censeo de jure belli quatenus fundatur in potestate, quam una respublica, vel monarchia suprema habet ad puniendam vel vindicandam, aut reparandam injuriam sibi ab altera illatam, videtur propriè esse de jure gentium. Nam ex vi solius rationis naturalis non erat necessarium, ut hæc potestas esset in republica offensa: potuissent enim homines instituere alium modum vindictæ, vel committere illam potestatem alicui tertio Principi, & quasi arbitro cum potestate coactiva: tamen quia hic modus, qui nunc servatur, facilior est, magisque naturæ consentaneus, usu introductus est, & ita justus, ut non possit illi jure resisti. In hoc etiam ordine constituo servitutes: nam illo jure utuntur populi, & gentes inter se, & non erat necessarium ex pura naturali ratione: posset enim alius modus pœnæ introduci, ut dixi: tunc autem tale est hoc jus, ut & rei teneantur hanc pœnam sustinere eo modo, quo introducta est, & victores non possint justè graviùs punire hostes jam victos, & finito bello, nisi alius specialis titulus interveniat. Item fœdera pacis, & induciarum possunt sub hoc capite collocari, non quatenus servanda sunt, postquam sunt facta; hoc enim potiùs pertinet ad jus naturale; sed quatenus admittenda sunt, & non neganda, quando debito modo, & rationabiliter petuntur: hoc enim licet sit valde consentaneum rationi naturali, tamen usu ipso, & jure gentium videtur magis firmatum, & sub majori esse obligatione. Et ad hunc modum possunt inveniri alia exempla, vel explicari.

9. Ratio autem hujus partis, & juris est, quia humanum genus quantumvis in varios populos, & regna divisum, semper habet aliquam unitatem non solùm specificam, sed etiam quasi politicam, & moralem, quam indicat naturale præceptum mutui amoris, & misericordiæ, quod ad omnes extenditur, etiam extraneos, & cujuscumque rationis. Quapropter licèt unaquæque civitas perfecta, respublica, aut regnum, sit in se communitas perfecta, & suis membris constans, nihilominus quælibet illarum est etiam membrum aliquo modo hujus universi, prout ad genus humanum spectat: nunquam enim illæ communitates adeò sunt sibi sufficientes sigillatim, quin indigeant aliquo mutuo juvamine, & societate, ac communicatione, interdum ad melius esse, majoremque utilitatem: interdum verò etiam ob moralem necessitatem, & indigentiam, ut ex ipso usu constat. Hac ergo ratione indigent aliquo jure, quo dirigantur, & rectè ordinentur in hoc genere communicationis, & societatis. Et quamvis magna ex parte hoc fiat per rationem naturalem: non tamen sufficienter, & immediatè quoad omnia: ideoque aliqua specialia jura potuerunt usu earumdem gentium introduci. Nam sicut in una civitate, vel provincia consuetudo introducit jus, ita in universo humano genere, potuerunt jura gentium moribus introduci. Eo vel maxime, quod ea, quæ ad hoc jus pertinent, & pauca sunt, & juri naturali valde propinqua, & quæ facillimam habent ab illo deductionem, adeoque utilem, & consentaneam ipsi naturæ, ut licet non sit evidens deductio tanquam de se omnino necessaria ad honestatem morum, sit tamen valde conveniens naturæ, & de se acceptabilis ab omnibus.

Posterior modus juris gentium continet quædam præcepta, vel ritus, aut modus vivendi, qui per se, & directè non referuntur ad universos homines, neque habent veluti pro fine proximo convenientem societatem, & communicationem omnium nationum inter se: sed in unaquaque republica foro suo conveniente regimine constituuntur. Et nihilominus tales sunt, ut in usu similium rituum, aut legum fere omnes nationes inter se conveniant, vel similitudinem habeant interdum genericam, interdum veluti specificam. Hoc etiam exemplis illustrari potest: & potest in primis ad hunc modum accommodari exemplum de Religione, quo usus est Jureconsultus: nam cultus Dei absolutè est de jure naturæ: determinatio verò ejus omnino specifica & particularis est de jure positivo divino, & in ordine naturæ esset de jure civili, seu privato: at vero medio quodammodo videtur fuisse de jure gentium, ut ritus colendi Deum per sacrificia non est simpliciter de jure naturali, & tamen in eo videntur ferè omnes gentes convenisse, ut in propria materia diximus: meritò ergo poterit dici de jure gentium. Similiter quod sit in republica status hominum specialiter deputatus ad cultum Dei, non videtur esse de absoluto jure naturali, tamen est adeò consentaneum illi, ut ferè omnes nationes, & respublicæ in hac institutione consenserint saltem in cõmuni, quamvis in particulari modo fuerit magna varietas, quoad hoc ergo potest etiam religio dici de jure gentium. Sic etiam multa ex exemplis Isidori videntur dici de jure gentium, ut sedium occupatio, ædificia, munitio, usus pecuniæ: contractus etiam multi particulares possunt hoc modo dici de jure gentium, ut emptio, & venditio, & similia, quibus nationes singulæ intra se utuntur, & ad eundem modum refero postliminia, si vera in illis est convenientia inter nationes; nam (ut dixi) proxime videntur spectare potiùs ad jus civile. Idemque majori ratione affero de prohibitione conjugiorum cum alienigenis in religione: nam re vera ubi est talis prohibitio, non respicit generalem communicationem, & societatem generis humani, sed propriam utilitatem illius communitatis, in qua fit talis prohibitio: etsi in hac prohibitione sit magna similitudo inter rationes (quod mihi satis incertum est) ex ratione poterit illa referri ad jus gentium. Ex his ergo satis declarata, & probata manet nostra sententia. 10.

CAPUT XX.

Corollaria ex superiori doctrina, & quomodo jus gentium, & justum sit, & mutabile.

EX dictis facilè est definire cætera, quæ de jure gentium desiderari possunt. Et primò intelligitur facilè quomodo possit jus hoc esse commune omnibus gentibus, licèt naturale non sit, & solvitur difficultas quædam in superiori capite relicta. Nam si sermo sit de proprio jure gentium priori modo declaratum, facilè constat, potuisse ipso usu, & traditione in universo introduci paulatim, & per successionem, propagationem, & imitationem mutuam populorum sine speciali conventu, vel consensu omnium populorum, uno tempore facto: est n. hoc jus tam propinquum naturæ, & tam conveniens omnibus nationi- 1. *Quomodo jus gentium sit omnibus commune, & tamen non sit naturale.*

tionibus, & societati earum, ut fere naturaliter propagatum fuerit cum humano genere, & ideo scriptum non est, quia à nullo legislatore est dictatum, sed usu convaluit. De alio verò modo juris gentium facile explicari potest, unde orta in illo sit magna similitudo inter gentes, licèt aliàs per se civile sit. Ratio enim est, tum quia hæc similitudo non semper est perfecta, sed tantùm in aliqua ratione generali, & communi, ut explicavi; tum etiam, quia licet hujusmodi ratio communis non sit simpliciter de jure naturæ, est tamen adeò propinqua, & adeò consentanea, vel commoda naturæ, ut facilè potuerit singulas nationes ad talia jura inclinare; tum denique, quia potuit in hoc etiam intervenire traditio, & mutua imitatio inchoata à principio generis humani, & cum illo aucta & dilatata.

2. *Quomodo explicandus D. Thomas, dum asserit præcepta juris gentium esse conclusiones deductas ex principiis juris naturalis. D. Thom.*

Secundo intelligitur quo sensu accipiendum sit, quod D. Thomas dicta q. 95. a. 4. dicit, præcepta juris gentium esse conclusiones deductas ex principiis juris naturalis, & differre a jure civili, quia ejus leges non sunt conclusiones, sed determinationes juris naturalis. Quæ doctrina præcipuè traditur de proprio jure gentium communi, & generali priori modo declarato, & licet à Conrado intelligatur esse data juxta modum loquendi Juristarum; meliùs cum Soto, & aliis intelligimus, præcepta juris gentium vocari conclusiones juris naturalis non absolutè, & per necessariam illationem, sed comparatione facta ad determinationem juris civilis, & privati. Nam in jure civili, seu privato fit determinatio vel merè arbitraria, de qua dictum est, *quod Principi placuit, habet legis vigorem*, non quia sola voluntas pro ratione sufficiat, sed quia determinatio illa diversis modis facta esset rationabilis, & sæpe nulla est ratio, ob quam potiùs hoc modo, quàm illo fiat, & ita dicitur fieri voluntate, potiùs quàm ratione. Vel certè ubi aliqua specialis ratio intercedit, consideratur in ordine ad particulares, & quasi materiales circumstantias, atque ita est determinatio magis in circumstantiis, quam in substantia. At verò in jure gentium præcepta sunt magis generalia, quia in eis consideratur utilitas totius naturæ, & conformitas ad prima, & universalia principia naturæ, ideoque vocantur conclusiones ex illis elicitæ, quia ex vi naturalis discursus statim apparet convenientia, & moralis utilitas talium præceptorum, quæ homines induxit ad tales mores introducendos, magis necessitate exigente, quam voluntate, ut Justinian. Imperator dixit.

3. *Veram æquitatem, & justitiam servandam esse in jure gentium.*

Tertiò ex dictis infero, in præceptis jure gentium servandam esse æquitatem, & justitiam: hoc enim est de ratione omnis legis, quæ sit vera lex, ut suprà ostensum est; leges autem ad jus gentium pertinentes veræ leges sunt, ut explicatum manet, & propinquiores sunt legi naturali, quam leges civiles, ideoque impossibile est, esse contrarias æquitati naturali, ut bene notavit Covarr. lib. 2. variar. c. 3. num. 2. Addo verò esse differentiam inter jus gentium, & naturale rigorosum, quòd jus naturale non solùm præcipit bona, sed etiam ita prohibet omnia mala, ut nullum permittat. Jus autem gentium aliqua mala permittere potest, ut notavit Mattienz. lib. 5. recopil. tit. 11. leg. 1. Gloss. 1. num. 3. Quod maximè videtur habere locum in illo jure gentium, quod re vera civile est; per similitudinem autem, & convenientiam nationum vocatur gentium. Sic enim sicut in jure civili permittuntur aliqua mala, ita etiam possunt permitti jure gentium, quia ipsa permissio potest esse tam necessaria juxta fragilitatem, & conditionem hominum, vel negotiorum, ut in ea servanda omnes ferè nationes concordent: talis esse videtur permissio meretricum, & permissio deceptionis in contractu, quæ non sit enormis, & similia.

Covarr. Differentia inter jus gentium, & naturale. Mattienz. Gloss.

4. *Objectio. L. in causæ. ff.*

Objici verò potest l. *in causæ*, §. *idem Pomponius*, ff. de minor. adjuncta Glossa: nam dicitur in textu, *naturaliter licere contrahentibus se circumvenire in pretio emptionis, & venditionis.* Ubi Glossa exponit, *Naturaliter*, id est, de jure gentium. Quod etiam habetur in l. *item si pretio*, §. *quemadmodum*, ff. locati. Ad hoc respondet Mattienzo suprà (sustinendo interpretationem Glossæ quoad adverbium, *naturaliter*) verbum *licere*, non debere intelligi cum proprietate, ut dicitur de re licita, & honesta, sic enim repugnat esse licitum se circumvenire tam in pretio emptionis, aut venditionis, quam in quolibet alio negotio: nam Paul. 2 Thessal. 4. inter præcepta à se tradita ponit, *ut nemo circumveniat fratrem suum*, & subdit: *Quoniam vindex est Deus de his omnibus.* Debet ergo verbum, *licere*, latè sumi, & in ordine ad humanum judicium, prout licere dicitur, quod impune fit, & quod usu toleratur, quod perinde est, ac permitti. Vel dici etiam potest, & fere in idem redit, *naturaliter*, id est, *jure gentium* id *licere*, id est *non prohiberi*, non quia jus naturale rigorosum id non prohibeat, sed quia jus gentium prout humanum est, non addit specialem prohibitionem: imò statuit, ut id non puniatur, neque tanquam delictum in humana republica, seu foro habeatur. Et juxta hunc sensum illa jura confirmant potius doctrinam traditam.

L. item si pretio. Mattienz.

2 Thess. 4.

5. *Covar.*

At verò Covarr. non probat illam Glossæ interpretationem in verbo, *naturaliter*, neque illam improprietatem in verbo, *licere*, præsertim cùm lex, *Item si pretio*, dicat, *Naturaliter concessum est*, &c. Et ideo exponit verbum, *circumvenire*, ut non sumatur rigorosè, prout significat deceptionem per dolum, & fraudem, sed ut significat humanam solertiam, & artem, quia emens procurat minuere rei æstimationem quantum potest, & vendens augere non cum fraude, & dolo, sed intra limites justi pretii, & rectæ rationis. Quam circumventionem videtur describisse Sapiens proverbior. 20. dicens: *Malum est, malum est, dicit omnis emptor, & cum recesserit, gloriatur.* Unde quod dicitur in dicta §. *quemadmodum, naturaliter concessum esse, quod pluris est, minoris emere, & quod minoris est, pluris vendere*; intelligendum erit (juxta hanc sententiam) intra latitudinem justi pretii: quia emens procurat emere minimo pretio justo: vendens summo vendere. Et juxta hunc etiam sensum nihil obstant illa jura, licèt ad rem præsentem non faciat, & ideo in illo examinando non immoror.

Prov. 20.

6. *Jus esse mutabile ex hominum consensu.*

Quarto ex dictis colligitur jus gentium esse mutabile quatenus ex hominum consensu pendet, in quo etiam differt jus gentium à naturali, ut ex suprà dictis constat. Imò dicunt aliqui, posse mutari privata auctoritate, quatenus aliquis potest credere juri suo, etiamsi à jure gentium manet: sic enim religiosus cedit dominio temporalium bonorum: imò & capacitati ejus. Sed hoc non est proprium juris gentium, neque in eo differt à naturali, si præcisè quatenus concessivum est, spectetur, quod alii negativum vocant. Sic enim etiam renunciat religiosus juri ducendi uxorem, quod à natura habet, & potest quis se tradere in servum se privando naturali libertate. Sicut etiam in privilegiis jure civili, vel canonico privatim concessis, potest quis renunciare juri suo. Igitur corollarium intelligendum est de jure gentium, ut prohibitionem seu præcepta continet. Nam hæc de se mutabilia sunt. Ratio autem est, quia res prohibitæ jure gentium simpliciter non sunt malæ de se, & intrinsecè: tum quia illa præcepta non inferuntur per necessariam, & evidentem illationem ex principiis naturalibus: tum quia obligatio juris gentium non oritur ex sola ratione sine aliquo modo obligationis humanæ, saltem per generalem consuetudinem introductæ: ergo ex parte materiæ talis juris non repugnat simpliciter mutationem in illo fieri, dummodo sufficienti auctoritate fiat.

7. *A quo, & quo modo cadere possit mutatio in jure gentium.*

In quo etiam adverto, talem mutationem aliter posse contingere in jure gentium, quod solum est commune propter convenientiam pluriũ rationum in tali, vel tali lege: aliter verò in illo, quod

mune ex uſu, & more gentium, quatenus inter ſe habent ſocietatem aliquam, ſeu communicationem. Nam priùs jus poteſt immutari à particulari regno, vel republica, quantum ad ipſam, quia ut eſt in illa, re vera eſt tantùm civile intrinſece (ut ſic dicam) ſolumque appellatur jus gentium; vel per relationem, & concomitantiam aliorum, vel quia eſt tam propinquum juri naturali, ut inde oriatur illa univerſalitas talis juris in omnibus, vel fere in omnibus gentibus. Per ſe autem ut eſt in unaquaque republica pendet ex peculiari determinatione, & poteſtate, vel conſuetudine illius reipublicæ in ſeipſa, & ſine reſpectu ad alias; ergo poteſt ab una in ſe mutari, licet aliæ non conſentiant, quia non tenentur ſingulæ aliis conformari, ut v. g. poſſet aliqua reſpublica ſtatuere, ut intra illam non permittantur meretrices, vel ut reſcindantur omnes venditiones injuſtæ in quocumque exceſſu; vel ut non utantur pecunia, ſic de aliis generibus commutationum. Quamvis enim de facto hæc non fiant, quia non ſubeſt cauſa, nec omnino commoditas, tamen ex vi honeſtatis, & poteſtatis id non repugnat.

8. In alio autem jure gentium longè difficilior eſt mutatio, quia reſpicit jus commune omnium nationum, & omnium auctoritate videtur introductum, & ideo non ſine omnium conſenſione tolli poteſt. Nihilominus tamen non repugnat mutatio ex vi materiæ, ſi nationes omnes conſentirent, vel ſi paulatim introduceretur conſuetudo contraria, & prævaleret, ſed hoc licet cogitari poſſit ut non repugnans, moraliter non videtur poſſibile. Alio verò modo poteſt aliqua communitas præcipere, ut inter partes, & membra ſua tale jus gentium non ſervetur, & hic modus eſt poſſibilis, & moralis. Sic enim jus gentium de ſervitute captivorum in bello juſto in Eccleſia mutatum eſt, & inter Chriſtianos id non ſervatur, ex antiqua Eccleſiæ conſuetudine, quæ eſt veluti ſpeciale jus gentis fidelis, & omnino ſervandum, ut notavit Bartol. in l. *hoſtis*, ff. de captivis, n. 16. & Covar. plures alios referens in regula, *peccatum*, 2. part. §. 11. num. 6. *Bart.* *Covar.*

9. *Differentia inter jus gentium, & civile.* Atque hinc intelligitur alia differentia, quæ in hoc conſtitui ſolet inter jus gentium, & civile: nam civile dicitur eſſe mutabile in totum; jus autem gentium non in toto, ſed in parte. Eſt enim intelligenda differentia non de abſoluta poteſtate (ut ſic dicam) ſeu mutabilitate ex parte iſtorum jurium: nam hoc modo utrumque de ſe mutabile eſt, ut probant rationes ſuprà factæ. Sed intelligenda eſt ſecundum moralem poteſtatem, & uſum hominum. Item intelligenda eſt non de tota collectione præceptorum utriuſque juris: ſic enim neutrum eſt moraliter mutabile in totum, quia neutrum poteſt à toto humano genere abſolute tolli, ut ex dictis ſatis per ſe eſt clarum. Igitur quoad ſingula præcepta dicuntur civilia jura facile in totum abrogari, & mutari. Ea verò, quæ ſunt juris gentium tantum in una, vel altera parte diminui.

10. Denique ſatis ex dictis declaratum videtur, quid, & quale ſit jus gentium in re ipſa, & ſecundum propriam rationem ſpectatum, & ſolutæ ſunt difficultates omnes tactæ in ſuperioribus capitibus, quæ maxime niti videbantur vel in modis loquendi jurium, & gravium auctorum, vel in exemplis variis, quæ adducunt. Sed in hoc non eſt facienda vis, tum quia potuerunt uti voce illa in diverſo ſenſu; tum etiam quia jus gentium eſt veluti medium inter jus naturale, & civile: nam cum primo convenit aliquo modo in communitate, & in univerſalitate, & facili illatione ex principiis naturalibus, licet non per abſolutam neceſſitatem, vel evidentiam in quo conveniri cum humano jure: & ideo interdum aliqua præcepta naturalia, quæ per ſolum diſcurſum habentur, & illo indigent, juris gentium appellata ſunt; & ſimiliter interdum ponuntur exempla juris gentium permixta cum naturalibus. Tamen in rigore loquendo, & propriè diſtinguendo rationes jurium, exempla etiam, & præcepta diſtinguenda ſunt.

FINIS LIBRI SECUNDI.

INDEX

INDEX CAPITUM
LIBRI TERTII.
De Lege humana & civili.

Cap. I. *Utrùm ſit in hominibus poteſtas ad leges ferendas.*
Cap. II. *In quibus hominibus immediatè exiſtat ex naturâ rei poteſtas hæc condendi leges humanas.*
Cap. III. *An poteſtas ferendi leges humanas ſit data hominibus immediatè à Deo, ut auctore naturæ.*
Cap. IV. *Corollaria ex ſuperiori doctrina.*
Cap. V. *An poteſtas ferendi leges civiles in Chriſti Eccleſia perſeveret, & per eas obligare poſſit Chriſtianos.*
Cap. VI. *An poteſtas ad ferendas leges civiles obligantes univerſam Eccleſiam ſit in ſummo Pontifice.*
Cap. VII. *Utrùm poteſtas univerſalis ferendi leges civiles obligantes totam Eccleſiam ſit in Imperatore.*
Cap. VIII. *Corollaria ex præcedenti doctrina, quibus poteſtas Imperatoris, & legum civilium juris communis magis explicatur.*
Cap. IX. *Apud quos ſit poteſtas condendi leges civiles inter fideles.*
Cap. X. *Utrùm poteſtas ferendi leges civiles pendeat ex fide, vel moribus Principis.*
Cap. XI. *Utrùm finis poteſtatis, & legis civilis, prout nunc eſt in Eccleſia, ſit alius à fine ejuſdem poteſtatis & legis, ut in pura natura vel gentibus ſpectari poteſt.*
Cap. XII. *Utrùm leges civiles in ſola materia honeſta verſentur virtutum omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibendo.*
Cap. XIII. *An lex civilis tantùm poſſit externos actus præcipere, aut prohibere.*
Cap. XIV. *Utrùm actus præteritus poſſit eſſe ex materia legis humanæ.*
Cap. XV. *Quæ forma externa, ſeu ſenſibilis ſervanda ſit in ferenda lege humana.*
Cap. XVI. *Quæ promulgatio neceſſaria ſit ad perfectam conſtitutionem legis civilis.*
Cap. XVII. *Quando, & quomodo incipiat obligare lex civilis ex natura ſua poſtquam eſt ſufficienter promulgata.*
Cap. XVIII. *De tempore, in quo lex incipit obligare ſecundum jus civile.*
Cap. XIX. *Utrum acceptatio populi ſit neceſſaria in lege civili ut perfectè conſtituatur, & vim habeat obligandi.*
Cap. XX. *Utrum intentio legiſlatoris, ſeu ratio legis ſit intrinſeca forma ejus.*
Cap. XXI. *Utrum lex civilis poſſit ſubditos obligare in conſcientia.*
Cap. XXII. *Utrum omnis lex humana, ſeu civilis obliget in conſcientia.*
Cap. XXIII. *Utrum lex civilis in præſumptione fundata obliget in conſcientia.*
Cap. XXIV. *Utrum lex civilis obliget, vel obligare poſſit ſub gravi culpa.*
Cap. XXV. *Utrùm lex humana ut obliget ſub mortali culpa gravem materiam requirat, & quæ illa ſit.*
Cap. XXVI. *An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale, & quæ verba ad hoc ſufficiant.*
Cap. XXVII. *Utrum obligatio legis quoad gravitatem ejus ex intentione legiſlatoris pendeat.*
Cap. XXVIII. *Utrum lex humana, & civilis obliget ſub mortali, ut ex contemptu non violetur, etiam in minimis.*
Cap. XXIX. *Utrum lex humana obliget ad modum virtutis, & conſequenter quo actu impleatur.*
Cap. XXX. *Utrum lex humana, & civilis poſſit obligare ad ſui obſervationem cum periculo cujuſcumque nocumenti.*
Cap. XXXI. *Utrum leges humanæ generaliter, & indifferenter omnes ſubditos obligent.*
Cap. XXXII. *Utrum leges propriæ alicujus regni, vel territorii obligent homines illius territorii quando extra illud verſantur.*
Cap. XXXIII. *Utrum leges propriæ alicujus territorii obligent advenas dum ibi exiſtunt.*
Cap. XXXIV. *Utrum leges civiles juſtæ obligent Eccleſiaſticas perſonas.*
Cap. XXXV. *Utrum legiſlator ſuis legibus obligetur.*

LIBER TERTIUS.

DE LEGE POSITIVA HUMANA SECUNDUM SE,

Et prout in pura HOMINIS Natura ſpectari poteſt,

QUÆ LEX ETIAM CIVILIS DICITUR.

1. DIſtinximus in primo libro temporalem legem in naturalem & poſitivam, & ideo poſtquam de æterna lege, & temporali naturali dictum eſt, dicendum ſequitur de poſitiva. Hanc verò ibidem ſubdiſtinximus in divinam, & humanam, inter quas divina quidem nobilior eſt, & dignior: tamen humana eſt nobis notior, & propinquior naturæ, quia ejuſdem ordinis eſt: & ita ſicut natura gratiæ ſupponitur, ita ex ſuo genere lex humana veluti generationis ordine prior eſt, quàm divina, quia hæc ſupernaturalis eſt, & ad ordinem gratiæ ſpectat. Ideoque priùs de lege humana, quàm de divina tractamus. De ratione autem communi poſitivæ legis, ut à divina, & humana abſtrahit, nihil dicere neceſſe eſt, quia præter modum originis, qui per hanc negationem explicatur, quòd præcepta utriuſque juris divini, & humani poſitivi non habent per ſe intrinſecam neceſſitatem, ſed ex voluntate extrinſeca: præter hoc (inquam) & præter ea, quæ de lege in communi in primo libro ſunt dicta, ferè nihil ſupereſt dicendum in communi, quod ad moralem doctrinam utile ſit; imò nec ad ſpeculationem alicujus momenti. Et explicato utroque membro, omnia quæ de illorum convenientia, aut differentia deſiderari poſſunt, explicata relinquentur.

2. *Lex humana dividitur in eam quæ eſt juris communis, & proprii.*

Lex autem humana juxta mentem Juſtiniani in §. *jus autem*, Inſtitutionum de jure natur. gent. & civil. dividi poteſt in legem, quæ eſt juris communis, & quæ eſt juris proprii; prior ad jus gentium ſpectat, & hoc nomine ſignificatur, & de illa jam ſatis dictum eſt. Hîc ergo tractamus de jure humano proprio, cui nomen legis humanæ poſitivæ accommodatum eſt: dicitur autem proprium alicujus civitatis, reipublicæ, aut ſimilis perfectæ congregationis. *Lex humana in civilem, & canonicam diſtinguitur.* Unde hujuſmodi etiam lex humana in civilem, & canonicam diſtinguitur: nam licèt canonica de ſe poſſit eſſe communis univerſo orbi, ſicut Eccleſia catholica univerſalis eſt: tamen de facto eſt propria hujus communitatis, quæ eſt Eccleſia Chriſti, & non eſt communis omnibus gentibus, quia non omnes ſunt de Eccleſia. Præterquam quòd in modo, quo fertur, eſt proprie lex poſitiva humana, & longè diverſæ rationis à jure gentium, in multis ſimilitudinem ſervat ad jus civile. Conveniunt enim hæ duæ leges in communi ratione legis poſitivæ humanæ. Inter eas verò notari poteſt differentia, qua lex civilis eſt merè naturalis ordinis quoad ſuam originem, & poteſtatem: nam licèt non feratur immediatè à natura, fertur tamen per poteſtatem homini connaturalem. At verò lex canonica propriè eſt illa, quæ ab hominibus fertur per poteſtatem ſupernaturalem. Et hac ratione ordine doctrinæ à facilioribus incipiendo, priùs de civili lege quàm de canonica dicendum videtur. De communi autem ratione legis humanæ poſitivæ ſimul cum lege civili diſſeremus: ſic enim facilior erit doctrina, facileque poterit ad legem canonicam accommodari, ea tantùm addendo, quæ ratione ſupernaturalis poteſtatis illi conveniunt, quod in libro ſequenti præſtabimus. Et hinc etiam eſt, ut in ipſa lege civili duo ſtatus diſtingui poſſint, unus ſecundùm ſe, ac purè, prout fuit in gentibus, & nunc eſt in infidelibus; alius prout eſt conjunctus cum fide, & inter fideles in Eccleſia Chriſti in uſu eſſe poteſt, qui ſtatus accidentaliter tantùm differunt, & ideo ſimpliciter de lege civili dicemus; ubi autem aliquid proprium explicandum occurrerit, id non prætermittemus, ſed doctrinam univerſam ad præſentem Eccleſiæ ſtatum accommodabimus.

CAPUT I.

Utrùm ſit in hominibus poteſtas ad leges ferendas.

1. LOquimur (ut dixi) de natura hominis ejuſque poteſtate legiſlativa ſecundùm ſe ſpectata, non conſiderando nunc an per legem divinam aliquid illi additum, vel ſubtractum ſit: hoc enim poſtea videbimus. Itaque quæſtio eſt, an homines, ex ſola rei natura loquendo, poſſint imperare hominibus, per proprias leges eos obligando. Ratio autem dubitandi eſſe poteſt, quia homo natura ſua liber eſt, & nulli ſubjectus, niſi creatori tantùm; ergo principatus humanus contra naturæ ordinem eſt, & tyrannidem includit. Confirmatur experimento: nam ita de facto introductus eſt: nam de Nimrod dicitur Geneſ. decimo. *Ipſe cœpit eſſe potens in terra: fuit autem principium regni ejus Babylon*, utique per vim, & potentiam. Et ſimiliter de Alexandro dixit Lucan. fuiſſe *felicem terrarum prædonem*, quod etiam ſignificavit Auguſtinus libro quarto de Civitate, capitulo quarto. Unde eſt illud Oſeæ 8. *Ipſi regnaverunt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognovi eos.* Confirmatur ſecundò ex Auguſt. qui l. 19. de Civit. c. 15. expendit, dixiſſe Deum Geneſ, primo. *Faciamus hominem*, & cæt. *ut præſit piſcibus maris, volatilibus cœli, beſtiis terræ:* non dixiſſe autem, ut præſit hominibus, ſignificans, hunc dominatum non eſſe naturalem homini: *Et ideo*

Oſeæ 8. Auguſt. Geneſ. 1.

(inquit) *priores justi non reges, sed pastores ovium fuerunt, & appellati sunt.* Ita etiam Gregor. 21. Moralium, cap. 10. aliàs 11. & in pastorali p. 2. cap. 6. indicat, hujusmodi potestatem per peccatum esse introductam, & usurpatam. Tertiò confirmari hoc potest nonnullis Scripturæ testimoniis, in quibus significatur, solum Deum esse hominum regem, legislatorem, & dominum, Isa. 33. *Dominus judex noster, Deus Rex noster, Dominus legifer noster,* & Jacob. 4. *Unus est enim legislator, & judex,* &c. Tandem confirmatur, quia non est vera lex, nisi quæ obligat in conscientia; sed unus homo non potest alium in conscientia obligare, quia hoc videtur maximè proprium Dei qui potest salvare, ac perdere; ergo.

Isaiæ 33. *Jacob.* 4.

2. *Conclusio affirmativa, eaque de fide.*

In hoc puncto referri possent varii hæreticorum errores, sed illos attingemus meliùs in sequentibus, & ideo illis omissis dicendum est primò, magistratum civilem cum potestate temporali ad regendos homines, justum esse, & humanæ naturæ valde consentaneum. Conclusio est certa de fide, quæ satis probari potest exemplo ipsius Dei constituentis in populo Judaico hujusmodi regimen, priùs per judices, postea per reges, qui sine dubio habeant principatum, & potestatem temporalium, & in tanta veneratione habeantur, ut dii etiam vocarentur, juxta illud Psal. 81. *Deus stetit in synagoga Deorum; in medio autem Deus dijudicat.* Nec refert, si quis dicat, illos habuisse potestatem ab ipso Deo, quia nihilominus illa potestas in se non excedebat naturæ limites, etiamsi modus habendi illam fuerit extraordinarius, & per specialem providentiam; ergo hoc non impedit, quominus illa potestas aliter posset justè haberi. Imò inde sumitur argumentum, talem modum potestatis esse consentaneum ipsi naturæ, quatenus ad conveniens regimen humanæ communitatis necessaria est. Et hoc amplius confirmat hominum consuetudo: nam multò ante illa tempora fuerunt reges etiam sancti, & laudati in Scriptura, ut Melchisedech Genes. 14. & ad Hebræos 7. & Abraham etiam creditur fuisse Rex, vel supremus Princeps, item Job. &c. Ac denique generaliter dicitur Proverb. 8. *Per me reges regnant.* Apud sanctos Patres res est manifesta, quos in discursu attingam.

Genes. 14. *Hebr.* 7. *Proverb.* 8.

3. *Ratio assertionis. Arist. Chrysost.*

Ratio sumenda est ex Philosopho libro 1. Politic. eamque explicuit D. Thomas Opusc. 20. de regimine principum, libro primo, cap. 1. & elegantissime D. Chrysostom. Homil. 34. in 1. ad Corinth. nititurque duobus principiis. Primum est, hominem esse animal sociale, & naturaliter, rectèque appetere, in communitate vivere. Circa quod principium recolendum est, quod suprà diximus, duplicem esse communitatem hominum, imperfectam, seu familiarem, & perfectam, seu politicam. Inter quas prior est maxime naturalis, & quasi fundamentalis, quia inchoatur ex societate maris & fœminæ, sine qua non posset genus humanum propagari, aut conservari; qua ratione scriptum est, *Non est bonum hominem esse solum,* & ex conjunctione hac proximè sequitur societas filiorum cum parentibus, quia prior conjunctio ad filiorum educationem ordinatur: filii autem saltem in principio, & per multum tempus ætatis indigent conjunctione, & societate parentum, quia aliàs nec vivere, nec convenienter educari, nec rectè instrui possent. His autem statim accedit conjunctio aliqua servitutis, seu famulatus, & dominii, quia moraliter loquendo, indigent homines adjutorio, & ministerio aliorum hominum. Ex his autem tribus conjunctionibus consurgit prima communitas hominum, quæ imperfecta dicitur respectu politiæ: est autem in se familia perfecta in ordine ad domesticam, seu æconomicam gubernationem. Hæc autem communitas, ut suprà etiam tetigi, non est sibi sufficiens, & ideo ex natura rei necessaria ulteriùs est in genere humano communitas politica, quæ civitatem saltem constituat, & ex pluribus familiis coalescat: quia nulla familia potest in se habere omnia ministeria, & omnes artes necessarias ad vitam humanam, & multò minùs potest sufficere ad assequendam omnium rerum necessariarum cognitionem. Item quia si singulæ familiæ essent inter se divisæ, vix posset pax inter homines conservari, neque injuriæ possent ordinatè propulsari, aut vindicari, & ideo dixit Cicero in lib. de Amicitia: *Nihil principi Deo in rebus humanis esse gratius, quam homines habere inter se societatem ordinatam, & perfectam, quæ civitas,* inquit, *dicitur.* Hæc autem communitas ulteriùs augeri potest in regnum, vel principatum per societatem plurium civitatum, quæ etiam est valde conveniens humano generi, saltem ad melius esse, propter easdem rationes cum proportione applicatas, quamvis necessitas non sit omnino æqualis.

Genes. 1.

4. *In communitate perfecta necessariam esse potestatem gubernantem communitatem. Prov.* 11.

Secundum principium est, in communitate perfecta necessariam esse potestatem, ad quam spectet gubernatio communitatis, quod etiam ex terminis videtur per se notum. Nam, ut ait Sapiens Proverb. 11. *Ubi non est gubernator, corruet populus:* natura autem non deficit in necessariis; ergo sicut communitas perfecta est rationi, & naturali juri consentanea, ita & potestas gubernandi illam, sine qua esset summa confusio in tali communitate. Confirmatur ex proportione ad omnem aliam societatem humanam: nam quia conjunctio viri & fœminæ naturalis est, ideo in ea caput invenitur, quod est vir, juxta illud Genes. 3. *Sub viri potestate eris.* Propter quod ait Paul. ad Titum 2. *Mulieres subditæ sint viris suis.* Ubi addit Hieronym. *communi lege naturæ.* Similiter in alia conjunctione parentum, & filiorum, pater habet à natura potestatem in filium; & in tertia, quæ est servorum ad dominum, constat etiam, potestatem gubernandi esse apud dominum, ut in eodem loco Paulus tradit & Ephes. 6. & ad Colos. 3. dicens servos debere dominis obedire, ut Deo. Quia licet conjunctio servitutis non sit omnino à natura, sed per voluntatem humanam; tamen illa supposita subordinatio, & subjectio lege naturæ debita est titulo justitiæ. Subjectio autem filiorum etiam ipsum vinculum, & fundamentum naturale habet, sc. ordinem naturalem, unde & perfectior est ex titulo pietatis, & maximè in quarto præcepto Decalogi declaratur. Unde fit tandem, ut in domestica, seu familiari communitate etiam sit ex natura rei potestas proportionata ad regendam illam, quæ principaliter in patre familias residet. Idemque invenire necesse est in quacumq; communitate unius tantùm domus, licèt non fundetur in vinculo matrimonii, sed in alio genere societatis humanæ: ergo simili modo in communitate perfecta necessaria est potestas gubernativa illi proportionata.

Genes. 3. *Ad Titum* 2. *Hieronym. Ephes.* 6. *Colos.* 3.

5. *Ratio à priori. D. Thom.*

Ratio denique à priori est, quam D. Thom. tetigit in dicto Opusc. quia nullum corpus potest conservari nisi sit aliquod principium, ad quod pertineat procurare, & intendere commune bonum ejus, ut in corpore naturali constat, & in politico idem docet experientia. Et ratio clara est, quia singula privata membra privatis commodis consulunt, quæ sæpe contraria sunt bono communi, & interdum multa sunt necessaria communi bono, quæ ad singulos non ita pertinent: & quamvis interdum pertineant, non procurante eo, quòd communia, sed quod propria sunt: ergo in communitate perfecta necessaria est publica potestas, ad quam ex officio pertineat commune bonum intendere, ac procurare. Ex his ergo evidenter concluditur honestas, & necessitas magistratus civilis, quia hoc nomine nihil aliud significatur, nisi homo, vel hominum multitudo, apud quam est prædicta potestas regendi communitatem perfectam: constat enim talem potestatem in hominibus esse debere, quia homines naturaliter non gubernantur politicè per Angelos, neque immediatè per Deum ipsum, qui lege ordinaria operatur per causas secundas proportionatas: ergo necessarium, ac naturale est, ut per homines gubernentur.

Dico

6. 2. *Concluſ.* Dico ſecundo: Magiſtratus humanus, ſi in ſuo ordine ſupremus ſit, habet poteſtatem ferendi leges ſibi proportionatas, ſcilicet civiles, ſeu humanas, quas ex vi juris naturalis & validè, & juſtè condere poteſt, ſervatis aliis conditionibus ad legem neceſſariis. Concluſio eſt certa, quam etiam Philoſophi tradiderunt. *Ariſtot.* Ariſt. 1. Politic. per totum, & 10. Ethic. cap. ult. *Plato.* Plato in Dialogis de Legib. & de repub. *Cicero.* Cicer. lib. 1. de Juvent. & in libris de Legib. Conveniunt etiam Theologi, & alii Doctores, quos ſuprà lib. 1. cap. 8. retuli, & multa videri poſſunt in *Covarr.* Covarr. cap. 1. practic. quæſtion. & in regula, *peccatum*. 2. p. §. 9. num. 6. *Probatur concluſio.* Ratio autem eſt, quia magiſtratus civilis neceſſarius eſt in republica, ad regendam, & moderandam illam, ut in ſuperioribus oſtenſum eſt, ſed unus ex actibus magis neceſſariis eſt legis conditio, ut conſtat ex lib. 1. ergo in politico magiſtratu exiſtit hæc poteſtas. Nam qui aliquod munus recipit, omnem poteſtatem neceſſariam ad illud convenienter exercendum recipit, ut eſt principium juris per ſe manifeſtum.

7. *Corollarium.* Atque hinc ſequitur, etiam converti hanc poteſtatem condendi leges humanas cum humano magiſtratu, qui juriſdictionem ſuperiorem in republica habeat. Hoc conſtat ex dictis ſupra lib. 1. cap. 8. ubi oſtendimus, hanc poteſtatem pertinere ad perfectam juriſdictionem, quæ omnia hic ſunt accommodanda. Et univerſaliter procedunt, quia ſolum apud principem, ſeu magiſtratum eſt poteſtas publica: quæ ad actum publicum ordinetur, & circa totam communitatem verſetur, & habeat efficaciam obligandi, & cogendi; ſed hæc duo ſunt neceſſaria ad legem, juxta *Ariſt.* Ariſtot. 10. Ethic. cap. ult. & ſumitur ex l. *legis virtus*, ff. de legib. & in ſuperioribus etiam oſtenſum eſt: ergo ſolus magiſtratus habens poteſtatem ſuperiorem in republica, habet etiam poteſtatem condendi legem humanam, ſeu civilem. Denique hæc poteſtas ſuperior eſt ſpecies cujuſdam dominii: non eſt autem tale dominium hoc, ut ei reſpondeat propria ſervitus deſpotica, ſed ſubjectio civilis: ergo eſt dominium juriſdictionis, quale eſt in Principe, ſeu Rege.

8. Quidam autem Juriſperiti hoc limitant, ut verum habeat in legibus juris communis, ſeu regni; non in legibus municipalibus, ſeu ſtatutis particularium populorum, ut videre licet per *Felin.* Felinum, & quos ipſe refert in cap. *cum omnes*, de conſtit. n. 9. & 10. in fine. Fundantur, quia multæ communitates habent poteſtatem condendi *Objectiones in corollarium.* ſtatuta, quæ non habent juriſdictionem. Confirmari poteſt, quia jura civilia ſæpe diſtinguunt juriſdictionem ab imperio, id eſt, à poteſtate imperandi, ut videri poteſt in leg. *ea, quæ*, ff. ad municipalem, & in l. *imperium*, ff. de juriſdict. omni. judic. lex autem propriè pertinet ad poteſtatem imperandi, ut facile intelligi poteſt ex dictis ſuprà de eſſentia legis: ergo poteſtas per ſe neceſſaria ad legem non eſt juriſdictio.

9. Reſpondetur nihilominus, non eſſe neceſſariam limitationem, niſi fortaſſe in terminis ſit æquivocatio: rationes enim factæ univerſaliter, & ſine reſtrictione probant. Et declaratur ex *D. Thom.* D. Thoma in 2. 2. q. 67. artic. 1. ubi probat, ad ferendam ſententiam eſſe neceſſariam juriſdictionem ex eo, quod ad legem eſt neceſſaria, quia ſententia & eſt lex particularis, & vim habet coërcivam; ergo à fortiori quælibet lex quantumviis particularis videatur, juriſdictionem requirit. Quia nunquam eſt tam particularis, quantum eſt ſententia, & ſemper habet, vel habere debet adjunctam coercitionem, ut conſtat ex *Ariſt.* Ariſt. ſuprà, & ex dictis juribus, quia vis directiva ſive coerciva invalida eſt. Quòd autem ad ſententiam ferendam requiratur juriſdictio, nullus unquam dubitavit. Unde confirmatur: nam ſi ad dicendum jus neceſſaria eſt juriſdictio, multò magis ad conſtituendum.

10. *Satisfit objectionibus in corollarium.* Ad fundamentum autem illorum auctorum negari poteſt aſſumptum; quia vel ſtatuta non ſunt veræ leges, vel ſine juriſdictione non fiunt, de quibus plura in ſequentibus. Circa confirmationem (propter leges in ea citatas) adverto, juriſdictionem adæquatè, & propriè ſumptâ ſignificare poteſtatem dominativam politicam, ſeu gubernativam, quomodo de illa nunc loquimur. Et in hac ſignificatione juriſdictio intrinſece includitur in imperio politico, ne tyrannicum ſit, argumento cap. *quid culpatur*. 23. q. 1. ubi ſuprema poteſtas gubernandi rempublicam *legitimum imperium* appellatur, & juxta gradum, & modum imperii erit etiam gradus, & modus juriſdictionis. Aliquando verò juriſdictio ſumitur ſtrictè juxta nominis etymologiam pro mera poteſtate judicandi; nam per ſententiam propriè dicitur, ſeu explicatur jus; & hoc modo non repugnat eſſe in aliquo poteſtatem judicandi ſine poteſtate ferendi legem; quamvis nunquam ſit ſine aliqua poteſtate coerciva, quæ nomine imperii ſtrictè etiam ſumpti videtur aliquando ſignificari. Unde è contrario poteſtas magiſtratus, quæ ad vindicanda crimina datur uſque ad pœnam ſanguinis, ſolet in jure civili vocari tantum imperium, & ita videtur accipi in dictis legibus. Et in l. *poteſtatis*, ff. de verb. ſignificat. & tunc ſolet vocari merum imperium. l. 2. cum Gloſſa ibi. ff. de in jus vocan. cum ſimilibus, licet re vera tale imperium ſine poteſtate juriſdictionis eſſe non poſſit, ſicut è contrario nec juriſdictio eſſe poteſt ſine aliquo imperio, juxta l. ult. ff. de eo, cui mandat. eſt juriſd. ubi mandata juriſdictione, mandari dicitur aliquod imperium; *Quia juriſdictio ſine modica coercitione nulla eſt.* Hæc ergo duo in re non ſeparantur, ſervata proportione, ſed ſolum in aliquo uſu vocum, atque ita poteſtas ferendi leges, ſicut eſt poteſtas imperandi, ita etiam eſt juriſdictionis poteſtas.

11. *Satisfit objectionibus primæ concluſionis.* Ad rationem ergo dubitandi negatur conſequentia, quia, licèt homo non ſit creatus, vel natus ſubjectus poteſtati Principis humani, natus eſt ſubjicibilis ei (ut ſic dicam.) Unde actu illi ſubjici, licèt non ſit immediatè à natura, non eſt etiam contra jus naturale præcipiens; imò eſt conſentaneum rationi naturali, ut humana reſpublica habeat aliquem, cui ſubjiciatur, quamvis ipſum naturale jus per ſe non effecerit ſubjectionem politicam ſine interventu humanæ voluntatis, ut videbimus. Ad confirmationem primam fatemur, imperia, & regna ſæpe fuiſſe per tyrannidem, & vim introducta, & uſurpata; negamus tamen hoc pertinere ad intrinſecam rationem, ſeu naturam talis principatus, ſed ad hominum abuſum; unde etiam negamus à Principio fuiſſe hoc modo regna introducta, ut jam exemplis oſtenſum eſt. Verba autem illa Oſeæ, ſpecialiter de Regibus Iſrael præter Dei voluntatem introductis dicta ſunt, ut latè ibi exponit Ribera. Poſſunt verò applicari, vel ad omnes tyrannos, vel ad omnes, qui iniquè regnant, licèt ſint veri reges: vel ad eos, qui licèt ſint indigni, & inepti ad gubernationem, illam ambiunt. Et hi ſæpe dicuntur non regnare ex Deo, non quia veri reges non ſint, ſed quia non ſecundum Dei voluntatem regnant: vel quia permittente Deo, potius quam ordinante, ad tale munus aſſumuntur, ut videre licet in Orig. Homil. 4. in Judi.

Principatui humano eſt per accidens imperia eſſe introducta tyrannicè.

12. *Principatum humanum non eſſe congenitum cum natura, non verò eſſe contra naturam.* Ad aliam confirmationem ex Auguſtino reſpondeo, inde ſolum haberi, principatum humanum non eſſe congenitum cum natura: non verò eſſe contra naturam. Sentit verò ibi Auguſtin. dominium unius hominis in alium non eſſe ex inſtitutione prima naturæ, ſed occaſione peccati: ſed loquitur de dominio, cui ſervitus, & conditio ſervilis reſpondet. Divus autem Gregorius clarius loquitur de poteſtate gubernandi, intelligendus autem eſt quoad poteſtatem coercivam, & exercitium ejus. Nam quoad directivam, probabilius videtur, futuram fuiſſe in hominibus, etiam in ſtatu innocentiæ. Nam etiam inter Angelos eſt ordo, & principatus, ut conſtat ex modo loquendi Scripturæ, & ex Dionyſio capit. 9. de Eccleſ. *Dionyſ.* Hierarch.

Hierarch. & Gregor. Hom. 34. in Evang. Discursus etiam factus potest ad statum innocentiæ applicari, quia non fundatur in peccato, vel aliqua deordinatione, sed in naturali hominis conditione, quæ est esse animal sociale, & naturaliter postulare modum vivendi in communitate, quæ necessariò debet regi per potestatem publicam. Coactio verò supponit deordinationem aliquam, & ideo quoad illam dicitur hæc potestas introducta occasione peccati. Sicut etiam subjectio uxoris ad virum naturalis est, & in statu innocentiæ esset: & nihilominus post peccatum dicitur Evæ Genes. 3. *Sub viri potestate eris*, scilicet, quoad vim coërcivam proportionatam, ut significavit August. lib. 11. Genes. ad literam cap. 37.

D. August.

13. Ad tertiam confirmationem ex locis Scripturæ respondetur, ibi tribui Deo, quod est proprium Dei, non negari hominibus, quod ab ipsis participari potest. Isaias ergo excitat populum suum ad fiduciam in Deum, & in protectionem ejus: quia ipsum habebat, ut verè Dominum, Regem, & legislatorem, nimirum excellenti, & singulari modo: non tamen excludit, quin populus ille haberet proprium regem humanum; qui etiam erat in suo gradu dominus, &c. Sic etiam potest intelligi locus Jacobi de supremo legislatore, & judice, ut indicant illa verba, *Qui potest perdere, & liberare*: hoc enim videtur esse proprium Dei. Satis verò commodè potest exponi, ut illud verbum, *unus*, non tam singularitatem, quam identitatem significet, ita ut sensus sit; ille, qui est legislator, est etiam judex: nec debet usurpare judicium, qui legislator non est, nec ejus virtutem habet; unde subjungit, *Tu autem quis es, qui judicas fratrem tuum?* Non ergo negat, homines esse posse legislatores, & ferre judicium, sed reprehendit eos, qui temere judicant, & ita usurpant munus judicum, & legislatorum. Ad quartam confirmationem respondebimus in sequentibus, explicando legis humanæ obligationem.

Isaiæ.

Jacob. 4.

CAPUT II.

In quibus hominibus immediate existat ex natura rei potestas hæc condendi leges humanas.

1. *Rationes dubitandi.*

RAtio dubitandi est, quia vel est in singulis vel in omnibus, seu in tota collectione eorum. Primum dici non potest, quia neque omnes sunt aliorum superiores, neque ex natura rei aliqui habent hanc potestatem magis, quàm alii, quia non est major ratio de his, quam de illis. Secundum etiam non videtur posse dici: tum quia alias omnes leges manantes ab hac potestate, essent communes omnibus hominibus: tum etiam, quia non apparet, à quo possit tota hominum multitudo habere hanc potestatem, quia non ab ipsis hominibus, quia dare non possunt, quod non habent: neque etiam à Deo, quia alias non posset illa potestas mutari: sed necessario manere deberet in tota hominũ communitate, quatenus perpetua successione durat. Sicut quia Deus contulit potestatem spiritualem Petro, necessariò in illo, vel successoribus ejus durat, nec potest per homines immutari.

2. *Prima sententia.*

Circa hanc quæstionem solet referri opinio aliquorum Canonistarum dicentium, hanc potestatem ex natura rei esse in aliquo supremo Principe, cui à Deo collata est, & per successionem durare debet semper in aliquo. Citatur Glossa in cap. *denique.* 7. q. 1. Sed ibi solum dicit, filium regis jure esse regem, quod longe diversum est, nec dicit illum successionis modum perpetuo in hominibus fuisse. Citatur etiam Glossa in cap. *quoniam*, d. 10. quatenus ait, Imperatorem à solo Deo habere potestatem. Sed ibi per illam exclusivam *solum*, intendit dicere, non habere à Papa: non verò quòd non habeat ab hominibus: nam ibid. ait, Imperatorem fieri ab exercitu juxta antiquum morem, cujus sit mentio in cap. *legimus*, d. 93. Itaque hæc opinio neque auctoritatem habet neque fundamentum, ut magis ex sequentibus patebit.

Glossa.

Dicendum ergo est, hanc potestatem ex sola rei natura in nullo singulari homine existere, sed in hominum collectione. Conclusio est communis, & certa, sumitur ex D. Tho. q. 90. art. 3. ad 2. & q. 97. art. 3. ad 3. quatenus sentit, Principem habere potestatem ferendi legem, quam in illum transtulit communitas, ut habent etiam, & fatentur leges civiles. l. 1. ff. de constit. Principum. l. 2. §. *novissime*, ff. de origin. juris, tradunt latè Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 1. §. *post quam.* Soto lib. 1. de justit. q. 1. art. 3. & videri etiam potest lib. 4. de justit. q. 2. art. 1. & 2. Ledesm. 2. p. quarti, q. 18. art. 3. dub. 10. Covarr. in practicis, cap. 1. concl. 1. Navarr. in cap. *novit*, de judiciis, notab. 3. num. 119. Ratio prioris partis evidens est, quæ in principio est tacta, quia ex natura rei omnes homines nascuntur liberi, & ideo nullus habet jurisdictionem politicam in alium: sicut nec dominium: neque est ulla ratio, cur hoc tribuatur ex natura rei his respectu illorum, potius quàm è converso. Solum posset quispiam dicere, Adamum in principio creationis ex natura rei habuisse primatum, & consequenter imperium in omnes homines, & ita potuisse ab illo derivari, vel per naturalem originem primogenitorum, vel pro voluntate ipsius Adæ. Sic enim dixit Chrysost. hom. 34. in primam ad Corinth. Ex uno Adamo omnes homines formatos, & procreatos esse, ut significaretur subordinatio ad unum principem. Verumtamen ex vi solius creationis, & originis naturalis, solum colligi potest, habuisse Adamum potestatem œconomicam, non politicam; habuit enim potestatem in uxorem, & postea patriam potestatem in filios, quandiu emancipati non fuerunt; potuit etiam discursu temporis habere famulos, & completam familiam, & in ea plenam potestatem, quæ æconomica appellatur. Postquam autem cœperunt familiæ multiplicari, & separari singuli homines, qui erant capita singularum familiarum, habebant eandem potestatem circa suam familiam. Potestas autem politica non cœpit, donec plures familiæ in unam communitatem perfectam congregari cœperunt. Unde sicut illa communitas non cœpit per creationem Adæ, nec per solam voluntatem ejus, sed omnium, qui in illa convenerunt; ita non possumus cum fundamento dicere, Adamum ex natura rei habuisse primatum politicum in illa communitate: ex nullis enim principiis naturalibus id colligi potest, quia ex vi solius juris naturæ non est debitum progenitori, ut etiam sit rex suæ posteritatis. Quod si ex principiis naturæ hoc non colligitur, non possumus cum fundamento dicere, Deum speciali dono, aut providentia dedisse illi hanc potestatem, quia nullam de hoc habemus revelationem, nec Scripturæ sacræ testimonium. Ad quod etiam facit, quod capite præcedenti ex Augustino notavimus, Deum non dixisse, *faciamus hominem*, ut præsit hominibus, sed cæteris animantibus: potestas ergo dominandi, seu regendi politicè homines, nulli homini in particulari data est immediatè à Deo.

3. *Sententiæ auctores.* *D. Thom.* *Soto.* *Ledesm.* *Covar.* *Navar.* *Chrysost.* *Quam potestatem habuit Adamus in posteros.*

Hinc facile concluditur altera pars assertionis, nimirum potestatem hanc ex vi solius juris naturæ esse in hominum communitate. Probatur, quia est in hominibus, ut probatum est, & non in singulis, vel in aliquo determinate, ut etiam est ostensum: ergo in collectione; est enim sufficiens partitio. Ut autem hoc melius intelligatur, advertendum est, multitudinem hominum duobus modis considerari; primò solum, ut est aggregatum quoddam sine ullo ordine, vel unione Physica, vel morali, quomodo non efficiunt unum quid nec physice, nec moraliter: & ideo non sunt propriè unum corpus politicum, ac proinde

4. *Duplex consideratio hominum multitudinis.*

proinde non indigent uno capite, aut principe. Quapropter in eis conſideratis hoc modo nondũ intelligitur hæc poteſtas propriè, ac formaliter, ſed ad ſummum quaſi radicaliter. Alio ergo modo conſideranda eſt hominum multitudo, quatenus ſpeciali voluntate ſeu communi conſenſu in unum corpus politicum congregantur uno ſocietatis vinculo, & ut mutuò ſe juvent in ordine ad unum finem politicum, quomodo efficiunt unum corpus myſticum, quod moraliter dici poteſt per ſe unum: illudque conſequenter indiget uno capite. In tali ergo communitate, ut ſic, eſt hæc poteſtas ex natura rei, ita ut non ſit in hominum poteſtate ita congregari, & impedire hanc poteſtatem. Unde ſi fingamus homines utrumque velle, ſcilicet, ita congregari veluti ſub conditione, ut non manerent ſubjecti huic poteſtati, eſſet repugnantia, & ideo nihil efficerent. Quia ſine gubernatione politica, vel ordine ad illam non poteſt intelligi unum corpus politicum: tum quia hæc unitas magna ex parte inſurgit ex ſubjectione ad idem regimen, & ad aliquam communem, & ſuperiorem poteſtatem: tum etiam, quia aliàs corpus illud non poſſet dirigi ad unum finem, & commune bonum, & ideo naturali rationi repugnat, dari congregationem humanam, quæ per modum unius corporis politici uniatur, & non habere aliquam poteſtatem communem, cui ſinguli de communitate parere teneantur, ideoque ſi illa poteſtas non ſit in aliqua perſona determinatè, neceſſe eſt, ut in tota communitate exiſtat.

5. His verò addendum eſt, hanc poteſtatem non ita eſſe ex natura rei in multitudine hominum, ut neceſſariò ſit una numero in tota ſpecie, ſeu in tota collectione hominum exiſtentium in univerſo orbe. Quia neceſſarium non eſt ad conſervationem, aut bonum naturæ, ut omnes homines ita congregentur in una politica communitate, imò vix erat id poſſibile, & multo minus erat expediens. *Ariſt.* Dixit enim Ariſt. 6. Polit. c. 4. civitatem nimis copioſam difficile gubernari rectè: difficilius ergo regnum, ſi nimis amplum ſit: multo ergo difficilius totum univerſum: loquendo de civili gubernatione. Unde mihi veriſimilius eſt, vel nunquam, vel breviſſimo tempore fuiſſe hanc poteſtatem hoc modo in tota hominum collectione, ſed paulò poſt mundi creationem cœpiſſe homines dividi in varias reſpublicas, & in ſingulis fuiſſe hanc poteſtatem diſtinctam. *Auguſt. Geneſ.* Unde Auguſtin. 15. de Civit. cap. 8. colligit ex Geneſ. 4. ante diluvium Caim fuiſſe primum, qui proprium regnum, & rempublicam conſtruxit, & lib. 16. capit. 4. addit, poſt diluvium fuiſſe Nemrod. ex Geneſ. 10. Nam Caim fuit primus, qui diviſit communitatem perfectam ſeparando ſe à familia paterna: idemque poſtea fuit Nemrod reſpectu Noe.

6. Atque hinc tandem concluditur, poteſtatem hanc ferendi leges humanas proprias, & particulares (quas civiles vocamus, tanquam ordinatas ad regimen unius communitatis perfectæ) hanc (inquam) poteſtatem nunquam fuiſſe unam, & eandem in tota hominum univerſitate: ſed ita fuiſſe per communitatem diviſam, ſicut ipſæ communitates inſtituebantur, & dividebantur. Unde etiam concluditur, non fuiſſe hanc poteſtatem civilem (ſaltem ante Chriſti adventum) in uno particulari homine reſpectu totius univerſitatis, quia neque omnes homines aliquando convenerunt ad illam conferendam alicui Principi ſupra totum univerſum: neque ſcimus, Deum illam contuliſſe alicui. Nam maximè id poterat de Adamo cogitari, de quo tamen jam id excluſimus. Nec denique aliquis unquam per bellum, vel alio ſimili modo talem poteſtatem ſibi comparavit, ut ex hiſtoriis conſtat: quid verò dicendum ſit poſt Chriſti adventum, in ſequenti libro dicam. Per hæc autem non excluditur, quod ſupra de jure gentium dicebamus: imò potius inde confirmatur. Nam licèt univerſalitas hominum non fuerit congregata in unum corpus politicum, ſed in varias communitates diviſa fuerit, nihilominus ut illæ communitates ſeſe mutuò juvare, & inter ſe in juſtitia, & pace conſervari poſſent (quod ad bonum univerſi neceſſarium erat) oportuit, ut aliqua communia jura quaſi communi fœdere, & conſenſione inter ſe obſervarent: & hæc ſunt, quæ appellantur jura gentium, quæ magis traditione, & conſuetudine, quam conſtitutione aliqua introducta ſunt, ut diximus. Et hoc eſt duplex illud jus proprium, & commune, quod diſtinguit Caius in l. *omnes populi*. ff. de juſtitia, & jure. *Jura gentium quomodo introducta.*

CAPUT III.

An poteſtas ferendi leges humanas ſit data hominibus immediatè à Deo, ut auctore naturæ.

1. *Ratio dubitandi.* RAtio dubitandi eſſe poteſt, quia ex dictis ſequi videtur, à ſingulis hominibus per proprium eorum conſenſum derivari hanc poteſtatem in totam communitatem ex eis coactam. Nam idem eſt principium talis poteſtatis, & ipſius communitatis, in qua reſidet: ſed ipſa communitas coaleſcit, medio conſenſu, & voluntate ſingulorum: ergo ab eiſdem etiam voluntatibus manat poteſtas. Major patet, quia poſita communitate ſequitur hæc poteſtas, ſed qui dat formam, dat conſequentia ad formam: ergo qui eſt proximus auctor talis communitatis, videtur etiam eſſe auctor, & collator poteſtatis ejus. In contrarium verò eſt, quia priuſquam homines in unum corpus politicum congregentur, hæc poteſtas non eſt in ſingulis, nec totaliter, nec partialiter: imò nec in ipſa rudi (ut ſic dicam) collectione, vel aggregato hominum exiſtit, ut capite præcedenti declaratum eſt: ergo nunquam poteſt hæc poteſtas provenire immediate ab ipſis hominibus.

2. *Communis & vera ſententia.* In hac re communis ſententia videtur eſſe, hanc poteſtatem dari immediatè à Deo ut auctore naturæ, ita ut homines quaſi diſponant materiam, & efficiant ſubjectum capax hujus poteſtatis: Deus autem quaſi tribuat formam dando hanc poteſtatem. Ita indicat Cajet. tom. 1. Opuſc. tract. 2. de poteſtate Papæ, p. 2. cap. 10. ad 2. confirmationem, & Covar. cap. 1. practic. quæſtion. latius Victor. in relect. propria de hac poteſtate, Soto lib. 4. de juſtit. q. 2. art. 1. Et poteſt ſuaderi, quia, ut antea dicebam, ſuppoſita voluntate hominum conveniendi in una politica communitate, non eſt in poteſtate eorum impedire hanc juriſdictionem: ergo ſignum eſt proximè non provenire ex eorum voluntatibus, quaſi ex propria cauſa efficienti. Sicut in matrimonio rectè colligimus, virum eſſe caput mulieris ex dono ipſius auctoris naturæ, & non ex voluntate uxoris, quia licèt ipſi voluntate ſua matrimonium contrahant, tamen ſi matrimonium contrahant hanc ſuperioritatem impedire non poſſunt. Confirmatur ex Paulo ad Roman. 3. dicente, *Non eſt poteſtas niſi à Deo, & qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit*: ergo etiam hæc poteſtas eſt à Deo, ergo eſt immediate ab ipſo Deo, quia à nullo alio priùs, ſeu immediatius eſt. *Cajetan. Covar. Victor. Soto. Ad Rom. 13.*

3. *Actus poteſtatis legiſlatoris.* Declaratur ſecundò, quia hæc poteſtas habet plures actus, qui videntur excedere humanam facultatem, prout eſt in ſingulis hominibus: ergo ſignum eſt, non eſſe ab illis, ſed à Deo. Primus actus eſt punitio malefactorum, etiam uſque ad mortem: nam cum ſolus Deus ſit Dominus vitæ, ſolus ipſe videtur potuiſſe dare hanc poteſtatem. Et ideo dixit Aug. lib. de natura boni cap. 32. *Nocentium poteſtas non eſt niſi à Deo.* Secundus actus eſt, conſtituere in materia aliqua medium virtutis neceſſarium ad honeſtatem ejus. Tertiò cum hoc ſtatu conjunctus eſt effectus obligandi in conſcientia, ut infrà videbimus, quod maximè *Auguſt.*

maximè videtur pertinere ad divinam potestatem. Quartus est vindicare injurias singulorũ, cùm alioqui scriptum sit, *Mihi vindictam, & ego retribuam*; dicit Dominus Roman. 12. Ergo signum est, hanc potestatem esse divinam, alioqui potuissent homines alium modum vindicandi injurias usurpare, quod est contra naturalem justitiam.

Roman. 12.

4. In hac sententia unum est certum, & clarum; aliud verò aliqua explicatione indiget. Primum est, hanc potestatem esse à Deo ut à primo, & principali auctore. Hæc enim videtur clara sententia Pauli, & sufficienter probari rationibus factis. Et præterea quia potestas hæc est aliquid in rerum natura, & sive sit res physica, sive moralis, est simpliciter res bona, & magnæ æstimationis, ac necessitatis ad bonam consuetudinem humanæ naturæ; ergo necessariò manare debet ab ejus auctore. Denique quia illi, qui hac potestate utuntur in humana communitate, Dei ministri sunt; ergo potestatem à Deo acceptam administrant: est ergo Deus auctor non solùm præcipuus, sed etiam proprius hujus potestatis. Alterum verò explicatione indigens est, quomodo Deus dicatur immediatè conferre hanc potestatem.

5. *Potestas prædicta quomodo datur à Deo.* Circa quod breviter dico primò, hanc potestatem dari à Deo per modum proprietatis consequentis naturã, eo modo quo dando formam, dat consequentiam ad formam. Probatur primò, quia Deus non dat hanc potestatem per specialem actionem, vel concessionem à creatione distinctam; aliàs de tali concessione deberet per revelationem constare, quod falsum esse constat: alioqui non esset talis potestas naturalis; ergo datur ut proprietas consequens naturam, nimirum, medio dictamine rationis naturalis, ostendentis, Deum sufficienter providisse humano generi, & consequenter illi dedisse potestatem ad suam conservationem, & convenientem gubernationem necessariam.

6. *Potestas prædicta quando resultat.* Secundo assero, hanc potestatem non resultare in humana natura, donec homines in unam communitatem perfectam congregentur, & politicè uniantur. Probatur, quia hæc potestas non est in singulis hominibus divisim sumptis, nec in collectione, vel multitudine eorum quasi confusè, & sine ordine, & unione membrorum in unum corpus; ergo priùs debet tale corpus politicum constitui, quam sit in hominibus talis potestas, quia priùs esse debet subjectum potestatis, quàm potestas ipsa, saltem ordine naturæ. Semel autem constituto illo corpore, statim ex vi rationis naturalis est in illo hæc potestas: ergo rectè intelligitur esse per modum proprietatis resultantis ex tali corpore mystico jam constituto in tali esse, & non aliter. Quocirca sicut homo, eo ipso, quòd creditur, & habet usum rationis, habet potestatem in se ipsum & in suas facultates, & membra ad eorum usum, & ea ratione est naturaliter liber, id est, non servus, sed dominus suarum actionum: ita corpus politicum hominum, eo ipso quod suo modo producitur, habet potestatem, & regimen sui ipsius, & consequenter habet etiam potestatem supra membra sua, & peculiare dominium in illa. Atque eadem proportione sicut libertas data est unicuique homini ab auctore naturæ, non tamen sine interventu causæ proximæ, seu parentis, à quo producitur: ita hæc potestas datur communitati hominum ab auctore naturæ, non tamen sine interventu voluntatum, & consensuum hominum, ex quibus talis communitas perfecta congregata est. Tamen sicut in priori exemplo voluntas parentis solùm est necessaria ad generandum, non tamen requiritur specialis voluntas dandi filio libertatem, aut alias facultates naturales, quæ per se non pendent ab speciali voluntate generantis, sed naturaliter consequuntur: ita in præsenti voluntas hominum solùm est necessaria, ut unam communitatem perfectam componant: ut autem illa communitas habeat prædictam potestatem, non est necessaria specialis voluntas hominum, sed ex natura rei consequitur, & ex providentia auctoris naturæ, & in hoc sensu rectè dicitur ab ipso immediatè collata.

7. *Prædicta potestas non est immutabilis.* Tertiò addo, licèt hæc potestas sit veluti proprietas naturalis perfectæ communitatis hominum, ut talis est: nihilominus non esse in ea immutabiliter, sed per consensum ipsiusmet communitatis, vel per aliam justam viam posse illa privari, & in alium transferri. Hoc satis constat ex usu, & ex sequentibus illationibus ampliùs explicabitur. Nunc ostenditur ex adducto exemplo seu proportione ad aliud: nam libertas à servitute proprietas est naturalis hominis, & ideo dici solet esse de jure naturæ, & nihilominus per propriam voluntatem potest se homo illa privare, vel etiam ex justa causa illa privari, & in servitutem redigi: ergo simili modo communitas humana perfecta, licet ex natura rei libera sit, & potestatem in se habeat, potest aliquo modo ex prædictis illa privari. Unde considerari licet, quòd licet proprietates physicæ manantes à natura soleant esse immutabiles naturaliter: nihilominus hæ proprietates quasi morales, quæ sunt veluti dominia seu jura, mutari possunt per contrariam voluntatem, quamvis à natura sint accepta: sicut interdum etiam proprietates physicæ, quæ contrarium habent, vel pendent à dispositionibus habentibus contrarium, mutationi obnoxiæ sunt, ut constat.

8. Secundò declaratur idem ex convenientia aliqua & alia differentia inter hanc potestatem, & illam, quæ est ex speciali institutione divina, ut est v.g. potestas Pontificis. Nam hæc potestas licèt à Christo sit data tali personæ ritè electæ, ipsemet Pontifex potest, si voluerit, illam renunciare, se illa spoliando, saltem acceptante Ecclesia, ut nunc suppono; in hoc ergo est aliqua convenientia, quia etiam communitas hominum, licèt à Deo habuerit potestatem, potest se illa spoliare, si velit. Est tamen differentia in modo, tum quia Pontifex semel electus non potest ab universis hominibus ob quamcunque causam privari sua potestate, vel dignitate invitus, sed tantùm à Christo, qui illam dedit; respublica autem potest interdum ex justa causa privari sua libertate per coactionem, ut per justum bellum: tum etiam quia Pontificis potestas non potest ita mutari, ut ab una persona in aliquam communitatem transferatur; quia non est in potestate hominum monarchicum regimen in Ecclesia mutare: communitas autem humana potest suam jurisdictionem transferre in unam personam, vel in aliam cõmunitatem, ut patebit. Est ergo hæc potestas non solum mutabilis, sed etiam mutabilior, magisque à voluntatibus hominum pendens. Tertiò potest reddi ratio hujus differentiæ, quia ea, quæ sunt ex institutione speciali, pendent à voluntate instituentis, quæ ab inferioribus mutari non potest: hæc autem potestas non est ab institutione, sed à natura, & ideo eo modo datur, quo est conveniens naturæ rationali secundùm rectam rationem, & prudentiam. Ratio autem naturalis dictat non esse necessarium, imò nec conveniens tali naturæ, habere hanc potestatem immutabilem in tota communitate: vix enim posset illa sic sumpta, & nulla determinatione adjuncta, vel mutatione facta, illa uti: ergo ita datur à natura, & ejus auctore, ut possit in ea mutatio fieri, prout communi bono magis fuerit expediens.

CAPUT IV.

Corollaria ex superiori doctrina.

9. EX dictis in superiori capite possumus aliqua inferre, quæ ad omnia dicenda magnam lucem afferent. Primum est, quòd licèt hæc potestas absolutè sit de jure naturæ, determinatio ejus ad certum modum potestatis, & regiminis est ex arbitrio humano. Declaratur: nam (juxta doctrinam Platonis in Dialogo civili, seu de regno, & in libris de Repub. & Aristotelis 3. Polit. c. 5. & 8. Ethic. cap.

Plato. Ariſt. cap. 10.) triplex eſt politica gubernatio ſimplex, Monarchia, id eſt, per unum caput: Ariſtocratia, id eſt, per paucos, & optimos: Democratia, id eſt, per plures, & plebios. Ex quibus confici poſſunt varii modi gubernationis mixtæ, ſeu compoſitæ ex illis ſimplicibus per participationem vel omnium, vel duorum ex illis. De *Bellarm.* quibus videri poteſt fusè, & optimè Bellarmin. lib. 1. de ſummo Pontifice, à principio per nonnulla capita. Stando ergo in jure naturali non coguntur homines eligere determinatè unum ex his modis gubernationis. Quia licèt inter *Monarchicum optimum regimen.* eos monarchia ſit melior, ut Ariſtoteles latè oſtendit, & colligi poteſt ex gubernatione, & providentia totius univerſi, quam oportet eſſe optimam, & inde concluſit Ariſt. 12. Metaph. *Ariſt.* in fine, eſſe monarchiam, dicens, *Vnus ergo Princeps.* Idemque oſtendit exemplum Chriſti Domini in inſtitutione, & gubernatione ſuæ Eccleſiæ: ac denique id etiam ſuadet frequentior uſus omnium nationum. Licèt hoc (inquam) ita ſit, nihilominus alii modi gubernandi non ſunt mali, ſed poſſunt eſſe boni, & utiles, ideoque ex pura lege naturæ non coguntur homines habere hanc poteſtatem in uno, vel in pluribus, vel in collectione omnium: ergo hæc determinatio neceſſariò fieri debet arbitrio humano. Et ita etiam conſtat experientia, magnam eſſe in hoc varietatem: nam alicubi eſt monarchia, & rarò eſt ſimplex, quia ſuppoſita fragilitate, ignorantia, & malitia hominum, regulariter expedit aliquid admiſcere ex communi gubernatione, quæ per plures fit, quæ etiam eſt major vel minor juxta varias conſuetudines, & judicia hominum: pendet ergo tota hæc res ex humano conſilio, & arbitrio. Intelligendum igitur eſt, ſingulos homines ex natura rei habere partialiter (ut ſic dicam) virtutem ad componendam, ſeu efficiendam communitatem perfectam: eo autem ipſo, quòd illam componunt, reſultat in tota illa hæc poteſtas. Nihilominus tamen jus naturæ non obligat, ut vel per ipſam totam communitatem immediatè exerceatur, vel in ipſa ſemper maneat. Imò quia moraliter difficillimum eſſet, ita fieri: eſſet enim infinita confuſio, & moroſitas, ſi ſuffragiis omnium leges eſſent conditæ: ideo ſtatim determinatur hæc poteſtas ab hominibus ad aliquem ex prædictis modis gubernationis, quia non poſſunt alii excogitari, ut facilè conſideranti patebit.

2. *Poteſtas civilis quando manat à communitate.* Secundò ſequitur ex dictis, poteſtatem civilem, quoties in uno homine, vel principe reperitur legitimo, ac ordinario jure, à populo, & communitate manaſſe, vel proximè, vel remotè, nec poſſe aliter haberi, ut juſta ſit. Hæc eſt ſententia communis Juriſperitorum in l. 1. ff. de conſt. Princip. & in l. 2. ff. de orig. jur. Ex quibus juribus id etiam habetur. Idem Pa- *Panormit. D. Thom. Cajet.* nor. & alii Canoniſtæ in cap. *per venerabilem,* qui filii ſint legitimi. Idem D. Thom. q. 90. art. 3. & quæſtion. 97. Cajet. citato opuſc. de poteſtate Papæ, part. 2. cap. 2. & 10. Victor. in *Victor. Poteſtas ex natura rei eſt immediatè in communitate.* propria relectione de hac re, & alii allegati. Ratio ex dictis eſt, quia hæc poteſtas ex natura rei eſt immediatè in communitate; ergo ut juſtè incipiat eſſe in aliqua perſona tanquam in ſupremo principe, neceſſe eſt, ut ex conſenſu communitatis illi tribuatur. Deinde explicatur à ſufficienti enumeratione; nam hæc poteſtas poteſt intelligi data regibus immediatè ab ipſo Deo, ſed hoc, licèt aliquando ſit factum, ut in Saul, & Davide, tamen illud fuit extraordinarium, & ſupernaturale quoad modum: juxta communem autem, & ordinariam providentiam non ita fit, quia homines juxta naturæ ordinem non revelationibus, ſed naturali ratione reguntur in his, quæ civilia ſunt. Neque obſtat, quod Scriptura interdum dicit, Deum dare regna, & mutare ſuo nutu, Daniel 4. & *Daniel. 4. Eſai. 45. Joan. 19.* Eſai. 45. dicitur, Cyrus à Deo conſtitutus Rex. Unde Joan. 19. dixit Chriſtus, *Non haberes in me poteſtatem ullam, niſi tibi datum eſſet deſuper:* in his enim ſolum ſignificatur, hæc omnia non fieri ſine ſpeciali providentia Dei, vel ordinantis, vel permittentis, ut dixit Auguſt. tract. 6. in Joan. & *Auguſt.* 22. contra Fauſtum, cap. 74. Hoc tamen non excludit, quin per homines fiant, ſicut alii effectus omnes, qui fiunt per cauſas ſecundas, principaliter tribuuntur providentiæ Dei.

3. *2. Titulus regiæ poteſtatis ſucceſſio hæreditaria.* Secundò poteſt hæc poteſtas eſſe in rege per ſucceſſionem hæreditariam, & ita exiſtimant nonnulli Juriſtæ à principio fuiſſe, ſed rectè alii advertunt, ſucceſſionem neceſſariò ſuppone re dominium, vel poteſtatem eo, cui ſucceditur, & ideo neceſſariò deveniendum eſſe ad aliquem, qui alteri non ſucceſſerit, quia non proceditur in infinitum. De illo ergo primò inquirimus, unde habuerit regnum, & poteſtatem, quia non habet à ſe jure naturæ: ergo ſucceſſio non poteſt eſſe prima radix hujus poteſtatis in rege. Quapropter neceſſe eſt, ut primus habuerit poteſtatem ſupremam immediatè à republica: ſucceſſores autem illius ab illa habeant mediatè, & radicaliter. Et quia res tranſit ad ſucceſſorem cum ſuo onere, conditiones illæ, cum quibus primus Rex à republica regnum accepit, ad ſucceſſores tranſeunt, ita ut cum eiſdem oneribus regnum habeant.

4. *3. Titulus regiæ poteſtatis bellum juſtum. Alvar. Pelagius. Driedo. Bert.* Tertius titulus regiæ poteſtatis eſſe ſolet bellum, quod oportet eſſe juſtum, ut verum titulum, & dominium conferat. Et hinc multi exiſtimant, in principio introducta eſſe regna per tyrannidem potius quam per veram poteſtatem, ut videre licet in Alvaro Pelagio l. 1. de planctu Ecc. c. 41. Dri. l. 1. de lib. Chr. c. 15. Petro Bert. in tract. de orig. juris, q. 1. Quando ergo regnum per ſolam vim injuſtam poſſidetur, non eſt vera poteſtas legiſlativa in rege: fieri autem poteſt, ut ſucceſſu temporis populus conſentiat, & admittat talem principatum, & tunc reducetur poteſtas ad populi traditionem, & donationem. Interdum autem contingere poteſt, ut reſpublica antea non ſubjecta regi per juſtum bellum ſubjiciatur: illud autem ſemper eſt quaſi per accidens in pœnam alicujus delicti, & tunc ipſa tenetur parere, & conſentire ſubjectioni, atque ita etiam ille modus quodammodo includit conſenſum reipublicæ, vel exhibitum, vel debitum. Quamquam hîc præcipue loquimur de hac poteſtate, quatenus per ſe introduci poteſt, & dari uni homini. Ac denique ſiquis rectè conſideret, quando hæc ſubjecto fit per juſtum bellum ad unum regem, jam ſupponitur in eo poteſtas regia, per quam poſſit tale bellum indicere, & illa ſolum eſt veluti juſta extenſio regni: ergo ſemper reducenda eſt hæc poteſtas regia ad aliquem, qui non per bellum, ſed per juſtam electionem, vel populi conſenſionem illam comparaverit: ergo à ſufficienti diviſione rectè concluditur, poteſtatem hanc à republica ad principem manaſſe.

5. Objici verò poteſt, quia hinc ſequitur poteſtatem regiam eſſe ex ſolo jure humano, quod videtur contra modum loquendi Scripturæ, *Per me reges regnant,* Proverb. 8. & ad Rom. 13. *Miniſter enim Dei eſt,* &c. Item ſequitur, regnum eſſe ſupra regem, quia illi dedit poteſtatem. Unde ulterius fit, poſſe, ſi velit, illum deponere, vel mutare, quod omnino falſum eſt. Propter hæc Victor. ſuprà ſentit, abſolute dicendum eſſe poteſtatem regiam de jure divino, & à Deo datam, ſuppoſita electione hominum. Contrarium verò docent Bertrand. & Driedo ſuprà, & Caſtro lib. de lege pœnal. c. 1. Et ſine dubio hoc verum eſt, ſi loquamur formaliter de poteſtate regia, quatenus talis eſt, & in uno homine exiſtit. Nam poteſtas hæc gubernativa politicè ſecundùm ſe conſiderata, ſine dubio eſt ex Deo, ut dixi, tamen eſſe in hoc homine eſt ex donatione ipſius reipublicæ, ut oſtenſum eſt, ergo ſub ea ratione eſt de jure humano. Item quòd regimen talis reipublicæ, vel provinicæ ſit monarchicum, eſt ex hominum inſtitutione, ut ſupra oſtenſum eſt: ergo & principatus ipſe eſt ab hominibus. Cujus etiam ſignum eſt, quia juxta pactum, vel conventionem

Proverb. 8. Rom. 13. Poteſtas regia formaliter ut talis eſt de jure humano.

Bertrand. Driedo. Caſtro.

factam inter regnum, & regem, ejus potestas major, vel minor exiſtit: ergo est ab hominibus ſimpliciter loquendo.

6. Divina autem Scriptura duo ſignificat in illis loquutionibus. Unum est, hanc potestatem ſecundùm ſe ſpectatam esse à Deo; & esse juſtam, & conformem divinæ voluntati: aliud est ſuppoſita tranſlatione hujus poteſtatis in regem, jam gerere vicem Dei, & naturale jus obligare ad parendum illi. Sicut quando unus homo privatus ſe vendit, & tradit alteri in ſervum, dominium illud ab homine ſimpliciter est: illo verò contractu ſuppoſito, jure divino, & naturali obligatur ſervus parere Domino. Et ita patet reſponſio ad confirmationem, negando ſimpliciter ſequelam, quia tranſlata poteſtate in regem, per illam efficitur ſuperior etiam regno, quod illam dedit, quia dando illam ſe ſubjecit, & priori libertate privavit, ut in exemplo de ſervo, ſervata proportione, conſtat. Et eadem ratione non poteſt rex illa poteſtate privari, quia verum illius dominium acquiſivit, niſi fortaſſe in tyrannidem declinet, ob quam poſſit regnum juſtum bellum contra illum agere, de quo aliás.

7. *Nullas esse leges univerſaliter pro toto orbe latas, cunctos obligantes.*

Tertiò colligitur ex dictis, loquendo ex natura rei, ſed juxta naturalem, & ordinarium curſum humanarum rerum, nullas esse leges civiles univerſaliter latas pro toto orbe, & quæ omnes homines obligent. Quod quidem vel ex ipſo nomine conſtat: loquimur enim de legibus humanis, ſtrictè diſtinguendo illas à jure gentium, quæ ideo civiles appellantur, quia ſunt particulares unius civitatis, vel gentis, ut dicitur in l. *omnes populi*, ff. de juſtit. & jur. Loquimur item de legibus, quæ per poteſtatem naturalem ferri poſſunt, omiſſa pro nunc ſupernaturali poteſtate. Tales ergo leges quaſi ex intrinſeca conditione poſtulant, ut univerſales non ſint. Ratio à priori est, quia nulla est poteſtas legiſlativa, quæ habeat juriſdictionem in totum orbem, ſeu in omnes homines: ergo nulla lex civilis poteſt esse ita univerſalis. Conſequentia est clara, quia lex non egreditur terminos juriſdictionis ferentis eam: *Scimus enim*, ut ait Paulus, *quòd omnis lex ad eos, qui ſub lege ſunt, loquitur.* Rom. 3. Nam *extra territorium jus dicendi impunè non paretur*, ut dicunt jura: multo ergo minùs parendum est extra territorium jus ſeu legem ferenti. Antecedens autem patet ex dictis, quia poteſtas hæc non est in tota hominum communitate, quia non omnes componunt unam rempublicam, aut regnum, nec est in uno aliquo homine: deberet enim illam habere ab hominibus, quod fingi non poteſt, quia homines nunquam convenerunt ad illam conferendam, vel ad conſtituendum ſibi caput unum. Imò neque titulo belli, ſive juſto, ſive injuſto, fuit unquam aliquis princeps, qui univerſo orbi fuerit temporaliter dominatus, ut ex hiſtoriis conſtat: ergo ſecundùm humanæ naturæ curſum nulla est, nec fuit, nec moraliter esse potuit poteſtas legiſlativa humana univerſalis pro toto orbe. Occurrebat autem in præſenti difficultas de Imperatore, de quo in libro ſeq. cap. 3. dicam. Quapropter, licèt totum univerſum gubernetur, & obligetur legibus civilibus, ut moraliter conſtat de omnibus nationibus, quæ aliquam politiam habent, & non ſunt omnino barbaræ: non tamen regitur totum eiſdem legibus, ſed cum partitione accommoda, unaquæque reſpublica, vel regnum ſuis legibus gubernatur. Quomodo verò hæc poteſtas in Eccleſia Chriſti locum habeat, & an peculiarem aliquam inſtitutionem receperit, in ſequentibus dicemus.

8. *Quibus modis participari poteſt ferendi leges poteſtas.*

Quartò poteſt ex dictis breviter colligi, quibus modis participari poſſit hæc poteſtas ferendi leges humanas. Dicendum est enim in primis haberi poſſe immediatè à Deo, quia non poteſt hæc poteſtas habere aliam originem, ut capite ſuperiori oſtenſum est, & quia Deus est auctor omnium bonorum, & conſequenter omnium poteſtatum, & præſertim hujus, quæ ex divina providentia maximè pendet, cùm ad bonos hominum mores, & convenientem conſervationem ac gubernationem neceſſaria ſit. Unde neceſſe est, ut hæc poteſtas ſit à Deo immediatè in aliquo, quia ſi in aliquo est mediatè, in aliquo alio erit immediatè, cum non poſſit procedi in infinitum. Duobus autem modis poteſt esse à Deo, ſcilicet naturaliter, ut ab auctore naturæ, vel ſupernaturaliter, ut ab auctore gratiæ. De hoc poſteriori dicemus in lib. 5. Prior verò ſatis ex dictis declaratus est. Atque inde etiam conſtat, poſſe hanc poteſtatem esse immediatè ab hominibus, & mediatè à Deo, imò ordinariè ita esse, loquendo de poteſtate naturali. Quia cùm immediatè ſit in communitate, per illam derivata est ad Reges, vel principes, ſeu Senatores: rarò enim, aut nunquam in tota communitate retinetur, ita ut per illam immediatè adminiſtretur. Poſtquam verò tranſlata est hæc poteſtas ad aliquam ſingularem perſonam, quamvis per ſucceſſiones, vel electiones varias ad plures tranſeat, ſemper intelligitur haberi immediatè à communitate, quia ex vi primæ inſtitutionis ad cæteros tranſit. Sicut poteſtas Pontif. licèt per plures electiones ad plures perſonas ſucceſſivè varietur, ſemper est in omnib. immediatè à Deo.

9. Oportet autem hîc diſtinguere duos modos, quibus haberi ſolet poteſtas aliqua. ſc. vel ut ordinaria, vel ut delegata. Nam quæ dicta ſunt de ordinaria poteſtate procedunt: ita n. est hæc poteſtas immediatè à Deo in communitate, & eodem modo ab illa tranſfertur in principem, ut tanquam proprius dominus illa utatur, & ut habens illã ex vi proprii muneris. De alio vero modo quæri poteſt, an hæc poteſtas delegabilis ſit. Quod dubium movet Bart. in l. *omnes populi*, ff. de juſtitia, & jure. q. 2. princ. quæſtiunc. 5. num. 20. & Panormit. in c. *gravem*, de ſentent. excommun. Poteſtque tractari de omni poteſtate legiſlativa humana, tam ſupernaturali, quam naturali, & in quocunque ſtatu, & ita videtur tractari à dictis auctoribus. Qui ſimpliciter docent, poteſtatem hanc delegabilem esse. Quod Panormitan. colligit ex dicto c. *gravem*, ibi, *Quidam cives Piſani deputati à poteſtate, & populo ad ſtatuta civitatis edenda*, &c. Colligi etiam ſolet ex prima lege Cod. §. *quibus.*

Bart. *Panorm.* *Panorm.*

10. *Quæ poteſtas delegabilis.*

Sed advertendum est, duobus modis fieri poſſe hanc commiſſionem, ſeu delegationem. Uno modo ut delegatio ſit ad condendam legem, decernendo, an ſit juſta, & utilis, vel neceſſaria, & quibus verbis ferenda ſit, non tamen extendatur poteſtas delegati ad dandum legi vim obligandi, & conſequenter nec ad promulgandam illam tanquam legem. Et hoc modo manifeſtum est, poteſtatem hanc esse delegabilem; tamen illa re vera non est delegatio juriſdictionis, ſed ſolum cujuſdam miniſterii requirentis ſcientiam, & peritiam. Unde potiùs videtur esse per modum cujuſdam conſultationis. Et hoc modo est quotidiana hæc delegatio; imò vix poſſunt leges aliter ferri à Principibus, qui per ſe non poſſunt omnia neceſſaria ad legem condendam efficere. Et ſiquis rectè conſideret allegata jura, ſolum hoc probant. Aliter ergo erit propria delegatio, quando ita alicui committitur legis editio, ut poſſit etiam per ſuam voluntatem illi dare auctoritatem, & robur ſine alia confirmatione, vel approbatione delegantis, & hic modus non est tam frequens, vel facilis. Unde Bartolus ſuprà diſtinguit inter communitatem, & principem, & dicit, communitatem poſſe delegare hanc poteſtatem, quando communitas habet hanc poteſtatem ut ordinariam, & ſuo arbitrio poteſt illa uti, ut voluerit. At Principes, aut judices, quibus demandata est hæc juriſdictio, dicit, non poſſe illam delegare, tum quia illorum induſtria poſtulatur, quando illis committitur, & ideo non poſſunt in alium eam curam tranſferre, argumento l. 1. de officio ejus, cui mandata est juriſdictio, tum etiam, quia videtur in eis esse hæc poteſtas tantùm delegata, & ideo non poſſunt eam ſubdelegare.

Bart.

Omiſſo

11. Omiſſo verò priori membro, quod eſt clarum, poſterius indiget declaratione. Nam ſi intelligatur de Imperatore, Regibus, & aliis Principibus, ad quos hæc poteſtas reipublicæ ſimpliciter tranſlata eſt, falſam continet doctrinam. Quia in his principibus non eſt hæc poteſtas delegata, ſed ordinaria: eſt enim perpetua, & ex vi muneris ſui in eis convenit. Item hi principes poſſunt aliquibus civitatibus, vel dynaſtis inferioribus concedere illam, vel ordinariam: cur ergo non poterunt committere etiam illius delegationem? quandoquidem ex parte ipſius poteſtatis nihil obſtat, quin delegabilis ſit, ut ipſe Bartolus ſupponit, & eſt clarum, quia omnis poteſtas ſolius juriſdictionis delegabilis eſt: talis autem eſt hæc poteſtas. Quocirca tranſlatio hujus poteſtatis à republica in Principem non eſt delegatio, ſed quaſi alienatio, ſeu perfecta largitio totius poteſtatis, quæ erat in communitate, quapropter ſicut communitas poterat illam delegare, ita & princeps. Neque ita illi committitur, ut perſonalis ejus induſtria requiratur, magis quàm in communitate requireretur, ſed ſimpliciter illi conceditur, ut per ſe, vel per alios illa utatur, eo modo, quo illi magis videbitur expedire. Et hac ratione etiam ſummus Pontifex & non ſolus ille, ſed etiam Epiſcopi poſſunt ſuam legiſlativam poteſtatem delegare, quando ſunt ordinarii legiſlatores, & procedit in eis eadem ratio.

12. *Quæ poteſtas indelegabilis.* Illa ergo ſententia Bartoli ſolùm habet locum in his magiſtratibus, & judicibus, quibus hæc poteſtas à ſummis poteſtatibus delegata eſt: nam in illis tantùm procedunt rationes Bartoli. Quia verò ille de communitatibus ſpecialiter loquitur, poſſet dictum ejus verificari in his rebus publicis, quæ de facto liberæ ſunt, ſupremamque poteſtatem in ſe retinent, & nihilominus legumlationem committunt, vel ſenatui, vel duci, aut ſoli, aut cum ſenatu. Nam hi fortaſſe tantùm ſunt delegati, & ideo non poterunt ſuam poteſtatem delegare niſi hoc ipſum in ipſa delegatione declaratum ſit, vel ex conſuetudine conſtet in hoc ſenſu eis eſſe commiſſam talem poteſtatem, quod potius pertinet ad factum, quam ad jus, & ideo nihil certiùs de illo affirmare poſſumus. Et eadem ratione nihil dicere poſſumus de actuali delegatione hujus poteſtatis, id eſt, in quibus ſit hæc poteſtas delegata, quia hoc pendet ex libera voluntate, & nihil de hac re communi jure ſtatutum eſt.

CAPUT V.

An poteſtas ferendi leges civiles perſeveret in Chriſti Eccleſia, & per eas obligare poſſit Chriſtianos, ſeu fideles baptizatos.

1. QUæ hactenus diximus de naturali poteſtate humana ad leges civiles ferendas, generalia ſunt ad omnes Ethnicos, & infideles; ut ergo nobis uſui eſſe poſſit (quia de his legibus, prout ſunt in uſu Eccleſiæ, & ad mores fidelium pertinere poſſunt, in præſenti tractamus) neceſſarium eſt doctrinam datam ad Eccleſiam Chriſti applicare, & quomodo in ea locum habeat, & ſervanda ſit, exponere. Circa propoſitam ergo quæſtionem fuit error circa tempora Chriſti, & Apoſtolorum exortus quorundam dicentium, non eſſe licitum fidelibus alium dominum recognoſcere præter Deum, ideoque ſæcularibus Principibus, aut eorum legibus obediendum non eſſe. Ita refert Hieronym. ad Tit. 3. in principio, cenſetque auctorem hujus erroris fuiſſe Judam illum Galilæum, de quo refertur Actor. 5. *Extitiſſe in diebus profeſſionis*, id eſt, ortus, & Nativitatis Chriſti, quando *exiit edictum à Cæſare Auguſto, ut deſcriberetur univerſus orbis, & ibant omnes, ut profiterentur*, ut dicitur Lucæ 2. Et additur de illo Juda, *quòd avertit populum poſt ſe*: quid autem ille prædicârit, Lucas non explicat. Hieronymus autem refert, dicens, *Inter cætera hoc quaſi probabile proferebat ex lege, nullum debere dominum, niſi ſolum Deum vocari, & eos, qui ad templum decimas deferrent, Cæſari tributa non reddere.* Et hanc hæreſim (ait) multum percrebuiſſe uſque ad tempora prædicationis Chriſti, & illius occaſione Phariſæos miſiſſe diſcipulos ſuos ad Chriſtum interrogandum, an liceret cenſum dare Cæſari, &c. Matth. 22. Addit Anaſtaſius Nicen. q. 67. in Scripturam, Sectatores hujus Judæ Galilæi, vocatos fuiſſe Galilæos; & prohibuiſſe offerre ſacrificia pro Imperatore, & populo Romano, & ideo interfectos fuiſſe à Pilato. Hos enim credit eſſe illos Galilæos, quorum ſanguinem miſcuit Pilatus cum ſacrificiis eorum, ut attigit Luc. c. 13. Nec verò ideo hæreſis ipſa extincta eſt, ſed uſque ad tempora Apoſtolorum duraſſe creditur, quia Apoſtoli Galilæi erant, & novam doctrinam prædicabant veniſſe dicuntur in ſuſpicionem, quòd credentes etiam averterent ab obedientia principum ſæcularium ac legum civilium. Ita ſentit Hieronymus ſuprà dicens, ideo Paulum tum ibi, tum ad Rom. 13. monere Chriſtianos, ut obediant principibus, quia *Judæ Galilæi dogma adhuc per illud tempus vigebat.* Chryſoſt. etiam Hom. 23. ad Rom. *Plurima* (inquit) *tunc temporis circumferebatur fama traducens Apoſtolos veluti ſeditioſos, rerumque novatores, qui omnia ad evertendum leges communes & facerent, & dicerent.*

Judæ Galilæi error.

Lucæ 2.

Hieron.

Luc. 13.

Rom. 13.

Chryſoſt.

2. Non invenio autem vel ab aliis Patribus, vel ab aliquo ex antiquis ſcriptoribus declaratum, an re vera illis temporibus fuerit aliquis hæreticus, & apoſtata à fide Chriſti, qui ſpecialiter conatus fuerit errorem hunc in Eccleſiam introducere, & Chriſtianis ſuadere, legibus Imperatorum non eſſe ſubjectos. Nam Judas ille Galilæus & ante Chriſti prædicationem fuit, & de ſolis Judæis videtur fuiſſe loquutus. An vero poſt illum fuerit aliquis idem aſſerens de Chriſtianis, vel ſolum per falſos rumores ea ſuſpicio ſparſa fuerit contra Chriſtianos tempore Apoſtolorum, mihi non conſtat: Chryſoſt. autem, & alii magis hoc poſterius indicant, nec inter hæreſes antiquas, quæ poſt Chriſtum fuerunt, invenio, hanc referri ab Epiphanio, Auguſt. Damaſc. aut aliis. Noſtris verò temporibus Lutherus hanc hæreſim magna exaggeratione docuit: dixit enim, Chriſtianis legem nullam, ſive ab hominibus, ſive ab Angelis ullo jure imponi poſſe, niſi quantum ipſi velint; neque principes habere jus ſuper Chriſtianum hominem, & quidquid aliter fit, tyrannico ſpiritu fieri. Ita refert Prateol. in Luthero, Anno 1520. Poſteaque eundem errorem ſequuti ſunt Anabaptiſtæ, & Trinitarii, de quibus refert Bellarmin. lib. 2. de Laicis, cap. 2. quòd dixerint, non licere Chriſtianis gerere magiſtratus, nec inter Chriſtianos debere eſſe tribunalia, judicia & cætera.

Epiphan. *Auguſt.* *Damaſc.* *Luther.* *Prateol.* *Anabap.* *Trinitarii.* *Bellarmin.*

3. Fundamentum iſtorum ſumitur ex redemptione Chriſti, & libertate, quam per ea obtinuit credentibus in ipſum. Sic intelligentes illud Matth. 17. *Ergo liberi ſunt filii:* ubi per filios omnes Chriſtianos intelligunt, quos dicunt eſſe liberos à tributis regibus ſolvendis (de his enim Chriſtus loquebatur) unde fit etiam, ut ſint liberi ab eorum regimine, & poteſtate: nam hæc mutuo ſe conſequuntur. Idque confirmant ex illo Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum; vos autem non ſitis.* Et illud Matt. ult. *Baptizantes eos*, &c. *docentes ſervare omnia quæcumque mandavi vobis*; non ergo mandata hominum. Item illud 1 Corinth. 7. *Pretio empti eſtis, nolite fieri ſervi hominum.*

Matth. 17. *Luc. 22.* *Matth. ult.* *1 Cor. 7.*

4. Hic etiam adduci poſſunt illa teſtimonia, quibus hæretici utuntur, ad probandum omnes fideles eſſe liberos à lege: nam cum id dicant etiam de lege naturali, multò magis dicent idem de lege civili. Unde etiam conſequens eſt, ut de omnibus fidelibus idem dicere debeant, tum quia ipſi dicunt omnes fideles eſſe juſtos, ſcilicet ea fide, quam ipſi fingunt, id eſt, certa fiducia de ſua juſtitia, quia tunc nihil eis imputatur, etiamſi contra quamcunque legem ſit, tum etiam quia

quia ipsi dicunt, Christum liberasse omnes à jugo cujuscumque legis; ergo nemo potest eos subjicere, sive justi sint, sive non sint.

5. *Magistratum civilem in lege gratiæ permansisse.*

Nihilominus dicendum est primò: Magistratus civilis etiam in lege gratiæ & inter Christianos permansit, suamque vim, & potestatem retinet cum moderatione tali statui accommodata. Hanc ultimam partem remittimus in librum sequentem, ubi de spirituali potestate legislativa dicendum est: nam hæc moderatio tota consistit in subordinatione magistratus civilis ad Ecclesiasticum, & ideo sine hujus cognitione explicari non potest; omissa ergo hac parte conclusio posita est de fide. Probatur primò ex his, quæ insinuavimus, referendo antiquum errorem Judæ Galilæi: nam ille virtute damnatus fuit à Christo Domino, quando illa occasione (ut suprà dicebamus) interrogatus, an liceret dare Cæsari censum, respondet Lucæ 20. & Matth. 22. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Ex quo loco colligitur præceptum solvendi tributa Principibus, Justin. Apolog. 2. pro Christianis, aliquantulum à principio. Quod etiam confirmavit Christus Matthæi 17. cùm jussit tributorum exactoribus pro se, & Petro reddi tributum: expenduntque Iren. lib. 5. cap. 24. & Ambr. lib. 4. in Luc. cap. penultim. dicentes, ibi esse datum spirituale documentum, quo Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subjecti: & habetur in cap. magnum, 11. q. 1. Imò multi censent cùm Christus dixit Joan. 10. *Quot ante me venerunt fures sunt, & latrones,* non solùm propter antiquos pseudoprophetas, sed propter eos, qui proximè præcesserant, inter quos ille Judas fuerat, id dixisse. Ut videri potest in Chrysost. Theophyl. & Euthym. quos sequuntur Tolet. & Maldon. Joannis 10. & Lotin. Actor. 5. qui alios referunt. Posset verò quis dicere, Illos eo tempore erasse, quia nondum verus Christus venerat, nec suam Ecclesiam instituerat, & ita Christi verba solùm ad illud tempus referri.

Luc. 20. & Matth. 22. *Justin.* *Matth. 17.* *Iren.* *Joan. 10.* *Chrysost. Theophyl. Euthym. Tolet. Maldon.*

6. Igitur ad hoc præveniendum, & cavendum, Apostoli ex professo errorem illum refutarunt, tanquà valde pernicioſum Ecclesiæ, fideiq; propagationi. Expressa satis est sententia Pauli ad Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quæ verba de potestate, & magistratu civili Chrysost. & communiter expositores intelligunt. & Nazianzen. orat. 17. ad populum timore percul. & Iren. suprà, & optimè Aug. Epist. 54. ad Maced. & Basil. in const. moral. cap. 23. Qui non excludunt Ecclesiasticam potestatem, sed potiùs Basil. inde sumit è fortiori argumentum in favorem illius, de quo postea videbimus. Qualis sit autem illa objectio declarat Apostolus dicens, *Ideo necessitate subditi estote,* quasi diceret, non esse urbanitatis subjectionem, vel arbitrariam, sed necessariam, & ex obligatione. Et originem, ac primariam radicem assignat, cùm totam hanc potestatem ad Deum refert, ut in eo capite sequenti latiùs exponemus. Similem sententiam habet Paul. ad Titum 3. dicens, *Admone illos principibus & potestatibus subditos esse.* Et 1 Pet. 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum,* id est, omni homini, qui vicem Dei gerit in terris, & ad quem refertur subjectio illi exhibita, & subdit, *Sive Regi tanquam præcellenti, &c.*

Rom. 13. *Naz. August. Basil.* *Rom. 13.* *Titus 3.* *1 Pet. 2.*

7. *Ratio conclusionis.* Et potest à posteriori confirmari: nam suprà ostensum est, magistratum politicum ex natura rei convenire humano generi, & communitati, ex quo vero principio sequitur, reges gentium priusquam ad Ecclesiam veniant esse veros reges, si justo titulo regna possident: dici autem non potest quòd propter conversionem ad fidem, vel ipsorum vel suorum subditorum, sua regna, & dominia amittant: ergo etiam in Ecclesia retinent suam potestatem, quam veluti naturali jure, seu ordine possidebant. Minor patet, tum quia illud fuisset magnum fidei impedimentum; quis enim Rex fidem susciperet vel à suis subditis recipi permitteret, si crederet, eo ipso manere privatum suo dominio, vel subditos fieri à sua obedientia liberos? Tum etiam quia hoc statim apparet injustum, & re vera est, nisi ex Dei revelatione ostendatur, ejus voluntate esse factum; at hoc ostendi non potest; imò contrarium constat, & sine dubio ita expediebat ad fidei puritatem, & ad omnem calumniam vitandam. Unde antiqui Patres advertunt, in initio prædicationis Evangelicæ, dæmones, & hostes fidei hanc notam, & infamiam religioni Christianæ inurere voluisse, quòd principatus humanos everteret, & libertatem, ac confusionem quandam introduceret, & ideo Apostolos Petrum, & Paulum ex professo tanto malo occurrisse. Ita Chrysost. & Hieron. quos in principio citavi.

Nota injusta primitivæ Ecclesiæ quæ & modo nobis.

8. *Justin.* Et idem sentit Justin. Matryr. dicta Apologia 2. pro Christianis, ubi ex professo persuadere conatur Imperatori potestatem quam habebat tunc in Christianos ad justitiam exercendam, ab eis recognosci. Imò addit, A *vobis autem hoc etiam contendimus, ut eos, qui non congruenter ejus* (id est, Christi) *decretis, & præceptis vivunt, tantúmq; Christiani dicuntur, suppliciis coerceatis.* Et Aug. Conc. 31. in id Psalm. 118. *Principes persecuti sunt me gratis,* eleganter expendens particulam illam *gratis,* ait, si Evangelium eos suis regnis privaret, videri possent non gratis, nec sine occasione persequutiones contra illud excitasse; nunc autem verè gratis, quia non eripit mortalia, quia regna dat cœlestia. Unde cùm Prophetæ prædixerunt, reges terræ ad Christum convertendos fuisse, ut Isai. 49. & 60. non significarunt amissuros fuisse regna eò, quòd Christo subjicerentur, sed illuminandos, ut meliùs possent judicare terram, juxta illud Ps. 2. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui judicatis terram, servite domino in timore,* &c. Et constat à principio Ecclesiæ id observatum esse in Imperat. Philippo, & Constant. & postea in aliis, & usque hodie servari in his provinciis, & regnis quæ de novo ad fidem convertuntur. Imò rectè expendit Basil. dicto ca. 23. constitutionum, non solum debere Christianos parcere suis regibus conversis ad fidem, sed etiam, *quod majus est* (inquit) *etiam illis, quorum vita impia erat*: nam tales erant principes sæculi, quando Apostoli illis obedire præcipiebant, utique in his, quæ mala non sunt, nec Deo contraria, quia naturalis justitia hoc postulat, cui Evangelium non contradicit. Ideoque tales reges per bellum privari non possunt sua potestate, nisi in Christianæ religionis injuriam, vel fidelium subditorum perniciem illa abutantur, ut est constans sententia apud Theologos.

Augusti. *Psal. 2.* *Basil.*

9. *2. Ratio à priori ex Augustino.* Denique rationem à priori hujus veritatis sumo ex Augustin. lib. 19. de Civit. cap. 17. ubi veritatem Catholicam his verbis proponit, *Civitas cœlestis, vel potiùs pars ejus, dum apud terrenam civitatem velut captivam vitam suæ peregrinationis agit, legibus terrenæ civitatis, quibus hæc administrantur, quæ sustentandæ vitæ mortali accommodata sunt, obtemperare non dubitat.* Hoc autem in virtute sic probat, *Terrena civitas, etiam quæ non vivit ex fide, humanam pacem appetit, in eoque defigit imperandi, obediendique concordiam civium, ut sit eis de rebus ad mortalem vitam pertinentibus quædam compositio voluntatum.* At cœlestis etiam civitas dum hìc peregrinatur, *ista pace necesse est utatur, donec ipsa, cui talis pax necessaria est, mortalitas transeat*: ergo necesse est illam servare leges civitatis terrenæ, quæ ad illam pacem juvant, *ut quando communis est mortalitas, communis etiam sit pax & concordia.* Unde concludit inferiùs, *Hæc ergo cœlestis civitas, dum peregrinatur in terra, ex omnibus gentibus cives evocat, atque in omnibus linguis peregrinam colligit societatem, non curans quidquid in moribus, legibus, institutisque diversum est, quibus pax terrena vel conquiritur, vel tenetur, nihil eorum rescendens, vel destruens: imò etiam servans, ac sequens, quod licèt diversum sit in diversis rationibus, ad unum tamen eundemque finem terrenæ pacis intenditur, si religionem, qua unus summus, & verus Deus colendus docetur, non impedit.* Est ergo summa rationis, quòd finis civilium legum per se bonus est, & Christianis

stianis etiam necessarius; ergo etiam leges, quæ ad illum ordinantur, & magistratus à quibus condi possunt, sunt in Ecclesia necessarii. Item hic ordo naturalis est, & gratia non destruit naturam, sed perficit; & Christus non prohibuit hunc modum regiminis; ubi enim est prohibitio? Tandem sine potestate temporali, & civili non posset spiritualis ordo, & regimen protegi, vel conservari, ut ipsa experientia docet. Unde egregiè dixit Nazianzenus dicta Orat. 17. *Nazianz.* *Submittamus nos tum Deo, tum aliis, tum iis, qui imperium in terra gerunt: Deo quidem omnibus de causis, alii autem aliis propter charitatis fœdus, Principibus denique propter ordinem publicæque disciplinæ rationem.*

10. *Respondetur hæreticis.* Ad fundamenta hæreticorum facilis est responsio: nam Christus dicens Matth. 17. *ergo liberi sunt filii*, de se ipso potissimum loquebatur: vanum ergo est, & sine fundamento dictum, ibi nomine filiorum intelligi omnes Christianos, & ideo omnes illos esse exemptos jure divino à tributorum solutione. Neque ullus Sanctorum ita illud exposuit, sed contrarium ipsi docuerunt cum Paulo, Rom. 13. consentaneè ad Christi doctrinam in aliis locis, ut ostensum est. An verò ibi comprehensi fuerint Clerici omnes vel immediatè, vel saltem in Petro, in tractatu de immunitate Ecclesiastica disputatum est. Ad secundum dicitur, Christum ibi non prohibere temporale regnum, sed monere discipulos suos, tum ut principatum non ambiant, tum ut si præsidere cogantur, non sint tanquam dominantes, sed potiùs ut ministrantes. Duo n. de Regibus gentium proposuit, unum, quòd non regere, sed dominari, & in servitutem redigere subditos volunt; aliud, quòd titulos honoris, & excellentiæ affectant. *Vos autem* (inquit) *non sic, sed qui major est in vobis, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator.* Similia habet Matth. 20. & Mar. 10. & ubique reprehendit nimiam cupiditatem dominandi, pravum usum, non legitimum imperium, ut exponunt in illis locis Ambros. Hieron. & Chrysost.

Matth. Matth. 17. *Rom.* Rom. 13. *Luc.* Luc. 22. *Matth.* Matth. 20. *Mar.* Mar. 10. *Ambros.* *Hieron.* *Chrysost.*

11. Ad tertium ex Matth. ultim. respondetur primò, Christum dicendo, *docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis*, non excluisse alia, sed ea commemorasse, quæ maximè necessaria erant, quæque jam tunc erant stabilita. Deinde dico, ibi in virtute comprehendisse reliqua, quia ipse præcipit servare integre legem naturalem, & dare unicuique quod suum est, & facere aliis, quod unusquisque vult sibi ab aliis fieri: in his autem principiis fundatur, quòd sit obediendum superioribus potestatibus in quocumque ordine. Unde in illis verbis continetur, quòd fideles debeant obedire parentibus, & servi dominis, & subditi Prælatis, aliàs juxta hæreticorum sensum, omnis obedientia hominibus præstanda, esset sublata per illa verba Christi. Quod est contra omnem rationem, & contra verba ejusdem Christi Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit me spernit.* Quæ licèt de Prælatis Ecclesiæ præcipuè dicta sint, in omnibus superioribus legitimis cum proportione locum habent, juxta illud ad Colos. 3. *Sicut Domino, & non hominibus*, &c. Et infra, *Domino Christo servite.* Et clarius ad Ephes. 6. *Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo.* Et 1 Pet. 2. *Servi subditi estote dominis*, &c.

Luc. Luc. 10. *Coloss.* Coloss. 3. *Ephes.* Ephes. 6.

12. Ad quartum testimonium ex 1 Cor. 7. *Nolite servi fieri hominum*, facilè respondetur, ibi non de servitute corporali, sed de spirituali esse sermonem, ut patet ex præcedentibus verbis, *pretio empti estis*, & ita facti Christi servi, ut ibi sæpiùs dixerat, huic autem servituti opponit servitutem hominum; loquitur ergo de spirituali servitute. Nam de corporali jam dixerat, nihil obstare Christi servituti: imò consilium dederat, *servus vocatus es, non sit tibi curæ.* Tunc autem dicitur quis fieri servus hominum servitute peccati quando ut placeat hominibus displicet Deo, & quando temporalibus dominis contra Dei honorem obsequitur, & ita dixerat ibi paulò superius, *Quod si infidelis discedit, discedat. Non enim servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi. In pace autem vocavit nos Deus.* Obedientia ergo ad homines si sit justa, & honesta, non est contra Christi redemptionem, sed est paci, & justitiæ consentanea. Atque ita exposuit illa verba Chrysost. Homil. 19. in 1. ad Corinth. Qui etiam addit, posse servum manentem servum secundùm humanam conditionem exuere conditionem servilem, non serviendo Domino ut homini, sed ut Christo, ut aliis locis citatis Apostolus consulit. Et posset etiam exponi, *nolite fieri servi hominum*, cum sitis à Christo redempti, ipsi servite in hominibus, & ita non efficiemini servi hominum, tametsi conditione sitis servi. Quæ posterior expositio veram continet doctrinam, sed prior est literalis: nam illa verba (ut idem Chrysost. notat) non ad servos tantum, sed ad homines etiam liberos dicta sunt, ut nolint fieri spiritualiter servi, cùm tanto pretio sint redempti. Et ita etiam exposuit Ambros. in id. Psal. 43. *Vendidisti populum tuum sine pretio.* Ad reliqua hæreticorum fundamenta in primo libro responsum est, & contra falsam libertatem Christianam, quam ipsi fingunt, in libro sequenti, & latiùs in ultimo hujus tractatus disseremus. Contra fictionem autem illam de justificatione per imputationem mediante sola fiducia in Christum, in tractat. de Gratia dicendum est.

Chrysost. *1 Cor.* 1 Cor. 7. *Psal.* Psal. 43. *Cap. gaudemus.*

CAPUT VI.

An hæc potestas ad ferendas leges civiles obligantes universam Ecclesiam sit in summo Pontifice.

1. DIximus esse in Ecclesia Christi potestatem temporalem ad obligandos Christianos legibus civilibus: nunc videndum sequitur apud quos sit hæc potestas, & prius dicemus, an sit aliqua talis potestas universalis pro tota Ecclesia, & postea quomodo re vera distributa sit. Respectu autem universalis Ecclesiæ, de duabus maximè personis dubitari potest, scil. Pontifice summo, & Imperatore, de quibus sigillatim dicemus. Multi ergo Doctores tradiderunt Pontificem summum habere directam potestatem ad ferendas leges civiles pro universa Ecclesia. Imo quidam dixerunt, habere illam pro universo orbe. Moveriq; poterùt, quia Christus Dominus illam habuit, & vices suas Vicario suo plenè concessit. Unde de D. Petro ait Ecclesia, *Tibi tradidit Deus omnia regna mundi.* Verumtamen si hæc sententia intelligatur de universo orbe, prout includit non tantùm fideles, sed etiam infideles priùs quàm ad fidem convertantur, & de directa potestate, & jurisdictione in illos, est clarè falsa. Quia Christus Dominus nunquam concessit Ecclesiæ hanc potestatem, sed solum respectu fidelium dedit potestatem, & jus prædicandi illis, dicens Matth. ultimo, *Euntes docete omnes gentes*: ubi cumque autem dedit potestatem gubernativam, loquitur respectu fidelium. Joan. 21. *Pasce oves meas*, & Matth. 16. prius dixit Petro, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et postea addidit, *Quodcumque ligaveris*, &c. & cap. 18. prius dixit, *Dic Ecclesiæ*, & postea, *Quæcumque alligaveritis*, &c. Atque ob hanc causam dixit Paul. 1 Corinth. 5. *Quid enim mihi de his, quæ foris sunt judicare*, id est, de infidelibus, qui sunt extra Ecclesiam, & non subjacent jurisdictioni ejus. Unde Innoc. 3. c. *gaudemus*, de divort. dixit, constitutiones canonicas non obligare extra Ecclesiam paganos; multò ergo minùs possent obligare leges civiles latæ à Pontifice per directam potestatem. Hinc etiam omnes Theologi in materia de fide pro comperto habent non posse Pontificem vi cogere infideles ad fibi obediendum: at verò si haberet directè supremam potestatem temporalē in illos, posset illos justè cogere. Imò reges ipsi infideles non essent veri,

Matth. ult. *Joan.* 21. *Matth.* 16. & 18. *1 Cor.* 5.

veri, & ſupremi reges in temporalibus, ſed tenerentur recognoſcere Papam, ut ſuperiorem principem in illo ordine, quod eſt manifeſtè falſum, & contra uſum, & ſenſum Eccleſiæ.

2. Aliter ergo poteſt illa ſententia intelligi de orbe Chriſtiano, ita ut in univerſa Eccleſia habeat ſummus Pontifex hanc directam poteſtatem à Chriſto datam, & conſequenter de ſe extendatur ad totum orbem ſimpliciter, ſi totus fidem, ut tenetur, ſuſcipiat. De facto verò ſolùm in his partibus orbis, in quibus eſt Eccleſia, illam exercere valeat, ſive illam per ſe exerceat ſive per Imperatorem, cui illam demandavit. Et *Alvarus Pelagius.* hoc ſenſu tenuerunt illam opinionem Alvarus Pelagius lib. 1. de planctu Eccleſiæ. cap. 44. D. *Anton.* Anton. 3. p. tit. 22. cap. 5. §. 8. & 13. *Sylveſt.* Sylveſt. verb. *Papa*, q. 2. 7. & 10. in verb. *legitimus*, q. 4. *Auguſt. de Ancon.* Aug. de Ancona, de poteſtate Eccleſi. q. 1. art. 7. & 8. q. 22. art. 2. & 3. q. 23. art. 1. & ſequentib. *Navarr.* & ſæpe in illo opere, & multi alii, quos referunt Navarr. in cap. *novit*, de judiciis, notab. 3. num. 19. & Govarr. in regula *peccatum*, 2. p. §. 9. num. 7. Fundamentum eſt, quia Eccleſia Chriſti, quæ de ſe univerſalis eſt, & totum mundum complectitur, eſt etiam perfectè una, & optimè inſtituta; ergo tam in temporalibus, quam in ſpiritualibus eſt vera monarchia, nam hoc ſpectat ad perfectionem ejus, ut utraque ſit in uno, & eodem capite, quia aliàs non poſſent commodè ſubordinari, & uniri: ergo cui Chriſtus dedit ſupremam ſpiritualem poteſtatem, dedit etiam temporalem. *Nicolaus Papa.* Unde Nicolaus Papa in c. 1. d. 22. de Chriſto Domino dicit, *Qui beato Petro æternæ vitæ clavigero terreni ſimul & cœleſtis imperii jura commiſit.* Et *Bonifacius.* Bonifacius VIII. in Extrav. *unam ſanctam*, de majoritate, & obedientia, dicit, in ſummo pontifice eſſe utrumque gladium, temporalem, & ſpiritualem. Hujus etiam argumentum eſt, quia Pontifex tribuit Imperatori dignitatem imperialem c. *In nomine Domini*, diſt. 23. & cap. *venerabilem*, de electione, & ideo Imperator priùs quàm à Papa confirmetur, vel coronetur, jurat illi fidelitatem, ex cap. *tibi Domino*, 63. diſt. & clariùs in Clem. 2. de jur. jur. Hinc etiam Papa aliquando deponit Imperatorem ex juſta cauſa, c. *ad Apoſtolicæ*, de ſentent. & re judic. in 6. Unde etiam tranſtulit imperium à Græcis ad Germanos, ut dicitur in dict. c. *venerabilem*, & in dicta Clement. 1. & tractat latè Bellarmin. integro opere de illa tranſlatione. Denique vacante imperio Pontifex judicat ſubditos imperii, Clement. *Paſtoralis*. §. ult. de re judic. & cap. *licèt ex ſuſcepto*, de foro compet.

3. *Vera ſententia.* Nihilominus vera ſententia eſt, ſummum Pontificem, etiam in hoc ſenſu non habere directam poteſtatem temporalem in univerſum orbem, ſed ſolùm in illa regna, vel provincias, quarum eſt dominus temporalis. Ut autem ex ſententia verè, & catholicè intelligatur, advertendum eſt, aliud eſſe omnem poteſtatem, etiam ſupremam in illo ordine eſſe ſubjectam poteſtati ſummi Pontificis: aliud verò quod ſummus pontifex habeat directam poteſtatem temporalem diſtinctam ab ſpirituali, per quam per ſe directè poſſit civiliter gubernare totam Eccleſiam. *Temporalis poteſtas ſubjecta ſpirituali quomodo.* Nam illud primum verum, & certum eſt; non tamen propter temporalem poteſtatem Petri: ſed propter ſpiritualem, & cui temporalis in ordine ad finem illius ſubjicitur, ut infrà comparando utramque poteſtatem latiùs dicitur. Quòd ſi prior ſententia in hoc tantùm ſenſu loquatur, ut interdum ſignificant auctores pro illa citati, verum dicunt, licèt obſcurè loquantur. Hæc verò poſterior ſententia in ſecundo ſenſu loquitur, eſtque communiter recepta. *Major. Waldenſ.* Tenet Major in 4. diſt. 24. q. 3. Waldenſ. lib. 2. doctr. fidei antiquæ, cap. 77. & 78. Cajetan. tom. 1. Opuſc. *Victor. Sotus.* tract. 2. cap. 3. & 2. 2. q. 43. ar. 8. Victoria in utraque relect. de poteſtate Papæ, Sot. lib. 4. de juſtit. q. 4. art. 2. & in 4. diſt. 25. q. 2. ar. 1. *Turrecrem. Bellarm.* Turrecrem. in ſumma de Eccleſia, lib. 2. cap. 113. & in cap. *in apibus*, 7. q. 1. Bellarm. lib. 5. de Roman. Pontifice à principio per nonnulla capita. *Bertr.* Pet. Bertr. tract. de origine juriſdict. q. 3. Covar. & Navar. locis citatis, qui plures alios referunt. *Covarr. Navar.*

Probatur, quia nec ex Scriptura habemus, Chriſtum dediſſe hanc poteſtatem Petro, neque ex traditione; ergo cùm ſit res ſupernaturalis, non poteſt cum fundamento affirmari, maxime cùm ex traditione potiùs oppoſitum habeamus, ſueritque congruentius. Probò ſingula: nam in primis Chriſtus in Evangelio ſolùm promiſit Petro claves regni cœlorum, per quas poteſtatem ſpiritualem ſupremam ſignificavit, ut Patres exponunt, & videbimus lib. ſequenti. Poſtea verò implendo promiſſionem illam ſolùm dixit, *Paſce oves meas*, quæ verba etiam de *Joan. 21.* juriſdictione ſpirituali ab omnibus intelliguntur. Deinde ipſimet Pontifices nunquam uſi ſunt in Eccleſia hac directa poteſtate in temporalibus, ſed quotieſcumque circa temporalia uſi ſunt juriſdictione, ſolùm id fecerunt indirectè, & in ordine ad ſpiritualia. Aliunde vero agnoſcunt eſſe in Eccleſia reges ſupremos in temporalibus; ergo illam in ſe, & directè non cognoſcunt, quia ſi Pontifex haberet poteſtatem temporalem ſupremam, nullus infra ipſum illam haberet, ſicut quia poteſtatem ſpiritualem ſupremam habet, nullus Eccleſiaſticus princeps poteſt in eo ordine habere ſupremam poteſtatem. Antecedens autem probatur ex ca- *Cap. ſolitæ. Cap. novit.* pit. *ſolitæ*, de majorit. & inobedientia, & capit. *per venerabilem*, qui filii ligitimi, & capit. *novit*, de judiciis, ubi Pontifex dicit ſe nolle derogare ſupremæ juriſdictioni Regis Galliæ, nec temporalia judicia uſurpare. Similia habet Gela- *Gelaſius Papa. Nicolaus Papa.* ſius Papa in Epiſtola ad Anaſtaſium, & Nicolaus Papa in Epiſtola ad Michaelem Imperatorem, & habentur in cap. *duo ſunt*, & cap. *cum ad verum*, cum aliis 96. diſtinction. Unde idem Nicolaus Papa in cap. *imter hæc*, 33. q. 2. dicit, *Sancta Dei Eccleſia gladium non habet niſi ſpiritualem.* Ubi nomine *gladii*, poteſtas ſuprema ſignificatur, ut ſuprà animadverti. Intelligit autem, hunc gladium non eſſe directe & formaliter in ſummo Pontifice, quamvis indirecte, & eminenter (ut ſic dicam) illo non careat, & per alios illo uti poſſit, ut alii Pontifices loquuntur, & infrà fuſiùs explicabimus. Hoc etiam colligitur ex cap. *ſi duobus* §. *denique*, de appellat. ubi dicitur, *Cap. ſi duob.* in cauſis civilibus non appellari ad ſummum Pontificem, niſi in terris illi temporaliter ſubjectis. Et ad idem faciunt cap. *lator*, & cap. *cauſam*, 2. qui filii ſint ligitimi, & cap. *quoniam*, cum aliis diſt. 10. Ex jure etiam civili hæc aſſertio conſtat, quatenus in eo Imperatores etiam Chriſtiani ſuprema poteſtate temporali utuntur, l. 1. C. de veteri jure enucleando, & L. *bene à Zenone*, C. de quadrien. præſcript. *Cap. lator. Cap. cauſam. Cap. quoniam.*

5. Ratio à priori eſt, quia Chriſtus Dominus non contulit hanc poteſtatem, ut ſatis oſtenſum eſt. Imò nec dominium aliquod temporale dediſſe directè & immediatè Romanæ Eccleſiæ, ſed illud, quod habet in terris temporaliter ſubjectis, ex donatione Imperatorum, ac Principium habuiſſe, agnoſcunt Romani Pontifices in cap. *Conſtantinus*, diſtin. 96. & cap. *ego Ludovicus*, diſt. 63. & in cap. *fundamenta*, de elect. in 6. Congruentia vero eſt, quia neque ad fidei propagationem, neque ad convenientem gubernationem Eccleſiaſticam neceſſarium fuit, talem poteſtatem Pontificibus dari divinitus. Prior pars declaratur, quia (ut cap. præcedenti dicebam) magnum eſſet fidei impedimentum, ſi Reges terræ ſuam amitterent ſupremam poteſtatem, eo ipſo quod ad fidem converterentur, quod plane ſequeretur, ſi hæc ſuprema poteſtas intra Eccleſiam in ſolo ſummo Pontifice exiſteret. Unde quod Eccleſia de Chriſto Domino canit, *Non eripit mortalia, qui regna dat cœleſtia*, verum etiam eſt de fide ipſius Chriſti, quæ non tollit poteſtatem regiam. Altera pars declaratur, quia ad unitatem, & regimen pacificum Eccleſiæ ſufficit debita ſubordinatio, quæ eſſe debet inter poteſtatem temporalem, & ſpiritualē, quam exemplo corporis, & ſpiritus optime declaravit Gregor. Naz. citatus in capit. *ſuſcipitis*, diſt. 10. *Nazianz.*

Billius.

dist. 10. Et habetur in Orat. 17. cujus verba paulò aliter sic transfert Jacobus Billius, *An me libere loquentem æquo animo feretis? Nam vos quoque* (loquitur ad præfectum) *imperio meo, ac throno lex Christi subjecit. Imperium enim nos quoque gerimus: addo etiam perfectius, ac præstantius, nisi verò æquum est spiritum carni fastes submittere, & cœlestia terrenis cedere:* Hoc igitur modo habet supremus pastor Ecclesiæ sufficiens ministerium & adjutorium à temporali potestate, & non habet nimiam curam, & solicitudinem temporalem, quæ spirituale regimen posset impedire, ut sumitur ex dicto cap. *quoniam*, dist 10. & optimè ex Amb. in Orat. de tradendis Basilicis, Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, Bernard. lib. 2. de consideratione.

6. *Satis sit oppositæ sententiæ.*

Ex quibus responsum est ad fundamentum contrariæ sententiæ. Jam enim constat, quomodo unitas Ecclesiæ perfectè possit sine illa potestate temporali subsistere. Et ad omnia illa, quæ ibi referuntur, sufficit eminentia (ut sic dicam) potestatis spiritualis, ratione cujus indirectè habet efficaciam supra temporalia, ut infrà iterum occurrit. Hæc autem potestas indirecta, licèt sufficiat ad corrigendas interdum, vel abrogandas leges civiles; quando vergere possunt in perniciem animarum, non tamen propriè ad ferendas, & statuendas leges civiles, præsertim merè positivas, & formaliter loquendo. Dico autem *merè positivas*, quia declarando jus naturale servandum in aliquo contractu, ut in monte pietatis, vel aliquo simili, potest Papa legem condere quia talis lex non est propriè constitutiva juris, sed declarativa, & definitiva, quæ definitio ad Papam spectat. Item dixi, *formaliter loquendo*, quia in ordine ad vitandum periculum animæ potest prohibere aliquem contractum, vel contrahendi modum propter periculum, quod in eo esse judicat, & tunc illa non est lex civilis, sed canonica. Item in ordine ad pias causas potest legem condere circa testamentum, vel similia, quia totum hoc sub spirituali fine continetur, & ad legem canonicam spectat.

7. *Præscriptio cum possessione malæ fidei reprobatur per leges canonicas.*

Potest hoc declarari exemplo de præscriptione cum possessione malæ fidei, quæ licèt probetur per leges civiles, reprobatur per canonicas, cap. ult. de præscription. regula *possessor*, ubi Glossa, & Doctores de regul. jur. in 6. Et ita illa lex, quòd ad præscribendum sit necessaria bona fides, canonica quidem est, & in civilibus locum habet. Dico autem non esse formaliter civilem, quia non respicit temporale commodum, sed spirituale, impedire scilicet fraudes, & furta. Simile exemplum est de lege civili, quæ negat alimenta filiis illegitimis, quam reprobat lex canonica ut contrariam æquitati naturali, cap. *cum haberet*, de eo qui duxit in matrimonium, &c. ut notant Glossa ibi, Panormit. & alii. Et Bartol. in Authentica, *ex complexu*, C. de incestis nuptiis. Covar. in 2. part. capit. 8. §. 6. Anton. Gomez in legem 9. Taurin. 37.

Glossa. Panormit. Anton. Gomez.

8. *Felin.*

Quare non mihi probatur quod tradit Felin. in capite *Ecclesia*, de constit. nu. 45. nimirum constitutionem illam Ecclesiæ obligare in temporaliter subjectis Papæ, non vero in terris imperii, & loquitur specialiter de illa lege dandi alimenta filiis spuriis. Contrarium enim omnino dicendum esse de omnibus his legibus, quæ licet in materia temporali versentur, respiciunt bonum, vel causam pietatis, & ideo canonicæ sunt, & per universalem, & supernaturalem potestatem feruntur: talis autem est illa lex quia causa alimentorum pia est, ut suprà Covar. nu. 6. cum Alexan. in l. 1. ff. soluto matrim. col. 6. & favent notata per eundē Felinum in eodem cap. n. 51. Habebit autem locum illa doctrina Felini in legibus Pontificum, quæ directè, & purè disponunt in materia temporali: illæ enim non obligant universum orbem, sed illos tantum qui temporaliter sunt sub Ecclesiæ dominio, ac jurisdictione civili, sicut in cap. sequenti dicemus de legibus Imperatorum, quoad regna non subjecta Imperatori: est enim eadem proportionalis ratio. Unde etiam possunt tales leges Pontificis merè temporales non admitti in aliis territoriis, sed contrarium statui per leges Imperatoris quoad terras illi subjectas, & per leges aliorum regnorum quoad sua territoria: & in eis tenentur judices judicare secundum proprias leges, non secundum Pontificias. Imò licet contingat deesse legem regni pro aliquo casu decidendo, non obligabit in tali loco talis lex canonica, nisi hoc ipsum per leges talis regni dispositum sit, ut ex dicendis in sequenti capite cum proportione constabit. Et ibi etiam dicemus, an in tali casu præferendum sit jus canonicum civili, vel è contrario. Excipit tamen ab hac regula terras imperii Felin. suprà nu. 49. referens multos Canonistas dicentes, in terris imperii standum esse canoni in materia non decisa per jus civile. Nullam autem ad hoc probandum afferunt legem imperialem, nec rationem, imò nec jura canonica, quæ inducunt, id probant, & ideo consulendam esse censeo consuetudinem, quia ubi per illam de hoc non constiterit, non video, unde possit talis obligatio affirmari.

Covar. Alex. Felin.

CAPUT VII.

Utrum potestas universalis ferendi leges civiles obligantes totam Ecclesiam sit in imperatore.

1.

POtest hoc loco tractari quæstio celebris inter Juristas, an Imperator jure sit dominus, & princeps totius orbis, & consequenter an possit totum mundum suis civilibus legibus obligare, quamvis de facto ei non obediatur, & ideo suam universalem jurisdictionem actu non exerceat. Sed quia inter Theologos quæstio hæc nullam, aut parvam dubitationem, vel difficultatem habet, & quæ in utramque partem afferri solent, satis vulgaria sunt, ideo breviter rem expedimus, attingendo solum ea, quæ ad intelligendam vim, & obligationem legum imperialium conduxerunt. Fuit ergo antiquorum utriusque juris doctorum receptissima sententia, Imperatorem habere jus, & dominium jurisdictionis in universum orbem. Quam tanta asseverationē asseruit Bart. in l. *hostes*, ff. de captivis, ut hæreticum reputet, qui dixerit, Imperatorem non esse dominum orbis. Quod de dominio jurisdictionis verum esse tradit Socin. cons. 127. & Paul. Castren. cons. 61. volum. 2. Et hoc fundamentum tanquam certum supponit Panormit. 2. p. consil. consilio 6. n. 2. & sequuntur alii multi, quos refert & sequitur Rostaur. Catald. tract. de Imperator. quæst. 52. & alii quamplures.

Bart. affirmat. Socin. Paul. Cast. Panormit. Catald.

2. *Explicatur sententia affirmativa.*

Hæc verò sententia variis modis potest intelligi. Primò quòd Imperatores Romani etiam ante Christi adventum obtinuerint totius mundi principatum legitimum, ac veram jurisdictionem in universum orbem, quæ postea per successionem, vel electionem derivata sit ad posteriores Imperatores. Atque hoc modo videtur illam sententiam intellexisse Bart. & nonnulli alii. Nam in ejus suasionem adducunt verba Lucæ ca. 2. *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis.* Et verba Christi Matth. 12. & Lucæ 20. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Nam illis verbis CHRISTUS videtur approbasse imperium Cæsaris, quod Lucas dixit esse in universum orbem. Unde in l. *deprecatio*, ff. ad leg. Rhodi. de jactu, Imperator dicit, *Ergo mundi dominus.*

Bart. *Lucæ 2.* *Matt. 12.* *Lucæ 20.*

3. *Refutatur prædicta opinio.*

Hæc autem sententia si intelligat, Imperatorem Romanum fuisse aliquando verum principem totius mundi, habuisseque supremam jurisdictionem supra omnia regna mundi, est planè falsa, & prorsus sine fundamento excogitata, ut late ostendit Oldrad. cons. 96. cujus initium est, *consuevit dubitari*, & Joan. Igneus in disput. pro suprema potestate Regis Franciæ, & Alciat. in l. 1. C. de summa Trinit. Gloss. 2. & Covarru. in regul. *peccatum*, 2. p. §. 9. n. 5. & 6. Soto lib. 4. de just.

Oldrad. Igneus. Alciat. Covar. Soto.

q. 4. art. 2. Ratio autem est, quia Imperator Romanus nec à Deo ipso immediate potestatem illam universalem in totum orbem consequutus est, nec ab hominibus totius universi electus est primus Imperator Romanorum, ut ab illo potuerint alii succedere cum eadem universali potestate, neque etiam per bellum omnia sibi subjecit, neque unquam de facto tale dominium universale habuit: ergo nullus cogitari potest justus titulus talis potestatis, neque unde originem habuerit, quia illi sunt omnes tituli justè regnandi, neque alius excogitari potest. Quia homo non habet à se talem potestatem: ergo oportet, ut habeat illam ab alio: ergo vel à Deo, vel ab homine aliquo ex dictis modis: constat enim ab Angelis non provenire: nullam enim jurisdictionem in homines habent.

4. Primum ergo membrum certum est, quia modus ille concedendi potestatem regiam supernaturalis esset; non enim spectat ad ordinariâ providentiam Dei, ut est auctor, & gubernator naturæ; ergo non est asserendus sine fundamento, vel revelatione: nullibi autem hoc traditum, aut revelatum est. De solo enim Judæorum populo legimus, quod prius per Moysem, Josue, & sequentes judices illum gubernaverit, & postea Saulem primum illorum Regem constituerit. Secundum membrum per se notum est, quia nec de tali concordia, & consensu rationum totius universi constat, neque humano modo videtur possibilis. Item constat ex historiis, & legibus civilibus, Imperatorem Romanum ab ipso populo, & republica tantum Romana accepisse potestatem, & dominium sui imperii, ut

Covarr. late refert Covar. in Practic. cap. 1. concl. 3. seu n. 3. Unde etiam constat tertium membrum: nam Romani nunquam occuparunt totum orbem suis bellis, & imperio: ergo nunquam Romanus populus potuit in suum Imperatorem transferre jurisdictionem in universum orbem, quia ipse populus, aut respublica illam non habebat, & in hoc rerum genere nemo dat quod non habet.

Prosper. Unde eleganter Prosper lib. 2. de vocat. gent. cap. 16. aliàs 6. *Gratia Christiana* (inquit) *non contenta est, eosdem limites habere, quos Roma, multosque populos sceptro Crucis Christi subdidit, quos armis*

Leo Papa. *suis ipsa non domuit.* Cui consonat illud Leonis serm. 1. de sanctis Petro, & Paulo, *Ut latius præsideres religione divina, quam dominatione terrena.* Confirmatur, quia ipsimet Imperatores fatentur esse aliquos populos sibi non subjectos. l.

l. mercat. *mercatores*, C. de commerciis, ubi regnum Persarum dicitur non fuisse subjectum Romanis, & in l. 2. C. de offic. Præfe. Prætorio Africæ, dicit Imperator, pacem cum Persis in perpetuum confirmasse, & in l. *postliminium*, ff. de

l. postliminium. captivis, fit mentio Regum, & populorum, qui liberi erant à Romano imperio, id est, in quos Romanus Imperator non habebat potestatem.

5. Alter ergo sensus illius sententiæ esse potest, ut saltem post Christi adventum Imperator habeat universalem jurisdictionem legislativam in totum orbem, non jure sanguinis, belli, aut alio humano titulo, sed speciali institutione Christi. Et hoc etiam sentit Bart. in Extravag. *ad reprimendum*, verb. *totus orbis*, & Castald. d. q. 52. n. 10. & sequent. Sed in hoc etiam sensu illa sententia probabilis non est. Quia nec talis institutio est immediatè à Christo, nec per Pontificem. Prior pars patet ratione suprà facta, quia Christus nullibi contulit immediatè, & per se temporale rerum dominium, aut jurisdictionem hominibus: ergo nec Imperatori illam tribuit. Ubi enim est vestigium aliquod talis institutionis, vel in Scriptura vel in Ecclesiastica traditione? In his autem rebus (ut dixi) quæ supernaturales sunt, nihil credendum est, quod divinitus revelatum non sit, & sufficienter nobis propositum. Unde manifestum est, post Christi ascensionem, & Evangelii prædicationem non statim defecisse reliqua terrena regna, vel imperia. Neque imperatorem Romanum cœpisse latius dominari, quàm antea imperarat. Neque Regem Persarum v. g. vel Reges Indorum, aut Japoniorum, vel Chinæ, vel alios similes suam supremam potestatem temporalem amisisse. Altera verò pars de institutione mediata, & per Pontificem probatur ex dictis. Quia ostensum est, Christum non dedisse Pontifici potestatem directam in temporalibus: ergo nec Pontifex ipse potuit illam per se conferre, quia non potest alteri jurisdictionem communicare, quam à Christo non recipit. Potestas autem indirecta, quam Pontifex habet circa temporalia, eadem est cum spirituali, ut ostendimus: sed Pontifex non communicat Imperatori spiritualem potestatem, ut constat: ergo nec temporalem indirectam. Et quamvis illam communicaret, non esset potestas legislativa directe in materia civili, de qua sola potestate nunc tractamus.

6. *Nullum unum hominem habere potestatem universalem ad ferendas leges civiles obligantes universum orbem.*

Sit ergo in primis certum, neque Imperatorem Romanum, neque aliquem unum hominem, vel Regem habere potestatem universalem ad ferendas leges civiles obligantes universum orbem. Rationes enim factæ de Imperatore Romano, de quocumque alio Rege, vel Principe humano procedunt majori efficacia. Neque ullus auctor est, qui de alio principe extra Romanum Imperatorem id cogitaverit, quia de cæteris nulla esse potuit suspicionis umbra. Nec verò pro Imperatore Romano quidquam faciunt quæ ex Evangelio afferuntur. Nam in primis in verbis Lucæ 2. illa particula *universus orbis*, non significat universum terræ ambitum, aut omnes homines, aut regna, quæ in illo continentur, quia constat, nec totum orbem in hoc sensu fuisse descriptum, nec edictum Cæsaris missum fuisse ad Indos, vel alias gentes, in quibus Præfectos, & Præsides Augustus non habebat. Significatur ergo ibi nomine totius orbis (ut omnes exponunt) per Synecdochem pars illa orbis præcipua, & notissima, & maxima, cui Imperatores Romani dominabantur, & per antonomasiam, orbis appellatur. Vel ut ait Hie-

Hieronym. Isaiæ 13. ronym. Isai. 13. *Idioma est sanctæ Scripturæ, ut omnem terram illa significet provincia, de qua sermo est.* Ex-

Dan. 2. 4. & 5. empla sunt frequentia Daniel. 2. 4. & 5. & sæpe alias. Verba autem Christi ex alio loco citata ad summum probant, Regibus solvenda esse tributa debita: non verò probant uni Cæsari debuisse omnes homines totius mundi tributum, sed eos tantum, qui illi subjecti erant. Addo neque ibi docuisse Christum imperium Cæsaris in Judæos fuisse legitimum, & justum: nam ab ea quæstione abstinuit, generatimque respondit, reddendum esse Cæsari quod ei debebatur, id est, si quid ei debetur, vel quod ei debetur jure,

Soto. aut facto. Nam (ut bene ait Soto loco citato) Christus solùm jus naturæ, non peculiare jus Romanorum Imperatorum declaravit. Et ideo licèt ex illis verbis rectè colligatur legitimis principibus solvenda esse justa tributa: nihilominus inde non constat, quale fuerit jus Imperatorum Romanorum in Judæos. Unde licèt admittamus fuisse legitimum (quia licèt magna ex parte per tyrannidem inceperit, postea nihilominus consensione populorum, & legitima successione, vel electione à subditis acceptata firmatum est) nunquam tamen in totum orbem dilatatum est.

2. Sensus prædictæ sententiæ.

Rejicitur etiam 2. sensus prædictæ sententiæ.

7. Tertius sensus illius sententiæ esse posset, ut saltem Imperator Christianus habeat jurisdictionem hanc universalem ad ferendas leges civiles in universum Christianum orbem, seu in universam Ecclesiam ubicumque fuerit diffusa. Quam jurisdictionem habuerit, non jure belli, aut electionis, sed institutione Romani Pontificis, & postea per electionem legitimam juxtum ritum ab eadem Sede Apostolica ordinatum. Et hic sensus videri potest verisimilior. Primò quia jura Canonica hoc indicant: constituunt enim Pontificem & Imperatorem tanquam duo suprema capita Ecclesiæ, unum in spiritualibus, & alium in temporalibus. Unde in cap. *solitæ*, de major. & obedientia, comparantur Soli, & Lunæ, & in cap. *duo.* 96. dist.

Cap. solitæ. Cap. duo.

Mun-

Mundus dicitur principaliter regi auctoritate ſacra, & pontificum, & regia poteſtate. Unde Hieron. cap. *in apibus*, 7. q. 1. in omni ordine dicit eſſe debere principem unum, & ſubdit, *Imperator unus.* Secundò favent jura civilia Chriſtianorum Imperatorum: nam in leg. 2. de veteri jure enucle. in fine ait Juſtinian. *Tertia pars totius mundi accrevit nobis, poſt Europam enim, & Aſiam, tota Libya noſtro imperio adjuncta eſt.* Unde in l. *cum multa.* C. de bon. quæ liber. *Imperialis* (inquit) *fortuna omnes ſupereminet alias.* Et in Extravaganti, *ad reprimendum*, in principio, *Romanum imperium* (ait) *in cujus tranquillitate totius orbis* (utique Chriſtiani) *regularitas requieſcit.* Tertiò ſuadetur hoc maximè, quia conſtat, Imperatoriam dignitatem, ut nunc eſt in Eccleſia, à ſummis Pontificibus eſſe inſtitutam, & ex vi illius Imperatoris eſſe ſupra omnes Reges, & principes Eccleſiæ: ergo habet jurisdictionem temporalem in totam Eccleſiam. Major patet ex tranſlatione imperii, quæ à Græcis ad Germanos per Pontificem Romanum facta eſt, ut conſtat ex Clement. *Romani*, de jur. jur. ubi etiam dicitur, Imperatorem à Pontifice accipere approbationem, unctionem, conſervationem, & coronationem. Idem ſumitur ex cap. *venerabilem*, de electione, ubi etiam dicitur electores imperii à Sede Apoſtolica habere jus eligendi, & Gloſ. ibi verb. *In Germanos*, addit, *Sic ergo regnum mundi tranſlatum eſt ad Teutonicos*, & alia, quæ latè proſequitur, ſentiens, ex tunc Imperatores Orientis non fuiſſe verè Imperatores. Unde probatur conſequentia primi argumenti cum minori, quia ſecluſa jurisdictione, & dominio, nihil habet dignitas imperatoria, in quo regiam excellat.

Hieronym. C. in apibus.

Juſtinian.

L. cum multa. Extravagans ad reprimendum.

Tranſlatio imperii à Græcis ad Germanos à Pontifice facta.

8. *Sententia auctoris.*

Nihilominus dicendum eſt, etiam in hoc ſenſu Imperatorem Romanum non habere poteſtatem legiſlativam in totam Eccleſiam, nec jurisdictionem immediatam in omnes Eccleſiæ provincias, quæ ad hoc ſufficiat. Probatur primò de toto imperio Orientis prout fuit ſub Imperatoribus Græcis, & Chriſtianis poſt tranſlationem Imperii occidentalis ad Græcos. Nam Irene, quæ tunc imperabat, poſt coronationem Caroli Imperatoris Orientalis manſit, & ad illam Pontifex, & Carolus legatos miſerunt ad pacem inter utrumque imperium conſervandum. Et quamvis poſtea multi ex Orientalibus fuerint tyranni, & alii hæretici, nihilominus qui fuerunt ritè electi, & catholici, ut legitimi Imperatores habiti ſunt, etiam à Romanis, neque unquam Imperator Occidentalis jus imperii in Orientem ſibi vendicavit, aut attribuit, ut ex omnibus hiſtoriis conſtat. Secundò idem eſt manifeſtum de Principibus, & regibus, ſiqui fortè extra ditionem Romani imperii regnantes ad fidem converſi ſunt: ut ſunt nunc Japonii, & alii in India, & poſſent eſſe plures, ut Rex Chinæ, & cæt. In hos enim nullum jus dominandi, vel imperandi habet Romanus Imperator, ſolum quia Eccleſiæ membra ſunt; quia nulla eſt ratio, vel titulus ſubjectionis temporalis: ſicut ergo antea non erant ſubditi, ita etiam neque poſt converſionem.

9. Tertiò id probatur de Regibus Chriſtianis intra fines antiqui imperii exiſtentibus: nam inter illos multi ſunt ſupremi in temporalibus: ergo in illos, & eorum regna non habet Imperator jurisdictionem, nec poteſt eos ſuis legibus obligare. Conſequentia clara eſt, quia repugnat eſſe ſupremum, & eſſe ſubditum in eodem ordine jurisdictionis. Antecedens patet primum in terris ipſis temporaliter ſubjectis Pontifici: ibi enim ipſe habet ſupremam jurisdictionem temporalem directam, & ita Bart. in dicta Extravag. *ad reprimendum*, ſaltem illam partem orbis Chriſtiani excipit. Deinde de regno Galliæ ex cap. *per venerabilem*, qui filii ſint legitimi, ubi dicitur Rex Galliæ ſuperiorem in temporalibus non recognoſcere. Et licèt Gloſſa ibi dicat, intelligendum id eſſe de facto, repugnare videtur textui: nam inde refert Pontifex, *ſine juris alterius læſione*, potuiſſe ſe ſubdere alteri, quam Imperatori, quod non ita eſſet, ſi eſſet jure Imperatori ſubjectus. Et ita Gloſſam illam meritò contemnit Tiraquel. de jure Primog. q. 7. opin. 3. num. 20. & 21. Idem eſt certum de Rege Hiſpaniæ, ut oſtendit Covar. in reg. *peccatum*, 2. p. §. 9. nu. 9. ex triplici titulo, ſcilicet, jure belli contra Saracenos geſti, jure præſcriptionis & conſuetudinis, & ibi refert plures alios auctores. Idemque fere habet Caſtald. tract. de Imper. q. 53. numer. 6. 13. & 14. Et Cabed. tom. 1. deciſ. 211. numer. 3. dicens, Reges Hiſpaniæ habere jura imperii. Idem alii docent de Rege Angliæ, & ſignificatur in cap. *cauſam*, 2. qui filii ſint legitim. & in capit. *novit*, de judic. Reſpublica etiam Veneta eodem jure uti dicitur, & fortaſſe alia regna: ergo manifeſtum eſt non habere Imperatorem ſupremam jurisdictionem temporalem ad ferendas leges civiles obligantes univerſam Eccleſiam.

Bart.

Cap. per venerabilem. Gloſſa.

Tiraquel. Covar. Reg. peccatum. Caſtald. Cabed.

Quartò eſt ratio à priori, quia Imperator etiam Romanus non habet directam jurisdictionem temporalem à Pontifice: ergo multò minus poteſt illam habere in univerſam Eccleſiam. Conſequentia eſt clara, quia aliunde illam non habet, ut oſtenſum eſt. Antecedens autem patet ex dictis, quia Pontifex non habet à Chriſto jurisdictionem temporalem nec in univerſum orbem, nec in univerſam Eccleſiam, neque in aliquam partem ejus ex vi juris divini: nam regnum temporale, quod nunc habet, jure humano obtinuit, ut conſtat: ergo non potuit talem jurisdictionem directam Imperatori conferre per Pontificiam poteſtatem, ſed ſolum potuit illud imperium, quod antea erat, ab una perſona in aliam transferre. Unde hoc ſenſu veriſſimum eſt, regiam poteſtatem etiam in Eccleſia non ducere originem à Sacerdotali, ut latè, & bene confirmat Uvald. lib. 2. doctr. fidei, cap. 78.

10.

Uvald.

Neque jura canonica in contrarium adducta aliquid probant: nam in cap. *ſolitæ*, quando fit comparatio ad Solem, & Lunam, non eſt ſermo de Imperatore, ſed de regia poteſtate: ſic enim dicitur ibi, *Ad firmamentum univerſalis Eccleſiæ fecit Deus duo magna luminaria, id eſt, duas inſtituit dignitates, quæ ſunt Pontificalis auctoritas, & regalis poteſtas.* Quod poteſt rectè intelligi de legali poteſtate ſecundum ſe, ſive ſit in una perſona reſpectu totius Eccleſiæ, ſive in multis reſpectu diverſarum partium Eccleſiæ. Unde paulò antea loquendo de Imperatore ſolum dicitur, *Præcellit in temporalibus eos, qui ab eo ſuſcipiunt temporalia.* Similiter etiam in cap. *duo ſunt*, ſermo eſt de regia poteſtate, non de Imperatore. Unde ſtatim in plurali de Regibus dicitur, eſſe ſubditos ſacerdotibus, qui pro illis ſunt rationem reddituri. Denique cap. *in apibus*, ſolum probat, in unoquoque regno debere eſſe unum principem ſupremum, ſive ille ſit Imperator, ſive Rex. Ad leges civiles reſpondeo in dicta l. 2. de veter. jur. enucle. Imperatorem loqui de mundo, & partibus ejus per Synecdochen: nam ex aliis legibus ejuſdem Imperatoris, conſtat, non habuiſſe ſub poteſtate ſua omnes Eccleſiæ provincias, quæ jam erant in mundo, & partibus ejus, ut ſupra allegatum eſt. Ut autem Imperialis fortuna tunc diceretur ſuper alias eminere, ſatis ſuperque erat, quod ampliſſimam, & ſupremam jurisdictionem exercebat in majorem partem mundi omnibus cognitam. Et ob eandem potentiam, & protectionem ſpecialem Eccleſiæ, quæ ad illam ſemper pertinuit, dicitur etiam requieſcere orbis Chriſtiani regularitas, id eſt, pax, & defenſio, ac debitus ordo.

11. *Reſpondetur oppoſitæ ſententiæ argumentis.*

Ad tertium in ſumma negatur minor, quatenus dicit, per tranſlationem imperii auctoritate Pontificia factam, Imperatorem eſſe conſtitutum ſupra omnes reges Chriſtianos, propria ſuperioritate jurisdictionis, præſertim ordinariæ, & legiſlativæ, ſed ad ſummum, obtinuiſſe ſpecialem gradum honoris, & dignitatis ex ſpeciali conjunctione ad Apoſtolicam ſedem, ejuſque conceſſionem. Itaque Imperator Occiden-

12. *Quid habeat imperator ex tranſlatione imperii.*

cidentis postquam facta est translatio, & divisio Imperii, non cœpit habere majorem jurisdictionem temporalem, ac directam, quàm habebant Imperatores Orientales in Occidentis provincias, quia nec Pontifex illam majorem jurisdictionem temporalem contulit, nec conferre poterat. Primum patet ex juribus allegatis, & ex historiis; quæ solum asserunt, Papam Leonem III. transtulisse imperium, & in illo primum constituisse Carolum Magnum: transferre autem solum est, dominium, quod Irene v.g. habebat in terris imperii Occidentalis, ablatum ab ea fuisse, & collatum Carolo, ut perpetuo in Occidentali Imperatore eligendo juxta modum à Pontificibus ordinandum, permaneret: ergo ex vi illius translationis non est auctum illud imperium quoad jurisdictionem temporalem, & directam in eas provincias Ecclesiæ, in quas antea illam non habebat. Secundum autem, scilicet, hoc aliter fieri non potuisse, patet, quia Pontifex non potest pro suo arbitrio mutare regna, vel subjicere temporaliter ea, quæ libera sunt, sed solum quando ratio spiritualis boni id postulet per supremam potestatem spiritualem, quæ hoc modo ad temporalia extenditur. Tunc autem nulla erat ratio mutandi ordinem jurisdictionum temporalium regnorum, nec subjiciendi Imperatori regna libera, si quæ erant: ergo non est vero simile potuisse nunc Pontificem tantam mutationem facere, multoque minus credibile est, id fecisse.

Leonem III. transtulisse imperium in Carolum Magnum.

Pontifex non potest pro suo arbitrio mutare regna, sed solum quando bonum spirituale id petit.

13. Imò existimo, ex vi illius translationis non fuisse additam immobilitatem (ut sic dicam) domino temporali, seu jurisdictioni Imperatoris. Ac subinde fieri etiam potuisse, ut post illa tempora regna aliqua, quæ tunc non erant omnino libera, fuerint libera effecta, vel per jus belli, vel per legitimam præscriptionem, vel certe per ipsorum Pontificum concessionem ex justa, & rationabili causa factam. Quia temporalis imperii jurisdictio de se subjecta est his mutationibus, & per solam translationem non est immobilior facta, quia in jurisdictione, vel in dominio non est aucta, nec in se variata, sed solum in applicatione ad talem personam, & ad talem modum successionis. Accessisse autem videtur Imperatori quidam honoris, & dignitatis gradus, qui licet simpliciter temporalis sit, indirectè participat excellentiam spiritualis ordinis per habitudinem ad Pontificiam dignitatem. Quia specialiter ordinatus est, ut sit protector, & defensor Ecclesiæ, & Pontificiæ dignitatis, & ideo specialiter conjungitur Pontifici, & ab eo conjungitur, consecratur, & coronatur. Et fortasse in ordine ad eum finem defendendi Ecclesiam, aliquam auctoritatem habet convocandi, vel movendi principes Catholicos, vel etiam similem auctoritatem habet ad componendas, & dirimendas dissensiones inter illos, ubi ad vitanda bella, & damna Ecclesiæ necessarium fuerit. Sed siquid habet hujusmodi, à Pontifice id participat; pertinetque ad indirectam potestatem quasi ministerialem, & vicariam Pontificis, non ad directam temporalem jurisdictionem: & ita in usu talis auctoritatis semper à Pontifice pendet: imò sine interventu Pontificis credo esse valde inefficacem, & vix posse obligationem inducere: in qua re usui, & consuetudini standum erit. Hæc verò auctoritas quidquid de illa sit, non sufficit ad propriam jurisdictionem temporalem directam, nec ad leges civiles ferendas, quod nunc tractamus.

CAPUT VIII.

Corollaria ex præcedenti doctrina, quibus potestas Imperatoris, & legum civilium juris communis magis explicatur.

1. *Imperatorem* EX dictis concluditur primò, Imperatorem quidem posse leges civiles condere; non tamen posse per illas obligare totam Ecclesiam, sed tantum provincias imperio Romano subjectas. Prior pars certa est apud omnes, quia Imperator in suis terris est princeps supremus quoad jurisdictionem temporalem directam: ergo maximè ferre potest leges civiles. Et hoc constat ex jure communi Cæsareo, quod auctoritate Imperatorum institutum est: eandem enim auctoritatem habet nunc Imperator in terris sibi subjectis, quam olim habebant Imperatores in suo latiori imperio: Imperator autem non solum hanc potestatem habuit, sed etiam *illi Deus leges subjecit, eumque legem animatam constituit*, ut dicit Justinian. in Authentica de Consulibus, circa finem. Imò in l. 2. C. de veter. jure enucle. *Soli imperiali auctoritati* (ait) *leges condere, & interpretari esse concessum.* Et idem fere habet in l. 1. & ult. C. de legibus. Loquitur tamen in ordine ad populos sibi subjectos (ut sæpissimè aliis locis declarat) nam in suo imperio se tantum agnoscebat in temporalibus supremum: eadem ergo potestas nunc est in Imperatore cum eadem proportione. Unde facile etiam patet altera pars ex dictis: nam ostensum est, non habere Imperatorem Romanum propriam jurisdictionem temporalem in universam Ecclesiam: ergo non potest totam illam suis legibus obligare, sed tantum provincias sibi subjectas.

per suas leges obligare posse tantum imperio Romano subjectas terras.

Quod siquis quærat, quænam sint hæ provinciæ nunc subjectæ imperio, Respondeo, in duplici esse posse differentia: quædam sunt, in quibus ipse immediate dominatur, ita ut nullum alium recognoscant proximum principem, sive sub nomine Regis, sive Ducis, vel alio simili, sed immediatè soli Imperatori pareant tanquam supremo principi. Et in his terris non solum obligant imperiales leges: verum etiam nullæ aliæ habere vim possunt, nisi ab ipso Imperatore confirmatæ sint, quia ibi solus ipse habet summam potestatem, quæ ad ferendas leges civiles necessaria est, ut in capite sequenti amplius explicabimus. Aliæ sunt provinciæ, seu terræ Imperatori quidem subjectæ tanquam supremo principi, non tamen tanquam immediato domino: cujusmodi esse dicuntur multi Ducatus, Marchionatus, Comitatus, vel quolibet alio nomine nuncupentur, Germaniæ, & Italiæ. Nam sunt quidem proprii domini, & principes cum potestate quodammodo regia: nam leges proprias ferre possunt, monetam cudere, & interdum etiam bellum indicere: & nihilominus Imperatorem recognoscunt ut supremum dominum, vel jure feudi, vel alio simili: quia vel ab imperatore sub illa conditione principatum acceperunt, vel consuetudine introducti sunt cum illa recognitione, & subjectione. Et in his provinciis obligant etiam leges Imperatorum, quamvis non solæ, quia etiam possunt habere proprias leges à suis propriis principibus latas, quia supponimus habere potestatem gubernativam suo modo supremam quoad immediatum regimen suarum terrarum, & ita quoad hoc æquiparantur regibus juxta dicenda capit. sequenti. An vero isti Principes subjecti imperio, possint suis legibus derogare Imperatoriis legibus, ex modo donationis, vel ex consuetudine colligendum est. Utroque enim modo potuerunt hujusmodi principatus concedi ab Imperatoribus, vel consuetudine, & quasi præscriptione introduci, scilicet, vel cum obligatione parendi legibus Imperatorum, ita ut proprias condere possint per modum additionis, non per modum derogationis, vel certe cum potestate derogandi illis, solumque cum obligatione illas servandi, quandiu per proprias derogatæ non fuerint. Qualis autem fuerit concessionis modus, usu ipso maximè constare posse videtur.

2. *Provincias subjectas imperio in duplici esse differentia.*

An Principes imperio subjecti suis legibus possint derogare Imperatoriis.

Atque hinc obiter intelligitur, in quibus provinciis, seu terris Ecclesiæ obligent leges civiles, quæ juris communis dicuntur, & in corpore juris civilis continentur, solamque imperatoriam auctorita-

3. *Quib. in terris obligant leges civiles juris communis.*

habent. Dicendum eſt enim per ſe, & ex vi talium legum tantùm obligare in terris Imperii, altero ex duobus modis declaratis. In regnis autem ſupremis, quæ proprios habent principes ſupremos non recognoſcentes ſuperiorem in temporalibus, per ſe & ex vi ſua non obligant, propter rationem factam: quia juriſdictio Imperatorum ibi non obligat, & extra territorium jus dicenti impunè non paretur. Et ita in paucis provinciis Chriſtianorum ſervatur jus civile, ut latè refert Gigas tract. de crim. læſæ majeſt. lib. 3. quæſt. 23. num. 17. & ſequentib. Poterunt autem tales leges obligare, quantum per leges talium regnorum acceptatæ fuerunt. Sic enim in terris ſubjectis Pontifici in temporalibus jus civile ſervatur, ubi canonicum defuerit, non vi ſua, ſed quia Pontifices ita voluerunt, cap. 1. de novi oper. nunc. Qui textus non de cauſis temporalibus, ſed de Eccleſiaſticis loquitur, & quoad hoc ſervari debet in tota Eccleſia, quia in his cauſis ubique ſubjecta eſt juri canonico, & ita etiam uti debet civili, quatenus ibi eſt canonizatum, & favet cap. *ſi adjutorium*, diſt. 10. In cauſis autem merè temporalibus ſolum habebit locum jus illud in terris temporaliter ſubjectis Eccleſiæ. Sic etiam in hoc regno Luſitaniæ, quod eiſdem titulis ſupremum eſt, quibus regnum Hiſpaniæ, jus civile per ſe non obligat, eique per leges regi derogari poteſt, ac ſæpe derogatur: ubi autem deeſt lex regni, ſervatur civile, non vi ſua, ſed ex ordinatione propria ejuſdem regni, ut habetur lib. 3. Ordin. tit. 64.

Gigas.

Jus civile ex vi ſua non obligat in Luſitania.

4. *Leges civiles abſolute non ſunt in uſu in Gallia. Honor. Bald.*

At verò in regno Galliæ aliter ſervatur, quia non ſolum jus proprium præfertur civili, ſed abſolutè leges civiles non ſunt in uſu, ut teſtatur Honor. 3. in cap. *ſuper ſpecula*, de privil. dicens, *In Francia, & nonnullis provinciis laici Romanorum Imperatorum legib. non utuntur.* & tradit Bald. cap. ultim. de conſtit. circa finem. Idémque in Hiſpania expreſſe cautum eſſe legibus regni, part. 1. tit. 1. l. 15. & clarius part. 3. tit. 4. l. 6. ibi, *Por las leys deſte libro, è non por otras*, quibus locis id notat Gregor. Lop. & refert Palacium Rubi. dicentem, Hiſpanos olim conſtituiſſe, ut qui leges Imperatorum allegaret, capite plecteretur. Quod etiam Oldrad. concil. 69. Joan. Andr. & alii referunt Gigas ſuprà, & Vargas, & Salced. infrà citandi. Item in l. 1. Tauri refertur antiqua lex Regis Alphonſi, quæ ibi confirmatur, & renovatur, in qua declaratur, quo ordine, & modo judicandum ſit per proprias leges Hiſpaniæ, nullaque ratio habetur juris civilis in ratione legis, ac juris. Additur verò ibidem, permitti nihilominus in Hiſpania, leges civiles in publicis Academiis doceri, & interpretari propter earum eruditionem & ſapientiam, non quia per illas judicandum ſit. Et in l. 2. Tauri adduntur illa verba, per leges regni, & non per alias judicandum eſſe, & omnia hæc noviſſimè confirmantur in nova recopilatione l. 1. ante librum 1. & lib. 2. l. 1. & 2. Ex quibus legibus manifeſtum eſt, leges civiles in Hiſpania non habere vim legum, quatenus leges poſitivæ ſunt. Et ita ſi irritant contractum, qui per leges Hiſpaniæ non eſt irritus, talis contractus in Hiſpania non erit irritus, vel ſi pro delicto imponunt pœnam, quam non imponunt leges Hiſpaniæ, non tenebitur judex ex rigore legis illam pœnam imponere, ſed uti poterit prudenti arbitrio, idémque eſt in aliis diſpoſitionibus, quæ pendent ex poteſtate juriſdictionis, & voluntate Principis. Quatenus verò illæ leges in multis continent, & declarant ipſam naturalem legem, ſervandæ erunt in vi legis naturalis, non in vi legis humanæ, ut rectè notavit Gregor. Lop. ſuprà ex Panormit. in cap. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, de conſtit. Item quamvis non contineant naturalem obligationem, nec etiam per ſe obligent, deſervire poſſunt per modum exemplarium ad imitandam prudentiam, & æquitatem, quam frequentius continent, ſive in taxandis pœnis, ſive interpretandis teſtamentis, in conjecturanda mente defuncti, & ſimilibus.

Greg. Lop. Palac.

Oldrad. Joan. And. Vargas. Salcedo.

Cap. Eccleſia ſanctæ Mariæ.

Addunt verò aliqui, conſuetudine receptum eſſe in Hiſpania, ut jus civile ſervetur, ubi leges regni deſunt. Ita tenet Burgos de Paz in l. 1. Tauri, n. 520. ubi etiam Anton. Gom. num. 10. ſentit, leges civiles habere vim legis in Hiſpania, deficiente lege regni: non tamen affert jus in quo id fundetur, nec conſuetudinis mentionem facit, ſed tantum ait eſſe communem opinionem. Re tamen vera non habet ſufficiens fundamentum: nam conſtat ex dictis, illas leges ex vi ſuæ originis non habere vim in Hiſpania. Conſtat etiam non accepiſſe illam ex vi alicujus legis Hiſpaniæ, imò per illas excluſas eſſe, ut allegatum eſt. De conſuetudine autem ſufficiente, quæ conſentientibus Regibus, vel ſcientibus introducta ſit, non conſtat. Præſertim cum noviſſimè per Philippum II. renovatæ in hac parte ſint ſuperiores leges. Nec ſufficit, quod judices in ſimilibus caſibus frequentius judicent per leges civiles: nam credendum eſt, id facere imitatione, non obligatione. Non credo tamen eſſe conſuetudinem puniendi aliquem propter tranſgreſſionem talium legum, ſi actus non ſit, vel contra leges naturales, vel contra leges regni. Et eadem ratione non debent, nec poſſunt judices irritare contractum aliquem, eò quòd ſit contra jus civile, ſi non ſit irritus per leges regni, vel jure naturæ, aut mereatur irritari. Et ita ſenſit Gregor. Lopez ſuprà, & Franciſc. Varg. tract. de poteſtate Pontific. Axioma. 7. nu. 10. Bernard. Diaz in Pract. q. 144. circa finem, ubi Salzed. lit. C. alios allegat.

5. *An ſervandum unquam neceſſario jus civile in Hiſpania.*

Philipp. 2.

Gregor. Lop. Vargas. Bern. Diaz. Salzedo.

Ex quibus tandem poteſt definiri dubium, quod in fine capitis præcedentis huc remiſimus, an in regnis non ſubjectis temporaliter Papæ, nec Imperio, ſequendum ſit jus Pontificium in materia mere civili, ſeu temporali; vel imperiale, in caſibus, qui per proprium jus regni decidi non poſſunt. Et per utrumque illud jus diverſo modo deciduntur. Tunc enim jus Pontificium ſequendum eſſe tenuit Joan. Lupus in repetit. cap. *per veſtras*, de donat. inter virum & uxor. in rubr. ſeu introductione, quem refert, & ſequitur Gregor. Lop. in l. 8. tit. 14. partit. 5. num. 2. & Salzed. ſuprà, referens plures alios Hiſpanos Scriptores. Verumtamen hoc intelligendum videtur per modum conſilii, & æquitatis. Nam ratio obligationis, aut neceſſitatis nulla poteſt aſſignari. Quia ſicut in eo caſu abſolute non obligant in hoc regno leges imperiales, ita neque etiam Pontificiæ mere temporales, ut cap. ſuperiori dictum eſt, & ex hîc dictis cum proportione patet; ergo etiamſi utrumque jus, Pontificium, & imperiale concurrant in eo caſu, poterit utrumque omitti, & tertium arbitrium ſumi; quia neutrum obligat: ergo etiam erit liberum judici eligere quod voluerit, ſi alterum illorum imitari velit. Quin potius in legibus hujus regni Luſitaniæ cautum eſt, ut in tali caſu judicium feratur juxta imperiales leges, licet Pontificiæ contrarium diſponant, lib. 3. Ordinat. tit. 64. Imò additur ibi §. 3. quod ſi in aliquo caſu jus regni, & imperiale nihil diſponit, & per jus canonicum diſponitur uno modo, per Gloſſas autem, & interpretes legum civilium alio modo; non ſunt cononica jura præferenda; ſed Rex ipſe conſulendus. Igitur in his eventibus, vel id ſervandum eſt, quod jura regni diſponunt; vel ſi nihil diſponitur liberum erit eligere, quod juxta occurrentes circumſtantias, rationi, & æquitati magis conſentaneum judicabitur.

6. *Dubium incidens.*

Lupus.

Greg. Lop. Salzedo.

CAPUT IX.

Apud quod ſit poteſtas condendi leges civiles inter fideles.

1. HÆC quæſtio expedienda ferè eſt ex principiis poſitis in cap. 2. & 3. quia hæc poteſtas, prout eſt intra Eccleſiã, eiſdè modis, & titulis obtinetur, quibus ex natura rei haberi poteſt: nihil enim

enim in hoc legimus, fuisse à Christo Domino directè, & per se immutatum, licèt indirectè, & per quandam consequutionem aliquid speciale interdum in Ecclesia fieri possit, ut ex dictis in duobus capitibus proximè præcedentibus facilè intelligi potest.

2. *1. Conclusio. Potestatem condendi leges civiles esse in omnibus regibus supremis cum partitione accommoda. D. Thom. Bald. Bart. Navar. Arist. August.*

Primò ergo constat ex dictis, hanc potestatem esse in omnibus regibus supremis cum partitione accommoda, id est, in unoquoque pro suo regno. Ita D. Thomas 1.2.q.90.art.3.2.2.q.30.art. 2. Canonistæ in cap. *Ecclesia*, de constitut. Bartol. & alii in l. ult. C. de legib. Bald. in cap. 1. de constit. Navar. in cap. *novit*, nota. 2. num. 110. Unde D. Thomas 2. 2. q. 50. dixit, Principalem actum regis esse leges condere, & ideo (ut advertit in discursu illius articuli) eandem prudentiam, quam Aristot. 6. Ethic. cap. 8. legislativam appellavit, vocasse propriam prudentiam Principis, id est, regnativam, lib. 3. Polit. c. Præterea hoc sensit August. tract. 6. in Joan. cùm dixit, *Divinum jus in Scripturis habemus, humanum jus in legibus regum.* Et infra, Quia ipsa jura humana per Imperatores, & *Reges jeculi Deus distribuit generi humano.* Et refertur in cap. 1. distin. 8. Denique colligitur hæc veritas etiam ex modo loquendi Scripturæ, in qua sæpe cum regia dignitate potestas legislativa conjungitur. Proverb. 8. & Isai. 33. & sumitur ex 1. Petri 2. Sive *Regi tanquam præcellenti.* Ratio à priori est, quia potestas regia, & suprema translata est à tota communitate perfecta in personam regis, ita ut tota potestas regendi communitatem, quæ in ipsa erat, in Regem transmissa fuerit; sed potestas legislativa per se primò, & ex natura rei erat in communitate, ut suprà ostensum est; ergo potestas regia legislativa est. Et confirmatur, quia in republica, quæ monarchicè regitur, necessaria est hæc potestas; ergo maximè esse debet in supremo principe, & capite, ut argumentatur Justinianus in d. l. ult. C. de legib.

Proverb. 8. Isaia 33. 1 Petr. 2. Ratio à priori.

3. Unde fit, hanc conclusionem non solùm habere locum in illis Principibus supremis, qui reges nominantur, sed etiam in omnibus, qui non recognoscunt superiorem, quoad subordinationem temporalis jurisdictionis, sive Duces, sive Comites, aut quolibet alio nomine vocentur, quia hæc potestas in jurisdictione consistit, & nulla major requiri potest, quàm suprema. De Principibus autem Imperatori subditis jam diximus capite præcedenti, habere posse hanc potestatem, si jurisdictio in eo gradu perfectionis illis data sit, & consuetudine, aut alio sufficienti modo id constet. Idemque cum proportione applicari potest ad Principes (si qui sunt) habentes aliquo modo supremam potestatem in aliquibus rebus, ut sunt, judicia ferre, ac terminare sine ulla appellatione, vel supplicatione ad superius tribunal temporale, monetam cudere, &c. etiamsi in aliis regem aliquem recognoscunt, ut superiorem, ac dominum, quia ab illo fortasse sub ea conditione principatum habuerunt. Nam hi etiam juxta modum, & conditionem potestatis acceptæ, vel poterunt leges ferre, vel in hoc pendere à superiori Rege.

4. *2. Conclusio. Prædictam potestatem eo modo sub quo translata est per communitatem, esse in principe.*

Atque hinc sequitur secundò, etiam in Principe supremo esse hanc potestatem eo modo, & sub ea conditione, sub qua data est, & translata per communitatem. Ratio est clara ex superiùs dictis: quia hæc est veluti conventio quædam inter communitatem, & principem, & ideo potestas recepta non excedit modum donationis, vel conventionis. Quis autem ille modus fuerit, si scriptum non sit, ex consuetudine maximè colligendum est: nam ipsamet consuetudo solet esse sufficiens ad dandam jurisdictionem; ergo multò magis sufficiet ad modum illius declarandum. Et juxta hoc etiam definiendum est, an requiratur consensus populi ad ferendas hujusmodi leges, quando scilicet, populus per Reges gubernatur. Nam per se loquendo, & jure communi potestas legislativa propriè est in solo supremo Principe, ut constat ex juribus, & rationibus adductis: juxta consuetudinem autem requiri poterit consensus populi saltem quoad acceptationem, de quo infrà videbimus.

5. *3. Conclusio. Quid dicendum de principibus non supremis, & magistratibus.*

Tertiò ex his intelligi potest, quid dicendum sit de Principibus non supremis, & magistratibus, seu gubernatoribus, qui à regibus constituuntur. Quamvis enim ex jure civili colligi videatur, omnes, qui sunt principales magistratus habentes regimen provinciarum, posse etiam condere leges civiles, quæ prætoriæ, seu jus prætorium appellari solent, de quo extant plures tituli in jure civili: nihilominus de facto non possumus aliam regulam assignare, nisi concessionem, vel permissionem Principis supremi. Tantam n. potestatem ad hunc actum habent inferiores, quantam eis concedit supremus Princeps, quia in illo est independenter; in aliis verò cum dependentia ab ipso. Cùm autem hæc potestas jurisdictio sit, sicut jurisdictio haberi potest vel ordinaria, vel delegata, ita etiam hæc potestas: nam eadem est ratio; nihil enim obstat, quominus hæc potestas delegabilis sit. Quando autem uno, vel alio modo concedatur ex institutione officii, vel muneris juxta leges uniuscujusque regni, vel ex consuetudine, ut dixi, vel ex privilegio, aut speciali voluntate, & concessione principis accipiendum est. Unde constat in Hispania non posse Duces, Marchiones, Comites, & similes dynastas leges ferre, quia soli Regi hæc potestas reservata est. Nam in l. 12. tit. 1. partit. 2. expresse dicitur, Principes regni subditos Regi, non posse leges ferre. Estque consentaneum legi naturali, & juri gentium, ut rectè deducit D. Thomas q. 90. a. 3. & ibi cæteri Theologi. Et usus etiam hujus regni id servat. De quo videri potest Azeb. in leges Hispan. lib. 2. cap. 1. Gregor. autem Lopez conatur aliter illam legem interpretari, vel limitare: sed non est necessaria alia limitatio, præter eam, quam ponit lex ipsa, sc. nisi eis fuerit per leges specialiter concessum, ut dicemus etiam in ultimo dubio hujus capitis: nam quoad hoc eadem est ratio de his potestatibus, quæ de civitatibus regni, de quibus etiam dicemus.

L. 12. In Hispania principes inferiores rege non posse leges ferre. D. Thom. Azeb. Greg. Lop.

6. *Quid de communitatibus quæ per se ipsas gubernantur dicendum. l. omnes populi.*

Quartò concluditur ex dictis, potestatem hanc legislativam etiam esse in illis communitatibus perfectis, quæ per se ipsas, & non per Reges gubernantur, sive aristocraticè, sive populariter regantur, illud intelligendo cum proportione, & partitione accommoda. Ita sumitur ex l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. & ibi docent omnes. Et ratio est etiam manifesta, quia hæ communitates in se retinent supremam potestatem gubernativam, cum non transtulerint illam in aliquem principem: ergo per illam possunt sibi leges condere. Unde fit, idem dicendum esse cum proportione de illis rebus publicis, quæ supremam in se potestatem retinent, ut Veneta, Genuensis, & similes: quæ licèt sibi unum ducem, vel principem eligant, non tamen in eum transferunt omnem potestatem: ideo in illis regimen est mixtum, & suprema potestas, neque est in principe solo, neque in sola communitate, ut ab illo distinguitur, sed in toto corpore cum capite. Atque eodem modo in toto ipso residet potestas leges ferendi, ita ut nec communitas sine Principe, nec Princeps sine communitate illas ferre valeat. Posset tamen respublica eligere Principem cum hujusmodi potestate, & tunc quoad actum ferendi legem habebit regimen monarchicum, & ita Princeps solus tunc posset leges validas condere.

7. Duo verò hîc supersunt dubia explicanda, unum circa singulares personas, aliud circa communitates. Primum ergo est, an hæc potestas legislativa civilis possit esse in fœmina, seu Regina hærede regni. Quando enim solum habet illud nomen, & dignitatem propter matrimonium cum Rege, certum est non habere ex vi illius potestatem ferendi leges, quia illa non est dignitas jurisdictionis, sed tantùm honoris. Unde non solùm non habet potestatem legislativam, verùm

verum etiam nec aliquam propriam gubernationem, nisi ei specialiter concedatur. Difficultas ergo manet quando mulier est hæres, & per se, ac ratione propriæ successionis regina effecta est. Videri enim potest nihilominus actum ferendi legem excedere facultatem, & capacitatem fœminei sexus. Dicit enim Paul. 1. Timoth. 2. *Docere mulieri non permitto, nec dominari viro*; *sed sub illius esse potestate*, ut additur 1. Corint. 11. ergo multò minùs potest leges ferre, & hunc actum, qui supremi dominii est, in totam virorum communitatem exercere. Et confirmatur: nam in l. *fœminæ*, ff. de regul. jur. dicitur, fœminas ab omnibus officiis civilibus, vel publicis remotas esse, & ideo nec judices esse posse, nec magistratus gerere: multò ergo minùs possunt imperare, ut infert August. l. quæstionum novi & veteris Testamenti, q. 45. & refertur in c. *mulierem*. 33. q. 5.

1 *Tim.* 2. 1 *Cor.* 11.

l. *fœmin.*

8. *Reginam regni dominam posse leges condere.*

Nihilominus certum est, Reginam dominam regni posse leges condere perinde ac Regem. In duplici autem statu potest hæc Regina considerari, primò in statu libero à matrimonii vinculo, vel quia nondum nupsit, licèt regnum possideat, & gubernet, vel quia vidua est. Secundò potest considerari in statu matrimonii. De priori statu est res manifesta, & extra controversiam. Quia supponimus esse verè dominam regni; ergo habet in se potestatem regiam, quæ legislativa est, & tunc in usu ejus à nullo superiore pendet, quia ex se nullum habet in temporalibus, ut supponitur, nec per matrimonium illum assumpsit, ut etiam ponitur; ergo potest liberè uti illa potestate, & leges ferre. Item aliàs contra rationem esset, & contra legalem justitiam, jus regni, & dominium fœminæ conferre, quia contra rationem est, ei potestatem dare, qui non potest ejus actum potissimum exercere. Tandem fœmina capax est jurisdictionis etiam Regiæ, ut supponitur in cap. *ex parte*, 2. de privileg. & sumitur in c. *dilecti*, de arbitr. ubi id notat Innoc. & Abb. n. 1. & 3. inde infert, fœminam habentem regnum posse, si velit, per se causam cognoscere, & ferre sententiam, & jurisdictionem in subditos exercere: Et idem tradit Anton. Corset. tract. de potestate Regis, p. ult. q. 98. n. 58. ergo quando fœmina habet jurisdictionem supremam, poterit illa uti ad leges ferendas, quia est eadem ratio, nec est aliquid, quod specialiter impediat. Nam defectus scientiæ, & prudentiæ per sapientum consilium suppleri potest, ut notant dicti Auctores: & ita quoad hoc eadem est ratio de cæteris actibus jurisdictionis.

c. ex parte. *c. dilecti.* *Innocent.* *Abbas.*

Ant. Corset.

9. 1 *Cor.* 14.

Neque contra hoc obstant citata verba Pauli: nam ille loquitur de doctrina fidei, & de modo publicè illam tradendi, & concionandi in Ecclesia: de hoc enim ibi tractat, & magis declarat. 1 Corinth. 14. dicitque, id fœminæ non permitti, non tam propter incapacitatem (hæc enim posset sæpius non de esse) quam propter honestatem, & decentiam. Quæ ratio non habet locum in actu ferendi leges; potest enim ex parte ferentis legem secretè, & cum summa decentia fieri, etiamsi lex ipsa publicè postea promulganda sit. Alia autem verba Pauli propriè intelliguntur de fœmina matrimonio conjuncta respectu mariti, de qua statim dicemus. Nec valet argumentum à simili, quòd sicut mulier non potest dominari marito, ita nec possit dominari suæ reipublicæ, quia in ordine ad usum matrimonii, & regimen familiæ, mulier est naturaliter inferior, ac subdita: in ordine autem ad regimen civile nihil est ex lege naturæ statutum, sed respublica potuit transferre potestatem in fœminam, vel in Regem, cum ea conditione, ut ei posset fœmina succedere. Nec denique obstant leges civiles, seu jura humana, quia loquuntur de fœminis communibus (ut ita dicam) seu non habentibus propriam jurisdictionem; secùs verò esse de fœminis præcellentibus, & præsertim regnis supremis, quæ sunt supra ipsum civile jus: neque illas comprehendere potest in his, quæ illarum potestati repugnant.

Nonnulla major dubitatio est de regina habente maritum, qui ratione matrimonii rex appellatur, & ut rex honoratur, & obeditur. In qua re communis sententia Jurisperitorum est, Reginam etiam post contractum matrimonium retinere & regnum, & liberam regni administrationem, ac subinde potestatem, & usum ferendi leges. Præcipuus auctor hujus sententiæ fuit Bald. in cap. *significavit*, de rescript. quem sequitur Tiraquel. de nobilit. cap. 18. n. 3. referens Decium, Alciat. & alios. Idem Martin. Garatus tract. de Principib. q. 176. Gregor. Lop. in l. 1. Gloss. 9. & in l. 9. Gloss. 4. t. 1. p. 2. Ratio Baldi fuit, quia Regina per matrimonium non transfert regnum in maritum, illud à se abdicando: nec etiam illud ita confert marito, ut æquè maneat in utroque, nec retinet proprietatem in se, & administrationem præbet marito: ergo in se sola utrumque retinet, scilic. potestatem, & administrationem, & ita per se potest sicut antea jurisdictionem exercere, ac proinde leges ferre. Consequentia clara est. Antecedens probatur quoad singulas partes. Prima ergo pars probatur, quia regnum non potest alienari: neque in dotem dari, ut ait Bald. & ratio esse videtur, quia est veluti officium, & onus personale à regno collatum, & ideo non potest in alium transferre sine consensu regni, vel nisi juxta conditionem inclusam in ipsa regni institutione, quæ solet esse, ut transferatur per electionem, vel successionem, non verò per alium modum alienationis. Adde, talem alienationem, seu translationem regni in maritum, nec fieri voluntate Reginæ, ut constat, nec aliquo jure, quia nec tale jus est naturale, ut per se notum est: nec de humano constat, nec posset ad hoc cogere Reginam supremam dominam, quæ potestatem habet supra tale jus. Maxime quia nec in dominiis inferioribus, nec in aliis bonis per matrimonium amittit uxor dominium suorum bonorum, & illud in maritum transfert, sed ad summam administrationem. Denique aliàs etiamsi talis Regina moreretur sine liberis, maritus retineret dominium regni, quod est apertè falsum.

10. *Bald.* *Tiraquel.* *Alciat.* *Martinus.* *Garatus.* *Greg. Lop.* *Glossa.*

Secundum membrum antecedentis probari solet, quia est contra rationem naturalem, ut idem regnum sit æquè in duobus, quia esset unum corpus habens duo capita, quod est monstrosum, & rectæ gubernationi regni valde perniciosum. Quia si inter se dissentirent, nihil fieret, nec pateret via, aut modus definiendi, quid agendum, vel præcipiendum esset. Unde faciliùs posset esse gubernatio per tres simul, ut posset major pars vincere, quàm per duos tantùm, nisi inter eos alter aliquo modo procederet, & qualitate vinceret in casu discordiæ, vel nisi in hoc haberent aliquam vicissitudinem, aut alio medio uti tenerentur, ut sortibus, vel compromissione, vel adjunctione alicujus tertii suffragii. Sed quidquid sit de possibili, certum est hoc non posse fieri in præsenti casu, etiamsi regina vellet, quia esset mutatio magna in regno, & in modo monarchiæ ejus, quæ sine consensu regni fieri non potest. Item illa multiplicatio duorum etiam illo modo facta esset magnum gravamen & præjudicium subditorum: ergo fieri non potest, etiam vi matrimonii. Denique ad hoc, & superius punctum confirmandum valet axioma commune Jurisperitorum, quod suprema Principis potestas nec abdicari potest, nec minui, de quo videri possunt, quæ congerit Franc. Vargas tract. de potestate Pontif. in principio.

11.

Franciscus Vargas.

Tertium item membrum patet, quia eadem ferè est ratio de administratione, quæ de dominio & proprietate. Nam duobus modis posset hoc intelligi. Unus est, ut illa administratio ita esset in rege, ut solus, ac repugnante uxore posset leges condere & alios actus gubernationis exequi, & hoc planè esset quædam alienatio regni, ejusque translatio in alium saltem ad vitam, seu durante vinculo matrimonii: hæc autem fieri non potest sine consensu regni, & ad il-

12.

lam applicari possunt omnia dicta in primo membro. Accedit, quòd in hoc non est comparandum regnum cum aliis bonis, seu cum administratione dotis, quia regnum est veluti quoddam officium, quod incumbit propriæ personæ, cui confertur, & non tam est propter ipsam, quàm propter eos, qui regendi sunt, & ideo non potest rex, vel regina tale onus à se separare, nec in alium transferre, etiam quoad usum, vel administrationem, ita ut non maneat apud ipsum suprema potestas, & obligatio regendi; non ergo transferri potest illo modo administratio regni in regem ratione matrimonii. Alter modus est, ut regina haberet quidem administrationem, sed dependentem à rege, ita ut sine ejus consensu, vel illo repugnante, non posset leges ferre, & aliter jurisdictionem suam exercere. Et hoc etiam dici non potest, quia incidimus in omnia incommoda, quæ in secundo membro tacta sunt: nam vel sequeretur continua perplexitas, & divisio, vel oporteret uxorem cedere marito, quod esset sua jurisdictione privari. Unde sicut non potest regina suam administrationem à se auferre, invito regno, ita nec potest illam minuere, nec facere, ut suprema in suo genere non sit; ergo non potest facere usum ejus dependentem à consensu mariti.

Regnum est veluti officium quod incumbit propriæ personæ cui confertur.

13. *Lex Hispaniæ 9. tit. 1. partit. 2.*

Sed contra hanc communem sententiam objici potest lex Hispaniæ 9. tit. 1. part. 2. ubi in principio dicitur, quatuor modis posse jure obtineri dominium regni, & nomen regis. Et postea dicitur, tertium modum esse per matrimonium, quando aliquis privatus ducit uxorem Reginam, & regni hæredem: ergo tunc vir obtinet jure dominium regni; ergo apud ipsum est potestas legislativa, non apud reginam. Et confirmatur, quia aliàs maritus esset uxori subditus, ac subinde teneretur parere ejus legibus, & consequenter etiam personalibus præceptis, ut v. g. teneretur bellum gerere, præcipiente uxore, & similia, quæ videntur esse contra debitum naturæ ordinem, & contra sententias Pauli suprà citatas. Confirmatur secundò, quia maritus habet jus, & potestatem gubernandi uxorem in omnibus actionibus suis, & corripere illam non solum in rebus ad se pertinentibus, sed absolutè in omnib. quæ adversantur bonis morib. qua ratione multi censent, posse maritum omnia vota uxoris irritare; ergo etiamsi uxor sit regina, habet maritus potestatem, & superioritatem in omnes actiones ejus, etiam in eas, quas exercere potest, ut regina est; ergo necesse est, ut regina pendeat à marito in usu, & administratione suæ jurisdictionis.

14. *Montaltus. Greg. Lop.* *Palac. Rubi.*

Propter hæc fortasse, & similia Montaltus, ut refert suprà Greg. Lop. dixit in eo casu jurisdictionem reginæ, seu administrationem ejus transferri in maritum regem. Et Palac. Rubi. quem etiam refert, dixit, secundùm leges Hispaniæ administrationem regni esse in utroque. Sed, ut idem Greg. notat, nulla est lex in Hispania, quæ hoc disponat, nec esset conformis rationi, ut probatum est. Ad legem ergo citatam respondetur, in eadem contineri limitationem, & declarationem, quia in illo tertio modo obtinendi regni solùm dicit, ratione conjugii cum regina posse maritum vocari regem, quod est consentaneum rationi naturali, quia vir, & uxor ita fiunt unum ratione matrimonii, ut honores, & dignitates sibi communicent. Et quamvis communiter soleat vir, quia caput est, trahere uxorem ad participationem conditionis suæ, sive nobilitatis sive ignobilitatis, ut statuunt plures leges civiles, quas latè refert Tiraq. d. c. 18. n. 1. & 15. nihilominus, quando tanta est excellentia uxoris, quanta est in regina, illa trahit ad se virum, ut illi communicet nomen, & honorem suæ dignitatis, ut idem auctor prosequitur à n. 39. Hoc ergo solum est, quod per illam legem Hispaniæ statuitur. Et quia nomen illud regis vacuum non est, dicitur etiam vir per matrimonium consequi dominium regni, non quoad jurisdictionem propriam, sed per quandam communicationem cum regina, ratione cujus ut dominus habendus est, & honorandus ut rex. Imò probabile est, si aliquid disponat circa regimen regni, vel legem ferat, & regina videns taceat, parendum illi esse, quia regina tacendo censetur illi consentire, vel committere vices suas: quamvis in hoc consuetudini, & communi modo sentiendi regni standum videatur.

Tiraq.

15.

Ad primam confirmationem respondetur, concedendo, in his, quæ pertinent ad communem rei publicæ gubernationem, regem in eo casu esse subjectum reginæ, quia re vera, illa sola est suprema domina quoad jurisdictionem politicam, unde sola est caput: rex autem est membrum illius rei publicæ; sub ea ergo ratione subditum esse necesse est. Unde non est dubium quin obligetur legibus à regina latis, neque hoc est mirum, quia infra ostendemus; etiam ipsum legislatorem obligari suis legibus: & verisimile est, in hoc æquiparari virum uxori, quia tanquam unum reputantur, argumento sumpto à fortiori ex l. *Principes*, ff. de legib. Neque hic modus subjectionis viri ad uxorem est contra rationem, aut contra verba Pauli, quia sub diversis rationibus, & in ordine ad diversos fines, fieri potest, ut vir quatenus habet potestatem jure conjugii, sit superior uxore etiam regina in his, quæ spectant ad usum matrimonii, gubernationem familiæ, custodiam uxoris, educationem filiorum, &c. Uxor autem quatenus regina, sit superior in ordine ad politicam gubernationem. Et juxta hæc dicendum etiam est ad secundam confirmationem, virum non habere absolutam potestatem in uxorem, sed tantùm in ordine ad œconomicum regimen, unde non potest disponere ad libitum de omnibus actionibus ejus, nec vota ejus indiscriminatim irritare, sed tantum ea, quæ sibi, vel suæ familiæ, aut privato regimini præjudicant, & ideo non oportet, ut in eo casu actiones regiæ potestatis uxoris à marito in rigore pendeant; quamvis ex quadam honestate debeat uxor etiam in his consilium mariti magni facere.

L. Princeps.

Maritum reginæ subdi illi quoad politicum regimen, in œconomico verò esse superiorem.

16. *An quælibet civitas possit condere leges. L. si duas.*

Aliud dubium pertinens ad communitates est, an quælibet civitas possit veras leges condere. Dividuntur autem civitates secundùm jus civile in maximas, majores, & minores, juxta l. *si duas*, ff. de excusat. tutor. Maximæ dicuntur in illa lege illæ, *quæ sunt metropoles gentium.* Ubi Glossa declarat, nunc esse ejusmodi omnes civitates Archiepiscopales, quia habent metropolitanum, sic enim Archiepiscopus appellatur. Majores autem dicuntur ibidem, *quæ habent forum causarum*; oportet enim ut civitas habeat jurisdictionem, & specialem auctoritatem, & modum se gubernandi. Et ita populi, in quibus sunt Episcopales sedes, sunt ex his civitatibus, quamvis non sit de ratione civitatis, etiam propriè dictæ, ut habeat Episcopum, ut notavit Panorm. in cap. *pernicioſum*, de offic. ordin. num. 1. & latè Bart. in Extrav. *qui sint rebelles*, verbo, *Lombardiæ*, quia civitates antiquiores sunt Episcopis; ergo Episcopus supponit civitatem, non facit: imò olim non in pluribus civitatibus, sed solùm in frequentioribus erant Episcopi. Minores verò civitates dicuntur illi populi, qui sub civitatibus sunt, & ab illorum foro judicantur, Quæ nunc non vocantur civitates, sed villæ, vel castra.

Quæ civitates dicendæ maximæ, majores, minores.

Panormit. Bartol.

17. *Conclusio. Minores civitates non habere potestatem ferendi proprias leges.*

De populis ergo hujus tertii gradus videtur res clara eos non habere potestatem ferendi proprias leges. Ita docet Bart. in l. *omnes populi*, ff. de just. & jur. in principio. Et ratio est, quia supra ostensum est, non posse ferri legem, qui non habet jurisdictionem, imò nec quamcumque sufficere, sed valde superiorem, ut mox etiam explicabimus; sed hi populi jurisdictionem talem non habent, quia nec forum causarum habent, ut supponitur in d. l. *si duas*, vel certè si aliquem modum judicii habent; est tantùm in levibus causis, & cum magna subordinatione ad forum civitatis, vel similem superiorem judicem; ergo non est veri-

verisimile habere hos populos potestatem condendi leges. Et hoc ex aliis duobus membris
Bart. magis constabit. Adhibet autem exceptionem Bart. dicens, posse facere statuta de his, quæ pertinent ad suorum bonorum administrationem. Sed non est necessaria limitatio. Nam talia statuta si non sint confirmata ab habente potestatem, non possunt habere vim, & rationem legis, quia de ratione legis positivæ est, ut procedat ab habente jurisdictionem, ut superiori libro ostensum est. Poterunt ergo esse, vel pacta quædam inter eos, qui sunt de communitate, vel præcepta humana temporalia, sicut sunt præ-
D. Thomas. cepta patris familias in domo sua, teste D. Thoma q. 90. art. 3. non tamen poterunt habere legis perpetuitatem, ac virtutem.

18. De Civitatibus autem maximis videtur frequentius receptum, posse condere leges. Nam
L. omnes populi. in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jure, dicitur, unumquemque populum posse sibi jus constituere. Quod etiam habetur in §. *jus autem civile*, Instit. de jure natur. gentium, &c. ergo maximè debet habere locum in his populis, qui sunt metropoles civitatum. Et juvat quod dicitur in l.
Lex 9. 9. ff. de legib. *Non ambigitur senatum jus facere posse.* Veruntamen nulla specialis ratio in rigore invenitur in his maximis civitatibus magis quàm in majoribus, quæ respectu illarum minores sunt; quod attinet ad potestatem ex vi juris, licèt in facto & consuetudine possit assignari aliquod discrimen, ut dicemus. Igitur absolutè de omnibus propriis civitatibus est communis sententia, posse condere jus municipale, quod propriis legibus constet. Dummodo sint tales leges de materia proportionata unicuique civitati, id est, propria illius, & non communia cum aliis, nec contra bonos mores, nec reservata Principi,
Abbas. aut juri civili contraria. Ita ferè Abb. in c. *quod clericis*, de foro compet. num. ult. ibi in eandem sententiam refert Joan. Andr. & Speculat. Vi-
Sylvest. Greg. Lop. detur etiam idem sentire Sylvest. verb. *lex.* q. 4. Sed re vera non persistit in illa. In eam etiam inclinat Gregor. Lop. in l. 12. tit. 1. partit. 1. Saltem quoad eas leges, quæ spectant ad rerum uniuscujusque civitatis administrationem. Probari autem solet præcipuè hæc sententia ex dicta l. *om-*
Panorm. *nes populi*, quæ loquitur indistinctè (ut expendit Panormit.) & ideo de omnibus civitatibus intelligenda est. Idem probat §. *sed naturalia*, Insti. de jure natur. ibi, *Ea, quæ ipsa sibi quæque civitas constituit.* Et in §. *jus autem*, dictum fuerat, tale esse jus uniuscujusque civitatis, vocarique jus civile quasi jus propriũ ipsius civitatis. Ratio reddi potest, quia unaquæque civitas indiget hac potestate, quia per solum commune jus non potest sufficienter provideri necessitatibus omnibus, quæ in diversis locis pro eorum varia qualitate, & dispositione occurrunt; ergo oportet, ut hoc suppleatur per jus municipale. Confirmatur: nam quælibet civitas censetur communitas perfecta secundùm Arist. ergo per se potest leges condere; sed circa res proprias meliùs potest unaquæque civitas statuere: ergo rationi consentaneum est, ut illis fuerit relicta hæc potestas, quæ spectat ad rerum propriarum administrationem.

19. Sed in hoc puncto probanda videtur doctrina
Bald. Sylvest. Baldi in dicta l. *omnes populi*, quam etiam refert, & sequitur Sylvest. supra, videlicet, unamquamque civitatem tantum habere de potestate condendi legem, vel statutum, quantum habet de jurisdictione. Et ratio sumitur ex dictis, quia potestas condendi leges (ut lib. 1. c. 8. & lib. 2. c. 1. dixi) jurisdictionis est; ergo pro mensura jurisdictionis, quam civitas habuerit, judicandum erit de hac potestate. Unde ad hanc resolutionem, per se loquendo, non multum refert distinctio de maxima, vel majori civitate, quia fieri potest ut civitas secundi ordinis habeat hanc jurisdictionem, & non maxima civitas. Potiùs ergo spectandum est, an civitas retineat in se aliquam potestatem supremæ reipublicæ, & per illam se ipsam gubernet. vel illam transtulerit simpliciter in aliquem principem, vel quolibet alio justo titulo transtata sit. Omnis ergo civitas prioris ordinis potest sine dubio condere leges, quia habet supremam jurisdictionem juxta principia posita in priori libro. Et de his populis liberis loquitur dicta l. *omnes populi*. Nam loquitur de jure civili prout distinguitur à jure gentium: jus autem civile illo modo sumptum non est tantùm jus municipale, seu particulare alicujus populi, sed est quodlibet jus proprium unius gentis, vel provinciæ, vel regni, vel cujuslibet communitatis habentis supremam jurisdictionem temporalem. Tamen, quia hoc jus cœpit à civitatibus supremis, & ab illis nomen sumpsit, ideo in dicta lege dicuntur esse proprium uniuscujusque populi, *qui legibus, & moribus regitur*, id est, qui potest sibi proprium jus constituere præter illud, quod omnibus gentibus est commune; loquitur ergo de populis liberis, ut erant Romanus, Athenienfis, & similes, in quibus posuit exemplum Imperator in §. 2. & 3. Instit. de jure naturali, gentium, & civili. Et de eisdem liberis populis locutus est etiam Isidor. in cap. *jus civile*, distin. 1. ut ibi notat Cardin. *Cardinal.* Alexand. & Decius in cap. *Ecclesia*, de constit. *Alexand.* n. 24. Loquuntur enim illa jura de populis se- *Decius.* cundum se spectatis, & secundum suam primævam naturam.

20. An vero omnis civitas sive major sit, sive maxima, quæ subdita est supremo Principi, in quem populi potestas transtata est, jam non potest condere leges per se sola, ex vi solius potestatis propriæ, quia jam se abdicavit potestate necessaria ad ferendas leges perpetuas & ad commune bonum ordinatas; oportet ergo ut vel à principio in creatione sui principatus sub tali conditione, vel limitatione collata fuerit Principi potestas, ut civitas posset nihilominus per se statuere de rebus ad suam peculiarem gubernationem, & administrationem pertinentibus; vel certe ut postea ex particulari Principis concessione talem potestatem receperit. Et de quolibet istorum modorum constare poterit vel privilegiis antiquis, vel ex communi jure talis regni, vel, quod est frequentius, usu, & longa consuetudine. Extra hos vero casus necesse est, ut statutum civitatis subditæ per suum superiorem expresse, vel tacitè confirmetur, ut habeat rationem legis, sicut in §. *constat*, Instit. de jure naturali, dicitur, Plebiscita cœpisse habere valorem legum per legem Hortensiam, scilicet, quia consentiente senatu illa facultas plebi data est. Idem ergo requiritur cum proportione in quacumque communitate, quæ non est suprema. Et hoc etiam significatur in l. 3. C. de legibus, *L. 3. C. de le-* ibi, *Nec iis, quæ specialiter quibusdam concessa sunt ci-* *gibus.* *vitatibus, vel provinciis, vel corporibus*, &c. Ubi clarè supponitur omnes terras subjectas imperio indigere concessione Imperatoris ad statuendas proprias leges, quod non solum de civitatibus maximis, sed etiam de provinciis, & in universum de corporibus mysticis traditur.

21. Solum constitui potest differentia inter maximas civitates, & inferiores, quia verisimilius est potestatem hanc concedi maximis civitatibus potius quàm inferioribus, quamvis in utrisque necessarium sit, ut de tali concessione, vel potestate sufficienter constet aliquo ex dictis modis. Nam ex jure communi non constat etiam pro civitatibus maximis subjectis Imperio, quia nec Jureconsultus Cajus in dicta l. *omnes populi*, de *Cajus.* his populis loquutus est, ut dixi, nec ipse poterat populis subjectis illam facultatem dare, ut per se constat. Nec etiam Justinian. Imperator in eo sensu illam legem acceptavit in §. 2. *Justinian.* Instit. de jure natur. quin potius in l. ult. C. de legib. expresse dixit, *In præsenti soli Imperatori leges condere concessum est*, utique in suo imperio, & ex vi ordinariæ potestatis. Atque idem cum proportione est in regno Hispaniæ, ut statuitur in dicta l. 12. tit. 1. part. 1. ubi etiam Gregor. Lop. *Greg. Lop.* refert. Pragmaticam specialem hoc statuentem, quæ hodie habetur in libro 7. novæ recopi-

lat. tit. 1. l. 8. d. idem significatur in legibus hujus regni Lusitaniæ lib. 3. tit. 75. §. 1. Ultimo inquiri hîc poterat, an hæc potestas ferendi leges civiles delegabilis sit. Sed in hoc nihil occurrit addendum his, quæ in libro superiori cap. 4. in fine diximus.

CAPUT X.

Utrùm potestas ferendi leges civiles pendeat ex fide, vel moribus principis.

1. *Hæresis. Vvald. Vviclephus. Joan. Hus. Castro. Armacanus.*

HAnc quæstionem moveo propter hæresim Uvaldensium (ut refert Castro verb. *potestas*) quos Uvicleph. & Joan. Hus sequuti sunt, dicentes; Principes iniquos, vel infideles non habere civilem potestatem, & consequenter non posse suis legibus subditos obligare, quod etiam, ut referunt, sensit Armacanus lib. 10. de quæstionib. Armenorum. Fundantur, quia potestas regia ordinatur ad bonum commune; esset autem valde contrarium bono communi, si in hujusmodi iniquis hominibus talis potestas inveniretur, ac perseveraret; & ideo Saul statim privatus fuit regno, postquam Deo displicere cœpit. 2 Reg. 15. & de Regibus iniquis, generaliter dicit Deus Oseæ 8. *Regnaverunt, & non ex me*, id est, non legitima potestate. Hæc tamen sententia erronea est, & damnata in Concilio Constantiensi, sess. 8. & 15. Ut tamen veritatem Catholicam breviter explicem, dicam priùs de fide, postea de moribus.

2 Reg. 15.

Conc. Const.

2. *Vera sententia.*

Primò ergo certum sit, hanc potestatem neque fidem, neque aliud donum supernaturale requirere in Principe, seu in subjecto, in quo existit. Probatur: nam vel conditionem hanc postulat jure naturæ, vel divino positivo, vel Ecclesiastico: nihil autem horum dici potest: ergo. Probatur minor quoad primam partem, quia hæc potestas pertinet ad purum jus naturale, ut suprà ostensum est: unde futura esset in hominibus, etiamsi crearentur in puris naturalibus sine ullo ordine ad supernaturalem finem, & fuit in gentibus ante Christi adventum, & nunc est in fidelibus non baptizatis præsertim in gentibus. Et ratio clara est, quia fides, & reliqua dona sunt superioris ordinis: ergo non possunt jure naturæ requiri ad hanc potestatem.

Fidem & reliqua supernaturalia non requiri de jure naturæ ad potestatem legislativam utpote quæ sint superioris ordinis.

3. *Occurritur dubiolo.*

Dicetur fortasse, hoc argumentum rectè procedere de puro jure naturæ quatenus fundatur in solo lumine naturali: secùs autem esse de jure connaturali gratiæ, quod fundatur in lumine fidei, quia supposita elevatione naturæ humanæ ad finem supernaturalem, ipsum lumen supernaturale dictat, non esse homines regendos, etiam in civilibus, & temporalibus, nisi per principes fideles, propter vitandum commune incommodum, quod ex contrario sequi potest. Sed hoc absque fundamento dicitur. Quia ordinatio ad finem supernaturalem per fidem, vel alia dona, non mutat naturam hujus potestatis, neque impedit actus ejus: ergo etiam posito lumine fidei non potest per veram rationem colligi potestatem hanc necessariò supponere fidem. Quamvis enim ex principiis fidei rectè colligatur, non esse obediendum magistratui temporali in his, quæ fidei, vel supernaturalibus præceptis repugnant, non inde colligitur, non posse esse verum Principem eum, qui fide careat, aut ei obediendum non esse in his, quæ pertinent ad rectam gubernationem politicam, & fidei non repugnantem. Quod etiam apertè confirmat Scriptura Daniel. 2. *Tu es Rex, & Deus cæli tibi regnum dedit*; erat autem infidelis: & Gene. 47. Joseph fecit terram Ægypti tributariam Pharaoni, qui etiam erat infidelis. Constat ergo hanc potestatem ex natura rei in sola naturali ratione fundari.

Dan. 2. Genes. 42.

4. *2. Pars conclusionis probatur.*

Et possumus obiter addere, quamvis ad actualem usum ejus requiratur usus rationis in habente illam; tamen ad ipsam potestatem non requiri, sc. quoad jus dominandi, & regendi: potest enim esse in puero, etiam ante usum rationis, ut patet in eo, qui jure hæreditario regnum obtinet statim à principio nativitatis: ille enim, & ante rationis usum, & ante baptismum rex existit; habet ergo potestatem in habitu, licet per se illam exercere non possit. Et idem contingere potest in eo, qui ad tempus incidit in amentiam: nam si amentia sit perpetua, privandus est tali potestate propter commune bonum. De quo aliás.

5.

Secunda pars minoris, quæ est de jure divino positivo satis ex eo probatur, quia ostendi non potest tale jus, neque ex Scriptura, neque ex traditione. Imò oppositum docent Paulus ad Rom. 13. & 1 Timoth. 2. & Petrus 1. canonica c. 2. ubi admonent fideles subditos esse Regibus, & principibus qui tunc dominabantur, quos constat fuisse infideles. Nec dici potest, hoc feciisse Apostolos ad vitandum majus malum: nam expressè aiunt illos esse ministros Dei & ab illo habere potestatem, eisque obediendum esse, non tantùm propter timorem, sed etiam propter conscientiam. Ex quibus locis constat, stando in jure divino, hanc potestatem perseverare in infideli, non solùm respectu aliorum infidelium, sed etiam respectu Christianorum, qui aliàs justo titulo subditi erant illi: nam de his in particulari loquuntur Apostoli in illis locis. Congruentia autem reddi potest, quia tale jus non fuisset congruum ad fidei propagationem, & conservationem: nam plurima scandala sequerentur, nec reges infideles permitterent subditos ad fidem converti.

Rom. 13. 1. ad Tim. 2. 1 Pet. 2.

6. *3. Membrum conclusionis probatur.*

Atque hinc facilè constat aliud membrum de jure Ecclesiastico, quod auctoritate etiam negativa sufficienter probatur, quia nullibi invenitur. Ad majorem autem intelligentiam distinguere possumus duplices reges infideles, quidam nunquam baptizati, nec apostatæ à fide; alii sunt hæretici apostatæ: in priores non habet Ecclesia jurisdictionem directam; & ideo non potest illos punire, nec per se regnis privare. Si autem sub se haberent fideles, & eos vel à fide averterent, vel ab obedientia Ecclesiæ, vel aliàs ad pravos mores manifestè inducerent, tunc Ecclesia haberet justum bellum contra illos, possetque eos in defensionem innocentium, potestate, & regno privare: quamdiu verò non privantur, suam retinent potestatem. In posteriores autem habet Ecclesia directam potestatem, & per se, ratione baptismi, & ideo in pœnam infidelitatis, & hæresis potest eos hac potestate privare; hactenus verò non privavit eos ipso facto, saltem quantum ad retentionem, & usum illius potestatis: imò nec de facto ab illa dejici possunt, donec per sententiam Ecclesiasticam declarentur, juxta c. *cùm secundùm leges*, de hæreticis, in 6. & latiùs traditur in materia de Fide.

Quid potest Ecclesia in Principes infideles non baptizatos.

Quid in baptizatos.

7. *Conclusio ea quæ de fide.*

Circa alteram partem de moribus, dicendum est, potestatem hanc in hominibus injustis, & iniquis permanere posse, & ita simpliciter non pendere ex moribus honestis. Conclusio est etiam certa de fide, quæ satis constat ex discursu totius Scripturæ. In qua legimus, plures Reges, tam in populo Israel, quàm inter gentes fuisse iniquissimos, & nihilominus fuisse veros Reges, & David etiam, ac Salomon, qui aliquando graviter peccaverunt, non statim privati fuerunt regno. Ratione ostendi potest discursu simili superiùs facto. quia hæc pœna privationis talis potestatis nullo jure lata est, ipso facto, contra Reges iniquos, nec fuisset conveniens, quia infinita perturbatio inde sequeretur, & omnes subditi facilè contra reges insurgerent. Explicari deinde potest in hunc modum, quia vel Rex, licet aliàs pravus sit, in legibus ferendis servat honestatem, & justitiam, & tunc formaliter, & in quantum Rex, justus est: malitia autem illa se habet quasi concomitanter, & ideo non refert ad hanc potestatem. Vel in ipsis legibus ferendis exercet injustitiam, & iniquitatem, præcipiendo rem turpem, & tunc non inducit quidem obligationem

Ratio conclusionis.

per

per talem actum. Nam lex iniqua non est lex, nec potestas regia est data ad tales leges ferendas, juxta ea, quæ suprà diximus de ratione legis. Possunt ergo tunc subditi, & debent non obedire regi in tali præcepto, si de re iniqua sit, non tamen propterea possunt illi obedientiam absolute negare in his, quæ justa fuerint. Vel denique rex est iniquus etiam in usurpatione ipsius potestatis, quia tyrannicè illam occupavit, & tunc verum est, illam iniquitatem excludere potestatem veram, non quia privet illa, sed quia supponit carentiam ejus, eamque donare non potest, & tunc meritò tali homini non obeditur, quia Rex non est, sed tyrannus.

8. *Dubium circa mores Principis.*

Occurrit autem hîc incidens dubium circa hoc ultimum membrum, an in eo casu possint subditi licitè obedire hujusmodi Principi, si alioqui ex parte materiæ justas leges ferat. Quòd enim non teneantur, per se loquendo, manifestum est, quia illæ non sunt leges, juxta suprà dicta, cùm non procedant à legitima potestate. Quòd autem possint, videtur persuaderi, quia possunt facere quidquid bonum est, vel non malum, licèt non teneantur, cedendo juri suo, & patienter vim alterius sustinendo. Imò addunt multi authores, posse tunc subditos postulare ab hujusmodi Principe, & concessiones gratiæ, & actus justitiæ, qui in se injusti non sint, quamvis ab illo injustè sint faciendi per usurpatam potestatem; quia tunc non inducunt ad malum, sed ad minus malum: minus enim malum est sic gubernari, quam omnino non gubernari. Ita docuit Cajet. in summa, verb. *Tyrannus*, quem sequitur Armilla eodem verb. & Navar. c. 14. n. 41. In contrarium autem esse videtur, quia obedire hujusmodi regi, etiam in his, quæ aliàs honesta sunt, videtur esse cooperatio ad malum, & favor injustitiæ, seu tyrannidis eis.

Cajet. Armil. Navar.

9. *Quando liceat servare præcepta Tyranni, & quando non.*

Breviter dicendum censeo, quasdam esse actiones ita honestas, ut in nullius nocumentum cedant, neque indigeant potestate publica, ut rectè fiant, ut sunt deferre hæc, vel illa arma, vel aliquid simile, vel etiam solvere tributum, quod licet ex parte exigentis requirat potestatem, ex parte solventis illam non postulat, per se loquendo. Neque conditio tributi alteri affert nocumentum, nisi soli solventi, qui potest cedere juri, vel utilitati suæ. Aliæ vero sunt actiones, quæ involvunt nocumentum tertii, & ut juste fiant, requirunt potestatem publicam, ut occidere malefactorem, etiam dignum morte, & similes. In prioribus per se malum non est servare leges, vel præcepta tyranno data, quia illæ actiones tales sunt, ut propria voluntate, & authoritate possint honestè fieri sine lege. Quòd autem fiant posita illa injusta lege, non habet circumstantiam, quæ reddat actum malum. Quia illa re vera non est cooperatio, sed tolerantia quædam violentiæ, quæ nulli affert nocumentum: ergo per se non est ibi malitia. Dico autem per se, quia oportet scandalum vitare, & non dare occasionem tyranno, ut in sua injustitia infirmiùs perseveret, sed potiùs illi obsistere, quando sine incommodo fieri potest. At verò in posterioribus actionibus contrarium videtur, quia honestas illarum omnino pendet ex vera potestate publica, sine qua nullus potest exequi, vel condemnare alium, etiam in pœna justa, nisi habeat publicam potestatem, quam tyrannus dare non potest. Sed in hoc etiam advertendum, seu subdistinguendum est: nam hoc in rigore est verum, quantum est ex parte tyranni: contingit autem ut respublica, quia non potest illi resistere, illum toleret, & ab eo se gubernari sinat, & tacite consentiat, ac velit, justitiam per ipsum administrari propter rationem tactam, quia minus malum est, per illum gubernari, quàm omnino carere justa coactione, & directione, & tum non erit peccatum obedire, etiam in dictis actibus, quia Reipublicæ consensus supplet defectum potestatis tyranni.

10. Ad fundamentum contrarii erroris respondetur, multò majora incommoda contra bonum commune sequi, si potestas civilis pendeat ex privata fide, vel bonis moribus ipsius principis, quia nulla esset pax, neque obedientia in republica, sed quilibet subditus vellet superiorem suum judicare, & consequenter illi obedientiam negare, quod absurdissimum est. Quocirca licet peccator forte mereatur privari regno, tamen quandiu illo non privatur ab habente potestatem, verus rex perseverat, atque ita contigit in Saule, donec permittente Deo occisus est. Quod autem dicitur Oseæ 8. *Regnaverunt, & non ex me*, plures habet expositiones, de quibus videri possunt Orig. Homil. 4. in lib. Judicum, Hieronym. & Expositores ibi. Verus sensus mihi videtur, ibi reprehendi reges iniquos Israel, non quia reges non essent, & gubernarent, sed, quia cùm reges essent, male gubernarent, hoc enim significat regnare non ex Deo, quod statim explicatur, quia inducebant populum ad idola colenda, & similia.

Saul. Oseæ 8. Origen. Hieron.

CAPUT XI.

Utrùm finis potestatis, & legis civilis, prout nunc est in Ecclesia, sit alius à fine ejusdem potestatis, & legis ut in pura natura, vel in gentibus speculari potest.

1. DIximus dari in hominibus potestatem ad ferendas leges, atque adeo has leges esse possibiles, ut autem natura, & necessitas earum magis declaretur, oportet finem illarum, ipsiusque potestatis generatim considerare, quod in hoc capite præstandum est. Statimque occurrit opinio Fortunii Garciæ tract. de ultimo fine utriusque juris, ubi contendit suadere, finem juris civilis esse eundem cum fine juris canonici, habereque eadem originem, eademque principia. Unde multa infert, quæ postea examinanda sunt. Nam de hac opinione quatenus comparationem facit inter utrumque jus, in lib. sequenti dicendum ex professo est, quia non explicato prius utroque extremo, non potest eorum comparatio fieri aut intelligi. Hîc ergo solùm de potestate, ac jure civili absolute spectato in ordine ad suum finem opinio hæc tractanda est. Sentit ergo Fortun. finem juris civilis esse non solum externam pacem, & justitiam Reipublicæ, sed etiam veram, & internam hominis felicitatem, ac salutem. Ita significat ibi. nu. 6. junctis, quæ dixerat n. 2. Ubi eundem finem juris Canonici posuerat, & inde concludit esse eundem finem utriusque juris. Unde necesse est, ut vel sentiat, finem canonici juris esse tantùm externam politiam humanam, quod valde absurdum est, vel oportet, ut sentiat, finem juris civilis non sistere in humana politia, & externa pace, ac justitia reipublicæ, sed etiam tendere ad veram felicitatem humanam.

Finem juris civilis esse eundem cum fine canonici sentit Fortunius.

2. Quia verò hæc opinio statim apparet incredibilis intellecta de jure civili, & de potestate ferendi illud, prout esse potest in pura natura, & in principio libri a nobis explicata est, ideo Navar. in Commen. de finibus humanorum actuum, n. 29. ita illam interpretatur, ut intelligenda sit de jure civili, quatenus est à Christianis Imperatoribus, & Regibus compositum, aut probatum: sic enim etiam ipse ait, veram felicitatem æternam, quam credimus, & speramus esse finem juris civilis. Quia licet ipsa potestas de se non tendat in illum finem; nihilominus ut est conjuncta fidei, in illum referri potest, & debet: & ita etiam ejus actus, qui est lex civilis, à legislatoribus Christianis in eundem finem refertur. Quod suadet ipse Navar. ex inscriptione Codicis, & Procemii digestorum à Justiniano editi; quæ sic habet, *In nomine Domini nostri Jesu Christi*, &c. Et eandem habet in declaratione juris civilis, quæ habetur in fine legis 2. de veteri jur. enucle. Et in Epistol. ad Tribonianum, quæ incipit; *Deo*

Navar.

authore

authore, & in Codice est lex 1. de veteri jure enucleando, ubi de *authoritate legum*, dicit, *Quæ divinas, & humanas res bene disposuit, & omnem iniquitatem expulit.* Addit Navar. probationem ex l. 1. & 2. C. de sum. Trinitat. ubi Imperator præcipit, omnes populos sibi subditos Christianam fidem, & religionem sequi, & hæreticos puniri, & ex multis legibus, quas ille Imperator de rebus Ecclesiasticis constituit per plures titulos usque ad 16. lib. 1. Codicis.

C. de summa Trinit.

3. *Fortunii fundamenta.*

Veruntamen de hac opinione Navarri per se spectata dicemus postea: nunc enim considerando fundamenta Fortunii, videtur simpliciter loqui de potestate civili secundùm se, & in omni statu: probat enim sententiam suam ex Arist. 1. Ethic. cap. 2. & 4. dicente, humanam felicitatem esse finem moralis doctrinæ, & lib. 5. cap. 1. dicit, ea dici justa, *quæ felicitatem societatis civilis efficiunt, & conservant*; & ideo leges de omnibus virtutibus præcepta dare, quæ ad hanc felicitatem conferunt. Adducit etiam Ciceronem lib. 2. de officiis, dicentem, *Per leges bene beateque vivitur.* Adducit item quod ex Demosthene refertur in leg. 2. ff. de legib. *Omnes debere parere legi, quia inventio quædam & donum Dei est.* Et ex Chrysippo legem esse omnium divinarum, & *humanarum rerum reginam, & justorum, atque injustorum regulam.* Hæc autem omnia dicta sunt à Philosophis Ethnicis de lege civili, & ante leges Imperatorum: ergo dicta sunt de lege civili secundùm se, & prout naturam humanam consequitur, secluſa fide: ergo in eodem sensu videtur ille author loquutus. Confirmat verò suam sententiam à fortiori ex legibus Imperatorum, quas adduximus pro sententia Navar. & addit Authentic. *ut non luxurientur contra naturam.* Quia in ea ostendit Justinia. sui muneris esse, curare, ut subditi sui bene vivant, & Dei placationem inveniant. Item Authen. quomodo oporteat Episcopos, &c. in princ. ubi Justinia. ait, *Maximam habemus solicitudinem circa vera Dei dogmata, & circa sacerdotum honestatem*, &c. Videtur ergo hic author utrumque statum potestatis, seu legis civilis amplecti, hoc fortasse discursu, quòd lex civilis intendit homines in veram eorum beatitudinem perducere. Unde quando potestas illa est sola, & separata à lumine fidei, dirigit in veram felicitatem naturalem, de qua Philosophi loquuti sunt: quando autem conjungitur fidei manifestanti veram hominis felicitatem altioris ordinis, tunc etiam per fidem elevatur, & extenditur ad ferendas leges, intendendo eandem veram, & supernaturalem felicitatem. Atque hoc modo nunc intra Ecclesiam eundem esse finem legis civilis, & canonici. Et ad hoc tandem inducit Divum Thomam, quia in 1. 2. quæstione 90. art. 2. & q. 95. art. 1. indifferenter loquens de lege humana, dicit, finem ejus esse felicitatem.

Aristot. 1. Eth. c. 2. & 4.

Cicer. 2. Offic.

Demosthen.

Chrysippus.

Authen. Justinian.

D. Thom.

4. *Fortunii opinio nova.*

Nihilominus hæc opinio Fortunii nova est, & singularis, ortaque est ex quadam verborum confusa, & indistincta significatione, seu æquivocatione, qua sublata facile rei veritas intelligetur. Duplex ergo felicitas hominis distinguenda est, una est vitæ præsentis, altera futuræ, & utraque in naturalem, & supernaturalem distingui debet secundum receptam Theologicam doctrinam, quam nunc supponimus. Dico ergo primò: potestas civilis, & jus civile per se non respiciunt æternam felicitatem supernaturalem vitæ futuræ tanquam finem proprium, vel proximum vel ultimum. Probatur, quia talis potestas est merè naturalis, ergo natura sua non tendit in finem supernaturalem. Dices: ipsa hominis natura ordinatur ad supernaturalem felicitatem, ut ad finem ultimum: ergo etiam potentiæ omnes naturales hujus naturæ ordinantur ad eundem finem: ergo etiam potestas civilis. Respondeo, dupliciter posse aliquid ordinari in illum finem ultimum: uno modo per intrinsecam habitudinem: alio modo per solam relationem vel imperium extrinsecum. Priori modo ordinatur fides infusa v. g. ad supernaturalem beatitudinem: posteriori modo fides, vel alia virtus acquisita. Dico ergo potestatem civilem per relationem extrinsecam, vel Dei, vel hominis habentis illam posse ordinari ad supernaturalem felicitatem ut ad finem ultimum. Et hoc ad summum probat ratio facta: nam ex parte Dei verum est omnia bona data hominibus, etiam naturalia, data esse propter felicitatem supernaturalem adipiscendam, & hoc modo etiam hæc potestas data est propter illum finem. Ex parte verò hominis non potest ipse referre actus hujus potestatis in illum finem per solum naturale lumen, sed oportet, ut supernaturaliter cognoscat illum finem, ideoque stando in pura natura, non posset lex civilis etiam hoc modo ordinari ad finem supernaturalem.

Hominis felicitas duplex, vitæ præsentis & futuræ, & utraque in naturalem, & supernaturalem distincta.

Dubiolum.

Occurritur dubiolo.

5. *Discrimen habituum naturalium, & supernaturalium.*

Deinde addo legem civilem prout est actus hujus potestatis ex se non tendere in supernaturalem finem, & hunc esse sensum in præsenti præcipuè intentum. Declarari autem potest notando differentiam inter habitus, seu facultates naturales, & supernaturales; quòd supernaturales, & virtutes per se infusæ, ita ordinantur per se in supernaturales, & circa objectum aliquo modo supernaturale secundùm se proportionatum supernaturali felicitati. Idemque est suo modo in potestatibus moralibus supernaturalibus. Nam hoc modo character v. g. ordinatur ad supernaturalem finem, & similiter potestas Ecclesiasticæ jurisdictionis tendit in eundem finem quasi connaturali modo, & operando ex se circa materiam supernaturalem, & per se relatam ad illum finem. At verò virtutes acquisitæ de se non ita tendunt, nec operari possunt circa supernaturalem finem, sed solum per extrinsecum imperium possunt in illum referri. Ita ergo se habet potestas civilis in ordine ad supernaturalem felicitatem: nam per se non tendit in illum finem ultimum ex vi propriæ naturæ, vel propriarum actionum, per quas nullo modo versatur circa talem finem, nec circa materiam, vel objecta supernaturalis ordinis. Et hoc modo dicimus potestatem civilem, vel leges ab illa procedentes non respicere felicitatem supernaturalem, ut finem ultimum: & in hoc maximè distingui à potestate Ecclesiastica; ut in sequenti lib. c. 1. & 8. latiùs videbimus. Et ideo dixit Nicol. Pap. in c. *quoniam*, d. 10. & in c. *cùm ad verum*, 96. d. Imperatores indigere Pontificibus pro æterna vita, & non debere, nec posse divinis rebus præesse, cùm sint negotiis secularibus implicati. Et Imperator ipse in Authent. quomodo oporteat Episcop. & c. in principio dixit, sacerdotium & imperium esse maxima dona à Deo data. *Illud divinis ministrans, hoc autem humanis præsidens.* Et alia similia in citato loco afferemus.

Nicolaus Papa.

6. *2. Conclusio.*

Unde dico secundò: Potestatem civilem non solùm non respicere felicitatem æternam vitæ futuræ ad finem ultimum proprium, verùm etiam nec per se intendere propriam spiritualem felicitatem hominum in hac vita, & consequenter nec per se posse in materia spirituali disponere, aut leges ferre. Hoc colligitur ex juribus citatis. Item ex illis omnibus, in quibus, leges civiles per canonicas aliquatenus corriguntur, vel supplentur in ordine ad vitanda peccata, quia lex civilis considerat honestam utilitatem temporalem reipublicæ humanæ: lex autem canonica principaliùs attendit saluti animæ, & ut peccata evitentur, ut dixit Glossa in c. *cùm contingat*, de jure jur. verb. *debent*, ut sumitur ex illo textu cum concordantibus c. *licet*, de jure jur. in 6. & cap. ult. de præscript. Et notant latè Joan. And. in regula, *possessor*, in Mercurial. & Panorm. in Procem. Decret. n. 16. & in cap. 1. de juram. cal. n. 7. Ratione declaratur, quia spirituale bonum, seu felicitas hujus vitæ est dispositio per se ordinata ad ultimam felicitatem supernaturalem vitæ futuræ, vel potiùs est quædam inchoatio ejus: ergo potestas, quæ non ordinatur per se ad dirigendos homines in illam felicitatem non potest per se referri ad spiritualem finem hujus vitæ, quia ejusdem potestatis est dirigere ad finem ultimum, & ad omnia, quæ per se ad illum dispo-

Gloss.

Joan. And. Panorm.

disponunt. Potestas ergo civilis sicut non ordinatur ad æternam beatitudinem vitæ futuræ, ita nec ad spiritualem felicitatem præsentis. Unde etiam concluditur, per se non versari in spirituali materia, quia finis proximus, & materia cujuscunq; potestatis proportionantur inter se, & fini ultimo ejusdem potestatis: sed potestas civilis non habet pro fine ultimo felicitatem supernaturalem vitæ futuræ, aut præsentis: ergo. Atque ideo in decretis sæpe lex civilis comparatur corpori, & lex canonica animæ, ac spiritui, ut auctores proxime citati notant, & apertè tradit Innoc. III. in cap. *solitæ*, de majorat. & obedien. Hinc etiam dixit D. Thomas 1. 2. q. 99. artic. 3. *Lex divina principaliter instituitur ad ordinandum homines ad Deum: lex autem humana principaliter ad ordinandum homines ad invicem: & ideo leges humanæ non curaverunt aliquid instituere de cultu divino, nisi in ordine ad bonum commune hominum.*

Ex D. Tho. in quid ordinatur divina lex principaliter & in quid humana.

7. 3 *Conclus.*

Addo tertiò potestatem civilem legislativam, etiam in pura natura spectatam non habere pro fine intrinseco, & per se intento felicitatem naturalem vitæ futuræ: imò nec propriam felicitatem naturalem vitæ præsentis, quatenus ad singulos homines, ut particulares personæ sunt, pertinere potest; sed ejus finem esse felicitatem naturalem communitatis humanæ perfectæ, cujus curam gerit, & singulorum hominum ut sunt membra talis communitatis, ut in ea, scilicet in pace & justitia vivant, & cum sufficientia bonorum, quæ ad vitæ corporalis conservationem, & commoditatem spectant, & cum ea probitate morum quæ ad hanc externam pacem, & felicitatem reipublicæ, & continentem humanæ naturæ conservationem necessaria est. Hæc est mens Aristo. in locis in principio citatis, & D. Thomæ suprà q. 90. artic. 2. junctis q. 95. art. 1. & 4. q. 96. art. 2. & 3. & q. 99. artic. 3. In quibus docet, ac declarat finem humanarum legum esse commune bonum civitatis, & illa tantum prohibere, ac præcipere, quæ huic fini consentanea sunt. Ad idem faciunt quæ Fortunius adducit ex proœmio Decret. & cap. *factæ sunt*, dist. 4. nam quæ ibi dicuntur, legibus etiam civilibus communia esse videntur. Ratio verò sumi potest ex dictis, quia hæc naturalis potestas condendi humanas leges non est in singulis hominibus per se spectatis, nec in multitudine hominum aggregata solum per accidens: sed est in communitate, ut moraliter unita & ordinata ad componendum unum copus mysticum, & ex illo resultat tanquam proprietas ejus: ergo per se ordinatur ad bonum commune hujus corporis, ejusque felicitatem: nam finis est proportionatus principio: sicut ergo bonum naturale hujus corporis politici non extenditur ultra præsentem vitam; imò nec durat nisi in illa; ita nec finis hujus potestatis, aut legis ultra præsentem vitam extenditur. Et eadem ratione etiam pro hac vita non intendit bonum singulorum, nisi in ordine ad bonum totius communitatis, in quo sistit tanquam in ultimo fine proprio talis facultatis: ergo id, quod ita pertinet ad privatam felicitatem, ut non redundet in bonum communitatis, ad hanc potestatem, vel legem civilem non spectat.

Aristo. D. Thom.

Fortunius. cap. factæ sunt. Ratio conclusionis.

8. *Regimen humanum triplex, politicum, œconomicum, & monasticum.*

Confirmatur, ac declaratur: nam triplex potest distingui moralis gubernatio hominis; quædam politica, quæ pertinet ad regimen civitatis, & communitatis perfectæ: alia œconomica, quæ spectat ad regimen unius familiæ, seu domus; tertia dici potest propria uniuscujusque circa semetipsum, quæ dici potest monastica, quasi unius regimen continens. Potestas autem civilis per se ordinatur ad gubernationem politicam, ut ex superiorib. constat, & ideo per se non dirigit æconomicum regimen, nisi in his, quæ redundant in commune bonum civitatis, & illud possunt impedire, aut promovere: reliqua enim, quæ ad privatam familiam spectant, non per leges civiles, sed per uniuscujusque patris familias prudentiam ordinantur. Ergo simili proportione, ac ratione non spectat ad leges civiles monastica directio, seu privata honestas singulorum, ut tales sunt, sed solùm ea morum rectitudo per has leges constituitur, quæ bono civi vel necessaria, vel valde utilis est. Ad felicitatem autem etiam naturalem unuscujusque hominis, ut singularis persona est, non sufficit virtus illa civilis, sed necessaria est integritas morum cum debito ordine ad Deum, quantum lumen naturale dictat; ergo non spectat felicitas privata ad finem proprium legis civilis, seu potestatis legislativæ merè naturalis. Accedit tandem, quòd hæc naturalis felicitas singulorum ut tales sunt, principaliter consistit in actibus internis, vel speculativis, vel moralibus, & practicis cum integra rectitudine naturali. Potestas autem civilis non multum curat de internis actibus, imò vix circa illos aliquid potest, ut infrà dicetur, valde etiam impotens, & inefficax est ad dirigendos illos: ergo non intendit per se hujusmodi felicitatem, sed solum communem, prout explicatum est. Neque argumenta Fortunii amplius probant, ut facile ex dictis constare potest.

Potestas civilis non multum curat de actibus internis.

9. Quartò dico potestatem hanc civilem (etiam prout est in principibus Christianis fidei conjuncta) non extendi in materia, vel actibus suis ad finem supernaturalem, seu spiritualem vitæ futuræ, vel præsentis, licet ipsi legislatores fideles in suis legibus ferendis intueri possint, & ex parte debeant supernaturalem finem, & actum ipsum ferendi legem in supernaturalem finem referre. Utraque pars assertionis manifesta videtur. Prima quidem, quia potestas hæc ut nunc est in principibus Christianis, in se non est major, nec alterius naturæ, quam fuerit in principibus ethnicis; ergo ex se non habet alium finem, nec aliam materiam. Sicut virtus acquisita temperantiæ in fideli, & infideli, injusto, & injusto, non est alterius naturæ, nec actus suos efficere potest circa aliam materiam, vel propter alium proximum finem, seu motivum, aut intrinsecam honestatem. Denique jura canonica suprà allegata, quæ hanc potestatem vocant terrenam, temporalem, ad corpora pertinentem, & similia, loquuntur de illa, ut est in Imperatore, & Regib. Christianis, & inde concludunt non posse disponere in spiritualibus, neque de his, quæ per se spectant ad salutem animarum, vel cultum religionis: ergo etiam nunc secularis potestas talium principum eisdem terminis concluditur.

10. Dices; nunc possunt principes sæculares hæreticos punire, & alia vitia contraria religioni Christianæ, ut talis est, prohibere, ut est blasphemia in Christum, circumcisio Judæorum, & similia, quæ non pertinuissent ad civilem potestatem, seclusa fide. Respondeo in primis, aliqua ex his non tam per se pertinere ad secularem potestatem, quàm ex concessione Ecclesiasticæ potestatis, & quasi per tacitam, vel expressam invocationem ejus postulantis auxilium brachii secularis. Et ita infrà dicemus universas leges civiles, quæ circa materias spirituales versantur, vel non esse leges, vel habere vim suam à superiori potestate. Deinde dicimus illa vitia, & peccata, quæ dicuntur mixti fori, eatenus puniri, & cohiberi per leges civiles, quatenus supposito hoc statu reipublicæ Christianæ illam perturbant, & magna nocumenta illi afferunt etiam quoad suam pacem, & externam felicitatè, ac conservationem: hunc enim finem semper intendit ipsa potestas quatenus talis est, licèt utens illa possit perfectius operari. Et hoc modo Leo Papa Epistol. 7. laudat Theodosium, quod fide sua præsidium afferret Ecclesiæ, & non solum regium animum, sed etiam sacerdotalem ostenderet, & quod curam haberet avertendi hæreses, & schismata. *Quia tunc* (inquit) *est optimus regni vestri status, quando sempiternæ Trinitati unius Deitatis confessione servitur.*

Leo Pap. Theodos.

Altera verò pars probari potest aliquib. argum. 11.
Navar. & fortasse ipse nihil aliud intendit secun- 2. Part.

clusionis probatur Navar.

dum ſuam privatam ſententiam; immeritò tamen adducit ad illam confirmandam leges Codicis, quæ in materia ſpirituali verſantur: nam illæ vel leges non ſunt, nec fuere unquam, vel nixæ ſuerunt auctoritati Pontificum, ut lib. ſequenti ca. 12. dicemus. Non rectè etiam ad hunc ſenſum accommodat opinionem Fortunii, quia ſine dubio loquitur de legib. ipſis, ac poteſtatibus, & non tantum de perſonis operantibus.

Michael Ulcurruno.

Et ita latè impugnat Michael Ulcurruno tract. de Regim. mun. p. 1. q. 5. princip. Argumenta item ejuſdem Fortunii probant hanc opinionem, & nihil aliud, ut facile intuenti patebit. Denique res ipſa per ſe nota eſt: nam hæc legiſlatio civilis de ſe, & ſuo genere actio honeſta eſt, licèt ordinis naturalis, & prudentiæ acquiſitæ, ac rationi naturali conſentanea; ergo eſt de ſe apta referri ad finem ſupernaturalem; ergo Princeps Chriſtianus facilè poteſt in eum finem illam referre, & optimè faciet illam referendo, juxta illud Auguſtini lib. 5. de Civitat. capit. 24. ubi de Regibus Chriſtianis ait,

Auguſt.

Felices eos dicimus, ſi ſuam poteſtatem ad Dei cultum maximè dilatandum, majeſtati ejus famulam faciunt.

Concil. Mogunt.

Et quod in Concil. Moguntino ſub Steph. ca. 2. de Rege dicitur, *Meminerit ſe præ omnibus ita ſanctæ matris Eccleſiæ eſſe filium, ut ejus paci, & tranquillitati per univerſum mundum ſuum prodeſſe faciat Imperium.* Eſt autem obſervandum, hanc relationem poſſe dupliciter fieri, primò per poſitivam ordinationem, & ſic regulariter erit in conſilio, niſi ubi ſpeciale præceptum, vel neceſſitas ad illum obligaverit.

Leo Papa.

Sic enim Leo Papa Epiſt. 75. ad Leonem Auguſtum inquit, *Debes incunctanter advertere regiam poteſtatem tibi non ſolum ad mundi regimen, ſed maximè ad Eccleſiæ præſidium eſſe collatam,* &c. Secundò intelligi poteſt per negationem tantum, ſeu per circumſpectionem nihil ſtatuendi per hanc poteſtatem, quod ſit contrarium fini ſupernaturali, vel ejus conſequutionem impedire poſſit, quæ obſervantia, & prudens cautio ex fide procedit, & virtualis quædam relatio in ultimum finem dici poteſt. Eſtque non tantum in conſilio, ſed etiam in præcepto maximè proprio Chriſtiani, ac Catholici principis ut conſtat.

CAPUT XII.

Utrum leges civiles in ſola materia honeſta verſentur virtutum omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibendo.

1. HActenus explicatæ ſunt cauſa finalis, & efficiens legis civilis, quoniam ad oſtendendum hoc genus legis eſſe poſſibile, convenienſque & quaſi naturale homini, fuit neceſſarium; nunc ad declarandam naturam, & efficaciam hujus legis, de materia, & forma aliquid dicendum eſt. Non agimus autem de materia ex qua, ſeu ſubjecta, quia de hac ſatis dictum eſt in primo libro, tractando, an lex interna (ut ſic dicam) ſit in intellectu, vel voluntate principis, aut ſubditi, & an lex æterna debeat eſſe ſcripta, vel verba ſufficiant. Inquirimus ergo materiam circa quam legis civilis, id eſt, quid poſſit præcipere, aut prohibere: conſtat autem ex dictis in primo libro, legem tantum eſſe poſſe de actibus humanis, qui ſint in hominis poteſtate, unde etiam certum eſt, de his tantum eſſe poſſe legem civilem, hi verò actus ſtudioſi, pravi, & indifferentes eſſe poſſunt, & in his poteſt magna varietas reperiri ſecundum varias ſpecies virtutum, & vitiorum; item quidam ſunt externi, alii mentales tantum, ac merè interni: quidam futuri, alii præteriti, quidam faciles, vel ordinarii; alii ardui, & valde difficiles, ſeu extraordinarii, ideoque de tota hac varietate aliquid dicere neceſſe eſt.

2. Circa propoſitam ergo quæſtionem duplex poteſt referri opinio, una eſt poteſtatem laicam, & jus civile per ſe primò intendere ſtatum politicum, ejuſque conſervationem, & augmentum, ac ſubinde materiam legum eſſe illam, quæ ſtatui politico inſervit, & conſervationi, vel augmento ejus. Et in ordine ad hunc finem has leges ferri, ſive in eis vera honeſtas inveniatur, ſive tantum ſimulata, & apparens, diſſimulando etiã illa, quæ injuſta ſunt, ſi reipublicæ temporali ſint utilia.

Machiavel. error & Politicorum præ temporali regimine non curanda ſpiritualia.

Hæc eſt doctrina Politicorum hujus temporis, quam præcipue perſuadere conatus eſt principibus ſecularibus Machiavelus, ſolumque fundatur in hoc, quod non poteſt aliter temporalis reſpublica conſervari. Unde illius judicium perverſum eſt, non poſſe eſſe verum regem, & ſtabilem, qui legibus virtutis aſtringitur, eiſque omnino ſubjicitur. Poteſtq; juvari hic error ex legibus civilibus, quæ interdum ſuſtinent, & fovent actus pravos, propter temporalem commoditatem, ut in l. *dolo*, C. de inutil. ſtipul. datur actio, non obſtante dolo, & in §. *namque*, Inſtit. de actionibus, conceditur actio fraudulenta, & in l. *paciſci*. ff. de pactis, pactum contra leges ſuſtinetur: item præſcriptio cum mala fide per leges civiles commendabatur olim, ut conſtat ex ca. *vigilanti*. cap. ult. de præſcrip. & ex Grat. 16. q. 3. §. *præſcriptionem*, poſt ca. *placuit*, cum tamen illa præſcriptio iniqua eſſet, & ideo per jura canonica reprobata ſit. Et in multis aliis etiam aliqua approbantur jure civili, quæ in foro animæ non poſſunt ſubſiſtere, ut notat Covarr. in regula, *poſſeſſor*. p. 2. §. 9. num. 6. in fine, & in regula, *peccatum*. 2. p. §. 6. num. 3. & 4. & ex materia de matrim. juramento, uſuris, & aliis poſſunt multa exempla afferri, quæ omitto, & aliqua videri poſſunt in Azor. tom. 1. lib. 5. cap. 20. & 21.

Covar.

3. Secundo ſententia referri poteſt, quæ licet fateatur jus civile ſolum verſari in materia honeſta, limitat tamen illam ad materiam juſtitiæ, dicitque legem civilem ſolum poſſe ferri in materia juſtitiæ præcipiendo juſta, & prohibendo, ac puniendo injurias; non pertinere autem ad illam, vel ad poteſtatem civilem de actibus aliarum virtutum moralium diſponere.

2. Sententia dicens legem civilem ſolum poſſe ferri in materia juſtitiæ.

Franciſc. Sarmien.

Solet hæc ſententia tribui Franciſco Sarm. tract. de reddit. Eccleſiaſt. p. 4. cap. 5. Sed ibi non ſolum de lege civili loquitur, ſed etiam de canonica, imò de hac præcipue, quia omnia, quæ adducit, in illa potiſſimum locum habent, & ideo infrà tractando de lege canonica illi reſpondebimus. Nunc ſpecialiter de civili jure id ſuaderi poteſt ex dictis capit. præced. Nam finis poteſtatis civilis eſt pax, & felicitas temporalis reipublicæ humanæ: ergo ſolum poteſt leges ferre in materia juſtitiæ ad pacem hanc, & felicitatem conſervandam, ſed hujuſmodi eſt materia juſtitiæ, & non aliarum virtutum; ergo tantum in illa materia poteſt leges ferre. Minor ſumi poteſt ex Aug. lib. 2. de civit. capit. 21. ubi ex Ciceron. refert, *concordiam eſſe arctiſſimum, atque optimum in omni republica vinculum incolumitatis, eamque ſine juſtitia nullo pacto eſſe poſſe*, ſignificans cum illa eſſe poſſe, & illam ſolam ſufficere ad illum finem. Quod etiam colligitur ex definitione populi, quam ex eodem refert, ſcilicet, *populum eſſe cœtum juris conſenſu, & utilitatis communione ſociatum*: nam hoc totum habebit populus, ſi juſtitia inter cives ſervetur: erga illa ſola eſt propria materia legis civilis. Hoc item videtur ſuadere uſus legum civilium: ſemper enim verſantur in materia juſtitiæ, & de aliis non diſponunt, niſi in ordine ad æquitatem inter cives ſervandam, & ut occaſiones injuriarum eviten-tur. Argumento l. *hac lege*, C. de pact. convent. ibi, *Quamvis enim bonum erat, mulierem, quæ ſeipſam marito committit, res etiam ejuſdem pari arbitrio gubernari: attamen quoniam conditores legum, æquitatis convenit eſſe fautores, nullo modo volumus*, &c.

4. Prior ex his ſententiis omnino falſa, & erronea eſt. Unde dicendum primò eſt, leges civiles ſolum poſſe verſari in materia honeſta cum proportione, id eſt, vel præcipiendo honeſtum, vel prohibendo quod malum eſt, vel ſaltem illud non præcipiendo: loquor autem

Concluſio, legem civilem ſolum verſari in materia honeſta, vel

...ipiendo honestum, vel prohibendo malum, vel illud non præcipiendo.

autem de potestate juris, non facti: nam per errorem sæpe Magistratus civilis potest præcipere aliquid injustum, vel illicitum: jure tamen non potest: nec tale præceptum poterit veram rationem legis habere, quia lex injusta, vel turpis non est lex, ut suprà lib. 1. dictum est cum August. lib. 1. de libero arbitrio, c. 5. Vera ergo lex civilis non potest esse de turpi. Ratio à priori est, quia lex naturalis prohibet quidquid est turpe: lex autem civilis non potest legem naturalem auferre, nec homo potest simul obligari legibus contrariis: ergo impossibile est, ut talis lex civilis sit vera lex, aut obliget. Major constat ex dictis libr. 2. Minor quoad posteriorem partem per se nota est. Quoad priorem verò constat; tum quia inferior non potest abrogare legem superioris, nec illi derogare. Unde jus prætorium in jure civili non valet contra jus Imperatoris, l. 2. C. de offic. Præfecti Prætor. Orient. & in universum lex inferioris non valet contra legem Imperatoris, l. *cassa*, C. de sacrosc. Eccles. ergo nec lex Imperatoris, aut Regis valere potest contra legem Dei, ut rectè colligit Augustinus serm. 6. de verbis Domini, & Epistola 106. & habetur in cap. *qui resistit*, cum sequentib. 11. quæstion. 3. Cum ergo lex naturalis sit lex Dei, ut supra ostensum est, non potest lex civilis contra illam prævalere; debet ergo esse de re honesta, seu consentanea rationi naturali, aliàs lex non erit.

Ratio à priori.

D. August.

5. Addo, rationem hanc concludere de omnibus actibus, seu materiis contrariis legi divinæ, etiam supernaturali, vel etiam canonicæ, ut infrà dicemus. In omnibus enim vera est illa sententia Apostolorum, Actor. 5. *Obedire oportet Deo, magis quam hominibus*, sive Deus per lumen rationis, sive per lumen fidei loquatur: nam Apostoli de negotio fidei & religionis Christianæ potissimè loquebantur. Quam veritatem tam manifestam esse supponebant, ut judicium illius adversariis committerent capite quarto dicentes, *Si justum est in conspectu Dei, vos potius audire, quam Deum, judicate.* Unde constat, Politicos, qui doctrinam illam suadent principibus secularibus, si sentiant id eis licere, & jure posse talia ferre præcepta, quæ sint contraria religioni veræ (de his enim legibus illi potissimum loquebantur) hæreticos esse, vel certè atheos, quod verisimilius est. Nam qui credit Deum esse, non potest non credere, præcepta ejus esse præferenda mandatis hominum, cum Dei jurisdictio sit longè superior. De quo videri possunt multa apud Gratian. 11. q. 3. & optime Urban. Papa in cap. ult. 15. q. 6. Bernard. de præcep. & disp. & Epist. 7. & Basil. regul. 114. ex brevior. Quod autem Politici dicunt, non esse rempublicam temporalem, vel regnum temporale conservari, si in omnibus regulam honestatis, aut divinæ legis sequatur: omnino falsum est. Nam si loquamur de honestate naturali, potius illa necessaria est ad pacem, & felicitatem politicam reipublicæ humanæ, ut etiam ipsa jura civilia fatentur, quæ statim referemus. Si verò sit sermo de integritate fidei, & religionis, ipsa experientia constat, nulla re melius conservari regna, etiam in temporali felicitate, quam obedientia, & conservatione Catholicæ fidei, ac religionis, de quo argumento videri possunt, quæ copiosè scribit Bozius de signis Eccles. præcipuè lib. 21. & seq. Bellarm. lib. 4. de notis Eccle. cap. 17, & 18. & Petr. Ribaden. lib. 1. de princip. 13. & sequentib. & ferè per totum illud opus prudenter satis, ac eruditè.

Urban. Pap. D. Bernard. D. Basilius.

Bozius. Bellarm. Pet. Ribad.

6. Nullum ergo est illius erroris fundamentum. Ad illud autem, quod ex usu legum civilium asserebatur, dicendum est in primis, nihil esse in legibus ibi citatis, quod directè adversetur æquitati naturali, vel honestati, quod latè tractat Fortun. in dicto tract. de ultim. fine, vindicans jus civile ab hac tota. Pro his verò, quæ adduximus, generalis regula notanda est, aliud esse precipere iniquum: aliud promittere, aut non punire, vel non rescindere, quod malè factum est, leges ergo civiles non præcipiunt iniqua; interdum verò permittunt, aut tolerant ad majora mala vitanda, ut latè explicat Barbosa ff. solut. matr. in rubr. p. 2. num. 10. & seq. mox dicemus. Primò igitur in dicta l. *dolo*, datur actio in jure civili, non obstante dolo, in contractibus stricti juris, non quia jus approbet, sed quia vult judicari de illo per Prætorem, & ita concedit exceptionem doli, quod malum non est, & potest esse utile reipublicæ: nihilominus tamen qui fecit dolum in conscientia, tenebitur abstinere. Ad secundum verò de actione Publicana, de qua loquitur §. *namque*, negatur illam esse actionem fraudulentam, quia & sine mendacio proponi potest, ubi Glossa latè, verb. *dicit*, & bonam fidem requirit, ut latè Covar. in regula, *possessor* 2. p. §. 11. num. 6. ubi ostendit etiam jure canonico esse receptam. Ad tertium ex l. *paciscì*, responderi posset, illam esse permissionem quandam; verius tamen dicitur, pactum, de quo ibi est sermo, licitum esse, ut quòd emptor cum venditore conveniat, ut de vitiis rei venditæ non teneatur, nec possit moveri quæstio: hoc enim emptori licet, cum per hoc renunciet juri suo, ex parte autem vendentis necessaria erit bona fides non solum ex jure naturali, sed etiam ex civili, ut ibi notat Glossa. Ad quartum de præscriptione, respondetur, necessariam esse bonam fidem, etiam secundum posteriora jura civilia. Neque potuerunt unquam jura civilia securum reddere in conscientia, possessorem malæ fidei, sed ad summum potuerunt non admittere contra illum actionem, aut litem. Et idem cum proportione dicendum est de omnibus aliis casibus in quibus jus civile dicitur non procedere in foro animæ. In quo etiam est considerandum, quod licèt magistratus civilis non teneatur semper cavere pericula peccatorum: interdum tamen posse excedere, ferendo leges, quæ licet de peccatis non sint, pericula illorum involvant, vel illis aliquo modo favere, vel occasionem præbere videantur. Et in his casibus solent leges canonicæ corrigere civiles, ut infrà videbimus: ille verò defectus est personæ, non officii; & prudentiæ, non potestatis: nam lex civilis, si prudenter feratur, non modò non debet præcipere turpe, verum etiam ne morale periculum peccandi dare. Quomodo autem lex possit indifferentia præcipere, dicam in fine capitis.

Barbosa. Explicantur aliquot leges.

Glossa. Covarr.

Fortunius, aliud præcipere iniquum, aliud permittere, hoc interdum faciunt leges, non verò illud.

7. Dico secundò: Leges civiles non solum præcipiunt recta in materia justitiæ, sed etiam in materia aliarum virtutum moralium, & similiter vetare possunt vitia contra omnes virtutes. Hæc enim duo eandem semper rationem, seu proportionem servant, quia facere bonum, & vitare malum, partes sunt justitiæ non tantum particularis, sed etiam generalis. Hæc assertio sumitur ex D. Thom. q. 95. artic. 3. & ubi de lege humana in communi loquitur; præcipuè verò id docet propter civilem: nam de canonica nulla poterat esse dubitatio, & ita confirmat assertionem ex Aristot. 5. Ethic. cap. 1. dicente: *Ipsæ autem leges de omnibus dictant, conferentes communem utilitatem*; & infrà, *Præcipit autem lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem, ut non deserere locum in acie, non fugere, non abjicere arma. Et item ea quæ sunt temperantis, ut non adulterari, non libidine uti. Et illa etiam quæ sunt materia justi, ut non pulsare, non convitia dicere, & in cæteris virtutibus, atque vitiis, alia jubens, alia vetans.* Plato etiam 1. de legibus duos ordines bonorum distinguit, priora vocat divina, posteriora humana: & in prioribus ponit quatuor virtutes cardinales, in posterioribus bona fortunæ, & corporis, & priora dicit esse præferenda, eorumque ordinem ac connexionem declarat; & subjungit: *Quare oportet, ut legum quoque lator & ipse hunc ordinem sequatur, & mandet omnibus, ut semper hæc ipsa respicientes in singulis operentur.* Idem profitentur auctores legum civilium: nam in lib. ff. de justitia, & jurisd. ait Ulpian. *Justitiam colimus*, & cæter. Declarat autem se loqui non tantum de peculiari justitia, sed

Leges civiles posse præcipere recta in omnibus virtutibus, & opposita illis vetare. D. Thom.

Aristot. 5. Ethic.

Plato duos bonorum ordines distinguit.

Ulpian

ſed de generali, quæ reſpicit juſtum legitimum, (ut Ariſtot. ſuprà loquitur) unde ſubjungit Ulpian. *Æquum ab iniquo ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes, bonos efficere cupientes*, & infrà in l. *juſtitia*, & in §. *juris*, Inſtit. eod. dicitur. *Juris præcepta ſunt hæc, honeſte vivere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere*; ex quibus primum latius patet, quam particularis juſtitia.

l. juſtitia.

8. *Poteſtas legiſlativa non poteſt aſſequi ſuum finem, niſi in materia omnium virtutum præcipiat.*

Ratio propria eſt, quia poteſtas legiſlativa civitatis non poteſt aſſequi finem ſuum, niſi in materia omnium virtutum præcipiat. Quod ut declarem, ſuppono primò, ſermonem hîc eſſe de virtutibus moralibus; nam de theologalibus nihil agnoſcit naturalis ratio, in qua leges civiles fundantur; quanquam eo modo, quo poteſt eſſe in natura aliqua remota imitatio illarum virtutum; illa etiam poſſet per leges civiles in officio contineri, ut ex dicendis conſtabit. De virtutibus ergo moralibus probatur aſſumptum, quia finis juris civilis eſt felicitas vera naturalis politicæ civitatis: hæc autem obtineri non poteſt ſine obſervantia omnium virtutum moralium, ergo in omnibus poteſt præcipere jus civile. Major patet ex dictis cap. præced. Minor autem probari poſſet ex dictis lib. 1. cap. 15. ubi oſtendimus leges civiles intendere cives facere bonos viros, quia non poſſunt aliter facere bonos cives. Ulterius verò poteſt idem probari inductione. Quia enim neceſſitas juſtitiæ per ſe clara eſt, ideo in illa materia multiplicantur magis leges civiles. Temperantia verò etiam eſt neceſſaria, ne natura ipſa nimium corrumpatur, aut conſervatio, vel propagatio ejus impediatur: cujus rei cura etiam ſpectat ad leges civiles. Et hac ratione prohibent, ac puniunt leges civiles vitia contra naturam: poſſunt etiam prohibere nimium abuſum ciborum, vel in eis menſuram, & modum ponere. Fortitudo etiam eſt neceſſaria ad defenſionem reipublicæ, ut de ſe conſtat. De prudentia vero non videntur dari ſpeciales leges diſtinctæ à legibus de actibus aliarum virtutum moralium, quia prudentia per ſe non operatur bene, vel moraliter ſine virtutibus moralibus voluntatis; tamen quia aliæ virtutes morales operantur ſine prudentia, ideo leges de aliis virtutibus ſimul ſunt de uſu prudentiæ.

Leges civiles intendunt cives facere bonos viros, quia non poſſunt aliter facere bonos cives.

9. *Omnes virtutes morales aut ſunt ad alterum hominem, aut ad ſe, aut ad Deum, & ſecundum omnes hos reſpectus poteſt præcipere lex civilis.*

Alio item modo poteſt hæc inductio fieri, quia omnes virtutes morales aut ſunt ad alterum hominem, aut ſunt ad ſe, aut ad Deum; leges autem civiles ſecundum omnes hos reſpectus præcipere poſſunt. Primò quidem, & maximè in ordine ad alterum, quod quidem poſſunt facere non ſolum ubi eſt debitum juſtitiæ, ſed etiam ubi debitum fidelitatis, aut ſimplicis promiſſionis intervenit. Nam licet ſæpe id non faciant, tamen non eſt extra poteſtatem earum, quia etiam obſervatio fidelitatis valde conveniens eſt ad concordiam civium: unde in multis caſibus de illa diſponunt. Item etiam reſpiciunt debitum gratitudinis, & propter ingratitudinem privant multis commodis ob eandem cauſam. Opera etiam eleemoſynæ, & communis amicitiæ, ſeu dilectionis ad proximum, & maximè ubi intervenit neceſſitas communis, præcipere poſſunt, & ſic de aliis. Secundò ex virtutibus ad ſe præcipere poſſunt obſervationem temperantiæ, & fortitudinis modo ſuprà dicto. Poſſunt etiam præcipere moderationem in externis ſumptibus, in deliciis, in cultu veſtium & nimio apparatu domorum, ac ſervientium, & cæt. Quæ omnia ſpectant ad honeſtatem perſonæ in uſu propriarum rerum & actionum, & neceſſaria poſſunt eſſe reipublicæ civili, tum propter vitandum ſcandalum aliorum, & ne noxiæ conſuetudines introducantur; tum etiam ne cives pauperiores fiant, quod eſt etiam reipublicæ noxium. Item poſſunt hæ leges interdum imperare res arduas, & pericula, quæ ſine fortitudine ſuperari non poſſunt. Tertiò etiam de rebus pertinentibus ad Deum curam habuerunt leges civiles ductu naturæ, quia obſervantiam religionis putarunt ſemper ad incolumitatem reipublicæ maximè pertinere. Unde opinor in ſtatu puræ naturæ, ſi in illo eſſet reſpublica verum Deum naturaliter colens, potuiſſe leges civiles prohibere, & punire docentes cultum falſorum Deorum, aut falſas opiniones de Deo, & ſimilia. Denique poteſt hoc declarari ex connexione harum moralium virtutum, quia ſæpe juſtitia ſervari non poteſt, niſi cohibeatur intemperantia, ut patet in adulterio; ſæpe etiam ad cavendam injuſtitiam neceſſaria eſt manſuetudo, ſapientia, aut fortitudo, & ſic de aliis.

10. Poteſt verò aliquis dubitare de quibuſdam virtutibus minus perfectis, minúſve neceſſariis, ut ſunt liberalitas, magnificentia, & ſimiles. De actibus enim harum virtutum non videntur ferri poſſe leges Eccleſiaſticæ, nedum civiles, quia neceſſariæ non ſunt; imò videntur extraordinariæ, & ex ſe poſtulare carentiam obligationis, quia uſus earum videtur eſſe conſilii potius, quàm neceſſitatis. Ad hoc verò reſponderi poſſet primò, aſſertionem ſeu diſtributionem intelligi de virtutibus cardinalibus præcipuis, quæ ad communem honeſtatem neceſſariæ ſunt: nam de his maximè videntur loqui D. Thomas, & Ariſt. & ordinariè videntur ſufficere ad bonum regimen reipublicæ. Dico verò ulterius, licet leges civiles ordinariè non præcipiant exercitium actuum talium virtutum, poſſe nihilominus imponere modum, & menſuram, & hoc ſatis eſſe, ut illæ etiam virtutes ſint materia legis humanæ. Deniq; dico, non eſſe impoſſibile inveniri caſus, in quibus tales actus ſint neceſſarii, aut valde convenientes ad commune bonum reipublicæ & hoc ſatis eſſe, ut aliquando, licet rariſſimè, præcipi poſſint.

Solvitur dubiolum.

D. Thom. Ariſt.

11. Tertiò dicendum eſt, leges civiles non poſſe ferri de omnibus actibus omnium, & ſingularum virtutum. Hoc etiam docet D. Th. dicto ar. 3. & conſtat facilè inductione. Non enim poteſt præcipi virginitas, etiam ſi optimus actus virtutis ſit, & idem eſt de aliis actibus qui propriè dicuntur conſiliorum. Item de actibus difficillimis, quando ad commune bonum reipublicæ civilis non ſunt ſimpliciter neceſſarii, ut eſſet v.g. frequenter jejunare, & ſimilia. Ratio autem eſt, tum quia lex humana debet eſſe moderata, & de re moraliter poſſibili univerſæ communitati pro majori parte, ut li. 2. in communi oſtenſum eſt; tum maximè quia ad finem legis humanæ non ſunt neceſſarii omnes actus virtutum omnium, menſura autem poteſtatis ex fine illius ſumenda eſt.

3. Concluſio, leges civiles non poſſe ferri de omnibus actibus omnium & ſingularum virtutum. D. Thom. Probatur.

12. Et ob eandem rationem non poteſt lex civilis prohibere omnia vitia contra omnes virtutes, ut ſimplicem fornicationem non ſcandaloſam, nec aliter nocivam communitati. Imò nec in materia juſtitiæ prohibet omnia, ut deceptionem in emptione citra dimidiam, vel ſine enormi læſione, & ſimilia. Quod etiam tradit D. Thom. d. q. 96. art. 2. cum Aug. lib. 1. de libero arbitr. c. 5. & optimam rationem indicat, quia cavere omnia vitia non eſt omnium, nec multorum, ſed perfectorum: lex autem civilis eſſe debet accommodata communitati humanæ ſecundum naturalem conditionem ſpectatæ, & ideo per leges civiles non prohibentur omnia vitia: ſicut etiam poteſtas coactiva civilis non extenditur ad omnia, quia hoc eſſet ſupra conditionem humanam. Et propter hoc etiam diximus lib. 1. cap. 15. legem civilem, licet intendat facere hominem bonum moraliter; non tamen ſimpliciter bonum in illo genere, quia non eſt talis, niſi careat omnibus vitiis, quod lex civilis efficaciter non poteſt intendere, licèt poſſit conſulere.

Non poteſt lex civilis prohibere omnia vitia contra omnes virtutes.

13. Sed fortè quærat aliquis, quinam ſint actus uniuſcujuſque virtutis, aut vitii, quos lex civilis poteſt vel non poteſt præcipere, vel prohibere. Quidam dixerunt, ſolum illum actum eſſe poſſe materiam legis humanæ, qui eſt materia legis naturalis, vel divinæ. Quod quidem duplicem poteſt habere ſenſum; unus eſt, legem humanam nihil poſſe præcipere, niſi quod eſt ali-

Explicatur ſententia dicentium, ſolum illum actum poſſe eſſe materiam legis humanæ.

qui eſt materia legis naturalis, vel divinæ.

eſt aliqua lege naturali, vel divina præceptum, ita ut humana lex ſolum ſit nova explicatio, & propoſitio legis naturalis, aut divinæ, & in hoc ſenſu ſolet hæc ſententia Gerſoni tribui, ſed quid ille ſenſerit, poſtea videbimus. Nunc dico explicationem hanc in illo ſenſu eſſe erroneam, & conformem doctrinæ hæreticorum hujus temporis: evertet enim veram poteſtatem civilem legiſlativam ſuprà demonſtratam. Item conſtat ex uſu humanarum legum, multa per eas præcipi, quæ antea non erant neceſſaria. Unde etiam Ariſt. 5. Ethic. cap. 7. dixit, *Juſtum legitimum eſſe, quod à principio quidem nihil refert, ſic an aliter habeat, cum verò poſitum fuerit, infert.* Idque ex dicendis infrà de obligatione legis civilis magis patebit.

13. Alio ergo modo poſſet illa regula explicari, videlicet, ſolum illum actum virtutis poſſe præcipi per legem humanam, quia cadit ſub legem naturalem ſub aliqua ratione generali, ita ut à lege naturali præcipiatur ſaltem in communi: per humanam autem determinetur ad aliquem particularem modum, aut alias circumſtantias, quæ non cadebant ſub legem divinam, per naturalem. Et hic ſenſus inſinuatur à Gerſone 3. p. Alphab. liter. G. & ſequentibus, videturque probabilis: nam ſi fiat inductio, ferè omnes leges humanæ invenientur eſſe hujuſmodi, ſicut in Eccleſiaſticis legibus, quia lex divina præcipit confeſſionem, & communionem: lex Eccleſiaſtica præcipit, ut tali tempore fiat. Sic ergo in civilibus, quia jus naturæ præcipit Dei cultum, vel honorare parentes, vel ſervare æquitatem in rebus: lex humana determinat, ut hæc fiant tali tempore, vel tali modo. Ea verò, quæ tantum ſunt ſupererogationis ex vi legis divinæ, vel naturalis, non poſſunt præcipi per legem civilem, quia non recipiunt talem determinationem.

14. *Prædicta regula licet vera, non tamen omnino ſatisfaciens.*

Sed licèt hæc regula ordinariè vera ſit: tamen non omnino ſatisfacit, quia illa etiam quæ generatim præcepta ſunt lege divina, vel naturali, poſſunt variis modis magis, vel minus perfectis determinari, & lex humana non poteſt præcipere quamcumque determinationem, ut temperantiam per jejunium in pane, & aqua, vel quid ſimile; ergo alia regula neceſſaria eſt ad diſcernendum, quis modus obſervari poſſit, ac debeat in hac determinatione legis naturalis, aut divinæ. Et præterea poſitivum præceptum non ſemper eſt per modum determinationis alicujus præcepti divini, aut naturalis, ſolum quoad circumſtantias, ſed etiam quoad totum actum, quia lex humana non ſupponit ſemper naturale, vel divinum præceptum illius actus, quem ipſa præcipit, ſed ad ſummum ſupponit generalia principia, ut delicta eſſe punienda, pretia rerum debere eſſe juſta, vel ſimilia: lex autem humana, prudenti arbitrio determinat genus pœnæ, vel taxam pretii, & cæt. Hoc autem modo omnis operatio ſtudioſa in particulari determinatur per rationem, & arbitrium humanum, & tamen non ſemper poteſt talis determinatio fieri per legem humanam, licet honeſtiſſime fiat, proprio arbitrio, ut per ſe conſtat.

15. Dicendum igitur cenſeo, nullam aliam regulam in hoc aſſignari poſſe, præter eam, quæ ex conditionibus legis ſuprà in commune poſitis colligi valeat: nimirum, illum actum virtutis poſſe eſſe materiam legis humanæ, qui ad bonum finem talis legis moraliter neceſſarius, & ad commune bonum valde utilis, & communitati hominum, eorumque ordinariæ facultati accommodatus ſit: has enim conditiones diximus eſſe neceſſarias ad legem, & idcò ab illis etiam ſumenda eſt menſura, ſeu regula materiæ humanæ, ac civilis legis. Idemque cum proportione dicendum eſt de prohibitione vitiorum: illa enim vetanda ſunt per civilem legem, quæ communitati humanæ noxia ſunt, & cum morali utilitate reipublicæ prohiberi poſſint, & puniri. Quando autem vitia non ſunt noxia communitati, vel ex rigoroſa punitione illorum majora mala timentur, permittenda potius ſunt, quàm cohibenda per leges civiles. Quapropter in particulari ad applicandam hanc regulam neceſſaria eſt prudentia legiſlatoris: neque aliquid aliud certum in hoc puncto dici, aut affirmari poſſe exiſtimo.

Supereſt verò difficultas de actibus indifferentibus: nam ex dictis ſequitur non poſſe eſſe materiam legis humanæ, nec præcipientis, nec vetantis. Primum patet, quia non omnes actus moralium virtutum per hanc legem præcipi poſſunt: ergo multo minus poterunt præcipi actus indifferentes, quia minus utiles ſunt ad commune bonum actus indifferentes, quam actus boni, & valde perfecti: ſed hi propter ſuam excellentiam non cadunt ſub humanam legem, ergo illi propter ſuam inutilitatem non poterunt per legem civilem præcipi. Et confirmatur, quia lex non poteſt præcipere, ut iſti actus fiant manentes (ut ſic dicam) in ſua indifferentia, quia ſic eſſent mali in individuo, quod autem malum eſt, præcipi non poteſt: nec etiam poteſt lex præcipere, ut fiant propter aliquem finem extrinſecum honeſtum: nam finis operationis non cadit ſub præceptum humanum, ſed tantum operatio ipſa, ut paulo poſt dicemus. Secundum verò de lege prohibente patet, quia non poteſt prohiberi niſi malum: in his autem actibus indifferentibus vel nulla eſt malitia, vel ſi in individuo aliquam habent ut indifferentes ſunt, & fiunt, illa eſt minima, quæ non poteſt prohiberi per legem humanam, cum dictum ſit, non poſſe legem humanam prohibere omnem malitiam. Conſequens autem videtur eſſe contra uſum legum humanarum, quæ multa indifferentia vetant, vel præcipiunt. Quod videtur etiam ſupponere Ariſtot. in deſcriptione juſti legalis ſuprà relata. *Ariſt.* Item hac ratione dicunt Theologi quædam eſſe mala, quia prohibita per legem humanam, quæ per ſe talia non erant: igitur ante legem erant indifferentia. nam ſi fuiſſent bona, non potuiſſent fieri mala per legem. Et eadem ratione quædam erunt bona, quia præcepta: ergo ante præceptum non ſunt bona, erunt ergo indifferentia, quia ſi fuiſſent mala, præcipi non potuiſſent.

16.

Reſpondeo, actum indifferentem dupliciter conſiderari poſſe, primò ſecundum ſe, quatenus propter ſe fieri, vel caveri poteſt, & ut ſic concedo non eſſe materiam legis humanæ præcipientis, aut vetantis, ſed tantum permittentis, ut probat ratio facta. Imò ſentit D. Thomas quæ- *D. Thom.* ſtione 93. artic. 2. nullius legis eſſe poſſe materiam, niſi quoad permiſſionem, quod verum eſt, loquendo de tali actu in ſua ſpecie conſiderato, vel quantum ad ſuam poſitivam rationem: ſi tamen in individuo conſideretur quantum ad carentiam honeſti finis, ſeu quantum ad omiſſionem ejus (ut ſic dicam) ſi propter ſe tantum fiat, ſic prohibetur per legem naturalem, juxta doctrinam ejuſdem D. Thomæ 1. 2. q. 18. art. 9. Verumtamen ſub hac ratione non cadit ſub prohibitione legis humanæ, ut etiam probat ratio facta, quia eſt ex minimis, de quibus lex civilis non curat. Alio verò modo, poteſt conſiderari actus indifferens ex objecto ut utilis ad aliquod commune bonum reipublicæ, vel ad vitandum grave malum ejus, & ut ſic clarum eſt, poſſe præcipi, aut vetari per leges civiles, tum quia poteſtas ad aliquem finem, conſequenter eſt omnino neceſſaria ad illum finem, tum etiam quia actus indifferens ſub ea ratione, de ſe eſt conſentaneus rationi, & honeſtus. Si enim actus indifferens ordinatus ad cõmoditatem naturæ privatæ perſonæ non eſt otioſus, ſed de ſe honeſte fit: multo magis id habebit, ſi propter commune bonum fiat, intercedente vera neceſſitate aut ſufficienti utilitate, ut ſæpe poteſt intervenire, ut de ſe conſtat. Unde tunc ex parte legiſlatoris juſta eſt talis lex, quia eſt utilis communi bono, & non eſt de re mala, ſed quæ poteſt bene fieri. Ex parte verò ſubditorum, licet ad illam legem implendam neceſſarium non ſit illos operari propter eundem finem, quem legiſlator intendit, ob

17.

rationem factam, quòd finis legis non cadit sub lege: nihilominus ad obligationem legis satis est, quòd ille actus de se non est otiosus, nec inutilis, & quòd potest honestè fieri, si subditus velit materiam talis legis exequi, observando omnes alias circumstantias, quas naturalis ratio postulat, ut actus in individuo honestus sit.

18. Unde tandem potest considerari differentia inter actum bonum, & malum, quòd actus si per se, & intrinsecè malus sit, nunquam potest per legem humanam præcipi, licèt possit permitti, quia nunquam est ab illo separabilis malitia, vel prohibitio superioris legis, ut patet ex dictis in prima assertione. At verò actus bonus ex objecto, qui potest per se, & propter se honestè fieri, secluſa lege prohibente: nihilominus potest prohiberi per humanam legem, etiam civilem, & fieri malus ratione prohibitionis, qui alias de se erat bonus. Ratio est, quia si actus sit malus in specie sua, quandocumque exercetur retinet illam malitiam, & ideo non potest præcipi, quia ad malum sufficit quicumque defectus: actus autem bonus, licèt ex specie sua talis sit, potest in exercitio esse malus, quia potest tale exercitium esse prohibitum, & ita jam deerit illi actui circumstantia aliqua debita ex vi legis, & ideo jam erit malus, quia malum ex quocumque defectu. Sic licèt facere sacrum bonum sit, id facere in feria sexta Paraſceves non erit bonum, quia deest illi debita circumstantia temporis ratione prohibitionis, idem est de jejunio in die Dominica, de quo exemplo vide, si placet, quæ scripsimus tract. 2. de Religione, li. 2. c. 4. n. 6. & quidem S. Thom. 2. 2. q. 147. a. 5. ad 3. expresè asserit non esse à peccato immunem, qui die Dominica jejunaret. Et in legibus civilibus potest idem considerari: nam donatio liberalis de se bona est, & nihilominus potest ex justa causa per legem civilem prohiberi, & fieri mala solumquia prohibita. Et sic de aliis. Potest etiam hoc declarari ex alio principio, quòd leges humanæ possunt mediocritatem constituere in actionibus humanis. Unde fieri potest, ut actus, qui secluſa lege positiva, servaret medium virtutis, posita lege prohibente, jam non servet medium, & peccet per extremum, sicut peccaret per defectum, si lex præciperet actum, & non fieret.

D. Thom.

19. Et hic etiam obiter intelligitur quomodo lex humana dicatur constituere medium in materiis virtutum; id enim facit imponendo necessitatem operandi in talibus materiis juxta exigentiam earum. In quo est notanda differentia inter præcepta affirmativa & negativa, quòd affirmativa regulariter supponunt intrinsecam honestatem in actu, quem præcipiunt, & consequenter medium virtutis in materia ejus, ut patet in præcepto jejunii & similibus, non tamen supponunt necessitatem, sed faciunt. Quia medium virtutis habet latitudinem, & varietatem, & ideo non omne id, quod est de se honestum, est per se necessarium: lex autem humana potest hanc necessitatem ponere, qua posita, ille actus jam est necessarius ad honestatem talis virtutis. Et hoc sensu dicitur constitui per talem humanam legem in tali specie virtutis, utique quoad necessitatem, non quoad honestatem. Dixi autem, *regulariter loquendo*, propter actus indifferentes, in quibus non videtur supponi honestas, quanquam si sumantur, ut ordinati ad finem, propter quem lex eos præcipit, honesti sint, quam honestatem haberent sic facti, etiamsi sine lege fierent, non tamen haberent necessitatem. Atque ita in universum præceptum affirmativum humanum facit potius necessitatem, quam honestatem. At verò præceptum negativum purè humanum ex se non supponit malitiam in actu, quem prohibet, sed facit: sic enim dicuntur multa esse mala, quia prohibita, & ratio est, quia malitia consistit in carentia rectitudinis debitæ: ante præceptum autem hujusmodi nullum erat debitum, & ideo carentia actus erat negatio non privatio moralis, ac proinde nec malitia erat: posita autem lege insurgit debitum, & carentia transit in rationem privationis, atque ita insurgit malitia ex vi legis positivæ. Ad ejus autem speciem intelligendam consideranda est materia legis, vel motivum virtutis, sub quo talis actus prohibetur per legem: nam tunc pertinet malitia ad vitium contrarium illi virtuti: ut verbi gratia, effusio sanguinis in Ecclesia, quatenus per legem Ecclesiasticam prohibetur, non pertinet ad injustitiam sed ad sacrilegium, quia illa prohibitio fit intuitu reverentiæ debitæ loco sacro, quod ad religionem spectat. Et idem est in omnibus peccatis commissionis, quæ repugnant formaliter præceptis negativis, seu prohibentibus: nam in aliis malitiis omissionis, quæ repugnant directè præcepto affirmativo, ex honestate actus contrariè oppositi insurgit propria determinatio seu specificatio omissionis. Et ita etiam constat, quomodo leges humanæ habeant pro materia actus vitiorum secundùm species suas.

Posset præterea circa hanc materiam tractari an modus virtutis cadat sub præceptum, an actus difficiles, & ardui possint præcipi per legem civilem. Sed hæc commodiùs dicentur infrà explicando obligationem hujus legis, & modum implendi illam. De modo autem, quo lex civilis differat à canonica ex parte materiæ, dicemus lib. seq. cap. 2.

20.

CAPUT XIII.

An lex civilis tantùm possit externos actus præcipere, aut prohibere.

1. *Actus humanus duplex, interior, & exterior, & hinc tanquam a forma moralè habet quod sit humanus, & moralis.*

Actus humanus (de quo solo lex potest proximè ferri) duplex est, ut ex 1. 2. q. 18. & sequentibus constat, interior, & exterior, qui inter se ita comparantur, ut exterior non possit esse sine interiori: ab illo enim tanquam à morali forma habet, quòd humanus, & moralis sit. Unde exterior actus humanus est veluti compositum quoddam ex actu exteriori, corporis, v. g. (ita enim nunc loquimur) & ex interiori actu voluntatis tanquam ex materia visibili, & forma per se invisibili: sicut homo componitur ex corpore & anima, & de hoc actu nulla est quæstio, quin possit esse materia humanæ legis. Tantùm ergo supereſt inquirendum, an solus ille sit materia humanæ legis: aut etiam interior esse possit vel per se, vel ut conjunctus exteriori. Unde simul etiam oportebit inquirere, utrùm actus exterior per legem humanam præcipiatur, ut voluntarius est, vel solùm ut actus quidam exterior est. Sub actu autem (ut sæpe monui) comprehendimus omissionem actus humani: constat enim, hanc etiam esse præceptam per legem negativam, vel prohibitam per affirmativam: nam qui actum præcipit, consequenter prohibet ejus omissionem.

2. *Lex merè humana non potest præcipere actum purè internum directè, & secundùm se.*

Dico ergo primò: Lex merè humana non potest præcipere actum purè internum directè, & secundùm se. Hæc assertio in sensu statim explicando communiter recepta est, sumiturque ex l. *cogitationis pœnam nemo meretur*, ff. de pœnis. *Pœnam*, utique civilem, quia, scilicet, jus civile per se non versatur circa internos actus. Nam quia illos naturaliter, ac per se punire non potest, ideo nec illos præcipere, aut prohibere potest: nam potestas legislativa est etiam coactiva, ut diximus, & ita si coactiva esse non potest, respectu interioris actus, neque legem ferre circa illum potest. Dixi autem, *actum purè internum*; quia oportet, ut in sola mente sistatur. Nam si cupiens, v. g. occidere, aliquo modo intentet exteriorem actum, & in illo prodere incipiat, quamvis effectum non assequatur: sæpe aget contra legem, & incurret pœnam ejus. Quomodo aliquando dicitur in jure, aliquem puniri, *vel quia cogitavit*, scilicet exteriùs inchoando, vel per consilium,

silium, vel per aliquam actionem, quæ casu non habuit effectum. Sicque intelligitur lex *quisquis*. C. ad leg. Jul. majestatis, & l. *Divus*, ff. ad Leg. Cornel. de sicar. Quibus locis alia jura circa hoc Gloss. & Doctores adnotant, & late Felin. tract. 1. quando conatus puniatur, & Navar. in capit. *si quis non dicam*, de pœn. dist. 1. num. 5. Ratio autem hujus limitationis est, quia jam tunc est actus exterior, licet non consummatus, & ideo prohiberi potest à lege humana, & puniri vel leviori pœna, vel aliquando etiam ordinaria, juxta materiæ gravitatem.

L. quisquis. L. Divus. Glossa. Felin. Navarr.

3. *Potestas humana legislativa solùm ordinatur ad exteriorem pacem, & honestatem communitatis humanæ.*

Ratio verò principalis assertionis est, quia potestas humana legislativa solùm ordinatur ad exteriorem pacem, & honestatem communitatis humanæ, ad quam nihil referunt actus, qui in pura mente consummantur. Item quia hæc potestas immediatè nascitur ab ipsa communitate humana media ratione naturali: nulla autem ratio dictat, quòd communitas humana possit dare potestatem immediate, & per se super actus mere internos, cùm illi sint omnino extra cognitionem suam, ac proinde etiam sint extra forum suum. Denique hoc optime declarat D. Th. 2. 2. q. 104. a. 5. ex Seneca 3. de benefic. quia unus homo naturaliter non subditur alteri secundùm animam, & secundum corpus. *Errat enim* (inquit ille) *si quis putat, servitutem in totum hominem descendere, pars enim melior excepta est. Corpora obnoxia sunt, & adscripta dominis, mens sui juris est.* Solùm enim potest inveniri subjectio inter homines, quatenus inter se communicationem habere possunt, & actiones unius possunt aliis esse utiles, vel nocivæ, & ideo solum de his actibus possunt præcepta humana dari, qui ad exteriorem dispositionem rerum humanarum pertinere possunt.

D. Thom. Seneca. Nemo naturaliter alteri subditur secundùm animam, sed tantùm secundum corpus.

4. Si quis autem has rationes attentè consideret, facilè intelliget, solum procedere de lege humana, quatenus per potestatem à sola ratione naturali manantem, ferri potest, quæ lex cum civili coincidit; non verò procedere in lege Ecclesiastica, quæ procedit à superiore potestate, ordinata ad altiorem finem, & habente altiorem originem. Manet ergo de illa lege specialis difficultas, quæ ex speciali ratione illius nascitur, & ideo in librum quartum illam tractandam relinquimus. Et o hanc causam loquutus sum in assertione de lege mere humana: nam Ecclesiastica quodammodo est divina, & in hoc sensu nulla est difficultas in assertione.

Lex Ecclesiastica quodammodo est divina.

5. *Objicitur legem civilem non posse esse circa actum externum, qui non potest probari cùm non possit puniri omnino.*

Sed objici potest; nam sequitur, non posse legem civilem prohibere, aut præcipere actum externum omnino occultum, qui in judicio humano probabilis non sit: consequens autem est falsum; ergo. Sequela patet, quia talis actus non potest puniri per legem pure humanam: ergo nec prohiberi, quia potestas legislativa semper habet coactivam adjunctam, ut sæpe cum Arist. diximus. Antecedens patet, quia tale delictum non potest puniri per judicium humanum: ergo nec per legem humanam, quia eadem est potestas ad utrumque actum, & confirmatur, quia tale delictum non est probabile in humano judicio: ergo nec potest in illo judicari, quia judicium humanum non fertur nisi secundùm allegata & probata. Primum autem consequens planè falsum est, quia alias non peccaret, qui legem humanam occultissime non servaret, quod dici non potest, quia lex non tantùm prohibet, ne actus publicè fiat, sed simpliciter, ne fiat: tum etiam quia non prohibet actum solùm ratione scandali, aut notorietatis, sed ratione sui, quia vel malus est, vel ex vi prohibitionis legis fit malus. Tum denique quia lex præcipiendo constituit actum in tali specie, vel mediocritate virtutis, & ideo quia ab illa discrepat, quantumvis occultè, contra virtutem agit ac subinde peccat. Ut si lex taxat pretium tritici, siquis cariùs illud vendat occultè, omnino contra justitiam agit, & sic de aliis.

6. *Actus dupliciter occultus per se, & per accidens. Cajet. Castro. Simancas.*

Pro solutione supponenda est vulgaris distinctio de actu dupliciter occulto, scilicet, per se, & natura sua: vel per accidens, ex defectu probationis, cujus quidem capax erat actus de se spectatus, de facto tamen defuit. Quam distinctionem bene tractat Cajet. 2. 2. q. 11. a. 3. Castro lib. 2. de leg. pœnal. cap. ult. & Simanc. in Catholic. instit. tit. 42. Actus ergo mentales, ac mere interni sunt per se, & natura sua occulti aliis hominibus extra operantem, quia homines non cognoscunt naturaliter, nisi ministerio sensuum, & ideo quæ per sensibiles effectus, vel signa non manifestantur, per se, & natura sua sunt extra cognitionem humanam: hujusmodi autem sunt actus mere interni, & ideo dicuntur per se occulti. Actus verò qui exteriùs prodeunt, sensibus percipi possunt, & ideo non sunt per se occulti: contingit autem ignorari propter absentiam testium, & sic non posse probari, & tunc occulti quidem sunt, tamen per accidens, quia illa testium absentia est accidentaria. Assertio ergo posita procedit de actibus internis, ac subinde per se occultis: objectio verò procedit de actibus externis per accidens occultis, de quibus fateamur esse posse materiam legis humanæ, & per illam prohiberi, ut probant rationes factæ, & rectè docent auctores allegati, & Palud. 4. dist. 17. q. 2. Navar. de pœnit. dist. 5. in princ. num. 27. ubi alios in eandem sententiam refert. Allegat autem D. Thomam quodlib. 4. artic. 12. significantem, peccatum occultum etiam externum non cadere sub humanam jurisdictionem: sed D. Th. non negat simpliciter, cadere sub jurisdictionem hominis, sed solùm quoad actum judicandi de illo inquirendo, vel alio simili modo, quia hic actus supponit notitiam aliquam humanam tanquam fundamentum inquisitionis, & judicii: secùs verò est de actibus jurisdictionis, qui per sententiam generalem & per leges exerceri possunt, quia illi optime cadere possunt in actus per se cognoscibiles, etiamsi per accidens occultissimi sint.

Palud. Navar. D. Thom.

7. Ad objectionem ergo negatur consequentia, & ratio differentiæ inter utrumque actum est, quia multùm refert ad morales effectus, quòd actio sit natura sua insensibilis, vel sensibilis, quia jurisdictio hæc datur hominibus modo connaturali, ac subinde proportionato naturæ, & ideo datur super eas actiones, quæ per se, & natura sua cognoscibiles sunt humano modo: non verò super alias per se occultas, quia ex se sunt extra humanum forum. Nec in prioribus considerari potest accidentalis ille status occultus in ordine ad universalem potestatem: tum quia lex generaliter datur de actibus secundùm conditionem naturalem eorum, & circumstantiæ accidentariæ non mutant, nec impediunt efficaciam legis: tum etiam, quia deest modus humanus, quo possint tales actus dirigi, & cohiberi per legem abstrahendo ab illa circumstantia.

8. Unde ulteriùs addimus, quoties lex absolutè disponit de hujusmodi actu, illum simpliciter præcipiendo aut vetando, comprehendere actum externum occultum, nisi addantur in lege verba limitantia illam ad actum publicum, vel notorium. Ratio est, quia lex indefinite lata, & nihil distinguens, per se loquendo extenditur ad omnia, quæ sub verbis ejus comprehenduntur. Ad difficultatem autem in contrarium cum eadem proportione, & distinctione respondetur, actum talem per se esse punibilem per legem humanam, licet per accidens ex defectu probationis, puniri per homines non possit. Cujus signum est, quia quacumque ratione perveniat delictum ad sufficientem hominum notitiam, puniri poterit, licet in principio fuerit occultissime commissum, quod non ita est de actu mere interno. Unde interdum poterit lex humana per se ipsam punire delictum sic occultum, imponendo pœnam ipso facto sibi proportionatam, ut latius dicemus tract. de lege pœnali, ideoque rectè potest oriri aliquando obligatio ad restituendum ex vi talis transgressionis humanæ legis, ut rectè in argumento dicebatur.

Lex indefinitè lata per se extenditur ad omnia quæ sub ejus verbis comprehenduntur.

9. *Lex purè humana potest indirectè præcipere actum interiorem.*

Dico secundò: Lex purè humana, seu civilis potest indirectè, seu per quandam consequutionem præcipere actum interiorem voluntatis, & intellectus, quatenus connexi per se esse possunt cum actu exteriori præcepto, vel prohibito. Hoc est certum apud omnes & per se satis clarum, quia actus exterior præcipitur per legem ut humanus, & liber, sed non potest esse humanus, & liber sine interiori: ergo necesse est, ut actum interiorem saltem indirectè, & consequenter præcipiat. Quomodo enim lex præcipiet homini, ut faciat, nisi possit præcipere, ut velit facere, cùm voluntate facturus sit. Et proportionali ratione, si lex humana prohibeat facere aliquid, prohibet etiam velle efficaciter facere idem. Imò non solùm lex prohibens actum externum, consequenter prohibet aliquam voluntatem internam: sed etiam lex præcipiens actum externum pro aliquo tempore, consequenter prohibet habere pro illo tempore voluntatem non faciendi, seu nolitionem faciendi, vel etiam voluntatem faciendi, alium actū incompossibilē, quia necesse est, ut prohibeat quidquid incompossibile est observationi legis: quilibet autem ex his actibus voluntatis est incompossibilis observationi talis legis, ut constat. Atque hinc etiam fit, ut eo ipso, quod lex prohibet aliquid facere, prohibeat etiam habere propositum absolutum faciendi: & è converso si præcipit aliquid facere, consequenter prohibet propositum non faciendi debito tempore, licèt propositum actus interior sit, quia eo ipso quòd actus exterior est prohibitus, est malum objectum respectu voluntatis, & ideo consequenter fit, ut talis voluntas ejus sit mala, ac subinde prohibita mediante objecto suo.

10. *An desiderium inefficax possit prohiberi a lege humana.*

Dices: ergo eadem ratione erit prohibitum omne desiderium etiam inefficax, omnisque complacentia circa tale objectum, quia etiam hi actus circa objectum malum mali sunt: consequens autem est falsum: quia illi actus non sunt per se connexi cum actu exteriori, nec impediunt per se exequutionem præcepti. Respondeo, quod attinet ad desiderium inefficax, illud ex parte objecti semper includit conditionem aliquam, quæ attendenda est ad judicandum de honestate, vel turpitudine talis desiderii. Si ergo desiderium cadat in tale objectum non obstante prohibitione, & conditio solùm sit, si possem occultè facere, vel sine discrimine pœnæ, aut alia similis, talis actus prohibitus est ex vi legis, propter rationem factam, quia versatur circa objectum prohibitum retenta prohibitione, & formaliter est desiderium quoddam transgrediendi legem, quod malum est, & prohibitum. At verò si conditio sit talis, ut removeat prohibitionem, non erit prohibitum, nec malum, quia jam non versatur circa objectum malum, ut v. g. siquis habeat simplicem affectum faciendi hoc, si non esset prohibitum, per hanc conditionem removet malitiam, & prohibitionem, & appetit actum illum secundùm se spectatum, qui ut sic malus non est. Et idem dicendum cum proportione est de simplici complacentia, seu delectatione in actu illo cogitato: nam si talis delectatio præscindat à prohibitione, ut ordinariè fieri solet in actibus, qui solùm sunt mali, quia prohibiti, eo ipso non est de objecto malo, & consequenter non prohibetur ex vi talis legis, quia nec directè, nec indirectè, ut ex dictis constat. Si autem quis delectaretur de illo actu involvendo transgressionem præcepti, ut puta, quia delectatur cogitans, se id facere non obstante prohibitione legis: sic complacentia esset mala: imò esset quidem contemptus legis, vel formalis, vel saltem virtualis, & ideo indirecte prohibetur per legem.

11. Ex quibus intelligi potest, duobus modis posse legem humanam prohibere, vel præcipere indirecte internum actum, scil. vel ex parte actus, comprehendendo illum tanquam causam formalem, seu partem actus humani completi, qui est compositus ex interiori, & exteriori actu: vel ex parte objecti actus interioris, reddendo illud pravum, & contrarium rectæ rationi. Priorque modus præcipuè cernitur in actibus efficacibus, & absolutis, qui ordinantur ad exequutionem operis præcepti, aut prohibiti, suntque causa ejus: posterior verò modus invenitur in actibus inefficacibus, & simplicibus, qui licèt non sint causæ, suam tamen rationem sumunt ab objectis, & ratione illorum boni, vel mali fiunt. Denique in priori modo actus interior aliquo modo est materia legis, estque (ut sic dicam) compræceptus per legem, quia per se præcipitur actus humanus sensibilis, compræcipitur autem pars, & quasi forma ejus, etiamsi insensibilis, & spiritualis sit, sicut per se generatur homo, & anima congeneratur suo modo quatenus forma hominis est, saltem quoad unionem cum materia. Et ideo secundùm hunc modum non solùm potest præcipi actus interior, qui est voluntas operandi, sed etiam omnis ille actus mentis, sine quo actus interior præceptus esse non potest: ut, si miles præcipitur custodire arcem, consequenter præcipitur vigilare, & attendere, & si superior præcipit, studere, attentionem, & applicationem animi compræcipit, & sic de aliis, ut notat Sylvest. verb. *hora*, q. 11. & dicemus infrà latiùs, tractando de lege canonica. At verò in posteriori modo actus interior non est materia legis humanæ, sed versatur circa materiam legis humanæ, & ex mutatione morali, quæ per legem fit circa illam materiam, resultat malitia in interiori actu propositi, aut desiderii de tali materia prohibita, ad eum modum, quo unum relativum resultat ex mutatione alterius extremi, & ideo talis mutatio non excedit potestatem humanam. Solum poterat hîc supereſſe difficultas, an possit alio modo prohiberi per legem humanam: vel præcipi actus interior cum exteriori, cum quo neutro ex dictis modis connexus sit. Sed hæc difficultas specialis esse videtur in legibus canonicis, & ideo in lib. 4. commodius tractabitur.

CAPUT XIV.

Utrùm actus præteritus possit esse ex materia legis humanæ.

1. IN triplici statu possunt considerari actus humani futuri, præsentes, & jam facti. De futuris nulla est quæstio, quia certum est, & pro illis maximè poni leges humanas, cap. 2. & cap. ult. de constit. & in l. *leges, & constitutiones*, C. de legib. Ratio est, quia lex ponitur ut regula operationis: regula autem supponi debet ad opus: est enim suo modo principium actionis, & ideo maximè datur propter futuram actionem. De præsentibus actionibus nihil distinguimus, sed cum præteritis eas numeramus, quia jam supponuntur factæ absque lege: etiamsi contingat, simul tempore existere, vel certe si ponamus fieri ex vi legis, in eodem momento, in quo datur lex, jam comparantur ad legem per modum futuri. Sed hic operandi modus in Angelis potiùs, quam in hominibus concipi potest. Igitur de præteritis est quæstio. Et ratio dubitandi oritur ex proxime dictis, quia materia alicujus regulæ non est effectus jam factus: nam ad illum nihil conferre potest: lex autem est regula actus: ergo non potest habere pro materia actum præteritum. In contrarium verò est, quia dicta jura docent, posse legem humanam disponere de præteritis, si legislator velit. Distinguenda est ergo duplex lex, quædam dicitur declarativa, alia constitutiva juris, quarum legum differentia ex ipsis vocibus satis nota est. Nam lex declarativa non condit jus, quatenus talis est, sed declarat quid secundùm aliud antiquius jus fieri debeat, aut non fieri: lex autem constitutiva novum introducit jus, quantum in ipsa est. Deinde distinguere oportet effectus legis præcipuè tres, obligare, scilicèt, pœnam imponere, & actum irritare.

L. leges & constitutiones.

Ratio dubitandi.

Lex alia declarativa, alia constitutiva.

Dico

2. *Lex declarativa quantum est in se non tantum futura, sed etiam præterita comprehendit. Abbas. Decius. Felin. Bartolus. Anthentica. Cap. ut lex. Innoc. Papa.*

Dico ergo primò: Lex declarativa, quantum in se est, comprehendit non tantùm futura, sed etiam præterita. Est communis sententia Abbatis, Decii, Felin. & aliorum in c. ult. de constit. Bartoli, & Legistarum in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. in dicta l. *leges*, & sumitur ex Authentica de filiis ante dotalia instrumenta natis, collat. 3. Exemplum sumi potest ex cap. *ut lex*, q. 1. ubi Innoc. Papa præcipit, separari clericos in sacris & religiosos professos ducentes uxores, & subdit: *Hujusmodi namque copulationem, quam contra Ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus.* De quo textu dubitari potest, quia materia illa juris humani est, & verbum *censemus*, est ambiguum: nam potest significare, vel judicamus, vel statuimus, ut docet Gloss. in Clemen. unic. de concess. præben. Sed nihilominus lex illa declarativa fuisse videtur; tum quia verbum *censeo*, in rigore latino, & in frequentiori usu magis significat arbitrari, & mentem suam aperire; tum maximè, quia Pontifex reddit rationem antiquam suæ decisionis, quæ est sufficiens signum legis declarativæ, ut ibi Glossa, & Panormit. notant, & sumitur ex Bart. in dicta l. *omnes populi*, num. 44. Quod maximè procedit, quando ratio non tantum est motiva, sed etiam decisiva, id est, de se sufficiens ad ostendendam malitiam actus, secluſa nova lege, ut bene notat Navarr. in cap. *si quando*, de rescript. except. 21. num. 4. Talis autem est ratio Pontificis in dicto cap. *ut lex*, & ideo non videtur dubium, quin jus declarativum tradat, quòd extendatur etiam ad matrimonia, quæ illud decretum antecesserunt, quia ante illud decretum talia matrimonia erant contra Ecclesiasticam regulam. Unde in singulis legibus verborum proprietates, & materia ac ratio legis diligenter expendenda sunt, ad discernendum, an lex sit declarativa. Clarius exemplum est in cap. ult. de sponsa duorum, ubi matrimonium contractum, & consummatum post aliud ratum, & nondum consummatum, censetur nullum, quod ad præterita extenditur. Aliud est in cap. *gaudemus*, de divortiis.

Bart.

Navar.

3. *Lex declarativa non est regula actionis, sed supponit, & interpretatur.*

Ratio verò est, quia lex declarativa non est regula actionis, sed supponit, & interpretatur illam; ergo ante legem declarativam erat lex, vel jus inducens obligationem, vel alium effectum; ergo lex quæ declarat tale jus, supponit semper habuisse talem effectum: nam effectus antiqui juris non pendet ex declaratione postea futura. Unde confirmatur, quia nova declaratio nihil denuo constituit, argumento l. *hæredes*. §. 1. ff. de testam. ibi, *Nihil enim nunc dat, sed datum significat*; ergo lex declarativa ex se non habet novum effectum: ergo quantum in se est, æquè comprehendit præteritum, ac futurum. Sed objici potest: nam si ratio est efficax, non solùm probat hanc legem extendi posse ad præteritum, sed necessariò ita esse, nec posse per legem humanam limitari, quia ad præteritum non est potentia. Consequens est falsum: nam leges declarativæ interdum addunt has particulas, *ex nunc*, *in posterum*, & similes, ut limitent legem, ne ad præterita extendatur. Assumptum patet ex c. unic. de postulat. Prælat. in 6. ubi prohibentur quædam formulæ eligendi, & postulandi de se ineptæ, & tamen additur particula, *de cætero*, quæ indicat solam prohibitionem in futurum, ut ibi notat Glossa. Simile exemplum est in capitulo *aqua*, de Consecratione Ecclesiæ vel altaris, ubi declarat Pontifex, violatam Ecclesiam non posse reconciliari per sacerdotem, sed per Episcopum tantùm, & nihilominus addit particulam *de cætero*; imò statim præcipit sustineri reconciliationes priùs factas à sacerdotibus.

L. hæredes.

4. *Satisfit objectioni.*

Respondetur, argumentum convincere, sistendo in vi legis declarativæ, ut talis est, sicut de illa loquuti sumus, illam de se extendi ad præteritum tempus, pro quo constat fuisse latam legem aliam, quæ declaratur. Unde si declaratur aliquid esse contra jus naturale, ubi virtute decernitur, actus contrarios tali juri semper fuisse malos; si verò declaratur legem aliquam fuisse irritantem, consequenter declaratur, actus præteritos factos à tempore talis legis fuisse de se nullos, & sic de aliis. Oportet tamen advertere, aliquando non esse legem purè declarativam, sed habere aliquid admixtum legis constitutivæ ex potestate legislatoris declarantis. Et tunc quantum ad id, quod addit præter nudam declarationem non extenditur ad præterita, sed ad futura tantum, juxta ea, quæ inferius dicemus. Exemplum est in c. *quantæ*, de sentent. excom. ubi per verbum *interpretamur*, declarat Pontifex, sub percussoribus Episcopis comprehendi, non solùm qui positivè cooperantur, sed etiam qui non obstant, cum possint, quæ declaratio non est pura, sed per potestatem condendi legem, potius quam per interpretationem facta. Et ideo talis interpretatio in rigore non extenditur ad præterita, nisi aliud expressè declaretur. Nam interdum fieri solet extensio talis declarationis ad præteritum ex peculiari voluntate ipsius legislatoris satis expressa: cujus rei inter alia est vulgatum in declaratione Sixti V. circa suum Motum proprium de illegitimis, & de receptione religiosorum.

Legem aliquando esse partim declarativam, partim constitutivam.

Cap. quantæ.

Motus proprius Sixti V.

5. *Effectus legis tres, obligatio in conscientia, pœna, & irritatio actus.*

Deinde oportet distinguere illos tres legis effectus, qui sunt obligatio in conscientia, cui respondet culpa in transgressione legis, item pœna, & irritatio actus: nam in illis non procedit semper eadem ratio. Quando n. lex est purè declarativa obligationis antiquæ legis negari non potest (per se loquendo) quin obligatio antea fuerit, & consequenter, nec vitari poterit, quin fuerit culpa contra illam agere. Per accidens autem potuit hic effectus impediri, quia fortasse ante illam declarationem jus ignorabatur, & non ita intelligebatur etiam à viris doctis, quamvis re vera jam existeret, & quoad hoc habere potest magnam vim lex declarativa, ut postea sit culpa, quæ antea excusabatur per ignorantiam. Et hic videtur fuisse casus in d. c. unic. ut Glossa ibi sentit, & ideo lex illa utitur verb. *prohibemus*, quæ prohibitio, ut talis fuit, non potuit ad tempus præteritum extendi. Et fortasse actus ibi prohibiti non erant irriti ex natura rei, unde cum antea non essent speciali jure Ecclesiastico prohibiti, multò minus erant irriti ex vi illius: & ideo in novo decreto irritante merito additur particula, *de cætero*: pro solis enim futuris temporib. addebatur. Atque ideo observare oportet in omni nova lege prohibente, vel puniente id, quod per se malum erat, vel antea prohibitum: nam licet posterior lex sit declarativa prioris juris, nihilominus quantum ad id, quod de novo statuit, vel addit, non extenditur ad præterita, ut ex dicendis patebit.

Cap. unic. Glossa.

6.

Quantum ergo ad effectum pœnæ, si lex non addat pœnam de novo, sed declaret in tali actu incurri ipso facto ex vi antiqui juris, consequenter declarat per singulos actus incursam fuisse in præteritis temporibus: est enim eadem ratio. Hoc autem etiam est intelligendum per se loquendo: nam ratione ignorantiæ fieri potest, ut effectus pœnæ non extendatur ad præteritos actus, etiamsi lex sit declarativa quoad ipsam pœnam. Quia, ut infrà suo loco ostendam, qui excusatur à culpa, in omni rigore excusatur à pœna, etiamsi ipso jure lata sit. Sed non obstante declaratione, præteritæ actiones excusantur à culpa ratione ignorantiæ, ut dictum est: ergo & à pœna. Loquimur autem de propria pœna: nam si solùm sit indecentia quædam, seu irregularitas, hæc non excusabitur propter ignorantiam, nisi sit verè in pœnam imposita. An verò ignorantia solius pœnæ illam excuset, infrà tractabitur. Denique idem dicendum est de alio effectu,

Qui excusatur a culpa in omni rigore excusatur a pœna etiam ipso jure lata, si propriè sit pœna; secus si solùm sit indecentia, seu irregularitas: nisi hæc etiam

ſit verè in pœnam poſita. Quid dicendum de irritatione.

effectu, qui eſt irritare aliquem actum, vel effectum: hic enim effectus non impeditur propter ignorantiam totius legis, quando non eſt pœna propriè ſumpta, quia non pendet ex culpa, & lex per ſe habet efficaciam ad impediendum valorem actus. Et ideo quoties lex declarat nullitatem actus ex vi legis antiquæ, talis declaratio locum habet in actu præterito ſimili modo facto, etiamſi fortaſſe ignorantia intervenerit.

7. Circa hoc autem eſt ultimò obſervandum, hanc nullitatem aliquando eſſe ex defectu conditionis jure divino neceſſariæ ad valorem actus, ut ſi lex declaret ſacramentum, v. g. confirmationis, datum ſine balſamo non valuiſſe, & tunc lex declarans nullitatem illius actus, & cauſam ejus, ita extenditur ad præteritum, ut non poſſit per ſe ſupplere, vel revalidare actum, quia pendet ex jure divino. Aliquando verò contingit nullitatem oriri ex jure humano: actum verò eſſe talem, ut pendeat ex efficaci conſenſu operantium, ſeu contrahentium, ut matrimonium contractum inter conſanguineos intra quartum gradum eſt nullum, ſuppoſito jure Eccleſiaſtico. Et hic etiam actus non poteſt per legem declarativam poſteriorem ſuppleri quoad præcedentes actus, ſed neceſſe eſt, ut ablato impedimento iterum validè fiant per iteratum conſenſum contrahentium, quia ab illo pendet eſſentialiter talis actus, nec poteſt lex ſola per ſe ipſam illum efficere. Interdum verò nullitas actus & pendet ex jure poſitivo, & per ipſummet refici poteſt, quia non dicit intrinſecum reſpectum ad alium conſenſum. Et tunc quamvis lex declarans nullitatem actus comprehendat præteritos; nihilominus auctor legis poteſt illum defectum auctoritate ſua ſupplere, vel diſpenſando, vel per ſe talem actum efficiendo. Et hujuſmodi videtur eſſe caſus in d. c. *aqua*. Nam illa benedictio, vel purificatio templi inſtitutio eſt humana, & forma vel neceſſitas ejus potuit per Pontificem vel diſpenſari, vel ſuppleri.

8. *Lex conſtitutiva juris ſua natura de futuris tantùm datur. Cap. ult. de conſtit. Gloſſa. Felin. Navarr. Clement. 1. Clement. 2.*

Dico ſecundò; Lex conſtitutiva juris per ſe, & quaſi natura ſua non extenditur ad præterita, ſed de futuris tantùm datur: quoad aliquos verò effectus extendi poteſt ex voluntate legiſlatoris ſatis expreſſa, aut declarata. Tota aſſertio ſumitur ex d. c. 2. & cap. ult. de conſt. & ex d. l. *leges*, ubi Gloſſa, & Doctores, Felin. c. 2. & Navar. in Comm. de dat. & promiſ. num. 6. Item Gloſſ. in cap. 1. de Cleric. non reſid. in 6. verb. *receperint*, & in Clement. 1. de teſtam. verb. *deputatis*, & in Clement. 2. de ætate, & qualit. verb. *in poſterum*, & in Clement. 1. de conceſſ. præben. verb. *conceſſo*. Ratio autem prioris partis generalis eſt ſupra tacta, quia lex ponitur ut regula humanorum actuum; quando autem conſtituit novum jus, introducit novam regulam operandi: ergo ex natura ſua fertur pro actibus futuris, quia præteriti jam non indigent regula: imò nec ſunt capaces illius. Confirmatur, quia præceptum ut tale eſt, non poteſt dari de præterito actu, ſed de futuro, ut per ſe conſtat: at lex ut eſt conſtitutiva, eſt præceptum quoddam: ergo. Imò hinc etiam intelligitur, legem, ut legem abſolutè loquendo, ſolùm cadere in futuros actus, non in præteritos, quia lex ut lex eſſentialiter eſt præceptum ut ex ſuprà dictis conſtat. Lex autem declarativa, ut ſic, potius eſt doctrina quædam, quæ optimè capit in præterita. Quòd ſi conſideretur illa lex ut præceptum obligans ad ſequendam illam declarationem ut authenticam, ſic etiam præceptum illud verſatur circa actus, per quos nunc judicatur de ſenſu præteritæ legis, & ita non inducit obligationem novam ad aliquem præteritum actum, ut per ſe conſtat, ſed ad futuros.

Præceptum ut tale non poteſt dari niſi de futuro.

9. Ad explicandam igitur, & probandam alteram partem aſſertionis, diſtinguendi ſunt legis effectus ſupra numerati, quorum primus eſt obligatio, qui locum non habet in actibus præteritis, quatenus præteriti ſunt, ut per ſe, & ex dictis conſtat, & ideo quoad hunc effectum non poteſt legiſlator, etiamſi maximè cupiat, extendere novam legem ad actus præteritos, quia ſi illi facti ſunt ſine culpa, non poterunt reddi culpabiles propter legem poſtea latam. At verò quoad effectum pœnæ, poteſt lex per voluntatem legiſlatoris extendi ad actum præteritum, non ſolum quatenus habet reſpectum, vel tractum ſucceſſivum in futurum (quod eſt per ſe manifeſtum, & expreſſum in c. *cùm tu*, de uſur. & eſt frequens in cenſuris ferendis) ſed etiam propter actum priùs commiſſum. Ut hoc autem locum habeat, neceſſariò ſupponendum eſt, talem actum fuiſſe malum, contra aliud jus antiquius vel naturale, vel poſitivum, quia non eſt actus dignus pœna, niſi quatenus per illum violatur aliquod jus: per actum autem præteritum non violatur jus poſterius conditum: ergo ut poſſit per poſteriorem legem juſtè puniri, neceſſe eſt ut ſupponatur fuiſſe contra aliquod jus antiquum. Hoc autem intelligendum eſt de propria pœna, ſicut in ſimili nuper dixi: nam ſi ſit ſola irregularitas, ſeu inhabilitas, poteſt ex præterito actu imponi, etiam ſine culpa ejus, cui imponitur. Idemque eſt de revocatione alicujus privilegii. Exempla ſunt quoad primum in Motu proprio Pii V. de illegitimis: quoad ſecundum verò in Concil. Trident. ſeſſ. 23. cap. 6. de reformat. ubi diſponit de ordinatis in minoribus, & comprehendit eos, qui ante illam legem erant ordinati.

Quid de effectu pœnæ dicendum.

Motus proprius Pii V. Trident.

10. Deinde ſupponere neceſſe eſt, legiſlatorem habere poteſtatem ad punienda delicta non tantum commiſſa contra ſua leges, ſed etiam contra alias divinas, vel humanas, quod per ſe ſatis clarum eſt, quia ad eum pertinet cura, ut omnes leges ſerventur, & conſequenter poteſtas coerciva ejus extenditur ad omnes tranſgreſſiones quarumcumque legum pertinentium ad convenientem reipublicæ gubernationem. Ex his ergo rectè concluditur, poſſe Principem nova lege punire delicta priùs commiſſa contra alias leges priores. Et declaratur: nam poteſt punire præcedens delictum per ſententiam poſtea datam: ergo etiam poteſt per legem poſtea latam, quia ſententia eſt quædam particularis lex. Oportet autem ultimò obſervare, duobus modis poſſe legem punire præcedens delictum. Primo pœna ipſo jure impoſita, & hoc rariſſimè, vel nunquam fit, quia eſſet nimis rigoroſum, unde cenſuræ (quæ maximè ſolent ipſo jure imponi) nunquam imponuntur propter delictum præteritum, ut ſic, de quo alibi. Alio modo deſignat lex pœnam inferendam à judice, & hoc faciliùs fieri poteſt, etiam in ordine ad delicta jam commiſſa, quando non habebant certam pœnam taxatam: nam tunc futura erat arbitraria, & hoc arbitrium poteſt lex definire. Si autem priùs erat pœna impoſita per priores leges, vix poteſt augeri per poſteriorem legem in ordine ad delicta jam commiſſa, quia jam illa induxerunt proprium reatum pœnæ. Nihilominus propter aliquam urgentem cauſam boni communis exiſtimo id fieri poſſe à ſupremo Principe, qua nunquam ſibi abſtulit hujuſmodi poteſtatem.

11. *Rarò poteſt lex de novo irritans ad actus jam factos extendi, non tamen omnino repugnat. Cap. ante triennium.*

Atque eodem modo ſentiendum eſt de alio effectu irritandi actum, rarò enim poteſt lex de novo irritans ad actus jam factos extendi, non tamen omnino repugnat. Quia ex juſta cauſa poteſt judex irritare actum jam factum, & validum, per ſententiam: ergo & legiſlator ex cauſa proportionata poterit idem facere per legem, ſi tamen actus irritabilis ſit. Quod dico propter matrimonium, & ſimiles actus, qui ſunt natura ſua, vel Chriſti inſtitutione indiſſolubiles, & hoc ad minus ſumitur ex c. *ante triennium*, d. 31. imò in his, qui ab hominibus irritari poſſunt, oportet advertere, quoſdam fieri ita validos, ut ſint etiam omnino firmi ex ſe, quia videlicet legitimè facti ſunt, & ſecundùm omnes leges, quæ tunc vigebant, quando facti ſunt, & hujuſmodi actus ſemel facti, moraliter loquendo, non poſſunt per ſubſequentem legem irritari, niſi fortè in pœna alicujus

alicujus novi delicti, vel propter tantam necessitatem boni communis, ut ad subveniendum illi possit quis suis bonis privari, quia per talem actum est jus acquisitum de se firmum, & stabile. Alii verò sunt actus, qui licèt sint validi, sunt tamen infirmi aliquo modo, quia ex aliqua parte contra legem facti, & hi possunt faciliùs per subsequentem legem irritari: nam in illis propriè habet locum ratio facta, quòd talis irritatio tunc est justa pœna, & ideo ex rationabili causa potest per legem fieri.

12. Atque hinc tandem constat ultima pars assertionis, nimirum, ut hæc extensio legis ad actum præteritum tam in hoc, quam in præcedenti casu admittatur, necessarium esse, ut in lege ipsa sit satis expressa. Quod docet Panorm. in cap. *cognoscentes*, de constit. Angel. verb. *lex* n. 10. Sylv. n. 23. & sumitur ex d. c. 2. & ult. de const. Unde si dubium fuerit, potius lex coarctanda est ex generalibus principiis juris, quod pœnæ, & odia sunt restringenda, & quòd leges modo maximè connaturali interpretandæ sunt: ostensum est autem extensionem legis novæ ad præteritum quodammodo esse præter naturam legis, quæ est regula futurorum. Advertere tamen hic ultimo oportet, aliud esse, legem simpliciter disponentem cadere in actus præteritos: aliud verò non includere ullo modo res præteritas, seu jam factas. Hic enim solùm primum affirmamus, & id probant jura, & rationes adductæ: secundum autem nec necessarium est nec verum: nam lex prohibens usum talis libri, aut vestis, prohibet quidem usum tantum futurum, tamen prohibet illum, etiam circa librum, aut vestem priùs factam, si absolutè, & simpliciter disponat, quia illa tantùm est quasi materia remota legis: lex autem nova optimè potest versari in re antiqua, ut in materia remota. Item sæpe potest lex prohibendo aliquid futurum, impedire ne actus jam inchoatus consummetur, ut si lex denuo prohibeat, illegitimum profiteri, potest extendi ad eum, qui jam erat novitius, quando lex nova edita est, quia etiam ille tantum est materia remota illius legis. De quo puncto videri possunt multa, quæ in utramque partem eruditè tractat Navar. in dicta except. 22. ferè per totam.

Panorm. Angel. Sylvest.

Navarr.

13. Sed quæret hic aliquis, an lex expresè loquens de præterito extendatur ad præsentia, vel futura. Respondeo breviter, regulariter loquendo totum tempus comprehendere. Ita docent Bart. in l. *cùm lex*, ff. de legib. Bald. & alii in l. unic. ff. de cond. ex lege. Panormit. in cap. 2. de constit. in princ. Angel. verb. *lex*, n. 10. Sylv. n. 24. Et ratio est, quia lex semper loquitur, l. *Arriani*, C. de hæret. & ideo licet lex dicat, qui facit, vel fecit hoc, semper loquitur contra eum, qui in quolibet tempore facit, vel quotiescunque de illo dici potest fecisse. Item cùm lex per se, & natura sua versetur circa futura, ad illa maximè ferri censetur, etiamsi per verba præteriti, vel præsentis loquatur. Intelligendum autem hoc est, nisi materia legis obstet, aut aliquod absurdum sequatur: ut dicti auctores limitant ex l. *cum lex*, ff. de legib. dicente, *Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat.* Quia si indulgeret etiam in futurum, daret occasionem delinquendi, unde potius indulgendo supponit, actum esse dignum pœna, & ideo limitat indulgentiam ad præteritum, ut in futurum prohibeat, aut prohibitum relinquat.

Legem loquentem de præterito regulariter totum tempus comprehendere. Bart. Bald. Panorm. Sylvest.

CAPUT XV.

Quæ forma externa, seu sensibilis servanda sit in ferenda lege humana.

1. DIximus de materia legis civilis, superest dicendum de forma, quæ potest duplex cogitari, una externa, & sensibilis, quæ est veluti corpus legis, alia interna, & quasi spiritualis, quæ est ultima anima, seu ratio legis. De hac posteriori dicemus in cap. 17. nunc de priori. Supponimus autem ex dictis in cap. 1. legem civilem, quæ subditis datur, constitui in genere signi indicantis Principis voluntatem. Unde necesse est, ut tale signum sit sensibile humanæ cognitioni accommodatum. De hoc ergo signo in generali constat, debere esse tale, ut modo sensibili Principis voluntatem indicet subditis, alioqui non esset signum humanum, & consequenter non esset lex humana: hæc ergo significatio est de substantia hujus legis. Quibus autem verbis exprimi debeat, dicemus paulò inferiùs. Unde inter conditiones legis ponit Isidor. ut sit manifesta, id est, clara, *ne per obscuritatem quid in captionem contineat*, ut ait lib. 5. Etym. c. 21. & c. *erit autem*, dist. 4. id est, ne obscuritas sit occasio deceptionum, & ambiguitatum, unde etiam convenientissimum esse solet, ut leges simplicibus, brevibus ac claris verbis ferantur: nam quando prolixiores sunt, plerumque sunt magis perplexæ, & ambiguitatibus expositæ.

Isidor.

2. Ex quibus colligo in forma legis sensibili duo posse distingui: scilicèt materiale signum, ut vocem vel scripturam, & significationem, ex quibus, si inter se comparentur, scriptura, vel sonus materiale quid est, significatio autem formale; ex utroque verò completur forma sensibilis legem constituens, seu quæ est ipsamet lex: nam cum lex sit actus humanus, est etiam quædam forma. Declarari potest exemplo formæ sacramentalis, quæ est in verbis, in eis tamen sonum verborum tanquam materiale quid, & sensum, seu significationem tanquam formale distinguimus, & ex utroque formam sacramentalem constitui dicimus. Ita ergo est suo modo in lege; consistit enim in signo externo, quod materiam aliquam requirit, ejus tamen essentia in significatione, & sensu posita est. Unde quod Augustinus lib. de catechiz. rudi. cap. 9. generatim dixit, & refertur in cap. sedulo, dist. 38. *Præponendam esse verbis sententiam, ut præponitur animus corpori*, & quod de Evangelio dixit Hieron. ad Galat. 1. *Non in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu*, cap. *Marcion.* 1. q. 1. hoc ipsum cum proportione de lege humana dici potest. Nam materialia verba nec obligationem inducere, nec alium effectum legis habere possunt, nisi quatenus indicant Principis voluntatem, & imperium: est ergo de formali ratione legis, ut sit sensibile signum. Explicandum vero supereest, quale esse debeat, & an solemnitatem specialem requirat, ut in ratione legis plenè constituatur, ideoquè ad externam legis formam pertineat. Distinguere autem possumus solemnitatem hanc, vel antecedentem, vel concomitantem, seu inexistentem ipsi legi, vel subsequentem, & de singulis inquirendum est.

Augustin.

3. Circa primam dubitari potest, utrùm ad ferendam legem præcedere necessariò debeat multorum consilium, atque suffragium, in quo breviter dicendum est, hanc diligentiam esse moraliter necessariam, ut lex prudenter, & rectè constituatur. Quia res est valde gravis, & pendet ex multarum circumstantiarum consideratione, quæ facilius à multis, quam ab uno attenduntur, & ob eandem causam necesse est, ut fiat lex suffragio virorum prudentum, qui & periti sint, & timorati, ut habetur in l. *humanum*, C. de leg. ubi Imperatores profitentur, non aliter esse legem aliquam promulgatores, quamvis indicent, hoc non esse absolutæ necessitatis, sed prudentiæ, & benignitatis. Unde in rigore loquendo hæc solemnitas non est de necessitate legis: nam si Princeps solo arbitrio proprio ferat legem, valida erit, dummodo alias justa sit. Quia neque ex natura rei illa solemnitas est necessaria, neque aliquo speciali jure est præscripta. Antecedens quoad priorem partem de jure naturali patet, quia illa consultatio solum requiri potest, ut lex sit justa, & rationi consentanea; si ergo contingat, sine aliorum consilio Principem attingere justitiæ æquitatem & pub-

Ut lex prudenter constituatur naturaliter esse opus multorum consilium: at in rigore non esse necessarium.

L. humanum.

& publicam utilitatem in lege ferenda, non oberit valori ejus omissio prævia consultationis; licèt fortasse malè faceret Princeps suam præcipitando sententiam, cum periculo errandi, & cum scandalo. Quoad alteram verò partem de jure positivo probatur, tum quia nullum extat; tum etiam, quia licèt existeret, ipse Princeps posset illud mutare, vel secum pro tunc dispensare validè, etiamsi in hoc peccaret. De quo puncto videri potest Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de legib. & Jason in l. 1. de constit. prin. n. 1.

Bart. Jason.

4.

Atque hinc ulteriùs sequitur, ad legem constituendam non esse per se necessaria suffragia multorum, quia voluntas Principis sufficit. Hoc autem, vel formaliter (ut sic dicam) intelligendum est, vel ad monarchiam est restringendum, in qua potestas legislativa sit in una persona: nam tunc sola voluntas ejus est de substantia legis. Ubi verò regimen est multorum constituentium unum tribunal, tunc multorum suffragium necessarium est, non per modum solemnitatis accidentariæ, & præambulæ, sed propter substantialem constitutionem legis, quæ non pendet ex una tantum persona, sed ex congregatione constante ex multis. Tunc autem dicimus, legem illam constitui ab una persona ficta, & ita formaliter (ut sic dicam) uno consensu constitui. Et ideo necesse est, ut omnes, qui suffragium decisivum habent, vocentur, quantum commodè fieri possit, argumento l. 2. C. de decur. l. 10. vel sufficiet convocare eos, qui in urbe suo loco tunc adsunt, dummodo duæ partes totius corporis præsentes sint argumento l. *nominationum*, eodem tit. & l. *nulli*, ff. quod cujusque univers. Et ex eisdem juribus constat, oportere, ut simul congregentur ad legem constituendam per modum unius corporis. Non verò oportet, ut omnes consentiant, sed quod major pars curiæ fecerit, perinde habetur ac si ab omnibus factum fuisset, juxta l. *quod major*, ff. ad municip. quod rectè Glossa exponit de his, qui convenerunt. Idem in l. *aliud*, ff. de regulis juris. In jure autem Canonico addi solet, ut consentiat etiam sanior pars c. 1. de iis, quæ si. à maj. part. cap. Sed illud est speciale in rebus Ecclesiasticis, ut ubi notat Abbas num. 3. & 11. secundùm civile autem jus illa censetur sanior pars, quæ est major totius consessus, ut notavit Felin. cap. *cum omnes*, de constit. num. 19. & seq. ubi plura de hoc puncto videri possunt.

L. nominationum. L. nulli.

Abbas.

Felin.

5.

Circa secundam solemnitatem inquiri maximè solet, an necesse sit, legem humanam esse scriptam, in quo sciendum est, Juristas communiter distinguere legem humanam in scriptam, & non scriptam; sed per legem non scriptam communiter intelligunt consuetudinem, quæ vim habet legis: de illa verò nunc non tractamus: infrà enim de illa specialiter dicendum est; sed agimus de propria lege, quæ expresè, & directè à Principe constituitur. Unde ex illa distinctione potius videtur inferri legem propriam, de qua modo agimus, debere esse scriptam. Ita enim est illa distinctio intelligenda, duplicem scilicet esse legem, unam, quæ solùm introducitur per tacitum consensum communitatis, & Principis, cujusmodi est consuetudo; aliam verò, quæ fertur per expressum imperium, de qua procedit dubitatio propria. Cùm ergo Jurisperiti hanc posteriorem distinguant à priori tanquam scriptam à non scripta, videntur sentire, de ratione hujus legis esse scripturam. Et alia multa in confirmatione hujus partis adduximus suprà lib. 1. cap. 11.

Lex humana scripta, alia non scripta.

Alia divisio legis.

6.

Nihilominus dicendum est, licèt optimus modus ferendi legem sit in scripto, non esse tamen hoc de substantia, & valore legis. Prima pars probatur primò ex communi usu. Secundò, quia oportet, ut leges sint stabiles, ac proinde, ut signis permanentibus ferantur. Tertiò, quia sæpe necessarium est expendere propria, & formalia verba legis, quod non potest moraliter fieri, nisi sint scripta. Nihilominus probatur altera pars, quia hæ rationes tantùm sunt congruentiæ, & majoris utilitatis; non tamen probant absolutam necessitatem ex natura rei. Quia expressum præceptum sufficienter potest verbo ferri, & publicè proponi, & per traditionem ab uno in alium conservari. Imò Christus Dominus ita tulit præcepta sua, & aliqua non fuerunt in divinis literis scripta. Hoc verò faciliùs ipse potuit agere, quàm humani legislatores, quia potuit ea scribere in cordibus, & quia per Spiritum sanctum ita regit Ecclesiam Catholicam, ut non sinat eam talium præceptorum oblivisci. Atque hæc resolutio, scilicet scripturam non esse de substantia legis, communis est, ut patet ex Rota, tit. de constit. decis. 1. in novis, & ex Panormit. Decio, Felin. & aliis in titul. seu rubr. de constit. & Joan. Andr. in regula, *nemo potest*, de regul. jur. in 6. & sumitur ex Glossa in cap. 1. §. *postquam*, verb. *in scriptis*; de sensib. in 6. quatenus numerat plures casus, in quibus scriptura requiritur, & inter eos non ponit legem. Probari tandem potest ex c. *institutionis*, 25. q. 2. ibi, *Sive quæ scripto decrevimus, sive quæ in nostra præsentia videntur esse disposita.* Idemque supponitur in c. 1. de renunt. in 6. Hoc verò intelligendum est, nisi oppositum fuerit consuetudine præscriptum, quia consuetudo facere potest jus. Oportet autem ut legislator non habeat potestatem derogandi consuetudinem: nam si hanc potestatem habeat, & suam voluntatem sufficienter exprimat, valida erit lex solo verbo præscripta, non obstante consuetudine.

Rota. Panorm. Decius. Joan. Andr. Glossa.

Cap. institutionis.

Cap. 1. de renuntiatione.

Ulteriùs verò circa eandem partem supereſt inquirendum, quæ forma, vel expressio verborum necessaria sit ut lex sufficienter edita censeatur, sive illa scripta sint, sive voce prolata. In quo dubio generatim loquendo, solum dicere possumus debere esse talia, ut sufficienter explicent intentionem Principis esse ferre præceptum stabile, & commune, habensque alias conditiones ad legem requisitas, & quocumque modo hoc fiat, illum sufficere. Primum patet, quia, ut in principio dixi, talis significatio est de substantia legis humanæ: secundum verò patet, quia nihil aliud est determinatum jure naturali, vel alicujus superioris. Hinc verò inferri potest, regulariter adhibenda esse verba præceptiva, quia solum præceptum inducit obligationem, & quia de ratione legis est, ut sit præceptum, & quia effectus obligationis odiosus, seu onerosus est, ideoque ad verborum proprietatem restringendus est. Quapropter ut intelligatur superior ferre legem, non satis est, ut dicat, Rogo, peto, hortor, vel quid simile, nisi aliquid addat, quo magis explicet obligandi intentionem. Sic dixit glos. in cap. *rogo*, 11. q. 3. ibi positum esse verbum rogandi pro verbo mandandi contra propriam significationem, fortè quia ibi Pontifex rogat, hortatur, & monet ad id, quod sine peccato aliter fieri non poterat. Verumtamen in his, & similibus decretis, non oportet verba impropriè accipere, quia in eis Pontifex, vel Princeps, hortatur subditos, ut impleant, quod alias tenentur, tamen ex vi talium verborum novam obligationem non imponit. Et hæc exhortatio solet à Juristis (ut suprà dixi) vocari consilium reverentiæ, quod non est novum præceptum, sed modesta, & paterna petitio observantiæ obligationis, quæ jam inerat: & sic loquitur glos. in Clem. 1. de testib. verb. *exhortatur*. Estque optimum exemplum in Conc. Trid. sess. 24. c. 1. de reformat. ibi, *Sancta Synodus hortatur, ut conjuges ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent.* Quæ verba legem obligantem non continent, ut omnes intelligunt.

7.

Quæ forma verborum necessaria.

Glossa. Conc. Trid.

8.

Oportet ergo, ut verba legis constitutiva præceptiva sint; possunt autem distingui: nam quædam præceptum proferunt quasi in actu signato (ut sic dicam) alia in actu exercito. Priora quoad præcepta affirmativa maximè sunt verbum, *præcipio*, vel *impero*: hæc enim verba esse videntur, quæ de se maximè indicare possunt voluntatem obligandi, ut sumitur clarè ex Clementin.

Quædam leges proferunt præceptum in actu signato, quædam in actu exercito. Clementin. exivit de paradiso.

mentin. *exivit de paradiso*, de verb. significat. Ubi Clemens V. interpretatur, verbum, *præcepti*, indicare rigorosam legis obligationem. Et idem habet Nicolaus III. in cap. *exiit*, de verbor. significat. in 6. Quoad negativa vero præcepta, verba propria sunt, *inhibeo*, *prohibeo*, & similia, ut in eisdem decretis declaratur, & ex vi significationis talium verborum videtur per se manifestum. Verba item æquivalentia sufficiunt, ut ibidem declaratur, hujusmodi autem esse videntur hæc, *Omnes teneantur*, *nemini liceat*, & similia. De verbis autem imperandi in actu exercito, ut sunt, *Facite*, *abstinete*, *omnes solvant*, *nemo audeat*, & similia, de his (inquam) multi dubitant, quia frequenter proferri solent per modum consilii aut simplicis directionis, & ita Castro supra reprehendit Panormit. qui dixit, hunc modum imperandi sufficere ad legem obligantem constituendam. Sed certe opinio Panorm valde probabilis est: nam præcepta superiorum ordinarie feruntur hoc modo, & censentur sufficienter ferri, quia illa verba sufficienter explicant imperium. Item Concil. Tridentinum sess. 13. c. 7. de Sacerdote, qui urgente necessitate absq; previa confessione celebrat cum conscientia peccati mortalis, solum dicit *Quamprimum confiteatur*, per quæ sola verba legem obligantem constituit, juxta communem intelligentiam, ut alibi ostensum est. Quapropter considerata proprietate illius locutionis, quando superior hoc modo loquitur ad subditum, & ex aliis circumstantiis, vel ex usu aliud non constat, præcipere censendus est; & cum proportione quando decretum superioris ita fertur, & inter jura, seu leges, aut decreta præceptiva inseritur, sub ratione legis ferri videtur, nisi ex aliis conjecturis oppositum constare possit.

Nicolaus Papa III.

Panorm.

9. *Dubia de verbis legis in particulari, quod significat verbum, mando. Felin.*

Præterea dubitari solet de quibusdam verbis in particulari, & in primis de verbo, *mando*, quod interdum solet significare idem quod committo, & sic multas differentias constituunt Juristæ inter mandatum, & præceptum, de quibus videri potest Felin. in c. *eam te*, de rescrip. num. 9. sed nobis non sunt necessariæ, quia consistunt in sola verbi æquivocatione. Mandatum enim illo modo idem significat, quod delegatio vel commissio potestatis, per quam solet aliquis judex vel procurator constitui: hîc autem sumitur ut jussionem significat. Solet item verbum mandandi per urbanitatem poni pro verbo petendi, aut rogandi, quo sensu utitur illo Sixtus Pap. in c. *mandastis ut scriberem vobis*, 2. q. 5. & Sylverius in c. *Guilisarius Patritius noster mandavit me ad se venire pacificè*, 23. q. 4. i. misit ad me petendo, &c. Unde Sylvest. verb. præceptum, q. 2. & Armil. num. 7. non putant sufficere simplex verbum, *mandamus*, nisi addatur geminatio, mandando præcipimus. Anton. autem 2. p. tit. 14. c. 2. §. 3. ita videtur distinguere inter verbum mandandi, & præcipiendi, ut prius levem tantum obligationem, posterius gravem indicet; ait enim, mandatum sufficere ad legem obligantem tantum sub veniali culpa; præceptum verò etiam sub mortali. Sed hoc nullum fundamentum habet in significatione verbi: nam si mandatum idem est, quod jussio, vel imperium, non est cur limitetur ad levem obligationem, sed pro capacitate materiæ obligabit, sicut etiam verbum præcipiendi non inducet obligationem gravem, si materia non sit capax, ut infrà dicetur. Dico ergo attendendum esse, quis cui loquatur, & quomodo: nam inter æquales verbum mandandi non solet usurpari ab eo, qui rogat, vel petit, sed urbanitatis gratia solet usurpari ab eo, qui rogatur: nam petitionem accipit tanquam mandatum, & multò magis ita accipitur tale verbum quando superior loquitur ad inferiorem etiam passivè (ut sic dicam.) At verò quando superior loquitur ad subditum activè mandando, sic verbum illud idem in rigore significat, quod verbum *præcipio*, ut latè docet Felin. suprà. Atque ita quando ponitur in lege superioris per illud statuentis, & ordinantis, in rigore sufficit ad legem constituendam, nisi ex adjunctis ejus significatio distrahatur. Quia in rigore significat proprium præceptum: nam est æquivalens verb. *præcipio*, & alioqui in illa occasione constat non poni gratia urbanitatis, nec in alia æquivoca significatione.

Sixtus Papa. Sylverius.

Sylvest.

Anton.

10. *Dubium de verbo, oportet. Navar. Medina.*

Item solet dubitari de verbo, *oportet*. Aliqui enim putant sufficere ad legis imperium indicandum, quod sentiunt Navar. cap. 23. num. 30. præsertim in legibus Ecclesiasticis, de quibus infrà, & Medin. tract. de jejun. cap. 7. Sed ex vi verbi contrarium videtur, tum quia verbum illud potius videtur indicare judicium de re ipsa, quam imperium, tum quia etiam per modum judicii non declarat necessitatem, sed honestatem, ut rectè notavit Castro lib. 1. de lege pœnal. c. 5. documento 4. De verbo item, *volumus*, dubitari solet, quia ex una parte videtur satis explicare voluntatem superioris, in qua consistit substantia præcepti. Unde D. Th. 2. 2. q. 104. art. 2. dicit quacumque ratione constet subdito de voluntate superioris sufficere ad præceptum saltem tacitum. Aliunde verò verbum videtur valde ambiguum, quia non omnis voluntas superioris sufficit ad obligandum, & in dubio sunt verba in mitiorem partem interpretanda in materia obligationis. Dico ergo ex circumstantiis considerandum esse, an cadat super obligationem, ita ut superior exprimat se velle obligare subditos: nam hoc sine dubio satis est, quia in illa voluntate est substantia legis, ut dixi. Si autem verbum, *volo*, solum explicet desiderium, & affectum superioris, non satis est ad legem. Existimo autem absolutè prolatum in materia legis habere priorem sensum, nisi ex usu, vel materia, aut aliis circumstantiis aliud constet. De verbo autem, *ordinamus*, & similibus clarum est per se non sufficere ad propriam legem constituendam, nisi aliæ circumstantiæ cogant, ut sumitur ex D. Th. 2. 2. q. 106. art. 9. ad 2. & ex ratione facta, quod in dubiis mitior interpretatio est adhibenda. Addendumque præterea est oportere, ut ex verbis, vel circumstantiis constet, præceptum imponi, ut perpetuum, seu duraturum, donec revocetur, quia hoc etiam spectat ad substantiam legis, ut suprà diximus. Ac denique necessarium esse, ut feratur per modum communis præcepti, quia sine hoc etiam non esset lex.

Dubium de verbo, oportet. Navar.

De verbo volumus.

D. Thomas.

11. *Dubium.*

Hinc verò nascitur dubium, an oporteat legem ferri per modum legis, vel sufficiat ferri per modum sententiæ, quando ab illo fertur qui potestatem habet condendi legem. Communis enim opinio est sententiam Principis legem constituere. Ita tenet Jason. l. 1. ff. de constit. prin. num. 1. & in l. 1. ff. de feriis, n. 23. & 24. ubi alios refert Ludovicus Gomez in Proœmio ad regul. Cancellar. Gomez qu. 2. ad 1. cum Platea, quem refert in leg. *neque* C. de decur. lib. 10. Idem tenent communiter Canonistæ cap. *in causis*, de re judicata, & Felin. in rubrica de rescriptione, num. 1. qui refert alios. Et probatur primo ex lege ultima, Cod. de legibus, ubi expresse dicitur, sententiam inter partes cum cognitione datam ab Imperatore in una causa, constituere legem in omnibus similibus causis servandam. Idem significatur in leg. 1. ff. de constitution. princip. ubi inter modos ferendi leges unus est, *Quando Imperator cognoscens decrevit*, ubi addit Glossa, *dando definitivam sententiam*. Ratio reddi potest, quia sententia Principis est veluti regula, ad quam omnes inferiores judices conformari tenentur, sed hæc est propria vis legis; ergo. Major insinuatur, & probatur ab Imperatore in dicta lege ultima, his verbis, *Quid enim majus, quid sanctius imperiali est majestate? Vel quis tantæ superbiæ fastidio tumidus est, ut regalem sensum contemnat?* Quasi dicat, sententiam Imperatoris tantam habere auctoritatem, ut subditos obliget, ne in simili causa ab illa discrepent, & quoad hoc virtuale præceptum obtinere, & ita habere vim legis. Potestque confirmari ex eadem lege, quia decretum Imperatoris habet vim legis, sed sententia ab ipso lata continet decretum ejus; ergo.

Jason.

Gomez.

Felin.

L. ult. C. de legib.

12. *Objectio. L. 2. de legibus.*

Contra hanc verò ſententiam objici poteſt l. 2. C. de legibus, ubi Theodoſ. Imperator ait, *Quia ex relationibus, vel ſuggeſtionibus judicantium procerum, introducto negotio ſtatuimus, &c. generalia jura non ſint.* Unde conficitur argumentum: nam illud, quod Princeps communi conſilio judicantium, ſeu procerum ſtatuit, vel eſt ſententia, vel pluſquam ſententia, & tamen illa dicitur non habere vim generalis legis. Confirmatur, quia Princeps ferendo ſententiam in particulari cauſa non fungitur munere Princ. dicentis jus toti reipubcæ, ſed potiùs munus privati judicis in cauſa particulari, de qua poteſt judicare ſecundùm propriam opinionem: non ergo ſtatim legem ſtatuit. Unde Covarr. in 4. p. 1. cap. 7. §. 4. num. 15. dicit, leg. ult. C. de legibus, intelligendam eſſe quando Princeps, qui poteſtatem habet ferendi legem occaſione alicujus controverſiæ, quæ inter privatos contingit, legem aliquam ejuſque ſenſum explicat & interpretatur ea mente, ut interpretatio vim legis univerſalis habeat: non autem procedere deciſionem illius legis, ſi ſimpliciter Rex jus dicens privatis, aliquam ferat ſententiam, neque ſignificans, ſe illius interpretationem generalem facere, nec expreſsè legis verba interpretans, ut inde conſtet voluiſſe, interpretationem illam legis vim obtinere. Atque ita indicat Covarruvias illam legem ultimam intelligendam eſſe de ſententiis, per quas Princeps expreſsè interpretatur aliquam legem, utique ſuam, vel inferioris, cujus interpretatio ad ipſum pertineat, & ita eſſe limitandam communem ſententiam. Aliam verò legem ſecundam procedere de aliis ſententiis omnibus, quæ talem interpretationem non continent, & ita conciliantur illæ leges, & ſolvitur confirmatio addita ex ſententia hujus auctoris. Quia quando Princeps auctoritate ſua legem interpretatur, non eſt locus privatæ opinioni, quia Princeps certiò ſcit ſuam intentionem, & mentem, quam per talem ſententiam declarat. Et ideo illa interpretatio vim habet legis, ſeu è contrario lex ita declarata jam non obligat, neque habet vim, niſi juxta declarationem ab auctore datam, quia ejus eſt interpretari legem, cujus eſt condere, ut in eadem l. ult. dicitur, & in l. *leges ſacratiſſimæ*, eod. Quando autem talis interpretatio expreſsè fit per ſententiam aliquam ab eodem legiſlatore datam, etiamſi ſit in cauſa particulari, neceſſe eſt ut generaliter declaret ſenſum legis, quia non poteſt lex in uno negotio unum ſenſum habere, & in alio omnino ſimili ſenſum alium, ſed unius legis unus eſt legitimus ſenſus, & ille maximè eſt, quem auctor ejus declarat.

Covar.

L. leges ſacratiſſimæ.

13. Sed licèt hæc expoſitio, quoad partem hanc affirmantem ſententiam continentem interpretationem propriæ legis habere vim legis, certiſſima ſit, & in illa lege ultima contenta; nihilominus videtur nimia limitatio illius legis, & communis opinionis, ſi ad hanc ſolam ſententiam reſtringatur. Quia auctores generaliùs loquuntur, & verba legis generalia ſunt de ſententia: nam de interpretatione legis poſtea agere incipit. Unde in illa priori parte non fundatur in auctoritate interpretandi, ſed abſolutè in auctoritate decernendi. Deinde requirit cauſæ cognitionem, & præſentiam partium, quæ ſolent eſſe neceſſariæ ad cognitionem facti, non ad juris interpretationem: nam hæc æquè bene dari poſſet in abſentia partium, & independenter à tali, vel tali facto, quod poſtea per particularem judicem poteſt examinari ad applicandam facto juris interpretationem. Accedit quòd Gloſſa ibi potiùs intelligit, legem illam procedere in his cauſis, quæ non ſunt deciſæ per leges. *Nam in aliis* (inquit) *legem ſervaremus ſcriptam.*

14. Unde eadem Gloſſa in dicta l. 2. intelligit, legem ultimam procedere in omnibus ſententiis, quæ feruntur ab Imperatore in quacumque cauſa, illa exactè cognita, & examinata in præſentia utriuſque partis, ut in eadem lege expreſsè cavetur, & conſequenter in ſententia lata ſolum in vi juris, quod ex cognitione cauſæ reſultat: nam tunc ſententia conferens jus uni parti, vim habet legis, ſive declaret priorem legem (quod fortaſſe frequentius eveniet) ſive conſtituat illam, ſi pro ſimili cauſa non erat conſtituta. At verò dictam leg. 2. intelligit eadem Gloſſa ibi de his ſtatutis, ſeu conceſſionibus, quas Imperator facit per modum privilegii, vel in gratiam alicujus perſonæ propter peculiarem reſpectum, vel in tali tempore, aut loco, propter ſpecialem occaſionem: talia n. ſtatuta non habent vim generalis legis, ut in eadem l. 2. conſequenter declaratur, & habetur etiam in l. 1. ff. de conſt. princ. & eſt conſentaneum regulis juris 28. & 74. in 6. quòd privatæ conceſſiones non trahuntur in conſequentiam, ut in ſimili notavit Gloſſa dict. 19. in princ. eſtque in re vera hæc ſententia, & ſatis conformis illi leg. 2.

15. *Bald.*

Baldus verò ibi addit, legem ultimam de legib. procedere in ſententia definitiva, ſive ſit juris diſpoſitiva, ſive declarativa. Non verò in interlocutoria, de qua loquitur lex ſecunda, ut ipſe exponit, & expreſſiùs habetur in l. 3. & hac diſtinctione utuntur etiam communiter Canoniſtæ in c. *in cauſis*, de re jud. Sed ita eam limitant, ut eam evertere videantur: nam fatemur, ſi interlocutoria ſit in corpore juris incerta, habere vim legis: item ſi lata ſit cum cognitione cauſæ, & in præſentia partium habere etiam vim legis, etiamſi non ſit inſerta in corpore juris. At verò has conditiones requirunt etiam in ſententia definitiva juxta dictam legem ultimam: non videtur ergo neceſſaria diſtinctio. Maximè cum in l. 1. ff. de conſt. princ. dicatur, etiam illud, *quod Princeps de plano interloquutus eſt, legem eſſe*; ſi ergo cætera ſint paria, non videtur eſſe differentia, quia, licet ſententia ſit interlocutoria reſpectu cauſæ principalis, de qua tractatur, poteſt eſſe quaſi definitiva, quantum ad id, quod Princeps per illam proxime ſtatuit, vel declarat, quia in eo continere poteſt ultimam (ut ſic dicam) ejus reſolutionem: ſi ergo de mente principis æque conſtat per utramque ſententiam, eadem erit utriuſque ratio. Differentia igitur ſolum eſſe poteſt quaſi materialis, quia facilius, & frequentiùs ſolet de hac mente principis conſtare per ſententiam definitivam, quàm per interloquutoriam. Atq; hoc modo intellecta communis ſententia veriſſima eſt.

16. *Præter dicta duo neceſſaria legi.*

Duo autem addenda occurrunt, unum eſt, neceſſarium ſemper eſſe, ut ex verbis ſententiæ conſtet, latam eſſe non ſolum ex arbitrio prudenti, & opinativo (ut ſic dicam) ſicut ferri ſolet ab inferioribus judicibus, ſed etiam ex poteſtate, & voluntate dicendi, & ſtabiliendi certum jus: nam alioqui privata ſententia non ſufficiet, ut confirmatio ſupra facta rectè probat, in quo etiam bene ſentit Covar. Hoc autem, ut dixi, frequentius contingit, quando Princeps fert ſententiam, interpretando aliquam legem propriam, vel æqualis, aut inferioris. Quando verò non interpretatur, ſed condit novum jus, tunc neceſſe eſt, ut hoc expreſſius ſignificetur in ſententia, quia ſententia de ſe non eſt conſtitutiva juris, ſed declarativa, quia de ſe cadit in factum præteritum, vel jus acquiſitum, ſeu præexiſtens inter partes litigantes: judicium autem cadens in præteritum ordinariè eſt declarativum potius, quam conſtitutivum juris, niſi aliud explicetur. Unde ſæpe etiam contingere poteſt, ut Princeps per talem ſententiam non interpretetur jus humanum, ſed naturale: & tunc magis dubium erit an talis ſententia legem conſtituat, quia Princeps non habet majorem poteſtatem interpretandi jus naturale, quam ratio ejus probaverit. Quia in hoc magnum eſt diſcrimẽ inter interpretationem legis naturalis, & civilis: nam interpretatio legis civilis procedit non ſolum ex ſcientia, ſed etiam ex poteſtate, & voluntate, quæ facit eſſe certam interpretationem, etiamſi minus conſentanea ſit prioribus verbis, vel tantam mutationem facere, ut jus antiquum mutare videatur.

Non

Non eſt autem ita in interpretatione juris naturalis: procedit enim ſolùm ex vi rationis, quæ interdum non eſt evidens: ſed tantum probabilis, & ideo non tam facile datur cum obligatione, & præcepto ſequendi illam, & ideo oportet, ut in modo ferendi ſententiam clarius de hoc præcepto, & obligatione conſtet. Et tunc ſi ſententia principis apertum errorem contra juſtitiam, vel rationem naturalem non contineat, illi ſtandum eſt, quando per modum regulæ, & animo obligandi latam fuiſſe conſtiterit.

17. Alterum addendum erat, neceſſarium eſſe, ut talis ſententia ſufficienter proponatur, ſeu publicetur tanquam communis regula decidendi ſimiles cauſas, quia (ut diximus) hoc pertinet ad complementum legis. Magis autem ſpectat ad promulgationem legis, de qua ſtatim dicemus, quam ad editionem, ſeu conſtitutionem ejus, de qua nunc tractamus. Unus autem modus magis uſitatus conſtituendi talem ſententiam in ſtatu legis eſſe ſolet, quando inſeritur in corpore juris, ut ſumitur ex l. 1. C. de novo codice faciendo. §. penult. in fine, & in jure canonico eſt id maximè uſitatum, ut infrà videbimus. Non videtur autem hic modus publicationis adeo neceſſarius, ut nullus alius poſſit ſufficere, quia nullo jure id cavetur, nec ex natura rei ſequitur. Poterit ergo alio modo ſententia taliter per publica reſcripta, vel per publicam famam evulgari, ita ut in ratione legis conſtituatur, in quo cum proportione ſervandum erit, quod infrà de promulgatione legis dicemus.

l. 1. C. de novo codice faciendo.

18. *Dubiolum. Gloſſa.* Quæri autem ſolet, an hoc intelligendum ſit de ſententia ſolius Imperatoris, vel etiam aliorum inferiorum. Nam Gloſſa l. 1. ff. de feriis, verb. *derogare*, ſignificat, ſententiam inferiorum Magiſtratuum non facere legem, & loquitur in particulari de Prætore, ubi id notat Jaſon num. 23. cum Angelo, & multis aliis, qui limitationem extendunt ad Reges, & alios inferiores principes, etiam habentes poteſtatem condendi leges. Et hoc etiam ſequutus eſt Felin. in dicta rub. de reſcript. Contrarium autem docuit idem Angel. in l. *item veniunt*, §. *cæterùm*, ff. de petit. hæredit. quem Jaſon ſupra, & in dicta l. 1. de conſt. princ. n. 6. poſteriori loco refert, & non improbat. Felin. verò prius reprobat, poſtea ex parte illius ſententiam admittit, ſcilicet quando ſententia inferioris potentis condere leges in territorio ſuo, inſerta eſt, inter conſtitutiones ejus. Sed hoc pertinet ad modum promulgationis, & ſupponit poteſtatem ferendi legem per ſententiam: hoc autem poſito non eſt, cur modus promulgationis limitetur ad illum modum magis in his inferioribus, quam in Imperatore, ſervata proportione.

Felin.

Angel.

19. Quocirca diſtinctione utendum eſſe cenſeo, qua poſita facile intelligetur, in quo ſenſu locum habere poſſit prior ſententia, & quomodo Angelus non docuerit contraria. Primò ergo ſi Magiſtratus inferior, qui ſententiam profert, non habeat poteſtatem condendi leges, clarum eſt multò minùs poſſe legem ferre, ferendo ſententiam: tum quia ſemper eſt defectus poteſtatis: tum etiam, quia modus ferendi legem per ſententiam nihil habet ſpeciale, ſed potius pertinet ad extenſionem quandam poteſtatis.

20. *Subdiſtinctio de condente legem.* Deinde ſi is, qui tulit ſententiam, poteſtatem habeat condendi legem, ſubdiſtinguendum eſt, quia vel eſt ſupremus Princeps non recognoſcens ſuperiorem in temporalibus, ac talis, ut non obligetur jure communi civili, ſeu imperialibus legibus. Et in illo procedit doctrina non minus quàm in Imperatore, ſive ille ſit Rex, ut Hiſpaniæ, Galliæ, &c. ſive Dux ſupremus, ſive reſpublica, ut Veneta, de qua videtur loqui Angel. in poſteriori loco ſupra allegato. Ratio autem eſt, quia doctrina data non pendet in ſpeciali dignitate Imperatoris, aut Regis: ſed in juriſdictione legiſlativa ſuprema: nam ad omnem Principem, vel legiſlatorem habentem talem juriſdictionem, æquè ſpectat interpretari ſuam legem, ac condere, & poteſt per ſententiam illam interpretari, ſicut poteſt Imperator, vel ferendo ſententiam poteſt per illam legem condere, ſi velit, & id declaret: quis enim, aut quid prohibet.

Denique talis eſſe poteſt Princeps, qui ſert ſententiam, ut licet poſſit legem ferre, ſuperiorem nihilominus habeat, cujus commune jus ſervare tenetur, & ſolum ex conceſſione ejus poſſit aliquas leges condere, non contrarias juri communi. Et de hujuſmodi ſententia iterum diſtinguendum eſt: nam ſi illa contineat interpretationem juris communis ſupremi Principis, non poterit inducere legem, etiam pro particulari territorio inferioris principis. Quia non ſpectat ad illum interpretari legem ſuperioris, etiam pro ſua provincia: tum quia eſſet in præjudicium ſuperioris, tum etiam quia lex unica eſt pro toto regno ſuperioris, ideoque unum univerſalem debet habere ſenſum, quem non poteſt dare inferior cum auctoritate: aliàs poſſent plures ex ſimilib. inferiorib. variis, & contrariis modis interpretari legē pro ſuis provinciis. Unde conſtat, multo minus poſſe talem ſententiam, ſi ſit contra jus ſuperioris, habere vim legis privatæ, ſeu municipalis; tum quia non eſt conceſſum illi inferori legiſlatori contra jus commune regni præcipere, ut ſupra oſtenſum eſt: tum etiam quia nec talis ſententia juſta eſſet, utpote juri contraria. Et in hoc ſenſu videntur loquuti auctores ponentes diſcrimen inter ſupremum, vel inferiorem. Quod etiam ſignificavit Gregor. Lopez in l. 9. tit. 18. part. 3. n. 9. ubi ait, quod licet in ſupremo Senatu fuerit judicatum contra jus commune regni non eſt curandum, quia Magiſtratus non poteſt inducere ſtylum in derogationem juris communis, & ſumitur ex l. *nemo*, C. de ſentent. & interlocut. omnium judicum. At verò ſi talis ſententia eſſet juri communi regni conformis, & aliquid adderet ad juvandum, vel magis confirmandum illud jus, quoad id poſſet legem particularem inducere, quia in hoc poteſt inferior legem ferre circa eandem materiam cum lege ſuperioris, ut ſuprà cum communi ſententia dictum eſt. Et eadem ratione ſi ſententia talis principis inferioris verſetur in materia, circa quam nulla eſt lex ſuperioris, in ea locum habebit doctrina data, nec oportet diſtinctionem facere inter hunc inferiorem, & ſupremum, quia in hujuſmodi ſententia ſe gerit ut ſupremus, & quia poteſt uti ſua poteſtate legiſlativa in tali materia, & ſententiam poteſt ſatis explicare, ſe velle illa uti, & ſtylum ſeu regulam inducere.

21.

22. *An idem dicendum de reſcripto ſeu Epiſtola principis ac de ſententia.* Tandem dubitari hîc poteſt an quod dictum eſt de ſententia, locum habeat in reſcripto, ſeu Epiſtola Principis, quòd nimirum vim habeat legis, quod maximè locum habet, quando per tale reſponſum interpretatur aliquam legem, vel ſuam, vel naturalem, idemque erit, ſi reſcribat, ſtatuendo quid ſervandum ſit in aliquo negotio, vel dubio. In hoc enim Bart. in l. 2. C. de legib. negat reſcriptum Principis conſtituere generalem legem, & in hoc differentiam quandam conſtituit inter Epiſtolas Pontificias, & regales, ſed de Pontificiis poſtea ſuo loco dicemus. Sequitur Decius in rubr. de reſcrip. in princ. & Paul. de Caſtro in l. 1. ff. de conſtitut. princ. Fundantur in dicta l. 2. C. de legib. ibi, *vel conſultatione*. Verius tamen eſt, idem eſſe dicendum de epiſt. vel reſcripto interpretante dubium, quod de ſententia. Quod docent Jaſon, Angel. Felin. & alii ſupra citati, & videri poteſt Burgos de Paz in Procem. ad leges Taur. n. 450. & ſumitur ex dicta lege ult. C. de legib. in ſecunda parte ejus, & eſt expreſſum in dicta l. 1. ff. de conſtitut. princip. ibi, *Quodcumque Imperator per epiſtolam, & ſubſcriptionem ſtatuit, vel edicto præcipit, legem eſſe conſtat.* Hoc autem intelligendum, & declarandum eſt modo dicto de ſententia: nam eſt eadem ratio de quolibet reſponſo Principis, quod directè decidit aliquod dubium, conſtituens illud reſponſum tanquam regulam operandi: oportet autem ut non ſit conceſſum in

Decius. Paulus de Caſtro.

peculiarem favorem, vel privilegium alicujus personæ, vel ob particularem circumstantiam occurrentem, & ita eodem modo conciliantur jura civilia, ut dictum est.

CAPUT XVI.

Quæ promulgatio necessaria sit ad perfectam constitutionem legis civilis.

1. SUpereſt dicendum de tertia ſolemnitate legis, quam ſubſequentem appellavimus, comparatione facta ad voluntatem principis, & externus ſcriptam, vel declaratam aliquo ſigno ſenſibili exterius indicante illam, & circa quam ſuppono in primis, non eſſe ſatis privatam Principis locutionem, ſeu expreſſionem, ut lex jam lata cenſeatur, donec voluntas, & juſſio Principis ſolemni ritu edita, & ſubditis propoſita ſit: hoc enim & utroque jure humano eſt conſtitutum, ut ſuprà lib. 1. cap. 11. oſtenſum eſt, & ipſa legis natura poſtulat. Tum quia eſt regula operationis, ad quam tota communitas ſe debet conformare: non poteſt autem habere talem rationem communis regulæ, niſi publicè ſit edita, ita ut à tota communitate obſervari poſſit. Tum etiam quia lex eſt ſignum voluntatis Principis, qua vult totam communitatem movere, & obligare: ergo oportet, ut tale ſignum publicum ſit. Unde fit, conditionem hanc ita eſſe neceſſariam, & intrinſecam legi humanæ, ut non poſſit Princeps, etiamſi velit, legem condere ſine aliqua publicatione communitati accommodata, & de ſe ſufficiente, quamvis modum ejus variare poſſit. Quia illud prius, generatim & abſolutè ſumptum, eſt jure naturali neceſſarium, ut oſtenſum eſt. Eſtque communis ſententia omnium, quos referemus. Solum inveni apud Selvam, de benef. q. 22. n. 14. quod ſine ſcriptura, *ſine publicatione valet lex, & ligat ſtatim, ſi conditor velit*, & citat Gloſſam in Clement. 2. de hæreticis. At vero illa Gloſſa in verb. *ex tunc*, non dicit ſine publicatione, ſed ſtatim à promulgatione, quod longè diverſum eſt, ut inſrà declarabo. Neque aliter loquuntur Doctores in rubr. de conſtit. quos etiam Selva refert. Unde etiam ille fortè in eodem ſenſu loquutus eſt, per publicationem intelligens illam, quæ longo tempore, vel certa ſolemnitate fit: hæc enim poteſt per principem immutari, ut dicemus. Explicandum vero eſt, quæ & qualis debeat eſſe hæc ſolemnitas, ſeu publica propoſitio, quæ ſolet communiter promulgatio vocari.

Selvæ opinio quòd ſine ſcripturâ, & publicatione valet lex, & ligat ſtatim.

2. In quo Panormit. in c. 1. de poſtulat. Prælat. n. 10. diſtinguit, inter ſolemnem editionem, & publicam promulgationem; & priorem putat ſufficere ad ſubſtantiam, & obligationem legis, ſine ſecunda, quia in illo textu dicitur ſub diſjunctione, *Solemniter editur, aut publicè promulgatur*. Unde ait conſtitutionem obligare ſtatim ac ſolemniter in publico conſilio editur, antequam ſit publicè promulgata, ac ſubinde promulgationem publicam ſolum requiri, quando lex ſine ſolemnitate edita eſt. Melius tamen dicitur, illa duo verba æquipollentia eſſe, & particulam, *aut*, poſitam eſſe pro, *ſeu*, ut frequenter fit. Unde fieri non poteſt, ut lex humana incipiat eſſe lex, & vim obligandi habeat priuſquam ſit aliquo modo promulgata publicè. Nam ſi dicatur edita ſolemniter, ſolum quia in publico conſilio Regis, aut ſenatorum reipublicæ conſcripta, vel definita eſt, hoc non eſt ſatis ut ſit lex, vel ut obligare incipiat etiam præſentes, & ſcientes, quia ſolemnitas requiſita ad legem non tantum eſt ex parte conditorum, ſed etiam in ordine ad communitatem, & ideo non eſt lex, donec reſpectu communitatis habet ſtatum legis, nec incipit obligare ſingulos, donec poſſit communitatem obligare. Quod optimè explicatur in legibus editis in generali concilio: nulla enim poteſt eſſe ſolemnior editio ante promulgationem, & nihilominus non ſufficit, niſi ſequatur promulgatio. Quamvis ergo lex ſit edita in regio concilio, & ibi omnium ore prolata, vel eorum auctoritate ſcripta, & imò licet ſit typis mandata, nondum eſt lex, donec aliquo alio modo publico ſit communitati propoſita, & hanc vocamus promulgationem. Si vero ſolemnis editio legis ſit in conſpectu totius populi, ut Panormit. loqui videtur, tunc ſolemnis editio includit promulgationem; immeritoque diſtinguuntur. Nunquam ergo editio legis habet ſolemnitatem requiſitam ſine promulgatione; neque è converſo promulgatio eſſe poteſt ſine ſolemni editione, quia vel cum illa fit, vel certè additur editioni legis prius factæ, & ſolemnizat illam (ut ſic dicam.) Et ideo ubi illa duo diſtinguuntur, & diverſis actionibus, ac temporibus fiunt, neceſſe eſt, ut utrumque concurrat. Et ita ſentit Innocentius dicto cap. 1. num. 6. & Hoſtienſ. num. 21. & 22. & alii, qui copulativè intelligunt textum illum; nos autem utrumque ſub nomine promulgationis, vel ſolemnis editionis comprehendimus.

Particulam, aut, poſitam eſſe pro, ſeu.

Editio legis nunquam habet ſolemnitatem requiſitam ſine promulgatione, nec è contra promulgatio eſt ſine ſolemnitate. Innocent. Hoſtienſ.

3. Ut autem explicem clariùs qualis promulgatio ſufficiat, ac neceſſaria ſit, diſtinguo inter promulgationem, & divulgationem legis. Promulgationem appello illam publicâ propoſitionem, ſeu denunciationem legis, quæ fit aut voce præconis, aut affigendo legem ſcriptam in publico loco, aut alio ſimili modo. Divulgationem autem appello applicationem illius primæ promulgationis ad notitiam, vel aures ſubditorum abſentium, quia aut legere, aut audire primam illam promulgationem non potuerunt: utrumque ergo explicandum eſt: nam re vera utrumque poteſt eſſe aliquo modo neceſſarium, & in utroque oportet aliquos dicendi modos extremè contrarios cavere.

Diſtinctio inter promulgationem, & divulgationem legis.

4. Dico igitur primo: Ex natura rei non eſt poſitivè determinata certa ſolemnitas, vel promulgatio publica, ſed hæc in legibus civilibus ex ipſomet jure civili, vel ex recepta conſuetudine vel ex voluntate expreſſa legiſlatoris determinanda eſt. Prima pars per ſe nota videtur, quia ex jure naturæ ſolùm habemus quod hactenus diximus, legem humanam debere eſſe communitati ſufficienter propoſitam; modus autem hujus ſufficientiæ non eſt ex natura rei definitus: ergo determinatio ejus non poteſt ex ſola ratione naturali determinari. Addidi autem non poſſe poſitivè determinari, quia negativè aliquid deſignari poteſt in particulari quod ad promulgationem legis neceſſarium non ſit, ut v. g. quod ſingulis ſubditis in particulari intimetur, neceſſariò non eſt, ut expreſsè dicitur in c. 1. de poſtulat. Prælat. ubi omnes id notant non tanquam in jure tantum poſitivo præſcriptum, ſed ut ex natura rei conſequens: tum quia lex per ſe reſpicit communitatem, & ideo reſpectu illius poſtulatur neceſſaria promulgatio non reſpectu ſingulorum: tum etiam quia illa legis intimatio particularis ad ſingulas perſonas eſt moraliter impoſſibilis, & ex accidenti poteſt in multis impediri: lex autem conſiderat ea, quæ ſunt per ſe & quæ moraliter ſufficiunt: & ideo licet particularis notitia, vel ignorantia legis poſſit requiri ad accuſationem, vel excuſationem uniuſcujuſque perſonæ: nihilominus ſufficiens promulgatio legis ex his circumſtantiis non pendet. Sic ergo quoad aliquam negationem habet determinationem hæc promulgatio legis, ſcilicet, ut generalis ſit, & modo publico fiat abſque privata intimatione: quoad illum autem modum publicum non habet poſitivam determinationem hæc promulgatio ex ſola rei natura.

1 Concluſ.

5. Unde facilè colliguntur aliæ partes: quia de facto ſemper neceſſarium eſt, ut hæc promulgatio determinato modo fiat, qui ad legem conſtituendam & requiratur, & ſufficiat: aliàs nunquam poſſet ſubditis conſtare, quando lex ſit ſufficienter conſtituta, ita ut obliget: ergo cum hoc non ſit ex natura rei determinatum, oportet, per hominem poteſtatem habentem conſtitui, ergo quoad leges civiles maximè id

fieri

fieri poteſt per jus civile, juxta quod fieri debent hujuſmodi leges, vel per conſuetudinem, quæ ad legem introducendum ſufficit, ut infrà dicemus, vel per voluntatem legiſlatoris: nam ſicut poteſt legem ferre, ita & modum ejus determinare, ut ſtatim dicemus.

6. *Quot in locis neceſſaria ſit promulgatio legis.*

Declarandum ergo ſupereſt, quæ certa ſolemnitas promulgationis nunc ſufficiat, vel neceſſaria ſit pro legibus civilibus, & quo jure ſit determinata. Et in particulari ſolet dubitari, an ſufficiat unica promulgatio in curia principis, vel in Metropoli totius regni, vel plures requirantur, & quot. Ut autem ad hoc clarè reſpondeamus, operæ pretium erit diſtinguere duplices leges. Quædam ſunt inferiorum communitatum, ſeu minus univerſalium; aliæ ampliſſimarum communitatum. Sub priori membro comprehenduntur municipales leges civitatum particularium; item leges unius provinciæ, vel etiam unius parvi regni, in quo una tantum eſt principalis civitas, ſeu metropolis, quæ eſt veluti caput omnium aliorum populorum. Sub alio capite continentur leges, quæ feruntur à ſupremo Principe habente ſub ſe latiſſimam ditionem. Quod dupliciter contingit, uno modo per unionem plurium provinciarum in uno regno, ita ut ſingulæ provinciæ per ſe componant aliquo modo unum corpus, & unaquæque habeat ſuam civitatem præcipuam, & quaſi metropolitanam, licet ex illis omnibus provinciis unum regnum coaleſcat, quod iiſdem legibus gubernatur, & moraliter eſt quaſi unum, & per ſe indiviſibile. Quando autem provinciæ ejuſdem regni cenſeri debeant eſſe ita diſtinctæ, & habere diſtincta capita provinciarum, ex uſu, & moribus populorum, & conſueto regimine, & æſtimatione illarum, credimus eſſe accipiendum. Alio modo contingit ditionem regiam non ſolum ex multis provinciis, ſed etiam ex multis regnis conſtare, quæ non habent inter ſe moralem unitatem per ſe, ſed ſolum per accidens in una perſona ejuſdem regis, ad quem vel per ſucceſſionem, vel alio titulo per accidens devenerunt: exempla omnium iſtorum membrorum inveniri poſſunt in imperio Hiſpaniæ, in quo ſub uno Principe ſunt plura regna inter ſe diſtinctiſſima, quæ aliam unionem non habent, niſi in qua perſona regis. Ex his autem regnis quædam ſunt particularia, quorum ſingula unam habent metropolitanam civitatem, ut videtur eſſe Neapolitanum regnum Aragoniæ, Valenciæ, &c. aliqua ſunt ampliora, ut Caſtellæ regnum, quod provincias valde diſtinctas, & quaſi metropolitanas complectitur, & hujuſmodi etiam videtur eſſe regnum Galliæ, & ſimilia.

Leges aliæ inferiorum communitatum, aliæ ampliſſimarum.

7. *Leges prioris ordinis ſat promulgari unica ſolemni publicatione.*

De legibus ergo prioris ordinis omnes conveniunt, ſufficienter promulgari unica ſolemni publicatione facta in curia, vel præcipua civitate, vel in loco ſecundum morem patriæ conſueto. Ratio eſt, quia illa ſufficit, ut lex dicatur publicè, ac ſolemniter edita, & ut moraliter valeat per totum territorium, ſeu diſtrictum evulgari: ergo ex natura rei non poteſt cum fundamento aliquid amplius poſtulari: nec etiam jure poſitivo aliud præſcriptum invenitur: ergo hoc ſufficit. Et confirmatur, quia aliàs oporteret in ſingulis civitatibus, vel populis promulgari, quia ſi una promulgatio non ſufficit in capite, non eſt major ratio, cur exigatur in quibuſdam, quam in omnibus aliis populis. Conſequens autem eſt planè falſum, ut conſtat, tum ex uſu: tum quia lex per ſe reſpicit communitatem: & ita ſatis eſt, quod toti communitati ſemel publicè proponatur. Ex qua ratione dicebamus ſuprà, non requiri privatam intimationem reſpectu perſonarum, vel familiarum, eadem ferè oſtendi poteſt, non eſſe neceſſariam reſpectu ſingulorum populorum unius privatæ ditionis, ſive civitatis, ſive provinciæ particularis regni. Hæc autem intelligitur per ſe, & niſi in ipſamet lege aliud præſcribatur: nam interdum id poterit expedire, & non eſt dubium quin fieri poſſit, & ſæpe fiat, ut ex dicendis conſtabit, tam in præſenti, quàm in legibus Canonicis.

8. *1. Opinio de legibus 2. Ordinis.*

De legibus autem ſecundi ordinis ſunt variæ opiniones. Prima affirmat in illis legibus neceſſarias eſſe plures promulgationes, quæ fiant in capitibus regnorum, vel provinciarum, & factam in unaquaque metropoli ſolum pro ſua provincia ſufficere, vel ſi fiat in curia regis, ſolum ſufficere pro illa provincia cujus eſt caput, vel in qua exiſtit. Ita tenet Gloſſa in authentica, ut factæ novæ conſtitut. collat. 5. verb. *hujuſmodi lex*, & ſequitur ibi Bartolus, & Baldus in lege, *leges ſacratiſſimæ*, C. de legib. Joannes Andreas Data ſexti, Panormitanus c. 2. de conſtitut. num. 7. & ibi Felinus n. 7. & alii ibi, & Navarrus conſil. 1. de conſtitut. quæſt. 4. n. 19. & 20. Soto l. 1. de juſtitia, quæſt. 1. art. 4. Angel. verbo, *lex*, quæſt. 7. num. 1. Armilla num. 11. Roſell. n. 8. Ludovicus Gomez. in Proœmio ad regulas Cancel. quæſt. 2. qui aliter ſentiunt de legibus Canonicis, de quibus ſequenti libro dicemus. Fundata eſt hæc ſententia in authentica, *ut factæ novæ conſtitutiones*, & cæter. quam omnes ita intelligunt; imò Navar. ait, hanc ſententiam potiſſimum fundari in jure ſcripto.

Gloſſa. Bart. Baldus. Joan. And. Felinus. Navar. Sotus. Angelus. Armil. Roſel. Ludovicus. Gomez.

9. *Difficultas contra dictam ſententiam. Vaſquez.*

Difficultas verò contra hanc ſententiam eſt, quia lex ita non eſt univerſalis pro omnibus legibus, ſed ſolum pro legibus diſponentibus circa teſtamenta, quomodo condenda ſint, &c. ut patet ex c. 1. ejuſdem authenticæ ibi, *Sancimus igitur ex illo noſtras conſtitutiones, quæ pro teſtamentis ſunt, valere, ex quo in communi factæ ſunt manifeſtæ; in provinciis autem, ex quo directè per metropolitas palàm factæ ſunt.* Ex quibus ſatis conſtat, ex vi verborum conſtitutionem eſſe reſtrictam ad talem materiam. Nec verò eam licet extendere propter ſimilitudinem rationis; tum quia forte non eſt ſimilitudo rationis, quia teſtamentorum cauſæ ſunt magis piæ, & in eis poterat eſſe magis nociva ignorantia legis obligantis, vel irritantis teſtamentum, & plures lites ob illam cauſam oriri poterant in illa materia, quam in aliis: tum etiam quia Imperator ibidem ſemper reddit rationem ex peculiari cauſa ultimarum voluntatum. *Non enim volumus* (ait) *deficientium infringi voluntatem*: tum denique quia illa extenſio per ſimilitudinem rationis raro, aut nunquam in legibus admittenda eſt, ut infrà dicemus. Unde propter hanc objectionem Vaſquez 12. diſput. 156. cap. 2. dicit, fruſtra Juriſperitos extendiſſe Authenticam illam ad omnes leges Imperatorum, cùm de ſolis teſtamentorum legibus diſponat, ſolumque per argumentum à ſimili extendiſſe legem illam ſine ſufficiente fundamento.

10. *Gloſſa. Legem ſtrictius loquentem extendendam eſſe juxta generalitatem rubricæ, quando non eſt repugnantia, aut abſurdum. L. 1. Cod. ne fide juſſores. Gloſſa.*

Verumtamen Juriſperiti non tantum ſimilitudinem rationis, ſed etiam verba rubricæ illius authenticæ conſiderarunt, ut apertè conſtat ex Gloſſa ibi, quia verba rubricæ generalia ſunt, ſcilicet, *Ut factæ novæ conſtitutiones poſt inſtituationes earum, poſt duos menſes valeant.* Quæ rubrica, ut ex ipſius verbis conſtat, eſt ex illis, quæ à Juriſtis dicuntur perfectum ſenſum reddere, de quibus eſt apud illos dogma receptum, habere textus auctoritatem in his, *In quibus non repugnat*, ut ipſi loquuntur, id eſt, in his, quæ non ſunt contraria legibus ſub rubro contentis. Unde concludunt, etiamſi lex ſtrictiùs loquatur, extendendam eſſe juxta generalitatem rubricæ, quando non eſt repugnantia, nec abſurdum aliquod ſequitur. Hæc regula ſumitur ex Gloſſa 1. & Doctoribus in dicta authentica, & in leg. 1. C. de capitat. civium, &c. lib. 11. & in leg. 1. C. ne fide juſſores, vel mandat. dot. dentur, ubi Gloſſa Magiſtrat. circa finem, & ex Antonin. de Butrio in Proœmio Decret. Jaſone & Decio in leg. 1. ff. ſi certum petatur, & aliis quos refert, & ſequitur Albertus Brunus tractat. de ſtat. exclud. fœm. articul. 8. num. 93. & Joannes Bonius tractatu de ſtatutaria urbis præſcriptione, Gloſſa 19. n. 61. & ſequentibus, & Rolandus à Valle in quæſtionibus de

Antonius de Butrio. Jaſon. Decius. Albertus. Brunus. Joan. Bonius. Rolandus à Vall.

lucr. dotis, quæst. 9. Ubi addit, generalitatem rubricæ sufficere ad decisionem causæ, non obstante loquutione legis magis restricta, quia rubrica potest pro textu allegari, juxta notata per supradictos Doctores.

11. Hi verò Doctores omnes nullam aliâ probationem afferunt præter cõmunem ipsorum consensum, & quasi traditionem, quæ in interpretatione jurium magnam sine dubio habet auctoritatem: nam si consuetudo est optima legum interpres; ergo & hæc tot, & tantorum doctorum testificatio, quæ consuetudinem necessariò habet adjunctam, sive illam induxerit, sive de illa testificetur. Videntur autem dicti autores supponere rubricas juris civilis esse eorundem Imperatorum, seu Jureconsultorum, quorum sunt leges, quod fundari potest in l. 1. ff. si certum petat. & fortasse in aliis. Unde dicere solent iidem Doctores, rubricas Decreti non habere auctoritatem, quia non sunt ab auctoribus canonum, sed à Gratiano, vel aliis, ita notant Joannes Andr. & Anton. in Procem. Decret. Ex hoc autem principio, valde probabili illatione colligitur, rubricam reddentem sensum perfectum habere legis auctoritatem, & non limitari per textum regulariter loquendo, nisi necessitas cogat, ne credatur talis tituli auctor frustra generalem illam propositionem protulisse; sed potius leges specialius loquentes esse veluti membra illius generalitatis, vel quasi materialia exempla, in quibus cernitur, quod in rubrica generalius continetur.

12. Hoc ergo principium negari non potest à Theologis cum probabilitate, quia in his, quæ rationi contraria non sunt, nec legibus repugnant, multum habet ponderis communis consensus peritorum in sua propria scientia; præsertim cum sit illud principium per se verisimile & consentaneum rationi. Ex illo autem optime infertur in præsenti, dictam authenticam extendendam esse ad omnes leges civiles, quia titulus rubricæ generalis est, & sensum reddit perfectum, & ita habet textus auctoritatem, & per illam explicanda est authentica, sicut unum jus per aliud explicatur. Ubi etiam consi-
Baldus. derari potest, quod notat Bald. Perusi. tract.
Perusinus. de statut. verb. *rubrica*, quoties rubrica incipit per *ut*, aut per *ne*, decidere & habere vim textus, quia completum sensum reddit; ergo tunc per illam recte textus explicatur. Confirmatur hoc primò, quia in materia hujus authenticæ hæc extensio favorabilis est: si autem considerentur allegati auctores, etiam in materiis odiosis, & stricti juris illam doctrinam admittunt; ergo à fortiori est ad hanc authenticam applicanda. Confirmatur hoc secundò, quis alia pars illius constitutionis, quæ est de dilatione duorum mensium, generaliter intelligitur, ut infrà videbimus, & sumitur ex quadam Bulla Pii IV. super declaratione temporis observationis Concilii Tridentini, ibi, *Jure communi sancitum est, ut constitutiones novæ non nisi post certum tempus obtineant*, nullibi enim invenitur sancitum, nisi in illa authentica: ergo intellexit Pontifex illam legem absolutè de novis constitutionibus, & non tantum de pertinentibus ad testamenta. Denique non repugnant verba authenticæ, quia licet occasione testamentorum sit facta, & ideo de illis legibus in particulari loquatur, non est id tamen materialiter intelligendum, sed quasi gratia exempli, & formaliter sumendum est, quod lex intendit, juxta rubricam, quam auctor ejus proposuit. Cui intentioni consonant nonnulla verba, quæ rationem generalem indicant; ut sunt illa, *Cur enim culpabimus eos, qui positas nostras ignoraverint constitutiones. Si* (ut infrà dicit) *eo quod non fuerunt sufficienter propositæ, ignorantur.*

13. Dicendum ergo est vi juris communis imperi-
Necessariam esse promulgationem legis in civitatibus provinciarum aut regnorum, alis, seu civilis necessariam esse promulgationem legis in civitatibus provinciarum, aut regnorum, ut in singulis provinciis lex obliget, nec sufficere unam publicationem factam in curia principis. Ratio est, quia ita statutum est jure imperiali modo declarato, juvante etiam consuetudine Imperii. Congruentia verò magna profectò est, ut hoc modo melius possit lex innotescere, & vitentur magna incommoda, & jurgia, seu lites, quæ ex ignoratione legis propter distantissimam promulgationem possunt provenire. Addunt Juristæ congruentiam, quia Imperator non habet curiam stabilem, & immobilem, sed facile huc, atque illuc transfertur, & ideo non potest esse tam certa, & universalis promulgatio, quæ in illa fit, præsertim pro regnis, vel provinciis distantibus, quæ & magnam morum dissimilitudinem, & parvam communicationem inter se habere solent. Atque hinc fit ut omnes inferiores principes temporales, qui subduntur imperio, & legibus ejus, juxta hanc regulam, & conditionem leges suas particulares ferre teneantur, quia non possunt statuere contra jus commune, nisi consuetudine, vel speciali jure sibi concesso exempti sint, ut suprà est declaratum. Unde etiam fit, ut licet hoc jus sit ordinarium, in aliquibus casibus possit sufficere alius modus promulgationis, ut quando lex fertur per sententiam, vel Epistolam principis, quia secundum aliud commune jus sufficit illam publicari successu temporis per publicam notitiam, & famam, vel per incorporationem in communi omnibus satis nota, vel alio simili modo, qui vel consuetudine, vel aliqua lege approbatus sit. *ut in singulis provinciis obliget, ex vi juris communis imperialis.*

Tandem ex dictis colligitur hæc non habere 14.
locum in his regibus qui non subduntur legibus imperii, quia eos non obligat dicta Authent. oportet ergo consulere proprium regem, vel consuetudinem. Nam jure civili regio statui potest, ut una promulgatio in curia, vel in loco à rege designato sufficiat, quia (ut dixi) hoc non est contra jus naturale, non solum quoad diversas provincias unius regni, sed etiam quoad varia regna, quæ tantum ex accidenti sub uno Rege militant. Regulariter autem credimus non ita fieri, quia raro etiam, vel nunquam una, eademque lex simul pro omnibus regnis hujusmodi fertur. Quamvis ferri non repugnet, si alioqui pro omnibus justa sit. Nam de potestate absoluta regis posset una publicatione pro omnibus regnis in curia regia publicari, quia non est intrinsecè injustum, nec contra naturam legis. Interdum verò esse potest contra specialem institutionem, & forum alicujus regni quod Rex servare tenetur, quia sub ea conditione videtur potestatem accepisse. Et generatim loquendo, convenientius est, ut promulgatio suavi modo fiat in unoquoque regno. Intra idem autem regnum facilius potest una promulgatio sufficere pro omnibus provinciis, quia major est convenientia, & communicatio inter illas. Unde in rigore id sufficit, nisi aliud sit consuetudine introductum. Quid autem de legibus canonicis censendum sit, lib. sequenti dicemus.

CAPUT XVII.

Quando, & quomodo incipiat obligare ex natura sua lex civilis postquam est sufficienter promulgata.

QUamvis lex in aliquo loco promulgata, con- 1.
sequenter sit in suo esse sufficienter constituta, & habeat vim ad obligandum, non inde statim constat, posse subito totam regionem, pro qua fertur, obligare. Nam licet agens sit in se perfectè constitutum cum plena virtute agendi, non semper potest statim, ac subito operari in propinquis, & remotis partibus sphæræ suæ. Ob hanc ergo causam de lege jam sufficienter constituta inquirimus, an statim obliget in tota sua sphæra, vel qua successione suam obligationem quasi diffundat. Suppono autem in præsenti solum esse sermonem de lege præcipiente ut sic, quantum ad ef- *Status quæstionis.*
fectum obligandi, vel cogendi, quia de aliis
esse-

effectibus irritandi actus, inhabilitandi personas, & revocandi priores leges, dandi, vel auferendi privilegia, sunt peculiares difficultates, quæ infrà suis locis tractandæ sunt. Potest autem quæstio hæc tractari vel ex sola rei natura, & secluso omni jure positivo, omniumque speciali voluntate legislatoris, vel adjuncta hac voluntate, aut communi jure positivo.

2. Primò igitur, loquendo ex natura rei, est opinio multorum, legem humanam statim, ac publicè promulgatam in loco competente, obligare in toto territorio, in quo potest obligare: juxta potestatem, & jurisdictionem legislatoris, nisi per ipsum legislatorem suspendatur, vel differatur obligatio. Hoc videntur supponere communiter Doctores statim citandi, qui temporis dilationem in hac obligatione juxta voluntatem legislatoris, vel jus positivum putant esse regulandam: nam inde inferri videtur secluſa hujusmodi quasi suspensione positiva, legem de se statim ubique obligare. Et ratio esse potest, quia lex sufficienter promulgata est perfecta lex, & habet omnia requisita ad obligandum, & est quasi agens naturale, quod statim agit, quantum potest. Atque hinc à fortiori sequitur: si legislator expressè declaret, se velle statim obligare sine ulla mora à promulgatione, statim obligare illo modo; quia si taciturnitas, vel negatio suspensionis sufficit, ut lex obliget propter indefinitam, & absolutam (ut sic dicam) voluntatem legislatoris; multò magis sufficiet illa voluntas ita expressa. Et è contrario etiam fit optimum argumentum: nam legislator potest hoc modo obligare, si id expresè velit, & declaret; ergo ille modus obligandi non est contra rationem naturalem; ergo eo ipso, quòd lex per voluntatem humanam non limitetur, nec impeditur, absolutè lata, & promulgata ita obligavit. Atque hoc modo possunt etiam pro hac sententia citari auctores dicentes leges positivas expresè dicentes, *ex nunc*, vel, *ex tunc*, aut aliquid æquivalens, post promulgationem statim obligare omnes, seu in toto territorio. Quod tenet Gloss. in Clement. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, quam ibi sequuntur Doctores, & Panormitanus in cap. 2. de constit. n. 7. & ibi Felin. n. 7. limitat. 5. Decius, Imola, & alii, & Navar. consil. 1. de constit. quæst. 4. num. 15. & in summa cap. 23. num. 44.

Glossa. Panormit. Felin. Decius. Imola. Navar.

3. Hæc sententia sic intellecta, ut explicata est, mihi semper difficilis visa est. Quia planè videtur excedere potestatem legislatoris, & esse supra conditionem legis humanæ, quod statim obliget ab instanti promulgationis pro toto territorio, seu principatu legislatoris; ergo ex natura rei non potest ita obligare; ergo non solum absolutè lata non ita obligabit, verùm etiam si legislator id velit, & declaret, non id efficiet, quia excedit potestatem: imò idem est cum proportione, etiamsi concedatur dilatio temporis, si illa sufficiens non sit. Declaratur antecedens, quia ad actualem obligationem legis per se est necessaria notitia ejus; ergo ut possit obligare, necessarium saltem est, ut per se loquendo, possit ad notitiam devenire: nam ubi non est potestas ad media, neque etiam ad finem erit. Sed fieri non potest, ut facta promulgatione in uno loco, lex statim sciatur ab omnibus subditis, & in toto loco jurisdictionis; ergo impossibile est ut lex statim obliget, nec ante elapsum sufficiens tempus, intra quod legis notitia in toto territorio, per se loquendo, possibilis sit. Confirmatur, & declaratur, quia promulgatio legis, ut dixi, necessaria est ad sufficientem divulgationem: nam hæc requiritur ad obligationem; ergo præter promulgationem concedi debet necessariò, & jure naturæ tempus sufficiens, in quo fieri possit talis divulgatio post promulgationem; ergo quantumcunque velit legislator statim à promulgatione omnes subditos obligare, non potest, quia repugnat naturali juri. Quomodo enim intelligi potest, ut lex hodiè promulgata Madriti, hodie etiam obliget habitantes Conimbricæ? planè id videtur supra humanam potestatem, quia per se est impossibile & non tantum per accidens, consequi eadem die notitiam talis legis.

Refutatur prædicta opinio.

Confirmatur secundò, quia eadem est proportio legis ad communitatem unius populi, in quo promulgatur, quæ est ad totam communitatem regni, vel populorum totius territorii, pro quo promulgatur; sed si lex in hoc populo privatim, vel submissa voce proferatur in aula Regis, non potest habere vim obligandi communitatem totius populi, quia non est ita sensibiliter prolata, ut sit accommodata toti communitati talis populi; ergo similiter licèt hîc sit promulgata, non satis est, ut possit obligare statim totam provinciam, aut regnum, quia tam impossibile est, legem hîc promulgatam statim sciri in tota Lusitania; sicut est legem promulgatam in hoc cubiculo audiri à tota Conimbrica. Confirmatur tertio ex D. Thoma 1. 2. q. 90. art. 4. ad 2. dicente, *legem obligare in quantum ejus promulgatio in omnium notitiam per se, vel per alios pervenire potest.* Et addit Cajetan. & meritò, hoc non intelligi de potentia logica, quæ non implicat contradictionem, sed de politica, id est, secundùm ordinem, vel cursum politicum. At publicatio in uno loco facta, non potest humano modo pervenire ad loca distantia; ergo nec lex statim obligat in omnibus illis locis.

4

Propter hæc ad hoc punctum explicandum 5
dico primò; lex sufficienter publicata in loco debito, absque illa limitatione temporis ex voluntate principis, aut determinatione juris positivi, statim incipit obligare ex natura sua. Hæc assertio est consentanea communi sententiæ propositæ, & probatur sufficienter ex dictis circa illam. Declaratur præterea, quia si legislator non præscribit certum tempus ad obligandum, non est major ratio admittendi tantam dilationem, vel majorem, aut minorem; ergo nulla admittenda est; ergo statim incipit obligatio. Item ob hanc causam in hujusmodi rebus indefinita æquivalet universali, quia aliàs esset indeterminata ac proinde inutilis. Universalitas autem in præsenti est, ut post promulgationem lex semper obliget; ergo statim obligare incipit. Item hac ratione votum simpliciter factum, sine designatione temporis, pro quo obligaturum est, incipit statim obligare quantum est ex se; ergo idem est de lege. Oportet autem in hoc notare nonnullam diversitatem inter præcepta negativa, & affirmativa: nam priora obligant pro semper, & ideo in eis verum est incipere obligare statim, & pro statim: affirmativa verò non obligant pro semper & ideo licèt statim etiam obligare incipiant, non tamen pro statim, sed pro tempore opportuno juxta exigentiam materiæ, & præsumptam, seu probabilem intentionem legislatoris, sicut in exemplo adducto de voto cum proportione dicunt omnes auctores.

1. Conclusio.

Dico secundo: Lex sufficienter & absolutè 6
promulgata in uno loco competente, licèt statim obligare incipiat, non simul, & in eodem momento obligat in toto territorio, pro quo fertur; sed successivè, & intra tempus moraliter sufficiens, ut notitia legis, & promulgationis ejus per totum territorium diffundatur. Hanc assertionem videntur mihi convincere argumenta facta posteriori loco. Quæ licèt videantur esse contra communem sententiam, non militabunt contra illam, si in hoc sensu explicetur, scilicet, ut lex promulgata absolutè, id est, à legislatore non impedita, seu suspensa, statim natura sua obliget, ubi moraliter sciri potest, id est, in illo proximo, & præsenti loco: inde verò quasi continuè extendatur obligatio ad loca distantia intra tempus, in quo prudenti arbitrio deferri ad illud potest notitia legis. Quem sensum non existimo esse alienum ab auctoribus allegatis pro priori sententia. Navarrus enim cum sibi objecisset quarto loco, quia durum est credere legem Romæ promulgatam intra duos menses obligare

2. Conclusio.

Navar.

Æthiopes, & Indos: reſpondet, concedendo durum quidem, & graviſſimum eſſe dicere, omnes exiſtentes in illis partibus extra Romam peccare contra legem poſt illos menſes. *Sed non eſſe* (ait) *durum dicere, quod obligantur poſt tempus, quod vir bonus, ſive judex arbitrabitur eſſe ſufficiens, ut illi de quibus quæritur, ſciant, attenta diſtantia provinciæ, & qualitate legis, & frequentiæ hominum illius provinciæ habitantium Romæ, & venientium ad eam, & redeuntium ab ea, quod eſt aptiſſimum temperamentum dictorum in dicto cap 2. de conſtit.* Hæc Navar. Per quæ videtur clare exponere communem ſententiam, ut non intelligatur de obligatione, quæ in momento fiat pro omnibus locis diſtantibus, ſed intra tempus prudenter exiſtimandum. Quod profecto ſatis etiam indicant Panormit. ſuprà, n. 7. & 8. & Felin. n. 7. & Bart. in l. *omnes populi*, ff. de juſtit. & jur. q. 5. Nam, ſecluſa legis determinatione certa, & ſufficiente, dicunt, obligationem eſſe judicandam prudenti arbitrio, juxta tempus moraliter neceſſarium, ut notitia legis poſſet ad loca diſtantia pervenire. Idem videntur ſenſiſſe D. Th. & Cajet. loco allegato: ad obligationem enim legis requirunt, ut notitia legis moraliter pervenire poſſit, ubi futura eſt obligatio. Et expreſſius ibi Medin. concl. 5. dixit, leges tunc, & non antè eſſe ſufficienter promulgatas, quando ſic propoſitæ ſunt, ut moraliter loquendo in omnium notitiam pervenire valeant.

Panormit. Felin. Bart.

Legem incipere obligare pro prudenti arbitrio juxta tempus moraliter neceſſarium, ut notitia legis haberi poſſit.

7. Poteſt præterea hæc aſſertio ſumi ex cap. 1. de conceſſ. præben. in 6. ibi, *Lex, ſeu conſtitutio & mandatum nullos aſtringunt, niſi poſtquam ad notitiam pervenerint eorundem, aut ipſi poſt tempus, intra quod ignorare minime debuiſſet.* Quæ ultima verba notanda ſunt: nam in eis ſatis ſignificat Pontifex legem non obligare, niſi poſt ſufficiens tempus elapſum, intra quod moraliter ſciri poſſet: nam illud eſt, in quo ignorare minime debuiſſet. Neque contra hanc aſſertionem obſtat ratio facta in prima ſententia, quia licet ſemel promulgata ſit vera lex, & habeat vim obligandi perfectam, non tamen ſtatim, vel ſimul applicatur ſufficienter ad agendum (ut ſic dicam) in loca diſtantia, & ideo debet ſucceſſive deferri, & applicari. Neque propterea erit neceſſe, ut in ſingulis provinciis fiat nova ſolemnis promulgatio (ut ſine cauſa colligit Medina etiam pro legibus Pontificiis, de quibus infrà dicemus) nam ex natura rei (ut nunc loquimur) ſufficit illa prior, & per eos, qui eam audiunt, ad alios diſtantes deferatur, ut D. Thomas ſignificavit dicens, ſatis eſſe, quod notitia legis per alios poſſit comparari. Si autem non ſolum non fiat nova publicatio in diſtantibus locis; verum etiam nec concedatur ſufficiens tempus, ut publicatio alicubi facta poſſit ad loca remota pervenire, non video, quomodo poſſint homines exiſtentes in illis remotis locis obligari, cum impoſſibile illis ſit habere illius legis notitiam, & conſequenter invincibiliter illam ignorent, non tantum ex accidenti, ſed etiam per ſe, moraliter loquendo.

Cap. 1. de conceſſ.

Reſpondetur objectioni.

D. Tho.

8. Ex quibus colligo primo, quod licèt lex dicat, *ex nunc*, vel quippiam ſimile, non ideo incipit ſimul obligare in toto territorio, pro quo fertur, quia lex humana ſicut non poteſt obligare ad impoſſibile, ita nec poteſt obligare modo impoſſibili, nec circa talem modum aliquid ſtatuere, quod repugnet cum ratione naturali: oſtenſum autem eſt, illum modum obligandi eſſe impoſſibilem, & contra rationem naturalem: ergo non poteſt ille eſſe ſenſus talium verborum. Senſus ergo eſt, ut *ex nunc*, i. ut ſtatim, ac lex promulgatur in loco debito, ſine ulla mora obligare incipiat omnes, ad quorum notitiam moraliter devenire poteſt, & *ex tunc*, etiã extendatur obligatio ad omnes, prout creverit etiam moralis poteſtas diffundendi notitiam ad omnes. Et ideo dixit Medina ſuprà, promulgationem legis nõ fieri in inſtanti, aut in parvo tempore, ſed in temporis ſpatio, quo poſſit ad notitiam omnium devenire. Quod ſano modo intellectum mihi valde placet: nam licet publicatio prima ſolemnis brevi tempore fiat, & finiatur phyſicè (ut ſic dicam) tamen non cenſetur moraliter eſſe completa, donec ſonus ejus poſſit ad loca diſtantia pervenire, quod non fit parvo tempore: imò nec certo, ac determinato, ſed prudenti arbitrio opus eſt, ut Doctores ſuprà allegati dixerunt. Hæc autem intelligenda ſunt de obligatione legis, ut in principio dixi: nam ſi ſermo ſit de aliis effectibus, ut de irritatione actus, vel de pœna ipſo facto incurrenda, poteſt eſſe ſpeciale dubium de ſenſu illius particulæ, *ex tunc*, de quo infrà ſuis locis, & paulo inferiùs aliquid adjiciam.

Corollarium primum.

Medina.

9. Secundo infero, quod licèt legiſlator in ipſa lege deſignet expreſſe certum tempus, ut *ex tunc*, lex obliget, ſemper eſt id accipiendum vel quoad inceptionem obligationis, vel quoad illa loca, pro quibus tantum tempus moraliter ſufficit: frequentiuſque illa dilatio ponitur ad ſuſpendendam obligationem intra illud tempus, etiam pro illis locis, in quibus lex poſſet ex natura rei obligare à puncto promulgationis, niſi legiſlator illam reſtringeret: ut patet ex Authentica, *ut factæ novæ conſtitutionis*, quam ſtatim tractabimus. Et tunc lex incipiet obligare ſinito illo tempore, ſimulque obligabit in toto territorio, ſi tempus illud ſit ſufficiens ad divulgationem legis per totum illud. Quia hæc eſt intentio talium legum, & nihil involvit repugnans legi naturali. Et ita ſentit aperte Navar. dicta q. 4. n. 17. Si verò tempus illud non ſufficit pro locis diſtantioribus, quoad illa ſervanda eſt regula data, & extendendum eſt tempus prudenti arbitrio, quantum neceſſe fuerit, ut promulgationis notitia poſſit ad illas remotas partes pervenire, ſervata proportione ad initium obligationis. Tunc autem tempus illud computandum erit à prima publicatione legis, quia id ſufficit ad conſummationem promulgationis. Quæ omnia ex his, quæ de jure poſitivo dicemus, clariora fient.

Corollar. 2.

10. Tertiò infero, legem indefinitè latam, & promulgatam non obligare ſimul omnes ſubditos, pro quibus fertur. Ita ſentit Navar. n. 17. dum ait, ideo juxta jus civile, legem non obligare intra duos menſes à promulgatione, ut lex non priùs liget quoſdam ſubditos quàm alios: ſed omnes incipiat ſimul obligare, & ita in hoc ſervetur major æqualitas, ergo per argumentum à contrario, ſi ex jure communi, vel voluntate Principis nulla fiat ſuſpenſio, vel determinatio temporis, lex priùs obligabit quoſdam, quam alios, ſcil. propinquiores, quàm remotos. Ratio autem eſt, quia prius eſt ſufficienter promulgata pro vicinis, ſeu præſentibus, quàm pro diſtantibus. Et in eodem ſenſu dixit Medina ſuprà, poſſe legem eſſe ſufficienter promulgatam reſpectu quorundam, & reſpectu aliorum non eſſe ſatis propoſitam.

Corollar. 3. Navar.

11. Quartò infero, poſt elapſum ſufficiens tempus à ſolemni publicatione legis, ut ejus notitia per totum territorium moraliter diffundatur, abſolutè loquendo obligat in toto illo, & omnes de illo, etiamſi fortaſſe talis notitia ob incuriam hominum, vel caſu aliquo ad plures ſubditos, vel etiam ad aliquam partem territorii non pervenerit. Hoc plane colligitur ex doctrina D. Thomæ ſuprà citata, quia ad obligationem legis ſolum requirit, ut notitia ejus habeatur, vel poſſit haberi: ſed quando facta eſt ſolemnis publicatio, & tempus ſufficiens elapſum eſt, poterat notitia legis ad omnes pervenire: ergo hoc ſatis eſt, ut obliget, licèt caſu non pervenerit. Præterea in illo caſu ceſſat ratio à nobis facta, quia notitia legis non eſt tunc per ſe, & humano modo impoſſibilis: leges autem non conſiderant ea, quæ per accidens ſunt.

Quartum.

12. Dices: quamvis notitia legis potuerit pervenire ad partes remotas, ſi de facto non pervenit, non obligat ſubditos ibi habitantes; imò licèt illuc pervenerit, non tamen ad omnes perſonas, non obligat eos, qui nihil de ea audierunt ſine ipſorum culpa: ergo non ſatis eſt potuiſſe pervenire notitiam legis ad par-

Obviatur dubio.

tes

tes illas, vel ad perſonas, niſi pervenerit. Antecedens patet, quia illi non peccant non ſervando talem legem, & conſequenter non incurrunt pœnam ejus: ergo non obligantur lege. E converſo autem ſi modo aliquo extraordinario, ut per Angelos malos, vel bonos aliquis exiſtens in India ſciret, eodem die, vel menſe legem promulgatam Matriti, ſecluſa omni determinatione poſitiva, obligaretur illa lege, & peccaret violando illam: ergo ſtatim à principio eſt ſufficiens virtus ex parte legis ad obligandum æqualiter in utroque caſu, ſi poſt publicationem habeatur notitia, ſolumque erit differentia, quia in hoc tempore breviori eſt frequentior, ac quaſi per ſe neceſſaria excuſatio: in alio vero eſt per accidens, & rara, & ideo erit differentia quoad forum externum, quia quando tempus eſt breve, & inſufficiens, præſumitur ignorantia invincibilis: non vero quando tempus eſt ſufficiens: in re autem ipſa, & in veritate nulla videtur eſſe differentia.

13. Reſpondeo, aliquos exiſtimare, differentiam hanc reduci ad quæſtionem de vocabulo, an in illo caſu dicendum ſit, legem non obligare, vel ſubditos ignorantes excuſari. Dico tamen hoc fortaſſe habere locum, quando ignoratio eſt poſt tempus de ſe ſufficiens ad habendam notitiam legis, de quo modo loquendi paulò poſt dicam. At verò quando tempus de ſe eſt inſufficiens, dico, non in modo tantum loquendi, ſed in re ipſa legem non obligare infra illud tempus pro remotiſſimis partibus, eodem plane modo, quo non obligaret in curia Principis, ſi non fuiſſet in illa publice propoſita, etiam ſi eſſet edita cum pleno conſilio, ac deliberatione, quia æquè eſt impoſſibilis notitia legis pro talibus locis, ſervatâ proportione. Imò quodammodo eſt impoſſibilior notitia in partibus remotis ſtatim poſt publicationem, quam ſit in eodem loco ante eandem publicationem, quia facilius eſt noſſe Matriti eodem die, quæ Rex ſecretè ſtatuit ſine publicatione, quam ſcire Neapoli, quæ eodem die Matriti publicè evulgavit. Itaque in eo caſu non ſolum eſt excuſatio ex parte ſubditi, ſed etiam inſufficiens ex parte legis, & ideo ſimpliciter non obligat, vel quod efficaciam vel quoad ſufficientiam (ut ſic dicam.) Quando verò notitia promulgationis legis potuit pervenire, & caſu non pervenit, lex de ſe ſufficienter obligat, licèt de facto non liget ignorantes. Quæ differentia licet forte quoad effectum obligationis non habeat in re morali diverſitatem ordinariè loquendo, nihilominus quoad alios effectus, præſertim irritandi, aut inhabilitandi, poteſt illam habere, ut infrà in propriis locis dicetur.

14. Et præterea in illo extraordinario caſu credo eſſe diverſitatem etiam quoad obligationem. Nam ſi aliquis in India exiſtens induſtria dæmonis haberet notitiam eorum, quæ in Hiſpania geruntur ante tempus, in quo poſſet humano modo talis notitia illuc pervenire, ille ſciens legem in Hiſpania promulgatam, infra illud non obligaretur illa. Quia reſpectu illius re vera non eſt ſufficienter promulgata, & illa notitia per Angelum collata non pertinet ad promulgationem, nec ad humanam notitiam. Quod tamen ſecus eſſet, ſi poſt tempus ſufficiens, & poſt promulgationem de ſe conſummatam aliquis reciperet illo extraordinario modo divino, vel angelico notitiam legis: nam ſine dubio obligaretur lege, quia lex de ſe jam ſufficienter obligabat, & impedimentum erat accidentale, quod ſublatum eſt, & nihil refert, quod per hunc, vel illum, hoc, vel illo modo auferatur. Et ita ſufficienter reſponſum eſt ad objectionem, & omnia clariora fient in puncto ſequenti.

CAPUT XVIII.

De tempore, in quo lex incipit obligare ſecundum jus civile.

SUpereſt ergo, ut dicamus, quando incipiat obligare lex civilis ſecundum jus civile. Quidam enim moderni dicunt, ſtatim à publicatione obligare, ſolumque exigunt leges pertinentes ad teſtamenta. Ratio eſt, quia illæ ſolæ exceptæ ſunt in Authentica, *ut novæ conſtitutiones*, collatione 15. De cæteris autem nihil diſponit jus civile, & ideo ſuccedit lex naturæ. Nihilominus dicendum eſt primò, Leges Imperatorum non incipiunt obligare intra duos menſes à publicatione facta in unaquaque provincia, & poſt duos menſes ſtatim obligant totam provinciam, niſi aliud in ipſa lege expreſſum ſit. Hæc aſſertio eſt communis Doctorum utriuſque juris, atque etiam Theologorum, quos in hoc, & in præcedenti capite retuli. Et fundamentum primæ partis eſt, quia ita ſtatuitur in illa Authentica, cujus diſpoſitio generalis eſt quoad omnes leges civiles Imperatorum, ut in cap. præcedenti fundatum eſt: ille enim diſcurſus hîc eſt applicandus. Et apud me multum confirmant hanc partem verba Pii IV. in Bulla pro Concilii Trident. promulgatione, ubi inter alias rationes deſignandi certum tempus pro Concilii obligatione hanc ponit. *Et jure etiam communi ſancitum eſt, ut conſtitutiones novæ vim non niſi poſt certum tempus obtineant.* Ubi clare attendit ad dictam authenticam, quia in jure civili non eſt alia lex, quæ jus commune circa hoc ſtatuat.

1. *Quando incipiat lex obligare ſecundum jus civile.*

Pius IV.

Secunda vero pars conſtat, quia tranſactis duobus menſibus lex non impeditur, ſed potius juvatur jure communi: ipſa autem de ſe habet vim obligandi: ergo ſtatim obligat. Dices, ſtatim quidem incipere obligare, non tamen ſtatim obligare totam provinciam. Reſpondeo negando conſequentiam, quia incipit tunc tanquam ſufficienter promulgata, & publicata per tempus illud duorum menſium, & ideo jam poteſt ſubito, & in momento, ut ſic dicam, totam provinciam obligare, & hoc ſignificavit illa Authentica dicens, *Poſt inſinuationem ſufficienti hoc tempore omnibus manifeſtum eam conſtituere.* Eſt enim conſiderandum, legem illam civilem ſupponere inſinuationem publicam in ſingulis provinciis faciendam. Et quia nulla provincia civilis eſt tam lata, quin bimeſtre tempus ſufficiat ad deferendam per totam illam promulgationem factam in Metropoli, ideo poteſt optime lex civilis ſtatim obligare totam provinciam elapſis duobus menſibus. Et hoc eſt, quod Navar. dixit, illud tempus deſignatum eſſe non ſolum propter tollendam ignorantiam, ſed etiam ut lex ſimul incipiat omnes obligare. Nihilominus tamen ubi non eſſet neceſſaria propria, & publica inſinuatio in ſingulis provinciis, & aliqua pars regni eſſet tam diſtans, ut tempus duorum menſium non ſufficeret ad notitiam legis illuc deferendam, ſicut eſt nunc Mexicana civitas reſpectu Matriti, tunc etiam poſt elapſos duos menſes, non obligaret lex homines regionis illius, ſed ſervanda eſſet regula legis naturæ ſuprà declarata, quia alius modus excedit poteſtatem humanam ut dictum eſt.

2. *Pars concluſionis probatur.*

Tertia pars aſſertionis, quæ exceptionem continet, manifeſta eſt, dùmodo de eodem, vel æquali legiſlatore intelligatur. Nam ſi ſit inferior, ille non poterit immutare commune jus, etiamſi ex poteſtate ſibi commiſſa legem ferre poſſet: nam intelligitur data ſecundum jus commune, niſi aliud exprimatur. Ipſe verò Princeps ſupremus poteſt derogare communi juri poſitivo, & ideo ſi velit obligare per legem, ante duos menſes poteſt, ſicut etiam poteſt majori tempore obligationem differre: oportet autem, ut in ſua lege id ſatis declaret. Unde obiter intelligitur, quàm

3. *Pars concluſionis probatur.*

quam vim possit habere in lege Imperatoris particula *ex tunc* vel *statim*, si dicat in lege, ut facta publicatione ex tunc, vel statim obliget. Posset enim quis similia verba referre ad tempus post completum spatium duorum mensium, quia est favorabilior expositio, & est consona juri communi, evitatque derogationem illius. Nihilominus tamen probabilius est, leges sic loquentes derogare juri communi, & statim obligare, ut verba sonant, quia ad hoc ponuntur, alias superflua sunt, & nullum habent effectum, quia sine illis lex obligaret post duos menses statim, & sine mora. Quod erat tam manifestum, ut non sit verisimile, addi illas particulas propter solam majorem declarationem, & ideo quando adduntur, sine dubio id fit ad celebrandam obligationem. Quando verò lex simpliciter loquitur, generalis regula duorum mensium servanda est.

4. Sed quid si ante bimestre tempus elapsum aliqui sciant, legem esse in curia Imperatoris, vel in Metropoli solemniter promulgatam? Aliqui dicunt, illos obligari lege, & male agere, illam non servando, licet per jus civile non puniantur. Ita sentit Bartol. in l. *omnes populi*, de justit. & jur. q. 5. nu. 37. & ibidem Bald. & in l. *leges*, C. de legib. Item Bald. Perusi. tract. de statut. §. *ignorantia*. n. 2. Sylvest. verb. *lex*, q. 6. dicto 3. in fine, Angel. n. 12. Nec dissentit Soto dicto art. 4. & idem sentiunt multi loquentes de Ecclesiasticis legibus, quia major ratio est de civilibus. Ita Glossa in cap. 2. de rebus Ecclesiæ non alienan. in 6. verb. *hactenus*, quam communiter sequuntur Canonistæ in rubr. & in cap. 2. de constit. ubi Panormit. n. 7. conjecturas, & jura adducit. Primò quia frustra expectatur eventus, cujus nullus est effectus, c. *cum contingat*, de officio deleg. Secundo, quia ut lex obliget, sufficit esse solemniter editam, ac promulgatam, cap. 1. de postul. prælat. Tertio ex ca. *cum singula*, de præben. in 6. juncta Glossa ibi verbo, *pervenerit*. Quarto, quia juxta regulam, *qui certus*, de regul. jur. in 6. eum, qui certus est, non est necesse certiorem fieri: ergo similiter, & cæt.

Bart.

Bald. Bald. Per. Sylvest. Sotus.

5. Probabilius autem est, supposita constitutione Authenticæ, *ut factæ novæ constitutiones*, & generali ejus interpretatione, legem Imperatoris neminem obligare infra duos menses à publicatione, sive notitiam habeant promulgationis ejus, sive non. Ita tenet Turrecrem. in §. *leges*, dist. 4. n. 4. cum Antonio, cap. 2. de constit. ubi idem tenet Decius, & in cap. 1. de postul. prælat. n. 19. Navar. in summa cap. 23. n. 44. & dicto cons. 1. de constit. q. 4. nu. 17. Idem tenet Valentia 2. tom. d. 7. q. 5. p. 5. dub. 3. & sentit Medin. q. 90. art. 4. nec dissentit Sot. suprà, sed sub distinctione loquitur, non erat tamen necessaria, quia Authentica satis clare loquitur. Fundamentum ergo est, quia illud tempus duorum mensium non assignatur ab Imperatore solum pro foro externo (ut scilicet pro illis duobus mensibus admittatur, vel præsumatur ignorantia legis: non vero ultra illos menses:) sed ponitur ad suspendendam obligationem legis, ut ante completum illud tempus non habeatur tanquam sufficienter sancita: ergo intra illud tempus non obligat scientes. Patet consequentia, quia lex non obligat, antequam sit sancita, & à legislatore proposita ad talem effectum. Antecedens autem patet ex verbis Authenticæ, *Ut autem adhuc apertius causa declaretur, sancimus si scripta fuerit hujusmodi lex, hanc post duos menses dati ejus temporis valere*. Nam verbum *valere*, nulla ratione admittit distinctionem Soti, scilicet, valere in se, vel valere in judicio, aut præsumptione reipublicæ: nam absolute prolatum, apertè refertur ad validitatem actus: ergo ex intentione legis ante illud tempus non valet, id est, non habet vim, & efficaciam legis: ergo obligare non potest, non solum ratione ignorantiæ, sed ratione suæ conditionis, quia nondum perfectè constituta est, quod inferius magis expressit Imperator, addens, *Sufficienti hoc tempore omnibus manifestam eam constituere*: antea enim non censetur sufficienter manifestata, seu promulgata, & consequenter nec perfectè constituta.

Turrec. Anton. Decius. Navar. Valencia. Medina.

Confirmatur, quia si in particulari lege diceret legislator, Nolumus legem hanc valere usq; ad tale tempus, certe ante illud non obligaret scientes, & si quis voveret intendens, ut suum votum non valeret usque ad talem diem, non obligatur antea, idem ergo est in verbis illis juris communis: nam ex vi illorum promulgatio legis tota refertur ad tempus post duos menses, & ad hoc solum promulgatur, ut post duos menses obligare incipiat. Et confirmatur tandem, quia alias ferè nullius fructus fuisset illud indultum, quia si intra duos menses lex obligat scientes, post illos non obligat ignorantes, quid concedit illa lex? Dices, immunitatem in judicio contentioso, propter præsumptam ex vi illius juris ignorantiam pro illo tempore. Sed certe hoc parvi momenti esset, si conscientia maneret ligata, & actus fortasse nullus: immeritoque ita restringitur lex, quæ absolute loquitur, & favorem inducit: præsertim quia lex civilis licet interdum valeat in foro externo, & non in interno, quia non potest amplius extendi: quando autem licet possit, non vult obligare in foro externo, multò minus vult obligare in interno, quia per se primo intendit politicam obligationem, & internam efficit quasi consequenter, & in ordine ad illam, ut postea dicemus. 6.

Fundamentia verò contrariæ sententiæ parvi momenti sunt. Hic enim non fruſtrà expectatur lapsus duorum mensium, quia non expectatur, ut lex sciatur à singulis, sed ut accipiat vim obligandi, quam non aliter accipiat à legislatore ex voluntate ejus, quæ potuit moveri ex illa ratione, ut notitia legis posset prius haberi ab omnibus. Quod autem hæc ratio cesset in uno, non mutat vim legis, nec voluntatem legislatoris. Præsertim quia motivum etiam esse potuit ut lex prius sciretur ab omnibus, & non prius obligaret hos, quàm illos, ut Navar. dixit. Caput autem 1. de postul. Prælat. solùm dicit, legem promulgatam obligare scientes, licèt eis non sit specialiter intimata: non excludit autem tempus requisitum ex vi juris, præsertim pro legibus civilibus. In c. autem *cum singula*, nihil habetur, & Glossa, si attentè legatur, potiùs favet nostræ sententiæ. Denique tempus hoc non postulatur, ut promulgatio legis certior fiat, sed ut lex ipsa valida esse incipiat, quoad inferendam actualem obligationem. 7. *Respondetur ad fundamenta contrariæ sententiæ.* *Cap. 1. de postul. prælat.*

Secundò principaliter dicendum est leges Regum, qui non recognoscunt superiorem in temporalibus, nec legibus Imperatorum subjiciuntur, non esse regulandas per dictum jus civile commune, ac subinde statim incipere obligare, nisi vel in ipsa lege aliud declaretur, vel per leges proprii regni alius modus determinatus sit, aut illud jus commune sit consuetudine saltem acceptatum. Tota hæc assertio est consentanea communi doctrinæ, & satis clara. Prima ergo pars patet, quia jus Imperatorũ non obligat in hujusmodi regnis supremis, ut suprà ostensum est: ergo nec illa authentica obligabit, nec habebit vim legis. At vero illa secluſa, & alunde non audita limitatione, lex relinquitur in sua natura, quæ est, ut statim obligare incipiat, sicut declaratum est: ergo. Et ita probata relinquitur secunda pars. Tertia autem probatur, quia certum est posse legislatorem designare tempus, pro quo vult obligare, & non antea. Et eadem ratione potuerunt Reges supremi in suis regnis definire tempus pro quo leges promulgatæ obligare inciperent. Atque ita in hoc Lusitaniæ regno statutum est, ut lex promulgata in curia regni incipiat ibi post octo dies obligare: in toto autem regno post tres menses, lib. 1. Ordinat. tit. 2. §. 10. Quod jus istius regni ita est cum proportione exponendum, sicut jus commune declaratum à nobis est, & idem cum proportione dicendum est de legibus aliorum regnorum. 8. *Quid dicendum de regibus, qui non recognoscunt superiorem in temporalibus.* *Lib. 1. Ordi. tit. 2.*

Dico

9. *Leges latæ ab inferioribus magistratibus statim obligant si non exprimant aliam determinationem. Hostiens. Turrecrem. Angel. Sylvest. Navarr.*

Dico tertiò, leges latæ à magistratibus inferioribus statim obligare, si non exprimunt aliam temporis determinationem. Ita Hostiens. in sum. tit. de constitut. §. *quando*, Abb. Deci. & alii in cap. 2. de constit. Turrecremat. §. *leges*, post cap. *in istis*, d. 4. Sylvest. ver. *lex*. q. 6. Angel. & alii, & Navarr. cap. 22. n. 44. & dicto cons. 1. de constit. q. 4. Rationes variæ afferuntur, sed unica est solida, quia circa has leges, & tempus obligationis earum, nihil est jure humano dispositum, aut limitatum; ergo tunc obligant, quando ex natura rei possunt, sed ex natura rei obligant statim, ut ostensum est; ergo. Primum antecedens ob omnibus supponitur ut indubitatum, quia dicta Authentica de solis legibus Imperatorum loquitur, & præter eam nullum tale jus invenitur scriptum: cætera verò evidenter inferuntur. Unde etiam sequitur; hanc obligationem quoad loca distantia intelligendam esse modo explicato, & ideo dicunt omnes Juristæ suprà allegati, talem legem statim obligare præsentes; respectu verò absentium tempus esse arbitrarium, quod maximè intelligi debet de illis absentibus, qui ex natura rei scientiam legis habere non possunt in eodem momento, aut brevissimo tempore. Denique intelligendum hoc est, secluſa consuetudine in contrarium: nam ubi per illam introductum fuerit, ut tales leges non obligent, nisi post hoc, vel illud tempus à promulgatione, servandum est, quia tunc jam habent limitationem à jure positivo non scripto; hanc enim vim habet consuetudo: hæc tamen non est generalis, ubi ergo fuerit specialis, satis de illa constare debet.

10. *An lex obliget ignorantes.*

Unum verò supereſt hîc dubium commune omnibus legib. an & quomodo obligent ignorantes, postquam sufficienter promulgatæ, & de se satis evulgatæ fuerint. Supponendum autem est sermonem esse de ignorantia invincibili: nam si ignorantia sit culpabilis, satis clara est obligatio. Non enim esset culpabilis obligatio legis nisi lex ipsa jam obligaret ad notitiam sui habendã, ideo n. ita imputatur transgressio ignoranti, ac si sciret legem. Potest autem lex ignorari invincibiliter, ut suppono ex 1. 2. q. 76. & late tractat Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. 1. & 3. & Cordub. lib. 2. q. 4. Quando verò talis sit judicanda ignorantia in foro conscientiæ in dicta 1. 2. quæst. 6. & 76. dictum est. Quando item præsumatur talis in foro externo, tractant Panormit. & Felin. in dicto c. 2. de constit. Sylvest. verb. *lex*. q. 7. Posita ergo hac ignorantia, omnes supponunt, ignorantem non agere contra legem, licèt illam non observet, ita ut sit dicendus ejus transgressor, vel ut talis puniendus.

Castro. Cordub.

Panormit. Felin. Sylvest.

11. *Innocent. Panorm. Felin. Bald. Glossa.*

Dubitant vero, an lege obligetur: nam quidam aiunt, tunc legem non obligare ignorantes, Innoc. Panormit. Felin. & alii c. 2. de constit. Bald. in l. *legis sacratissimæ*, C. de legib. Glossa in cap. 2. de rebus Ecclesiæ non alienan. in 6. verb. *hactenus*, & Glossa etiam in data l. 6. sentit idem Cajet. q. 90. a. 4. & Castro suprá. Fundatur hic loquendi modus, quia ut causa operetur, debet esse non solum in se sufficiens, sed etiam satis applicata; lex autem est quædam causa, quæ applicatur per notitiam; ergo quamdiu ignoratur invincibiliter, non inducit obligationem. Contrario modo loquuntur Soto q. 1. a. 4. l. 1. & Medin. q. 90. a. 4. ubi favet D. Tho. ad 2. Fundantur, quia ignorans excusari dicitur à culpa; excusatio autem supponit obligationem: nam qui non obligatur lege, non dicitur excusari, ut laicus v. g. non dicitur excusari à recitandis horis Canonicis, sed omnio non teneri. Dissensio autem, ut dixi, est de modo loquendi. Et concordia esse potest, legem, quantum est ex se, obligare etiam ignorantes, si habeant omnia alia requisita, quæ potest dici obligatio in actu primo, quæ satis est ad propriam excusationem, & ita excluditur exemplum adductum: nam lex de recitandis horis Canonicis, etiam de se non obligat laicos. In actu verò secundo revera non exercet lex obligationem circa ignorantes ex defectu applicationis, & hoc probat ratio alterius sententiæ: imò hoc ipsum est, quod nomine excusationis significatur. Rectè ergo dici potest lex obligare ignorantes quoad sufficientiam: non verò quoad efficaciam. Quod significavit Sylvest. verb. *lex*, q. 8. & Angel. n. 12. & 14. & in re fortè alii non dissentiunt. Quod verò speciale in hoc habeant leges irritantes, vel ipso facto punientes, aut revocantes alias, inferius suis locis dicemus.

Soto. Medina. D. Thom.

Concordia dictarum opinionum.

Lex obligat ignorantes quoad sufficientiam, non quoad efficaciam.

CAPUT XIX.

Utrum acceptatio populi sit necessaria in lege civili ut perfectè constituatur, & vim habeat obligandi.

1. HÆc esse potest ultima conditio ad valorem, & *efficaciam legis humanæ necessaria*. Et circa illam variæ sunt opiniones. Prima dicit, legem civilem non obligare si à populo non acceptetur, ac subinde acceptationem populi esse necessariam, ut lex habeat statum, & efficaciam legis. Hæc videtur esse communis opinio Juristarum in cap. 1. de treug. & pac. ubi Felin. plures refert, & maximè videtur suam mentem hoc modo declarare in n. 12. Idem Domini. in §. *leges*, d. 4. Covar. lib. 1. variar. c. 16. n. 6. ubi plures etiam citat, & Navarr. in sum. cap. 23. nu. 41. & Consil. 1. de const. q. 5. Idem sentit Jason in l. *rem non novam*. §. *patroni*, C. de judi. ubi Glossa, verb. *pactis*, idem indicat, licet magis de consuetudine loqui videatur. Ex Theol. tenet idem Major in 4. distin. 15. q. 4. in argumentis contra secundam conclusionem, & Dried. lib. 1. de libert. Christ. cap. 9. docum. 2. Tenet etiam Armil. verb. *lex*. n. 11. Angel. num. 4. in fine, Sylvest. etiam ibi q. 6. dicto 4. prius hoc absolute affirmat, postea vero ita rem involvit, ut vix mens ejus percipiatur. Citari solet sententia Augustini in §. *leges*, dist. 4. Est tamen Gratiani asserentis, *leges promulgatione constitui, firmari autem usu*; nam hinc sequi videtur, accipere leges firmitatem, & vim obligandi ab usu, & acceptatione subditorum. Consonat etiam l. *de quibus*. ff. de legib. dicens; *Ipsæ leges nulla alia causa nos tenent, quam quod judicio populi receptæ sunt*, & Arist. lib. 2. Politici. cap. 6. in fine dixit, *Lex nullam vim obligandi habet, nisi ex more*.

1. *Opinio, non obligare legem si non acceptetur à populo. Estque communis Juristarum. Felin. Covarr. Navarr. Glossa. Major.*

2. Ratione potest dupliciter fundari hæc sententia: nam quia ad legem potestas, & voluntas concurrere debent, potest acceptatio requiri, vel ex defectu potestatis ad legem aliter ferendam, vel tantum ex defectu voluntatis. Primum ergo fundamentum sit, quia in Principe seculari, vel Rege, non est potestas ad obligandum populum per legem, nisi ipsemet populus illam acceptat: hoc enim in dictis juribus, & ab Arist. significari videtur. Et ratio reddi potest, quia Magistratus civilis habet à populo potestatem, ut suprà vidimus: ergo potuit populus illam non dare, nisi sub hac conditione, ut non obligaretur legibus Principis, nisi ipse etiam populus per acceptationem in eis consentiret: ergo verisimile est, sub hac conditione, & non aliter illam dedisse. Patet hæc ultima consequentia; tum ex usu antiquissimo populi Romani, quem referunt Alex. ab Alex. lib. 6. Geni. capit. 23. Rebuff. to. 1. Comment. leg. Galli. in Præfat. Gloss. 1. numer. 12. Covar. in Pract. quæst. cap. 1. tum etiam, quia ita videbatur conveniens ad commune bonum, quia nullum signum melius esse potest, an lex communi bono totius populi conveniat, nec ne, quam ipsius acceptatio, vel repugnantia. Atque hoc fundamento utitur Major supra, & hac ratione dicit, rempublicam esse superiorem Principe in his, quæ ad supremum regimen spectant, ut est legislatio. Idem fere sentit Castro lib. 1. de leg. pœn. c. 1. Aliter verò explicat hanc impotentiam Dried. videlicet, quia imperator non potest ferre leges bono communi contrarias, eo autem ipso, quod totus populus, vel maior illius

2. *Arist. Alexan. ab Alexan. Rebuff. Glossa. Covar. Nullum acceptatione populi melius signum, an lex communi bono conveniat. Major. Castro. Dried. Imperator non potest ferre*

Leges bono communi contrarias.

illius pars legi reſiſtit, non expedit illi talis lex, quia plus damni, & turbationis, quàm commodi afferret, & ideo talis lex amittit vim obligandi, nec poteſt princeps illam firmare, etiamſi velit.

3.

Secundum fundamentum eſt defectus voluntatis: nam licèt Princeps habeat poteſtatem, non præſumitur habere voluntatem obligandi populum per legem, donec illam acceptet: effectus autem agentium non excedunt voluntatem eorum, & ideo ſuppoſita illa voluntate, certum erit, non oriri obligationem ante acceptationem, quia conditio non eſt impleta, & conſequenter nec voluntas: ſicut votum, vel pactum conditionatum ante impletam conditionem non obligat. Major propoſitio, ſeu modus ille conditionatæ voluntatis Principis aſſeritur ab auctoribus citatis præſertim Felino, Navarr. Covarr. & Dominico, & Gerſon. tom. 3. tract. de vita ſpirit. lect. 4. Cord. 13. & licèt ab eis non probetur, conjectura eſſe poteſt, quia lex debet eſſe communis regula; ergo credendum eſt, legiſlatorem nolle, ut habeat ſtatum, & vim communis regulæ, donec à communitate acceptata ſit, quia non eſt veriſimile, ut voluerit obligare, & cogere totam communitatem invitam, aut aliquos in particulari, dum alii majori ex parte reſiſtunt. Et ad hunc ſenſum poteſt etiam accommodari conjectura Driedonis, quia præſumendum eſt, legiſlatorem nolle obligare, ſi lex non ſit conveniens bono communi; ſi autem non acceptatur, magnum ſignum eſt, legem non eſſe convenientem communi bono; ergo. Confirmatur tandem, quia conſuetudo poteſt abrogare legem jam obligantem; ergo multò magis prævenire, ne obliget, maxime, quia videntur populi in hoc jam quaſi præſcripſiſſe, & ita acquiſiviſſe jus non parendi legibus, donec acceptentur.

Felinus. Navarr. Covarr. Dominicus. Gerſon. Corduba.

4.

Secunda ſententia extremè contraria eſt, acceptationem non eſſe neceſſariam ad legis obligationem, vel perfectam inſtitutionem, ſed potiùs eſſe effectum, qui ſequi debet ex lege jam inſtituta ſufficienter, & obligante. Hanc ſententiam tenet apertè Cardinalis Zabarellus in procemio Clement. verb. *univerſitati*, quæſt. 2. ait enim, non-receptionem indiſtinctè nihil operari, niſi tranſeat in conſuetudinem à legiſlatore non ignoratam, & Turrecrem. in §. *ideo*, diſt. 4. dicens cum Archid. & Hugone, legiſlatorem poſſe compellere ſubditos ad acceptandam legem, quia alias poteſtas ejus eſſet illuſoria, & in §. *leges*, eod. dicit, leges accipere ex moribus firmitatem ſtabilitatis, non verò firmitatem auctoritatis, ubi etiam refert Lauren. & Archid. dicentes, leges firmari moribus de facto: nam de jure ſatis firmatæ ſunt ab ipſa inſtitutione. Idemque ſentit ibi Præpoſit. & inclinat Sylveſt. dicta q. 6. quatenus ſentit, non receptionem non tollere legem, niſi per modum conſuetudinis, quando Princeps ſcit, & tolerat. Tenet etiam Gregor. Lop. in l. 16. tit. 1. p. 1. n. 4. ubi plures refert, & dicit eſſe communem intentionem Doctorum loquentium in hac materia, & idem tenet Medin. Cod. de reſtit. q. 36. ad 5. & ſi attentè legatur, idem tenet Caſtro lib. 1. de leg. pœnal. cap. 1.

2. Opinio acceptationem non eſſe neceſſariam ad legis obligationem.

Turrecrem.

Laurent. Archidia.

Præpoſit. Sylveſt.

Greg. Lop.

Medina. Caſtro.

5.

Fundamentum hujus ſententiæ eſt, quia lex ſufficienter promulgata, & propoſita ab habente auctoritatem, obligat ad ſui obſervationem; ergo & ad ſui acceptationem; ergo non eſt poſſibile, ut acceptatio ſit conditio neceſſaria ad obligationem legis. Conſequentiæ ſunt claræ, quia fieri non poteſt, ut effectus cauſæ ſit conditio neceſſaria in ipſa cauſa, vel ad eſſe, vel ad operari, quia talis conditio neceſſario ſupponitur ad effectum. Et in præſenti declaratur quia vel ſubditi tenentur acceptare legem ex vi, & obligatione ipſius legis, & ſic evidens eſt, acceptationem non requiri ad legem, ſed ſequi ex lege: vel eſt liberum ſubditis acceptare, & ſic non obligabuntur ad legem acceptandam, cujus contrarium in primo antecedenti ſumpſimus. Probatur ergo illud antecedens, quia in ſupremo legiſlatore non deeſt poteſtas, & poteſt non deeſſe voluntas, & judicandum eſt, non deeſſe, quando abſolutè fert legem; tantum enim ex his duobus principiis hæc obligatio pendet, ut rectè ſumebat contraria opinio. Unde contra duo fundamenta ejus probandæ ſunt duæ partes aſſumptæ.

In prima notanter dixi, *in ſupremo legiſlatore*, quia inferior Magiſtratus poteſt habere facultatem limitatam ſub tali, vel tali conditione. Imò in aliquibus provinciis, licet per Reges gubernentur, dicitur non eſſe tranſlata in Regem abſoluta poteſtas ferendi leges, ſed ſolùm cum conſenſu regni in publicis comitiis ejus, ut dicitur eſſe in regno Aragoniæ. Et tunc verum eſt, requiri aliquo modo acceptationem regni ad valorem legis; tamen etiam in eo caſu non eſt illa acceptatio, de qua nunc tractamus, quia non eſt conſequens ad inſtitutionem & promulgationem legis, nec eſt à ſubditis, ut tales ſunt, ſed eſt conſenſus regni ſimul cum conſenſu Regis concurrens ad condendam legem, in quo regnum ſe habet tanquam aſſeſſor cum Rege ad legem inſtituendam, & poſtea ſequi debet promulgatio, ac deinde acceptatio ſubditorum. Et ita cum proportione etiam in tali modo regiminis eſt verum, in ſupremo legiſlatore eſſe poteſtatem ad obligandum ſubditos, ut acceptent legem: nam ibi ſupremus legiſlator non eſt ſolus Rex, ſed Rex cum regno. Ubi autem tale pactum non interceſſit inter Regem, & populum, nec de illo poteſt uſu aut ſcripta lege conſtare, non eſt data Principi poteſtas cum illa limitatione, ſed abſolutè conſtituitur caput reipublicæ. Et ita ſervatur regulariter in perfecta monarchia, in qua ſuprema poteſtas eſt in Imperatore, vel Rege, vel quocunque alio, qui in temporalibus non habeat ſuperiorem: nam in illum tanſtulit populus ſuam poteſtatem abſolute, & ſimpliciter, ut ex ordinario modo regiminis conſtat, nec aliud veriſimiliter affirmari poteſt, niſi ubi ex conſuetudine conſtiterit. Idemque eſt cum proportione in republica ſuprema, quantum ad Senatum, in quem eſt tranſlata poteſtas abſolutè, niſi de alia limitatione ex conſuetudine, vel alio modo conſtiterit. 6.

Sic ergo declarata illa pars facilè probatur. Primò; Ubicunque regimen non eſt democraticum, populus tranſtulit ſupremam poteſtatem in Principem, ſive ille ſit una perſona, ut in Monarchia; ſive ſit conſilium procerum, ut in Ariſtocratia, ſive ſit mixtum aliquod ex utroque, ut eſt Dux cum ſenatu, vel Rex cum comitiis regni; ergo in his omnibus, is qui de facto ſupremam poteſtatem habet ad ferendam legem, habet etiam poteſtatem ad obligandum omnes de regno, ut illam acceptent. Probatur conſequentia, primò ex illo Paul. Rom. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Secundò, quia aliàs inefficax valde eſſet illa poteſtas, & planè inutilis, ſi non poſſet cogere ſubditos ad acceptandam, & obſervandam, legem. Tertiò, quia uſu conſtat Reges ſtatim ac lex ſufficienter eſt conſtituta, promulgata, & propoſita, punire tranſgreſſores, nulla populi acceptatione ſpectata; imò pœnis cogunt ad obſervandam, & acceptandam; hæc autè correctio juſta eſt, ut conſtat; ergo ſupponit obligationem. Unde licèt fortaſſe fuerit conſenſus populi neceſſarius ad condendam legem, quando aliqua ex parte regimen reipublicæ fuit democraticum: translata tamen poteſtate in verũ monarcham, non eſt talis conſenſus populi neceſſarius, & conſequenter nec ejus acceptatio, ſi Princeps velit uti ſua poteſtate. Imò ſi formaliter, & propriè loquamur, poſt legem abſolutè conſtitutam ad habentem ſupremam poteſtatem, nunquam fuit nova acceptatio neceſſaria, ſed in ſola democratia contingebat, ut idem eſſet condens, & acceptans legem, & ideo ſimul fiebant. 7.

In omni regimine non democratico populus tranſtulit ſupremam poteſtatem in principem.

Jam verò ſuppoſita poteſtate, quòd voluntas non deſit, quando lex ſimpliciter fertur. Probatur primò à poſteriori indicio allato, quia Principes cogunt per pœnam ad legis executionẽ, ut 8.

uſu

usu ipso constat. Neque in principio quando lex fertur, audebunt subditi coram judice excusationem afferre, quòd legem non servaverint, quia recepta non fuerit: nam hoc est, quod tunc agitur, & ad quod directè cogunt, & propter quod puniuntur, scilicet, quia illam non observant, & observando acceptant; neque alia prævia acceptatio necessaria censetur. Secundò id constat ex vi verborum legis, quæ simpliciter sunt præceptiva: præceptum autem absolute latum non obligat si subditus velit acceptare: quæ enim esset hæc obligatio? sed absolutè inducit necessitatem, teste Paulo Rom. 13. quia sufficienter indicat absolutam Principis voluntatem. Quam enim ipse non limitat, quomodo possunt subditi limitare? Tertiò, si hæc potestas est in Principe, certè non est vana, nec superflua, sed propter usum necessarium, aut saltem convenientem reipublicæ; ergo quoties Princeps simpliciter legem fert, censendus est hac potestate uti, quando aliud non declarat, nec ex aliis conjecturis morali certitudine constare potest.

9. *Præfertur posterior opinio.*

Authent.

Quocirca posterior sententia simpliciter asserenda, & pro regula habenda est, quia solidum habet fundamentum, & planè dissolvit contrarium fundamentum, ut ex proximè dictis constat. Et hoc confirmari potest ex Authentica, ut factæ novæ constitutiones, ubi post publicationem legis, & lapsum temporis designati præcisè exigitur observantia legis, nec de acceptatione fit mentio. Et idem in actu exercito (ut sic dicam) servatur in modo ferendi singulas civiles leges. Deinde hoc confirmari potest ex dicto §. *leges* (quamvis non habeat canonis auctoritatem:) nam ibi dicitur lex institui cum promulgatur: ergo si jam est lex, jam habet vim obligandi. Dicitur autem firmari non sola acceptatione, sed moribus, & usu, non ut obligare incipiat, quia ipse usus ex obligatione nascitur, sed ut stabilior sit, & non facilè abrogetur, ut suprà tactum est.

10. *Post legem sufficienter promulgatam, pro tempore, pro quo potest obligare, peccare subditos qui in principio illam non observant solum quia illam acceptare nolunt.*

Felinus.

Unde consequenter dicendum est, post legem sufficienter promulgatam, & propositam pro eo tempore, pro quo potest obligare, peccare subditos, qui in principio illam non observant, solum quia illam acceptare nolunt. Hoc docent communiter Doctores, & sequitur necessariò ex dictis: nam lex obligat ad sui acceptationem: ergo qui legem statim violat, contra illam delinquit, & qui non acceptat, etiam in hoc legem transgreditur. Nihilominus tamen fieri potest, ut si illa non receptio, seu violatio legis, valde sit frequens, & in majori parte populi, & legislator sciens dissimulet, & non cogat ad observationem legis, lex facilè desinat obligare: non quia acceptata non fuit, sed quia ex tacito consensu Principis revocata fuit, in quo ferè omnes Doctores consentiunt, ut videre licet in Felino suprà, & latius dicturi sumus infrà lib. 7. tractando de consuetudine, ubi etiam dicemus, quod tempus sufficiat ad revocationem legis, & quæ scientia, tum in Principe, tum in subditis non servantibus illam requiratur.

11. *Lex injusta non est lex.*

Hæc autem regula generalis pati potest nonnullas exceptiones. Una est, si lex sit injusta, sed hæc re vera non est exceptio: nam lex injusta non est lex. Præsertim quando ex parte materiæ est injusta, quia rem iniquam præcipit: tunc enim non solum ad acceptandum non obligat, verum etiam neque si fit acceptata. Quia non solum non tenentur subditi acceptare illam, verum etiam non possunt, quando est clarè, & manifestè de re iniqua. Quando vero tantum est injusta respectu subditorum, quia illis infert gravamen injustum, etiamsi ab eis sine peccato servari possit: tunc etiam non obligat, ut acceptetur, tum quia excedit potestatem legislatoris, tum quia nemo patiens injuriam per legem, potest per illam obligari. Imò etiamsi subditi acceptent, non obligabuntur lege, ut lex est: an vero possint obligari, vel per modum pacti, aut promissionis, vel donationis, aut tandem præscriptionis, quæstio est alterius loci, quam fortasse attingemus in sequentibus.

12. *Prima exceptio in dicta regula, si lex sit nimium gravis, licet non injusta.*

Alia exceptio est, si lex, quamvis non sit injusta, sit tamen nimium dura, & gravis, & talis communiter à populo, seu republica judicetur: tunc enim verisimile videtur, non obligare populum ad accceptandum, nec peccare eos, qui incipiunt non servare legem. Quia tunc verisimiliter præsumitur, non esse latam legem illam à Principe cum intentione absolute obligandi, sed solum experiendi, quomodo talis lex à populo recipiatur. Unde etiam subditi videntur, simili intentione posse incipere non servare legem, ne sibi gravamen inferant, vel certè unusquisque poterit licitè expectare, in quam partem communitas populi inclinet, & interim non servare legem. Quæ exceptio est probabilis, præsertim utendo in hoc sensu priori sententia, quia saltem sub hoc prætextu videtur multum usu recepta. Tamen in rigore juris aliud videbatur dicendum, quia si lex censetur ita dura, ut excedat potestatem, jam est injusta, & procedit prima limitatio: si autem illa difficultas semper est intra latitudinem justæ legis, videtur parendum legi, juxta illud Ulpiani in l. *præsexit.* ff. qui, & à quibus. *Quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est.* Nam licet durum sit superioris mandatum, obediendum est, ut dixit Glossa in capit. *ex parte*, 2. de offic. delegat. Quapropter in hujusmodi casu consultius erit instare coram Principe, ut legem auferat, vel moderetur, interim servando illam, si tempus urgeat, & Princeps interdum tenebitur connivere, si tamen in sententia persistit, servanda est lex, & acceptanda, quia in rigore supponitur esse valida, cum non supponatur injusta.

13. *Tertia exceptio, si de facto major pars populi non servat legem.*

Non videtur velle princeps obligare unum vel alium quando communitas non observat legem, & datur commoda causa excusationis.

Tertia exceptio esse potest, si de facto major pars populi non servat legem: nam licet forte illi peccaverint, qui inceperunt, & qui primum sequuti sunt: tamen postquam res ad eum statum pervenit, ut de facto à majori parte non servetur; tunc alii sine peccato poterunt majori parti conformari, & excusari, licet forte lex nondum plene revocata sit, quia pro tunc non possunt pauciores commode servare legem, & habent commodam causam excusationis (ut Navar. ait) quia observantia privata talis legis jam non pertinet ad commune bonum, nec videtur velle princeps obligare unum, vel alium, quando communitas non observat legem. Verumtamen hoc etiam indiget magna moderatione, alioqui multæ leges humanæ non obligarent timoratos, & justos, quia major pars reipublicæ eas non servat: quod absurdissimum esset: solum ergo potest hoc habere locum, quando non solum non servatur lex à majori parte, sed etiam ejus observantia perturbationem generat in republica cum periculo seditionis, vel scandali: tunc enim meritò excusabuntur particulares personæ, quia jam talis observantia non esset utilis communi bono, & Princeps ipse tenebitur tunc legem tollere, saltem propter majora mala vitanda. Quando vero censenda sit lex derogata per hanc subditorum resistentiam: dicemus commodius in libro sequenti capit. 16. quia in hoc communis est doctrina utrique legi canonicæ, & civili.

CAPUT XX.

Utrum intentio legislatoris, seu ratio legis sit intrinseca forma ejus.

1. *Verba sunt materia & corpus legis, mens legislatoris, anima*

EXplicuimus ea, quæ externam formam legis concernere visa sunt, superest dicendum de his, quæ ad formam ejus internam, & quasi spiritualem pertinent: sic enim duo in lege esse distinguenda suprà posuimus. Sumiturque ex communi modo loquendi Jurisperitorum, distinguunt enim in lege verba, & mentem legislatoris, & primum dicunt esse quasi materiam, & corpus legis: secundum esse spiritum, & ani-

Baldus. Rogerius. Stephan. de Freder. Georg. Natham. Tiraquel.

mam legis. **Tradit Bald.** in l. *ſcire etiam*, ff. de excuſ. tut. Rogerius in tract. de jur. inter q. 1. n. 16. & ſequentib. Stephan. de Freder. tract. de interpetat. leg. *p.* 1. *à n.* 2. Georg. Natham in tract. de ſtatuto, q. 4. nu. 346. Tiraquel. in l. *ſi unquam*, verb. *ſi libertus*, à nu. 45. Nos autem ſupra in verbis ipſis duo diſtinximus, ſcilic. materialia verba & ſignificationem, per quam ſenſum reddunt, & mentem legiſlatoris declarant, & illa duo inter ſe comparando, diximus, ſignificationem eſſe formale reſpectu materialium verborum; nunc autem verba ipſa etiam ut ſignificantia comparamus ad interiorem mentem legiſlatoris, & ſic dicimus, ſe habere, ut corpus, & materiam reſpectu formæ, ſeu ſpiritus.

2.

Bartol.

Præter hæc verò in ipſa mente legiſlatoris duo diſtinguimus, ſcil. voluntatem, & rationem, quæ Bald. & auctores ſuprà citati videntur confundere, & æqua de illis judicare. Quod etiam docet Bart. in leg. *cùm mulier*, ff. ſolut. matrim. per textum ibi. Idem verò Bart. in l. 3. §. *ſi parens*, ff. de legit. tut. præter verba diſtinguit in lege mentem, & rationem, dicens, ex ratione colligi mentem, non tamen eſſe idem ſequitur

Decius.

Dec. in l. C. de edendo, nu. 12. & optime in cap. *ſecundo requiris*, de appellat. num. 1. in fine. Et ſine dubio in animo legiſlatoris hæc duo diſtincta ſunt, ſcil. voluntas, ſeu intentio ejus, ſecundùm quam vult præcipere, & ratio, ob quam movetur: hæc enim in omni perſona ex voluntate, & ratione operante diſtincta ſunt, ut per ſe, & ex Philoſophia conſtat, & ideo de utraque dicendum eſt, quomodo in ea conſiſtat anima legis, ſeu quomodo pertineant ad intrinſecam formam legis. Hinc enim multum pendet ſenſus, & interpretatio legis, ut poſtea videbimus.

3. *Concluſio affirmativa.*

Dico ergo primò: Voluntas legiſlatoris eſt intrinſeca forma, & anima legis. Probatur quia lex eſſentialiter pendet in ſuo eſſe, ac inſtitutione ab intentione legiſlatoris; nam licèt ille proferat verba de ſe ſufficientia ad præcipiendum, & cum omnibus exteriùs requiſitis ad conſtitutionem legis, ſi non habeat intentionem ferendi legem, non feret illam, nec illa erit vera lex. Ratio eſt, quia omnis actus moralis pendet eſſentialiter ab intentione, ſine qua non eſt verus actus, ſed fictus in ſuo ordine, ſeu in ſua ſpecie. Sic votum exterius factum ſine intentione non eſt votum, nec cenſura lata ſine intentione eſt cenſura, nec ſacramentum, ſine intentione collatum eſt ſacramentum, & ſic de aliis; idem ergo eſt cum proportione in lege. Atque hoc modo rectè intelligitur illud, *quod Principi placuit legis habet vigorem.* Inſtit. de jur. natur. gent. & civili. §. *ſed &*, quia ex beneplacito Principis tota lex pendet, & ideo etiam in L. *non dubium.* C. de legib. dicitur, *in legem peccare, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem.* Utique quia voluntas eſt anima, & quaſi ſubſtantia legis.

Omnis actus moralis pendet eſſentialiter ab intentione.

4. *Duo in voluntate legiſlatoris conſideranda.*

Duo autem poſſumus in hac voluntate legiſlatoris conſiderare, unum eſt, quòd velit legem ferre, & per illam ſubditos obligare, aliud eſt, quod velit obligare ad hoc vel illud, ad hunc, vel illum modum, tali tempore, vel occaſione, &c. Ex quibus primum commune eſt omni legi; ſecundum autem pertinet quaſi ad ſpeciem, ſeu determinationem legis, & ideo utrumque eſſe poteſt de ſubſtantia legis tanquam forma generica, & ſpecifica, quæ eſt una, & eadem ſecundùm diverſas habitudines ſpectata. Sic enim idem eſt actus voluntatis, quo legiſlator vult obligare ſubditum, & quo vult, illum hoc, vel illud facere; utrumque ergo pertinet ad hanc formam intrinſecam legis. Præterea in priori actu generali duæ voluntates, ſeu intentiones diſtingui poſſunt, una eſt intentio ferendi legem, alia eſt intentio obligandi per legem, quas in lib. 1. tetigimus, & de illis quæri poteſt, an utraque vel altera tantùm, & quæ illarum ſit de eſſentia legis humanæ. Quæ interrogatio ſolet in ſimili de voto ferri, & eodem modo hìc definienda eſt. Unde breviter dico utramque intentionem eſſe de ſubſtantia legis, quia intentio ferendi legem eſt (ut ita dicam) directè, ac formaliter neceſſaria, ut oſtenſum eſt: intentio autem obligandi eſt neceſſaria, ut lex inducat obligationem, quia actus morales non operantur ultra intentionem agentium: repugnat autem eſſe legem, & non inducere de ſe obligationem, quia intrinſecè eſt vinculum quoddam, & obligatio eſt quaſi formalis effectus ejus.

5.

Addendum verò eſt, intentionem ferendi legem, & obligandi per illam, eſſe unam, & eandem, vel unam includere aliam, ſaltem implicitè, ideoque quamlibet ſufficere ad conſtituendam legem. Probatur ex dictis in lib. 1. quia eſſentialis actus requiſitus in voluntate legiſlatoris ad ferendam legem, eſt voluntas obligandi ſubditos: nam hæc eſt voluntas præceptiva, ſine qua non poteſt intelligi obligatio, nec etiam alia voluntas cogitari poteſt, quæ per ſe neceſſaria ſit ad legem. Igitur in lege humana hæc voluntas eſt neceſſaria: ergo voluntas ferendi legem non eſt alia, niſi voluntas inſinuandi ſubdito voluntatem obligandi illum: ergo voluntas ferendi veram legem, includit voluntatem obligandi: & è converſo voluntas obligandi, ſi efficax ſit, includit voluntatem inſinuandi, & ſignificandi exteriùs ſeipſam ſubdito, quia ſine hac ſignificatione non poteſt eſſe obligatio: ergo illæ duæ voluntates, vel in unam coincidunt, vel mutuò ſe includunt: ergo ſive legiſlator proferat verba legis cum intentione obligandi, ſive cum intentione conſtituendi legem, illa intentio ſatis eſt.

6.

Dices, quid ſi habet intentionem ferendi legem, cum intentione non obligandi per illam? Reſpondeo, ſi omnem excludat, poſteriorem deſtruere priorem. Imò intentiones illas adeo eſſe contrarias, ut ſimul haberi non poſſint, niſi interveniente ignorantia, quia in ipſis objectis contradictionem involvunt. Quod ſi per ignorantiam habeantur, nihil facient, tum quia ſint contrariæ, & ita ſe impediunt, & nihil efficiunt, tum etiam quia ignorantia cauſat involuntarium, & ita impedit effectum, tum maximè, quia in illa intentione ferendi legem involvitur repugnantia, quia eſt intentio ferendi legem, quæ nullam obligationem inducat, quod repugnat, quia illa non eſt lex, ſed conſilium. Et ideo illa intentio non ſufficit ad ferendam veram legem, quia per illam, vel non intenditur lex niſi ſolo nomine, vel quia, licèt lex non obligans poſſit per ignorantiam intendi, non tamen fieri, quia intentio fertur in rem, ut apprehenſam, effectio autem terminari debet ad rem, ut in ſe poſſibilis eſt. Quæ omnia in materia de voto in ſimili declarata ſunt.

7. *Intentionem legiſlatoris ſemper præſumendam: niſi contraria intentio aliunde conſtet.*

Tandem eſt in hoc puncto addendum, intentionem hanc legiſlatoris ſemper præſumi, quoties verba legis illam ſufficienter indicant, niſi aliunde contraria intentio manifeſtè conſtet. Hoc certum eſt, tum quia non poſſumus meliùs intentionem Principis cognoſcere, quam ex verbis ejus, tum etiam, quia ad hoc fertur lex ſenſibilis, ut per eam voluntas Principis innoteſcat, tum denique, quia ſemper præſumitur ſuperior legitimè operari, nec credi poteſt fingere, niſi manifeſtè id aliunde pateat, aliàs fruſtra ferrentur legis: unicuique enim liceret ſimilem excuſationem fingere. Quin potiùs ſi verba legis clara ſunt, licèt ex aliis conjecturis intentio præcipientis reddatur dubia, parendum eſt legi, & recognoſcenda eſt obligatio, tum quia hæc pars ſecurior eſt: tum etiam quia quando lex in verbis eſt clara, quaſi poſſidet jus obligandi, quo non poteſt in dubio privari, quia melior eſt conditio poſſidentis. Si autem quæratur, quando per legem ſufficienter explicetur talis intentio. Reſpondetur, non eſſe neceſſarium, ut declaretur quaſi in actu ſignato, id eſt, ut ſuperior dicat, ſe velle obligare, ſed ſatis eſſe, ut abſolutè præcipiat, quia præceptum ſatis ſignificat voluntatem præcipiendi, & voluntas præcipiendi includit voluntatem obligan-

obligandi, ut dictum eſt. Denique ſi contingat, in re ipſa legiſlatorem non habere intentionem, quam indicat, & ideo non condere veram legem, ipſa quidem de ſe non obligabit; nihilominus tamen ſubditi facile poterunt obligari ex conſcientia erronea, quia (ut dictum eſt) tenentur credere eſſe veram legem, donec oppoſitum conſtet: ex hac verò exiſtimatione oritur obligatio in conſcientia, licèt erronea, ut conſtat. Ideoque talis obligatio ceſſabit ſtatim ac conſtiterit de intentione ficta legiſlatoris. Et tunc ſi aliqua pœna ſit addita tali, in reipſa non incurretur, etiamſi ſit aliqua cenſura ipſo jure lata quoad exteriora verba, nec poſſet poſtea juſtè per judicem imponi, etiamſi eſſet comminata in lege, quia re vera non præceſſit culpa condigna tali pœna, ut ſuprà in ſimili notavit Caſtro l. 1. de lege pœnali, c. 5. docum. 3.

8. Circa alium actum, ſeu circa determinationem hujus voluntatis ad talem, vel talem materiam, addendum occurrit, in voluntate illa ut ſic ſpectata conſiſtere propriè mentem legiſlatoris conſtituentem talem legem in ratione præcepti obligantis ad talem, vel talem actum, vel modum ejus. Nam ſicut lex conſtituitur in ratione legis humanæ, quatenus eſt ſignum voluntatis præceptivæ, ſeu obligantis, ita conſtituitur in ratione talis legis, quatenus eſt ſignum talis voluntatis legiſlatoris de tali actu à ſubdito exhibendo, & ita hæc dicitur propriè mens legiſlatoris, quia illa eſt, quæ immediatè inſinuatur, & notificatur per talia verba. Hæc ergo ſpecialis mens eſt in unaquaque lege propria forma, & anima ejus, quia ſervata proportione, tota virtus & efficacia legis in voluntate legiſlatoris poſita eſt. Atque hoc docent jura, quando dicunt, legem non obligare, niſi ſecundum mentem legiſlatoris, cap. *ſi poſtquam*, de electione in 6. ibi, *Quoniam non ſolùm ut quis veniat, ſed etiam ex ſui mente exigit, quod uſque ad finem negotium proſequatur.* Et idem probat lex, *cùm mulier*, ff. ſoluto matrimonio, ibi, *Si tamen ex mente legis ſumat aliquis, ut nec accuſare poſſit, qui lenocinium uxori præbuerit, audiendus eſt.* Hoc etiam probant jura citata, quæ docent adverſùs legem committere, qui facit contra mentem, quamvis verba cuſtodire videatur, dicta lege, *non dubium*, & l. *ſcire leges*, ff. de legibus.

Cap. ſi poſtquam.

L. cùm mulier.

9. *Occurritur objectioni.* Dices, per hæc omnia ſolum probari poſſe, voluntatem legiſlatoris eſſe cauſam efficientem legis; non verò formalem. Item lex conſiſtit in ſigno ſenſibili, cui voluntas legiſlatoris valde extrinſeca eſt; non ergo habet rationem formæ, ſed efficientis. Denique intrinſeca forma tantum eſt una: hæc autem eſt ſignificatio ipſa verborum, ut ſuprà viſum eſt: ergo non voluntas legiſlatoris. Reſpondeo hujuſmodi formam non eſſe phyſicam, ſed moralem, & ideo nihil repugnare, ut ſecundum diverſas rationes, actus imperans ſit, & forma actus imperati. Sicut actus exterior phyſicè ſpectatus procedit efficienter ab interiori voluntate, & nihilominus in eſſe actus moralis per illam formaliter conſtituitur, & cum illa componit unum actum humanum, qui ab interiori actu habet totum ſuum eſſe morale. Ita ergo lex ſcripta, aut voce prolata poteſt phyſicè procedere efficienter ab imperio, ſeu ab influxu voluntatis legiſlatoris: nihilominus autem per illam moraliter conſtitui in eſſe legis, quia ab illa conſtituitur in ratione talis vinculi obligantis. Unde quemadmodum Ariſtoteles dixit, ubi eſt unum propter aliud, ibi eſſe unum tantum: ita dici poteſt in præſenti, ſignificationem verborum legis, & voluntatem legiſlatoris tanquam unum reputari: quoniam & voluntas legiſlatoris eſt in lege tanquam in ſigno, & lex in tantum eſt vera lex, in quantum mentem, & voluntatem legiſlatoris attingit, & ideo in dicta lege, *non dubium*, voluntas legiſlatoris, legis voluntas appellatur, & ſtatim eadem voluntas appellatur legis ſententia, quæ eadem eſt cum mente legiſlatoris. Quoniam verò ubi eſt unum propter aliud, illud eſt præcipuum, & principale, propter quod aliud eſt, ſecundum commune axioma, *Propter quod unumquodque tale, & illud magis*; ideo in omni lege præcipua eſt mens legiſlatoris, atque ita illa eſt intrinſeca forma, reliquum verò eſt quaſi corpus, & materia.

Ariſt.

10. *Rationem legis eſſe quaſi formam aut menſuram extrinſecam tenentem ſe quodammodo &c.* Dico ſecundò: Ratio legis non eſt forma intrinſeca legis humanæ, ſed eſt quaſi forma, aut menſura extrinſeca tenens ſe quodammodo ex parte objecti voluntatis ſuperioris. Suppono, ſermonem eſſe de lege propria conſtituente, & inducente obligationem: quoniam ſi lex ſit tantum declarativa juris divini, aut naturalis, illa tota dependet ex ratione, ſeu ex priori lege: nam ab illa eſt tota ratio obligationis. Sic ergo concluſio, præſertim quoad priorem partem, ſumitur ex Bart. & Decio ſuprà allegatis. Et declaratur primò à ſimili de cæteris actibus moralibus: nam licet procedant à libero arbitrio, quod eſt voluntatis, & rationis: nihilominus exteriores actus morales non conſtituuntur formaliter ex ratione operandi, ſed ex voluntate libera, & operatione ab illa procedente: ratio verò ſe habet ut movens ex parte objecti, & ut regula, ac menſura talis operationis. Sic etiam votum, licèt prærequirat rationem aliquam moventem ad vovendum, tamen formaliter non conſiſtit, niſi in promiſſione ut conjuncta voluntati ſe obligandi, ſeu promittendi. Ita ergo de lege ſentiendum eſt. Ratione item ſuadetur, quia ratio movens legiſlatorem eſt quid antecedens ad legem, & per ſe non habet rationem moventis alium, ſcilicet ſubditum, ſed ad ſummum movet, & inducit ipſum legiſlatorem, ut legem ferat, qua moveat ſubditum; ergo ratio legis intrinſecè non conſtituit, nec componit ipſam legem. Confirmatur, & declaratur amplius, quia ſubſiſtente tota ratione legis, ſtat non ſequi legem, quia Princeps non vult ſecundum rationem operari: è contrario verò ſtante voluntate principis efficaci, ſtatim ponitur lex, quia ſi voluntas eſt efficax, ſtatim ſe inſinuat, ſuique ſignum exhibet: ergo ratio legis non ita pertinet ad formam legis ſicut voluntas.

Bartol. Decius.

11. *Objectiuncula cum confirmatione.* Dices: de eſſentia legis eſt, ut ſit ſecundùm rationem: nam ſi ſit irrationabilis, non eſt lex, ut ſuprà viſum eſt: ergo ratio aliqua legis eſt de eſſentia ejus. Confirmatur, ac declaratur: nam duplex eſſe poteſt ratio legis, unam poſſumus appellare tantum motivam, alteram non tantum motivam, ſed etiam conſtitutivam legis. Prior eſt extrinſeca, & dici poteſt quaſi perſonalis ratio ipſius legiſlatoris, & de illa clarum eſt non pertinere ad formam legis, quia nec per ſe eſt neceſſaria ad illam. Hujuſmodi eſt v. g. in præcepto jejunii corporis maceratio, vel mortificatio, vel ſatisfactio pro peccatis, & ſimilia, quæ movere poſſunt legiſlatorem, per ſe tamen non ſunt neceſſaria ad conſtitutionem talis legis. Unde eadem lex poſſet ferri ſine his motivis, & ab uno legiſlatore ferri poteſt propter unum, & ab alio propter aliud, cum tamen lex ſit eadem. Imò interdum poteſt legiſlator moveri ex motivo privato, vel rationabili, & lex nihilominus erit valida, ſi ex ſua materia, & objecto rationabilis ſit: de hac ergo ratione extrinſeca rectè procedunt omnia dicta. Alia verò ratio eſt intrinſeca, & conſtitutiva legis, quæ poteſt dici ratio juridica, & hæc videtur eſſe de eſſentia legis, ac ſubinde ipſius forma, quia conſtituit illam, ita ut ſine illa eſſe non poſſit. Ut in dicto exemplo de lege jejunii ratio intrinſeca eſt, quod ille actus eſt per ſe conveniens, & continens mediocritatem virtutis temperantiæ, & ſic de aliis; ergo non eſt in univerſum verum rationem legis non eſſe formam ejus.

12. *Reſpondetur dubiolo.* Reſpondeo, hac objectione declarari poſteriorem partem aſſertionis. Nam in hac ratione intrinſeca legis duo ſpectari poſſunt, unum eſt honeſtas, vel convenientia, quæ ſupponitur in materia illa, vel actu, quem præcipit lex præcipiens, ſeu malitia, aut diſconvenientia, quæ ſupponitur in materia legis prohiben-

hibentis: aliud est lumen ipsum, & discursus intellectus ostendens talem convenientiam, vel disconvenientiam in tali materia, vel actu, & utroque modo fatemur, rationem esse necessariam ad legem, quia debet esse rationabilis, & justa. Veruntamen neutro modo concurrit ratio per modum formæ constitutivæ legis: nam priori modo se habet ut objectum, & veluti ratio sub qua materiæ proximæ legis: præcipit enim lex actum convenientem, & prohibet disconvenientem; illa autem ratio convenientiæ vel disconvenientiæ objectivæ supponitur in illa materia, & sub illa præcipitur, vel prohibetur: est ergo ratio objectiva legis, non tamen formaliter constituens legem. Posteriori autem modo ratio solum est ostensiva talis materiæ, & proprietatum ejus, & consequenter est directiva voluntatis legislatoris, & ita se habet, ut regula, seu mensura extrinseca legis quoad justitiam, & honestatem ejus, non vero ut intrinseca forma. Atque ex his multa possunt inferri de modo, quo ratio legis, vel mens legislatoris conferre possint ad intelligendum legis vigorem, & obligationem. Sed hæ tractabuntur commodius in lib. 8. tractando de Interpretatione legis.

CAPUT XXI.

Utrum lex civilis possit subditos obligare in conscientiæ foro.

1. EXplicatis causis legis, & omnibus conditionibus requisitis ad plenum valorem, & efficaciam legis, sequitur dicendum de illius effectibus, qui fere omnes ad obligationem revocantur juxta superius dicta de lege in communi, & ideo hæc obligatio legis civilis potissimè à nobis explicanda est. Quia verò ex ratione communi legis constat, obligationem esse quasi formalem effectum legis, nec posse esse veram legem, quin aliquam obligationem inferat, & in superioribus ostensum est, potestatem civilem esse verè legislativam, ac subinde legem civilem esse veram legem: ideo non dubitamus in genere de obligatione, sed illam supponimus: inquirimus autem modum seu speciem ejus, & in hoc sensu quærimus, an humana lex, præsertim civilis, possit in conscientia obligare.

2. Ratio autem dubitandi esse potest, quia forum conscientiæ est forum Dei, sed homo non potest obligare in foro Dei: ergo nec in foro conscientiæ. Major declaratur explicando metaphoram vocis, *forus*: nam ex primæva impositione significat locum, in quo judicium exercetur, cap. *forus*, de verb. significat. inde vero translata est ad significandum ipsum judicium, & ita distinguitur duplex forus, internus, & externus, de externo fit mentio in cap. *cum Episcopus*, de offic. ordin. in 6. & innuitur esse duplex, Ecclesiasticum, & civile. Internum autem est, quod intus in mente hominis ubi conscientia residet, exercetur, & ideo forum conscientiæ appellatur, & ab Augustino dicitur, *forum poli*, seu Dei, cap. ult. 17. q. 4. ergo idem est forum conscientiæ, quod forum Cœli, seu Dei. Minor autem probatur primò, quia inferior non potest obligare in foro superioris. Secundò hoc maximè probatur de homine ut habente solam potestatem temporalem, quia ab illa non potest procedere spirituale vinculum, sed obligatio in conscientia est spirituale vinculum: lex autem civilis est à potestate temporali, ut talis est: ergo. Tertiò leges civiles solum ordinantur ad externam politiam: ergo satis est, quod in foro exteriori obligent. Quartò, quia nemo potest obligare in eo foro, in quo non potest cognoscere, quia non potest obligare, ubi non potest judicare, argumento l. ult. ff. de jurisdict. omni. judic. Sed homo non potest judicare de conscientia alterius, quia non potest illam cognoscere; ergo.

Quid sit forus. c. forus.

c. cum Episcopus. Forum duplex Ecclesiasticum, & Civile.

3. Quintò, quia nemo potest obligare ad pœnam quam infligere non potest, argumento l. ult. ff. de officio ejus, cui mandata est jurisdictio; sicut judex secularis non potest præcipere sub pœna excommunicationis: ergo legislator humanus non potest obligare sub pœna inferni, vel purgatorii, quia non potest illam infligere, sed obligare in conscientia est obligare sub reatu hujus pœnæ: ergo excedit hoc efficaciam legis humanæ. Sextò nemo potest ligari in eo foro, in quo non potest solvere, quia illa duo sunt connexa, & quasi correlativa, ut sumitur ex cap. *quod autem*, de pœnit. & remiss. sed legislator humanus non potest solvere in foro conscientiæ, nec remittere culpam, quæ sit vera culpa coram Deo: ergo non potest legislator civilis obligare sub reatu veræ culpæ coram Deo: ergo neque in conscientia. Septimò Augustin. 22. contra Faust. cap. 27. definit, peccatum esse factum contra legem Dei: ergo factum contra legem hominis, ut sic, non est peccatum: ergo lex hominis, ut sic, non obligat in conscientia: nam si ita obligaret, transgressio ejus, quatenus talis est, sufficeret ad constituendam veram rationem peccati. Octavò, servare divina mandata sufficit ad vitam æternam obtinendam, Matth. 19. ergo qui illa servaverit, quamvis non servet leges humanas, salvabitur; ergo signum est, illas leges non obligare in conscientia.

c. quod autem.

D. Augustin.

4. In hac re fuit sententia negans, posse Magistratus civiles per leges suas in conscientia obligare. Ita sentiunt à fortiori hæretici, qui negant esse in Principibus veram potestatem ad leges ferendas: sed contra hos satis disputatum est. Inter Catholicos ergo videtur ita sentire Gerson in 3. p. tract. de vit. spiritu. lect. 4. Alphab. 62. ubi dicit, solum Deum posse dare præcepta affirmativa, vel negativa, obligantia sub pœna mortis æternæ. Unde infert corollar. 5. & sequentib. quoties peccari videtur contra legē humanām, non incurri culpam ex transgressione legis humanæ, sed divinæ, quæ ibi conjungitur. Unde non videtur aliquid tribuere legi humanæ, nisi explicationem ejus obligationis quæ continetur in lege divina, ut patet ex exemplo medici, quo utitur. Nam cum medicus imperat alicui, Ne bibas vinum purum, alias morieris, statim oritur obligatio non bibendi, non quia illam medicus imponat, sed quia in ipsa legē divina continebatur. Et quamvis de culpa mortali semper loquatur, rationes tamen ejus, & omnia, per quæ discurrit, si quid valent, æquè probant de omni culpa, & de omni obligatione in foro Dei, de qua nunc loquimur: nam in speciali de obligatione sub mortali culpa infrà dicemus. Eandem sententiam quoad leges civiles tenet Almain. de potestat. Eccles. capit. 12. inter Canonistas inclinare videtur in eam sententiam Decius in ca. *nam concupiscentiam*, de constit. circa finem lectionis primæ, & Joan. Imol. capit. 2. de majorit. & obedient. & in cap. *cum contingat*, de jurejur. & Roman. in l. *is qui bobus*, ff. de verbor. significat. Unde Mencha. lib. 1. illustr. quæstionum, cap. 19. n. 1. & Soto, Castro, & alii non censent tam certum, leges civiles obligare in conscientia sicut Ecclesiasticas. Et rationes in principio factæ de illis maximè procedunt.

Sententia negans magistratus civiles per leges suas in conscientia obligare. Gerson.

Almain. Decius. Imol. Mencha. Sotus. Castro.

5. Dicendum verò est, legem humanam civilem habere vim, & efficaciam obligandi in conscientia. Hæc est sententia communis Catholicorum, ut videre licet in Divo Thoma cum expositoribus 1. 2. quæst. 96. artic. 4. Anton. 1. p. tit. 18. cap. unic. §. 2. Soto lib. 1. de justitia, quæst. 6. artic. 4. ad 8. Castro. lib. 1. de lege pœnali, capit. 4. & 5. Salmer. tom. 4. in Evang. part. 3. tract. 12. Bellarmin. tom. 2. libr. 3. de laicis, cap. 11. Turrian. lib. 5. adverss. Magdeburg. capit. 9. Covar. in regula *peccatum*, p. 2. §. 3. Navar. in summ. cap. 23. num. 54. & sequentib. Felin. in cap. 1. de sponsal. nu. 18. referente Joan. Andr. Anchar. & Joan. Calderin. & Gloss. in capit. *quæ in Ecclesiarum*, de consti-

Legem humanam civilem habere vim, & efficaciam obligandi in conscientia.

tit.

sit. ibi, *jure poli*. Idem Tiraquel, qui alios refert in præfatione ad librum de utroque retractu, nu. 74. Et videtur assertio vel de fide, vel proxima fidei: nam fere aperte colligitur ex illo Pauli ad Roman. 12. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, sibi ipsis damnationem acquirunt.* Quod de damnatione etiam apud Deum intelligit ibi Chrysost. hom. 23. Item additur ibi ratio his verbis, *Dei enim minister est*, unde colligitur, illi esse obediendum, *non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam:* acsi aperte diceret, non solum propter timorem pœnæ, sed etiam propter vitandam culpam: hoc enim in rigore significat particula illa, *propter conscientiam.* ut Ambrosius, Anselm. D. Thom. Theodor. & fere alii intellexerunt. Et sumitur ex illo, 1 Pet. 2. *Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis*, &c. & prius ibidem dicitur, *subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi*, &c. *quia sic est voluntas Dei*, & facit illud Prov. 8. *Per me reges regnant.*

Ambrosius. Anselm. D. Thom. 2 *Pet.* 2. *Prov.* 8.

6. *Legislator civilis fert legem ut minister Dei, & per potestatem ab eo acceptam.*

Ex quibus testimoniis, & similibus suprà citatis sumuntur variæ rationes hujus veritatis. Prima est, quia etiam legislator civilis fert leges ut minister Dei per potestatem ab ipso acceptam: ergo obligat in conscientia ad parendum: patet consequentia, quia qui resistit ministro Regis in eo, in quo minister est, & quatenus repræsentat personam Regis, plane censetur resistere ipsi Regi, ut patet ex consensu omnium hominum, & ex illo 1 Reg. 8. *Non te abjecerunt, sed me*: ergo in transgressione talis legis intercedit Dei offensio, & injuria: ergo læditur conscientia: ergo lex ipsa in conscientia obligabat. Dicet aliquis, potestas civilis non est immediate à Deo, sed à communitate hominum: ergo potuerunt homines conferre hanc potestatem limitatam, nempe ad ferendas leges cogentes alio modo, non tamen in conscientia obligantes. Respondetur primum, etiam admisso illo casu, non deesse in tali republica potestatem ad ferendas leges obligantes in conscientia, sed illam permansisse in tali communitate, & non fuisse translatam in principem. Inde verò potius sequitur, in illo casu eum non esse principem perfectum, nec habere potestatem gubernativam absolute, & simpliciter, sed tantum secundum quid. Et ideo quoties respublica constituit sibi Regem cum vera potestate suprema, necessario confert illi hanc facultatem. An vero possit talis modus potestatis, & actus ejus intelligi sine aliqua nova obligatione in conscientia, patebit magis ex sequenti capite.

1 *Reg.* 8.

7. *Jus divinum & naturale dictant servandas esse leges à legitimis principibus positas.* 1 *Pet.* 2. *Matth.* 23. *D. Thom.*

Secunda ratio principalis est, quia jus divinum, & naturale dictat, servandas esse justas leges à legitimis principibus positas; ergo qui illas non servant, agit contra divinam voluntatem, juxta citatum verbum Petri, *Hæc est enim voluntas Dei*, & juxta verbum Christi, *Quæcumque dixerint vobis, facite*; ergo illa transgressio est vera culpa, & peccatum: atque adeò contra obligationem in conscientia. Atque hoc sensu dixit D. Thomas, legem humanam obligare in conscientia, quatenus participat legem æternam, & naturalem, id est, quatenus in voluntate Dei, & in dictamine rationis naturalis nititur: hoc enim principium, *Obediendum est justis præceptis principum*, naturale est. Nec vero inde sequitur, vel culpam illam esse propriè contra legem naturæ, vel obligationem ad actum præceptum lege humana esse naturalem, quia, ut in superioribus tetigi, lex humana se habet ut causa proxima, & secunda, quæ nititur in lege æterna tanquam in causa prima: effectus autem, qui proximè est à causa secunda, ita ut à prima non fieret, nisi per illam, secundæ simpliciter tribuitur, & ideo obligatio hæc, etiamsi sit in conscientia, simpliciter est à lege humana.

Occurritur dubiolo.

8. *Prædicta potestas est necessaria ad convenientem gubernationem reipublicæ humanæ ex jure divino.* *Deut.* 21.

Tertia ratio sit, quia hæc potestas est necessaria ad convenientem gubernationem reipublicæ humanæ: ex fine autem rectè colligimus efficaciam causæ, præsertim in moralibus. Antecedens patet, quia etiam in inferioribus, & imperfectis communitatibus est necessaria vis præcipiendi, obligando in conscientia: hac enim ratione pater potest obligare filium, adeo ut Deuteron. 21. dignus morte judicaretur filius non obediens præcepto patris. Et similiter uxor in conscientia tenetur obedire marito, juxta illud Pauli ad Col. 3. *Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino*, & ad Ephes. 5. absolutè dicit, *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino.* Et reddit rationem: *Quoniam vir caput est mulieris.* Multò autem magis Rex est caput reipublicæ temporalis. Similiter etiam servus tenetur in conscientia parere Domino, ut plane docet Paulus locis citatis, & sumitur ex 1 Petr. 2. ex cap. 1. de conjugio servorum, & de omnibus familiis in eo, quod ex officio facere tenentur idem est manifestum, & habetur in cap. *si Dominus*, 11. quæst. 3. & in religionibus sine aliqua obligatione hujusmodi, non posset consistere perfecta gubernatio: ergo signum est, multò magis esse necessariam in communitate perfecta, etiam ad ejus temporalem gubernationem. Et ratio à priori est, quia gubernatio sine potestate cogendi inefficax est, & facilè contemnitur: coactio autem sine potestate obligandi in conscientia, vel est moraliter impossibilis, quia coactio justa supponit culpam, quod est valde probabile, ut magis declarabitur in seq. & tractando de lege pœnali; vel certè est valde insufficiens, quia per eam non posset in multis casibus necessariis sufficienter reipublicæ subveniri.

convenientem gubernationem reipublicæ ex humanæ. *Deut.* 21. *ad Colos.* 3. *Ephes.* 5. 1 *Pet.* 2. *c. si Dominus.*

9. *Gersonis opinio quomodo sane explicetur, quique censura digna sit.*

Ex his facile constat, quid de opinione Gersonis censendum sit. Etenim si ille intellexit, ut Soto, Castro, & multi alii ex eo satis apparenter colligunt, nihil posse præcipi per legem humanam, seu civilem, quod per legem naturalem præceptum non sit, saltem per discursum, & deductionem necessariam ex principiis naturalibus: sic assertio ejus erronea est, & bonis moribus valde contraria, ut constat ex testimoniis & rationibus adductis, & ex communi sensu fidelium in praxi, & usu talium legum, ut magis ex sequenti capite constabit. Si vero solum intellexit, leges humanas non obligare in conscientia, nisi in virtute horum principiorum naturalium, *Obediendum est principibus humanis in licitis, & honestis*, juxta illud, *Obedite præpositis vestris*, quod præceptum naturale est, & non tantum positivum, & ideo dicit, legem humanam non obligare ut humana est, sed ut pertinet ad quendam gradum legis divinæ, ut apertè dicit dicta lect. 4. corol. 4. supponendo ea, quæ dixerat in lect. 2. corol. 7. sic fortasse de nomine disputat. Verumtamen non sine scandalo discedit à communi modo loquendi Theologorum, & introducendo modum loquendi ambiguum, qui potest sensum erroneum, & bonis moribus contrarium inducere. Et præterea semper indicat, obligationem talium legum non fundari immediatè in potestate legislatorum, sed in deductione aliqua ex principio aliquo evidente, vel revelato, subsumendo propositionem dubiam, piè tamen creditam, & ad morum ædificationem pertinentem, & in hac deductione fundat practicam obligationem, ut patet ex dicta lect. 2. corollar. 7. juncto corollario sexto lectionis quartæ. Hoc autem in rigore falsum est, quia nisi lex humana addat obligationem, illa probabilitas, vel pietas, quæ appareat in tali materia, non sufficeret ad obligationem. Ut in exemplo de observatione Quadragesimæ, quo utitur, etiamsi tale jejunium per se spectatum conferat ad pietatem, non satis esset ad obligationem, nisi potestas Ecclesiastica illam imponeret, idemque cum proportione est in omni materia legis humanæ, etiam civilis. Itaque licet verum sit obligationem legis humanæ fundari aliquo modo in principiis legis naturæ, & supponere aliquam naturalem honestatem, vel sufficiens fundamentum, & materiam, nihilominus ipsa lex humana immediatè addit obligationem in conscientia non contentam in

Hebr. 13.

principiis legis naturæ, nisi medio imperio potestatis humanæ.

10 Tandem intelligi potest ex dictis, quomodo in omni lege humana quoad obligationem ejus locum habeat quod D. Thomas docet q. 95. art. 2. & 4. omnem legem humanam à lege naturali derivari. Duplex enim esse potest lex humana etiam civilis, una est declarativa tantum obligationis naturalis, ut est lex civilis prohibens furtum, vel homicidium, vel usuras, & in universum omnis illa, quæ præcipit, vel prohibet aliquid, quod per necessariam illationem deducitur ex principiis legis naturalis tanquam necessarium ad morum honestatem, ut notavit Soto lib. 2. de justit. quæstione quinta, articulo secundo: alia lex humana est quæ addit obligationem specialem, quæ ex solis principiis naturalibus deduci non posset, nec evidenter, nec probabiliter, ut est lex prohibens ne arma nocte deferantur, vel ne res tales è regno extrahantur, & similes. Item duplex est deductio ex lege naturali, ut idem D. Thomas notat, una est per modum conclusionis ex principiis, quæ satis nota est; alia est per modum determinationis, quia lex naturalis solum præcipit aliquid in generali, ut v. g. tributa esse solvenda, maleficia esse punienda, &c. ex hoc autem principio colligit prudens ratio, oportere determinare certam quantitatem tributi, aut pœnæ, & cæt. quam determinationem addit legislator humanus prudenti arbitrio, & per potestatem sibi à Deo datam, media ratione naturali quoad civiles leges, ut suprà ostensum est, & ideo recte dicitur talis lex humana derivari à naturali per modum determinationis. Priores ergo leges deducuntur priori modo, scil. per modum conclusionis ex lege naturali, quia re vera, secundum se continentur sub tota latitudine legum naturalium, ut ex lib. 2. constat, & ex vi rationis naturalis habent obligationem suam primariam, quam magis inculcat, seu proponit legislator humanus, & ex parte sua aliquo modo auget obligationem illam saltem extensivé. Posteriores autem leges, quæ propriissime humanæ sunt, derivantur à lege naturali solum posteriori modo, sc. per modum determinationis, & secundum illam determinationem obligant immediatè ex vi potestatis legislativæ humanæ, quæ obligationem illam in conscientia potest addere supra obligationem legis naturalis, vel divinæ, ut ostensum est. Et quia illa potestas quoad leges civiles derivatur ad hominem media ratione naturali, ut suprà ostensum est, ideo recte dicuntur tales leges humanæ deduci ex naturali per modum determinationis, seu additionis, factæ per potestatem derivatam ab ipsa lege naturali.

D. Thomas.

Soto.

Duplex deductio ex lege naturali.

11. Supereſt, ut argumentis in principio positis respondeamus. Ad primum sumptum ex voce, & distinctione fori respondetur, etiamsi forum externum quoad executionem, & judicium distinctum sit a foro interno, & conscientiæ, nihilominus ex lege exterius posita de aliquo actu redundare diversum judicium in foro conscientiæ de eodem actu, quia talis lex habet vim constituendi talem actionem, vel omissionem in materia necessaria virtutis vel vitii, qua morali mutatione facta, conscientia dictat, hoc facere, vel omittere esse peccatum. Item habet vim lex humana applicandi suo modo voluntatem Dei, & consequenter efficiendi obligationem in foro conscientiæ. Unde simpliciter negandum est, homines non posse obligare in foro Dei, quia quando operantur ut ministri Dei, in foro ejusdem Dei obligant. Nec est inconveniens, quod inferior obligat in foro superioris, quando per potestatem ab ipsomet superiore datam operatur: nam ipse superior vult, ut ei obediatur, juxta illud, *Qui vos audit, me audit*, unde etiam subjungit, *qui vos spernit, me spernit*. Ad secundum respondetur, potestatem civilem dici temporalem ex parte materiæ, & hoc modo est verum, non posse ponere vinculum spirituale, scilicet, in materia spirituali, vel per se, ac directe in ordine ad spiritualem actum, vel effectum. Nihilominus tamen quatenus in materia temporali potest reperiri honestas, & obligatio ad illam servandam, eatenus potest lex civilis ex parte materiæ hoc vinculum ponere, etiamsi aliquo modo spirituale videatur, quatenus conscientia quid spirituale est, quia facta mutatione in materia temporali, ipsa conscientia aliter dictat de honestate, vel turpitudine talis materiæ. Potestas autem civilis potest facere illam mutationem in materia. Adde, potestatem illam esse participationem divinæ potestatis, & sub ea ratione posse includere vim quandam, quæ spiritum ipsum, & rationem liget.

Fit satis argumentis adversantibus.

Ad tertium respondetur, leges civiles etiam 12.
intendere honestatem morum in sua materia, & in ordine ad suum finem, & hac ratione posse in conscientia obligare. Deinde dicitur, ipsam obligationem in conscientia esse necessariam, ut potestas civilis per suas leges possit efficaciter consequi finem suum, quia nisi cives in conscientia teneantur ea facere, vel vitare, quæ lex civilis efficaciter præcipit, aut prohibet, non poterit pax, & justitia reipublicæ conservari, quia homines proximè per conscientiam diriguntur in actionibus suis, & ideo necesse est, ut ex lege civili redundet obligatio ad conscientiam. Ad quartum de cognitione talis obligationis respondetur, aliud esse actum, de quo fertur lex, esse debere subjectum cognitioni humanæ; aliud vero obligationem ad talem actum debere esse eodem modo cognoscibilem: primum est verum per se loquendo, ac necessarium: & hac ratione supra diximus, has leges solum dari de actibus externis: secundum autem non est per se necessarium, quia ut lex humana imponat obligationem in conscientia, non oportet, ut per se, ac directe de ea judicet, seu de transgressione in illo foro, sed solum de externa actione, vel omissione. Nihilominus tamen verum est, etiam legislatorem humanum posse cognoscere, & judicare, suam legem obligare in conscientia in tali materia, etiamsi in particulari ignoret, an subditus operetur contra conscientiam necne?

Ad quintum de obligatione ad pœnam re- 13.
spondetur, dupliciter posse aliquem fieri reum pœnæ ex transgressione legis. Primò, quia lex illa, ut est à proximo legislatore directe imponit talem pœnam. Secundò inferri potest reatus pœnæ solum consequutione quadam. Priori modo verum est, non posse legislatorem obligare ad pœnam, quam nullo modo potest infligere; posteriori autem modo falsum est. Lex autem civilis non obligat sub pœna inferni, vel purgatorii priori modo, sed tantum posteriori modo, & ideo ratio non procedit. Ut autem hujus rei ratio à priori intelligatur, advertendum est, interdum posse superiorem Principem, seu legislatorem imponere pœnam sibi propriam, seu reservatam suæ jurisdictioni pro transgressoribus legum suorum gubernatorum; & tunc quamvis gubernator, seu legislator inferior per suam legem directè non imponit talem pœnam; nihilominus ex transgressione illius legis per necessariam consequutionem incurritur reatus illius pœnæ in virtute legis latæ à superiori Principe: ita ergo est in præsenti. Nam Deus voluit observari leges à suis ministris latas, etiam sub pœna alterius vitæ, quia transgressiones earum continent veram culpam, & in offensionem ipsius supremi legislatoris redundant.

Dupliciter posse aliquem esse reum pœnæ per transgressionem legis.

Ad sextum de remissione culpæ respondetur, 14.
in rigore falsum esse principium assumptum: nam illa duo, *obligare* scilicet, & *remittere*, non sunt per se, ac necessariò connexa: nam homo potest se voto obligare, & non potest obligationem sibi auferre: maximè autem hoc verum est, quando obligatio non directè ponitur, sed consequitur aliunde: nam tunc non inducitur principaliter ex potestate solius proximi legislatoris, sed maximè virtute Dei. Nihilominus tamen

Obligare & remittere non necessariò connecti.

men in propriis legibus, & legiſlatoribus poteſt aliquem verum ſenſum habere illa propoſitio. *Qui potuit obligationem legis ponere, poteſt & auferre*, quia pendet ab ejus voluntate, & ita ſicut legiſlator humanus poteſt ponere obligationem in conſcientia, ita etiam poteſt illam auferre, diſpenſando vel abrogando leges, ut poſtea dicetur. Hoc autem procedit ante tranſgreſſionem legis: nam poſtquam tranſgreſſio legis facta eſt, non oportet, ut legiſlator humanus poſſit remittere culpam illa tranſgreſſione commiſſam, quatenus contra Deum eſt, quia, ut ſic, eſt alterius ordinis, & maximè repugnat legi æternæ. Poterit autem idem legiſlator remittere illam tranſgreſſionem, quatenus in ſuam offenſionem, & injuriam cedit, & conſequenter etiam poteſt remittere reatum pœnæ per ſuam legem directè impoſitæ, quia hæc omnia permanent in eodem ordine, & pertinent ad proprium jus ipſius proximi legiſlatoris.

15. *Vis obligandi legis humanæ præcipuè fundatur in lege æterna.*

Ad ſeptimum de definitione peccati ſolutio patet ex dictis. Nam quia vis obligandi legis humanæ principaliter nititur in lege æterna, ideo qui illam tranſgreditur, virtute violat legem æternam, & divinam, & hoc modo convenit etiam illi tranſgreſſioni definitio peccati. Eademque eſt reſponſio ad ultimum: unum enim ex divinis præceptis eſt obedire ſuperioribus, & principibus humanis, & ideo qui non ſervat leges humanas, neque omnia Dei mandata ſervat, ac ſubinde damnationem ſibi acquirit, ut dixit Paulus, quia re vera non implet conditionem à Chriſto poſitam, *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata.* Quamvis poſſint optimè verba univerſe intelligi de omnibus legitimis mandatis tam divinis, quàm humanis.

Matt. 19.

CAPUT XXII.

Utrùm omnis lex humana, ſeu civilis obliget in conſcientia, aut poſſit eſſe vera lex ſine tali obligatione.

1. DIximus poſſe humanam legem in conſcientia obligare, nunc autem inquirimus, an ſit hoc intrinſecum tali legi. Supponimus autem ſermonem eſſe de vera, & valida lege, quia ut lex obliget, oportet, ut ſit vera lex, quia quæ non eſt vera lex, neque obligare poteſt per modum legis. Ut autem aliqua ſit vera lex, oportet ut habeat conditiones eſſentiales legis 1. l. poſitas, & præſertim ut juſta, & rationabilis ſit, quia lex injuſta non eſt lex, & conſequenter neque obligare poteſt in conſcientia, juxta dicta in eodem libro primo. Neceſſarium etiam eſt, ut lata ſit ex voluntate præcipiendi, & cum intentione obligandi, quia præceptum eſt de ratione legis, & verba ſine intentione non operantur, & ita etiam lex lata ſine intentione non eſt vera lex, ſed ficta, vel apparens, vel ad ſummum erit ſimplex ordinatio, & directio, per modum conſilii. Item oportet ut ſit ſufficienter propoſita, & non abrogata, & cætera, quæ ſuprà dicta ſunt.

2. *Ratio dubitandi, quia obligatio ſequitur intrinſecè naturam legis & voti.*

Hinc ergo naſcitur ratio dubitandi: nam videtur repugnare ferri ab homine veram legem, & non obligare in conſcientia. Probatur, quia ſi eſt vera lex, fertur cum intentione obligandi, & ex poteſtate; ergo verè obligat: quia ad obligandum ſufficit poteſtas cum voluntate; ergo repugnat talem legem non obligare in conſcientia. Probatur hæc ultima conſequentia, quia hæc obligatio ſequitur intrinſecè, & ex natura rei ex veritate legis, ita ut licet ſit in poteſtate legiſlatoris velle ferre, aut non ferre legem, non tamen ſit in ejus poteſtate velle legem ferre, & in conſcientia non obliget. Sicut de voto, & promiſſione aliàs diximus, eſſe quidem liberum voventi velle, aut nolle promittere, ſeu vovere, ſi tamen vult vovere, non eſſe in poteſtate ejus nolle obligari in conſcientia; ita ergo eſt in præſenti. Et ratio à priori eſt, quia ſi ſuperior vult legem ferre, vult præcipere; ex præcepto autem ſequitur obligatio in conſcientia ex vi divini juris, *Obedite præpoſitis veſtris*, atque adeo ex vi divinæ voluntatis ut obediatur miniſtris ſuis præcipientib. ergo non poteſt voluntas hominis talem obligationem impedire. Confirmatur primò, quia ſi lex eſt poſita, illa eſt regula honeſtæ operationis; ergo neceſſariò obligat ſubditum, ut juxta talem regulam operetur, nec ab illa deficiat, quia deficere à regula intrinſecè malum eſt, & in moralibus actionibus talis malitia moralis eſt; ergo repugnat dari legem, & non ita obligare, ut deficere ab illa ſit turpe, & moraliter malum; hoc autem eſt obligare in conſcientia; ergo. Confirmatur ſecundo, quia vera lex differt a conſilio; non habet autem in quo differat, niſi in hoc quod neceſſitatem in conſcientia imponit, quam non ponit conſilium; ergo hoc eſt de ratione legis. *Hebr.* 13.

3. In contrarium autem eſt primò, quia lex fundata in præſumptione eſt vera lex, & juſta, & cum intentione præcipiendi poſita, & tamen non obligat in conſcientia, ut communiter Doctores ſentire videntur in capite primo, de conſtit. Secundò, lex pœnalis eſt vera lex, ut conſtat, & tamen poteſt non obligare in conſcientia; ergo non eſt de ratione legis, ut obliget in conſcientia. Minor patet, tum quia ut ſit lex, ſatis eſt, ut aliquo modo cogat: tum etiam quia ita videbimus obſervari in multis regionibus, in quib. veræ leges, ſeu ſtatuta feruntur, & in eis declaratur non obligare ad culpam, ſed ad pœnam. Tertiò licet obligatio aliqua ſit de ratione legis, modus tamen obligationis pendet ex intentione præcipientis. Unde fit, ut licèt materia legis gravis ſit, poſſit legiſlator nolle obligare ſub mortali: ergo eadem ratione poteſt nolle obligare in conſcientia, ſed tantum ſub alio modo neceſſitatis, ſeu coactionis. *Cap. 1. de conſt.*

4. Propter rationes priori loco poſitas aliqui exiſtimant, non poſſe dari veram legem humanam, quin inducat obligationem in conſcientia materiæ proportionatam. Ita videntur ſentire omnes auctores, qui negant, poſſe dari legem obligantem ad pœnam, & non ad culpam, quod ſentit Sylveſt. verb. *inobedientia*, in fine, & Soto lib. 1. de juſt. q. 6. a. 3. Idem ſentit Joan. Eſelius in expoſitione Decalogi, præcep. 4. c. 36. Qui conſequenter videtur aſſerere, regulas religionum non poſſe obligare ad pœnam, quin obligent ad culpam, quia pœna dicit intrinſecam relationem ad culpam, nec poteſt eſſe juſta, niſi ſit proportionata culpæ, ita ut *juxta menſuram delicti ſit & plagarum modus*, ut dicitur Ruth. 25. & conſonat illud Apoc. 18. *quantum fuit in deliciis, tantum date ei tormentum.* Unde eſt illud Aug. l. 2. de Bapt. c. 6. Quis dubitaverit hoc eſſe ſceleratiùs commiſſum, quod eſt gravius vindicatum. c. *non aſſeramus.* 24. q. 1. ac denique in cap. 2. de conſt. dicitur, *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit.* Idemque ſentiunt qui exiſtimant, non eſſe in poteſtate legiſlatoris hoc vel illo modo obligare, ſed tantum præcipere, aut non præcipere: nam ex præcepto naturaliter ſequitur obligatio in conſcientia proportionata materiæ, quidquid velit legiſlator. Et additur conjectura quia aliàs daretur occaſio hypocriſis, quia ſervarent homines regulam, vel legem, quando videri poſſent ab aliis: non autem ubi occulte poſſent illam tranſgredi. *Ruth* 25. *Apoc.* 18. *Auguſt.* *c. non aſſeramus.* *C. 2. de conſt.*

5. *In hac quæſtione eſſe aliquid de modo tantùm loquendi.*

In hoc verò puncto aliquid pertinere poteſt ad quæſtionem de re, & aliquid ad modum loquendi. De re quæſtio eſt, an ordinatio ſuperioris, quocumque nomine appelletur, poſſit aliquo modo inducere, vel obligare ad actum ſub aliqua alia neceſſitate, non obligando in conſcientia, ita ut tranſgreſſio illius ordinationis per ſe, & in rigore ſumpta non ſit peccatum coram Deo. De modo autem loquendi erit controverſia, an talis ordinatio, ſi detur, vocanda ſit lex, necne? Quoad priorem ergo partem negare non poſſumus, quin poſſint fieri tales ordinationes, vel ſtatuta quæ immediate non obligent in conſcientia ad actus

quos præcipiunt, vel prohibent. Ita docuit expresse D. Thom. 2. 2. q. 186. ar. 9. ad 2. Sequitur Angel. verb. *in obedientia*, n. 1. Henric. quodlib. 3. q. 2. 2. Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 5. 8. & 9. Et sumitur ex Clement. *exivit de paradiso*, vers. *non tamen*, de verbor. significat. constat etiam ex usu multarum religionum à summis Pontificibus approbato, in quibus fundatores tradentes regulam disertè explicant, se nolle obligare ad culpam mortalem, vel venialem, sed solum ad pœnam; est autem certum illa statuta sancta esse, & consentanea rationi, & transgressores eorum justè, & rationabiliter puniri.

D. Thom. Angel. Henr. Castro. Clement.

6. Quòd autem illi transgressores per se loquendo, non peccent, probatur, quia prudenter conformant dictamen suæ conscientiæ intentioni sui legislatoris: ille autem declaravit in illa transgressione non esse culpam ex vi illius legis; ergo prudenter subditi formant judicium conscientiæ, quòd nullum ibi interveniat peccatum: ergo re vera non peccant, quia quod est ex legitima conscientia, peccatum non est. Dico autem, *per se*, quia aliunde sæpissime, & fortasse frequentiùs poterit ibi misceri culpa, quia difficile est ex motivo honesto, & cum omnibus circumstantiis requisitis id operari, quod est contra regulam. Sed hoc est accidentarium respectu regulæ, cujus solam vim nos consideramus, & absolutè loquendo, non repugnat, actum fieri cum omnibus illis circumstantiis, etiamsi aliàs discordet à regula. Idem contingere potest sine dubio in multis legibus civilibus, seu politicis, quæ non absolutè aliquid præcipiunt, sed quasi sub conditione statuunt, ut qui hoc fecerit, solvant hanc vel illam pœnam, de quibus latiùs infrà disputando de lege pœnali. Præterea non repugnat fieri votum merè pœnale, quod absolutè non obliget in conscientia ad actum immediatè promissum; ergo idem facilè intelligi poterit in ordinatione superiorum. Ratio denique est, quia hæc obligatio pendet ex intentione mandantis: ergo si ille intendit non obligare in conscientia, re vera non obligat. Quòd autem possit ita intendere, patet ex usu, & quia non involvit repugnantiam, dummodo non omnis obligatio etiam ad pœnam includatur. Quod patebit magis ex puncto sequenti, & ex responsionibus argumentorum.

7. Jam ergo succedit alia quæstio, an talis ordinatio sit vera lex. Pars enim negativa videtur sumi ex D. Thoma citato loco: dicit enim, non omnia, quæ ponuntur in lege, poni per modum præcepti, sed aliqua esse per modum simplicis ordinationis, vel statuti, & ideo non omnia obligare in conscientia. Significat ergo, quidquid ponitur per modum præcepti obligare in conscientia, & è converso, quod non obligat in conscientia, non esse præceptum, & consequenter non esse legem, quia præceptum est de essentia, seu de substantia legis, ut in superioribus visum est. In contrarium autem est, quia si illa non est lex, erit tantum consilium, non enim potest intelligi medium aliquod inter hæc duo, quia per quandam contradictionem inter se distinguuntur: non possunt autem illa statuta reputari tantùm consilia, quia aliàs non magis astringeretur religiosus ad observantiam suarum regularum, quam aliorum consiliorum, quæ in regula non continentur, nec magis esset dignus pœna non servans regulam, quàm non exequens alia consilia, quod est plane falsum: ergo.

Dubium cum ratione dubitandi. D. Thom.

8. Dico igitur, hujusmodi statuta, & leges pœnales, licet quoad proximum actum, de quo disponunt, non sint absolute præcepta, & consequenter etiam non sint propriæ leges: tamen respectu omnium, quæ includunt, veram rationem legis habere. Primam partem probat ratio desumpta ex D. Thoma, & quia talis lex non est simplex, ut sic dicam, sed quasi hypothetica, & conditionata. Unde sicut in propositione conditionali antecedens non affirmatur simpliciter, sed illatio: ita nequ hîc præcipitur simpliciter talis actus. Quod optime declarat exemplum de voto: nam qui vovet, si luserit, dare eleemosynam, non permittit absolute non ludere, sed illam conditionalem. Et ex hoc exemplo declaratur, & probatur facile altera pars assertionis, quia respectu illius conjuncti illa est vere promissio, quæ licet non obliget absolute ad priorem partem, obligat ad secundam; ita ergo est in præsenti: nam licet hæc lex, de qua agimus, non obliget ad hoc faciendum, vel omittendum absolute, obligat tamen vel ad hoc, vel ad sustinendam pœnam, aut alium effectum legis, si in priori parte lex non servetur.

D. Thom.

Probatur conclusio exemplo voti pœnalis conditionalis.

9. Ultimò hinc concluditur resolutio quæstionis. Dico enim omnem veram legem humanam necessariò resolvi in aliquam conscientiæ obligationem. Probatur, quia necesse est, ut lex vel absolute obliget ad actum: vel saltem sub aliqua pœna. Priori modo latè obligat in conscientia ad talem actum, ut ostensum est. Si autem feratur posteriori modo, ita ut sit lex pure pœnalis, obligabit vel ad solvendam pœnam, supposita transgressione, si cum eo rigore posita sit, sicut obligat votum pœnale, vel ad sustinendam pœnam, ut rectè explicuit D. Antonin. 3. parte, tit. 16. capite ultimo, in fine, & tandem consentit Joannes Eselius suprà, & patet, quia nisi teneatur in conscientia sustinere pœnam, qui tale statutum transgressus est, non poterit superior habere jus ad puniendum illum, vel posset dari bellum justum ex utraque parte. Atque hoc modo facilè explicantur leges omnes, quæ dicuntur purè pœnales. Idem verò dicendum est cum proportione de legibus irritatoriis, vel quæ dant formam substantialem contractibus, etiamsi supponatur non obligare immediatè in conscientia ad talem formam, vel modum, quod quidem in eis rarius, & difficilius est, quia efficere actum sine his conditionibus, quæ necessariæ sunt ad finem, & valorem ejus contra prudentiam, & consequenter contra honestatem esse videtur: casu illo tamen admisso (de quo infrà) semper lex illa resolvetur in aliquem effectum, ad quem obliget in conscientia. Nam qui fecit contractum jure humano irritum, ipso facto, conscientia tenetur, vel rem apud se non retinere, vel alium non obligare, vel denique non uti illo contractu ad alios effectus, quos haberet si irritus non fuisset. Idem censeo dicendum de aliis legibus, quæ ex intentione legislatoris dicuntur obligare in foro exteriori, & non in interiori: illæ enim si referantur ad ipsos judices, illos obligant in conscientia, ut secundum tales leges in foro exteriori judicent, & consequenter obligare possunt subditos, ut in eodem foro pareant iisdem legibus, & non resistant, & hoc modo semper lex obligat in conscientia, si sit propria lex præceptiva, seu ordinativa. Quod ideo addo, quia si sit tantùm lex permissiva, talis lex respectu illius personæ, ad quam spectat permissio, non est propriè lex, ut in superioribus vidimus, & ideo mirum non est, quod secundum eam rationem, & respectu ejusdem non inducat obligationem in conscientia: inducet autem illam respectu aliorum, quibus imperat, ut talem actum non puniant, vel impediant juxta suprà dicta de effectu talis legis. Et idem cum proportione dicendum est de lege concedente privatum privilegium, quia respectu ejus, in cujus favorem fit, non habet rationem legis, & ideo illum non obligat in conscientia, sed obligat alios, ut contra illius privilegium non agant. Atque ita in universum omnis vera lex humana aliquam obligationem in conscientia inducit.

D. Anton.

10. Ex his ergo facilè patet responsio ad primam rationem dubitandi priori loco positam. Potest enim vera lex ferri sine intentione obligandi absolutè in conscientia ad actum, vel omissionem immediatè ordinatam per legem: quamvis non possit ferri lex sine intentione ita obligandi, ut saltem resolvi possit in ob-

Satisfit argumentis oppositis.

in obligationem conscientiæ, saltem quoad pœnam aliquam, vel coactionem substituendam, vel aliquid simile. Atque in hoc sensu dixerunt multi auctores legem non obligare in conscientia, quando legislator sufficienter declarat, hanc esse intentionem suam, ut tractat latè Castro suprà, & admittunt Sylvest. verb. *lex*, q. 9. casu. 1. Soto suprà dicta q. 6. a. 4. & Navarr. ca. 23. num. 48. & 49. Covar. in regul. *peccatum*, p. 2. §. 5. Dried. l. 1. de libert. Christ. c. 3. Quia actus agentium non operantur ultra intentionem eorum, maximè quando non operantur naturaliter, sed voluntariè. Hi autem Doctores supponunt, posse legislatorem habere voluntatem ferendi legem sine intentione obligandi in conscientia. Quod est verum quoad absolutum obligationem proximi actus; non verò quoad obligationem quasi disjunctam vel conditionatam faciendi, vel patiendi illud, si hoc non fecerit. Et hoc probat ratio dubitandi, & exemplum de voto, & non aliud. Unde etiam rectè concluditur, non posse intelligi veram legem sine obligatione, vel ad culpam, vel saltem quoad pœnam respectu actus immediatè intenti. Quomodo autem interdum possit lex pœnam injungere, licet non supponat in transgressione veram culpam, quod referendo contrariam sententiam tetigimus, tractabimus latè agentes de lege pœnali, nunc satis sit dicere, ad humanam pœnam, vel quasi pœnam, seu coactionem aliquam interdum sufficere causam justam, licet culpa non sit. Propter quod cum tali limitatione dicitur in ca. 23. de regulis juris in 6. *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.* Hæc autem causa licet interdum non sit culpa apud Deum, tamen apud humanam communitatem, quatenus pars discordat à toto, saltem in exteriori, seu civili observantia, dici potest quædam culpa civilis, seu humana, ac proinde sufficiens ad levem pœnam humanam infligendam.

Sylvest. Sotus. Navarr. Driedo.

11. Atque eodem modo respondendum est ad primam confirmationem ibi positam, quòd lex est regula operationis: talis enim est regula, qualis est lex, & ideo si sit lex absolutè præcipiens actum, erit simpliciter regula, & de illa procedent omnia, quæ ibi dicuntur: nam re vera obligabit in conscientia: si verò sit tantùm lex cum limitatione præcipiens sub tali conditione ad tale onus, & non majus, distinguendum est inter simplicem actum, quem primò lex intendit, & inter totam legis, seu regulæ obligationem. Nam respectu solius actus non est illa lex absoluta regula honestatis, nec solus defectus à tali regula in tali actu est malus moraliter, sed est de se onerosus, quatenus reddit obnoxium tali oneri, seu pœnæ: respectu verò totius materiæ talis legis, censeri potest regula honestatis, quia ita obligat ad totum disjunctum, ut non possit in utraque parte committi contra talem legem, quin turpiter, & contra bonos mores peccetur, putà, si non solùm lex in priori actu non impleatur, sed etiam nolit quis parere pœnæ, & illi resistat.

12. Et per hoc etiam patet, quomodo talis lex differat à consilio: nam consilium per se nullam coactionem habet, nec obligationem, etiamsi non servetur, ut constat. Aliter verò Angelus verb. *inobedientia*, distinguit duplex consilium, unum vocat perfectionis, ut est consilium paupertatis, &c. *Vade, & vende omnia, quæ habes*, &c. & aliud reverentiæ, quale esse dicit, quando subditus deberet facere, & nihilominus superior solum consulit, quod posset præcipere. Quam distinctionem habet etiam Glossa ult. in c. *ad aures*, de ætat. & qualit. & Panormit. in c. 1. de constit. n. 4. & citatur etiam Archid. in c. *testamentum*, d. 6. Ait ergo Angel. in omissione consilii Perfectionis, nullam esse culpam juxta c. *quisquis*, 14. q. 1. consilium autem reverentiæ non prætermitti sine aliqua culpa, saltem veniali. Hæc tamen distinctio nobis necessaria non est, quia non de voce, sed de re tractamus; consilium autem reverentiæ, si rectè explicetur, re vera non est consilium, prout à præcepto distinguitur, sed est declaratio quædam, & judicium de re aliàs necessaria ex præcepto, quod consilium dari potest ab eo, qui jurisdictionem non habet; quando verò datur a superiore, dicitur consilium reverentiæ, ut bene exposuit Panormit. Et tunc non servando tale consilium, peccabitur quidem, non tamen ratione consilii, nec contra superiorem, qui illud dedit, sed ratione materiæ, quæ aliunde supponitur necessaria, unde pro qualitate illius poterit ibi intervenire, sicut veniale peccatum, ita & mortale. Est ergo tale consilium quoad modum (ut sic dicam) non quoad rem, seu materiam. Nos autem hîc loquimur de consilio quoad rem, seu ex parte materiæ, de quo in universum verum est, nullam coactionem inducere, nec obligationem, ideoque nullam esse culpam, illud non sequi, aut exequi, & in hoc partim convenire cum regula, seu lege non obligante ad sui observationem sub reatu alicujus culpæ: partim verò differre, quia talis constitutio addit aliquam coactionem pœnæ, & obligationis exequendi, vel patienter sustinendi illam.

Angel. Glossa. Panormit. Archid. c. quisquis.

Superest respondendum ad argumenta posteriori loco in contrarium objecta. Veruntamen secundum illorum, quod erat de lege pœnali, ex dictis solutum est, & plura dicemus in particulari disputando de illa lege. Primum autem, & tertium postulant prolixiora dubia, quæ in sequentibus capitibus commodiùs tractabuntur. 13.

CAPUT XXIII.

Utrùm lex civilis in præsumptione fundata obliget in conscientia.

1. HAnc dubitationem postulabat primùm ex argumentis secundo loco propositis in præcedenti capite; & in ea frequenter Doctores docent quando lex fundatur in præsumptione non obligare in conscientia, si veritas non concordet præsumptioni, quia conscientia nititur veritati, & quia non est intentio legislatoris tunc obligare. Ita Sylvest verb. *lex*. q. 9. casu. 2. Adrian. quodlib. 6. Soto dicto lib. 1. q. 6. art. 4. in fine, & in 4. dist. 22. q. 1. art. 3. Richard. in 4. dist. 28. art. 1. q. 3. & 4. Castro dicto ca. 5. Indicant Navarr. in sum. c. 17. n. 284. & Covar. in c. *cùm esses*, de testam. n. 9. & in Epitom. 4. p. 1. ca. 4. §. 1. n. 9. Idem sentit Bald. in Authen. *Ingress.* de sacrosanct. Eccles. n. 49. ubi ait, dispositionem juris civilis, quæ non fundatur in præsumptione, procedere etiam in conscientia, & refert Divum Thomam: expressiùs id docet idem Bald. in l. *cùm quis*, C. de jur. & fact. igno. n. 19. Jas. in rubr. ff. de acqui. hæred. n. 25. ubi alios refert. Idem Panorm. in cap. 1. de constit. n. 10. & ibidem Felin. n. 3. & 40. Deci. lect. 1. n. 18. & sumitur ex Innoc. in cap. *quia propter*, de elect. Joan. Andr. in cap. *is qui fidem*, de sponsal. quos cum aliis Felin. suprà refert. Allegaturque pro hac sententia cap. *is qui fidem*, & capit. *tua nos*, de sponsal. Quatenus in priori dicitur, per copulam subsecutam post sponsalia, præsumi matrimonium contractum, & nihilominus dicitur in posteriori, si re vera non adsit consensus, tale matrimonium in re ipsa non esse validum. Hæc tamen jura nihil ad rem præsentem facere videntur, quia ibi non præcipitur, ut in eo casu matrimonium valeat, sed solum dicitur, quòd præsumitur valere; certum est autem, actum non statim fieri validum, quia in jure præsumitur validus, nisi fortè talis sit actus, ut sola juris auctoritate possit validus fieri, ut statim magis declarabitur. Matrimonium autem non est talis actus, qui possit fieri sola efficacitate canonis sine consensu contrahentium, & ideo merito in illis juribus dicitur, sponsalia consummata per copulam transire in matrimonium præsumptione juris, & de jure, illam tamen præsumptionem non sufficere ad valorem matrimonii coram

Quando lex fundatur in præsumptione non obligare in conscientia, veritate non concordante præsumptioni, sentiunt plures. Sylvest. Adrian. Sotus. Richard. Castro. Navarr. Covarr. Bald. Panorm. Felinus. Decius. Innocent. Joan. Andr. Ca. is qui fidem. C. tua nos de sponsal.

Deo

Deo, si re vera defuit consensus. Non potest tamen inde inferri, legem in præsumptione fundatam non obligare in conscientia, quoties veritas non concordant præsumptioni.

2. *Legem in præsumptione fundatam esse duplicem. Una quæ servari potest sine peccato, alia quæ non prima potest obligare conscientiam, 2. vero minime. c. inquisitioni.*

Ut ergo vera resolutio intelligatur, advertendum est, præceptum superioris, vel legem in præsumptione fundatam duplicem esse posse. Una est, quæ servari non potest sine peccato, quando præsumptio legislatoris in veritate rei non subsistit: alia est, quando licet res ipsa non sit, ut præsumitur; nihilominus lex potest sine peccato servari. In priori casu vera, & necessaria est dicta sententia, quod talis lex, vel præceptum, non possit in conscientia obligare; imò verò nec possit in conscientia servari, ut recte convincit dictum cap. *tuarios*, de sponsal. & cap. *inquisitioni*, de sentent. excommunic. & ratio est clara, quia nemo potest obligari ad peccatum committendum, sed illud potius vitare tenetur, non obstante quocumque præcepto, & præsumptione humana, quia potentior est lex veritatis naturalis, aut divina, quæ tunc obligat ad vitandum talem actum, ut in simili Augustin. tradit, & habetur in cap. *Augustinus. c. veritate.* *veritate*, dist. 8. Exemplum commune est: nam Ecclesia justè præsumit esse veros conjuges illos, qui in facie ipsius legitimè contraxerunt, & nullum verum impedimentum irritans, aut defectum consensus ostendere possunt, ideoque illos suis legibus, & censuris cogit ad cohabitandum, & utendum matrimonio, & nihilominus in eo casu, si re vera defuit consensus, vel adfuit impedimentum irritans, non possunt copulari conjuges scientes postea tale impedimentum, quia agerent contra veram conscientiam. Idem ergo est, quoties præsumptio est contraria veritati necessariæ ad honestatem actus.

3. Auctores verò allegati non solum loquuntur in illo casu, sed etiam in alio, quando non obstante falsitate rei præsumptæ, lex potest sine peccato servari, & indistincte docent (præsertim Abb. & Felin.) etiam in eo casu legem non obligare. Unde inferunt, etiamsi lex humana irritet talem actum, scilicet venditionem, electionem, vel similem, ex simili præsumptione, nihilominus actum esse validum, si re vera habeat illas conditiones, quæ ex jure naturæ sufficiunt ad valorem ejus; sed de legibus irritantibus in lib. 5. ex professo dicemus, nunc verò de sola obligatione legum tractamus. Esse autem potest vulgare exemplum hujus sententiæ de lege civili, quæ jubet hæredem adeuntem hæreditatem, non confecto inventario solvere debita etiam ultra vires hæreditatis, & nihilominus communis interpretatio est, illum non teneri in conscientia solvere debita in ea quantitate, quæ re vera superat vires hæreditatis. Quia lex fundatur in præsumptione, quod ille, qui neglexit facere inventarium, usurpare voluit pinguem hæreditatem, & non integre solvere debita, quæ præsumptio in eo casu cessat, & consequenter cessat etiam obligatio in conscientia, ut est communior sententia Bartoli, & Baldi, & aliorum, quos refert, & sequitur Jason in rubrica ff. de acquiren. hæredit. à num. 23. Idem ergo erit in omnibus similibus. Fundamentum n. generale est, quod veritas præfertur præsumptioni, & ideo intentio legislatoris, qui in præsumptione fundatur, non creditur extendi ad casum, in quo veritas non subsistit.

Bart. Baldus. Jason.

4. Sed nihilominus doctrina hæc non potest indistinctè, & generaliter approbari, quia sine dubio aliqua ex adductis exemplis falsa sunt, ut infrà libr. 5. dicemus de aliquibus. De renunciatione autem filiæ dote contentæ, & de alienatione fundi dotalis ab uxore facta, & de similibus actibus per leges humanas irritos esse, quamvis fiant cum vero consensu, & aliis conditionibus ex vi solius juris naturalis sufficientibus, in tom. 2. de relig. tract. de juram. latius diximus. Denique (quidquid sit de particularibus exemplis) certum videtur, posse legem civilem, etiamsi (juxta modum loquendi illorum auctorum) in præsumptione fundetur, simpliciter ferri, ita ut obliget, & habeat totum suum effectum, etiam in casibus, in quibus præsumptio non subsistit, quando in observatione legis nullum intervenit peccatum, quia potest ad commune bonum pertinere, ut talis lex absolutè feratur, & obliget, etiamsi in particulari casu ratio ejus deficiat: ergo non potest generaliter, & indistinctè defendi, quod lex in præsumptione fundata nunquam obliget, vel habeat effectum in conscientia, quoties veritas non consonat præsumptioni, licet fortasse sint aliquæ leges, quæ in hoc sensu ferantur.

5. *D. Thom.* Quapropter distinctione utendum videtur, quam sumere possumus ex Divo Thoma 2. 2. qu. 60. art. 4. ad 3. ubi ipse loquitur de interpretatione alicujus rei in deteriorem partem, quam dicit, posse dupliciter fieri, scilicet præsupponendo posse ita esse, vel definiendo ita esse. Ita ergo in præsenti duplicem præsumptionem legis distinguo, unam vocare possumus præsumptionis, aliam definitionis, vel unam facti, aliam periculi moralis secundum id, quod frequentius accidit, si tamen hæc posterior præsumptio, & non potius certa scientia dicenda est: loquimur tamen vulgari modo. Prior ergo modus est, quando præsumitur opus tali, vel tali modo esse factum, ut in casu illo de matrimonio per sponsalia consummata, præsumitur copula facta affectu maritali, & cum vero consensu contrahendi matrimonium. Posterior autem erit, quando solum præsumitur in tali modo contrahendi v. g. inesse dubium, aut timorem, vel imperfectionem consensus ex defectu judicii, quia plerunque ita accidit in simili eventu. Unde semper inest periculum morale, quod ita sit, sicut præsumitur. Et hoc modo fundantur in præsumptione lex irritans professionem ante legitimum tempus ætatis, aut probationis, & similes.

Duplex præsumptio legis, una facti, altera periculi moralis.

6. *Conclusio.* Dico ergo primò, leges fundatas in præsumptione ratione solius moralis periculi obligare in conscientia, & habere suos effectus, etiamsi in particulari casu, factum non sit consentaneum periculo, nec re vera interveniat, quod timeri poterat. Hoc probant qua ultimo loco adduximus. Nam lex prohibens fieri professionem ante decimum sextum annum expletum, obligat, etiamsi puer sit doli capax, & habeat effectum irritandi professionem antea factam, ita ut in conscientia nullam obligationem inducat. Similiter lex statuens, ut totum factum à filio impubere ante decimum quartum annum possit irritari à parente, suam vim habet, etiam in conscientia, quamvis certo constet, talem puerum in tali ætate habuisse perfectum judicium. Et sic de aliis. Ratio verò est, quam notavit D. Thomas 2. 2. q. 88. art. 9. quia leges humanæ attendunt ea, quæ frequentius accidunt, & id satis est, ut generaliter obligent. Confirmatur primo, quia ob hanc rationem, deficiente fine legis in particulari, non cessat obligatio legis: sic autem se habet in præsenti defectus præsumptionis in particulari casu, quia ibi tantum cessat ratio legis in particulari, & merè negativè, quandoquidem potest lex sine injustitia, vel alia malitia servari, ut supponitur.

D. Thom.

7. *Objectio.* Sed contra hoc objici potest, quia quando lex aliquid prohibet propter vitanda aliqua incommoda, si in particulari casu cessant, seu non inveniantur illa commoda, non obligat talis lex, etiamsi posset sine incommodo executioni mandari, ut sentit Panorm. in c. *quoniam contra*, de probat. numer. 6. *Dummodo* (ait) *lex non contemnatur.* Et idem sentit Navarr. in sum. cap. 16. numer. 37. cum Cajetan. tom. 1. Opusc. tract. 12. q. 2. de matrimon. qui specialiter tractant de lege prohibente clandestina matrimonia, quam dicunt non obligare, quando cessant omnia illa incommoda, quæ lex illa vitare intendit. Et ratio reddi potest, quia tunc inutilis est observantia

Panorm. Navar. Cajet.

talis

talis legis, nullamque honestatem habet; ergo similiter in præsenti, quando lex fundatur in præsumptione generali ratione periculi, potiùs quàm facti, non obligabit in particulari casu, ubi constiterit, nullum esse tale periculum: est enim eadem ratio.

8. Respondetur negando antecedens generaliter sumptum. Nam lex prohibens deferre arma noctu propter incommoda jurgiorum, vel injuriarum, quæ inde sequi solent, obligat omnes, etiamsi nulla rixa timeatur. Item lex prohibens habere plura officia reipublicæ, propter vitandum incommodum indebitæ administrationis, obligat etiam illum, in quo tale incommodum cessat, quia sufficiens est ad illa perfectissimè administranda. Unde potiùs potest retorqueri argumentum ad confirmandam assertionem. Nam si lex prohibeat aliquid propter incommoda vitanda, obligat in particulari casu, etiamsi in illo non inveniantur; ergo similiter, & cæt. Præterea retorquetur ratio illius sententiæ, quia licèt cessent pericula, vel incommoda, semper est honestum, servare legem, & est utile ad majorem legis vigorem, & observantiam. Item quia ut lex universaliter obliget, satis est, quòd ut plurimum sequantur incommoda ex contrario actu. Quocirca, ut in aliquo casu cesset obligatio legis latæ ad vitanda incommoda, non satis est, ut incommoda cessent, sed oportet, ut occurrant aliqua gravia incommoda, quæ in tali casu sequantur, si lex servetur, & ideo per modum epiikiæ cessare censeatur. *Navar.* Et ita videtur interpretari Navar. suam sententiam, de quo puncto plura dicemus infrà, tractando de interpretatione, vel cessatione obligationis legis.

9. *2. Conclusio.* Dico secundò: Quando lex fundatur in præsumptione definitiva, seu facti, non obligat, non subsistente præsumptione, seu veritate facti. Juxta hanc assertionem procedere potest communis sententia suprà citata, eamque significare videtur Felinus dicto nu. 40. verb. *hanc fallentiam*, ubi numerat tres casus in quibus lex non obligat in conscientia, & omissis secundo de lege injusta, & tertio de lege pœnali quoad solutionem pœnæ, qui ad rem præsentem non pertinent, primus, & unicus apud illum est, *quando lex fundatur super præsumptis, & non super certis*, ut ille loquitur. Ut quando lex præcipit obedire sententiæ, quam præsumit justam: nam si constet, non esse justam, non obligat talis lex ad observandam illam sententiam, quia fundatur in præsumptione talis facti in individuo, scilicet, quòd talis sententia justa sit. Et idem significat Baldus in dicta leg. *cùm quis*, in exemplis omnibus, quæ adducit. Quamvis alii utantur aliis exemplis, quæ plus indicant, & admittenda non sunt, ut in libro quinto latiùs dicam. Exemplum autem de hærede non faciente inventarium, admissa illa opinione ad hunc sensum debet accommodari. Et habet fundamentum in Authentica de hæredibus & falcid. cap. 2. ibi. *Et non per ea, quæ fortè surripiunt, vel malignanter introducere pertentant.* Et infrà, *cum utique si nihil malignati essent, non fortè competeret*, vel fortè illa lex quasi pœnalis est propter negligentiam faciendi inventarium, & ideo non obligat in conscientia ante judicis sententiam; poterit autem tunc justè cogi hæres per judicem, & tunc tenebitur in conscientia parere. Neque aliud disponi videtur per illam legem. Omissis verò exemplis, ratio assertionis est, quia quando lex fundatur hoc modo in præsumptione, deficiente veritate, tollitur omnino fundamentum legis, & ideo necesse est, ut cesset obligatio ejus. In quo est magna differentia inter hanc legem & illam, quæ fundatur in præsumptione periculi, quia in priori, cessante veritate, deficit fundamentum legis: in posteriori autem minimè, quia semper est verum dicere, actum esse periculosum, etiamsi non eveniat effectus. Unde propriè loquendo, illa ratio periculi non tam ex præsumptione, quàm ex vero, & certo judicio de tali periculo timetur: secùs verò est, quando præsumptio est de ipso facto, quod simpliciter incertum est, licèt præsumatur: unde cùm non tantum periculum, sed etiam ipsummet factum sit fundamentum talis legis, meritò cessante veritate facti, cessat obligatio legis. Accedit quòd etiam tunc cessat materia legis, ut in casu de matrimonio, si lex præcipiat permanere cum muliere cognita post sponsalia, & contingat, non fuisse cognitam affectu maritali; cessat in conscientia obligatio talis legis, quia re vera cessat materia ejus: nam intentio illius legis est præcipere accessum ad suam conjugem, & illa non est conjux: ita ergo est in omnibus similibus.

Solùm potest ulteriùs interrogari, quomodo discernendum sit, quando lex fundetur in præjudicio periculi tantùm, seu in eo, quod frequentiùs accidit, vel etiam in præsumptione facti, quòd ita in re ipsa esse supponatur. De hoc verò non possumus certam regulam in particulari assignare. Dicimus ergo ex materia, & verbis legis, adjuncto usu, & interpretatione Doctorum id esse colligendum. Altera dubitatio de intentione legislatoris, quæ in alio argumento superioris capitis petebatur, post sequens caput commodiùs tractabitur.

10 *Ex verbis legis, usu, & interpretatione Doctorum colligendum, quando lex fundetur in præjudicio periculi, vel in præsumptione facti.*

CAPUT XXIV.

Utrùm lex civilis obliget, vel obligare possit sub reatu mortalis culpæ.

1. PRæceptum (ut notat Cajet. 2.2.q.104.artic. 2.& in sum.verb. *præceptum*) interdum generaliter sumitur pro imperio imponente necessitatem obediendi, ita ut peccetur, si non impleatur, juxta illud Hieronym. lib. 1. contra Jovin. *Quod præcipitur imperatur, quod imperatur necesse est fieri*, cap.ult. 14.q.1. aliquando verò accipitur antonomasticè pro imperio imponente necessitatem mortaliter peccandi, si non pareatur, & utroque modo præceptum includit obligationem in conscientia, & ita utraque ratio præcepti sufficit ad veram rationem legis, & aliqua earum necessaria est juxta suprà dicta. Hinc ergo oritur quæstio, an lex civilis solùm includat rationem præcepti larg sumpti, vel etiam possit ex suo genere magis obligare, & necessitatem imponere vel parendi, vel mortaliter peccandi. In quo puncto clariùs videntur loqui Gerson, & Almain. suprà citati cap. 20. negantes Magistratui civili hanc potestatem. Idemque à fortiori tenent qui de legibus Ecclesiasticis hoc docent, quos libro sequenti cap. 18. commemorabimus. Aliqui etiam Canonistæ docuerunt, non esse peccatum mortale, non parere legibus civilibus secluso contemptu. Imol. in repet. cap. *cum contingat*, de jur. jur. col. 17. cujus doctrinam in hac parte valde commendat Felin. in ca. 1. de sponsal. nu. 19. unde videntur supponere, ex vi talium legum non sequi per se talem obligationem. Hi verò auctores nullam novam rationem, vel probationem afferunt, qua ostendant, excedere efficaciam potestatis, ac legis civilis, attingere hunc gradum præcepti, seu obligationis, & omnes, quæ afferri possunt, reducuntur ad eas, quæ in ca. 20. positæ sunt. Quibus omissis,

Cajet. *Hieron.* *Gerson.* *Almain.* *Imol.* *Felinus.*

2. Dico primò: Lex civilis ex genere suo obligare potest sub reatu mortalis culpæ. Dico autem, *ex genere suo*, quia certum est, in individuo, seu in singulis legibus non semper esse tam gravem obligationem, ut transgressio legis civilis reatum æternæ pœnæ inducat. Quia nec lex divina, & naturalis omni materia & actione cum tanto rigore obligant, ut ex 1. 2.q.88.& 89. nunc suppono. Dicitur ergo lex civilis ex suo genere obligare sub mortali, quia, si ex parte materiæ sit capacitas, & voluntas legislatoris interveniat, ex parte legis non deest efficacia, seu potestas ad obligandum. Ita docet aperte D. Thom. 2.2.q.104.art.6. junctò artic. 1.q.105. & q. 147.ar.3. Soto lib. 1. de justit. q.6. art.

2. *Legem civilem ex genere suo obligare posse sub culpa mortali, licèt hoc non semper in individuo contingat.*

D. Thom. Soto.

Castro. Driedo. Medina. Adrian. Major. Navar. Covar. August.

q. 6. art. 4. Castro lib. 1. de leg. pœn. cap. 4. & 5. Dried. lib. 2. de libert. Christian. cap. 1. Medin. C. de pœniten. tract. 4. de jejun. c. 7. Adria. quodlib. 6. art. 2. Major. 4. dist. 15. q. 4. præsertim ad 2. Navar. in sum. cap. 23. nu. 55. Covar. in regu. *peccatum*, p. 2. §. 5. nu. 2. & 3. ubi plures alios refert. Et probari potest ex August. epist. 50. non longè à principio, dicente, *Quicunque legibus Imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium.* Utique apud Deum, ut ex contextu constat. Ostendi etiam potest assertio omnibus testimoniis & rationibus adductis in cap. 20. nam obligatio in conscientia simpliciter dicta extenditur ex genere suo ad obligationem sub mortali. Unde ratio propria est, quia lex humana ex se obligat in conscientia: ergo ex se etiam inducit obligationem materiæ proportionatam, si circa illam absolutè feratur: ergo ex se inducere valet obligationem sub mortali. Confirmatur, quia ratio naturalis dictat talibus legibus esse obediendum, sicut dictat esse obediendum parentibus, & sicut dictat promissionem Deo factam esse servandam: ergo sicut non servare vota, vel non obedire parentibus ex suo genere est peccatum mortale, ita etiam non servare leges civiles, seu (quod perinde est) non obedire Principi seculari, ex suo genere est peccatum mortale; ergo leges civiles ex genere suo possunt obligare ad mortale.

3. *Corollar.*

Atque hinc infertur, potestatem hanc sic præcipiendi cum tam rigorosa obligatione non convenire Principibus secularibus ex speciali Dei, aut Christi concessione, sed ex natura rei consequi ad illam potestatem, quam habent à Deo ad gubernandam rempublicam in suo ordine. Probatur primò à simili de potestate, quam pater habet ad imperandum filio, imponendo ei gravem obligationem, quando materia illam postulat: illa enim potestas non est ex speciali concessione, sed sequitur jure naturæ ex vi dominii paterni, & illius naturalis principii, obediendum est parentibus justè præcipientibus. Idemque est cum proportione de obedientia, quam servus debet domino: ergo idem est de obedientia debita legibus Principum. Secundò, quia potestas Principis ad constituendum actum ut necessarium ad honestatem illius virtutis, in cujus materia versatur, vel ad præscribendum medium in tali materia virtutis, non est ex speciali concessione distincta à potestate regendi rempublicam, sed est inclusa in illa ex ipsa rei natura: sed ex hac potestate, & actu ejus sequitur intrinsecè, & ex natura rei, ut sit peccatum mortale transgredi talem legem: ergo etiam potestas sic præcipiendi est inclusa exnatura rei in tali potestate, & non est addita per specialem concessionem. Minor declaratur (cætera enim clara sunt) in materia justitiæ, quando lex taxat pretium rei: nam eo ipso illud est medium justitiæ, & transgressio est injustitia, quæ ex genere suo peccatum mortale est, & consequenter etiam violatio talis legis est ex suo genere peccatum mortale, & idem est cum proportione in reliquis. Tertiò probatur, quia hæc concessio non est specialiter data à Christo, aliàs esset propria legis novæ, quod est frivolum & sine fundamento, & apertè repugnat Paulo Rom. 13. dicenti, *omnis anima*, &c. & tradit generalem doctrinam communem etiam Ethnicis, ut in superioribus visum est, & constat apertè ex simili loco Petri 1. Canon. cap. 1. & Sapient. 6. *Audite reges*, &c. *quoniam data est à Domino potestas vobis.* Quòd verò illa potestas, quæ communis est Ethnicis, non sit ex speciali concessione addita naturæ, in superioribus ostensum est, & per se est evidens, tum quia in Scriptura nulla fit mentio talis concessionis, sed illi potestati naturali tribuitur tanta vis imperandi, ut qui ei resistunt, sibi damnationem acquirant, Rom. 13. tum etiam, quia talis potestas inventa est in legitimis regibus infidelibus, nullam revelationem vel supernaturalem notitiam habentibus: est ergo intrinseca potestati naturali, & divina dicitur per modum doni connaturalis, non per modum specialis concessionis.

Rom. 13.

1 Pet. 2.

Prædictam potestatem præcipiendi cum tanto rigore, consequi ad illam potestatem: non autem esse ex speciali Dei aut Christi concessione.

Contra hanc autem veritatem videtur sensisse Medina tract. de jejunio, cap. 7. sentit enim, seculares Principes habere hanc potestatem ex speciali Dei concessione: ratione cujus dicit, eos uti auctoritate Dei, quando imperant sub reatu pœnæ æternæ. Et in hoc æquiparat Principes seculares Prælatis Ecclesiæ, qui potestatem suam habent ex speciali concessione Christi. Nititurque in illo fundamento Gersonis, quod nemo potest sub reatu pœnæ æternæ imperare, nisi qui illam pœnam potest infligere, & ideo solus Deus id potest, vel qui ab illo habet talem potestatem specialiter commissam. Almain. verò d. c. 12. Moral. licèt in principali assertione dissentiat à Medina, tamen in hoc fundamento convenire videtur. Putat enim, ad præcipiendum sub reatu pœnæ æternæ necessariam esse auctoritatem specialiter à Deo concessam, & quia putat, hanc esse datam Christi Vicario, non autem Principi temporali, ideo negat, leges civiles obligare sub mortali, licèt de Ecclesiasticis id concedat. 4. *Medin.* *Almain.*

Sed profectò idem est cum proportione de utroque superiori seculari, & Ecclesiastico in hac parte sentiendum. Nam licèt in hoc differant, quòd potestas gubernandi aliter data est Vicario Christi, quam Imperatori: illi enim data est per specialem concessionem supernaturalem, huic per electionem hominum, vel alium modum dimanantem à Deo, ut auctore naturæ ex vi naturalis luminis rationis: nihilominus in hoc conveniunt, quòd neutri data est peculiaris potestas imperandi in sua materia, & foro sub reatu pœnæ æternæ per specialem concessionem, sed solùm quatenus ex natura rei includitur in potestate gubernandi unicuique concessa. Nam Petrus non habuit hanc potestatem (ut infra videbimus) nisi ex vi illius concessionis, *Pasce oves meas*, & aliam specialiorem fingere vanum est, & sine fundamento. Idem ergo cum proportione est de Rege, seu Imperatore, quia in latitudine suæ materiæ potestas ejus includit hanc vim, & efficàciam imperandi, ut declaratum est. 5. *Joan. 21.*

Neque fortasse Medina aliud sensit: nunquam enim dixit, hanc esse specialem concessionem, sed solum voluit explicare, non potuisse quamcumque ex his potestatibus extendi ad obligandum sub reatu pœnæ æternæ, nisi esset utraque aliquo modo divina, & per eam operaretur homo, ac præciperet, ut minister Dei. Quod est verissimum, tum quia id satis indicavit Paulus loco citato, tum etiam, quia aliàs transgressio talis legis non redundaret in Dei offensionem, & consequenter non mereretur æternam pœnam. Almain. autem immeritò constituit in hoc differentiam inter potestatem laicam, & Ecclesiasticam: nam licèt in multis aliis differant, in hoc servant proportionem, non æqualitatis, sed cujusdam proportionalitatis, ut satis explicatum est. 6.

Secundo ex dictis infertur, non solum posse peccari mortaliter contra legem civilem, quando ex contemptu formali non servatur; sed etiam quoties cum sufficienti cognitione, ac deliberatione violatur, sive id fiat ex negligentia, sive ex quocumque alio pravo affectu. Hoc advertimus contra aliquos, qui etiam de Ecclesiasticis legibus dixerunt, non peccari contra eas mortaliter, nisi formaliter contemnantur, qui à fortiori idem essent dicturi de legibus civilibus. Sed contra illos ex professo tractabimus libro seq. Nunc probatur illatio, quia sine contemptu formali datur plena, & consummata transgressio legis: ergo si lex de se obligat sub reatu æternæ pœnæ, in transgressione ejus committitur peccatum mortale, etiamsi non fiat ex contemptu formali. Loquor autem semper de formali contemptu: nam virtualis, seu potiùs materialis, in omni transgressione legis includitur 7. *Secundum corollar.*

cluditur: formalis autem neceſſarius non eſt, ut patet inductione: nam ad peccandum contra juſtitiam, vendendo rem cariùs, quàm lege taxatum ſit, non eſt neceſſarius formalis contemptus legis, ſed ſatis eſt id facere voluntarie ex affectu pecuniæ, vel alio ſimili. Item ut judex peccet graviter tranſgrediendo juris ordinem in judicio, non eſt neceſſe, ut ex contemptu id faciat, ut conſtat. Et idem eſt in ſimilibus, quæ ſatis conſtant ex communi uſu, & ſenſu fidelium. Imò hinc obiter infero poſſe peccari mortaliter contra legem humanam per unum actum, vel omiſſionem, omnibus illis modis, quibus poteſt peccari contra legem naturalem, vel divinam, ſcilicet, vel per malitiam, ſeu ex certa ſcientia, & pravo uſu libertatis, vel ex paſſione, quæ ſufficientem deliberationem non excludat, vel per ignorantiam craſſam, & ſupinam, ſeu ex notabili negligentia profectam. Patet, quia omnibus his modis poteſt eſſe actus ſufficienter voluntarius, & nihil aliud requiritur, ſuppoſita obligatione legis. Et quoad hoc eadem eſt ratio de humana, quæ de naturali, vel divina lege. Quapropter ſano modo intelligendum eſt, quod Cajetanus verb. *præceptum*, in fine ait, in his quæ ſunt poſitivi juris, ſi abſque contemptu peccetur ex pura ignorantia, vel apparenti excuſatione, cum animo non conſentiendi contra præceptum obligans ad mortale, non peccari mortaliter. Hoc enim intelligendum eſt de ignorantia invincibili, & non craſſa, & de probabili exiſtimatione excuſationis. Unde idem dici poſſet de rebus juris divini poſitivi, licèt in humano plures admitti poſſint ſimiles excuſationes. Atque ita explicuit illam doctrinam Sylv. verbo, *inobedientia*, ubi D. Th. & alios refert.

CAPUT XXV.

Utrùm lex humana ut obliget ſub mortali culpa, gravem materiam requirat, & quæ illa ſit.

1. QUoniam dictum eſt, legem poſſe de ſe obligare ſub mortali, licèt non ſemper ita obliget, & ideo neceſſarium eſt declarare, quando obligato legis pertingat uſque ad illum gradum, in quo tam rigoroſe obliget. Quantum autem ex communi doctrina Doctorum in hac materia colligi poteſt, tria capita deſignari ſolent ad hanc gravitatem obligationis in lege diſcernendam, nimirum qualitas ſeu quantitas, aut gravitas materiæ, in qua lex præcipit: verba quibus lex profertur, ſub quibus pœnam in lege additam comprehendimus: & intentio præcipientis, de quibus ſigillatim dicendum eſt.

2. Circa primum certum eſt, gravitatem materiæ præcepti eſſe neceſſariam ad gravem legis obligationem, ita ut non ſit in poteſtate legiſlatoris humani obligare ſub mortali in materia levi, etiamſi maximè id velit, & intendat. Ita docuit Driedo lib. 3. de libert. Chriſt. cap. 3. ad 5. & hac ratione dixit idem auctor lib. 2. cap. in diſcurſu ſecundæ propoſitionis, *Temerariæ mandantium intentiones pro quibuſlibet rebus parvi ponderis non obligant ſubditos, ut teneantur obedire ſub pœna criminis illius, quod ipſi volunt ſubditos incurrere.* Idem tenet Caſtro d. lib. 1. de leg. pœn. c. 5. docum. 4. inclinat Cord. in ſum. q. 118. p. 1. quatenus ait, non eſſe in poteſtate ſuperioris obligare ſub mortali, aut veniali, ſed hoc pendere ex quantitate materiæ. Et probatur primò, quia primum fundamentum hujus obligationis eſt materiæ capacitas, nec poteſt legiſlator facere ut actus excedat potentiam, id eſt obligatio capacitatem materiæ. Secundò, quia eſſet injuſtum, imo ſtultum præceptum quoad illam partem. Quid enim magis inordinatum, quàm propter rem levem obligare ad pœnam æternam? aut (quod perinde eſt) in re levi conſtituere ſalutis viam, ſeu medium ad illam. Tertiò, quia lex naturalis, & divina non obligant ſub mortali in materia levi: ergo multo minùs poteſt id facere lex humana. Quarto, quia talis lex non eſſet in ædificationem, ſed in deſtructionem, & ſcandalum, & occaſionem ruinæ, & onus imponeret grave, & importabile: non ergo poteſt talem imponere obligationem. Quinto, quia alias poſſent Principes, aut Prælati pro ſuo arbitratu imponere graves obligationes circa res minimas, quod eſt abſurdum, & contra Chriſti reprehenſionem, *Alligant onera gravia, & importabilia*, Mat. 23. Sextò, quia ſi lex civilis pœnam mortis imponeret pro levi crimine, injuſta eſſet, & nulla quoad illam partem; ergo multo magis erit injuſta lex humana, quæ imponeret reatum pœnæ æternæ apud Deum in materia levi, ſecundum rectam æſtimationem apud eundem Deum. Unde meritò dixit Aug. d. lib. 2. de Bapt. c. 6. iniquas eſſe ſtateras eorum, qui pro arbitrio ſuo dicunt, hoc grave, hoc leve eſt. Ex quibus rationibus conſtat, hoc eſſe verum, ſive materia levis ſit totalis materia legis, ſive partialis: nam eſt eadem proportio, & ratio. Sicut aliàs diximus votum de re levi non obligare ſub mortali, ſive materia ſit totalis, ſive partialis. Et in lege naturali idem reperitur: nam lex non mentiendi per ſe obligat tantùm veniali culpa, & eodem modo obligat lex non furandi in materia levi, licet in priori lege materia levis & totalis ſit, in poſteriori autem partialis. Solumque eſt differentia, quòd in priori lege obligatio eſt per ſe, & ex genere legis: in poſteriori autem ſolùm ex accidenti, & in tali individuo. Idem ergo cum proportione in lege humana obſervandum eſt.

3. Contra hanc verò ſententiam referri poſſunt varii auctores, qui frequenter dicunt, ex intentione legiſlatoris pendere, quid præceptum obliget ſub mortali, etſi illa ſciatur ſufficere, quia ex illa pendet legis vis. Ita ſentiunt Angel. verb. *lex*, n. 3. Sylv. verb. *præceptum*, q. 9. Armil. verb. *lex*, num. 4. & Cajet. verb. *præcepti tranſgreſſio*, qui addit, inveniri quædam præcepta humana obligantia ſub mortali. Idem ſentit Cord. d. q. 189. p. 2. ratio 1, 2, & 3. & confirmat, tum quia in religionibus ponuntur præcepta obedientiæ, & ſub excommunicatione de rebus minimis, quæ vere obligant, quia poteſtas ſuperioris timenda eſt, tum exemplo Dei, qui leve præceptum Adæ impoſuit ſub obligatione æterni reatus. Citari denique ſolet Angel. in Moralib. cap. 9. & 10. in princ. ex quo ſolùm video poſſe induci, quod in d. cap. 10. in princ. concluſ. 5. dicit, ſuperiores poſſe prohibere dilectiones remiſſas ejuſdem objecti ſub majori obligatione, quàm intenſas.

Angel. Sylveſt. Armil. Cajet. Cordub.

4. Sed nihilominus aſſertio poſita veriſſima eſt, & communis, ſufficienterque demonſtrata. Et fortaſſe dicti auctores contrarium non ſenſerunt: nam Summiſtæ, cùm dicunt intentionem ſufficere, intelligendi ſunt de intentione rationabili, & juſta: nam illa erit commenſurata materiæ, & ideo ſi fuerit de obligatione ſub mortali, ſupponet materiam capacem talis obligationis. Et ita videtur intellexiſſe Covar. in reg. *peccatum*, 2. p. §. 5. num. 2. in fine, & in cap. *quamvis pactum*, 2. p. §. 2. n. 7. Sic etiam intelligunt communiter doctores dictum illud legis 1. ff. de conſtit. princ. *Quod principi placuit, legis habet vigorem*, utique de placito rationabili, & juſto. Addo etiam voluntatem legiſlatoris declaratam graviter obligandi ſecum afferre preſumptionem, & quaſi declarationem, quòd materia ſit capax talis obligationis, & ideo moraliter, ac regulariter timendam eſſe, ut dixit Corduba. Denique addo, ſæpe materiam, quæ nudè ſpectata levis apparet, prout in tali occaſione, & in ordine ad talem finem præcipitur, eſſe gravem, ut mox explicabimus, & dixi latè in tom. 5. de cenſur. diſp. 4. ſect. 6. n. 1. & quia ſæpe poteſt latere ſuperioris motivum, pro illo præſumitur. Nihilominus tamen ſi veritas obſtaret præſumptioni, & clarè conſtaret, materiam non eſſe gravem, nec dignam tali obligatione, tunc non inducerctur obligatio. Neq; amplius probat exem-

Resolutio auctoris. *Covar.* *Mater. nudè ſp. levis prout qui ſe in illam ad talem finem præcipitur, ſæpe eſſe gravem.*

exemplum religionum: nam doctrina data in eis etiam locum habet de necessitate materiæ gravis, quamvis in illis, propter altiorem finem perfectionis, frequentiùs possit accidere, ut res in specie levis in tali statu, & in ordine ad finem ei consentaneum, gravis meritò censeatur.

5. Ad exemplum autem de præcepto Adæ impositò respondet Corduba suprà, illud præceptum obligasse sub mortali ratione status, etiamsi materia esset levis. Rationem autem status in hoc ponit, quòd in illo non poterat peccari venialiter priùs quam mortaliter. Sed hæc ratio probabilis non est. Alias etiam præcepta naturalia de rebus levibus obligarent sub mortali in illo statu, & ita verbum otiosum, & mendacium officiosum, aut jocosum, essent ibi peccata mortalia, quod incredibile est, quia illa peccata sunt venialia, etiamsi plena libertate, & absque passione, vel ignorantia fiant; cur ergo in illo statu essent mortalia? Vel quam circumstantiam adeo gravem adderet ille status? Quamvis enim ex contemptu possint illa peccata fieri mortalia, tamen etiam in illo statu possent fieri sine contemptu, si tamen fieri possent. Quid enim ibi erat, quod ad contemptum cogeret? Quocirca supponendo primum peccatum in illo statu non potuisse esse veniale, ratio non est reddenda ex eo, quod omne peccatum in omni materia quantumvis minima ibi esset mortale; sed ex divina providentia, quæ custodiret hominem in levibus, quamdiu graviter non caderet, ne vel felicem illum statum propter peccatum veniale amitteret, vel in eo deordinationem aliquam, vel pœnam sustineret. Aliter verò responderi potest, licèt legislator humanus non possit obligare sub mortali in materia levi, Deum ipsum posse. Verumtamen cùm divinum præceptum non possit non esse justum, fieri non potest, quin sit materiæ proportionatum, ita si sub mortali obligat, cadat in materiam capacem talis obligationis, ac subinde gravem saltem formaliter, & ut ordinatur ad finem à Deo intentum. Aliàs peccatum mortale, & veniale differrent tantum ex voluntate divina, & non ex natura rei, quod falsum est. Dico ergo, præceptum Adæ impositum fuisse de re gravi, quia illa abstinentia à cibo vetito impositа fuit in recognitionem obedientiæ Deo debitæ, & quasi in tributum humanæ subjectionis ad Deum, & ad reprimendam hominis elationem, quodammodo subjiciendo illum inferiori creaturæ in obsequium Dei, sub quibus rationibus præceptum illud gravissimum erat.

Quare inobedientia Adæ fuit gravis.

6. Sed quæres, an præceptum sub mortali impositum in re levi, obliget saltem sub veniali. Videtur enim nihil omnino obligare, quia est injustum. Nihilominus verius videtur obligare quantum materia est capax, ac subinde sub veniali. Duo enim sunt in illo præcepto distinguenda, unum est talem rem præcipi, aliud est præcipi sub tali obligatione, vel pœna: primum (ut supponimus) non est injustum, quia ponimus materiam præcepti simpliciter honestam esse, & in suo gradu justam, & capacem præcepti: secundum autem injustum est. At verò non obstante injustitia, & nullitate, quoad secundum, potest præceptum valere quoad primum, quod justum est; tum quia illud est prius natura (ut sic dicam) & ex se separabile à secundo, tum etiam, quia in his, quæ hujusmodi sunt, utile per inutile non vitiatur. Neque intentio præcipientis intelligitur esse conditionata, ita ut nolit præcipere quod potest, si non potest obligare quantum appetit, sed potiùs absolutè intendit præcipere, & volendo obligare plus quàm potest, consequenter etiam vult obligare quantum potest. Et ita censeo tale præceptum esse validum quoad obligationem commensuratam, & proportionatam materiæ ejus, quia quoad illam non deest intentio præcipientis, & nihil aliud est, quod ibi desideretur.

Præceptum positum sub mortali, in materia levi obligare sub veniali.

Utile per inutile non vitiatur.

7. Secundò dicendum est, gravitatem materiæ sufficientem ad gravem legis obligationem prudenti arbitrio judicandam esse, non posse certiorem regulam tradi. Hæc assertio in materia de peccatis tractanda est, nam est propria illius loci, eademque regula pro lege naturali, & divina solet assignari, ut in materia etiam de Voto, & juramento dictum est, & dici solet in materia de Furto, & similibus. Quia re vera non potest alia specialior cogitari, quæ vel rem declaret, vel certa sit; eadem autem ratio est, de materia legis positivæ, sive civilis, sive etiam Ecclesiastica: nam quoad hoc eandem rationem participat, ut constat, & apertè supponunt Cajet & Sylvest. locis citatis, & alii statim citandi. Ad ferendum autem hoc prudentiale judicium duo præcipuè in lege considerandа sunt, unum est finis legis præsertim proximus, ratione cujus materia præcepta censetur constitui per legem in hac, vel illa specie virtutis; aliud æqualitas, seu proportio medii præcepti in ordine ad talem finem, & ex his duobus prudenti arbitrio spectatis colligenda est materiæ gravitas.

Gravitatem materiæ sufficientem ad gravem obligationem colligendam esse prudenti arbitrio tam in lege civili, quam Ecclesiastica.

8. Itaque in primis necessarium est, ut finis legis pertineat ad virtutem aliquam ex gravioribus. Multique judicant, hujusmodi virtutes tantùm esse illas, quæ respiciunt Dei amorem, & cultum, vel etiam illas ex quibus pendet moraliter loquendo amicitia inter proximos, vel pax, & commune bonum reipublicæ, ut sunt religio, justitia & charitas. Ita sentit Ant. 2. p. tit. 4. c. 2. §. 3. ubi solam illam materiam præcepti censet esse gravem, quæ est necessaria ad charitatem, vel justitiam, vel divinam reverentiam. Idem sequitur Sylvest. verb. *præceptum*, q. 3. Parumq; differt regula Cajet. tom. 1. Opusc. tract 25. q. 1. dicentis, tunc materiam esse gravem, quando pertinet ac necessaria est ad charitatem Dei, vel proximi.

Opus esse ut finis legis pertineat ad virtutem aliquam ex gravioribus, & investigatur quænam sint illæ. Anton. Sylvest.

9. Sed hæc non satis rem explicant. Quia si dicti auctores sentiant, solas illas materias, quarum honestas formaliter, ac proximè pertinet ad has virtutes, esse graves, falsum docent, aliàs tantum præcepta charitatis Dei, vel proximi, vel religionis, & justitiæ, vel ad summum tantùm ea quæ formaliter dirigunt ad Deum, vel proximum, haberent materiam gravem, & possent obligare ad mortale, consequens est falsum, quia etiam virtutes, quæ non sunt ad alterum, habent materiam gravem, ut est jejunium in materia temperantiæ: nam juxta communem sensum Ecclesiæ præceptum jejunii sub mortali obligat, & gravem habet materiam. Idem contingit in materia castitatis, & fortitudinis, ut constat. Si verò illi auctores intelligunt illam materiam esse gravem, quæ saltem virtute repugnet charitati; sic vera est sententia, quia omne peccatum mortale est contra charitatem, saltem virtute, seu ultimatè; tamen non deservit ad declarandum, quando materia præcepti est gravis: nam hoc est, quod inquirimus, quando scil. materia est talis, ut ejus transgressio repugnet saltem virtute charitati Dei.

10. Eandemque difficultatem habet quod Cajet. sentit in sum. verb. *præceptum*, dum ait, tunc præceptum obligare sub mortali, quando actus contrarius præcepto tollit dispositionem animi virtuosam, & necessariam ad salutem. Quia destruitur finis ad quem ordinantur omnes leges. Licèt enim hoc verum sit, tamen rem non declarat: cum enim dispositio virtuosa necessaria ad salutem non sit, nisi charitas, hoc est, quod inquirimus, qualis scilicet materia legis sit necessaria ad hanc dispositionem conservandam, vel quando actus contrarius illam destruat. Dico ergo, materiam legis positivæ posse esse gravem in omnibus virtutibus, præsertim principalibus, & cardinalibus: juxta doctrinam D. Thomæ, & Cajetan. 2. 2. quæstion. 104. artic. 2. ad 1. In unaquaque autem virtute illam esse gravem, cujus omissio, vel violatio notabilem habet deformitatem, seu turpitudinem in sua specie, & tunc illa turpitudo virtute repugnat charitati

Materiam legis positivæ posse esse gravem in omnibus virtutibus præsertim principalibus & cardinalibus. D. Thom. Cajet.

tati Dei: gradus autem, seu gravitas talis turpitudinis prudenti arbitrio judicandus est, spectata communi æstimatione hominum, & graviorum Doctorum, virorumque prudentium sensu, & opinione.

11. *Ad judicandum quantum obliget lex circa medium violentum si multum, vel parum prodest fini a lege intento.*

Secundo loco dicimus considerandam esse proportionem medii ad finem lege intentum; oportet enim, ut multum conferat ad illum: nam si leviter illum impediat, aut diminuat, quamvis finis in se gravis sit, læsio ejus per tale medium non potest gravis reputari. Sicut finis justitiæ in se gravis est, & necessarius reipublicæ; si tamen in re minima lædatur, nec multum perturbat rempublicam, nec amicitiam inter homines moraliter dissolvit, & ideo non constituit materiam gravem, & è converso si defectus in aliqua materia graviter lædit finem intentum à lege, licèt in se aliquid minimum esse videatur, nihilominus in ratione medii est quid grave, & ideo ut est materia talis præcepti, est materia gravis. Et in hoc sensu dixit Cajet. suprà, interdum de re minima dari præceptum obligans ad mortale, intelligit enim de re minima absolutè spectata, non tamen respective in ordine ad finem legis. Ut v.g. ingredi talem domum absolutè quid leve esse videtur, tamen in ordine ad vitandam occasionem peccati grave quid est. Et in materia justitiæ, aliqua absolutè spectata levis est, quæ respectu talis personæ pauperis est gravis, quia multum illa indiget, vel ex carentia ejus sequitur illi nocumentum grave. Sic ergo ex proportione materiæ ad finem legis conjectari facile poterit gravitas materiæ, cæteris paribus.

12. *Finem extrinsecum legi & materiæ ejus non cadere sub lege, secus de intrinseco.*

Dices, finis legis non cadit sub lege; ergo licèt finis non obtineatur, imò impediatur, si materia servetur, non violatur præceptum, ut suprà de naturalibus ostensum est, & est eadem, vel major ratio de positivis; ergo ex majori, vel minori læsione in ordine ad finem, non potest considerari gravitas materiæ, vel præcepti, vel peccati contra tale præceptum. Respondeo, assumptum esse verum de fine extrinseco legi, & materiæ ejus. Nos autem hîc loquimur de fine intrinseco, sive ille includatur in ipsa materia, ut quando propter se, & suam honestatem præcipitur, ut est in lege civili vendere rem tanti, & non pluris, & in Ecclesiastica audire Missam, jejunare, &c. sive proximè respiciatur per præceptum, ut quando materia solùm præcipitur, ut medium ad talem finem, ut quando prohibetur ingressus in domum propter vitandum scandalum, vel quid simile.

CAPUT XXVI.

An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale, & quæ verba ad hoc sufficiant.

1. SUpposita doctrina capitis præcedentis, clarum est, nulla verba posse sufficere ad hunc effectum, nisi supponatur materia capax; nihilominus tamen verba ipsa, si ex parte sua sufficienter proponant talem obligationem; etiam declarant materiam esse gravem, & illis standum est, ut dixi, si aliud manifestè non constet, & ideo inquirimus, an ex verbis legis possit hoc interdum colligi. Potest autem lex declarare obligationem suam, aut oratione aliqua complexa, aut verbo simplici præcipiendi; de utroque modo breviter dicemus.

2. Circa primum clarum est, posse legislat. humanos explicare in sua lege se velle obligare sub reatu pœnæ æternæ, ut sit interdum in Ecclesiasticis legibus ut infrà videbimus; in civilibus autem hoc non est in usu, quia non spectat ad temporales principes discernere inter peccatum mortale, & veniale, unde ad summum solent explicare, se velle obligare quantum possunt, vel interdum etiam declarant Christiani Principes se velle obligare in conscientia. Hæc tamen, & similia verba generalia sunt, & ex parte sua non declarant obligationè esse gravem absolutè, sed solum quasi sub conditione, si materia sit capax, ideoq; modus, & gravitas obligationis ex qualitate materiæ determinari debet. Solent autem in legibus humanis addi comminationes pœnarum, quæ si spirituales sint, indicare solent modum obligationis legis in conscientia, sed illæ sunt propriæ Ecclesiasticarum legum, de quibus libro sequenti dicemus. Aliæ sunt temporales, vel corporales pœnæ, de quibus hîc dicendum est, quia in quibuscunque legibus humanis addi possunt, præsertim verò in civilibus.

3. *Proponitur sententia Navarri, & rejicitur.*

Multi ergo censent, hujus pœnæ adjectionem non solùm non esse signum gravis obligationis legis, verùm potiùs esse signum, legem non obligare in foro conscientiæ, sed tantùm in foro externo ad talem pœnam. Ita sentit Navar. dicto c. 23. n. 55. cum aliis. Ego verò cum communi sententia, quam infrà tractabo, suppono adjectionem pœnæ etiam temporalis, vel corporalis non esse signum legis purè pœnalis, nisi in ipsamet lege sufficienter explicetur, vel aliunde satis constet, quia non obstante transgressione legis in conscientia, & pœna illi respondente apud Deum justè legislator humanus adjicit pœnam per homines infligendam. Et ideo si lex absolutè præcipiat licèt adjiciat pœnam temporalem, nihilominus in conscientia obligat.

4. *Conclusio.*

Hoc ergo supposito dicendum est, gravitatem pœnæ per se loquendo magnum signum esse gravitatis materiæ, de qua lex fertur, & gravis obligationis ejus. Ratio est, quia gravis pœna non imponitur prudenter nisi pro re gravi: præsumitur autem legislator prudenter adjicere pœnam: ergo. Unde rectè docuit Scot. in 4. d. 1. q. 6. prope finem, quoties lex vetus comminabatur illis verbis, *Peribit anima illa de populo suo*, id est, quoties pœnam mortis imponebat transgressoribus alicujus legis materiam illius legis fuisse gravem, & de se sufficientem ad peccatum mortale. Cui consonat sententia Augustini l. 2. de Bapt. c. 6. *Scot.* *Exod.* 12. *Augustin.* *Afferamus* (inquit) *divinam stateram de Scripturis sanctis, & in illa quid sit gravius appendamus*: & infrà, *Tempore illo, quo Dominus priora delicta recentibus pœnarum exemplis cavenda monstravit, & idolum fabricatum, atque adoratum est, & propheticus liber ira regis contemptoris incensus, & schisma tentatum: idololatria gladio punita est, exustio libri, bellica cæde, & peregrina captivitate, schisma hiatu terræ, seu ultis auctoribus vivis, & cæteris cœlesti igne consumptis. Quis jam dubitaverit hoc esse sceleratius commissum, quod est gravius vindicatum*? In statera ergo divina colligit Augustinus gravitatem delicti ex gravitate pœnæ, non tantum vitæ futuræ, sed etiam præsentis; ergo etiam in statera legis humanæ, quæ debet esse quoad fieri possit conformis rationi divinæ, ex gravitate pœnæ rectè colligitur gravitas transgressionis legis, & consequenter etiam gravitas materiæ de se sufficientis ad mortalem culpam. Et quamvis non semper gravior culpa apud Deum puniatur graviori pœna hujus vitæ, maximè per judices humanos: nihilominus, quando lex civilis imponit graviorem pœnam, signum est, materiam talis legis humanæ, & custodiam ejus esse magis necessariam ad finem legis & potestatis civilis, quàm sit alia materia alias honestior, vel excellentior apud Deum, & ita in ordine ad obligationem legis humanæ, semper illud est optimum signum materiæ satis gravis, & sufficientis ad culpam mortalem, quando alias ex tenore legis constat, non esse pure pœnalem; & ita docent Summistæ verb. *pœna*, & Covar. in reg. *peccatum*. 2. p. §. 5. n. 3. in fine, & Medin. dicta q. 7. de jejunio, & Armil. verb. *præceptum*, n. 6. & verb. *lex*, n. 4. & Castro l. 1. de leg. pœn. cap. 5. docum. 4.

5. *Dubium & ratio dubitandi.*

Circa secundum punctum de verbis simplicibus dubitari potest, an sit aliquod simplex verbum præcipiendi seu ferendi legem, quo hæc obligatio sub mortali sufficienter significetur. Et ratio dubitandi sumi-

Clement. exivi. Cap. exiit.

sumitur ex Clement. *exivi*, de verb. significat. & cap. *exiit*, eod. tit. in 6. ubi ex hoc, quod lex fertur per verbum *præcipimus*, vel æquivalens, colligitur obligatio legis sub mortali. Unde multi sentiunt verbum præcipiendi, vel æquivalens sufficere ad obligationem legis sub mortali culpa. Ita Soto lib. 1. de justit. quæst. 6. art. 4. & idem sentiunt Sylvest. verb. *præceptum*. qu. 2. Armil. num. 7. Alii verò licèt hoc admittant in legibus canonicis propter dicta canonica jura, non tamen civilibus, quia in jure civili talis declaratio non habetur, nec ex consuetudine constat, sic esse verba illa intelligenda. Ita Medin. dicto cap. 7. de jejun. Castro dicto libr. 1. de lege pœnali, capit. 5. & idem in re sentit Navarr. dicto cap. 23. num. 50. nam licet priùs absolutè dicat, verbum præcipiendi de se non significare satis præceptum obligans sub mortali, nihilominus subjungit in legibus canonicis habere hanc vim ex usu, & ex dicta Clement. ubi oppositum sentit de civilibus. Alii denique existimant, in nullis legibus nec civilibus, nec Ecclesiasticis ex verbo præcipiendi posse colligi talem obligationem. Ita Cajet. 2. 2. quæst. 186. artic. 9. circa ad 3. Quin potiùs ibi generalius loqui videtur, & negare, verbum, *præcipimus*, sufficienter indicare legem obligantem quocumque modo: nam aliquæ conjecturæ, quas adducit, ex usu illius vocis in Evangelio, & in regulam Augustini, huc tendere videntur, quatenus inde elici potest, simplices ordinationes, ac regulas sæpe ferri per verbum præcipiendi, & vocari præcepta, sed nihilominus ejus mens solum fuit loqui de præcepto obligante ad mortale: postea verò quasi per antonomasiam hoc solum vocat simpliciter præceptum, & ita negat, mendacium simplex prohiberi præcepto, & similia. Fundamentum ergo illius est, quia verbum *præcipio*, æquè ponitur (adde & cum eadem proprietate) in rebus peccati venialis, ac mortalis.

Soto Sylvest. Armil.

Medina. Castro. Navar.

Cajet.

6. *Mens auctoris.*

Mihi tamen dicendum videtur, aliud esse inquirere, an lex vi alicujus verbi in ea positi absolutè, & simpliciter obliget sub mortali culpa, semper, ac independenter ob omni alia conditione legis: aliud verò esse quærere, an ex parte verborum legis sit aliquod verbum simplex, quod hanc obligationem sufficienter indicet. Loquendo priori modo vera est sententia Cajetani, nullum scilicet esse tale simplex verbum, & sufficienter probatur fundamento ejus. Nam si aliquod esset tale verbum, maxime esset verbum, *præcipio*: sed hoc non, quia etiam res levis per illud verbum propriissime præcipitur; ergo non obstante illo gravitas, vel levitas obligationis pendet ex materia, ut ostensum est: ergo. Et confirmatur à fortiori: nam etiam verba complexa ad hoc non sufficiunt, etiamsi dicatur sub interminatione æternæ pœnæ, &c. nisi supponatur capacitas materiæ, ut ostensum est; ergo multò minùs sufficiet simplex præcipiendi verbum. Quin potiùs in hoc potest constitui differentia, quia quando verba sunt complexa, & in illis fit illa exaggeratio, vel alia similis, ex illis sumitur magna probatio, quòd materia sit gravis, nisi aliud satis clare constet: ex simplici autem verbo præcipiendi non sumitur talis prolatio, nec sufficiens præsumptio, quia de se est indifferens, & æquè propriè, ac univocè (ut sic rem explicem) cadit in materiam gravem, & levem, quantum est ex vi verbi.

7. *De verbo simplici præcipiendi.*

At verò si in altero sensu loquamur, dicendum censeo simplex verbum præcipiendi, quantum est ex forma legis, sufficiens esse ad obligationem sub mortali judicandam, si materia legis sit capax illius. Et in hoc sensu existimo loqui auctores primæ sententiæ. Et probatur, quia eo ipso, quod lex est vera lex, & non restringitur ad purè pœnalem, vel alio simili modo, obligat in conscientia, & quantum potest pro capacitate materiæ; ergo obligat sub mortali, si materia est capax, sed ex vi verbi præcipiendi constituitur præceptum in ratione veræ legis, quantum est ex parte formæ seu verborum, quia ex vi illius satis exprimit Princeps suum imperium, & voluntatem obligandi, nec extrahi potest ab hac propria significatione, nisi attenta aliqua consuetudine, & aliquibus circumstantiis id sufficienter colligatur; ergo ex vi talis verbi absolute propositi obligat sub mortali, si materia est capax. Consequentiæ sunt claræ, & secundum antecedens ostensum est suprà c. 13. Primum vero antecedens patet, tum quia obligatio est effectus quasi naturalis legis; ergo eo ipso quod lex absolutè constituta est, obligat quantum potest; tum etiam quia lex naturalis dictat, esse obediendum superioribus præcipientibns: hæc autem lex naturalis ex suo genere obligat sub mortali, & ideo si materia præcepti humani gravis sit, & humanum præceptum absolutè feratur, etiam obligatio illius legis naturalis est gravis, & ex vi illius etiam præceptum humanũ graviter, & sub mortali obligabit. Denique quia aliàs non haberent leges civiles verba, quibus possent gravem obligationem declarare, & regulariter illam non satis declarent, quia non declarant expresse, se præcipere sub mortali, vel sub interminatione, &c. nec hoc ad eas pertinet, ut dixi: consequens autem est absurdum, ut constat.

8. Unde colligo immeritò secundam sententiam distinguere in hoc inter leges civiles, & canonicas, quia discursus factus etiam in legibus civilibus procedit: nam de illis ostensum est, verbum præcipiendi absolutè prolatum esse sufficiens ad constituendam formam legis. Item de eisdem ostensum est, obligare in conscientia quantũ ad id, quod absolutè præcipiunt. Deniq; de eisdem etiã verum est, quod obligant quasi naturaliter, & quantum possunt juxta capacitatem materiæ; ergo in eis verbum præcipiendi absolutè positum de se indicat obligationem sub mortali, si materia est capax illius. Secundò infero idem dicendum esse de verbis prohibendi, servata proportione, & de omnibus æquivalentibus juxta doctrinam suprà datam de forma legis humanæ, seu civilis, quæ hîc applicanda est. Nam primò & præcipuè spectandum est, quæ verba constituant legem in esse legis: nam illamet constituunt illam in ratione præcepti habentis vim obligandi in conscientia, & consequenter ex parte verborum talis legis, si absoluta sint, & non limitentur, obligabit talis lex quantum potest juxta materiæ capacitatem, & consequenter etiam sub mortali, si materia sit capax. Tertiò infertur, quomodo intelligenda sint dicta jura in Clement. *exivit*, & c. *exiit*, cùm dicunt verba præceptiva in regula sancti Francisci indicare obligationem sub mortali, intelligunt enim hoc quantum est ex se, sed suppositа materiæ capacitate, quam ibi Pontifices supponere visi sunt. Et ita regula, qua ibi utuntur Pontifices, generalis est ad alias leges, non tantum canonicas, sed etiam civiles: non enim utuntur illa regula propter specialem rationem, quæ in regula sancti Francisci inveniatur, nec propter aliquam, quæ reperiatur in legibus Ecclesiasticis, sed propter proprietatem verborum præcipiendi. Neque enim illa decreta constitutiva sunt novi juris, sed declarativa talis regulæ ex jure antiquo, naturali potius, quam positivo canonico. Nunquam enim Pontifices addiderunt specialem vim verbis illis pro legibus canonicis, sed ex primæva, & propria significatione talium verborum, & ex communi usu illam supponunt.

1. *Corol.*

2. *Corol.*

3. *Corol.*

CAPUT XXVII.

Utrùm obligatio legis humanæ, quoad gravitatem ejus, ex intentione legislatoris pendeat.

1. SUpponimus intentionem obligandi esse de ratione legis, ut suprà ostensum est; inquirimus autẽ an gravitas obligat. quoad mortale, aut veniale etiam

etiam pendeat ex legiſlatoris intentione. Deinde ut intelligatur punctum quæſtionis, ſupponimus variis modis poſſe legiſlatorem ſe habere in ferenda lege, primò ut ſimpliciter intendat legem ferre circa talem materiam, & non amplius. Secundò, ut definitè velit ferre legem, & per illam in conſcientia obligare, non determinando quantitatem obligationis. Tertiò, ut velit ferre legem merè pœnalem, & non obligantem in conſcientia. Quartò, ut velit definitè obligare ſub peccato mortali, & non tantum ſub veniali, & è contrario ut velit tantum ſub veniali, & nullo modo ſub mortali, & de hoc ultimo membro tantum eſt aliqua controverſia, cætera enim clara ſunt ex dictis. Nam in primo modo ſine dubio lex obligat in conſcientia, quia vera lex natura ſua habet hunc effectum, ſi non excludatur, unde eo ipſo, quòd intentio fertur ad veram legem, & hîc effectus non excluditur, & ſufficienter intentus, & efficitur per legem. Neque eſt ſemper neceſſaria formalis intentio obligandi in conſcientia, vel ſub mortali; imò verò hoc vix venit in mentem legiſlatoris civilis, & maximè in infidelibus, de quibus eſt eadem ratio. Item idem eſt in voto, & promiſſione, quia ſi fiant, ſtatim obligant in conſcientia, licèt promittens nihil de conſcientia cogitaverit: idem ergo eſt in lege, neque eſt ulla ratio, cur expreſſior intentio neceſſaria ſit.

2. Et idem cum proportione eſt dicendum in ſecundo modo intentionis: nam ibi etiam eſt implicitè intenta gravitas obligationis, & non impeditur, vel aliter excluditur efficacia illius intentionis: ergo ſatis eſt. Et ideo ſupra notavimus quòd ſi materia ſit capax, & lex feratur abſoluto verbo præcipiendi, & cum ſimili confuſa intentione, obligatio eſt ad mortale, argumento Clement. *exivit*, quod etiam tradit Soto l. 1. de juſt. q. 6. a. 4. versùs finem, quia ſi legiſlator vult obligare, & non determinat modum, ex materia determinatur, quia in re non poteſt fieri ſine aliqua determinatione, & hæc non poteſt aliunde ſumi: tunc ergo talis intentio ſufficit, quia materiæ accommodatur, ac per illam determinatur.

Clement. exivit. *Soto.*

3. Præterea idem dicendum eſt cum proportione in tertio modo, quando intentio legiſlatoris expreſsè eſt de ferenda lege purè pœnali: nam (ut ſupra dixi) illa intentio mutationem facit in materia legis, quæ mutatio eſt in poteſtate legiſlatoris: nam poteſt hanc vel illam materiam, aut determinatè, aut disjunctim, aut abſolutè, aut ſub conditione præcipere, licet non poſſit à tota materia omnem obligationem in conſcientia excludere, ſi veram legem ferre vult. Quando ergo dicitur intendere non obligare in conſcientia, ſed ad puram pœnam, hoc intelligitur reſpectu actûs immediatè præcepti, vel prohibiti: tamen eo ipſo talis actus non eſt adæquata materia illius legis, ſed vel hoc disjunctum, aut facere tale opus, aut ſuſtinere, vel exequi talem pœnam, vel (& in idem redit) eſt lex conditionata ſolvendi talem pœnam, ſi hoc fiat, & tunc à toto disjuncto non excluditur obligatio in conſcientia. Imo eo ipſo quòd legiſlator vult veram legem ferre, & non vult determinare obligationem in conſcientia ad talem actum, vult obligare in conſcientia ad disjunctum, de quo adæquatè fert legem, & tunc gravitas obligationis ſic impoſitæ, & modus ejus ex materia determinanda eſt, juxta proximè dicta de quacumque alia lege indefinitè lata cum ſola intentione ferendi legem. In quarto etiam modo res erit clara, ſi intentio legiſlatoris ſit conformis conditioni materiæ, id eſt, ſi materia ſit gravis, & ipſe velit graviter, & ſub mortali obligare: vel ſi materia ſit parvi momenti, & ipſe velit tantum ſub veniali obligare: tunc enim nihil eſt, quod impedit effectum ut conſtat. Item ſi indefinitè velit legiſlator obligare, determinatur obligatio ex materia, & ipſe cenſetur velle obligare juxta materiæ conditionem: ergo à fortiori, quando intentio eſt determinata, & conformis capacitati materiæ, habebit effectum. Difficultas ergo ſupereſt, quando eſt difformitas inter intentionem, & materiam, quæ deformitas poteſt eſſe duplex, una per exceſſum quia intendit obligare ſub mortali in materia levi, & de hac jam dictum eſt, non poſſe habere effectum adæquatum intentioni, quia excedit poteſtatem agentis, & tunc intentio operatur, quod poteſt, non quod vult. Alia ergo diſproportio eſt per defectum, quia legiſlator intendit obligare ſub veniali tantum in materia gravi. Et de hoc tantum puncto dicendum ſupereſt, an poſſit legiſlator in materia capaci obligationis ſub mortali, temperare obligationem per intentionem ſuam, qua vult tantum obligare ſub veniali.

4. *Sententia aſſerens non eſſe in poteſtate legiſlatoris in materia gravi non obligare graviter. Vaſquez. Dried.*

In quo puncto ſunt opiniones contrariæ. Prima negat, eſſe hoc in poteſtate legiſlatoris, ſed neceſſariò obligare ſub mortali ferendo legem in tali materia. Ita tenet Vaſquez. 1. 2. diſput. 158. cap. 4. num. 32. & ſequentibus, & tribuit Driedoni dicto lib. 3. de libert. Chriſtian. cap. 3. ad 5. ex quo refert hæc verba, *Præcipientis intentio non facit præceptum habere majorem, vel minorem obligandi efficaciam, ſed neceſſitas, dignitas vel utilitas eorum, quæ præcipiuntur.* Sed in originali, quo utor, eſt dictio excluſiva, quæ poteſt ſenſum mutare: ſic enim ait, *Sola præcipientis intentio non facit*, &c. *Sed & neceſſitas*, &c. Unde ſenſus eſſe poteſt, non pendere quantitatem obligationis legis ex ſola intentione legiſlatoris, ſed etiam ex aliis principiis, & ita non favet dictæ ſententiæ, ſed ſolum confirmat ea, quæ ſuprà dicta ſunt. Nihilominus ſi ſenſus ſit, quod ſola intentio præcipientis non ſufficit, ut præceptum habeat minorem obligandi efficaciam, quàm materia poſtulet: ſic favebit dictæ ſententiæ. Eandem ſententiam expreſsè tenet Salm. tomo 4. Evang. p. 3. tract. 12. §. differt autem. *Salmeron.*

5. Prima ratio hujus ſententiæ eſt, quia licèt ferre, vel non ferre legem pendeat ex voluntate præcipientis, tamen ſuppoſito præcepto vis ipſa obligandi ex jure naturæ naſcitur, quia jus naturæ dictat parendum eſſe ſuperioribus præcipientibus, ſed jus naturæ in materia gravi graviter obligat: ergo non poteſt illa obligatio minui per intentionem præcipientis. Secundò, quia ſuperior non poteſt rem levem ita præcipere, ut ſub mortali obliget, etiamſi velit: ergo nec rem gravem ſub veniali. Probatur conſequentia, quia ſicut eſt ſtulta voluntas legiſlatoris in priori caſu, ita in poſteriori: tam ſtultum enim eſt velle, ut tranſgreſſio præcepti de re magni momenti levis ſit, ſicut quòd de re levi tranſgreſſio ſit gravis, ſed in uno caſu non habet effectum illa voluntas, quia ſtulta eſt: ergo nec in altero. Tertiò, differentia venialis, & mortalis peccati ex natura rerum oritur, non ex voluntate alicujus legiſlatoris: ergo non pendet ex voluntate legiſlatoris, quod tranſgreſſio legis ſit venialis, ſi materia ipſa ad mortale ſufficit. Quartò, obligatio præcepti non eſt eſſentia præcepti, ſed effectus ejus: ergo poſita lege neceſſariò habet effectum obligationis proportionatum materiæ, neque in eo pendet à voluntate ſuperioris. Antecedens patet, quia præceptum conſiſtit in intimatione voluntatis ſuperioris, quæ eſt diſtincta ab obligatione, & prior illâ. Conſequentia verò probatur, quia ſtante eadem materia præcepti cum eiſdem circumſtantiis, & eodem fine rei præceptæ, non poteſt præceptum non eſſe idem: ergo non poteſt non inducere eandem obligationem, quia non liberè, ſed naturaliter illam inducit.

Secunda ſententia eſt, poſſe legiſlatorem, ſi velit, in materia gravi, & capaci obligationis ſub mortali, ferre legem, quæ tantum ſub veniali obliget, ſolùm quia non intendit, nec vult amplius obligare, atque ita obligationem legis poſitivæ eſſe ſub mortali, pendere ab intentione legiſlatoris, ut à cauſa neceſſaria, licet ſola non ſufficiat. Hanc ſententiam docet expreſſe, & latè Caſtro dicto lib. 1. c. 5. docum. 4. Eandem *Caſtro.*

Navarr. Medina. Cajet.

dem tenet, vel potiùs ſupponit Navar. in Manuali c. 23. n. 48, 49. & ſequentibus. Idem ſentit Medin. tract. de jejun. q. 7. §. *ſupereſt*, & in eodem ſenſu videtur loqui Cajet. in ſum. verb. *præcepti tranſgreſſio*. Ac denique hìc videtur eſſe communis ſenſus Doctorum in hac materia: omnes enim cùm de hac obligatione tractant, primùm omnium requirunt intentionem legiſlatoris: nam ſine illa eſſe non poteſt, licèt ſola illa non ſufficiat, quod etiam intendit Driedo loco citato. Et hæc ſententia mihi videtur vera, quam ſequentibus aſſertionibus declarabo.

7. *Mens auctoris.*

Dico primò: Quantumvis materia legis gravis ſit, ſi legiſlator ſufficienter declaret, ſe nolle obligare ſub mortali, talis lex non obligat ſub mortali. Probatur primò, quia hæc obligatio eſt effectus moralis ab homine faciendus, qui non poteſt fieri ſine conſenſu voluntatis humanæ, ſed ibi non adeſt conſenſus voluntatis ſuperioris, quia ipſe potius vult non obligare ad mortale, ut ſupponitur; ergo non inducitur talis obligatio. Probatur conſequentia, quia ibi non intervenit alia voluntas humana, quæ poſſit illam obligationem inducere, & voluntas ſuperioris, licèt poſſit, non vult, & non operatur quod non vult, quia actus agentium non tranſcendunt intentionem eorum, ut ſumitur ex l. *ſi quis nec cauſam*, & l. *non omnis*, ff. ſi cert. petat. Dicitur fortè, voluntatem ferendi legem ſufficere: nam illa poſita jus naturale cogit, ut obligatio legis gravis ſit. Sed contrà: nam illa voluntas ferendi legem non eſt abſoluta, ſed limitata, & quaſi ſub hac conditione imponendi obligationem ſub mortali; ergo ut ex illa voluntate lex imponatur, oportet, ut conditio impleatur; tum quia impoſſibile eſt voluntatem conditionatam habere effectum non impleta conditione, cùm nihil ponat in eſſe, tum etiam quia aliàs illa voluntas involveret repugnantiam in objecto, & conſequenter eſſet de re impoſſibili, & eo ipſo non poſſet habere effectum. Unde argumentor ſecundo, quia vel eſt poſſibile, in tali materia dari legem humanam, & non obligantem ſub mortali, vel eſt impoſſibilis talis lex: ſi eſt poſſibilis, in eo caſu fiet, quia hæc eſt voluntas ferentis illam; ſi verò eſt impoſſibilis, eo ipſo ex vi talis modi ferendi legem, taliſque voluntatis nulla lex valida conſtituetur: ergo talis lex non obligabit ad mortale, quod nunc intendimus. Probatur hæc ultima conſequentia, quia legiſlator talem legem vult facere, & non aliam: ſi ergo illa eſt impoſſibilis, vult legem impoſſibilem, & conſequenter nihil facit. Confirmatur à ſimili: nam ſi vellet ferre legem circa materiam gravem, aut levem, & quod nullo modo obligaret, nec ad culpam mortalem, neque ad venialem, neq; ad pœnam, profectò non ferret legem, ſed conſilium, aut ſimplicem ordinationem, & cenſeretur errare in nomine legis: quia ſi ille non ignorat naturam legis, non poteſt ſimul velle contraria, & ſi ignorat naturam legis, eo ipſo non facit legem, quia habet repugnantem, contra quam non poteſt prævalere voluntas ex ignorantia procedens: ergo idem cum proportione erit in præſenti.

8. *Fonderantur rationes oppoſitæ ſententiæ, & reſpondetur illis.*

Harum autem rationum efficacia oſtendetur meliùs diſcurrendo per rationes in contrarium factas. Circa primam enim conſiderandum eſt, quod licet obligatio legis humanæ radicaliter oriatur ex lege naturali: nihilominus immediatè eſt à voluntate humana legiſlatoris: unde tunc obligat lex naturæ ad parendum ſuperiori præcipienti, quando ſupponitur homo ſufficienter, & validè præcipere. At in præſenti ſuperior aut non valide præcipit, quia vult repugnantia, & incompoſſibilia, vel non præcipit ſufficienter, ad obligandum ad mortale, quia non præcipit niſi media ſua voluntate, & ipſe non vult tali modo præcipere, quia non vult tali modo obligare. Unde convertitur argumentum, quia obligatio legis humanæ radicatur in illo principio naturali, obediendum eſſe ſuperioribus. ſed hìc ſuperior non vult obligare ad mortale: ergo nec jus naturale obligat ad mortale, quia in præſenti non operatur, niſi mediante voluntate ſuperioris, & quaſi dando illi efficaciam: non dat autem efficaciam contra ipſam, ſed ut ipſa impleatur in his, quæ vult.

Ad ſecundum negatur conſequentia: eſt enim longè diverſa ratio inter voluntatem præcipiendi rem levem ſub mortali, vel gravem ſub veniali. Quia prior voluntas eſt ad imponendam obligationem, & ideo cum obligatio ſit injuſta, & excedens poteſtatem humanam, non habet efficaciam: poſterior autem voluntas ad minuendam, vel potius non imponendam talem obligationem, ſcilicet ſub mortali (quoad hanc enim partem nunc illam conſideramus) ad hoc autem non eſt neceſſe, ut aliquid efficiat, ſed ſatis eſt ut non efficiat: non efficit autem eo ipſo, quod non vult, unde ſi non vult obligare ad mortale, planè non obligat. Neque refert, quod talis voluntas ſtulta ſit (hoc enim permiſſo, & non conceſſo, ut infrà dicam) non eſt eodem modo ſtulta, quo prior: nam prior eſt ſtulta, & injuſta: poſterior autem non eſt injuſta, eſto ſit imprudens: prior enim eſt ad imponendum gravamen ultra poteſtatem, poſterior ſolum ad non imponendum totum gravamen quod poſſet, in quo non facit ſuperior injuriam ſubdito, eſto aliàs malè gubernet. Unde hìc etiam retorquetur argumentum: nam ut voluntas non imponendi onus de facto illud non imponat, ſatis eſt, quod de facto habeatur, eſtque impertinens, quod prudenter, aut ſtultè habeatur. Ut ſi Rex ferat legem ſine cauſa juſta, nihil facit: ſi verò auferat legem juſtam ſine cauſa juſta, factum tenet, licèt male faciat, quia plus ad ponendum, quam ad non imponendum, vel non conſervandum onus requiritur. Sic ergo in præſenti. 9.

Ad tertium de differentia venialis, & mortalis peccati, dato antecedente in bono ſenſu, negatur conſequentia. Nam in his, quæ non ſunt per ſe mala, ſed tantum quia prohibita, licèt ratio peccati mortalis, aut venialis, non pendeat immediatè ex voluntate hominis, neceſſariò pendent remotè, in quantum à voluntate hominis pendet ponere, vel non ponere præceptum prohibens, & ponere tale, vel tale præceptum. Non eſt ergo ſatis, quod materia ſit gravis, quando tota illa de ſe, & non prohibita, eſſet indifferens: oportet ergo, ut prohibeatur ſimpliciter, & adæquatè (ut ſic dicam) ſecundùm totam capacitatem ſuam, & poſita tali prohibitione, jam non pendebit ex voluntate hominis, quod peccatum ſit mortale, vel veniale, ſed ex natura objecti ſic propoſiti id ſequitur, & ita in ſuperioribus diximus accidere, quando materia eſt capax obligationis ſub mortali, & legiſlator non limitat modum præcipiendi, ſed ſimpliciter vult præcipere. At verò in noſtro caſu non ſupponitur prohibitio ſufficiens, ut materia illa ſit mala, quia prohibita, in gradu peccati mortalis, quia non ſic prohibetur: ergo ex hypotheſi talis præcepti impoſſibile eſt, actum illi contrarium eſſe peccatum mortale. Nam vel eſt tale per ſe, & hoc non, ut ſupponitur, vel eſt tale, quia prohibitum, & hoc etiam non, quia non eſt ita ſimpliciter prohibitum. 10.

Ad quartum reſpondeo, obligationem quaſi paſſivam, quæ in ſubdito moraliter conſideratur, non eſſe eſſentiam legis, ſed effectum, quamvis ſi conſideratur ut effectus cauſæ efficientis, ſed formalis, poſſit non immeritò intrinſecus, & eſſentialis reputari. Omiſſa tamen obligatione paſſiva: de activa obligatione, quæ potiùs eſt quaſi activitas obligationis paſſivæ, dico, hanc eſſe de eſſentia legis, & inſeparabilem ob illa, quia lex eſſentialiter eſt vinculum abligationis inductivum. Neque contra hoc obſtat, quod lex ſit prior obligatione paſſiva, & quod conſiſtat in intimatione voluntatis legiſlatoris: nam potiùs hinc ſequitur, talem eſſe legem, qualis eſt voluntas, quæ per 11.

illam

illam intimatur, quia illa voluntas eſt quaſi anima ejus, & ab illa quaſi formaliter habet vim obligandi; ſed in noſtro caſu illa lex non intimat voluntatem obligandi ſub mortali: ergo nec ipſa poteſt ſub mortali obligare: nam intimatio ut ſic, tantum eſt in genere ſigni, quod ſolum habet efficaciam ratione ſignati. Unde ad primam conſequentiam, quod poſita lege ex ea naturaliter naſcitur obligatio proportionata materiæ, reſpondeo diſtinguendo conſequens: nam poſita lege adæquata materiæ, verum eſt: in noſtro autem caſu non ponitur lex adæquata materiæ, ut ſupponimus. Unde poſita hujuſmodi lege inadæquata materiæ falſum eſt illud conſequens. Quapropter ſi conſequens illud univerſe intelligatur de quacunque lege, negatur conſequentia, quia vel involvit repugnantiam, vel ſupponit probandum, nimirum quo lex neceſſariò ſit adæquata, etiam contra voluntatẽ ferentis illam. Hoc enim hactenus probatum non eſt, neque etiam eſt oſtenſum, quod circa eandem materiam, cum eiſdem circumſtantiis, non poſſint eſſe diverſæ leges magis, vel minus prohibentes juxta intentionem præcipientis. Et quamvis id gratis daretur, adhuc non probaretur inde in eo caſu ferri legem obligantem ſub mortali, ſed potius nullam legem ferri, quia legiſlator nec vult ferre quam poteſt, nec poteſt quam vult.

12. *2. Concluſio.* Unde ad majorem rei explicationem dico ſecundò: Quamvis in eo caſu lex non poſſit obligare ad mortale, ut oſtenſum eſt; nihilominus non eſt omnino nulla, poteſtque obligare ad veniale juxta voluntatem legiſlatoris, quæ non ſemper irrationabilis eſt. Hanc aſſertionem intendunt auctores citati, probaturque prior pars ex uſu religionum, in quibus plures ſunt conſtitutiones cadentes in materias de ſe ſufficientes ad obligandum ſub mortali, ſi rigoroſa præcepta de illis imponerentur, ut ſunt v. g. conſtitutio audiendi Miſſam quotidie, vel jejunandi tali die, &c. Et nihilominus quia in ipſiſmet declaratur non eſſe intentionem religionis obligare ad mortale, non ita obligant, ſub quacunque forma verborum ferantur. Et nihil repugnat obligare ad veniale, ſi hoc etiam in ipſis conſtitutionibus declaretur, ſicut poteſt: nulla enim afferri poteſt repugnantia ſuppoſita priori negatione. Et fortaſſe in aliquibus religionibus ita obligat, ut ſentit D. Thomas 2. 2. q. 186. articulo 9. ad 1. Addo, quòd ubi neutro modo obligant, utrumque exprimitur in ipſis conſtitutionibus, ut de ſua religione retulit D. Thom. citato loco, & in noſtræ Societatis conſtitutionibus idem habetur. In hoc autem ipſo modo declarationis ſatis ſignificatur, potuiſſe tales conſtitutiones in illis eiſdem legibus obligare ſub veniali, & non ſub mortali: ideo enim utrumque exprimitur, ne ſolo mortali excluſo, cenſeantur obligare ſub veniali. Atque hinc ſumitur argumentum aliud ex lege purè pœnali, quo utuntur Navarr. & alii: nam lex ex intentione legiſlatoris poteſt non obligare ad culpam, ſed tantum ad pœnam, etiam in materia de ſe gravi, & ſufficiente ad obligationem ſub mortali, ut ex eiſdem conſtitutionibus Prædicatorum conſtat, & in ſequentibus generaliter diſputabitur: ergo per eandem intentionem legiſlatoris fieri poterit, ut lex obliget ſub veniali, etiamſi materia capax eſſet majoris obligationis. Reſponderi poteſt, legem pœnalem tandem reſolvi in aliquam obligationem conſcientiæ. Sed contra: nam eſto hoc verum ſit, poteſt reſolvi in ſolam obligationem ſub veniali, ut ſi pœna eſſet levis, quam omittere non eſſet mortale: tunc enim quaſi mediate res gravis præcipitur ſub culpa veniali incurrenda, niſi talis pœna impleatur: ergo etiam immediatè, & ſimpliciter poſſet ſic præcipi.

D. Thom. *Navar.*

13. A priori verò probari hoc poteſt primò, quia talis lex non eſt injuſta, neque illicita ex parte materiæ: nam præcipit rem honeſtam, neque excedit poteſtatem ferentis legem; ſed potius eſt quaſi inadæquatus actus ejus; cur ergo erit nulla? Unde parum refert, quod ſit indiſcreta, quia imprudentia in lege ferenda, non facit illam nullam, niſi reddat illam turpem, inhoneſtam, aut injuſtam ultra poteſtatem ferentis illam. Nec etiam eſt, cur talis lex reputetur impoſſibilis, quia ſi materia eſt capax obligationis majoris, cur non erit minoris? quandoquidem utraque eſt quaſi extrinſecus advenicns illi per liberam voluntatem imperantis, ſicut in cenſuris v. g. Licet pro contumacia in furto gravi poſſit rationabiliter imponi excommunicatio major: nihilominus ſi feratur excommunicatio cum intentione non inferendi majorem, non inferetur major, inferetur autem minor, ſi Prælatus eam intendat, etiamſi forte negligenter, & imprudenter faciat, non ferendo majorem: ita ergo in propoſito præceptum quaſi recipit majus, & minus ex parte voluntatis legiſlatoris volentis graviter, aut leviter obligare. Quæ dici etiam poſſunt præceptum ſimpliciter, & ſecundum quid, ſicut D. Thomas dixit, peccatum veniale non eſſe contra præceptum ſimpliciter, ſed ſecundum quid, & innuit ſæpe Cajetan. 2. 2. quæſt. 104. artic. 2. quæſt. 186. articul. 9. tom. 1. Opuſc. tract. 25. quæſtion. 1. Sic ergo, licet materia ſit capax præcepti ſimpliciter, poteſt legiſlator pro ſua libertate velle imponere præceptum ſecundum quid, & non ſimpliciter, & ſicut illa voluntas efficax eſt quoad objectum negativum, ſicut eſt oſtenſum, ita etiam quoad affirmativum, quia nulla eſt repugnantia, nec rationes prioris ſententiæ illam oſtendunt, ut ex dictis patet. Et confirmatur: nam per ſeſe videtur ſatis credibile, quod ſicut Eccleſia præcipit jejunium, vel Miſſam ſub mortali, potuit etiam præcipere ſub ſolo veniali, ſi expedire judicaret. Quia jejunare, & audire Miſſam de ſe eſt opus honeſtum, & grave, & nihilominus non eſt ſub neceſſitate ſalutis ante præceptum, ſed voluntas Prælati imponit neceſſitatem: ergo poteſt non omnem neceſſitatem imponere, cujus opus eſt capax, ſed minorem, ita ut non ſimpliciter ad ſalutem, ſed ad cavendam omnem culpam, etiam levem ſit neceſſarium, ſive ponendo ſolum præceptum obedientiæ in eo gradu, ſive intra latitudinem religionis, vel temperantiæ, faciendo talem determinationem, ſive circumſtantiam temporis ſub levi obligatione imponendo, utendo illo medio ad finem talis virtutis, non ut gravi, ac neceſſario, ſed ut levi diſpoſitione ad graviora præcepta, juxta doctrinam D. Thomæ, dicta quæſtion. 108. art. 7. & 9.

Materia capax obligationis majoris eſt etiam minoris. *D. Thom.* *Cajet.*

14. Addidi tandem, talem voluntatem, talemque præcipiendi modum, non ſemper eſſe irrationabilem, aut habere malitiam aliquam. Id enim etiam perſuadet conſuetudo religionum, & ratio, quia in tali modo præcipiendi, nulla intrinſeca indecentia oſtendi poteſt, nec tranſgreſſio alicujus obligationis, quia ſuperior non tenetur præcipere ſemper quantum poteſt, neque etiam tenetur abſtinere à præcipiendo leviori modo, quando nõ vult toto rigore præcipere. Ubi enim eſt talis prohibitio, aut in quo fundari poteſt? Alioqui verò poteſt habere finem, & cauſam rationabilem ad non præcipiendum cum rigore, neque omittendum omnino præceptum, quia imponere aliquam moderatam obligationem, ſine periculo gravis lapſus, poteſt eſſe utile ad ſpiritualem directionem ſubditi. Nihil ergo obſtat, quin modus hic præcipiendi, etiam in materia gravi poſſit eſſe validus, & prudens. Confirmatur, quia eadem materia gravis prudenter poteſt eſſe aliquando ſub conſilio, vel ſimplici ordinatione ad nihil obligantis, aliquando ſub lege tantum pœnali, aliquando ſub gravi præcepto obligante quantum poteſt ſub mortali: cur ergo eſſe etiam non poterit ſub levi obligatione, quæ timoratam conſcientiam pungat, & in diſcrimen gravis lapſus non adducat? Neque contra hoc video rationem urgentem. Solet autem fieri argumentum, & comparatio ſumpta ex obligatione voti,

& juramenti. Sed de his in libris de Religione tract. 6. dictum est.

CAPUT XXVIII.

Utrum lex humana, & civilis obliget sub mortali, ut ex contemptu non violetur, etiam in minimis.

1. QUamvis hæc quæstio tractari possit, non solum de lege humana, sed etiam de naturali: nihilominus, quia præcepta humana facilius contemni possunt, & ita modus peccandi ex contemptu frequentius in eis committi potest, ideo de illis solet hæc quæstio specialiter tractari. Et præsertim sumpta occasione ex opinione asserente, transgressionem legis humanæ per se levem esse, factam vero ex contemptu esse mortalem: nam hujus opinionis auctores supponunt apertè, contemptum esse talem circumstantiã in transgressione legis, ut de veniali faciat mortalem. In quo alii auctores eis non contradicunt, etiamsi in priori parte dissentiant, dicentes, contemptum non esse necessarium, ut transgressio præcepti humani sit peccatum mortale, si materia sit gravis.

2. *Sententia affirmativa eaque communis.* *D. Thom.* *Bonav.* *Gerson.* *Adrian.* *Felin.* *Navar.* *Dried.* *Covar.* *Cajet.* *Castro.* *Henr.* *D. Bern.*

Itaque omnes in hoc conveniunt, quod transgressio legis humanæ ex contemptu facta est peccatum mortale, etiam in materia minima: imò idem sentiunt de transgressione regulæ alias non obligantis ad aliquam culpam, vel etiam de consiliorum contemptu. Ita docet D. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 3. Bonovent. in Pharet. divi. amo. lib. 2. cap. 44. Gerson Alphab. 34. liter. M. & tertia parte, tract. de vita spiritual. lection. 5. Adrian. quodlib. 6. art. 2. Panormitanus in cap. *nam concupiscentiam*, de constitut. numer. 5. & in cap. *relatum*, ne cleri. vel monac. numer. 6. Felin. in cap. *cum quidam*, de jurejur. nu. 7. Archid. in cap. 1. d. 27. quæst. 1. & in cap. *quicumque*, 18. dist. & Domin. in cap. *nullus*, 55. dist. Navarr. in sum. capit. 23. num. 41. &. 42. Dried. lib. 2. de libertat. Christian. cap. 1. Covar. in cap. *alma mater*, 1. p. §. 7. num. 6. & in regula, *peccatum*, 2. part. §. 5. nu. 3. in fine, Cajet. & Castro locis infrà citandis, & plura congerit Henric. tract. de Syno. post. 3. part. artic. 1. conclus. 16. num. 257. Fuitque aperta sententia D. Bernard. lib. 1. de præcep. & dispens. capit. 11. 12. & sequentib. ubi de levioribus præceptis inprimis ait, *Non contemni sine crimine.* Deinde subdit, *Porrò contemptus in omni specie mandatorum pari pondere gravis, & communiter damnabilis est.* Et iterum dicit de contemptu, *Convertit in crimen gravis rebellionis culpam levis transgressionis.*

3. *Rationes dubitandi circa prædictam communem sententiam.*

Sed licet hæc doctrina vera, & communis sit, nihilominus difficultate non caret, quia ex ea sequitur, contemptum ipsum semper esse peccatum mortale, quod non videtur admittendum. Sequela patet, quia propter quod unumquodque tale, & illud magis; si ergo transgressio præcepti levis, seu in materia levi sit semper mortalis ratione contemptus, multo magis ipse contemptus erit semper mortale crimen. Minor autem, seu falsitas consequentis probatur, quia contemptus non est majus peccatum, quàm inobedientia, vel sacrilegium, & similia: sed hæc non sunt semper peccata mortalia: ergo nec contemptus. Declaratur præterea exemplis: nam siquis proximo dicat leve convitium ex contemptu ejus, non ideo statim peccat mortaliter, quia tota illa actio cum illa formalitate contemptus non transcendit rationem injuriæ, quæ in illa materia levis est. Item siquis nolit obedire Prælato in re minima, solum ut ostendat, se parvi pendere illum, non videtur peccare moraliter, quia tota illa potest esse levis injuria: item siquis mendacium proferat ex contemptu quodam, quia pro nihilo reputat illam deordinationem, non ideo videtur peccare mortaliter, quia in illo contemptu non apparet tam gravis deordinatio.

4. Ad solvendam hanc difficultatem, & intelligendum sensum, & rationem communis sententiæ, primum generatim explicandum est quid sit transgredi legem ex contemptu, deinde quid, & quotuplex sit contemptus, ac denique quando ad peccatum mortale sufficiat. Circa primum quidam dixerunt, peccare ex contemptu esse peccare ex certa scientia, & sine passione, vel causa, cui opinioni videtur favere Cajet. in summa verb. *contemptus*, condistinguens peccatum ex contemptu contra peccatum ex ignorantia, & ex passione. Unde videtur sentire esse peccatum, quod vocatur ex malitia: nam hoc communiter contra illa duo membra distinguitur, & dicitur esse ex certa scientia. Favet etiam Glossa in cap. *Metropolitanum*, 2. quæst. 7. quatenus ait, non parere ex contemptu idem esse, quod non parere sine causa. D. Thomas etiam in 2. dist. 24. q. 3. art. 5. argum. 2. cum solutione videtur supponere, peccare ex contemptu, esse peccare ex deliberatione perfecta. Indicat etiam Bernard. supra dicens, aliud esse non obedire, aliud velle non obedire, & hoc posterius dicit esse contemnere, & significat, semper esse peccatum mortale: vocat enim, *blasphemiam* & *repugnantiam non ferendam.* *Quid sit transgredi ex contemptu.*

5. *Transgredi legem ex contemptu non esse peccare ex certa scientia, & sine passione vel causa.*

Sed hæc explicatio contemptus non potest præsenti instituto accommodari, & in eo sensu falsa esset, & contra omnes auctores citatos, & referendos. Quamvis enim (ut statim dicam) contemptus in latiori quadam significatione interdum ita sumatur, tamen in præsenti non potest in eo sensu accipi, quia etiam peccatum veniale potest fieri ex certa scientia, & perfecta deliberatione, neque inde fit mortale, etiam si passio non intercedat, sed mera libertas. Nam carentia passionis non dat per se novam speciem malitiæ, ut per se notum est, nec potest infinite augere malitiam ex suo genere, vel ex aliis circumstantiis levem; imò ipsa per se non auget, sed solum non minuit culpam, & quamvis major libertas, quæ inde relinquitur, augere possit peccatum: non tamen adeo, ut faciat esse mortale, quod alias tale non esset, cum plena libertas possit etiam in levi peccato reperiri. Ergo ratione hujus circumstantiæ non potest esse peccatum mortale, quod ex proprio objecto, & materia tale non esset. Et idem argumentum fieri potest de circumstantia scientiæ perfectæ; solum enim ex se excludit ignorantiam, & ideo ex se non auget speciem malitiæ; quantitatem verò peccati auget, solum quatenus auget libertatem: hoc autem augmentum nunquam excedit capacitatem materiæ, & objecti per se loquendo: ergo nunquam ex illo capite præcise sumpto peccatum fit mortale, quod alias esset de se veniale.

6. Quod etiam inductione patet in mendacio levi, vel parvo furto; quantumcumque enim scientia & voluntate fiant, si in eorum objectis, & materia sistatur, non addendo circumstantiam mutantem speciem, nunquam erunt peccata mortalia: ergo hic modus peccandi non est peccare ex contemptu proprio, & rigoroso, de quo tractamus. Et hoc prius docuit D. Thom. loco proximè citato, quatenus concedit, peccatum veniale ex genere non fieri mortale, licet fiat ex perfecta deliberatione, neque id satis esse ad contemptum, & ideo quæst. 15. de verit. artic. 5. ad 2. dixit per peccatum veniale non contemni Deum, etiamsi ex perfecta scientia fiat. De sensu autem Bernardi infrà dicetur. Ad Glossam autem respondet Navar. in capit. *non inferenda*, num. 15. Quando peccatur contra legem sine causa, præsumi contemptum, non tamen esse, etiamsi ex causa iniqua peccetur, ut ex voluntate, ut sumitur ex Glossa in cap. *cum illorum*, de sententia excommunicat. verb. *in contemptu.*

7. *Transgredi legem ex consuetudine non esse illam contemnere.*

Secundò dixerunt alii, transgredi legem ex consuetudine esse illam contemnere, ac subinde peccatum ex consuetudine esse peccatum ex contemptu. Unde inferunt, transgressionem legis de se venialem fieri

fieri mortalem ex consuetudine. Hæc autem opinio dupliciter intelligi potest. Primò, ut adæquata causa contemptus sit consuetudo. Et hoc à nemine asseritur, & est planè falsum, quia contemptus potest aliunde oriri, quàm ex consuetudine, nimirum ex superbia, vel indignatione, aut alio simili vitio. Item quia contemptus est simplex actus, ut statim explicabimus, & ita potest concipi per aliquem primum actum ante consuetudinem, ut superbia, & alia similia vitia. Secundò intelligi potest, quod licèt consuetudo non sit necessaria ad contemptum, nihilominus illa sit unus modus peccandi ex contemptu, & hoc modo indicat hanc sententiam Glossa in cap. *unum orarium* §. *nunc autem*, verb. *criminale*, dist. 25. & Ang. verb. *inobedientia*, ubi hanc vocat contemptum interpretativum cum Richard. quodlib. 1. q. 19. & citatur pro hac sententia Collectar. in cap. 1. de const. Favet etiam Panormit. in cap. *nam concupiscentiam*, de constitut. in fine, dum ait, nullum esse veniale peccatum, quod consuetudine non fiat mortale: nam hoc verum esse non potest, nisi ratione contemptus. Denique Bernard. dicto libro de præcep. & dispens. cap. 14. dicit, quædam esse venialia peccata, excepto, cum per contemptum vertuntur in usum, & consuetudinem.

Glossa. *Collectar.* *Panorm.* *D. Bern.*

8. Sed hæc sententia falsa est, ut meritò docuit Divus Th. & cum eo Cajetan. 2. 2. quæst. 186. artic. 9. ad 3. & sequitur Angel. verb. *contemptus*, & bene Navar. in cap. *tres sunt*, de pœn. distinct. 1. num. 13. & Archid. in cap. *quicunque*, 81. distinctione, & ratio est, quia consuetudo non est contemptus; ergo peccare ex consuetudine, non est peccare ex contemptu, formaliter, ac per se loquendo. Quod ideo addo, quia consuetudo potest disponere ad contemptum, & illum paulatim generare, ut D. Thomas suprà dixit, ex illo Proverb. 18. *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Propter quod solent Juristæ dicere, ut notat Navar. suprà, ex consuetudine indici præsumptionem contemptus, licèt ipsa contemptus non sit. Probatur ergo antecedens, quia contemptus per se consistit in uno actu: consuetudo autem solum dicit, vel multiplicationem talium actuum, vel habitum inde genitum: constat autem habitum non esse contemptum, nec etiam multitudinem actuum: nam illi actus per se loquendo sunt similes, unde sicut primus non est contemptus legis, licet sit transgressio legis, ita nec secundus, nec tertius, nec designari potest, in quo actu incipiat contemptus ex vi consuetudinis. Præterea peccatum ex consuetudine, ad summum augetur quoad pronitatem, vel facilitatem, aut affectum peccandi, non verò quoad malitiam diversæ rationis, vel speciei: contemptus autem addit malitiam specie distinctam, ut ostendemus; ergo consuetudo per se non sufficit ad contemptum.

D. Thom. *Cajet.* *Navar.* *Angel.* *Archid.* *Proverb.* 18.

9. Unde infertur, falsum omnino esse quod Panormitan. ait, nullum esse peccatum veniale, quod per consuetudinem non fiat mortale. Aliàs omnis consuetudo peccandi venialiter, constitueret homines in statu peccati mortalis, & ita consuetudo mentiendi leviter, vel loquendi otiosè, & similes, constituerent homines in morali periculo peccandi mortaliter, quia peccatum illud ratione consuetudinis esset peccatum mortale. Et cum designari non possit numerus actuum, in quo tale peccatum incipiat esse mortale ratione frequentiæ, seu consuetudinis, sequitur peccari mortaliter ex vi talis consuetudinis, & periculi perveniendi ad numerũ actuum, in quo peccatur mortaliter. Consequens autem est absurdissimum, & contra sensum totius Ecclesiæ, & omnium piorum, & contra omnes Doctores, qui etiam in materia de Juramento, dicunt consuetudinem jurandi verum leviter, & sine causa non constituere hominem in statu peccati mortalis, & idem dicunt de ludo superfluo, non tamen pernicioso, & aliis similibus. Ratio verò à priori est, quia consuetudo peccandi venialiter per se solum auget extensivè numerum peccatorum venialium, & voluntariorum in posterioribus peccatis: ex neutro autem argumento potest colligi peccatum mortale, quia multa peccata venialia non faciunt unum mortale, ut ex prima secundæ, suppono, nec major voluntas sufficit ad peccatum mortale, si materia, objectum, & aliæ circumstantiæ peccati eadem sunt, ut in præsenti supponimus. Consuetudo ergo non transfert actum de veniali in mortale. Et ita inde etiam concluditur peccare ex consuetudine, non esse peccare ex contemptu. Neque Bernard. id dixit, sed potius dixit contemptum solere esse causam consuetudinis, & tunc verum est, actum de se venialem posse fieri mortalem non ratione solius consuetudinis, sed ratione contemptus à quo procedit.

10. Dices; consuetudo furandi, etiamsi singula furta levia sint, constituit peccatum mortale, ut omnes fatentur. Idemque est si contra legem positivam taxantem pretium aliquis frequenter delinquat leviter, aliquid parvum ultra justum pretium accipiendo. Item consuetudo communicandi civiliter cum excommunicato est peccatum mortale, licet singuli actus communicandi per se sumpti, sint peccata venialia: ergo idem erit in omnibus. Respondeo, si in his, & similibus casibus tandem committitur peccatum mortale, non est ratione contemptus, ut constat ex dictis, & ratione, quia possunt singuli actus ex eodem motivo, seu affectu, aut passione fieri, ut experientia constare potest in parvis furtis: multiplicantur enim ex eadem cupiditate sine contemptu, sed potius ex quadam vi passionis, & interdum cum quadam imperfecta displicentia, & simplici affectu, seu velleitate servandi legem. Item si per illam consuetudinem pervenitur ad peccatum mortale, non est præcisè, ac formaliter ratione consuetudinis, alioqui in omni consuetudine idem esset, quod plane falsum est, ut ostendi. *Objectiuncula cum responsione*

11. In primo ergo casu de furtis levibus ideo est, quia materia præcedentium furtorum retinetur semper contra eandem legem, & semper augetur per sequentia furta, & ita tandem pervenitur ad aliquod, in quo licet materia præsens sola sit levis, conjuncta præcedentibus constituit unam materiam gravem, & ita est illud peccatum mortale, quantum est ex parte materiæ. Unde etiam oportet, ut ex parte peccantis voluntas feratur aliquo modo in illam materiam ut gravem, & congregatam ex multis levibus, & tunc peccabit mortaliter ratione materiæ gravis. Quando autem materiæ leves non ita copulantur, multiplicatio venialium non efficit unum peccatum mortale, ut late declaravimus in lib. 5. de voto, capite quinto, ubi de consuetudine committendi leves transgressiones voti loquuti sumus, diximusque eandem esse rationem de lege. Neque refert quod tunc videatur finis legis, ac voti frustrari magis, ac magis, ac subinde graviter lædi per plures illos actus: ex illo enim augmento non consurgit unum peccatum mortale, sed multitudo venialium, ut multis exemplis, & rationibus ibi ostensum est. De alio verò exemplo de communicatione civili cum excommunicato, dixi in 5. tom. de censur. disp. 15. sect. 2. n. 11. ibi esse specialem rationem, quia communicatio humana, licet successiu temporis, & per varios actus fiat: tamen per excommunicationem prohibetur per modum unius actus, seu materiæ gravis, & ideo siquis ita frequenter actus leves, ut animo, & voluntate expressa, vel virtuali in perseverantem communicationem feratur, violat legem in materia gravi, & illi actus leves non spectantur tunc ut distincti, sed ut partes unius materiæ gravis per illos intentæ, & ut sic censentur graviter prohibiti, & per legem ex suo genere obligantem sub mortali. Et ita nunquam ratione solius consuetudinis veniale peccatum efficitur mortale.

12. Dicendum ergo est, tunc committi contra legẽ huma-

Resolutio auctoris.

humanam ex contemptu, quando ipsa transgressio exterior legis oritur ex imperio contemptus interioris, ita ut illa exterior transgressio ex vi talis imperii fiat quidam contemptus exterior. Ita Cajetanus in sum. verb. *contemptus*, & 2. 2. loco proximè citato, ubi D. Th. idem indicat, & attigit Bernard. in dicto c. 14. dicens, *Tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur.* Ratio verò generalis est, quia actus exterior accipit malitiam formalem, & præsertim extrinsecam, & accidentalem ab actu interiori: sed transgressio legis in re minima, neque in actu exteriori, neque in voluntate, quæ illum respicit ut objectum, habet de se malitiam mortalem: ergo si ex contemptu illam recipit, ideo est, quia imperatur ab aliquo interiori actu habente malitiam mortalem, qui actus contemptus appellatur, & ideo transgressio illa dicitur esse ex contemptu.

Cajetan. D. Tho.

13. *Quinam sit actus interior qui dicitur contemptus.*

Sed tunc restat inquirendum quod secundo loco propositum est, quisnam sit hic actus interior, qui contemptus appellatur, & cur tam grave malum reputetur, ut reddat mortale peccatum, quod leve erat, vel etiam quod de se nullum erat. Circa hoc D. Bernard. suprà cap. 12. indicat, hunc contemptum esse actum superbiæ, dicens, *Contemptus tumor superbiæ est.* Sumi etiam potest ex Divo Thoma citato loco 2. 2. quæstion. 186. art. 9. ad 3. dum ait, *Contemnere esse nolle subjici legi.* Et peccare ex contemptu esse peccare ex voluntate non se subjiciendi alteri. Docet autem idem D. Thom. 2. 2. quæst. 161. artic. 2. ad 3. officium humilitatis præcipuum esse subjici Deo, quod repetit artic. 3. & q. 162. art. 5. & in 6. inde colligit superbiæ gravitatem: ergo si contemptus est voluntas non se subjiciendi formaliter, id est, solum propter fugiendam subjectionem, est planè actus superbiæ. Et hanc interpretationem sequuntur ferè Canonistæ in principio citati, & Adrian. ac Gerson dicta lect. 5. de vita spirit. Angel. Sylvest. & alii Summistæ verb. *contemptus.* At verò Cajet. 2. 2. q. 104. art. 2. & q. 105. art. 5. ad 2. hanc D. Thomæ sententiam videtur interpretari de formali inobedientia, quæ consistit in voluntate non servandi legem, propter non obediendum, & hanc voluntatem significat esse contemptum. Quod & aliqui moderni sequuntur, & favet D. Thom. dicta quæst. 105. artic. 1. ad 1. Ex hoc vero sequi videtur, contemptum non posse versari circa consilia, quod est contra omnes, & planè falsum. Probatur autem sequela; quia obedientia tantum est circa præcepta, ergo etiam inobedientia.

Angel. Sylvest. D. Thom.

14. Potest ergo esse alius dicendi modus, contemptum esse injustitiam quandam, quia contemptus est, *æstimatio minus justa*, ut definit Altisiod. lib. 2. sum. tract. 20. cap. 2. q. 1. Diminuere autem æstimationem alterius, contra justitiam est. Unde de contemptu proximi ita sentit Cajet. in sum. verb. *contemptus*, videtur autem esse eadem ratio de contemptu legis, vel legislatoris. Et ita Navar. suprà, & in sum. cap. 23. num. 42. ait, peccare ex contemptu esse, moveri ad peccandum, eo quod legem, vel legislatorem aliquis parvi faciat: hoc autem ad injustitiam pertinere videtur. Ex his ergo incertum manet quodnam vitium sit contemptus, quia superbia, formalis inobedientia, & injustitia vitia sunt specie distincta. Quod si contemptus in omnibus illis speciebus esse potest, & ideo vox æquivoca est, ut Altisiod. suprà sentit, ambiguum manet quomodo sumenda sit, cum dicitur esse peccatum mortale, transgredi legem ex contemptu.

Navar.

Altisiod.

15. Ad hoc ergo explicandum adverto, contemptum partim esse posse in intellectu, partim in affectu interno, partim in opere externo, sub opere omissionem includendo, quod ferè notavit Altisiod. suprá. Primus ergo contemptus dici potest intellectualis, & consistit in judicio, quo res aliqua, vel persona in minori æstimatione habetur, quam par sit, ac dignitati ejus debeatur. Quamvis enim minus æstimare unam rem, quam aliam, solet generaliter vocari contemptus illius: si tamen æstimatio sit prudens, non erit contemptus vitiosus, de quo solo tractamus: tunc ergo est inordinatus contemptus, quando respectu ipsiusmet rei, aut personæ, considerata ejus qualitate, & dignitate, inordinata est talis æstimatio. Nam si una res sit utilior alia, illam contemnere præ alia non est vitium, sed virtus, ut contemnere divitias, vel honores, propter virtutem. In affectu autem contemptus est, aut velle habere hanc vilem æstimationem de alio, aut certè velle illam verbo, aut opere ostendere, & in aliis generare: in opere autem contemptus erit quidquid exterius fit intentione despiciendi alium, ut ab aliis parvi æstimetur, vel ut operans ostendat, se pro nihilo illum æstimare. Quæ omnia non aliter probantur, quam ex ipsius vocis proprietate, & communi sensu, & conceptione, ac interpretatione Doctorum præsertim Altisiod. & Cajetani suprá.

16. Ulterius autem adverto, contemptum posse referri vel ad personam, id est, ad Deum, aut proximum, vel ad res alias, ut divitias, & honores, actiones, &c. Si sumatur hoc posteriori modo, non videtur habere certam speciem vitii. Imò, ut dixi, si debitam proportionem servet ad rem, quæ contemnitur, potest esse actus laudabilis modo explicato: si verò sit ultra proportionem debitam tali materiæ, vel objecto, pertinebit ad vitium contrarium illi virtuti, quæ inclinat ad servandum medium, & moderandum affectum circa talem materiam. Ut v. g. nimius contemptus honoris, vel famæ potest esse vitiosus, & contra illud, *Curam habe de bono nomine:* habebit ergo ille contemptus malitiam contrariam magnanimitati, vel humilitati, quæ constituunt medium in affectu honoris. Sic etiam contemnere plus justo divitias necessarias vitæ humanæ esse poterit contra liberalitatem, & in prodigalitatem declinare, & sic de aliis. Hic autem modus contemptus non est propriè qui ad rem præsentem spectat, ut statim dicam. Contemptus autem personæ videtur mihi formaliter, & propriè pertinere ad injustitiam cum proportione sumptam. Quod ideo addo, quia contemptus Dei, erit formaliter contra religionem: nam illa est justitia ad Deum, qualis in nobis esse potest: si verò sit contemptus parentis, erit contra pietatem, si Prælati, contra observantiam, & reverentiam illi debitam: si contra alios proximos, contra communem justitiam, & hoc ultimum docuit Cajetan. suprà: ex illo autem sequuntur cætera cum proportione. Et ratio est, quia per talem contemptum agitur contra jus alterius, & quantum est ex parte contemnentis, infertur illi injuria, vel etiam nocumentum. Quia unusquisque habet jus, ut in æstimatione debita habeatur, ut convenienter ad illam tractetur: nam hoc ad honorem, vel cultum unicuique debitum necessarium est, & inter homines habere potest magnam utilitatem, ideoque hujusmodi contemptus non parva injuria reputatur, ac subinde peccatum mortale est ex genere suo.

17. *Contemptus duplex materialis, quando non intenditur directe postpositio alterius: formalis verò quando intenditur. D. Thom.*

Est tamen animadvertendum tertiò, hujusmodi contemptum dupliciter committi posse, scilicet, materialiter, vel formaliter: cum enim de facto aliquid fit, quo aliqua persona aliis postponitur, licet hoc directè non intendatur, materialiter contemnitur: si vero id etiam intendatur, tunc est contemptus formalis. Priori modo committitur contemptus contra Deum per omnia peccata mortalia, ut notavit D. Thom. in 4. dist. 9. art. 3. q. 3. & eodem modo transgressio humani præcepti voluntaria, etiamsi ex passione fiat, solet interdum vocari contemptus, ut loquitur Greg. in c. *honoratus.* 74. dist. Et fortasse hoc sensu dixit Aug. 14. de Civitate, c. ult. Amorem sui usq; ad contemptū Dei ædificare civitatem Babylonis, sic etiam l. de nat. & grat. c. 29. refert idem Aug. ex quadam objectione Pelagianorum, sententiam dicentem, *Omne peccatum esse contemptum Dei*, quam ipse non reprobat, sed declarat,

Gregor. C. honoratus. August. Omnia peccata mort. esse Dei contemptum: materialem, non formalem.

clarat, non omne peccatum esse formalem, seu propriam superbiam, aut contemptum superbiæ. Atque in eodem sensu videtur dixisse Isidor. lib.2. de different. spirit. cap. ult. *Unum genus superbiæ esse eorum, qui per transgressionem culpæ, contemptui habent divina præcepta.* Idemque habet latiùs lib.2. sentent.c. 38. Denique hoc modo transgressores præceptorum divinorum dicuntur contemptores in sacra Scriptura, Levit. 26. & sæpe aliàs. Sic etiam contra proximũ peccatur hoc modo per omnia peccata, quæ diminuunt æstimationẽ ejus etiamsi id non intendatur, ut per detractionem, quamcumq; inhonorat. &c.

18. *Intentio dat præcipuam formalitatem actibus humanis.*

Formaliter autem committitur hoc vitium quando ex directa intentione ad hoc aliquid fit, ut alter despiciatur, aut despici credatur, seu offendatur: nam intentio est, quæ dat præcipuam formalitatem actibus moralibus. Quapropter quando hoc vitium tribuitur superbiæ, intelligitur causaliter, quia loquendo moraliter, ac regulariter, contemptus, præsertim formalis, ex superbia nascitur, & ita numeratur ab Isidoro inter filias superbiæ, ut refert Altisiodor. & sumitur ex lib. de conflict. vitiorum, & virtut. cap. de superbia. *Isidor. Altisiod.* At verò è converso dicitur aliquàdo contemptus formalis inobedientia, quia hæc nascitur ex contemptu, & est quasi medium, quo subditus iniquus utitur ad contemnendum Prælatum suum: directè enim vult non obedire, ut per hoc ostendat, nihili se æstimare Prælatum. Atque hoc modo accipiendum videtur, quod Bernard. suprà dixit, *Bern.* *Nolle obedire esse intolerabilem blasphemiam*; id enim maximè habet locum in inobedientia formali. Quia tamen nemo intendens ad malum operatur, & in inobedientia, ut sic, nulla apparet ratio boni per se appetibilis, semper illa formalis inobedientia nascitur, aut ex superbia, & appetitu excellentiæ, aut ex indignatione, & abjecta æstimatione Prælati, quam subditus habet, & ratione illius præceptum ejus contemnit, & propterea illi non vult parere. Atque ita satis explicatum est, quotuplex sit contemptus, & quomodo ex illo legis transgressio nascatur.

19. Supereſt tamen explicandum, quod tertio loco proposuimus, an transgressio legis humanæ ex contemptu semper, & in quacumque materia minima sit peccatum mortale. Et ratio dubitandi est, quam in Principio posuimus. Propter quam Cajet. in sum. verb. *contemptus*, in fine, apertè concedit, dari contemptum præcepti, & transgressionem præcepti ex contemptu, quæ sit tantum veniale peccatum ex levitate materiæ, ex levi modo contemnendi, ut sic dicam, quia scil. non contemnit simpliciter præceptum, sed hoc præceptum in re minima. Et ideo distinguit contemptum, etiam proprium, & formalem in contemptũ simpliciter & secundũ quid: & priorem dicit esse peccatum mortale; posteriorem autem esse tantũ veniale peccatũ. Eandemq; sentẽtiam sequitur Bart. de Med. 1.2.q.88.a.4.in fine. *Contemptus formalis duplex, simpliciter, & secundum quid. Primus juxta Cajetan mortal. 2. venialis.*

20. Huic autem sententiæ obstat, quia videtur repugnare communi sententiæ, quam suprà retulimus. Nam omnes auctores ibi citati indistinctè damnant peccati mortalis inobedientiam præcepti ex contemptu, etiam in minimis, & Bernard. expressè dixit, contemptum *in omni specie peccatorum pari pondere gravem esse*: & loquitur de minimis præceptis, ut supra explicuimus. Responderi tamen potest ex mente Cajetani, Bernardum, & alios auctores intelligendos esse de contemptu simpliciter, non secundum quid. Et ita si contemptus sit simpliciter talis, id est, contemptus obedientiæ, vel præcepti, vel superioris absolutè, sic transgressionem semper, & in quocumque mandato, etiam minimo esse peccatum mortale, & ita procedere dictum Bernardi, & aliorum sine ulla limitatione, vel exceptione. Si verò contemptus sit secundum quid, tunc illum esse posse tantum veniale peccatum, & consequenter etiam transgressionem levis mandati ex intentione, seu imperio illius. Sed hoc non videtur satisfacere, tum quia *Rejicitur dicta distinctio Cajet.*

nec Bernardus, nec alii auctores cognoscunt medium inter hæc duo, scil. transgredi ex contemptu, vel sine illo, quomodo dixit Glossa in c. *quis autem*, dist. 10. *Aliud est contemnere, aliud non parere*, & primum absolutè damnatur peccati mortalis; ergo indistinctè id accipiendum est; tum etiam quia eodem modo dicere possumus, transgredi legem humanam, per se, & secluso contemptu esse semper peccatum mortale, quia dicemus intelligendum esse de transgressione simpliciter, nam transgressio in levi materia, seu secundum quid, imo præceptum in levi materia, non est præceptum simpliciter sed secundùm quid: sic enim D. Thom. dixit, peccatum veniale non esse contra præceptum, utique simpliciter. Nullum ergo erit discrimen inter nudam transgressionem præcepti, & transgressionem ex contemptu, quod est contra communem doctrinam. *Glossa.*

21. *Castri sententia, & distinctio.*

Mihi ergo utendum videtur distinctione insinuata à Castro dicto cap.5. in fine, licet alio modo: ille enim distinguit contemptum legis, & legislatoris: quia verò in præcepto duo sunt, scil. res præcepta, & præceptum ipsum; ergo potiùs distinguo inter contemptum personæ, seu legislatoris, & contemptum operis, seu rei præceptæ. Neque oportet addere tertium membrum de contemptu præcepti, seu legis, quia lex solum contemni potest, vel per respectum ad legislatorem, cujus potestas contemnitur, & sic ad contemptum legislatoris reducitur; vel potest lex contemni, quia res præcepta parvi æstimatur, & sic reducitur ad contemptum operis.

22. *Transgredi legem ex contemptu rei præceptæ non semper est peccatum mort. sed tantum ex gravitate materiæ, vel errore in doctrina.*

Dico ergo primò: Transgredi legem ex contẽptu rei præceptæ non semper, & in individuo est peccatum mortale, & in hoc potest habere verum opinio Cajetani; & ratio ejus, quia res contempta potest esse minima, vel pertinens ad infimam aliquam virtutem, & quia tunc per se nec fit, nec intenditur injuria legislatoris. Duplici ergo ex capite potest esse hoc peccatum mortale. Primò, si involvat, vel supponat errorem in doctrina. Sic peccant gravissimè, qui contemnunt consilia, quia existimant illa esse inutilia, aut infima bona. Sic etiam peccaret graviter, qui contemneret transgressionem ex se levem, quia existimaret, peccatum veniale non esse dignum pœna apud Deum, vel quippiam simile. Secundò potest hoc esse mortale ex materiæ gravitate, sicut in aliis vitiis contingit.

23. *Transgredi legem ex contemptu legislatoris Dei semper est peccatum mortale, utpote quod indicat quoddam Dei odium.*

Dico secundò; Transgredi legem ex contemtu Dei legislatoris semper est peccatum mortale, etiam in individuo, & sine ulla distinctione. Et hoc saltem modo indistinctè procedit communis sententia, & ita expressè Bernard. cap. 12. (quem alii sequuntur) distinguit mandatum à mandante, & gravitatem constituit in contemptu mandantis. Et quidem respectu Dei videtur res manifesta: agimus enim de contemptu formali, ut dixi; est autem magna irreverentia directè intendere contemptum Dei, seu quocumque signo ostendere indignam de Deo æstimationem. Unde licèt talis transgressio in se quid minimum videatur, imò licèt per se non sit culpa, sed consilii omissio: nihilominus in ratione signi imperari ab interno contemptu, habet gravem inordinationem. Sicut omittere consilium, quod scimus per se magis placere Deo, ex objecto non est peccatum; tamen si quis illud omitteret ex hac formali intentione deliberata, ne faciat hoc bene placitum Deo, plane esset grave peccatum, quia indicat quoddam Dei odium, quod ex levitate materiæ nunquam potest esse veniale peccatum. Et similiter contemnere præceptum minimum, vel consilium, solùm quia à Deo datum est, & ex illo contemptu illud omittere, gravissima inordinatio affectus est, etiamsi materia consilii, vel præcepti minima sit. Et quamvis ille affectus, vel contemptus restringatur ad tale præceptum minimum, semper retinet gravem inordinationem. Sicut dicere leve mendacium ea formali intentione offendendi Deum etiam

etiam leviter, est profectò peccatum mortale, quia illamet intentio est gravis irreverentia, & continent deliberatum Dei odium. Quomodo intelligi potest illud, quod ex August. refert Gratian. in cap. *unum horarium.*§. *nunc autem*, dist. 25. *Nullum peccatum est adeò veniale, quod non fiat criminale, dum placet*, utique ex contemptu Dei.

24. *Transgredi legem humanam ex contemptu formali legislatoris, videtur semper & in individuo peccatum mortale, utpote qui tunc contemnitur ut vicem gerens Dei.*

Dico tertio: transgredi legem humanam ex contemptu formali humani legislatoris, etiam videtur esse semper, & in individuo peccatum mortale. Hoc non videtur æquè certum, quia legislator humanus non est persona tam excellens, & quia aliquod odium ejus potest esse veniale. Distinguere ergo possumus superiorem, vel formaliter quatenus Prælatus, vel superior est, vel quatenus quidam homo. Transgredi ergo illius legem ex contemptu ejusdem, quatenus Prælatus est, semper censeo, esse peccatum mortale. Et ita procedit conclusio posita. Ratio autem est, quia illud est contemnere potestatem ejus, & quia tunc contemnitur quatenus repræsentat Deum, & vices ejus gerit, & ideo talis contemptus redundat in contemptum Dei, juxta verbum Christi Domini, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit me spernit.* Cui consonat illud Bernardi loco citato, *Sive Deus, sive homo mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reverentia deferendum.* Si verò contemptus solùm sit ipsius personæ, quatenus homo quidam est, & habere potest aliquem defectum, sic non repugnat esse veniale peccatum ex levitate materiæ, & hoc etiam voluit Cajet. Probaturque sufficienter exemplis ejus. Et in idem redit alia distinctio, quam ibidem indicat, dicens, aliud esse nolle subdi, seu formaliter nolle obedire, aliud nolle consolari superiorem, & hoc posterius dicit esse posse solùm veniale peccatum, etiamsi ob eam formalem causam voluntas superioris non impletur, quia non contemnitur ejus potestas, sed circa personam ejus quædam amaritudo animi ostenditur. Cavendum est autem, ne talis amaritudo erga personam, redundet in contẽptum potestatis, etiam circa minima, quia tunc jam erit contemptus formalis Prælati, & peccatum mortale, juxta priorem partem, & quia hoc valde contingens, ac periculosum est, ideo talis modus resistendi præcepto superioris ex indignatione aliqua, vel interiori despectu personæ illius, diligentissime cavendus est.

Luc. 10.

D. Bern.

Contemptum legislatoris quatenus homo quidam est non repugnat esse venialem ex levitate materiæ.

25. *Malitiam ex contemptu distingui specie ab ea, quæ est ab objecto, vel ab ea, quæ habetur sine contemptu.*

Ex dictis sequitur, malitiam mortalem quam habet transgressio levis præcepti ex contemptu, esse distinctæ speciei ab illa, quam habet talis transgressio ex objecto suo, vel facta sine contemptu, ut si egrediar è cubiculo contra mandatum Prælati, habebit illa actio simpliciter facta venialem malitiam, vel otiositatis, vel inobedientiæ; si tamen fiat ex contemptu, habebit mortalem malitiam irreverentiæ contra Deum, vel Prælatum. Probatur, quia illa circumstantia est alterius speciei, & contra aliam virtutem. Item contemptus ipse est peccatum specie distinctum ab otiositate, vel inobedientia, ut ostensum est, & illam tantùm participat actio illa quatenus à contemptu imperatur, ut etiam ostensum est. Denique illa malitia gravis ex contemptu additur actioni, etiamsi ex objecto mala non esset, ut patet in omissione consilii: ergo signum est addere malitiam specie distinctam. Et ideo ex hoc principio rectè suprà collegimus, peccatum ex certa scientia, seu ex malitia sine ignorantia, vel passione non esse peccatum ex contemptu, quia ille modus peccandi non addit malitiam diversæ rationis, seu speciei, & ita non potest augere malitiam circa materiam levem usque ad gravitatem mortalem, stante eadem materia levi, & non addito alio fine, unde talis gravitas sumi possit. Idemque intulimus de peccato commisso ex consuetudine, si per se, ac præcisè in consuetudine sistatur, ut satis explicatum est.

CAPUT XXIX.

Utrùm lex humana obliget ad modum virtutis, & consequenter quo actu impleatur.

1. Quæstionem hanc suprà libro secundo tractavi de lege naturali, ubi notavi solùm habere locum, propriè loquendo in præceptis affirmativis, quia negativa non dantur de actibus, sed de negatione actus, & ideo per se non requirunt actum, sed omissionem, ut impleantur: in omissione autem, ut sic, non invenitur modus virtutis, licèt in positiva voluntate abstinendi ab actu pravo esse possit: per se autem necessaria non est ad implendum præceptum negativum, ut à fortiori patebit ex dicendis. Præterea in eodem loco distinxi in actu mortali tres modos, seu conditiones necessarias ad modum virtutis, una est operari ex cognitione, ac scientia: alia operari voluntariè, tertia operari intentione honesta, & cum omnibus circumstantiis necessariis ad bonitatem moralem actus, & omisi quartum de modo delectabiliter operandi, quia constat, non cadere sub præceptum, ut ibi generaliter ostendi. Omitto etiam hîc modum operandi ex dilectione Dei super omnia, de quo ibi etiam dixi, quia multò certius est, etiam hunc modum non cadere sub legem humanam. Imò etiam de prima, & secunda conditione nihil ferè hîc addendum occurrit: habent enim eandem rationem in lege positiva, quam in lege naturali, quia humanæ etiam dantur de actibus humanis, qui à voluntate, & ratione procedere debent, & ideo nisi fiant voluntariè, & consequenter ex scientia, non videntur sufficere, ut per eos lex humana impleatur, in quo Doctores omnes convenire videntur.

Tres conditiones necessariæ ad modum virtutis operari scienter, voluntariè & cum fine, & circumstantiis debitis.

2. *Objectiuncula.*

Solùm video objici posse, hinc sequi, eum, qui toto die jejunii dormit, non implere præceptum, ac subinde si excommunicatio sit lata contra non servantes illud præceptum, incurri à sic dormiente. Idemque argumentum fieri potest de illo, qui dormiens recitat integrè Psalmum, vel horam, & de hoc certus sit à circumstantibus: nam sequitur, illum non impleviſse præceptum, & incurrere censuram, si lata sit, nisi iterum recitet. Tertiò potest fieri idem argumentum de illo, qui nesciens esse diem festum Missam audit: nam sequitur non impleviſse præceptum, sed teneri ad iterum audiendam, & similiter incurrere censuram laicam, nisi iterum audiat. Quartò potest objici de illo, qui coactus detinetur audiens Missam, & interiùs non vult audire si posset, sed potiùs absolutè cupit non audire, & habet propositum non audiendi, nisi cogeretur vel duceretur timore servili.

3. Hæc ferè argumenta proponit Medin. q. 100. art. 9. & in priori docet, qui per solam vim, & coactionem jejunat, quia violenter privatur cibo, cùm ipse non abstineat voluntariè, non implere præceptum, & ideo censuram incurrere, si imposita sit. Idemque eadem ratione diceret de dormiente, quando cum ea voluntate ivit dormitum. Sed quod ad censuram attinet, hoc probabile non est, quia præceptum jejunii negativum est, ut suppono, & ideo licet morali modo non impleatur, quando voluntas deest, tamen quoad effectum externum, vel substantiam impletur, vel saltem non violatur, & hoc satis est, ut non incurratur excommunicatio, quia ibi non est transgressio exterior præcepti, quæ ad incurrendam excommunicationem necessaria est. Nec sufficit voluntatis conatus contra præceptum, si effectus non sequatur, etiamsi sit materialiter (ut sic dicam) ut ex materia de Censuris constat. Et idem est in alio exemplo, quod ibi Medina adducit de solvente decimas, aut debitum coactè, & habens propositum non solvendi si posset, etiamsi habeat præceptum solvendi, sub censura ipso jure lata. Nam licèt illa re vera non excuset gravem culpam coram Deo, & moraliter non impleat præceptum,

ceptum, sed potius peccet interius contra illud, nihilominus exterius non transgreditur, & liberatur à debito, & materia præcepti in posterum sublata est, & consequenter non incurrit censuram, quia cum effectu non omisit exterius, quod lex præcipiebat, quod satis est ad non incurrendam censuram quacumque ratione, & modo id acciderit. Secus verò est in exemplo recitandi posito in secunda objectione: nam qui dormiens profert verba precationum, non orat; præceptum autem est de orando, & ideo in tali casu præceptum non impleretur, & incurreretur excommunicatio, non recitando iterum in vigilia, si lata esset contra non orantes, quia ille verè non oravit.

4. Et ita ad secundam objectionem concedo sequelam, neque in consequenti est aliquod inconveniens. Ad tertiam verò dico, non esse simile, quia is, qui audit Missam, licet ignoret esse diem festum, vere audit Missam quia attentè audit: imò etiam libere, & spontanee audit. Et ita ille actus sufficit ad implendum præceptum, vel saltem ad non transgrediendum illud exteriùs, unde à fortiori etiam sufficit ad vitandam censuram. An verò ille postea, sciens esse diem festum tempore habili, teneatur aliam Missam audire, vel saltem habere animum satisfaciendi præcepto per priorem auditionem; tractavi late in tom. 2. de relig. lib. 4. de orat. cap. 26. Denique idem cum proportione dicendum est ad quartam objectionem, in eo casu excusari materialem, & exteriorem transgressionem præcepti, quod satis esset ad excusandam censuram, non tamen servari mente, & animo totam obligationem præcepti, & consequenter non excusari gravem culpam. Et ita est intelligendus Antonin. statim citandus, dicens, non implere præceptum, *qui stant ad faciandum dominos, alias non audituri.* Et de his conditionibus hæc sufficiunt, de quibus in citato loco de religione, multa dixi.

5. Difficultas ergo solum superest de proprio modo virtutis, qui consistit in bonitate morali actus consurgente ex integra causa, id est, ex bono objecto, recta intentione, & aliis circumstantiis. Aliqui enim sentire videntur, præcepta humana non impleri per hujusmodi actus, nisi includant rectam intentionem, sine qua inquiunt non impleri humanam legem, etiamsi actus præceptus fiat. Ita tenet Dionys. Cister. 1. dist. 17. art. 3. Idem sentit Anton. 2. p. tit. 9. cap. 10. §. 2. quatenus ait, non implère præceptum audiendi Missam, *qui accedunt ad Ecclesiam, ut videant, vel videantur ab amatoribus suis: sed debent* (ait) *accedere ad orandum, & tunc à se removere debent cogitationes temporales ad Deum orandum.* Fundari potest primò hæc sententia in regula 8. Extravag. de regul. juris, *Qui ex timore facit præceptum, aliter quam debet facit, & ideo jam non facit.* Ex qua argumentatur à simili, vel à paritate rationis: nam qui actum præceptum malè facit, aliter quam debet facit: ergo non facit, seu non ita facit, ut servet præceptum. Et confirmatur primò, quia lex præcipit actum bonum: ergo si non sit actus bonus, not fit, quod lex præcipit: ergo non servatur. Confirmatur secundò, quia lex præcipit v. g. Dei cultum, vel temperantiam, &c. Actus autem non bonus non est cultus Dei, nec actus temperantiæ, vel alterius similis virtutis: ergo. Denique lex humana præcipiendo actum, constituit illum in certa specie virtutis, juxta materiæ capacitatem, & rationem sub qua præcipitur, ut est receptum dogma Theologorum: ergo nisi verè fiat actus virtutis in tali specie, non fiet quod lex præcipit, nec servabitur lex: si autem actus non est bonus, non est actus virtutis: ergo.

Sententia asserens, non impleri præcepta humana sine recta intentione.

6. Nihilominus dicendum est, sufficienter impleri legem humanam per actum præceptum secundùm substantiam illius, etiamsi non sit simpliciter bonus moraliter, nec honesta intentione fiat. Ita sumitur ex D. Thom. q. 100. art. 9. ubi idem docent Cajet. Conr. Medin. & alii, Soto lib. 2. de justit. q. 3. ar. 9. & 4. dist. 13. q. 2. art. 1. in fine, loquens specialiter de præcepto Missæ, Major 3. dist. 37. q. 5. & ibi Palud. q. 3. & Almain. 4. dist. 17. q. unica circa finem: ubi refert Gerson & Martin. additque in hanc sententiam fere omnes Doctores conspirare. Medin. tract. de orat. q. 16. de horis Canoni. Navar. cap. 21. num. 7. & latius in Enchir. de orat. ca. 20. n. 29. ubi refert etiam seipsum in ca. *inter verba*, 11. q. 3. & Joan. Andr. & Abbatem in c. *quod quidam*, de pœnit. & remiss. Sed illi loquuntur de bonis operibus præceptorum factis in statu peccati mortalis, quod longe diversum est: nam opus factum in peccato mortali potest esse simpliciter bonum, quod est certum de fide, & ita est æque certum per illud servari præceptum. Aliàs quomodo esset opus simpliciter bonum? At hic loquimur de opere malo, sive sit in peccatore & sit peccatum mortale ex prava intentione, sive sit in homine justo, & sit peccatum veniale, & utroque modo dicimus, impleri præceptum positivum.

Sententia auctoris.

7. Hæc autem assertio duobus modis probari potest, scilicet, vel de facto, vel etiam de possibili. Prior est facilior, fundaturque in illo principio, quod finis præcepti non cadit sub præceptum, quod tradunt Doctores allegati, & sumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 96. art. 3. q. 100. art. 9. & 10. 2. 2. q. 44. art. 1. & ar. 8. ad 1. & Cajet. 2. 2. q. 122. art. 4. & patet clare in præcepto jejunii, cujus finis est, vel satisfactio pro peccatis, vel corporis maceratio, & tamen si quis formam jejunii servet, licet lautè & delitiosè comedat, & in statu peccati jejunet, ita ut nec satisfaciat, nec maceretur, nihil peccat contra jejunii præceptum, ut est constans apud omnes, & idem est in similibus. Ratio autem est, quia actus solùm cadit in objectum, & circa illud operatur eo modo, quo potest: ergo etiam lex solum obligat ad id, quod præcipit: solum autem præcipit materiam, in quam cadit, & non finem: ergo obligat ad materiam, non ad finem: ergo si materia executioni mandetur, servatur lex, quidquid aliunde peccetur. Probatur ultimum antecedens (reliqua enim per se nota sunt) quia solum id præcipitur, quod in lege exprimitur per modum imperii: lex autem humana non imperat fieri hoc propter illud, sed ut fiat hoc. Quod si aliquando in lege exprimitur finis legis, non est per modum objecti legis, sed solum per modum rationis, vel motivi, propter quod modus præcipitur, & hæc quidem ratio sufficienter convincit de facto.

Finis præcepti non cadit sub præceptum.

Lex humana non imperat hoc propter illud fieri sed ut fiat hoc.

8. Auctores vero allegati etiam de possibili loqui videntur: nam commune illorum fundamentum est, quia lex humana non potest præcipere interiorem actum: ergo nec potest præcipere, ut actus exterior tali intentione fiat, ergo si homo facit actum externum ab Ecclesia præceptum, licet prava intentione id faciat, implet præceptum hominis, licet alia ratione peccet: ergo eadem ratione undecunque actus sit malus, si exterius habet quidquid lex humana jubet, sufficit ad non peccandum contra legem humanam. Sed objici potest contra hanc rationem, quia si est efficax, probat non tantum de facto, sed etiam de possibili: non videtur autem esse supra potestatem humanam præcipere ut actus externus bene, & ex honesta intentione in generali, vel in speciali, tali intentione fiat. Probatur, quia illud non esset præcipere directè actum internum, sed externum, ut manantem à tali interno, quod videtur cadere sub humanam potestatem, etiamsi finis ipse extrinsecus, & accidentarius sit respectu actus externi præcepti. Quod patet ex lege prohibente: nam lex humana potest prohibere, ne actus humanus fiat ex intentione pravi finis extrinseci, ut ex odio, vel avaritia, ut supra dictum est: ergo potest præcipere, ut actus bonus fiat ex intentione intrinseci finis honesti, ut ex amore. Estque accommodatum exemplum, si fiat constitutio dicendi Missam ex hac vel illa intentione, quæ plane est extrinseca ipsi sacrificio, ut sacrificium est, & nihilominus talis constitu-

tio obligat ſubditos, etiam quoad illam intentionem.

9. Nihilominus probabilius cenſeo, hoc non poſſe cadere ſub legem humanam, quando intentio revera eſt omnino extrinſeca ipſi operi externo ut cadit ſub præceptum, prout plane docent Dd. allegati. Ratio autem poteſt duplex reddi ex dictis. Prima eſt, quia tunc præciperetur directe actus internus. Patet, quia vel per tale præceptum prius præciperetur intentio talis finis, ut tandem ex illa ſequeretur electio, quia intentio finis ex ſe antecedit electionem medii, vel certe ſi actus externus primo præcipitur, & additur, ut fiat ex tali intentione, quæ ad complementum ipſius actus neceſſaria non erat, plane per ſe præcipitur actus ille interior, qui addendus eſt exteriori. Secunda ratio eſt, quia lex humana, ut dixi, non poteſt præcipere omnem bonitatem, ſed illam, quæ ſuo fini & exteriori gubernationi accommodata eſt: quòd autem actus exterior fiat hac vel illa intentione extrinſeca, non pertinet ad bonitatem accommodatam illi fini, ſed ad Deum pertinet, qui ſcrutatur corda: non eſt ergo illa materia legis humanæ. Et ita reſponſum eſt ad fundamentum contrarium, negando aſſumptum.

10. Ad exemplum autem de præcepto negativo, primum nego paritatem rationis. Nam poteſt multum pertinere ad commune bonum, v. g. ad juſtitiam ſervandam in judicio, ut nemo ex odio, vel propter ſordes illud munus aſſumat, & ideo in malis prohibendis poteſt ille modus habere majorem proportionem. Deinde ſupra dixi, re vera non prohiberi, aut puniri malitiam provenientem à tali intentione, ſed ipſum actum externum abſolutè: pœnam verò non imponi ipſo jure, niſi dependenter à tali conditione. Unde eſt etiam differentia ſuprà inſinuata, quia ſi per affirmativum præceptum addatur intentio extrinſeci finis, extenditur juriſdictio, & augetur obligatio ad novum actum interiorem: quando verò punitur actus exterior, ſi à tali interiori procedat, potius reſtringitur prohibitio, & juriſdictionis uſus, quia non punitur omnis actus exterior, qui puniri poſſet. Ad aliud pro hac, vel illa cauſa, aut perſona, dicitur in primis, obligationem illam regulariter loquendo non fundari in ſola juriſdictione, ſed vel in voto obedientiæ, vel in aliqua obligatione juſtitiæ, per quam poteſt aliquis ſe obligare ad faciendam aliquid ſub hac, vel illa intentione, maximè ſi ad affectum actionis neceſſaria ſit. Unde dicitur ſecundò, illam intentionem non eſſe omnino extrinſecam illi actioni, ſicut ſupra dicebamus de intentione conficiendi ſacramentum: nam licet in præſenti, illa intentio non ſit de neceſſitate ſacrificii ut ſic, eſt tamen neceſſaria ad completam oblationem ſacrificii, & ad fructum ejus, & ideo, qui poteſtatem habet præcipiendi ſacrificium, totum id præcipere poteſt.

11. Ad rationes alterius ſententiæ reſpondetur, in primis in illa regula juris ſermonem eſſe de timore ſervili peccaminoſo, quando quis ita voluntariè facit opus præceptum, ut animum habeat non faciendi, ſi poſſet pœnam effugere: nam in illo modo operandi deeſt voluntas neceſſaria ad implendum præceptum, apud Deum, etiamſi exterius impleri videatur. Et ita negatur ſimilitudo: nam qui facit totum id, quod lex humana præcipit, & cum omnibus externis circumſtantiis quas præcipit, licet prava intentione id faciat, non facit aliter, quam debeat facere ex vi illius legis humanæ, licet faciat aliter, quam alia lex divina præcipiat, & ideo non peccat contra legem humanam, licet alias peccet. Unde ad primam confirmationem reſpondetur legem humanam præcipere actum de ſe bonum, ſeu qui de ſe poteſt bene fieri, non tamen præcipere omnes modos neceſſarios, ut bene fiat. Et ita ferè reſpondet D. Thom. 1.2.q.96.a.3.ad.2. Et eadem eſt reſponſio ad ſecundam confirmationem. Nam lex humana præcipit actum in ſe continentem cultum Dei, vel mediocritatem aliquam temperantiæ, aut alterius Virtutis: illam autem poteſt habere actus, etiamſi ex parte operantis malè fiat ex alio capite, quod per ſe non prohibet, nec præcipit lex humana.

12. Ad ultimam confirmationem admittimus communem, & veram doctrinam, quod per legem humanam actus præcepti determinantur ad certam ſpeciem virtutis. Non eſt autem ſenſus, quod lex humana præcipiat illam virtutis ſpeciem eſſe per ſe intentam ab operante, aut quod pure fiat ſine admiſtione alicujus malitiæ: ſed ſenſus eſt legem humanam præcipiendo imponere ſolum obligationem obedientiæ, quæ generalis eſt, & in omni præcepto includitur, ſed etiam præcipere de ſe actus ſingularum virtutum, quia ut ſupra dixi, leges humanæ intendunt facere homines honeſtos in omni genere virtutis, & ideò præcipiunt ſecundum omnes ſpecies virtutum. Non tamen inde fit, ut lex humana præcipiat actum ſtudioſum ſimpliciter, & ut ſtudioſe fiat, ſed ſatis eſt, quod præcipiat ſtudioſum ex genere, & conſtituendo tale medium in tali ſpecie virtutis, ut patet clarè in materia juſtitiæ; præcipit enim actum ejus, conſtituendo medium in materia illius, quo ſervato, non peccatur contra illam legem etiamſi ex avaritia, vel alio vitio quis operetur.

CAPUT XXX.

Utrùm lex humana & civilis poſſit obligare ad ſui obſervationem cum periculo cujuſcunque nocumenti temporalis, etiam mortis.

1. DEclaravimus modum obligationis legis humanæ quoad gravitatem ejus, nunc explicandus eſt quoad rigorem, ut ſic dicam, vel lenitatem ejus, & conſequenter explicabitur quoad durationem ejus, vel ceſſationem ratione occurrentis occaſionis, quæ maximè eſſe ſolet, quando damnum aliquod grave & periculum ejus imminet ex obſervatione legis, & ideo inquirimus, an in hujuſmodi occaſione ceſſet obligatio legis: ita ut nullum peccatum ſit, illam non ſervare.

2. *Sententia negans abſolutè, poſſe legem humanam obligare cum mortali periculo vitæ.*

Prima ſententia abſolutè docet, legem humanam non poſſe obligare cum morali periculo vitæ, vel alio ſimili. Tenet Almain. in moralib. tract. 1. capit. 3. Inclinat Sylveſt. verb. metus, q. 7. Fundamentum eſt, quia dare vitam propter opus per ſe non neceſſarium ad ſalutem, vel honeſtatem, eſt opus difficillimum, & ſupererogationis: lex autem humana non poteſt hujuſmodi opera præcipere: ergo. Confirmatur, quia conſervare vitam eſt de lege naturæ, ergo nulla lex humana poteſt contra hoc præcipere. Unde D. Thomas 2.2.q.104.art.5. dixit in his, quæ ad conſervationem corporis ſpectant, hominem non teneri homini obedire.

3. *Secunda ſententia, legem humanam obligare in univerſum non obſtante quovis mortis periculo.*

Altera ſententia eſt, legem humanam in univerſum obligare, non obſtante quocunque periculo mortis. Ita docet Cajet. 1.2. qu. 96. artic. 4. & 2.2. qu. 125. art. 3. Idem ſentit Adrian. in 4. q. 3. de clavibus, Henric. tract. de ſyno. Epiſcop. poſt 3. part. artic. 1. n. 271. in tomo 13. tractatuum, p. 2. Fundamentum eſt, quia quod eſt contra legem humanam eſt malum & peccatum, ut ex ſupra dictis patet. ergo etiam propter mortem vitandam faciendum non eſt, cap. *ita ne*, 32. quæſt. 3. ex Aug. Confirmatur primò, quia bonum commune præferendum eſt privato, & homo tenetur pro communi bono vitam perdere: ſed humana lex propter commune bonum ponitur: ergo ſervanda eſt, non obſtante vitæ periculo. Tandem confirmatur inductione, quia non poteſt quis propter metum mortis contrahere cum conſanguinea,

nea, in gradu prohibito per legem humanam; nec potest aliquis propter vitandam mortem sacrum facere sine vestibus sacris, cum tamen id solum sit de lege humana. Denique non potest quis communicare cum excommunicato propter vitandam mortem, c. *sacris*, de iis, quæ vi. &c.

4. *Esse potestatem in magistratu civili, & canonico ad obligandum suis legibus cum periculo vitæ.*

Nihilominus dicendum est primò, non deesse potestatem in magistratu civili, & idem à fortiori de Ecclesiastico ad obligandum suis legibus, & cum periculo vitæ, si necesse sit. Sententia est communis, & mihi certa, & præter auctores secundæ opinionis, tenent eam Soto lib. 1. de justit. q. 6. art. 4. in fine, & in 4. dist. 22. q. 1. art. 4. & Ledesma 2. p. q. 10. ar. 5. & qu. 25. ar. 3. Covar. qui alios refert, in cap. *alma mater*, 1. p. §. 3. n. 9. & alii infra citandi. Ratio est, quia in republica est potestas necessaria ad suam conservationem, & commune bonum: sed ad hos fines est moraliter necessarium præceptum obligans ad aliquid agendum, vel ad perseverandum in aliquo loco, non obstante periculo mortis: ergo cadit hoc sub humanam potestatem. Minor constat, quando necessarium est agere periculosum bellum ad defendendam rempublicam, vel perseverare tempore pestis in aliquo loco ad procurandam communem salutem, vel si necesse sit propter fidei honorem aliquid agere cum vitæ discrimine. Major autem per se nota videtur ex terminis, quia alias insufficienter provisum esset gubernationi, & conservationi reipubl. Sed dici potest, in his casibus legem naturalem obligare, & ideo non esse hanc obligationem præcepti humani, sed quasi coactionem ad servandam naturalem obligationem. Respondetur primò, licet fortasse præceptum naturale tunc obligat rempublicam, vel cives in communi, non tamen hunc, vel illum determinatè: ergo applicare obligationem ad has, vel illas personas, est potestatis humanæ, & ita ibi intervenit verum præceptum humanum. Dicimus etiam, non semper esse certam obligationem naturalem, sed sæpe esse posse rem dubiam, & dependentem ex judicio prudentiæ, an scilicet, communi bono expediat, hoc vel illo medio uti in tanto periculo: tunc autem interveniente judicio Principis, seu Prælati, ejusque præcepto inducitur certa obligatio, quæ non potest dici legis naturæ, sed humanæ. Et confirmatur tandem, quia hic actus est fortitudinis: ergo si necessarius sit reipublicæ, vel valde conveniens, potest lex humana illum præcipere: nam humana lex circa actus omnium virtutum versatur, ut in superioribus docuimus cum Arist. 3. Ethic. qui in specie loquitur de actu fortitudinis.

Est in republica necessaria potestas ad suam conservationem & commune bonum.

Obviatur objectioni.

5. *Legem humanam tunc maxime obligare cum periculo vitæ quando illud periculum per se est annexum actui præcepto.*

Dico secundo, legem humanam tunc maximè, & quasi per se obligare cum periculo vitæ, quando illud periculum per se est annexum, seu conjunctum actui præcepto, si alioqui lex justa sit ut præsumi debet, quando oppositum non constiterit. Declarari poterit exemplis positis de bello, de periculosa navigatione, de curatione proximorum tempore pestis, & similibus. Ratio autem est, quia tunc periculum non reputatur accidentarium, sed veluti de substantia actus moraliter considerari. Item non potest censeri præter scientiam, vel intentionem præcipientis, cum sit per se conjunctum actui: ergo eo ipso, quod præcipitur talis actus, censetur præcipi non obstante tali periculo; & potestas non deest, ut ostensum est: ergo nascitur obligatio. Addi vero conditionem justitiæ legis, quia hæc generaliter necessaria est, & in hujusmodi præcepta multa requiruntur, ut servetur, quia non potest res adeo difficilis justè præcipi, nisi ex justissima causa pertinente ad commune bonum, vel ad aliquam personam valdè necessariam communi bono. Quia respublica, vel magistratus ejus non habet dominium vitæ civium, sed convenientem usum, & ideo non potest ex levibus, vel ordinariis causis cogere cives ad perdendam vitam. Quod etiam patet ex his, quæ supra diximus de lege humana, scilicet, debere esse moraliter possibilem, & facilem. Denique hoc confirmant fundamenta prioris sententiæ. Nihilominus tamen hic est etiam vera generalis regula in superioribus posita, quatido non manifestè apparet temeritas in lege, præsumendum esse pro justitia ejus, quis semper jus superioris præfertur: & licet homo jus etiam habeat in vitam suam, tamen in eandem majus jus habet respublica, quia (ut in 5. Politi. dixit Philosophus) civis magis est reipublicæ, quam sui ipsius. Itaque in dubio æquali servanda est lex, licet propter periculum proprii detrimenti curandum sit, ut certitudo aliqua de justitia legis habeatur.

Civis magis est reipublicæ quam sui ipsius.

6. *Quid dicendum, quando periculum non est per se conjunctum actui præcepto.*

Dico tertiò: Si mortis periculum non est per se conjunctum actui præcepto, sed contingenter adjungitur, lex humana per se non obligat, ad sui observationem cum tanto periculo vitæ, imò nec alterius gravissimi nocumenti, quale est gravis infamia, aut magna jactura bonorum: ex accidenti verò, seu in aliquo casu obligare potest. Priorem partem sequuntur à fortiori auctores allegati in prima opinione, & non repugnant allegati in assertione prima, sed favent maximè & Gabr. in 4. d. 18. q. 3. & Ocham in suo Dialog. 1. p. lib. 7. c. 58. quatenus dicunt, Ecclesiam non posse suis legibus regulariter imponere tam rigorosam obligationem: nam idem est *regulariter*, quod *per se*. Et idem sentit Major in 4. dist. 18. q. 4. insinuat etiam Navar. in sum. c. 25. n. 84. Sumitur denique ex multis, quæ congerit, & allegat Felin. in c. 1. de constit. n. 49. Probatur autem primo, prior pars inductione, quia lex divina, quæ gravior est, non solet obligare in simili eventu. Exemplum commune est de Davide, qui propter necessitatem manducavit panes propositionis, 1 Reg. 21. quos laicis manducare non licebat, juxta legem, & tamen factum defendit Christus Matth. 12. Ubi eodem modo excusat discipulos, qui die sabbati spicas colligebant. Et ita exposuit etiam D. Thom. 3. p. q. 40. ar. 4. ad 3. & eodem modo declarat factum Machabæorum pugnantium die sabbati. 2. 2. q. 100. ar. 8. Idem constat in præcepto divino de integritate confessionis: nam grave periculum interdum excusat ab illius exequutione quasi materiali (ut sic dicam.) In præceptis etiam Ecclesiasticis potest fieri similis inductio: nam præceptum jejunii non obligat cum detrimento salutis, quod explicatum in c. *consilium*, de obser. jejun. & idem constat de præcep. aud. Missam, recitan. horas, &c. Simili modo propter necessitatem famis licet communicare cum excommunicato procurando subsidium, c. *quoniam multos*, 11. q. 3. c. *inter*, de sent. excommun. eadem autem ratio est in reliquis. Generalis autem ratio conclusionis est, quia talis necessitas ostendit, non fuisse in legislatore voluntatem obligandi in tali eventu, vel etiam non fuisse potestatem: quacunque autem illarum deficiente, cessat obligatio legis: ergo. Utraque præmissa constat ex supra dictis, præsertim tractando de Epiikia, quia potestas humana non se extendit ad omnia sine mensura, voluntas etiam prudens non vult obligare quantum potest, sed cum moderatione, & benignitate. Obligare aute ad quemcunque actum præcepti non obstante quacunque accidentali necessitate insurgente, esset supra potestatem legislatoris humani, quia talis obligatio communiter non est necessaria ad commune bonum reipublicæ, ut in communi observatione talium legum contingit: & quamvis aliquando non sit aperte injusta obligatio, vel supra potestatem, si sit nimis gravis, & dura, censetur esse præter voluntatem legislatoris, quod maximè in divinis legibus positivis observatur, ut communiter Doctores interpretantur: ergo.

7. *Probatur secunda pars conclusionis & notatur.*

Altera verò pars, scilicet, per accidens fieri posse, ut etiam in eo casu obligetur homo ad servandam legem, communis etiam est: talisque necessitas esse censetur, quando violatio legis propter talem metum cederet in contemptum, vel injuriam religionis, aut grave scandalum pusillorum: tunc enim bonum commune & religionis præferendum est privato etiam propriæ vitæ. Item quia tunc transgredi præ-

præceptum humanum, esset vel deficere in confessione fidei tempore debito, vel cooperari ad aliquid intrinsece malum. Exemplum sit, si tyrannus cogat ad comedendam carnem die prohibito in contemptum illius observantiæ Ecclesiasticæ: tunc enim consentire illi, esset significare, se idem sentire, & contemnere: imo etiam exterius dissimulare, & non plane resistere, ad minimum esset aliis scandalum dare, & ideo nunquam licet, juxta illud Augustini lib. de bono conjug. cap. 16. *Satius est fame mori, quam idolothytis vesci*, (utique cum scandalo, vel injuria religionis) 1 Corinth. 10. Et ideo hæc obligatio non solum in Ecclesiasticis legibus locum habet, sed etiam in civilibus, quia etiam illæ contemnendæ non sunt, nec magistratus civilis, & in earum etiam violatione scandalum cavendum est. Nec satis erit in hujusmodi casu habere interius intentionem non scandalizandi, vel non contemnendi, & exterius agere contra legem ad vitandam mortem. Hoc (inquam) non est satis, quia tenemur exterius non contemnere, nec contemnentibus consentire, vel cooperari, & similiter ad vitandum scandalum maxime necessarium esse solet, actum externum vitare: si autem protestatio aliqua exterior sufficeret ad tollendum scandalum, tunc cessaret illa necessitas, ut notavit Bonav. in 4. d. 33. dub. 8. circa lit. & latiùs in materia de scandalo tractatur.

Nota de protestatione.

8. Dices: ergo in hujusmodi casibus, licet obligatio talis actus quasi resultet occasione legis positivæ, nihilominus propriè non oriri ex illa, sed aut præcepto affirmativo confitendi fidem tempore opportuno, vel ex præcepto negativo non præbendi scandalum aliis, vel non contemnendi legem, aut superioris potestatem. Quæ sunt obligationes legis naturalis, pertinentque ad legem charitatis, aut religionis, vel confessionis fidei, vel justitiæ legalis, non ad particularem legem positivam. Respondeo, licèt probabile hoc sit, probabilius tamen videri, etiam in illo casu obligare legem humanam. Itaque non negamus, in illis eventibus obligare præcepta illa naturalia, seu aliquod illorum: dicimus tamen, obligare ad servandam ipsam legem positivam, & ita etiam legem ipsam positivam obligare. Sicut in occasione necessaria confitendi fidem, obligat fides ad sustinendum martyrium propter fidei confessionem, & nihilominus tunc etiam obligat fortitudo quasi imperata à fide: ita ergo est in præsenti. unde è contrario si quis in eo casu violet legem positivam in contemptum religionis, non solum peccat in specie contemptus, sed etiam in specie vitii contrarii illi morali virtuti, ad quam pertinet præceptum, ut in casu Machabæorum, si illi comederent carnes porcinas, non solum contra religionem, sed etiam contra temperantiam peccarent, comedendo cibum vetitum. Et sic de aliis.

9. *Notanda, ad judicandum, quando obligetur aliquis ad legem sub periculo mortis.*

Periculum mortis vel est ab intrinseco, vel ab extrinseco.

Sed quæret tandem aliquis quomodo possit certum judicium ferri ad discernendum tempus, & occasiones, in quibus obligat lex humana non obstante periculo mortis. Respondeo, vix posse certam aliquam regulam designari, sed prudenti arbitrio utendum esse. Duo tamen, ad hoc prudens judicium ferendum observari possunt. Primum est dupliciter posse homines incidere in hoc periculum, seu in metum mortis. Uno modo ab intrinseco, seu ex naturali, & ordinaria conditione humanæ conditionis fragilis, sive oriatur ex ægritudine intrinseca, sive ex necessitate famis, aut sitis, sive ex tempestate maris, sive ex occasione belli alia de causa occurrentis, sive ex quacunque alia causa extrinseca, quæ directè non intendat transgressionem legis. Alio modo potest hoc malum imminere ab extrinseco, id est ab homine comminante tale malum, ut extorqueat legis transgressionem, unde prior dici potest quasi per accidens respectu talis effectus: hic verò posterior quasi per se, moraliter loquendo, & ex parte causæ inferentis talem metum. Quando occasio est prioris modi, regulariter lex positiva non obligat cum tali periculo, sic Machabæi processerunt ad bellum die sabbati ratione periculi 1 Machab. 2. quia periculum erat prioris generis, & intellexerunt, in illo legem sabbati non obligare. Quando verò metus infertur posteriori modo, regulariter non excusat, quia cedit in contemptum fidei, vel religionis, & sic Machabæi mortem sustinuerunt, ne legem violarent, lib. 2. cap. 7. quia metus ille directè, ad hoc inferebatur à tyranno. Dixi a. in utraque parte *regulariter*, quia non est regula adeò generalis, & infallibilis, quin possit aliquando deficere, & ideo semper sunt particulares circumstantiæ considerandæ ad ultimum judicium ferendum. Præsertim verò in posteriori modo contingere potest, ut licet directè inferatur metus ad extorquendam actionem legi contrariam, non tamen id fiat propter legis transgressionem in ejus contemptum, vel religionis, sed propter alias causas humanas, voluptatis, aut commodi, ut adnotavi in 5. tom. disp. 6. & tunc talis metus perinde reputatur, ac quilibet alius proveniens ex causis naturalibus, vel extrinsecis, quia non parit contemptum legis, vel aliud simile malum.

Secundò observandum est, aliud esse obligari ad observationem legis humanæ, non obstante mortis periculo, aliud verò posse licitè eam observare, eodem periculo non obstante. Plus enim ad prius requiritur, quam ad posterius: licet enim ad utrumque necessaria sit aliqua ratio valde gravis, & justa, quia non potest homo pro quacunque levi occasione vitam prodigere: nihilominus multò major causa requiritur, ut ad hoc possit obligari per legem, vel præceptum superioris humani, quam ut id possit homo sua spontanea voluntate honestè facere, quia non omnia honesta possunt nobis præcipi, quando sunt valdè ardua, nisi ex speciali necessitate, sine qua nos possumus illa liberè facere. Sic potest quis in casu necessitatis extremæ famis, vel naufragii licitè cedere suo commodo, & dare panem, vel tabulam amico æquali, ad quod tamen non posset lege humana obligari. Item propter utilitatem publicam potest aliquis aggredi opus cum magno periculo vitæ, etiamsi non sit tanta necessitas boni communis, in qua possit obligari. Propter hoc ergo ad discernendam occasionem, in qua lex humana obligat cum tali periculo, non tantum ponderandum est an bonum commune tunc præponderet vitæ propriæ, sed etiam an tale sit, ut redundet in extremam, vel gravem necessitatem boni communis, vel è converso, an ex transgressione legis, grave damnum commune, quale est contemptus religionis, fidei, aut ipsarum legum sequatur: in his n. tantum casibus obligat lex humana, & ultra non extenditur. 10

11. *Satisfit argumentis contrariis.*

Ad fundamentum prioris sententiæ respondetur, dupliciter posse aliquod opus dici supererogationis. Primò: quia lex naturalis, vel divina illud non præcipit, & hoc modo non est in universum verum, legem humanam non posse præcipere opera supererogationis, ut supra contra Gersonem latè ostensum est. Alio modo dicitur opus supererogationis, quod ex suo genere ita est sub consilio, ut de se non possit habere necessariam connexionem cum fine ultimo, vel cum communi bono reipublicæ temporali, vel spirituali, ut est v. g. custodia virginitatis, & in hoc sensu verum est, bonum supererogationis, non posse præcipi lege humana. Sic autem negamus, dare vitam pro republica esse opus supererogationis, aliquando enim cadit sub præceptum naturale. Et sic etiam potest interdum præcipi lege humana. Nec refert, quod sit difficile: nam circa hoc versatur virtus in actibus necessariis, juxta finem proportionatum, & ad idem extenditur potestas legis humanæ, quando non obstante illa difficultate observantia legis humanæ ad commune bonum necessaria est. Ad confirmationem autem respondetur, in præcepto conservationis vitæ duo includi, unum est negativum, quod obligat semper, & pro semper, scilicet, non se occidendi, & contra hoc nihil potest præcipere lex humana. Aliud est affirmativum, faciendi aliquid ad conservandam vi-

tam

tam, & ad evitandam mortem, & quoad hoc non obligat pro semper, sed prætermitti sæpe potest, non solum propter observantiam legis sed etiam propter bonum amicitiæ, vel propter alias honestas actiones, seu rationes. Et ita etiam potest lex humana obligare ad prætermittendam vitæ custodiam propter observantiam legis ad commune bonum necessariæ.

12. Ad fundamentum Cajetani respondetur, illationem fieri à sensu compositio ad divisum; stante enim obligatione legis, repugnat contra illam agere, ut rectè probat illa ratio: non autem hoc dicimus, sed in casu necessitatis cessare obligationem. & ita etiam cessare rationem culpæ in illa materiali transgressione, vel potiùs in materiali non executione legis. Quod planè confirmat regula juris, dicens, necessitatem facere licitum, quod aliàs non esset. De qua videri potest Alexand. *si ex toto*, ff. de legibus. Ad primam confirmationem fatemur, propter bonum commune contemnendam esse vitam propriam, quando necessarium est; negamus tamen semper necessarium ad bonum commune materialiter (ut sic dicam) exequi legem. Nam licèt illa propter bonum commune posita sit, satis consequitur finem, si regulariter, ac per se, & extra hos casus extremos observetur.

13. Ad secundam confirmationem, & inductionem Cajetani, primum exemplum erat de matrimonio contrahendo cum consanguinea, in quo primò supponendum est, quod licèt obligatio legis cesset ex occurrente periculo gravissimi nocumenti, si tamen lex est irritans non cessat irritatio propter metum; ut infrà dicemus, & omnes auctores supponunt, & constat ex praxi Ecclesiæ. Et ratio reddi potest, quia ad vitandum periculum satis est, exteriorem actum facere, etiamsi propter resistentiam legis validus non sit. Quòd si fortasse illa occasione incurratur aliud periculum violandi aliquam legem naturalem, aut moriendi, id est valde remotum, & accidentarium, & ideo id non attenditur in facienda absoluta irritatione actus. Accedit, quod si in tali casu cessaret irritatio propter metum, liceret postea, vel etiam necessarium esset in tali actu persistere transacto metu: hoc autem est valde contrarium bono communi, & fini talium legum. De qua re plura dicemus infrà tractando in specie de lege irritante. Hoc ergo supposito respondemus, in casu de matrimonio licitum esse, illud exteriùs contrahere, quia vel hoc non est prohibitum, vel si est, pro illo casu cessat prohibitio. Nihilominus tamen dicimus, in eo casu, non obstante metu, manere obligationem abstinendi à matrimonii usu, non propter specialem obligationem legis positivæ, sed quia cùm non fuerit validum, esset contra naturalem legem illud consummare, quia esset fornicari, quod intrinsece malum est.

14. *Objectio.* Dices; etiam primum videtur includere aliquid contra legem naturæ, & intrinsecè malum: nam in primis si matrimonium consideretur in ratione contractus, illud est fictum matrimonium, & ita includit malitiam mendacii saltem officiosi: si vero consideretur in ratione sacramenti, videtur includere malitiam gravis sacrilegii, quia ministrare sacramentum personæ inhabili, vel tentare illud conficre sine requisitis ad valorem ejus, sacrilegium est. *Responsio.* Respondeo breviter neutrum esse necessarium, quia talis persona potest uti amphibologia, & non habere intentionem conficiendi sacramentum, sed solum illum materialem actum faciendi ad vitandam mortem, & ita facile potest à peccato gravi excusari, de quo in proprio loco, & *Sanci.* videri potest Sanci. lib. 7. de matrim. dispu. 7. Solùm in præsenti adverto, etiamsi in illo casu committatur aliqua culpa: nihilominus non incurri excommunicationem latam in Clement. unic. de consanguinit. & affinit. ut bene notavit Navar. in sum. c. 27. n. 41. quia si aliquid ibi peccatur etiam consummando, est contra legem naturalem, non contra Ecclesiæ præceptum, censura autem lata est contra contumaces in Ecclesiasticam legem.

Secundum exemplum erat de celebratione sine vestibus sacris, in quo regulariter loquendo concedi potest, quod Cajetan. assumit, quia talis actus vix fieri potest sine contemptu rerum sacrarum, nec talis metus solet incuti, nisi propter hunc finem, vel in odium religionis. Si tamen fingamus casum, in quo nec metus fiat propter illum finem, sed propter aliam indiscretam devotionem, vel existimationem, & quod res fieri possit sine irreverentia, & scandalo, non erit ille actus culpabilis ex vi solius legis positivæ, quod sentit Ledesm. *Ledesm.* suprà, & Medin. 1. 2. q. 96. a. 4. & insinuat *Medin.* Navar. dicto c. 25. nu. 84. dicens, oppositum *Navarr.* esse satis dirum. De hoc etiam exemplo videri possunt dicta in 3. tom. 3. partis.

15. *An liceat celebrare sine vestibus sacris.*

Tertium exemplum est de communicatione cum excommunicato propter metum, quod integram postulabat disputationem, sed est alterius loci. Breviter ergo respondeo, negando assumptum: seclusis enim circumstantiis dictis de scandalo, contemptu clavium, seclusio etiam quòd communicatio non sit in crimine, nec in actu aliàs per se & intrinsece malo, non peccat, qui ex metu gravi communicat cum excommunicato, quæ est magis recepta sententia fundata in principio posito in hac quæstione, quamvis alii sentiant oppositum fundari in dicto cap. *sacris*. Ad quod respondet Soto, loqui de communicatione in crimine criminoso; Sylvest. verò ait, loqui de communicatione, quæ cedit in injuriam clavium, alii de utraque exponunt: alii limitant textum ex parte metus, ita ut loquatur de metu levi, & gravem comprehendat sub nomine violentiæ. Quæ omnia in se vera sunt, difficile tamen ad textum accommodantur, quia Pontifex simpliciter, & absolutè loquitur, & non affertur ratio, cur hoc alio modo limitetur, & ideo alibi dixi, Pontificem non assignare regulam universalem, scilicet, metum in illa materia non excusare à culpa mortali, sed constituere regulam indefinitam, scilicet non semper metum excusare, ita ut in hoc ponat differentiam inter vim, & metum, quod vis semper excusat, metus autem non semper: quando autem excusat, vel quando non, id non declarat, sed relinquit generali doctrinæ, quæ in aliis expositionibus continetur. Tandem dici possit, Pontificem solum esse loquutum secundum præsumptionem quoad forum externum: sed non ita placet, quia etiam in foro externo admittenda est probatio metus, & excusationis sufficientis. Videantur dicta in 5. tom. de censur. disp. 6. n. 10. sect. 3. & disp. 15. sect. 2. n. 13.

16. *De communicatione cum excommunicato propter metum.*

Cap. sacris, exponitur. Soto. Sylvest.

CAPUT XXXI.

Utrùm leges humanæ generaliter, & indifferenter omnes subditos obligent.

QUoniam obligatio legis respectum dicit ad eos, qui legibus obligantur, ideo postquam explicuimus ea, quæ ad hanc obligationem absolutè pertinent, necessarium est, hunc respectum declarare, quod fiet ejus terminum declarando, id est, personas ad quas talis obligatio pertinet. Possunt autem hæ personæ in quatuor ordines, seu classes distingui: quidam enim sunt inferiores legislatore, id est, subditi: hic enim tantùm modus inferioritatis (ut sic dicam) ad præsentem considerationem refert: alii sunt superiores eodem modo, id est, prælatione, seu jurisdictione: alii sunt indifferentes, seu liberi ex natura rei, id est, nec subditi, nec superiores, qui sub ea ratione possunt dici æquales; quibus quarto loco addi potest legislator ipse. Ex quibus omittimus superiores: de illis enim nihil dicere necesse est, cum sit per se notum, eos non obligari legibus inferiorum, si ut tales spectentur; an verò sub aliqua ratione possint obligari explicando alia membra dicetur. Igitur de reliquis

erdinibus personarum dicendum est, & primo subditis.

2. In proposita ergo quæstione tres errores notari possunt. Primus hæreticorum dicentium, fideles, seu Christianos homines non obligari legib. humanis, quia per Christum liberi facti sunt. Unde dixit Paul. 1. ad Corinth. 6. *Pretio empti estis, nolite servi fieri hominum*, & Christus ipse Matth. 23. reprehendit servantes mandata & traditiones hominum. Sed hic error generaliter refutatus est lib. 1. cap. 18. & specialiùs in principio hujus libri, ubi ostendimus esse in principibus potestatem legislativam civilem, & hanc perseverare in Christi Ecclesia, & circa fideles versari. Idemque cum proportione ostendemus in libro sequenti de Ecclesiastica potestate, & ideo hîc plura dicere non est necesse. Nam quod Paul. monet, ne efficiamur servi hominum, intelligit, qua homines sunt, id est, ne illis pareamus in iis, quæ Deo repugnant, nec servitutem illorum servituti Dei præferamus. Qui autem subjicitur legi humanæ justa & legitima potestate latæ, magis Deo servit, quàm homini, quia & homo non fert legem, nisi ut minister Dei, & Deus ipse præcipit obedire Principibus, & Prælatis, ut idem Paulus aliis locis docuit. Et eodem modo, ac sensu mandata hominum dicuntur per antonomasiam, quæ repugnant mandatis Dei, sicut propria voluntas dicitur, quæ à voluntate Dei, vel superioris discordat, & ideo reprehendi solet, quamvis alias constet, propria voluntate, & libertate utendum esse ad obediendum Deo. Sic ergo mandatis hominum obediendum est, quando sunt consentanea divinæ voluntati.

3. *2. Error saltem justos non obligari legib. humanis.*

Secundus error est hæreticorum hujus temporis dicentium, saltem justos non obligari legib. humanis, qui utuntur eisdem fundamentis, propter quæ idem asserunt de omni lege, istis verò satis responsum est in dicto c. 18. lib. 1. & ideo in hoc nihil hîc addere necesse est. Videri deinde potest August. in Epist. ad Rom. c. 72. ad finem, qui latè hunc errorem jam olim confutavit. Tertius error fuit non quoscunque justos, sed eximiè perfectos exemptos esse ab obligatione legis humanæ, quod senserunt Begardi, & Beghini, ut colligitur ex Clement. *ad nostram*, de hæret. Fundabantur autem, quia putabant, justos perfectos in hac vita pervenire ad statum beatificum, in quo non obligantur beati legibus humanis. Sed hoc fundamentum planè est hæreticum, neque est hoc loco tractandum, habet enim proprium in 1. p. q. 12. & 1. 2. q. 3. & 4. ideo contra hunc etiam errorem sufficere possunt superiùs dicta in allegato c. 16. & de potestate ferendi leges humanas, & definitio Concilii Trident. sess. 6. c. 11. & Cano. 19. & 20. & videri potest Soto lib. 3. de natur. & grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Concil. Trident. cap. 6. & 7.

Begardi & Beghini. Clem. ad nostram, de hæret.

Trident. Soto. Vega.

4. *Leges humanas obligare omnes subditos, ad quos loquuntur, D. Thom. Rom. 3.*

Dicendum ergo est, omnem hominem viatorem, & superiorem habentem, posse illius legibus obligari, ac subinde leges humanas obligare omnes subditos, ad quos loquuntur. Quæ assertio sumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 96. ar. 5. & 2. 3. q. 104. art. 1. & rectè declarata omnino certa est, & de fide. Probaturque sufficienter ex verbis Pauli Roman. 3. *Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur.* illos ergo etiam obligat, quia loquitur imperando, & imperium obligat subditos, ut suprà ostensum est, & convincit etiam illud Pauli Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, cum similibus testimoniis suprà citatis. Ratio autem generalis est, quia ratio naturalis docet servandas esse leges justas ab hominib. latas, & Deus etiam in Scriptura sæpe hoc præcipit; ergo maxime à subditis: nam illi sunt, qui suis superiorib. obedientiam debent; ab hac autem generali regula, nulla exceptio nobis data est, vel de fidelibus, vel de justis, seu de perfectis, sive de cujuscunque alterius conditionis hominib. neque enim per scripturam, vel per traditionem, vel per aliquam probabilem rationem de tali exceptione constat: ergo nec secundum fidem, nec secundum rationem admitti potest: ergo omnes subditi obligatione legis humanæ tenentur.

Rom. 13.

5. Notanda verò est particula, *ad quos loquuntur*, ex qua pendet intelligentia conclusionis: non enim singulæ leges humanæ universos homines obligant, nec singuli homines omnibus his legibus onerantur, sed unusquisque obligatur legibus ad se pertinentib. nullus vero est, qui ad aliquas leges humanas servandas non teneatur, si in terris recognoscit superiorem. Et ita omnes quidem subjiciuntur humanis legibus, non tamen absolutè, & indifferenter, sed respectivé. Explicandum verò supereret, quomodo hic respectus, seu distributio hujus obligationis facienda sit, ad quod explicandum duæ aliæ regulæ generales addendæ sunt.

6. *Quævis lex hum. ligat omnes partes communitatis pro qua lex fertur, si cætera concurrant.*

Dico ergo secundò: Unaquæque lex humana obligat omnes personas, quæ sunt partes illius communitatis, pro qua lex fertur, si cætera concurrant. Hanc ultimam particulam addo, quia supponendæ sunt in lege omnes aliæ conditiones ad obligationem legis requisitæ, quæ in superioribus tractatæ sunt: nam hîc solum agimus de conditione necessaria ex parte personæ, quæ obligànda est per legem. Deinde etiam supponimus, verba, & rationem legis, quantum est de se, habere locum in tali persona: nam si lex ipsa determinatè feratur ad certa membra reipublicæ, non obligabit reliqua, quia tunc non fertur ad totam communitatem, sed ad partem ejus, quatenus sub alia ratione minorem quandam commutationem constituit, & ita servata proportione ad illam etiam poterit regula posita applicari. Sic ergo explicata assertio, communis, & certa est, sumiturque ex Paulo prioris loco allegato. Ratione declaratur, quia lex, ut in superiorib. vidimus, per se primò fertur in communitatem, & inde descendit ejus obligatio ad singulos: ergo per se, & quantum est ex vi legis, descendit ad omnes, qui sunt partes communitatis, quia nec potest esse alia ratio hujus obligationis, neque est diversa, aut major in his, quam in illis membris, quando materia uniformis est. Confirmatur, quia lex habet potestatem obligandi subditos, ut dictum est, sed membra communitatis sunt subjecta toti communitati, cujus virtute, & potestate lex fertur; ergo lex obligat membra omnia communitatis.

Probatur conclusio.

7. *Quænam sint membra communitatis quo ad præsens.*

Quæret verò aliquis, quænam sint censenda membra communitatis quantum ad præsens spectat. Respondetur, in generali loquendo, sicut in naturali corpore actualia membra constituuntur per unionem proportionatam tali corpori, qua mediante subjiciuntur motioni totius corporis, ita in corpore politico membra constitui per moralem conjunctionem, quæ non est ejusdem rationis in omnibus communitatibus, sed cum proportione sumenda est. Nam in civili republica, postquam semel constituta est, ordinariè constitui solent membra per naturalem originem, l. 1. ff. ad municip. & l. *cives*. C. de incolis, lib. 10. In Ecclesia verò universali constituuntur membra per spiritualem originem, nempe Baptismum, in particulari vero per mutationem, vel acquisitionem domicilii, argumento c. 3. de tempor. ordin. in 6. & sumitur ex l. 1. de incol. In aliis vero specialibus communitatib. solent constitui membra per specialem receptionem, seu acceptationem in collegam, & per aliquam promissionem, vel juramentum, ut constat in universitatibus, collegiis, capitulis, religionib. & similibus: hæc autem intelligenda sunt de unione, & subjectione quasi permanente; nam transeunter (ut sic dicam) possunt dari alii modi contrahendi subjectionem, ut inferius explicabitur.

l. 1. ff. ad municip. l. cives.

c. 3. de tempor. ordin.

8. *Legem non extendi ad eos, qui omnino sunt extra com-*

Tertiò dicendum est, obligationem legis per se non extendi ad eos, qui omnino sunt extra communitatem, cui lex imponitur. Est etiam communis ex D. Thoma supra, & Commentatoribus, & Summistis omnibus verb. *lex*, & pluribus aliis,

munitatem cui lex imponitur. D. Thom. Summistæ, 1 Cor. 5. Probatur ratione.

aliis, quos referemus c. sequenti. Et eam confirmant verba Pauli 1. ad Corinth. 5. *De his, qui foris sunt, nihil ad nos*: quæ ratio in omnibus communitatibus cum proportione procedit, & ita potest conclusio inductione confirmari: nam ob hanc causam, nec leges Hispaniæ obligant Gallos, neque è converso, & statuta unius communitatis non obligant religiosos alterius, neque è converso, & sic de aliis. Ratio denique est, quia nulla potentia extra suâ sphæram operatur: potestas autem uniuscujusque communitatis habet pro sphæra adæquata ipsam communitatem; ergo. Minor patet in potestate civili, quia civilis potestas manat à communitate, & sic non potest ultra illam extendi; ubi verò potestas manat à superiori principio, datur cum proportione respectu illius communitatis, cujus caput, vel Princeps aliquis constituitur, sicut de potestate Ecclesiastica infrà dicetur. Et confirmatur, quia lex, ut dixi, est actus superioris; nullus autem legislator est superior, nisi illius communitatis, cui præpositus est: extra illam igitur non potest obligare. Et facit illud c. 2. de const. in 6. *Extra territorium jus dicenti impunè non paretur.* Objectio autem, quî hic fieri posset ab excommunicatione ad legem (quia excommunicatio obligat non subditos ad non communicandum cum excommunicato à suo superiore) facilè solvitur negando similitudinem, quia excommunicatio id operatur in vi juris communis, potius quàm ex vi jurisdictionis privati Episcopi, aut superioris, ut latiùs dixi in 5. tom. de cens. disp. 15. sect. 1.

Cap. 2. de const. in 6.

CAPUT XXXII.

Utrùm leges propriæ alicujus regni, vel territorii obligent homines illius territorii quando extra illud versantur.

1. QUatuor modis potest aliqua persona comparari ad territorium, seu diœcesim. Primò, quia ibi est incola, & ibi etiam actu existit, & habitat. Secundò per contrarium extremum, quia neutrum habet in tali territorio. Tertiò, quia cùm sit incola illus territorii, & in eo habeat domicilium, in alieno actu versatur. Quartò, quòd in territorio habeat præsentiam, non tamen domicilium, aut originem. De primo, & secundo nulla est disputatio: nam in primo maximè locum habent dicta in capite præcedenti, quia ibi occurrunt omnia necessaria ad actualem subjectionem, & consequenter ad obligationem legis: in secundo vero clarum est, non posse obligare legem, quia nullus est titulus subjectionis: in tertio autem, & quarto puncto occurrunt duæ difficultates tractandæ.

2. *Ratio dubitandi.* Prima difficultas est in titulo proposita. Ratio autem dubitandi est, quia quamvis subditus actu versetur, seu peregrinetur extra territorium, semper manet subditus, dum non mutat domicilium. Sed dictum est legem obligare omnes subditos, & omnes partes communitatis; ergo etiam obligat in illo casu. Confirmatur primò sumpto argumento à contrario: nam incola alterius regni dum in hoc versatur, non cogitur servare præcepta hujus regni, ut in legibus canonicis videtur expresse definiri in c. *à nobis*, 1. de sentent. excommunic. ergo obligandus est servare præcepta sui territorii, alioqui propter solam absentiam maneret liber ab onere utrarumque legum, quod videtur absurdum. Confirmatur secundò: nam si Episcopus hujus diœcesis faciat statutum, ut omnes sui subditi habentes beneficium in suo Episcopatu resideant tali tempore sub tali pœna, vel censura, obligat illos ubicumque existant, ita ut si præscripto tempore non veniant, incurrant pœnam, vel censuram, per se loquendo, & secluså ignorantia, & impotentia; ergo statutum provinciale obligat diœcesanos, etiam alibi peregrinantes; ergo idem est de quacunque lege simili.

c. à nobis.

Nihilominus dicendum est, legem non obligare extra terminum territorii illius superioris, vel Principis, à quo fertur, & ideo incolas illius territorii, per se loquendo, nihil peccare, etiamsi contra illam agant, dum extra territorium existunt. Hæc est communis sententia Doctorum in c. 2. de constit. in 6. & in dicto cap. *à nobis*, 1. de sentent. excom. Sylv. verb. *excommunicatio*, 2. n. 7. ubi Ang. & alii Summistæ verb. *lex*, Covar. in c. *alma mater*, 1. p. §. 10. n. 3. sumiturque ex dicto c. 2. ubi dicitur, non incurrere sententiam latam per statutum Episcopi, qui extra territorium existens illud non servat. Respondere autem quispiam potest, ibi non esse sermonem de obligatione præcepti, sed de censura, & in ea diversam esse rationem, quia impositio censuræ non pertinet ad vim directivam, sed ad coactivam legem, & ideo non extenditur extra territorium, quia superior, vel judex non potest extra territorium punire, licet possit præcipere, & obligare. Et hunc sensum videtur indicare Pontifex in ratione, quam subdit, *quia extra territorium jus dicenti non paretur impune.* Nam jus dicere idem est, quod sententiam ferre. Nihilominus mens Pontificis fine dubio fuit, declarare, tale statutum non violari à subdito in illo casu, & ob eam causam non incurrere censuram; ergo etiam quoad vim directivam non obligat in eo casu. Item qui in eo casu non servat statutum, non est contumax contra obedientiam Ecclesiæ; ergo signum est non obligari per statutum, etiam quoad vim directivam. Antecedens patet, quia si tunc subditus esset contumax, posset etiam excommunicari, & consequenter incurrere censuram legis: nam excommunicatio, juxta veriorem sententiam, ferri potest in absentem, etiamsi in alieno territorio versetur, dummodo sufficiens causa censuræ supponatur: contumacia autem est sufficiens causa, juxta illud, *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus, & publicanus*, Matth. 18. ergo sicut censura non ligat absentem, ita nec præceptum. Unde aperte fit, quòd licet tale statutum simpliciter latum esset sine censura, vel pœna in vi cujusdam legis directivæ obligantis in conscientia, non obligaret absentes, tum quia ejus obligatio in conscientia non magis extenditur ratione censuræ: nam potiùs censura supponit jurisdictionem, & potestatem ad obligandum, & quando additur censura, ratione illius non extenuatur, seu coarctatur jurisdictio. Atque ita ex illo textu optimum sumitur argumentum de quacunque lege prodeunte à potestate limitata ad definitum territorium, sive illa canonica sit, sive civilis, servata proportione.

3. *Conclusio negativa, quæ communis.* *c. 2. de const. in 6.* *c. à nobis 1. de sent. excom.* *Ang. Cov.*

4 Ratio autem assertionis non eadem redditur ab omnibus. Quidam enim eam referunt ad intentionem legislatoris, quia tantum intendit obligare subditos in suo territorio, unde consequenter aiunt, assertionem positam solum procedere, quando lex solum loquitur generalibus verbis: nam per ea non explicatur alia, seu major intentio statuentis. Quapropter, si expressis verbis legislator declaret se velle obligare subditos, ubicunque sint, tunc ajunt, legem obligare illos etiam extra territorium, & ita limitant dictum ca. 2. Pro qua opinione communiter citatur Bartol. in leg. 1. C. de sum. Trinit. n. 44. & sequentibus. Hanc verò rationem ut ex Bartol. sumptam reprehendunt Panormit. in dicto cap. *à nobis*. Navar. cap. 27. n. 272. Sylvest. Covar. suprà, & omnes. Et convincitur plane ex dicto c. 2. ubi Pontifex rationem suæ assertionis reddit, *quia extra territorium jus dicenti non paretur impune.* Quæ verba non significant tantum defectum voluntatis, sed etiam potestatis, ut per se constat ex l. ult. ff. de jurisdict. omni judic. à qua desumpta sunt, ubi etiam communiter interpretes in hoc conveniunt. Ratio ergo propria assertionis est, quia jurisdictio unius cujuscunque civitatis, vel particularis Principis non extenditur quoad leges ferendas extra civitatem, seu territorium, ut latiùs explicavi in

Bartol. Panormit. Navar. Sylvest. Covarr.

tom. 5. de censuris, disput. 5. sect. 4. ubi de hoc puncto alia, quæ ad censuras magis pertinent, tractavi. Neque ista ratio est aliena à mente Bartoli : nam illam attigit illo num. 44. Eamque colligit ex l. *omnes populi*, ff. de Justit. & jur. ubi lex dicitur jus proprium civitatis. Sicut ergo in Philosophia dicere solemus, extra sphæram activitatis non sequi actionem ; nimirum ex defectu potestatis, non voluntatis: ita jurisdictionis activitas in ferenda lege limitatur ad territorium, & ideo lex extra illum non obligat. Unde apertè concluditur, etiamsi legislator maximè velit, & suis verbis expresse id explicet, non posse obligare subditum extra territorium existentem.

5. *Quando possit princeps punire extra territorium subditum.*

Hoc autem intelligendum est de propria obligatione legis directiva, & in conscientia : hic est enim proprius, & immediatus effectus legis. At verò si sermo sit de coactione per pœnam, est opinio Juristarum, posse Principem punire subditum, qui deliquit extra territorium pœna imposita per legem suam, & latam pro suo territorio, quando pœna non est ipso jure imposita, sed imponenda, & delictum extra territorium commissum, inter illud postea punitur. Ita docet Abbas in c. 1. de raptorib. num. 8. & re vera hoc solum intendit Bart. in loco citato, si attentè legatur. Et ratio est, quia tunc pœna non imponitur extra territorium, sed intra illud, quia supponitur per hominem imponenda ; & judices non puniunt, nec inferunt vim forensibus extra territorium existentib. sed quando ad illud redeunt, & ita hoc non repugnat dicto cap. 2. tum, quia loquitur de statuto ferente sententiam censuræ, per quam sententiam censura ipso jure fertur tum etiam, quia tale statutum necessario supponit, & requirit propriam vim obligandi in conscientia, ut possit transgressorem reddere contumacem, & capacem censuræ. Et ob eandem causam non obstat prædictæ limitationi ratio illius c. 2. quia per talem legem designantem pœnam ferendam, etiam pro delicto extra territorium commisso, & per exequutionem ejus, non dicitur jus extra territorium.

6. Et hinc etiam constat ratio differentiæ inter legem ferentem pœnam ipso facto, aut solum statuentem ferendam, quia prior lex debet extendere suam efficaciam quoad obligationem, & exequutionem extra territorium, quia per se ipsam exequitur pœnam, quod non potest aliter facere, nisi obligando delinquentem, ut in se pœnam exequatur, quod facere non potest, ut probatum est, quia si non potest obligare ad actum, vel prohibere illum, multò minùs poterit obligare ad exequutionem pœnæ. At verò lex, quæ imponit pœnam ferendam per judicem, per se magis obligat judicem, ut secundum ipsam judicet, quàm reum : judex autem intra territorium existit. Dices, etiam subditus obligatur in conscientia ad sustinendam talem pœnam. Respondeo subditum delinquentem propriè non obligari per illam legem, nisi post sententiam, quando jam in territorio esse supponitur. Unde rectè adnotat Panormit. necessarium esse, ut delictum illud, quod per talem legem punitur, non sit tantum malum, quia illa lege prohibitum, sed ut supponatur per se malum, aut aliàs sufficienter prohibitum, quia lex illa non poterat prohibere illud opus extra territorium, ut probatum est ; ergo nec potest pro illo pœnam designare, nisi aliàs opus supponatur malum, vel sufficienter prohibitum.

7. *Respondetur argumentis adversantibus.*

Ad rationem dubitandi in principio positam respondetur ex dictis, subditum extra territorium existentem, licèt non amittat subjectionem in habitu, ut sic dicam, seu radicalem, amittere tamen actualem, seu ejus usum in ordine ad leges territorii, quia constituitur extra terminos earum. In confirmatione autem prima petitur difficultas de intelligentia illius c. *à nobis*, quæ ad punctum sequens magis pertinet, & ideo breviter dico, ibi non esse sermonem de statuto, vel lege, sed de sententia generali, seu præcepto personali ac temporali: quæ autem differentia hinc nascatur, & quæ sit ratio ejus, dicam statim.

c. à nobis, expenitur.

8. Propter secundam confirmationem addunt Doctores limitationes aliquas assertioni positæ, ut videre licet in Sylvest. suprà, & Angelo verb. *excommunicatio*, 1. n. 10. qui ad hoc principium illas reducunt, ut extra territorium non ligetur quis, quando & persona operans, & res, circa quam operatur, & actio ipsa omnino sunt extra territorium. Unde si persona sit extrà, res autem, circa quam peccatur, sit intrà, poterit obligatio legis habere locum. Covar. autem aliis verbis limitationem explicat, licèt fortasse in idem redeat, scil. legem non obligare extra territorium, nisi materia ejus respiciat bonum ipsius met territorii, scilicet, ut vitetur injuria, aut nocumentum ejus, vel aliquid simile. Quam doctrinam veram censeo, & eam latiùs explicui in dicto loco de censur. & ex ibi dictis colligo, per eam in rigore non limitari assertionem, quia delicta contraria tali legi, non extra, sed intra territorium fieri censenda sunt. Nam si præceptum v. g. sit affirmativum mandans aliquid fieri in territorio, omissio ejus ibi censetur consummari, ubi actus præceptus fieri debuisset, quia ibi videtur quis delinquere, ubi non facit, quod debet, sicut è contrario ibi peccari, ubi facit, quod non debet, juxta legem, *qui non facit*, ff. de regul. jur. Si autem præceptum sit negativum, & commissio contra illud, cedat in injuriam territorii, ibi planè consummatur delictum, ut si quis corpore existens extra terminum territorii, vel regni emissa sagitta occidat hominem intra territorium existentem, planè censetur peccare in territorio, ideoque contra legem ageret, & sic censuram, si in eo lata esset, incurreret, ut in citato loco dixi. Ita ergo contingit in casu illius confirmationis cui per hoc est sufficienter responsum.

Sylvest. Angel.

Covar.

9. Dubitabit verò aliquis, an idem dicendum sit de locis exemptis, quando aliàs inter territorium continentur. Sed hoc dubium, & frequentiùs locum habet in legibus canonicis, quàm in civilibus, & illud sufficienter tractavi in dicto loco de Censuris. Et ideo breviter dico, idem cum proportione dicendum esse de hujusmodi loco, quæ est communis resolutio, ut ibi dixi. Quam tenent etiam Paludan. 4. distinct. 18. quæstion. 2. in 2. parte, illius articul. 2. & ibi Gabriel quæstion. 2. articul. 2. conclus. 6. Antonin. 3. parte, titul. 24. cap. 75. §. 1. & Sum. Rosel. verb. *excommunicatio*. 7. §. 3. Armil. num. 30. Canonistæ in cap. *cùm Episcopus*, de offic. ordin. in 6. & in Clement. *Archiepiscopo*, de privil. & ex illis juribus hoc comprobari potest, quatenus ex eis colligitur, Prælatum non posse exercere jurisdictionem suam in loco exempto, quod in omni superiore procedit. Inde ergo colligimus, locum exemptum quoad jurisdictionem esse extra territorium, quia exceptis casibus à jure expressis, non potest ordinarius superior territorii jurisdictionis actus ibi exercere : obligare autem per statutum, vel legem in loco exempto, est jurisdictionem ibi exercere, ut constat ex dicto cap. 2. de constitut. in 6. ergo est eadem ratio de illo loco, & ad illum optimè applicatur principium, *extra territorium jus dicenti non paretur impunè.*

Idem cum proportione dicendum de locis exemptis, quando aliàs intra territorium continentur. Palud. Gabr. Anton. Rosel.

CAPUT XXXIII.

Utrùm leges propriæ alicujus territorii obligent advenas dum ibi existunt.

1. QUæstionem hanc tractavi latè tom. 1. de relig. tract. 2. lib. 2. de festis c. 14. occasione præcepti servandi festa, & ideo in præsenti absque repetitione perstringam breviter quæ ibi tradidi, & nonnulla addam huic loco magis accommodata. Tria ergo in lege distingui possunt, vis obligandi in conscientia, quam directivam voco, & vis coactiva, per quam fit, ut aliquis

Tria in lege distinguenda.

quis puniri poſſit ſecundum legem,& vis ponendi formam in contractibus, & aliis actibus forenſibus, per quam interdum fit, ut actus aliter factus validus non ſit, & quoad hæc tria explicanda eſt propoſita quæſtio, quia propriàs habent difficultates.

2. *Sententiæ negativæ fundamenta.*

Circa primum punctum variæ ſunt ſententiæ, quas citato loco retuli. Prima eſt abſolutè negans, aliquem obligari legibus loci, niſi in eo habeat fixum, & perfectum domicilium. Pro qua ibi allegavi Palud. Medin. Archid. Hoſtienſ. & alios, ſed illam tanquam improbabilem refutavi. Secunda dicit leges loci obligare exteros, ita ibi permanentes, ut ſaltem quaſi domicilium contrahant: non vero alios brevi tempore ibi exiſtentes, vel illac tranſeuntes. Pro qua Felin. Anton. & alios adduxi. Utriuſque autem ſententiæ idem ferè eſt fundamentum, ſcilicet, quia peregrini non ſunt ſubditi: nam ſubjectio quoad morum directionem & obligationem non acquiritur,niſi per domicilium, vel ſaltem per quaſi domicilium. Præter hanc rationem afferunt exempla de infidelibus, qui non obligantur legibus Chriſtianorum, licet inter illos vivant, & de religioſis reſpectu ſecularium & de novitiis reſpectu profeſſorum. Sed hæc omitto, quia non ſunt ad rem, cum hæc exempla non ſolum in tranſeuntibus, ſed etiam in habentibus ibi domicilium locum habeant, & in ſequenti libro capite ultimo, de his dicemus. Confirmatur ab incommodis quia alias tenerentur infideles, dum tranſeunt per provincias fidelium, ſervare leges, ſeu ritus eorum, abſtinendo à carnibus diebus prohibitis, &c. quod eſt abſurdum. Item obligarentur monachi habitantes ſervare jejunia ſynodalia, quod eſſet grave onus, cum ipſi habeant plura alia jejunia propria, ad quæ non obligantur laici propter ipſorum regularium ſtatuta. Item ſequitur, teneri religioſum unius provinciæ ad ſervanda jejunia, feſtivitates, & ſimilia ſtatuta propria alterius provinciæ, quando eſt hoſpes in illa, etiamſi non ſint communia toti religioni. Et ſimiliter novitius teneretur ſervare leges religioni, quamdiu ibi moratur, quæ admittenda non ſunt.

Probatur exemplis.

3. *Legem territorii obligare advenas quamdiu ibi commorantur in conſcientia, & eo modo, quo obligant incolas.*

Nihilominus dicendum eſt legem territorii obligare advenas, & hoſpites, quamdiu ibi commorantur, in conſcientia, & eo modo, quo obligat incolas. Hæc eſt communis ſententia interpretum in l. *cunctos populos*, C. de ſumma Trinitate, & in cap. *à nobis*, 1. de ſentent. excommunicat. Præſertim Innocen. Hoſtienſ. & Panormitan. & in cap. 2. de conſtitution. in 6. ubi latè Gemin. & Sylveſt. verb. *excommunicatio*, 2. nu. 4. & plures alios in citato loco allegavi. Eamque Auguſtini auctoritate & Eccleſiæ conſuetudine, variiſque rationibus comprobavi. Propria verò ratio eſt quia lex generaliter fertur pro tali territorio, ut ſupponimus, ergo obligat omnes actu ibi degentes pro tempore, quo ibi commorantur. Probatur conſequentia primo ex parte cauſæ finalis, quia ad bonam gubernationem provinciæ, loci, ſeu territorii, eſt moraliter neceſſarium, ut leges pro illo latæ hanc vim habeant, quia ad pacem, & bonos mores loci neceſſe eſt, ut advenæ conformentur moribus populi, quamdiu ibi verſantur, ut ſæpè in jure inſinuatur, cap. *illud*, diſt. 12. c. *quæ contra*. diſt. 8. c. *in nova*, 16. q. 7. & experientia id ſatis docet, quia ſi aliter fiat, ſequuntur diſſidia, & ſcandala. Cum ergo leges ferantur propter commune bonum, & pacem, & bonos mores loci præcipuè intendant, neceſſe eſt, ut hanc vim habeant. Secundò idem probatur ex parte cauſæ efficientis, ſeu poteſtatis legislatoris, quia unuſquiſque gubernator reipublicæ habet poteſtatem neceſſariam ad conſervationem ſuæ reipublicæ, & ad ejus bonos mores tuendos, ergo habet poteſtatem ad ferandas leges, quas omnes ibi immorantes ſervare tenentur. Hac enim ratione habet poteſtatem puniendi advenas ibi delinquentes: ergo earum ratione habet poteſtatem obligandi per ſuam legem omnes ibi operantes, quatenus ad bonum ſuæ reipublicæ neceſſarium eſt.

Legem territorii obligare advenas quamdiu ibi commorantur in conſcientia, & eo modo, quo obligant incolas.

Ad pacem & bonos mores loci neceſſarium eſt advenas, dum ibi verſantur, conformari moribus populi, ne ſequantur ſcandala.

4. *Probatur ex parte advenarum.*

Tertiò idem patet ex parte perſonarum advenarum,quia non deeſt in illis ſufficiens titulus ſubjectionis, ratione cujus obligari poſſint legibus territorii. hæc autem ſubjectio tantum deſideratur: ergo. Major patet, tum quia poteſtas in uno & ſubjectio in alio ſunt correlativa: oſtenſum eſt autem, in Principe eſſe poteſtatem: ergo illi reſpondet ſubjectio ex parte alterius extremi: tum etiam quia ſicut illa obligatio eſt quaſi tranſiens, & ſecundum quid, ita ad illam ſufficit quaſi tranſitoria ſubjectio, ad quam ſatis eſt actualis commoratio & præſentia, licet diuturna futura non ſit. Nam ſicut is, qui transfert domicilium in aliquem locum, eo ipſo vult obligari legibus loci permanenter, vel ex conſequenti obligatur etiamſi nolit: ita qui alicubi vult ad breve tempus morari, eo ipſo vult, aut velle debet, ſubdi pro tunc regimini illius loci quoad ea,quæ ad generales mores & leges ſpectant. Quod confirmatur à contrario: nam incola diſcedens à territorio ad breve tempus, ſtatim pro eodem deſinit obligari legibus territorii: juxta dicta capite præcedenti, & conſequenter pro tunc fit non ſubditus in actu: ergo idem erit è contrario: nam eſt eadem ratio, & æquitas poſtulat, ut in utroque paritas, ſeu proportio ſervetur.

5. *Satisfit fundamento contrario.*

Fundamentum contrariæ ſententiæ ex dictis ſolutum eſt: ita enim oſtenſum eſt, quomodo hîc nec juriſdictio nec ſubjectio deſit, & in citato loco de cenſur. ſigillatim oſtendimus, ad hanc obligationem ſufficere in primis quaſi domicilium, deinde ſatis eſſe brevem moram aliquorum dierum, & hanc extendendam eſſe cum proportione ad viatores, qui ad breve tempus in hoſpitio commorantur, & quæ ibi diximus de lege ſervandi feſta, poſſunt facilè ad omnes leges etiam civiles applicari, de quibus etiam multa obiter tetigimus. Addo etiam obiter, eandem doctrinam applicandam eſſe ad religioſos peregrinos, ſeu hoſpites in aliis provinciis, vel domibus, quoad peculiaria ſtatuta earum. Quod ideo adverto, quia aliqui excipiunt religioſos peregrinantes ab hac obligatione, quia non habent territorium proprium, eo quod per totam Eccleſiam poteſt diffundi religio. Sed hoc non obſtat, quia nihilominus poſſunt religioſi habere ſua domicilia propria, argumento cap. 1. de privileg. in 6. Et quoad hoc poſſunt peculiaria monaſteria, & provinciæ habere proprias obſervantias, & ad has dicimus obligari advenas, quamdiu ibi ſunt, ſervata proportione. quia eſt eadem ratio, niſi ipſamet conſuetudo religioſa aliquam exemptionem illis tribuat.

Hæc doctrina ad religioſos quomodo applicanda.

6. *Non ob ſcandalum tantùm teneri advenas ad loci leges, ſed etiam propter ipſas leges & ſufficientem ſubjectionem.*

Tandem ex dictis conſtat, non recte aliquos dixiſſe, teneri advenas ad has leges ſervandas ſolum propter vitandum ſcandalum. Hoc enim verum non eſt, alias ceſſante ſcandalo,ac per ſe, & in occulto non obligarentur his legibus. Dicendum ergo eſt, licet interveniente actuali ſcandalo creſcat accidentariè obligatio, non tamen eſſe ſcandalum proprium fundatum obligationis, ſed ad ſummum eſſe occaſionem ſeu motivum, quod legiſlatorem movet ad ferendam legem, cujus obligatio non ceſſat,etiamſi in particulari ceſſet motivum. Sicut prohibentur arma tali loco, vel tempore ut vitentur rixæ, & prohibeantur fœminæ hoc vel illo modo ornari, ut non præbeant ſcandalum: & nihilominus poſtquam leges poſitæ ſunt, obligatio non eſt tantum ſcandali, ſed per ſe ratione talium legum. Sic ergo eſt in præſenti, neceſſitas enim vitandi ſcandala, & conſervandi bonos mores reipublicæ movet ad ferendas leges pro omnibus, qui in tali loco verſantur: & ideo poſtquam lex eſt conſtituta, tenetur advena illi conformari, non ſolùm ratione ſcandali vitandi, ſed etiam propter ipſam legem, & ſufficientem ſubjectionem ut explicatum eſt.

7.

Sed quæres, an poſſit ferri lex pro aliqua civitate, aut territorio, quæ ſolos advenas in illo

Dubium.

illo existentes obliget. Nam Innoc. in dicto cap. *à nobis*, dicit talem legem non posse obligare peregrinos, sed solùm quando generalis est, & per se obligat incolas & quasi concomitanter peregrinos. Et fortè motus est, quia tunc habet locum ratio uniformitatis, & accessorii, quod sequitur principale: hæc autem ratio non habet locum, quando lex loquitur ad solos peregrinos, qui per se, ac directè non sunt subditi talis reipublicæ, vel Principis. Nihilominus contrarium censeo verum, quod tenet Hostiens. ibi, cui magis adhæret Panormitan. & sequitur Sylvest. Ratio autem est eadem cum proportione applicata. nam ad bonum civitatis vel reipublicæ spectat ordinariè, quomodo peregrini se ibi gerere debeant, & statuere quæ ad hunc finem necessaria fuerint, aliqui non fuisset sufficienter provisum reipublicæ, nec talis potestas esse potest in alio quam in ipsa, vel ejus gubernatore, quia illi providentia, & cura illius loci commissa est. Sicut ergo peregrini habent peculiarem modum vivendi, seu existendi in tali loco, ita in multis postulare possunt peculiaria statuta: ergo possunt per illa obligari, quia quoad hoc efficiuntur subditi per solam illam moram, ut declaratum est. Supponimus autem, debere leges esse justas, & accommodatas non solum loco, sed etiam ipsis peregrinis, proportionem inter eos servando: sic enim nihil deest in illis legibus ad peregrinos obligandos.

Responsio vera.

Posse ferri legem pro aliquo territorio, quæ solos advenas in illa existentes obliget, cùm hoc ad bonum commune spectet.

8.

De vi coactiva.

Circa secundum punctum de vi coactiva, an etiam secundum illam lex obliget advenas, seu peregrinos, specialis ratio dubitandi sumitur ex ca. *à nobis*, 1. de sentent. excommun. ubi proposita quæstione, an Episcopus ferens in sua diœcesi generalem sententiam, *Si quis furatus fuerit, excommunicatus sit*, obliget forenses. Respondet Pontifex tantùm obligare subditos, cujus rei ratio alia esse non potest, nisi quia talis Episcopus non habet potestatem coactivam in forenses, sed tantum in subditos. Respondet Gloss. ibi, etiam advenas comprehendi illa excommunicatione, non quatenus tales sunt, sed quatenus sunt subditi ratione delicti, & ita putat esse textum intelligendum de subditis quocunque titulo. Sed revera evertit responsionem Pontificis, & frivolam, ac ridiculam illam reddit. Nam hoc ipsum est, quod quærebatur, an illi forenses fiant subditi ratione delicti: non ergo loquitur hoc sensu de subditis, sed prout incolæ simpliciter subditi appellantur. Præterea involvitur in illa responsione quædam repugnantia: nam in pœna excommunicationis non potest proxima ratio subjectionis esse delictum in tali loco commissum, sed necessario supponi debet obligatio parendi Prælato illius loci, quia ad excommunicationem necessaria est contumacia respectu Ecclesiæ, & non sufficit delictum contra legem naturalem, ut sic (quod suppono ex propria materia) ergo ante delictum supponi debet subjectio, ex qua oriatur obligatio parendi præcepto prohibenti aliquid sub pœna excommunicationis: ergo cum in illo textu sit sermo de hac censura, non possunt advenæ ratione delicti comprehendi sub nomine subditorum, sed subditi vocantur, quia per se ante talem legem, vel delictum hujusmodi erant. Atque ita intellexerunt textum illum Panorm. & alii, qui consequenter fatentur advenas non comprehendi sub illa censura per sententiam generalem lata.

Ratio dubitandi.

Rejicitur Glossa.

9.

Mens auctoris.

Nihilominus dicendum est, legem pro territorio latam comprehendere peregrinos ibi morantes, etiam quoad vim coactivam, id est, puniri ibi posse propter transgressionem talis legis, vel per judicem, vel per ipsam legem si pœnam ferat ipso facto. Ita sentiunt auctores suprà allegati, & interpretes in eodem c. *à nobis*. Et ratio est manifesta; quia idem titulus subjectionis, seu potestatis intervenit quoad vim coactivam quia demonstratus est de vi directiva: imò directiva non esset efficax, nisi haberet adjunctam coactivam. Accedit præterea, quia si advena tenetur per se & in conscientia servare legem hujus reipublicæ, transgrediendo illam delinquit in hoc loco, & in hanc rempublicam: ergo etiam ratione delicti manet subjectus coactioni talis reipublicæ, juxta authenticam, *quæ in provincia*, C. ubi de criminib. agi oporteat.

Addi verò solet limitatio, nisi peregrinus sit superior respectu auctoris talis leges, quia nullis superior potest subdi inferiori quoad vim coactivam, ut si Episcopus hic prohibeat aliquid Clericis sub pœna excommunicationis, ipso facto metropolitanus, etiamsi in hoc episcopatu contra talem legem agat, non poterit incurrere illam censuram. Quod notavit Syl. *excommunicatio*, 1. n. 9. & Panor. in cap. 1. de raptorib. n. 11. qui idem attigit in ca. ult. de foro compet. Idem sentit Soto in 4. dist. 22. q. 2. ubi etiam ad æqualem hoc extendit, dicens, neque Archiepiscopum, neque alium Episcopum delinquentem intra diœcesim suffraganei, vel Episcopi posse ligari censura ejus: Panorm. autem rectè hoc declarat de superiori quoad jurisdictionem. Nam licèt aliquis sit æqualis, vel etiam superior in dignitate, dum existit in tali Episcopatu obligari potest legibus ejus: ergo etiam poterit ligari censuris, vel puniri propter delictum ibi commissum. Quod tam in Ecclesiasticis legibus, quam in civilibus verum est, ut sensit etiam Innoc. in cap. *cum inferior*, de majorit. & obedien. & sumitur ex l. 3. ff. de offic. Præs. & ratio est, quia dignitas sine jurisdictione non impedit subjectionem ratione delicti, sicut non impedit obligationem servandi talem legem. Unde illa dignitas est quasi per accidens ad ordinem jurisdictionum. Hoc autem procedit secundum ordinarium jus, & nisi persona ratione talis dignitatis sit exempta: nam ob hanc rationem unus Episcopus non potest ab alio æquali puniri. At vero quando persona est jurisdictione superior, tunc clarum est, non posse ligari ab inferiori, cap. *cum inferiori*, de majorit. & obedien. Tunc autem sicut superior non subjicitur quoad vim coactivam, seu quoad pœnam, ita nec quoad vim directivam, seu obligationem quantum est ex vi præcepti, quia est eadem ratio, cum etiam hoc pendeat ex jurisdictione. An v. possit alia ratione obligari, dicemus infra disputantes de ipsomet legislatore: nam quoad hoc est eadem fere ratio.

10

Unus Episcopus non potest ab alio æquali puniri.

Ad objectionem igitur factam ex ca. *à nobis*, dicendum est, ibi non esse sermonem de lege, vel statuto, sed de præcepto, seu sententia hominis, etiam generaliter lata, ut ex textu constat & omnes interpretantur. Oportet tamen differentiam reddere inter statutum, & præceptum seu sententiam generalem hominis. Panorm. ibi hanc reddit, quod sententia hominis operatur, cum fertur, & ideo tantum ligat illos quos tunc invenit habiles, lex vero semper ligat eos, qui de novo efficiuntur subditi. Sed hoc non placet, primò quia juxta cap. *à nobis*, talis sententia generalis non comprehendit extraneos, etiamsi actu existant in territorio, quando profertur talis sententia, & tamen, si præceptum, & sententia ferretur per statutum comprehenderentur: ergo etiam supposita æquali subjectione, seu præsentia est reddenda differentia, & non tantum in ordine ad futurum tempus. Secundò, quia etiam in ordine ad futurum illa differentia non subsistit: nam si per præceptum ab homine sententia fertur pro futuro delicto, etiam pro illo tempore durat, & pro illo semper loquitur, & comprehendit eos qui de novo ibi nascuntur, & eos qui domicilium denuo illuc transferunt, etiamsi non essent subditi tempore præcepti impositi. Item quia statutum non solùm præcipit, aut prohibet, sed etiam per se punit ipso facto, & in se continet sententiam jure latam, & nihilominus tam obligatio præcepti, quam vis sententiæ juris extenditur ad eos, qui post primam editionem talis statuti veniunt ad territorium, & ibi delinquunt: ergo quoad hoc eadem est ratio de generali præcepto hominis includente sententiam generalem imponentem pœnam ipso facto contra futuros transgressores

11.

Non esse sermonem de lege vel statuto, sed de præcepto seu sententia hominis, & quid inter hæc intersit.

fores talis præcepti. Nam si in statuto consideratur illa permanentia, de qua semper loquitur, & ideo semper obligat, cur non consideratur in præcepto hominis, quod etiam durat juxta intentionem ejus, quandiu ipse vivit, seu in officio perseverat? Quòd si in statuto fictione juris intelligitur ferri sententia, quando fit delictum in territorio, etiamsi fiat ab extraneo, qui denuo illuc venit, cur non eadem fictio juris habebit locum in sententia lata per hominis præceptum?

12. *Differentia legis, & puri præcepti hominis.*

Dico ergo, differentiam sumendam esse ex natura legis & puri præcepti hominis: nam lex perpetua est, ut lib. 1. dixi: præceptum autem hominis transitorium, & facile mutabile. Unde fit, ut lex ratione suæ perpetuitatis æquiparetur consuetudini, & censeatur nota omnibus, & omnibus proposita, ut ab eis servetur: præceptum verò non ita æquiparatur consuetudini, nec illam introducit, cùm facilè mutetur, nec ita solet esse notum, & ideo præceptum de se solum obligat incolas terræ, & subditos verè ac permanenter: statutum verò omnes ibi degentes. Unde consideratur alia differentia, quòd lex fertur pro territorio, est enim *jus civitatis*, ut consideravit Bart. seu *lex territorii*, ut dixit Panormit. & ideo obligat personas, quasi mediante loco, id est, quatenus in tali loco versantur, ad eum modum, quo interdictum locale ligat personam in tali loco, propter quod etiam statutum non obligat extra territorium personas alias subditas, ut supra dicebamus: at verò præceptum hominis, seu personale directè cadit in personas subditorum, ideoque prærequirit subjectionem, & ideo non obligat extraneos, etiam in loco existentes, & è contrario potest obligare subditos etiam extra territorium, ut dixi in 5. tom. de censur. disp. 5. sect. 5. ubi de hac difficultate plura dixi: hìc autem solum indicare volui, quomodo illa doctrina ad omnes leges humanas, etiam civiles applicari potest.

13. 3. *Dubium.*

Tertium punctum supra positum est, an efficacia legis dantis formam judiciis, contractibus, aut aliis similibus actionibus, & irritantis aliter factas, extendatur intra territorium etiam ad non subditos. In quo brevitur dicendum est, etiam quoad hoc servandam esse legem in suo territorio, & secundum illam esse de actu judicandum. Ita Bartol. Jason, & alii in dicta l. *cunctos populos*, Felin. cap. 1. de sponsal. num. 2. & num. 23. & sequentibus, & optime Panormit. 2. part. Consilior. in 52. Tiraquel. de primogenitis, quæstion. 46. & 48. Sensus autem assertionis est advenam, qui in hoc loco facit testamentum, aut contractum, debere in illis servare formam præscriptam per leges hujus regni: ac proinde si forma illa non servata contractus sit irritus ex vi ejusdem legis, etiam factus ab extraneo erit irritus, & sic de aliis. Ratio est, quia illa lex est regula talis actus quoad vim obligandi ratione loci, ut dixi: ergo etiam ibi obligat ad servandam formam operandi, quam præscribit, & sicut ibi habet vim puniendi, ita etiam vim irritandi. Patet consequentia ex paritate rationis, & quia actus ille simpliciter est subjectus illi legi. ergo est subditus quoad totam efficaciam ejus. Et confirmatur, quia hi actus, qui certam formam, & solemnitatem requirunt, non habent valorem sine adminiculo juris, l. *legitima*, ff. de pactis: tunc autem jus non concurrit, sed potius resistit: ergo actus non habebit valorem. Denique in hujusmodi rebus, & actionibus consuetudines locorum servandæ sunt: ergo etiam leges. Et hoc ipsa etiam jura civilia docent, quæ late referunt allegati auctores, ad quos proprie pertinent, & ideo non immoror.

Advenam facientem testamentum aut contractum, debere servare in illis formam præscriptam loci, in quo est.

Confirmat.

14. *Hinc infertur, jus positivum impediendo valorem actus, consequenter impedit obligationem.*

Hinc tamen nobis inferre licet, valorem talium actuum, & obligationem in foro conscientiæ juxta hujusmodi leges spectandam esse, quia jus positivum impediendo valorem actus, consequenter impedivit obligationem ejus. Idem dicendum est de judiciis: nam agenda sunt juxta formam, & modum præscriptum per leges loci, in quo fiunt, quibus propterea debet forensis litigans accommodari: alias nihil validum efficiet, si per leges loci irritatum sit, & sic de aliis. Semper autem supponimus, & leges esse justas, & respicere bona in tali loco existentia, seu actiones ibi factas, quia ratione loci debent subdi jurisdictioni illius territorii, etiamsi persona secundum se, & quoad conditiones personales, seu abstrahentes à loco, non sit subdita, ut latiùs dicti auctores prosequuntur. Hic occurrebat quæstio de Tributis, an peregrinus teneatur ea solvere: ex eisdem tamen principiis definienda est. Nam si debeatur tributum ratione rei existentis in loco, vel actionis quæ in tali loco fit, etiam advena illud solvere tenebitur, per se loquendo, & supposita justitia tributi; non verò alia, quæ personalia sunt. De qua re tota plura in lib. 5. dicemus.

Quomodo teneatur advena ad tributa.

CAPUT XXXIV.

Utrùm leges civiles justæ Ecclesiasticas personas obligent.

1. Quæstio hæc pertinet ad materiam de immunitate Ecclesiasticarum personarum: nam illam supponit, & in sola illa fundatur, non potest tamen hic omnino prætermitti, quia necessaria est ad explicandam limitationem, vel extensionem legum civilium & efficacitatis earum circa personas extraneas à jurisdictione civili. Ratio ergo dubitandi est, quia leges civiles procedunt à jurisdictione temporali: clerici autem exempti sunt à jurisdictione temporalium Principum; ergo & ab eorum legibus; ergo illis non obligantur, quia leges solùm possunt obligare personas publicas subditas potestati legislatoris. Confirmatur, quia si clericus obligaretur lege regia, inobediens esset regi, illam transgrediendo; ergo ab ipso vel ipsius ministro, ac judice puniri posset propter hujusmodi transgressionem, quia unusquisque Princeps, vindex est suarum legum, & ideo omnis lex secum affert vim cogendi, ut Aristot. dixit, quia alioqui valde inefficax esset ad finem suum assequendum; at constat clericos non posse puniri à regibus, vel secularibus judicibus, etiamsi leges seculi non observent: ergo signum est illis non obligari.

Ratio dubitandi.

Confirm.

Lex secum affert vim cogendi ex Philosophis.

2. *Eximi ecclesiasticos a potestate civili quoad tribunalia causarum.*

Ut difficultatem hanc expedire possimus, supponendum primò est, personas ecclesiasticas exemptas esse à potestate civili quoad judicia seu tribunalia causarum, non solum Ecclesiasticarum (quod indubitanter pertinet ad jus divinum) sed etiam temporalium tam civilium, quàm criminalium, atque etiam à solutione tributorum: sive hæc exemptio sit absolutè de jure divino, sive ab illo trahat originem, & per Pontificem consummetur. De quo fundamento inter verè Catholicos non est controversia, & in præsenti non revocatur in dubium, & in proprio tractatu ex professo demonstratum est, & ideo in illius probatione non immoramur, sufficit cap. 2. cap. *si diligenti*, cap. *significasti*, de for. compet. & optimè Concil. Trid. sess. 25. cap. 20. de reformat. Nec solum personæ Ecclesiasticæ, sed etiam bona earum exempta sunt à temporalibus tributis, & oneribus, ut constat ex cap. *non minus*, & cap. *adversus*, de immunitat. Ecclesiar. cap. *noverit*, de sentent. excommunic. & cap. *quanquam*, de censib. in 6.

3. Secundò ex hoc fundamento sequitur, hìc non moveri quæstionem de legibus civilibus, quæ huic immunitati personarum Ecclesiasticarum contrariæ sunt directè, vel indirectè, quia tractamus de legibus justis, ut in titulo explicuimus: tales autem leges injustæ sunt, & reprobatæ, ut iniquæ, non solum in jure canonico, cap. *Ecclesia*, & cap. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. & cap. *noverit*, de sententia excommun. & capitulo ultimo, de immunitatib. Ecclesiastic. in 6. Sed etiam in jure civili, Codic. de sacrosancta Ecclesia, per plures Leges. Est autem lex civilis directè contra immunitatem Ecclesiasticam,

Quando est lex civilis directè vel indirectè contra immunitatem Ecclesiasticam.

rectè contra immunitatem ecclesiasticam.

Ecclesiasticam, quando vel de materia spirituali aut Ecclesiastica directè disponit, aut circa personas Ecclesiasticas in particulari, vel directè, aut expresè versatur: indirectè autem est contraria, quando in propria materia ita disponit, ut ex ejus observatione redundet aliquid contra propria jura Ecclesiarum, aut Ecclesiastici ordinis, vel contra privilegia sibi à Deo, Pontifice, aut Imperatoribus concessa, ut dixit Innoc. in cap. *noverit*, de sentent. excòmmun. & sequuntur alii Doctores statim citandi. Quia sicut non potest lex civilis imponere directè tale onus clericis, ita nec indirectè, tum quia in mortalibus unum alteri æquivalet, tum quia utrumque per sacros canones reprobatum est, ut explicui latè in dicto tract. de immunit. Eccles. lib. 1. cap. 15. & attigi in tom. 5. de Censur. disput. 21. sect. 2. n. 89. & sequentibus.

4. *Quæstionem esse de legib. quæ servari possunt sine indecentia aut gravamine.*

Omissis ergo his legibus iniquis, sermo noster est de legibus civilibus justis, ac necessariis, quæ pro tota communitate populi, seu civitatis ponuntur, quarum materia communis est clericis cum aliis civibus, & æque potest ab omnibus servari sine ulla indecentia, vel iniquo gravamine clericorum. In quibus legibus duo distinguere possumus, scilicet, vim directivam, seu obligationem in conscientia, ad servandas tales leges, & vim coactivam, seu reatum ad pœnam, quem legis transgressores contrahere solent, sive illa sit per legem imposita, sive arbitrio judicis imponenda, & de utraque parte dicendum est.

5. *Sentent. Navarr. de vi directiva legis circa Ecclesiasticos.*

Quoad Priorem partem de vi directiva, & obligatione in conscientia, Navar. consil. 3. de constitut. n. 4. concl. 3. sentit, legem civilem loquentem per verba præcipiendi, vel prohibendi, non obligare in conscientia clericos, etiamsi in materia favorabili, vel generali, & omnibus convenienti disponat: nullum verò fundamentum adducit, sed dicit esse magis receptam sententiam, solùm verò allegat Decium in cap. *Ecclesia*, de constitut. n. 27. qui licet id dicat argumentando, postea in illa sententia non persistit. Adducit tamen aliqua illius sententiæ fundamenta. Primum, ac præcipuum est, quod in ratione dubitandi proposuimus: quia præceptum non obligat in conscientia nisi ex potestate procedat: legislator autem civilis non habet potestatem in clericos: ergo quotiescunque præcipiendo fert legem, non obligat in conscientia clericos. Ac subinde nunquam obligabit, quia lex non obligat, nisi quatenus verbis præceptivis fertur, ut suprà dictum est. Unde juxta sententiam hanc lex civilis solum quatenus commodum aliquod, vel privilegium concedens habere potest effectum in Ecclesiasticis personis, non verò quatenus præcipiens, vel prohibens. Secundò ad hoc inducit Decius dictum cap. *Ecclesia*, ubi statutum prohibens alienare bona Ecclesiarum à quodam Basilio laico factum, licet bonum, & utile de se Ecclesiæ, reprobatur, quia non fuerat à Pontifice approbatum: ergo generaliter idem dicendum est de omni lege civili ad personas Ecclesiasticas comparata. Parum enim refert, quod in specie de clericis, seu rebus Ecclesiasticis, vel in genere de civibus, aut agris feratur: quia etiam lex generalis applicata ad clericos fit specialis, & in eo ut sic invenitur idem defectus potestatis. Tertiò inducit jura canonica, quæ generaliter dicunt, laicis super personas, vel res Ecclesiasticas nullam esse attributam potestatem in c. *bene quidem*, dist. 96. & specialiter allegat cap. *inter hæc*, 33. q. 2. ubi ait Nicolaus Papa, sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam *constringitur legibus*.

1 *Fundam.*

2 *Fundam.*

3 *Fundam.*

6. *Communis sententia affirmans clericos teneri ad servandas leges civiles.*

Nihilominus dicendum est, clericos teneri in conscientia ad servandas hujusmodi leges civiles. Hæc assertio communi consensu recepta est, unde illam dixit esse certissimam Medina 1. 2. q. 96. art. 5. ubi illam tenet Vasquez disp. 167. cap. 4. & cæteri Theologi moderni, Cardinalis Bellar. libr. 1. de clericis, cap. 1. Victor. relect. 1. de potest. Eccles. q. ult. Soto lib. 1. de just. q. 6. art. 7. in princip. & in 4. dist. 25. q. 2. art. 2. in fine, Medin. Cod. de restitut. qu. 36. Castro lib. 1 de leg. pœnal. cap. ult. qui in specie loquuntur de legibus rerum pretia taxantibus. Consentiunt etiam Summistæ, Tolet. lib. de septem peccatis morta. cap. 21. Silvest. verb. *lex*, q. 16. Angel. num. 5. & latius plures referens Sayrus in clavi regia, p. 1. lib. 3. cap. 4. num. 16. Idem docent juris canonici interpretes communiter in cap. *Ecclesia*, de constitution. ubi Panormi. num. 13. Deci. num. 27. in fine, Felin. à n. 37. maximè verò in 81. & 85. qui Cardin. & alios refert, & Salzed. referens alios in Pract. crimin. cap. 55. & de aliquibus legibus civilibus in specie loquens. Et similiter Covar. in Pract. capit. 33. Ac denique legistæ in l. *cunctos populos*. C. de sum. Trinitat. præsertim Bart. à num. 28.

Probatur autem primò ex jure canonico disponente hujusmodi leges civiles ab Ecclesiasticis servari, ut primò colligitur ex cap. primo de novi operis nuntiatione, ubi Papa vult, causam inter clericos super capellæ constructionem post novi operis nunciationem, secundum leges terminari, quia hoc non est contra bonum Ecclesiarum, sed in earum juvamen, in quo textu est valde considerandum non videri in eo institui jus novum, sed antiquum proponi, & declarari, alias causa præterita non esset secundum illud jus decidendum, quia jus novum non extenditur ad præterita: supponitur ergo in illo decreto esse regulam antiquorum Canonum, ut jus civile servetur in Ecclesiasticis, quando favorabile est, & toti communitati serviens, & canonibus repugnans. Atque ita ex illo textu colligunt assertionem Panorm. & Decius supra. Item Panormitanus in idem cap. Idemque sumitur ex c. *innotuit*, ibi, *cum legali sit provisione statutum*, de arbitriis, & ex c. 1. & c. *si in adjutorium*, dist. 10. cum similibus, dicentibus, servandas esse leges civiles in his, quæ nec sunt contra canones, nec clericis præjudicant. Unde in cap. *de capitulis*, dist. 10. ait Pontifex, *se curare ut imperatoris leges serventur*. Et in c. *cum ad verum*, dist. 96. dicit Pontifices pro cursu temporalium rerum temporalibus legibus uti. Quæ jura consuetudine optima legum interprete confirmata sunt. Nam communis Ecclesiæ usus habet, ut hujusmodi leges civiles à clericis serventur, non propter timorem, sed maximè propter conscientiam, contra quam omnes timorati Ecclesiastici agere credunt, si tales leges non observent, & alii cives grave scandalum paterentur, si viderent tales leges à clericis non servari, ut triticum cariùs vendi, quam lege taxatum sit, vel quid simile. Quam consuetudinem antiquissimam esse colligitur ex Theodoret. lib. 4. hist. cap. 7. ubi de sanctis Episcopis, & sacerdotibus ait Imperator, *Sanctè, & sincerè, tum mandatum præpotentis Regis Dei observant, tum meis legibus obsequuntur*. Ratio verò non facilè redditur. Prima est, quia lex civilis per se non obliget clericos, etiam quoad vim directivam ex defectu potestatis, ut videtur probare objectio facta, nihilominus posita lege civili, oritur obligatio id servandi, quod illa lege præscriptum est, ex vi rationis naturalis dictantis, partem non debere discordare à toto. Et explicatur vis rationis, quia membra reipublicæ ratione naturali obligantur ad ea servanda, quæ ad convenientem ordinem, & pacem reipublicæ, sunt necessaria, sed clerici sunt membra reipublicæ civilis, sunt enim cives, ut latè disputat Felin. in dicto cap. *Ecclesia*, num. 69. quia etiam ipsi indigent communitate civili, & politica ad hujus vitæ conservationem, & ad hunc finem uniuntur cum laicis in uno corpore politico, seu in una civitate: sunt ergo cives: ergo etiam ipsi tenentur jure naturæ ad ea, quæ communi bono talis corporis necessaria sunt. At verò talium legum communis observatio etiam in clericis est necessaria ad prædictum finem, quia cum materia talium legum communis sit omnibus, uniformitas in illis est necessaria ad bonam gubernationem, pacem, imò & ad justitiæ æquitatem. Nam post-

7.

1. *Ratio pro hac sententia.*

quam

quàm lex civilis taxat v. g. rei pretium, illa non plus valet; ergo naturalis juſtitia jam obligat omnes etiam clericos ad illam legem ſervandam. Item ſi lex civilis irritet teſtamentum minùs ſolemne, oportet, ut extra legata pia, in omnibus etiam clericis locum habeat, quia alias non eſſet laudibus, & litibus ſufficienter proviſum.

8. *Hæc ratio quò ſe extendit.* Hæc ratio eſt probabilis, & in aliquibus materiis, præſertim in rerum pretiis taxandis poſſet fortè ſufficere, tamen in univerſum non videtur poſſe eſſe adæquata. Primò, quia ratio naturalis non abſolutè dicta, partem corporis politici teneri conformari in omnibus, ſeu in communium legum obſervatione, ſed ſub aliquibus conditionibus, nimirum, niſi ſit legitimè excuſata, vel diſpenſata, & eadem ratione addi poterit, niſi ſit legitimè exempta, quia exemptio vel eſt quædam diſpenſatio, vel aliquid majus: ſicut ergo diſpenſatus non tenetur conformari toti in legis obſervatione, ita neque exemptus. Item quando in aliquo membro intercedit ratio, vel conditio diverſa, non tenetur conformare toti, ut nobilis non tenetur propter uniformitatem obſervare leges, à quibus propter nobilitatem cenſetur legitimè exemptus: aliàs ſuperflua, & nullius momenti eſſet exemptio: ergo ſimiliter clerici ſi propter ſtatum, & ſpecialem ſanctificationem exempti ſunt à legibus civilibus, non erunt propter uniformitatem ad eas ſervandas obligati, quia ſunt membra alterius rationis, ſeu conditionis, in quibus illa uniformitas non eſt neceſſaria. Accedit, quòd licèt daretur in clericis obligatio ſervandi has leges propter ſolam uniformitatem, illa non eſſet gravis ex ſuo genere, quia non conformari toti communitati in his rebus, in quibus aliàs homo non tenetur, non eſt gravis culpa ſecluſo ſcandalo, & ideo diſpenſatus in lege humana ſine juſta cauſa, non cenſetur peccare mortaliter, utendo diſpenſatione & conſervando legem, etiamſi abſque cauſa non conformetur toti; ergo idem erit à fortiori in clerico, qui ex cauſa rationabili cenſetur exemptus. Præterea tranſgreſſio illius legis in clerico non erit inobedientia, quia non obligatur ex vi præcepti, & conſequenter non eſt contra virtutem ſpecialem, in cujus materia verſatur lex, quia ſolùm ex vi legis civilis actus erat neceſſarius in tali materia virtutis, & lex civilis, ut ſupponitur, non habet illam virtutem ſuam reſpectu clerici, neque etiam eſt contra charitatem, quia ſupponimus vitari ſcandalum, nec contra juſtitiam legalem, quia nullum ſequitur nocumentum commune: ergo non eſt, unde culpa illa ſit gravis.

9. Unde ulteriùs ſequitur, clericum vendentem triticum cariùs, quàm lex civilis præſcribat, non teneri ad reſtitutionem, quod eſt falſum, & contra prædictos auctores. Et ſequela patet, quia non peccat contra juſtitiam, ut probatum eſt. *Reſponſio aliquorum.* Quo argumento urgentur Caſtro, & Joan. Medina, & reſpondet, peccare contra juſtitiam, quia ſuppoſita lege, jam triticum non valet, niſi tanti in tali loco, & ideo nullus ſive exemptus, ſive exterus poteſt juſtè cariùs illud vendere. *Impugnatur.* Sed contrà, quia licet triticum laicorum taxetur per efficaciam talis legis, non tamen triticum clericorum, tum quia etiam bona clerici ſunt exempta, tum etiam quia non videtur limitari pretium rei per legem, niſi quatenus dominus obligatur per legem, ne cariùs vendat; at clericus non poteſt ita obligari lege civili, ut ſupponitur: ergo nec ejus triticum poteſt limitari quoad valorem per talem legem. Neque eſt ſimile de exteris, quia illi non ſunt exempti, ſed dum verſantur in tali regno; legibus illius regni obligantur, cujus contrarium ſupponitur. Denique ſimile argumentum urgeri poteſt de legibus civilibus irritantibus contractus, vel teſtamenta aliter facta, quam leges diſponant, non enim poterunt irritare tales actus factos à Clericis, conſequens eſt falſum, ut omnes fatentur, & ſumitur clarè ex dicto cap. *innotuit*, de arbitris, ibi, *Talem ſententiam denuncies penitus nullam eſſe*: *c. innotuit.*

ergo ſequela patet, quia ſi lex non poteſt obligare clericum, prohibendo actum, multo minùs poterit irritare illius voluntatem circa talem actum, quia major efficacia, ut ſic dicam, major juriſdictio & poteſtas directa in voluntatem requiritur ad irritandum conſenſum ejus, quàm ad prohibendum illum. Neque ſola illa turpitudo, quæ in hoc reperitur, quòd pars non conformetur toti, ſufficit ad irritandum actum, ut patet clarè in eo, qui diſpenſatus valide, licèt ſine cauſa, & injuſte in gradu irritante contrahit matrimonium: nam validè contrahit licèt turpiter agat, diſcordando à toto. Denique non eſt contemnendum argumentum, quia ſi poſita lege civili clericus obligaretur graviter ex vi ſolius rationis naturalis, diſpenſatio illi conceſſa à Principe, vel Prælato in tali lege, ſi daretur ſine cauſa, eſſet nulla, ſicut infrà de Principe dicemus. Atque ita in hoc eſſent pejoris conditionis clerici, quàm laici, quod non videtur veriſimile.

10. *Alia ratio pro communi ſententia proponitur.* Propter hæc alii reddunt rationem hujus obligationis, quia clerici quoad hanc partem non ſunt exempti à juriſdictione temporalium regum, & ideo per has leges civiles ita obligant clericos, ſicut alios cives ratione obedientiæ poteſtatibus ſublimioribus debitæ. Ita ſentit Bart. ubi ſuprà, & Panorm. quem imitantur Sylveſt. & Angel. licet immeritò ſoleant in contrarium allegari: nam diſtinguunt duplices leges civiles favorabiles Eccleſiæ, quædam diſponentes in particulari de rebus, vel perſonis Eccleſiaſticis, aliæ generaliter loquentes pro tota communitate civili, & de prioribus dicunt non obligare ex defectu poteſtatis ferentis illam. Quod videtur expreſſum in dicto c. *Eccleſiæ S. Mariæ*, de conſtit. Addunt verò limitationem, niſi talis lex ſit fundata in ratione naturali, quòd pars debet conformari toti, quia hæc non habet locum in talibus legibus, ſed loquuntur de ratione naturali dictante in tali materia idem, quod lex civilis præſcribit, & tunc illa non eſt limitatio, quia illa obligatio non eſt legis civilis, ſed rationis naturalis, quæ eadem eſſet, etiamſi lex civilis lata non eſſet. De aliis vero legibus communibus, & omnibus utilibus abſolutè dicunt obligare clericos: intelligunt ergò in vi legis, & non tantum in vi alicujus rationis. Et idem ſentiunt, Victor. Soto, Medin. & alii dicentes obligare quoad vim directivam, licet non quoad coactivam. Denique alii multi ex allegatis modernis, dicunt, clericos quoad hanc partem non eſſe exemptos, ut poſſint obligari his legibus. Et hanc ſententiam videntur ſuadere omnia, quæ circa præcedentem adduximus.

Bart. *Panorm.* *Sylveſt.* *Angel.* *c. Eccleſiæ.* *Victor.* *Soto.* *Medin.*

11. *Confirmatur ratio dicta.* Ac denique ſuaderi poteſt à priori hæc ſententia, quia exemptio clericorum à juriſdictione civili, ſive ſit juris divini poſitivi, aut naturalis, ſive non: nihilominus non habet omnem determinationem à ſolo jure divino, ut ſuppono. Et ſaltem hanc non habet, quia nec ratio naturalis dictat eſſe indecens, clericos ſubjici poteſtati civili, quoad has leges, cum potiùs dictet, eſſe honeſtum, ut eas ſervent, nec ex divino jure poſitivo poteſt colligi talis determinatio, ſeu particularis exemptio, quia tale jus nec traditione conſtat, nec ex Evangelio colligitur. Quia potiùs verba illa Chriſti Matth. 17. *Ergo liberi ſunt filii*, non poſſunt hîc accommodari, quia leges Regum omnibus civibus communes etiam filios eorum obligant, ſi eorum ſtatui ſpecialiter non repugnant. Neque etiam invenitur hæc exemptio quoad has leges ex jure canonico: tum quia jura ſuprà citata potiùs approbant has leges, & ſervari à clericis volunt: tum etiam quia canones ſolum illas leges civiles rejiciunt, quæ ſunt contrariæ libertati Eccleſiaſticæ, & clericis præjudicant, ut patet ex Concilio Tridentino dicto cap. 20. & ex c. *noverit*, de ſent. excomm. & eodem modo loquitur l. *caſſa*. C. de ſacro Eccl. ergo nihil obſtat quo minus clerici virtute, & efficacia talium legum

Matth. 17. *Conc. Trid. c. noverit. c. Caſſa.*

Confirmat. obligentur. Et confirmatur, quia per ſe congruum eſt ut clerici quatenus cives ſunt, laicis etiam directè,& per ſe obligentur, ſicut alii cives: cur enim ſub ea ratione ſine lege relinquentur: ergo obligantur hoc modo his legib.civilib. quia non dantur aliæ per quas obligentur: nec poſſunt in hac obligatione ſeparari ab aliis civibus, cùm ſub hac ratione unum corpus componant, & in eundem finem tendant: tum denique quia nullæ ſunt leges Eccleſiaſticæ, quib. poſſint ſub illa ratione gubernari, quia poteſtas Eccleſiaſtica nihil in materia civili directè diſponit nec pro clericis, nec pro laicis ut conſtat.

12. *Impugnatur etiam hic modus dicendi. Primò. Eccleſ. Conc. Later.* Sed hæc etiam ſententia non eſt ſimpliciter admittenda. Primò, quia multi canones ſine limitatione, & univerſaliter dicunt, laicis ſuper Eccleſiis, & perſonis Eccleſiaſticis nullam eſſe poteſtatem tributam, ut habetur in dicto capit. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, & capit. *bene quidem*, diſtinct. 96. cap. *cum laicis*, de rebus Eccleſ. non alienan. cum ſimilibus. Præſertim in Concilio Lateran. ſub Leone X. expreſſiùs ſic dicitur: *Cùm à jure tam divino, quàm humano laicis poteſtas nulla in Eccleſiaſticas perſonas attributa ſit*, innovamus, &c. At poteſtas obligandi in conſcientia per ſuas leges aliqua, & magna poteſtas eſt: ergo neque illa relicta eſt laicis Principibus in Eccleſiaſticas perſonas. Secundò, quia ſi Rex poſſet ſua lege directè, & ex vi ſuæ poteſtatis obligare clericos ſuis legibus, eadem ratione poſſet tranſgreſſores earum punire, quod nullus concedet. Sequela probatur, quia teſte Ariſt. Poteſtas directa inefficax eſt ſine coactiva, & ideo vel eſt una, & eadem, utrumque actum comprehendens tanquam finem, & medium, vel moraliter non ſeparantur. *Confirm.* Et confirmatur, quia ſaltem poſſet legiſlator civilis obligare judicem Eccleſiaſticum, vel clericum ſuæ legis tranſgreſſorem puniat tali pœna eadem lege civili deſignata, quia hoc etiam poteſt reduci ad vim directivam tanquam pertinens ad bonum commune civitatis, & pacem civium: conſequens autem admittendum non eſt, ut infrà dicam. Tertiò eſt moralis, & practica ratio, quia Princeps, & judices temporales valde affectant, & extendunt juriſdictionem in clericos, & ideo ſi dicantur habere propriam, & veram juriſdictionem in clericos ad obligandos eos ſuis legibus, facilè illam extendent, vel ad coactionem aliquam tranſgreſſorum talium legum, vel ad plures leges, quàm ſtatui clericorum conveniat. Ergo non eſt veriſimile Eccleſiam reliquiſſe, ſeu permiſiſſe laicis ſimilem in clericos poteſtatem. Adde hæreticos, & ſchiſmaticos hujus temporis in odium Pontificis, & ſtatus Eccleſiaſtici vehementer defendere, & exaggerare hanc poteſtatem temporalis Principis in clericos, ideoque ut omnem occaſionem illis auferamus, longiuſque ab eis diſcedamus, ſatius eſſe omnem Eccleſiaſticarum perſonarum obligationem ad poteſtatem Eccleſiaſticam revocare.

13. *Verior modus dicendi. Decius.* Eſt ergo tertia ratio, ſeu tertius modus explicandi originem hujus obligationis, clericos obligari ad ſervandas leges civiles, quia per canones approbantur, & quaſi canonizantur quoad hunc effectum. Hanc rationem invenio apertiùs explicatam in Decio dicto cap. *Eccleſia*, num.27. quàm in cæteris. Ibi enim poſt rationes, quas contra communem opinionem objecerat, ſubjungit, *Sed tamen ne univerſalis machina hujus materiæ alteretur quòd lex civilis approbata videatur ſi favorabilis ſit, & canonibus non contradicat.* Quod probat ex juribus in probationem aſſertionis, & communis ſententiæ adductis, præſertim ex dicto c.1. de novi oper. nunciat. Ubi rectè expedit, ibi decidi caſum ex diſpoſitione legis civilis, non per ſingularem, vel novam approbationem, & extenſionem legis, aliàs (ut ſuprà dicebam) non decideretur per eam caſus præteritus, & ideo ſupponi in eo textu tales leges approbari à jure canonico, eo ipſo quòd non reprobantur, & de ſe utiles ſunt, & convenientes Eccleſiæ, aut clericis: ut ex aliis juribus (ait) efficaciter colligitur. Optimeque declarat, hoc intelligendum eſſe de legibus in communi loquentibus abſtrahendo à clericis, & laicis: nam ſi in ſpecie diſponat circa res, vel perſonas Eccleſiaſticas, ſatis reprobatæ ſunt in dicto c. *Eccleſia*, cum ſimilibus. Et ratio differentiæ eſt, quia quando diſponunt in particulari circa Eccleſiaſtica, præ ſe ferunt, ac ſupponunt poteſtatem laicorum in illa, quod repugnat Eccleſiaſticæ libertati. Quando verò in communi loquuntur, tantùm procedunt ex poteſtate gubernandi rempublicam in temporalibus, in quo libertas Eccleſiaſtica non offenditur. Et ideo ſi aliunde leges illæ favorabiles ſunt, Eccleſiaſtica poteſtas pro ſuis rebus, vel clericis illas acceptat, eo ipſo, quòd eas non reprobat. Denique addit, cenſeri favorabiles tales leges, eo ipſo, quòd ſunt utiles toti communitati, & non nocent clericis per ſe loquendo; imo decet ab eis ſervari, quomodo explicant etiam hunc favorem Panorm. Sylv. Angel. & alii. Et hanc ſententiam expreſſe, & in propriis terminis ſequuntur, & approbant hanc Decii doctrinam in eodem c. *Eccleſia*, Marcus Mantua.n.23. & Pet. Greg. nu. 16. Tenet etiam Fortun. Garc. de ultim. fine, illat. 10. principali, nu. 155. & latiùs illat.13. num. 223. Maranta diſput.8. num. 17. & 47. Rebuff. in Comm. ad conſtit. Galli. tom.1. in Procem. Gloſſ.1. num.62. qui addit limitationem, ut doctrina intelligatur de legibus civilibus juris communis, non tamen de legibus particularium regnorum, quia illas non ſolet Papa approbare, cùm earum notitiam non cenſeatur habere, juxta c. 1. de conſt. in 6. Quod ſequitur Valaſ. de jure emphyt. p.1. quæſt. 20. num.6.§. *item quæro.* Hoc tunc cum limitatione intelligendum arbitror, ut procedat quando lex regni eſt contraria juri communi, tunc enim lex juris communis cenſetur jure canonico approbata: at verò quando lex regni eſt ſolum ultra jus commune, tunc etiam cenſetur approbata, non quidem abſolutè (ut ſic dicam) & in particulari, ſed in generali, & ſub illa conditione, ut ſit lex juſta, & toti communitati civium conveniens, & libertati, ac decentiæ clericorum nihil derogans, ad hanc enim approbationem non eſt neceſſaria talium legum notitia, ut per ſe patet. Et ita ſentiunt etiam Thom. Zerola Epiſcopus Benaventan. in Praxi Epiſcopor. verb. *pragmatica.* num. 3. §. *ad primum*, & Petr. Morla in emporio jur.p.1.tit.1.num. 14.

Panorm. Sylveſt. Angel. Marcus. Mantua. Fortun. Rebuff. Valaſ. Thom. Zerola. Morla.

Probaturque hæc ſententia ſic explicata, Primò ex dicto capite 1.de novo oper.nuntiat. Nam licèt in particulari caſu loquatur, ſupponit tamen jus generale, ut ſuprà illud induximus, & Decius etiam indicavit. Idemque probat optimè dicto cap. *innotuit*, de arbit. ubi non ſolùm cauſa canonica ſecundùm leges deciditur, ſed etiam prior ſententia ab Eccleſiaſticis judicibus non ſecundùm legiſlata, nulla denunciatur; quod apertè ſupponit leges in eo caſu obligare. Secundò idem probant antiquiora decreta, quæ generaliter loquuntur: ut cap. *de capitulis*, diſtin. 10. ubi Leo Papa IV. ad Imperatorem ſcribit, effecturum, ut conſtitutiones ejus ſerventur, *quantum valuimus* (inquit) & *valemus*. Et Nicol. Papa cap.1. ejuſdem diſt. ſolum dixit, *Lege Imperatorum non in omnib. Eccleſiaſticis controverſiis utendum eſt.* Ubi non dixit, in nullis eſſe utendũ, ſed *non in omnibus.* Quod in fine declarans, ait, *non quòd Imperatorum leges, quib. ſæpe Eccleſia utitur, dicamus penitus renuendæ, ſed quòd eis Evangelicis, Apoſtolicis, atque canonicis decretis, quibus poſtponendæ ſunt, nullum poſſe inferre præjudicium aſſeramus.* Et in cap. *quoniam*, ait Gelaſ. Pap. Pontifices uti legibus Imperatorum tantummodo pro curſu temporalium rerum, utique ubi canones Eccleſiaſtici deſunt. Neque obſtat, quòd hæc decreta de legibus Imperatorum, ſeu communis juris civilis loqui videantur. Tum quia interdum generaliter loquuntur de conſtitutionib.ſeu legibus Principum, ut in cap. *conſtitutiones*, &c. *quis autem*, diſt. 10. & quoad hoc Reges Imperatorib. compar. in d. c. *duo ſunt.* Unde leges univer-

14. *Nicol. Papa. Leo Papa. Gelaſ. Papa.*

universales alicujus regni, tanquam jus commune ibi reputantur. Tum etiam quia naturalis ratio, & æquitas, ob quam Ecclesia vult, has leges à clericis servari, eadem in legibus regnorum easdem conditiones habentibus locum habet. Tum præterea quia eadem consuetudo in his legibus reperitur, videntibus Ecclesiasticis Prælatis. De qua Doctores allegati, qui in diversis regnis scripserant, testificantur: est ergo sufficiens signum approbationis talium legum, saltem tacitæ. Sic ergo facilè intelligitur, leges civiles nunquam obligare clericos virtute sua, sed quoties clerici ad eas observandas tenentur, virtute canonũ, & rationis naturalis obligari. Atq; ita facilè solvuntur objectiones, & conciliantur omnia. Nam quod ad primam rationem attinet, admittimus quidem illam decentiam, & convenientiam in observatione talium legum tanquam fundamentum obligationis, quæ per consensum, & approbationem canonum consummatur, & ita facilè satisfit objectionibus contra illam rationem. Et ex eodem principio respondetur ad ea, quæ in secunda ratione adducebantur. Negamus enim has leges obligare, quia exempti non sint à jurisdictione civili quoad hanc partem, sed quia jus canonicum tales leges approbat, & dat illis eam vim obligandi, quæ convenienti gubernationi politicæ sufficiat.

15. *Leges civiles justè quoad vim coactivam clericos non comprehendere.*

Secundo loco dicendum est de vi coactiva talium legum. In quo vera, & certa resolutio est, has leges non comprehendere clericos quoad vim cogendi illos, nec quoad hoc per canones approbari, licèt transgressores earũ, à suis Prælatis, & eorum arbitrio puniri possint propter talia delicta. Prior pars duo includit, unum est autores talium legum non posse cogere clericos ad illarum observationem; aliud est, non posse punire transgressores, & unum sequitur manifestè ex alio, quia utrumque fundatur in potestate jurisdictionis coactiva, quam non habent Principes, vel judices laici in Ecclesiasticas personas. Quod est certissimum, quia personæ Ecclesiasticæ gaudent immunitate fori, maximè in criminalibus, quam immunitatem hîc supponimus ex alio tractatu, & est per se nota in sacris Canonibus, atque etiam in jure Imperatorum & Regum Christianorum. Si autem ratione hujus immunitatis judicari non possunt clerici à Magistratibus laicis propter delicta contra legem naturalem, ita neque propter delicta contra leges humanas, quæcumque illæ sint, quia privilegium fori absolutum est, & jura generaliter loquuntur, & est eadem ratio, & decentia status clericalis in omnibus. Et in hoc cernitur clara differentia inter vim directivam, & coactivam legis: nam in priori nulla est indecentia, in posteriori autem esset maxima.

16. *Alia differentia.*

Alia differentia esse potest, quia lex quoad vim directivam fertur in cives, ut tales sunt, & per se est necessaria ad commune bonum, & ideo quoad hunc effectum statim acceptatur per jus canonicum: coactio autem fit civibus, ut delinquentes sunt, ideoque non est per se ita necessaria, nec acceptatur per canones quoad clericos, neque id decebat, sed multò magis, ut suorum tantùm Prælatorum coactioni subdantur. Item coactio non fit in communi, sicut fit dispositio legis, sed fit in particulari circa personas, & ideo non potest ullo modo fieri à potestate laica circa clerici personam, nec per legem disponentem de illa in particulari obligari posset, ut dictum est: ergo multò minùs per sententiam. Poterant verò hîc moveri difficultates de clericis delinquentibus contra leges prohibentes deferre arma tali tempore, aut loco, aut talis generis, an possint clerici illis privari per potestatem laicam. Item an custodes montium possint ab eis pœnam exigere. Sed hæc remitto in tractatum de immunit. & simpliciter respondeo negativè stando præcisè in ratione pœnæ. An verò sub aliis rationibus possit talis actio satis consueta, justificari, ibi tractatum est.

Atque hinc obiter colligitur, quòd licèt lex civilis obligans clericos quoad vim directivam, interdum addat pœnam ipso jure incurrendam, nihilominus clericus trãsgressor legis, licèt peccet, non tenetur in conscientia pœnam solvere, nisi per suum judicem ad hoc cogatur, ut fieri potest modo statim declarando. Probatur, quia licèt pœna imponatur per ipsam legem, nihilominus pertinet ad vim coactivam. Item illa lex prout fert pœnam continet sententiam eo ipso à legislatore latam contra delinquentem: sed nulla potestas laica potest per sententiam punire clericum propter aliquod delictum: ergo nec per legem. Dices, hoc esse verum de sententia, quæ per hominem, & servato juris ordine ferenda est: nam illa prærequirit coactionem per hominem inferendam: secùs verò de sententia lata per legem, quæ processum, aut juridicam cognitionem causæ non requirit: sed tantùm consummationem delicti, quæ ipsi delinquenti in conscientia innotescat. Unde sine propria coactione imponitur per obligationem in conscientia ad exequendam talem pœnam, si delictum fiat, ut infrà tractando de lege pœnali videbimus. Respondetur de utraque sententia procedere rationem factam: tum quia utraque pertinet ad vim coactivam, & quodammodo major coactio fit per sententiam legum latam, quia secum affert exequutionem, & non datur locus defensioni; tum etiam, quia omnis scientia lata à non judice nulla est: illa verò fertur à non judice respectu clerici. Quare licèt legislator civilis possit imponere obligationem in conscientia quoad morum directionem communem omnibus civibus, non tamen quoad pœnarum inflictionem, quia hæ per alios competentes judices imponi possunt.

17. *Hinc colligitur.*

Obviatur objectiunculæ.

Et ideo addidimus alteram partem assertionis, scil. posse Ecclesiasticas personas à suis Prælatis puniri propter transgressiones talium legum: quæ facilè probatur, quia illa transgressio est delictum contrarium bono communi: ergo potest per potestatem aliquam puniri, non per civilem: ergo per Ecclesiasticam. Item illa punitio est moraliter necessaria ad commune bonum: nam ad illud expedit, ne talia delicta maneant impunita: ergo per legitimum superiorem fieri potest. Dixi autem tunc esse imponendam pœnam arbitrio Prælati, ut insinuarem, licèt per leges civiles sit pœna designata pro tali delicto, non teneri Prælatum Ecclesiasticum illam imponere clerico transgredienti legem. Ita notavit Covar. lib. Practicar. quæst. cap. 33. in fine, & Salced. in Practic. crimin. cap. 66. & ratio est, quia lex illa quoad illam partem, quæ pœnam designat, jam pertinet ad vim coactivam, & ideo non habet vim in Clericum. Et explicatur ampliùs, quia judices Ecclesiastici non tenentur judicare secundùm leges civiles, sed secundùm canones, & ubi illi desunt possunt suo arbitrio uti, accommodando pœnas canonicas, & non civiles: unde quia canones non ponunt determinatam pœnam pro tali delicto, ut constat, arbitrio judicis Ecclesiastici imponenda erit. Quinimo nonnulli juristæ dicunt, non posse tunc judicem Ecclesiasticum imponere subdito pœnam legis civilis, ne videatur clericum judicare more laicorum, aut juxta laicorum judicium, contra cap. 2. de judic. Sed in hoc nulla est prohibitio, nec obligatio per se loquendo: nam potiùs est prudens consilium, & canonibus consentaneum, ut judices Ecclesiastici imitentur leges justas civiles, ubi canones desunt. Solùm ergo id habebit locum, quando pœna esset corporalis, & non decens Ecclesiasticam personam, vel quando per accidens sequeretur scandalum, vel suspicio agendi contra Ecclesiasticam immunitatem.

18.

Et juxta hæc facile est respondere ad alteram partem rationis dubitandi, seu objectionis positæ contra priorem assertionem. Negatur enim sequela quæ fit à vi directiva ad coactivam, vel è contrario, de quo plura dicemus capite sequenti. Negatur etiam, esse

19.

Bene posse aliquem teneri præceptis alicujus à quo nequit cogi per pœnam.

impossibile aliquem teneri præceptis alicujus à quo non possit cogi per pœnam, aut puniri, si inobediens sit. Nam licèt utraque potestas necessaria sit ad efficaciam legis: non est tamen necessarium, ut semper utraque sit in eadem persona. Quamvis enim regulariter, & attento solo ordinario jure, ita sit, nihilominus propter commune bonum possunt interdum separari, & ita factum est in hujusmodi legibus. Nam legibus civilibus relicta est directio necessaria etiam quoad personas clericorum in his, quæ secundùm communem rationem civium necessaria sunt ad commune bonum civitatis, & omnibus civibus communia sunt. Et nihilominus coactio necessaria etiam pro talibus legibus servandis, reservata est Ecclesiasticis judicibus, propter honorem, & decentiam Ecclesiastici status, & majora mala vitanda. Unde ad magistratus civiles pertinebit implorare auxilium Prælatorum Ecclesiæ, ut cogant subditos suos justas leges servare, quod ipsi pro sui muneris obligatione facere tenebuntur.

20. *Quando fiant leges civiles tales, ut obligent Ecclesiasticos.*

Interrogabit autem fortasse aliquis, quibus signis, aut regulis cognosci possit, quando leges civiles tales sint, ut Ecclesiasticas personas obligent ad sui observationem. De hac enim re multa scribunt Jurisperiti, & non tam generalem regulam tradunt, quam per varios casus discurrunt, ut videri potest in Bartolo, Panormit. & Felin. sed illud pene infinitum est, & præterea difficile est ex illis aliquid certum colligere. Quantum ergo ad nos spectat, videri potest utilis distinctio legum suprà data: nam quædam respiciunt bonum publicum immediate & secundùm se, aliæ bonum singulorum, ex quo tandem resultat commune bonum. De prioribus ergo legibus generaliter affirmari potest obligare clericos, quando materia earum communis est omnibus civibus, ut tales sunt, & est justa, & honesta, & nihil continet contra decentiam, vel exceptionem Ecclesiastici status, sed potiùs illam fovet etiamsi interdum non juvet ad utilitatem temporalem, quæ in tali casu considerabilis non est. Hoc patet exemplis, in lege taxante pretium tritici, & similium rerum, in lege prohibente extrahi à regno res necessarias reipublicæ, vel prohibente deferre arma noctu, & similibus. Et ratio est clara, quia commune bonum civitatis, ut tale est, maxime cadit sub obligationem, & omnibus aliis præferendum est. Unde quia per has leges per se primò procuratur, & alioqui non sunt contra specialia jura, vel privilegia clericorum, ut supponitur; ideo in eis nulla est ratio exemptionis, sed omnia, quæ diximus, in illis maximè locum habent.

Commune bonum maximè cadit sub obligatione, & omnibus aliis præferendum.

21. De cæteris verò legibus non est tam certa similis generalis regula: nam auctores citati variis distinctionibus utuntur, & præcipuè videntur requirere, ut tales leges redundent in commodum Ecclesiasticorum: nam si præjudicium afferant, non valebunt. Aliqui etiam postulant, ut leges versentur circa contractus laicorum saltem ex parte, id est, laici cum clerico, aut è converso; non verò si fiant inter ipsos clericos inter se. Mihi tamen videtur quoad priorem partem cavendum esse, ne lex directè vel indirectè tendat ad imponendum onus clericis, vel privandum illos aliqua libertate, aut jure sibi concesso: nam tunc jam esset lex injusta, & contra immunitatem Ecclesiasticam; si autem lex re vera sit justa, & generalis, non est curandum de particularibus incommodis temporalibus, quæ sunt per accidens: nam tales leges interdum juvant, interdum impediunt temporalia commoda, ut quòd testamentum minùs solemne non sit validum, sæpe erit contra voluntatem testatoris: sæpius verò est illi utile propter fraudes, quæ committi solent. Unde meritò à Panormitano, & aliis adnotatum est, non posse dici legem onerosam, quæ secundum varias occasiones, & facti accidentia potest esse utilis, vel damnosa, & in ea generalitate lata est, prout moraliter, & frequentiùs expedit bono communi, atque etiam singulorum ad evitandas fraudes, & lites; ergo quoties lex talis fuerit, & habuerit alias conditiones honestatis, & justitiæ, ac universalitatis, obligabit clericos, non obstante particulari temporali incommodo accidentaliter occurrente. Quoad alteram verò partem non existimo esse necessariam limitationem, si in cæteris justitia legis servetur. Quia etiam clerici quando illo modo inter se contrahunt, non se gerunt ut clerici, sed ut cives, & communi jure civili uti debent. Ut rectè explicatur in lege taxante triticum: nam licèt clericus vendat clerico, servare debet legem & idem credo esse in testamento, licèt clericus instituat hæredem clericum; debet enim testamentum esse solemne, ut valeat, secluſa speciali ratione piæ causæ, & sic de aliis.

Si lex sit justa, & generalis, non est curandum de incommodis particularibus.

22. Tandem interrogari potest, de quibus personis Ecclesiasticis intelligenda sit resolutio prædicta. In quo breviter dico excipiendam in primis esse personam summi Pontificis, quæ jure divino in omnibus, & per omnia exempta est à potestate civili, ut nunc suppono, unde nullas leges civiles alterius principis servare tenetur, non solùm quia nunc ipse est supremus in temporalibus in suis terris, sed etiam ex vi suæ dignitatis spiritualis, ut in dicto tractatu ostensum est. Unde licèt Pontifex versaretur in alieno regno, non teneretur leges civiles illius regni servare, quod existimo verum non solùm in vi præcepti, & obedientiæ, ut probat ratio facta, sed etiam ex titulo servandi uniformitatem cum tali communitate, quia est persona adeò excellens, ut ex vi rationis non cogatur sese accommodare statutis, & legibus suorum inferiorum, ut in capite sequenti iterum dicemus. Deinde excipiendæ sunt Ecclesiæ, seu communitates Ecclesiasticæ, ac pia loca, quatenus aliquo speciali privilegio gaudent, ratione cujus dispositio legis non potest ad illa accommodari, ut est de institutione minus solemni, & similia. Nam tunc est peculiaris ratio exemptionis, & ita non procedunt omnia, quæ diximus. Idemque erit de quacunque persona in spirituali dignitate constituta, cui annexum sit simile privilegium: quod idem esset in persona, & dignitate laica, si talem dari contingat. Tunc autem sicut talis communitas, vel persona non obligatur lege civili ex vi præcepti, & obedientiæ, ita etiam nec propter considerationem uniformitatis tenetur illas servare, quia justa exemptio tollit hanc obligationem, ut suprà argumentando probatum est. In reliquis autem Ecclesiasticis personis doctrina generaliter procedit, non tantum in secularibus, sed etiam in religiosis, nec tantum in personis veris, sed etiam in fictis, id est, communitatibus contrahentibus, vel operantibus per modum unius civis. Nam de omnibus est æqualis ratio, servando proportionem, & supponendo, quòd observatio talis legis unicuique justa sit, & non repugnet decentiæ, & immunitati uniuscujusque status.

A resolutione prædicta excipi Papam, Ecclesiam, seu communitates ecclesiasticas, & pia loca quatenus aliquo speciali gaudent privilegio: idemq; de persona illustri habente simile privilegium.

CAPUT XXXV.

Utrùm legislator suis legibus obligetur.

1. DUplex potest esse legislator, scilicet, communitas aliqua, vel singularis persona unius Principis, aut Prælati. Et quamvis respectu utriusque possit quæstio locum habere cum proportione, tamen potissimum versatur in posteriori sensu. Nam in priori certum est, legem latam à communitate obligare postea omnes personas illius communitatis, ut sumitur ex c. *cum omnes*, de constit. Et ratio est, quia communitas est supra quascunque personas ejus. Et hac ratione lex lata in capit. generali, verbi gratia, obligat ipsum generalem, & sic de aliis. Si autem talis lex comparetur ad ipsum senatum, seu Capitulum, sic eadem est ratio de illo, & de quocunque Principe legem ferente.

Legem latam à communitate obligare omnes illius communitatis.

Secun-

4. *Præsentem quæstionem esse de uno Principe, vel Prælato, & de legib. habentib. rationem universalem, & communem principi ut in pœnis, non verò in eis in quibus non est eadem ratio, ut in lege de non ferendis armis nocta.*

Secundo supponendum est, sermonem esse de legibus, quæ habent rationem, & materiam de se universalem, & communem ipsi Principi, ut est lex v. g. taxans pretia rerum, & similes, in quibus ratio justitiæ, vel alterius virtutis eadem est in Principe, & reliquis reipublicæ membris: nam si materia, vel ratio legis non sit communis, clarum est, non comprehendere Principem. Commune exemplum est, si feratur lex, ut nemo nocte arma deferat, illa non obligat Principem, quia nec decet, nec est accommodata statui ejus, & ideo ex intentione Principis, & quasi ex naturalis legis imponitur communitati, ut distinctæ à Principe, & ideo illum non obligat. Sicut etiam potest fieri lex pro communi plebe, quæ nobiles non obliget, quia non est illis accommodata, ut per se constat, & tradit Aristotel. 3. Ethicorum c. 9. ergo multò magis id fieri poterit respectu Principis. Tertiò distinguenda sunt in lege illa tria, scilicet, vis directiva, & coactiva, & irritans, seu dans formam contractib. & judiciis, & de singulis agendum est, licet prima sit præcipue intenta.

3. *Dubium & ratio dubitandi.*

Quoad vim ergo directivam difficultas est, an teneatur Princeps in conscientia servare legem à se latam. Et ratio dubitandi est, quia Princeps dicitur esse solutus legibus in l. *Princeps*, ff. de legib. Et adjungi potest ratio, quia vel Princeps obligat seipsum sua lege, vel obligatur ab alio. Non primum, quia nullus potest sibi ipsi præcipere, inducendo obligationem: per promissionem enim vel votum potest quis seipsum obligare, non autem per præceptum, quod sibi imponat. l. penult. ff. de recept. arbitr. Et ratio est clara, quia præceptum postulat jurisdictionem, vel dominium: nullus autem potest jurisdictionem in se habere, nec sibi ipsi esse subjectus. Secundum etiam dici non potest, quia lex legislator, ut sic, non est subditus, quia vel est princeps non habens superiorem, vel si sit aliàs inferior, nihilominus ut legislator non imperatur ab alio, sed ipse aliis imperat; ergo ut sic non potest ab alio homine obligari. Nec verò dici potest obligari tunc ab alio, scilicet Deo: nam sequeretur non obligari lege humana, sed divina, quod videtur absurdum: tum quia non potest lex illa ostendi; tum etiam, quia aliàs non posset per hominem dispensari in ea obligatione, esset que pejoris conditionis ipse, quam omnes subditi.

4. *Resolutio.*

Nihilominus communis, & constans sententia est, teneri Principem, seu legislatorem tam civilem, quam Ecclesiasticum ad servandas suas leges, quando materia communis, & ejusdem rationis est in ipso, & in aliis. Docet D. Thom. 1. 2. q. 96. a. 5. ad 3. & lib. 3. Polit. lection. 9. in fin. Conrad. Cajet. & cæteri expositores dicto art. 5. Soto 1. de just. quæst. 6. artic. 7. Victor. relect. de potestate civil. num. 21. & de potestate Papæ, & Concilii, num. 7. Anton. 2. part. tit. 17. num. 5. Sylvest. verb. *lex*, q. 14. Covar. in cap. *alma mater*, 1. p. §. 1. num. 5. Navar. in cap. *si quando*, de rescrip. exceptio 1. & in Apolog. de redditib. Ecclesiasticis, q. 1. num. 32. & consil. 18. de pœnit. & remiss. Abulens. Matth. 23. quæst. 24. Dominic. Turrecrem. & alii in cap. *justum est*, dist. 9. & alii Canonistæ in cap. *cùm omnes*, de constitut. Glossa etiam, & Doctores in citra lege *Princeps*, & Cujacius libro 15. observat. capit. 3.

D. Thom. Conrad. Victor. Cajetan. Sotus. Anton. Sylvest. Covar. Navar. Turrecr.

5. *Probatur ex Scriptura, & utroque jure.*

Probat hoc primò D. Thom. ex illo Matth. 23. *Alligant onera, & digito suo nolunt ea movere.* Ubi Christus reprehendit Prælatos, qui multa jubent, & non faciunt. Et quamvis Christus specialiter loqueretur contra pharisæos, qui per falsas interpretationes ea onera populo imponebant, tamen non solum reprehendit eos ex deceptione, sed etiam ex inæqualitate. Unde rectè facit illud Proverb. 20. *Pondus, & pondus, mensura, & mensura, abominabile est Domino.* & illud Michæ, *Nunquid justificabo stateram impii?* Secundò probatur ex utroque jure: nam in dicto c. *cùm omnes*, de const. refertur, & probatur illa sententia Catonis, *Patere legem, quam ipse tuleris*, & illud Prætoris edictum, ff. *quod quisque juris in alterum statuerit, ipse eodem jure utatur.* De quo ait Ulpian. ibi in l. 1. *summam habere æquitatem. Quis enim* (ait) *asternabitur, idem jus sibi dici, quod ipse aliis dixerit?* & in c. *justum est*, d. 9. ex Isidor. lib. 3. sent. c. 51. *justum est* (dicitur) *Principem legibus obtemperare suis.* & infra dicitur, *Principem teneri suis legibus.* Sic ad Valentinianum scribit Ambr. epist. 32. aliàs lib. 2. epist. 13. vel aliàs 3. loquens de quadam ejus lege. *Quod cum præscripsisti aliis, præscripsisti etiam tibi, leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat.* Unde in cap. *non liceat Papæ* 12. q. 1. Pontifex ipse legem fert, quæ verbis etiam expressis ipsum Pontificem comprehendat, & in l. *digna vox*, C. de legib. dicitur, *Digna vox majestate regnantis est, legibus alligatum se Principem profiteri.* Idem sumitur ex l. *ex imperfecto*, C. de testamentis, & ex §. ult. Instit. quibus modis testamenta infirmentur. Idemque habetur in Legib. Hispaniæ lib. 16. tit. 2. p. 1.

6. *Unde obligetur princeps suæ legi.*

Ut autem propriam rationem hujus veritatis reddamus, & simul explicemus, quam gravis sit hæc obligatio, oportet inquirere, an hæc obligatio in Principe intrinsecè oriatur à lege ab ipso lata tanquam ab immediata ratione operante; an verò ex aliquo principio extrinseco. Nam ratio dubitandi in principio posita videtur probare, non posse affirmari primum, & ideo auctores hanc obligationem deducunt ex principiis extrinsecis, ut videre licet præcipue in Cajetano, & Soto suprà. Unum est, *Quod tibi non vis, alteri ne feceris*, quo utitur Soto, seu non videtur rectè accommodari. Nam sensus illius principii est, ut nemo alteri inferat injuriam, quam non vult ab alio sustinere; non autem est sensus, ut nemo alteri faciat quod sibi ipsi non facit: nam judex furem juste condemnat, & interficit, se autem ipsum non tenetur condemnare, etiamsi fur sit. Aliud principium est, *quia turpis est pars, quæ discordat a toto*, sumptum ex August. lib. 3. confess. c. 8. habetur in cap. *quæ contra mores*, dist. 8. legislator autem pars est reipublicæ, cùm sit caput ejus, & ideo turpiter agit, si in legum observantia à toto discordat. Veruntamen (ut capite præcedenti argumentabar) ex hoc principio non colligitur major obligatio quàm sub veniali, ut declarabamus exemplo alterius civis, qui utendo dispensatione valida, injustè tamen, & sine causa concessa, discordat à toto, & tamen ad summum venialiter peccare censetur: ergo similiter si Princeps solùm obligatur hoc titulo, erit levis obligatio. Quòd si fortasse in eo augeatur propter circumstantiam personæ, ad summum erit ratione scandali, in quo interdum fundari solet hæc obligatio, ut patet ex l. 16. tit. 2. p. 1. & Greg. Lop. ibi. Hæc autem obligatio est per accidens, unde cessante scandalo non tenebitur Princeps suam legem servare, saltem obligatione gravi. Consequens autem est & contra bonos mores reipublicæ, & contra Doctores suprà citatos: censent enim hanc obligationem non esse minorem in Principe, quàm in subditis. Quod de summo Pontifice notavit Covar. in c. *alma mater*, p. 1. §. 1. n. 9. cum Decio in c. *sanè*, 1. de officio deleg. & idem notat Victor. relect. de simon. num. 39.

7.

Alia principia sunt illa, *Patere legem, quam ipse tuleris: & quod jus in alium quisque statuit, illud servare debet.* Veruntamen hæc & similia axiomata aut petunt principium, aut non rectè accommodantur: nam variis modis possunt intelligi. Primo de jure seu de lege humana declarativa legis naturalis, & sic infallibile est, talem legem æque obligare Principem, & subditum, quia tunc jus naturale est, quod præcipue obligat, & illa vis directiva legis humanæ, quatenus est ostensiva juris naturalis, æque operatur in principem, ac in alios, de quo puncto videri possunt aliqua ex jurisperitis apud Tiraquel. de utroque retract. lib. 1. Gloss. 1. §. 3. n. 39. Secundò potest intelligi, aliquem pati legem à se latam, quando in statu subjectionis constiti-

constituitur, ut contingit in eo, qui fert legem, non ut caput, sed ut unum suffragium communitatis: nam postea aut persona privata pati debet legem, ut diximus, in quo sensu videntur afferri illa principia in dicto cap. *cum omnis*. Deinde habent locum illa principia, si contingat eum, qui magistratum gerebat, illum deponere, vel illo privari: nam postea subjectus erit legi quam ipse tulit, quia verè tunc est subjectus communitati, & consequenter legibus ejus non solùm quoad vim directivam, sed etiam quoad coactivam, & videtur illud axioma convenienter ita exponi; nam illud verbum, *patere legem*, indicat subjectionem quoad utramq; vim. Tertio verò modo potest intelligi in sensu, quem tractamus de legislatore supremo in sua dignitate permanente, & sic continet illud principium conclusionem, de qua disputamus; non verò in eo redditur ratio, quam inquiriimus, nec explicatur titulus hujus obligationis.

8. *Principem obligari ad servandam suam legem ex virtute, & efficacia ipsius legis.* *D. Thom.* *Cajet.* *Sotus.* *Probatur conclusio.*

Dicendũ igitur censeo, Principem obligari ad servandam suam legem proximè ab ipsamet lege, & ex virtute, & efficacia ejus. Quod ita explicatur, quia transgrediendo illam, committit peccatum ejusdem speciei cum subditis peccantibus contra illam. Ita sentit D. Thomas supra, & reliqui Doctores, neque enim existimo, Cajetanum, & Sotum aliud voluisse, ut explicabo. Hoc etiam indicant jura citata, quia dicunt, talem legem obligare ipsum Principem; ergo ponunt ipsam legem positivam tanquam proximam rationem illius obligationis. Hoc etiam confirmat discursus proximè factus, quia per principia extrinseca non potest sufficienter explicari hæc obligatio. A posteriori etiam declaratur, quia si Rex statuit legem taxantem pretium rei, & ipse ut privatus dominus rem carius vendat, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem, ex communi sententia, quia hoc postulat naturalis æquitas: ergo signum est, illam legem positivam habere suum effectum etiam respectu legislatoris. Similiter si absque causa comedat carnes die prohibito, aut non jejunet in die præcepto, agit contra temperantiam, ergo obligatio ejus immediatè nascitur ex ipsa lege positiva. Atque hinc tandem concluditur ratio, quam indicavit Soto: nam lex positiva habet efficaciam constituendi materiam suam in tali specie virtutis, & præscribendi medium necessarium ad honestatem talis virtutis; ergo posita lege, Princeps ideo censetur peccare, non servando illam, quia non servat medium virtutis: postquam enim illud medium constitutum est, absolutè in illo consistit virtus, & ideo ab illo recedere peccatum est: ergo proxima ratio illius obligationis etiam respectu Principis nascitur ex ipsa lege.

9. *Difficultas.* *Evasio.* *Obviatur evasioni.*

Adhuc verò manet difficultas, quia lex humana non constituit medium virtutis absolute, & simpliciter respectu omnium, sed respectu subditorum: ipse autem Princeps non est subditus. Respondent aliqui, legem dupliciter considerari posse, scilicet, ut præceptum, & ut regulam rationis, & priori modo solum referri ad subditos: posteriori autem modo etiam ipsum legislatorem obligare, quia tenetur secundum rationem vivere, & consequenter regulam rationis servare. Sed hoc non expedit punctum difficultatis, quia regula rationis duplex esse potest, una consulens, seu ostendens aliquid ut honestum, non tamen ut omnino necessarium ad honestatem, & si de hac regula sit sermo, non sufficit, quia discordare ab hac regula non est peccatum: sic enim laicus v. g. non utens regula rationis, qua religiosus uti debet, non peccat, quamvis bene faceret, illa utendo. Alia est regula rationis necessariò sequenda ad honestatem, & hæc non separatur à præcepto, quia necesse est, ut habeat vim obligandi, alias non inducet necessitatem. Si ergo lex non habet rationem præcepti respectu legislatoris, ad summum erit regula consulens, & ita non peccabit legislator non sequens illam: si autem est regula necessaria, non potest ab illa excludi vis, seu ratio præcepti.

10. *Alia responsio probabilior.* *Oppugnatur dupliciter.*

Dicunt ergo alii, legislatorem obligari sua lege ex voluntate totius reipublicæ, & ex virtuali pacto inter principem, & rempublicam: nam ea conditione accepit potestatem legislativam, ut ipse etiam obligaretur legibus à se latis: & ita indirectè quidem obligatur à seipso, quatenus obligando alios comprehendit se: directè autem censetur virtute obligari ab ipsa communitate, à qua habet potestatem sub ea conditione. Hæc responsio est probabilis, sed illi obstant duo. Primum est, quia illud genus pacti ostendi non potest, neque est necessarium: nam licet respublica vellet, ut lex non obligaret legislatorem, si absque causa id vellet, nihil efficeret. Unde etiam, si fingeremus à principio interveniisse contrarium pactum inter rempublicam, & Principem, nimirum quòd ipse non esset obligandus suis legibus, nihilominus obligaretur, quia pactum illud esset iniquum, & contra bonum commune, & ideo nullius esset valoris. Secundum est, quia illa ratio non habet locum in potestate Ecclesiastica, quia non manat à communitate, sed à Christo, & tamen assertio etiam in Ecclesiasticis legislatoribus vera est. Quòd si quis respondeat, Christum dedisse potestatem sub illa conditione, ostendere oportet, unde id colligatur, quia ipse illam non expressit, nec possumus dicere ibi pactum interveniisse.

11. *Resolutio auctoris.*

Respondeo igitur, Deum, qui est principalis auctor hujus potestatis, illam conferre sub conditione prædicta, & non aliter, & hoc ipsum colligi ex ipsamet ratione naturali, absque alia revelatione, vel pacto humano. Declaratur in hunc modum: nam omnis potestas legislativa est à Deo principaliter, vel immediatè, ut in potestate Ecclesiastica, vel mediante republica, ut in civili. Unde licet homo immediatè legem ferat, in eo actu se gerit ut minister, & dispensator Dei, ut ex Paulo in superioribus attulimus: ergo intentio, & voluntas Principis ferentis legem, debet conformari intentioni Dei dantis potestatem: imò efficacia legis ad obligandum magis pendet ex intentione Dei, quam particularis legislatoris. Deus autem non solùm ut auctor gratiæ, sed etiam ut auctor naturæ vult, legislatorem humanum non habere potestatem ad ferendas leges, nisi cum universali obligatione illarum, qua totam rempublicam ut constantem ex corpore, & capita comprehendat: ergo. Probatur minor ex ipsa necessitate communis boni, ad quod hæc potestas ordinatur: datur enim in ædificationem, non in destructionem. Quod autem ad hujusmodi bonum commune pertineat, potestatem hanc ita esse datam Principi, ut licet in voluntate ejus sit, legem ferre: si tamen feratur, universalis sit & ipsum comprehendat, declarant sufficienter testimonia Scripturæ, & rationes adductæ, & communis consensus non solum Patrum, sed etiam Philosophorum. Propter quam causam dixit optime Arist. 3. Polit. c. 7. circa finem, legem debere in republica dominari. Nam (ut ibi rectè explicat D. Thomas) dum non occurrit sufficiens ratio accipiendi aliquid à lege, etiam ipse Princeps debet illi subjici, & secundùm illam legem, vel operari, vel judicare, quia alias inutilis redditur lex, & respublica perturbatur. *Arist. 3. Polit. c. 7. D. Thom.*

12. *De rationib. extrinsecis scandali, & deformitatis morum, quæ ad ostendendam principis subjectionem legi afferuntur.*

Ex quibus intelligitur, quomodo accipiendæ sunt rationes extrinsecæ, quæ ad ostendendam hanc veritatem afferuntur, scilicet, scandali, deformitatis morum, &c. Sunt enim optimæ ad declarandum, quomodo pertineat ad commune bonum, ut potestas Principis sit limitata modo supra dicto. Sicut enim in superioribus tractando de obligatione advenarum ad servandas leges territorii, dicebamus, scandalum esse extrinsecũ motivũ, non proximã, & intrinsecam rationẽ obligationis: Ita in præsenti obligatio non oritur proximè ex illis rationibus extrinsecis, sed ex ipsa lege: illæ verò rationes indicant necessi-

tatem

tatem constituendi legem ita regularem, & inflexibilem, ut sic dicam, ut totum corpus cum capite obliget. Et hoc planè sensit Cajet. cùm dixit, hanc obligationem Principis, & subditorum, sequi ex principiis legis naturalis, diversis tamen. Nam in subdito sequitur ex illo principio, *Obediendum est superiori*, in Principe verò ex illo, *Patere legem, quam ipse tuleris*; tamen sicut in subdito obligatio solum radicaliter sequitur ex dicto principio: proximè verò ex lege, ita proportionaliter in Principe intelligendum est.

13. *Prædicta obligatio est naturalis in radice, utpote quæ sequatur ex ratione ipsi naturali: formaliter vero est positiva: humana absolutè divina ex hypothesi.*

Ex quo etiam constat, an hæc obligatio in Principe dicenda sit naturalis, vel positiva, divina, vel humana: est enim naturalis in radice, quia sequitur ex ipsa ratione naturali, quomodo dixit Bald. in l. 2. C. de servit. num. 40. Principem obligari ad servandam suam legem ex discursu rationis. Quod etiam habet Dec. in cap. 1. de constit. lect. 1. nu. 15. Proximè verò & formaliter illa obligatio est positiva, quia ex lege positiva nascitur, ut dictum est, & eodem modo dici potest obligatio humana absolutè, licet dici possit divina ex hypothesi, id est, supposito, quod lex feratur, & ob illam causam in ea potest per hominem dispensari, etiam respectu Principis, ut infrà videbimus.

14. *Dubium de legib. municipalibus.*

Quæret verò aliquis, an Princeps superior teneatur etiam servare statuta, seu leges municipales provinciarum sibi subjectarum, saltem quando in illis provinciis moratur, vel in eis peregrinatur. Videri enim potest, tunc etiam esse obligandum propter uniformitatem morum, & ad vitanda scandala, & cæt. Nihilominus dicendum est, non teneri, quæ est communis resolutio, ut videre licet in Felin. cap. 1. de constit. num. 30. quæ refert Card. cons. 2. Idem Tiraquel. referens alios loco suprà citato nu. 38. Ratio est, quia talia statuta lata sunt ab inferiori potestate, & jurisdictione, & ideo non habent vim obligandi eum, qui in eodem loco habet superiorem jurisdictionem. Qua ratione dicunt etiam communiter Canonistæ, legatum Pontificis, dum est in aliquo Episcopatu, non obligari peculiaribus legibus illius Episcopatus. Imò addit Tiraquel. supra cum aliis, licet tale statutum particulare approbatum sit ab ipsomet Principe, nihilominus non obligare illum. Et ratio reddi potest, quia non approbat illud pro tota sua republica, sed tantum pro determinato loco, & ideo nulla ratio cogit caput totius reipublicæ, ut illi subdatur. Hoc verò ego libenter limitarem, nisi talis locus esset quasi propria habitatio ipsius Principis, ut est Roma v. g. respectu Pontificis, vel propria curia respectu Regis: nam quæ ibi generaliter servanda statuuntur per supremam auctoritatem ipsiusmet Principis, eum etiam obligare videntur, quia speciali ratione se habet tanquam civilis, & membrum illius loci.

15. *Legem non obligare principem quoad vim coactivam si quidem non habeat superiorem. D. Thom. l. princeps.*

Circa secundum punctum de vi coactiva legis communis resolutio est, legem non obligare Principem quoad vim coactivam. Ita docet Divus Thomas, dicta solutione ad 3. & ita exponit legem, *Princeps*, suprà citatam, & alias, quæ dicunt, Principem non ligari legibus, scilicet, quoad vim coactivam, quam sententiam, & interpretationem alii sequuntur. Ratio verò est, quia coactio ex intrinseca ratione sua postulat, ut ab extrinseco proveniat, ut constat ex Philosophia; ergo Princeps non potest cogere seipsum per suam legem. Nec etiam cogi potest à subditis, quia nullus inferior potest violentas manus injicere in superiorem, nec etiam potest cogi ab æquali, quia non habet in illo jurisdictionem, nec denique à superiore, quia agimus de Principe, qui superiorem non habet; ergo. Confirmatur hæc ratio, quia vis coactiva pertinet ad pœnæ impositionem, & infictionem: pœna autem per se, & ex ratione sua fertur in invitum, & ideo ferri non potest, nisi ab habente superiorem potestatem in alium tanquam in sibi subditum; ergo non potest imponi à legislatore respectu sui ipsius, sed tantum respectu subditorum.

16. *Objectio.*

Ut autem hæc sententia, quæ vera est, & ratio ejus amplius explicetur, objicitur, quia ex illa ratione ad summum colligitur, non habere legislatorem, qui in ipso pœnam exequatur, non vero non esse obnoxium pœnæ, quantum est ex vi legis: hæc autem duo valde diversa sunt, ut per se constat: nam unum pertinet ad jus, alterum ad factum: ut autem lex verè obliget quoad vim coactivam, satis est, quod quantum est ex se, reddat transgressorem obnoxium suæ pœnæ, etiamsi contingat, tunc non posse exequutioni mandari. Ut interdum supremus Prælatus in aliquo ordine, v. g. Generalis alicujus religionis, licet transgrediatur leges, tunc non punitur, quia non habet superiorem, postea verò finito officio solet puniri, quia tunc jam habet superiorem: ergo signum est, antea fuisse de se subjectum legi, etiam quoad vim coactivam.

17. *Respondetur objectioni.*

Respondetur negando primum assumptum. Nam legislator ita est exemptus à vi coactiva suæ legis, ut non teneatur sustinere pœnam in illa statutam, quia licet simpliciter sit reus pœnæ, saltem apud Deum (quia hic reatus necessario sequitur ex culpa) tamen illud erit respectu pœnæ statutæ à Deo, non vero de pœna posita ab ipsomet legislatore. Quod patet, quia ipse non intendit seipsum ad pœnam obligare, neque etiam obligatur à republica per modum alicujus contractus, seu in virtute ejus, tum propter supra dicta, tum maximè quia quoad hanc partem nullum est indicium talis conventionis, nec per aliquem usum, nec per judicium sapientum. Denique neque à Deo ipso, neque a lege naturæ obligatur, ut probat idem commune judicium sapientum. Et ratio etiam differentiæ est optima, quia vis directiva ordinatur ad bonos mores, & ideo comprehendit etiam ipsum legislatorem: pœna verò solum per accidens intenta, aut necessaria est, & cum alias ex se postulat violentiam, non fuit conveniens illi subdi legislatorem, esset etiam superflua illa obligatio cum moraliter non posset ad exequutionem perduci. Declaratur denique, quia vel legislator habet in terris superiorem, qui possit illum punire pro delictis suis, vel non habet; si non habet, nulli hominum tenetur parere in exequutione talis pœnæ circa seipsum: ergo neque est obnoxius ex vi suæ legis tali pœnæ, quia nihil aliud est esse obnoxium, quam teneri ad parendum in sustinenda tali pœna, si infligatur ab homine habente potestatem. Nam si infligatur à Deo, jam oritur obligatio ex altiori principio. Si vero legislator habet superiorem, ut est, v.g. Episcopus, poterit puniri à Pontifice, etiam propter indebitam transgressionem suæ propriæ legis; tamen non erit necessarium illi imponere pœnam in sua lege statutam, sed hoc arbitrarium erit Pontifici, quia non tenetur judicare secundum legem inferioris: ergo signum est, pœnam illam ex vi legis non comprehendere ipsum legislatorem, sicut in simili dicebamus in capite præcedenti de clericis respectu pœnarum civilium legum.

18. *Replicatur in responsionem.*

Sed instabit aliquis, nam licèt hoc verum sit de pœna per judicem imponenda, non tamen de illa, quæ ipso jure per legem imponitur: ergo saltem illa lex habebit effectum virtutis coactivæ etiam in ipso legislatore. Antecedens patet, quia illa pœna non requirit alterius hominis exequutionem, sed ipsiusmet rei: ergo etiam ex hac parte ab ipso legislatore poterit exequutioni mandari, ut si pœna sit v. g. pecuniaria, vel de aliquo actu virtutis, eleemosynæ, jejunii, &c. Aliunde verò, quatenus talis lex obligat in conscientia ad talem pœnam absque alia condemnatione, videtur ex vi directiva virtutis obligare ad pœnam illam: quia obligatio in conscientia pertinet ad virtutem directivam. Unde videtur esse eadem ratio de obligatione in conscientia ad hanc pœnam, & ad primam observantiam legis. Propter quod dixerunt aliqui, non repugnare simpliciter, legislatorem subdi legi quoad vim coactivam, sed tantum quando ex

parte pœnæ est aliqua repugnantia, vel indecentia, ut esset plane in pœnis corporalibus; tum quia esset indecens Principem, aut legislatorem pœna corporali affici; tum etiam quia in his pœnis nemo potest obligari ad exequendam pœnam in se ipsum, ut infrà dicetur, & ab alio cogi non potest Princeps, ut probatum est. Idem etiam certum est de aliquibus spiritualibus pœnis: omnes enim fatentur non posse legislatorem incurrere censuram à se impositam, ut est communis sententia, de qua in propria materia. Ratio autem non videtur sufficienter sumi ex indecentia: quia censuræ in Episcopis non sunt indecentes: fæpe enim contrahunt illas, & in Pontifice ipso voluntaria quædam suspensio, & separatio à divinis in vindictam sui criminis publici non esset magna indecentia: melius ergo dici potest, in his pœnis esse specialem rationem, quia essentialiter requirunt contumaciam, & inobedientiam respectu Prælati Ecclesiastici, & ideo non possunt contrahi ab eo, qui illas imponit, quia non potest sibi ipsi esse inobediens. At verò in pœnis pecuniariis, vel quæ consistunt in operibus pietatis, & virtutis non est indecentia, nec repugnantia, & ideo quantum ad has non videtur impossibile, legem obligare Principem.

19. *Omnis pœna pertinet ad vim coactivam.*

Sed nihilominus de quacumq; pœna & de quocumque modo imponendi illam, vera est dicta resolutio, & communis. Ratio verò generalis est, quia omnis pœna quomodocumque imponatur, pertinet ad vim coactivam, ut superiori cap. explicatũ est, & coactio ex suo genere, & ratione petit distinctionẽ inter agens inferens coactionem, & qui illam patitur, & secundum hanc generalẽ rationem judicandũ est de virtute legis circa legislatorem, etiamsi in particulari in exequutione alicujus pœnæ illa ratio cessare videatur. Deinde addi potest alia ratio, quia in lege ferente pœnam ipso facto, distinguenda est ratio legis, & ratio sententiæ, quam virtute includit. Nam ad actum directè præceptum, vel prohibitum obligat ut lex, & ita comprehendit legislatorem, ad pœnam verò cogit ut sententia, quæ formaliter à judice ferri debet, & ideo non comprehendit nisi eum, qui possit esse judex in tali causa, ut indicavit Glossa in cap. *licet canon.* verb. *exequutione*, de elect. in 6. Nullus autem esse potest judex in sua causa, cap. *inter querelas* cum Gloss. ibi 23. q. 4. nec ligatur aliquis nisi à proprio judice, cap. *at si Clerici*, de judiciis, & ideo legislator ad talem pœnam non ligatur. Accedit tandem congruentia suprà tacta, quia pœna non est per se intenta, neque per se necessaria ad honestatem morum, & ideo obligatio ad illam, etiamsi in conscientia oritur respectu aliorum, non est tam universalis, sicut obligatio ad materiam per se intentam in lege.

20. 3. *Objectio.*

Tertiò instari potest, quia vis directiva sive coactiva est valde infirma, & inefficax, propter quod nonnulli censent, non posse separari, quia est contra naturam legis; alii verò censent, quando separantur, adeo esse infirmam puram virtutem directivam, ut non sufficiat ad obligationem sub mortali. Unde Cajet. tom. 2. Opusc. tract. 23. q. 2. quem sequitur Sotus lib. 10. de justitia, q. 5. art. ult. in fine, dicunt religiosum factum Episcopum non peccare mortaliter transgrediendo præcepta religionis distincta à tribus votis, licet talia sint, ut ante Episcopatum obligent sub mortali, & rationem reddunt, quia Episcopus jam non obligatur illis præceptis quoad vim coactivam, sed tantum quoad directivam: ergo idem dicendum esset in præsenti, quod esset valde absurdum.

21. *Respondetur objecto.*

Respondeo vim directivam legis esse separabilem à vi coactiva legis respectu aliquarum personarum, ut capite præcedenti dictum est de legibus civilibus respectu clericorum, & de statu innocentiæ universaliter, & probabiliter aliqui sentiunt, quod licet in eo (si duraret) futura fuissent præcepta humana obligantia, non tamen cogentia per pœnas, sicut nunc etiam sæpe lex præcipit, & verè obligat, licet nullam imponat pœnam. Denique illi actus sunt, ut sic dicam, realiter distincti, & non habent inter se essentialem connexionem: potest ergo unus sine alio fieri. Ad efficaciam igitur legis humanæ satis est, ut regulariter utramque vim exerceat, ubi specialis ratio exceptionis non intervenit: hæc autem ratio in præsenti manifesta est, quia cum legislator, vel simpliciter, vel ut exercet illud munus, non sit subjectus sibi, non potest convenienter subdi legi suæ quoad vim coactivam: satis ergo est, quod apud Deum possit, & debeat timere pœnam. Nihilominus addendum est, vim directivam separatam etiam à coactiva posse inducere gravem obligationem, ut ex dictis in capite præcedenti constat. Et ratio est, quia obligatio proveniens ex vi directiva legis non ideo gravis est, quia habet conjunctam coactionem: nam hæc posterior est, & potius coactio gravis supponit obligationẽ gravem, quia ex materia & ex fine legis præcipue nascitur: ergo si lex quoad vim coactivam ex parte materiæ, & finis habet sufficiens fundamentum gravis obligationis, illam inducet, etiamsi separetur à coactione. Exemplum autem illud de religioso Episcopo quoad veritatem rei incertum est: apud illos autem auctores, qui ita sentiunt, ibi vis directiva non proprie sumitur pro legis obligatione, sed solum pro quadam decentia, & honestate morali. Sed de illo puncto alibi latius.

22. 4. *Objectio*

Ultima objectio fieri potest, quia Princeps obligatur civiliter: ergo potest etiam civiliter cogi: nam hæc est efficacia obligationis civilis, ergo etiam poterit ad pœnam cogi. Antecedens patet ex priori assertione: nam Princeps obligatur suis legibus civilibus: obligatio autem civilis est, quæ provenit ex lege civili §. 1. Instit. de exceptionibus. Circa hanc difficultatem Jurisperiti inter se contendunt, an Princeps obligetur civiliter ratione suæ legis. Decius enim in dict. cap. *fanæ*, & alii propter argumentum factum id negant, atque ita facile expediunt objectionem. Felin. autem ibi num. 3. & in cap. *Ecclesia*, de constit. cum Baldo, & aliis affirmat: qui consequenter negabit ad civilem obligationem sequi necessario coactionem: nam ipsamet civilis obligatio potest esse tantum directiva. Et hæc sententia mihi placet simpliciter, quamvis possit esse æquivocatio in verbis. Ad quam tollendam adverto, quod obligatio in conscientia vocari potest interdum civilis, quia non oritur ex sola lege naturali, sed ex lege civili adjuncta, ut v.g. si ex contractu cum minori facto non acquiritur dominium ratione legis civilis, tenetur quis in conscientia rem restituere; illa vero obligatio non ex sola natura rei, sed ex civili lege, & ideo civilis dici potest: idem videre licet in præscriptionibus, & similibus. Alio modo dici potest obligatio civilis, ex qua oritur actio in civili judicio, ut debitor cogatur solvere obligationem, quomodo fæpe dicunt Juristæ, ex aliquibus stipulationibus, vel aliis contractibus oriri obligationem naturalem, & non civilem.

An princeps obligetur civiliter ratione suæ legis. Decius.

Felinus, & Baldus recte negant.

Priori ergo modo sine dubio Princeps obligatur civiliter, quia tenetur in conscientia stare contractui habenti vires, & valorem ex adminiculo juris civilis, unde non potest ab alio auferre rem legitime præscriptam contra ipsummet juxta jus civile, etiamsi antea fuisset ipsiusmet Principis. Et ratio est, quia totum hoc nascitur ex vi directiva legis, quæ in ipsum Principem cadit ut dictum est. At verò loquendo posteriori modo, subdistinguendum mihi videtur: nam si actio in judicio tendat ad cogendum vere debitorem: sic dari non potest adversus Principem, & sic dici potest non obligari civiliter. Si vero tendat solum, ut per judicis sententiam declaretur jus creditionis adversus Principem, ut juridice constet ipsum teneri ad servandum illud, nec possit sine injustitia illud negare: sic dari etiam potest actio contra Principem, ita ut in conscientia teneatur illam permittere, seu

23.

re, ſeu admittere. Atque in hoc etiam ſenſu civiliter obligatur ſine coactione, per quod objectioni ſatisfactum eſt.

24. 3. *Punctum de irritatione contractus ſeu actionis, & ratio dubitandi.* L. *imperf.*

Supereſt expediendum tertium punctum de alio effectu legis, qui eſt irritare contractus, ſeu actiones. Et ratio dubii eſſe poteſt, quia hic effectus videtur pœnalis, & ita ſæpe inter pœnas computatur à juris interpretibus: ergo ſicut pœna non comprehendit Principem, ita neque hic effectus. Confirmatur ex l. *ex imperfecto*, C. de teſtam. ubi dicitur, Imperatorem jure imperii eſſe exemptum à ſolemnitatibus juris, id eſt (ut exponit Gloſſ.) quia licet in actibus ſuis non obſervet ſolemnia juris, nemo ſit, qui ea poſſit infirmare. Aliunde autem videtur oppoſitum colligi ex eadem l. *ex imperfecto*, ubi etiam de Imperatore dicitur, non conſequi hæreditatem ex imperfecto teſtamento, quia ſc. jure civili irritum eſt: ergo ille effectus fit à lege, etiam reſpectu Principis. Idem ſumi poteſt ex cap. *in cauſis*, de ſent. & re judic. quatenus Pontifex dicit, etiam in ſuis judiciis ſervandam eſſe judiciorum formam à canonibus ſtatutam. Ratio denique eſt, quia hic effectus magis pertinet ad vim directivam, & eſt per ſe intentus in lege, & maximè refert ad bonum commune, ut Princeps etiam in illo concordat cum toto corpore, ut v. g. quod ſacerdos inhabilis ad matrimonium, effectus eſt legis Eccleſiaſticæ irritantis, maxime autem expedit, ut illum habeat, etiam circa perſonam ſummi Pontificis.

C. in cauſis.

25. *Irritatio aliquando eſt purè pœnalis, & propriè: ſæpius vero eſt effectus per ſe intentus ob honeſtatem morum reip.*

Breviter diſtinctione utendum cenſeo. Nam hic effectus aliquando eſt purè, & propriè pœnalis, quia ſolum in pœnam fit, ut quando Simoniacus per ſuum contractum nihil operatur, vel quando beneficiatus non facit fructus ſuos, quia non recitavit horas: aliquando verò, & ſæpius hic effectus eſt per ſe intentus propter honeſtatem morum reipublicæ, ut ſolemnitas teſtamenti requiritur ad valorem ejus, ut ſecurius ſervetur juſtitia. Priores ergo leges non comprehendunt Principem propter primam rationem factam. Poſteriores autem leges, per ſe loquendo, & niſi expreſsè derogentur, vel diſpenſentur, Principem comprehendunt. Et hoc probant poſteriora motiva. Nihilominus tamen quando Princeps ipſe facit ſcienter actum ſine ſolemnitatibus juris, cenſetur ſecum ipſe diſpenſare, & actum facere validum, juxta dictam legem, *ex imperfecto*, quod ſecus eſt de actu ſeu teſtamento ab alio facto, etiam reſpectu Imperatoris, quia tunc non eſt ulla ratio diſpenſationis, & ideo actus eſt invalidus. Et ita conciliat illas duas partes Gloſſa ibi, & conſonat optimè §. ult. Inſtitut. quibus modis teſtamenta infirmentur. Quid autem neceſſarium ſit, ut derogatio, vel diſpenſatio quoad hunc effectum ſit valida reſpectu Principis, infrà dicemus: nam idem in hoc cenſendum eſt, quod de diſpenſatione in obligatione legis quoad eundem Principem, de qua diſpenſatione in lib. 8. dicturi ſumus.

26. *Fit ſatis rationi dubitandi.*

Ad rationem ergo dubitandi in principio poſitam ex dictis patet ſolutio: jam enim declaratum eſt, poſſe legiſlatorem ſua lege obligari, quia fert legem ut miniſter Dei, cujus auctoritas in illa obligatione intervenit. Et quamvis non poſſit Princeps obligari lege ſua tanquam præcepto directè ſibi impoſito, poteſt nihilominus obligari præcepto à ſe lato pro tota communitate, cujus ipſe eſt pars, quia per tale præceptum conſtituitur certa regula virtutis, quam ipſe ex vi rationis naturalis ſequi tenetur, quia ita præſcriptum eſt ab auctore talis poteſtatis ut declaratum eſt. Unde alii dicunt, quod licet idem non poſſit ſibi ipſi imperari, tamen idem ut miniſter Dei poteſt ſe ut hominem obligare lege à ſe lata, quia operatur per juriſdictionem aliquo modo divinam, id eſt, à Deo acceptam, quæ poteſt habere hanc efficaciam in ipſum habentem: quatenus innititur divinæ poteſtati, à qua manat, quod in idem redit: nam eodem modo, & ex iiſdem principiis explicandum eſt.

Ad legem, *Princeps*, quidam moderni reſpondent, ibi non dici, Principem eſſe ſolutum omnibus legibus, ſed indefinite legibus, intelligendum eſſe juxta rubricam legis, quæ ſic habet, *Idem Ulpianus in lib. 14. ad legem Juliam, & Papiam.* Cùm ergo ibi dicitur Princeps ſolutus legibus, intelligendum ſolum eſt de lege Julia, & Papia, quæ dicitur fuiſſe de caducis legatis, à qua ſolutus erat Princeps, idque non jure ſuo, ſed beneficio ſenatus. Hanc ego interpretationem non improbo quoad omnia, quæ aſſumit, quia non mihi conſtat, eſſe falſa omnia, ipsâ verò in ſe non probo, tum quia nova eſt, & contra communem interpretationem, tum quia eſt parum conſentanea & verbis illius legis, & aliis legibus. Probatur primò, quia illa indefinita in rigore doctrinali æquivalet univerſali, & conjuncta cum verb. *ſolutus eſt*, habet majorem vim, quia verbum illud, *ſolutus eſt*, includit negationem, ſcilicet, non eſt ſubjectus legibus, & in virtute eſt ille terminus diſtributus: tum etiam quia licet illa lex fuerit ſumpta ex libro Ulpiani ad legem Juliam, & Papiam, non ideo ſequitur, in illa ſententia, & verbis illius legis loquutum fuiſſe de illa ſola lege: potuit enim illud principium generale afferri occaſione alterius legis, de qua tractabat. Quod declaratur accommodatiſſimo exemplo ſumpto ex §. ult. Inſtit. quibus modis teſtamenta infirmentur; ubi cùm dictum fuiſſet, Imperatorem non admiſſurum aliquid ſibi relictum per teſtamentum non legitimum, &c. ſubditur, *Secundum hoc D. Severus, & Antonin ſæpiſſime ſcripſerunt; licet enim* (inquit) *legibus ſoluti ſimus, attamen legibus vivimus*, ubi non poſſunt illa verba limitari ad ſola teſtamenta imperfecta, vel ſimilia legata, quorum occaſione ibi afferuntur, cùm referantur tanquam ſæpiſſimè in reſcriptis Imperatorum repetita. Ita ergo potuit contingere in Ulpiani libro. Item inde colligo, ſententiam illam tanquam univerſalem, & non limitatam ad certam quandam legem receptam fuiſſe, quandoquidem ab Imperatoribus ſæpiſſime repetebantur quacumque oblata occaſione. Deinde colligo, Imperatorem intellexiſſe, ſe eſſe ſolutum legibus non privilegio, aut beneficio Senatus, ſed ſuo jure, & ex vi ſupremæ poteſtatis ſuæ, aut ſubinde ſententiam illam Ulpiani intelligendam eſſe de ſupremo Principe, qui ex ſe, & ſine privilegio ſolutus legibus eſſe dicitur, quod in altera parte ejuſdem legis ſignificatur, dum dicitur, *Auguſtam, licet legibus ſoluta non ſit*, utique ex vi ſuæ dignitatis, *nihilominus beneficio Principis eſſe ſolutam.* Denique hoc maximè confirmant verba legis, *ex imperfecto*, C. de teſtamentis, *licet lex Imperii* (id eſt, dignitas, & ſuprema poteſtas) *ſolemnibus juris Imperatorem ſolvit, nihil tamen tam proprium Imperatori eſt quam legibus vivere.*

27. *Reſpondetur ad legem Princeps. Ulpianus.* *Severus, Anton.*

28. *D. Thom.*

Vera ergo eſt communis interpretatio, quæ leges has intelligit de exemptione Principis à vi legum coactiva, à qua non eſt exempta Regina, ſeu Auguſta, quia ſimpliciter eſt inferior, & poteſt per Principem cogi & puniri, tamen gaudet illo privilegio, beneficio Principis propter ſingularem dignitatem, & conjunctionem cum Principe. Cum autem in proximè citatis juribus Imperatores addunt, *Attamen legibus vivimus*, recognoſcunt directivam obligationem legum, & ideo eas ſe ſervare profitentur. Unde in l. *ex imperfecto*, ff. de legat 3. ſic dicitur, *Ex imperfecto teſtamento legata, vel fideicommiſſa Imperatorem vindicare verecundum eſt, decet enim tantæ majeſtati ejus ſervare leges, quibus ipſe ſolutus eſſe videtur.* Et ita intellexerunt illam legem non ſolum D. Thom. & Theologi, ſed etiam Juriſperiti in principio allegat. Supererat hoc loco dicendum de mutatione legis civilis. Sed hoc commodius tractabitur infrà lib. 8. generaliter de omni lege humana.

FINIS LIBRI TERTII.

INDEX

INDEX CAPITUM

LIBRI QUARTI.

De Lege positiva Canonica.

Cap. I. *An sit in Ecclesia spiritualis potestas ad Canonicas leges ferendas.*
Cap. II. *An hæc potestas sit propria legis gratiæ.*
Cap. III. *Quibus personis data fuerit, & quomodo detur nunc hæc potestas.*
Cap. IV. *Possitne quivis Episcopus in sua diœcesi leges ferre, & quo jure.*
Cap. V. *Alia dubia in majorem explanationem superioris doctrinæ.*
Cap. VI. *Quæ communitates Ecclesiasticæ habeant potestatem condendi leges.*
Cap. VII. *Utrùm potestas condendi leges Ecclesiasticas ex moribus, an fide pendeat.*
Cap. VIII. *Utrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas sit excellentior civili.*
Cap. IX. *Utrùm potestas Ecclesiastica sit ita superior civili, ut illam sibi subjectam habeat.*
Cap. X. *Utrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas possit esse in eadem cum civili.*
Cap. XI. *An lex Canonica habeat propriam materiam.*
Cap. XII. *Utrùm potestas Ecclesiastica efficaciam habeat in actus merè internos.*
Cap. XIII. *Utrum lex Canonica possit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos.*
Cap. XIV. *Quæ sit servanda forma in legibus Canonicis ferendis.*
Cap. XV. *Quæ promulgatio in legibus Canonicis sufficiat, ut vim obligandi habeat.*
Cap. XVI. *Utrùm lex Canonica obliget fideles prinsquam ab eis acceptetur.*
Cap. XVII. *Utrùm leges Canonicæ obligent in conscientia.*
Cap. XVIII. *Quando lex Ecclesiastica obliget sub mortali culpa.*
Cap. XIX. *Quas personas obligent Ecclesiasticæ leges.*
Cap. XX. *An leges synodales personas religiosas exemptas obligent.*

LIBER

LIBER QUARTUS.

DE LEGE POSITIVA CANONICA.

DIximus de lege civili in particulari, & quatenus inter Christianos vim suam habere potest: reliquum est, ut de Canonica lege differamus. De qua supponimus omnia, quæ illi cum civili lege communia esse possunt, & in lib. 3. tractata sunt, ad quem illa remittimus, quandocumque occurrerint, solumque explicabimus ea, quæ legi Canonicæ sunt propria, & in quibus à civili distinguitur. Quoniam verò tota ratio hujus legis, ejusque cognitio maximè pendet ex potestate, à qua procedit, ideo prius de ipsa potestate dicemus: tum absolutè, tum comparando illam ad potestatem civilem; postea vero de actu, seu lege ipsa, & conditionibus illi propriis disseremus.

Modus procedendi in hoc lib. 4.

CAPUT I.

An sit in Ecclesia spiritualis potestas ad Canonicas leges ferendas.

1. *Pars negativa est error Aerii. Epiphan. August. Marsil. Pad. Alb. Pigh. Alvarus Pelag. Castro. Prateolus.*

VEtus fuit error negans esse in Ecclesiæ pastoribus hanc potestatem. Potestque tribui Aerio quatenus dixit, jejunia Ecclesiæ non esse servanda, ne sub lege esse videamur, ut sumitur ex Epiphan. hæres. 75. August. in 55. Solet etiam tribui Marsil. Paduan. ut indicat Albert. Pighi. lib. 5. de Ecclesiast. hierar. Verumtamen neque Alvarus Pelag. lib. 1. de planctu Ecclesiastic. cap. 68. neque Castro, neque Prateolus. referendo Marsilii errores hujus meminerunt. Ille enim abstulit quidem fundamentum hujus potestatis, negando potestatem Papæ, & Vicarii Christi in terris: negavit etiam, habere Episcopos majorem potestatem, quam habeant Presbyteri, inde tamen non necessariò sequitur, quod negaverit, esse in clero potestatem ad leges ferendas. Refert tamen Anton. 4. p. Theol. tit. 11. c. 7. §. 5. Extravagantem Joan. 22. quæ incipit, *Dudum ad audientiam*, quæ in corpore juris non habetur, in qua Petrus de Corbaria, & alii damnantur propter dictos errores, quibus addebant, omnem jurisdictionem, quam quidem Prælati habent majorem, quàm alii, esse ab Imperatore, & nullam habere à Christo, quod est negare Ecclesiasticam potestatem ad leges ferendas. Fuit autem Marsilius Paduan. eodem tempore, & fautor illius Petri, qui fuit Antipapa, & ita sine dubio ille fuit principalis author illius erroris. Eundem sequuti sunt Uvaldenses, alias dicti pauperes de Lugduno, quorum meminit Anton. 4. p. tit. 11. cap. 7. §. 2. licet hunc errorem non referat: eum tamen refert Prateol. verb *Pauperes de Lugduno*, num. 8. & 22. ex Ænea. Sylvest. de origin. Bohemor. c. 33. Idem sequuti sunt Uvicleph, & Joan. Hus, ut constat ex Concilio Constan. sess. 8. & 15. ubi istorum errores referuntur. Idem postea Luther. quem sequuti sunt Melanchton, Calvin. Joan. Uvestphalus, & alii de quibus apud Prateol. & Bellarmin. lib. 4. de summ. Pontif. cap. 13.

2. *Fundamenta prædicti erroris.*

Fundamenta hujus erroris partim sumuntur ex his testimoniis Scripturæ, quæ lib. 3. cap. 1. adduximus ad suadendum, homines præsertim Christianos non debere subjici hominibus: nam illa possunt etiam ad Prælatos Ecclesiasticos applicari, cum ipsi homines sint: sed ad illa eisdem locis satis responsum est. Præterea hîc maximè accumulant hæretici illa testimonia, quæ sunt de libertate Christiana ex quibus quæ ad justorum exemptionem à lege pertinent, in 1. lib. cap. 16. tractata sunt: alia verò, quæ pertinent ad libertatem legis gratiæ, inferius de illa tractando expendentur. Illis ergo omissis, possumus in favorem hujus erroris argumentari primo, quia in lege veteri non erat licitum addere humana præcepta divinis, quia Dominus fuerat illius populi proprius legislator, ut dicitur Isaiæ 33. ergo neque in nova lege licet. Consequentia supponitur, quia major est dignitas, & libertas præsentis status, quam veteris. Antecedens autem probatur, quia Deut. 4. & 12. æquè prohibet Deus aliquid addere legi, sicut & minuere. Unde Isai. 29. conqueritur Deus de Judæis: quod colerent ipsum secundum mandata hominum. Et 4 Reg. 21. reprehendit Manassem, quod novas aras in templo Dei sine ejus mandato addidisset. Et similiter 4 Reg. 16. reprehenditur Achaz, quia altare in templo addidit. Secundò Christus abstulit à sua Ecclesia jugum legis veteris: nam saltem de hac libertate legis gratiæ non est inter Catholicos, & novos hæreticos controversia: ergo multo magis abstulit jugum legum Ecclesiasticarum; non ergo dedit potestatem ad illas condendas. Probatur prima consequentia, quia onus tot legum Canonicarum non minus repugnat libertati Christianæ, nec minus onerosum reddit jugum Christi, quod ipse suave esse dixit, quam id facere onus veteris legis. Unde August. Epist. 119. dicit voluisse Christum religionem *quam pauciſſimis ſacramentis esse liberam*, & subdit, *hanc libertatem premi humanis obſervantiis*, & cætera, quæ ibi videri possunt. Tertiò possumus argumentari, quia vel hæc potestas dirigit homines ad naturalem finem, vel ad supernaturalem: ad primum necessaria non est; sufficit enim potestas politica: ad secundum autem impossibilis est; excedit enim humanam capacitatem, quia nemo potest efficaciter movere hominem ad finem supernaturalem, nisi solus Deus: ergo nec leges condere, quæ ad illum finem perducant: nam ejusdem est ferre leges ordinatas ad aliquem finem, cujus est efficaciter movere in eundem finem.

Isai. 33. *Deut 4. & 12.* *Isai. 29.* *4 Reg. 16.* *D. August.*

3. *1. Conclusio.*

Dicendum vero est primò; esse in Ecclesia peculiarem potestatem ad regendam, & gubernandam illam. Hæc assertio est de fide, quæ probatur præcipuè ex verbis Christi dictis Petro Matth. 16. *Tibi do claves, & quodcunque ligaveris*, &c. & Joan. 21. *Pasce oves meas*,

Matth. 16. Joan. 21.

meas, quæ verba inferius latius expendemus. Deinde probatur ex verbis, quæ generatim dixit Apostolis Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Quæ verba non solum quantum ad doctrinam, sed etiam quantum ad præcepta intelligenda esse, præter expositores ibi, declaravit optimè Cyprian. epist.69. Basil. in constit. Monast. cap. 22. & 23. & sumitur ex aliis verbis ejusdem Christi Joann. 20. *Sicut misit me vivens Pater, & ego mitto vos*: missus est autem Christus non solum ut doctor, sed etiam ut legislator, & gubernator, juxta illud Psalm.2. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, reges eos in virga ferrea.* Et latius in lib. 10. videbimus: ergo etiam misit suos Apostolos cum sufficienti participatione illius potestatis. Regnum enim, & regimen Christi in Ecclesia militante non erat finiendum cum vita mortali ejus, aut cum præsentia visibili, & corporali in terris, sed perpetuo erat duraturum, juxta illud, *Dabit illi Dominus sedem David Patris ejus, & regnabit in æternum*, Luc.1. ergo necessarium fuit, ut relinqueret in terris potestatem vicem ejus tenentem, per quam hoc regimen spirituale perpetuo duraret.

Luc. 10. Cyprian. Basil. Joan.20. Psalm.2. Luc.1.

4. Secundò principaliter hoc probatur ex usu hujus potestatis. Nam primus actus hujus potestatis, qui in Scriptura legitur, videtur fuisse decretum Apostolicum Actor.15. *Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, ut abstineatis.* Ubi duo continentur humana præcepta Canonica, unum imponens illud onus, ut necessarium, quæ duo verba clarè indicant prohibitionem sub præcepto. Aliud verò fuit, vel declarativum, vel constitutivum, ut ex tunc nihil aliud cæremoniale legis Moysi observaretur ut necessarium onus. Et in fine capitis dicitur de Paulo, *Perambulabat præcipiens custodire præcepta Apostolorum, & seniorum.* Fuerunt ergo illa vera præcepta humana, de quibus plura dicemus infra tractando de cessatione legalium. Unde constabit, illud prius non obligasse tunc ex vi legis veteris; constat autem non obligasse ex propria prohibitione Christi: fuit ergo pro illo tempore mandatum Apostolicum. Deinde Paulus in suis epistolis sæpe commemorat potestatem, quam ait, *sibi dedisse Dominum in ædificationem, non in destructionem*, 2 ad Corinth. 13. & 1 ad Corinth. 4. interrogat, *Vultis ut in virga veniam ad vos? Virga* autem significat potestatem gubernativam, quæ quatenus directiva est, dicitur *Virga directionis*, Psalm. 44. quatenus verò est coactiva, dicitur *Virga ferrea*, Psalm. 2. ex August. exponente utrumque locum. Nam in priori ait, *Directionis Virga est, quæ dirigit homines*, & infrà, *Accede ad istam virgam, sit tibi Rex Christus, regat te ipsa virga, ne frangat te, Virga enim est illa inflexibilis.* Et in posteriori loco exposuerat, *Virgam ferream esse inflexibilem justitiam.* Unde in priori addit, *Alios regit, alios conterit, regit spirituales, conterit carnales.* Talis ergo erat Virga Pauli à Christo participata: unde statim cap.5. virga illa ut ferrea utens, ait, *Jam judicavi ut præsens eum, qui sic operatus est, tradere hujusmodi homines*, ut expendit August. lib.3. contra Epistolam Par.cap.1. de virga autem directionis ait idem Paul. loquens de Episcopis Actor.20. *Quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei.* & ad subditos fideles ait, Heb. 13. *Obedite præpositis vestris, & subjacete illis.* Denique ad 1 Timoth. 5. sic ait, *Adversus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.* In quibus verbis supponit esse in Ecclesia judicium proprium, & tribunal, ex quo etiam potestas legislativa colligi facile potest. Verba etiam illa, quatens constituunt talem formam servandā in judicio Presbyteri, legem à Paulo latam continent. Item quod in eadem Epist. cap.3. dicit, *Oportet Episcopum esse unius uxoris virum*, legem Apostolicam continet de irregularitate bigamiæ, ut est constans apud omnes.

Act.15. 2 Cor 13. 1 Cor. 4. Psalm. 44. Psalm.2. D. August. Actor. 20. Heb.13. 1 Tim. 5.

5. Tertiò constat hæc veritas ex Ecclesiæ traditione, & consuetudine, quam ex Conciliis, & Pontificibus statim ostendam. Ex Patribus videri potest Clemens Rom. Epist.1. ad Jacobum fratrem Domini ad finem, B. Ignatius Epistol. 6. ad Magnesian. circa initum, & in Epistol. ad Trallian. Hieronymus Epistol. ad Rusticum Monachum. Origenes hom. 20. in Lucam, Cyprian. lib. 1. Epist. 3. & lib. 3. Epist. 1. alias Epist. 55. & 58. Epiphan. hæres. 21. Leo serm. 2. de jejun. Chrysost. Hom. 83. in Matth. & Epist. 1. ad Innocent. & Hom. 70. ad Populum, August. serm. 42. & 46. de verbis Domini, & Epistol. 76. ad Casulanum, Bernard. lib. de præcepto, & dispensat. Ratio denique manifesta est, quia Ecclesia est una tanquam unum corpus Christi mysticum; ut ex Scripturis, & ex Symbolo suppono; ergo cum à Deo sit constituta, perfectè, & ordinate instituta est, juxta illud ad Rom. 13. *Quæ à Deo sunt, ordinata sunt*, non esset autem rectè instituta, nisi haberet potestatem proportionatam, qua regeretur, & gubernaretur, ut à fortiori constat ex dictis supra in simili de politica communitate: esset enim corpus sine capite, & multitudo sine ordine, quæ non potest non esse confusa. Et ita ad hoc propositum dixit Leo Papa Epist.85. alias 87. *In domo Dei nihil inordinatum esse debet*, referturque in cap. *miramur*, dist. 61. ergo est in Ecclesia spiritualis principatus, ad quem pertineat Ecclesiæ gubernatio in spiritualibus. Ergo est etiam in eo principatu potestas præcipiendi. Probatur hæc ultima consequentia, quia impossibile est intelligere principatum, & potestatem gubernandi sine potestate præcipiendi, quia futilis esset gubernatio, nisi esset necessitas obediendi. Quia verò lex aliquid audit suprà præceptum, ut de propria lege id ostendamus, secundam assertionem addemus.

Ignat. Hieron. Chrysost. Origen. Epiphan. August. Bernard. Rom. 13. D. Leo.

6. Dico ergo secundò: Potestas hæc verè, ac propriè legislativa est. Hæc assertio est æquè certa, ac præcedens: nam ex eisdem principiis constat, & sequitur ex illa manifestè, quia potestas legislativa nihil aliud requirit, quam potestatem directivam, & coactivam ordinariam, ac de se perpetuam supra communitatem aliquam perfectam: hæc autem omnia in dicta potestate inveniuntur, ut facile constabit applicando quæ adduximus. Item gubernatio perfecta talis communitatis debet fieri per leges, ut supra ostensum est, sed hæc est potestas gubernativa perfecta; ergo. Item potestas quæ potest talia præcepta ponere, ut durent etiamsi persona præcipiens moriatur, est legislativa, ut constat ex dictis in lib. 1. sed talis est potestas gubernativa Ecclesiæ; ergo. Minor probatur, tum quia est nobilior, quàm potestas civilis, & civilis hoc habet, ut dictum est: tum etiam quia illa potestas talis est, ut non moriatur, etiamsi moriatur persona, quæ illam habet: præceptum autem si feratur juxta efficaciam potestatis, imitatur illam in duratione; tum denique quia Christus, cujus vicem gerunt, quia hanc potestatem administrant, semper vivit, & ideo potestas non deficit, licet Vicarius Christi moriatur, & simili ratione leges ejus semper permanent, donec revocentur. Tandem hæc assertio evidenter confirmatur ex usu, sicut præcedens. Nam Apostoli per potestatem illam, quam habebant ad gubernandam Ecclesiam, leges tulerunt, Actor. 15. ut satis declaratum est. Quæ ex parte confirmatæ sunt, & censuris munitæ in canon.62. Apost. ut bene expendit ibi Turrec. lib.1. pro Canon. Apostol. cap.5. & lib.6. in Const. Apost. Clem.capit.13. ubi auctoritate Patrum hoc confirmat, quibus additur Concil. Aurelianense 2. capite 20. Chrysostom. Homil.33. in Acta. Leo Papa Epistol. 79. capite 5. Augustin. Epistol. 15. Aliud exemplum est de præcepto, quod bigamus non ordinetur, quod latum creditur à Paulo, 1 ad Timoth. 3. & ad Titum 1. & tradit Innoc. 1. Epist. 4. cap. 2. Ut autem in materia de irregularitate latius diximus, præceptum illud divinum non est, sed humanum, unde & dispensationem admittit. Denique Paul. 1 ad Corinth. 7. distinguit, quædam esse præcepta à

2. Conclusio. Turrec. Clement. Conc. Aurel. Chrysost. Leo Papa. August. 1 Tim. 3. Tit. 1. Innocent. 1 Cor. 7.

ta à Domino, quædam verò ab ipso Paulo. Atque similia exempla multa habemus ex canonibus Apostolorum, & omnibus decretis, quæ in jure canonico, & in omnibus Conciliis habentur, quæ nunc referre supervacaneum est.

7. 3. *Conclus.* Dico tertiò, Hæc potestas spiritualis, & supernaturalis est. Quæ veritas est certa de fide, dummodo termini rectè intelligantur. Est enim advertendum, potestatem hanc non esse characterem aliquem, vel qualitatem, aut physicam entitatem inditam hominibus. Non enim datur hæc potestas per consecrationem aliquam ejus personæ, cui confertur: nam licet requirat, vel supponat ordinem, non consistit in ipsa ordinatione, nec per eam datur, sed per electionem, vel deputationem voluntate hominis, aut hominum facta, sive detur ab homine, tanquam à ministro Dei, sive immediate ab ipso Deo, ad præsentiam (ut sic dicam) electionis humanæ, de quo postea videbimus. Et ratio est, quia potestas hæc jurisdictio quædam est, pertinens ad externum forum Ecclesiasticum, & ideo data est à Christo Domino, juxta modum jurisdictioni accommodatum. Jurisdictio autem, sicut & dominium non consistit in qualitate physica, sed in jure, & potestate morali; ita ergo data hæc est potestas. Et ideo quando spiritualis, & supernaturalis dicitur, non est quærenda entitas aliqua ordinis Angelici, sed ex fine, & mediis, in quibus hæc potestas versatur, illas proprietates, vel denominationes recipit. Sic ergo intellecta conclusio facilè probari potest: nam finis hujus potestatis est æterna felicitas, & consequenter etiam hujus vitæ sanctitas, quæ maximè spirituales sunt, & supernaturales: ergo potestas ipsa spiritualis, & supernaturalis est. *Nicol. Papa.* Major est Nicolai Papæ in Epistol. ad Michaelem Imperatorem, ubi inter alia inquit, *Imperatores indigere Ecclesiasticis legibus pro æterna vita.* Habetur in cap. *cum ad verum*, 96. dist. ubi multa alia decreta idem continent, præcipuè ca. *duo sunt*, & cap. *si Imperator*, ubi hæc potestas ad civilem comparatur, sicut anima ad corpus: sicut cœleste ad terrenum, æternum ad temporale. Idem sumitur ex cap. *solitæ*, de majorit. & obedient.

8. Et ratione patet, quia potestas Christi Domini præcipuè ordinata est ad finem spiritualem, & supernaturalem, propter quem in mundum venit, & ideo ipse dicebat, *Regnum meum non est de hoc mundo*; ergo etiam hæc potestas, quæ est participatio illius ad eundem finem tendit, & propterea, *clavis cælorum*, appellatur, vel sub ea continetur. Idem argumentum fieri potest ex parte mediorum, quæ sunt veluti objectum, & effectus hujus potestatis: media enim sunt proportionata fini, & ideo ad finem prædictum spiritualia, & supernaturalia media ordinantur. Potestas autem hæc circa hujusmodi media versatur, quæ possunt ad nonnulla capita reduci, scil. ad veram de Deo cognitionem supernaturalem, verum cultum præcipuè Sacramentorum, & sacrificii, & ad res alias, quæ per se pertinent ad honestos mores, & vitanda peccata hominum: tota autem hæc potestas in hac materia versatur, ut infrà dicemus, & ex ipso usu satis constat. Unde quatenus directiva est, ordinat hominem ad actiones maximè spirituales, & quatenus est coerciva, præcipuè utitur gladio spirituali, spirituales pœnas imponendo, ut in tom. de Cen. latè tractatum est. Atque in tota hac doctrina conveniunt Catholici auctores, præcipuè videri possunt Victor. relect. 1. de potest. Ecclesiæ, Bellarm. lib. 4. de summo Pontifice, cap. 15. & seq. Salmeron. tom. 4. in Evangel. p. 3. tract. 12. ubi de hac materia erudite, Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. 4. Dried. li. 1. de libert. Christian. Medin. Cod. de pœn. tract. 3. q. de necessit. jejunii, Adrian. quodlib. 6. Ancon. 3. p. tit. 22. & juris Canonici interpretes in rubr. de constitut. præsertim in c. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, & in Decreto dist. 15. & 96.

9. *Satisfit argumentis oppositis.* Ad primum igitur argumentum sumptum ex comparatione legis veteris, quidquid sit de antecedente (de quo in capite seq. dicendum est) negari potest consequentia. Est enim magna differentia inter veterem legem, & novam; nam in illa lege Deus ipse non solum dederat præcepta legis naturæ, vel gratiæ, ipsi gratiæ connaturalia; sed etiam dederat innumera præcepta positiva, præsertim judicialia, & cæremonialia, & ideo in illa lege minus necessariæ erant leges positivæ, præsertim ad religionem pertinentes (quales sunt canonicæ) quia omnes cæremoniales erant hujusmodi, & illæ erant quam plurimæ. In lege autem gratiæ Christus paucissima dedit per seipsum positiva præcepta, ut infrà suo loco videbimus, sed hoc reliquit dispositioni suorum ministrorum, quos reliquit ut dispensatores mysteriorum Dei, ut ait Paul. 1 Cor. 4. qui utens hac potestate dicit in eadem Epist. *Cætera autem cum venero disponam*, in principio laudat eos dicens, *Laudo vos, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis.* Hoc autem fecisse videtur Christus Dominus, tum propter majorem perfectionem hujus legis, & majus lumen Spiritus sancti ad bene convenienterque omnia disponendum, quod Vicario suo communicaturus erat; tum etiam, quia Christi Ecclesia universalior est, & diuturnior, quam Hebræorum populus. Ille enim populus in angulo terræ conclusus facile poterat eisdem legibus particularibus gubernari: Ecclesia verò per universum orbem diffusa licet in fide, & ritibus substantialibus religionis conveniat, in reliquis accidentalibus varietatem admittit, quæ ad ejus pulchritudinem, & amplitudinem pertinet, & ideo talium rerum dispositionem Christus suis ministris commisit. Deinde verò addimus, etiam assumptum esse falsum, & loca Scripturæ explicabimus cap. seq. exempla verò Achaz, & Manasse ineptissime ab hæreticis ad hanc causam afferuntur: nam uterque idolorum cultor fuit, & cultum illorum, ac ritum gentium in templum introducere voluit, ut ex Scriptura evidenter constat, & latè exponit Abul. d. c. 16. q. 12. & *Abulens.* ca. 23. q. 1. 3. & 6.

10. Ad secundum respondetur negando consequentiam, & probationem ejus: non enim est simile de præceptis legis veteris & præceptis Ecclesiasticis positivis, nam illa erant innumera pro toto populo: hæc autem pro universali Ecclesia solum sunt quatuor, vel quinque quæ solum sunt determinationes quædam juris divini, moraliter necessaria hominibus, ut patet de præcepto annuæ confessionis, & communionis de jejuniis, & festis diebus, ac solvendis decimis. Reliqua enim omnia vel pertinent ad particulares status, qui voluntarie ab hominibus sumuntur, vel ad ordinem judicialem. Præcepta item legis veteris, præsertim cæremonialia, erant figuræ futurorum, & ideo veniente veritate, cessare debuerunt: erant etiam valde onerosa, & quasi carnalia, ut latè Aug. lib. 19. contra Faustum. Præcepta autem Ecclesiastica feruntur quatenus convenientia sunt ad bonos mores componendos, ut res sacræ cum debito honore fiant: consequenter verò interdum habent significationem moralem, quæ homines excitet ad virtutem, & spem gloriæ, ut latius in 3. tom. de cæremoniis Ecclesiasticis tractavi: Augustinus autem diminutè ibi citatur: nam ante illa verba hæc præmittit, *Omnia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatem continent, nec in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universæ Ecclesiæ roborata sunt, ubi facultas fuerit, rescindenda existimo.* Ex quibus verbis evidenter constat, August. admittere Ecclesiasticas leges, & statuta convenienti auctoritate lata; solum ergo suspectos habet peculiares ritus, vel consuetudines particularium locorum, quando non sunt sufficienti ratione, & auctoritate fundatæ; non ergo ait de potestate, sed prudentem ejus usum requirit.

11. Ad tertium respondetur homines sua virtute non posse dirigere alios in finem supernaturalem: adjutos autem ab Spiritu sancto, à quo habent potestatem, posse id præstare, & quamvis semper Deus

Deus sit, qui per gratiam suam dat efficaciam, & incrementum; tamen homines etiam possunt plantare, & rigare, atque ita dirigere per leges in finem supernaturalem, & eadem ratione possunt per spirituales pœnas, vel alias congruentes eos cohibere à peccatis in ordine ad æternam salutem, quæ per peccata impeditur. Et quamvis humanæ coactiones, vel coertiones per se non possint mutare internam voluntatem, in qua peccatum propriè existit, nihilominus necessaria est hæc coactio; tum quia vexatio solet dare intellectum, tum etiam quia sublata occasione, vel commoditate exercendi actum externum multò faciliùs voluntas desistit ab interno affectu: tum denique quia ipsa exterior observatio ad bonum Ecclesiæ, & vitanda scandala, & dissentiones, ac similia, necessaria est. Ideoque pastores Ecclesiæ utraque potestate directiva, & coactiva utuntur, & non solum interiorem justitiam, sed etiam exteriorem honestatem, decentiam, & ornatum per suas leges procurant. Et juxta hæc intelligenda sunt aliqua, quæ hîc ex Patribus objici solent, quæ omitto, quia difficultatem non habent: non enim negant potestatem pastorum Ecclesiæ ad præcipiendum, & vindicandum, sed consulunt modum suavem illa utendi, & prudentem, ita ut præcipua cura sit de interiori correctione, quamvis exterior non sit omittenda. Et ita facile intelliges Chrysostomum lib. 2. de Sacerdo. & alia, quæ tractat Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia, cap. 45. & 47.

Quomodo intelligendi sunt Patres qui sentire videntur contra prædictam potestatem.

Chrysostom. Turrec.

CAPUT II.

An hæc potestas sit propria legis gratiæ, vel sit etiam de lege naturæ, & fuerit inscripta.

1. *Ratio dub.*

RAtio dubitandi est, quia Ecclesia antiquior est lege gratiæ, cœpit enim ab Abel, & perpetuo duravit; ergo semper indiguit hac potestate. Probatur consequentia, quia Ecclesia est, semperque fuit unum corpus mysticum, distinctum formaliter (ut sic dicam) à corpore politico, ordinatum, scilicet, ad diversum finem, nimirum felicitatem supernaturalem, & unitum diverso vinculo, scilicet, unitate fidei, & exercens diversas actiones, illas scilicet, quæ pertinent ad cultum Dei, & sanctificationem animæ; ergo semper indiguit propria potestate, qua in his omnibus accommodatè regeretur, alias non esset bene institutum, sed esset corpus truncum, & confusum. In contrarium autem est, quia hæc potestas est supernaturalis, ut ostendimus, unde pendet ex supernaturali revelatione, ut habeatur, & peculiari Spiritus sancti influxu, ut exerceatur. Quod significaverunt Apostoli Actor. 15. dicentes, *Visum est Spiritui sancto, & nobis:* non constat autem de tali revelatione, & assistentia ante legem gratiæ; ergo. Accedit, quod hæc potestas pertinet ad claves: claves autem regni cœlorum sunt propriæ legis gratiæ, Matth. 16. ergo.

Actor. 15.

2. *Resolut. autoris.*

Respondeo, vestigium aliquod, seu participationem aliquam hujus potestatis ante legem gratiæ, atque adeo semper in Ecclesia fuisse; perfectam autem potestatem, prout nunc est in Ecclesia, propriam esse legis gratiæ, & à Christo Domino fuisse collatam. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Theologorum in materia de clavibus, in 4. d. 18. Quam distinctius, & copiosius tractavit Victoria relect. 1. de potest. Ecclesiæ, q. 2. & 4. Ut autem singulas partes probemus, oportet discurrere per omnes status generis humani, præsertim legis naturæ, scriptæ, & gratiæ.

Victoria.

3. *Duplex consideratio legis naturæ.*

Circa legem ergo naturæ recolendum est, quod sæpe dixi, spectari posse vel in ordine ad puram naturam seu ad rationem naturalem nude sumptam, vel prout illuminatam lumine fidei. Priori modo intelligi potest in humano genere vestigium quoddam hujus potestatis, non quidem supernaturalis, ut per se notum est, quia natura ex se nihil supernaturale habet, sed naturalis cum quadam proportione ad hanc potestatem spiritualem. Quod ita declaro, quia natura hominis per se requirit veram Dei cognitionem intra ordinem naturæ, ut in eodem ordine suam perfectionem, & beatitudinem naturalem obtinere possit, cui cognitioni accedere debet cultus Deo debitus, ne incidatur in reprehensionem Pauli, *Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt:* ergo respublica humana etiam in pura natura spectata indigeret unione, & conformitate in hujusmodi cognitione, & cultu veri Dei; ergo indigeret etiam potestate, quæ illam gubernaret in ordine ad hunc finem, & præscriberet sacrificia, cæremonias, & alias circumstantias necessarias ad verum Dei cultum: ergo hæc potestas ex ipsa ratione naturali convenit hominibus, non minus, quam potestas politica. Et confirmatur: nam in omni natione, etiam falsos Deos colente, semper fuit potestas sacerdotalis, vel pontificia distincta à regali, saltem in sua formali ratione potestatis moralis, licet non semper essent in distincta persona. De quo usu videri possunt multa apud Alexandrum ab Alexandro cum Tiraquello ibidem lib. 2. genialium dierum, cap. 8. Hæc autem generalis consuetudo declarat instinctum naturæ: ergo hîc multo magis invenitur circa cultum, & cognitionem veri Dei, ad quem natura intrinsece, & per se ordinatur. *Rom. 1.*

4. Unde consequenter fit, ita esse sentiendum de origine, & subjecto illius potestatis præcise sumptæ in eo gradu, sicut de potestate civili. Esset enim radicaliter à Deo, medio discursu rationis, & ex sola rei natura esset immediatè in sola communitate perfecta, per illam verò conferri posset vel uni personæ, vel multis in unum congregatis, ut administraretur. Quæ omnia eisdem rationibus probanda sunt, quibus similia de potestate civili ostendimus. Unde etiam fit, potuisse hanc potestatem, & civilem constitui in diversis personis, & in eadem pro arbitrio hominum, quia natura, vel ratio nihil in hoc necessariò determinat. Semper autem servatum videtur ab hominibus, ut licèt particulares magistratus civiles, & sacerdotales diversis hominibus tribuerentur, quia varietas actionum illam distinctionem postulabat; nihilominus suprema potestas utriusque ordinis, præsertim quoad leges ferendas in uno principe collocaretur. Et ita Regibus, & Imperatoribus semper fuit tributa, vel subordinata hæc potestas in Romana urbe, & imperio, ut ex historiis constat: idemque de aliis communitatibus verisimile est, ut videbimus etiam in sequenti membro. Rationem verò attigit D. Thomas 1. 2. q. 99. art 3. dicens, semper humanam rempublicam utentem sola potestate naturali habuisse curam divini cultus, & rerum omnium ad religionem pertinentium in ordine ad communem pacem, & politicam gubernationem, & quia hic est finis regiæ potestatis; ideo cætera omnia ei subordinata fuisse. Ubi Cajetan. significat, hoc non solum habuisse locum in his gentibus, quæ falsos deos colebant, de quibus mirum non est, quod cultum Dei ordinarent ad commodum humanum, sed etiam in colentibus verum Deum solo lumine naturali; *Quia illud* (inquit) *non est intrinsece malum, quia non Deus ipse: sed cultus Dei ordinatur ad pacem, & unionem hominum inter se, quod non est malum, etiamsi non sit perfectum.* Unde quia homo in pura natura, vel absolute non potest, vel difficile potest diligere, & colere Deum perfectè propter seipsum, ideo potestas hæc in pura natura considerata semper haberet illam imperfectionem adjunctam, propterea in supremo Magistratu non esset separata à civili, moraliter, seu regulariter loquendo. *D. Thom.* *Cajet.*

5. Loquendo autem de lege naturæ in ordine gratiæ, consequenter dicendum videtur, semper habuisse conjunctam potestatem aliquam sacerdotalem, in se quidem supernaturalem, & spiritualem: connaturalem autem ipsi gratiæ. Ita sentit Victor.

Victor. suprà,& probatur efficaciter ratione dubitandi in principio posita. Item ex proportione inter naturam nudè sumptam ad naturalem finem comparatam, & naturam elevatam per gratiam collatam cum supernaturali beatitudine. Denique quia in illo statu esset in communitate humana exterior fidei professio, & cultus Dei, ut supernaturalis finis, quæ non essent determinata ex solo divino jure, quantum ad modum, tempus, & alias circumstantias: determinanda ergo erant jure humano, ergo necessaria erat in Ecclesia potestas, & magistratus Ecclesiasticus, ad quem illa cura pertineret.

5. Hinc autem fit, quoad subjectum, & modum potestatis ita esse judicandum de illa potestate, sicut de alia naturali cum proportione. Habuit enim originem à Deo auctore gratiæ,non tamen per distinctam donationem (ut sic dicam) vel revelationem, sed media infusione ipsius luminis supernaturalis, & quatenus ex illo supernaturaliter sequitur, sine alia positiva determinatione. Ideoque per se primo talis potestas esset in communitate perfecta, & per illam juxta arbitrium,vel traditionem humanam collocaretur in aliqua persona, vel congregatione plurium, per quam administraretur. Solum superest in hoc advertendum, Ecclesiam in illo statu non habuisse tam perfectam unitatem, quam nunc per Christum habet; solum enim habebat unitatem fidei, & habitudinis ad eundem finem supernaturalem, & eundem mediatorem Christum, non tamen habebat unitatem subjectionis, & obedientiæ ad unum caput in terris, nec necessario habebat conformitatem in externis signis sacramenti, aut sacrificii, aut aliarum cæremoniarum. Unde fit, ut hæc potestas non fuerit tunc una, & eadem numero, ac suprema pro tota Ecclesia, sed in unaquaque republica perfecta, & totali poterat esse suprema potestas in hoc ordine, sicut erat suprema civilis, quia hoc totum pendebat ex determinatione hominum, & ideo unaquæque communitas ab alia independens in subjectione civili, etiam in hac subjectione esset independens, quanquam si homines vellent, possent alio modo conferre hanc potestatem, seu determinare, de qua re nonnulla attigi in 1. tom. 3. part. disp. 47.

6. Supereſt dicendum de tempore legis scriptæ, de quo certum est fuisse à Deo injustum peculiare sacerdotium distinctum à dignitate regali, & ab illo sacerdotio, quod erat in lege naturæ, ut constat ex lib. Levitici, & ex tota Epistol. Pauli ad Hebræos. Quanquam illud sacerdotium non erat universale pro tota Ecclesia, quæ tunc esse poterat in Judæis, & in gentibus, sed solum pro synagoga. Secundò est certum pertinuisse ad illud sacerdotium potestatem gubernandi, & dirigendi ea, quæ pertinebant ad res sacras, & ad declarationem dubiorum occurrentium circa legem, & circa judicia causarum: sic enim Deut. 17.dicitur. *Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, moriatur.* Habebat ergo Pontifex potestatem obligandi imperio suo, aliàs non imponeretur tam gravis pœna transgressoribus non obedientibus. Et ideo dicebat Christus Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisæi, quæcumque dixerint vobis, servate, & facite.*

Deut. 17.

7. Nihilominus dubitari potest, an Pontifex tunc habuerit potestatem legislativam: nam recte esse poterat jurisdictio ad gubernandum templum, & judicandum de his, quæ spectabant ad observationem legis Dei, sine potestate imponendi novas leges: quæ illo tempore non videntur adeo necessariæ fuisse, quia omnia pertinentia ad sacramenta,sacrificia,& cæremonias satis in particulari erant determinata per præcepta divina, quæ tam multa erant, ut necessarium non esset alia adjicere. Et ideo videtur hoc fuisse prohibitum Deuter. 4. & 12. ubi rigorosè prohibitum est aliquid addere, vel minuere de his, quæ præcepta erant. Unde Matth. 15. videtur Christus Dominus reprehendere traditiones seniorum, quas videlicet ipsi addiderant tanquam novas leges. Quod ita videtur exponere Chrysost. ibi Homil. 52. sentiens, illos Pontifices non habuisse potestatem condendi leges. Quòd si quis objiciat, apud Judæos fuisse novas aliquas festivitates ex præcepto humano institutas Esther 9. Judith ult. 1 Machab. 4. Responderi posset illas non fuisse proprias leges sola auctoritate Pontificum latas, sed quædam vota communi consensu totius populi emissa. Unde ibi dicitur, *Statuit universa Ecclesia*, &c. Ex voto autem aliquid, vel aliquod tempus Deo voluntarie consecrare,semper licitum fuit.

Deut. 4. & 12.

Matth. 15.

Chrysost. hom. 52.

Esther 9 *Judith ult.* 1 *Mach.* 4.

8. His vero non obstantibus, dicendum est, fuisse in illo populo potestatem legislativam. Ita tenet Bellarmin. lib. 4. de Pontif. cap. 17. & Victor. supra q. 4. nu. 6. Salmeron to. 4. in Evang. part.3.tract.12.& est aperta sententia D.Thomæ lect. 2. & 3. in Epi. ad Galat. 1. exponens illa verba, *Abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum:* quæ intelligit de legibus humanis justè latis in eo populo. Et illud Deut. 4. exponit de additione contraria, vel repugnante legi. Nam c. 5. ejusdem Deut. ita illud declaratur, *Non declinabis neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Additio ergo, quæ non declinat à lege, id est, quæ illi non repugnat, non erat prohibita. Atque ita Christus Dominus Matt. 15. reprehendit Judæos, dicens, *Irritum feciſtis mandatum Dei propter traditiones vestras.* Et affert verba Isai. 29. quæ superiori capite objiciebantur, & ita illa exponit, *Sine causa colunt me, docentes doctrinam, & mandata hominum*, utique quibus irritabantur, & contemnebantur mandata Dei, vel quæ superstitiosa, & ad verum Dei cultum nihil conducebant.

Fuisse in populo Hebræo legislativam potestatem.

Bellarm. Victor. Salmer. D. Thom.

Matth. 15.

Isai. 29.

9. Sed licet hæc vera sint, nihilominus non constat sacerdotem Leviticum,etiam summum ex vi Pontificatus, & solius divini juris habuisse potestatem legislativam super universum populum, quia nullibi legitur esse illi concessam. Nam Deu.17.solum conceditur sacerdoti summo cum consilio aliorum potestas maxima in decisione dubiorum insurgentium in causis, vel circa interpretationem legis: potestas autem legislativa est valde diversa. Unde probabile est, ante tempora regum, vel illis deficientib. fuisse illam potestatem in populo, & ita Esth. 9. totus populus communi consensu statuit legem de solemnitate cujusdam diei. Idem Judith ult. Nam tunc populus destitutus erat rege, si vera sunt, quæ de tempore illius belli conjectat Benedict. Pererius. lib. 1.in Dani.præterea li.1 Macha.c. 4. dicitur, *Et statuit Judas, & fratres ejus, & universa Ecclesia Israel*, &c. Tempore autem regum in eis videtur fuisse potestas legislativa, ut sumitur ex 1 Reg. 30. ubi David quandam legem tulit, & inferius cap. 10. magis constabit. Erat ergo potestas sacerdotalis, seu Pontificalis longè inferioris rationis ab ea, quæ nunc est in Ecclesia, non solum quia limitata erat quoad populum, locum & tempus, sed etiam quia nec in se supernaturalis erat, sed solum quoad modum, quia ab ipso Deo fuerat immediatè instituta, id est, quia non erat ex se potestas illa supernaturalis in substantia(ut sic dicam) sed solum in fieri, & modo,quia Deus illam dedit, potuisset tamen populus illud sacerdotium instituere, si Deus non prævenisset, ut Corduba docet cum Victor. relect. 1. de potestate Ecclesiæ, q.3. proposit. 6. Nec etiam erat de ratione illius potestatis, ut esset legislativa, quia finis ejus non erat gubernare populum, sed ministrare Deo pro populo. Unde ex natura rei ad summum includebat potestatem præcipiendi, quæ necessaria esset ad usum illius ministerii, ut magis sentit Victor. q. 4. num. 6. Quod autem Deus specialiter contulerit Pontifici legali potestatem leges ferendi sola sua auctoritate, non constat, nec ex Matth. 15. aut 23. aut Deut. 17. vel aliis similibus id sufficienter colligi potest.

Esther 9 *Judith ult.*

Pererius. 1 *Mach.* 4.

1 *Reg.* 30.

Corduba, Victor.

10. Ultimò ex dictis concluditur principalis pars assertionis, & præcipuè intenta, scilicet, potestatem hanc spiritualem, prout nunc est in Ecclesia, esse propriam ejus singulari dono à Christo datam.

Ultima conclusio.

datam. Hoc certum est ex Evangelio, in quo primum promisit Christus hanc potestatem, Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cœlorum, & quodcumque ligaveris*, &c. Deinde implevit promissum Joan. 21. ut latius videbimus capite sequenti. Paulus etiam affirmat se accepisse à Domino hanc potestatem, & idem est de aliis Apostolis, ut statim latius dicemus. Declaratur autem ex perfectionibus hujus potestatis & ex modo ejus. Primò enim est universalissima pro toto modo: nam sicut Ecclesia Catholica totum mundum complectitur: ita etiam hæc potestas, ut ex illis Christi verbis, *Pasce oves meas*, rectè colligitur, Innocent. III. in ca. *solitæ*, de majorit. & obedien. quia non dixit has, vel illas oves, sed simpliciter, *oves meas*; ita ut non sit ovis Christi, nec in ejus grege numeretur, qui huic potestati non subjacet. Secundò, quia data est, ut perpetuo duret, quamdiu mundus duraverit, quia sicut lex gratiæ ultima est, quam Deus est daturus, & sicut Ecclesia perpetua est; ita etiam hæc potestas, sine qua non potest Ecclesia suam unitatem retinere. Et hoc significavit Christus cum dixit, *super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*, Matth. 16. & cap. 18. adjecit, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi*. Tertiò, quia in se maxime supernaturalis est, non solum per connaturalitatem ad gratiam, sed etiam per specialem perfectionem, & excellentiam à Christo liberaliter additam propter perfectionem præsentis status.

Matt. 16.
Joan. 21.
Innocent. 3.
Matth. 16. & 18.

11. Hoc etiam probat Victoria supra ex effectibus, quia per hanc potestatem consecratur corpus Christi verum, & sanctificatur corpus mysticum, cui etiam per illam remittuntur peccata, & gratia confertur. Sed si quis rectè consideret, hi non sunt effectus potestatis exterioris jurisdictionis, de qua nunc agimus, sed potestatis ordinis, & quoad remissionem peccatorum potestatis jurisdictionis in foro pœnitentiæ. Hìc autem agimus de jurisdictione in foro externo Ecclesiastico, in quo non videntur dari effectus, vel actus supernaturales in se. Nihilominus dicendum est, hanc potestatem esse supernaturalem, primò ex conjunctione ad alteram, quia datur ut annexa, & conjuncta illi, & consequenter ad illam juvandam, & quodammodo exequendam. Unde per hanc potestatem ponuntur præcepta, quæ versantur circa sacramenta, & sacrificium, quæ supernaturalia sunt. Secundò est supernaturalis aliis, quia plures effectus morales potest efficere ex concessione Christi, quàm sine illa potuisset, ut est v. g. dispensare in votis, aut in matrimonio rato, & similia: hæc autem perfectio colligitur ex illis verbis universalibus Christi, *Quodcunque ligaveris, & quodcunque solveris*. Tandem pertinet ad perfectionem hujus potestatis, quod ex institutione sua monarchia est, & hunc modum habet ex divino jure, & ideo immutabilis, ut constabit ex dicendis capite sequenti.

11. *Victoria.*

Prædicta potestas quomodo supernaturalis.

CAPUT III.

Quibus personis data fuerit, vel nunc etiam detur hæc potestas immediatè à Christo Domino.

I. OMissis hæreticis impugnantibus primatum Petri, contra quos in materia de Clavibus, & de fide latius disseritur, & videri potest Bellar. libris de Romano Pontifice à principio; dicendum est primò, hanc potestatem immediatè datam esse Petro à Christo Domino, & singulari, ac speciali modo. Hæc assertio est de fide, quæ præcipuè fundatur in illis duobus testimoniis Matth. 16. & Joan. 21. nam licet Matth. 18. generaliter dixerit Christus, *Qui Ecclesiam*, id est, pastores Ecclesiæ, *non audierit*, &c. & subjunxerit etiam generaliter, *Quæcunque ligaveritis*, &c. tamen cap. 16. specialem promissionem fecit Petro, dicens, *Tibi dabo claves regni cœlorum*, &, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*; ergo singulari, & speciali modo hanc potestatem illi promisit. Postea verò implendo promissum, etiam ostendit hanc singularem concessionem, & ideo prius illum publicè interrogavit Christus, an se diligeret plus quam cæteri, significans, plus etiam fuisse accepturum, & deinde subjungit, *Pasce oves meas*, Joan. 2. ubi in verbo *pascendi*, potestas regendi, & leges ferendi significatur, ut suprà tetigi, & colligitur optimè ex 2 Reg. 5. *Tu pasces populum meum Israel, & eris princeps super eum*. Dum autem indefinitè dixit, *Oves meas*, ut supra dixi, ostendit potestatem esse supremam, & monarchicam etiam super alios Apostolos: nam illi etiam erant oves Christi. Et ideo dicitur in cap. *in novo Testamento*, dist. 21. & cap. ita *Dominus*, dist. 19. Petro esse datam potestatem ut capiti, cæteris ut membris. Idem habetur in cap. *cum beatissimus*, & cap. *loquitur*, cum multis aliis, 24. q. 1. Ex quo loco, & ex dist. 96. & multis aliis locis Decreti colligi potest evidens traditio Pontificum, Conciliorum, & Patrum hanc veritatem confirmans, quam Bellarmin. etiam suprà copiosè prosequitur, & ideo illam omitto. Ratio verò propria fuit voluntas Christi; congruentia autem est, quia oportuit, & decuit in Christi Ecclesia esse perfectam unitatem mysticam, & perfectissimum regimen, & instituit illam per modum monarchiæ, & supremam potestatem uni contulit, ad quam Petrum elegit sua altissima prædestinatione.

I. *Conclusio.*

Matth. 16. Joan. 21.

Dicet aliquis ex his omnibus solum probari, Petro datam esse potestatem universalem regendi Ecclesiam; non vero inde sufficienter probari datam fuisse illi potestatem leges ferendi, quia potuisset Christus unam potestatem dare sine alia. Respondeo utrumque convinci ex dictis. Primò, quia verba Christi universalia fuere, *Quodcunque ligaveris*; vinculum autem legum est unum ex præcipuis, quod supremus princeps injicere potest. Unde suprema potestas ligandi hunc etiam actum potissimè comprehendit. Idem colligitur ex verbo illo, *Pasce oves meas*: nam ad officium pastoris pertinet oves custodire, & dirigere, ac coercere, quod per leges maximè fit ab humano pastore. Præterea ex natura rei includitur hæc potestas in munere capitis, & Principis seu supremi pastoris. Et ideo etiam Reges seculi, eo ipso quod à republica ad illud munus eligantur, potestatem legislativam accipiunt; sed Petrus accepit simile munus, & principatum spiritualem: ergo & potestatem legislativam. Major est naturaliter evidens, quia repugnat, esse superiorem, & gubernatorem, & non posse præcipere, & suo præcepto obligare subditum. Alias posset subditus sine culpa non facere jussa superioris, & consequenter posset illi resistere, & non posset justè cogi ad illa implenda, & ita non esset ordo, sed summa confusio, nec ille esset superior nisi nomine tantum. Et ideo principium hoc, *Obediendum est superioribus*, naturali lumine est evidens, imò & per se notum ex terminis.

2. 1. *Objectio.*

Dices, hinc ad summum probari potestatem præcipiendi: non verò leges ferendi, sicut Magistratus inferior habet potestatem præcipiendi; non verò ferendi leges. Respondeo, licet hæc sint separabilia in inferiori gubernatore; non verò in supremo, qui sit caput totius reipublicæ, loquendo saltem ex natura rei, quidquid sit de potentia absoluta Dei. Probatur, tum quia potestas præcipiendi est proportionata principatui, ut de Regibus diximus: tum quia hoc est ex natura rei necessarium ad convenientiam reipublicæ, vel Ecclesiæ gubernationem. Nam lex ultra præceptum, in præsenti materia, non potest addere, nisi perpetuitatem; hæc autem est summe necessaria ad bonum regimen universale, quia perpetua mutatio, & cessatio legum ad mutationem personarum regentium, infinitam confusionem pareret, ut per se notum est, & supra est ostensum. Unde à principio nascentis Eccle-

3. 2. *Objectio.*

Ecclesiæ ita intellectus est primatus Petri, & potestas ejus, & idem constat de successoribus Petri, ut mox dicemus.

4. 2. *Conclus.* Secundò dicendum est, hanc potestatem aliis etiam Apostolis datam esse immediatè ab ipso Christo, quamvis diverso modo, & minus perfecto, quàm Petro. Priorem partem tenet Durand. in 4. dist. 24. q. 2. nu. 5. & sentit Cajetan. tom. 1. Opusc. Anton. 3. p. tit. 22. cap. 4. in princ. & §. 1. vers. 7. licet soleat in contrarium referri, quia inferius cit, Apostolos non fuisse æquales in jurisdictione: sed hoc diversum est: potuit enim jurisdictio non esse æqualis, & esse immediatè à Christo: inæqualitas enim tantum fuit, quia in Petro fuit tanquam in capite, & ut ordinaria, ac perpetuo duratura: de quo alias. Pro eadem parte refertur idem Anton. tract. de schism. q. 45. Tenet etiam Francisc. Varg. tract. de auctorit. Pontif. axiom. 4. Victor. in relect. de potestate Ecclesiæ, q. 2. Castro lib. 2. de just. hæret. pun. c. 24. Bellarmin. lib. 4. de Romano Pontifice, cap. 23. & Sotus in 4. d. 20. q. 1. art. 2. & lib. 1. de justit. q. 1. art. 3.

Durand. Cajet. Anton. Victor. Vargas. Castro. Bellarm. Sotus.

5. *Matth.* 18. *Matth.* 13. *Joan.* 20. Et probatur, quia Matth. 18. dixit Christus Apostolis, *Quæcumque alligaveritis super terram*; & tamen unus modus ligandi est per legem, & præcepta, juxta illud Matth. 13. *Alligant onera gravia*, &c. Christus autem cum distributione dixit, *Quæcunque alligaveritis*. Et licet probabile sit, tunc non dedisse, sed promisisse potestatem: tamen postea Joan. 20. dixit omnibus Apostolis; *sicut misit me vivens Pater, & ego mitto vos*. Ex quibus verbis Patres colligunt, eos fecisse suos legatos generales pro universo mundo, juxta illud Pauli, *Pro Christo legatione fungimur*, & ideo ad omnes etiam dixit Matth. ult. *Euntes in mundum universum*, &c. Idem colligitur ex aliis locis Pauli, quæ supra citavi: profitebatur enim se habere hanc potestatem, & illam à Domino accepisse. 1 Corinth. 4. 2 ad Corith. 10. & 13. & 1 ad Thessal. 4. *Scitis quæ præcepta dederim vobis*, &c. Sumitur etiam illa pars ex dicto cap. *in novo*, dist. 21. & cap. *loquitur Dominus*, cum aliis. 24. q. 1. & ex cap. *nova*, de pœnit. & remiss. ubi Innoc. ait, Christum Apostolis claves regni cœlorum commisisse, & ex c. *per venerabilem*, qui filii sint legit. ubi Innoc. III. ait, Paulum habuisse plenitudinem potestatis, eamque indicasse cum dixit, *Nescitis quia & Angelos judicabimus, quanto magis secularia*, 1 Cor. 6.

Matth. 18. *Matth.* 13. *Joan.* 20. *1 Cor.* 4. *2 Cor.* 10. & 13. & 1 *ad Thessal.* 4. *Cap. in novo. Cap. nova. Cap. per venerabilem.* *1 Cor.* 6.

6. *Ratio conclusionis.* Ratio verò, seu necessitas est, quia ad exercendum munus Apostolicum, & ad fundandam Ecclesiam necessaria erat hæc potestas: Christus autem immediatè contulit omnibus Apostolis dignitatem, & munus Apostolicum, ut ex Evangelio constat: ergo etiam contulit dictam potestatem. Hoc autem adeo necessarium existimarunt Apostoli, ut deficiente Juda, & prævaricante, non fuerint ausi alium substituere loco illius sua auctoritate, sed divina, ut constat de Matthia Act. 1. & similiter Paulus, non ab hominibus, neque per hominem, sed ab ipso Christo Apostolatum accepit, ut ipse docet ad Galat. 1. & sentit Gelas. Papa in cap. *quamvis*, dist. 21. & habetur etiam in cap. *fundamenta*, de elect. in 6. ergo reliqui etiam Apostoli ab eodem Christo acceperunt immediate jurisdictionem ad suum munus necessariam. Unde etiam constat, Apostolos non tantum collectivè, seu per modum unius collegii accepisse illam potestatem, sed divisim, ac personaliter, quia ex vi sui muneris, & vocationis separandi erant, & dispergendi per universum mundum: ergo necesse erat, ut singuli irent cum potestate plantandi Ecclesias, creandi Episcopos, & ordinandi, ac præcipiendi omnia, quæ essent necessaria; ergo etiam cum potestate legislativa in solidum accepta (ut sic dicam.) Et hoc significant verba Christi, *Euntes*, &c. *Mitto vos*, &c. Quocirca licet Actor. 15. Apostoli congregati fuerint in unum ad statuendum de legalibus, non id fecerunt, quia ad usum jurisdictionis suæ esset necessarium, sed ad majorem satisfactionem fidelium, præsertim eorum, qui ex Hebræis

Act. 1. *Galat.* 1. *C. quamvis. Cap. fundamenta.* *Actor.* 15.

converſi fuerant, item ad majorem unionem, & pacem, & ad ſummam diligentiam, & inquiſitionem ex parte ſua præſtandam. Sicut Paulus aſcendit Hieroſolymam ad conferendum ſuum Evangelium cum Petro, & aliis, non quia illi neceſſarium eſſet ad non errandum; habebat enim infallibilem aſſiſtentiam Spiritus ſancti, ſed propter exemplum, & ad majorem unionem, & præcipuè ut ſubordinationem ad Petrum oſtenderet.

7. *Poſterior pars concluſionis probatur.* Poſterior ergo pars aſſertionis ſumitur ex capitibus ſupra citatis aſſerentibus, hanc poteſtatem datam eſſe Petro ut capiti, aliis ut membris: nam ſub his membris etiam alii Apoſtoli comprehenduntur, quia ut notavi, Chriſtus ſimpliciter dixit, *Paſce oves meas*, ubi inter oves, Apoſtoli etiam numerantur. Fuitque hoc neceſſarium ad unitatem Eccleſiæ conſtituendam, quia nec poterat eſſe unum corpus ſine capite, neque cum multis capitibus; illud enim imperfectum, hoc monſtroſum fuiſſet, quod notavit Cyprian. lib. de unitate Eccleſiæ, ſeu de ſimplicitate clericorum, & ſumitur ex Auguſtino tract. 50. & ult. in Joan. & lib. 1. de doctrina Chriſtiana, c. 17. & Hieronym. lib. 1. contra Jovinian. & Leone Papa ſerm. 3. aſſumptionis ſuæ. Ex hac autem diverſitate, & ſubordinatione colligit Richard. 4. diſt. 24. art. 5. q. 3. ad 4. Apoſtolos recepiſſe immediatè a Chriſto poteſtatem clavium, non tamen poteſtatem juriſdictionis. Sed hoc repugnat priori parti, & omnibus, quæ in illius confirmationem adduximus: & ad conſtituendam differentiam, & debitam ſubordinationem inter Petrum, & alios Apoſtolos neceſſarium non eſt, ut facile ex dicendis patebit.

Cyprian. Auguſtin. Hieron. Leo Papa. Richard.

8. *Prima diverſitas juriſdictionis Petri & reliquorum Apoſtolorum perpetua ſucceſſit.* Conſiſtit ergo illa diverſitas primò, & præcipuè in hoc, quod poteſtas data eſt Petro, ut in illa ei ſuccederetur, & ita per ſucceſſionem perpetuo in Eccleſia duraret; aliis verò Apoſtolis ſolum data eſt per modum cujuſdam legationis, & perſonalis muneris finiendi cum vita eorum. Ita ſumitur ex Patribus citatis, & confirmabitur pluribus teſtimoniis aſſertione ſequenti, & ex ipſo uſu utraque pars ſatis conſtat. Nam Apoſtoli non creabant Apoſtolos, ſed Epiſcopos, neque eis ſucceſſit aliquis cum juriſdictione in univerſum orbem: at verò Petro ſucceſſit ſemper paſtor univerſalis, cujus ſedes propterea ſemper retinuit nomen Apoſtolicæ. Ratio etiam hoc convincit, quia cum Eccleſia futura eſſet perpetua, ejus regimen, & principatus ita conſtitui debuit, ut perpetuo duraret. Hic autem principatus Petro fuit promiſſus illis verbis, *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*, ſed ædificium Eccleſiæ perpetuo erat duraturum; ergo & fundamentum, quod erat Petrus: ſeu ſedes Petri. Quod ſatis declaravit Chriſtus ſubjungens, *Et portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*. Unde dixit eleganter Innocent. IV. in cap. 1. de homicid. in 6. Chriſtum aſcenſurum ad Patrem, *ne Eccleſiam ſuam ſine paſtore deſereret*, eam Petro commiſiſſe, cujus ſucceſſores ſunt Pontifices. Quia nimirum, pro nullo tempore deſeruit ſuam Eccleſiam Chriſtus, & quantum grex durat, tantum neceſſe eſt durare paſtorem. Implevit autem Chriſtus illam promiſſionem, dicens Petro, *Paſce oves meas*, illo ergo tunc contulit poteſtatem in ſuis ſucceſſoribus duraturam. Aliis verò Apoſtolis, nunquam ita contulit, quia ſolum fuerunt in illo initio Eccleſiæ neceſſarii, donec in omnem terram exivit ſonus eorum, & ideo ſufficienter fundata Eccleſia, ceſſavit illa dignitas: perſeveravit autem Petri primatus. Atque ita hanc differentiam ſatis aperte indicavit Chriſtus Dominus in eo ſingulari modo, quo Petrum aliis præpoſuit.

9. *2. Prædicta poteſtas erat in Petro ſuperior, in aliis verò inferiori modo.* Secunda differentia notanda eſt, quia hæc poteſtas quoad actum ferendi leges in Petro erat ſimpliciter ſuperior, & independens; in aliis verò inferiori modo, & cum nonnulla differentia, quantum ad valorem, vel firmitatem actus. Declaratur, quia Petrus poterat ſuis legibus, vel præceptis alios etiam Apoſto-

los obligare, & nullus poterat ejus leges revocare: alii vero Apostoli nec Petrum obligare poterant: neque fortasse se ad invicem, & Petrus in rigore poterat eorum leges non admittere, seu revocare. Quod totum satis probatur ex munere pastoris, & ex subordinatione necessaria ad unitatem. Unde etiam mihi verisimile est, licet singuli Apostoli haberent potestatem ad ferendas leges obligantes universalem Ecclesiam, tamen ordinariè illas non tulisse, nisi ex consensu, & acceptatione Petri; vel certè illas tulisse in eis provinciis, in quibus prædicabant, & postea non nisi sciente, & consentiente Petro, ad totam Ecclesiam dimanasse. Quod ex eodem fundamento facilè conjectamus. Quocirca quando legitur apud Cyprianum, vel aliquem alium Patrem, aut Pontificem ex relatis, vel referendis, omnes Apostolos fuisse pares, intelligendum hoc est formaliter (ut sic dicam) seu quantum ad dignitatem Apostolicam, & eam jurisdictionem in universum orbem, quæ præcisè ex vi illius dignitatis data est. Nihilominus tamen Petrus excelluit in Pontificia dignitate. Et juxta hæc, vel declaranda est, vel non admittenda Glossa in dict. cap. *in novo*, distinct. 21. licèt eam simpliciter approbat Turrec. in summa de Eccles. lib. 2. capit. 74. dum significat, alios Apostolos fuisse pares Petro eo tantum modo, quo Episcopi sunt pares Pontifici, scilicet in ordine, & consecratione. Non est enim in omnibus adæquata æquiparatio: nam de Apostolis constat ex dictis fuisse etiam pares Petro in dignitate Apostolica, & consequenter in universalitate jurisdictionis in universum orbem. Magis verò errarunt, qui ex illo textu intulerunt, Petrum ab aliis Apostolis fuisse electum in caput, quia in ipso textu dicitur, *Apostolos alioqui pares in honore, & potestate, Petrum principem suum esse voluisse.* Illud n. verbum non de voluntate antecedente, seu eligente, sed de voluntate consequente, & acceptante intelligendum est. Quod de mente Pontificis in eodem textu satis constat.

Glossa. Turrec.

Error dicentium Petrum ab aliis Apostolis fuisse electum in caput.

10. *2. Conclusio.* Dico tertiò: Summus Pontifex immediatè accipit ab ipso Christo, & ex vi institutionis ejus potestatem legislativam in universam Ecclesiam. Conclusio est omnino certa: nam quod hanc potestatem habeat, est de fide, ut constat ex traditione, & communi sensu Ecclesiæ, & ex his, quæ statim afferemus. Quod autem habeat illo modo est conclusio adeo certa, ut sine errore negari non possit. Colligitur autem ex Scriptura hoc modo: nam Christus dedit hanc potestatem immediatè Petro, non pro sua tantum persona, sed ut per continuam successionem perpetuò duraret in Ecclesia; ergo idem Christus, qui hanc contulit potestatem Petro, confert successori suo ex vi prædictæ institutionis, & illorum verborum, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, &, *Pasce oves meas.* Constat autem ex perpetua successione, summum Pontificem esse successorem Petri: ergo ab eodem Christo immediatè habet potestatem. Unde Anaclet. Papa in c. 2. d. 22. *Romana Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino primatum obtinuit.* Et probat ex verbis illis, *Tu es Petrus.* Idem Gelas. Papa in cap. *quamvis*, 21. dist. Unde Innoc. I. in c. *quoties*. 24. q. 1. seipsum Petrum appellat, dicens, *Non nisi ad Petrum, id est, ad sui nominis, & honoris auctorem.*

Anacletus.

Gelas. & Innocent. Papæ. c. quamvis. c. quoties.

11. *c. significasti. Potestas sedis Apostolicæ eadem est cum potestate Petri. c. novit. c. quanto. c. ad honorem. c. decreto.* Hinc etiam in cap. *significasti*, de elect. dicitur, leges Romani Pontificis non pendere à Conciliis, sed Conciliorum ab ipso. Et insinuatur ratio, quia potestas illius sedis eadem est cum potestate Petri, & cap. *novit*, de judiciis, de eadem Pontificis potestate dicitur, *Cum non humanæ constitutioni, sed divinæ innitatur, quia potestas nostra non ex homine, sed ex Deo est.* Idem in cap. *quanto*, & ferè toto titulo de translat. Episcop. Hinc etiam in eodem textu Pontifex dicitur Christi Vicarius, non autem Petri, sed successor. Dicitur etiam solus habere plenitudinem potestatis: cap. *ad honorem*, de auctorit. & usu pallii, & cap. *decreto*. 2. q. 6. eamque potestatem habere dicitur per principalem potestatem beatorum Petri, & Pauli in cap. ultim. 9. q. 3. Ac denique ob hanc causam dixit Agatho Papa in cap. *sic omnes*, dist. 19. *Sic omnes sanctiones Apostolicæ sedis accipiendæ sunt tanquam ipsius divini Petri voce firmatæ sint.* Alia ex Patribus, & Conciliis videri possunt in Bellar. suprà.

c. sic omnes.

Bellarm. 12. *Declaratur conclusio.*

Denique veritas hæc ratione declaratur in hunc modum, quia hæc potestas supernaturalis est, & propria Ecclesiæ Christi; ergo nulli convenire potest, nisi cui Christus illam contulit, vel confert, sed non contulit ut perpetuo duraturam, nisi Petro; ergo idem Christus est, qui eam confert successoribus ejus. Sicut enim à principio dependens fuit à donatione Christi, ut esse inciperet, ita perpetuo pendet ex simili influxu, seu donatione ejus, ut conservetur. Dices, donari quidem à Christo, non tamen immediatè, sed mediis hominibus. Respondeo, necessarium quidem esse aliquem hominum concursum, ut successorem eligant, quia hæc successio non est jure sanguinis, aut hæreditario, sed est morali modo per electionem. Nihilominus tamen ipsa potestas non confertur per homines tanquam per causam per se, ut ita dicam, quia nemo dat, quod non habet, & Christus nunquam contulit hanc potestatem Ecclesiæ, vel aliis hominibus ut illam possent in alium transferre; ergo Christus ipse immediate confert. Unde Adrian. Papa in Ep. ad Imperatorem, quæ refertur in septima Synodo, Act. 2. in additione, quæ incipit, *Si verò*, &c. dicit, per continuam successionem in sede Petri, impleri verbum Christi, *Tu es Petrus*, &c. & infrà ait, *Ab ipso Redemptore mundi beato Petro Apostolo principatus, ac potestas data est, & per eundem Apostolum Catholica, & Apostolica Ecclesia Romana usque hactenus tenet principatum & potestatis auctoritatem.*

Adrianus Papa.

Atque hinc facilè expeditur dubium, quod solet à Canonistis tractari, an Papa solus sine consilio Cardinalium, leges, præsertim graves, & universales condere valeat. Quod n. non possit, tenuit Laurentius in cap. *sunt quidam*, 25. quæst. 1. Joan. Monachus in cap. *super eo*, de hæret. in 6. ubi idem sentit Anchar. cum Bald. in leg. *cum multum*, c. de bonis, quæ liber, dicente non posse Papam infeudare castra pretiosa Ecclesiæ sine consensu Cardinalium. Et latè hanc sententiam defendit Andr. Sicul. tract. de præstant. Cardinal. part. 1. quæst. 1. Fundamentum esse potest, vel quia jure consuetudinis, vel quasi præscriptionis Cardinales habent acquisitum hoc jus, ut Pontifex causas graves non determinet sine eorum consilio, inter quas causas meritò computatur legum latio. Vel quia jure divino sunt ad id munus instituti, & ideo non possunt illo privari, & ad hoc allegatur cap. *per venerabilem*, qui filii sint legitimi, circa finem, ibi, *Sunt autem sacerdotes levitici generis fratres nostri, qui nobis jure levitico in exequutionem sacerdotalis officii coadjutores existunt.* Confirmat hoc Andr. Sicul. ex cap. *Anastasius*, dist. 19. ubi Anastasius arguitur de eo, quod sine consilio Clericorum hæreticis communicaverit.

13. *Dubium incidens.*

Laurent. Joan. Mon. Anchar. Bald.

Andr. Sicul.

Nihilominus certum est, in solo Pontifice esse potestatem absolutam ferendi leges, ideoque posse valide illas ferre sine consensu, & sine consilio Cardinalium, licet ex honestate, ac decentia id regulariter non faciat. Hæc est communis sententia Juristarum, ut affirmat, & sequitur Turrecremata in cap. 2. §. *ideo*, artic. 2. numer. 4. Eandem tenet Abbas in capit. 2. de Clericis non resident. num. 4. latè Felinus, & multa referens in rubrica de constitution. numer. 2. & ibi Decius lection. 1. q. 3. Pluraque in hujus sententiæ confirmationem adducit Andr. Sicul. dicta quæstione prima. Sed res clarior est, quam ut multis probationibus indigeat. Unde prior pars videtur mihi adeo certa, ut sine errore negari non possit. Primò, quia talis est hæc potestas in Papa, qualis fuit in Petro, sed in Petro fuit ita absoluta, ut posset leges condere etiam sine consilio Apostolorum, nedum aliorum infe-

14. *Posse Pontificem sine consensu Cardinalium valide ferre leges.*

Turrec. Abbas. Felinus.

inferiorum; ergo multò magis talis erit in Pontifice, ut ſine conſilio Cardinalium poſſit leges condere. Major certa eſt & jam probata. Minor etiam eſt certa ex dictis in aſſertione prima, & ſecunda, & ex verbis Chriſti, *Paſce oves meas*; ibi enim dedit illi poteſtatem etiam ſupra alios Apoſtolos; dedit ergo eam illi ſoli, & liberam, ac independentem ab illis. At in illa poteſtate includitur poteſtas leges ferendi, ut etiam probatum eſt; ergo hanc habuit Petrus liberam, & independentem ab aliorum conſenſu, vel conſilio, ſicut abſolutè illi promiſſæ fuerunt claves, *Tibi dabo claves*, & ſicut ipſe ſolus futurus erat Petra, in qua Eccleſia fundaretur. Sic ergo habet Papa à Chriſto hanc poteſtatem; nullo ergo modo poteſt limitari, aut minui ab hominibus. Secundò hoc convincunt jura ſæpe allegata, præſertim cap. *cuncta*, 9. q. 3. ibi, *Apoſtolica ſedes ſine ulla ſynodo præcedente, ſolvendi, & damnandi habuit poteſtatem; & hoc quidem pro ſuo principatu, quem beatus Petrus Apoſtolus Domini voce tenuit ſemper, & tenebit.* Item ex cap. ult. de conſtit. ubi abſolutè dicitur, *Conſtitutio ſedis Apoſtolicæ omnes aſtringit*, & cap. *ſunt quidam*, 25. q. 1. *Romano Pontifici ſemper licuiſſe novas condere leges.* Quibus locis & aliis ſimilibus abſoluta ſupponitur hæc poteſtas in ſolo Pontifice. Unde tertiò poſſumus hoc confirmare fere ex omnibus legibus Pontificiis juris Canonici: rarò enim addunt illa verba, *ſacro approbante Conſilio*, vel illa, *De fratrum noſtrorum conſilio*, quæ ſæpe in Motibus propriis, vel Reſcriptis aliis extra jus ponuntur; in jure autem minimè, ſed Pontifices ferunt leges propria auctoritate, & in ſe ſolis agnoſcunt abſolutam poteſtatem, ſicut Imperator, aut Rex ſuas leges ferre ſolet. Et quo etiam magnum argumentum à fortiori ſumitur. Tandem id confirmare poſſumus, quia dignitas Cardinalium, nec tam eſt antiqua, nec ita divina, & immutabilis, ſicut dignitas Pontificia; ergo. Ex quibus etiam concluditur, ſine cauſa dixiſſe Cardinalem, conſil. 138. conſtitutionem factam à Papa ſine Conſilio Cardinalium non obligare ſucceſſores, quia debet eorum conſenſum requirere: nam hæc ratio falſum ſumit. Unde in rigore non magis obligatur ſucceſſor Papæ una conſtitutione ſui prædeceſſoris, quàm alia, loquendo de propria, & rigoroſa obligatione; loquendo verò de decentia, facilius mutabit factam ſine Conſilio Cardinalium, quàm cum illo editam.

15. Nec fundamenta alterius ſententiæ ſunt alicujus momenti. Ad priorem enim partem rectè reſpondent Abbas, & alii ex doctrina Innocent. in cap. *bonæ*. 2. de poſtulat. Prælat. non poſſe valere conſuetudinem, aut præſcriptionem contra ſupremam Papæ poteſtatem. Quod eſt veluti axioma receptum ab omnibus Juriſperitis, & meritò, quia non poteſt conſuetudo humana prævalere contra jus divinum; hæc autem poteſtas integra, & abſoluta, ſeu plena (ut in jure vocatur) eſt de jure divino; ergo non poteſt diminui per humanum uſum, aliàs etiam poſſet auferri: nam in hoc eadem ratio eſt totius, & partis: diminueretur autem ſi ex abſoluta fieret dependens à Cardinalibus, ut conſtat. Unde tota hæc conſuetudo ſemper pendet à poteſtate, & voluntate Pontificis, qui poſſet jura Cardinalium immutare, vel aliter conſtituere, ſi expedire cenſeret. Unde facilè reſpondetur ad alteram partem (quidquid ſit de poteſtate Cardinalium an, & quomodo ſit, vel manet à jure divino) omnem poteſtatem eligendi Pontificem, quæ in eis eſt, eſſe à jure humano, & pendere à Pontifice, ut ſuo loco latiùs oſtendemus. Nec cap. *per venerabilem*, aliquid in contrarium probat; ſolùm enim inde habetur, Pontifices in lege gratiæ inſtituiſſe Conſilium Cardinalium ad imitationem legis veteris; unde non ſequitur hoc pertinere ad jus divinum. Minus autem probat cap. *Anaſtaſius*, tum quia apocryphum eſt, & nullius auctoritatis, ut in Decreto Gregoriano notatur; tum etiam quia ibi non agitur de uſu poteſtatis legiſlativæ, ſed de communicatione cum hæreticis, generando ſcandalum, & ſuſpicionem de ſe pravam, de qua longè alia fuiſſet ratio, ſi vera fuiſſet hiſtoria, & non fabuloſa, ut re vera eſt.

Cap. per venerabilem.

Cap. Anaſtaſius, apocryphum.

Dico quartò: Chriſtus Dominus per ſeipſum immediatè nulli alteri contulit unquam hanc poteſtatem. Hæc aſſertio probatur auctoritate negativa, quæ in materia ſupernaturali, & fidei eſt ſufficiens. In Evangelio ergo non legimus alicui alteri illam contuliſſe extra Apoſtolos. Nam licet elegerit etiam ſeptuaginta diſcipulos; longe tamen diverſo modo, quàm Apoſtolos, & nullibi talem poteſtatem eis contulit, ut bene expendit Bellarm. lib. 1. de Clericis, c. 14. Neque etiam ex traditione Eccleſiæ haberi poteſt, Chriſtum vel ante, vel poſt Aſcenſionem ſuam aliis dediſſe immediatè hanc poteſtatem. Suppono enim inter Apoſtolos comprehendi præcipuè Paulum, & probabile eſt, etiam Barnabam numerandum eſſe, ut ſentit Gloſſa in cap. *in novo*, diſt. 21. ex cap. *quotidie*. 75. diſt. quod eſt Leonis Papæ, epiſt. 79. cap. 1. Duæ tamen hîc oriebantur difficultates, una de Epiſcopis, alia de Concilio generali, quæ in duobus capitibus ſequentibus meliùs tractabuntur.

16. *Solis Apoſtolis immediatè à Chriſto eſſe datam prædictam poteſtatem.*

Bellarm.

Cap. in novo. Cap. quotid.

CAPUT IV.

Poſſitne unuſquiſque Epiſcopus in ſua diœceſi leges ferre, & quo jure.

17. DUobus modis ſolet poteſtas juriſdictionis, qualis eſt poteſtas ferendi leges, participari, ſcilicet, jure ordinario, & per delegationem. Prior eſt, ut ita dicam, per ſe, & omnino cadere poteſt ſub ſcientiam, ac propterea de illo præcipuè dicemus: nam alius modus eſt magis per accidens, & pendens ex voluntate hominis, & ideo de illo in fine capitis quinti pauca ſubjiciemus. Eſt autem pro generali regula ſupponendum, poteſtatem hanc reſpectu totius Eccleſiæ in nullo eſſe præter Papam, quia non jure ordinario, ut patet ex capite præcedenti, quia non poſſunt eſſe in Eccleſia duo capita, nec etiam per delegationem, quia tam univerſalis delegatio nunquam fit, nec fortè convenienter fieri poteſt, ut infra dicam.

18. Dicendum igitur cenſeo, Epiſcopos habere poteſtatem legiſlativam in ſuis diœceſibus jure ordinario humano fundato aliquo modo in divino. Tres partes habet hæc aſſertio. Prima eſt abſoluta, quòd Epiſcopi hanc habeant poteſtatem. Et hæc ſine controverſia recepta eſt, eamque tradunt Canoniſtæ in rubrica, & in cap. *cum omnes*, & cap. *cum acceſſiſſent*, de conſtit. ubi Panormit. Decius, & Hoſtien. Item Summiſtæ verb. *lex*. Poteſtque fundari in cap. 1. de conſecrat. d. 3. ubi Epiſcopi ſupponuntur, habere poteſtatem præcipiendi feſtorum, & jejuniorum obſervationem. Item in ca. 2. de locato, ubi ſupponitur, Epiſcopos poſſe ſtatuta facere, ut ibi notat Gloſſa. Idem expreſsè habetur in cap. 2. de majorit. & obedient. cap. 2. de conſtit. in 6. Eſtque hæc poteſtas valde conſentanea muneri Epiſcoporum, quibus dixit Paulus Actor. 20. *Poſuit vos Spiritus ſanctus Epiſcopos regere Eccleſiam Dei.* Item de illis maximè intelligit, quod Hebræor. 13. dicit, *Obedite præpoſitis veſtris*: item poteſt adduci id Matth. 18. *Quæcumque ligaveritis*, &c. Nam ſub verbo *ligandi*, etiam legiſlatio includitur, ut ſupra dixi: loquitur autem ibi Chriſtus ad omnes Apoſtolos, quibus Epiſcopi ſuccedunt, capit. *in novo*, diſtinct. 21. Trident. ſeſſ. 23. capit. quarto. Ex quibus concluditur ratio, quia Epiſcopi ſunt paſtores ordinarii, & principes Eccleſiæ poſt ſummum Pontificem, & ideo ex vi ſui muneris egent poteſtate ferendi ſtatuta ſuis ſubditis convenientia: illa verò poteſtas competit jure ordinario, quæ convenit ex vi proprii muneris; ergo.

2. *Epiſcopos habere poteſtatem legiſlativam in ſuis diœceſibus jure ordinario humano fundato aliquo modo in divino.*

Panorm. Decius. Hoſtienſ.

3. *Sententia dicentium Episcopos habere potestatem legislativam jure divino, & immediatè à Christo. Victoria. Castro. Vasquez.*

Secunda verò pars, quæ affirmat, hanc potestatem convenire Episcopis jure humano, magis controversa est. Aliqui enim contendunt habere illam de jure divino, & immediatè à Christo, quamvis cum subordinatione, & dependentia à summo Pontifice. Tribuitur Victor. relect. 2. de potestate Ecclesiæ, q. 2. in fine; sed re vera, si attentè legatur, nunquam id expressè dicit, licèt favere videatur, ut infra dicam. Apertiùs & nimia exaggeratione id tradit Castro de just. hæret. pun. cap. 24. dicens, oppositum esse contra omnium sacrorum Doctorum sententiam, nullum verò designat. Ei verò adhæsit Gabriel Vasq. 1. 2. disp. 152. ca. 3. Potestque hæc sententia suaderi ex principiis positis. Primò, quia Apostoli habuerunt hanc potestatem immediatè à Christo, sed Episcopi sunt Apostolorum successores; ergo succedunt in hac potestate ex vi donationis Christi, ac subinde ab illo immediatè eam habent non à Pontifice. Major posita est in capite præcedenti: minor autem proximè probata est ex jure, & ex Concilio Trident. Consequentia item in simili probata est capit. 3. Confirmat hoc

Matth. 18. ex verbis Christi Matth. 18. *Quæcunque ligaveritis super terram*, &c. quæ non tantum ad personas Apostolorum, sed etiam ad Episcopos eorum successores dicta fuère. Item inducunt

Luc. 10. verba Christi Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit*, &c. Nam illa ad Apostolos, &

Cyprian. D. Basilius. eorum successores pertinent, ut tradunt Cyprian. lib. 4. epist. 9. & Basil. in constit. monast. cap. 23. & eodem modo possunt induci verba Pauli Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Nam etiam ibi intelliguntur potestates Ecclesiasticæ, ut omnes fatentur, quia sunt veræ potestates: inter has autem maximè intelliguntur Episcopi sub Pontifice. Denique simile est illud ad Hebræos 13. *Obedite præpositis vestris*, &c.

4. Secundò, quia munus Episcopale est de jure divino, ut suppono; ergo quidquid est intrinsecè annexum tali muneri, est de jure divino; sed jurisdictio ad ferendas leges est necessariò conjuncta cum Episcopali munere, quia non potest convenienter pastorale munus exerceri sine tali potestate; ergo. Ita enim suprà colligebamus, Christum dedisse Apostolis jurisdictionem immediatè, quia dedit illis Apostolatum, cui est intrinsecè necessaria jurisdictio; ergo simili proportione procedit in Episcopis, saltem quoad jurisdictionem eis proportionatam. Dices, Episcopatum esse de jure divino quoad consecrationem, & potestatem ordinis; non verò quoad Episcopatum ipsum, ut includit curam, & gubernationem. Sed contra hoc obstat primò: nam Paulus dixit, *In quo vos posuit Spiritus S. regere Ecclesiam Dei*, &c. Nam regendi verbum apertè dicit pastorale munus. Secundò quia Episcopalis consecratio confert per se ipsam Episcopalem dignitatem; ergo confert jurisdictionem saltem in habitu, seu in actu primo, licet non conferat usum donec applicetur illi materia. Sicut in ordinatione sacerdotis datur potestas absolvendi, quæ est jurisdictio in habitu.

5. Tertiò possumus argumentari ex usa anti quissimo Ecclesiæ, quia in principio Apostoli creabant Episcopos, inconsulto Petro, & postea fiebant per electionem cleri, aut populorum, & statim censebantur esse Episcopi sine speciali recursu ad Pontificem, vel alium hominem; ergo signum est, potestatem illam dari immediatè à Deo, facta designatione personæ per electionem, vel per alium legitimum modum, sicut de summo Pontifice diximus. Et confirmatur, quia Episcopus, cùm leges fert, non potest dicere, se ferre illas potestate sibi à Papa concessa; sicut non potest hoc dicere quando excommunicat, vel à censura absolvit: nam hoc pertinet ad delegatum; non ad ordinarium judicem: sed potest, & debet dicere Episcopus, Ego potestate à Christo accepta, vel quid simile; ergo signum est habere illam immediatè à Christo.

Nihilominus dicendum est, hanc potestatem legislativam non dari immediatè à Christo, sed per summum Pontificem: neque esse de jure divino, sed de humano. Similem assertionem posui in tomo 4. de jurisdictione in foro pœnitentiæ, & in tomo 5. de potestate absolvendi à censuris: consequenter ergo in præsenti idem assero de potestate legislativa. Quam sententiam ex veteribus Theologis colligimus, quatenus asserunt, potestatem clavium, aut jurisdictionis, quatenus ad gubernationem Ecclesiæ spectat, ad omnes alios per Petrum, & successores ejus derivari: nam clarum est, hanc potestatem legislativam sub illa jurisdictione contineri: imò major est ratio de illa, ut ex discursu patebit. Illud autem principium sumitur ex Divo Thoma 4. contra Gentes, cap. 76. ratione 4. ubi dicit, ideo Christum specialiter Petro promisisse, *Tibi dabo claves, ut ostenderetur potestas clavium per eum ad alios derivanda ad conservandam Ecclesiæ unitatem.* Idem sentit 2. distinct. 44. in fine circa expositionem literæ. Et loquens de potestate concedendi indulgentias in 4. distinctione 20. quæst. unic. articulo 4. quæstiunc. 3. dicens, *Papa habet plenitudinem potestatis Pontificalis quasi Rex in regno: Episcopi vero assumuntur in partem solicitudinis quasi judices singulis civitatibus præpositi.* Unde concludit habere potestatem secundum ordinationem Papæ, & non amplius. Idem sentit distinctione

D. Thom. Durand. Sotus. Cajet. Anton. Hervæus. Vargas. Bellarm. Salmeron. 24. artic. 5. q. 3. ad 4. & Durand. quæst. 2. num. 13. Soto dist. 20. quæst. 1. art. 4. Cajetan. tom. 1. Opuscul. tract. 1. cap. 19. expressè Antonin. 3. part. tit. 22. cap. 4. §. 1. verb. *septima*, cum Hervæo tract. de potestate Papæ, latissimè Francisc. Vargas tract. de auctoritate Pontificis quæst. princ. Bellarm. lib. 4. de Romano Pontifice, cap. 24. Salmeron tom. 4. part. 3. tract. 4.

6. Ut autem hanc sententiam sine vocum ambiguitate probemus, advertendum est, contrariam sententiam duobus modis solere explicari. Prior supponit in primis id, quod certum esse credimus, scilic. consecrationem Episcopalem, & potestatem ordinis, quæ ex vi illius confertur, esse ex Christi institutione, & ita ex vi juris divini conferri, & rectè dici posse immediatè à Christo dari. Hoc in materia de ordine ex professo probandum est. Nunc breviter declarantur singulæ partes: nam sicut Christus instituit, ut essent in Ecclesia sacerdotes: ita etiam instituit, ut essent Episcopi, qui in gradu ordinationis suæ essent superiores, & potentiores: unde multa possunt efficere per potestatem ordinis, quæ non possunt sacerdotes vel omnino, vel ex vi tantum suæ ordinationis, ut conferre ordines præsertim sacros, & maximè sacerdotium confirmare, & alia. Hæc ergo potestas non potest esse, nisi ex Christi institutione, quia per illam datur character, & potestas consecrandi, & absolvendi, & gratia sanctificans, quæ non possunt esse ex institutione humana. Ergo consecratio Episcopalis, per quam talis potestas datur, de institutione Christi est. Item, quòd personæ sic consecratæ detur specialis potestas, de jure divino est, nec potest talis potestas impediri, aut limitari per homines, si consecratio valida est. Ac subinde rectè dicitur à Christo immediate dari, quia licet intercedat actio ministri consecrantis alium in Episcopum, ille solum se gerit, ut minister, applicans, seu efficiens sacramentum, seu consecrationem: Christus verò ipse est & proximum, & principale operans propria virtute: ex vi ergo suæ institutionis tantum confert illam potestatem quasi de suo, vel (ut ita dicam) de suo communicat participationem immediatam suæ potestatis.

7. *Explicatur opinio Castri & Navarri.* Hoc supposito dicit Castro, hanc potestatem sic datam Episcopo ex vi suæ consecrationis, non solum esse potestatem ordinis, sed etiam jurisdictionis. Quia ex vi illius potest Episcopus consecratus jus dicere, si ei applicetur materia. Ad eum modum, quo Navar. & aliqui alii dixerunt, omnes sacerdotes ex vi ordinationis suæ recipere jurisdictionem in habitu (ut

Opposita sententia vera colligitur ex communi Theologorum.

(ut ipſi loquuntur) licet ea uti validè non poſſint, niſi eis applicetur materia. Ita etiam explicat hanc ſententiam Vaſquez ſupra, utens eadem ſimilitudine, & proportione, & declarans, illam applicationem materiæ non eſſe per ſolam approximationem præexiſtentis materiæ; ſed eſſe per moralem effectionem ipſius materiæ, quæ ſimul fit, & approximatur. Quia materia illa ſunt ſubditi, ut tales ſunt; in præſenti ergo tunc applicatur materia, quando efficiuntur ſubditi, nec aliter applicantur, quàm faciendo in eis ſubjectionem. Hanc verò ſententiam ſic declaratam, non aliter probat hic auctor, niſi quia exiſtimat hanc poteſtatem activæ juriſdictionis fuiſſe promiſſam Apoſtolis Matth. 18. illis verbis: *Quæcunque alligaveritis*, &c. Item ultima confirmatione ſupra poſita, quòd Epiſcopus non poteſt dicere, *Ego excommunico per poteſtatem à Papa acceptam.*

8. *Refutatur Navarrus.* Mihi autem in tom. 4. diſput. 16. ſect. 3. opinio illa Navarri (unde in præſenti ſumitur proportio) valde diſplicuit. Primùm, quia in re ſolùm mutat loquendi modum contra receptas locutiones Conciliorum, & ſcholaſticorum, ut ibi ponderavi, & conſtabit clare intuenti loca D. Thom. & ſcholaſticorum, quæ proximè citavi. Qui appellant poteſtatem ordinis eam quæ datur ex vi ſacramenti, & præter illam requirunt poteſtatem juriſdictionis, quæ datur extra ſacramentum per hominis conceſſionem nudam. Illa autem juriſdictio in habitu, quam Navarr. ſic nominat, non eſt niſi poteſtas ordinis in corpus Chriſti myſticum, nec plus poteſt operari ſine alia, quàm poteſtas illa, quam ſcholaſtici ordinis vocant. Deinde quia ſi neceſſe eſt, ut poſtea fiant homines ſubjecti tali perſonæ, ut per illam poteſtatem poſſit in illos operari, ut in præſenti Vaſquez fatetur; ergo neceſſe eſt, ut ſacerdos, vel Epiſcopus conſecratus de novo fiat ſuperior reſpectu talium ſubditorum, quia ſuperior, & ſubditus correlativa ſunt, & ideo non poteſt unum fieri priùs, quàm aliud, neque unum ſine alio. Ergo cùm applicatur materia, & fiunt ſubditi, ſuperior accipit novam poteſtatem, & jus, & quaſi dominium in illos, quia per talem poteſtatem formaliter conſtituitur ſuperior: ergo illa eſt etiam poteſtas juriſdictionis; ergo ultra poteſtatem datam per ordinationem, requiritur poteſtas juriſdictionis data per homines; ergo in idem revolvitur, & immeritò prior vocatur poteſtas juriſdictionis etiam in habitu, quia eſt poteſtas omnino abſoluta à ſubditis, quod repugnat juriſdictioni. Dicent fortaſſe, dicere habitudinem ad eos, qui poſſunt fieri ſubditi. At certè hoc modo quilibet homo habebit juriſdictionem activam regalem, quia habet rationem, & voluntatem, quæ habet poteſtatem imperandi eis, qui fieri poſſunt ſubditi, quod ridiculum eſt: ſic enim ſimplex ſacerdos ex vi ordinationis nihil plus habet ſuperioritatis, vel juriſdictionis, quàm veluti capacitatem proximam ad ſuperioritatem, & juriſdictionem in foro pœnitentiæ exercendam, ſi detur: tunc autem ſicut ſuperior non eſt, ita nec juriſdictionem habere dici poteſt.

Cùm ſuperior & ſubditus ſint correlativa, ideo unum ſine alio non poteſt fieri.

9. Verumtamen licet ille modus loquendi in illa materia habere poſſet aliquam veriſimilitudinem, in præſenti nullam habere poteſt: idcirco enim illam partim hîc repetii, & declaravi, ut ex comparatione magis innoteſcat falſitas illius ſententiæ. Probatur ergo aſſumptum: nam actus proprius juriſdictionis in foro pœnitentiæ eſſentialiter pendet à poteſtate ordinis, ſcilicet, abſolutio à peccatis, & conſequenter omnis actus ligandi, & ſolvendi in illo foro, eandem dependentiam habet. Nam licet contingat, aliquem habere juriſdictionem per parochiale beneficium, ſi non ſit ſacerdos non poteſt per ſe abſolvere: unde fit, ut actus ille ſimul eſſentialiter ſit conſecrationis (ut ſic dicam) & ordinis, & ideo poteſtas ordinis ſacerdotalis eſt poteſtas per ſe requiſita ad abſolvendum, & principium per ſe abſolutionis. Unde quia abſolutio eſt actus dicendi jus, poteſt aliquo modo illa poteſtas dici juriſdictiva, ut ſic dicam. At verò in Epiſcopo nullus eſt actus juriſdictionis, qui per ſe pendeat à conſecratione, & ideo Epiſcopus electus, & confirmatus poteſt efficere ea, quæ juriſdictionis ſunt, juxta cap. 1. & 2. de tranſlat. Epiſc. & c. *tranſmiſſam*, de elect. ubi id notat Gloſſa ult. ab omnibus recepta, ibidem. Unde etiam indulgentias concedere poteſt nondum conſecratus, imò nec ordinatus ſacerdos, ut docuit Div. Thomas in 4. diſtinctione 20. quæſt. unic. artic. 4. quæſtiunc. 2. & Panormit. in capit. *accedentibus*, de exceſſ. Prælat. numer. 4. cum aliis: cum tamen indulgentiarum conceſſio videatur actus maximè ſpiritualis inter omnes, qui ſunt juriſdictionis. E contrario verò Epiſcopus conſecratus, licet nullos ſubditos habeat, poteſt valide efficere omnes actus proprios ordinis Epiſcopalis. Quamvis enim ut rectè fiant, neceſſaria ſit licentia ſuperioris: tamen ſi abſque tali licentia confirmet, vel ordinet, valida eſt ordinatio, & confirmatio, ut eſt certum apud omnes. Ergo character, ſeu conſecratio Epiſcopalis non eſt principium per ſe alicujus actus juriſdictionis: nullo ergo modo dici poteſt, quòd ſit juriſdictio activa, neque actu, neque habitu, quandoquidem ſine illo principio fiunt omnes actus juriſdictionis Epiſcopalis, & quando illud inest cum juriſdictione, ſolum ſe habet quaſi concomitanter reſpectu actionum puræ juriſdictionis, vel ut conditio quædam ſignificans perſonam, & conſtituens habilem ad alias actiones magis ſacras.

Epiſcopus electus & confirmatus non conſecratus poteſt efficere ea quæ ſunt juriſdictionis, etiam indulgentias concedere. D. Thom. Panorm.

10. *Tota juriſdictio Epiſcopalis poteſt committi non Epiſcopo ut illa uti poſſit.* Et confirmatur primò, quia propter hanc cauſam tota juriſdictio Epiſcopalis committi poteſt non Epiſcopo, non ſolum quoad poteſtatem, ſed etiam ut illa per ſeipſum uti poſſit: nec ſolum poteſt delegari, ſed etiam ordinaria dari, ut certum eſt multis Abbatibus, & de Prælatis religionum, de quibus paulò infra dicemus: ergo ſignum eſt, conſecrationem Epiſcopi non dare ullo modo poteſtatem juriſdictionis, quia & eſſe poteſt ſine ulla juriſdictione, id eſt, ſine Epiſcopatu, ut dicitur in cap. *inter corporalia*, de tranſlat. Epiſcop. Et e contrario juriſdictio Epiſcopalis poteſt eſſe, & exerceri ſine conſecratione. Unde etiam colligitur, hanc juriſdictionem non conſiſtere in applicatione materiæ, quæ ſit diſtincta à poteſtate vera, & morali, quæ datur Epiſcopo per conceſſionem omnino diſtinctam à conſecratione: per hanc enim poteſtatem ille fit ſuperior, & alii fiunt ſubditi, neque alia materia ibi cogitari, aut deſiderari poteſt.

11. *Poteſtas ſpiritualis juriſdictionis confertur Papæ per electionem, & nudam conceſſionem Dei ſine conſecratione.* Tandem confirmatur, & declaratur ex poteſtate pontificia, quæ eſt veluti primum exemplar omnis poteſtatis ſpiritualis juriſdictionis: nemo enim negabit, illam eſſe veram poteſtatem ſpiritualem activæ juriſdictionis, imò ſupremam in illo ordine, quæ in puris hominibus eſſe poteſt: illa autem non datur Pontifici per ullam conſecrationem, ſed per electionem, & nudam conceſſionem Dei. Quando enim dixit Petro, *Paſce oves meas*, nullam novam conſecrationem, vel characterem illi impreſſit, ſed puram poteſtatem juriſdictionis illi præbuit. Sic etiam Papa, cum rite eligitur, ſtatim eſt verus Papa quoad talem poteſtatem, & nullam conſecrationem inde accipit: imò ſi non ſit Epiſcopus, vel ſacerdos, poſtea conſecrandus eſt, vel etiam ordinandus, & interim nihilominus poteſt omnes actus ſolius juriſdictionis externe exercere. Ergo eodem modo conceditur aliis Epiſcopis propria poteſtas juriſdictionis per electionem, vel puram conceſſionem, non per conſecrationem: eſt enim eadem ratio. Tum quia Epiſcopalis poteſtas non eſt, niſi participatio quædam Papalis poteſtatis: tum etiam quia ſicut in conſtitutione Papæ non eſt aliud applicare illi materiam, quam facere illi ſubditam univerſam Eccleſiam: nec facere illi ſubditam eſt aliud quàm dare illi

verè

veram, & novam potestatem supra illam; ita quando Episcopo consecrato tantum datur Episcopatus, non aliter applicatur illi materia, nisi quia aliqui denuo illi fiunt subjecti, nec fiunt subjecti, nisi dando illi novam potestatem superioris distinctam omnino à potestate ordinis, seu à consecratione. Tum denique quia sicut actus Pontificiæ jurisdictionis, ut sic, non sunt actus ordinis, vel consecrationis, nec ab illa manant: ita nec actus Episcopalis jurisdictionis. Et simile argumentum sumi potest ex jurisdictione Apostolorum, ut consideranti facilè patebit.

12. *Respondetur argumentis oppositæ sententiæ.*

Quapropter modus ille declarandi, & defendendi illam sententiam verisimilis non est. Nec rectè pro illo adducitur promissio Christi Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis*, &c. Nam ex vi verborum ibi non fuit promissa potestas ordinis Episcopalis, sed fuit promissa potestas judiciaria, & jurisdictionis coactivæ spiritualis, quæ de se dari posset, & interdum datur sine consecratione personæ. Quamvis aliàs Christus voluerit, ut per se primo, ac principaliter sit in Episcopis. Ratio verò illius sententiæ non urget, quia solum nititur in quodam modo loquendi, & gratis, ac sine probatione sumit, non potuisse usu introduci, ut Episcopi etiam in actibus suæ jurisdictionis ordinariæ dicerent, *auctoritate mihi à Vicario Christi concessa*, vel quidpiam simile, sicut ordinarii judices, & gubernatores Regum dicere solent, *præcipit majestas regia*, vel aliud æquivalens: his enim judicibus æquiparat Episcopos D. Thom. 4. dist. 20. q. unic. ar. 2. quæstiunc. 3. Quòd ergo hoc non sit in usu, non est, quia non possit esse, nec quia jurisdictio Episcoporum detur immediatè à Deo, seu per consecrationem, quod patet, quia de inferioribus Prælatis habentibus jurisdictionem Episcopalem sine consecratione, nemo dubitat, quin habeant illam jure humano, & à Papa, & tamen illi etiam non utuntur illo modo loquendi: non est ergo quia non possint, nec quia habeant jurisdictionem immediatè à Deo. Igitur in utrisque est, vel propter modestiam & moderationem Pontificum, qui licet dent potestatem, intelligunt illam esse principaliter à Christo, & in illum esse omnia referenda, quia ille est principale operans, ipsi verò sunt Vicarii ejus. Vel certè id fit, ut distinctio servetur inter potestatem delegatam, & ordinariam, ne confundantur, vel ambiguitates oriantur. Vel certè, quia ordinaria potestas ita datur, ut postea Prælatus suo jure utatur ad modum causæ primæ præcipientis, ideo necesse non est, ut exprimat in suo actu, quòd habeat potestatem ad illam: nam hoc ipso jure constat, & consequenter: nec oportet exprimere à quo receperit virtutem, quia hoc impertinens est ad effectum. Potestas aut delegata semper est veluti quid facti, & qui illa utitur se habet ad modum instrumenti actu moti, & pendentis ab influxu causæ principalis, & ideo ut de jurisdictione constet conveniens est exprimere operantem, se illam habere, & consequenter unde illam habeat. Quæ differentia est moralis tantum congruentia, ita ut necessarium non sit semper servari. Nam qui utitur potestate delegata, non semper id exprimit, & Prælatus ordinarius potest, si velit, id explicare, & interdum fortè propter aliorum ignorantiam poterit esse expediens.

13. *Ponitur secundus modus explicandi prædictam sententiam.*

Venio ad modum alium explicandi, & defendendi priorem sententiam, nimirum Christum Dominum instituisse, ut essent in Ecclesia Episcopatus sub Pontifice, quia non poterat tota Ecclesia immediatè gubernari per unum Episcopum universalem, qualis est summus Pontifex: voluitque idem Christus Dominus, ut illi intermedii gubernatores essent non tantum delegati, & quasi Vicarii Papæ, sed ut essent veri Pastores ordinarii, & Principes spirituales sub Pontifice summo. Hoc enim ostendit Ecclesiastica traditio, & sumitur ex verbis Pauli citatis, *Act. 20. In quo Spiritus S. vos posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Hinc ergo ulterius fit, ut Episcopatus ipse ex vi institutionis Christi jurisdictionem ordinariam, & principalem includat: imò quòd tota illa dignitas ut distinguitur à consecratione, in potestate jurisdictionis consistat, quia est dignitas prælationis, & regiminis, quæ sine jurisdictione intelligi non potest. Et consequenter, nec sine potestate præcipiendi: hæc enim (ut supra dicebam) adeò est intrinseca superiori, ut repugnet aliquem fieri superiorem, seu Prælatum, & non recipere potestatem præcipiendi. Hinc ergo concludunt dicti autores, hanc potestatem dari immediatè à Christo, & ex vi juris divini, quia datur ex vi muneris à Christo instituti. Et licet Pontifex, vel per se applicet tale munus huic, vel illi personæ, vel possit instituere modum applicandi illud: nihilominus tali muneri ex vi juris divini adhæret talis jurisdictio, & ipsum munus ex vi divinæ institutionis datur, & consequenter Pontifex solum se habet, ut designans personam; Deus verò est, qui per se, & immediatè tribuit munus, & consequenter potestatem.

14. *Rejicitur prædictus modus.*

Verumtamen contra hunc modum explicandi hanc potestatem facile potest recepta veritas demonstrari. Nam in primis licet denus Episcopatum esse de jure divino, non solum quoad dignitatem ordinis, sed etiam quoad munus pastorale, non inde sequitur institutionem, vel collationem talis muneris, vel jurisdictionis esse immediatè à Christo, quia fieri rectè potuit, ut Christus docuerit, & præceperit Apostolis, & præcipuè Petro, modum regendi monarchiam Ecclesiasticam mediis Episcopis tanquam pastoribus ordinariis, & Principibus sub Petro, & nihilominus quòd commiserit Petro, & institutionem muneris cum tali jurisdictione, & collatione mejus, non tantum designando personam, sed etiam potestatem ipsam impertiendo. Hæc enim duo valde distincta sunt, & separabilia, præcipere aliquid fieri, vel facere illud. Et fieri etiam potuit, ut Christus Apostolis præceperit ut ordinarent modum, & ritum celebrandi sacrificium Missæ quoad accidentales cæremonias, & nihilominus eis commiserit illas ordinare & instituere. Idemque dici potest de oratione publica Ecclesiæ, & similibus. Sic ergo potuit Christus præcipere, ut esset in Ecclesia pastorale munus Episcoporum, & nihilominus institutionem illius muneris committere Petro. Hoc autem posito (in quo nulla repugnantia, nec moralis incommoditas, ostendi potest) planè sequitur, jurisdictionem Episcoporum esse de jure humano, & per homines dari. Quia res est talis ex immediata institutione, non ex præcepto, quod ad illam movit. Nam præceptum remotè se habet, & est generale, & non determinat particulares circumstantias rei, sine quibus res ipsa non fit: institutio verò proximè se habet, & constituit rem in particulari cum determinatis circumstantiis. Sicut in exemplis adductis cæremoniæ Missæ sunt de jure humano: esto præceptum generale ordinandi illas fuerit divinum, ut re vera est, sive fuerit divinum naturale, sive positivum: & sic in similibus. Idem ergo erit in præsenti ex dicta hypothesi, quòd Episcopatus inferiores pontificali dignitate non habent à jure divino nisi generale præceptum instituendi, & conferendi talem dignitatem, ut si Rex mittens proregem in Indiam, illi præcipiat constituere in provinciis ordinarios gubernatores, illi verò committat, & modum potestatis illis conferendæ, & munerum largitionem, non dicentur postea gubernatores illi habuisse munus à Rege immediatè, sed à prorege, licet ex regis præcepto, quia proxima mensura potestatis est voluntas, ac judicium proregis, & ipse est etiam proxima causa, quæ ex vi suæ potestatis alia officia providet: ita ergo erit in præsenti, posita prædicta institutione.

15. *Gregor. in c. decreto.*

Quòd ergo talis fuerit Episcopatuum institutio, probatur primò ex modo loquendi Canonum: ait enim Gregor. in cap. *decreto.* 2. q. 6. *Romana Ecclesia vices suas ita aliis impertivit Ecclesiis, ut in partem sint vocatæ soli-*

tæ ſolicitudinis, non in plenitudinem poteſtatis. Ubi pondero verba illa, *vices ſuas impertivit*: nam planè ſignificant, aliarum Eccleſiarum paſtores à Romano habere poteſtatem, & ideo ſuo modo vices illius gerere, ſicut olim Prætores vices Imperatoris gerebant. Non intendit autem per hoc docere Gregor. Epiſcopos eſſe tantum Vicarios Papæ, & non proprios paſtores, & Principes, ſed ſolum voluit explicare emanationem unius principatus ab alio, à quo creantur Epiſcopi, ut ejus coadjutores. Item Leo Papa in c. *ita Dominus* 19. diſt. loquens de poteſtate Petri, inquit in ipſo fuiſſe à Chriſto principaliter collocatam, *Vt ab ipſo quaſi quodam capite dona ſua velut in omne corpus diffunderet.* Quod teſtimonium ita eludit Caſtro, ut particulam illam, *ab ipſo*, interpretur, dicere ordinem temporis, non cauſalitatis. *Nam Chriſtus eſt* (inquit) *qui immediatè dedit Apoſtolis poteſtatem*, ſed priùs Petro Matth. 16. & poſtea reliquis Apoſtolis Matth. 18. Sed in primis ſemper ibi ſupponit falſum, ſcilicet, Chriſtum dediſſe Petro, vel Apoſtolis poteſtatem Matth. 16. & 18. quia tunc non dedit, ſed promiſit, ut conſtat ex verbis, & communi expoſitione. Unde falſum etiam eſt, Chriſtum priùs tempore dediſſe Petro Apoſtolatum, vel poteſtatem, quàm cæteris Apoſtolis: nam ſimul omnib. dixit. *ſicut miſit me vivens Pater, & ego mitto vos*, Joan. 20. & cap. ſequenti dixit Petro: *Paſce oves meas*, quod pertinuit ad ſingularem dignitatem ejus; poſtea verò iterum quoad munus Apoſtolatus dixit omnibus, *Euntes in mundum univerſum prædicate Evangelium*, Matth. ult. Poteſtas ergo Apoſtolorum, & juriſdictio illorum, ut tales erant, non fuit, *ab ipſo*, Petro, etiam ordine temporis: non ergo in hoc ſenſu loquutus eſt Leo. Neque per illam particulam, *ab ipſo*, refert ſolam perſonam Petri, ſed etiam proportione ad ſuos ſucceſſores, ut conſtat ex contextu. Priùs enim dicit, *Chriſtum Dominum ita ordinaſſe Apoſtolorum officium, ut in beatiſſimo Petro Apoſtolorum omnium ſummo principaliter collocaret.* Ubi non dixit priùs tempore, ſed principaliter, qu'animirum in illo tanquam in capite, & ordinario paſtore, cui ſuccedendum eſſet, in aliis verò tanquam in legatis vitalitiis, ut ſic dicam, officium illud collocavit. Et addit rationem, & cauſam, *ut ab ipſo*, id eſt, per ipſum *dona ſua diffunderet*, non in Apoſtolos: jam enim de illis non tractabat, *ſed in corpus omne*, non uno tempore, ſed perpetuò; ideo enim voluit dignitatem illam Petri eſſe perpetuam, ut per Petrum, & ſucceſſores ejus omnis alia poteſtas ad alios diffunderetur.

Leo in ca. ita Dominus.

Matt. 16. & 18.

Joan. 20.

Matth. ult.

16. *Prædictus modus inſtitutionis eſt magis conſentaneus perfectæ monarchiæ & congruentior majori unioni membrorum cum ſuo capite.*

Secundò poteſt adjungi ratio; & congruentia, quia hic modus inſtitutionis eſt magis conſentaneus perfectæ monarchiæ, qualem eſſe Chriſti Eccleſiam Catholici intelligunt. Item eſt congruentior ad majorem unionem membrorum omnium, etiam principalium cum ſuo capite, & perfectiorem ſubordinationem, & conſequenter majorem Eccleſiæ pacem: ergo merito credimus, ita fuiſſe Eccleſiam à Chriſto inſtitutam. Præſertim quia de ſupremi capitis inſtitutione cum plenitudine poteſtatis, & abſoluta paſtorali cura ſine ulla limitatione conſtat expreſsè ex Evangelio: de poteſtate autem immediatè data aliis Prælatis, quibus perpetuò ſuccederetur ex vi ejuſdem donationis, non conſtat ex Evangelio, imò neque aliquod ejus indicium reperitur. Et aliunde ex uſu colligi poteſt mutationes, & erectiones Epiſcopatuum ad Romanum Pontificem ſemper ſpectaſſe, ut ſumitur ex c. *quanto*, & c. *Salonitanæ*, 63. diſt. & c. *paſtoralis*, & c. *temporis*, 7. q. 1. & plura alia refert Vargas ſupra.

c. quanto. c. Salonitanæ c. paſtoralis. c. temporalis. Vargas.

17. *Papalis dignitas habet certam & immutabilem qualitatem ex vi ſuæ inſtitutionis in his quæ ad ſubſtantiam ejus pertinent.*

Tertiò declaratur, eadem veritas ex differentia inter pontificiam dignitatem, & officium Epiſcopi: nam pontificia dignitas habet certam, & immutabilem qualitatem, & poteſtatem ex vi ſuæ inſtitutionis in his, quæ ad ſubſtantiam ejus pertinent, & ideò rectè intelligitur eſſe potuiſſe, ac debuiſſe ex immediata inſtitutione divina. Nam ex parte ſubditorum, & territorii habet determinationem per modum univerſalitatis, ut ſcilicet extendatur ad univerſum mundum, & omnes Chriſtianos baptizatos, & aliquo modo ad omnes homines, quantum neceſſe eſt ad fidei propagationem, ac juſtam religionis Chriſtianæ protectionem; & ſimiliter ex parte actionum ſolvendi, & ligandi omnium modorum, & materiarum, in quibus verſari poſſunt, habet eandem determinationem per univerſalitatem, & in omnibus his habet immutabilitatem, quia nec augeri, nec minui ab omnibus poteſt, & ideo illius poteſtatis origo immediatè in DEUM fertur, quia non eſt in hominibus, poteſtas nec innata, nec extrinſecùs data, à qua tanta celſitudo poteſtatis manare potuerit.

At verò munus Epiſcopale non habet certam qualitatem, aut determinationem ex vi juris divini, neque in territorio, neque in perſonis ſubdendis huic, vel illi Epiſcopo, neque in actibus regiminis, neque in materia illorum. Unde videbimus quoad territoria Epiſcopatus eſſe inæquales, & eundem nunc augeri, nunc minui, vel unum in duos dividi, vel e converſo ex duobus unum fieri. Quoad perſonas etiam ex eadem diœceſi aliquæ eximuntur à ſubjectione Epiſcopi, & immediatè ſubjiciuntur Papæ, vel alteri, juxta voluntatem ejus, & ſæpe contingit Epiſcopum unius diœceſis habere Eccleſias ſubjectas ſibi in alterius diœceſi, & aliquam exemptam in proprio territorio. In ipſis etiam Epiſcopatibus eſt ordo hierarchicus Epiſcoporum, Archiepiſc. & Patriarchar. ſeu Primatuum, qui nullo modo poteſt in jus divinum referri, ut per ſe conſtat. Item in actibus juriſdictionis ſpiritualis aliqui ſunt, quos non poſſunt Epiſcopi exercere vi ſui officii, ut inſtituere irregularitates, ut in propria materia dixi, vel præſcribere impedimenta irritantia matrimonium, ut ex propria materia ſuppono, vel relinquere ſuum Epiſcopatum, aut ad alium tranſire, juxta cap. *inter corporalia*, de tranſlat. Epiſcopor. & cap. *niſi cum pridem*, de renunciat. & in univerſum graviorum cauſarum definitio juxta cap. *majores*, de Baptiſmo. In aliis verò actibus juriſdictionis, quos Epiſcopalis poteſtas exercere poteſt, limitationem, & reſervationem ſæpe recipit, vel certam menſuram, ut in abſolutionibus, diſpenſationibus, indulgentiis, & aliis ſimilibus: ergo non potuit convenienter tale munus habere divinam Inſtitutionem immediatam, quæ debet eſſe certa, & præſcripta. Qualis enim, & quanta hæc fuerit, ex jure divino definiri non poteſt: ergo nec ipſum munus in poteſtate juriſdictionis conſiſtens fuit immediatè inſtitutum, & datum à Chriſto, ſed ſolum præceptum, & commiſſum Vicario ſuo.

ad ſubſtantiam ejus pertinent.

18.

c. inter corporalia. c. niſi cum pridem. c. majores.

Dicere, ex vi juris divini habere Epiſcopum integram poteſtatem juriſdictionis ſpiritualis, niſi à Papa in aliquibus rebus limitetur, & ſolum in hac dependentia eſſe inferiorem poteſtatem Papæ, atque hoc modo habere certam qualitatem, & præſcriptum modum ex vi juris divini, variabilem tamen per humanum. Sed in primis hic modus inſtitutionis alienus eſt ab inſtitutione divina: decet enim, ut ea, quæ immediatè à Deo præſcripta ſunt, immutabiliora permaneant, & ita videmus ſervari in inſtitutionibus ſacrificii, & ſacramentorum. Deinde, cùm in illo munere tanta futura eſſet mutabilitas, ac varietas, nunquam retenturum eſſet totam illam univerſalitatem, neceſſe fuit, ita divinitùs inſtitui, cum jamjam eſſet data Eccleſiæ in Petro ſufficiens poteſtas, per quam poſſet ordinari: Deus enim ſuaviter diſponit omnia, operando per cauſas ſecundas quando commodè poteſt. Denique ex illo modo inſtitutionis videntur ſequi aliqua abſurda; unum eſt, Epiſcopalem juriſdictionem de ſe, & ex vi juris divini extendi ad univerſum mundum, & ad omnes homines, niſi per Pontificem limitetur ad modum juriſdictionis Apoſtolicæ, quod per ſe incredibile eſt. Aliud eſt poſſe Epiſcopos ex vi juris divini diſpenſare in matrimo-

19. *Evaſio cum obviatione.*

nio

nio rato, nisi à Papa reservetur, quod est etiam incredibile. Tertium est posse relinquere Episcopatum sua auctoritate, nisi à jure humano esset prohibitum, quod est contra Innocent. III. in d. c. *inter corporalia*. Et similia possunt multa inferri; non fuit ergo talis institutio divina, sed solùm hæc, ut crearentur Episcopi, qui essent ordinarii pastores principales animarum: ergo nihil aliud immediatè per jus divinum positivum institutum est. Ex illa verò generali ordinatione sequitur statim, in creando illo munere, servanda in primis esse, quæ jus divinum naturale postulat, supposito priori fundamento, scil. ut tale munus crcetur cum omnibus necessariis ad convenientem usum ejus: in his verò, quæ prudentialia, vel arbitraria sunt, res tota commissa est Petro; ergo ab illo, & per illum habent immediatè Episcopi omnem suam potestatem.

Innoc. 3. in dicto c. inter corporalia.

20. Unde tandem concluditur, multò magis id dicendum esse de potestate ferendi leges, quia non solùm potest illa limitari, vel ampliari per Pontificem, ut quotidie fit, sed etiam possent particulares Episcopatus institui, non conferendo Episcopis potestatem condendi leges. Quia hæc potestas non est per se necessaria in omni gubernatore, nec in omni Principe, ut patet in temporalibus Principibus habentibus superiorem in illo ordine. Et ratio est, quia ad hujusmodi regimen, etiam ordinarium, principalius sufficit potestas præcipiendi pro tempore, pro qua durat regimen, & obligandi, cogendi, ac judicandi, quæ omnia possunt haberi sine potestate ferendi leges, id est, perpetua præcepta, & durabilia post mortem præcipientis. Vel saltem posset Pontifex ordinare, ut statuta Episcoporum non essent firma, & durabilia, nisi ab ipso confirmarentur, vel nisi approbarentur à Concilio provinciali, vel à Metropolitano, aut Patriarcha, prout ipsi juxta regionum varietatem, ac distantiam videretur expediens. Cur enim hoc non poterit Pontifex? aut quæ est in his omnibus repugnantia? Imò usus ipse ostendit, potestatem hanc sæpe illis concedi cum aliqua limitatione, ut patet ex cap. ult. de fer. ibi, *cum clero, & populo*, & ex cap. *novit*, cum toto ferè titulo de his quæ fiunt à prælat. sine consen. Cap. Ergo ex divino jure naturali non repugnat Episcopale regimen cum hac limitatione instituti, quandoquidem Episcopi in suo ordine non sunt supremi principes, sed superiorem habentes. Nec etiam repugnat ex divino jure positivo, ut à fortiori constat ex dictis. Quia nullum est verbum in sacra Scriptura, nec ullum vestigium traditionis, unde colligi possit tale positivum jus, si ex natura rei non est illa potestas necessariò connexa cum Episcopali munere. Habent ergo Episcopi hanc potestatem, quia supremus Ecclesiæ legislator humanus, qui est Pontifex, illam eis, vel expressè, vel tacite concessit, suóve muneri adjunxit. Sicut supra dicebamus de Dynastis subjectis Imperatori, vel alteri Regi supremo in temporalibus, tunc posse leges civiles condere quando eis concessum est, & non alias. Quòd autem Episcopis sit hæc potestas concessa, ex usu, & ex juribus citatis constat.

c. ult. de fer. ibi cum clero & populo c. novit.

21. Ad primum ergo, & præcipuum fundamentum Castri, quòd Episcopi sunt successores Apostolorum, respondetur uno verbo succedere illis ut Episcopi fuerunt, non ut fuerunt Apostoli: sunt enim hæ dignitates diversarum rationum: Paulus enim Apostolus fuit, & nescimus fuisse Episcopum alicujus certæ diœcesis, vel habuisse aliquam propriam Ecclesiam, tanquam ordinarium, & proximum pastorem illius, licet haberet solicitudinem omnium Ecclesiarum, 2 Corirnth. 11. & in multis creavit Episcopos ut Titum Cretæ, Timotheum Ephesi, Dionysium Athenis. De Joanne etiam Evangelista legitur, rexisse universas Ecclesias Orientis, & in eis Episcopos constituisse, non tamen propriam alicujus sedem privatum Episcopum occupasse. Fuerunt ergo omnes Apostoli Episcopi immediatè facti à Christo quoad consecrationem, & quoad hanc succedunt illis omnes Episcopi: fuerunt item Apostoli Episcopi quasi universalis totius Ecclesiæ ex immediata concessione Christi, & secundum hanc rationem non habuerunt successores præter solum Petrum, qui altiori modo pontificatum habuit.

Respondetur fundamentis adversariorum.

2 Cor. 11.

Episcopi succedunt Apostolis ut fuerunt Episcopi, non ut Apostoli.

Aliqui etiam Apostoli (licet non omnes) habuerunt determinatas sedes Episcopales, & quoad hoc non habuerunt Episcopatum immediatè à Christo, sed per determinationem humanam. Sic Jacob. Alphæi creatus est primus Episcopus Hierosolymitanus à Petro, ut testatur Chrysost. Hom. 87. in Joan. & Euseb. lib. 2. Historiæ, cap. 1. Sic etiam ipse Petrus primus Episcopus fuit Antiochiæ, quam sedem non immediatè à Christo habuit, sed sua auctoritate accepit, & eandem postea reliquit. Quoad hos ergo Episcopatus succedunt Apostolis Episcopi, propriè quidem, & in rigore solum in illis Ecclesiis, quæ aliquem ex Apostolis habuerunt in primum Episcopum, in reliquis verò solùm per quandam imitationem, vel participationem, quam habent à Petro, non immediatè à Christo. Ad verba Christi Matth. 18. jam dictum est, solùm fuisse promissiva. Modus autem quo talis potestas esset danda pastoribus Ecclesiæ, ibi non declaratur. Unde licet Episcopi habeant per Petrum potestatem, verisimile in illos convenit, *Quæcunque ligaveritis*, & cæt. cum participatione, & distributione accommoda. Reliqua testimonia immeritò afferunt, quia non solùm de Episcopis, sed etiam de omnibus superioribus, seu Prælatis inferioribus verum habent. Et suo modo etiam in Magistratibus, & principibus temporalibus, quamvis certum sit, non immediatè à Deo, sed per concessionem hominum habere suam potestatem. Nam postquam illas habent, incipiunt esse ministri Dei, & ideo illis debetur obedientia.

22.

Chrysost. Euseb.

Matth. 18.

Ad secundum patet responsio ex dictis; concessa enim majori in bono sensu, negatur minor, quia potestas ferendi leges, non est de ratione intrinseca muneris Episcopalis secundum generalem rationem suam, secundum quam habet originem aliquam à jure divino: & ideo non est apta comparatio, quæ fit ad dignitatem Apostolatus: nam illa fuit dignitas universalis jurisdictionis respectu totius Ecclesiæ, & ab ipso jure divino fuit determinata ad illum gradum perfectionis. Episcopalis autem dignitas quoad jurisdictionem non est ita de jure divino, nec habet ab illo certum modum potestatis, & consequenter nec institutionem, sed solum generale præceptum instituendi, & conferendi illam. Et hoc modo sufficienter explicantur verba Pauli, *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*: eo vel maximè quòd etiam reges dicuntur regnare per Deum, & habere potestatem à Deo, etiamsi per homines immediatè illis collata sint regna: ita ergo licet Episcopi constituantur à Petro, verissimè dicitur positos esse à Spiritu sancto ad regendam Ecclesiam, quia hæc est voluntas Spiritus sancti, & non sine ipsius inspiratione, & cooperatione fit. Reliqua, quæ ibi adduntur, jam sunt expedita.

23. *Apostolatus fuit dignitas universalis jurisdictionis in totam Ecclesiam, ac proinde competit ei ferre leges, non sic vero Episcopalis.*

Actor. 20.

Ad tertium ex usu respondetur, post Apostolos semper fuisse Episcopos creatos per homines, & non immediate à Christo, & accepisse suam potestatem mediante Pontifice summo aliquo modo, licet non semper fuerit idem modus servatus. Nam in principio nascentis Ecclesiæ, licet Petrus sua auctoritate quamplurimos Episcopatus erexerit, ut late refert Baron. ann. 44. num. 11. 27. & sæpe aliis locis: tamen etiam alii Apostoli per potestatem sibi à Christo concessam Ecclesias erigebant, & Episcopos in eis constituebant, ut de Paulo dictum est, & de se ipse testatur, & de Joanne Evangelista ait Hieron. de Scriptor. Eccles. *Totas Asiæ fundavit, rexitque Ecclesias.* Et Tertullian. lib. 4. contra Marci. cap. *Habemus* (inquit) *Johannis alumnas Ecclesias: nam etsi Marcion Apocalypsim ejus respuit, ordo tamen Episcoporum ad originem recensus, in Joannem*

24.

Baron.

D. Hieron.

Tertullian.

nem stabit auctorem. Et de aliis similiter est notum, ac necessarium.

25. *Ordo Hierarchicus totus à Petro dependens.*

Nihilominus verò credendum est, omnes Episcopos ab Apostolis creatos habuisse successores, media Petri auctoritate, mediatè, vel immediatè. Nam ordo Hierarchicus Episcoporum, Archiepiscoporum, & Patriarcharum à principio Ecclesiæ incepit, & quia in Ecclesia perpetuò erat duraturus, non sine auctoritate Petri institutus est, ut alibi Deo dante latiùs dicemus. Tunc ergo in Asia, & aliis regionibus remotioribus per electionem aliquam usu, & tacito consensu Romani Pontificis fiebant Episcopi & superiores Prælati, & fortasse Archiepiscopi confirmabant Episcopos, in Oriente, & regionibus remotis, Patriarchæ autem Episcopos, ipsi verò Patriarchæ à Principio fuerunt per Petrum instituti, & postea auctoritate Romanæ Ecclesiæ, vel modo aliquo ab illa præscripto constituebantur, & ad hunc modum semper potuerunt Episcopi mediatè, vel immediatè per Romanum Pontificem creari. Et licet per electionem, vel postulationem cleri, aut populi fierent, potestas ipsa semper dabatur auctoritate capitis, vel per se, vel per alios operantes, quod usque hodie servatur in Ecclesia Catholica, semperque servatum fuisse credendum est. Nam, ut ait Irenæus lib. 3. cap. 3. *Ad Romanam Ecclesiam propter principaliorem principalitatem necesse est omnes convenire Ecclesias, hoc est, omnes undique fideles.* Quod licet maximè de doctrina fidei verum sit: tamen etiam locum habet in his omnibus, quæ ad universale regimen, & graviores ejus actus pertinent, inter quos computatur creatio Episcoporum, ut tradit Gregor. in c. *præceptum*, distin. 12. & ibi Glossa, & alii notant, & sumitur ex cap. *antiquis*, 9. q. 3. quod sumptum est ex Epistola Athanasii ad Felicem Papam. Unde etiam notat Glossa in c. *quanquam*, de elect. in 6. quod de jure antiquo, & dispositione Ecclesiæ potestas conferendi Episcopatum pertinet ad Papam, & notat Panormit. in cap. *verum*, de foro compet. num. 11.

Irenæus.

Greg. c. præceptum. Glossa. c. antiquis. c. quanquam.

c. verùm.

26.

Atque hinc tandem explicata, & confirmata manet ultima pars assertionis, in qua dicebamus, potestatem hanc Episcoporum originem habere a jure divino, & præceptum Christi est, ut Ecclesia per Episcopos gubernetur, & quòd à Papa vocentur in partem solicitudinis, licet modus, determinatio, & collatio potestatis per arbitrium, & prudens judicium Pontificum facta sit, & augeri, vel limitari possit. Ut autem hæc omnia clariora fiant, & ad omnes singulares personas, quæ leges Ecclesiasticas ferre possunt, meliùs applicentur, nonnulla peculiaria dubia in sequenti capite proponemus, & exponemus.

CAPUT V.

Deciduntur nonnulla dubia quibus doctrina superioris capitis magis explicatur.

1. *Dubium primum.*

PRimum dubium est, utrùm Episcopus possit condere leges sine voluntate Papæ, & quæ regula in hac materia servanda sit, videlicet, an possit Episcopus quidquid ei non prohibetur, vel solùm quod ei conceditur. In quo primò dicendum est, Episcopos non posse leges ferre in rebus, quas Papa sibi specialiter reservavit, illis videlicet alioquo modo repugnantes. Hoc est certissimum ex subordinatione debita. Habeturque in cap. 1. de *translat. Episcop.* & cap. 1. & 2. de reliquiis, & venerat. Sanctorum, & capit. ult. de religiosis domibus. Unde secundò certum est, non posse aliquid statuere contra jus commune, quia eo ipso repugnarent voluntati superioris, sumitur ex capit. secundo, de locato. Tertiò addendum, in gravioribus causis nihil posse statuere, quia per generalem regulam Sedi Apostolicæ sunt reservatæ: Notat Glossa in cap. 2. de majorit. & obedient. Item Glossa in cap. 2. §. *porrò*, distinct. 3. & 18. distinct. in principio, Abbas in cap. ult. de offic. legati, num. 5. & sumitur ex cap. *præceptis*, distinct. 12. & capit. *multis*, distinct. 17. & cap. *majores*, de Baptismo. Probatur etiam ex generali principio, sub generali concessione non venire ea, quæ in specie non essent verisimiliter concedenda capit. ultim. de officio vicarii, in 6. & optimè ad rem præsentem in capit. *quòd translationem*, ubi adnotant Panormitan. & alii, & Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de justitia & jure, num. 26. Dicuntur verò esse graviora, quæ ad novam fidei declarationem, vel promulgationem pertinent, vel quæ concernunt statum universalis Ecclesiæ, ut verbi gratia, continentia Sacerdotum, aut quæ repugnant privilegiis, vel consuetudinibus universalibus, juxta cap. *cum dilectus*, de consuetud. ubi Glossa verbo, *constitutus*. Item unam Ecclesiam alteri subjicere, aut duos Episcopatus, vel unum in duos dividere, ut dicitur in dicto capit. *quòd translationem*, & simile esset quadragesimale jejunium mutare, vel quid simile. Extra hos vero casus pro generali regula habendum est, Episcopum non agere positiva approbatione, confirmatione, aut concessione Papæ, ut possit statuta condere de se firma, ac perpetua, quia hoc convenit illi jure ordinario, 2. de majorit. & obedient. capitulo secundo, de constitut. in 6. & ex perpetua consuetudine, traditione Ecclesiæ, neque est ulla ratio ad limitandam hanc Episcopi potestatem.

Episcopos non posse aliquid statuere contra jus commune vel circa ea quæ Pap. sibi specialiter reservavit.

Glossa in c. 2. § porrò.

Albas. c. præceptis. c. multis. c. majores. c. quod [illegible] lat. Panormit. Bart.

Circa quæ non potest statuere Episcopus. c. cum dilectus.

Circa quæ potest statuere Episcopus.

2.

Secundum dubium est, utrùm Episcopus possit sine consilio, vel consensu capituli, aut cleri, statuta efficere. Aliqui enim id affirmant ex Glossa in capit. *si quis*, de majoritate & obedient. sed illa Glossa id non dicit, sed solùm ait posse Episcopos constitutiones facere. Unde Panormitan. cap. ult. de offic. legati, absolutè id negat, citatque Joann. Andr. & id colligit ex cap. *novit*, & capit. *quanto*, de iis, quæ fiunt à Prælato sine consensu capituli. Quæ jura non loquuntur de statutis, sed de objectionibus bonorum Ecclesiæ, & aliis similibus negotiis, quæ ab Episcopo sine capitulo facienda non sunt. Unde dicendum puto, eandem fere regulam hîc esse servandam, quæ in proximo antecedenti puncto posita est. Nam regulariter Episcopus non pendet in ferendis legibus à capitulo, quia non habet ab illo potestatem, sed a Papa, à quo in suo gradu constitutus est princeps habens regimen monarchicum, quia hoc erat magis consentaneum divino juri. Item, quia nullo jure adhibetur hæc limitatio potestatis Episcopalis, nec talis dependentia Prælati à subditis in legibus ferendis sequitur ex principiis naturalibus: ergo non est pro generali regula constituenda; solùm ergo dici potest, esse necessarium consilium, vel consensum cleri, aut etiam populi in casibus à jure expressis, vel in his rebus, quæ specialem rationem, vel necessitatem præ se ferunt. Exemplum prioris partis habetur in capit. ultim. de feriis, & de illo latè dixi in tom. 1. de religione, tractat. 2. lib. 2. capit. 15. à numer. 7. Exempla alterius partis sunt, si leges Episcopi disponant de rebus, quæ possunt cedere in præjudicium capituli, aut cleri, proportione servata, ut si sint contra privilegium à superiore illis concessum, vel contra præscriptam consuetudinem. Et hoc ad summum potest colligi per argumentum à simili ex dictis capitibus, *novit*, & cap. *quanto*, & magis ex capitulo *vestra*, de locato: & est hæc communis sententia. Felinus capitulo *cum omnes*, de constitut. numero 11. & Archid. ex textu ibi capit. de consecrat. distinct. 3.

Panormit.

c. novit.

c. quanto.

c. novit.

c. quanto.

c. cum omn.

Felin.

Archid.

3.

Tertium dubium est, quid dicendum sit de superioribus Prælatis, ut sunt Archiepiscopi, Primates, seu Patriarchæ. De quibus in primis certum est, jure communi idem posse in suis particularibus diœcesibus, quod Episcopus, quia illarum Episcopi sunt. Deinde dicendum est nihil amplius, vel infra, vel extra illas posse, nisi speciali jure, aut præscripta consuetudine, vel privilegio eis consensum sit. Ita sumi-

Idem posse Archiepisc. in suis particularib. diœcesibus quod Episcopi in suis.

. duo.

tur ex cap. 4. usque ad cap. *conquestus*, 9. q. 3. & cap. *duo simul*, de offic. ordinarii. Ratio autem est, quia hæ dignitates, quatenus superiores Episcopis sunt, omnino sunt de jure humano Ecclesiastico, & ideò nihil ratione illarum fieri potest; nisi quod specialiter concessum est: præsertim cùm ita sit in dictis juribus declaratum. Unde quod ait Glossa in principio distinctione 18. verbo, *constituendum*, scilicet, Episcopum posse condere Canones Episcopales, & Archiepiscopum provinciales, intelligendum est de Archiepiscopo cum Concilio provinciali, aliàs juri repugnaret, ut constat ex juribus citatis, præsertim ex capit. *nullus Primas*, 9. quæst. 3. Ideoque æquiparatio illa Archiepiscopi cum Episcopo non est omnimoda etiam respectivè: nam Episcopus solus potest facere Canones Episcopales, non sic Archiepiscopus provinciales.

Glossa.

c. nullus Primas.

4. *Cardinales posse ferre leges solùm in Ecclesiis suorum titulorum.*

Atque ex his facilè intelligi, seu expediri potest quartum dubium, scilicet, quam potestatem habeant ad condendas leges Cardinales, Abbates exempti habentes jurisdictionem Episcopalem, vel alii similes Prælati, aut etiam legatus Pontificis. Primò enim de Cardinalibus dicendum est, per se, & ratione suæ dignitatis solum posse leges ferre in Ecclesiis suorum titulorum. Probatur, quia tantum in illis habent jurisdictionem Episcopalem, ut apertè sumitur ex capit. *his, quæ*, de majoritate & obedient. & capit. *querelam*, de elect. ubi id notat Panormit. citans Joann. Andr. & alios, & Hieron. Manfred. tract. de Cardinalib. decis. 134. Secundò dicendum est, inferiores Prælatos, licet Cardinales non sint, si habent jurisdictionem Episcopalem, posse jure communi in suis quasi diœcesibus leges ferre, nisi eis sit specialiter prohibitum, aut ex consuetudine, vel peculiari institutione requirant communitatis, vel capituli consensum, quod tam ad regulares, quàm ad seculares extendi potest. Ratio est, quia hæc potestas est jurisdictionis, & per se, & jure ordinario est conjuncta cum jurisdictione Episcopali. Tertiò idem dicendum est de Legato summi Pontificis: habet enim potestatem condendi leges in sua provincia, quæ durent, etiam finito munere ejus, donec revocentur, vel à Papa, vel ab alio habente æqualem potestatem. Ita declaratur in capit. ult. de offic. legati, ubi Panormitan. & alii, Sylvester verb. *lex*, num. 4. Ratio est, quia hoc munus ita institutum est à summis Pontificibus, & quia illi Legati habent jurisdictionem plus quàm Episcopalem, & ordinarium, ut patet ex toto titulo de officio legati.

Cap. his, quæ. c. querelam. Joan. And. Manfred.

Legatum summi Pontificis habere potestatem ferendi leges in sua provincia.

5. *Nullum præter dictos habere potestatem condendi leges Canonicas.*

Ultimò dicendum est, nullam aliam personam singularem, præter numeratas, habere in Ecclesia potestatem ferendi leges canonicas, quia nullibi concessa legitur, neque cum aliquo alio munere conjuncta est. Et ratio reddi potest, quia (ut supra dixi) potestas legislativa in qualibet republica, de se est suprema: in inferioribus autem solum esse potest quatenus à supremo Principe communicatur: non solet autem communicari, nisi magis principalibus, & habentibus superiorem valde gubernationem, & ideò in Ecclesia jure ordinario hæc potestas non est conjuncta, nisi cum principali jurisdictione, qualis in Ecclesia est Episcopalis, & non inferior.

6. *Gloss. in cap. noli.*

Quintò dubitari hîc solet, an sententiæ sanctorum Patrum, præsertim illæ, quæ in decreto habentur, vim legis habeant. Ratio dubitandi est, quia in Decretò Gratiani ut tales inferuntur, & ita communiter, ut canones citantur. Imò Glossa in capit. *noli*, d. 9. verb. *in istis*, generaliter dixit, sententias Patrum, quæ probantur à Gelasio dist. 15. capit. 3. esse Canonicas usque ad minimum apicem. Sed hoc non habet fundamentum, quia nec Ecclesia hoc sentit, cùm Patres non fuerint canonici scriptores, nec infallibilem assistentiam Spiritus sancti habuerint. Neque in illo textu id dicitur, nisi specialiter de quadam Epistola Leonis Lapæ, in qua ut Pontifex loquutus est. Unde per vim exceptionis satis significatur, approbationem aliorum operum non esse in eo sensu factam, sed solum ut de gravissima humana auctoritate illorum Patrum constaret. Quod ergo ad præsens spectat, dicendum est, sententias, seu dicta Sanctorum, per se, & quatenus nituntur auctoritate eorum, non habere vim legis, ut notat Glossa distinct. 20. in princip. & sumitur ex tota illa distinctione. Et ratio est, quia lex non est actus doctrinæ tantum, sed potestatis; sancti autem Patres non habebant potestatem hanc, neque etiam hac intentione talia scripta tradebant. Lege Panormitan. Decium, & Felin. ca. *ne innitaris*, de constitut. Dixit autem, *Per se, & quatenus eorum auctoritate nituntur*, quia interdum ipsi testificantur de præcepto, vel à Christo, vel ab Apostolis tradito, vel Ecclesiæ traditione introducto; & tunc ex illis colligitur præceptum tanquam ex testibus, non tanquam ab auctoribus. Unde juxta modum, quo de re aliqua, seu obligatione testificantur, & juxta majorem vel minorem consensum Sanctorum inter se, eò majorem, vel minorem fidem efficiunt: de qua re vide Augustin. de Ancona lib. de potestate Papæ, quæst. 100. & Canum lib. 7. de locis, cap. 3.

Panorm. Decius. Felinus. c. ne innitaris.

August. de Ancona. Canus.

Addo præterea, sententias Patrum non accipere vim legis, eò quòd à Gratiano in suo Decreto insertæ sint, nisi ab aliquo Pontif. fuerint canonizatæ, ut inter Decretales aliquando inveniuntur. Ratio est, quia nec Gratian. habuit potestatem dandi vim legum, neque Pontifex aliquis pro legibus approbavit omnia quæ in illo Decreto continentur. Quamvis aliqui Canonistæ oppositum sentiant, quos refert, & sequi videtur Felin. in c. 2. de rescript. n. 45. Sed re vera non habet firmum fundamentum: nam consuetudo, quam allegant, non est in eo sensu (juxta conceptum communem sapientum) introducta. Et ita sentiunt plures alii Canonistæ, quos idem Felinus refert, & Decius ibid. num. 15. Idemque dicendum est de aliquibus legibus civilibus, quas in suo Decreto Gratianus posuit, quia non eo ipso habent vim legis canonicæ, nisi ab aliquo Pontifice sint canonizatæ: propter eandem rationem sentit Glossa in cap. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis in 6. verb. *tractatus*, & videtur supponere Navarr. de redditib. Eccles. quæst. 3. mon. 17. num. 5.

7. *Dicta Patrum non accipere vim legis eo quod à Gratiano in suo Decreto sint inserta, nisi ab aliquo Pontif. fuerint canonizata.*

Felin. Decius.

Glossa.

Navarr.

Denique obiter addo, nonnulla referri à Gratiano, quæ in Conciliis, vel Patribus, quibus ipse ea tribuit, non inveniuntur, de quibus meritò dubitari potest, an habeant vim legis. Nam aliqui putant, omnino esse credendum Gratiano, quia jura auctoritatem illi tribuere videntur, juxta Decium, & Felinum supra, cum Panormitan. cap. 2. citato, de rescriptis. Verumtamen licet illa sit aliqua præsumptio, non tamen sufficiens, ut inducat legis auctoritatem, & sufficientem propositionem. Quia Gratianus (verisimile est) non omnia sumpsit ex propriis originalibus, sed multa ex antiquioribus Decretis, seu collectoribus, & ita facilè potuit deceptio, & mutatio fieri, præsertim in nominibus auctorum. Item in Decreto Gregoriano multa emendata sunt. Quapropter consulenda semper sunt originalia: quando verò hæc non inveniuntur, inspiciendum est, an talia decreta usu saltem, & consuetudine sint recepta, vel in aliis certioribus decretis confirmata, aliqui ad jus constituendum non sufficient.

8.

Gratian. Decius. Felinus. Panorm.

CAPUT VI.

Quæ communitates, seu congregationes Ecclesiasticæ habeant potestatem condendi leges.

1. *De concilio tripliciter spectato.*

PRimum locum inter has communitates, seu congregationes habet generale concilium, quod tribus modus considerari potest: primò ut summum Pontificem personaliter habeat præsentem, cujus auctoritate,

ctoritate, & congregatum sit, & procedat secundò quod habeat auctoritatem Papæ per Legatos præsentes, non tamen personam; tertiò, ut omnino sine Pontifice sit. De primo res est per se nota, quia si solus Papa potest ferre leges pro universa Ecclesia, à fortiori poterit simul cum Concilio generali; & hujus rei exemplum habemus Actor. 15. ut supra notavimus. De secundo etiam Concilio si à Papa postea confirmatum sit, est etiam manifestum habere eandem potestatem, propter eandem rationem, & hujus rei exemplum habemus fere in omnibus Concilis generalibus extra urbem factis, & maximè in Tridentino.

Actor. 15.

2. Difficultas autem est, an hoc Concilium habeat potestatem obligandi per suas leges, prius quàm à Papa confirmetur. Aliqui Auctores affirmant, significat Victor in relect. 2. de potestate Papæ q. 1. nu. 6. & Sot. in 4. dist. 20. q. 1. artic. 4. ad 2. Suaderi potest, quia concilium illud habet infallibilem auctoritatem; ergo & supremam potestatem. Item quia aliàs superfluè convocaretur ad leges condendas, quia tandem solus Pontifex illas conderet. Verior tamen sententia est, illas leges non obligare sine confirmatione Papæ. Ita Cajetan. Opusc. de comparatione Papæ, & Concil. Turrecrem. lib. 2. summæ cap. 71. Navar. lib. 1. consil. tit. de constit. consil. 1. nu. 4. Quod sufficienter probatur perpetua traditione, observatione conciliorum generalium; semper enim confirmationem à Pontifice postularunt, & anteà non censebantur habere vim obligandi suis legibus, nec universè in Ecclesia recipiebantur. Quòd si aliquando provincia, vel Ecclesia aliqua particularis ante confirmationem admittit talem legem, id facit vel spontaneè, vel ex particulari præcepto suorum Prælatorum, ut Navar. notat, specialiter circa decreta Concilii Trident. quæ ante confirmationem cœperunt in Hispania observari. Ratio autem est, quia concilium congregatum sub obedientia Pontificis non habet immediatè ex jure divino jurisdictionem super universam Ecclesiam: nullibi enim illi concessa loquitur, sed Petro tantum; ergo tantum jurisdictionis habet, quantum illi à Papa conceditur; sed Papa non dat auctoritatem concilio ad ferendas leges obligantes prius quàm ab ipso confirmentur, ut ex usu constat; ergo. Dices, potest illam dare, & mittere legatos cum ea potestate, & conditione, ut leges à concilio latæ statim sine alia confirmatione promulgari possint, & obligare. Respondeo primò, si Papa id faciat antecedenter, ut sic dicam, confirmare illas leges; cùm diximus autem confirmationem esse necessariam, de consequente, vel antecedente intelligendum est. Addo verò, nunquam id fieri, nisi quando Papa, in ipsa instructione concilii in particulari declarat, quid præcipiendum sit: nam in communi, & indifferenter non est ita expediens, quia confirmatio Papæ, ut certam habeat, & infallibilem assistentiam Spiritus S. oportet, ut circa rem certam, & determinatam versetur. Quòd verò consilium hujusmodi illam habeat, antequam confirmetur: satis dubia res est, & de qua non est hîc dicendi locus.

Victor. Soto.

Leges conciliorum non obligare sine confirmatione Papæ patet traditione. Cajet. Turrecr. Navarr.

Concilium congregatum sub obedientia Papæ non habet immediatè jure divino jurisdictionem in totam Ecclesiam.

3. Supereſt dicendum de Concilio, quando Papa nec per se, nec per Legatos adest. Et quidem si in Ecclesia sit certus aliquis, & indubitatus Pontifex, talis congregatio, nec esset verum concilium, quia non esset legitimè coactum, utpote sine auctoritate Pontificis Romani: nam repugnare videtur, ut ejus auctoritate congregetur, & quod desint in eo Legati ejusdem, vel aliquis, qui ipsius nomine præsideat, & quòd sit concilium generale. Unde si tale concilium fingatur, non poterit dici generale, quia omnino in illo deest Ecclesiæ caput, cùm tamen eo tempore, ut supponitur, non desit in Ecclesia. Unde etiam illo casu ficto admisso, constat, decreta, & leges talis Concilii non posse obligare universam Ecclesiam ante confirmationem Papæ, quia non est generale, & quia de illo à fortiori procedunt dicta in priori puncto.

De concilio sine Papa aut ejus legatis.

4. Solùm ergo supereſt dubium, quando contingit tale concilium congregari deficiente Pontifice, propter exortum schisma, ut contigit tempore concilii Constantiensis. Et tunc dicendum censeo, tale concilium solùm habere eam potestatem, quæ necessaria est veluti ad defensionem Ecclesiæ, & ad pacificandum illam eligendo summum Pontificem certum, & ideò solum ea posse præcipere, & ordinare, quæ ad hunc finem necessaria sunt; non verò leges perpetuas pro universa Ecclesia statuere. Hoc in primis probat usus. Deinde ratio, quia tale concilium non habet hanc jurisdictionem immediatè ab aliquo jure divino positivo, quia nec scriptum est, nec traditione constat; neque etiam habet à summo Pontifice, quia supponimus, illum non esse, & qui præcesserunt, illam non reliquerunt, quia nullum etiam decretum de hoc habemus; solum ergo habet potestatem, quæ ex jure divino naturali consequitur in quolibet corpore mystico, ut possit se gubernare, & tueri per principes particulares unitos in unum corpus, quando deest supremum caput. Hæc autem potestas ex natura rei solum consequitur ad prædictum finem, & cum dicta moderatione. Unde si tale concilium aliquas ferret leges, ad summum possent obligare ex vi acceptionis Ecclesiæ, vel quatenus singuli Episcopi possent illas in suis Episcopatibus ferre, vel usque ad electionem Pontificis.

De concilio tempore schismatis.

5. Unde obiter intelligitur, quid dicendum sit de Collegio Cardinalium, vacante Sede; nullas enim ferre potest leges, quæ obligent totam Ecclesiam. Ratio est, quia nullibi est illi Collegio concessa talis jurisdictio. Nam de jure divino est idem argumentum, quia nullibi constat. Nec collegium ipsum, seu Cardinalium dignitas censetur esse de jure divino, juxta communiorem sententiam, quam nunc definimus. De jure verò Ecclesiastico potius colligitur prohibitio ex Clementina, *ne Romani*, de elect. in princip. ibi, *Irritum aut inane decernentes, quidquid potestatis, aut jurisdictionis ad Romanum Pontificem (dum vivit) pertinentis, cœtus ipse duxerit exercendum.* Solumque ibi excipiuntur, quæ in cap. *ubi periculum*, de electione in 6. Cardinalibus conceduntur; ibi autem nihil eis conceditur, nisi quæ ad electionem Pontificis, & ad defensionem Ecclesiæ, & quæ ad obviandum imminentibus periculis spectant. De reliquis verò potiùs dicitur, *Quod si nequaquam de alio negotio intromittant.* Et in §. *certum*, additur, *Omni conatu, & solicitudine, prout possibilitas patitur, id acturi tantummodo, ut eorum ministerio acceleretur utilis, & perneceſſaria totius mundi promissio.* Atque hæc sententia sumitur ex Glossa in Clementina unica, de schismaticis, verbo, *sede vacante*, in fine expressiùs Abbas in c. *cùm te*, de re judic. num. 13. & ibi Felinus num. 11. & Anton. de Butr. & Imola in c. *translato*, de constit.

Collegium Cardin. vacante Sede nullis ferre posse leges obligantes totam Ecclesiam.

Clement. ne Romani.

Glossa. Albas. Felin. Anton. Butr. Imola.

Contrarium verò tenuit Archidiac. cum Laurent. in capit. *cùm constitueretur*, 50. dist. in fine, & sequitur Jacobat. lib. 1. de Conciliis, artic. 12. part. 38. Alban. de Cardin. quæst. 42. in fine, Manfred de Cardin. decisione 6. Fundatur, quia Senatus poterat condere legem, l. *non ambigitur*, ff. de legibus. collegium autem Cardinalium habet auctoritatem Senatus, cap. *Ecclesia*, 16. quæst. 1. & capit. *Constantinus* 96. distinct. ergo confirmatur, quia collegium Cardinalium habet potestatem creandi legislatorem. Quid ergo mirum, quòd possit condere leges? Sic enim intulit Hugo in cap. *nullus*, 79. dist. posse illud Collegium creare Cardinalem, quia potest eligere Papam. Confirmatur secundò, quia illud collegium repræsentat universam Ecclesiam, quatenus illius nomine potest eligere Papam. Sed hæc sententia non habet firmum fundamentum, neque video quomodo intelligi, aut defendi possit. Nam vel loquitur de cœtu Cardinalium, vivente Papa, aut sede vacante: neutro autem modo ver-

6.

Arch. Laur. Alban. Manfred.

c. Eccles. c. Constant.

Hugo in c. nullus.

vera esse potest; ergo. Minor quoad priorem partem patet, quia vivente Papa, nullam jurisdictionem ordinariam habet illud collegium, ut collegium est; imò nec singulæ personæ ejus nisi in propriis titulis, ut supra dictum est. Quapropter, vivente Papa nec congregari in unum possunt per modum talis collegii, nisi ex voluntate, & auctoritate ejusdem Papæ, præsertim ad disponendum de his, quæ ad Ecclesiæ regimen spectant, multoque minùs poterunt tunc condere legem sine Papa. Altera verò pars evidenter convincitur ex juribus allegatis, & discursu facto.

7. Unde illa æquiparatio cum senatu frivola est, quia nec in illis decretis habetur, & licet fieret, intelligenda esset quoad honoris, & dignitatis titulos, non quoad jurisdictionem spiritualem. Hanc enim non potuit dare Constantinus, nec est in communitate aliqua Ecclesiastica, nisi à Papa derivetur. Ad primam verò confirmationem negatur consequentia, quia potestas solùm est data Cardinalibus ad actum eligendi, non ad alios, licet minùs nobiles. Unde etiam illa æquiparatio Hugonis falsum infert, quia Collegium Cardinalium re vera non potest creare Cardinalem, quia nullibi datur illi hæc potestas, & potestas definita ad actum nobiliorem, non potest extendi ad alium diversæ rationis, licet minùs nobilem, & ita notavit Glossa in Clementina 2. de lectione, verbo, *potestatis*, & Turrecrem. in dicto capit. *nullus*. In secunda denique confirmatione, in rigore falsum est, quod sumitur: nam potestas illa eligendi Pontificem non est in illo collegio ab Ecclesia, sed à Christo, mediantibus præcedentibus Pontificibus. Deinde licet Collegium illud repræsentaret Ecclesiam, non tamen simpliciter, sed ad præbendum illum consensum, sicut procurator destinatus tantùm ad unum actum. Sicut etiam Concilium Acephalum, sede vacante, dicitur repræsentare totam Ecclesiam, non tamen omnino perfectam, sed carentem capite, & in ordine tantùm ad creandum illud, & tollenda impedimenta, vel incommoda, quæ interim solent Ecclesiæ advenire.

Glossa. Turrecr.

8 *De minorib. conciliis.* Secundo loco dicendum est de minoribus conciliis, de quibus statuitur regula, posse ferre leges accommodatas, & proportionatas jurisdictioni suæ, tam quoad territorium, quàm quoad materiam legum. Hanc sumo ex communi doctrina Canonistarum in §. *porrò*, post c. *regula*, dist. 3. Hostien. in sum. titul. de constit. Decio, & aliis circa eandem rubricam, Innocent. in cap. *grave*, de præbendis. Declaratur, & probatur breviter: nam hæc concilia sunt triplicis ordinis; quædam dicuntur nationalia, ut in Hispania ferè fuerunt Toletana, & generaliter sunt illa, ad quæ conveniunt non solùm Episcopi, sed etiã Archiepiscopi alicujus nationis sub uno Primate, vel Patriarcha. Alia sunt provincialia unius Metropolis, in quibus conveniunt Episcopi suffraganei cum suo Archiepiscopo. Alia denique sunt synodalia, quæ ordinariè non vocantur concilia, sed synodi, & ad ea conveniunt Abbates, & Parochi cum suis Episcopis. Nullum ergo ex his potest per se ferre leges obligantes totam Ecclesiam, nisi Pontifex illas efficiat suas, quia non habent universalem jurisdictionem, & eadem ratione non possunt ferre leges in materiis gravioribus reservatis Pontifici, juxta regulam supra positam. At verò in materia proportionata potest unumquodque in suo territorio leges ferre.

Hostien. Decius. Innocent.

9. Conclusio ergo sic explicata sumitur ex capit. *Catholica*, dist. 11. & ex capit. *Concilia*, dist. 17. & fere tota dist. 18. & cap. penult. dist. 92. Ratio autem hujus jurisdictionis sumi potest vel ex natura rei, supposita ordinaria jurisdictione Episcoporum, & aliorum Prælatorum superiorum, qui in ordine Ecclesiasticæ hierarchiæ illis superiores sunt aliquo modo. Nam inde statim fit, ut quatenus plures Episcopi sub uno Archiepiscopo, vel Patriarcha constituuntur, possint etiam in unum congregari, & legitimum corpus mysticum efficere, in quo ex natura rei est potestas legislativa, eo ipso quòd à superiore non prohibetur. Et eadem ratio procedit in clero sub uno Episcopo constituto, &c. Vel etiam potest hæc jurisdictio conferi ex institutione humana, quia summi Pontifices voluerunt ad majorem unionem, & conformitatem diversarum nationum, vel provinciarum, aut Episcopatuum respectivè, & ad magis suavem gubernationem, ut non solùm per ipsos Episcopos, seu Primates sigillatim, sed etiam per legitima Concilia, & synodos leges ferri possent. Quæ institutio constat ex traditione antiquissima, & insinuatur in citatis decretis, & novissimè in Concilio Trident. sess. 24. capit. 2. de reformat. quatenus præcipit, synodalia, & provincialia Concilia frequenter fieri.

c. Catholica. c. Concilia. c. penult.

10. Unde fit, ut ad obligationem legum, quæ ab his Conciliis fiunt, non sit necessaria confirmatio Papæ. Quia hæc Concilia intra se habent, vel habere debent caput sibi proportionatum, scil. Patriarcham, aut Primatem, vel Archiepiscopum, vel Episcopum, respectivè; & ideò sufficiunt ad ferendas, & confirmandas suas leges particulares. Item in his legibus per se sumptis non est illa infallibilis auctoritas, quæ in legibus Conciliorum generalium, quia non feruntur pro tota Ecclesia. Et hinc etiam constat limitatio posita, quia hæ leges non procedunt à suprema jurisdictione, & ideo nec universales esse possunt, nec de rebus gravioribus, quæ vel totam Ecclesiam attingunt, vel summo Pontifici reservatæ sunt. Hoc autem intelligendum est precisè sistendo in auctoritate talium Conciliorum secundùm se: nam si in aliquo eorum adsit summus Pontifex, vel ejus confirmatio postea accedat, possunt tales leges omnem vim, & efficaciam accipere juxta Pontificis voluntatem. Quia potestas in eo non deest, ut supra dixi, & ideo ad majus auctoritatis robur, & ut leges immutabiliores sint, solent hæc concilia confirmationem suarum legum à Pontifice postulare. Hæc autem confirmatio non satis est, ut tales leges ultra territorium suum extendantur, nisi hac intentione à Pontifice confirmentur, vel per traditionem, vel alium modum extendantur. Sic enim multa decreta Conciliorum provincialium generaliter recepta, & canonizata sunt. Ad hoc autem non satis est inveniri in Decreto Gratiani, ut supra tetigi, sed aliunde in particulari observandum est, ex usu, & traditione, vel Pontificum decretis.

11. *De inferioribus communitatibus.* Tertio loco dicendum est de inferioribus communitatibus, & primò de capitulo Ecclesiæ cathedralis, quod dupliciter considerari potest, scilic. vel vivente Episcopo, vel sede vacante. Item potest esse sermo vel de statutis obligantibus tantùm ipsummet capitulum, & membra ejus, vel de pertinentibus ad totum Episcopatum, vel clerum. Primò ergo est certum, capitulum nihil posse vivente Episcopo statuere de his rebus, quæ ad alios pertinent, quia nullam habet jurisdictionem. Secundò consentiunt omnes, posse aliqua statuta facere pertinentia ad seipsum, seu capitulares suos. Dubitant autem Doctores, an possit ea facere per se sine consensu Episcopi, vel illam requirat. Cùm enim Episcopus sit caput, non videtur corpus sine illo quidquam posse facere, argumento capituli *novit*, de his, quæ fiunt à Prælatis, &c. Aliundè verò videtur Capitulum illud esse corpus distinctum, & habere suum proximum caput, scilicet, Decanum, & ut sic posse facere sua statuta. Sic enim aliquando in jure capitulum ab Episcopo distinguitur, in quo significatur Episcopum non esse partem capituli, etiamsi alias sit superior. De quo videri potest optima Glossa in Clementina 2. de stat. & qualit. verb. *in eisdem*, & quæ notantur in rubrica de his, quæ fiunt à Prælatis sine consensu capituli, in qua fit clarè dicta distinctio, & in cap. unic. ne sede vacante, in 6. Communis tamen resolutio est, minora quædam, quæ solùm pertinent ad bonum ordinem, & regimen Capituli, posse ab ipso

c. novit.

Glossa in Clement.

c. unic. Minora quædam quæ solum pertinent

ad bonum ordinem & regimen capituli, posse ab ipso statui sine confirmatione Episcopi.

ipso statui sine confirmatione Episcopi, argumento cap. *cum omnes*, de constit. in gravioribus autem, quæ spectant ad suæ Ecclesiæ commoda, & ad observantian. antiquarum consuetudinum, necessarium esse consensum Episcopi, argumento cap. *cum accessissent*, de constit. Ubi in re gravi confirmatio Papæ postulatur, argumento cap. *cum consuetudines*, de consuetud. Et rationes pro utraque parte factæ utramque etiam partem probant. Et ita docuit Glossa in capit. 2. §. 1. verb. *statutum*, de verbor. signific. in 6. Sylvest. verb. *lex.* quæst. 4. Panormit. cum Innocent. in d. cap. *cum omnes*, numero 4. & latiùs ibi Felinus referens plures à numero 8.

Glossa. Sylvest. Panorm. Innocent.

12. *Felin.*

Sed objicit Felin. ibidem, n. 10. §. *quartò est advertendum*, quia Capitulum nullam habet jurisdictionem, neque magnam, neque parvam: ergo nullam legem omnino facere potest, quia lex essentialiter est actus jurisdictionis, ut supra lib. 1. & 3. dictum est cum Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de just. & jur. qu. 1. & aliis. Respondet autem Felinus, quòd statuere in decisione causarum, & super his, quæ pertinent ad jurisdictionem, est jurisdictionis proprié. At verò statuere non esse jurisdictionis, quia universalitates possunt facere statuta in negotiis ad eas spectantibus, licet jurisdictionem non habeant. Sed jam in superiori libro c. 2. dixi, sine jurisdictione non esse propriam legem, licet possit esse quædam regula operandi ex conventione partium, habens aliquam vim obligandi ex vi promissionis, vel pacti, non legis. Unde in præsenti dicendum est, vel Capitulum habere jurisdictionem ad condenda statuta proportionata tali communitati, & tali materiæ, vel ita statuta non esse proprias leges, sed ordinationes quasdam sub aliqua fidelitate obligantes. Et si primùm dicatur, consequenter asserendum est, illam jurisdictionem manare à Papa, haberique ex consuetudine, favente jure communi, & tacito consensu Pontificis. Neque id involvit aliquid repugnans, vel incommodum aliquod, sed potiùs valdè probabile est, quia Capitulum clericorum capax est spiritualis jurisdictionis, & in omnibus partibus ejus est sufficiens communitas, ut pro illa possit ferri aliqua lex, & Pontifex illam contulit Episcopis: ergo etiam potuit illam conferre corpori Capituli mysticò in his, quæ ad illud solum spectant. Si verò dicatur secundum, quod etiam est satis probabile, dicendum consequenter est, talia statuta non obligare, nisi in vi juramenti, quod fieri solet, & in vi pacti, & promissionis, quæ solet etiam intercedere.

Bartol.

13. *De universitatibus. Felin. Sylvest.*

Et hoc modo intelligendum regulariter est, quod de universitatibus ait Felinus, posse nimirum facere statuta, quod etiam de universitate Magistrorum, seu Academia, vel studio generali affirmat Sylv. verb. *lex.* q. 4. Nam, deficiente jurisdictione in universitate, intelligendum hoc est de statuto fidelitatis, ut dixi, & est optimus textus in c. *ex literis*, de constit. in princip. ibi, *Licet à vobis fide præstita fuerit constitutum*, ubi tota vis constitutionis ejusmodi ponitur in juramento vel pacto, & ideo sustinetur, & ita exponitur ut non contraveniatur juramento. Siqua verò est universitas, quæ nec jurisdictionem habet ad facienda statuta, nec pactum, aut compromissionem, seu juramentum membrorum ejus de his observandis, quæ ex communi consensu vel omnium, vel plurium constituta fuerint, illa neutro modo poterit statuere, ut constat de hac nostra Universitate Conimbricensi, & idem ferè existimo in aliis multis observari.

14. *c. cum olim. c. unic. c. si Episcop. Conc. Trid.*

Supereſt dicendum de Capitulo sede vacante, an possit facere legem pro tota diœcesi, non ut capitulum est, sed ut jurisdictionem Episcopalem pro tunc administrat, juxta c. *cum olim*, de majorit. & obedien. & cap. unic. eodem, in 6. & cap. *si Episcopus*, & cap. ult. de supplend. neglig. Prælat. in 6. & Tridentin. sess. 24. cap. 16. In qua re duas invenio sententias. Prima, & valdè communis est, posse capitulum leges Episcopales ferre, quæ semper obligent, donec à succedente in Episcopatu revocentur. Hæc sunt opinio Freder. sen. in consil. 16. quod incipit, *Capitulum Ecclesiæ*, quam sequuti sunt Anchar. Imol. & Anton. quos refert, & sequitur etiam Felin. in d. cap. *cum omnes*, de constit. n. 9. Sequitur etiam Abb. in cap. *cum olim*, de majorit. & obedient. nu. 24. Sylvest. verb. *capitulum*, q. 6. & Francisc. Pavin. tractat. de potest. capituli, q. 6. referentes plures alios, & addens, se non inveniſſe Doctorem famosum dicentem contrarium. Fundamentum potissimum est, quia capitulum succedit in jurisdictione Episcopi quoad totam administrationem in spiritualibus, & temporalibus, ut dicunt jura allegata: ergo potest quidquid Episcopus potest, quod illi non sit specialiter prohibitum: sed condere legem, est de potestate Episcopi, & non invenitur prohibitum Capitulo: ergo non est illi denegandum. Confirmatur, quia potest occurrere necessitas corrigendi aliquas pravas consuetudines: ergo potest capitulum per statuta pœnalia tali necessitati providere: erunt ergo de se perpetua, quia hoc est de ratione statuti, & quia nihil præjudicat futuro Episcopo, cum possit illa revocare, si expedire censuerit. Ex quo etiam addunt Pavin. Felin. & alii, posse capitulum revocare statuta præcedentis Episcopi, si oporteat, & contraria statuere, quia est æqualis illi in jurisdictione, & est posterius, seu actu illam habet, quando alter jam illam amisit. Quòd si objicas, quia Collegium Cardinalium, vel Concilium omnium Episcoporum Ecclesiæ non potest, vacante sede Apostolica, revocare Pontificum leges, nec novas universales facere pro tota Ecclesia, ut supra dictum est: ergo idem erit cum proportione in Capitulo. Respondetur negando consequentiam, quia jurisdictio Pontificis, illo mortuo, non devolvitur ad Ecclesiam, vel Concilium, aut Collegium Cardinalium, quia illa jurisdictio datur secundum institutionem divinam, & DEUS hoc non instituit: Episcopalis autem jurisdictio datur per homines, & jure humano statutum est, ut devolvatur ad Capitulum, & ideo potest per illam leges ferre.

Communis sententia posse capitulum leges Episcopales ferre, quæ eb ligent donec ab Episcopo succedente re vocentur. Freder. Anchar. Imola. Anton. Abbas. Sylvest. Pavin. Felinus.

15. 2. *sententia.*

Secunda sententia negat, posse capitulum statuta propria condere, id est, durabilia, etiam post ablatam ab ipso Capitulo jurisdictionem. Pro hac sententia potest allegari Glossa in cap. *si qua de rebus*, 12. q. 2. quatenus ait, sede vacante, non posse capitulum immutare statutum Episcopi: nam eadem est ratio de conditione novi statuti, quæ de immutatione statuti præexistentis. Et idem sentire videtur ibi Archidiac. Verum est, Glossam non dicere, *statutum*, ut Felinus refert, ad statum, tamen ex uno videtur aliud inferri, ut infra explicabimus. Præterea Felin. supra n. 10. verb. *secundo*, ita limitat priorem sententiam, ut illam evertere videatur. Dicit enim, quòd ubi non immineret necessitas statuendi, non posse capitulum sede vacante, facere statuta, quia deficiente necessitate actus est voluntariæ jurisdictionis; juxta Glossam in dicto capit. *cum omnes*, & Lapum cap. 1. de constit. in 6. At verò in jurisdictione voluntaria, maximè si concernat totam diœcesim, non succedit Capitulum, juxta Glossam in Clement. 1. §. 1. de hæretic. verb. *capituli*, quam in hoc sequitur Domin. 18. distin. in summa. Quod si hoc verum est, nunquam poterit Capitulum ferre legem, sede vacante, tum quia nunquam esse poterit necessarium, quia ad subveniendum omnibus necessitatibus occurrentibus, sufficit temporale præceptum, quod duret usque ad Episcopi creationem: tum etiam quia semper erit morale dubium de valore talis legis, quia nunquam potest de tanta necessitate ferendi legem perpetuam, non expectato Episcopo, constare.

c. si qua. Archid. Glossa. Felin.

16.

Ratio verò à priori pro hac parte esse debet, quia licet Capitulum succedat in jurisdictione Episcopali, non tamen simpliciter, sed juxta id, quod in jure est præscriptum: hoc autem non est in jure præscriptum: ergo. Majorem

indicat dicta Glossa in dicto verb. *capituli*, ubi in simili dubio de visitatione, an competat capitulo, sede vacante, sic argumentatur, *Hoc non est jure expressum: ergo nec attribuendum*, habetque hic modus argumentandi fundamentum in capit. 2. ne sede vacante, ibi, *Cum nusquam inveniatur cautum in jure, quòd Capitulum, vacante sede, fungatur vice Episcopi in collationibus præbendarum.* Declaratur, quia Capitulum succedit Episcopo solum in administratione spiritualium, & temporalium: at leges ferre non videtur ad hanc administrationem pertinere, sed altioris esse potestatis. Unde licet generalior esset in jure concessio jurisdictionis Episcopalis facta Capitulo, sede vacante, non videretur extendenda ad hunc casum ferendi leges novas, & multò minùs mutandi antiquas, quia est casus valde specialis, & moraliter non necessarius, & in quo potest periculum imminere, quia immutationes legum noxiæ esse solent. Unde etiam potest hoc confirmari, quia, sede vacante, nihil est innovandum, c. 1. ne sede vacante, sed leges novas ferre, vel mutare ab Episcopis positas, magna esset innovatio; ergo non videtur hoc concessum Capitulo; ergo. Major, præterquam quòd in jure habetur cap. *si Episcopus*, de supplend. neglig. Prælat. est valde consentanea rationi, quia jurisdictio non datur Capitulo, ut in eo sit quasi per se, & durabiliter (ut sic dicam) sed solùm ut interim Ecclesiam regat, conservando res ejus, & bonos mores, ac pacem: non verò ad notabilem mutationem faciendam. Quod autem hujusmodi sit legum conditio, vel mutatio, per se notum videtur. Et probabiliter persuadetur eadem conjectura, quia sicut lex de se perpetua est, ita jurisdictio ad illam ferendam, nec datur, nec dari debet, nisi habeat illam stabili, ac perpetuo modo, non verò Capitulo, cui veluti per occasionem ad tempus committitur.

cap. ne sede vacante.

c. si Episcopus.

17. Propter has conjecturas videtur non improbabilis hæc posterior opinio. Nihilominus tamen non est recedendum à communi sententia. Nec etiam videntur sine majori fundamento restringenda jura, quæ, sede vacante, capitulo tribuunt Episcopalem jurisdictionem, & administrationem tam in spiritualibus, quàm in temporalibus: nam ad utrumque finem multum deservire possunt statuta, & sæpe esse necessaria. Neque in hoc potest esse aliquod grave præjudicium communitatis, vel Episcopi futuri, quia omnes fatentur posse capitulum generalia præcepta ferre pro tota diœcesi; quòd ergo illa ferantur per modum statuti, parum refert, habito respectu ad tempus vacationis Ecclesiæ: postquam autem Ecclesia habuerit Episcopum, ille poterit revocare statutum, si expedire judicaverit; ergo neque illi præjudicium fit, neque Ecclesiæ, cùm per hunc modum illi sufficienter subveniatur, si fortè præceptum illi est commodum. Aliunde verò potest esse valde conveniens, ut præceptum non cesset ipso facto, donec per novum Episcopum recognoscatur, & revocetur, si oportuerit, vel si est utile, relinquatur; ergo in usu hujus potestatis nihil est periculi. Et ideo existimo priorem opinionem simpliciter esse probabiliorem, & in praxi sequendam. Nisi fortè alicubi contrarium teneat consuetudo: nam hæc servanda est semper, quia & potest dare jurisdictionem, & auferre, & est optima legum interpres.

18. Supereſt dicendum de inferioribus communitatibus Ecclesiasticis. De quibus idem ferè cum proportione sentiunt Canonistæ, scilic. de rebus universalibus, & majoris momenti non posse facere statuta: de minoribus autem, quæ solùm ad suæ communitatis administrationem pertinent, posse illa ferre, ut videre licet in auctoribus allegatis, & Innocent. in cap. *cum accessissent*, num. 2. & ibi Hostiens. n. 8. & 9. Abb. & aliis, & Felin. in dicto capit. *cum omnes*, & Rota decisione 167. aliàs 4. de concess. præbend. in novis, & Alberic. tract. de statutis, q. 3. & 6. Qui etiam addunt, quòd licet capitulum cathedralis Ecclesiæ non possit facere statutum sine consensu Episcopi, inferiores Ecclesiæ collegiatæ poterunt illud efficere sine consensu Episcopi cum consensu sui proximi Prælati. Distinguunt etiam inter statuta directiva tantum, & coactiva, seu pœnam imponentia, & priora concedunt posse fieri ab his communitatibus; non tamen posteriora, nisi habeant ad hoc specialem jurisdictionem, citantque caput *conquestus*, de feriis, & l. *per iniquum*, C. de jurisdictione omnium judicum, & similia jura, quæ sanè parum ad rem faciunt. Et tota resolutio valde confusa est, & sine solido fundamento.

Innocent.
Hostiens.
Abbas.
Felin.
Albericus.

c. conquestus.
l. per iniquum.

19. Quocirca utendum censeo distinctione proximè tacta de propria lege procedente ex potestate legislativa, vel de statuto latè sumpto pro regula operandi posita ex conventione illorum, qui sunt de communitate per modum pacti. Dico ergo has communitates inferiores Ecclesiasticas non posse ordinariè, ac regulariter proprias leges ferre, sed solùm ubi constiterit, eas habere propriam jurisdictionem spiritualem: tunc enim juxta modum jurisdictionis poterunt legem statuere, & non amplius. Prior pars constat, quia supra ostendimus, proprias leges esse actus jurisdictionis, & sine illa ferri non posse: at hæ communitates ordinariè non habent Ecclesiasticam jurisdictionem, quia nec jure divino illam habent, ut supra dictum est, nec jure communi canonico illis conceditur; oportet ergo ut ex aliqua speciali concessione, vel privilegio illam habeant, quod rarum esse credimus, & ideo necesse est, ut de illa constat, vel ex speciali institutione, aut privilegio, aut ex præscripta consuetudine. Tunc autem clarum est, posse ferre statuta proportionata jurisdictioni; quia unaquæque potestas operari potest juxta modum virtutis suæ & non amplius. At verò quando hæ communitates jurisdictionem non habent, possunt nihilominus statuere aliquid per modum conventionis, & pacti, seu promissionis, ut satis explicatum est. Et tunc non video esse necessarium differentiam illam de lege pœnali, vel non pœnali: nam cum jurisdictione utraque fieri potest, & sine jurisdictione neutra ferri potest tanquam vera lex: in vi autem promissionis utroque etiam modo fieri potest; sicut quotidie fiunt pacta pœnalia, vel sicut per inobedientiam potest quis se subjicere non tantum imperio alterius, sed etiam correctioni. Verum tamen est, hanc privatam correctionem non posse extendi ad pœnas, quæ ex jurisdictione pendent, ut sunt censuræ.

Communitates inferiores Ecclesiasticæ quando possunt leges ferre, quando non.

20. An verò hæc statuta fieri possint ab his communitatibus sine consensu Episcopi, vel illum requirant. Dicendum est, quòd si sunt propriæ leges, id pendet ex modo jurisdictionis, & certè regulariter non possunt, nisi ubi Prælatus proximus ex privilegio habet jurisdictionem Episcopalem; tunc autem consensus ejus sufficiet, & necessarius erit, quia in illo esse solet principaliter jurisdictio. Quoad alia verò statuta impropria, non poterit talis communitas sine suo proximo capite facere statutum, quia sine illo nec legitimè congregari potest, nec facere unum corpus perfectum: nihilominus tamen communitas cum capite congregata poterit facere statutum, sine consensu speciali sui proprii Prælati, quia poterit vincere major pars Capituli contra suffragium Prælati, qui tunc non operatur per se, & sua singulari potestate, sed ut pars communitatis præcipua. Sicut in Capitulo Ecclesiæ cathedralis potest fieri statutum contra speciale suffragium Decani, seu præsidentis. Atque de his statutis verum est, quod Innocent. & alii dicebant, non esse necessarium consensum Episcopi: idem verò est, servata proportione de Capitulo Ecclesiæ cathedralis, ut supra dictum est. Semper tamen erit necessarium, ut Episcopus non contradicat: nam quoad hoc semper habet superiorem jurisdictionem. Ac denique in his omnibus multum potest valere consuetudo.

Denique

21. *De Religionib. Innoc. c. in singulis.*

Denique ex dictis constat, quid dicendum sit de religiosis communitatibus; habent enim suam potestatem ferendi propria statuta, & leges, ut videri potest ex Innoc. in cap. *in singulis*, de statu Monach. Quæ potestas utroque modo dicto intelligi potest: nam in religionibus, & est obligatio ex vi promissionis, & voti obedientiæ, & est jurisdictio Ecclesiastica à summis Pontificibus, juxta uniuscujusque privilegia singulis concessa. In quo verò sit hæc potestas, scilicet, ut in supremo Prælato, vel in capitulo generali, aut provinciali, vel in utroque simul, non possumus idem de omnibus definire, sed consulenda uniuscujusque regula, quia votum obedientiæ secundum illam sit, & jurisdictio Pontificia etiam datur unicuique ad regendum secundum illam; & ideo juxta modum in regula statutum erit hæc potestas in unaquaque religione. An verò ad essentiam religionis pertineat habere propriam jurisdictionem Ecclesiasticam, vel sufficere posset potestas, quæ ex voto obedientiæ intrinsecè nascitur; in tractatu de statu religionis dicendum est.

22. Ultimò interrogari potest in præsenti, quibus delegetur hæc potestas Ecclesiastica ad leges ferendas. Quod potest vel de possibili, vel de facto quæri; veruntamen hoc posterius non cadit sub scientiam, quia non est res juris, sed facti, pendetque ex voluntate hominis delegantis, quæ incerta, & variabilis est. De jure autem nulla facta est delegatio hujus potestatis: nam illa, quæ est in legato Pontificis, non censetur esse delegata, sed ordinaria; idemque est de potestate, quam diximus esse in religionibus, & similibus. De possibili autem erit quæstio, an hæc potestas delegabilis sit, quam expedivimus lib. 3. cap. 4. in fine, & illa resolutio hîc applicanda est: nam hæc potestas eo quod supernaturalis sit, nihil habet repugnans delegationi: nam etiam jurisdictio Ecclesiastica delegabilis est; hæc autem potestas pars quædam est illius jurisdictionis. Solum potest considerari, delegationem hanc respectu unius, vel alterius congregationis, vel provinciæ facile fieri posse; nam sicut Pontifex suo legato dedit hanc potestatem ut ordinariam, ita potest eam delegare suo delegato, & idem est de Prælatis religionum, & similibus, nihilominus tamen respectu totius Ecclesiæ videtur hoc moderandum: nam quoad consultationem, & judicium de convenientia legis, & modo ferendi illam, facilè etiam poterit talis delegatio fieri, ut per se constat. At verò quoad absolutam legislationem, per quam lex accipiat vim obligandi totam Ecclesiam absque speciali approbatione Pontificis, non videtur talis potestas posse delegari; imò nec ullo modo alteri committi. Ratio est, quia leges canonicæ obligantes totam Ecclesiam proficisci debent à potestate, quæ in rebus ad mores pertinentibus errare non possit: hæc autem potestas cum pendeat ab speciali directione Spiritus sancti Pontifici promissa, delegabilis non est, sicut nec potestas definiendi, ut ex propria materia suppono, & ideo nec potestas legislativa pro tota Ecclesia est illo modo delegabilis, vel certè saltem non est illo modo deleganda, ne tota Ecclesia periculo alicujus erroris in re tam gravi exponatur.

De jure nulla facta est delegatio prædictæ potestatis licet non repugnet delegari, secus verò in totam Ecclesiam potestas ferendi leges sine speciali approbatione Papæ, sicut nec potestas definiendi potest delegari.

CAPUT VII.

Utrum potestas condendi leges Ecclesiasticas ex moribus, aut fide pendeat.

1. UT ea, quæ spectant ad subjectum hujus potestatis, compleamus, hæc quæstio necessaria est: nam hæretici, qui civilem potestatem negant manere in peccatoribus, multò magis id negant de Ecclesiastica potestate. Et quosdam alios hæreticos Bernardi tempore in eodem fuisse errore, eorum nomine tacito refert idem Bernard. serm. 66. in Cantica. *D. Bernard.*

Referri etiam solet pro hac sententia Armach. lib. 10. de quæstion. Armen. cap. Fundamenta primò, quia hæc potestas est donum supernaturale Dei; ergo non debet in peccatoribus manere. Secundò, quia est ad regendam Ecclesiam Dei Dei sponsam: ergo non debet inimicis Dei committi. Tertiò, quia datur hæc potestas in ædificationem, non in destructionem; at in peccatoribus esset potius in destructionem, quam in ædificationem; ergo non est verisimile illis concedi. *Fundamenta hæret. eorum.*

2. Habere autem videntur rationes hujusmodi aliquam verisimilitudinem in carentia fidei, & ideo aliqui ex catholicis dixerunt, hanc potestatem ita esse fundatam in fide, & ab alia pendere, ita ut si Prælatus Ecclesiæ (quicumque ille sit, etiam summus Pontifex) incidat in hæresim, eo ipso potestatem, & dignitatem amittat. Hanc opinionem tenuit Turrec. lib. 4. sum. cap. 1. & cap. 20. Eamque late defendit Castro lib. 2. de justa hæreticorum punitione, c. 23. & 24. Et præter rationes factas confirmari potest, quia jure divino tenemur vitare hæreticos, & non communicare cum illis: ergo etiam prohibemur illis obedire; ergo multò magis illi privantur potestate præcipiendi, alioqui esset perplexitas in subditis, & bellum justum ex utraque parte. Confirmatur secundò, quia fides est fundamentum totius spiritualis ædificii; ergo etiam hujus potestatis: nam qui caret fide, nec Christi, nec Ecclesiæ membrum est, & ideo nec caput, nec pastor Ecclesiæ est potest; nec per illum Christus influit; ergo nec potestatem spiritualem habere potest. Tandem confirmatur, quia alias Ecclesia nullum remedium habere posset adversus summum Pontificem hæreticum, quia non obstante hæresi, summam jurisdictionem retineret: ergo nullus illum cohibere posset, cogereturque Ecclesia semper habere tale caput, quod esset incommodissimum. *Potestatem prædictam esse ita fundatam in fide ut ab ea pendeat sentiunt aliqui. Turrecr. Castro. Fides fundamentum totius spiritualis ædificii.*

3. Contraria verò sententia vera est; non verò est æquè certa quoad fidem & quoad honestatem morum, & ideo de his sigillatim dicemus. Dico ergo primò, potestatem hanc esse posse, & permanere in homine fideli, & baptizato, licet iniquissimus sit, & in hoc sensu non pendere ex bonis moribus. Hoc est certum de fide, & oppositum damnatum est in Concilio Constantiensi. Probari autem potest ex verbis Christi Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi*, &c. Nam ibi docet Christus, Prælatis bene præcipientibus obediendum esse, licet opera ipsorum non sint imitanda. Ubi licet loquatur de Pontificibus legis veteris, tamen non refert, tum quia non tam loquebatur propter ipsos, quam propter nos, ut omnes Sancti intelligunt: tum etiam, quia ex similitudine rationis sumitur efficax argumentum. Unde Cyprianus in sermone de Baptismo Christi, ex hoc loco colligit, in homine iniquo manere plenam potestatem, & in eo honorari officium, non vitam. *Contraria sententia certa.* *Matth. 23.* *Cypriar.*

4. Ratione declaratur, quia vel hæc potestas amittitur, amissa gratia sanctificante, atque adeo per quodlibet peccatum mortale, vel per aliqua specialia peccata, vel per multitudinem, consuetudinem, aut circumstantias eorum. Primum est, quod intendunt hæretici, & eò tendunt eorum rationes; est tamen prorsus absurdum, & incredibile, alioqui per peccata mentalia amitteretur hæc potestas, quia per illa amittitur gratia, atque ita omnia essent incerta, & confusa. Deinde hæc potestas non habet connexionem cum sanctitate, quia non datur in sanctificationem, vel utilitatem habentis, sed aliorum, & ita potius imitatur gratias gratis datas, quæ non pendent semper ex propria sanctitate, ut constat ex propria materia. Secundum verò non minus absurdum est. Quæ enim sunt illa peccata, quæ multitudo, consuetudo, aut circumstantiæ, quæ ex se vim habeant ad expellendam hanc potestatem? Nihil sanè cum fundamento responderi potest. Et præterea inde sequitur, ut subdi- *Prædicta potestas non habet connexionem cum sanctitate.*

ti possint judicare Prælatos, & eis obedientiam negare, eos de prava vita arguendo juxta sui arbitrii mensuram.

5. Denique talis pœna non est jure humano ordinariè imposita. Quod si aliquando fertur aliqua similis pro aliquo delicto, præcedere ordinariè debet sententia judicis saltem declaratoria, ut infrà attingemus, agentes de lege pœnali, & latius tractatur in materia de Censuris. Neque etiam talis pœna est jure divino imposita, nullibi enim est tale jus. Nec peccator privatur statim omnibus donis Dei supernaturalibus, retinet enim fidem, & spem, & multò magis potest retinere illa, quæ ad aliorum commodum ordinantur. Neque est Deo difficile, uti homine sibi inimico tanquam instrumento ad bene faciendum amicis suis. Et ideo etiam non sequitur, potestatem hanc esse in destructionem, si in peccatore maneat, quia potest justa præcipere, etiamsi ipse injustus sit, majorque destructio, & confusio sequeretur, si liceret non obedire Prælatis discolis etiamsi justa præciperent. Et ideo Pet. 1. cap. 2. servis præcipit, obedire dominis, *non tantum bonis, sed etiam discolis.* Quia nimirum pet pravos mores non amittunt dominium suum, neque ad malum inducunt, si justa præcipiant. Eadem autem ratio est de Ecclesiasticis Prælatis, ideoque obedientia Prælatorum absolutè, & sine distinctione inter bonos, & malos, præcipitur Hebræor. 13. Atque ita sufficienter constat hæc veritas, simulque responsum est ad priores rationes dubitandi.

1 Pet. 2.

6. Secundò dicendum est, potestatem hanc non pendere essentialiter ex fide habentis illam, sed illam retinere, etiamsi fidem amittat, donec mediante Ecclesia, illa privetur. Hæc non est tam certa doctrina sicut præcedens, est tamen opinio Theologica multò probabilior. Intelligenda vero est de fide ipsa secundum se, non de sacramento fidei, seu de Baptismo, aut charactere ejus: nam de hoc supponimus esse necessarium ad hanc potestatem jurisdictionis Ecclesiasticæ, quia est fundamentum totius Ecclesiæ, & janua ad illam. Loquimur ergo de fide propria, quæ in credulitate actuali, vel habituali, & supernaturali consistit. Et sic tenet assertionem Cajetan. tom. 1. Opusc. tract. 1. de potest. Papæ, cap. 19. Canus lib. 4. de locis, cap. ult. ad 12. & lib. 6. ca. ult. Bellarm. lib. 2. de Romano Pontifi. cap. 30. Ut verò eam clarius probemus, distinguamus tres gradus hæresis, quædam est purè interna, & mentalis, quæ vocatur occulta per se: alia est extern', sed ita secreta, ut non possit in judicio prob_ri, quæ dicitur occulta per accidens: alia est externa, & publica, vel probabilis, quibus omnibus commune est fidem expellere.

2 Conclus.

Cajet. Canus. Bellarm.

7. Jam ergo, si fides amittatur per solam interiorem hæresim, manifestum videtur tunc non amitti potestatem hanc. Ergo non pendet à fide secundum substantiam, seu existentiam ejus. Consequentia clara est. Probatur ergo antecedens, primò ab incommodis suprà insinuatis: nam esset gubernatio valde incerta, si potestas penderet ex internis cogitationibus, & culpis. Item cum Ecclesia sit visibilis, oportet, ut potestas gubernativa ejus sit suo modo visibilis, & ideo pendens ex actionibus externis, & non ex solis mentis cogitationibus. Ratio à priori est, quia in eo casu Ecclesia non aufert potestatem suo humano jure, quia non judicat de internis, ut dicemus infra. Neque etiam aufertur ex vi solius juris divini, quia vel hoc est naturale, seu connaturale ipsis donis supernaturalibus, vel est superadditum positivé. Primum dici non potest, quia ex natura rei non potest ostendi necessaria connexio inter fidem, & hanc potestatem; item quia potestas ordinis magis supernaturalis est, & tamen est de fide, non amitti, ut in materia de Sacramentis in genere latius tractatur, & docet D. Thomas 2. 2. quæst. 39. art. 3. Unde licet fides sit fundamentum sanctificationis, & donorum, quæ ad illam pertinent; non tamen est fundamentum aliarum potestatum, & gratiarum, quæ propter alios dantur. Secundum autem sufficienter probatur, quia nec traditione nec Scriptura ostendi potest tale jus positivum divinum. Denique rationi consentaneum est, ut sicut Ecclesiastica jurisdictio non confertur, nisi media aliqua actione hominis, sive illa sit tantum designativa, seu electiva personæ, ut in summo Pontifice, sive collativa potestatis, ut in reliquis, ita etiam non auferatur, nisi media aliqua actione exteriori, quia in utraque debet servari proportio ad hominis conditionem, & naturam, ut à fortiori ex sequenti puncto constabit.

D. Thomas.

8. De hæretico etiam exteriori occultò, seclusis censuris Ecclesiasticis, de quibus statim dicemus certum est, ex vi talis delicti non amittere hanc potestatem. Quod ferè eodem discursu ostendi potest, quia nec est jus divinum imponens talem pœnam, nec etiam Ecclesiasticum, ita ut incurratur ipso facto, & ante sententiam. Unde sunt multa decreta, quæ præcipiunt hujusmodi homines deponi, & privari potestate, quod non habet locum, quando delictum est mentale, sed quando est externum. Imò oportet, ut sit probabile; si per hominem inferenda est pœna, seu privatio. Assumptum constat ex usu: nam ita observatum videmus in antiquis Conciliis, Constantinop. I. Ephesino I. Chalced. & aliis, & sumitur ex cap. *ad abolendam*, de hæreticis, & ex cap. *omnibus*, 24. q. 1. ibi *Hanc domum siquis corripientem, corrigentemque contempserit, sit tibi, inquit, sicut Ethnicus, & publicanus.* Ubi Augustin. loquitur de hæreticis recedentibus ab Ecclesia, & eos etiam significat esse privandos potestate, & jurisdictione per sententiam Prælatorum Ecclesiæ: ita enim illa verba Domini intelligit Glossa ult. quia inde colligit, hæreticum contumacem esse judicandum. Et potest sumi ex Aug. in fine cap. 51. lib. 7. de Baptismo. Colligi etiam hoc potest ex illo Pauli ad Titum 3. *Hæreticum hominem post primam, & secundam correptionem devita*; ergo saltem antequam moneri, & corripi possit, non est privatus ipso facto jurisdictione, & potestate sua; ut autem corripi possit, ita ut sit obligatio vitandi illam ut ab Ecclesia præcisum, necesse est, ut crimen non sit occultum. Denique hanc etiam partem probant multa ex his, quæ adduximus.

Concil. Constantinop. Conc. Ephes. Conc. Chalc. Cap. ad abolendam. C. omnibus. D. August. Ad Tit. 3.

9. Major difficultas est in tertio membro, quando Ecclesiæ Prælatus publicè fidem deseruit. Nam multi viri docti loquentes de Papa docent, si fiat publicè hæreticus, eo ipso desinere esse Papam. Quod si verum est, non potest id esse ex vi juris humani, quod non habet vim coactivam supra Papam, & ita censent esse ex vi juris divini, quod Paul. declaravit in loco allegato ad Tit. 3. Quod jus consequenter habebit effectum in quibuscumque Prælatis Ecclesiasticis. Et ita sentit Bellarmin. suprà, & indicat Driedo lib. 4. dogmat. c. 2. p. 2. sentent. 7. Contrarium verò tenet Cajet. suprá. Quam rem gravissimam nolumus nunc perfunctoriè definire. Nam ferè pro solo Papa est necessaria, & tractabitur in materia de fide. De inferioribus autem Prælatis nunc certum est, non solum per hæresim publicam, sed etiam per omnem externam, etiam occultam per accidens (ut vocant) amittere, quantum est ex se, usum omnis Ecclesiasticæ jurisdictionis, saltem ratione excommunicationis, quam ipso facto incurrent. An verò hæc excommunicatio sit de jure divino, vel humano, & quàm sit antiquum, & quomodo nunc servandum sit in publicis hæreticis nondum nominatim excommunicatis, ac denunciatis, seu declaratis, in materiam de hæresi remittimus. Quia in præsenti materia neutra opinio necessaria est. Dicimus ergo de facto hæreticum publicum, etiamsi denunciatus non sit, non posse validas leges ferre saltem ratione censuræ. Neque obstabit Extrav. *ad evitanda*, quia illa constitutio non est in favorem excommunicati, sed fidelium, & ideo quamvis alii non

Papam hæreticum ex vi juris divini eo ipso desinere esse Papam sentiunt multi.

Bellarm. Dried. Cajet.

Per hæresim occultam per accidens omnem Episcopum inferiorem Papâ amittere quantum est ex se omnem usum jurisdictionis Ecclesiasticæ.

non teneantur vitare illum: nihilominus ſi publicè conſtet, illum eſſe hæreticum, optimè poſſunt illi non obedire, nec ejus leges ſervare, quia re vera ille non habet uſum poteſtatis ad coercendum, vel obligandum, & alioqui ipſi non coguntur communicare cum illo, licet poſſint id facere in his, quæ honeſta, & commoda fuerint. Si autem ſubditi parere non tenentur, ipſe non habet uſum juriſdictionis coactivæ, & ideo leges ab illo latæ nullæ, ſeu invalidæ ſunt.

10. *Ad rationes Caſtri reſpondetur.*

Ad rationes ergo ultimo loco adductas pro opinione Caſtri reſponderi facilè poteſt. Ad primam dicitur, antecedens ad ſummum procedere de hæreticis publicis, & in illis eſſe dubium; tamen ſive ex jure divino, ſive ex Eccleſiaſtico, fatemur, illos eſſe privatos poteſtate ferendi leges. Ad ſecundum negatur aſſumptum, quia character baptiſmalis poteſt ſufficere ad retinendam hanc poteſtatem, præſertim ſi in publico ritu fidei, & externo nondum quis diſceſſit ab Eccleſia. Ad tertiam de ſummo Pontifice poſſemus reſpondere, negando poſſe dari talem eventum juxta opinionem aſſerentem Pontificem Romanum ex divino privilegio non poſſe errare in fide, etiam ut particularem perſonam, quam opinionem probabiliter defendunt aliqui, vindicando ab hac nota omnes Pontifices, qui hactenus præceſſerunt. Nam videtur conſentaneum ſuavi providentiæ Dei, ut non permittat eum falſa contra fidem ſentire, quem permiſſurus non eſt, falſa docere. Et ita dicunt, utrumque complecti verba illa, *Ego rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua.* Quia verò hæc ſententia non eſt admodum recepta, & Concilia generalia aliquando admiſerunt caſum illum, & conſequenter ſuppoſuerunt, ſaltem eſſe poſſibilem; ideo dicendum eſt, ſi Papa fiat hæreticus, non ſtatim cadere à dignitate ipſo facto ratione fidei amiſſæ, ut generaliter probatum eſt, quia nullum de illo habemus in hoc ſpeciale jus divinum, neque fuiſſet Eccleſiæ conveniens propter pericula ſchiſmatum. Neque etiam ex vi cenſurarum Eccleſiaſticarum manet depoſitus ipſo facto, quia Pontifex non eſt capax cenſuræ, quamdiu Pontifex eſt, quia nulli ſubjicitur in terris quoad poteſtatem coercivã, ad quam pertinent cenſuræ. Unum ergo ſupereſt Eccleſiæ remedium, ſcilicet, ut in Concilio generali juridice declaretur hæreticus; nam eo ipſo cadit à dignitate, non tam poteſtate humana, quam divina. Sicut enim quando eligitur, non accipit poteſtatem ab electoribus, ſed à Chriſto: ita in eo ſpeciali caſu à Chriſto ipſo deponitur poſt juridicam declarationem. Et quamvis forte de hoc non habeamus expreſſum jus divinum ſcriptum; tamen traditio Eccleſiæ ſufficienter oſtendit eſſe in Eccleſia hanc poteſtatem, quæ ferè debita illi erat jure defenſionis, & ad providentiam Chriſti Domini maximè pertinebat. An verò hoc remedium ſit ſemper neceſſarium, etiamſi contingat, Papam eſſe publicè hæreticum, diſputabitur in locis præallegatis.

Conſentaneum eſt ſuavi gubernationi Dei non permittere Papam fieri hæreticum; quod ſi fiat, juridicè eſt declarandus, ſicque deponitur à Chriſto Domino.

CAPUT VIII.

Utrùm poteſtas Eccleſiaſtica ad leges ferendas ſit excellentior civili in fine, origine, ſubjecto, & aliis proprietatibus.

1. *Concluſio affirmativa.*

QUamvis hæc quæſtio magna ex parte in ſuperioribus definita ſit; nihilominus ut excellentia hujus poteſtatis magis illuſtretur, & aliquibus difficultatibus occurramus, opportunam hoc loco illam judicavimus. Primò itaque certum ſtatuimus, poteſtatem hanc Eccleſiaſticam in lege Evangelica longè excellentiorem eſſe poteſtate civili. Hæc veritas facilè oſtendi poteſt ex his, quæ adduximus in cap. 1. hujus libri, præſertim concluſ. 3. ubi Doctores etiam allegavimus. Eſt etiam communis Patrum, Ignat. Epiſt. ad Smirneſ. *Ego autem dico, honorate quidem Deum ut auctorem omnium & Dominum, Epiſcopum autem tanquam Principem ſacerdotum, imaginem Dei ferentem, principatum quidem ſecundum Deum, ſacerdotium autem ſecundum Chriſtum, & poſt hunc honorare oportet etiam Regem.* Ambroſ. lib. 2. de dignitat. ſacerdot. cap. 2. *Honor, & ſublimitas Epiſcopalis* (inquit) *nullis comparationibus poterit adæquari. Si regum fulgori compares, & principum diademati, longe erit inferius, quam ſi plumbi metallum ad auri fulgorem compares, quippe cum videam regum colla & principum committi genibus ſacerdotum.* Quæ verba referuntur, ut probantur à Gelaſ. in cap. *duo ſunt.* 96. diſtinct. Innocentius autem in cap. *ſolitæ*, de majorit. & obedient. Soli, & Lunæ comparat dictas poteſtates. At verò Chryſoſtom. lib. 3. de ſacerdot. in principio, *Sacerdotium* (inquit) *tanto regno eſt excellentius, quantum ſpiritus, & carnis intervallum eſſe poteſt.* Quam ſententiam latiſſimè proſequitur, & amplificat, in Homil. 83. in Matthæum, *Sive* (inquit) *princeps diademate coronatus ſit, indigne autem accedat, prohibe; majorem illo poteſtatem habes.* Et ſimilia multa habet Homil. 4. & 5. in verba Iſai. *Vidi Dominum*, &c. & Homil. 3. ad populum aliquantulum à principio, ubi loquens de Flaviano, cum Præfert Imperatori, dicitque habere gladium non ferreum, ſed ſpiritualem. Et plura ex Patribus in ſequenti capite referemus. In prædictis autem locis ferè ſemper loquuntur generatim de poteſtate ſacerdotali ſecundum totam amplitudinem ſuam, includendo poteſtatem ordinis, ſecundum quam complectitur poteſtatem cenſurandi, remittendi peccata, creandi ſacerdotes, &c. ſimulque poteſtatem juriſdictionis, quæ includit etiam diſpenſationem theſauri ſpiritualis Eccleſiæ, & poteſtatem ligandi, ac ſolvendi per cenſuras, & alia multa. In qua univerſalitate conſiderata hac poteſtate, luce clarius eſt, eſſe longè excellentiorem civili poteſtate. Hìc autem non tantum hoc modo loquimur, ſed etiam præciſè conferendo has poteſtates ſub ratione legiſlativæ potentiæ. Et ſic etiam dicimus, excellere Eccleſiaſticam poteſtatem, quod tradit apertè Bonifac. Papa in Extravaganti, *unam ſanctam*, de majorit. & obedient. inter communes. Et ratio reddi poteſt ex dictis in cap. 1. quia poteſtas hæc (etiam ut legiſlativa) eſt ordinis ſupernaturalis; poteſtas autem civilis naturalis eſt, ut ſuprà eſt oſtenſum: ergo illa eſt excellentior in ſuo eſſe, & ſubſtantia. Atque hæc poteſt conſtitui differentia inter has duas poteſtates, quæ ex dictis in capite primo ſatis conſtat, & ſtatim amplius explicabitur. Ut autem excellentia hujus poteſtatis illuſtrior fiat, aliæ etiam differentiæ aſſignandæ ſunt ex parte cauſarum, & principiorum, & actuum utriuſque poteſtatis.

Ignat.

Ambroſ.

Chryſoſtom.

Iſai. 6.

Bonif. Papa.

Poteſtas Eccleſiaſtica etiam ut legiſlativa, eſt ſupernaturalis.

2. *Finis poteſtatis Eccleſiaſticæ eſt ſupernaturalis.*

Secunda ergo excellentia hujus poteſtatis ſumitur ex parte finis: nam finis poteſtatis Eccleſiaſticæ ſupernaturalis eſt, civilis autem omnino intra naturæ ordinem continetur; ille ſpiritualis, hic materialis eſt; ille æternus, hic temporalis. Hæc enim omnia conſtant ex dictis in hoc libro capite primo, & ſecundo, & in libro ſuperiori capite ſexto. Nam ibi oſtendimus, finem poteſtatis, ac juris civilis non eſſe felicitatem æternam, ac ſupernaturalem, ſed ad ſummam felicitatem naturalem hujus vitæ; eamque non exactam, & perfectam, ſed quantum in humana communitate perfecta obtineri poteſt; ad vitam autem futuram poſt mortem, vel ad ſtatum ejus per ſe, & intentione ſua non extendi illam poteſtatem. De poteſtate autem legiſlativa Eccleſiaſtica longè aliter ſentiendum eſt: nam per ſe primò data eſt ad dirigendos homines in felicitatem æternam, ac ſupernaturalem vitæ futuræ: hic enim eſt finis ultimus per ſe primò intentus per hanc poteſtatem. Nam ſicut Chriſtus Dominus propter hunc finem ſanguinem ſuum fudit pro hominibus, ita propter eundem inſtituit Eccleſiam ſuam, & poteſtatem ad illam

illam regendam in ordine ad eundem finem hominibus contulit. Et hic est sensus illorum verborum, *Tibi dabo claves regni cœlorum*, &c. & illorum, *Posuit vos Spiritus sanctus Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Et ita sæpe in legibus Canonicis fit expressa mentio hujus finis, ut in cap. *inter cætera*, de offic. ordin. *Inter cætera* (dicitur) *quæ ad salutem pertinent populi Christiani*, &c. & in cap. *quoniam*, distin. 10. dicitur, Imperatores indigere Pontificibus *pro æterna vita*, idem in c. *cum ad verum*, dist. 96. Et hinc etiam est, ut hæc potestas per leges suas principaliter intendat animarum salutem, & ut peccata caveantur, ut ex multis juribus ostendi superiori lib. c. 6. & idem sumitur ex cap. 2. de constit. in 6. ibi, *Ut animarum periculis obvietur*, & cap. ult. de pœnit. & remiss. ibi, *Ne pro dilatione pœnitentiæ periculum immineat animarum*, & in toto capite, *omnis utriusque*, eodem, & præsertim ibi, *Diversis experimentis utendo ad salvandum ægrotum.* Item ex capite, *ut constitueretur*, distinct. 50. ubi Augustinus ait, antiquam irregularitatem impositam agentibus publicam pœnitentiam propter enormia crimina inductam esse ex rigore disciplinæ pertinentis ad potestatem clavium, significans, hanc potissimum datam esse ad spiritualem criminum correctionem, & ad salutem animarum procurandam. Denique fere ex toto jure canonico, & Epistolis decretalibus Pontificum est id manifestum.

Matth. 16. Actor. 20.

c. inter cætera.

c. quoniam.

c. cum ad verum.

Cap. omnis utriusque.

c. ut constitueretur.

Augustin.

3. *Potestas Ecclesiast. supernaturalis, cum non possit esse in natura pura, & semper præcipit saltem in ordine ad supernaturalem finem.*

Ratio etiam est clara, quia potestas hæc supernaturalis est, ut suprà cap. 1. latè ostendimus: ergo per se, & natura sua tendit in supernaturalem finem, sive futuræ vitæ, sive præsentis: hi enim ita sunt inter se connexi, & subordinati, ut non possit unus ab altero separari: ergo in hoc fine maximè differt hæc potestas à potestate civili, quæ mere naturalis est, & tantum ad finem naturalem ex se tendere potest, ut suprà ostensum est. Atque ita constat opinionem Fortunii tractatam supra lib. 4. cap. 6. quatenus confundit fines harum potestatum, probabilem non esse, & occasionem posse præbere multis erroribus. Nam certè si utriusque potestatis idem est finis ultimus, eadem etiam erunt media, eademque materia, & consequenter iidem actus, & quidquid una potest, poterit altera, quæ sunt planè erronea. Ratio verò est, quia potestates hæ in suo esse plusquam genere distinguuntur; ergo & in finibus distingui necesse est. Antecedens patet ex dictis, quia una est supernaturalis, non tantum quia à Deo conceditur extraordinario modo, sed quia ex se, & natura sua non potest inveniri in ipsa natura, nec ex principiis ejus oriri, quod secus est de potestate civili. Unde etiam potestas regia prout in Saule fuit, vel Davide, licet habuerit in eis quendam modum supernaturalem, longè diversa fuit ab hac potestate: nam illa fuit tantum potestas civilis, ac de se naturalis in substantia sua, licet modo præternaturali data fuerit; hæc autem est per se supernaturalis, & ordinis divini, quia nullo modo esse potest connaturalis hominibus. Prima verò consequentia patet, quia totum esse cujuscunque potestatis est in ordine ad suum finem, & objectum; ergo si potestas supernaturalis est, necesse est, ut ad finem, & objectum supernaturale natura sua tendat.

4. *Obviatur objectiunculæ.*

Dices; sæpe leges canonicæ disponunt de rebus, quæ merè exteriores sunt, & naturales: nam jus etiam canonicum intendit externam pacem, & justitiæ conservationem, ut in proœmio Decretalium dicitur, & in hunc finem coercet, & punit vitia. Multa etiam inveniuntur in legib. canonicis, quæ solum pertinent ad ordinem causarum, & contractuum, ut patet ex libro 2. & ex magna parte libri tertii decret. ergo licet potestas Ecclesiastica, ut est potestas tradendi doctrinam fidei, & sacramentorum, & ut est potestas remittendi peccata, vel dispensandi spiritualia, supernaturalis sit, & finem supernaturalem respiciat, nihilominus ut est legislativa videtur esse ejusdem rationis, & ordinis cum potestate civili. Respondetur negando consequentiam. Primò quidem, quia etiam in materia fidei, & sacramentorum multa supernaturalia, & supernaturaliter præcipit, nimirum, credere hoc vel illud, recipere talia sacramenta tali modo, vel tempore, offerre sacrificium supernaturale, [vel illi assistere, & similia: in quibus omnibus se gerit, ut potestas legislativa est, juxta ea, quæ tractat Joan. XXII. in Extrav. *quia quorundam*, de verbor. significat. Secundò, quia etiam in his omnibus, quæ statuit hæc potestas, pertinentque ad externam politiam Ecclesiasticam, vel ad lites, contractus, &c. semper supernaturaliter præcipit, id est, sub ratione supernaturali, & in ordine ad finem supernaturalem. Nam eadem est potestas legislativa in quacumque materia, & semper operatur sub propria ratione objecti sui. Quod potest à simili declarari ex actibus virtutum infusarum. Nam per fidem v. g. non tantum credimus supernaturalia mysteria, sed etiam multa naturalia, ut Deum esse, vel animam esse immortalem, tamen prout fides circa hæc versatur, sub ratione supernaturali tendit, & supernaturaliter operatur, idem in charitate, & spe videre licet, & maxime in virtutibus moralibus per se infusis; ita ergo se habet hæc potestas in his legibus ferendis, quæ politicæ, & quasi civiles esse videntur: nam semper in illis habet respectum ad salutem animarum, & ad religiosum cultum Dei, ut ex tenore etiam ipsorum canonum regulariter constare potest. Estque optimum exemplum in cap. *qualiter & quando*, 2. de accusat. ubi tractando de ordine in judiciis, vel denunciationibus servando ipsum colligere nititur Pontifex ex auctoritatibus novi, & veteris Testamenti. *Ex quibus*, inquit, *postea processerunt canonicæ sanctiones.* Ratio verò est, quia cum hæc potestas sit superioris ordinis, complectitur etiam inferiora quatenus aliquo modo superioribus deserviunt, vel per modum subjecti, vel per modum instrumenti, aut alio simili, & ita potest etiam de rebus, seu materiis inferioris ordinis leges ferre, semper tamen sub ratione superiori, & supernaturali.

c. qualiter & quando.

5. *3. Excellentia ex origine, & causa efficiente.*

Tertia excellentia hujus potestatis assignari potest ex parte causæ efficientis, & originis: nam hæc potestas est quasi per se infusa, unde à solo Deo, ut auctor est, & gubernator supernaturalis, tanquam à primo, & principali principio manare potest immediatè: potestas autem civilis datur à Deo ut auctore naturæ, & non propriè per se confertur, sed per modum proprietatis manantis ab ipsa natura, modo explicato in lib. 3. Unde constat, etiam ex hoc capite longe excellentiorem esse hanc potestatem. Quod amplius ita declaratur: nam hæc potestas secundum suam adæquatam rationem, & excellentiam à Christo Domino collata est, & in illo fuit veluti proprietas manans ex unione hypostatica humanitatis ad Verbum, ut in 1 tom. 3. partis, disp. 47. latè explicuimus. Unde constat, tanto excellentiorem esse hanc potestatem in suo fonte potestate civili, quanto unio hypostatica superat communitatem humanam. A Christo verò, & per Christum derivata est hæc potestas ad Vicarium per maximam quandam participationem illius potestatis excellentiæ, quæ fuit in Christo, & sic habuit fundamentum non solum in ipsa incarnatione, sed etiam in meritis Christi Domini, & in sanguine ejus, quod non potest dici de potestate civili secundum se spectata; ergo ex his omnibus manifestè apparet excessus Ecclesiasticæ potestatis.

6. *4. Excellent. ex parte subjecti, cum principaliter sit in Christo Domino, civilis autem potestas in communitate humana.*

Quartò declarari potest excellentia hæc ex parte subjecti, quia potestas Ecclesiastica multum excedit civilem in primario, & veluti immediate subjecto. Nam potestas civilis immediatè est in communitate humana; hæc autem potestas residet principaliter in Christo homine: unde fit, ut quoad subjectum proximum illa prior sit in eo homine, cui communitas illam commisit, vel in successoribus ejus; hæc verò sit in eo, cui Christus illam commisit, vel successoribus

bus ejus; aut mediante ipſo in aliis. Inter has autem perſonas ſunt tres differentiæ notandæ. Prima, quod poteſtas civilis poteſt eſſe in quolibet homine, etiam non baptizato, hæc verò Eccleſiaſtica non niſi in habente characterem Baptiſmi. Quia Baptiſmus eſt janua Eccleſiæ, & ideo ſicut ante characterem Baptiſmi, nullus directè ſubjicitur Eccleſiæ, ita etiam ſine illo charactere nullus eſt capax Eccleſiaſticæ poteſtatis, unde nec poteſtatem ordinis habere poteſt. Dices, hinc poſſe inferri illa incommoda, quæ ſuprà inferebamus de hæretico mentali, quia ſi amiſſa fide, amitteret poteſtatem, valde incerta eſſet hæc poteſtas; ita enim in præſenti incertum eſt, an aliquis habeat characterem Baptiſmi, quia multis modis contingere poteſt, Sacramentum non eſſe validum; ergo ex neceſſitate characteris eadem incertitudo ſequitur. Reſpondetur tamen non eſſe ſimile, quia certitudo Baptiſmi, quamvis non ſit omnino infallibilis, habet nihilominus eam moralem certitudinem, quæ in rebus humanis haberi poteſt, & character ſemel impreſſus nunquam amplius deleri poteſt; fides autem facilè amitti poteſt.

7. Alia differentia eſt, quod poteſtas civilis in viris, & fœminis eſſe poteſt: Eccleſiaſtica vero in fœminis eſſe non poteſt, ſaltem ordinario jure. Loquimur de poteſtate juriſdictionis, ad quam legiſlatio ſpectat: nam de poteſtate ordinis certum eſt, fœminas illius incapaces eſſe, ut in materia de Ordine ex profeſſo oſtendendum eſt contra novatores excitantes antiquam hæreſim Papuzianorum, quam refellunt Auguſt. de hæreſi. in 27. & Epiphan. in 49. ex Paulo 1. ad Corinth. 14. & 1. ad Timoth. 1. ubi fœminas nec docere, nec loqui in Eccleſia permittit. Dixi autem, *non poteſt*, quia hæc poteſtas quatenus immediate à Chriſto datur, id eſt, ſumma, & Pontificia, non poteſt eſſe in fœmina, quia illa non eſt capax ordinis, vel conſecrationis Epiſcopalis, & ideo nec Pontificatus poteſt eſſe capax. Quod autem de Joan. 8. quidam finxerunt, fabuloſum eſt, ut ex Onuphrio oſtendit Bellarmin. lib. 3. de Roman. Pontific. cap. ult. & copioſè Baron. tom. 10. Anno Chriſti 853. num. 56. & ſequentibus, ubi alios refert. Et in nu. 63. rectè advertit, quod licet factum illud fabuloſum, ita ut narratur accidiſſet, illa fœmina non fuiſſet Pontifex, ſed vacaſſet ſedes pro illo tempore; & poſtea in electione Benedicti fuiſſet continuata ſucceſſio, de quo alibi latius. Hinc verò colligo extendendum eſſe verbum illud, *non poteſt*, ad totam juriſdictionem Eccleſiaſticam ordinariam. Nam ille, qui incapax eſt poteſtatis ordinis, etiam eſt incapax ordinariæ juriſdictionis Eccleſiaſticæ, quia ex divina inſtitutione Eccleſiæ in ſpiritualibus debet per ſacerdotes, aut clericos ordinario jure gubernari. Et nihilominus addidi, ſaltem ordinario jure, propter juriſdictionem Eccleſiaſticam, quatenus per Pontificem delegari poteſt, de qua eſt controverſia an aliquis actus hujus poteſtatis committi poſſit fœminæ. In qua certum eſt, non debere committi, & magis receptum eſt, non poſſe, ut in materia de Cenſuris, diſp. 2. ſect. 3. à nu. 5. tractavi. Et quoad præſentem poteſtatem legiſlativam numquam viſum eſt in Eccleſia, quod ſignum eſt, fieri non poſſe.

Auguſtinus. Epiphan.

Onuph. Bellarm. Baron.

8. Ultimò eſt in hac parte differentia, quod poteſtas civilis eſſe poteſt in merè laicis; hæc autem non niſi in clericis, quæ eodem modo explicanda eſt, ſicut præcedens. Quamquam de Pontificia poteſtate non ſit ita certum, merè laicum eſſe omnino incapacem ejus, ſi alioqui ritè eligatur, ut ſtatim ordinetur. Eſt autem certum, numquam eſſe factum in Eccleſia, nec fieri debere, propter novitatem, & periculum. Et ſimiliter eſt certum, non debere ſic electum uti juriſdictionis poteſtate, niſi ſit ordinatus, quamvis ante Pontificiam conſecrationem poſſit illa uti, ſtatim atque electus eſt, & in ſede collocatus. De inferiori autem poteſtate ordinarium jus Eccleſiæ eſt, ut laicis non committatur, & ideo infrà ſummum Pontificem nullus poteſt illam committere laico. Unde licet aliquando viſum ſit, laicum eligi, aut poſtulari ad Epiſcopatum, ut Ambroſium, &c. non tamen viſum eſt, illi dare poteſtatis uſum, donec aliquam ordinationem accipit. Ideoque ſummus Pontifex ordinario jure utendo illam non præbet niſi homini conſtituto in aliquo gradu clericali, ſaltem primæ tonſuræ, quamvis de abſoluta potentia poſſit fortaſſe aliud facere. Aliæ denique excellentiæ poſſunt facilè, ex ſupradictis, in hac Eccleſiaſtica poteſtate conſiderari, ſcilicet, quod ſit multò univerſalior, & in ſuo gradu ſupremo ſit unica pro toto orbe, & quod ſit maximè neceſſaria, & quod ſuo modo ſit Eccleſiæ fundamentum, ut dixit D. Thom. in 2. diſt. 44. in ultimo dubio literali. Ac denique quod nobiliores habeat effectus, quod explicando leges ejus magis conſtabit. *D. Thom.*

Merè laicus poſſitne eligi Papa, & electus uti ſua juriſdictione.

CAPUT IX.

Utrum poteſtas Eccleſiaſtica ſit ita ſuperior civili, ut illam ſibi ſubjectam habeat.

1. QUamvis ſuperiori capite oſtenſum ſit, Eccleſiaſticam poteſtatem eſſe excellentiorem in perfectione, non inde ſtatim infertur, eſſe ſuperiorem in ſubordinatione, & propria juriſdictione: nam poteſt facultas una eſſe minus perfecta, quam alia, & non illi ſubjecta, vel ſubordinata. Atque hinc ſumi poteſt ratio dubitandi, quia ſubordinatio hæc non ſequitur intrinſecè ex majori perfectione: neque etiam oſtendi poteſt ex ſpeciali Chriſti conceſſione: ergo non datur. Major patet ex ratione facta, & juvari poteſt exemplo legis veteris, in qua etiam fuit poteſtas ſacerdotalis, & regia, & nihilominus regalis non erat ſubjecta ſacerdotali; imò potius videtur poſſe contrarium ſumi ex 3. Regum 2. ubi Salomon depoſuit Abiathar à Sacerdotio; & loco illius poſuit Sadoc; ergo erat tunc ſacerdotalis poteſtas ſub regali potius, quàm è contrario. Minor autem probatur, quia in novo Teſtamento non legimus inſtituiſſe Chriſtum ſacerdotium concedendo illi hanc ſuperioritatem, quia Petrus, non obſtante ſua poteſtate, præcipit omnibus fidelibus ſubjectos eſſe Principibus, & Regibus, 1 Pet. 2. & Paul. Rom. 13. idem pronunciat de omni anima. Neque etiam id habetur ex traditione: nam potius ex hiſtoriis colligi poteſt, Imperatores judicium interdum tuliſſe de Pontificibus, eoſque depoſuiſſe.

2. Nihilominus dicendum eſt, poteſtatem Eccleſiaſticam non ſolum eſſe in ſe nobiliorem, ſed etiam ſuperiorem, & habere ſibi ſubordinatam, & ſubjectam poteſtatem civilem. Sunt enim hæc duo, ut dixi, valde diſtincta, quod etiam D. Tho. in 2. in fine, diſt. 44. delaravit. Eſt ergo concluſio hæc certa, & communis apud Catholicos, de qua videri poteſt D. Tho. ibi, & Bonavent. tom. 2. Opuſc. in 38. de Eccleſ. Hierarch. par. 2. §. 1. in fin. Henric. quodlib. 6. q. 23. Vict. relect. 2. de poteſt. Eccleſiæ, & relect. de Indis, p. 1. num. 29. ubi dicit, hoc eſſe verum non ſolum de poteſtate hac, prout eſt in Papa, ſed etiam prout eſt in quolibet Epiſcopo. Quod jure ordinario, & Eccleſiaſtico, ac ſecluſis privilegiis, aut exemptionibus verum eſt: in ſequentibus verò amplius exponetur. Videri etiam poſſunt Driedo de libertate Chriſtiana lib. 2. cap. 2. Turrecrem. in ſumma lib. 2. cap. 113. & ſequentib. Vald. lib. 2. doctrinalis fidei, cap. 76. & ſequentibus, Albert. Pyghius lib. 5. de Eccleſiaſt. Hierarch. cap. 14. & 15. Sander. lib. 2. de viſibili Monarch. Cajet. in Apolog. pro Romano Pontifice, cap. 15. ad 8. Sot. in 4. diſt. 25. q. 2. art. 5. Bellarm. de ſummo Pont. lib. 2. à cap. 6. Velloſillo Lucenſis Epiſcop. in advertent. Theol. in 5. tom. Hieronym. q. 5.

Concluſio affirmativa de unitate Eccleſiæ Chriſti. D. Thom. Bonav. Henric. Victor. Dried. Turrec. Vvald. Pyghius. Sander. Cajet. Sot. Bellarm. Velloſillo.

3. Præcipuum hujus veritatis fundamentum ratione ſimul, & auctoritate declaratur: ſumitur enim ex unitate Eccleſiæ Chriſti Domini in Evangelio

Evangelio satis significata, & per Paulum declarata, 1 Corinth. 12. dicentem, *Omnes nos in unum corpus baptizati sumus*, &c. & ad Rom. 12. *Multi unum corpus in Christo*, &c. idem ad Ephes. 4. & sæpe alias; igitur constituit Christus Dominus Ecclesiam tanquam unum spirituale regnum, in quo unus etiam esset Rex, & princeps spiritualis; ergo necesse est, ut ei subdatur temporalis potestas, sicut corpus animæ. Hoc enim exemplo explicat subordinationem harum potestatum Gregor. Nazianzen. orat. 17. ad populum timore perculsum. *D. Naz.* Et merito, quia sicut homo, non esset recte compositus, nisi corpus esset animæ subordinatum, ita neque Ecclesia esset convenienter instituta, nisi temporalis potestas spirituali subderetur. Potestque eadem ratio declarari, & confirmari ex dictis suprà de dominio indirecto, quod Pontifex habet in universo orbe: nam hoc dominium non fundatur, nisi in subordinatione harum potestatum. Quia, ut ibidem dixi, non est in Pontifice duplex potestas, sed una, quæ directè respicit spiritualia, & consequenter extenditur ad temporalia: hæc autem extensio solum esse potest propter subordinationem temporalis potestatis ad spiritualem. Atque hac ratione Bernard. lib. 4. de consid. cap. 3. Pontificem habere simul gladium spiritualem, & naturalem, quia vel unum habet directè, & alium indirectè, vel unum in se, & per se, alium sibi subordinatum, quod significat, cum ait, spiritualem gladium ab Ecclesia exercendum esse; materialem verò à milite pro Ecclesia ad nutum sacerdotis, & jussum Imperatoris. Unde in cap. ult. Pontificem vocat, *Fidei defensorem, Christianorum ducem, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, Deum Pharaonis.* *Bonifac. Papa.* Sic etiam concluſit Bonifaci. Papa in Extravag. *unam sanctam*, de majorit. & obed. *Oportet gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatem spirituali subjici potestati.* Ex quo textu amplius roboratur ratio facta. Quia ubi est unum corpus, necesse est esse unum caput ad quod omnia aliquo modo revocentur, quoniam aliàs neque pax, neque perfecta unitas posset esse in corpore; Ecclesia autem CHRISTI, unum corpus est, ut diximus; ergo quamvis in eo sint plures potestates, seu magistratus, necesse est, ut inter se habeant subordinationem, ita ut ad unum aliquo modo revocentur propter rationem factam; ergo vel spiritualis potestas subordinatur temporali, vel è contrario. Primum dici non potest: nam ut ibidem ex Paulo affert Pontifex, *Quæ à Deo sunt, ordinata sunt*, esset autem perversus ordo, si spiritualia subjecta essent temporalibus; ergo secundum necessariò dicendum est.

4. *Objectio dilu itur. Uvald.* Dicet fortasse aliquis, Ecclesiam ut perfecte una sit, sufficienter uniri in uno capite suo, quod est Christus. Hanc enim responsionem posset quis incautè sumere ex Uvald. lib. 2. doctr. fidei, cap. 78. num. 4. ubi sic inquit, *Et quod arguunt quidam, Ecclesiam reducendam esse in monadem, verum est in Christum, qui solus in ore tenet, in geminæ potestatis suæ signum, gladium bis acutum. Cæterum sub Christo sacerdos, & Rex impermistas continet potestates.* Respondetur ad priorem partem, illam sententiam in eo sensu sumptam, & hîc applicatam non posse satisfacere. Quia Ecclesia militans est unum corpus visibile in hoc mundo existens, ac indigens gubernatione humana, & externa: ergo non potest solum reduci immediatè ad caput invisibile hominibus mortalibus, quale est Christus: ergo necesse est, ut etiam Vicarius Christi habeat excellentiam potestatis, ubi fuerit necessaria ad conveniens regimen totius corporis; ipse ergo est simpliciter supremum caput. Neque Uvalden. in contrario sensu loquutus est, sed agit de reductione utriusque potestatis ad unum principium quoad originem, & participatione directè jurisdictionis, quam unaquæque illarum potestatum habet in suo ordine. Et hoc sensu dicit impermista, & reduci solum ad Deum, vel Christum: non negat tamen, quin saltem indirectè potestas temporalis subordinetur spirituali, præcipuè in ordine ad vitandum peccatum, & divinam offensionem, ut in num. 6. expresse declaravit cum Hugo. de sancto Victor. lib. 2. de Sacram. capit. 4. 6. & 7.

5. Et hinc potest nova confirmatio addi fundata in verbis Gelasii Papæ in cap. *duo sunt.* 96. dist. *Quia pro animabus regum Pontifices sunt reddituri rationem*, insinuans in verbis illis, *Pasce oves meas*, etiam Reges, & Imperatores Petro fuisse subjectos, quia sub Christi ovibus comprehendi debent; ergo etiam debent pasci, & regi à Petro: jam n. explicuimus sub verbo, *pascendi*, etiam potestatem regendi contineri. Dices; hoc verum esse quoad spirituale regimen. Sed contra, quia regula regiminis temporalis, ut sit rectum, & honestum, debet esse spiritualis; ergo necesse est, ut ipsamet potestas temporaliter regendi reguletur per spiritualem, & hoc est illi esse subjectam, & subordinatam. Et hac ratione Pontifices reddituri sunt rationem pro Regibus, & Imperatoribus, quia ad illos pertinet corrigere, & emendare quidquid ipsi non solum ut homines, sed etiam ut Reges in usu suæ potestatis peccaverint. *c. duo sunt.* *Obviatur objectioni.*

6. Unde confirmatur, quia alias non esset sufficienter provisum Ecclesiæ, si non esset in ea potestas, quæ Reges, & Principes possit in officio continere, saltem utendo spirituali gladio. Dices; hoc argumento probaretur, necessariam etiam esse aliam potestatem, quæ spirituales pastores contineat in officio: nam etiam illi errare possunt, & fortasse majora damna ovibus inferre. Respondetur ita quidem esse, quoad omnes spirituales principes, seu pastores, infra supremum Christi Vicarium, ad quem pertinet emendare, vel etiam punire reliquos; ipsum autem caput supremum, non potuit alteri homini mortali subjici, quia vel procederetur in infinitum, vel tolleretur debita subordinatio, & unitas. Et ideo alio altiori modo providit Christus Ecclesiæ suæ quoad hanc partem: nam quoad doctrinam, & præcepta morum talem assistentiam suo Vicario promisit, ut in his errare non posset, ita ut grave aliquod damnum inferret Ecclesiæ per abusum potestatis. Et hoc fuit sufficiens quoad potestatem legislativam, de qua agimus. Alia verò incommoda, quæ interdum sequi possunt ex pravis moribus, vel operibus talis personæ, minoris momenti sunt, & aliquando sunt toleranda: nam hæc est hominum fragilitas, & conditio, & si interdum sint graviora, & clare injusta, jure defensionis possunt homines se tueri: non tamen jure vindicationis, aut punitionis. Solum in casu hæresis solet fieri aliqua exceptio, quam alibi tradendam, & explicandam relinquimus.

7. Posset eadem assertio confirmari ex usu Ecclesiæ, ac variis exemplis, quæ ex parte connumerat Gelas. Papa loco citato, sed quæ ad præsentem materiam pertinere possunt, inferius tractando de Legibus Canonicis attingemus: cætera videri possunt in historiis, & ea in summam redigit Bellarmin. suprà cap. 7. Ex quib. etiam expedita manet ratio dubitandi in principio posita. Nam ostensum est, Scriptura & traditione hanc institutionem esse à Christo Domino. Petrus verò, & Paulus ibi allegati loquuntur de obedientia debita Principibus, & potestatibus à suis subditis respective, non tamen in eis explicatur qualis sit subordinatio potestatum inter se. Neque est verum Imperatores Christianos unquam judicasse Pontifices, ut in tract. de Immunit. late ostensum est. *Gelas. Pap.* *Bellarm.*

8. Exemplum autem ibi adductum ex 3 Reg. 2. petebat specialem difficultatem de comparatione simili inter Pontificem, & Regem sub statu legis veteris, sed hæc parum refert ad præsens institutum, & in proprio loco tractando de Romano Pontifice disputabitur. Et ideo nunc solum dico duo. Unum est, ex illo nihil sufficienter probari, vel quia ibi narratur factum, non jus, id est, narratur, quid fecerit Salomon,

mon, non tamen an fecerit ex legitima, vel usurpata potestate, vel certè, quia (ut aliqui volunt) Salomon ex peculiari instinctu Spiritus sancti id fecit, ut in eodem loco innuitur, & ideo non sequitur id fecisse ex ordinaria potestate quam haberet. Alterum est, parum referre ad præsentem causam comparatio illa veteris Testamenti, tum quia lex vetus in his ceremonialibus, & judicialibus jam cessavit, ut in li. 9. ostendemus: tum etiam quia longè altioris ordinis est Pontificatus legis novæ, quam veteris, & ideo dato, & non concesso, Pontificatum veterem non habuisse illam excellentiam, non sequitur Pontificatum à Christo institutum illam non habere. Sicut etiam Papa nunc habet potestatem remittendi peccata, quam non habuit sacerdos antiquæ legis, nunc Papa potest concedere indulgentias, quod alius non potuit. Denique Petro promissæ sunt claves regni cœlorum, & dictum illi est, *Pasce oves meas*, & *Quidquid ligaveritis super terram, erit ligatum & in cœlis*, quæ non sunt dicta veteri Pontifici. Et ideo quidquid de illo fit, veritas posita in concussa manet.

CAPUT X.

Utrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas possit in eadem persona conjungi simul cum civili.

1. HÆc sola comparatio nobis supererat inter has duas potestates. Et in illa inveniuntur errores contrarii. Unus est, has duas potestates, prout sunt in Ecclesia, semper ac necessariò esse conjunctas, non quidem in eo sensu, in quo aliqui dixerunt, utramque potestatem esse in summo pontifice respectu totius orbis, & directè, ac formaliter (ut sic dicam) ex divino jure: quamvis enim hoc non ita sit, non tamen est error in fide, sed opinio, de qua satis dictum est. In alio sensu hæretico docent illam hæretici hujus temporis, quorum princeps quoad hanc partem videtur fuisse Henricus VIII. Rex Angliæ, qui voluit unumquemque Regem temporalem esse summum Pontificem in suo regno, atque ita habere simul utramque potestatem. Hi hæretici nullum habent fundamentum præter affectum libertatis: videntur autem nihil altius sentire de hac potestate spirituali in lege nova, quam habuerit in lege veteri, aut naturæ, & ideo quod illis temporibus servatum esse putant, ut Reges essent supra sacerdotes, nunc etiam servandum esse existimant.

Hæresis hujus temporis.

Fundamentum ex lege veteri & naturæ.

2. Alius error inventus etiam à novatoribus est, potestatem civilem omnino repugnare Pontificibus, seu personis in sacerdotali dignitate constitutis. Afferunt verba illa Christi Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum*, &c. *Vos autem non sic.* Ex quibus verbis sic colligit Bernard. lib. 2. de consider. cap. 6. *Planum est, Apostolis interdicitur dominatus: ergo tu, & tibi usurpare aude, aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum, planè ab alterutro prohiberis, siutrumque similiter habere voles, perdes utrumque.* Item illa Pauli 2. ad Timoth. 2. *Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus.* Ex quibus volant colligere, jure divino prohibitum esse sacerdotibus habere regimen temporale. Confirmari potest, quia Nicolaus Papa in Epistola ad Michaelem Imperatorem dicit, *In lege naturæ eosdem fuisse Reges, & sacerdotes: Christum autem illas potestates separasse.* Ratio etiam adjungi potest, quia non videtur una persona sufficiens ad utrumque regimen convenienter præstandum, præsertim si utrumque sit perfectum, quale requiritur in eo qui potestatem habet ferendi leges.

Secundus error.

D. Bern.

3. Nihilominus veritas catholica est, potestates has nec necessariò esse conjunctas, nec necessariò separatas, quia neutrum est divino jure præceptum, aut prohibitum. Prior pars satis patet ipso usu, & experientia. Nam in primis multo tempore fuit Ecclesia Christi sine ulla temporali potestate quoad civile regimen reipublicæ, & prius, scilicet, quam Reges cœpissent ad fidem converti, & tamen potestatem spiritualem semper habuit, ex quo Christus dixit, *Pasce oves meas.* Nunc etiam multi sunt Episcopi, qui nullam habent potestatem civilem ad ferendas leges, cum tamen spiritualem habeant: ergo ex hac parte separabiles sunt. Deinde quod potestas civilis etiam suprema sine Ecclesiastica inveniatur, eadem traditio ostendit. Nam Constantinus Imperator in Concil. Niceno professus est, se non habuisse potestatem ad judicandum inter sacerdotes. Idem de Valentiniano seniore refert Ambr. lib. 2. Epist. 13. ad Valentin. juniorem in qua dignam refert catholico Imperatore sententiam, *In causa fidei, vel alicujus Ecclesiastici ordinis, eum judicare debere, qui nec munere impar sit, nec jure dissimilis.* Et ita etiam factis observasse refert Niceph. lib. 11. hist. cap. 3. & 30. & similia habet Theod. lib. 4. hist. cap. 6. & 7. Qui etiam cap. 16. cum Niceph. supra cap. 13. refert indigne dictum Eulogii sacerdotis, qui cum à præfecto induceretur ad consentiendum Valenti Arriano Imperatori, per ironiam interrogavit, *Num quid cum Imperio est etiam sacerdotis dignitatem consequutus:* Denique ab omnibus catholicis Regibus ita usque ad nostra tempora servatum est. Ratio v. clara est ex dictis destruendo fundamentum contrarii erroris: nam in lege nova potestas Ecclesiastica non est naturalis, sed supernaturalis, & specialiter à Christo data, nunquam verò data est terrenis Regibus, nec alicubi Christus præcepit, ut esset conjuncta cum potestate regia; nulla ergo est talis necessitas.

Conclusio.

Ratio.

Ratio conclus. quia potestas ecclesiast. in lege nova est supernaturalis.

4. Quod autem hæ duæ potestates in eadem persona conjunctæ esse possint, similiter probatur ex usu Ecclesiæ: nam summus Pontifex simul etiam Rex est temporalis in suis terris, quarum est dominus, quod à sanctis Pontificibus inchoatum, & conservatum est, unde cogitari non potest esse illicitum. Imò speciali Dei providentia factum esse affirmat D. Thom. in 2. sentent. in fine. Similiter multi Episcopi simul habent civilem potestatem, & dominium ut constat, præsertim in Germania, & Hispania, & in Conimbricensi hoc Episcopatu. Ratio verò est, quia hoc non est per se malum, neq; est aliqua positiva lege prohibitum, & aliunde potest multas rationes congruentiæ habere: ergo. Anteced. quoad primam partem probatur, quia contra nullam est virtutem. Item quia si aliqua esset per se malitia, maxime quia temporalis potestas impediret debitam curam, & solicitudinem circa administrationem spiritualis potestatis: hoc autem nec necessariò sequitur, quia per ministerium aliorum potest illa potestas exequutioni mandari, ita ut non multum impediat. Præterea si quid laboris, vel incommodi hinc sequi videatur, potest utilitatibus aliis compensari: tum quia verisimile est, justitiam rectius esse administrandam per hujusmodi Principes: tum etiam quia conjunctio illarum potestatum in eadem persona multum deservire potest ad majorem pacem, & unionem, & ut temporale regimen ad spirituale melius referatur: tum etiam quia hoc conciliat majorem reverentiam erga Ecclesiasticum principem, qui etiam melius poterit resistere hostibus fidei, si potestatem habet temporalem, ut experientia comprobatum est. Atque ita simul probata est tertia pars antecedentis. Secunda autem probatur, quia nulla est talis lex divina, vel humana, quod patebit respondendo ad fundamenta contrarii erroris.

Civilem & ecclesiast. potestatem esse posse in eadem ostenditur ex usu Ecclesiæ.

5. Ex verbis ergo Christi domini, *Reges gentium dominantur eorum*, &c. talis prohibitio non colligitur: nam cum subdit, *Vos autem non sic*, non est sensus, vos non habebitis dominium temporale, sed sensus est, Non dominabimini sicut illi dominantur, id est, ad vestrum commodum, utilitatem, & honorem, ubi non loquitur de regimine temporali Ecclesiæ, sed de spirituali, & formam ac modum ejus præscribit per com-

Explicantur auctoritates contrariæ hæret.

D. Bernard. comparationem ad temporale, quod in superioribus etiam tactum est. Et in eodem sensu loquitur Bernard. ut ex contextu est manifestum. Addo, quod licet daremus, Christum ibi loqui de dominio temporali, illa verba non continerent prohibitionem, sed solum explicarent, Christum non dedisse hominibus hanc potestatem, licet non prohibuerit, ut per homines dari possit Ecclesiasticis Principibus. Neque etiam ex loco Pauli talis prohibitio colligi potest. Expendendum etenim est illud verbum, *implicat se*, potest namque Ecclesiasticus princeps uti hac potestate temporali, non se implicando negotiis secularibus, sed prudenter, ac moderate illa utendo. Item est ponderandum illud verbum, *negotiis secularibus*, quod propriè significat negotiationem, & nimiam solicitudinem
Chrysost. circa temporalia lucra, ut notavit Chrysost. Princeps autem Ecclesiasticus non ad hunc finem accipit temporalem principatum, sed ut Ecclesiæ utilitati, & fidelium commodis magis inserviat: & ideo illud temporale ita conjunctum spirituali non est seculare omnino, sed aliquo modo sacrum: habere igitur talem potestatem civilem simul cum spirituali, contra nullam legem divinam est, vel positivam vel naturalem. Quod verò contra humanam non sit, per se notum est, nec indiget probatione. Sic ergo responsum est ad fundamentum secundi
Adrian. Papa. erroris: Adrian. autem Papa in Epistola ibi citata solum intendit, quod in priori puncto contra primum errorem diximus, nec enim potuit indicare, esse prohibitum, quod ipsemet profitebatur. Plura de hoc argumento legi
Bellarm. possunt in Bellar. lib. 5. de Rom. Pont. c. 9. & 10.

CAPUT XI.

An lex Canonica habeat propriam materiam, in qua honesta præcipiat & prava prohibeat, distincta à materia legis civilis.

1. DIximus de finali, & efficienti causa legis canonicæ, dicendum sequitur de materiali, in qua multa habet communia cum lege civili, quæ breviter supponenda sunt: nam inde oritur difficultas præsentis quæstionis, quæ in hoc versatur, ut distinctionem in materia inter utramque legem assignemus. Primò ergo con-
1. Convenientia legis Can. cum civili. venit canonicum cum civili in hoc, quòd circa solam materiam honestam versari potest: nam hoc multò magis necessarium est ad finem ejus, quam ad finem legis civilis, ut per se constat. Item quia hoc spectat ad perfectionem legis: ergo multò magis debet convenire legi canonicæ, quam civili. Unde pro regula constitui
Secunda. potest, quicquid perfectionis in hoc genere materiæ habet lex civilis, multò magis convenire legi canonicæ. Secundò ergo convenit lex canonica cum civili, quia præcipere potest in materia cujuscunque virtutis, quia ordinatur ad finem perfectiorem, magisque spiritualem, ad quem usus omnium virtutum magis necessarius est, & ita constat ex usu, quia Ecclesia determinat præcepta divina, vel addit nova, in sacramentis, jejuniis, orationibus, &c. ut latè & bene Nav. de red. Eccl. q. 2. mon. ult. n. 2. & 3.

2. *Tertia.* Tertiò conveniunt, quia lex etiam Canonica non præcipit omnes actus omnium virtutum, licet præcipiat omnium virtutum actus: quia inter opera virtutum multa sunt consilia, quæ non possunt sub absolutam obligationem per Ecclesiam imponi, ut est perpetua castitas, & similia. Et ratio est, quia lex Canonica, licet à divina potestate specialiter descendat, simpliciter humana est, & ferri debet modo homininibus accommodato, & ideo esse etiam debet moribus hominum accommodata, & moraliter possibilis, & utilis multitudini, sicut de lege in communi dictum est. Dixi autem absolute præcipere: tum quia non absolute, sed sub aliqua justa conditione potest Ecclesia interdum præcipere opera consilii: sic enim imponit clericis in sacris necessitatem castitatis servandæ, quia non simpliciter, sed sub prævia conditione voluntaria illud onus imponit, scilicet si velint in illo ordine constitui, quod illis voluntarium est: tum etiam, quia licet absolute non præcipiat opera dura, & asperæ pœnitentiæ, supposito delicto potest illa præcipere in vindictam ejus, & correctionem. De regula autem servanda in definienda hac materia, quando excedat, vel non excedat limites potestatis Ecclesiæ, nihil occurrit addendum his, quæ de lege civili dixi, sed prudenti arbitrio opus est; quod maximè accommodandum est usui Ecclesiæ, & morali necessitati talis materiæ, vel legis in ordine ad communem salutem animarum, in quo etiam considerandus est personarum status, pro quibus leges feruntur, ut illi etiam accommodentur.

3. Quarto similiter convenit lex canonica cum civili, quia non prohibet absolute omnia vitia, & peccata. Dico autem non prohibere omnia speciali coactione, aut censura, illa utendo: nam absolute cupit omnia evitari, & per doctrinam, & monitionem id procurat, pertinetque maximè hæc cura ad Ecclesiæ pastores. At per vim coactivam, vel legislativam non omnia prohibet, quia esset nimis onerosum humanæ fragilitati, & potius esset in destructionem, quam in ædificationem, quia majora mala sequerentur ex prohibitione adeò generali, quam ex aliqua tolerantia. Regula ergo posita generaliter à D. Thom. dict. q. 95. ar. 2. & supra de- *D. Thom.*
clarata specialiter in legibus civilibus, cum proportione applicanda est ad leges canonicas, prohibuit enim vitia, quæ graviora sunt, vel quæ scandalum, & nocumentum spirituale aliis afferre possunt: alia verò minora tolerat, seu dissimulat, cum moderatione autem, & modo statim explicando.

4. Ex his igitur oritur ratio dubitandi in præsenti puncto: videri enim potest, nullum esse discrimen inter has leges in earum materia, *Ratio dubitandi.* quandoquidem utraque in materia omnium virtutum, & vitiorum versatur. Accedit, non videri necessarium, ut potestas civilis, & Ecclesiastica, licet distinctæ sint, in materia distincta versentur: sæpe enim contingit, facultates, vel virtutes diversas in eadem versari sub diversa ratione, ut patet de intellectu, & voluntate, & temperantia acquisita & infusa: sic ergo potestas civilis, & Ecclesiastica poterunt habere materiam communem sub diversis rationibus, ordinando illas ad suos fines diversos. Denique hoc videtur suadere usus ipse, nam leges civiles & canonicæ versantur circa matrimonia, juramenta, usuras, & similia: &, quod difficilius videtur, in Cod. Justiniani habentur leges de Episcopis, de clericis, monachis, de Ecclesiis, quæ sunt materiæ in quibus maxime possunt leges canonicæ à civilibus distingui. Adde ipsos canones disponere leges civiles aliquando posse habere vim in foro Ecclesiæ, c. *certum*, cum aliis, *Ca. certum.*
d. 10. c. 1. de no. op. nunc.

5. In contrarium autem est, quia unaquæque potentia debet habere materiam sibi proportionatam, maximè quando sunt diversorum ordinum: ostendimus autem potestatem civilem, & Ecclesiasticam hoc modo esse distinctas, quia una est spiritualis, & divini ordinis: altera materialis, & naturalis; ergo necesse est, ut habeant materias proportionali modo diversas. Deinde, quia ad fines distinctos diversa media ordinantur, & accommodantur, quæ media solent esse materiæ legum: leges autem civiles, & canonicæ habent fines longè diversos, ut ostendimus, ergo media: ergo & materias. Quod à fortiori exemplo declarari potest, quia intra latitudinem legum temporalium juxta diversos fines distinguuntur etiam materiæ diversarum legum, & ita distinguitur jus militare à jure proprio civitatis, ut significavit Isidor. 5. Etymol. *Isidor.*
cap. 7. habetur in cap. *jus militare*, d. 1. & sumitur ex Arist. 7. Polit. c. 8. & 9. & Plat. li. 2. de *Arist.* *Plato.*
repub.

repub. & 8. de Leg. ita ergo à fortiori in præsenti. Denique constat, illas leges civiles nullas esse, quæ mittunt falcem in messem alienam, ut in superioribus ostendendo differentiam utriusque potestatis, demonstratum est.

6. *In quibus differant lex can. & civilis ex parte materiæ.*

Igitur dicendum est, jus canonicum, & civile in multis differre ex parte materiæ. Primò quidem, ac præcipue, quod materia legis civilis temporalis est, Canonicæ autem spiritualis. Ita sentiunt communiter Canonistæ in cap. *Ecclesia*, de constit. & Legistæ in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. & sumitur ex cap. *bene quidem*, cap. *si Imperator*, & cap. *duo sunt*, 96. dist. & c. *quoniam*, dist. 10. c. *solitæ*, de majorit. & obedientia. Ratio verò generaliter assignari potest ex dictis de potestate laica, & Ecclesiastica, ostendimus enim, illam esse humanam, & temporalem: & hanc verò quodammodo divinam, & spiritualem: omnis autem potentia debet habere materiam sibi proportionatam, & nulla excedit suos limites: ergo potentiæ spirituali spiritualis materia respondet, & civili temporalis: sic enim unaquæque servabit proportionem cum sua materia, circa quam versatur. Neque obstabit huic diversitati, quod utraque possit in materiis omnium virtutum imperare, quia virtutes omnes possunt aliquo modo versari in utraque materia, & ideo quamvis utrumque jus possit attingere honestatem cujuscunque virtutis moralis: unumquodque tamen illam præscribit in materia sibi proportionata. Jam enim diximus, quamvis jus dirigat aliquam virtutem, non necessario versari circa omnes actus, vel circa totam materiam talis virtutis.

7. *Quid materia temporalis, quid spiritualis.*

Ut autem hæc differentia exactè intelligatur, oportet exponere, quid nomine materiæ temporalis, vel spiritualis intelligendum sit. Ad hoc autem declarandum adverto, in materia virtutis duo posse considerari, sc. actum ipsum virtutis, vel vitii, & rem circa quam versatur, quæ potest esse vel res, vel persona circa quam fit operatio, vel etiam persona operans, ad quam actus ipse præceptus, vel prohibitus per legem, dicit aliquam habitudinem. Actus itaque virtutis, vel vitii est proxima materia legis, ut hactenus diximus; tamen consequenter etiam alia pertinent ad hanc materiam legis ratione ipsius actus. Loquendo ergo de materia proxima legis spiritualis, materia præcipua ac primaria est actus supernaturalis, ut est actus fidei, & ideo omnes leges, quæ pertinent ad fidem vel materiam ejus, sunt per se canonicæ, quia tota illa materia spiritualis est. Deinde in eodem ordine collocantur actiones sacramentorum, quia etiam illæ supernaturales sunt. Unde etiam factum est, ut actiones quædam, quæ aliàs videbantur naturales (ut matrimonium quatenus est contractus humanus, qui ad conservationem generis humani ordinatur) propter elevationem ad esse sacramentale, pertineant ad leges canonicas, juxta c. penult. & ult. de secundis nuptiis. Idémque dicendum est de aliis actionibus sacris, & de iis præsertim, quæ proximè, & directè ad cultum Dei ordinantur, ut sunt vota, juramenta, &c. Ex quo ulterius ortum est, ut res omnes, circa quas per se, & proximè versantur hæ actiones, sub ea ratione ad materiam canonicam pertineant, hujusmodi sunt personæ sacræ, loca, templa, & vasa, & consequenter etiam beneficia, & bona Ecclesiarum, quæ inter res sacras computantur.

8. Consequenter etiam vitia contraria hujusmodi actibus, seu rebus per se pertinent ad canonicas prohibitiones, ut sumitur ex c. *ut inquisitionis*, cum duob. sequentibus, de hæretic. in 6. ubi sermo est de crimine hæresis, de quo dicitur ad meram jurisdictionem Ecclesiasticam pertinere. Quia verò omnia peccata avertunt hominem à supernaturali fine, ex eo capite in hoc spirituali ordine computantur, juxta c. *novit*, de judic. tum quia opponuntur spiritualibus bonis, & ita reducuntur ad eundem ordinem, quia contraria sunt quodammodo ejusdem generis, tum maxime, quia sunt injuriæ Dei, cujus honor, & cultus est primarius finis canonicæ potestatis. Atque hac ratione peccata quantum est ex se sunt materia Ecclesiasticæ potestatis, & quantum est ex vi jurisdictionis sub materia legis Canonicæ continentur, si aliunde conditiones aliæ concurrant, ut expediat de illis leges ferre. Denique consequenter hinc fit, ut res omnes inferiores, quatenus possunt esse materia supernaturalium actuum, vel virtutum, aut etiam vitiorum, sub hac materia canonica comprehendantur. Atque ita ex declaratione materiæ canonicæ explicatum est, quæ sit materia temporalis, seu legis civilis. Illa enim materia apta ad legem humanam, quæ hunc gradum spiritualem non attingit, temporalis est, sub qua proximè continentur actus morales, qui ad humanam societatem naturaliter necessarii sunt; remotè verò res omnes, circa quas tales actus versantur, & personæ, quatenus ex eis civitas, seu humana politia componitur.

Cap. novit.

9. 2. *Differentia.*

Secunda differentia inter utramque materiam assignari potest, quia Canonica excellentior est, & universalior. Hæc sequitur ex prima. Ratio enim prioris partis est, quia spiritus præstat corpori. Alterius verò partis ratio est, quia fere tota materia temporalis ad spiritualem finem ordinari potest, & illi subest, & sub illo respectu induit quandam rationem spiritualis materiæ, & ita potest ad leges Canonicas pertinere. Sic enim suprà dicebamus, potestatem temporalem, seu civilem esse Ecclesiasticæ subjectam, & eodem modo dicunt Juristæ materiam peccati, id est, ubi agitur de illo vitando, seu de periculo animæ, canonicam esse; & ad leges canonicas spectare, sic Glossa per textum in regula, *possessor*, de regul. jur. in 6. ubi alia jura adducit, quibus locis id tradunt communiter Doctores, ut notat Navar. Comment. c. *si fuerit-averis*, num. 106. & idem tradunt Bartol. & alii, quos refert, & sequitur Fortun. tract. de ult. fine utriusque juris, n. 151. Unde sicut in naturalibus potentiis superior interdum versatur circa materiam inferioris sub altiori ratione & ultra illam circa aliam excellentiorem, ut patet de intellectu respectu sensuum; ita quodammodo lex canonica excellentiori modo materiam legis civilis, & aliam præterea altioris ordinis complectitur.

Glos. *Navar.* *Bartol.* *Fortun.*

10. 3. *Differentia.*

Unde etiam potest tertia differentia in primariis materiis considerari. Nam materia legis civilis principalior, & magis per se intenta est, quæ pertinet ad justitiam humanam: principalis autem materia legis Canonicæ est, quæ pertinet ad justitiam, & religionem divinam, quia fere reliqua omnia ad hanc refert, & ordinat, ut constat ex dictis. Unde quoad hanc partem civilis potestas magis limitata nunc est in Ecclesia, quam esset ante Christianam religionem: nam olim cura religionis ordinabatur ad honestam felicitatem reipublicæ, ut suprà ex D. Th. notavimus: nunc autem religio, & spiritualis salus ac felicitas per se primò intenta est, & reliqua propter illam: & ideo olim cura religionis, vel pertinebat ad potestatem regiam, vel cum illa conjungebatur in eadem persona, vel illi subordinabatur: nunc autem cura religionis specialiter pastoribus Ecclesiæ commissa est. Unde materia primaria legis Ecclesiasticæ est religionis materia, sub qua comprehendimus omnem illam, quæ ad sanctificationem animæ spectat: indirectè verò seu in ordine ad illam ad alias etiam materias extenditur, ut declaratum est.

Ante legem gratiæ cura religionis vel pertinebat ad potestatem regiam, vel cum ea conjungebatur, vel illi subordinabatur.

11. Et hinc intelligitur, qua ratione contingat, ut lex Canonica, & civilis interdum versentur circa eandem materiam, quia nimirum materia per se temporalis est, & sub ea ratione potest lex civilis circa illam versari: habet tamen aliquem respectum ad spiritualia, & sub ea ratione potest ad legem canonicam pertinere. Atque hoc modo multa delicta dicuntur esse mixti fori, quia ad utramque potestatem pertinere possunt, & in eis datur locus proventioni. Et hoc tantum probat secunda ratio dubitandi suprà posita,

quia diversæ facultates possunt interdum circa eandem rem materialiter versari, & eadem res potest esse utilis ad diversos fines, & è converso idem peccatum potest perturbare rempublicam, tam in temporalibus, quam in spiritualibus; ita ergo possunt hæ leges habere aliquam materiam communem, quamvis non totam, quia semper finis proprius, & præsertim excellentior aliqua media propria, & excellentiorem materiam habet, circa quam versari nullo modo potest inferior potestas.

12. Ultimo ex dictis intelligitur, posse aliquando Pontificem determinare materiam aliquam, seu quasi reservare illam, ut tantum Canonica sit, non solùm declarando (ut sine dubio facere potest, quando materia ipsa ex se, & ex jure divino spiritualis est, sed etiam constituendo, & eximendo, sibique reservando aliquam materiam: propter spiritualem rationem, etiamsi aliàs secundum se posset esse materia legum civilium. Ratio est, quia illa potestas est superior, & ita in ordine ad suum finem potest disponere etiam de inferiori materia, prout expediens fuerit; ergo multò magis potest sibi appropriare materiam communem, si ad decentiam rerum sacrarum judicârit opportunum.

13. *Respondetur objecta.* Ad rationes dubitandi in priori loco positas in discursu capitis ferè responsum est. Solum circa tertiam, quæ ex utriusque juris principiis sumebatur, tria notanda sunt. Primum est, usum legum civilium disponentium in materiis canonicis solum admitti posse in legibus civilibus, quæ aut versantur circa materiam mixti fori, vel disponunt circa materiam fori Ecclesiastici; adjuvando Ecclesiasticas leges, modo ab eis permisso. In quo in primis observare oportet, ut leges civiles non repugnent canonicis: nam ubi repugnaverint, canonicæ præferendæ sunt, quia sunt à superiori potestate; quando vero non solum non repugnant, sed potiùs conveniunt, & lex civilis juvat, & suo modo ministrat canonicæ, utraque servanda est, unaquæque in suo foro, & juxta mensuram sibi proportionatam. Sicque leges civiles prohibent, & puniunt delicta, quæ per canones etiam puniuntur, ut sunt usuræ, matrimonia illicita, ut incestuosa, clandestina, & similia: nam hæc interdum sunt contra naturalem justitiam, ut usura, vel sunt contra debitum modum contrahendi etiam naturalem, & convenientem ad pacem republicæ, & ideo sub ea ratione possunt esse materia legum civilium in his, quæ per canonicas non prohibentur. Interdum verò leges civiles puniunt delicta, quæ sunt omnino fori Ecclesiastici, ut est hæresis, blasphemia, & similia, quia etiam hæc vitia nocent valde reipublicæ Christianæ, etiam quoad externam pacem, & felicitatem temporalem, & aliàs Ecclesia id non prohibet, imò utitur ministerio talium legum in suum finem. Et hæc doctrina colligitur etiam ex citatis juribus, & ex c. 2. 35. q. 2. & ex c. 2. de desponsat. impuber. & est valde communis, ut videri potest in Glossa in Authentica, *quomodo oportet Episcopos*, &c. in princ. verb. *tolli*, de electio. quæ communiter approbantur tum ibi, tum alibi, ut videre licet in Felin. in c. *Ecclesia*, de constit. latissime, & ibi in Abbate, & aliis, & plura refert Covar. in 4. c. 6. in principio, n. 18. 19. & 20. Matienz. li. 5. recopil. tit. 1. l. 1. Glossa 7. n. 3. & 4. Greg. Lop. in l. 5. t. 3. partit. 4. n. 3. Ex qua lege colliguntur duæ optimæ rationes suprà insinuatæ, sc. per tales leges civiles intendi, ut Canonicæ melius impleantur, & ut alia damna, & perturbationes reipublicæ vitentur, & plura refert Sancius li. 3. de matrim. disp. 47. n. 12.

Gloss. *Fel n.* *Abbat.* *Matienz.* *Greg. Lop.*

14. Secundo observandum est, leges civiles interdum admitti, non solum in eadem materia, sed etiam in usu fori Ecclesiastici: quando autem hoc contingit, non fit ex vi jurisdictionis civilis, nam leges civiles non possunt ad hoc obligare, ut per se constat: sed fit ex voluntario usu potestatis Ecclesiasticæ, quæ ubi desunt canonicæ leges, civiles sibi utiles admittit, & illis utitur. Illud autem fit duobus modis per Canones. Unus est per generalem regulam, quod leges civiles observantur in foro canonico, ubi canones nihil disponunt, & leges sunt usui Ecclesiæ accommodatæ secundum similitudinem rationis. Ita enim profitetur Luc. 3. c. 1. de novi operis nunciat. ibi, *Sicut leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum constitutionibus adjuvantur.* Unde infrà concludit, *Secundùm legem, & Canonum statuta negotium non differæ terminare.* Ubi Glossa, & ferè omnes Doctores id notant, & Panormit. in cap. 2. de desponsat. impuber. & Bernard. Diaz. in Pract. cap. 14. in fine & ibi Salzed. qui advertunt in hujusmodi occasione leges proprii regni præferendas esse imperialibus, ubi canonicæ deficiunt, & referunt alios. Sed fortasse hoc magis est consilii quam necessitatis, cum per canones non inveniatur dispositum; nisi aliud ex consuetudine Ecclesiasticorum judicum habeatur; illam enim observandam esse censeo.

observantur in canonico foro ubi canones nil disponunt, & sunt usui Ecclesiæ accommodatæ.

Glossa. Panorm.

15. Alter modus est, quando in particulari lex aliqua civilis est canonizata (ut aiunt) id est, canonica effecta ex acceptatione Ecclesiæ. Ad hujusmodi autem canonizationem non satis est, legem aliquam civilem esse insertam in Decreto authentico Gratiani, quia ille non habuit jurisdictionem, qua posset talem vim dare legi civili, sed necesse est, ut Pontificia auctoritate sit approbata, & inter canones recepta, ut fit in cap. 1. & 2. de caus. possessionis, & ca. *in primis.* §. *gloriosus*, dist. 11. & ibi notat Glossa verb. *capituli.* Item Glossa in c. 1. de rebus Ecclesiæ non alienand. in 6. ver. *tractatus*, ubi Gemin. & alii. Abb. in c. *super eo*, 1. de testib. n. 4. & latius ibi Felin. n. 3. & in c. 2. de rescript. n. 29. & 43. & bene Rebuff. in tract. Nominationum, q. 5. n. 15. & Gutier. l. 1. Canonic. quæstionum, c. 21. n. 32. & 33. qui refert Ripam in cap. 2. de rescrip. nu. 80. & alios.

Gemini. Abbas. Felin. Rebuff. Gut. Ripa.

16. Tertiò observandum est circa leges illas Cod. à Justiniano Imperatore editas circa personas, & res Ecclesiasticas. Ad quas aliqui respondent eo tempore nondum fuisse personas, & bona Ecclesiastica exempta à jurisdictione Imperatorum. Sed non potest admitti responsio, tum quia id, quod supponit, simpliciter falsum est; tum etiam quia saltem de rebus, & causis Ecclesiasticis est certum, semper fuisse exemptas, tum tamen leges illæ etiam de his materiis multa disponant. Alii respondent, fuisse factas illas leges, ex consensu Pontificum, sic enim non repugnat, laicum spiritualia tractare, ut indicatur in c. *decernimus*, & c. *cum non ab homine*, de judic. & ibi notatur, & Glos. in c. *imperium*, d. 10. & 16. q. 7. in prin. Sed hoc non est verisimile, quia licet interdum Pontifices conferant secularibus Pontificibus aliqua particularia, quæ sine spirituali jurisdictione exerceri possunt; non tamen illis conferunt spiritualem jurisdictionem, nec Ecclesiæ gubernationem committere possunt, ideo non est verisimile illis contulisse potestatem ad illas leges ferendas. Et maximè cum de illa commissione non constet, & Imperatores in eis propria auctoritate uti, & in eo sensu loqui videantur. Alii ergo excusant Imperatores, quod bona fide, & omnino juvando Ecclesiam illas leges fecerint, & forte non ad obligandum, vel cogendum Ecclesiasticos, vel in materia Ecclesiastica; sed ad instruendum suos ministros de rebus Ecclesiasticis, ut servare illas, & juvare Ecclesiam possent, cum oporteret. Et certe hoc animo videntur multæ similes leges positæ inter leges Partitarum Hispaniæ. Utcunque vero sit, certum est, illas non esse veras leges, nec obligare, juxta c. *literas*, de juram. calum. nisi in his, in quibus fuerant canonizatæ; in aliis verò si fuerint contrariæ canonibus, contemnendæ sunt, ut etiam sumitur ex l. *privilegia*, & l. *cassa*, C. de sacrosan. Eccles. si verò non sint contrariæ, poterunt deservire per modum instructionis, non per modum juris. De quo videri potest Felin. in dicto c. *Ecclesia*, de constit. num. 36. & ibi Panormit. n. 15.

Cap. decernimus. Gloss. cap. imperium.

Leges civiles

CAPUT

CAPUT XII.

Utrùm potestas Ecclesiastica efficaciam habeat in actus merè internos, ita ut per legem canonicam per se præcipi, aut prohiberi possint.

1. EXplicuimus hactenus proprium principium, & finem legis Canonicæ, sequitur, ut declaremus materiam ejus, & incipiamus à propinquiori, quæ est actus humanus, & quia de actu exteriori in genere nulla est difficultas, de interiori specialiter inquirimus: nam licet de lege humana in communi supra definierimus, non posse per se versari circa internos actus, in lege Canonica habet illa resolutio specialem difficultatem, quam in hunc locum remisimus. Est autem generalis ratio dubitandi, quia potestas Ecclesiastica est spiritualis, & ordinatur principaliter ad internum bonum animarum, & habet altius principium, scil. Deum ipsum supernaturaliter illam conferentem, & ideo ex utroque capite videtur posse immediatè versari circa interiores actus. Unde argumentor in hunc modum: nam Christus Dominus habet potestatem ferendi leges obligantes ad actus internos, ut credendi, & similes, & ideo potuit præcipere confiteri etiam cogitationes internas; ergo potuit Vicario suo relinquere participationem hujus potestatis: nulla est enim repugnantia; ergo relicta fuit ab eo.

Ratio dubitandi.

2. Probo hanc ultimam consequentiam variis modis. Primò ex generalitate illorum verborum, *quodcunque ligaveris*, &c. Cur enim à nobis limitatur, cùm Principis concessio amplè sit interpretenda? Secundò ex congruentia insinuata, quia ad finem hujus potestatis hæc materia proportionata est: nam interna salus animarum, quæ per hanc potestatem intenditur, magis pendet ex internis actibus, quàm ex externis. Tertiò probatur inductione: nam primo potest Ecclesia remittere interiores culpas per absolutionem sacramentalem. Deinde potest dispensare in votis, etiam purè internis, & mentalibus; ergo habet jurisdictionem in tales actus. Item potest similia vota irritare. Præterea potest pœnas pro peccatis debitas per indulgentias remittere, quod etiam requirit potestatem jurisdictionis, ut nunc suppono. Præterea aliquando excommunicat propter interiorem actum, ut propter hæresim mentalem, ut ex multis Decretis conatur probare Medina statim citandus. Interdum etiam videtur punire actum externum ob conditionem internam æquè hominibus occultam, quod perinde est. Tandem potest hæc sententia confirmari, quia homo potest se voluntarie subjicere alteri per votum obedientiæ etiam quoad internos actus; quid ergo mirum, quod Christus subjecerit fideles Vicario suo, etiam quoad interiores actus?

3. Propter hæc, & similia argumenta nonnulli Doctores affirmant posse Ecclesiam ferre leges, quæ immediatè versentur circa interiores actus. Ita sentit Glossa in Clement. 1. de hæret. §. *verum*, verbo, *eo ipso*, Glossa etiam in c. *cogitationis*, de pœnit. d. 1. Adrian. quodlib. 8. a. 1. inter. H. & sequent. Medin. Cod. de orat. q. 15. de hac re, Albert. Pighi. lib. 6. de Eccles. hierarchia, cap. 26. Et Summa Rosel. verbo, *absolutio*, 1. num. 28. & 29. ubi plura allegat, sed non recte, ut Sylvester advertit.

1. Opinio affirmativa. *Glossa.* *Adrian.* *Medin.* *Pighi.* *Sylvest.*

4. Contraria tamen sententia communis est, quam tenet Divus Thomas 1. 2. q. 91. ar. 4. q. 100. art. 9. & ibi Soto, & reliqui expositores: item Soto in d. 21. q. a. 3. & Cajetanus 22. q. 11. a. 3. & Opusc. de Authoritate Papæ, c. 19. & in summa verb. *hæresis*, Paludan. in 4. d. 13. q. 3. a. 1. n. 15. & c. 15. q. 5. a. 2. n. 24. & d. 17. q. 2. a. 2. & q. 7. n. 20. Major in 3. d. 25. q. 2. dub. ult. Durand. in 4. d. 15. q. 12. & d. 17. q. 8. Antonin. 3. p. tit. 24. Almain. de potestate Ecclesiæ, c. 10. Castro l. 2. de justa hæret. punit. c. 18. & lib. 2. de leg. pœnal. c. ult. Gabr. lect. 62. in Can. lit. K. Gerson. tract. de vit. spirit. lect. 4. sub Alphab. 62. lit. G. & H. Navar. in Sum. c. 27. n. 57. & in dicto c. *cogitationis*, de pœnit. d. 1. n. 9. & in c. *si quis non dicat*, eadem d. n. 8. ubi refert Felin. Hippolyt. & alios, idem in princ. de pœnit. 5. n. 23. Driedo lib. 3. de libert. Christiana, cap. 5. Simancas de Cathol. inst. tit. 42. n. 3. Angel. verb. *hæreticus*, ubi refert Canonistas, & verb. *hora*, n. 27. Sylvest. *excommunicatio*, 7. n. 3. ubi malè allegat Angel. in contrarium, ut infrà videbimus, & verb. *hora*, quæst. 11. & verb. *hæresis*, 1. quæst. 8. Armil. eodem nu. 1. & bene Tabien. *excommunicatio*, 5. casu 4. num. 4.

Gabriel. Gerson. Navar. Felin. Hippolyt. Driedo. Simancas. Armil. Angel. Sylvest. Tabien.

5. Fundamentum potissimum D. Thomæ est, quia humana jurisdictio non potest ferre leges de actib. de quibus non potest judicare, nec punire; sed potestas Ecclesiastica humana non potest judicare de actibus mere internis, neque illos punire; ergo nec potest de illis leges ferre. Minor expressè asseritur in c. *sicut tuis*, &c. *tua nos*, de simon. *Nobis*, inquit Pontifex, *solùm datum est, de manifestis judicare.* Sumitur etiam ex c. *erubescant*, c. 32. & ratio est, quia judicium supponit causæ cognitionem; actus autem interiores sunt omnino extra cognitionem humanam, & ideo judicium de internis ad solum Deum pertinet. *Homo enim videt ea, quæ apparent. Deus autem intuetur cor*, 1 Reg. 16. & ideo dicebat Paul. 1. ad Corinth. 14. *Nolite ante tempus judicare quoad usque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Major autem sumitur ex Arist. 10. Ethicor. c. 5. dicente, potestatem legislativam necessari debere conjunctam habere potestatem coactivam, quia alias esset inutilis, & inefficax. Unde fit, hominem solùm posse ea lege præcipere, quæ potest punire, si aliter fiant; non punit autem nisi judicando; ergo circa ea tantum versatur lex humana, circa quæ potest humanum judicium versari. Potest etiam idem probari à paritate rationis, vel etiam à fortiori, quia plus est, legem ferre, quàm judicare, & quia lex esse solet regula humani judicii.

5. Humana potestas potest judicare de actibus mere internis, nec punire cum nequeat scire illos.

6. Hoc vero fundamentum difficultate non caret. Interrogo enim de quo judicio sit sermo in majori assumpta, ut de judicio, quod proferatur ab homine per sententiam, aut quod proferri potest ab ipso legislatore per legem: inter um enim ita fertur judicium. Quando vi elicet, lex ipsa per se ipsam punit delictum, ferendo v. g. excommunicationem ipso facto incurrendam, quæ propterea vocatur latæ sententiæ, quia fert lex ipsa sententiam. Si intelligatur priori modo, videtur falsa illa major, quia multa possunt prohiberi, & puniri per legem Ecclesiasticam, quæ non possunt per sententiam hominis condemnari, ut sunt omnia ita occulta, ut probari non possint. Et ratio est, quia ut homo judicet, indiget testibus, & probatione facti: ut autem lex judicet, & puniat, non semper hoc est necessarium, sed sumcit conscientia delinquentis, ut patet in exteriori hæretico omnino occulto; qui statim manet excommunicatus, & in conscientia tenetur abstinere. Si autem judicium in majori propositione sumatur posteriori, vel generali modo, sic in eadem propositione petitur principium: nam hoc est, de quo agimus, sc. an lex ipsa per se possit judicare de actibus occultis per se, sicut potest de per accidens occultis. Et sic facile negabitur minor de eodem judicio intellecta: nam jura, quæ in probationem adducuntur, non sunt ad rem, quia loquuntur de judicio ferendo per sententiam hominis. Et præterea propositio illa, quod potestas legislativa non possit esse circa aliquem actum sine coactiva, non videtur per se necessaria, si sermo sit de coactione, ut distinguitur ab obligatione in conscientia, quam fortasse Arist. ignoravit, & ideo potuit externam coactionem, quæ det efficaciam legi. At verò si lex obligat in conscientia; ut maximè de Ecclesiastica infrà ostendemus, illa est sufficiens efficacia legis, imò

6. Difficultas.

pœnæ, vel censuræ, quæ ipso jure ab Ecclesia imponuntur, maximè habent efficaciam ex ligamine conscientiæ; ergo non repugnat Ecclesiam habere potestatem ad ferendas leges, quæ in conscientia obligent pro actibus internis, etiamsi non posset ad illos exterius, & per hominis actionem cogere.

7. *Non esse impossibilem Ecclesiasticam potestatem in merè interna; de facto tamen non dari, non enim constat ubi data.*

Priusquam ad hæc respondeam, censeo, præcipuam probationem hujus sententiæ non esse sumendam ex impossibilitate rei secundum se, hanc enim planè non video, quod & argumentum proximè factum, & rationes in principio positæ persuadere videntur; potuisset enim Christus, si voluisset, hanc potestatem Ecclesiæ dare. Tractanda est ergo res de facto, & probandum est, non dedisse: nam hoc mihi multo verisimilius est. Et primum argumentum sit, quòd in Scriptura non est aliquod indicium hujus potestatis; sed hæc occulta interiora semper reservantur Deo, & ad hoc faciunt verba supra adducta ex Paulo. Neque etiam summi Pontifices de hac potestate mentionem aliquam fecerunt, sed potiùs ubique significant, hæc esse extra forum suum; cùm tamen aliàs jurisdictionem suam totam sæpe explicent, & tueantur. Est etiam magnum argumentum, quod hactenus non invenimus, legem datam ab Ecclesia de his actibus merè internis, quod enim nunquam factum est, signum est fieri non posse. Antecedens non potest probari directè, constabit tamen sufficienter, respondendo ad decreta, quæ Medina adducit, & reliqua argumenta solvendo.

8. *Potestas legislativa per se primo ordinatur ad externum Ecclesiæ regimen, actus autem internus merè non pertinet ad hoc.*

Præterea addi potest congruentia, quia potestas legislativa per se primò ordinatur ad externum, & commune Ecclesiæ regimen, ut in ea omnia convenienter, & ordinatè fiant; ergo per se versari debuit solùm circa exteriores actus; nam Ecclesia corpus est visibile, & ideo materia accommodata ad ejus communem, & externam gubernationem, debet etiam esse sensibilis, & externa; illa ergo tantum est proportionata potestati legislativæ. Et confirmatur, quia gratis accommodatur naturæ; postulat autem natura hominis ut in ordine ad regimen communitatis humanæ in solis actibus servetur communicatio, & debita proportio, tam inferiorum ad superiores, quam e converso, atque ipsorum membrorum inter se. Et ideo ait D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 5. obedientiam humanam ad homines, solum esse in his, quæ per corpus fiunt, & non in omnibus, sed in his, quæ pertinent ad dispositionem actuum, & rerum humanarum, ac sensibilium: nam ea, quæ sensibilia non sunt, non censentur humana, saltem in ordine ad communitatem humanam. Ergo Christus Dominus hoc modo contulit Ecclesiæ potestatem illam, quæ ad hoc Ecclesiæ regimen pertinebat. Nam actus interiores propriè non pertinent ad communitatem, sed ad privatam uniuscujusque salutem, vel damnationem, quibus sufficienter provisum est per priorem potestatem ad internum forum pertinentem: hæc ergo est propria ratio hujus institutionis, & veritatis.

D. Thomas.

9. Et juxta illam explicanda est ratio D. Thomæ, & communis. Non enim eò tendit, ut persuadeat, aliud fuisse omnino impossibile, sed solùm ut declaret, hunc esse ordinem consentaneum naturæ hominis. Quo sensu verum est juxta rei naturam, & ordinariam legem, solùm illum actum posse humana lege præcipi, qui potest per homines judicari, ita ut sermo sit de judicio per sententiam hominis proferendo. Imò eadem ratione verum est, nihil posse per legem ipsam judicari, nisi quod de se etiam potest judicari per hominem. Nam ipsa sententia hominis dicitur esse quædam lex particularis, & e contrario lex imponens pœnam ipso jure est quædam sententia generalis. Unde in supremo Pontifice sunt actus ejusdem potestatis. Quòd autem interdum contingat aliquid quod prohibetur, & punitur per legem humanam, non posse puniri per sententiam hominis, accidentarium est ex occasione aliqua extrinseca, quia nimirum deficiunt testes seu probationes, non verò ex natura talis actus, qui re vera posset esse materia hujusmodi judicii, ut suprà lib. 3. cap. 5. declaravi. Similiter illa propositio, quòd potestas legislativa semper habet potestatem coactivam conjunctam, vera est, & moraliter necessaria, ut inductione constat in quacunque alia simili potestate, & quia utraque pertinet ad perfectam jurisdictionem. Nec sufficit per se loquendo posse obligare in conscientia, nisi interveniat etiam potestas cogendi ad hanc obligationem implendam, seu (quod idem est) ad puniendos transgressores hujus obligationis. Quamvis ergo speculativè rem considerando, sit una potestas separabilis ab alia, non tamen moraliter, & juxta convenientem institutionem, & ideo Christus Dominus non dedit potestatem hominibus ad ferendas leges de illis actibus, pro quibus non poterant transgressores punire, non solum ex accidenti, sed per se, & ex naturali conditione talium actuum.

10. *Fit satis 1. rationi.*

Ex his facilis etiam est responsio ad primam rationem in principio positam; concedimus enim Christum de absoluta potentia sua potuisse dare Ecclesiæ hanc potestatem, negamus autem dedisse. Et ad verba, *quodcunque ligaveris*, &c. respondemus, distributionem illam intelligendam esse de omnibus requisitis ad convenientem Ecclesiæ gubernationem. Quæ autem hæc sint, quamvis ex discursu rationis magna ex parte possit intelligi, præcipuè sumendum est ex traditione, & communi doctrina Ecclesiæ. Ex utroque autem capite intelligimus, illam potestatem ligandi quatenus legislativa est, in materia tantum externa, & sensibili versari. Dico præterea (respondeo ad alteram probationem sumptam ex fine) potestatem Ecclesiasticam in tota sua latitudine sumptam, duplicem esse, sc. fori interni, & externi. Quas ita distinxit, ac declaravit D. Thomas, 4. dist. 18. q. 2. art. 1. quæstiunc. 1. Quòd in foro conscientiæ causa agitur inter hominem, & Deum: in foro autem exteriori causa agitur hominis ad hominem. Hinc ergo fit, ut prior potestas possit versari circa actus interiores: imò illos potissimè respiciat, quia per illos maximè ordinatur homo ad Deum, & in illis consistit interna salus singulorum fidelium, propter quam maximè hæc potestas datur. Et ob eandem causam actus hujus potestatis ad jurisdictionem pertinent, quam Juristæ vocant voluntariam, quæ exercetur in commodum subditi, seu rei, & ad petitionem, vel consensum ejus, quia interior salus, & reconciliatio cum Deo voluntaria esse debet. Qui autem actus ad hanc potestatem pertineant, infra dicetur; certum est autem, legislationem non esse actum hujus potestatis, & ideo ab illa nullum sumi argumentum. At verò potestas Ecclesiastica, quatenus gubernativa est totius communitatis, ut sic, habet etiam suam materiam proportionatam, nimirum actus externos ad gubernationem etiam Ecclesiæ exteriorem pertinentes, & ad hunc ordinem pertinet potestas Ecclesiastica, ut legislativa est. Nam licèt Ecclesiasticæ leges etiam ordinentur ad finem supernaturalem, & ad internum bonum animarum, non tamen immediatè operando illud, sed media honestate actuum externorum, circa quos proximè versantur.

D. Thomas.

11. Ad inductionem, quæ in contrarium fiebat, facilis etiam est ex dictis responsio. Nam primò aliqua ex his, quæ ibi recensentur, non pertinent ad hanc potestatem legislativam, de qua agimus, sed ad jurisdictionem fori interni, ut absolutio à peccatis, quæ maximè spectat ad jurisdictionem fori sacramentalis, quod est maxime internum. Quanquam eo modo, quo fit inter homines, necessariò postulet, ut licèt peccata sint omnino interna, per externam confessionem ad tale judicium deferantur. Quod solus Christus instituere, & primario præcipere potuit. Quomodo autem Ecclesiastica etiam lex in hac materia versari possit, in c. sequenti dicetur.

Secundum

12. *De dispensatione votorum.*

Secundum exemplum erat de potestate dispensandi in votis, etiamsi sola mente interius facta sint. Ad quos respondeo, non esse similem rationem. Primò, quia illa potestas non est coactiva, sed jurisdictionis voluntariæ, & ideo mirum non est, quod etiam circa actus internos data sit. Secundò, quia hæc potestas magis respicit forum animæ, seu ejus bonum, quam externam gubernationem Ecclesiæ, & ideo ex hac parte meritò extendi potuit ad actus internos. Declaratur, quia hæc potestas data est à Deo ad remittendum nomine ejus obligationem illi factam per hominis promissionem, & ita ejus actus versatur tantum inter hominem, & Deum, ideóque in actum interiorem cadit. Imo, si attentè res consideretur, propria voti obligatio, quæ per ejus dispensationem tollitur, per actum internum inducitur: nam exterior prolatio voti magis est, ut hominibus innotescat obligatio voti, quàm apud Deum illam inducat, quia Deus non indiget signo externo, ut cognoscat, & acceptet promissionem, & ideo talis potestas per se respicit illam obligationem, sive per solum actum internum, sive cum externo inducta sit. Moraliter autem loquendo, semper necessarium est, ut votum internum exteriùs proponatur superiori, ut illud valeat dispensare. Nam licèt cogitari possit casus, in quo superior votum ignorans, sub conditione dicat, Ego tecum dispenso, si fortè votum emisisti, etiam sola mente; tamen hoc non potest moraliter considerari, quia dispensatio voti requirit cognitionem causæ, & consequenter cognitionem materiæ ejus, & periculi, quæ vix potest intelligi moraliter sine notitia voti. Verum est tamen hoc non multum referre, quia semper actus hujus dispensationis fertur in ipsum vinculum, & internum actum, licèt exterior significatio illius præcedat.

Illa potestas non est coactiva, sed jurisdictionis voluntariæ.

13. *De commutatione voti.*

Tertiò idem dicendum est de commutatione voti: nam est ejusdem potestatis, quatenus jurisdictionem Prælati requirit, aliqualémque dispensationem saltem partialem includit, ut tract. de relig. lib. 6. c. 9. & seq. dictum est. De irritatione vero alia est ratio, quia non necessariò est potestatis jurisdictionis, sed dominativæ, ut ibidem dixi. Fit autem dupliciter, scilic. vel ex parte materiæ, vel ex subjectione voluntatis voventis. Prior modus tunc habet locum, quando materia est sub alterius dominio, & potestate, & ideo necesse est, ut sit materia sensibilis: nam illa tantum ita esse potest sub alterius potestate, ut possit liberè usum illius prohibere, & ita ex hac parte talis irritatio directe versatur circa materiam sensibilem, & indirecte, ac per consequutionem tollit internum vinculum voti. Si autem tale esset votum, ut non solum actus ipse promittendi esset mentalis, sed etiam materia promissa esset interna, ut sancta cogitatio, vel mentalis oratio, non possit ex parte materiæ irritari, nisi remote, præcipiendo nimirum aliquod opus externum, quod aliud internum impediret. At verò per irritationem directam possunt hujusmodi vota irritari, eo quòd vovens quoad suam voluntatem, & potestatem se obligandi firmiter pendet omnino à voluntate alterius, vel ob defectum ætatis, & naturalem subjectionem, ut in filio impubere, vel ratione religiosæ professionis, & voti obedientiæ, quod includit: hanc autem dependentiam habent vota, ut promissiones ad Deum sunt, ac subinde etiam, ut mentalia sunt, quia respectu Dei ibi consummantur. Denique vota hæc conditionem includunt, ratione cujus irritari possunt, non subsistente conditione. Et ita ex his actibus nullum potest sumi argumentum à simili, quia sunt valde diversi, & a diversis non fit illatio.

14. *De remissione pœnarum per indulgentias.*

Quartum exemplum erat de remissione pœnarum apud Deum per indulgentias, quod idem habet responsum. Nam potestas ad dispensandum thesaurum per concessionem indulgentiarum, magis reducitur ad potestatem fori interioris: nam illud negotium etiam versatur inter hominem, & Deum, & ad perfectam liberationem animæ ab omni reatu ordinatur, ut in proprio tract. de Indulgent. dictum est. Denique quod ultimo loco ibi assumitur, falsum est, scilicet, excommunicationem ferri propter actum purè mentalem; nam jura, quæ loquuntur de peccato hæresis, intelliguntur de illa, quæ prodit aliquo modo in actum externum, ut communiter Doctores allegati docent, & in propria materia ex professo tractandum est, & explicandum, & nonnulla de hoc puncto diximus in tom. 5. de Censur. disput. 4. sect. 2. De alia verò difficultate ibi tacta de conditionibus occultis actuum externorum, dicemus commodius capite sequenti.

15.

Ad ultimam confirmationem de subjectione quoad actus internos mediante voto, non desunt, qui existiment, etiam ratione voti obedientiæ non posse superiorem præcipere actum mere internum, ut v. g. orationem mentalem, quia licet possit prohibere exteriores actus qui interiorem impedire possunt; non verò directe obligare ad exercendum actum interiorem. Et videtur favere D. Thomas 2. 2. q. 104. ar. 5. quatenus generaliter ait, quoad interiores animi motus hominem soli Deo subjici. In contrarium verò est, quia homo potest vovere Deo immediate, & absolute actum mere internum, ut omnes in materia de voto absolute fatentur, & est res clara, quia tale votum erit de meliori bono, & possibili. Ergo potest etiam idem vovere sub conditione, si Prælatus præceperit, quia hoc nec difficilius est, nec minus honestum, quàm primum: hoc autem virtualiter fit vovendo obedientiam in ordine ad talem actum; ergo supposito tali voto, potest superior præcipere talem actum.

D. Thom.

16. *Lex fundatur in jurisdictione quæ solum data est quantum expedit ad commune bonum.*

Quocirca loquendo de possibili, hoc posterius censeo verum. Neque est simile de potestate legis, quia lex fundatur in jurisdictione, quæ solum data est, quantum expedit ad bonum commune, ut diximus: hoc a. præceptum fundatur in voluntate voventis, & pacto, seu promissione ejus, quæ quia Deo principaliter fit, de actu etiam mere interno fieri potest. Item quia materia voti latius patet, quàm legis: nam votum maxime est de consiliis, de quibus non est lex. An verò de facto Prælati religionum habeant hanc potestatem, & hæc sit intentio voventium obedientiam, pendet ex regula uniuscujusque religionis. Quia juxta doctrinam D. Thomæ, & communem, non omnes religiosi vovent eandem obedientiam, sed singuli secundum suam regulam, & ideo si regula præcipit, vel consulit actus mentales, vel significat, Prælatos posse illos injungere, tunc eodem modo interpretandum est obedientiæ votum, ut, scilicet, possint Prælati tales actus imponere: recte autem facient, nunquam eos imponendo sub rigore præcepti, propter periculum vitandum; satis enim est exteriorem vacationem præcipere.

CAPUT XIII.

Utrùm lex canonica possit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos simul cum externis.

1. *Duobus modis cadere actum internum indirecte sub præceptum de externo actu.*

Duobus modis potest interior actus cadere indirecte sub præceptum de exteriori actu, ut notavi lib. 3. c. 12. in fine; unus est tantùm per quandam consequutionem, quatenus per legis prohibitionem exterior actus sit malus tam in ratione actus, quàm in ratione objecti moralis, & ideo ex vi illius legis consequenter fit malum internum propositum faciendi talem actum prohibitum, vel non faciendi talem actum præceptum pro tali tempore. Et de hoc modo non movetur quæstio, quia dicto loco ostendi-

mus, ex omni lege humana justa consequi hanc obligationem. Unde necesse est, ut majori ratione hanc vim habeat lex canonica. Quis enim dubitet, esse peccatum mortale proponere non audire Missam in die festo? cùm sit de objecto pravo, & actus interior sumat malitiam suam ab objecto. Unde in c. *nulli*, d. 19. dicitur, *Nulli fas est, vel velle, vel posse transgredi Apostolicæ sedis præcepta.* Quanquam illud velle non possit ab Ecclesia puniri, quia ad hoc oporteret directè, & per se de illo ferre judicium, & ideo quæ de punitione in illo capite adduntur, necessario sunt de voluntate in effectum prodeunte intelligenda. Alter modus indirectæ prohibitionis, vel præcepti actus interioris per legem humanam est per quandam concomitantiam cum actu exteriori, ita ut præcipiendo, vel prohibendo exteriorem, compræcipiatur, vel comprohibeatur actus internus, ita ut sit quasi pars actus integri, & compositi, qui est propria materia illius legis, & de hoc modo prohibitionis intelligitur proposita quæstio.

c. nulli, explicatur.

2.

Oportet autem satis distinguere hanc conjunctionem actus interni cum externo sub eadem lege, quæ per se versatur circa actum, ut externus est: fieri enim potest duobus modis. Prior est, quando conjunctio est talis, ut internus actus per exteriorem manifestetur, tanquam causa per effectum, ut voluntas audiendi Missam conjuncta est cum actu audiendi libero: alter est, quando actus interior conjungendus exteriori per illum non manifestatur, ut est in eodem exemplo attentio assistentis ad Missam audiendam, vel intentio audiendi illam propter Dei cultum, vel propter turpem finem. De priori ergo modo nulla est quæstio, quia in dicto etiam loco ostensum est, legem humanam, ut sic, posse præcipere indirectè hujusmodi actum internum, qui ad externum requiritur tanquam necessaria causa ejus, quia lex præcipit actum externum humanum, & libere exercendum: impossibile autem est hoc modo illum præcipere quin simul compræcipiat (ut sic rem explicem) talem actum. Redeuntur ergo quæstio ad actus interiores posteriori modo conjunctos cum externis.

3.

Prima sententia affirmans, licet conjunctio sit per accidens, & tantum ex intentione operantis obtusam Ecclesiæ.
Angel.
Tabien.
Cajet.
Cordub.
Covar.

De his itaque actibus internis duas invenio opiniones extremè contrarias. Prima est, posse legem humanam prohibere actum internum, ut conjunctum alicui exteriori, etiamsi illa conjunctio non sit per se, sed mere per accidens ex arbitrio operantis. Ita sensit Angel. verb. *hæreticus*, n. 2. & sequitur Tabien. *excommunicatio*, 5. casu 4. & Cajet. in sum. verb. *excommunicatio*, c. 3. & verb. *hora*, §. 3. Soto lib. 10. de justit. q. 5. ar. 5. & videntur consentire Cor. l. 4. q. 13. & Covar. in regul. *peccatum*, 2. n. 7. Fundantur in usu Ecclesiæ, afferúntque multa jura, quæ hoc modo videntur præcipere, aut prohibere actus internos simul cum externis. Primum sit cap. *omnis utriusque*, de pœnit. & remiss. quatenus præcipiendo confessionem annuam, præcipit dolorem necessarium, & confessionem cogitationum mere internarum. Secundum est c. *dolentes*, de celebrat. Missar. & Clement. 1. eodem, ubi præcipitur clericis recitatio attenta, & devota. Tertium est c. *commissa*, §. *cæterùm*, de elect. in 6. ubi punitur qui recipit beneficia absque intentione suscipiendi debitum ordinem intra annum, nisi mutata voluntate ordinetur. Quartò ex Clement. 1. §. *verùm*, de hæret. ubi Inquisitores, qui ex odio, vel intentione turpis lucri omittunt contra justitiam, & conscientiam procedere contra aliquem in causa fidei, excommunicantur. Quintò ex Clement. 1. de stat. Monach. ubi Monachus Benedictinus sine licentia se conferens ad curiam, animo accusandi Prælatum, excommunicatur, & non sine tali intentione. Sextò ex c. *si quis*. 8. d. 30. ubi excommunicatur, qui ex contextu, vel interna superstitione jejunium Ecclesiasticum non servaverit, & non alias; cùm tamen contemptus, interior actus sit. Et eodem modo solent jura canonica excommunicare facientes hoc, vel illud, *scienter*, aut *temere*, & cum aliis similibus particulis significantibus modos mere internos actuum externorum, qui nec sunt per se connexi cum illis, nec per illos manifestantur, & nihilominus censura incurritur cum illo modo, & non sine illo, ut est communis doctrina; ergo.

c. dolentes.
c. commissa.
Clement.
c. si quis.

4.

2. Opinio negativa.

Secunda opinio negat, posse Ecclesiam præcipere, prohibere, aut punire actum internum conjunctum merè per accidens cum externo; aut è converso punire externum propter talem internum, qui nec sit causa externi, nec per illum manifestetur. Referri solet pro hac sententia Sylvest. verb. *excommunicatio*, 7. in 2. ex communi, quatenus impugnat sententiam Angeli, sed revera non hoc sentit, ut ex dicendis constabit. Refertur etiam Almai. de potest. civili, c. 3. & probare videtur Navar. de pœnit. d. 5. in principio, n. 26. clarius in Comment. c. fin. de simon. n. 20. Ubi ex illo textu id confirmat: nam ideo ibi non punitur simonia mentalis in exterius opus prodiens, quia vitium illud non manifestatur in opere, sed in intentione tantum mentis consistit. Allegat etiam c. *venerabilem*, §. ult. de sentent. excommunicat. in 6. Et hanc sententiam defendunt aliqui moderni in hac materia. Et ex illa inferunt primò, eum, qui in Quadragesima confitetur diminute, tacendo, & omittendo in confessione peccata cordis per se occulta, non incurrere sententiam excommunicationis latam contra eos, qui non observant præceptum Ecclesiæ confitendi semel in anno, quia ille non transgreditur præceptum Ecclesiæ, seu divinum tantum, quia non omittit circumstantiam confessionis externam, de qua possit Ecclesiæ constare. Unde idem à fortiori dicent de illo qui confitetur invalidè ex defectu interioris doloris necessarii. Secundò inferunt, clericum beneficiatum recitantem horas exterius integrè, & completè, quamvis sine ulla attentione recitet voluntarie, non transgredi propriumEcclesiasticum præceptum, nec incurrere pœnas Ecclesiasticas impositas transgressoribus illius præcepti, quia nihil omittit eorum, quæ exterius fieri debent, & de quibus possit Ecclesiæ constare. Secus vero esset, si illa mentis distractio ex actione exteriori prohibita proveniret: nam tunc jam posset constare de transgressione. Tertiò inferunt, non peccare contra prohibitionem Ecclesiæ inquisitores injuste agentes ex odio, nec censuram incurrere, nisi odium illud in ipso externo opere ostendant; & sic de aliis.

Navar. & aliqui recentiores.
c. venerabilem.

5.

Mens auctoris & distinctio.

Mihi autem videtur distinctione utendum: nam interdum actus internus conjungitur cum externo tanquam necessarius ad aliquod esse morale, vel quasi artificiale quod lex humana potest intendere, vel præcipere, esto, ille actus externus ad materialem illam actionem sensibilem, prout exterius apparet, necessarius non sit. Ut v. g. intentio baptizandi necessaria est, ut fiat Baptismus, licet non sit necessaria, ut fiat absolutio, neque ut verba exterius proferantur; & ideo non obstante priori necessitate, illa intentio baptizandi exterius non manifestatur evidenter per exteriores actiones abluendi, aut verba proferendi. Aliquando vero conjungitur internus actus exteriori omnino extrinsecè tam physice, quam moraliter, id est, tam respectu actionis externæ materialiter sumptæ, quàm respectu ejusdem sub ratione sacramenti, vel contractus, vel alterius similis formalitatis moralis, quæ interdum esse potest materia legis humanæ, vel præcipientis, vel prohibentis: ut erit in dicto exemplo intentio baptizandi gratis, & non propter pretium, vel alia similis, à qua non pendet Baptismus, nec ut ablutio, nec ut sacramentum. De his ergo duobus generibus actuum internorum censeo, esse diverso modo loquendum, tam in præceptis affirmativis, quam in negativis, & ideo figillatim de illis dicemus.

6.

Sufficit necessitas alicujus esse mora-

Dico ergo primò: Aliquando actus internus potest cadere sub obligationē leg., seu præcepti humani, etiamsi ex vi actus externi innotescere non possit:

...tus, ut actus internus subeatur ob externum, ut patet inductione in sacramentis Eccles.

sit infallibiliter, id est, licet non sit necessarius talis actus internus ad efficiendum materialiter actum externum, dummodo sit necessarius ad aliquod esse morale externi actus, quod sæpe potest esse materia legis humanæ. In hoc sentio cum priori sententia, & fortasse Sylv. Almain. & Navar. non intendunt, hoc negare; imò videtur esse communis sententia Theologorum, ut patebit. Et probatur primò inductione: nam ad verè contrahendum per exteriora verba necessarius est internus consensus, licèt per exteriora verba contractus non evidenter appareat talis consensus, quia non est necessarius ad substantiam verborum, & tamen Ecclesia, imò & respublica potest subditis suis præcipere in multis casibus, ut verè contrahant, & pro illis posset leges ferre; ergo ex vi talis præcepti obligatur homo ad contrahendum cum vero consensu, aliàs inutilis esset talis lex. Sic etiam Ecclesia præcipit omnibus recipientibus sacrum ordinem, ut castitatem voveant, quod facere non possunt sine interna intentione vovendi, aut se obligandi ad castitatem, quæ per exteriorem ordinationem non innotescit. Idem argumentum sumi potest ex eo, quod Ecclesia potest præcipere sacerdoti, ut aliquando sacrificet, quod facere non potest sine interiori intentione conficiendi; ergo ad illam obligatur ex vi illius præcepti; aliàs inefficax valde, & inutile esset præceptum, similèque est de omni præcepto Ecclesiastico recipiendi aliquod sacramentum, & de c. ult. de haret. in 6. Ubi præcipitur inquisitoribus, *ut puram, ac providam intentionem habeant*, &c. Et de præcepto recitandi horas canonicas: nam (quidquid sit de attentione) saltem de intentione orandi omnes Doctores conveniunt, esse necessariam ex vi talis præcepti, quoniam sine intentione orandi non erat vera oratio, sed ficta.

7. *Solvitur objectiuncula.*

Dicet forte aliquis, in his omnibus casibus non præcipi actum internum ex vi juris humani, sed ex vi juris divini, vel naturalis. Nam Ecclesia solùm præcipit exercitium illius actus exterioris in ordine ad talem finem, & tunc præceptum divinum, vel naturale obligat ad operandum cum tali intentione, vel consensu, &c. At hoc neque universaliter verum est, nec in aliquo ex dictis exemplis sustineri potest. Primum patet in actu v. g. recitandi horas canonicas: nam legere omnia illa, quæ recitantur animo addiscendi, vel refricandi memoriam, non est per se malum, nec contra jus naturale, aut divinum, ut per se constat, & tamen qui sic legeret horas, & aliter non recitaret, non impleret Ecclesiæ præceptum secundum omnes; ergo obligatio recitandi cum illa intentione est ex præcepto Ecclesiæ. Idem est de intentione recipiendi ordinem sacrum sine animo servandi castitatem, vel ad illam se obligandi: hoc enim non est intrinsece malum, aut contra jus divinum, & tamen nunc est peccatum mortale ex vi præcepti Ecclesiæ. Idem licet considerare in præcepto dandi gratis titulos ordinis, aut officium temporale Ecclesiæ, vel aliquid simile, quod non sit prohibitum vendi jure naturali, aut divino, sed tantum Ecclesiastico; nam intentio dandi gratis talem rem, nunc necessaria est ad vitandum peccatum, & non ex jure divino; ergo ex Ecclesiastico: ergo Ecclesiastica lex potest obligare ad similem intentionem. Imò in hoc, & præcedenti exemplo lex Ecclesiæ non obligat simpliciter ad hoc, vel illud exterius efficiendum, sed obligat, ut si fiat, gratis fiat, quod pendet omnino ex intentione interna, quæ non est simpliciter necessaria ad actum externum, nec per illum sufficienter manifestatur: nam posset esse ratio, & receptio, utraque gratis fieri. In aliis etiam exemplis allatis non potest admitti illa responsio: tum quia sæpe est longe major obligatio habendi talem actum internum ratione præcepti Ecclesiastici, quam esset sine illo, ut interdum ficte contrahere, vel proferre aliqua verba, esset tantum veniale peccatum ex natura rei, & posita lege humana præcipiente talem contractum, erit grave peccatum: tum etiam, quia peccatum, quod ibi solet committi contra jus naturale, solet esse peccatum commissionis, vel mendacii, aut fictionis, vel injuriæ in proximum, vel in Deum, quia actus exterior sic factus involvit injustitiam, vel aliam similem malitiam: at verò stante lege positiva præcipiente talem actum, contra illam peccatur per omissionem, ut statim declaratur.

8. *Præcepti actus sunt necessarii ad humanum convictum, vel ad cultum religionis.*

Ratio autem à priori assertionis esse videtur, quia isti actus interni sunt necessarii ad humanum convictum, vel ad cultum religionis in Ecclesia necessarium, non solum materialiter sumpti secundum esse physicum, sed etiam formaliter accepti, ut sint tales actus morales, vel quasi artificiales, *id est*, quatenus sunt contractus, sacramentum, sacrificium, cultus, oratio, & similes: ergo ad rectam Ecclesiæ gubernationem necessaria illi fuit potestas ad præcipiendum usum, & exercitium talium actuum secundum tales formales rationes. Non possunt autem ita præcipi, quin præcipiantur actus interni, sine quibus rationes illæ consistere non possunt: ergo illo modo præcipi possunt, sive per actus externos sufficienter manifestentur, sive non, quia, ut præcipiantur satis est illa necessaria connexio, quia non præcipiantur per se, sed compræcipiuntur, nec aliter possunt præcipi efficaciter tales actus externi. Confirmatur, ac declaratur, quia ratio potissima, ob quam potest simul cum actione materiali externa præcipi voluntas faciendi illam, est, quia illa actio externa est necessaria ad commune bonum reipublicæ, & non potest humano modo præcipi, non præcepta voluntate, sed etiam hi actus externi sunt necessarii communitatis humanæ, secundum dictas rationes morales, & secundum illas subsistere non possunt sine internis: ergo hi etiam compræcipi possunt.

9. Accedit, quod ubicumque actus interior hoc modo conjungitur cum externo, morali, & humano modo per illum manifestatur, quia præsumitur homo habere debitam intentionem cum operatur, licet non sit infallibilis indicatio, quia potest homo esse fictus, & mendax: ergo illud sufficit, ut talis actus interior possit involvi (ut sic dicam) seu comprehendi sub adæquata materia, & obligatione legis humanæ. Denique confirmatur à contrario, quia sæpe superior potest obligare ad aliquid agendum, quamvis honestas, vel utilitas actionis exterioris præceptæ tota pendeat ex intentione præcipientis, argumento dicti c. *venerabilem*, §. penult. de sentent excom. in 6. juxta Glos. verb. *justitia*, quia non semper tenetur superior rationem sui præcepti subdito reddere: ergo eadem ratione potest præcipere actum externum sub intentione, quæ pendeat à voluntate subditi operantis, etiamsi talis intentio videri non possit. Et multæ ex his rationibus probant idem de legibus civilibus, ut insinuavi li. 3. c. 5. majorem autem probationem in hunc locum reservari, quia hæc necessitas frequentius occurrit in materia canonica, quæ magis spiritualis est, magisque ex internis actibus pendet.

10. *1. Corolla.*

Ex hac assertione infero primò, posse peccari graviter contra legem Ecclesiasticam ex defectu aliquo in actu mentis, etiamsi in exteriori actione non appareat defectus. Probatur, quia Ecclesia præcipit illum actum externum non tantum, ut talis est materialiter, & physicè, sed etiam ut est talis moraliter, id est, ut est sacramentum, contractus, vel aliquid simile, sed fieri potest, ut propter solum defectum interioris actus, exterior non sit talis; ergo tunc non implebitur præceptum Ecclesiæ, sed peccabitur graviter contra illud. Hoc constabit clarius in particulari. Secundò infero, *Secundum.* transgredi præceptum annuæ confessionis, qui in Quadragesima ita confitetur exterius, ut sacramentum pœnitentiæ non percipiat, etiamsi hoc tantum contingat ex solo defectu interiori. Ita dixi in 4. tom. 3. part. disp. 36. sect. 7. cum tutiori, & communiori sententia, quam certiorem credi, quando defectus

Nav.

defectus est in integritate. Unde Vict. in sum. 4. q. de Confes. n. 150. licèt credat satisfieri præcepto Ecclesiæ per confessionem sine dolore, requirit nihilominus ut sit integra; imo etiam postulat, *ut ille confiteatur hoc ipsum, quòd non habet dolorem*; cum tamen defectus doloris solum sit mentalis, & internus. Et eodem modo loquitur Ledesm. in 4. q. 8. a. 2. dub. 12. Et ratio particularis de defectu integritatis esse potest, quia licèt peccatum omissum in confessione sit internum, tamen omissio ipsa est de actu externo: est enim omissio partialis confessionis exterioris; potest autem Ecclesia præcipere illum actum externum, etiamsi materia ejus remota sit, seu circa quam sit actus internus: nam licèt hoc excedat potestatem humanam in ordine ad forum externum; non tamen est, cur excedat potestatem Ecclesiasticam in ordine ad forum internum, & salutem animæ.

Et potest hoc ab inconvenienti confirmari, quia aliàs fidelis habens conscientiam peccati mortalis, tantùm interni, & mentalis, non teneretur ex præcepto Ecclesiæ confiteri semel in anno ex vi præcepti confessionis, quod videtur absurdum; ergo. Sequela est manifesta, quia si præceptum Ecclesiæ non obligat ad partialem confessionem peccati mortalis interni, multò minùs obligabit ad confessionem totalem internorum peccatorum, etiam mortalium. Minor autem patet, tum ex universalitate præcepti, & communi intelligentia illius; tum maxime quia ille tenetur ex præcepto divino confiteri; Ecclesia autem indistinctè, & absolutè determinavit tempus, pro quo tale præceptum obligat; ergo posito præcepto Ecclesiæ obligatur ille homo ad confessionem pro illo tempore. Et hæc est ratio generalis etiam pro defectu doloris, ut dicto loco dixi, quia Ecclesia præcipit sacramentum pœnitentiæ recipere semel in anno, quod Christus simpliciter præcipit aliquando recipere. Item quia Ecclesia præcipit ita confiteri, ut possit quis absolvi, ut ibidem dixi, & rectè notavit Navar. in c. *placuit*, dist. 6. n. 183. cum Adrian. in 4. mat. de confess. q. 5. dub. 4. Nec est, cur hoc excedat potestatem Ecclesiæ, cùm lex sic intellecta sit de usu externo cujusdam sacramenti pro tali tempore, & maxime conveniente communi bono Ecclesiæ. Et ideo semper probabilius credidi, potuisse Ecclesiam hoc præcipere, supposita sola institutione, & utilitate talis sacramenti, etiamsi Christus usum ejus non præcepisset, ut latius tractavi in eodem 4. tom. disputatione. 35. section 1.

11.

Navar. Adrian.

12. 2. Corollar. Voluntarie dimittens

Tertiò infero, beneficiatum voluntariè recitantem sine attentione non implere præceptum Ecclesiæ, etiamsi nullum signum externum illius distractionis exhibeat, nec faciat actionem aliquam externam prohibitam, nec omittat aliquid externum præceptum in ordine ad attentionem, sed omnia exteriora plenè impleat, solúmque mente voluntarie distractus sit. Nam ille sine dubio peccat mortaliter sic recitando, nisi iterum recitet intra tempus habile, & non contra jus divinum, quia nullum est præceptum divinum de tali recitatione, nec pro tali tempore, nec simpliciter; ergo illud peccatum quatenus est omissionis mortalis, est contra Ecclesiasticum præceptum. Sed hæc latius à nobis tractata sunt tom. 2. de relig. tract. 4. li. 4. c. 16. & sequent.

13. Quartum ipse etiam incurrere possit.

Quartò infero, sicut in his casibus peccatur contra præcepta Ecclesiæ, ita posse incurri censuras, vel alias pœnas ipso jure impositas non servantibus talia præcepta. Ratio propria est, quia illa transgressio non est pure mentalis, sed externa, quia est omissio orationis vocalis, vel susceptionis sacramenti sensibilis, licet per accidens occultetur per fictionem orationis, vel sacramenti. Item quia quicquid potest Ecclesia sub obligatione peccati mortalis præcipere, potest condigna pœna, vel censura punire per ipsammet legem, absque alia sententia ferenda per hominem, quando pœna apta est, ut hoc modo imponatur, & culpa est illa digna. Denique de censuris hoc ostendi in 5. tom. disp. 4. sect. 2. De pœnis verò impositis non recitantibus cum teneantur ex obligatione beneficii, idem dixi dicto libro 4. de Horis Canon. cap. 26.

14. 2. Concl.

Dico secundo, quando actus internus nullo modo est necessarius ad esse physicum, vel morale exterioris actus, sed solum conjungi potest ex libertate operantis, tunc non cadit sub Ecclesiasticam legem, nec fortè cadere potest sub humanum præceptum, saltem regulariter loquendo. Prior pars, quæ loquitur de facto, videtur clara, quia (ut existimo) nullum probabile exemplum afferri potest indicans similem Ecclesiasticam legem, ut patebit respondendo ad jura in principio allegata, & latius inferius explicando per quos actus impleantur præcepta affirmativa Ecclesiastica. Loquendo autem de possibili non est mihi certa conclusio, sed probabilis; explicatur autem in hunc modum, Quia talis actus interior esse potest necessarius ad honestatem aliquam exterioris; hoc autem sufficit, ut simul præcipi possint; ergo: major patet, quia præcepta affirmativa non dantur, nisi de actibus virtutum, & in ordine ad aliquam honestatem, & ideo si actus interior præcipitur cum exteriori, erit propter aliquam honestatem, non autem propter solum interiorem, quia interior non potest ab Ecclesia præcipi propter suam honestatem per se, & absolute spectatam, quia ut sic non est materia legislationis humanæ, ut capite præcedenti ostensum est: ergo si potest præcipi ut conjunctus exteriori, solum erit ut communicans aliquo modo suam honestatem actui exteriori. Quod autem hoc sufficiat declaratur, quia duobus modis potest requiri actus interior ad honestatem actus exterioris. Primò simpliciter, quia sine tali actu non potest actus exterior honeste fieri, ut quando actus exterior nō potest honeste fieri sine aliqua intentione honesta, vel quia digne fieri non potest sine interiori dispositione, ut si Eucharistia sumenda sit, & quia non potest digne recipi, nisi à justificato, ideo sit necessaria contritio, vel attritio cum confessione ad digne communicandum. Secundò potest requiri actus interior solum ad melius esse, sc. ut actus exterior sit honestus, seu pluribus modis bonus, licet sine tali actu possit esse bonus ex objecto, & circumstantiis propriis.

Requiri posse actum inter. ad honestatem actus exter. simpliciter vel ad melius esse.

15.

De utroque ergo ex his modis, verisimile videri potest, posse cadere sub præceptum humanum. Nam de primo inquiro, cur non possit Ecclesia præcipere, ut talis actus digne fiat, sive illa dignitas pendeat ex circumstantiis extrinsecis, sive ex intrinsecis. Nam illa honestas est simpliciter honestas actus externi, seu compositi ex interno, & externo, quod satis est, ut internus comprecipiatur cum externo. Item jam ille actus internus est necessarius ad quoddam esse morale magni momenti actus externi. Item potest esse valde expediens communi bono Ecclesiæ, ut actus externus cum tota illa integritate, seu rectitudine morali præcipiatur. Maxime si Ecclesia sit in gravi aliqua necessitate & velit placare Deum per sacras actiones fidelium sanctè factas. Certè cùm potestas gubernativa Ecclesiæ sit maxime spiritualis, & ordinata præcipue ad salutem animarum, non videtur hic modus præcipiendi improportionatus illi, cum absolute sit de actu visibili sancto, sicut Ecclesia visibilis & sancta est. De alio vero modo licet minus videatur aptus ad præceptum; nihilominus videri potest non omnino impossibilis. Nam interdum præcipimur orare v. g. vel jejunare pro tali necessitate: ergo potest per tale præceptum directe injungi, ut dicatur litania v. g. pro tali necessitate in particulari: hoc autem pendet ex intentione interiori operantis, quæ intentio non est necessaria ad honestatem illius orationis, vel jejunii: nam sine illa possent honeste fieri: ergo. Confirmatur, quia sæpe conceditur indulgentia oranti, vel operanti cum tali intentione, & non alio modo:

modo: ergo si publica necessitas id postularet, posset etiam præcipi actus cum eadem conditione.

16. *2. Conclusio de probabilitate contraria.* Nihilominus probabile satis est, utrumque modum excedere mensuram humanæ legis, etiam Ecclesiasticæ, & de posteriori quidem videtur id clarius, quia per talem actum internum solum additur externo bonitas quædam accidentaria per extrinsecam relationem, vel imperium ab actu interiori omnino distincto: ergo non potest illa bonitas præcipi ex vi præcepti actus externi, sed oportet, ut distincto præcepto per se & directè præcipiatur, quod esset præcipere directè actum internum, quod ostensum est fieri non posse. Secundo declaratur à contrario, quia si quis, non obstante tali præcepto, faceret actum externum bene ex objecto intrinseco, & circumstantiis per se requisitis, & omittendo alium actum interiorem, tunc solum peccaret omittendo actum internum, non autem faciendo externum actum tali modo: ergo signum est, illa esse duo præcepta distincta, & unum per se versari circa solum actum interiorem, illudque tantum non impleri per internam omissionem. At hoc fieri non potest, juxta dicta. Tertiò id potest ostendi ex usu Ecclesiæ, & illo eodem exemplo indulgentiarum: nam Ecclesia non consuevit cogere ad talem intentionem internam non necessariam ad substantiam moralium actuum, sed inducit ad illam offerendo spiritualia commoda, sub illa conditione, & non aliter: qui modus semper judicatus est sufficiens ad subveniendum communibus necessitatibus Ecclesiæ. Ergo alius necessarius non est, neque etiam est conveniens, quia est de re occultissima, & periculis exposita, & ideo verisimilius est, non esse materiam ipsam ad legem humanam.

17. Atque hæc ultima ratio potest applicari ad priorem moduni, de quo minor est certitudo, quia licet ille modus operandi magis necessarius esse possit ad bonos mores fidelium: nihilominus tamen ad generalem, & convenientem Ecclesiæ gubernationem videtur sufficere, ut per leges præcipiantur actus externi de se boni, vel religiosi, cum conditionibus necessariis, ut sint tales actus morales: nam eo ipso naturalis ratio, vel jus divinum obligat, ut honestè seu dignè fiant: ergo non oportuit in hoc multiplicari Ecclesiastica præcepta: maximè quando rectitudo pendet ex solo actu, vel dispositione interiori, de qua Ecclesiæ constare non potest. Accedit, quod talis circumstantia per se non includitur in præcepto de tali actu externo substantialiter spectato, non solum in esse materiali & Physico, sed etiam in esse morali sacramenti, vel contractus, orationis, &c. Ergo ut talis rectitudo præcipiatur, necessarium erit directè, & per se præcipi, quod esset directè præcipere actum interiorem.

18. *3. Conclusio.* Dico tertio: Ecclesia non potest prohibere, vel punire actum externum de se bonum ex objecto, & circumstantiis externis, propter solum defectum, quem accipere potest ex affectu interno, vel intentione operantis. Ut esset v.g. punire per legem, dantem eleemosynam propter vanam gloriam, etiamsi exterius non demonstraretur, vel quippiam simile. Hæc est sententia Almaini supra allegati. Assertio satis patet ex præcedenti, & ex rationibus in ea factis, quia profectò talis prohibitio esset directe de actu interno: nam externus non ratione sui, sed rationc interioris tantum prohiberetur, unde solus etiam internus vere puniretur. Item ad regimen Ecclesiæ visibilis necessarius non est, nec conveniens talis modus prohibitionis, vel pœnæ: est enim præter humanam conditionem, & ita nunquam Ecclesia consuevit, ut constabit ex dicendis. Denique hoc bene probant c. ult. de simon. & cap. *tua nos*, eodem, ut paulò inferius dicam.

19. Unde infero, & adverto, facilius esse Prælato ecclesiastico prohibere alicui eleemosynam absolutè & simpliciter, & pœnam imponere, si fiat, quam prohibere, vel punire eleemosynam factam propter vanam gloriam. Quia cum prohibetur absolutè, potest subesse aliqua ratio pertinens ad externam gubernationem, & forum, propter quam præceptum sit humanum & justum, ut notavit Glossa supra citata in d. verb. *justitia*. Neque est necessarium, ut superior in suo præcepto suum motivum exprimat: nam præsumitur justum, dum aliud non constat, & ita de transgressione talis præcepti sufficienter constat per solam effectionem extrinseci actus. At verò si prohibeatur eleemosyna tantum ob circumstantiam pravæ intentionis in lege expressam, eo ipso declaratur, materiam prohibitionis non esse aptam, nec rationem prohibitionis accommodatam potestati humanæ, nec de transgressione posse constare per actionem externam, quandoquidem licet illa fiat, non statim fit contra tale præceptum, quia de intentione non constat.

20. *4. Conclus. de actu exteriore dependente ab interno.* Dico quartò: Ecclesia potest prohibere, & punire actum exteriorem cum dependentia ab interiori affectu, vel intentione accidentaria tali actui, quando actus alias esset malus sine tali intentione, & dignus tali pœna. Juxta hanc assertionem interpretor opinionem Cajet. & illam aperte docet Sylv. sup. & res ipsa in se videtur satis clara, & usui conformis. Ratio verò à priori est, quia Ecclesia potest prohibere simpliciter talem actionem externam, & punire illam: ergo potest etiam prohibere, & punire cum tali conditione, sc. si à tali intentione odii, vel simili procedat, & non aliás. Antecedens patet ex ipsa assertione: nam supponit, actionem illam esse malam in se sine tali intentione, & consequenter esse dignam pœna, versarique in materia Ecclesiastica, seu canonica: sic enim semper loquimur. Consequentia vero patet, quia per illam conditionem non extenditur potestas, sed restringitur usus ejus. Magis enim moderata, & restricta est prohibitio, & punitio cum ea conditione, quàm si absolutè fieret, ut per se notum est. Et declaratur exemplo: nam Ecclesia potest v. g. excommunicare omnem illum, qui grave sacrilegium commiserit: si ergo tantum excommunicet eum, qui scienter illud commiserit, non auget, sed temperat rigorem, & suæ jurisdictionis usum, & tamen particula illa *scienter*, includit conditionem de actu interiori, id est, si sciens, & volens directè hoc fecerit. Hinc etiam Ecclesia graviori (ut sic dicam) sed magis restricta irregularitate punit homicidium voluntarium, quàm casuale, quæ tamen sæpe differunt, nisi in cognitione, & intentione interna. Quia in rigore Ecclesia posset utrumque homicidium æquali irregularitate afficere: ex benignitate autem voluit rigorem temperare, quando homicidium non est per se intentum, seu directè voluntarium.

21. Est etiam optimum exemplum, quod totam doctrinam datam confirmat: nam certum est, hæreticum externum non incurrere propriam censuram hæreticorum, nisi animo hæretico exterius se prodat: nam si solùm fingat, & interius non dissentiat, non incurrit censuram ipso facto; ergo talis censura imposita est propter actum externum cum dependentia ab intentione interna; cum tamen actus externus quoad materialem actionem, vel significationem non pendeat ab illa, nec possit exterius discerni, an procedat ab animo ficto, aut vere hæretico. Similiter est imposita irregularitas rebaptizanti, quam tamen non contrahit, si fictè, & sine intentione exterius rebaptizet, etiamsi Ecclesiæ constare non possit de tali fictione, nec de intentionis defectu. Potuissetque Ecclesia irregularitatem imponere propter externam rebaptizationem sacrilegam, & scandalosam, etiam sine intentione factam; noluit tamen, sed temperavit rigorem; ergo signum est, posse Ecclesiam hoc modo leges ferre circa actus externos, quando secundum aliquam rationem moralem respicientem statum Ecclesiæ pendent ab interiori actu, licèt

non

non pendeant in materiali actione externa, nec ex aliquo sensibili signo; ergo eadem ratione poterit simili modo prohibere, & punire alia delicta externa, prout judicaverit expedire.

22. *Exponitur c. de Simonia loqui de actu externo, in quo nulla malitia apparet.*

Nec contra hanc assertionem aliquid urget cap. ult. de simon. citatum à secunda opinione, quia loquitur, quando in actu externo nulla malitia apparet, nec præsumptio illius: & eodem modo loquitur expresse cap. *tua nos*, eod. Imò ibi est sermo, quando actus exterior habet speciem boni, ut Eleemosynæ, vel religiosi cultus: animus verò est simoniacus, & ideo textus illi procedunt in specie tertiæ assertionis, & illam confirmant, huic autem quartæ nihil obstant. In c. autem *venerabilem*, §. ult. quod Navarr. allegat, nihil invenio, quod ad causam faciat. Ex §. autem ult. quem supra allegavi, solùm potest colligi, revocari posse in dubium, an sit justum præceptum superioris prohibentis actum de se bonum, quatenus ibi permittitur, ut transgressor talis præcepti absolvatur ad cautelam: absolute tamen potiùs supponitur tale præceptum præsumi justum, licèt intentio præcipientis occulta sit. Corollaria autem, quæ ibi inferuntur, vera non sunt, ut de duobus primis jam diximus, & de tertio statim dicemus.

23. Fundamenta verò primæ opinionis, partim hanc, partim primam conclusionem confirmant, & nihil aliud probant. De cap. ergo *omnis utriusque*, & de cap. *dolentes*, & Clement. 1. satis dictum est in corollariis primæ conclusionis. Ad tertium ex c. *commissa*, multi intelligunt textum illum de recipiente beneficium parochiale, seu curatum sine intentione merè interna recipiendi ordinem intra annum, dicuntque illum defectum intentionis puniri per privationem fructuum, propter conjunctionem cum opere exteriori, etiamsi exteriùs non ostendatur. Imò addit Soto d. lib. 10. q. 5. art. 6. quod si principio quis non habuit illam intentionem, & post sex menses illam habere incepit, nihilominus manet privatus fructibus illorum sex mensium, & è converso si à principio bona fide recipit beneficium, & post sex menses mutat illam, & decernit non ordinari, ex tunc incipit non facere fructus suos. Ac denique generalem statuit regulam pro quocunque tempore anni, pro quo ille non habet intentionem sacerdotii, vel formalem, vel habitualem ex illa relictam, & non retractatam, pro illo privari fructibus, etiamsi tandem intra annum ordinetur.

24. Sed profectò tantus rigor non habetur in textu, nec augendus est in lege pœnali. Et in primis sensus ille de intentione merè interna non videtur habere locum juxta nostram quartam assertionem, quia receptio beneficii per se non est malus actus, nec punibilis. Unde videtur potiùs textus ille in illo sensu procedere contra tertiam assertionem, & ideo dicere aliquis posset, textum illum intelligendum esse de intentione non merè interna, sed signo aliquo manifestata, vel saltem ita insinuata, ut rationabiliter possit ab Ecclesia præsumi. Sed hic sensus admittendus non est, tum quia est contra communem intelligentiam, tam Juristarum, quàm Theologorum, cum Glossa ibi: tum etiam quia est contra proprietatem verborum textus absolutè dicentis, *Si promoveri ad sacerdotium non intendens*, &c. tum propterea quia est contra rationes textus, *Cum eos receperis fraudulenter*, hoc enim fit ex vi intentionis interioris: tum etiam quia textus addit, *Nisi voluntate mutata*, &c. ergo loquutus fuerat de intentione voluntatis: tum denique quia declarat privationem fructuum ipso facto: non ergo agit de præsumptione, sed sufficere censet, quod interior desit intentio.

25. Respondent ergo alii, non esse illam pœnam impositam per legem humanam, sed esse obligationem restituendi, vel in capacitatem fructuum, quæ ex natura rei sequitur ex tali intentione, & per illam legem declaratur. Patet, quia beneficium curatum non datur nisi propter officium, quod exerceri non potest sine sacerdotio, & ideo non sacerdos, qui recipit beneficium sine animo suscipiendi sacerdotium, eo ipso injustè recipit fructus beneficii, & consequenter non facit illos suos. Quia tunc non recipit fructus propter officium, quod exercet, cum sit capax illius, ergo maxime posset recipere propter spem recipiendi quamprimum, vel tempore præscripto: hanc autem spem aufert prava intentio: ergo reddit talem personam incapacem fructuum, nisi illam mutet, & tempore debito ordinetur.

Hæc verò responsio non habet solidum fundamentum. Nam sine dubio, si lex lata in cap. *commissa*, non addidisset illam privationem fructuum, non posset cum sufficienti fundamento dici, recipientem beneficium sine tali intentione non facere fructus suos, præsertim de fructibus totius beneficii. Primò, quia beneficium etiam curatum non datur propter solum officium proprium sacerdotis: nam datur etiam propter officium dicendi horas canonicas, & ille sic tenens beneficium, posset recitare horas. Datur etiam propter ministerium chori, & administrationem Ecclesiæ, quæ possunt fieri sine ordine sacerdotali. Præterea non ita datur hoc beneficium propter officium dicendi Missam, & ministrandi sacramenta (propter quæ requiritur sacerdotalis ordo) ut omnino obliget ad facienda hæc ministeria per seipsum: nam possunt fieri per tertium, maxime ad tempus, quod si ita fiant, sufficiet, & saltem ut faciat beneficiatus fructus suos sine obligatione restituendi, præsertim si personaliter resideat, & regat Eccles. ergo hoc etiam modo posset beneficiatus non sacerdos, & intendens non ordinari, per annum satisfacere officio suo, ut suos faceret fructus, si per jus humanum non impediretur. 26.

27. Confirmatur, ac declaratur: nam si sacerdos acciperet tale beneficium cum intentione non ministrandi in illo per annum quoad ordinem sacerdotalem, non ideo non faceret fructus suos, si aliàs integre satisfaceret officio suo, partim per se, partim per alios, & similiter qui acciperet beneficium ante sacerdotium cum intentione accipiendi sacerdotium intra annum, non tamen ministrandi in illo per seipsum tam citò, nec post aliquod tempus, non propterea teneretur restituere fructus omnes, nec fortasse partem, si aliàs per alium suppleret, quod per se non faceret, & sufficientem curam haberet suæ Ecclesiæ: ergo seclusò jure positivo, idem esset, licet quis reciperet beneficium intra annum. Probatur hæc ultima consequentia, quia non obstante tali intentione, posset satisfacere obligationi officii, propter quod dantur illi redditus beneficii, pro eodem tempore. Et ita ex sola rei natura non deesset titulus ad recipiendos & retinendos illos fructus sine injustitia, scil. titulus beneficii cum recitatione, administratione, & servitio sufficiente beneficii pro toto illo tempore, modo delarato.

28. Vera ergo responsio mihi esse videtur, illam non esse propriam pœnam propter interiorem culpam, etiam adjunctam externo actui de se non malo, nec etiam esse obligationem restituendi propter defectum in officio, vel servitio beneficii, sed fuisse prudentem ordinationem Ecclesiæ, quæ statuit, ut non daretur beneficium, homini non ordinato, nisi sub tali onere, & conditione. Unde ex quo fuit conditus canon ille, eo ipso, quod talis persona acceptat beneficium acceptat illud cum illo onere, & ideo si non implet conditionem, non facit fructus suos, quia Ecclesia illi non contulit jus ad illos. Nec est inconveniens, quod Ecclesia, licet non judicet de occultis, det beneficium sub conditione occulta, & interna, quia ad hoc non est necessarium, ut ipsa judicet de illa conditione, sed satis est, quod recipiens beneficium de illa judicet, & per judicium suæ conscientiæ teneatur ad restituendum fructus, quos non fecit suos sine alio judicio Ecclesiæ. Sæpe n. in collatione aliqua exterius facta includitur

condi-

conditio interna ex parte ſuſpicientis, ut cum Epiſcopus confert ordines alteri, ibi eſt conditio incluſa, quod ille habet intentionē recipiendi illos. Et ergo poſſum dare eleemoſynam pauperi ſub conditione explicata illi, quod habeat intentionem orandi pro me, & ſi illam non habeat, non fiat dominus eleemoſynæ. Quid enim vetat ita fieri? Cum libere poſſim diſponere de re mea prout libuerit. Ita ergo potuit Eccleſia diſponere circa collationem beneficiorum parochialium, quia ita oportebat obligare recipientes, & nullus poterat eſſe convenientior modus illos cogendi ad habendam illam intentionem.

29. Quod ſi objicias, quod jus illud etiam habuit locum in eos, quia jam ante illum canonem receperant beneficia. Reſpondeo negando aſſumptum; quia lex non extenditur ad præterita per ſe loquendo, & ibi non explicatur, nec eſt extenſio facienda in lege pœnali ſine ſufficienti cauſa. Vel certè ſi diſpoſitio illa habet locum circa beneficia prius recepta, erit quatenus à tempore illius legis cœperunt retineri cum mala fide, & in ea perſeveratum eſt per reliquam partem anni juxta dicenda in ſequenti puncto. Hoc igitur modo explicatus ille canon, nec facit pro concluſione quarta, nec obſtat tertiæ, ſed continet limitationem alterius rationis: nam limitat modum, & conditionem conferendi talia beneficia talibus perſonis.

30. Aliter verò poſſet exponi juxta tertiam aſſertionem, illam eſſe pœnam impoſitam pro omiſſione externa ſacerdotalis ordinis, quam ex præcepto divino definito per Eccleſiam tenetur recipere intra annum, qui tale beneficium recipit, quoniam illa omiſſio proceſſit ex tali intentione fraudulenta. Ad hoc explicandum adverto circa illum textum, ibi non imponi conditionem illam, *Si recipiat beneficium ſine intentione ſacerdotii intra annum*, ut abſolute ſufficientem ad contrahendam illam obligationem reſtituendi, ſed cum illa moderatione, *Niſi voluntate mutata promotus fuerit*. Unde fit, ut licet quis accipiat beneficium ſine illa intentione, & ita perſiſtat per undecim menſes, ſi tandem mutat intentionem, & intra ultimum menſem ordinatur, faciet fructus ſuos, vel confirmabit (ut ſic dicam) dominium in retentione eorum, quia noluit Eccleſia aliter ponere illam conditionem, ut ex textu patet. Eſtque optima ratio, quia hoc modo melius lex illa obtinet effectum intentum, qui eſt, ut ille ordinetur, & inſerviat beneficio ſemel accepto, & ita per receptionem ordinis purgatur prior defectus, quia impletur conditio ab Eccleſia poſtulata, quæ in ſumma eſt, ut non habeatur illa prava intentio à principio, vel ſaltem, ut non perſeveretur in illa uſque ad effectū non recipiendi ordinem per totum annum. Unde quod Soto ait de reſtitutione facienda pro quocunque tempore anni, pro quo illa intentio debita non habetur, non habet locum ſi tandem mutatur voluntas, & recipitur ordo intra annum, quia tunc nulla reſtitutio facienda eſt, ut dixi, & ex textu conſtat. Signum ergo eſt, pœnam illam (ſi pœna eſt) non imponi intentionem propter tantùm internam ſecundum ſe, ſed prout annexam, & prodeuntem in omiſſionem externam totius anni, quæ omiſſio mala eſt, & poſſet puniri illa pœna, etiam ſine illa intentione à principio concepta, ſed per negligentem dilationem totius anni contractam. Atque hoc modo textus ille confirmat tertiam concluſionem, & nihil obſtat quartæ. Alia verò, quæ attingit Soto, an ille textus loquens de receptione beneficii extendi debeat ad retentionem, & an loquens de beneficiis parochialibus extendendus ſit ad Epiſcopatus, & ſimilia, ad præſentem materiam non ſpectant.

31. *Explicatur Clementin.* Circa quartum de Cenſura impoſita inquiſitoribus injuſtè procedentibus ex odio, vel turpi affectu in dicta Clem. 1. §. *verum*, aliqui dicunt, loqui de odio manifeſto ſignis externis, ſed ſine fundamento in textu, & ſine cauſa, quia illa excommunicatio non fertur propter aliud ſignum odii, ſed propter effectum juſtum ab illo procedentem. Et ita ille textus probat quartam aſſertionem, ut etiam dixi in tom. 5. dicta diſp. 4. ſect. 2. idem dicendum eſt cum proportione ad 5. ex Clement. 5. de ſtat. Monach. Et ad ſextum ex dicto ca. *ſiquis*. nam actiones illæ, quæ ibi puniuntur, & alias prohibitæ ſunt, & pravæ, & moraliter loquendo ſufficienter manifeſtant pravum animum, à quo proficiſcuntur. Reliqua in illa opinione juxta quartam aſſertionem procedunt.

CAPUT XIV.

Quæ ſit ſervanda forma, ſeu ſolemnitas in legibus canonicis ferendis.

1. NIhil in præſenti tractandum proponimus de forma intrinſeca legis canonicæ, quia omnia, quæ de hoc puncto diximus lib. præcedenti, cap. 13. communia ſunt legi humanæ ut ſic, nec aliquid ſpeciale notandum occurrit in lege canonica. Imò etiam quæ de forma extrinſeca diximus de legib. civilibus, magna ex parte communia ſunt canonicis, quia illis conveniunt, quatenus humanæ ſunt, & non quatenus civiles, ſeu ſeculares ſunt. Et ideo leges canonicæ in ſigno etiam ſenſibili conſiſtunt, & verba requirunt, quæ ſufficienter explicent præceptum, ſeu voluntatem obligandi Prælati cum talibus conditionibus, quæ ad legem ſufficiant, ut cum perpetuitate, communitate, & ſimilibus, ut ibi explicatum eſt; ubi etiam ſufficientia verba declaramus.

2. Ultra illa verò non eſt data determinata forma verborum in legib. canonicis ferendis, vel ex jure divino, vel ex Eccleſiaſtico, præſertim quoad proprios canones, quorum conditor eſt Pontifex, qui ſemper eſt ſuperior illis, & ideo non arctatur ad certam formam verborum. Inferiores verò Epiſcopi, & Prælati, vel capitula limitari poſſunt ad ſervandam certam verborum formam, vel ſolemnitatem. Sed de hac etiam non conſtat ſaltem ex jure communi. Nam licet in quibuſdam ſtatutis requiratur conſenſus capituli reſpectu Prælati, vel e converſo conſenſus Prælati reſpectu Capituli, vel aliquid ſimile: illud magis pertinet ad limitationem poteſtatis, quàm ad determinationem formæ ſervandæ in lege ferenda. Præterea non eſt etiam de ratione legis canonicæ ut ſit ſcripta: nam ea, quæ de hoc puncto allegavimus, pro lege civili maximè probant de canonica, & præcipue de Pontificia propter ſupremam poteſtatem ut dixi. Inferiorum autem ſtatuta ſemper ferun-tur in ſcriptis, & ita ſervandum eſt ad tollendam ambiguitatem, vel obſcuritatem. Unde etiam oportet, ut ex tenore ipſius ſcripturæ conſtet, ex poteſtate legiſlativa eſſe profectam, & continere actum ejus, aliàs non erit ſufficiens ſignum voluntatis Principis ferendi legem, vel obligandi ſubditos communi, & ſtabili legis obligatione, quod in ſequenti puncto declarabitur. *Non eſt de ratione legis Canon. ut ſit ſcripta.*

3. Hinc enim ſuboritur dubium ſuprà tractatum de lege civili, an Epiſtolæ Pontificiæ leges canonicas inducant, quoniam in eis reſpondent ad ſpeciales interrogationes, aut conſultationes. Canoniſtæ enim interdum indicant, hæc reſponſa Pontificum non introducere legem; Abb. in c. *tuæ*, de ſponſal. n. 3. & ibi Alex. in Nevo n. 15. & Præpoſi. n. 4. ad 7. nam exponens illum textum, dicentem verba eſſe de neceſſitate matrimonii, quoad Eccleſiam, dicit, non introducere legem, quia ſolum continet reſponſum Pontificis ad privatam conſultationem. *Sent. dicentium Epiſt. Pontif. inducere leges Canon. Alex. de Nevo. Præpoſ.*

4. Contraria verò ſententia vera eſt, à qua dicti auctores non diſſentiunt: eſt n. certa, & inter Juriſperitos communis tenet Gloſſa in c. *ex tua*, de fil. Presbyt. verb. *conſultationem*. ubi Panorm. idem ſentit, & tacite declarat priorem ſententiam, ut ſtatim dicam. Idem Felin. rubr. de reſcrip. in princip. cum Rom. conſ. *Vera ſententia. Gloſſa. Panorm. Felin.*

conſ. 260. & Archid. & Domini. in c. *ignorantia*, 38. diſt. Imò juris civilis interpretes multo magis certam cenſent eſſe hanc ſententiam de Epiſtolis Pontificum, quam Legum, aut Imperatorum, ut conſtat ex Bart. & Paul. Caſtr. in l. 1. Cod. de Legib. Jaſon. & aliis, quos retuli ſuperiori lib. c. 13. Probatur aperte hæc ſententia ex c. 1. diſt. 19. quod eſt Nicolai I. in Epi. ad Epiſcopos Galliæ, quæ habetur in tertio tom. Bibli. Ubi in eandem ſententiam adducit Leonem I. Epiſt. 1. in fine, & Gelaſi. in c. *ſancta Romana*, diſt. 15. & ibi ex profeſſo probat Nicol. hoc non ſolum eſſe verum de Epiſt. in jure canonico inſertis, ſed etiam de omnibus aliis. Ratio autem ſufficiens eſt, quia Pontifices habent auctoritatem ad ferendas leges hoc modo, & ipſimet declararunt hoc ſenſu, & hac poteſtate eſſe ſcriptas hujuſmodi Epiſtolas, vel reſponſa. Quomodo autem hoc intelligendum ſit, & quid requiratur, ut hujuſmodi Epiſtolæ vim legis habeant, dicetur reſpondendo ad priorem ſententiam.

Bart. Caſtro. Jaſon.

5. Igitur ad ca. *tuæ*, de ſponſal. reſpondetur in primis, potius ex illo probari, quando conſultus Pontifex reſpondet, illud reſponſum habere vim legis, quatenus directè ſatisfaciat conſultationi, licet conſultatio privata fuerit. Et hoc ſupponunt, & fatentur interpretes illius textus ſuprà allegati. Addunt tamen, per hujuſmodi reſponſa Pontificum ad interrogationes factas circa antiqua jura non introduci novam legem, quæ antea conſtituta non fuiſſet, ſed ſolum interpretationem ejus, de qua fuerat Pontifex conſultus, ſive illa ſit Eccleſiaſtica, ſive divina, aut naturalis. Ut in illo cap. conſultus fuit Pontifex, an verba ſint neceſſaria ad matrimonium. Reſpondet autem, matrimonium mutuo conſenſu perfici, neceſſaria autem eſſe verba quantum ad Eccleſiam. Unde colligunt dicti interpretes, per illud reſponſum non introduci novam legem, aliquid de novo præcipientem, ſed tantùm declarari authenticè id quod antea erat jus divinum, ac naturale, ſcilicet, de ſubſtantia matrimonii tantum eſſe mutuum conſenſum, utique ſufficientibus ſignis expreſſum, quia alias non poſſet eſſe mutuus, & datus ſimul, & acceptatus. Unde in hoc ſenſu rectè inferunt, noluiſſe ibi Pontificem introducere novam legem Eccleſiaſticam, qua præciperet, ut matrimonium fieret per verba, quando fieri poteſt, neque in hoc ſenſu dixiſſe, verba eſſe neceſſaria propter Eccleſiam, quia hoc præceptum Eccleſiaſticum non erat antea, nec Pontifex ibi illud ponit de novo, cum tantum reſpondeat conſultationi. Unde concludunt, ſolum explicaſſe per illa verba moralem neceſſitatem, ſeu utilitatem verborum in matrimonio, ut Eccleſia certior de illo fiat, ejuſque clariorem probationem habeat.

6. Ex quibus apertè conſtat, non negare dictos auctores Epiſtolam Pontificiam habere vim legis in eo, quod decernit, ſed proponere regulam ad intelligendum quid decernat. Ordinariè enim hujuſmodi Epiſtolæ continentes reſponſa conſultationum ſunt potius declarativa, quàm conſtitutiva juris, quia non ſolet conſuli Pontifex, an aliquid facere jubeat, nec ne, ſed an aliquid faciendum ſit ſecundum jus divinum naturale, vel ab Eccleſia jam ſtatutum. Et tunc reſpondendo Pontifex interpretatur jus, & in hoc habet ejus reſponſio auctoritatem legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad ſervandum antiquum jus, ſecundum illam interpretationem, & hoc eſt, quod in Decretis ſuprà allegatis docetur. Non tamen ſolent per talia reſponſa condere Pontifices novas leges, non quia non poſſint, ſed quia non hoc tunc agunt, nec de hoc conſuli ſolent, ut dixi. Si tamen occaſione ſumpta ex conſultatione, ipſi velint novam legem introducere, ſine dubio poſſunt illo modo id facere, dummodo ſuis verbis hoc ſufficienter declarent.

Epiſtol. Pontificiæ habent auctoritatem temperandi jus & obligandi ad eam interpretationem tenendam.

7. Quocirca quando Epiſtolæ non ſunt reſponſivæ ad conſultationem, ſed directè ſcriptæ ad gubernationem, tunc facilius habere poſſunt vim legis conſtitutivæ de novo, quod ex tenore verborum ſpectandum eſt. Adjungendæ etiam ſunt circumſtantiæ temporis, & loci, & perſonarum, ad quas ſcribitur, ad intelligendum, an lex ſit univerſalis pro tota Eccleſia, vel pro aliqua tantum provincia, aut diœceſi. Denique neceſſarium eſt, ut talis Epiſtola per traditionem, vel declarationem poſteriorum Pontificum ſufficienter ſit nota, & in auctoritate habita; hoc enim neceſſarium eſt, ut obliget: licet non ſit neceſſarium, ut ſit in corpore juris inſerta, quia ita cautum eſt in ipſo jure, ut dixi, ac meritò, quia eſt valde accidentarium, & non poteſt jus limitare auctoritatem Papæ. Quod maximè verum habet in his, quæ ſpectant ad declarationem juris naturalis, vel divini. Nam in his non poteſt eſſe mutatio, nec error, quando Pontifices ut Pontifices definiunt, quod poſſunt facere per has Epiſtolas, & faciunt, quando oſtendunt, ſe loqui ad docendam, & inſtruendam totam Eccleſiam. Et ideo in his rebus ſunt talia decreta generalia, & perpetua, licet fiant reſpondendo ad particulares interrogationes, quia illa particularis materia eſt accidentaria, & ſolum concurrunt per modum occaſionis, doctrina autem ipſa generalis eſt. At verò, quando reſponſum concernit materiam juris poſitivi Eccleſiaſtici, licet ut proceſſit à Pontifice non potuerit continere errorem in moribus, per temporis ſucceſſionem poteſt accipere mutationem, & quoad hoc poteſt multum deſervire, quod tale decretum ſit, vel non ſit moribus receptum, vel etiam quod ſit in corpore juris inſertum, vel extra vagetur, & tunc etiam oportet conſiderare, an ſit conſentaneum juri communi, vel illi contrarium: nam in priori caſu ſervanda eſt; in poſteriori autem Pontifex eſt conſulendus, juxta cap. *Paſtoralis*, de fide inſtrum. Quæ omnia uſui eſſe poſſunt ad intelligendas decretales Epiſtolas, & aliquid ſtatim addemus ſolvendo objectionem, quæ in præſenti fieri poſſet.

Quando Epiſtolæ ſunt ſcriptæ non ad conſultationem ſed directè ad gubernationem facilius poſſunt habere vim legis, ſed hoc colligendum ex tenore verborum.

Præterea poteſt ſimile dubium de ſententiis Pontificum hîc definiri, quod ſuprà de ſententiis Imperatorum, & Regum tractavimus: nam ex ibi dictis à fortiori ſequitur, ſententiam latam à Papa in particulari cauſa introducere legem generalem pro omnibus ſimilibus cauſis: nam major eſt authoritas Pontificia, quàm Regia. Et hoc modo videtur magna ex parte eſſe conſtitutum jus canonicum: nam plura illius decreta ſunt quædam ſententiæ Pontificum in ſingularibus cauſis latæ. Et in particulari videtur hoc declaratum in cap. *in cauſis*, de re jud. ibi, *Cum in ſimilibus caſibus cæteri teneantur ſimiliter judicare*. Et ita docent ibi expoſitores. Dubitant autem, an hoc intelligendum ſit tantum de ſententia definitiva, vel etiam de interloquutoria dummodo de illa ſatis conſtet, de qua videri poſſunt ibi Doctores, præſertim Panorm. n. 3. & 4. & Felin. nu. 3. & ſeq. quia de hac diſtinctione nobis ſufficiant dicta circa legem civilem. Alia verò diſtinctio de ſententia inſerta, vel non inſerta in corpore juris, qua utuntur etiam aliqui ex dictis Doctoribus, in præſenti non eſt admittenda, quia repugnat juri canonico, quod expreſſe illam excludit in Epiſtolis Pontificum, ut vidimus; eſt autem eadem ratio de ſententiis. Item quia ex dicto cap. *Paſtoralis*, apertè colligitur, Epiſtolam Decretalem Pontificiam, etiamſi ſit contra jus commune, habere auctoritatem, ſolumque limitatur modo ſuprà dicto, quando eſt contra jus commune: nomine autem Decretalis etiam ſententia lata, & ſcripta à Papa comprehenditur, ut omnes fatentur, & conſtat ex uſu Decretalium; non eſt ergo conditio ſimpliciter neceſſaria ad rationem legis, quod ſententia ſit inſerta in corpore juris, licet ad promulgationem legis, & ad cognitionem ejus magis publicam, & certiorem multum conferat.

9. Contra hanc vero reſolutionem objici poſſunt verba Alexandri III. in cap. *licèt*, de ſponſa duorum, ubi definit, matrimonium ratum non diſſolvi per ſubſequens conſummatum, & adjungit

Objiciuntur quædam Pontificum verba quæ videntur

aliis repugnare & explicantur.

git, *Quamvis aliter à quibuſdam prædeceſſoribus noſtris ſit aliquando judicatum*, utique per ſententiam, ut communiter videtur intelligi; ergo ſententia Pontificis non poteſt facere legem, cum tam gravem errorem continere poſſit. Similis objectio fieri poteſt ex cap. *quanto*, de divortiis, ubi Innocent. III. docet matrimonium inter fideles baptizatos & Catholicos contractum non diſſolvi per hæreſim, ſeu apoſtaſiam à fide alterius conjugis, & ſubjungit, *Licèt quidam prædeceſſor noſter ſenſiſſe aliter videatur.* Quod dixit propter Cœleſtin. III. qui contrarium reſpondit, ut in cap. *laudabilem*, aliàs 1. de converſ. infideli. olim habebatur, ut ibi notat Gloſſa, & nunc habetur in collectionibus Antonii Auguſtini collect 2. tit. 23. cap. 2.

c. laudabilem.

Ant. Aug.

10. Circa primum, Alexander III. non deſignat, qui fuerint illi Pontifices, qui aliter judicarunt, & Gloſſa ibi ſolum allegat conſuetudinem quandam Mutinenſem, cujus fit mentio in cap. ult. ejuſdem tituli, quæ eſt impertinens: nam ibi non dicitur, illam conſuetudinem fuiſſe per aliquem ſummum Pontificem approbatam. Imò Innoc. III. in illo cap. ult. dicit, *Fuiſſe contra id, quod ſentit ſancti Petri Sedes*, & ideo non poſſumus certo dicere, quale fuerit illud judicium illorum Pontificum. Reſponderi ergo poteſt, ſupponendo, probabile eſſe, poſſe Pontificem ex juſta cauſa diſpenſare in matrimonio rato non conſummato; fortè igitur illi Pontifices, quos Alexand. III. commemorat, non tantum ſententiando, aut reſpondendo, ſed etiam faciendo diſſolverunt illa matrimonia, non quidem judicando ipſo facto diſſolvi (ſtando in ſolo jure divino) per ſubſequens conſummatum, ſed judicando, illam fuiſſe cauſam ſufficientem ad illam diſpenſationem concedendam, & licet forte in hoc erraverint, erit error facti, & non juris. Non eſt autem veriſimile, fuiſſe judicium illud ferendo generalem legem formaliter, & expreſſe, ſed fortaſſe diſpenſando cum aliquo populo, aut ſaltem ſimilem conſuetudinem alicubi tolerando, vel approbando: nam hoc totum pertineret ad errorem facti, & particularem, id eſt, non redundante in perniciem totius Eccleſiæ, & ideo non repugnat contigiſſe.

Alex. 3.

Greg. 9.

11. Quod ſi fortaſſe judicium illud fuit per ſententiam latam in aliqua particulari cauſa (licèt id non conſtet) dicendum eſt, illam ſententiam non fuiſſe latam interpretando ex cathedra jus divinum, ſed judicando de facto ſecundum opinionem privatam, & ideo non potuiſſe inducere generalem legem. Atque ita reſpondet Covarr. 2. p. quarti, cap. 7. §. 3. num. 15. Non eſt item neceſſe, verbum *judicandi*, referre ad ſententiam alicujus cauſæ definitivam, ſed ad privatum judicium, quod interdum eſt per opinionem privatam, & ita potuit contingere in illis Pontificibus. Et ita expoſuit Cano lib. 6. de locis, c. 8. ad 3. & Bellarm. lib. 4. de Roman. Pontif. cap. 13. in princ. Imò etiam de Alexand. III. dicit, non definiviſſe, ſed tantum quid ſentiret explicuiſſe, ſicut prædeceſſores ſui fecerant. Idque colligi poteſt ex verbis ejuſdem Alexand. in Conc. Later. p. 6. c. 8. ubi habetur integra Epiſtola, quæ valde familiaris eſt, & in ea ſolum dicit, ſe velle aperire quid ſentiat, & poſtea non loquitur de omni matrimonio rato, ſed multas adjungit circumſtantias, & ſolemnitates, ac tandem concludit, *Quamvis alii aliter ſentiant, aliter etiam à quibuſdam prædeceſſoribus noſtris ſit aliquando judicatum.* Sed licet hoc fortè ita in principio fuerit; nihilominus poſtquam reſponſio illa juri Canonico per Greg. IX. inſerta eſt, & pro generali lege tradita univerſæ Eccleſiæ, non eſt dubium quin ſit univerſalis, ac vera lex, ac ſubinde certam fidem faciat, qui non poteſt intolerabilem errorem continere.

Covar.

Bellarm.

Alex. 3.

Conc. Lat.

Greg. 9.

12. Secunda objecto magis procedit contra priorem reſolutionem de Epiſtolis Decretalibus, quam contra hanc de ſententia: nam illud dictum Cœleſtini fuit reſponſio ejus ad quandam conſultationem, ut conſtat ex integra Antonii Auguſtini. Et eam ſe vidiſſe refert Caſtro lib. 1. contra hæreſ. cap. 4. & propter illam audet dicere, in eo erraſſe Cœleſtinum, non tantum ex negligentia, ita ut illum erraſſe dicamus velut privatam perſonam, & non ut Papam, quia in qualibet re ſeria definienda tenetur conſulere viros dictos, *Quia hujuſmodi definitio* (inquit) *habebatur in antiquis Decretalibus.* Sed excedit, & videtur malè ſentire de poteſtate infallibili Papæ ad definiendas res fidei. Melius ergo Cano, & Bellarmin. ſuprà reſpondent, non definiendo, ſed opinando Cœleſtinum loquutum fuiſſe, potuiſſeque Caſtro ex verbis Cœleſtini attente perpenſis id colligere: ſolum enim ait, *Non enim videtur nobis, quod ſi prior maritus redeat*, & cæt. quæ verba ſunt privatum ſenſum aperientis, & cum formidine loquentis, non deficientis, aut certam doctrinam tradentis. Nunquam ergo reſponſio illa habuit vim legis toti Eccleſiæ propoſitæ, quia nec in ipſa hoc explicatum eſt, nec ita fuit recepta, aut recipi potuit. Dices; etiam Innoc. III. ſuum reſponſum protuliſſe per illa verba, *Non credimus, quod in illo caſu*, & cæt. reſpondeo etiam ex vi verborum id non fuiſſe ab Eccleſia definitum, ut etiam Bellarm. ſenſit; poſtea verò lex illa firmata eſt per Greg. IX. & uſu ipſo declarata, ac denique ut veritas fidei definita in Concilio Triden. ſeſſ. 24. can. 5.

Cœleſtinus.

Ant. Aug.

13. Tandem circa hæc duo puncta de ſententia, & Epiſtola Pontificis dubitari poteſt, an idem cenſendum ſit de Epiſcopis cum proportione pro ſuis Epiſcopatibus. Nam Canoniſtæ communiter in hoc differentiam conſtituunt, ut patet ex Fel. dict. c. *in cauſis*, num. 8. & in rubr. de reſcrip. & aliis, quos allegat. Sed in hoc idem cum proportione ſentio de Epiſcopis, quod dixi de Magiſtratibus civilibus habentibus poteſtatem ad ferendas leges cum ſubordinatione ad aliquem ſuperiorem Regem, vel Imperatorem. Ita enim Epiſcopi comparantur ad ſummum Pontif. & ad jus Canonicum. Nam, & leges ferre poſſunt pro ſuis Epiſcopatibus, & non poſſunt contra jus commune ſtatuere, aut ſententias dicere. Si ergo ſententia vel reſponſum Epiſcopi ſit contra jus commune, non ſolum non inducet legem, verum etiam nihil valebit; ſi verò per ſententiam interpretetur ſuum proprium jus, vim etiam proprii juris habere poterit ſententia, quia quoad hoc habet eandem poteſtatem, & idem eſt cum proportione de reſcripto, dummodo aliæ conditiones concurrant, ſcilicet quod ex verbis & modo ſcribendi ſatis conſtet de animo ſtatuendi, & quod materia, & ſententia, vel decretum Epiſcopi ſufficienter pro ratione ſuæ diœceſis promulgetur.

Felin.

Quid de Epiſcopis ſentiendum.

CAPUT XV.

Quæ promulgatio in legibus canonicis ſufficiat, ut vim obligandi habeant.

SUppoſitis quæ communia ſunt legi humanæ, ut talis eſt, & dicta ſunt lib. præcedenti, c. 14. hîc ſolum ſupereſt quæſtio, an pro quib. ſuis canonicis Pontificiis ſufficiat una promulgatio Romæ facta, vel in ſingulis diœceſibus, aut Archiepiſcopatibus, vel provinciis plures neceſſariæ ſint. In hoc enim variè ſentiunt auctores. Prima opinio eſt in legibus canonicis ſervandam eſſe regulam datam de legibus civilibus latis pro ampliſſimis regnis, plures, ac principales, & diſtantes provincias comprehendentibus, videlicet, pro talibus legibus non ſufficere unam promulgationem Romæ factam, ſed neceſſarium eſſe, ſingulas promulgationes in ſingulis provinciis Eccleſiaſticis, id eſt, in ſingulis Epiſcopatibus fieri. Ita tenet Panormitan. in ca. 2. de conſtitut. num. 7. ad finem, Fel. n. 7. Dec. lect. 2. n. 6. Navarr. in ſumma c. 23. nu. 44. Angel. verb. *lex*. n. 23. Medin. 1. 2. q. 90. art. 4. qui illam tribuit Cajet. ibi, ſed ille non dicit, neceſſarium eſſe denunciationem in provincia, ut lex obliget, ſed ſolum ex-

1. *Sententia.*

Panorm. Felin. Decius. Navarr. Medina.

cusari ignorantes, si lex propter incuriam pastorum ad eorum notitiam non deveniat, quod verum, & longe diversum est, ut per se patet. Unde potius posset Cajet. in contrarium induci. Solentque pro hac sententia citari aliqua jura canonica, sed nihil probant, & ideo illa omitto.

2. *Authentica, ut factæ.*

Fundamentum ergo sumi debet ex Authentica, *ut factæ novæ constitutiones*, collat. 5. quæ de legibus civilibus hoc disponit, ut suprà visum est. Addendo regulam suprà etiam positam, quod jus canonicum in hujusmodi rebus utitur jure civili, & veluti tacitè acceptat illud, quando aliquid contrarium, vel diversum non disponit, & alioqui in re ipsa nihil est repugnans bonis moribus, aut religioni. In præsenti autem jus illud civile, quod requirit promulgationem in singulis provinciis, non est revocatum jure canonico, neque est contra bonos mores, imò est valde consentaneum illis, ut leges suaviores sint, & ut tollantur occasiones allegandi, vel fugiendi ignorantiam. Acceditque hoc maximè necessarium videri in his legibus canonicis, quia pro toto orbe feruntur; ergo citata authentica extendenda etiam est ad canonicas leges.

3. *2. & vera opinio. Glossa. Joann. And. Sylvest. Rosel. Lud. Gom. Navarr. Soto. Palac. Bart. Bald.*

Nihilominus contraria sententia communiùs recepta est. Tenent Glossa, & Joan. Andr. in fine Sexti, circa datam ejus Panormit. mutans sententiam in cap. *noverint*, de sententia excommunicationis, in fine. Cardin. in Proœmio Clementinarum, §. *universitatis*, num. 4. Sylvest. verb. *lex*, quæst. 6. Rosel. nu. 4. Armil. num. 11. & verb. *constitutio*, num. 3. Ludovicus Gomez in Proœmio ad regulas Cancellariæ, quæst. 2. Navarr. non constans etiam in priori sentenia, dicto consil. 1. de constit. num. 19. & idem sentit Soto lib. 1. de justit. quæst. 1. artic. 4. & Palac. in tertio, dist. 37. disp. 1. Ac denique Bartolus, & alii allegati in præcedenti libro, cap. 14. in hoc differentiam constituentes inter jus canonicum, & civile. Adduci autem solet pro hac sententia c. 1. de postulat. Prælatorum, quod revera non cogit: nam ibi solum concluditur, necessarium non esse, ut lex semel promulgata, *singulorum auribus intimetur per speciale mandatum, vel literas.* Quando ubi promulgata esse debeat lex canonica, ibi non explicatur.

4. Item allegatur cap. *noverit*, de sententia excommunicationis, cujus verba sunt, *Nisi ea de capitularibus suis infra duos menses post hujusmodi publicationem fecerint amoveri.* Non declaratur autem, quæ sit illa publicatio; verisimile autem est, loqui Pontificem de publicatione Romæ facta, & ita hic textus probabilis est. Responderi tamen posset, in illa lege determinatum fuisse illum modum promulgationis; non verò fuisse latam legem, ut idem sufficiat in omnibus legibus. Certum est enim, quoties lex canonica præscribit modum promulgationis in ea servandum, illum sufficere, vel esse necessarium, etiamsi ex jure communi, vel consuetudine aliud requiratur. Sicut è contrario posset argumentum sumi ex ca. *cum infirmitas*, de pœnitent. & remiss. ibi, *Postquam per prælatos locorum fuerit publicata*, inde colligendo, hunc modum publicationis esse necessarium in legibus Pontificiis: quod tamen re vera inde colligi non potest, quia est speciale in illa lege, & fortasse magis, quoad inducendam pœnam interdicti ab ingressu Ecclesiæ, quam quoad obligationem legis. Unde potius inde posset ab speciali argumentum retorqueri, ut bene notavit Novarr. suprà num. 21. Simile est in Concilio Tridentino sess. 25. quoad legem illam irritantem matrimonium clandestinum, in qua specialem promulgationem postulat, quæ ordinariè non est necessaria in legibus Ecclesiasticis. Ita ergo potuit in illo c. *noverit*, assignari ut sufficiens illa unica promulgatio in favorem fidei, & immunitatis Ecclesiasticæ, licet fortasse jure communi plures requirantur: nam semper potest Pontifex commune jus positivum immutare, prout expedire censuerit.

5. Fundamentum ergo proprium hujus sententiæ esse debet, quia ex natura rei illa promulgatio sufficit, nisi aliud Ecclesia statuerit; nihil autem aliud statuit, nec prædictam Authenticam acceptaverit, aut in hac parte suam fecit. Nullo enim jure scripto id ostendi potest in particulari, nec etiam in generali, quia canones solum in judiciis causarum voluerunt, ut civiles leges servarentur, ubi canonicæ deessent; modus autem ferendi universales leges longè gravior est, & pertinens ad propriam Pontificis actionem, & potestatem, & ideo non est illa generalis regula ad præsentem casum extendenda. Nec etiam talis acceptatio potest consuetudine ostendi: nam potius contrarium potest consuetudine probari, illius enim varia sunt indicia. Primum est, quia in curia Romana totius orbis lites definiuntur juxta leges Pontificias Romæ publicatas, etiamsi alibi promulgatæ non sint, quod non esset justum, si in aliis provinciis illæ leges non obligarent absque speciali promulgatione in eis facta, ut bene considerat Navarr. ubi suprá. Potestque explicari exemplo adducto à Joanne Andrea de quadam electione facta in una provincia contra constitutionem Pontificiam, quæ Romæ, & non in tali provincia erat promulgata, & nihilominus irrita facta est. Idemque servari in regulis Cancellariæ notat Anton. Gomez suprá.

Probatur 2. opinio.

6. Præterea multa sunt decreta in jure canonico, quæ nunquam fuerunt promulgata in singulis provinciis, sed tantum Romæ. Et quamvis enim ipsa editio publica juris canonici habeat vim quandam promulgationis, quæ in singulis provinciis fieri censetur, quia in singulis illi libri publicè circumferuntur, nihilominus in rigore obligatio talium Decretorum latius extenditur, quàm illa promulgatio. Deinde multa sunt rescripta Pontificum, vel Bullæ, aut Motus proprii, qui non sunt inserti in communi jure Canonico, & nihilominus censentur obligare per solam publicationem Romæ factam. Quod etiam in Bulla Cœnæ videre licet: universaliter enim obligat; cum tamen rarò in singulis Episcopatibus publicetur. Tandem magnum argumentum est, quia quando Pontifices volunt necessariam esse promulgationem suæ legis in singulis Episcopatibus, seu provinciis, hoc specialiter declarant: rarò autem id faciunt, & in rebus majoris momenti, aut periculi; ergo signum est extra hos casus speciales in legibus absolutè latis, & Romæ promulgatis, illas speciales promulgationes non requiri. Item è contrario interdum extendunt tempus, pro quo volunt differri obligationem legis etiam post promulgationem, ut Pius IV. voluit, ut decreta Concilii Tridentini non obligarent, nisi post tres menses à promulgatione, in quibus legibus supponunt, promulgationem in urbe factam sufficere, quia si aliæ particulares spectandæ essent, illa temporis dilatio necessaria non esset. Denique est optima congruentia, quia tota Ecclesia ut est sub uno pastore, est proprie & perfectè unum corpus mysticum, & una respublica, & ideo pro toto hoc corpore satis est una promulgatio facta in Metropoli hujus reipublicæ. Et ulterius considerant Juristæ, Sedem Pontificiam esse fixam Romæ, & Pontificem non vagari per provincias, sicut solent Reges, & idcirco inde accommodatissime influere in universam Ecclesiam, & ob eandem causam Romanam curiam esse aptum, & sufficientem locum ad hujusmodi promulgationem.

7. Et ita solutum est fundamentum contrariæ sententiæ, & obiter reddita est differentia inter leges canonicas, & civiles, tum quoad dispositionem earum; tum quoad consuetudinem; tum etiam quoad congruentiam, quia in Ecclesia est major unitas sub uno Christi Vicario, quàm sit in regno sub temporali Rege. Unde, licet ad faciliorem notitiam legis, & ad vitanda aliqua incommoda, videri potuerit magis accommodatum, ut speciales promulgationes etiam in legibus Ecclesiasticis requirerentur: nihilominus

ob alias

ob alias cauſas potuit oppoſitum eſſe congruentius tum ad commendandam majorem Eccleſiæ unitatem, majoremque obedientiam Pontifici debitam; tum etiam ne leges Pontificiæ ab Epiſcopis pendere videantur. Denique, quia ubi aliud neceſſarium fuerit in ſpecialibus caſibus, ab ipſiſmet Pontificibus ſtatui poteſt, ſicut interdum fieri diximus.

8. Atque hinc facilè conſtat, quid dicendum ſit de aliis legibus canonicis. Nam ſi ſint leges concilii univerſalis, illæ per Pontificem approbari debent, & ita eadem eſt de illis ratio. Nam eorum publicatio Romæ fieri ſolet, & illa ſufficiet, niſi aliud in ipſamet lege diſponatur. Poterit etiam fieri in loco Concilii, ſi Pontifex contentus ſit. De legibus autem Epiſcoporum manifeſtum eſt ſufficere pro toto Epiſcopatu, eam, quæ fit in Matrice, ut à fortiori patet ex dictis, tum in præſenti, tum de legibus civilibus civitatum, aut regnorum particularium. Et cum eadem proportione loquendum eſt de Archiepiſcopis, & Patriarchis, ſi aliquando poſſunt ferre leges pro toto Archiepiſcopatu, vel Patriarchatu, quod tamen (ut ſuprà dixi) jure ordinario non poſſunt ſine concilio provinciali, de cujus legibus cum proportione etiam cenſendum eſt. De modo autem ipſius promulgationis nihil novi dicendum occurrit; nam poteſt fieri aut voce præconis, aut affigendo legem ſcriptam in loco publico ad hoc deſignato, ut Romæ fit, in quo ſervanda erit loci conſuetudo, nam jus ſcriptum non invenitur.

9. Supereſt verò inquirendum, an lex Pontificia Romæ promulgata ſtatim incipiat obligare omnes, vel poſt aliquod tempus, quod de lege civili latè tractatum eſt, & in præſenti poteſt brevius expediri. Dixit igitur Gloſſa in cap. *propoſuiſti*, 82. diſt. verb. *non probatur*, leges canonicas non obligare niſi poſt ſex menſes. Idque colligit ex cap. *decernimus*, diſt. 18. Sed ibi non agitur de promulgatione canonicarum legum, ſed de modo, quo Epiſcopi ſuas plebes docere debent omnia, quæ in Conciliis provincialibus acta fuerint. Nam Epiſcopis præſcribitur, ut intra ſex menſes à Concilio peracto ſuos clericos & plebes convocent, *& coram eis pleniſſimè referant, quæ in eodem anno in Concilio acta, vel definita noſcuntur.* Quod non propter ſolam legum promulgationem, ſed propter plenam inſtructionem & doctrinam tunc præcipiebatur; nihil ergo ex illo textu colligi poteſt de modo, quo leges Pontificiæ, vel Canonicæ, univerſim obligare incipiant. Et ita illa ſententia Gloſſæ ab omnibus reprobatur, quia in jure non habet fundamentum, & eſt contra conſuetudinem, & contra vigorem Eccleſiaſticæ diſciplinæ.

10. Duæ igitur ſunt opiniones, una, quæ doctrinam datam de legibus civilibus cenſet eſſe applicandam ad canonicas, quia licet in canonibus hoc expreſſum non ſit, Authentica, *ut factæ novæ conſtitutiones*, extenditur ad leges canonicas propter illam regulam generalem, quod non contradicit canonibus, & potius juvat illos, in quo caſu jus canonicum juvatur civili, juxta cap. 1. de novi oper. nunciat. & c. *ſi in adjutorium*, diſt. 10. Et favent verba Pii IV. in Bulla pro emulgatione Concilii Tridentini, ut in ſuperioribus allegatum eſt. Et ita ſentiunt Panormit. Felin. & alii cap. 2. de conſtit. Sylveſt. Angel. & alii verb. *lex*, Navarr. conſ. 1. de conſtit. quæſt. 4. Soto, Medin. & alii citati, qui in hoc indiſtinctè loquuntur de legibus canonicis, & civilibus. Et idem docuit Gloſſa in cap. 1. de conceſ. præbend. verb. *poſt tempus*, & Gloſſa ultima in data Sexti, quæ adducit jura canonica parum urgentia. Unum eſt ca. ult. ne cleric. vel Monach. ubi religioſi egreſſi ex ſuis clauſtris ad audiendum phyſicam, vel jus civile, niſi poſt duos menſes ad clauſtra redeant, excommunicantur. Sed non eſt ad rem, quia illi duo menſes non requiruntur ibi ad complendam legis promulgationem, ſed dantur quaſi pro ſufficienti monitione ad incurrendam cenſuram, unde etiam poſt longiſſimum tempus à promulgatione illius legis neceſſarii ſunt illi duo menſes ad excommunicationem illam incurrendam, & ideo computantur non à die promulgationis legis, ſed à die commiſſi criminis, ut dixi in 5. tom. de Cenſur. diſp. 23. ſect. 3. Aliud caput, quod citat, eſt cap. *noverit*, de ſentent. excommunicat. ſed eſt ſimile præcedenti: nam in eo excommunicantur, quia infra duos menſes non delent de capitularibus ſtatuta immunitati Eccleſiaſticæ contraria. Quod tempus non deſignatur propter legis promulgationem, ſed pro admonitione ſufficiente ad incurrendam contumaciam. Tertium eſt caput primum de conceſſion. præbend. in 6. At ibi in textu nihil dicitur de duobus menſibus, ſed in genere dicitur, *Niſi poſt tempus, infra quod ignorare minime debuiſſent.* Quod non oportet referre ad duos menſes, ſed ad modum obligandi legis humanæ ex ipſa rei natura, ut in præcedenti libro explicavi.

Panorm. Felin. Sylveſt. Auguſtin. Navar. Soto. Medin.

11. Quapropter contrariam ſententiam tenent non pauci Theologi moderni, ſcilicet, in legibus Canonicis Pontificiis non eſſe neceſſarium tempus duorum menſium. Quæ ſententia mihi valde probabilis videtur, & multum conſequens ad ea, quæ in priori puncto hujus capitis diximus. Nam ſi illud tempus eſſet neceſſarium, maxime propter illam authenticam, quia nec de jure naturæ, nec de canonico neceſſarium eſt, ut ex dictis conſtat: illa verò Authentica non rectè applicatur ad leges canonicas. Duo enim in illa diſponuntur, unum eſt de promulgatione iteranda in ſingulis provinciis, aliud de dilatione duorum menſium, qui in unaquaque provincia computentur à promulgatione in ea facta. Sed illa lex quoad priorem partem non eſt acceptata à Pontificibus pro ſuis legibus; ergo nec quoad poſteriorem. Probatur conſequentia, tum quia non magis conſtat de acceptatione poſterioris partis, quam prioris: in utraque enim verum eſt, Pontifices non declaraſſe, velle ſe admittere leges civiles pro modo ferendi, vel obligandi Eccleſiam per ſuas leges, ſed ſolum in judiciis forenſibus, ubi leges canonicæ deeſſent; tum etiam quia conſuetudine receptum non eſt, ut teſtantur graves auctores, & ſpecialiter Vaſquez diſp. 156. c. 3. cum emphaſi dicit, ſe audere id affirmare. Navar. autem dicit de conſuetudine, & ſtylo in urbe ſervari, ut tranſgredientes legem Papæ ante duos menſes à promulgatione puniantur, non ſolum qui probantur ſciviſſe promulgationem, ſed etiam qui non probavit, illam ignoraſſe.

12. Addit verò Navarr. hæc verba, *Quæ conſuetudo reſtringi fortè poſſet ad forum tantum exterius, & urbicolas.* Sed prior reſtrictio non videtur mihi rationi conſentanea. Quomodo enim juſtè punirentur illi tanquam legis tranſgreſſores, niſi ſupponeretur lex jam pro illo tempore obligare? Ibi enim non habet locum præſumptio: nam certò conſtat, nondum eſſe elapſum tempus duorum menſium. Ergo ſi ſciens legem judicatur ut tranſgreſſor, ex nulla præſumptione judicatur, ſed ex certa probatione delicti, & ſi ignorans præſumitur tranſgreſſor dum non probat ignorantiam, hæc præſumptio ſupponit certam obligationem, tum legis, tum etiam ſciendi illam ante duos menſes, aliàs immeritò præſumeretur culpabilis, vel, quod perinde eſt, punibilis ignorantia; illa ergo conſuetudo apertè ſupponit legem illam obligare Romæ ante duos menſes. Nec poteſt ſuppoſitio eſſe falſa, quia non fundatur in præſumptione, ſed in voluntate Pontificis, quia neque hæc poteſt latere Romanos judices, neque ipſe Pontifex poteſt ignorare qualiter ſuæ leges Romæ ſervari cogantur, & ſciendo, ac tacendo conſentit, ſatiſque oſtendit, ſe nolle uti diſpoſitione legis imperialis, ſed ſua, ſaltem pro curia. Poſita autem vera obligatione in illis legibus impertinens eſt diſtinctio de foro interno, & externo, quia lex canonica maximè obligat in foro interno, ut ſtatim dicemus, & Eccleſia non punit niſi propter culpam, aut veram,

aut præsumptam, utraque autem supponit obligationem legis in conscientia.

13. Altera verò restrictio Navarri, scilicet, ad urbicolas, non est juris, sed facti, & ab ipso non probatur; imò nec simpliciter asseritur, sed sub particula, *fortè*, nec per se est multum verisimilis. Nam si lex publicata statim obligat Romæ, jam quoad hoc discrepat ab Authentica. Unde ergo constare potest, quod Papa acceptet illam pro omnibus locis extra urbem? Item cur non servabitur proportio ad loca distantia, ut quò sunt viciniora, eò intra brevius tempus obligentur, si urbs ipsa statim obligatur? Unde etiam sumitur optima conjectura: nam tempus illud duorum mensium erat aptum pro legibus civilibus publicandis in singulis provinciis, quia pro unaquaque erat sufficiens. At pro legibus Pontificiis semel tantum promulgandis Romæ minimè erat proportionatum, quia leges illæ obligaturæ sunt totam Ecclesiam, quæ totum universum de se occupat; impossibile autem est evulgari per universum orbem intra duos, imò nec per totam Europam moraliter loquendo; ergo non oportuit tale tempus acceptare pro reliqua Ecclesia, si pro urbe receptum non est.

14. Denique hoc videtur supponi in capite, *cum singula*, de præbendis, in 6. quatenus ait, *Intra mensem postquam hæc constitutio pervenerit ad eosdem, unum*, &c. *eligere teneantur, alioquin ex tunc pœnis subjaceant suprà dictis.* Ubi Glossa fatetur, quod licèt illa lex pervenisset ad notitiam ante duos menses à publicatione, obligasset; ergo supponit textus ille non esse necessarium tempus duorum mensium ad obligandum. Neque potest hoc dici speciale, quia textus nihil de hoc statuit, sed supponit, & potius pro speciali addit concessionem mensis ad exequendum actum ibi præceptum, & ad incurrendas pœnas: qui mensis semper inciperet currere à notitia præcepti, etiamsi post plures menses haberetur, ut Glossa etiam fatetur. Ergo signum est, legem de se obligasse à publicatione independenter à lapsu duorum mensium.

15. *Statim à publicatione incipere leges Pontif. & reliquorum Prælatorum obligare, diffundere obligationem successivè.*

Et ita sanè videtur in universum probabilius, leges Pontificias statim obligare incipere: diffundere autem obligationem suam successivè, juxta id, quod natura legis canonicæ requirit, & superiori libro explicatum est. Nam eo ipso, quod Pontifex non addit specialem modum, seu temporis determinationem, nec jus canonicum illam ponit, vel acceptat, talis obligatio sequitur prout rei natura postulat. Unde etiam constat, idem esse à fortiori dicendum de reliquis legibus canonicis, ut Episcoporum, vel aliorum Prælatorum inferiorum; tum quia etiam in his nulla facta est restrictio in jure, vel per Papam; tum etiam quia ita dictum est de legibus civilibus inferiorum Magistratuum: est autem eadem, vel major ratio de legibus canonicis, & ita docent omnes auctores, qui ibi videri possunt.

CAPUT XVI.

Utrum lex Canonica obliget fideles priusquam ab eis acceptetur.

1. *Sententia negativa.*

HAnc quæstionem facilè in præsenti expediemus ex his, quæ de lege civili diximus, & hîc addemus ea quæ ibi in hunc locum remisimus. Multi ergo auctores, qui in lege civili ponunt dependentiam ab acceptatione subditorum, eandem ponunt in lege Canonica, & indifferenter de utraque loquuntur. Ita Major, Driedo, Angel. Armill. Navar. Covarru. Felin. & alii Jurisperiti pro illa opinione allegati, præsertim in cap. 1. de treug. & pac. ubi Gloss. verb. *frangere*. Et sequitur Henricus, tractatu de Synod. post. 3. part. art. 2. à nu. 50. sed præsertim nu. 62. dicit, ad integritatem legis, & constitutionis tria requiri. Primò, ut constituatur. Secundò, ut promulgetur. Tertiò, ut moribus utentium approbetur, & siquid horum (inquit) desit, non debet dici lex, vel constitutio: & subjungit, cùm agitur de impediendo vinculo statuti novi, & non de præscribendo contra statutum, non peccare contravenientes statuto. Et refert Panormit. in dicto cap. 1. & Decium in cap. *nam concupiscentiam*, de constitut. lect. 1. Fundamentum hujus sententiæ totum videtur poni in præsumpta voluntate Prælatorum Ecclesiæ ponendi leges suas subintellecta conditione, ut moribus subditorum probentur. Solus major indicat etiam id esse ex defectu potestatis, quia non possunt aliter eas ferre. Et ad hoc suadendum dicit, Ecclesiam esse suprà Papam, & ideo si Ecclesia non acceptat legem Papæ, non posse per illam obligari.

Major. Driedo. Angel. Armil. Navarr. Covar. Felin.

2. *Pontif. potest obligare Eccles. ad acceptandas suas leges sufficienter promulgatas ex eo, Quodcumque ligaveris.*

Dico verò primò: Pontifex potest obligare Ecclesiam ad acceptandum leges canonicas à se latas, & sufficienter promulgatas. Idemque est cum proportione de Episcopis. Hanc conclusionem declaravit expresse Castro lib. primo de lege pœnal. cap. 1. & Turrecrem. dicto §. *leges*, §. 2. qui licet in communi loquatur, tamen maximè loquitur de legibus canonicis, & idem est de omnibus auctoribus allegatis libro præcedenti, cap. 16. pro secunda opinione. Quocirca prior pars conclusionis mihi videtur tam cirta, ut secundum fidem negari non possit, ex dictis suprà tractando de potestate legislativa Pontificis, ubi ostendimus, Petro esse datam à Christo Domino supremam potestatem in Ecclesiam, & non alteri, ac subinde habere illam Pontificem successorem Petri immediatè ab eodem Christo, à quo illam Petrus habuit, & non ab Ecclesia. Hinc ergo concludimus, Christum ita dedisse hanc potestatem Vicario suo, ut per se posset valide, & efficaciter operari sine dependentia à consensu populi; ergo per illam potest ferre leges habentes efficaciam, & valorem ad obligandum Ecclesiam ad consentiendam, & acceptandam legem, vel præceptum. Patet hæc consequentia, quia alias potestas non esset absoluta, & efficax. Prior verò probatur primò, quia aliàs illa potestas magna ex parte esset data populo Christiano, quia tunc lex Ecclesiastica non haberet vim, ut est à Pontifice solo, sed ut ab illo simul cum Ecclesia: si enim lex non potest esse lex, nisi consentiente populo, profecto populus est conlegislator simul cum Pontifice, quod absurdissimum dictu est.

3. Secundò, quia Christus absolute dixit, *Quodcunque ligaveris*, &, *Pasce oves meas*, de populo autem nihil dixit, nec posuit conditionem, *Si populus acceptaverit*. Est ergo conclusio certa de hac potestate, prout est in summo Pontifice, quia in illo est immediatè à Christo, atque adeo cum eodem modo, & independentia, quo à principio data est. De inferioribus autem non est res ita certa, quia in illis potestas est ab ipso Papa, à quo dari potest cum limitatione, & sub prædicta conditione: nihilominus tamen illa non est admittenda, neque præsumenda, nisi de illa satis constiterit, juxta dicta superius de potestate Episcoporum ad ferendas leges. In quo etiam est notanda differentia inter Pontificem, & inferiores Prælatos, quod nulla consuetudine obstare potest, quominus Pontifex habeat dictam potestatem, quia consuetudo non potest prævalere contra jus divinum; respectu autem inferiorum, ubi esset consuetudo contraria, multum valeret, quia in his, quæ pendent à jure humano, multum potest consuetudo. Unde & jurisdictionem augere potest, & minuere, quando per hominem concedi potest, ut notat Glossa ult. in cap. *cum olim*, de Cler. conjug.

4. 2. *Conclus.*

Secundò dicendum est, suppositâ justitia legis canonicæ, per se loquendo, oriri ex illa obligationem ad acceptandum eam, ita ut non careant culpa, qui incipiunt illam non observare post sufficientem promulgationem. Dixi, *suppositâ justitia legis*, quia lex

Non carer.

cui-

Culpa qui incipiunt non observare leges
Font.
Corduba.
Victor.
Bellarm.
Panorm.
Felin.

evidenter injusta, etiamsi canonica sit, non obligat, juxta supra dicta de lege in communi, & sumitur ex cap. *ante triennium*, distin. 31. & prosequitur latè Corduba in quæstion. lib. 4. q. 7. Victor. in 3. relect. de potestate Eccles. Bellarmin. lib. 4. de Pontif. cap. 15. Panormit. in cap. *cùm teneamus*. Felin. in capit. *si quando*, de rescript. & cap. *accepimus*, de fide instrum. Et ita est assertio clara, præsertim quando lex est non solùm justa, sed etiam moderata, & facilis, quia tunc potestas non deest, & voluntas contraria nulla rationabili conjectura præsumi potest. Quod à fortiori patet ex dictis de lege civili. Addendum verò est ex dictis ibidem, etiam in legibus difficilioribus, & durioribus, si in rigore justæ sint, idem esse servandum, ut declarat Corduba supra ex capit. *in memoriam*, 19. dist. ibi, *licèt vix ferendùm ab illa sancta sede imponatur jugum, tamen feramus, & pia devotione toleremus*. Quod censeo verum per se, & ex vi potestatis canonicæ, quæ major est, quàm civilis: oportet autem, ut etiam de voluntate satis constet, tum ex verbis legis, & modo præcipiendi, tum etiam ex aliis indiciis, & circumstantiis legis. Addo etiam, oportere, ut verisimile sit, legislatorem non ignorasse specialem rei præceptæ difficultatem pro tali loco, vel tempore, aut alia occasione. Nam si probabiliter credatur, hæc ignorasse, credi etiam potest, noluisse cum tanto rigore obligare.

5. Sed tunc inquiri potest, an in simili casu liceat subditis à lege ad legislatorem supplicare, & præsertim ad Pontificem. Quidam omnino negant, imò dicunt, frivolam, & inutilem esse tamen supplicationem, & ex ignorantia profectam. Probatur, quia à lege non provocatur, seu appellatur, ut colligitur ex l. ult. ff. de appellat. recip. & l. antepenult. ff. de verbor. signific. ubi id notat Rebuff. adducens alios Doctores, & jura. Idem in Concordat. tit. de constit. Ratio etiam assignatur ex differentia inter sententiam, rescriptum ac legem: nam sententia est, cùm fertur in negotio particulari, & pendet ex partium probationibus, & ideo in ea admittitur appellatio, ut pars, quæ gravamen sensit, possit meliores, vel clariores probationes afferre. Rescriptum etiam conceditur super factum singulare, in quo potest Princeps decipi à collitigante, vel procurante suum commodum, & ideo in rescripto meritò admittitur appellatio in capitulo *significavit*, de rescript. At verò lex fertur in generali, & per universalem scientiam, contra quam privata scientia subditorum non est admittenda, & ideo neque appellatio, vel supplicatio admittenda est. Accedit, quòd in legibus civilibus à Rege latis talis appellatio, vel supplicatio non admittitur, neque est in usu, ergo neque in legibus canonicis admittenda est.

6. *Posse supplicari Papæ de sua lege ab exequutione illius patet consuetudine.*
Panorm.
Felin.
Ancharr.
Castro.

Dico tamen, si supplicatio fiat ex rationabili causa, & licitè fieri posse, etiam in legibus Pontificiis, & esse valde utilem, ac rationi consentaneam. Hoc à fortiori sentiunt Panormit. Felin. & alii in capit. 1. de treug. & pac. & in dicto §. *leges*, & citatur Ancharr. conf. 214. & expressè, ac indistinctè tam de lege civili, quàm de canonica id affirmat Castr. libro. 1. de leg. pœnal. cap. 1. Et probatur primò, quia hoc nullo jure prohibetur, imò est juri consentaneum, & rationi. Prima pars patet, quia in legibus ult. & antepenult. suprà citatis solùm dicitur, non licere appellare à pœna imposita secundùm præscriptum legis, nec à sententia, seu decisione data juxta legem, seu perpetuum edictum; non verò dicitur non licere supplicare de tota lege coram ipso Principe. Sunt autem hæc duo valdè diversa, quia in prioribus casibus appellatio repellitur tanquam planè injusta, quia illa non est appellatio à lege, sed a sententia justa, utpote secundum legem lata. Quòd si appellatio eò tendat, ut legem arguat injustitiæ, est etiam iniqua, tum quia supponitur lex universalis, & servari solita, ac subinde justa, tum etiam, quia appellatio talis fit in particulari facto, in quo non licet à lege provocare, quamvis liceat appellare, vel a declaratione legis, vel ab applicatione ejus ad tale, vel tale factum: hîc autem agimus de lege nondum recepta, & de supplicatione facta ex causa rationabili, & à communitate, vel nomine ejus ab eo, qui auctoritatem habeat. Unde auctores citati non negant, licere supplicare à lege, sed de appellatione loquuntur, & hanc non simpliciter negant. Nam Rebuff. expresè ait, *Tunc a lege non appellari, quando ab eo est condita à quo appellare non licet, utpote à Principe superiorem non recognoscente.* Unde sentit, ex parte legis non repugnare appellationem: nam si sit edita ab eo, qui habet superiorem in eodem ordine, id est, in temporalibus, vel spiritualibus, & subditi gravari se intelligant; poterunt ad superiorem provocare, ut ab statuto Episcopi ad summum Pontificem; ab ipso autem supremo Principe non est ad quem appelletur; supplicatio autem ad eundem non repugnat. Imò addit Rebuff. in concordat. quòd licet non appelletur à concessione literarum Regis, vel Papæ, ab executione appellatur, seu supplicatur. Sic ergo de lege dicere possumus, quod licet ab ipsa proprie non appelletur, posse nihilominus supplicari ab ejus exequutione, donec Papa informetur.

Deinde est hoc consentaneum capit. *si quando*, de rescript. ubi Papa declarat, licitum esse, non exequi rescriptum ejus donec ipsa plenius informetur, quando vera, & rationabilis causa intercedit. Et simile habetur in cap. *cum teneamur*, de præbend. Nec differentia supra data satisfacit, quia eadem proportionalis ratio potest in lege intervenire. Quod patet, ratione ostendendo eandem sententiam. Quia eo ipso, quòd lex universaliter fertur, facilè fieri potest, ut non congruat moribus, aut dispositionibus gentium omnium, pro quibus fertur, quod maximè contingere potest in legibus canonicis, & Pontificiis, quæ pro universa Ecclesia dantur: nam Ecclesia complectitur varia regna, & provincias, habentes varios ritus, & modos vivendi. Unde licet talis lex regulariter loquendo non sit disconveniens, vel nimis dura pro universa Ecclesia, & ideo respectu totius non habeat locum supplicatio, nihilominus in uno, vel alio regno, aut provincia potest esse nimis dissentiens à moribus ejus, & contra consuetudines ejus, quas non solent Pontifices velle mutare, nisi id exprimant, sed potiùs conservare juxta capitulo *certificari*, de sepul. in tali ergo casu ratio postulat, ut liceat supplicare Pontificem, quia scientia ejus universalis non potest semper extendi ad hæc particularia. Et hoc ipsum est à Pontificibus jure statutum in capit. 1. de constitut. in 6. ex quo videtur colligi, absque alia supplicatione à lege Pontificia, ipsum ex vi illius juris ipso facto non obligari in simili casu; nihilominus tamen fieri potest, ut casus non sit ita clarus, & certus, quin sit conveniens nova declaratio Pontificis; ergo in tali casu licita est supplicatio, & juri consentanea.

8. Denique consuetudo videtur satis hanc assertionem confirmare: scimus enim, ita servari in multis provinciis Ecclesiæ, & Pontificibus non displicere, quando causa est rationabilis, & cum debita moderatione, ac obedientia fit supplicatio. Et fortasse in legibus civilibus non tam ordinariè fit hæc supplicatio, quia non sunt tam generales & ordinariè una, & eadem lex non fertur, nisi pro regno, vel provinciis in moribus civilibus multum similibus. Unde in ipsis legibus Pontificiis frequentiùs fiunt tales supplicationes à provinciis, vel regnis, quæ à Romana sede magis distant, quia facilius possunt earum propriæ consuetudines ignorari. Denique in hujusmodi casu pro tempore, pro quo durat supplicatio, cavendum est omne periculum peccati. Unde si fieri potest, ut pro illo tempore nihil fiat contra legem Pontificis, curandum omnino est, licet ejus exequutio suspendatur;

Tempore supplicationum nil faciendum contra legem, quod si fieri non potest s.

Ne magna rerum mutatione, vel scandali periculo, tunc ex interpretatione benigna Pontif. non censetur obligare.

quia ita magis cavetur omne periculum, & eo modo paretur legi, quo commodè fieri potest. Si autem non potest hoc modo suspensio exequutionis fieri sine magna rerum mutatione, vel periculo alicujus scandali, tunc ex benigna interpretatione voluntatis Pontificis, lex censetur pro tunc non obligare, & tali declaratione prudenter facta, cessat etiam omne periculum peccati.

9. 3. *Conclusio.*

Dico tertiò: Lex canonica, si per consuetudinem toleratam non acceptatur, tandem non obligat, etiamsi fortasse in principio culpabiliter fuerit non observata. Ita procedit communis sententia supra citata, & sumitur ex capit. ult. de consuetud. ubi dicitur, legem etiam receptam posse ita consuetudine abrogari, ut non obliget; ergo multò magis poterit impediri, ne obliget, cùm ante acceptationem minorem firmitatem habeat, juxta dictum §. *leges*. Ratio autem est, quia tunc est magna causa præsumendi, legislatorem connivere, & nolle cum tanto periculo communitatem obligare, & hoc etiam ostendit usus totius Ecclesiæ. Oportet autem, ut consuetudo illa aliquam rationabilem causam habeat, ut dicitur in dicto cap. ult. & infra in loco latiùs explicabitur. Deinde necesse est, & sufficit, ut à majori parte populi non observetur. Nam si major pars legem servet, quamvis alii eam non acceptent, suam vim retinet, quia id requiritur ad consuetudinem, ut infra dicetur, & videri potest Panormit. in capit. *cùm jam dudum*, de præbend. in fine, & in cap. *quia circa*, de consanguinitate, & affinitate, nu. 8. ubi etiam Anton. & alii. Item Abb. in cap. *cum olim*, de Cler. conjug. nu. 4. & Angel. verb. *constitutio*, numb. 7. Et eadem ratione è converso, si major pars resistat, introducet consuetudinem contra obligationem legis, quia in rebus moralibus consensus majoris partis censetur communitatis, & ideo sufficit ad consuetudinem. l. *quod major*, ff. ad municipalem. Abbas & alii supra relati.

Si major pars resistat, inducetur consuetudo contra obligationem legis.

10. *Dubium de scientia Principis.*

Dubitari autem potest, quantum tempus necessarium sit, ut hæc consuetudo prævaleat contra legem, & an oporteat legislatorem scire, illam non servari: videri enim potest hoc necessarium, ut consentire censeatur. Et ita sentit Glossa in cap. *vir*, de secund. nupt. Nihilominus certum est, non esse necessariam scientiam legislatoris, in quo conveniunt auctores statim citandi, quia est res moraliter impossibilis, & præter consuetudinem, & usum, ut à fortiori patebit ex dicendis. Et ideo quoad tempus distinguere solent Doctores. Nam si lex non observatur, sciente legislatore, nullum certum tempus necessarium est, quia nullum est jus, quod illud præscribat; sufficiunt ergo tot actus contrarii majoris partis communitatis, qui moralem conjecturam efficere valeant de tolerantia legislatoris, quod prudenti arbitrio definiendum est.

11.

At verò quando intervenit ignorantia Principis, aliqui requirunt tempus 40. annorum, vel lex derogata censeatur, refert Felin. ex Panormit. in cap. 1. de treuga, & pac. Alii verò nullum requirunt tempus, sed solum non observantiam subditorum per aliquos actus qui prudenti arbitrio sufficiant. Itaque nihil distinguunt inter scientiam, vel ignorantiam Principis. Ita tenet Henric. tract. de Synod. artic. 2. num. 63. cum Felin. dicto capit. 1. num. 13. & aliis. Fundantur, quia subditi non peccant non recipiendo legem à principio. Hoc tamen fundamentum à nobis reprobatum est. Unde communis sententia affirmat, sufficere, & necessarium esse tempus decem annorum, quam multi tradunt, quos Felinus refert, & sequitur Card. in dicto §. *leges*, & Jas. in l. *rem non novam*, ff. de judiciis. Fundamentum est, quia hoc tempus sufficit, ut dicatur consuetudo, seu præscriptio longi temporis, juxta Gloss. in cap. ultim. de consuetud. in 6. Ut autem lex censeatur absolutè non acceptata, & derogata, sufficit consuetudo longi temporis, ut loquitur idem Panormit. in c. *cum olim*, de Cler. conjug. num. 4. & alii communiter. Denique quia brevius tempus postulandum est, ut lex nondum recepta non obliget, quàm ut abrogetur lex jam usu præscripta, sed ad hoc posterius ad summum requiritur tempus 40. annorum, ut postea videbimus: ergo ad alium effectum non est tantum tempus postulandum; ergo sufficit decennium, quia nullum aliud cum fundamento præscribi potest.

Hæc verò opinio quoad primam partem, ut non requiratur longius tempus, quàm decennium, practicè mihi certa videtur: quoad alteram verò quòd requiratur decennium, licèt sit securior, non videtur satis fundata, & ideo probabilis est sententia Felini, & Henrici, qui tunc etiam non requirunt certum tempus, sed solùm repugnantiam per actus contrarios in numero sufficienti arbitrio prudentum. Quæ etiam sumitur ex Glossa in cap. ult. de consuet. lib. 6. & Innoc. in cap. *cum Petrus*, de fide instrum. & Dominico in dicto §. *leges*, quatenus dicit, ad hanc derogationem sufficere habitualem voluntatem Principis non obligandi contra morem, argumento capit. 1. de consuet. in 6. & Authent. de fidejuss. in principio. Nam licet Princeps ignoret subditorum consuetudinem, semper retinet illam voluntatem. Et ita non requiritur novus ejus consensus, ergo nec scientia; ergo nec determinatum tempus. Probatur hæc ultima consequentia, quia nullum est jus, quod præscribat illud tempus decem annorum, neque ex natura rei est necessarium, & usus videtur esse in contrarium, quia ut lex censeatur non acceptata, non solet expectari illud tempus sed solùm quod pro majori parte per sufficientem consuetudinem repugnatum sit: hæc ergo sententia in conscientia, & praxi videtur satis secura. Nihilominus tamen ut consequenter loquamur, aliqua differentia adhibenda est inter casus scientiæ, vel ignorantiæ Principis. Nam quando Princeps à principio scit repugnantiam, & non observantiam subditorum, & dissimulat, statim post nonnullos actus contrarios toleratos, censetur prudenter revocata lex. At verò quando Princeps ignorat, oportet ut longior sit consuetudo, ita ut jam prudenter judicetur, non esse utilem tali populo, & ideo justè præsumatur à Pontifice, vel Principe revocata.

12.

Differentia adhibenda inter casus scientiæ, & ignorantiæ principis de non recepta lege.

Ulteriùs verò quæri potest cum Navarro in dicto conf. 1. q. 7. an lex sic non observata per aliquod tempus sufficiens, censeatur ita revocata, & nulla ac si non fuisset lata, vel ac si fuisset directè renovata à legislatore: nam ex dictis videtur sequi pars affirmans, quia dicimus jam non peccari contrà illam legem, quia revocata est. Nihilominus placet mihi resolutio Navarri, non esse censendam illam legem omnino annullatam, & derogatam, quia si communitas illa postea mutaret consilium, & inciperet illam legem recipere, & pro majori parte illam servare, re vera inciperet obligari tali lege sine nova voluntate legislatoris. Unde dicendum est, illam solùm fuisse quasi suspensam, vel revocatam non simpliciter, sed quandiu populus ille in illa consuetudine, & moribus persisteret.

13.

14.

Si à scientibus pro majori parte observetur lex, non sufficit ut pro ignorantibus suam obligationem habeat.

Ultimò inquiri potest, si contingat, legem non servari ex ignorantia populi nescientis promulgationem ejus, an hoc sufficiat, ut desinat obligare. Aliqui respondent, in eo casu judicandum esse de ignorantibus juxta statum, quem lex habeat apud non ignorantes. Nam si à scientibus pro majori parte observatur, hoc sufficit, ut pro ignorantibus suam etiam obligationem retineat, & è converso si à scientibus non servatur pro majori parte, etiam pro ignorantibus derogata est. Quæ scientia vera est, quando ignorantes, & scientes sunt partes unius corporis. Difficultas verò est, quando totum aliquod corpus politicum moraliter distinctum ab aliis ignoravit promulgationem legis, & ideo illam non servavit

vit per ſufficiens tempus, ſeu per ſufficientes actus contrarios. In quo caſu reſponder Navarrus dicto conſil. 1. q. 6. legem illam amittere ſuam vim, non obſtante ignorantia, quia ratio, ob quam definit obligare, non eſt ſcientia, & voluntas quaſi formalis non obſervandi legem: nam hæc potiùs poſſet impedire, quia non eſt digna tali indulgentia, ſed ratio eſt mos ipſe, & quaſi præſcriptio quædam. Dico tamen, legem ſic non obſervatam propter ſolam ignorantiam in ſe non auferri, ſeu revocari, ſed ſolùm pro tunc non obligare propter ignorantiam, & ita ſolùm etiam negative non eſſe acceptatam, neque etiam ablatam. Quapropter ſi poſtea tollatur ignorantia, manebit lex reſpectu talis populi in eo ſtatu, in quo eſſet, ſi tunc fuiſſet primò edita, & promulgata, & ideo tunc incipiet obligare, ſi in eo ſenſu fuit lata, juxta doctrinam ſupra tactam.

CAPUT XVII.

Utrùm leges Canonicæ obligent in conſcientia.

1. *Negat Gerſon.* GErſon (cujus opinionem tractavimus libro ſuperiori, capit. 17. & 18.) in tractatu de vita ſpirit. lect. 4. Alphab. 62. lit. G. dum negat, legem humanam, quæ talis eſt, obligare in conſcientia, non ſolùm de civili, ſed etiam de Eccleſiaſtica aperte loquitur: nam in legibus Eccleſiaſticis ponit exempla, & earum multitudinem, & rigoroſam obligationem tanquam neceſſariam ad ſalutem æternam præcipue reprehendit, ut ex corol. 7. conſtat. Poteſt tamen habere illum duplicem ſenſum ſupra declaratum in lege civili, ſcilicet, vel quòd lex Eccleſiaſtica non poſſit obligationem inducere, ſed tantùm explicare, vel proponere illam, quæ ex principiis revelatis colligitur certò, vel probabiliter. Et hic ſenſus eſt omnino falſus multò magis in legibus Eccleſiaſticis, quàm in civilibus, ut Almainus notavit in Moral. capitulo duodecimo, & ex dictis in libro ſuperiori ſatis convincitur, & ſtatim oſtendetur. Alter ſenſus eſſe poteſt, quòd licèt leges Eccleſiaſticæ re vera obligent in conſcientia, non dicantur obligare quatenus Eccleſiaſticæ ſunt, vel humanæ, ſed quatenus ſunt aliquo modo divinæ per deductionem ex aliquibus principiis revelatis, & ſic erit quæſtio de vocabulo. In qua etiam modus loquendi Gerſonis probandus non eſt, ut ex dictis in libro tertio à fortiori convincitur.

2. *Concluſio affirmativa.* Dico ergo primò: Lex canonica, ſeu Eccleſiaſtica obligare poteſt, & ex ſe obligat in conſcientia. Concluſio eſt certa, quam omnes Doctores Catholici docent, & ſufficiunt ſupra relati libro tertio, capitulo decimo ſeptimo, & in præcednetibus capitibus. Nam ex ibi dictis de poteſtate Eccleſiaſtica ad ferendas leges, plane convincitur hæc veritas. Quia ſi poteſtas Eccleſiaſtica non poſſet obligationem novam imponere, ſed tantùm divinam proponere, vel exponere, eſſet poteſtas declarativa tantum ſuperioris juris, non tamen legiſlativa. Hoc etiam à fortiori convincunt omnia, quæ de obligatione legis civilis diximus. Denique ex dicendis ſtatim hoc evidentiùs confirmabitur. Circa hanc verò aſſertionem tractari poſſet, an hæc obligatio in conſcientia ſemper ſequatur ex omni lege Eccleſiaſtica, etiamſi pœnalis ſit, vel in præſumptione fundetur. Sed hæ quæſtiones tractatæ ſunt de lege civili, & quæ de illa diximus communia ſunt legi humanæ, qua talis eſt, ideoque omnia ſunt cum proportione ad legem Eccleſiaſticam applicanda, neque aliquid novum, aut ſpeciale occurrit addendum, præter ea, quæ infra de lege pœnali dicemus.

3. *Prælati religionum ſicut Eccleſiaſtici* Sed objici ſolet, quia Prælati religionum non poſſunt præcipere, niſi ſecundum regulam religionis; ergo nec Prælati Eccleſiaſtici poſſunt præcipere aliquid, niſi ſecundum legem Chriſti; ergo non poſſunt novas leges ferre obligantes in conſcientia. Reſponderur tamen facilè, etiam Prælatos religionem poſſe novas leges condere obligantes in conſcientia, ut in proprio tract. de Stat. Relig. oſtenditur. Unde potius poteſt retorqueri argumentum, quia in hoc ſervatur quædam proportionalis ratio inter utroſque Prælatos. Nam utrique poſſunt præcipere quæ ſunt conſentanea ſuo fini, & regulæ ſibi proportionatæ. Abſolutè tamen eſt differentia, quia Prælati Eccleſiæ poſſunt præcipere quæ ſunt conſentanea æternæ ſaluti conſequendæ ſecundum regulam, vel inſtitutionem à Chriſto traditam, id eſt, quæ juvent communiter omnes fideles ad legem Chriſti ſervandam, quæ unica eſt ſalutis via. Prælati autem religionum poſſunt præcipere quæ conſentanea ſunt ad perfectionem etiam aſſequendam Sed quia multæ ſunt viæ ad perfectionem, in unaquaque religione eſt poteſtas præcipiendi ſecundum ſuam profeſſionem, & regulam, quia illa juriſdictio ſupponit voluntariam profeſſionem cui accomomdatur; juriſdictio autem Eccleſiaſtica accommodatur voluntati CHRISTI, à quo perfecta eſt tam inſtitutio, & profeſſio Chriſtianæ religionis, quàm juriſdictio illi convenies, ac proportionata. *poſſunt condere leges obligantes in conſcientia.*

4. *Legem Eccleſiaſt. ex ſe obligare ſub pœna mortis, ſi abſolutè feratur.* Dico ſecundò: Lex Eccleſiaſtica ex ſe, ſeu ex genere ſuo obligat ſub reatu mortalis culpæ, ſi abſolutè feratur. Eſt communis aſſertio Doctorum, quos retuli ſuperiori libro capit. 20. & Almain. de poteſt. Eccleſiaſtica cap. 12. Panorm. c. 1. de conſtit. n. 9. Felin. in c. 1. de ſponſal. num. 17. & 19. ubi plures refert, & ſpecialiter Gloſſa in capit. *Matthæus*, de ſimon. verb. *conſulis*, juncto textu, ex quo colligitur, præcepta Eccleſiaſtica circa ſimoniam obligare ſub reatu ſalutis æternæ. Quod etiam ibi notavit Joan. de Anania. Probari autem poteſt primò à fortiori ex omnibus dictis de lege civili. Secundò poteſt oſtendi omnibus teſtimoniis, & rationibus, quibus Eccleſiaſticam poteſtatem ad cogendum per leges, & per ſpirituales pœnas, partim in principio hujus libri, partim in libro de Cenſuris, copioſè oſtendimus. Tertiò nunc ſufficiunt verba Chriſti Domini, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et ſimilia habet Paul. 1. ad Theſſal. 4. ubi priùs commendat præcepta à ſe data, & poſtea dicit, Chriſtum deſpicere qui ea negligit: conſtat autem ſpernere Chriſtum non ſolum contra conſcientiam eſſe, ſed etiam grave peccatum. Facit etiam illud Actor. 15. ubi Apoſtolicum præceptum abſtinendi à ſanguine, & ſuffocato, & alia præcepta ſimilia vocantur neceſſaria, utique ad ſalutem, ut Chryſoſt. hom. 23. & alii declarant. Præceptum autem cujus obſervantia eſt ad ſalutem neceſſaria, ſub mortali obligat. At verò præceptum illud poſitivum fuiſſe, illi tempori accommodatum, ſententia eſt D. Thom. q. 103. ar. 4. cum Aug. 32. cont. Fauſt. cap. 13. quam infra tractando de ceſſatione legalium, latius expendemus. Præterea conſtat, leges Eccleſiaſticas ſæpe ferri ſub excommunicatione majori, & ipſo facto incurrenda: non poteſt autem talis excommunicatio incurri, niſi per culpam mortalem, ut ex propria materia ſuppono; ergo certum eſt, tales leges obligare in conſcientia, cum tranſgreſſio earum non fiat ſine gravi culpa. Denique conſtat ex communi ſenſu totius Eccleſiæ, & ex communi doctrina Patrum, leges Eccleſiaſticas de jejuniis, & ſervandis feſtis, & ſimiles, ita obligare, ut tranſgreſſio earum ſit peccatum, neceſſariò in confeſſione aperiendum, & qui hoc negaret, plane eſſet hæreticus; ergo tales leges obligant de ſe ſub mortali, cum earum tranſgreſſiones voluntariæ tanquam mortalia peccata in confeſſione aperienda ſunt. *D. Thom. D. Aug.*

5. Contra hanc aſſertionem præcipuè loqui videtur Gerſon loco allegato, ubi indicat, in prædictis legibus, & exemplis ſolam legem divinam eſſe quæ obligat ad talem culpam: Eccleſiaſticam autem legem ſolum interpretari, & proponere

ponere nobis tempora, & circumstantias, cum quibus lex divina obligat, ut patet in præcepto confessionis, vel communionis, & eodem modo exponit præcepta orandi, audiendi Missam, & similia. Sed hoc, intellectum ut sonat, nulla ratione sustineri potest. Tum quia Ecclesia sæpe prohibet, etiam sub censura excommunicationis, res alioqui ita indifferentes, ut non essent malæ, nisi essent prohibitæ, ut comedere carnes tali tempore, audire jus civile clericos, vel monachos, & similia; ergo non solùm prohibentur graviter quoad circumstantiam aliquam, sed etiam quoad substantiam (ut sic dicam.) Tum etiam, quia in iis, quæ præcipiuntur, determinando tempus, vel modum, plures actus præcipiuntur, vel prohibentur dicto modo ex vi juris Ecclesiastici, quàm jure divino præciperentur, ut constat apertè in præcepto audiendi Missam singulis diebus festis, & in præcepto clericorum de recitandis horis canonicis, ex quibus præceptis resultat obligatio sub mortali ad singulos actus graves, ut ad Missam audiendam singulis diebus festis, jejunandum singulis diebus designatis, & ad recitandum singulis diebus officium canonicum, & cæt. Tum denique quia lex Ecclesiastica potest ita determinare tempus, vel modos exercendi actus jure naturali, vel divino, ut actus contra solam legem Ecclesiæ propter omissionem in illa circumstantia sit peccatum mortale; ergo simpliciter potest Ecclesia præcipere sub mortali actum honestum, aliàs non necessarium, si in tali lege concurrant necessitas vel utilitas, & aliæ conditiones necessariæ ad justam legem. Antecedens patet in præcepto confessionis annuæ: nam si quis eam omittat animo, & proposito confitendi alio tempore arbitrario, in quo jus divinum per se obligaret, nihilominus peccabit mortaliter, ut constat ex communi sensu Ecclesiæ, quia in re valde gravi transgreditur justum præceptum Ecclesiasticum, licet in rigore non transgrediatur divinum. Idemque est in præcepto solvendi decimas, si quis transgrediatur legem Ecclesiæ quoad quotam, volens alio modo implere divinam legem de ministrorum sustentatione, & sic de similibus. Consequentia autem prior probatur ex paritate rationis, quæ non est minor in aliis actibus honestis, quàm in his circumstantiis.

6. Quòd si Gerson solùm intenderet, nunquam præcipi ab Ecclesia actum honestum, qui aliquo modo non sit jure divino, vel naturali præceptum saltem in generali, & abstrahendo à determinato modo, & circumstantiis, & ideo talia præcepta Ecclesiæ semper niti in jure divino, vel naturali; non esset multum cum eo contendendum, quia in bono sensu posset id admitti. *D. Thom.* Nam & D. Th. ferè eodem modo loquitur 2. 2. q. 147. ar. 3. Sed non obstat, quominus simpliciter verum sit legem Ecclesiasticam obligare sub mortali, sicut etiam obligat lex positiva divina, quamvis præcepta ejus sint etiam quædam determinationes legis naturalis. Neque in hoc est de verbis contendendum, cùm satis in superioribus ostensum sit, obligationem humanarum legum immediatè oriri ex humana voluntate, per potestatem à Deo datam, quæ potestas speciali & altiori modo data est Principibus Ecclesiæ, & illa utuntur per humanam voluntatem leges ferendo, & ideo certum est, talem obligationem oriri ex istis legibus, ut humanæ sunt: ita enim loquitur Paul. 1. ad Corinth. 7. dum distinguit quædam, quæ proponebantur, ut præcepta à Domino, & alia, quæ ipse præcipiebat, non Dominus.

7. *Opinantes offensionem legis Eccles. non esse per se peccatum m. sed solum quando fit ex contemptu legis:* Præter Gersonem solent alii referri, qui dixerunt, peccatum contra legem Ecclesiasticam, non esse, per se loquendo, peccatum mortale, sed solum quando fit ex contemptu legis. Ita tenuit Collectarius, ut refert Angel. verb. *inobedientia*, & idem sentit Felin. c. 1. de sponsal. num. 19. & refert Glossa in cap. *quis autem*, distin. 10. quæ solùm dicit, *qui contemnit legem, peccare, non tamen peccare eum, qui non paret legibus, ubi de consilio loquuntur*, ex quibus verbis potiùs colligitur, etiam peccare illum, qui non paret legibus, ubi de præcepto loquuntur, licet non tam graviter, sicut qui eas contemnit. In eandem verò sententiam inclinat Cajet. verb. *Cleric.* &c. §. ult. & verb. *jejunium*, c. 4. qui non universaliter loquitur, sed de præcepto jejunii, & de quibusdam præceptis clericorum, tamen à paritate rationis videtur idem sentire de reliquis præceptis Ecclesiasticis, ut illi tribuit Navar. in sum. c. 23. nu. 55. Item favere videtur huic sententiæ D. Bernar. de præcept. & dis. cap. 11. ubi loquens de præceptis positivis Prælatorum, quæ *factitia* vocat, ait inferre necessitatem longè disparem à præceptis naturalib. *Cùm tamen* (ait) *nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine queant.* Et infra, *Mandatum peccato obnoxium facit, non magno tamen si contemptus defuerit.* Loquitur autem de eodem genere mandati. Unde in ca. 12. generaleм regulam constituit de his, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, nec divina institutione, aut propria cujusque professione sunt fixa, *Ut non jussa licitè admittantur, vel omittantur, jussa verò sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur: ubique enim & culpabilis neglectus, & contemptus damnabilis est.* Quibus in verbis dum culpam à crimine distinguit, per crimen mortale peccatum, per culpam verò veniale intelligit; sentit ergo, non peccare mortaliter contra Ecclesiastica præcepta, nisi ex contemptu, ac subinde tales leges per se non obligare sub mortali, sed tantùm ratione contemptus.

alii verò addunt ex consuetudine. Collectarius, Felin. Cajet.

D. Bern.

8. Alii verò Doctores, hanc sententiam ex parte sequentes, præter contemptum addunt consuetudinem, quia si præceptum Ecclesiasticum ex consuetudine frangatur, peccatum erit mortale, eo quòd consuetudo illa tacitum contemptum includat. Si verò nec contemptus, nec consuetudo intercedat, non putant, peccatum esse mortale agere contra Ecclesiasticam legem. Ita Angel. supra citans Richard. quodl. 1. q. 19. ubi de omissione Missæ præceptæ in particulari loquitur. Idem ex parte sentit Henric. quodlib. 3. q. 22. in fin. refertur etiam Archid. in cap. *utinam*, 76. d. ubi nihil clarè dicit. Refert item Angelus quandam Glossam, Panormitanum, & quædam jura, in quibus nihil, quod ad præsentem causam faciat, reperio. Adducitur denique Gemin. in cap. *generali*, de elect. in 6. Et tandem additur ratio, quia non est verisimile, intentionem Prælatorum esse obligare sub mortali, quando ex consuetudine non peccatur contra eorum leges, cùm per unam, vel aliam transgressionem non ex toto frustretur finis suarum legum. E converso verò quia consuetudo peccandi potest efficere, ut finis legislatoris graviturvioleter, vel in totum frustretur, ideo fieri potest, ut propter consuetudinem peccatum sit mortale, quod aliàs non esset.

Angel. Richard.

9. Verumtamen prior sententia intellecta de contemptu formali improbabilis est, quia inductione constat juxta communem Ecclesiæ sensum, peccari mortaliter, transgrediendo multas leges Ecclesiasticas, ut jejunii, Missæ, communionis, confessionis, & similium, etiamsi nullus alius contemptus, sed sola voluntaria omissio intercedat. Deinde propter unam transgressionem similem incurritur aliquando excommunicatio major, etiamsi non ex contemptu, sed ex voluntate fit, ut rectè notavit Sylvest. verb. *inobedientia*, & constat ex tract. de Censur. Ergo manifestum est, non esse necessarium contemptum ad peccandum mortaliter contra talem legem. Præterea hoc supra probatum est de legibus civilibus; ergo multò magis procedet in Ecclesiasticis. Denique ratio est clara, quia præceptum Ecclesiæ per se inducit obligationem gravem, supposita materiæ capacitate; ergo transgressio ejus deliberata sufficit ad culpam mortalem, absque alio contemptu. Nec contraria sententia habet fundamentum, cui satisfactum non sit ex dictis hîc, & supra de legibus civilibus.

10. Solum testimonium Bern. difficile apparet quia non

non videtur loqui tantum de præceptis rerum leviorum, ſed ſimpliciter de præceptis poſitivis: nam loquitur de omnibus, *quæ à Præpoſitis diſpenſationem admittunt*, quæ omnia leviora eſſe cenſet. Item quia generalem regulam conſtituit de præceptis factitiis, ea diſtinguendo à naturalibus de ſe ingerentibus neceſſitatem, & deinde addit generalem de omnibus, quæ per ſe nec bona, nec mala ſunt.

11. Nihilominus tamen exiſtimo, non fuiſſe mentem Bernardi loqui de omnibus præceptis poſitivis, quia præter ea, quæ per ſe bona, vel mala, ponit ea, quæ ſunt ex inſtitutione divina, aut quæ ſunt *fixa uniuſcujuſque profeſſione*, & in his omnibus ſentit peccari graviter non ſolum per contemptum, ſed etiam per negligentiam. At verò illa præcepta, quæ ſunt fixa uniuſcujuſque profeſſione, poſitiva ſunt, & humana: per illa enim intelligit graviores conſtitutiones uniuſcujuſque religionis, & præcepta Eccleſiaſtica dici etiam poſſunt fixa profeſſione Chriſtiani. Videtur ergo per *præcepta fictitia* intelligere leviora quædam ſtatuta religionum, quæ ſunt de rebus levioribus, ſicut ipſe exemplis indicat, dicens; *Ex his v. g. dico eſſe, vel riſum interdictum, vel indictum ſilentium.* Et hæc vocat diſpenſabilia, vel per antonomaſiam, quia facilè diſpenſantur; alia enim graviora tanquam immutabilia habentur in religionibus ordinariè loquendo, vel certè, quia ordinariè per talia ſtatuta, vel regulas ſolùm ordinatur, ne hoc, vel illud fiat ſine licentia Prælati, per quam licentiàm quaſi diſpenſatur facilè, unde etiam vocat *factitia*, quia facilè mutantur. De his ergo loqui videtur, cùm ait, in eorum tranſgreſſione non committi grave crimen, niſi contemptus interveniat. Et hoc fortaſſe intendit Sylveſt. verb. *inobedientia*, cùm ait, loqui Bernardum de mandatis, non de præceptis.

12. Unde etiam patet quid de altera ſententia ſentiendum ſit. Nam in primis falſum eſt, ad peccandum mortaliter contra leges Eccleſiæ eſſe neceſſarium contemptum, vel conſuetudinem: nam in uno actu, vel omiſſione invenitur ſæpe peccatum mortale, ut probant inductio, & rationes factæ. Et ab effectu conſtat, quia ſæpe per unum actum, vel omiſſionem talem incurritur excommunicatio major, ut ſuprà dicebam. Ergo ſatis eſt, quod violetur præceptum in materia gravi, etiamſi non omnino deſtruatur finis ejus, quoad alios actus, qui poſtea fieri poſſunt, quod eſt per accidens. Imò addo, conſuetudinem interdum poſſe minuere peccatum, quatenus minuit libertatem, licet aliunde poſſit augere, augendo voluntarium, ſit ipſa voluntaria ſit, quod augmentum nunquam poteſt eſſe tale, ut augeat in infinitum, transferendo actum de veniali peccato ad mortale. Si ex parte objecti, & circumſtantiarum cætera ſint paria, ut lib. præced. cap. 24. oſtenſum eſt, ubi etiam tractavimus, an violare legem ex contemptu ſemper ſit peccatum mortale, & doctrina ibi data communis eſt omnibus legibus Eccleſiaſticis, imò in his à fortiori locum habet, nihilque in præſenti addendum occurrit.

CAPUT XVIII.

Quando lex Eccleſiaſtica obliget ſub mortali culpa, & quomodo id diſcernendum ſit.

1. *Tres conditiones ut leges poſitivæ obligent ſub mortali, gravitas, verba præcipientia ſeu ſigna, & intentio præcipientis.*

CErtum eſt, legem Eccleſiaſticam, etiam abſolutè latam non ſemper obligare ſub mortali culpa, ſed interdum ſub veniali, quia in materia cujuſcunque virtutis poteſt eſſe gravis, & levis obligatio, juxta materiæ capacitatem: ergo idem eſt in materia legis Eccleſiaſticæ. Item quoad hoc eadem eſt ratio de lege Eccleſiaſtica, quæ de civili. Unde ſicut ſupra poſuimus plures conditiones requiſitas, ut lex civilis obliget ſub mortali, quibus deficientibus ad ſummum obligat ad veniale, etiamſi ſit abſoluta, & vera lex: ita de Eccleſiaſtica lege cenſendum eſt: nam quoad hoc (ut dixi) eſt eadem ratio. Tres autem conditiones neceſſarias eſſe diximus, ut poſitiva lex obliget ſub mortali, quæ ſunt gravitas materiæ, verba, ſeu ſigna præceptiva, & intentio præcipientis, de quibus fere nihil occurrit addendum his, quæ diximus de lege humana civili, ſed applicanda hìc ſunt omnia ibi dicta, præſertim circa tertiam conditionem de intentione legiſlatoris, & de prima quoad neceſſitatem gravis materiæ, & quoad modum cognoſcendi illam. In hac verò conditione addi poteſt, materiam legis Eccleſiaſticæ ex ſuo genere magis ſpiritualem eſſe, & ad finem altiorem ordinari, & ideo faciliùs, ac frequentiùs materiam Eccleſiaſticarum legum eſſe gravem, licet non rarò levis etiam in eo ordine inveniatur. In quo etiam eſt advertendum, aliter eſſe, hanc materiæ gravitatem expendendam in communibus legibus Eccleſiæ, quæ ex ſola juriſdictione procedunt: aliter verò in præceptis religionum, quæ non ſolùm in juriſdictione, ſed etiam in voto obedientiæ nituntur: unde fieri poteſt, ut materia, quæ ſecundùm ſe non eſſet gravis per ſe ſpectata in ordine ad nudam juriſdictionem, & communem Eccleſiæ gubernationem, ut ſubeſt tali toto, & in ordine ad finem talis ſtatus, gravis ſit, ut latius tractando de Statu religionis, diximus.

2. Circa tertiam verò conditionem de vi verborum ſupra diſtinximus verbum ſimplex ab oratione complexa, & de verbo quidem ſimplici nihil occurrit addendum, quia in his etiam legibus nullum eſt verbum impoſitum, vel ex uſu aut juris accommodatione applicatum ad ſignificandam obligationem ſub mortali. Nam ſi aliquod eſſet, maximè verbum, *præcipimus*, aut æquivalens: hoc autem, licet ſatis indicet vim præcepti, & obligationem in conſcientia, non tamen ſub mortali, niſi ut conjunctum gravitati materiæ quæ ſemper conſideranda eſt, & ita explicuimus ſupra Clementinam, *exivit*, de verb. ſignific. & cap. *exiit*, eodem tit. in 6.

3. *Verba indicantia obligationem gravem.* Circa verba autem complexa duo modi judicandi hanc obligationem peculiares, ac proprii Eccleſiaſticarum legum adnotari poſſunt. Unus eſt, quando adduntur verba, quæ vel expreſsè, vel implicitè addunt comminationem æternæ pœnæ. Hujuſmodi ſunt, quando additur *ſub interminatione mortis æternæ*, vel, *qui hoc fecerit, divinam maledictione incurrat*, aut *indignationem ſanctorum Petri, & Pauli.* Item talis cenſetur eſſe forma præcipiendi, *in virtute obedientiæ*, quæ frequentius eſt in uſu religionum, interdum verò etiam Pontifices illa utuntur. Et ex eodem uſu conſtat, in hoc ſenſu addi: imò in religionibus juxta communem uſum non intelligitur rigoroſum præceptum imponi, niſi quando illa verba, vel ſimilia adduntur, vel gravis cenſura imponitur: juxta ſtatim dicenda. Denique etiam hæc verba, *ſtrictè præcipimus*, implicitè cenſentur, eandem ſignificationem habere, quia illa exaggeratio non ſine cauſa additur, & in rigore indicat ſuperiorem velle obligare quantum poteſt. Alter modus explicandi hanc gravitatem eſt per adjectionem alicujus gravis cenſuræ, quæ pœna ſolum per Eccleſiaſticas leges ferri poteſt. Et licet in legibus civilibus etiam gravis pœna indicet gravem legis obligationem, ut ſupra vidimus, & quoad hoc ſit aliqua convenientia inter utraſque leges: nihilominus in cenſuris invenitur hoc peculiare, quòd ſunt ſpirituales pœnæ, & ſæpe contrahi non ſolent: vel fortaſſe non poſſunt, niſi propter peccatum mortale. Quando ergo pœna, ſeu cenſura talis eſt, & illa imponitur tranſgreſſori talis legis, evidens eſt, violationem illius legis eſſe peccatum mortale, ſi clavis non erret, ac ſubinde talem legem obligare de ſuo ſub mortali, quia tranſgreſſio illius facit tranſgreſſorem tali cenſura dignum.

4. *Excommunicatio minor non eſt ſuff.* Statim verò inſurgit quæſtio, quænam cenſura ſufficiens ſignum ſit talis obligationis. Sed hoc ſpectat ad materiam de cenſuris, & de irregularitate, ubi

tiens signum gravis obligationis, secus de majori ipso jure inflicta, vel statim infligenda sine alia monitione, contra verò quando requiritur monitio.

ubi copiosè tractatum est, & ideo hîc breviter expediendum est. Primò enim de excommunicatione si minor sit, certum est, quocumque modo feratur, non esse de se sufficiens signum obligationis sub mortali, quia talis excommunicatio frequenter incurritur propter venialem culpam. Excommunicatio autem major dupliciter fertur, scil. ipso jure lata, vel per homines ferenda. De priori ergo est certum, indicare obligationem sub mortali, quia incurritur ipso facto ex vi transgressionis talis legis, & non incurritur, nisi propter peccatum mortale, ut est notum. De posteriori autem controversia est: nam multi putant, etiam tunc esse sufficiens signum obligationis legis ad mortale.

Anton. Sylvest. Angel. Cajet.

Ita Anton. citans Joan. de Neapol. 2. p. tit. 4. cap. 2. §. 3. & sequitur Sylvest. verb. *præceptum*, q. 3. Angel. verb. *lex*, num. 3. Cajet. 2. 2. q. 189. artic. 3. circa ad 2. Alii verò censent, quando lex fertur sub excommunicatione tantùm ferenda, non esse sufficiens signum obligationis sub mortali. Quam sententiam probabilem judicat Anton. supra, & idem sentit Armil. verbo, *lex*, n. 4. & verb. *præceptum*, n. 6. quia solùm judicat, priorem sententiam esse securiorem, & pro hac citat Cajet. in sum. verb. *præceptum*, & solet referri Driedo libro secundo, de libert. Christian. capit. 1. & potest referri Navar. cap. 23. n. 53. Hi enim Cajetan. in sum. sequuntur.

Armil.

Cajet. Driedo. Navar.

17. Veritas ergo est, distinguendum esse de excommunicatione ferenda. Nam dupliciter imponi potest, primò ut lex sufficientem monitionem contineat, ita ut pro illius transgressione statim sine alia hominis admonitione, possit excommunicatio major in transgressores ferri. Et tunc verissimum est, excommunicationem sic ferendam esse signum legis obligantis sub mortali, quia si transgressor potest statim excommunicari, supponitur peccasse mortaliter in illa transgressione: ergo supponitur lex obligare sub mortali. Et hoc etiam sentiunt auctores, qui absolutè, & indistinctè dicunt, excommunicationis pœnam per legem impositam esse signum obligationis sub mortali, ut sunt Medin. dict. c. 7. de jejun. Castro dict. c. 5. de lege pœnali, lib. 1. & Covar. in regula, *peccatum*, p. 2. dicto §. 5. n. 3. & Navar. supponunt enim hi auctores, excommunicationis vocem absolutè prolatam pro majori sumi, ut constat ex jure, & tunc dicunt ferri per legem, quando sola legis transgressio sufficit ad illam subeundam, sive per legem ipsam statim inferatur, sive per homines ex vi transgressionis legis: hæc enim diversitas parum ad præsens refert, quia in utroque modo supponenda necessariò est mortalis culpa, ut talis censura inferatur.

Covar. Navar.

18. Alio verò modo potest excommunicatio imponi per legem, quæ non solùm non inferat illam ipso facto, verùm etiam nec sufficienter admoneat subditum in ordine ad talem censuram, sed potiùs requirat superioris admonitionem, ut si post illam subditus legis transgressor adhuc contumax sit, excommunicetur. Et tunc excommunicatio sic ferenda non est sufficiens signum obligationis legis per se spectatæ sub mortali, quia fieri potest, ut ante monitionem Prælati talis transgressio non sit peccatum mortale. Nam licet necessarium sit, ut post monitionem Prælati contumacia in tali trangressione sit peccatum mortale, ut transgressor sit excommunicatione dignus: nihilominus non potest inde colligi, legem per se spectatam obligare sub mortali, quia multum augetur culpa ex inobedientia, & contumacia contra Prælati monitionem: includit enim majorem contemptum non solùm legis, sed etiam superioris, per quem completur causa talis excommunicationis. Et hæc fuit mens Cajetani loco citato, & ita etiam exposuit Navar. & sine dubio nihil aliud sensit Driedo. Quando autem lex quæ imponit excommunicationem ferendam, requirat postea hominis monitionem, vel illam per se faciat, licet quidam dicant nunquam requirere monitionem hominis, nisi hoc exprimat, ego contrariam regulam statuere soleo, ut semper talis lex intelligenda sit, monitione præmissa, nisi illam aperte excludat. Tum quia hic sensus mitior est, tum & ideo præferendus in lege pœnali: etiam, quia est juri conformior, quia excommunicatio prærequirit monitionem hominis, quando lex illam expresè non facit, tum quia juxta communem usum ita videntur intelligi similes comminationes legum. Et hoc videntur supponere auctores prioris sententiæ, & ideo dixerunt ex vi talis censuræ non satis colligi legem obligare per se sub mortali, utique regulariter loquendo, & nisi lex ipsa declaret, ut excommunicatio feratur, nulla alia admonitione præmissa.

19. Ex his constat, quid dicendum sit de aliis duabus censuris, suspensione, & interdicto. Castro enim, & Medin. absolutè negant, has duas censuras esse signum sufficiens transgressionis mortalis, & consequenter nec obligationis legis. Contrarium verò censent Angel. Sylv. Armil. & alii. Ego verò in materia de suspensione distinxi suspensionem in majorem, & minorem instar excommunicationis. Si ergo suspensio sit major, id est, totalis, vel partialis à gravi aliquo munere, seu officio, signum est gravis obligationis, & sub mortali, quia tam gravis pœna non imponeretur justè propter levem culpam: si autem suspensio sit minor, potest interdum incurri propter levem culpam, & ita non potest esse sufficiens signum obligationis sub mortali. Idemque cum proportione dicendum est de interdicto: nam in illo etiam habet locum similis distinctio, ut ex propria materia suppono. Loquor autem de interdicto prout habet veram rationem pœnæ respectu ejus, qui dedit causam interdicto: sic enim non imponitur sine gravi culpa ejus, qui personaliter, & specialiter interdicitur. Etiamsi universale interdictum soleat innocentes comprehendere, quia non est propria pœna respectu illorum, sed illius, qui dedit causam, & per quandam redundantiam, & moralem unionem redundat in alios: inde tamen evidentius concluditur, non posse tale interdictum imponi, nisi propter gravem culpam alicujus.

Idem cum proportione dicendum de suspensione, & interdicto majori, vel minori suo modo.

Denique circa irregularitatem non habet locum propriè hæc doctrina, quia irregularitas non est censura: nihilominus tamen quia est gravissima, & suo modo spiritualis, signum esse censeo gravis obligationis, quando pœnalis est. Neque in illa habet locum illa distinctio de majori, aut minori: omnis enim irregularitas simpliciter talis, gravis est, & grave affert nocumentum, ideoque si sit pœna, gravis est pœna, & consequenter est indicium gravis obligationis legis, gravisque transgressionis ejus, quando propter illam imponitur per eandem legem. Dixi autem *si sit pœna*, quia illa irregularitas, quæ est indecentia tantum, requirit causam: non verò culpam, & ideo illa in præsenti non consideratur.

Irregularitatem esse signum gravis obligationis.

CAPUT XIX.

Quas personas obligent Ecclesiasticæ leges.

1. HAnc materiam latè tractavimus de lege civili in præcedenti lib. à cap. 25. & omnia ibi dicta generalia ferè sunt legi humanæ, & ita in Ecclesiasticam etiam conveniunt. Qualia sunt obligare omnes, & solos subditos, ad quos loquuntur, & hanc obligationem extendi ad eos, qui in territorio versantur, etiamsi permanenter, & quasi in habitu, subditi non sint: è converso autem non extendi ad existentes extra territorium, etiamsi aliàs in habitu subditi sint: quas quæstiones in speciali de legibus Ecclesiasticis tractavi etiam in 1. tom. de relig. tractando de diebus festis, & in 5. tom. de Censur. disp. 5. sect. 4. & 5. Quæstio etiam illa, an Princeps obligetur legibus, communis est Prælatis, ac legislatoribus Ecclesiasticis, etiam summo Pontifici. Solum ergo supersunt adnotanda pauca circa

Dictum generale pro lege civili, & canonica.

ca circa personas inferiores, quæ legibus obligari solent, quæ propria sunt Ecclesiasticarum legum.

2. *Leges Ecclesiast. omnes & solos baptizatos obligare, etiam hæreticos, utpote qui habent fundamentum subjectionis characterem baptismalem.*

Primò ergo dicimus, proprium esse legum Ecclesiasticarum, ut tantùm homines Baptizatos, etiamsi inter Christianos habitent, & principibus Christianis subditi sint. Ratio est, quia infideles non sunt Ecclesiæ membra, neque sunt de communitate Ecclesiastica, & ideo licet possint obligari legibus civilibus, vel suorum Principum infidelium in suis regnis, vel Principum Christianorum, quatenus possunt esse membra civitatis politicæ, & temporaliter subjecti Principibus Christianis, legibus tamen Ecclesiæ non obligantur, quia nec sunt membra Ecclesiæ, ut Ecclesia est, nec habent fundamentum subjectionis ad Ecclesiasticam jurisdictionem. Dices, ergo neque hæretici obligabuntur his legibus, quia illi etiam non sunt membra Ecclesiæ: neque habent fundamentum fidei, sine quo præcepta Ecclesiastica, quæ ad salutem animæ, & cultum Dei ordinantur, nec fructuosè, nec verè observari possunt. Respondeo negando consequentiam: supponimus enim sermonem esse de hæreticis baptizatis, qui generaliùs Apostatæ dici possunt; sive ad Judaismum, sive ad Paganismum, sive ad propriam hæresim translati sint. De his ergo omnib. negatur consequentia, quia sunt vere subjecti Ecclesiasticæ jurisdictioni: nam retinent characterem baptismalem, quod est fundamentum hujus subjectionis. Et licèt secundùm præsentem statum non sint absolutè membra, tamen aliquando fuerunt membra, & contra jus Ecclesiæ acquisitum, deliquerunt, se ab illa separando, semperque ad illam redire cogi possunt, quia signum Ecclesiasticæ jurisdictionis semper in se retinent, & ratione illius veluti inchoationem quandam habent membrorum Ecclesiæ. Unde fit, ut ejus præceptis obligentur, & contra illa peccent illa non servando. Neque refert, quòd non habeant fidem, sine qua illa præcepta servari non possunt, quia fidem habere possunt, & per illos stat, quominus non habeant, & ideo ex eo capite non excusantur. Sicut peccator carens gratia non excusatur obligatione præcepti communicandi, quia potest se ad gratiam præparare. Præterquam quòd multa præcepta Ecclesiastica possunt quoad substantiam servari ab hæretico in eo statu permanente; potest enim jejunare, solvere decimas, & similia.

3. *Leges Pontif. omnes ubique Christianos obligare sicut & canones Conciliorum si ab eo sunt approbati.*

Secundò dicendum est, leges pontificias de se obligare Christianos omnes adultos, ubique terrarum degentes, & cujuscunque status, seu conditionis existant. In hoc etiam est magna differentia inter leges Ecclesiasticas, & civiles: nam civiles nullæ sunt, quæ universum obligent, ut superiori libro probatum est, nec etiam obligant omnes status hominum, quia clericos obligare non possunt, nisi quatenus per canones permittuntur, & saltem summum Pontificem nullo modo obligare possunt; leges autē canonicæ ex suo genere utriusque effectus sunt capaces. Probatur ergo prior pars, quia potestas Pontificis universalissima est supra totam Ecclesiam, sed Ecclesia per universum orbem de se diffunditur; ergo & potestas Pontificis; ergo & leges ab ea procedentes. Unde constat, hoc esse proprium legum Pontificum, quia universalis potestas propria est illius. Sub his tamen comprehendimus canones Conciliorum generalium, quia illi etiam à Pontificibus approbantur, & ea potissimùm ratione vim habent obligandi, & eadem ratione comprehendi possunt canones conciliorum Provincialium, si à Pontificibus ita sunt approbati, ut in corpore Decretalium sint inserti, vel aliquo modo pro universa Ecclesia acceptati, eique sufficienter propositi. Et ideo dixi, has leges pontificias de se obligare ubique, quia possunt etiam Pontifices leges ferre pro certis provinciis, vel regnis, & tunc ex intentione illorum limitabitur obligatio juxta tenorem legis.

4. Et eodem modo probatur facilè pars secunda, quia leges Ecclesiasticæ obligare possunt clericos, & laicos, & non solum inferiores homines, sed etiam Principes; nec solum seculares, sed etiam religiosos; ergo maximè habent hanc universalitatem leges Pontificiæ cum eadem limitatione, scil. *de se*, & nisi ab ipso Pontifice limitentur. Quia potestas universalis est, nullusque hominum baptizatorum invenitur ab illa exemptus. Hoc autem semper intelligitur juxta materiæ exigentiam. Quia non singulæ leges Ecclesiasticæ, seu Pontificiæ obligant omnes fideles: imò paucæ tales sunt, illæ videl. quæ respiciunt generalem statum Christianorum & viatorum, quos dirigunt ad vitam æternam. Aliæ verò sunt accommodatæ diversis statibus Christianorum, & ita leges Pontificiæ, ut sic, ad omnes spectant; non tamen singulæ ad omnes, sed partitione accommoda. Intelligendum etiam illud est de statibus Ecclesiasticis, seu aliquo modo spiritualibus ex materia, & fine. Nam si Christiani homines sumantur politicè, & ut cives sunt, sic non subduntur Ecclesiasticis legibus per se loquendo, ut supra tractatum est. Unde licet verè dicamus homines cujuscunque status obligari Ecclesiasticis legibus, nihilominus verè etiam dicimus, leges Ecclesiasticas non posse de omnibus omnino statibus hominum disponere, ut patet in his, quæ ad statum merè temporalem, & civilem pertinent.

5. *Leges Episcoporum sive synodales omnes obligare intra territorium, extra vero minimè: sicut & leges Conciliorum provincialium.*

Tertiò dicendum est, leges Episcoporum, seu synodales, licet ubique non obligent, tamen intra territorium obligare possunt de se homines cujuscumque status. Prima pars clara est, quia extra territorium jus dicenti non paretur impunè. l. ult. de jurisd. omnium judic. & cap. *ut animarum*, de constitut. in 6. Secunda item pars est certa, quia Episcopus est generalis pastor in sua diœcesi, & omnes homines cujuscunque status illi subditi sunt; omnes ergo potest suis legibus obligare in materia unicuique proportionata, & suæ potestati subjecta, ut dictum est. Item in his omnibus, quæ non sunt propria Pontificis summi, possunt Episcopi in suis diœcesibus quidquid potest Pontifex in universa Ecclesia; ergo sicut leges Pontificiæ de se obligant in tota Ecclesia homines cujuscunque status, ita leges synodales obligant omnes intra proprium territorium. Ubi statim occurrebat quæstio, an hoc intelligendum sit de omnibus aliàs subditis, seu habentibus ibi domicilium, vel etiam de exteris brevi tempore commorantibus. Sed hæc quæstio satis tractata est in locis in principio capitis citatis.

6. Sub legibus autem Episcoporum comprehendimus leges etiam Conciliorum provincialium servata proportione ad territorium, seu ad totam provinciam, ad quam Concilium pertinet, est enim eadem ratio, ut constat. Imò cum proportione applicari potest conclusio ad omnes Prælatos, & communitates Ecclesiasticas habentes potestatem legislativam respectivè, & cum proportione. Nam uniuscujusque superioris leges obligant de se intra suam sphæram omnes intra illam contentos, quia illi subditi sunt. Sed in hoc est observanda differentia inter Pontificem, & inferiores, quòd à jurisdictione Pontificis nemo potest esse exemptus; à potestate autem cujuscunque inferioris possunt plures eximi per ipsum Pontificem, & ratione exemptionis poterunt non obligari legibus Episcoporum. Et ita subintelligi debet in assertione, leges synodales obligare omnes, nisi per superiorem impediantur. Sicut enim regula illa, quòd Episcopus potest in suo Episcopatu quidquid potest Pontifex in universa Ecclesia, habet subintellectam conditionem, *Nisi prohibeatur*, ita in præsenti similis conditio subintelligenda est.

CAPUT XX.

An leges synodales personas religiosas exemptas obligent.

1. *Sententia negativa.*

ALiqui absolutè negant, citatur Paludanus in 4. distinct. 15. q. 4. art. 3. Sed ille loquitur de *Palud.*

de consuetudine; videtur tamen eadem ratio, quia tanta est vis consuetudinis, quanta legis, ut infra dicetur, & ita idem sequitur Antonin. 2. p. tit. 6. cap. 2. §. 1. Citatur etiam Ledesm. 2. p. 4. q. 17. ar. 3. §. *tertiò dico.* Hi autem auctores non videntur fundari in exemptione religiosorum, sed in diversitate status, & quia religiosi habent sua propria onera, ut jejunia, &c. & non debent gravari communibus legibus synodalibus: sicut è converso leges seu statuta religiosorum non obligant seculares. Alii sentiunt, religiosos teneri ad leges Episcoporum servandas, quia non sunt exempti à lege jurisdictionis Episcoporum. Ita sentiunt Glossæ, & Doctores statim citandi, qui supponunt distinctionem quandam de duplici lege Episcoporum, una dicitur lex jurisdictionis, alia diœcesana strictè sumpta. Solet enim interdum lex diœcesana largè sumi pro toto jure Episcopali, ut in capit. *audistis*, de præscriptionibus, & tunc comprehendit legem jurisdictionis. Alio verò modo sumitur stricte, & sic distinguitur à lege jurisdictionis, ut in capit. *dilectus*, de offic. ordin. & 10. q. 1. in summa, & cap. 1. ubi dicitur, religiosos esse exemptos à lege diœcesana, & supponitur non esse exemptos à lege jurisdictionis. Cùm ergo præciperę pertineat ad legem jurisdictionis, concluditur, religiosos non esse exemptos à præceptis Episcoporum.

Antonin. Ledesm. Fundatur in exemptione religiosorum, vel in diversitate status, & religiosi habent propria onera.

2. Ut autem hæc sententia intelligatur, oportet de illa distinctione pauca præmittere, quid enim per illas voces significetur, non invenitur in jure satis declaratum. Glossæ igitur supra citata jura, ita illa explicant, ut lex jurisdictionis sit illa, quæ consistit in agendo, gubernando, seu ministrando; lex autem diœcesana ea, quæ consistit in recipiendo, id est, quæ statuit de his, quæ sunt conferenda Episcopo, & ab ipso recipienda. Quod his exemplis declarant; nam ad legem jurisdictionis pertinent omnia quæ circa judicia aguntur, ut sunt citatio, causæ examinatio, decisio, punitio, vel absolutio, ut ex illo textu colligitur. Unde omnia etiam, quæ pertinent ad gubernationem diœcesis ad hanc legem spectabant, & consequenter etiam statuta condere, & leges, ad eandem legem pertinet. Addit etiam illi Glossa, Sacramentorum collationem, consecrationem Ecclesiarum, & confectionem Chrismatis, ac similia etiam pertinere ad legem jurisdictionis. Quod Panormit. ibi videtur difficile, quia si hæc essent jurisdictionis, possent delegari non habenti ordinem episcopalem. Sed hæc non dicuntur esse jurisdictionis, quia non requirunt potestatem ordinis episcopalis, sed quia requirunt jurisdictionem ut debitè ministrentur. Et sic Episcopus ratione suæ jurisdictionis potest illa omnia auctoritate sua in sua diœcesi, & suis subditis ministrare, & non aliis, & è converso subditi tenentur hæc recipere à suo Episcopo, & non ab alio sine licentia illius, quæ subjectio debetur Episcopo propter legem jurisdictionis, & ideo etiam in hoc religiosi subjiciuntur Episcopis, cap. *interdicimus* 16. q. 1.

Legem jurisdictionis consistere in agendo seu regendo: legem diœcesanam in recipiendo.

3. Ad legem autem diœcesanam, ait illa Glossa, pertinere Cathedraticum, quartam decimationem, & mortuarium, Synodum, visitationem annuam, de quibus in cap. *conquerente*, de offic. ordin. Et videtur fundari in hoc, quòd ab hujusmodi juribus, & oneribus eximuntur monasteria in jure, in cap. *inter alia* 10. q. 3. cum aliis, quæ ibi à Glossa citantur. Objici verò potest, quia licet quædam ex his consistant in recipiendo, non tamen omnia, & præterea nullo jure probatur legem diœcesanam consistere semper in recipiendo. Primum patet, quia Synodi congregatio non consistit in recipiendo: nam vocare ad Synodum, agere est, & propriissimus actus jurisdictionis, & similiter illi præsidere: visitatio etiam annua jurisdictionis, & in agendo consistit. Altera pars non aliter probatur, nisi quia Gloss. nullum textum ad id probandum, adducit. Nihilominus explicatio Glossæ potest probabili suaderi conjectura. Quoad Epi-

Ad Episcopum

scopi jus, duo spectant, unum est, regere, & pascere, & omnia, quæ ad hoc munus spectant, dicuntur esse de lege jurisdictionis. Aliud est pasci, seu debitum stipendium accipere, & ita omnia servitia, & subsidia temporalia, quæ debentur Episcopis ratione sui muneris, dicuntur pertinere ad legem diœcesanam, sic strictè sumptam.

duo spectant pascere, & pasci.

Admissa verò hac declaratione in illo sensu, exempla debent cum debita proportione assignari, ideoque congregatio Synodi, & visitatio annua ad legem jurisdictionis pertinebunt, ut probat ratio facta, licet jus recipiendi Synodaticum (ut appellant) & procurationem, pertineat ad legem diœcesanam. Neque in jure est aliquid, quod repugnet, quia in jure non invenitur declaratum, qui actus ad hanc, vel illam legem pertineant. Tunc autem difficile erit defendere duas illas generales regulas, quòd religiosi sunt exempti à lege diœcesana, non verò à lege jurisdictionis, ut ex his, quæ Panormit. latè prosequitur, facilè intelligi potest. Posset autem responderi, utramque verificari cum exceptione, nisi in casibus à jure expressis, ita ut sensus sit, religiosos esse exemptos à lege diœcesana, id est, à solvendo subsidio, vel quasi tributo Episcopis, nisi in casibus à jure expressis, non tamen esse exemptos ab obedientia, & lege jurisdictionis, nisi in aliquo casu speciali in jure expresso. 4.

Aliter verò Panormitan. declarat illas voces, supponitque religiosos jure communi esse exemptos ab Episcopis in quibusdam rebus, & non in aliis. Dicit igitur illa omnia, quæ in jure inveniuntur expressa, in quibus religiosi sunt exempti ab Episcopali jure, appellari de lege diœcesana; reliqua verò omnia esse de lege jurisdictionis. Neque aliam adducit probationem, vel rationem nominum, sed dicit fuisse potiùs magistralem applicationem, quàm juris impositionem, vel usum. Unde (quoad rem spectat) sentit religiosos non esse exemptos, nisi in his, quæ sunt in jure expressa, quæ sunt decem, vel undecim, quæ ibi figillatim enumerat, & plura in tribuendo, aliqua verò in agendo consistunt. In eis tamen non continentur leges Episcopales, nec subjectio illis debita, & ita etiam hoc modo concluditur, leges Episcoporum obligare religiosos, quia in hoc non inveniuntur jure exempti, & ita pertinet ad legem jurisdictionis. 5.

Regula Panorm. de prædictis regulis.

Hi tamen Doctores Canonistæ loquuntur de Religiosis stando in jure communi, ut ex doctrina eorum constat, & quia sæpe excipiunt specialem exemptionem. Et hoc sensu eorum sententia videtur manifesta saltem stando in jure antiquo, quia nullo jure inveniuntur exempti quoad synodales leges; ergo nisi aliàs specialiter sint exempti, tenentur illis parere. Patet consequentia, quia sunt subjecti ex vi ordinariæ jurisdictionis episcopalis. Item hac ratione jura antiqua præcipiunt, ut Monachi Episcopis pareant, & ab eis corripiantur, capitulo *monasteria*, & capitulo *cognovimus* 18. q. 2. & D. Thom. in 2. distinctione 44. in ultim. dub. liter. ad 2. ait, Monachum teneri ad obediendum Abbati plus quàm Episcopo in illis, quæ ad statum regulæ pertinent: in his autem, quæ ad disciplinam Ecclesiasticam pertinent, magis teneri Episcopo, quia in his Episcopus est superior Abbatis. Ergo si leges Episcopales, & synodales non sint contra statum regulæ religiosæ, licèt sint diversæ, & aliquid ei addant, tenentur religiosi eis obedire ex vi religiosi status, si alias exempti non sunt. 6.

Regul D. Thom. de obedientia Monachi.

Nec contra hoc obstat motivum prioris sententiæ. Dico enim, religiosos, non obstante statu, priùs obligari ad servanda mandata Dei, & Ecclesiæ, quàm sua statuta. Unde licèt per talia statuta specialia onera suscipiant, propter illa non excusantur à generalibus legibus, sed illa voluntariè suscipiunt ultra communia onera Christianorum. Inter hæc autem generalia 7.

onera

onera Chriſtianorum computantur ea, quæ per leges Epiſcopales, aut ſynodales omnibus imponuntur, & in quocunque ſtatu ſervari poſſunt, ut ſunt jejunia, feſtivitates, &c. Et ideo ab his excuſari non poſſunt propter ſpecialia onera ſui ſtatus. Neque comparatio ibi facta valet, quia ſtatuta religioſorum non ſunt generalia pro tota diœceſi, ſed ſunt ſpecialia talis communitatis, & profeſſionis, ideo non poſſunt obligare ſeculares, ſive clericos, ſive laicos; leges autem Epiſcopi generales ſunt pro toto territorio, in quo morantur religioſi, & ideo illis obligantur, ſi exempti non ſint.

8. De exemptis verò eſt ſpeciale dubium, an obligentur ad obediendum legibus Epiſcoporum. Videtur autem dicendum in rigore, & ex vi legis non obligari. Primò, quia ſunt ſimpliciter exempti à jurisdictione, tam Epiſcoporum, quàm Synodorum Epiſcopalium; ergo maximè ſunt exempti à primo actu jurisdictionis, qui eſt, legem ferre. Secundò quia ſunt extra territorium, argumento cap. 1. de privileg. in 6. & juxta id, quod ſupra diximus, exiſtentem in loco exempto eſſe extra territorium quoad effectum jurisdictionis. Tertiò, quia hi religioſi exempti non tenentur parere Epiſcopis, niſi in caſibus à jure expreſſis, ut colligitur ex dicto cap. 1. de privilegiis, in 6. ibi, *Salvis caſibus aliis, in quibus Epiſcoporum jurisdictioni ſubeſſe canonica præcipiunt inſtituta*: nullum autem eſt decretum canonicum, quod præcipiat exemptos parere legibus Epiſcoporum: quinimo in capit. *nimis*, de exceſſib. Prælator. inter alia, quæ prohibentur Epiſcopis, ponitur, quòd *ſuis conſtitutionibus ſubjicere cogunt religioſos*. Et licet ibi nominentur ſpecialiter Prædicatores, & Minores, tamen id eſt gratia exempli: ſermo tamen generalis eſt de omnibus ſimilibus, ut patet ex illis verbis, *Cum quidam viri religioſi, ut puta fratres prædicatores, & minores*, &cæt. Accedit, quod Tridentin. Concilium ſeſſ. 25. cap. 12. de regul. ſpecialiter præcipit, ut religioſi exempti obediant Epiſcopis in cenſurarum, & feſtorum obſervatione ab eis præceptis. In quo videtur ſupponere, antea non fuiſſe ad hoc obligatos, ſed per illam legem eorum exemptioni derogatum iri. Et præterea inde ſumitur argumentum ab ſpeciali, quòd in aliis legibus Epiſcopalibus, ut jejuniorum, v. g. religioſi exempti obedire non tenentur. Denique hæc exemptio pleno jure conceſſa eſt, ut ex privilegiis talem religioſorum conſtat, & notat Felin. in cap. *dilectus*, de offic. ordin. in fine, ex Panorm. & Cardinal. quos allegat: ergo tales religioſi prorſus ſunt exempti à jurisdictione Epiſcoporum, ut in ſimili dicitur in cap. *ex ore*, de privilegiis: ergo, & à legibus eorum in his omnibus, quæ per ſacros Canones non ſunt excepta.

9. Sed licet hoc verum ſit ex vi præcepti, & jurisdictionis: nihilominus aliqui ſentiunt, religioſos teneri ex vi juris naturalis ad ſervandas has leges ſynodales, ſeu epiſcopales, quando non derogant ſtatui religioſo, & ſpectant ad communem obſervantiam, & devotionem totius populi, aut cleri. Ratio eſt, quia licet religioſi ſint exempti, nihilominus ſunt pars iſtius communitatis, & ideo propter uniformitatem tenentur conformari in his legibus, & moribus, quia turpis eſt pars quæ à toto diſcordat; ergo ex hoc principio lex naturalis obligat religioſos ad hanc uniformitatem, & conſequenter ad obſervationem talium legum, ſaltem quoad vim directivam, ſeu in foro conſcientiæ, quamvis non quoad vim coactivam, quia propter exemptionem cogi non poterunt per Epiſcopos ad eas ſervandas, nec incurrunt cenſuras, etiamſi per eas latæ ſint.

10. *Solum teneri religioſos exemptos ad vitandum ſcandalum circa uſum vel obſervantiam talium legum: nec enim partes heterogeneæ ducendæ ſunt regula univerſali.*

Exiſtimo tamen, ſolùm teneri religioſos exemptos ad vitandum ſcandalum circa uſum, vel obſervantiam talium legum: illo autem ſecluſo non peccare, illas non ſervando, niſi ubi uſu, & conſuetudine illas acceptaverint, & ſuo juri ceſſerint. Et hoc apertè ſentiunt Palud. & Antonin. ubi ſupra. Ratio verò eſt, quia conſideratio illa uniformitatis non ſufficit ad hujuſmodi obligationem. Et in primis quòd non ſufficiat ad obligationem ſub mortali, oſtendimus ſupra, & dicemus infra in terminis fortioribus, tractando de diſpenſatione harum legum. Quod verò hic nulla ſit talis obligatio, patet ex diverſitate ſtatus religioſi à reliquis ſecularibus: nam ex ſua natura (ut ſic dicam) includit quandam difformitatem: ergo non eſt cur requirat talem uniformitatem. Declaratur exemplo Philoſophico: nam in corpore heterogeneo non eſt neceſſaria uniformitas membrorum: hoc autem corpus civitatis conſtat ex laicis, clericis & religioſis tanquam ex membris heterogeneis: ergo non poſtulat uniformitatem inter eos in his, quæ propria ſunt, ſed tantum in his, quæ habent communia, ut ſunt Chriſtiani, vel membra Eccleſiæ: hæ autem leges ſynodales per ſe dantur pro ſecularibus, vel pro his, qui ſubduntur Epiſcopis: non ergo oportet, religioſos eis conformari. Declarari etiam poteſt exemplo morali de Novitiis religionum, qui licet communem vitam agant cum cæteris religioſis, nihilominus non tenentur in vi præcepti ad ſervanda ſtatuta religionum, etiamſi talia ſint, quæ alios religioſos obligent in conſcientia, quia per ſe non tenentur, quia religioſi non ſunt, & ita deeſt in illis fundamentum illius obligationis, quod eſt vinculum profeſſionis & voti obedientiæ, nec tenentur ratione uniformitatis, quia ad hanc non tenentur ex vi ſtatus: ſunt enim ibi ut probentur, non ut aliis in omnibus conformentur, ſed ſecundum modum ſuum: multò ergo minùs tenentur religioſi conformari laicis etiam in operibus bonis, & obſervantiis ſpecialibus eorum. Tandem accedit, quòd ideo hi religioſi eximuntur, quia habent propria onera, & ne cogantur alia ſuſtinere, niſi quæ Pontifices, vel eorum Prælati eis impoſuerint: ergo hæc ipſa exemptio declarat, non eſſe neceſſariam illam uniformitatem. Nihilominus ex decentia quadam rectè facient religioſi, has leges, ſervando ubi ſine magno onere potuerint. Et ubi fuerit conſuetudo illis ſervandi tanquam neceſſarias, obligabuntur ex vi conſuetudinis, non verò ex aliis capitibus. Et hæc dixiſſe ſufficiat de lege canonica: nam cætera, quæ deſiderari poſſunt, communia ſunt legi humanæ quatenus talis eſt, ideoque ex libro præced. petenda ſunt, & ob eandem cauſam de varia illius mutatione in lib. octavo dicemus.

FINIS LIBRI QUARTI.

INDEX CAPITUM
LIBRI QUINTI.

De varietate Legum humanarum, & præſerrim de odioſis.

Cap. I. *De humanarum legum varietate.*
Cap. II. *De lege odioſa, & favorabili, earumque varietate.*
Cap. III. *Utrùm leges pœnales obligent in conſcientia ad actus quos proximè intendunt.*
Cap. IV. *An poſſint dari leges humanæ ſolùm ad pœnam obligantes.*
Cap. V. *Utrùm lex humana poſſit obligare in conſcientia ad pœnam ante condemnationem Judicis.*
Cap. VI. *Quando leges pœnales contineant ſententiam ferendam, vel non latam.*
Cap. VII. *An pœnæ executio ſit debita in conſcientia ante Judicis coactionem.*
Cap. VIII. *De pœnæ privativæ executione ante ſententiam.*
Cap. IX. *De obſervatione pœnæ privativæ quæ per ipſam legem fit.*
Cap. X. *Utrùm lex pœnalis obliget reum ad pœnæ executionem ſaltem poſt ſententiam Judicis.*
Cap. XI. *Utrùm lex pœnalis obliget Judicem ad pœnam in ea poſitam infligendam.*
Cap. XII. *Utrùm ignorantia excuſet pœnam legis.*
Cap. XIII. *Utrùm leges, per quas tributa imponuntur, purè pœnales ſint.*
Cap. XIV. *De poteſtate neceſſaria ut lex tributum imponens juſta ſit.*
Cap. XV. *De ratione & cauſa finali ad juſtitiam tributi neceſſaria.*
Cap. XVI. *De forma, & materia in legibus tributorum ſervandis.*
Cap. XVII. *Utrùm aliqua alia conditio præſertim ſubditorum conſenſus ad juſtitiam tributi requiratur.*
Cap. XVIII. *Utrum leges tributorum obligent in conſcientia ad illorum ſolutionem etiamſi non petantur.*
Cap. XIX. *Utrum leges humanæ irritantes contractum, pœnales, vel oneroſæ ſint,*
Cap. XX. *Utrum leges irritantes actus illos in conſcientia prohibeant.*
Cap. XXI. *Quibus modis impedire poſſit irritatio actus quem lex præcipit.*
Cap. XXII. *Utrum lex ipſo jure irritans actum, impedire aliquo modo poſſit, ne actum nullum reddat.*
Cap. XXIII. *Utrum in lege irritante actum ipſo facto, & ante omnem ſententiam, habeat locum epiikia.*
Cap. XXIV. *Utrum lex irritans interdum privetur ſuo effectu, quia in præſumptione fundatur.*
Cap. XXV. *Utrum omnis lex prohibens purè ac ſimpliciter actum eo ipſo irritet illum.*
Cap. XXVI. *Quibus verbis aut modis lex prohibens actum irritet illum.*
Cap. XXVII. *Utrum aliquando ſola prohibitio vi, & natura ſua irritet actum.*
Cap. XXVIII. *Utrum ex vi juris communis actus factus contra legem prohibentem irritus ſit ipſo jure.*
Cap. XXIX. *Utrum ea quæ fiunt contra legem Canonicam prohibentem purè, ſint ipſo jure invalida.*
Cap. XXX. *Utrum contractus contra legem civilem purè prohibentem facti ſint ipſo jure irriti.*
Cap. XXXI. *Utrùm lex dans formam actui humano ſemper irritet illum qui ſit ſine tali forma.*
Cap. XXXII. *Quomodo lex dans formam actui, & addens clauſulam irritantem impediat valorem actus.*
Cap. XXXIII. *Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum actus irritandi.*
Cap. XXXIV. *Utrum leges punientes aliquos actus comprehendant invalidè factos.*

LIBER

LIBER QUINTUS.

DE VARIETATE Legum Humanarum, ET PRÆSERTIM de ODIOSIS.

DIximus hactenus de lege humana in genere, tam civili, quàm canonica: quia verò in utroque ordine aliquæ sunt, quæ secundùm suas peculiares rationes, vel proprietates, speciali etiam declaratione indigent, quia proprias habent difficultates, idcirco operæpretium duxi in hoc libro, & duobus sequentibus de illis in particulari dicere. Doctrina tamen illorum communis erit civilibus, & canonicis legibus, quia in his rationibus ferè uniformiter conveniunt: quòd si aliquid peculiare interdum occurrit in aliquo ordine utriusque legis, facilè poterit per occasionem adnotari. Quoniam verò tam leges civiles, quàm canonicæ in plura membra solent dividi, quæ majori ex parte solo nomine, vel ad summum accidentali, & materiali differentia, quæ ad doctrinam moralem nihil confert, distinguuntur, idcirco in hoc initio partitiones illas, & varias appellationes legum utriusque ordinis præ oculis ponere instituti, & ex eis illas eligere, de quibus in hoc, & duobus sequentibus libris dicendum est.

CAPUT I.

De humanarum legum varietate.

1. *Variæ legum distinctiones seu denominationes ex Gratiano. Isidor. Papin. Pompon. Ulpian.*

TRadunt varias legum humanarum distinctiones, seu potiùs denominationes utriusque juris auctores, & expositores, ut in jure canonico Gratian. d. 1. 2. & 3. per totas, ex Isidoro lib. 5. Etymol. c. 1. & sequent. & ibi expositores, & in rubr. de constit. In jure autem civili Papinian. in l. *jus civile*, ff. de justit. & jur. & Pompon. in l. 2. ff. de orig. jur. & Julian. in l. *neque leges*, ff. de legibus, & Ulpian. in l. *diuturno*, eod. & Justinian. Imperator Instit. de justit. & jur. & de jur. natur. gent. & civili, per plures textus, & interpretes eisdem locis. Et ex Theologis tractat latè Anton. 1. p. tit. 17. 18. & 19. breviùs D. Thom. 1. 2. q. 95. artic. 4. cujus methodum sequendo clariùs, & expeditiùs nonnullis partitionibus omnia comprehendemus, & elucidabimus.

D. Anton. D. Thom.

2. Primò ergo D. Thomas dividit legem humanam in jus gentium, & civile, seu humanum strictius sumptum. Nos autem in superioribus de jure gentium diximus, & ita illam divisionem omittimus, supponimusque sermonem esse de lege positiva humana propriè sumpta, ut esse solet distincta, & in diversis gentibus, provinciis, seu civitatibus, aut congregationibus uni-

cuique propria. Hæc igitur lex primò dividi potest in scriptam, & non scriptam. Prior intelligi solet nomine legis, quia licet utraque sit vera lex, nihilominus nomen legis humanæ simpliciter prolatum pro lege scripta accipi solet. Unde Isidor. ait, *Lex est constitutio scripta*: altera verò consuetudo appellatur, quæ quoad substantiam, & obligationem veram legis rationem habet, quia vero habet peculiarem modum generationis (ut sic dicam) seu introductionis, & efficaciæ, idcirco de illa in particulari dicemus in libro 7. nunc verò de lege scripta tractamus. Quæ interdum denominari solet à materia, vel modo, quo scripta est: sic enim solemnes fuerunt apud Romanos leges duodecim tabularum, quæ à decem, quæ fuerant apud Græcos, duxerunt originem, quibus Romani duas addiderunt, ut habetur in l. 1. ff. de orig. jur. Decalogus etiam in duabus tabulis scriptus fuit, licèt inde nomen non acceperit. Est ergo illa denominatio accidentaria, & ad rationem legis parum confert.

Lex 1. *dividitur in scriptam, & non scriptam.*

3. Secundò dividi possunt leges humanæ per habitudinem ad principia, à quibus procedunt, sic enim distinguuntur leges canonicæ à civilibus, & in utrisque invenitur eadem distinctio, vel subdivisio, quæ aliquando materialiter tantum, ut sic dicam, datur, aliquando verò potest formaliter dari. Materialiter voco quando in auctoribus legum solum consideratur diversitas personarum: formaliter autem voco respectu munerum, quando spectatur distinctio regiminum, ac potestatum, quamvis totum hoc tandem materiale, ferè sit respectu obligationis ipsarum legum. Priori modo distingui solent in legibus civilibus, leges Trismegisti, Lycurgi, Solonis, Rhadamanthi, Minois, Cereris, & aliorum apud Isidorum supra, & Platon. in Dialog. *Minos*, & Plin. lib. 7. Histor. cap. 35. & Aristot. sæpe in libris Ethic. Imò interdum denominantur hæ leges non solùm ab auctoribus, sed etiam à collectoribus, ut sumitur de jure Papyriano, & Flavian. ex l. 2. ff. de orig. jur. Sic etiam denominatur lex Hortensia, Papia, & Julian. & sic sunt varii tituli, ff. ad leg. Falcidiam, & similes. Posteriori autem modo distinguuntur leges secundùm varias rationes gubernandi civitates, vel simplices, vel mixtas, & sic in legibus Romanorum distinguuntur leges latæ à populo, & vocantur Plebiscita, & latæ à senatu dicuntur Senatusconsulta, & quia in senatu aliquis consul præsidebat, nomen ejus interdum notatur in ipso legis nomine, ut cùm dicitur, Ad senatusconsultum Vellejanum, aut Macedonianum, &c. Atque huc referri etiam potest jus prætorium, quod à Prætore ferebatur, & honorarium etiam dicitur in l. 7. & 8. ff. de legibus. Item jus dictum

2. *Dividitur lex per ordinem ad principia, & hoc materialiter, aut formaliter.*

Isidor. Plato. Plinius.

Tribunitium, quia à Tribunis erat latum, & ſic de aliis, juxta poteſtatem unicuique magiſtratui conceſſam. Præterea huc ſpectant Reſponſa prudentum, id eſt, Juriſconſultorum, quæ vim habebant legum, quando eis auctoritas Principis, aut reipublicæ accedebat: vel antecedenter illam eis committendo, vel conſequenter illam communiter acceptando,& hoc jus interdum per antonomaſiam vocatur jus civile. Leges autem, quæ ferebantur ab Imperatoribus, dicuntur Conſtitutiones Principum, dici poſſunt Jus Imperatorium. Nunc autem utraſque leges complectitur jus commune civile, quod abſolutè dictum ſolet accipi pro jure Romanorum, ut dicitur in §. *ſed jus*, Inſtit. de jur. natur. illi verò reſpondit in ſingulis regnis jus regium.

4. Hæc autem varietas vocum licèt conferat ad intelligendum jus civile, ad formalem diſtinctionem legum parum eſt neceſſaria, licèt cum proportione ad varias communitates, prout diverſimodè gubernantur, applicari poſſit. Et ſimiliter cum proportione poteſt applicari ad leges canonicas; nam leges Pontificiæ ſunt conſtitutiones Principum, & interdum nominantur à ſuis auctoribus, ut Clementinæ, &c. leges autem Epiſcopales cenſeri poſſunt quaſi jus prætorium,vel honorarium,leges autem Conciliorum quaſi Senatuſconſulta,in legibus autem canonicis non habent locum Plebiſcita,quia poteſtas ferendi leges canonicas nec in populo eſt,neq; ab illo manavit.

5. Tertiò dividi poſſunt leges ex parte eorum ad quos feruntur, & ad hoc dupliciter, ſcilicet, vel ſecundùm communitates omnino diſtinctas, vel ſecundùm partes ejuſdem communitatis, quatenus intra illam diverſa habent munia, & ſuo modo diſtinctas communitates, magis particulares componunt. Priori modo diſtinguuntur leges Ægyptiorum, Lacedæmonum, Athenienſium, ſeu Græcorum, Longobardorum,& Romanorum,ut notatur in §. *ſed jus*, Inſtitut. de jur. natur. gent.& civil. Et tunc etiam diſtinguimus leges Hiſpanorum à legibus Gallorum, &c. Poſteriori autem modo intra idem regnum, vel rempublicam, diſtinguuntur leges per civitates, & intra eandem civitatem, per communitates particulares, & ſic diſtinguuntur jus municipale, & commune, & municipalia dividuntur juxta modum, & nomina civitatum, aut communitatum. Hoc etiam modo dividuntur jura, aut leges pro diverſitate munerum, ſeu perſonarum communi bono reipublicæ deſervientium,& ſic intra eandem rempublicam diſtinguitur jus militare, quod pro militibus ſpecialiter inſtitutum eſt, jus patronorum, libertorum,aut ſervorum. Item jus Magiſtratuum,quod publicum etiam dicebatur. Dicebatur etiam apud Romanos jus publicum, quod erat de rebus ſacris, & ſacerdotibus,cap. *jus publicum*, diſtinct. 1. Unde ſacerdotale etiam dici poterat. Nunc autem hoc jus in Eccleſia ſeparatum eſt à civili, ac temporali,& canonicum denominatum eſt, ut ſupra vidimus.

3. Dividuntur leges in ordine ad eos ad quos feruntur.

6. In quo Canonico jure poteſt aliquid proprium conſiderari, quia leges Canonicæ in ſua generalitate univerſaliores ſunt, quàm leges civiles ex parte eorum pro quibus ferri poſſunt, quia dari poſſunt univerſo orbi, quia per illud totum Eccleſia diffuſa eſt. Atque ita communitas adæquata (ut ſic dicam) legibus canonicis non multiplicatur,ſed una tantùm eſt; ideoque leges canonicæ ex hac parte univerſales ſunt, & non recipiunt varias denominationes ex parte eorum,pro quibus feruntur, ſed ſimpliciter dici poſſunt Canones Eccleſiaſtici,vel præcepta Eccleſiæ. At verò intra ipſam Eccleſiam,ex parte perſonarum, vel communitatum particularium diſtingui poſſunt variæ leges, ſeu jura, & ſic poteſt ſpecialiter dici jus ſacerdotale,vel clericale, quòd non ſolùm canonicum eſt,ſed ſpecialiter pro ſtatu ſacerdotali, vel clericali fertur: ſic etiam dici poteſt jus Monachale,ſeu regulare proprium religioſis. Item hoc modo diſtinguuntur jura ſynodalia ſecundùm varios Epiſcopatus, diœceſes, vel provincias, à quibus etiam ſæpe denominantur, & appellari etiam poſſunt jura municipalia canonica.

7. Hinc etiam diſtinguere aliqui ſolent inter legem, & ſtatutum,quia lex dicitur propriè de legepertinente ad totam communitatem alicui Regi,vel ſupremo Principi ſubjectam, ſtatutum verò dicitur propriè de lege municipali. Sic enim leges univerſitatum, Collegiorum, religionum, &c. ſtatuta dici ſolent. Sed hoc ſolùm ad ſignificationem vocabulorum ſpectat, & ideo communis uſus obſervandus eſt. Nam ſine dubio ſtatuta municipalia ſunt veræ leges; illis enim cum proportione conveniunt, quæ hactenus de lege in communi, vel de lege humana dicta ſunt, & ita ſæpe appellantur,& è converſo leges communes, & univerſales vocari poſſunt ſtatuta, & frequenter ita vocantur, quia vis vocis non minùs in illas convenit, ut per ſe conſtat; ſolùm ergo per quandam accommodationem ſolent illa vocabula ita diſtingui, præſertim in doctrina tradenda, ut habeamus vocabula quibus breviter, & diſtinctè loqui poſſimus. Ad eundem modum cenſendum eſt de nomine conſtitutionis. Aliqui enim putant legem ſimpliciter dici de lege civili, non de Canonica,conſtitutionem verò è contrario: ſed hoc etiam non habet fundamentum in re, nam leges etiam civiles conſtitutiones Principum appellantur, Digeſtis de Conſtitution. Principum. Iſidorus in capitulo *conſtitutio*, diſtinct. 2. ait, conſtitutionem eſſe edictum, quod Rex,vel Imperator conſtituit,& è converſo conſtitutiones Canonicæ veræ leges ſunt, & ita etiam paſſim nominantur. Tamen per accommodationem ille modus loquendi videtur eſſe ſatis uſitatus, & conformis rubricæ de conſtitutionibus in decretalibus,ubi videri poſſunt interpretes.

7. Quid intereſt inter legem & ſtatutum.

8. Alia verò ſunt nomina magis propria legum Eccleſiaſticarum: Vocantur enim Canones, Decreta Patrum, Decretalia utique jura, ſeu Decretales Epiſtolæ, ut conſtat ex titulo Decretalium, & ex capite primo & quinto, & de Conſtitut. & ex cap. primo,& ſecundo diſtinctione tertia, ubi Gloſſa in ſum. rationem nominum declarat, & alia adjungit. Nos ſolum advertimus, illa tria nomina potiſſimum dici ſolere de legibus ſummorum Pontificum, vel Conciliorum: nam leges Epiſcopales non ſolent Canones, vel Decreta appellari, de quo videri poteſt Felinus in capite primo de Conſtitutionib. Denique his nominibus addita ſunt alia plura quibus leges Eccleſiaſticæ ſignificantur, dicuntur enim Extravagantes, Motus proprii, Bullæ, & cætera. Hæ autem voces, & ſimiles ſolis quibuſdam legibus Pontificibus attribui ſolent, & varias habent origines, & etymologias, quæ nunc nobis neceſſariæ non ſunt. Nam vis legum,quæ per has voces ſignificantur, eadem eſſe videtur, & quod occurrerit proprium, in ſequentibus adnotabitur.

9. Quartò ſolent diſtingui leges ex rebus, ſeu materia, quam præcipiunt, eſtque hæc denominatio valde uſitata in jure civili, & interdum fit interpoſito nomine auctoris,ut ad legem Juliam de adulteriis, ad legem Corneliam de ſicariis, ad legem Juliam de ambitu Majeſtatis, &c. Sæpe verò fit ſimpliciter denominatio ex materia, ut lex frumentaria, agraria, & commiſſoria, &c. Et ferè omnes tituli utriuſque juris hoc modo diſtinguuntur. Sed hæc etiam diviſio materialis eſt in ordine ad formalem rationem legis quam nos conſideramus, & ideo licet in ordine ad uſum, & ad practicam notitiam legum neceſſarium ſit ſcire, quid per unam quamque legem præcipiatur, nobis tamen ad generalem doctrinam neceſſarium non eſt. Et ideo de his omnibus partitionibus, ſeu denominationibus legum nihil amplius dicere oportebit. Solum enim illas propoſuimus, ut illarum vocum ſignificatio non ignoretur, id enim ad noſtrum uſum neceſſarium erat, ad eundem verò ſufficiunt, quæ dicta ſunt.

CAPUT

CAPUT II.

De lege odiosa, & favorabili, earumque varietate.

1. DIvisionibus legis traditis in superiori capite addere possumus quintam ex effectibus sumptam, quæ instituto nostro maximè deserviet. Quintò ergo lex humana generatim sumpta dividitur in odiosam, seu onerosam, & favorabilē, seu beneficium conferentem, quæ divisio ex multis juribus colligitur. Nam interdum dicunt jure odia esse restringenda, & favores ampliandæ, cap. *odia*, de reg. jur. in 6. cum vulgaribus concordantibus, quæ regula præsertim intelligitur de favoribus, vel odiis in jure contentis, ac subinde de legibus favorabilibus, & odiosis. Et ita divisionem hanc legum communiter Doctores supponunt, ut constabit ex his quos in discursu capitis referemus. Tria verò ad intelligentiam hujus partitionis desiderari possunt. Primum est, unde sit sumenda distinctio inter illa membra. Secundum est, an sit sufficiens, ita ut illa duo membra adæquatè dividant legem humanam. Tertium est quot genera legum humanarum sub singulis illorum membrorum contineantur, ut de illis sigillatim in sequentibus dicamus.

2. *Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex videtur favorabilis.*

Circa primum ratio dubitandi esse potest, quia nulla est lex quæ simpliciter favorabilis non sit: ergo non potest subsistere divisio. Antecedens patet, quia lex ut sit justa, & vera lex, debet esse communi bono utilis, & moraliter necessaria, sed utilitas boni communis maximus favor est, quia bonum commune præferendum est cæteris: ergo omnis lex simpliciter inducit favorem, & hoc est esse favorabilem; nulla ergo esse potest odiosa. Et confirmatur: nam si quæ esset lex odiosa, maximè illa, quæ pœnam imponit: at hæc non est odiosa; ergo nulla. Probatur minor, tum quia alias omnis lex esset odiosa, quia omnis lex imponit reatum pœnæ transgressoribus: quod autem illa pœna exprimatur, vel determinetur in lege, parum auget gravamen seu odium, cum solus reatus æternæ pœnæ ad hujusmodi odium sufficiat, & comminatio illius reatus in omni lege includatur, quæ gravis sit, & nomen præcepti simpliciter mereatur. Tum etiam quia pœna non est intenta per legem, sed potiùs apponitur, ut fugiatur, & ut saltem ex timore ejus servetur præceptum; ergo additio pœnæ non facit legem odiosam, quia qualitas legis pensanda est ex fine, & bono per se intento per legem. Tum denique, quia licet pœna sit malum quoddam, est tantum secundum quid, & ut est medium ad servandam legem, est maximū bonum: ergo est potius favor, quam odium. Eædemque rationes fieri possunt de quacunque ratione odii in lege considerabili.

3. 2. *Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex humana videtur odiosa.*

In contrarium videri potest, nullam esse humanam legem, quæ odiosa dici non possit, ac debeat, eo modo, quo talis denominatio potest in veram legem cadere. Lex enim non potest dici odiosa, quia per se sit odio digna, nec quia per se habeat effectum qui reddat hominem odio dignum, sic enim solum peccatum est per se odio dignum, & reddit peccatorem, ut talis est, odio dignum: lex autem nec peccatum est, nec ad peccatum inducit: non potest ergo hoc modo dici odiosa. Solum ergo dici potest odiosa, quatenus aliquod onus imponit, quod durum, ac grave meritò reputatur; hoc autem modo omnis lex humana odiosa videri debet, quia addit novum conscientiæ vinculum ultra omne vinculum divinæ legis, quod grave onus reputatur, præsertim quia potest esse occasio culpæ & æternæ mortis. Et confirmatur, quia si aliqua esset lex favorabilis, maximè privilegiativa, quia hæc est, quæ magis directè, & ex instituto favorem concedit; at privilegium quatenus lex est, odiosum est, quia est onerosum illis quos obligat per modum legis, & quatenus privilegium est censetur odiosum, quia derogat juri communi, & inducit singularitatem in communitate, quæ odiosa esse solet, ut postea suo loco videbimus; ergo nulla est lex, quæ quatenus est talis, simpliciter favorabilis sit. Tandem hæ rationes pro utraque parte factæ videntur convincere, omnem legem mistam esse, & partim favorem, partim odium includere, quod satis est ut divisio non habeat locum, cum omnis lex sub utroque mēbro comprehēdatur. Quod si dicatur in hac mistione posse ex alterutra parte esse excessum, & secundum excessum alterius partis illa membra distingui, tunc difficillimum erit, talè excessum expendere, & declarare, vixque poterunt applicari regulæ, quæ de favoribus, & aliis in jure traduntur.

4. In explicanda igitur distinctione illorum mēbrorum, variæ sententiæ referri possunt, de quibus videri potest Sarmient. lib. 1. select. c. 12. Prima est, ex fine legis judicandum esse, an lex sit favorabilis, vel odiosa. Nam si lex intendit favorem, seu bonum aliquod conferre, favorabilis est quidquid ex ea sequatur: si vero intendit inferre malum, seu onus imponere, erit odiosa: etiamsi favor aliquis sequatur. Hac regula utuntur Jurisperiti, citatur glos. in cap. *si propter*, de rescript. in 6. illa verò solum in verb. *intentionis*, advertit, in legib. ad intentionem scribentis recurrendum esse. Citatur etiam Glos. verb. *alios*, in cap. *sciant cuncti*, de elect. in 6. quatenus dicit, legem illius tex. esse favorabilem, quam ibi Dominic. & alii sequuntur, & in simili Panorm. in c. *non dubium*, de sent. excommun. n. 3. ubi Fel. n. 2. idem sentit. *quia in omni dispositione* (inquit) *attenditur, quod principaliter agitur*, l. *si quis nec causam*, ff. si certum petatur. Clarius Panorm. in c. 1. de locato, nu. 10. Item Navarr. cons. 11. de constit. & cons. 31. alias 32. de regul. Bart. Bald. Alexand. & alii, quos refert Tiraq. in Præfa. ad retract. nu. 56. & 65. & tract. 1. de retract. §. 30. Glos. 1. n. 5. ubi etiam nonnulla adducit jura, ex quibus id colligi potest, & facit etiam c. 2. §. 1. de decim. in 6. Ratione item suaderi potest, tum quia finis est qui dat speciem actibus humanis, & consequenter etiam proprietates: ergo etiam in legibus finis est præcipuè attendendus, ut judicetur, an lex sit favorabilis, vel odiosa. Tum etiam quia id quod est per se, præfertur ei, quod est per accidens: at lex intendens favorem, per se favorabilis est: ergo simpliciter talis est, licet ex accidenti inferat gravamen.

1. *Sent. ex fine judicandum ac lege.*

Panorm. Navarr. Bart. Bald. Alexand. Tiraq.

Finis dat speciem actib. & proprietates consequenter.

5. Veruntamen hæc sententia, nisi aliquo modo limitetur, aut explicetur, non potest simpliciter approbari. Primò ob generalem rationem, quod proprietas legis magis est spectata ex intrinseca materia, & quasi natura talis legis, quàm ex intentione ferentis: quia talis intentio extrinseca est, & non potest mutare proprietatem intrinsece inhærentem legi ex vi sui objecti, seu materiæ: ergo si materia legis favorem continet, lex erit favorabilis, etiamsi legislator aliud intendat, & è contrario. Neque enim intentio legislatoris facere potest, ut quod suapte natura odiosum est, sit favorabile, vel ut quod favorabile est, sit odiosum, ut recte dicit Tiraq. in dicta præf. nu. 67. Secundò, quia vel est sermo de intentione finis ultimi, seu remoti, aut proximi, neutra autem sufficit; ergo. De priori patet ex ratione dubitandi proposita, quia sic omnis lex est favorabilis, quia per omnem legem intenditur commune bonum, alias enim non erit justa, commune autem bonum favorabile est. Item quia lex non potest esse ita odiosa, ut in odio sistat, nisi forte feratur in odium alicujus vitii, quo per se, & absolutè dignum est, & ideo tale odium inter favores computandum est. Eo vel maximè quod per se refertur in amorem virtutis, & ita ex fine remoto favorabile est. Respectu verò personarum nunquam lex intendit malum, nisi propter majus bonum, ergo si finis remotus sufficit, ut lex sit favorabilis, omnis lex quantumvis gravis, vel pœnalis, erit favorabilis, si justa sit: hoc autem est contra communem omnium sensum, & contra principia juris. Si autem sit sermo de fine proximo, intento à legislatore, constat illum non satis esse: non solum quando ille finis est extrinsecus, & accidentarius, ut probat prior ratio facta, sed

Ex intrinseca materia sumendam proprietatem odiosæ aut favorabilis.

etiam ſi videatur intrinſecus, quia poteſt aliunde vinci, ac ſuperari. Quod patet exemplis. Nam diſpenſans proximè intendit concedere favorem, & tamen diſpenſatio non cenſetur favorabilis, ſed odioſa, ut infrà videbimus; ergo idem eſſe poterit in lege. Et à contrario quando legiſlator infert gravamen, ut per illud obviet majori nocumento, diſpoſitio ejus non cenſetur odioſa, ſed favorabilis, juxta ca. 2. §. 1. de decim. in 6. Ex quo principio multi exiſtimant, diſpoſitionem capit. *ſi quis ſuadente*, eſſe favorabilem, licet proximè facta ſit ad gravem cenſuram imponendam; ergo ex ſolo fine proximo legiſlatoris non poteſt ſumi certa regula in hac materia.

6. Dici ergo poteſt, leges favorabilem, & odioſam diſtinguendas eſſe ex materia, ita ut illa lex favorabilis ſit, quæ favorem concedit: illa verò odioſa, quæ pœnam, vel aliud ſimile gravamen infert. Quæ regula erit certiſſima, quando materia legis talis eſt, ut vel purum favorem, vel purum gravamen contineat, non ſolum directè, & per ſe, ſed etiam indirectè, ſeu per quandam conſequutionem: tunc enim ex intrinſeco fine lex talis eſt, & non habet unde contrariam denominationem accipiat. Nec verò repugnat dari hujuſmodi leges. Nam in primis ſæpe poteſt concedi favor, aut beneficium alicui fieri ſine ullo illius gravamine, vel aliorum præjudicio, ut de nonnullis privilegiis infra dicemus, tunc ergo erit lex, & diſpoſitio favorabilis; idem ergo erit in quacunque lege communi habente ſimilem conditionem. Sic enim per ſe valde probabile eſt, omnem legem prohibentem aliquid per ſe malum, vel præcipientem aliquid honeſtum, non nimis grave, aut oneroſum, ſed moderatum, & communi modo vivendi hominum conſentaneum, eſſe favorabilem, quia re vera eſt magnum beneficium hominum, dum eos ſuaviter, & efficaciter dirigit ad operandum bonum, & vitandum malum. Unde nec ſola ratio obligationis, aut vinculi conſcientiæ, nec periculum reatus, quod ad præceptum ſequi videtur, ſufficit ut cenſeatur lex non continere purum favorem, ſed mixtum, tum quia hoc commune eſt omni legi, & ideo non mutat rationes particularium legum. Tum etiam quia difficultas intrinſeca ipſi virtuti non impedit, quominus virtus ipſa maximus favor ſit, ergo eadem ratione lex, quæ eſt regula virtutis, quatenus vinculum imponit cum moderatione debita, gratia eſt, & favor ſecundum rectam rationem ſpectata, licet inferiori portioni gravamen eſſe interdum appareat. Tum denique quia ſi quid eſt periculi alicujus mali ob tranſgreſſionem legis, illud non naſcitur ex ipſa lege, ſed ex hominis imperfectione, & ideo non impedit quominus lex hujuſmodi purum favorem contineat. Magis poteſt dubitari de lege odioſa quomodo poſſit purum odium continere, cum ſemper bonum intendat. Dicendum verò eſt ex parte materiæ legis hoc non repugnare, etiamſi ex parte finis aliquid favorabile per omnem legem intendatur: & ita lex purè pœnalis, ſeu quæ ſolum fertur ad imponendam, vel augendam pœnam, poteſt dici ſimpliciter odioſa, & leges tributorum, & aliæ hujuſmodi ſub eodem ordine continebuntur.

7. Difficultas verò ſpecialis eſt, quando materia legis uno reſpectu videtur favorabilis, & ſub alio gravamen continet, ut ſæpius contingit, quomodo de illa judicandum ſit. Auctores enim in hoc etiam varie ſentiunt, quidam enim dicunt, omnem legem continentem præjudicium, vel gravamen alicujus, aut malum aliquod inferentem, ſimpliciter odioſam eſſe, etiamſi magnum favorem, vel favorem aliunde contineat. Ita ſentit Tiraquel. in dict. præf. n. 65. cum Joan. Andr. & aliis in c. ult. de verb. ſignif. circa Gloſ. verb. *ſimilibus*. Qui dicunt, cum concurrunt favor, & odium, diſpoſitionem eſſe odioſam. Fundari potuit Tiraq. in alio principio, quia exiſtimat, non poſſe eandem diſpoſitionem ſimul eſſe favorabilem, & odioſam etiam reſpectu diverſorum, vel ſecundum diverſas rationes, neque idem ſtatutum poſſe eſſe partim favorabile, partim odioſum, tum quia non poteſt una, & eadem res diverſo jure cenſeri. l. *eum qui ædes*, ff. de uſu cap. tum etiam quia non poteſt idem ſtatutum extendi in favorem unius, quin vertatur in odium alterius, & è converſo. Ex hoc ergo principio inferri poteſt, legem, in qua ſimul concurrunt favor, & odium, odioſam cenſendam eſſe, quia non poteſt ſimul eſſe favorabilis, & odioſa, nec etiam poteſt dici favorabilis omnino, quia bonum ex integra cauſa; ergo erit odioſa, quia malum ex quocunque defectu, & odium habet rationem mali. Item quia legem eſſe odioſam non includit negationem omnis favoris, ſed ſolam dicit impoſitionem alicujus odii, ſeu gravaminis, quod verificatur ſimpliciter de tali lege; eſt ergo ſimpliciter odioſa. Denique quia talis lex ſimpliciter reſtringenda eſt, ne odium aliqua ex parte augeatur; ergo eſt tantum odioſa.

Joan. Andr. Tiraquel.

8. Alii verò exiſtimant, ubi conjunguntur favor, & odium in eadem lege, vel ſtatuto, talem diſpoſitionem favorabilem omnino cenſendam eſſe. Fundari poteſt, quia ibi concurrunt favor, & odium, favor prævalet, & præfertur odio; ergo conſtituit diſpoſitionem ſimpliciter favorabilem. Antecedens ſumitur ex l. 2. C. de in jus vocando, ut notat, & ſequitur Panormit. in c. *in litteris*, de reſtit. ſpol. n. 34. Anchar. & alii, quos refert Tiraq. ſuprà, n. 66. Et confirmatur, quia ubi concurrunt favor, & odium, favor quoad fieri poſſit, ampliandus eſt, & odium reſtringendum eſt quantum neceſſe fuerit, ut favor amplietur: ergo talis diſpoſitio ſimpliciter judicanda eſt favorabilis.

Panorm. Anchar.

9. Dico tamen, in primis, non repugnare eandem legem diverſis reſpectibus eſſe favorabilem, & odioſam. Ita ſentiunt communiter Doctores, & expreſſè Gloſ. in dicta l. 2. C. de in jus vocando, verb. *literis*, quam ibi Palud. Caſtrenſ. & alii ſequuntur. Idem ſentit Innoc. in cap. *quod dilectio*, de conſangui. & affin. & ibi Panorm. nu. 7. & communiter Summiſtæ verbo, *privilegium*. Poteſtque inductione oſtendi in privilegio, diſpenſatione, lege pœnali, & ſimilibus, quæ reſpectu diverſorum, favorabilia ſunt, & odioſa. Ratione item patet, quia in hoc nulla ratio repugnantiæ oſtèdi poteſt: nam relationes quaſi oppoſitæ poſſunt eidem rei convenire reſpectu diverſorum, ut ſimilitudinis, ac diſſimilitudinis, æqualis, & inæqualis, majoris, ac minoris: ſed ita comparantur hæc duo: nam favor, & odium reſpectiva ſunt, favor enim alicujus eſt favor, & odium ſimiliter: ergo nihil repugnat eandem diſpoſitionem, reſpectu diverſorum, uni eſſe favorabilem, alteri odioſum.

Non repugnare legem ſecundum diverſos reſpectus eſſe favorabilem & odioſam: ſunt n. ut aliæ relationes oppoſitæ. Bald. Innocent.

10. Dices, verum eſſe, hoc non repugnare, illos tamen duos reſpectus ita eſſe inter ſe connexos, ut unus ex alio ſequatur, ideoque non poſſe ſecundum unum ampliari legem, quin ſecundum alium etiam amplietur, neque è converſo ſecundum unum reſtringi, quin ſecundum alium reſtringatur; & idcirco neceſſarium eſſe de tali lege judicare tanquam de favorabili abſolutè, vel odioſa abſolutè, ita ut vel nulla ratio odii habeatur propter favorem, vel nulla ratio favoris propter vitandum, ſeu minuendum odium. Exemplum optimum eſt in lege tributum imponente, quæ odioſa eſt ei cui tributum imponitur, favorabilis autem ei, pro quo imponitur, vel rei, propter quam imponitur, nec poteſt uno reſpectu augeri, & minui ſecundum alium, & ideo neceſſarium eſt, ut alter reſpectus vincat, ſecundum quem lex judicetur ſimpliciter favorabilis, vel ſimpliciter odioſa.

11. Reſpondeo concedendo interdum illos duos reſpectus habere inter ſe illam connexionem, & tunc argumentum rectè procedere, quando favor unius augeri non poteſt ſine damno alterius, neque è converſo poteſt incommodum unius temperari, quin alterius commodum ceſſet, aut minuatur. Sic in motu phyſico non poteſt quis latius, aut velocius accedere ad unũ terminum, quin cum eadem proportione recedat ab oppoſito,

poſito, nec poteſt homo plus donare ex propria pecunia, quin pauperior fiat, &c. Nihilominus tamen non ſemper eſt neceſſaria illa connexio inter favorem, & odium, ſæpe enim poteſt fieri, vel augeri favor uni ſine præjudicio aliorum, & è converſo unus poteſt gravari, vel puniri propter commune bonum ſine ſpeciali favore aliorum, qui inde reſultet. Eademque lex ſeu regula interdum ampliatur reſpectu unius ob favorem, & reſtringitur in odium alterius ratione boni communis, ut eſt optimum exemplum in l. *qui exceptionem*, ff. de condict. indebiti. Quia poteſt fieri alicui beneficium ſine diminutione bonorum alterius, & è converſo. Item favor poteſt conſiſtere in tempore, vel in modo, vel in honore, aut aliis rebus, quæ non ſubtrahuntur uni, ut dentur alteri. Denique hoc poteſt inductione oſtendi in privilegiis, in diſpenſationib. in pœnis, & aliis ſimilibus.

12. *Favorem, aut odium præferenda penſatis circumſtantiis materiæ, intentionis, & boni communis maximè.*

Deinde addo, quando lex diverſis reſpectibus eſt favorabilis, & odioſa, non ſemper favorem odio, aut odium favori eſſe præferendum, ſed prudenter penſanda eſſe omnia, ſcilicet, intentionem legiſlatoris, rationem boni communis, & alias circumſtantias materiæ, & verborum, ut illud præferatur, quod videtur eſſe gravius, & honeſtati, ac juſtitiæ legis magis conſentaneum. Hæc aſſertio quatenus media eſt inter duas ſententias allegatas, poteſt utriuſque motivis ſuaderi, & per ſe quidem ſpectata valde probabilis eſt. Quia favor magis per ſe intendi poteſt, odium verò, ſeu gravamen minimè, ſed propter inſtantem neceſſitatem. Et ideo per ſe loquendo, ac cæteris paribus, favor eſt præferendus: nihilominus tamen tanta eſſe poteſt neceſſitas imponendi gravamen, ut imponendum ſit, vel augendum propter majus bonum. Atque ſic ſentiunt qui cenſent, canonem, *ſi quis ſuadente*, eſſe legem favorabilem, & eſſe extendendum, etiamſi cenſura extendi conſequenter videatur, quia eſt favor religionis, & requirit illum rigorem, ut ſtabilis perſeveret. Similiter in lege imponente tributum poteſt eſſe cauſa tam pia, & neceſſaria, ut non habeatur ratio odii ſeu gravaminis, quominus lex ſimpliciter favorabilis, & extendenda ſit. E contrario vero lex excludens fœminas ab hæreditate, licet intendat favorem maſculorum, odioſa ſimpliciter eſt, & coarctanda, ut eſt communis doctrina Juriſtarum, ut videre licet in Tiraq. ſupradicta Præfat. n. 64. & aliis locis, quæ ipſe allegat, quia favor ille privatus eſt, & non admodum neceſſarius, neque ad pacem & honeſtatem morum multum utilis, & ad hunc modum eſt de aliis judicandum.

Lex excludens fœminas ab hæreditate eſt odioſa, quia favor ille reſpectu hominis eſt privatus.

13. *In dubio præferendum favorem & legem ampliandam, quia per ſe lex intendit favorem.*

Unde tandem aſſero, ubi res fuerit dubia, quia favor, & odium videntur quandam æqualitatem habere, vel quia ad invicem ſe habent, ſicut excedens, & exceſſum, tunc favorem eſſe præferendum, & ad ampliandam legem, eſſe judicandam ſimpliciter favorabilem. Ita ſumitur ex Gloſſ. in lib. 2. C. de his, qui non poſ. ad libert. perven. verb. *interrogaverit*, ubi etiam Bald. & alii, idem Bald. in l. penult. C. de pactis, circa finem, ubi etiam Roman. & Alex. lib. 7. conſilior. conſ. 197. Et ratio eſt facilis ex dictis, quia lex per ſe, & quaſi ſponte ſua inducit favorem, odium verò quaſi ex accidenti, & coactè ob neceſſitatem, id autem quod eſt per ſe præfertur ei, quod eſt accidentarium, cæteris paribus, ac ſubinde etiam in dubio. Explicatur hoc amplius, quia odium non intenditur, niſi ut tandem cedat in aliquod commodum, quod vel ſit favor, vel ut favor reputetur; favor autem non eſt propter odium; imò ex genere ſuo eſt per ſe; ergo magis intenditur favor ex ſuo genere. Nam propter quod unumquodque tale, & illud magis; ergo in dubio, ac cæteris paribus favor præfertur. Et ita facile conciliantur ſententiæ adductæ, & ſolutæ manent omnes rationes dubitandi, & facilè poteſt lector intelligere, & ideo non oportet circa ſingulas immorari.

14 Ex his reſolvitur, quod ſecundo loco ſuprà poſui de ſufficientia prædictæ partitionis. Poſſet enim facilè dici, non oportere, ut omnis lex, aut favorabilis ſit, aut odioſa. Nam poteſt aliqua eſſe mixta ſecundum diverſos reſpectus, & aliqua fortè eſſe poteſt neutra, ita ut videntur eſſe præcepta morum generaliter propoſita propter commune bonum. Meliùs tamen dicitur, diviſionem eſſe adæquatam, quia lex, quæ videtur miſta, ab ea parte denominatur, quæ in ea prævalet: vel ſi eſt dubium, aut æqualitas, talis lex cenſetur abſolute favorabilis, ut declaratum eſt. Quod ſi lex ſit, quæ nulli imponit ſpeciale gravamen, nec ita eſt gravis, & oneroſa, ut propterea odioſa cenſeatur, eo ipſo, quod eſt juſta, & propitia communi bono, cenſetur favorabilis, & amplianda intra limites favoris, & ita relinquitur partitio ſufficiens, & adæquata.

Poſſe legem eſſe mixtè odioſam & favorabilem.

Tandem quod ad ultimum punctum attinet, plures numerari ſolent modi, aut quaſi ſpecies legum odioſarum: tres autem, vel quatuor videntur eſſe præcipuè. Videlicet lex pœnalis, lex tributum, aut onus imponens, lex irritans factum, quod prohibet directè, vel indirectè, ſeu conſequenter lex exorbitans à jure antiquo, vel à communi jure, aut illi derogans, vel limitans, aut corrigens illud, & à fortiori lex poſterior priorem abrogans, & de his omnibus in præſenti lib. dicemus, quatenus peculiares proprietates, & effectus habent, quod explicare neceſſe eſt. Aliæ verò leges omnes, quæ hujuſmodi non ſunt, inter favorabiles computantur. Veruntamen ex vi hujus negationis non participant ſpecialem rationem, quæ propria conſideratione indigeat: tantum ergo illæ, quæ privilegii rationem habent ſpecialem, indigent ratione, & ideo de illis dicemus in libro ſequenti.

15. *Quatuor eſſe ſpecies præcipuas legum odioſarum.*

CAPUT III.

Utrum leges pœnales obligent in conſcientia ad actus quos proximè intendant.

1. DUÆ partes in lege pœnali diſtinguendæ ſunt, una eſt de actu, quem intendit fieri, aut omitti, alia eſt de pœna, quam imponit contra tranſgreſſores talis legis; & quamvis prior pars videri poſſit expoſita tractando de lege humana civili, & canonica, tamen aliquid ſpeciale habere poteſt in lege pœnali, & ideo prius de illa priori parte dicemus, poſtea de poſteriori, circa illam verò partem multa inquiri poſſunt. Primum, an leges pœnales poſſint obligare ad culpam: ſecundum, an de facto obligent: tertium, an poſſint non obligare ad culpam, ſed ad ſolam pœnam: quartum, an de facto ſic obligent. Et hæc duo puncta examinabimus capite ſequenti, nunc reliqua examinanda ſunt, & difficultas eſt de legibus imponentibus pœnam temporalem: nam de ſpiritualibus, ut ſunt cenſuræ, & ſimiles, nulla eſt dubitatio, quin regulariter loquendo culpam ſupponant, ut ex dictis in lib. 4. conſtat, & in ſequentibus magis declaratur.

2. *Poſſe eſſe legem pœnalem obligantem in conſcientia, ſic n. efficacior erit.*

Circa primum ergo, de poteſtate nulla eſt controverſia, & ideo breviter dicimus, non excedere humanam poteſtatem præcipere aliquid ſimul obligando in conſcientia, & imponendo pœnam, ac ſubinde poſſe ab homine fieri legem obligantem in conſcientia, & imponentem pœnam certam tranſgreſſoribus, quod etiam de Principe ſeculari nullus Juriſperitorum negavit, ut fatetur Navarr. in cap. *fraternitas* 12. q. 2. n. 22. Et probatur facilè primò, quia talis lex poteſt eſſe conveniens reipublicæ, imò experientia oſtendit, ſæpe eſſe valde neceſſariam, & alioqui nullam injuſtitiam continet; ergo non eſt cur excedat poteſtatem humanam: neque ulla ratio probabilis ad hoc afferri poteſt. Secundò, de legibus imponentibus ſpiritualem pœnam excommunicationem, &c. nemo

Navarr.

imo dubitat, quin obligēt in conſcientia ad actus præceptos, vel prohibitos, ut in lib. 4. diximus, quia ſpiritualis pœna maximè ſolet imponi propter contumaciam, quæ non eſt ſine inobedientia, & culpa, & quia ſpirituales pœnæ ſunt medicinales, & præcipuè intendunt curationem animæ, & correctionem culpæ; ergo generatim loquendo, non excedit poteſtatem humanam obligare in conſcientia ſub certa etiam pœna per legem impoſita; ergo nec excedit hoc facultatem legis, ſeu poteſtatem civilem, etiamſi pœnas tantum temporales imponat. Probatur conſequentia, quia nulla ſufficiens ratio differentiæ aſſignari poteſt, quia utraque poteſtas ſicut includit vim dirigendi in conſcientia, ita etiam utraque includit vim coercendi per pœnas proportionatas: & ſicut adjectio pœnæ ſpiritualis eſt moraliter neceſſaria in legibus Eccleſiaſticis; ita pœna temporalis eſt moraliter neceſſaria in civilibus, imò in utriſque legibus. Quia utraque obligatio ſimul magis cogit, quàm altera tantum: & ſenſuales homines efficacius terrentur commination e temporalium pœnarum, licèt ſpirituales graviores ſint. Tertiò, quia legiſlator humanus poteſt ſine adjectione pœnæ temporalis obligare in conſcientia per ſuas leges; ergo etiam cum illa. Probatur conſequentia, quia legiſlator humanus poteſt adjicere pœnam temporalem obligationi legis naturalis, ut pœnam mortis propter homicidium, vel furtum graviſſimum: & ſimiliter poteſt per poſteriorem legem adjicere pœnam priori legi humanæ purè morali, & obliganti in conſcientia, ita ut lex poſterior non auferat obligationem prioris, ut latè probat Navar. ſuprà, dicens, à nemine negari, & eſſe rem adeo claram, ut non egeat probatione, ergo idem poteſt facere ſimul per unam legem, quia valde accidentaria eſt unitas, vel pluralitas legum, neque variare poteſt rationem juſtitiæ, aut poteſtatis.

3. *Objectio.* Sed objici ſolet, quia videtur excedere juſtitiæ æquitatem, reatum duplicis pœnæ imponere propter unam tranſgreſſionem: nam in foro Dei *non inſurgit duplex tribulatio*, propter idem delictum, ut dicitur Nahum. 1. ubi Septuaginta legunt, *Non vindicabit bis in idipſum in tribulatione*; ergo multò minùs poteſt id facere legiſlator humanus; ergo dum imponit pœnam temporalem, non poteſt imponere æternam, vel aliam alterius vitæ; ergo nec poteſt obligare in conſcientia, quia ad hanc obligationem ſequitur reatus pœnæ alterius vitæ. *Reſponſio.* Reſpondetur, negando aſſumptum, & patet inductione, quia Deus præcepto impoſito Adamo, obligavit illum in conſcientia, & ſub graviſſima culpa, & reatu pœnæ æternæ; & nihilominus addidit pœnam mortis temporalis: idemque conſtat in multis præceptis legis veteris, quæ obligabant ſub pœna mortis, & de illis eſt generalis regula, quod obligabant in conſcientia. Idem fit evidens ex dictis de lege addente pœnam excommunicationis, etiamſi ſupponat reatum pœnæ æternæ. Idem de lege addente pœnam temporalem propter crimen contra legem naturalem, vel contra aliam priorem legem humanam, quia ibi etiam conjunguntur duæ pœnæ ſine iujuſtitia. Ratio verò eſt, quia vel peccatum propter ſuam infinitatem eſt capax utriuſque pœnæ, & plurium, vel quia tranſgreſſio legis humanæ non ſolum eſt offenſio Dei, ſed etiam Principis, & reipublicæ humanæ, & ideo ab utroque juſte punitur. Unde etiamſi lex aliqua non imponat ſpecialem pœnam, ſed ſit purè moralis, poteſt Princeps punire temporaliter tranſgreſſorem talis legis, quamvis etiam in foro Dei habeat reatum ſuæ propriæ pœnæ; ergo ſignum eſt, duplicem illam pœnam diverſæ rationis, & diſtincti fori, divini, & humani, non excedere meritum talis tranſgreſſionis. Nec locus Nahum aliquid facit ad cauſam; tum quia ibi non agitur de lege, aut ejus pœna, ſed de quadam promiſſione Dei reſpectu populi Judaici, quem tunc ſecundo ſtatuit non punire, non quia juſtè non potuit; ſed quia ex benignitate noluit; tum etiam, quia ibi eſt ſermo de duplici tribulatione temporali, licet per figuram ibi ſignificatum fuerit, eos qui ita affligūntur ſemel in hac vita, ut veram pœnitentiam agant, non eſſe paſſuros ſecundam vitæ futuræ afflictionem.

4. *Leges humanæ habentes temporales pœnas non obligare in conſcientia, niſi exprimat contra reum legiſlator, quod rarò contingit, ſentit Navar. quia ſunt odioſæ. Mathefilan. Decius. Joan. And.* Suppoſita ergo poteſtate, de facto, ſeu de voluntate legiſlatoris humani ſupereſt quæſtio. In qua eſt prima opinio aſſerens, leges humanas eo ipſo, quod ſanciuntur temporalibus pœnis, non obligare in conſcientia de facto, & juxta præſumptam voluntatem legiſlatoris, niſi aliud ipſemet exprimat, quod rarò fit, vel nunquam in legibus civilibus. Hanc opinionem potiſſimum defendit Navar. ſuprà, & in ſum. c. 23. nu. 55. & pro illa refert Matheſſlan. not. 78. quem etiam refert, & ſequitur Decius in cap. *nam concupiſcentiam*, de conſtit. lect. 2. num. 7. ubi refert Hoſtien. & Joan. Andr. in cap. *relatum*, ne cleri. vel monach. Tamen hi ſpecialiter loquuntur de quibuſdam ſtatutis religioſorum, ut Dominicanorum, nec putant, id eſſe generale, unde etiam Matheſilanus eos referens, cum eis tantum videtur ſenſiſſe. Idem verò generalius ſenſit Imola in ca. 2. de majorit. & obedient. & in cap. *cum contingat*, de jur. jur. quem refert, & ſequitur Deci. ſupra lect. 1. num. 3. Sed illi loquuntur non tantum de pœnalibus legibus, ſed abſolute de humanis prohibentibus, vel præcipientibus res indifferentes, ſeu non neceſſarias ad honeſtatem ex lege naturæ, quorum opinionem quoad hanc partem improbabilem eſſe ſuprà oſtenſum eſt lib. 3. & 4. & Navarr. etiam ab illis in hoc diſſentit, quamvis in præſenti eorum auctoritate utuntur, referens alios pro illa ſententia, qui re vera illam non docent, ut Felin. in cap. 1. de ſponſ. num. 12. & Cajet. de quo jam ſuprà dictum eſt. Quod verò ad præſens ſpectat, dictam ſententiam docuere prius Jaſon in l. 2. C. de jur. emphyt. n. 143. & Ludov. Gom. in ca. 2. de conſt. in 6. num. 60. *Imola. Jaſon. Lud. Gom.*

5. Fundamenta Navarri ſunt; Primum, quia lex pœnalis eſt odioſa, & ideo interpretanda benignius quoad fieri poſſit: hæc autem intelligentia eſt benignior, & confert multum ad tollendos laqueos, & pericula animarum, & poteſt ſine inconvenienti ſuſtineri. Secundum, quia legiſlator addens pœnam temporalem præſumitur excludere æternam, quia qui ex duobus unum exprimit, & aliud tacet, cenſetur illud excludere, juxta regulam text. in cap. *nonne*, de præſumpt. Tertiò, quia leges humanæ rarò explicant in actu ſignato obligationem in conſcientia, vel certè civiles nunquam hoc declarant: imò infideles Principes nunquam de tali pœna cogitarunt; ergo non eſt veriſimile illam intendere, maximè quando pœnam temporalem exprimunt. Quartò allegat Navar. conſuetudinem, teſtaturque communi conſenſu receptum eſſe, ut hæ leges in hoc ſenſu intelligantur. Tandem, quia aliquæ leges pœnales non obligant in conſcientia; ergo nullæ, nam eſt eadem omnium ratio.

6. *Contraria ſententia verior, & ſecurior, tenentque Caſtro, Sotus. D. Thom. Driedo. Medina. Henric. Felin. Sylveſt. Angel. Tolet. Armil. Covar.* Nihilominus contraria ſententia verior eſt, & ſecurior. Dicendum eſt ergo, legem, quæ in verbis ſuis & modo, quo fertur, præceptum continet, etiamſi pœnam adjiciat, obligare in conſcientia, vel ſub mortali, vel ſub veniali culpa, juxta qualitatem materiæ, & alia ſigna data in ſuperioribus libris, niſi aliunde conſtet de expreſſa mente legiſlatoris. De hac poſtrema limitatione dicam in capite ſequenti. Illa ergo omiſſa, aſſertio eſt communis Theologorum, quam maximè defendunt Caſtro lib. 4. de Leg. pœnali ca. 8. & Soto lib. 1. de juſtit. q. 6. art. 4. & 5. qui allegat D. Thom. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 1. Tenet etiam Driedo lib. 2. de libert. Chriſt. c. 1. & l. 3. c. 3. ad 5. Med. c. de reſt. q. 12. aliàs 13. & q. 36. ad 6. & in c. de pœnit. tract. de Jejun. Idem ſentit Henr. quodlib. 3. q. 22. Nam licet variis diſtinctionibus utatur, tandem in hac ſententia perſiſtit. Tenet etiam Tolet. de 7. peccat. mort. c. 20. Bart. Medin.

Medin. 1.2.q. 96. art. 4. dub. 3. Quæ eſt etiam communis Canoniſtarum. tenet Gloſſa in c. *ut animarum*, de conſtit. in 6. ubi idem ſentit Domin. & in ca. *perpetuo*, eodem tit. Idem habet Felin. in cap. *nam concupiſcentiam*, de conſtit. n. 1. Sylveſt. verb. *Inobedientia*, in fine, & ibi Angel. & Armil. n. 2. & verb. *Lex*, n. 4. Covar. in reſt. *Peccatum* 2. p. §. 5. n. 3.

7. Fundari ſolet primò hæc opinio, quia lex pœnalis eſt vera lex; ergo obligat in conſcientia. Probatur conſequentia, quia vis obligandi in conſcientia eſt de eſſentia legis, & per hoc ſolum diſtinguitur à conſilio, ut in ſuperioribus dictum eſt, & inſinuat D. Thom. 1. 2. q. 91. art. 4. Hæc verò ratio non convincit, quia non eſt de eſſentia legis, ut determinate obliget in conſcientia ad actum, quem præcipuè intendit, ut in capite ſequenti explicabo. Secundò, fundari ſolet, quia pœna dicit eſſentialiter ordinem ad culpam, nec aliter dici poteſt juſta. Nam ut dicitur Deut. 25. *Secundum menſuram delicti erit plagarum modus*, & ſignificatur in cap. 1. de conſtit. in 6. & in cap. *non offeramus*, 24. q. 1. Unde Auguſt. 1. Retract. cap. 9. *Omnis pœna, ſi juſta eſt, peccati pœna eſt, & ſupplicium nominatur*, & ideo culpam, & pœnam correlativa eſſe dixit Gerſon. tract. de vita ſpirit. lect. 1. & inſinuat Divus Thomas 1. 2. q. 87. art. 7. & q. 108. art. 8. ergo cum lex pœnalis juſtè puniat, ſupponit culpam in tranſgreſſione ejus. Veruntamen etiam hæc ratio non urget, nam licèt pœna in quadam ſignificatione rigoroſa dicat ordinem ad culpam, tamen latius ſumpta pro quocunque ſupplicio, vel damno, aut incommodo poteſt juſtè inferri propter juſtam cauſam ſine culpa, ut late oſtendit Navarr. in dicto cap. *fraternitas*, num. 10. uſque ad 14. Vel etiam dici poteſt, licet omnis pœna ſit propter culpam, non tamen ſemper eſſe propter culpam contra Deum, ſed interdum ſufficere culpam quaſi civilem, & humanam. Sed urgent aliqui, quia ſi quis ex ignorantia invincibili contra pœnalem legem committat, non fit reus pœnæ, ut infra dicemus; id autem non videtur eſſe, niſi quia ignorantia excuſat culpam; ergo ſignum eſt, talem pœnam ſupponere obligationem ſub culpa. Reſpondeo tamen, etiam hoc ſignum non eſſe ſufficiens. Nam ſi ignorantia excuſat pœnam (ut ſupponitur, & infrà examinabitur) non eſt ſolum quia excuſat culpam, ſed etiam quia reddit actum involuntarium, qui nec eſt culpa, nec juſta cauſa pœnæ; maximè ubi pœna non ponitur, niſi ad inducendam, & quaſi cogendam voluntatem ad aliquid, quæ coactio non habet locum, ubi voluntaria ratio ignorantiæ invenitur.

D. Thom.

Auguſtin.

Navar.

8. *Lex continens præceptum obligat in conſcientia.* Unica ergo ratio aſſertionis eſt, quia lex continens præceptum obligat in conſcientia, ut ſuprà oſtenſum eſt; ſed talis lex continet præceptum, ergo obligat in conſcientia. Conſequentia patet, quia major propoſitio univerſalis eſt, & quia adjectio pœnæ non obſtat obligationi in conſcientia, ut ſatis oſtenſum eſt. Eademque ratione probari poteſt minor, quia lex illa continet præceptum ex vi verborum, conſiderata qualitate materiæ, & aliis neceſſariis in ſuperioribus declaratis: ita ut ſi non adderetur pœna, illa forma præcipiendi, tali modo prolata, & tali materia, eſſet ſufficiens ad inducendum præceptum, & indicandam talem intentionem præcipientis, hæc enim in primis neceſſaria eſt, ſed adjectio præcepti non evacuat hanc vim legis, & verborum ejus, nec etiam eſt ſignum intentionis non obligandi, aut præcipiendi in legiſlatore, quia non ſolent adjicere comminationem pœnæ, ut ſuum præceptum deſtruant, ſed ut muniant, & quodammodo augeant obligationem, ſaltem extenſivè, ut ſolvendo argumenta Navarri facilè conſtabit.

9. Et hinc confirmari poteſt aſſertio exemplo præcepti recitandi horas canonicas: nam habet adjunctam pœnam reſtitutionis in beneficiariis, & nihilominus obligat in conſcientia. Reſpondent autem aliqui, obligationem recitandi in conſcientia, eſſe priorem illa lege pœnali, ex priori præcepto morali, ſeu conſuetudine, quæ non fuit ablata per poſteriorem legem pœnalem, juxta doctrinam ſuprà datam. Sed contra hoc inſtatur ratione ſupra facta, quia ſi diverſis legibus inducitur hæc duplex obligatio circa idem, cur non etiam eadem? Quia ſicut lex poſterior addens pœnam priori obliganti in conſcientia, non revocat illam, nec oſtendit talem eſſe intentionem imponentis pœnam; ita adjectio comminationis pœnæ addita præcepto, non revocat vim ejus, nec indicat, talem eſſe intentionem præcipientis, imò potius ſolet indicare ſeveritatem præcepti, & majorem voluntatem obligandi. Accedit in dicto exemplo, quod lex recitandi officium Virginis impoſitum clericis penſionariis ſub eadem pœna obligat in conſcientia, & tamen non eſt antiquior illa obligatio, ſed per idem præceptum inducta.

10. *Lex taxans pretia obligat in conſcientia.* Denique, leges juſtæ taxantes pretia rerum, licet ferantur ſub comminatione pœnæ, obligant in conſcientia, ut eſt in Hiſpania lex taxans pretium tritici; ergo idem erit in quacunque alia lege pœnali. Reſpondent aliqui, non eſſe eandem rationem, quia per legem taxantem pretium fit, ut merces non plus valeant, & ideo ſi carius venditur, fit contra juſtitiam, & inde oritur ratio culpæ. Sed contra, quia lex taxans pretium rei, ideo facit, ut non plus valeat, quia definit medium juſtitiæ, ſed eodem modo per alias leges conſtituitur medium virtutis, vel in juſtitia, vel in religione, vel in aliis, quia hæc eſt efficacia legis humanæ, ut in ſuperioribus oſtenſum eſt, unde conſequenter contrarium actum conſtituit in ſpecie vitii oppoſiti; ergo obligat etiam in conſcientia ad ſervandum tale medium, vel vitandum tale vitium. Nec videtur poſſe aſſignari ſufficiens ratio, ob quam lex lata in materia juſtitiæ, cenſeatur præſcribere medium virtutis etiamſi pœnam adjungat, & non idem cenſendum ſit de legibus præcipientibus ſub pœna in alii materiis.

11. *Benigniorem interpretationem habere locum ubi res eſt moraliter dubia.* Neque in contrarium urgent rationes Navarri. Ad primam enim reſpondeo, benigniorem interpretationem habere locum, ubi res eſt moraliter dubia, & talem eſſe debere, ut verba legis non corrumpat. At hic ſenſus legis non eſt dubius, quandoquidem ſupponuntur verba ex ſe ſufficienter ſignificantia præceptum, & ſine fundamento recurritur ad intentionem, corrumpendo, ſeu enervando verba legis. Ad ſecundam dicitur primò, axioma illud, & c. *nonne*, ibi allegatum habere locum, quando vel duo, de quibus eſt ſermo, ſunt repugnantia, vel quando ſunt ad eligendum propoſita: tunc enim aſſumptio unius præſumitur eſſe excluſio alterius: ſi autem non ſint hujuſmodi, non eſt illa ſufficiens conjectura, niſi aliæ adjungantur. At hîc obligatio ad culpam, & pœnam, non repugnant inter ſe: imo ex ſe habent quandam connexionem, & ideo ſola adjectio pœnæ nulla eſt conjectura excuſationis culpæ. Deinde dicitur, in lege, de qua tractamus, ſufficienter contineri obligationem ad culpam in verbis præceptivis, & ideo dici non poſſe, eam legem comminari pœnam, prætermiſſa comminatione culpæ, quia non ſolet aliter culpæ reatus proponi, niſi præcipiendo.

12. Unde ad tertiam rationem negatur conſequentia. Quæ ſi alicujus eſſet momenti, probaret, etiam leges humanas morales non adjicientes pœnam non obligare in conſcientia, quia hoc non exprimunt in actu ſignato, & leges Principum infidelium non ligare conſcientias, etiam ſi pœnales non ſint, quia tales Principes nihil de pœnis alterius vitæ cogitarunt: utrumque autem abſurdum eſt, ut conſtat ex lib. 3. Igitur ſicut in legibus moralibus ſufficit naturalis vis præcepti ad inducendam obligationem conſcientiæ, etiamſi Princeps illam non exprimat: imò nec de illa cogitet in actu ſignato, ſed tantum de præcepto imponendo: ita etiam ſufficit in legibus pœnalibus. Et patet, quia præceptum morale Regis infidelis obligat ſub reatu pœnæ vitæ futuræ, etiamſi legiſlator illam non

non cognoscat, quia sufficit vis connaturalis præcepti; ergo etiam sufficit in lege pœnali, quæ simul moralis est: nulla enim ratio differentiæ in his casibus reddi potest. Ad quartum negamus talem consuetudinem, quam Doctores communiter non agnoverunt, nec ex communi usu, & sensu fidelium colligitur. De quinta ratione in sequenti capite dicendum est.

CAPUT IV.

An dentur, vel dari possint leges pœnales non obligantes in conscientia, sed tantum sub pœna, sine interventu culpæ.

1. *Negat Sylv. Arm.* PArtem negantem tenet Sylvester suprà, & sequitur Armilla, licèt non videatur consequenter loqui, ut explicabo. Citatur pro hac sententia Soto suprà, sed si attentè legatur, non negat potestatem, nec in re dissentit à communi sententia, licet in usu verborum discrepare, & sine causa contendere videatur. Citat etiam Sylvester pro hac sententia D. Thomam, & auctores, qui indistinctè dicunt, legem, vel præceptum superioris obligare in conscientia. Eidem sententiæ adhærere videtur Bellarm. lib. 3. de *Bellarm. Probat. 1.* Laicis, ca. 11. probat. 6. Fundamenta hujus sententiæ tacta sunt in præcedenti quæstione, & ferè soluta. Summa est, primò, quia de ratione legis est obligatio in conscientia; ergo repugnat esse veram legem pœnalem, quin obliget in conscientia. *Secunda.* Secundò, quia alias esset injusta inferens pœnam sine culpa. *Tertia.* Tertiò, quia alias nulla esset ratio inferendi majorem, vel minorem pœnam per tales leges, quia pœna infertur major, vel minor juxta proportionem ad culpam; sed ubi nulla est culpa, non potest esse major, vel minor culpa; ergo nec major, vel minor pœna. Quartò, quia nulla potest ratio reddi, cur quædam leges pœnales potius obligent in conscientia, quam aliæ, nec declarari facile potest, quo signo, aut modo discernendæ sint hujusmodi leges.

2. *Affirmativa pars vera.* Nihilominus dicendum est primò, dari posse leges cogentes, seu obligantes sub comminatione pœnæ, licet non obligent in conscientia ad actum, propter cujus transgressionem obligant ad pœnam. Hanc assertionem ut claram supponit Navarr. suprà, eamque tenet Victor. Relect. *Navar. Victor. Castro.* de potest. civil. nu. 20. eam etiam latè ostendit Castro, & sequuntur alii antiqui citati. Qui distinguunt duplicem legem pœnalem, puram, & mistam, seu compositam, quibus membris additur tertium de lege humana non pœnali, sed purè morali, qualis est illa, quæ obligat in conscientia, & pœnam non adjicit. Nec refert, quod Navar. ait, etiam ex hac lege non servata incurri reatum pœnæ: nam hoc est semper verum in foro Dei, non verò in foro humano, unde ille reatus non oritur propriè ex lege humana, sed ex natura rei, vel ex divina lege, & ideo illa lex humana meritò dicitur moralis pure, i. non pœnalis, quia ipsa nec taxat pœnam, nec directè imponit illam. Mista verò dicitur, quæ simul moralis est, & pœnalis, & duo præcepta virtute includit, unum faciendi, vel vitandi talem actum, aliud sustinendi talem pœnam, si id non fiat; & de hac intelliguntur omnia dicta in capite præcedenti. Lex autem pure pœnalis dicitur, quæ solum habet unum præceptum quasi hypotheticum sustinendi talem pœnam, vel incommodum, si hoc, vel illud fiat, etiamsi de actu subtrato tali conditioni præceptum non imponatur. Et quamvis *Navarr. Sylvest. Armil.* Navar. suprà novam dicat esse distinctionem illam, & Sylv. & Armilla illam contemnant, ut puerilem, verbalem, & inutilem, nihilominus nec nova, nec puerilis est, quia illa utuntur graves *Henr. Angel. Castro.* Doctores, non tantum moderni, sed etiam antiqui, ut Henr. Angel. Castro, & aliqui alii ex allegatis capit. præcedenti pro nostra sententia. Nec etiam potest dici inutilis, aut verbalis: nam rem, quam tractamus, rectè declarat, & potest optima ratione fundari, quia simul etiam probabitur assertio posita.

Ratio autem est, quia legislator potest simul sua lege obligare in conscientia, imponendo pœnam transgressoribus, ut in superioribus ostensum est, & potest etiam obligare in conscientia sine adjectione pœnæ; ergo etiam potest obligare solum ad debitum pœnæ, & ita resultat distinctio trimembris respectu legis humanæ in communi, & bimembris respectu legis pœnalis. Solum superest probanda prima consequentia: negari enim posset, quia culpa est prior, quàm pœna, & ita potest ab illa separari, & cum illa conjungi: pœna verò cum sit posterior, quam culpa, licet possit cum illa conjungi, non tamen videtur posse ab illa separari, quia fundatur in illa. Sed nihilominus probatur consequentia, quia ille modus præcipiendi non est contra rationem legis, nec contra rationem justitiæ: ergo potest legislator pro suo prudenti arbitrio illum tantum intendere, & non alium; ergo si ita faciat, constituet legem purè pœnalem, quæ in conscientia non obliget ad actum præceptum, sed tantum sub pœna. Prior consequentia patet, quia cum utraque obligatio cadat sub potestatem legislatoris, potest prout voluerit illa uti, quantum ratio legis justæ permittit. Posterior item consequentia clara est, quia obligatio legis pendet ex intentione legislatoris, & non potest illam excedere ex vulgari regula, quod actus agentium non excedunt intentionem eorum. 3.

Prior verò pars antecedentis probatur exemplo regularum religionum, quæ hoc modo obligant. Respondent aliqui illas non esse leges, sed vel consilia, vel conventiones quasdam, & quasi pacta. Sed hoc gratis dicitur: nam communiter veræ constitutiones, & statuta censentur, & ita à Pontificibus vocantur, cum dant potestatem ad illa condenda. Item quia sunt actus jurisdictionis, & potestatis superioris imponentis necessitatem aliquam sic operandi; ergo excedunt rationem consilii, & non sunt tantum conventiones. Nam licet illam supponant, quatenus in principio fuit necessaria professio talis status; postea obligatio nascitur ex jurisdictione. Unde quidam existimant, ad rationem legis satis esse, quod inducat necessitatem sive ad culpam, sive ad pœnam. Castro verò suprà dixit, hujusmodi legem imponere obligationem in conscientia judici, ut transgressorem puniat, & ita fatetur habere magis proprietatem legis respectu judicis, quam respectu rei. Sed instari potest, tum quia præcepta religionis non magis videntur obligare in conscientia Prælatum, quàm subditum; tum etiam, quia hîc agimus de lege respectu subditi. Et ita (ut ipse etiam fatetur) si lex pœnalis imponat pœnam ipso facto solvendam, obligat subditum in conscientia post transgressionem legis, ad solvendam pœnam. Et ideo in universum magis placet, hanc legem semper resolvi, ut sic dicam, in aliquam obligationem conscientiæ, ut lib. 3. c. 18. declaravi, quia licèt non obliget ad id, quod immediate præcipit, tamen si quoad illud non servetur, obligat in conscientia, vel ad solvendam pœnam si sit latæ sententiæ, vel ad sustinendam illam, cum imposita fuerit, ut sensit D. Th. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 1. ergo sufficienter salvatur in tali statuto vera ratio legis. 4. *Regula religiosorum sæpe obligant ad pœnam ubi non ad culpam.* *Castro.* *D. Thomas.*

Altera verò pars, scilicet, hunc modum legis non repugnare cum æquitate, seu justitia, probari solet ex regula juris 23. in 6. quòd pœna interdum incurritur sine culpa, quamvis non sine causa, ut etiam dixit D. Thom. 2. 2. q. 108. art. 4. ad 2. afferens exempla irregularitatis, quæ sæpe incurritur sine culpa, & idem est de interdicto. At hæc verò dici posset, irregularitatem illam non esse pœnam; interdictum verò nunquam imponi sine culpa alicujus, quamvis comprehendat innocentes propter aliquam unionem, quam habent cum delinquente. Sicut pœna patris peccantis solet redundare in filios innocentes. Sed in hoc non est de 5. *Interdictum & irregularitas sæpe incurritur sine culpa.* *D. Thomas.*

nomine

homine contendendum. Fatemur enim (ut dixi c. præcedenti) pœnam in maxima quadam proprietate sumptam includere rationem vindictæ, & dicere ordinem ad propriam culpam. Non est tamen necesse ita in præsenti sumi: nam generaliùs omne incommodum naturæ, ex quacunque causa nascatur, includitur sub malo pœnæ, & specialiter, ac morali modo loquendo, etiam dicitur pœna propria omnis afflictio, quæ fit per modũ coactionis, ut lex aliqua servetur, & hæc potest sine culpa contra Deum imponi, quamvis non sine aliquo defectu, vel imperfectione apud homines. Quòd ergo hic modus pœnæ possit sine injustitia imponi, probatur, quia superior potest cogere ad actum de se bonum, etiamsi in omissione talis actus non sit culpa, quia illud potest expedire ad bonum commune, & nihil habet contra rationem, & contra debitum superioris officium; ergo eadem ratione potest superior onus aliquod, vel afflictionem ponere propter omissionem illius actus, etiamsi culpa non fuerit apud Deum. Probatur consequentia, quia illa punitio tunc non est, nisi quædam coactio, ut fiat, vel non fiat talis actũs, quæ necessaria est, ut timor illius antecedenter etiam cogat ad vitandam similem transgressionem. Et confirmatur: nam interdum potest respublica alia onera imponere ex justa causa, & sine culpa, ut probant exempla suprà adducta, & alia, quæ adducit Glossa in c. 2. de const. & ratio est, quia ad bonum regimen reipublicæ sæpe id necessarium est; ergo ita etiam fieri potest in præsenti, nam causa est sufficiens, secluſa culpa.

Glossa.

6. *Sæpe expedire ad pericula animarum vitanda obligare ad pœnam, qui obligetur ad culpam: sic in lege humana censetur, quæ pœnam imponit fugienti de carcere, & scindenti ligna in sylva. Anton.*

Denique sæpe potest expedire ad pericula animarum vitanda hoc tantummodo cogere ad actum aliàs convenientem communitati. Quia coactio aliqua est utilis, & quod major non sit, est etiam utile animabus, & pertinet potius ad suavem providentiam, quam ad rigorem. Et hoc prudenti consilio fiunt statuta in religionibus, in quibus supponitur virtuale pactum in voto obedientiæ, & professione inclusum, acceptandi talem pœnam, si in hac, vel illa regulæ transgressione quis comprehendatur, ut notavit Anton. 3. p. tit. 16. c. 1. §. ult. circa fin. Quod extendi etiam potest ad quamcumque communitatem, seu rempublicam, quia inter eam, & singula membra ejus intercedit, vel saltem supponitur talis conventio ad civilem unionem in uno corpore, illa tamen supposita, ex vi potestatis jurisdictionis, quæ est in superiori, sequi potest talis modus imperandi, & imponendi talem obligationem, quia per se est justus, & utilis communitati, ut declaratum est.

7. *2. Conclus.*

Dico secundò, Aliquæ sunt leges purè pœnales, & in conscientia non obligantes, nisi ad pœnam quæ ex materia, & verbis, aliisque circumstantiis à legibus pœnalibus mistis discernendæ sunt. Prior assertionis pars clara est, eámque videntur supponere auctores allegati in priori assertione, & licèt Castro dubitet an dentur tales leges, tamen non videtur cadere in dubium, tum, quia cum possibiles sint, & sæpe possint esse aptiores ad regimen subditorum cum minori periculo, & gravamine in aliquibus materiis, in quibus majus onus necessarium non est, videtur per se credibile, sæpe ferri hoc modo leges pœnales. Tum etiam, quia in religionibus sunt clara exempla harum legum, ut suprà dixi, & in legib. humanis, purè pœnalis censetur illa, quæ pœnam imponit fugienti de carcere, scindenti ligna in sylva communi, &c.

8. *Pendere ex intentione legislatoris, quòd lex sit purè pœnalis vel non.*

Tota ergo difficultas est in posteriori parte assertionis explicanda, quando sc. lex pœnalis pura censenda sit. In quo dici communiter solet, hoc pendere ex intentione legislatoris, quod verissimum esse credo, ob rationem factam. Neque hoc pendet ex illa quæsti. an obligatio præcepti, seu legis in conscientia, possit esse major, vel minor ex intentione legislatoris. Nam quidquid de hoc sit, stante jam præcepto, nihilominus certum est, pendere ex intentione superioris præcipere, & similiter duo præcepta, aut unum tantum hypotheticum imponere, sicut pendet ex intentione voventis sub pœna aliqua, vel utramque per se vovere, & expresè, aut tacitè duo vota emittere, vel unum tantum hypotheticum. Supposita ergo necessitate intentionis, inquirimus, quomodo cognoscetur, & unde constabit, intentionem Principis fuisse, unum tantum præceptum hypotheticum imponere. In quo etiam est clarum, maximè posse hoc constare per expressam declarationem ipsius legislatoris, sive hæc exprimatur in ipsamet lege particulari, sive per aliquam generalem regulam aliquarum constitutionum, in eis comprehensam, quæ hoc declaret, vel designet verba, per quæ sola significetur obligatio in conscientia: ut in aliquibus religionibus fit, sive denique de tali intentione constet per traditionem, consuetudinem, seu legem non scriptam. Quamvis n. talis consuetudo non sit universalis in omnibus legibus pœnalibus (ut Navar. volebat) potest in aliqua republica, seu congregatione introduci, & illa erit optima interpres cujuscunque legis talis communitatis, nisi per ipsammet legem revocetur, exprimendo ut talis lex obliget, vel habeat vim præcepti non obstante contraria consuetudine.

Consuetudinem esse interpretem, an lex sit purè pœnalis. Navar.

9. *Regula generalis.*

Ultra hos verò casus possumus generalem regulam negativam constituere. Quoties per verba legis pœnalis non declaratur sufficienter proprium præceptum obligans ad actum, vel omissionem ejus, præsumendum est, esse legem purè pœnalem, ita ut in hoc casu procedat opinio Navarri tractata c. præcedenti. Quia procedit etiam ratio ejus: nam si lex non satis explicat duplicem obligationem, seu præceptum, benignior pars est eligenda, cùm res sit dubia, & lex non satis explicet rigorem. Censebitur autem lex non satis explicare priorem obligationem conscientiæ, quando nec lata fuerit per verbum expresè præceptivum, quod in actum prohibitum, vel imperatum cadat, nec ex circumstantiis, aut materia, vel pœna legis colligatur virtuale præceptum, seu intentio sufficiens præcipientis. In priori parte hujus documenti videtur fundata regula, quam generaliter admittit Castro, quoties lex non fertur per verbum imperandi, aut prohibendi, sed per verba conditionem tantum significantia, legem esse purè pœnalem. Ut cùm lex dicit, si quis inveniatur extrahens triticum ex regno, perdat illud, vel duplum: vel cùm dicit, quicunque deprehensus fuerit venans in tali loco, solvat tale quid. Similes enim leges ex vi verborum non inducunt obligationem ad actum, vel omissionem, quia in rigore non præcipiunt.

Castri generalis regula.

10. *Limitatur regula Castri.*

Hæc autem regula indiget limitatione insinuata in posteriori parte nostri documenti. Nam si pœna legis intrinsecè supponat culpam, lex non est censenda purè pœnalis. Etiamsi sub illa forma feratur, quia conditio pœnæ satis declarat mentem legislatoris, ut quando excommunicatio fertur sub hac forma. Si quis hoc fecerit, sit excommunicatus, vel, Qui hoc dixerit, anathema sit. Nam licet Navar. dicat, has leges esse pure pœnales, supponere tamen culpam ex prioribus legibus divin. aut human. nihilominus verum non est. Tum quia sæpe non supponitur talis obligatio prior, ut quando de novo statuto dicitur, Si quis ingressus fuerit talem locum, maneat excommunicatus, idémque cum proportione est, quando veritas aliqua de novo definitur sub illa forma, Si quis tale, vel tale dixerit, anathema sit. Tum etiam, quia licet conditio apposita sit de re contra jus naturale, vel divinum, ut si quis percusserit, si quis furatus fuerit, &c. nihilominus ad excommunicationem necessarium est præceptum Ecclesiasticum, & contumacia contra illud, ut talis pœna incurratur. Quoties ergo leges imponunt hujusmodi pœnas, non sunt pure pœnales, etiamsi dictis verbis utantur. Idémque censeo, quando pœna est gravissima, etiam corporalis, ut si imponatur pœna mortis, vel mutilationis, aut alia æquipollens, idque non solum ratione periculi (ut quidam volunt) nam illud sæpe vitari posset: sed ex morali æstimatione

Navar.

talis pœnæ. Nam lex cenſenda eſt prudens, & juſta: eſſet autem intolerabilis, ſi propter rem, quæ culpa caret, pœnam mortis, vel mutilationis imponeret. Et ideo diximus in ſuperioribus ex doctrina Auguſtini, omnia præcepta legis veteris, quæ pœnam mortis corporalis imponebant, induxiſſe obligationem ſub mortali. Unde licet verba non ſint expreſſè præceptiva vel prohibitiva, ſatis eſt, quod virtute illam contineant, & ex adjuncta pœna declaretur, qualis ſit legiſlatoris intentio.

11. *Conſiderandam materiæ gravitatem, ad cognoſcendam legis obligationem quoad conſcientiam, vel tantum ad pœnam.*

Objicies, quia ſatis gravis pœna eſt flagellationis publicæ, quæ imponitur frangenti carcerem, & nihilominus ille non obligatur in conſcientia ſervare illam prohibitionem, nec peccat fugiendo. Reſpondeo, vel illam pœnam reſpectu talis perſonæ non cenſeri nimiùm gravem, vel à republica judicatam eſſe proportionatam ad coactionem neceſſariam pro tali prohibitione, & quaſi ad defenſionem ſui juris, & publicæ juſtitiæ, & ideo omnia eſſe prudenter conſideranda.

12.

Denique quamvis verba per ſe ſpectata, vel gravitas pœnæ, non ſatis oſtendant obligationē in conſcientia ad legem obſervandam, conſideranda eſt materia legis: nam ſi illa fuerit moralis, i. pertinens directè ad bonos mores reipublicæ, & ad cohibenda vitia, & ad eos fines cenſeatur neceſſaria, vel ad pacem ejus, vel ad vitandum magnum incommodum ejus, magna præſumptio eſt, legem poni ſub intentione obligandi in conſcientia, etiamſi modus præcipiendi non ſit adeò expreſſus, & formalis, nec pœna nimiùm gravis. Ita ſumitur ex Victo. & Covar. ſuprá. *Victor. Covar.* Et ratio eſt, quia credendum eſt, legiſlatorem in his caſibus velle obligare modo magis conveniente, & neceſſario reipublicæ: in tali autem materia, & occaſione maximè expedit, cogere obligando in conſcientia; ergo. Quando verò nihil horum intervenit, ſed materia eſt politica, vel non magni momenti, aut neceſſitatis ad bonos mores, & forma præcipiendi eſt tantum conditionata, & pœna nō nimiùm gravis, ſignū ſufficiens eſt, talem legē non obligare in conſcientia.

13.

Ad primam rationem contrariæ ſententiæ jam reſponſum eſt, legem pœnalem reſolvi in aliquam conſcientiæ obligationem ſolvendi, vel ſuſtinendi pœnam, & hoc ſatis eſſe, ut ſit vera lex, etiamſi ad conditionem, ſub qua pœnam comminatur, in conſcientia non obliget, reſpectu cujus conditionis dicitur pure pœnalis, licèt reſpectu ipſius pœnæ efficaciam habeat obligandi modo prædicto. Ad ſecundam negatur ſequela, nimirum, talem legem fore injuſtam, quia licèt inferat pœnam (id eſt, gravamen aliquod, ſeu malum) ſine culpa, non tamen ſine cauſa, vel licèt illud inferat ſine culpa morali, nō tamen ſine culpa civili, ſeu politica, & hoc ſufficit. Unde ad tertiam negatur etiam ſequela, quia ratio inferendi majorem vel minorem pœnam, non ſolum eſſe poteſt major, vel minor culpa, ſed etiam major, & minor cauſa, ſeu neceſſitas inferendi majorem vel minorem coactionem. Et argumentum deficit planè in regula religioſa, in qua inæquales pœnæ inferuntur propter varias tranſgreſſiones regularum, quæ ad culpam non obligant. Ad quartum jam declaratum eſt, cur oporteat dari aliquas leges purè pœnales, & quibus ſignis à mixtis diſcerni valeant.

CAPUT V.

Utrùm lex humana pœnalis poſſit obligare in conſcientia ad illam ſolvendam, vel exequendam, ſeu obſervandam ante judicis condemnationem, & exequutionem.

1. Diximus de obligatione legis pœnalis ad actum, vel omiſſionem prohibitum, nunc ſupereſt dicendum de altera parte talis legis, quæ eſt impoſitio pœnæ, quæ ſcil. obligatio ex illa naſcatur, & dicemus priùs de poſſibili, deinde de facto, habétque locum quæſtio tam in lege purè pœnali, quàm in mixta, eadémque proportione in utraque definienda eſt. Prima igitur ſententia docet indiſtinctè, legem humanam poſſe obligare in conſcientia tranſgreſſorem ante omnem ſententiam ad omnem pœnam quantumcunque gravem exequendam, etiamſi actionem ipſius rei requirat, illa tantum actione excepta, quæ intrinſecam malitiam induerit, ſi ab ipſomet delinquente fieret, ut eſſet, v.g. occidere, aut mutilare ſeipſum. Hanc opinionem tenere videtur Caſtr. toto li. 2. de lege pœnali, qui maximè loquitur in particulari de pœna confiſcationis omniū bonorū. Putat n. obligare in conſcientia delinquentē, qui illā ipſo facto incurrit, ad tradēda omnia bona ſuo fiſco, etiam ante ſententiā declaratoriā. Ex quo exemplo planè ſequitur dicta univerſalis regula, præſertim quoad pœnas, quæ corporales non ſunt, & rationes, quibus utitur, generaliter procedunt. Sequuntur hanc ſententiam magna ex parte Panor. Felin. & alii Canon. in c. 1. de conſt. & plures ſumi poſſunt ex Tiraq. in l. *ſi unquam*, ver. *revertatur*, n. 291. & ſequentibus. Fundamenta hujus ſententiæ ſunt multa, quæ late refert, & ſolvit Simancas infrà citandus.

1. ſententia affirmativa excepta actione, quæ intrinſecam malitiam includeret.

Caſtro.

Panorm. Felin. Tiraquel. Simancas.

2.

Quibus omiſſis, quia in ſequentibus attingentur, duæ partes diſtingui poſſunt in hac ſentētia. Una eſt indefinita, ſc. non deeſſe in lege humana poteſtatem obligandi ad pœnā, & ad pœnæ exequutionē, ſeu obſervationem ante omnem ſententiam, & hoc tanquam verum admittimus. Quia nulla in eo poteſt oſtendi repugnantia, & præterea ex dicendis conſtabit. Altera pars eſt, hanc poteſtatem extendi ad omnem pœnam cum ſola exceptione pœnæ includentis malitiam, quia nō poteſt alia cū fundamento excipi. Quod probatur, quia lex humana poteſt directè præcipere quicquid honeſtum eſt, ſi ſit neceſſarium ad bonū commune Reipublicæ: ergo etiā poteſt id in pœnā præcipere dicto modo, quia poteſt etiam eſſe neceſſariū ad cōmune bonum. Neque obſtabit acerbitas pœnæ, tum quia tale poteſt eſſe delictū, ut totā illā mereatur, tum etiā quia lex humana poteſt obligare ad rē etiā difficillimā, ſi bono cōmuni expediat: tū deniq; quia judex per ſentētiā declaratoriā pōt ad hoc obligare, ut cōſtat in pœna illa de cōfiſcatione bonorū: ergo lex poterit.

Non deeſſe in lege humana poteſtatem obligandi ad pœnam, & ejus exequtionem ante ſententiam, cùm hoc poſſit conveniens eſſe communi bono aliquando.

Nihilominus ſententiā hanc nō probo quoad hanc unicam exceptionem, cum tanta generalitate in cæteris pœnis. Quia ultra pœnas, quas ipſe reus licitè in ſe non poteſt exequi, ſunt aliæ ita acerbæ, & non repugnantes naturæ, ut præter humanā poteſtatē ſit, illas dicto modo imponere. Cujus non minimum ſignum eſt, nullam talem inveniri legem humanam. Nam quod dicitur de cōfiſcante bona, quod ratione illius reus teneatur illis ſe ſpoliare, verum non eſt, tum quia cōſuetudo oppoſitum docet, & tenet, & nullus vir, aut confeſſor doctus obligat hujuſmodi delinquentes ad ſe ſpoliandum ſuis bonis priuſquam judicentur. Tum etiam, quia in c. *cum ſecundum leges*, de hær. in 6. declaratum eſt, non licere fiſco vel judicibus uſurpare bona hæretici, etiamſi de ejus delicto alias conſtet, donec per ſententiam declaretur: ergo ſignum eſt, ipſum non teneri in conſcientia ad ſe ſpoliādū. Ex hoc autē uſu ſatis probabiliter colligitur, nō cadere hoc ſub humanā poteſtatē, quia ſi hactenus factū nō eſt, etiamſi commiſſa fuerint delicta graviſſima, quantū eſſe poſſunt, & ſatis frequentia, ſignū morale eſt, fieri nō poſſe. Itē quod hactenus nō fuit neceſſariū, nec expediens ad commune bonum, ſignū eſt, & nunquā futurū, & natura ſua non eſſe tale: ergo etiā eſt ſignum non eſſe materia, vel effectū accōmodatū legi humanæ. Confirmatur: nam hac ratione dicimus, materiā propriā conſiliorum nō eſſe accōmodatā præcepto humano, quia licèt actus ſit bonus, tamen obligatio per abſolutā legem eſt ultra humanam conſuetudinem, & utilitatem; ergo ſimiliter non ſatis eſt, quod actio pœnalis non ſit mala, vel quod ſit honeſta, ſi obligatio eſt extra humanam conſuetudinem, & utilitatem. Et hæc eſt ratio à priori hujus partis, quæ in ſequentibus magis explicabitur.

3. *Prædictam poteſtatem non extendi ad omnem pœnam, excepta pœna includente malitiam, cùm ſint aliæ nimis acerbæ & repugnantes naturæ humanæ.*

Prædicta exequutio eſt ultra humanum uſum & utilitatem quòd ſemper fiat ita.

Secūda opinio principalis eſt extremè cōtraria, nā ſimpliciter negat poſſe legiſlatorē humanū obligare in cōſciētia ſubditos delinquētes ad pœnā ante ſententiam. Pro qua referri poſſunt Cov. in Epito-

4. *2. opinio univerſaliter negans poſſe legiſlat. obli-*

gare ad pœnam ante sententiam.

Epitom. quarti, p. 2. c. 6. §. 8. & alii infrà citandi. Tamen nullus est, qui non addat aliquam exceptionem, & ita non videntur ita generatim loqui, quanquam plures eorum rationes, si efficaces essent, id probarent.

Covar. 1. ratio.

Potest ergo hæc sententia suaderi primo, quia contra justitiam est, ut aliquis non accusatus, & convictus condemnetur, priusquam audiatur, & ideo hoc damnant omnia jura: sed si quis obligaretur ante sententiam, damnaretur non auditus, & non convictus; ergo esset contra justitiam; ergo excedit omnem potestatem.

2. ratio.

Secundò, quia cogere ad observantiam legis est officium judicis, qui ab Aristot. propterea vocatur justum animatum; sed contra naturam est, obligare reum, ut in se exerceat officium judicis, & sibi inferat vim, & coactionem; ergo etiam est contra naturam obligare illum, ut pœnam in se exequatur, quia per pœnam fit coactio. Unde argumentatur tertiò Soto, nam pœna consistit in passione; ergo natura abhorret, ut aliquis cogatur eam in se exequi, quia non debet simul esse agens, & patiens.

Natura abhorret in se exequi pœnam, & lex humana debet esse facilis.

Quartò argumentantur multi; lex humana debet esse tolerabilis, ut suprà dictum est, imò & facilis, ut regulariter observari possit, non enim est præcipiendum multis, quod pauci possunt efficere, sed exequi in se pœnam ante omnem condemnationem, est res valde difficilis, quam moraliter loquendo pauci implebunt; ergo non est materia accommodata legi humanæ.

5.

Refutatur ab exemplo excommunicationis.

Hæc sententia non potest universaliter defendi, & ita à nullo Doctore catholico, quem viderim, universaliter, vel sine limitatione asseritur. Quia excommunicatio est pœna, & gravissima, ut jura docent, & tamen certissimum est, sæpe imponi ipso facto, & incurri ante sententiam judicis, & idem est de aliis censuris. Ex quo exemplo constat, rationes factas non habere vim, nam qui excommunicatur ipso facto, condemnatur antequam in exteriori judicio audiatur, accusetur, & convincatur; ergo vel illa pœna injusta est, quod dicendum non est, vel hoc non est intrinsecè malum, nec per se injustum; ergo ex hoc capite non recte probatur esse supra potestatem humanam obligare ad pœnam ante sententiam. Ratio autem hujus est, quia accusatio, &c. debent esse accommodata condemnationi; quando autem quis per legem pœnalem obligatur ipso facto, non condemnatur in foro exteriori, sed in conscientia; ergo in illo debet accusari, audiri, & convinci. Hoc autem modo constat, eum, qui sibi conscius est delicti contra legem commissi, in sua conscientia accusari, & si aliquam excusationem habet, audiri, & cum rationabilis non appareat, convinci; ergo non est alienum à justitia, quod tunc etiam in conscientia obligetur. Non ergo cogit prima ratio. Nec etiam secunda, quia licet judex eo officio debeat cogere ad leges servandas, tamen etiam legislator ipse potest aliquam coactionem per se adhibere, præsertim pro his casibus, pro quibus viderit officium judicis non sufficere; & hoc facit Ecclesia, quando imponit censuras ipso facto; ergo etiam potest id facere quicumque alius legislator, si aliunde non repugnet. Ex tertio etiam capite agentis, & patientis non repugnat; tum quia in viventibus & præsertim in liberis, non repugnat idem esse agens, & patiens, tum etiam quia interdum potest pœna in actione consistere, si voluntaria est; tum denique quia sæpe lex ipsa secum affert executionem, & imponit pœnam, unde ipsa est agens, & homo patiens. Denique difficultas non est tanta, quæ superet conditionem humanam: nam excommunicatio satis gravis pœna est, & ad multa obligat satis ardua, ut sunt, privari omni usu rerum sacrarum, & omni humana communicatione & fructibus beneficiorum, &c. & nihilominus ad hæc obligatur homo ante sententiam; ergo imponere hoc onus non est supra potestatem legis humanæ, nec repugnat in omni pœna, licet in aliqua repugnet, ut diximus.

6.

Sotus negans

Est ergo tertia sententia, quæ à priori solùm differt, quia excipit solas censuras. Ita sentit Soto lib. 1. de justit. q. 6. a. 6. & lib. 4. p. 6. a. 3. Qui singularis est in hoc, quòd licèt fateatur, censuras posse per legem imponi ipso facto (id enim negare non poterat) de omnibus aliis pœnis id negat, solum propter fundamenta proximè soluta in præcedenti paragrapho. Constituit autem differentiam, quia per censuras, inquit, privat Ecclesia fideles quibusdam bonis communibus, quod potest facere, quotiescunque ex parte illorum sufficiens causa fuerit, nullo spectato eorum consensu, neque interveniente alia actione, præter ipsam sententiam legis. Sicut potest (inquit) Rex non admittere ad publicum convivium de bonis suis eum, qui hanc vel illam conditionem non habuerit, nulla interveniente sententia, sed ipso facto. Alia item ratio, & fortasse probabilior, reddi posset, quia censuræ non tam sunt pœnæ vindicativæ, quam medicinales; ut autem medicina adhibeatur, non est necessaria sententia judicis, sed unusquisque tenetur eam assumere, maximè præcipiente medico, seu doctore; aliæ verò pœnæ sunt vindicativæ, & ideo majorem coactionem requirunt. Alia item ratio reddi posset, quia censuræ inducuntur per modum præcepti superioris vetantis talem actionem, receptionem, aut communicationem, vel quid simile, & ideo non sequuntur conditiones pœnarum, sed præceptorum, quæ obligant virtute ipsius legis, absque alia sententia.

de omnibus aliis pœnis, asserit censuras posse poni ipso facto, ob exemplum regis non admittentis ad mensam suam, nisi cum tali conditione.

7.

Refutatur Sotus exemplo irregularitatis, quæ ante omnem sententiam ligat, & idem de privatione beneficii.

Nihilominus hæc sententia defendi non potest, ut opinor; sunt enim multæ aliæ pœnæ, quæ non solùm de possibili, sed etiam de facto imponuntur per ipsam legem ante sententiam hominis, & consequenter imponunt aliquam obligationem in conscientia. Hoc patet in primis in pœna irregularitatis, quæ non solùm potest ipso jure imponi, sed etiam hoc includit in ratione sua, ut ex propria materia suppono, & consequenter ante omnem sententiam obligat in conscientia ad abstinendum ab omni usu, & receptione ordinum. Scio, ipsum Sotum hanc irregularitatem pœnalem vocare censuram, sed in hoc etiam falsa est ejus sententia: & contra c. *quærenti*, de verbor. significat. & contra communè usum rescriptorum, Pontificum, & Romanæ curiæ. Et in hoc exemplo deficit secunda ratio facta, quia irregularitas non est medicinalis pœna, sed vindicativa, & ideo est de se perpetua.

Cap. quærenti.

8.

Navar.

Idem est de privatione beneficii, etiam justè priùs possessi: nam potest imponi ipso facto ante omnem sententiam, ut fatetur Navar. in Sum. c. 23. n. 67. ubi de possibili loquitur; tamen n. 110. versic. *Nota decimo*, notat duos casus simoniæ confidentialis, in quib. juxta decreta Pii IV. & Pii V. quæ ibi refert, hæc pœna ipso facto incurritur.

Sylvest. Covar.

Et quamvis Syl. Covar. & alii dubitent de facto, maximè in intelligentia unius, vel alterius textus, tamen quod id facere possit Ecclesia, non dubitant. Estque casus satis expressus in c. *licèt*, de elect. in 6. Ubi id notat Glossa verb. *privatus*, & Navar. c. 25. n. 118. dicens, eum, qui intra annum post obtentum beneficium parochiale, non ordinatur, amittere illud ipso facto, ita ut non possit in conscientia illud retinere.

Navar.

Et eodem modo intelligit pœnam amissionis Episcopi, qui intra sex menses non consecratur, in Concil. Trident. Sess. 23. de reformat. c. 2. Responderi autem potest ex eodem Navar. & Soto suprà, illam non esse propriam pœnam, sed quasi conventionem, quia, v. g. qui recipit beneficium parochiale priusquam sit sacerdos, sub hoc tacito pacto illud recipit, ut intra annum ordinetur, aliàs illud amittat, & hoc modo eludit Soto alia similia exempla, sed non satisfacit, tum quia similes leges non tantum habent efficaciam in eos, qui post illam legem receperunt beneficia, sed etiam in eos, qui jam illa habebant, in quibus nulla conventio præcessit; tum quia licèt is, qui recipit beneficium, ignoret talem legem, & nullo modo consentiat tali conventioni, manet obnoxius illi obligationi, & pœnæ; ergo est ex efficacia legis, non ex conventione.

Soto. Evasio Soti & ejus refutatio.

9. *De pœna confiscationis bonorum. Cap. cùm secundum.*

Tertium exemplum est in pœna confiscationis bonorum, quæ ipso facto imponit, c. *cùm secund. leges*, de hæret. in 6. cum similib. De qua potissimũ disput. Doctores relati, & ferendi, & inter eos est controversia, an reus teneatur in conscientia se spoliare bonis confiscatis, in qua concedimus veriorem esse partem negantem, quæ communior est, ut videmus. Est etiam controversia, an reus ipso facto amittat dominium suorũ bonorũ, esto non amittat justã possessionem, usumfructum, & usum; tamen fortasse est quæst. de modo loquẽdi, quia dubitari non potest, quin reus ipso facto amittat aliquod jus quod antea in suis bonis habebat, & fiscus illud acquirat. Nã ratione juris, quando postea fertur sententia declaratoria criminis, retrotrahitur exequutio pœnæ, & fiscus recuperat omnia bona rei, ubicunque, & quomodocunq; illa invenerit; ergo talis lex infert aliquam pœnã statim ac sit crimen, ante omnẽ sententiam. Undẽ etiam ex illa nascitur obligatio in conscientia ad non dilapidanda ea bona in detrimentum fisci, & ad non faciendos contractus, qui possint in damnum tertii redundare. Sed de hac pœna in materia de Hæresi, Deo dãte, latiùs dicturi sumus. Præter has deniq; sunt multæ aliæ pœnæ privationum fructuum, irritationum contractuum, & inhabilitatum, ad quas sæpe lex pœnalis obligat in conscientia, ut constat de aliquibus impedimentis ex delicto ita inhabilitantibus personã ad matrimonium, ut ante omnem sententiam irritent subsequens matrimoniũ, ex recepta, & indubitata sententia, quam ipse Soto in 4. amplectitur. Inhabilitas etiam ad donandum, acquirendum, vendendum, & similia, sæpe inducitur per legem humanam ipso facto, ut infrà videbimus. Cur ergo, sicut hoc facit lex ipso facto, propter alias rationes non poterit etiam id efficere propter delictum: non est ergo sufficiens illa exceptio, quam facit Sotus.

De aliis pœnis privationum fructuum, irritationum & inhabilitat.

Soto.

10. *Soto.*

Accedit præterea, quòd generalis regula à Soto constituta nulla sufficienti ratione probatur: nam potissimæ sunt, quas adduxi in prima sentẽtia, & ostendi nihil probare. Denique differentia, quam adducit Soto, non est constans. Tũ quia censuræ etiam privant propriis bonis, ut fructibus beneficii, usu proprii muneris, seu officii, & aliquarum actionum, quarum homo est dominus. Tum etiam per alias leges inhabilitantes interdum privatur homo bonis, seu jure proprio, ut est habilitas ad contrahendum matrimonium vel quid simile, quod tamen per legem fieri solet in pœnam, ut dixi. Tum præterea, quia dum Eccles. privat bonis cõmunibus, non se gerit ut domina, sed ut fidelis dispensator, & judex: ergo sicut potest per legem ferre sententiã, qua privet hominem bonis cõmunibus, ad quæ habebat jus ab ipso domino, ita etiam potest privari bonis propriis, quia non plus aliquando æstimantur, nec magis utilia sunt bona propria, quã communia, ut cathedræ suffragia, & similia: ergo de his omnib. possunt ferre leges pœnales operantis ipso facto, quod Soto negat. Et probatur consequentia ad hominem, quia in hoc æquiparentur censuris, & nulla alia ratio differentiæ ab eo redditur. Ad secundã verò, quam nos adduximus, respõdetur, etiã alias pœnas esse posse medicinales, & è converso etiam censuras esse pœnas vindicãtes delicta, præterq. quòd vindicatio respectu unius, & medicina præservativa respectu aliorum, & ideo postulare potest eandem vim & efficaciam. Tertia item differentia nulla est, quia etiam inhabilitas ad matrimonium per legem imposita includit præceptum non contrahendi cum irritatione, & è converso privatio inducta per censuram, sæpe non solum præceptum, sed etiam irritationem includit; est ergo eadem ratio.

11. 4. *Sent. de pœna in actione consistente, ad quam nemo obligatur ante sententiam,*

Quarta sententia distinguit duplicem pœnam, una est, quæ in sola passione consistit, nec requirit actionem, seu exequutionem hominis. Alia, quæ sine hominis actione, & exequutione fieri non potest. De priori affirmat hæc opinio, posse per legem ita imponi, ut ante omnem sententiam obligetur homo in conscientia ad servandam illam: de posteriori autem negat. Hæc fuit opinio Caj. 2.2.q.62.art.3.& in summa verb. *pœna*, ubi videntur ita sentire Ang. Arm. & alii Summistæ. Approbat etiam distinctionem Cajet. Simanc. de chathol. inst. tit. 9. n. 31. & sequentibus, & inclin. Sylv. verb. *Assassinus*, n. 4. in fine, tamen n. 4. in ea non persistit. Citatur etiam Vict. in rel. priori de Indis, n. 14. Adr. quodlib. 6. q. 1. Conrad. de contracti. q. 7. Cord. l. 1. q. q. 36. & plures ex Juris peritis, præsertim Bart. in l. *id quod pauperibus*, C. de Episc. & Cleric. Joan. And. c. 1. de homic. in 6. & Anchar. in c. *felicis*, de pœnis, in 6. Sed hi auctores re vera non loquuntur generaliter, sed de una, vel alia gravi pœna. Prior ergo pars hujus sententiæ de pœnis consistentibus in passione sufficienter probatur argumentis factis contra secundam opinionem. Aliqua verò ex fundamentis illius secundæ opinionis applicantur ad posteriorem partem suadendam. Sed illa jam soluta sunt, unde unicum superesse posset hujus partis fundamentum, scil. quia leges humanæ debent esse tolerabiles, & accommodatæ humanæ conditioni, c. *erit autem lex*, d. 4. c. *alligant*, 26. q. 7. cum suprà notatis de hac re; sed lex, quæ obligaret hominem in conscientia ad exequendum in se pœnam, quæ propriam ejus actionem requirit, esset nimis gravis & intolerabilis, & aliena à communi hominum usu; ergo talis modus legis excedit humanam potestatem. De qua ratione præter citatos videri potest Navar. in Comment. de datis, & promissis, numer. 44.

secùs de ea, quæ in sola passione consistit. *Cajet.* *Angel.* *Armil.* *Simanc.* *Victor.* *Sylvest.* *Conrad.* *Cordu.* *Bart.* *Bald.* *Joan. And.* *Anchar.*

Cap. erit autem lex. *Cap. alligant.* *Pœna quæ propriam actionem petit esset nimis gravis.*

12. *Refutatur prædicta sententi. exemplo pœnæ damnantis ad mortem ex fame, vel non fugiendum è carcere, & non celebrandi, cum adsit infamia.*

Nihilominus hæc sententia universaliter, & indistinctè sumpta probari non potest, nec distinctio data potest subsistere. Quod ita declaro, quia vel prior pars de pœnis purè passivis, seu negativis intelligitur universaliter, & sine ulla exceptione, vel cum hac moderatione, *Nisi pœna contineat nimiam acerbitatem repugnantem humanæ conditioni.* In priori sensu non est vera prior pars. Nam si quis per legem damnetur, ut fame pereat, non potest in conscientia obligari ad non comedendum, quamvis illud non requirat actionem, sed carentiam actionis, cujus manifestum argumentum est, quia etiam post sententiam judicis ad id non obligatur reus in conscientia, ut traditur 2. 2. q. 64. & bene Vict. in relect. de homicid. n. 28. Idem est, si per legem quis obligatur ad non fugiendum è carcere, in quo timet aliquod grave nocumentum: nemo enim ad hoc in conscientia obligatur, ut ibidem docet Victor. & infra attingemus, & tamen illa pœna non requirit actionẽ, vel motum, sed quietem. Idem est, v. g. de pœna non celebrandi, aut non communicandi: nam si ex effectu sequuto, v. g. infamia fiat nimis acerba, non obligatur quis in conscientia ad servandam illam. Propter quod dicunt omnes auctores, excommunicatum occultum posse licitè publicè communicare, quando sine gravi infamia id vitare non posset. Præterea ratio, quam dicta sententia pro se adducit, persuadet, in illa priori parte necessariam esse hanc moderationem, quod pœna, licèt sit pure passiva, nihilominus debeat non esse nimis acerba, & inhumana. At verò positiva hac moderatione, etiam erit adhibenda in altero membro dist. & sic erit falsum, & ruet tota dist. Nam pari ratione dicendum est, pœnam quæ requirit actionem, tunc solum non posse dicto modo in conscientia imponi quando est nimis gravis, & propter humanam fragilitatem: secùs autem esse si intra latitudinem illius generis pœnæ moderationem retineat. Tum enim cessat fundamentum illius sententiæ, cessat etiam omnis ratio justitiæ, quia lex humana potest præcipere quidquid nec malum est, nec nimis grave, aut repugnat naturæ, si aliunde possit habere æquitatem, & utilitatem boni communis.

Victor.

13. *Non repugnare pœnam requirere actionem ipsius rei, & nihilominus esse moderatam, & humanam; id autem multipliciter ostendo.*

Supereſt tamen ut probemus, hæc duo non repugnare, scilicet, pœnam requirere actionem ipsius rei, & nihilominus esse moderatam, & humanam; id autem multipliciter ostendo. Primò, quia dicti auctores fatentur, per sententiam declaratoriam criminis incurri posse

moderatam. Sic enim est in privationibus quæ non sunt minùs graves.

posse aliquam pœnam in conscientia sine alia condemnatione, vel executione judicis, aut ministrorum ejus; ergo idem posset facere lex non postulando sententiam declaratoriam. Probatur consequentia, quia per sententiam declaratoriam non fit coactio physica, ut sic dicam, & reus ipse obligatur, ut sit exequutor pœnæ in se ipsum, & nihilominus mandatum ipsum non censetur intolerabile, ut procedit à judice; ergo nec respectu legis ille modus pœnæ est nimis acerbus, si aliàs ex parte materiæ boni communis sit sufficiens ratio utilitatis. Secundò, quia moraliter loquendo non minùs grave, & onerosum est homini liberè se privare aliquibus actionibus, ad quas habet vel propensionem, vel jus, vel ex quibus sperat fructum, quàm aliquas actiones exercere, quæ pœnales, vel sibi graves sint; ergo si non est pœna nimis rigorosa, obligare hominem in conscientia, ut se privet multis actionibus, ut communicatione humana, & divina, usu sui officii, etiam cum privatione fructus, non erit etiam nimis durum, quod obligetur aliquando ad actionem pœnalem moderatam. Probatur consequentia, quia quòd sit actio positiva, non includit specialem malitiam, ut suppono, propter quam ab homine fieri non possit; in reliquo autem æqualis est ratio, præsertim cum voluntaria omissio moraliter sit quædam actio, quatenus non fit sine voluntate continendi seipsum. Unde confirmatur: nam secundum æstimationem moralem plus vellet homo tantam pecuniæ quantitatem solvere, quàm privari suffragio activo, vel passivo circa tale munus, sed potest per legem in conscientia privari suffragio activo, vel fieri inhabilis ad passivum; ergo etiam poterit imponi pecuniaria pœna ipso facto solvenda, etiamsi in actione consistat.

14. Tertiò, quia leges imponentes pœnas privativas, seu passivas, consequenter obligant ad multas actiones homini involuntarias, si necessariæ sint ad servandam privationem, vel ex illa consequantur. Ut excommunicatus si sit in Ecclesia & Missa, vel divinum officium inchoetur, tenetur egredi, vel si ei detur beneficium, tenetur non acceptare, quod licèt videatur negativum, non fit sine positiva actione, & (quod difficilius est) quando quis per legem privatur beneficio, obligatur in conscientia relinquere illud secundum multos. Respondent aliqui, per legem auferri titulum beneficii, quia hæc est pœna, quæ non requirit hominis exequutionem, inde autem sequi obligationem renunciandi beneficium, quia ablato titulo, perditur dominium beneficii, quia omnino pendet à titulo, argumento regul. 1. de regul. jur. in 6. & c. unic. de eo, qui mittitur in poss. & cap. *relatum*, de jur. patronat. Hæc autem obligatio jam non est pœna legis humanæ, sed obligatio legis divinæ, quia nemo potest retinere quod suum non est. Sed hoc non enervat, sed confirmat potius rationem factam: nam si lex potest à seipsa auferre titulum beneficii, etiamsi inde sequatur nocumentum illud renunciandi beneficium, cur non poterit directè obligare ad hoc ipsum nocumentum? Item quia eodem modo dicere quis posset legem privare omni dominio, & jure in pecuniam, & illud in alium transferre, & inde sequi obligationem non retinendi rem alienam, sed tradendi illam vero domino, sicut in præscriptione lex privat priorem dominum omni jure, quod in re, vel ad rem habebat.

Cap. relatum.

15. *Resolutio prima.* Concludo igitur, ex omnibus his ferè opinionibus aliquid sumendum esse ex quo vera doctrina consurgat. Primùm itaque affero, posse legem humanam obligare in conscientia ad pœnam tam passivam, quàm activam ante omnem sententiam, si aliunde servetur æquitas. Hoc probatur, quia legislator potest suo præcepto obligare non solùm ad sustinendam pœnam, sed etiam ad agendum quando pœnalis actio potest licitè ab ipso reo exerceri, & non est nimis acerba, & inhumana; ergo potest per legem ita hoc præcipere, ut statim obliget absque alia declaratione. Etenim superior potest propter alias rationes justas ita obligare subditum ad similem actionem; cur ergo non poterit propter justam causam ex delicto ortam? Certe non potest probabilis ratio reddi, ut ex dictis etiam contra alias sententias constat.

16. *Secunda.* Secundò dicendum est, hunc modum obligationis habere locum in pœnis moderatis, non vero in quibuscunque gravissimis, præsertim quando requirunt hominis exequutionem, hoc etiam proximè probatum relinquitur. *Tertia.* Tertiò dicendum est, hunc modum obligationis faciliùs posse imponi in pœnis privatis, quàm in his, quæ requirunt actionem hominis, qui punitur, & inter privatas faciliùs in censuris, & irregularitatibus, quàm in aliis. Hanc assertionem damus, auctoribus secundæ, & tertiæ sententiæ, & eam suadent rationes eorum, maximè tamen usus, ut statim videbimus, & illius alias congruentias afferemus. Atque hæc sententia sic moderata est sine dubio communior inter modernos Auctores, ut videre licet in Corduba dicta q. 36. ferè in principio, Navar. citatis locis, & idem tandem dicunt expresse Covar. & Simanc. & existimo antiquos Doctores nihil ab hac sententia discrepare.

Cord. Covar. Navar.

CAPUT VI.

Quando leges pœnales contineant sententiam ferendam, & non latam, & ideo non obligent in conscientia ad pœnam ante judicis sententiam.

1. Ostendimus non deesse potestatem legislatori humano ad obligandum subditos ad pœnam suæ legis absque interventu alicujus sententiæ per hominem latæ, superest dicendum de actuali obligatione, quando imponatur: quoniam certum est, non semper uti legislatores hac potestate, neque etiam nunquam illa uti, ideóque necessarium est exponere, quando leges pœnales uno, vel alio modo obligent. In hoc ergo capite dicemus de legibus, quæ non statim obligant ad pœnam: in sequenti verò de his, quæ obligant, ex quibus priores dicuntur continere sententiam pœnæ ferendam per judicem; posteriores verò dicuntur esse latæ sententiæ, quia per se ferunt sententiam condemnatoriam de tali pœna, sive requirant sententiam declaratoriam criminis, sive non, ut postea explicabimus.

2. Quia verò tota hæc distinctio legum maximè pendere solet ex ipsarum verbis, ideo ad hoc declarandum adverto, duplici verborum genere solere uti leges ad pœnas imponendas, unum possumus simplicem vocare, aliud compositum: simplicem voco, quando lex solum utitur verbo præcipiendi, & imponendi pœnam; compositum verò, quando illi verbo addit vel adverbium aliquod, vel aliam particulam, aut clausulam, per quam magis explicet modum imponendi pœnam. Et uterque modus est multiplex, & varius. Nam in priori, primò fieri potest simplex comminatio pœnæ, ut cum dicitur, *Prohibemus hoc fieri sub tali pœna.* Secundò potest fieri per verbum de futuro significans actionem, ut, *excommunicabitur, deponatur, irritabitur*, &c. Tertiò per simile verbum de præsenti, ut, *excommunicamus, irritamus.* Quartò per verbum præteriti, quod rarò fit, nisi addito alio verbo, ut, *Noverit se privatum, sciat se esse inhabilem*, &c. Quintò per verbum imperandi, ut, excommunicatur, &c. Sextò per verbum substantivum, *sum*, quod semper adjungitur alicui participio, & per dicta tempora, & modos variari potest, ut, *Privatus est*, vel, *fuit, privatus erit, si privatus*; & ex parte participii potest esse similis varietas præsentis, vel futuri, ut, *Privandus est*, vel, *Privatus est.* In altero modo formæ legis compositæ distinguuntur etiam quamplures particulæ, &

modi quibus juſſio pœnæ ſolet urgeri, & quaſi exaggerari, ut ſtatim incurrantur, quales in primis ſunt omnes illæ particulæ, quæ indicant præſentaneum effectum, ut, *Eo ipſo*, *Ex tunc*, *Ipſo facto*, *Ipſo jure*, & ſimiles. Secundò ſunt aliæ excludentes expreſſe neceſſitatem ſententiæ, ut, *Ante ſententiam*, *abſque alia declaratione*, *nulla monitione præmiſſa*, &c. Tertia ſunt aliæ explicantes obligationem in conſcientia, ut ſi lex dicat, *In Conſcientia teneantur*, &c. Quarto ſunt quædam particulæ univerſales, quæ videntur hoc comprehendere, ut, *Omnino*, *penitus*, *plenè*, &c. *nullius momenti*, & ſimiles.

Præterea adverto, juxta communem uſum, & ſenſum Doctorum, omnes ferè hos terminos habere majorem vim circa pœnas, quæ hominis actionem non requirunt, quàm in aliis involventibus talem actionem, & ideo hoc etiam conſiderari ſolere ad regulas in hac materia conſtituendas. Quæ plures tradi ſolent. Antequam verò illas conſtituamus, aliud ſupponimus fundamentum generale in hac materia, quod poſuit Gloſſ. in c. *in pœnis*, de regul. jur. in 6. Nimirum quoties talia ſunt verba legis (quæcunque illa ſint) ut ex vi illorum incertus ſit ſenſus legis, an ſc. contineat ſententiam latam, vel ferendam, de ferenda interpretandam eſſe, & ideo per ſe non obligare in conſcientia. Idémque tenet Gloſ. in c. *cupientes*, §. *ſi verò*, verb. *Priventur*, de Elect. in 6. Item Gloſ. in c. 2. §. 1. de hæret. in 6. verb. *Innodetur*. ſequitur Caſt. dicto l. 2. c. 1. Tiraqu. de pœnis tempor. n. 245. plures referens. Fundanturque in illo principio juris, quòd pœnæ in partem mitiorem interpretandæ ſunt. Et favent alia principia juris, quod nemo præſumitur obligatus, niſi probetur; & quod lex, & ſententia, præcipuè condemnatoria, debet eſſe perſpicua, & quod ſi legiſlator amplius intendiſſet, expreſſiſſet, c. *ad audientiam* de decim. His ergo poſitis,

4. *Legem utentem verbis ſimplicibus comminantibus pœnam, non obligare in conſcientia ad talem pœnam ſubeund.m.*

Prima regula ſit, Quoties lex tantum utitur verbis ſimplicibus comminantibus pœnam, non obligat in conſcientia ad talem pœnam ſubeundam, cujuſcunque generis pœna ſit. Ut cum lex dicit, *Sub pœna quadrupli*, vel, *ſub pœna inhabilitationis*, &c. Et communis, ut de Cenſuris diximus tom. 5. & ſumitur ex D. Thoma 2. 2. q. 62. a. 3. & ibi Cajet. Tenent Soto, Cord. & alii Theologi, & Juriſtæ etiam communiter cum Gloſ. ult. in c. *fraternitas*, 1. 2. q. 2. ubi etiam Navar. & Tiraqu. ſuprà n. 254. referens multos. Ratio eſt, quia talis lex ex vi ſuorum verborum nullum præceptum ponit de executione pœnæ; ſolum ergo inſtruit judicem, argumento, c. *de cauſis*, §. 1. de offic. deleg. Unde ad ſummum virtute, & quaſi per neceſſariam illationem præcipit reo, ut pareat judici impotenti talem pœnam. Confirmatur primò, quia jura præcipiunt pœnas benignè interpretari, reg. *In pœnis*, de regul. jur. l. penult. ff. de pœnis. Confirmatur ſecundò, quia aliud eſt deſignare pœnam imponendam, aliud illam imponere; talis autem lex deſignat pœnam, & non imponit, nec fert ſententiam, quia nullum eſt in ea verbum, quod illam ſignificet. Unde Caſtro adhibet limitationem, ut hæc regula procedat, niſi præter verbum deſignans pœnam, addatur aliud declarans ſententiam latam. Sed hæc limitatio non eſt nunc neceſſaria: nam pertinet ad caput ſequens, in præſenti enim ſolùm agimus de lege ſimpliciter loquente, ut dixi, & ita ex parte verborum nullam habet limitationem. Ex parte autem pœnæ ſolet duplex limitatio adhiberi.

5. Prima eſt, ut non procedat in pœna conventionali, quæ in contractibus ſolet opponi. Quia violans contractum ſtatim tenetur ad pœnam deſignatam in contractu ſolvendam, licet in contractu tantum dictum ſit, ſub tali pœna, vel talem pœnam incurrat. Ita tenet Tiraq. ſuprà n. 256. citans Paul. Caſtren. in l. *ad diem*, ff. de verb. oblig. Expreſsè idem tenet Felin. in c. 1. de conſtit. n. 46. & Deci. ibi lect. 2. n. 20. & ſequitur Caſtro ſuprà. Ratio præcipua eſt, quia pœna cõventionalis debetur ex vi pacti, quod autem debetur ex pacto, debetur in conſcientia ante judicis ſententiam; ergo. Major videtur planè colligi ex l. *reſcriptum*, §. *ſi pacto*, ff. de pact. dicente, *ſi quis in pacto pœnam ſtipulatus eſt, poſſe poſtea agere vel ex pacto, vel ex ſtipulatione ſuo arbitrio*: ergo ſupponit illa lex, pœnam conventionalem deberi ex pacto, & ex promiſſione. Uterque autem titulus inducit obligationem in conſcientia, & ideo Gloſ. ibi differentiam in hoc conſtituit inter pœnam legalem, & conventionalẽ, quæ non poteſt eſſe alia, niſi quod lex per ſe non obligat ad pœnam: conventio autem, ſeu pactum obligat. Declaratur in votis pœnalibus: nam ſi quis vovit aliquid ſub tali pœna, cenſetur voviſſe pœnam, illamque in conſcientia tenetur implere, ſi principale promiſſum non implevit: ergo idem eſt cum proportione in promiſſione, vel pacto humano: nam eſt eadem ratio, quæ in voto, in quo pœna cenſetur promiſſa Deo, vel in pœnam prioris tranſgreſſionis, vel in defectum alterius operis, quaſi ſub diſjunctione promiſſi: idem autem eſt modus promiſſionis humanæ, ut conſtat.

Nihilominus limitationem hanc non admittit Navar. d. c. 23. num. 68. Imò ampliat regulam poſitam, ut non ſolum procedat in pœna legali, ſed etiam in conventionali. Qui neminem pro ſua ſententia allegat, nec probat illam aliquo textu, vel ratione juridica, ſed tantum ex conſuetudine, quia hæ pœnæ conventionales communiter non ſolvuntur, niſi interveniat coactio, & ita ipſa conſuetudo interpretatur, intentionẽ contrahentium eſſe, ut talis pœna non aliter debeatur. Hanc opinionem ſequitur Vaſquez, 1. 2. Diſp. 173. c. 1. Additque, Navarrum intellexiſſe, hanc pœnam conventionalem non deberi antequam petatur coram judice, & debitor condemnetur, quod eſt veriſimile, licet Navarrus id non explicaverit, quia alia non eſt propria coactio. Addit præterea, hanc ſententiam procedere, etianſi in contractu expreſſum ſit, ut pœna ipſo facto incurratur, quod Navar. non dixit, nec ipſe aliter probat. Denique allegat Covarr. in 42. p. c. 6. §. 8. nu. 11. cujus ſententia longe diverſa eſt: ait enim, pœnam conventionalem deberi in conſcientia, ſi ab altera parte petatur, unde non requirit ſententiam judicis, & ita interpretatur priorem ſententiam, & differentiam inter pœnam conventionalem, & legalem. Nam in reliquo dicit ſervare proportionem, quia ſicut non licet reſiſtere judici imponenti pœnam, ita nec licet reſiſtere petenti pœnam ex pacto debitam. Addit vere Covar. ſicut pœna legalis non debetur ante ſententiam, ita nec conventionalem debere antequam petatur. Ratio ejus eſt, quia quando alius pœnam non petit, ex juſta conjectura alter præſumit, illam ſibi remittere. Non exponit autem, quæ ſit iſta conjectura, poteſt autem afferri illa, qua utitur Navarr. quia honeſtiores homines non decet has pœnas exigere, aut velle, argumento cap. *ſuam*, de pœnis, & cap. *fraternitas*, 12. q. 2.

6. *Pœnam conventionalem non deberi antequam petatur coram judice, & debitor condemnetur, licet in contractu explicetur, pœnam incurri ipſo facto ſentit Vaſquez. Navarr. Covar.*

Neutra ex his ſententiis poteſt à nobis ſimpliciter, & in univerſum probari. Dicere tamen poſſumus, priorem eſſe veram de rigore juris, de facto vero poſſe contrarium contingere ex intentione contrahentium. Quod ergo de lege diximus, ita de pacto dicendum eſt, ſcilicet, aliud eſſe loqui de poteſtate, aliud de facto. Nam de poteſtate certum eſt, poſſe contrahentes convenire de pœna ſolvenda in conſcientia, ab illo, qui contractum, vel promiſſum non ſervaverit, etiam non expectata alterius petitione. Quod nemo negare poteſt, cum hoc nulla lege naturali, vel humana ſit prohibitum, & non concedat liberam facultatem contrahentium. Loquor autem generatim de contractibus, in quibus non eſt prohibitum, pœnam apponere: nam ſi quis eſt ſpecialis contractus, ubi hoc eſt prohibitum, ut de ſponſalibus ſtatuitur in cap. *gemma*, de ſponſ. ibi nec in conſcientia nec per ſententiam debita eſt pœna. Quandocunque verò licitum eſt pœnam ponere, licitum etiam eſt, ſeſe invicem contrahentes in conſcientia obligare. Sicut etiam eſt certum, quod ſi nolint ſe ita obligare, ſed ſolum

7. *Reſolutio auctoris.*

lum ut cogi possint per judicem ad talem pœnam solvendam, id etiam positum sit in eorum voluntate, quia nihil est, quod eos necessitet ad se magis obligandum.

8. *Ex intentione contrahentium judicandum de obligatione solvendi pœnam, & 2. ex verbis ipsorum si contineant promissionem, plane solvenda est in conscientia ante sententiam judicis, nisi constet de contraria consuetudine.*

Ex his ergo colligo, in conscientia judicandum esse de obligatione contrahentium ex intentione ipsorum, quia ex illa pendet obligatio, & quoad illam eorum confessioni standum est in foro conscientiæ. Si autem nesciant specialem intentionem explicare, sed solum generalem contrahendi, & obligandi se prout debebant: tum in primis verborum vis perpendenda est: nam si illa contineant promissionem ipsius pœnæ in tali eventu, sine dubio oritur obligatio in conscientia, quia est promissio conditionata, quæ obligat impleta conditione. Et hoc probat exemplum de voto, & quæ de illo tradi solent, habent enim locum in promissione humana pœnali, quæ est quidam contractus. Et eadem ratione procedent in quocumque contractu similem promissionem includente. Atque idem erit, si contractus pœnalis resolvatur in disjunctivum, ut, Faciam hoc, vel illud: nam ex illis verbis sine dubio oritur obligatio ad unum ex illis, & consequenter ad secundum, si primum non impletur. Solet autem hoc fieri per modum pœnæ, quando unum est per se primò intentum per contractum, & aliud adjungitur in defectum illius, & quasi ad cogendum contrahentem, ne in principali deficiat. Denique ob eandem causam, si verba contractus satis significent obligationem ipso facto, vel eo ipso, quod aliquis fuerit pactum transgressus, non video, cur non oriatur obligatio in conscientia, cum ex verbis debeamus de voluntate judicare, & illa verba satis indicent hujusmodi voluntatem. Quapropter nisi constet de contraria consuetudine (de qua mihi non constat, præsertim pro tali casu) censeo sic contrahentes, & transgredientes contractum obligari ad pœnam in conscientia, ante sententiam, saltem si ab altera parte petatur, ut magis ex sequenti puncto constabit.

9. Addo enim ulterius, licet in contractu solum dicatur, sub tali pœna, quam solvere debeat contraveniens contractui, juxta commune jus, & attenta rei natura intelligendum esse solvendam esse pœnam, nulla sententia, vel coactione judicis expectata. Hoc mihi suadent fundamenta prioris sententiæ, quia re vera tota illa obligatio intelligitur nasci ex obligatione pacti, & promissionis humanæ mutuæ vel acceptæ: pactum autem humanum obligat ex se, & sine ullo ordine ad coactionem judicis. Unde quamvis non repugnet, pactum fieri sub illa conditione, scilicet sub tali pœna, per judicem imponenda, vel post ejus sententiam saltem declaratoriam solvenda: talis tamen intentio non videtur consentanea promissioni, vel pactioni humanæ: nec etiam videtur præsumenda, nisi in verbis declaretur, vel de illa certò constet paciscenti. Vel certè nisi certum sit, hanc esse communem consuetudinem: tunc enim censendus est unusquisque velle obligari secundum communem consuetudinem. De tali autem consuetudine mihi non constat (quicquid Navarr. & alii dicant.) Et fortasse ad summum consuetudo habet, ut talis pœna non censeatur debita, donec petatur, ut Covarr. dicebat: potuit autem consuetudo introduci ex probabili præsumptione supra notata. Neque hæc est propria limitatio regulæ supra positæ, quia illa procedit de pœna legis, quæ est simpliciter involuntaria & ex obligatione imposita, non assumpta, pœna autem conventionalis est voluntaria in sua origine, nam ex voluntario contractu nascitur. Item lex veluti natura sua dicit ordinem ad judicem tanquam ad motorem suum: nam judex est quasi lex viva, seu anima legis, pactum autem ex se per ipsosmet contrahentes executioni mandari debet, & ideo per se non requirit judicem, etiam ad executionem pœnæ, sed solum quod in conscientia constet, tam de transgressione, quam de voluntate alterius, & civili, ac spontaneo modo exigentis pœnas.

Alia item limitatio ad dictam regulam adhiberi solet, ut scilicet, non procedat in pœna testamentaria, quæ solet poni in legato, seu mandato testatoris imponentis talem vel talem pœnam, si non impleatur. Nam licet testator solum dicat sub tali pœna, non implens ejus voluntatem, tenetur in conscientia. Quæ est communis sententia Panorm. in cap. *Raynaldus*, de testamen. n. 25. Anton. 3. p. tit. 10. cap. 3. §. 11. quæstiunc. 4. Cajet. in Summa, verb. *Pœna*, Covar. dicto cap. *Raynaldus*, §. 1. nu. 6. & in 4. p. 2. §. 8. num 17. Navar. dicto ca. 23. nu. 67. & Castro dicto lib. 2. c. 1. Tiraquel. supra num. 54. Hæc autem limitatio licet veram doctrinam contineat, re vera non est limitatio regulæ positæ. Quia hæc non est vera pœna, sed conditio, ut rectè notavit Ab. supra ex Glos. ibi ver. *Adjiciens*, Testator enim, aic rectè Panorm. non habet jurisdictionem, qua puniat, & cogat, sed habet plenum dominium rei suæ, ratione cujus potest legare, prout vult, & ideo quando videtur imponere pœnam, legat rem sub conditione, qua non impleta, non vult rem suam detineri ab hærede vel legatario, & in hoc sensu imponit pœnam, id est, onus non retinendi illam, quia in illo eventu non vult illam donare, & ideo talis pœna obligat in conscientia; quia cessat justus titulus retinendi illam, & quia voluntas testatoris ex justitiæ obligatione implenda est.

10. *Licet testator solum dicat sub tali pœna, non implens ejus voluntatem tenetur in conscientia: est enim conditio, sine qua non.*

Secus verò est de pœna legali, quæ per potestatem jurisdictionis imponitur, & per eam reus privatur re vel jure, quod absolutè possidebat, ad reipublicæ satisfactionem, & correctionem, & ideo non est de illa similis ratio. Alia limitatio posset adhiberi ex parte materiæ, quam in regula sequenti, cui communis esse videtur, explicabimus.

Secunda regula est, quando lex fertur simpliciter per verbum futuri temporis tantum, non obligat in conscientia ante sententiam. Est communis, ut de censuris dicto loco dixi, & generaliter Doctores allegati, præsertim Tiraquel. supra num. 39. 40. & 41. ubi innumeros allegat Doctores, & Glossas, adjiciens, solum Barbat. contradixisse levibus morum rationibus, quas ideo omittit. Ratio ergo regulæ clara est, quia verbum futuri temporis non solum non fert sententiam in præsenti, sed etiam virtute includit negationem ejus, quia quod in futurum faciendum est, non fit. Ut si dicat, excommunicetur, irritetur, nondum excommunicat, nondum irritat. Dices, hoc esse verum in verbis significantibus actiones, quæ non ab ipso reo, sed à superiore facienda sunt, ut sunt excommunicare, irritare: secùs verò fore, si verbum legis significet actionem ab ipso reo exercendam, ut si dicat, Solvet, jejunabit, &c. Nam tunc videtur imponere de præsenti obligationem ad actum postea futurum: Respondeo, tunc habere locum alia principia posita, quod saltem verba illa sunt indifferentia ad instruendum judicem, vel obligandum reum, ac subinde in mitiorem partem assumuntur. Et ideo quidam dixerunt quod si ex tenore legis constet verbum de futuro dirigi ad partem, & non ad judicem, continet sententiam latam, ut refert Tiraquel. supra n. 61. Probatio autem, quam adducit, procedit in gratiis, non in pœnis, & ideo non admitto in præsenti illam doctrinam. Nam licet lex loquatur ad reum, si tantum per verbum de futuro designat pœnam, intelligitur præcipere, ut pareat pœnæ, quando illi fuerit juridicè imposita: nam hic sensus est mitior, & juri, ac consuetudini conformis.

11. *Quando lex fertur simpliciter per verbum futuri, non obligat ante sententiam, communis contra Barbat. verbum siquidem futuri, virtute includit negationem sentent.*

Huic regulæ plures limitationes adhibet Tiraquel supra, duæ tamen, aut tres tantum sunt examinandæ. Una est, quod non procedat, quando verbū de futuro geminatur in lege, ut si dicat lex, *cessetur & irritetur*. Ita habet n. 46. ubi pro ea refert Bald. Roman. Jason. Deci. Felin. & innumeros alios, Qui solum in hoc fundantur, quia verbum geminatum debet aliquid operari l. Balista. ff. ad Trebel. adjuncta Glossa

12.

ibi, verbo, *Etiam fructus*. Nihilominus hæc ſententia mihi non probatur, quia nullo firmo fundamento nititur. Et ideo ab illa meritò diſcedit Caſtro, quem alii Theologi moderni ſequuntur. Et ex juriſtis illam retractarunt Deci. in lege, *cum poſtea*, C. de pactis, & Felin. in cap. ultimo, de offic. delegat. num. 1. in fine. Dico ergo, licet lex habeat duo verba de futuro, eandem pœnam, ſeu effectum ſignificantia, non obligare in conſcientia, nec continere legem latam, ſed ferendam. Ratio in primis eſt, quia etiam in illo verbo geminato non continetur præceptum ipſi reo impoſitum exequendi, ſeu obſervandi pœnam: ergo ad hoc non obligatur, donec à judice per ſententiam præcipiatur, ut ſi lex dicat, irritabitur, & evacuabitur, per utrumque verbum inſtruitur judex, non cogitur reus.

Caſtro.

Regulam dictam procedere etiam verbo geminato, ut ceſſetur & irritetur.

13. Nec fundamentum contrariæ ſententiæ eſt alicujus momenti, quia licet geminatio verbi aliquid operetur, non tamen operatur novum effectum non ſignificatum per mille verba ſimilia. Quocirca, ſi verba ſignificent diſtinctas pœnas, vel unum augeat aliud in ipſa pœna: & utrumque ſit de futuro, geminatio ſignificabit augmentum pœnæ imponendæ, non verò pœnam ipſo facto impoſitam. Quando autem verba ſunt ſynonyma in ſignificato, & utrumque eſt de futuro, non poſſunt ſignificare aliquid de præſenti propter ſolam geminationem, quia hoc eſt ultra ſignificationem verborum, & ita eſt ampliatio valde voluntaria, quæ in omni materia cavenda eſt: maxime verò in pœnali. Illa ergo geminatio tunc ſolum oſtendit, vel majorem deliberationem legiſlatoris, vel majorem affectum, vel majorem criminis acerbitatem, vel indicat majorem firmitatem vel immutabilitatem in pœna, ut judex non audeat illam minuere, non verò indicat novum effectum, quem verba non ſignificant. Sicut in multis juribus conſtat, & in legibus etiam ferentibus pœnam ipſo facto, ut poſtea videbimus, & admittit ipſe Tiraq. ibi nu. 25. 48. & ſæpe alias. Unde non video cur illi ſententiæ tam conſtanter adhæſerit: nam multitudo Doctorum non ſufficit, ubi nec textus, nec ratio ſuffragatur.

Tiraquel.

14. Atque hinc etiam non probo limitationem aliam, quam idem Tiraq. adjungit n. 44. nimirum, ſi pœna per verbum de futuro imponatur per duas leges, priorem, & poſteriorem, tunc licet ex vi ſolius prioris legis fuerit pœna tantum ferenda, ex vi poſterioris eſſe latam, ac ſubinde ſecùdam legem obligare in conſcientia, ad illam. Fundatur enim hæc limitatio in præcedenti, quia ibi geminatur verbum futuri. Nec impedit, imò juvat, quod geminatio per duas leges fiat: nam juxta doctrinam Juriſtarum, efficacior eſt geminatio, quæ fit per actus diſtinctos, & per temporis intervallum, quàm quæ fit uno momento & contextu, ut tradit Felin. dicto ca. ult. de offic. deleg. & idem Tiraq. n. 49. Accedit, quod ultima diſpoſitio, ſeu lex idem ſtatuens, quod prima, aliquid debet operari, ne ſit ſupervacua, ut ex multis idem auctor notat, nu. 45. inde concludens, ſecundam legem imponentem pœnam de futuro plus operari, quam primam, & ideo continere legem latam.

Alia regulæ limitatio Tiraq. rejecta ſi pœna per verbum futuri imponatur per duas leges. Felin. Tiraq.

15. Nihilominus, ut dixi, hæc limitatio admittenda non eſt, propter rationem factam, quia verba poſterioris legis non ſignificant ſententiam latam, nec mutant ſignificationem propter priorem legem. Nec geminatio ſufficit, ut oſtenſum eſt. Nec refert, quod ſit cum intervallo temporis, quando effectus, & modus ſignificandi verborum idem omnino eſt. Neque propterea ſecunda lex erit ſuperflua, tum quia habere poteſt omnes effectus ſupra dictos, tum etiam, quia poteſt deſervire, ut ſi fortaſſe prior lex in deſuetudinem abiit, per poſteriorem reſtauretur. Sic enim dixit Rota. deciſi. 31. de præben. in antiquis, alias 858. geminatam reſervationem Papæ non operari novum effectum, ſed ſolum efficere, ut revocata priori, non cenſeatur ſublata poſterior. Item duplicata lex auget fortaſſe obligationem judicis & magis illum movet ad talem pœnam imponendam.

Rota.

Tertia, & valde notanda limitatio eſt, ut regula non procedat, quando talis eſt pœna, ut niſi ipſo facto incurratur, illuſoria reddatur lex, & nullius momenti: tunc enim licet lex ſimpliciter imponat pœnam, dicendo, ſub tali pœna, vel per verbum de futuro, tacitè ſubintelligit, & includit actionem aliquam de præſenti factam virtute ejuſdem legis, ratione cujus poteſt verificari in futurum, quod lex diſponit. Ita ſumitur ex Gloſſa in l. *improbum*, C. ex quibus cauſis infamia irrog. Quam ſequitur Caſtro ſupra, Tiraq. ſupra n. 40. Et ratio optima eſt, quia lex non eſt ita interpretanda, ut ſit vana, & inutilis: nam hoc cederet in injuriam legiſlatoris: ergo ſi talis reddatur, intelligendo pœnam imponendam, & non latam, non poteſt ita intelligi, etiamſi per verba de futuro, vel generalia loquatur. Exemplis magis declaratur.

16. *Regula prædicta non procedit quando talis eſt pœna, ut niſi ipſo facto incurratur, illuſoria reddatur. Lex enim non debet eſſe vana. Gloſſa. Tiraq. Caſtro. Bart. Bald.*

Dicti ergo auctores ponunt exemplum in pœna infamiæ, ita interpretantes dictam l. *improbum*, in qua dicitur, uſurario irrogandam eſſe infamiam, & nihilominus intelligenda eſt ipſo jure infamiam irrogare. Quam interpretationem, & opinionem ſequuntur ibi Bart. Bald. & alii, & rationem reddunt, quia niſi lex illa de infamia ipſo jure irroganda intelligatur, non poſſet habere effectum, quia non poſſet per judicem imponi, & ita eſſet inutilis illa lex.

17. *Exemplum in pœna infamiæ.*

Hoc verò exemplum improbat Vaſquez dicta diſput. 123. cap. 1. ſolúmque utitur ratione hujuſmodi, quia ſi ſententia judicis ſit neceſſaria, ad incurrendam infamiam, ſolum eſt neceſſaria, ut conditio requiſita, illa verò poſita lex eſt, quæ per ſe infamiam infert quatenus ſtatuit, ut condemnatus à judice de talibus criminibus, ſtatim ſit infamis.

18.

Veruntamen Gloſſa, & Doctores allegati non admittunt illud aſſumptum, & utuntur alia ratione, ut ſtatim dicam, quæ non diſſolvitur, & ita non ſatis improbatur illo modo eorum ſententia. Deinde etiamſi vera eſſet illa ratio, per illam non rectè improbatur exemplum, quia licet infamia non ponatur per judicem, niſi ut applicantem conditionem neceſſariam, nihilominus talis pœna imponetur ipſo jure: ergo licet per verbum futuri exprimatur in lege, intelligenda erit lex de impoſitione ipſo jure. Denique, quod caput eſt, infamia in tota ſua latitudine ſumpta non illo tantum modo, ſed etiam aliis poteſt imponi. Aliquando enim incurritur ex vi juris per ſententiam declaratoriam, poteſt etiam aliquo modo incurri ante talem ſententiam ex vi ſolius criminis, etiam occulti, atque etiam poteſt neutro modo incurri ipſo jure, ſed per judicem, & ſententiam condemnatoriam imponi: nullus enim modus ex iſtis repugnat tali pœnæ, ut probavi latè in 7. tom. de Cenſ. diſp. 38. ſect. 1. & pro legum varietate uno, vel alio, aut alio modo incurritur, vel imponitur: ergo non eſt univerſaliter verum, infamiam ſolum ferri per ſententiam, ut per conditionem neceſſariam: aliquando enim imponitur per illam ut propriam cauſam per ſe in ſuo ordine.

19. *Rejicit Vaſquez.*

Refutatur Vaſquez, & approbatur dictum exemplum Juriſtarum.

Atque hæc ultima ratio videtur efficaciter impugnare ſententiam Gloſſ. & receptam, niſi limitetur. Dico verò aliud eſſe loqui de infamia in genere: aliud verò de infamia quatenus propter uſuram poteſt à judice ſeculari imponi. Priori modo non eſt verum univerſaliter, infamiam eſſe talem pœnam, quæ non poſſit per judicem imponi, & ideo etiam neceſſarium non eſt, ut quoties lex fert pœnam infamiæ, vel per ſolam comminationem, vel per verbum de futuro, ſit de pœna ipſo jure intelligenda, quia cum

lem imponi. Ratio autem eorum eſt, quia qui ſolvit uſuram, non poteſt agere contra uſurarium actione criminali, nec famoſa, ut ipſi loquuntur, ſed actione civili, ſcilicet, condictione indebiti, vel ſimili: ex vi autem hujus actionis non infamabitur uſurarius per judicem, etiamſi condemnetur ad reſtituendas uſuras, juxta l. *ceſſat*, ff. de actionib. & obligat. Nec etiam poteſt criminaliter puniri ex vi talis actionis, & ideo ex vi talis ſententiæ non infamaretur reus, & ideo ut infamis maneat, oportet, ut ex vi legis infametur, ideoque niſi lex loqueretur de pœna ipſo jure, inutilis eſſet. Hoc ergo modo defenditur exemplum illud licet ſit valde legale & mihi incertum, quia licet ſit verum, & conſtans ex aliis juribus, uſurarium eſſe ipſo jure infamem: nihilominus, licet non eſſet, non video, cur per judicem poſſit fieri infamis ex vi illius l. *improbum*, ſi in judicio de improbo fœnore convincatur, quacunque actione contra illum agatur. Nam licet condictio indebiti per ſe non faciat infamem, nihilominus, quia fundatur in crimine uſuræ, poterit ad infamiam ſufficere ratione alterius legis. Sed hoc juriſperitis omitto.

21. *2. Exemplum irregularitatis.* Clariora ſunt alia exempla hujus regulæ. Unum eſt de pœna irregularitatis: nam licet canon tantum dicat, ſub pœna irregularitatis, vel irregularis fiet, aut quid ſimile, intelligendum eſt, ſententiam latam continere, quia irregularitas eſt talis pœna, quæ non ab homine, ſed à jure tantum imponatur, ut ſuppono ex dictis in 5. tom. diſp. 40. ſect. 4. Nam licet interdum aliqua irregularitas non incurratur, niſi ſuppoſita ſententia criminis alias occulti, illud ſolum eſt quando irregularitas non imponitur immediatè ratione criminis, ſed ratione infamiæ, non quia ad ipſam irregularitatem, per ſe loquendo, requiratur ſententia judicis, & ideo lex imponens irregularitatem ipſo jure, eam imponere intelligitur, etiamſi per verbum de futuro, vel ſimile loquatur.

22. *3. De irritatione, ſeu annullatione vinculi indiſſolubilis.* Aliud exemplum eſſe poteſt de irritatione, ſeu annullatione vinculi indiſſolubilis. Nam ſi lex imponat in pœnam irritationem talis vinculi, licet per verba de futuro loquatur, intelligitur inducere inhabilitatem ipſo facto, quia alias eſſet inutilis, & frivola. Ut ſi lex prohibeat contrahere matrimonium viri cum fœmina, quam polluit per adulterium, & addat, alias tale matrimonium irritetur, cenſetur ipſo jure impedimentum irritans imponere, quia niſi tale eſſet impedimentum, non poſſet poſtea irritari matrimonium ſemel validum. Sic etiam, cum antiqui canones dicunt irritandum eſſe matrimonium virginum ſacrarum, ſatis indicant, eas eſſe inhabiles ad validum matrimonium. Idemque eſt de clericis, & ſimilibus. Et ſimilis regula applicari poteſt ad impedimenta profeſſionis religioſæ: nam ſi canon dixerit, ſi quis hoc commiſerit, & poſtea profiteatur, ejus profeſſio diſſolvatur, ipſo facto introducit impedimentum, quia alias non poteſt habere effectum. Quando verò canones dicunt, ſi quis hoc commiſerit, ejus ordinatio irritetur, tunc non poteſt eodem modo regula applicari, quia collatio ordinis quoad valorem ſuum, irritari non poteſt: intelliguntur ergo illa verba de irritatione quoad uſum, & ſic ſolent ſuſpenſionem ſignificare, quæ per hominem inferri poteſt, & ideo non eſt neceſſe, prædicta verba ſub hac regula comprehendi. Et ad hoc exemplum ſpectant alia, quæ affert Tir. ſupra n. 265.

32. *4. Exemplum de lege præcipiente ſub pœna perjurii.* Denique poteſt ſumi tertium exemplum ex eodem n. 264. de lege præcipiente aliquid ſub pœna perjurii: nam eo ipſo imponit illam ipſo jure, non tam vi ſua, quam alterius. Immediate enim ex vi talis legis fit, ut in tranſgreſſione ejus committatur perjurium: nam talis lex neceſſario ſupponit aliquod juramentum, in cujus virtute ſic præcipit, & ideo tranſgreſſor talis legis contra præſtitum juramentum peccat, & conſequenter incurrit pœnam ipſo jure propter perjurium impoſitam. Sed hoc exemplum non eſt propriè de lege pœnali. Nam verba illa ſub pœna perjurii non tam imponuntur ad comminationem pœnæ, quam ad declarandum modum præcipiendi, exigendo obligationem prioris juramenti, quod ſufficienter illo modo ſignificatur, juxta communem ſenſum illorum verborum. An verò illi perjurio impoſita ſit aliqua pœna ipſo jure, ex tali lege non habetur ut per ſe patet, & quamvis Tiraq. id affirmet ex cap. *cum quidam*, de jure jur. & l. 3. §. *ſi ad diem*, ff. de re milit. tamen in illis juribus nihil tale habetur, *Cap. cùm quidam.* & longam requirit diſputationem, quam tradidi l. 3. de juram. cap. ult.

24. *3. Regula.* Tertia regula principalis ſit, quando lex loquitur per modum imperandi, anceps eſt loquutio, & ideo conſideranda eſt materia, circa quam proximè verſatur imperium. Nam ſi fuerit actio hominis, lex continebit ſententiam ferendam, & non obligabit ſtatim in conſcientia: ſi verò fuerit effectus aliquis, quem legiſlator per ſuam legem poteſt efficere, ſæpe continebit ſententiam latam, & obligabit. Hanc ſumo ex communi doctrina, eamque ſic declaro: nam verbum imperandi interdum eſt pure imperativum (ut ſic dicam) aliquando verò eſt practice effectivum. Priori modo ſumitur, quando dirigitur ad alium hominem ad movendum, ſeu excitandum illum, vel etiam ad illum obligandum: ut ibi, *Exurge qui dormis: Venite ad me omnes*, &c. Poſteriori modo ſumitur, quando dirigitur ad aliquem effectum immediate faciendum, ut ibi, *fiat lux*, & in ſimilibus locis, & ita ſolent Theologi interpretari formam Græcorum in Baptiſmo, *Baptizetur ſervus Chriſti*, nam illud verbum imperandi non eſt de futuro, nec dirigitur ad alium, qui baptizaturus ſit, ſed in actu exercito imperat receptionem Baptiſmi, quem confert Baptizans. His ergo duobus modis imperandi verbum ſumi in lege pœnali. Priori modo ſumitur, quoties cadit in actionem per alium exercendam, & tunc dicimus tantum continere pœnam ferendam, quia vel imperium illud non dirigitur ad ipſum reum, ut cum dicitur, *Expellatur, privetur*, vel ſi poſſit dirigi ad reum (cum dicitur, *Solvat centum*, vel quid ſimile) & juxta materiam ſubjectam intelligendum eſt, vel certe ſecundum ordinem juſtitiæ poſtquam condemnatus fuerit, vel etiam tunc dirigitur immediate imperium ad inſtruendum judicem: nam perinde eſt, acſi lex diceret, Condemnetur ad ſolvendum centum, & ita illa ſolvat. Hæc verò intelligenda ſunt de pœnis judicialibus, ſeu fori externi: nam aliæ præcipiuntur interdum in ordine ad ſalutem animæ, quæ poſſunt ſtatim obligare, ut in decretis, ſeu canonibus pœnitentialibus ſæpe inveniuntur hæc verba, *Cap. accepiſti.* Pœniteat tanto tempore, jejunet, &c. in quibus *Cap. ut menſura.* etiam diſcernendum eſt, an per modum conſilii, vel præcepti id ſtatuatur, quod ex uſu, & circumſtantiis colligendum eſt, capit. *accepiſti*, de ſponſa duorum, c. *vi menſuræ*, de empti. & vendit. c. *quicunque*, 6. q. 1. *Cap. quicunque.*

Poſteriori autem modo ſumitur verbum imperandi, quoties cadit immediate in effectum abſque miniſterio hominis, ſoletque tunc paſſive uſurpari, ut, *amittat, privetur, ſubjaceat, incurrat, fiat*. Et tunc etiam non poteſt generalis regula conſtitui. Primo quidem, quia ſæpiſſime ſolent hæc verba uſurpari pro futuris, & ita de illis tractat latiſſime Tiraqu. ſupra, nullamque ſpecialem mentionem facit imperativi modi. Unde quando ex adjunctis conſtiterit, tale verbum accipi in vi futuri, ſuperior regula in illo ſervanda eſt, ut conſtat. Item quoties ſignificatio fuerit dubia, in vi futuri accipiendum eſt verbum juxta primum fundamentum initio poſitum. Præterea ſi verbum tale eſt, ut poſſit & ad effectum immediate & ad miniſterium hominis referri, etiamſi imperandi verbum ſit, referendum potius eſt ad homines, quam ad effectus, & continebit tantum ſententiam, ut patet in verbo *excommunicetur*, ſemper enim continet ſententiam ferendam ſine controverſia. Idem ſentio de verbo *annullatur*, *irri-* 25. *Tiraqu.*

ritetur, ſtolietur, & ſimilibus. De verbo autem *Fiat*, ſolet eſſe major dubitatio: plerumque autem videtur referri ad effectum ipſius legis, & illum imperare, & ideo in primis conſiderandus eſt terminus, cui adjungitur: nam ſi ſolum ſignificet reatum, ſeu obligationem, rectè exponi poteſt de pœna ferenda, ut ſi lex dicat, *Fiat obnoxius tali pœnæ, fiat reus, fiat debitor*, & ſimilia: ſi autem cadat ſuper ipſum effectum, veriſimile eſt, continere ſententiam latam, ut ſi dicat, *Fiat inhabilis, fiat nullus, fiat irritus, fiat excommunicatus.* Et hoc videtur eſſe regulare, niſi ex materia, & circumſtantiis legis aliud colligatur. Idem ferè eſt de verbo, *ſubjaceat* vel *incurrat*, nam ſi illi adjungatur, ipſemet effectus in particulari, quem lex ipſa ſolet efficere, continebit ſententiam latam, ut ſi dicat, *Subjaceat excommunicationi, incurrat inhabilitatem*: ſi verò verba ſint generalia, ut *Subjaceat pœnæ*, vel, *cadat in ſolum debitum pœnæ, incurrat reatum talis pœnæ*, vel quid ſimile, non inducent ſententiam latam de pœna ipſa, ſed tantum de obligatione ad ferendam pœnam. Unde etiam ſolent verba illa uſurpari circa pœnas, quæ per homines inferri ſolent, ut ſi dicatur, *Subjaceat flagellis, incurrat exilii pœnam*, &c.

26. *Legem quæ pœnam fert per verbum præſentis indicativi, continere ſententiam latam. Secus enim contineret mendacium. Tiraq. Caſtr.*

Quarta regula eſt receptiſſima de verbo temporis præſentis, & indicativi modi, nimirum, legem, quæ pœnam ipſam fert per tale verbum, continere ſententiam latam, ut ſi dicat, *Excommunicamus hoc facientem*, vel, *notam infamiæ illi inurimus, inhabilitamus, privamus*, &c. Hæc regula eſt frequentius recepta, ut late refert Tiraq. ſupra n. 21. Caſtro, & alii moderni illam ſequuntur. Ut autem ratio reddatur advertendum eſt, illum modum loquendi, & inferendi pœnam maximè habere locum in his pœnis, quæ non ſolum imponi, ſed etiam fieri poſſunt immediatè ab ipſo legiſlatore ſine actione rei, ſed cum ſola paſſione morali, ſeu privatione, ut ſunt pœnæ cenſurarum inhabilitatum, confiſcationum, nullitatum, & ſimilibus. Et nunc eſt facilis ratio, quia per verbum de præſenti ſignificat ſufficienter legiſlator, ſe velle per ſeipſum, ſeu per ſuam legem inferre talem pœnam, & poteſt id facere: ergo facit: ergo verba continent ſententiam latam, imò etiam continent executionem ejus.

27. *Notandum pro præcedenti regula.*

Confirmatur, quia alias verba legiſlatoris continerent mendacium, quia dicit, v. g. Inhabilitamus, & non facit, hoc autem admittendum non eſt. Quapropter quando legis pœna talis eſt, ut non poſſit fieri immediatè per ipſam legem, ſed per actionem, vel miniſterium hominis, fieri non poteſt, ut lex hoc modo loquatur per verbum præſentis temporis, quod indicet ipſum effectum pœnæ, ſed ad ſummum per verbum indicans obligationem, ut, Mandamus reſtituere, ſolvere, & tunc non credimus per hujuſmodi verbum ſimplex ſignificari ſententiam latam, nec obligationem in conſcientia, ante ſententiam judicis, niſi aliquid amplius addatur, obligamus in conſcientia, vel aliquid æquivalens, juxta dicendi capite ſequenti. Quia illud verbum præſentis indicativi non excedit vim verbi de præſenti in modo imperandi, ut reſtituat quadruplum, *Solvat*, &c. Dictum eſt autem hæc verba non ſignificare ſententiam latam: ergo idem eſt dicendum de aliis. Atque ita poſſent exponi auctores negantes hanc regulam, quos late refert Tiraq. ſupra, nu. 24. Quod ſi de prioribus verbis loquatur, admittenda non eſt. Neque obſtat, quod in multis legibus, etiamſi pœnam ferant per illa verba de præſenti, adduntur aliæ particulæ exprimentes ſententiam latam, ut, *Ex tunc, eo ipſo*, vel quid ſimile, in quo indicatur, nuda verba præſentis non ſufficere. Hoc (inquam) non obſtat, nam ſæpe adduntur plures ex his particulis ad majorem abundantiam, declarationem, & firmitatem, & ad exaggerandam rei gravitatem, ut ſupra in ſimili dictum eſt, & ſæpe repetit Tiraq. ſupra n. 26. & ſequentibus. Qui nu. 32. addit ſimilem regulam de verbo præteriti temporis. Veruntamen vix poteſt per hujuſmodi verbum pœna ferri, niſi utendo participio cum verbo ſubſtantivo, vel alio ſimili, ut *ſit privatus, noverit ſe eſſe privatum*, vel, *ſciat ſe amiſiſſe*, vel ſimilia, quæ in ſequenti regula melius explicabuntur.

Tiraquel.

28. *Si participium fuerit futurum indicat ſententiam ferendam.*

Quinto ergo dicimus, ſuperiores regulas applicandas eſſe ad verbum ſubſtantivum participio conjunctum: nam ſi participium fuerit temporis futuri, ſententiam ferendam indicat, cujuſcunque modi, vel temporis ſit verbum ſubſtantivum, ut ſi dicat lex, *Excommunicandus eſt*, vel, *inhabilitandus ſit*, vel, *irritandus erit*, verbum autem præteriti cum tali participio, non poteſt commode conjungi in lege ferenti pœnam, quia reſpicit futurum, non præteritum. Si a. eſſet diſpoſitio declaratoria præteriti, poſſet in hunc modum proferri, qui hoc fecit, fuit excommunicandus, & tunc etiam ſignificaret pœnam ferendam per judicem, non latam: quoties ergo participium eſt de futuro, non eſt canon. aut lex latæ ſententiæ. At verò ſi participium ſit de præſenti cum verbo ſubſtantivo, *ſit*, vel, *eſt*, indicatur lata ſententia. Oportet autem, ut per participium ſignificetur pœna ipſa, quæ per legem immediate ab ipſo legiſlatore ſine interventu actionis alterius hominis fieri poſſit, ut cum dicitur, *privatus eſt, excommunicatus eſt*, &c. ut ſumitur ex Gloſſa in l. *jubilemus*, 2. §. *œconomus*, C. de ſacroſ. Eccleſ. verb. *privetur*, cum aliis, quæ refert ſupra Tiraq. n. 26. Et ratio eſt, quia talis loquutio ad ſui veritatem requirit effectum de præſenti: ergo facit illum, cum verba legis verificari debeant. Secus autem erit ſi per participium non ſignificatur pœna ipſa, ſed obligatio ad illam, ut ſupra in tertia regula in ſimili dictum eſt. Idémque cenſetur, ſi ponatur verbum *ſit*, ut, *excommunicatus*, vel *privatus ſit*, quia denotat imperium efficax, & faciens. Item habet eandem vim, ſi adjungatur nominibus habentibus æquivalentem ſignificationem, ut ſi lex dicat, *Eſt*, vel, *ſit inhabilis*, aut, *ſit, vel eſt nullus*, nam hæc verba ſignificant contractum annullari ipſo facto. Imo tanta eſt vis illius negationis, ut etiam ſi verbum *eſt*, ponatur de futuro, ſignificare cenſeatur nullitatem ipſo facto, quanquam non ſit hoc omnino certum, ut videbimus capite ſequenti, ubi omnia, quæ pertinent ad pœnam ipſo jure latam, magis explicabuntur.

Participium de præſenti cum verbo ſubſtantivo ſit, vel eſt, indicat latam ſententiam, quia talis locutio aliàs non eſſet vera. Gloſſ. Tiraq.

CAPUT VII.

Quando leges impotentes pœnam latæ ſententiæ obligent in conſcientia ad exequendum ante judicis ſententiam pœnam, quæ in actione conſiſtit.

1. *Communis partitio pœnarum.*

Quæſtionem hanc in materia de cenſuris in 5. tom. 3. p. diſput. ſect. 11. ſuccinctè, & breviter expedivi, quoniam in illo genere pœnarum fere nullam habet controverſiam, ut ſtatim attingam. Nunc autem quoniam de omni genere legum, & pœnarum differimus, generalius, & accuratius tractanda eſt. Ut autem diſtinctius procedamus, ſupponenda eſt communis partitio pœnarum. Nam quædam ſunt, quæ requirunt miniſterium hominis, ut executioni mãdentur: aliæ, quæ per ipſas leges immediate fieri poſſunt, inter quas hæc eſt differentia, quod in prioribus pœnis lex non trahit ſecum exequutionem, id eſt non infert pœnam ipſam, ſed ad ſummum obligationem ad illam: nam lex quæ jubet hominem flagellari, non flagellat, & lex quæ præcipit ſolvere quadruplum, non ſolvit, nec ſpoliat hominem ſua pecunia, ſed obligat, ut ſolvat. At verò in pœnis poſterioris generis, lex ipſa per ſe poteſt non ſolum ferre, ſeu ſtatuere pœnam, ſed etiam inferre, ſeu exequi illam: lex enim canonica ferens excommunicationẽ latæ ſententiæ, ſecũ affert exequutionem: per ſe enim cenſuram imponit, idemque eſt in lege irritante, vel inhabilitante. Hæc autem differentia

indicat

indicat aliam, quia priores pœnæ requirunt aliquem effectum phyſicum, ratione cujus requirunt actionem hominis: poſteriores verò conſiſtunt in effectu aliquo morali: lex autem per ſe non poteſt facere effectum phyſicum: poteſt autem efficere effectum moralem, quales ſunt inhabilitationes, impedimenta, cenſuræ, privatio dominii, &c. Et hinc etiam eſt, ut hæ pœnæ, quæ per legem immediate inferuntur, ſemper conſiſtant in privationibus moralibus, ut ſunt inhabilitates, nullitates, &c. quia pœna eſt malum, & ut ſic eſt privatio, & ideo lex per ſe puniens non confert poteſtatem moralem, ſed aufert. Aliæ verò pœnæ poſitivæ dici poſſunt, quatenus requirunt actionem poſitivam, ad quam ſequitur aliqua privatio, in qua malum illud pœnæ conſummatur.

2. *Subdiſtinctio membri primi.* Ulterius verò poſſumus ſubdiſtinguere primum membrum. Nam pœnæ requirentes actionem hominis, quædam poſtulant actionem tertiæ perſonæ diſtinctæ ab eo, qui punitur: aliæ per actionem ipſiuſmet rei fieri poſſunt, & ſolent, vel ex neceſſitate, ut comedere, ambulare, &c. vel juxta communem, & uſitatum hominum morem, ut ſolvere pecuniam. De priori genere pœnarum, quæ poſtulant actionem alterius, non oportet in præſenti dicere: regula enim generalis eſt, illas nunquam ferri per legem latæ ſententiæ, quæ ſtatim obliget in conſcientia. Ratio eſt, quia lex ad ſummum poteſt obligare reum ad ſuſtinendam patienter, ſeu obedienter talem pœnam, quod ipſe facere non tenetur, nec poteſt, donec talis pœna ab alio inferatur: alius autem non poteſt illam inferre ex vi legis, niſi ut miniſter juſtitiæ, ideoque neceſſariò talis pœna requirit ſententiam, & mandatum hominis applicantis, & exequentis pœnam legis. Quomodo autem reus teneatur parere legi poſt ſententiam in ſuſceptione talis pœnæ, attingemus capite ſequenti. De hac ergo pœna nihil amplius dicere neceſſe eſt. Non omittam autem advertere, non ſolum cenſeri pœnam requirentem actionem alterius illam, quæ phyſicè loquendo non poteſt aliter fieri: vix enim reperitur aliqua, quam non poſſit homo in ſe ipſo exercere, ſpectando phyſicam poteſtatem: cenſetur ergo talis pœna omnis illa, quam vel non poteſt homo honeſtè infligere, ut eſt pœna mortis, juxta multorum ſententiam; vel certè quæ eſſet nimis acerba, & crudelis, ſi homo cogeretur ad illam ſibi infligendam, juxta doctrinam, c. 5. datam.

3. Subdiſtingui poteſt pœna requirens actionem ipſius rei, in eam, quæ requirit poſitivam actionem, ut eſt ſolutio pecuniæ, vel flagellatio, & in eam, quæ requirit omiſſionem actionis: omiſſio enim moralis, & humana ſolet quodammodo inter actus morales computari, & in præſenti non immeritò reputari poteſt per modum actionis, quia nec fit ſine poſitiva voluntate, moraliter loquendo, nec ſine dolore, & afflictione, imò ſæpè cum majori, quam poſitiva actio. Hujuſmodi enim pœna cenſeri poteſt jejunium, quia nullam requirit actionem, ſed abſtinentiam. Denique in hoc conveniunt hæ pœnæ cum pœnis activis, ut ſic dicam, quod non poſſunt inferri immediatè per legem quoad phyſicam privationem actionis, ſed ad ſummum poteſt lex imponere obligationem in conſcientia ad talem omiſſionem: nam lex imponens pœnam jejunii non poteſt per ſeipſam cogere hominem, ut abſtineat vel invitus, poteſt tamen obligare ad abſtinentiam, & ſimiliter lex privans ſuffragio non infert ipſam omiſſionem ſuffragii, ſed ad ſummum poteſt imponere obligationem ad illam. Veruntamen licet hæc conſideratio, & ſubdiviſio in corporalibus pœnis poſſit eſſe utilis ad intelligentiam legum, quia hæ corporales pœnæ ordinantur ad poſitivam corporis afflictionem, ut ſunt jejunium, vel abſoluta pœna non comedendi, vel non exeundi à carcere, vel à domo, aut civitate: nihilominus in ſpiritualibus pœnis ſimiles privationes actionum ſub pœnis privativis computantur, ut patet in ſuſpenſionis pœna, & magna ex parte in excommunicatione quæ privat communicatione, quæ in actionibus humanis conſiſtit, & idem eſt de privatione ſuffragii, præſertim, quia ſimul ſolet lex invalidare illud, inhabilitando perſonam, quod pertinet ad moralem effectum ac privationem juris, ſeu facultatis moralis ad ſuffragium ferendum.

4. *Diſtinctio terminorum quibus ſignificatur ſententia lata.* Tandem diſtinguere oportet varios terminos, quibus ſignificari ſolet ſententia lata per legem, præter eos, quos capite præcedenti obiter tetigimus. Interdum enim ipſum verbum, quo præcipitur pœna, talis modi, ac temporis eſt, ut pœnam latam indicet, ut ibi diximus, & hic amplius explicabimus: frequentius verbo præcepti adduntur aliquæ particulæ, vel circumlocutiones, vel clariſſima verba, quibus ſententia lata per legem indicatur: particulæ ſunt, *ipſo facto*, *ipſo jure*, *eo ipſo*, *ex nunc*, vel *ex tunc*, & æquivalentes circumlocutiones communiter eſſe ſolent per effectus legis, quando ſtatim fieri dicuntur, ut, *vacare cenſeatur*, *ſine diſpenſatione non eligatur*, *non faciat fructus ſuos*, *non poſſit eos retinere tuta conſcientia*, *non valeat*, &c. clarioraque erunt verba, ſi addatur, *teneatur ante ſententiam*, vel, *ante declarationem*, vel, *ante omnem monitionem*. Clariſſima denique erunt, ſi lex tot verba ex his accumulet, ut nullus tergiverſationi detur locus, & præſertim ſi dicat, ſtatim, & ante omnem ſententiam hoc facere in conſcientia teneatur: ſemper tamen ſunt attente ſpectanda verba pœnæ, cui hæ particulæ adjunguntur, ut illud tantum gravamen intelligatur per leges ipſo jure impoſitum quod per talem vocem in propria ſignificatione, vel ſecundum jus, vel ſecundum communem conſuetudinem ſolet ſignificari: ita enim debent pœnæ, & rigores reſtringi, quæ animadverſio poſtea exemplis melius explicabitur.

5. *Regula generalis.* Primò igitur de pœnis exequendis per actionem ipſius rei ſit regula generalis: ſolum ita imponi, quando per verba legis tam clare explicatur lata ſententia ſtatim obligans in conſcientia, ut vitari non poſſit ſine corruptione, vel magna extortione verborum legis. Hanc aſſertionem ſumo ex communi ſententia Doctorum, quos cap. 5. retuli. Nam qui negant has pœnas poſſe imponi ipſo facto, videntur loqui de poteſtate ordinaria (ut ſic dicam) ſeu de ordinario jure: nam abſolute fatentur, in caſu raro poſſe id fieri, unde à fortiori dicent, nunquam eſſe ita legem intelligendam, niſi quando omnino verba cogunt. Alii etiam aliarum opinionum auctores fatentur: difficilius, & rarius imponi has pœnas ipſo facto, quam alias privativas, unde oportet, ut clariſſima verba requirant. Nam ſi in hoc genere pœnæ ſic imponendo major eſt acerbitas ex genere ſuo, & ideo minor eſt illius uſus, certe neceſſarium eſt, ut talis modus puniendi omnino in lege declaretur, & alias non cenſeatur à legiſlatore intentus. Quando autem lex ſufficienter declarat obligationem ad talem pœnam, ſine dubio obligat, quia poteſtas non deeſt, ut probatum eſt. Supponimus autem legem eſſe ita moderatam, ut non contineat crudelitatem, nec apertam injuſtitiam, & ideo regulariter tales pœnæ ſunt pecuniariæ, & non de omnibus bonis, ſed in quantitate moderata, aut tolerabili. Denique ſupponimus, legem eſſe receptam, & non derogatam per conſuetudinem contrariam quoad hanc partem, quod in omnibus legibus pœnalibus locum habet. Abrogari enim poſſunt per conſuetudinem quoad pœnam, vel modum pœnæ, licet quoad reliqua obſerventur, ut notant Cajetan. in Sum. verb. *excommunicatio*, c. 75. & Nav. c. 27. n. 130. & infra dicemus. Et ita in præſenti poſſet lex non eſſe derogata quoad vim obligandi ſtatim in conſcientia ad pœnæ ſolutionem, quia conſuetudo poteſt derogare legi in totum: ergo etiam in parte, ſeparabili ab aliis. *Cajet. Navar.*

6. *Exempla regulæ prædictæ.* Ut autem hæc regula melius intelligatur, faciliuſque poſſit ad uſum applicari, nonnulla illius exempla afferre oportet. Primum ſit de legibus

legibus præcipientibus actiones afflictivas corporis, ut est flagellatio, quam potest homo in seipsum, & sine peccato exercere. Huc etiam pertinet pœna exilii, quam potest in se quis exequi exeundo à loco prohibito, seu movendo, & agendo in seipsum, sine ullo peccato, vel indecentia. Ordinarie verò non solent cogi homines per solas leges ad hujusmodi actiones, licet non repugnet obligari. Ideóque in his maximè pœnis verum est, verba debere esse luce clariora, ut talem obligationem inducant. Harum verò legum exempla non habemus in jure civili, vel canonico. In aliquibus autem religionibus dicuntur esse aliquæ regulæ pœnales, quæ licet non obligent in conscientia absolute ad proximum opus, quod injungunt, vel ad cavendum, quod prohibent, obligant nihilominus ad aliquam pœnam, quam transgredientibus talem, vel talem regulam imponunt. Quæ pœna talis esse debet, ut non excedat disciplinam religiosam, & communiter esse solet brevis aliqua oratio, & posset extendi ad moderatam flagellationem propriam, & secretam, vel etiam ad jejunium, ut infra dicam. Ut tamen intelligatur esse obligatio in conscientia ex vi legis, & ante præceptum superioris, oportet, ut lex dicat in virtute sanctæ obedientiæ, vel teneantur in conscientia, aut quid simile juxta consuetudinem religionis.

7. *De pœnis pecuniariis.*

Secundum exemplum esse potest, de legibus imponentibus pecuniarias pœnas, in quibus facilius potest hæc obligatio imponi, quia ex genere suo leviores sunt, & sine dedecore, vel infamia impleri possunt. Hujusmodi sunt aliquæ leges in regno Hispaniæ, quæ prohibent aliquid recipere quibusdam personis, & puniunt transgressores in quadruplo, addendo, *ut in conscientia, & sententia non expectata reddere teneantur.* Ita referunt Cov. Cord. & alii ex lib. 2. Ordin. regul. tit. 9. l. 2. tit. 14. l. 4. tit. 15. l. 30. tit. 21. l. 15. ubi sic habetur, *In quibus pœnis ex nunc pro tunc eos condemnamus, ita ut in foro conscientiæ ad eas pœnas solvendas, etiam ante judicis sententiam teneantur.* Quia verò non dicunt hæ leges, *ante omnem sententiam, vel absque alia declaratione*, dubitari potest an coarctari possint ad sententiam condemnatoriam, & sufficienter exponi, ut ante sententiam condemnatoriam judicis oriatur hæc obligatio in conscientia, non verò ante sententiam delaratoriam, sed immediate post illam: nam condemnatoria satis aperte ponitur per legem, non tamen videtur excludere necessitatem juridicæ declarationis. Sed nihilominus censeo ex vi illorum verborum induci dictam obligationem, nulla expectata sententia judicis etiam declaratoria, tum quia alias inutilis fuisset tot verborum multiplicatio & exaggeratio, unde ipsamet extraordinaria forma præcipiendi indicat satis extraordinariam, & magis rigorosam obligationem ad talem pœnam, tum etiam, quia cum dicit lex, *ex nunc pro tunc*, particula illa *pro tunc*, non designat tempus post latam à judice sententiam declaratoriam criminis, de qua lex mentionem non fecerat, sed tempus commissi criminis, de quo lex fuerat loquuta, tum denique (quod notandum est) quia illa particula *ante sententiam*, licet indefinita videatur, æquivalet universali in lege absolute loquente, quia ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, maximè quia illud verbum *ante*, includit negationem sententiæ latæ à judice. Atque ita intelligunturillæ leges à citatis auctoribus.

Covar. Cordub. Ordin. li. 2.

Extraordinarius modus præcipiendi indicat rigoriorem obligationem.

8. At verò Soto suprà ad 4. ausus est carpere, aut reprehendere legislatorem civilem, eo quod usurpet verba illa, *in conscientia*, quia non est, inquit, secularium Principum de conscientia judicare, & in jure communi exemplum simile non invenitur, & fortasse ob eam rem tales leges usui receptæ non sunt. Sed certe excessit Soto, quia leges, quæ magna consideratione conduntur, non possunt tam facile reprehendi. Item quia princeps secularis potest obligare in conscientia, ut supra ostensum est, cur ergo peccat, explicando in actu signato usum illius potestatis ad superanda subterfugia, & tergiversationes hominum: Nec refert, quod in jure communi non inveniatur exemplum, quia non tenetur supremus Rex formam præcipiendi sumere à communi jure, sed potest novam addere, si expedire judicet. Quod si illæ leges (ut fertur) vel per posteriores leges, quoad hanc partem mutatæ sunt, non ideo fuit, quia essent injustæ, sed quia vel hominum protervia prævaluit, vel experientia docuit, aliud magis expedire. Et nihilominus in novissima compilatione legum Hispaniæ in l. 2. tit. 18. l. 1. extat lex, quæ prohibet Secretarios regios munera recipere sub pœna reddendi quadruplum, cum his circumstantiis, prima ut jurent, hanc pœnam solvere si in illam inciderint: secunda ex nunc in illa condemnantur: tertiò declaratur, ut ad illam solvendam in conscientia teneantur, nulla expectata condemnatione. De qua lege etiam solet dubitari, an sit recepta quoad hanc partem: seu abrogata per contrariam consuetudinem, & an possit in illa habere locum expositio, ut non excludat necessitatem sententiæ declaratoriæ, & quidem hoc posterius valde probabile videtur. Tum quia non dicit, *ante sententiam*, absolute, sed *ante condemnationem*, seu *non expectata condemnatione*: tum etiam, quia licet dicat, *ex nunc*, non addit, *pro tunc*, & ita licet lex ferat sententiam condemnatoriam, non designat tempus, pro quo illam fert, nec excludit sententiam declaratoriam. Tum denique, quia etiam hoc modo tam juramentum, quam reliqua verba habent magnos effectus: nam ratione juramenti tenetur quis statim ac declaratur de crimine, solvere quadruplum sub pœna perjurii, nec potest occultare bona, quibus potest solvere pœnam, imò nec potest negare quantitatem munerum, quæ recepit, etiamsi in sententia non declaretur, sed tantum crimen recipiendi munera. Item ad hoc etiam obligat illa lex sua propria vi præter obligationem juramenti: imò ita obligat, ut facta declaratione delicti nullus inferior judex possit illam minuere, qui est etiam magnus affectus illorum verborum. Et saltem hoc modo videtur mihi illa lex observanda, nec posse dici abrogata contraria consuetudine, quia nec talis consuetudo probari potest, nec tolerantia Principis scientis illam.

9. *Conc. Lat. Motus Pii V. Beneficiarius non recitantibus fructibus correspondentibus beneficiis pro rata.*

Tertium exemplum afferri solet ex Concilio Lat. sub Leone X. & Motu quodam Pii V. ubi clerici beneficiarii non recitantes divinum officium fructus omnes omnium beneficiorum singulis diebus respondentes pro rata restituere obligantur in conscientia, statim, & absque alia declaratione, seu sententia. Ita enim esse illud præceptum, & pœnam in eo impositam intelligenda, late ostendi lib. 4. de Orat. c. 29. & 30. Sed nihilominus hoc exemplum non pertinet propriè, & directè ad hanc regulam, quam modo tractamus, quia illa pœna privativa potius est, quam activa, ut sic dicam. Lex enim illa immediatè impedit acquisitionem fructuum beneficii propter omissionem officii, quo posito impedimento ex natura rei sequitur obligatio respectu fructuum, quia nemo potest retinere sibi quod suum non est. Et ita interpretantur omnes illud præceptum, & colligitur apertè ex verbis Concilii, tum ibi, *Beneficiorum suorum fructus suos non faciat*, tum maximè ibi, *tanquam injustè perceptos erogare teneatur.* Illud ergo prius factum est virtute illius legis, secundum autem sequitur ex vi justitiæ, non quia per se, & immediate in pœnam impositum sit.

10. Dices, interdum ex vi illius legis beneficiarius tenetur se spoliare fructibus jam perceptis, & quos vere fecerat suos: ut si quis grossam beneficii acquisierit, & receperit, jure illam accepit, & fecit suam: & nihilominus si postea recitare desinat aliquibus anni diebus, tenetur partem grossæ illis diebus pro rata respondentem restituere: juxta declarationem apertè factam à Pio V. ergo nascitur hæc obligatio immediatè

diatè ex punitione legis, non ex alia obligatione juſtitiæ. Sed hoc obſtat, nam hæc obligatio reſtituendi partem illam ex eodem fonte, & eodem modo naſcitur. Cum enim expreſsè Concilium dicat, *Fructus ſuos non faciat, ſed eos tanquam injuſtè perceptos pro rata reſtituere teneatur*, & Pius V. non mutet, nec augeat hanc pœnam, ſed tantum ratam illam declaret: non poſſumus nos ad aliquam reſtitutionem obligare ex vi illius legis, niſi eodem modo, & titulo. Dico ergo, ex vi illius legis factum eſſe, ut in dicto caſu non percipiat fructus omnes groſſæ, niſi ſub conditione, & non omittendi peccaminosè divinum officium. Unde ſi tunc recepiſſet groſſam totam cum animo non recitandi decem diebus, injuſtè recepiſſet, ſuamque non feciſſet partem illam, repugnante leg. Concilii. Quando ergo bono animo, & propoſito totam recipit quaſi anticipata ſolutione, ſuam quidem facit, non tamen omnino plene & abſolutè, ſed ſub modo, & conditione tali, ut illa non impleta amittatur dominium, ex vi legis, quæ illud à principio infirmavit, ut ſic dicam, & fecit pendens à futuro eventu, qui effectus legis privativus etiam fuit, & ex illo naſcitur poſtea ex natura rei obligatio reſtituendi.

11. Quamvis autem hæc vera ſint, nihilominus ex illa lege ſumitur probabilis confirmatio dictæ regulæ: nam ſicut lex humana imponit ipſo facto pœnam privativam, ex qua neceſſariò ſequitur obligatio ad actionem pœnalem, ita poteſt obligare ad ſimilem actionem pœnalem immediatè. Colligitur etiam ex illis decretis, ut lex obliget per ſe ad actionem pœnalem, ſive mediatè, ſive immediatè, non oportere, ut ſemper expreſsè declaret formalibus verbis obligationem in conſcientia ante omnem ſententiam, ſed ſatis eſſe, ut id explicet per aliquem effectum, qui ſubſiſtere non poſſit ſine tali obligatione, vel quia neceſſario illam inferat, ſicut ibi, ex effectu impediendi acquiſitionem dominii, ſequitur obligatio reſtituendi. Eſtque ſimile huic exemplum in Concilio Trident. ſeſſ. 23. c. 1. de reformat. ubi de beneficiario non reſidente modo ibi præſcripto dicitur, *Statuit ſancta ſynodus, eum pro rata temporis abſentis fructus ſuos non facere, nec tuta conſcientia, alia etiam declaratione non ſequuta, illos omnes ſibi detinere poſſit, &c.*

Conc. Trid.

12. Atque ex dictis in hoc tertio exemplo intelligi poteſt, hanc regulam poſitam de pœnis confitentibus directè in actione hominis, cum proportione applicandam eſſe ad pœnas, quæ proximè privant actione humana, ex qua privatione ſequitur pœnalis afflictio corporis. Nam hæ pœnæ, ut ſupra dixi, moraliter æquivalent illis, quæ in actione conſiſtunt, & ideo eadem doctrina ad illas eſt applicanda. Exemplum eſt in pœna jejunii, quæ non tam agendo, quam cavendo, ſeu abſtinendo impletur. Hæc verò non tam eſt pœna civilis, quàm canonica; & nihilominus non invenio eam ipſo jure impoſitam in jure canonico. Nam licet Cord. dicta q. 36. ad hoc alleget c. *quicunque*, 6. q. 1. & c. *ut menſuræ*, de empti. & vendit. & c. *accepiſti*, de ſponſa duorum; in his, & ſimilibus juribus nullum eſt verbum indicans talem obligationem, vel ſententiam latam; ſolùm enim dicitur, *ut contrahens cum duabus, & periturus, & defraudans juſtam menſuram, quadraginta dies in pane, & aqua paniteat*; quæ verba non obligant ſtatim ad illam pœnitentiam agendam, donec imponatur, ut de perjurio explicui lib. 4. de juram. c. ult. in fine, & eadem ratio eſt de reliquis. Igitur in jure communi non habemus hujus rei exemplum, tamen in regulis religioſis poſſet facilè reperiri, in quibus ſervanda ſunt quæ ſuprà de aliis actionibus pœnalibus diximus.

Extenſio prædictæ regulæ ad pœnas quæ proximè privant actione humana, ex qua ſequitur afflictio corporis.

Cord. ibi. c. quicunque, 6. at nihilomin.

13. Aliud exemplum hujus pœnæ eſt de fame, & carentia cibi ſumendi uſque ad mortem; hanc enim pœnam interdum leges imponunt: tam acerba autem eſt, ut non poſſit ipſo facto imponi. Imò etiam credo, nec per ſententiam judicis obligari hominem in conſcientia ad illam implendam, ſi comedere poſſit. Solet autem quæſtio eſſe, an tunc poſſit non comedere, & ſinere ſe mori, ſi facultas ſuppetat comedendi, quæ ad materiam de homicidio ſpectat. 22. q. 64. Aliud denique exemplum eſt de pœna permanendi in carcere, vel aliquo loco: nam illa etiam ſuſtinetur per privationem actionis, ſc. non fugiendo, & hæc etiam non ſolet imponi per legem, ſed per mandatum hominis, de quo quando ponitur in ſolam pœnam, vel in ordine ad ſolam punitionem, dubium eſt, an poſſit obligare in conſcientia, de quo alias. Nam quod ad nos attinet, leges per ſe ad hoc non obligant in conſcientia, maximè quando grave damnum inde timetur, abſolutè enim exiſtimo, non eſſe in uſu tales leges, & ideo nihil ampliùs de illis in præſenti dicere neceſſe eſt. Nam quæ tractari ſolent de juſta punitione rei fugientis è carcere in 2. 2. habent proprium locum quæſt. 69. art. 4.

De pœna famis uſque ad mortem.

CAPUT VIII.

Lex imponens pœnam privativam ipſo facto, quando obliget in conſcientia ad executionem ejus ante ſententiam.

1. VEnio ad pœnas privativas (ut communiter appellantur) quæ per ipſam legem immediatè fieri poſſunt, quas in tres claſſes diſtinguo. In prima pono cenſuras. In ſecunda privationes quaſdam, quæ non conſequuntur ſuum plenum effectum ſine actione hominis, ut ſunt privatio beneficii acquiſiti, vel propriorum bonorum. In tertio conſtituo quaſdam privationes, quæ per legem ſolam integrè fiunt, & non requirunt per ſe aliquam actionem hominis, nec ad illam obligant, ſed ſolum ad abſtinendum ab aliqua receptione, vel actione, ut inhabilitas ad matrimonium, ad beneficium, ad ferendum ſuffragium, & ſimilia. Et in hoc tertio ordine poſſet comprehendi irregularitas; illam verò omitto, quia, ut ſuprà dixi, irregularitas talis pœna eſt, ut nunquam niſi ipſo facto incurratur, & ideo quomodocunque feratur, ipſo jure imponi cenſetur, & incurri ante ſententiam declaratoriam, niſi neceſſaria ſit, ut infamia compleatur, ut in propria materia latiùs dictum eſt. De cenſuris etiam in particulari diximus tom. 5. in 3. p. diſp. 3. ſect. 3. ubi generaliter diximus, inter omnes pœnas privativas cenſuras eſſe, quæ certius & facilius incurruntur quantum ad conſcientiam ipſius delinquentis ipſo facto, & ante omnem ſententiam declaratoriam criminis. Ideoque quoties in canone cenſuram ferente additur, *ipſo jure*, vel *ipſo facto*, aut quid ſimile, eſſe canonem latæ ſententiæ. Quæ eſt communis doctrina fere ſine controverſia, & pro ratione ſufficit, quòd verba illa in rigore ſufficiunt ad hoc ſignificandum, & quòd communis uſus, & ſenſus, ac obſervantia talium legum oſtendit, in hoc ſenſu uſurpari; neque in his canonibus temperatum eſſe aliquo modo rigorem talium vocum. Cujus ratio eſſe potuit, vel quia hæ pœnæ ſunt ſpirituales, & medicinales, & ideo animam ſtatim ligare cenſentur, & cum hac veneratione, & timore ſemper ſuſceptæ ſunt, vel quia per cenſuras ſeparatur quis à communibus bonis Eccleſiæ tanquam indignus, & ideo ſtatim obligatur in conſcientia, ut ſe ſeparet, & abſtineat. Pertinet enim ad paſtorem Eccleſiæ ſeparare indignos, & illis præcipere, ut ſe ſeparent, quod præceptum in ipſa cenſura includitur.

Quoties in canone cenſuram ferente additur, ipſo jure, vel ipſo facto, aut quid ſimile, eſſe canonem latæ ſententiæ.

2. Omiſſis ergo cenſuris, ac irregularitate, de aliis privationibus, & inhabilitationibus, ſit prima generalis regula. Quoties in lege, per quam hujuſmodi pœna imponitur, aliqua ex his particulis, *ipſo facto*, *ipſo jure*, *ex nunc*, *eo ipſo*, vel alia æquivalens ponitur, pœna fit aliquo modo per ipſam legem, & hoc continet ſententiam latam quoad aliquid, & quoad illud vim habet obligandi in conſcientia ad pœnam. Hanc regulam ſumo ex communi ſententia Doctorum, quos allegavi

In privationibus & inhabilitatibus per particulas, ipſo facto, ipſo jure, eo ipſo.

allegavi in c. 5. & refert etiam Tiraq. dicto verbo, *revertatur*, n. 259. & potest sumi ex c. ult. de præscript. in 6. ubi duobus modis dicitur quis privari bonis in pœnam, scilicet, vel per sententiam, vel ipso jure. Inde enim colligimus, particulam, *ipso jure*, semper efficere aliquid in quo non expectetur sententia ferenda. Unde ratio regulæ est, quia verba in lege non sunt superflua, nec falsa, non possunt autem esse vera, & utilia, nisi aliquid operentur ante sententiam: ergo aliquem effectum habet lex vi talium verborum circa pœnam, quam imponit. Dices, poni ad terrorem, vel ad movendum judicem, ut cum rigore pœnam exequatur. Sed contra, quia hoc modo enervari possent, & frustrari omnes leges pœnales, nam semper dici posset, verba poni ad terrorem. Est ergo absurda illa interpretatio, & contra communem usum verborum, quæ synonyma non sunt, & potius est verborum corruptio. Quamvis enim legislator interdum multiplicet synonyma verba, quia nec repugnat veritati, & efficaciæ legis, eundem effectum multis modis significare, nec est omnino superfluum, quia fit ad indicandum rigorem, & ad majorem certitudinem, & claritatem: nihilominus quando verbum propriam vim, & significationem habet, etiamsi unum tantum signum ponatur de se sufficiens ad indicandum voluntatem legislatoris, satis erit ad effectum legis, quia non sunt cogendi legislatores ad exaggerationem verborum semper adjungendam: hoc enim contra rationem est, & frequenter non expedit. Sit ergo certum, hujusmodi leges semper operari aliquid ratione talium verborum: quid verò illud sit in his pœnis privativis, explicandum superest.

3. 2. *Regula.* Sit ergo secunda regula, Quoties lex fert pœnam privationis rei propriæ, & jam obtentæ, quæ sine actione hominis non potest plenè mandari executioni, tunc talis lex, licet aliquem effectum pœnalem per se faciat, non tamen inducit statim absolutam privationem, nec obligat in conscientia ad illam exequendam, quæ ex actione rei pendet, ante sententiam declaratoriam criminis, nisi ex aliis verbis legis, vel ex materia, aut consuetudine aliquid amplius colligatur. Hæc regula sumpta est ex doctrina magis recepta scribentium in hac materia. Prima ergo pars affirmans, illam legem aliquid per se operari, probatur sufficienter ex proxima præcedenti regula: ostendetur autem clarius declarando quid operetur. Nam primò ex vi illius legis ad incurrendam talem pœnam, & obligationem ejus, non est necessaria sententia condemnatoria, sed sufficit declaratoria, nam condemnatoria per legem ipsam fertur. Quia ex vi dictorum verborum aliqua sententia fertur, & non declaratoria criminis, ut per se patet: ergo condemnatoria pro tali tempore, vel sub tali conditione, si de delicto juridice constet. Confirmari hoc potest ex l. *ejus, qui delatorem*, ff. de jur. fisci, ubi Bart. id advertit, & latè Felin. referens plures in c. ult. de rescrip. n. 37. Secundo hinc fit, ut talis condemnatio post factam declarationem extendatur, seu retrotrahatur usque ad diem commissi criminis, quia ex tunc lata est sententia, & proper hunc effectum posita est illa particula, & ita sumitur ex l. ult. C. ad leg. Juli. majest. & tradunt Doctores citati, & referendi. Tertiò hinc etiam fit, ut licet talis lex non obliget in conscientia ante declarationem delicti ad dimittendam rem, qua privat, vel abstinendum ab usu ejus: nihilominus aliquo modo diminuat, & infirmet jus circa talem rem, & potestatem utendi illa. Hoc patet, quia eo ipso, quod potest pœna illa retrotrahi postea usque ad diem commissi criminis, necesse est, ut potestas utendi illa re non maneat tam libera, & absoluta sicut antea erat, & consequenter, ut jus in illa fuerit diminutum, ut statim exemplis magis declarabitur. Sumiturque ex c. *cum secundum leges*, de hæret. in 6. cum ibi notatis, & ex his, quæ notant, & latè referunt Tiraq. dict. § *revertatur*, n. 267. & 268. & Covar. in 4. 2. p. cap 6. §. 8. & 9. & alii statim allegandi.

Secunda verò pars negativa controversa est inter Doctores. Nam communiter Juristæ asserunt, ex vi talis legis teneri delinquentem in foro conscientiæ ad relinquendam rem, qua per legem privatur, sive sit beneficium, sive officium, sive bona temporalia etiam omnia, quæ aliquis possidet, si pœna de omnibus universè loquatur. Ita tenent Abb. in c. 1. de const. & Felin. in c. *Rodulphus*, & ult. de rescriptis, n. 38. Matthæ. de Affl. & alii relati per Tiraq. supra n. 291. quos & ipse sequitur, & Navarr. in Sum. c. 23. n. 67. ubi in hoc æquiparat privationem beneficii, & similes privationes censuris, & irregularitati. Inclinat etiam Cordub. dicta q. 36. Sequitur Castro l. 2. de leg. pœn. c. 6. & l. 3. c. 10. & Ant. Gom. tom. 3. variar. c. 2. n. 5. Fundamentum est, quia verbum *ipso jure*, vel *ipso facto*, in rigore hoc significat, & est efficax: ergo inducit talem obligationem, quia nihil est, quod impediat; nam supponimus fore justam pœnam, etiamsi cū hoc rigore feratur. Antecedens probatur exemplo censurarum: nam si in eis illud idem verbum habet hanc significationem, & efficaciam, ubique illam habebit. Neque refert, quod simplex illud verbum sine alia adjunctione, vel exaggeratione ponatur. Nam (ut dicebam) non tenetur legislator multiplicatis verbis suam mentem indicare, sed satis superque est, quod uno simplici, & sufficiente illam manifestet.

4. *Sententia, contraria regulæ positæ.*

Nihilominus regula posita non solum secura, sed etiam probabilior est, cui multum favet Innocenti. in cap. *cum nostris*, de concess. præbend. n. 1. Citari etiam potest Decius in c. 1. de constit. lect. 1. num. 20. Sed non rectè sentit, quia generaliter de pœna loquitur, & non distinguit inter legem imponentem pœnam simpliciter, & ipso facto, sed illam æquiparat. Felinus etiam in c. *à nobis*, de simon. dubitat de sententia Panormitan. quam prius tenuerat, & cogitandam relinquit, possúntque in favorem hujus sententiæ adduci multa, quæ idem Felinus accumulat in dicto c. *Rodulphus*, n. 37. In eandem inclinat Bald. in l. 2. C. de vectigal. & cōmiss. n. 2. dum ait, eum, qui cadit in cōmissum, non teneri in foro animæ, etiamsi moriatur: tenet etiam Cagnol. in l. *si quis major*, C. de transact. n. 160. & ibi Alex. de Imol. Idémq; sentit Jul. Clar. l. 5. q. 73. n. 4. tenent etiā Archid. & Joan. Andr. quos refert, & sequitur Sylvest. verb. *Assassinus*, n. 4. & verbo *hæresis*, 1. q. 8. n. 12. & 13. Cov. dicto §. 8. n. 10. Cōra. tract. de Contract. q. 7. Penna referens alios in Direct. Inquis. 3. part comment. 158. ad q. 129. Multi autem ex his fundantur in generali principio, quia talis lex esset nimis acerba, vel iniqua, cogeret enim homines ad se prodendum, & ad exequendam in se acerbissimam pœnam, ad quod nulla lex obligat. Sed hæc omnia non sunt universaliter vera, ut constat ex dictis, & dicendis, & ideo probatio non est efficax.

5. *Auctores affirmantes regulam prædict. quia esset oppositum nimis acerbum.*

Ratio ergo solum est, quia particula illa, *ipso facto*, vel *ipso jure*, in his legibus posita sufficientem effectum habet, juxta priorem hujus regulæ partem: ergo non est amplius extendenda in his temporalibus pœnis. Probatur consequentia tū ex principio generali, quod pœnæ temperandæ sunt potius, quam augendæ; tum etiam quia alias sæpe tales leges essent nimis rigorosæ, & fere inhumanæ: tum præterea, quia communis usus ita interpretatur hujusmodi leges, & ideo jura ipsa quando majorem obligationem imponere volunt, plura etiam verba addunt, & magis rem explicant, ut videbimus. Denique confirmari hoc potest, quia in ipso jure videtur ita temperatus rigor talium legum in cap. *cum secundum leges*, de hæretic. in 6. Nam ibi explicatur, in pœna confiscationis bonorum, quæ propter hæresim imponitur, simul conjungi, quod sit ipso jure imposita, & quod ad actualem privationem requiratur sententia declaratoria criminis: ergo habemus ex jure, particulam illam *ipso jure*, in hujusmodi pœnis non excludere necessitatem sententiæ declaratoriæ. Rectè enim infert Sylvest. suprà, si in crimine læsæ majestatis divinæ recipit illa particula

6.

illam

la illam moderationem, ut non excludat ſententiam declaratoriam, à fortiori dicendum eſſe idem in inferioribus delictis.

7. Reſponderi verò poteſt, in illo textu non dici, non teneri reum in conſcientia ad exequendum in ſe talem pœnam ante ſententiam declaratoriam criminis, ſed ſolùm non poſſe ab aliis cogi ad illam ſeu bonis ſuis privari. Quod quidem longe diverſum eſt, & diſtinctam valde rationem habet. Nam qui deliquit, conſcius eſt ſui delicti, & ita quoad ſe jam habet prolatam ſententiam ſui criminis, & ſine injuria, vel ſcandalo poteſt pœnam ſuſtinere à ſeipſo; quoad alios verò non eſt delictum de ſe ſufficienter notum, donec per ſententiam declaretur, unde ſi aliis daretur licentia exequendi pœnam ante talem declarationem, eſſet occaſio inferendi injurias, aliaque ſcandala inde orirentur. Fateor equidem deciſionem illius juris non eſſe formaliter, & expreſſe de quæſtione, quam tractamus, aliàs nulla fuiſſet de bonis hæreticorum controverſia. Nihilominus tamen valde probabile ſumitur argumentum, quia ſi lex puniens ipſo jure in bonorum confiſcatione, non dat jus fiſco ad uſurpanda illa bona ante ſententiam declaratoriam criminis, etiam non auferet ipſi poſſidenti jus retinendi illa, unde fit, ut non obligetur in conſcientia ſe illis privare ante ſententiam. Confirmarique hoc poteſt exemplis, quæ adducemus poſt ſequentem regulam. Nunc affero unum ex Concilio Trident. ſeſſ. 22. c. 11. de reformat. ubi fertur ipſo jure pœna privationis juris patronatus contra laicos patronos, & beneficiorum contra clericos uſurpantes bona Eccleſiarum. Et tamen certum eſt, per illam legem non obligari hos delinquentes ad ſe ſpoliandos, quia verba non cogunt ad interpretationem adeò rigoroſam.

8. *Explicatur particula ipſo facto.* Fundamentum autem contrariæ ſententiæ facilè diſſolvitur ex dictis. Particula enim *ipſo facto*, vel quælibet æquivalens, capax eſt ampliſſimæ ſignificationis ſententiæ latæ abſque ulla neceſſitate declarationis judicialis, ut probat exemplum de cenſuris. Oportet autem ut vel ex ipſomet jure, vel ex communi uſu conſtet, in hoc cenſu, & hac intentione poni in lege à legiſlatore. Hoc autem in cenſuris invenitur, & fuit congruum propter rationem ſupra factam: in aliis vero pœnis nec locum habent prædictæ rationes, nec etiam ex jure, vel conſuetudine conſtare poteſt ille ſenſus, quando major declaratio in lege non additur, imò contrarium conſtat conſuetudine, & inſinuatur in jure, ut dixi. Poſſuntque multa exempla afferri legum & canonum, in quibus, non obſtante illa particula, non ſtatim oritur obligatio ad pœnæ executionem, quatenus ex miniſterio hominis pendet, ex quibus exemplis nonnulla ſtatim afferemus, explicando ſequentem regulam. In qua ſimul exponemus ultimam partem hujus regulæ, per quam illam limitamus, niſi ex materia, vel adjunctis verbis aliud colligatur.

9. *3. Regula.* Tertia igitur regula ſit, leges pœnales imponentes privationem ipſo facto, inducunt abſolutam privationem bonorum, quam intendunt, & obligationem in conſcientia ad exequendam totam pœnam inde ſubſecutam, etiam ſi ex actione hominis delinquētis pendeat, quando addunt alia verba in lege, quæ hanc intentionem legiſlatoris ſatis explicant, vel quando lex eſſet inutilis, & inefficax niſi hunc effectum, & obligationem induceret. Juxta hanc aſſertionem mihi valde placet communis opinio Panormit. & aliorum, quam in proximo puncto, priori loco retuli, & eam admittunt alii allegati pro noſtra ſententia, uno vel alio excepto, ut in ſequentibus exemplis oſtendam. Ratio autem aſſertionis facile reddi poteſt. Nam poſterior pars probata eſt in ſimili in capite præcedenti, ubi oſtendimus, non eſſe interpretandam legem cum ipſius injuriâ, & vilipendio, & ideo extendendam eſſe ad ſententiam latam ſi neceſſarium ſit ad vitandum hoc incommodum: ergo idem in præſenti à fortiori dicendum eſt, omnia ibi dicta poſſunt hic cum proportione accommodari, neque ea repetere oportet. Ratio vero prioris partis, & totius regulæ eſt, quia legiſlator humanus poteſt hoc modo per ſe, & ſua voluntate efficere talem privationem ex juſta cauſa, & obligare ad ſimiles actiones, vel omiſſiones ex ſimili cauſa, ut inhabilitat perſonam ad matrimonium, vel prohibet ferre ſuffragium quando expedit, vel aufert bona reipublicæ neceſſaria, ergo idem poteſt efficere in pœnam juſtam: ergo ſi hanc voluntatem ſatis explicet, re vera id facit. Neque obſtabit, quod inde neceſſitate quadam morali ſequatur actiones pœnales exequendæ ab ipſo reo: tum quia oſtenſum eſt, has etiam actiones poſſe directè imponi in pœnam ipſo facto, & ante omnem declarationem, ſicut poſſunt præcipi ob alias rationes juſtas; tum etiam, quia ſemper ſupponimus, tales debere eſſe hujuſmodi actiones, ut non excedant rationem juſtæ pœnæ, conſiderata qualitate delicti, & reipublicæ neceſſitate, & humanæ naturæ morali conditione, ac poſſibilitate. Unde etiam per ſe loquimur de hac obligatione, nam ſi per accidens interdum non poteſt talis exequutio ab ipſo reo fieri ſine magno ſcandalo, vel ſine magna infamia, aut alio gravi incommodo, quod vix poteſt homo ſibi ipſi inferre, tunc excuſabitur quis ab obligatione, ſeu executione legis, id tamen eſt per accidens, nam lex per ſe obligat.

10. *Exempla 3. regulæ.* Magis autem explicabitur hæc regula, adductis nonnullis exemplis, non ut illa, quæ ad alias materias pertinent, hic ex profeſſo tractemus, ſed ſolum attingamus ea, quæ ad generalem doctrinam legum intelligendam fuerint opportuna. Primum ergo exemplum ſit de legibus canonicis quæ propter aliqua delicta privant omni titulo, & dominio beneficii legitime antea obtenti, & poſſeſſi, & conſequenter obligant ad reſignationem beneficii jam obtenti, quæ reſignatio actio poſitiva eſt, & ſatis onerosa, ac pœnalis. Sumiturque ex capite *licet canon*, de elect. in 6. ubi recipiens beneficium parochiale abſque ordine ſacerdotali, ſi intra annum non ordinetur ſua culpa, ad illud renunciandum obligatur. Quod autem hæc obligatio ſit ſtatim in conſcientia, his verbis apertiſſime declaratur. *Quod ſi intra idem tempus promotus non fuerit, Eccleſia ſibi commiſſa, nulla etiam præmiſſa monitione, ſit præſentis conſtitutionis auctoritate privatus.* Hinc enim conſtat, hanc pœnam eſſe immediate privativam: ad illam vero ſequi obligationem renunciandi, quia nemo poteſt retinere beneficium, quod ſuum non eſt. Unde etiam obiter colligitur, legem non ſolum poſſe ipſo facto imponere pœnam privativam rei nondum habitæ, impediendo illius dominii acquiſitionem, ſed etiam rei habitæ, privando dominio jam acquiſito: nam in illo caſu jam ille erat dominus beneficii, & tamen illo privatur ante omnem monitionem, & à fortiori ante omnem ſententiam declaratoriam, ut ibi ſentiunt Gloſſa, & Doctores, & Navarr. in ſum. cap. 25. num. 118.

De obligatione ad ordines illius, qui recipit beneficium parochiale.

11. Dicunt vero aliqui, illam non fuiſſe pœnam impoſitam per legem Eccleſiaſticam, ſed fuiſſe declarationem legis naturalis: nam ordo ſacerdotalis neceſſarius eſt ad officium, propter quod datur beneficium, & ideo, qui non ordinatur debito tempore, eo ipſo ex natura rei amittit titulum beneficii, quod in illa lege fuit declaratum. Sed hoc eſt contra verba illius canonis, *Sit præſentis conſtitutionis auctoritate privatus*, non ergo eſt illa lex tantum declarativa, ſed etiam conſtitutiva, & effectiva. Deinde falſum eſt, quod aſſumitur, nam licet ex natura rei ſequatur ex beneficio parochiali obligatio ad ſacerdotium, & ideo graviter peccet, qui eſt in mora notabili recipiendi illum ordinem: non tamen idcirco privatus eſt beneficio ex natura rei, quia ſemper poteſt emendari, & retinere beneficium, ſi ordinetur, ſtando in naturali obligatione. Unde licet in illo capite determinetur

tempus implendi obligationem illam ad annum, quæ determinatio non erat ita certa, nec univerſalis ex natura rei, etiam quoad obligationem, nihilominus ſi canon ille non addidiſſet pœnam illam, ſed ſolam obligationem ſuſcipiendi ordinem ad tale tempus definiſſet, non teneretur tranſgreſſor illius legis dimittere beneficium, ſed poſſet poſt annum, vel etiam poſt plures annos ordinari, & retinere beneficium ſine nova collatione, aut novo titulo, quia in hoc nihil invenitur contra legem naturalem: fuit ergo illa pœna ipſo jure lata per illam legem.

12. Aliter verò dici poſſet illam non fuiſſe propriam pœnam legalem, ſed conventionalem, quia ex vi illius legis datur beneficium ſub ea conditione, & dependentia ab illius complemento. Sed hoc licet non multum referat, gratis dicitur, tum quia lex illa effectum habere potuit in beneficiis acceptis, & poſſeſſis ante illam legem: tum quia etiam nunc operatur lex illum effectum in pœnam neglientiæ, & virtute ſua ſine reſpectu ad conventionem. Quia licet is, qui recipit beneficium, ignoret pœnam illius legis, nec velit acceptare beneficium ſub conditione, ſed abſolutè, nihilominus lex operatur illum effectum.

13. *Epiſcopos qui intra ſex menſes à confirmatione non conſecrantur, privari Epiſcopatibus.* Secundum exemplum præcedenti ſimile ſumi poteſt ex Concilio Trid. ſeſſ. 23. cap. 2. de reformat. ubi ſimili modo punit Epiſcopos, qui intra ſex menſes à confirmatione ſua non conſecrantur, privando illos Epiſcopatibus. Hanc enim legem æquiparat præcedenti Nav. in ſum. cap. 25. n. 118. & eodem modo ait obligare Epiſcopum ad renunciandum epiſcopatui jam vacanti virtute illius legis. Sed adverto, ibi non haberi omnia verba, quæ in ſuperiori canone, ſed tantum dici, *ſint ipſo jure privati:* omittuntur vero illa, *nulla etiam præmiſſa monitione*, & ideo licet verba illa contineant ſententiam latam, tum propter verbum præteriti, tum propter particulam, *ipſo jure*, nihilominus ſufficienter verificantur de ſententia condemnatoria, & limitari poſſunt, ut non obligent nec habeant ſuum effectum ante ſententiam declaratoriam criminis. Nam in his pœnis rigoroſis ſubintelligenda ſemper eſt neceſſitas hujus ſententiæ, quoties in lege expreſsè non excluditur, ut in præcedenti regula diximus, & ita hoc exemplum melius accommodatur ad præcedentem regulam, quam ad præſentem.

14. *3. Exemplum contra alienatores bonorum ſuorum benefic.* Tertium exemplum ſumitur ex Extravag. *ambitioſæ*, de rebus Eccleſ. non alien. ubi inferiores Prælati, & rectores Eccleſiarum, qui ſuorum beneficiorum bona contra præſcriptum illius legis alienaverint, priventur ſuis beneficiis, per verba de præterito, *Privati exiſtant*, & additis præterea his particulis, *ipſo facto*, & *abſq; alia declaratione vacare cenſeantur*. Quæ ultima verba nullam patiuntur tergiverſationem, quia non vacat beneficium, niſi quando amittitur titulus & dominium ejus: ergo ex vi talis legis ante omnem ſentẽtiam etiam declaratoriam amittitur beneficium, unde fit, ut ſtatim oriatur obligatio in conſcientia renunciandi illud. Et ita intelligunt pœnam illam Cajet. in ſum. verb. *excommunicatio*, c. 75. Navar. in ſumma cap. 27. num. 160. Corduba dicta q. 36. & alii, contraria conſuetudine derogatam eſſe, vel multis in locis, vel ubique, quod ad præſens inſtitum non refert.

15. *4. exemplum de occidentibus per aſſaſinos.* Quartum exemplum ſumi poteſt ex c. *pro humani*, de homicid. in 6. ubi occidentes alios per aſſaſinos privantur beneficiis ipſo facto, & eodem tenore, & eiſdem verbis, quibus excommunicantur, hoc modo, *Excommunicationis, & depoſitionis à dignitate, honore, ordine, officio, & beneficio incurrat ſententiam ipſo facto.* Et præterea additur, *Et illa libere aliis per illos, ad quos eorum collatio pertinet, conferantur.* Ubi eſt ponderanda illa particula *liberè*, quæ indicat beneficia illa vacare ipſo facto, & ideo poſſe aliis conferre *liberè*, id eſt non vocato poſſeſſore, nec admiſſa aliqua exceptione, ut Gloſſæ exponunt, & ita utitur hoc exemplo Corduba d. q. 36. Veruntamen licet exemplum vix poſſit ad praxim reduci, juxta illa, quæ de illo delicto diximus in 5. tom. diſp. 23. ſect. 5. nu. 46. nihilominus ut vim talium verborum explicemus, re vera illud exemplum magis ad præcedentem regulam confert, quam ad præſentem. Nam ibi non infertur privatio beneficii ante judicis declarationem de delicto; quia in textu ipſo expreſsè additur, *Poſtquam probabilibus conſtiterit argumentis, aliquem tam execrabile ſcelus commiſiſſe*, non eſſe neceſſariam aliam ſententiam: ergo ad incurrendam priorem pœnam, & ut beneficia liberè poſſint conferri, neceſſe eſt, ut prius de ſcelere conſtet probabilibus argumentis. Quod maxime videtur intelligendum, debere conſtare judici, ut judex eſt, ac ſubinde per ipſum debere declarari. Quod ſentit Felin. in cap. 2. de fid. inſtrument. num. 9. Addit tamen ſufficere ad hoc declarandum vehementem præſumptionem ex indiciis, & conjecturis, quæ rem faciant moraliter indubitabilem. Poſſet etiam hoc extendi ad notitiam facti publicam, ita ut ſi delictum ſit ita publicum ut nulla tergiverſatione celari poſſit, omnes illæ pœnæ in actu incurrantur. Quod eſt probabile ſaltem quoad pœnam excommunicationis. Contrarium vero eſt probabilius quoad omnes, quia de omnibus textus loquitur, & verba illa magis propriè, & juridice referuntur ad probationem delicti in judicio, & non ſunt extendenda in lege odioſa, maximè, quia pœnæ ſunt multæ, & graviſſimæ, quæ merito requirent notitiam juridicam delicti. Unde obiter adverto duo, unum eſt, quòd in illo textu ex vi illorum poſteriorum verborum etiam ſententia excommunicationis non incurritur ante declarationem judicis de delicto, quod eſt ibi ſpeciale, quia particula ipſo facto expreſsè limitatur per poſteriora verba. Aliud eſt, quod licèt verba illa ultima non adderentur, nihilominus privatio beneficii non incurretur ante ſententiam ex vi priorum verborum, quia verbum *ipſo facto* non ſufficit, & illud, *libere conferatur*, requirit actum hominis, & conſequenter debitum ordinem per ſententiam, ſaltem declaratoriam criminis.

In dicto exemplo non infertur privatio beneficii ante judicis declarationem de delicto, ſed nec excommunicatio.

16. *5. Exemplum, ex motu proprio Pii IV. contra committentes ſimoniam confidentialem, ſed videtur pœna illa de privatione inſtantanea derogata conſuetudine.* Quintum exemplum ſumi ſolet ex motu proprio Pii IV. contra committentes ſimoniam confidentialem, quem refert Navar. cap. 23. num. 110. & concedit, in eo caſu contrahi hanc pœnam ſtatim, & ſentit, legem illam obligare ad renunciãda beneficia ante omnem ſententiam, quia Pontifex dicit, *Præſentium auctoritate privamus.* Ego verò in tomo primo de relig. lib. 4. de ſimon. cap. 43. in fine, cenſui, pœnam illam non ita incurri ante ſententiam declaratoriam criminis, ut cogatur quis ſe ſpoliare beneficio, aut fructibus poſtea perceptis, quia illa verba tantum continent ſententiam condemnatoriam, & æquivalent ſimplicibus verbis, *ipſo facto*, & non additur expreſsè particula excludens neceſſitatem ſententiæ declaratoriæ, & ita exemplum hoc videtur magis pertinere ad proxime præcedentem regulam, quam ad præſentem. Nunc vero attentius conſiderando initium illius clauſulæ de illa reſolutione dubitare cœpi. Præmiſerat enim Pontifex plures cautiones, & circumſtantias, quibus facile concederet viam ad probandum in judicio hoc delictum, etiamſi magna cautela, & ſolicitudine à delinquentibus occultaretur, & deinde ſubjungit, *Sed ne quiſquam vana fiducia fretus non intendendi contra ſe judicii, in crimine perſeveret, omnes & ſingulos*, &c. In quibus verbis aperte declarat pontifex, voluiſſe omnino præcludere viam permanendi in tali delicto, vel committendi illud ſpe ſubterfugiendi judicium, & conſequenter pœnas, & ideo ſtatuiſſe tali modo omnes illas pœnas ut ad illarum effectum plane contrahendum nullum judicium neceſſarium ſit, & conſequenter, nec ſententia declaratoria. Ergo ne fruſtretur intentio Pontificis, & lex illa in hac parte vana, & inutilis reddatur, neceſſe eſt fateri pœnas illas omnino contrahi, & obligare ante omnem judi-

cis

tis ſententiam declaratoriam: quia hæc etiam ſententia non fertur ſine ordine judiciario, & requiſitis probationibus. Quapropter in rigore loquendo, & ſpectata mente legiſlatoris ita mihi dicendum videtur, & ita hoc exemplo recte explicatur poſterior pars hujus regulæ. Probabile autem eſt, pœnam illam non eſſe in hoc ſenſu communiter receptam, & ideo fortaſſe eſſe illi derogatum in hac parte per communem conſuetudinem, quæ tolerabilis judicari poteſt, quia revera pœna eſt valde rigoroſa.

17. 6. *Exemplum, de Examinatoribus ſimoniacis.* Sextum exemplum hic addo ex Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 18. de reformat. ubi examinatores beneficiorum, ſimoniam in examine committentes, videntur ita privari beneficiis prius obtentis, ut ad illa dimittenda ſtatim in conſcientia obligentur, quia ibi dicitur, ut abſolvi non poſſint à peccato ſimoniæ, *Niſi dimiſſis beneficiis, quæ quomodocunque antea obtinebant*, ibi enim aperte videtur loqui Concilium de abſolutione à culpa in foro ſacramentali, tum quia loquitur de abſolutione à vitio ſimoniæ, non à cenſura: tum etiam, quia ſi loqueretur de abſolutione in judicio externo, non diceret, *Niſi dimiſſis beneficiis* (quæ verba ſignificãt voluntariam dimiſſionem) ſed diceret, *niſi ablatis beneficiis*, utique per judicem à quo eſſet abſolutio danda. Præcipit ergo Concilium, ut tales non abſolvantur ſacramentaliter, niſi dimiſſis beneficiis: ergo obligat illos in conſcientia ad dimittenda beneficia, quia aliis non poſſet præcipere, ut non abſolvantur, quia ſi non tenentur dimittere beneficia, non peccant non dimittendo: ergo poſſunt agere pœnitentiam de priori delicto, & ſufficienter diſponi. Nec enim dici poteſt, illam fuiſſe quandam reſervationem peccati, quia neque ibi eſt verbum indicans reſervationem, nec reſervatio fieri ſolet præcipiendo ſimpliciter negationem abſolutionis, nec conditio illa adhiberi ſolet in ſimilibus legibus, niſi quia abſque tali conditione homo non poteſt bene diſponi ad abſolutionem, propter obligationem in conſcientia, quam habet ad talem conditionem implendam: hanc ergo obligationem habent examinatores ſimoniaci ex vi illius legis: nam aliunde illam habere non poſſunt. Illa ergo forma puniendi plane inducit ipſo facto hanc obligationem, ut ſentit etiam lib. de ſimon. c. 58. nu. 3. Unde etiam videtur poſſe inferri, per illã legem privari delinquentes beneficiis ſuis, quia poſſent alias in conſcientia teneri ad illa dimittenda, nec actio dimittendi beneficium proprium ſolet directè præcipi, ſed ſolum quatenus conſequitur ex privatione tituli, & carentia beneficii. Quod eſt quidem probabile, ſed incertũ, quia non ſunt ampliandæ pœnæ adeo graves, minuſque oneroſum eſt, ut quis ſolum obligetur dimittere ſuum beneficium, quam ut ipſo facto illo ſpolietur, cogaturque illud dimittere tanquam non ſuum, nec poſſet illud retinere ſine nova oblatione, & titulo, neque fructus ejus, ſi forte illos aliquo tempore percepit. Videtur ergo limitanda illa pœna ad vim verborum, & quoad hoc poteſt illud exemplum acceptari.

18. 7. *Exemplum, de Cardinalibus ſimoniacis in electione Pontif.* Septimum exemplum ſumi poteſt ex ult. Concilio Lateran. ſeſſ. 5. ſub Julio II. ubi contra Cardinales ſimoniacos in electione ſummi Pontificis fertur pœna privationis beneficiorum ſub hac forma, *Eo ipſo abſque alia declaratione privatus exiſtat.* Circa quam formam non eſt nunc tractandum, an illa conſtitutio habeat nunc vim ſuam in illo particulari caſu, vel uſu revocata ſit (hoc enim in proprio loco actum eſt) ſed inquiri non immerito poteſt, ac debet, an forma illa ferendi talem pœnam ſufficiat ad obligandum beneficiatum ad ſpoliandum ſe beneficio, illud renunciando ante omnem judicis ſententiam, & conſequenter, an faciat fructus ſuos, ſi illud retineat, vel teneatur illos reſtituere in conſcientia ſimiliter ante omnem ſententiam. Aliqui enim dixerunt, non obſtante illo rigore verborum expectandam eſſe ſententiam declaratoriam criminis. Ita ſentit Covar. in 4. 2. p. §. 8. nu. 3. illat. 3. Fundatur, quia etiam poſt ſententiam condemnatoriam, quando leges pœnales illam requirunt, non tenetur in conſcientia reus condemnatus privare ſe ſuis bonis, aut illa reddere fiſco, ſed judex debet exequi pœnam, cui reus non poteſt reſiſtere: ergo multo minus obligatur in conſcientia quis propter ſolam legem, etiamſi maxime dicat, ante omnem declarationem, ſed ad ſummum in foro exteriori poterit puniri, quia illam non ſervat. Hoc enim ultimum etiam inſinuat Covar. reſpondendo ad Sylveſtrum, licet non ſatis aperte loquatur. Unde etiam indicat, ſi aliquid operatur illa particula, *Ante omnem declarationem*, eſſe in ordine ad forum externum, non quoad obligationem conſcientiæ. Atque hanc opinionem ſequitur Vaſq. 1. 2. diſp. 168. cap. 4. nu. 15. Solum quia plures leges habent illam loquendi formam, eſſetque nimis aſperum, omnes illas ita interpretari. Quis vero ſit effectus illius particulæ ne inaniter in lege poſita videatur, ibi non explicat, ſed explicaturum promittit, non tamen invenio ab ipſo declaratum, niſi fortaſſe id intendat in loco infra citando.

19. *Communis ſententia oppoſita.* Contraria ſententia communis eſt: nam à fortiori illam tenet communis opinio Canoniſtarum ſupra citata, & Navar. & Cordub. & maxime Cajetan: imò etiam Soto dicto loco citato ad 8. fatetur, hanc eſſe vim illius particulæ, *Ante declarationem*, confugit tamen ad pœnas conventionales, & tandem dubitat de uſu, propter rigorem talium legum. Expreſſiùs verò magiſque in particulari hanc opinionem docuit Sylveſt. verb. *Aſſaſinus*, in fine, & ver. *Emphyteuſis*. Ratio verò eſt, quia illa verba ex vi particulæ, *ipſo facto*, continent ſententiam condemnatoriam, & addendo alteram, ſcilicet *Abſque alia declaratione*, expreſsè excludunt neceſſitatem ſententiæ declaratoriæ, & ita relinquitur condemnatio abſoluta, & ſine ulla conditione, vel mora: ergo ſtatim operatur & per ſe exequitur talis lex pœnam, quam imponit. Probatur conſequentia, quia nec deeſt poteſtas in legiſlatore, ut ſupra probatum eſt, nec voluntas, cum per illa verba ſatis explicetur, ut oſtenſum eſt.

20 Et declaratur amplius, ac confirmatur, quia alias verba illa eſſent inania, neque efficerent quod ſignificant: imò nec effectum aliquem moralem habere poſſent. Nam quod Covar. reſpondere videtur, nimirum in foro conſcientiæ non habere effectum, habere tamen poſſe in ordine ad forum externum. Hoc (inquam) non video, quomodo ſubſiſtere poſſit. Quia multo minus poteſt quis incurrere pœnam in foro exteriori ante declarationem, quam in interiori, quia non poteſt judex exequi pœnam in aliquem priuſquam declaret illum commiſiſſe delictum, & ita non ſolum ad id non obligatur, verum etiam nec juſtè poteſt id facere. Reus autem ex ſe poteſt licitè, & per legem illam videtur obligari: non eſſet ergo ullius momenti obligatio, niſi eſſet in conſcientia.

21. *Covar. refutatur.* Diceret fortaſſe Covar. particulam illam operari in ordine ad forum externum, non quia det licentiam judici exequendi pœnam ante declarationem delicti, ut bene probat ratio facta. Sed quia facit, ut ante omnem declarationem delinquens cenſeatur incurrere pœnam, non quidem tunc exequendam, ſed poſtea ſubſecuta declaratione. At hoc duobus modis poteſt intelligi. Primo ut ex vitalis legis delinquens poſtea puniri poſſit ſpeciali pœna, eo quod ſtatim ac deliquit non ſolvit pœnam, vel non renunciavit beneficium nulla expectata declaratione. Et hic modus probabilis non eſt, nec ſibi conſtans: tum quia ſi ille reus non obligatur ſtatim ad exequendam pœnam ex vi talis legis, nullaque expectata ſententia declaratoria, cur debet poſtea puniri, quia id non fecit: vel ſi tenebatur ex vi legis, & ideo poſtea juſtè punitur tanquam fractor legis, cur illa obligatio non erit in conſcientia, cum per legem præcipientem imponatur? Deinde (quod caput eſt) in illis legibus non agitur de punitione talis moræ in exequenda pœna, ſed tantum de im-

de imponenda tali modo pœna pro alio delicto: ergo ficta est, & voluntaria talis interpretatio. Quocirca licet in similibus casibus possit fortasse judex Ecclesiasticus postea punire beneficiatum, qui post tale delictum beneficium retinuit, & in illo ministravit: hoc solum erit ex officio suo, & alia pœna fortasse arbitraria, & ad hoc ipsum necesse est supponere obligationem relinquendi beneficium ex vi talis legis pœnalis, quod nunc agimus.

22. Alio ergo modo potest exponi, illum privari ante declarationem, quia postea declaratione secuta, pœna retrotrahitur à die commissi criminis, ac si tunc fuisset exequutioni mandata, atque hunc solum effectum tribuit illis verbis Vasq. disp. 173. cap. 2. neque alium apud ipsum reperio. Mihi autem non satisfacit: nam hunc effectum habet lex ponens similem pœnam ipso facto, vel ipso jure, etiamsi ulteriorem particulam denuo faciat illa conditio, *Absque alia declaratione*, vel *nulla monitione præmissa*. Nec enim dici potest, talia verba addi ad exaggerationem, vel majorem declarationem, præcedentis vocis ipso facto. Tum quia est contra manifestam intentionem legislatorum, qui optime noverunt, particulam, *ipso facto*, juxta communem interpretationem usu receptam, non excludere in his pœnis necessitatem sententiæ declaratoriæ, & ideo, ad excludendam illam addunt particulam prædictam, & rectè intelligitur ex dicto loco Concilii Tridentini sessio. 23. cap. 1. de reformat. ibi, *Nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non secuta, illos sibi detinere posse*: nihil enim aliud per illa interposita verba efficere voluit, nisi excludere necessitatem sententiæ declaratoriæ. Tum etiam, quia, ut supra dixi, illa interpretatio legum habet locum, quando verba revera sunt synonyma, & alia ratione multiplicari non possunt in eadem lege: hic verò voces non sunt synonymæ, & in omni proprietate intelliguntur addi propter proprios effectus, & significationes, ergo non sunt eludenda, & interpretanda, ut vana & inutilia reddantur.

23. Fundamentum autem Covar. falsum sumit: nam ut ostendam capite sequenti, in his etiam pœnis, quæ per judicem imponendæ sunt ex virtute legum, post latam sententiam tenetur reus pœnam exequi juxta præscripta verba sententiæ, & justam judicis mentem, & hoc ipsum de lege dicimus, quando non solum fert sententiam, sed etiam præcipit executionem: hoc autem facit per verba prædicta, ut declaratum est. Dices: quamvis demus, legem per illa verba, *Sit privatus beneficio*, aut *bonis, ipso facto, & ante omnem declarationem*, tollere dominium rei, aut beneficii, non tamen inde sequi obligare delinquentem in conscientia ad spoliandum se re sua, vel beneficio, quia hoc est durissimum præceptum, & in eis verbis nec formaliter continetur, ut constat, nec virtute, quia possessio, & usus rei aliud est à dominio, & ita potest quis retinere possessionem rei, & usum, quamvis dominio privetur. Multi enim ita sentiunt fieri in confiscatione bonorum, quæ per legem ipso facto fit. Et hoc modo habet sufficientem effectum illa particula, *ante omnem declarationem*, quia ex vi illius statim vacabit beneficium quoad titulum, & proprietatem, licet quoad possessionem & usum retineri possit.

24. Respondetur in primis, quidquid sit de aliis bonis temporalibus, in beneficiis Ecclesiasticis hoc non habere locum, & idem esse existimo servata proportione in officiis publicis. Ratio autem est, quia beneficium Ecclesiasticum non potest in conscientia retineri sine vero titulo: qui autem privatur beneficio, eo ipso privatur vero ejus titulo. Item quia beneficium datur propter officium: qui autem est privatus beneficio omnino, ita ut beneficium vacet, jam non potest licite exercere officium proprium talis beneficii, & ideo non potest licite illud retinere, aut illo frui. Imo tales effectus sic facti, quando requirunt jurisdictionem, erunt invalidi per se loquendo, & licet sustineatur propter titulum coloratum, possunt postea irritari, si alias irritabiles sunt, quia sententia retrotrahitur ad omnia: hæc autem sunt valde absurda. Item est ratio à priori, quia hæc beneficia non dantur principaliter propter recipientes, sed propter ministerium, & propter fideles, quibus ministrari debet, & ideo qui privatur beneficio, removetur ab illo ministerio ac subinde illud amplius retinere non potest. Quæ ratio in quibuscunque officiis publicis locum habet. Præterea sequetur absurdum de fructibus beneficii, nam vel illos faciet suos, qui sic retinet beneficium, vel non: primum dici non potest, quia nemo potest juste accipere fructus rei non suæ, neque sine vero titulo potest quis facere fructus suos: si autem dicatur secundum, quî fieri potest, ut quis possit juste retinere fructus non suos? Vel si non potest retinere, quomodo potest juste accipere? Vel si neque accipere illos juste potest, quomodo potest juste retinere beneficium, cui debentur tales fructus? Igitur si leges illæ per verba prædicta privent titulo, & dominio beneficii, profectò etiam obligant in conscientia ad dimittendum illud, & hanc consequentiam in beneficiis omnes admittunt.

De aliis autem bonis fortunæ est magna quæ- 25.
stio, quam in materiam de Fide reservamus, ut supra dixi. Nunc ergo solum dico, non esse de illis eandem rationem. Tum quia leges civiles, & canonicæ videntur ita interpretari pœnam illam, & concedere delinquenti naturalem retentionem talium bonorum, & usum in suum commodum, & sustentationem, quamdiu non judicatur de crimine, ut sumitur ex capite, *cum secundùm*, de Hæret. in 6. & ex c. ult. C. ad leg. Jul. Majest. & expressius in l. Hispaniæ part. 6. tit. 2. l. 4. Neque in hoc est repugnantia, & si demus dominium transferri in fiscum, transfertur enim sub ea conditione, & limitatione, ut interim, dum non profertur sententia declaratoria, antiquus dominus retineat possessionem naturalem, & administrationem, ac certum quendam usum talium bonorum. Quod etiam non repugnat conditioni talium bonorum temporalium, quæ ad privata commoda possidentis ordinantur, & pravis etiam hominibus facilè concedi possunt: in beneficiis autem Ecclesiasticis nunquam hoc leges declararunt, nec esset consentaneum illorum naturæ, & institutioni, ut declaratum est.

Ad fundamentum autem secundum ejusdem 26.
sententiæ respondeo, majus inconveniens esse, omnes leges sic loquentes ita exponere, ut inutiles fiant, & severitatem fortasse ad commune bonum necessariam amittant. Deinde dico, licet videatur durum, ita interpretari leges omnes ponentes illam particulam, tolerandum nihilominus esse, quia ita scriptum est, ut de legibus canonicis dicitur in cap. *in memoriam*, dist. 19. & de civilibus in l. *prospexit*, ff. qui, & à quibus, eo vel maximè quod leges punientes cum tanto rigore ratæ sunt, si in gravissimis criminibus. Et præterea in bonis temporalibus, quando omnia confiscantur, in jure ipso habent limitationem, & declarationem supra explicatam: in aliis verò bonis beneficialibus poterit etiam prudens moderatio secundum rationem naturalem adhiberi, nimirum, ut hæc obligatio sit per se, per accidens verò excusari possit, seu impediri illius executio, vel quando sine gravi infamia, & publicatione delicti fieri non potest, vel quando necessarium esset ab statu cadere, & in gravi necessitate pro vita sustentanda constitui: tunc enim licitum erit suspendere executionem, dummodo ad superiorem fiat recursus, ut remedium adhibeat, & beneficium, aut officium restituat, & pœnam commutet, aut temperet, quod sine infamia potest occultè fieri consilio viri prudentis, quod in similibus casibus semper utendum est.

CAPUT

CAPUT IX.

Quæ obligatio oriatur in conscientia ad executionem pœnæ privativæ ex lege imponente illam ipso facto quando executio pœnæ actionem non requirit.

1. EX regulis superiori capite propositis prima communis est omnibus pœnis privativis, & ideo de illa jam non tractamus: secunda verò, & tertia tantum propositæ sunt de pœnis, quæ licèt proximè privationem inducant, in actione consummantur. Et ideo superest dubium, qua ex his regulis utendum sit, in pœnis pure privativis, quæ ad plenam executionem nullam hominis actionem requirunt. De quibus certum à fortiori est, quod si in lege dicatur *ipso jure*, & addatur *absque alia declaratione*, vel quid simile, statim absque mora lex ipsa exequitur pœnam, quia potest, & nihil est, quod expectetur, ut probatum est. Dubium ergo solum est, an simplex verbum, *ipso facto*, sufficiat in his pœnis. Quæ distingui possunt: nam interdum sunt quasi passivæ, ut esse ineligibilem, esse incapacem bonorum, & similes, quæ tollunt passivam capacitatem, seu habilitatem; aliæ verò dici possunt activæ, quæ privant voce activa, seu reddunt inhabilem personam ad ferendum suffragium, ad eligendum, & similes.

2. *Regula generalis pro particula, ipso facto.* De his ergo est valde recepta sententia, quoties lex pœnalis cum additione, *ipso facto*, vel simili, imponit hujusmodi inhabilitatem, etiamsi non addat, *absque alia declaratione*; vel aliud æquivalens, inducere statim illam inhabilitatem ante omnem sententiam, etiam declaratoriam criminis. Ita tenent aperte Cajet. 2.2.q.62.a.3. Sylvest. verb. *Assassinus*, Navar. Cord. & alii in c.1. de const. & Tiraq. suprà. Consentit etiam Medin. 1.2. q. 96. a.4. & in his pœnis idem sentit Covar. in 4. p.2. c.8. §.5. n.8. loquens de incapacitate ad hæreditatem paternam, quæ illegitimis spuriis imponitur ipso facto per leges, quamvis illa non tam sit filiorum pœna, quàm parentum. Idémque ait in regula, *peccatum*, 2. p. §. 6. de lege, quæ in pœnam impedit acquisitionem dominii alicujus rei, ut ex Concilio Lateran. suprà retuli, & ex Trid. sess. 23. c. 1. de reform. & simile habetur in sess. 22. c. 3. & Soto lib. 10. de justit. q. 5. a. 6. non audet hoc negare saltem de impedimento purè passivo: semper tamen reducit has pœnas ad conventionales, quia beneficia, vel officia dantur sub his conditionibus. Quod, ut sæpe dixi, voluntarium, & insufficiens est: tum quia illæ leges generaliter feruntur, etiam pro his, qui ante illas beneficia, vel officia obtinebant; tum etiam quia non pendent ex pacto, vel conventione, nec illo intuitu feruntur, nec requirunt scientiam, aut consensum talis pacti, sed ex mera potestate legislativa feruntur.

Cajetan. Sylvest. Navar. Tiraquel. Covar. Medin.

Conc. Lat. Trident. Scto.

3. *c. cum singula. Glossa. Motus Pii V.* Probatúrque ex c. *cum singula*, de præbend. in 6. ibi, *Ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis*, & in fine, *Reddantur ineligibiles ipso jure*, ubi omnes intelligunt cum Glossa illam pœnam statim incurri, ita ut electio de tali persona facta nulla sit, & tamen inhabilitas illa, seu ineligibilitas non nascitur ex aliquo pacto, vel conventione, sed pure ex efficacia legis. Aliud exemplum hujus assertionis sumi potest ex Motu proprio Pii V. contrà simoniacos, ubi recipiens beneficium per simoniam redditur inhabilis ipso jure ad beneficia, quæ pœna statim etiam incurritur ante omnem sententiam, ut proprio loco dixi, stante illa lege in sua vi. Huc etiam spectant canones, qui in pœnam alicujus delicti, ut uxoricidii, reddunt personam inhabilem ad matrimonium, ut constat ex c.1. & c. *super eo*, & c. *significasti*, de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit, &c. Verum est, in his juribus non haberi particulam, *ipso facto*, vel similes, sed ex effectu colligi inhabilitatem ipso facto, quia talia matrimonia censentur irrita, & ita illa jura non probant, an alia jura per solas particulas prædictas censeantur illam inferre.

Præterea de privatione quasi activa est optimum exemplum in Clement. *ut is qui*, de stat. & qualit. ubi præbendati in Ecclesiis Cathedralibus, qui sine justa causa non promoventur intra annum ad ordines suis præbendis annexos, *ex tunc* privantur voce activa in Capitulo. Quod intelligitur ante omnem sententiam, juxta Glossam, Cardinal. Bonif. & omnes, plura afferemus infra, tractando de legibus irritantibus contractus. Ratio denique est, quia hic effectus est aptus fieri integrè, & perfectè per solam legem, & ita potestas non deest: voluntas autem legislatoris sufficienter significatur per illam vocem, neque est ullum juridicum fundamentum ad limitandum illam. Item quia in hoc videntur hæ inhabilitates comparari censuris, & irregularitatibus, nec sufficiens ratio differentiæ assignari potest, neque ex usu aliud constat.

4. *Præbendati sine justa causa non promoti intra annum ad ordines suis præbendis annexos, ex tunc privantur voce activa in Capitulo: sentiunt Glossa. Cardin. Bonifacius.*

Ab hac verò sententia dissentit Soto li. 1. de just. q. 6. a. 6. ad 4. & li. 4. q. 6. a. 3. circa finem. Ledesm. in 4. p. 2. q. 18. art. 2. §. *postremò hæsitat*, qui loquuntur de inhabilitate quasi activa ad ferendum suffragium; tractant enim specialiter de legibus universitatum, per quas pœna inhabilitatis imponitur scholasticis hoc vel illud committentibus, & docent, tales pœnas non incurri, donec ipsi condemnentur. Et Ledes. quidem non addit expresse, *Licèt lex dicat ipso facto, vel ipso jure*, sed indefinite loquitur, supponitque legem pœnalem nunquam aliter obligare ad pœnam, & eisdem fere verbis loquitur Soto in posteriori loco: tamen in primo ubi ex professo rem tractat, aperte loquitur de legibus punientibus ipso facto, & extendit sermonem ad omnes electiones, & suffragia. Et præter rationes generales, quas supponit, addit aliam, sc. quia alias vix esse posset tutus aliquis electus, vel qui cathedram per suffragia scholarium obtinuit, quia multi electô suffragentes fortasse inhabiles erant ipso facto, licet occulti. Hi verò auctores in primis excedunt, quatenus indicant, has leges in priori sensu intellectas, aut fore injustas, aut omnino excedere potestatem legislatoris humani: hoc n. satis improbatum est in superioribus, & ideo necesse non est, hic ad rationes generales respondere: hoc enim satis in superioribus actum est. Deinde ratio, quam Soto addit, non est magni momenti. Negatur n. sequela, & primò dici posset de occultis Ecclesiam non judicare, & ideo meritò approbari hujusmodi electionem, seu collationem, & electum esse omnino tutum, & securum, quia non tenetur malum præsumere, & præsertim contra se. Verumtamen etiam si electo constet, aliquem sibi suffragantem fuisse inhabilem pœnali inhabilitate, & solum ratione illius cathedram obtinuisse; nihilominus dico, electionem fuisse validam, quia licet ille esset inhabilis re ipsa, & quoad se, nihilominus erat minister toleratus, & publica authoritate suffragium tulit, & ideo acta ejus tenuerunt, juxta regulam l. *Barbatius* ff. de offic. Prætor. Et saltem, quoad leges Ecclesiasticas imponentes hanc pœnam, habet in eis locum moderatio Extravag. *ad evitanda*, ut ille censeatur prohibitus quoad se, non quoad alios, & ideo ipse peccat suffragio ferendo, nihil vero nocet electioni quatenus ad alios pertinet.

5. *Dissentiunt Soto, & Ledesm.*

Ledesm.

l. Barbatius.

Extravag. ad evitanda.

Ex quo potest communis sententia confirmari, quia nisi ex vi hujusmodi legis obligetur talis homo inhabilis factus ad non eligendum, seu ad non ferendum suffragium, inutilis esset talis lex ipso facto imposita quoad particulam, *ipso facto*: nullum enim moralem effectum inde haberet, quod admittendum non est, ut supra ostendi. Dices, etiam tunc operari ut fuerint postea sententia declaratoria criminis sine condemnatoria. Sed contrà: nam tunc differentia erit verbalis, potius quam realis. Declaratur, quia tunc non poterit sententia retrotrahi, quia non poterit irritari suffragium jam datum, vel electio ratione illius facta, quia re vera fuit actus validus, ut ostensum est; ergo condemnatio

6. *Fundamentum Auctoris.*

Objectio cum responsione.

natio non habet effectum, nisi ex quo fertur sententia,& quoad futuros effectus, quod pertinet ad sententiam condemnatoriam: & ita differentia erit de vocabulo,ut vix etiam talis erit,quia, ut notavit Simancas, tit. 9. n. 163. nullus judex profert sententiam declaratoriam criminis,quin declaret delinquentem reum pœnæ legis, quod est condemnare; imò hoc requiritur ad justitiam sententiæ definitivæ,juxta l. *Præses*,C.de senten. & interloq. Ut ergo sit aliqua differentia in re, oportet, ut sententia retrotrahatur, & quòd illa retrotractio per se habeat aliquem effectum, quo puniatur delinquens à die commissi criminis, quod in genere pœnæ locum non habet; ergo oportet,ut habeat suum effectum, etiam ante sententiam declaratoriam. Accedit quòd aliàs moraliter illa lex esset inutilis, tum quia sæpe non punit, nisi prohibendo, & inhabilitando ad unum actum, qui ordinariè sit ante sententiam declaratoriam, & vix potest aliter fieri moraliter loquendo, quia hæ inhabilitates vix possunt sufficienter probari. At sententia postea lata inutilis esset,quia jam non habet locum dicta pœna, & alia non imponitur per legem, nec videtur posse imponi etiam arbitrio judicis, quia ille non peccavit sic ferendo suffragium, quia non erat inhabilis, sed inhabilitandus; ergo juxta materiæ capacitatem verisimillimum est,intentionem harum legum, quando addunt, *ipso facto*, esse pœnam inferre ante omnem sententiam extra conscientiam ipsius personæ.

7. Quod autem diximus de valore suffragii, non obstante inhabilitate contracta, ipso jure, in primis locum habet in activa inhabilitate, non in passiva: nam rationes factæ non habent locum in eo, qui per legem ipso jure factus est ineligibilis, vel inhabilis ad cathedram: nam ille non exercet actum aliquem publica authoritate, sed ut privata persona suum commodum quærit, & ideo cũ inique sese immisceat,non debet ejus malitia illi suffragari. Unde in illo etiam cessat altera ratio, quia licèt illa inhabilitas sit occulta; nihilominus quoad ipsum inhabilem, habet totum suum effectum, & ita facit electionem, vel provisionem nullam, quia per hoc non nocet aliis, sed sibi, sicut de excommunicato, vel irregulari dicitur.

8. Deinde quoad activam inhabilitatem debet id intelligi de inhabilitatibus pœnalibus, non de illis, quæ tantùm sunt ex defectu conditionum necessariarũ, ut alicui detur potestas ferendi suffragium, ut est in hac universitate, ætas quatuordecim annorum, habere cursum integrum juxta morem universitatis, audivisse lectiones oppositorum, vel saltem sufficientem habere notitiam, seu informationem eorum, & ad hanc conditionem pertinet,ut opinor (quicquid Soto, & Ledesm. contradicant) conditio, ut quis sit inscriptus in matricula universitatis, juxta illius statuta: nam ille, qui non est inscriptus, privetur suffragio non in pœnam prioris omissionis, sed quia tunc non se gerit, ut membrum hujus communitatis, & ideo ad illam non pertinet electio ejus,& idem est de simílib. Quoties n. inhabilitas est ex defectu cujuscunq; conditionis, ex prædictis suffragium erit omnino nullum, etiamsi defectus sit occultus,quia illa inhabilitas non est privatio potestatis prius habitæ, ut sic dicam, sed est perpetua carentia nunquam acceptæ potestatis. Nam hæc potestas non est ab intrinseco,ut sic dicam, sed est ex concessione Principis, Patroni,aut superioris, qui illam non vult concedere nisi personæ habenti tales, vel tales qualitates; ideo,sicut suprà dicebamus de legato relicto sub conditione, ea non impleta, non obtineri, ita hîc dicendum est de habilitate ad ferendum suffragium. Et hoc planè significat lex, cùm dicit, qui non fuerit quatuordecim annorum, non habebit suffragium, seu *no sera voto*, ut nostra habent statuta. Quæ eodem tenore loquuntur de aliis casibus.

9. Hinc autem difficile est discernere, quando inhabilitas sit pœnalis, quando verò substantialis, ut sic dicam, & ex defectu conditionis necessariæ: id tamen ex qualitate conditionis, & materiæ discerni poterit, maximè tamen ex usu. Illæ n. conditiones, quæ per se eò tendunt, ut persona habeat qualitates moraliter convenientes, ut sit idonea ad talem actum, & sine quibus ei non datur jus suffragii, possunt censeri substantiales: & carentia illarum non habet rationem pœnæ,sed cujusdam inidoneitatis. At verò quando inhabilitas ponitur non obstante idoneitate personæ propter actiones incongruas, & disconvenientes rectæ electioni, tunc censetur pœnalis. Quæ discretio maximè perfici potest consuetudine, quæ est optima legum interpres. Et ita solent in hac universitate distingui duplices inhabilitates, quasdam vocant juris, alias facti. Priores sunt,quas ego substantiales voco, & fortè dictæ sunt juris, quia omnino impediunt obtinere jus ad ferendum suffragium, vel quia extra omne dubium inducunt ipso jure inhabilitatem, & annullant actum, vel quia non fundantur in facto personæ, sed in jure requirente talem conditionem ut essentialem in persona,ut sit capax suffragii. Aliæ verò dictæ sunt facti, licèt etiam per jus introductæ sint, quia in facto fundantur, & ad illud cohibendum positæ sunt. Et ideo de his posterioribus inhabilitatibus dicimus esse pœnales,ac subinde, licet inhabilitent personam ipso facto, posse sustineri actum, si aliàs persona habeat omnes conditiones per se, & jure requisitas ad potestatem ferendi suffragium.

An verò in hac universitate istæ inhabilitates, quæ dicuntur facti, incurrantur ipso facto, ita ut obligent personam ad abstinendum à suffragio ante omnem sententiam declaratoriam, dubia res est. Quia partem negantem suadet,quod in statutis non habetur particula, *ipso jure*, vel, *ipso facto*; affirmantem verò suadet ille modus loquendi, *No sera voto*, non habeant suffragium, qui videtur æquivalens, & habere vim negationis de præsenti,seu imperii practici denegantis, seu non concedentis jus suffragii. Et fortasse in rigore verborum, & attenta serie capit. omnium sub illo titulo contentorum, hoc posterius probabilius est: tamen si aliud habet consuetudo, sustineri potest; quia est interpres, & moderatrix legum. Et cum hoc temperamento moneo esse accipiendam sententiam hanc, qua docemus inhabilitates has statim incurri ex vi legum loquentium per verbum, *ipso facto*, sc. nisi ubi aliud fuerit in aliqua lege consuetudine receptum. Et hoc modo limitanda sunt, quæ loquendo de particularibus vitiis,& pœnis in aliis locis scripsimus. 10.

Sed tunc occurrit aliud dubium quod etiam Soto, & Ledes. attingunt, an scholaris, v. g. sub juramento à superiore interrogatus,an hoc vel illud fecerit contra statuta inhabilitantia, teneatur veritatẽ respõdere, etiamsi occulte fecerit, vel possit sine perjurio negare, saltem quando non laborat infamia, nec habetur semiplena probatio contra illum. Soto n. & Ledes. suprà absolute respondent non teneri, quando nec infamia præcedit, nec semiplena probatio, quia non interrogatur juridicè: supponunt n. non incurrisse inhabilitatem ipso facto,& ita non posse jure repelli, donec legitimè convincatur, & consequenter nec posse interrogari juridice, donec præcedat aliqualis probatio. At verò si supponamus hanc inhabilitatem ipso facto incurri,necessariò dicendum est,subditum à Rectore interrogatũ teneri veritatem confiteri, & ad mentem interrogantis respondere sub perjurii pœna,etsi nulla præcedat probatio,vel infamia. Ratio est, quia tunc nõ interrogatur per se, & præcipue ad punitionem, sed ad cavendum peccatum, & injuriam tertii. Ille enim subditus supposita inhabilitate, & privatione, vel suspensione, quam incurrit, peccat graviter se immiscendo, & tendit ad faciendam alteri injuriam, usurpando judicium,vel electionem ad se non pertinentem; ad hos autem fines habet superior jus interrogandi occulta, etiamsi nulla præcesserit infamia; & subditus tenetur simpliciter veritatem fateri. 11.

Soto. Ledesm.

De jurantibus si fecerint contra statuta universitatis inhabilitantia. Sotus. Ledesm.

Mens Auctoris.

Ut

Ut est certum in jure, c. ult. de clandestin. desponsat. cum similibus, & est communis sententia Innoc. Panor. & aliorum in c. *qualiter, & quando*, 2. de accusat. Angeli, Sylvest. & aliorum Summistarum verb. *inquisitio*, & Navar. in c. *inter verba*, concl. 6. n. 255. & sequent. & tenet ipse Soto relect. de secreto, memb. 2. q. 6. concl. 3. Quod si hoc fuerit grave onus, sibi imputet, qui se immiscuit: nam ante omnem interrogationē tenebatur abstinere. Et declaratur in aliis inhabilitatibus juris, quas non pœnales, sed substantiales appellavimus: de illis enim interrogati electores tenentur simpliciter veritatem fateri, tum quia agitur de cognitione necessaria ad legitimam electionem; tum etiam, quia intercedit ibi pactum tacitum, ut habeat suffragium, qui tales conditiones habuerit, & non alias; ergo omnes de his conditionibus legitimè interrogātur, ne iniquè se ingerant qui ad illud munus non sunt admissi, nec jus habent eligendi, & ideo in his nō est necesse, ut præcedat aliqua probatio, vel infamia, quia non agitur de illorum punitione, sed de cavenda injustitia: ergo idem est dicendum in cæteris inhabilitatibus, si verū est, ita esse contractas ipso facto, ut graviter peccent, qui tale judiciū, seu suffragium usurpant.

Innocent. Panorm. Angel. Sylvest. Navar. Sotus.

12. *Quando potest quis respondere amphibologicè.*

At verò ubi inhabilitas non est contracta ipso jure, donec per sententiam declaretur, probabilis est opinio Soti, nimirum, subditum sic interrogatum de actu occulto, de quo nulla infamia, vel semiplena probatio præcessit, non teneri veritatem aperire, etiamsi juret, sed uti posse amphibologia, respondendo ad mentem suam, non ad mentem superioris interrogantis, quia tunc, qui fert suffragium ante sententiam, non peccat, per se loquendo, quia suum jus retinet, dum non judicatur inhabilis, & ita jure suo utitur ferendo suffragium; ergo non peccat. Nec obstat dicere, quòd per legem fuerit prohibitus, quia illa prohibitio non obligat illum nisi per judicem, & ita directè instruit judicem, non obligat reum, donec condemnetur, atque ita non peccat juxta illam sententiam; ergo nec tenetur respondere superiori interroganti ad mentem ejus, & occultum suum factum aperiendo nisi legitimè interrogetur, quia præcessit infamia, vel semiplena probatio. Probatur consequentia, quia jam tunc illa interrogatio non tendit ad vitandam culpam, vel injuriam tertii, quia ostensum est, nullam committi, etiamsi ille suffragium ferat; ergo tendit ad punitionem; ergo debet in ea juridicus ordo servari.

13. *An prædictus teneatur restituere damna non electo, affirmant Sot. & Ledes. est tamen incertum.*

Addunt verò Soto, & Ledes. suprà, quòd si quis juridicè interrogetur, non solum peccat, & est perjurus negando veritatem, sed etiam tenetur restituere damna, quæ fortasse ob eam causam patitur non electus. Sed hoc secundum valde incertum est, & contrariū fortasse est probabilius, supposito illo principio, quòd ille non est inhabilis ipso facto. Nam tunc ille negando veritatem non peccat contra justitiam commutativam respectu eligendi, sed contra obedientiam respectu judicis, vel contra justitiā legalem respectu reipublicæ, vel contra juramentum, & religionem. Neq; etiam ferendo suffragium post negatam veritatem ille peccat contra justitiam, quia non amisit ipso facto jus ferendi suffragiū, etiam postquā veritatem negavit, donec re ipsa condemnetur, quia illa est pœna ferenda, ut supponitur; talis autem pœna non aliter incurritur. Et ideo reus, qui negando iniquè veritatem, evitat condemnationem pœnæ aliàs ferendæ, non tenetur illam restituere, juxta probabiliorem sententiam, quam nunc suppono ex Navar. in sum. c. 18. n. 49. & aliis modernis.

14. *Juridicè interrogatus tenatur respondere nisi sit periculum magni scandali, infamiæ propriæ, vel inimicitiæ, vel alius similis gravis jactura.*

Alterum verò de culpa regulariter verum est, supposita interrogatione legitima, quia non potest dari bellua justum ex utraque parte, & quia lex illa justa est, & non in vanum tales interrogationes præcipit; ergo obligat, saltem quando juridicè fiunt. Hoc autem videtur intelligendum per se: nam ex accidenti posset à culpa excusari, qui non potest respondere verum sine magno scandalo, vel infamia propria, vel inimicitia, vel alia simili gravi jactura, & tunc licèt interrogatio per se sit juridica; quia tamen ex accidenti respondens impeditur, licèt respondeat, se non feciſſe, habet locum subintellecta interpretatio, sc. non ita feci, ut tenear propalare, & ita excusatur à mendacio, & perjurio. In his etiam legibus contingere potest, ut in præsumptione fundentur, & ideo juxta doctrinam satis receptam, si is, qui aliàs verè habebat jus suffragii, habeat animum servandi justitiam, & favendi digniori, poterit excusari ab obligatione confitendi suum factum occultum, quia lex id jubens fundatur in præsumptione, quæ tunc cessat, & intentio legis servatur. Hæc tamen posterior excusatio moraliter non est admittenda. Quia illa non est lex propriè fundata in præsumptione, sed fundata in morali periculo, quod imminet reipublicæ, seu Academiæ ex hujusmodi subornationibus, & muneribus, quibus electores corrumpuntur, & justæ electiones impediuntur, quod fundamentum non est præsumptum, sed verum, & licèt in particulari cesset effectus ejus, non ideo cessat obligatio legis. Ideoque non excusatur quis ab obligatione respondendi verum, etiamsi intentionem habeat faciendi justitiam. Eo vel maximè, quòd facilè hi decipiuntur, & formant conscientiam juxta suum affectum, quem habent ad alteram partem propensum. Prior etiam excusatio, licet in rigore sufficiat, & contingere possit, tamen moraliter loquendo rarissima est, tum quia fere semper potest quis se subducere, & coram Rectore non apparere; tum etiam, quia potest ita moderari responsionem, ut ad inhabilitatem cōfitendam sufficiat, & infamiam non inducat, qua sublata, alia incommoda levia esse solent.

15. *Teneri absolutè scholares offerentes se ad suffragia veritatem fateri, sive præcedat infamia, sive non.*

Denique sincere spectato tenore statutorum, & legum, & præcipue hujus Academiæ, sentio, teneri scholares, qui ad suffragia ferenda se offerunt, & coram Rectore præsentantur, veritatem fateri, sive præcedat infamia, sive non. Tum quia illa interrogatio non est primariò propter punitionem; sed propter morale bonum commune reipublicæ, & (ut ita rem explicem) non oritur ex affectu justitiæ vindicativæ, sed ex affectu justitiæ distributivæ, & legalis, & hoc est satis, ut interrogatio sit justa, etiamsi infamia non præcedat. Quia non est necesse, ut semper interrogatio fiat ad impediendum peccatum futurum, sed satis est, ut fiat propter communem utilitatem, & ad tollendam materiam, & communes occasiones peccatorum; ut bene notavit Navar. in dict. c. *inter verba*, concl. 6. n. 258. & 264. & 265. Tum etiam, quia lex illa indifferenter præcipit exigere juramentum, & sub eodem tenore in omnibus illis articulis, sive pertineat ad conditiones quasi substantiales ad jus suffragii habendum, sive ad alias, quæ tendunt ad cavenda mala, & occasiones injustitiæ publicæ, & acceptionis personarum. Et similiter pronuntur pro omnibus personis, nulla habita ratione infamiæ, nec alterius ordinis judicialis, ergo supponit illa lex, interrogationem illam esse justam, & æque posse omnes, & in omnibus casibus obligare, aliàs lex ipsa non esset justa, quod dici non potest; ergo sicut tenentur omnes respondere veritatem in inhabilitatibus juris, seu substantialibus, quantumvis occultæ sint in reliquis. Tum præterea, quia sub hac lege, & conditione admittuntur omnes ad suffragium ferendum, ut illis interrogationibus vere respondeant juxta mentem interrogantis (hæc n. sine dubio est intentio legis) & has conditiones accipiunt electores sine ulla limitatione, vel discrimine; ergo tenentur illas servare, vel non dare suffragium.

16. Unde est magna differentia inter hanc interrogationem, & illam, quæ tendit ad vindictam: nam in hac posteriori, interrogatio, & responsio est quasi coacta, & in malum interrogati; illa verò prior est magis voluntaria ei, qui vult ferre suffragium, & per se ordinatur ad cavendam justitiam in electionibus, & ideo non est necessarius alius ordo juridicus in hac interrogatione

tione præter illum, quem ſtatuta præſcribunt, cui electores voluntariè ſubduntur. Nec etiam facilè admittenda eſt excuſatio conſuetudinis, per quam dici ſolet hiemtigor talium legum temperatus. Nam conſuetudo illa videtur potiùs corruptela, quia eſt contra bonos mores, & præbet occaſionem innumeris malis, nec etiam talis conſuetudo cenſeri poteſt tolerata à Principe ſcientè illam: nam ſemper reprehenditur, & reprobatur, & ſi contingat, aliquem convinci de mendacio, punitur. Atque hoc maximè obſervandum eſt in gravioribus actibus & tranſgreſſionibus, ut ſunt emptio, & venditio ſuffragiorum, & alia illicita pacta, & ſimilia, quæ valde corrumpunt juſtitiam, & mores publicos; in rebus verò levioribus, ut ſunt loqui, ingredi domum, & ſimiles facilius admitti poſſet probabilitas contrariæ ſententiæ maximè favente conſuetudine, quæ quoad hæc leviora magis tolerata eſſe videtur.

Conſuetudo contraria dictis eſt corruptela.

Quomodo admitti poteſt conſuetudinis excuſatio.

CAPUT X.

Utrùm omnis lex pœnalis obliget reum ad pœnæ executionem ſaltem poſt ſententiam judicis.

1. HÆc quæſtio videri poteſt pertinere potius ad poteſtatem, & vim præcipiendi explicandam in judice, quàm in lege: tamen quia ſæpe pendet ex ſola lege, & ſemper ad illam cooperatur lex, ideo breviter hoc loco explicabitur. Duo igitur diſtingui poſſunt in omni pœna, ſc. pati, & agere. In paſſione videtur conſiſtere pœna per ſe, ac formaliter de illa loquendo, ut pœna eſt, quia conſiſtit in privatione alicujus commodi; privatio autem ut ſic, in paſſione, vel quaſi paſſione conſiſtit. Quòd ſi aliquando pœnæ poſitivæ eſſe videntur, ut verberatio, & combuſtio, & ſimiles, non habent rationem pœnæ, niſi ut paſſiones, & receptiones quædam ſunt, tali ſubjecto diſconvenientes, & ideo nulla eſt pœna ſine aliqua paſſione ejus, qui patitur. Actio verò requiri ſolet quaſi antecedenter ad pœnam, & ideo interdum inferri poteſt pœna per actionem tranſeuntem alterius ſine cooperatione patientis, interdum fieri poteſt à ſolo patiente quaſi immanenter in ſe operante, aliquando ab utroque, i. partim à patiente, partim ab alio. Addit etiam Cajet. 2.2.q.62. a.3. aliquando fieri ſine ulla actione, ut in cenſuris, irregularitatibus, &c. Et ita communiter loquuntur alii. Si quis autem rectè conſideret, ſicut ibi non eſt actio phyſica, ita neque paſſio, & ſicut eſt paſſio quædam moralis, ita etiam eſt actio moralis, quæ eſt excommunicatio activa, v.g. vel immiſſio talis inhabilitatis, &c. quæ in virtute eſt veluti quoddam præceptum legis, vel hominis imponentis obligationem abſtinendi ab hoc, vel illo munere, fructu, vel communicatione, vel etiam inhabilitantis perſonam ad aliquid. Et melius fortaſſe dicitur, hanc pœnam non poſtulare aliam actionem propter illam quam lex & ſententia facere poteſt.

Cajet.

2. Primò ergo, quod attinet ad paſſionem pœnæ, nulla eſt difficultas. Dicendum eſt n. legem etiam poſt ſententiam latam non obligare per ſe, & immediatè ad paſſionem, obligare tamen per ſe loquendo, ad ſuſtinendam paſſionem pœnæ patienter, & ſine propria reſiſtentia, vel obligare ad ea, quæ ſecum affert privatio pœnalis ſemel illata. Priorem partem pono præcipuè propter pœnas, quæ conſiſtunt in phyſica privatione, ſeu paſſione. Et probatur facilè, quia pati, ut ſic, immediatè, & per ſe, non cadit ſub obligatione: nam obligatio cadit in actum liberum; paſſio autem, ut ſic, non eſt libera, niſi ratione actionis. Poteſt autem ſub obligationem cadere, non reſiſtere paſſioni, ſeu ne paſſio inferatur. Et quoad hoc certum eſt, legem pœnalem obligare poſt ſufficientem ſententiam latam, quia tunc habet judex jus exequendi ſententiam; ergo alter non habet jus reſiſtendi, aliàs daretur bellum juſtum ex utraque parte. Loquor autem de propria reſiſtentia poſitiva: nam impedire pœnam per fugam, non eſt prohibitum in conſcientia, quando pœna corporalis, & gravis eſt. Dixi autem, *Poſt ſufficientem ſententiam*, quia debet eſſe juſta, & ſecundum leges lata; aliàs non poteſt conferre jus ad ſui executionem.

Ubi ſtatim occurrebat quæſtio, quid dicendum ſit, ſi ſententia ſit juſta in exteriori foro ſecundum allegata, & probata, re tamen vera non habeat fundamentum veritatis. Sed hæc quæſtio magis pertinet ad poteſtatem judicis, quam legis, habetq; proprium locum in 2. 2. q. 60. a. 5. & q. 67. a. 2. & q. 96. a. 4. Ubi à commentatoribus tractatur, & Soto li. 3. de juſt. q. 4. a. 5. Et de cenſuris tractata eſt à nobis latè quantum materia illa poſtulabat, tom. 5. diſp. 4. ſeſſ. 7. n. 8. & ſequentib. Videri etiam poſſunt, quæ ſupra diximus de lege injuſta, & de vi, quam habere poteſt ad obligandum. Reſolutio ergo brevis eſt, quòd licet illa ſententia per ſe non obliget reum ad executionem pœnæ, quando illam commode vitare, aut fugere poteſt, ſine publica reſiſtentia, vel ſcandalo; nihilominus obligare ad parendum executioni judicis, vel legis, quando ſine reſiſtentia violenta, vel ſcandaloſa vitari non poteſt; hæc enim reſiſtentia nunquam licet, quando ſententia eſt juſta ſecundum allegata, & probata, quia tunc judex legitime utitur poteſtate ſua, cui ſubditus parere tenetur. 3.

D. Thom. Sotus.

Secundò, nulla relinquitur quæſtio de pœna, quæ per ſolam actionem ſolius judicis, aut legis inferri poteſt. Hoc patet, quia ſi pœna ſit phyſica, & efficienda per actionem judicis, illum obligare poterit, aut miniſtros ejus, non autem reum, niſi modo dicto in præcedenti aſſertione. Si verò ſit moralis privatio, ſive fiat per ſolam legem, ſive mediante ſententia per ſe ipſam operante, ut in excommunicatione, & ſimilibus, ibi nulla eſt neceſſaria obligatio reſpectu ſolius paſſionis talis pœnæ, quam immediate facit lex vel ſententia, quia illa operatur etiam in invitum. Unde non eſt in poteſtate patientis illi reſiſtere: nam prolata ſententia excommunicationis juſta per canones, vel homines, reus neceſſario relinquitur excommunicatus, nec poteſt reſiſtere, licèt maximè velit, & idem eſt in ſimilibus. Ideoque quoad hoc non habet locum obligatio parendi, quia ubi non poteſt eſſe reſiſtentia, non eſt libertas in non reſiſtendo, & ideo nec poteſt eſſe obligatio parendi propriè quoad receptionem talis privationis. Ipſa tamen privatio, ſeu cenſura, aut inhabilitas affert ſecum obligationem ad patiendas, vel exequendas alias privationes, ſeu carentias, quæ aliquo modo pendent ex hominis libertate, & neceſſariam connexionem habent cum primaria privatione, ut non communicare, non contrahere, & ſimiles. Hoc etiam eſt per ſe clarum, quia quoad hæc pœna illa includit præceptum legis, vel judicis, in cujus obſervantia conſiſtit executio talis pœnæ; ſed tenetur quis obedire præcepto juſto; ergo, & exequi pœnam quoad hanc partem, & hoc ſatis conſtat ex dictis capite præcedenti. 4.

Tertiò ergo ſupereſt quæſt. quando pœna, vel requirit actionem, aut cooperationem ipſius rei, vel ſaltem per illam fieri poteſt, an tunc obligetur reus ad operandum, vel cooperandum, ſaltem poſt ſententiam judicis. Multi n. affirmant, poſt latam ſententiam teneri reum ad exequendam pœnam lege ſtatutam, ſi actio illa non includit intrinſecam malitiam, vel niſi hoc modo pœna reddatur injuſta, ut eſſet, ſe occidere, vel mutilare. Tribui ſolet D. Tho. 2. 2. q. 62. a. 3. ubi negat teneri reum ad pœnam ante ſententiam, poſt ſententiam verò judicis condemnantis ad pœnam dicit teneri, & eodem ferè modo loquendi Cajet. ibi clarius id docet, 2.2.q.69. a.4. & Soto lib. 1. de juſtit. q. 6. a. 6. concl. 5. Caſtr. lib. 2. de leg. pœnal. c. 3. Navar. in ſum. c. 23. nu. 66. Ledeſ. in 4. 2. p. q. 18 a. 2. Ant. Gom. 3. variar. c. 14. num. 3. Cord. dicta qu. 36. Fel. cum Bald. & Anch. quos refert in c. 1. de conſt. n. 46. & plures adducit Tiraq. in l. *ſi unquam*, ver. *revertatur*, n. 291. Ratio hujus ſententiæ eſt, quia lex habet vim obligandi ad pœnam pro aliquo tempore, vel ſtatu, ſed nullum poteſt eſſe magis opportunum, quam poſt latam ſenten- 5.

Sentent. affirmans teneri reum poſt ſententiam latam ad exequendum in ſe quando actio non includit intrinſecam malitiam, quia lex habet vim præcepti.

D. Thomas. Cajet. Caſtro. Navar. Sotus. Ledeſm. Cord. Felin. Baldus. Anchar. Tiraq.

ſententiam judicis (quid enim aliud ſpectandum ſupereſt) ergo. Item quia ſententia, quam juſtam ſupponimus, habet vim præcepti, ſed ſubditus tenetur obedire ſuperiori præcipienti; ergo.

6. *Sent. negativa quia exequi eſt judicis. Covar. Cajetan. Adrian. Paul. in Clement. Paſtoralis.*

Secunda opinio negat teneri reum etiam per ſententiam damnatum, exequi pœnam in ſe, vel actionem aliquam exercere, qua illam exequatur, vel ad illam cooperetur. Ita ſentit Covar. li. 1. variar. c. 2. n. 10. & in 4. 2. p. c. 6. §. 8. n. 10. illat. 2. & n. 11. & tribuit Cajet. de quo jam dixi. Citat etiam Adr. quodlib. 6. a. 1. illat. 3. Sed ille aperte loquitur ante ſententiam, & potiùs inferiùs refert Paul. in Clement. *Paſtoralis*, de re judicat. dicentem, quòd filii, quorum pater incidit in crimen læſæ majeſtatis, poſſunt ſubtrahere de bonis ejus, & nunquam reſtituere. Ipſe verò ait, *Sed hoc non aſſero*, ſentiens teneri ad reſtituenda illa bona, ſi pater de crimine damnetur. Et ita ille Paul. videtur opinioni Cov. adhæſiſſe. Et pro eadem poteſt allegari Deci. in c. 1. de conſtit. quia licet in illa poſtea non perſiſtat, quia putat legem pœnalem etiam ante ſententiam obligare, nihilominus ex hypotheſi tenet, quod ſi lex non obligat ante ſententiam, neq; poſt ſententiam obligabit ad pœnæ executionem. Solet ad hoc allegari c. *ſuam* de pœnis, ubi Papa prohibet, ne quidam clerici in pœna moleſtentur etiã poſt condemnationem. Ratio autem præcipua eſt, quia ad officium judicis ſpectat, non tantum proferre ſententiam, ſed & exequi; reus autem non tenetur ſubire officium judicis, nec fieri miniſter ejus contra ſeipſum; ergo per ſententiam non obligatur ad talem actionem, ſed ad ſolam paſſionem ſine reſiſtentia. Et ita ſolvit hæc ſententia fundamentum præcedentis; tum quia negat, legem pœnalem inducere hanc obligationem, etiam pro illo tempore; tum etiam quia putat, præter ſententiam aliquid aliud eſſe expectandum à judice, ſc. executionem. Unde etiam negat, in ſententia juſta includi tale præceptum, ſed ſolum ſuſtinendi pœnam, quod probari poteſt argumento quodã in ſuperiorib. facto, quia non plus poteſt præcipere judex, quàm lex, vel ſaltem non intendit plus præcipere, quia judicat ſecundùm legem, ſed lex non præcipit actionem executivam pœnæ, ſed tantùm ſuſtinentiã; ergo.

Cap. ſuam.

7. *Mens & diſtinctio authoris.*

Veruntamen controverſia hæc facilè componi poterit: nam ſi res ipſa diſtinctè explicetur, parva eſſe poteſt diſſenſio, niſi fortaſſe in uno, vel altero exemplo diverſarum pœnarum. Primò ergo ex parte ſententiæ diſtingui poteſt inter ſententiam condemnatoriam, vel declaratoriam: nam de utraque poteſt quæri, an poſt illam latam oriatur prædicta obligatio. In hoc autem puncto neceſſe eſt, ut ex parte legum diſtinctio cum proportione fiat. Nam ſi lex continet tantùm pœnam ferendam, nec operari poteſt, nec locum habere ſententia tantum declaratoria criminis. Primum patet ex dictis c. præcedenti: nam hoc ſpecialiter operatur particula, *ipſo facto*; ergo illa deficiente, ceſſat effectus. Ratio etiam eſt evidens, quia ſententia tantùm declaratoria, ut talis eſt, non præcipit aliquid de novo, ſed ſolum dat publicam, & juridicam notitiã delicti; at neq; lex ipſa in illo caſu præcipit, quia non fert pœnam ipſo facto, ut ſupponimus; ergo non eſt, unde oriatur obligatio. Secundum autem, ſcil. non eſſe locum tali ſententiæ in eo caſu, patet quia in illo maximè locum habet dictum ſuprà citatum ex l. *Præſes*, C. de ſent. & interloq. *Legem definitivam non abſolventem, vel condemnantem reum pro juſta non haberi.* In eo autem caſu ſi daretur ſententia pure declaratoria criminis, nec abſolveret, nec damnaret, nec formaliter, ut ſupponitur, nec virtute, quia nec lex ipſa damnaret; eſſet ergo ſententia injuſta, imò & ridicula, & adeò ſtulta ut moraliter non ſit poſſibilis.

8. Secundo aliter dicendum eſt, quando lex imponit pœnam ipſo facto: ſi ex parte rei aliqua actio, vel cooperatio neceſſaria eſt, ad illam obligatur ſtatim in conſcientia poſt latam ſententiam declaratoriam criminis. Probatur contraria ratione, quia licet talis ſententia non præcipiat, lex tamen præcipit illa ſententia poſita, ſeu pro illo ſtatu, ut cap. præcedenti declaratum eſt. Supponimus autem præceptum eſſe juſtum, id eſt, pœnam eſſe talem, quæ etiam hoc modo impoſita non excedit debitam moderationem, vel æquitatem humanam; ergo tale præceptum ſtatim obligat. Unde propter hanc cauſam nunquam illa particula ponitur in lege, niſi ubi pœna adjuncta talis eſt, ut poſſit, & licitè, & convenienter mandari executioni, & obſervari ab ipſo reo; ergo ſignum eſt, legem intendere obligare eo ipſo, ſaltem poſtquam ſententia declaratoria profertur. Confirmatur ac declaratur: nam ſi lex dicat, *ipſo facto*, & *abſque ulla declaratione*, per ſe obligat in conſcientia ad executionem pœnæ; ergo quando ponit, *ipſo facto*, ſolamque ſententiam declaratoriam requirit, non poſtulat aliam judicis executionem, cum ab illo ſolum ſententiam declaratoriam criminis requirat; ergo poſt illam ſeutentiam prolatam ſtatim obligat reum ad executionem pœnæ.

9. *Objectio Covarr.*

Contra hanc verò aſſertionem objici poteſt ex Covar. ſuprà, illat. 3. Nam etiam poſt ſententiam condemnatoriam, non tenetur reus pœnam exequi, niſi judex illam exequatur: ergo multo minus tenebitur poſt ſolam ſententiam declaratoriam, etiamſi lex condemnare cenſeatur ipſo facto. Reſpondeo in primis antecedens non eſſe in univerſum verum, ut ſtatim dicam. Quia verò interdum poteſt eſſe verum, ut etiam dicam, & inde poteſt argumentum confici, addo, eſſe differentiam inter legem punientem ipſo facto, & judicem condemnantem, quod lex puniens ipſo facto, ſtatim præcipit, quidquid neceſſarium eſt ad executionem pœnæ, ſolumq; permittit tranſgreſſori expectare judicis declarationem, & nullum aliud miniſterium judicis vult eſſe neceſſarium ad talem executionem. Et quia lex ſemel lata ſemper eodem modo præcipit, ideo ſemper etiam eodem modo obligat poſt declaratoriam ſententiam. Judex autem dum condemnat, non ſemper utitur eiſdem verbis, & ideo non ſemper obligat, vel non obligat ad executionem immediate faciendam per actionem ipſius rei abſque alia executione ſua, ſed uno & altero modo poteſt condemnare, ut jam dicam.

Diluitur objectio.

10. Quanquam autem hæc ſit regula generalis de ſe, dubitari nihilominus poteſt an patiatur aliquã exceptionem, & in particulari ſolet quæri de pœna confiſcationis omnium bonorum, an per eandem regulam obligetur reus in conſcientia ad illam exequendam ſtatim, ac fertur ſententia declaratoria criminis. Nam multi ex auctor. citatis affirmant, ut Soto, Med. Cord. Anton. indicat Simanc. dicto tit. 9. n. 165. Nituntur in fundamentis poſitis. Alii putant, in hoc caſu habere locum priorem ſententiam Covar. & hoc magis ſentit Simanc. n. 163. & mihi etiam magis probatur; tum quia illa pœna eſt graviſſima, & conſequenter ille modus executionis eſſet nimis arduus; tum etiam, quia in c. *cùm ſecundùm leges*, non imponitur hæc poſitiva obligatio, ſed judici datur poteſtas ad auferenda omnia bona à die commiſſi delicti poſt declaratoriam ſententiam; tum denique quia hæc eſt communis praxis, & conſuetudo. Sed de hac pœna confiſcationis in materia de fide ex profeſſo tractamus.

Sotus. Medin. Cordub. Simanc. Covar. Simancas. c. cùm ſecundùm leges.

11. Venio ad alteram partem de lege, quæ tantum continet pœnam ferendam, & de ſtatu ejus, in quo jam eſt per ſententiam judicis impoſita. In quo puncto oportet diſtinctionem adhibere ex parte pœnarum: nam quædam ſunt corporales, aliæ pecuniariæ. Et inter corporales quædam ſunt contra vitam, vel integritatem, vel gravem dolorem, & ignominiam inferunt, ut mors, mutilatio, & publica, acerba, & vilis flagellatio. Aliæ ſunt, quæ in corpore, vel per corpus exercentur ſine credulitate, ut abire in exilium, domi contineri, peregrinari, &c.

12. *Reus condemnatus ad pœnas corporales*

Primò ergo dicendum eſt, Reus damnatus ad priores pœnas corporales, regulariter non tenetur in cõſcientia ad propriã executionem earum

contra vitam, integritatem, honorem, & gravem dolorem inferentes non tenetur ad propriam executionem, quia esset nimis violentum.

rum, sed hanc debet facere judex per ministros suos. In hac assertione fere omnes conveniunt. Probari solet, quia non licet reo talem pœnam in seipso exequi, quia esset occidere, vel mutilare se, quod est intrinsece malum. Sed hæc ratio, & dubia est circa has pœnas, quia in eis non legeret reus ut privata persona, sed ut minister judicis, & ideo non videtur esse hoc intrinsece malum, de quo in 2. 2. q. 64. & non est universalis, quia aliæ sunt pœnæ corporales, quæ sine peccato possent ab ipsomet, qui punitur, fieri, & tamen ad illas neque obligatur quis post sententiam, nec forsan obligari potest, ut est infamis, & publica verberatio, & si quæ sunt aliæ similes. Ratio ergo est supra tacta, quia est nimis violentum, quod idem sit agens, & patiens in pœna tam acerba: qua igitur ratione hoc non imperatur per legem ipsam, eadem non præcipitur per sententiam. Et ita constat ex communi usu: nam in hujusmodi sententiis, verba passionem potius, quam actionem significant respectu rei.

13. *Data sententia potest reus extendere collum, ascendere scalam, &c. aptando se morti recipiendæ.*

Dubitari autem solet, an dum judex exequitur sententiam præsertim mortis, possit quis, vel teneatur aliquas actiones exercere, ut ambulare, ascendere, & extendere manum, vel præparare collum, &c. Aliqui absolute negant, teneri ad aliquid agendum, sed solum ad patiendum. Et ratio esse potest, quia quidquid agat, cooperatur morti suæ, quod non licet, vel est adeo durum, ut nemo videatur posse ad hoc obligari. Maxime, quia nulla videtur actio rei necessaria ad executionem pœnæ, v.g. mortis, quia si ipse non ambulaverit, vel ascenderit, poterit per violentiam ferri: ergo vel non potest obligari ad aliquam actionem similem, quia cooperatur suæ morti, vel certe non debet obligari, quia esset acerba, & non necessaria obligatio.

14. Communis tamen responsio est, neminem obligari ad eas actiones, quæ commode fieri possunt per ministros justitiæ, quia per se solum tenetur ad patiendum: ad aliquas vero actiones, quæ per alios commode exerceri non possunt, & alioqui sunt necessariæ ad illum effectum, obligari, quia alias non posset justa pœna executioni mandari. Unde repugnare illis actionibus esset justitiæ resistere. Neque moraliter censetur cooperatio ad mortem, quia est actio valde remota, & de se indifferens, id est, non intrinsece afferens mortem, ut est actio ambulandi, ascendendi, &c. Unde confirmatur, quia sic condemnatus potest tuta conscientia ex parte sua exhibere hujusmodi actiones, quia non continent intrinsecam malitiam, tum quia dici possunt exerceri ab ipso reo, non ut privata persona sed ut ministro justitiæ, tum maxime, quia sunt actiones de se indifferentes, & propter bonum fieri possunt, saltem propter vitanda majora incommoda, & acerbiores coactiones, & propter vitandum scandalum, quod ex contraria resistentia nasceretur. Ergo etiam potest illa actio præcipi à judice, quia potest præcipere actiones honestas, moraliter convenientes ad executionem pœnæ, & quæ non continent inhumanam credulitatem, vel acerbitatem: ergo ex vi sententiæ, & condemnationis censetur judex obligare reum, ad easdem actiones, cum morali, & ordinario modo ad executionem pœnæ requirantur. Non est tamen hæc ratio ita accipienda, ut credatur judex posse præcipere quidquid potest reus licitè exercere: hanc enim regulam non censeo veram, quia potest quis severius in seipsum agere, quam possit cogi ab alio per justum præceptum, ut potest quis damnatus ad moriendum fame non comedere, etiamsi fortasse ad id non possit obligari. Procedit ergo illa ratio in actionibus communibus: quæ & licitæ sunt & non sunt nimis acerbæ, & crudeles: quæ autem hæ sint, prudenti arbitrio ex communi usu, & sensu hominum judicandum est. Aliæ verò quæstiones de possibili, an possit quis condemnari, ut seipsum jugulet, vel ut bibat venenum, pertinent ad materiam Homicid. 2. 2. q. 64. ubi Soto, & alii, & Victor. relect. de Homicid.

15. Secundo dicendum est, reum justè damnatum ad pœnas corporales secundi generis, ut sunt exilium, detentio in carcere, flagellatio moderata, & honesta, ac similes, teneri ad exequendas, seu servandas hujusmodi pœnas eo ipso, quod per sententiam condemnatur. Est communis opinio, quam tenent omnes supra allegati, & consentit Covar. supra, & lib. 1. variar. c. 14. & sequitur Dried. lib. 2. de libert. Christia. cap. 6. Navar. Comm. 4. de regular. n. 65. Salced. in Pract. cap. 137. liter. B. Ratio generalis est, quia sententia judicis condemnatoria, vel lex pœnalis, post talem sententiam obligat in conscientia ad pœnam impositam quando non involvit injustitiam, vel crudelitatem, aut aliquid simile, sed talis est in illa pœna dicto modo imposita, ut constat ex qualitate illius, & ex communi usu, & judicio hominum: ergò tenetur reus servare, quia re vera est hæc intentio judicis, & præceptum, quod imponit, est justum.

Damnatum ad exilium, incarcerationem, flagellationem moderatam, &c. teneri ad executionem.

Deinde declaratur discurrendo breviter per aliquas ex illis pœnis. Una est detentio in carcere, seu certo loco præscripto, quæ quidem pœna non indiget positiva executione, sed solum privatione alicujus actionis, ut est, v.g. non egredi, aut non fugere ex carcere, & ex hac declaratione videtur clarum posse hæc facile præcipi. Et ita exercere contrariam actionem, esset resistere judici justè cogenti, quod nunquam licet, cap. *qui resistit*, 2. q. 3. Denique talis pœna potest sine peccato observari: ergò debet. Dices, hanc rationem non cogere, quia, ut diximus, non solum est attendendum, an liceat, sed etiam an pœna sic imposita sit humano modo tolerabilis: potest autem esse crudelis obligatio ad pœnam, non solum quando includit acerbam cessationem ab actione, ut est obligatio ad non comedendum, vel non fugiendum, etiam si instet mors. Dicendum verò est illam rationem procedere per se loquendo, & juxta materiæ capacitatem: sic enim permanentia in certo loco, seu carcere, non est res adeo acerba, & gravis, ut non possit sub obligationem imponi, & tanto erit facilior, quanto latior fuerit locus, & paucioribus incommodis expositus. Secus verò esset, si esset carcer nimis acerbus, tristis, & insalubris: tunc enim durum esset obligare reum, sic condemnatum, ad non fugiendum, etiam si posset: Multoque durius id erit, si quis non solum detineatur, sed etiam nimis malè, & acerbè tractetur, ita ut paulatim ad mortem disponatur, vel certe cogatur ferre vitam doloribus, & afflictionibus plenam. Tunc ergo non obligabitur in conscientia ad ibi sua sponte permanendum. Et ideo credere non possum quod Navar. ait, damnatos ad triremes teneri in conscientia ad non fugiendum, etiamsi possint. Nam hoc nimis violentum est, & ad ministros justitiæ spectat custodire. Excipio tamen casum, in quo fuerit data fides, præsertim jurata: nam tunc justa promissio servanda est, & maximè est implendum juramentum, juxta ea, quæ late dixi lib. de juram. cap. 10. Et hac ratione specialiter possunt obligari religiosi puniti ad carcerem, ad servandum illud, quia voto obedientiæ obligantur, & specialiter obligari possunt ad talem clausuram servandam juxta regulam, vel in pœnam justam, & suo statui consonam.

16.

17. Ex eisdem principiis judicandum est de pœna exilii, ad illam enim obligari potest reus in conscientia postquam condemnatus est, quia non habet injustitiam, vel crudelitatem ex hoc præcisè, quod per actionem ejusdem hominis executioni mandetur: & ita fatetur etiam Covar. cum cæteris. Oportet autem, ut per verba sentent. hæc obligatio satis exprimatur. Nam si aliquis condemnetur, ut deportetur in exilium, non tenetur exire, donec deferatur, postea verò tenebitur non redire intra tempus præscriptum. Si autè simpliciter condènetur ad exilium, videtur utrumq; præcipi. In quo attendendum maximè est ad communè usum, & modum, quo solet talis pœna præcipi, vel executioni mandari, & ad promissionem & pacta, quæ in hoc intervenire solent, & ad modum,

modum, quo leges loquuntur: inde enim facile colligitur, quanta ſit hæc obligatio. In univerſum tamen loquendo, delatio extra territorium ſolet per coactionem, & miniſterium judicis fieri; commoratio autem extra regnum, ſeu non reditus ad illud, ſolet ſub obligationem imponi. Sicut è contrario in pœna carceris perpetui delatio ad locum conſtitutum ſolet eſſe coacta, ſeu per executionem judicis, detentio autem ſub obligatione relinqui. Regulariter enim faciliùs præcipiuntur hæ quaſi privationes, quàm actiones, & ordinariè ſolent judices conſtituere reos in ſtatu (ut ſic dicam) talis pœnæ, & illis imponere, ut ſub illa permaneant. In rigore autem utrumque poſſunt committere reo, præcipiendo illi, ut totum exequatur, quod etiam ſæpe faciunt. Et licet addant comminationem aliarum pœnarum, niſi priores obſervent, nihilominus etiam obligant in conſcientia, quia præceptum eſt juſtum, & comminatio pœnæ non minuit obligationem, ut ſuprà dictum eſt. Altera pœna corporalis poteſt eſſe flagellatio moderata, & non turpis, neque infamis, & ad hanc etiam obligabitur reus poſt ſententiam latam, ſi conſtet in eo ſenſu ferri, propter eandem rationem, quòd talis pœna, ut proponitur, non ſit per ſe injuſta, nec inhumana. Non ſolet tamen talis pœna eſſe in uſu, niſi in religionibus, & aliquando in foro Eccleſiaſtico, ut in ſancto officio inquiſitionis. Frequentius tamen mandatur executioni per miniſterium perſonæ ab ipſo reo diſtinctæ. Denique idem cum proportione dicendum eſt de pœna jejunii, & ſimilibus, quæ in Eccleſiaſtico foro interdum ſolent imponi.

18. *De pœna pecuniaria.* Tertiò dicendum eſt, in pœnis pecuniariis faciliùs poſſe obligari reum in conſcientia ad ſolvendas illas, eo ipſo, quòd condemnatus eſt, quando pœnæ ſunt ordinariæ, & moderatæ. Ratio eſt, quia nec repugnantia, nec nimia difficultas in hoc invenitur. Solum ſunt attendenda verba ſententiæ: nam ſi reus ſimpliciter condemnatur ad talem pœnam, ſatis erit, ſi illam ſolvat, quando fuerit poſtulata, ut Covar. dixit, & mihi placet, quia pœnæ ſunt leniendæ, ubi contrarium non conſtat. Unde ſi abſolutè condemnetur reus, ut ipſe ſolvat, tenebitur ſponte ſua facere, quia eſt ſatis clarum præceptum, & juſtum. *Covar.* Et in hoc re vera non diſſentit Covar. à communi ſententia. At hinc obiter colligitur, ſi reus poſt hujuſmodi ſententiam moriatur, non ſoluta pœna reali, teneri hæredem ad ſolvendam illam eo modo, quo reus tenebatur, quia ſuccedit in eodem onere, Bald. in l. *id, quod pauperibus.* C. de Epiſc. & cler. q. 9. *Bald.* Caſtro dicto lib. 2. c. 3. *Caſtro.* Quod autem dicitur in l. *ſi pœna*, ff. de pœnis, pœnam ad hæredem non tranſire, vel intelligitur de pœna corporali, vel de pœna, quæ nondum fuit debita, vivente reo, quia nondum erat ſententia lata, nec per judicem, nec per legem: tunc enim pœna etiam pecuniaria non tranſit ad hæredem. *L. ſi pœnd.* Sed habet locum alia regula, quòd morte finiuntur delicta quoad humanum forum, juxta c. *quorundam*, 23. d. l. 2. C. ſi reus, vel accuſator, &c. *c. quorundam.* Solùm quando pœna eſt ipſo jure lata, & incurſa ipſo facto, poteſt agi poſt mortem ad declarationem delicti, & executionem pœnæ, ut fit in crimine hæreſis, ut notant Caſtro lib. 2. de juſta hær. punit. c. 19. & Siman. de Cathol. inſtit. tit. 18. *Caſtro. Simancas.* Etiam expreſſum in c. *accuſatus*, §. *in eo*, de hæret. in 6. *c. accuſatus.* Unde fit, ut etiamſi poſt mortem innoteſcat delictum, & per ſententiam declaretur, confiſcentur bona, & auferantur ab hærede, quia cum illo onere ad illum pervenerunt, niſi per quadraginta annos bona fide illa præſcripſerit. Nam tunc titulo præſcriptionis confirmatum eſt dominium, & illud onus ſublatum, ca. *ſi qui*, de præſcript. in 6. *c. ſi qui.* De qua re in materia de Hæreſi latiùs.

19. Ex his ergo ſufficienter reſponſum eſt argumentis aliarum opinionum. Nam rationes primæ opinionis probant non excedere officium, & poteſtatem judicis, hanc obligationem imponere. Ratio autem poſterioris ſententiæ ad ſummum probat, aliquas pœnas eſſe ab hac generali regula excipiendas. Solum oportet pauca dicere de c. *ſuam*, quod immeritò ad præſentem cauſam adducitur. *c. ſuam.* Nam in primis in illa non agitur de pœna ipſo facto impoſita, ſed ſolum de ſecunda pœna (ut ſic dicam) imponenda non ſolventi priorem pœnam intra certum terminum, de qua ſolum dicitur, *Eſſetque pœna triginta librarum appoſita, niſi eas ſolverent in termino conſtituto.* Ubi nullus terminus additur ſignificans impoſitionem talis pœnæ ipſo facto. Unde inferiùs dicitur, *Eos in præfatis triginta libris delegatum judicem condemnari obtinuiſſe.* Ex quibus verbis conſtat, auctores non tantum ſententiam declaratoriam, ſed etiam condemnatoriam procuraſſe, & ita textus ille non poteſt applicari contra ſuperius dicta de pœna impoſita ipſo jure per legem, & jam debita poſt ſententiam declaratoriam.

20. Ultra hoc verò textus ille nullo modo facit ad cauſam, quia ibi non ſimpliciter reprehenditur Epiſcopus, quia petebat reum damnari in pœna impoſita per legem, ſed *quia veritate tacita literas contra clericos impetraverat.* Non pœna illa impoſita illis fuerat, niſi intra certum tempus quadraginta libras ſolverent; illi autem triginta tres ſolverant intra terminum, & Epiſcopus occaſione reſiduarum ſeptem librarum contra eos impetraverat literas, *veritate tacita* (ut ibi dicitur) tacendo nimirum ſolutionem triginta trium librarum, & ſimpliciter debitum triginta librarum, vel aliquid ſimile narrando. Quæ fuerat manifeſta ſurreptio, quia non erat æquum integram pœnam poſtulare, cùm tarditas in ſolvendo tantùm in minima parte fuiſſet. Ultra hoc, fortaſſe ille Epiſcopus non declaraverat modum, & cauſam illius novæ exactionis triginta librarum, ſc. quòd fuiſſet occaſione alterius pœnæ non ſolutæ, ſed ſolum quòd clerici erant debitores illarum librarum, quæ erat nova ſurreptio, quæ colligitur ex illis verbis, *Quia igitur te non decet tantùm Pontificalis modeſtiæ oblivisci, ut in honeſtis quæſtionibus anhelando, deſideres cum aliena jactura ditari.* Nam hinc colligitur, Pontificem non intellexiſſe modum illius quæſtus, & non fuiſſe conceſſurum literas pro tali cauſa, ſi fundamentum illius ſibi narratum fuiſſet. Et ideo quaſi in pœnam ſurreptionis imponit ſilentium Epiſcopo quoad petitionem illius ſecundæ pœnæ triginta librarum.

21. Nam poteſt igitur ex tali reſponſo colligi, non teneri in conſcientia eum, qui damnatus eſt ad juſtam pœnam, eam perſolvere, ſed potiùs inferri poteſt, illos clericos non fuiſſe juſtè damnatos; tum quia ſententia fundata fuerat in literis ſubreptitiis, tum etiam, quia non debebatur integra pœna pro tam levi parte non in tempore ſoluta, & hoc multum indicat Gloſſ. ibi. Addo etiam, ex illo textu non poſſe abſolutè colligi, eſſe injuſtum, aut inhoneſtum agere contra aliquem ad condemnationem pœnæ contractæ, ex eo, quod incidit in commiſſum, ſed ad ſummum id non decere per ſimilem ſubreptionem, vel propter tam parvam tranſgreſſionem totum petendo. Nam aliàs per ſe loquendo non eſt malum, nec ſemper indecens, agere contra alium ad ſolutionem pœnæ juſtæ obtinendæ, ut videri poteſt in Fortunio tractatu de ultimo fine, illat. 18. Covarr. 2. p. 4. cap. 6. §. 8. num. 11. Sarmient. lib. 3. ſelectar. cap. 6. num. 4. & Navar. cap. 23. n. 67. Siman. de Catholic. inſt. tit. 9. num. 178. *Fortun. Covar. Sarm. Navar. Siman.*

CAPUT XI.

Utrum lex pœnalis obliget judicem ad pœnam in ea præſcriptam imponendam.

1. DUos reſpectus habet lex pœnalis, unus eſt ad ſubditos, quorum facta prohibet, aut præcipit, de quo hactenus dictum eſt: alius eſt ad judicem, de quo dubitatur, an imponat illi obligationem. Nam in ſuperioribus ſolum diximus, pœnam legi apponi ad inſtruendum judicem, & hoc ſonant jura; ergo non eſt, cur addamus obligationem, quæ longè diverſa eſt. Præſertim quia in his legibus non ſolent apponi verba præceptiva reſpectu judicum, ſed tantum ſubditorum; ergo ſaltem ubi non fuerint expreſſa, non erit talis obligatio. Item quia ſi eſſet talis obligatio, non liceret interpellare pro reo, rogando judicem, ut remittat pœnam, quia non licet petere, ut agat contra obligationem ſuæ legis: conſequens eſt contra communem morem timoratorum, & religioſorum, quem fuiſſe à Sanctis, & antiquis Patribus obſervatum, conſtat ex Sozomeno l. 1. Hiſt. c. 13. ubi de ſancto Antonio loquitur, & ſimile de D. Ambroſ. refert Nicephor. li. 2. Hiſtor. c. 41. & Sozomen. li. 7. Hiſtor. c. 24. & de antiquis Monachis refert Caſſian. collat. 14. c. 4. Conſtat denique ex D. Auguſt. Epiſtol. 54. 127. 258. & ſequenti, & refertur in Decretis 23. quæſtione 5. ca. 1. & ſequentibus.

Sozom.
D. Anton.
D. Ambr.
Nicephor.
Caſſianus.
Auguſt.

2. Nihilominus dicendum eſt, hujuſmodi legem obligare judicem, ut ſecundum illam judicet, & puniat reum ſufficienter de crimine convictum. Eſt communis concluſio cum D. Tho. 2. 2. q. 66. a. 5. & q. 67. art. 4. tradit Soto lib. 3. de juſtit. q. 4. a. 5. & ſumitur ex Juriſperitis, quos ſtatim referemus, & ex Ariſt. 5. Ethic. c. 6. & 3. Politic. c. 10. Eſtque ſententia D. Auguſtini lib. de vera relig. cap. 31. & refertur in cap. *in iſtis*, d. 4. *Non licet*, inquit, *judici de legibus judicare, ſed ſecundum ipſas*, & Greg. in c. *ſummopere*, 11. q. 13. *Divina & humana lex revolvatur, & ſecundum quod ibi definitum eſt, proferatur ſententia.* Ratio enim reddi poteſt primò, quia ſi lex pœnalis imponat pœnam ipſo facto, ad judicem propriè non ſpectat pœnam imponere, ſed ſententiam ſuper delictum proferre, & executioni pœnæ incumbere; utrumque autem horum manifeſtè cadit ſub obligationem judicis. Primum quidem, quia tenetur ſecundum veritatem probatam proferre ſententiam; ſecundum autem, quia eſt miniſter, & executor juſtitiæ. Et quamvis hæc obligatio magis ex munere ipſo, & lege naturali, quàm ex lege puniente reum, oriri videatur, nihilominus etiam dici poteſt oriri ex tali lege, quia non niſi ratione illius determinatur obligatio exequendi talem pœnam, potius quam aliam.

Legem obligare judicem, ut ſecundum eam judicet, & puniat reum ſufficienter convictum.
D. Thom.
Soto.
Ariſt.
Auguſt.
c. in iſtis.
Gregor.
c. ſummopere.

3. At verò ſi lex imponat pœnam ferendam, obligat judicem, ut illam imponat, & inde etiam ſequitur altera obligatio, ſc. ut poſt condemnationem illam exequi faciat, ne inutilis & frivola ſit condemnatio. Et ita hoc poſterius per ſe notum eſt. Primum autem oſtenditur, quia lex imponens pœnam ferendam, etiã ſub ea ratione eſt vera lex, & ut ſic magis fertur ad judicem, quàm ad reum, adeò ut Caſt. ſuprà dixerit ſolum habere rationem legis reſpectu judicis, quia antequã ipſe judicet, non obligat in conſcientia reum, regulariter loquendo; ergo ſaltem neceſſe eſt, ut ipſum judicem obliget ad imponendam pœnam; aliàs talis lex in ordine ad hunc effectum valde eſſet inefficax; ergo ita inſtruit judicem, ut obliget etiam illum ſive expreſſè ſive tacitè: nam ex natura rei ad judicem diriguntur verba legis. Secundò explicari poteſt ratio, quia eo ipſo, quòd lex taxat pœnam, tenetur judex ex vi ſui muneris ad imponendam illam. Probatur, quia tenetur ſervare æquitatem in pœna imponenda, cùm ſit judex juſtitiæ; hæc autem æquitas reſultat poſita lege: nam ante illam ſolum erat æquitas naturalis, quam prudenti arbitrio diſcernere, & ſervare tenetur judex: poſita autem lege, reſultat æquitas legalis, quam etiam ſervare debet, quia eſt cuſtos, & executor legum, & quaſi animata lex.

Per hæc igitur ſatisfactum ferè eſt rationibus dubitandi in principio poſitis. Ut autem ultimam, & rem totam magis explicemus, advertendum eſt, duo poſſe in hac æquitate pœnæ conſiderari, & diſtingui. Unum eſt, ut pœna non excedat terminum præſcriptum à lege. Aliud eſt, ut ab illo non deficiat. In primo horum eſt manifeſtior obligatio, quia non ſolum juſtitia legalis, & obligatio proprii muneris reſpectu reipublicæ, ſed etiam ipſa juſtitia commutativa reſpectu rei obligat judicem ad vitandum illum exceſſum. Ratio eſt, quia non poteſt à reo juſtè exigi plus, quàm debeat, ſicut neque à quolibet debitore; poſita autem lege taxante talem pœnam, qui contra illam committit, fit reus, & debitor talis pœnæ, & non majoris; ergo quicquid mali ultra illam infertur hujuſmodi reo; non eſt pœna, ſed injuria. Unde fit, ut in eo caſu teneatur judex ſatisfacere, ſeu reſtituere reo damnum vel nocumentum, quod ex illo exceſſu ipſi evenerit, quia juſtitia commutativa obligat ad reſtitutionem. 4.

Dices, lex taxans pœnam non excludit prudens judicis arbitrium, ut ſi ratione circumſtantiarum viderit, reum eſſe dignum graviori pœna, poſſit illam augere. Quod uſu etiam obſervari videtur. Reſpondeo, imò ad hoc præcipuè poni hujuſmodi pœnas in legibus, ut non maneant arbitrariæ, ſicut taxantur pretia rerum, ut tollatur arbitraria æſtimatio, ſaltem quoad augmentum pretii. Per hoc autem non tollitur, quo minus ſi delictum habuerit extraordinarias circumſtantias, quæ illud atrox, vel graviſſimum reddant, poſſit judex prudenti arbitrio illas ſpecialiter punire, quia dignæ ſunt ſpeciali pœna, & hoc non excluditur per legem, quæ loquitur de delicto, ut ordinariè committi ſolet, & non excludit providentiam ad bonum commune; & ad aliorum exemplum neceſſarium eſt, ut ſumitur ex l. *quidquid ergo*, §. *pœna*, ff. de his, qui notantur infam. ubi Gloſ. verb. *oneraſſet*, id notat. 5.

L. quidquid ergo. Gloſſa.

Circa diminutionem autem pœnæ ulterius advertendum eſt, aliquando eſſe pœnam legis, quæ in aliorum utilitatem, & commodum cedit, ut eſt pœna pecuniaria, quæ interdum applicatur parti læſæ, interdum fiſco, vel aliis. Aliquando vero pœna tantum eſt in vindictam ad ſatisfactionem reipublicæ, & præſervationem aliorum, ut eſt pœna corporalis. Quando igitur pœna eſt prioris rationis, intervenit obligatio non ſolum legis, ſed etiam juſtitiæ ad non diminuendam illam. Quod maximè verum eſt, ſi talis pœna ipſo facto per legem impoſita ſit: nam tunc acquiritur jus alteri, cui talis pœna per legem applicata eſt, quia poſt latam ſententiam declaratoriam criminis, ſtatim lex ipſa transfert jus in illum; ergo injuſtitia illi fit, ſi tali jure privetur. Idem autem eſſe exiſtimo, etiamſi pœna legis non ſit ipſo facto, quia aliquod jus acquiritur alteri ad pecuniam illam, & juſtè petit à judice, ut illud ſibi ſervet, teneturque judex ex officio reddere illi jus ſuum; ergo contra illum injuſtus eſt, ſi talem pœnam ei non applicet. At verò quandò pœna tantum eſt vindicativa, ſeu corporalis, non intercedit hoc genus injuſtitiæ reſpectu tertii, quamvis pœna minuatur. 6.

Obligatur judex ad ſtatuendam totam pœnam quando ſecus faceret contra juſtertii, ut in pœna pecuniaria applicata parti læſæ.

Nihilominus tamen duplici alia ratione illud non licet. Primò, quia eſt contra commune bonum, atque adeò contra legalem juſtitiam, quod delicta maneant impunita, aut non ſatis punita, quia eſt moralis occaſio, ut multiplicentur. Secundò, quia judex ex officio ſuo, ac proinde ex juſtitia tenetur obſervare leges juſtas, quæ ad bonum commune ordinantur; imò & facere, & procurare, ut ſerventur: lex autem quatenus imponit juſtam pœnam, juſta eſt, & ad cõmune bonũ neceſſaria; ergo. Tandem dici poteſt reſpublica, acquirere ſpeciale jus in talem perſonam delinquentem, 7.

Remiſſio pœnæ vindicativæ ſeu corporalis illicita quando contra commune bonum.

tem, ut ab illa ſumat juſtam vindictam: ergo non poteſt voluntate judicis illo jure privari.

8. *Differentia communiter tradita inter ſupremum judicem, & inferiorem quoad remiſſionem pœnæ licitam difficilis videtur in foro conſcientiæ.*

Solet autem hæc generalis doctrina limitari, ut locum habeat in ordinariis judicibus: non autem in ſupremo Principe, vel Rege, quia illi licitum eſt, pœnam reo committere. Docet D. Thom. 2.2.q.67. art. 4. quem alii communiter ſequuntur, & idem tradunt Juriſtæ in leg. *nulla juris ratio*, ff. de legib. Quæ doctrina in exteriori foro facile admittetur, quia Princeps impunè id faciet, inferior autem judex puniri ob eandem cauſam poterit, ſi in caſibus non permiſſis id faciat. At verò in foro conſcientiæ videtur difficilis ea differentia, & ita Soto ſupra indifferenter de utroque loquitur, quia vel eſt ſermo de remiſſione ex ſola voluntate ſine ratione, vel ex cauſa juſta: prior modus etiam Principi non licet in conſcientia, quia ſupra dictum eſt, legem juſtam obligare Principem quoad vim directivam: poſteriori autem modo, etiam inferior judex poteſt interdum remittere pœnam legis, ut notat Gloſſa citata in dicto verb. *oneraſſet*, & Felin. multa referens in cap. 1. de conſtit. nu. 49. & ſumitur ex Decio ibid. lect. 2. n. ult. Poſſunt enim occurrere plures legitimæ cauſæ hujus remiſſionis, quibus occurrentibus judicibus hæc poteſtas committitur. Ut ſunt ætas ad tolerandum pœnam inſufficiens, qualis eſſe poteſt ſenectus, & pueritia, ut patet ex l. D. *Adrian.* ff. de ter. moto, & l. *auxilium*, ff. de min. ibi. *Niſi quatenus interdum miſeratio ætatis ad mitiorem pœnam judicem perduxerit.* In pœna autem pecuniaria cauſa remiſſionis ſolet eſſe paupertas, in l. *illicitas*, §. ult. ff. de offic. præſi. Multum etiam refert modus probationis: nam ſi reus non eſt omnino convictus, temperanda eſt pœna. Item modus peccandi conſiderandus, ut ſi ex paſſione, &c. l. *abſentem*, ff. de pœn. De qua videri poteſt Felin. in c. *qualiter*, & *quando*, 2. de accuſat. à n. 29. & latiſſimè Tiraq. tract. de pœn. temperan.

Gloſſa. Felin. Decius.

L. D. Adrianus.

L. illicitas.

L. abſentem c. qualiter & quando. Tiraquel.

9. *Verum diſcrimen inter Principem, & inferiorem judicem, facilius nempe poſſe indulgere non pro mero arbitrio.*

Reſpondetur, utrumque quidem verum eſſe, ſcilicet & inferiores judices poſſe juſtis ex cauſis temperare pœnas, & Principem non poſſe mero arbitrio, & ſine ulla prorſus cauſa indulgere peccantibus: nam ſine dubio eſſet magnum reipublicæ nocumentum. Nihilominus tamen aliquod intervenit diſcrimen: nam facilius hoc facere poteſt Princeps, quam judex. Nam inferior ſolum id poteſt, vel in caſibus jure expreſſis, vel conſuetudine receptis, aut certè per modum epiikiæ, quando non eſt facilis recurſus ad ſuperiorem. At verò Princeps habet ſupremam poteſtatem, & ad interpretandam legem, & ad diſpenſandum, quotieſcunque prudenter judicaverit cauſam eſſe ſufficientem, & rationabilem. Unde inferior judex vix poteſt aliquando minuere pœnam, niſi quando etiam tenetur, quia nimirum lex, vel conſuetudo diſponit, ut in eo caſu minuatur, aut ratio æquitatis neceſſario id poſtulet. Princeps autem ſæpe poteſt diſpenſare, etiamſi non teneatur. Item aliquando poteſt juſte id facere in gratiam ſubditorum, ut ſe illis oſtendat benignum, & liberalem, ut eos benevolos, & obſequentes habeat. Sicut Pontifex ſæpè cenſetur juſtè indulgentiam concedere ob ſimilem cauſam. Item poteſt facere remiſſionem in gratiam alterius Principis id poſtulantis: nam hæc beneficentia mutua neceſſaria eſt, & redundat etiam in bonum commune. Item propter utilitatem perſonæ, quæ deliquit, vel propter priora obſequia, poteſt interdum juſtè cum illo in pœna diſpenſare. Et facile eſt alias ſimiles rationes excogitare, quæ in inferioribus judicibus non ſufficiunt. Eſtque alia differentia, quod princeps poteſt antecedenter, ut ſic dicam, concedere privilegium, ut aliquis non poſſit tali pœna puniri, quod non poſſunt inferiores judices. Alia etiam notatur à Gloſſa, à Doctoribus citatis, quod judex, licet ante latam ſententiam poſſit interdum illam temperare, poſt latam ſententiam nihil poteſt, quia jam functus eſt officio ſuo. Princeps autem interdum poteſt, dummodo non redundet contra jus alteri quæſitum, ſeu in damnum tertii. Nam hoc non poteſt juſte Princeps inferre, niſi tantum interſit bono communi, ut propter illud privari poſſit particularis perſona jure ſuo.

10.

Hinc ergo facile intelligi poteſt, quid ad ultimam rationem dubitandi reſpondendum ſit. Nam in primis cavendum eſt, ſi pecuniaria ſit pœna certæ perſonæ applicanda, ut illius remiſſio non procuretur cum detrimento tertii, quod vel ſit injuſtum, vel charitati non conſentaneum. Ut enim dixit Ambroſ. 3. offic. cap. 9. *Si non poteſt uni ſubveniri, niſi alter lædatur, commodius eſt, neutrum juvare quam gravare alterum, ideoque in cauſis pecuniariis intervenire non eſt ſacerdotis, quia frequenter fieri non poteſt, quin alter lædatur. Sacerdotis ergo eſt, nulli nocere, prodeſſe velle omnibus: poſſe autem ſolius Dei eſt*, cap. *denique* 14. quæſt. 5. Unde Auguſtinus ſupra, *In hujuſmodi caſibus* (inquit) *non cum judice, ſed cum alio tertio intercedendum eſſe, ut remittat pœnam.* Deinde in aliis pœnis, quæ tantum ad bonum commune ordinantur, habenda etiam eſt ratio boni communis. Nam ſi delicta ſunt frequentia, vel delinquens obſtinatus eſt vel incorrigibilis, aut ſcandaloſus, vitanda eſt interceſſio. ita enim eſt indigentibus ſubveniendum, ut juſtitia non lædatur. Quomodo exponit divus Thomas 2.2.quæſtion. 62. articul. 4. ad tertium illud Exodi 23. *Pauperis non miſereberis in judicio*, ſcilicet contra juſtitiam, multoque minus contra commune bonum. Duo igitur juſte poſtulari poſſunt, unum eſt, ut ſi res fuerit aliquo modo dubia, mitior interpretatio fiat: id enim, & rationi, & regulæ juris conſentaneum eſt, c. *in pœnis*, de regul. juris in 6. cap. *alligant*, 26. quæſtion. 7. ubi inter alia inquit Chryſoſtomus, *Melius eſt propter miſericordiam rationem reddere, quam propter crudelitatem*, ubi Gloſſa limitat hanc regulam, niſi reus obſtinatus ſit, & incorrigibilis, & ſpē emēdationis non præbeat: tunc enim etiam in caſu arbitrario, rigore potius, quam benignitate cum illo utendum eſt. Secundò, ut ait divus Auguſtinus ſupra, generatim poſtulari poteſt, ut tantum de pœna remittatur, quantum intra latitudinem juſtitiæ fieri potuerit, ſive in gravitate pœnæ, ſive in modo, aut tempore ejus, vel in aliis circumſtantiis, quæ frequenter ex voluntate judicis pendent.

Ambroſ.

c. denique. Auguſt.

D. Thom. Exod. 23.

c. in pœnis. c. alligant. Chryſoſt.

Gloſſa.

Auguſt.

11.

Poſſet autem hîc conſequenter tractari, an judex iniquè agens, remittendo pœnam legis, teneatur ad aliquam reſtitutionem, vel ratione nocumenti inde ſequuti reipublicæ, aut tertiæ perſonæ, aut ratione carentiæ lucri, quod in pœnis pecuniariis ſolet accreſcere illi, cui talis pœna eſſet explicanda. Sed hæc quæſtio pertinet ad materiam de reſtitution. & de offic. judicis, ex quo naſci poteſt talis obligatio, ſi quæ eſt, & ideo illam remitto in 2.2. quæſt. 62. & 67. Deinde poſſet etiam inquiri, quando pœnæ multiplicantur indiſtinctis legibus, an ſint omnes imponendæ, ſeu exequendæ, vel altera tantùm. Quod tractant Juriſtæ, ad quos hoc magis pertinet, ut Bartol. in leg. 2. ff. de vi bon. raptor. Anania in cap. *quod olim*, de Judæ. Navar. in conſil. 10. de conſtit. & attingit in c. *ita quorundam*, de Judæ. Gloſſ. ultim. num. 24. 29. & 30. Breviter tamen dico ſi leges ipſo facto imponant diverſas pœnas, tunc omnes incurri per idem delictum vel ante, vel poſt declarationem, juxta verba legis. Probatur, quia non eſt major ratio de una pœna, quam de alia: ergo vel neutra, vel utraque incurritur. Primum autem dici non poteſt, ut per ſe conſtat: ergo ſecundum. Nec etiam dici poteſt, incurri ſolam pœnam impoſitam à poſteriori lege, quia poſterior lex pœnalis non revocat diverſam pœnam poſitam à priori lege, niſi ubi ex verbis, aut modo legis conſtat, hanc eſſe mentem legiſlatoris, ut ſupra Navar. ex multis tradit, & dicemus infra tractando de abrogatione legum. At vero quando pœna eſt ferenda per judicem, Juriſtæ frequentius dicunt, in arbitrio judicis eſſe unam, vel alteram pœnam legum imponere, non vero debere imponere plures ſimul. Quod etiam intelligendum puto, niſi ſufficienter conſtet de men-

Bart. Anan. Navarr. Gloſſa. Si leges ipſo facto imponant diverſas pœnas, omnes incurri per idem delictum vel ante, vel poſt contumaciam.

Navar.

de mente posterioris legislatoris, voluisse addere pœnam pœnæ, illas multiplicando, quod fieri sæpe solet ad coercendam delictorum frequentiam, & delinquentium contumaciam.

CAPUT XII.

Utrùm ignorantia excuset pœnam legis.

1. DUpliciter potest quis excusari à pœna legis sustinendâ, vel quoad executionem tantum, vel quoad reatum, & debitum; priorem modum attigimus capite præcedenti, scilicet per dispensationem, remissionem in integrum, vel in parte, vel per commutationem. Ita enim revera fit, quando delinquens contraxit totum debitum pœnæ, postea vero vel propter paupertatem, vel debilitatem virium, ut alias justas causas, vel non potest pœna executioni mandari, vel non expedit, & ideo vel remittitur, vel commutatur. De alio ergo modo dicendum est in præsenti, videlicet, quando ex circumstantia, vel modo operandi excusatur quis, ne fiat etiam debitor pœnæ, vel saltem non tantæ pœnæ, etiamsi fuerit legis transgressor. Et quamvis ex pluribus causis possit hæc excusatio oriri, nihilominus quia ignorantia frequentius allegari, vel intercedere solet, ideo de illa in particulari dicemus, & per similitudinem rationis, poterit doctrina ad alias excusationes facilè applicari. Oportet autem nonnullas distinctiones ignorantiæ præ oculis habere, quæ latius in 1.2. q. 6. & 76. traduntur. Nam ex parte modi est vulgaris distinctio ignorantiæ in probabilem, quæ invincibilis, & inculpabilis, & antecedens dici solet, & in improbabilem, seu culpabilem, aut vincibilem, seu consequentem (comitantem autem omitto, quia, ut talis est, mea sententia neque accusat, neque excusat quoad exteriorem actum.) Solet autem ignorantia culpabilis distingui in affectatam, crassam, & generaliter vincibilem. Veruntamen de affectata non loquor, quia nihil excusat, omnis verò alia, si talis sit, ut non excuset à culpa mortali, crassa, & supina in universum dici potest: si autem solum habeat admixtam negligentiam venialem, non est culpabilis, nisi secundum quid, rectèque dicetur ignorantia levis. Loquor autem Theologicè: nam Juristæ in ordine ad aliquos effectus juris aliter solent hanc ignorantiam culpabilem distinguere in illam, quæ ex lata, levi vel leviſſima culpa procedit, ut videri potest in Covar. in 4.2.p.c.6.§.8. n.12. & in reg. *possessor.* 2.p.§.7. Quæ distinctio nunc nobis necessaria non est.

Covar.

2. Ulterius ex parte rei ignoratæ potest dari ignorantia, vel totius legis, & prohibitionis ejus, vel solius pœnæ, ut quando quis non ignorat esse prohibitum, verbi gratia, hodie comedere carnes; ignorat tamen aliquam censuram, vel pœnam illi peccato annexam. Et deinde quando ignoratur prohibitio ipsius legis humanæ, potest actus esse aliàs intrinsecè malus, vel divina lege prohibitus, quod non ignoratur: aut potest autem esse malus, quia prohibitus; ac proinde, si probabilis ignorantia humanæ legis interveniat, erit non malus, ac subinde bonus, vel indifferens. Denique nulla interveniente ignorantia juris, potest intercedere ignorantia facti, quia nimirum opus non putatur esse tale, quale per legem prohibitum est. Hæc de ignorantia. De excusatione verò distingui potest, utrùm sit in foro conscientiæ, vel in externo, vel in utroque simul. Et utramque excusationem intelligendam, conferet animadvertere, an pœna sit ipso jure lata, vel tantum ferenda.

3. *Omnis ignorantia quæ excusat factum ne peccatum sit, excusat pœnam de-*

His positis, est prima generalis regula, Omnis ignorantia, quæ excusat factum, nec peccatum sit, excusat etiam debitum pœnæ in utroque foro. Est communis sententia Doctorum in c. 2. de const. & videri potest Cast. li. 2. de leg. pœn. c. 14. Tiraq. li. 1. de utroque retract. §. 35. Glos. 4. n. 27. qui refert alios, & probatur ex d. c. 2. de const. dicente, *Quod culpa caret, in damnum vocari non debet*, & facit regula, *Cessante causa, cessat effectus*, c. *cùm cessante*, de appellat. Probatur etiam ex c. *Apostolicæ*, de Clerico excommunicato ministrante, & c. *ut animarum*, de const. in 6. c. *proposuisti*. d. 82. *Ignorantibus*, inquit, *non est venia deneganda*. Et idem sumitur ex c. *si vir*, de cognat. spirit. Ubi id notat Gloss. & ideo in l. ult. ff. de decretis ab ordine faciendis, dicitur, pœnam non imponi propter ignorantes, sed propter scientes. Ratio à priori est, quia lex justa non imponit pœnam, nisi ut pœnam, sed ablata culpa non habet locum pœna, ut pœna, ergo nec debitum ejus; ergo talis ignorantia, quæ tollit culpam, excusat omnino à pœna.

bitam in utroque foro per se, nisi aliud in lege exprimatur.

4. Statim verò occurrit instantia de lege purè pœnali; sed ex dictis in superioribus facilè solvitur: nam vel illa non est rigorosa pœna, sed veluti pars disjunctivi præcepti, & ideo incurri potest sine culpa; vel est talis pœna, quæ solum requirit culpam civilem, & legalem. Unde cum proportione etiam in illa locum habet prædicta regula. Quia ut pœna illa debeatur, necesse est ut præcedat voluntarius actus, vel omissio contra legem. Quapropter si intercedat ignorantia, quæ culpam excuset, aut excusare sufficeret, si actus esset prohibitus, illa reddit actum involuntarium, & ideo etiam excusat illam pœnam. Atque simili responsio applicanda est ad similem instantiam, quæ fieri potest de irregularitate, vel alia simili inhabilitate, quando non imponitur sub propria, & rigorosa ratione pœnæ, sed propter indecentiam. Tunc enim excusatio culpæ non impedit talem irregularitatem, quia non propter culpam, sed propter ipsum factum imponitur. Regulariter autem quando actus, propter quem illa quasi pœna imponitur, est opus ipsiusmet personæ, quæ defectum contrahit, oportet, ut sit illi voluntarius, nisi aliud in lege exprimatur: interdum n. sine ulla voluntate propria, & propter factum alienum incurritur irregularitas, quæ non est pœna. Dices etiam simili modo solet aliquando incurri pœna propter factum alienum, non obstante ignorantia ejus, qui pœnam sustinet, ut in simonia constat. Respondeo primò, regulam intelligi per se, & nisi aliud in lege exprimatur, quam limitationem expressè addit Deci. in dicto c. 2. de const. lect. 2. n. 5. *Decius.* Secundò dici potest, etiam in eo casu non incurri illam pœnam sine culpa alicujus, ut in simonia, licèt ignoret accipiens, peccat fortasse, dans beneficium, vel intercessor simoniacus. Quomodo enim actio erit simpliciter simoniaca sine culpa alicujus? Tunc ergo pœna illa non cessat, quia nec culpa omnino deest. Quod verò redundet pœna in eum, qui non peccat, est per accidens; redundat enim non ut pœna, sed ut incommodum, quod tolerandum est propter commune bonum, quia non sine causa imponitur. Unde si contingeret, aliquid simile imponi per legem etiam ignorantibus omnibus, qui in facto interveniunt, ac subinde cessante omni culpa: tunc haberet locum limitatio; quamvis etiam tunc dici posset illam non imponi ut pœnam, sed ut remedium ad tollendas occasiones, vel ad indecentiam vitandam, sicut dictum est de irregularitate non pœnali. Et ita in rigore non erit limitatio regulæ, quæ de propria pœna loquitur.

5. *Dictam regulam non tenere in ignorantia juris sentiunt falsò Scot. Turrec.*

Sed licèt hæc regula in facti ignorantia communiter recepta sit in utroque foro, nihilominus in ignorantia juris habet nonnullam dubitationem. Nam aliqui auctores absolutè negant, hanc ignorantiam excusare. Ita sentit Scot. in 4. d. 6. q. 8. & Turrec. in c. *quibus*, de consecr. d. 4. n. 8. Qui videntur maximè loqui de ignorantia juris humani, quando cadit in actum prohibitum jure divino, vel naturali, quam dicunt non excusare pœnam legis humanæ. Generalius verò loquitur Glos. in c. ult. de verbor. signifi. in 6. verb. *scientes*, ex regul. 13. juris in 6. *Ignorantia facti, non juris excusat*. Nihilominus regula data cum proportione applicata, etiam in ignorantia juris locum habet, ut late o sten-

Glos.

Caſtro. Soto. Covarr. oſtendit Caſtro li. 1. de leg. pœn. c. 1. ad fi. & li. 2. c. 14. Idem ſentit Soto in 4. d. 3. a. 9. & ad 22. q. 1. a. 2. Covarr. in regul. *poſſeſſor.* p. 2. §. 4. n. 7. Et declaratur breviter in hunc modum: nam contraria ſententia vel fundatur in hoc quòd ignorantia juris nunquam eſt invincibilis, vel in hoc, quòd licèt ſit invincibilis, non excuſat à pœna, neutrum dici poteſt: ergo.

6. Minor quoad priorem partem clara eſt, quantum ſpectat ad jus poſitivum humanum imò etiã quoad divinum poſitivum. Nam licet fortaſſe in hoc rarius contingat ignorantia inculpabilis, tamen neque repugnat, nec videtur eſſe nimis rara inter homines rudes. Quin potius etiam de jure naturali oſtendimus ſuprà, interdum ignorari invincibiliter quoad aliquas concluſiones, quæ per ſe notæ non ſunt. Et ratio omnium eſt, quia ſæpe homo per ſe non valet ſcientiam omnium præceptorum conſequi, & interdum, ac ſæpe etiam deficiunt occaſiones, vel opportunitates ad comparandam illam notitiam ſine hominis culpa, aut voluntate, quia non habuit unde, aut quomodo excitaretur ad illam notitiam procurandam. Dices; licèt fortè talis ignorantia aliquando non ſit in ſe culpabilis; nihilominus eſt culpabile applicari ad opus cum tali ignorantia propter periculum tranſgrediendi. Reſpondeo facilè, in primis non ſemper intercedere aliam applicationem ad opus, præter omiſſionem actus præcepti. Deinde dicitur, quando intervenit opus factum ex ignorantia invincibili, extendi etiam ignorantiam illam ad applicationem ad opus, quia neque de illo periculo cogitatum eſt, nec dubium aliquod de tali obligatione in mentem venit. Et ita facilè probatur altera pars minoris, quia ignorantia invincibilis, etiamſi juris ſit, excuſat à culpa, quia excuſat à voluntaria tranſgreſſione legis; ergo & à pœna, juxta rationes factas pro concluſione.

7. Contingit autem interdum actũ prohiberi duplici lege, divina & humana, & humanam invincibiliter ignorari, cum tamen divina non ignoretur, & tunc homo non excuſatur ſimpliciter à culpa, ideoque in eo caſu probabile eſt, non excuſari regulariter loquendo à pœna legis humanæ, in quo ſenſu Scot. & Turrec. loquuti ſunt. *Soto. Turrecr.* Et ratio eſt, quia tunc non ceſſat cauſa pœnæ: lex enim humana non ſolum intendit punire tranſgreſſionem ſuam voluntariam, ſed etiam culpam contra legem divinam commiſſam. Item, quia ſcientia pœnæ, ut ſtatim dicam, non eſt neceſſaria ad incurrendam illam. Sicque rebaptizans ſit irregularis, etiamſi ignoret legem Eccleſiaſticam de hoc latam, ſi non ignorat invincibiliter divinam, ut latiùs dixi in tomo tertio, 3. part. diſp. 31. ſect. 6. Ubi etiam notavi, excipiendas eſſe cenſuras, quæ non contrahuntur, quando lex Eccleſiaſtica invincibiliter ignoratur, etiamſi aliàs actus ſit malus contra legem Dei, quia requirunt contumaciam, ut ſumitur ex c. *ut animarum*, de conſtit. in 6.

8. Igitur illa regula juris, ſi intelligatur quoad forum conſcientiæ, debet intelligi regulariter, ſeu frequenter, quia ignorantia juris rarò eſt invincibilis, quia unuſquiſque tenetur ſcire leges *D. Thom.* ad ſe pertinentes, ut tradit D. Thom. 1. 2. quæſt. 76. art. 4. Et ſumitur ex c. 1. de conſtit. & ex leg. *leges ſacratiſſimæ*, C. de legib. & ex leg. *conſtitutiones*, C. de juris, & facti ignorant. Si autem illa regula intelligatur in foro externo (ut facilius exponitur) intelligitur ſecundum præſumptionem juris propter jura proximè citata; & nihilominus ſi ignorantia ſufficienter probetur inculpabilis (quod difficile eſt) etiam in illo foro excuſabit à pœna, propter alia jura pro aſſertione allegata, quæ indifferenter loquuntur. Unde etiamſi lex ponat pœnam ipſo facto ante omnem declarationem, non tenetur quis in conſcientia illam implere in eo caſu. Quòd ſi per judicem condemnetur, quia deficit in probatione, & ipſe ſit certus in conſcientia de ſua inculpabili ignorantia, licèt exteriùs teneatur parere, tamen in conſcientia non tenetur exequi pœnam, poteſtque illam omittere cavendo ſcandalum.

9. Secunda regula eſt: Quando ignorantia non excuſat à culpa gravi, propter quam pœna legis lata eſt; non excuſat ſimpliciter à pœna, niſi in lege addatur verbum, quod ſcientiam, aut dolum requirat. Prior pars communis eſt, tradit illam Panormit. in c. 2. de conſtit. n. 6. *Panorm. Decius. Bart. Felin.* ubi Deci. lect. 1. num. 8. Felin. num. 4. Bartol. in l. *quod Nerva*, ff. depoſiti. num. 20. & alii moderni relati, & referendi. Et ſumitur ex l. 1. ff. de legibus, ubi dicitur, non ſolum ſcientes, ſed etiam ignorantes eſſe tranſgreſſores legum, quod debet intelligi, quando ignorantia eſt vincibilis, quæ non excuſat à culpa, quia non tollit omnino voluntarium. Unde ſumitur ratio, quia hæc ignorantia non tollit cauſam pœnæ, quæ eſt culpa, quia non tollit omnino voluntarium; ergo nec pœnam excuſat. Dixi autem eſſe neceſſarium, ut talis ignorantia non excludat culpam, propter quam impoſita eſt pœna, quia interdum poteſt ignorantia non excuſare ab omni culpa mortali, & nihilominus excuſare à pœna, quia excuſat ab ſpeciali gravitate orta ex ſpeciali circumſtantia, quam peccati gravitatem lex principaliter punire voluit. Ut v. g. ſi quis adulteretur, invincibiliter ignorans matrimonium complicis, quamvis non ignoret non eſſe ſuam, excuſabitur à pœna poſita contra adulteros, licèt in eo facto mortaliter peccaverit, quia aliud peccatum tantum eſt in illo homine ſimplex fornicatio. Sic etiam, qui interficit hominem clericum, ignorans, invincibiliter eſſe clericum, non tamen ignorans eſſe hominem, non incurrit pœnam canonis, *ſi quis ſuadente*, licet aliàs homicida ſit, & canonem non ignoret.

10. Sed quæret aliquis, an hæc ignorantia craſſa diminuat ſaltem pœnam, eſto non excuſet à tota illa. In hoc duo diſtinguenda ſunt, ſc. damnum ob eam cauſam alteri illatum, quod reparandum, & reſtituendum eſt, & propria pœna vindicativa. Quoad primum non habet locum diminutio, ſed integre reſarciendum eſt damnum, ut ſumitur ex l. *quod Nerva*, ff. depoſiti. & l. 1. ff. ſi menſor falſum modum dixerit, & bene Gloſſa in l. *in actionibus*, ff. de in litem jurand. ver. *non etiam*, & plura congerit Tiraquel. tract. de pœn. temperan. cauſa 14. Et ratio eſt, quia illa obligatio naſcitur ex juſtitia commutativa, quæ reſpicit æqualitatem rei ad rem. Loquendo autem de propria pœna, ſubdiſtinguere oportet, an contrahatur per legem ante omnem ſententiam, vel imponenda ſit per judicem. Nam in priori caſu non habet locum diminutio, quia lex ipſa infligit pœnam ſimpliciter, & ſine moderatione, & ſemper eodem modo loquitur, & ita nunquam diminuit illam; ergo nec reus auctoritate ſua poteſt diminuere, tum quia ad hoc requiritur poteſtas publica, tum etiam quia eſſet ſuſpectus diſpenſator in propria cauſa. Quin potius probabile exiſtimo, quoties lex ponit pœnam ipſo facto, quamvis requirat declarationem judicis, non eſſe in poteſtate illius diminuere pœnam, ſi abſolutè per ſententiam declaret, reum commiſiſſe delictum, quia tunc non ipſe imponit pœnam, ſed legiſlator, & fortaſſe hæc eſt una ex potiſſimis differentiis inter ſententiam declaratoriam, & condemnatoriam. Atque ita videmus uſu ſervari in pœna confiſcationis. At verò quando pœna eſt imponenda per judicem, tunc poteſt in eo caſu illam moderari, quia cauſa minor eſt, & quia hoc ei jure conceditur, juxta dicta in cap. præcedenti.

11. Et ex hac regula colligitur, ignorantiam folius pœnæ regulariter non excuſare ejuſdem pœnæ reatum. Ita docet Covar. ſuprà, & videtur neceſſariò admittenda à Doctoribus pro ſecunda regula citatis. Multi tamen nihilominus diſſentiunt, ut Joan. And. in c. 2. de conſtit. in 6. & Felin. ſuprà n. 6. & alii, quos Covar. refert. Quibus aſſentire videtur Menochi. lib. 2. de arbitris, cent. 2. caſu 185. n. 45. dicens, legẽ requirere notitiam, quoad pœnam, non quoad commodum.

Secunda Regula.

Exiſtente ignorantia craſſa integrè ſarciendum damnum.

Non habet locum diminutio in pœna impoſita per legem: ſecus vero in imponenda per judicem.

Ignorantiam ſolius pœnæ regulariter non excuſare ejuſdem pœnæ reatum. Joan. And. Felin. Covar.

Sancius. Quod dictum probat Sancius lib. 3. de matrimon. diſput. 36. n. 3. in fin. Fortaſſe verò intelligunt de notitia legis quoad prohibitionem, vel præceptum, non quoad pœnam: ſic verò dubia erit pars alia de præmio, de qua in lib. ſeq. Mihi ergo videtur illatio facta neceſſario colligi ex regula poſita. Quia ignorantia pœnæ quantumcunque ſit antecedens, non excuſat culpam in tranſgreſſione legis, ut per ſe conſtat, quia ut lex obliget in conſcientia, non oportet, ut addam pœnam: ergo ut quiſpiam agat contra conſcientiam, violando legem, non oportet ut ſciat pœnam: illa ergo ignorantia non excuſat culpam; ergo nec pœnam, quia non ceſſante cauſa non ceſſat effectus. Item quia illa ignorantia ad ſummum facit, ut illa pœna non ſit voluntaria; hoc autem nihil refert, quia pœna potiùs poſtulat, ut involuntaria ſit. Atque ita videmus ſervari tam à Deo, quàm ab hominibus: puniet enim Deus æterna pœna etiam illos, qui ignorabant, ſuis peccatis deberi talem pœnam; & ab hominibus ſuſpenditur fur, etiamſi pœnam ignoraverit. Neque in contrarium video rationes alicujus momenti. Dixi autem, *regulariter*, propter cenſuras, præſertim excommunicationis, de quibus eſt magna controverſia, an ignorantia cenſuræ excuſet illam, quam tractavi in tom. 5. diſp. 4. ſect. 9. & dixi admittendam eſſe exceptionem: nam ratione contumaciæ requiſitæ eſt ibi ſpecialis ratio. Denique intelligendum hoc eſt per ſe, ac præciſè: nam ſi ignorantia pœnæ redundet in ignorantiam obligationis legis, quia nimirum exiſtimat talis perſona, legem non imponentem pœnam gravem, non inducere gravem obligationem, tunc jam illa ignorantia excuſare poſſet culpam, & conſequenter pœnam.

12. Dicti autem Juriſperiti in hoc differentiam faciunt inter legem punientem actum jam damnatum, & legem de novo damnantem, & punientem actum. Ut doctrina data procedat in priori, non in poſteriori, ſed non eſt neceſſaria diſtinctio, quia in utroque caſu ignorantia ſolius pœnæ non excuſat illam, extra cenſuras. Quia, licèt lex puniat factum, aliàs damnatum, nihilominus punit illum, ut culpabilem ſimpliciter, ſed hæc culpa non excuſatur per ignorantiam ſolius legis punientis; ergo nec pœna. Item ſi eadem lex prohibet actum aliàs non damnatum, & ſimul punit illum, qui committit illum actum ut damnatum per talem legem, quam ut prohibentem non ignorat, incurrit pœnam ejus, licèt ignoret eandem legem, ut punientem ſicut dictum eſt; ergo idem erit etiamſi actus damnetur per aliam legem, ſi talis damnatio, & malitia actus, non ignoratur. Patet conſequentia, quia valde accidentarium, & per accidens eſſe videtur, quòd damnatio, & punitio fiat per eandem legem, vel per diverſas, quia lex non punit culpam præciſe, & quaſi formaliter, ut à ſe prohibitam, ſeu ut eſt contra ſuam prohibitionem, ſed abſolutè punit talem culpam. Sicut modò dicebamus de lege puniente furtum, & idem eſt de lege puniente ſimoniam contra jus divinum: nam incurrit, licèt quis ignoret pœnam, vel prohibitionem juris humani. Eademque ratio eſt de ſimilibus. Nec video objectionem alicujus momenti, & ita docet Panormitan. in capit. *à nobis*, de ſententia excommunicat. & latiùs Deci. in dicto capit. 2. de conſtitut. lect. 1. num. 13. & alii multi, quos Felin. ſuprà refert. Neque etiam oportet diſtinguere inter pœnam latam ipſo facto per legem, vel per judicem imponendam, licèt ita diſtinguant Bart. & alii, prout refert idem Felin. dicentes, pœnam lege latam ipſo jure excuſari per illius ignorantiam, non verò ferendam. Hæc enim diſtinctio nec jure, nec ratione fundatur. Rationes enim à nobis factæ generaliter procedunt. Et probant pœnam ſimpliciter latam, ſimpliciter etiam incurri, non obſtante ignorantia pœnæ, quia hæc non excuſat cauſam pœnæ, & ita non poteſt excuſare pœnam, vel pœnæ reatum.

Secunda pars aſſertionis poſita eſt propter 13.
quaſdam leges, quæ expreſſè addunt verbum, *ſcienter*, aut *præſumpſerit*, aut *qui temere hoc fecerit*, vel aliud æquivalens, quod dolum requirit, ut Juriſtæ loquuntur. De quibus legibus dixit Gloſſa citata c. ult. de offic. delegati, vere *ſcientes*, non obſtante tali forma legis, incurrere pœnam ejus, qui ex ignorantia craſſa illam violat. *Gloſſa.* Idem tenet Gloſ. in c. 1. de conſanguin. & affinit. verb. *ſcienter*, quas ſequuti ſunt multi, quos refert Tiraq. in dicto tract. de pœnis temperandis cauſa 13. n. 22. *Tiraq.* Fundantur in dicta l. 1. ff. ſi menſor falſum modum dixerit, quæ dicit, ignorantiam craſſam æquiparari dolo, & ratio eſſe poteſt, quia non excuſat culpam gravem contra talem legem.

Sed nihilominus aſſertio poſita certa eſt, & 14.
pro materia de cenſuris neceſſaria, quam ibi ſequuntur communiter Doctores, præſertim Cajet. verb. *excommunicatio*, explicando ferè ſingulas excommunicationes, & Navar. in ſum. c. 27. & dixi latè in tom. 5. diſp. 4. ſect. 3. à n. 9. & ſequitur Tiraq. ſuprà n. 23. & ſequentib. referendo plures. Ratio autem eſt, quia pœnæ, ut in jure dicitur, leniendæ ſunt potius, quàm exaggerandæ, cap. *pœnæ*, de pœnit. diſt. 1. & l. *pœnæ*, ff. de pœnis. Sed quando lex addit talia verba, ipſamet moderatur pœnam, nec vult illam incurri, niſi quando peccatum habet talem circumſtantiam; ergo non eſt extendenda, ut ſine illa circumſtantia incurratur. Et confirmatur, quia paulò ſuperius dixi, quàmvis ignorantia non excuſet culpam mortalem, ſi excuſet modum, aut circumſtantiam, aut ſpeciem peccati, quam lex reſpicit, ſatis eſſe, ut excuſet pœnam, quia re vera tollit cauſam ejus; ita verò eſt in præſenti: nam peccare ex certa ſcientia, & circumſtantia, quæ multum aggravat culpam, & injuriam, quam gravitatem reſpicit lex, quando ſimilia verba addit: ignorantia autem licet ſit craſſa, excuſat illam gravitatem, eſto non excuſet culpam mortalem; ergo id ſatis eſt, ut excuſet pœna talis legis. *Cajet.* *Navarr.* *Tiraquel.* *c. pœna.* *L. pœna.*

Atque ita patet reſponſio ad rationem in con- 15.
trarium. Nam licèt talis ignorantia non excuſet abſolutam gravitatem peccati, excuſat nihilominus ab illo modo gravitatis peccati, ſine quo noluit lex peccatum punire, ut verba dicta ſignificant. Ad dictam autem l. 1. reſpondetur, ſpectando rem ipſam, & in conſcientia, & quoad gravitatem culpæ, ſolam ignorantiam affectatam æquiparari ſcientiæ, quia ſola illa voluntarium directum includit, ut bene notavit Gloſ. ex textu ſatis expreſſo in c. *eos*, de tempor. ordin. in 6. *Gloſſa.* Quin potius non defuerunt, qui dixerint, etiam ignorantiam affectatam ſufficere ad excuſandum in ſimili caſu pœnam legis, quia eſt minor, quam ſcientia, argumento c. *cum inhibitio*, §. 1. de cland. deſponſat. ibi, *Non expertes ſcientiæ, vel ſaltem affectatores ignorantiæ.* Quod ſenſit Crotus in c. *ut animarum*, de conſt. in 6. Sed re vera ignorantia affectata in jure æquiparatur ſcientiæ, quia & ſufficit ad directam intentionem, temeritatem, & præſumptionem: & includit ſcientiam ſaltem periculi, & dubitationis, & hac ratione quodammodo videri poteſt potius augere culpam, quàm minuere, ut in 1. 2. latius traditur. Secluſa ergo ignorantia affectata, alia craſſa, & negligens non æquiparatur ſcientiæ. Illa verò lex 1. intelligenda eſt de æquiparatione non in culpa, vel pœna, ſed in obligatione ad reparandum damnum inde ſubſequutum: nam qui negligenter, vel ignoranter craſſè exercet miniſterium ſuum, tenetur reſtituere damna ſequuta, non minus, quàm ſi certa ſcientia feciſſet. Quod ita bene explicuit alia Gloſſa in l. *in actionibus*, verb. *non etiam*, ff. de in litem jurando. Poſſunt etiam æquiparari in pœna impoſita ipſo jure, quando lex non addit particulam, *ſcienter*, vel ſimiles, ſed ſimpliciter punit tranſgreſſores: at verò quando addit particulam, *ſcienter*, nullo modo æquiparantur, nec incurritur talis pœna propter actum ex ignorantia craſſa factum, ut dictum eſt.

Tertia,

16. *Ignorantia excuſans peccatum mortale excuſat à pœna gravi legis. Soto. Medina.*

Tertia, & ultima regula eſt, Ignorantia, quæ excuſat culpam mortalem, licet non excuſet culpam venialem, excuſat à pœna gravi legis. Ita ſentit Soto lib. 5. de inſtit. q. 1. art. 9. ad fin. Medin. C. de pœnit. tract. de Jejun. q. de neceſſitate ſervandi jejunium. Ratio eſt, quia talis ignorantia vere tollit cauſam, & fundamentum talis pœnæ, quia pœna gravis non ſolet imponi per leges humanas, niſi propter culpam mortalem, ut ſupra dictum eſt. Unde hic poteſt à fortiori applicari illud principium. Quod ignorantia excuſans circumſtantiam, quam reſpicit lex, excuſat pœnam, etſi maneat culpa mortalis: nam multo magis excuſabit, ſi maneat tantum culpa venialis, quia leges humanæ non ſolent ita punire veniales culpas, præſertim illas, quæ non fiunt directa voluntate, quales ſunt illæ, quæ fiunt ex tali ignorantia. Unde talis actus imperfectè voluntarius, & humanus dici poteſt: merito ergo excuſatur ſic delinquens à tali pœna. Secus verò eſſet ſi pœna eſſet levis, quæ juſtè in culpam venialem cadere poſſit, nam tunc verba legis ſervanda ſunt. Inde verò oriri poterant variæ quæſtiones de cenſuris, & irregularitatibus, an propter veniales negligentias incurrantur. Sed illæ in locis propriis tractatæ ſunt. Supererat hoc loco dicendum de interpretatione ſtricta legis pœnalis, ſed hoc reſervamus in lib. 6. ubi de interpretatione legis humanæ dicemus. Reliquum ergo eſt, ut ad alias oneroſas leges tranſeamus.

CAPUT XIII.

An leges, per quas tributa imponuntur, purè pœnales ſint.

1. QUod hæ leges tributorum oneroſæ ſint, & inter odioſas computentur, notiſſimum eſt, tum ex communi ſenſu non ſolum jurium, & Doctorum, ſed etiam omnium hominum, tum etiam ex ipſis terminis, ut illos exponendo ſtatim patebit, ideoque ad hunc locum ſpectant, & merito cum lege pœnali conjunguntur, quia ſunt adeo ſimiles, ut earum differentiam priùs explicare neceſſarium ſit. Prius verò circa nomen tributi advertere oportet, aliquos exiſtimaſſe, illud derivari à tribus, ut ſcilicet, quia pecuniæ olim tributim imperabantur, inde tributa ſunt appellata. Alii vero putant è contrario tribum à tributo eſſe appellatam. Nam quia tributa exigebantur à ſingulis partibus, in quas totus populus dividebatur, ideo partes illæ tribus ſunt appellatæ. Et hoc videtur veriſimilius, ſequitur Greg. Lop. in l. 25. tit. 13. p. 5. Gloſſ. 2. cum Joan. Platea in rubr. C. de annon. & trib. Unde etiam videtur veriſimilius tributum à verbo *Tribuo*, derivatum eſſe, ut ſenſit etiam Ulpian. in l. *ager*, §. *ſtipendium*, ff. de verb. ſignif. Juxta hanc autem vocis etymologiam quæcunque penſio, aut portio determinata, quæ alteri ex jure aliquo perſolvitur, poterit tributum appellari, lata, & generali ſignificatione, ſive penſio illa ad jus privatum pertineat, ſive ad publicum. Veruntamen jam vox illa ſive ex uſus accommodatione, ſive per antonomaſiam ſignificat penſionem publicam, quæ ad Regios ſumptus ſeu communes reipublicæ operas per ſingulos de populo diſtribuitur, & ſtata lege perſolvitur. Sunt autem alia etiam nomina, quibus tributa ſignificantur, ut vectigal, pedagium, & ſimilia, quæ quaſi ſpecificas rationes tributorum indicant: licet interdum generalius uſurpentur, & ideo eorum ſignificationes breviter exponere neceſſarium exiſtimo.

Greg. Lop.

2. *Tributum dividitur in reale, perſonale, & mixtum. Reale quid.*

Ut autem commodius fiat, oportet prius diſtinctionem tributi adnotare, in reale, perſonale, & miſtum, quæ ſumitur ex l. ult. ff. de muner. & honor. Reale dicitur, quod pro rebus immobilibus, & de fructibus earum quotannis perſolvitur, quomodo decimæ Eccleſiaſticæ poſſunt dici tributa realia, quamvis nec ſub hac vice comprehendi ſoleant, nec de illis nunc diſeramus. Solent igitur ita vocari penſiones quædam, quæ penduntur Regibus, & Principibus ex terris, & agris, quæ à principio ad eorum ſuſtentationem illis applicata fuerunt, ipſi verò in emphyteuſim, vel feudum aliis ea donarunt ſub certa penſione annua, quæ in jure civili ſolet *Canon* appellari, quia certa regula, & lege præſcripta erat, l. 1. C. de indictionibus, lib. 10. Solet etiam hæc penſio appellari, *Vectigal*, & agri, ei ſubjecti, *Vectigales*, ut patet ex l. 1. & 2. ff. ſi ager vectigal. Alia verò ſignificatio hujus vocis ſtatim tradenda magis propria, & uſitata eſt. Perſonalia tributa dicuntur, quæ ratione tantum perſonæ ſolvuntur, & vocantur *cenſus*, juxta illud Matthæi 22. *Licet cenſum dare Cæſari, an non?* Nam cenſus ille tributum perſonale erat, propter quod imponendum facta eſt deſcriptio, quam narrat Lucas cap. 2. & Actor. 5. ut probabilior fert ſententia ex Joſepho lib. 18. & Antiquit. c. 1. & expoſitoribus ibi. Quod tributum generali nomine tributi appellatur Lucæ cap. 20. à Matthæo verò ſpeciali: vel fortaſſe illæ voces ſynonymæ ſunt reſpectu Principis, licet reſpectu privatorum ſoleant diſtingui, ut notat Panormi. in c. *innovamus*, de cenſib. n. 3. quod ſolum pertinet ad uſum vocis, ut dixi. Propriè item perſonale tributum vocatur à Juriſtis *Captatio*, in l. ult. §. ult. ff. de munerib. & honorib. & l. *ſacroſancta*, C. de ſacroſanctis Eccleſi. quia ſcilicet, per capita ſolvuntur. Mixta dicuntur, quæ pro rebus præſertim mobilibus, & perſonis ſolvuntur, hujuſmodi ſunt *Gabella*, quæ ſolvitur de rebus, aut venditis, Hiſpaniæ *Alcavalla*. Item, *Vectigal*, quo nomine in jure ſignificat tributum debitum ex mercibus invectis in provinciam, vel ex illa evectis, ſeu, quæ per pontes, aut portus vehuntur, juxta l. *vectigalia*, ff. de public. & vectigal. & l. *ex præſcriptione*, C. de vectigal. Et ita diſtinguitur vectigal à tributo tanquam ſpecies à genere: licet interdum videantur condiſtingui tanquam duæ ſpecies, ut apud Paul. Roma. 13. *Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Ut tributum videtur ſignificare penſionem debita ratione mercium, vel rerum quæ portantur. Et hoc habet etiam fundamentum in jure l. 1. §. 1. ff. de publi. & vect. ibi. notat Gloſſ. ver. *pendant.* Ordinario verò uſu nomen *tributi* generale eſt, *vectigalis* ſpeciale, quod ſolet etiam appellari, *Portorium*, l. 3. C. de vectigal.

Canon quid.

3. Alia vocantur *Angaria*, l. *his oneribus*, ff. de vacat. & excuſat. mun. & l. *neminem*, C. de ſac. Eccleſ. ubi Gloſſ. inquit, Angaria ſunt, quæ ſunt in operis perſonarum. Alia vocantur *Pedagia* & *Guidagia* quorum ſignificatio nota eſt, & de illis videri poteſt Gloſſ. in c. *ſuper quibuſdam* de verbor. ſignificat. ubi pedagium pro vectigali ponitur, vide etiam Sylveſt. verb. *Gabella*, in princip. Navar. in cap. *fraternitas*, à num. 41. Et de his poſterioribus tributis ſub nomine Pedagii dicitur in cap. *quanquam* de cenſi. in 6. regulariter eſſe in jure reprobata, non quia ſemper injuſta ſint, ſed quia ſolent eſſe ſuſpecta. Omnis autem hæc tributorum varietas, quantum ad præſens ſpectat, materialis eſt; ſumitur enim, vel ex rebus, ſuper quas imponuntur, vel ex fine, & cauſa impoſitionis: formalis autem ratio obligationis eadem eſt in omnibus, & ideo de illis tantum generatim loquemur. Alii vero explicant illa tria membra ex parte oneris, ſeu penſionis alicui impoſitæ: aliquando enim eſt opus ſeu labor perſonæ, & ideo perſonalis dicitur, interdum vero eſt res aliqua, vel uſus ejus, ut pecunia, triticum, gallinæ, vel uſus equi, aut domus: nonnunquam verò utrumque includit, ut ſi quis certis temporibus teneatur ſervire Principi, perſona, & ſumptibus ſuis. Quæ explicatio habet etiam fundamentum in dicta l. ult. Tamen etiam eſt valde materialis, & magis habet locum in privatis oneribus, ſeu muneribus, quam in tributis, quæ frequentiùs ſolent in pecunia exigi, quamvis aliquando etiam alia onera exigantur, de quibus quod ſpectat ad juſtitiam legum, eadem eſt proportionalis ratio.

Sylveſter. Navarr.

4. Ex his ergo facilè intelligitur, quæſtionem propoſitam non habere locum in tributis realibus: nam ut bene dixit Navar. ſupra, ſunt maximè naturalia, & præ ſe ferunt juſtitiam, quia exiguntur de rebus propriis, & in contractu juſto fundata ſunt. Et ideo leges per quas talia tributa ſolvi præcipiuntur, etiamſi in illis addatur pœna, ſine dubio purè pœnales dici non poſſunt, ſed morales, ſicut ſunt aliæ de ſervandis contractibus, & implendis promiſſis, & in univerſum de reddendo debito, quod unicuique ex juſtitia debetur. Unde etiam certum eſt, tales leges obligare in conſcientia ad ſolvenda talia tributa, integrè, & ſponte, & ſine ulla diminutione, ac fraude, etiamſi non petantur: quia ſunt debita ex juſtitia commutativa, quæ ſecum affert hanc intrinſecam obligationem, niſi ex conſuetudine, vel ſcriptura conſtet, aliam fuiſſe conditionem pacti, ſeu oneris rebus ipſis impoſiti: nam tunc illæ ſervandæ ſunt, & ita de his tributis nihil amplius hic dicemus: pertinent enim ad materiam de feudis, & aliis regalibus, ut vocant.

obligatio eſt in conſcientia ad ſolvenda tributa realia licèt non petantur.

5. Circa alia verò tributa ratio dubitandi eſſe poteſt quia hæc tributa poni ordinarie ſolent ſine verbo præcipiendi, ſeu ſtatuendi ſub aliqua conditione pœnali: ergo leges, quibus præcipiuntur, merè pœnales ſunt. Probatur conſequentia, quia per talem conditionem indicatur, tributum non poni ſub reatu conſcientiæ, ſed ſub reatu ſolius pœnæ: ut ſupra de lege purè pœnali dictum eſt. Confirmatur, ac declaratur, quia interpretando has leges in hoc ſenſu ſervatur æquitas juſtitiæ, quæ ad talem obligationem neceſſaria eſt: hoc enim modo non defraudatur Rex penſione ſibi debita, quia per adjectionem pœnæ compenſatur ſufficienter quidquid de bonis ejus per denegationem tributi diminui poteſt: ergo pœna impoſita eſt ad reſarciendum, vel potius vitandum nocumentum Regis, quo ceſſante, ceſſat etiam obligatio in conſcientia ſolvendi tributum, vel ex ipſa rei natura, quia nulla ſit inæqualitas: vel ex intentione legiſlatoris rationabiliter præſumpta. Quæ præſumptio confirmatur: nam ſic explicatæ leges tributorum erunt moderatæ, & tolerabiles, quæ in majori rigore erunt nimis duræ, & fortaſſe injuſtæ. Et pro hac ſententia referri poſſunt auctores, qui dicunt, tributa non deberi in conſcientia, priuſquam petantur, quos cap. 15. referemus. Atque ita tenet aperte Angel. verb. *Pedagium*, num. 6. & poſſunt citari omnes, qui legem pœnalem negant in conſcientia obligare, ſicut conſequenter tenuit Nav. in ſum. cap. 23. numero 60. loquens ſpecialiter de vectigalibus, & portoriis. Declarat tamen, poſtquam aliquis cecidit in commiſſum, non poſſe res defendere vi & armis, quia juſte impeditur, & punitur, poſſe tamen fugere, vel modo alio licito evadere, ſi poteſt.

Navar.

6. *Concluſio.* Dicendum nihilominus eſt, leges tributorum ex genere ſuo, ſeu ex vi materiæ, nec per ſe habere ut pœnales ſint, neque etiam eſſe merè pœnales ex eo tantum, quòd in eis pœna adjiciatur, niſi ex verbis, aut circumſtantiis legis aliud conſtet. Hanc doctrinam exiſtimo eſſe communem, eamque latè tradit Covar. in regula *peccatum*, 2. p. §. 5. Eandemque ſupponunt omnes, qui dicunt, leges tributorum obligare in conſcientia, quos infra cap. 15. referemus. Senſus autem eſt, nihil ſpeciale in hoc habere leges tributorum, ac ſubinde ſicut alias leges, ita & has poſſe tribus modis ferri, ſcilicet, per purum præceptum ſine edictione pœnæ, & præcipiendo ſimul, & adjiciendo pœnam non ſolventibus, & imponendo tributum ſub onere tantum pœnæ ſine interpoſitione præcepti. Ratio generalis eſt, quia materia harum legum eſt capax omnium horum modorum, & nulla eſt ratio, ob quam aliquam illorum excludamus. Quod ita breviter declaratur, & probatur, quia in lege tributi duæ partes diſtingui poſſunt, & debent. Una eſt imperans, ſeu imponens tributum, alia eſt imponens pœnam non ſolventibus tributum: hæc autem pars non eſt per ſe ac neceſſario conjuncta cum prima, ſed pendet ex arbitrio Principis, ut per ſe notum videtur. Tum quia ſecunda pars eſt poſterior, & re omnino diſtincta à prima, & prior non pendet eſſentialiter à poſteriori: ergo poteſt poni ſine illa. Tum etiam, quia poſſet lex comminari tantum pœnam in genere non ſolventibus tributum, nimirum, quod dignè puniantur, niſi ſolvant, non taxando pœnam, ſed reliquendo arbitrio judicis, ſicut in aliis rebus non minus gravibus ſæpe fit: ergo etiam poteſt nullam omnino mentionem pœnæ facere, ſed ſimpliciter imperare tributum: nam ibi implicitè includitur, tranſgreſſorem fieri reum pœnæ, & poſſe puniri ſaltem arbitrio judicis: eſt ergo poſſibilis ille prior modus, de aliis verò res eſt manifeſta.

7. Hinc ergo aperte concluditur prima pars aſſertionis, nam leges tributorum ex genere ſuo, & ex vi materiæ ſuæ tantum habent, ut tributa imponant, ut declaratum eſt: ſed ut ſic non ſunt pœnales: ergo. Probatur minor, quia licet tributum ſit aliquando oneroſum, vel laborioſum, non tamen ſupponit culpam: nec tranſgreſſionem aliquam, etiam civilem, propter quam vindicandam, vel coercendam imponatur: ergo nullam habet rationem pœnæ: ergo ex hoc capite non habet talis lex, quod pœnalis ſit. Confirmatur, quia multæ aliæ leges poſſunt imponere graviora onera, vel imperare res difficiliores, quæ non propterea ſunt pœnales, ut in legibus militiæ, & ſimilibus manifeſtum eſt. Denique materia talium legum eſt materia juſtitiæ commutativæ, continetque veluti juſtum ſtipendium, ſeu ſubſidium reddendum Regibus ad ſuſtentanda onera muneris ſui, juxta illud Pauli, Rom. 13. *Solvite omnibus debita, cui tributum, tributum*, &c. Et rationem reddit, *quia miniſtri Dei ſunt, in hoc ipſum ſervientes.* Ideo enim (inquit) *tributa præſtatis.* Ergo hæ leges, ut tales ſunt, nullo modo poſſunt dici pœnales, ſicut leges taxantes pretia rerum, vel ſtipendia operariorum, aut militum, non poſſunt dici pœnales reſpectu eorum qui talia ſtipendia ſolvere coguntur, quia in eorum utilitatem, vel commodum illæ res, vel munera fiunt, vel conferuntur.

8. Dixi, interdum tributum aliquod poteſt imponi in pœnam, ut rectè docuit Victor. relect. de jur. belli, nu. 57. & colligitur ex Deuter. 20. & patet, quia Rex poteſt punire civitatem rebellem, vel aliud regnum, aut rempublicam, quæ injuriam ſibi intulit, poſtquam illam expugnavit: ergo poteſt juſto arbitrio eligere aliquod tributum, quod illi in pœnam imponat. Reſpondeo, nos formaliter loqui de tributo, ut tributum eſt ſecundum proprium finem, & quaſi intrinſecam naturam ejus, & ſic manifeſtum eſt, non eſſe pœnam. Nihil tamen obſtat, quominus ſimilis impoſitio fiat in pœnam. Tunc autem ſequetur naturam pœnæ quoad obligationem, ſolum eſt conſiderandum in iſtis caſibus, & ſimilibus tributum non imponi propter delictum futurum, ſed propter jam factum, & poſt juſtam condemnationem, ut ſupponitur: & ideo ita obligari homines ad illud tributum ſolvendum ſicut obligatur reus ad ſolutionem pecuniariæ pœnæ, poſtquam ad illam eſt juſte condemnatus.

9. Ex his ulterius infertur, leges tributorum ſpectatas præcisè ſecundũ id, quod per ſe, & intrinſece requirunt, eſſe veras leges morales obligantes in conſcientia. Probatur, quia ſi lex hæc imperat tributum ſine adjectione pœnæ, imponit neceſſitatem pœnalem, quia, ut ſupponimus, illam non exprimit: ergo imponit neceſſitatem in conſcientia. Probatur ultima conſequentia, quia alias eſſet lex inutilis, & ineffica: nullo enim modo cogeret tranſgreſſionem. Quia ſi non obligaret in conſcientia, neque poſtea poſſet quis propter tranſgreſſionem puniri, quia neque ſub tali conditione fuit poſita. Secundò, quia lex ſuperioris abſolute poſita obligat in conſcientia juxta capacitatem materiæ, ſed illa materia eſt capax obligationis rigoroſæ: nam eſt materia juſtitiæ, & juſti ſtipendii ſolvendi, ut declaratum eſt: ergo. Quin po-

tius

tius licet talis lex non contineret alia verba præceptiva præter taxam quantitatis solvendæ Principi in tributum, obligaret in conscientia, quia debitum alendi, & sustentandi onera Regis, naturale est: ergo eo ipso, quod lex humana taxat quantitatem, & modum, obligat in conscientia ad servandam illam, quia illud statim est medium justitiæ, ut in aliis pretiis rerum, quæ lege taxantur, & in decimis Ecclesiasticis, quoad quotam taxatam per Ecclesiam, est manifestum videre.

10. Jam ergo probatur secunda pars assertionis ex dictis de lege pœnali in communi: nam adjectio pœnæ non tollit obligationem, quam eadem lex præcisè lata sine pœna induceret: sed ostensum est, legem tributorum, ut moralis est, præcisè latam obligare in conscientia: ergo licet illi addatur pœna, obligabit per se ad tributum persolvendum, vel restituendum (cum contra justitiam non sit solutum) absque ulla condemnatione, vel sententia, etiamsi tunc nemo obliget ad pœnæ solutionem ante sententiam, juxta generalem doctrinam datam de lege pœnali. Quæ non minus habet locum in legibus tributorum, quam in aliis, supposita paritate in Verbis legis: nulla enim ratio discriminis excogitari potest. Declaraturque in hunc modum, quia in tali lege mista, seu quasi composita ex tributo, & pœna, ad diversos fines ordinantur impositio tributi, & adjectio pœnæ: tributum enim est ad sustentationem Principis, seu ad satisfaciendum naturali obligationi dandi stipendium justum laboranti in nostram utilitatem, pœna vero est ad cogendum, ut prior obligatio impleatur, vel puniendum delictum, si omittatur: ergo licet tributum sit justum & adæquatum fini suo, & obligatio ejus integra maneat, juste additur comminatio pœnæ, & executio ejus, si culpa intercedat, ultra integram tributi exactionem. Sicut in pœnis conventionalibus, quæ addi solent inter contrahentes, juste exigi potest pœna à violatore contractus, etiam ultra interesse, & satisfactionem damni illati, ut supra dictum est. Idem ergo est in præsenti, intercedit enim veluti contractus inter Principem, & subditos, ut ille gubernet, hi vero ipsum alant per tributorum solutionem, & ad soliditatem hujus contractus pœna potest adjungi, quæ non minuat vim, aut obligationem contractus, sed novam coactionem adjungat. Unde etiam potest ita declarari, quia propter adjectionem pœnæ non conceditur libertas, seu optio vasallo, ut vel tributum solvat, vel pœnam patienter sustineat, si illi imponatur: sic enim adjectio pœnæ non augeret efficaciam legis, sed minueret, quod plane est contra intentionem talium legislatorum: ergo addendo pœnam, non tollunt præceptum, sed confirmant, & urgent illud: ergo semper lex per se obligat, licet illi addatur pœna. Et re vera hoc est maxime consentaneum fini talis legis, & ut sic dicam, quasi connaturale illi, ut in puncto sequenti magis explicabo.

Adjectione pœnæ non datur vasallo optio ut tributum vel pœnam solvat, licèt non repugnet dari legem sic ligantem sub disjunctione.

11. Superest ergo explicanda tertia pars assertionis, nimirum, quando ex verbis, & forma legis constiterit, mentem legislatoris esse, non absolute imperare tributum, sed solum sub conditione, nisi quis malit fieri pœnæ obnoxius, seu (quod perinde est) sub disjunctione, vel solvendi tributum, vel pœnam ob non solutionem, si de illa feratur judicium sustinere: tunc leges non obligare in conscientia determinatè ad solutionem tributi, sed solum per modum pœnæ, seu simul cum illa, quando exigatur. In qua parte duæ includuntur. Una est posse tributum sic tantum imponi, & hoc est per se notum: nam pendet ex voluntate Principis, & non continet injustitiam, nec rigorem: sed potius lenitatem: nam in eo videtur Princeps potius ex parte cedere juri suo, quã in aliquo excedere. Ac denique non magis repugnat hic modus legis in hac materia, quam in aliis: nulla enim ratio discriminis afferri potest, ut de aliis argumentati sumus. Altera pars est, quod posita tali lege, illa non obligat in conscientia statim, seu determinatè ad solutionem tributi. Et hæc etiam est evidens eisdem ferè rationibus, tum quia obligatio hæc pendet ex voluntate Principis, ipse autem Princeps satis per talia verba declarat, nolle se obligare absolute, sed tantum sub prædicta conditione seu disjunctione: tum etiam, quia non est major ratio de hac materia quam de aliis: in aliis vero lex illa non obligat in conscientia nisi modo dicto, ut supra ostensum est: ergo neque in ista.

12. Statim vero insurgit dubitatio supra etiam de lege pœnali generatim tractata, an leges tributorum adjicientes pœnam, ut regulariter feruntur, intelligenda sint juxta hanc ultimam partem, vel juxta secundam. Sed de hoc puncto dicemus plura paulò post in c. 15. Nunc breviter censeo, leges has pœnales imponentes tributa sub pœna, esse mistas, ac subinde per se obligare in conscientia ad solutionem tributi. Ratio est, quia verba legis ordinariè sunt præceptiva, sicut sunt communiter in aliis legibus moralibus, quæ ad bonum regimen reipublicæ ordinantur, ideoque obligant in conscientia non obstante adjectione pœnæ. Secundo, quia intentio talis esse præsumitur, nisi aliud certò constet morali certitudine, quia (ut dicebam) per pœnam volunt Principes augere efficaciam legis, non minuere. Et quia per se primo intendunt in effectum consequi tributum sibi, & communi bono reipublicæ necessarium. Unde est tertia ratio, quia materia talium legum maxime postulat hujusmodi obligationem, quia est materia justitiæ, & in re gravissima, ac pertinente ad commune bonum: imo necessaria moraliter ad reipublicæ conservationem & gubernationem, ergo illi materiæ quasi debetur, & connaturale est præceptum per se, & absolute obligans, & non tantum sub conditionali pacto sustinendi pœnam, quod est valde per accidens, & de se sufficiens ad gravissimum tributorum finem. Ideoque censeo, non esse regulandas has leges per illas, quæ sub pœna prohibent venari, aut ligna cedere, aut aliquid è regno extrahere: nam hæ prohibitiones, & similes sunt multo minoris momenti, ordinariè loquendo, & extra causas gravis necessitatis regni, & ad illas sufficit illa coactio, vel compensatio quasi contingens per pœnam. Tributorum autem impositio, & solutio est per legem intenta tanquam per se debita, & necessaria reipublicæ, ac Principi, & ideo ex se postulat proprium ac directum præceptum per se & absolutè obligans, etiamsi pœnæ accumulentur. Quapropter non existimo sufficere, quod lex loquatur conditionali modo, si quis non solverit tale tributum, tali pœna puniatur, ut illo modo intelligatur. Nam talis lex supponit necessariò tale tributum esse debitum, & ideo moraliter nunquam ponitur illa conditionalis, nisi post impositionem tributi, quæ fit per absolutum præceptum, vel saltem per taxationem quantitatis solvendæ, qua facta, naturalis lex justitiæ obligat ad tributum solvendum, etiam ante adjectionem pœnæ: illa autem obligatio non adimitur propter conditionalem illam adjunctam, ut ex dictis constat. Illa ergo non sufficit in tali materia ad præsumendum legem esse pure pœnalem, sed oportet, ut vel clarioribus verbis declaretur, vel ex aliis circumstantiis, aut certa consuetudine colligatur.

13. Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ respondetur, ad summum probare tertiam partem assertionis nostræ, quia vero simpliciter procedit contra secundam, & intendit ex adjectione pœnæ inferre ablationem absolutæ obligationis in conscientia, respondetur, negando hanc consequentiam. Quia non est hoc necessarium ad æquitatem justititiæ, ut ostensum est, quin potius ad providendum sufficienter justitiæ & æquitati, quæ debet servari inter Principem, & subditos, necessarium est, ut subditi simpliciter, & absolute obligentur in conscientia ad justa tributa solvenda, & ut rebelles distincta pœna puniantur. Alia enim est justitia vindicativa à commutativa, & prior obligatio ad commutativam pertinet, & transgressio

Fit satis argumentis contrariæ sententiæ.

greſſio ejus conſtituit novum reatum, ſeu debitum in ordine ad juſtitiam vindicativam. Neque etiam de intentione legiſlatoris aliud præſumi poteſt ex vi ſolius comminationis pœnæ, ut oſtenſum eſt, neque ulla inæqualitas, vel nimius rigor reſultat in his legibus ex illo ſolo capite, magis quam in aliis omnibus, quæ præcipiendo, pœnam tranſgreſſoribus minantur; vel quam in contractibus juſtis, & æqualibus, quibus nihilominus adjicitur pœna, ultra intereſſe, ut dictum eſt.

CAPUT XIV.

De poteſtate neceſſaria ut lex tributum imponens juſta ſit.

1. QUoniam obligatio legis ex illius juſtitia maximè pendet, & juſtitia tributorum multas conditiones requirit, ideo illas explicare neceſſarium eſt, quod diſcurrendo per cauſas tributorum optime fiet. Quod ergo ad efficientem ſpectat, certum eſt, neceſſariam eſſe poteſtatem ad imponendum tributum in eo, qui hujuſmodi legem ſtatuit, alioqui non erit juſta, ſed tyrannica. Concluſio eſt clara, quia ubi deeſt poteſtas, actus non poteſt eſſe validus, nedum juſtus. Item quia ſuperior non poteſt præcipere, nec inferior tenetur obedire: hæc enim correlativa ſunt. Denique quia prima conditio neceſſaria ad juſtitiam legis eſt poteſtas ferendi illam, ut ſupra viſum eſt: ergo eadem requiritur cum propoſitione in leges imponente tributum. Imò hic conſiderandum eſt, non omnem poteſtatem, quæ ſufficit ad condendam legem in aliis materiis, ſufficere ad imponenda tributa: nam leges poteſt interdum condere Princeps non ſupremus, aut civitas, aut magiſtratus juxta ſui muneris inſtitutionem: tributum autem imponere non poteſt, niſi ſupremus Princeps non recognoſcens ſuperiorem in ſuo ordine, ut ex dicendis conſtabit, & ideo ſpecialiter requiritur hæc conditio in legibus tributorum, præter conditionem omnibus legibus generalem.

2. *Tributum non poteſt imponere niſi princeps ſupremus non recognoſcens ſuperiorem in ſuo ordine.*

Statim vero occurrit inquirendum, quinam habeant in republica hanc poteſtatem. Reſpondeo, quod attinet ad leges civiles, primum omnium eſſe hanc poteſtatem in Imperatore, l. 1. & 2. C. nova vectigalia inſtitui non poſſe. Ubi in lege ſecunda additur, civitates non habere hanc poteſtatem, & idem habetur in l. *vectigalia*, ff. de publican. & vectigal. Intelligendum autem eſt, nunc durare hanc poteſtatem in Imperatore in terris imperii, in quibus ſupremam poteſtatem retinet, non tamen in aliis regnis, ſeu provinciis in quibus jam illam amiſit, juxta dicta in libro præcedenti. Unde conſequenter addendum eſt ſecundo hanc poteſtatem eſſe in Regibus, qui in ſuprema poteſtate æquiparantur Imperatoribus, ut ſupra dictum eſt, & ita habetur etiam in legibus horum regnorum, & utrumque dicitur in cap. *ſuper quibuſdam*, de verb. ſignificat. licet Hoſtienſ. ibi id neget, & per Reges exponat Regem Romanorum, contra vim verborum, & contra Gloſſam, & ſine ullo fundamento, imò ulterius extendi hoc debet ad Principes, ut habetur in c. *innovamus*, de cenſib. & ſentit Gloſſa ibi in d. l. *vectigalia*, & in c. *ſi quis Romipetas* 24. q. 3. Intelligi autem debet de his principibus, qui licet Reges non appellantur, tamen habent ſupremam juriſdictionem in temporalibus. Et ſic eſt facilis ratio, quia ad ponendum tributum magis attenditur juriſdictio, quam nomen, vel alia dignitatis conditio. Item, quia hi Principes poſſunt indicere bellum, & adminiſtrare rempublicam independenter ab alio ſuperiori temporali, ſed ad hoc ſunt neceſſaria tributa. Quarto verò addimus reliquos omnes, qui recognoſcunt ſuperiorem in temporalibus non poſſe tributa imponere, ut ex eiſdem legibus colligitur, & docent Deci. conſ. 534. & Rebuffus in expoſitione Bullæ Cœnæ, art. 3.

c. ſuper quibuſdam. Hoſtienſ.

Gloſſa.

c. ſi quis Romipetas.

Decius.

Et ratio eſſe videtur, quia poteſtas agentis debet eſſe proportionata fini: finis autem tributorum eſt, commune bonum reipublic. & ideo poteſtas imperandi illa ei tantum data eſt, qui ſupremam curam habet totius reipublicæ. Item hæc poteſtas per ſe primo, & ex natura rei erat in republica, unde illæ reſpublicæ, quæ nunc ſunt ſupremæ, illam poteſtatem in ſe retinent, qui inter Reges & Principes commutantur: ergo ubi reſpublica tranſtulit ſuam poteſtatem in Principem, ſolum invenitur hæc poteſtas in illo Principe, qui ſupremam reipublicæ poteſtatem habet.

Sed quæret aliquis, an Pontifex, vel Concilium, vel alia poteſtas Eccleſiaſtica habeat hoc jus. 3.
Aliqui enim dicunt, Concilium generale habere hanc poteſtatem, quia poteſt eam alii concedere, ut ſignificatur in cap. *ſuper quibuſdam*, §. *præterea*, de verborum ſignificat. Reſpondetur tamen, Pontificem, quatenus temporalis Princeps eſt, poſſe in ſuis terris imponere tributa, quia re vera ibi eſt ſupremus in temporalibus per directum dominium, & poteſtatem. In aliis vero regnis, ſicut non habet dominium, vel temporalem juriſdictionem directè, ita nec poteſt per ſe, & directè imponere temporalia tributa, quia hic eſt actus illius poteſtatis. Quod à fortiori verum eſt de quocunque inferiori Prælato Eccleſiaſtico, vel Concilio etiam generali, cujus poteſtas ex Pontifice maxime pendet. Nihilominus tamen ſi ad ſpiritualem finem ſit neceſſarium, ut ad defendendam Eccleſiam ab infidelibus vel hæreticis, poteſt ſummus Pontifex imponere temporalia tributa, quia ſub ea ratione habet ſupremam poteſtatem etiam in temporalibus. Poteſt autem directè ſummus Pontifex propter eundem finem, vel in ſubſidium ſibi neceſſarium tributa imponere ſuper Eccleſiæ bona, ſicut tractando de Decimis, diximus, poſſe partem decimarum ſibi reſervare, quia in illo ordine per ſe, & directè eſt ſupremus Princeps totius Eccleſiæ, & ſupremus diſpenſator bonorum ejus, & ideo ſupremam etiam in hoc habet poteſtatem. Aliqui vero Epiſcopi hoc non poſſunt, cap. *prohibemus* de cenſib. Concilium autem etiam generale in tantum id poterit, in quantum fuerit à Pontifice conceſſum, vel approbatum. Poteſt præterea Eccleſia declarare, qui Principes temporales poſſunt imponere tributa, & prohibere ne alii imponant, ut fecit Concilium Lateran. in dicto cap. *innovamus*, & ita etiam intelligitur dictum capit. *ſuper quibuſdam*. Et ſingulis annis ſub graviſſima cenſura fit ſimilis prohibitio in Bulla Cœnæ.

Niſi ſit opus ad ſpiritualem finem non poſſe Papam imponere tributa terris non ſuis temporaliter, ſicut nec concilium ullum.

c. prohibemus.

c. innovamus. c. ſuper quibuſdam.

Additur vero in dicto cap. *ſuper quibuſdam*, non ſolum illa eſſe juſta tributa, de quibus conſtat eſſe impoſita à Regibus, vel Principibus ſupremis, ſed etiam illa de quibus non conſtat, à quo impoſita ſint, dummodo ex *conſuetudine, de cujus initio non extat memoria, ſint introducta*. Cujus ratio eſt, quia ubi nec conſtat, nec conſtare poteſt de injuſtitia, ſecundum jus præſumitur juſtitia: in hujuſmodi autem caſu conſtare non poteſt, tale tributum ſine legitima poteſtate eſſe impoſitum, imò cum adeo prævaluerit, ut per longiſſimum tempus à tota communitate ſolutum ſit, præſumitur juſtè incepiſſe. Item quia præſcriptio præſertim immemorialis dat jus ſufficiens: illa autem conſuetudo inducit præſcriptionem, & ideo diximus, requiri bonam fidem, quia in omni præſcriptione neceſſaria eſt. 4.

Illa tributa etiam eſſe juſta de quib. non conſtat à quibus ſint impoſita.

Occurrit autem hic grave dubium, an idem dicendum ſit de poteſtate imponendi novum tributum, ex immemorali conſuetudine, etiamſi is, qui illud imponit, non ſit ſupremus in temporalibus. Eſt enim attentè conſiderandum, hæc duo eſſe valde diſtincta, imponere tributum, vel exigere jam impoſitum, & ſimiliter aliud eſſe, habere conſuetudinem immemorialem exigendi aliquod tributum, quod ex eadem conſuetudine ſupponitur jam impoſitum: aliud vero habere conſuetudinem immemorialem imponendi nova tributa, & conſequenter illa poſtea exigendi. Hæc enim poteſtas ſine dubio eſt multo major, ut be- 5.

ne no-

Caſtro. Medina. ne notarunt Caſtro lib. 1. c. 10. & Medin. dicto c. 13. §. *ſed fortè*, tum quia eſt poteſtas legiſlativa, & dominativa, & extenditur ad plures actus, & ad novas impoſitiones faciendas; alia verò eſt quoddam particulare jus obtinendi, ſeu lucrandi penſionem, quæ ſupponitur jam impoſita. Unde etiam certum mihi eſt, ex hac poſteriori conſuetudine non bene inferri priorem. Multi enim Principes inferiores, imò & privatæ perſonæ habent ex conſuetudine jus exigendi aliqua tributa antiqua, vel à Rege impoſita, vel de quorum initio, aut auctore non conſtat, qui non habent poteſtatem, vel conſuetudinem imponendi nova tributa. Ideóque licet ratio facta probet antiquum tributum, de cujus initio non eſt memoria, reputari juſtam, & legitima poteſtate introductum, & ideo exigi juſtè poſſe à quocunque habente titulum vel conſuetudinem legitimam obtinendi talem penſionem, adhuc ſupereſt quæſtio, an nova impoſitio tributi fieri juſtè poſſit à non ſupremo Principe allegante conſuetudinem immemorialem imponendi tributa.

6. *Medina.* In qua dubitatione Medina dicto c. de reſtit. c. 13. §. *ut igitur*, affirmat tale tributum juſtum eſſe. Fundatur præcipuè in dicto cap. *ſuper quibuſdam*, quod longè aliter intelligit, authoritatem imponendi tributa eſſe in Imperatore, Rege, Papa, Concilio, & in antiqua conſuetudine. Et ita ſentit, Pontificem in eo textu principaliter loqui de novis tributis, quæ imponuntur ex vi poteſtatis præſcriptæ per conſuetudinem ſine alio titulo, licet paulò inferius, §. *de veteribus*, fateatur, etiam eſſe licitum exigere tributa antiqua in ſola immemoriali conſuetudine fundata, quia tunc pro recipientibus juſte præſumitur, & in §. *ſed fortè*, objiciendo contra hoc dictum cap. *ſuper quibuſdam*, reſpondet, non eſſe contrarium, ſed potius approbando illa nova tributa, *innuere*, (ait) *etiam hæc antiqua juſtè recipi poſſe.* Poteſt pro hac ſententia citari Panormit. in dicto cap. *innovamus*, n. 6. quatenus dicit, poteſtatem hanc imponendi tributa, poſſe præſcriptione acquiri, & jura Principis poſſe conſuetudine obtineri, de cujus initio non extet memoria, juxta doctrinam Barto. in l. *infamem*, ff. de publi. jud. & Innoc. in cap. *ego*, P. de fide inſtrum. Expreſſius id docet Pan. in dicto cap. *ſuper quibuſdam*, n. 1. & 2. Ex quo videtur Medina ſumpſiſſe illius textus interpretationem. Eandem ſententiam tenet D. Antonin. in 2. p. tit. 1. c. 13. §. 8. in fin. ubi in ſpeciali loquitur de quibuſdam impoſitionibus particularibus, quas aliquæ civitates facere ſolent pro ſuis tantum membris, ut ad communes neceſſitates contribuant. *Quia licet hoc*, inquit, *ordinariè non poſſint facere ſine licentia Principis, ſecus erit, ſi ita facere conſueverint ante hominum memoriam.*

Sent. affirmans idem eſſe de poteſtate imponendi novum tributum ex immemoriali conſuetudine, licet imponens non ſit ſupremus dominus. Medi. fundatur in c. ſuper quibuſdam.

Panorm.

Barto. Innocent.

Anton.

7. Ratione poteſt hæc ſententia ſuaderi, primò, quia eadem ratio eſſe videtur quoad præſcriptionem de jure petendi tributum antiquum, & de poteſtate imponendi novum, quantum ſpectat ad poſſibilitatem acquirendi illud per conſuetudinem: nam utrumque eſt proprium Principis: ergo ſi unum comparatur præſcriptione, cur non aliud? Nam quod differant ſecundum magis, & minus, parum refert, cum hæc differentia accidentalis ſit, & in multis aliis reperiatur, quæ contra Principem præſcribi poſſunt. Ut ſunt juriſdictio, quæ per conſuetudinem acquiritur, etiamſi propria Regis ſit, & poteſtas legitimandi ſpurios, reſtituendi famam infamibus, recreandi tabelliones, & ſimilia, quæ Innoc. ſupra notat, præſcribuntur contra Principem, cum non videantur minora, quam poteſtas imponendi tributum. Unde confirmatur, quia præſcriptio temporis immemoralis æquiparatur privilegio conceſſo à Principe ex certa ſcientia, teſte Bald. ſub titulo, Quæ ſint regalia in vifib. feudor. ſed per privilegium Principis poteſt inferior imponere tributum, ut ex allegatis juribus colligitur, quæ dicunt, neminem poſſe imponere tributum, niſi Principem, vel qui ab eo habuerit facultatem: ergo eadem poteſtas poterit per immemorialem præſcriptionem acquiri. Probatur conſequentia ſimul cum majori, quia per talem conſuetudinem præſumitur, illam fuiſſe ortam ex aliquo ſimili privilegio: & ita vel ipſa conſuetudo confert poteſtatem, vel ſaltem probat ſufficienter illam, quatenus eſt ratio ſufficiens ad præſumendam juſtam originem ejus. Unde Gloſſa etiam in dicto c. *ſuper quibuſdam* verb. *non extat*, dixit, conſuetudinem, cujus non extat memoria, jus, ſive Privilegium inducere.

8. *Sent. negativa. Caſtro.* Contrariam nihilominus ſententiam tenet Caſtr. lib. 1. de lege pœnali, capit. 10. dicitque antiquam conſuetudinem, de cujus initio non extet memoria, valere ad exigendum tributa, quæ ab illo tempore antiquo ſunt introducta, non verò ad nova imponenda. Probat primo, quia dictum c. *ſuper quibuſdam*, loquitur de antiquis tributis, non de novis per antiquam conſuetudinem impoſitis. In quo fundamento duo conſideranda, & diſtinguenda mihi videntur, unum eſt intelligentia illius textus, aliud eſt illatio, quæ ex illo fit. In primo hæc poſterior interpretatio verior videtur: nam in textu non dicitur, conſuetudinem ſufficere ad imponendum tributum, nec ad poteſtatem imponendi tributum, ſed dicitur illa tributa eſſe interdicta, *quæ non apparet Imperatorum, vel Regum, vel Lateranenſis Concilii largitione conceſſa, vel antiqua conſuetudine, cujus non extet memoria, introducta.* Loquitur ergò aperte Pontifex in his ultimis verbis de tributis introductis per antiquam conſuetudinem, & de illis ſolis. Unde non video, cur dixerit Medina hoc innui in illo textu, & non potius, hoc ſolùm expreſsè affirmari, & quidquid aliud inde affirmetur eſſe per illationem, non quia in textu contineatur. Nec etiam video, cur dixerit idem Auctor cum Panorm. numerari in eo textu quatuor habentes auctoritatem ad imponenda tributa, ſcilicet Imperatorem, Regem, Concilium (utique cum Pontifice) & conſuetudinem: nam ibi dicitur, conſuetudinem dare auctoritatem ad imponendum tributum, ſed dare auctoritatem tributo, quod hodie impoſitum invenitur, quod ſine dubio longe diverſum eſt, ut rectè dixit Caſtro. Medina etiam non negat hæc duo eſſe diverſa: male autem conatur literam illius textus ad utrumque accommodare, & magis in eo fallitur, quod textum principaliter accommodat ad eam partem, quæ in litera ejus non continetur.

Medin.

Panorm.

Caſtro.

9. Alterum verò, quod ex hac vera interpretatione colligit Caſtro, non videtur mihi ex illo textu probari poſitivè, ſed ad ſummum negativè; quia licet ibi non affirmetur, conſuetudinem immemorialem poſſe dare poteſtatem imponendi tributa, non tamen negatur: ergo inde non poteſt colligi teſtimonium poſitivum contra priorem ſententiam, ſed ſolum negativum, hoc modo nemo habet poteſtatem imponendi tributa, niſi qui in illo textu numerantur, ſed ibi non datur hæc poteſtas conſuetudini: ergo. Et ſimile videtur eſſe aliud argumentum, quod Caſtro ſumit ex dicto dap. *innovamus*, quamvis ipſe dicat, quod in eo *authoritas imponendi nova tributa aperte negatur antiquæ conſuetudini, quia expreſſe ibi dicitur, ſolum Regibus, & principibus eſſe conceſſam.* Unde ex illa excluſiva, *ſolum*, videtur colligere, negari hoc conſuetudini. Sed in rigore non eſt ſolida illatio, tum quia dictio excluſiva non excludit ea, quæ ſunt paria, ſicut ibi non excluditur Concilium: tum etiam, quia dictio excluſiva non excludit concomitantia, hujuſmodi autem dici poteſt conſuetudo, quia illa in tantum habet vim in quantum præſumitur in auctoritate Principis fundata. Unde addo, in illo textu non haberi verba, nec modum loquendi, quem Caſtro intendit, ſed verba ejus ſunt, *Nec quiſquam aliculi novas Pedagiorum exactiones ſine auctoritate, & conſenſu Regum, aut Principum ſtatuere præſumat.* Qui autem imponit nova pedagia ex vi conſuetudinis, non præſumit illa imponere ſine auctoritate Regum, vel Principum: ſed allegat, & præſumit talem conſuetudinem in auctoritate Regum eſſe fundatam ergo non poteſt dici aperte excluſi in illo textu:

Caſtro.

ergo:

ergo ad ſummum dici poterit, ibi non probari talem conſuetudinem ſufficere. Quod argumentum negativum ex utroque textu leve eſt, & utrumque retorqueri poteſt. Primum quidem, argumentando à paritate rationis, & negando talem conſuetudinem omnino omitti; quia in altera includitur, vel in poteſtate Regum, vel in conceſſione Concilii. Aliud vero, quia actus proprius Principis ſi fit ab inferiori, ex immemoriali conſuetudine, cenſetur fieri auctoritate Principis, ſed illo textu approbatur tributum novum poſitum auctoritate Principis, ergo & poſitum ex immemoriali conſuetudine, quia hæc includit auctoritatem Principis.

10. Alio ergo modo poſſumus illa jura in favorem hujus ſententiæ inducere, etiam quatenus auctoritatem tantum negativam continent. Quia nulla poteſtas poteſt per conſuetudinem, ſeu præſcriptionem acquiri, niſi virtute alicujus legis civilis, aut canonicæ, ſed nulla talis lex eſt, quæ det auctoritatem præſcribendi hanc poteſtatem imponendi tributa: ergo non poteſt præſcriptione acquiri, & conſequenter nullus Princeps recognoſcens ſuperiorem poteſt juſtè tali poteſtate uti prætextu conſuetudinis, etiam immemorialis. Major conſtat, quia præſcriptio non eſt jure naturali introducta, imo quodammodo videtur ab illa diſcordare, vel ſaltem omnino illi addi: nec etiam conſtat eſſe de jure gentium, quia omnes gentes illa utuntur, neque eodem modo: oportet ergo ut fundetur in jure humano civili, vel canonico, quia ſine auctoritate juris non eſſet præſcriptio, ſed iniqua uſurpatio rei alienæ. Probatur ergo minor, quia nulla invenitur civilis lex, quæ talem præſcriptionem approbet, neque etiam canonica, quia maxime illa duo capita ſupra tractata: oſtenſum autem eſt, in illis nihil de hac conſuetudine caveri, & alioqui generaliter damnari omnia tributa non conceſſa à Regibus, Principibus, vel Pontifice, ſeu Concilio, & in textu originali Concilii Lateranenſis ſub Alexan. III. p. 1. cap. 22. additur, *Ut nemo audeat tales exactiones ſtatuere, aut ſtatutas de novo tenere.* Item ibi videtur poſtulari ad juſtitiam tributorum, ut conſtet auctoritate ſupremi Principis eſſe impoſita, ſi ſint nova, vel quod ex conſuetudine immemoriali præſumatur, ſi ſint antiqua: de præſumptione autem, vel præſcriptione pro poteſtate imponendi illa nullum ibi eſt verbum. Nec etiam valet aliquid argumentum, quod à ſimili ſumebatur, tum quia hæc tranſlatio, vel uſurpatio alieni juris per conſuetudinem odioſa eſt, & ideo non debet extendi, ſed reſtringi, tum etiam quia non eſt æqualis ratio, cum oſtenſum ſit, hanc poteſtatem eſſe majorem, tum denique quia præſcriptio talis poteſtatis multo magis poteſt cedere in perniciem reipublicæ, & ideo multo minus poteſt præſumi, à Principibus approbari: ergo ubi non eſt expreſſa lex, non licet per ſolam conjecturam, vel æquiparationem illam colligere.

Conc. Later. Alex. III.

11. Et confirmatur hæc ratio ex alio principio Juriſperitorum: nam ea, quæ ita conveniunt ſupremæ poteſtati, ut ad propriam illius rationem pertineant, non poſſunt à ſubditis conſuetudine præſcribi: ſed talis eſt poteſtas imponendi tributa: ergo. Major habetur ex communi ſententia Juriſtarum, Bald. in l. *comperit*, C. de præſcript. triginta, &c. Panor. cap. *cum nobis* & cap. *ad audientiam* de præſcript. & aliorum, quod refert, & ſequitur Covar. in reg. poſſeſſor. n. 8. & 9. & in Pract. cap. 4. num. 1. & Velaſc. de jure Emphyteut. q. 8. nu. 29. & ſequentib. Cujus ratio à priori eſt, quia nullum jus humanum favet tali præſcriptioni: imo illi reſiſtit, ut in juri civili conſtat ex dicta l. *comperit*, & in jure Hiſpaniæ l. 1. tit. 15. lib. 4. novæ recopilat. & idem ſumitur ex l. 5. tit. 29. p. 3. Reſiſtit etiam jus Luſitaniæ lib. 2. Ordinat. tit. 26. in princ. & §. 15. Congruentia vero eſt, quia præſumi non poteſt, Principem conſentire in hujuſmodi præſcriptione, imo nec jura poſſe, quia eſſet valde pernicioſa reipublicæ, & ipſimet Principi, quia ex parte privaretur regia poteſtate. Minor item propoſitio in argumento ſumpta colligi poteſt ex dictis cap. *innovamus*, & *ſuper quibuſdam*, quatenus docent, jus imponendi tributa, eſſe reſervatum Regi, & Imperatori, ac ſimilibus Principibus ſupremis, & eodem modo ſumitur ex l. *vectigalia*, ff. de publi. & vecti. & l. 1. C. nov. vecti. & ex l. 9. tit. 7. p. 5. ubi Gloſſa 2. notat, eſſe hoc ex reſervatis Principi.

Bald. Panorm.

Velaſc.

L. comperit.

Ordin. lib. 2.

c. invocamus.

L. vectigal.

Gloſſa.

12. Sed forte dicet aliquis, aliud eſſe, quod actus ſit reſervatus Principi, aliud vero quod ſit quaſi de intrinſeca ratione ſupremæ poteſtatis ejus, vel ſignum quaſi proprium, & quaſi poteſtativum ſupremæ excellentiæ illius. De actibus ergo hujus ſecundi ordinis eſt vera prima propoſitio: non vero de actibus prioris ordinis, ut probant adducta pro contraria opinione: imponere autem tributum tantum, probatur eſſe Principi reſervatum priori modo. Neque aliud colligitur ex juribus citatis, & ideo non procedit ratio, quia multa ſimilia reſervata Principi poſſunt contra illum præſcribi, ut ſupra inductione oſtenſum eſt.

Sed contra hoc oſtendo, eſſe proprium Principis poſteriori, & ſtricto modo. Et primum expendo verba Pontificis in cap. *tributum*, 23. q. 8. ibi, *Quod conſtitutum eſt pro pace, & æquitate, qua nos tueri debent, & defenſare, Imperatoribus perſolvendum eſt.* Quibus verbis ſignificatur, titulum, ob quem tributa debentur, fundari in ea obligatione, qua rex tenetur regnum ſuum in pace defendere, ſed hæc obligatio requirit ſupremam poteſtatem, & in illa fundatur: ergo tributum intrinſece reſpicit illam poteſtatem, & inter alia habet: ut ſit veluti ſignum exhibendum in ſignum ſupremi dominii. Hoc etiam confirmat quod D. Auguſti. ait lib. 22. contra Fauſt. cap. 74. *Ad hoc tributa præſtantur ut propter bella neceſſario militi ſtipendia præbeantur.* Nam licet non ſit hæc adæquata cauſa imponendi tributa, eſt una ex præcipuis, & oſtendit, quod ſicut poteſtas indicendi bellum eſt propria ſupremi Principis, nec poteſt acquiri per præſcriptionem ab inferiore Principe habente ſuperiorem, ita etiam poteſtas imponendi tributum. Præterea ex citatis legibus ſumitur magnum argumentum quia expreſsè definiunt, neminem poſſe præſcriptione eximi à tributis ſolvendis, ut patet ex citata leg. *comperit* & aliis horum regnorum. Et ex Panormitan. in dicto cap. *cum nobis*, numer. 11. ubi reddit rationem, quia tributum debetur in ſignum ſubjectionis, ſed multo plus eſt præſcribere poteſtatem imponendi tributa, quam præſcribere exemptionem à tributis, quia majus etiam ſignum ſupremæ poteſtatis eſt tributa imperare, quam exigere: ergo.

c. tributum.

Auguſt.

Panorm. c. cum nobis.

13. Et declaratur hoc amplius, quia Rex habet poteſtatem imponendi tributa in toto ſuo regno, etiam in terris ſubjectis alicui inferiori Principi ipſi ſubjecto: quando ergo ille inferior Princeps acquirit per conſuetudinem poteſtatem imponendi tributa in ſuis terris, vel Rex illum amittit, vel uterque retinet illam. Primum eſt intrinſece contra dignitatem regiam, eam enim magna ex parte convellit, quod per præſcriptionem fieri non poteſt, ut oſtenſum eſt. Et etiam contra naturalem obligationem, qua vaſalli tenentur recognoſcere Regem ut ſupremum dominum. Secundum autem eſt etiam contra juſtitiam reſpectu populorum, ita enim ſupra modum gravarentur. Utrumque ſic explico, quia populi ex naturali juſtitia per ſe primo tenentur tributa pendere Regi, tum quia ille eſt ſupremus dominus, tum quia illius poteſtas cenſetur eſſe immediate à populo, & ideo etiam populi ſubditi inferiori Principi ſubdito Regi, quatenus ſunt pars quædam regni, tenentur per ſe contribuere ad ſuſtentationem Regis, & ſtatus, ac dignitatis, omniumque munerum, & onerum ejus, quod faciunt populi tributa ſolvendo. Ergo contra juſtitiam eſſet, quod etiam inferior, & quaſi proximus Princeps, poſſet ſua auctoritate imponere eidem populo nova tributa, & quod populus obligari poſſet à duobus Principibus, & præſertim ab illo, cum quo à principio non contraxit neque ei poteſtatem contulit. Iſti enim inferiores Principes

tipes non à populo, ſed à Regibus, vel Imperatore ſuum ſtatum, ac dignitatem acceperunt, & ideo non à populo, ſed à Rege, vel juxta Regis præſcriptum poſſunt certos redditus à vaſallis accipere. Atque hæc videtur eſſe ratio propria, cur hic actus imperandi tributa, eſt proprius ſupremi Principis, quæ conſequenter optimè videtur oſtendere, eſſe hoc tam intrinſecum illi ſupremæ poteſtati, ut contraria conſuetudo illam deſtruat, & juſtitiæ multum repugnet, ideoque non ſit admittenda contra Principem, neque ſufficiat ad juſtificanda nova tributa, ſine certa facultate à Regibus conceſſa.

14. *Auctoris ſententia.*

Hæc ergo ſententia mihi videtur verior, & ſecurior, quia eſt magis conſentanea juri, & rationi, & quia impoſitio tributorum eſt graviſſima, & multa conſideratione indiget, ut juſtè fiat, & ideo non eſt facilè committenda voluntati eorum, qui in temporalibus habent ſuperiorem, nec conſuetudo aliud inducens honeſta cenſenda eſt. Neque præſumendum eſt, quòd bona fide ſit introducta, vel per ſcientiam, & patientiam Regum. Oportet tamen advertere, aliud eſſe, quod Princeps aliquis inferior præſcribat poteſtatem imponendi tributa retentâ ſubjectione ad ſuperiorem, & ſine licentia ejus: aliud verò eſſe, quòd Princeps, qui prius recognoverat ſuperiorem per conſuetudinem, & præſcriptionem, eximatur à tali ſubjectione, & fiat ſupremus, & ſic acquirat poteſtatem imponendi tributa. Hactenus ergo de priori modo loquuti ſumus, & ita dicimus fieri non poſſe, tum propter jura citata, tum propter repugnantiam, quam involvit contra juſtitiæ æquitatem, & debitum ordinem, qui ſervandus eſt, ſtante ſubjectione.

15. *Juriſtæ cum Bart. Panorm. Covar.*

At verò ſi in poſteriori modo ſupponamus, illam poteſtatem ſupremam, & exemptionem poſſe præſcriptione acquiri, ut Juriſtæ communiter docent cum Bart. in l. *infamem.* ff. de publi. judi. in fin. & in l. *hoſtes.* ff. de capti. & aliis quos refert, & ſequitur Cov. in dicta reg. *poſſeſſor.* 2. p. §. 2. n. 8. §. *ex his vero*, & in reg. *peccatum.* §. 9. n. 9. Hac (inquam) ſententia ſuppoſita conſequens erit, ut talis Princeps acquirat etiam poteſtatem imponendi nova tributa, quia jam non eſt ſubditus, ſed ſupremus, & ita ad illum pertinet regula textus in dicto c. *innovamus*, & dicto c. *ſuper quibuſdam.* Panor. verò in c. *cum non liceat*, de præſcri. n. 16. ſentit, non poſſe ſupremam regni poteſtatem illo modo acquiri, quia non poteſt inferior eximi à poteſtate ſuperioris conſuetudine ſola, etiam longiſſima. Sed hæc quæſt. nunc ad nos non pertinet; tantum n. ex hypotheſi loquimur, quæ ſine dubio vera eſt, quicquid ſit de veritate ſuppoſitionis, quamvis etiam illa ſatis probabilis ſit, & fortaſſe etiam praxi comprobata. Nam multa regna cenſentur hanc poteſtatem uſu ipſo & præſcriptione acquiſiviſſe præcedente aliqua probabili occaſione, & titulo.

cap. innovamus. c. ſuper quibuſdam. c. cum non liceat.

16. *Non eſſe parem rationem de conſuetudine imponendi tributum, & exigendi.*

Ad rationes ergo contrariæ ſententiæ nego eſſe parem rationem de conſuetudine imponendi tributum, vel exigendi, tum quia prior conſuetudo nullibi in jure cenſetur ſufficiens ad acquirendam poteſtatem imponendi tributum; poſterior vero invenitur approbata, ut ſufficiens ad juſtitiam tributi. Quia prior poteſtas multò major eſt, magiſque pernicioſa reipublicæ, ſi indebitè uſurpetur, tum etiam, quia per illam conſuetudinem derogatur ſupremæ poteſtati regiæ, per poſteriorem autem minimè, imò fundatur in præſumptione contra ſubditos ſolventes tributum antiquum, etiamſi non conſtet qua poteſtate vel cauſa impoſitum ſit. Unde ex hac parte conſuetudo illa, & præſcriptio favet Principibus. Quod ſi ſit ſermo de conſuetudine accipiendi tributum, per quam ſolet præſcribi contra Regem (quod maximè intendunt Juriſtæ ibi allegati) ſic etiam neganda eſt conſequentia, quia utilitas tributi poteſt facile à Rege donari aliis, & ita nihil eſt, quod vetet præſcriptionem in illam. Quia per illam non derogatur dignitati, & poteſtati regiæ, ſed tantum cuidam temporali utilitati, quod ſecus eſt in conſuetudine imponendi tributa, ut oſtensum eſt. Et ita etiam reſponſum eſt ad alia exempla, quæ ibi afferuntur: nam licet ſint de actib. reſervatis Principi, non tamen ſunt propria ſigna excellentiæ ejus, vel actus, qui veluti intrinſecè includant dependentiam à ſuprema poteſtate, ut eſt tributorum impoſitio.

17.

Ad confirmationem reſpondeo, poſſe quidem Principem committere inferiori, ut nomine, & auctoritate ſua tributum imponat in particulari caſu, & examinata cauſa, ratione, & modo, ut in eiſdem jurib. ſignificatur: non tamen poſſe juſtè concedere inferiori generale privilegium imponendi tributum independenter à ſua approbatione, & redundans in ſolam utilitatem ipſius inferioris, eſſet enim tale privilegium valde pernicioſum reipublicæ, ac communi bono, & valde repugnans ſupremæ poteſtati ejuſdem Principis, & juſtitiæ æquitati, ut oſtenſum eſt. Ideoque ex vi conſuetudinis, quantumcunque longævæ, nunquam præſumitur eſſe fundatam in aliquo privilegio, vel juſto titulo. Et hæc eſt ratio ſufficiens, ut per eam non poſſit talis poteſtas comparari.

CAPUT XV.

De ratione, & cauſa finali ad juſtitiam tributi neceſſaria.

1. *c. pervenit.*

SEcunda conditio ad juſtitiam tributi neceſſaria, eſt cauſa finalis, ſeu ratio. Ita ſumitur ex c. *pervenit*, de cenſib. ubi etiam ſignificatur, neceſſe eſſe, cauſam eſſe notam, quia *cenſus ignorantiæ* (ut ibi dicitur) i. cujus juſta cauſa ignoratur (ut ibidem exponit Gloſſa) *nullo jure divino, vel humano probatur.* Et ideo, inquit Pontifex, *oportet, ut cenſus omnis, ad quid, & quomodo perſolvi debeat, præſciatur.* Quod intelligendum eſt de cenſibus noviter impoſitis, vel imponendis, ut ibi ſentit Gloſ. ut notat Medin. ſuprà q. 14. Nam de antiquis præſumitur cauſa, licet non ſciatur, ut dicemus. Imò etiam in tributis novis (ut infra dicam) non eſt neceſſarium, ut cauſa ſit nota omnibus, & ſingulis de populo; oportet tamen ut ſit nota Principi, & conſiliariis ejus, vel procuratoribus regni, aut aliis ad quos pertinet juſtitiam tributi examinare. Quia niſi Principi conſtet juſtam intervenire cauſam, vel probabilibus rationibus, vel fide digna authoritate, & judicio ſuorum conſiliariorum, non poterit juſte imponere, vel exigere tributum, quia temere agendo non habet jus exigendi. Et ideo nec retinere poteſt, quod ſic exegit, niſi poſtea examinata cauſa invenerit juſtum fuiſſe tributum in re, licet temere fuerit impoſitum.

Gloſſa. Medin.

2.

Ut autem cauſa ſit juſta, dicunt Doctores omnes, neceſſarium eſſe, ut tributum imponatur propter bonum commune, non propter privatum ipſius Principis. Sed in hoc oportet duo diſtinguere, unum eſt id, quod debetur Principi ratione ſui muneris, & laboris, quod dici poteſt pertinere ad utilitatem ejus: nam datur ad ſuſtentationem, & quaſi ſtipendium. Aliud eſt, quod neceſſarium eſt ad ſubvenicndum reipublicæ in occaſionibus neceſſariis occurrentibus. Si ergo de utilitate Principis priori modo ſpectata ſit ſermo, juſtè imponuntur tributa propter uſum, & utilitatem Principis. In hoc enim ſenſu dixit Paul. ad Rom. 13. *Ideo enim tributa præſtatis*, & ſubdit, *Miniſter enim Dei eſt.* Quaſi diceret, ſolvitis ſtipendium Principibus, quia miniſtri Dei ſunt, *in hoc ipſum ſervientes*, ac ſubinde propter eorum miniſterium. In hac autem utilitate ſervanda eſt æqualitas, ut ſc. detur Principi quantum neceſſe eſt, & quantum decet juxta ſtatum, & labores ejus, non verò ſine menſura juxta concupiſcentiam ejus. Addi vero poteſt, hanc utilitatem Principis non eſſe omnino privatam, ſed communem, quia ipſe eſt perſona publica, & ſuſtentare illum, & ſtatum illius, bonum commune eſt. Præter hunc autem finem, impo-

Rom. 13.

imponuntur ſæpe aliqua tributa propter inſurgentes occaſiones, & cauſas, & de his verum eſt, cauſam eſſe debere non commodum Principis, neque alicujus perſonæ privatæ, ſed communitatis bonum.

3. Duplex ergo immediata cauſa in tributis ſpectanda eſt, una pertinens ad perſonam Principis; ut talis eſt: alia ſpectans ad ſumptus communes. Et hæc poteſt eſſe multiplex. Una, & valde communis eſt, bellum, & ideo dixit *Auguſt.* Aug. 22. contra Fauſt. c. 74. tributa ſolvi ut habeat Rex, unde militibus ſtipēdia ſolvat. Alia cauſa eſſe ſolet refectio pontium, & viarum, atque earum cuſtodiæ, & aliæ ſimiles, quæ in totius communitatis commodum cedunt. Sic igitur explicata cauſa tributi, non poteſt eſſe juſta, niſi ad commune bonum pertineat: nam cum onus tributi commune ſit, etiam finis, ſeu fructus ejus debet eſſe communis, alioqui non ſervaretur æqualitas. Hoc autem præcipuè locum habet in tributis, quæ per ſe ut tributa imponuntur. Nam imponi etiam poſſunt in pœnam alicujus delicti, vel in recompenſationem alicujus nocumenti illati, ut ſupra dictum eſt. Tunc ergo non oportet, ut ad communem utilitatem ſpecialiter ordinentur. Nam ſi ponantur in pœnam, poterunt ſicut aliæ pœnæ applicari fiſco, vel pauperibus, vel aliis piis, aut etiam publicis operibus, aut miniſtris juſtitiæ arbitrio Regis imponentis. Si verò ſint ad damna recompenſanda, in eorum commodum redundare debent, qui damnum paſſi ſunt, ut per ſe conſtat.

4. Atq; hinc ſequitur, quantitatem tributi non poſſe juſtè excedere conditionem, ſeu indigentiam cauſæ. Quia ſicut cauſa juſta eſt neceſſaria, ita etiam proportio tributi ad cauſam ejus neceſſaria eſt ad æqualitatem juſtitiæ commutativæ, quæ eſt rei ad rem, quia tantum tributum juſtè poteſt imponi, quantum ad finem ejus eſt neceſſarium, & ſufficiens: nam ſi plus imponatur, jam in eo non habet cauſam, & excedit æqualitatem juſtitiæ, ut in ſimili dicitur in c. *c. quia plerique.* *quia plerique*, de immunit. Eccleſiaſtica. Atque ita ſub hac conditione includitur alia, quam Cajet. *Cajet.* ponit in ſum. verb. *vectigalia*, quam vocat uſum, i. quòd tributum expendatur in illum uſum, propter quem eſt impoſitum, & ſumitur ex D. *D. Thom.* Th. li. 2. de regim. Princ. c. 12. Nam ut juſtè exigatur tributum, & ex debito ſolvatur, tanquam neceſſarium requirit, ut id fiat, propter quod imponitur, eúmque imitatus eſt Greg. *Greg. Lop.* Lop. in l. 2. tit. 1. p. 2. n. 9.

5. Circa hanc verò conditionem eſt conſiderandum, ſi loquamur de tributis, quæ penduntur ipſi Regi ad ſuos ſumptus, & propter ſuos labores, & vigilias, talium tributorum juſtitiam non pendere ex uſu: nam ſive malè, ſive bene Rex poſtea expendat tales redditus, non erit injuſtus accipiendo tributa, quia verè eſt dominus illorum, & de illis poteſt libere diſpenſare, ſine injuſtitia, dummodo ſuo muneri ſatisfaciat, gubernando, & defendendo rempublicam, ſicut tenetur. Alioqui ſi in hoc deficiat, injuſtè accipiet, & retinebit hæc tributa, quæ propter officium dantur, & ſunt tanquam merces operis, quam injuſte accipit, qui non laborat. Si verò loquamur de tributis impoſitis ad opera communia reipublicæ, de his clarum eſt, debere expendi in talia opera, aliàs committi fraudem, & injuſtitiam, quæ potius eſt in acceptione, & retentione illius, quàm in impoſitione. Nam hæc potuit eſſe juſta, ſi vera cauſa ſuberat; poſtea vero acceptio, vel retentio fit injuſta ex defectu debiti uſus. Neceſſarium ergo eſt, ut tributum expendatur in opus, propter quod impoſitum eſt: nam illius tributi non fit propriè Rex dominus, ſed diſpenſator. Unde ad ſummum poterit interdum, quando vera neceſſitas occurrerit, commutare illud in aliud opus pertinens etiam ad communem regni, vel populi utilitatem. Nam quoad hoc habet ſupremam poteſtatem, & adminiſtrationem.

6. Ex quo ulterius infertur, tributum pendere (ut ſic dicam) à cauſa in fieri, & conſervari. Nam ſi cauſa eſt neceſſaria ad juſtitiam tituli, non poteſt plus durare tributum, quàm cauſa. Quia ceſſante cauſa (utique neceſſaria, & in ſuo genere adæquata) ceſſat effectus, c. *cum ceſſante*, de appell. Quod ita ferè explicat Gloſſ. citans varia jura in c. *poſt tranſlationem*, de renunc. verb. *ceſſante*, & notant Doctores in l. *cum pater*, §. *dulciſſimi*. ff. de leg. 2. Sed in præſenti, cauſa eſt neceſſaria ad juſtitiam tributi, ut dictum eſt; ergo illa ceſſante, ceſſat juſtitia, & conſequenter debet ceſſare tributum. Et confirmatur, quia ſi ceſſante cauſa tributum exigatur, jam plus exigitur, quam ſit neceſſarium; ergo in eo non ſervatur æquitas, nec juſtitia, quia, ut diximus, proportio inter quantitatem tributi, & exigentiam cauſæ eſt neceſſaria ad juſtitiam tributi; ergo ſi cauſa ſit perpetua, tributum poterit eſſe perpetuum: ſi autem ſit cauſa temporalis, tributum debet etiam eſſe temporale, ita ut illa ceſſante, hoc etiam ceſſet. *Tributum pendere à cauſa in fieri, & conſervari. c. cum ceſſante. cap. poſt tranſlationem.*

7. Hoc autem intelligendum eſt cum limitatione, ſeu declaratione, ut intelligatur formaliter de cauſa, potius quam materialiter. Nam licet ceſſaverit determinata cauſa, pro qua poſitum fuit tributum, ſi alia æquivalens loco illius ſubſtituatur, poterit non ceſſare tributum, quia tunc non ceſſat ſimpliciter cauſa, ſed talis cauſa, quæ non eſt ſimpliciter neceſſaria, & eſt in poteſtate Principis, ut dixi, illam mutationem facere, ſicut poſſet novum tributum imponere, nova inſurgente cauſa. Item oportet advertere, interdum cauſam tributi conſiſtere in uno actu, ſeu effectu, quo abſoluto omnino ceſſat cauſa, ut ædificato tali ponte, finito tali bello, & ſimilib. & in hujuſmodi cauſa maximè procedit doctrina data, quod ceſſante illa, ceſſet juſtitia tributi. Sæpius verò cauſa tributi eſt permanentior, & occaſio ejus ceſſat pro aliquo tempore, ſemper tamen manet occaſio, vel periculum ejus. Ut v. g. cauſa imponendi pedagium fuit ſecuritas itineris, & commoditas, quam Rex procurare tenetur. In his ergo, & ſimilibus cauſis, licet pro aliquo tempore ceſſet actualis neceſſitas expenſarum in tali opere, nihilominus non ceſſat tributum, nec juſtitia ejus, tum quia illud eſt accidentarium, & in re morali non poteſt eſſe tanta dependentia, aliàs quotidie fieret mutatio juxta occurrentes occaſiones, quod ſine dubio non expedit. Tum præcipuè, quia illa cauſa de ſe eſt permanens, & Princeps ſemper tenetur eſſe paratus, & habere curam ſecuritatis viarum, aut maris, quæ obligatio eſt digna ſtipendio. Tum denique, quia ſicut ceſſat interdum neceſſitas expenſarum in uno vel alio opere, ita ſæpe occurrunt aliæ occaſiones expendendi, quæ loco aliorum operum poſſunt ſuccedere. Et ita ut in hoc etiam ſumatur æqualitas, tenebitur Princeps non pro quacunque exurgente occaſione novam facere impoſitionem, etiam temporaneam, ſed prudenter penſare, an pro illis ſufficiant antiqua tributa, in quibus actualis neceſſitas faciendi expenſas ceſſavit, vel ſuſpenſa eſt.

8. Quæri verò ulterius poteſt, an in aliquo caſu poſſit juſtè exigi tributum, cujus cauſa ceſſavit, ſaltem ratione antiquæ conſuetudinis, quæ ſupleat vicem cauſæ. Hoc dubium tangit Cordu. in Sum. Hiſpan. q. 95. & abſolutè negat, quia non putat poſſe bonam fidem in tali conſuetudine intervenire. Contrarium tenet Medin. dict. c. 14. qui non ſolum affirmat ſufficere conſuetudinem ad præſumptionem juſtæ cauſæ, quando de illa eſt ignorantia negativa, ut ſic dicam, verum etiamſi conſtet cauſam, propter quam impoſitum fuit tributum, ceſſaſſe, atque adeo jam non ſubſiſtere legitimam cauſam; putat nihilominus, conſuetudinem antiquam, & bona fide, ac ſufficienti tempore præſcriptam, ſufficere, ut tributum juſtè exigatur. Ratio eſt, quia præſcriptio dat ſufficientem titulum, & ſupplet defectum quamlibet, etiamſi proveniat ex defectu cauſæ. Quòd ſi objicias, quia tunc non poteſt conſuetudo eſſe bona fide continuata, nam eo ipſo, quòd *Dubium de conſuetudine. Cordub.* *Medin.*

quòd ſcitur cauſam ceſſaſſe, non poteſt exactio tributi bona fide continuari. Reſpondet, poſſe durare bonam fidem, quia licet prior cauſa ceſſaverit, loco illius ſucceſſit præſcriptio, quæ dat ſufficientem cauſam juſtam ad exigendum tributum.

9. Sed hoc non videtur ſatisfacere. Nam conſuetudo antecedit titulum præſcriptionis, nam eſt cauſa ejus; ergo bona fides conſuetudinis non poteſt fundari in præſcriptione, quia ante acquiſitum titulum præſcriptionis oportet, ut conſuetudo bona fide continuetur: ergo toto illo tempore non poteſt fundari bona fides in titulo acquiſito per præſcriptionem. Neque tunc poteſt fundari in alia cauſa juſta: nam ſupponimus, illam ceſſaſſe, & hoc conſtare Principi exigenti tributum: ergo non potuit illa conſuetudo bona fide continuari. Et declaratur amplius, quia dum juſta cauſa tributi durat, conſuetudo exigendi non ſervit ad præſcribendum jus exigendi etiam ceſſante illa cauſa, aliàs omne tributum poſitum propter cauſam temporalem, duraturam tamen longo tempore, quadraginta, aut centum annorum, præſcriberetur per illud tempus, ut perpetuò peti poſſit, etiamſi conſtet cauſam ceſſaſſe, quod eſt apertè falſum, quia eſſet inæqualitas magna inter tributum, & cauſam ejus, quin potius eo ipſo, quòd conſuetudo exigendi continuatur tantum propter durationem cauſæ, præſcribitur (ut ſic dicam) contra ſolutionem talis tributi, ſi ceſſet talis cauſa. Et ita dum cauſa durat, & propter illam durat etiam exactio tributi, non poteſt inchoari præſcriptio ad exigendum illud ſine tali cauſa; ergo deberet inchoari poſtquam ceſſavit cauſa, & nihilominus continuata fuit exactio, at tunc non potuit eſſe bona fides, quia nec potuit fundari in cauſa, quæ ceſſavit, & non ignorabatur, ut ſupponitur, neque in præſcriptione, quæ nondum erat; ergo talis conſuetudo nunquam poteſt dare titulum præſcriptionis.

10. *Mens auctoris.* Alio ergo modo cenſeo eſſe poſſibilem bonam fidem in hujuſmodi conſuetudine, & ita eſſe explicandam, & præſumendam, ut præſcriptio judicari poſſit legitima. Nam licet cauſa prima, propter quam fuit impoſitum tributum, ceſſaverit, potuit loco illius alia, & alia ſuccedere, & ita bona fide tributum continuari: nam hoc eſt in poteſtate Principis, ut diximus. Si ergo conſtaret, non ſolum primam cauſam ceſſaſſe, ſed etiam nullam aliam extra præſcriptionem fuiſſe loco illius ſubrogatam, non video, quomodo poſſit bona fide continuari conſuetudo exigendi tale tributum, ut probat ratio facta. Si verò quamvis conſtet primam cauſam ceſſaſſe, non tamen conſtet, an alia fuerit loco illius ſubrogata, tunc poteſt facile locum habere bona fides. Et ideo diſtinguenda ſunt tempora. Aut n. ſumus intra tempus nondum conſummatæ præſcriptionis, & tunc dicendum eſt, quamprimum conſtiterit cauſam omnino ceſſaſſe, ita ut neque prima ſubſiſtat, neque alia juſta ſubvenerit, ceſſandum eſſe ab exactione tributi, quia tunc nec per ſe eſt juſtum, ut ex dictis patet, nec ratione præſcriptionis, quia non fuit conſummata. Aut loquimur de tempore poſt conſummatam præſcriptionem, & tunc poterit tributum ſuſtineri, quicquid ſit, vel fuerit de cauſa in re ipſa ſpectata: nam præſumitur fuiſſe juſta. Neque eſt moraliter poſſibile, ut poſt talem præſcriptionem incipiat poſitive conſtare (ut ſic dicam) quòd nulla ſubſit cauſa, ſed ad ſummum negative poteſt non conſtare de illa, & ita ſemper eſt locus præſumendi non deeſſe.

11. Præſertim quia eſt tanta varietas in ſtatu, & ſumptibus Principum, & in valore rerum, ut facilè credi poſſit, antiqua tributa, quæ propter alias cauſas impoſita fuère, illis ceſſantibus duraſſe, quia judicata ſunt neceſſaria ad honeſtam Principis ſuſtentationem. Quod etiam attigit *Medina. Caſtro.* Medin. ſuprà, & propter hoc Caſtro ſuprà, in his tributis antiquis non requirit has conditiones, ſed pro illis dicit ſufficere immemorialem conſuetudinem. Et ita mihi probabile eſt, ad hanc conſuetudinem, quæ ſuppleat cauſam juſtam, non ſufficere certum tempus etiam diuturnum, ſed oportere, ut excedat hominum memoriam, argumento dicti c. *ſuper quibuſdam*, à paritate rationis, & quia tributum nunquam poteſt juſtè exigi, niſi per reſpectum ad cauſam juſtam, nec aliter poteſt præſcribi, quia hic reſpectus intrinſecè includitur in ipſa conſuetudine, ut juſta, & bonæ fidei eſſe poſſit; ergo oportet, ut cauſa illa ſit nota, vel præſumpta; ubi autem ignoratur, non poteſt ita præſumi, niſi conſuetudo excedat hominum memoriam; ergo talis conſuetudo neceſſaria eſt ad hunc effectum, & ita etiam ſentit Medina ſuprá.

CAPUT XVI.

De forma, & materia in legibus tributorum ſervandis.

1. *Ad juſtitiam tributi neceſſariam eſſe formam, ſeu proportionem. Cajet. Caſtro. Medina.*

TErtia conditio ad juſtitiam tributi neceſſaria eſt forma, ut Cajet. loquitur, ſeu proportio, ut loquitur Caſtro: hæc enim duo in idem coincidunt, ut ſignificavit Medin. quia illa forma nihil aliud eſt, quam proportio ſervanda inter tributum, & ſubditos, quibus imponitur. Nam præter proportionem inter quantitatem totius tributi, & cauſam ejus, quæ pertinet ad æqualitatem rei ad rem, ſeu juſtitiæ commutativæ, de qua jam dictum eſt, ſervanda eſt proportio tributi ad perſonas, quibus imponitur, & hæc proportio vocatur forma tributi, pertinetq; ad juſtitiam diſtributivam reſpectu communitatis, ſed redundat in commutativam reſpectu ſingulorum. Non eſt enim juſtum, ut omnes æqualiter ſolvant, ſed juxta facultatem, & conditionem uniuſcujuſque; plus n. à divite, quàm à paupere exigendũ eſt, cæteris paribus. Unde fit, ut juxta proportionem, quam perſonæ inter ſe ſervant quoad facultatem, ſeu conditiones alias requiſitas ad tributum, ſervanda ſit proportio inter eas in impoſitione tributi, & hæc eſt proportio diſtributiva juſtitiæ. Et ita declaratur hæc conditio à D. Th. 2.2.q.63.ar.4. Eſt autem talis proportio neceſſaria, ut à nullo ſubdito plus exigatur, quàm juſtè poſſit, & debeat contribuere, & quoad hoc reſultat æqualitas commutativæ juſtitiæ. Atque hinc etiam eſt neceſſaria proportio ad res ſuper quas imponitur tributum: quas vocamus materiam tributi. Nam ſi imponatur ſuper rem immobilem, non debet excedere quantitatem moderatam, conſideratis fructibus ejus, & laboribus, ac expenſis, quæ circa illam fiunt: nam ſi in hoc tributum ſit nimis oneroſum, plane erit injuſtum. Si autem imponatur ſuper res mobiles, quæ venduntur, & emuntur, vel arte fiunt, obſervari debet ne tales ſint hujuſmodi res, vel tantum, & tam magnum tributum, ut redundet in majus onus pauperum & artificum, aut mercatorum, quàm poſſint ſuſtinere commodè, ad vitam, & familiam ſuſtentandam. *D. Thom.*

2. *Multi cenſent injuſta vectigalia quæ pro rebus, quæ ad proprium uſum portantur imponuntur. L. univerſi. L. omnium.*

Atque ex hac conditione inferunt multi, injuſta eſſe vectigalia, quæ pro rebus, quæ ad proprium uſum portantur, imponuntur, ſolumque imponi poſſe in rebus, quæ cauſa negotiationis deferuntur, ſicut ſtatutum eſt in l. *univerſi.* & l. *omnium.* C. de vectigal. & idē habetur in l. 5. tit. 7. par. 5. Ita tenet Cajet. verb. *vectigalia*, & hac ratione addit duas conditiones neceſſarias ad juſtitiam tributi, ſc. ut materia ſit apta ad illud; hæc autem non eſt apta materia. Ratio eſt, quia in ea non ſervatur forma debita, & juſta diſtributio oneris impoſiti per tributum: nam ſi imponatur in rebus neceſſariis ad proprium uſum, pauperes plus gravantur, quam divites. *Quia radix uſus* (ait Cajet.) *eſt indigentia, & ita qui magis indiget, magis utitur. Et pauper, qui eſt oneratus pluribus, pluribus rebus indiget, & ita plus ſolvit ex vectigalib.* Et hæc videtur fuiſſe antiquorum opinio, ut Gloſ. & Hoſtienſ. in c. *ſuper quibuſdam*, & ſequitur Summa Piſan. & Sum. Confeſſor. & Dried. h. *Cajet. Gloſſa. Hoſtienſ. Piſan. Dried.*

2. de libert. Christ. c. 5. Qui addit hæc tributa esse prohibita jure civili, & canonico. Priòrem partem probat ex l. allegata, posteriorem verò ex Bulla Cœnæ, in qua excommunicantur imponentes vectigalia prohibita, & ita sentit incurrere in censuram Bullæ Cœnæ exigentes hæc vectigalia, quod apertè tradit etiam Tolet. li. 5. summæ c. 79. n. 1. licet postea n. 2. sententiam limitet. In eandem sententiam inclinat Soto li. 3. de justi. q. 6. a. 7. ubi prius explicans quid sit vectigal, portorium, & pedagium, solum ponit pro materia ejus res, quæ vehuntur negotiationis gratia, & postea dicit, esse injusta tributa prohibita in dicta l. *universi*, sc. quæ pro his rebus, quæ ad proprium usum pertinent, exiguntur. Et inde videtur damnare injustitiæ gabellam, quam *Alcavallam* vocant, quatenus exigitur de rebus, quæ ad propriam necessitatem sublevandam venduntur, quia tunc etiam plus solvit, qui plus eget, non qui plus habet, vel lucratur. Idem fere sentit Ledes. 2. p. 4. q. 18. a. 3. quatenus damnat quoddam tributum in Lusitania usitatum, quod solvitur ab ementibus res ad suum usum necessarias, & à vendentibus res, ut suis necessitatibus subveniant, quod tributum vulgo *Sisa* vocatur, quod idem ferè est quod *Alcavalla*, licet in Lusitania non solvatur à solo venditore, ut in Castella, sed partim ab emptore. Itaque sentiunt hi auctores, tantum peti posse ex lucris, vel fructibus, seu in rebus quatenus vel fructiferæ sunt, vel ordinantur ad lucra, & ideo injustè exigi ex rebus emptis, vel venditis, vel transportatis ad proprium usum.

Bulla Cœnæ. *Tolet.* *Ledesm.*

3. Nihilominus dico, illam conditionem materiæ, quam ponit Cajet. prout ab ipso explicatur, non esse necessariam, quia non est injustum, tributum imponere de rebus, quæ ad proprium usum feruntur, aut venduntur, vel emuntur. Hæc est communior sententia, & sumitur ex D. Anton. 2. p. t. 1. c. 10. §. ult. nam licèt loquatur de particularibus impositionibus civitatum, eadem est proportionabilis ratio de generalibus tributis. Et idem omnino sequitur Gabr. 4. d. 15. q. 5. a. 2. concl. 2. in fin. Sylvest. *gabella*, 3. q. 5. ubi nonnullam differentiam in hoc constituit inter externos, & incolas, de qua statim dicam. Eodemque ferè modo loquitur Angel. verb. *pedagium*, n. 3. Armil. verb. *gabella*, n. 11. Tabien. verb. *pedagium*, n. 4. Idem Medina dict. Cod. de rest. q. 15. in fine. Navar. cap. 17. num. 202. Molin. tom. 3. disp. 669. Supponendum autem est ad probandam hanc sententiam, sermonem esse de impositione tributi habente alias conditiones ad justitiam tributi requisitas; nimirum quòd ab habente potestatem, & propter causas justas, & proportionatas imponatur, & solum tractari, an eo ipso, quòd imponitur super talem materiam, sit injustum, vel iniquum.

Contraria opinio auctoris. *Anton.* *Gabr.* *Sylvest.* *Angel.* *Armil.* *Tabien.* *Medin.* *Navar.* *Molina.*

4. Probatur ergo non fieri injustum, neque iniquum ex illo capite. Quia vel est injustum, quia prohibitum, vel quia per se, & natura sua est intrinsecè malum: auctores n. primæ opinionis interdum uno fundamento, interdum alio utuntur, & in hoc satis confusè loquuntur; neutrum autem fundamentum solidum est. Probatur ergo, propter solam humanam prohibitionem non posse dici simpliciter malum, i. ubique, & in omnibus regnis, vel provinciis Christiani orbis, quia non invenitur prohibitum jure canonico, & civile ad hoc non sufficit. Prior pars declaratur, quia in Bulla Cœnæ non fit specialis prohibitio, sed supponitur, & fertur specialis modus censuræ contra imponentes tributa prohibita. Nec etiam in corpore juris canonici invenitur speciale jus, quod designet materiam vectigalium, seu pedagiorum, ut justa sint. Neque hoc recte ab aliquibus ex c. *quanquam*, de censibus in 6. colligitur, quia in eo dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam jure canonico, quam civili, regulariter meritò esse damnatas.* Nam ut ex Gloss. ibi, Jo. Andr. & aliis constat, jus canonicum, quod ibi citatur, non est aliud, nisi quod habetur in Conc. Lateran. c. *innovamus*, de censibus & in Innoc. III. in c. *super quibusdam*, de verb. *signific.* ibi autem non prohibentur talia tributa ratione materiæ, sed quatenus non feruntur ab habentibus potestatem, vel ex consensu illorum. Et eodem modo intelligit, Gloss. ibi prohibitionem juris civilis, citando legem *non solent*, C. vectigalia nova, &c. significat etiam posse id referri ad prohibitiones pedagiorum respectu Ecclesiasticarum personarum, dum allegat, l. *placet*, C. de sacros. Eccles. & c. *generaliter*, 16. q. 1. Denique in illo capit. non fertur prohibitio, sed supponitur, & non simpliciter, sed cum illo addito, *regulariter*, & fortasse id dictum est propter violentias, & excessus, qui regulariter fiunt in actionibus pedagiorum.

Gloss. *Joan Andr.* *L. non solent.* *L. placet.*

Altera verò pars de prohibitione juris civilis probatur in hunc modum, quia licèt non negemus, vectigalia in rebus ad proprium usum esse prohibita jure Codicis, tamen illa lex non obligat in Hispania, Lusitania, Francia, & aliis similibus regnis, vel rebus publicis, quæ superiorem in temporalibus non recognoscunt, quia, ut supra ostensum est, leges Imperatoriæ ibi non obligant. Unde miror, cur dixerit Tolet. Reges, & temporales dominos non posse de his rebus usualibus pedagia exigere propter prohibitionem illius legis: Pontificem autem in suo dominio temporali id posse, quia non subditur legibus Imperatoris, cũ non minus sint supremi in temporalib. alii Reges numerati in suis regnis, quam sit pontifex in sua ditione temporali, quod attinet ad potestatem, & dominium directum, de quo tractamus. Neque etiam video, cur Hostiens. insũ. t. de censib. §. *ex quib. causis*, versic. *quod si quis* (quem multi alii sequuntur) dixerit, non posse justificari hæc pedagia, etiam ratione immemorialis consuetudinis, nisi supponant legem illam non prohibere rem de se indifferentem, sed rem per se malam, quod probare non possunt, ut statim ostendam. Ideoque concludo, legem illam nunc non obligare, nisi in terris Imperii, & nisi ibi sit per contrariam consuetudinem abrogata, ut facilè fieri potuit.

5. *Tolet.* *Hostiens.*

Probatur igitur ultima pars, videlicet, hoc non esse prohibitum, quia malum; quia nulla sufficiès ratio intrinsecæ injustitæ in hac materia tributi invenitur. Nam si quæ esset, maximè quia in tali materia nõ põt servari debita forma & proportio tributi, quia pauperes plus gravãtur quàm divites; at hoc non ita est per se loquẽdo, ac moraliter; ergo. Probatur minor, primò tollendo quandam æquivocationem, quæ latet in verbis Cajetani, & eadem ferè est in aliis auctoribus. Ait n. Cajeta. quod indigentia est radix usus, & ita qui magis indiget, magis utitur, & ita magis gravantur pauperes indigentes. At profecto vox illa *indigentia*, æquivoca est, & aliter in antecedenti, & aliter in consequenti sumitur. Indigentia n. interdum significat necessitatem, & de hac indigentia verum est, quod est radix usus, & quòd qui plus indiget, magis utitur, utique quando subvenit indigentiæ suæ, seu necessitati. Hæc verò indigentia communis est divitibus cum pauperibus, imò in divitibus est major, vel propter suum statum, vel propter suas delicias, & quia voluptates reputant indigentiam. Quapropter stando in eadem significatione, non rectè infertur, pauperes, qui sunt indigentes, plus uti, & plus gravari, quia non sunt hoc modo plus indigentes. Alio ergo modo indigentia significat paupertatem, & sic falsum est, hanc indigentiam esse radicem usus: nam potius pauper sæpe indiget veste, & non utitur illa, quia eget pecunia; & consequenter etiam est falsum, quòd qui plus indiget, plus utitur, quia multò magis utuntur rebus usu consumptibilibus divites, quam pauperes, & plures ac pretiosiores ex illis emunt. Et similiter pauperes non solent res portare ex distantibus locis, ubi solent vectigalia exigi, sed divites frequentius hæc portari sibi faciunt ad proprium usum. Unde ex vi paupertatis non video, quomodo hinc sequatur illa improportio. Quod si contingat, pauperem habere plures

Cajet.

6.

res filios, & ideo plura emere, illud eſt accidentarium, quod in re morali conſiderari non poteſt. Præſertim, quia etiam divites poſſunt filiis abundare, & ita quoad hoc eſt æqualitas, & aliunde pluribus, & pretioſioribus rebus uti ſolent ad eorum ſuſtentationem, & præterea regulariter divites habent majorem familiam ſervorum, & familiarium, quam alunt, præter expenſas equorum, &c. & ita plura emunt ad ſuum uſum, & conſequenter plus ſolvunt ex tali tributo.

7. Et hic diſcurſus, licèt in vectigalibus, ſeu portoriis ſit evidentior propter illam conſiderationem, quòd pauperes raro deferunt ex locis remotis res propter ſuum uſum, abſque adminiculo negotiationis: nihilominus etiam procedit de tributo impoſito propter ſolam emptionem, aut venditionem in rebus neceſſariis ad victum, & veſtitum, quia etiam ex his rebus plures emunt divites per ſe, ac moraliter materiam expendèdo. Nam contingit quidem diviti, licèt plura conſumat, pauciora emere, quia vel ex fructibus ſuarum poſſeſſionum multa colligit, & alia domi alit, vel ſua induſtria comparat; licet hoc autem ita ſit, hoc totum eſt accidentarium, & in re morali impoſſibile eſt infallibilem regulam conſtituere, quæ non ſæpe deficiat. Quod ſi fortaſſe Cajet. & alii velint, eo ipſo eſſe formam tributi injuſtam, quod pro aſportatione, aut emptione ejuſdem rei ad uſum neceſſariæ, æquale tributum pauperi, & diviti imponitur: immerito id aſſerunt, alioqui etiam eſſet injuſta forma tributi impoſiti pro rebus cauſa negotiationis allatis, quia æquale tributum ponitur pauperi negotianti pro vita ſuſtentanda, & mercatori diviti, in eadem materia, & cæteris paribus. Imò & decimarum diſtributio eſſet injuſta, quia eadem quota pro pauperibus, & divitibus ponitur. In his ergo rebus non poteſt ſemper tam exacta diſtributio fieri. Præſertim, quia hæc improportio poteſt compenſari aliunde, ſcilicet, quia divites plura, & pretioſiora conſumunt, & tranſvehunt.

8. *Conditio tributi ut cum proportione diſtribuatur quantitas oneris juxta vires cujuſque, intelligenda moraliter.*

Quapropter dicendum eſt in primis, conditionem illam ex parte formæ tributi, ſcilicet, ut cum proportione diſtribuatur quantitas oneris, juxta vires facultatis uniuſcujuſque, moraliter accipiendam eſſe, quantum videlicet ſuaviter poſſit ſervari, & haberi ratio illius proportionis ſine vexatione populorum, & ſine magna difficultate Principum. Unde ſi hæc diligentia adhibeatur, nihil obſtabit, quod aliqua improportio ſequatur, quia illa eſt moraliter inevitabilis, & non eſt intenta, nec cenſetur volita, ſed permiſſa, ſicut videmus in decimis Eccleſiaſticis, quod uniformiter imperantur, etiamſi per accidens contingat, aliquos pauperes nimium onerari. Deinde dicimus, conditionem aliam ex parte materiæ ſumptam, ſc. ut tributa hæc non imponantur in rebus, quæ ad uſum proprium portantur, emuntur, aut venduntur, non eſſe ſimpliciter, ac per ſe neceſſariam ad juſtitiam tributi, quia nec involvit intrinſecè inæqualitatem in forma tributi, ut oſtenſum eſt, nec per accidentales eventus fit injuſta, ut etiam eſt declaratum, nec etiam propter leges eſt iniqua, niſi ubi lex illa obligaverit in terris nunc ſubditis Imperatori. Solum ergo neceſſe eſt obſervare, ut ſit juſta cauſa imponendi talia, quia nimirum alia non ſufficiunt, & publica neceſſitas urget, & alia ratio commodior illi ſuccurrendi non ſuppetit. In quo etiam tenebitur Princeps moralem diligentiam adhibere, ut modum magis æquum, & ſubditis magis proportionatum, ac ſuaviorem eligat, qua diligentia præmiſſa ſecure poteſt eligere modum hunc, ſi probabiliter credit eſſe aptiorem. Accedit, quod nemo dubitet eſſe juſta vectigalia, quæ imponuntur pro oneribus, ſeu rebus, quæ gratia negationis aſportantur, at hæc tandem redundant in onus ementium: nam mercatores ob eam cauſam carius illa vendunt, & ita in re non videtur eſſe magna differentia inter hæc tributa, quantum eſt ex parte oneris, quod in pauperes redundat, quia non redundat in illos ut pauperes ſunt, ſed ut ementes ſunt, etiamſi illas ad ſuos uſus à mercatoribus emant.

Quapropter non exiſtimo, civilem legem prohibuiſſe illam vectigalium materiam, quia ſit onerosa pauperibus, ſed quia videtur aſperum, & durum gravare homines in his rebus, quibus quotidie nutriuntur, & indigent, & ſimiliter viſum eſt grave, difficilem, ac onerosam reddere aſportationem rerum ad proprium uſum pertinentium. Sed hæc difficultas non facit, rem eſſe per ſe malam, & ſuperari poteſt ex aliis commoditatibus, vel neceſſitatibus occurrentibus, propter quas poteſt aliud ſtatui ab habente poteſtatem ſupremam, quæ non ſubditur illi legi. Nihilominus tamen propter rationem, & fundamentum illius legis, & quia hæc tributa malè audiunt, & odioſa ſunt communitati pauperum, reſtè facient Principes, illa excuſando quoad fieri poſſit. Multoque congruentius eſſet, in rebus, quæ ad uſus non neceſſarios, ſed ad delicias, vel nimium ornatum, vel curioſitatem deferuntur, ſimilia onera, & graviora imponere, dum tamen illa ſufficiant ad indigentiam, juſtamve neceſſitatem regni, aut Principis ſublevandam. 9. *Ordinarie ſolum.*

Unde infero, hæc vectigalia, & pedagia, ſi generalia ſint, & propria tributa juſtè exigi non ſolum ab incolis, ſed etiam ab extraneis peregrinantibus in tali regno. Sicut vectigalia mercium ſolvuntur à mercatorib. etiam extraneis. Tum quia hoc conſuetudine ſervatur in omnibus regnis, quia fortaſſe non poterat commode fieri perſonarum diſtinctio, & quia alias occaſio fraudibus daretur, & ita fit virtualis compenſatio, veluti quodam jure gentium introducta. Tum etiam, quia extranei multa commoda recipiunt à Principe illius regni, in quo verſantur, ſc. viarum ſecuritatem, & expeditionem, & pacis conſervationem, & adminiſtrationem juſtitiæ; tum denique quia dum ibi degunt, ſunt aliquo modo ſubditi, quatenus tenentur illius regni legibus parere. Illa ergo exceptio, quam aliqui ex allegatis Doctoribus addunt, neceſſaria non eſt. Dixi autem, ſi tributa ſint propria, & generalia; nam ſi ſint particulares impoſitiones civitatũ ad propria commoda particularia introductæ, magis ex quadam civium conventione, & voluntate, ac pacto tacito, vel expreſſo, tunc non obligabuntur externi, & in hoc caſu videntur loqui citati auctores. Non video tamen cur ſpecialiter hoc doceant de vectigalibus poſitis in rebus ordinatis ad proprium uſum, cum eadem ſit ratio de omnibus, ſi ſervetur proportio. Ratio autem eſt, quia illi non conſenſerunt in illo pacto, & conventione, nec commoditas intenta in eos redundat. Nam ſi redundaret, & ex conſenſu Principis impoſitio generaliter fieret, tunc jam induceret rationem tributi ſuo modo generalis. 10.

CAPUT XVII.

Utrum aliqua alia conditio, præſertim ſubditorum conſenſus, ad juſtitiam tributi requiratur.

PArs negans ſatis videtur ex dictis concludi; ex illis enim colligi poſſunt tres conditiones tributorum, ſcilicet, legitima poteſtas, juſta cauſa, ac debita proportio, quæ plane videntur ſufficientes ad juſtitiam tributi, & ita illas tantum ponunt Caſtro, & Medin. Et probatur: nam aliæ, vel neceſſariæ non ſunt, vel non niſi quatenus in his continentur, ut dictum eſt de uſu, & materia. Idémque eſt de perſonis, quibus imponitur tributum; debent enim eſſe ſubjectæ Principi ſecundum eam poteſtatem, qua tributum imponit. Hæc enim conditio vera eſt, ſed includitur in prima de Principe habente poteſtatem: nam ſuperior & ſubditus correlativa ſunt, & ideo eo ipſo, quod requiritur poteſtas Principis, manifeſtum eſt, non extendi, niſi ad ſubditos. Ubi ſtatim offerebatur occaſio explicandi, quomodo Eccleſiaſticæ perſonæ exemptæ ſint à 1. *Caſtro. Medina.*

tributis Principum ſecularium, ſed hoc alio loco ex profeſſo tractatum eſt, & ad præſentem non ſpectat. Quomodo item privilegia exemptionum in hac materia dari poſſint perſonis laicis, vel ſemel data ſervanda ſint, alterius etiam eſt conſiderationis.

2. Non omittam tamen advertere, excogitatam eſſe à quibuſdam conditionem aliam ut ſimpliciter neceſſariam ad juſtitiam tributi, nimirum, ut cum conſilio, & conſenſu regni imponatur. Putant enim, Principem etiam ſupremum non poſſe nova tributa imponere in regno ſuo ſine conſenſu regni. Fundantúrque in quadam lege *l. Hiſpan.* Hiſpaniæ, quæ hodiè habetur in li. 6. novæ recopil. tit. 6. l. 1. ubi ſtatuitur, ut in Hiſpania Rex non poſſit novum imponere tributum, niſi prius convocato regno per procuratores, & illis conſentientibus, & acceptantibus tributum. Volunt autem hanc legem non tam conſtituere novum jus poſitivum, quam declarare jus gentium, ſeu naturale, & dare modum, & formam, qua illud ſervetur. Tum quia non eſt veriſimile, Reges Hiſpaniæ tam liberaliter voluiſſe credere juri ſuo, vel ligare, ac diminuere poteſtatem ſuam, ſi antea ex vi regiæ poteſtatis omnino liberam illam haberent. Tum etiam, quia niſi hæc poteſtas ita ſit reſtricta in Regibus, facile verget vel in tyrannidem, vel certe in notabile incommodum, vel gravamen regnorum. Quia Principes valde propenſi ſunt ad imponendas ſubditis hujuſmodi exactiones, ſemperque cauſantur antiqua tributa ſibi non ſufficere ad ſuos eximios ſumptus, ſive illi neceſſarii ſint, ſive ſuperflui. Unde ſi ſua ſola poteſtate tributa poſſent imponere ſine conſenſu regni, plus juſto, vel certe nimium populos gravarent. Accedit regula juris, *Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari*, cap. 29. de regul. jur. in 6. quæ regula eſt valde conſentanea juri naturali; ergo maximè debet ſervari in re tam ardua, quam eſt tributorum impoſitio.

3. *Non eſſe opus ad tributum conſenſum regni, niſi ex benignitate regis.*

Hanc verò ſententiam ſic explicatam non invenio in jure communi, canonico, vel civili, neque in auctoribus antiquis, & ideo non cenſeo, hanc conditionem eſſe neceſſariam ex vi juris naturalis, aut gentium, neque etiam ex jure communi; imò neque ex jure antiquo Hiſpaniæ. Probo ſingulas partes, & primò de jure naturali videtur per ſe evidens, quia conſtitutio regnorum, & poteſtas Regum non eſt immediatè de jure naturali, ſed mediante conceſſione populorum, ut ſuprà oſtenſum eſt; ergo amplitudo, vel reſtrictio poteſtatis circa ea, quæ per ſe mala, vel injuſta non ſunt, non poteſt eſſe de jure naturali, ſed pendet ex arbitrio hominum, & ex antiqua conventione, vel pacto inter Regem, & regnum. At verò poteſtatem ad imponendum tributum intra limites juſtitiæ abſolute reſidere in ſolo Principe non eſt intrinſicè malum, nec contra bonos mores, vel e converſo quòd requiratur conſenſus populi, non eſt per ſe neceſſarium ad juſtitiam, & æquitatem: ergo neque illud prius eſt contra jus naturale, neque hoc poſterius eſt de ejuſdem juris præcepto. Neq; ſufficit dicere, hoc eſſe magis conveniens populis & regnis: tum quia ex majori convenientia non poteſt colligi neceſſitas præcepti; tum etiam, quia illud non eſt certum, quia ſi conjecturis, & congruentiis utendum eſt, poſſunt facilè pro utraque parte afferri.

4. Nam conſtat ex ſuprà dictis, Monarchiam poſſe utroque modo conſtitui, ſc. vel ita ut Princeps in condendis legib. pendeat à conſenſu populi, ſeu ſenatus, tanquam ab habentibus ſuffragium definitivum, vel ita ut poteſtas ſimpliciter ſit in ſolo Principe, licet uti debeat ſuorum conſilio. Et hunc poſteriorem modum diximus eſſe magis conſentaneum monarchico regimini, & magis uſitatum, fatíque conſonum prudentiæ, & juſtitiæ, & convenienti regimini, & obedientiæ ſubditorum. Si ergo hæc poteſtas eſt data ſolis Regibus in aliis legibus ferendis, etiamſi graviſſimæ ſint, cur non poterit eſſe etiam in legibus tributorum, vel cur hoc repugnabit juri naturali. Item Princeps ſupremus ad inducendum bellum, non indiget conſenſu populi, neque ad reficiendos pontes, vias, caſtra, mœnia, &c. cur ergo ex natura rei erit illi neceſſaria populorum acceptatio in tributorum impoſitione, cum propter has cauſas præcipuè fieri ſoleat. Denique Monarchia integra, & perfecta non eſt contra jus naturale, ut per ſe notum eſt; ſed non eſt perfecta, & integra monarchia, niſi habeat poteſtatem plenam ad imperanda tributa juſta, tum quia quantum pendet in hoc à conſenſu regni, tantum deficit à perfecta monarchia, tum etiam, quia ſi in hoc pendet illo modo, conſequens eſt, ut etiã pẽdeat in õnibus aliis, quæ ſine tributis fieri non poſſunt; ergo monarchia cum tali poteſtate non poteſt eſſe contra jus naturæ, ac ſubinde neque illa conditio, ſeu dependentia poteſt eſſe ex dictamine neceſſario juris naturæ.

Atq; hæ rationes idẽ convincunt de jure gentiũ. Eo vel maximè quod creatio Regum, & poteſtas eorũ non eſt de jure gentiũ, ſed eſt potius de jure civili, vel nationali (ut ſic dicam) uniuſcujuſq; regni, vel provinciæ. Unde licet in communi dici poſſit de jure gentiũ diviſio regnorũ, civitatum, & magiſtratuum, aut regiminum; modus tamen conſtituendi regimen vel per plures, aut pauciores, vel per unum cum tanta, vel majori poteſtate, & cum his, vel illis conditionibus, non eſt de jure gentium, ſed ex proprio jure ſingularum communitatum, & à principio fuit aut ex pacto voluntario, aut ex juſto bello, vel conſuetudine introductus, ergo non poteſt hæc neceſſitas fundari in jure gentium. Multò autem minùs poteſt fundari in jure poſitivo communi: nam (ut vidimus) in jure canonico hæc poteſtas conceditur ſimpliciter Imperat. ac Regibus, & Princip. ſupremis, qui illis æquiparantur, & nulla limitatio additur, neq; poſtulatur regni conſenſus. Eodémque modo loquitur jus civile, ut etiam citavimus; ergo illa conditio non ſolum non poteſt fundari in jure cõmuni, verum etiam illi repugnat, dum ſimpliciter loquitur: nam limitandum non eſt ſine alio jure, vel ratione cogente. Et ita Doctores interpretantes illa jura abſoluta dicunt, eſſe in Principe hanc poteſtatẽ, nulla facta mentione conſenſus populi, ut patet ex Innoc. in d. ca. *quod ſuper his*, & ibidem Panorm. & in dicto cap. *innovamus*, Bartol. & aliis in dicta l. *vectigalia*, & in l. 1. & 2. C. nova vectigal. &c. Bart. etiam in l. unic. ff. ad l. Juliam de ambitu. *Innocent. Panorm. Bart.*

5.

6. *Jus Hiſpan.*

Tandem neq; ex antiquo jure Hiſpaniæ talis dependentia Regis à regno, ſeu neceſſitas talis conditionis ad juſtitiam vel valorem tributi colligi poteſt. Nam in l. 2. t. 1. p. 2. prius dicitur abſolutè, Imperatorem habere ſupremã poteſtatẽ, & abſolutam imponendi juſta tributa, & poſtea ſubditur, hanc poteſtatem in his regnis tranſlatã eſſe in Regem. Similiter in l. 9. t. 8. p. 5. hæc poteſtas ſoli Regi tribuitur, idémq; ſupponitur in l. 5. t. 10. p. 7. Relinquitur ergo concurſum regni, ſeu populi conſenſum per ſe, vel per procuratores ſuos, non eſſe conditionem neceſſariam ad juſtitiam tributi. Imò etiam ſequitur, juſtitiam tributi eſſe priorem, ex natura rei, tali conſenſu populi, ideoq; ſupremũ Principem ſua poteſtate poſſe imponere tributum juſtum, lege lata, & conſequenter poſſe obligare populum ad conſentiendum, & acceptandũ tributũ, modo explicando in capite ſequenti. Alias tributũ nõ poſſet imperari per modũ præcepti, & legis, niſi prius acceptaretur à ſubditis per modum novi pacti, & donationis, quod non poteſt eſſe verum ex natura rei, cum tributum pertineat ad obligationem juſtitiæ, non in nova, & liberali donatione fundatam, ſed in naturali jure, quo tenemur dare laboranti mercedem, & gubernandi ſubſidium ad onera muneris ſui ſuſtentanda.

7. Lex ergo illa, & conſuetudo Hiſpaniæ requirendi conſenſum regni, quando tributa imponenda ſunt, ſpecialis inſtitutio Regũ fuit ex illorum benignitate, non ex neceſſitate juſtitiæ conceſſa, ante ducentos annos, vel circiter. Et ideo non eſt extendẽda ad oĩa regna, ſed in unoquoq; ſervanda erit ſua lex, vel conſuetudo, & ubi nulla ſpecialis determinatio fuerit, ſervanda eſt æquitas

quitas juſtitiæ naturalis. Illa verò Hiſpaniæ inſtitutio in hoc fundata videtur, quod eo tempore, in quo illa ſtabilita eſt, jam erant in Hiſpania impoſita multa tributa, quæ ad onera regni ſuſtentanda videbantur ſufficere, & ideo ne novis oneribus gravaretur populus ſine magna, & publica cauſa, & ut majori, ac ſuaviori providentia id fieret, quando fieri oporteret, ideo rectiſſimè id inſtitutum eſt. Et poſt conceſſionem illam à Regibus factam, & moribus confirmatam, ſervanda eſt. Non eſt autem ita intelligenda, ut ſit in arbitrio Procuratorum, ſuum conſenſum non præſtare, etiamſi juſtitia tributi, ejúſque neceſſitas nota ſit, tunc enim conſentire tenentur, ſicut etiam tenentur fortiter reſiſtere, quando injuſtitia tributi eſt manifeſta, vel quando ex multitudine tributorum tam graviter onerantur populi, ut æquitatem juſti ſtipendii, & auxilii Principi debiti, excedat.

CAPUT XVIII.

Utrùm leges tributorum obligent in conſcientia ad illorum ſolutionem, etiamſi non petantur.

1. QUæſtio hæc locum habere poteſt etiam ſi lex tributi pœnalis non ſit, ut diximus, quia licèt tributum non ſit pœna, & ideo ad illius ſolutionem non ſit neceſſaria ſententia condemnatoria, imò nec declaratoria; nihilominus poteſt requiri exactio, ita ut ſine illa nemo cogatur ſpontaneè offerre tributum. Sicut etiam pœna pecuniaria legis poſt ſententiam debita eſt ſine alia nova ſententia, & nihilominus Covar. & alii ſentiunt, non deberi, niſi petatur: ſimili ergo modo poteſt accidere in tributis, & hoc eſt, quod inquirimus. In qua etiam quæſtione adverto, non poſſe habere controverſiam, ſi de poſſibili loquamur. Quid enim vetat tributum imponi cum hac moderatione, ut poſtulatum ſolvatur, & non aliás? non eſt ergo dubium, quin poſſit hoc modo ferri, & quòd ſic lata lex non plus obliget, quia obligatio non eſt major, quàm legis verba poſtulent, per quæ animus imperantis cognoſcitur. Et ſimiliter dubitare nemo poteſt, quin Princeps poſſit imperare ſolutionẽ tributi, nulla expectata petitione, vel monitione. Quia etiamſi imponatur hoc modo, & cum hac expreſſa conditione, poteſt eſſe juſtum tributum ſecundum omnes conditiones ſupra numeratas, ut patebit facilè diſcurrendo per eas; ergo juſtè poteſt ſic imponi; ergo ſic etiam obligabit: nam quoad hoc totum lex illa eſt moralis, & procedunt omnia dicta in c. 11. Item tributum imponitur ut ſtipendium juſtum, & debitum ex lege juſtitiæ; ſed præcipere ſolutionẽ debiti, non ſpectata petitione, non eſt onus juſtum, imo nec nimis grave: ergo talis lex ex hoc capite nec injuſta, nec nimis gravis cenſeri poteſt: cur ergo non ſtatim obligabit?

Covar.

2. *Leges tributorum non obligare in conſcientia ad illa ſolvenda, niſi petantur, ſentiunt multi, imò nec obligare ad non occultandum ſimile debitum, ſentiunt multi ob conſuetudinem.*

His ergo exiſtentibus certis, ſolum de uſu, & de efficacia legum imponentium tributa, ſeu de ſenſu verborum, quibus utuntur, eſſe poteſt controverſia. In qua varias invenio opiniones. Prima negat, leges tributorum obligare in cõſcientia ad illa ſolvenda, niſi petantur, imo neque ad declarandum contractum, aut vectationẽ mercium, aut aliam ſimilem actionem fundantem debitum tributi: quin potius nec obligare ad non occultandum ſimile debitum, ſeu fundamẽtum ejus: ac ſubinde non eſſe contra juſtitiam occulte, vel palliate venditionem facere, ne gabella petatur, vel tranſire limina regni per loca invia, aut intempeſtivis horis, propter non ſolvenda vectigalia. Ac denique ſolum obligare has leges ad ſolvendà hæc tributa, ſi exactor, ſeu publicanus occurrat, & petat, vel ad ſummum ad non decipiendum illum ſi interroget, præſertim cum juramento. Hanc ſententiam à fortiori tenent Angel. & Navar. allegati c. 11. & latiùs, ac expreſſius idem Navar. in c. *fraternitas*, 12. q. 2. à n. 21. verũ eſt, ibi magis procedere argumentando, quã definiendo, quia non perfecit opus, ſatis tamen indicat ſententiã ſuã. Eamdẽ tradit latè Tab. verb. *pedagia*, n. 8. & 9. Medin. 1. 2. q. 90. ar. 4. Henr. tõ. 1. l. 7. de indulg. c. 36. §. 5. lit. D. ubi refert Soncinat. & Parlador. Inclinat etiam Soto l. 3. de juſtit. q. 6. ar. 7. in fin. Fundamentum præcipuum hujus ſententiæ eſt conſuetudo, quæ poteſt interpretari, & moderari legem, & eadem ratione poteſt moderari quotã ſtipendii taxatam per legẽ, ſicut videmus in quota decimarum: nam licet pars decima ſit, quam lex canonica ſtatuit, nihilominus ipſamet lex canonica declarat, id intelligendũ eſſe, niſi obſtet conſuetudo, quæ prævalere põt: ergo multo magis põt in præsẽti.

Tabien. Medina. Henric. Sotus.

3 Confirmatur, quia aliàs omnes, qui in caſibus inſinuatis non ſolvunt tributa, obligandi eſſent ad reſtitutionem, quia peccarent contra juſtitiam: conſequens eſt graviſſimum onus, & moraliter impoſſibile, imo etiam eſt contra conſuetudinem, non tantum pœnitentium, ſed etiam confeſſorum eruditorum, ut Navar. refert. Confirmatur 2. quia hoc modo fiunt leges iſtæ tolerabiles, & humanæ, quæ alioqui eſſent nimis oneroſæ, & difficiles ad obſervandum, & aliunde hoc etiam ſufficit ad finem taliũ legum: nam Principes hoc modo recipiunt ſufficientia ſtipendia, & ſubſidia, & ſi interdum defraudantur, poſtea per executionem pœnarũ fit compenſatio: ergo.

4. *Secunda ſententia ſub diſtinctione loquens.*

Secunda opinio eſſe poteſt diſtinguẽs inter leges obligãtes ad ſolvẽda pedagia, ſeu vectigalia. Nã quædã procedunt ex antiqua conſuetudine, cujus initiũ ignoratur, & hæ indiſtincte obligant in conſcientia ad ſolutionẽ talis tributi ſine fraude, vel occultatione, licet nõ petatur, quia præſumuntur omni ex parte juſtæ, juxta c. *ſuper quibuſdam*, de verb. ſignific. & propter alias rationes, quas in ſequẽti ſententia afferemus, & in his tributis maximè ſunt efficaces, & in hac parte cõveniũt auctores ſtatim allegandi in hac, & ſequenti opinione. Aliæ verò ſunt leges imponentes nova pedagia, ſive ſcriptæ ſint, ſive ex conſuetudine, de cujus initio conſtet. Et de his ſubdiſtinguitur: nã ſi certò conſtet, talia tributa eſſe juſta ex omni parte, & cõditione, tunc etiã obligabũt illæ leges ad ſolutionem abſque prævia exactione, vel petitione, propter idem fundamentũ: ſi verò non conſtet de juſtitia earum, non obligabunt cum illo rigore. Quin potiùs ſi certò conſtiterit eſſe injuſtas, non obligabunt ullo modo, per ſe loquendo, ſed ad ſumnũ ratione ſcandali vitandi, quando aliter ſolutio tributi caveri non põt. Si autem nec de juſtitia, nec de injuſtitia cõſtet, tũc etiã non obligãt in conſcientia ad ſolutionem, ſaltem ſi tributũ non petatur, & abſque violentia, vel deceptione vitari non poſſit.

Hæc ſententia licet non tam diſtincte explicetur ab auctoribus ſtatim citandis, meritò tamen poteſt illis tribui, quia ſimpliciter aſſerunt ad ſolvenda hæc nova pedagia neminem obligari, niſi cui conſtiterit de illorum juſtitia, faciſque eſſe ad excuſationem, ut de illa non conſtet, ac ſubinde, ut res ſit dubia. Quod ego moderor, & interpretor, donec petantur, vel ubi eorum exactio ſine vi, aut fraude vitari non poteſt. Tenet autem illam ſententiam Gab. 4. d. 15. q. 5. cõcl. 7. & Sylveſt. verb. *gabella* 3. q. 3. n. 9. & q. 14. n. 29. Cajet. verb. *vectigal*, in fine, inclinat etiam Driedo d. lib. 2. de liber. Chriſtian. c. 5. verſus finem, Armill. verb. *gabella*, n. 18. Aragon. 2. 2. q. 62. art. 3. Inclinat Cordub. in ſum. q. 95. dub. 1. Medin. d. c. 13. Fundantur primò hi auctores, quia nova pedagia, & vectigalia in jure præſumuntur injuſta, & reprobata, c. *quanquam*, de cenſib. in 6. ergo ſi certò non conſtet de illorum juſtitia, unuſquiſque poteſt præſumere de illorum injuſtitia, ac ſubinde tuta conſcientia illa non ſolvere, ſaltem niſi petantur. Confirmatur, quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis; ſed ſubditi poſſident res ſuas; ergo in dubio non tenentur offerre tributum, cùm autem non ſunt certi de injuſtitia tributi, eo ipſo dubitant de juſtitia tributi: ergo.

Gabr. Sylveſt. Cajet. Driedo. Armil. Aragon. Medina.

c. quanquam.

Angel. Navarr.

6. *Sententia affirmans has leges tributorum justas obligare ad solutionem.* *Raymund.* *Anton.* *Bertach.* *Covar.* *Castro.* *Medin.* *Navarr.* *Ledesm.*

Tertia sententia sine distinctione affirmat, has leges tributorum justas obligare ad solvendum tributum, etiamsi non petatur. Ita tenet Hostiensis in summa tit. de censibus, §. *ex quibus causis*, in fine, & reprobat distinctionem de antiquis, & novis vectigalibus, quam dicit fuisse Raymundi. Idem Anton. 2. part. tit. 1. cap. 13. §. 8. Bertachin. referens plures in tractatu de Gabellis, p. 9. n. 1. & 3. Sequitur Covar. in regul. *peccatum*, 2. part. §. 5. num. 5. & dicit esse communem Canonistarum in cap. *innovamus*, de censibus; tenet etiam Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 10. Medin. c. de restitut. quæst. 13. & 15. Ledesm. 2. p. 4. q. 18. art. 3. dub. 10. in fine, Navar. lib. 3. de restitut. cap. 1. n. 263. Fundamentum est, quia lex justa obligat in conscientia, ut impleatur, nullo admonente, sed lex tributum imponens est justa, ut supponimus; ergo obligat ad solutionem nullo etiam petente. Sed ait Bartol. de Medin. non teneri externos scire leges regni. Respondeo in primis hîc non tractari, an ignorantia excuset, vel an intervenire possit, sed explicari obligationem, quam per se imponit talis lex. Deinde dico, extraneos teneri saltem ad procedendum via regia sine fraude, & tunc si nullus petat, probabiliter poterunt præsumere, nullum deberi tributum, & inde excusari: regulariter verò res est adeò nota in hujusmodi locis, ut vix possit probabilis ignorantia intervenire.

7. Secundò probatur eadem sententia, quia tributum justum est ex justitia debitum, sed unusquisque tenetur solvere debitum justitiæ, etiamsi non petatur; ergo. Dicet fortè aliquis, non esse debitum ex justitia, sed ad summum ex obedientia legis. Sed hoc planè falsum est, & contra omnes Doctores, qui fatentur, hanc obligationem solvendi tributa, ubi intervenit, esse justitiæ. Et suprà id probatum est ex Rom. 13. & idem sumitur ex illis verbis Christi, *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari*, Matth. 22. Agebat enim de redditione tributi, & significat esse reddendum instar rei alienæ. Item quia tributum est debitum per modum stipendii justi, quod ex justitia debetur, sicut de decimis suo loco diximus; est autem eadem ratio cum proportione in præsenti. Denique lex humana non obligat immediatè ex sola virtute obedientiæ, sed reponit actum in propria specie virtutis juxta materiæ capacitatem, & motivum, seu rationem præcipiendi; hîc autem materia legis imponentis tributum est materiæ justitiæ, & ratio præcipiendi est, ut servetur æquitas subditorum ad Principem, & ad onera ejus, ac regni sustentanda; ergo talis lex non ex obedientia tantùm, sed ex justitia obligat, præsertim, quia Principes intendunt obligare quantum possunt secundum exigentiã materiæ: possunt autem ex justitia obligare; ergo.

Rom. 13. *Matth.* 22.

8. Dices, hoc esse verum, si lex ipsa expressè præcipiat solvere tributum, nulla expectata petitione, leges autem tributorum non ita ferri, & ex benigna, & consueta interpretatione non id præcipere, sed tantùm ut petita solvantur. Sed contra hoc est primò, quia etiam id, quod assumitur, non est universaliter verum. Nam in l. 5. tit. 7. part. expressè præcipitur mercatoribus, ut via recta incedant per loca, ubi solent tributa exigi, & veritatem aperiant, nihil occultando, & multæ leges similes habentur in nova recopilatione lib. 9. tit. 19. lib. 13, 14. 18. & 32. ubi afferentes merces obligantur per certas vias incedere, & per definitas partes ingredi, & emptori præcipitur manifestare contractum, vel certum fieri de solutione gabellæ, & in l. 9. & 10. tit. 1. lib. 6. Ordinat. statuitur, ut transmittens merces per loca publica, si nullum inveniat custodem petentem vectigal, non incurrat pœnam, etiamsi transeat sine solutione vectigalis, & nihilominus teneatur ad illud solvendum: ubi satis aperte declaratur, legem obligare ad solvendum tributum, etiamsi non petatur.

l. 5. tit. 7. part. *Nova recopilat.* *Ordinat.*

9. Præterea dicimus, etiamsi lex non declaret expressè, ut tributum non petitum solvatur, sed simpliciter ut solvatur, id satis esse, ut in conscientia sit reddendum, etiamsi non petatur, quoties lex non concedit expressè hanc moram, vel coarctat, ac limitat expressè præceptum, quod certè nunquam facit. Assumptum probatur primò, quia sine dubio hæc est mens Principum; nam intendunt plenè, & integrè obtinere tale tributum, & intendunt obligare quantum possunt. Secundò, quia materia ipsa postulat hoc genus obligationis, ut ostensum est, quia est materia justitiæ, & debiti solvendi; ergo si lex simpliciter præcipit, simpliciter etiam obligat. Nec licet nobis aliquid addere legi, quod ipsa non addit, neque in materia legis habet fundamentum: supponimus enim tributum sine tali conditione esse æquum, & justum, aliàs nulla esset quæstio. Denique neque consuetudo sufficit ad talem moderationem admittendam. Quia illa consuetudo (si est) non est talis, ut possit derogare legi, quia non est vidente, & connivente Principe, sed potiùs resistente, & puniente omnes, qui se occultant, aut alio modo vectigalia defraudant.

10. In hoc puncto, cùm jus videatur clarum, difficillimum est de facto ipso definitum judicium ferre, & inter omnes auctores vix est unus, qui generaliter loquatur, sed fere omnes vel addunt limitationes plures, vel loquuntur sub conditione, & ita vix potest absoluta resolutio ex illis colligi. Varios ergo gradus justitiæ in his legibus distinguo. Primus sit legum, de quarum justitia ex omni parte certò constat, moraliter loquendo. Secundus extremè contrarius earum legum, de quarum injustitia certò, vel probabilioribus conjecturis constat, quia nimirum constat deficere in tributo aliquam ex conditionibus necessariis ad justitiam ejus. Hæc enim est differentia inter justitiam, & injustitiam, quæ solet esse inter bonum, & malum, quia bonum ex integra causa, malum ex quocunque defectu, & ita ut constet, legem tributi esse justam, necesse est, ut constet omnes conditiones in illo occurrere: ut autem constet esse injustam, satis est, ut constet unam deficere. Tertius gradus est medius, scil. quando non constat de injustitia, neque de justitia tributi, quod potest contingere dupliciter, scil. vel negativè omnino, quia nec est ratio ad præsumendam injustitiam, neque etiam de justitia constat, vel quia pro utraque parte sunt conjecturæ, & probabiles rationes, neutra tamen constat.

11. *Leges simpliciter imponentes tributa justa obligant ad solvendum tributum non petitum, quando de justitia legis constet moraliter.* *Sylvest.* *Soto.* *Driedo.* *Corduba.* *Aragon.*

Dico ergo primò, leges justæ simpliciter imponentes tributa, licèt non declarent, quomodo solvenda sint, per se, & natura sua obligant ad solvendum tributum, etiam non petitum; quando de justitia legis sufficienter constat morali modo. Hanc conclusionem præcipuè intendunt auctores secundæ sententiæ & eam planè confitentur, ac præmittunt Cajet. Gabr. Sylvest. Soto, Dried. Cordub. & Aragon. Et convincitur rationibus factis in probatione tertiæ sententiæ: neque contra illam aliquid objicitur in priori opinione, quod alicujus momenti sit, quodve inter probandam tertiam sententiam non sit solutum. Imò certè etiam Angel. Navar. & alii non videntur hoc jus negare, quia non negant in Principe potestatem ad præcipiendum hoc modo tributum: nec etiam dicunt, absolutum imperium ut solvatur tributum, non sufficere quoad vim verborum ad hanc obligationem, quæ in ipsa materia talis imperii intrinsecè inclusa est, nisi ob eam causam aliunde excedatur in æquitate justitiæ. Et hæc est ratio à priori hujus partis, videlicet legem hanc simpliciter latam, simpliciter obligare suppositâ potestate ferentis legem, & æquitate ex parte materiæ: nam ex parte verborum nihil ampius requiritur, neque ex vi significationis eorum alia conditio intelligitur, nec ex declaratione juris, neque ex vi alicujus consuetudinis justæ, & toleratæ à Principe, maximè in his tributis, de quorum justitia constat. Neque in terminis hujus conclusionis invenio aliam differentiam inter antiqua, & nova tributa, nisi quod antiqua, quorum initium ignoratur,

tur, ſupponuntur eſſe talia, ut de eorum juſtitia ſatis conſtet, nec poſſint rationabiliter in dubium revocari, quia pro illis ſtat præſumptio juris, & de jure. Imo potius videntur ipſo jure approbata in dicto capite, *quod ſuper his*, nam qua ratione ſunt approbata quoad auctoritatem, eadem cenſeri debent approbata quoad cauſam, & formam. At vero tributa nova, qualia cenſentur omnia, quorum initium cognoſcitur, non ſunt ſemper juſta, nec eſſe ſupponuntur, niſi probentur: ſi tamen de eis conſtet ſufficienter eſſe juſta, in eis procedit aſſertio eodem modo, quia procedit in eis eadem ratio.

. quod ſuper his.

12. *Leges trib. injuſtæ quando conſtat de injuſtitia, non obligant unquam ad ſolutionem.*

Dico ſecundo: Leges tributorum, quando conſtat eſſe injuſtas, non obligant ad ſolvenda tributa, non ſolum antequam petantur, ſed etiamſi exigantur. In hoc omnes conveniunt, & ratio eſt clara: quia ſi lex eſt injuſta, etiam petitio tributi: ergo non poteſt magis obligare petitio, quam lex. Imo hinc ſequitur primò, peccare graviter, & teneri ad reſtitutionem, non ſolum Principes ferentes tales leges, & accipientes talia tributa, ſed etiam miniſtros illa exigentes, ſi illis conſtat de injuſtitia legum. Sequitur ſecundo, omnes illos incurrere in cenſuram Bullæ Cœnæ Domini, ut circa illam declaravimus in 5. tom. diſp. 21. ſect. 2. nu. 35. & 43. Tertio ſequitur, perſonas illas, à quibus talia tributa exiguntur, poſſe licite non ſolvere tributum, tum ſe occultando, tum etiam reſiſtendo aliquo modo, quantum ſine gravi rixa, & ſcãdalo poſſint, quia jus defenſionis naturale eſt. Poſſunt etiam uti amphibologiis ad non revelãdam veritatem, quia injuſte interrogantur, & non tenentur reſpondere ad mentem interrogantis. Mentiri autem non poſſunt, & multo minus pejerare, ſi autem id faciãt, licet peccent contra veritatem, vel religionem, non tamen contra juſtitiã, & ideo nihil reſtituere tenentur. Sequitur quarto, eos, qui coguntur ſolvere talia tributa, poſſe alia via reparare damnum, vel non ſolvendo alia tributa juſta, ſi occaſio detur, vel alio ſimili modo occulto, ſine vi, & rapina, recompenſationem faciendo ex bonis Principis, vel ejus, qui per injuſtitiam tributum extorſit. Hæc omnia patent ex generalibus regulis de reſtitutione, quæ in ſuo loco latius tractantur.

13. *Limitationes prædictæ concluſion. ex parte cauſæ & exceſſus tributorum.*

Eſt autem circa hanc aſſertionem diſtinguendum inter injuſtitiam tributi ex parte imponentis, vel ex defectu alterius conditionis. Quando enim lex ita eſt injuſta ex parte imponẽtis tributum, ut conſtet, illum nullam habere poteſtatem, nec facultatem ad imponendum tributum, tunc tributum omnino eſt nullũ, & maxime reprobatum, & injuſtum, & ideo talis lex nec ad totum, nec ad partem obligare poteſt. Si autem in imponente ſit abſoluta poteſtas, & injuſtitia legis poſita ſit in abuſu, & exceſſu talis poteſtatis: tũc conſideranda eſt qualitas exceſſus, & quoad id non obligabit lex, quoad alia vero, quæ ſeparabilia, & diviſibilia ſunt, poterit obligare, ſic enim utile per inutile non vitiatur. Unde ſi exceſſus ſolum ſit in extenſione ad perſonas exemptas, lex non obligabit illas, poterit tamen alias habiles obligare, ut ſi Rex in ſuo regno juſta ex cauſa tributum ponat, præcipiatque ab omnibus etiam Clericis ſolvi; non obligabit clericos, obligabit tamen alios. At vero ſi exceſſus ſit in defectu cauſæ, conſiderandum eſt, an omnino cauſa deſit vel ſolum excedatur in proportione tributi reſpectu cauſæ quoad quantitatem, quia ſcilicet, plus exigitur quam neceſſarium ſit. Et in priori caſu quando cauſa omnino deeſt, omnino etiam nulla eſt obligatio: quando vero injuſtitia tantum eſt in exceſſu oneris, tunc obligat lex ad ſolvendum tributum in quãtitate moderata arbitrio boni viri: exceſſus vero poterit ſine peccato ſubtrahi, vel compenſari, interim ſolvendo totum, & interim totum negando, prout neceſſarium fuerit ad recuperandum exceſſum. Idemque cum proportione ſervandum eſt, ſive injuſtitia ſolum ſit in proportionali diſtributione: nam tunc poterit, qui plus juſto gravatur, minuere tributum in ea parte, in qua gravatur injuſte, tenebitur tamen aliquid ſolvere ſecundum debitam proportionem, ſi in reliquis conditionibus conſtet tributum eſſe juſtum, quia lex injuſta ſolum non obligat in eo, in quo facit injuſtitiam, in alio vero poteſt obligare, quia non eſt omnino nulla, & unum eſt ab alio ſeparabile.

Quid agendum in dubio.

14.

Dico tertio: Quando tributum eſt novum, & non conſtat Principes habere poteſtatem ad imponendum tributum, quamvis non conſtet carere illa; non obligantur ſubditi illa lege ad ſolvendum tributum: ſi vero conſtet, Principem habere poteſtatem ad imponenda tributa generatim, licet in particulari tributo non conſtet ſervari omnes conditiones ad illius juſtitiam requiſitas, lex tributi obligabit ſubditos ad ſolutionem tributi, dummodo non conſtet de aliqua injuſtitia tributi, ſeu de defectu alicujus conditionis ad illius juſtitiam requiſitæ. Prior pars hujus aſſertionis eſt juxta mentem auctorum ſecundæ ſententiæ, eámque à fortiori admittent auctores primæ, de auctoribus autem tertiæ ſententiæ ſolum dicere poſſumus illi non contradicere, quamvis nec illam affirment. Ratio igitur illius partis eſt, quia primum fundamentum juſtitiæ in tributis eſt poteſtas Principis, & obligatio, quæ inde in populo reſultat ad contribuendum pro illius ſtipendio: ergo ſi dubitatur de juſtitia tributi in hoc fundamento, ceſſat omnis ratio præſumendi juſtitiam in illo, ac ſubinde talia tributa præſumuntur injuſta. Et in eis maxime procedunt rationes tertiæ opinionis. Procedit etiam illa regula, *In dubiis melior eſt conditio poſſidentis*, quia tunc ſubditi poſſident ſua bona, & ſuam libertatem, & non ſunt certi de ſubjectione, in hac parte debita Principi. Poſſet autem hic caſus contingere præcipue in quibuſdam Principibus temporalibus, qui non ſunt ſupremi, ſed recognoſcunt ſuperiorem, & nihilominus uſurpant poteſtatem imponendi tributa titulo conſuetudinis, vel alio ſimili. Si enim non conſtet, talia tributa eſſe approbata à ſupremo Principe, vel cum illius facultate, & licentia eſſe impoſita, non eſt, cur præſumatur juſta, & ita in his credo maxime procedere tertiam ſententiam. Hæc vero pars non minus procedit ante petitionem tributi, quam poſt illam: ſemper enim eſt eadem ratio excuſationis, nec petitio præſumitur magis juſta, quam impoſitio, & ideo non mutant rationem juſtitiæ.

15.

Altera pars videtur eſſe contra plures auctores allegatos in ſecunda ſententia: veruntamen in illa particula, *non conſtet*, poteſt eſſe multiplex ſenſus, & inde fortaſſe eſt varietas in modo loquendi auctorum. Primo ergo dicitur non conſtare, quod non ſcitur clara & evidenti ratione vel phyſica, vel morali, & in hoc ſenſu certa videtur illa pars, quia non oportet, ut ſubditi cum evidentia, vel certitudine ſciant, Principem obſervaſſe omnes conditiones juſtitiæ in ferendo tributo, ut teneantur illi parere: Tum quia licet princeps habeat hanc certitudinem, & evidentiam, eſt moraliter impoſſibile, ut omnes ſubditi illam aſſequantur; contra rationem autem eſſet aliquid moraliter impoſſibile poſtulare, ut lex juſta obliget: Tum etiam quia ſi hoc verum eſſet, fere omnes poſſent excuſari à ſolutione tributorum. Non eſt ergo ſatis, ut non conſtet per evidentiam. Poteſt vero latius illa particula ſumi, & cum hac negatione alia conjungi, ſcilicet, ut neque per rationem probabilem conſtet de injuſtitia tributi, & dicatur non conſtare, quod nec certo, nec probabiliter cognoſcitur, ex qua negatione oritur dubium negativum. Et in hoc ſenſu dico, aliud eſſe loqui de Principe, aliud de ſubdito, & aliud de ſolutione tributi. Princeps ergo ſi cum ſimili dubio tributum imperet, agit injuſte, ut ſuprà dixi, quia agit temere, & onerat ſubditos ſine juſta cauſa. Et ita in illo

illo maxime habet locum, quod dicitur in ca. *pervenit* de cenſibus, quod cenſus ignorantiæ nullo jure probatur: Princeps itaque debet noſſe juſtam cauſam tributi, & illam reddere quando oportuerit. Unde ſi ſubditis conſtet, Principem cum illo dubio imperaſſe tributum, non tenebuntur ſolvere, etiamſi neſciant, an re ipſa interceſſerit ſufficiens cauſa, necne, quia ſatis eſt, quod ſciant, tributum eſſe injuſtum. Unde tunc non poteſt dici tantum negative, non conſtare ſubditis de juſtitia tributi: nam poſitive etiam conſtat illis de juſtitia tributi, & ideo talis caſus non ad præſentem conſuetudinem, ſed ad præcedentem ſpectat.

16. At vero ſubditus qui neſcit, Principem non habuiſſe cauſam, vel dubitaſſe de cauſa, ſed ſolum ignorat, an habuerit cauſam, vel quam habuerit, & conſequenter ſolum eſt dubius negative de cauſa, vel juſtitia tributi, tenetur ad ſolvendum tributum. Probatur ex generali regula quod ſubditus tenetur obedire Prælato præcipienti, non ſolum quando certus eſt, non eſſe contra Dei præceptum, quod homo jubet, ſed etiam quando, *Vtrum ſit, certus non eſt*, ut dixit Auguſt. 22. contra Fauſt. cap. 75. cap. *quid culpatur*, 23. q. 1. Nec video, cur ſint ab hac regula excipiendæ leges tributorum, cum aliæ poſſint eſſe, vel æquè vel magis oneroſæ, & cum poſſit eſſe æquè oneroſum Principi, ſi illi non ſolvantur tributa, & cogatur militare, vel alio modo ſervire Reipublicæ ſine neceſſariis tributis. Ad quod maxime juvat, quod de Apoſtolica Sede dixit Carolus Imperator, Licet vix ferendum ab illa ſancta Sede imponatur jugum, *Tamen ferendum eſt*, ca. *in memoriam*, d. 19. Hæc enim ſententia in quolibet Principe ſuperiore cum proportione, & intra ſuam menſuram locum habet: præſertim cum tributum non poſſit dici intolerabile jugum, ſolum quia cauſa ejus à ſubditis ignoratur. Præterea ſæpiſſime poteſt cauſa tributi eſſe occulta, & tamen eſſe juſta, neque tenetur ſemper Rex cauſam propalare, imo interdum tenebitur occultare ad negotii expeditionem. Regulariter etiam non poteſt cauſa innotcſcere omnibus, & ſingulis ſubditis, quia vel non ſunt capaces, vel quia non omnibus vacat cauſas tributorum examinare, & agnoſcere: imò de facto fortaſſe ſunt multa tributa juſta, quorum cauſas non agnoſcunt multi viri prudentes, & docti, nedum omnes ruſtici. Atque hæc ratio eodem modo urget de juſtitia tributi, quatenus pendet ex forma. Quî enim fieri poteſt, ut omnes ſubditi informentur, & cognoſcant, an in tributo ſit aliqua inæqualitas ratione improportionis, ſeu injuſtæ diſtributionis, cum hoc vix poſſit à ſapientibus judicari, & pendeat ex innumeris circumſtantiis: Ergo ut lex tributi obliget, poſtulari non poteſt paſſiva ſcientia, vel probabilis cognitio de juſtitia tributi, quoad has omnes conditiones, ſed ſatis eſt quod conſtet eſſe imperatum à legitimo Principe, & quod non conſtet injuſtitiam continere.

17. Et confirmari hoc poteſt ex cap. *ſuper quibuſdam*, de verb. ſign. ubi quatuor genera tributorum dicuntur non prohibita, ſcilicet, impoſita ab Imperatore, Rege, Concilio, ſeu Papa, & antiqua ante hominum memoriam: ſed in hoc quarto membro, ſi conſtat tributum eſſe ita antiquũ, præſumitur legitimum ex parte cauſæ, etiamſi ignoretur, ut ſupra dictum eſt, & eſt communis ſententia ibi, & in cap. *pervenit*, de cenſib. ergo eodem modo reliqua præſumenda ſunt habere juſtam cauſam, eo ipſo, quod ponuntur à Principe legitimo, niſi contrarium conſtet. Probatur conſequentia, quia illa quatuor æquiparantur quoad hoc, ut non ſint interdicta. Ratio etiam hoc ſuadet, quia præſumptio eſt pro ſuperiore, dum contrarium non conſtat. Præſertim quando conſtat, vel creditur, Principem non temere proceſſiſſe, ſed conſueto conſilio uſum fuiſſe: tunc enim magna ratio eſt præſumendi juſtam habuiſſe cauſam, licet à privatis ſubditis ignoretur. Et ita non obſtat huic ſententiæ dictum cap. *pervenit*, dum reprobat cenſus ignorantiæ, tum quia loquitur de ignorantia ejus, qui tenetur ſcire, & cauſam reddere, tum etiam quia non poteſt dici omnino cauſam ignorare, qui ſcit, legem tributi eſſe latam à Principe, de quo tenetur præſumere ex cauſa moveri, dum ſibi aliud non conſtat. Et hoc videtur mihi ſenſiſſe ibi Panormit. cum Innoc. dum ait, quando conſtat de debito cenſus, licet cauſa ignoretur, eſſe ſolvendum. *Et idem*, inquit, *ubi conſtaret de ſtatuto, vel privilegio indulto habenti poteſtatem: ſufficit enim confeſſio, & haberi poteſt pro cauſa.*

Et ſimiliter non obſtat dictum cap. *quanquam*, de cenſ. in 6. quia in eo non dicitur, nova tributa vel pedagia præſumi injuſta, ſed regulariter reprobari jure canonico, & civili, quod dictum eſt propter pedagia non impoſita legitima poteſtate, ut ſupra cum Gloſſa declaravimus ex ipſis juribus canonicis, & civilibus, in quibus pedagia reprobantur. Pedagia autem à legitimo Principe impoſita nullo jure canonico, vel civili reprobantur ullo modo, nedum regulariter. Neque eſt veriſimile, jus canonicum, vel civile hanc notam inurere Principibus legitimis, ut præſumat, regulariter eſſe iniqua nova pedagia ab eis impoſita: ergo ex vi dicti cap. *quanquam*, non poſſunt talia tributa præſumi injuſta: ergo nulla eſt probabilis ratio id præſumendi: quando autem nulla ſubeſt ratio præſumendi legem eſſe injuſtam, & conſtat latam eſſe à legitimo Prælato, profecto obligat. Unde etiam non rectè applicatur hic illud principium, Quod in dubiis melior eſt conditio poſſidentis, quando duo poſſident aliquomodo, & in caſu dubio alter eſt neceſſario privandus re, quam poſſidet, vel jure ſuo, melior eſt conditio ejus, qui habet majus jus, & pro quo magis præſumitur: ita vero eſt in præſenti caſu. Nam ſicut ſubditus poſſidet ſuam pecuniam, ita Princeps poſſidet ſuum jus imperandi, & obligandi ſubditum, quod eſt majus, & excellentius, & pro illo magis præſumitur, & hæc eſt ratio, ob quam præceptum ſuperioris præfertur dubitationi ſubditi, licet videatur poſſidere res ſuas, aut libertatem ſuam, vel actiones ſuas: ita ergo in præſenti dubio præfertur Princeps ſubdito, cum eadem ratio militet, nec poſſit reſpublica aliter convenienter gubernari. 18.

19. *Si ſubditus habeat probabiles rationes de injuſtitia tributi poſiti a legitimo Principe, poteſt illud non ſolvere.*

Tertio modo poteſt illa particula, *non conſtat*, excludere tantum evidentem ſcientiam, manente probabili judicio, & cognitione, & ita erit difficilior aſſertio, quia licitum eſt unicuique homini operari juxta probabile judicium, ut eſt communis doctrina, quia non poteſt homo regulariter loquendo, certiorem cognitionem de rebus aſſequi, ergo ſi ſubditus habet probabiles rationes de injuſtitia tributi poſiti à legitimo Principe, poteſt illud non ſolvere, & ſe indemnem ſervare: & ita ſentiunt allegati auctores, & declarat expreſſius Navar. lib. 3. de reſtit. c. 1. n. 267. & ſequitur Leſſi. lib. 2. cap. 33. dub. 8. n. 64. Sed non videtur poſſe hoc indiſtincte affirmari. Et in primis ſuppono, in ipſo Principe non requiri evidentiam cauſæ, ſed tributi, ut illud juſte imperet, ſed ſatis eſſe, ut poſt prudentem conſultationem probabiliter judicet, cauſam, & impoſitionem eſſe juſtam, ut iidem auctores fatentur, eo quod frequenter impoſſibile ſit hominibus certiorem aſſequi, & maxime in his rebus moraliter, quæ ex conjecturis, & innumeris circumſtantiis pendent. Duobus ergo modis poteſt ſubditus contrarium probabiliter opinari. Primo habendo definitum judicium probabile de injuſtitia tributi ex defectu cauſæ, vel formæ, & ignorando omnino, an contrarium probabile ſit, vel an Princeps ductus fuerit probabili judicio in lege ferenda. Et quando ſubditus hoc modo eſt affectus, & inſtructus, verum cenſeo, poſſe ſequi ſuum probabile judicium, quia tunc humano, & morali modo loquendo, illi conſtat, legem eſſe injuſtam, cum de illa habeat definitum judicium opinativum, ſeu probabile: ſine reſiſtentia contrarii, ut ſic dicam. Neque in eo caſu tenetur præſumere pro juſtitia Principis, quia non tene-

Auctoris diſtinct. de probabilitate tributi obligante vel non obligante.

tenetur tantum deferre auctoritati Principis, ut contra propriũ judiciũ probabili ratione fundatũ ſine alia ratione probabili pro illa præſumat.

20. Alio vero modo poteſt ſubditus ita opinari injuſtam eſſe impoſitionem, ut nihilominus judicet contrarium etiam eſſe probabile, & tunc cenſeo, non poſſe excuſari ab obligatione legis propter illam probabilem opinionem. Primo quia licet illud judicium ſit probabile ſpeculative, nihilominus practicè poteſt certe judicare, legem eſſe juſtam, quia ut hoc ſit certum, ſatis eſt, ut conſtet, legiſlatorem ductum eſſe, vel certe duci potuiſſe probabili, ac ſufficiente ratione ad illam ferendam: ergo obligatur ſubditus ad parendum tali legi, quia non poteſt dari bellum juſtum ex utraque parte. Neque obſtat, quod interveniente ignorantia dari poſſit, quia hoc habet locum ubi cætera ſunt paria: hic autem non eſt ita, quia cæteris paribus præfertur jus ſuperioris, maxime quando practice conſtat, illum juſte præcipere. Confirmatur primo ex dictis, quia quando dubium eſt negativum, eſt etiam ignorantia æqualis juſtitiæ, & injuſtitiæ, & nihilominus ſubditus cogitur obedire, ut oſtenſum eſt: ergo à fortiori quando eſt judicium ſpeculativum æquale pro utraque parte, debet practicè præferri jus ſuperioris: eſt enim eadem ratio, vel major, quia in præſenti certo conſtat practicè de juſtitia legis: ibi autem neutrum conſtat practicè, vel ſpeculativè, ſed præſumptione tantum agitur. Confirmatur ſecundo, quia aliàs in omnibus legibus idem eſſet dicendum, & ita quoticſcunque ſubditus probabiliter judicaret, Prælatum injuſte præcipere, etiamſi ſibi conſtaret Prælatum duci judicio probabili, & ſufficiente, poſſet illi non obedire, quæ eſſet nimia licentia, & multam confuſionem, & ſcandala pareret. Tandem illud principium de uſu opinionis probabilis hic non rectè applicatur, quia non ſemper opinio probabilis ſpeculativa de qualitate materiæ, vel de cauſis aut effectibus ejus, ſufficit ad licitum uſum ejus in praxi, quando in cæteris non eſt æqualitas, ut quando in re ipſa ſemper ſubeſt periculum, quod imprudenter ſuſcipitur, vel quando ſit contra aliquod majus jus. Ut licet quis probabilior opinetur, rem quam alius poſſidet, eſſe ſuam, non poteſt ſua auctoritate illam ſurripere, quando conſcius etiam eſt, alteri non deeſſe rationem probabilem ad retinendam illam, quia tunc non poteſt applicare ad opus prius illud judicium probabile, cum ſciat in ſimili eventu meliorem eſſe conditionem poſſidentis: ita ergo eſt in præſenti, quia ſuperior eſt hic præferendus tanquam poſſidens principalius jus, ut declaravimus. Ut ergo contraria ſententia in praxi ſit ſecura, videtur intelligenda, quando rationes contra juſtitiam tributi ſunt valde urgentes, & præſertim ſi juvantur publico rumore, & fama vel ſuſpicione etiam virorum ſapientium, vel quando aliæ circumſtantiæ cõcurrunt, de quibus in ſequenti concluſione dicam.

Poſſitne aliquando non ſolvi tributum niſi petatur.

21. Dico quarto: Regulariter, ac per ſe loquendo, quoties lex tributi obligat in conſcientia, etiam obligat ad illius ſolutionem antequam petatur: & è converſo, quando non obſtante lege, juſtè excuſatur ſubditus, non ſolvendo tributũ, ſi non petatur, poteſt etiam ſe occultare, ne petatur, vel non fateri veritatem, ſi abſque mendacio valeat, imo licet mentiatur, vel pejeret, aut reſiſtat, non agit contra juſtitiam denegando tributum, etiamſi aliàs peccet. In aliquo vero caſu accidere poteſt ut lex licet ſimpliciter imperet ſolutionem tributi, non obliget, donec petatur, & tunc revera obligat in conſcientia ad ſolvendum ſine reſiſtentia, vel etiam ad veritatem prodendam, ſi de illa quis interrogetur ab exactore tributi. Tota hæc aſſertio ferè ſequitur ex dictis, ſolúmque ultima pars aliquam declarationem poſtulat. Probantur ergo reliquæ partes, quia ſi conſtat ſufficienter, tributum eſſe omni ex parte juſtum, lex per ſe obligat ad ſolutionem nulla expectata petitione, ut in prima aſſertione dictum eſt: ſi vero conſtat de injuſtitia tributi, lex non obligat etiamſi petatur, ut probant adducta in aſſertione ſecunda. Si vero ſit ſtatus medius, ſeu dubius, inſpiciendum eſt, per quæ principia poſſit, & debeat reduci ad certitudinem practicam, vel obligationis, vel excuſationis, juxta dicta in tertia aſſertione. Et quando non obſtante dubio manet practica obligatio, non ſolum eſt ad ſolvendum petitum tributum, ſed ſimpliciter ad ſolvendum, quia eſt obligatio ad ſervandam legem, & lex per ſe ad hoc obligat. Si vero è converſo ex dubio naſcitur excuſatio, non ſolum erit ad non ſolvendum, quod non petitur, ſed etiam licet petatur, ſi cõmode fieri poſſit, quia excuſatio illa ſimpliciter eſt ab obligatione legis: ergo loquendo per ſe, ac regulariter nõ eſt differentia inter obligationem ad ſolvendũ tributũ poſt petitionem, vel ſine illa.

Nihilominus declaratur ultima pars: nam 22.
contingere poteſt, ut aliquod tributum abſolute ſpectatum cenſeatur nimis grave, & in ſuſpicionem injuſtitiæ veniat, ita ut communiter ſubditi male de juſtitia illius opinentur, & nihilominus, quod cum illa moderatione, ſcilicet, quod tributum peti debeat, & alias non cenſeatur obligare, reputetur tolerabile, & facile admittatur. Ergo nihil obſtat, ut in tali caſu lex non obliget ad ferendam ſolutionem, obliget autem ad parendum exigenti. Duobus autem modis hoc accidere poteſt, unus eſt, ſi tributi quantitas, vel aliæ circumſtantiæ ejus cogant ad ita interpretandam legem, ut juſta ſit arbitrio virorum prudentum conſiderata proportione tributi ad res ſuper quas imponitur, & ad perſonas, quibus imponitur. Neque obſtabit, quod verba legis id non declarent, aut quod de tali intentione legiſlatoris non poſſit ex verbis legis conſtare, quia ut lex non ſit exorbitans, licitum eſt reſtringere verba ejus juxta materiæ exigentiam, & ita tunc talis interpretatio fit exigente juſtitia, ut ſic dicam. Et ita videntur ſentire de Gabella, ſeu Alcavala, Soto, Medina, & alii. Neque etiam huic moderationi obſtabit, quod tributi contributio ſit cujuſdam debiti ſolutio. Nam hoc debitum non habet ex natura rei certam quantitatem, ſed hanc taxat lex humana, & fieri poteſt, ut taxata cum abſoluta obligatione ſit nimia, & cum illa moderatione ſit accommodata.

Alio modo poteſt intelligi talis moderatio 23.
facta vi conſuetudinis, in qua (ut dixi) Navarr. maximam vim facit, & poteſt habere magnam, quando conſtat, vel probabilius eſt juxta publicam formam, nimium eſſe gravatos ſubditos. Tunc enim conſuetudo illa non poteſt dici irrationabilis, nec contra legem naturalem, quia non eo tendit, ut Rex privetur debitis, & abundantibus ſtipendiis, ſed ut non ſint nimia, & ut populus commode poſſit illa ſolvere. Cur ergo talis conſuetudo non habebit vim moderandi legem quoad moderationem tributi ſolvendi, quæ per eam fit? Neque etiam in eo caſu obſtabit defectus conſenſus taciti in Principe, qui ſemper reſiſtit, & punit ſe occultantets, ne ſolvant. Hoc (inquam) non obſtat, quia licet Princeps per moderatas pœnas ſemper reſiſtat, ne ſubditi nimiam licentiam ſument, præſumi merito poteſt, illam coactionem eſſe pure pœnalem, & ad recompenſandam illo modo tributorum diminutionem: nihilominus vero conſuetudo habebit vim remittendi obligationem legis in conſcientia, & Princeps vel non poteſt, vel non debet in hoc ei reſiſtere, quia leges humanæ debent eſſe moribus utentium accommodatæ.

Addo præterea, contingere poſſe, ut de nul- 24.
lo tributo in particulari judicari poſſit eſſe nimis grave, vel injuſtum, etiamſi lex obliget ad ſolvendum illud abſolute, & abſque petitione: & nihilominus, quod tot ſint multiplicata tributa, ut ex eorum cumulo reſultet

onus

onus nimis grave pro communi populo ſubditorum, & quod hoc moraliter conſtet ex effectibus, & ex publico clamore populi & communi etiam prudentum judicio. Tunc ergo habere poterit etiam locum dicta moderatio, quia ſi onus eſt nimium, parum refert, quod una, vel pluribus legibus, ac viis exigatur. Ergo tunc poterunt ſubditi illa moderatione uti in una, vel altera occaſione, cum commode potuerint: non ut ſufficientia tributa non ſolvant (hoc enim nunquam licere poteſt, quia eſt contra naturalem juſtitiam) ſed ut cum moderatione juſta ſolvant, ſeque indemnes obſervent, ut habere poſſint, unde ſemper juſta tributa perſolvant.

Praxis in ſolvendis tributis declaratur.

25. Ultimo (quia potiſſimæ hujus materiæ difficultas utilitas eſt in applicatione hujus generalis doctrinæ ad praxim) addendum eſt, ad judicium ferendum in ſingularibus factis, & perſonis, neceſſarium eſſe in particulari ponderare conditiones perſonæ, an ſcilicet, dives ſit, vel pauper, & ad unum, vel alterum tributum vel multa ex diverſis capitibus, ſeu titulis ſolvere teneatur. Deinde conferre oportet facultatem, & conditionem perſonæ cum onere tributi, vel tributorum, & expendere, an reſpectu talis perſonæ onus ſit nimis grave, quia excedit facultatem ejus, & lucra, vel redditus, quibus indiget ad ſuſtentationem, vel perſonæ vel familiæ, vel ſtatus convenientis, ac moderati, attenta ejus conditione, & qualitate. Quibus ſpectatis juxta conditionem inde reſultantem poterit formari judicium circa excuſationem, vel obligationem ſolvendi tributa integre vel ex parte, & ſub cõditione, ſi petantur, vel abſque illa. Nam in primis nunquam debet quis excuſari ab omnibus tributis ſolvendis, niſi tanta ſit paupertas ut impotentia excuſet: regulariter vero obligatio pendendi tributum Principi adeo naturalis eſt, & per ſe orta ex ratione juſtitiæ, ut non poſſit quis omnino excuſari propter apparentem injuſtitiam aut nimium gravamen tributorum. Nam eſto aliqua eſſent injuſta, alia erunt juſta, & ſaltem antiqua ſemper præſumuntur juſta, & in cumulo tributorum ſemper includitur illa generalis ratio contribuendi ad dandum Principi juſtum ſtipendium & auxilium ad publicas expenſas ſui muneris.

26. Quia vero hæc contributio debet eſſe proportionata perſonis, & non eſt eadem quantitas abſolutè juſta reſpectu omnium: ideo ſi in particulari conſtet reſpectu hujus eſſe nimis gravẽ, & improportionatam, excuſabitur quis à tanto, licet non à toto, & ita poterit, vel tantum ſolvere ea, quæ ſine dubitatione ſunt juſta, & alia vitare non propter ſolam dubitationem de illorum juſtitia, ſed quia omnia ſimul continerent improportionem, quæ merito vitatur non ſolvendo ea, quæ minus certa ſunt. Quamvis ſi ordo iſte commode ſervari non potuerit, & facilius ſit occultare alia tributa, & ea ſolvere, quæ minus certa ſunt, ſatisfaciet quis ſuæ obligationi, illa ſolvendo, dummodo juſta quantitas tributorum perſolvatur: nam ibi quædam tacita recompenſatio intervenit. Ubi autem ex improportione ad perſonam, non apparet exceſſus, & ſolũ agitur de juſtitia, vel injuſtitia tributi, regulæ aſſignatæ ſervandæ ſunt. Neque obſtabit huic juſtæ conſiderationi, & prudenti judicio, quod tributa pendantur publicano, qui illa conduxit, ſeu emit, quia propter contractum publicani cum Rege, non augetur debitum ſubditorum, & publicanus ſubrogatur loco Regis, & ideo eo modo, & cum illis limitationibus vel moderationibus ad illum tranſeunt, quo debebantur Regi. Denique eſt optimum conſilium, & moraliter neceſſarium, ut hoc judicium practicum non fiat ab unoquoque de ipſo: tum quia non ſolet quis eſſe æquus judex in propria cauſa: tum quia non ſolent eſſe ſinguli ſubditi ſufficienter inſtructi ad hoc judicium ferendum: unuſquiſque ergo ſequi debet conſilium viri docti, & prudentis, ſeu confeſſoris, qui regulariter, ac cæteris paribus, debent inclinare ſubditum ad ſolutionem tributi, præſertim ante factum, quia jus Regis de ſe & majus, & certius eſt, poſt factum vero facilius eſt convenire, ubi utrinque fuerit dubitandi ratio, ut dixit Sylveſt. ver. *gabella*, 3. q. 14. & fere alii ſequuntur.

CAPUT XIX.

Utrùm leges humanæ irritantes contractum pœnales, vel oneroſæ ſint.

UNus ex effectibus legis humanæ eſt irritare contractus, ut in ſuperioribus diximus, & nunc ſupponimus tanquam manifeſtum ex uſu utriuſque juris civilis, & canonici. Sic enim in conficiendis teſtamentis, & in contractibus minorum, & mulierum, & in bonis Eccleſiaſticis, & in ipſo etiam ſacramento matrimonii aliquæ cõditiones ſunt jure humano requiſitæ, ſine quibus contractus non eſt validus ex vi ejuſdem juris humani. Ratio autem cur hoc poſſit facere lex humana, eſt, quia non repugnat legi naturali, & alioqui expedit ad commune bonum reipublicæ, ut talis poteſtas ſit in republica, ſeu ejus Principe. Prior pars conſtat, quia licet poteſtas contrahendi valide ſit naturalis homini, tamen poteſt illa privari, ſicut poteſt privari libertate, neque id eſt contra jus naturæ præceptivum, ſed negativum, ut ſupra lib. 2. declaratum eſt. Poſterior autem pars conſtat experientia, quia ad vitandas fraudes, & alia incommoda, ſæpe hoc eſt neceſſarium, & ideo ſicut data eſt reipublicæ poteſtas præcipiendi, ita & irritandi actus. Item quia pars communitatis eſt magis reipublicæ, quam ſua, & ideo habet operationes ſuas dependentes à republica, quando tales ſunt, ut in commune bonum, vel damnum cedere poſſint: ergo caput reipublicæ habet poteſtatem in mẽbra ſua, ut poſſit operationes eorum irritare, vel modum eis præfigere, ſine quo invalidæ ſint, quoad morales effectus, qui per eas fieri poſſent. Ab hoc ergo effectu leges aliquæ irritantes denominantur, quæ ſecundum illã rationem ſpecialem conſiderationem habent, quæ in hunc locum optime cadit: nam propter illum effectum inter oneroſas, & odioſas leges computantur, quia valde oneroſum eſt homini, ejus voluntatem ita ligare, ut neque licite, neque validè facere poſſit quod vult, & facere poſſet, niſi in lege impediretur. Ad explicandam igitur harum legum obligationẽ oportet declarare quale ſit hoc onus, & an ſubeat rationem pœnæ: indè enim conſtabit, an hæ leges obligent ad modum pœnalium legum, vel moralium: nam quod aliquomodo obligent, dubitari non poteſt, cum veræ leges ſint, & intrinſece includant omnia, quæ legi humanæ conveniunt ex vi generis, ſeu quatenus vera lex eſt.

1. *Lex humana irritat contractus, quia hoc expedit aliquando communi bono.*

In quæſtione igitur propoſita multi Juriſperiti cenſent, leges irritantes eſſe pœnales. Ita tenet Gloſſ. in c. *decet*, §. *ordinarii*, ver. *proceſſus*, de imminut. Eccleſiar. in 6. ſequitur Panorm. in c. ult. de fer. n. 18. Idem habet Bart. in l. *ſanctio*, in prin. ff. de pœnis, & plures alii. Et poteſt ſumi ex c. *ſuper literis*, de reſcri. ibi, *in ſuæ perverſitatis pœnam*, & ex l. *turpia*, ibi, *odio ſcribentis*, ff. de legat. 1. ubi notat Bald. Imò aliqui vocant hanc pœnam naturalem, & intrinſecã, ut videre licet in Decio c. 2. de cõſtit. lect. 1. n. 5. cũ Immol. in c. ult. de reſcri. circa Gloſſ. verb. *perſonalibus*. Et ratio reddi poteſt, quia irritatio actus, quem homo ſuo jure, & naturali libertate poſſet valide facere, eſt non parvum gravamen, & nocumentum ſubditis, ergo non poteſt niſi in pœnam juſtè imponi. Et declaratur quia hæc annullatio non fit, niſi inhabilitando perſonam ad talem actionem, ſed omnis inhabilitas perſonæ per legem inducta eſt quædam pœna: ergo. Confirmatur, quia ſi lex irritãs non eſſet pœnalis, non eſſet reſtringenda, ſed potius extendenda, conſequens eſt contra communem

2. *Leges irritantes eſſe pœnales, ſentiunt multi, quia eſt gravamen ſubdito.*

munem omnium sensum. Atque hinc inferunt aliqui eo ipso quòd lex addit aliam pœnam, censeri non irritare, ne bis eundem actum punire videatur, de quo puncto in cap. 23. dicemus.

3. *Leges irritantes non esse pœnales, sed directivas, sentiunt Joan. And. Felin. Domin. Innocent.*

Aliorum verò sententia est, leges irritantes non esse pœnales, sed morales, seu per se directivas communitatis. Ita tenet Joan. And. in c. ult. de elect. in 6. regula, *odia*, de regul. jur. in 6. in Mercurial. Fundatur quia pœna solum est, quando lex diminuit patrimonium, aut tollit jus acquisitum, quod non fit in actus irritatione. Idem tenet Domin. in d. cap. ult. de elect. in 6. & idem sentit Felin. in d. c. 2. de constit. n. 3. citans Innoc. in c. *si verò*, de sent. excomm. ubi dixit, annullationem actus non esse naturalem pœnam. Sed dictum illud alium fortasse sensum habet, ut infra hoc capite dicam. Ratio autem pro hac sententia præter eam, quam tetigit Joan. Andr. esse potest, quia pœna non est, nisi præcedat culpa, sed annullatio actus fit sine culpa prævia; ergo non est pœna. Dices, pœnam interdum imponi sine culpa, licèt non sine causa, ut supra dicebamus de lege purè pœnali. Sed contra hoc, quia etiam loquendo hoc modo de pœna latè sumpta requirit culpam etiam lato modo, scilic. civilem, seu in eo foro, in quo imponitur pœna, esto non sit necessaria culpa in foro Dei, at hîc nulla culpa requiritur, etiam legalis. Vel aliter, quando ad pœnam non requiritur culpa, sed causa, necessarium saltem est, ut illa causa sit actus liber punibilis ex justa causa, quia pœna non est, nisi propter actionem, vel omissionem libera; at nulla talis causa est necessaria ad irritandum actum, sed alia, quæ consideratur ex parte boni communis; ergo illa non sufficit, ut sit pœna. Confirmatur, quia aliàs omnis irregularitas esset pœna, quia est gravamen, quod non imponitur sine rationabili causa: consequens autem est planè falsum.

Probatur quia non est pœna sine culpa.

4. *Irritationem actus in proprio conceptu non includere quòd sit pœna, & sæpius non esse pœnam, interdum verò sic. Baldus. Panorm. Decius.*

Vera tamen resolutio est, irritationem actus in proprio, ac necessario conceptu non includere, quòd sit pœna, & ita sæpius non esse pœnam, interdum verò posse veram rationem pœnæ habere. Hæc est resolutio communis, ut videre licet in Bald. in l. *non dubium*, C. de legib. Panor. in c. 2. de constit. & melius Decio, ib. lect. 2. Ut autem distinctè & in specie declaretur, adverto, duob. modis posse irritari actum, primò directè aliquid constituendo, & præcipiendo, & solum per consequutionem; seu indirectè prohibendo, & irritando, ita videre licet in lege dante formam actui, & per consequutionem irritante actum factum sine tali forma. Exemplum optimum est in decreto Tridentini, sess. 24. circa contractum matrimonii: nam pro forma contractus posuit, ut fieret præsente parocho, & duobus testibus, & aliter factum irritavit. Simile exemplum est de lege requirente ad valorem testamenti talem numerum testium. Item de lege dante formam alienationibus rerum Ecclesiasticarum, Clem. 1. de reb. Eccles. non alienan. & cap. *sine exceptione*, 12. q. 2. Item de dante formam eligendi, c. *quia propter*, de elect. Alius modus directè irritandi actum est negativus, seu prohibitivus actus cum verbis sufficientib. ad irritandum illum, talis est lex prohibens matrimonium inter consanguineos, vel affines intra quartum gradum, & irritans matrimonium clerici in sacris, aut religiosi professi, similes. Hæc autem prohibitio ob triplicem causam, seu finem fieri potest. Primo per se propter commune bonum, quia ita expedit ad divinum cultum, vel ad decentiam religionis. Secundò in favorem aliquarum personarum, ut ad subveniendum fragilitati earum, ut fit per leges irritantes aliquos contractus minorum. Tertiò in odium personæ, seu actionis ejus, ut in legibus irritantibus acquisitionem dominii in aliquibus donationibus, vel acceptationibus. Aliqui addùt tertium irritandi modum per inhabilitatem personæ, sicut solent Theologi explicare impedimenta matrimonii & professionis, & sicut Conc. Trid. expresè declaravit factum ab ipso esse in decredo edito contra clandestina matrimonia. Sed hic modus licet verissimus sit, in duobus præcedentibus includitur, nec potest ab illis separari, si respectivè sumatur. Nam quoties lex irritat actum, reddit subditi voluntatem inefficacem, & impotentem ad contrahendum, vel transferendum, aut acquirendum dominium, vel quid simile, & hoc est inhabilitare actum ad contrahendum, vel sic contrahendum. Aliquando enim lex inhabilitat simpliciter personam ad actum aliquem in specie, ut inhabilitat clericum in sacris, vel religiosum professum ad contrahendum matrimonium: aliquando inhabilitat respective tantum, ut ad contrahendum cum consanguinea, vel ad donandum extraneis: aliquando solum inhabilitat, *ad sic contrahendum*, ut dixit Conc. Trident. in dicto decreto. Et in his omnibus respective irritatur actus ipse, & voluntatis consensus redditur inefficax ad talem effectum faciendum. Per hoc autem & non aliter persona inhabilis fit ad eundem effectum. Quia sicut actus humani voluntate perficiuntur, ita inhabilitas personæ ad tales actus in voluntate spectari debet, quatenus actus ejus redditur inefficax. Et è converso, non potest actus irritari, vel voluntas fieri inefficax, quin persona eo ipso inhabilis reddatur cum proportione, ut dictum est. Et ideo nobis sufficit duos illos modos irritationis distinguere, quia interdum distinctam doctrinam requirunt: tertius vero in illis includitur & non habet aliquid speciale, quod oporteat declarare.

Conc. Trid.

5. 1 *Conclusio.*

Dico primo: Lex irritans actum indirectè tantum, & per consequutionem ad institutionem formæ servandæ in aliquo contractu, non est pœnalis. Ita sentiunt auctores allegati, & plures quos refert, & sequitur Matien. lib. 4. recopil. tit. 4. l. 1. Gloss. 10. num. 35. Et alios refert Sanc. lib. 3. de matr. dist. 4. num. 9. & 10. Et ratio est clara, quia ibi nulla præcedit culpa, nec sufficiens causa pœnæ ex parte ejus, cujus actus irritatur, verbi gratia, quando quis condit testamentum minus solemne, quod ex illo defectu irritum est, nihil peccavit, nec aliquid fecit punitione dignum, quia sicut liberè posset testamentum non condere, & non ideo esset dignus pœna, ita etiam liberè potuit minùs solemne testamentum facere sine macula, vel causa pœnæ; ergo nullitas illa non est pœna; ergo nec lex est pœnalis, sed directiva tali modo, & cum tali efficacia, ut constituat illam formam tanquam substantialem actui, etiamsi inde consequatur alteri incommodum ex nullitate talis actus. Et confirmatur, quia intentio talis legis non est punire actum, vel negligentiam alicujus, cujus signum est, quia in dicto casu detrimentum, quod ex nullitate testamenti sequitur, magis cedit in damnum hæredis, quàm testatoris, neque id reputatur inconveniens, quia re vera lex neutrum punire intendit, sed communi bono providere; non potest ergo talis lex pœnalis reputari. Nec obstat, quòd interdum in jure videatur hic effectus, prout fit per has leges, vocari nomine pœnæ, & in l. 1. C. de posthum. hæred. instit. ubi: *Ne pœnam patiatur præteritionis, qui suos non præteriit*: nam ibi lato modo sumitur pœna pro incommodo, vel damno quocunque.

Matien. Glossa. Sanc.

6. 2 *Conclusio.*

Dico secundò: Lex prohibens actum, & irritans illum intuitu boni communis, vel privatorum, non est pœnalis. Hæc etiam assertio est communis, ut patet ex Gloss. communiter approbata in Clem. 2. de hæret. ver. *ex nunc*. & Abb. c. 2. de const. n. 7. Dec. n. 14. Felin. n. 7. Sylvest. verb. *lex* q. 6. Rosella n. 6. Quia omnes hanc irritationem à pœna distinguunt. Exempla illius sunt in legibus irritantibus matrimonia inter consanguineos, vel affines, vel inter cognatos spiritualiter: illa enim irritatio non est introducta in pœnam contrahentium, sed per se, propter decentiam religionis, vel conjugalis honestatis. Item huc spectant leges irritantes professiones minorum, vel annum professionis, vel similes. Ratio verò est, quia illa irritatio non fit in odium alicujus, nec in vindictam delicti, quoad pœnam in rigore sumptam necessarium est, juxta l. sanci-

Abbas. Decius. Felin. Rosella.

ſancimus, C. de pœnis, nec etiam ſit in recompenſationem alterius tranſgreſſionis politicæ, ut explicatum eſt. Denique declaratur in hunc modum, quia pœna ſolum per accidens introducitur, ſeu per occaſionem ad cohibendum, vel vindicandum: hæc autem irritatio per ſe imperatur, & fit, quia per ſe excedit bono communi, vel privatorum. Neque obſtabit, quod talis irritatio cedat in nocumentum alicujus, quia hoc eſt indirecte, & per conſequutionem, non vero eſt illud damnum intentum à legiſlatore, ut ille puniatur. Unde multi cenſent talem legem non ſolum non eſſe pœnalem, verum neque odioſam eſſe, ſed potius favorabilem, quod ſentit ſupra Dec. cum Alex. in l. 1. de liber. & poſthu. Sed hoc ex principiis poſitis in principio hujus libri judicandum eſt.

Decius. Alex.

7. *3 Concluſio. Bald. Panorm. Decius. Bartol.*

Dico tertio: Aliquæ leges irritantes pœnales ſunt, ſcilicet, quæ irritationem inducunt in odium alterius tranſgreſſionis, ſeu culpæ. Ita docent Bald. Panor. & Deci. ſupra. Ut autem in proprio ſenſu intelligatur, oportet advertere, aliud eſſe irritationem eſſe pœnam, aliud vero effectionem actus irritè puniri pœna: contingit enim legem irritari actum, & adjicere pœnam in eum, qui talem actum irritum facit, ſicut notant Bar. in l. *Prætor ait*, §. *interdictum*, ff. de oper. nov. nunc. n. 3. Abb. Fel. & alii in c. 2. de teſtib. & conſtat ex uſu jurium in l. *jubemus*, 2. §. *ſanè*, C. de ſacroſ. Eccl. & ex l. 1. ff. de his, quæ pro non ſcrip. hab. & in Extrav. 2. de ſimo. cum aliis puni entibus illud delictum ultra irritationem. Et ex Conc. Tri. ſeſſ. 25. ubi irritat matrimonium contractum ſine Parocho, & teſtibus, & inſuper præcipit puniri ſic contrahentes, ut poſſet pœnam deſignare, licet non faciat. Denique ex c. 2. de reb. Eccleſ. non alien. ubi contra eos, qui res Eccleſ. à dominis temporalibus impetrant, & obtinent, dicitur, *Irrita habeantur, quæ obtinent, & à communione Eccleſiæ excludantur*, quæ lex pœnalis eſt quoad pœnam excommunicationis ferendam, quoad priorem vero partem de irritatione non eſt pœnalis, ſed moralis. Imo neque eſt inſtitutiva irritationis, ſeu declarativa, quia illa obtentio fuerat rapina quædam. Nam (ut ibi dicitur) qui ſic obtinent bona Eccleſiæ, egentium ſubſtantiam rapiunt, quia dominus temporalis non poteſt illa valide conferre: ergo quod obtentio ſit irrita non fit, ſed declaratur per illam legem. Quando ergo actus irritus ſic punitur per legem, clarum eſt, legem eſſe pœnalem quoad novæ pœnæ impoſitionem, ſed id quaſi accidentarium eſt, ſeu adventitium irritationi, & ideo illam pœnam hic non conſideramus, ſed per generalem doctrinam de lege pœnali metienda eſt. Agimus ergo priori modo de ipſa irritatione, quæ interdum in pœnam præcipue introducitur.

Abbas. Felin.

Conc. Trid.

8. *Probatur concluſio inductione.*

Sic autem probari poteſt concluſio inductione: nam inter impedimenta matrimonii illa, quæ ſunt ratione delicti, pœnalia ſunt, ut ſunt uxoricidium cum promiſſione, adulterium cum aliquo vivente conjuge cum promiſſione futuri matrimonii, ut habentur in toto titulo de eo, qui duxit in matrim. quam poll. per adult. & c. *ſi vivente*, 31. q. 1. ſic etiam electio religioſi ad prælationem, cui ipſe conſentit ſine ſuperioris ſui licentia, irritatur, in pœnam ſuæ præſumptionis, ut expreſſe dicitur in capite *ſi religioſus*, de election. in 6. Idem colligitur ex capite *diſpendio*, de reſcriptis, in 6. ibi, *Simili pœna, ſi contra hoc fecerit puniendus*, ſcilicet, irritatione cujuſdam reſcripti, & alia plura jura citantur à prædictis auctoribus, aliaque exempla de irritatione donationum, vel acquiſitionum, largitionum, aut fructuum frequentia ſunt, & aliis locis tractata. Denique quoties in jure additur particula, *in pœnam*, vel, *in odium*, vel, *in injuriam*, ut in capite *cum ſecundum*, de præbend. cenſetur irritatio fieri in pœnam, aliquando vero ſine his particulis, & ex modo quo fertur, ſatis intelligi poteſt, ſub illa habitudine ferri. Ratio vero clara eſt, quia irritatio actus, eſt magnum gravamen, & poteſt nocumentum afferre: ergo de ſe eſſe poteſt ſufficiens pœna, & aliquando eſt valde accommodata delicto, ergo poteſt per legem intendi ſub ratione pœnæ: tunc ergo vel illa quatenus irritans habebit ſimul rationem legis pœnalis. Nec obſtabit, quod per irritationem non minuatur patrimonium, aut tollatur jus quæſitum; nam ſatis ſuperque ſufficit, quod impediatur acquirendum, vel quod privetur homo poteſtate, quam habet ad efficiendum valide actiones ſuas. Nam hoc modo inhabilitas ad beneficium eſt magna pœna, & in l. *Senatus*, ff. de contrahend. empt. irritatio venditionis dicitur pœna venditoris, etiamſi re ſua non privetur, & ſimiles pœnæ numerantur in. l. *minoris*, ff. de pœnis.

c. ſi vivente.

c. religioſus.

c. diſpend.

L. Senatus.

9. *Sententiarum conciliatio.*

Ex his ergo poſſunt facile ſententiæ adductæ conciliari: nam indefinite utraque verum dicit, neutra autem univerſaliter. Unde quæ dicit, legem irritantem eſſe pœnalem, ut ſit vera, permiſſive, ſeu potentaliter eſt intelligenda, id eſt, poteſt eſſe pœnalis. Quæ vero negat eſſe pœnalem, intelligenda eſt formaliter, ſeu ex neceſſitate, quia lex irritans, ut talis eſt, non poſtulat, quod ſit pœnalis, neque hoc eſt illi intrinſecum. Et ita etiam facile ſolvuntur fundamenta illarum opinionum, ſi contra ea, quæ diximus, applicentur. Jura enim allegata in prima opinione ſolum probant, irritationem interdum eſſe pœnam. Ratio vero ibi facta probat, hanc poſſe eſſe pœnam, non tamen neceſſarium eſſe reſpectum pœnæ, ut fiat, quia per accidens eſt, quod reſpectu alicujus ſit gravamen, propter bonum commune multa gravamina toleranda ſunt ſine culpa, ſine perſonali cauſa, ſeu defectu. Unde non eſt verum, omnem inhabilitatem perſonæ eſſe pœnam: interdum enim ad perfectionem, & ſtatum religioſum pertinet: aliquando vero eſt quid indifferens. Ad confirmationem vero ibi additam de interpretatione legis irritantis, dicemus latius in lib. 8. Nunc ſolum reſpondemus, legem irritantem, ſi fuerit ſimul pœnalis, reſtringendam eſſe: alias vero intendi poſſe, prout favorem, vel utilitatem communis boni proſpexerit: & aliquando reſtringi poſſe, niſi inde reſultet aliquid contra commune bonum, quia ad hoc ſufficit, ut ſit oneroſa, licet pœnalis non ſit. Argumenta vero, & jura allata in ſecunda ſententia, probant recte irritationem poſſe, & ſæpe induci in pœnam, non tamen hoc illi eſſe intrinſecum, nec in univerſum illi convenire. Et hoc tantum convincitur exemplo irregularitaris ibi adducto, quod etiam probat, poſſe dari inhabilitatem, ac ſubinde irritationem, quæ non ſit pœna. Diſcurſus denique ibi factus convincit in illis caſibus, ubi irritatio fit ſine culpa alicujus, & ſine cauſa (ut ſic dicam) perſonali, non poſſe irritationem eſſe pœnam. Sæpe autem imponitur irritatio præcedente culpa, & ratione illius, & ideo tunc merito imponi poteſt in pœnam.

10. *Poſſe in eadem lege irritationem actus ferri per ſe in bonum commune, & in pœnam.*

Addo denique aliquando accidere poſſe, ut in eadem lege irritatio actus feratur, & per ſe propter commune bonum, & ſimul in pœnam. Quia iſti duo reſpectus non repugnant ſimul conjungi in eodem effectu: vel reſpectu ejuſdem, vel reſpectu diverſorum. In exemplum adduci poſſunt impedimenta irritantia matrimonium propter delictum introducta: nam illa pœnalia ſunt, ut vidimus, & tamen etiam per ſeſe erant expedientia ad commune bonum, ut ſecuritati, & fidelitati conjugium conſuleretur. Unde licet alia pœna tale delictum condigne puniretur, nihilominus poſſet juſtè irritatio ſimul perſiſtere ſine duplicatione pœnæ, quia per ſe expediebat, etiamſi non adjiceretur in pœnam. Dices, hinc ſequi, nunquam fieri irritationem in pœnam, quin etiam propter ſe, & propter ſuam utilitatem fiat, quia ſemper talis irritatio confert ad commune bonum, & propter illud fit. Reſpondeo, negando ſequelam, quia hic non conſideratur tantum communis utilitas, quæ invenitur in pœna, ut pœna eſt, quæ eſt vindicare delictum, & per illam modum coactionis præcavere, ne ſimilia fiant, quod eſt commune omni pœnæ: ſed ulterius conſidera-

Obviatur objectioni.

tur

tur utilitas medicinæ (ut sic dicam) auferendo occasiones perpetrandi similia delicta, quæ utilitas non est communis omni pœnæ, nec de ratione ejus, ut ad vindicationem spectat. Hoc ergo modo dicimus, per irritationem illam matrimonii in prædictis casibus auferri occasiones perpetrandi similia delicta, & hanc causam fuisse sufficientem ad imponenda talia impedimenta, etiam sine vindicatione delicti, quod per aliam pœnam fieri potuisset, sicut de facto etiam fit. Aliquando verò imponitur in pœnam inhabilitas ad beneficia, propter rebaptizationem v. g. vel aliud simile delictum, ad quod vitandum nihil confert illa inhabilitas, nisi per modum comminationis, & vindictæ, sicut quælibet alia gravis pœna prodesse posset.

CAPUT XX.

Utrùm leges irritantes actus illos in conscientia prohibeant.

1. *Ratio dubitandi.*

RAtio dubitandi esse potest, quia hæ leges sunt vera præcepta superiorum; sed de ratione veri præcepti, seu legis est, ut obliget in conscientia, ut suprà ostensum est; ergo necesse est, ut hæ leges in conscientia obligent aliquo modo. Et confirmatur, quia suprà dictum est, etiam leges purè pœnales resolvi aliquo modo in obligationem conscientiæ, quia alias non salvaretur in eis vera ratio legis, sed leges irritantes non minus sunt veræ leges, quàm pœnales; ergo. In contrarium verò potest fieri inductio: nam lex irritans testamentum minùs solemne, nullam obligationem in conscientia inducit, quia neque testatorem obligat ad servandam solemnitatem, cum possit de rebus suis validè, & invalidè disponere, sicut potest aliter eas consumere, si velit: nec etiam obligat hæredem, cùm illi nihil præcipiat. Similiter lex irritans contractum factum à minore non obligat illum in conscientia, cujus signum est, quia potest illum juramento confirmare, quod non posset, si esset peccatum, & sic de aliis.

2. *Distinguendas esse duas partes in lege.*

Ad resolutionem hujus quæstionis (cum proportione ad ea, quæ de lege pœnali diximus) oportet distinguere duas partes in hac lege, una est affectio, vel omissio actionis, quam lex ista præcipit, alia est irritatio actionis, quam lex ipsa jubet, vel facit. Circa primum advertere oportet ex dictis, tripliciter ferri hanc legem, sc. per modum affirmativi præcepti, vel per modum negativi, vel neutro modo, sed tantum quasi conditionaliter ad modum legis putà pœnalis. Primus modus habet propriè locum in legibus, quæ dant formam contractibus, ut patet in decreto Tridentini de matrimonio, quo præcipitur, ut matrimonium cum tali solemnitate fiat. *Trident.* Item in canonib. dantibus formam in electionibus, in alienationibus Ecclesiasticis, & similibus: præcipiunt enim talem formam servari, & quoad hoc habent formam affirmativi præcepti. Si quis autem rectè consideret, talia præcepta, ut affirmativa sunt, non sunt absoluta, sed conditionata: non enim præcipiunt alienationem fieri, v. g. sed ut si fiat, tali modo fiat, quia nimirum tales leges non præcipiunt exercitium actus, ut sic dicam, sed solum formam, seu modum servandum in actu, quando fit. Unde talia præcepta resolvuntur tandem in negativa, sc. ut talis actus, sine tali solemnitate non fiat, sic Tridentinum sess. 25. c. 15. de regul. prius prohibet, professionem fieri ante expletum decimum sextum annum ætatis, & annum probationis, & deinde irritat professionem aliter factam. *Conc. Trid.* Quocirca secundus modus legum negativarum prohibentium, scilicet, absolutè actus, & irritantium illos frequentior est. Sic enim prohibentur matrimonia inter consanguineos, vel affines, vel cum religioso professo, aut clerico in sacris, vel prohibetur, aut irritatur datio, vel acceptio simoniaca, & alia similia. Tertius autem modus potest interdum cum quolibet ex superioribus conjungi. Aliquando enim lex dans formam actui, prius præcipit sic fieri, seu non aliter fieri, & postea irritat aliter factum, ut in exemplis ex Concilio adductis satis patet: nonnunquam verò nihil præcipit, vel circa actum ipsum, vel formam ejus, sed tantum conditionaliter statuit, ut si absque tali forma fiat, non valeat, ut patet in lege de solemnitate testamenti, & similibus, & similiter in legibus directe irritantibus actus aliquos, non propter defectum formæ, sed propter alias causas, sæpe fertur prius absolute prohibitio actus, & additur irritatio, ut patet in exemplis adductis de matrimonio: aliquando verò nihil simpliciter prohibetur, sed irritatur actus si fiat, ut in casu c. *quamvis*, de pact. in 6. cum similib. de quibus infrá. *c. quamvis.*

3. *Posse per legem statui irritationem, vel ut faciendam vel ipso facto.*

Circa alteram partem istarum legum, sc. irritationem, advertendum est, dupliciter posse per legem statui; nempe, vel ipso facto, vel ut faciendam. Nam sicut lex pœnalis interdum imponit pœnam ferendam, interdum per se illam infert ipso facto, seu ipso jure: ita irritatio utroque modo ferri potest per legem, quia uterque modus est possibilis, & uterque pendet ex arbitrio legislatoris, & consequenter ex mente ejus, quæ uno, & alio modo per verba legum significari solet. Sæpe enim dicunt, talem actum, si fiat, vel aliter fiat, esse irritum, vel non valere, ut in l. *stipulatio non valet.* ff. de verbor. oblig. cum similibus: aliquando verò solum dicunt, ut actus irritetur, ut de venditione ultra dimidiam justi pretii, in l. 2. C. de rescind. vendit. His autem duobus ordinibus legum solent Juriseperiti addere tertium, earum legum, quas vocant nec assistentes, nec resistentes contractui, quia non dant actionem civilem alicui contrahentium. Sed hæ leges non solum irritantes non sunt, verum etiam nec prohibentes actus, quia nec irritant, nec confirmant contractum, nec prohibent, nec præcipiunt, & ita versari possunt & circa actus injustos, ut est lex negans actionem contra venditionem injustam citra dimidiam, & circa actus justos, ut est lex negans actionem propter solam obligationem naturalem ortam ex simplici promissione. Qui modus legum præsertim inter civiles reperitur, & licet irritantes non sint ut dixi, earum notitia aliquid conferre potest ad obligationem legum irritantium intelligendam, ut ex dicendis patebit.

4. *1 Concl.*

Jam igitur dico primò: Lex dans formam actui, licet non obliget ad exercitium actus, nihilominus ex se obligare potest in conscientia, vel ad servandam formam in tali actu, si fiat, vel (quod perinde est) ad non faciendum actum sine tali forma, & de facto ita obligat, quando vel materia legis id ex natura sua postulat, vel in lege satis exprimitur, & non aliàs. Assertio est clara ex dictis. Primò enim jam ostensum est, per tales leges nullum actum absolutè præcipi, ut est per se notum: nam lex dans formam matrimonio, aut testamento, non præcipit contrahere matrimonium, aut facere testamentum; ergo talis lex non inducit obligationem ad faciendum actum, quia hæc non oritur, nisi ex præcepto affirmativo absoluto. Secunda verò pars etiam est per se clara de possibili, quia illa potestas non excedit limites justitiæ, & pertinere potest ad conveniens reipublicæ gubernationem, & ab usu ostendi potest multis exemplis suprà adductis, quæ statim necessariò repetemus. Quia verò talis lex non semper inducit talem obligationem, ut inductio in principio facta convincit, ideo difficultas tota est, quando hæc lex ita obliget in conscientia, ut omissio formæ in tali actu peccaminosa sit, vel, quod perinde est, ut contrahere, vel alium similem actum facere sine debita forma per legem humanam præscripta, peccatum sit, vel non sit.

5. *Duo signa ad dignoscendam obligationem circa*

Duo ergo signa præbuimus ad dignoscendam hanc obligationem. Unum est, quando actus ex vi sui objecti, & naturæ talis est, ut velle illum facere, quando valide fieri non potest, turpe sit, & contra rectam ratio-

omissionem actus ex objecto. Secundum ex prohibitione in lege, & additur irritatio.

rationem. Quod maximè videtur contingere in materia religionis, & in actibus sacris, & in materia justitiæ: nam efficere actionem sacram modo irrito, & invalido, sacrilegium est, quia est contra reverentiam debitam rei sacræ, ut facere sacramentum irritum, & sine debita forma, & materia. Et hac ratione etiamsi Concilium Tridentinum expresè non prohibuisset, sed tantum irritasset matrimonium factum sine parocho, & testibus, esset grave peccatum illud sic contrahere, quia esset contra reverentiam sacramenti. Idemque est de quolibet alio matrimonio contracto cum impedimento irritante, & de professione in religione facta, omissa forma, seu conditionibus ab Ecclesia requisitis ad valorem ejus. Idem videre licet in materia justitiæ: nam electionem facere prætermissa substantiali forma, grave peccatum est, quia necessariò involvit injustitiam, & ideo graviter punitur in Trid. sess. 25. c. 6. de regul. Idem est quoties quis ex officio tenetur facere actum: nam consequenter tenetur facere validum, & ideo prætermittendo debitam formam contra justitiam faciet, ut si judex proferendo sententiam substantiales circumstantias omittat, & sic de aliis.

6. Videri autem potest hæc obligatio in hujusmodi casibus non provenire propriè, ac formaliter ex lege positiva, sed esse de jure naturali, quamvis non resultet, nisi posita institutione talis formæ quam invenit lex positiva, sicut profanatio calicis consecrati sacrilegium est contra legem naturalem, licèt supponat consecrationem ex positiva institutione. Sed licet verum sit, tale peccatum esse contra legem naturalem, etiam est contra legem positivam: nam eo ipso, quod præfinit talem formam in tali materia, constituit in illa medium justitiæ, vel religionis, & ideo, qui debitam formam prætermittit, etiam legem humanam violat, quia lex illa instituendo talem formam, ponit illam ut necessariam ad honestatem, & consequenter prohibet actum sine illa factum, sicut lex, quæ taxat pretium rei, necessario prohibet carius vendere, etiamsi verbis formaliter prohibentibus id non explicaret. Aliud signum erat, quando prohibitio actus aliter facti ponitur in lege, & additur irritatio: nam tunc lex illa continet præceptum negativum, ratione cujus obligat ad vitandum, seu non intentandum talem actum. Quod interdum fit directè prohibendo, ut patet in Concilio Tridentino sess. 25. c. 15. Ubi prius prohibet fieri professionem ante expletum tempus professionis, vel ætatis, & deinde irritat illam. Unde interdum lex addit specialem pœnam præter irritationem propter actum sic factum: nam pœna est signum prohibitionis, ut in eodem Concil. cap. 6. ejusdem sess. videri potest.

Conc. Trid.

7. Quando verò neutrum ex his signis in lege invenitur, talis lex non obligat in conscientia ad servandam formam præscriptam in actu, seu ad non faciendum actum sine tali forma, & in hoc sensu talis lex dici potest purè irritans. Hoc videtur sufficienter probari exemplo de testamento solemni. In quo id expresè asseruit Matienz. in lib. 5. recopil. tit. 4. l. 1. Gloss. 10. n. 18. & refert Navarr. in Man. c. 23. n. 56. qui loquitur de lege purè pœnali: tacitè tamen videtur sumere argumentum à simili; idem ergo est in similibus. Ratio autem est, quia efficere testamentum, vel similem actionem validè, non est de jure naturæ, nec etiam præcipitur per legem dantem formam substantialem actui; ergo non est peccatum per se loquendo facere actum illum invalidum. Quia quod non est contra præceptum, non est peccatum; ergo nec facere illum sine solemnitate præscripta erit peccatum, quia si omittere solemnitatem esset peccatum, maximè id esset, quia fieret actus invalidè, & sine fructu, vel effectu; quæ enim alia deformitas ibi potest cogitari? Prima verò pars antecedentis probatur, quia sicut jus naturæ non obligat ad illam actionem absolutè exercendam (ut suppono) ita etiam non obligat ad effectum ejus, ut v. g. ad transferendum dominium mearum rerum in alium, vel quid simile; ergo etiam non obligat jus naturæ ad efficiendum illam actionem validè, suppositò, quòd fiat, seu non prohibet illam facere invalidè, quia ex hoc quòd fiat invalidè, tantùm sequitur, ut non habeat effectum, quod non est contra præceptum.

Matienz. Glossa. Navarr.

Dices, ex tali actu invalido sequi potest deceptio alterius, vel inimicitia, vel simile inconveniens, vel saltem ille actus sic factus erit otiosus, & impertinens. Respondeo in primis, licet hoc totum concedatur, non sequi, quòd sit lege humana prohibitus. Deinde dico, hæc non per se sequi, sed esse accidentalia, quia potest interdum ratio aliqua, vel finis honestius movere ad testamentum faciendum, etiam sine solemnitate, ut, si aliter non possit constare de voluntate morientis, saltem illo modo constet; vel certe ut sic exteriùs satisfaciat testator importunis precibus alicujus extranei, volens, ut alius ab intestato habeat hæreditatem: tunc enim neque mentitur, neque alicui facit injuriam, sed utitur jure suo, & fortasse redimit vexationem suam. Et ita ibi non intervenit deceptio, vel si sequatur, erit passiva (ut sic dicam) non activa, & idem est de inimicitia, & aliis incommodis. Altera denique pars antecedentis ex dictis planè sequitur, quia nec ex forma, seu verbis legis positivæ, nec ex materia ejus colligitur tale præceptum humanum, ut suppono; ergo non est, nec cum fundamento potest affirmari. 8. *Diluitur objectio.*

Dico secundo: Leges negativæ quæ directè prohibent actum, & ad majorem firmitatem, seu exaggerationem prohibitionis, irritant illum, obligant in conscientia ad talem actum vitandum. Conclusio est clara, de qua videri potest Navar. suprà, & probatur quia talis lex est justa in tali prohibitione præcisè spectata, & continet præceptum negativum; ergo obligat in conscientia ad vitandum talem actum. Patet consequentia, quia hic est intrinsecus effectus legis justæ, sive prohibentis, sive præcipientis: hic autem effectus non impeditur propterea, quod lex addat irritationem prohibitioni, sicut suprà dicebamus, additionem pœnæ non auferre obligationem in conscientia legis pœnalis; est n. cum proportione eadem ratio. Quin potius in præsenti auget obligationem, tum quia ex suo genere gravius est, magisque à recta ratione exorbitat facere actum prohibitum, & irritum, quàm tantum prohibitum, tum etiam, quia ille modus prohibendi indicat majorem gravitatem prohibitionis, tum ex parte necessitatis vitandi talem actum, tum ex parte intentionis legislatoris; satis n. significat, se velle obligare quantum possit. 9. *Leges negativæ directè prohibentes, & irritantes actum obligant in conscientia ad talem actum vitandum.* *Navar.*

Statim verò occurrit inquirendum; quomodo cognosci possit, quando lex hoc modo obliget, seu (quod idem est) quando contineat prohibitionem ante irritationem. Respondeo utendum esse principiis, ac regulis supra datis. Nam primò consideranda sunt verba: si n. præceptiva sunt, seu prohibitiva absolutè, tunc sufficiunt ad hanc obligationem inducendam, ut ex dictis constat, & est exemplum in c. *decet.* 89. dist. Præter verba verò etiam ex materia poterit obligatio colligi, ut si lex irritet matrimonium cum adultera machinatrice, etiam prohibet illud, & sic de aliis. Præterea quoties irritatio imponitur in pœnam ejusdem actus, signum est maximè prohiberi ipsum actum: nam talis lex non solet esse purè pœnalis: non enim rectè accommodatur huic materiæ, seu pœnæ, & ideo admittenda non est, nisi aliud evidenter constet, quod erit rarissimum. Et ideo moralis regula est, talem legem continere prohibitionem actus in conscientia, vel saltem supponere illam, aut ex lege naturali, aut ex alia lege positiva; sic lex irritans collationem beneficii per confidentiam in conscientia prohibet illam, & lex irritans electionem religiosi ad Episcopatum acceptatum sine licentia sui Prælati, prohibet talem acceptionem; sic etiam turpia legata dum irritantur 10. *c. decet.*

tur in odium ſcribentis, prohibentur, vel ſaltem prohibita eſſe ſupponuntur in l. *turpia*, ff. de legat. 1. & per hæc facile erit de ſimilibus judicare. In legibus autem irritantibus actus in favorem alicujus, vel communitatis, vel privatæ perſonæ, non eſt hæc regula ita univerſalis: nam interdum prohibent ſimpliciter actum, & tunc obligant in conſcientia ad illum vitandum juxta concluſionem poſitam, & rationem illius; ſecùs verò dicendum erit, quando non ita prohibent præcipiendo, ſed tantùm irritant juxta dicenda in ſequenti aſſertione.

L. *turpia.*

11. Dico tertiò: Quamvis lex ſimpliciter, & abſolutè irritet actum ſi fiat, non neceſſariò obligat in conſcientia ad non faciendum illum de facto, ſeu materialiter, ut ſic dicam, ſed interdum eſt lex purè irritans, & non prohibens actum. Hæc aſſertio in generali probari poteſt, quia hoc non repugnat, & interdum ſufficit ad intentionem legiſlatoris. Item ſuaderi poteſt exemplo legis purè pœnalis cum proportione applicato. Denique convincitur aliquibus exemplis, ut legis irritantis venditionem fundi dotalis factum ab uxore, etiam cum licentia mariti, cùm tamen illam non prohibeat in conſcientia: vel irritantis renunciationem hæreditatis paternæ, quam facit filia, cum nuptui traditur, dote contenta, & tamen licèt illam faciat, non peccat, quia cedere poteſt jure ſuo. Quæ videtur eſſe ratio à priori, ob quam in talibus legibus ſit irritatio actus ſine prohibitione illius, quia hujuſmodi leges beneficium intendunt conferre illi cujus actum irritant, & ideo nolunt aliam coactionem, vel obligationem in conſcientia illi imponere.

12. *Quomodo diſcernatur lex purè irritans ab ea, quæ in conſcientia prohibet actus.* Hic verò ſtatim ſe offert inquirendum, quomodo poſſint diſcerni hæ leges purè irritantes ab aliis, quæ in conſcientia prohibent actus. Sed de hoc puncto diſputavi latè in materia de Juram. l. 2. c. 20. & ſequent. ubi varias retuli diſtinct. & opiniones Doctorum, caſque examinavi, & in ſumma dixi, primùm omnium reſpiciendum eſſe ad verba legis, an dirigantur ad perſonam præcipiendo, vel prohibendo; an immediatè verſentur circa actionem, ſeu contractum illum qualificando, ſeu infirmando: nam priores ex vi ſuæ formæ præcipiunt, & conſequenter obligant; poſteriores verò non prohibent actum ex vi talium verborum, licèt irritent illum in favorem alicujus, niſi aliunde ex materia, fine, vel circumſtantiis, contrarium colligi poſſit. Et ideo ulterius conſiderandam eſſe dixi materiam legis, & an ordinetur ad bonum publicum, vel privatum, & an ad talem finem non ſolum irritatio, ſed etiam prohibitio expediat. Atque ita ex omnibus ritè penſatis, colligi poterit, an lex ſit pure irritans, vel etiam prohibens.

13. *Lex non irr. actum ipſo facto, ſed eum præcipiens non obligat, niſi fortè judicem.* Dico quartò: Quando lex non irritat actum ipſo facto, ſed præcipit irritationem ejus, tunc ad irritationem non obligat, niſi fortaſſe judicem. Explicuimus obligationem harum legum quoad vitandum actum, ſupereſt explicanda obligatio, quæ ſpecialiter ex irritatione oriri poteſt; & quoniam lex irritans poteſt eſſe duplex, ſc. vel præcipiens irritationem, vel faciens, ideo de priori hanc ponimus aſſertionem, de poſteriori verò dicemus in ſequenti. Concluſio ergo eſt clara, quia irritatio actus eſt effectus publicæ poteſtatis; ergo ſi non fit per legem, debet fieri per judicem; ergo antequam fiat, non poteſt obligationem inducere, quia non eſt. Item talis lex vel eſt præceptiva, vel punitiva in tali irritatione imponenda: ſi ergo conſideretur ut punitiva, non obligat ante ſententiam, quia non ponit pœnam ipſo facto, quia ſolum jubet actum irritari; unde non obligat partes, ſeu privatas perſonas ad efficiendam irritationem, ſeu ad diſſolvendum contractum, vel quid ſimile, ante ſententiam condemnatoriam judicis, quia ſolum ad patiendum obligat, juxta ſuprà dicta de lege pœnali. Si autem talis lex ſpectetur ut præceptiva, judici præcipit per ſe loquendo; ergo alios non obligat. Et hinc relinquitur probata ultima pars, ſc. quod obligat judicem, quia ad illum loquitur, qui tenetur ſecundum leges judicare, ſicut ſupra dictum eſt de lege pœnali, & juxta ibi dicta hæc aſſertio cum proportione explicanda eſt, neque alia difficultas circa illam occurrit.

14. *Ex lege irritante ſi ſuum habeat effectum ſequitur obligatio ad omnia quæ intrinſecè ex irritatione naſcuntur, ſecùs ſi effectus impediatur.* Dico quinto: Ex lege irritante ipſo facto, ſi ſuum conſequatur effectum, ſequitur obligatio in conſcientia ad omnia, quæ intrinſecè ex irritatione naſcuntur: ſecùs verò erit, ſi effectus impediatur. Supponit hæc aſſertio, hanc legem non obligare ad irritationem ipſam faciendam, quia illam non facit homo, ſed ipſa lex, & ita quoad hoc non obligat lex, ſed operatur. Solum ergo poteſt obligare ad ſuſtinendam, ſeu exequutioni mandandam irritationem à lege factam. Et hoc eſt quod per hanc concluſionem intenditur, quæ duas continet partes, & utraque eſt ſatis clara, & univerſalis ad omnes irritantes, ſive in odium, ſive in favorem, ſive in publicum, ſive in privatum fiant. Prior ergo pars probatur, quia ſi lex illa conſequitur effectum ſuum, actus eſt nullus, ergo nullum confert jus; ergo ſi actus ille ſit acceptio, vel acquiſitio alicujus rei, ex tali lege ſequitur obligatio non utendi, nec fruendi illa re tanquam propria, nec contrectandi eam illo modo quo rem alienam contrectare non licet. Ut ſi talis actus ſit matrimonium, non licet ad conjugem accedere, neque alia jura conjugis, aut mariti uſurpare. Si ſit profeſſio religioſa, non licet actus proprios religioſorum efficere, & ſic de aliis, quæ fundari poterant in actus validitate: nam ſublato fundamento ruunt omnia, quæ ex illo oriri, aut in illo fundari poterant. Et poteſt hoc confirmari ex verbis Concilii Lateran. ſub Leone X. ſeſſ. 9. ubi beneficiatis non recitantibus imponitur pœna irritans acquiſitionem fructuum beneficii, his verbis, *Beneficiorum ſuorum fructus pro rata omiſſionis ſuos non faciant.* Unde ſubjungit, *Sed eos tanquam injuſtè perceptos erogare teneantur*, &c. Ergo proportionalis obligatio ſequitur ex omni lege irritante, & conſequenter effectum, quocunque titulo, vel ratione irritatio fiat, quia obligatio non ſequitur ex titulo irritationis, ſed ex effectu ipſo, & effectus idem eſt, quocunque titulo fiat.

Conc. Lat.

15. *Dilatur objectio.* Dices, ex illis verbis probari quidem obligationem naturalem ex vi juſtitiæ: non tamen probari aliquam obligationem ipſius legis irritantis. Reſpondeo in primis ideo in aſſertione non eſſe dictum, legem poſitivam obligare ad hoc, ſed ex illa cum effectu ejus ſequi talem obligationem, quod erit verum, ſive hæc obligatio, quæ ſequitur, naturalis ſit, ſuppoſito effectu poſitivæ legis, ſive ſit etiam ſpecialiter inducta per ipſam legem. Addo verò probabiliſſimum eſſe, etiam ipſam legem irritantem actum, obligare ad non utendum illo actu ut valido, ac ſubinde per contrarium uſum non ſolum peccari contra legem naturalem, ſed etiam contra ipſam legem irritantem, quia intentio irritantis principalis eſt, ne talis actus utilitatem habeat, ſeu moralem uſum, & ideo irritando prohibet uſum illius actus ut validi. Et ideo etiam ſolet talis uſus ſpeciali pœna puniri: non ſolum attenta malitia contra legem naturalem, ſed etiam ſpectata inobedientia contra legem poſitivam irritantem, propter quam ſolent cenſuræ imponi per Eccleſiaſticas leges, cum ad talem pœnam requiratur inobedientia, & contumacia contra Eccleſiaſtica præcepta.

16. Poſterior verò pars aſſertionis ex tenore prioris conſtat: nam illa prior ſub conditione tantum poſita eſt, ſcilicet, ſi effectus legis irritantis ſequatur; ergo ceſſante conditione, non procedet illa prior pars aſſertionis, nec habebit locum legis obligatio. Et patet ratione, quia ceſſante cauſa adæquata, ceſſat effectus: ſed adæquata cauſa hujus obligationis eſt nullitas actus facta per legem, ſeu lex irritans efficaciter, & cum effectu, ut diſcurſus facti ſatis oſtendunt; ergo ceſſante illo effectu, ceſſat cauſa obligationis, & conſequenter etiam obligatio ipſa. Poſita autem eſt illa conditio, & hæc poſterior pars, quia interdum

poteſt impediri hic effectus. Quibus autem modis impediri poſſit, in capite ſequenti dicam.

CAPUT XXI.

Quibus modis impediri poſſit irritatio actus quem lex præcipit pro infecto haberi.

1. *Duobus modis fit irritus actus, per legem immediatè vel per ſententiam judicis.*

Duobus modis poteſt actus fieri irritus per legem, uno modo mediante ſententia judicis, vel condemnatoria, vel ſaltem declaratoria criminis; alio modo immediatè per ipſammet legem ſtatim, ac fit, ſeu intentatur actus. In quibus modis manifeſtum eſt, difficilius eſſe impedire irritationem ſolius leges, quàm illam, quæ requirit ſententiam judicis, quia facilius eſt impedire judicem, ne ſententiam proferat, quàm legem, ne operetur, & ideo hîc dicemus de irritatione per judicem inducenda, & in ſequenti de altera. Et quamvis dupliciter poſſit irritari actus per ſententiam judicis, ſc. vel per ſententiam condemnatoriam, & hominis executionem, vel per declaratoriam tantum, qua poſita ſtatim lex operatur, inter quos modos eſt magna differentia, ut infrà videbimus, tamen in præſenti non multum intereſt, quia ſatis nunc eſt, quod actus non ſit irritus ante ſententiam quòd ſi aliquid ſpeciale occurrerit, adnotabitur.

2. *Regula generalis.*

Regula ergo generalis ſit, Quoties lex irritat actum dependenter à ſententia judicis, licèt actus à principio irritabilis ſit ratione legis, ut per ſe conſtat, nihilominus ejus irritatio multis modis impediri poteſt: & dum non irritatur actus, permanet validus, ſive juſtè ſive injuſtè irritatio impediatur; utroque n. modo id contingere poteſt. Primò n. impeditur ſine injuſtitia, ſi actus ſit occultus, ita ut in judicio probari non poſſit, quia ex vi talis legis nemo tenetur actum ſuum irritare; vel contractum diſſolvendo, vel ſpoliando ſe rebus acceptis, ut capite præcedenti dictum eſt. Et ideo nihil peccat, qui talem actum occultum tanquam omnino firmum & validum perpetuò conſervat, quia re vera talis eſt, quandiu à judice non irritatur. Neque etiam peccat, etiamſi actum occultum retineat, ne irritetur, quiâ ex hoc capite non violatur lex; nec alicui fit injuria. Cavendum eſt autem ne in ipſomet actu aliqua commiſſa ſit; nam illa reſcindenda eſt. Ut licèt venditio rei ultra dimidium juſti pretii non ſit irrita, ſed reſcindenda, licèt non reſcindatur de facto, quia eſt occulta, tenetur venditor in conſcientia, & abſq; ulla coactione judicis reſtituere partem illam pretii, in qua exceſſit juſtitiæ æquitatem, & omnia damna, quæ ob eam cauſam, vel propter dilationem reſtitutionis iniquam emptor paſſus eſt. Et è converſo ſi emptor fuit injuſtus in parvitate pretii, tenebitur ſupplere quod abſtulit, & damna, quæ ex illa diminutione alteri ſequuta ſunt: nihilominus tamen poteſt rem emptam retinere, & fructus ejus ſimiliter, quia cum actus fuerit validus, factus eſt Dominus rei emptæ, cum ſola obligatione reſarciendi injuriam.

3. Secundò poteſt hæc irritatio actus (etiamſi publicus, ſeu probabilis ſit) ſine injuſtitia impediri, aut ex conſenſu partium, quia neutra vult actum reſcindere, aut quia illa pars, cujus intereſt, non vult litem movere, nec reſciſſionem intentare. Tunc enim nihil agitur contra legem, cum ipſa non imperet partibus, ut actum reſcindat, nec etiam ſibi faciunt injuriam, vel quando ex mutuo conſenſu actum conſervant, quia volenti, & conſentienti non fit injuria, vel quando is, qui habet jus, non intentat actionem, quia ipſe poteſt cedere juri ſuo, & alter non obligatur ad irritationem procurandam. Semper tamen tenebitur ad recompenſationem faciendam, ſi injuriam intulit, juxta proximè dicta in præcedenti puncto. Atque hinc etiam fit, ut poſſit hæc irritatio impediri per legitimam præſcriptionem adversùs actionem, ſeu actorem, qui fuit negligens in petenda irritatione: nam ſi contra illam præſcriptum ſit, conſequenter eſt omnino firmatus actus, & irritatio excluſa, quia hæc non poteſt fieri, niſi mediante actione, & actio fuit per præſcriptionem excluſa. Quod verò tempus præſcribendam actionem ſufficiat, non eſt hujus loci exponere. Vide Molin. tract. 2. de juſt. diſp. 71. *Molina.*

4. Tertiò poteſt irritatio hæc impediri, licèt actus ſit publicus, & probabilis, ad judicem delatus, ut illum irritet, quia judex cum effectu illum non irritat, ſeu ſententiam non profert: nam ſive jure, ſive injuria id facere omittat, quandiu cum effectu actum non irritat, ille valorem ſuum retinet cum omnibus effectibus, qui ab illo naſcuntur. Probatur, quia ſi omittatur irritatio ſine injuſtitia alicujus, tunc manet res in eodem ſtatu, in quo antea erat, & nulla ratio novæ obligationis intervenit: ſi verò irritatio injuſtè denegata eſt, tenebitur quidem ad recompenſandum damnum, qui injuriam intulit, ſive ille fuerit judex, injuſtè judicando contra allegata, & probata, ſive fuerit falſus teſtis, ſive alia tertia perſona injuſtè cooperando, ſive ipſemet reus injuſtè ſe defendendo; nihilominus tamen actus ſemper conſervabitur validus, & effectus ejus, ſc. dominium acquiſitum, vel quid ſimile, ſemper permanebit, quandiu cum effectu actus non irritatur. Unde etiam fit, ut ſi lex non irritet ipſo facto, ſed ſolum præcipiat irritari actum, tunc ſolum irritetur tempore latæ ſententiæ condemnatoriæ. Unde ſi contingat actum reſcindi aliquo tempore, poſtquam factus eſt, non retrotrahetur reſciſſio ad initium actus, ſed ſolum tunc incipiet, cum fit, quia antea actus fuit validus, & fructus v. g. illo tempore accepti ex re acquiſita per talem contractum juſtè accepti ſunt, & cum abſoluto, & perfecto illorum dominio. Tantumque manere poterit obligatio recompenſandi damna, ſi quæ alteri injuſtè illata fuère, vel in actu ipſo in principio, vel in mora faciendi talem recompenſationem, ut dictum eſt. Quæ omnia ex principiis juſtitiæ neceſſariò ſequuntur, & non poſſunt habere controverſiam, & ideò longiori probatione, aut diſputatione non indigent. Secùs verò erit ſi lex irritet actum ipſo jure cum ordine ad ſententiam declaratoriam, nam tunc retrotrahetur irritatio, ut infrà dicam.

5. Quæ verò poteſt, ſi pars ipſa, quæ rem alterius per contractum irritabilem valide comparavit, per injuſtitiam novam impediat, ne contractus irritetur, vel per vim, & metum alium cogendo, ne reſciſſionem contractus petat, vel ſubornando iniquum judicem, aut falſos teſtes, &c. an in eo caſu teneatur ex juſtitia reſcindere contractum, etiamſi per judicem irritatus non fuerit. Quando n. per alios ponitur tale impedimentum ſine injuſta cooperatione ipſius partis, ſeu rei, non tenetur ipſe ſpoliare ſe re ſua, vel contractum ſua voluntate ſolvere, magis quam antea teneretur, quia nulla nova ratio obligationis in eo invenitur. Alii verò ſi injuſti fuerunt, tenebuntur ad recompenſationem, non verò ad reſtituendum in ſpecie per reſciſſionem contractus, quia hæc non eſt in eorum poteſtate, cum pendeat ex alterius voluntate, ſc. ipſius rei. At verò quando ipſamet pars, ſeu reus fecit talem injuriam, videtur teneri ad reparandum damnum, quod intulit in eadem ſpecie, quia poteſt, & ex ſola ſua voluntate pendet: nam damnum illatum fuit privare actorem debita irritatione contractus, & hanc poteſt facere reus ſua voluntate; ergo tenetur illam facere.

6. In contrarium verò objici poteſt, quia hæc eſt quædam pœna: at vero nullus reus obligatur ad reſtituendam pœnam ad quam condemnandus eſſet ſecundum legem, ſi de facto non condemnatur, etiamſi per iniquam, & injuſtam tergiverſationem, vel ſubornationem condemnationem impediverit. Ut probabiliter tenet Navar. c. 18. n. 48. quem ſequitur Vaſq. in præſenti diſp. 175. c. 2. ergo neque hîc tenetur ad reſcindendum contractum, etiamſi dolo evitet condemnationē ad hujuſmodi pœnam. Licèt alii auctores contrarium opinantur cum Soto li. 1. de juſt. q. 6. a. 6. Sed quicquid de hoc ſit, probabilius mihi videtur in præſenti puncto, hunc reum teneri in conſci-

Navar. *Vaſq.* *Soto.*

entia

entia ad reciſſionem contractus alio volente ; ut ad reddendam rem priori domino, recuperato pretio, vel quid ſimile. Et ratio prius facta apud me convincit, quam hoc modo amplius declaro. Nam vel ille tenetur reſtituere aliquid actori in illo caſu, vel non ; hoc ſecundum videtur incredibile, quia plane irrogat illi injuriam, cum per media iniqua illum impediat à conſequutione juris, quod per leges illi competit. Item, ſi falſus teſtis per iniquam deceptionem illum impediat, tenebitur ei ſatisfacere : ergo & actor tenetur. Quod ſi reſtituere tenetur, profectò debet in propria ſpecie illud reſtituere, quod injuſte impedivit, quandoquidem poteſt. Nam ubi reſtitutio in propria ſpecie fieri poteſt, non habet locum recompenſatio pro voluntate debitoris, quia alter habet jus in ſuam rem propriam. Imo in præſenti caſu, cum agitur de receſſione contractus, præcipue videtur intenta recuperatio rei propriæ in propria ſpecie : ergo.

7. Propter rationem vero in contrarium factam limito hanc ſententiam, ut procedat, quando actus præteritus, qui reſcindendus, ſeu irritandus eſt, fuit privatus pendens ex voluntate contrahentium, per quam res unius in alterum tranſlata eſt, & poſtea per irritationem actus, intendit prior dominus peculiare emolumentum, ſibi debitum virtute legis. Tunc illa reſciſſio contractus non habet propriam rationem pœnæ, vel ſaltem in tali caſu, per quam actor ille jus ſuum petit, non conſideratur præcipue ratio pœnæ, ſed res actoris, & reparatio illius, & ideo cum ab illa conſequenda per iniqua media impeditur, illi fit injuria contra juſtitiam commutativam, quæ ad reſtitutionem obligat in propria ſpecie, ut dixi, quando debitor in illa ſolvere poteſt. Et ita ad objectionem quatenus contra hoc procedit, negatur conſequentia, quia in pœna, licet per fraudem impediatur, non fit contra juſtitiam commutativam, ut eſt probabile. Unde ſi contingat actum, qui irritandus eſt, ſolum titulo pœnæ eſſe irritandum, & non propter ſpeciale jus, quod actor prius haberet in rem, quæ per talem actum fuit in alium tranſlata, ſed ſolum quia intendit, ut pœna illi applicetur, quia cedit in ejus utilitatem : in tali caſu non eſt improbabile, reum non teneri ad reſtitutionem, etiamſi per iniqua media ſe defendat. Quia tunc non peccat contra juſtitiam commutativam reſpectu privati actoris, ſed ſolum contra juſtitiam legalem reſpectu communis boni, vel contra obedientiam, & juſtitiam, qua tenebatur judici, & reipublicæ. Ut, v.g. ſi quis ſit conſequutus beneficium valide, non per reſignationem, vel donationem alicujus privatæ perſonæ, cujus antea beneficium eſſet, ſed quia beneficium vacabat, & ordinario modo fuit ad illud electus, vel proviſus, cum aliquo tamen defectu, ratione cujus poteſt, & debet collatio caſſari, tunc licet alius impetret jus ad beneficium, & agat ad irritationem collationis, & poſſeſſor ſe inique defendat, vel defectum occultet, & irritationem collationis impediat, non videtur teneri in conſcientia ad relinquendum beneficium, quia non fecit alteri injuſtitiam, ſed ſolum egit ad excuſationem pœnæ, ad quam alter non habet ſpeciale jus juſtitiæ commutativæ, quia non propter illius commodum impoſita eſt, ſed tantum propter vindicationem delicti, quæ ad juſtitiam legalem, ſeu boni communis ſpectat.

CAPUT XXII.

Utrùm lex ipſo jure irritans actum impediri aliquo modo poſſit, ne actum nullum reddat.

1. AGimus de lege, quæ per ſe & ante omnem ſententiam actum irritat, & loquimur de illa permanente in ſua vi, & ſtatu, ita ut nec per abrogationem, nec per diſpenſationem ſublata ſit ejus obligatio. Videtur enim tunc fieri non poſſe, ut talis effectus legis impediatur, poſita materia ejus. Ratio eſt, quia talis irritatio fit per efficacitatem moralem ipſiuſmet legis, & ita fit in eodem momento, in quo actus fit ; nullus autem poteſt legis actionem impedire. Quia ſolus Princeps conditor legis poteſt vim legis auferre, & conſequenter ſolus etiam poteſt effectum illius impedire ; at legiſlator non poteſt in ipſomet tempore, in quo actus fit, illum irritare, niſi præcedat ejus diſpenſatio, ſeu decretum, quo declaret, ſe nolle, ut in eo caſu lex non obliget, nec habeat vigorem, de quo caſu non loquimur, ſed de lege integra, & immutata, ut dixi ; ergo non videtur poſſe impediri talis effectus. Et confirmatur : nam ſi impediri poſſet, maxime per ignorantiam invincibilem : ſed non poteſt impediri per ignorantiã ; ergo. Major cum conſequentia patet, quia nulla eſt potentior excuſatio, nec quæ magis cauſet involuntarium, quam ignorantia. Minor vero patet, quia licet ignorantia excuſet culpam, non vero tollit vires legis tam in obligando, quantum eſt de ſe, quam in efficiendo.

In hoc puncto diſtinctione utendum eſt inter irritationem proprie pœnalem, quæ in odium alicujus peccati principaliter imponitur, & illam, quæ per ſe inducitur propter bonum, & favorem, aut communitatis, aut membrorum ejus, ſive directe per prohibitionem, aut irritationem actus, ſive conſequenter per inſtitutionem formæ neceſſariæ ad valorem actus inducta ſit. 2.

Primo igitur dicendum eſt ; quando irritatio tantum in pœnam impoſita eſt, per ignorantiam, vel aliam ſimilem, quæ à culpa excuſat, impeditur. Docent Card. in Clement. 1. de elect. q. 18. Bolognet in l. *omnes populi*. ff. de juſt. & jur. n. 153. ubi alios refert. Probatur quia ceſſante cauſa (utique per ſe, & adæquata) ceſſat effectus ; ſed in præſenti caſu culpa eſt cauſa per ſe, & adæquata talis irritationis, quia hoc modo eſt cauſa pœnæ, & illa irritatio pœna quædam eſt, ut ſupponitur ; ergo. Unde confirmatur ex generali principio, quod ſupra traditum eſt, & probatum ; ſed non eſt minor ratio in hac pœna irritationis actus, ut ceſſare debeat ceſſante culpa, quam in aliis : ergo idem in illa dicendum eſt. Et poteſt hoc confirmari ex his quæ diximus lib. 4. de Orat. c. 30. n. 17. ſcilicet, eum, qui ex oblivione naturali omittit divinum officium, facere fructus ſuos, non obſtante lege pœnali irritante acquiſitionem fructuũ, contra non recitantes lata, quia per illam oblivionem ceſſat culpa, & conſequenter etiam pœna ; ergo idem erit in omnibus ſimilibus. Dices ; collatio beneficii ſimoniace facta irrita eſt, quæ irritatio eſt pœnalis, & nihilominus tenet, etiamſi ignoranti invincibiliter ſimoniam beneficium collatum ſit, ut lib. 4. de ſimon. c. 57. n. 35. oſtenſum eſt. Reſpondetur, illud eſſe ſpeciale, quia fuit in illa lege expreſſum in deteſtationem illius delicti. Addo etiam ibi ſemper intervenire aliquam culpam, vel collatoris, vel alicujus tertii, quæ ſufficit ad ſuſtinendam illam pœnam, etiamſi recipiens excuſetur : nam ad punitionem alterius, ipſe etiam per accidens patitur. Dici etiam poteſt, illam irritationem non tantum eſſe pœnalem, ſed etiam per ſe inductam propter vitandam omnem indecentiam rerum ſacrarum, quæ ex ſimonia provenit, & propter vitandam omnem notam, & infamiam illius in his, qui Eccleſiaſtica beneficia valide conſequuntur. 3. *Cardin. Bolognet.* *Ceſſante cauſa per ſe & adæquata, ceſſat effectus.*

Tandem circa hanc concluſionem occurrebat quæſtio, an ignorantia irritationis, & non prohibitionis, quæ culpam contra legem excuſare valeat, impediat irritationem actus. Sed hoc etiam pendet ex quæſtione ſupra tractata, an ignorantia ſolius pœnæ excuſet illam, etiamſi contra legem peccatum ſit. In qua partem negantem veriorem eſſe cenſuimus. Unde conſequenter in præſenti dicendum eſt, quando lex humana prohibet actum, addendo irritationem per modum pœnæ, ſi lex non ignoretur, ut prohibens, licet ignoretur ut irritans ; actum contra legem, factum eſſe irritum, 4. *De ignorantia irritationis, an impediat irritationem actus.*

ritum, quia talis ignorantia non excusat peccatum contra legem, & consequenter nec excusat pœnam, licet ignoretur; ergo neque excusat irritationem, quia irritatio non est talis pœna, quæ requirat specialem contumaciam, sicut excommunicatio, & similes censuræ. Item hoc modo incurritur irregularitas pœnalis, licet ignoretur ipsa pœna, si non ignoratur prohibitio, neque excusatur culpa; ergo idem est de quacunque inhabilitate personæ; ergo & de irritatione. Denique inductione hoc ostendi potest in beneficiato non recitante culpabiliter qui non facit fructus suos, etiamsi pœnam ignoret, & sic de aliis. Quæ doctrina etiam procedit indifferenter, sive actus irritatus per legem esset jam damnatus, sive de novo per illam damnetur, quia hoc valde extrinsecum, & accidentarium est, ut de pœna etiam dixi. Et hoc magis constabit ex puncto sequenti.

5. 1. *Conclus.* Dico secundo: Quoties lex, constituendo formam substantialem servandam in actu, consequenter irritat illum, qui fit sine tali solemnitate, impediri non potest ille effectus, prout à lege præscribitur, stante tali defectu, ideoque non potest esse validus actus factus contra talem legem. Supponimus sermonem esse stante lege in sua vi, & non interveniente dispensatione Principis. Probatur ergo primo ratione generali quasi philosophica, quia forma sic statuta per legem est substantialis tali actui sub tali, vel tali ratione, scilicet contractus, professionis, testamenti, vel alia simili, sed absque forma substantiali non potest res subsistere: ergo neque actus ille potest suum esse habere sine tali forma: ergo tali forma deficiente non potest impediri defectus nullitatis. Secundo lex illa resistit valori talis actus: ergo si voluntas Principis non derogat legi (ut supponitur) non potest privata voluntas alicujus illi resistere, vel illam impedire: ergo nullum impedimentum cogitari potest ad hoc sufficiens. Atque hæc assertio magis confirmabitur simul cum sequenti: nam hæc lex in tantum irritat, in quantum virtute prohibet, vel non admittit actum sine solemnitate factum quoad valorem ejus, & ideo eadem est fere ratio de illa, & de lege directè, & per se prohibente, & irritante actum.

6. Dico ergo tertiò: Quando lex absolutè, & simpliciter prohibet, & irritat actum, non potest irritatio illa per causam inferiorem, vel propter particularem occasionem impediri, secluſa Principis dispensatione formali, vel præsumpta, ut nunc loquimur. Hæc assertio communis est, ut ex his, quæ statim allegabimus, constabit. Et probatur sufficienter illa generali ratione, quod lex est, quæ operatur hunc effectum, & de se semper est efficax, nec potest impediri ab inferiori voluntate, aut potestate, quando ipsa absolutè loquitur, & prohibet. Explicaturque in hunc modum: Quia ut effectus sit validus, non obstante tali lege, necesse est, ut intercedat aliqua sufficiens ratio interpretandi legem illam nō procedere in illo casu, id est, non fuisse mentem legislatoris obligare ad servandam talem formā in tali opportunitate, sed hæc interpretatio admittenda non est in tali lege irritante, quando illa exceptio in ipsa lege, vel in alio jure non habetur: ergo Major evidens est ex dictis, quia contra legem resistentem non potest valere actus: ergo è contrario, ut valere possit in aliquo casu, necesse est, ut pro illo non sit posita lex. Minor autem probatur, quia tres tantum, vel quatuor causæ, vel occasiones excogitari possunt, ob quas in particulari casu possit illa interpretatio fieri in tali lege. Una est defectus voluntatis in eo qui facit contra talem legem per ignorantiam. Alia erit similis defectus propter metum. Tertia esse potest, quia contrahens, seu operans cedit juri suo. Quarta esse potest necessitas aliqua, quæ cogat per epiikiam interpretari non fuisse mentem Principis pro eo casu obligare. Quinto addi potest cessatio causæ, & rationis legis. Sed de his duabus dicemus melius capite sequenti, quia, si veræ sunt, in eis intervenit quædam interpretiva dispensatio legis. Ex aliis vero tribus causis nulla est sufficiens.

7. Et in primis quod ignorantia legis irritantis non impediat irritationem actus, sive ignorantia sit de sola vi irritandi legis, sive absolute de tota lege, indubitatum est apud omnes, ut patet ex Glossa in Clementi. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, quam Cord. & alii communiter ibi sequuntur, Decius in cap. 2. de constitution. lect. 2. num. 5. & ibi Abbas, Felinus, & alii, Soto lib. 1. de justitia, quæst. 1. art. 4. cum multis, quos infra referemus tractando de promulgatione legis irritantis necessaria ad effectum irritandi, & plures etiam refert Sanci. lib. 7. de matrimonio, disput. 9. num. 10. Probaturque sufficienter ex ca. 1. de conceſſ. præbend. & ex cap. *dudum*, & cap. *quoddam*, de præbend. in 6. Ratio autem est supra tacta, quia ignorantia solum potest excusare à culpa, quia non est pœna, ut cap. 19. dictum est, quia non in odium, seu vindictam peccati ponitur, sed per se propter commune bonum: ergo ignorantia non potest obstare huic effectui. Dices, quando actus simpliciter prohibetur per legem, tunc irritatio pœna est ejusdem actus contra legem facti. Respondeo, etiam illam non esse proprie pœnam ex primaria intentione legis: nam per se intendit irritationem propter bonum commune: ut patet de lege irritante matrimonium inter consanguineos, & aliis similibus. Quæ etiam quoad hanc partem leges morales sunt, & directivæ, ut supra dixi, & ideo ignorantia non impedit talem effectum. Unde etiam auctores, qui hanc vocant pœnam, dicunt esse adeo intrinsecam, ut per ignorantiam non impediatur, ut ex multis refert Sanci. l. 3. de matrim. disput. 17. num. 10. Quanquam plures ex illi potius distinguant hanc irritationem à pœna, ut supra retuli. Confirmatur à simili, nam irregularitas, quæ non est pœna, incurritur, non obstante ignorantia, ut ex propria materia constat, & idem est de inhabilitate, quæ non est pœna, ut patet de inhabilitate ad matrimonium contracta ex affinitate, vel cognatione: ergo idem erit in præsenti.

Gloſſa. *Decius.* *Felin.* *Sotus.* *Cordub.* *Sanc.* *c. 1. de conceſſ. præben.* *c. dubium.* *c. quoddam.*

8. Denique patet conclusio inductione in testamento minus solemni, & similibus. Unicum tamen exemplum pro multis sufficit de solemnitate requisita ad valorem matrimonii per Concilium Tridentin. Est enim certissimum si absque illa nunc fiat matrimonium inter ignorantes, ubi Concilium est promulgatum illud esse nullum, ut omnes moderni de matrimonio scribentes docuerunt, & Medin. 1. 2. q. 90. ar. 4. Et omnes Theologi consentiunt, quia verba Concilii absolutissima sunt, & illam addere exceptionem valde temerarium esset. Imò ideo Concilium voluit, necessariam esse promulgationem illius decreti in singulis parochiis ad effectum irritandi, ut post illam unius mensis tempus concessit, ne matrimonia ulla inter ignorantes fieri contingeret. Ignorantia ergo non impedit hanc nullitatem. Idem videre licet in aliis impedimentis irritantibus vel matrimonium, vel professionem, & similia. Dices: hæc irritatio sæpe fit in gratiam contrahentis, at beneficium non confertur invito, qualis est ignorans: ergo. Respondeo primo, per potestatem superiorem etiam invito conferri beneficium, quando illi, vel communi bono expedit. Secundo dico, illum non esse invitum, sed ad summum non volentem, quod valde diversum est: ignorantia enim præcise sumpta non causat involuntarium positive (ut sic dicam) sed solum non voluntarium, & sæpe fit beneficium ignoranti, & sine consensu ejus expresso, vel tacito. Dici item potest, nunquam deesse præsumptum consensum. Quamvis re vera nec ille necessarius sit, quia per has leges per se consulitur communi bono.

Conc. Trid. *Medina.* *Diluitur objectio.*

9. Deinde quod metus non impediat, eodem exemplo facile ostendi potest, quia si quis per metum mortis cogatur nunc contrahere matrimonium sine parocho, & testibus, nihil efficiet, & idem in universum esse de contrahente per metum cum impedimento irri-

De contrahente matrimonium ob metum.

Cajet. Medina. Soto. Navar.

irritante, docet Cajetan. 1.2. q. 96. ar. 4. & ibi Medi. & alii moderni. Soto lib. 1. de justitia, q. 6. art. 4. & in 4. d. 22. q. 1. ar. 4. Navar. cap. 27. n. 141. Idem ergo erit in quacunque alia lege irritante. Dices in matrimonio illud inveniri, quia ipse metus irritat contractum, & ideo operari non potest ad alias irritationes impediendas. Respondeo primo, illam irritationem esse accidentariam ad id, de quo agimus: nam licet daremus, metum non irritare matrimonium, nihilominus matrimonium inter consanguineos metu factum esset irritum. Et ita ibi interveniunt duo impedimenta, ut recte notavit Sanci. libr. 7. de matrimonio, disp. 5. n. 4. Et declarari potest ex opinione dicentium, matrimonium contractum ex metu gravi, illato non solum ad contrahendum, sed etiam ad consummandum, non irritare matrimonium, ne vertatur in damnum, quod pro favore concessum est: nam illi, ut existimo, non concederent, matrimonium inter consanguineos fore validum, licet fiat ex metu gravi illato ad contrahendum, & consummandum. Neque post Concilium Tridentinum dici potest validum fore matrimonium factum sine parocho, & testibus ex timore simili, ut bene etiam docet Sanci. supra; ergo tota ratio est, quia metus gravis non sufficit impedire efficaciam legis irritantis.

Sanci.

Conc. Trid.

10. *Metus minuit libertatem, irritationem verò non impedit.*

Denique ratione sic declaratur, retorquendo objectionem factam, quia metus de se solum minuit voluntatem, & libertatem; at hoc impertinens est ad impediendam irritationem actus, quæ per legem fit, quin potius de se juvat, ut magis irritet, quia lex non favet his violentiis, sed potius resistit illis. Item magis impedit voluntarium ignorantia, quam metus, & nihilominus ignorantia non impedit irritationem; ergo nec metus impediet. Dices, recte probari, metum per se, & ex vi intrinseci effectus non impedire irritationem; nihilominus tamen propter vitandum graviſſimum damnum mortis posse impedire, quia lex humana non obligat cum tanto rigore, & ideo licet prohibeat, & irritet actum, si imminet gravis mortis metus, nisi fiat actus, non obligabit humana lex, nec impediet, quo minus valide fiat. Respondeo, aliud esse considerare legem quoad prohibitionem actus, aliud quoad irritationem. Nam quoad primum fieri potest ut metus excusset à culpa faciendi actum contra legem, saltem ex ea parte, qua est contra humanam legem, ut patet, si quis ex timore profiteatur ante impletum annum professionis, vel si contrahat exterius cum affine ad vitandam mortem: tunc enim probabile est, non peccare contra prohibitionem Ecclesiæ, quidquid sit, an peccet contra sacramenti reverentiam, quod ad præsens non refert. Quoad aliam vero partem irritantem non est necesse, ut legis efficacia impediatur, quia illa non pendet ex culpa, quæ ibi committatur, ut dictum est. Neque est necessaria validitas actus ad vitandam mortem, quia per comminationem mortis non cogitur aliquis, nisi ut faciat, quod in ipso est: non enim ipse irritat actum, sed lex: ergo nulla est ratio, cur tunc cesset efficacia legis.

Diluitur 1. objectio.

11. *Obviatur alteri objectioni.*

Urgebis, quia interdum potest esse necessaria validitas actus ad vitandam mortem comminatam, ut si quis metu cogatur ducere consanguineam, & statim consummare, tunc valor contractus necessarius est, ut possit matrimonium consummari sine peccato mortali. Respondeo, metum mortis posse excusare ab obligatione legis humanæ, quæ ab illa nascitur; non tamen excusare ab obligatione legis naturalis, quæ nescitur, præsuppositio aliquo effectu legis humanæ, quem effectum non potuit metus impedire, quia non pendet ex hominis voluntate. Ut, v. g. si quis simoniam committat circa rem consecratam ex institutione Ecclesiæ, non excusabitur propter metum, neque etiamsi injustitiam committat, vendendo rem ultra taxam legis. Sic ergo in præsenti non excusatur quis in eo casu ratione metus, quia re vera per illum non inducitur ad agendum contra legem Ecclesiæ, sed ad committendam fornicationem. Per legem enim Ecclesiæ immediate fit, ut hæ personæ sint inhabiles, ut idem Concilium ait, quæ inhabilitas non est in potestate hominis, ut per metum auferatur: hinc vero consequenter fit, ut copula inter personas sic exterius contrahentes semper sit fornicaria, & ideo cum quis ad illam cogitur, non inducitur ad agendum contra legem humanam, sed contra naturalem, & ideo metus talis non excusat. Quod si inquiras unde constet, Ecclesiam tam absolute imposuisse illam inhabilitatem ut non cesset etiam in tanto discrimine, & quæ ratio hujus rigoris reddi possit. Respondeo, id constare ex sensu, & usu totius Ecclesiæ, & communi consensu Doctorum. Ratio vero est, quia esset contra efficaciam, & finem ipsius legis hujusmodi exceptionem in ipsa ponere, vel admittere. Maxime cum illud periculum sit valde remotum, quod à lege non debuit considerari: nam inde sumerent homines occasionem incutiendi hujusmodi metum circa usum qui sine transgressione prioris legis irritantis licite fieri non potest, ad legem ipsam eludendam.

12. *3. Objectio.*

Sed instabis. nam interdum aliquis incutit alteri hunc metum, ut ex nullitate actus commodum reportet, cum magno alterius detrimento, qui per violentiam cogitur ita facere actum, videtur ergo tunc alienum à ratione, ut lex faveat illi, qui injuriam infert in damnum illius, qui injuriam patitur; favebit autem si is qui infert alteri injustum metum, obtineat nullitatem actus, quam ipse inique intendit, & alteri injuriam passo perniciosa esset. Exemplum esse potest in testamento minus solemni, si per metum gravem quis cogatur in suo testamento non servare solemnitatem requisitam ad valorem ejus, ne transeat hæreditas ad eum, quem ipse vult instituere, sed ad alium, & fortasse ad ipsum, qui incutit metum. In eo enim casu consequenter ille iniquus virtute legis, quod inique intendit, si actus non sit validus, quod videtur absurdum. Item solemnitas illa introducta est in favorem testatoris, ut tollantur occasiones defraudandi mentem ejus; ergo non debet ita servari, ut redundet in ejus incommodum, juxta regulam juris 61. in 6. *Quod in alicujus gratiam conceditur, non est in illius dispendium retorquendum:* ergo in illo casu non operabitur suum effectum. Et idem erit quoties metus redundaverit in fraudem legis, seu contra finem ejus. Respondeo, hæc omnia nihil obstare, quo minus actus ille sine legis solemnitate factus invalidus sit, quia caret substantiali forma, sine qua subsistere non potest. Et quod per iniquitatem, & injustitiam illa privetur, parum refert, quia nullitas formaliter provenit ex carentia formæ, accidentariumque est, quod ab hac, vel illa causa proveniat. Nec lex cooperatur ad alterius iniquam vim, sed illa non obstante effectum suum operatur, quia ita expedit communi bono. Et ideo etiam non consideratur privatum incommodum hujus, vel illius personæ, quod per accidens sequitur, & non potest semper à lege impediri. Et ita non procedit tunc regula juris citata, quia cum proportione est intelligenda, vel quando aliquid conceditur propter privatum commodum, & respectu ejusdem cessat, vel quando erat propter commune bonum, & regulariter cessat, & in commune dispendium convertitur. In illo tamen casu particulari manebit, qui injuriam intulit, obligatus ad restitutionem damni illati tam in conscientia, quam in exteriori foro, si metus, & injuria in illo probari possit.

13. *Nihil obstare quominus lex suum habeat effectum quoad irritationem, quando is cujus interest, cedit juri suo: ob commune bonum.*

Atque hinc ulterius constat, quid de tertio membro dicendum sit, scilicet, an hæc irritatio cesset, quando is, cujus interest, cedit juri suo. Dicendum est, nihil hoc referre, vel obstare, quo minus lex effectum suum operetur. Et ratio à priori est, quia lex respicit commune bonum in tali irritatione, & hoc non cessat, etiamsi privatum incommodum per cessionem personæ voluntarie cessare videatur. Nec potest quis renunciare, aut derogare communi bono, cedendo proprio,

proprio, ſicut non poteſt quis renunciare privilegio communitati per ſe primo conceſſo, & ſibi ratione totius corporis communicato, ut late dixi lib.2.de juramen.cap.23.in princ.& cap.26. num.6.talis ergo ceſſio in præſenti caſu frivola eſt, & nulla, unde non poteſt irritationem legis impedire. Quod etiam inductione oſtendi poteſt in utroque modo irritationis ſupra poſito. Nam licet teſtator dicat, ſe cedere juri ſuo, & velle, ut teſtamentum ſine debita ſolemnitate ſit validum, & efficax, nihil efficiet, ut nunc ſuppono, & videtur eſſe contra controverſiam quoad valorem teſtamenti, ut tale inſtrumentum eſt; etiamſi de efficacia voluntatis ad dandum dominium in conſcientia ſit controverſia, quæ nunc tractanda non eſt. Magis vero indubitatum eſt in ſolemnitate præſcripta per Concilium pro matrimonio contrahendo: nam etiamſi contrahentes maxime velint cedere juri ſuo, & aliter contrahere, non poterunt, etiamſi ex tali contractu in tali caſu nullum ſequeretur incommodum, quia generalis lex hoc non conſiderat. Idem eſt de lege irritante matrimonium metu contractum: nam licet is, qui metum patitur, velit cedere juri ſuo, & valide contrahere, ut poſſit licite conſummare, & ſic mortem evadere, non poterit, ut verior habet opinio quam recte tractat Sanci. lib. 4. de matrimon. diſp. 18. à nu. 13. quia ita expedit ad commune bonum per legem illam intentum, & quia formalis diſpoſitio legis & ratio ejus ſemper ſubſiſtit, etiamſi perſona illa particularis velit cedere juri ſuo propter irritandum privatum incommodum, quod lex non conſiderat.

Idem eſt de ſolemnitate matrimon. cum teſtibus Sicut, & in matrim. metu contracto.

Sanci.

14. *Objectiones.*

Sed objici poteſt, quia lex poſtulans annum integrum profeſſionis ad validitatem profeſſionis generalis erat ante Concilium Tridentinum, & tamen poterat aliquis cedere juri ſuo, & ceſſabat irritatio: ergo idem erit in quacunque ſimili lege quamdiu ipſa expreſſe diſponendo, ut tale jus non poſſit remunerari, ſicut nunc in illo caſu diſpoſitum eſt per Tridentinum ſeſſ.25. cap. 15.de regular. Deinde objici poſſunt jura canonica, & civilia, quæ dicunt ſuſtinenda eſſe juramenta contra leges civiles irritantes, quando ſine diſpendio animæ impleri poſſunt, juxta c. *cum contingat* de jur.jur.c.*quamvis*,de pactis in 6.Authent. *ſacramenta*, C. ſi adverſus venditionem. Supponunt enim hæc jura, poſſe aliquem cedere juri ſuo, etiam contra legem irritantem, & ita licite implere quod juravit: ergo tunc ceſſat irritatio legis per renunciationem proprii juris. Et ratio eſt, quia hæ leges ſæpe continent privatum favorem, cui unuſquiſque renunciare poteſt, c. *ad Apoſtolicam*, de regulat.

Conc. Trid.

c. cum contingat.

c. quamvis.

c. ad Apoſtolicam.

15.

Ad priorem partem reſpondeo, illam legem antiquam non fuiſſe ſimpliciter irritantem, ſed ſub illa conditione, niſi utraque pars, ſcilicet, novitius, & conventus cederet juri ſuo, ſeu libere conſentiret in profeſſionem ante factam. Unde nec lex illa continebat abſolutam prohibitionem, ut profeſſio antea non fieret, ſed tantum ſub eadem conditione. Nec erat nunc poſita primario propter bonum ſtatus religioſi abſolute, ſed in commodum contrahentium, & dependenter ab eorum renunciatione. Quæ omnia manifeſtè colliguntur ex cap. *ad Apoſtolicam*, de regular. Imò ibi ſignificatur, tunc aliquo modo fuiſſe prohibitam illam renunciationem, non ſimpliciter, ſed ne paſſim fieret, vel ne indiſcrete admitteretur talis renunciatio ante probationis, *qui in ſubſidium fragilitatis humanæ noſcitur inſtitutum.* Itaque illa lex non erat irritans, vel non erat ex illis, de quibus nunc loquimur, quia nec dabat formam ſubſtantialem contractui, ſed præfigebat tempus, nec prohibebat abſolute contrarium, ſed cum certo modo. Concilium autem Tridentinum abſolutam legem prohibentem ſtatuit, & clauſulam abſolute irritantem addidit,& ideo jam non eſt locus renunciationi proprii juris,etiamſi hoc ipſum Concilium non expreſſerit. Unde poteſt potius retorqueri argumentum, quod ubi lex dat formam abſolute præcipiendo vel prohibendo, & irritando ſimpliciter actum, non habeat locum privata renunciatio, nec actus nullitatem impedire debet.

c. ad Apoſtolicam.

Conc. Trid.

Tunc vero occurrit altera pars in objectione poſita,circa quam inſtitui poſſet longa diſputatio de vi & modo obligationis illarum legum: & quomodo juramentum, quodammodo contra illas prævaleat. Sed quia de hac re diſputavi latè in tract.de juram.l.2.à cap.20.ideo breviter dico, inprimis leges illas non eſſe ſimpliciter prohibentes, ſed tantum pure irritantes, imo nec abſolute irritantes, ſed quaſi ſub conditione, niſi ille, ob cujus favorem latæ ſunt, juri ſuo renunciaverit. Eſt enim magna differentia inter legem ſimul prohibentem, & irritantem,& pure irritantem: nam prior non ſolum irritat actum, ſi fiat, ſed etiam prohibet, ne fiat, & ita regulariter talis lex non fertur in favorem privatorum, ſed intuitu communis boni, & ideo nihil conferre poteſt, ad impediendum effectum ejus,renunciatio privatæ perſonæ. Et patet, quia illa renunciatio non poteſt impedire,quo minus peccatum ſit facere actum contra legem prohibentem abſolute,quia voluntas privata non poteſt facere, ut lex prohibens non obliget: neque reſpectu obligationis legis habet locum renunciatio.ergo neque reſpectu irritationis habere poteſt locum, aut vim, quia non eſt veriſimile,legiſlatorem voluiſſe irritationem facere tantum ſub ea conditione, prohibendo actum ſine conditione. At vero lex pure irritans non prohibet actum abſolute, ſed fertur in favorem privatorum cui poſſent ipſi renunciare. Et ideo dixit Panormit. in cap. *ad Apoſtolicam* de regular. quod lex cujus favori renunciare quis poteſt, non tam eſt prohibitio, quam exhortatio, utique reſpectu illius. nam reſpectu aliorum poteſt continere vim prohibitionis. Sicut de privilegio dicimus, non habere rationem legis reſpectu ejus, cui conceditur, ſed reſpectu aliorum. Tales ergo videntur eſſe illæ leges,nos autem de legibus prohibentibus, & irritantibus abſolute loquimur. Quod ſi fortaſſe leges illæ continent abſolutam irritationem (ut eſt probabile)dicendum eſt, non impediri irritationem talis actus per juramentũ, ſed ſuſtineri effectum ejus, qui non erat per legem prohibitus, & ita formaliter, & in ſe non confirmari actum per legem abſolute irritatum propter renunciationem privatæ perſonæ, ſed ſolum virtute formari alia via ſuſtinendo eundem effectum, ut in dicto loco latius tractatum eſt.

16.

Panorm.

CAPUT XXIII.

Utrum in lege irritante actum ipſo facto, & ante omnem ſententiam habeat locum epiikia.

RAtio dubitandi eſt, quia interpretatio voluntatis legiſlatoris videtur poſſe habere locum in legibus irritantibus non minus, quam in prohibentibus tantum,vel præcipientibus: ergo poterit ceſſare irritatio per conjecturatam mentem legiſlatoris, ſicut ceſſat obligatio. Probatur æquiparatio, quia ſicut lex generaliter prohibens poteſt in particulari caſu non ſolum non eſſe utilis, ſed etiam nocere, ita etiam lex irritans quatenus eſt talis: ſeu (quod idem eſt) ſicut in priori lege poteſt ceſſare ratio legis in particulari, non ſolum negative, ſed etiam contrarie, ita etiam in lege irritante, ut ſi ex irritatione contractus hic, & nunc ſequantur abſurda, intentioni legiſlatoris contraria. Accedit,quod hac ratione multi Juriſperiti docent, legem annullantem actum in favorem alicujus, non ſortiri effectum, ſi irritatio in ejus nocumentum cedat, quia tunc ceſſat ratio legis contrariæ, quia vertitur in damnum, quod propter commodum fuerat conceſſum, & ita eſt contra intentionem legiſlatoris, & contra regulam juris ſupra citatam. Quod tradit abſolute Felin.in cap. *tuis* de teſtib. n. 1. cum Roman. conſ.

1. *Ratio dubii.*

Felin.

conſ.32. dicente, alienationem factam à minori, quamvis annulletur per jus ſuſtineri nihilominus, ſi in utilitatem minoris cedat. Sic etiam dixit Nav. Comment. de regul. n. 32. contractum factum à religioſo ſine licentia Prælati, licet per ſe non valeat, ſi tamen cedat in utilitatem religionis, ſuſtineri, quia in ejus favorem irritatio facta eſt. Atque eodem fere modo idem Nav. in Comment. de alienat. rer. Eccleſiaſticar. à n. 15. dicit, alienationem rerum Eccleſiaſticarum, non ſervata forma Eccleſiæ, & contra talem irritatem factam, eſſe validam: ſi eſt utilis Eccleſiæ, & in ea ſervatur forma jure naturali debita. Idemque dicit de electione facta contra formam juris. Denique ex hoc principio aliqui auſi ſunt dicere, per epiikiam poſſe nunc aliquando valere matrimonium inter Catholicos factum ſine parocho, & teſtibus, etiam in locis ubi eſt Concilium promulgatum, ſcilicet, in caſu extremæ neceſſitatis, ubi non adeſt parochus, & periclitatur ſalus æterna hominis concubinarii agentis animam, niſi prius matrimonium cum concubina contrahat, & neceſſitas etiam magna urget, ut filii legitimi efficiantur.

Nav.

Aliquos affirmaſſe epiikiam ſufficere ad matrimonium ſine teſtibus in neceſſitate, ubi promulgatum eſt Trident.

2. Nihilominus cenſeo, in legibus irritantibus, quæ vel formam ſubſtantialem humanis contractibus præfigunt, vel abſolute prohibent actus quos irritant, non eſſe admittendam exceptionem quoad irritationē actus per epiikiam, moraliter loquendo. In his enim rebus, quæ ex variis circumſtantiis pendent, vix poteſt tam univerſalis regula conſtitui, quæ non patiatur aliquam exceptionem, ſi fingendi, & excogitandi caſus detur licentia, & ideo moraliter loquimur de humanis rebus, prout ſecundum ordinarium curſum contingunt, & ſic dicimus, actum irritum per legem ſimpliciter, & abſolute, non poſſe unquam valide fieri contra verba legis, per ſolam epiikiam. Probatur primo, quando lex inducit ſubſtantialem formam, quia in nullo caſu poteſt res ſubſiſtere ſine tali forma, ergo in nullo etiam caſu poteſt irritatio ceſſare, quæ oritur ex defectu talis formæ. Dices, non ſubſiſtere rem tunc ſine forma ſubſtantiali, ſed deſinere formam illam ſubſtantialem eſſe, ſicut ſi in ea diſpenſatum eſſet. Sed contra, quia forma ſubſtantialis cum conſtituat rei eſſentiam, debet eſſe ſemper eadē, quoad fieri poſſit, debet eſſe etiam immutabilis in ſuo ordine, ita ut ſaltem ſolus ipſe illam mutare poſſit, qui illam inſtituit. Et hac ratione dicimus, nullum præter Chriſtum Dominum poſſe facere, ut ſacramentum ſine ſubſtantiali forma valide fiat, neque in hoc admittitur epiikia, neque diſpenſatio per alium, quam per ipſummet Chriſtum, ergo idem cum proportione dicendum eſt in omni forma ſubſtantiali per legem introducta.

Mens authoris negativa moraliter loquendo.

3. Secundo de omni irritatione prohibente actum, eſt efficax ratio, quæ lex irritans voluntatem ad actum aliquem, inhabilitat perſonam, vel ſimpliciter, vel ad contrahendum, niſi juxta formam legis, ſicut in principio capitis præcedentis declaratum eſt; ſed inhabilitas per legem inducta non poteſt reſtitui per modum epiikiæ, quia epiikia ad ſummum poteſt conducere ad excuſationem obligationis: ad dandam autem poteſtatem, quam homo non habet, aut reſtituendam ablatam, non ſufficit, quia ad hoc requiritur poſitivus actus, qui tunc non fit, nec à ſuperiore, nec ab aliquo, qui vim habeat reſtituendi poteſtatem ablatam, vel auferendi inhabilitatem inductam. Nec cogitari poteſt, quod per ſe ceſſet inhabilitas, vel quod ſub ea conditione inducta ſit, ut in caſu neceſſitatis auferatur, vel quaſi ſuſpendatur: id enim eſt veluti contra naturam inhabilitatis abſolute, & ſine reſtrictione inductæ: eſt etiam contra morem talium legum, quoties talem inhabilitatem ſimpliciter inducunt, ut patet de inhabilitate ad contrahendum cum conſanguinea in gradu prohibito, quæ in nullo caſu ceſſare poteſt ſine diſpenſatione.

Ratio de omni irritatione.

4. Et hac ratione dicunt communiter Doctores, perſonam inhabilem ad matrimonium non poſſe propter quodcunque periculum, vel metum mortis contrahere matrimonium, & conſummare, quia nunquam erit illud matrimonium validum propter inhabilitatem, quæ non reſtituitur per metum, vel ſimilem occaſionem. Ita docuit Soto lib. 1. de juſtit. q. 6. ar. 4. in fine, & ſequuntur Medi. 1.2.q.96.ar.4.dub. 2. ad 2. & alii moderni: ergo idem erit in quacunque ſimili inhabilitate. Idem videre licet in irregularitate, quæ de ſe perpetua eſt, licet enim in caſu poſſit ſuſpendi uſus ejus circa actum quem prohibet, & non irritat, non tamen poteſt ipſa auferri, niſi diſpenſatio intercedat. Et idem eſt in excommunicatione, & aliis cenſuris, quæ non auferuntur propter extrinſecas occaſiones, ut ſic dicam, niſi per abſolutionem auferantur: vel niſi in ipſa lege habeant terminum præfixum, quo abſoluto ceſſent. Quod etiam in irritationibus, & inhabilitatibus locum habet, ut conſtat. Nam interdum imponuntur uſque ad certum tempus, ut patet, quando requiritur tanta ætas, &c. Interdum per alias leges fit exceptio, ut in extrema neceſſitate mortis quilibet miniſter ſacramenti confeſſionis quantumvis inhabilis fit habilis, non per epiikiam, ſed virtute legis ſcriptæ, vel traditæ.

Soto. Medin.

5. Contra hanc ſententiam referri poteſt Molin. tract. 2. de juſtit. diſp. 81. §. *ſunt vero*, ubi ſentit, aliquando hunc juris rigorem eſſe moderandum, quando non tota ſolemnitas, ſed aliqua parva circumſtantia bona fide omiſſa eſt, ſervata æquitate naturali. Nam tunc ipſamet naturalis æquitas poſtulare videtur, ut actus ſuſtineatur. Sed de hoc puncto dicemus in cap. 27. Nunc ſolum dico, regulæ propoſitæ ſtandum eſſe. Eamque eo certiorem eſſe futuram, quo materia legis fuerit gravior, ut ſunt materiæ ſacramentorum, aut ſtatus religioſi, atque ita per modum regulæ moralis univerſaliter cenſeo eſſe veram, quia rationes factæ univerſales ſunt. Et licet poſſit fortaſſe habere exceptionē recurrendo ad conjecturatam mentem legiſlatoris, mihi tamen nunc talis exceptio non occurrit, quæ moraliter ſit admittenda. Quia ſi contractus eſt jam factus, & re vera fuit invalidus propter ſolemnitatem prætermiſſam, non habet poſtea locum epiikia vel æquitas, propter effectus poſteaſubſequutos, vel utilitates, quæ alteri parti acceſſerunt: id enim accidentarium eſt. Si verò agitur de contractu faciendo, qui habeat effectum validum, & permanentem, tunc ſemper eſt res valde gravis, quæ intentari non poteſt contra legem irritantem propter ſolam extrinſecam neceſſitatem, ſine adminiculo alicujus legis. Ita enim intelligenda eſt aſſertio poſita, ut per ſe conſtat. Nam ſi in virtute alterius legis fiat exceptio, jam non erit epiikia, ſed jus. Et ſic intelligenda ſunt, quæ tractat Felin. in cap. *ex parte*, de conſtit. n. 1. verſ. *recepiſtis*, Ubi ait, ratione periculi validum eſſe actum contra formam mandati, in omiſſione conſilii, ita enim in jure fundatum eſt, in cap. unic. §. ult. ne ſed. vacan. in 6. Et ad eundem modum ſunt ſimiles exceptiones admittendæ.

Molina.

6. Et ita reſpondum eſt ad rationem dubitandi in principio hujus puncti poſitam: negatur enim æquiparatio inter prohibitionem, & irritationem, quia prohibitio natura ſua admittit excuſationem, vel ignorantiæ, vel moralis impotentiæ, & ideo in caſu morali frequenter ceſſat: nam (ſi quis rectè conſideret) fere in omni interpretatione legis per epiikiam moralis quædam impotentia intervenit. Irritatio vero non fundatur in obligatione, nec requirit voluntatem, vel poteſtatem ſubditi, ſed potius inducit impotentiam quandam, vel inhabilitatem in illo, ipſo etiam invito, quæ per ſolam excuſationem auferri non poteſt. Deinde in legibus ſimpliciter præcipientibus, vel prohibentibus non eſt tam neceſſaria ad commune bonum uniformitas in obſervatione legis, quin moraliter poſſit ſæpe expedire, non obſervare legem: in legibus autem imponentibus formam ſubſtantialem, vel inducentibus inhabilitatem magis neceſſaria eſt uni-

Diſtinctio inter prohibitionem & irritationem.

uniformitas, quia ordinarie ſunt graviores, & in earum tranſgreſſione eſt majus periculum, & ideo magis expedit bono communi, quod inviolabiliter ſerventur, quam quod in uno, vel alio caſu aliquod incommodum vitetur.

7. *Felin.* Ad regulam à Felino poſitam dico, vel eſſe intelligendam de legibus non irritantibus ipſo jure, ſed præcipientibus irritari actum aliter factum, tunc enim cum actus ſit validus, licet fortaſſe prohibeatur fieri, non eſt mirum quod per epiikiam poſſit licite fieri. Nam tunc penes judicem erit arbitrium, an irritandus ſit poſtea talis actus, cum ex neceſſaria occaſione fuerit factus. Vel certe ſi illi auctores loquuntur de actu irrito ipſo facto per legem, ſolum habebit locum eorum regula, quando irritatio non eſt abſoluta, ſed conditionalis, ut ſolet eſſe quando principaliter fit in favorem alicujus privatæ perſonæ, quæ includit conditionem, ſi illa non ceſſerit juri ſuo, vel ſi cedat in illius incommodum. Et ita contingere in obligatione minoris ſenſit clare *Gloſſ.* Gloſſ. in l. 2. ff. de acceptilat. Et idem exiſtimo eſſe dicendum de contractu religioſi: ſuppoſita illa ſententia *Navar.* Navarri, de qua in proprio loco latius diſputabimus. Atque ita in his caſibus non ſuſtinetur actus propter epiikiam contra legem abſolute irritantem, ſed propter formam legis non irritantis ſimpliciter. Aliud item exemplum ex Navarro ſumptum ſi verum eſt, non fundatur in epiikia, ſed in hoc, quod lex illa fundata eſt in præſumptione, de quo dicemus in puncto ſequenti. Denique exemplum illud de matrimonio ſine parocho, & teſtibus, probabile eſt, unde retorqueri poteſt argumentum, quia in illo caſu non valet matrimonium contra legem irritantem, ut *Navar.* recte ſenſit Navar. in conſ. 6. de clandeſtin. deſpon. dicens, in nullo caſu poſſe recedi à forma Concilii, tum quia verba ejus expreſſa, & præciſa ſunt, tum quia ſi daretur licentia in uno caſu, oſtium aperiretur ad alios, quod eſſet magnum incommodum contra vim, & intentionem legis. Quæ ratio in gradu ſuo in omnibus legibus irritantibus locum habet. Idem late docet *Sanc.* Sanc. l. 3. de matrim. diſp. 17. n. 4.

Sic etiam dicunt multi, teſtamentum inofficioſum, ſeu minus ſolemne validum in conſcientia eſſe, & ſecurum reddere hæredem inſtitutum, ſi conſtet illi de voluntate libera teſtatoris, & quod nulla vis, vel fraus aut deceptio interceſſerit. Quam eſſe magis communem ſententiam multis relatis tradit Covar. in cap. *cum eſſes*, de teſtam. n. 5. & tenet Medin. Cod. de reſtit. num. 23. in fine, & ex parte Soto lib. 4. de juſtit. q. 5. ar. 3. ubi mediam tenet ſententiam, ſcilicet, talem actum validum eſſe in conſcientia, poſſe tamen irritationem ejus etiam in conſcientia per judicem poſtulari, quam nunc examinare noſtrum nō eſt. Nec etiam poteſt ad omnes applicari: aliqui enim ſi ſemel valent irritari non poſſunt, ut matrimonium, & profeſſio, ad quos interdum illa ſententia extenditur ab auctoribus. Nam Felin. *Felinus.* in dicto cap. 1. de conſtit. num. 39. cum Panormit. *Panorm.* in cap. *porrectum*, de regularib. num. 13. dicit, profeſſionem factam ſine ſolemnitate juris in conſcientia ligare, & validam eſſe, ſi cum ſufficienti libertate, & juſte facta eſt, & acceptata: per dictum cap. *porrectum*, cum Gloſſ. 2. ibi. Ratio autem generalis eſt, quia deficiente fundamento deficit etiam quicquid in illo fundatum erat: in tali autem irritatione fundamentum eſt res præſumpta: ergo illa non exiſtente, non procedit irritatio, nec legiſlator videtur poſſe juſte illam intendere. *Gloſſ.*

2. *Teſtamentum minus ſolemne validum in conſcientia eſſe ſentiunt multi.* *Covar.* *Medina.* *Soto.*

Hæc vero ſententia ſi in ea generalitate ſumatur, quam adducta exempla poſtulant, ſuſtineri profecto non poteſt: quia ex illa multa ſequuntur valde abſurda. Nam ſi leges ponentes ſolemnitatem certam ut neceſſariam in teſtamentis, alienationibus, electionibus, & aliis ſimilibus actibus humanis, in præſumptione fundantur, idem dicendum erit de omnibus legibus, quæ circa profeſſiones, matrimonia, & vota ſimilem ſolemnitatem, ut neceſſariam introducunt, & in univerſum de omnibus, quæ circumſtantias ſpeciales poſtulant non neceſſarias jure naturæ, ut eſt licentia tutoris in pupillo, &c. quia omnes iſtæ leges fundantur in periculis deceptionum, vel in periculo ſeu timore deceptionis, coactionis, aut alterius injuſtitiæ: ergo regula illa generaliter applicanda erit ad omnes has leges. Et ita nunc matrimonium clandeſtinum factum honeſta ratione, aut neceſſitate, & ſine ulla iniquitate præſumpta, eſſet validum, ſimiliter profeſſio facta ante legitimam ætatem, ſi conſtat de perfecta intelligentia, & conſenſu profitentis, idem de profeſſione facta ante expletum annum probationis, ſi conſtet, novitium in minori tempore plene fuiſſe expertum aſperitatem regulæ, & ex utraque parte fuiſſe omnia jure naturæ neceſſaria, quia etiam illa lex lata eſt ex ſimili præſumptione, quod in tali ætate, vel tempore non ſit profeſſio cum perfecto judicio, deliberatione ſeu experientia. Hæc autem, & ſimilia abſurda ſunt, & nulla probabilis ratio differentiæ reddi poteſt, cum negari non poſſit, has etiam leges latas eſſe ex illo genere præſumptionis. Item idem dicendum eſſet de legibus irritantibus acceptiones, vel donationes etiam gratuitas propter periculum corruptionis juſtitiæ, ut in judicibus, tabellionibus, &c. nam ſi quis eſſet certus de ſua voluntate, & animo ſervandi juſtitiam, nec timeret corrumpi, poſſet valide, & tuta conſcientia contra legem irritantem recipere, quæ magna eſſet morum corruptio.

3. *Rejicitur generalitas prædictæ ſententiæ.*

Quapropter cenſeo, potius contrariam regulam eſſe generaliter conſtituendam, ſcilicet, actus factos contra leges inſtituentes ſubſtantialem ſolemnitatem tanquam ſimpliciter neceſſariam ad eorum valorem, eſſe nullos ex defectu talis ſolemnitatis, etiamſi in re fiant ex vero conſenſu, & ſine ullo defectu contra legem naturalem. Probatur primo ratione facta, quia in multis caſibus neceſſario ita dicendum eſt, & eadem eſt ratio de omnibus. Eſt autem generalis ratio, quia illa forma eſt ſubſtantialis ex inſtitutione humana juſta: ergo ſine illa actus eſt invalidus, quia non poteſt aliquid ſubſiſtere ſine ſubſtantiali forma. Vel clarius, lex

4. *Regula generalis vera.*

CAPUT XXIV.

Utrùm lex irritans interdum privetur ſuo effectu, quia in præſumptione fundatur.

1. *Opinio negativa.* MUltorum opinio eſt, ſæpe legem non irritare actum in re ipſa, quia fundatur in præſumptione, & ſæpe veritas non eſt conformis præſumptioni. Ita ſentiunt Doctores, qui dicunt, legem præcipientem in præſumptione fundatam non obligare in conſcientia, quando veritatis fundamentum in re ipſa deficit: idem enim conſequenter dicunt de lege irritante, ſive ſubſtantialem formam actus præſcribat, ſive abſolute prohibeat actum. Quos auctores late retuli lib. 3. cap. 22. & aliquos adducit Navarr. in *Navar.* Comment. de alienat. rer. Eccleſiaſt. n. 16. ubi ipſe idem ſentit, & in comment. de ſpoli. num. 6. & ex hoc principio deducit alienationem rerum Eccleſiaſticarum prætermiſſa forma juris, licet à jure annulletur, validam eſſe in conſcientia, ſi in re ſervetur naturalis juſtitia, & Eccleſiæ utilitas. Quod tenuerunt etiam Anton. in cap. *quia* *Anton. c. quia plerique.* *plerique*, de immunit. Eccleſ. & ibi Panorm. & in cap. 1. de in integrum reſtit. nu. 19. & alii. Idem infert idem Navar. in electione facta ſine ſolemnitate à jure requiſita ad valorem ejus, ſcilicet, validam eſſe in conſcientia, ſi juſta alioqui ſit, & cum forma jure naturæ ſufficienti fiat. Quæ fuit etiam ſententia Innocent. in cap. *c. ſi celebrat. Felinus.* *quia propter*, de electio. in cap. *ſi celebrat*, de Cleri. excommun. miniſt. & Archidiac. in regul. *beneficium*, de regul. jur. in 6. Panorm. & Felin. in cap. 1. de conſtitut. Domin. in cap. 1. de ſponſal. in 6.

lex humana ex juſta cauſa poteſt inhabilitare, ſeu impotentem reddere voluntatem ſubditi, ut non poſſit transferre dominium, niſi tali modo, & cum talibus circumſtantiis; ergo ſi lex ita hoc abſolutè diſponit, & eſt juſta, ſemper id operatur, nec poſſumus nos eam limitare ad caſus particulares, in quibus re vera invenitur malum, quod timetur, cum lex ipſa hoc non diſtinguat, nec ex ratione, in qua juſtitia ejus fundatur, id colligi poſſit, ut mox explicabitur. Et confirmatur, quia aliàs tales leges eſſent valde inefficaces, & parum utiles: vix enim poſſet aliquid contra illas fieri, quod non poſſet aliquo colorato titulo ſuſtineri, facileque formarent homines dictamina conſcientiæ de talibus titulis ad ſuas conſcientias pacandas, vel fortaſſe fallendas. Atque hæc regula eadem ratione procedit in legibus abſolutè irritantibus actus, quos ſimpliciter prohibet, etiamſi in particulari non intercedant ea mala, quæ lex timet, quia eodem modo procedit ratio, nimirum, quod lex non nititur in particulari eventu, ſed generalem rationem conſiderat, quæ ſemper ſubſiſtit, licèt in particulari ceſſet. Et ita incidimus in axioma commune, quod legis effectus non impeditur, licet ratio ejus in particulari ceſſet, quando ratio generalis ſubſiſtit, & lex poteſt in particulari ſine animæ diſcrimine ſervari, ut rectè notavit Covar. in dicto c. *cum eſſes*, n. 8.

Axioma commune.

Covar. c. cùm eſſes.

5. Unde duo ſunt maximè conſideranda in hoc puncto, unum eſt, has leges, de quibus tractamus, re vera non fundari in præſumptione ſed in ſolida veritate, & ideo ſemper conſequi effectum ſuum. Quod indicavi dict. li. 3. c. 22. & nunc explico in hunc modum, quia præſumptio poteſt in legislatore cogitari, vel ad ferendam legem, vel ad irritandum hunc actum in particulari, in quo ceſſant incommoda, quæ lex timebat: in neutro autem modo invenitur præſumptio à veritate diſcordans. De priori patet, quia aliud eſt periculum mali, aliud malum ipſum; lex autem licèt feratur, ne mala eveniant, non tamen fertur ex præſumptione illorum, ſed ex certa ſcientia periculi illorum: præſumptio autem non dicit certam ſcientiam, ſed conjecturam; ergo ratio illius legis non eſt præſumptio, ſed certa ſcientia periculi. Et confirmatur, quia præſumptio propria verſatur circa facta particularia; lex autem illa generaliter lata de nullo facto particulari præſumit, ſed tantum in generali periculum conſiderat, quod in omnibus invenitur, ſive in ſingulis perveniat ad effectum, ſive non, & ideo de periculo non eſt præſumptio, ſed certitudo. Sic igitur lex illa, quatenus à principio fertur, non fundatur in præſumptione. Neq; etiam poſtea in effectibus particularibus quando irritat ſingulos actus, in præſumptione fundatur, ſed in eo, quod certum eſt, nimirum, hunc actum carere ſolemnitate à jure requiſita. Nec enim talis actus irritatur à lege, quia in eo intervenerunt fraudes, &c. nec quia hoc de his contrahentibus hîc, & nunc præſumatur, ſed ſolum quia caret ſolemnitate, quidquid ſit de modo naturali in eo ſervato, vel omiſſo. Item ille actus non irritatur niſi in virtute legis latæ, & juxta rationem ejus: illa autem non fuit lata ex præſumptione, ſed ex juſta cauſa certa, quæ cauſa etiam in hoc actu particulari invenitur, etiamſi in illo ceſſent fraudes, quia de ſe erat expoſitus periculo illarum, quod ſolum lex conſideravit, & juſtè potuit irritare actum aliter factum independenter à futuro eventu. Ergo etiam in tali actu particulari id facit, quia lex eſt juſta, & ratio ejus non ceſſat, & quamvis ceſſaret in particulari, non impediretur effectus ejus.

6. Et declaratur à ſimili: nam lex Canonica, quæ prohibet actum aliquem, quia habet ſpeciem, vel periculum ſimoniæ, propter vitanda pericula ſimoniæ, obligat in particulari etiam ubi certò conſtat, nullam ſimoniam fieri contra legem naturalem, & talis actus erit ſimoniacus ex vi legis poſitivæ, & conſequenter irritus, ſi per legem fuerit irritatus, quia lex illa non fundatur in præſumptione facti, ſed in certa ſcientia

Explicatur mens auctoris a ſimili ſpecie ſimoniæ.

periculi, & in generali ratione vitanda periculi; ſic ergo eſt in legibus, de quibus loquimur. Et hoc rectè videtur conſideraſſe Ant. Gom. in l. 3. Tauri, n. 123. in fin. cùm dixit, has leges non fundari in præſumptione, ſed in re, de qua certò conſtare poterat, quod ſequitur ibi Burgos de Paz. n. 1471. & idem aperte ſentit Moli. tract. 2. de juſt. diſp. 81. in rationibus ſecundæ opinionis, quas in hac parte admittit, & in re idem ſentit Cova. in dict. c. *cùm eſſes*. Et Ledeſ. 2. p. 4. q. 18. a. 1. dub. 12. ad 1. & ſentiunt omnes, qui tenent, hos contractus, eſſe nullos in utroque foro, qui à citatis auctoribus latè referuntur.

Ant. Gom.

Burgos de Paz.

Molina.

Covar.

Ledeſm.

7. Secundò conſiderandum eſt, quòd licèt propoſita regula generaliter vera ſit, in applicatione ejus ad particulares leges neceſſarium eſt, verba legum, intentionem, & materiam conſiderare, quia nō omnes ad eundem effectum ordinantur, & quædam irritant ſimpliciter, & abſolutè cōtractus intuitu communis boni, in quibus indiſtinctè procedit regula data. Ut maximè conſtat de lege Conc. Trid. irritante matrimonia clandeſtina, & idem eſt de ſimilibus. Quædam irritant non ſimpliciter, ſed in favorem unius partis, & quaſi optionem illi relinquendo, ut eligat, quod ſibi melius fuerit, vel utilius, ut fortaſſe eſt in contractibus minorum, Eccleſiarum, religioſorum, &c. Aliæ poſſunt reſpicere commodum utriuſque contrahentis, & irritare contractus quaſi ſub conditione, niſi partes mutuo ſibi invicem remittant, & cedant juri ſuo. Aliquando etiam poteſt lex non irritare voluntatem hominis operantis, nec effectum ejus impedire, ſed ſolum irritare ſcripturam, ut teſtamentum, vel aliam ſimilem, ut valorem non habeat ad illos effectus præſtandos, quos talis ſcriptura valida ſolet efficere. In omnibus ergo his legibus generaliter verum eſt, operari ſuum effectum independenter à Præſumptione, propriè dicta, i. quæ fit de fraude, vel injuſtitia, quæ in tali facto particulari interveniſſe præſumatur, non tamen ſemper irritatio eſt ejuſdem modi, ſed juxta verba legis, quæ in particularibus quæſt. conſideranda ſunt; noſtrum enim nunc non eſt ad ſingulas leges doctrinam applicare.

Conc. Trid.

8. Atque ex his tandem patet, quid de communi ſententia citata ſentiendum ſit; nam quatenus ſentit, has generales leges irritantes eſſe fundatas in præſumptione, mihi non placet quoad modum loquendi, ut explicavi. Nè tamen hæreamus in verbis, ſi intelligant, leges has fundari in præſumptione particulari non ſolius periculi, ſed etiam facti, quam ſuprà vocavi definitivam, ſic falſum eſt, tales leges fundari in præſumptione, & ideo etiam falſum eſt, ceſſare effectum earum, quando in particulari ceſſant fraudes, vel ſimilia mala. Si autem per præſumptionem, intelligant generalem timorem, & opinionem periculorum, quæ imminent in tali actu ſine debita ſolemnitate facto, ſic damus, leges has fundari in præſumptione, negamus tamen deeſſe veritatem præſumptam, etiamſi in particulari facto fraudes non interveniant, quia præſumptio illarum in eo ſenſu non fuit fundamentum legis. Tunc ergo dici poſſet ceſſare præſumptio legis, quando generaliter ceſſarent pericula, & rationes timendi fraudes in tota communitate, & tunc ceſſaret quidem lex non ſolum in particulari actu, ſed abſolutè, quia eſſet inutilis, & irrationabilis: non eſt autem timendum, quod in natura corrupta ceſſent hoc modo præſumptiones talium legum, quia non ſunt præſumptiones re vera, ſed certa indicia.

Quid de communi ſupra citata ſententia cenſendum.

9. Unde ad exempla adducta reſpondeo, nullum illorum eſſe ſimpliciter admittendum. Alienationes enim rerum Eccleſiaſticarum ſine ſubſtantiali ſolemnitate factas cenſeo eſſe nullas, cum Inn. in d. c. *quia plerique*, & aliis: an verò ſit in poteſtate Eccleſiæ confirmare illas, & addere ſolemnitatem etiam altero renuente, alterius eſt conſiderationis. Idem cenſeo de electionibus non rite factis, quantumvis electus dignus ſit, nec puto poſſe bona conſcientia retinere munus, vel

præbendam, nisi defectus aliquo modo suppleatur. Sic etiam testamentum minùs solemne prorsus irritum est : an verò voluntas testatoris irritetur etiam per leges, alterius considerationis est. Deniq; quod de professione religiosæ dicebatur, improbabile omnino est: nam si defectus solemnitatis substantialis contra leges Ecclesiasticas interveniat, valida non erit, etiamsi optima fide, & cum omnibus circumstantiis jure naturali sufficientibus facta fuerit, ut apertè nunc constat ex Conc. Trid. Neq; jam ullus hoc negat. Imò nec Glos. vel Panor. in d.c. *porrectum*, loquuntur de defectu formæ substantialis, sed accidentalis solemnitatis, ut legenti constabit.

Conc. Trid. Glossa.

CAPUT XXV.

Utrùm omnis lex prohibens purè, ac simpliciter actum, eo ipso irritet illum, ita ut omnis actus factus contra legem prohibentem nullus sit.

31

DIstinximus in superioribus duos modos legum irritantium, quædam n. irritant, directè prohibendo, alia præcipiendo, seu dando certam formam actui : in utrisq; ergo necessarium est exponere, quando vel quibus verbis id faciant. In præsenti autem solum de prohibentibus agimus : in eis n. specialis est difficultas, quæ præcipue oritur ex l. *non dubium*, C. de legib. ubi Imperator declarat, omnes contractus, & actus similes, qui fiunt contra legem prohibētem, esse invalidos, inutiles, & pro infectis haberi; & subjungit, hoc procedere, etiamsi lex non dicat, ut actus non valeat, sed solum ut non fiat. Dicetur fortasse, hanc legem esse civilem, & non obligare in conscientia. Sed contra hoc est. Primò, quia etiam lex civilis obligat in conscientia. Deinde, efficaciter operatur quod intendit, & ex ipso effectu irritationis sequitur ex natura rei obligatio in conscientia, ut explicatum est. Præterea lex illa canonizata est per Greg. Pap. li. 7. indict. 2. epist. 7. habetur in c. *imperiali*. 25. q. 2. & concordat regula juris Canonici 64 in 6. *Quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi.* Quæ sumpta videtur ex l. *pacta, quæ contra*, C. de pactis. Secundò arguitur inductione : nam in primis lex naturalis prohibendo actum facit illum irritū, ut suprà visum est. Deinde leges Ecclesiæ prohibētes matrimonia inter consanguineos, irritant illa, quamvis non habent talia verba præter simplicem prohibitionem. Idem videre licebit in antiquis decretis prohibentibus matrimonia religiosorum usq; ad Inno. II. quæ non habebant verba irritantia præter simplicem prohibitionem. Tertiò argumentamur ratione, quia voluntas inferioris non potest esse efficax contra voluntatem superioris; sed quando lex simpliciter prohibet actum, resistit illi voluntas superioris, ergo non potest esse efficax. Et facit cap. *venientes*, de jur. jur. ubi dicitur, non posse juramentum inferioris obligari contra voluntatem, seu decretum superioris. Idem colligitur ex ca. 2. de testib. Quod præsertim verum habet in contractibus, & similibus actionibus, quæ sine adminiculo juris validæ non sunt: nam jus non cooperatur his actibus, quæ contra legem fiunt. Tandem ex actione peccaminosa non potest aliquis consequi fructum neq; effectum; sed hæ actiones prohibitæ, si fiant, sunt gravia peccata, ergo eo ipso sunt etiam irritæ.

l. non dubium.

Greg. Papa c. imperiali.

l. pacta, quæ contra.

Inno. II.

c. venient.

2. *Legem simpliciter prohibentem actum licèt nil aliud addat, irritare illud, sentiunt plures. Bart. Panorm.*

Propter hæc, sententia plurium Jurisperitorum est, legem simpliciter prohibentem actum, etiamsi nihil aliud addat, irritare illum. Ita sentit Bart. in d. l. *non dubium*, ubi Jason plures alios refert. idem Bart. in l. *cùm lex*. ff. de fidejussorib. n. 4. & 6. Glos. 1. in c. *licèt canon*, de elect. in 6. Panor. cum aliis in c. *nulli*. de reb. Ecclesiæ non alienan. Idem in c. *ad Apostolicam*, de regular. n. 10. Tiraq. referens plures in l. ult. connubialium, Glos. 4. n. 5. & 6. & in hanc sententiam inclinare videtur Cov. in c. *quamvis pactum*, p. 2. §. 4. n. 6. Greg. Lop. in l. 28. t. 11. p. 5. n. 7. ubi eodem modo intelligit illam legem. Et alios in sequent. referemus. *Tiraquel. Covar. Greg. Lop.*

Hæc sententia ita indistinctè sumpta difficilis est: nā ei obstat aliud principium satis receptum in jure, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent*. c. *ad Apostolicam*, de regular. Quod multis etiam exemplis facilè confirmari potest. Nam matrimonium prohibetur habenti votum simplex castitatis, & tamen validum est, c. *rursus*, qui clerici, vel voventes, c. *unic.* de voto. in 6. Item quia habet votum ingrediendi strictam religionem, prohibitus est in laxiori profiteri, si tamen id faciat, professio valida est, c. *penult.* de regular. in 6. Et in universum prohibitum est, donari uni rem alteri promissam, & tamen donatio valida est, & multa sunt similia, quæ prædicta communis sententia non negat. Et ob eam causam variæ limitationes, & distin. ab ejus auctoribus inventæ sunt ad explicandam tam assertionem, quàm dictam legem, *non dubium*, ut videri potest in Angel. verb. *lex*. n. 18. & Sylvest. q. 28. Ubi quatuor adhibet limitationes, ex quibus secunda, quæ est de favore privatæ person.æ, in cap. præcedenti tractata est, tertia verò spectat ad leges assignantes formam actibus, de quibus in capite sequenti dicetur, aliàs verò hîc expendere necesse est.

3. *Cur difficilis prædicta sententi. indistinctè sumpta.*

c. rursus.

c. unic. de voto.

c. penult. de regular.

Primò dicunt multi, quoties lex prohibet similiciter sine adjectione pœnæ, irritare, si tamen pœnam adjiciat, non irritare. Ita Sylv. verb. *lex*. q. 28. cum Panor. & Cardin. in Clem. 1. de rescript. & Joan. And. in c. *sicut*, ne Clerici, vel Monach. & plures refert Felin. in c. 2. de testib. Priorem q; partem supponunt ex dicta l. *non dubium*, cum communi sententia. Ad posteriorem autem suadendam inducunt legem ult. ff. de repudiis, ubi ex pœna adjecta colligit Jurisconsultus actum non esse irritum. Item affertur *l. sanctio*. ff. de pœnis. Ratio autem est, quia pœna adjecta indicat, non fuisse mentem legislatoris duplici onere gravare subditos, & pœna, & irritatione.

4. *Legem prohibentem simpliciter sine adjectione pœnæ irritare sentiunt Sylvest. Panorm. Cardin. Joan. Andr.*

Veruntamen in neutro membro videtur satisfacere hæc sententia : nam contra primum procedunt principium, & exempla adducta, & multa alia, quæ postea dicemus. In altero autem membro non est in universum verum, legem imponentem pœnam non esse irritantem : ad summum enim posset ea regula præscribi de lege pure pœnali, quæ cum non prohibeat simpliciter actum, sed solùm quasi conditionaliter imponat pœnam facienti illum, clarum est non irritare, nisi id expressè declaret, quia cùm absolutè non prohibeat actum, nullum irritationis signum in ea relinquitur. Loquendo verò de lege propria, seu directiva prohibente simpliciter actum, non est dubium, quin possit & irritare actum, & adjicere pœnam, ut c. 14. ostensum est. Dici verò potest hoc habere locum, quando utrunque expressè ponitur in lege, quæ potest duas pœnas injungere, sed quia hoc non præsumitur, quando non exprimitur, ideo secùs est, quando solum prohibet, & pœnam adjicit.

5. *Rejicitur prædicta sententia.*

Sed contra hoc est, quia sola pœnæ adjectio non est sufficiens indicium, quod actus prohibitus non irritetur, si aliàs absoluta verba prohibentia ad irritandum sufficiunt, ut expressè notavit Anchar. in c. *sicut*, ne Cleri. vel Monac. & ibi Panor. n. 10. referens alios. Et patet primo, quia irritatio non est pœna, ut suprà diximus, & ita licet addatur alia pœna, non est duplex, nec immoderata pœna. Et quamvis sint duo onera, sunt diversarum rationum, & habent diversas causas, & ideo merito conjungi possunt : nam irritatio per se fit, quia expedit ad bonum commune; pœna verò imponitur propter culpam. Et ita lex *sanctio*; quæ in contrarium afferebatur, non est ad rem, tum quia loquitur de duplici pœna propria, tum etiam quia loquitur de pœnis non impositis per eandem legem, sed per diversas, & unam generalem, & aliam specialem, de quibus est longè diversa ratio. Nam hîc loquimur de eadem lege irritante, & puniente, quæ in rigore potest etiam imponere duplicem pœnam.

6.

Anchar. Panor. c. sicut.

L. sanctio.

Quia

Quia violans legem irritantem non minus, imò per se loquendo gravius peccat, quam violans legem prohibentem, & non irritantem: ergo retenta irritatione merito potest lex adjicere pœnã. ergo pœna nullum est indicium, quod lex prohibens non irritet. Nisi forte in aliquo casu speciali, in quo ipse modus pœnæ supponat valorem actus, ut contingit in casu illius legis ultimæ, ut eam Bart. supra interpretat. & infra iterum expendemus. Atq; ita responsum est ad fundamenta illius sententiæ. Unum vero addere non omittam, videlicet, quando ipsa prohibitio legis est pœna alterius delicti, tunc nõ irritare, nisi expressis, & evidentibus verbis id declaret. Ratio est: quia tunc lex illa non est directiva, nec per se intendit, ut talis non fiat, sed in odium, & vindictam alterius peccati, & ideo non est interpretanda juxta rigorem legis prohibentis, & irritantis, sed juxta regulas legum pœnalium, quarum una est, ut eas mitiori modo interpretemur. Accedit, quod pœna non incurritur ante sententiam, nisi ipsa lege satis exprimatur.

7. *Cùm causa prohibitionis est temporalis legem non irritare, secus cùm perpetua.*

Secundo est alia distinctio satis communis. Considerandam, scilicet, esse causam prohibitionis legis, nam si causa temporalis est, signum est, legem prohibentem non irritare: si autem est perpetua, signum est irritationis. Ita Bald. in dicta l. *non dubium*, n. 18. ex Gloss. in Clement. 1. de jure patronat. verb. *inhibentes*. Prior pars probatur, quia effectus non excedit causã, & ideo solet actus restringi juxta exigentiam causæ, l. *si stipulator*, ff. de verbor. obligat. Si lex prohibens matrimonium fieri certis diebus, non irritat, ut constat ex titulo, de matrim. contra interdictum Ecclesiæ; quia temporalem habet causam. Posterior vero pars relinquitur ut probata omnibus rationibus in principio adductis: nam tunc maxime potest lex prohibens irritare, cum habeat causam proportionatam.

8. *Prædicta distinctio insufficiens.*

In hac sententia possumus prius membrum pro nunc acceptare, ut favorabile, & verũ, quando lex utitur tantum verbo prohibẽte, non tamen illud admittimus ut sufficiens ad rem explicandã, nec ut recte deductum ex illo fundamento. Ratio prioris partis est, quia si prohibitio absoluta sufficit ad irritandũ quod prohibitio, vel causa ejus sit temporalis, non sufficit, ut lex non censeatur irritare. Probatur hoc simul cum altera parte. Quia non repugnat causam esse tẽporalem, & legem prohibentem irritare, si id exprimat. Probatur quia minor ætas temporalis est: brevi enim discursu temporis finitur, & tamen sunt multæ leges irritantes actus ex illo capite. Annus etiam probationis temporalis causa est, & tamen defectus illius irritat professionem. Item adulterium, vel homicidium cum machinatione, transitoria causa fuit, & tamen ratione illius data est lex irritans. Dices, licet actus fuerit transiens, impedimentum, quod reliquit, est permanens & perpetuum. Sed hæc est petitio principii: nam illud impedimentum non est causa legis, causa enim fuit peccatum commissũ, sed est illud impedimentum effectus legis, quia non ex natura rei, sed veritate legis fuit introductũ, ergo ex causa temporali potest lex irritare actum, & reddere personã perpetuo inhabilem ad illum. Et ratio est, quia actus licet temporalis sit, est dignus tali irritatione per legem introducta, vel certe si irritatio non sit pœnalis, quæ ob præteritum actum imponatur, habere potest rationabilem causam tẽporalem, ut est ætas, quæ ex certo tẽpore pendet, & sufficit, ut pro tunc expediat, non solum prohibere, sed etiam irritare actum tali tempore factum: ut patet etiam in sententia die festo, vel noctis tempore prolata. Ergo in lege prohibente non debet attendi, an irritet, necne, ex parte causæ temporalis, nisi alia verba pensentur.

9. Aliud item membrum de quo est propria controversia, non potest indistincte defendi. Nam votum simplex castitatis, vel religionis de se perpetua causa est prohibendi matrimonium, & tamen non irritat. Item cognatio, quæ ex Catechismo contrahitur, perpetua est, & nihilominus lex prohibens matrimonium ratione illius non irritat actum, cap. *per Catechismum*, de cognat. spirituali, in 6. Ratio autem est, quia sola causa, etiam si sit perpetua, non irritat actum sine voluntate legislatoris, quæ voluntas debet per legem sufficienter exprimi: non exprimitur autem sufficienter per solam prohibitionem, ut probant exempla adducta, & principium illud, *multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.*

10. *3. Limitatio quando lex prohibet actum ratione suæ substantiæ, non verò quando ratione circumstantiarum.*

Tertius modus explicandi, seu limitandi prædictam sententiam est, ut locum habeat, quando lex prohibet actum ratione suæ substantiæ, non vero, quando prohibet ratione circumstantiarum, ut quod fiat hoc tempore, hoc loco. Ita Baldus cum Paul. Castrens. in dicta lege, *non dubium*, ex Glossa in Authentica, *decernit*, C. de receptis arb. verb. *sacramenti*, Angelo, & Sylvestro supra, & fere reliqui. In qua distinctione admittimus posteriorem partem, quæ favorabilis est. Non est autem intelligendum, non posse irritari actum etiamsi tantum ratione circumstantiarum, vel quoad solas circumstantias prohibeatur, dummodo prohibitioni addatur irritatio. Si enim irrita est professio facta intra annum probationis, licet non prohibeatur professio absolute, nec ratione sui, sed in tali tempore, & ratione circumstantiæ. Sic etiam acta judicialia prohibita in die festo irrita sunt, ut vidimus tract. 2. de relig. l. 2. c. 30. licet solum ratione circumstantiæ temporis prohibeantur, & idem est de similibus prohibitis fieri in loco sacro, ut in eodem tractatu diximus l. 3. c. 4. n. 13. irrita enim sunt, licet solum propter loci circumstantiam talis prohibitio fiat. Hæ tamen irritationes in legibus exprimuntur, quod si non fieret, non censerentur irritæ ratione prohibitionis, ut in eisdem locis diximus de contractibus factis in loco, aut die sacro contra Ecclesiæ prohibitionem. Illa ergo pars vera est, non tamen propter rem prohibitam, sed propter simplex verbum prohibendi, & ita parum confert pars illa ad expediendam difficultatem. Imo ex illa nonnullum sumitur judicium, verbum prohibendi de se non esse sufficiens ad irritandum, quamvis illud solum non cogeret.

11. Aliud autem membrum non videtur posse universaliter defendi, ut patet primo in prohibitione matrimonii, quæ fit propter impedimentum voti simplicis castitatis, aut religionis: nam ibi prohibetur substantia matrimonii & actus ipse in se, & ratione sui, & tamen non irritatur ex vi talis prohibitionis. Ad hoc argumentum eludendum addunt aliqui aliam particulam, seu limitationem, scilicet, non satis esse, quod prohibeatur substantia actus, nisi etiam prohibeatur directe, quod non ita fit per votum: nam ibi directe præcipitur reddere Deo promissum, & inde per quãdam veluti resultantiam prohibetur matrimonium, quod est prohiberi indirecte. Sed hoc displicet, in primis quia sine ratione, & probatione adduntur istæ limitationes, & particulæ ad fugiendam difficultatem. Unde etiam fit, ut in quocunque exemplo possit alia similis evasio inveniri, & ita res gravissima confusa maneat, & sine certa regula ad discernendum, quando prohibitio irritet. Deinde urgeo exemplum adductum, quia licet prohibitio matrimonii comparata ad legem naturalem servandi vota, indirecta, vel potius remota videatur, quia lex illa abstrahit ab hac, vel illa materia, & à præcepto negativo, & affirmativo, ut alibi dixi, nihilominus lex obligans ad non faciendum actum, cujus carentia, seu privatio Deo est promissa, satis directe prohibet talem actum, & prohibitio matrimonii est contenta sub illa lege tanquam species sub genere, quod satis est ad prohibitionem, de qualoquitur lex, *non dubium*, ut ex illius tenore constat: Ergo erit illa prohibitio directa. Et præterea licet demus ex solo jure naturæ talem prohibitionem esse indirectam, nihilominus lex Ecclesiastica directe prohibet tali personæ matrimonium. Nihil autem refert quod prohibeat ob illam conditionem voti: nam etiam

ctiam prohibet matrimonium cum consanguinea ob talem conditionem, imo hic non prohibet simpliciter matrimonium tali personæ, sed cum tali, ibi autem prohibet simpliciter, quia habens votum respectu omnium prohibitus est. Unde quoad prohibitionem æqualia sunt votum simplex,& solemne,ut dicitur in dicto cap. *rursus*, & nihilominus differunt in irritatione, quæ per Ecclesiam reddita est voto solemni, & non simplici: ergo signum est, prohibitionem, ut sic, quantumvis directam, & specificam, non irritare. Denique si rationes communis sententiæ in principio adductæ essent validæ, non multum referret prohibitionem esse directam, vel indirectam, quia utroque modo resistit voluntas Principis, & actus est deficiens graviter: ergo vel uterque modus prohibitionis sufficit, vel neuter.

12. Præter hanc vero sunt aliæ prohibitiones Ecclesiæ de matrimonio contrahendo satis directæ, quæ non irritant, ut sunt omnes, quæ constituunt impedimenta prohibentia, & non irritantia, & signatim in c. 1. & c. *ex literis*, de eo, qui cognovit consang. &c. directe prohibetur incestuosis matrimonium contrahere, quæ prohibitio perpetua, & absolute, ac directe fit, & tamen non irritat, ergo solum verbum prohibendi non satis indicat voluntatem legislatoris resistentem valori actus, ac subinde necessarium esse aliquid aliud quo talis voluntas ostendatur, cum esse possit prohibens,& non irritans. Extra materiam etiam matrimonii inveniuntur exempla: nam lex prohibens ludum alearum satis directe,& simpliciter prohibet illum,non quoad circumstantias loci, aut temporis,sed quoad substantiam actus, & nihilominus non irritat illum actum: ergo. Major supponitur. Minor vero constat, quia lucrata per talem ludum non sunt obnoxia restitutioni in conscientia. Licet enim detur actio ei, qui perdit,ad petendum illa coram judice, nihilominus ante latam sententiam, alter restituere non tenetur, signum ergo est, acquisivisse dominium, ac proinde actum fuisse validum, licet postea revocari possit, quæ est communis sententia Theologorum in 4. dist. 15. & Summistarum verb. *ludus*, Nav. in sum. c. 20. n. 19. Soto l. 4. de justit. q. 5. ar. 2. & Cov. in regula, *peccatum*, 2. p. §. 4. qui alios refert, estque sententia communiter recepta in materia de restit. Quæ in hoc potissimum fundatur,quod jura prohibentia ludum, simpliciter prohibent, & clausulam irritantem non addunt, ut patet ex toto titulo ff. de aleat. & in c. *Episcopis*, 35. dist. sed ad summum dant actionem ad repetendum, ut patet ex l. *alearum*, C. de religiosis, & sumpt. funer. & ex l. 2. & ult. tit. 7. l. 8. novæ recopilat.

13. Denique est optimum exemplum, quod sumitur ex l. 1. §. *biduum*, ff. quando appellan. sit, & habetur in c. *biduum*, 2. q. 6. ubi sic dicitur, *Sane quidem non est sub conditione ferenda sententia: sed si fuerit dicta, quid fiet? Et est utile, statim tempora ad appellandum computari debere.* ubi constat, ut Gloss. in verb. *non est*, notat, prohibitam esse talem sententiam, factam tamen tenere. Et tamen illa prohibitio est satis directa, & absoluta, ac de se habet causam perpetuam fundatam: in illa regula, quod *actus legitimi non recipiunt conditionem, neque diem*, ubi id notat Glossa. Dices, sententiam non simpliciter prohiberi, sed tantum ne sub conditione feratur. Sed quid quæso, hoc refert, cum sententia sic lata sit simpliciter? Imo ille modus prohibitionis videri posset magis inducere nullitatem, quia videtur pertinere ad formam actus, scilicet, quod sententia absolute feratur, & inde oriri prohibitionem sententiæ sub conditione, qui modus prohibitionis solet annullare actus, de quo dicemus in capite sequenti. Adde,quod prohibitiones circa contractus, de quibus loquitur lex *non dubium*, non solent esse absolutæ, de non contrahendo, sed de non contrahendo hoc, vel illo modo, vel sine hac, aut illa conditione. Ut prohibetur minor alienare sine licentia tutoris, vel sine decreto judicis, vel ne uxor contrahat sine licentia mariti, & sic de aliis: ergo vel per similes exceptiones, & additiones eluditur illa sententia,ut nunquam verificari possit, quod lex directe prohibens actum,irritet illum, vel gratis, & sine ratione ad quosdam actus applicatur,& in aliis negatur.

14. Quarta distinctio, seu limitatio est, quam tradit Greg. Lop. supra: ait enim, procedere sententiam illam, quando nullitas actus est in præjudicium tantum contrahentium, vel alicujus ex illis, non vero si cedat in præjudicium tertii. Ponit exemplum hujus posterioris membri ex cap. *sicut*, ne clerici, vel monach. ubi clericus in sacris prohibetur officium tabellionis exercere, & nihilominus dicit ex sententia Joan. Andr. ibidem instrumentum ab eo confectum non esse nullum, quia tunc pœna illa nullitatis cederet in damnum contrahentium,qui nihil peccarunt. At vero Joan. Andr. non fuit motus illa ratione,sed alia tacta in prima limitatione: illa vero sententia, & ratio fuit Petri de Ancha. ibi, quam Panormit. ibi, n 10. non reprobat, licet in casu illo particulari aliis distinctionibus utatur. Aliud exemplum adducit ex Bald. in l. *placet*, C. de Episc. & cleric. quia licet *prohibitum esset Doctoribus salariatis advocare*, si contra prohibitionem agerent, acta eorum non essent irrita. *Quarta limitatio.*

15. Veruntamen hæc sententia quoad generalem regulam,quam admittit,non satisfacit difficultatibus hactenus propositis. Quantum ad exceptionem vero non videtur fundata, nec satis consequenter loqui. Primo,quia quando actus prohibetur, vel irritatur, non in pœnam, sed per se propter aliquam rationem virtutis, vel communis boni, non spectatur an nullitas actus cedat in privatum nocumentum, necne, sed simpliciter irritatur,quidquid inde sequatur: ergo si prohibitio absoluta sufficit ad irritandum, non obstabit, quod nullitas actus cedat in alterius præjudicium sine culpa ejus,quia hoc est per accidens & non consideratur à lege. Antecedens patet inductione, quia testamentum minus solemne irritatur à lege, etiamsi cedat in magnum incommodum hæredis instituti, & sententia modo indebito lata sæpe irritatur, etiamsi alias justa sit, & irritatio illa cedat in detrimentum partis habentis justitiam, quæ ad sententiæ nullitatem nullo modo cooperata est. Et in simili materia, si lex prohibeat, ne quis exerceat tabellionis officium ante examen, potest, imo & solet irritare actum antea factum, etiamsi fortasse solam prohibitionem ponat,ut postea videbimus, & tamen ex parte præjudicii tertii eadem est ratio: ergo illa non est sufficiens ad impediendam irritationem, si aliàs verba prohibitionis de se illam sufficienter significant. Deniq; in stipulatione,quæ fit per tertiam personam,intervenit præjudicium alius pro quo alter stipulatur,& nihilominus talis actus,quatenus prohibetur vel irritatur jure civili, nullam obligationem inducit respectu alterius, quamvis ille nihil fuerit ad illum actum cooperatus: ergo ad nullitatem actus hoc non consideratur. Unde cum lex, *non dubium*, generalissimè loquatur, sine fundamento illi additur hæc exceptio, si generalis regula ejus admittitur, ut Gregor. admittendam putat,& in hoc dicimus, non consequenter loqui. Neque in eo,quod in exemplis, quæ adducit, negat actum irritari, si absoluta est prohibitio. Neque in posteriori exemplo id docet Bald. sed solum ait, Doctores illos posse puniri juxta illam legem. In priori autem casu de clerico in sacris officium tabellionis exercente, si verum est, acta illius non esse irrita,ut communis habet opinio, magis consequenter diceretur, hoc non esse simpliciter prohibitum in illo jure, sed solum præcipi, ut interdicatur, ut Panormitanus notat. *Rejicitur.*

16. Est ergo quinta limitatio, seu distinctio de legibus prohibentibus: nam quædam simpliciter prohibent, nullo adjecto verbo, quo actum sustineant, & illæ censentur irritare, aliæ cum prohibitione addunt aliquid, quod sine valore actus non recte adderetur, nec habere posset locum circa actum invalidum, & tales leges non *Quinta limitatio.*

Cyn. Bart. Bald. Sylveſt. Refutatur.

non poſſunt irritare, ne contraria, & repugnantia continere convincatur. Ita docent Cyn. Bart. Bald. & ferè alii in dicta l. *non dubium*, & latè Sylveſt. ſup. Sed profectò diſtinctio non ſufficit ad ſatisfaciendū difficultatibus propoſitis. Nam contra primum membrum etiam ſic limitatum, procedunt exempla allata: quia in eis leges prohibentes ſimpliciter loquuntur, neque verba addunt, quibus ſpecialiter actum ſuſtinere, aut irritare videantur. Contra ſecundum verò membrum objici poteſt, quia ſuppoſita illa ſententia non videtur poſſe evitari repugnantia in illis legib. Nam ſi verbum prohibendi eſt ſufficiens ad irritandum; ergo ex vi ſuæ propriæ ſignificationis ſignificat irritationem, quam facit; ergo repugnantia continet lex, quæ prius prohibet actum, & poſtea ſuſtinet. Veruntamen hoc non concludit contra illam ſententiam: nam reſponderi poteſt, verbum quidem prohibendi abſolutè ſumptum habere hanc vim, non tamen repugnare, quin illi addatur aliquid, quo ejus

Sylveſt.

ſignificatio, & vis limitetur. Et ita dixit Sylveſt. dicta q. 28. verſ. *ego verò*, quando fit talis additio, non eſſe prohibitionem ſimpliciter, ſed ſecundum quid, & ex parte. *Nam talis lex* (inquit) *ex parte prohibet, & ex parte concedit*, & ita non eſt lex ſimpliciter prohibens, de qua loquitur lex, *non dubium*.

17. Sed adhuc poſſumus inſtare, quia nunquam ferè talis lex ſuſtinet actum directè, i. concedendo, vel faciendo aliquid, ſed potius præſupponendo, ut cum præcipit, actum prohibitum hoc, vel illo modo irritari, vel cum effectum ejus agnoſcit, & præcipit obſervari, aut alio ſimili modo; talis ergo lex non confirmat actum poſitivè, ſed negativè ſe habet, quia non irritat; ergo quoad prohibitionem ſimpliciter, & abſolute prohibet, neque aliquid addit, quo prohibitionem limitet, aut extrahat à propria ſignificatione, ſed ſolum non addit irritationem, & quod non addat, indicat ex aliis effectibus, quos præſupponit. Ergo ſignum eſt, prohibitionem de ſe quantumcunque abſoluta non irritare, & conſequenter non eſſe pro regula aſſignandum, ut lex prohibens irritet, niſi expreſe ſuſtineat actum, ſed potius è contrario, quod non irritet, niſi vel expreſsè addat clauſulam irritantem, vel aliquid, quo illam ſufficienter indicet. Et confirmatur: nam ille modus ſuſtinendi actum lege prohibitum non ſolum contingit fieri per eandem legem, ſed etiam per diverſas, ita ut una prohibeat, alia verò illum ſuſtineat, vel in modo puniendi illum, vel præcipiendo, ut irritetur, ut

Joan. And.

expreſsè dicit Joan. And. in Gloſ. ad regulam, *quæ contra jus*, 64. de regul. jur. in 6. Tunc autem poſterior lex ſuſtinens actum, quem prior ſimpliciter prohibebat, non derogat aliqua ex parte priori legi, nec concedit, quod illa abſtulerat, ſed tantum ſupponit, priorem legem non irritaſſe prohibendo, & ideo aliquid diſponit circa illum actum, ſuſtinendo illum, i. ſupponendo tenuiſſe; ergo verbum prohibendi in priori lege abſolute propoſitum, non fuerat ſufficiens ad irritandum.

18. Tandem ad omnia dicta confirmanda utor argumento ſumpto ex antiqua lege Eccleſiæ, quæ prohibebat matrimonia clandeſt. c. *aliter*. cum multis, 30. q. 5. c. *cùm inhibitio*, de cland. deſponſ. Illa n. lex directè, in ſpecie, & abſolute, & cum omni exaggeratione intra latitudinem prohibitionis, vetabat illum actum, ut patet ex illis verbis, *penitus inhibemus*, & nihilominus non irritabat illum uſque ad Conc. Trid. ut eſt certa ſententia Theolog. in 4. d. 28. Quam idem Concilium in princ. illius decreti approbavit. Suntque ejus verba ad præſentem cauſam plurimum notanda. Simul n. docet, *matrimonia clandeſtina libero contrahentium conſenſu facta, rata, & vera fuiſſe matrimonia, quandiu Eccleſia illa irrita non fecit.* Et ſubjungit, *Nihilominus ſancta Dei Eccleſia ex juſtiſſimis cauſis illa ſemper deteſtata eſt, atque prohibuit.* Ergo abſoluta prohibitio cum quacunque exaggeratione, & deteſtatione actus non irritat illum ex mente Concilii.

c. aliter. c. cùm inhibitio.

Conc. Trid.

Quare hoc argumento convicti aliqui reſpondent, eſſe ſpeciale in materia matrimonii, eamque excipiendam eſſe à regula legis, *non dubium*, quod aſſeruit Decius in c. 2. de teſtib. n. 7. Sed quamvis verum ſit in matrimonio propter materiæ gravitatem, & periculum, magis ſpecificam, & indubitatam requiri irritandi formam, tamen non eſt proprium ejus, quòd ſola prohibitio ad irritationem non ſufficiat. Nam extenditur ad omnes actus irretractabiles, ſeu initerabiles; ut dixit Rota tit. de deſp. impub. deciſ. uni. aliàs 450. Unde conſequenter videtur etiam extendi ad alios actus, qui licet irritari poſſint, non tamen irritantur ex vi ſolius prohibitionis, quia jam conſtat, prohibitionem ex ſe non habere hanc vim, niſi aliud ei addatur. Nam quod aliqui dicunt, ſpiritualia difficilius ſolvi, quàm temporalia, parum juvat. Tum quia licèt hoc verum ſit de his, quæ per humanam poteſtatem irritari non poſſunt, ut quod ſacerdos conſecret quantumvis prohibeatur, &c. tamen de aliis non eſt ita, præſertim quando eſt ſermo de irritatione antecedente, i. quæ impedit, ne actus valeat. Tum etiam quia matrimonium, quatenus contractus humanus eſt, poteſt irritari per legem Eccleſiæ, ut conſtat ex Trident. ergo ſi abſoluta prohibitio ſufficit ad irritandum contractum, cur antea non fecit in matrimonio clandeſtino?

19.

Decius.

Rota.

l. non dubium.

Conc. Trid.

Reſpondent amplius juxta ultimam limitationem poſitam, ideo non irritaſſe, quia per alias leges canonicas ſuſtinebatur. Sed contrà, quia lex canonica nunquam fecit, ut talis actus eſſet validus, ſed ſuppoſuit validum, & ad ſummum declaravit, validum eſſe quamdiu per legem humanam non irritatur. Solum ergo declarabatur validum eo tempore, quia per legem prohibentem non irritabatur, & non quia per aliam legem ſuſtentaretur, vel potius, quia per naturalem legem ſuſtentabatur (ut ſic dicam) & hoc ſolum declarari poterat per legem humanam, & declaratum fuit per Tridentinum, quæ declaratio non addebat valorem actui, ſed illum ſupponebat.

20.

Reſolutio Auctoris.

Ut ergo, quod verum eſſe cenſeo, breviter declarem, adverto, poſſe nos loqui uno modo de lege purè prohibente ex ſola rei natura, ſeu quod idem eſt, attenta ſola verborum vi, ſuppoſita ſignificatione propria, & rigoroſa verbi prohibendi, ſine additione, extenſione, aut interpretatione aliqua juris poſitivi. Alio vero modo loqui poſſumus de verbo prohibendi ut ampliato, ſeu extenſo per legem aliquam humanam conſtituentem regulam generalem ſic interpretantem juridicè ſenſum legis prohibentis, ut vim habeat irritantis, etiamſi per ſolum verbum prohibendi ſine additione clauſulæ irritantis feratur. Opinio ergo communis ſuprà relata videtur hoc poſteriori modo procedere, & poteſt fundari in dicta lege, *non dubium*, vel in aliis juribus civilibus, aut canonicis, de quibus oportet ſigillatim dicere in capitibus ſequentibus; nunc ſolum in priori ſenſu quæſtioni ſatisfaciendum eſt.

21.

Dico ergo, ex ſola rei natura legem purè prohibentem non irritare actum, niſi alio modo talis effectus, ſeu intentio legiſlatoris ſufficienter declaretur. Hæc aſſertio videtur eſſe ſpecialiter contra Baldum in ca. *nam concupiſcentiam*, de conſt. in princ. ubi nullitatem actus prohibiti vocat pœnam naturalem ejus, *quia omne* (inquit) *quod eſt prohibitum, naturaliter eſt invalidum.* Quod dictum probat Deci. in c. 2. de conſt. lect. 1. n. 5. Sed contrarium rectè docuit Felin. ibi n. 5. cum Innoc. in c. *ſi vere*, de ſent. excom. & aliis, quos refert. Unde hanc aſſertionem exiſtimo eſſe communiter receptam, quia Juriſtæ, ut dixi, qui oppoſitum ſentire videntur, fundantur in jure poſitivo; alii verò hanc aſſertionem ut certam ſupponunt, & ex omnibus

22.

Ex ſola natura rei legem purè prohibentem non irritare actum, niſi alio modo talis effectus ſufficienter declaretur.

Deci.

Felin.

Innoc.

c. ſi vere.

adductis convinci videtur, & confirmabitur amplius ex dicendis in ſequentibus. Ratio verò ejus ita poteſt explicari, quia prohibere actum, & irritare illum, ſunt effectus valde diverſi; ergo ut per legem fiant, debent per ejus verba ſufficienter explicari: ſed per ſolum verbũ prohibendi non explicatur effectus irritandi; ergo non fit ex natura rei per legem utentem pure, & ſimpliciter verbo prohibendi, quantũvis directè, & ſpecificè actum prohibeat. Antecedens clarũ eſt. Tum quia prohibere ſolum eſt præcipere & obligare, ut actus non fiat; irritare autem non eſt præcipere, ſed facere, ſcilicet, inefficacem reddere voluntatem, vel conſenſum ejus, aut inhabilitare perſonã. Tum etiã, quia illi duo effectus ſunt invicem ſeparabiles: nã ſæpe prohibetur actus, & non irritatur, ut per ſe, & ex dictis conſtat; imò ſæpe prohibetur actus, qui irritari non poteſt, ut cum alicui ſacerdoti præcipitur ne ſacrificet, aut Epiſcopo ne ordinet. E contrario etiam interdum irritatur actus, ſi fiat, licèt nõ prohibeatur, ne fiat, ut de lege purè irritãte dictũ eſt. Sũt ergo illi duo effectus diverſi.

23. Prima verò conſequentia, nimirum, neceſſarium eſſe utrumque ſignificari per verba legis, ut per illam fiant, conſtat ex natura, & poteſtate legis, & voluntatis humanæ. Nam licet apud Deum voluntas ſufficiat ad operandum: inter homines non ſufficit, niſi exterius ſufficienter exprimatur, ut in principio hujus materiæ, & in materia de Cenſuris oſtenſum eſt, & eſt vulgare in omni materia de judiciis, & contractibus. Et ideo verba humana non plus operantur, quàm ſignificent. Si ergo verba legis non ſignificant illum duplicem effectum, non poſſunt utrunque efficere. Quòd autem verbum ſolum præceptivum, aut prohibitivum non ſignificet effectum irritandi, manifeſtum etiam videtur, tum ex primæva impoſitione talis verbi: non eſt n. impoſitum ad ſignificandum effectum, quem lex per ſe efficiat, ſed moralem obligationem, quam imponit ſubdito, quem movere intendit, ut aliquid faciat, vel cohibere, ne faciat: tum ex cõmuni uſu illius verbi, quem uſum ſatis probant omnia, quæ contra communem ſententiam adduximus. Rectè ergo concluditur, legem latam per ſolum illud verbum ex natura rei non irritare actum, quem prohibet.

24. *In odioſis, ac proinde in irritationibus eſſe reſtringendum quoad poteſt, intra proprietatem verborum.*

Et confirmari poteſt hæc ratio ex illo principio valde conſentaneo naturali lumini, quod in materia odioſa verba ſunt reſtringenda, quoad fieri poſſit intra eorum proprietates, potius quàm extendenda; ſed irritatio actus eſt valde odioſa, & valde repugnans naturæ, quia quodammodo aufert quoddam naturale jus, modo in ſuperioribus explicato; ergo non debet extendi verbum prohibendi ad hunc effectum, quem de ſe non ſignificat, niſi alia verba, vel materiæ neceſſitas cogat. Juvat etiam ad hoc ſecundo confirmandum regula 75. in 6. *Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, eſt interpretatio facienda*, quæ juvari etiam in præſenti poteſt ex regula 30. *In obſcuris minimum eſt ſequendum.* In præſenti n. non eſt dubium, quin potuiſſet legiſlator exprimere clarius irritationem, ſi eam intendebat; debuit ergo id facere, quia ſolum verbum prohibitionis ad minimum eſt ambiguum; ergo ſi id non fecit, meritò interpretamur, id non intendiſſe, & minimum ſequimur, tribuendo illi legi minimum effectum, quem ex vi talis verbi habere poteſt. Confirmari hoc etiam poteſt, quia irritatio, quæ propter legem violatam incurritur, pœnalis eſt; pœna autem non incurritur ipſo facto, niſi in lege exprimatur, ergo nec irritatio. Nam, ut rectè dixit Innoc. in c. *ſi verè*, de ſenten. excomm. n. 2. non eſt naturalis pœna contrahentium contra legem, vel contra mandatum Principis, ut irritum ſit factum contra jus. Quod veriſſimum eſt, quidquid Deci. & Bald. ſuprà citati dicant, tum quia nulla ratio talis connaturalitatis hujus pœnæ reddi poteſt, tum etiam, quia lex naturalis multa prohibet fieri, quæ non irritat; imò ut irritet, neceſſe eſt, ut materia cogat, ut ſuprà viſum eſt; ergo idem dicere debemus de lege poſitiva ex natura rei loquendo.

c. ſi verè.

Decius. Baldus.

Neque contra reſolutionem hanc procedit prima ratio dubitandi in principio poſita, quia tota fundatur in jure poſitivo, de quo poſtea dicendum eſt. Ad inductionem autem, quæ fit in ſecundo argumento, patebit reſponſio ex duobus capitibus ſequentibus. Ad rationem verò tertio loco propoſitam reſpondetur, voluntatem inferioris non prævalere contra voluntatem ſuperioris in eo, in quo illi reſiſtit, ſed ſolum in eo, in quo ſuperior non reſiſtit. Ut in præſenti; quia ſuperior prohibet actum, non poteſt illi ſubditus reſiſtere, quin peccet, & ſimiliter ſi ſuperior irritaret actum, non poſſet inferior illum validè efficere. Tamen quia per legem purè prohibentem ex natura rei ſuperior reſiſtit honeſtati, & libertati actus, non tamen valori, ideo licèt actus malè fiat, validus eſt. Quia ut actus valeat, non eſt neceſſarium, per ſe loquendo, ut ſuperioris voluntas, vel humanum jus juvet, vel aſſiſtat illi poſitivè, ſed ſatis eſt, quod non reſiſtat irritando. Quia voluntas humana ex jure naturæ habet hanc poteſtatem contrahendi, donandi, & alia ſimilia faciendi, quandiu per ſuperiorem ejus facultas non eſt ablata, vel impedita, etiam quoad ipſam poteſtatem, & valorem actus. Et ideo non obſtat quod actus malus ſit: nam per actum malum poſſunt ſimiles effectus valide fieri, ut per ſe conſtat; imò ſæpe jus, & Deus ipſe aſſiſtit actui quoad valorem, & effectum ejus, licèt non aſſiſtat malitiæ, ſicut patet in conſecrationibus, matrimoniis, & profeſſionibus peccaminosè factis. An vero interdum malitia actus impediat valorem ejus, ex capitibus ſequentibus conſtabit.

25. *Satisfit rationi dubitandi.*

CAPUT XXVI.

Quibus verbis, aut modis lex prohibens actum, irritet illum.

PRiuſquam ad jus poſitivum declarandum accedamus, oportet exponere, quid ſit neceſſarium ex natura rei ultra prohibitionem, ut lex prohibens actum irritet. Cum enim dictum ſit, ſolum verbum prohibendi non ſufficere, oportet exponere, quæ verba legis ſufficiant, ut per ea explicetur irritatio actus prohibiti: & non agimus de prohibitione actus propter defectum formæ, de hac n. dicemus in capite ſequenti, ſed de irritatione actus ſimpliciter prohibiti. Ad hoc ergo explicandum, neceſſe eſt diſtinguere inter irritationem pœnalem, & non pœnalem, ſed per ſe intentam propter bonum commune. Itémque in pœnali diſtinguendum eſt inter illam, quæ eſt tantum ferenda, quia ſolum fieri præcipitur, & quæ ipſo facto imponitur. Circa irritationem ergo tantum ferendam in pœnam, nihil ferè novi eſt, quod dicamus. Quia talis irritatio nullo modo ſtatim fit per legem, ſed per judicem fieri debet, & per ſe loquendo ſolum fit à tempore ſententiæ latæ; & tunc nõ retractantur præterita, niſi ſpecialem injuſtitiã contineant, aut delictum aliquod dignum majori pœna, vel niſi lex addat particulam, *ipſo facto*. Quia ſine illa lex non obligat ad retrotrahendam ſententiam, per quam actus irritatur. Aliàs lex imponens ipſo facto irritationem pœnalem, nihil adderet ultra illam, quæ ſolum præcipit irritare actum, quod veriſimile non eſt. Igitur talis lex nullã obligationem in conſcientia inducit uſque ad ſententiã latã, & tunc eadẽ eſt ratio de illa, quæ de aliis pœnalib. legib. Quando verò hæc pœna imponitur ipſo facto, duplici modo ſuprà inſinuato imponi poteſt, ſcilicet, vel ita ut requiratur ſententia judicis, priuſquam in effectu actus ſit nullus, etiam quoad naturalem obligationem, vel ita ut ſtatim ante ſententiam ſit in ſe omnino irritus. Et quidem hic poſterior modus frequentius traditur ab auctori-

ctoribus, tamen quod prior sit etiam verus, & maxime observandus, satis videtur in superioribus probatum, idque supponit Molin. in disp. 88. tract. 2. de just. & sumitur ex regula generali satis recepta, quod omnis pœna ipso jure imposita, intelligitur regulariter media sententia declaratoria criminis, quæ supra tractata est, & declarata, eámque allegando multa, confirmat Fel. in c. ult. de rescr. n. 35.

2. *Quomodo cognoscendus modus pœnalis irritationis.*

Quocirca ad cognoscendum modum pœnalis irritationis, non oportet novas regulas, vel indicia tradere, sed applicari debent, quæ de lege pœnali diximus: nam eadem est ratio de hac pœna, quæ de aliis. Itaque si non explicatur sufficienter, *ipso facto*, vel, *ipso jure*, formaliter, aut æquivalenter, actus simpliciter valet & irritatio est ferenda. Si vero additur *ipso facto*, aut *jure*, aut aliquid æquivalens, ut, *non valeat, careat robore firmitatis*, cap. *decet*, §. *ordinarii*, de immunit. Eccles. in 6. & nihil adjungitur, irritatio quidem est ipso facto, non tamen obligat usque ad sententiam judicis, & ita non statim annullat actum quoad effectum suum nec quoad obligationem naturalem, donec sententia feratur, & retrotrahatur, ut explicatum est. Ut ergo omnino annulletur actus, aliquid ultra addere necesse est. Quid autem illud sit, vix certa regula comprehendi potest, maxime autem hoc significari solet per verba, quæ impediunt acquisitionem dominii vel obligationem ad restituendum statim, ut *non faciat suum, teneatur statim restituere*, nam ad hujusmodi effectus, necesse est impedire statim valorem contractus. Idémque censeo, si ex parte ejus, qui obligatur, lex dicat, *ad nihil teneatur*, vel quid simile: nam respectu illius non est pœna, sed favor, & ita statim potest illo frui nisi velit illi renunciare, & ita tunc in rigore impeditur naturalis obligatio, & consequenter actus est statim nullus. Secus vero est si lex dicat, *non cogatur solvere*, vel, *actor non audiatur*, vel quid simile, quia tunc lex non statim resistit valori actus.

3. Præterea est consideranda materia: nam si lex dicat, irritari actum ipso facto, & actus sit irritabilis antecedenter, seu priusquam fiat, & non consequenter, seu postquam validus est, tunc lex statim irritat actum, ut videre licet in legibus irritantibus matrimonia, vel professiones. Si vero actus non sit irritabilis, nec in fieri, nec postquam factus est, & nihilominus lex dicat, irritari talem actum, intelligitur quoad usum, vel aliquos effectus ejus, quomodo dicuntur aliquando in jure canonico irritari ordinationes contra prohibitionem Ecclesiæ factas, ut alibi latius explicatum est. Præterea solet hæc irritatio actus in se & ante omnem sententiam explicari per effectus, ut cum de matrimonio dicitur, posse conjuges ad alia vota transire, vel non obstante tali contractu, prolem esse illegitimam, vel debere perpetuo separari, his enim modis solent in jure, non solum canonico, sed etiam civili explicari impedimenta irritantia matrimonium ut patet ex c. *super hoc*, de eo, qui duxit, &c. cum aliis ejusdem tituli, & similibus.

4. *Irritatio non pœnalis quomodo inducitur.*

De irritatione autem non pœnali dicendum est, induci efficaciter, & statim, nullaque expectata sententia, vel declaratione judicis, quoties lex ipsa declarat irritationem ipso facto, vel quod non valeat actus ex tunc, vel quid simile. Hoc patet, quia hæc irritatio non est pœna, ut supra ostensum est: ergo non est necessaria sententia judicis, ut incurratur: ergo si lex declarat irritationem ipso facto, non est quid amplius spectetur. Item lex directiva statim obligat in conscientia absque interventu alterius præcepti judicis, vel simile, sed talis lex etiam ut irritans est directiva, & per se necessaria ad commune bonum: ergo. Tandem posset id confirmari inductione legum irritantium matrimonia, professiones, &c. Sed quia res videtur esse certa, & extra controversiam, non immoror. Quæ autem verba ad hoc sufficiant, satis intelligi potest ex proxime dictis, & supra de lege pœnali. Et videri potest late Felin. qui alia multa refert in cap. ult. de rescript. nu. 23. & sequentibus Tiraquel, in l. ult. connub. Gloss. 4. à princ. Covar. in cap. *quamvis pactum*, 2. p. §. 4. Certum autem in generali est, verba prohibentia non sufficere, ut sæpe dictum est, sed necessarium esse, ut vel per expressa verba, vel per effectus, vel per ipsam rationem legis sufficienter declararetur. Et ita cessant instantiæ, quæ in principio c. 25. asserebantur, de matrimonio, & professione. Nam potius in his maxime necessaria est declaratio irritationis propter materiæ gravitatẽ, & periculũ, ut bene tractat Sanch. l. 7. de matrim. disp. 2. Verũ tamen est, antiqua decreta sæpe hoc explicare per effectus irritationis, ut sũt perpetua separatio, illicitus cõcubitus & similes, de quibus in suis materiis dicẽdũ est.

CAPUT XXVII.

Utrùm aliquando sola prohibitio vi, & natura sua irritet actum, sine adminiculo alterius legis humanæ.

HActenus solum diximus, legem prohibentem non irritare actum vi sua, & quasi solam rei natura considerata. Oportet ergo exponere, an hæc regula sit indefinite sumenda, id est, ut lex pure prohibens non semper irritet, vel generaliter, ut nunquam se sola irritet, & hoc posteriori modo intellecta, an aliquam exceptionem patiatur. Nam si ratio facta in c. 25. valida est, videtur probare puram legis prohibitionem nunquam irritare actum, quia verbum prohibendi nunquam significat nullitatem, sed tantum obligationem non faciendi: sed verba legis nunquam possunt plus efficere, quã significant: ergo.

In contrarium vero est, quia sæpe leges pure prohibentes videntur habere hunc effectum per se, & non in virtute legis, *non dubium*. Hoc in primis probatur de lege naturali, nam supra dictum est, interdum irritare actum, & tamen in illa non possumus distinguere verba irritantia à verbis prohibentibus, neque etiam in ea locum habet decisio legis, *non dubium*, cum illa sit mere positiva, & non declaret tantum jus naturale, ergo convenit hoc alicui legi naturali ex parte materiæ habentis eandem indecentiam in continuatione, seu conservatione actus, quam habet in prima effectione, ergo idem poterit contingere in lege positiva prohibente actum. Nam si eadem ratio, vel indecentia inveniatur in ipso actu in facto esse quæ fuit in fieri, intelligetur per talem legem non solum prohiberi, sed etiam irritari, quia in perseverantia circa talem actum semper fieret contra legem. Et confirmatur primo, quia in hoc sensu videtur optime intelligi, & defendi communis sententia supra relata, quæ asserit, quando prohibitio habet causam perpetuam, habere vim irritandi: scilicet, si perpetuitas illa non referatur ad quamcunque causam motivam, sed ad intrinsecam rationem pertinentem ad indecentiam, quam lex in actu consideravit, ad prohibendum illum. Confirmatur secundo, nam quoties lex prohibet actum intuitu justitiæ, tunc prohibitio facit esse injustum actum prohibitum: ergo semper talis lex irritat actum, quia semper obligat ad tollendã injustitiam factam, & consequenter obligat in conscientia ad restituendum, & ad habendum pro infecto, quod factum fuerat, quod est annullare actum. Denique hoc modo videntur irritare actum multæ leges civiles, quæ ita prohibent actum ut si fiat contra legem, cedat in injuriam tertii, ut lex prohibens meliorare filium ultra tertiam, aut similes, illæ enim in conscientia obligant, & impediunt valorem actus, etiamsi lex per verba tantum prohibentia loquatur.

2.

Propter has posteriores rationes videri potest necessarium, aliquam exceptionem addere generali regulæ supra positæ in prima assertione. Et ita sentit Vasquez dicta disp. 164. capit. 3. ubi aliquas regulas constituit ad discernendum, quando ex parte materiæ vel ex motivo legis prohibentis colligi possit nullitas

3.

aut valor actus, ex quibus duæ tantum ad rem noſtram facere videntur. Una eſt, quando lex prohibet actum non intuitu juſtitiæ, ſed alterius virtutis, ut religionis, vel liberalitatis, aut ſimilis, & non addit clauſulam irritantem, tunc nunquam annullare actum. Unde per argumentum à contrario inferet aliquis, ſi lex prohibeat actū intuitu juſtitiæ, hoc ipſo irritare illum: quod tamen nec ab illo auctore conceditur, nec verum eſt, ut ſtatim dicam. Et ita ex illa regula non habetur, quando actus ſit nullus propter ſolam prohibitionem, ſed quando ſit validus, non obſtante illa, quod jam habemus ex generali regula poſita in capit. 25. Per hanc vero additur, illam univerſalem regulam nunquam pati exceptionem in legibus, quæ non conſtituunt actum in materia juſtitiæ. Quod licet fortaſſe verum ſit, non tamen ſolvit objectionem factam de lege naturali, quæ interdum reddit nullum actum prohibitum, etiamſi prohibitio non pertineat ad materiam juſtitiæ, ſed honeſtatis, vel pietatis, aut obſervantiæ, ut eſt prohibitio matrimonii inter fratres, vel inter patrem, vel filiam, &c. Unde etiam relinquitur difficultas, cur non ſit idem in lege poſitiva lata, v. g. intuitu religionis, ſi contingat habere cauſam perpetuam, ſeu eandem rationem in ipſa duratione actus ſeu effectus ejus, quæ fuit in ipſo fieri.

4. *Regula ſecunda à Vaſq. tradita.*

Alia regula ejuſdem auctoris eſt. Quoties lex ita prohibet ſimpliciter actum certo generi perſonarum ut deſignet legitimum auctorem illius, conſequenter irritare actum contra illam prohibitionem factum, etiamſi nihil aliud præter prohibitionem explicet. Non aſſignat autem generalem rationem hujus regulæ, ſed variis exemplis legum pertinentium ad teſtamenta, & alienationes, illam confirmat. Ut ſunt illæ, quæ prohibent aliquibus perſonis teſtari, vel deſignant partem legitimam, de qua teſtari poſſunt. Item leges, quæ prohibent alienare propter incapacitatem, judicatam ſecundum aliquem modum à lege præſcriptum. In hac vero regula in primis deſideratur propria ejus ratio. Et præterea in multis legibus videri poteſt hæc regula repugnare præcedenti. Nam juxta hanc regulam lex prohibens minorem ſedecim annorum profiteri, irritaret actum contra illam factum ex vi prohibitionis, etiamſi amplius non procederet, quia eſt lex prohibens actum certo generi perſonarum, ut regula dicit. Conſequens autem & eſt falſum, ut conſtat ex jure antiquo, & repugnat priori regulæ, quia illa prohibitio non ſit titulo juſtitiæ, ſed religiouis. Quod ſi hæc regula reſtringatur ad legem prohibentem intuitu juſtitiæ, ſic non erunt ad rem exempla, quæ afferuntur de prodigo, qui prohibitus eſt alienare, quia illa prohibitio non ſit titulo vitandi injuſtitiam, ſed vitandi prodigalitatem, & diſſipationem bonorum. Et ſimiliter lex prohibens minori, ne teſtamentum faciat, non irritabit teſtamentum, quia etiam illa lex non ſit intuitu juſtitiæ, ſed convenientis diſpoſitionis talium bonorum. Cur ergo prohibitio pura teſtamenti perſonæ minori facta irritat teſtamentum, prohibitio autem profeſſionis facta eidem non irritat profeſſionem?

5. *Regula Mendozæ.*

Unde Mendoza infra citandus, ſentiens, legem civilem pure prohibentem aliquando irritare actum in conſcientia, aliam diſtinctionem, ac regulam conſtituit. Diſtinguitque tres ordines legum, quædam ſunt quæ reſpiciunt utilitatem ejus, cujus actus prohibetur: aliæ, quæ reſpiciunt utilitatem alterius tertii: quædam, quæ publicæ utilitati conſulunt. De primis affirmat, non irritare actum in conſcientia, non ſolum pure prohibendo, ſed etiam ſi addant clauſulam irritantem, quam putat ſolum operari in ordine ad dandam, vel tollendam actionem in foro exteriori. De ſecundis vero, & tertiis legibus, ait irritare actus contra legem factos, etiam in foro conſcientiæ, & per exempla, quæ adduxit, indicat, loqui de illis legibus, etiamſi pure prohibeant. Veruntamen primum membrum quoad poſteriorem partem falſum eſt, ut conſtat ex capite præcedenti. Quoad ſecundum vero facile poteſt admitti, juxta generalem regulam noſtram capit. 25. poſitam, quæ in talibus legibus non eſt cur patiatur exceptionem, cum ſint juris privati, niſi forte prohibitio pertineat ad defectum ſubſtantialem in forma actus, juxta dicenda in capit. ſequenti. In ſecundo autem membro de legibus reſpicientibus utilitatem alterius, non video, quomodo fundari poſſit, quod pura prohibitio annullet actum: nam lex de ſe indifferens eſt, ut prætendat utilitatem tertii, vel tantum prohibendo actum vel etiam irritando. Ut ſi prohibeat clerico facere donationes prophanas ob utilitatem pauperum, poteſt id facere, vel tantum prohibendo, vel etiam irritando: ergo ex illo fine non ſatis colligitur irritatio per ſolam prohibitionem, niſi addatur in lege aliquod verbum, quo ſignificetur aliquid aliud operari, ut contingit in exemplo de lege prohibente meliorare filium ultra certam quantitatem; ut capite ſequenti dicam. Multo vero minus poteſt ſuſtineri illa generalis regula in legibus prohibentibus aliquid propter commune bonum, quia etiam propter illum finem poteſt fieri prohibitio ſine irritatione, ut patet in prohibitione ludi, vel donationum quæ fiunt miniſtris juſtitiæ. Et idem invenitur in exemplo, quo utitur ille auctor de lege taxante rei pretium, & prohibente carius vendere: nam actus contra illam legem non eſt nullus: valet etiam venditio, licet injuſta ſit, & relinquat obligationem reſtituendi exceſſum.

6. *Mens auctoris.*

Dico ergo, legem pure prohibentem nunquam irritare actum, niſi vel ex ea conſtet, non ſolum prohibere actum, ſed etiam impedire effectum, ſeu obligationem, quæ per talem actum induci poterat, vel aliquo modo conſtituat, aut ſupponat ſubſtantialem formam actus, & ob illius defectum actum prohibeat. Hæc aſſertio quoad regulam generalem ſatis eſt probata in prima aſſertione cum omnibus quæ in ſuperioribus dicta ſunt. Quoad priorem vero exceptionem declarabitur ſtatim reſpondendo ad rationes dubitandi, quoad poſteriorem vero in capite ſequenti. Et ratio in ſumma eſt, quia neque affertur exceptio, quæ ad illa duo capita non revocetur, neque alia regula occurrit, quæ conſtans eſſe videatur ad diſcernendum per legem prohibentem quæ irritet, vel non irritet ex vi prohibitionis. Et hoc etiam confirmat ratio dubitandi in capit. 25. poſita, quæ ſemper habet vim, quam diu non datur alia ratio, ob quam ſola prohibitio ad irritandum ſufficiat, quando non habet locum adminiculum legis, *non dubium*. Denique patebit hoc magis reſpondendo ad rationes dubitandi ſecundo loco poſitas.

7.

Ad comparationem ergo quæ fit cum lege naturali, negatur ſimilitudo. Quia lex naturalis non tantum dictat, quid ſit honeſtum, vel turpe in actione aliqua, ſed etiam dictat quid tale ſit in uſu illius vinculi vel effectus, quem talis actus poſt ſe relinquere poſſet. Nam ſi talis uſus habet turpitudinem intrinſecam ejuſdem rationis cum turpitudine prioris actionis, tunc neceſſe eſt, etiam illum uſum prohiberi ex vi ejuſdem legis naturalis, & conſequenter impediri effectum, ſeu vinculum, quod ſolum propter talem uſum induci poterat. Nam ſi induceretur, eſſet etiam turpe, & contra rationem, quia eſſet iniquitatis vinculum, ut in exemplo de matrimonio inter conſanguineos in primo gradu videre licet. At vero in lege poſitiva non procedit hæc ratio eodem modo, niſi ſit tantum declarativa juris naturalis: tunc enim reputatur tanquam eadem lex, & ideo eadem erit utriuſque ratio. Ut quando lex prohibet promiſſionem turpem ex parte objecti, eo ipſo annullat illam, vel potius declarat eſſe nullam, quia eadem turpitudo, quæ eſt in actu promittendi eſſet in obligatione ad rem turpem, ſi per illam induceretur,

ceretur, & ideo in præſenti non agimus de lege poſitiva declarativa juris naturalis, ſed de conſtitutiva novi juris. Hæc autem lex non prohibet actum, quia malum, ſed prohibendo facit, ut ſit malus. Poteſt autem prohibere actum, & non prohibere, ſed tolerare effectum ejus, vel quia cauſa prohibitionis, quæ fuit in actu, ceſſat in effectu, vel quia licet duret, non ita movet ad prohibendum effectum, ſicut actum, quia non apparet tanta indecentia, vel deformitas in uno, ſicut in alio. Hoc patet exemplis ſuprà adductis; nam lex prohibens contrahere matrimonium contra interdictum Eccleſiæ, non irritat illum, quia vinculum permanens, ſeu matrimonium in facto eſſe non eſt ita contra interdictum Eccleſiæ, ſicut in fieri. Lex verò prohibens matrimonium inter cognatos ex ſolo catechiſmo prohibet actum, & non impedit effectum, etiamſi ille modus cognationis ſemper duret inter conjuges, quia lex humana ſolum reputavit illam, ut aliqualem indecentiam ad contrahendum de novo; non verò ad permanendum in matrimonio ſemel contracto.

8. *Vbi conſtiterit legem poſitivam prohibere non ſolum actum, ſed etiam obligationem ex illo reſultans, habere vim irritandi actum.*

Hinc verò colligimus, ubi conſtiterit, legem poſitivam prohibere non ſolum actum, ſed etiam obligationem, & vinculum ex illo reſultans, habere vim irritandi actum, quia tunc non ſolum actus, ſed etiam obligatio erit mala, quia prohibita; obligatio autem prava, ſeu turpis eſſe non poteſt valida, quia eſſet vinculum iniquitatis: nam lex, quæ prohibet obligationem, prohibet multo magis, vel actum, ad quem eſt obligatio, vel ſaltem prohibet, ne ex obligatione fiat. Tunc ergo locum habet prima exceptio in aſſertione inſinuata, ſi tamen illa dicenda ſit exceptio, cum talis lex jam non ſit pure prohibens actum, ſed ultra progrediens ad effectum ejus impediendum. Et ideo neceſſe eſt, ut talis extenſio in lege ſufficienter declaretur. Poteſt autem (quantum nunc occurrit) duobus modis declarari, unus eſt per verba expreſſa, & talis modus eſt ſine ambiguitate, aut ſcrupulo; illa tamen verba regulariter coincidunt cum illis, quibus ſolent irritari contractus, vel formaliter, vel æquivalenter, & tunc talis lex non poteſt dici prohibens tantum, ſed abſolutè irritans. Alius modus erit, quando ratio legis prohibentis magis, aut æquè reſpicit effectum actus, quàm ipſum actum, quia nimirum actus prohibetur ſolum propter vitandum talem effectum: nam tunc ſignum eſt, magis prohiberi ipſum effectū, juxta illud, *Propter quod unumquodque tale, & illud magis.* Exemplum eſſe poteſt in lege prohibente apponere pœnam ſponſalibus: ratio n. illius prohibitionis eſt, ut matrimonia ſint libera, c. *gemma*, de ſponſ. & ideo lex prohibens appoſitionem talis pœnæ, non ſolum negat actionem civilem ad talem pœnam extorquendam, ſed etiam impedit abſolutè, ne ulla obligatio ad pœnam ex tali contractu naſcatur, quia ſemper talis obligatio obſtaret libertati matrimonii. Aliud exemplum eſt de lege civili prohibente promiſſionem revocandi teſtamentum, vel inſtituendi hæredem, quæ lex cenſetur irritans ex vi rationis prohibendi, quæ eſt, quia teſtamenta debent eſſe libera, juxta l. 1. C. de ſacroſ. Eccl. & ita intelligitur communiter lex, *ſtipulatio hoc modo*, ff. de verbo. obligat. Et ſimilia exempla videri poſſunt in Bart. & aliis in l. *ſi quis pro eo*, ff. de fidejuſ. &. Cov. in c. *quamvis pactum.* 2. p. in princ. n. 2. & 3. Eſt ergo verus etiam hic irritandi modus; neceſſarium autem eſt, ut ſatis conſtet de modo, & ratione prohibitionis: nam in dubio ſemper præſumitur pro actus validitate. Et hanc partem ſuadet etiam confirmatio prima ſuprà poſita, cui propterea aliter reſpondere non eſt neceſſe.

1. ſtipulatio hoc modo. Bart. Covar.

9. *Notandum.*

Circa ſecundam autem confirmationem oportet advertere, aliud eſſe actum eſſe injuſtum; aliud verò eſſe nullum: nam venditio ultra juſtum pretium injuſta eſt, & tamen non eſt nulla, etiam quando exceſſus eſt ultra dimidiam; non ſatis eſt ergo, quòd lex prohibeat actum intuitu juſtitiæ, ut illum irritet. Et ratio eſt, quia non obſtante injuſtitia poteſt actus fieri cum ſufficienti voluntate ad valorem ejus, & poſtea conſervari poteſt removendo injuriam, ſeu reſarciendo injuſtitiam factam, & ideo ſola injuſtitia contra legem prohibentem non ſufficit irritare actum, licèt ſufficere poſſit talis lex ad inducendam obligationem ad aliquam reſtitutionem faciendam. Sic lex taxans pretium rerum, licèt prohibeat cariùs vendere, non poteſt dici irritans actum factum contra illam prohibitionem, quia (ut dixi) venditio valida eſt cum obligatione reſtituendi exceſſum. Solum videri poſſet probabile, tunc legem prohibentem intuitu juſtitiæ irritare actum injuſtum, quando injuſtitia aliter reſarciri nō poteſt, niſi annullando actum; tunc n. valor actus eſſet vinculum iniquitatis, daret n. licentiam permanendi in injuſtitia, & ideo videtur prorſus impediri. Sed neque hoc poteſt in univerſum affirmari, quia ſi quis duxit unam contra ſponſionem alteri factam, injuriam priori facit, quæ reſarciri non poteſt, ſi matrimonium ſubſequens validum ſit, & tamen non propterea lex prohibens tale matrimonium, irritat illud. Idem contingit in venditione, & traditione rei priùs promiſſæ, vel venditæ alteri ſine traditione: nam poſterior contractus validus eſt, licèt ſit prohibitus, & injuſtus, ſive injuria poſſit aliter reſarciri, ſive non. Et ratio eſt, quia poſterior contractus cum traditione eſt poſterior priori, & diſſolvit illum, & ita licet in ipſo actu committatur injuſtitia, nihilominus non continuatur, ſed ceſſat. Et illa, quæ ſemel facta fuit, reſtituenda eſt, eo modo, quo fieri poterit, quod ſi non potuerit, eſt per accidens, nec ſufficit ad annullandum actum. Igitur ex ratione juſtitiæ, vel injuſtitiæ per ſe tantum ſpectata non poteſt colligi, an lex annullet actum, ſed ſpectandum eſt ſemper, an verba, & ratio legis id requirant. Aliæ verò leges, de quibus in ultima confirmatione fit mentio, pertinent ad ultimam partem aſſertionis, quæ in ſequenti capite explicanda eſt.

CAPUT XXVIII.

Utrùm ex vi juris communis civilis, omnis actus factus contra legem prohibentem irritus ſit ipſo jure.

1. *De lege non dubium.*

IN hoc capite explicanda eſt deciſio legis, *non dubium*, & doctrina Juriſtarum illam explicantium; ad illam ergo breviter declarandam, dico primo, lex civilis prohibens actum ſimpliciter, & quoad ſubſtantiam ejus, etiamſi purè prohibeat, & aliam clauſulam irritantem non addat, irritat illum. Hæc aſſertio videtur ſatis clara ex dict. l. *non dubium.* Nam in ea expreſsè annullantur omnes contractus contra legem facti, & poſtea extenditur deciſio illa ad omnium legum, tam antiquarum, quàm novellarum interpretationes. *Vt* (inquit) *quæ lege fieri prohibentur, ſi fuerint facta, non ſolum inutilia, ſed pro infectis etiam habeantur, licèt legiſlator fieri tantum prohibuerit, nec ſpecialiter dixerit, inutile eſſe debere, quod factum eſt.* Quid clarius?

2. *Sententia Ferdinand. Mendozæ.*

Veruntamen non obſtante hac verborum evidentia, quidam modernus Juriſta conatus eſt hanc legem limitare, ut non intelligatur de omnibus actibus contra legem prohibentem, ſed ſolum de factis in fraudem legis. Diſtinguit n. ille duos modos violandi legem, unus eſt apertè, & clare agendo contra verba legis, quod ſimpliciter dicitur contra legem; aliud eſt ſervando verba legis, & fraudulenter agendo contra intentionem, & prohibitionem ejus, qui dicitur in fraudem legis. Dicit ergo, Imperatorem in l. *non dubium*, ſolum de actibus in fraudem legis factis loqui, & illos irritare, non vero cæteros actus omnes, qui contra legem prohibentem fiunt. Ducitur ex principio ejuſdem legis. *Non dubium eſt in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem.* Ubi apertè loquitur lex de actu qui fit in fraudem legis, & ad hoc principium conatur cætera verba omnia accommodare. Et ideo (inquit) non dixiſſe Imperatorem,

torem, *Quod ad omnes leges trahi imperamus:* sed dixisse, *Quod ad omnes etiam legum interpretationes trahi generaliter imperamus.* Non ergo constituit regulam pro omnibus legibus prohibentibus aperte, & nudè in ipsis verbis, sed pro quactunq; lege prohibente secundum veram interpretationem, vel e contrario pro quocunque actu facto contra legem, non aperte, sed secundum falsam, & fraudulentam interpretationem.

3. *Cod. Theod.* Denique hoc confirmat ex lege originali, quæ fuit Theodosii Imperatoris, & habetur in Cod. Theodos. in lib. 1. Novellar. Theodos. qui habetur post finem Codicis tit. 4. Ibi enim constat, Theodosium condidisse illam legem per occasionem quorundam curialium, qui cum essent prohibiti, nec ad procurationes rerum alienarum accederent, ipsi conducebant illas, fingentes conductionem non esse procurationem, quæ erat fraudulenta transgressio legis, cum conductio species quædam procurationis sit. Et ideo de illis subjungitur in dicta lege originali, *pristinæ legis laqueis fuisse irretitos*, & postea ex illa occasione decernuntur reliqua quæ in Cod. Justiniano leguntur in dicta l. *non dubium.* Recte ergo limitatur ad transgressiones fraudulentas. Quod si objicias, quia non minus, imo magis videtur violare legem, qui aperte agit contra illam, quam qui sub dolo, & fraudulenter, & ideo si lex irritat actum fraudulenter contra legem, multo magis irritare, quæ aperte contra illam fiunt. Respondent in primis negando assumptum, vel quia in transgressione est æqualitas, quia utroque modo agitur contra voluntatem legislatoris, & in fraudulentia est excessus: vel quia id est magis perniciosum reipublicæ, quia illo modo multiplicantur transgressiones, & minus vindicantur. Deinde respondet, quidquid sit de comparatione transgressionum, imperatorem ibi de fraudulenta tantum egisse, quæ ad suum institutum spectabat: aliud vero genus transgressionum reliquisse dispositioni aliarum legum, quia satis esse poterat ex verbis manifesta.

Obviatur objectioni.

4. Sed licet hoc ingeniosè excogitatum sit, tamen non solum non habet fundamentum in illa lege, sed etiam intentioni, & verbis ejus repugnat, sive integra spectetur, ut habetur in Cod. Theodosiano, sive concisa, ut in Justiniano. Hoc ita declaro, quia licet verum sit, occasionem illius legis sumptam esse ex illo facto curialium, & ideo initium ejus sumptum esse à detestatione eorum, quæ fiunt in fraudem legis: nihilominus in l. Theodos. de ipsis curialibus statim subjungitur: *Attamen ne fraudis suæ velamine legis lateant contemptores, neve eis fucatæ suæ calliditatis excusatio relinquatur: hac perpetua lege valitura sancimus, conducendi quoque fundos alienos licentiam curialibus amputari, locatas res fisci viribus vindicari. Conductor itaque locatori, vel contra locator conductori contra hanc legem nulla tenebitur actione.* Et deinde subjunguntur verba, quæ aliis prætermissis Justinianus immediatè subjunxit: *Nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsequutum, qui contrahunt, lege contrahere prohibente.* In quo contextu prout apud Theodos. habetur, expendo, quod ante datam hanc regulam generalem Theod. expresse prohibuit curialibus conductionem. Unde agendo postea contra illam legem, jam non agerent fraudulenter, sed aperte, & nihilominus statim annullat contractum, & utrique contrahentium denegat actionem, & pro ratione reddit regulam generalem, *nullum enim pactum*, &c. Ergo non agit jam solum de agente fraudulenter contra legem, sed etiam de violante illam contra expressa, & specifica verba ejus, ut aperte etiam illa verba sonant, *qui contrahunt, lege contrahere prohibente*, quæ durissime detorquentur, ac limitantur ad solam transgressionem fraudulentam contra mentem legis, maxime cum in eadem lege sæpius repetantur, & ad prohibita expresè, & implicite extendantur.

5. *Expenditur textus Justin.* Unde ulterius expendo contextum Justiniani: ille enim, videns hanc fuisse mentem Theodosii, prætermisit omnia, quæ ad casum particularem de curialibus pertinebant, & regulam generalem tantum, ut nullus contractus contra legem prohibentem validus videatur, posuit: contractus autem contra legem prohibentem magis dicitur ille, qui est contra verba, & mentem legis, quam ille, qui est contra mentem verbis retentis. Et ideo in utroque textu extensio addita est *ad omnium legum interpretationes*, &c. quæ non ideo ita posita est, ut restringeretur ad fraudulentas legum transgressiones, sed potius ut ad illas ampliaretur. Cum enim decrevisset Imperator, omnem actum contra legem prohibentem esse invalidum, declarat, illud decretum trahendum esse ad omnium legum interpretationes, id est, ad omnia, quæ secundum veram mentem legum in eis intelliguntur comprehensa, licet verbis non satis exprimantur. Qui sensus manifeste patet ex ratione, & verbis subjunctis, *Ut legislatori, quod fieri non vult, tantum prohibuisse sufficiat. Cæteraque quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere.* Primum ergo omnium pro fundamento ponit, quod prohibitio sufficiat: ergo maxime sufficit, quando est expressa. Item totam efficaciam ponit in voluntate legislatoris: hæc autem magis resistit in prohibitione expressa. Denique ideo actus per fraudulentiam factus censetur irritus, quia ex legis voluntate reputatur quasi expresse prohibitus: ergo irritatio per se primo tendit ad expresse prohibita, & extenditur ad aliqua, in quantum censentur sub his comprehensa. Semper ergo, & ante omnia intelliguntur comprehensa sub illa lege, quæ contra legem expresse prohibentem fiunt, & ad instar illorum declarantur etiam irrita, quæ per fraudulentiam fiunt. Et ideo iterum in eadem lege repetitur, inutile esse debere quod factum est contra legem prohibentem, etiamsi legislator prohibuerit tantum, & non specialiter dixerit, si quid contra fiat, inutile esse debere. Et iterum præcipitur, ut quod fuerit subsequutum ex eo, quod lege interdicente factum est, cassum, & inutile sit.

6. Et ita etiam concluditur ratio hujus interpretationis, quia propter quod unumquodque tale, & illud magis, sed implicite prohibita irritantur per hanc legem, quia continentur in expressa prohibitione: ergo multo magis per eandem legem irritantur expresse prohibita. Neque contrariæ sententiæ fundamentum quidquam urget, quia hic sensus non minus colligitur ex originali lege Theodosii, quam ex compendiosa Justiniani: nam licet occasio illius legis ferendæ sumpta fuerit ex fraudulenta cujusdam legis transgressione, non propterea sola fraudulenta transgressio punita est, sed potius pœna transgressionis aperte extensa est ad fraudulentam. Et hoc ipsum tantum in initio legis significatum est, cum dicitur, *Nec pœnas insertas legibus evitabit, qui se contra legis sententiam sæva prærogativa verborum fraudulenter excusat:* non videtur ergo dubium, quin ex vi illius legis irritentur actus facti contra legem prohibentem, ubicunque lex illa obligare potest.

7. 2. *Conclus.* Nihilominus dico secundo: Quamvis ex vi illius legis actus sit irritus ipso jure, nihilominus talis irritatio non obligat in conscientia, nec fit cum effectu, donec per judicem declaretur. Quod probo primo ex principio supra posito de lege pœnali, quod pœna etiam ipso facto impositanon incurritur ante sententiam. Nam hæc irritatio in illa lege lata pœnalis est: ergo non incurritur ante sententiam, ita ut contrahentes obligentur ad irritationem contractus, vel ad alios effectus in illa contentos. Minor patet, tum ex illis verbis ejusdem legis, *Nec pœnas insertas legibus evitabit.* Nam hoc positum fuit, tanquam fundamentum eorum, quæ dicenda erant. Item, quia illa irritatio posita est in odium trangressionis legis: ergo est pœna: ergo in ea servanda est conditio pœnæ. Secundo idem persuadetur ex verbis ejusdem legis. Nam in primis Theodosius loquens prius in particulari casu de curialibus conducentibus res alienas, præcipit, *Locatas*

res

res fisci viribus vindicari, unde potest recte colligi, ex vi talis legis non omnino annullari locationem, sed quasi confiscari. Deinde addit, *Nec locatorem conductori, nec conductorem locatori actione teneri*: negat ergo actionem non statim irritari in conscientia. Rursus consequenter subjungit, *Nullum talem contractum videri volumus subsecutum inter eos, qui lege contrahunt prohibente*: pondero enim verba illa, *videri volumus*, quia ad actum hominis convenientissimè referuntur, & ideo in benigniori sensu sunt interpretanda: non enim dicunt actum absolute esse nullum, sed ita *videri*, id est, declarari, & judicari debere. Et eundum sensum habent illa, *non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur*, utique in judicio: nam hæc, & similia verba ad judicium hominis referri solent. Denique huic interpretationi consonant verba Joannis Papæ in cap. *vides*, dist. 10. *Quod contra leges accipitur, per leges dissolvi meretur*. Et in hac expositione illius legis consentit nobiscum quoad hanc partem Mendoz. supra, & inclinat Molin. tract. 2. de justit. disp. 88. ad confirmationem primi argumenti. Alii vero antiqui confusè loquuntur: aliquando enim exponunt illam legem de nullitate ipso jure, aliquando vero de nullitate ope exceptionis, & si hoc posteriori modo intelligatur, clarum est non esse actum omnino nullum in conscientia, donec per exceptionem irritetur, in priori autem sensu videtur dicendum statim inducere obligationem in conscientia.

8. *Objicitur.* Unde objicere possumus contra assertionem positam, quia videtur contradictionem involvere, quod lex irritet actum ipso jure, vel facto, & quod non statim obliget in conscientia. Nam si contractus, v. g. est ipso jure nullus: ergo nec transfert dominium, nec dat jus: ergo non reddit tutum in conscientia eum qui aliquid possidet ex vi talis contractus; ergo inducit obligationem in conscientia. *Respondetur.* Respondeo, negari non posse, inspectis verbis illius legis, quin indicent pœnam ipso jure latam, juxta dicta supra de lege pœnali. Quod patet ex illis, *Non solum inutilia, sed etiam pro infectis habeantur*. Et ex illis, *Sed & si quid fuerit subsequutum ex eo, illud quoque cassum, atque inutile esse perspicimus*. *Mens auctoris.* Nihilominus tamen dico, contrahentes non obligari illa lege ad exequendam in se talem pœnam, nec ad rescindendum contractum ante sententiam. Idque clarius est, quando contrahentes consentiunt, & neuter ab altero petit dissolutionem, seu annullationem actus, quia hic neuter alteri facit injuriam, & uterque videtur juri suo cedere. Veruntamen etiamsi unus privatim petat, alius non tenebitur in conscientia, quia neuter tenetur in conscientia pœnam subire, vel admittere, donec per judicem cogatur, ut in simili rectè dixit Cast. lib. 2. de lege pœnal. cap. 2. corol. 3. Neque repugnant illa duo, scilicet, nullitatem ipso facto imponi, & non obligare in conscientia ante sententiam: nam in pœnis privativis, maxime quando requirunt actionem ejus, qui punitur, frequenter hæc duo conjunguntur, ut in superioribus visum est.

9. *Conclusio.* Dico ergo, talem actum dici esse nullum ipso facto vel ipso jure, quia eo ipso quod fit contra legem prohibentē, est subjectus retractationi, & nullitati ab ipso puncto, in quo fit, ita ut licet multo postea tempore feratur sententia contra valorem actus, nihilominus sententia retrotrahatur usque ad illud tempus, in quo factus est, & consequenter revocet: & annullet omnes effectus ejus, & auferat omnes effectus, & utilitates quas contrahens ex illo actu toto illo tempore consequutus est, quos tamen posset in conscientia retinere, si contra illum actum nihil in humano judicio fieret. Quod autem hic modus irritandi actum ipso facto sit possibilis per legem humanam, per se notum videtur ex dictis de pœna ipso facto imposita per legem: nam hæc irritatio, de qua nunc loquimur, pœnalis est, ut declaravi. Quod vero de hoc saltem modo irritationis ipso facto loquatur lex *non dubium*, colligo primo ex illis verbis, quæ sunt in lege Theodosii, *Locatas res fisci viribus vindicari*, quæ plane indicant, res illas locatas, eo ipso manere confiscatas: confiscatio autem ipso facto incurritur, ejusque vis est, ut sententia declarativa talis delicti usque ad tempus commissi delicti retrotrahatur, licet ante sententiam nec possessionem auferat, nec omnino dominium tollat, seu impediat, & consequenter neque actum omnino annullet in conscientia. Secundo id colligo ex illis verbis utriusque codicis, *Nullum pactum*, &c. *videri volumus subsequutum*. Quæ ad minus habent hunc sensum, quod judex ita debet judicare, & declarare illum actum, ac si nullus contractus, aut conventio per illum facta esset, & consequenter declarare debet, nullam obligationem, nullumve effectum habere potuisse: necesse est ergo, ut talis sententia retrotrahatur, quia declaratio fertur de ipso actu absolute, & consequenter ab eo puncto, in quo factus est.

Tertio id magis declaratur in illis verbis, *Hujusmodi facta non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur*. 10. Dicuntur autem inutilia, quia nullum fructum parere possunt: revocanda sunt ergo à principio, alias non parum utilia esse possent. Et hoc explicatur, cum additur, *Sed & si quid fuerit subsecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente factum est lege, illud quoque cassum, atque inutile esse perspicimus*. Et eadem ratione dicuntur pro infectis haberi, quia ita de illis judicandū est, ac si non essent facta, & consequenter omnes fructus auferendi sunt, &c. Atque hoc modo explicatur verbum illud in l. *jubemus*, §. *sine*, C. de sacrof. Ecc. ubi alienatio bonorum Ecclesiasticorum indebito modo facta, his verbis irritatur: *Qui hoc tentaverit, omnem fructum propriæ temeritatis amittat, & pretia lucris Ecclesiæ acquirantur, & prædia cum fructibus, pensionibus, accessionibus totius medii temporis vindicentur, ut tanquam penitus à nullo empta, vel vendita teneantur*. Ergo habere aliquid pro infecto, nihil aliud est, quam incurrisse ipso facto nullitatem, saltem fictione juris. Nam, ut advertit Bart. in dicta l. *non dubium* hæc verba, *Pro infectis haberi, censeri*, & similia, secundum juris fictionem significant, & ideo non repugnant naturali valori actus, imo illum supponunt, non solum quoad materialem actionem externam, ut Bart. interpretari videtur, sed etiam quoad moralem valorem, seu naturalem obligationem, si alia via non excludit, quia verba rigoris limitanda sunt ad proprium, & sufficientem effectum. Recte ergo exponitur illa lex de irritatione ipso facto, etiamsi actus non sit omnino nullus in se, & quoad naturalem obligationem, & consequenter optime conciliantur; quod fit irritus ipso facto fictione juris, & nihilominus non inducatur obligatio in conscientia ad dissolutionem ejus usque ad judicis sententiam.

Sed objici potest secundo, quia isto modo jam 11. erant irriti actus facti contra legem prohibentem per antiquum jus ante tempora Theodosii; ergo majorem irritationem addidit lex, *non dubium*, alias superflua fuisset: ergo non tantum inducit irritationem fictione juris, seu in ordine ad sententiam judicis, sed absolute, & in se, in ordine ad judicium conscientiæ. Antecedens patet ex dicta l. *pacta, quæ contra*, C. de pactis, ubi dicitur, pacta, quæ contra legem fiunt, *nullam vim habere, indubitati juris sit*. Nam licet illa etiam sit lex Codicis, fuit lex Antonini Imperatoris multo antiquioris, & adhuc in eadem lege significatur, jus illud esse antiquius, cum dicitur, *Explorati juris esse*. Neque dici potest, legem, *non dubium*, tantum fuisse declarativam juris antiqui, & non constitutivam novi juris. Nam oppositum indicant multa verba ejusdem legis, ut illud apud Theodosium, *Hac perpetua lege sancimus*, & illud, *Nullum pactum videri volumus subsequutum*, & illud, *Generaliter imperamus*, illa enim ver. *volumus*, *imperamus*, manifestè sunt condentis novum jus.

Ad similem objectionem late respondet Mendoza, 12. supposita sua interpretatione, & in summa dicit ex vi juris antiquioris fuisse irrita facta contra legem expresse prohibentem, non tamen facta in fraudem legis tantum, & non contra verba ejus, ut ipse longe petito principio declarat, legem autem, *non dubium*, addidisse

didisse irritationem actuum, qui in fraudem legis fiunt, & ita nec esse superfluam, nec declarativam tantum, sed constitutivam novi juris. Quæ responsio subsistere posset, etiamsi non admissa priori interpretatione, dicendo, legem, *non dubium*, & renovasse antiquum jus, & illud amplius declarasse, & præterea illud extendisse dicto modo. Veruntamen existimo, responsionem illam neutro modo esse necessariam. Non enim pœnam illam, & irritationem, prout lata est, ipso facto per legem, *non dubium*, in antiquiori jure reperiri, nimirum, cum illo addito, *Ut ea, quæ contra legem fiunt, inutilia, & pro infectis habeantur, licet legislator prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit, inutile esse debere quod factum est.* Hoc enim est proprium additamentum illius legis, propter quod principaliter condita videtur, quod in nullo jure antiquiori reperitur. Nam quod attinet ad jura Digestorum, licet sæpe dicant, *Turpes stipulationes nullius esse momenti, L. generaliter.* ff. de verbor. obligat. & pacta contra bonos mores inutilia esse, l. *stipulatio hoc modo, L. Titia*, eodem tit. & l. *si quis inquilinos*, §. ult. ff. de legat. 1. ubi etiam additur, *si quis scripserit contra legem aliquid, vel contra edictum prætoris, non valere.* Licet hæc (inquam) & similia sint antiqui juris, in eis tamen nunquam explicatur, solam prohibitionem legis sufficere ad irritandum actum ipso jure modo explicato. Tum quia cum dicunt, esse inutilia, vel non valere, intelligi possunt solum in ordine ad civilem obligationem, vel ad dandam actionem civilem, tum etiam, quia illa jura semper loquuntur de actibus includentibus turpitudinem, ut sunt illi, qui respiciunt obligationem in futurum, & obligant ad aliquid agendum, quod sit turpe, vel lege prohibitum: talis enim pactio etiam ex natura rei irrita est, non in pœnam, sed quia materia ipsa est incapax talis obligationis. Quod patet ex l. *veluti*, quæ subjungitur post dictam l. *generaliter*, ff. de verbor. obligati. ubi ponuntur exempla turpis pacti, *Veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se commissurum promittat.* Et similia sunt pacta contra bonos mores, de quibus aliæ leges loquuntur.

13. *Promissionem contra bonos mores nullam esse.*

Solum oportet advertere, aliquādo esse posse promissionem contra bonos mores naturales, & tunc omnino nullam esse, aliquando vero contra civiles tantum mores, & tunc satis esse, quod sit nulla civiliter: cum proportione enim intelligendum est. Et sic etiam in dicto §. ult. (quod de testamentis, & legatis tractat) tunc dicitur aliquid esse scriptum contra legem, quando testator jubet aliquid fieri contra legem, quod mandatum nullius momenti est. Et ita in his juribus non habetur irritatio pœnalis, sed quasi intrinseca, & naturalis explicatur. Et eodem modo intelligo legem, *pacta, quæ contra*, C. de pactis, in qua ideo hoc dicitur esse indubitati juris, quia est magis naturale, quam positivum, & quia non est pœnale, sed intrinsecum actui. Et ita videntur exponi similia jura in c. ult. Extra. de pact. ubi Gloss. late id declarat, & recte advertit, pactum turpe dici, vel quia est de re turpi quoad factum ipsum absolute, vel quia est de re, quam non decet, nec expedit fieri ex pacto, vel obligatione, ut datio rei spiritualis, & similes, de quibus late diximus in l. 2. de juram. Irritatio ergo pœnalis ipso facto inducta per legem tantum prohibentem non est antiqui juris, sed per legem, *non dubium*, inducta est, quæ quoad hoc, & nova, & constitutiva, & non tantum declarativa fuit. Et ad hoc confirmandum valere possunt dicta Jurisconsultorum, quæ late refert Mendoz. supra: censebant enim legem imperfectam, quæ aliquid fieri vetabat, & factum non rescindebat, vel alia pœna puniebat. Ergo signum est, ex vi juris antiqui solam prohibitionem non induxisse pœnam irritationis, nisi illam expressisset, fuit igitur hoc novum jus.

14. *Objectio.*

Tunc verò occurrit tertia objectio: nam ex dicta explicatione sequuntur duo incommoda extreme contraria. Unum est, omnes contractus factos contra legem prohibentem præcise esse irritos ex vi juris civilis, ipso facto, saltem modo explicato, quod videtur durum & incredibile. Sequela patet, quia lex illa generalissimè loquitur, & extendit decisionem suam ad omnium legum, tam antiquiorum, quàm novarum interpretationes, sub quibus videtur comprehendere leges omnes, etiam post illam futuras. Nos etiam impugnavimus omnes limitationes, & distinctiones, quas Juristæ adhibent; ergo erit regula indistincte intelligenda de omni lege prohibente, scilicet irritare actum, saltem ex institutione & interpretatione juris civilis. Aliud incommodum est, quia sequitur nullum contractū irritari ipso facto in foro animæ seu conscientiæ, sed ad summum in ordine ad sententiam judicis, quod non videtur etiam admittendum, ut de aliquibus contractibus uxorum, minorum, tutorum, & aliis similibus communiores, & probabiliores ferunt opiniones. Sequela patet, quia lex civilis potest expressius irritare contractus, quàm illa lex, *non dubium*; ergo si illa non irritat dicto modo, neque aliæ id facient. Hæ objectiones postulabant multas & graves quæstiones, quas hic ex professo tractare non possumus, & ideo nunc breviter respondebimus: in fine autē regulas aliquas trademus, quæ aliis quæstionibus decidendis utiles esse possint.

15.

Ad priorem ergo partem objectionis Vasq. disput. 164. fatetur ex vi illius legis, omnes contractus lege humana prohibitos etiam esse nullos, & omnino irritos ipso jure, quod ipse (ut videtur) intelligit in conscientia, & statim absque alia declaratione vel sententia judicis. Unde à fortiori idem diceret de irritatione ipso facto, prout à nobis est explicata. Tres verò limitationes adhibet; prima, ut hoc intelligatur tātum in terris Imperii, quæ vera est, ut in quarta assertione dicam. Unde consequenter dicendum est, interpretationem illius legis, prout ad alias extenditur, solum adaptari posse his legibus, quas Imperator interpretari potest, ideoque ex vi illius non cadere interpretationem illam in jura canonica, neque in leges latas à supremo Principe non subdito Imperatori, ut in assertione tertia, & quarta explicabimus, & ita evitantur multæ instantiæ, & exempla superius adducta.

16. *Leges irritantes posse consuetudine abrogari.*

Secunda limitatio est, ut hoc intelligatur, ubi lex illa viguerit: nam si per consuetudinem abrogata sit, non habebit effectum. Quam etiam veram censeo: nam suppono, leges etiam irritantes posse consuetudine abrogari, ut infra lib. 7. dicemus, & ita potuit in hac contingere. Imo ita de facto esse, & consuetudinem contra legem illam præscripsisse opinatur Molin. ubi supra. Sed oportet advertere hanc consuetudinem non esse colligendam ex usu illorum regnorum, seu provinciarum, in quibus lex illa per se non obligat, quia consuetudo illarum regionum nihil operatur in terris Imperii, ut per se constat, & ideo nobis incerta est derogatio talis legis, quia usum, & mores illarum provinciarum ignoramus. Solum ergo dicere possumus, facile fieri potuisse, ut derogata fuerit, quia est nimis rigida, & multa nimis complectitur, cum leges prohibentes humanas actiones, & contractus plurimæ sint. Unde etiam fieri potuit, ut pro aliquibus actibus gravioribus fuerit recepta, & pro aliis derogata. sed hoc ad factum pertinet.

17.

Tertia limitatio est, ut intelligatur de lege prohibente simpliciter actum quoad substantiam ejus, vel ut ita dicam, quoad exercitium ejus, non tamen de lege prohibente circumstantiam ejus, præcipue temporis, aut loci, quæ valde extrinsecæ sunt. Quam etiam admittendam censeo cum communi sententia, quia pœnæ restringendæ sunt, & quia solæ priores leges dici possunt simpliciter prohibere actum: aliæ enim solum prohibent, ne hic, vel nunc fiat. Neque per hoc tollitur, quin possit lex irritare actum ratione talium circumstantiarum, sed dicimus id non fieri ex vi legis, *non dubium*, ac subinde per alias leges solū tunc fieri quādo id sufficienter explicaverint: nam per solam prohi-

prohibitionem circumstantiarum id non faciunt. Et ita supra circa tertiam limitationem hoc approbavimus. Instantiæ verò qui fiebant contra alteram partem universalem, ferè omnes sumebantur ex legibus canonicis, quæ non procedunt contra legem, *non dubium*, quæ civilis est, & de illis dicemus in cap. sequen. Aliæ verò de ludo, & de sententia conditionali, videntur mihi probare (quod diximus) actum non ita irritari per legem, *non dubium*, ut in se nullum valorem habeat, antequam per sententiam declaretur, seu annulletur.

18. Limitatio autem, quæ ibi additur de directa, vel indirecta prohibitione, non mihi videtur magni momenti, quia parum hoc referre videtur, si actus in se vere est prohibitus; imò hoc ipsum videtur excludi per ipsam legem, *non dubium*, quatenus decisionem suam extendit ad omnes legum interpretationes, omnesque fraudulentos modos violandi illas. Dixi denique sermonem esse de legibus prohibentibus actum quoad suum usum, seu exercitium, quia si lex permittat actum, & designet modum, solumque prohibeat actum aliter factum, jam illud pertinet ad illud genus prohibitionis, quod nos vocamus quoad specificationem, seu conditionatum, de quo dicendum est in c. 31. Denique dixi intelligendum hoc esse de circumstantiis, quæ sunt extra substantiam actus: nam si tantum sit circumstantia personæ, non sufficiet: Quamvis n. lex prohibeat actum tali, vel tali generi personarum, simpliciter prohibet actum, etiamsi non prohibeat omnibus personis, & habet locum interpretatio legis, *non dubium*, ut patet etiam ex casu particulari, occasione cujus lata est, sc. de lege prohibente curialibus tantùm, & non omnibus, quia respective ille actus simpliciter est prohibitus in se, & in substantia sua.

19. Addo præterea, supposita nostra interpretatione ad dictam legem, acceptari etiam posse primam limitationem communem, ut habeat locum circa leges purè prohibentes, & non adjicientes aliam pœnam. Nam si legislator aliam pœnâ addidit, videtur illa fuisse contentus; ostendimus autem irritationem introductam per legem, *non dubium*, pœnalem esse; non ergo existimandum est, voluisse Imperatorem multiplicare pœnas, sed loquutum fuisse de lege tantum prohibente. Atque hoc modo favet regula legis, *sanctio*, ff. de pœnis, quod *in hujusmodi pœnis generi per speciem derogatur*; lex autem, *non dubium*, quoad hoc generalitatem quandam continet per universalem quandam interpretationem aliarum legum; ergo si in alia lege est pœna specialis imposita, impedit generalem pœnam, seu interpretationem. Et ita censuit etiam Rota t. de appellat. in novis, decis. 64. n. 7. cum Cyn. Din. Bart. & aliis. Neque contra hoc obstant superius objecta contra primam limitationem, quia illa videntur procedere ex natura rei, & supponendo, irritationem hanc non esse pœnalem: non autem fatemur, verbum, *prohibendi*, ex se non inducere hanc irritationem, & ut inducitur virtute legis, *non dubium*, esse pœnalem, & ita pœnam hanc oriri ex lege distincta ab altera prohibente, & non imponente aliam pœnam. Et ideo recte accommodatur prædicta limitatio.

Rota. Cyn. Din. Bart.

20. Atque ita etiam in bono sensu sustinenda est altera limitatio de lege, quæ addit alium modum dissolvendi actum, vel verbum, quo magis valere significetur, quàm lex, *non dubium*, permittat. Nam tunc standum est speciali legi, quæ derogat generali, tum ratione specialitatis, tum etiam quia eo ipso non est tam perfecta, absoluta, & pura prohibitio, qualis in l. *non dubium*, desideratur. Neque contra hoc obstant objectiones factæ contra quintam limitationem communem, quia illæ vel procedunt contra eos, qui dixerint legem prohibentem ex se irritare, & non ex interpretatione, & additione generali cujusdam legis civilis, vel certe sumuntur ex legibus, & materia canonica, quæ non sunt ad rem, ut diximus.

21. Præterea secunda distinctio communis quatenus generalem regulam admittit in lege habente perpetuam causam prohibitionis improbari non potest, dummodo intelligatur non ex natura verbi, *prohibendi*, nec ex quocunque jure, sed tantum ex civili, & communi, & ex vi dictæ l. *non dubium*. Nam si in aliqua lege habere potest suum effectum, maximè in lege habente causam perpetuam. Nec instantiæ in contrarium procedunt contra hunc sensum, quia ex juribus canonicis desumptæ sunt. An verò perpetuitas hæc conferre per se possit ad irritationem, absque alia declaratione posita in lege, dictum jam est. Limitatio verò, quæ altero membro, de legibus prohibentibus, & habentibus temporalem causam, ut in eis non procedat interpretatio legis, *non dubium*, non video quo sufficienti fundamento probari possit. Quia licet considerata sola vi prohibitionis illud sit verum, modo supra explicato, tractando de lege naturali: tamen stante jure positivo, non est necessarium, quia lex, *non dubium*, non consideravit causam prohibitionis, sed absolutam prohibitionem; potest autem esse absoluta prohibitio, licet causa sit temporalis. Item omnes tales transgressiones generaliter, & indistincte punit lex, *non dubium*, & licet causa legis sit temporalis, nihilominus transgressio ejus potest esse gravis, & digna tali pœna; ergo. Denique hoc probat discursus factus contra illam limitationem secundam circa primum membrum ejus. Nam licet instantiæ ibi adductæ sint sumptæ ex jure canonico, tamen possent similes prohibitiones fieri per leges civiles, & certe prohibitio facta curialibus in eadem l. *non dubium*, causam temporalem habuit, sc. ne solicitudo, & cura in illo munere impediretur, aut rectitudo everteretur: poterat n. officium esse temporale, & ita etiam causa esse temporalis. Quod si dicatur perpetua, quia quandiu durat officium, durat causa: hoc modo quælibet lex prohibens dicitur habere causam perpetuâ, quia quamdiu causa durat, ratio etiam prohibitionis permanet. Illam ergo limitationem quoad illam partem non admitto, sicut illam in simili non admittit lex, *stipuletur*, 35. ff. de verb. oblig. Similiter etiam non admitto 4. à Greg. Lop. positam de præjudicio contrahentium, vel tertii, quia nec fundamentum habet, nec l. *non dubium*, & verba ejus, recte accommodatur.

L. non dubium.

L. stipuletur.

22. Alia verò limitatio addi posset, sc. ut illa dispositio procedat in actibus, qui introducunt vincula dissolubilia & effectus habent revocabiles; non verò in his, qui semel validi irritabiles non sunt, ut sunt matrimonium, professio religiosa, & similes. Verumtamen hæc limitatio esset fortasse utilis, si dispositio illius legis ad jus canonicum extenderetur: nam in materia illius juris inveniuntur hujusmodi actus indissolubiles. In actibus autem merè civilibus & humanis non sacris, non invenitur illa irrevocabilitas, & ideo non est accommodata limitatio, cum dictum sit, dispositionem illius legis tantùm ad materiam civilem extendi. Præterquam quod licet esset possibilis, non habet fundamentum in lege, nec fundamentum sufficiens: & contra illam procedit ratio, quam statim proponam. Alia denique limitatio esse potest, ut lex illa restringatur ad materias graves, in quibus prohibitiones sunt etiam graves, & ideo actus contrarii sunt digni tam gravi pœna: nam injusta esset lex tam graviter puniens leviores actus. Quæ limitatio probabilis quidem est, non videtur tamen necessaria, quia si actus prohibitus continetur in generalitate verborum dictæ legis, non est cur excipiatur à pœna, quia si transgressio fuit levis, etiam irritatio ejus erit pœna levis, & ita semper servatur proportio, & æqualitas: si autem actus non est absolutè prohibitus, quia non est materia ad civilem prohibitionem, tunc omnino est extra materiam illius legis, nec oportet de illo specialem exceptionem facere.

23. Ad secundam partem objectionis Mendoza supra dicit in primis, in dubio censendum esse, leges civiles non irritare actus simpliciter, & in se,

Satisfit 2. parti objectionis Mendoza.

se, quoad naturalem obligationem, seu in foro conscientiæ, sed tantum dare, vel auferre actionem in ordine ad judicium civile, & eodem modo irritare aliquos actus in ordine ad judicis sententiam. Nec tamen negat posse leges civiles illud facere, sed potius expresse id affirmat: requirit autem, ut satis clarè lex declaret illam mentem suam, & illum effectum, quia si res maneat dubia, & obscura, semper interpretabimur, legem irritare meliori modo. Quam regulam ego veram censeo, sufficienterque posse probari ex dictis circa interpretationem legis non *dubium*. Objectio autem facta videtur urgere, quia nunquam lex civilis censenda erit explicare sufficienter irritationem absolutam actus, i. quoad totum valorem, & obligationem naturalem, si lex, *non dubium*, hanc non explicavit. Respondeo tamen breviter negando sequelam, in multis legibus civilibus potest esse multo major ratio intelligendi omnimodam irritationem, etiam quoad naturalem obligationem. Quæ ratio discernendi has leges partim ex verbis, partim ex materia desumenda est, ut suprà explicuimus.

CAPUT XXIX.

Utrùm ea quæ fiunt contra legem canonicam prohibentem purè, sint ipso jure invalida.

1. *Leges canon. prohibentes actum non irritant ipso facto, nisi aliunde constet ex communi Juristarum & Theologorum Glossa.*

RAtio dubitandi posita est in c. 25. Qua non obstante dicendum est, actum hujusmodi non esse ipso jure irritum, quia leges canonicæ prohibentes actum directè, & in substantia ejus, non irritant illum ipso facto, nisi ex aliis verbis, vel aliis particularibus signis constet de tali effectu. Hæc assertio sumi potest ex Glossa ult. in c. penult. de desponsa. impub. & videtur esse nunc communis sententia Theologorũ, imò & Jurisperitorum: nam hac regula utuntur ad explicanda decreta Pontificum. Item hac regula utimur in explicandis pœnis, quæ ipso facto incurruntur: hæc autem irritatio annexa prohibitioni ordinariæ pœna quædam est, & ubi non est pœna, est grave onus quod non præsumitur in lege, nisi illud declaret. Ostensum est autem ex natura rei non declarari sufficienter per verbum prohibendi, nulla est lex canonica, quæ aliam vim, vel significationem illi verbo tribuerit; ergo. Atque hæc ratio probat de omni irritatione ipso facto, sive incurrenda per sententiam declatoriã, sive ante illam. Denique hac ratione diligentissimè observant Pontifices, & Concilia in suis decretis, ut quando irritare volunt, clausulam irritantem adjiciant, per quam etiam modum, & tempus irritationis declarent. Estque optimum exemplum in c. *statutum*, de rescript. in 6. ubi cum in §. *insuper*, & sequentibus acceptio munerum distinctè prohibeatur legatis Apostolicis, postea in §. *siquid autem*, additur irritatio acceptionis per obligationem in conscientia ad restitutionem, quia nimirum censuit Pontifex solam obligationem non sufficere ad illam obligationem.

Pontifices & Concilia quomodo irritent in suis decre-

2. Dicunt verò aliqui, non hac ratione addi clausulam irritantem, sed ne contrahentes possint renunciare juri suo, quod facere possent, si lex tantum prohiberet, & prohibendo irritaret quasi in actu exercito, & non in actu signato, sicut per clausulam irritantem fieri videtur. Sed hæc ratio sine fundamento excogitata est, quia re vera additur illa clausula ad explicandum irritandi effectum, ut ex exemplo proximè allato manifestè patet. Est etiam falsa illa diversitas, quia sæpe non possunt contrahentes renunciare prohibitioni, etiamsi clausula irritans non addatur, ut patet in prohibitione Concilii Trident. de non contrahendo matrimonio, non præmissis denunciationibus; non n. licet sine dispensatione aliud facere, etiamsi contrahentes maximè velint suo juri renunciare, quia illa lex non est favor illorum, sed ipsius sacramenti, & boni communis. Cur ergo Concilium ibi non addit clausulam irritantem, & addidit illam in necessitate præsentiæ parochi, & testium, nisi quia hîc voluit irritare actum, & non ibi? Idem explicatur optimè ex capite, *non solum*, de regular. in 6. ubi prohibentur quidam religiosi, aliquem ad professionem admittere ante elapsum probationis annum, & professio aliter facta expresse irritatur, non tamen omninò, sed quoad talem religionem. Unde nec ex vi prohibitionis actus erat irritus, nec postea irritatur plus, quam exprimatur, & nihilominus tunc poterat illi legi renunciari.

3. *Sixtus V. & Clemens VIII. de professionibus quid statuerunt.*

Præterea declaratur ex duabus constitutionibus à Sixto V. & Clemente VIII. editis. Sixtus enim prius prohibuit professionem fieri, nisi certo modo, & quia aliter factam valere noluit, clausulam irritantem addidit. Clemens autem postea prohibitionem confirmans irritationem abstulit; supponit ergo prohibitionem nudam non irritare, atque etiam supponi prohibitionem sine clausula irritante posse sufficere, ut illi renunciari non possit, nam in illa prohibitione ita est, ut per se constat. Idem videre licet in canonibus, qui prohibent aliquid recipere: nam quando volunt irritare receptionem, id explicant; quando vero non explicant, non censetur irritatio, etiamsi talis sit prohibitio, ut partes illi renunciare non possint. Exemplum quoad legem irritantem sumi potest ex lege irritante receptionem simoniacam: de lege vero tantum prohibente ex prohibitione non recipiendi in ordinatione in Tridenti. sess. 21. c. 1. de reform. cui legi non possunt partes renunciare, quia pro bono communi introducta est. Non est ergo illa ratio addendi clausulam, sed quia sine illa non fieret effectus. Nam potestas renunciandi aliunde nascitur, scilicet ex eo, quod lex sit in privatum beneficium, & favorem facta, cui renunciare quis posset, dum non impeditur, quod non tantummodo in lege prohibente, sed etiam in irritantem locum non habet.

4. *L. non dubium, quomodo à Gregor. canonizata.*

Contra hanc vero conclusionem urget objectio supra facta, quia lex, *non dubium*, canonizata est per Gregorium. Respondemus tamen, negando assumptum, quia Gregor. nunquam acceptavit illam, ut in canonico jure habeat effectum, sed utitur illa ad effectum alterius legis etiam imperialis. Nam in illa Epistola 7. contra quoddam testamentum cujusdam Abbatissæ allegaverat Gregorius legem Justiniani Imperatoris prohibentis, monachos testari, & consequenter jubet retractari omnia per illud testamentum facta, & bona monasterio restitui, ad hoc mandatum confirmandum subjungit, *Quia imperiali constitutione apertè sancitum est, ut ea, quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint*; ubi clarè alludit ad legem, *non dubium*, & illi tribuit effectum à nobis supra explicatum, non tamen circa canones, sed circa alias leges imperiales.

5. *c. quæ contra, quomodo intelligendum.*

Sed instari potest ex capit. *quæ contra*, 64. de regul. jur. in 6. ubi pro regula statuitur, quæ contra jus fiunt pro infectis haberi debere. Atque ita videtur ibi canonizata regula legis, *non dubium*. Unde, licet inde non colligatur irritatio omnium similium actuum ipso facto, & statim in foro conscientiæ, saltem sequitur, debere secundum jus Canonicum omnes tales actus per sententiam judicis ita tractari, ut ab initio pro infectis habeantur, & revocentur omnia, quæ ex illis processerant. Atque ita videntur intelligere regulam illam Dinus ibi, & Glossa, & alii Canonistæ. Alii vero declarant illam regulam de his, quæ sunt contra jus dans formam substantialem actui, ut Sanci. libro 3. de matrimonio disput. quinta, num. 4. ad 4. advertit. Sed hæc restrictio videtur nimia, & in textu non fundata, major autem videtur rigor prioris sententiæ, qui etiam in regula non explicatur, sed valde generaliter loquitur. Et ideo censeo, esse quidem applicandam ad omnia, quæ contra jus fiunt; non tamen

tamen uniformiter, ſed cum proportione juxta modum, quo acta fuerint juri contraria, ſeu juxta modum prohibitionis juris, cui actus contrariatur. Per illam ergo regulam magis videtur inſtitui judex, quam privata perſona, quia, ut ſupra ex Bart. dixi, actus factus contra jus per fictionem juris pro infecto habetur: fictio autem juris maximè ſolet in ordine ad judicium externum fieri, & ideo dum regula dicit, talem actum pro infecto habendum, judicem inſtruit, ut videat, in quo gradu actus ſit contra jus, & ita illum puniat, vel retractet.

Bart.

6. *Quomodo declarandus actus nullus.*

Poteſt autem actus eſſe contra jus, non ſolum cum fit, ſed etiam poſtea cum impletur, & tunc omnino eſt declarandus actus nullus. Et fortaſſe de hoc maximè loquitur illa regula, ſicut ſuprà explicavimus legem, *pacta quæ contra*, unde hæc regula videtur deſumpta. Et ita nullam facit difficultatem: nam retractatio talis actus non eſt ex vi legis poſitivæ, ſed ex natura rei, quam lex declarat, ut ſuprà dixi. Poteſt etiam eſſe actus contra jus irritans ipſo facto, & tunc etiam retractandus eſt actus ab initio, vel nullus declarandus. Poteſt denique eſſe jus tantum prohibens, & tunc poterit fortè judex diſſolvere actum, & quoad hoc habere illum pro infecto, i. à tempore, quo per ſententiam irritatur, non tamen poterit retrotrahi ſententia uſque ad initium actus, niſi lex talem pœnam per modum confiſcationis ipſo facto explicuerit. Intelligi etiam hoc debet de irritatione, cujus actus capax fuerit. Interdum enim actus eſt indiſſolubilis quoad vinculum, qui irritari non poteſt, ut matrimonium, & tunc ſi fiat contra legem tantum prohibentem, non poteſt poſtea in ſe irritari; ſolet tamen ſecundùm quid diſſolvi, ſeparando conjuges ad tempus, juxta c. 1. de matrimonio, contracto contra interdictum Eccleſiæ, & ſimiliter ordinatio recepta ab Epiſcopo ſuo, & ſine legitima licentia, licet ſit prohibita, valet; irritatur tamen aliquo modo quoad uſum ordinis ad tempus, juxta c. *Epiſcopus in diœceſim*, 7. q. 1. Alii verò actus, qui irritabiles ſunt, licet validè fiant contra legem prohibentem, poterunt ratione delicti diſſolvi, & ita haberi pro infectis ex vi illius regulæ. Quia tamen hæc irritatio non fit niſi in pœnam, quæ non deſignatur in illa regula tanquam ex neceſſitate omnino imponenda, ſed tanquam conſentanea tali delicto, juxta c. *vides*, d. 10. ideo ſemper erit in prudenti arbitrio judicis ſpectare gravitatem culpæ, & an talis pœna illi ſit proportionata, vel magis alia, juxta occurrentes circumſtantias, & tunc poterit ſuſtinere actum, & punire delictum.

c. Epiſcop. in diœceſim.

c. vides.

CAPUT XXX.

Utrùm in regnis non ſubditis Imperio, contractus humani contra legem civilem purè prohibentem facti, ſint irriti ipſo jure.

1. *Concluſio negativa.*

REſpondeo breviter: Ubi non obligat jus civile commune, ſeu Imperatorium, leges civiles prohibentes actus directè, & in ſe ipſis, ac ſimpliciter per ſe non irritant ipſo facto actus cõtra ipſas factos. Hæc aſſertio ſequitur ex præcedentibus, quia talis irritatio, vel eſſet ex natura rei ex vi verborum talium legum, & hoc non, ut in prima aſſertione oſtenſum eſt, ex vi legis, *non dubium*, & hoc etiam non, quia non obligat in dictis regnis, ut ſupponimus, vel ex vi juris Canonici, & hoc non, tum quia non datur tale jus faciens illam generalem interpretationem, tum etiam, quia licèt eſſet, non obligaret in materia civili, niſi in terris propriis Eccleſiæ, vel denique ex vi alicujus legis talis regni facientis illam generalem interpretationem, & hæc oſtendenda eſt, aliàs non eſt credenda, ubi autem fuerit, habebit in ſuo territorio illam vim, quam lex, *non dubium*, habet in terris imperii.

2. Hinc verò colligere poſſumus, in noſtro Hiſpaniæ regno leges purè prohibentes non irritare actus, niſi per ſpecialem clauſulã id ſufficienter declarent. Et cum proportione judicandum erit de aliis regnis juxta illorum leges, & conſuetudines. Atque ita de noſtro regno ſenſit Molina tract. 2. de juſt. q. 88. Vaſquez diſp. 164. c. 3. Ratio generalis eſſe debet, quia nulla lex eſt in Hiſpania, quæ ita generaliter interpretetur ſimplicem legum prohibitionem; ergo cum ex natura rei illa non ſufficiat ad irritationem, non eſt ullum fundamentum ad talem interpretationem faciendam. Poteſtque hoc duplici uſu confirmari. Unus eſt ipſorum Regum, quia cum volunt annullare actum, non ſunt contenti prohibitione, ſed ſpecialiter declarant irritationem. Eſt accommodatum exemplum in li. 5. recopilat. tit. 2. l. 1. ubi poſtquam nonnullæ prohibitiones in dotibus, & donationibus inter ſponſos latæ fuerant, ſubditur in hæc verba, *Et ut fraudes evitentur præcipimus, ut omnes contractus, pacta, & promiſſiones facta vi hujus legis nulla in ſe ſint, & nullius effectus.* Immeritò autem Mattienzo ibi in Gloſ. ult. addidit; idem fore, etiamſi hæc poſteriora verba non adderentur: nullã enim legem regni ad hoc confirmandum adducit, ſed tantum l. *non dubium*, de qua jam dictum eſt. Et l. *fraus*, ff. de legibus, ubi ſolum dicitur, peccari in legem per fraudem; de irritatione autem nihil dicitur. Addita ergo fuêre illa verba in illa lege, quia neceſſaria erant ad dictum effectum. Alia conſuetudo eſt ipſius regni; ita enim communi uſu accipiuntur leges prohibentes accipere munera, vel ludere aleis, vel ſolvere amiſſa in ludo, pecunia credita, & ſimiles, quando non addunt clauſulam irritantem, quando illam addunt, verba ita obſervantur, ut non major intelligatur eſſe irritatio, quam per illa ſignificetur: & ſolum cenſeatur incurri per modum pœnæ, ac ſubinde cum modo, & reſtrictione legis pœnalis juxta exigentiam verborum ejus, ut ſupra dictum eſt.

Molina. Vaſquez.

Mattienzo.

l. non dubium.

l. fraus

3. *Quomodo intelligatur lex de conventione contra bonos mores, aut contra legem regiam.*

Objici tamen poteſt ex legibus Hiſpaniæ, l. 28. t. 11. par. 5. ubi in fine dicitur, omnem promiſſionem, ſeu conventionem factam contra legem regiam, vel contra bonos mores, obſervandam non eſſe, etiamſi in illa fuerit addita pœna, vel juramentum. Ubi Grego. Lopez, nu. 7. videtur, legem illam intelligere juxta l. *non dubium*; ergo illa lex operatur in regno Hiſpaniæ, & in illo inducet generalem interpretationem ad omnes leges prohibentes, quam lex *non dubium*, introduxit pro terris imperii. Reſpondeo tamen, illam interpretationem non eſſe neceſſariam. Nam idem Gregor. Lopez ad declarandam legem illam citat l. *ſi ſtipuler*, 35. ff. de verborum obligationibus, in qua manifeſtè ſermo eſt de promiſſione contra legem, vel contra bonos mores objectivè, id eſt, de promiſſione faciendi aliquid turpe, vel prohibitum per legem; hæc autem promiſſio dicitur non obligare, non quia prohibitio legis irritet actum, ſed quia facit, ut actus ſit pravus, & conſequenter, quia natura ſua promiſſio actus pravi eſt nulla, inde fit, ut talis promiſſio ex natura ſua non obliget. Et hic ſenſus optime confirmatur ex eo, quòd etiam addito juramento dicitur lex illa non obligare, quia nimirum juramentum non eſt vinculum iniquitatis, neque obligat ad rem turpem. Si autem ſermo eſſet de lege tantum prohibente actum promittendi, vel paciſcendi, non eſſet univerſaliter verum, non obligare, etiam addito juramento, ut alibi oſtenſum eſt. Accedit, quod in illa lege non ſolum dicitur, tale pactum non obligare, ſed etiam dicitur, *Non deve ſe guardado*, id eſt, obſervari non debet, quæ verba ſignificare videntur etiam obligationem non obſervandi; ſignum ergo eſt, loqui legem illam de promiſſione operandi contra legem, & ita nihil ad cauſam facit.

Greg. Lop.

CAPUT XXXI.

Utrùm lex dans formam actui humano semper irritet illum, qui fit sine tali forma, etiamsi clausulam irritantem non addat.

1. DIximus de modo cognoscendi irritationem per legem directè prohibentem, nunc supereſt, ut explicemus, quando lex, quæ dat formam actui, vel contractui, irritet consequenter actum sine tali forma, ac subinde contra talem legem factum. Aliqui n. sine limitatione, vel declaratione respondent, quoties lex aliquid præcipit pro forma contractus, irritare actum aliter factum, etiamsi clausulam irritantem non addat. Fundari hoc potest, quia forma est, quæ dat esse rei, quod principium cum proportione verum est de forma morali respectu actuum moralium, *Quia defectus formæ prope substantiam rei destruit*, ut dicitur in l. *Julianus.* §. *siquis*, ff. ad exhibendum. Unde est commune proverbium Juristarum, *Ex forma non servata resultat nullitas actus.* Quod sumi potest ex l. 1. 2. & 5. Cod. quando provocare non est necesse, quas latè refert Gratianus c. ult. §. *diffinitiva*, 2. q. 6. & ex aliis juribus, quæ infrà referemus, & ex Glossa juncto textu in c. *cum dilecta*, verb. *irritam*, de rescriptis. Panor. in c. *nulli*, de rebus Ecclesiæ non alienand. n. 7. & in c. *siquis*, eodem, n. 4. & in c. *prudentiam*, de officio de leg. n. 5. & aliis Doctor. eisdem locis, & Decius conſ. 261. n. 4. Aliaque refert Tiraquel. in l. *si unquam.* verb. *revertatur*, n. 64.

Formæ etiam morales dant esse rebus moralibus. *L. Julianus.* *Axioma Juristarum.* *Gratianus.* *Panorm.* *Decius.* *Tiraquel.*

2. Hæc tamen sententia non potest indistinctè accipi: non enim omnis forma actus, etiam per legem ordinata substantialis est. Sæpe enim est accidentalis solemnitas, ut in sacramentis constat, & in matrimonio c. *nostrates*. 30. q. 5. & in sententia ferenda ex l. 1. C. de appellationib. & in Electionibus, ut c. *quia propter*, de electione. Omissio autem formæ accidentalis non tollit substantiam actus, & consequenter non annullat illum. Ergo non omnis corruptio formæ, seu non omnis formæ corruptio annullat actum, sed cum distinctione de forma substantiali, vel non substantiali. Atque ita tota difficultas quæstionis eo revocabitur, ut sciamus, quando forma lege præscripta sit substantialis, vel tantum accidentalis: non enim id distinguere facilè semper est, præsertim cum contingat in eodem decreto, aut lege aliqua poni, quæ accidentalia sunt, & alia, quæ ad substantiam pertinent, ut in dict. c. *quia propter*, notat Gloss. verb. *ſanior*, & verb. *viris*. Et in c. 1. de electione, in 6. verbo, *formam*. Propter quod Doctores varias regulas assignant ad has formas discernendas, quarum præcipuas commemorabimus, quæ licet singulæ non sufficiunt, omnes tamen conferunt, ut ex omnibus simul formæ qualitas cognosci possit.

Omissio formæ accidentalis non tollit aut annullat actum.

3. Prima regula est: Quando forma præscripta per legem continet naturalem æquitatem, tunc omissio ejus reddit actum invalidum, non verò aliàs si lex non habeat clausulam irritantem. Exemplum esse potest in forma judiciali, quæ habet, ut sine præcedenti infamia contra aliquem non procedatur, de illo in particulari inquirendo, vel quod accusatio in scriptis fiat, & denunciatio præcedente monitione c. *inquisitionis*, de accusat. & c. *licèt Heli.* de simon. cum similibus. Nam illa omnia nascuntur ex naturali æquitate, & ideo omnia substantialia reputantur. Potest autem prior pars hujus regulæ duplicem habere sensum. Unus est, ut intelligatur de æquitate necessaria ex se ad valorem actus, ita ut ejus omissio impediat ex natura rei valorem actus, & tunc à fortiori lex positiva ponens formam præcisè fundatam in illa æquitate, ponit illam ut substantialem, ita ut omissio illius reddat actum nullum, quod ex se notum; quia talis lex non tam esset constitutiva, quàm declarativa juris naturalis, quando ibi intercedere supponitur. Unde ad cognoscendam talem legem, & ejus æquitatem, utendum est regulis suprà positis de lege naturali. Et ideo hic sensus non propriè spectat ad formam positivam de qua agimus.

1. Regula. *Sensus 1. regulæ prædictæ.*

Alius ergo sensus esse potest de forma instituta in lege moraliter necessaria ad observandam æquitatem; quia licet non intrinsecè, neque necessariò ex se illam contineat, nihilominus sine illa, vel nunquam, vel frequentius non servabitur æquitas, & cum illa frequentius servabitur. Et in hoc sensu est probabilis regula, maximè quando periculum illud fraudis, seu iniquitatis non solum immminet in ipso actu, sed etiam in valore, & effectibus ejus. Nihilominus tamen etiam hoc modo regula per se non est infallibilis, nec sufficiens: nam licèt hoc sit magnum judicium, quod lex constituat illam formam, ut substantialem, solum non sufficit sine aliis conjecturis, vel majori fundamento in verbis legis, ut ex dicendis magis constabit. Unde certior est secunda pars negativa regulæ. Nam si forma non est de re per se admodum necessaria ad æquitatem, sed ad ornatum, vel ad melius esse, & alioqui non adduntur verba irritantia, non est unde illa forma possit judicari substantialis. Secùs verò erit, si lex addat clausulam irritantem, quia legis efficacia ad hoc extendi potest, & per illa verba satis significatur ille effectus, ut videbimus.

4. *Secundus sensus.*

Secunda regula est; Quando forma talis est, ut renunciari non possit, substantialis est: si verò possit renunciari, non erit de substantia. Insinuat Glos. in c. *de causis.* verb. *consensu partium*, de offi. delegat. sequitur Feli. in c. *tuis*, de testib. n. 1. ubi refert Bald. & alios qui posteriorem tantum partem ponunt expresse. Cujus ratio esse potest, quia substantia, & essentia rei est immutabilis, & ideo si per voluntatem partis cedentis juri suo potest actus valere sine tali solemnitate, signum est, illum non esse de substantia. Et consequenter è contrario, quando est tam necessaria, ut etiam per voluntatem contrahentium auferri non possit, magnum argumentum est substantialem esse.

5. *2. Regula.* *c. de causis.* *Felin.* *Bald.*

Tamen hæc etiam regula generalis non est, & quantum attinet ad res morales parum habet utilitatis. Nam in primis circa priorem partem multæ sunt solemnitates actuum accidentales tantùm, quæ tanta necessitate sunt præceptæ, ut non possint licitè omitti, etiam ex voluntate operantium. Ut constat de solemnitate Sacramentorum accidentali, vel sacrificii Missæ, & de publicis denunciationibus matrimonio præmittendis, & de forma pro excommunicatione præscripta in c. 1. de sententia excommunicationis in 6. Et ratio est, quia etiam præceptum de forma accidentali potest non respicere privatum commodum operantis, sed commune, vel rei decentiam, & æquitatem secundum se, & ideo non potest privatus operans illi renunciare. Dices, quamvis non possit ita renunciare ut licitè illam omittat, posse tamè, ita ut validè. Sed hoc nihil juvat, quia illa renunciatio nulla est, nullumque effectū habet: nam sive fiat, sive non fiat, idem erit, nam facta, & non facta renunciatione actus est validus, & utroque modo est peccaminosus. Si ergo tunc actus est validus, non est quia forma renunciari possit, sed quia supponitur esse accidentalis, quod aliunde colligere necesse est.

6. *Regula prædicta non est generalis.*

Alteram etiā partem hujus sententiæ impugnat Panor. in dict. c. *tuis*, de testib. Quia juramentum est de substantia testimonii judicialis c. *de testib.* eodem; & tamē per partes renunciari potest dict. c. *tuis.* Respondent Feli. & alii, juramentum esse quidem necessarium ad valorem testimonii, si partes non renuncient juri suo, nihilominus tamen non esse de substantia, quia absolutè loquendo separari potest ab actu. Sed hæc speculatio parum refert ad rem moralem: hîc enim de substantia vocamus, quidquid tam necessarium est ad valorem actus, prout hîc, & nunc fit, ut ejus omissio reddat actum nullum; loquendo autem hoc modo, argumentum convincit, aliquam circumstantiam posse esse necessariam, cui renunciari possit, sicut erat annus probationis ante Concil. Trident. Unde in illo exem-

7. *Panorm.* *Felinus.* *c. tuis.* *c. de testib.*

plo

plo verum quidem est, juramentum non esse de substantia, seu necessitate omnis testimonii validi, quia potest aliquando esse validum saltem de consensu partium. Nihilominus tamen loquendo de re secundum se spectata, & integro persistente jure utriusque partis, sic dici potest juramentum de substantia testimonii, quia necessarium est ad valorem ejus. Sicut etiam tempus præfixum à delegante, ut intra illud terminetur causa, absolute dici potest de substantia, quia post illud nihil valet processus, nisi partes consenserint intra dictum tempus in ejusdem prorogatione, ut dicitur in dict. c. *de causis.*

8. 3. *Regula.* Tertia ergo regula est: Quando lex instituit actum cum solemnitate ab ipsamet lege inventa, signum est formam esse substantialem, & absolute necessariam; secùs vero quando forma illa additur actui prius instituto. Exempla esse possunt in formis sacramentorum, quæ sunt de substantia eorum, quæ peculiariter à Christo Domino denuo institutæ. Item in legibus humanis sunt frequentia exempla de solemnitate *Clementin.* alienationum in Clement. unic. de rebus Ecclesiæ non alienandis, c. *sine exceptione.* 12. q. 2. vel de solemnitate electionum in c. *quia propter*, de electione, & similib. Hæc verò regula in universum non satisfacit, tamen in uno sensu potest esse valde utilis. Prior pars declaratur, quia etiam accidentalis solemnitas potest aliquando simul cum substantiali institui, ut mixtio aquæ cum ipsa institutione Eucharistiæ incepit: & in consecratione altaris, aut calicis fortè non tantum substantialis, sed etiam accidentalis solemnitas simul ab Ecclesia inventa, & præcepta est. Et è converso licèt actus non instituatur de novo, forma substantialis ei de novo additur, ut in testamentis, alienationibus, & electionibus constat: & novissimè in contractu matri- *Conc. Trid.* monii per Conc. Trid. id factum est. Et similiter forma antiqua, quæ antea substantialis non erat, potest per novam legem substantialis fieri. Annus n. probationis non ita erat de substantia professionis ante Concil. Trident. sicut modo est; erat tamen jam institutus, & suo modo necessarius: ergo in universum loquendo, signum illud nec necessarium est, nec sufficiens.

9. 4. *Regula.* Explicatur verò altera pars, possetque esse nova regula. Quia quando legislator, qui invenit, & præcipit formam, dat etiam potestatem ad efficiendum actum, servata tali forma, magnum argumentum est, & secundum jus fere infallibile, talem formam esse de substantia actus, quando verò supponuntur potestas, & nova solemnitas additur, non censetur esse substantialis, nisi per specialem clausulam declaretur. Prior *Glossa.* pars valde communis est, tenet Glossa in Clem. 1. de jure patron. verb. *inhibentes*, ubi ait, Quando à principio datur potestas sub tali forma, defectum formæ irritare actum. Et idem sentit *Felin.* Felin. in cap. *ex parte*, de constit. in principi. Nam quia ibi Pontifex dat facultatem quibusdam personis conferendi certas præbendas cum consilio Episcopi, si conferant sine consilio Episcopi dicit, collationem esse nullam, quia non servata est forma, cum qua data est potestas. Et idem habetur in ca. *cum dilecta*, de rescript. Et rectè probatur ex l. *cum hi.* §. *si prætor*, ff. de transactionibus. Et hoc confirmat optimè exemplum sacramentorum: nam quia potestas, quæ in sacramentis exercetur, data est ab ipsomet auctore sacramentorum, forma ab eodem data substantialis est: solemnitas verò postea ab Ecclesia addita accidentaria est. Hinc etiam, quando potestas delegatur, & datur forma procedendi in causa, defectus talis formæ censetur *c. cum dilecta.* actum vitiare, ut probat dictum c. *cum dilecta*, de rescript. ibi, *Propter quod processum ipsorum contra nostri formam rescripti, ac juris ordinem attentatum, irritum decernimus*, & *inanem*, & c. *venerabili*, juncta Glossa de officio delegat. ibi, *Quorum processus cassavimus, quia contra mandati nostri tenorem*, &c. ubi Glossa, *Cassavimus*, exponit, id est, *Cassos, & irritos denunciavimus.* Idem in c. ultim. de restitut. spoliat. ibi, *Irritum judicavimus*, utique propter defectum in forma commissum. Ratio vero est, quia potestas limitatur juxta formam præscriptam ab eo, qui potestatem dat. Et ideo actus, in quo forma non servatur, excedit potestatem, & ita est nullus, tanquam sine potestate factus; ac proinde forma censetur substantialis. Quod intelligitur etiamsi non addatur speciale verbum irritans; in hoc enim est differentia inter hanc formam, & alias, quæ supponunt potestatem, quia ex speciali modo suo affert secum limitationem potestatis, & ideo non indiget alia particula irritante. *Potestas limitatur secundum præscriptam formam illius qui dat potestatem.*

10. At verò quando supponitur potestas, & præcipitur forma, seu specialis modus procedendi, si non addatur clausula irritans, forma consequitur accidentalis, & omissio illius non censetur irritare actum. Et ita tradit Gloss. in dict. verb. *Glossa. inhibentes.* & Felin. cum aliis in dicto c. *ex parte*, li- *Felin.* mitat. 2. Et sumi potest ex c. *dilectus*, 2. de præ- *c. dilectus.* bend. & ex l. 1. de appellationibus, ubi sententia à Prætore lata, non servato ordine, dicitur injusta, non nulla. Idem sumo ex l. penult. C. de sententiis ex breviculo recitandis, ubi sententia recitata sine scripto, licet antea esset contra formam, non censebatur nulla, donec ibi clausula irritans addita est. Quod optimè fundatur in hac regula, quidquid dicat Tiraq. in l. ult. connub. Gloss. 4. n. 6. Sic etiam forma servanda in ferenda excommunicationis sententia, c. 1. de sententia excommunicationis, in 6. accidentalis est, quia datur pro his qui jam habent potestatem excommunicandi, & non additur aliquid, quo major necessitas in tali forma significetur. Ratio verò est opposita priori parti, quia hæc forma supponit absolutam potestatem, quæ poterat validè operari sine tali forma, & ideo, si nova lex expresse non tollit, aut minuit potestatem, censetur actus ab antiqua potestate manare, & ita esse validus, licet indebito modo fiat propter solemnitatem, vel formam novam non servatam. Ut ergo talis forma substantialis censeatur, necesse est, ut in lege exprimatur. Et fortasse ita factum est in c. *novit*; de his, quæ fiunt à Prælato sine *c. novit.* consensu capituli.

11. Declarari autem potest hæc regula ex alia, quam frequenter tradunt Juristæ (potestque etiam ad ea, quæ de legibus prohibentibus dicta *Declaratio regulæ.* sunt, deservire) nimirum, ubi lex formam constituendo, addit actum aliter fieri posse, inducere formam substantialem, sine qua actus non valet. Quæ regula si vera est, habebit locum, etiamsi supponatur potestas ante formam institutam. Quia per additionem illius negationis, *Aliter non possit*, &c. non solum sertur simplex prohibitio, sed etiam limitatur ipsa potestas, vel potius aufertur respectu actus facti sine tali forma. Et hac ratione potest extendi hæc regula ad omnes leges prohibentes actum sub illa verborum forma, *Et aliter non possit*, vel simpliciter, *Nemo possit*, &c. Exemplum esse potest in lege prohibente maritum alienare dotem invita muliere, ut in §. 1. Institutionum, quibus alienare liceat, &c. ubi ponitur verbum, *non posse.* Simile est de lege prohibente patrem meliorare filium ultra talem portionem hæreditatis, & in similibus, quæ loquuntur per verba potestativa, *possit*, vel *non possit*, ut videre licet in toto titulo 6. li. 5. recopil. legum Hispaniæ. Et idem est de legibus, quæ statuunt, minorem impuberem non posse contrahere, vel etiam puberem, si habeat curatorem, ut in l. 4. t. 11. p. 5. & li. 17. t. 16. & similes sunt leges, quæ taxant quantitatem rei, quæ donari potest, vel similes, quæ vel formaliter, vel virtute addunt clausulam, ut amplius non possit donari. Et ideo dixi in c. 22. interdum legem prohibentem irritare actum prohibitum, licet non addat propriam clausulam irritantem, quia intelligitur prohibere propter defectum formæ, quam supponit, vel virtualiter constituit. Hoc n. intelligitur facere lex, quæ prohibet per verbum, *non possit*, quia cum potestas sit primum fundamentum valoris actus, qui ne-

gat poteſtatem, tollit radicem valoris, & conſequenter excludit ſubſtantialem formam, quæ adhiberi non poteſt, niſi ab habente poteſtatem.

12. *Bart. Felin.* Hanc autem regulam de verbo, *non poſſit*, tradit Bart. in l. *cùm lex.* ff. de fidejuſſoribus, & in l. ult. n. 6. ff. de feriis, & ſequitur Felin. in dicto c. *cum dilecta*, de reſcriptis, in 6. verb. *ſeptimum ſignum*, *Tiraquel.* & latiſſimè locupletat Tiraq. in l. ult. connub. Gloſſ. 4. per totam. Conſtituit autem Bart. quandam differentiam inter verbum, *non poteſt*, quod eſt de præſenti, &, *non poſſit*, quod reſpicit futurum: nam in hoc poſteriori dicit eſſe validam regulam, quia tunc negatur potentia etiam in futurum, quæ tamen non negatur per verbum præſentis. Sed hæc differentia nullius momenti *Covar. Jaſon. L. Gallus.* eſt, ut notat Tiraq. ſuprà n. 9. & Covar. in c. *quamvis pactum*. 2. p. §. 4. n. 4. cum Jaſon in l. *Gallus*. ff. de liber. & poſthumis. Et ratio reddi poteſt, quia lex ſemper loquitur, & ideo licet per verbum de præſenti dicat, *non poteſt*, ſemper hoc dicit, quando poſtea contractus fit, quia ſemper lex durat, & ita ſemper reſiſtit actui auferendo poteſtatem; illa ergo diſtinctio nullius momenti eſt.

13. *Exponitur verbum, non poſſit.* Poteſt tamen non immeritò circa hanc declarationem dubitari, quia verbum, *non poteſt*, ambiguum eſt: ſæpe enim non ſignificat negationem potentiæ facti, ut ſic dicam, ſed juris. Nam id ſimpliciter poſſumus, quod jure poſſumus, unde ſimpliciter dicimur non poſſe, quæ licitè facere non poſſumus; ergo ex verbo, *non poſſit*, non ſatis colligitur impotentia annullans actum, ſed tantum prohibitio faciens, ut actus non liceat. Et ſanè Gloſſ. quæ ad hoc frequenter citatur in c. 1. de regul. jur. in 6. verb. *non poteſt*, ſolum dicit negationem additam verb. *poteſt*, inducere neceſſitatem, quod eſt verum, quia inducit neceſſitatem obligationis, non tamen inde fit, ut inducat neceſſitatem impotentiæ ad oppoſitum actum quoad valorem ejus. Unde cum cum illo primo capite dicitur, *non poteſt licitè*, Gloſſ. in verb. *licitè*, notat, illud additum *licitè*, ſuperabundare, quia idem dictum fuerat per verbum, *non poteſt*, quia id poſſumus, quod jure poſſumus. Nam quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe credendum eſt, ut dicitur in l. *l. filius.* *filius, qui*. ff. de conditionibus inſtitutionum. Unde *c. faciat.* in c. *faciat*. 22. diſt. ait Aug. debere facere hominem pro ſalute alterius, quod poteſt, non tamen debere peccare pro alterius ſalute, quia nimirum illud non poteſt, quod non liceat. Et ita in *c. literas.* c. *literas*, de reſtit. ſpoliat. dicitur, conjugem conſcium de impedimento conſanguinitatis, non poſſe alteri commiſceri, quia licitè non poteſt. Ergo cum verba legis, quæ rigorem continent, benignius ſint interpretanda, licet lex dicat, *non poſſit*, ſufficienter intelligitur, i. *licitè*; non ergo id ſufficit ad irritandum, ſed ad prohibendum. Unde Bart. & alii citati pro illa delaratione videntur aperte fundari in regula legis, *Bart.* *non dubium*, quod facta contra legem prohibentem, ſunt nulla. Suppoſita autem noſtra ſententia, & ubi lex, *non dubium*, non operatur, non videtur illa interpretatio admittenda. Atque ita ex *l. non dubium.* vi illorum verborum non conſtituetur forma ſubſtantialis ad valorem actus, ſed ſolum forma, ſeu modus neceſſarius ad honeſtatem actus, ſive in ordine ad valorem ſubſtantialis ſit, ſive accidentalis.

14. *Judicandum de verbo, non poſſit, juxta materiam, & circumſtantias.* Hæc objectio apud me convincit, doctrinam, & regulam datam de verbo, *non poteſt*, non eſſe infallibilem, neque ſufficientem, ſi præciſe, & nudè ſpectetur, ſed eſſe materiam, & alias circumſtantias conſiderandas, ut plenum judicium de ſenſu illius verbi feratur. Quod etiam ſenſit Covar. in dict. c. *quamvis*. 2. p. §. 4. n. 10. qui aliam etiam ambiguitatem inſinuat. Nam licet verbum, *non poſſit*, in lege poſitum referatur ad factum ipſum, ſeu valorem ejus, & non ad conſcientiam, poteſt eſſe dubium, an tollat patientiam ſolam civilem, ſeu ad ſe obligandum civiliter, vel etiam naturaliter. Et ideo neceſſariò ſunt alia verba legis expendenda, & ubi illa defuerint, materia erit conſideranda. Poteſtque in primis conſiderari, an actus, cui forma præſcribitur, pendeat ex poteſtate conceſſa, à Principe, vel republica, vel ab auctoritate juris, ut eſt ſententia, electio, alienatio bonorum communium, vel Eccleſiaſticorum, & quælibet adminiſtratio publica, vel quæ publica auctoritate fit, ut eſt officium tutoris, ſeu curatoris, & ſimilia: an verò ſit actus propriæ auctoritatis, & dominii, ut eſt facere teſtamentum, alienare res proprias, &c. In priori n. genere actionum valde probabilis præſumptio eſt, ubi lex prohibet actum, vel modum actus cum clauſula, *non poſſit, vel non poſſit aliter*, &c. limitare ipſam poteſtatem, ita ut actus aliter factus ſit invalidus, tum quia videtur lex loqui de poteſtate, quam ipſa, vel princeps concedit, tum etiam, quia idem qui dat poteſtatem, cenſetur tunc ponere formam, & ita procedit regula ſuprà data, quod illa forma ſit ſubſtantialis. Exemplum ſaltem à ſimili ſumi poteſt ex l. ult. C. de vendendis rebus civitatis, li. 11. ibi, *Non aliter, niſi imperiali auctoritate venduntur*, &c. Ubi Bart. notat, illam eſſe formam ſubſtantialem.

15. *Quid dicendum quando actus eſt privati dominii.* At verò quando actus eſt privati dominii, qui de ſe non pendet à poteſtate conceſſa à lege, vel republica, diverſa ratio eſt, tum quia ibi non eſt auferenda poteſtas, quæ à lege, vel republica proveniant, ſed quæ unicuique, vel jure naturæ, vel jure gentium convenit; tum etiam, quia ibi lex ſupponit poteſtatem ad actum, cui formā præbet, & ideo ex vi verborum non videtur eſſe forma ſubſtantialis, niſi per verba ſatis expreſſa declaretur, qualia non videntur eſſe ſola illa *aliter non poſſit*, niſi aliunde conſtare poſſit, intentionem legis eſſe limitare ſimpliciter poteſtatem operandi, & non tantum licitè operandi, & ideo ordinariè addi ſolent verba irritantia ad hoc explicandum. Item ſi non addantur, aliæ circumſtantiæ ſpectandæ ſunt. Et in primis tota ſeries verborum conſideranda eſt, & præcipuè an verbum, *non poſſe*, cadat ſuper effectum, ſeu obligationem, quæ induceretur, ſi actus valeret: nam tunc ſignum eſt formæ ſubſtantialis. Ut cum dicitur, *ſine expreſſione cauſæ non poſſe conſtitui obligationem. l. juris gentium.* §. *non poſſe*. ff. de pactis. Deinde inſpiciendum eſt, an juxta materiæ qualitatem, & uſum per talia verba ſoleat auferri adminiſtratio bonorum, vel ita limitari, ut ſine alterius conſenſu, vel ſine facultate judicis fieri non poſſit. Nam tunc etiam cenſetur lex præſcribere ſubſtantialem formam, vel auferre ſimpliciter poteſtatem moralem. Et ita contingit in legibus teſtamentorum & alienationum, quas ſupra afferebamus. Nam licet dominia rerum ſint de jure gentium quoad rerum diviſionem in genere, nihilominus in particulari modus acquirendi, vel transferendi dominia, pendet multum ex jure humano, & ideo quando lex tollit poteſtatem donandi, aut abſolute, aut ſine alterius licentia, & conſenſu, vel negat facultatem teſtandi, vel inſtituendi hæredem, vel è converſo, tollit poteſtatem inſtituendi alios præter iſtos, aut ex illis meliorandi, niſi in tali parte, & ſimilia, cenſetur ſubſtantialem formam præſcribere, & ſimpliciter auferre poteſtatem, ac ſubinde invalidare actum. Denique conſuetudo, & communis acceptatio legis in hoc, vel in illo ſenſu multum in hujuſmodi dubio valere poteſt.

CAPUT XXXII.

Quomodo lex dans formam actui, & addens clauſulam irritantem impediat valorem actus.

1. REgula recepta, &, moraliter loquendo, generalis, eſt, Si lex det formam, & addat clauſulam, ut actus aliter factus non valeat, vel ſit irritus, aut inutilis, vel quid ſimile; tunc forma eſt ſubſtantialis, & neceſſaria ſimpliciter ad valorem actus. Hæc regula communiter recepta eſt, & ſumitur ex Gloſſ. in cap. 1. verb. *Gloſſa.* *ipſo jure*, & in cap. *ſtatutum*, in principio, verb. *c. ſtatutum.* *commit-*

committantur, de reſcriptis in 6. Tradit Felin. in cap. *cum dilecta*, de reſcriptis, num. 6. verb. *quintum ſignum*, ubi alios refert. Et conſtat ex dictis de virtute legis ſimpliciter prohibentis cum clauſula irritante actum: nam perinde eſt prohibere cum eadem clauſula ne aliter fiat. Unde ſolum oportet advertere, neceſſarium eſſe, ut verba contineant irritationem de præſenti, ſeu ipſo jure, quia alias non explicabunt neceſſitatem ſimpliciter ad valorem actus, ut ſtatim magis explicabitur.

2. Adhibetur enim communiter huic regulæ declaratio, videlicet, ut procedat, quando ſolemnitas præſcribitur, ut obſervanda in ipſamet effectione actus: tunc enim ſubſtantialis eſt, ſecus vero erit, ſi ſolemnitas ſupponat actum jam factum, quia tunc ſignum eſt eſſe tantum accidentalem. Hanc declarationem poſuit Bartol. in l. *univerſa*, C. de precib. Imperatori offerendis, & in l. *ſi ita quis*, 135. §. *ea lege*, num. 5. ff. de verborum obligationibus, ubi in Scholiis multi alii referuntur. Sequitur Panormit. in dicto cap. *quoniam frequenter*, ut lite non conteſtata num. 10. & ibi Felin. num. 4. qui alios refert. Alios etiam refert Tiraquel. ſupra num. 4. præſertim Bald. in rubr. C. de reſcind. venditione. Exempla prioris partis ſunt, de ſolemnitate requiſita in teſtamento efficiendo, cap. *cum eſſes*, de teſtamentis. l. *hac conſultiſſima*, C. qui teſtamenta facere poſſunt. Ubi certus modus, & numerus teſtium ad teſtamentum poſtulatur in ipſomet actu. Idem eſt de ſolemnitate ad electionem requiſita dicto c. *qui propter*. Alterius verò partis exemplum eſt in lege poſtulante, ut donatio facta inſinuetur, vel quod ex re vendita talis gabella ſolvatur, alias non ſit venditio. Ratio autem prioris partis eſt, quia quando forma in ipſomet actu poſtulatur, & additur, ut actus alias factus, *non valeat*, ipſa immediate reſiſtit valori actus. Et ideo talis forma ſubſtantialis cenſetur, prout nunc loquimur. Alterius vero partis ratio eſt, quia quando conditio eſt poſterior, ſupponit actum factum ſine reſiſtentia legis, & conſequenter validum. ac proinde licet poſtea videatur illum irritare propter ſubſequentem omiſſionem, illud eſt per modum cujuſdam pœnæ. Et ideo non ſtatim habet effectum, donec applicetur pœna, niſi lex expreſſis verbis majorem rigorem declaret, juxta regulas ſupra poſitas de lege pœnali.

3. Et propterea dixi, hanc declarationem intelligendam eſſe, quando lex addit abſolute verbum, *aliter non valeat*, aut aliud ſimile, quia ſi non addat hujuſmodi verbum, etiamſi in ipſomet actu ſolemnitatem apponat, non ſequitur eſſe ſubſtantialem: nam etiam forma accidentalis poteſt interdum requiri in ipſamet rei affectione. Exemplum eſſe poteſt de juramento à judicibus præſtando in principio litis, juxta legem *rem non novam*, C. de judiciis. Quod in ipſo actu poſtulatur, & tamen, licet omittatur, actus eſt validus, ut ibi Gloſſ. ultim. notat. Idem eſt de forma ſervanda in ferenda ſententia excommunicationis, juxta cap. 1. de ſententia excommunicationis, in 6. & ita loquuntur citati auctores. Qui tamen videntur aliud membrum omiſiſſe: nam interdum ſolemnitas requiritur ante actum, ut in alienatione rerum Eccleſiaſticarum prærequiritur tractatus: in electione vero inquiſitio, vel informatio. Exiſtimo autem juxta mentem horum auctorum, hanc ſolemnitatem antecedentem comprehendi in primo membro tanquam pertinentem ad ſubſtantiam actus. Quod ſenſit Bart. ſupra, & in l. *ita quis*, §. *ex lege*, ff. de verborum obligationibus, expreſſe Felin. in dicto cap. *cum dilecta*, num. 6. verb. *& hinc eſt*. Et ratio eſt, quia tunc actus cenſetur moraliter incipere à tali ſolemnitate antecedente, & jam tunc lex reſiſtit actioni, ſi aliter fiat. Sic ergo declarata hæc limitatio, & doctrina probanda videtur, & quoad ſecundum membrum de conditione ſubſequente, eſt favorabilis, & non indiget nova expoſitione.

4. Circa alterum autem membrum de forma requiſita in ipſomet actu cum clauſula irritante occurrere poſſunt quæſtiones. Una eſt, an irritatio illa intelligatur ipſo jure induci ſtatim, & ante omnem ſententiam, vel requiratur ſententia ſaltem declaratoria talis defectus. In qua breviter dicendum eſt, irritationem hanc regulariter non eſſe pœnalem, ut per ſe conſtat, quia per ſe imponitur, vel potius ſequitur ex defectu formæ, etiamſi culpa non intercedat. Nihilominus aliquando poſſe eſſe in pœnam. Exemplum ſumi poteſt ex cap. *novit*, de iis, quæ fiunt à prælato ſine conſenſu capituli. Ubi præcipitur Epiſcopis, ne inſtituant, vel deſtituant Abbates ſine ſuorum fratrum conſilio, & aſſenſu, & poſtea irritantur actus illi, ſi aliter fiant, ubi Gloſſ. ult. notat, illas irritationes eſſe ipſo jure, male autem illas fundat in l. *non dubium*, quia (ut ſupra dixi) parum illa confert ad canones interpretandos: ſunt ergo ipſo jure, quia ibi ſatis exprimitur. Quod autem illa irritatio fuerit pœnalis, clarius colligitur ex integra in coll. 1. l. 3. tit. 9. c. 4. ubi ſic dicitur, *Quod ſi forte contra prohibitionem noſtram attentare præſumpſeris, nos tales inſtitutiones*, &c. *auctoritate Apoſtolica caſſamus, & omni robore & ſtabilitate carere decernimus*. Pondero enim verbum, *præſumpſeris*: ex illo enim ſatis conſtat, irritationem ferri in odium inobedientiæ, & tranſgreſſionis.

Irritationem dictam aliquando eſſe pœnalem, ut plurimum non eſſe.

5. Quando ergo irritatio non eſt pœnalis, clarum eſt non eſſe neceſſariam ſententiam ullam, ut actus ſit nullus, eo modo, quo per legem irritatur. Quia ad illam nullitatem per ſe non requiritur culpa, ſed defectus formæ ſufficit, nec eſt ulla ratio, cur ſententia neceſſaria ſit, niſi in ipſamet lege formaliter, vel virtute poſtuletur juxta ea, quæ in ſequenti quæſtiuncula dicentur. At vero quando eſt irritatio pœnalis, videri poteſt probabile, applicandam eſſe regulam legis pœnalis, ſcilicet, non incurri ante ſententiam declaratoriam, etiamſi ipſo jure lata ſit, licet retrotrahenda ſit poſtea ſententia uſque ad initium actus. Nihilominus tamen quia hæc pœna non eſt pura pœna, ſed includit etiam defectum ſubſtantialis formæ, ideo regulariter loquendo, probabilius videtur incurri ſtatim ex illo capite, licet ratio pœnæ non ſufficeret. Dico autem *regulariter*, quia ex verbis legis poterit forte interdum exceptio fieri, ut in dicto cap. *novit*, verbum illud, *præſumpſeris*, indicat (juxta communem doctrinam) pœnam illam non incurri, ſi defectus committatur ſine præſumptione ex ignorantia, vel alia ſimili negligentia, & conſequenter indicat, illam ſolemnitatem non eſſe ſubſtantialem, ſed eſſe tantum requiſitam ſub illa pœna, & ideo probabile eſt, tunc non incurri ante ſententiam declaratoriam.

In irritatione pœnali non eſſe opus ſententia, ut actus ſit nullus.

6. Alia quæſtio eſſe poteſt, an hæ leges irritantes ex defectu formæ, irritent omnino actum, etiam quoad obligationem naturalem in conſcientia, vel tantum in foro exteriori. Sed de hac quæſtione multa ſunt tacta in ſuperioribus, & in tractatu de juram. l. 2. Et vix poteſt in ea generalis regula ſtatui, quia poſſunt leges utroque modo ferri, & ideo verba earum, & materia, ac circumſtantiæ conſideranda ſunt, ad diſcernendum irritationis modum, ut ſumi poteſt ex Cov. in capit. *quamvis*, 2. p. §. 4. & Molina tractat. 2. de juſtit. diſputation. 81. & 88. Quod maximè locum habere cenſeo in legibus civilibus: nam leges divinæ poſitivæ inſtituentes ſubſtantiales formas aliquorum actuum, clarum eſt conſequenter irritare ſtatim, ac ipſo facto, & in conſcientia actum, cui deficit talis forma, integra, ut patet ex materia de ſacramentis, & ſacrificio. Deinde idem ſentio de legibus canonicis, quatenus inſtituunt formas ſimiles, maxime ſi attingant ſacramentorum materias aliquo modo, vel etiam ſacramentalium, proportione ſervata. Ita videre licet in ſolemnitate ſubſtantiali requiſita ad contractum matrimonii ex inſtitutione Concilii Tridentini. Idemque ſæpe diſponunt jura in ordinationibus quas irritant, ſi abſque tali, vel tali modo fiant, cap. *alienationes*. 12. q. 2. cum ſimilibus.

An prædictæ leges irritent in conſcientia.

similibus. Sed ibi irritatio accommodanda est materiæ: nam est tantum quædam suspensio, ideoque si ipso facto imponitur, statim sine alia sententia incurritur tanquam censura. Idem etiam observari potest in consecrationibus, aut benedictionibus ab Ecclesia institutis, ut in prima tonsura, in consecratione altaris, aut calicis, quia si non serventur formæ ab Ecclesia institutæ, nullæ erunt, & iterandæ sunt absque alia declaratione, nec antea licebit uti talibus rebus ut benedictis, aut consecratis. De aliis vero actibus magis temporalibus, aut externis, ut sunt alienationes, & electiones, & judicia, &c. videri potest res magis dubia, nihilominus idem dicendum censeo, quia hæ leges non fundantur in propria præsumptione, ut dixi, & ità directe intendunt veritatem, aut nullitatem actus in se, non in ordine ad solam probationem, aut actionem in humano judicio.

7. *Actus irritos jure civili ex defectu formæ sæpius in conscientia irritos esse.*

In legibus autem civilibus facilius id potest accidere, quia in illo jure præcipue intenditur exterior pax, & gubernatio, quæ per judices exhiberi solet. Nihilominus tamen frequentius verum esse existimo, contractus, & actus irritos jure civili ex defectu formæ in conscientia irritos esse, præsertim quando pertinent ad publicam administrationem, ut sunt sententiæ, electiones, & similes, quæ à legibus ipsis, & potestate publica multum pendent, & ideo si lex ipsa resistit irritando, statim operatur, quia non fundantur in falsa præsumptione, sed quia ita expedit communi bono. In aliis vero legibus, quæ magis consulunt commodis singulorum, & ponunt formam contractibus, testamentis, & similibus, aliquando solent leges non irritare obligationem internam, nec impedire naturalem valorem actus, sed tantum vel negare actionem in judicio, vel irritare instrumentum sic factum, vel scripturam, ut non faciat fidem in judicio, aliquando vero omnino irritant actum, etiam quoad valorem naturalem. In quo verba legis rigorosè pensanda sunt & stricte semper sunt interpretanda, quia materia est odiosa. Semper tamen verum existimo, esse licitum in conscientia, uti his legibus ad irritandos actus, & eum, qui ab aliqua obligatione, vel promissione excusatur, vel rem aliquam per sententiam justam secundum illam legem latam obtinet, tuta conscientia rem obtinere; & à solutione obligationis excusari, quamdiu lex civilis per canonicam non est derogata, & tanquam justa in suo foro servatur. Quia licet fortasse lex per se solam non tollat omnino obligationem naturalem, dat potestatem judici, ut omnino irritet actum, & consequenter tollat illam, vel mutet rei dominium, nam hoc non excedit potestatem legis civilis, & supposita tali lege, necessarium est, ut servari possit sine occasione justitiæ, & peccati. Ut v. g. in lege statuente solemnitatem testamenti, licet demus per se solam irritare testamentum, non tamen voluntatem defuncti, & ideo posse hæredem institutum in testamento minus solemni tuta conscientia retinere hæreditatem, quandiu ab illo non exigitur, quia moraliter certus est de voluntate defuncti: nihilominus is, qui ab intestato deberet succedere, poterit tuta conscientia litem movere, & postulare hæreditatem, & si obtinuerit, retinere illam, quia lex hoc illi concedit, & saltem per sententiam efficaciter applicatur. Et per hæc alia similia, in quibus magna est varietas opinionum, probabiliter conjectari possunt.

8. *Quæ corruptio formæ sufficiat ad annullandum actum.*

Ultima quæstio esse potest, quanta corruptio substantialis formæ sufficiat, vel necessaria sit ad annullandum actum, est enim talis forma divisibilis, & plura verba, actiones, aut testes, vel quid simile requirit. Unde omitti potest, vel in totum, vel in parte, aut gravi, aut levi. Et quidem si omitiatur omnino, vel in parte gravi, certum est, annullari actum. Dubium vero esse solet, quando id, quod omittitur, leve est, aut nimium. Aliqui enim existimant, tunc actum non irritari quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. Ita sentit Molina tractat. 2. de justit. disputation. 18. in fine, & refert Molinam, l. 2. primogen. cap. 6. num. 33. cum Bart. & aliis dicentem, omissionem modicæ solemnitatis non vitiare, & idem sentit Alvar. Valas. tom. 1. in consil. 52. nu. 18. ex l. unic. §. ulti. ff. de ventre inspiciendo, ibi. *Quale est enim, si quid ex iis, quæ leviter observanda prætor edixit, non sit factum.* Et hanc sententiam referens Gregor. Lopez. in l. 5. tit. 6. part. 6. Gloss. 4. eam non improbat. Hoc etiam videtur supponere Felin. cum multis, quos refert in cap. *ex parte*, de constit. n. 5. in princ. Quod si inquiras, quæ omissio solemnitatis sit levis censenda, respondent, hoc esse arbitrario prudentis relinquendum.

Sentiunt in his parum pro nihilo reputandum.

9. *Actum irritari in quacunque omissione, sentiunt antiqui.*

Contrariam sententiam, scilicet, actum vitiari, & iritari ex quacunque omissione formæ substantialis, vel partis ejus, tenent plures antiqui, quos supra refert Gregor. Lop. sup. Alber. Angel. Joan. Andr. in quorum sententiam ipse inclinat. Tenet etiam Azor. tom. 1. l. 5. c. 28. §. *animadvertendum.* Exempla vero ponit, si in testamento unus testis, vel in electione unus ex electoribus deficiat. Quæ quidem indubitata sunt, ut per se constat, & tradunt Deci in l. *hac consultissima*, C. qui testamenta facere possunt n. 12. responderi tamen non immerito potest, illam non judicari prudenter levem solemnitatem, sed valde gravem. Aliud exemplum est, quia inversio ordinis præscripti ad procedendum, ut in petendo consilio ante, vel post actum: nam videtur levis defectus, & nihilominus irritat actum, juxta c. *cum dilecta*, de rescrip. Sed hæc etiam non reputabitur levis omissio, quia propter consilium potuisset sententia mutari, ut notavit Felin. in c. *ex parte*, supra citato. Aliud exemplum potest sumi ex l. *cum hi*, §. *si prætor*, ff. de transactionib. ubi non solum dicitur esse transactio nulla, quando Prætor eam permittit sine causæ cognitione, *sed etiam* (inquit) *si non de omnibus inquisierit, quæ oratio mandat, hoc est, de causa, de modo, de personis, quamvis de quibusdam quæsierit.* Ergo quidquid prætermittatur de forma substantiali, vitiatur actus. Et ad hoc facere potest, quod essentia rei consistit in indivisibili, ut Philosophi dicunt: sic ergo forma consistit in integritate: & ideo parvus defectus vitiat illam, ut significavit etiam Bald. in c. *cum alio*, de rescriptis, n. 4.

10. *Sententia securior.*

Hæc ergo sententia videtur practicè securior, maxime quia si hoc relinquitur arbitrio prudentis, multum enervantur leges formam substantialem instituentes: vix autem potest alia regula dari, si semel datur locus, seu licentia aliquid excipiendi. Non displicet autem distinctio, quam tradit Felin. ex Bart. & Imol. in cap. *cum dilecta*, de rescriptis, n. 6. §. *tertium signum*, scilicet, ubi constat, ordinem esse substantialem, omissionem ejus indistincte vitiare actum, sive leve, sive grave præjudicium parere videatur: si autem sumus in dubio, tunc posse distingui inter leve, & grave præjudicium. Idem enim merito dici potest in omni dubio de forma substantiali. Applicari etiam in præsenti potest cum proportione doctrina, quæ de mutatione in forma sacramenti tradi solet: nam si sit formalis, ut sic dicam, semper vitiat actum, id est, si mutet, vel corrumpat sensum verborum, etiamsi hoc contingat per unius tantum literæ mutationem: si vero sit mere materialis, non vitiat, id est, si verba eandem significationem retinent. Tunc enim semper mutatio, vel omissio gravis est, etiamsi circa rem parvam esse videatur: è contrario vero posterior mutatio dici potest levis, etiamsi in re sensibili major appareat. Ita ergo in præsenti, si omissio in re, quæ videtur parva, sit contra intentionem, & mentem legis, tunc semper vitiat, & non est censenda levis, sed gravis, quia multum interesse potest: si autem non solum est materialiter levis circumstantia, sed etiam parum videtur referre ad finem legis, tunc non videtur vitiare quia quasi nihil reputatur. Et ita possunt conciliari dicti auctores: nam si attente considerentur exempla quæ afferunt, seu occasiones in quibus loquuntur, videntur in prædicto sensu fuisse loquuti.

Mutatio corrumpens sensum verborum semper irritat actum, licet sit mutatio unius tantum literæ.

CAPUT

CAPUT XXXIII.

Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum irritandi actus.

1. QUamvis ſuperius dictum ſit de promulgatione legis: tamen quia nonnullæ leges irritantes cenſentur in hoc habere aliquid ſpeciale, explicandum in præſenti breviter eſt. Primo ergo ſuppono, legem irritantem non annullare actum, donec ſolemniter promulgata ſit. In hoc omnes conveniunt. Et ratio eſt, quia ante talem promulgationem non eſt lex. Dices: hoc eſſe verum quoad vim obligandi, quia obligatio fit mediante notitia, quæ per promulgationem datur: non eſt autem idem de virtute irritandi, quia irritatio non pendet à notitia, & ideo fit etiam contra ignorantes, ut ſupra diximus. Reſpondetur, quamvis in hoc ſit aliqua diverſitas, quia irritatio in particulari non fit per applicationem conſcientiæ, ſicut obligatio: nihilominus in hoc conveniunt, quod utraque fieri debet per publicam, & notoriam regulam, & conſequenter omnibus propoſitam, quod non fit, niſi per promulgationem. Et ratio eſt, quia etiam lex irritans eſt generalis regula actionum humanarum, & ideo per ſe loquendo debet eſſe juſta, ac ſubinde publice poſita, etiam ut irritans, quia neceſſarium eſt, ut homines ſciant, quomodo poſſint, ac debeant actiones ſuas facere, ut validæ ſint, alioquin infinita incommoda in communitate ſequerentur, & ideo ex natura neceſſaria eſt promulgatio legis, etiam ad hunc effectum.

Lex irritans eſt generalis regula actionum, & proinde debet eſſe publicata, ut obliget.

2. Secundo ſuppono, per ſe, & ex vi talis effectus unam promulgationem ſufficere factam in curia Principis, vel in metropoli regni cum proportione hoc applicando ad leges civiles, & canonicas, juxta ſuperius dicta de utriſque. Et probatio etiam inde ſumenda eſt, quia neque ex natura rei, ſeu ſola ratione, neque ex jure aliquo poſitivo aliud poſtulatur in his legibus. Aliqui vero moderni oppoſitum ſentiunt, quoad leges canonicas irritantes, nimirum, non habere hunc effectum poſt Romanam promulgationem, donec in ſingulis provinciis promulgentur. Sentit Medina 1. 2. q. 90. artic. 4. citatur etiam Soto, ſed immerito, ut dicam. Fundamentum eſt, quia irritationes Eccleſiaſticæ ſunt de rebus gravioribus, & majoris momenti, & ideo non expedit aliter fieri. Reſpondetur, ſolam conjecturam non ſufficere ad certam regulam conſtituendam, ſine poſitiva lege, in re quæ ex ſolo jure naturæ neceſſaria non eſt. Illa ergo ratio ad ſummum declarat convenientiam quandam, ob quam poteſt interdum expedire alium modum promulgationis ſtatuere, inde vero ſolum inferri poteſt, ad prudentiam Prælatorum, & Pontificum pertinere, ut juxta materiæ qualitatem, modum etiam promulgationis in ſua lege determinent: non tamen ex natura rei eſſe neceſſarium, ſi in lege non exprimatur. Exemplum optimum eſt in Concilio Tridentino ſeſſione 24. ubi in lege irritante matrimonium clandeſtinum expreſſe declaravit, neceſſariam fore promulgationem in ſingulis diœceſibus, quia materia erat graviſſima, & multa poſſent incommoda ſequi ſi aliter fieret. Tamen inde per argumentum ab ſpeciali potius ſumitur conjectura, id non eſſe neceſſarium, niſi in lege exprimatur, quod à fortiori patebit ex dicendis.

Unam publicationem factam in curia Principis ſufficere, vel in metropoli ut obliget.

3. Tertio ſupponendum eſt, poſt factam promulgationem in curia Principis, ſufficere ordinarium tempus duorum menſium, ut poſtea lex irritans incipiat habere ſuum effectum. Ita ſentiunt omnes, & colligitur ex Authentico, *Ut novæ conſtitutiones*, quod plane loquitur de lege irritante. Et ratio eſt, quia nulla lex eſt, vel conſtitutio, quæ majoris temporis lapſum in legibus irritantibus poſtulet, quam in aliis. Neque etiam ex ſola rei natura eſt neceſſarium, quia quod ſufficit ad obligandum, ſufficit ex hac parte ad irritandum. Unde fit, ut tempus illud eodem modo in his legibus declarandum ſit, quo in aliis, juxta ea, quæ ſuperius diximus. Intelligitur enim quoad leges ſummi Principis, & reſpectu earum regionum, ad quas illud tempus ſufficiens eſt, nam ſi longius diſtent, majus tempus eſt concedendum prudentis arbitrio, quod maxime in his legibus neceſſarium eſt, propter incommoda, quæ ex irritatione ſequi poſſent.

Poſt promulgationem ſufficere duos menſes, ut lex irritans habeat effectum, illudque tempus neceſſarium eſſe.

Hinc quarto dicendum eſt, in legibus civilibus illud tempus neceſſarium eſſe, ut lex incipiat irritare actum contra eam factum. Ita docent omnes doctores, quos ſtatim referam. Et ratio eſt, quia nulla etiam lex eſt civilis, quæ ad hunc effectum minori tempore ſit contenta. Quin potius dictum Authenticum, quod tempus bimeſtre concedit, loquitur de legibus teſtamentorum, quæ includunt irritationem. Item quia ante lapſum illud tempus lex illa non habet vim legis reſpectu talis loci, pro quo illud tempus neceſſarium eſt, vel ſaltem non eſt illi ſufficienter applicata: ergo ſicut non obligat, ita neque irritat ibi. Tandem ſi lex irritat actum, obligat ad non faciendum illum modo ſuperius dicto, ſed ante lapſum illud tempus non obligat, ergo neque irritat. 4.

Solum ſupereſt difficultas de legibus canonicis: nam multi Canoniſtæ ſentiunt, eas habere effectum irritandi ſtatim ac fit Romæ promulgatio ſolemnis. Ita tenent Panomitanus, Decius, Felinus, & fere alii in capite ſecundo de conſtitution. & in cap. *noverit*, de ſententia excommunicationis, Joan. Andr. in fine libri ſexti ſuper datam ejus, & Gloſſ. juncto textu in c. 1. de conceſſione præbendæ in 6. Turrecremata in c. *in iſtis*, diſtinct. 4. articul. 4. Joan. Staphilus libro de gratiis, & expectativis, forma 8. numero 8. Navarrus in ſumma capit. 23. numero 44. & conſili. 31. de regularibus numero 5. & Soto libro 1. de juſtitia, quæſt. 1. artic. 4. Sylveſt. verb. *ex* quæſtion. 6. dicto 3. & Roſel. num. 6. Fundantur in aliquibus decretis, quæ videntur ſupponere, conſtitutiones Apoſtolicas habere ſtatim hunc effectum, cap. *dudum*, cap. *ſi poſtquam*, c. *cum ſingula*, de præbendis in 6. Unde ratio ſolum eſt, quia Pontifices poſſunt hoc facere, & declararunt, ſe velle: ergo faciunt. 5. *Leges canon. habere effectum irritandi ſtatim ac fiat Romæ promulgatio ſolemnis, ſentiunt plures.*

Eſt autem in primis obſervandum, hanc ſententiam non eſſe intelligendam abſolutè de omnibus legibus canonicis, quia in hoc ſenſu neque ullo jure probatur, neque eſſet conveniens, propter rationes factas in ſecundo, & quarto fundamento, quæ hic etiam locum habent. Quocirca quando lex Eccleſiaſtica irritans ſimpliciter fertur ſine adjectione alicujus particulæ, quæ ſufficienter excludat illud tempus, plane illa non irritat ante lapſum ordinarium tempus in ſingulis provinciis ad obligandum neceſſarium. Probatur, quia dum lex nova non excludit ordinarium jus antiquum, nec repugnat illi, cenſenda eſt ſecundum illud ferri, quia ſemper juris derogatio vitanda eſt, quoad fieri poſſit, ut infra dicam, ſed ex jure communi, & antiquo requiritur illud tempus, imo quatenus neceſſarium eſt ad humanam notitiam, videtur eſſe ex natura rei neceſſarium, ergo ſi lex nova illud non excludit, ſecundum illud intelligenda eſt. Atque hoc etiam confirmant ſuperiores rationes. Unde à fortiori conſtat, quando lex canonica expreſsè conceſſerit majus tempus ad obligationem, conſequenter etiam concedere illud ad irritationem, niſi aliud clare exprimat, quia etiam eſt ordinarium jus, ut lex non prius irriter, quam obliget. 6. *Dictam regulam non intelligi de omni lege canonica, ſed tantum in legibus Pont. habentibus particulam Ex nunc.*

Prædicta ergo ſententia ad ſummum habet locum in legibus pontificiis habentibus illam particulam, *ex nunc*, vel ſimiles: nam illæ videntur excludere omnem temporis dilationem, quia alias eſſent ſuperfluæ, & ita de illis loquuntur expreſsè Panormitanus & alii ſupra allegati. Et eodem modo loquitur Gloſſa ibi communiter approbata per Cardinal. Bonifacium, & alios in Clement. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, & ſequun-

ſequuntur moderni Theologi communiter 1. 2. quæſt. 90. artic. 4. Sancius, qui alios refert, lib. 3. de matrimonio, diſputation. 17. num. 10. à quorum ſententia recedendum non eſt. Quia re vera hæc videtur eſſe mens Pontificum. Obſervandum autem eſt, hujuſmodi leges, in quibus tales particulæ apponuntur, regulariter loquendo, eſſe de quibuſdam rebus, vel actionibus in quibus Pontifex poteſt libere diſponere, & diſpenſare, ut ſunt beneficia, & collationes eorum, & ideo in his ſæpe inhabilitat perſonas, vel impedit valorem collationis à die promulgationis. Ut noviſſimè fecit Clemens VIII. in hoc regno Luſitaniæ: conſtituendo novum impedimentum ex defectu generis ad quædam Eccleſiaſtica beneficia, & Sixtus V. hoc etiam fecit & declaravit in profeſſionibus religioſorum, quia etiam valor profeſſionis pendet ex acceptatione ſedis Apoſtolicæ.

Sanchez.

Clemens VIII.

8. At vero in aliis rebus, quæ non ita pendent ex voluntaria inſtitutione Pontificum, ſed ſupponunt aliquod naturale jus, quod per humanam legem interdum modificatur, id nunquam fit ſine conceſſione ſufficientis temporis, ut lex ad notitiam deveniat. Tum quia regulariter eſſet nocivum bono communi, tum etiam quia videretur aliquo modo juri naturæ repugnare, ut declaratum eſt exemplo legis Concilii Tridentini irritantis matrimonia clandeſtina. Quamvis autem hoc ita ſit, nihilominus ſemper pro lege eſt præſumendum, & ideo quandocunque lex Canonica habuerit ſimilem clauſulam, quamprimum ad notitiam deveniat, ſervanda eſt, ut nullitatis periculum evitetur. Quod ſi per ignorantiam aliud contra illam factum fuerit, & habet eſſe permanens, à cujus ſubſiſtentia, & veritate alii effectus pendent, ſupplendus eſt defectus, propter eandem cauſam periculi evitandi.

9. Sed quid ſi lex ita intellecta nimis gravis videatur, & bono communi contraria, licebit ne ab illa ſupplicare ad ipſum Pontificem, & interim legem non ſervare? Reſpondetur, licet in præſcriptis particularibus admittatur hoc genus appellationis, vel ſuſpenſionis cap. *ſignificaſti*, de reſcriptis, cum his, quæ ibi notantur, quia talia reſcripta ſæpe pendent ex facto, cujus ignorantia in Pontifice admittitur. In legibus autem communibus non admittitur ille modus appellationis, vel ſuſpenſionis, ut notant Doctores in cap. *conſuluit*, 3. de appellation. & in leg. *ſi res*, ff. eod. tradit Rebuffus in leg. *Scævola*, §. *ſi quæ pœna*, ff. de verbor. ſignific. Quia ignorantia juris, & boni communis non præſumitur in Pontifice, & lex communis licet in uno loco afferat incommodum, non ideo ceſſat efficacia ejus. Quapropter in eo caſu ſupplicari quidem poteſt Pontifici, interim tamen ſervetur lex, quia ſemper poterit ſine malitia ſervari, & alioqui de ſe obligat, etiamſi aliquod incommodum, aut difficultatem contineat.

Cap. ſignificaſti.

c. conſuluit. L. Scævola.

10. Quæret vero aliquis tam circa leges civiles, quam canonicas irritantes, an pro eo tempore, pro quo nondum obligant, neque efficiunt ſuum effectum annullandi actum, vel inhabilitandi perſonas non conſentientes, ſaltem efficiant illum, volente, & acceptante irritationem, vel inhabilitatem eo, ad quem commodum, vel incommodum talis irritationis ſpectare poteſt. Videri enim poteſt, poſſe aliquem uti lege irritante ſibi favorabili, etiam ante tempus à lege præſcriptum ad obligandum, tum quia illud tempus conceditur in gratiam, & beneficium contrahentium, cui poteſt quiſque renunciare, tum etiam quia licet legiſlator nolit obligare, v. g. intra duos menſes, nihilominus placitum erit illi, ſi lex antea ſervetur à quolibet ſciente illam, ergo pari ratione credendum eſt, velle, ut actus ſit irritus, ſi ſubditus etiam velit ſtatim ſubdi legi. Et huic parti videtur favere Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de juſtitia, & jure, quæſt. 5. princ. n. 10. ubi ait, quod licet ſtatuta, quæ afferunt præjudicium, non operentur ante præfinitum tempus, nihilominus illa quæ afferunt commodum ſtatim ſuum operantur effectum. Et eadem diſtinctione utitur Turrec. in §. *leges*, d. 4. n. 4.

Aliud interrogatum.

Bart.

Nihilominus dicendum eſt, quoties lex irritans differt effectum irritandi, vel inhabilitandi uſque ad certum tempus, & poſt factum certum modum promulgationis, non poſſe legem effectum illum antea efficere, neque hoc pendere ex voluntate ſubditorum ſive commodum, ſive incommodum illis differat: nam hoc eſt valde accidentarium, & lex reſpicit commune bonum, cui expedit certam regulam in hoc præſcribi. Exemplum evidens eſt in decreto irritante matrimonium clandeſtinum: nullibi enim potuit habere effectum, nec inhabilitare aliquam perſonam ad illo modo contrahendum, etiamſi ipſa maxime vellet, niſi ſervato ordine, & modo à Concilio Tridentino præſcripto, quia legiſlator noluit illam legem habere illum effectum aliter, vel alio modo, quia ita expediebat ad commune bonum Eccleſiæ. Idem ergo eſt in omnibus ſimilibus legibus, quando in eis modus promulgationis, & tempus inchoandi irritationem deſignatur. Idem autem dicendum eſt, quando lex nihil ſpeciale declarat, ſed ſecundum jus commune obligare, & operari incipit: nam eadem eſt ratio de tempore præſcripto à jure communi, reſpectu talis legis, quæ eſt de tempore ſpecialiter deſignato à lege, quando in ea exprimitur, quia etiam prior ſuſpendit ſuum effectum uſque ad tale tempus, nec illud ponit in voluntate ſubditorum. Tum quia non conſiderat privatum commodum, ſed commune bonum, tum quia poſſent inde ſequi deceptiones, & alia incommoda & ſcandala, tum denique quia lex indiſtincte loquitur pro omnibus.

Turrecr. 11. *Mens auctoris.*

12. Quapropter nunquam hæc lex incipit operari prius circa volentem, quam circa invitum: nam ſi lex eſt ſufficienter promulgata, & tempus ſufficiens ad operandum cucurrit, operatur etiam in ignorantes, & invitos: ſi vero nondum eſt completa promulgatio cum tempore ſufficiente ad evulgationem ejus, nihil operatur etiam circa volentes, quia hoc non pendet ex voluntate eorum ſed Principis. Quod autem afferebatur de obligatione legis, partim ſimile eſt partim diſſimile. Eſt quidem ſimile, quatenus non poteſt ſubditus, etiamſi velit, eſſe obligatus à lege ante ſimile tempus, quia legiſlator noluit antea obligare. Eſt autem diſſimile, quoad executionem legis in actu præcepto, vel prohibito: nam hunc poteſt ſubditus ſine obligatione facere, ſi velit: irritationem autem non poteſt facere, quia non eſt ab ipſo, ſed à lege. Neque Bartol. aut Turrecremat. de legibus itritantibus loquuntur ſed de privilegiis, quæ ad privatum commodum conceduntur.

Bart. Turrecr.

CAPUT XXXIV.

Utrùm leges punientes aliquos actus, illos comprehendant, qui invalide fiunt.

1. HÆc quæſtio legibus pœnalibus, & irritantibus communis eſſe poteſt, & ideo librum hunc, in quo de utriſque diſputavimus, in illius inveſtigatione, & reſolutione convenienter abſolvemus. Contingit ergo legem pœnalem fieri contra eum, qui tale ſacramentum confert, vel qui matrimonium ſic contrahit, vel qui teſtamentum, vel alium ſimilem actum facit, quem poſtea quiſpiam exterius facit, cum aliquo tamen impedimento actum irritante. Dubium ergo eſt, an ſic faciens actum prohibitum ſub tali pœna, pœnam incurrat. Ratio dubitandi eſt, quia ſi actus eſt nullus, non niſi æquivocè talis actus nominatur: Baptiſmus enim nullus, non eſt Baptiſmus, ſed falſa effigies Baptiſmi, & teſtamentum ſolemnitate ſubſtantiali carens non eſt teſtamentum, at verò lex pœnalis non punit actum apparentem, ſed verum: ergo

non

non comprehendit talem actum. Confirmatur primò quia verba legis pœnalis strictè, & in rigorosa proprietate accipienda sunt: ergo non sunt extendenda ad actum fictum, sed ad verum restringenda. Confirmatur secundo inductione. Nam qui exterius negat fidem timore pœnarum, animo illam retinens, non incurrit pœnas hæreticorum, quia licet appareat hæreticus, re vera non est. Item qui percutit alium lethaliter, si cum effectu alter non moriatur, etiam per miraculum, non incurrit pœnas homicidii, ut irregularitatem, &c. solum quia ille actus non pervenit ad effectum, ergo idem erit in omni actu, qui propter nullitatem non inducit effectum. Item tabellio inducens falsitatem in aliquo instrumento publico, si contingat illud instrumentum alias esse invalidum, & nullum, non incurrit pœnas falsarii, l. 1. C. de sepulch. violat. in fine.

2. In contrarium verò est, quia licet actus sit nullus quoad effectum moralem, nihilominus est verus actus realis exterius factus in tali materia contra prohibitionem legis; ergo non minus propter illum incurritur pœna legis, quam si esset validus. Antecedens constat in exemplis adductis: nam qui facit scripturam falsam, revera facit illam exterius, & in ea ponit falsitatem: quod autem illa scriptura postea valeat, vel non valeat, est per accidens quoad animum transgrediendi legem. Idem est in matrimonio clandestinè contracto, si contingat esse inter affines, vel quid simile. Et ratio est, quia lex de se prohibet illum actum externum, ut procedentem à tali animo agendi contra legem, & hoc totum ibi invenitur; ergo pœna legis etiam comprehendit sic operantem. Et confirmatur, quia actus ille sic factus est dignus tali pœna, quia est pravus, & quantum in se est repugnans intentioni legis; ergo. Confirmatur tandem, quia alias per actum nullum nunquam incurretur pœna legis, quia non est major ratio de uno, quam de alio, & si priores rationes efficaces sunt, in omnibus procedunt; consequens autem est falsum, aliàs excommunicatus absolvens sacramentaliter non fieret irregularis, quia absolutio, quam præbet, est nulla, idemque esset de rebaptizante scienter, quia etiam secundus Baptismus est nullus, & sic de aliis.

3. *Primum punctum certum.* In hac re nonnulla sunt certa, unum est actum intentatum contra legem prohibentem, etiamsi contingat nullum esse, pravum esse, & dignum pœna, atque adeo justè posse per judicem condignè puniri. Hoc probant rationes secundo loco factæ, quia ille est actus humanus, & moralis, & rationi contrarius, quia quantum est ex animo operantis legi contrarius est; ergo est pœna dignus, & consequenter etiam potest per judicem puniri, quia est vindex transgressorum legum, & non solum actus consummati, sed etiam intentati contra legem digni sunt pœna. Et in hoc omnes conveniunt: dubitant autem, an ille actus reputandus sit consummatus, vel solum intentatus, & consequenter, an debeatur illi ordinaria pœna legis, vel extraordinaria, &, quod ad nos magis spectat, si lex imponat pœnam, vel censuram ipso facto, an incurratur per talem actum.

4. Secundo certum est, aliquando per actum nullum incurri pœnam legis, hoc etiam probant nonnulla exempla adducta in posterioribus rationibus. Tertio vero non minus certum est, non semper incurri hujusmodi pœnam per actum nullum, hoc persuadent etiam nonnulla exempla priori loco posita, & alia statim afferemus. Difficultas ergo supereſt in explicando, quando actus nullus sufficiat ad pœnam legis, quando v. non sufficiat, & quæ regula in hoc possit observari.

5. *Regula communiter recepta.* In quo punctо regula communiter recepta est, inspiciendam esse primariam intentionem legis: nam si principaliter intendant punire purum factum externum & pravum animum facientis, non respiciendo ad juris effectum, tunc per actum nullum incurritur pœna legis, juxta l. *quid ergo*, §. *cum autem*, de his qui notantur infamia, ubi Gloss. verb. *cum ea*, & alii id notant. Si vero lex principaliter respicit effectum, & propter illum punit actum, tunc non sequuto effectu, cessabit pœna legis, & consequenter non incurretur per actum nullum, quia per illum non inducitur effectus propter quem præcipuè ponitur pœna legis. Hanc regulam sumo ex Bartolo in leg. *continuus*, §. *cum quis*, n. 3. ff. de verbor. obligationibus. Et eam tradit Felinus in cap. *ex tenore*, de rescriptis, numero 9. & sequentibus ubi alios allegat, & varia adducit exempla, in quibus non conveniunt omnes Doctores, quos allegat, & plures adducit declarationes, & limitationes, quæ ostendunt, regulam esse satis obscuram. Nam licet membra ejus veritatem continere videantur, quia lex operatur juxta præcipuam intentionem ferentis illam, nihilominus obscurum remanet, quando lex intendat punire purum factum, vel effectum, & quæ regula in hoc servanda sit. Ad hoc ergo explicandum breviter nonnullas assertiones, seu regulas subjiciam.

6. *Prima conclusio.* Dico ergo primò: Quoties una, & eadem lex, & irritat actum, & ponit pœnam facienti, talis pœna per actum nullum incurritur. Hæc assertio sumitur ex Bartolo in lege, *non studium*, C. de legibus, nu. 20. & in leg. *prætor ait*, §. 1. ff. de operis novi nunciatione, num. 2. & ex Felino supra, & aliis, quos refert Tiraquel. de utroque retract. lib. 1. §. 26. num. 8. Estque satis consentanea priori parti regulæ præcedentis, quia tunc satis manifestè apparet intentio legis. Nam si irritando actum punit illum satis, aperte ostendit, velle punire actum, etiamsi non habeat juris effectum, cum ipsamet lex illum impediat. Neque contra hoc obstat ratio Bald. in leg. *ea quidem*, C. si mancipium, arguentis, per actum nullum pœnam non incurri, quia ex nihilo nihil fit. Hoc (inquam) non obstat, quia actus nullus non est omnino nihil: nam licet in ratione venditionis, v. g. sit nullus, est tamen venditio intentata ex pravo animo profecta, ideoque merito puniri potest, & de facto punitur per talem legem. Neque etiam erit inconveniens, quod lex simul irritet actum, & puniat, quia irritatio potest non esse pœna, sed per se convenire, aut propter commune bonum, aut ad resarciendum aliquod damnum, ultra quam restitutionem est actus punibilis, vel licet sit pœna, potest actus esse dignus ea multiplici modo. Priori modo irritavit matrimonium clandestinum Concilium Tridentinum, & nihilominus jubet puniri sic nulliter contrahentes. Posteriori autem modo irritatur à jure venditio simoniaca beneficii, & nihilominus multiplici alia pœna puniretur. Et consonat optimè lex 1. C. de sepulchro violat. dicens, eum, qui vendit rem sacram, licet jure venditio non subsistat, læsæ tamen religionis incidere in crimen. Idem confirmari potest ex lege *si quis legatus*, in principio digestis ad leg. Cornel. de falsis, & ex cap. *si religiosus*, de electione in 6. & ex Clementina 1. de consanguinitate & affinitate.

Obviatur rationi Baldi.

7. *Objicitur l. ea quidem.* Objici vero potest lex, *ea quidem*, C. si mancipium ita fuerit, &c. ubi dicitur, quod si quis vendidit servum sub conditione, ut non posset ei libertas concedi, pœna adjecta non servanti conditionem, licet postea dominus manumittat, non tenebit factum, nec servus consequetur libertatem: prior autem venditor servi non poterit exigere pœnam à manumittente, quia actus fuit frustratorius. Ibi autem fuerat posita pœna in eodem contractu annullante manumissionem, & ita Bartolus ibi inde colligit, non satis esse de facto contra fieri, ad pœnam contrahendam. Respondeo, ibi non esse sermonem de lege annullante, & puniente, sed de privato pacto prohibente concessionem libertatis sub tali pœna, quod pactum ex vi formæ suæ potius videbatur non annullare actum, sed punire tantum, juxta dicta de modo irritandi legum prohibentium. Unde quia illa lex hoc non obstante declaravit, manumissionem esse nullam, noluit pœnam adjectam

jectam exigi, non quia factum ineſficax, ſeu fruſtratorium non poſſit puniri, ſed quia illo modo pactum fuiſſet nimis rigoroſum, & inæquale.

8. 2 *Concluſio.* Dico ſecundo: Quando lex punit actum ſub nomine includente nullitatem ex vi alicujus legis, aut inſtitutionis, tunc pœna legis incurritur per actum irritum, & effectu carentem. Concluſio eſt clara, & ſequitur apertè ex vi prioris partis regulæ communis in principio poſitæ, quia tunc ſatis oſtendit lex voluntatem puniendi purum factum ex malo affectu procedentem, cum loquatur de actu, qui juris effectum habere non poteſt. Item quia alias lex illa fruſtratoria eſſet, nunquam enim puniri poſſet malefactor ex vi illius, quia actus, de quo talis lex loquitur, ut ſupponitur, nunquam poteſt non eſſe nullus, vel ex ſe, vel ex efficacia prioris legis, ergo ut lex talis utilis ſit, & habere poſſit effectum, neceſſe eſt, ut actum nullum puniat. Præterea quia eadem eſt ratio hujus, & præcedentis aſſertionis. Ideo enim lex irritans expreſſe actum, & adjiciens pœnam, punit actum nullum, quia ſupponit illum nullum, & nihilominus punit, ſed in præſenti etiam lex pœnalis ſupponit actum nullum & de illo loquitur: ergo illum punit non obſtante nullitate: nam quod hæc nullitas ſupponatur ex alia lege, vel per eandem fiat, nihil omnino refert. Denique declaratur exemplis: nam pœna legis contra rebaptizantem lata, ſine dubio incurritur per actum nullum, quia per rebaptizationem non poteſt fieri actus validus: ſimiliter pœna legis punientis ſecundas nuptias, vivente primo conjuge, incurritur per matrimoninm nullum ex eodem capite, quod ſecundum matrimonium non poteſt eſſe validum durante primo, & ſimiliter pœna legis punientis clericum in ſacris, vel religioſum profeſſum uxorem ducentem, per matrimonium irritum incurritur, quia non poteſt aliter ab hujuſmodi perſonis fieri. Idem ergo eſt in omnibus ſimilibus, in quibus eadem ratio militaverit.

9. *Corollar.* Unde etiam colligio, ampliando aſſertionem, non ſolum incurri tunc pœnam per actum irritum, verum etiam non poſſe incurri per actum validum: nam ſi contingat actum, qui putabatur nullus, eſſe validum, non incurretur pœna legis, quod mirum videri poteſt, eſt tamen verum. Explicatur: nam ſi quis putans aliquem eſſe baptizatum, illum iterum baptizaret animo rebaptizandi, & poſtea in re conſtaret illum non fuiſſe baptizatum, vel priorem baptiſmum habuiſſe eſſentialem defectum, & fuiſſe invalidum, ille talis non incurreret pœnam legis punientis rebaptizantes, quia ille non fuit rebaptizator vere, & in re, ſed tantum putative, ſeu ex conſcientia erronea: lex autem punit verum rebaptizantem, non putatum. Idem cum proportione eſt de illo, qui contrahit alterum matrimonium, putans eſſe ſecundum, & poſtea intelligit primum fuiſſe nullum: nam tunc non incurrit pœnas. Idem dixi in materia de Cenſuris, de illo, qui celebrat, vel ſolemniter miniſtrat ſacramentum, putans ſe eſſe excommunicatum: nam ſi poſtea intelligat priorem excommunicationem fuiſſe nullam, non eſt factus irregularis, quia hæc pœna non eſt impoſita excommunicato putato miniſtranti, ſed verè ligato. Ita ergo eſt cum proportione in præſenti. Atque ita ampliatur etiam primum membrum regulæ communis ſupra poſitæ, quia hæ leges de quibus tractamus, non ſolum non puniunt propter effectum, ſed etiam deſinunt punire, quando actus habebit effectum. Unde directe, & quaſi formaliter puniunt actum quatenus nullus eſt, & quia fit cum illo defectu irritante, qui per ipſum nomen delicti exprimitur, ſcilicet, rebaptizationis, ſecundarum nuptiarum, & ſimilium. Et ita facile tollitur admiratio, quia hujuſmodi lex intendit punire tale delictum verum, & non tantum putatum: non eſt autem tale delictum in re, quando actus non eſt irritus, ſed verus, & habens ſuum effectum.

10. Quæri autem poteſt circa hanc, & præcedentem aſſertionem, an procedant, ſi actus intentatus, ex alio capite præter id, quod lex punire intendit, nullus ſit: v. g. accipit quis ſecundam uxorem, vivente prima, putans non intervenire ibi aliud impedimentum, poſtea vero invenitur, ſecundum matrimonium fuiſſe etiam nullum ex alio capite, v. g. quia ſecunda uxor erat conſanguinea, vel affinis in gradu irritante, incurreturne tunc pœna legis punientis ſecundas nuptias? Idem eſt de rebaptizante, ſi in ſecundo Baptiſmo fuit alius defectus. Videtur enim in his, & ſimilibus caſibus incurri pœna, quia ibi ſit actus exterior purus, & ex pravo affectu, quem lex intendit punire: ergo invenitur quidquid neceſſarium eſt ad pœnam talis legis incurrendam. Declaratur, quia ſi ſecunda nullitas non tollit primam: ergo neque additio novæ nullitatis poteſt pœnam prioris impedire. Nihilominus dico: tunc non incurri pœnam legis punientis actus propter ſpecialem nullitatem, & pravitatem reſultantem ex illa circumſtantia, quam importat nomen, ſub quo lex punit talem actum. Itaque lex puniens rebaptizantem, intendit punire illum, qui quantum ex ſe facit, ſeu facere intendit Baptiſmum ſecundum validum, & ita faceret, ſi primum non obſtaret. Idemque eſt cum proportione de ſecundis nuptiis. Et hac ratione dixi in materia de Baptiſmo, eum, qui exterius rebaptizat hominem baptizatum ſine intentione baptizandi, non incurrere pœnas, quia re vera non facit ex ſe propriam rebaptizationem, ſed fictam: idemque eſt de contrahente exterius cum ſecunda ſine conſenſu, & voluntate, etiam quantum ex ſe. Idem ergo erit etiamſi cum intentione idem facit, ſi à parte rei intervenit alius defectus etiam ignoratus, quia tunc ſolum ex conſcientia erronea intendit facere ſecundas nuptias, in re autem ipſa eas vere non intentat, quia intentat nuptias alias nullas. Unde etiam fit, ut ſi religioſus contrahat matrimonium cum ea, quam ignorat eſſe conſanguineam, animo contrahendi quantum ex ſe eſt, & in re illa non ſit conſanguinea, non incurrit pœnas latas contra religioſum ducentem uxorem, ſed potius incurret pœnam legis prohibentis matrimonium cum conſanguinea, quatenus ignorantia talis impedimenti culpabilis fuit, quia matrimonum illud prout intentatum à religioſo ex alio capite jam non erat verum, ſed apparens. Et juxta hanc doctrinam intelligendam puto priorem partem regulæ generalis ſupra poſitæ, cum ſupponit tales leges punire actum purum cum pravo affectu: intelligi enim debet de puro actu alias ſufficiente de ſe ad effectum, ſi non intervenit impedimentum, propter quod ſolum intendit talis lex punire talem actum: & ſimiliter intelligi debet de pravo affectu, cui in re ſubeſt talis actus, & non tantum in cogitatione, vel erronea conſcientia. *Fit ſatis quæſtiunculæ.*

11. Declaratur, & confirmatur: nam ſi quis ſcienter rebaptizaret in aqua roſacea, ſciens in illa non poſſe perfici Baptiſmum, non incurreret pœnas rebaptizantis; ergo licet ex ignorantia putet ſufficere, non incurret; nam conſcientia erronea non ſufficiat ad pœnam humanæ legis, ſi in re non ſubeſt actus, quem lex punire intendit. Atq; hanc doctrinam ſumo ex Juriſperitis qui dicunt, notarium facientem inſtrumentum falſum, non incurrere pœnam falſarii, ſi inſtrumentum illud ex alio capite falſum inveniatur, ſed alio modo extraordinario eſſe puniendum. Quia licet ex illa puniat actum ratione falſitatis, quæ ſufficit ad annullandum inſtrumentum, non tamen punit illum, niſi quatenus alias validus eſſet, ſi falſitas non interveniret. Ita docuit Bald. in l. 1. C. de ſepulchro violato, in fine, licet contrarium ſentiat in dicto cap. *ex tenore*, nu. 9. in princ. citans Bart. in l. *ſi quis legatus*, ff. ad leg. Corneliam de falſis. Qui non ſimpliciter id affirmat, ſed cũ variis diſtinctionibus, & nunquam dicit, illum notarium incurrere pœnam ordinariam falſi, ſed eſſe puniendum propter attrociatem delicti: quod poteſt intelligi de pœna extraordinaria, ut dixit etiam Baldus

dus. Simile est quod dixit idem Bald. in l. 2. C. de Episcop. audien. Emphyteutam, qui inconsulto domino rem vendit, non cadere in commissum, si venditio aliàs fuit nulla ex defectu solemnitatis, vel ex quacunque alia causa extra illam, quod inconsulto domino facta sit. Ut explicuit rectè Tiraq. de utroque retract. li. 1. §. 1. Gloss. 2. n. 6. cum Card. & multis aliis, quos refert, & latius idem prosequitur in legibus connubial. Gloss. 8. q. 24. à n. 205. ubi in. n. 217. generalem constituit regulam, quando lex punit actum nullum, intelligendam esse de actu, qui non aliunde est nullus nisi ex illo defectu, quem lex punire intendit.

Tiraquel. Glossa.

12. 3 *Conclus.*

Dico tertiò: Quando lex punit actum qui tempore talis legis validus erat, licèt malè fieret, & postea sit nullus per legem posteriorem, pœna prioris legis non habebit locum in illo actu postea nulliter facto. Ratio sumenda est ex secunda parte regulæ suprà posita, quia tunc prior lex pœnam imponens, dirigebat suam intentionem ad actum validum, & solum intendebat punire malitiam, quæ in aliquo modo faciendi talem actum adjungebatur; ergo postquam annullatus est actus; deficit materia illius legis: nam postea actus, qui exterius fit, re vera non est ille, de quo lex prior loquebatur, nec malitia ejus est eadem, sed longe alia; valde n. diversum est, actum validum inordinatè facere, vel intentare facere actum nullum. Et licèt interdum fortasse hoc secundum sit gravius, tamen simpliciter est diversum, & ideo ad illud non extenditur pœna prioris legis, præsertim quia licèt sit gravius, potest non esse ita nocivum, nec habere illa incommoda, quæ prior lex considerabat. Et præterea ipsa irritatio est quædam incommoditas, quæ vicem pœnæ supplere potest. Exemplum esse potest in matrimonio clandestino, quod ante Concilium Tridentinum validum erat, licet esset prohibitum sub aliquibus pœnis: nunc autem irritum est ex vi decreti dicti Concilii, & ideo illud invalidè contrahentes non incurrunt antiquas pœnas, ut aliqui moderni probabiliter opinantur, & latè tractat Sancius lib. 3. de matrimon. disp. 2. Quibus favet Concilium Tridentinum, quatenus præcipit, ut clandestinè, & irritè contrahentes arbitrio Ordinariorum puniantur: sentire enim in hoc videtur, illos non incurrere alias pœnas per leges, vel constitutiones præscriptas. Est autem hoc valde probabile, loquendo de pœnis, quatenus per leges antiquiores Concilio erant statutæ: nam si aliquæ sunt postea per noviores leges statutæ, vel renovatæ, in eis non procedet in rigore hæc conclusio, sed ex aliis principiis de illis erit judicandum.

Sanchez. Trid. Conc.

13. 4 *Conclus.*

Dico quartò: Quando lex prohibet actum, quod validè fieri potest, non obstante prohibitione, & adjicit pœnam, illa non incurritur regulariter, nisi per actum validum. Ratio est, quia tunc lex principaliter respicit actum secundum substantiam suam, & effectum, & non tantum secundum externam apparentiam, ut v. g. si lex prohibet venditionem principaliter respicit ad alienationem, atque adeò ad venditionem validam; ergo illam etiam directè punit; ergo per venditionem invalidam non incurritur illa pœna. Idem ergo intelligendum est in similib. Quod etiam confirmat vulgaris regula, quod verba cum effectu sunt intelligenda, ut dicitur in c. *relatum*, de Clericis non residentibus, ubi Glossa multa refert, & habetur in l. 1. ff. quod quisque juris, ubi etiam dicitur, non nocere conatum, si nullum habuit effectum, utique quando verba legis de se actum, perfectum significant. Et plura refert Tiraq. li. 1. de retract. §. 1. Gloss. 2. n. 5. & 6. & Rebuff. in l. *boves*, de verborum significatione, limit. 2. & 3. Juvat etiam generalis regula, nomen simpliciter dictum significare veram rem, & non fictam, & consequenter si actum significet, significare actum validum, non nullum. Ut nomen, *sententiæ*, significat sententiam validam, ca. ult. & Clement. ult. de re jud. & *condemnationis* verbum illam significat, quæ rata est, l. 4. *condemnatum*, ff. de re judicata, nomen *exhæredatio* illam indicat, quæ rectè fit, l. *non putavit*. §. *non quævis*, ff. de bonorum possessione contra tabulas. Et ratio est, quia actus validus, & nullus non nisi analogicè tales sunt, & ideo simpliciter vox sumpta stat pro valido, de quo vide Rebuf. in d. l. *boves*, limitat. 1. n. 9. & Rip. in dict. §. *condemnatum*, d. n. 4. Et augetur ratio: nam maximè hoc debet procedere in pœnis, quia restringendæ sunt, & ad verborum proprietatem, & rigorem coarctandæ.

Tiraquel. Rebuf. Clem. ult. L. non putavit. L. boves.

14. *Obviatur objectioni.*

Sed objici potest: nam sequitur, sacerdotem excommunicatum, ac denunciatum ministrantem alicui sacramentum pœnitentiæ, non incurrere irregularitatem, consequens est falsum; ergo. Sequela patet, quia illud sacramentum est nullum ex defectu jurisdictionis; ergo per illum actum non incurritur irregularitas, quæ est pœna sacerdotis excommunicati ministrantis sacramenta. Propter hanc, & similes exceptiones dixi in assertione, accipiendam esse regulariter, non infallibiliter. Illum ergo casum de sacerdote excommunicato absolutè tractavi in Tomo quinto, disputatione undecima, sectione tertia, num. decimo tertio, & probabilius judicavi, non obstante nullitate absolutionis, incurri irregularitatem in eo casu, & idem nunc etiam videtur. Quia considerata intentione canonum, sub illa prohibent excommunicato omnem usum potestatis ordinis, etiamsi fiat cum illo defectu, quem necessariò habere debet, prout fit ab excommunicato. Itaque lex, quæ fert talem pœnam, jam supponit defectum in tali actu facto ab excommunicato, & illum intendit punire, & ideo etiamsi nullus sit, dummodo illam nullitatem habeat ex vi excommunicationis, punit illum. Et hoc est maximè in legibus attendendum, reduciturque ad regulam in secunda assertione posita, quia si lex explicitè, vel virtute supponit nullitatem in actu, vel defectum, unde illa solet oriri, licet non semper oriatur, censetur punire etiam actum illum qui nulliter fit ex vi censuræ, vel alterius similis defectus; quando autem nullitas provenit ex alio capite, cessat prædicta ratio, & procedit generalis regula, quòd lex loquens de actu, intelligitur de actu valido, quia solùm ille simpliciter talis existimatur.

FINIS LIBRI QUINTI.

INDEX CAPITUM
LIBRI SEXTI.
DE
INTERPRETATIONE, CESSATIONE,
ET
Mutatione Legis humanæ.

Cap. I. *De ratione rectè interpretandi legem humanam.*
Cap. II. *De extensione in legibus humanis per earum interpretationem.*
Cap. III. *De extensione legis ad casum non comprehensum sub aliqua verborum significatione.*
Cap. IV. *Expediuntur nonnulla dubia circa extensionem legis.*
Cap. V. *De restrictione legis per interpretationem.*
Cap. VI. *De cessatione obligationis legis in particulari contra verba legis.*
Cap. VII. *De excusatione legis per epijkiam.*
Cap. VIII. *De usu epijkiæ sine recursu ad Principem.*
Cap. IX. *De cessatione legis causa cessante.*
Cap. X. *De dispensatione in lege humana.*
Cap. XI. *De effectibus dispensationis humanæ legis.*
Cap. XII. *De materiali causa dispensationis.*
Cap. XIII. *De forma dispensationis humanæ legis.*
Cap. XIV. *De potestate ordinaria dispensandi in legibus humanis.*
Cap. XV. *Dubia circa potestatem inferiorum in legibus humanis.*
Cap. XVI. *De potestate ordinaria dispensandi & commutandi.*
Cap. XVII. *De potestate delegata ad dispensandum in legibus humanis.*
Cap. XVIII. *De justitia causæ ad justam dispensationem.*
Cap. XIX. *De validitate dispensationis legis humanæ sine justa causa.*
Cap. XX. *De cessatione dispensationis cessante causa.*
Cap. XXI. *De nullitate seu invaliditate dispensationis.*
Cap. XXII. *Quando obtenta dispensatio sit obreptitia.*
Cap. XXIII. *Quæ taciturnitas invalidat dispensationem.*
Cap. XXIV. *De dispensatione ab uno vinculo tacitis aliis.*
Cap. XXV. *De abrogatione legis.*
Cap. XXVI. *Quis possit legem abrogare.*
Cap. XXVII. *Quibus modis fit abrogatio, & de effectibus ejus.*

LIBER

LIBER SEXTUS.
DE
Interpretatione,
CESSATIONE, & MUTATIONE
Humanarum Legum.

DIximus in tribus libris proximè præcedentibus de omnibus quæ ſpectant ad rationem, & efficaciam legis, tam civilis, quàm canonicæ, & ad quaſdam earum generales ſpecies, quæ omnes mutationem admittunt, & ideo priuſquam de jure humano non ſcripto, vel de privato dicamus, de mutatione legis humanæ ſcriptæ dicendum eſt, ſimulq; canonicam, & civilem comprehendemus, quoniam utraq; mutationem admittit, & doctrina quoad hanc partem communis eſt, ac ferè uniformis. Diſtinguendæ autem ſunt variæ mutationes, quæ in humana lege fieri poſſunt: poteſt enim mutari interdum quaſi ab intrinſeco, & de ſe, aliquando verò ab intrinſeco agente, & utraq; mutatio accidere poteſt, vel in parte ſolum, vel in tota lege. Dico autem legem mutari ex ſe, & ab intrinſeco, quando ex defectu materiæ, vel finis, aut rationis ejus obligatio ceſſat. Et quando hoc contingit tantum in parte, ſeu in particulari occaſione, dicitur legis interpretatio, ſeu æquitas, aut epijkia; quando verò integra mutatio accidit, ceſſatio dici poteſt, & ita à nobis appellatur. Ab extrinſeco autem mutatur lex, quando per contrariam actionem aufertur ejus obligatio, & ſiquidem id fiat ex parte, vocatur diſpenſatio, ſub qua commutationem comprehendo: ſi autem fiat in tota lege, vocatur abrogatio, ſeu irritatio, aut ablatio legis. Ex quibus quatuor membra conſurgunt ſigillatim pertractanda, interpretatio, ceſſatio, diſpenſatio, & abrogatio legis. Quibus addi ſolet mutatio legis per additionem, D. Thom. ut conſtat ex D. Thom. q. 97. a. 1. Veruntamen ſi additio legis fiat ſine diminutione, vel abrogatione præexiſtentium legum, magis pertinet ad introductionem novæ legis, quàm ad mutationem, de qua tractamus, & ideo nihil de mutatione illa nobis dicendum ſupereſt. Si autem lex nova antiquioribus deroget, jam non eſt pura additio, ſed mutatio, quæ ſub abrogatione comprehenditur, & ita quatuor membra ſufficiunt. Et quod ad primum ſpectat, licèt ſola interpretatio, per quam lex declaratur in ſpeciali caſu non obligare per epijkiam; ad legis mutationem pertinere videatur, nihilominus, ut illa melius intelligatur, & propter materiæ complementum operæ pretium erit aliquid de interpretatione humanarum legum generaliter præmittere.

CAPUT I.

De ratione rectè interpretandi legem humanam quoad legitimum ſenſum ejus.

1. Gloſſ. TRiplicem legis interpretationem diſtinguere poſſumus ex Gloſſa in l. *ſi de interpretatione*, ff. de legib. & Panor. & Deci. in c. 1. de poſtul. Præl. Sylveſt. verb. *interpretatio*, ſcili. authenticam, uſualem, & doctrinalem. Authenticam voco, quæ ſit auctoritate illius, qui poteſt legem condere; uſualem, quæ conſuetudine, & ipſo uſu fit, & doctrinalem, quæ fit per doctrinam, & authoritate interpretum; hìc de hac tertia præcipuè loquimur, & ideo breviter alias duas expediemus. Dicta verò Gloſſa aliud membrum addit illius interpretationis, quæ fit per ſententiam judicis. Sed hæc ſub conſuetudine includitur, ut patebit inferiùs loco ſuo.

Panorm. Deci. Sylveſt. Vide Bart. in l. Cæſar, ff. de publ. & vecti in repetit. n. 22. q 3. de virtute hujus verbi, interpretari, ubi multa de hac re.

Primò ergo certum eſt, dari poſſe interpretationem aliquam legis, quæ authoritatem legis habeat, hanc verò fieri non poſſe, niſi vel ab ipſomet legiſlatore, vel ſucceſſore, vel ſuperiorem juriſdictionem habente. Tota aſſertio facilè probatur, quia interpretatio hæc ſæpe eſt neceſſaria ad bonum commune, & non excedit poteſtatem legiſlatoris, poteſt ergo cum authoritate legis ab eo fieri, non verò ab inferiori, qui legem ferendi non habet poteſtatem, vel non talem, ut cadat in actum ſuperioris. Et hoc eſt, quod dicitur in l. ult. C. de legi. omnem legis interpretationem ab Imperatore datam, *ratam, & indubitatam habendam eſſe.* Et reddit rationem, *quia ſi leges condere ſoli Imperatori conceſſum eſt, etiam leges interpretari, ſolo dignum imperio eſſe oportet.* Quod neceſſe eſt intelligi de hac interpretatione, quam authenticam vocamus, de qua etiam dicitur in c. *inter alia*, de ſent. excomm. *Ut unde jus prodiit, interpretatio quoq; procedat.* Eſtq; optimum, & novum exemplum in motibus propriis Sixti V. de illegitimis: nam per priorem de illis diſpoſuit, per poſteriorem verò priorem interpretatus eſt, & uterque eandem legis authoritatem habet. Eſt autem advertendum, non tantum eandem perſonam poſſe hoc modo legem ſuam interpretari, ſed etiam eandem ſedem, ut ita dicam, ſeu ſucceſſorem in eadem poteſtate, ut clarè probatur in dict. c. *inter alia.* Et ratio eſt, quia lex non procedit à perſona, niſi ut habente poteſtatem, & lex ſemper pendet ab eadem poteſtate, in quacunq; perſona ſit; ergo qui in eadem poteſtate ſuccedit, ſemper poteſt prædeceſſorum leges interpretari. Verum quidem eſt, eundem hominem poſſe certius explicare ſuam mentem, & ſenſum, quem re vera habuit, quando legem condidit, quia ſolus ipſe voluntatem ſuam certò cognoſcit; ſucceſſor verò ſolum poteſt illam conjectare. Nihilominus tamen poteſt ſucceſſor interpretari ſenſum, in quo lex recipienda eſt, & obſervanda, & hoc modo dicitur hæc authentica interpretatio. Unde etiam manifeſtum eſt, poſſe ſuperiorem hoc modo legem inferioris interpretari, quia non eſt neceſſe, ut attingere certò poſſit perſonalem, (ut ſic dicam) ſenſum, & mentem ejus, quia hoc neque in ſucceſſore eſt neceſſarium, ſed ſatis eſt, ut poſſit definire, ac ſtatuere, quomodo talis lex accipienda ſit, & cuſtodienda, quod melius poteſt facere per juriſdictionem ſuperiorem, quàm per æqualem, ut conſtat. Superiorem enim voco non tantum in

2. *Dari poſſe interpretationem, quæ legis authoritatem habet.*

dignitate, vel extrinſeca perfectione, ſed in ſubordinatione, & prælatione. Quomodo juriſdictio Regis eſt ſuperior juriſdictione præfecti, aut Proregis, & juriſdictio Papæ juriſdictione Epiſcopi, non verò ita comparatur Archiepiſcopus ad Epiſcopum, unde non poteſt ſic interpretari legem ejus.

3. *Hanc interpretationem non ſolum eſſe nudam declarationem, ſed aliquando mutationem.*

Unde etiam intelligitur, frequenter contingere, ut hæc interpretatio non ſit nuda declaratio ſenſus prioris legis, ſed mutatio etiam aliqua, vel addendo, vel minuendo, quia totum hoc cadit ſub poteſtatem ejus, cujus authoritate fit talis interpretatio, & poteſt eſſe ad commune bonum neceſſarium. Unde licèt contingat, interpretationem non videri omnino adæquatam proprietati verborum legis, non eſt dubitandum de authoritate, & efficacia interpretationis, quia cum auctor ejus poſſit aliquam mutationem facere, ſæpe cum interpretatione illam miſcet ſub eodem interpretationis nomine illam comprehendendo, fortaſſe per modeſtiam, & comitatem, ut videre licet in c. 1. de juram. calum. & cap. unic. de Cler. conjug. in 6. cum ſimilibus. Denique obſervare oportet, hæc omnia intelligenda eſſe de lege, quæ directè ſit ad interpretandum priorem. Sæpe enim unam legem per aliam interpretamur, licet neutra ad hunc finem condita ſit, ſed ex certo ſenſu unius veriorem alterius ſenſum colligimus, aut conjectamus, vel propter conſonantiam, vel propter verborum uſum, vel propter ſimilitudinem rationis, aut aliquid ſimile: tunc autem interpretatio non eſt authentica, ſed ſub doctrinali comprehenditur, quia non habet legis authoritatem, ut per ſe conſtat. Ut ergo authentica ſit interpretatio, oportet, ut habeat omnes legis humanæ conditiones, atque adeò ut ſit juſta, procedens à legitima poteſtate, ſufficienter promulgata, &c. Unde conſequenter fit, ut hæc ipſamet lex humana interpretativa alterius, expoſita ſit dubiis, & obſcuritatibus, ac ſubinde ut etiam propter illam aliæ interpretationes neceſſariæ ſint. Ideoque obſervant Doctores, quod conſtitutio declarans aliam, in his, quæ non exprimit, recipit omnes interpretationes, quas conſtitutio declarata, ut ſumitur ex Gloſſa in Clem. *ſtatum*, verb. *conſuetudo*, de electione, & in c. *is qui*, ver. *vel electi*. de elect. in 6. & habetur expreſſe in Authentica de filiis ante dotalia inſtrumenta natis, in fin. colla. 3. ubi id notant Gloſ. & Bart. & alij, quos referunt Matienz. li. 5. recopil. t. 4. l. 2. gloſ. 6. n. 10. Burg. de Paz. l. 1. Tauri, n. 288.

Quæ requirun-tur ut interpre-tatio dicetur authentica.

Gloſſa. Bart. Matienz. Burgos.

Secundò dicendum eſt, multum valere interpretationem ex uſu deſumptam ad legis obligationem præſcribendam, & interdum talem eſſe poſſe, ut authentica ſit, & pro lege habenda. Hæc aſſertio communis Doctorum eſt, ut ſumitur ex capit. *cùm dilectus*, de conſuetudine, quatenus in eo dicitur, conſuetudinem eſſe optimam legum interpretem, quod etiam habetur in l. *ſi de interpretatione*, ff. de legibus. Pertinet autem ad materiam de conſuetudine, & ideo illam proſequemur in capit. 7. libri ſequentis ad finem.

4. *Interpretationem ex uſu ſumptam interdum poſſe eſſe authenticam.*

5. *Aliquando neceſſaria eſt doctrinalis interpretatio in legibus humanis.*

Tertiò dicendum eſt, leges humanas etiam admittere doctrinalem interpretationem, quæ licèt per ſe non inducat obligationem, quia non habet poteſtatem introducendi legem, habet tamen ſuum authoritatis gradum, qui poteſt interdum eſſe tam certus, ut inducat neceſſitatem. Hoc totum adeò notum eſt, ut probatione non indigeat: nam hæc eſt humana conditio, ut vix poſſit homo tam perſpicuis verbis ſenſum ſuum explicare, quin ambiguitates, & dubia naſcantur, præſertim quia lex humana loquitur breviter, & in generali, & in applicatione ejus ad varios caſus in particulari oriuntur frequenter dubia propter quæ judicium prudentum, & declaratio doctrinalis neceſſaria eſt. Denique ex hac neceſſitate orta eſt juris civilis peritia, cujus præcipuus finis eſt, verum ſenſum, veramque interpretationem legum humanarum tradere. Quod munus commendatur in l. unic. C. de profeſſoribus qui Conſtantinop. li. 12. quatenus honorari jubet eos, qui illo munere probè utuntur.

6. *Convenientia Dd magnam habet authoritatem.*

De hac igitur interpretatione certum eſt, non habere vim legis, quia non procedit à poteſtate juriſdictionis, ſed à ſcientia, & judicio prudentum; & ideo dicimus per ſe non inducere obligationem. Quia verò in omni arte judicium peritorum in illa magnam inducit probabilitatem, ideo etiam in hac legum humanarum interpretatione hæc doctrinalis interpretatio magnam habet authoritatis pondus. In quo varii gradus eſſe poſſunt: nam ſi in alicujus legis intelligentia omnes interpretes conveniant, faciunt humanam certitudinem, & regulariter loquendo, etiam inducent obligationem ſervandi legem, & utendi illa in praxi juxta talem interpretationem. Tum quia tanta conſenſio Doctorum indicat communem acceptationem, & obſervantiam legis in illo ſenſu, tum etiam, quia vix poteſt accidere, ut contra communem omnium Doctorum interpretationem tam efficax ratio occurrat, ut in conſcientia reddat ſecuram contrariam intelligentiam. At verò ubi variæ ſunt Doctorum interpretationes, juxta pondus rationum, & Doctorum authoritatem judicandum eſt, occurrebat hîc diſputatio de electione opinionum, illa verò ad materiam de Conſcientia ſpectat.

7. *Tria notanda ut verius ſenſus legis colligatur.*

Sed circa hanc interpretationem interrogari poteſt, quibus principiis, ſeu regulis utendum ſit ad verum ſenſum, & obligationem legis colligendam. In quo puncto latiſſimè ſcribunt juris interpretes, quia propriè ad illos ſpectat: quia vero etiam Theologis aliqua directio in legum, ac canonum intelligentia neceſſaria eſt, eam breviter comprehendemus. Tria igitur capita obſervanda ſunt, quæ ſuprà tractando de forma legis diſtinximus, ſcilicet, verba legis quatenus ſignificativa ſunt, mens legiſlatoris, & ratio, & de ſingulis aliquid eſt dicendum, quoniam ex his omnibus pendet vera interpretatio legis. Circa verba dicendum eſt, in omni lege humana primum omnium expectandam eſſe verborum proprietatem, id eſt, propriam ſignificationem: nam ex illa maximè ſumenda eſt vera interpretatio legis, ſemperque eſt præferenda, niſi aliquid obſtet. Sic enim de teſtatore dicitur in l. *non aliter*, ff. de legat. *Non aliter à ſignificatione verborum ejus recedi, quam cùm manifeſtum eſt, aliud ipſum ſenſiſſe*; ergo multo magis de verbis legiſlatoris idem aſſerendum eſt. Unde in l. 1. §. *ſi is, qui navem*, ff. de exercitoria actione, dicitur, *In dubiis non eſſe recedendum à verbis edicti*, & in l. *proſpexit*, ff. *qui & à quibus*, verbis inhærendum eſſe, etiamſi res gravis eſſe videatur. *Quod quidem* (ait) *perquam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt.* Hinc etiam in cap. 2. §. *ſed neque*, de tranſlati. Epiſcop. conceſſa. ceſſione Epiſcopatus, non cenſetur conceſſa tranſlatio. Et ratio redditur: *nam ſi circa tranſlationem idem fieri voluiſſet, quod de ceſſione dixerat, & de tranſlatione poterat expreſſe.* Significans, non eſſe recedendum à proprietate verborum, quoad fieri poſſit. Similia habentur in c. *ad audientiam*, de dec. L. *non aliter.*

Ratio vero clara eſt, quia verba in communi ſermone uſurpantur in propria ſignificatione: nam idcirco illam recipiunt; ergo multo magis hoc intelligendum eſt ſervari in legibus, quia debent eſſe claræ, & non expoſitæ circunventionibus, & falſis interpretationibus, ut ſupra diximus. Unde confirmatur ab incommodo, quia aliàs nihil eſſet certum in legibus, neque per illas poſſent regulari actiones hominum, quia unuſquiſque poſſet ſuo arbitrio ad improprios ſenſus illas derivare. Confirmatur ſecundo, quia propter hanc regulam docent Patres verba Scripturæ in proprio ſenſu eſſe accipienda, niſi ex circunſtantiis, vel aliis locis aliud conſtet, quod maximè obſervandum eſt, ubi dogmata fidei, aut morum traduntur; idem ergo eſt cum proportione in lege, quæ eſt regula morum. Denique etiam Dialectici dicunt, analogum ſimpliciter ſumptum accipi

accipi pro principali significato; verba autem, si præter sensum proprium habere possunt improprium, sunt quasi analoga, & in eis sensus proprius est quasi principale analogatum; ergo absolutè posita in lege, accipienda sunt in proprio, ac principali statu. Atque hanc regulam tradunt Jurisperiti communiter, ut latè refert Tiraq. in l. *si unquam*, §. *libertis*. n. 45. & sequentib. & attingit breviter Constanti. Rog. tract. de jur. interpr. q. 2. n. 20. Quando autem, vel quomodo hæc regula deficiat, ex dicendis patebit.

Tiraq. Constanti. Rog.

9. *Duplex verborum proprietas.*

Observandum est autem in hoc puncto in verbis juris, seu legum, duplicem proprietatem solere distingui, unam naturalem vocant, aliam civilem. Prior non sic appellatur, quia significatio aliqua verborum legis sit à natura, constat n. omnia verba humanarum legum ad placitum, & ex impositione, significare, sed quia quædam significatio est ex simplici, & primæva verborum impositione, & in ea solent significari res prout verè, ac naturaliter sunt, sicut dictio, *mors*, significat naturalem mortem. Significatio autem civilis dicitur, quæ est per extensionem, parificationem, vel fictionem juris, ut dictio, *mors*, significare solet civilem, qualis sit per religiosam professionem, & filius adoptatus dicitur filius, & sic de aliis. Quibus addi posset tertia significatio, quæ vocari pôt usualis, quia est ab usu, & consuetudine loquendi, quæ magnam vim habere solet in significatione vocum interpretanda, adeò ut in legum expositione proprietati etiam verborum usus præferendus sit, ut Jurisperiti cum Bart. docent in l. *non dubium*, C. de legib. in l. *Labeo*, ff. de suppellectile legata. & in l. 1. ff. de suis, & legitimis hæredibus. Panorm. in Procem. Decret. ubi latissimè Felin. plurima congerit. Ne verò tot membra multiplicemus, hanc significationem ad duas præcedentes revocamus: nam si usus verbi sit communis totius populi in vulgari modo loquendi, jam illa significatio est facta magis propria magisque naturalis, quàm primæva, quia usus habet vim derogandi institutionem, & mutandi impositionem humanam. Si autem usus sit solius juris, talis significatio sub civili continetur.

Bart. Panorm. Felin. Significatio usualis ad naturalem vel civilem reducenda est.

10. *Quomodo regula tradita sit intelligenda.*

Regula ergo proposita de priori proprietate est intelligenda, per se loquendo, & nisi circunstantiæ occurrentes, vel alia jura cogant, extensionem, vel limitationem facere, ut in sequentibus prosequemur. Atque ita sumitur ex l. ult. C. de his, qui veniam ætatis, &c. Ubi perfecta, vel legitima ætas simpliciter dicta accipi dicitur pro naturali, non pro illa, *quæ imperiali beneficio suppletur*. Idem sumitur ex c. *susceptum*, de rescrip. in 6. ubi id notat Glossa verb. *non morte*. citans alia jur. & latiùs Tiraq. dicta l. *si unquam*, verb. *susceperit*, n. 17. Sed observandum circa hoc est, regulam hanc potissimum habere locum in vocibus usualib. ut sic dicam, quas leges, seu jura accipiunt ex communi lege hominum; sunt verò aliæ voces, quæ sunt propriæ ipsius juris, & ab ipso inventæ, sicut unaquæque ars propria habet vocabula, quibus utitur, ut in jure canonico tales sunt, vox, *censura*, *excommunicatio*, & similes, & in jure civili, *usucapio*, *præscriptio*, & similes; in his ergo vocibus significatio civilis, seu secundum jus est significatio naturalis illarum: nam est ex primæva impositione, & res per talem vocem significata non habet aliam naturam, nisi quam habet ex institutione juris, & ideo secundum eam significationem sunt tales voces in legibus accipiendæ, & proprietas illarum ex jure sumenda est.

Glossa.

11. *Quando vox habeat plures significationes quid faciendum.*

Sed quid si vox habeat plures significationes proprias in naturali proprietate? Respondeo, tunc utendum esse regula, quæ in omnibus sermonibus ambiguis, seu æquivocis prudenter observari solet, videlicet, ut legis materia, aliæque circunstantiæ attentè ponderentur: nam ex illis determinabitur facilè verborum significatio. Maximè verò legis initium considerare, & cum illo sequentia conjungere necesse est, quia ad illud debent trahi sequentia, nisi aliquid obstet. Nam in Procemio constitutionis solet causa finalis, & principaliter movens contineri, & ideo illud maximè spectandum est ad legis intelligentiam, ut communiter tradunt Jurisperiti, quos latè refert Tiraq. in tr. *Cessante causa*, limitat. 1. n. 64. & 65. & Molina lib. 1. de primogen. c. 5. à n. 3. & Gutierr. in practicis li. 3. q. 17. n. 90. Unde etiam in contractibus initium, & causa spectantur. l. *si procuratorem*, in prin. ff. mandati; ergo multo magis in legibus observandum est initium, ut ad illud cætera accommodentur. Quin potius additur in l. 24. ff. de legibus. *Incivile esse, nisi tota lege perspecta, una aliqua ejus particula proposita, judicare*. Itaque ex antecedentibus, & consequentibus cum materia, & aliis circunstantiis determinanda est æquivoca verbi significatio. Quod si verba legis adeò essent æquivoca, ut neque ex antecedentibus, neque ex subsequentibus, nec ex materia, aut ratione legis constare posset definitus sensus ejus, illa non esset lex, quia non solum non esset clara, verum etiam neque mentem legislatoris satis significaret. Vix autem fieri pôt, quin altera significatio sit rei de qua tractatur, magis accommodata, & illa ferenda est juxta regulam legis 68. ff. de regulis juris. *Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum accipietur, quæ rei gerendæ aptior est*. Idem à simili sumitur ex l. *si servus plurium*. §. *ultim*. ff. de legat. 1.

Tiraq. Molin. Gutier.

12. *Quid circa intentionem considerandum legislatoris.*

Circa intentionem, seu mentem legislatoris considerandum est, ab illa potissimum pendere tam substantiam, quàm efficaciam legis, quia, ut probatum est in li. 3. mens legislatoris est anima legis, unde sicut in vivente substantia, & operatio vitæ ab anima maximè pendet, ita in lege à mente legislatoris. Illa est ergo vera interpretatio legis, per quam mentem, & voluntatem legislatoris assequimur, & ideo quacunque ratione de mente legislatoris constare possit, secundum illam maximè erit lex interpretanda. Quod potest confirmari ex principio generali; quod ex Greg. traditur in ca. *humanæ aures*, 22. qu. 5. *Non debet aliquis verba considerare*, utique nuda, *sed intentionem, & voluntatem, quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni*. Quæ verba non inveniuntur in Gregor. sed sunt Cælestini, ut infra videbimus. Denique confirmatur ex usu jurium, considerantium utique mentes legislatorum, c. *si postquam*, de electione, in 6. ibi, *Ex sui mente exigit*, &c. & in c. *secundò requiris*, de appel. ex intentione legislatoris verba extenduntur, quia *verba intentioni deserviunt*, ut ibi allegatur. Sic etiam in l. *cùm mulier*, ff. solut. matrim. ex mente legis negatur marito propter lenocinium accusatio uxoris de adulterio. Idem probatur optimè ex l. *scire etiam*, §. *aliud*, ff. de excusat. tutorum. ibi, *Sed etsi maximè verba legis hunc habebant intellectum, tamen mens legislatoris aliud vult*. Simile etiam de Testamentis dicitur in l. *non aliter*, in princ. ff. de leg. 3.

Gregor. Cælestin.

13. Quæret verò aliquis quî possit fieri, ut mens præter verba aliquid conferat ad legem interpretandam. Quia homines non possunt mentem alterius hominis percipere, nisi ex verbis ejus: nam, ut Greg. dicit, 26. Moral. & infertur in dict. c. *humanæ aures*, initio: *Apud homines cor verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde*. Hîc autem agimus de humano judicio, & intelligentia, quomodo ergo potest sensus legis, quæ in verbis consistit, ex mente sumi, cum ipsa mens per verba tantum nobis possit innotescere? Et confirmatur: nam si legislator per verba legis suam mentem non declaret, non constitueretur lex, nec oriretur obligatio, etiamsi ex aliis conjecturis possemus aliquo modo voluntatem legislatoris cognoscere, quia (ut suprà dictum est) lex non constituitur voluntate Principis, nisi per verba legis sufficienter extet expressa, quia voluntas sola non sufficit per se ad obligandum, nec etiam est satis, quod aliunde privatim innotescat, sed necesse est, ut in ipsa lege sufficienter contineatur: ergo non possumus è contrario per voluntatem cognoscere verborum sensum.

Gregor.

14. *Quomodo mens legislatoris potest esse regula interpretandi.*

Ad interrogationem respondetur, cum dicimus mentem legislatoris deservire ad interpretandam legem, non esse sensum, ipsam voluntatem

tem legiſlatoris merè internam, vel ſecundum ſe ſpectatam eſſe poſſe regulam interpretandi legem, contra hunc n. ſenſum recte procedunt objectiones factæ; ſed ſenſus eſt, verba nudè ſumpta ſæpe eſſe ambigua, & ex variis intentionibus, ac voluntatibus poſſe procedere, & ideo ex adjunctis, i. ex materia, aut circunſtantiis prudenter penſandum eſſe, ex qua voluntate, & intentione proceſſerint, & tunc ad intentionem legiſlatoris accommodandam eſſe verborum ſignificationem, & interpretationem. Ita ſumitur ex ſententia Hilarii li. 4. de Trinit. dicente, *Hilar.* *Intelligentia dictorum ex cauſis eſt aſſumenda dicendi, quia non ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubjectus*, c. *intelligentia*, de verb. ſignificat. Verum eſt igitur, homines judicare de mente loquentis ex verbis, non tamen ex illis nudè, & abſtractè ſumptis, ſed ut conjunctis omnibus circunſtantiis, à quibus determinari poſſunt ad hanc mutationem potius, quàm aliam judicandam. Unde ad confirmationem fatemur, legem non conſtitui per internam voluntatem, niſi in lege ipſa ſufficienter manifeſtetur, ut probat ratio facta. Nihilominus tamen, ut verba legis ſufficienter indicent intentionem, & voluntatem legiſlatoris, non eſt neceſſe, ut abſtractè, & nudè ſumpta illam indicent, ſed poſſunt, ac debent ex omnibus adjunctis determinari.

15. Secundò interrogari hîc poteſt, an mens legiſlatoris plus conferat ad veram interpretationem legis, quàm verba, vel è converſo. Nam ex dictis videtur ſequi, plus menti eſſe tribuendum, quàm verbis, quia mens eſt præcipuum in lege, nam eſt vita ejus. Item propter quod unumquodque tale, & illud magis: ſed verba ſunt propter mentem, & non è contrario; ergo præferenda eſt mens verbis. Unde in cap. *in his*, de verb. ſignificat. dicitur, *Non debet aliquis conſiderare verba, ſed voluntatem, cum non intentio verbis, ſed verba intentioni debeant deſervire.* In contrarium verò facit, quia licet ordine intentionis mens ſit prior verbis, ſic enim dicuntur verba eſſe propter mentem, quia ad illam indicandam inſtituta ſunt, nihilominus ordine executionis, ſeu in genere cauſæ inſtrumentalis priora ſunt verba; nam per illa devenimus in cognitionem mentis, & voluntatis legiſlatoris; ergo præferenda eſt verborum vis in legis interpretatione. Et confirmatur: nam illud eſt præferendum, quod certius eſt, ſed verborum proprietas eſt certa, & clara: mens autem legiſlatoris ſolum per conjecturas cognoſcitur, in quibus ſæpe homines falluntur; ergo præferenda ſunt verba per ſe loquendo, vel ſaltem regulariter. Quod videtur ſentire Tiraq. in dict. l. *ſi unquam*, verb. *libertis.* n. 23. cum Bald. in c. *licèt.* de elect. *Tiraq. Bald.*

16. Reſpondeo, hanc comparationem non poſſe fieri inter verba legis, & voluntatem legiſlatoris, ut in ſe eſt mere interna, cum voluntas non hoc modo cognoſcatur, neque ut ſic deſervire poſſit ad intelligendam legem. Poteſt ergo fieri comparatio, vel inter verba ex una parte, & alias conjecturas, quibus mentem legiſlatoris indagamus ex alia, vel inter vim, & proprietatem verborum & mentem legiſlatoris ſufficienter conjectatam per varia ſigna ſimul ſumpta. Priori ergo modo dicendum videtur, verba per ſe loquendo eſſe potiſſimum ſignum voluntatis legiſlatoris, & illo maximè utendum eſſe ad mentem legis perſpiciendam, non tamen illo ſolo, ſed ſimul cum aliis, à quibus interdum vinci, ac ſuperari poteſt. Primum horum intendunt Doctores allegati, & conſtat, quia ſignificatio verborum eſt magis expreſſa, & certa. Item, quia verba ſunt, quæ ex intentione legiſlatoris potiſſimum aſſumuntur ad declarandam voluntatem ſuam; ergo illa etiam primò, ac principaliter conſuli debent ad eandem voluntatem cognoſcendam. Altera verò pars ſufficienter probata eſt in principali regula, & in declaratione præcedentis dubitationis. Unde conſtat, in ſecundo ſenſu comparationis mentem legis, utcunque ſufficienter cognita ſit, eſſe verbis præferendam, quod ſatis probant rationes priori loco factæ. *Quo ſenſu verba ſunt ſigna voluntatis legiſlatoris.*

Probatur etiam ex l. *non dubium*, C. de legib. dicente, *Contra legem agere, qui per occaſionem verborum contra legis nititur voluntatem*; eſt ergo voluntas verbis præferenda. Item in l. *nominis*, de verbo ſignific. dicitur, *Ex l. eſſe tam quod eſt ex ſententia legis, quàm quod ex verbis*, ubi Gloſſ. expon. *Tam quod eſt ex ſententia præter verba, quàm quod eſt ex verbis, & ſententia*: nam quod eſt ex verbis ſine ſententia, non eſt lex, ut viſum eſt. Hoc denique modo dicitur in dict. l. *non aliter*, ff. de legat. 3. à verbis legis recedi, ubi de mente legiſlatoris conſtat. Dicimus autem à verbis legis recedere, quando illa extendimus, vel reſtringimus, vel multo magis quando à proprietate verborum aliquantulum recedimus, quod etiam facere licet, quando neceſſarium eſt, ut à mente legiſlatoris non recedamus, quia tunc verba re vera non ſignificant voluntatem legiſlatoris ſecundum ſuam proprietatem, ſed ſecundum aliquam tranſlationem, unde eſt illud Greg. in c. *præterea*, de verb. ſignific. *Plerumque dum proprietas verborum attenditur, ſenſus veritatis amittitur.* *Interdum proprietas verborum relinquenda, ut mens legiſlatoris inveſtigetur.*

17. Tandem verò interrogari poteſt, quibus modis, vel conjecturis utendum ſit ad mentem legiſlatoris indagandam præter nudam vim verborum. Reſpondeo multa aſſignari, à Juriſperitis, præcipua verò capita ſunt hæc. Primò materia legis: nam illi maximè debent verba deſervire, juxta ſententiam Gregorii ſuprà citatam. Sic in c. 2. de tranſlat. Epiſc. §. *ſed neque*, exponitur, *Eccleſiam dici viduatam*, etiamſi habeat Epiſcopum non conſecratum, vel inutilem, quia materia talem ſenſum poſtulabat. Sic etiam in l. *ſi verè*, ff. *locati*, verbum, *donationis*, per verbum tranſactionis exponitur, *materia exigente.* Secundò quoties verborum proprietas induceret injuſtitiam, vel ſimilem abſurditatem, circa mentem legiſlatoris, trahenda ſunt verba ad ſenſum ètimproprium, in quo lex ſit juſta, & rationabilis, quia hæc præſumitur eſſe mens legiſlatoris, ut multis juribus declaratum eſt in t. de legib. ff. Et in eis ratio oſtenditur. Nam in l. 18. dicitur, *Benignius leges interpretandæ ſunt, quo voluntas earum conſervetur.* Ergo ſi neceſſaria ſit èt impropria interpretatio, ut voluntas ſit, vel præſumatur juſta, in eo ſenſu accipienda eſt lex, quia aliàs non conſervabitur voluntas legiſlatoris, cum lex injuſta non ſit lex. Et in l. 19. additur, *In ambigua voce legis ea potius accipienda eſt ſignificatio, quæ vitio caret, præſertim cum voluntas legis ex hoc colligi poſſit.* Quia nimirum ſine vitio eſſe præſumenda eſt. Quod habet verum, etiamſi illa ambiguitas ſit per analogiam, vel improprietatem, & idem ſumitur ex l. *nulla juris ratio*, eodem. *Quibus modis mens legiſlatoris indaganda.*

18. Tertio ex comparatione ad alia jura poteſt indagari mens legiſlatoris in aliqua lege, etiam præter vim, & proprietatem verborum ejus, idque dupliciter. Primo ex repugnantia, & contrarietate aliarum legum, quæ oriretur in uno verborum ſenſu, & vitatur in alio, tunc n. interpretamur mentem legiſlatoris non fuiſſe derogare ſuperioribus legibus, aut illas corrigere, & ideo uſum fuiſſe verbis in ea ſignificatione, quæ cum aliis jurib. ſtare poſſit. Quia non receditur à jure antiquo, niſi quatenus in novo exprimitur, l. *præcipimus*, in fin. C. de appellat. & notat. Gloſſ. in c. *cupientes.* §. *quod ſi.* verb. *petere*, de elect. in 6. Correctio n. & mutatio legis odioſa eſt, & de ſe non admittitur, niſi ubi omnino vitari non poteſt. Unde addunt Juriſperiti, vitandam eſſe, etſi opus ſit verba poſterioris legis minus propriè interpretari. Ita docent Anton. de Butr. in c. *cum dilectus*, de conſuet. n. 15. & ibi Imol. n. 12. & Fel. in c. *non poteſt*, de re judic. n. 8. §. *limita dupliciter*, cum Panor. in c. *cum olim*, de re judic. in fin. q. ad hoc èt inducit Gloſſam ult. interpretantem illum textum juxta hanc regulam. Nam cum textus ille requirat concordiam eligentium; & concordia in rigore ſignificare videatur, ut nullus diſcrepet: nihilominus ſufficere cenſet, ut fiat majori parte conſentiente: nam hæc eſt concordia juridica, de qua intelligenda eſt illa lex, cum non declaret, ſe velle communi juri derogare. Unde colligo, ita licere *Vide Gutier. in Pract. l. 3. q. 15. art. 34. & 25. Imola. Bartolus. Felinus. Panorm.*

Semper aliqua proprietas verborum ſervanda.

licere ob eam cauſam verba legis impropriè interpretari, ut tamen ſervetur aliqua proprietas verborum, ſaltem ſecundum conſuetudinem juris, ut in exemplo adducto conſtat, & idem invenitur in aliis, quæ afferri ſolent. Eſtque valde conſentaneum rationi, quia eſto non ſemper legiſlatores loquantur juxta naturalem proprietatem verborum, ſemper tamen videntur loqui ſaltem ſecundum aliquam juris proprietatem, aut conſuetudinem, quando materia aliud non poſtulat. Neque major extenſio videtur admittenda, ne detur occaſio, & licentia corrumpendi jura, quod eſt majus incommodum, quàm admittere aliquam juris correctionem. Altera via colligendi mentem legiſlatoris per comparationem ad alia jura, eſt per concordiam. Ubi n. conveniens ſenſus legiſlatoris ſumi non poteſt ex verbis in rigore, ac naturali proprietate ſumptis, & alia ſignificatio ſuppetit, in qua ſenſum accommodatum reddunt, multum juvabit, ſi talis ſignificatio verborum conſentanea ſit aliis juribus, in quibus ſimilia verba in illo ſenſu accipiuntur, vel æquiparantur: tunc n. valde probabilis fit talis interpretatio ex mente legiſlatoris, quia ſecundum jus loqui præſumitur. Et hoc maximè habet locum, quando talis interpretatio benigna eſt, & nullum aliud habet incommodum: nam benigna interpretatio legis, cæteris paribus, præferenda eſt, juxta l. *benignius*, ff. de legib.

19. *Ratio legis valde conducit ad mentem legiſlatoris indagandam.* *Bald.* *Decius.* *Tiraquil.*

Ultimò circa rationem legis addendum eſt, illam quidem non ſufficienter continere mentem legiſlatoris, ſi tamen de illa conſtet, multum valere ad eandem mentem legiſlatoris inveſtigandam. Ita docuit Bald. in c. *licèt*, de elect. & Decius in c. *ſecundò requiritur*, de appell. & plures alii apud Tiraq. in dict. l. *ſi unquam* §. *libertis*, n. 23. & prior pars conſtat, tum quia ratio legis non eſt textus legis, tum etiam quia multa per legem humanam ſtatuuntur arbitrio potius, quàm certa ratione, & ideo, *non omnium, quæ per leges ſtatuuntur, ratio reddi poteſt*, ut dicitur in l. *non omnium*, de legib. Quanvis n. lex ſemper ſit rationi conſentanea, nihilominus electio inter ea, quæ rationabilia ſunt, ſæpe non habet rationem, & ideo non ſemper eſt inveſtiganda, ut dicitur in l. *& ideo*, ff. eodem. Ergo ſola ratio legis non continet legiſlatoris voluntatem, quia pro ſuo arbitrio potuit non in omnibus illi conformari, ſed ſolum quatenus voluit, & ſuis verbis explicavit. Unde intulit Bald. ſuprà, majoris momenti eſſe verba, quàm rationem, *etiam magiſtralem*, ut ipſe loquitur, quia verba ſunt quaſi legis ſubſtantia, & immediatè continent voluntatem legiſlatoris. Ratio autem ſolum remotè illam indicat.

Bald.

20. *Ratio legis in ipſa lege contenta magnum indicium mentis eſt legiſlatoris.* *Bart.*

Nihilominus tamen poſterior etiam pars veriſſima eſt. Oportet tamen circa illam advertere, duplicem eſſe poſſe rationem legis, unam in lege non expreſſam, ſed ab interpretibus excogitatam. Aliam in lege ipſa explicatam. Prior ergo ratio licèt aliquid conferat ad aſſequendam legiſlatoris mentem, non eſt tamen certum judicium, ſed probabilis tantum conjectura, tum quia ſæpe ratio non eſt certa, ſed in opinione Doctorum poſita eſt, tum etiam quia multò minùs certum eſt, illam fuiſſe rationem, quæ movit ipſum legiſlatorem, cum poſſint eſſe aliæ, à quibus moveri potuerit, & conſequenter eſt incertum, ad quam rationem magis accommodandus ſit ſenſus legis. At vero quando ratio legis in ipſa lege continetur, magnum indicium eſſe poteſt mentis legiſlatoris, & poſt verba ipſa, videtur ſecundum certitudinis locum obtinere, quia tunc ratio legis eſt aliquo modo pars ejus, nam in ea continetur, ut ſupponitur. Unde neceſſe eſt, ut præceptum, & voluntas legiſlatoris ſit rationi ſuæ accommodata, & conſequenter, ut verba ſignificantia actum præceptum, ſi ambigua ſint, ex ratione ibi expreſſa determinationem accipiant; ergo ex tali ratione efficaciter probatur mens legiſlatoris. Quod ideo manifeſtum viſum eſt Bartolo, & multis aliis Juriſperitis, ut ſæpe non diſtinguant inter hanc rationem, & mentem legiſlatoris, & utramque pariter vocant animam legis ut ſupra lib. 3. dixi, & attigit Deci. loco proximè citato. Veruntamen licet illa duo ſint valde propinqua, in rigore ſunt diſtincta, ut ibi probavi, & ideo ratio eſt medium ad indagandam mentem, & moraliter certum, quando eſt in lege expreſſa, non tamen ita infallibile, quin aliæ etiam circunſtantiæ ponderandæ ſint, quia etiam ipſius rationis ſenſus poteſt eſſe ambiguus, & ex aliis circunſtantiis certior redditur. Et contingere etiam poteſt, ut ex eadem ratione voluntas variis modis, & ad diverſa moveatur, & ideo ad plene cognoſcendam legiſlatoris voluntatem, quæ eſt propria mens ejus, non ſufficit ſola ratio, etiam in lege expreſſa, ſed omnia expendenda ſunt, & attentè conſideranda. *Decius.*

CAPUT II.

Quando, & quomodo habeat locum extenſio in legibus humanis per earum interpretationem.

1. *Legis interpretatio declaratur.*

LEgis interpretatio, ſi præcisè, ac ſecundum vocis rigorem ſumatur, ſolum conſiſtit in declaratione, & intelligentia proprii, & (ut ſic dicam) immediati ſenſus ipſius legis, ſiſtendo tantum in uſitata, & propria ſignificatione verborum, & in ſenſu legis ex illis ſic intellectis reſultante, & hanc interpretationem videtur vocaſſe declarativam Bartol. in l. *omnes populi* ff. de juſtit. & jure, q. 6. principali, & de illa tractat in quæſtiunc. 3. nobis vero nihil de illa dicendum ſupereſt, præter dicta in capite præcedenti. Alio ergo modo ſumitur interpretatio prout aliquid ſpecialiter operatur circa legem, quæ multiplex eſt ſecundum varios effectus, unus eſt correctio, vel abrogatio legis, de qua infra dicemus, quia ſpecialiter fit per unam legem circa alias, vel per poſteriores circa præcedentes; alii vero ſunt, qui in unaquaque lege ſecundum ſe ſpectari poſſunt, ut ſunt extenſio, reſtrictio, exceptio vel excuſatio, ſeu ceſſatio obligationis legis, vel aliorum effectuum ejus, & de ſingulis aliquid dicendum eſt, ut generales regulæ habeantur ad decidendos caſus ex legum intelligentia pendentes. *Bart.*

2. *Quadruplex extenſio legis.*

Primo igitur circa extenſionem adverto, quadruplicem extenſionem in lege poſſe cogitari. Una eſt intra verborum proprietatem ſecundum naturalem ſignificationem, alia eſt ultra proprietatem naturalem, & intra proprietatem civilem, ſive per communis juris uſum, ſive per aliquam juris fictionem, tertia eſſe poteſt ultra utramque proprietatem per aliquam improprietatem, ſive in ſignificatione alicujus verbi, aut nominis, ſive in connexione verborum, ſive in ſubintelligenda, vel ſupplenda aliqua particula non expreſsa in lege. Et ita in hoc tertio membro poteſt eſſe infinita varietas, & inæqualitas per majorem vel minorem improprietatem. Quarto poteſt cogitari extenſio ultra omnem ſignificationem verborum etiam impropriam, ſolum propter rerum, vel caſuum ſimilitudinem, aut identitatem formalem in ratione legis: Quintò addi poteſt extenſio ultra mentem legiſlatoris. Sed hanc non admittimus, ut infra dicemus, nec ultra dictos modos extenſionis videtur alius poſſibilis per comparationem ad verba, vel rationem legis, quæ eſt veluti terminus à quo procedit extenſio. Poteſt autem extenſio fieri ad perſonas, ad res, ſeu caſus, ad loca, vel ad tempora, & ita ex parte termini ad quem (ut ita dicam) poſſunt etiam extenſiones multiplicari.

3. *Quouſque lex odioſa extendenda eſt.*

Dico ergo primò: Omnis lex non odioſa per ſe loquendo, extendenda eſt ad omnia, quæ verba in ſignificatione propria, ac naturali comprehendunt, non verò ultra illa, niſi alia ſpecialis ratio id requirat. Exempla ſunt, ſi lex loquacatio-

tur de filiis, ut filias etiam comprehendat, quia illa vox in ſignificatione propria communis eſt, non verò ita comprehendit nepotes ex vi ſignificationis, niſi alia ratio cogat. Et ideo dixi, *per ſe loquendo*, nam ex accidenti poſſunt verba intra illam ſignificationem coarctari, ut ſi ex ampla intelligentia etiam propriiſſima, ſequatur aliquod abſurdum, vel correctio alterius legis, vel aliquid ſimile, ut in capite ſequenti explicabimus. Sic ergo explicata aſſertio communis eſt in c. 1. de conſtit. ubi bene Deci. lect. 1. num. 23. & ſequentib. Panormit. nu. 14. & ſumitur ex Gloſſa in l. *non poſſunt*, ff. de legibus in fine. Prior ergo pars affirmans patet, quia tunc nulla eſt ratio extendendi legem ultra naturalem proprietatem verborum; ergo non debet fieri, quia regulariter homines loquuntur ſecundum proprietatem verborum, & ſi abſolutè & indefinitè loquuntur, de toto ſignificato verborum loqui intelliguntur. Et hoc maximè habet locum in legibus, in quibus indefinitus ſermo æquivalet univerſali, quia ſunt regulæ generales, & doctrinalem ſermonem continent, ut optimè probari poteſt ex lege *proſpexit*, ff. qui, & à quibus, & tradidit Bartol. in l. 1. §. *ſed & ſi*, ff. de ventr. in poſſeſſ. mitten. num. 3. ubi in ſcholiis multa referuntur. Et confirmatur, quia lex quæ non continet odium, aut ſpeciale gravamen inter favores reputari poteſt, ut in principio libri præcedentis dixi; ergo inter prædictos ſaltem limites extendenda eſt.

4. Altera vero pars negativa cum ſua moderatione exceptiva, etiam eſt clara, quia per ſe loquendo, ac regulariter, homines utuntur verbis in ſignificatione maxime propria, multò ergo magis id eſt obſervandum in legibus. Et hoc etiam confirmant multa ex his, quæ in ſuperiori capite adduximus, & nonnulla juris principia, ut quod *ubi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus*, quod ſumitur ex dicta l. *proſpexit*, & l. 1. §. de leg. præſt. Cui æquivalens eſt, ut *quod abſolutè dicitur, ſimpliciter, & ſine diminutione accipiatur*, l. *de pretio*, ff. de publicana, &c. cui conſonat l. *cum Prætor*, 170. ff. de regul. jur. juvat etiam quod *ſimplicibus legibus eſt amica*, ut dicitur in §. *cæterum*, Inſtit. de legitim. agnat. ſucc. & alia ſimilia. Et hæc aſſertio ex ſequentibus magis declarabitur, quando verò ſpecialis ratio majorem extenſionem poſtulet, quando verò tantam non patiatur, dicemus capite ſequenti.

5. *Lex favorabilis ad omnem proprietatem verborum eſt extendenda.* Dico ſecundò: Quando lex eſt favorabilis, vel ſpecialis aliqua ratio juris intercedit, extendenda eſt ad omnem proprietatem verborum, non ſolum naturalem, ſed etiam civilem, ſeu juridicam, non verò ultra illam, niſi major neceſſitas id poſtulet. Hæc poſterior pars latius tractabitur in aſſertione ſequenti, nunc verò ſufficienter conſtat ex dictis in capite præcedenti, quia verborum proprietas tenenda eſt, niſi neceſſitas cogat, quia alias nihil erit certum, & conſtans in diſpoſitione legum. Prior ergo pars aſſertionis, quæ præcipuè nunc intenta eſt, communis eſt, & clara. Et in communi ſuaderi poteſt, quia unaquæque ars utitur verbis ſibi propriis, & juxta propriam conſuetudinem vel inſtitutionem; ergo multò magis id ſervandum eſt in legibus. Nec enim cogendus eſt legiſlator, ut quoties loqui vult de filiis naturalibus, & adoptivis, ſpecificè id faciat, ſed aliquando uti poterit voce communi; ergo in legibus habere poteſt locum extenſio ſecundum totam ſignificationem propriam verborum non ſolum naturalem, ſed etiam civilem; ergo maximè ita ſunt accipienda verba in favorabilibus legibus, juxta vulgata principia juris. Quod tamen ſemper eſt intelligendum per ſe, & niſi aliud obſtet, juxta alia principia, & regulas, quas proponemus. Idemque erit, quando eadem omnino ratio in lege expreſſa in omnibus illis ſignificationibus inventa fuerit, tunc enim ſatis indicat eadem ratio, intentionem legiſlatoris fuiſſe de omnibus illis loqui.

Atque ad hanc regulam ſpectant variæ quæſtiones, quæ de hac extenſione tractantur à Doctoribus, quarum reſolutio ab illa pendet, & à poſteriori, & quaſi per inductionem illam confirmat. Una, & ſatis celebris eſt, an lex loquens verbis propriè ſignificantibus caſum verum, extendatur etiam ad fictum, quem ſub lata ſignificatione verba comprehendere poſſunt modo explicato. Quam quæſtionem tractant Bart. & alij Legiſtæ in l. *ſi is, qui pro emptore*, ff. de uſucap. & in l. *omnes populi*, ff. de juſtit. & jur. & in l. *cum ex oratione*, ff. de excuſat. tutor. & in l. 3. §. *hæc verba*, ff. de negotijs geſt. nam ex his, & aliis juribus inter ſe collatis conſtat, interdum legis verba extendi ad caſum fictum, interdum vero non extendi. Unde ordinaria regula eſt, in materia ſtricta, id eſt, odioſa, correctoria & ſimilibus non admitti extenſionem illam, in materia autem ampla, id eſt, favorabili admitti. Ut cum lex loquitur in favorem filiorum, adoptivi etiam venire ſolent, ut docent Baldus, & alij apud Menoch. l. 4. præſumpt. 89. n. 36. & lex loquens de legitimis, legitimatos comprehendit, teſte Bart. in dicta l. *ſi is, qui pro emptore*, n. 30. & Menoch ſupran. 22. Unde poteſt hic notari alia regula, ſcilicet, quando lex omnino æquiparat fictum cum vero, tunc quoad diſpoſitiones, ſeu effectus ejuſdem iuris, ordinariè habere locum extenſionem legis ſecundum totam proprietatem civilem ſeu legalem, quia lex diſponere cenſetur ſecundum ejuſdem juris uſum, & inſtitutionem. Ut, v. g. dicit lex legitimatum nihil differre à legitimo, utique quoad diſpoſitiones juris, vel ſecundum jura factas, Authent. quibus modis nat. eſſ. &c. cap. 1. & 3. Inde ergo fit, ut nomine legitimorum ordinariè veniant etiam legitimati, niſi aliud conſtet aliunde de mente legis. In quo etiam conſiderandum occurrit, hoc maxime habere locum, quando effectus per legem inductus eſt, quaſi diſpenſatio in aliquo defectu non à natura, ſed ab hominibus introducto, ut eſt ingenuitas conceſſa contra ſervitutem: nam ſervitus non eſt conditio naturæ, & ideo ſervus factus ingenuus per legem, ſimpliciter venire ſolet in legibus nomine ingenui, ut patet ex dicta l. *cum ex ratione*, Maxime vero in materia favorabili. Et alia exempla efferemus in ſequentibus.

Extenſio admittenda in materia favorabili, non verò in odioſa.

Dico tertiò: Extenſio legis per improprietatem, ſeu ultra proprietatem verborum, tam naturalem, quam civilem rarò locum habet, admittenda verò eſt, quando alias vel lex fieret illuſoria, & nullius momenti, vel injuſtitiam, aut aliam abſurditatem contineret. Hanc concluſionem in terminis poſuit Abb. in cap. 1. de conſtit. n. 14. & ſequitur ibi Deci. & alij, & Felin. referens alios in cap. *tranſlato*, de conſtit. nu. 14. Covarr. 3. variar. cap. 3. n. 9. Navarr. in ſum. c. 27. n. 51. & in cap. *pœnæ*, de pœnit. diſt. 1. nu. 16. & 21. & ſumitur ex Gloſſ. penult. in cap. 2. de uſur. in 6. Qui omnes præcipuè loquuntur de poſteriori parte aſſertionis. Nam prior, ſcilicet quod hæc licentia extendendi legem ad improprium ſenſum, per ſe non liceat, ſed tantum neceſſitate cogente, per ſe nota eſt, & ex dictis in capite præcedenti ſatis probatur. Quod verò propter dictam cauſam liceat, optimè probatur ex l. *ſcire etiam*, §. *aliud* ff. de excuſat. tutor. ubi propter vitandum abſurdum lex ibi dicens, *Vel intra centum milliaria*, extenditur, ut etiam intra quatuor centum locum habeat. Et à ſimili etiam ſumitur ex l. *nam abſurdum*, ff. de bon. libert. & optime in l. *ſi ſtipulatio*, de oper. liber. Et confirmari hoc poteſt ex cap. *ſi civitas*, de ſententia excommunic. in 6. ubi interdictum civitatis extenditur ad ſuburbia, ne vilipendi valeat ſententia interdicti. Idem probatur ex cap. *ſignificavit*, de Judæis, ut illud bene expendit Nau. in ſum. cap. 27. n. 51. Ratio autem eſt, quia eſt vulgaris regula, omnem diſpoſitionem ita eſſe interpretandam, ut valeat potius, quam pereat, ergo multò magis lex, quæ magno conſilio fit: at verò ſi injuſtitiam contineret, non eſſet lex; ergo ita eſt interpretanda, ut & ſit lex, & non ſit injuſta, etiamſi ad hoc neceſſarium ſit verba extendere uſque ad improprietatem. Et eadem ratione vitanda

7. *Lex aliquando extenditur ultra proprietatem verborum tam naturalem quam civilem.*

vitanda est omnis absurditas à lege per ejus interpretationem, quia si esset absurda, irrationabilis esset, & consequenter non esset lex. Idem denique erit si sit inutilis, & nullius momenti, quia etiam hoc modo nihil ad commune bonum conferet, ac subinde non erit lex. Et præterea cum lex auctoritate publica fiat, & magno consilio, non potest præsumi facta in eo sensu, ut sit injusta, absurda, vel inutilis. Unde etiam de statuto dixit Albert. cons. 20. n. 11. non esse ita interpretandum, ut elusorium fiat, & sequitur Mascard. concl. 596. n. 2. Imò etiam in lege odiosa fit hæc extensio, ne fiat fraus legi, & ita fiat inutilis, ut in l. 4. ad Macedon. sub mutuo comprehenditur venditio pecunia credita. Et ad id valet l. *cum quis*, 126. de regul. jur. & Glossa ult. in capit. ultim. de usur. in. 6. ubi nomen testamenti ad codicillum extendit in materia pœnali, ne lex fiat illusoria, estque ibi communiter probata. Et plures alios in eandem sententiam refert Tiraq; in ll. conn. Gloss. 5. n. 115. & Sarm. l. 1. sel. c. 12. n. 7. Atq; in his assertionibus non videtur esse controversia inter auctores: nam in his generalibus regulis conveniunt, licet alij plures, alij pauciores limitationes adhibeant, quas nunc non expendimus quia pendent magis ex particularibus materijs, seu ex applicatione generalis doctrinæ ad illas, quam ex formali ratione interpretandi leges.

CAPUT III.

Verùm lex extendi possit ad casum non comprehensum sub aliqua verborum significatione, propter solam rationis similitudinem, vel identitatem.

1. QUæstio hæc valde controversa est inter auctores & non parvam habet difficultatem, & ideo specialiter tractanda est. Multi ergo sentire videntur, tantam extensionem fieri non posse. Et potest suaderi primò, quia ratio legis non est lex, nec formaliter illam constituit tanquam forma substantialis ejus, quia hæc est voluntas legislatoris significata per verba; ergo si verba in aliqua significatione non extenduntur ad aliquem casum, quanvis fortasse ratio in eo militet, non est de illo lata lex. Dices, voluntatem legislatoris esse rationi conformem, & ideo tantum extendi, quantum ratio ejus. Sed contra hoc. argumentor secundò, quia stante eadem ratione potest Princeps velle unum, & non aliud, vel pro sola libertate, vel certè, quia non expedit multa præcipere, aut prohibere, neque omnia omittere, & ideo eligit unum pro arbitrio suo, quod sæpe potest facere sine culpa; imò etiam interdum propter aliquam rationem. Nam licet nos lateat, fortasse non defuit legislatori aliquod motivum, propter quod unum præciperet, & non aliud, non obstante aliqua similitudine rationis. Unde confirmatur tertiò, quia ipsa determinatio expressa verborum ad unum casum, & taciturnitas alterius, indicat potius legislatorem unum voluisse præcipere vel prohibere, & non aliud, ex illa conjectura juridica, *quia si voluisset, expressisset*, ca. 2. de translat. Episcop. cap. *ad audientiam*, de decim. Unde potius solet interdum sumi argumentum ab speciali, quia dum hoc in speciali prohibetur, & alia tacentur, signum est alia non prohiberi. Deniq; lex non est ultra totam significationem extendenda sine necessitate, aut ratione cogente; hic autem nulla est, sed sola conjectura similitudinis rationis, quæ & infirma est, quia nunquam potest illa similitudo omnimoda satis probari, cum non oporteat legislatorem omnem rationem exprimere, quæ ipsum movit, & per alias conjecturas, quas adduximus, illa sufficienter elidit, argumento cap. *verisimile*, de præsumptionibus; ergo propter solam rationem non est lex extendenda ultra verba. Et hanc sententiam significat Glossa in cap. *in fidei*, verb. *inquisitionis*, de hæret. in 6. tenet Anton. in cap. ult. de consuet. n. 57. Domin. in cap. 1. de temporib. ordin. in 6. n. 9. Adrian. in 4. Mater. de excommunic. q. 3. excep. 8. & Cordub. l. 1. q. 11. opin. 2. ad 3. & multi alij apud Tiraq. in l. *si unquam*, verb. *libertis*, à n. 2. ubi infinita pene congerit, & allegat usque ad num. 30. & præcipuè in nu. 20. & 21.

Multi verò alij affirmant, tantam esse vim rationis legis, ut propter illam comprehendere censeatur casus in lege omissos, si in eis par ratio militet, licet aliter sub verbis legis non contineantur. Pro qua sententia multa etiam congerit Tiraquel. supra à n. 42. ubi etiam plures auctores allegat. Idem Constanti. Roger. in tract. de jur. interpret. §. 1. à num. 21. Molin. l. 1. de primogen. c. 5. n. 7. & sequentib. Covarr. in cap. *alma*, 2. p. §. 4. n. 7. vers. *secundo*, Angel. verb. *lex*, n. 6. & 8. cum Imol. & Gemi. Sylvest. q. 18. cum Panormit. in c. *in insulis*. de regular. n. 3. ubi ait, dispositionem legis extendi propter rationem expressam in lege, etiamsi verba id non patiantur. Idem ferè habet in cap. 1. de juram. calum. n. 8. Fundamentum potissimum est, quia ratio legis, præsertim in ipsa expressa, indicat sufficienter, intentionem legislatoris esse prohibere aliquid, non quatenus materialiter (ut sic dicam) tale est, sed ut subest tali rationi, ac subinde prohibere quidquid talem rationem æqualiter induit; ergo dispositio talis legis tam universalis est, quam ejus ratio, etiamsi verba ejus id non exprimant. Et confirmatur quia hoc modo decisio unius casus per sententiam Principis censetur habere vim legis pro omnibus similibus, quia, nimirum, casus ille particularis materialiter sumptus solum censetur esse tanquam quoddam exemplum, in quo ratio decisionis exercetur, quia vero ratio est, quæ fundat decisionem, ideo universalis esse censetur pro casibus similibus; ergo idem est cum proportione in quacunque lege. Et ad hoc confirmandum allegantur varia jura; quæ nunc non licet sigillatim expendere, quia intellecta generali doctrina, potest unusquisque juxta eam singula interpretari.

2. *Ratio legis aliquando extenditur ultra significationem verborum.*

In hac re difficile est judicium ferre, propter varia dicta Doctorum, & jurium, quæ ab ipsis allegantur. Ut tamen quod sentio dilucidè, & breviter explicare valeam, suppono, sermonem esse de lege humana propria, id est, disponente, & inducente novam obligationem, quæ ex sola ratione naturali non oriretur: nam si lex hominis tantum sit declarativa rationis naturalis, sine dubio tantum extendetur, quantum ipsa ratio. Nec de hoc esse potest controversia. Deinde differentiam constituo inter paritatem rationis, & identitatem. Paritatem rationis voco, quando licet rationes sint diversæ, habent inter se æqualitatem, ut sunt v. g. ratio amicitiæ, aut gratitudinis, quæ inter se diversæ sunt, possunt autem æquiparari, & moraliter æquales judicari. Identitatem autem voco, quando in diversis materijs una & eadem ratio pietatis promovendæ, aut nocumenti evitandi, intercedit. Quam distinctionem attingunt Juristæ allegati, & paritatem vocant similitudinem rationis, aliam identitatem, ut videre licet in Baldo, & alijs, quos Tiraquel. citat, & expressius Rochus Curt. tract. de consuet. ad c. ult. eod. sect. 4. n. 23. ex Alexan. cons. 75. & Paulo de Castr. cons. 338. & in cons. 84. ut illum refert, & sequitur Tiraquel. in dicta lege *si unquam*, verbo *libertis*, numero 45.

3. *De lege humana propria sermo esse debet.*

Primò igitur censeo, solam similitudinem rationis per æquiparationem, seu æquivalentiam sine identitate non sufficere, ut legis obligatio ex uno casu ad similem extendatur, ut ex persona ad personam, aut alio simili modo, quando sub verbis legis in aliqua significatione non comprehenditur. Ita opinantur in primis auctores citati in prima opinione. Deinde idem planè sentiunt Paul. Castrens. Alex. & Rochus proximè citati. Ad idem potest citari Glossa in capit. 1. de temporib. ordin. in 6. verb. *Italiæ*. Nam licet in principio videatur repugnare, in ultimis verbis tandem

4. *Similitudo rationis non sufficit, ut obligatio legis ex uno casu ad similem extendatur.*

dem exponit illum textum, non admittendo extenſionem propter ſimilitudinem rationis, verum eſt, non fundari in hoc, quod ſimilitudo rationis non ſufficeret, ſed in hoc, quod ratio aliqua diſſimilitudinis excogitari potuit. Veruntamen etiam hinc ſumi poteſt argumentum pro concluſione, quia ſi verba legis nullo modo caſum comprehendunt, ſola ſimilitudo rationis non poteſt ſufficere, ut diſpoſitio legis cenſeatur habere locum in alio caſu ſimili, quia nunquam poteſt ſimilitudo eſſe tanta, quin facile ſit aliquam rationem differentiæ invenire. Sed ulterius declaratur, incipiendo à certioribus. Nam in primis ferè omnes fatentur, hanc extenſionem per ſimilitudinem rationis non habere locum, ubi alia lex aliter diſponit in alio caſu, quantumcunq; ſimili, ut expreſſe docent Bartol. in Authent. *quas actiones*, C. de ſacroſ. Eccleſ. num. 8. & 9. & in l. *omnes populi*, ff. de juſtit. & jur. q. 6. principali, quæſtiunc. 4. conſentit Abb. conſ. 29. n. 4. vol. 2. & in cap. *tranſlato*, de conſtitut. n. 4. ubi clarè loquitur de ratione ſimili, non eadem, ut Bart. etiam loqui videtur, ut illam etiam Rochus expoſuit. Idem Felinus in dicto capit. *tranſlato*, de conſtitut. numero 13. Et ratio eſt, tum quia legum correctio eſt juris ſtrictiſſimi, ut infra dicemus, & ideo non habet in illa locum extenſio propter ſolam ſimilitudinem rationis tum etiam quia fortius vinculum eſt legis expreſſæ, quam ſit ratio alterius legis propter ſolam ſimilitudinem; ergo non poteſt hæc lex contra alteram prævalere. Ex quo obiter colligo, ſolam ſimilitudinem rationis non ſufficere ut caſus ſit comprehenſus in lege ex mente legiſlatoris: nam ſi eſſet comprehenſus, re vera eximeret illum à contraria lege antiquiori.

5. *Duo in lege pœnali diſtinguenda.*

Deinde in legibus pœnalibus eſt facilior, magiſque recepta aſſertio (idemque intelligatur cum proportione in irritantibus, & in omnibus odioſis.) Ut autem caveatur æquivocatio, quæ in hoc committi poteſt, diſtinguenda ſunt in lege pœnali duo, ſcilicet, præceptum, vel prohibitio, & pœnæ impoſitio. Quod ergo attinet ad pœnam, certum exiſtimo, non poſſe legem pœnalem quoad pœnam extendi propter ſolam ſimilitudinem rationis, quantacunque iſta ſit. Quod præter auctores proxime allegatos ſenſit Gloſſ. in cap. *in pœnis*, 49. de regulis juris in 6. dicens, *quod de pœnis non arguimus ad ſimilia, quia pœnæ non excedunt proprium caſum*, Idem docuit Anton. de Butr. in cap. ult. de conſuet. n. 57. & 58. & bene Caſtr. lib. 1. de lege pœnal. cap. 7. docum. 3. eandem opinionem tenet, & communem Doctorum eſſe dicit Molina Tract. 2. de inſtit. diſp. 176. §. *quartò*, Emman. Roder. tom. 1. quæſt. regular. qu. 11. ar. 6. regula 14. Sanci. lib. 10. de matrim. diſp. 4. Probari autem poteſt primò ex generali regula juris, in pœnis benigniorem interpretationem eſſe faciendam; at extenſio pœnæ propter ſolam ſimilitudinem non fit per interpretationem benignam, ſed nimis rigoroſam; ergo. Secundo, quia hæc extenſio vel fieri poſſet à caſu ad caſum ſimilem æqualem, vel graviorem, vel à perſona ad perſonam, vel à pœna ad pœnam, vel à loco ad locum, aut alia ſimili circumſtantia; nihil autem horum poteſt dici cum probabilitate; ergo.

6. Probatur prima pars de caſu ad caſum, quia pœnæ impoſitio licet ſecundùm generalem rationem æqualitatis, ſeu proportionis fundetur in ratione juſtitiæ, tamen in determinatione talis pœnæ ad talem caſum pendet ex voluntate legiſlatoris, magis quam ex ratione, ut conſtat, quia nulla certa ratio cogebat Principem ad imponendam hanc pœnam pro tali delicto, poſſet enim imponere aliam, vel nullam per legem imponere, ſed committere judici: ergo rationis ſimilitudo ex parte delictorum non ſufficit ad extendendam pœnam ad caſum ſimilem, quia præter rationem neceſſaria eſt voluntas legiſlatoris, quæ ibi non intervenit. Declaratur, & confirmatur hæc pars, quia in pœnis, quæ ipſo facto imponuntur, manifeſtum eſt, neminem obligari in conſcientia ad exequendam, vel obſervandam in ſe pœnam legis, niſi commiſerit illud ſpecificum delictum, propter quod eſt impoſita, ut in cenſuris, irregularitatibus, & aliis impedimentis canonicis manifeſtum eſt, ut conſtat ex doctrina ſæpe repetita in materia de cenſuris. Imò Doctores omnes in illa ponderant non ſolum ſpecificam rationem delicti, ſed etiam modum, & conſummationem ejus juxta rigoroſum ſenſum verborum eſſe neceſſarium. Unde ridiculum eſſet dicere parricidam, vel incendiarium templi, aut imaginum, incurrere cenſuram canonis, *ſi quis ſuadente*, quia hæc delicta æquiparantur in gravitate percuſſioni clerici; ergo idem dicendum eſt in pœnis imponendis per judicem; eadem enim ratio militat, quia lex imponens pœnam certam pro furto, in rigore non obligat judicem ad imponendam illam pœnam pro alio delicto, etiamſi ſimile, vel æquale ſit. Quando verò poſſit judex, vel etiam debeat ex alio principio uti ea ſimilitudine, ſeu imitatione legis punientis unum delictum ad puniendum aliud, paulò poſt explicabo. *Declaratur exemplo.*

Atque hæ rationes convincunt in aliis extenſionibus ſecundum alias circunſtantias, quando variata circunſtantia, variatur factum, quod lex conſideravit. Ut patet in primis in variatione perſonæ: nam ſi lex definite punit religioſum concionantem hoc, vel illud; non punit clericum ſecularem idem delictum committentem, quia licet ſit in ſpecie idem, non tamen eſt idem, quod lex voluit, & expreſſit. Item hîc procedit illa ratio, quod punire hanc, vel illam perſonam pendet ex voluntate legiſlatoris, & ideo non ſufficit ſimilis ratio, quia nec ſemper homo vult omnia, quæ participant ſimilitudinem rationis, nec ſemper expedit omnia velle, ſed unum præ alio eligitur arbitrio legiſlatoris, vel propter alia motiva, quæ apud ſe habere potuit. Et hæc eſt juridica ratio exponendi omnes canones pœnales, & deſtructo hoc generali fundamento, tollitur certitudo in his legibus explicandis. Et idem diſcurſus fieri poteſt de loco: nam ſi lex punit delictum factum in tali loco, ita ut ex illa conſtet, habuiſſe reſpectum ad illum, non extenditur ad alium, licet eadem, vel ſimilis ratio in eo eſſe videatur. Quod quidem dixit Bart. in Authent. ult. C. de ſacroſanct. Eccleſ. quando cum illa extenſione inducitur correctio legis; ego vero cenſeo abſolute ac per ſe idem eſſe dicendum ex vi mutationis loci, & facti, quod lex conſideravit. Et idem eſt de malo peccandi: nam ſi lex punit peccantem ſcienter, non extenditur ad peccantem ex ignorantia, etiamſi contingat, delictum ex aliis circunſtantiis eſſe gravius, & ſic de aliis, propter eandem rationem. Denique idem eſt evidentius de extenſione à pœna ad pœnam: nam ſi certa pœna imponitur per legem, non poteſt judex illam mutare aliam ſimilem imponendo, quia aſtringitur lege ad ſolvendum, ut ita dicam, in tali ſpecie, niſi per modum diſpenſationis ex juſta cauſa aliud ei permittatur, ut ſupra dictum eſt. Et in pœnis, quæ incurruntur ipſo facto, non poteſt quis mutare pœnam in aliam ſimilem, quando poteſt pœnam lege præſcriptam exequi, imò licet non poſſit, non tenetur aliam æquivalentem præſtare, ut in ſuperioribus dictum eſt, ut in aliis legibus eſt certum, in eis non habere locum commutationem proprio arbitrio factam, ut infra dicetur; nulla ergo extenſio, vel argumentatio per ſimilitudinem rationis habet locum in pœnis, quoad proprium reatum earum, etiamſi maxima congruentia, vel ſimilitudo intercedere videatur, ut dixi etiam in tom. 3. tertiæ partis, quæſt. 67. artic. 8. in comment. *Juridica ratio exponendi omnes canones.*

7.

Supereſt dicendum de altera parte legis pœnalis, quæ eſt prohibitio, vel præceptum: nam Joan. Andr. in cap. *diſpendia*, de reſcript. lib. 6. dixit, per ſimilitudinem rationis extendi diſpoſitionem legis pœnalis, licet non extendatur pœna. Et poteſt ſuaderi, quia eadem eſt ratio de

8.

de hac lege, quæ de qualibet alia obligante per vim directivam, quia etiam lex pœnalis ut præcipiens, vel prohibens habet suam vim directivam, solum hoc potest in ea considerari speciale, quod ratione adjunctæ pœnæ videtur potius restringenda, quam extendenda, quoad hoc ut pœna restringatur, ut non extendatur. Sed hoc non cogit, quia pœna est quid accessorium, & directio legis est principale & ideo non est habenda ratio accessorii, si principale per se spectatum petit, vel admittit extensionem; sed lex directiva non adjiciens pœnam extenditur propter similitudinem rationis; ergo & lex pœnalis quoad dispositionem & directionem. Sed

Rejicitur sententia Joan. And.

hæc sententia in primis in eo displicet, quod separat pœnam à dispositione legis: nam licet verum sit, pœnam legis non posse extendi ad eum, qui illam legem non violat, cui adjecta est, etiamsi aliam similem violet, ut probant omnia dicta in superiori puncto, nihilominus si propter rationis similitudinem extenditur dispositio legis pœnalis, consequenter dicendum est, violari legem illam per actum illum, in quo similis ratio militat, alias quomodo lex extenditur ad illum actum? Si autem lex violatur, pœna ejus incurritur, quia adæquata est ipsi legi, & sequitur transgressionem ejus, tanquam accessorium principale. Deinde displicet ipsa assertio, quia licet æquiparatio facta cum aliis legibus directivis non pœnalibus videatur probabilis, nihilominus fundamentum etiam in aliis legibus censeo esse falsum.

9. *Similitudo rationis non sufficit ad vinculum conscientiæ inducendum.*

Dico ergo, nullam legem extendi quoad vinculum obligationis in conscientia, quod per se imponit, propter solam similitudinem, vel paritatem rationis ad casum omissum, & nullo modo comprehensum sub significatione verborum legis, etiamsi de tali casu nihil per aliam legem dispositum sit, & sive lex pœnam addat, sive non addat. Ut hanc assertionem probem, suppono distinctione quadam, qua utuntur Imol. Gemi. Tiraq. & Sylv. locis citatis, qui dicunt, duplicem esse mentem legislatoris; vel potius interpretationem mentis legislatoris, unam comprehensivam, aliam extensivam, quod ego intelligo purè extensivam generale nomen imperfectiori membro applicando. Comprehensiva interpretatio, vel extensio est, quando per illam declaratur talem casum, vel personam comprehensam fuisse in mente legislatoris, licet verbis non satis eam declaraverit, ut est casus in c. *si postquam* §. *si vero*, de elect. in 6. ibi. *Quæ non solum ut quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quod usque ad finem negotium prosequatur*, cum similibus. Purè vero extensiva mens, seu interpretatio dicitur illa, per q̃ extenditur dispositio legis ad casum non comprehensum sub mente legislatoris, propter similitudinem vel paritatem rationis.

Duplex interpretatio mentis legislatoris.

10. *Interpretatio purè extensiva non sufficit, ut dispositio legis obliget in tali casu.*

Hoc posito sic argumentor, interpretatio purè extensiva, & non comprehensiva nunquam sufficit, ut dispositio legis obliget in casu, ad quem fit extensio ex vi talis legis; sed extensio, quæ fit per similitudinem rationis sine adminiculo verborum, nunquam est comprehensiva, sed pura extensio: ergo ratione illius tantum nunquam lex obligat per vim directivam. Quæ ratio procedit tam in lege favorabili, quam in pœnali, correctoria, & quomodocunq; odiosa, ut per se patet. Majorem videntur planè supponere Imol. & Gemin. imò etiam Sylvest. & probatur, quia formalis ratio constitutiva legis est mens legislatoris, sub qua voluntatem ejus præcipuè intelligo; ergo quod non fuit sub mente legislatoris comprehensum, non potest sub lege comprehendi; ergo non potest cadere sub legis obligationem: ergo si interpretatio sit pure extensiva, non potest sufficere ad obligationem legis. Probatur consequentia ultima (nam cætera omnia per se nota videntur) ex data declaratione terminorum, quia illa dicitur pura extensio, quæ fit ultra totum id quod sub mente legislatoris comprehenditur. Quod autem talis sit extensio, quæ sit per solam similitudinem rationis, quod in minori sumebatur, probatur, quia sola similitudo rationis non ostendit, sub voluntate legislatoris comprehensa fuisse omnia, quæ similitudinem rationis inter se habent, ut probant omnia dicta de pœnis. Nam sicut obligatio ad pœnam talem non nascitur ex sola ratione, sed ex voluntate legislatoris, quæ stante simili ratione potest velle hanc, vel illam pœnam, & non aliam; ita obligatio directiva nascitur ex voluntate, & hæc non semper tantum extenditur, quantum rationis similitudo, ut in pœnis probatum est, & in rationibus pro prima sententia adductis.

Respondet autem Sylvest. verb. *lex.* quæst. 18. 11.
sicut physicè est impossibile, esse eandem causam, quin sequatur idem effectus, ita loquendo jurdicè, esse impossibile, esse eandem rationem, & non esse idem jus, cum ratio ipsa sit formaliter jus, & lex, nisi hoc sit ex voluntate legislatoris, quam tamen sequi non tenemur, nisi exprimatur. Veruntamen hæc objectio, ablata quadam æquivocatione, quam involvit, magis confirmat nostram sententiam, quam eam oppugnet. Æquivocatio ergo sæpe committitur in illo verbo, *eadem ratio*, nam si rigorosè sumeretur pro vera identitate rationis, prout à similitudine distinguitur, non procederet ratio contra nos, qui hæc duo distinximus, & nunc de sola similitudine tractamus. Sylvester autem latius loquitur de ratione eadem, prout antea dixerat, *Si ratio sit par simpliciter, seu eadem, aut certè major.* Sic ergo loquendo de ratione eadem, pro simili, pari, vel majori, falsa est major, & inepta comparatio quæ fit causæ physicæ, quæ naturaliter agit, ad rationem, quæ moraliter inducit liberam voluntatem legislatoris: quod ipsemet Sylv. vidit, cum addidit, *nisi hoc sit de voluntate legislatoris*, si ergo legislatoris voluntas potest efficere, ut lex non tantum extendatur, quantum par ratio, non est juridicè impossibile, esse eandem rationem, & non esse idem jus. Falsumque est dicere, quod talis ratio sit formaliter jus, & lex: nam talis ratio per se non sufficit, jus, aut legem constituere sine voluntate legislatoris, alias non posset legislatoris voluntas facere, ne lex tantum extendatur, quantum illa ratio, quia non potest tollere ab illa ratione, quod illi est intrinsecum, & formale. Nam ob hanc causam non potest voluntas legislatoris humani facere, ut illa ratio naturalis, quæ per se inducit obligationem naturalis legis, & est quasi formale jus naturale, non extendatur, quantum natura sua potest. Secus vero est de ratione congruitatis, seu convenientiæ, quæ in lege humana reperitur; illa enim ratio per se non est formaliter jus, aut ratio, sed potius est voluntas, vel saltem non sufficit ratio sine voluntate. Unde libenter admittimus illud principium, quod Sylvest. sumit, quia non tenemur sequi voluntatem legislatoris, nisi exprimatur: nihil autem illum juvat, quia licet legislator non exprimat, se nolle, ut lex extendatur ad omnia, in quibus similis ratio invenitur, non ideo ratio sola per se obligat, ut ostensum est, nisi accedat voluntas legislatoris. Unde retorquetur ratio, quia per talem legem non exprimitur voluntas legislatoris obligans ad talem extensionem: ergo nulla est talis obligatio. Probatur consequentia quia voluntas legislatoris non obligat, nisi exprimatur, & illa non exprimitur: ergo ex illa non potest esse obligatio, nec etiam ex sola ratione, ergo ex nullo capite.

Refellitur responsio.

Sed dici potest, quod licet ratio sola non sit 12
lex sine voluntate, tamen est signum voluntatis, *Objectio.*
præcipue quando in ipsa lege exprimitur, ergo tunc tantum extenditur voluntas, quantum ratio, & ita ex ratione resultabit interpretatio non tantum purè extensiva, sed etiam comprehensiva, & sic etiam procedit, quod Bald. & alii dicunt, rationem esse ipsam legem, quia involvit voluntatem, & ideo æquè extendi legem ipsam, ac rationem ejus. Sed hoc, licet *Solutio.*
possit habere apparentiam aliquam in propria identitate rationis, de qua statim, non tamen in

rationis

rationis paritate, aut ſimilitudine, quia de illa falſum eſt aſſumptum; nam ratio per ſe non eſt ſufficiens, nedum adæquatum ſignum voluntatis, etiamſi in lege exprimatur, quia eſt tantum ſignum honeſtatis, vel utilitatis, quam legiſlator in tali materia reſpicit, ut in illa per legem, ac voluntatem ſuam neceſſitatem inducat. Et ideo neceſſarium non eſt, nec moraliter verum, aut ordinarium, quod voluntas legiſlatoris extendatur ad omnia, in quibus poteſt inveniri ſimilis ratio. Quia (ut dicebam) voluntas pro ſua libertate poteſt circa unam materiam diſponere, & non circa aliam, licet in utraque inveniatur ſimilis ratio, quia fortaſſe non expedit in omnibus diſponere, & pro ſuo arbitrio legiſlator eligit unam materiam potius, quam aliam. Exemplum morale eſt, quia in lege taxante pretium panis, aut vini eadem profectò, vel potius ſimilis ratio conſiderari poteſt, & nihilominus lex poſitiva interdum taxat pretium panis, & non vini, vel olei, & ſic de aliis. Item aliquando lex canonica diſponit aliquid in una religione mendicante, quod poſſet ſimili ratione generaliter diſponere, & tamen ſi lex ſpecialiter loquatur de Prædicatoribus, vel Minoribus, non extenditur ad alios, ut patet ex cap. *conſtitutione*, cum cap. *non ſolum*, de regular. in 6. Nam prohibitionem factam Minoribus, & Prædicatoribus recipiendi novitios ante annum probationis elapſum, eodem extendit Bonifac. VIII. ad aliorum Mendicantium ordines, & addit, *Nos pari ſimilitudine rationis inducti*, plane oſtendens, antea non habuiſſe locum extenſionem illam, non obſtante ſimilitudine rationis.

13. Atque ita ex illo textu fatetur Sylv. probari ſententiam hanc quoad leges pœnales, & diſpoſitiones, ſeu prohibitiones earum, & in hoc eſſe communem ſententiam, eamque alijs in locis docuiſſe Joan. Andr. ſcilicet, in regula *odia*, in 6. & in Clemen. 1. de elect. Imol. & Gemi. in dicto cap. *ſtatutum*, Panormitanus etiam in cap. 1. de re judic. num. 15. Nam licet dicat, legem pœnalem extendi ad limites rationis expreſſæ, ſtatim ſubdit, *ſecus ubi allegaretur ſimile ſub facilioribus terminis vel paribus*, & citat Innoc. in cap. *cum ſpeciali*, de appellat. apud quem nihil invenio. At vero in legibus non pœnalibus, nec correctorijs plures ex dictis Juriſtis admittunt extenſionem, ſed nec rationem ſufficienter afferunt, nec differentiam ſufficientem inter leges pœnales, & non pœnales, quoad vim directivam aſſignare poſſunt, ut ſupra dicebam, quia ſi leges pœnales non admittunt hanc extenſionem, non eſt propter pœnam adjunctam, quæ eſt quid acceſſorium, ſed quia voluntas legiſlatoris ex vi ſolius rationis ſimilis non comprehendit caſus omiſſos, quæ ratio eandem vim habet in legibus non pœnalibus. Præſertim quia obligatio in conſcientia etiam eſt res graviſſima quæ non eſt extendenda ſine majori fundamento, quandoquidem ratione adjunctæ pœnæ ſimilis extenſio non admittitur. Denique dicti auctores nullo modo rationibus factis ſatisfaciunt.

14. *In quo ſenſu procedit aſſertio, declaratur.* Adverto autem, aſſertionem à nobis poſitam procedere tantum ex vi ejuſdem legis, & de rigore obligationis, in ordine ad obſervationem, vel tranſgreſſionem ejus, hoc enim modo cenſemus, legem non obligare ad aliquid, quod ſub verbis ejus aliquo modo non comprehenditur, quantuncunque ſimilis, & æqualis, vel major ratio in illo locum habeat. Quod advertо, quia Juriſtæ ſæpe in hac quæſtione loquuntur de uſu legum in ordine ad externa judicia, & ad ſententiam in eis ferendam, vel ordinem ſervandum. Et ita dicunt, deficiente lege, procedendum eſſe à ſimilibus ad ſimilia, & utendum eſſe lege diſponente in uno caſu, ex ratione ſimili illi, quæ in alio caſu invenitur, in quo lex nihil diſponit. Et in hoc ſenſu dicere ſolent, caſum ſimilem expreſſo, non cenſeri omiſſum cum in utroque par ratio militare videtur, ad quod multa allegat Tiraquel. de retract. conſanguin. §. 2. Gloſſ. 1. n. 19. Hæc autem duobus modis poſſunt intelligi. Primò ut procedatur ex prudenti arbitrio, & rationali conjectura, ac præſumptione, quidquid ſit de obligatione legis. Et in hoc nullus prudens dubitare poteſt, tum quia nihil eſt magis conſentaneum rationi, & prudentiæ, quam præcedentum veſtigia imitari & præcipue per leges ſuperioris approbata, tum etiam quia jura omnia ad hoc inclinant. Unde dicitur in lege, *nam*, ff. de legibus: *Quando lex in uno diſponit, bonam eſſe occaſionem, cætera, quæ tendunt ad eandem utilitatem, vel interpretatione, vel certa juriſdictione ſuppleri.* Ubi Gloſſa addit, *procedendo de ſimilibus ad ſimilia*, & alijs juribus id confirmat. Imò ſæpe ſupremus legiſlator movetur ex ſimilitudine æquitatis alterius legis, latæ etiam à Principe inferiori, ad aliam legem ſimilem, vel proportionalem edendam, qui eſt caſus proprius cap. *cum dilecta* de confirmat. utili, ubi Gloſſa, verb. *ſimilitudine provocati*, alia jura refert, & multa ad hoc congerit Felin. in cap. *tranſlato*, de conſtit. à num. 10. ubi cum Bald. dicit, hanc extenſionem habere locum etiam in pœnis, procedendo à ſimilibus ad ſimilia, ſcilicet, in caſibus non proviſis in jure, quod veriſſimum eſt, & uſu receptum. Et poteſt etiam aſſignari ratio, quia judex debet ſecundum leges judicare, juxta doctrinam D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 5. Ergo ubi deeſt lex expreſſa, optime faciet, utendo ſimilitudine rationis. Et ſic dixit Menoch. lib. 1. de præſumpt. q. 5. num. 8. quando præſumptio, licet non ſit ſcripta expreſſe in lege, magnam cum ſcripta affinitatem, vel ſimilitudinem habet (quod maxime contingit ob majorem, vel eandem rationem) de illa judicandum eſſe ac de ipſa ſcripta, & ita inquit, *Cum caſus omnes lege comprehendi non potuerint, procedimus de ſimilibus ad ſimilia.*

15. Secundo poteſt id intelligi, ut ad hoc teneantur judices, etiam ex obligatione legis, quod non eſt tam certum, eſt tamen valde probabile. Si tamen id verum eſt non oritur obligatio ex ſola lege diſponente in caſu ſimili per ſe ſpectata, ſed ex alijs legibus approbantibus conſuetudinem illam; & ordinantibus, ut ſervetur, ut ſumi poteſt ex l. *non poſſunt*, ff. de legib. ibi, *Is, qui juriſdictioni præeſt, ad ſimilia procedere, atque ita jus dicere debet*, ubi verbum *debet*, licet ambiguum ſit, ſatis indicat obligationem, maxime concurrente communi conſenſu, & conſuetudine. Dici etiam poteſt, hoc extenſionis genus eſſe neceſſarium ſecundum jus, quia ſe habet, ſicut præſumptio juris, & de jure, contra quam non admittitur directa probatio, & ideo judices eam ſequi in judicando tenentur, niſi contingat oppoſitum aliunde evidenter conſtare. Ita ergo in præſenti, ubi alias non conſtiterit manifeſte de contraria mente legiſlatoris, tenebitur judex uti extenſione legis ſecundum rationem ſimilitudinis, ubi caſus aliter non poteſt aperto jure decidi.

16. *Ex identitate rationis refertur extenſio ad caſum in verbis non comprehenſum.* Secundo principaliter dicendum eſt, ex identitate rationis recte fieri extenſionem comprehenſivam legis ad caſum non comprehenſum in verbis, ſi conſtiterit rationem illam eſſe adæquatam, ſolamque animum legiſlatoris induxiſſe, quod ex materia, & circunſtantijs, ac verbis legis inſpiciendum eſt. Hanc aſſertionem pono propter ſententiam valde communem aſſerentem ex identitate rationis extendendam eſſe legem, quam in aliquo ſenſu veram eſſe, negare non poſſumus. Primò propter auctoritatem Canoniſtarum, & Legiſtarum, qui fere in hac aſſertione conveniunt: nam licet differre ſoleant in majori, vel minori illius extenſione, ut infra dicam, tamen in generali fere omnes illam admittunt. Secundò propter varia jura, quæ hoc indicant, quanquam (ſi attente expendantur) fere nunquam ſeparant omnino rationem à verbis, quia non colligunt ex identitate rationis mentem legiſlatoris fuiſſe comprehendere aliquem caſum non ſatis expreſſum in verbis, niſi vel extendendo verba in aliqua ſignificatione ſaltem lata, vel impropria, vel quia alia neceſſitas cogit, ut, quod alias lex eſſet injuſta, vel abſurda.

17. In hoc ergo ſolet aſſertio probari primò ex ultima

ultima regula juris in 6. *In legem committit, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem*, Quæ habetur in l. *non dubium*, C. de leg. & ſumitur ex l. *ſcire*, & l. *contra* ff. de legib. tamen, ut eiſdem locis Gloſſæ advertunt, ille dicitur amplecti verba, & non voluntatem legis, qui non accipit verba in ea ſignificatione, quam legiſlator intendit, quamque poſſet facile ex legis ratione intelligere, & ita licet verum ſit, legem comprehendere, quidquid ratio ejus exigit, non tamen ſine aliquo ſignificato verborum, cui ratio accommodetur. Et ita Gloſſæ in omnibus dictis locis exempla ponunt in eo, qui fraudulenter adhæret materialibus verbis, & ab intenta ſignificatione recedit, ut ſi prohibetur agere, non agit per ſe, agit autem per alium, ſi prohibetur mutuare, non mutuat, ſed vendit pecunia credita, & ſic de aliis. Deinde afferri poteſt dictum cap. *ſi poſtquam*, §. *ſi vero*, de elect. in 6. ubi lex præcipiens alicui, ut ad curiam veniat, extendit, ut etiam præcipere intelligatur, ut ille à curia ſine licentia ante finitum negotium non diſcedat. Quod dicitur eſſe ex mente licet non videatur eſſe ex verbis, quia ratio præcipiendi adventum non eſt propter ipſum tantum, ſed propter negotium præſentialiter peragendum. Nihilominus tamen hæc extenſio, quæ comprehenſiva ſine dubio eſt, licet ſit ultra expreſſam, & rigoroſam ſignificationem verbi veniendi, conſiderata nihilominus materia, & circunſtantiis, non eſt omnino extra latam, & uſitatam ſignificationem verbi veniendi: nam qui dicit ſe ire aliquò ad aliquod negotium, virtute dicit, ſe ire ad permanendum ibi, quandiu negotium poſtulaverit, quod moraliter magis intelligitur in eo, qui venit ex præcepto, quia magis pendet ex voluntate præcipientis.

Verba cum ſuis circumſtantiis conſideranda ſunt.

18. Tandem facit cap. *quia in inſulis*, de regular. Quod de monachis loquitur, & extenditur ſecundum omnes ad omnes religioſos in inſulis habitantes, ut ante decimum octavum annum non admittantur, ob rationem textus, ſcilicet, quia in illis locis durior eſt monachorum congregatio. Sed data hac extenſione, conſtat ex uſu nomen monachorum ſæpe in lata ſignificatione, pro religioſis ſumi, & ſic invenitur in multis aliis. Aliquando autem videtur fieri extenſio omnino præter verba, imo quodammodo contra illa, ut in dicta l. *ſcire etiam*, §. *aliud*, ſed ibi cogebat alia neceſſitas vitandi abſurdum, ut ſupra dixi. Aliud exemplum ſumo ex leg. *illud*, ff. ad leg. Aquil. ubi diſpoſitio quædam loquens de furto, ad omne damnum injurioſum extenditur, & ſubditur probatio, quia ratio quæ in furto movit, eadem in damno injuriæ invenitur, unde ſequitur, ut idem debeat exiſtimari. Sumitur etiam optimum exemplum ex l. *cum mulier*, ff. ſolut. matrimon. Dixerat enim lex, *Cum mulier adulterata fuerit viri lenocinio, non privatur dote.* Et ſubjungit, *Audiendum eſſe, qui dixerit ex mente legis, virum non poſſe accuſare uxorem in eodem caſu*, utique ex ratione legis, quæ attenta juſtitia æque utrumque poſtulat, nimirum, quia tunc uxor non intendit injuriam marito, quia volenti non fit injuria, quæ ratio tam excludit maritum ab accuſatione, quam à retentione dotis. Quanvis etiam dici poſſit, hoc virtute fuiſſe comprehenſum, in verbis legis, licet non expreſſe, ſed per quandam conſecutionem, quia qui juſtè puniri non poteſt profecto nec accuſari poteſt, utiquè ſervata proportione, & reſpectu ejuſdem.

19. *Ut ratio ſit adæquata legi, duo requiruntur.* Atque hinc facile exponitur ultima pars aſſertionis, videlicet, ut hæc extenſio comprehenſiva ex identitate rationis locum habeat, neceſſarium eſſe, ut ratio ſit adæquata legi. Duo autem ad adæquitationem neceſſaria ſunt, unum, ut ratio per ſe ſola moveat ſufficienter, & efficaciter ad legem condendam: aliud, ut ſit veluti finis unicus integre intentus per legem. Ratio prioris partis eſt, quia ſi illa ratio per ſe ſpectata, & ſola non moveat, ſed conjuncta cum aliis; ergo licet in aliis caſibus inveniatur, non poteſt ex illa inferri fuiſſe comprehenſos ſub mente legiſlatoris, quia potuit non moveri ad illos ex defectu aliarum rationum, vel circunſtantiarum. Ratio vero alterius partis eſt, quia ſi ratio non ſit integre, & adæquatè intenta, non oportet, ut comprehendat omnia, quæ illam participare poſſunt. At vero quando ſic eſt adæquata, & integrè intenta, oportet ſalvari integre, & ideo ex vi illius fit omnis ampliatio, quæ neceſſaria eſt ad vitandam omnem fraudem, & circumventionem legis. Et ita procedunt vulgaria jura in hac materia, l. *adigere*, §. *ſi patronus*, junctо, §. *ſi vero*, ff. de jure patronat. & optime in l. *cum pater*, §. *dulciſſimis*, ff. de legat. 2. & alia, in quibus ex ratione extenditur lex ad eos caſus, in quibus fieret fraus legi, niſi lex ita ampliaretur.

20. *Ratio legis debet eſſe intrinſeca ad omnes caſus ad quos extenditur.* Addo vero ulterius ut regula data procedat, neceſſarium eſſe, rationem legis eſſe adeo intrinſecam, & univerſalem ad caſus omnes, qui ex vi illius in lege comprehendi dicuntur, ut in ea habeant connexionem neceſſariam in ordine ad juſtitiam, & prudentiam legis, id eſt, ut ſit contra rectam rationem, vel contra prudentiam, in quibuſdam caſibus ob talem rationem diſponere, & non in omnibus eandem rationem æque participantibus. Nam ſi talis non ſit ratio, non poteſt ſola illa cogere ad talem extenſionem faciendam, niſi aliunde ſumatur ex verbis ejuſdem legis, vel ex aliis juribus. Probatur ratione ſæpe facta, quia lex pendet ex voluntate, voluntas autem pro ſua libertate poteſt unum velle, & non aliud, etiamſi in utroque ſit eadem ratio volendi. Et quando non intercedit dicta connexio, poterit etiam id fieri ſine injuſtitia, vel etiam ſine imprudentia, quia forte non expedit, vel non oportet omnia velle, ſeu de omnibus ſimilibus æquè diſponere, & quando non eſt diſparitas inter illos, libera eſt electio, etiam ſecundum prudentiam, vel certe licet in propria ratione legis ſit æqualitas, ex aliis circunſtantiis poteſt in aliqua materia magis movere.

21. Exemplum ſumi poteſt ex cap. 1. de tempor. ordin. in 6. ubi prius ponitur ratio generalis vitandi periculum imminens, quod indigni ordinentur, ſi extra patriam in locis remotis ad ordines admittantur, & nihilominus poſtea non ſit prohibitio generalis, ſed per illa verba, *Ut nullus Epiſcoporum Italiæ*, &c. ubi Gloſſa quærit, an extendatur prohibitio ad Epiſcopos Germaniæ quoad Italos ibi peregrinantes, & prius dubitat propter rationis identitatem, tandem vero ait, non eſſe admittendam extenſionem. Quod mihi certè veriſſimum ſemper viſum eſt, tum quia non fruſtra Pontifex in ſpecie loquutus eſt de Epiſcopis Italiæ, & de clericis ultramontanis, qui ab eis ordinantur ſine literis dimiſſoriis, & de illis tantum loquitur applicando ad illos ſpecialiter rationem generalem, quod facere potuit, vel quia magis in ea provincia periculum imminebat, quia frequentius ad illam confluunt ultramontani, quam è converſo Itali ultra montes, vel quia facilius poterat ultramontanus habere remedium in Italia exiſtens, quam è contrario, ut ibi Gloſſa notavit. Et ita licet ratio ſit eadem, tamen applicatio non eſt eadem, & potuit prudenter ad unam materiam fieri, & non ad aliam. Et ideo illa ratio ut generalis, non fuit adæquata illius legis, ſed illa ſecundum ſpecialem gradum, & modum periculi in tali regione imminentis. Quæ doctrina poteſt facile ad alia exempla applicari: nam in præceptis Eccleſiæ poſſunt multa inveniri ſimilia.

22. At vero quando ratio legis eſt talis, ut in ea habeant connexionem, tam quæ in lege exprimuntur, quam quæ videntur omiſſa, tunc rectè ex vi rationis intelliguntur omnia comprehenſa, ut probat optime exemplum adductum ex l. *cum mulier*, & ſimilia. Et ratio eſt, quia lex præſumitur eſſe juſta, & prudenter, ac debito modo à legiſlatore lata: non eſſet autem talis niſi eſſet adæquata rationi ſuæ. Inde vero fit, quod ſæpe judicavimus, hunc modum extenſionis legis ex vi rationis ſemper fieri, aut mediante am-

pliatione, & extenſione verborum in aliqua ſignificatione ſaltem minus propria, aut ad vitandam abſurditatem aliquam, vel injuſtitiam legis, ut ſufficienter patet ex diſcurſu, & exemplis adductis. Et ſpecialiter declarari poteſt, quia ex vi rationis non poteſt fieri extenſio comprehenſiva, niſi ſufficienter per illam indicetur voluntas legiſlatoris, quia voluntas mente retenta, & non manifeſtata non obligat; ergo vel manifeſtatur per verba, quia ratio cogit, ut ſic illam interpretemur, vel ſi omnino deſunt verba, quia eadem ratio cogit, ut ea ſuppleamus, vel alio modo ad talem ſenſum illa accommodemus. Hoc autem nunquam licere poteſt, niſi quando id neceſſarium eſt ad vitandum aliquod abſurdum in lege, cujus optimum exemplum eſt in dicto §. *aliud.*

32. *Refellitur regula Panor.*

Quapropter non probo regulam datam à Panormit. in cap. *quia in inſulis*, de regular. nu. 3. quod legis diſpoſitio ampliari debet, vel reſtringi ad limites rationis expreſſæ, etiamſi verba non patiantur, nec ſit alia neceſſitas præter applicationem ejuſdem rationis. Unde infert textum illum, licet expreſſe loquatur de monaſterijs inſularum, quia pro ratione reddit, quod *ibi eſt dura congregatio*, extendi ad omnem duram religionem ubicunque exiſtentem. Quod profectò mihi incredibile eſt, quia illo modo infinita eſſet extenſio in legibus facienda, & quia regula illa nulla ratione nititur, ut oſtendi, & quia in illo particulari exemplo Pontifex non conſideravit quancunque aſperitatem religionis, ſed illam, quæ ex tali ſitu loci naſcitur, & illa eſt propria, & (ut ita dicam) identica ratio legis; durities vero aliunde proveniens alterius eſt conſiderationis. Unde magis eſt ibi ſimilitudo rationis, quam identitas, & procedunt omnia dicta in priori puncto. Nec jura, quæ Panormit. allegat. illi quicquam favent: nam fere omnia in diſcurſu capitis longè aliter explicata ſunt, & *l. pater*, §. *fundum*, ff. de leg. 3. quam etiam adducit, potius probat oppoſitum, nam quia teſtator expreſſe dixit, *quoad vixerit*, non extenditur diſpoſitio ad ſucceſſores hæredis, etiamſi ratio ſumpta nude id poſtulare videretur, ut Gloſſa etiam advertit.

CAPUT IV.

Expediuntur nonnulla dubia circa extenſionem legis ob identitatem rationis, vel alijs modis.

1. CIrca ſuperiorem doctrinam nonnulla dubia ſuperſunt, quæ breviter expedienda ſunt. Primum eſt in quibus legibus locum habeat prædicta extenſio. Multi enim doctores dicunt, hanc extenſionem per identitatem rationis habere locum in lege favorabili, & maxime ſi cedat in ſalutem animæ. Quod tradit Panormit. in cap. *ex tenore*, qui fil. ſint legit. & ibi Joan. Andr. Hoſtienſ. & omnes. Item Felinus, & alii in cap. *tranſlato*, de conſtitu. & in capit. ultim. de præſcript. Bartol. Authent. *ſacramenta puberum*, C. ſi adverſ. vendit. ubi in ſcholio multi alii referuntur, & alios refert Covarr. in 4. 2. p. capit. 6. num. 12. Flami. de reſignat. beneficior. lib. 11. q. 2. nu. 17. Poteſt vero hoc intelligi, vel quando extenſio fit ex vi ſolius rationis propter neceſſariam connexionem aliorum caſuum cum illa, ſeu propter injuſtitiam aliquam, vel abſurditatem legis vitandam, vel quando fit non ex neceſſitate, ſed ex congruitate, quia verba facile illam extenſionem complectuntur. In priori ſenſu non eſt illud proprium legis favorabilis, ſed amplius extenditur, ut jam dicam. Unde non eſt excluſive id accipiendum, ſed tanquam magis certum, & facilius admirandum. Idemque dicendum erit de lege favorabili animæ comparata ad alias favorabiles. In poſteriori autem ſenſu eſt hoc proprium legis favorabilis, quia generatim, & quaſi per antonomaſiam convenit ei, quæ animæ favorem continet. Eſt autem intelligendum de extenſione intra aliquam proprietatem verborum, ut jam declaratum eſt.

2. *Extenſio comprehenſiva ob rationis identitatem etiam ob legem pœnalem extenditur.*

Unde infero, eo modo, quo lex recipit extenſionem comprehenſivam ex ſola identitate rationis, non ſolum habere locum in lege favorabili, aut non pœnali, ſed etiam in pœnali. Ita docent plures ex citatis auctoribus, præſertim Sylv. & Angel. Imol. & Gemin. in dicto cap. 1. de tempor. ordin. in 6. & in dicto cap. *ſi poſtquam*, Panormit. frequenter, cap. ult. de reſcript. n. 10. & 11. & in cap. *nihil*, de election. num. 9. ubi etiam de correctoriis loquitur, & in Clement. 1. de reſcript. numero 2. & in Clement. 1. de ele. num. 8. quibus locis varia in utramque partem adducit: ipſe autem non ſolum eſt conſtans in illa ſententia, ſed etiam valde illam extendit. Idem tenet alios referens Rochus Curt. de conſ. ſect. 4. num. 23. Item Navarr. in c. *pœnæ*, de pœnit. d. 1. ubi pluribus modis hoc extendit. Item Covarr. in cap. *alma*, 2. p. §. 4. nu. 7. Anton. Gom. 1. variar. cap. 5. num. 1. & cap. 11. num. 22. Gutier. lib. 1. Canonicar. quæſtion. cap. 10. num. 13. Debet autem hoc intelligi, non de extenſione ſolius pœnæ, hæc enim nunquam fieri poteſt, ut dixi, nec in illa poteſt inveniri identitas rationis, cum magis pendeat ex voluntate quoad determinationem, ſeu qualitatem pœnæ. Nec etiam debet intelligi de extenſione quoad ſolam obligationem præcepti (ut aliqui ex dictis auctoribus ſentire videntur) quia ſi obligatio extenditur, conſequenter extenderetur pœna, quia abſolute ponitur contra legis tranſgreſſores, & quia eſt acceſſorium, quod ſequitur ſuum principale, niſi ipſa lege expreſſe reſtringatur ad certum peccandi modum. Tunc enim ex defectu illius poterit non incurri pœna, ut in materia de Cenſuris, ſæpe dictum eſt. Et ideo cum proportione intelligitur aſſertio de tota lege & pœnali. Præterea debet intelligi quando talis comprehenſio ex vi rationis neceſſaria eſt ut vere & integre impleatur ratio legis, vel ut ſit juſta, & rationabilis, ut explicatum eſt, tunc enim eſt evidens neceſſitas, quia non minus efficax, & juſta, ac rationabilis debet eſſe lex pœnalis, quam quælibet alia.

Limitatur regula.

3. Et hinc facile ſolvuntur contraria quæ objici poſſunt ex illis regulis, quod pœnæ ſunt reſtringendæ, & leniendæ, & benigne interpretandæ. Hæc enim omnia de extenſiva interpretatione intelligi poſſunt, ut Gemin. Imol. Sylveſt. & alii volunt. Sed non placet expoſitio, quia etiam in non pœnalibus illa interpretatio locum non habet, ſaltem quoad propriam legis obligationem, de qua nos præcipue tractamus. Dico ergo, extenſionem comprehenſivam duplicem diſtingui, unam neceſſitatis, aliam congruitatis, ſicut enim præſumptio duplex diſtinguitur à Juriſtis, una neceſſaria, alia probabilis, ſeu voluntatis; ita etiam extenſio comprehenſiva ex vi rationis duplex eſſe poteſt, una omnino neceſſaria ad juſtitiam, vel rectitudinem, & in gratiam obſervantium leges, alia non neceſſaria, ſeu voluntaria, quia licet in uno ſenſu poſſit lex multa comprehendere juſte, & ſine inconveniente, alia minor comprehenſio ſufficit ad juſtitiam legis & proprietatem verborum cum ratione etiam legis ſervandam. Dico ergo, generales illas regulas de non ampliandis legibus pœnalibus, intelligi de interpretatione (ut ita dicam) voluntaria, id eſt, ſine qua poteſt conſervari prudens diſpoſitio, & juſtitia legis, quia infra hanc latitudinem benigne ſemper eſt interpretanda lex pœnalis. Quando vero extenſio eſt neceſſaria ad juſtitiam legis, ſecus eſt, & ita intelligenda eſt Gloſſa in Clementin. 2. de ætat. & qualitat. ver. *in his*, ideoque merito dicunt multi ex dictis auctoribus, hanc comprehenſivam non eſſe propriam extenſionem, ſed adæquatam legis interpretationem, quæ in pœnalibus etiam ſervanda eſt. Propter q etiam ſupra dicebamus, per ſe loquendo debere pœnalem legem ampliari ad omnia comprehenſa ſub aliqua propria ſignifi-

3. *Extenſio comprehenſiva duplex.*

Solutio refellitur.

Vera interpretatio regularum generalium.

Gloſſa.

significatione verborum, licèt amplectenda sit minùs ampla, dummodo propria sit.

4. *Quid in lege correctoria dicendum.* *Panorm.* *Rochus.* *Tiraquel.* *Matienz.* *Gutier.* *Butr.* *Jason.* *Menoch.*

Atque ex prædicto fundamento sequitur, idem esse dicendum etiam in lege correctoria, ut apertè dicunt Panorm. Rochus, & alij suprà allegati, & Tiraq. cum multis dicto §. *libertis*, n. 45. & sumitur ex Glos. in Clemen. 1. de elect. verb. *eligatur*. Imò idem sequitur, etiamsi simul pœnalis, sive odiosa, & correctoria sit, ut ex eisdem sumitur, & ex alijs, quos refert Matienz. li. 5. recopil. tit. 11. l. 19. Gloss. 2. n. 5. Gutier. de juram. 3. p. c. 2. n. 8. Et de lege exorbitante generaliter idem tradit Bart. in l. *si constante*, ff. solut. matrim. n. 44. Jas. n. 73. Menoch. lib. 4. præsump. 89. n. 37. Tiraq. in dicta l. *si unquam*, §. *libertis*, n. 44. & 61. Denique in quacumque lege quantumvis gravis cogitetur, dummodo æquitatem legis retineat, ratio facta procedit, rectè applicata, & explicata rationis identitate, eritque se nper multò facilior extensio, si verba in aliqua significatione, licèt latissima, possint casum comprehendere, ut per varia exempla exponit Roch. dict. sect. 4. n. 12.

Rochus.

5. *Quo undam limitatio.*

Quidam autem hoc limitare videntur, dum dicunt, hanc extensionem in pœnalibus, correctoriis, & exorbitantibus, habere locum, quando alioqui sunt favorabiles, ut dicit Tiraq. suprà dicto n. 61. vel quando sunt propter utilitatem animæ, ut ait Felin. in ca. *translato*, n. 13. de constit. vel in favorem Ecclesiæ, ut dixit Glossa in c. *sciant cuncti*, de elect. in 6. vel in favorem boni publici, ut ait idem Felin. infrà n. 14. & Navar. in dicto ca. *pœnæ*, & sentiunt alii, quos refert Rochus dicta sect. 4. n. 20. Hæc verò & similia vel dicta sunt de extensione non necessaria, vel non exclusivè, sed restrictivè intelligenda sunt, sed quasi per antonomasiam, & ob majorem certitudinem, sicut in simili, paulo antè explicavi. Nam si extensio est comprehensiva, & necessaria ad justitiam, & plenam observantiam legis juxta vim rationis ejus, tunc generaliter servanda est regula in quacumque lege quomodocunque exorbitante, dummodo vera lex sit: si vera ratio non cogat similiter ad talem extensionem, tantamque comprehensionem, tunc licèt in alijs pœnalibus vitanda sit extensio, in his privilegiatis (ut ita dicam) admitti potest, & interdum debet, quia (ut suprà dixi) licet lex pœnalis sit, vel odiosa ex uno capite, potest ex alio tantum continere favorem, tantique momenti, ut in ea servanda sint principia legis favorabilis, potiùs quàm odiosæ. Et juxta hæc possunt non difficile varia dicta Doctorum conciliari, quæ in specie verborum non solum diversa, sed etiam contraria sæpe videbuntur, non tamen sunt, quia de diversa extensione, & de diversa rationis unitate, seu similitudine, aut identitate loquuntur, licèt hæc omnia pauci distinguant.

Felin. *Glossa.* *Navarr.* *Rochus.*

6.

Quærunt verò dicti auctores, an hæc intelligenda sint tantum de ratione expressa in lege, vel etiam de non expressa, sed ab interpretibus excogitata. Sæpe enim auctores videntur doctrinam datam restringere ad rationem in lege expressam. Ita Panor. in c. 1. de jurament. calum. n. 8. & in c. *nihil*, de elect. n. 9. & idem sentit Bart. in dicta Authent. *quas actiones*, & alii ibi, præsertim ubi extensio fit in materia non favorabili, ut pœnali, vel correctoria. Et ad hoc induci potest lex *pater*, §. *Julius*, ff. de legat. 3. ibi, *Cum hoc nudum præceptum esset*, & indicat ibi Glossa. Nihilominus contrarium docent multi; videlicet, sufficere rationem subintellectam, licèt expressa non sit, dummodo satis certò constet, illam, & non aliam potuisse esse rationem legis. Ita sentit Bart. in l. *item quæritur*, §. *qui impleto*, ff. locati. n. 10. & Bald. in l. *maximum*, C. de lib. præter. n. 4. & Cyn. in lib. *non dubium*, C. de legib. & Panor. in Clemen. 1. de rescriptis, cum Glossa ibi, idem in c. fin. de rescri. Felin. in c. *translato*, de constit. ultimo notab. Angel. verb. *lex*, n. 8. Sylvest. q. 18. Anton. Gom. variar. c. 11. n. 12. Fundamentum est, quia potest sufficienter constare de ratione legis, etiamsi scripta non sit; ergo idem operabitur. Probatur consequentia, quia non habet dictum effectum; quia scripta est, sed quia in se talis est. Nihilominus tamen, quia quando est scripta, pars est legis, & de illa certissimè constat, & per contextum constare etiam potest, quomodo determinet alia verba legis, ideo regulariter vix habet locum cum obligatione hæc extensio ex vi rationis, nisi scripta sit. Quando verò non est scripta, juxta legis qualitatem, & materiam poterit extensio fieri cum majori, vel minori certitudine præsumptionis, & interdum poterit esse tam evidens, vel communiter recepta, ut ad obligationem legis sufficiat.

Panormit. *Bart.* *Ratio subintellecta quem effectum habet.* *Bart.* *Bald.* *Panormit.* *Glossa.* *Felin.* *Angel.* *Sylvest.* *Ant. Gom.*

7. *Ad supra dictos modos extensionis omnes alij modi reducuntur.* *Navar.* *Franc.* *Domin.* *Glossa.* *Bart.* *Bald.* *Rochus.* *Ripa.*

Ulterius inquiri potest, an præter dictos modos extensionis legis, alij dari possint: solent enim recenseri alij peculiares modi extendendi leges, etiam pœnales, & onerosas, qui attinguntur à Navar. in dict. c. *pœnæ*, ex Franc. & Dominic. in c. 1. de tempor. ordin. Sed si recte spectentur, omnes ad superiores reducuntur, & juxta illos intelligi debent, ut veri sint. Quod breviter declaro, attingendo præcipuos. Unus est, ut fiat extensio legis ad correlativa ex Glossa, Bart. & Bald. quos ibi citat Nava. suprà, & idem dicit in sum. c. 22. n. 72. & Rochus dicta sect. 4. n. 13. & 16. & Ripa in l. *ait prætor*, §. *si judex*, ff. de re judic. ubi alii. Intelligendum autem hoc est in primis de correlativis, ut talia sunt, ut maritus, & uxor, pater, & filius, mensura, & mensuratum, ut se respiciunt: nam si materialiter spectentur, non habent connexionem. Deinde necessarium est, ut eadem ratio in eis vigeat, ita ut non possit in uno procedere, nisi attingat aliud, vel certe, ut ratio justitiæ postulet, ut dispositum de uno habeat locum in alio: alioqui relatio parum refert ad extensionem. Exempla varia in dictis auctoribus videri possunt.

8. *Justinian.*

Alius modus extensionis est per radicationem plurium casuum in eodem principio, seu radice: nam una etiam lege prohibentur, juxta illud Justiniani Imperatoris in l. ult. C. de nuptiis. *Cum ex una radice vitium nascitur, consequens est, ut eadem lege tollatur.* Qui modus etiam debet intelligi, quando ratio, & radix prohibitionis una, & eadem est in utroque casu, ut exposuit Glossa in c. *fraternitatis*, de testib. verb. *novis*. Item explicandus est de identitate rationis eo modo, quo illam declaravimus. Erit autem res evidentior, si radix ipsa sit materia legis: nam si lex excludat radicem, quidquid ex ea oritur, videtur excluſum, ut dixit Bald. in dicta l. *maximum*, C. de li. præter. n. 4. Similis modus extensionis est inter ea, quæ se consequuntur, seu connexa sunt, quem modum posuit Anton. de Butr. in c. ult. de consuet. limitat. 4. & latè Rochus ibi sect. 4. n. 16. & attingit Navar. dicto c. *pœnæ*, n. 11. & 12. ex Glossis, quas allegat. Et varia exempla adducunt, quæ majori indigebant examine, sed non possumus ad singula descendere. Existimo igitur, secundum eadem principia posita esse de extensione judicandum, sc. ut connexio tanta sit, ut non possit, v. g. unum prudenter, vel justè prohiberi, quin prohibeatur aliud, sicut de correlativis dictum est. Contingere etiam poterit, ut unum sub alio contineatur, tanquam imperfectum sub perfecto ejusdem rationis, ut affinitas sub consanguinitate, vel tanquam pars sub toto, vel commutatio sub dispensatione, & tunc procedit regula à minori, non è contrario, & sic intelligit Panor. in c. *dilecti filii*, de arbit. n. 4. & 5. & colligitur ex illo textu. Item potest fieri, ut ratione connexionis unum comprehendi censeatur sub alio secundum communem usum, & tunc non fiet extensio ex vi solius rationis, sed etiam propter significationem verborum, in qua plurimum valet communis usus, ut latè Fel. in Procem. Decret. n. 3. & sequentib.

Anton. de Butr. *Rochus.* *Navar.* *Glossa.* *Panormit.* *Felin.*

9.

Alius præterea modus extensionis est per æquiparationem casuum per aliā legem priùs factam: nam tunc dispositum in uno per aliam legem, consequenter censetur dispositum in alia, juxta Glossam, & Doctores in l. *si quis servo*, C. de furtis, & *Glossa.*

Bart. Abb. Roch. Navar. Bart. & alios in l. *ut tantum*, ff. de serv. corr. & notat Abb. alia referens in c. *de multa*, de præben. n. 18. Roch. dicta sect. 4. n. 14. Jas. in l. *transigere.* C. de transact. Navar. dicto c. *pœnæ*, n. 14. & idem ferè n. 15. Hic verò modus extensionis si in sola ratione legis fundetur, juxta prædicta moderandus est; si autem fundatur in dispositione alterius legis, tunc ponderanda sunt verba legis facientis æquiparationem, & in eo servanda est regula, in quo facta est æquiparatio, & non ultrà, ut attingit Sylvest. ver. *pœnæ*, q. 4. & ibi Angel. & latiùs Crottus in l. *si constante*, 2. lect. ff. solut. matrim. & Bern. Diaz regul. 429. Et tunc propriè non fit extensio in eadem lege, sed una extendit effectum alterius, & ideo solet hæc extensio vocari à Juristis passiva, & non activa, ut videre licet in Bart. suprà, & Rocho n. 9.

Quomodo hic modus sit intelligendus.

Sylvest. Angel. Crottus. Bern. Diaz.

Bart. Rochus.

10. Alius item modus addi potest, quando lex loquitur in determinato casu gratia exempli: nam tunc extendenda est ad casus similes. Quem modum ponunt Sylvest. verb. *lex*, q. 20. verb. *quarto*, & Angel. ibi n. 7. Sed hic etiam modus locum habet juxta distinctionem datam de identitate, vel similitudine rationis: nam sola similitudo, nisi sit etiam in identitate specifica, non sufficit, cum hac verò identitate sufficit, ut patet ex multis decisionibus canonum; & in legibus, quæ ferri possunt per sententiam Principis in particulari casu, ut suprà dictum est, & nihilominus intelliguntur esse generales leges. Identitas autem illa optimè explicatur per motivum, & rationem virtutis, sub qua talis actus prohibetur, vel præcipitur: nam si fuerit lex lata in tali casu intuitu religionis observandæ, vel sacrilegij vitandi, ubi in simili casu eadem specifica ratio religionis, vel sacrilegij intervenerit, lex extendetur, & idem est de ratione justitiæ. Et hoc declaratur bene ex l. 1. ff. uti poss. juncto §. *Nam interdictum prætori loquens* de possessione domus, extenditur ad possidentem agrum, vel quamcunque rem similem, quia nimirum eadem est ratio justitiæ in illis omnibus, cujus intuitu interdictum latum est. Et ita ex materia, vel ex ratione legis, vel ex alia lege, vel ex naturali ratione, non erit difficile intelligere, quando lex loquatur in particulari casu gratia exempli, vel per aliam occasionem. Et sic etiam procedit alia frequens regula, quod lex loquens in speciali casu, quia frequentius accidit, extenditur etiam ad similes, licèt rationes sint, dummodo ejusdem rationis sint in ratione virtutis, aut vitij, ad quam respexit lex. Quod notavit Glos. in l. 1. C. de his, qui ad Eccles. verb. *Judæi*, & in unic. C. de rapt. virg. verb. *sponsam*, Idem Rebuff. in tract. nomin. q. 5. n. 25. Ugol. de excom. tab. 2. c. 23. §. 6. n. 6. Et eadem regula usus sum in 5. tom. dis. 15. sect. 4. circa fin. explicando c. *quoniam multos*, 11. q. 3. Omnia verò fundantur in identitate rationis, quæ attentè, & secundum omnes circunstantias positas spectanda est, ut explicavi.

Sylvest. Angel.

Identitas ex motivo colligenda.

11. Ultimò inquiri potest, an hujusmodi extensio locum habeat non solum in casibus, seu actionibus, sed etiam in personis, locis, ac temporibus, &c. Ad quod potest generaliter responderi affirmando; si ratio, aut verba legis, servata proportione talem extensionem, vel ampliationem requirant. Addo tamen propriè & immediatè hanc extensionem fieri ad casus, seu actiones, quia illæ sunt proxima materia legum, & ideo de his præsertim loquuti sumus, consequenter verò etiam fieri ad pœnas, quatenus fieri potest ad maleficia, seu delicta. Addo etiam proprijssimè fieri ad personas, tum quia etiam lex loquitur ad personas, & illas obligat, tum etiam quia actiones per respectum ad personam variari possunt. Et ideo etiam de hac ampliatione legis frequentissimè loquuntur auctores, & varia ejus exempla videri possunt in Rocho suprà dict. sect. 4. n. 12. Tiraq. in dicto §. *libertis*, n. 28. & sequent. Anto. Gabr. li. 6. t. de verbor. signific. ferè per totum.

12. Ad loca verò potest quidem fieri extensio intra latam vocis significationem, quando saltem sub illa potest nomen loci in lege positum extendi ad alia loca, vel quia nomen est ambiguum, & ex frequentiori usu, vel ex materia, aut ratione legis determinatur, vel quia per connexionem unus locus sub alio continetur, ut suburbia nomine populi, vel populi subjecti sub nomine civitatis, juxta l. *qui ex vico*, ff. ad municip. & quæ insimul docent Bart. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. q. 37. Roch. dict. sect. 4. n. 17. Seclusis autem omnino verbis, aut nunquam aut rarissimè potest fieri talis extensio. Et ratio in generali reddi potest, quia si locus sit extra territorium legislatoris, clarum est, non posse ad illum fieri extensionem legis, quoad obligationem ejus, juxta regulam c. 2. de constit. in 6. Sed ad summum per imitationem poterit ad unum locum applicari lex alterius per modum exempli, vel authoritatis. Si autem extensio fiat ad alium locum contentum in territorio, non verò comprehensum ullo modo sub loco, pro quo legislator expresse voluit legem ferre, non poterit esse extensio comprehensiva, cum intentio legislatoris satis limitetur per definiti loci expressionem, ut suprà attigi c. 1. de tempo. ordin. in 6. nam ratio ibi adducta videtur generaliter procedere, moraliter loquendo.

Bart. *Rochus.*

13. At verò extensio legis ad tempus fieri non potest, nisi ad præteritum, vel futurum: nam de præsenti semper lex loquitur, ut constat, & non sunt plures temporis differentiæ. De extensione autem ad præteritum dictum est li. 3. c. 14. tractando, quomodo lex feratur circa præterita, declarando, non disponendo, & ideo talis extensio rectè fit per vim rationis in lege expressæ, quando ex illa colligi potest, legem esse declarativam, & non tantum constitutivam: idemque erit, quoties ex quolibet alio verbo, vel ex materia id constare potuerit, nec aliter fit illa extensio. Respectu autem futuri temporis non est vera extensio: nam hæc est propria legis natura, ut ad futura feratur, juxta l. *leges*, & *constitutiones*, C. de legib. & ideo potius regula erit, legem de se comprehendere futurum tempus, nisi restringatur, quia lex semper loquitur, & ideo licèt de præsenti loquatur, semper in quolibet futuro tempore, quando est præsens idem disponit. Addit verò Panor. in c. 2. de constit. n. 2. quòd si lex remittat delictum, tunc non extenditur ad futura, ne det materiam delinquendi. Plus verò dicitur in l. *cum lex*, ff. de legib. videlicet, *Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetare*, utique ex mente legis, & ita ibi fit quædam extensio ad futura, quia indulgendo præterita, supponit, illa esse mala, vel prohibita, quam prohibitionem non revocat indulgendo præterita, sed potius tacitè confirmat.

Panor. ff.

CAPUT V.

Quando, & quomodo possit lex per interpretationem restringi.

MAteria hujus capitis eadem ferè est, quæ præcedentis: nam cum restrictio opponatur extensioni, eandem ferè doctrinam cum proportione admittit, sic enim oppositorum eadem solet esse ratio: nam quot modis unum dicitur, tot dicitur reliquum. Quia verò materia solet esse obscura, & perplexa, ideo aliqua in particulari dicere, necessarium visum est. Restrictio ergo, sicut extensio, accipi solet, vel per comparationem ad verba, juxta varias eorum significationes suprà positas, scilicet, aut propriam naturalem, aut propriam civilem, aut impropriam, vel per comparationem ad rationem legis: per comparationem autem ad mentem non potest dari restrictio, nimirum, quæ aliquid eximat ab obligatione legis, quod fuerit comprehensum sub mente legislatoris, id enim repugnantiam involvit, stando in vi interpretationis, nisi intercedat dispensatio, quæ superiorem potestatem requirit, ut infrà dicetur.

Restrictio quomodo accipienda.

modo ex ſpeciali jure determinante, ut tales perſonæ non veniant ſub generali clauſula, ut in c. *quia periculoſum*, de ſent. excomm. in 6. & tunc eſt clara ratio, & reſtrictio, ſolumque verba legis ſpecialis expendenda ſunt; & ſervanda. Contingere item hoc poteſt, quia in ſpeciali caſu eſt aliter per legem ſtatutum, aut privilegium diſpoſitum, & generalis lex contraria, illis non derogat, juxta regulam juris, quod generi per ſpeciem non derogatur. Et de hoc modo ſpecialiter dicturi ſumus tractando de legum correctione, & derogatione.

12. Denique contingere poteſt illa reſtrictio ſine ſpeciali jure ſolum ex conjecturata mente legiſlatoris, veriſimiliter applicando regulam illorum canonum non comprehendi ſub generali lege ea, quæ in ſpecie non eſſet quis voliturus. Et ſic eſt difficilis reſtrictio, & inter Juriſperitos multum controverſa, ut videre licet in Anton. Gab. lib. 6. tit. de legib. conſ. 1. ubi refert contrarias opiniones, & earum auctores. Illa tamen communior eſt, quæ affirmat, etiam hoc modo poſſe hanc reſtrictionem fieri, quia generalis illa præſumptio, quod nemo in generali ſermone comprehendit id, quod in ſpecie eſſet voliturus, in jure fundata eſt, & in ratione naturali, quia illa præſumptio fundatur in defectu voluntatis, quæ præſumitur ex incogitantia talium circumſtantiarum. Sub hac autem regula fieri poteſt applicatio ad caſum ſub lege contentum, arbitrio prudentis de illo judicando. Neque poteſt in hoc certior regula conſtitui, quia ſine dubio uſus hujus reſtrictionis in particulari difficilis eſt. Unde Socin. in regul. juris 284. ponens regulam, quod lex generaliter loquens, generaliter eſt intelligenda, 55. limitationes ponit, quæ ad hoc genus reſtrictionis pertinent, & in eo videri poſſunt, & in to. 2. regular. verbo, lex. Hic vero ſtatim occurrebat dicendum de caſu dubio, de quo in capite ſequenti tractabimus.

CAPUT VI.

Utrùm interdum ceſſet obligatio legis in particulari contra verba legis etiamſi per Principem non tollatur.

1. HActenus explicuimus interpretationem legis humanæ, quoad generalem ſenſum ejus, quo obligationem inducit, nunc dicendum eſt de mutationibus, quæ in ea contingunt, propter quas deſinit obligare. Duplex autem modus mutationis poteſt in lege intelligi, unus veluti ex ſe, & ab intrinſeco ex defectu alicujus cauſæ conſervantis, vel alicujus conditionis neceſſariæ ad obligationem ejus, alius modus eſt ab extrinſeco per actionem ſuperioris agentis, facientis in lege mutationem. Nam ſicut lex humana voluntate introducta eſt, ita per ſimilem voluntatem poteſt mutari. Unde prior mutatio contingit, quando perſeverante eadem Principis voluntate propter mutationem aliarum rerum lex deſinit eſſe, vel obligare: poſterior vero è contrario fit, quando ſtantibus omnibus alijs ad obligationem legis requiſitis, per voluntatem Principis lex mutatur, & prior generaliter dici poteſt ceſſatio, poſterior vero ablatio legis vocari poteſt. Et utraq; mutatio poteſt dupliciter accidere, ſcilicet, vel partialiter in aliquo actu, vel occaſione, aut tempore, vel perſona particulari, perſeverante lege in generali: vel totaliter per ablationem totius legis, & ita quatuor reſultant mutationes, ſcilicet, ceſſatio legis partialis, quæ dici poteſt exceptio à lege, vel totalis, & dicitur abſolutè, & ſimpliciter ceſſatio, vel ablatio partialis, quæ generaliter comprehenditur nomine diſpenſationis, & ſolet etiam dici derogatio, & totalis ablatio, quæ dicitur revocatio, ſeu abrogatio legis. De his ergo quatuor mutationum generibus ſigillatim dicendum eſt: & prius de ceſſatione partiali, deinde de totali, poſtea verò eodem ordine de utraque ablatione.

Duplex modus mutatibus in lege.

Alia diviſio mutationis legis.

Primum igitur omnium quæremus, an contingat ceſſatio legis univerſalis in particulari eventu, etiamſi ab alio non auferatur ejus obligatio. Quæ quæſtio coincidit cum illa, quam ſub alio titulo proponit D. Thom. 1. 2. q. 96. art. 6. ſcilicet, An liceat ſubdito interdum contra verba legis agere: conſtat enim, hoc non poſſe licere durante obligatione legis, qui tunc non poteſt ſubditus ab ea diſcordare ſua authoritate, ſed ei parere tenetur: ergo ſi interdum licet, eſt, quia ceſſat obligatio ejus: eſt ergo una, & eadem illa quæſtio. Et ſimiliter eſt eadem cum quæſtione tractata à D. Thom. 2. 2. quæſt. 120. quando liceat uti epiikia in uſu, ſeu executione legum. Ut autem intelligatur ſenſus quæſtionis, & diſtinguatur ab alijs quæ in ſuperioribus capitibus tractata ſunt, & non confundatur epiikia cum generali interpretatione legum, adverto aliud eſſe inquirere de ſenſu verborum, an univerſalia ſint, & hos, vel illos caſus comprehendant, ſeu an in hac, vel illa ſignificatione accipiantur, & hoc pertinet ad generalem doctrinam datam capitibus præcedentibus, & magis ex profeſſo ad Juriſprudentiam. Non vero ſpectat hoc ad epiikiam, quia epiikia (ut Ariſt. dixit) eſt emendatio legis propter univerſale: ibi autem non agitur de emendatione legis, ſed de ejus ſenſu, nec ſupponitur univerſalitas legis, ſed inquiritur, qualis, & quanta ſit. Aliud ergo eſt, ſuppoſito ſenſu legis quoad verborum univerſalitatem, & quod ex vi ſuæ ſignificationis univerſalis, prout in lege uſurpatur, hunc actum comprehendat: nihilominus in particulari eventu propter circumſtantias occurrentes ceſſet obligatio legis circa talem actum, quia pro tunc non potuit cadere ſub poteſtatem, vel non cecidit ſub voluntatem legiſlatoris, ſed ab illa excipitur, & hæc exceptio eſt emendatio legis, quæ per epiikiam fieri dicitur, & in illo ſenſu tractatur præſens quæſtio.

Senſus quæſtionis ageritur.

Videtur ergo nunquam poſſe hoc modo ceſſare 3. obligatio legis univerſalis in caſu particulari. Primò, quia ſi id poſſet accidere maxime ceſſante ratione legis in aliquo particulari eventu, ſed tunc etiam non licet: ergo nunquam. Major patet, quia duo tantum ſunt in lege, ex quibus tertium, id eſt, voluntatem legiſlatoris, ac ſubinde obligationem legis, vel ejus ceſſationem cognoſcere valeamus, ſcilicet, verba, & ratio, ut ex hactenus dictis conſtat, ſed verba de ſe non ceſſant, in caſu, de quo tractamus, imò illum comprehendunt, alias non ageretur in illo contra verba legis: ergo ſolum ſupereſt ratio, ut ex ejus ceſſatione, legis ceſſatio in particulari oriatur. At hoc verum non eſt, quia, ut ſupra dixi, voluntas legiſlatoris poteſt eſſe univerſalior, quam ratio ejus, imò interdum quoad nos omnino ceſſat ratio, quia non cognoſcitur, & nihilominus lex ſuam vim retinet: ergo. Secundò argumentari poſſumus, quia alias poſſet ſubditus ſua authoritate interpretando legem, illam non ſervare, quod videtur eſſe contra legem 1. C. de legib. ubi dicitur ad ſolum Principem pertinere, declarare, an in aliquo caſu lex ſervanda non ſit propter æquitatem, unde multi Doctores hanc interpretationem diſpenſationem vocant, ergo ſine illa lex nunquam per ſe ceſſat. Tertiò argumentor teſtimonio Gloſſarum & Juriſperitorum, qui ita ſentire videntur. Nam Gloſſa in cap. *poſt tranſlationem*, de renunciat. verb. *ceſſante*, dicit, ſi jus commune ſtatuitur ex cauſa, non ceſſare, licet ceſſet cauſa, niſi aliunde in ipſo jure ſit expreſſum. Idem ſentit Gloſſa in l. *non dubium*, C. de legib. verbo *amplexus*, dicens, non licere agere contra verba ſcripta legis propter mentem legiſlatoris, niſi hæc mens in alia lege ſit in ſcriptis redacta, & citat Placent. pro illa ſententia, & l. *proſpexit*, ff. qui, & à quib. cum alijs ſimilibus, & in eandem ſententiam quamplures refert Tiraq; in tract. *ceſſante cauſa*, nu. 165. & ſequentib.

Nihilominus res certa eſt, interdum ceſſare 4. obligationem legis in particulari, etiamſi verba legis illum caſum comprehendere videantur, & in nulla alia lege exceptus ſit nec à Principe ſit in lege diſpenſatum. Ita docet D. Thom. dicta p. 96. ar. 6. & 2. 2. q. 60. ar. 5. ad 2. & q. 120. per

totam: & his locis Cajet. & alij expoſitores, & Soto lib. 1. de juſtit. q. 6. ar. 8. Idem ſupponunt tanquam manifeſtum. Theologi in 3. d. 37. Scot. Gabr. & alij. Eſt etiam apud Juriſtas receptiſſimum, ut late refert ſupra Tiraq; à n. 130. Hanc enim veritatem tanquam evidentem lumine naturæ tradit Ariſt. 5. Ethic. cap. 10. ubi hac ratione inter partes juſtitiæ ponit æquitatem, quam definit eſſe, *emendationem legis ea ex parte, qua deficit propter univerſale.* In quibus verbis comprehendit rationem noſtræ aſſertionis, quam paulò ſuperius latius explicuerat, dicens, neceſſarium eſſe, ut lex humana interdum definat obligare in particulari aliquo eventu, quia lex univerſaliter fertur, & fieri non poteſt, ut univerſalis diſpoſitio legis humanæ in omnibus particularibus ita ſit recta, quin aliquando deficiat; quia res humanæ, circa quas humanæ leges verſantur, innumeris ſubſunt mutationibus, & caſibus contingentibus, quos nec legiſlator humanus ſemper prævidere poteſt, nec ſi poſſet, illos omnes poſſet convenienter in particulari excipere, quia infinitam confuſionem, & prolixitatem in legibus induceret, quod eſſet multò majus incommodum; ergo neceſſe eſt, ut lex humana generaliter lata in aliquibus caſibus non obliget propter mutationem rerum in eis contingentem. Neq; inde fit, ait Ariſt. legem non eſſe rectam, quin potius recta non eſſet, ſi in talibus caſibus obligaret: & ad ejus rectitudinem ſufficit, *quod acceperit id, quod plerunque accidit*, ut dicitur etiam ff. de legib. l. 3. & ſequentib. *Defectus ergo*, ait idem Philoſophus, *non eſt in lege, neque in legiſlatore, ſed in natura*, id eſt, in materia mutabili, nec potuit legiſlator, aut lex totam contingentem mutabilitatem diſtinctè explicare propter rationem explicatam. Et ideo ex natura rei in lege humana ſubintelligitur illa conditio, vel exceptio, licèt non explicetur diſtinctè, quia alias non eſſet lex juſta, & rationabilis. Ergo ex ipſa juſtitia legis humanæ, conſiderata naturali conditione materiæ, in qua verſatur, ſequitur neceſſario, ut ejus obligatio aliquando in particulari ceſſet, non per extrinſecam ablationem, ſed ex ſola materiæ, ſeu rerum mutatione.

Epiikia. Atque propter hanc legum humanarum contingentiam poſuit Ariſt. ſupra ſpecialem virtutem, ſeu partem juſtitiæ, quam epiikiam appellavit, & à multis Latinis vocatur æquitas: nam licet hæc vox interdum pro juſtitia, interdum pro animi moderatione, & alijs etiam modis ſumatur, tamen aliquando condiſtinguitur à jure utiq; ſcripto & rigoroſo, ut explicavi ſupra l. 1. c. 2. etſi idem eſt, quod epiikia, vel parum ab illa differt. Et ita etiam Juriſtæ ſæpe de æquitate loquuntur, quam Bart. in l. 1. C. de leg. in fine, *convenientiam quandam*, ſeu *benignitatem juris*, appellavit. Pan. verò in cap. ult. de tranſact. nu. 6. cum Speculatore, & Joan. Andr. dicit eſſe, *Juſtitiam dulcore miſericordia temperatam.* Eſt autem conſiderandum (ut hoc obiter explicemus) in hac æquitate præſtanda concurrere, & judicium intellectus proferentis ſententiam, hic & nunc non obligare legem, etiamſi univerſaliter loquatur, & actum voluntatis parentis huic judicio, & operantis contra verba legis. Uterque ergo in ſuo ordine eſt actus virtutis, probabilitèrq; exiſtimo, propter illos non multiplicari virtutes, ſeu non eſſe neceſſarium addere aliquam ſpecialem virtutem. Nam prior actus ſi ſit in principe ſeu ſuperiore interpretante legem, erit actus prudentiæ regalis, vel politicæ, ſi verò ſit in ipſomet ſubdito, erit judicium communis prudentiæ, præſupponens regulariter generalia principia juris naturalis, vel etiam humani, quatenus ab eis tale judicium in particulari pendet. Quod judicium in omni materia prudentiæ neceſſarium eſt, illudque (ut opinor) Ariſt. 6. Ethic. c. 11. *ſententiam* appellavit, Græcè, *Gnomi*. Et in præſenti materia cum proportione invenitur, nec habet ſpecialem difficultatem, vel rationem propter quam proprium habitum poſtulet, diſtinctum ab eo, quo in aliis materiis virtutum prudentia ſententiam profert. An vero in quacunque prudentia judicium, & imperium pertineant ad eundem vel ad diverſos habitus alterius conſiderationis eſt. 6

Alius vero actus voluntatis, qui ex tali judicio ſequitur non ſemper ad unam virtutem pertinet, ſed pro materiæ capacitate, & motivi, ſeu rationis operandi variari poteſt. Nam in Principe, v. g. ex illo judicio ſequi poteſt actus volendi ita interpretari legem & hic poteſt pertinere ad juſtitiam legalem, quia per ſe ad commune bonum ordinatur. Poteſt etiam pertinere ad commutativam, ſi procedat ex motivo non gravandi talem ſubditum contra æquitatem illi debitam. Et utroque modo poteſt intelligi, quod Ariſt. ait epiikiam eſſe partem juſtitiæ: nam in fine capitis concludit eſſe juſtitiam, & non alium quemquam habitum. Quod autem ibi præfert æquum juſto legali, reſpectivè intelligendum eſt, intelligit enim per juſtum legale illud, quod conſiſtit in obſervatione, vel impoſitione legis, & reſpectu illius præfertur in particulari caſu id quod in illo æquum judicatur, quia in illo vel nimis rigoroſum, vel injuſtum eſſet obligationem legis imponere. Abſolutè verò non eſt minus juſtum, legem juſtam ferre abſolutè, quam excuſationem ejus per epiikiam admittere. Imò illud majorem prudentiam requirit, & univerſaliorem juſtitiam. At vero in ſubdito non poteſt ſequi ex illo actu intellectus proprius actus juſtitiæ, in voluntate, quia non eſt neceſſarium, ut ex carentia obligationis unius legis ſequatur actus juſtitiæ, ſed ſequi poteſt actus temperatiæ, ut ſi per epiikiam quis comedat carnes in die jejunij, vel quid ſimile. Si ante epiikia verſetur in materia juſtitiæ, tunc actus ille poterit pertinere ad materiam juſtitiæ, ut per ſe conſtat. Et in univerſum poterit ille actus deſervire generali juſtitiæ, & ex motivo illius fieri, ſi quis ſecundum epiikiam operetur, quia per hoc non recedit à mente Principis, nec ab eo quod æquum eſt: quomodo etiam obedientia poteſt ibi intercedere, vel operando ſecundum tacitam voluntatem ſuperioris, vel ſaltem ita operando, quia tunc obedientia legis non læditur, & alia honeſta ratio operandi occurrit 7

Sed quæret aliquis, an hæc excuſatio, ſeu ceſſatio obligationis, & epiikia habeat locum in præceptis tantum negativis, vel etiam in affirmativis. Nam de negativis non poteſt eſſe dubium, quia cum obligent ſemper, & proſemper, in eis eſt maxime neceſſaria hæc excuſatio, & poteſt facile accidere occaſio non ſervandi præceptum in tempore, pro quo obligat, & ita propriiſſimè erit excuſatio, ſeu ceſſatio obligationis. At verò præcepta affirmativa non obligant pro ſemper, ſed pro opportuno tempore, & ideo licet pro aliquo tempore occurrat occaſio, in quo exequendum non ſit affirmativum præceptum, non erit vera excuſatio ab obligatione præcepti, nec ceſſatio obligationis ejus, cum ipſum non obliget pro ſingulis temporibus, ſed dicetur potius dilatio obligationis, quia nondum occurrit occaſio, pro qua tale præceptum obligat. Nihilominus tamen æque ſolet epiikia attribui præceptis affirmativis, ac negativis, quod recte explicatum verum quidem eſt. Videtur autem mihi id proprius dici (niſi ſit queſtio de modo loquendi) in præceptis affirmativis, quæ habent certum tempus deſignatum, pro quo impleri debent: nam ſi in eodem tempore veniat non cogitatum impedimentũ, habet locum propriiſſimè epiikia. Idemque erit in quibuſdam præceptis affirmativis, quæ propter negationem, quam involvunt, vel in qua fundantur, obligant proſemper, ſeu ad ſtatim moraliter. Ut eſt præceptum reſtituendi, & ſimilia. In his enim quælibet dilatio per occaſionem juſtam dici poteſt excuſatio, & epiikia. Quando autem præceptum affirmativum nec pro ſtatim obligat, nec pro certo tempore, ſed arbitrario, tunc non videtur in illa habere proprie locum excuſatio, vel epiikia propter argumentum factum, quanvis lato modo interdum appelletur.

Epiikia tam in præceptis affirmativis quam negativis locum habet.

Supereſt ad rationes in principio poſitas reſpondere

dicetur. Nam mens legislatoris, seu voluntas est ipsa lex, seu unde habet lex vim obligandi: ergo impossibile est per interpretationem aliquid eximere à lege, quod non eximatur à mente legislatoris. Igitur omnis restrictio legis eò tendit, ut mentem ipsam legislatoris ad pauciora coarctet, quàm verba, vel ratio legis præ se ferre videantur. Ad majorem autem claritatem distinguere possimus, aliud esse non extendere legem, aliud restringere illam: nam inter extensionem, & restrictionem potest medium intelligi, per adæquationem ad verba secundum eorum proprietatem, & rationem. Hæc autem non potest habere locum, ubi & verba legis non possunt, nisi unam propriam significationem habere, naturalem, vel civilem: nam si utramque habeant, eo ipso, quòd secundùm alteram tantùm intelliguntur, est restrictio, & si ad utramque amplientur, est extensio, & ideo rara est hæc adæquata interpretatio sine restrictione, vel ampliatione, ideòque nihil de illa specialiter dicere oportet, quia in capitibus præcedentibus, explicando quomodo liceat extendere leges, simul declaravimus, intra quos terminos contineri debeat quælibet extensio, & consequenter declaravi, quæ extensio, seu ampliatio non liceat.

Restrictio quò tendit.

2. Atque hinc etiam facilè explicari potest quando restrictio legis non liceat. Dum enim restrictio extensioni contraria sit, quoties ampliatio legis secundum regulas datas necessariò facienda fuerit, tunc non licebit restringere legem, utique secundum idem: nam si ampliatio fiat in uno, & restrictio in alio, non erunt contraria, & sic non repugnabit simul fieri circa eandem legem diversis respectibus. Atque eadem ratione quoties non licet extendere legem ultra verborum proprietatem, tunc licita est, imò & necessario restrictio, quando verba illa significata minùs propria habere possunt, quia tunc non extensio legis est illius restrictio. Nunc ergo pauca addenda superfunt in particulari ad majorem declarationem, quanvis magna ex parte per proportionem ad extensionem accipienda sint.

Aliquando non licet legem restringere.

3. Dico ergo primò: Restrictio legis fieri potest, ac debet ad vitandam injustitiam, seu iniquitatem, vel aliam absurditatem in ipsa lege. Ita docent omnes, & est clarum ex eadem ratione facta in simili de extensione, quia ita debet lex intelligi, ut sit justa, & honesta, & præsumi debet ex mente facta, quæ nullam absurditatem complectatur; ergo quantum fieri possit, ita restringenda est ad vitanda similia incommoda, quando ad eum finem restrictio necessaria fuerit. Quod optimè probat ratio textus in c. *suggestum*, de appellat. ibi, *Quia decretalem epistolam, qua tales muniri videntur, non ad deprimendam cujusque justitiam, sed ad removendum gravamen, nos fecisse cognoscas.* Ubi Panorm. n. 2. advertit, legem posse restringi secundum rationem naturalem etiamsi non sit in lege expressa. Et idem repetit in c. *proposuit*, eodem, n. 4. Unde rectè dixit Glossa in Authent. *Ut sine prohibitione*, &c. verb. *existimamus, ineptum esse, dicere, non fallere regulam, ubi æquitas id suadet.* Est autem hoc intelligendum de ratione naturali ostendente injustitiam, vel absurditatem in lege, si absque restrictione intelligatur: nam si solum ostendat esse æquam, vel rationi consonam restrictionem, posse tamen sine illa legem esse justam, & rationalem, talis ratio non erit sufficiens ad restringendam legem contra proprietatem verborum ejus, ex alio principio in superioribus declarato, quod legis obligatio cessat in particulari, licet ratio ejus negativè deficiat, si non deficet contrarie: nam eadem est ratio in præsenti. Dico autem hoc intelligi de restrictione contra proprietatem verborum: nam si in aliquo sensu proprio lex possit talem restrictionem admittere, tunc ratio ostendens in restrictione æquitatem, licet non ostendat præcisam necessitatem, poterit sufficere ad restrictionem faciendam, si alioqui materia juvet, & restrictio cedat in favorem, & majorem benignitatem, juxta l. *semper*, ff. de regul. jur.

Panormit.

Glossa.

Atque ex hoc principio infertur, dispositionem legis indistinctè loquentis, ita esse restringendam, ut non cedat in præjudicium innocentis: nam auferre innocenti nocumentum, alienum esse præsumitur ab intentione legislatoris, quia injustitiam involuit, ut recte probatur ex l. 2. C. de noxalib. & favet c. *super eo*, de offic. deleg. ubi, *Non tamen est nostra intentionis diœcesano præjudicium generare.* Ubi sermo quidem est de delegatione, & Glossa ibi illud extendit ad omnia rescripta, tamen eadem ratio est in legibus, quia hæc restrictio in naturali justitia fundata est. Et ita docet Alb. in c. *causam, quæ*, de rescrip. Et idem solet dici de consuetudine, quæ legi æquiparatur, Fel. in c. *auditis*, de præscrip. verb. *quinta declaratio*, & Inno. in c. *delicto*, de offic. Arch. n. 7. 4.

Alb. *Felin.* *Archid.*

Dico secundò: Quando ratio legis non est adæquata verbis legis, restringenda est ad terminos suæ rationis, & non est secundum totam verborum generalitatem intelligenda. Hæc assertio satis communis est, ut constat ex allegatis in. c. 2. & 3. nam quoad hoc idem cum proportione sentiunt de extensione, & restrictione, & specialiter docet Abb. in c. *quia in insulis*, de regul. & in c. *post translationem*, de renun. & in c. *suggestum*, de appellat. & ibi Deci. notab. 1. & 2. Anton. de But. in c. *post translationem*, de renunc. n. 34. latissime Tiraq. referens multos, in tract. *cessante causa*. 1. p. nu. 144. ubi multa repetit ex his, quæ etiam habet in dicta l. *si unquam*. §. *libertis*. Hæc autem regula necessariò intelligi debet de ratione expressa, & scripta in lege, quia ubi lex non exprimit rationem, nemo potest prudenter talem rationem legis excogitare, quæ non sit adæquata dispositioni legis, & ita nunquam potest lex restringi ex ratione tantum cogitata, vel præsumpta, quantuncumque verisimilis appareat. Quia licèt forte Doctores aliam adæquatam rationem legis non inveniant, fortasse legislator illam habuit, satisque est, quod per verba legis significavit, se ita generaliter voluisse, & quod nullum signum restrictionis ostenderi. Quia *quod Principi placuit, legis habet vigorem*, l. 1. ff. de constit. princip. & fieri etiam potest, ut lex illa sit ex his, quarum ratio non potest inveniri, ut dicitur in l. *non omnium*, ff. de legib. Nisi fortasse lex inveniretur injusta, si ultra talem rationem, etiam cogitatam, obligaret: nam tunc incidemus in casum præcedentis assertionis. Hæc ergo assertio de ratione expressa in lege necessariò intelligenda est, & sic fundari potest, tum quia licet verba legis generalia sint, per adjunctam rationem limitantur. *Inciville autem est, nisi tota lege perspecta, una aliqua particula ejus proposita, judicare, vel respondere*, ut dicitur in l. 24. ff. de legib. ergo non est judicandum de tali lege, ejusve obligatione ex solis verbis præceptivis secundum se spectatis, sed ex illis ut limitatis per rationem, quæ est veluti anima ejus, ut in superioribus dictum est. Et confirmatur, quia voluntas Principis rationabilis est: voluntas autem non vult rationabiliter, nisi quæ sub ratione comprehenduntur, præsertim quando illam habet & proponit pro expresso motivo, & sine adæquato. Tandem confirmatur, quia limitata causa limitatum parit effectum, sed ratio est sola causa volendi; ergo voluntas limitatur juxta limites rationis, etiamsi verba plus sonare videantur.

5. *Quando ratio legis non est adæquata verbis, restringenda est.*

Dec. *Ant. Butr.*

Hæc verò assertio difficultate non caret, quæ in primis sumitur ex Glossa in l. *non omnium*, ff. de legib. in fine, dicente, interdum legem obligare ubi non habet locum ejus ratio. Allegat. l. 1. ff. de popular. §. *secundo loco*, verb. *sexus*. Sed illa lex parum cogit: nam ibi proponitur occasio legis particularis, ratio autem universalis est. Magis ergo urget lex, *prospexi*, ff. qui, & à quibus, in qua expresse dici videtur, si verba legis universalia sunt, illis standum esse, etiamsi in aliquibus ratio legis non ita procede-

6. *Aliquæ leges quæ dictis repugnare videntur explicantur. Glossa.*

re videatur. Ut ſi lex prohibet mulieri de adulterio accuſatæ alienare ſervos, ne quæſtioni ſubducantur, dicitur comprehendere omnes, etiamſi ſint extra miniſterium domus in agro, vel alibi, imò & poſtea comparatos, quia licet ratio legis non videatur illos comprehendere, verba id faciunt. *Quod* (inquit) *perquam durum eſt, ſed ita ſcriptum eſt.* Ratio autem reddi poteſt, quia ratio legis non eſt lex, imò nec proxima virtus legis, ſed hæc eſt voluntas legiſlatoris, hæc autem non eſt ſemper adæquata rationi: nam ſæpe generalior eſt voluntas, nec propterea erit irrationabilis, aut imprudens, quia ad majorem ſecuritatem, aut cautelam poteſt voluntas ultra rationem extendi. Et confirmatur, quia ſuprà dictum eſt, interdum poſſe voluntatem eſſe magis reſtrictam, quam ſit ratio, & ideo non ſemper extendi legem ad omnia, ad quæ extenditur ratio; ergo pari ratione e contrario poteſt voluntas eſſe generalior, quàm ratio; ergo non eſt lex reſtringenda ex ratione, quia lex pro ratione indicat legiſlatoris voluntatem. Confirmatur tandem, quia aliàs ceſſante ratione legis in particulari, ceſſaret obligatio legis: hoc autem non ita eſt, ut infrà dicam; ergo.

7. *Declaratur in quo ſenſu dicta aſſertio ſit intelligenda.*

Reſpondeo breviter, aſſertionem eſſe intelligendam de ratione legis adæquata, & intrinſeca, & (ut ita dicam) conſtitutiva proximi objecti ejus, & hoc probare objectiones proximè factas, & ita intellecta aſſertione illas ſolvi. Itaque, ſicut diximus, non quamcunque identitatem rationis ſufficere ad extenſionem legis, ſed oportere ut ratio ſit adæquata; & ita intrinſeca, ut in illa connexionem habeant omnia comprehenſa ſub lege, quia per illam aliquomodo conſtituuntur ſub tali objecto; ita cum proportione de reſtrictione cenſemus. Quia ſi ratio non ſit adæquata, licet ſit minus univerſalis, quàm verba, ex alia ratione, vel aliquid rationi adjungendo, poteſt comprehendere ſub lege omnia, quæ abſolutè ſignificat. Deinde etiam neceſſarium eſt, ut ratio ſit quaſi conſtitutiva objecti legis, quia aliàs non poteſt cenſeri adæquata, ut licet Eccleſia præcipiat jejunium propter comprimenda vitia, non eſt illa ratio adæquata, unde licet illa deficiat, ratio legis adæquata poteſt ſubſiſtere, quæ eſt honeſtas temperantiæ in tali actu, ſeu materia. Quòd ſi materia legis non ſit propter ſe intenta, ſed tantum propter aliud, tunc oportebit, ut ratio contineat proximum, & adæquatum finem legis, quia tunc cenſebitur tanquam intrinſecus. Ut in dicta l. *proſpexit*, ratio illis verbis contenta, *Ne mancipia quæſtioni ſubducantur*, non fuit intrinſeca, & conſtitutiva objecti legis: nam materia ejus abſolutè fuit ſervorum alienatio, ſeu diſtractio, quæ materia in ſe non habebat rationem intrinſecam, ob quam prohiberetur; fuit ergo illa ratio finis extrinſecus prohibitionis, qui licet fuerit præcipuus, & ideo exprimatur, potuit non eſſe adæquatus: nam potuit abſoluta prohibitio fieri ad tollendas occaſiones fraudum, & deceptionum, & ad comprehendendos caſus omnes moraliter contingentes. Unde ſi velimus illam rationem interpretari, ut ſit adæquata legi univerſaliter loquenti, ſumenda erit non tantum ſecundum actum, ſed etiam ſecundum præſumptionem, & ſecundum potentiam, vel moralem contingentiam. Quanvis n. mancipia, quæ ſunt in agro, vel poſtea emuntur, ordinarie non poſſint eſſe teſtes in tali crimine, nihilominus ſit abſoluta prohibitio, ne illo colore ſubducantur, qui poſſunt eſſe teſtes, fingendo, fuiſſe in agro, vel abſentes, vel poſtea emptos: nam qui ordinariè in agro habitant, potuerunt inveniri in domo præſentes tempore delicti, & ſic poteſt ratio ad omnes extendi. Quod cum proportione applicari poteſt ad alias leges, ut non facilè abſoluta earum verba ex ratione limitentur, hoc n. ſervandum eſſe, optimè ex illa l. *proſpexit*, probatur.

8. Hoc etiam ſuadet ratio in objectione facta: nam ſi ratio legis contineat intrinſecum motivum virtutis, vel vitii, cujus intuitu actus præcipitur, aut prohibetur, ſine dubio lex non comprehendet caſum, in quo talis ratio inventa non fuerit, quia eſt adæquata, conſtituit n. lex materiam legis, & non loquitur extra propriam materiam, & ita in illa ratio dici poteſt virtus legis, non per modum principij efficientis, aut formæ intrinſecæ, ſed per modum proprij objecti, & materiæ, quæ in ſuo genere eſt cauſa legis, & neceſſaria ad illam. Si verò ratio legis contineat finem extrinſecum, ſic, vel non erit adæquata ratio, & ſic non procedet contra regulam, vel certe ſi accipiatur ſecundum omnem habitudinem, quam participare poteſt in ordine ad majorem cautelam, ſecuritatem, vel utilitatem legis, ſic non potuerunt extendi verba legis ultra rationes in tota hac latitudine ſumptas, quia jam voluntas legis omni ratione careret, quod præſumi non poteſt. Et ita eſt patet facilè reſponſio ad primam confirmationem; concedo n. ſervari aliquo modo commutatam proportionem inter extenſionem, & reſtrictionem per rationem legis, ut ſatis declaratum eſt. Tamen in hoc eſt aliqua diverſitas, quòd voluntas poteſt etiam prudenter non velle omnia, in quibus eadem ratio militat, quia non ſemper expedit quando aliàs non ſunt neceſſariò connexa: non poteſt aũt voluntas aliquid prudenter velle ſine aliqua ratione, & ideo ubi conſtiterit rationem legis eſſe adæquatam, non eſt veriſimile, extra illam extendi mentem legiſlatoris.

Ad ultimam confirmationem. Pano. in d. c. *quia in inſulis*, ſentit etiam eſſe legem reſtringendam pro omnibus caſibus, in quibus ceſſat ratio legis, prout in lege exprimitur, ut in illo textu, quia pro ratione redditur, *Quia in inſulis dura eſt congregatio monachorum*, ait deciſionem ejus non habere locum in inſulis in quibus non fuerit dura congregatio monachorum. Sed quidquid ſit de illo textu particulari (cujus deciſio, ut credo, magis pendet ex ſignificato illius vocis, *Inſulæ*, quale ſit) generaliter loquendo, non poteſt, admitti doctrina, niſi intelligatur de ceſſatione rationis contraria, & quæ tollat objectum legis, ut infrà dicetur. Reſpondeo igitur, negando ſequelam intellectam de ceſſatione rationis legis meré negativè, & in particulari. Et ratio eſt, quia licet ratio ſic eſſet quaſi in actu, nihilominus potuit movere ad prohibendum actum, quia de ſe erat obnoxius illi rationi, & ita ille actus fuit abſolutè comprehenſus ſub ratione legis etiamſi poſtea in illo ceſſaverit. Et ſi recte res conſideratur, tunc non omnino ceſſat ratio legis. Quod in dicto c. magis exponemus. 9. *Panorm.*

Dico tertiò, legem reſtringi aliquando ex ſubjecta materia, & præſertim per comparationem ad aliam legem. Sub hac aſſertione breviter comprehendo varios modos reſtringendi leges, qui ab authoribus traduntur. Unus ex ſubjecta materia, quia verba legis juxta ſubjectam materiam intelligenda ſunt, & ideo etiam ſecundum illam coarctari poſſunt. Exemplum ſumitur ex l. *adigere*, ff. de jur. patron. ubi prohibetur patronus, ne libertum jurejurando cogat, ne uxorem ducat: nihilominus dicitur inferius, qui tale juramentũ exigeret à liberto eunucho, non peccaturum contra legem. Nam juxta materiam ſubjectam lex loquitur de libertis qui poſſint liberos procreare. Verum eſt, optimè poſſe reſtrictionem illam reduci ad rationem legis; quia fere ſemper hæc reſtrictio ex materia eſt conjuncta cum ratione, & ideo nihil amplius de illa dicere neceſſe eſt. 10. *Lex eſt ſubjecta materia aliquando reſtringenda.*

Aliquando verò fit reſtrictio legis generaliter loquentis ut locum non habeat in caſu aliquo ſpeciali, propter ſpeciales circumſtantias vel prærogativas rerum, aut perſonarum. Quia juxta generalem regulam juris, *In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet in ſpecie veriſimiliter conceſſurus.* 81. n. 6. & in c. *ſi Epiſcopis*, de pœnit. & remiſſ. in 6. Eodem enim modo in præſenti dicere poſſumus, in generali prohibitione, vel præcepto legis non venire ea, quæ Princeps non eſſet in ſpecie veriſimiliter præcepturus, quia ſicut conceſſio, ita & lex ex voluntate pendet. Hæc autem reſtrictio dupliciter fieri põt, uno 11.

modo

spondere; pendent autem ex quibusdam dubijs, quæ in capitibus sequentibus commodius expedientur.

CAPUT VII.

Quando habeat locum excusatio ab obligatione legis per epijkiam, seu æquitatem.

1. IN hoc capite explicandum est, quid sit necessarium ut obligatio generalis legis in particulari casu cesset. Aliqui putant sufficere, ut ratio legis in tali casu particulari cesset negativè, id est, quod in eo non inveniatur ratio, quæ legislatorem movit ad ferendam legem. Citatur pro hac sententia D. Thom. 2. 2. q. 147. art. 1. & 2. quia significat, præceptum jejunij non obligare eos, in quibus necessitas, propter quam præceptum est jejunium, non invenitur. Sed immeritò allegatur D. Thom. quia ibi ad obligationem præcepti solum requirit generalem rationem, quæ communiter, & ut plurimum communitati conveniat, ad excusationem autem in particulari requirit causam rationabilem. Potest autem hæc opinio tribui Cajetano tom. 1. Opusc. tract. 1. quæst. 2. & Navarr. in sum. cap. 16. numero 37. qui specialiter hoc admittunt in lege, quæ aliquid præcipit, vel prohibet solum propter vitanda incommoda: nam eo ipso, quod in particulari non sequantur illa incommoda, dicunt, cessare obligationem legis, etiamsi ex observatione legis nulla incommoda sequantur. Et Cajet. ponit exemplum in lege prohibente matrimonium clandestinum ante Concilium Trid. Sed de hoc exemplo, & de hoc genere legum, quæ solum dantur propter vitanda incommoda, dicam commodius in sequenti capite. Eandem sententiam tenet Panorm. in cap. *quoniam*, de probation. numero 6. ubi doctrinam intendit ad legem jejunij, & alias similes leges Ecclesiæ, & allegat Archidia. in capit. *utinam*, 76. d. *Post B. Thomam.* (ut ait) alludens ad locum citatum D. Thomæ, illum enim Archid. adducit. Idem latius docuit Panormitanus in capit. *quia in insulis*, de regularib. generalem regulam constituens, cessante ratione legis in particulari, cessare legis obligationem, & ita exponit cap. illud. Cum enim in monasterijs monachorum existentibus in insulis requirat ætatem annorum 18. ad professionem, *quia in insulis durior est congregatio monachorum*, ait Pan. ubi non fuerit durior, etiamsi monasterium sit in insula, non requiri illam ætatem, sequitur Ang. verb. *lex*, n. 4. casu 7. inclinat etiam Sylv. ibi q. 8. & q. 9. verb. *octavò*, & Adr. quodlib. 6. post secundam conclusionem.

2. Fundari solet hæc sententia in assertione tertia posita in quarto capite, & in omnibus juribus, & rationibus, quæ ad illam confirmandam adducta sunt, & in regula *Cessante causa cessat effectus*, capit. *cum cessante*; de appellation. quæ ita potest applicari. Nam ratio legis adæquata, & qualis dicto capite explicata est, est in suo genere causa adæquata obligationis legis; ergo illa cessante, in quocunque casu particulari, cessat obligatio legis. Antecedens probatur, tum quia ratio legis est anima legis; ergo non minus est causa adæquata obligationis, quam ipsa lex, quia sicut corpus sine anima movere aliud non potest, ita nec lex sine ratione potest subditum obligare. Tum maximè, quia justitia legis pendet ex ratione, & ita deficiente ratione, deficit justitia, & consequenter vis obligandi. Tum denique, quia lex ordinari debet ad bonum commune; ergo non descendit ad particulares casus, nisi mediante influxu communis boni, sed ubi cessat ratio legis, non influit commune bonum, quia ibi non participatur, nec lex ibi obligat, quæ deficiente influxu causæ primæ, seu universalis, secunda, seu particularis non operatur.

3. *Ut obligatio legis cesset oportet deficiat ratio legis non negativè solum, sed aliquo modo contrariè.*

Hoc vero fundamentum debile est, ideoque prædicta sententia, nisi sano modo explicetur, defendi non potest. Dicendum ergo est, ut obligatio generalis legis in particulari casu cesset, non satis esse, quod ratio legis negativè deficiat, sed necessarium esse, ut deficiat contrarie aliquo modo. Hanc doctrinam tradidit Cajetan. 2. 2. q. 120. & sequitur Soto dicto. articul. 8. & quæstion. 7. articul. 3. vers. *sed argues*, & lib. 3. quæst. 4. articul. 5. in fine Ledesm. 2. part. quæst. 17. articul. 2. dub. 3. in fine, & quæstion. 18. articul. 2. dub. 12. & 14. Navarr. supra, Covarr. in 4. 2. p. §. 9. numero 8. Medina de contra. quæst. 14. Et eam indicat D. Thomas dum semper exempla epijkiæ ponit in casibus, in quibus lex deficit contrariè, ut si redditio depositi sit ad nocendum innocenti, vel si observare præceptum non aperiendi portas civitatis noctu, sit in perniciem plurium civium, quos hostes persequuntur, & ita in 2. 2. quæstion. 120. articul. 1. requirit casum in quo legem servare, sit nocivum, & subdit. *In his ergo, & similibus casibus malum est sequi legem positam.* Ubi Cajetan. sic declarat rationem epijkiæ, quia *sequi verba legis, in quibus non oportet, vitiosum est.* Et eodem modo loquitur in 1. 2. quæstion. 96. articul. 6. & idem sentit 2. 2. quæstion. 147. articul. 3. ad 2. Ubi generaliter ait, *Præcipuè si casus sit talis, in quo legislator adesset, non decerneret esse legem servandam.* Et idem sumitur ex Arist. supra, ut statim explicabo. Duas autem partes habet hæc sententia, una est affirmans, cessare obligationem legis, quando ratio legis cessat contrariè, & hanc supponimus ut claram, tum à sufficienti partium enumeratione, tum quia lex obligare intendens pro tali eventu esset iniqua, vel inhumana, ut magis ex puncto sequenti constabit.

Altera ergo pars est negans, sufficere, quod ratio legis negativè cesset. Et hæc probatur primò contraria ratione, quia si solum negativè ratio legis cesset, non erit malum servare legem, nec etiam erit injustum, vel inhumanum ad eam servandam obligare; ergo non est cur cesset ejus obligatio. Consequentia probatur ex Arist. dicente, tunc epijkiam habere locum, quando lex *peccat*, id est, peccaret, & injusta esset si in tali casu obligaret, & ideo etiam dicit, *epijkiam esse directionem legis*, utique ne à recto deficiat. Unde sic concluditur, sicut epijkia, ita etiam cessatio obligationis solum habet locum, ubi obligatio ipsa esset contra rationem justitiæ, vel debitam legislationem, si ad talem casum extenderetur; sed obligando in casu, ubi tantum negativè deficit ratio legis, non peccaret lex, quia nec malum aliquod, nec quidpiam inhumanum præciperet; ergo. Major patet, quia tunc nulla supereset sufficiens ratio, cur cesset legis obligatio: nam cessante ratione illo modo, potest manere justa voluntas obligandi. Minor autem, & primum antecedens patet, quia potest actus esse de se bonus etiamsi non sit necessarium alicui ad macerandam carnem, vel satisfaciendum pro peccatis, & carentia actus poterit esse bona, etiamsi finis legis prohibentis illum cesset, ut abstinere à clandestina desponsatione, &c. & idem est in similibus.

4. *Probatur non sufficere rationem legis negativè cessare.*

5. *Multa absurda ex contraria sententia sequuntur.*

Unde argumentor secundò inductione, quia innumera sequentur absurda, si tanta licentia detur non servandi leges in casibus particularibus, solum quia in eis negativè cessat ratio legis. Sic enim in præceptis Ecclesiæ possent viri perfecti excusari à jejunio, quia non sentiunt illius necessitatem ad fines ab Ecclesia intentos. Imò fornicatio posset censeri prohibita in casu, in quo evidenter cessaret ratio talis prohibitionis, ut si nullum omnino esset periculum malæ educationis prolis, propter quam vitandam concubitus vagus prohibitus est. Et in materia obedientiæ possunt facilè similia exempla multiplicari. Unde est optima ratio à priori, quia licet ratio legis in particulari cesset negative, semper manet aliqua universalior ratio, ob quam expedit etiam tunc servari legem, tum quia esset valde contrarium bono communi, si propter illam solam causam possent leges non servari, tum etiam, quia per se est honesta ratio servandi legem uniformitas partium cum toto, ubi sine incommodo servari potest.

Atque

6. Atque hinc retorquetur ratio contrariæ ſententiæ. Quia licet ratio legis ceſſet in hac perſona quoad particularem neceſſitatem, vel utilitatem intentam per legem, non tamen ceſſat quoad vim obligandi illam per legem, quia licet illa ratio tantum ut plurimum locum habeat, eſt ſufficiens, ut lex juſtè feratur pro omnibus, qui illam ſervare poſſunt, etiamſi ratio illa in eis ceſſet. Quod ſic declaro: nam licet legiſlator advertat, & prævideat rationem defecturam in aliquibus, vel diſtinctè, vel tantum confuſè cogitatis, nihilominus poteſt juſtè velle, ut indiſtinctè obliget omnes, dum contrarium impedimentum æquitati repugnans non obſtiterit: ergo ita eſt interpretanda voluntas legiſlatoris: ergo ex vi illius obligabit lex. Antecedens patet, quia voluntas in illa univerſalitate ſua nititur in alia ratione generaliori, quia ita expedit ad commune bonum, & privato non nocet, quia ſemper eſt illi utile obedire, & juſtitiam legalem ſervare, quam in tali obſervatione legis intueri poteſt. Prima verò conſequentia clara eſt, tum quia verba generalia legis hanc voluntatem indicant, & nulla eſt ſufficiens ratio exceptionis, tum etiam quia illa voluntas eſt prudentior, & rationabilior; ergo illa præſumenda eſt. Denique ſecunda conſequentia conſtat, quia voluntas juſta legiſlatoris eſt anima legis, & quia lex obligat ad materiam præceptam, non ad finem præcepti, ut ſupra dictum eſt.

7. Et ita expenditur contrarium fundamentum, quia jam declaratum eſt, quomodo hæc obligatio in eo caſu pertineat ad bonum commune, quia licet tunc ſubditus non participet illam utilitatem intentam per legem, participat generalem utilitatem, quæ eſt in obſervanda lege, & in uniformitate cum ſuo corpore, & ex hoc capite lex illa eſt juſta, & fundatur in ratione altiori. Et hinc patet reſponſio ad primam rationem in principio præcedentis capitis poſitam, procedit enim quando ratio tantum negativè ceſſat, non tamen quando ceſſat contrariè. Solet autem inſtari contra hanc reſolutionem ex præcepto correctionis fraternæ. Sed de hoc puncto dicam commòdius infra cap. 8. ubi hæc aſſertio magis confirmabitur.

8. *Quid requiritur, ut ratio vel finis legis ceſſet contrariè.* Ut autem magis explicetur, oportet amplius declarare, quid ſit neceſſarium, ut ratio, vel finis legis ceſſet contrariè. Et ſpecialiter an ſit neceſſarium, ut in tali caſu ſervare legem ſit malum, & peccatum. Cajetan. enim dicta q. 120. ar. 1. ex profeſſo contendit, tunc ſolum habere locum epiikiam, quando lex ita deficit, ut ſervare illam ſit iniquum. Putatque eſſe ſententiam D. Thomæ in 3. diſt. 37. q. 1. art. 4. ubi docet, epiikiam tunc ſolum habere ſolum, *cum obſervando legem diſcreparet quis ab intentione legiſlatoris*, quod ſolum videtur contingere, quando diſcederet à rectitudine. Clarius tamen favet in aliis locis allegatis, indicat enim, tunc ſolum ceſſare in particulari legis obligationem, quando obſervantia illius mala eſſet, imò interdum ſolum excipit caſum, in quo eſſet nociva reipublicæ. Ad idem inducit Cajet. Ariſtot. dicentem, epiikiam eſſe directionem legis, *quia peccat propter univerſale*: ſolum autem peccare poſſet, ſi obligaret ad actum iniquum. Item epiikia eſt pars juſtitiæ: ergo materia ejus eſt operatio, quæ non eſſet recta, ſi ſecundum legem univerſalem fieret, & non ſecundum æquitatem epiikiæ. Tandem argumentor ab inconvenienti, quia alias fornicatio poſſet eſſe licita, ſi neceſſarium non eſſet, rationem legis contrariæ in dicto ſenſu deficere. Et cum hac ſententia Cajetani tranſeunt ferè Soto, & alij poſteriores Theologi.

9. *Epiikia habet locum, licet licitum ſit actum præceptum facere.* Videtur tamen hæc ſententia nimis rigida, & limitata, quia ſæpe poteſt homo excuſari ab obſervantia legis generaliter loquentis, etiamſi poſſet licitè actum per illam præceptum facere, vel prohibitum omittere, ergo non tantum ceſſat obligatio legis in particulari, nec ſolum habet locum epiikia, quando obſervare legem eſſet iniquum, ſed aliquando, ac ſæpe illum habebit, etiamſi iniquum non ſit, ſolum quia eſt nimis grave, aut difficile. Conſequentia clara eſt, quia ſi epijkia ſolum haberet locum, quando ſervare legem eſſet iniquum, quoties licita eſſet epijkia, eſſet etiam ſub obligatione, quia vitare id, quod iniquum eſt, ſemper cadit ſub obligationem; ergo è contrario, ſi abſque tali obligatione poteſt interdum non ſervari lex, poteſt etiam licita eſſe epiikia, etiam in caſu, in quo ſine peccato poſſet lex obſervari. Antecedens autem manifeſtum eſt ex ſupra dictis de obligatione legis humanæ cum periculo vitæ, vel alio magno incommodo: nam inde conſtat, propter vitandum magnum gravamen licitum eſſe non ſervare legem, quanvis ſi velim cedere juri meo, poſſim facere actum præceptum cum illo gravamine, ergo excuſatio non ſemper eſt cum obligatione non faciendi actum præceptum, nec oritur ſemper ex iniquitate actus, ſed ex alio jure, quod homo habet, ut non tam ſerviliter (ut ſic dicam) obligetur. Deinde fit res clara exemplis: nam interdum poteſt homo, qui per ſe obligatur ad confeſſionem integram peccatorum, excuſari à confeſſione alicujus, quia non poteſt illud aperire ſine gravi periculo infamiæ: & nihilominus poterit confiteri illud licitè, ſi ſua ſponte velit ſe exponere periculo illius infamiæ, hoc enim nullum peccatum eſt. Item damnatus ad juſtam mortem famis, non tenetur abſtinere à cibo, ſi copiam illius habeat, & tamen poteſt ſine peccato abſtinere, ſi velit: ergo idem eſſe poteſt in præſenti. Ut in ſtatu Carthuſianorum abſtinendi à carnibus, etiamſi eſſet propria lex obligans de ſe in conſcientia, poſſet ſine peccato non ſervari, propter periculum mortis, & nihilominus probabiliſſimum eſt, poſſe etiam ſervari, ſi quis velit ſecum illo rigore uti. Et in jejuniis, aliiſque ordinariis obligationibus Eccleſiæ ſæpè eſt licita excuſatio propter ægritudinem, vel ſimilem cauſam, & nihilominus ſi quis actum præceptum faciat, non obſtante excuſatione, non ſolum non peccabit, verum ſæpe etiam opus ſupererogationis faciet.

10. *Quod munus eſt proprium epiikiæ* Quapropter mihi certum videtur, ad virtutem & prudentiam pertinere, non ſolum diſcernere, quando obſervatio præcepti quoad verba mala ſit, ſed etiam judicare, quando non obliget, etiamſi abſque peccato ad literam ſervari poſſit. Unde ſi quis dixerit utrumque ſpectare ad materiam, & munus epiikiæ, nihil fortaſſe ab ſcopo aberrabit. Nec contra hoc urgent rationes Cajetani. Omnes enim facile ſolvuntur advertendo non ſolum eſſe alienum à prudenti legiſlatore iniqua præcipere, ſed etiam inhumana, & gravior, quam humana conditio patiatur, vel quam ratio communis boni poſtulet, ut ex dictis ſuprà in communi de lege manifeſtum eſt. Ergo non ſolum peccaret lex præcipiendo quod non debet, id eſt, iniquum, ſed etiam præcipiendo, quando, vel quomodo non debet, id eſt, obligando cum majori rigore, quam par ſit. Utrumque ergo peccatum legis emendat epiikia, & in utroque habet locum definitio Ariſt. & diſcurſus ejus, & eodem modo eſt intelligendus D. Thom. Nam intentio legiſlatoris non ſolum eſt recta præcipere, ſed etiam rectè, & ideo qui obſervat legem tanquam obnoxius illi, quando per illam non obligatur propter occurrentem cauſam excuſantem, ab intentione legiſlatoris diſcrepat, etiamſi actus, quem facit, malus non ſit. Ad rationem autem, quod epiikia eſt pars juſtitiæ, reſpondeo, etiam hic intervenire rationem juſtitiæ ex parte legiſlatoris non obligandi in tali caſu per ſuam legem, etiamſi exequi illam malum non ſit, ideoque ſi ad ipſum legiſlatorem fieret recurſus in tali caſu, deberet ſecundum juſtitiā interpretari legem tunc non obligare. Unde ex parte ſubditi ſatiseſt, quod poſſit juſtè, & non declinando à rectitudine, non ſervare legem in tali caſu, ſi velit, etiamſi ad hoc non obligetur: nam ad hoc etiam ſpecialis prudentia neceſſaria eſt. Sicut in materia juſtitiæ, ex equitate aliquando judicamus, aliquem non obligari ad reſtituendum, cadendo à ſtatu

ſuo licet ſi id faciat, peccati argui non poſſit. Ad ultimam vero ſequelam de fornicatione, negatur illatio, quia non dicimus ad epiikiam ſufficere, ut ratio legis negativè ceſſet, in qua illatio illa fundatur, ſed dicimus poſſe ceſſare contrariè, etiamſi obſervantia legis prava non fiat, ſi nimis intolerabilis fiat: nam tunc etiam eſt contra legiſlatoris intentionem, & hoc eſt ceſſare contrariè.

11. *Non ſolum iniquum, ſed valde difficile corrigit epiikia.*

Conſtat ergo, epiikiam non ſolùm habere locum, quando aliàs lex in tali caſu præciperet rem iniquam, ſed etiam quando præciperet rem acerbam, & nimis difficilem, in utroque enim caſu peccaret lex præcipiendo injuſtè, vel quia malum præciperet, vel quia immoderate, & ultra poteſtatem legiſlatoris. Addo verò ulteriùs habere locum epiikiam in caſu, in quo non deeſſet poteſtas in legiſlatore ad obligandum, ſed ex circumſtantijs judicatur, non fuiſſe hanc mentem ejus. Quia non ſemper Prælatus vult obligare cum toto rigore, & in omni eventu, in quo poſſt obligare. Ut verbi gratia, non ſolùm cenſetur quis excuſari à præcepto jejunii propter ægritudinem gravem, in qua non poſſet ſuperior obligare, ſed etiam propter minorem debilitatem, qua non obſtante potuiſſet Eccleſia obligare, ſed nihilominus creditur ex benignitate noluiſſe, quæ intentio legiſlatoris colligi poteſt ex alijs circumſtantijs temporis, loci, & perſonarum, & ex ordinario modo præcipiendi cum illa moderatione ſubintellecta, licèt non exprimatur. Et hunc certè modum videtur ſignificaſſe Ariſtotel. cùm dixit, epiikiam emendare legem, quod & ipſe legiſlator, ſi adeſſet, hoc modo dixiſſet, id eſt, ita eſſe moderaturus, & interpretaturus legem ſuam. Sic etiam dixit Divus Thomas munus epiikiæ eſſe, prætermiſſis verbis legis, intentionem legiſlatoris ſequi. Ergo ad epiikiam non eſt neceſſe, interpretari caſum non comprehendi ſub lege, quia legiſlator non potuit ſua lege illum comprehendere, ſed etiam ſufficiet, ſi interpretemur, noluiſſe illum comprehendere, licèt potuerit: nam & hoc ſufficit ad excuſationē ab obligatione legis, & ſæpe contingit, aliam eſſe legiſlatoris voluntatem ab ea, quam nuda verba præ ſe ferunt, ut ex præcedentibus capitibus conſtat. Et ita ibi etiam intervenit emendatio legis quatenus plus verbis videtur comprehendere, quàm fuerit in voluntate legiſlatoris. Igitur rectè vocatur hæc epiikia. Et ita tres modi, vel rationes utendi epiikia diſtingui poſſunt, ut unus ſit propter cavendum aliquid iniquum, alius propter vitandam acerbam, & injuſtam obligationem, tertius propter conjectatam legiſlatoris voluntatem, non obſtante poteſtate.

Ariſt.

D Thom.

Triplex modus utendi epiikia.

12. *Quando utenda ſit epiikia.*

Quod ſi quis inquirat, quibus regulis utendum ſit ad faciendas hujuſmodi exceptiones. Reſpondeo breviter, in primo modo præcipue conſiderandum eſſe, an in eo caſu occurrat aliud præceptum, præſertim juris divini, & naturalis, cui repugnet executio legis humanæ, ſecundum verba ejus, & conſequenter, an actus tunc habeat injuſtitiam, vel malitiam inſeparabilem, vel ſaltem contra præceptum gravius, & magis obligans, & juxta hæc principia debet fieri judicium. In ſecundo modo conſideranda ſunt ſuprà dicta de modo obligandi legis humanæ, & juxta illa judicandum erit, an hoc factum particulare cum his circunſtantiis excedat poteſtatem legis humanæ. In tertio verò magis eſt utendum conjecturis, ex circumſtantiis deſumptis, & præſertim ex uſu, & modo regiminis, & ex more interpretandi ſimiles leges.

13. *Aliquando obligatio legis ceſſat propter bonum perſonæ particularis.*

Unam tamen in particulari inferam, ex dictis propter opinionum varietatem, non ſolùm poſſe ceſſare obligationem legis, quando in particulari eventu eſſet contra bonum commune, ſervare legem, ſed etiamſi ſit tantùm contra bonum particularis perſonæ, dummodo ſit nocumentum grave, & nulla alia ratio communis boni obliget ad illud inferendum, vel permittendum: nam tunc juſtitia, vel charitas jubet evitare tale nocumentum proximi, cui non poteſt lex humana rationabiliter opponi. Ita Soto ſuprà, & omnes, nec refragatur Divus Thomas: nam licèt in dicto articul. ſexto loquatur de detrimento communis boni, ſub illo comprehendit detrimentum particularium civium: nam in damnum civitatis redundat, ut manifeſtè patet in exemplo, quo utitur, & alia ſunt facilia: nam propter ſubveniendum proximo graviter infirmanti interdum licere poteſt Miſſam omittere in die feſto, & ſic de aliis. Dicunt verò aliqui hoc ſolum habere locum, quando tale eſt detrimentum proximi, ut non poſſit cedere juri ſuo, ut eſt in periculo vitæ, vel ſimili: non autem quando poteſt cedere juri ſuo, ut erit in bonis temporalibus, quia tunc detrimentum privatum non vergit in damnum communitatis: ſi enim vergeret, non poſſet privatus illi renunciare. Sed hoc verum non eſt, tum quia etiam propter vitandum grave nocumentum proximi temporale, quod ipſe poſſet voluntariè ſuſtinere, ſi vellet, licitum eſt interdum non obſervare præceptum, ut verbi gratia ſi incendium domus imminet, vel quid ſimile, quia lex nec obligat illum, qui patitur damnum ad cedendum juri ſuo, nec alium ad non ſuccurendum illi ipſo invito propter audiendam Miſſam verbi gratia. Item quia illud damnum ſemper redundat in communitatem, cujus intereſt, ut bona civium non dilapidentur.

Soto.
D. Thom.

Aliter limitant Juriſtæ dictam aſſertionem, ut procedat, quando detrimentum, vel proprium, vel proximi eſt in bonis acquiſitis, non verò in acquirendis: nam ex hoc ſumi poteſt ſufficiens excuſatio, quia illud non eſt verum detrimentum, ſeu damnum emergens, ſed tantum lucrum ceſſans, quod non conſideratur, aliàs poſſent homines non ſervare præcepta, ut ſuis lucris attenderent. Ita ferè Bart. in l. *non dubium*, C. de legibus numer. 9. quem alii multi ſecuti ſunt, quos latè refert Tiraquellus in dicto tractat. numer. 151. Statim verò numer. 152. refert. Salicet. contradicentem, & plura contra illam diſtinctionem congerit Felinus in capit. *ſi quando*, de reſcriptione numer. 11. Nobis ergo non ſervit diſtinctio: nam ſi damnum ſit leve, licèt ſit in bonis acquiſitis, poteſt non ſufficere ad excuſandum ab obligatione legis, ſi verò lucrum ceſſans ſit juſtum, & grave, ſæpe æquiparatur damno, moraliter loquendo, ut conſtat ex lege unic. C. de ſententia quæ pro eo quod intereſt, profer. in fine. Et uſu receptum videmus, excuſari aliquem ab obſervatione feſti, ne currentem, & tranſeuntem occaſionem magni lucri amittat. Igitur licet vitatio damni emergentis ex genere ſuo juſtior, & gravior cauſa ſit, tamen etiam alia poteſt ſufficere, & in univerſalem loquendo, omnia ſunt conſideranda, ut prudens judicium in contingenti caſu feratur.

14.

Bart. Tiraquel. Salicet. Felin.

CAPUT VIII.

Quomodo de excuſatione occurrente conſtare debeat ut epijkia uti & legem non ſervare liceat, ſine recurſu ad Principem.

HÆc omnia poſtulantur in poſteriori ratione dubitandi capit. 5. propoſita, & inter ſe ſunt connexa, ideoque ſimul tractanda ac definienda ſunt. Variis ergo modis occurrere poteſt caſus excuſationis, ſcilicet, cum evidentia, & certitudine, quod tunc malum ſit, & iniquum ſervare legem. Secundò cum ſimili certitudine, quod lex non obliget, licèt ſervari poſſit ſine peccato. Poteſt autem contingere, ut hoc ſecundum non ſit æquè certum, ſed tantum probabile, vel etiam dubium. Tertiò poteſt eſſe caſus tantum probabilis

1.

bilis in utroque. Quartò dubius in utroque. Quintò poteſt eſſe certum, in obſervatione legis nullum eſſe peccatum, excuſationem autem ejus eſſe tantum probabilem, aut dubium. Primò ergo dicendum eſt, quando certò conſtet, materiam legis ex accidenti eventu, vel circunſtantia factam eſſe iniquam, ſeu contrariam alteri præcepto, aut virtuti magis obliganti, tunc ceſſare obligantem legis, & propria auctoritate poſſe omitti ſine recurſu ad Principem. Sumitur ex Divo Thoma dicta quæſtio. 120. articul. 1. ad 3. dicente; *In manifeſtis non eſt opus interpretatione, ſed excuſatione*, Idem fere habet dicta quæſtione 96. articul. 6. ad 2. ubi etiam Cajetanus & omnes. Et ratio eſt, quia ibi ſuperior auctoritas nullum effectum habere poteſt: nam etiamſi poſt recurſum ad illum vellet, & ſubditus legem ſervaret, non poſſet illi obedire, quia obediendum eſt Deo magis, quàm hominibus: ergo impertinens eſt in eo caſu, licentiam poſtulare. Dices; interdum propter bonum ordinem ſervandum; neceſſaria eſt licentia petita, etiamſi non ſit neceſſaria obtenta; ergo ſaltem ob hanc cauſam erit conſulendus Princeps in hujuſmodi caſu, quando periculum non imminet, & datur locus, ac tempus ad id præſtandum. Reſpondeo ex communi ſententia, etiam hoc non eſſe neceſſarium in tali caſu. Quia nulla eſt lex, quæ obliget ad illam facultatem petendam, nec ex natura rei eſt neceſſaria, quia ſubordinatio ſubditi ad legiſlatorem per ſe illam non poſtulat. Si autem in aliquo caſu publico id judicetur neceſſarium ad vitandum ſcandalum, vel propter aliam ſimilem cauſam, id eſt accidentarium.

Si lex ex aliqua circumſtantia ſit iniqua ceſſat obligatio ſine recurſu ad principem. D. Thom.

Cajetan.

2. *Certitudo legis non obligantis tollit recurſum ad principem.*

Secundò dicendum eſt: Quando certò conſtat, legem non obligare, etiamſi poſſit ſine peccato ſervari, ſubditus propria auctoritate poteſt illam non ſervare. Probatur eadem ratione, & ita Doctores de his duobus indiſtinctè loquuntur; ſolum ergo illos diſtinguo, ut notem differentiam, quia in priori caſu non ſolum poteſt ſubditus, ſed etiam tenetur, legem non ſervare, ſive petat licentiam à ſuperiore, ſive non petat; at verò in hoc poſteriori caſu, licèt poſſit agere contra verba legis, ad hoc non obligatur, quando certus eſt in obſervantia legis non committi peccatum. Ad ſi de hoc dubitet, pro ratione dubii judicandum erit. Nam ſi dubium ſit tantum formidinis, & probabiliter judicet non eſſe peccatum conformari verbis legis, liberè poterit id facere ſi velit; quia judicium probabile tollit practicè dubium. Si autem dubium ſit proprium, & negativum, tenebitur ſubditus partem ſecuriorem ſequi, & abſtinere ab opere, licèt videatur conforme verbis legis, quia tunc nullum habet principium, quo expellat practicum dubium, quia tunc ille eſt certus, ſe non peccare, non obſervando legem, cum ſupponatur eſſe certus, quod illa non obliget; ergo tenetur illam viam certam ſequi, & relinquere dubiam. Patet conſequentia, quia tunc nec juvari poteſt auctoritate legis, ſuperioris ad deponendam conſcientiam dubiam, quia jam illi certò conſtat, legem non comprehendiſſe opus illud, de quo eſt dubium, ut ſupponitur, nec etiam poteſt juvari judicio probabili, quia nullum habet, ut etiam ſupponitur; ergo nullo modo licet operari cùm tali dubio, quod neceſſario eſſe debet practicum.

3. *Judicium probabile tollit recurſum ad principem. Cajet. Soto. Molina. Sylveſt.*

Cordub. Henriq. Sanc. Navar.

Tertiò dicendum eſt, qui probabiliter judicat, legem non comprehendere caſum illum, ſecure poteſt excuſari ab obligatione legis, etiamſi formidet, vel utrinque habeat rationes probabiles dubitandi. Ita tenent Cajetanus & Soto ſuprà, & Medina, & alii moderni in dicto articul. 6. Sumitur ex Sylveſt. verb. *Papa*, quæſtion. 16. in fine, ſaltem juxta diſtinctionem infrà dandam. Idem Cordub. Henriq. & Sanci. infrà referendi, & idem ſentit Navarrus in ſumma prælud. 9. numer. 16. & capit. 23. numer. 43. dicens, excuſari à peccato mortali, qui tranſgreditur legem humanam bona fide, & ex juſta cauſa: illam verò eſſe cauſam juſtam, ob quam legiſlator, ſi adeſſet, eum pro excuſato haberet. Utrumque autem concurrit in præſenti, ut conſtat. Unde fundamentum aſſertionis eſt, quia licet ſequi judicium probabile, conſcientiam dubiam practicè deponendo.

4. *Limitatio Cajetan. & Sot.*

Hanc verò aſſertionem limitant Cajetanus, & Soto ſuprà, ut locum habeat, quando occaſio eſt ſubita, & urgens periculum, ita ut non detur tempus conſulendi ſuperiorem, alioqui dicunt, in illo caſu recurrendum eſſe ad ſuperiorem. Et ita exponunt Divum Thomam utentem illa diſtinctione, quia non poteſt in alio dubio verificari, ut ſtatim dicemus. Hæc verò doctrina aliquibus modernis non placet, neque putant, diſtinctionem illam Divi Thomæ de caſu, in quo poteſt, vel non poteſt conveniri ſuperior, poſſe applicari ad caſum formidoloſum cum judicio probabili, quia quod ſuperior poſſit, vel non poſſit conveniri, nihil refert ad certitudinem judicii de tali caſu, an ſub lege comprehendatur, nec ne. Ideoque diſtinguunt duos modos epiikiæ ſuprà, ſcilicet, vel excipiendo caſum à poteſtate legiſlatoris, vel à ſola voluntate. Et in priori dicunt, poſſe ſubditum ex probabili judicio, quod talis caſus non comprehendatur ſub poteſtate legis, excuſari à legis obſervatione; nulla expectata interpretatione ſuperioris, non ſolum in caſu ſubito, & urgente, ſed etiam in quolibet alio. Probatur, quia tunc non agitur de interpretanda ſuperioris voluntate, ſed de poteſtate, quam non tenemur interpretari ex judicio ipſius Principis, quando ipſe illam non declaravit, ſed ex principiis Theologiæ, aut juris. Et declaratur amplius: nam licet Pontifex poſſit ſuam poteſtatem declarare per clavem ſcientiæ, nihilominus quamdiu illa non utitur, non tenemur illum conſulere de poteſtate ſua, ſed regulis doctrinalibus uti; ergo etiam in particulari caſu, qui à poteſtate legiſlatoris excipitur ſecundum aliquas doctrinas probabiles, non eſt neceſſarium ad interpretationem Principis recurrere, etiamſi tempus detur, ſed licitum erit probabili judicio juxta probabilem opinionem uti. Confirmatur, quia ſi ſubditus judicat, nunc verba legis non obligare, quia probabiliter judicat, eſſe peccatum in tali facto, tunc utrinque videtur eſſe periculum ſpeculativum, vel faciendi contra hanc legem, vel contra aliam; ergo licitum eſt ſubdito ſervare aliam, quam probabiliter judicat eſſe graviorem, & magis obligare, neque ad hoc indiget interpretatione ſuperioris. Si vero judicium probabile eſt, ſuperiorem excedere poteſtatem ſuam, præcipiendo rem graviorem, vel cum majori periculo, quàm poſſit, tunc ſubditus probabiliter credit non potuiſſe ferri præceptum pro tali caſu, & aliàs ſuam libertatem poſſidet; ergo poteſt jus ſuum anteferre, & contra verba legis pro ſua libertate operari abſque alia interpretatione.

Duplex modus epiikiæ notandus.

5. *2 Pars ſententiæ Cajet. Viſq. diſp. 176. n. 3.*

At verò in altero modo epiikiæ, in quo caſus excipitur à ſola voluntate, & non à poteſtate legiſlatoris, ait hæc opinio, non ſolum eſſe recurrendum ad ſuperiorem, quando fieri poteſt in caſu probabili, ſed etiam ſi caſus ſit moræ impatiens, nec det tempus recurrendi ad ſuperiorem, non licere uti judicio probabili ad non ſervandam legem, ſed omnino eſſe ad literam ſervandam. Ratio eſt, quia tunc eſt certum, nihil peccari ſervando legem; itemque eſt certum verba legis de ſe comprehendere caſum illum, & à legiſlatore comprehendi potuiſſe; ergo quandiu non conſtat certò, legiſlatorem caſum illum excipere voluiſſe, non licet à verbis legis recedere propter ſolum probabile judicium. Probatur conſequentia, tum quia verba ſuam vim, & auctoritatem habere debent, & quaſi jus ſuum poſſident, & ideo præferenda ſunt; tum quia hæc eſt tutior pars, quæ ſemper præfer-

præferenda est: tum etiam quia tunc non peccat lex, etiamsi casum illum comprehendat: ergo non potest per epiikiam emendari: tum denique quia si hæc licentia detur, infinita sequentur incommoda. Et ideo Jurisperiti dicunt, cum verba legis sunt clara, non esse ab illis recedendum in casu dubio, ut Panormit. in cap. 1. de constit. num. 14. Denique hîc applicari potest illa ratio, quia in casu, in quo potest conveniri superior, non licet uti illo probabili judicio: ergo nec tunc etiam quando non potest conveniri, quia quod possit, vel non possit conveniri non facit, ut sit magis certum judicium.

Panorm.

6. *Quando non potest conveniri superior licet uti epiikia ex probabili judicio.*

Nihilominus sententiam Cajetani, & Soti censeo esse practicè certam quoad hanc partem, ut quando non potest conveniri superior, liceat ex probabili sententia, aut judicio epiikia uti, sive casus excipi judicetur à potestate legislatoris, sive à sola voluntate. Ratio est, quia judicium probabile in rebus mortalibus sufficit ad prudenter operandum, præsertim ubi regula certa applicari non potest, ut ex materia de conscientia, suppono. Item quia alius modus operandi est ultra humanam conditionem, & prudentiam, cum omnis fere cognitio humana conjecturalis sit, & præsertim in rebus agendis. Item quia imponeretur gravissimum onus hominibus, si nunquam liceret eis uti epiikia ex judicio probabili, quum non patet aditus ad superiorem. Quis enim auderet unquam excusari à lege positiva propter necessitatem occurrentem? cum nemo sit tam certus de sufficientia causæ, quin dubitet, vel formidet. Item in his casibus non possent simplices sequi consilium hominis docti, & pii, nec ipse posset tale consilium dare, quia nunquam fere ducitur, nisi judicio probabili. Constat autem contrarium esse in usu totius Ecclesiæ, & approbari ab omnibus Doctoribus. Addo, sine causa constitui in hoc differentiam inter epiikiam per exceptionem à potestate, vel à voluntate: nam licet in hoc sit verum discrimen, quod in priori modo possit ordinarie esse major certitudo, quam in secundo, quia certius cognoscitur potestas, quæ libera non est, quam voluntas, quæ libera est; nihilominus stante æquali incertitudine, cum probabilitate in judicio, eadem est ratio, saltem ubi certo constiterit legem posse servari sine peccato; quia tunc etiam verba legis retinent vim suam, & fere applicari possunt aliæ rationes in posteriori membro allatæ. Maximè, quia quoties epiikia non fundatur in judicio certo, licet excipiat casum à potestate legislatoris, semper debet etiam initi in conjecturata mente ejusdem legislatoris, quod scilicet, noluerit talem casum comprehendere. Nam cum non est certum, superiorem non posse hoc præcipere propter rei arduitatem, aut inordinationem, si ipse superior nihilominus ex certa scientia id præcipiat, declarans, se posse, & judicans in tali actu non esse inordinationem, vel nimiam gravitatem, subditus tenetur obedire, dum non est certus, etiamsi probabiliter judicet, quia prævalet jus superioris, & subditus debet suum judicium deponere, ut est communis doctrina, & in praxi necessaria: ergo in illo casu de epiikia non sufficit probabile judicium de defectu potestatis, nisi accedat etiam judicium, quod superior in eo casu sic dubio noluerit obligare: ergo cum hoc tantum sit probabile, non sufficit, vel certe si sufficit judicium probabile de potestatis, & voluntatis defectu, sufficiet etiam judicium probabile de defectu solius voluntatis.

7. *Altera pars opinionis Cajet. & Soto refellitur.*

Ultimò posset sufficienter confutari illa opinio quoad hanc partem, quia rationes ejus non sufficiunt ad imponendum gravissimum onus; deberent n. convincere, vel illud sufficientissimè probare, maxime contra communem sententiam. Ad principale ergo fundamentum negatur consequentia: ad primam probationem respondeo, verba legis sine voluntate non habere vim, nec auctoritatem ad obligandum: verba enim legis secundum se tantum sunt ad ostendendam voluntatem legislatoris tanquam signum expressum ejus, non est tamen hoc signum tam certum, quin possit ex circumstantiis limitari, & extendi, ut suprà visum est; ergo quando ex circumstantiis occurrentibus probabiliter limitantur verba, ut non comprehendant casum aliquem, jam ex vi verborum non est certum comprehendi sub significatione verborum legis. Unde cum dicitur, verba legis quasi possidere jus obligandi, respondeo, inde solum probari in casu omnino dubio, vel cæteris paribus præferenda esse verba legis, & secundum illa esse judicandum de voluntate, non vero ubi est in contrarium judicium probabile. Ad aliud autem de parte tutiori respondeo, satis esse practice tutam, ut alibi dixi. Deinde dico, magis cavendum esse, ne recedatur à voluntate legislatoris, quam à verbis ejus, ut jura docent. Ad illud, quod tunc non peccat lex, respondeo, licet non peccet præcipiendo malum, vel nimis arduum, peccare posse, plus significando, quam legislator voluerit, & hoc posse per epikiam emendari. Neque hinc sequentur incommoda, si re vera judicium probabile, & prudens servetur, quod vero sequi possint per abusum, impertinens est, multoque majora sequentur, si homines non possint in hujusmodi eventibus judiciis probabilibus uti. Panorm. autem, & Juristæ loquuntur de judice, qui tenetur secundum leges judicare, & inter partes justitiam distribuere, & ideo debet sequi verba legis, quando sunt clara, nisi in eodem judicio possit sufficienter probari, aliam fuisse voluntatem Principis: nam tunc secundum illam posset judicare.

Panorm.

8. *Quando non est periculum in mora quid faciendum.*

Major mihi difficultas est circa aliam partem opinionis Cajetani, quod stante judicio probabili, non liceat illo uti sine interpretatione, vel consensu superioris, quando non est periculum in mora, sed conveniri potest. Quia in interpretanda etiam lege naturali utimur sententia probabili sine recursu ad Papam, vel Prælatos: ergo in legibus humanis potest etiam id fieri quoad particularem usum. Sic enim dicunt Juristæ, posse judicem ad ferendam sententiam probabiliter interpretari legem in casu dubio, nec oportere, ut ad superiorem recurrat, ut constat ex Bart. in l. 1. C. de legib. nu. 8. & 9. & aliis ibi, & in c. 1. de constit. Dices, id esse verum, quum agitur de interpretatione legis quoad sensum ejus. Sed contra: nam cur non erit idem, quando aliter conjecturamus mentem, seu voluntatem legislatoris? vel cur potius erit necessarius recursus ad superiorem, quando probabiliter constat de voluntate ejus præter ejus verba, quam cum probabiliter tantum constat de sensu ejus in ambigua significatione verborum. Denique, in quolibet alio eventu licet uti in conscientia probabili sententia sine recursu ad superiorem, etiamsi ab illo posset expectari certius responsum: ergo.

Bart.

9.

Nihilominus in hoc etiam non est recedendum à communi sententia, quæ videtur usu omnium piorum, & prudentum confirmata. Et ad hoc suadendum valere possunt rationes factæ in secundo membro præcedentis sententiæ. Et præterea, quia inordinatum est uti conjecturis, & propter illas solas relinquere verba legis, ubi potest certò constare de mente, & voluntate legislatoris. Et ideo in omni epiikia solum probabili debet hic ordo servari. Et quamvis ordinariè magis necessarius sit in epiikia, quæ est de sola voluntate legislatoris, quam in illa, quæ circa potestatem versatur, nihilominus in utraque servandus est, juxta materiæ necessitatem, vel probabilitatis gradum, quia, ut dixi, semper ibi miscetur conjectura de voluntate legislatoris. Neque contra hoc obstat illa ratio, quod judicium non redditur certius ex hoc, quod sit, vel non sit recursus ad superiorem. Hoc enim est verum de certitudine speculativa, non vero de certitudine practica. Nam cum potest consuli superior, cessat necessitas utendi judicio probabili de voluntate ejus, quod secus est, quando

eſt periculum in mora, & ideo tunc poteſt illud judicium probabile ad praxim applicari ex principiis certis, quod in neceſſitate uti poſſumus judicio probabili ad evitandum aliquod gravamen, vel ad convenientem obſervationem legum, ut in caſu magis difficili, & dubio explicabitur in puncto ſequenti.

10. *In dubio non probabili ad ſuperiorem recurrendum.* D. *Thom.* *Conrad.* *Cajet.* *Medin.* *Soto.* *Med.*

Quartò dicendum eſt de caſu dubio, in quo judicari non poteſt probabiliter, an caſus comprehendatur ſub legis obligatione, nec ne. In quo ſententia communis eſt, recurrendum eſſe ad ſuperiorem, ſi fieri poſſit, vel ſi non poſſit, ſervandam eſſe legem. Ita D. Thom. dicta q. 120. a. 1. ad 3. dicto a. 6. ad 2. Idem Conrad. Cajet. Medin. & Soto ſupra, Medin. Cod. de pœnit. tract. de jejun. c. de his qui tenentur ad jejun. Quæ ſententia per ſe evidens eſt in caſu patiente moram, ut conſulatur Princeps: nam ſi in caſu tantum formidoloſo, & probabili hoc fieri debet, multo magis in caſu dubio. Item cum impoſſibile eſt operari cum conſcientia certa practicè, quia ex tali dubio naſcitur practica dubitatio, an tunc lex violetur, nec ne, agendo contra verba ejus, & nullum eſt morale principium, quo poſſit practicè deponi illa conſcientia dubia, inconſulto ſuperiore, quando ille poteſt conſuli: ergo nunquam licet cum illo dubio agere contra verba legis, quia operari cum conſcientia practicè dubia ſemper eſt malum. Denique tunc lex poſſidet ſuum jus, & in aliis melior eſt conditio poſſidentis: ergo.

11. 1 *Opinio.* *Cajet.* D. *Thom.* *Soto.* *Med.* *Medin.* *Sanci.*

Difficultas verò eſt, an idem dicendum ſit in caſu urgente, in quo ſuperior conſuli non poteſt. Multi indiſtinctè dicunt, etiam tunc non licere uti epiikia, ſed ſervandam eſſe legem, & ejus verba. Ita Cajet. 1. 2. q. 96. ar. 6. qui ita interpretatur D. Thomam ibi ad 2. indiſtinctè loquentem. Idem Soto dicto a. 8. Med. dicto art. 6. ad fin. diſt. 3. & alter Medin. ſupra, & omnes moderni, & Sanci libr. 2. de matrimon. diſp. 41. n. 37. Ratio eſt, quia impotentia conſulendi Principem, non poteſt in eo caſu dare certitudinem practicam, cum dubitans nec judicium probabile habeat de ceſſatione obligationis legis in illo caſu. Item in caſu dubio præſumptio eſt pro lege, quia verba ejus per ſe ſufficiunt ad obligationem, unde ad minimum ſe habet tanquam poſſidens in caſu dubio, cujus melior eſt conditio: ergo. Contrarium nihilominus tenet Sylveſt. dicto verb. *Papa*, q. 16. dict. 2. in fine, cum enim dixiſſet in dubiis interpretationem legis pertinere ad ſuperiores, ſubdit. *Quod limita, ſi commode poſſit haberi, alias ſecùs, ut cum repentinis periculum eſt in mora.* Idem cum majori extenſione habet verb. *diſpenſatio.* q. 4. ſequitur Cordu. lib. 3. q. 13. ante regulam 1. Henriq. lib. 14. de irregul. cap. 3. n. 3. liter. X. Duci videntur ex illo vulgari Principio, quod neceſſitas caret lege; hoc enim allegat Sylveſt. ex Gratian. in §. *ſed notandum*, poſt cap. *remiſſionem.* 1. q. 1. & habetur in cap. 2. de obſervat. jejun. illa autem videtur graviſſima neceſſitas, cum res ſit dubia, & non detur locus conſulendi ſuperiorem: nam videtur nimis grave obligare hominem propter ſolum dubium, quando non eſt in poteſtate ejus dubium expellere. Item qui dubitat de lege, vel de voto, non obligatur, quando non poteſt expellere dubium; ergo neque qui dubitat, an hîc, & nunc lex obliget.

2 *Opinio.* *Sylveſt.* *Cordub.* *Henriq.* *Gratian.*

12. *Prior ſententia cum moderamine approbatur.*

Mihi prior ſententia vera videtur, adhibito moderamine. Dico ergo, ſi dubium naſcatur ex concurrentia legum, quæ pro eodem tempore ſimul impleri non poſſunt, & homo dubitat, quid facere debeat, tunc licite poſſe agere contra verba unius legis, implendo eam, quam tunc, facta diligentia morali juxta perſonæ, & temporis capacitatem, bona fide judicat eſſe graviorem, & magis obligare. Quia ille homo non debet eſſe perplexus, nec neceſſariò peccare, & faciendo quod in ſe eſt, ſatisfacit uni legi, & aliam non tranſgreditur. Et hunc caſum abſque ullo dubio non excludunt priores auctores, ſed ut tritum, & vulgarem illum ſupponunt. Unde loquuntur de caſu, in quo certò conſtat, legem ſine peccato impleri poſſe, & dubium eſt de obligatione. Et tunc certitudo practica fundatur in illo principio, quod in dubio ſatisfacit quis eligendo partem tutiorem: tunc etiam rectè applicatur illud principium, quod neceſſitas caret lege. Deinde tunc non eſt epiikia voluntaria, ut ſic dicam, ſed neceſſaria, quia in eo caſu non ſolum poteſt quis non ſervare legem poſitivam, ſed etiam tenetur, ut ſervet aliam naturalem, quam repugnat graviorem. Unde etiam rectè poteſt in eo caſu proferri judicium poſitivum, non ſolum probabile, ſed etiam certum, in eo caſu legem poſitivam non ligare, quamquam hæc certitudo magis ſit practica, quam ſpeculativa. *Doctores primæ ſententiæ expenduntur.*

13. At vero quando ex alia parte non eſt periculum peccati, & ſubdito conſtat, poſſe ſine peccato ſervare verba legis, nullo modo poteſt in caſu dubio de obligatione, agere contra legem, quia manifeſtè ſe exponeret periculo peccandi tranſgrediendo legem, de qua judicium probabile formare non poteſt, quod ceſſaverit obligare, ut planè oſtendunt rationes prioris opinionis. Et fortaſſe auctores ſecundo loco allegati non loquuntur de hoc dubio, ſed de dubio formidinis, juxta dicta in præcedenti puncto. Nec tunc allegari poteſt neceſſitas ſufficiens, quia illa non eſt neceſſitas vitandi aliud peccatum, ut ſupponitur: nulla autem alia poteſt eſſe ſufficiens ad non ſervandam legem, niſi etiam ſufficiens ſit ad probabiliter judicandum, legiſlatorem in tali neceſſitate, vel non potuiſſe, vel noluiſſe obligare: nam ſi tantum ſufficit ad dubitandum, profectò & parva eſt neceſſitas, & major eſt neceſſitas ſervandi legem, vitando periculum peccati, & quaſi conſiderando illam in poſſeſſione ſua. Nec eſt ſimile, quando dubitatur de tota lege, an ſit lata, nec ne, quia tunc lex nondum poſſidet, ſicut in ſimili dixi de vot. libro 4. de vot. cap. 5. & 6. *Doctores ſecundæ ſententiæ quomodo intelligendi.*

14. Atque ex his tandem reſponſum eſt ad ſecundam rationem dubitandi cap. 5. poſitam. Nam l. 1. C. de legibus, intelligitur primò de interpretatione authentica, quæ vim habeat obligandi, & neceſſitatem inducat ita intelligendi legem. Ita Bart. ibi. nu. 8. & ſentit Bald. in leg. *cum de novo*, eodem. Secundo etiam intelligitur de interpretatione in caſu dubio, in quo ſubditus non poteſt reſtringere legem contra verba ejus, ut dictum eſt, & ita exponit Panorm. ca. 1. de conſtitut. num. 14. & inſinuat Bald. in leg. 2. C. de legib. num. 2. & ſumitur ex leg. *cum de novo*, C. eodem, ubi id notat Cynus. Gloſſæ verò, & auctores relati ibidem in tertia objectione ad verum ſenſum facile trahi poſſunt: nam prima Gloſſa loquitur, quando ratio legis negativè tantum ceſſat, & non contrariè. Altera verò Gloſſa intelligenda eſt in caſu dubio, in quo non licet æquitatem ſequi contra jus ſcriptum inconſulto Principe, niſi ipſamet æquitas ſcripta ſit, ut dicitur in l. *placuit*, C. de judiciis, juxta vulgatam lectionem ejus. Et in eodem ſenſu videntur loquuti auctores in eadem objectione allegati. *Bart.* *Bald.* *Panorm.* *Bald.* *Cynus.* *Gloſſa.*

CAPUT IX.

Utrum aliquando lex tota per ſeipſam ceſſet cauſa ejus ceſſante.

1. *Lex de ſe perpetua eſt, & pro communitate fertur.*

CUm lex ſit de ſe perpetua, & pro communitate feratur, manifeſtum eſt, non poſſe ceſſare ex defectu cauſæ efficientis, non enim finitur per mortem ferentis, vel ſucceſſoris, ut ex dictis in lib. 1. conſtat, & conſequenter nec per ſolam temporis ſucceſſionem tollitur, quia indefinite conſtitui debet. Quod ſi aliquando poteſt ad certum tempus ferri, illud extraordinarium eſt, & tunc in ſuamet conſtitutione habet talis lex quaſi annexam revocationem pro tali tempore, quæ pertinet ad alium modum ablationis legis infra tractandum. Præterea non ceſſat lex

ex

ex defectu eorum, pro quibus fertur: nam communitas civitatis, aut populi de se perpetua est; nam per continuam successionem conservatur; & licet civitas, vel populus omnino deleri possit, id rarum est, & non habet moralem considerationem. Igitur solum potest lex cessare per mutationem objecti, circa quod versatur, quæ (physice loquendo) potest multipliciter contingere, tamen in præsenti solum oportet considerare mutationem in materia legis quoad rationem propriam, ob quam sub obligationem legis constituitur; nam si illa perseverat, non cessabit lex ex illo capite, ac subinde simpliciter non cessabit, nisi revocetur, quia non habet aliam causam mutabilem, à qua in sua conservatione pendeat, ut declaratum est. Si autem in objecto sub ea ratione spectato fiat mutatio, undecumque illa mutatio proveniat, eadem est quæstio, an ex vi talis mutationis in materia legis desinat ipsa lex, idem enim est quærere, an cessante omnino, & totaliter ratione, vel fine legis, cesset etiam lex, ita ut omnino extinguatur, & de medio tollatur. Dico autem, *cessante omnino, & totaliter ratione legis*: quia jam hîc non consideratur cessatio in uno, vel alio actu, nec alia similis mutatio partialis, quæ solum contingit in una occasione, vel in aliqua parte materiæ legis pro aliquo tempore: nam de hac partiali mutatione satis dictum est in capite præcedenti. Quamvis aliter possit in præsenti considerari partialis mutatio, vel perpetua in aliqua notabili parte materiæ legis, vel temporalis in tota materia, de quibus in fine dicam.

2. *Cessatio potest esse contraria, aut negativa.*

Altera verò distinctio tradita capite præcedenti de duplici cessatione rationis, vel finis legis, scil. contraria, & negativa, hîc etiam valde necessaria est tum ut videamus, an utraque locum habeat respectu integræ legis, tum ut explicemus, per quam illarum desinat esse lex. Tunc ergo dicitur mutari contrariè objectum legis, quando propter mutationem materiæ, vel rerum, seu circunstantiarum fit, ut sit injustum, vel quocumque modo turpe servare legem, vel si fiat impossibile, aut saltem ita difficile, & arduum, ut moraliter judicetur impossibile respectu totius communitatis, vel denique si fiat prorsus inutile, & vanum respectu boni communis. Mutatio autem negativa erit, si in tota materia legis jam non inveniatur ratio, ob quam lex posita fuit, licet ea sublata, adhuc materia per se mala non sit, nec impossibilis, nec inutilis, aut injusta.

3. *Mutatio contrariæ legis vigorem extinguit. August.*

Quando ergo mutatio fit contrariè in tota materia legis, nulla est difficultas, nec controversia, omnes enim fatentur, tum legem ipso facto cessare, quia eo ipso incipit non esse justa; ergo incipit non esse lex, quia, ut sæpe ex Augustino diximus, lex injusta non est lex. Antecedens patet, quia lex de re iniqua impossibili, vel non conferente aliquid ad bonum commune, est injusta, & nulla, ut ex dictis in lib. 1. constat, sed per mutationem contrariam in objecto factam res præcepta incipit esse iniqua, impossibilis, vel inutilis, ut explicatum est; ergo si lex ulterius duraret, jam esset de re iniqua, ac subinde ipsa esset iniqua, aut esset injusta. Unde fit, in hujusmodi eventu non esse necessarium, ut Princeps illam revocet, ut licitè possit non servari, neque etiam ut consuetudine tollatur: nam priusquam consuetudo introducatur, juste incipiet non observari: & ideo dixi ipso facto cessare. Hoc autem per se notum est, quando incipit esse iniqua ipsa observatio legis, quia repugnat durare obligationem ad aliquod iniquum faciendum. Idem autem est, si fiat impossibilis, quia ad impossibile nemo obligatur, & respectu communitatis sufficit, quòd sit impossibilitas moralis; ergo cessabit tunc lex ipso facto respectu communitatis; ergo etiam respectu singulorum eademque ratio est, si fiat materia inutilis, & vana respectu boni communis; nam eo ipso fit incapax obligationes legis respectu communitatis, & consequenter etiam respectu singulorum. Oportebit autem, ut talis mutatio universaliter

Evidentia necessaria est ut lex vigorem suum perdat.

facta in tota materia legis manifesta sit, & evidens; nam in dubio semper lex retinet jus, & quasi possessionem suam, semperque pro illius justitia præsumitur. Præsertim quia, quum mutatio non est evidens, & manifestè nota omnibus, signum est, non esse tantam, nec tam universalem, & ideo hîc non videntur necessariæ aliæ distinctiones de majori, vel minori dubio, sed simpliciter exigenda est notitia certa, satis verò erit, quod ex publica & constanti populi opinione consurgat.

4. Solum ergo superest nonnulla difficultas, quando ratio legis tantum negative cessat generaliter, videtur enim id satis non esse, ut tota lex cesset. Primò quia eadem videtur esse ratio, & proportio totius ad totum, quæ partis ad partem; sed cessante illo modo ratione legis in particulari, non cessat obligatio legis: ergo nec cessante in generali, tota lex perit. Secundò, quia cessante negativè ratione legis, non constat statim cessare voluntatem Principis: ergo non est necesse statim cessare legem. Patet consequentia, quia lex à voluntate Principis habet suam efficacitatem ad obligandum. Antecedens autem suprà probatum est, quia voluntas potest vel à principio pluribus rationibus moveri, & Princeps potest præcipuam vel notiorem exprimere, & non omnes, vel certè potest voluntas in principio una ratione moveri, & deinde alia continuari, ut suprà de tributis dicebamus. Tertiò, quando ratio, vel finis tantum negativè desinit, adhuc potest lex sine peccato servari; ergo servanda est ex eadem obligatione donec revocetur. Antecedens ex declaratione terminorum supponitur. Consequentia vero probatur, quia tunc nullum est periculum in observatione legis, & potest esse magnum in illius transgressione, tum quia non potest esse statim certum, voluntatem Principis cessasse, tum quia possunt sequi magna moralia incommoda, si tanta licentia populo tribuatur. Denique pro hac sententia referri possunt auctores dicentes, legem non cessare, licet ejus ratio cesset, quos in principio capitis præcedentis retuli.

5. *Cessante ratione legis quando cessat lex.*

Nihilominus communis consensus est, cessante ratione legis generaliter, seu frequentius in tota communitate, legem cessare. Ita censent in primis omnes, qui affirmant, cessante ratione legis in particulari, etiam negativè tantum, cessare in illo particulari obligationem legis; nam à fortiori coguntur id dicere in universali, & ità possunt pro hac sententia allegari Panorm. in cap. *quia plerique*, de immunit. Eccles. Ubi idem plane sentiunt Innoc. Anton. & alii cap. præced. allegati. Clarius vero hoc docent Ledesm. 2. p. quarti. q. 17. artic. 2. dub. 3. ad 4. & q. 18. à dub. 12. post secundam conclusionem, & dub. 14. post 3. conclus. Covar. in 4. 2. p. §. 9. n. 8. & in cap. *cùm esses*, de testam. num. 9. ubi refert Fortun. de ultim. fin. illat. 15. & 16. Idem Castro libr. 1. de lege pœnal. cap. 5. docum. 3. Cajet. 2. 2. q. 147. art. 5. & in aliis locis supra citatis, & communiter expositores D. Thomæ dict. art. 6. q. 96. in 1. 2. & Soto eodem modo loquitur, addit tamen limitationem, quam expendere necesse est, priusquam veram rationem, & resolutionem ejus tradamus.

Panorm. *Inno.* *Anton.* *Ledesm.* *Covar.* *Fortun.* *Castro.* *Cajet.* *D. Thom.* *Soto.*

6. Dubitari ergo potest, an intelligendum sit, cessante ratione legis in universali, cessare lex ipso facto, ita ut possit à subditis licite non servari, nulla expectata Principis declaratione, vel revocatione, vel solum dicatur cessare, quia deficiente causa, tenetur Princeps legem tollere. Reliqui enim auctores (Soto excepto) licèt punctum expresse non attingant, planè loquuntur de cessatione ipso facto. Et potest hoc confirmari, quia aliàs non esset hic modus peculiaris desitionis legis, distinctus ab illius revocatione, sed ad summum assignaretur per hoc quædam legitima causa abrogandi legem. Sicut possunt etiam aliæ plures assignari. Item quia pro fundamento sumitur, cessante causa, cessare effectum, quod intelligitur de cessatione ipso facto, ut sumitur ex c. *& si Christus*, de jur. Et ideo solet

ſolet explicari de cauſa propria, & adæquata, à qua effectus in conſervari pendeat, ut ibi Gloſſa ſentit, & clarius Glos. in c. *poſt tranſlationem*, de renunciat. verb. *ceſſante*, & in §. *ſed ſciendum*, poſt c. *ſtatuimus*. 61. d. verb. *cauſa*, in fine, & in c. *quod pro remedio*. 1. q. 17. per textum ipſum. Cum autem hic loquimur de ceſſatione cauſæ, vel rationis, vel finis legis, de adæquata cauſa loquimur, alioqui non dicetur ſimpliciter ceſſare cauſa: ergo illa ceſſante debet ipſo facto ceſſare lex, quia ab illa pendet tam voluntas Principis, quam utilitas legis. Unde ſi talis ratio à principio non fuiſſet, non poſſet lex juſte ferri: ergo nec poteſt ſine illa juſte conſervari.

Gloſſa.

7. Nihilominus Soto contrarium apertè ſentit: nam in lib. 1. de juſtit. q. 6. a. 8. ſic ait, *ſi in toto genere cauſa ceſſaverit, tunc & lex quoque ceſſare debet: veruntamen antequam Princeps, vel conſuetudo illam abroget, vim ſuam non amittit.* Ubi loquitur clare de ceſſatione cauſæ negativè: nam ea interveniente in particulari, negat ſufficere, ut obligatio legis in particulari ceſſet. Idem fere repetit in lib. 3. q. 4. ar. 5. ad 1. *Nam licet Principi*, inquit, *incumbat illum mutare, tamen ſubditis non licet contra facere, dum jus naturæ id permittit* (utique quod erat per legem præceptum) *niſi jam eſſe inciperet contra ipſum.* Itaque quandiu ratio legis non ita ceſſat, ut quod præcipit incipiat eſſe contra jus naturæ, non putat ceſſare legem ipſo facto, donec abrogetur. Non declarat autem Soto, quo fundamento ductus fuerit, inſinuat autem, quandiu materia legis eſt capax obligationis, tamdiu durare legem, niſi revocetur. Per ſolam autem ceſſationem rationis, etiam in univerſali non ſit materia legis incapax obligationis, quia poteſt non eſſe mala, & eſſe utilis reipublicæ, etiamſi fortaſſe non ſit talis, vel neceſſaria, ſicut antea, hoc enim non eſt ſatis, ut ſtatim per ſe cenſeatur lex ablata. Confirmari hoc poteſt ab incommodis, quia contra debitum ordinem eſt, ut lex à ſuperiori poſita ſine conſenſu illius non ſervetur, dum licite, & facile ſervari poteſt: nam inde etiam ſcandala, & perturbationes, vel fraudes in republica oriri poſſunt. Unde poſſet media via excogitari, nimirum, ceſſante cauſa, vel ratione legis in univerſali, ceſſare quidem legem in ſe ipſo facto, nihilominus tamen non poſſe ſubditos licitè incipere agere contra illam, donec Princeps declaraverit ceſſaſſe, quia ita expedit ad commune bonum. Ad eum modum, quo diximus in ſuperiori libro, pœnam incurri ſæpe ipſo facto, ante ſententiam vero declaratoriam non obligare.

8. *Duplex materia legis humanæ.* Ut meam ſententiam explicem, ſuppono ex ſupra dictis, duplicem eſſe materiam legis humanæ. Quædam enim talis eſt, ut per ſe ſpectata ſit honeſta, & contineat actum virtutis, ut eſt præceptum jejunii, orationis, &c. alia eſt materia per ſe indifferens, ut portare, vel non portare arma, extrahere a loco has res, vel illas, & ſimilia. Et hinc oritur alia differentia inter ipſas leges: nam cum omnes leges humanæ conſtituant actum, vel omiſſionem in aliqua ſpecie virtutis, aut vitii, ut ſupra viſum eſt, quin materia legis in ſe, & per ſe habet honeſtatem, per legem conſtituitur proximè in illa ſpecie virtutis, ad quam per ſe, & intrinſece pertinet illa materia, ut jejunium ponitur in ſpecie temperantiæ, & omiſſio ejus intemperantia eſt, & ſic de aliis. Et idem eſt, quoties medium virtutis in tali materia poteſt per efficaciam legis conſtitui: ut eſt in lege taxante pretium: nam ante legem illud non erat medium juſtitiæ, poſtquam vero lege definitum eſt, in illo conſiſtit medium, & ideo actus illius legis in ſpecie juſtitiæ conſtituitur, & illius inviolatio injuſtitia eſt. At vero quando actus eſt indifferens de ſe, & à lege non præcipitur, conſtituendo in illo intrinſecum medium virtutis, ſed ſolum propter utilitatem ad aliquem finem extrinſecum, lex illum præcipit, aut prohibet, tunc tota honeſtas actus ex illo fine ſumenda eſt, & ſub illa accipit propriam obligationem, & neceſſitatem ex vi legis. Unde tandem fit, ut in prioribus legibus finis extrinſecus materiæ præcepti nunquam ſit adæquatus legi: nam ſemper intrinſeca honeſtas, & ratio virtutis habet rationem finis proximi, & intrinſeci; imò hic finis eſt per ſe ſufficiens, licet omnis finis extrinſecus ceſſet: at vero in poſterioribus legibus finis extrinſecus eſt adæquatus, quia materia per ſe, & propter ſe non eſt capax præcepti, ſed tantum propter utilitatem in ordine ad aliquem finem extrinſecum.

9. *Lex præcipiens actum virtuoſum non ceſſat, deficiente quocunque fine extrinſeco.* Dico ergo primo: Lex præcipiens actum de ſe bonum, conſtituendo illum intrinſece in aliqua materia virtutis, non ceſſat deficiente univerſaliter quocunque fine extrinſeco legis, etiamſi in illo genere fuerit adæquatus reſpectu intentionis legiſlatoris, & fortaſſe ita ſpectatus quòd ſine illo legem non tuliſſet. Probatur ratione facta pro opinione Soti, quia ceſſante omni fine extrinſeco, materia talis legis manet per ſe honeſta, & capax legis propter ſolum intrinſecum finem, i. propter honeſtatem talis actus, & hic finis intrinſecus ſemper eſt intentus à legiſlatore, quandoquidem in tali genere virtutis conſtituit neceſſitatem, & medium illius actus: ergo ceſſante quocunque fine intrinſeco, habet lex illa unde ſufficienter ſubſiſtat: ergo non evacuabitur. Et confirmatur: nam (ſi attente res conſideretur) tunc non ceſſat cauſa adæquata legis, nam potiſſima cauſa finis, & ratio quaſi proxima illius legis, eſt honeſtas actus; ergo non eſt, cur ceſſet lex. Denique quandiu durat materia præcepta cum ſua ratione formali, manet obligatio præcepti. Quia (ut D. Thom. tradidit 1. 2. q. 100. ar. 9. ad 2.) aliud eſt, quod legiſlator intendit præcipere, aliud, ad quod intendit præcipere, unde ſicut præceptum de ſe obligat ad primum, & non ad ſecundum, ita è contrario, quandiu durat primum, ſi in eo perſeverat ratio ſufficiens præcepti, durat præceptum, licet finis extrinſecus ceſſet. Exemplis res declaratur: nam lex de jejunio licet feratur propter macerationem carnis, & fingatur communitas non indigens illo medio ad illum finem, quia habet multa alia, vel quid ſimile: nihilominus lex jejunii obligabit, ut eſt certum, at ſi actus defineret eſſe actus temperantiæ, ut in caſu neceſſitatis extremæ, tunc ceſſaret lex. Similiter ſi lex taxaret pretium tritici, quandiu in illo permanet æquitas juſtitiæ, ita ut non fiat evidenter inæquale, legis obligatio durat, etiamſi rationes omnes extrinſecæ, vel aliæ utilitates ceſſent. Si autem ita res mutaretur, ut quantitas pretii evidenter eſſet iniqua, ceſſaret lex, & ſic de aliis.

D. Thom.

10. *Ceſſante adæquato fine tam extrinſeco quam intrinſeco legis ceſſat lex.* Unde infertur, ſi in tali lege ceſſet adæquatus finis tam intrinſecus, quam extrinſecus, tunc ceſſare legem; ſi quis tamen advertat, tunc ceſſatio finis non eſt tantum negativa, ſed tranſit in contrariam, quia materia jam non manet materia virtutis, ſed fit vitioſa, & ideo non poteſt eſſe materia legis obligantis. Et ſignum eſt, quod tunc non ſolum in generali, ſed etiam in particulari ceſſabit obligatio legis in tali actu, vel materia ejus. Unde etiam fit, ut tunc lex ceſſet ipſo facto ſine alia recordatione, vel declaratione, quia deeſt fundamentum ejus, nec poteſt ejus obligatio cadere in materiam inhabilem. Solet eſſe vulgare exemplum in lege imponente tributum ad certum opus, vel finem, quo finito lex per ſe ceſſat, quia tunc non ſolum negative, ſed etiam contrarie ceſſat ratio legis, quia extunc incipit tributum illud eſſe injuſtum. Quando verò non ceſſat intrinſecus finis, licet extrinſeci ceſſent, ſicut non ceſſat lex ipſo facto, ita neque neceſſarium eſt, ut debeat per Principem abrogari. Quia materiæ honeſtas poteſt eſſe ſufficiens ad ſuſtentandam legem, niſi aliunde fieret lex nociva reipublicæ, vel intolerabilis: nam tunc ex alio capite poſſet eſſe obligatio revocandi legem, imò etiam poſſet lex per ſe ceſſare, ſi nocumentum, vel gravamen eſſet generale, & nimium, quia tunc non eſſet ceſſatio negativa, ſed contraria, ut conſtat. Ultimò tamen adverto circa hanc aſſertionem ſermonem eſſe de propria lege: nam ſi ſit ſermo de præce-

Differentia inter legem & præceptum.

præcepto ab homine, & ex sola obedientia, sic fieri sæpe potest, ut cessante fine, vel causa præcepti, cesset obligatio ejus, etiamsi actus præceptus sit alias intrinsecè, honestus; & jejunium, vel oratio, vel si superior præcipiat jejunare semel in hebdomada hoc mense, si constat, præceptum imponi propter specialem necessitatem, vel occasionem, & illa ante mensem finitur, intelligimus cessasse præceptum. Quia respectu illius præcepti tota ratio præcipiendi est finis extrinsecus, non extrinseca honestas, licet hæc supponatur: cujus signum est, quia transgressio talis præcepti non est intemperantia, v. g. sed inobedientia; secùs verò est in lege propria, per quam primo intenditur honestas virtutis, sub qua actus quasi essentialiter constituitur.

11. *Lex præciens actum indifferentem ob finem extrinsecum cessante adæquato fine cessat lex.*

Dico secundò; Quando lex præcipit actum de se indifferentem propter finem extrinsecum, tunc cessant in generali adæquato fine talis legis, per se, & ipso facto cessat talis lex, & obligatio ejus. Ratio est, quia tunc cessatio finis negativa transit in contrariam, quia facit materiam incapacem legis. Probatur, quia actus de se indifferens nunquam potest per se, vel propter se præcipi, quia ut sic non est per se amabilis honeste, immò si ita fiat, non honestè fiet, &, quod certius est, talis actus non est materia legis, nisi propter aliquam communem utilitatem, ad quam possit prodesse, vel esse necessarius, præcipiatur. At verò cessante fine legis in generali, actus ille necessariò incipit esse inutilis ad commune bonum; ergo eo ipso fit incapax obligationis legis humanæ, ac subinde cessat ipso facto lex. Consequentiæ cum majori satis patent ex dictis. Minor autem est evidens ex hypothesi: nam ponimus cessare finem adæquatum, propter quem præcipiebatur ille actus, non potest aût cessare ille finis, nisi vel quia bonum proximè intentum per illum actum definit esse commodum ad commune bonum reipublicæ, vel quia ipsemet actus definit esse utilis ad tale commodum: utroque autem modo fit ille actus inutilis, & otiosus respectu communis boni, & consequenter definit esse materia legis. Dices, fieri posse, ut, licet actus sit inutilis ad finem à lege intentum, ad alios fines utilis sit. Respondeo, illud esse per accidens, & materiale, quia lex non consideravit in tali actu, nisi talem rationem commodi, & publici boni, & ideo illa ablata non manet materia illius legis, & consequenter nec lex. Nam licèt actus possit esse utilis sub alia consideratione, de illo non est lex data illo intuitu, & ita illa utilitas nondum censetur necessaria reipublicæ, donec de illo actu illo intuitu feratur lex.

12. *Decretum Principis non requiritur ut talis lex desinat obligare.*

Et hinc sequitur primò, in hujusmodi eventu non esse necessarium decretum Principis, ut liceat non servare legem postquam sic cessavit. nam ipso facto desiit lex, solum ergo est necessarium, ut de tali cessatione publicè, & manifestè constet per evidentiam facti generaliter noti in tali reipublica, seu communitate, quia eo ipso, quòd lex cessat dicto modo, non est lex; ergo ex se non obligat; ergo ut cesset cum effectu, respectu communitatis, satis est, quod illi sit publicè nota. Nec datur sufficiens ratio, cur necesse sit expectare decretum Principis, quia vel esset necessarium per modum revocationis, & hoc non, quia lex per se desiit; vel per modum authenticæ declarationis, & hoc etiam dici non potest cum fundamento, quia nec ex natura rei hoc est necessarium, nec in jure positivo invenitur illud esse specialiter præceptum. Neq; in hoc debet cessatio legis cum pœna comparari, quia pœna est de se violenta, & ab extrinseco illata, & ideo ex se requirit actionem, & influxum judicis, nisi contrarium expresse per legem disponatur, & ideo non incurritur ipso facto, nisi lex hoc declaret, & licet incurratur ipso facto, non excluditur sententia declaratoria delicti, nisi ubi lex illam excludit, vel aliàs constat, quia semper est favor rei, quod non sit obnoxius pœnæ, donec condemnetur. At verò cessatio legis in illo casu non est violenta, imò per illam quasi restituitur respublica ad pristinum statum, & ad suam libertatem, & in favorem ejus cedit, & ideo nulla est necessitas talis decreti per modum sententiæ declaratoriæ. Dices, esse necessariam per modum promulgationis: nam hæc necessaria est in ablatione legis, cùm à Principe revocatur. Respondeo, esse diversam rationem: nam revocatio pendet ex voluntate Principis, quam oportet omnibus proponi: cessatio autem legis, cessante causa ejus, non pendet ex voluntate Principis, sed ex facto ipso, & ideo satis est factum esse omnibus notum. Ut si per legem fuit impositum tributum ad ædificationem pontis, & publicè constat, opus esse finitum, & jam nihil in eo expendi, satis per hoc promulgatum est, tributum cessasse, & sic de aliis. Sufficit ergo publica notitia & satis certa de generali cessatione causæ, & hæc ad minimum necessaria est, nec existimo sufficere, ut uni vel alteri in particulari sit nota, quia donec lex cesset respectu communitatis, non cessat respectu particularium personarum, & ut cesset pro communitate necessarium est, causam ita cessasse, ut hoc possit communitati constare, ac subinde ut res sit publicè nota. Et hoc maximè locum habet, quando observatio legis incipit esse injusta: nam tunc evidentius constat de cessatione legis; potest autem dici injusta, non solum quando confert speciale nocumentum, sed etiam quando est omnino inutilis, & sine ratione.

13. *Juristarum distinctio examinatur.*

Secundò potest ex dictis intelligi, quam probabilitatè habeat distinctio, quam nonnulli Juristæ tradiderunt inter legem, quæ fertur propter tollenda inconvenientia, quæ ex aliquo facto frequenter sequuntur, & legem, quæ per se fertur propter aliquod bonum, & utilitatem. Nam priorem dicunt cessare quoties inconvenientia cessant; posteriorem autem minimè cessare, licet cesset ratio utilitatis. Ita insinuat Gloss. in dicto c. *& si Christus*, de jur. jur. verb. *cessante* in principio, & priorem partem probat ex illo textu exemplo juramenti, quod prohibetur tantum ratione periculi pejerandi, & ideo cessante periculo, licet. Alteram verò partem probat ex cap. *dixit Dominus*. 32. q. 1. & cap. tantum. 32. q. 7. quæ jura nihil ad rem faciunt: nam loquuntur de matrimonio, quod est vinculum indissolubile, de quo alia est ratio. Eandem distinctionem indicat Navarr. in sum. c. 16. n. 36. & 37. ubi sentit cum Cajet. clandestinum matrimonium (saltem ante Tridentinum Concilium) potuisse licere cessantibus inconvenientibus, propter quæ prohibetur: & nihilominus ait cessante fine legis in particulari, non cessare legis obligationem quando finis ille erat bonum aliquod acquirendum per medium à lege præscriptum. Unde ibi non solum loquitur de cessatione legis in universali, sed etiam in particulari, ut suprà notavi.

Glossa.

Navarr. Cajet.

14. At certè formaliter loquendo, nulla videtur esse differentia, quia si lex datur propter vitanda incommoda, pro fine habet remotionem incommodorum: ergo eadem est ratio de cessatione illius finis, & de aliis tam in universali, quam in particulari. Solùm ergo potest esse differentia quædam quasi materialis: nam lex, quæ ponitur tantum propter incommoda vitanda, non solet præcipere actum per se propter bonitatem ejus, vel prohibere propter malitiam, sed solùm propter occasionem mali vitandam, & tunc cessante fine generaliter negativè, cessat etiam contrariè, quia actus fit inutilis, & incapax materiæ legis. Sicut diximus alibi de voto facto non ingrediendi talem domum propter vitandam occasionem, ablata inde occasione jam non obligare votum, quia tunc non ingredi talem domum, est materia indifferens, & impertinens ad religionem: ita ergo proportione servata, erit in lege. At verò lex, quæ præcipit actum propter se, & propter aliquem bonum finem, non statim desinit, cessante fine, quia in ipso actu potest manere intrinseca honestas, propter quam præcipiatur; si autem non reperiatur, sed sit actus

actus de ſe indifferens, idem prorſus dicendum erit de lege, quæ illum præcipit propter bonum acquirendum, quod de lege prohibente illum propter incommodum vitandum, ut ex dictis ſatis patet. Et è contrario ſi lex præcipiens vel prohibens aliquid propter vitandum incommodum, habeat materiam per ſe honeſtam, & convenientem, ultra vitationem incommodi, tunc non ceſſaret lex, etiamſi neceſſitas vitandi incommodum ceſſaret, tunc enim procedunt omnia in prima aſſertione dicta. In quo etiam attente conſiderandum eſt, an aliquid prohibeatur ratione periculi, vel tantum ratione futuri effectus: nam ordinarie prohibitio fit propter periculum, quod per ſe ineſt actui, & ideo licet certe conſtet, non futurum effectum, ſeu damnum, nihilominus non ceſſabit obligatio legis, & effectus ejus, quia ſemper actus eſt de ſe obnoxius illi incommodo, ut in præced. libro latiùs dixi cap. 23. Unde non mihi probatur exemplum de clandeſtino matrimonio, quo Cajet. & Navar. utuntur: nam illi actui ita eſt annexũ periculum, ut nec in univerſali, nec in particulari poſſit ab eo ſeparari, & ideo nunquam ceſſat obligatio ejus, eo quòd certiſſimum ſit, omnia incommoda eſſe præcavenda. Unde eo modo, quòd nunc matrimonium factum coram parocho, & teſtibus poteſt eſſe clandeſtinum ex defectu denuntiationis, juxta cap. ult. §. 1. de clandeſtin. deſponſ. non eſt licitum tale matrimonium etiamſi negative ceſſet finis præcepti, niſi aliæ cauſæ legitimæ occurrant, ob quas per epiikiam judicetur, præceptum hîc, & nunc de illa accidentali ſolemnitate non obligare. Et hoc modo videtur tandem explicate exemplum illud Navar. ubi ſuprà.

Diſtinctio diligenter notanda.

Cajet. Navar.

15. *Quando obligatio fraternæ correctionis ceſſat, declaratur.*

Tertiò hinc obiter expeditur difficultas in capite præcedenti huc remiſſa de præcepto correctionis fraternæ, cujus obligatio etiam in particulari ceſſat, ceſſante ſpe utilitatis correctionis, ac ſubinde per ceſſationem negativam rationis legis, unde cum illa ſpes, ut plurimum generaliter ceſſet, conſequenter dicendum erit, totum præceptum ceſſare. Ad quod Medin. Ledeſ. & Covarr. ſuprà reſpondent, legem correctionis fraternæ datam eſſe propter privatum bonum ſingulorum, & ideo in unoquoque poſſe ceſſare, quoties in particulari ceſſaverit finis ejus, etiam negativè tantum: ſecùs verò eſſe in legibus, quarum finis communis eſt, & univerſalis, ut ſunt præceptum jejunii, & ſimilia. Sed, ut verum fatear, non ſatis intelligo diſtinctionis ſenſum, aut rationem, nam omnis lex eſt propter commune bonum, licet illud non in communitate immediatè, ſed in ſingulis intendatur, & acquirendum ſit. Sic n. lex jejunii eſt propter Eccleſiæ bonum, tamen utilitas ejus exercetur in ſingulis. Ita verò etiam eſt commune præceptum de correctione fraterna, ejus autem fructus in ſingulis in particulari procuratur: nulla eſt ergo differentia. Facilius ergo reſpondetur, ut attigit etiam Ledeſm. ſuprà, in correctione fraterna non intervenire epiikiam, nec ceſſationem obligationis propter ceſſationem finis, quia eſt præceptum affirmativum, quod non obligat pro ſemper, nec etiam habet determinatum tempus, pro quo obliget, ſine qua determinatione, ut ſuprà dixi, non habet locum epiikia. Quando ergo non eſt ſpes fructus, non ceſſat obligatio præcepti affirmativi corrigendi fratrem, ſed ſolùm illa obligatio, quæ de ſe indefinita eſt, non coarctatur ad hoc tempus, quia recta ratio dictat, pro tunc non obligare, quia non eſt tempus utile, neque ſubjectum eſt diſpoſitum. Sicut præceptum eleemoſynæ obligat ad ſubveniendum indigenti, ſi tamen ſubventio futura eſſet nociva, vel ſi certò conſtaret, indigentem non uſurum eleemoſyna, non obligaret præceptum, non per ceſſationem, aut epikiiam, ſed quia non eſt talis occaſio, pro qua obliget illud præceptum, quod naturale eſt, & non tantum poſitivum. Addo eo modo, quo dici poteſt, ceſſare ibi rationem præcepti, non ceſſare tantum negativè, ſed etiam contrariè, quia tunc correctio non eſſet actus virtutis, ſed otioſus, & inutilis, & poteſt eſſe nocivus proximo potiùs, quàm utilis.

Medina. Ledeſm. Covarr.

Ledeſm.

16. Tandem ex his facile eſt reſpondere ad rationes dubitandi in principio poſitas. In quarum prima petebatur difficultas, quia ex dictis videtur ſequi, non eſſe differentiam inter ceſſationem legis in univerſali, vel particulari, propter ceſſationem finis, tanquam negativè, cum proportione, ſcilicet, in univerſali, vel particulari: hoc autem videtur eſſe contra communem ſententiam ſuprà relatam. Sequela patet, quia in univerſali nunquam ceſſat lex, ceſſante fine ejus purè negativè, ſed oportet, ut ceſſat contrariè ſaltem hoc modo, quòd fiat actus inutilis, & conſequenter incapax materiæ legis: ac ſi hoc modo ceſſet in particulari, etiam ceſſabit obligatio legis: ergo. Reſpondeo, differentiam in hoc conſiſtere, quòd ceſſante adæquato fine legis modo explicato, conſequenter ceſſet abſoluta ratio conſtituendi legem, quia cum illa ceſſatione finis eſt neceſſario conjunctum, ut materia reddatur inutilis ad legem. At verò ſi finis in univerſali ſubſiſtat, etiamſi in particulari actu ceſſet, manet ratio integra, communis legis, quæ non reſpicit ad ſingula, ſed ad id, quod frequentiùs accidit: & ideo licet in particulari ceſſet negative ille finis, non fit inutilis ille actus, nec in eo ceſſat contrariè ratio legis, quia ſemper ratio illa communis poteſt movere ad illum actum propter commune bonum, & propter confirmationem ad legem, & ad totum corpus, ut capite præcedenti explicatum eſt.

Differentia inter ceſſationem legis in univerſali, & in particulari.

17. Ad ſecundam rationem de voluntate Principis facile reſpondetur ex dictis, cùm ceſſante ratione legis in generali, eo ipſo fiat inutilis lex, & materia ejus fiat incapax obligationis injuſtæ, conſequenter neceſſarium eſſe, ut ceſſet voluntas legiſlatoris: tum quia ſolùm voluit juſte obligare, & quantum licitè poſſet, neque aliud præſumendum eſt, tum etiam quia facta mutatione in materia legis, non poſſet obligare, etiamſi vellet. Quòd ſi fingatur (ut in eodem argumento additur) ceſſante priori ratione aliam ſuccedere, ut in tributis dici ſolet, reſponſum eſt, priorem legem ceſſaſſe, & aliam non eſſe latam. Unde ſi velit Princeps obligare ad eundem actum propter novam rationem inſurgentem, oportet, ut denuo legem ferat, ſeu illam voluntatem promulget, alias non poterunt ſubditi ex vi prioris legis obligari. Tertia verò ratio, vel probat primam aſſertionem, ſi ceſſante fine extrinſeco legis adhuc materia ejus honeſta ſit, & propter ſe conferens ad bonum commune, vel ſi ratio illa procedat, quando omnino ceſſat finis legis, negatur, tunc poſſe legem licite ſervari, quia eſſet actus vanus, & otioſus, & licet illemet actus poſſit forte honeſte fieri propter aliam commoditatem particularem intentam ab operante, illud eſt valde extrinſecum, & accidentarium, ut lex prior perſeveret, quæ non obligabat ad operandum illo modo, vel propter illum finem. Neque ex tali non obſervatione legis, quæ jam evidenter, & publice ceſſavit, poſſunt ſequi moralia incommoda, ſicut non timentur ex eo, quòd lex evidenter, & publice injuſta non ſervetur, & majora ex contraria obligatione ſequerentur.

18. Denique juxta hæc, quæ diximus de totali ceſſatione legis, judicari poterit de ceſſatione alicujus partis legis non reſpectu perſonæ, vel caſus particularis, ſed reſpectu totius communitatis. Poteſt enim lex plura præcipere, vel varia membra continere, & quoad unum fieri inutilis, & non quoad alia. Et tunc idem judicium eſt de illa parte, cujus ratio ceſſavit, quando eſt ab alia ſeparabilis, quod de tota aliqua lege: nam eſt eadem ratio. Imò illa lex, quæ videtur una, in re eſt multiplex, & ita ceſſat una, licet non ceſſent aliæ. Si verò lex ita contineret multa, ut eſſent inſeparabilia, & ita eſſet, quaſi

Lex quoad unam partem poteſt reddi inutilis, non quoad aliam.

quasi indivisibilis obligatio, quia bonum ex integra causa & malum ex quocunque defectu, attentè considerandum est, an propter defectum in una parte, tota lex reddatur injusta, vel inutilis, vel magis nociva, quàm proficua, & tunc cessabit tota lex: si vero non obstante illo defectu, lex justa permaneat, & magis utilis, quàm nociva, non cessabit ipso facto, donec revocetur. Illud etiam est considerandum, ut lex simpliciter cesset, necessarium esse, ut ejus ratio perpetuò cesset generaliter: nam si ad tempus tantùm sic cessare videatur, tunc potiùs suspendetur obligatio legis, quàm ipsa extinguatur, quia non fit simpliciter inutilis, vel injusta, sed tantum pro hoc tempore, & ideo limitata causa limitatum parit effectum; ergo suspenditur lex, non extinguitur.

Quando lex dicitur suspendi, non extingui.

CAPUT X.

Darine possit dispensatio in lege humana, & quid illa sit.

1. POstquam de cessatione legis dictum est, sequitur dicendum de mutatione ejus, seu ablatione per actionem extrinseci agentis habentis potestatem ad tollendam, quæ duplex etiam esse potest, scil. partialis, quam nunc comprehendimus nomine dispensationis, & latiùs dici potest derogatio legis, & totalis, quæ dicitur legis abrogatio. De hac posteriori dicemus postea, hîc verò de priori tractamus, & non de omni, quia non omnis derogatio legis est propria dispensatio, ut explicabimus, sed de illa tantùm, quæ propriam dispensationis rationem habeat, sub qua nunc commutationem comprehendimus: nam ad dispensationem reducitur, ut capite sequenti declarabo. Unde supponere oportet, dispensationem, de qua tractamus, diversam omnino esse ab interpretatione, quæ per epiikiam fit, sive in casu evidente, aut probabili, sive in casu dubio, in quo authoritas superioris postulatur. Licet enim hæc nomina soleant confundi, distingui nihilominus debent, ut in discursu latiùs, & commodiùs explicabo. Epiikia enim non est actus jurisdictionis, sed doctrinæ, & prudentiæ, ut supra visum est: dispensatio autem, de qua tractamus, est actus jurisdictionis, ut videbimus. Interpretatio antem in casu omnino dubio, licèt præter prudentiam, jurisdictionem inquirat, non supponit obligationem legis certam, sed potiùs in dubio declarat, illam cessasse, non autem in rigore aufert illam. Dispensatio autem, de qua tractamus, supponit obligationem legis, etiam certam, & fertur ad tollendam obligationem, etiamsi præexistat. Unde fit, ut in lege divina habeat locum interpretatio hominis, etiam in casu dubio, non verò dispensatio, ut infrà lib. 7. dicam: at verò in legem humanam non interpretatio tantum in casu dubio, sed etiam propriissima dispensatio in casibus, in quibus de præexistente legis obligatione nulla poterat esse dubitatio, concedi per hominem potest.

Dispensatio, abrogatio.

2. Et quidem quod ad rem spectat, nullus dubitare potest, quin obligatio legis humanæ certò præexistens, & ligans talem personam, possit per superiorem ex causa auferri; manente obligatione legis in reliqua communitate. Ita communiter Doctores, & primùm allegari possunt omnes, qui de voto hoc asserunt, quos retuli lib. 6. de voto, ca. 9. Deinde de lege idem tradunt Durand. in 1. d. 47. q. 4. n. 6. Richard. in 4. d. 17. ar. 2. q. 7. Scot. in 3. d. 37. & ibi Gabr. not. 3. Soto lib. 1. de justit. q. 7. art. 3. Ledesm. in 4. 2. d. q. 5. art. 6. & q. 17. art. 3. optimè Turrecremat. in cap. *sicut quædam*, d. 14. & in §. *nisi rigor*, post cap. *requiritis*, 1. q. 7. Rebuf. in Pract. p. 2. tit. de dispensat. num 1. & 2. ubi alios Canonistas refert Covarr. in 4. 2. p. cap. 6. §. 9. nu. 42. ubi alios etiam refert, & idem supponit Navarr. in sum. prælud. 9. n. 17. Et res est manifestissima, tam in jure, quàm in usu. Hac enim ratione August. Epist. 50. dispensationem vocavit, *vulnus contra integritatem severitatis* & habetur in ca. *ipsa pietas*, §. *si inquirat*, 23. q. 4. & Gelas. Papa in cap. *necessaria rerum dispensatione*. 1. q. 7. vocat illam relaxationem, moderationem, ac temperamentum canonum paternorum, quæ fieri potest diligenti consideratione adhibita, sic etiam dixit Cyril. in Epistol. ad Gennadi. *Dispensationes nonnunquam cogunt parum à debito exire.* & infrà, *Dispensationum modus nulli sapientum displicuit.* cap. *dispensationes.* 1. qu. 7. prout in decreto Gregoriano habetur, & similia sumuntur ex cap. *tanta*, & cap. *si qui*, eadem q. & aperte ex cap. *de multa*, de præbend. ubi post rigorosam prohibitionem de pluralitate beneficiorũ, subditur, *Circa sublimes tamen, & literatas personas, quæ majoribus sunt beneficiis honorandæ, cùm ratio postulaverit, poterit per sedem Apostolicam dispensari.*

Superior dispensare potest cum certa persona, lege obligante quoad alias.

Durand. Richard. Scot. Gabr. Soto. Ledesm. Turrecre.

Rebuff. Covarr.

Navarr.

August.

Gelas. Papa.

Cyril.

3. Unde etiam apertè hoc confirmat usus: nam certè cùm Papa dat licentiam alicui habendi plura beneficia, non declarat in illo cessasse legem ex præexistente causa, idemque in lege jejunii, in modo observandi censuras, & in aliis privilegiis evidenter quotidie fit. Unde incredibile est, D. Thomam 1. q. 97. artic. 4. intellexisse, in legum relaxatione solùm habere locum interpretationem in casu dubio, non verò rigorosam dispensationem per ablationem obligationis certò præexistentis, ut aliqui illi imponunt, & in eandem sententiam allegatur Cajetan. ibid. & Anton. 1. p. tit. 17. §. 20. Incredibile (inquam) est, in re tam clara tales Theologos, & præsertim D. Thomam hallucinasse. Unde D. Thom. quod lib. 19. art. 15. expressè dicit, *Dispensatio humana non aufert ligamen legis naturalis, sed positivæ.* Auferre autem ligamen non est interpretari. Item hoc modo etiam potest interpretatio humana authentica auferre ligamen juris naturalis in casu dubio, & in dicta qu. 96. art. 6. ad 3. negat cadere in jus divinum dispensationem, cùm tamen id non posset de interpretatione negare. Idem latius quodlib. 4. artic. 13. Denique in 4. dist. 38. quæst. 1. art. 4. expressè distinguit dispensationem per modum relaxationis juris, vel per modum declarationis, & primam etiam admittit in voto, & in dicto cap. 9. ostendi, nunquam D. Thomam mutasse illam sententiam & modum loquendi ejus, ut in illa materia declaravi. Idem ergo à fortiori sensit de lege, & ita etiam in dicto articulo 6. exponendus est, ut magis statim exponam. Et Antonin. clarè idem sentit. Nec Cajet. aliud docuit, quàm D. Thom. Adde, fateri Cajet. dispensationem in lege humana sine causa datam esse validam, at illa non potest fieri per declarationem, ut est per se evidens; ergo. Unde omnes, qui idem tenent, quos infrà referemus, hoc idem necessariò sentiunt.

D. Thom.

Cajet.

D. Thom.

Cajet.

4. Quod ergo ad rem spectat, certum est, propriam dispensationem legis cadere in legem obligantem, & tollere obligationem ejus in particulari casu, vel persona. Et ratio est clara, quia sicut lex humana à voluntate humana orta est, ita per eandem tolli potest, & quia ad humanam gubernationem erat hæc potestas necessaria in hominibus, ut infrà latiùs dicetur. Quod verò spectat ad nomen dispensationis, negari non potest, quin latè soleat etiam interpretationem significare: nam communis usus sapientum id observat, ut constat ex D. Thom. & Bonavent. 4. d. 38. Scot. Gabr. Duran. Anton. & aliis, & ex Specula. tit. de dispensatio. §. 1. & ferè ex communi usu Canonistarum. Hoc autem nihil obstat propositæ veritati, quam de re ipsa explicuimus.

D. Thom. Bonavent. Scot. Gabr. Dur. Anton.

5. Ut autem hæc resolutio, & tota materia exactiùs declaretur, ratio, propria dispensationis accuratiùs declaranda est. Et in primis supponimus, dispensationis vocem ex primaria impositione distributionem, seu administrationem significare; nam dispensator in latina proprietate administratorem domus, vel familiæ significat, cujus est dispensatio; quæ significatio non solum in jure civili, l. *dispensatori*, ff. de solut. & l. *urbana.* 166. de verborum significat. Sed etiam in testa-

niento veteri eſt valde uſitata, Geneſ. 43. 44. & 3. Reg. 18. In novo autem Teſtamento tranſlata eſt hæc vox ad ſignificandum ſpecialem & Eccleſiaſticum adminiſtratorem, ut Lucæ cap. 12. *Quis putas, eſt fidelis diſpenſator, & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam*; hoc eſt ergo munus diſpenſatoris, actus verò declaratur, dum ſubditur, *Ut det illis in tempore tritici menſuram*: diſtributio ergo munerum, actionum, & bonorum Domini inter eos, qui ſunt de familia, generaliter dici poteſt diſpenſatio. Et ſic Apoſtoli, & eorum ſucceſſores dicuntur diſpenſatores myſteriorum Dei. 1. Corinth. 4. & 1. Pet. 4. & actus reſpondens illi muneri, dicitur, diſpenſatio. 1. Corinth. 9. *Diſpenſatio mihi credita eſt*, in qua ſignificatione etiam Evangelii prædicatio diſpenſatio dicitur, ut ex eodem loco conſtat, & ex Michaele Papa in cap. *diſpenſatio*, diſtinction. 43. & ſacramentorum miniſtratio, & tota Eccleſiæ gubernatio dici poteſt diſpenſatio multiformis gratiæ Dei. Unde Petrus poſtquam dixit, *Sicut boni diſpenſatores*, ſubdit, *ſiquis loquitur quaſi ſermones Dei, ſiquis miniſtrat tanquam ex virtute, quam adminiſtrat Deus.* Sic etiam indulgentiarum diſtributio dicitur diſpenſatio theſauri in Extravagante, *unigenitus*, de pœnitentia & remiſſione.

Michael Papa.

6. Ex hac ergo generalitate applicata eſt vox, *diſpenſatio*, ad ſignificandum actum quo quis ab obligatione legis eximitur, & quia unus modus eſſe poteſt per interpretationem, ideo potuit etiam in ea ſignificatione uſurpari. Tamen in hac etiam ſignificatione ſumpta non quamcumque interpretationem legis, ſed illam ſolam, quæ in caſu dubio, & per poteſtatem ſuperioris datur ad liberandum ſubditum ab obligatione legis, ſignificat. Quia hæc tantùm eſt actus adminiſtrationis, & poteſtatis à Deo commiſſæ. Et illa tantùm tollit aliquo modo onus legis, quod ſine tali poteſtate auferri non poſſet. Unde meritò dixit Rom. conſ. 325. n. 12. diſpenſationem eſſe actum jurisdictionis, ubi in ſcholio hoc latè confirmatur. Denique multo magis certum eſt, nomen diſpenſationis in jure tractum eſſe ad ſignificandam ablationem vinculi legis in aliquo particulari caſu. Quin potiùs in materia legum, & juris illa vox ſimpliciter dicta quaſi per antonomaſiam ſignificat hujuſmodi relationem. Et ita nos nunc illa utimur, nec timemus Latinorum reprehenſionem, qui hanc vocem barbaram eſſe dicunt: nam unaquæque ars habet facultatem inſtituendi propria vocabula, quæ ſuo uſui deſerviant. Advertit autem Decius in c. *at ſi clerici.* §. *de adulteriis*, de judic. n. 3. hanc vocis uſurpationem jure canonico introductam eſſe: nam in jure civili non invenitur, præterquam in lib. de pace conſtan. in prin. ubi pro gratia, aut remiſſione pœnæ ſumitur, quæ ſolet in jure civili indulgentia appellari, ut notavit Bald. in dicto c. *at ſi clerici*. Veruntamen, quia nomen indulgentiæ ſecundum Eccleſiaſticum uſum jam habet aliam accommodationem, ut ſuo loco explicuimus, & liberatio à lege, quæ per interpretationem puram fit, alia nomina habet æquitatis, epiikiæ, vel interpretationis, ideo meritò nomen diſpenſationis in dicta ſignificatione nunc uſurpatur.

Diſpenſatio eſt actus juriſdictionis.

Decius.

Bald.

7. Atque hinc facile eſt definire diſpenſationem, de qua tractamus. Ex definitionibus autem quæ circumferri ſolent, hæc videtur ſufficiens: Diſpenſatio eſt *legis humanæ relaxatio.* Nam licèt diſpenſatio latiùs pateat, tamen ut de illa nunc tractamus, ad illam definitionem coarctanda eſt, & per illam ſufficienter explicatur. Quædam verò Gloſſa addit, relaxationem juris communis factam cum cauſæ cognitione ab eo qui jus habet diſponſandi in §. *cùm cauſæ cognitione*, eſſe de neceſſitate diſpenſationis, & poteſt ſumi ex Panorm. in c. 2. de ſchiſmati. cap. 4. & ſentit Navar. in ſum. prælud. 9. n. 15. & alii, quos latè refert Sanci. lib. 8. de matrim. diſp. 1. n. 2. Sed abſque dubio illa particula non eſt ponenda in definitione: nam datur vera diſpenſatio ſine cauſæ cognitione, ut poſtea dicemus, & tandem fatetur Panorm. ſuprà, & ideo particulam illam abſtulerunt Bart. conſ. 18. volum. 2. Deci. in dicto §. *de adulteriis*, & Oldrad. conſ. 372. & Freder. Sen. conſ. 30. qui omnes abſolutè ſic definiunt, *Diſpenſatio eſt juris communis relaxatio.* Atque ita omittunt etiam cauſam efficientem, nec immeritò, tum quia eſt intrinſeca, tum etiam quia in relaxatione ipſa continetur: ſi enim non fit à poteſtatem habente, non erit relaxatio, tum denique quia quædam nugatio committitur, cùm diſpenſatio definitur per poteſtatem diſpenſandi, & meliùs diceretur ab habente poteſtatem ſupra ipſum jus.

Diſpenſationis definitio.

Panorm. Navar. Sanci.

Panorm. *Bart. Decius. Oldr. Freder.*

Præterea melius dici videtur, *Juris humani*, quàm *juris communis*, quia diſpenſatio, de qua tractamus, etiam poteſt cadere in ſtatuta, & quaſcunque alias leges, licèt in jure communi, non contineantur. Reſponderi autem poteſt ex Rebuff. tit. de diſpenſ. num. 20. diſpenſationem dari in jure communi, in ſtatutis verò & regulis dari indultum: per illud enim non dicitur jus ſolvi, imò ſæpe redditur ad commune jus. Sed non video rationem horum verborum. Nam relaxatio ſtatuti revera eſt diſpenſatio, & relaxatio juris communis dici poteſt indultum: nam hoc nomen generi cum eſt, ut infrà de privilegiis dicemus. Et ſæpe ſtatutum non eſt contra jus commune, unde per relaxationem ejus non redditur ad jus commune, item ſtatutum ſimpliciter eſt jus pro tali communitate: ergo relaxatio eſt propria diſpenſatio. Imò licèt ſtatutum ſit contra jus commune, ejus relaxatio erit diſpenſatio reſpectu eorum, qui ligantur ſtatuto, licèt ſit diſpenſatio magis favorabilis, quàm aliæ, quæ omnimodo juri repugnant. Denique quanvis dari poſſit diſpenſatio in votis, in juramentis, & in matrimonio rato, quæ videntur attingere jus divinum, nihilominus illas diſpenſationes nunc excludimus, & omnes, quæ in jus divinum, vel naturale, ſive à Deo, ſive ab homine dari, aut cogitari poſſunt, quia (ut dixi) de illis nunc non tractamus. In propoſita ergo definitione relaxatio ponitur loco generis, quia deſperatio revera eſt ſolutio quædam, & remiſſio; quia verò ſunt ſpecies remiſſionum, additur per modum differentiæ particula, *juris humani*, ad excludendas omnes alias relaxationes, & per eandem excluditur indulgentia Eccleſiaſtica, quæ licèt ſit relaxatio alicujus vinculi, & reatus, non eſt relaxatio juris humani, ſed eſt remiſſio cujuſdam reatus, quæ primo, ac per ſe fit, apud Deum, quanvis ex illa ſequi poſſit ablatio alicujus præcepti poſiti ab homine injungentis pœnitentiam, ut ex materia de Indulgent. conſtat.

Rebuff.

9. Deinde (quod notandum eſt) per illam particulam diſtinguitur diſpenſatio ab abſolutione à cenſuris, vel alia ſimili. Quanvis aliqui interdum ita illas confundant, & putent diſpenſationem eſſe abſolutionem, & in reſcriptis Apoſtolicis ſub illa comprehendi, quia abſolutio à cenſura, v. g. eſt relaxatio vinculi per legem humanam introducti, & impoſiti. Hæc vero ſententia falſa eſt, quia in indultis Pontificiis hæc duo diſtinguuntur, & conceſſa poteſtate abſolvendi, non cenſetur conceſſa poteſtas diſpenſandi, nec è contrario: ergo illa duo longè differunt. Abſolutio enim non datur contra jus, ſed ſecundum jus, unde in illa nulla fit juris relaxatio: diſpenſatio autem datur contra jus: ut ex dictis conſtat. Recte ergo dicimus, in definitione illa per poſteriorem particulam, abſolutionem excludi, quia non eſt relaxatio juris humani, ſed alterius vinculi, quod licèt ſæpè per jus humanum ſit inductum, vel impoſitum, per abſolutionem non tollitur contra jus, ſed ſecundum ius, & ita per abſolutionem non relaxatur jus. Et hoc ſenſit Gloſſ. in ca. *cupientes.* §. *cæterum*, de elect. 6. verb. *ſuſpenſos*, dicens de abſolutione à cenſura, *Verè loquendo ibi pœna non removetur* (utique contra jus) *ſed quod jus ſtatuit removetur*, quanvis paulo ſuperiùs eadem Gloſſa impropriè utatur nomine abſolutio-

Diſtinguitur diſpenſatio ab abſolutione.

Gloſſa.

absolutionis pro remissione pœnæ ad certum tempus impositæ, ante tempus impletum: nam illa revera potius est dispensatio. Et idem in re sentit Panorm. in c. *tam literis*, de testibus, num. 3. licet voces non explicaverit.

Panorm.

10. Potestque res ipsa facile declarari, quia absolutio sive à peccatis, sive à censuris, seu pœnis, non datur, nisi suppositâ dispositione ex parte pœnitentis, & potestate ex parte absolventis. Tunc autem nulla lex per talem actum relaxatur: nam potius lex præcipit pœnitentem absolvi in eo eventu, ut est manifestum in absolutione à peccatis. Idem autem cum proportione est in absolutione à censura, quia censura de se non est pœna perpetua, vel ad definitum tempus, sed donec à contumacia recedatur, quia est pœna medicinalis, & ideo in sua intrinseca ratione includit, ut ablata contumacia, ipsa etiam tollatur, & ita jura disponunt; illa ergo ablatio non est dispensatio in aliqua lege, sed potius legis executio. Ergo absolutio in hoc rectè distinguitur à dispensatione, quod illa est sententia quædam, per quam (si clavis non erret) non vulneratur lex, nec minuitur jus, sed potius executione mandatur: dispensatio vero non est sententia, sed actus quidam jurisdictionis voluntariæ quo vulneratur lex dum ex parte tollitur, ut optime docuit D. Tho. in 4. dist. 20. qu. 1. a. 5. quæstiunc. 4. ad 3. inde colligens aliam differentiam inter absolutionem, & dispensationem, q idem non potest absolvere seipsum, potest tamen idem secum dispensare, ut infrà dicetur, possumus etiam ex dictis aliam differentiam colligere inter dispensationem, & absolutionem, quod illa est stricti juris, ut infrà dicetur, hæc vero est juris favorabilis, & ampliabilis, quia est secundum jus.

D. Thom.

11. Præterea per eandem particulam definitionis excluditur simplex licentia, quæ non potest dici dispensatio, nec contra jus, sed secundum jus. Illam enim voco simplicem facultatem, per quam re vera non aufertur obligatio legis, sed conceditur operatio, ut fiat juxta modum à lege præscriptum. Quod etiam est necessarium advertere, quia in multis legibus potest aliquis facultatem concedere, qui non potest dispensare, & valde diversa causa solet requiri ad similem facultatem concedendam, vel ad dispensandum. Exempla esse possunt, v. g. in voto paupertatis: nam Prælatus religionis potest dare licentiam ad aliquid donandum, non tamen potest dispensare in paupertate, cap. *cum ad monasterium*, de statu Monarch. Similiter Episcopus potest dare facultatem ad ingrediendum monasterium monialium ex legitima causa, non tamen potest dispensare, quia nihil in eo genere potest concedere, nisi juxta tenorem, & rigorem legis. Et similiter sunt multæ leges, vel statuta, quæ non prohibent aliquid simpliciter, sed ne fiant sine tali facultate, tali modo concessa; tunc ergo dare facultatem non est dispensare, sed servare, & exequi legem. Et ideo etiam hæc licentia non est tam stricti juris, sicut dispensatio, debet tamen esse intentioni juris accommodata. Imò probabile est, per se non esse actum jurisdictionis, sed dominii, vel superioritatis cujusdam, & potest esse tantum conditio quædam requisita ex voto, vel alio simili modo; longe ergo differt a dispensatione.

Simplex licentia non potest dici dispensatio.

12. Adhuc tamen non videtur adæquata illa definitio, primò, quia convenit abrogationi legis humanæ, quia illa est multo major relaxatio humanæ legis. Propter quod dicere aliquis potest, melius definiri dispensationem, ut sit derogatio humanæ legis: nam per genus illud excluditur, ut non sit abrogatio: nam ut dicitur in l. 102. ff. de verbor. significat. *Derogatur legi, cùm pars detrahitur: arrogatur legi cum prorsus tolletur.* Unde etiam dixit Lactan. li. 6. ca. 8. de lege naturali. *Neque ex hac derogari aliquid licet, neque prorsus tolli.* ex Cic. lib. 3. de re pub. sed hoc etiam potest impugnari, quia licet omnis dispensatio sit quædam juris derogatio, non tamen e contrario omnis derogatio legis humanæ videtur esse dispensatio: nam si pars aliqua legis pro tota communitate auferatur, est propria derogatio; & tamen non dicetur dispensatio, quia de ratione dispensationis legis esse videtur, ut eadem lex, prout per dispensationem relaxatur, circa quosdam tollatur, in se vero maneat. Nomen autem relaxationis optimè retineri potest, quia in ipsomet indicatur vinculum, quod aufertur, non auferri, aut prorsus tolli, sed laxari tantùm, & ideo abrogatio non dicetur propria relaxatio, ideoque etiam ablatio ejus ex parte, licet si perpetua sit, & pro tota communitate, non dicitur propriè dispensatio, sed derogatio; e contrario verò si lex tota relaxetur, etiam pro tota communitate, ad unum tantum actum, vel ad certum tempus, illa proprie dicetur dispensatio, quia per illam non tollitur lex, sed suspenditur, & illa etiam est quædam relaxatio.

Lactan.

Cicer.

13. Altera objectio esse potest, quia privilegium etiam est relaxatio juris humani, & tamen non est dispensatio. Propter hoc aliqui varias tradunt differentias inter privilegium, & dispensationem, sed melius illa comparatio tractabitur in libr. 8. ubi de privilegiis dicetur. Nunc ergo breviter dici potest, privilegium, quod fuerit contra jus, & illud relaxaverit, esse dispensationem: illud autem privilegium, quod non fuerit contra jus, non esse relaxationem juris, ideoque nec dispensationem esse, & ita nihil contineri sub definitione, quod dispensatio non sit. Vel etiam dicere possumus, dispensationem esse relaxationem juris per modum actus secundi, seu transeuntis: privilegium autem concedere aliquod jus per modum actus primi, & permanentis, & ideo non esse proprie ipsam relaxationem, sed esse jus utendi aliqua re, vel facultate suppositâ relaxatione facta à Principe, ideoque non tam esse, quam supponere dispensationem. Sed hæc posterior responsio obscurior est, & de illa dicemus loco citato: nunc prior nobis sufficit, quia nullum est inconveniens, dispensationem vocare privilegium, & aliquod privilegium dispensationem, nec jura repugnant, nec communis modus loquendi.

Privilegium dici potest interdum dispensatio.

14. Tandem objici potest, quia relaxatio non est dispensatio, sed dispensationis effectus; ergo non recte per illam definitur. Sicut lex non dicitur esse obligatio, quanvis hæc sit legis effectus, nec votum etiam dicitur esse obligatio, sed promissio ex qua obligatio nascitur. Sed hæc objectio parvi momenti est quia sola vocis interpretatione dissolvitur: posita autem est ad explicandum magis actum, in quo dispensatio consistit. Ad objectionem ergo respondetur, relaxationis nomine intelligi actũ illũ, quo superior relaxat subdito legis obligationem, & effectum, unde perinde est dicere dispensationẽ esse relaxationem, ac dicere esse actum, quo lex relaxatur. Potest etiam distingui relaxatio in activam, & passivam, & responderi activam relaxationem esse ipsam dispensationem, passivam vero esse dispensationis effectum. Et idem revolvitur: nam activa relaxatio nihil est aliud, quam actus, quo vinculum legis solvitur. Unde obiter intelligitur, dispensationem quoad effectum suum tantum privative opponi effectui legis, quia non inducit positivum effectum, sed tollit vinculum. Et ideo statutum speciale, vel privatum derogans universali legi, licet possit relaxatio juris, non potest dici dispensatio, quia non est relaxatio pura (ut sic dicam) nec per se primo, sed quasi consequens ad aliam obligationem: definitio autem debet intelligi de pura relaxatione, & per se primo intenta: talis. n. est disputatio. At vero dispensatio ipsa positivum quid est, & contrariè opponitur legi; est enim actus legi contrarius, non integre, sed ex parte tollens effectum ejus. Ex quo poterat hìc excitari quæstio, quisnã hic actus, in quo dispensatio consistit, & an sit rationis, vel voluntatis actus: sed non oportet in hoc immorari, nam applicari possunt cum proportione dicta de lege. Et hìc multo clarius est, dispensationem non esse nisi actum voluntatis Principis, quo vult, liberum esse subditum à jugo legis

gis ſuæ, aliquo exteriori ſigno ſufficienter manifeſtatum.

CAPUT XI.

De effectibus diſpenſationis humanæ legis.

1. QUia diſpenſationem per ejus effectum deſcripſimus, ideo illi ſtatim annectimus explicationem effectus diſpenſationis ante cauſas ejus, quia hic effectus habet quodammodo rationem objecti, & ita illo cognito proficietur diſpenſationis cognitio, & quia materia eſt facilis, breviter expedietur. De diviſionibus autem diſpenſationis ſpecialiter non tracto, quia inter cauſas, & effectus diſpenſationis melius explicabuntur.

Effectus diſpenſationis quis. Primò ergo ex definitione conſtat, quaſi adæquatum effectum diſpenſationis eſſe, tollere vinculum legis ex parte: nam hoc modo relaxat legem, non aufert, aliàs non eſſet diſpenſatio legis, ſed ablatio. Poteſt autem hic effectus eſſe ex parte, vel ratione perſonæ, vel ratione temporis. Et ita poteſt primò dividi diſpenſatio in ſuſpenſionem legis, & exceptionem à lege. Poteſt enim Princeps concedere toti communitati, ut pro uno anno præciſè legem non ſervet, quæ ſine dubio eſt propria diſpenſatio, quia eſt relaxatio legis, & non ablatio: nam tranſacto tempore ſtatim per ſe obligat ſine alia conſtitutione, vel promulgatione, & ideo rectè dicitur ſuſpenſio legis, ſicut etiam privilegia interdum ſuſpendi ſolent, & non auferri, ut infrà videbimus. Frequentius verò Princeps concedit uni perſonæ, vel alteri, ut non ſervet legem, & illam voco exemptionem à lege quando ſine temporis determinatione, perpetuò, vel ad vitam conceditur: nam ſi concedatur ad definitum tempus, erit utroque modo partialis ablatio vinculi, & ita eſt quaſi miſta ex ſuſpenſione, & exemptione. Aliquando verò diſpenſatio datur ad unum tantum actum, & tunc etiam eſt per modum ſuſpenſionis ab obligatione legis pro breviſſimo tempore, niſi actus habeat effectum permanentem, ac perpetuum, ut legitimatio, ac ſimiles, quæ proprie ſunt exemptiones a lege, & inter privilegia numerantur.

2. *Præcipuus effectus diſpenſationis eſt vinculum tollere in conſcientia.* Ex quo ulterius ſequitur, quot ſunt effectus legis, tot poſſe diſpenſationi cum proportione attribui, tum, quia quot modis dicitur unum oppoſitorum, tot dicitur, & reliquum; tum etiam quia diſpenſatio abſolutè, & indefinitè dicitur juris humani relaxatio; ergo quidquid lex humana ligat, poteſt diſpenſatio abſolvere. Primus autem, ac præcipuus effectus legis eſt obligare in conſcientia, ſub quo duo concluduntur, qui ſunt præcipere, & prohibere, ut ſuprà viſum eſt; igitur primus, ac præcipuus effectus diſpenſationis erit obligationem in conſcientia tollere; quia, ut diximus, non ſupponit obligationem ablatam, ſed illam aufert. Et ideo rectè dixit Geminian. conſ. 106. n. 6. & conſ. 38. nu. 9. diſpenſationem eſſe actum, qui facit de illicito licitum, quia reſpectu diſpenſati tollit legem, per quam res erat mala, tantum quia prohibita. Sic etiam rectè dixit Turrecrem. in c. ult. d. 14. nu. 3. omne diſpenſabile, ait, eſt illicitum illi cum quo diſpenſatur: factibile autem licitum per alterius poteſtatem. Non eſt tamen neceſſarium, ut omnis diſpenſatio hoc faciat, ut ſtatim dicam, ſed ſatis eſt, hunc eſſe præcipuum effectum diſpenſationis, quemque ſemper efficit, ſi diſpenſatus illo indiget.

Gemin.

3. *Alter effectus diſpenſationis.* Alius effectus legis dicitur eſſe permittere, ſed jam ſuprà diximus, propter puram permiſſionem, non eſſe neceſſariam legem, ſed quatenus ipſa permiſſio ponitur ſub præcepto, ut ſic, poſſe eſſe effectum legis. Sic ergo videri poteſt, non poſſe permiſſionem eſſe effectum diſpenſationis. Nam per diſpenſationem in illa lege permittente potius fiet, ut permiſſio tollatur, vel ſaltem, ut præcepta non ſit, & conſequenter, ut licitè tolli poſſit. Aliunde verò omnis diſpenſatio videtur habere hunc effectum permittendi, quia eo ipſo, quod aufert obligationẽ legis, v.g. jejunii, permittit nõ jejũare, licet nõ rogat. Et ſic de aliis omnibus cũ proportione. Quod verè dictum eſt, oportet tamen cavere æquivocationem: nam diſpenſatio plus eſt, quàm permiſſio, & permiſſio propriè ſumpta, & ſecundum communem uſum non eſt diſpenſatio. Aliquando enim permittere non aliud ſignificat, quàm voluntariè non impedire: quod non eſt diſpenſare. Nam Deus permittit peccatum, in quo non diſpenſat. Aliter verò permittere ſignificat idem, quod ſinere impune operari malum, ut in republica dicuntur aliqua peccata permitti, & quando id fit ex decreto legis, dicitur permiſſio eſſe legis effectus: illa verò non relaxat legem, quandoquidem non excuſat culpam, quam propria diſpenſatio tollit. Et ideo neque illa dicetur diſpenſatio. Solum ergo poteſt dici diſpenſatio permittere, quia licet reddat actum bonum, ſeu non malum, neceſſitatem illius non imponit. Poſſet verò hîc inquiri, an diſpenſatio interdum poſſit obligare ad actum contrarium illi, in quo fit diſpenſatio. Sed breviter dico, non poſſe, formaliter loquendo, licet, concomitanter cum diſpenſatione, v. g. in irregularitate, poſſit ſimul imponi præceptum ſuſcipiendi ordines, vel quid ſimile. Aut etiam è contrario poteſt fieri ſtatutum ſpeciale obligans, & derogans juri communi: ſed illa etiam non eſt diſpenſatio, ut ſuprà declaravi. Diſpenſatio ergo, ut talis, non inducit obligationem, & idem dicam in libr. 8. de privilegio, ubi plura de hoc puncto trademus.

Diſpenſatio formaliter loquendo non poteſt obligare actum contrarium illi in quo ſit diſpenſatio.

4. *Alius effectus diſpenſationis.* Alius effectus legis eſt pœna, & hanc etiam relaxat diſpenſatio conſequenter ad primarium effectum, niſi alia limitatio in ea exprimatur, quia ablata culpa tranſgreſſionis, conſequenter tollitur reatus pœnæ. Aliquando verò poteſt diſpenſatio habere ſuum effectum circa ſolam pœnam, idque duobus modis. Primò antecedenter ad reatum ejus, ut ſi alicui conceditur, ut non incurrat pœnam legis, licèt committat contra illam non auferendo ab illo legis obligationem; illa enim eſt diſpenſatio in pœna, & non in culpa. Hæc autem videri poteſt permiſſio quædam potius, quàm diſpenſatio, tamen non eſt propria permiſſio: nam licèt quis fiat immunis à pœna legis, non ideo permittitur impunè peccare; poterit. n. aliter puniri, & licet ſub illa ratione videatur permiſſio, quatenus eſt ex parte exemptio à lege, eſt propria diſpenſatio. Sicut ſolet abrogari lex quoad pœnam, & non quoad vim directivam, quæ non eſt abſoluta permiſſio, quia tranſgreſſio illius poterit aliter puniri, & quatenus aliqualis permiſſio eſt, per abrogationem tollitur. Et ſimili modo poteſt è contrario fieri diſpenſatio in lege quoad obligationem culpæ, & non quoad pœnam incurrendam. Quanvis enim hæc diſpenſatio rarior ſit in uſu, non eſt impoſſibilis. Nam ſicut dari poteſt lex purè pœnalis reſpectu totius communitatis, ut ſuprà viſum eſt, ita poteſt lex, quæ eſt miſta reſpectu communitatis, fieri per diſpenſationem purè pœnalis reſpectu alicujus, & ita auferet vinculum conſcientiæ, licèt non tollat gravamen pœnæ.

5. Alio modo poteſt diſpenſatio per ſe fieri in pœna jam contracta per præcedentem culpam, ut quando ſit remiſſio pœnæ per legem impoſitæ: nam illa etiam eſt quædam legis relaxatio, ut conſtat. Et interdum ſit hæc diſpenſatio poſt contractum reatum pœnæ, cum nondum eſt pœna ipſa incurſa, ut quando eſt tantum ferenda, & nondum eſt lata ſententia: aliquando vero fit indulgentia poſt pœnam illatam, vel per ipſam legem, vel per ſententiã: & tales ſunt diſpenſationes in irregularitatibus, & in aliis pœnis, quæ non ſunt cenſuræ. Nam cenſuræ nõ diſpenſantur poſtquã incurſæ ſunt, ſed abſolvuntur, ut capite præcedenti explicavi. Poſſunt autem diſpenſari priori modo, ſcilicet, antequã incurrãtur, ſicut ſit per privilegia, ut aliquis nõ poſſit excommũicari, vel ſub pœna excommunicatiõis obligari, etiamſi præce-

præcepto ſimplici obligari poſſit. Et quæ dicta ſunt de pœna, applicari poſſunt ad irritationem actus, & ad taxationem pretii, & ſimiles effectus: nam prout ſunt à lege humana per diſpenſationem auferri poſſunt, vel ſimul cum aliis, vel etiam per ſe ſoli, quando ab aliis ſeparabiles ſunt.

6. Atque hinc facile declarari poteſt alia diviſio diſpenſationis, quam attigit Gloſſa ult. in c. *nos conſuetudinem*, diſt. 12. quæ in ſpecie loquitur de diſpenſatione irregularitatis ad ordines, & diſtinguit in ſemiplenam, & plenam. Imò addidit pleniorem, & pleniſſimam. Nos autem generaliter dividere poſſumus in plenam, ſeu totalem, ac puram, & partialem, ſeu miſtam. Prior eſt, quũ per diſpenſationem tota obligatio legis, omniſque effectus ejus tollitur, nullo onere ſuperaddito. Poſterior autem contingit duobus modis, prior eſt, quũ lex non in toto, ſed in parte diſpenſatur, ut in exemplo de irregularitate, ſi quis diſpenſetur tantum ad ordines minores, eſt partialis diſpenſatio, quæ ab illa Gloſſa ſemiplena vocatur. Si autem diſpenſetur ad ordinem ſacrum infra ſacerdotium tantum, à dicta Gloſſa vocatur plena comparatione prioris. Unde pleniorem vocat, ſi ſit ad ſacerdotium, pleniſſimam ſi ad Epiſcopatum. Tamen in rigore omnis diſpenſatio, quæ totum impedimentum non aufert, ſemiplena eſt, & partialis. Unde ſi auferatur obligatio ad pœnam, & non ad culpam, partialis etiam eſt diſpenſatio, & valde diminuta; ſi vero fiat è contrario, minor quidem eſt, ſed nondum eſt perfecta, & integra, ita dicendum eſt in aliis effectibus explicatis.

Diſpenſatio plena, & totalis: & ſemiplena ac partialis appellatur.

7. Alio vero modo poteſt partialis dici, quæ licet auferat totam obligationem, loco illius imponit aliam, quæ proprio nomine vocatur commutatio. Et quando onus impoſitum eſt pecuniarium, ſeu eleemoſynæ, vocatur redemptio. Quæ voces in votis magis uſitatæ ſunt. Tamen cum proportione in præſenti accommodantur. Solum notanda eſt differentia inter votum, & legem, quod in voto fieri poteſt commutatio propria auctoritate, ſi ſit in melius, vel ſi ſit in æquale, juxta probabilem opinionem. In lege vero non poteſt fieri cõmutatio in quantumcunq; melius, niſi in terveniat auctoritas diſpenſantis. Et ratio differentiæ eſt, quia votum propria voluntate factum eſt, & per ſe primo ſolum reſpicit divinum cultum, & ideo ſi reſpectu Dei major eſt cultus, intelligitur ſatisfieri promiſſioni illi factæ, ideoque per voluntatem promittentis poteſt commutari. Lex autem & materia, ac obligatio ejus determinatur per voluntatem ſuperioris, & per illam conſtituitur actus in tali ſpecie virtutis, tanquam neceſſarius ad honeſtatem ejus, & ideo niſi obligatio auferatur auctoritate diſpenſantis, non poteſt opus præceptum in quodcumque opus conſilii commutari, neque una pœna in aliam, & ideo hæc commutatio in lege magis indicit rationem diſpenſationis, & ſervata proportione, in omnibus illam imitatur.

Diſpenſatio partialis aliquando commutatio eſſe poteſt.

Differentia inter votum & legem.

8. Quæri verò poteſt, quando diſpenſatio incipiat habere effectum ſuum, in qua quæſtione (ut locum habeat) ſupponendum eſt, abſolutè, & ſine expreſſa dilatione eſſe à diſpenſante conceſſam: nam ſi conceſſa ſit ſub aliqua conditione, clarum eſt, non habere effectum. Difficultas ergo eſt de diſpenſatione perfectè conceſſa ex parte Principis per abſolutum *fiat*. Hæc vero quæſtio habet connexionem cum ſimili quæſtione de privilegio, & ideo ſimul illam diſputabo infra lib. 8. cap. 25. Nunc breviter reſolutio mea eſt; diſpenſationem legis quoad obligationem in conſcientia, & quoad omnem effectum, quia ex illa pendet, non concedi de facto, & moraliter loquendo, ita ut ſuum effectum habeat, priuſquam ad notitiam diſpenſati perveniat, & illam per ſeipſum acceptet. Ratio eſt, quia ante notitiam talis diſpenſationis non poteſt eſſe licitus uſus ejus, & ideo veriſimile non eſt, aliter concedi. Quando vero diſpenſatio non tollit obligationem conſcientiæ, ſed alia onera, non repugnat, ſtatim à conceſſione accepta ſaltem per procuratorem, vel per epiſtolam habere de ſe ſuum effectum, in quo tenor diſpenſationis, & intentio concedentis attendenda.

Diſpenſatio non habet effectum antequam perveniat ad notitiam illius cum quo diſpenſatur, ſi fiat quoad obligationem in conſcientia.

9. Hîc autem advertere oportet in diſpenſationibus ſæpe diſtingui proximum effectum diſpenſationis, à remoto, qui poſſunt etiam dici effectus per ſe, & per accidens: nam diſpenſatio per ſe, ac proxime ſolum tollit vinculum aliquod, ſeu incapacitatem, & hunc voco effectum per ſe, quia per ipſammet diſpenſationem fit, inde vero ſequitur vel contractus matrimonii, vel receptio valida beneficii, qui non immerito cenſentur diſpenſationis effectus, quia ſine illa fieri non poſſunt, ſunt tamen remoti, & per accidens, quia ſolum pendent à diſpenſatione tanquam à removente prohibens. Igitur quæ diximus, de prioribus effectibus intelliguntur: nam illi (ut dixi) fiunt per inflexum diſpenſatum, vel acceptantem, vel non repugnantem, juxta exigentiam effectus. Alii vero poſtea fiunt per ſolam voluntatem diſpenſati, quum in ſola actione ejus conſiſtunt, vel per voluntatem alterius, ut quum recipiendo conſummantur. Hîc vero occurrebat ſtatim quæſtio, an ad hos poſteriores effectus neceſſarium ſit, diſpenſationem alteri manifeſtare, ut ſi irregularis diſpenſetur ad ordines, vel ad beneficia, an ad conſequendum effectum neceſſarium ſit, diſpenſationem allegare. Alioqui. n. ita affirmarunt, quod habebit locum, ſi defectus, ſeu impedimentum ſit publicum, aut notum alteri; per ſe autem id non eſt neceſſarium, quia diſpenſatus jam eſt habilis, ſeu capax beneficii, & ut talis operari poteſt, non explicata cauſa habilitante, neque declarato modo inhabilitatis, id. n. impertinens eſt, quia neque ex natura rei eſt neceſſarium, neque in jure poſtulatur. Ita Panorm. in cap. penult. de præſcript. nu. 14. Rebuff. in Pract. tit. de diſpenſat. n. ult. cum Joan. Andr. & aliis, quos allegat in cap. 2. de filiis Presbyter.

Diſpenſatio per ſe loquendo eſt ſtrictè intelligenda.

10. Alia item quæſtio circa hos effectus tractari poteſt, ſc. an quoad illos large, vel ſtrictè ſit diſpenſatio interpretanda; illa vero coincidit cum alia ſimili de privilegiis, quam infra l. 8. c. 27. tractabo, & omnia quæ de rigoroſo privilegio dixerimus, in diſpenſatione cum proportione procedunt. Et ideo nunc ſolum ſupponimus, diſpenſationem per ſe loquendo, ac regulariter, reſtringendam eſſe, quia à jure exorbitat, & jus vulnerat & ita procedit in illa regula, *quæ à jure*, de regul. jur. in 6. & ſumitur ex cap. 1. de filiis Presb. in 6. Hæc vero reſtrictio non debet eſſe ultra proprietatem verborum juxta ſupra dicta cap. 2. & 3. nec debet eſſe tanta, ut excludat ea, quæ neceſſaria ſunt ad valorem, & effectum diſpenſationis, quæve cum illo ſunt neceſſariò connexa, ſed ad illam neceſſaria, ut rectè advertit Angel. verb. *diſpenſatio* num. 9. & Sylveſt. q. 5. n. 9. qui allegant Gloſſas, & Doctores. Erratio eſt per ſe clara: nam qui dat formam, dat conſequentia ad formam, alias eſſet fruſtratoria diſpenſatio. Denique eſſe non debet tam univerſalis reſtrictio, ut de omnibus diſpenſationibus indifferenter intelligatur. Nam excipiendæ ſunt illæ, que ratione materiæ, vel graviſſimæ, aut piiſſimæ cauſæ, omnibus penſatis, cenſentur favorabiles, juxta principia poſita in capite primo, & dicenda de privilegiis, & videri poteſt Panormit. in cap. *ad aures*, de reſcript. n. 8. & in ca. *ac ſi clerici*, §. *de adulteriis*, de judic. ubi etiam Felin. nu. 16. & cap. *cauſam quæ*, de reſcript. num. 15. cum Dominic. in cap. *nos conſuetudinem*, d. 12.

Panorm.

Angel. Sylveſt. Gloſſa.

Panorm. Felin. Domino.

11. Denique addit Covarr. in 4. 2. p. cap. 8. §. 8. n. 11. hoc præcipue intelligi de diſpenſatione ab homine, non à lege, quia lex jam conſtituit jus. Quod duobus modis poteſt intelligi, primo, ut ſi lex aliqua ſpecialis diſpenſet in anteriori lege univerſali, illa diſpenſatio cenſenda ſit favorabilis, quod verum eſt, quando talis lex inſerta eſt in corpore juris, ſicut de ſimili privilegio infra dicemus. Alio modo poteſt intelligi, ut quoties lex ipſa expreſſe concedit, vel permittit, diſpenſatio

Covar.

gis ſuæ, aliquo exteriori ſigno ſufficienter manifeſtatum.

CAPUT XI.

De effectibus diſpenſationis humanæ legis.

1. QUia diſpenſationem per ejus effectum deſcripſimus, ideo illi ſtatim annectimus explicationem effectus diſpenſationis ante cauſas ejus, quia hic effectus habet quodammodo rationem objecti, & ita illo cognito proficietur diſpenſationis cognitio, & quia materia eſt facilis, breviter expedietur. De diviſionibus autem diſpenſationis ſpecialiter non tracto, quia inter cauſas, & effectus diſpenſationis meliùs explicabuntur. Primò ergo ex definitione conſtat, quaſi adæquatum effectum diſpenſationis eſſe, tollere vinculum legis ex parte: nam hoc modo relaxat legem, non aufert, aliàs non eſſet diſpenſatio legis, ſed ablatio. Poteſt autem hic effectus eſſe ex parte, vel ratione perſonæ, vel ratione temporis. Et ita poteſt primò dividi diſpenſatio in ſuſpenſionem legis, & exceptionem à lege. Poteſt enim Princeps concedere toti communitati, ut pro uno anno præcisè legem non ſervet, quæ ſine dubio eſt propria diſpenſatio, quia eſt relaxatio legis, & non ablatio: nam tranſacto tempore ſtatim per ſe obligat ſine alia conſtitutione, vel promulgatione, & ideo rectè dicitur ſuſpenſio legis, ſicut etiam privilegia interdum ſuſpendi ſolent, & non auferri, ut infrà videbimus. Frequentius verò Princeps concedit uni perſonæ, vel alteri, ut non ſervet legem, & illam voco exemptionem à lege quando ſine temporis determinatione, perpetuò, vel ad vitam conceditur: nam ſi concedatur ad definitum tempus, erit utroque modo partialis ablatio vinculi, & ita eſt quaſi miſta ex ſuſpenſione, & exemptione. Aliquando verò diſpenſatio datur ad unum tantum actum, & tunc etiam eſt per modum ſuſpenſionis ab obligatione legis pro breviſſimo tempore, niſi actus habeat effectum permanentem, ac perpetuum, ut legitimatio, ac ſimiles, quæ proprie ſunt exemptiones a lege, & inter privilegia numerantur.

Effectus diſpenſationis quis.

2. Ex quo ulterius ſequitur, quot ſunt effectus legis, tot poſſe diſpenſationi cum proportione attribui, tum, quia quot modis dicitur unum oppoſitorum, tot dicitur, & reliquum; tum etiam quia diſpenſatio abſolutè, & indefinitè dicitur juris humani relaxatio; ergo quidquid lex humana ligat, poteſt diſpenſatio abſolvere. Primus autem, ac præcipuus effectus legis eſt obligare in conſcientia, ſub quo duo concluduntur, qui ſunt præcipere, & prohibere, ut ſuprà viſum eſt; igitur primus, ac præcipuus effectus diſpenſationis erit obligationem in conſcientia tollere; quia, ut diximus, non ſupponit obligationem ablatam, ſed illam aufert. Et ideo rectè dixit Geminian. conſ. 106. n. 6. & conſ. 38. nu. 9. diſpenſationem eſſe actum, qui facit de illicito licitum, quia reſpectu diſpenſati tollit legem, per quam res erat mala, tantum quia prohibita. Sic etiam rectè dixit Turrecrem. in c. ult. d. 14. nu. 3. omne diſpenſabile, ait, eſt illicitum illi cum quo diſpenſatur: factibile autem licitum per alterius poteſtatem. Non eſt tamen neceſſarium, ut omnis diſpenſatio hoc faciat, ut ſtatim dicam, ſed ſatis eſt, hunc eſſe præcipuum effectum diſpenſationis, quemque ſemper efficit, ſi diſpenſatus illo indiget.

Præcipuus effectus diſpenſationis eſt vinculum tollere in conſcientia.

Gemin.

3. Alius effectus legis dicitur eſſe permittere, ſed jam ſuprà diximus, propter puram permiſſionem, non eſſe neceſſariam legem, ſed quatenus ipſa permiſſio ponitur ſub præcepto, ut ſic, poſſe eſſe effectum legis. Sic ergo videri poteſt, non poſſe permiſſionem eſſe effectum diſpenſationis. Nam per diſpenſationem in illa lege permittente potius fiet, ut permiſſio tollatur, vel ſaltem, ut præcepta non ſit, & conſequenter, ut licitè tolli poſſit. Aliunde verò omnis diſpenſatio videtur habere hunc effectum permittendi, quia eo ipſo, quod aufert obligationē legis, v. g. jejunii, permittit nō jejūare, licet nō cogat. Et ſic de aliis omnibus cū proportione. Quod verè dictum eſt, oportet tamen cavere æquivocationem: nam diſpenſatio plus eſt, quàm permiſſio, & permiſſio propriè ſumpta, & ſecundum communem uſum non eſt diſpenſatio. Aliquando enim permittere non aliud ſignificat, quàm voluntariè non impedire: quod non eſt diſpenſare. Nam Deus permittit peccatum, in quo non diſpenſat. Aliter verò permittere ſignificat idem, quod ſinere impune operari malum, ut in republica dicuntur aliqua peccata permitti, & quando id fit ex decreto legis, dicitur permiſſio eſſe legis effectus: illa verò non relaxat legem, quandoquidem non excuſat culpam, quam propria diſpenſatio tollit. Et ideo neque illa dicetur diſpenſatio. Solum ergo poteſt dici diſpenſatio permittere, quia licet reddat actum bonum, ſeu non malum, neceſſitatem illius non imponit. Poſſet verò hîc inquiri, an diſpenſatio interdum poſſit obligare ad actum contrarium illi, in quo fit diſpenſatio. Sed breviter dico, non poſſe, formaliter loquendo, licet, concomitanter cum diſpenſatione, v. g. in irregularitate, poſſit ſimul imponi præceptum ſuſcipiendi ordines, vel quid ſimile. Aut etiam è contrario poteſt fieri ſtatutum ſpeciale obligans, & derogans juri communi: ſed illa etiam non eſt diſpenſatio, ut ſuprà declaravi. Diſpenſatio ergo, ut talis, non inducit obligationem, & idem dicam in libr. 8. de privilegio, ubi plura de hoc puncto trademus.

Alius effectus.

Diſpenſatio formaliter loquendo non poteſt obligare actum contrarium illi in quo ſit diſpenſatio.

4. Alius effectus legis eſt pœna, & hanc etiam relaxat diſpenſatio conſequenter ad primarium effectum, niſi alia limitatio in ea exprimatur, quia ablata culpa tranſgreſſionis, conſequenter tollitur reatus pœnæ. Aliquando verò poteſt diſpenſatio habere ſuum effectum circa ſolam pœnam, idque duobus modis. Primò antecedenter ad reatum ejus, ut ſi alicui conceditur, ut non incurrat pœnam legis, licèt committat contra illam non auferendo ab illo legis obligationem; illa enim eſt diſpenſatio in pœna, & non in culpa. Hæc autem videri poteſt permiſſio quædam potius, quàm diſpenſatio, tamen non eſt propria permiſſio: nam licèt quis fiat immunis à pœna legis, non ideo permittitur impunè peccare; poterit. n. aliter puniri, & licet ſub illa ratione videatur permiſſio, quatenus eſt ex parte exemptio à lege, eſt propria diſpenſatio. Sicut ſolet abrogari lex quoad pœnam, & non quoad vim directivam, quæ non eſt abſoluta permiſſio, quia tranſgreſſio illius poterit aliter puniri, & quatenus aliqualis permiſſio eſt, per abrogationem tollitur. Et ſimili modo poteſt è contrario fieri diſpenſatio in lege quoad obligationem culpæ, & non quoad pœnam incurrendam. Quanvis enim hæc diſpenſatio rarior ſit in uſu, non eſt impoſſibilis. Nam ſicut dari poteſt lex purè pœnalis reſpectu totius communitatis, ut ſuprà viſum eſt, ita poteſt lex, quæ eſt miſta reſpectu communitatis, fieri per diſpenſationem purè pœnalis reſpectu alicujus, & ita auferet vinculum conſcientiæ, licèt non tollat gravamen pœnæ.

Alius effectus diſpenſationis.

5. Alio modo poteſt diſpenſatio per ſe fieri in pœna jam contracta per præcedentem culpam, ut quando ſit remiſſio pœnæ per legem impoſitæ: nam illa etiam eſt quædam legis relaxatio, ut conſtat. Et interdum fit hæc diſpenſatio poſt contractum reatum pœnæ, cum nondum eſt pœna ipſa incurſa, ut quando eſt tantum ferenda, & nondum eſt lata ſententia: aliquando vero fit indulgentia poſt pœnam illatam, vel per ipſam legem, vel per ſententiā: & tales ſunt diſpenſationes in irregularitatibus, & in aliis pœnis, quæ non ſunt cenſuræ. Nam cenſuræ nō diſpenſantur poſtquā incurſæ ſunt, ſed abſolvuntur, ut capite præcedenti explicavi. Poſſunt autem diſpenſari priori modo, ſcilicet, antequā incurrātur, ſicut fit per privilegia, ut aliquis nō poſſit excommūicari, vel ſub pœna excommunicatiōis obligari, etiamſi præce-

præcepto ſimplici obligari poſſit. Et quæ dicta ſunt de pœna, applicari poſſunt ad irritationem actus, & ad taxationem pretii, & ſimiles effectus: nam prout ſunt à lege humana per diſpenſationem auferri poſſunt, vel ſimul cum aliis, vel etiam per ſe ſoli, quando ab aliis ſeparabiles ſunt.

6. Atque hinc facile declarari poteſt alia diviſio diſpenſationis, quam attigit Gloſſa ult. in c. *nos conſuetudinem*, diſt. 12. quæ in ſpecie loquitur de diſpenſatione irregularitatis ad ordines, & diſtinguit in ſemiplenam, & plenam. Imò addidit pleniorem, & pleniſſimam. Nos autem generaliter dividere poſſumus in plenam, ſeu totalem, ac puram, & partialem, ſeu miſtam. Prior eſt, quũ per diſpenſationem tota obligatio legis, omniſque effectus ejus tollitur, nullo onere ſuperaddito. Poſterior autem contingit duobus modis, prior eſt, quũ lex non in toto, ſed in parte diſpenſatur, ut in exemplo de irregularitate, ſi quis diſpenſetur tantum ad ordines minores, eſt partialis diſpenſatio, quæ ab illa Gloſſa ſemiplena vocatur. Si autem diſpenſetur ad ordinem ſacrum infra ſacerdotium tantum, à dicta Gloſſa vocatur plena comparatione prioris. Unde pleniorem vocat, ſi ſit ad ſacerdotium, pleniſſimam ſi ad Epiſcopatum. Tamen in rigore omnis diſpenſatio, quæ totum impedimentum non aufert, ſemiplena eſt, & partialis. Unde ſi auferatur obligatio ad pœnam, & non ad culpam, partialis etiam eſt diſpenſatio, & valde diminuta; ſi vero fiat è contrario, minor quidem eſt, ſed nondum eſt perfecta, & integra, ita dicendum eſt in aliis effectibus explicatis.

Diſpenſatio plena, & totalis: & ſemiplena ac partialis appellatur.

7. Alio vero modo poteſt partialis dici, quæ licet auferat totam obligationem, loco illius imponit aliam, quæ proprio nomine vocatur commutatio. Et quando onus impoſitum eſt pecuniarium, ſeu eleemoſynæ, vocatur redemptio. Quæ voces in votis magis uſitatæ ſunt. Tamen cum proportione in præſenti accommodantur. Solum notanda eſt differentia inter votum, & legem, quod in voto fieri poteſt commutatio propria auctoritate, ſi ſit in melius, vel ſi ſit in æquale, juxta probabilem opinionem. In lege vero non poteſt fieri cõmutatio in quantumcunq; melius, niſi in terveniat auctoritas diſpenſantis. Et ratio differentiæ eſt, quia votum propria voluntate factum eſt, & per ſe primo ſolum reſpicit divinum cultum, & ideo ſi reſpectu Dei major eſt cultus, intelligitur ſatisfieri promiſſioni illi factæ, ideoque per voluntatem promittentis poteſt commutari. Lex autem & materia, ac obligatio ejus determinatur per voluntatem ſuperioris, & per illam conſtituitur actus in tali ſpecie virtutis, tanquam neceſſarius ad honeſtatem ejus, & ideo niſi obligatio auferatur auctoritate diſpenſantis, non poteſt opus præceptum in quodcumque opus conſilii commutari, neque una pœna in aliam, & ideo hæc commutatio in lege magis indicit rationem diſpenſationis, & ſervata proportione, in omnibus illam imitatur.

Diſpenſatio partialis aliquando commutatio eſſe poteſt.

Differentia inter votum & legem.

8. Quæri verò poteſt, quando diſpenſatio incipiat habere effectum ſuum, in qua quæſtione (ut locum habeat) ſupponendum eſt, abſolutè, & ſine expreſſa dilatione eſſe à diſpenſante conceſſam: nam ſi conceſſa ſit ſub aliqua conditione, clarum eſt, non habere effectum. Difficultas ergo eſt de diſpenſatione perfectè conceſſa ex parte Principis per abſolutum *fiat*. Hæc vero quæſtio habet connexionem cum ſimili quæſtione de privilegio, & ideo ſimul illam diſputabo infra lib. 8. cap. 25. Nunc breviter reſolutio mea eſt; diſpenſationem legis quoad obligationem in conſcientia, & quoad omnem effectum, quia ex illa pendet, non concedi de facto, & moraliter loquendo, ita ut ſuum effectum habeat, priuſquam ad notitiam diſpenſati perveniat, & illam per ſeipſum acceptet. Ratio eſt, quia ante notitiam talis diſpenſationis non poteſt eſſe licitus uſus ejus, & ideo veriſimile non eſt, aliter concedi. Quando vero diſpenſatio non tollit obligationem conſcientiæ, ſed alia onera, non repugnat, ſtatim à conceſſione accepta ſaltem per procuratorem, vel per epiſtolam habere de ſe ſuum effectum, in quo tenor diſpenſationis, & intentio concedentis attendenda.

Diſpenſatio non habet effectum antequam perveniat ad notitiam illius cum quo diſpenſatur, ſi fiat quoad obligationem in conſcientia.

9. Hìc autem advertere oportet in diſpenſationibus ſæpe diſtingui proximum effectum diſpenſationis, à remoto, qui poſſunt etiam dici effectus per ſe, & per accidens: nam diſpenſatio per ſe, ac proxime ſolum tollit vinculum aliquod, ſeu incapacitatem, & hunc voco effectum per ſe, quia per ipſammet diſpenſationem fit, inde vero ſequitur vel contractus matrimonii, vel receptio valida beneficii, qui non immerito cenſentur diſpenſationis effectus, quia ſine illa fieri non poſſunt, ſunt tamen remoti, & per accidens, quia ſolum pendent à diſpenſatione tanquam à removente prohibens. Igitur quæ diximus, de prioribus effectibus intelliguntur: nam illi (ut dixi) fiunt per inflexum diſpenſatum, vel acceptantem, vel non repugnantem, juxta exigentiam effectus. Alii vero poſtea fiunt per ſolam voluntatem diſpenſati, quum in ſola actione ejus conſiſtunt, vel per voluntatem alterius, ut quum recipiendo conſummantur. Hìc vero occurrebat ſtatim quæſtio, an ad hos poſteriores effectus neceſſarium ſit, diſpenſationem alteri manifeſtare, ut ſi irregularis diſpenſetur ad ordines, vel ad beneficia, an ad conſequendum effectum neceſſarium ſit, diſpenſationem allegare. Alioqui. n. ita affirmarunt, quod habebit locum, ſi defectus, ſeu impedimentum ſit publicum, aut notum alteri; per ſe autem id non eſt neceſſarium, quia diſpenſatus jam eſt habilis, ſeu capax beneficii, & ut talis operari poteſt, non explicata cauſa habilitante, neque declarato modo inhabilitatis, id. n. impertinens eſt, quia neque ex natura rei eſt neceſſarium, neque in jure poſtulatur. Ita Panorm. in cap. penult. de præſcript. nu. 14. Rebuff. in Pract. tit. de diſpenſat. n. ult. cum Joan. Andr. & aliis, quos allegat in cap. 2. de filiis Presbyter.

Diſpenſatio partium effectus per ſe, & per accidens.

Panorm.

10. Alia item quæſtio circa hos effectus tractari poteſt, ſc. an quoad illos large, vel ſtricte ſit diſpenſatio interpretanda; illa vero coincidit cum alia ſimili de privilegiis, quam infra l. 8. c. 27. tractabo, & omnia quæ de rigoroſo privilegio dixerimus, in diſpenſatione cum proportione procedunt. Et ideo nunc ſolum ſupponimus, diſpenſationem per ſe loquendo, ac regulariter, reſtringendam eſſe, quia à jure exorbitat, & jus vulnerat & ita procedit in illa regula, *quæ a jure*, de regul. jur. in 6. & ſumitur ex cap. 1. de filiis Presb. in 6. Hæc vero reſtrictio non debet eſſe ultra proprietatem verborum juxta ſupra dicta cap. 2. & 3. nec debet eſſe tanta, ut excludat ea, quæ neceſſaria ſunt ad valorem, & effectum diſpenſationis, quæve cum illo ſunt neceſſariò connexa, ſed ad illam neceſſaria, ut recte advertit Angel. verb. *diſpenſatio* num. 9. & Sylveſt. q. 5. n. 9. qui allegant Gloſſas, & Doctores. Erratio eſt per ſe clara: nam qui dat formam, dat conſequentia ad formam, alias eſſet fruſtratoria diſpenſatio. Denique eſſe non debet tam univerſalis reſtrictio, ut de omnibus diſpenſationibus indifferenter intelligatur. Nam excipiendæ ſunt illæ, que ratione materiæ, vel graviſſimæ, aut piiſſimæ cauſæ, omnibus penſatis, cenſentur favorabiles, juxta principia poſita in capite primo, & dicenda de privilegiis, & videri poteſt Panormit. in cap. *ad aures*, de reſcript. n. 8. & in ca. *ac ſi clerici*, §. *de adulteriis*, de judic. ubi etiam Felin. nu. 16. & cap. *cauſam quæ*, de reſcript. num. 15. cum Dominic. in cap. *nos conſuetudinem*, d. 12.

Diſpenſatio per ſe loquendo eſt ſtricte intelligenda.

Angel. Sylveſt. Gloſſ.

Panorm. Felin. Domino.

11. Denique addit Covarr. in 4. 2. p. cap. 8. §. 8. n. 11. hoc præcipue intelligi de diſpenſatione ab homine, non à lege, quia lex jam conſtituit jus. Quod duobus modis poteſt intelligi, primo, ut ſi lex aliqua ſpecialis diſpenſet in anteriori lege univerſali, illa diſpenſatio cenſenda ſit favorabilis, quod verum eſt, quando talis lex inſerta eſt in corpore juris, ſicut de ſimili privilegio infra dicemus. Alio modo poteſt intelligi, ut quoties lex ipſa expreſſe concedit, vel permittit, diſpenſatio

Covar

ſatio non ſit ſtricte interpretanda, & hoc modo non eſt id ſimpliciter verum, quia illa diſpenſatio cum fit, ab homine eſt, & vulnerat jus. Poteſt ergo intelligi non abſolutè ſed comparatè: nam illa non tam rigoroſe reſtringenda videtur, ſicut illa, quæ eſt contra legem abſolutè prohibentem, nulla facta mentione diſpenſationis, quia hæc magis videtur exorbitare à jure. Et in his comprehenduntur breviter omnes limitationes, quæ ad prædictam regulam adhiberi ſolent. De quibus videri poteſt Sanci. lib. 8. diſput. 1. & quæ de privilegiis dicemus.

CAPUT XII.

De materiali cauſa diſpenſationis.

1. EXplicata ratione, & effectibus diſpenſationis, cauſas ejus explicare incipimus. Et in primis materialis occurrit, in quo ſoleo veluti duas partes diſtinguere in his actibus, quæ ad alterum tendunt, ſc. rem vel actionem, circa quam opus verſatur, & perſonam, ad quam ordinatur: hæc ergo duo in diſpenſatione diſtinguenda ſunt, quia diſpenſatio actio eſt, quæ de ſe ad alterum tendit, & ita in ea hæc duo inveniuntur, quod diſpenſatur, & cui diſpenſatur. Utrumque ergo explicandum eſt, quod breviter in hoc cap. expediemus, quia eſt res præſertim facilis, & fere jam in dictis explicata, partim connexionem habens cum his, quæ de privilegiis dicenda ſunt. Priorem ergo partem de materia proxima diſpenſationis tractat late Turrecrem. in ca. *ſicut quædam.* 14. d. ille vero latius ibi agit de diſpenſatione, quam nos in præſenti: ſub illa enim comprehendit etiam interpretationem, quæ in jus divinum, aut naturale cadere poteſt, & ita etiam late loquitur de materia diſpenſabili, & ab ea excludit ſolum bona neceſſaria ad ſalutem, & mala intrinſece talia, & reliqua omnia comprehendi dicit ſub materia diſpenſabili, quam diſtinguit in tres ordines. In uno ſunt bona, quæ ex natura rei bona ſunt, ac neceſſaria, ut in pluribus: interdum vero propter circumſtantias non expediunt, ut reddere depoſitum. In alio ordine ſunt ea, quæ è contrario per ſe mala ſunt regulariter, aliquando vero propter circumſtantias expediunt, ut occidere hominem. Et hæc ait eſſe diſpenſabilia per modum interpretationis, vel epiikiæ, non per modum relaxationis, & (quod mirum eſt) ſub his conditionibus comprehendit vota, & ſimilia. In ultimo vero ordine ponit actiones de ſe indifferentes, quæ per leges fiunt bonæ, aut malæ, & hunc ordinem dicit complecti materiam proprie diſpenſabilem.

Turrecr.

2. *Vota, & juramenta in quo ordine diſpenſandi continentur.*

Sed quod ad primos duos ordines ſpectat, ego in primis cenſeo vota, & juramenta non eſſe ſub his ordinibus conſtituenda: nam præcepta illorum potius continentur ſub materia indiſpenſabili: ipſæ vero promiſſiones aliud genus diſpenſabilitatis habent, ut jam dicam. Deinde addo, hos duos ordines actuum, ſi recte ſumantur, nullo modo comprehendi ſub materia diſpenſabili, non tantum ab homine, ſed ſimpliciter. Quia priora bona, licet per ſe bona ſint, non tamen ſunt pro ſemper neceſſaria, & determinatio temporis, pro quo neceſſaria ſunt, nullo modo poteſt dici diſpenſatio: imò nec epiikia, ut in ſuperioribus dixi. Illa vero mala, quæ in ſecundo ordine collocantur, prout intrinſece, ſeu ex ſe mala ſunt, diſpenſationem, aut interpretationem non admittunt, abſtracte autem ſumpta ſine certis circumſtantiis, aut habitudinibus, non ſunt mala ex ſe, & ideo licet fieri poſſint bene, non per diſpenſationem, vel interpretationem, ſed per determinationem ad aliam ſpeciem actus in genere moris talia fiunt.

3. Pro explicanda ergo quaſi adæquata materia diſpenſabili, de qua tractamus, adverto, aliud eſſe vinculum legis poſitivæ (naturalem enim omitto, quia indiſpenſabilem eſſe ſuppono) aliud vero eſſe vinculum contractus, ſub quo promiſſiones, ſive ad Deum, ſive ad hominem comprehendo: utrumque enim vinculum diſpenſabile, ſeu ſolubile eſt per poteſtatem ſuperiorem, alio verò, & alio modo. Nam promiſſiones, vel contractus non diſpenſantur, tollendo obligationem alicujus legis; ſed quaſi abrogando factum, ſeu remittendo promiſſionem, ut in materia de voto lib. 6. fusè explicavi, & illa doctrina tam in juramento, quam in humana promiſſione, & in matrimonio rato (ſi diſpenſabile eſt) locum habet. Tota ergo illa materia illo modo diſpenſabilis, ad præſentem materiam non ſpectat, tractamus enim de ſolâ diſpenſatione in vinculo legis poſitivæ, quæ alterius rationis eſt, ut conſtat. De hac vero ulterius ſubdiſtinguendum eſt: nam ſicut duplex eſt lex poſitiva, divina una, altera humana: ita duplex eſt materia diſpenſabilis, una à vinculo legis divinæ altera à vinculo legis humanæ: in præſenti autem non tractamus de priori materia, quia ſolum tractamus de vinculo legis humanæ, & de modo, quo poteſt in particulari auferri, & ideo adæquata materia hujus diſpenſationis eſt lex humana, aut vinculum ejus, aut omnis obligatio, quæ ex lege humana præcisè naſcitur.

Materia adæquata hujus diſpenſationis eſt lex humana, & vinculum ex illa reſultans.

4. Unde omnes effectus morales, qui ex hujuſmodi lege naſci ſolent, & de ſe ſunt perpetui, vel tempore definito per legem neceſſariò durant, ſub hac materia diſpenſabili comprehenduntur. Atque ita omnia impedimenta matrimonii, ſive impedientia tantum, ſive etiam irritantia, & omnes irritationes actuum per leges introductæ, & irregularitates, infamiæ, & aliæ pœnæ vel debita pœnarum ex lege orta, ſub materia diſpenſabili continentur, quatenus à lege pendent. Quia not fit in eis mutatio, niſi derogando legi, & è contrario auferendo vinculum legis, ipſa tolluntur, quia à lege pendent (ut ſic dicam) in fieri, & conſervari. Et ideo dixi, *quatenus à lege pendent* nam ſub quacumque alia ratione conſiderentur, non erunt materiæ hujus diſpenſationis, de qua tractamus, etiamſi alio modo ſint mutabilia, vel auferibilia, per humanam poteſtatem. Ut v. g. filius ſpurius ante mortem patris per diſpenſationem legitimari poteſt, ut ſi hæres tanquam legitimus, quia illud impedimentum, & ille effectus pendet ex lege pro eo tempore, & ita non aliter tollitur, niſi tollendo vinculum legis. Si autem pater jam ſit mortuus, & alii acquiſierunt hæreditatem, jam non poterit talis filius diſpenſari quoad illum effectum, quia jam non impenditur ſola lege, ſed alio titulo juſtitiæ, quia jam alii fratres facti ſunt domini omnium bonorum patris. Quod ſi in aliquo caſu poſſit Princeps aliquid de bonis paternis ab aliis tollere, & illi conferre, non erit illa diſpenſatio in lege, ſed erit ex alia poteſtate quaſi ſuperioris dominii in bona ſubditorum, ad diſtribuendum illa, prout communi bono fuerit expediens.

5. Hìc vero occurrere poſſet quæſtio, an omnes leges quæ ſunt in Eccleſia, & à Deo immediatè non manarunt, ſub hac materia diſpenſabili comprehendantur; id eſt, an traditiones Apoſtolicæ diſpenſabiles ſint, quin ab ipſis Apoſtolis immediatè originem traxerunt. Aliquando. n. jura canonica, & eorum interpretes videntur hoc negare, ut de jejunio Quadrageſimæ, de quota decimarum, de irregularitate bigamiæ, & ſimilibus, de quibus generaliter dicitur in cap. *contra ſtatuta.* 25. q. 1. & in cap. *ſicut quædam*, d. 14. aliqua eſſe à Patribus ſtatuta, quæ omnino ſunt immutabilia. Sed hæ quæſtiones, & ſimiles attingunt generalem diſputationem de poteſtate Papæ, de qua quantum ad præſens ſpectat, in c. 11. aliquid dicemus. Nunc dico generalem eſſe regulam, & ſine exceptione, omnem materiam neceſſariam tantum ex lege humana, à quocunque puro homine, vel hominum congregatione lata ſit, eſſe materiam diſpenſabilem per poteſtatem hominibus datam. Hanc ponit D. Tho. quodl. 4. art. 13. Et ratio eſt, quia ex parte materiæ non eſt repugnantia, ut conſtat, quia voluntas humana mutabilis eſt,

Regula generalis.

D. Thom.

est, & circa materiam mutabilem versatur. Et potestas non deest, ut dicto c. 11. dicam, & videri possunt quæ dixi in 5. tom. disp. 49. sect. 6. Dicta autem jura, & similia loquuntur de dogmatibus fidei, & de institutionibus, ac præceptis divinis, ut sunt de sacramentis, & sacrificio, ut ex Glossis, & Doctoribus constat, & ratio ipsa, ac contextus facilè demonstrat.

6. *Ad quas personas extenditur dispensatio.*

Circa alteram partem hujus materiæ, scilicet, personam, cui concedi potest dispensatio, supponendum est, dispensationem esse actum potestatis jurisdictionis, sine qua validè concedi non potest, ut tradit Roman. cons. 325. *quoad primum.* n. 12. vers. *ex quibus verbis*, ubi in scholio alii referuntur, & dicitur esse communis sententia. Et ratio est manifesta, quia ejus est solvere, cujus est ligare, c. *inferior.* d. 21. sed ligare imponendo legem ad jurisdictionem pertinet; ergo etiam auferre obligationem ejus, quod per dispensationem fit, quia oppositorum eadem est proportionalis ratio. Solet autem constitui differentia, quòd imponere legem est actus jurisdictionis quasi involuntariæ, quia lex imponitur etiam nolenti: dispensatio autem est actus jurisdictionis voluntariæ, quia conceditur volenti, vel etiam petenti: nam superior ex officio suo non solet derogare juri, sed ad justam instantiam alicujus. Hoc tamen non impedit, quo minus dispensatio sit verus actus jurisdictionis, tum quia voluntaria jurisdictio vera jurisdictio est, tum etiam quia potestas ligandi, & solvendi eadem est, licet respectu subditi actus ligandi soleat esse coactus & solvendi voluntarius. Aliquando etiam (ut suprà dicebam) si dispensationi præceptum adjungatur, potest subditus compelli ad dispensationem acceptandam, si ad commune bonum expediat.

7. *Omnis subditus, qua talis est, capax dispensationis.*

Atque hinc colligitur, personam jurisdictioni alicujus subjectam, esse, quantum est ex parte sua, seu status sui, capacem dispensationis, quia nulla alia conditio potest cogitari necessaria ex parte personæ, ut sit capax dispensationis. Item omnis superior respectivè potest cum suis subditis dispensare in legibus, vel præceptis à se positis, ut infrà dicemus; ergo & è contrario omnis persona subdita, quatenus alterius legibus, vel præceptis subest, capax est dispensationis. Neque in hac generali resolutione ratio dubitandi occurrit. Solùm notanda est obiter differentia inter legem, & dispensationem, quod lex ferri non potest, nisi ad communitatem, ut li. 1. dictum est; dispensatio autem per se primò versari potest circa personam privatam, quia solum est particularis exceptio à communi lege; potest autem etiam ferri circa communitatem aliquam, quæ sit pars majoris communitatis, sicut uni religioni, vel Ecclesiæ, aut civitati conceditur privilegium, per quod excipitur à lege communi. Item potest dispensatio concedi toti communitati pro uno actu, vel pro certo tempore per modum suspensionis, ut suprà dictum est.

8. *Dispensatio non versatur necessariò circa personam subditam.*

Solum ergo superest difficultas, an è converso omnis persona capax dispensationis, debeat esse subdita, ac subinde an dispensatio necessariò versari debeat circa personam subditam. Videtur n. hoc etiam sequi ex illo principio, quod dispensare est actus jurisdictionis, jurisdictio n. tantum exercetur circa subditos, c. *cum inferior*, de majorit. & obedien. quia nulla potestas agit extra sphæram suæ activitatis; ergo etiam è contrario sola persona subdita est capax dispensationis. In contrarium autem est, quia inde sequeretur, Pontificem non esse capacem dispensationis, quia non est persona subdita, idemque sequitur de supremo Principe temporali in ordine ad dispensationem in legibus civilibus, quibus ipse ligatur, & respective eadem difficultas est de omni Prælato respectu legum suarum, quatenus eis ipse ligatur. Tota ergo difficultas ad hoc revocatur, an legislator possit secum dispensare in suis legibus, quatenus illis etiam ipse ligatur. Hoc dubium attigi in tertio tom. 3. p. disp. 82. sect. 2. circa finem, vers. *solet verò*, & simile de indulgentiis in 4. tom. disp. 52. sect. 1. n. 20. & de votorum dispensatione tom. 2. de relig. li. 6. c. 11. in princ. breviterque definivi, Pontificem posse indulgentias sibi applicare, seu thesaurum pro se etiam dispensare, sive dispensando pro tota communitate, cujus ipse est præcipuum membrum, sive sibi soli immediate, & directè indulgentiam concedendo. Et simili modo posse secum in legibus, & in votis dispensare, vel committendo alteri potestatem, ut secum dispenset, si justum esse judicaverit (quod melius, & consulendum esse judicavi) sive per sese rem judicando, & dispensationem sibi concedendo. Quæ sententia in summo Pontifice communis est, ut erudite refert Sanci. lib. 8. disputation. 3. n. 6. eademque resolutio locum habet in quocumque supremo Principe, seu Rege temporali quoad leges civiles quia servat eandem proportionem, & sumitur ex c. *per venerabilem*, qui filii sint legitimi. Et apertè docet Cajet. 1. 2. q. 96. a. 5. in fin. & Sylvest. verb. *lex*. q. 14. Cord. li. 5. q. 31. Idemque sentiunt priores auctores, qui de Pontifice hoc affirmant, & de regibus non negant.

Summus Pontifex potest sibi indulgentias concedere & secum in legibus dispensare.

Eadem resolutio in suprema principe.

Sanc. Cajet. Sylvest.

9.

Ratio verò est, quia non omnis actus jurisdictionis requirit distinctionem personalem inter eum, qui jurisdictionem exercet, & eum, circa quem exercetur, sed tantum illi actus, qui requirunt coactionem, vel propriam sententiam, per quam dicitur jus inter partes, & ideo requirit tertiam personam distinctam ab illis. At verò dispensatio per se est actus jurisdictionis voluntariæ respectu ejus, cum quo dispensatur, & ideo ex ea parte non requirit personam ab illo distinctam. Respectu etiam ipsius legis, aut legislatoris, vel boni communis, quibus potest aliquo modo præjudicare dispensatio, non potest requiri persona à legislatore distincta: nam ad ipsum pertinet suam legem tueri, & communi bono consulere; ergo non repugnat ex natura rei, supremum legislatorem secum dispensare in lege à se lata, quia circa se exercet voluntariam jurisdictionem, & contra rempublicam etiam non est coactio, sed prudens administratio cujusdam rei communis. Unde confirmatur primò: nam supremus Princeps potest distribuere bona communia inter membra communitatis cõprehendendo etiam seipsũ, & ita ipse imponit tributa sibi solvenda, prout ratio justitiæ exigit, sed dispensatio in lege est quasi commune bonum distribuendum, & applicandum membris prout expedierit; ergo non minus potest Princeps hoc facere circa seipsum, quàm circa alios. Confirmatur secundò, quia Princeps seipsum ligat sua lege; ergo multò magis potest se solvere, quia ligare magis spectat ad jurisdictionem involuntariam, & coactivam, & ideo non potest seipsum immediatè, & (ut ita dicam) privatim per legem ligare, sed solum concomitanter cum communitate, cui legem imponit, idque non sola voluntate propria, sed adminiculo juris naturalis, ut suprà vidimus: solvere autem seipsum potest directè, & privatim, quia dispensatio & est actus, qui per se exercetur circa unam personam, & est jurisdictionis voluntariæ, ideoque magis potest Princeps seipsum immediatè eximere à legis suæ obligatione ex justa causa. Denique si hoc non repugnat ex natura rei Pontifici, aut supremo Principi, nec ex jure positivo potest repugnare, tum quia nullum tale jus reperitur, tum quia ipse est supra jus, servata proportione, atque ita non potest per tale jus sua potestate privari, sed potius per illam posset in tali jure dispensare, & consequenter in quacumque lege à se lata.

10.

Non desunt tamen qui contra hanc resolutionem opinentur, Pontificem non posse secum dispensare in communibus legibus Ecclesiæ. Idem enim tenet supplementum Gab. 4. d. 38. q. 2. a. 5. circa finem, verb. *si quas rationes*, & aliqui Canonistæ, quos Sanci. suprà refert nu. 4. Veruntamen eorum fundamentum solutum est ex dictis, solum enim argumentantur, quia actus jurisdictionis requirit distinctionem personarum. Ad quod jam dictum est, non esse universaliter verum,

Supp. Gab.

verum, sed solum in actu jurisdictionis involuntariæ, vel in actu sententiæ, per quam dicitur jus inter partes, qua ratione etiam in absolutione sacramentali, quia est vera sententia, & absolutio, ideo ita instituta est jure divino, ut non possit exerceri ab aliquo (etiam summo Pontifice) erga seipsum. At verò in actu dispensandi, & aliis, qui sunt jurisdictionis voluntariæ, non invenitur talis repugnantia, nec institutio specialis, ut declaratum est, & ideo optimè potest Princeps secum dispensare. Et tunc etiam ille est actus jurisdictionis, & suo modo exercetur circa subditum, quia eadem persona, ut homo subditus legibus, est inferior sibi ipsi, ut est Princeps, & conditor legum, quæ distinctio formalis sufficit, ut possit talem actum circa seipsum exercere, ut in citatis locis dixi, & Sanc. suprà latissimè declarat, & confirmat.

11. Supereſt verò explicandum, an idem dicendum sit de aliis Episcopis, & Prælatis, & cum proportione de aliis civilibus magistratibus, qui leges condere, vel in eis dispensare possunt. De quibus loqui possumus, aut respectu legum, quas ipsi condunt, quatenus eis obligantur, aut respectu legum suorum superiorum, seu juris Pontificii, aut Regis. Loquendo n. priori modo sine ulla controversia dicendum est, posse secum dispensare in suis legibus, sicut Papa, vel Rex in suis. Est n. eadem proportio, ac subinde eadem ratio, quia sc. talis lex principaliter, ac per se pendet ab Episcopo; ergo distributio obligationis ejus (ut sic dicam) ab eadem voluntate, & potestate pendet; ergo non minus potest dispensare secum, quam cum aliis. Probatur consequentia, quia per se loquendo, ejus est solvere, cujus fuit ligare, & res per easdem causas tolli potest, per quas fuit constituta, nisi aliud obstet. Hìc verò solùm obstare posset identitas personæ dispensantis, & dispensatæ; hæc autem non obstat ex natura rei, ut ostensum est; nec etiam est speciale jus, quo hoc prohibeatur Episcopis, aut similibus legum conditoribus, & earum dispensatoribus; ergo. Atque ita sentiunt auctores suprà allegati, quia vel loquuntur absolutè de legislatoribus, ut Cajet. vel de Principe, ut Sylvest. d. q. 14. & isti plane intèndunt loqui de omnibus, qui ligantur legibus suis, vel loquuntur de Papa, & sic dum alios non excludunt, comprehendunt eos, in quibus eadem proportio servatur. Una verò difficultas hìc supereſt de modo, quo legislator posset secum dispensare, quàm infrà melius tractabo capit. 4.

Episcopi & cæteri Prælati possunt in legibus à se latis dispensare secum.

Cajet. Sylvest.

Loquendo autem alio modo de his prælatis, vel magistratibus inferioribus, qui potestatem habent dispensandi in legibus superiorum, major est difficultas, sed spectat ad c. 11. Nam quod ad præsens attinet, certum est, dispensationem non repugnare propter identitatem personæ: nam quoad hoc est eadem ratio, tamen in potestate activa dispensandi potest esse diversitas. Nam respectu propriæ legis ex natura rei sequitur, ut qui illam tulit, possit in ea dispensare, nisi prohibeatur: in lege autem superioris hoc non sequitur ex natura rei, sed pendet ex modo potestatis à superiori concessæ, de qua potestate in dicto c. 11. dicemus. Nunc ergo solum dicimus, quotiescunque constituerit, potestatem datam esse sub hac amplitudine, Prælatos posse secum dispensare, sicut de prælatis religionum sensit D. Th. 2. 2. q. 185. a. 8. in fine corporis, ubi ait, Prælatos religionum posse secum dispensare in præceptis, seu ordinationibus suæ regulæ. Idemque posse Episcopos regulares quoad eadem præcepta regulæ. Quod eodem modo docent Anton. 3. p. t. 20. c. 2. §. 7. & Sylvest. verb. *religio*, 6. qu. 1. & 7. q. 12. Tabien. verb. *Episcopus*. q. 6. Turr. in c. *de monachis*. 16. q. 1. Constat autem, præcepta regulæ non esse lata ab ipsis Prælatis ordinariis, sed vel à tota religione, quæ superior est, vel à generalibus. Aliqui verò dicunt D. Thom. non loqui de propria dispensatione, sed de licentia, quæ non est dispensatio, ut supra dixi. Veruntamen D. Thomas, & alii clare loquuntur de propria dispensatione derogante legi prohibenti, vel præcipienti absolutè. Quamvis doctrina à fortiori vera sit de licentia, si tamen illa est Prælato necessaria: nam fortasse proprius diceretur, quoties regula statuit, ut aliquid non fiat sine licentia, ad subditos tantum loqui, non ad Prælatos: nam illi non indigent licentia, sed discretione, & prudentia. Nisi ubi regula apertè dispoſuerit, ut Prælatus inferior aliquid non agat sine licentia majoris Prælati, tunc enim id agere non posset, ipse sibi ordinariè licentiam concedendo, quia esset contra regulam. Quòd si in casu urgente occurreret causa justa sic operandi, tunc posset secum dispensare ad id agendum sine licentia, & hoc possunt etiam religiosi facti Episcopi; illa verò non esset mera licentia, vel impropria dispensatio (ut alii loquuntur) sed esset propria relaxatio legis in particulari casu, & ita esset propriissima dispensatio.

Quomodo Prælati possunt secum dispensare in legibus, quas ipsi non tulerint. D. Thom. D. Anton. Sylvest. Tabien. Turrecr.

CAPUT XIII.

De forma dispensationis in lege humana.

1. SErmo est de forma externa, & sensibili: nam interior actus non habet aliam formam insensibilem, sed ipse est quædam forma spiritualis, de quo actu quis, vel qualis sit jam dictum est, quia verò exteriùs manifestari debet, ut inter homines operari possit, ideo signum illud, quo manifestatur exterius, vocatur forma ejus, sicut in lege ipsa diximus. De hoc ergo signo inquirimus, quale esse oporteat. Ad hoc autem explicandum præmittenda est alia divisio dispensationis in expressam, & tacitam: expressa dicitur, qui propriis, & apertis verbis conceditur, tacita verò, quæ aliis signis, vel factis indicatur. Et explicando hæc duo membra, & sufficientiam illorum, hanc formam sufficienter explicabimus.

Dispensatio tacita, & expressa.

2. Circa expressam dispensationem in primis adverto, licèt ad illam regulariter requirantur verba, nulla tamen esse determinata, vel ex natura rei, vel in jure ad dispensationem concedendam, ac subinde illa sufficere, quæ juxta communem usum, & dispensantis voluntatem, & effectum dispensationis satis indicare valeant. Unde licèt aliqui dicant, illam esse expressam dispensationem, quæ per verbum, *dispensandi*, datur, ut patet ex Rebuffo in pract. p. 2. t. de dispen. n. 19. nihilominus non est intelligendum illam solam esse expressam, id n. nullo jure probatur, & sunt alia verba, vel æquivalentia, vel sufficientia, licèt non sint tam clara, ut, *damus licentiam, indulgemus*, & interdum posset sufficere verbum, *permittimus*, cum ex materia constiterit, de quo genere permissionis sit sermo. Verbum ergo proprium, *dispensandi*, est regulariter usitatum in jure, & rescriptis Pontificum, & ideo ponitur quasi exemplar aliorum, quæ ad expressam dispensationem sufficiunt, non ut simpliciter necessarium.

Ad dispensationem expressam nulla determinata verba requiruntur.

Rebuff.

3. Deinde adverto, ad hanc dispensationem expressam necessarium esse, ut materia ejus sufficienter exprimatur, i. de qua obligatione, lege, aut impedimento, vel inhabilitate detur dispensatio, & cui detur. Quia aliàs verbum dispensandi non haberet satis determinatam, & individuam significationem, & ita nihil posset operari. Non est autem necesse, ut materia dispensationis specifice semper declaretur, sed potest sufficere generale verbum, ut, *dispenso tecum in quacunque irregularitate, vel in impedimento, si quod habes, vel quid simile.* Nam id quod in generali verborum significatione comprehenditur, censetur etiam expressum, licèt non sit specificum, juxta Gloss. in l. *Lucius*, ff. de vulgar. verb. *non ad matrem*, & notat latè multa allegando Tiraq. post leges connubiales, Gloss. 7. nu. 86. 87. & sequentibus. Et in præsenti est manifestum, quia expressa dispensatio distinguitur contra tacitã, seu præsumptam; constat autem generalem concessionem verbis expressam, non esse præsumptam, aut tacitam respectu specierũ sub generali significatione

In dispensatione requiritur ut materia sufficienter exprimatur.

Glossa. Tiraquel.

ne verborum indubiè contentarum, igitur ex parte materiæ sufficit generalis expressio. Et idem erit cum proportione de persona, cui fit concessio, si dispensatio simul concedatur multis: nam tunc expressa erit dispensatio pro singulis, si omnes uno generali verbo comprehendantur. Si aût dispensatio uni tantum concedatur, tunc oportebit, ut persona illa in particulari designetur, ad quam dirigitur dispensatio, sive id fiat nomine proprio, sive circumlocutione aliqua, sive pronomine demonstrativo, juxta varias scribendi, aut loquendi formas.

4. *Ad valorem dispensationis non requiritur scriptura, nec ad substantiam illius.*

Unde est tertiò supponendum ad valorem, & substantiam dispensationis, etiam expressæ, non requiri scripturam sed verba ore prolata sufficere. Nam si lege ipsa non est necessaria scriptura, multò minùs erit necessaria in dispensatione legis. Item infrà ostendemus, scripturam non esse de substantia privilegii, ergo nec erit de necessitate dispensationis. Denique nullum est jus, quod scripturam requirat, & vocale verbum non est signum minus expressum, quam scriptum, ergo. Dico autem non requiri scripturam ad substantiam dispensationis, quia ad probationem pro foro externo poterit esse necessaria, & regulariter illa postulatur, illa vero deficiente aliæ probationes poterunt sufficere, nisi in aliquo casu plus in jure requiratur. Imò aliquando etiam potest est necessaria dispensatio scripta, ut in conscientia liceat illa uti, sed hoc non habet locum, nisi in casibus in jure expressis, de quibus videri potest Gloss. in c. 1. §. *postquam.* verb. *in scriptis*, de censib. in 6. Idemque est quando Pontifices in aliquibus bullis requirunt licentiam in scriptis obtentam, ut habemus exemplum in Trid. sess. 25. c. 5. de regular. extra hos verò casus verba dispensantis sufficiunt. Tunc ergo satis est designare personam, cui fit dispensatio per signa quælibet determinativa, & designativa individui. Ut, *concedimus huic, tibi*, &c. In scriptura verò ordinarie necessar. est nominare personam, vel ad illam semel nominatam sufficientem facere relationem. Persona autem dispensans in forma scripta necessariò est nominanda, in verbali autem concessione satis est, quod ipsa loquatur, & verbum de præsenti proferat, ut ex materia etiam de Sacramentis constat.

Glossa.

5. *Mendos. Roderic.*

Quartò adverto, nonnullos auctores dixisse, de necessitate hujus formæ esse, ut à petitione dispensationis inchoetur, quia dispensatio non datur motu proprio, sed tantum postulata. Quia cum dispensatio sit juris relaxatio, non debet Princeps proprio motu eam concedere, sed rogatus, & quasi coactus, argumento l. 4. §. 1. ff. de damn. infect. quod sentit Mendos. de signatur. grat. ti. de dispens. & sequitur Roder. tom. 1. q. 22. a. 3. Imò multi existimant, ad valorem dispensationis necessarium esse, ut vel ab ipso indigente petatur, vel ejus mandato, ac subinde esse nullam, si ab aliquo tertio sine mandato impetretur. Ita Panor. per illum textum in c. *innotuit*, de elect. nu. 10. idem in c. *nonnulli*, §. *sunt & alii*, de rescript. ubi idem tenet Hostiens. Fundamentum sumitur ex dict. c. *innotuit*, ubi negatur dispensatio, quia fuit petita sine mandato.

Panorm. *Hostiens.*

6. *Dispensatio per amicum impetrata valet.*

Utrumque autem censeo esse falsum. Assero itaque in primis, dispensationem impetratam ad petitionem amici, sine mandato partis dispensandæ ex se validam esse, & operari posse, si ab eo, cui concessa est, acceptetur. Ratio est, quia nullum est jus, quod pro forma validæ dispensationis illam conditionem requirat, sine jure autem est nullum fundamentum ad id asserendum, quia ex natura rei quodlibet donum, vel eleemosyna, vel gratia potest validè per inimicum impetrari ei, qui nihil procurabat. Consequentia est evidens. Antecedens autem patet, quia in jure civili nihil est, quod obstet, & potus in l. *universis*, C. de precibus Imperatori offerend. dicitur, rescriptum per quemcumque impetratum valere; ergo etsi impetrator non sit procurator constitutus, valebit ex vi illius legis, quia absolutè, & sine ulla restrictione loquitur. In jure autem canonico dictum c. *innotuit*, nihil probat, tum quia ibi non dicitur, dispensationem futuram fuisse nullam, si absque mandato fuisset concessa, sed solum dicitur, Pontificem ob eam causam noluisse illam concedere, quod longè diversum est. Tum etiam, quia ibi non negatur dispensatio, quia petebatur sine mandato capituli, quod personam illam elegerat in Episcopum, & confirmationem, non dispensationem petebat, & ideo utraque ei denegatur. Unde potius supponitur, potuisse peti à capitulo sine mandato ejus, pro quo petebatur, & tunc fuisse concedendam, & futuram fuisse validam.

7.

Neque etiam obstat. c. *nonnulli*. §. unic. de rescript. ubi annullatur rescriptum impetratum sine mandato, & impetrans punitur. Nam ea. illud apertè loquitur de rescriptis justitiæ, seu ad lites, non de rescriptis ad gratias, seu beneficia. Nam & verba textus, & ratio ejus ad priora tantum rescripta accommodantur, ut ibi notat Glossa penult. in fin. & Fel. ibi n. 10. referens alios. Qui etiam hoc extendit ad impetrationem privilegiorum, & immunitatum, quod ex Glossis, & Doctoribus, & ex identitate rationis confirmat, quæ sine dubio eadem est, quæ in dispensationibus. Præterea partem hanc apertè supponunt Doctores, qui docent, privilegium per mandatarium obtentum statim esse validum, non verò si absque mandato obtineatur, in quo idem de dispensatione indicant, ut infrà li. 8. sufficienter videbimus. Denique consuetudo curiæ hanc partem sufficienter confirmat, ut sumitur ex Rebuf. in Praxit. de dispen. n. 23. juncto tit. de differentiis inter rescriptum gratiæ, & just. & optimè Nav. cons. 2. de rescr. & cons. 4. n. 4.

Glossa. Felin. *Rebuff.* *Navar.*

8. *Dispensatio potest à prælato proprio motu concedi.*

Deinde assero, nullam petitionem, vel supplicationem necessariam esse in rigore ad formam, & valorem dispensationis, sed posse à Prælato proprio motu concedi. Hoc sequitur ex præcedenti, & ita potest eisdem Doctoribus attribui. Nam si tertia persona sine mandato potest amico dispensationem impetrare, cur non poterit Prælatus proprio motu, ex sua tantum providentia illa indigenti indulgere. Deinde ratio facta hîc etiam procedit, quia neque natura sua hoc malum est, neque ullo jure prohibetur, non solum Pontifici, aut Principi, ut est per se notum, verùm etiam nec Episcopo, aut Prætori. Neque lex illa 4. ad causam facit, quia non de gratia, vel dispensatione loquitur, sed de justitiæ executione inter partes constituendæ, quibus non solet providere judex, nisi altera postulante. Quanquam interdum ex officio possit judex subvenire, quando aliquis damnum patitur, & impeditur, ne possit postulare, ut in eodem t. de damno infect. l. *hoc amplius*. 9. dicitur. Multo autem facilius potest hoc facere Princeps, aut Prælatus in concessionem dispensationis, quæ est quædam gratia, quam potest sua sponte facere. Nec obstat quod relationem juris contineat: nam etiam privilegium illam continet, & nihilominus sæpe conceditur motu proprio. Item ipsa relaxatio potest esse in casu necessaria, vel ad commune bonum, vel ad privatum particularis personæ, cui potest superior ex officio providere, si ipsa sit indigens. Imò non solum potest dispensare, sed etiam præcipere subdito, ut dispensatione utatur, ut paulò antea dixi.

9. *Aliqua dispensatio postulat expressa verba.*

Ex his ergo notari potest quintò, aliquam dispensationem expressam necessariò postulare expressa verba superioris, ut quando illam proprio motu concedit juxta c. *si motus*, de præb. in 6. aliquam verò esse posse expressam etiam sine proprio verbo superioris. Ut est illa, quæ fit ad petitionem alicujus. Hanc n. semper esse expressam sentit Rebuf. d. t. de dispen. n. 19. & licet de illa, quæ est apertè postulata, res sit clarior, tamen idem est, si petatur à quocunque alio interessore, seu postulatore. Nam c. *innotuit*, quod allegat, potius loquitur de postulatione facta à tertio, ut suprà notavi. Ratio autem est, quia cum postulatio expressa dispensationis præcedit,

Rebuff.

neceſſariò conceſſio illi conjuncta facit expreſſam diſpenſationem. Unde licet poſt ſubditi petitionem ſuperior nihil ſcribat, vel loquatur, ſed nutibus tantum annuat, demonſtrando conſenſum, eſt diſpenſatio ſatis expreſſa, quia ſuperior ſuum conſenſum oſtendendo facit ſua verba petentis, ſuper quæ cadit: præterquam, quod nutibus ſolet conſenſus ſatis clarè, & expreſſè indicari. Sicut matrimonium ſatis expreſſè contrahitur, quando procedit interrogatio per verba, & nutibus explicatur conſenſus. Quando autem non præcedit expreſſa petitio, tunc non ſemper eſt diſpenſatio expreſſa, imò nec videtur eſſe poſſe per nutus, aut alia ſigna, præter expreſſa verba, ubi autem hæc interceſſerint, poſſunt ſufficere, etiamſi poſtulatio non præcedat, ut ex dictis conſtat.

10. *Diſpenſatio regulariter conceditur ad petitionem alicujus.*

Eſt autem ultimò obſervandum, regulariter diſpenſationem concedi ad poſtulationem alicujus, quia rarò occurit tanta neceſſitas diſpenſationis, ut etiam non petentibus offeratur, & quia mens concedentis ex poſtulatione optimè intelligitur, ideo in ordinariis inſtrumentis diſpenſationum quaſi pro ordinaria forma ſervatur, ut præmiſſa poſtulatione ſubjungatur conceſſio. Aliquando verò non obſtante poſtulatione dicitur conceſſio fieri motu proprio, quæ duo quomodo cohæreant, & quem vim habeat illa clauſula, *motu proprio*, & quando ſubintelligenda ſit dicemus infrà tractando de privilegiis, ubi etiam explicabimus ferè æquivalentem clauſulam, *ex certa ſcientia*, & alias ſimiles, & varias etiam formas concedendi privilegia, quæ in diſpenſationibus poſſunt habere locum, ſed quia magis ſunt propriæ privilegiorum, in eum locum eas reſervamus.

11. *De diſpenſatione tacita. Calder. Oldrad. Ant. Gab.*

Venio ad illud membrum tacitæ diſpenſationis, quæ difficilior eſt ad explicandum, quia non conſiſtit in aperta ſignificatione voluntatis, ſed tantum in præſumpta, quæ obſcurior eſt. Et ideo multi Juriſperiti non admittunt hanc tacitam diſpenſationem, ut Calder. & Oldrald. refert. Ant. Gabr. dicto t. de præſ. concl. 8. n. 6. & ſequentib. qui dicit ſecundum ſtylum curiæ eſſe veriorem ſententiam. Communiter verò ferè omnes tanquam certum ſupponunt, eſſe poſſibile, & ſufficiens hoc genus diſpenſationis. Sed in hoc eſt magna varietas: nam in ſupremo Principe omnes admittunt diſpenſationem tacitam in omnibus, quæ ad jus humanum pertinent, quia ſupremus Princeps intra ſuam ſphæram eſt ſupra humanum jus, & poteſt in illo, ut voluerit diſpenſare, ſaltem quoad valorem diſpenſationis. Secùs verò docent de eodem ut diſpenſante in votis, & aliis, quæ jus divinum attingunt: nam reſpectu illorum ita ſe habet ſicut inferiores in lege ſuperioris, de quibus etiam ſunt opiniones.

Explicatur modus quo in ſupremo principe omnes admittunt tacitam diſpenſationem.

12. *Innocent. Panorm. Rebuff. Ant. Gab. Menoch. Sanci.*

Aliqui enim abſolutè negant, inferiorem poſſe tacitè diſpenſare in lege ſuperioris, ſed tantum expreſſè. Quod videtur ſentire Innoc. in c. *veniens*, de filiis Presb. & Panor. in c. *diverſis*, de cler. conjung. n. 4. & in c. *cum in cunctis*. §. *inferiora*, de elect. n. 8. cum Gloſſ. in c. unic. de ætat. & qualit. in 6. Rebuff. referens plures in pract. t. de diſpenſ. n. 15. & 16. & plures refert Anton. Gab. ſupr. & plures Menoch. de præſ. l. 2. præſ. 20. n. 24. & 25. & plures alii, Sanci. lib. 8. de matrim. diſp. 4. n. 15. Et rationem differentiæ aſſignant, quia Princeps poteſt validè diſpenſare ſine cauſæ cognitione, non vero inferior: in diſpenſatione autem tacita non intercedit cauſæ cognitio, & ideo tunc non præſumitur voluntas, quia eſſet temeraria, & licèt admitteretur, non eſſet ſufficiens. Quia verò dicta ratio univerſalis non eſt, ideo alii ſubdiſtinguunt in inferioribus diſpenſationibus: nam vel diſpenſant in proprio jure vel in jure ſuperioris. In priori caſu abſolutè poſſunt per tacitam diſpenſationem jus ſuum relaxare quia eandem proportionem ad illud habent, quam Princeps ſupremus ad commune jus, & eorum diſpenſatio valet, etiam ſine cauſa, ut infrà dicemus. In poſteriori autem caſu aiunt, non poſſe tacitè diſpenſare propter rationem factam. Ita ſupplementum Gabr. in 4. diſt. 38. quæſt. 1. artic. 5. dub. penult. & ſequitur Navarr. in ſumm. prælud. 9. num. 15. & cap. 25. numer. 74. ubi hoc limitat, ut procedat in foro exteriori: *nam in foro conſcientiæ aliud*, inquit, *fortaſſe verum eſt*. Sequitur Azor. lib. 5. cap. 15. quæſt. 10. in 1. tom. extendens hoc ad forum conſcientiæ. Aliter Sylveſt. verb. *diſpenſatio*, quæſt. ult. indicat, non repugnare diſpenſationem eſſe tantum tacitam, & fieri cum cauſæ cognitione, & ideo (inquit) ſi Epiſcopus procedat cum cauſæ cognitione diſpenſando tacitè in lege ſuperioris, eſſe validam diſpenſationem. Quia ita videtur limitare, & exponere ſuperiorem communem opinionem. Et eandem ſententiam judicavit. Cajet. 2. 2. q. 104. art. 5. in fin.

Supp. Gab. Navar. Azor. Sylveſt. Cajetan.

13. *Valud. D. Anton. Angel. Medina. Lud. Lop. Sanch.*

Alii verò, & plurimi auctores indifferenter dicunt, diſpenſationem tacitam habere locum quocunque potente diſpenſare ſive in jure ſuo, ſive in jure ſuperioris diſpenſet. Et hanc opinionem ego tenui in tomo de cenſur. diſp. 41. ſect. 3. in fine, cum Palud. in 3. d. 38. q. 4. art. 4. concl. 2. Anton. 2. p. tit. 11. cap. 2. §. 9. Et idem tenet Angel. verb. *diſpenſatio*, num. 12. Medin. in ſum. 1. p. cap. 11. §. 12. dicens, ſi Prælatus religionis det literas dimiſſorias ad ordines ſuſcipiendos, ſubdito, quem ſcit eſſe irregularem, eo ipſo diſpenſare cum illo, cum poſſit, ut ſupponitur. Idem Ludovic. Lop. in inſtruct. 1. p. cap. 4. Denique hoc latè defendit Sanci. ſuprà referens plures auctores. Et ſanè conſequenter loquendo, ita dicendum eſt, ſi præciſè ſiſtamus in ratione tacitæ diſpenſationis, quia in omnibus eſt eadem ratio: nam in omnibus ſupponitur poteſtas diſpenſandi, & eſt eadem præſumptio voluntatis, & nulli Prælato eſt præſcripta in jure certa forma diſpenſandi, neque etiam ut per verba expreſſa diſpenſet.

14. *Status quæſtionis magis aperitur.*

Ut autem hæc ratio declaretur, advertendum eſt, aliud eſſe tractare, quo ſigno debeat voluntas diſpenſantis indicari, ut ad diſpenſandum ſufficiat, aliud verò quæ conditiones debeant concurrere, ut illa voluntas ſit efficax: hìc n. non hoc poſterius agimus, ſed illud tantum prius. Unde licèt verum ſit ad diſpenſandum in jure ſuperioris eſſe neceſſariam juſtam cauſam, & ſine illa non eſſe validam diſpenſationē, ut infrà trademus: tamen hæc differentia impertinens eſt ad quæſtionem de tacita diſpenſatione, quam tractamus, quia & tacita diſpenſatio poteſt fieri ex juſta cauſa, tam in lege ſuperioris, quàm in propria, ſeu juris æqualis, ut ſic dicam, & e converſo expreſſa diſpenſatio poteſt dari ſine juſta cauſa, & tunc etiam erit nulla, ſi ab inferiori detur in lege ſuperioris. Et confirmatur, quia ſi diſpenſatio tacita non poſſet eſſe ex juſta cauſa, nunquam præſumeretur etiam in ſupremo Principe, quia conſequenter præſumeretur concedi ſine juſta cauſa, & ſic in ea preſumeretur peccatum, quod admittendum non eſt, maximè quando non eſt neceſſarium ad vitandum majus peccatum, ut hìc eſſe poteſt. Poteſt ergo diſpenſatio eſſe tacita, & ex juſta cauſa; ergo poteſt eſſe in inferiori, etiam in lege ſuperioris. Tunc enim optimè procedit ratio facta, quod in eo non deeſt poteſtas ad diſpenſandum abſolutè ut ſupponitur, & indicium tacitæ voluntatis eſſe poteſt idem, vel æquale, nec præſumitur peccatum, quia poteſt talis diſpenſatio eſſe ex juſta cauſa, & conſequenter juſta & valida quantum eſt ex parte cauſæ. Nec etiam eſt invalida ex defectu formæ, quia nulla eſt præſcripta in jure, etiam pro inferioribus diſpenſantibus; nec etiam invenitur eis præceptum, ut per verba expreſſa diſpenſent, ſed oppoſitum potius invenitur per argumentum à contrario ſenſu in c. 2. de bigam.

15. Dices, aliud eſſe diſpenſare ex juſta cauſa, aliud diſpenſare cum cognitione cauſæ, & illud prius poſſe optimè ſimul eſſe cum diſpenſatione tacita, non verò hoc poſterius. Quia cognitio cauſæ requirit, ut juridicè inquiratur,

tur, & constet intercedere sufficientem causam ad dispensandum, cum decreto, seu sententia de sufficientia causæ. Quod videtur significasse Angel. verb. *dispensatio.* n. 12. dum ait, requiri causam esse notam Prælato tanquam judici. Quando autem hæc cognitio præmittitur, satis expresse significatur voluntas dispensandi, quæ significatio consummari potest per aliquod factum postea subsecutum, & ideo licet postea non interponatur verbum dispensandi, censebitur expressa dispensatio. In inferioribus autem requiritur, ut dispensent non solùm ex justa causa, sed etiam ex causæ cognitione, maximè quando dispensant in jure communi, seu superioris, & ideo non possunt in eo, nisi expresse dispensare.

Angel.

16. Sed hoc etiam non satisfacit: nam in primis in foro conscientiæ non est necessaria illa juridica cognitio causæ, sed satis est, quòd subsit justa causa, quæ dispensanti quomodocunque nota sit. Imò subdito satis erit; quod bona fide procedat, & præsumat, superiorem suum justè procedere, & habere justam causam, quando non habet fundamentum contrarium existimandi: quin etiam in dubio potest suam conscientiam deponere; secùs verò esset, si illi constaret, nullam subesse justam causam, quod tamen totum æquè locum habet in expressa, ac in tacita dispensatione. Deinde etiam quoad forum externum existimo, satis esse causam esse notam Prælato, ut homini, asseruit Sylvest. verb. *dispensatio*, in fi. cum Bart. in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. n. 8. quia nulla ratione probatur esse necessarium ad valorem dispensationis, ut præcedat illa juridica examinatio, & cognitio causæ. Quamvis n. verum sit, in illo foro non fore admittendam talem dispensationem, nisi legitimè probetur ex causa justa esse concessam, nihilominus si post factum hoc probetur, sufficiens esse videtur, ut sit valida etiam in illo foro. Ergo absolutè loquendo, quod potest dispensare expresse, potest etiam tacitè, si in reliquis necessaria concurrant.

Quæ cognitio causæ sufficit in foro externo. Sylvest. Bart.

17. Jam verò explicandum superest (in quo major difficultas consistit) quibus modis, vel signis hæc tacita dispensatio sufficienter præsumatur, ita ut conscientiæ dispensati satisfacere possit, illam quietem & pacificam reddendo, & in foro etiam externo admittenda sit, si legitimè probetur. In quo duo modi hujus tacitæ dispensationis tradi solent. Unus est per scientiam, & patientiam, Prælati rationabilem (ut aliqui loquuntur.) Hic ergo modus contingit, quando Prælato videante subditus contra legem operatur, v. g. matrimonium contrahit impedimentum habens, vel quid simile, & superior non impedit, nec contradicit, cum facilè posset, sed tolerat, tunc n. consentire præsumitur dispensando. Ratio est, quia præsumitur, id permittere sine peccato suo, & subditi quoad fieri possit; at si non taceret ex voluntate dispensandi, & subditus peccaret, ut constat, & ipse etiam peccaret contra officium suum, cum teneatur subditum corripere, ac impedire, ne frangat legem; ergo illud est sufficiens signum tacitæ dispensationis. Et confirmatur, quia illa taciturnitas est quædam ratihabitio de præsenti, quæ mandato comparatur, ut dicitur in c. *ratihabitio*, de regul. jur. in 6. Et ideo sufficit etiam ad delegandam jurisdictionem, & ad alios similes actus, ut multi opinantur, quos refert, & sequitur Sanci. l. 3. de matrim. disp. 35. n. 20. ergo multi magis ad dispensandum sufficit. Accedit etiam regul. 43. juris in 6. *Qui tacet, consentire videtur.* Nam habet locum in eo, ad quem spectat ex officio non tacere, nisi consentiat, & approbet factum; ergo, &c. Atque hoc signum, & genus tacitæ dispensationis admittunt simpliciter, & sine distinctione Palud. & Anton. & indicant Navar. & Azor. & idem sumitur ex Panor. in c. *quia circa*, de consang. & affinit. in fine, ubi ex illo textu id colligit, quanvis possit etiam aliter exponi. Idem Panor. lib. 2. consilior. cons. 55. n. 5. & Alex. li. 2. consilior. in 1. in fine.

Duplex modus quibus tacita dispensatio colligatur.

Sanci.

Navar.

Panormit. Alexand.

Nihilominus contrarium sentiunt communiter Canonistæ cum Innoc. & Hostiens. in c. *veniens*, de filiis Presbyt. & Gloss. in Clement. unic. de sentent. excom. verb. *approbamus*, quam communiter sequuntur his locis Panor. Anton. Cardinal. & Immol. & ferè alii, & Felin. in c. *gratum*, de offic. deleg. n. 9. & in c. *præterea*, de testib. n. 8. Cardin. in cap. *olim*, de censib. Anton. Gabr. suprà n. 18. Selua de benef. p. 3. q. 8. n. 49. & q. 10. n. 25. Menoch. lib. 2. præsumpt. 20. n. 32. Sayrus lib. 7. Thesau. c. 14. n. 18. & hanc sententiam in simili tenui in 4. tom. dis. 26. sect. 1. an. 13. licèt illam non satis explicaverim. Et sumitur ex Glossa cum textu in c. *cum jamdudum*, de præben. ibi *cum multa per patientiam tolleventur*, quæ si deducta fuerint in judicium, exigente justitia non debent tolerari. Unde Glossa colligit, patientiam Prælati scientis non esse signum consensus, nec dispensationis. Facit etiam c. *super eo*, de cognat spiritua. ibi, *id in Ecclesia tua dissimulare poteris, ita quod nec contradicere, nec tuum videaris præstare assensum.* Ex quibus colligitur fundamentum hujus sententiæ, quia sola patientia non est sufficiens signum consensus. Nam licet dicatur quis consentire indirectè, quando tenetur impedire, & non impedit, non tamen inde colligi potest directa voluntas, qualis ad dispensandum requiritur, & hoc est quod Canonistæ aiunt, *illa, quæ tantum in patiendo consistunt, non esse sufficiens signum dispensationis, quæ actum positivum requirit.*

18. *Innoc. Hostiens. Glossa. Panormit. Anton. Cardin. Immol. Felin. Ant. Gab. Selua. Menoch. Sayrus.*

Glossa.

In hoc puncto distingui solet triplex ratihabitio, de futuro, præterito, & præsenti. Prima est per solam presumptam voluntatem, seu dispensationem Prælati, ita ut quando subditus contra legem operatur, Prælatus nihil sciat, aut velit, sed credatur postea consensurus cum sciverit, & quod si nunc consuli posset, dispensaret. De præsenti dicitur præsumptus consensus, vel ratihabitio, quando Prælatus est præsens actioni, quæ fit contra legem, & tacet. De prætertio autem erit, si præcessit tacitus consensus in actum postea futurum, & retractatus non est. Veruntamen siquis rectè attendat, hic tertius modus in præsenti locum non habet, nisi prius de præsenti decesserit, & liquerit dispensationem validam, etiam pro actibus futuris. Quia licèt scientia esse possit de actu præterito; taciturnitas propriè non est, nisi de actu præsenti, qui potest impediri: nam præteritus actus non potest, sed ad summum potest non puniri, quod non est signum dispensationis in ordine ad futuros actus, ut per se notum est. Circa actum ergo præteritum secundum se non est tolerantia voluntaria, sed necessaria, & ita non est signum consensus, nec etiam talis actus secundum se dispensationis est capax: nam si fuit contra legem, non potest non fuisse, poterit autem dispensari quoad pœnam, & sic cadet dispensatio in aliquid præsens, vel futurum, si verò dicatur ex taciturnitate in aliquo actu præterito, quando fuit præsens, induci dispensationem in ordine ad sequentes actus similes, & illa dicatur ratihabitio de præterito; jam hæc reducitur ad aliam de præsenti, & ideo ex illa pendet, ut videbimus.

19.

Tertius ratihabitionis modus non est sufficiens.

Præterea de prima ratihabitione de futuro certum existimo, non sufficere ad propriam dispensationem, neque ad agendum licitè contra legem, nisi quando talis est casus, ut necessitas cogat, censeaturque locum habere epiikia. Ratio est, quia quamdiu obligatio legis per se non cessat ratione occurrentis necessitatis, vel occasionis, durat, donec per voluntatem superioris auferatur; per voluntatem autem præsumptam in futurum non aufertur de præsenti obligatio; ergo non satis est ad operandum contra legem. Quia ratione alibi dixi (& est communis sententia) hujusmodi ratihabitionē de futuro nō esse satis ad actus jurisdictionis in presenti exercendos. Sicut etiam è contrario præceptum præsumptum in futurum, vel sub conditione, quod si superior adesset, prohiberet, non satis est in rigore ad inducendam præcepti obligatio-

20. *Insufficientia primi ratihabitionis modi dinostetur.*

Differentia inter ſimplicem facultatem, & diſpenſationem.

nem. Unde in hoc invenio differentiam inter ſimplicem facultatem, & propriam diſpenſationem, quod in illa interdum ſufficit voluntas præſumpta ad licitè operandum; quomodo dicunt communiter auctores, non agere contra paupertatem, religioſum dantem aliquid ex voluntate præſumpta ſuperioris, quando non poteſt facilè obtinere expreſſam, quod tamen in diſpenſatione non admittimus, & ratio differentiæ eſt, quia ibi actio non eſt ſimpliciter prohibita, ſeu ſolum ut non fiat abſque ſuperioris voluntate, quæ conditio extenditur ad voluntatem præſumptam ex communi uſu, & prudenti ratione. Hic autem actio ſupponitur abſolute prohibita, & ob eam rationem mala, & ideo de præſenti neceſſaria eſt aliqua voluntas, quæ prohibitionem, & conſequenter malitiam auferat.

21. *2. Sentent. in foro exteriori probabilior.*

Igitur opiniones propoſitæ de ratihabitione, ſeu tacito conſenſu, de præſenti loquuntur. Inter quas poſterior videtur, maximè procedere in foro exteriori, in quo majorē profectò videtur probabilitatem habere, & ſecundum eam omnino judicandum eſſe, moraliter, ac regulariter loquendo. Tum quia eſt valde communis inter graviores juris interpretes, quorum auctoritas illo foro præferenda eſt, tum etiam quia illa præſumptio in nullo jure fundata eſt, imò aliqua jura non parum illam diminuunt, ut ex allegatis conſtat, & ex Clemen. ult. de ſenten. excommun. tum denique, quia ipſum judicium taciturnitatis Prælati videntis factum, eſt valde incertum, & de ſe ſolum indicat permiſſionem, non conſenſum. Et ſæpe poteſt illa permiſſio eſſe ſine peccato Prælati, quia ita ſe gerit ad vitandum majus malum, vel propter indiſpoſitionem, quam in ſubdito timet, vel propter ſcandalum aliorum, quando factum eſt publicum, vel quia aliud grave nocumentum timet. Sæpe etiam poteſt eſſe illa permiſſio ex quadam negligentia, & nimia conniventia Prælati, vel ex puſillanimitate nimia, & ideo licèt ſuperior non excuſetur à culpa, non ideo præſumitur diſpenſatio, quia fortaſſe major eſſet culpa, ita temere diſpenſare. Quod maximè habet locum, quando diſpenſatio eſſe deberet in aliquo defectu permanente, ut in irregularitate, vel alio ſimili. Eſt enim incredibile, propterea quod Epiſcopus ſciat, ſubditum irregularem celebrare, & diſſimulet, ſtatim præſumi, diſpenſare cum illo in irregularitate, etiamſi aliàs poſſit. Niſi ex aliis certioribus conjecturis de illius voluntate, & juſta cauſa diſpenſandi conſtet, quæ conjecturæ in foro exteriori difficillimè probari poſſunt, & fortaſſe non admittentur.

22. *1. Sentent. in foro interno cum moderamine non eſt rejicienda.*

At verò in foro conſcientiæ non cenſeo eſſe omnino rejiciendam priorem ſententiam, dummodo prudenter limitetur. Nam ſola taciturnitas dicta, nunquam videtur mihi ſufficiens indicium voluntatis poſitivæ diſpenſandi propter diſcurſum factum. Si tamen aliæ circunſtantiæ adjungerentur, poſſet conſumniari præſumptio, ut ſi cauſa diſpenſandi tam ſubdito, & ſuperiori ſigillatim, quam alteri de altero invicem nota eſſet, intercederet aliqua occaſio juſta non petendi expreſſum conſenſum, & ex conſuetudine, vel neceſſitudinè inter ſubditum, & ſuperiorem præſumi prudenter poſſit talis voluntas ſuperioris. In quo eſt maximè advertendum pro conſcientiæ foro, ut ſubditus in eo caſu honeſtè operetur, neceſſarium eſſe, ut ante factum præſumat ſecum eſſe diſpenſatum; nemo enim poteſt honeſtè operari contra legem ſpe futuræ diſpenſationis ſed neceſſarium eſt, ut præcedat notitia diſpenſationis, ut infrà in materia de Privileg. latiùs dicemus. Ergo impoſſibile eſt, quod hæc diſpenſatio tacita fundetur in ſcientia, & patientia operis jam facti, alioqui jam eſſet factum opus ante diſpenſationem, ergo cum peccato eſſet factum; ergo ex illo nulla conjectura ſumi poteſt diſpenſationis; oportet ergo, ut antequam ſubditus inchoet opus habeat rationes ælias præſumendi Prælatum præſentem eſſe contentum, & tacitè ſecum diſpenſare, ut tale opus faciat. Unde etiam colligo, hanc præſumptionem non eſſe extendendam ultra opus illud, quod fit coram Prælato: nam licèt in illo cenſeatur diſpenſare, non ideo cenſetur tacitè diſpenſare ad ſimilia, niſi forte tanta ſit conſuetudo, ut intelligatur conceſſa perpetua diſpenſatio, & quaſi privilegium, ut infrà ſuo loco dicetur. Quocirca ſi talis eſſet diſpenſatio, ut non poſſet dari pro actu præſenti, niſi habilitando perſonam in futurum ad ſimiles actus, ut de irregularitate dixi, tunc difficilior erit præſumptio, & vix poteſt dari licentia utendi poſtea tali diſpenſatione tacita, non requirendo expreſſam declarationem voluntatis Prælati, cum poſſit facilè fieri.

23. *2. Modus tacitæ diſpenſationis.*

Alius modus tacitæ diſpenſationis eſt, quando ſuperior ex certa ſcientia aliquid præcipit, vel concedit ſubdito, quod ſine diſpenſatione fieri, aut valere non poteſt, ut ſi Pontifex det beneficium alicui, quem ſcit, eſſe irregularem, vel ſi præcipiat comedere carnes die prohibito. Ita docent Innocent. Hoſtienſ. Panormit. & alii in locis citatis, & hunc ſolum modum poſuit Rebuff. in dicto tit. diſpenſat. à num. 5. ubi alios allegat, & Anton. Gabr. & alii ſuprà allegati. Et colligitur ex l. *quidam*, ff. de re judic. ibi, *Princeps enim, qui illi dignitatem dedit, omnia gerere decrevit.* Idem in l. *Barbarius*, ff. de offi. Prætor. Ratio eſt, quia Princeps non præcipit repugnantia, nec preſumitur præcipere iniquitatem, vel facere actum invalidum; ergo intelligitur, concedendo aut præcipiendo tollere impedimentum. Et ita hæc conjectura eſt multo efficacior, quam præcedens, quia hæc requirit actum poſitivum, qui virtute includit alium: nam qui introducit formam, cenſetur præmittere diſpoſitiones, & qui dat poteſtatem, dat omnia neceſſaria ad illam, unde ita eſt hæc diſpenſatio tacita, ut poſſit dici virtualis, quod non ita eſt in præcedenti indicio. Et hæ rationes procedunt de quolibet Prælato potente diſpenſare, ſicut de ſupremo Principe, neque invenitur in hac parte ſpecialis prohibitio, & ideo neceſſarium non eſt inter eos diſtinguere, ut ſupra dixi.

Innocent. Hoſtienſ. Panorm. Rebuff. Ant. Gab.

24.

Oportet autem Prælatum procedere in eo actu ex certa ſcientia defectus, ſeu vinculi, in quo tacitè diſpenſat, quia ſi illud ignoret, non poterit voluntas ad illud tollendum extendi, quia voluntas non fertur in incognitū, & ita etiam ceſſabit diſpenſatio, quæ ſine voluntate eſſe non poſſet. Dubitant autem Doctores, quomodo conſtare debeat de hac ſcientia Principis diſpenſantis. Veruntamen quod attinet ad conſcientiæ forum, ſatis eſt, quod quacumque ratione conſtet ipſi diſpenſato, ut quia ipſemet defectum aperuit Prælato, vel quia certò ſciebat, illi eſſe notum. Quia in foro conſcientiæ veritas attenditur, non præſumptio, nec requiritur ſcriptura, vel aliquid ſimile. In foro autem exteriori incumbet, & qui diſpenſationem tacitam allegat, probare, Prælatum ex certa ſcientia proceſſiſſe, quia eſt ſcientia facti, quæ ordinariè non præſumitur, ut docet Felin. in c. *præterea*, de teſtib. cogen. n. 9. cum aliis. Quod maximè verum cenſeo de Principe, qui nec tenetur, nec poteſt facta ſubditorum noſſe, juxta ca. 1. de conſtit. in 6. Epiſcopo autem, aut Prælatis particularibus, qui ex officio tenentur ſcire vitam ſubditorum, contrarium fortaſſe dicendum eſſet, quia in facto alieno, quod quis indagare tenetur, præſumitur ſcientia, ut tradit Abb. in c. *innotuit*, de elect. nu. 9. quod ex textu ibi, & Gloſſ. colligit, & ex cap. penult. extrà de regul. juris, ubi dicitur, *Non poteſt eſſe paſtoris excuſatio, ſi lupus oves comedit, paſtor neſcit.* Sed cenſeo verum reſpectu ipſius paſtoris: nam ſi ipſe excuſet, tenebitur probare ignorantiam inculpabilem, aliàs præſumitur in eo ſcientia, vel ſaltem neglientia. Unde non eſt, cur præſumatur ſcientia in Prælato reſpectu ſubditi allegantis diſpenſationem, quia ſimpliciter eſt res facti, quæ facile ignoratur, ſive abſque culpa, ſive

Abb. Gloſſa.

cum

cum illa, parum enim id in præsenti refert. Maximè quia dispensatio odiosa est, & restringenda, & ideo etiam non præsumitur, nisi probetur, ut Pan. etiam tradit in dicto c. *præterea.*

Dubitant autem ulterius Juristæ de modo probationis hujus scientiæ, an scilicet necessarium sit, ut de illa constet, ex narratis in ipso indulto dispensationis vel ex clausula, *Ex certa scientia*, in illo posita, vel admittatur aliud genus probationis, si hæc deficiant. De quo dubio, quia ad nos non spectat, videri possunt auctores allegati in principio hujus puncti. Mihi tamen videtur non esse necessarium, ut ex instrumento dispensationis constet, sed sufficere, ut alia ratione sufficienter probetur, per testes, vel alio modo, quæ est etiam communior sententia. Et ratio est, quia nullum est jus, quod restringat probationem ad scripturam indulti, seu dispensationis. Imò infra de privilegio dicemus totum privilegium posse probari per testes, si scriptura sit amissa; ergo idem est in dispensatione. Nec etiam hæc conditio scientiæ in Principe est tam occulta, ut non possit per testes, vel ex rei notorietate probari. Plura de hoc puncto videri possunt in Sancio supra: nam accurate illud disputat.

CAPUT XIV.

Apud quos sit potestas ordinaria dispensandi in legibus humanis.

1. POst materiam, & formam dispensationis dicendum sequitur de causa efficiente, in qua duo ad efficiendum requiruntur, potestas scilicet, & voluntas, & de voluntate, quæ libera est nihil dicendum supereſt, præter ea quæ diximus de forma, per quam talis voluntas explicanda est. Supereſt ergo dicendum de potestate. Quæ in ordinariam, & delegatam distingui potest, nam his duobus modis solet haberi, vel participari jurisdictio, ad quam hæc potestas pertinet, ut dixi: uterque ergo modus in præsenti locum habet. Nam in primis constat, necessarium esse, ut hæc potestas sit ordinaria in aliquo, quia potestas delegata manat ab ordinaria, in qua sistendum est, tum quia non procedi-tur in infinitum, tum etiam quia potestas ordinaria, convenit ratione officii, & qui habet officium, seu munus legislatoris, vel pastoris, eo ipso ratione illius habet potestatem dispensandi. E converso etiam nihil est in hac potestate, cur delegari, aut committi non possit. Non enim postulat ex intrinseca ratione, ut superior per seipsum illam exerceat, nisi aliunde speciali jure cum ea restrictione, & modo concessa sit: hic ergo de potestate ordinaria dicemus, & postea de delegata.

Potestas ordinaria & delegata.

2. Primò igitur certum est, eum habere ordinariam potestatem dispensandi, qui legem tulit, quia ab ejus voluntate, & potentia pendet. Idemque dicendum est de superiori ipsius, dummodo formaliter sit superior in jurisdictione, ut in superioribus declaravi, itaque potest Papa dispensare in lege Episcopi, quia inferior potestas, & actus ejus semper pendet à superiori. Idemque dicendum est de æquali in eadem Sede, & jurisdictione, qualis est successor, quia illa potius est identitas, formaliter loquendo. Atque hoc modo potest Pontifex dispensare in toto jure canonico, quia si jura sint ab aliis Pontificibus constituta, est æqualitas; si vero à Conciliis, ipse est superior, etiam Concilio generali per se spectato; si vero includat Pontificis authoritatem, est etiam æqualitas, & ita loquitur Innocentius in capitulo *innotuit*, de electionibus. Imò addit Corduba libro quarto quæstione quadragesima quarta etiam illos auctores, qui dixerunt, Concilium esse supra Papam, non fuisse ausos hoc negare. In quo prudenter fecerunt, quam verò consequenter possent id defendere, ipsi viderint, nobis enim necessarium non est, cum certum existimemus, Concilium etiam approbatum non posse potestatem Pontificis limitare. Imò etiam addimus, posse Pontificem dispensare in quacunque lege Apostolica humana (nam de divina infrà dicam.) Quod optime docuit D. Thomas quodlibet. 4. ar. 13. & victor in relect. de potest. Papæ, Cov. cum multis, quos refert in 4. 2. p. c. 6. §. 9. n. 6. Et ratio est, quia licet Apostoli in aliis prærogativis, & gratiis fuerint excellentiores, in potestate jurisdictionis Pontifex non est inferior illis, nec Petro, cujus est successor; de quo alibi. Et cum proportione loquendum est de aliis Episcopis respectu suarum diœcesum, & legum, & de aliis Principibus respectu suarum.

Ordinariam potestatem habet, qui legem tulit superior illis & æqualis in eadem sede.

3. Supereſt verò difficultas gravis, an inferior, jurisdictione ordinaria, possit ex vi sui muneris dispensare in lege superioris. Quod solet quæri de Episcopo respectu Papæ, sed juris communis, idemque est cum proportione in omni inferiori gubernatore, an possit dispensare in omnibus legibus Pontificis, quando non est specialiter prohibitus. Quod enim Pontifex possit ita legem ferre, ut reservet sibi dispensationem & consequenter prohibeat, ne ullus inferior in ea dispenset, irritando dispensationem ab alio datam, certissimum est, quia ab illo pendet potestas inferioris. Dicunt tamen multi, quoties Pontifex expresse non prohibet dispensationem, sed simpliciter legem fert, Episcopum posse in ea dispensare. Potest sumi ex D. Thom. dicto articul. 4. q. 19. quatenus simpliciter ait, rectorem multitudinis posse dispensare in legibus, Expresseque id affirmat D. Anton. 1. p. tit. 17. §. 20. Soto in 4. dist. 27. q. 1. art 4. §. *at quo tandem*, in dicat etiam Victor in relect. de potestate Eccles. n. 18. Qui hanc regulam constituunt. Unumquemque Episcopum posse in sua diœcesi quoad dispensationes, quidquid potest Papa in universa Ecclesia, nisi ab eodem Papa prohibeatur. Quam regulam multi Canonistæ sequi videntur in cap. *at si clerici*, §. *de adulteriis*, de judic. ut ibi licet videre per Felin. & alios. Et potest probari primò ex cap. *nuper*, de sentent. excommun. ubi dicitur, eo ipso quod legislator sibi non reservat absolutionem eam inferiori concedere, ergo similiter eo ipso, quo non reservat dispensationem, illam concedit. Secundo gravius est, & difficilius dispensari in votis, quam in legibus superioris, quæ merè humanæ sunt: vota autem attingunt divinum jus, sed Episcopus potest in votis omnibus dispensare sibi non prohibitis, seu non reservatis; ergo, &c. Tertiò ex usu, nam leges jejuniorum, & festorum Pontificiæ sunt, & tamen in eis dispensant Episcopi, quia non sunt prohibitæ: ergo idem erit in omnibus similibus. Quartò denique, quia dispensatio in his legibus est unus ex actibus moraliter necessariis ad populi gubernationem; ergo cui hæc gubernatio committitur, consequenter datur hæc potestas, nisi peculiariter excipiatur, sed Episcopus ex vi sui muneris habet totam gubernationem sui Episcopatus; ergo.

4. Nihilominus dicendum censeo, non posse Episcopum dispensare in lege Pontificis, vel concilii, nisi in casibus sibi concessis. Ita sentit Gloss. ultima in cap. *in quibusdam*, de pœnis, clarius tenet Gloss. in cap. *cum singula*, §. ulti. verb. *canonicè*, de præbend. in 6. Innoc. in ca. *dilectus*, de tempor. ordinat. num. 2. & 3. & cap. 2. De eo, qui furtivè ordines suscipit. Panorm. in cap. *tam literis*, de testib. n. 3. & in dicto §. *de adulteriis*, n. 13. ubi hæc sententia communiter approbatur, ut notavit Covarr. in 4. p. 2. cap. 6. nu. 15. Gutierr l. 1. canonicar. quæst. cap. 5. n. 10. Rebuff. in tract. nominat. q. 5. num. 32. & sequentibus, & in Pract. 1. part. tit. de transf. Monacho. n. 9. Et sine dubio est sententia D. Thomæ dicto art. 4. ad 3. ut ibi advertit, & planè sequitur Cajetan. & Sylvest. verb. *dispensatio*, n. 14. Probatur primò ex Clem. *ne*

Inferior non poteſt tollere legem ſuperioris.

Romani, de elect. ubi dicitur, inferiorem non poſſe tollere legem ſuperioris, & ſtatim explicatur, *adrogando, diſpenſando*, &c. Idem ſumitur ex cap. *inferior*, de majorit. & obed. & cap. *inferior*, 21. diſt. cap. *ſunt quidam*, & capit. *ideo*, 25. quæſt. 2. & ex l. 1. C. de legib. Et ratio eſt, quia inferior non poteſt irritare, vel impedire voluntatem ſuperioris, non ſolum ipſo invito, ſed etiam ipſo non conſentiente; ergo non poteſt diſpenſare in lege ejus propter ſolam non prohibitionem ſpecialem, ſed neceſſaria eſt poſitiva conceſſio per voluntatem expreſſam, vel ſaltem tacitam aliquo ſufficienti modo ſignificatam. Antecedens patet tum ratione phyſica, quia inferior virtus non poteſt impedire ſuperiorem, tum ratione morali, quia rectitudo gubernationis poſtulat, ut voluntas ſuperioris prævaleat contra voluntatem inferioris, niſi ſuperior ipſe cedat. Ad hoc autem neceſſe eſt, ut tollat priorem voluntatem, quod non fit, niſi per poſitivum conſenſum, vel conceſſionem. Conſequentia vero clara eſt, quia diſpenſatio aufert voluntatem ſuperioris ſeu impedit effectum ejus in particulari materia. Confirmatur, quia diſpenſatio eſt actus juriſdictionis, ſed inferior, ut ſic non habet juriſdictionem circa legem ſuperioris, nec circa perſonas illi ſubditas, formaliter in eis talem ſubjectionem conſiderando, quia eſt altioris rationis, ut ſic dicam; ergo non habet inferior poteſtatem diſpenſandi in lege ſuperioris, niſi ei concedatur.

5. Dices, ratione officii concedi, eo ipſo, quod officium datur. Sed hoc eſt, quod contendimus, falsò, & ſine fundamento dici, quia illa implicita conceſſio, ſeu conſecutio, neque ex natura rei habetur, ut probant rationes factæ, quia illud munus, ſeu officium abſolute inferius eſt, & ſubordinatum ſuperiori, neque in illa intelligitur conceſſa virtus ſupra actionem, vel effectum ſuperioris. Neque etiam illa conſecutio habet in jure fundamentum, quia potius generales regulæ juris ſunt in contrarium, ut ex allegatis conſtat. Et optimum argumentum eſt, quia quando jura volunt concedere hanc poteſtatem inferiori, id declarant, ut ſtatim dicemus. Et è converſo multæ irregularitates, ſuſpenſiones, &c. non poſſunt ab Epiſcopis diſpenſari juxta receptam doctrinam, de quibus non invenitur prohibitio, ſed tantum quia non inveniuntur conceſſæ, ergo ſignum eſt, requiri conceſſionem præter officium, ut inferior poſſit in lege ſuperioris diſpenſare.

6. *Contraria fundamenta diluuntur.*

Hoc autem fiet evidentiùs, & explicabitur amplius reſpondendo ad fundamenta contraria. Et in primis axioma illud, *Epiſcopus poteſt in ſuo Epiſcopatu, quidquid Papa in Eccleſia, niſi prohibeatur*, & nullo jure fundatum eſt, & in rigore cenſeo eſſe falſum, niſi multis modis limitetur. Nam in primis ſupponit, Epiſcopos habere ex jure divino abſolutam, & univerſalem juriſdictionem intra ſuas dioeceſes, limitabilem tamen à ſummo Pontifice. Ego vero exiſtimo immediatè habere ab ipſo ſummo Pontifice, ad quem etiam ſpectat, gradum, & modum illius juriſdictionis definire, ut ſupra in hac materia tetigi, & latius in tom. de pœnitent. & cenſur. Deinde multa ſunt, quæ in rigore nunquam potuerunt Epiſcopi, ſaltem eo modo, quo illa poteſt pontifex, ut v. g. committere Presbytero miniſterium Sacramenti confirmationis, vel ordinis, ſaltem quoad minores. Diſpenſare in matrimonio rato non conſummato, vel in voto ſolemni. Concedere indulgentias abſolutè pro vivis, & defunctis uſque ad plenariâ remiſſionem. Inſtituere cenſuras, approbare religiones, canonizare Sanctos eo modo, quo à Pontifice fit. Quæ nunc ſuppono, quia non poſſumus omnia perſequi. Denique ſi in aliquo ſenſu id tolleràri poteſt, ſolum eſt quoad ea, quæ pertinent ad ordinariam & gubernationem moraliter neceſſariam, vel convenientem ad ſalutem animarum, & conſiderando poteſtatem Epiſcoporum, priuſquam Pontifex aliquid agendum ſtatuat, vel prohibeat, ſic enim intelligitur unuſquiſque Epiſcopus habere in tota ſua dioceſi totam poteſtatem, quia ex vi muneris conceditur, & ut ſic ſpectata non habet unde limitetur. Poſtquam verò Pontifex aliud particulare per ſuam legem præſcribit, aut prohibet, eo ipſo excipit illud ab ordinaria juriſdictione inferioris. Et ideo niſi aliunde ei concedatur poteſtas diſpenſandi, non habet ex vi ſolius ordinariæ poteſtatis. Denique dici poteſt, legem ipſam eo ipſo quod ſuperioris eſt, ſecum afferre prohibitionem, ut nullus inferior audeat in eam falcem mittere, niſi ei concedatur. Neque præter hanc virtualem, & quaſi innatam prohibitionem alia formalis, & expreſſa per ſe requiritur; Unde illud axioma vel falſum eſt, vel malè ad præſentem materiam applicatur, quia in diſpenſatione legis ſuperioris, vel involvit repugnantiam, vel aliquid ſuperfluum, & ſine fundamento requirit, & limitatum, ut dixi, nihil inpropoſito deſervit.

Epiſcopi habent juriſdictionem immediatè ab ipſo Summo Pontifice.

7. *Differentia inter abſolutionem à cenſuris, & diſpenſationem maximè notanda.*

Ad c. *nuper*, reſpondetur, ſermonem ibi eſſe de abſolutione à cenſuris, de qua longe diverſa ratio eſt quam de diſpenſatione. In quo multi errant ab una ad aliam argumentantes, non conſiderando differentiam inter illas, quam ſupra poſuimus. Abſolutio enim non eſt contra, aut præter legem ſuperioris, ſed ſecundum illam, & ideo nihil mirum, quod poſſit ab inferiori dari, quandiu non reſervatur. Præterea abſolutio à cenſura, præſertim ab excommunicatione ordinatur ad bonum animæ, & eſt neceſſaria ad uſum ſacramentorum, & ideo meritò conceſſa intelligitur, quando non reſervatur. Quod ſecùs eſt de diſpenſatione ab irregularitate v. g. & ſimilibus, hujus etiam evidens argumentum eſt, quia in d. cap. *nuper*, non ſolum Epiſcopo, ſed etiam parocho cenſetur conceſſa abſolutio à cenſura canonis non reſervantis. Nemo autem dicet, parochum poſſe diſpenſare in omni lege, vel pœna non ſpecialiter illi reſervata.

8. *Quando poteſt Epiſcopus in lege ſuperioris diſpenſare.*

Circa aliàs vero rationes explicandum ſupereſt, quando, ſeu quibus modis, vel in quibus caſibus cenſeatur Epiſcopis conceſſa poteſtas diſpenſandi in lege ſuperioris. Quam rem bene tractat Cajet. in d. ar. 4. & Sylveſt. d. n. 14. Primus ergo modus, & cæteris clarior eſt, quando jus ipſum concedit talem diſpenſandi poteſtatem, quod ſæpe fit, vel per aliquam clauſulam generalem, ut in Concil. Trid. ſeſſ. 24. c. 6. de reformat. vel in aliquo caſu ſpeciali, de quo lex loquitur. Advertendum eſt autem ex communi ſententia Canoniſtarum, quoties in lege Pontificia additur, ut in eo poſſit diſpenſari, eo ipſo intelligi, diſpenſationem committi Epiſcopo, tum quia alias verba illa eſſent ſuperflua, cum per ſe conſtet talem legem eſſe à Pontifice diſpenſabilem, tum quia poteſtas diſpenſandi ample eſt interpretanda. Hæc fuit ſententia Innocentii in cap. *dilectus*, de temporib. ordinat. n. 2. quem Canoniſtæ communiter ſequuti ſunt in cap. *at ſi clerici*, §. *de adulteriis*, de judi. ubi Felin. plures refert Gloſſas. Præcipue vero allegatur Gloſſa ult. in dicto cap. *in quibuſdam*, de pœnis. Nam quia textus dicit, *Niſi cum eis fuerit miſericorditer diſpenſatum*, Gloſſa colligit poſſe diſpenſari ab Epiſcopo. Veruntamen non fundatur in dicto principio, ſed in alio generali, quod Papa cenſetur concedere diſpenſationem, quam non reſervat. Sed hoc modo nec ratio, nec inductio texus erit efficax, juxta ſupra dicta, niſi intelligatur, non ſufficere, ut Papa merè negativè non reſervet, ſed neceſſarium eſſe, ut poſitivè permittat ſeu concedat diſpenſationem, non reſervando illam ſibi, nec determinando perſonam, cui committitur, tunc enim cenſetur Epiſcopo, ſeu Prælato ordinario illâ permittere, ne in vanum ſimilè promiſſionè, vel conceſſionè addidiſſe, videatur. Et ita eſt probabilis ratio, & inductio textus, quâ ibi probant Abb. n. 5. & alii communiter. Unde Rex Alphonſus in l. 8. tit. 18. partit. 1. referens illud decretũ, addidit, *Niſi cum eo Epiſcopus loci diſpenſaret*, Et ſimilis eſt textus cũ Gloſſa in cap.

poſtu-

Covar. poſtulaſtis. de Cler. excom. ubi etiam Innocent. & Panor. & alii communiter illam probant, & Covar. in cap. *alma mater*. 1. p. §. 7. n. 8. expendens illum textum. Item Angel. verb. *diſpenſatio*. n. 5. ibi alii Summiſtæ. Solent autem variæ limitationes ad hanc regulam aſſignari, ut videri poteſt in Decio in dict. §. *de adulteriis*. n. 7. & Felin. n. 1. & latiùs in Sancio lib. 8. de matrim. diſp. 5. uſque ad nu. 5. ſed illas omitto, quia non judico eſſe neceſſarias.

Angel.

Dec.

Sanc.

9. Secundò intelligatur facta hæc conceſſio ex recta ratione interpretante voluntatem ſuperioris, & quoad hoc ponit Cajet. tres caſus. Primus quando materia eſt levis, & parvi momenti, ita ut lex non obliget ad morale, vel quando præceptum non eſt rigoroſum (ait Cajet.) ſed ſimplex ſtatutum, utique ſolùm obligans per modum regulæ, ut ſolet eſſe in religionibus. Quod eſt per ſe veriſimile, vel quia in moralibus parum pro nihilo reputatur, vel quia cui committitur gubernatio in majoribus, videntur hæc minora conceſſa, vel etiam quia ſuperior nolens ponere rigoroſam legis obligationem, hoc ipſo indicavit, voluntatem ſuam non eſſe adeò definitam circa illam materiam, quin particulares caſus committat gubernatori. In ſecundo ordine ponuntur ea, quæ frequenter occurrunt, quia non eſt veriſimile ſuperiorem velle, ut in ſingulis rebus frequenter, & ad ordinarium regimen neceſſariis, ad illum recurratur. Et hoc probant exempla adducta de voto, & de jejuniis, & ſimilibus, ut notarunt etiam Cajetan. 2. 2. q. 143. art. 4. & in ſum. verb. *jejunium*, Ledeſm. in 4. 2. p. q. 17. art. 3. Navar. cap. 21. n. 21. Unde in his frequentibus admitti poſſet illa regula, *Epiſcopum poſſe diſpenſare in omnibus ſi non prohibitis*. Quod maximè verum habet, quando talis diſpenſatio ordinatur ad bonum animæ, & ad tollendum vinculum conſcientiæ, aut periculum peccandi. Nam ſi fit tantum diſpenſatio in pœnis, vel in aliis impedimentis, non tam facile eſt extendenda facultas, niſi conſuetudo etiam juvet.

Cajet.

Cajetan. Ledeſm. Navar.

10. In tertio ordine ponit Cajet. ea, quæ vocat propria, id eſt, eas leges, quæ licet manent à Pontifice, non ſunt pro univerſa Eccleſia, ſed pro tali provincia, Epiſcopatu, aut congregatione: nam in his cenſet poſſe diſpenſare Prælatum illius loci, vel congregationis. Quod alii etiam ſequuntur. Et ratio eſſe videtur, quia quæ ſunt propria, & particularia, minus ſunt nota ſupremo Principi, argumento c. 1. de conſtitut. in 6. Et ideo credendum eſt, committi proprio gubernatori illius communitatis. Hic verò caſus mihi non videtur certus, ſed valde dubius, quia neque in jure, neque in uſu video illius ſufficiens fundamentum, & ratio illa non cogit, ſicut enim Pontifex habuit ſufficientem notitiam illius particularis communitatis ad ponendum legem, ita habere poteſt ad diſpenſandum in illa. Quapropter niſi concurrat, etiam frequentia, aut conſuetudo, non exiſtimo hoc eſſe admittendum, quando ſine incommodo poteſt diſpenſatio peti ab auctore legis. Ultimò enim addendum eſt, etiam intelligi hanc poteſtatem conceſſam in caſibus extraordinariis, quando neceſſitas revera magna eſt, & eſt periculum in mora, vel impotentia adeundi Pontificem, tunc enim ex rationabili interpretatione voluntatis Pontificis, cenſetur Epiſcopus habere poteſtatem diſpenſandi, ut tradunt Panorm. in dicto §. *de adulteriis*, n. 9. & ibi Deci n. 10. & Felin. n. 3. qui alios allegat. Rebuff. in Pract. tit. de diſpenſat. ad plura benef. n. 30. & 31. Felin. in cap. 1. de conſtit. n. 49. cum Rota deciſ. 262. in novis aliàs de jur. patron. deciſ. 5. n. 2. in novis, Sylveſt. verb. *diſpenſatio*. q. 14. n. 15. & ibi Angel. n. 5. & Armil. num. 19. Navarr. cap. 22. num. 85. & communiter Doctores, præſertim Sanc. lib. 2. de matrim. diſp. 40. & lib. 8. diſp. 9. num. 22. & alii recentiores tractantes de voto, de matrimonio, & de cenſuris. Quibus omnibus addenda eſt conſuetudo, quæ eſt optima legum interpres, & ad juriſdictionem acquirendam ſufficit. Atque hinc conſtat, quid dicendum ſit de Parochis, & aliis Rectoribus animarum non habentibus juriſdictionem Epiſcopalem, utrum poſſint diſpenſare in legibus ſuperiorum. Multi affirmant quando non poteſt adiri Epiſcopus commode, quod latè tractat Sanc. l. 8. diſp. 9. n. 17. qui videri poteſt. Reſolutio eſt, de jure non poſſe parochos diſpenſare, quia non habent ordinariam juriſdictionem fori externi, etiam voluntariam, ad quam pertinet hæc diſpenſatio, nec invenitur jus illam tribuens. De conſuetudine aũt ſolent diſpenſare in caſibus particularibus occurrentibus in quibuſdam frequentioribus præceptis, ut jejuniis, in feſtorum obſervatione quoad vacandum ab operibus, quæ conſuetudo ubi fuerit, ſervari poterit in legibus, circa quas fuerit introducta, non verò extendi ad ſimiles, quia eſt juri contraria.

In quibus caſibus non eſt neceſſarius recurſus ad ſummum Pontificem.

Panorm. Deci. Felin. Rebuff. Rota Sylveſt. Angel. Armil. Navar.

11.

Sanc. *De jure non poſſunt parochi diſpenſare in legibus ſuperiorum, de conſuetudine autem in aliquibus.*

CAPUT XV.

Nonnulla dubia circa poteſtatem inferiorum ad diſpenſandum in legibus ſuperiorum explicantur.

1. DE poteſtate, quam unuſquiſque Princeps, vel Prælatus habet ad diſpenſandum in ſua propria lege, vel ſui inferioris, nihil ſpecialiter dubitandum, vel declarandum occurrit, præter ea, quæ de cauſa diſpenſandi infra dicemus: circa poteſtatem verò inferioris, ad diſpenſandum in lege ſuperioris, nonnulla ſuperſunt explicanda. Primum eſt, an hæc poteſtas dicenda ſit ordinaria, vel delegata, quia non eſt innata proprio muneri, & juriſdictioni, ſed per ſuperioris voluntatem conceditur; ergo non eſt ordinaria poteſtas, nam hæc ſolum eſt illa, quæ jure proprio habetur, erit ergo delegata. Sed hoc nullam controverſiam habet, aut difficultatem. Dicendum eſt enim, hanc poteſtatem eſſe ordinariam in Epiſcopis, & idem eſt in ſimilibus. Ratio eſt, quia licet hæc poteſtas commiſſa ſit à ſuperiore, ut à Papa v. g. confertur ex vi muneris, ita enim eſt illud munus inſtitutum, ut radicatam in ſe habeat totam illam juriſdictionem ex vi ſuæ collationis, & inſtitutionis, ſive hæc inſtitutio, & conceſſio ſit ex vi juris divini; ſive per Pontificis facta, vel conſummata ſit: hoc enim parum ad rem præſentem refert, ut conſtat, & videtur apertè declaratum in c. ult. de offic. ordinar. ubi Felin. in prin. id advertit, dicens, licet diſpenſatio à jure conceſſa, intelligatur ſolis Epiſcopis commiſſa, nihilominus poſſe Epiſcopum illam committere inferiori, quia nimirum in illo jam eſt poteſtas ordinaria. Quod etiam dixit Dominic. in c. *cum eo*, de elect. in 6. & Feder. conſil. 36. Imò addit generaliter idem Fel. in c. *licet*, de offic. ordin. cum Bal. in l. 1. ff. de offic. conſul. q. 9. juriſdictionem in perpetuum commiſſam eſſe ordinariam. Et ſic etiam dixit Gloſſa ultima in dicto c. ult. poteſtatem datam ex privilegio, ſi ſit conceſſa ex peculiari inſtitutione, & tanquam perpetuò annexa dignitati ordinariam cenſeri. Quæ eſt ſententia communis, ut referens plures tradit Covarr. libro tertio variar. c. 20. nu. 6. & 10. & plures refert Sanc. lib. 2. de matrim. diſp. 40. n. 14. Et eſt optima ratione fundatum, quia eo ipſo, quod juriſdictio perpetuò eſt conceſſa, & annexa dignitati, in illa manet radicata, & cum illa confertur, & ideo ordinaria relinquitur, & qui illam habet Legatus à latere Papæ ad diſpenſandum in legibus, ordinaria eſt, ſicut de votis alibi diximus, & tradunt Speculat. in tit. de diſpenſatione §. *conſequitur*: & Panorm. in cap. ult. de tranſact. n. 5. Quia Legatus eſt ordinarius in ſua provincia, & major omnibus poſt Papam. Unde diſpenſare poteſt in omnibus, quæ non ſunt Papæ reſervata, ut ſumitur ex cap. *quod tranſlationes*, de offic. legati.

Poteſtas hæc non delegata, ſed ordinaria dicenda eſt in Epiſcopis quando confertur à Papa ex vi muneris.

Felin.

2. Secundum dubium eſt, an Epiſcopus, vel Archiepiſcopus poſſit diſpenſare in legibus conſilii pro-

provincialis tanquã in lege propria, vel tanquã in lege ſuperioris, hoc enim multum intereſt, ut conſtabit ex infra dicendis de cauſa diſpenſationis. Et idem dubium cum proportione eſt de Patriarchali, ſeu nationali concilio reſpective. In quo in primis ſupponendum eſt, ſermonem eſſe de Prælatis illius provinciæ, ſeu Archiepiſcopatus, ubi concilium celebratum eſt: nam ibi tantum obligant illius leges, & conſtat, extraneos Prælatos non poſſe in illis diſpenſare ordinaria juriſdictione, quæ extra territorium non extenditur. Deinde ſupponimus non ſolum Archiepiſcopum, ſed etiam Epiſcopos ſuffraganeos poſſe in talibus legibus diſpenſare, niſi ſpecialiter ſint alteri reſervatæ, quod intelligendum eſt reſpective, id eſt, ab uno quoque pro ſuis ſubditis, & pro ſua diœceſi, quatenus in illa obligant tales leges. Neque Archiepiſcopus jure ordinario amplius poteſt, ſed cum proportione pro ſua diœceſi: nam in diœceſibus ſuffraganeorum nihil immediatè, & ordinariè poteſt, ſicut de diſpenſatione in votis ſuo loco diximus. Quod autem hoc modo poſſint diſpenſare, conſtabit ex dicendis.

3. Dubitari ergo poteſt, an unuſquiſque diſpenſet in tali lege tanquam in ſua propria, an vero tanquam in lege ſuperioris. Videri enim poteſt illud prius, quia unuſquiſque ſolum diſpenſat in tali lege in ſua diœceſi; ergo ſolum diſpenſat in ea tanquam à ſe lata, ergo tanquam in ſua, & non alicujus ſuperioris. Declaratur, quia in Concil. provinciali non videtur eſſe ſpecialis juriſdictio, quæ ſit una ſupra omnes diœceſes Archiepiſcopatus, vel provinciæ. Quis enim illam contulit illi communitati? Neque enim de jure divino eſt, nec de humano oſtendi poteſt: ſolum ergo videtur eſſe in tali concilio aggregatio juriſdictionum plurium Epiſcoporum, qui in talibus legibus ferendis quaſi communi pacto conveniunt, & ita unuſquiſque, Epiſcopus illas fert pro ſuo Epiſcopatu, & omnes ſimul pro tota provincia, ergo poſtea unuſquiſque pro ſuo arbitrio in illis diſpenſat tanquam à ſe latis, & non tanquam ab aliquo ſuperiore.

4. *Leges provincialis Concilii tanquam leges ſuperioris habentur reſpectu Epiſcoporum.*

Nihilominus reſpectu ſingulorum Epiſcoporum certum eſt illas leges cenſeri leges à ſuperiori latas, ita ſolum poſſe in illis diſpenſare, quatenus illis conceſſum eſt expreſſe, vel tacitè aut conſuetudine. Ratio eſt, quia re vera in Concilio provinciali, ut eſt unum corpus myſticum, eſt vera juriſdictio quaſi per ſe una moraliter (ut ſic rem explicem) & non tantum eſt aggregatum juriſdictionum. Quod quidem tanquam certum ſupponimus ex materia de conciliis, quam, Deo dante, in tomo 6. 3. partis tractabimus, in illum enim locum totum ordinem Eccleſiaſticæ Hierarchiæ explicandum reſervamus. Nunc id ſatis conſtat ex communi viſu, & perpetua Eccleſiæ traditione quæ conſtat ex diſt. 18. per totam. Item ex 9. q. 3. c. *ſalvo* cum multis ſequentibus, & ex c. *grave nimis*, de præben. & ex. c. *ſicut olim*, de accuſat. ubi ſupponitur, hujuſmodi concilium poſſe ſtatuta concedere, quæ Epiſcopi, & ſervare debent, & facere ut ſerventur, idemque renovat Conc. Trid. ſeſſ. 24. c. 2. ex quibus etiam conſtat, poſſe hujuſmodi concilium ſingulos Epiſcoporum judicare, atque adeo habere in illos vim directivam, & coactivam, quam habere non poſſet, niſi haberet, propriam juriſdictionem, diſtinctam à juriſdictione ſingulorum Epiſcoporum, & ſuperiorem illis. Nam licet plures Epiſcopi in unum aggregarentur, ſine capite non facerent unum corpus, nec in illis ſimul ſumptis daretur juriſdictio ſupra ſingulos. Longè ergo aliter judicandum eſt de Concilio provinciali. Hinc ergo concluditur leges ab eo latas eſſe leges ſuperioris reſpectu ſingulorum Epiſcoporum, & conſequenter unumquenque Epiſcopum tantum poſſe in illis legibus diſpenſare, quantum illis conceſſum eſt, vel permiſſum, quod etiam à fortiori conſtabit ex his, quæ de Archiepiſcopo dicemus. Denique inde & jam concluditur, quod licet Epiſcopus poſſit in tali lege diſpenſare in ſua diœceſi, non tamen poteſt illam abrogare, etiam pro ſua diœceſi, quia eſt lex ſuperioris, quæ ab inferiori etiam ex parte abrogari non poteſt, ut infra dicetur.

5. An vero idem ſit dicendum de Archiepiſcopo, videtur eſſe dubium, quia Archiepiſcopus videtur eſſe ſupra tale concilium, ſicut Papa eſt ſupra concilium generale: nam eſt caput in illo concilio, & ideo ipſe cum concilio poteſt punire Epiſcopos, conſilium autem non poteſt punire Archiepiſcopum, ut ſignificatur in cap. *grave*, de præben. Et in cap. *multis*, diſt. 17. ſignificatur appellari à Concilio provinciali ad Metropolitanum. Nihilominus dicendum eſt, Archiepiſcopum non aliter poſſe diſpenſare in legibus Concilii provincialis, quam cæteros Epiſcopos; eſt enim etiam ipſe inferior tali concilio, ut ſenſit Gloſſa ult. in c. *ſicut*, 2. quæſt. 7. Et ſumitur etiam ex Gloſſa ult. in c. penult. de appellat. in 6. quatenus ait, appellari à Metropolitano ad Concilium provinciale, quod eſt ſignum diſtinctè, & ſuperioris juriſdictionis in concilio. Id autem colligit ex dicto cap. *multis*, nam prius ibi dicitur, quod ſi Epiſcopi alicujus provinciæ aliquam inter ſe controverſiam habeant, *ad majorem ſedem*, id eſt Metropolitanam illam referant, & ſubditur, *Sic illic facile, & juſtè non diſcernuntur, ubi fuerit Synodus regulariter congregata, canonicè, & juſtè judicentur Synodus*, (inquit) utique provincialis, quia nec Epiſcopalis ſufficit, nec generalis eſt neceſſaria; ergo clarè ponitur recurſus à Metropolitana ſede ad Concil. provinciale tanquam ad ſuperius. Et ità etiam ſentit Nav. in conſ. 6. de majorit. & obed. cum Paulo de Eleazar. & Card. in Clem. 1. §. *quod etiam interdictis*, de ſent. excom. ubi idem tenet Anchar. n. 5.

Archiepiſcopus non aliter diſpenſat in lege Concilii provincialis, quam alii Epiſcopi.

6. Ratio autem eſt, quia juriſdictio illa quæ eſt in Concilio provinciali, non eſt eadem quæ eſt in Archiepiſcopo, neque etiam eſt ab illo: ſed eſt altior, & univerſalior, quam illa. Quod patet, tum quia ad plures effectus extenditur, quia Archiepiſcopus per ſuam juriſdictionem non poſſet de Epiſcopis ſuffraganeis judicare, vel eos punire, nec leges pro eorum diœceſibus ferre, c. *nullus*, cum aliis. 9. q. 3. c. 1. de offi. legat. quæ tamen poteſt concilium. Tum etiam quia talis eſt juriſdictio Concil. provincialis, ut actus ejus communi conſenſu, ſeu majoris partis fieri debeant, ut aperte colligitur ex dicto c. *nullus*, & ex viſu, & ordine talium conciliorum, prout ex Iſidoro deſcribitur in 1. tom. Conciliorum, ubi etiam dicitur conſtitutiones edi à toto Concilio, & ab omnibus debere ſubſcribi. Neque poſſet Archiepiſcopus, etiamſi id tentaret, tale jus ſibi uſurpare. Signum ergo evidens eſt, juriſdictionem concilii non eſſe illius, nec ab illo, ſed eſſe ſuperiorem illo. Et ita non ſedet Archiepiſcopus in Concilio tanquam major juriſdictione toto concilio, ſed tanquam præſidens, ut major dignitate, & poteſtate, ut rectus ordo ſervetur. Unde autem concilium illud habeat juriſdictionem, an à jure divino quaſi naturali gratia, vel à Pontifice ſummo, alterius conſiderationis eſt, utrumque autem poteſt probabiliter defendi.

7. *Archiepiſcopus ligatur legibus Concil. Provinc. tanquam membrum ejus.*

Hinc ergo concluditur, Archiepiſcopum ligari legibus concilii provincialis tanquam unum ex membris ejus, & inferiorem illo. Unde conſequens eſt, ut non diſpenſet in illius legibus tanquam in ſuis, ſed tanquam in legibus ſui ſuperioris. Atque ita quoad hoc eadem eſt ratio de Archiepiſcopo, quæ de aliis. Omnes ergo eatenus poſſunt in talibus legibus diſpenſare quatenus illis permiſſum eſt, vel conceſſum. Unde ſi concilium reſervaſſet ſuæ legis diſpenſationem, nullus poſſet in ea diſpenſare ſua auctoritate, niſi ſummus Pontifex, vel Concilium generale, vel idem provinciale iterum congregatum. Ordinarie verò cum non ſit talis reſervatio, intelligitur commiſſa Epiſcopis poteſtas diſpenſandi, unicuique reſpectivè pro ſua diœceſi, & Archiepiſc. etiam pro ſua tantum, & non pro diœceſibus ſuffraganeorum, quia (ut dixi) non habet ibi ordinariam juriſdictionem immediatam,

tam, nisi quoad aliqua dum visitat. Colligitur autem dicta concessio tum ex usu, tum quia est moraliter necessaria, ne oporteat vel summum Pontificem adire, vel aliud concilium expectare pro singulis dispensationibus, quod esset grave incommodum. Dices: potuit committi dispensatio talium legum Archiepiscopo. Respondeo, potuisse quidem ab eodem concilio committi, consentientibus omnibus Episcopis, vel à Pontifice, per commune jus, neutro autem modo ei committitur, quia neutrum ex usu constat, nec est verisimile Episcopos suffraganeos velle tantam potestatem Archiepiscopo concedere. Nec etiam jure communi, vel Pontificio fit illa commissio Archiepiscopo magis, quam aliis, tum quia non potest ostendi tale jus, tum etiam quia esset in præjudicium Episcoporum maximè quia statuta talium conciliorum solent esse de rebus ordinariis, & ad singularum diœcesum commune regimen pertinentibus. Adde quod dispensationes in jure communi, vel in votis non committuntur Archiepiscopo pro diœcesibus suffraganeorum, ut ostendi libro sexto, de voto, capite decimo. Ergo nec dispensatio in legibus Concilii provincialis.

8. Tertium dubium simile præcedenti est de singulis Episcopis respectu constitutionum propriarum singulorum Episcopatuum. Duplicia enim esse possunt hujusmodi statuta seu leges, quædam conditæ à solo Episcopo, sua authoritate, & voluntate, & de his clarum est, posse in illis dispensare ex intrinseca potestate, & voluntate à qua sola pendent. Aliæ solent esse leges synodales, quæ fiunt ab Episcopo cum Synodo Episcopali, & respectu talium legum videtur se habere Episcopus tanquam inferior, sicut de Archiepiscopo diximus, quia istæ leges sunt conciliares, & sic sunt à potestate superiori. Nihilominus tamen contrarium verum est, quia juxta veriorem sententiam in Episcopali Synodo non est jurisdictio propria, & legislativa distincta à jurisdictione Episcopi, quia inferiores, qui cum Episcopo in ea Synodo conveniunt, non habent jurisdictionem propriam Episcopalem, aut legislativam, sicut habent Episcopi convenientes in Conc. provinciali, & ideo inferiores clerici cum Episcopo convenientes ex se non habent potestatem conferendi illi Synodo specialem jurisdictionem ab Episcopali distinctam, & illa superiorem quasi ex natura rei resultantem in tali conventu ex consensione omnium. Quia hoc non habet fundamentum in supernaturali jurisdictione singulorum, ut ex dictis constat. Nec etiam Christus immediate illam confert, neque etiam Pontifex, nullo enim jure aliquid istorum ostendi potest. Et ideo jurisdictio illius Synodi non est alia, nisi solius Episcopi, & Synodus tantum congregatur, ut majori consilio, & maturitate, ac suaviori modo res ordinentur. Quod significavit Bellarm. l. 1. de Concil. c. 4. dicens diœcesanas Synodos, vix posse concilia appellari, cum in eis ordinariè nullus sit, qui jurisdictionem habeat præter unum Episcopum. Quapropter ita potest Episcopus dispensare in constitutione Synodi sicut in sua propria, ut expressè docuit Navarrus in Summa, capite vigesimo quinto, numero septuagesimo quarto, in fine, & in Commentario de Simonia, numero quarto, & sequitur Sanc. libr. octavo, disp. decima septima, n. 34. ubi allegat quosdam modernos contrarium sentientes, quia supponunt Synodum esse supra Episcopum, & excommunicationem latæ sententiæ latam in tali Synodo ligare etiam Episcopum. Sed hoc non sine dubio falsum est, & sine fundamento dicitur, quia per se loquendo in ea Synodo non est alia potestas excommunicandi, nisi potestas Episcopi, qui non potest ligare seipsum, & ideo leges in tali Synodo factæ, licet obligent Episcopum quoad vim directivam, non tamen quoad coactivam, in quo etiam differunt à legibus Concilii provincialis, ut sensit etiam Navarrus cons. 6. de majorit. & obed. n. 5. in fine. Est ergo magna differentia etiam quoad dispensationem: nam Episcopus dispensat in lege Concilii provincialis tanquam in lege superioris, in synodali autem tanquam in sua, & ideo longè aliter requiritur justa causa in utraque dispensatione juxta doctrinam inferius tradendam.

Episcopus non est inferior respectu legum synodalium.

9. *De potestate Episcopi in legibus Canonicis.*

Quartum dubium est, an Episcopus possit solus in legibus canonicis dispensare, vel indigeat consensu, vel consilio sui capituli. Aliqui enim Canonistæ dixerunt, non posse Episcopum dispensare in his legibus sine consensu, vel consilio capituli. Videntur autem loqui tam de dispensatione in jure communi, seu Pontificio, aut conciliari, quàm etiam synodali: nam indefinitè, imò & universaliter loquuntur, ut patet ex Gloss. ult. in c. ult. q. 5. & ex Glossa in cap. *si qui sine*, 81. d. & in c. *ex pœnitentibus*, dist. 50. Ubi Turrecrem. sentit, de jure veram esse hanc sententiam, quam etiam tenet Archid. in c. 1. de filiis Presbyter. in 6. & Oldraldus consilio trecentesimo vigesimo sexto, numero sexto. Fundamentum est, quia dispensatio est actus solemnis, & inter ardua, & graviora negotia reputatur, ut dicitur in c. *didici*, in fine, 1. q. 7. hujusmodi autem negotia non potest Episcopus sine suo capitulo expedire, juxta c. penult. 15. q. 7. & c. *quanto*, de iis, quæ fi. à Præl. &c. Aliter vero Hostiens. in sum. l. 3. tit. de iis, quæ fi. à Præl. n. 1. distinctione utitur. *Nam in magnis* (inquit) *beneficiis dispensare non potest sine consensu capituli, secus in minimis*, sequitur Sylvester verbo *dispensatio*, quæst. 4. & refert plures, & Turrecr. in dicto cap. *si qui sine*.

10. *Episcopus in suis legibus & constitutionibus dispensare potest.*

Dico vero in primis, indubitatum videri, posse Episcopum solum, & sine consensu capituli dispensare in suis legibus & constitutionibus. Probatur, tum quia talis dispensatio inter minores merito computatur, tum etiam quia talis lex potest ferri ab Episcopo sine capitulo, ut supra dixi; ergo multo magis dispensari. Deinde dico, saltem ex consuetudine posse Episcopum dispensare in quocunque casu suo sine capitulo, ita fatetur etiam Turrecr. supra cum Archid. in dicto c. *ex pœnitentibus*, & idem tenet Gloss. in c. *cum ex eo*, de elect. in 6. verb. *Episcopi*, cum Hostiens. in c. *dilectus*, de tempor. ordin. nam de facto ita observant Episcopi, & consuetudo posset jus dare, etiam derogando juri. Dico vero ultimo, etiam de jure non habere in hoc actu Episcopum dependentiam à capitulo. Ita sentit dicta Gloss. in cap. *cum ex eo*, quam alii ibi sequuntur, & Angel. verb. *dispensatio*, nu. 6. Ratio autem est, quia nec jure divino, aut naturali est necessarius concursus capituli cum Episcopo ad dispensandum, nec ex jure positivo Ecclesiæ; ergo. Antecedens quoad jus divinum patet, quia jurisdictio Episcoporum, vel non est absolutè de jure divino, & ita neque habet modum præscriptum ex divino jure, vel eo modo, quo est de jure divino, pertinet ad Monarchicum regimen immediatum. Unde non est cur fingatur data cum illa limitatione, neque etiam in jure naturali id potest habere fundamentum.

11. De jure autem Ecclesiastico probatur, quia ubicunque jura canonica committunt dispensationem Episcopo, de illo solo loquuntur, nulla facta mentione capituli, capit. *at si clerici*, §. *de adulteriis*, & capit. *cum ex eo*, cum similibus, quæ ibi Glossa refert. Et eodem modo loquitur Concilium Tridentin. sessio. 14. cap. 7. sess. 24. cap. 6. & frequenter. Quod vero dicunt aliqui, subintelligendam esse conditionem de concursu capituli, gratis dicitur, cum id nullibi sit expressum. Et declaratur tandem, nam tribus modis potest intelligi concursus capituli, scilicet, per solam præsentiam, per consensum, & per consilium; Doctores enim allegati ambiguè nunc de uno, nunc de altero modo loquuntur. Primum significat Glossa quædam, & alii dum dicunt, requiri ad solemnitatem actus, & ut de illo possit sufficienter constare. Sed hoc frivolum est, quia nec dispensatio per se requirit tantam solemnitatem, nec ullo jure postulatur, &

aliis

aliis modis poteſt ſufficienter de diſpenſatione conſtare. Secundum vero nimium eſt, quia etiam in dicto c. *quanto*, non dicitur, *cum conſenſu*, ſed *cum conſilio*, & eodem modo loquitur cap. *novit*, de iis, quæ fiunt à Prælat. &c. Et ita non requiritur conſenſus, niſi in caſibus expreſſis, qui ordinariè ſpectant ad jus, vel identitatem Eccleſiæ, ſeu capituli. Tertium vero de conſilio fortaſſe habet aliquam probabilitatem de antiquo jure, & in rebus arduis. Sed jam non eſt neceſſaria talis forma, ut conſuetudo, & poſteriora jura probant. Maxime quia diſpenſatio per ſe non reputatur ex rebus arduis, quæ requirunt conſilium capituli, ut notat Federic. de Senis conſ. 40. in fine, & indicat Sylveſt. ſupra. Qui ſolum excipit diſpenſationes, quæ poſſent cedere in præjudicium Eccleſiæ, quod intelligendum puto de præjudicio contra jus proprium Eccleſiæ, vel capituli. Unde non placet exemplum de diſpenſatione ad ordines, quo utitur Sylveſter, nam talis diſpenſatio per ſe nullum præjudicium affert.

CAPUT XVI.

Utrùm habentes poteſtatem ordinariam ad diſpenſandum in legibus, habeant etiam ad commutandum.

1. *Summus Pontifex poteſt leges ſuas commutare, & in iliis diſpenſare.*

SEnſus quæſtionis eſt, an liceat legiſlatoribus, vel Prælatis, quando relaxant vinculum legis, onus aliquod, vel perſonale, vel pecuniarium imponere, id enim videtur in uſu eſſe, & tamen non eſt facile rationem illius reddere, & juſtitiam, vel poteſtatem explicare. Primò ergo de Pontifice ſummo (& idem erit cum proportione in quolibet Principe ſupremo in ſuo ordine) omnes fatentur poſſe hoc modo leges ſuas diſpenſare, & commutare, quia hoc non eſt per ſe malum, ut conſtat, & in ſequentibus declarabitur: nec poteſt eſſe prohibitum Papæ, cum ſupremam poteſtatem habeat. Nec alicubi invenitur talis prohibitio, ut etiam oſtendetur à fortiori. Imò habemus talis diſpenſationis exemplum in cap. *licet*, de fer. ubi Pontifex diſpenſat in quadam piſcatione in die feſto cum onere cujuſdam eleemoſynæ. Nam licet quidam Summiſtæ dixerint, illud onus eſſe conſilii, non neceſſitatis, vim faciunt textui, & verbis ejus. Quia illa indulgentia ſub tali conditione, vel modo conceditur per hæc verba, *Ita quod poſt factam capturam, Eccleſiis circumpoſitis, & pauperibus congruam faciant portionem.* Conceſſio autem ſub conditione, vel modo inducit neceſſitatem ad implendi conditionem, ſi quis diſpenſatione utatur, ut recte viderunt ibi Panormit. Anton. & alii, & Navar. in ſum. cap. 3. n. 9. cum Angelo & Cajet. & idem dixi in primo tom. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 19. n. 7. & latius cap. 33. à n. 5. Et in diſpenſationibus, præſertim in matrimonii impedimentis, & aliis ſimilibus hoc obſervat conſuetudo Romana, ut latè explicui dicto tom. 1. de relig. tract. 3. l. 4. de ſimon. c. 20. n. 11. & 12.

2. *Epiſcopi & alii inferiores legiſlatores poſſunt in legibus ſuis diſpenſare.*

Secundò videtur etiam extra controverſiam poſitum, poſſe Epiſcopos, ſeu alios inferiores legiſlatores diſpenſare in ſuis legibus, non purè, ſed per modum commutationis, aut compenſationis. Ita ſupponit ut manifeſtum Sanci. lib. 8. de matrim. diſp. 14. n. 1. licet neminem alleget, quia non videtur fuiſſe hoc in controverſia poſitum. Rationem reddit, quia hujuſmodi leges à voluntate Epiſcopi, vel ſimilis legiſlatoris pendent; ergo ex juſta cauſa poteſt eadem voluntate relaxare legem, vel omnino, vel partim, in aliud opus illam obligationem commutando. Item quia eadem eſt proportio inter Epiſcopum, & ſuam legem, quæ eſt inter Pontificem, & ſuam: nam in utroque pendet obligatio legis à propria voluntate reſpective, & in neutro deeſt poteſtas ad imponendum novum onus loco alterius, eadem enim poteſtas, quæ fuit ſufficiens ad legem ferendam, erit etiam ſufficiens ad aliam obligationem loco illius imponendam.

Nihilominus tamen de Epiſcopis, ſeu inferioribus diſpenſantibus in lege ſuperioris, negant aliqui, poſſe diſpenſare commutationem miſcendo, ſeu compenſationem exigendo, ſed ſolum purè relaxando legem, ſi cauſa exigat, vel juſtè id permittat. Ita tenet Sanc. ſuprà n. 2. & latius lib. 3. diſp. 10. à n. 8. ubi refert Sotum 4. diſt. 28. q. 1. ar. 2. ubi ſpecialiter loquitur de diſpenſatione in denunciationibus matrimonii, dicitque ubi juſta cauſa diſpenſandi ſubeſt, iniquiſſimum eſſe, aliquam mulctam imponere, etiam pro Eccleſiæ fabrica. Et poteſt ad idem allegari Nau. conſ. 18. de pœnit. & remiſſ. n. 3. dicens, peccare Prælatum concedentem diſpenſationem ſubdito, quæ jure communi competit, pro aliquo adjutorio temporali, & intelligit etiam pro eleemoſyna facienda, ut ex n. 4. conſtat, quia non eſt pecuniâ dandum, quod jure communi gratis debetur, juxta l. 2. ff. de condict. ob turp. cauſ. Fundamentum eſſe poteſt multiplex. Primum, quia illa actio eſt injuſta, ſi diſpenſatio habet juſtam cauſam, quod indicant Nav. & Soto. Secundum, quia in Epiſcopis vix poteſt excuſari à labe ſimoniæ, ut ait etiam Nav. & indicat Tab. verb. *ſimonia*, n. 51. Tertium, & magis proprium, quia hoc excedit poteſtatem Epiſcopi, aut ſimilis diſpenſantis in lege ſuperioris: nam ipſe non poſuit obligationem talis legis, nec fortaſſe potuiſſet illam ferre; ergo nec poteſt aliquam obligationem ponere loco obligationis talis legis. Probatur conſequentia, quia à ſuperiore ſolum illi commiſſum eſt, ut tollat vinculum legis ſuæ, quando juſtum fuerit, non vero ut aliud onus imponat, & Prælatus non plus poteſt in illo actu, quam ei ſit commiſſum. Neque habet aliquem juſtum titulum ad imponendum tale onus. Et confirmatur, quia alias poſſet Epiſcopus ſua voluntate, & ſine alia cauſa commutare opus legis in aliud opus pium, ſicut poteſt in votis facere, quod ſine dubio falſum eſt. Confirmatur ſecundo ex Trid. ſeſſ. 25. cap. 18. de reform. præcipiente diſpenſationes gratis dari: non ſit autem gratis, quod ſit onere impoſito, etiamſi titulo eleemoſynæ imponatur.

4. *Poteſt Epiſcopus diſpenſare in lege ſuperioris per modum compenſationis.*

Hæc vero ſententia ita indefinitè, & nudè prolata mihi probari non poteſt, & ita contrarium abſolute docui in d. tomo 1. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 33. n. 10. & tract. 3. lib. 4. c. 20. n. 15. eſtque ſententia Panormit. in dicto cap. *licet*. n. 4. & in rubric. de obſervat. jejun. n. 9. ubi alii Doctores communiter, in diſpenſatione jejunii facta per Epiſcopum, vel alios Prælatos, non ſolum approbant compenſationem, ſed etiam conſulere videntur. Et idem habet Innoc. ibi c. 1. quem refert & ſequitur Palud. in 4. diſt. 15. q. 4. ar. 13. & omnes Summiſtæ, & Doctores tractantes de jejunio. Et idem tenet Cajet. 1. 2. q. 97. ar. 4. Et præterea conſuetudo valde communis tam in jejuniis, quam in diſpenſationibus circa opera ſervilia in die feſto, & circa præceptum recitandi horas canonicas, & ſimilia. Ratio vero eſſe poteſt, quia hoc non eſt per ſe malum, nec eſt prohibitum inferioribus Prælatis, nec excedit illorum facultatem: ergo poſſunt id facere & licite, & valide. Antecedens quoad primam partem patet facile reſpondendo ad duas primas rationes. Quia in tali commutatione non intercedit injuſtitia. Nam licet detur cauſa juſta relaxandi legem, poteſt illi ſatisfieri miſcendo aliquam compenſationem, quæ ex parte ſuppleat intentionem legiſlatoris, quia non impeditur ex vi talis cauſæ. Imò interdum contingere poteſt, ut cauſa ſit juſta, & ſufficiens ad relaxandum hoc modo, & non ad puram remiſſionem: ſicut in votis dicere ſolemus, quoad hoc enim fere eadem eſt ratio, ut oſtendam. Ac denique licet cauſa ſit talis, ut propter illam poſſit juſte diſpenſari pure; nihilominus poteſt non obligare ad ſic diſpenſandum, ad ita ſine injuſtitia poterit aliqua recompenſatio imponi, dummodo juſto titulo imponatur, ut declarabo. Deinde poteſt in tali remiſſione nulla ſimonia, nec umbra ejus committi, ut

in

in dicto capit. 20. late declaravi, & est manifestum in commutationibus votorum. Item est clarum, quando non intercedit pecunia, nec fit compensatio per modum redemptionis, sed purè commutationis, imponendo opus orationis, aut simile. Denique etiamsi onus pecuniarum imponatur, si nullo modo in utilitatem imponentis, sed ad pia opera pure, & sincere applicetur, cessat omnis suspicio simoniæ: ergo talis modus recompensationis non est per se, seu intrinsece malus, nulla enim deordinatio intrinseca cogitari potest.

5. Secunda vero pars antecedentis, nimirum, hoc non esse malum, quia prohibitum his Prælatis, probatur, quia nulla potest ostendi lex Ecclesiastica hoc prohibens, etenim si qua esset, maxime decretum illud Concilii Trid. sess. 25. cap. 18. At illud in primis non loquitur de dispensationibus tantum Episcoporum, seu inferiorum Prælatorum, sed simpliciter de dispensatione legum. Unde tota illa doctrina sine dubio generalis est, etiam de dispensationibus Papæ, ut patet ex principio capitis, & ex absoluto loquendi modo, & ex illa distributione posita in fine capitis, A *quibuscunque, ad quos dispensatio pertinebit* at Pontifices quando dispensant imponendo similia onera, non derogant illo decreto, alias non rectè facerent, passim, & sine speciali causa illud transgrediendo. Deinde lex illa etiam comprehendit dispensationes Episcoporum in propriis legibus, ut ex eadem verborum consideratione, & ponderatione constat, & tamen in illis non censetur prohibitus hic modus compensationis: ergo nec in aliis. Denique qui commutat votum, gratis commutat, sive imponat onus personale, sive reale, dummodo non propter temporalem utilitatem, sed propter operis pietatem compensationem faciat. Unde in illo decreto hoc solum intenditur, ut nihil temporale exigatur propter dispensationem, non solum per modum pretii, verum etiam nec per modum stipendii, aut congruæ sustentationis, ut in dicto cap. 20. n. 14. & 15. late explicavi, ubi etiam sic exposui sententiam Nav. Tabien. & aliorum. In compensatione autem, vel commutatione, de qua loquimur, non imponitur unum opus loco alterius eo titulo, id est, propter dispensationem, sed purè propter opus pietatis, vel divinum cultum, ut supponimus; ergo prohibitio illa concilii nihil ad rem præsentem spectat, & præter illam nulla alia affertur, nec ego illam hactenus inveni: non est ergo hoc malum, quia prohibitum.

6. Tertia denique pars antecedentis, scilicet, quod potestas non desit, patet quia auctor legis habet potestatem hoc modo dispensandi in lege, ut supponitur: ergo potest committere inferiori, ut eodem modo dispenset quando illi videbitur expedire. Quid enim obstat, quo minus id possit. Si autem potest; ergo quoties absolute, & simpliciter committitur dispensatio sine ulla declaratione, vel limitatione, intelligitur, ut eo modo possit fieri, quo commissarius prudenter judicaverit expedire: ergo non limitatur potestas ad relaxationem per puram ablationem, sed extenditur ad mixtam cum aliqua recompensatione. Nam hæc sæpe esse potest non solum justa, sed etiam melior, & utilior animæ, ac subinde magis secundum intentionem legislatoris.

7. *Concessa potestate dispensandi intelligitur potestas commutandi.* Unde optima est etiam illa ratio, qua usi sumus in lib. 6. de voto. cap. 12. potestatem dispensandi esse majorem, quam commutandi, & virtute illam includere, & ita concessa potestate dispensandi, intelligi concessam potestatem commutandi, quod saltem in potestate ordinaria omnes admittunt; ergo ita est in præsenti dicendum. Respondent, licet ita sit in voto, secùs esse in lege. Nam in voto, quando commutantur, non aufertur obligatio voti, nec aliqua de novo imponitur, sed fit tantum mutatio in materia, & ideo minus sit, quam cum per dispensationem aufertur tota obligatio, ideoque major est potestas dispensandi. At vero in præsenti major est potestas commutandi, quam potestas auferendi unam obligationem legis, & imponendi aliam alterius rationis: potestas autem pure dispensandi solum est ad auferendam obligationem. Sed hoc non recte dicitur, quia etiam in voto aufertur per commutationem una obligatio, & ponitur alia; non enim possunt esse una numero, mutata materia, & promissione, licet fortasse ibi sint ejusdem speciei, & in commutatione legis mutetur species virtutis, quod parum refert ad intentam differentiam. Et deinde potestas dispensandi non dicitur major respectu plurium effectuum, sed respectu relaxationis obligationis, & sic negari non potest, quin sit major ablatio obligationis simpliciter, illa, quæ fit per puram relaxationem, quam quæ fit per recompensationem. Et hoc modo dicimus, legislatorem, qui committit absolutam dispensationem, à fortiori committere commutationem, & hanc in illa includi, quia respectu legis, & legislatoris minor relaxatio est. Denique sicut in commutatione voti, obligatio, quæ relinquitur, non inducitur sine consensu dispensati, & per modum cujusdam pacti, & ideo non excedit potestatem dispensantis: ita in præsenti commutatio illa non fit sine consensu dispensati acceptantis unam obligationem loco alterius, & ideo non excedit potestatem dispensantis, sive obligatio acceptata sit ejusdem sive alterius rationis. Declaratur exemplo patrisfamilias committentis œconomo potestatem remittendi debitoribus, si oportuerit: nam à fortiori censetur dare potestatem componendi, vel commutandi debitum, etiamsi species debiti, vel obligationis mutetur, semper enim domini negotium melius agitur. Et licet fines servandi sint, *Melior causa mandantis fieri potest*, ut dicitur in l. *diligenter*, ff. mandati: ergo similiter in præsenti.

8. Ex dictis ergo satis responsum est ad fundamentum contrariæ sententiæ; solumque superest neganda sequela, quæ in prima confirmatione fit, nimirum, posse Episcopum sine causa mutare obligationem legis, & aliud opus loco illius imponere, sicut in votis fieri potest. Negatur ergo sequela, & in primis si sermo sit de opere minori, vel etiam æquali, etiam in votis id non est verum, ut in l. 6. de voto, c. 19. probavi. Si vero sit sermo de opere evidenter meliori, sic est diversa ratio in voto, & in lege. Nam votum etiam propria auctoritate voventis potest commutari in opus evidenter melius, ut ibidem c. 18. probavi, quod de lege dici non potest. Et ratio differentiæ est, quia voti obligatio oritur ex voluntaria promissione facta Deo, qui semper intelligitur acceptare in solutione quidquid melius est: at vero legis obligatio est necessaria, ut ab alio imposita, & ideo præcise est ad solvendum in tali specie. Nec inferiori committitur potestas mutandi hanc obligationem quomodocunque, sed per modum relaxationis, quando fuerit necessaria, vel maxime conveniens, & ideo quando nulla est necessitas, nulla est etiam potestas mutandi obligationem etiam in opus melius. Neque est ulla ratio præsumendi hoc esse magis gratum legislatori, quia licet opus fortasse sit melius, magis per se loquendo expedit communi bono, ut lex, quæ communis est regula, immutabiliter, & uniformiter observetur. Unde fortasse neque ipse legislator potest prudenter talem commutationem facere sine justa causa, erit tamen sufficiens si intelligat fore utiliorem subdito, præsertim ad bonum animæ, & sine ulla offensione aliorum posse observari.

Differentia inter obligationem legis & voti.

9. *Dicta resolutio temperanda.* Ultimo tamen temperanda est dicta resolutio, ut locum habeat in legibus, per quas subditi obligantur ad aliqua onera, à quibus per dispensationem eximuntur: non vero in illis legibus, quæ non feruntur per se ad imponenda onera subditis, sed propter alios justos fines pertinentes ad commune bonum propter servandum debitum ordinem, vel vitanda aliqua incommoda. In prioribus enim legibus optimè cadit dispensatio mista commutationi, quia onus cum

onere ſervat proportionem ad compenſationem faciendam, ut ſi lex imponat talem pœnam, & ſubſit cauſa non imponendi illam in ſpecie, vel tollendi illam jam incurſam, juſtiſſima eſſe poterit commutatio, & in hoc caſu canones ſæpe docent, eſſe faciendam, vel præmittendam, ut ſumitur ex c. *at ſi clerici.* §. *de adulteriis*, & ex Trid. ſeſſ. 24. c. 6. cum ſimilibus, & interdum poterit juſtæ diſpenſationi miſceri pecuniaria compenſatio. Sic ergo in legibus, quæ præcipiunt aliqua onera virtutis, vel religionis, poterit juſta diſpenſatio fieri cum commutatione in aliud opus facilius, & cui non obſtet cauſa diſpenſationis, & ſic proceduñt omnia dicta. At verò ſunt aliquæ leges, quæ per ſe non imponuntur propter opus exhibendum à ſubdito, ſed præciſe propter utilitatem ad aliquem finem particularem; & in his non videtur, per ſe loquendo, juſta recompenſatio, niſi fiat in aliquid, quod ad finem per legem intentum conferat.

Trident.

10. Talis mihi videtur lex præcipiens denunciationem publicè fieri ante matrimonium, ille enim actus non poſtulatur propter ſe, ſed propter vitanda pericula, & ideo ſi cauſa ſubeſt juſta ad diſpenſandum, ut matrimonium fiat omiſſis denunciationibus, impertinens eſt commutatio per impoſitionem mulctæ pecuniariæ, etiam in opus pietatis, quia hoc nihil deſervit ad finem talis legis, & ideo in illo caſu probabiliſſima mihi videtur opinio Soti, & Sancii, quod tunc injuſta ſit talis impoſitio. Secùs verò eſſet, ſi loco denunciationum imponeretur onus abſtinendi à copula poſt matrimonium factum, donec denunciatio, vel alia æquivalens diligentia fiat, etiamſi oporteat aliquibus expenſis fieri: nam tunc juſtiſſima eſſet compenſatio. Simile exemplum eſt in diſpenſatione circa interſtitia ordinum: nam propter illam imponere pecuniarium onus, etiam ſub ſpecie eleemoſynæ, vel religionis, plane videtur omnino improportionatum, atque adeò injuſtum, quia nihil deſervit intentioni talis legis, nec ſubeſt rationabilis titulus illud imponendi: ſecùs verò eſſet, ſi ob talem diſpenſationem imponeretur onus ſerviendi aliquo tempore in priori ordine, qui eſt onus proportionatum legi, & non iniquum. Idem dico de licentia, & quaſi diſpenſatione concedendi dimiſſorias ad ordinem ſuſcipiendum ab alio Epiſcopo: nam pro illa imponere onus pecuniarium pro fabrica Eccleſiæ, eſſet profecto abſurdum, & non parum redolens ſimoniam. Et de his legibus, & in hoc ſenſu cenſeo loquutos eſſe Sotum, Navarr. Tabien. & alios, ut etiam in dict. c. 20. ſignificavi. Si quis tamen rectè advertat, hæc omnia æquè procedunt in Epiſcopis reſpectu ſuarum legum, & aliorum ſacrorum canonum, quia ratio injuſtitiæ, vel ſpecies ſimoniæ eadem eſt, & ideo in illis nullam inter hæc differentiam conſtituo. Pontifex verò interdum poteſt hæc onera imponere, non tantum per modum commutationis, ſed etiam per modum oneris, vel tributi propter alias ſuperiores rationes, & propter ſupremam poteſtatem illi peculiarem, ut eodem capite dixi, & ideo non ſunt hæc, quæ ſpecialia ſunt, ad inferiores extendenda.

In quo caſu ſententia Soti ſit probabilis.

Soto. Navar. Tabien.

CAPUT XVII.

De poteſtate delegata ad diſpenſandum in legibus humanis.

1. EX dictis in duobus præcedentibus capitibus duo ut clara ſupponimus. Unum eſt, poteſtatem diſpenſandi in legibus humanis poſſe per delegationem committi, quia diſpenſatio ex genere ſuo eſt actus juriſdictionis ſatis communis, & frequenter neceſſarius, & nihil habet ſpeciale, quod illius delegationem impediat. Unde in votis etiam delegatur; ergo à fortiori in legib. Alterum eſt, hanc delegationem non fieri per legem, ſed per hominem, quia commiſſio juriſdictionis per legem facta non eſt propria delegatio, ſed tranſit in inſtitutionem ordinariæ juriſdictionis, quia perpetua de ſe eſt, ſicut & lex eſt perpetua; ergo delegatio hujus poteſtatis ſemper eſt ab homine. Unde fit, ex parte delegantis ſupponendam eſſe poteſtatem ordinariam, nam ab illa per ſe loquendo procedit delegatio, l. *more.* ff. de juriſdict. omn. judic. Sub ordinaria autem comprehendimus æquivalentem ordinariæ, ut ſolet eſſe commiſſio univerſalis cauſarum, juxta l. 1. §. *ab eo*, ff. quis, & à quo, comprehenditur etiam poteſtas delegati habentis ſpecialitatem in ſubdelegando, ut eſt in delegato Papæ, ſeu Principis, juxta c. ult. de offic. deleg. vel habentis ſpecialem extenſionem ſuæ delegationis ad ſubdelegandum, juxta ſententiam communiter receptam, & l. *non diſtinguemus*, §. ult. ff. de recept. arb. Præter poteſtatem autem neceſſaria eſt voluntas ejuſdem ſuperioris, ut delegatio in actu fiat, quæ voluntas ſigno aliquo externo manifeſtari debet, ut conſtat, & ordinariè fit per reſcriptum Principis. Quod moraliter neceſſarium eſt in ordine ad forum externum, ut poſſit de delegatione, & de qualitate ejus conſtare, de quo videri poteſt Panor. in c. 2. de ſchiſmat. n. 2. & Gloſſ. 1. in c. *ſi qui.* 81. d. Simpliciter autem, & in foro conſcientiæ non eſt neceſſaria ſcriptura, quia nullo jure præſcribitur, & ſecluſo ſpeciali jure, quidquid fit per ſcriptum, poteſt fieri verbo, ſicut infrà tractando de Privilegio, latiùs dicemus.

Panorm. Gloſſa.

2. Hinc ergo præcipuum dubium circa hanc poteſtatem delegatam ad diſpenſandum eſt, an ſcriptum, ſeu verba, per quæ illa conceditur, ſint ſtricti juris, vel favorabilis. Et ratio dubitandi eſt, quia hæc poteſtas duplici titulo odioſa eſt, & ideo reſtringenda. Primò ratione generis, quia delegata eſt: nam eo ipſo derogat ordinariæ; ergo conſequenter eſt odioſa, juxta Gloſſ. in c. 1. de reſcrip. in 6. verb. *proceſſus*, & in c. *ſolet*, de ſententia excomm. in 6. verb. *per ſuperiorem*, quæ dicit, poteſtatem delegatam eſſe ſtricti juris. Quam ſequitur Gemini. in ca. *præſentium*, de teſtib. & Angel. Sylveſt. & Summiſtæ verb. *delegatus*. Secundò ratione differentiæ, ſeu ſpeciei, quia diſpenſatio eſt ſtricti juris, ut diximus; ergo & poteſtas data ad diſpenſandum, quia talis eſt poteſtas, qualis eſt actus, cum ab illa ſpeciem ſumat, & quia ſi actus eſt odioſus, non poteſt poteſtas non eſſe odioſa, quia virtute continet actum, & quia ampliata potentia, neceſſe eſt, actum ampliari, quia ad plura, vel plures actus extendetur. Et ita ſentit Anto. de Roſel. tract. de legitimat. lib. 2. §. de cauſa materiali. n. 10. In contrarium verò eſt, quia poteſtas delegata ad diſpenſandum non eſt juri contraria, & eſt beneficium Principis; ergo eſt favorabilis; ergo non eſt ſtricti juris, ſed extendenda.

Gloſſa. Gemini. Angel. Sylveſt. Anton. de Roſel.

3. In hoc puncto eadem fere doctrina quæ in diſpenſatione votorum data eſt lib. 6. de voto, c. 16. in diſpenſatione legum locum habet, & infrà de privilegiis fere in ſimili ex profeſſo tractanda eſt, & ideo breviſſimè eſt hoc loco expedienda. Duplex ergo diſtinctio præmittenda eſt circa hujuſmodi delegationem, & varios modos, quibus fieri poteſt. Una eſt, quia interdum immediatè datur directa juriſdictio ipſi delegato; aliquando verò datur facultas ei, qui diſpenſandus eſt, ut eligat perſonam, à qua poſſit diſpenſari, ut in delegatione juriſdictionis pro ſacramento confeſſionis, & diſpenſatione votorum diximus; eadem n. eſt ratio in præſenti, ut per ſe conſtat, & frequens uſus confirmat. Nam hoc modo conceduntur quotidie diſpenſationes irregularitatum, impedimentorum matrimonii, & ſimiles. Non enim ordinariè Papa ipſe diſpenſat, ſed diſpenſationem committit, & quando tantum conceditur in foro conſcientiæ, ſolet ordinariè indifferenter committi perſonæ hujus, vel illius qualitatis, quã diſpenſandus elegerit. Unde inter hæc duo genera delegationũ hæc eſt differentia, quod illa, quæ fit ex parte ſupplicãtis, dãdo illi facultatẽ eligẽdi, eſt favor illius, non perſonæ delegatæ.

Duplex diſtinctio notanda.

At

At verò quando commissio fit immediatè ipsi delegato, non semper est favor dispensati, sed distinctione opus est.

4. *Secunda distinctio notanda.*

Unde est secunda distinctio. Nam hæc delegatio aliquando fit ad dispensandum in hac, vel illa lege cum determinata persona; interdum verò absolutè delegatur facultas dispensandi in tali lege, nulla nominata persona, cum qua possit dispensari, sed indifferenter; & prior modus regulariter fit ad petitionem partis, posterior verò minimè, sed vel ad petitionem commissarii, vel motu proprio delegantis. Et ideo quando priori modo conceditur delegatio, non censetur favor delegati, sed ejus, propter quem delegatio fit, & cui concedenda est dispensatio, tum quia ad petitionem ejus censetur concedi, tum quia ad illam dirigitur principalis intentio, quæ in his rescriptis in primis consideranda est, juxta suprà dicta de interpretatione legum, & infrà dicenda de interpretatione privilegiorum. At verò delegatio facta posteriori modo, censetur favor ejus, cui fit delegatio, ut religiosis conceduntur similes facultates in eorum favorem. Hoc autem limitandum est, nisi ex indulto constet, intentionem delegantis dirigi principaliter ad favorem eorum qui dispensandi sunt: nam tunc illorum principaliter censetur esse gratia; etiamsi in particulari non determinentur, ut patet in bullis Cruciatæ, & in Jubileis similes gratias continentibus.

5. *Facultas alicui supplicanti concessa, ut eligat personam, quæ secum dispenset odiosa est.*

Dicendum ergo est primò, delegationem dispensationis, quæ fit media facultate data alicui supplicanti ad eligendam personam, quæ secum dispenset, esse odiosam, ac subinde strictè interpretandam. Hanc assertionem posui in dicto lib. 6. de voto, c. 16. & eam à fortiori tenent auctores omnes citandi in assertione sequenti. Ratio assertionis est, quia illa facultas quantum est ex parte Pontificis, seu Principis, est concessio dispensationis; sed dispensatio est stricti juris, & odiosa, ut suprà ostensum est, & de privilegiis dicetur; ergo. Dices, re vera illa facultas non est dispensatio, hæc enim postea concedenda est à commissario postquam electus fuerit, & ideo actus antea factus non erit licitus, aut validus, si ejus valor ex dispensatione pendeat, ut si dispensatio sit futura in impedimento irritante; ergo non est, cur restringatur illa facultas, seu mandatum sicut dispensatio. Antecedens est, ut recte admonet Navar. in sum. c. 12. n. 79. §. *duodecimo*, & additio ad Rotam, t. de fil. Presb. decis. 2. in novis, & latiùs Cova. in 4. 2. p. c. 6. §. 9. in fin. ubi refert. Præpositum contrarium sentientem in c. *qui circa*, de consang. n. 20. Respondeo concedendo assumptum, quod adeò est certum, ut Navar. suprà dixerit, solum aliquos simplices in eo esse errores. Præpositus autem solum dixit, mandatum illud habere vim dispensationis, utique quantum est ex parte Pontificis. Unde videtur dici posse quasi conditionata dispensatio, quæ suspensa quidem est, & non habet effectum, donec conditio impleatur, ac subinde donec commissarius dispenset, quia illa fuit conditio in mandato posita. Et quidquid sit de sensu Præpositi, & de modo loquendi, in re verum est, quòd illa concessio Pontificis est quasi dispensatio in fieri, jam enim ab illo procedit tanquam approbata in se, & in causa proposita, si tamen causa vera est, quod alteri examinandum committit. Et juxta hoc respondetur ad objectionem negando consequentiam, quia licèt illa non sit consummata dispensatio, & formalis, & inchoata, & virtualis, ut sic dicam, ideoque æque odiosa censetur, ac propria dispensatio.

Navarr. *Covar.* *Præposit.*

6. Sed instabis; nam licet hoc sit valde apparens, & probabile in commissione, quæ fit per mandatum, non tamen in illa, quæ tantum per modum facultatis datur. Nam in priori procedunt omnia dicta, & ideo illa dici solet dispensatio necessaria, quia ita est à Pontifice concessa sub illa conditione, *Si preces veritate nitantur*, ut post exploratam, & inventam veritatem non possit dispensatio negari, & ideo non immeritò de tali modo concessionis, & mandati, perinde ac de dispensatione judicatur quoad restrictionem, vel odium. At verò in posteriori fit commissio libera, ita ut simpliciter relinquatur dispensatio in arbitrio commissarii, propter quod talis dispensatio voluntaria apellari solet. Illa ergo non est, cur æquiparetur dispensationi, quia nec absoluta dispensatio est, nec conditionata, nec ex necessitate dispensationem infert, etiam verificata narratione; non est ergo cur æquiparetur dispensationi, sed tanquam sola potestas dispensandi judicanda est, juxta communem doctrinam distinguentem in hoc inter dispensationem, & potestatem dispensandi. Respondeo, argumentum convincere, non esse tam certam assertionem in hoc secundo membro, sicut in priori. Dico tamen in primis, moraliter, ac regulariter loquendo, dispensationem concessam ad postulationem supplicantis nunquam dari per modum liberæ facultatis respectu commissarii, sed per modum necessarii mandati, sive commissio fiat determinatæ personæ sub proprio nomine, sive nomine alicujus dignitatis, vel officii; sive optio personæ ipsi supplicanti conceditur, ut ex usu constat, & ita eodem modo procedit conclusio, & moraliter verificatur juxta prius membrum declaratum. Si autem contingat, secundo modo fieri concessionē ad petitionem supplicantis, etiā censeo, assertionem in illa esse veram; ratio verò ejus aliter urgenda est, juxta dicenda in puncto sequenti.

Dispensatio concessa ad postulationem supplicantis moraliter loquendo non datur per modum liberæ facultatis, sed necessarii mandati.

7. Dico ergo secundò: Quoties conceditur facultas ad dispensandum cum aliquo in particulari, sive fiat delegatio ad petitionem partis, sive ad petitionem delegati, & sive fiat determinatæ personæ, sive electio personæ committatur dispensando, stricti juris est concessio, seu delegatio, aut dispensatio. Hæc videtur esse communis sententia Doctorum in c. *at si clerici*, §. *de adulteriis*, de judic. & in c. ult. de simon. aiunt enim, potestatem dispensandi cum certis personis expressis esse strictè interpretandam. Idem Angel. verb. *dispensatio*, n. 9. Sylvest. q. 5. num. 9. & idem sensit Gambara de authorit. legati, lib. 10. n. 200. Franc. in c. *is qui*, de filiis Presbyt. in 6. dicens, quando potestas dispensandi derivatur in aliquem, utique in particulari, non esse latè interpretandam. Quod etiam sequitur Tabien. verb. *beneficium*, 2. numer. 16. & Sayrus tom. 1. Thesauri, c. 11. n. 8. in fine. Et solet probari hæc assertio ex ca. *si cui nulla*, de præben. in 6. quia ibi dicitur, gratiam concessam ad providendum de beneficiis, nulla facta personarum expressione, non expirare per mortem concedentis, etiam re integra, facultatem autem gratiosè concessam alicui super provisione certæ personæ facienda, expirare per mortem concedentis, si res sit integra. Hinc ergo colligitur communiter, hanc facultatem ad dispensandum datam pro certa persona, vel personis, non esse favorabilem, sed stricti juris, quo argumento in materia de voto usus sum. Unde quia in illo textu non absolutè, sed cum limitatione id dicitur, sc. *si non ob suum*, id est, ejus, cui facultas datur, *sed ejus, cui provideri mandatur, gratiam, vel favorem.* Ideo etiam solet limitari assertio nostra, ut procedat, quando commissio dispensationis facta est in gratiam personæ dispensandæ: secùs verò esse, si in gratiam personæ dispensantis, seu dispensaturæ, quia in dicto textu hic casus non excipitur, sed potius per argumentum à contrario conceditur, ut etiam tum gratia non expiret, vel etiam quia exceptio particularis firmat regulam in contrarium. Ergo etiam in præsenti, licèt in facultate dispensandi exprimatur persona cui danda est dispensatio: si tamen data est in favorem ejus, cui conceditur, erit favor ampliandus. Atque ita referendo aliquos tenet Sanci. dicto lib. 8. disp. 2. n. 6. Censetur autem dari facultas in gratiā dispensaturi, quomodo, non obtinetur ad petitionem dispensandi, sed

Angel. Sylvest. Gambar. Franc. *Sayr.* *Facultas data ad dispensandum pro persona certa, vel personis non est favorabilis, sed stricti juris.* *Limita assertionem, ut procedat quando facultas concessa est in favorem personæ dispensandæ, non verò dispensantis, juxta quosdam* *Sanch.*

ſed ipſiuſmet commiſſarii, vel quando ex aliis verbis conceſſionis id ſufficienter colligitur. Alioqui in caſu dubio quoties facultas datur pro perſonis nominatis, præſumitur favor earum, & ideo reſtringendas.

8. Sed, ut verum fatear, non ſatis capio rationem hujus diſtinctionis. Cur enim eadem facultas diſpenſandi data in favorem diſpenſaturi, favorabilis eſt, ampliandа, & data in favorem ejus cui concedenda eſt diſpenſatio, non eſt favorabilis, ſed odioſa, & reſtringenda? Nam illa facultas in ſe eadem eſt, & ſemper habet illos duos reſpectus, & fieri poteſt, ut perſona indigens diſpenſatione non ſit minus digna illo favore, quam perſona volens diſpenſare. Imò petitio illius facultatis ex parte perſonæ indigentis diſpenſatione, videtur magis favorabilis, quia eſt perſonæ indigentis, & ſub ea ratione miſerabilis, & humiliantis ſe, ac confitentis fortaſſe defectum ſuum. Petitio verò activæ diſpenſationis facta ab ipſo, qui diſpenſaturus eſt, videtur magis ambitioſa, niſi principaliter fiat in gratiam ejus, cui ſubvenire deſiderat, & tunc etiam cenſeri poteſt gratia principaliter facta illi, cum quo diſpenſandum eſt. Vel certè licèt fiat ipſi delegato, non apparet, cur ſit magis favorabilis, quam facta indigenti diſpenſatione, præſertim quando utroque modo facultas conceditur ad uſum voluntarium ipſi commiſſario. Nam tunc talis facultas data ex intentione conferentis propter commodum diſpenſandi, non magis continet virtualem diſpenſationem, quàm datam in favorem diſpenſantis; ergo vel utroque modo reſtringenda eſt, ſi reputatur virtualis diſpenſatio, vel utroque modo eſt ampliandа, ſi talis non exiſtimetur, ſed ſolummodo poteſtas diſpenſandi.

9. Secundò, dictum cap. *ſi cui nulla*, non videtur rectè in contrarium induci, quia longe aliud eſt gratiam eſſe manſuram, vel non eſſe manſuram mortuo concedente, re integra; aliud verò eſſe favorabilem, aut reſtringendam in aliis, quæ ad durationem non pertinent; à diverſis autem non rectè ſi ſit illatio, maximè quando neque ſunt neceſſariò connexa, neque ex eiſdem principiis oriuntur. Talia autem ſunt illa duo: nam mandatum diſpenſandi cum tali ſupplicante diſpenſatione neceſſaria (ut vocant) permanet mortuo mandante; etiam re integra, ut probabilior opinio fert, quam latè defendit Sanc. dict. li. 8. diſp. 28. n. 72. & nihilominus ſtricti juris eſt: ut in prima aſſertione oſtendi, & fatetur idem Sanc. ſuprà cum aliis; ergo illæ duæ proprietates, ſc. indultum durabile eſſe poſt mortem concedentis, & eſſe favorabile; vel è contrario expirare per mortem, & eſſe reſtringendum, non ſunt connexæ, per ſe loquendo; ergo licet facultas diſpenſandi cum perſona expreſſa data in gratiam delegati ſit permanſura, non ſequitur eſſe late interpretandum: & è contrario licèt eadem facultas data in gratiam ejus, cum quo eſt diſpenſandum, non ſit permanſura, non ſequitur ex vi illius proprietatis eſſe reſtringendam. Et ratio eſt, quia illa duo poſſunt oriri ex diverſis principiis; nam gratia habet, quod non expiret, ex eo, quod eſt plene facta ante mortem concedentis, unde ſive ſit favorabilis, ſive exorbitans, permanebit, ſi plene fuit conceſſa: è contrario verò quando gratia eſt in fieri, & non plene facta ante mortem concedentis, cenſetur expirare, ſi re integra concedens moriatur, quod etiam habebit, etiamſi favorabilis ſit. Ut conſtat de mandato conferendi alicui, & in favorem ejus beneficium, vel gratiam quantumvis favorabilem ex parte materiæ, & aliarum circumſtantiarum, nihilominus tamen expirabit per mortem concedentis, re integra, juxta dictum c. *ſi cui nulla*. Ergo licèt ex illo textu colligatur mandatum providendi tali perſonæ, vel diſpenſandi cum illa, factum in favorem executoris non expirare, non ſequitur, eſſe late interpretandum in aliis, & è contrario licet factum in gratiam providendi expiret in dicto caſu, non ſequitur, eſſe reſtringendum in aliis, nec in ſe odioſum eſſe, niſi aliunde id oſtendatur.

10. *Cur facultas diſpenſandi cum certa perſona ſit ſtricti juris.*

Ratio ergo, ob quam facultas diſpenſandi cum perſona in particulari expreſſa ſtricti juris cenſetur, non eſt, quia facultas illa datur in gratiam indigentis diſpenſatione, vel in favorem delegati, ſed quia moraliter perinde reputatur, ac ipſa diſpenſatio: nam quod eſt ex parte ſuperioris jam fit diſpenſatio, licèt executio, & modus alteri committatur; quoad autem hæc commiſſio fiat in favorem commiſſarii, vel alterius, non mutat naturam actus, nec moralem illam æquivalentiam, ſeu æſtimationem. Nec etiam multum refert, quod illa commiſſio fiat cum mandato diſpenſandi, vel cum libera facultate, quia reſpectu legis idem odium continet talis comiſſio: nam eodem modo illi derogatur, licèt intercedente mandato rigoroſo ex parte ſuperioris, efficacius fieri videatur. Atque ita Felin dicto c. ult. de ſimon. n. 8. limitat. 3. generaliter docens, eſſe diſpenſationem odioſam, quoties perſona cum qua eſt diſpenſandum, nominatur; rationem reddit, *quia tunc non eſt una ſimplex facultas diſpenſandi, ſed quaſi diſpenſatio in eſſe producta, ſolam executionem ſpectans.* Et hæc ratio ex dicendis in ſequenti aſſertione magis declarabitur. *Felin.*

11. *Poteſtas diſpenſandi in aliqua lege generaliter facta ſine expreſſione perſonarum favorabilis eſt.*

Dico tertiò: Delegatio poteſtatis diſpenſandi in aliqua lege generaliter facta quoad perſonas ſine illarum expreſſione, favorabilis eſt, & latè interpretanda. Hæc eſt communis ſententia juris canonici interpretum in eiſdem locis ſcil. dicto §. *de adulteriis*, & dicto c. ult. de ſimon. & Doctorum juris civilis in leg. *Gallus*. §. *& quid ſi tantum*, ff. de lib. & poſt. & in leg. 2. ff. de verb. obligat. & alia referunt Covar. in 4. p. 2. c. 8. §. 8. n. 6. & ſequentibus, & Sanci. lib. 8. diſp. 2. n. 1. Solet etiam hæc aſſertio probari ex c. ult de ſimon. & c. *per venerabilem*, qui filii ſint ligit. ſed in his locis non videtur eſſe ſermo de poteſtate delegata, ſed de poteſtate ordinaria, maximè in c. *per venerabilem*: nam de alio poteſt eſſe controverſia, quam omitto, quia hæc aſſertio magis nititur ratione, & communi ſenſu Doctorum prudenter judicantium, hanc poteſtatem ſic conceſſam eſſe favorabilem. Poſſums verò ex illis textibus ſic argumentari, quia poteſtas ordinaria ad diſpenſandum in lege non cenſetur odioſa, ſed favorabilis, & amplianda; ergo etiam poteſtas conceſſa dignitati ex privilegio, vel per legem, juris communis eſt favorabilis, quia jam eſt ordinaria, ut ſuprà dixi; ergo etiam poteſtas delegata generaliter ad diſpenſandum eſt favorabilis. Probatur conſequentia, primò quia modus conceſſionis per delegationem, vel per legem, aut viam ordinariam, non variat rationem poteſtatis, ſed ſolum pluribus conceditur, & pluribus modis; hoc autem non facit illam odioſam, ſi ſecundum ſe favorabilis eſt. Secundò, quia ideo illa poteſtas ordinaria favorabilis eſt, quia non eſt contra jus, ſed potius ſecundum jus, nec per ſe poteſt cenſeri odioſa, aut nociva, cum ſit ſimpliciter neceſſaria ad commune regimen, & ad convenientem uſum legum: ſed poteſtas etiam delegata generaliter non eſt contra jus, nec alicui nocet, ſed ad commune etiam commodum ordinatur; ergo ſimiliter eſt favorabilis. Tertiò, per hanc poteſtatem ſic conceſſam per ſe primo ſolum intenditur favor communitatis, & illius, cui talis poteſtas communicatur, quod totum eſt beneficium Principis; ergo eſt latè interpretandum. Et hinc etiam intelligitur differentia inter poteſtatem generatim conceſſam, vel per reſpectum ad expreſſam perſonam: nam prior non reſpicit bonum privatum, ſed commune, poſterior verò neceſſariò reſpicit privatum commodum cum exceptione à communi jure, & ideo hæc poſterior ex ſe eſt invidioſa, & reſtringenda, prior verò minimè. *Sanc.*

12. Jã verò occurrebat hic explicandũ, quomodo hæc reſtrictio, vel extẽſio faciẽda ſit in reſcripto

has

Differentia inter potestatem generatim concessam & per respectum ad privatam personam.

has delegationes convenientibus. Sed hæc materia coincidit cum simili de privilegiis, & ideo lib. 8. ex professo tractabitur. Nunc solum dico in hac ultima assertione extensionem potissimum faciendam esse contra delegantem: nam si contingat, delegationem esse in præjudicium tertii, aut minuere aliquo modo jurisdictionem ordinarii Prælati, quando delegatio fit à superiori, & remoto, tunc ex hac parte poterit restringi concessio. Et ita docent authores omnes citati. In reliquis verò constat, verborum proprietatem retinendam esse, & intra illam tantum esse ampliationem faciendam, juxta principia posita in c. 2. & 3. quæ in præsenti etiam applicari possunt. Tandem in usu hujus potestatis servanda est forma rescripti, ut si persona sit eligenda habeat omnes qualitates, quæ in rescripto postulantur: si verò jam est electa, vel in rescripto est determinata, ipsa servet in dispens. formam in rescripto traditam: nam si excedat fines mandati nihil faciet, juxta dicta suprà in lib. 5. quæ latius ad materiam de Privilegiis in li. 8. applicabimus. Et multa etiam dixi in lib. 6. de voto cap. 16.

CAPUT XVIII.

Utrùm ad justam dispensationem causa justa necessaria sit.

1. *De causa finali dispensationis.*

INcipimus dicere de finali causa dispensationis, à fine enim maximè sumitur justa dispensationis causa. Hæc autem causa postulari potest vel ad honestatem actus dispensandi, scilic. ut licitè petatur ex parte subditi, & justè etiam, ac licitè ex parte superioris concedatur, vel etiam ad valorem dispensationis, & usus ejus. Nunc ergo solum de justitia, seu honestate agimus, in sequenti verò capite de valore dicemus. Intelligitur autem quæstio præcipuè de ipsomet legislatore dispensante in lege sua, inde enim à fortiori constabit resolutio de inferioribus dispensantibus in legibus superiorum per potestates sibi commissas: nam si superiori non licet talis dispensatio, multò minùs licebit inferiori, ut à fortiori ex sequenti capite patebit.

2. Ratio ergo dubitandi generalis esse potest, quia si justa causa esset semper necessaria ad dispensandum, non esset necessaria authoritas superioris dispensantis. Probatur consequentia, quia justa causa per se est sufficiens ad excusandum ab obligatione legis humanæ, de qua tractamus. Vel certè ad summum esset necessarius actus superioris per modum interpretationis authenticæ, ut constet, talem causam esse justam, & sufficientem ad excusandum à lege, ipse verò superior non tolleret obligationem, & consequenter non dispensaret. Secundò est specialis ratio dubitandi in ipso legislatore, quia lex sola illius voluntate posita est; ergo per eandem auferri potest licitè absque alia causa. Probatur consequentia, tum quia superior est dominus suæ voluntatis, tum etiam quia non subditur legi, tum denique quia potest sua voluntate totam legem auferre; ergo etiam ex parte. Tertiò, quia dispensare sine causa in lege non est intrinsecè malum, nec est malum, quia prohibitum respectu legislatoris; ergo nullo modo. Major patet, tum ex usu, quia Papa sæpe dispensat sine causa, idque scienter, & expresse, non est autem præsumendum, malè facere; ergo signum est, illud non esse intrinsece malum, aliàs nunquam liceret, tum etiam quia nulla potest assignari virtus, cui intrinsece repugnet talis actus, non est enim contra justitiam, vel contra charitatem, quia talis dispensatio prodest accipienti, & nemini est nociva. Altera verò pars patet, quia vel hoc est prohibitum per eandem legem, in qua fit dispensatio, & hoc non, quia tantum obligat circa suum actum, quem prohibet, vel præcipit, unde dici non potest legislator transgredi legem, in qua sine causa dispensat, quia non agit contra obligationem ejus, sed tollit illam; vel hæc prohibitio est per aliam legem positivam, & hoc etiam dici non potest, quia nulla talis assignari potest, præsertim respectu ipsius Principis, seu legislatoris.

3. *Dispensare sine causa an sit licitum.*

Propter hæc opinari posset aliquis, non esse (per se loquendo) peccatū dispensare in propria lege sine causa, sed ad summum ex accidenti, quando id generaret scandalum, vel perturbationem in republica, aut daret occasionem aliis subditis violandi legem, aut si ob talem dispensationem gravamen injustum in alios redundaret, quæ omnia extrinseca sunt, & separari possunt à tali actu; hoc ergo modo reputari potest ille actus per se non malus, sed indifferens, ac subinde honestari posse ex quocunque alio fine, sine justa causa, quæ specialem rationem præbeat dispensandi. Sicque aliqui authores dixisse videntur, in supremo Principe non esse necessariam causam ad dispensandum. Gloss. ult. in l. *relegati*, ff. de pœnis nam cum lex dicat, neminem posse dispensare in pœna exilii, *nisi Imperatoerm ex aliqua causa*, addit. Glos. *Magna, & justa causa est ejus voluntas*, quam ibi Bart. approbat. nu. 4. Eandem opinionem videtur tenere Innoc. in cap. *cum ad monasterium*, de statut. Monachor. num. 3. & 4. quem alii ibi sequuntur, & Panormitan. in ca. *diversis*, de Cleric. conjug. num. 4. in cap. 2. de schismat. n. 4. Dec. in c. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. n. 29. Rosel. verb. *dispensatio*, n. 6. Felin. referens plures in c. 2. de constitut. fallent. 4. n. 23. ubi Anton. de Butrio dixit, solam liberalitatem Papæ sufficere pro causa dispensationis, quod approbat Felin. in c. *ad audientiam* 2. de rescript. n. 4. Qui clarius quàm alii declarat hanc sententiam procedere non solum in foro contentioso, sed etiam in foro conscientiæ, existimo tamen etiam in hoc committi æquivocationem, ut infrà dicam. Citatur etiam Turrecrem. in c. *singula*, 89. dist. n. 14. circa finem, & plures alios pro hac sententia refert Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 18. n. 2. Veruntamen hi auctores, si attenti legantur, non tractant punctum hujus quæstionis, an possit legislator licitè, sed simpliciter an possit dispensare in sua lege sine causa, & hoc modo affirmant, & interdum declarant talem dispensationem reddere tutum dispensatum apud Deum, & in conscientia, ut patet ex Felin. suprà, & Sylv. verb. *dispensatio*, q. 3. Ange. n. 3. & Palud. 4. d. 38. q. 4. art. 4. n. 40. Existimo ergo vel nullos, vel certe paucos authores tenuisse sententiam illam in dicto sensu, quod est maximè attendendum, ne alicui propter authoritatem tot Doctorum probabilis fortasse videatur.

Gloss. *Bart.* *Innoc.* *Panormit.* *Decius.* *Rosel.* *Felin.* *Anton.* *Turrecr.* *Sanch.*

4. *Requiritur causa justa ut licitè dispenset, etiam princeps supremus, vel summus Pontifex. D. Thom. Cajet. Soto. Hostiens. Panormit. Turrecr. Rebuff. Navar.*

Dicendum ergo est legislatorem, etiamsi Princeps supremus, vel summus Pontifex sit, non posse licite dispensare in lege sua sine causa justa, vel proportionata legi, in qua dispensat. Est communis Theologorum, tenet D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 5. Cajet. q. 96. art. 4. & alii expositores ibi, & Soto lib. 1. de just. q. 7. a. 3. Ex juris autem peritis idem declarant Hostiens. in sum. tit. de filiis Presbyt. in fine, verb. *non omitto*, Panormitan. in capit. *quæ in Ecclesiarum*. de constitut. n. 17. & cap. *extirpandæ*, §. *qui verò*, de præbend. in repet. num. 44. & in cap. *per venerabilem*, qui fil. sint legit. n. 4. ubi ita exponit sententiam Innoc. suprà allegatam, & dicta Doctorum, qui illum sequuntur. Idem ex professo Turrecrem. sententiam D. Thomæ ad literam sequens in cap. *consequens*, dist. 11. Rebuff. in concordant. tit. *forma mandatt.* verb. *dispensationes*, & in Praxi tit. de dispensat. in plural. benef. n. 55. ubi n. 56. dicit, hanc esse communem sententiam Theologorum, & fere omnium juris canonici interpretum, & idem tenet Navar. in cap. *si quando*, de rescript. excep. 8. n. 13. & alii communiter, quos suprà Sanc. refert, n. 3. & in sequentibus alios designabimus.

5. Atque hæc sententia est consentanea juri canonico 1 quæst. 7. c. *necessaria*, & sequentibus, ubi tunc

tunc ſolum permittitur à Patribus diſpenſatio, quando juſta cauſa intercedit: & dicitur, illa ceſſante, debere etiam indulgentiam ceſſare, ibidem in capit. *quod pro remedio.* Multum etiam juvat. Tridentin. ſeſſ 25. capit. 18. de reform. ubi indicat, diſpenſare ſine juſta cauſa, *nihil aliud eſſe, quam unicuique ad leges tranſgrediendas aditum aperire.* Et ideo ſeſſ. 24. cap. 5. de reformatione ſtatuit, ut in contrahendis matrimoniis diſpenſationes non dentur, niſi ex cauſa. Secundò conſonat dicta lex *relegati*, de pœn. nam. de Imperatore dicens, poſſe diſpenſare in pœna jure impoſita, addit, *ex cauſa aliqua*, perperamque addidit Gloſſa voluntatem Principis eſſe magnam cauſam: nam per ſe manifeſtum erat, Imperatorem non diſpenſare, niſi ex ſua voluntate; ergo lex illa ultra voluntatem requirit cauſam. Niſi fortè Gloſſ. illa intelligatur de voluntate rationabili: num hæc cauſam involvit. Ad idem induci poteſt lex 4. in princip. ff. de damn. infect. quatenus dicit, Prætorem *poſſe definitum terminum ex cauſa dare.*

Gloſſa ſuprà allegata rejicitur.

6. Tertiò, ac præcipuè probatur aſſertio ex naturali jure, quod Divus Thomas colligit ex verbis CHRISTI Luc. 12. *Quis, putas, eſt fidelis diſpenſator, & prudens.* Nam Princeps etiamſi ſit author legum, non eſt dominus (ut ſic dicam) ſed diſpenſator illarum; ergo etiam quando in illa diſpenſat, ſe gerere debet, ut fidelis diſpenſator, & prudens, & non ut abſolutus dominus. At ſi abſque cauſa unum, vel alium liberet ab obligatione legis, nec prudenter, nec fideliter diſpenſat; ergo abutitur ſuo munere, & peccat. Primum antecedens probatur, quia Pontifex, vel etiam Rex non eſt abſolutus dominus communitatis ſibi ſubditæ, ſed paſtor, & rector, & ideo non poteſt leges ponere in ſuam privatam utilitatem, ſed pro communi civium utilitate, ut ſuprà dictum eſt, & propterea legiſlatores à Paulo vocantur miniſtri, & diſpenſatores Dei; ergo ipſa legiſlatio eſt quædam fidelis adminiſtratio, ſeu diſtributio obligationis, quæ per legem imponitur. Prima verò conſequentia probatur, quia ejuſdem poteſtatis eſt in legiſlatore actus diſpenſandi in lege, cujus eſt actus ferendi legem, ut conſtat; ergo eſt actus non domini abſoluti, ſed adminiſtrationis, & (ut ipſum nomen præ ſe fert) eſt actus diſpenſatoris, ut ſic; ergo etiam debet eſſe fidelis, & prudens. Quòd autem diſpenſatio ſine cauſa facta non ſit prudens, per ſe notum videtur, quia non eſt conſentanea rectæ rationi, nec fini poteſtatis, à qua procedit: nam illa per ſe eſt propter bonum commune; illa autem diſpenſatio eſt tantum propter privatum commodum, vel affectum, & ita eſt abuſus poteſtatis, item quia lex eſt commune bonum, & illa vulneratur ſine cauſa. Denique quia uniformitas, ac proprio inter membra corporis per ſe ſpectat ad totius corporis bonum, quod etiam per tales diſpenſationes læditur, & deformatur. Ut hæ rationes probant etiam, illum actum non eſſe fidelitatis debitæ à diſpenſatore, quia tenetur ex vi fidelitatis debitæ ratione ſui muneris convenienter uti ſua poteſtate ad finem ejus, & conſervare, ac promovere commune bonum. Nam ut Paulus ait 2 Corinth. 10. poteſtas non eſt data in deſtructionem, ſed in ædificationem. Et ita ſoluta manet ſecunda ratio dubitandi, quæ fortaſſe probat talem diſpenſationem eſſe validam, non tamen juſtam, quia Princeps non eſt ita dominus ſuæ voluntatis, ut non ſubdatur legi naturali, & propriæ. An verò idem ſit de ablatione totius legis, infrà dicetur.

2 Corinth. 10.

7. Sed objici poteſt contra hunc diſcurſum: nam ſequitur, malitiam hujus actus diſpenſandi ſine cauſa in lege, tantum eſſe contra fidelitatem, ac ſubinde tantum eſſe ex ſuo genere venialem: conſequens eſt creditu difficile; ergo. Sequela declaratur, quia ex hoc, quod actus ſit contra prudentiam, non habet actus ſpecificam malitiam: nam ille defectus generalis eſt omni peccato; ſpeciem autem ſumit ex materia virtutis, vel vitii moralis, in qua verſatur. Illa ergo malitia imprudentis diſpenſationis tantum eſt contraria fidelitati morali; fidelitas autem ex ſuo genere tantum obligat ſub veniali, ſicut & veritas; ergo illa malitia ex ſuo genere tantum eſt venialis. Hæc objectio duo petit inter ſe connexa, unum eſt, ad quam virtutem pertineat obligatio hæc non diſpenſandi in lege, niſi ex cauſa juſta: aliud eſt, quàm gravis ſit ex genere ſuo tranſgredi hanc obligationem.

8. Et incipiendo ab hoc poſteriori puncto. Navar. in ſum. prælud. 9. n. 14. docuit hoc tantum eſſe peccatum veniale, citatque Cajet. 1. 2. q. 96. art. 5. ubi Cajetan. ſolum dicit, malè facere Principem, ſe vel alium eximendo ab obligatione legis ſine cauſa, non tamen peccare contra legem, in qua diſpenſat, ſed contra alia principia naturalia, præſertim contra illud, *Turpis eſt pars, quæ non conſonat ſuo toti.* Quia verò hæc turpitudo videtur levis, ideo Navar. videtur Cajetanum allegaſſe pro hac ſententia, & in eandem inclinat Soto lib. 1. de juſtitia, q. ult. art. ult. licèt non declaret aperè. Eandemque ſequuti ſunt aliqui moderni, quos refert, & ſequitur Sanci. diſp. 18. n. 7. Non explicant autem hi authores, cujus ſpeciei ſit malitia, quam habet actus mala diſpenſandi ex objecto ſuo, ſed dicunt, ex circumſtantia extrinſeca poſſe eſſe mortalem ratione ſcandali, vel notabilis nocumenti, vel injuſti gravaminis aliorum: extrinſeco autem objecto, quatenus præcisè eſt exemptio à lege ſine cauſa, non videri rem tanti momenti, ut ad peccatum mortale ex genere ſufficiat.

Navar. Cajet. Soto. Sanci.

9. Ego verò cenſeo, in Principe eſſe peccatum mortale ex genere ſuo, diſpenſare in lege ſua ſine cauſa. Ita ſentit Cajet. in ſumm. verb. *diſpenſatio*, dum ait, eſſe hoc peccatum veniale in parvis, unde videtur ſupponere in magnis eſſe mortale, ac ſubinde ex genere eſſe tale. Poſtea verò ita id explicat, ut potius ſignificet, tantum eſſe mortale, quando diſpenſatio redundat contra jus divinum, vel naturale, & conſequenter eſt invalida, & illum imitatur Armil. ibi num. 13. Clarius hoc ſentit Valent. 2. p. d. 7. q. 5. punct. 9. qui etiam ad hoc inducit Cajetan. 1. 2. quæſt. 96. art. 5. Apertius tradit Covar. in 4. 2. p. rt. cap. 6. §. 9. num. 6. & inclinat Soto in 4. d. 39. artic. 2. in fine corporis ibi *fas non eſt*, & ſequentur quidam alii ſummiſtæ, quos refert Sanci. & eandem ſupponere videntur omnes, qui tenent, talem diſpenſationem eſſe invalidam, quos capite ſequenti referam. Ac ſubinde hoc fatentur de inferiori diſpenſante in lege ſuperioris ſine cauſa, ut ſumitur ex Navar. in ſum. cap. 25. num. 5. ubi rationem reddit, quia hæc eſt injuſtitia gravis, quæ eſt peccatum mortale. Hæc verò ratio cum proportione, licèt non cum æqualitate, ad præſens accommodari poteſt, ut ſenſit Covarr. ſupra, & ſimul per hanc rationem explicatur primum quæſitum, ſcilicet, ad quam virtutem pertineat, hanc circumſtantiam in diſpenſatione obſervare, nimirum, ut non niſi ex juſta cauſa fiat, ſeu cujus ſpeciei ſit malitia contraria.

9. Peccatum eſſe in Principe diſpenſare in lege ſua ſine cauſa, & hoc mortale ex genere ſuo.

Cajet. Armil. Valent. Covar. Soto.

10. Ratio ergo eſt, quia legiſlator ex juſtitia tenetur non diſpenſare in ſua lege ſine juſta cauſa; ergo peccat contra juſtitiam aliter diſpenſando; ergo illud peccatum eſt mortale ex genere ſuo: nam violatio cujuſcunque juſtitiæ ex ſuo genere mortale peccatum eſt, juxta doctrinam omnium; ergo. Conſequentiæ claræ ſunt. Primum verò antecedens probatur, quia triplicis juſtitiæ obligatio in præſenti videtur concurrere. Primò commutativæ, quia Princeps ex officio tenetur talem diſpenſationem non dare: obligatio autem ex officio maximè ſpectat ad juſtitiam cõmutativam. Secundò juſtitiæ legalis, ex qua tenetur Princeps nihil agere contra commune bonum: talis autem diſpenſatio ex ſe multum nocet communi bono, & eſt illi contraria. Tertio diſtributivæ, & hæc videtur eſſe proxima, & contra illam videtur eſſe propriè ſpe-

10.

specifica malitia talis actus; nam directe est acceptatio personarum, ut recte docuerunt Abulens. Matth. 22. q. 117. & Soto 3. de justit. q. 6. art. 5. ad 3. & Anton. 2. p. tit. 1 cap. 20. §. 2. in fine. Acceptio autem personarum opponitur justitiæ distributivæ, ut constat ex 2. 2. quæst. 63. Unde ex suo genere est peccatum mortale, maxime quando radicatur in obligatione officii, ut ibidem tractatur. Ita verò est in præsenti. Et declaratur: nam à principio ferre legem non simpliciter pro tota communitate, sed excipiendo aliquos ad libitum sine causa, contra justitiam distributivam est, & de se mortale contra totam illam communitatem: hoc autem fit virtute per talem dispensationem; ergo. Confirmatur: nam illud peccatum est mortale ex genere quod intra propriam speciem potest esse mortale ex materiæ gravitate, ita verò est in præsenti, ut patet exemplis. Quis enim dicat, non esse mortale dispensare in observatione Quadragesimæ sine causa, vel cum Sacerdote in onere recitandi officium pro libito, & similia; certè statim actus apparet adeo gravis, & deformis, ut peccatum mortale judicetur. Item licet fortasse de facto ex illo non sequatur scandalum quia occulte fit, de se est scandalosum, & ostendit Ecclesiam, seu rēpublicam, quod est indicium in se, ac de se esse rem gravem. Et hanc rationem indicat Val. suprà.

11. *Princeps non potest secum dispensare sine causa.* Confirmatur hæc resolutio, simul expēdendo quæstiunculam aliam hic occurrentem, an scilicet hæc doctrina locum habeat etiam in Principe secum dispensante. Respondendum enim est affirmative: nam supposita doctrina supra data l. 3. Principem suis legibus obligari, consequenter sequitur, eum peccare, secum dispensando in tali lege, alioqui inutilis, & ridicula esset talis obligatio, si posset Princeps illam à se tollere sine peccato sua voluntate sola, & sine causa. Et ita fatentur Cajet. Soto. Navar. & omnes. Addo vero hanc culpam in Principe esse gravem, & ex suo genere peccatum mortale. Probatur eadem ratione, quia alias nunquam obligaretur sua lege sub culpa mortali: nam etiam esset ridicula obligatio in illo gradu, si sua voluntate & sine causa posset auferre à se obligationem illam sine peccato mortali. Quis enim est, qui volens non servare aliquam legem non prius auferat à se obligationem gravem ejus, si potest, etiamsi in illa ablatione peccet venialiter, ut caveat peccatum mortale. Denique nullius momenti est obligatio, quam potest quis à se auferre suo arbitrio, & sine causa; ergo ut illud prius dogma, quòd Princeps obligatur suis legibus juxta gravitatem earum, solidum sit, necesse est, fateri Principem non posse à se auferre pro sua voluntate talem obligationem sine gravi causa, quin in tali dispensatione peccet mortaliter. Hinc ergo concludimus, tales dispensationes sine causa esse peccatū mortale ex genere suo, quia in Principe respectu sui non est ita gravis ex aliquo extrinseco accidente, sed præcise ex vi suæ specificæ malitiæ, quia est contra justitiam distributivam, quæ in illa acceptione personæ graviter læditur, &c. Idem ergo erit respectu dispensationis subditorum: nam malitia est ejusdem speciei, & licet ex circumstantia personæ circa quam, aggravetur in Principe dispensante, tamen (ut indicat Cajetan. dicta quæstion. 96. art. 5.) hoc non obstat, quominus etiam circa subditos peccatum sit mortale ex genere, & possit esse in individendo mortale ex gravitate materiæ. Licet in levioribus legibus vel circumstantiis earum sæpe possit esse peccatum veniale ex levitate materiæ, ut in aliis reb. contingit.

12. Et hinc etiam expeditur aliud dubium hic occrens, quantum scilicet peccet subditus petendo dispensationem sine causa. Nam quod peccat, omnes allegati authores fatentur, estque manifestum supposita dicta resolutione, quia petit rem irrationabilem, & communi bono contrariam, & quia vult discrepare à toto corpore sine causa. De quantitate vero culpæ eædem sunt opiniones. Dico autem breviter illam actionem subditi dupliciter considerari posse. Primò præcise ut est actio propria subditi, & voluntas cujusdam inordinati objecti, alio modo ut est inductio superioris ad actionem iniquam, & consequenter est cooperatio ad illam. Priori modo potest excusari subditus à culpa mortali etiam ex genere, quia non tenetur propria obligatione justitiæ ad illam conformitatem cum toto, ut capite sequenti magis declarabimus. At vero posteriori ratione peccat ex suo genere mortaliter, quia cooperatur peccato mortali, & est causa illius: in individuo autem ita peccabit sicut superior quem inducit. Et ita sentit Covar. supra. Poterit tamen accidere, ut subditus ignorantia excusatur, & tunc poterit ipse nihil peccare, putans Prælatū nihil peccare, & nihilominus fieri etiā potest, ut Prælatus non excusatur, quia vel non ignorat, vel ignorantia, quæ in subdito est invincibilis, in Prælato est culpabilis propter majorem occasionem, & obligationē sciendi. Quo circa si subditus bona fide procedat, & petat dispensationem, putans, se habere causam, vel fideliter narrans factum, & remittens superiori judicium causæ, nihil peccabit, etiamsi non sit certus, non peccare Prælatum, quia in dubio pro illo præsumere debet, ut sæpe dictum est, & in materia de voto in simili diximus cum D. Thom. 2. 2. q. 88. artic. ult. ad 2. & tradit etiam Nav. dicto prælud. 9. nu. 13.

Subditus petendo dispensationem sine causa peccat mortaliter ex genere suo ex uno capite, ex alio autem venialiter tantum.

Sic etiam è contrario: si subditus mala fide procedat, & decipiat Prælatum falsam causam allegando, ipse peccabit, & Prælatus esse poterit à culpa immunis, & hanc culpam existimo esse mortalem in subdito ex genere suo, quia de se gravem injuriam Prælato infert, nisi ex levitate materiæ minuatur. An verò si Prælatus offerat dispensationem sine causa subdito non petenti, ille peccet, acceptando. Sanc. suprà n. 8 ait, peccare eo modo, quo Prælatus, id est, vel venialiter, vel mortaliter, prout Prælatus peccaverit, quia cooperatur peccato illius, cum dispensatio non fortiatur, suum effectum, donec acceptetur. Sed dicendum censeo, tunc subditum non peccare, ex vi cooperationis, quia illa non est vera cooperatio, quia dispensatio à solo superiori datur, & ad illam ut procedit à superiori, subditus non concurrit, sicut cooperatur, quando superiorem excitat, vel inducit. Nec refert, quod acceptatio sit necessaria ad effectum, tum quia non est necessaria, ut con causa, sed ut conditio necessaria, quam ponere, solum est permittere effectum, non facere. Tum etiam quia posita dispensatione ex parte superioris, ponitur tota malitia gravis illius actionis, & quod sequatur effectus, non habet novam malitiam, & ideo acceptare, aut velle illum effectum, non est in subdito cooperatio ad malum. Potest vero cogitari ibi aliqua malitia in voluntate talis effectus, sine cooperatione, quæ venialis ad summum est, si tamen aliqua est, quod nunc non definio, donec dicam de culpa ejusdem subditi in visu talis dispensationis, quam in sequens caput reservo, quia supponit aliam de valore talis dispensationis, & ibi etiam dicemus, an teneatur Prælatus talem dispensationem revocare. 13.

14. *De qualitate causæ ad licitè dispensandum.* Supereſt respondere ad rationes disputandi in principio positas, & expedire alia brevia dubia, quæ in eis petuntur. Prima ergo ratio dubitandi petit generatim, qualis debeat esse causa justa ad licitam dispensationem sufficiens: triplex enim causa potest intelligi, una per se sufficiens ad excusandum, vel certò, vel sub dubio, alia per se non excusans, sufficiens tamen, ut possit tolli obligatio, alia quæ licet per se non tollat obligationem, & reddat justam dispensationem, & obliget Prælatum ad dispensandum. Dico ergo non esse necessariam primam causam. Et hoc solum concludit illa prior ratio dubitandi. Nam si certo constet, causam, seu necessitatem esse talem, ut per se excuset, tunc non solum dispensatio vera, sed etiam nec interpretatio Prælati necessaria est: si verò sit talis, quæ rem faciat dubiam, & dubium non possit

per doctrinam, vel aliam diligentiam expelli, tunc ad ſuperiorem recurrendum erit, ſi fieri poſſit, ut interpretetur potius, quam diſpenſet, licet interpretat. in illo caſu ſoleat largè diſpenſatio vocari. Ad propriam ergo diſpenſationem non eſt neceſſaria tam rigoroſa cauſa. Nec etiam eſt neceſſaria tertia, quæ ſuperiorem obliget, ſed ſufficiet media, quæ nimirum ſatis ſit, ut ſine acceptione perſonarum poſſit pars excipi à generali onere, & regula totius corporis. Sæpe occurrere poteſt cauſa ſufficiens ad prudenter judicandum, poſſe fideliter, & juſtè ſubditum eximi ab aliquo onere, vel quia in eo non ita militat ratio legis, ſicut in aliis, vel quia aliæ occaſiones, vel impedimenta occurrunt, quæ licet non cogant, prudenter inducunt miſericordiam, vel benignitatem, aut liberalitatem cum illo oſtendendam, ut canones frequenter loquuntur, & paulò poſt magis explicabimus.

15. Quæri autem hic poteſt, quæ ſit cauſa juſta ad diſpenſandum in humana lege, quam quæſtionem tractavi de diſpenſatione voti lib. 6. c. 17. & doctrina ibi data poteſt in præſenti cum proportione applicari. Unde breviter adverto, quæſtionem hanc poſſe tractari & comparatè, & abſolute. Priori modo quæri ſolet, an ſit neceſſaria tam gravis cauſa ad diſpenſandum in legibus humanis, ſicut in juramentis, aut votis, aut aliis quæ dicuntur attingere jus divinum, aut naturale. Quam comparationem attingit Navarr. in ſum. cap. 12. num. 57. & ſimpliciter dicit, difficiliorem eſſe diſpenſationem in his, quæ jus divinum attingunt, ac ſubinde majorem cauſam ad illam poſtulari, Soto vero lib. 7. de juſt. q. 4. ar. 3. §. *hoc autem*, quæſitum hoc de voto proponens, putat non habere unum reſponſum: nam interdum lex difficilius relaxatur, quam votum interdum vero è contrario. Hæc ergo quæſtio ſupponit aliam, quam tractavi l. 1. de voto, cap. 3. quæ ſit major obligatio, legis humanæ, an voti, & dixi pro materiæ qualitate interdum unam, interdum aliam eſſe graviorem, ita ergo dicendum eſt de cauſa diſpenſationis: nam ubi fuerit major obligatio, ibi major cauſa poſtulatur.

16. *Ubi fuerit major obligatio major cauſa requiritur ad diſpenſationem.* Abſoluta præterea interrogatio, ſcilicet, quâ gravis cauſa ſufficiat, vel quomodo poſſit de illa judicium ferri, non poteſt etiam certa reſponſione definiri, ſed prudentis arbitrio definienda eſt, ut etiam de voto dixi. Capita verò, ſeu loca, ex quibus hæc cauſa ſumenda eſt, numerantur à Gratiano in §. *niſi rigor*, 1. q. 7. dicente, *Pro tempore, pro perſona, intuitu pietatis, neceſſitatis, vel utilitatis, & pro eventu rei*, quæ per diſcurſum totius quæſtionis variis canonibus comprobat. Sed ſi attentè conſiderentur, omnia continentur in illis tribus capitibus, *neceſſitas*, *utilitas*, & *pietas*, hæc ſecundum alias circumſtantias variantur. Nam temporis conditio facit, ut tunc occurrat neceſſitas, vel utilitas, & idem ſuo modo eſt de conditione perſonæ, & rei eventu, ſub quo continetur quælibet occaſio, & ad hæc etiam reducitur opportunitas loci: nam ex his omnibus conſurgere ſolet neceſſitas, vel utilitas, ut ex ſe conſtat, & ex decretis à Gratiano ibi inductis, & ex c. *fraternitas*, d. 34. & optimè ex cap. *neceſſe eſt*, diſt. 29. c. *ipſa pietas*, 23. q. 4. & in univerſum loquendo, interdum hæc cauſa poteſt ſufficienter oriri ex uno, vel altero capite, aliquando vero ex multis ſimul: nam ſingula, quæ non poſſunt, ſimul collecta juvant, ut conſtat.

17. *Diſpenſatio juris publici & privati, quando dicitur.* Atque ex hac numeratione cauſarum colligi poſſunt tres aliæ diviſiones diſpenſationis. Prima eſt in illam, quæ eſt boni publici, vel privati. Sicut enim lex licet ſit propter commune bonum, nihilominus interdum eſt juris publici, interdum privati, ut ſupra tradidimus: ita diſpenſatio, quando pro immediata cauſa habet publicam utilitatem, dicitur juris publici; quando vero eſt proxime propter utilitatem perſonæ petentis diſpenſationem, dicetur juris privati. Unde etiam colligitur, quomodo intelligendum ſit, quod D. Thom. dicta q. 95. ar. 4. ait, ad fidelitatem diſpenſatoris pertinere, ut intentionem habeat ad commune bonum, indicare enim videtur, neceſſarium eſſe ad juſtam diſpenſationem, ut cauſa ejus ſit neceſſitas aliqua publica, vel communis utilitas. Unde Soto dicto art. 3. intulit, diſpenſationem non poſſe eſſe juſtam, niſi in commune bonum cedat; nam ſicut lex pro communi bono conſtituitur, ita pro illo diſpenſanda eſt. Et Panormit. in cap. *de multa*, de præbend. n. 8. referens eundem locum D. Thomæ ait, diſpenſationem non propter privatam cauſam, ſed propter publicam debere concedi. Ac denique Tridentinum ſeſſ. 25. c. 18. de reform. legis dicit tantum debere relaxari, ut communi utilitati ſatisfiat.

18. *Quo ſenſu debet diſpenſatio reſpicere bonum commune.* Non eſt autem intelligendum, ad juſtam cauſam diſpenſationis neceſſariam eſſe, ut immediatè pertineat ad commune bonum, ſatis enim eſt, ut immediatè contineat tale bonum illius perſonæ, cum qua diſpenſatur, vel propter quam diſpenſatur, quod redundet in commune bonum: nam bonum partis in bonum totius corporis redundat, quod patet ex viſu, & ex ratione, quia legiſlator ita debet communi bono proſpicere, ut etiam habeat curam ſingulorum quoad fieri poſſit; ergo ita etiam debet diſpenſare obligationē legis, ut neceſſitatibus ſingulorū ſubveniat, ſalvo communi bono, & ideo rectè dixit Grat. diſpenſationem concedi pro tempore, & perſona. Et D. Thomam dixit diſpenſationem rectè dari, quando lex quæ communitati expedit, huic perſonæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum majoris boni; tunc ergo ſubvenire per diſpenſationem, redundat in commune bonum, & ita eſt juſtum; erit autem injuſta diſpenſatio, ſi ſit propter privatum commodum, quod in commune bonum non redundat.

19. *Diſpenſatio voluntaria & neceſſaria quando dicitur.* Secunda diviſio diſpenſationis, quæ ex dictis colligitur, eſt in voluntariam, neceſſariam, ſeu juſtam, & debitam, vel non debitam, licet juſtam. Aliqui enim authores in hoc nihil diſtinguunt, ſed quoties intercedit juſta cauſa diſpenſandi, putant, diſpenſationem eſſe debitam. Ita Sylveſt. verb. *diſpenſatio*, q. 1. & hoc ſequuntur aliqui Canoniſtæ in c. *at ſi clerici*. §. *de adulteriis*, de judic. & favet Gloſſ. in c. *domino ſancto*, d. 50. verb. *neceſſe*, quæ prius colligit ex illo textu aliquam diſpenſationem eſſe debitam, poſtea vero generaliter infert *peccare Epiſcopum negando diſpenſationem, ubi patet ratio diſpenſandi*, & ſequitur ibi Tur. n. 9. Qui tamen in c. *cum conſtituerentur*, 50. d. n. 9. triplicem diſtinguit diſpenſationem, debitam, prohibitam, permiſſam. Et nihilominus ſubjungit, omnem diſpenſationem, quæ ex juſta cauſa datur, eſſe debitam. Quam diſtinctionem, ac doctrinam ſequuntur Annot. 1. p. tit. 17. §. 20. Roſel. verb. *diſpenſatio*, n. 4. Videtur tamen repugnantiam involvere cum tertio membro diſtinctionis. Quia non dicitur diſpenſatio permiſſa per modum actus illiciti, ſed quæ non datur per modum juris, ac legis, ſed ex miſericordia in caſibus permiſſis & non præceptis in jure, ut idem cum Archid. exponit: ac diſpenſatio talis licita eſt, ergo habet juſtam cauſam. Unde videtur eſſe aliqua æquivocatio in verbis illis, quia non eſt veriſimile, in verbis tam paucis dici contradictoria. Videtur ergo Turr. tacitè diſtinguere cauſam juſtam, id eſt, ex juſtitia obligantem, à cauſa honeſta ex miſericordia, vel pietate, aut rationabili liberalitate.

20. *Diſpenſatio, quæ licitè concedi poteſt, aliquando debetur ex juſtitia, aliquando non.* Sit ergo certum, non omnem diſpenſationem, quæ poteſt licite concedi, eſſe debitam ex juſtitia, vel præcepto, aliquando tamen eſſe poſſe. Ita Panormitan. Deci. Fel. & alii in dicto c. §. *de adulteriis*, Idem Abbas in cap. *conſilium*, de obſervat. jejun. n. 4. & in cap. *ex parte*, de conſuet. in fine. Qui authores ſpecialiter advertunt, juſtam, ſeu rationabilem diſpenſationem aliquando eſſe debitam, tanquā ſupponentes pro certo, non ſemper eſſe debitam, & ita etiam dixit Gloſſ. in c. *diſpenſationes*, 1. q. 7. diſpenſationē non

eſſe

esse jus, interdum tamen esse debitam. Idem repetit eadem Gloss. in cap. *exigunt*, eadem causa, & quæstione. Idem Roderic. tom. 1. q. 24. art. ult. in fine, Sanci. l. 3. de matrim. disp. 10. q. 1. qui alios referunt. Et potest satis colligi ex Trident. sess. 14. cap. 7. de reformat. ubi in casu per se justo, ut est occisionis alterius in propriæ vitæ defensionem, dicitur esse dispensatio quodammodo in debita. Potest etiam facile probari explicando titulos, ob quos potest dispensatio esse debita, extra quos non erit debita, licet possit esse justa.

Roder. *Sanch.* *Trident.*

21. *Dispensatio debita ex præcepto.*

Primo ergo potest esse dispensatio debita ex juris præcepto, ut quoties assignando aliquam causam dispensationis, utitur verbis præceptivis, ordinando, ut existente tali causa concedatur dispensatio, quod maxime fieri solet in dispensationibus circa pœnas post condignam satisfactionem, ut in dicto cap. *domino sancto*, ubi id notant Gloss. & Turr. Item Gloss. in c. *si quis*, & cap. *condemnandum*, dist. 50. propter verbum, *debet*, quod est in textu, quod non cogit, sed consideranda sunt alia verba, & materia. Quando vero lex solum concedit, ut possit dispensari, non est debita dispensatio, ut notatur in dicto §. *de adulteriis*, ex ipso textu. Intelligendum autem hoc est permissivè, seu negative, id est, ex vi illius concessionis non esse debitam dispensationem, non tamen absolutè, ut non possit esse aliunde debita: Quia sæpe denotatur per illum modum loquendi concessio potestatis, non vero excluditur obligatio, si aliunde oriri possit, ut notatur in c. *cum ex eo*, de elect. in 6. per ipsum textum. Secundo potest esse debita dispensatio per præceptum ab homine, ut in dispensationibus, quas concedit Pontifex remittens causas ordinariis, vel discreto confessori, mandans, ut dispensent, si preces veritati nitantur, tunc enim impleta conditione dispensatio debita est.

Gloss. Tur. Gloss.

22. *Dispensatio debita ex natura rei vel ex officio.*

Tertiò ex natura rei potest esse debita de justitia dispensatio, quando est necessaria ad commune bonum, vel vitandum publicum scandalum, vel quid simile. Ita notatur in dicto c. *ut constitueretur*, per illum textum, ubi Gloss. & Turr. supra, Panormitan. & alii supra citati. Quarto potest esse debita dispensatio ex officio, ac subinde ex justitia, ubi fuerit necessaria ad spirituale bonum petentis, vel ad vitandum grave periculum animæ. Ratio est, quia Prælatus ex officio tenetur providere in his casibus saluti subditi, & hoc maxime sentiunt authores primo loco citati; hujusmodi enim (ut existimo) vocant *justam causam dispensationis*. Quinto aliquando, licet causa non inducat debitum justitiæ, potest inducere debitum charitatis & misericordiæ. Aliquando enim dispensare est opus misericordiæ; ita enim interdum jura loquuntur c. *postulasti*, de Cle. excomm. ministr. at opus misericordiæ interdum est debitum, quando proximus graviter indiget, & sine dispendio potest illi concedi; ergo. Unde tandem fit, ut extra hos casus possit esse justa dispensatio, & non debita. Patet, quia potest esse ex misericordia, vel liberalitate sine gravi necessitate subditi, & sine præcepto positivo; ergo erit justa, quia ratio misericordiæ cum concessione juris positivi, illam justificat, & non erit debita, quia nec jure naturæ nec ex præcepto humano. Confirmatur, quia privilegium sæpe est justum hoc modo, & non debitum; ergo & dispensatio. Denique hæc dispensatio dicitur in jure gratia, ut authores supra citati advertunt.

Gloss. Turrecr. Panorm.

Dispensatio debita ex misericordia.

23. *Causa justa aliquando non excusat à legis obligatione.*

Unde etiam intelligitur, quod supra etiam diximus posse dari justam causam dispensationis, quæ per se non sufficiat ad excusandum ab observatione legis. Et consequenter etiam sequitur, si existente tali causa, subditus petat dispensationem, & illi denegetur, non ideo posse statim agere contra præceptum, quia sola justa causa non excusat, & ideo non requiritur tantum dispensatio petita, sed etiam obtenta, quia alias non tollitur vinculum legis. Atque hoc maxime locum habet in dispensatione non debita ex justitia, etiamsi sit debita ex sola charitate, vel misericordia. De dispensatione autem debita ex justitia posset quis dubitare sed quia illa justitia non est proprie communitativa respectu particularis subditi, sed est respectu communitatis, vel legalis, & communis, ideo per se loquendo, & pro regula statuendum est, etiamsi dispensatio sit debita de justitia, vel præcepto, & denegetur, non posse subditum contra legem agere, quia injustitia Prælati non tollit legis vinculum. Quare si lex est superioris, & inferior abutitur potestate sibi concessa, ad superiorem recurrendum est, (si non est periculum in mora) qui poterit compellere, ut dispenset, ut docet Panormitanus in ca. *pastoralis*, de appellat. num. 17. Quomodo autem sit recurrendum, an per appellationem, vel implorando officium ejus, & supplicando, tractant Juristæ supra allegati, ad eos enim pertinet. Veritas autem est hanc non esse materiam appellationis, sed supplicationis. Quòd si sit periculum in mora, & grave nocumentum immineat, tunc epikia uti licebit, interpretando voluntatem superioris, quando materia est capax illius: Nam juxta doctrinam supra datam, etiam hoc posset licere ante petitam dispensationem à proximo Prælato, si peti non posset sine eodem detrimento. At verò si sit Princeps supremus, qui negat dispensationem, quæ judicatur debita, standum est judicio, seu voluntati ejus, nisi nocumentum tam grave immineat, ut non possit lex humana obligare cum tanto discrimine, quia extra hanc necessitatem lex non relaxata per dispensationem semper obligat.

Panorm.

24. *Dispensatio ex causa intrinseca, vel extrinseca quando dicitur.*

Tertia divisio dispensationis, quæ ex dictis colligitur, est in eam, quæ attenta ratione legis, ab intrinseco necessaria vel justa est, alia, quæ solum per extrinsecam causam justificatur. Intrinsecam causam appello, quæ directè opponitur observationi legis, illi impedimentum afferens, vel gravem, & onerosam reddens ejus obligationem. Extrinsecam autem appello, quæ ab aliis circumstantiis extrinsecis sumitur, ut ex nobilitate personæ, ex meritis ejus, vel aliis similibus occasionibus. Prius ergo genus causæ sine dubio est maximè proprium, in quo principaliter debet attendi, an ratio legis saltem negative cessaverit in tali persona: nam si cessat, licet per se non sufficiat, ut lex non obliget, nec etiam ut per dispensationem tollatur, si nulla alia ratio suppetat, tamen suppositâ illa cessatione causæ finalis legis in particulari, quælibet ratio adjuncta utilitatis, vel pietatis, etiamsi minus gravis non sit, sufficere poterit ad honestandam dispensationem, ut sentit Soto dicta quæstione septima articulo ultimo §. *sed arguis*, ponens exemplum in præcepto jejunii. Si verò ratio seu finis legis in tali persona non cessavit, major quidem causa necessaria erit, tamen etiam poterit esse intrinseca, ut est debilitas corporis ad jejunandum, etiamsi alias indigeat jejunio ad corporis macerationem, & cæt.

25. *Causa extrinseca quando est sufficiens.*

Posterius verò genus causæ, quod extrinsecum appellavi, etiam conferre potest multum: imò interdum esse sufficiens, ut notavit Panorm. in cap. *innotuit*. de elect. n. 5. per illum textum, in quo *personæ scientia morum honestas, bona fama*, considerantur ad honestandam dispensationem. Et addit Panorm. solam prærogativam meritorum posse sufficere ad inducendum Principem ad dispensandum, licet non concurrat Ecclesiæ necessitas, vel utilitas, utique proxime: nam remote, & ultimate personæ merita vel sunt utilia Ecclesiæ, vel illorum remuneratio in magnam Ecclesiæ utilitatem redundat. Et sic etiam D. Thom. 22. q. 63. a. 2. ad 2. dixit, conditionem personæ, quòd dives sit, interdum considerari ad dispensationem, ob communem utilitatem. Et sic etiam Concil. Trident. circa c. 18. sess. 25. dixit, in dispensando habendum esse, *rerum personarumque delectum*, & in sess. 24. cap. 6. de reformat. inter causas dispensandi ponit, *nobilitatem*

Panorm.

D. Thom.

Conc. Trid.

disse-

perſonarum, quod etiam in jure frequens eſt. Aliquando vero diſpoſitio perſonæ confert etiam ad intrinſecam rationem diſpenſations, ut in c. 1. qui cleri. vel vovent.

26. *Diſpenſatio ſemper requirit aliquam cauſam ſaltem extrinſecam.*

Denique ex his patet reſponſio ad tertiam rationem dubitandi in principio poſitam; dico enim, diſpenſare in lege ſine cauſa juſta, non ſolum eſſe malum, quia prohibitum, ſed ex ſe, & ex natura rei, ac ſubinde ſemper eſſe malum: jamque declaratum eſt, contra quam virtutem ſit illa malitia. Solum ſupereſt, unum verbum addere de conſuetudine concedendi aliquas diſpenſationes ſine cauſa. Dici autem in primis poteſt, concedi quidem ſine cauſa intrinſeca, non tamen ſine aliqua cauſa ſaltem extrinſeca, conſiderata ex parte legiſlatoris ad oſtendendam benignitatem ſuam, vel miſericordiam in occaſione opportuna. Deinde dicitur, licet non antecedat cauſa, per ipſam diſpenſationem, & modum ejus ſæpe conſummari: nam quando datur diſpenſatio ſine cauſa, imponitur aliqua ſatisfactio, vel multa in pium opus, vel in aliam communem Eccleſiæ utilitatem, per quod opus conſurgit cauſa diſpenſationis, quæ tunc fit per modum commutationis, ſicut etiam in 4. tomo, diſputation. 54. in conceſſione indulgentiarum fieri diximus, & in diſpenſationibus id notavit Ledeſma 2. part. 4. quæſt. 17. artic. 3. in ultimis verbis ejus, dicens, ad juſtam diſpenſationem non ſemper requiri cauſam intrinſecam, ex parte ejus, cui conceditur, ſed ſufficere extrinſecam, ut eleemoſynam, aut contributionem aliquam in ſubſidium belli contra hoſtes Eccleſiæ, vel aliud ſimile pium opus.

CAPUT XIX.

Utrum diſpenſatio legis humanæ ſine juſta cauſa data valida ſit.

1. *Inferior in lege ſuperioris ſine juſta cauſa non poteſt valide diſpenſare.*

Diſtinguere in primis oportet inter diſpenſationem datam à legiſlatore in lege ſua, & datam ab inferiori in lege ſuperioris. Nam de hac poſteriori omnes fatentur, datam ſine cauſa non ſolum eſſe illicitam, ſed etiam eſſe invalidam, quia excedit poteſtatem diſpenſantis, non enim eſt efficax voluntas inferioris ad tollendum effectum per ſuperiorem voluntatem conſtitutum, niſi quatenus ab ipſo ſuperiore eſt conceſſum: non eſt autem veriſimile eſſe conceſſum, ut hoc poſſit inferior ſine cauſa. Et ideo tunc inferior excedit formam mandati, & operatur ſine poteſtate, & ideo actum nullum facit. Quod latiùs probavi l. 6. de voto, c. 17. ubi ſufficienter auctores allegavi, & omnes ſtatim allegandi in hoc conveniunt, & ideo non eſt neceſſe in hoc immorari.

2. *Quæ cognitio cauſæ requiritur ad validitatem diſpenſationis.*

Solùm oportet advertere, communiter Juriſperitos docere, neceſſarium eſſe ad valorem diſpenſationis ab inferiori datæ, ut diſpenſet, cauſa cognita. Sed hoc dupliciter poteſt intelligi. Primò de cognitione judiciali cauſæ, id eſt, ut ſecundum ordinem juris de illa inquiratur, & ea probetur. Alio modo poteſt intelligi de cognitione cauſæ, quæ in re ſufficiens ſit, quacunque via, ſeu diligentia adhibita. Quod igitur ad forum conſcientiæ ſpectat, cenſeo hanc poſteriorem cognitionem ſufficere, quia ex natura rei ſufficit, & nullum eſt jus poſitivum annullans diſpenſationem datam non ſervata forma juridica in cognitione cauſæ. Cujus ſignum eſt, quia non ſolum in diſpenſationibus inferiorum, ſed in diſpenſatione ſupremi Principis requiri ſolet cognitio cauſæ, ut patet ex Tridentino ſeſſ. 25. cap. 8. & tamen conſtat apud omnes in diſpenſationibus Pontificiis non requiri illam formam cognitionis cauſæ, ut validæ ſint. Igitur ſolum poteſt illa forma eſſe neceſſaria, ut in foro exteriori cenſeatur valida diſpenſatio, quia ubi non præcedit illa cauſæ cognitio, ſurreptitia præſumitur diſpenſatio, ut idem Tridentin. dixit. Imò exiſtimo poſſe hanc præſumptionem elidi in foro externo, ſi ſufficienter probetur cauſam legitimam interfuiſſe, quia tunc per ſufficientem probationem conſtabit in foro externo, diſpenſationem eſſe validam; ergo nulla ratio ſupereſt, cur poſſit nulla præſumi, aut pronuntiari, neque etiam cur poſſit irritari, quia nullum eſt jus, quod hoc præcipiat, vel quod talem pœnam imponat.

Hoc ergo ſuppoſito, difficultas eſt de diſpenſatione Principis in lege ſua, & eadem eſt de quocunque legiſlatore in ſua lege, etiamſi ſupremus ſimplicitur non ſit, quia eandem proportionem ſervat ad legem ſuam. Videtur ergo talis diſpenſatio ſemper eſſe nulla, Primò, quia ſemper eſt injuſta, ut ſupra probatum eſt: ergo ſemper eſt nulla. Probatur conſequentia, quia lex injuſta non eſt lex: ergo nec diſpenſatio injuſta eſt diſpenſatio, juxta dictum Bernardi l. 3. de conſid. cap. 4. in fine, ubi numeratis cauſis juſtæ diſpenſationis, ait, *Cum nihil horum eſt, non planè diſpenſatio, ſed crudelis diſſipatio eſt.* Secundò talis diſpenſatio, etiam excedit poteſtatem diſpenſantis: ergo eſt nulla, ergo actus ſine poteſtate factus nullus eſt. Antecedens patet ex ſuprà dictis, quia ſuperior diſpenſans etiam in lege ſua non operatur ut dominus, ſed ut diſpenſator fidelis, & prudens. Ergo operatur per poteſtatem à ſupremo rectore, ac legiſlatore Deo conceſſam, ſed non minus Deus, imò multò magis, quam humanus Princeps, præſumitur dare ſuam poteſtatem adſtrictam legibus juſtitiæ, & illius & formam poſtulare tanquam aſſentialem in actu talis poteſtatis, quia *quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt:* multò certè magis, quam ea, quæ ſunt ab humano Principe, & ideo dicitur Deus non dare poteſtatem in deſtructionem, ſed in ædificationem. 1. Corinth. 10. ergo illa diſpenſatio, quæ diſſipatio eſt, & in deſtructionem, non eſt à poteſtate data à Deo, ac ſubinde eſt nulla.

Tertiò, illa diſpenſatio non reddit tutum diſpenſatum, ſi de defectu cauſæ illi conſtet: ergo non eſt valida. Probatur conſequentia, quia ſi eſſet valida, tolleret obligationem legis, & ſic redderet ſubditum tutum in conſcientia, quia non violaret legem. Probatur autem antecedens, quia non obſtante tali diſpenſatione peccat ſubditus, utendo illa, ut fere omnes fatentur: ergo non eſt tutus. Reſpondet Cajet. peccare quidem, non tamen contra obligationem legis poſitivæ, quæ per diſpenſationem ablata fuit, ſed contra legem naturæ præcipientis uniformitatem partis cum toto corpore. Sed contra: nam lex naturæ non obligat ad uniformitatem in opere, in quo non eſt uniformis obligatio, ſed poſita diſpenſatione valida, jam non eſt uniformis obligatio reſpectu talis operis: ergo nec jus naturæ obligabit ad ſervandam uniformitatem in illo, vel ſi obligat non obſtante tali diſpenſatione, ſignum eſt non eſſe validam illam diſpenſationem. Quartò ſi Princeps poſſet valide diſpenſare cum ſubdito ſine cauſa, & pro ſua voluntate: ergo multò magis ſecum, quia ſicut voluntate ſua poſita eſt lex reſpectu aliorum, ita & reſpectu ſui: ergo eadem abſoluta voluntate poterit à ſe obligationem talis legis auferre, qua poteſt à ſubdito. At conſequens eſt falſum, alias nunquam Princeps obligaretur illa lege, quia obligatio, quæ ſine cauſa, & propria voluntate tolli poteſt, nulla profecto eſt, vel nullius momenti, ut ſupra argumentabar.

Propter hæc, vel ſimilia argumenta aliqui dixerunt, diſpenſationem datam, etiam à Papa in lege canonica eſſe nullam, nullumque effectum habere, ac ſubinde æque peccare ſubditum, non ſervando legem poſt illam diſpenſationem, ac ſi illam non haberet, & ſi lex irritet actum, etiam fore æque irritum poſt diſpenſationem. Ita tenet Fortun. Gar. in l. *Gallus*, §. *& qui ſi tantum*, ff. de lib. & poſthum. ſequitur Mendoz. de pactis, lib. 1. q. 2. num 35. & in foro conſcientiæ idem eſſe dicendum, cenſuit Loazes de matrimon. Reg. Angli. dub. 4. num. 14. & 15. & quando diſpenſatio affert præjudicium tertio, idem cenſuit Mincha. lib. 1. quæſtionum illuſtr. cap. 25. num. 16. & cap. 26. nu. 26. de cujus ſenten-

sententia dicam, solvendo argumenta. Ex Theologis vero solus Vasq. inclinat in hanc sententiam 1. 2. disp. 178. cap. 4. quanvis in fine dicat aliis judicium relinquere. Refert etiam pro hac sententia Glossam, Jas. & alios afferentes, talem dispensationem non reddere tutum in conscientia eum, cum quo dispensatur, sed illi in alio sensu locuti sunt, ut in solutionibus argumentorum dicam.

6 *Dispensatio in lege sua est valida sine causa justa.*

Nihilominus dico, talem dispensationem esse validam, ac subinde habere illum effectum, ad quem datur. Hanc assertionem nunquam satis expressit D. Thom. indicat tamen in eo, quod solum ubique dicit, peccare legislatorem sine causa dispensando, vel non debere dispensare sine causa, ut patet 1. 2. q. 97. art. 4. & quod libr. 4. artic. 13. & sæpe alias. Alii vero Theologi, qui quæstionem attigerunt, in hac assertione conveniunt, ut Cajetan. dicta q. 96. art. 5. Soto dicta quæst. 6. art. 3. & alii noviores Theologi tam generatim ad dictam q. 97. D. Thomæ ar. 4. quam in particularibus locis, quos congerit Sancius supra n. 24. ubi etiam refert Summistas, & Jurisperitos quamplures. Maxime vero tractari solet in c. *quia in Ecclesiarum*, de constit. ubi videri possunt Deci. num. 17. & Felin. num. 15. & in §. *de adulteriis*, sub cap. *at si clerici*, de judic. & in c. *de multa*, de præbend. & in cap. *ad monasterium* de stat. monach. & in cap. *non est*, de voto. Quibus locis videri præcipue possunt Innoc. & Panormit. & alii allegati capite præcedenti in principio, & præsertim Cov. in 4. 2. p. cap. 6. §. 9. n. 8. & sequent. & Gigas de pension. q. 6. n. 9.

Dispensationis vis ab autore legis pendet.

Fundamentum hujus assertionis est, quia lex pendet ex voluntate imponentis illam: ergo si ipsemet voluntate sua fert illam respectu alicujus, re ipsa ablata manet, licet fortasse superior peccet auferendo. Nam ut Glossa dicit, in lege *relegatum*, ff. de pœnis, ut lex non obliget, est in Principe pro ratione voluntas, quia à voluntate ejus pendet lex, ut in fieri, ita & in conservari. Confirmatur: nam hac ratione, licet Princeps abrogando legem sine causa, peccet, nihilominus subditi jam non obligantur lege, quia in effectu pendet à voluntate legislatoris: ergo idem, si ex parte tantum respectu alicujus tollat legem. Declaratur etiam, nam si dispensatio non esset cum una persona tantum, sed cum tota communitate, pro una, vel altera vice, re vera esset valida dispensatio, quia esset ablatio præcepti pro tali die; ergo idem est, si sit ablatio præcepti pro tali persona. Item si à principio Princeps tulisset legem, excipiendo ab illa Petrum vel Paulum, illi nunquam essent obligati lege, quia de facto illis nunquam est imposita, sive legislator cum ratione exceperit, sive non, ergo idem est, si semel posita auferatur. Denique confirmatur, quia absolutio à censura data injuste, & sine causa ab auctore censuræ, valida est, c. *venerabilis* §. *sane*, de sentent. ex communic. in 6. ergo idem est de dispensatione: nam quoad hoc par est ratio.

7. Ut autem hoc fundamentum solidius appareat, objici contra illud potest, quia interdum est in potestate voluntatis habere, vel non habere actum, & impedire effectum ejus, ut in voluntate mea est promittere, vel non promittere, non est autem in potestate mea promittere, vel non me obligare. Sic ergo licet in voluntate legislatoris sit ponere vel auferre legem, tamen si vult per legem obligare totam communitatem, non potest, etiamsi velit eximere aliquem ab efficacia legis sine causa. Quia lex per se primo respicit communitatem, & ideo quandiu durat, necessario, & quasi naturaliter, seu ex vi juris naturæ obligat omnes, qui sunt de communitate, & uniformiter participant causam, seu rationem legis: ergo exemptio ab illa obligatione, jam non potest effici sola voluntate, sed per potestatem dispensativam, quæ respicit causam. Nam quodammodo læditur jus naturale, sine causa diminuendo obligationem legis, perseverante lege. In quo cernitur clara differentia inter abrogationem, & dispensationem legis: nam per abrogationem tollitur omnino lex, & ideo licet irrationabiliter fiat, valet, quia legem esse, vel non esse absolute pendet à voluntate legislatoris: at vero per dispensationem non tollitur lex, sed manente lege per talem dispensationem fieri tentatur, ut obligatio legis non uniformiter descendat ad eos, in quibus eadem causa, & ratio reperitur, quod est contra legem naturalem, & ideo non ita pendet ex nuda voluntate legislatoris, etiam ut factum teneat, sed oportet, ut inæqualitas, vel disparitas sit in causa. Et hanc objectionem confirmant duæ rationes in principio factæ. Et per eandem videntur facile dilui exempla pro assertione adducta. Nam de abrogatione jam dictum est, non videri similem rationem. Idemque videtur de absolutione, quia non est actus qui versetur circa communitatem, sed circa particularem personam. In alio vero exemplo poterit facile negari quod in eo supponitur.

8. *Lex non est regula indivisibilis, sed extensionem habet.*

Hæc vero objectio supponit, legem esse aliquam indivisibilem regulam, quæ semel posita necessario, & quasi naturaliter obliget omnes, ita ut non possit ab aliquibus auferri, etiamsi pro communitate permaneat. Hoc autem falsum est: nam hæc regula re vera non est nisi voluntas legislatoris: nam illa eadem est ipsa lex, vel certè ab illa omnino pendet obligatio legis. Voluntas autem legislatoris libera est, in obligando tam communitatem totam, quam singulos de communitate, & ita ex parte objecti non est indivisibilis, sed extensionem habet, ratione cujus potest perseverare circa communitatem obligando illam, & mutari circa unum, vel alium de communitate, nolendo illum obligare. Quod manifestè patet, quia etiam dispensatio ex causa supponit hanc extensionem ex parte objecti, & partialem diminutionem (ut sic dicam) ex parte voluntatis obligandi; ergo quod attinet ad possibilitatem potest eodem modo mutari, seu diminui voluntas legislatoris, etiam sine justa causa solum cum hac differentia, quod mutatio ex justa causa est licita, sine causa autem erit illicita. Nihilominus tamen suum effectum habebit, quia voluntas superioris dispensantis absoluta est, & efficax, vult autem tollere obligationem ab eo cum quo dispensat, ergo tollet illam. Probatur consequentia, quia nihil est, quod irritam faciat illam voluntatem dispensantis, quia nec datur jus positivum irritans illam, nullum enim assignari potest, maxime respectu supremi legislatoris: nec etiam jure naturæ ostenditur irrita, ut patebit facile respondendo ad argumenta. Et declaratur optime argumento facto, si à principio feratur lex, excipiendo aliquem indebite à vinculo legis, tunc enim aut tota lex erit nulla, quod verisimile non est, aut exceptio erit valida, quia non minus fit per absolutam voluntatem legislatoris, quam ipsamet lex. Et idem etiam confirmat exemplum de abrogatione legis utilis sine causa facta: nam certe non est minus injusta, imo magis quam dispensatio iniqua, & nihilominus facta tenet, ergo etiam dispensatio. Neque obstat differentia assignata, quia licet facta dispensatione maneat lex, non tamen æque integra sicut antea sed vulnerata. Quod si contrarium assumitur in differentia assignata, falsum est assumptum, & in illo petitur principium, quia licet lex maneat circa communitatem, non sequitur necessario manere circa singulos de communitate, in quibus eadem ratio reperitur, quia hoc pendet ex libera voluntate legislatoris, sive justa, sive injusta.

9. Unde ad primum argumentum concedo, talem dispensationem esse injustam, & nego, inde consequi esse nullam, quia multa injuste fiunt, quæ nihilominus facta tenent, donec annullentur. Quod maxime locum habet in his, quæ tantum sunt contra justitiam legalem (ut ostendit exemplum de iniqua abrogatione legis) vel contra solam distributivam, ut patet in electione digni, prætermissio digniori, quæ valida

da eſt licet ſit injuſta. Vel etiamſi actio ſit contra juſtitiam commutativam, poteſt eſſe valida, ſi injuſtitia poteſt aliter tolli, quam per actus nullitatem, ut patet in venditione rei injuſto pretio, citra dimidiam. Hæc autem omnia habent locum in præſenti, quia diſpenſatio ſine cauſa per ſe tantum eſt contra juſtitiam diſtributivam, vel remotè contra legalem, & quatenus eſt contra obligationem juſtitiæ commutativæ ratione officii, debet retractari; quandiu vero non revocatur, valida permanet. Unde mihi valde probabile eſt, quod licet illa diſpenſatio ſit valida, ſemper tenetur legiſlator illam licentiam auferre, quia ſemper pendet ab ejus voluntate, in qua perſeverare inordinatum eſt, durante eodem defectu cauſæ, quia ſemper repugnat communi bono, & obligationi officii.

Quomodo legiſlator tenetur licentiam datam auferre.

10. Addo præterea, interdum ex tali diſpenſatione ſequi injuſtum nocumentum tertii repugnans commutativæ juſtitiæ, & tunc ex illo capite diſpenſationem poſſe eſſe invalidam, quia non poteſt dare licentiam ad actum injuſtum, & quoad hoc tantum rectè æquiparatur diſpenſatio injuſta cum lege etiam injuſta. Oportet tamen advertere, duobus modis poſſe nocumentum injuſtum tertii conjungi cum diſpenſatione. Primò per actionem ipſius Principis, ut ſi Princeps ſine cauſa eximat aliquem à lege tributi, & nihilominus à communitate exigat eandem pecuniæ quantitatem, plus juſto onerans reliquos, & hoc non eſt ſatis, ut diſpenſatio ſit nulla, quia illa injuſtitia non fit à ſubdito diſpenſato, neque eſt intrinſecè connexa cum diſpenſatione, ſed ſit ex injuſta voluntate Principis, & ab eodem debet reſarciri, & non à ſubdito exempto, niſi ad talem injuſtitiam cooperatus fuerit. Alio modo poteſt fieri injuſtitia per actionem ipſius ſubditi obtinentis diſpenſationem, ut ſi ratione illius vendat rem cariùs, quam valeat ſecundum communem æſtimationem, & tunc procedit, quod dictum eſt, diſpenſationem ex eo capite eſſe nullam.

11. Ad ſecundum reſpondeo, hanc diſpenſationem excedere poteſtatem juris (ut ſic dicam) non facti. Diſtingui enim debet duplex poteſtas in legiſlatore, una eſt naturalis, volendi, vel nolendi, quam voco poteſtatem facti; alia ſuperaddita, ſeu juriſdictionis ad obligandum alios. Diſpenſatio ergo ſine cauſa data magis eſt à priori poteſtate, à qua habet ſubſtantiam, & valorem ſuum, quia ſuperior volens ſic diſpenſare, operatur ut dominus ſuæ voluntatis, & quoad hoc non operatur ultra ſuam poteſtatem, & hoc eſt ſatis, ut ſit validus actus, etiamſi non ſit ſecundum uſum debitum alterius poteſtatis juriſdictionis ſuæ. Nam ſi quis rectè advertat, ille abuſus talis juriſdictionis omiſſivus potius eſt, quam activus (ut ita dicam:) nam qui vult diſpenſare, ſolum vult non obligare ſubditum ſua lege, & ita potiùs vult non uti circa illam juriſdictione ſua, quam uti, & ideo talis actus validus eſt, etiamſi ſit extra talem poteſtatem, id eſt, extra poſitivum uſum ejus. Quia poteſtas juriſdictionis quoad uſum eſſentialiter pendet à voluntate habentis illam, & ideo ut non influat, vel non obliget, ſatis eſt, ut ſuperior nolit ſua juriſdictione uti, etiamſi malè faciat, non utendo. Ita ergo ſe habet, cum vult diſpenſare ſine cauſa: nam licet verbum *diſpenſare*, ſignificet per modum effectus poſitivi, re vera eſt privativus, & ideo non tam propriè dicitur ille actus excedere poteſtatem juriſdictionis, quam deficere à debito uſu ejus; actus autem habens ſimilem defectum validus eſt ex vi abſolutæ voluntatis, ut patet in abrogatione legis, & idem eſt in remiſſione pœnæ ſine cauſa facta, & ſimilibus.

Duplex poteſtas in legiſlatore.

12. In tertio argumento petitur, an liceat ſubdito uti in tali diſpenſatione; multi enim auctores negant, ut expreſſè Rebuffus in Practic. titulo de diſpenſatione ad plura beneficia, num. 55. ait enim, nec Papam diſpenſantem ſine cauſa eſſe tutum, nec diſpenſatum. Idem Covarr. ſupra ubi refert plures Canoniſtas ex ſupra allegatis, indicatque diſpenſationem hanc ſolum eſſe validam quoad tollenda impedimenta irritantia, vel inhabilitates legales, ita ut actus in virtute ejus factus teneat, & in foro exteriori, & in re ipſa: non vero eſſe validam talem diſpenſationem quoad tollendam obligationem legis, & ideo non reddere tutam conſcientiam diſpenſati. Exiſtimo tamen, Covarruviam non fuiſſe loquutum in hoc ſenſu, ſed in alio intento à Cajet. quem allegat. Itaque conſequenter ad dicta certum eſt, diſpenſationem hanc eſſe validam, etiam quoad tollendam obligationem legis, de qua conceditur, ut expreſſè declaravit Cajet. dicta q. 96. art. 5. in fine. Et patet ex dictis, tum quia non minus pendet obligatio à voluntate legiſlatoris, quam alii effectus legis humanæ, quales ſunt inhabilitates, vel irritationes actuum, tum etiam, quia nulla major repugnantia poteſt in uno oſtendi, quam in alio; tum præterea, quia multæ, diſpenſationes conceduntur in legibus prohibentibus ſine irritatione, vel in legibus pure directivis, & nihilominus eodem modo cenſentur validæ, propter idem fundamentum quod pendet ex voluntate diſpenſantis.

13. Hinc ergo neceſſariò ſequitur, ſubditum ſic diſpenſatum non peccare contra legem; in qua cum illo diſpenſatum eſt; quia ablata eſt illius obligatio, ut ſi erat lex de jejunio, ablata fuit obligatio temperantiæ, & ideo non jejunando, non eſt intemperans. Neque etiam dici poteſt inobediens, cum non agat contra voluntatem ſuperioris. Quæ ratio in univerſum probat legem illam tunc non obligare, quia obligatio legis humanæ nititur in illo principio, *obediendum eſt ſuperioribus*, quod non habet locum ubi voluntas ſuperioris deeſt; ergo nec obligatio legis; ergo nec peccatur contra illam: quoad hunc ergo effectum etiam eſt valida diſpenſatio. Nihilominus tamen Cajetanus putat, ſubditum peccare, utendo tali diſpenſatione, quia licet non agat contra legem humanam relaxatam, agit contra principium illud naturale, quod pars non debet diſcordare à toto ſine cauſa. Quia turpis eſt pars, quæ toti non convenit; eſt enim rationi diſſonum, ut aliquis in communitate vivat, & non utatur eodem jure cum aliis, ſine juſta excuſatione. Atque in hoc ſenſu loqui videntur Covarruvias, Rebuffus & alii antiquiores Canoniſtæ, quos ipſi referunt, dicentes, ſic diſpenſatum non manere tutum in conſcientia, & idem ſequitur Nav. in ſumma prælud. 9. num. 14. qui hoc temperat, ut intelligatur de obligatione ſub culpa veniali, non mortali, quod placet multis modernis, quos refert, & ſequitur Sancius dicta diſput. 18. nu. 12. & 13. & eſt valde probabilis opinio.

14. Mihi verò probabilius videtur, in uſu talis diſpenſationis nullum eſſe peccatum, per ſe loquendo, ac ſecluſo ſcandalo, prout tenet Angel. verb. *diſpenſatio*, n. 3. & Sylveſter quæſti 3. Soto etiam lib. 1. de juſtitia, q. 7. art. ultim. in fine ſatis propenſus eſt in eandem ſententiam: nam ejus ratio ad hoc tendit, quamvis poſtea ſolum concludat, ceſſante ſcandalo, non eſſe culpam pejorem, quam venialem. Abſolute vero non eſſe culpam dixit Navarrus in ſumma cap. 12. numero 57. citans Adrianum in 4. in materia de reſtitutione, & ſequitur Aragon. 2. 2. quæſt. 89. art. 9. in fine, & Medin. in ſumma lib. 1. c. 14. §. 10. Palacius in 4. diſt. 15. diſput. 8. column. 17. & diſtinct. 38. diſput. 2. columna. 2. Gigas de penſio. quæſt. 6. num. 13. & idem videtur ſequi Felinus in cap. *ad audientiam*, 2. de reſcrip. num. 4. ubi ita intelligit Innocentius, Cardinal. Speculator. & alios ſimpliciter dicentes, ſic diſpenſatum manere tutum in conſcientia. Ratio verò eſt, quia in primis ſubditus utens tali diſpenſatione non cooperatur peccato diſpenſantis, ſed utitur effectu talis diſpenſationis, in quo effectu nulla eſt malitia. Imò licet fortaſſe ſubditus peccaret petendo diſpenſationem, licet poſtea illa utatur, non proſequitur,

Subditus non peccat, per ſe loquendo, utendo diſpenſatione ſine juſta cauſa obtenta.

vel

vel quasi continuat prius peccatum, quod jam præteriit. In quo magnam invenio differentiam inter dispensantem, & dispensatum sine causa: nam qui dispensavit, potest revocare dispensationem, quoad usum futurum, & tenetur id facere, ut suprà dixi, & ideo quoties sciens, & videns id non facit, quasi prosequitur prius peccatum, seu de novo illud repetit, sicut dici solet de illo, qui furatus est, dum non restituit. At vero subditus postquam obtinuit dispensationem, sive in eo peccaverit, sive non, postea non potest illam revocare; imò neque illi potest renuntiare semper, ut infrà dicam, & quanvis posset, non tenetur, quia non spectat hoc ad officium ejus, & ideo nullo modo perseverat moraliter in peccato, si quod fortasse commisit, obtinendo talem dispensationem, etiamsi illa utatur, imò cum tali usu stat vera pœnitentia prioris peccati. Et ex hac parte est mihi certum, non esse deformitatem gravem in illo usu. Quod vero nec levis, seu venialis sit per se, & ex objecto, probatur, quia tunc ille subditus non potest dici turpiter agere discordando à toto in tali opere, quia etiam est dispar in obligatione legis, neque apparet unde oriatur obligatio ad tantam uniformitatem in opere, ubi est difformitas in obligatione legis. Item non apparet, cujus speciei esse possit malitia illius culpæ, quia non est contra justitiam; ut per se notum videtur, nec etiam contra charitatem, quia secluso scandalo, nulla intervenit ratio talis obligationis. Est ergo verisimilius nihil peccare eum, qui secrete, & sine scandalo utitur sua dispensatione, quando alioqui ille usus, seu actus utendi de se non est malus, & sit propter honestum finem, quia illud nec est novum præjudicium legis, neque etiam bono communi præjudicat.

15. Quartum argumentum petit, an legislator ipse possit hoc modo secum dispensare validè in sua lege sine causa. In quo Cajet. suprà affirmat, & prorsus eodem modo censet de ipso legislatore, ac de subdito dispensato: ait enim non peccare postea contra legem suam, peccare autem contra naturalem obligationem, quam caput habet non discrepandi à corpore. Et quidem Cajet. consequenter loquitur, supponendo, legislatorem obligari sua lege propriè, & per se, seu immediata obligatione legis positivæ humanæ: nam tunc procedunt rationes suprà factæ, quod talis obligatio efficaciter tollitur per absolutam voluntatem ejus, qui illam posuit. Nihilominus tamen in usu talis dispensationis necessario est constituenda differentia inter legis latorem, & subditum: nam in legis latore talis usus peccaminosus est, etiamsi in subdito possit esse sine peccato, vel licet demus in subdito esse peccatum veniale, in legis latore est mortale ex suo genere. Et ratio differentiæ sumitur ex dictis, quia superior peccat graviter secum dispensando sine causa, ut supra ostendimus, & potest, consequenterque tenetur, illam dispensationem revocare, & quoties voluntariè in ea permanet, peccatum illud prosequitur seu repetit, ut jam declaratum est. Utendo autem tali dispensatione virtute illam confirmat, imo iterum illam sibi concedit; ergo saltem hoc titulo peccat mortaliter in illo usu. Et in hoc est dispar ratio in subdito ut declaravi. Neque est mirum, quod in hoc sit majus gravamen Principis, quam subditi, quia Princeps tenetur ex officio, & ex justitia distributiva vitare illam improportionem, quæ est in tali dispensatione, qua obligatione subditus non tenetur. Et confirmatur, quia alias vel nullius, vel parvi momenti esset obligatio Principis per suam legem, quia sola voluntate potest valide auferre à se obligationem illam, & postea non peccare, saltem graviter, illam legem non custodiendo. Consequens autem est contra superius dicta l. 3. cap. ultim. Quamvis ergo dicatur illa dispensatio valida, quia dum durat, aufert vinculum legis, juxta prædictam opinionem: nihilominus non transit in factum (ut sic dicam) omnino præteritum, sed semper pendet ex voluntate ipsius Principis, qui potest, & debet illam retractare, & ideo in usu illius non minus peccat, quam in ejusdem dispensationis usurpatione. Et idem dicendum est juxta hanc sententiam, si Princeps à principio ferret legem, animo obligandi alios, & non seipsum: nam exceptio de facto valida esset, peccaret tamen graviter in illa voluntate, & semper teneretur eandem retractare, & ob id semper graviter peccaret, non contra ipsam legem positivam, sed contra naturalem.

Cajet.

Licet subditus non peccet, peccat tamen legislator secum injustè dispensando, & ea dispensatione utendo.

Id vero, quod hæc sententia supponit, nimirum, obligari Principem sua lege ex vi suæ voluntatis difficillimum creditu est, quia obligatio legis, quatenus fundatur in voluntate ferentis illam, est obligatio manans ab imperio. Unde est obligatio subditi ad superiorem, hæc enim relatio est intrinseca proprio imperio morali. Unde licet dicatur quis sibi ipsi imperare Physicè se movendo, seu impellendo, non tamen moraliter se obligando, sicut etiam promittendo, vel contrahendo non potest se obligare sibi, sed alteri. ergo etiam in præsenti non potest illa obligatio legis latoris per legem suam à propria ejusdem voluntate manare. Et confirmatur: nam obligatio legis humanæ, ut est ab humana voluntate, est obligatio obedientiæ, vel saltem illam intrinsece includit, seu in illa radicatur, non potest autem ejusdem ad se ipsum esse vera obedientia: ergo. Propter quod supra libro 3. cap. ult. censui, hanc obligationem legis latoris ad opus præceptum per legem suam, supposita voluntate ferendi talem legem, non pendere ex speciali voluntate ejusdem legis latoris comprehendendi seipsum sub tali lege, quia necessario obligatur, etiamsi nolit, ex vi legis naturæ præcipientis illi, ut observet illud medium virtutis, quod per legem suam statuit pro tota communitate, quando materia legis communis est, & uniformitatè postulat in capite cũ corpore, ubi nulla ratio justa exemptionis intervenit. 16.

Hoc igitur veriori principio supposito, consequenter dicendum est, dispensationem, quam sibi legislator concedit in sua lege sine causa justa, nullam esse, nullumque effectum in ipso jure habere. Probatur, quia per dispensationem datam sine causa non aufertur obligatio legis naturalis, sed obligatio Principis ad observantiam legis suæ est de jure naturali, & non à voluntate humana: ergo non aufertur per illam dispensationem: ergo valida non est. Et confirmatur, nam dispensatio data ab inferiori in lege superioris sine causa, non est valida, sed quando Princeps secum dispensat circa observantiam seu executionem suæ legis, non dispensat re vera in lege sua, quia non obligatur per illam ut sua est, sed dispensat in superiori lege, ergo nisi id faciat ex justa causa, non erit valida dispensatio. Dices imo nec ex justa causa valebit, quia non potest Princeps dispensare in jure naturali. Respondeo, negando sequelam, quia ipsum jus naturale dictat, Principem debere suam legem servare, nisi ex justa causa secum dispenset, quia non debet in hoc esse pejoris conditionis, & magis ita servatur debita proportio. Et confirmatur secundo, quia si à principio Princeps legem ferat animo non se obligandi sine causa, sed sola voluntate, nihilominus manebit obligatus ex vi legis naturæ, ut ostensum est; si autem ex justa causa se eximeret, valeret exceptio; ergo idē in dispensatione. 17.

Dispensatio quam legislator sibi concedit sine justa causa nulla est, nullumque effectum habet.

Atque ita patet responsio ad quartũ argumentum negatur enim sequela, nimirũ, posse Principem sine causa valide se eximere ab obligatione, quam habet servandi suam legem. Neque in hoc est æquiparandus cum subdito: nam in subdito obligatio manat immediatè, & per se à lege, & voluntate hominis qui potest illã efficaciter mutare quacunque ex causa: obligatio autem Principis non est per se à lege sua, sed à ratione naturali, ejusque auctore, & ideo, nisi Princeps auferat suam legem respectu communitatis, non potest sola voluntate propria auferre à se obligati- 18.

Dispensatio sine causa in subdito valida est, non autem in legislatore.

ligationem, quæ in ipſo naturaliter reſultat poſita tali lege. Neque mirum videri debet quod in hoc quodammodo ſit durior conditio Principis, quia etiam ſtatus ejus requirit altiorem obligationem, cum non poſſit directe per ſuum jus humanum obligari, & ideo in Principe naturalis obligatio ad uniformitatem ſervandam in legis executione, ex parte illius immediatè fundatur in dignitate, & officio ſuo, in ſubditis verò fundator potius in obligatione legis poſitivæ, ut ſuprà declaravi. Et ideo etiam eſt in Principe longè gravior illa obligatio ſervandi conformitatem, quàm in ſubditis, quia & ad exemplum ſubditorum, & ad communem obſervantiam legis multo magis neceſſaria eſt.

19. Solùm ſupereſt in hac reſolutione difficultas de effectu legis humanæ irritandi actus, ſeu, quod per inde eſt, inhabilitandi perſonam ad contractum, &c. nam ſequitur ex dictis, ſi Princeps ſecum diſpenſet in tali lege ſine cauſa, nihilominus actum ejus non eſſe validum, quod veriſimile non eſt; conſtat enim, contractum irritum jure poſitivo, ſi ſcienter fiat à Principe, validum eſſe; imò eo ipſo diſpenſare cum alio ſecum contrahente, ut validè contrahat, ut ſumitur ex his, quæ tradit Navarr. in ſumm. c. 23. num. 108. Covar. in c. *quamvis pactum.* p. 1. §. 3. num. 5. Reſpondetur ergo negando ſequelam, quia probabilius eſt, legem humanam non habere hunc effectum circa voluntatem, & perſonam ipſius legiſlatoris, quia ordinariè eſt pœnalis, vel quando talis non eſt, in hoc ei aſſimilatur, quod includit quandam veluti coactionem voluntatis, quatenus ejus conſenſus irritus fit, quod requirit efficaciam ſuperioris voluntatis, nec poteſt fieri ab aliquo circa ſeipſum. Nec naturalis obligatio ſervandi conformitatem extenditur ad hos effectus, quaſi coactos, & violentos, ſed ſolum verſatur circa mores humanos, neque plus dictat naturalis ratio. Imò licèt quis contendat, etiam perſonam Principis eſſe inhabilem, quando lex ejus inhabilitat ſubditos ad aliquem contractum, nihilominus negare non poſſunt diſpenſando ſecum, etiam ſine cauſa tollere à ſe illam inhabilitatem, quia nunquam eſt immediatè à lege naturali, ſed à lege humana, ſicut ſi Papa diſpenſet ſine cauſa in impedimento habente obligationem ex naturali lege, & irritationem ex humana, valebit diſpenſatio quoad tollendam irrationem, licèt non valeat quoad obligationem auferendam. Exemplum eſt, ſi Papa diſpenſet ſine cauſa cum Clerico in ſacris, ut uxorem ducat, validum eſſe matrimonium, quamvis peccet mortaliter contrahendo illud, quia obligatio voti auferri non potuit per talem diſpenſationem; impedimentum autem irritans, quod merè humanum eſt, validè ablatum fuit, ſine cauſa.

Navarr. Covar.

20. *Quomodo ſuperior in lege inferioris diſpenſare poteſt.*

Atque ex his tandem concluditur, quid dicendum ſit de diſpenſatione ſine cauſa data à ſuperiore in lege inferioris, an valeat, nec ne. Nam licet ex majori poteſtate videatur neceſſariò fore validam, aliunde ex diverſitate voluntatum videtur hoc difficile, quia non tam facilè mutat quis voluntatem alterius, etiam inferioris, ſicut ſuam. Dicendum verò eſt, hoc pendere ex modo ſuperioris poteſtatis, quia ſi tantum ſit poteſtas ſuperioris quaſi remota, quia videlicet, ſolum in gradu appellationis, vel ſupplicationis, aut alterius ſimilis recurſus, poteſt verſari circa ſubditos inferioris Prælati, tunc certe diſpenſatio non valebit, data ſine juſta cauſa, quia tunc nulla eſt ratio recurrendi ad talem ſuperiorem, & conſequenter neque illius juriſdictio ibi locum habet. Et ita diſpenſatio data ab Archiepiſcopo in lege Epiſcopi ſine cauſa, nulla erit. At verò ſi poteſtas ſuperior ſe extendat immediate ad regimen ſubditi per modum cauſæ univerſalioris etiam immediatè, tunc valida erit talis diſpenſatio Papæ in lege Epiſcopi, & diſpenſatio Generalis in præcepto Provincialis, & ſic de ſimilib. Quia licet ſuperior propriè non mutet voluntatem inferioris, poteſt mutare, ſeu tollere effectum ejus per juriſdictionem ſuperiorem, quæ de ſe non pendet ab inferiori. Sicut etiam poteſt talis Prælatus ſuperior reſervare ſibi immediatum regimen talis ſubditi. Quod ſemper intelligendum eſt, niſi ejus poteſtas per aliquam legem limitata ſit; & tunc, ut dixi. ſolum valebit diſpenſatio juxta gradum, & modum conceſſæ poteſtatis.

CAPUT XX.

Utrùm ceſſante cauſa diſpenſationis, ceſſet diſpenſatio, vel aliter interdum amittatur.

1. QUoniam in præcedentibus capitibus diximus, cauſam eſſe neceſſariam, ut diſpenſatio juſta, vel etiam interdum valida ſit; conſequenter oportet exponere, an hujuſmodi cauſa adeo ſit neceſſaria, ut illa ceſſante ceſſet diſpenſatio, quæ eſt effectus ejus ſecundum regulam, *ceſſante cauſa ceſſat effectus*, c. *cùm ceſſante*, de appellat. cum ſimilib. Et hac occaſione ſimul dicemus de omnibus modis, quibus poteſt diſpenſatio amitti: quam materiem (quæ latiſſima eſt) in hoc capite quaſi reſtrictivè perſtringemus, ne omnino prætermitti videatur: nam plenam diſputationem in lib. 8. reſervamus, ubi commodius de privilegio generaliter tractabitur, & ita poterit facile ad diſpenſationem applicari, quæ parum à privilegio differt, & lato modo ſub illo comprehendi poteſt. Oportet autem inprimis præ oculis habere diſtinctionem ſuprà datam inter indulta, breves, facultates, aut mandatum diſpenſandi, ſive abſolutè, ſive ſub illa conditione, *ſi preces veritati innitantur*, vel alia ſimili, & diſpenſationem ipſam. Nam illud indultum, licèt vulgò *diſpenſatio* appelletur, re vera non eſt diſpenſatio, ut ſùpra dixi, quia non relaxat legem, nec tollit vinculum per ſeipſum, ſeu ipſo facto, ſed requirit actionem hominis per quam fit diſpenſatio. Deinde in diſpenſatione ipſa oportet diſtinguere duos effectus ſuprà relatos, unum immediatum, & per ſe, qui eſt relaxatio legis, auferendo vinculum, vel effectum ejus, ut inhabilitatem, irritationem, &c. Alium remotum, & quaſi per accidens reſpectu diſpenſationis, quia eſt executio ejus, ut eſt contrahere, jejunare, vel alium actum efficere per diſpenſationem conceſſam.

Diſtinctio inter indulta, breves, & facultates &c. notanda.

2. Ex quibus conſurgit triplex ſtatus, in quo poteſt diſpenſatio exiſtere, ſub illa indultū diſpenſandi comprehendendo. Primus eſt, quando jam indultum diſpenſandi eſt conceſſum, nondum tamen eſt diſpenſatio facta. Secundus eſt, quando diſpenſatio eſt jam facta, & habuit ſuum proximum effectum, nondum tamen habuit remotum, neque eſt executioni mandata. Tertius, quando jam eſt executioni mandata, ſuumque ultimum effectum habuit. Quando ergo diſpenſatio ad hunc ſtatum ultimum pervenit, nec ceſſare poteſt, ceſſante cauſa, neque etiam poteſt amitti quocunque modo. Utrumque poteſt facile probari, inductione, quia ſi diſpenſatio data eſt in gradu conſanguinitatis ad contrahendum matrimonium, & matrimonium jam eſt contractum, clarum eſt, non poſſe ceſſare, aut revocari diſpenſationem, & idem eſt in diſpenſatione circa jejunia, vel ſimiles actus, imò etiam in diſpenſationibus votorum. Intelligendum tamen ſemper eſt de diſpenſatione, quatenus ad illum ſtatum tertium pervenerit. Nam contingit, diſpenſationem habere tractum ſucceſſivum, ſeu habere poſſe plures effectus, vel actus, & quoad aliquos eſſe executioni mandatam, non verò quoad alios, & tunc partim eſt in tertio ſtatu, partim in ſecundo, vel primo, & ideo ſolum ex ea parte, qua petvenit ad tertium ſtatum, comprehenditur ſub prædicta regula; quoad alteram verò, quæ reſpicit futurum, comprehenditur ſub ſequentib. Et ſic eſt facilis ratio aſſertionis, quia ſi diſpenſa-

no

tio jam habuit consummatum effectum, ille non potest esse non licitè factus, vel validè juxta exigentiam dispensationis, quia ad præteritum non est potentia; ergo dispensatio quoad illum effectum nec cessare potest, nec amitti.

3. Potestque hoc inductione simul & ratione ostendi. Nam si actus fuit merè transiens, & nullum relinquens effectum, non potest amplius sub legem cadere, neque indigere dispensatione. Item si fuit actus relinquens effectum permanentem, & irrevocabilem, ut est matrimonium, religiosa professio, & ordinis susceptio, constat retractari non posse, non solum quoad vinculũ, seu ordinem, verum etiã, nec quoad usum ejus respectivè, quantum est ex parte dispensationis, quia actus fuit legitimè factus, & jus plene acquisitum. Denique idem est, etiamsi sit effectus permanens, & de se revocabilis, ut est alienatio rei, vel alii contractus: nam semel factus legitimè in virtute dispensationis, de se perpetuò manet, nec potest cessare propter defectum, vel cessationem causæ, aut retractationem dispensationis quæ jam præteriit, & suum effectum consummatum reliquit: supponimus n. dispensationem fuisse simpliciter factam ad talem actum absolutè præstandum: nam si solum fuisset data ad alienandum, v. g. cum tali conditione, vel durante tali causa, tunc cessare posset effectus, cessante causa, non quia ex eo capite cesset dispensatio, sed quia à principio non fuit dispensatio aliter concessa. Hoc autem ordinariè non fit, quia esset valde onerosum, & periculosum, & ideo nunquam est præsumendum, nisi sit adeò expressum, ut nullam aliam interpretationem admittat. Et in hoc sensu dicunt juris interpretes, postquam effectus est consummatus, cessante causa, non cessare effectum, ut videre licet in Dec. in c. *quæ in Ecclesiarum*, de const. & Bart. & aliis, quos ipse allegat, & plures referunt Tiraq. tract. *cessante causa*, limit. 12. & Menoch. li. 4. præsump. 189. n. 197.

Dec. Bart. Tiraquel. Menoch.

4. *Quot modis cessat dispensatio.*

Difficultas ergo est de aliis statibus, ad quam explicandam, suppono, variis modis posse intelligi, dispensationem vim suam amittere, sicut etiam de lege, & de privilegio infrà dicemus: quatuor autem modi nunc nobis sufficiunt, ad quos possunt alii revocari. Primò, per defectum causæ efficientis, i. per mortem concedentis; secundò per revocationem ejusdem; tertio per renuntationem dispensati; quartò per defectum causæ finalis, de quo præcipuè tractamus, & ideo alios modos breviter expedimus. Et quidem circa primum modum manifestum est si dispensatio pervenit ad secundum statum, non amitti propter mortem concedentis, quia jam gratia est perfecta, & consummata; jam enim dispensans fecit, quidquid ad ipsum pertinebat: nam usus dispensationis non ad dispensantem, sed ad liberam voluntatem dispensari pertinet, & ideo ille usus non requiritur ut gratia sit consummata; constat autem gratiam perfectam non expirare per mortem concedentis, ut est vulgatum principium juris. De primo autem statu grave dubium est, an dispensatio in eo statu persistens extinguatur per mortem concedentis, illud verò remitto in c. 21. lib. 8. quia connexum est cum simili dubio de privilegio.

5. Circa secundum modum amissionis dispensationis per revocationem concedentis, nulla est difficultas, sive dispensatio sit in primo, sive in secundo statu: nam in utroque revocari potest per voluntatem concedentis, à qua semper pendet, quandiu non habuit ultimum, & consummatum effectum. Quod quidem est clarius in primo statu: nam in illo, ut dixi, non est facta dispensatio, sed est delegata potestas dispensandi, vel ad summum est concessa dispensatio sub conditione: potest autem delegans jurisdictionem suam tollere, & delegationem revocare, & qui consensum tantum conditionatum tribuit, dum non est impleta conditio, illum revocare potest. Unde fit, ut hæc revocatio in eo statu valida sit, sive fiat ex nova causa, sive ex solo arbitrio concedentis, & sive licitè fiat, quia jurisdictio delegata semper pendet ex absoluta voluntate concedentis, moraliter saltem permanente, id est, non retractata.

De secundo vero statu non est res tam clara, 6
quia talis dispensatio videtur esse tunc quasi donatio consummata. Nihilominus tamen satis certum est, posse Principem revocare dispensationem, etiam in secundo statu constitutam, & concessam, sicut potest privilegium revocare, ante consummatum ultimum effectum. Et ratio est, quia per talem dispensationem nullum speciale jus subditus acquisivit, sed solum liberatus est à vinculo legis: potest autem Princeps iterum illum legi subjicere, seu legem ad pristinum statum restituere, ut omnes indifferenter obliget; potest ergo etiam dispensationem revocare. Et quidem si justa causa intervenit, non solum validè, sed etiam licitè fieri potest, quia Princeps utitur jure suo, nullique infert injuriam, & ex justa causa honestatur mutatio. Si autem id fiat sine rationabili causa, non erit quidem actus laudabilis, inducet autem suum effectum; quia potestati, & voluntati Principis nihil tunc est, quod resistat. An vero hæc resolutio aliquam limitationem, vel declarationem recipiat, circa privilegia dicemus.

De tertio modo amissionis per renuntiationem, brevis etiam resolutio est, posse unumquemque renunciare dispensationi sibi concessæ, per se loquendo, quia est gratia, & favor privatus, seu proprius talis personæ: hujusmodi autem favori unusquisque renunciare potest, juxta c. *ad Apostolicam*, de regular. cum similibus; ergo. Atque hæc ratio probat de dispensatione, tam in primo, quàm in secundo statu. Duobus autem modis potest intelligi hæc renunciatio. Primò quoad solum usum, secundo etiam quoad potestatem utendi dispensatione. Prior modus nulla indiget declaratione, quia consistit tantum in facto, vel potius in libero non usu. Et ita constat positum esse in libertate ejus, qui à Pontifice impetravit literas dispensationis, id est, continentes mandatum, ut cum eo dispensetur, v. g. in impedimento matrimonii, non uti illis literis, & ita renunciare per non usum fructui illarum: nam per hoc fiet, ut semper maneat ligatus, & impeditus, quia de facto non fuit dispensatus. Et similiter qui ad secundum statum pervenit, & actualem dispensationem obtinuit, licet jam possit licitè matrimonium contrahere, pro sua libertate potest nunquam illud contrahere, quod est renunciare dispensationi quoad ejus usum, quæ satis impropriè renunciatio dicitur; nam illa propriè fit, quando aliquis ita à se abdicat jus dispensationis, ut jam ei amplius non liceat illo uti. Et hic modus renuntiationis difficilius explicatur.

Cap. ad Apostolicum.

Dico autem breviter, duobus modis id fieri 8.
posse, sc. expressè, & tacitè. Expressa renuntiatio præter voluntatem renuntiandi requirit verba, quibus illa voluntas sufficienter explicetur, existimoque necessarium esse, ut talis renuntiatio ipsi dispensanti fiat nota, & quod ab illo acceptetur: nam quandiu acceptata non fuerit, poterit prior voluntas non utendi dispensatione à tali persona retractari, & consequenter semper erit illi integrum sua dispensatione uti, sicut de privilegio latius dicemus: nam, ut sæpe dixi, intercedit eadem ratio. Implicata renuntiatio censetur fieri per aliquod factum indicans voluntatem renuntiandi, quale esse censetur in privilegiis non usus, vel usus contrarius, ut infrà suo loco tractabitur. Hîc autem censeo, solum non usum nunquam esse sufficiens signum voluntatis renuntiandi potestati utendi dispensatione, quia nec per se, & ex natura rei datur talis significatio, cum possit aliquis velle retinere potestatem, licèt illa non utatur, neque etiam invenitur jus, in quo talis præsumptio fundetur, quia nec de privilegio generaliter invenitur, sed ad summum specialibus casibus, qui etiam in propria dispensatio-

ne locum non habent, ut infrà dicam. Imò etiam in actibus poſitivis vix poteſt actus ita continere uſum contrarium diſpenſationi, ut ſufficienter indicet animum abdicandi illam, & poteſtatem ejus omnino, quod patebit diſcurrendo breviter per aliqua exempla, quæ adduci ſolent.

9. *Per ſecundam diſpenſationem aliquando prima invalidatur.*

Primò dicunt aliqui, quod ſi quis habens diſpenſationem circa jejunium, v. g. poſtulet ſecundam circa idem, quia fortè de prima dubitavit, eo ipſo cenſeri renunciare primæ, adeò ut obtenta ſecunda non poſſit redire ad priorem, etiamſi fortaſſe illa magis ampla, & favorabilior ſit, imo ſi contingat, poſteriorem eſſe invalidam propter aliquam ſurreptionem, putant etiam primam amitti propter animum renuntiandi in manibus Papæ, qui maxime ſufficit ad gratiam amittendam, ut ſumitur ex c. *veniens*, de præſcr. Sed mihi hæc ſententia non placet: nam in primis ſi ſecunda diſpenſatio non fuit valida, prior diſpenſatio non potuit per renuntiationem amitti, quia non poteſt præſumi animus abſolutè renunciandi, ſed ad ſummum ſub conditione, ſi ſecunda obtineatur validè, & ideo non impleta conditione, non poteſt ſequi effectus, ut recte notavit Bald. in

Bald.

dict. c. *veniens*, n. 12. Ex. l. *ſi jure*, ff. de legat. 3. Deinde abſolutè loquendo, petitio ſecundæ diſpenſationis non indicat animum renunciandi primæ, ſed obtinendi aliam magis certam, vel magis favorabilem, unde ſi talis non obtineatur, non amittetur prior, nec conſummabitur renuntiatio propter rationem proximè factam. nam ibi etiam includitur conditio melioris diſpenſationis, quæ non impletur. Quod ſi aliquando contingat, poſteriorem, & validam eſſe, & favorabiliorem (de quo dicam in capite ſequenti) tunc probabile eſt, per ſecundam diſpenſationem deſtrui priorem, ſive hoc ſit propter animum renuntiandi, ſive (quod magis credo) quia non videtur eſſe animus diſpenſantis, duas diſpenſationes circa idem concedere. Et idem eſt, ſi quis poſt primam diſpenſationem, impetret aliam repugnantem priori, ut ſi prius quis poſtulet diſpenſationem ad ducendum unam conſanguineam, nolitque ea uti, & ideo obtineat diſpenſationem ad ducendam aliam, tunc n. probabile eſt, non poſſe reverti ad priorem: nam per poſteriorem extincta fuit, ut bene docet Sanc. li. 8. diſp. 22. n. 19.

Sanc.

10. *Indicium renuntiationis impugnatur.*

Aliud exemplum eſt, ſi is, qui diſpenſationem obtinuit, faciat actum incompoſſibilem cum uſu talis diſpenſationis, vel valido, vel illicito, ut ſi quis poſtquã obtinuit diſpenſationem ad ducendam conſanguineam, ducat aliam, tacitè cenſetur renuntiare priori diſpenſationi: nam uſus ejus non poteſt eſſe licitus, aut validus, ſubſiſtente alio matrimonio. Item ſi quis poſt talem diſpenſationem circa matrimonium, faciat votum caſtitatis, eo ipſo cenſetur renunciare diſpenſationi, cum non poſſit ea licitè uti, ſtante tali voto. Sed neque ſententia, neque exempla placent. Quia licet actus ſit incompoſſibilis cum uſu diſpenſationis, non eſt tamen incompoſſibilis cum ipſa diſpenſatione, nec cum proximo ac per ſe effectu ejus, qui eſt ablatio impedimenti. Ut in priori exemplo licet diſpenſatus ad contrahendum cum conſanguinea, contrahat cum alia, iſta mortua, poterit conſanguineam ducere, cum qua fuerat diſpenſatus, quia jam fuit impedimentum ablatum, & non rediit propter prius matrimonium, quia nulla ratio talis reditus, nec cauſa ejus aſſignari poteſt, quia impedimentum ſemel ablatum à ſolo ſuperiori habente poteſtatem, iterum poteſt imponi. Imò licet diſpenſatio non perveniſſet ad ſecundum ſtatum, etiam mandatum diſpenſandi non periiſſet propter prius matrimonium, ſed poſſet qui indultum obtinuit, illo uti poſt mortem primæ uxoris, quia delegatio per illud facta non fuit revocata, nec facta fuit ſub tali conditione, aut temporis limitatione, ut ſupponimus. Similiter in alio exemplo de voto non eſt repugnantia intrinſeca inter votum, & diſpenſationem obtentam, ſeu effectum per ſe ejus; nam votum non reſtituit impedimentum, quod diſpenſatio obſtulerat; ergo quoad hoc non videtur habere locum renuntiatio tacita. Et idem cum proportione eſt de mandato diſpenſandi, etiamſi in primo ſtatu perſeveret, quantum eſt ex parte renuntiationis. Nam aliunde probabile eſt, in eo caſu non poſſe delegatum diſpenſationem concedere, propter mutationem in rebus factam, ratione cujus jam eſſet ſubreptitia diſpenſatio. juxta dicenda capite ſequenti. Unde in hoc differentiam aliquam invenio pro illo caſu inter primum, & ſecundum ſtatum diſpenſationis; quando enim jam eſt conceſſa diſpenſatio, facta permanet, etiamſi votum ſuperveniat, unde ſi quis voti diſpenſationem obtineat, licitè uti poterit priori diſpenſatione matrimonii; imò licèt ſine diſpenſatione voti contrahat matrimonium, & in hoc peccet, nihilominus matrimonium validum erit, quia impedimentum irritans fuit ſublatum, & non rediit, ut diximus. At verò ſi commiſſarius nondum diſpenſavit, nec licitè, nec validè poterit diſpenſare, quia excedit terminos ſui mandati, & aget contra intentionem mandantis, exiſtentibus rebus in illo ſtatu: Non tamen ideo exiſtimandum eſt, tunc fuiſſe per votum extinctam diſpenſationem, aut revocatam commiſſionem, ſed impeditam: nam obtenta diſpenſatione voti, licitè, & validè poſſet commiſſarius ſua poteſtate uti, quia jam eſſet res ad priorem ſtatum reſtituta, & ablatum impedimentum, quod illam poſſet ſubreptitiam facere. Ergo per hujuſmodi actus non ſatis oſtenditur tacita renuntiato diſpenſationis, ſicut infrà etiam oſtendam, unum actum contrarium uſui privilegii non eſſe ſufficiens indicium tacitæ renuntiationis totius privilegii, neque id ex jure probari. Ubi alia jura exponam. Nunc verò non obſtat dictum c. *veniens*, tum quia in eo non eſt ſermo de renuntiatione diſpenſationis, ſeu privilegii, ſed præſcriptionis, tum etiam quia actus petendi privilegium, & utendi illo, de quo ille textus loquitur, erat contrarius non ſolum uſui præſcriptionis, ſed etiam ipſimet titulo præſcriptionis, & ideo multò major erat præſumptio renuntiationis, præſertim in foro externo, de quo ibi eſt ſermo.

11. *Indicium renuntiationis diſpenſationis in foro tantum externo locum habere.*

Tertium indicium renuntiationis tacitæ eſſe ſolet, ſcindere inſtrumentum, ſeu indultum diſpenſationem continens. Quod quidem quoad forum externum erit magnum indicium voluntatis nolendi talem diſpenſationem, ac ſubinde renuntiandi jus illius, quia cum diſpenſatio non poſſit eſſe utilis in foro externo ſine literis authenticis, profectò qui illas voluntariè rumpit, ſatis indicat animum renunciandi. Nihilominus tamen in foro conſcientiæ duo ſunt attendenda, tam in hoc caſu, quàm in cæteris. Unum eſt, an actio illa externa vere procedat ex animo renunciandi: nam ſi deſit hic animus nunquam in conſcientia amittitur diſpenſatio, propter quamcunque externam præſumptionem, quia veritas, quæ in conſcientia amittitur, illi non conſonat, & ſpecialiter in prædicto caſu quia ſcriptura non eſt de ſubſtantia gratiæ, ut in li. 8. oſtendam. Aliud eſt, non ſufficere animum cum ſigno externo ex parte renuntiantis, niſi accedat acceptatio Principis diſpenſantis, quia ſolus ille poteſt vel ſuperimponere vinculum legis per diſpenſationem ablatæ, vel revocare delegationem à ſe factam; tum etiam propter alia multa, quæ infrà de privilegiis adducam. Hæc autem acceptatio debet ab homine fieri (ut ſic dicam) quia non invenitur aliter in jure declarata, ut aliquando cenſeri poſſit ipſo jure facta. Propter quæ omnia cenſeo hanc tacitam renuntiationem moraliter loquendo non habere locum in diſpenſationibus, quia ut conſummetur renuntiatio, oportebit, ut factum indicans animum renuntiandi, ſit notum Principi, & judicatum ſufficiens ſignum voluntatis renuntiandi, & tale acceptatum, quæ omnia vix poſſunt moraliter concurrere. Et ob hanc etiam cauſam, licèt rumpantur literæ diſpenſationis ex ani-

mo

mo renunciandi, quandiu à Principe non est acceptata renuntiatio, potest dispensatum pœnitere sui facti, & uti dispensatione in foro interno, vel pro externo obtinere novas literas, ac si priores fuissent involuntariè amissæ, & illæ sufficient sine nova gratiæ concessione, quia renuntiatio, ut dixi, effectum non habuit.

12. Venio ad cessationem dispensationis propter cessationem causæ. Et, ut omittamus vulgarem distinctionem de causa finali, & motiva, vel de causa principali, aut secundaria, suppono, sermonem esse de causa justificante (ut sic dicam) dispensationem, quia illa non existente, dispensatio, etiam à Principe data, non esset justa, & ab inferiori concessa non esset valida. Et ideo meritò dubitatur, an cessante tali causa cesset dispensatio, etiamsi concessa sit, dum causa durabat. Nam videtur esse eadem ratio de concessione, & de duratione, quia dispensatio debet esse justa, non solum cum fit, sed etiam quandiu durat; ergo non potest durare, nisi quamdiu durat causa justa; ergo ista cessante, illa cessat. Nihilominus aliter respondendum censeo, si dispensatio solum existit in primo statu: aliter verò si ad secundum transiit, etiamsi ad tertium non pervenerit.

13. *Facultas dispensandi ex justa causa cessante causa ante obtentam dispensationem cessat usus talis facultatis, & redeunte causa redit facultas dispensandi.*

Dico ergo primò: Quamvis mandatum, seu facultas dispensandi concessa fuerit ex legitima causa tunc existente, si causa interim cessavit ante concessam dispensationem, cessat etiam usus talis facultatis, nec potest ex vi illius, actualis dispensatio justè, aut validè fieri; si tamen causa rediret, etiam dispensatio posset concedi. Ratio prioris, ac præcipuæ partis est, quia talis dispensatio in eo casu non esset justa; ergo esset contra intentionem Principis dispensantis, seu delegantis; ergo etiam esset invalida. Hæc posterior consequentia clara est, quia talis dispensatio excederet facultatem, & formam mandati, & consequenter esset nulla, ex defectu potestatis. Prior item consequentia clara videtur, quia præsumi non potest, Principem velle concedere dispensationem injustam, aut ad hoc dare facultatem. Item quia ipse non vult dare tale mandatum, nisi supposita causa justa; ergo multo minus vult, ut concedatur dispensatio deficiente causa justa. Atque hinc facile probatur primum antecedens, quia per mandatum dispensandi non est facta dispensatio, ut sæpe dictum est; ergo si postea fiat jam non existente causa justa, fit indebito modo, & sine legitima causa; ergo erit injusta. Confirmatur, & declaratur, quia si Princeps ipse, rebus existentibus in illo statu, dispensationem concederet, malè faceret; ergo etiam commissarius ejus injustam dispensationem concederet, & consequenter nullam, ut dixi. Quocirca quando in hujusmodi mandatis apponitur; vel subintelligitur conditio, *si preces veritate nitantur*, non solum refertur ad tempus, in quo dispensatio petitur, & facultas conceditur (quod est manifestum) sed etiam ad tempus, in quo dispensatio conceditur, seu concedenda est, quia, ut justum sit mandatum, hoc totum necessarium est.

14. Altera verò pars assertionis ex dictis facilè probatur, quia si cessatio causæ non fuit perpetua, & iterum redeat, jam tunc dispensatio etiam erit justa, ut contrario discursu facile probari potest; ergo nihil est, propter quod non possit tunc esse licitus; & validus usus prioris facultatis, & consequenter poterit esse valida dispensatio. Unde colligitur, per talem cessationem causæ temporalem non omnino extingui mandatum illud, seu commissionem, quæ per talem dispensationem fit, sed suspendi, ut exerceri non possit quandiu causa cessat, quandoquidem, ut dixi, redeunte causa dispensatio potest consummari, quod fieri non posset, si jurisdictio fuisset omnino sublata. Et confirmari hoc potest, quia deficiente causa, non possunt tempore dispensationis verificari verba rescripti, & conditio in eis contenta, redeunte autem causa, vera inveniuntur; ergo licèt in priori tempore non possit concedi dispensatio, poterit in posteriori ex vi ejusdem indulti, quia in eo non postulatur, ut causa illa toto tempore duret, sed solum, ut subsistat, quando datur dispensatio, quia illud sufficit ad justitiam dispensationis. Dices ergo, licèt in principio, quando fuit postulata, & obtenta commissio dispensationis causa non extitisset, si postea, cum de facto datur dispensatio, causa existat, id satis esset, ut dispensatio esset valida. Resp. negando sequelam, quia si in principio causa non existeret, dispensatio fuisset subreptitia ac subinde invalida quoad ipsam delegationem, juxta dicenda in c. sequenti, & consequenter dispensatio postea subsequuta non posset esse valida ob defectum potestatis in proximo dispensante, seu commissario. Secùs verò est, quando narratio in principio fuit vera: nam tunc delegatio valida fuit, & postea cessante causa non extinguitur omnino, nisi causa etiam perpetuo cesset. Et hæc doctrina circa hanc conclusionem explicata, ut censeo, est communis Doctorum, quos statim referam.

15. *Ad quem statum dispensatio pervenire debet ut licitè possit exerceri.*

Dico secundò: Si dispensatio ad secundum statum pervenit, in quo vinculum legis simpliciter sublatum est, etiamsi causa cessante tertium statum, i. ante executionem dispensationis, non cessat, neque tollitur dispensatio, sed licitum est ea uti. Probatur, quia gratia dispensationis consummatur, & perficitur in relaxatione legis, seu ablatione vinculi, aut impedimenti per legem introducti; ergo non revocatur propter cessationem causæ. Probatur consequentia, quia licet causa postea cesset, nihilominus dispensatio manet justa, & valida; ergo, & effectus ejus permanet, quia ille effectus non pendet in suo esse à tali causa. Et confirmatur, ac declaratur exemplis. Nam irregularis dispensatus ad ordines propter paupertatem propriam, vel parentum, vel propter indigentiam ministrorum Ecclesiæ, licet postea cesset illa causa ante susceptos ordines, nihilominus potest licitè ordinari ex vi illius dispensationis, quia per illam fuit irregularitas simpliciter, & absolutè sublata, neque est, unde redire valeat propter solam cessationem causæ, quia nec ab aliqua lege, vel homine fit, nec est verisimile, solùm fuisse sublatam quasi sub conditione, si causa illa duraret usque ad ordinum susceptionem. Talis enim restrictio ex forma dispensationis colligi non potest, nam absolutè conceditur: neque est necessaria ad justitiam dispensationis, quia non tenetur dispensans prævenire effectus contingentes, & accidentarios, sed satis est, quòd eo tempore, quo fit dispensatio habeat justam causam. Nam dispensator legis, sicut & legislator non tenetur considerare rarum, & contingentem eventum, sed ea, quæ in plurimum accidunt, & ideo illa restrictio est nimis dura, & scrupulosa; ergo admittenda non est.

16. Alioqui eadem proportione dici posset in eodem exemplo, illum irregularem sic dispensatum, & jam ordinatum, cessante causa dispensationis, debere cessare ab usu ordinum, quod nemo dicet. Et sequela patet, quia etiam ille usus ordinum est effectus dispensationis, & quoad illum nondum fuerat consummata dispensatio usque ad tertium statum. Quod si dicas, esse effectum remotum, & quasi per accidens, idem dici potest de ipsa ordinis susceptione; parum enim refert, quod in ordine executionis propinquior sit ordinis susceptio, quam usus ejus, quia in ordine intentionis usus est prior, & maximè intentus per dispensationem; ergo si talis usus absolutè conceditur virtute dispensationis prius factæ, sive causa cessaverit, sive non, etiam potuit justè concedi absoluta facultas ad ordines, seu ablatio irregularitatis, quæ duret quoad omnem suum effectum, sive causa dispensationis duret, sive non. Quòd si potest ita justè fieri, sine dubio ita fit, cum hoc sit magis conforme verbis dispensationum, ut dixi, & ad providentiam magis benignam & suavem pertinere videatur, ut dixi. Simile exemplum esse potest in dispensatione neophyti, v.

ti, v. g. ut ſit capax alicujus dignitatis, aut beneficii intuitu virtutis, ſeu honeſtorum morum, quos revera habebat, cum diſpenſatus fuit: nam licèt poſtea mutet mores, & graviter peccet, non amittet diſpenſationem. Quis enim hoc dicat? Ergo ceſſante illa cauſa etiamſi ſola illa diſpenſationem juſtificaverit, non ceſſat diſpenſatio. Quòd ſi dicas, præexiſtentia merita potuiſſe juſtam cauſam conferre ad abſolutam, & permanentem diſpenſationem tribuendam, idem meritò dici poterit, quoties cauſa præſens prudenter judicatur ſufficiens ad concedendam diſpenſationem ſimpliciter, & abſolutè, prout de facto concedi ſolet in impedimentis matrimonii, & in votis. Ex quibus poſſunt plura exempla, & argumenta deſumi ad hanc aſſertionem confirmandam, quæ latius proſequar infra lib. 8. ubi ſimilis quæſtio de privilegio, occurret.

17. Atque hanc ſententiam videtur tenere Gloſſa in regul. *in argumentum*, de regul. jur. in 6. & clarius Gloſſ. in *c. ex tua*, de fil. Presbyt. verb. *irritare*, quatenus dicit, diſpenſationem ſemel conceſſam non eſſe revocandam ſuperveniente facto; ergo multò minus per ſe ceſſabit. Et idem ſequitur Federic. 78. & Angel. ver. *diſpenſatio*. n. 14. qui expreſsè id declarat de diſpenſatione data, quæ nondum pervenit ad ultimum effectum, & idem habet Sylveſt. verb. *diſpenſatio*, q. 6. n. 11. Præterea idem ſentit Panor. in *c. poſt tranſlationem*, de renunc. n. 17. ait enim, poſt jus acquiſitum, non ceſſare diſpenſationem, etiamſi cauſa ceſſet: eſt autem jus acquiſitum per diſpenſationem, quæ jam contulit ſuum proximum, & per ſe effectum, ut explicat, & ſequitur Tiraq. in d. tract. *ceſſante cauſa*, nu. 92. & 94. & Gut. l. 1. Canon. qq. c. 15. n. 22. & l. 2. c. 15. n. 30. & 32. & plures pro hac ſententia refert Sanc. l. 8. de matrim. diſp. 30. n. 13. Nihilominus vero ipſe n. 14. contrariam opinionem ſequitur, multos etiam referens, & varia fundamenta adducit, quæ magis ad privilegium ſpectant & ideo in loco citato expenditur. In præſenti verò præcipuum fundamentum eſſe videtur, quia diſpenſatio, ut ſit juſta, neceſſariò includit hanc conditionem, ſi cauſa perſeveret, quando executioni mandata eſt, alias iniquus eſſet diſpenſans, dans licentiam ad operandum contra legem, etiam ſine cauſa. Et maximè hoc declaratur exemplo: nam diſpenſatio conceſſa alicui ad comedendum carnes in Quadrageſima propter ſpecialem ægritudinem, ceſſabit, quotieſcumque in Quadrageſima talis ægritudo ceſſaverit, quia aliter non eſſet juſta diſpenſatio: ergo idem dicendum eſt in omni diſpenſatione.

Gloſſa. *Federic.* *Angel.* *Sylveſt.* *Panorm.* *Tiraq.* *Gutier.* *Sanc.*

18. Sed licèt hæc ſententia probabilis ſit, aſſertio poſita videtur ſatis ſecura, & ſimpliciter probabilior, quia fundamentum poſitum parum cogit: negamus enim, diſpenſationem ſimpliciter, & abſolutè conceſſam, & ſtatim habentem ſuum proximum, & per ſe effectum, includere illam conditionem, ſeu limitationem, ut effectus non durante cauſa, oppoſitum enim oſtenſum eſt. Unde etiam negamus, diſpenſationem fore injuſtam niſi illam conditionem includat, ut etiam probavimus, quia cauſa præſens poteſt eſſe ſufficiens ad tollendum vinculum, vel impedimentum, ita ut ſemel ablatum non redeat etjamſi contingere poſſit, in rebus fieri aliquam mutationem. Ad exemplum verò reſpondeo, diſpenſationem illam non eſſe talem, quæ ſimul, & in præſenti tota fiat, quia materia ejus non eſt indiviſibilis, ſed ſucceſſionem habet. Nam lex jejunii quadrageſimalis, licèt per modum unius concipiatur, revera virtute eſt multiplex, & ſingulis diebus quaſi novam obligationem imponit, & ideo diſpenſatio in illa lege non fit abſolutè tota ſimul, & virtute eſt multiplex diſpenſatio, & pro ſingulis diebus veluti ſingulæ diſpenſationes conceduntur, & unaquæque propriam cauſam pro ſuo tempore, ſeu die requirit. Atque ita quanvis in eo caſu videatur dari ſimul pro tota Quadrageſima, non ita datur, ut ſtatim auferat totum vinculum legis pro tota Quadrageſima, ſed ut ſucceſſivè illud auferat, prout ſucceſſivè obligaverit, ſi eadem ratio excuſationis perſeveret. Neque in illa materia poteſt aliter conſiderari cauſa juſtificans diſpenſationem, niſi ut habens tractum ſucceſſivum cum ipſa lege, & ideo in talibus diſpenſationibus regulariter ſolet explicari illa conditio, quod ſi interdum non exprimitur, ideo eſt, quia vel duratio cauſæ tanquam moraliter certa ſupponitur, vel quia ex qualitate materiæ tanquam nota relinquitur. Et idem eſt in ſimilibus præceptis habentibus tractum ſucceſſivum: ſecus verò eſt in diſpenſatione, quæ ſtatim tota ſimul conceditur, & habet quaſi indiviſibilem effectum, tollendo inhabilitatem, & impedimentum, aut votum: nam illa ſimul habet totum effectum, & ſimul etiam habere poteſt cauſam, propter quam abſolutè concedatur.

Diſpenſatio reſpectu totius Quadrageſimæ non tota ſimul, ſed ſucceſſivè eſt intelligenda.

Aliæ quæſtiones hîc tractari poterant, nimirum, quando liceat uti diſpenſatione, ſc. an ante, vel poſt notitiam ejus, & an ad illam, vel illius uſum requiratur acceptatio. Item an extinguatur, per primum uſum ejus. Item an liceat illa uti extra territorium concedentis. Sed hæ, & ſimiles quæſtiones tractabuntur commodius de privilegiis: nam communem habent doctrinam. 19.

CAPUT XXI.

Quibus modis poſſit eſſe nulla ſeu invalida diſpenſatio.

EX dictis in ſuperioribus capitulis ſumi poteſt alia diviſio diſpenſationis; quædam enim eſſe poteſt valida, & juſta, alia valida, licèt injuſta, tertia nulla, ſeu invalida, quam non oportet diſtinguere in licitam, vel illicitam, quia diſpenſatio invalida ſemper etiam illicita eſt, per ſe loquendo, quia continet abuſum poteſtatis contra rationem, & prudentiam, niſi per ignorantiam excuſetur. Duo igitur membra hujus partitionis ex dictis in ſuperioribus manifeſta ſunt: declaravimus enim in diſpenſante neceſſariam eſſe poteſtatem, & cauſam, ut valida, & juſta ſit, ſi ſufficienti voluntate, & illius ſignificatione concedatur, & conſequenter declaravimus, quando poſſit eſſe valida diſpenſatio propter poteſtatem, & abſolutam voluntatem, licet ex defectu cauſæ juſta non ſit. Solum ergo de invalida diſpenſatione, & de cauſis nullitatis ejus aliquid dicendum ſupereſt. Triplex autem cogitari poteſt defectus, ex quo diſpenſatio invalida fiat, ſcilicet, defectus poteſtatis, juſtitiæ, aut voluntatis. Nam hæc tria tantum requiri poſſunt ad valorem diſpenſationis, & ita ex quocunque defectu illorum, & ex ſolis illis poteſt nullitas diſpenſationis oriri. Ex his autem defectibus duo primi in ſuperioribus explicati ſunt, & ſolum de tertio aliquid addendum ſupereſt. 1.

Triplex defectus quib. diſpenſatio redditur invalida.

Primus itaque defectus per ſe notus eſt, quia ſine poteſtate, ſeu juriſdictione non poteſt fieri validè actus, qui ab illa per ſe, & eſſentialiter pendet. Quibus modis contingat hic defectus poteſtatis, ex dictis de ipſamet poteſtate, & de modis habendi illam accipiendum eſt. Nam hic defectus eſſe poteſt, vel poteſtatis ordinariæ, vel delegatæ. Prior eſt in omnibus, qui non habent munus, cui proprio jure talis poteſtas conveniat: poſterior verò erit in omnibus non habentibus poteſtatem ordinariam, quibus nulla delegatio facta eſt, vel non eſt validè facta. Et quidem ſi nulla omnino facta ſit delegatio, res eſt per ſe nota. Solet autem fieri, vel per privilegia generalia data in favorem hominum, quibus committitur, in quibus obſervandum eſt, ne forma, & tenor delegationis excedatur, neque hîc poſſumus ad particularia deſcen- 2.

scendere: nonnulla vero attingemus in lib. 8. tract. de Privilegiis. Aliquando vero committitur hæc potestas per particularia rescripta dispensationum, quæ solent etiam, ut supra dixi, dispensationes vocari, quia in eis virtualiter, & quasi conditione continentur, & ideo si tale rescriptum, vel dispensatio in primo statu invalida sit, à fortiori erit invalida subsequens dispensatio virtute illius facta. Diverso tamen modo: nam dispensatio ipsa erit invalida ex defectu potestatis: commissio autem seu delegatio prius facta non erit nulla ex hoc capite, quia supponimus à Principe concedi, ex aliis autem esse potest eodem modo, quo dispensatio ipsa, & ideo nunc sub dispensatione totum cursum ejus, seu omnes illius status comprehendimus.

3. De secundo defectu constat ex dictis, non semper esse irritantem, seu annullantem dispensationem, cum possit esse aliquando dispensatio valida, licet male concessa. In duobus ergo casibus (qui ad unum fere revocantur) defectus justitiæ est contra valorem dispensationis. Primus est si inferior dispenset in lege superioris sine causa justa, ut in c. 19. satis declaratum est. Secundus est, si dispensatio data etiam à supremo Principe attingat aliquo modo jus divinum, aut naturale, & sit contra jus acquisitum tertio, sive Deo, sive homini absque causa justa, ut de dispensatione in voto dixi lib. 6. de voto, c. 17. Eademque ratio est de omni alia simili, & dispensatione continente injuriam alterius contra commutativam justitiam, ut supra etiam in cap. 16. sufficienter tactum est, & ideo de hoc defectu nihil novi dicendum superest. Præsertim, quia hic defectus semper est conjunctus cum defectu potestatis, quia nec inferiori data est tanta potestas supra legem superioris, ut supra etiam tetigi, nec supremo Principi data est similis potestas in his quæ attingunt naturalem, seu divinam justitiam, quia etiam ipse est longe inferior, Deo juris divini naturalis auctore.

4. Tertius autem defectus voluntatis inveniri potest sine defectu potestatis, aut justitiæ, ut per se constat; potestque variis modis contingere. Primo si revera in dispensante desit interior voluntas, ac intentio dispensandi: hic autem defectus constare non potest, nec præsumi, nisi per verba, vel signa externa sufficienter manifestetur, & ideo de hoc defectu interioris voluntatis in se spectato nihil aliud dicere possumus. Præter voluntatem autem internam requiritur significatio ejus externa, ut dispensatio fierit possit, & ideo si voluntas dispensantis exterior non significetur sufficienter, ex illo etiam capite erit dispensatio invalida, quem defectū comprehendimus sub defectu voluntatis, utique sufficientis, ut aliquid inter homines operetur. Quid vero dicendum sit, si voluntatis significatio sit ambigua, vel dubia, in superioribus tactum est, & infra tractando de privilegiorum interpretatione latius dicetur. Contingit autem interdum dispensationem satis clare, & expresse concedi, & ex vera voluntate absoluta dispensantis, cum admistione tamen alicujus involuntarii, ratione cujus difficultas nascitur, an illud involuntarium impediat valorem dispensationis.

5. In qua re ulterius considerandum est, ex duplici capite posse hoc involuntarium oriri, scilicet ex metu, seu coactione, vel ex errore, seu ignorantia. Prior modus raro contingit in dispensationibus, & ideo fortasse nihil in speciali de hoc jura disponunt in materia dispensationis, nec à Doctoribus fere hoc punctum tractatur: ego vero illud attigi de dispensatione voti dicto lib. 6. cap. 27 & 18. & in summa dixi, metum non impedire valorem dispensationis voti, si de facto detur cum absoluta voluntate, & ex causa legitima: idem ergo à fortiori censeo de dispensatione in lege humana, quæ facilior est: Imo in hoc potest addi differentia, qui si dispensatio sit in propria lege dispensantis, etiamsi propter metum detur sine justa causa, valida erit, juxta generalem doctrinam supra datam, sicut etiam revocatio legis facta ex metu est valida, si absoluta voluntate fiat, & independenter a causa. In quo etiam potest considerari, ex ipso metu, posse sumi justam causam dispensandi, quantum ad ipsum dispensantem, id est, ut non peccet, sic dispensando. quia, ut dixi, ex causa extrinseca potest interdum honestari dispensatio.

Metus non tollit valorem dispensationis in voto vel lege humana, si detur absoluta voluntate ex causa legitima.

Quod si objiciatur, incommodum videri, ut iniquus subditus ex iniqua violentia commodum reportet. Respondetur primum fieri posse, ut vis non ab illo, sed ab alio inferatur. Deinde fieri etiam posse, ut metus non auferatur ad illum finem, sed aliunde nascatur, etiam sine culpa, ut si sit per bellum justum. Si vero metus sit injuriosus, & directe illatus ad obtinendum consensum, & injuria fiat ab eodem, qui dispensationem desiderat, quæstio generalis est, an tunc ratione injuriæ irritetur consensus. Et certe in præsenti probabile est irritari, quando dispensatio extorquetur sine justa causa, propter rationem factam, & quia non est verisimile, aliquem liberari à jugo legis, violando illam, & vim, ac injuriam illi inferendo. Item quia illa judicari potest potius permissio, quam dispensatio, & ideo subditus in eo casu vix potest excusari à transgressione legis, cum præsumere possit, ac debeat, illum consensum superioris permissivum esse potius, quam approbativum. Addo denique si oppositum admittatur, facile esse remedium: nam dispensator, quamprimum sit suæ libertati restitutus, potest juste sine nova causa dispensationem revocare. In quo est alia differentia notanda inter dispensationem legis, & voti, quando effectum sortita est: quia dispensatio voti non potest iterum imponi, nisi persona dispensata voluntariè iterum voveat. Dispensatio autem legis revocari potest, quia obligatio legis potest iterum imponi sine consensu subditi per voluntatem legislatoris, & ita revocata dispensatione, statim redit illa obligatio. 6.

Circa aliam causam hujus involuntarii, scilicet, ignorantiam, & errorem, duo principia ex jure desumpta proposui in dicto cap. 27. unum est dispensationem interdum fieri nullam ex falsa narratione proposita ad dispensationem obtinendam, aliud est, dispensationem aliquando esse nullam ob diminutam narrationem veritatis, tacendo aliquam causam, vel circumstantiam necessariam. Ratio utriusque est, quia dispensatio per surreptionem obtenta est nulla, sed dispensatio sit surreptitia per taciturnitatem veri, & à fortiori per expressionem falsi: ergo ex his duobus capitibus fit dispensatio nulla. Consequentia est evidens. Totum autem antecedens sumitur ex cap. 2. de filiis Presbyter. in 6. & cap. *quod super his*, de fide instrumentor. cum aliis juribus, & Doctoribus, quos in prædicto loco allegavi. Quia vero non omnis occultatio veritatis, aut falsitatis expressio invalidam reddit dispensationem, ideo ad hoc discernendum, multa à Doctoribus scribuntur, quæ in citato loco pro captu meo in summam redegi, duas regulas circa illa duo principia assignando, & explicando, quæ in dispensatione legis eadem, seu proportionali ratione locum habent, neque illis nunc aliquid addendum in generali occurrit circa falsitatis expressionem. Circa occultationem autem veritatis tria puncta occurrunt, quæ ad hujus materiæ complementum necessaria visa sunt. 7.

Duplex causa, ex quo dispensatio redditur nulla, nimirum taciturnitate veri, & narratione falsi.

CAPUT. XXII.

Utrùm obtenta diſpenſatio, priùs petita, & non conceſſa, ſurreptitia ſit propter taciturnitatem illam.

1. FRequenter contingit, ut diſpenſatio ſemel petatur, & denegetur, & poſtea iterum petatur, tacita priori denegatione, & obtineatur: inde ergo naſcitur dubium, an talis diſpenſatio ſit nulla ob priorem taciturnitatem, & ratio dubitandi eſſe poteſt; quia veriſimile eſt, ſuperiorem non conceſſurum diſpenſationem, ſi prioris denegationis memoriam, vel notitiam haberet. Et ita diſpenſationem eſſe nullam, indirectè aſſeruit Menoch. l. 2. de arbit. caſu, 203. n. 6. Contrarium tamen opinatus eſt Sanc. l. 8. de matrim. diſp. 22. n. 14. quia hoc nullo jure diſponatur, neque ab aliis auctoribus aſſeritur, nec ſufficienti ratione probatur. Quæ ſententia mihi etiam placet, quia illa præſumptio nullo jure fundata eſt, nec per ſe ſpectata eſt ſufficiens. Et quidem ſi in ſecunda petitione plures rationes, & cauſæ allegentur, quæ diſpenſationem magis honeſtent, & ſuperiorem magis movere prudenter poſſint, tunc nec probabilis eſt illa præſumptio, nec in eo caſu ſuperior eſſet rationabiliter invitus. Si autem nihil de novo additur, ſed eadem repetitio, & cum eiſdem circumſtantiis, vel cauſa prior erat ſufficiens, ut diſpenſatio eſſet valida, ſi concederetur, & ita in ſecunda vice erit ſufficiens, quia prior denegatio nihil ad cauſam refert, & ob eam ſolam cauſam denegare diſpenſationem non videtur rationi conſentaneum: nam ſi juſta cauſa ſubeſt, potius decet priorem rigorem temperare; aut vero juſta cauſa diſpenſandi non ſubeſt, & tunc neganda eſſet diſpenſatio, etiamſi prius negata non fuiſſet. Hæc ergo circumſtantia præcedens, vel memoria ejus impertinens eſt ad valorem diſpenſationis poſtea ſubſequutæ.

2. *De quo procedit præcedens reſolutio.* Atque hæc reſolutio procedit: tum in eadem perſona, quando propter mutationem temporis prioris denegationis oblita eſt: nam de illa maxime procedit diſcurſus factus, tum in ſucceſſore reſpectu prædeceſſoris in eadem ſede, quia habet eandem poteſtatem, & non regitur per judicium, & voluntatem ſui prædeceſſoris, & ita in illo multo minus probabilis eſt illa præſumptio involuntarii, præterquam, quod hic etiam nihil ad cauſam refert. Tum præterea idem procedit in ſuperiore reſpectu inferioris, ut ſi Epiſcopus neget diſpenſationem alicujus voti non reſervati, & à Papa poſtea obtineatur, non facta mentione prioris recurſus ad Epiſcopum, valida erit diſpenſatio, quia multo magis videtur impertinens illa circumſtantia reſpectu ſuperioris; minus enim regitur judicio, aut ex eo pendet, multoque minor præſumptio involuntarii eſt in ſuperiore, minuſque ad cauſam refert.

3. At vero è contrario nonnulla difficultas eſt, ſi ſuperior diſpenſationem negavit, & poſtea inferior inſcius illius negationis illam concedat. Quia inferior tenetur præſumere, ſuperiorem juſtè negaſſe diſpenſationem; ergo de illo etiam meritò præſumitur, non fuiſſe conceſſurum diſpenſationem, ſi ſciret, fuiſſe à ſuperiore denegatam; ergo illa taciturnitas, ſeu ignorantia cauſat inferiore juſtum involuntarium; ergo illa ratione erit invalida talis diſpenſatio. Unde in hoc caſu diſpenſationem inferioris eſſe invalidam, tenet idem Sanc. dicto lib. 8. diſp. 14. n. 5. quamvis propter aliam rationem, ſcilicet; quia eo ipſo, quod Pontifex denegavit, videtur facultatem auferri inferiori in illo caſu particulari diſpenſandi, niſi nova cauſa emergente, ſeu propoſita. Juxta quam rationem non fundatur hæc nullitas in defectu voluntatis, ſed in defectu poteſtatis. Unde fit juxta hanc ſententiam, ut licet Epiſcopo declaretur, Pontificem in tali caſu noluiſſe diſpenſare, licet diſpenſare tentet, nihil efficiat, quia privatus eſt poteſtate. Sicut poſtquam Pontifex aliquem condemnavit, non poteſt Epiſcopus illum abſolvere, licet fortaſſe potuiſſet, ſi cauſa prius ad illum delata fuiſſet.

4. Hæc vero ablatio poteſtatis, præſertim ordinariæ, mihi non videtur ſufficienter probari, quia illa præſumptio nullo jure fundatur, neque ex illo facto ſufficienter colligitur, conſiderata natura diſpenſationis, quæ eſt quædam gratia. Cum enim diſpenſatio non ſit debita, poteſt denegari à Pontifice ex ſola voluntate: ergo per hoc non eſt, cur cenſeatur auferre ab inferiori poteſtatem illam concedendi, ſi velit. Deinde denegatio diſpenſationis poteſt provenire ex particulari judicio, quod talis cauſa non ſufficiat ad juſtam diſpenſationem: ſed Epiſcopus non tenetur conformari Pontifici in hoc judicio; ergo neque in eo caſu tenetur præſumere fuiſſe mentem Pontificis in illo caſu, ſibi auferre poteſtatem diſpenſandi. Imo poteſt præſumi, voluiſſe ſe exonerare, tacite ſubditum ad ſuum ordinarium remittendo. Conſequentia cum majori videtur clara. Minor autem patet, quia licet Papa non ſoleat diſpenſare ex aliqua cauſa, neque admittere illam, ut ſufficientem, poteſt Epiſcopus diſpenſare ex illa, ſi probabiliter judicet, eſſe legitimam. Quod concedit idem Sanc. ſupra, quando de illa conſuetudine, ſeu judicio Pontificis ex aliis caſibus in generali conſtat, non vero, quando in particulari caſu præceſſit denegatio diſpenſationis.

5. Sed non video, quid hoc referat, aut cur inde cenſeatur ligata poteſtas inferioris, cum illa denegatio tantum ſit applicatio propriæ voluntatis ad operandum juxta proprium judicium, cui non repugnat, ut alteri relinquatur ſua poteſtas, & arbitrium operandi etiam juxta judicium ſuum. Neque per hoc derogatur poteſtati Pontificis, quia inferior, dum non prohibetur, poteſt in ſuo foro uti ſua poteſtate, ut judicaverit expedire; hic autem nulla facta eſt prohibitio. Nec petitio prius oblata Pontifici operatur prævention is effectum, ne liceat poſtea id ab inferiori petere, tum quia in viſu juriſdictionis voluntariæ non habet locum hæc prævention, cum liberum ſit poſtulanti, recedere à priori petitione, & aliam intentare, ut ſenſit Navarr. conſ. 1. de offic. deleg. & idem Sanc. ſupra nu. 3. tum etiam, quia ſuperior negando diſpenſationem jam quodammodo à ſe abjecit caſum illum. Unde etiam non eſt ſimile, quod de condemnatione à ſuperiori facta afferebatur, quia condemnatio fit per ſententiam, quæ includit præceptum, & imponit obligationem, quam non poteſt inferior auferre: negatio autem diſpenſationis non fit per ſententiam juridicam, nec præceptum aliquod vel obligationem ſuperior per illam imponit, ſed ſolum relinquit præexiſtens vinculum, denegando uſum propriæ poteſtatis: ergo non eſt, cur inde cenſeatur ligata, & diminuta inferior poteſtas.

6. *Diſpenſans, non ignorans priorem denegationem, ſi judicat cauſam eſſe juſtam, valida erit diſpenſatio.* Cenſeo igitur, in illo caſu poſſe Epiſcopum diſpenſare, & conſequenter, ſi id faciat non ignorans priorem denegationem, & judicans, cauſam eſſe legitimam, diſpenſationem eſſe validam, quia neque habet defectum poteſtatis, nec voluntatis, nec juſtitiæ. Imo ſi diſpenſatio eſſet in lege propria, ſufficerent poteſtas, & voluntas, juxta ſuperius dicta. Unde ulterius in noſtro caſu, quando Epiſcopus ignorat priorem recurſum ad Pontificem, etiam exiſtimo, taciturnitatem illam non reddere diſpenſationem ſurreptitiam, vel nullam, quia ſuppoſita poteſtate, quoad voluntatem eadem eſt ratio in inferiori, quæ in æquali, vel ſuperiori, ut ex dictis facile conſtat.

7. Et hæc reſolutio, ut dixi, maxime procedit in inferiori ordinario, quia ordinaria poteſtas difficilius tollitur, & majorem cauſam requirit, & ideo in delegato ad diſpenſandum videri poteſt magis veriſimile, quod privetur poteſtate diſpenſandi in caſu, & ex cauſa, quæ delegantem non movit, aut certè, quod non

quòd non præsumatur à principio delegata potestas pro similibus casibus. Sed nihilominus etiam in delegato contrarium censeo, quia potestas generaliter & sine restrictione commissa, non est restringenda sine majori fundamento, & rationes factæ etiam probant, ex sola denegatione non posse colligi diminutionem prioris potestatis, etiam delegatæ. Nam sæpe superior committit alteri potestatem delegandi quia ipse non vult, vel non audet sua uti, & quia quando potestatem delegat, prudentiæ delegati committit judicium causæ justæ. Supposita autem potestate in delegato, quod pertinet ad voluntatē, rationes eodem modo procedunt, & ideo indistincte verum est, in eo casu non committi surreptionem, quæ dispensationem reddat invalidam.

CAPUT XXIII.

An taciturnitas prioris dispensationis obtentæ reddat posteriorem invalidam.

1. MUlti Juriſperiti indiſtinctè affirmant, ſicut impetratio ſecundi beneficii, vel ſecundi reſcripti juſtitiæ facta ſine narratione prioris beneficii, vel reſcripti jam obtenti eſt ſurreptia, & nulla, ita ſecundam diſpenſationem obtentam ſine mentione primæ eſſe ſubreptitiam. Ita notat Gloſſa in c. 2. de filiis Presbyt. quæ ibi ab expoſitoribus, & communiter à Juriſtis approbatur, ut notat Rebuff. in Pract. tit. de diſpenſat. nu. 24. & 25. & tit. de diſpenſat. ſuper defectu natalium, n. 59. & Covarr. l. 1. variar. cap. 20. nu. 8. verſ. *quarto*, in fine, Molin. lib. 2. de primogen. cap. 4. nu. 50. & ſequentibus & Gutier. l. 2. Canonicar. quæſt. cap. 15. num. 91. & plures refert Sanci. libro 8. de matrimon. diſp. 22. nu. 2. Quæ ſententia præcipue fundatur in dicto c. 2. de fil. Presbyter. in 6. & in cap. penult. de præſcript. Ratio vero, ſeu congruentia eſt, quia Pontifex vel non concederet, vel difficilius concederet diſpenſationem ſecundam, ſi de priori mentio facta fuiſſet.

Gloſſa.

Rebuffus.

2. *Variæ limitationes præcedentis ſententiæ.*

Hæc vero ſententia variis modis limitatur, ac declaratur. Primus eſt, ut procedat, quando diſpenſationes ad diverſum finem tendunt, & ſunt obtenta propter diverſos effectus: ſecus vero ſi propter eundem, quia cum una ſufficiat, non eſt neceſſe facere mentionem de alia. Ita habetur in additione ad Rotam in deciſ. 2. de filiis Presbyter. in novis, n. 5. alias in noviſſimis, tom. 3. lib. 2. deciſion. 47. & ſequitur Mandoſi. de ſignatura gratiæ, tit. de diſpenſat. in fine. Quam ſententiam referens Sanci. ſupra n. 5. dicit penitus illam non intelligere, neque ſine magna occaſione. Quia potius fere omnes auctores declarant, & limitant ſententiam communem, ut intelligatur, quando ſecunda diſpenſatio verſatur circa idem cum prima, & tendit ad tollendum eundem defectum, impedimentum, aut vinculum: nam ſi cadant ſuper diverſas materias, & tendant ad fines, ſeu effectus omnino diſparatos omnes fatentur, non eſſe neceſſariam, in ſecunda diſpenſatione facere mentionem prioris. Ita Panormitan. in dicto cap. penult. de præſcript. & Navarr. conſ. 6. de reſcrip. & conſ. 8. de conſanguinit. & affinitat. n. 6. Sanci. ſupra referens alios. Eſtque veriſſima ſententia quoad hanc de diſpenſationibus omnino diverſis, ut ſunt diſpenſatio in recitatione horarum v. g. & in voto caſtitatis. Nam ſi quis alteram impetravit, nullam ſurreptionem committet, petendo alteram ſine mentione prioris, & ita ſecunda ſic obtenta erit valida, & idem eſt in omnibus ſimilibus. Et hoc ſatis confirmat generalis conſuetudo, frequenter enim ita diſpenſationes ſucceſſive petuntur juxta occurrentes caſus, ac neceſſitates. Ratio autem eſt, quam tetigit Panormit. quia nullo jure cavetur, ut fiat mentio talis diſpenſationis prioris, neque ex natura rei neceſſaria eſt: nam illa taciturnitas per ſe non cauſat involuntarium, ut videtur ex ſe manifeſtum. Quid autem potuerit additio ad Rotam intendere in prædictis verbis, infra, prout potuero, conjectabo: ubi alteram partem hujus ſententiæ examinabo.

Secundo, limitata hæc ſententia ad diſpenſationes quæ circa idem verſantur, amplius declaratur, ut procedat quando ſecunda diſpenſatio petitur ad extendendum effectum prioris circa idem vinculum, ſeu deffectum tollendum. Ita tenet Sanci. ſupra num. 6. cum multis aliis, quos refert, & præſertim id explicat Panormit. in dicto cap. penult. n. 17. Hæc vero ſententia, & declaratio tam generaliter facta mihi eſt creditu difficilis, quia neque jure, nec ratione video ſufficienter probari. Primo enim fundatur, ut dixi, in dicto cap. 2. de filiis Presbyter. in 6. inde autem non probatur, quia in illo textu dicitur, ſi illegitimus diſpenſationem obtinuit ad unum beneficium, & non facta mentione ſui defectus natalium, obtineat ſecundam diſpenſationem ad plura beneficia, poſteriorem diſpenſationem eſſe ſurreptitiam, ac nullam. Ponderanda ergo ſunt illa verba, *Tacito prædicto defectu*, juxta quæ non erat neceſſarium in ſecunda diſpenſatione facere mentionem primæ, ſed tantum de perſonæ defectu, quia hæc duo diverſa ſunt, & textus tantum de uno loquitur. Et ita intellexerunt textum illum ibi Domin. & Franc. Unde colligunt, quod ſi ille illegitimus declarando ſe eſſe illegitimum, peteret diſpenſationem ſecundam, nulla facta mentione primæ, valida eſſet diſpenſatio. 3. 2. *Limitatio.*

Et hæc ſententia quoad hanc partem mihi probabiliſſima videtur. Tum quia ille impleret quidquid ex vi verborum illius textus ad non committendam ſurreptionem neceſſariam eſt, ut ponderavi; ergo aliquid aliud exigere & onus adjungere in materia odioſa, & reſtricta, contra omne jus eſt. Tum ex ratione textus, ſcilicet, quia veriſimile eſt, Pontificem non fuiſſe conceſſurum diſpenſationem ad plura beneficia, ſi defectus illegitimitatis illi fuiſſet manifeſtatus. At vero non eſt hoc minus veriſimile manifeſtato ſolo defectu ſine prori diſpenſatione, quam illa manifeſtata. Imò quodammodo difficilior redderetur ſecunda diſpenſatio, ſimpliciter propoſito defectu, ac ſi non eſſet diminutus, ut ſic dicam, per priorem diſpenſationem, quia de ſe facilius eſt ſucceſſive & per partes, defectum tollere, quam totum ſimul. Tum denique quia juxta hunc ſenſum optima ratio redditur illius deciſionis. Nam irregularitas ex defectu natalium orta reddit perſonam inhabilem ad unum, & plura beneficia, & ablata reſpectu unius, non eſt ablata reſpectu plurium, & ideo non explicato hoc defectu, diſpenſatio petita ad plura beneficia meritò cenſetur ſurreptitia. At vero ſi textus ille extendatur ad neceſſitatem exprimendi priorem diſpenſationem, nec ratio textus illi accommodatur, ut oſtendi, nec alia ſatis probabilis adduci poteſt, ut paulo poſt dicam. Et confimatur, quia ſi in illo caſu prior diſpenſatio non fuiſſet limitata, & partialis, ſed integra natalium reſtitutio, tunc ſecunda diſpenſatio eſſet valida, etiamſi obtenta eſſet non expreſſo defectu natalium, nec legitimatione, quia jam prior defectus fuiſſet ſublatus etiam reſpectu plurium beneficiorum, & procederet regula legis 6. ff. de ædilitio edicto, *Quod ita ſanatum eſt, ut in priſtinum ſtatum reſtitueretur, perinde habendum eſt, quaſi nunquam morboſum fuiſſet.* Et ita intellexit textum illum Covarr. in 4. 2. p. cap. 8. §. 8. num. 5. verſ. *ſeptimo*, cum Joan. Andr. & Dominic. in dicto cap. ergo ſignum eſt, ex vi illius ſolum eſſe neceſſarium declarare defectum, quatenus ablatus non erat. Et hunc ſenſum verum, & legitimum eſſe cenſeo, ideoque ex illo textu non probari illam ſententiam. 4.

Secundo probari ſolet ex dicto cap. penultim. de præſcrip. ubi dicitur, eſſe ſurreptitium privilegium amplioris exceptionis, obtentum ſine mentione prioris privilegii exemptionis magis reſtrictæ, eidem, & in eadem materia, & reſpectu ejuſdem conceſſi: ergo idem cenſendum eſt in diſpenſationibus, quæ verſantur circa 5.

idem,

idem, quotiescunque posterior tollit seu ampliat moderationem prioris. Et videtur ampliare illum textum Panormit. ibi, num. 17. ad omnia privilegia etiamsi non attingant jus tertii; de dispensationibus autem expresse non loquitur: videtur autem esse eadem ratio, ut alii supra citati opinantur. At vero Innocentius ibi, nu. 4. restrictè intelligit textum illum in materia, de qua loquitur, scilicet, quoties primum privilegium cedit in præjudicium tertii, & concessum est cum aliqua limitatione moderante præjudicium tertii, & conservante aliquod jus, quod illi de jure communi competit. Nam tunc si obtineatur secundum privilegium amplians primum, & plus derogans juri tertii, necessarium est in secundo facere mentionem de primo, ne sit surreptitium. Ita enim textus ille loquitur, & locum habet ubicumque eadem ratio formalis materiæ, seu justitiæ versatur, ut esse solent materiæ decimarum, beneficiorum, & similes, in quibus jus, vel præjudicium tertii intercedit. Inde autem non potest ampliari illa regula ad alias materias non ita odiosas, nec cedentes in præjudicium tertii, quia cum simus in materia stricti juris, non est illa decisio extendenda, præsertim cum non sit eadem ratio in aliis materiis. Et ita sentit Innoc. ut dixi, & approbant ibidem Card. & Fel. n. 2. & Bald. n. 10.

6. Et confirmari hoc potest ex verbis ejusdem textus ibi, *Non obstante privilegio Clementis Papæ, per quod privilegiis suorum prædecessorum non extitit derogatum, cum de ipsis nullam fecerit mentionem:* In quibus adverto, ibi non dici, posterius privilegium non faciens mentionem prioris fuisse simpliciter surreptitiam, sed solum quoad hoc, ut non deroget privilegiis prioribus, quorũ mentionem non facit, & specialiter consetuantibus jus tertii, quod illi jure communi competebat. Unde mea sententia ex illo textu solum colligitur quædam regula notanda. Ut enim videbimus infrà tractando de Privilegiis, controversum est, an privilegium deroget juri communi, cujus mentionem non facit per clausulam. *Non obstante*, & communior resolutio est, derogare. Ex dicto ergo c.pen. colligitur regula limitans hanc doctrinam, nimirum, si jus commune conservatur alicui, seu in aliquo, per prius privilegium illi concessum, tunc posterius privilegium non derogare juri communi redacto in formam, & tenorem privilegii, & rationem reddit Bald. quia jus commune per Principem specialiter conservatum fortius est, & plus operatur. Et sine dubio hic est casus proprius illius textus, & specialis ejus decisio; ergo non est extendenda ad omnes dispensationes absolutas (ut sic dicam) id est, quæ non versentur circa jus alterius, nec illi præjudicant.

7. Denique affertur ratio ad probandum illam surreptitionem in omni tali dispensatione, quia merito præsumitur, non fuisse Principem concessurum absolutam dispensationem, vel abundantius privilegium in eadem re, si illi fuisset propositum, ipsummet, vel prædecessorem prius concessisse dispensationem, cum majori moderatione, quia tam facilis, & levis mutatio non debet præsumi de constantia Principis. Unde inferunt, si nova ratio, & major causa ad dispensandum proponatur, tunc dispensationem posteriorem fore validam, quia tunc cessat dicta præsumptio levis mutationis. Quæ illatio optima est, considerata vi solius rationis propositæ, tamen ego non admitterem consequens in terminis dicti cap. penult. & ex vi juris communis. Existimo enim, si posterius privilegium redundet in præjudicium alterius, etiamsi ex nova causa petatur, non derogare priori privilegio specialiter, conservanti illud jus tertio, si illius non faciat mentionem, idque non ex vi illius præsumptionis, sed ex dispositione illius juris, quæ, ut existimo, non fundatur in præsumptione, sed in hoc, quod privilegium posterius non derogat priori privilegio quatenus ad tertium quovis modo spectat, nisi illius mentionem faciat. Quod est certum quando prius privilegium fuit directe datum tertio, ut infra lib. 8. dicam: tamen in illo capite videtur extendi, etiam ad privilegium prius concessum eidem privilegiario, quatenus per illud specialiter jus tertii reservatur. Et hoc verum censeo secundum jus canonicum: an vero idem sit secundum jus civile, aliis remitto.

Secluso autem jure positivo illa ratio, & præsumptio videtur non esse magni momenti. 8. Quia in primis si persona concedens secundam dispensationem sit diversa, ut est successor, non potest dici illa levis mutatio, cum non sit idem qui operatur. Quod inde etiam patet, & quia si in casu omnino simili successor aliter dispenset cum eadem, vel alia persona, quam suus prædecessor, non potest dici, leviter mutare qualitatem dispensationis, seu modum dispensandi, sive sciat, sive ignoret, quid egerit suus prædecessor; ergo idem erit, etiamsi in eodem casu, & cum eadem persona aliter dispenset. Deinde idem fere est, quamvis persona dispensantis sit eadem, quia sine animi levitate potest contingere, ut in casu omnino simili idem Princeps dispenset, vel gratiam faciat, nunc liberalius & postea moderatius, vel è converso: ergo licet id faciat cum eadem persona in diversis temporibus, non ideo præsumitur, aut imponitur ei levis mutatio. Eo vel maxime quod illa mutatio non est in casu proposito per revocationem gratiæ, sed potius per additionem liberalitatis, & benignitatis, quæ semper decet Principem intra latitudinem causæ sufficientis, & justæ. Unde licèt id faciat ex certa scientia, non ignorans priorem gratiam limitatam, non ideo judicabitur leviter mutare consilium: ergo inde nulla sumitur præsumptio, quod non concederet secundam dispensationem, si prioris facta mentio fuisset. Denique ex concessis ab aliis auctoribus videtur mihi sumi efficax argumentum contra dictam rationem, & assertionem: nam quando prima dispensatio postulata à Principe, fuit negata, & iterum postulata cum eadem causa fuit concessa, major fit mutatio in judicio, vel voluntate Principis, quàm cum prius concedit limitatam, & postea amplam dispensationem, & nihilominus in priori casu secunda non est surreptitia, nec ibi admittitur præsumptio, quod Princeps non esset tam leviter mutandus, si prioris denegationis recordaretur: ut supra probatum est, & admittit Sanci. ibi citatus cum aliis: ergo multo minus valet illa præsumptio in præsenti casu.

Quapropter aliter censeo esse limitandam, & declarandam communem sententiam in principio hujus puncti positam. Dico enim, solum habere locum vel in casibus in jure expressis, vel quando necessaria est commemoratio prioris dispensationis, ut Princeps non ignoret totum, & proprium vinculum, seu impedimentum, quod aufert: neque etiam ignoret qualitatem, seu quantitatem gratiæ, quam facit per unam, vel per plures dispensationes. Prima pars præcipue ponitur propter dictum cap. penult. cujus decisio habet locum in omnibus privilegiis, vel dispensationibus, quarum variatio sive per diminutionem, sive per argumentum, cedit in præjudicium tertii. Nam tunc secunda dispensatio illam mutationem faciens sine mentione prioris, quantum ad id surreptitia est, seu invalida ex vi illius juris. Quod est valde consentaneum rationi, quia omnis gratia cum præjudicio tertii valde odiosa est, & ideo nunquam censetur valida, nisi ex sufficienti notitia Principis procedat. Atque hac ratione qui dispensationem habet non solvendi decimas ex vinea v. g. si deinde obtineat privilegium non solvendi illas ex area, vel fundo, nulla facta mentione prioris, non poterit uti secundo privilegio, quia surreptitium est, quia cedit in præjudicium tertii quod Papæ non satis fuit illo modo propositum, quamvis hic etiam alia surreptio intercedat, ut statim explicabitur.

9. *Limitatio communis sententiæ supra propositæ.*

Omnis gratia cum præjudicio tertii valde odiosa est.

Secunda pars sumpta est ex dicto capite 2. de filiis

filiis Presbyter. in 6. nam dispensatio secunda ibi obtenta ideo surreptitia judicatur, quia non fuit sufficienter propositum judici totum impedimentum, quod illi obstare potuisset. Et ratio est manifesta, quia tunc voluntas dispensantis non potuit extendi ad id, quod latebat: ergo ex ea parte impedimentum mansit integrum, ac subinde dispensatio effectum habere non potuit. Unde colligitur, tunc per se non esse necessariam declarationem prioris dispensationis, si alio modo impedimentum totum sufficienter referatur, quia tunc cessat ratio facta, & textus ille non plus requirit, ut probavi. Interdum vero poterit esse necessaria expressio prioris dispensationis, si aliter non possit materia, seu vinculum tollendum per secundam dispensationem sufficienter explicari, ut statim declarabo. Dices: ergo si in exemplo posito de privilegio decimarum aliquis postulet secundum privilegium, exprimendo, & quasi de novo petendo exemptionem in vinea, & area, vel fundo simul, non facta mentione prioris privilegii, erit validum secundum, quia in illo expresse proponitur totum vinculum per dispensationem tollendum: ergo illud sufficiet sine declaratione prioris petitionis. Respondetur negando consequentiam, tum quia ibi surreptio ex alio jure nascitur, propter præjudicium tertii, ut declaravi, tum etiam, quia ibi est necessaria notitia prioris dispensationis, ut qui concedat secundam, plene intelligit nocumentum Ecclesiæ. Nam qui postulat exemptionem à solutione decimarum ex tot possessionibus nulla facta mentione prioris privilegii, tacitè indicat antea nullas decimas ex illis possessionibus retinuisse; & ita Papa non intelligit præcedentem diminutionem fructuum Ecclesiæ, & consequenter non percipit totum præjudicium ejus, ideoque non censetur habere voluntatem inferendi illi novum nocumentum. Quæ ratio optima est, & accommodari rectè potest ad casum textus in dicto c. pen. de præsc. ibi enim religiosi, qui prius fuerant exempti cum quadam moderatione, postea obtinuerunt exemptionem simpliciter, nulla facta mentione prioris, nec moderationis in ea contentæ, quod totum cedebat in majus præjudicium Episcopi, quam posset ex simplici posteriori supplicatione intelligi, ideoque merito surreptitia judicatur, quod magis ex sequenti puncto declarabitur.

11. Addidi ultimam partem regulæ, quia licet in dictis juribus non contineatur expresse, necessaria ratione colligitur: nam si Princeps non satis intelligat qualitatem, & quantitatem gratiæ, quam confert, non potest illam velle; ergo si ex taciturnitate prioris dispensationis sequatur illa ignorantia, clara est surreptio: nam est in re valdè substantiali. Declaratur exemplis. Primum sit de beneficiato, qui obtinuit dispensationem non residendi per quinquennium cum perceptione fructuum, qui expleto quinquennio, aliam similem postulavit, nulla facta prioris mentione, tunc enim secunda dispensatio surreptitia est, ut rectè dixit Joan. Andr. quem refert, & sequitur Felin. supra n. 2. Quod intelligendum puto quando tempus illud est continuum propter ea, quæ infra dicam. Posset autem ratio ex dictis reddi, quia ibi intervenit præjudicium tertii, quod non satis declaratur: tamen optima ratio est, quia Papa nunquam concipit, se dispensare in decennio residentiæ, quia concipiendo prius unum quinquennium, & postea aliud sine recordatione prioris, nunquam concipit decennium, quod verisimiliter non concessisset, si intellexisset. Sic enim qui furatur per minima, quando pervenit ad ultimum in quo gravis quantitas consummatur, si illud advertat, longe gravius peccat, quam si ignoret: ergo signum est, illam circumstantiam multum variare voluntatem. Rectè ergo dicimus tunc esse necessariam expressionem prioris dispensationis, ut Princeps intelligat quid concedit, & totam relaxationem, quam in lege facit.

Exemplum de beneficiato valide proprium.

12. Secundum exemplum esse potest, si quis habens votum castitatis obtineat dispensationem ad unum matrimonium contrahendum, & mortua uxore, iterum petat dispensationem ad matrimonium tacita priori: existimo enim posteriorem esse surreptitiam, propter rationem proximè factam, quia non potest Pontifex concipere quantam relaxationem faciat illo voto. Tertium exemplum sit, si aliquis semel obtinuit dispensationem ad matrimonium in impedimento uxoricidii cum machinatione, & postea iterum simile crimen committat, & aliam dispensationem de illo petat, non facta mentione prioris. Argumento l. 3. C. de Episcopali audien. dicens, *ut remissionem veniæ crimina, nisi semel commissa, non habeant*, &c. Ratio ergo est, quia secundum crimen ejusdem rationis præsertim adeò grave commissum post remissionem primi magis pœnam meretur, & difficilius remissibile est. Ita ergo in præsenti secunda dispensatio est longe difficilior in secundo crimine post dispensationem in primo crimine, & ideo neque gravitas impedimenti, neque gratia, quæ conceditur, sufficienter concipitur sine expressione prioris dispensationis, & ideo merito posterior surreptitia judicatur: ut bene notavit Sanc. supra n. 20. & sumitur ex auctoribus, quos citavi.

Exemplum castitatis dispensandæ.

Tertium exemplum de uxoricidio.

Ex his ergo videtur satis declarata, & probata tota assertio, & regula posita. Ubicunque autem non intercesserit aliqua circumstantia ex dictis, seu similis connexio inter posteriorem dispensationem, cum priori, non erit necessarium priorem exprimere, ut posterior valida sit. Et hoc modo intelligo Pan. in dicto c. pen. n. 13. dicentem, *Quoties conceditur privilegium super separatis, vel super eisdem, vel quasi super executione primæ gratiæ, non esse necessarium, ut de prima fiat mentio*: nam illa particula, *vel super eisdem*, ut non repugnet aliis dictis ejusdem auctoris, ita intelligi debet, ut per se loquendo, non sit necessarium, priorem dispensationem exprimere propter solam pluralitatem dispensationum, etiamsi circa idem versentur, sed solum in casibus in jure expressis, vel quando aliunde non potest satis explicari gravitas rei, cujus dispensatio postulatur, nisi priorem dispensationem commemorando. Et ita exponit Panorm. Innocentium, & alios: ita ergo intelligenda erit prior sententia, ut vera sit. Ratio autem non est alia, nisi quæ insinuatur ab eodem Pan. & quam sæpe tetigimus, scilicet, quod nullum sit jus requirens per se hanc conditionem ad valorem secundæ dispensationis, etiam circa eandem rem, neque est ratio, quæ illam probet, nisi quando occurrunt aliæ circumstantiæ explicatæ, ut satis ostensum est: magis autem declarabitur, aliqua exempla, & quasi corollaria afferendo.

13. *Quando declaratio prioris dispensationis non sit necessaria.*

Primum sit, quando aliquis propter scrupulum, vel dubium prioris dispensationis petit aliam de eadem lege, impedimento, defectu, aut voto, & illam obtineret æqualem quoad gratiam, certiorem vero quoad circumstantias. Existimo enim secundam esse validam, etiamsi non declaretur, peti propter dubium prioris dispensationis, neque hujus fiat mentio, sed absolute proponatur gratia, seu relaxatio vinculi, quæ postulatur, & vera, ac legitima causa dispensationis. Ratio est, quia contra nullum jus positivum est, nec in se continet taciturnitatem, quæ verisimiliter reddat involuntariam posteriorem dispensationem, neque ingerit deceptionem, vel ignorantiam reliquit quæ faciat ad causam. Et hoc modo posset intelligi quod decisio Rotæ supra citata dicit, quando posterior dispensatio ad unum, & eundem finem tendit cum prima, non esse necessarium, facere istius mentionem, & reddit rationem, quia tunc una dispensatio sufficit, utique obtenta cum sufficienti rei, & causæ declaratione, & cognitione. Et ideo etiam non est inconveniens, tunc utramque dispensationem manere validam, quia quando secundum privilegium petitur ad corroborationem primi, utrumque valet, ut dixit Inn. in dicto c. pen. n. 5. & sequitur Bald. ibi n. 13. nam effectus

14. *Cumquis obdubium vel scrupulum prioris dispensationis petat secundam, non est prioris mentio necessaria.*

utriusq;

utriuſque ſimul ſumpti non excedit intentionem concedentis.

15. Secundum exemplum eſſe poteſt de diſpenſatione ſecunda petita ad extenſionem, ſeu ampliationem primæ ſine præjudicio tertii, & explicando totum vinculum diſſolvendum cum toto effectu deſiderato: tunc enim nulla ſurreptitio committitur, propter idem fundamentum. Ut v. g. ſi irregularis petat diſpenſationem ad ordines minores recipiendos, & ea obtenta antequam illa utatur, petat aliam ad omnes ordines, eandem irregularitatem declarando, non vero primam diſpenſationem, nihilominus valida erit ſecunda, quia neque agit contra aliquod jus, neque aliquid occultat, quod veriſimiliter poſſet voluntatem Pontificis mutare, aut impedire. Quod ſi ille jam eſſet uſus priori diſpenſatione, & poſtea poſtularet ſecundum ad ordines tantum ſacros, multo magis valeret, quia explicando irregularitatem, neceſſario ſupponit, jam eſſe diſpenſatum ad ordines minores. Similiter ſi ille irregularis diſpenſatus ad omnes ordines poſtea petat diſpenſationem in interſtitiis v. g. nulla facta mentione prioris, credo ſecundam eſſe validam, etiamſi non declaret defectum irregularitatis, quia ille jam eſt ſublatus per diſpenſationem, & per ſe non refert ad interſtitia, nec difficiliorem reddit illorum diſpenſationem, & idem eſt in ſimilibus.

Diſpenſatio ſuper irregularitate, quando valet.

16. Simile videtur eſſe in diſpenſatione voti, v.g. caſtitatis, ſi poſt primam diſpenſationem datam cum aliquo onere, & commutatione, petatur ſecunda ad majorem remiſſionem obtinendam, nulla facta mentione primæ, ſed petendo puram diſpenſationem voti caſtitatis, videtur enim ex dictis ſequi ſecundam diſpenſationem fore validam. Aliqui vero hoc non admittunt, niſi cum duplici diſtinctione. Solet enim ex ſtylo curiæ communiter concedi talis diſpenſatio cum quibuſdam limitationibus ordinariis, & ſolitis. Quando ergo prior diſpenſatio fuit tantum hujuſmodi dicunt poſteriorem eſſe validam, non obſtante taciturnitate prioris, quia cum illa limitatio ſolcat jure ordinario poni, & Pontifex in poſteriori diſpenſatione illam prætermittat, ſignum eſt, ex voluntate, & non ex aliqua ignorantia eam omittere, cum ſtylus curiæ ipſum non lateat. Si autem prior diſpenſatio cum majori moderatione data eſt, additur altera diſtinctio. Nam ſi poſterior petatur, propoſita nova, & majori cauſa, dicunt eſſe validam, non obſtante prædicta taciturnitate quia major cauſa tollit omnem fraudem. At vero ſi poſterior obtineatur ex eadem cauſa, & tacita priori diſpenſatione, dicunt, eſſe nullam propter fraudem Pontifici factam. Ego vero in hoc præciſe, quod prior taceatur, nullam fraudem invenio, quandoquidem totum votum auferendum proponitur, & Pontifex ignorare non poteſt, peti puram diſpenſationem ſine limitationibus ſolitis, & inſolitis, & ideo ex hoc capite non video ſurreptionem, aut nullitatem. Aliunde tamen dubito de hac diſpenſatione, quia non videtur continere veritatem in proponendo vinculo, quod per diſpenſationem auferendum eſt, quia per priorem diſpenſationem ſublatum fuit votum: ergo jam falsò petitur diſpenſatio in voto, quod non ſubſiſtit, & quamvis fuerit commutatum in alia onera, jam illa obligatio non pertinet ad votum caſtitatis, ſed ad aliud votum diſtinctum quoad materiam.

Aliud exemplum de voto caſtitatis.

17. Dico ergo in multis caſibus etiam ex hoc titulo diſpenſationem illam eſſe validam. Primo quando prima diſpenſatio ſimpliciter non abſtulit votum, ſed tantum ad determinatum uſum, ut ad primum matrimonium, vel ad petendum debitum durante matrimonio. Nam tunc vera eſt narratio cum votum maneat. Secundo, ſi prima diſpenſatio non fuit acceptata, licet data eſſet ad tollendum ſimpliciter votum cum commutatione, quia non habuit effectum propter non acceptationem, ſeu renunciationem. Et idem erit, quoties per ignorantiam, vel alia via impeditur effectus prioris diſpenſationis, & à fortiori ſi prior fuit invalida, quia *non præſtat impedimentum, quod de jure non ſortitur effectum*, ut dicitur de regul. jur. 6. cap. 52. At vero ſi prior diſpenſatio fuit acceptata, & ſimpliciter abſtulit votum, quamvis reliquerit obligationem ad jejunia, vel alia pia opera, valde probabile videtur, non poſſe peti ſecundam diſpenſationem de voto caſtitatis ut nondum diſpenſato. Primo propter rationem factam. Nam licet reſponderi poſſit, peti diſpenſationem de voto omiſſo, & ita eſſe veram narrationem, nihilominus moraliter intelligitur peti de voto permanente. Secundo, quia alias non propõitur ſpecifice vinculũ auferendum, ſcilicet, obligationem ad talia opera pia, quæ licet remote duxerit originem à voto caſtitatis, & fortaſſe ſit minor, nihilominus eſt diverſa, & ideo neceſſe eſt ſpecifice cognoſci, ut per diſpenſationem auferatur. Tertio, quia in ſecunda diſpenſatione, neceſſarium erit proponere cauſam proportionatam obligationi, & materiæ ſubſtitutæ loco voti caſtitatis. Neque enim ſufficiet proponere majorem cauſam quæ difficiliorem vel periculoſiorem reddat obligationem caſtitatis, quia jam tunc hæc cauſa eſt impertinens: ergo ſignum eſt, ſecundum diſpenſationem debere cadere ſpecifice in aliam obligationem, quæ ſatis explicari non poteſt, niſi facta mentione prioris diſpenſationis, & ideo in illo caſu probabilius cenſeo eſſe neceſſariam.

In quibus caſibus diſpenſatio voti commutati valida ſit.

18. Ultimum exemplum eſſe poteſt, quoties duæ diſpenſationes verſantur circa eandem legem quaſi ſecundum diverſas partes, quarum una non unitur alteri, nec cedit in præjudicium tertii. Tunc enim valida erit poſterior diſpenſatio ſine mentione primæ, quia nullam habet ſpeciem ſurreptionis juxta doctrinam datam. Exempla eſſe poſſunt, primo in diſpenſationibus circa jejunia: nam ſi quis diſpenſationem obtinuit ad comedendum cibos prohibitos in una Quadrageſima, ut ſimilem in alia valide obtineat, non oportet facere mentionem prioris, quia licet verſentur circa eandem legem, materiæ non uniuntur inter ſe, neque una aggravat aliam, & unaquæque poteſt habere ſuam propriam cauſam. Secundo idem eſt in diſpenſationibus circa præceptum laborandi in die feſto, vel non recitandi, & ſimilibus. Imo etiam in exemplo ſupra poſito de diſpenſatione reſidendi pro aliquo tempore: nam ſi diverſis temporibus, & non continuis occurrat neceſſitas ſimilis diſpenſationis, non oportebit ſemper in poſteriori facere mentionem prioris, quia hoc & præter hominum conſuetudinem eſſe videtur, & eſt magnum gravamen, quod ſine jure, aut evidenti ratione imponendum non eſt. Ibi autem ceſſat ratio ſupra facta, quia ibi unum tempus non conjungitur alteri, neq; fit quaſi continuatio ſurreptitia ejuſdem diſpenſationis, ſed ſunt omnino diverſæ, quarum una non fit gravior, aut difficilior ratione alterius; ergo utraque eſt valida licet in neutra fiat alterius mentio.

Exemplum de jejunio Quadrageſimæ.

19. Denique idem eſt in lege v. g. prohibente matrimonium inter conſanguineos, nam licet quis obtineat unam diſpenſationem cum una cognata, & illa mortua, ſecundam petat pro alia in eodem, vel diverſo gradu conjuncta, valida erit ſecunda, licet obtineatur ſine mentione primæ, quia ſunt de rebus diſtinctis, & una non habet connexiorem cum alia, neque aggravat illam, aut difficiliorem reddit, & unaquæque poteſt habere propriam cauſam ſufficientem, non obſtante alia, & independenter ab illa. Unde ſequi videtur, idem eſſe dicendum, etiamſi talis perſona non fuerit uſa priori diſpenſatione quacunque ex cauſa, & petat ſecundam, non facta mentione prioris. Nam eædem rationes procedunt, ut hæc poſterior ſit valida. Et ita fatetur Sanc. dicta diſp. 22. num. 13. Sed obſtare videtur, quia ſequitur, talem perſonam habere ſimul duas diſpenſationes validas, per quas poſſit

possit eligere, & ducere, maluerit ex illis duabus cognatis, quia prima dispensatio valida fuit, & non potest elidi, vel irritari per secundam. Consequens autem videtur absurdum, quia est præter scientiam, & consequenter præter intentionem concedentis; ergo talis facultas, & dispensatio non potest esse valida.

20. Responderi potest negando sequelam, quia qui petit secundam, eo ipso renunciat primæ, ideoque obtenta secunda evanescit prima. Et ita sensit idem author suprà n. 29. Sed non caret difficultate responsio, primò quia etiam demus, ex parte petentis secundam dispensationem, renuntiari primæ: nihilominus Papa non potest illam renuntiationem acceptare, cum illius cognitionem non recipiat. At renuntiatio non acceptata non habet suum effectum; ergo ex hoc capite non evanescit prima dispensatio. Deinde aut agimus de renuntiatione præsumpta, aut vera: prior non sufficit, ut in conscientia habeat effectum, ut constat; posterior autem non semper invenitur, potest n. quis petere secundam dispensationem, non intendens renunciare primæ; ergo tunc non est cur excludatur per secundam; ergo ambæ simul manebunt. Nam licet non possint simul mandari executioni, satis est, quod in usu earum possit esse optio, ut possint esse simul. Item satis est, quod successivè possit utraque habere suum usum. Imò hinc fieri videtur, nec præsumptam renuntiationem ibi intervenire; sicut habens dispensationem ad contrahendum cum consanguinea licèt ducat extraneam; non censetur renunciare dispensationi, quia potest post viduitatem illa uti; ergo similiter in præsenti.

21. Propter quod probabilius censeo, in illo casu posteriorem dispensationem esse surreptitiam, & necessarium esse exprimere priorem dispensationem, ut vel Pontifex ejus renuntiationem acceptet, vel illam iritet, vel utranque simul validam esse concedat. Alioqui n. verissimum censeo, sine scientia, & consensu Pontificis non posse illas duas dispensationes validas simul permanere, quia est indulgentia quædam nimis extraordinaria, & parum rationi consentanea, & longè verisimilius est, non fuisse Pontificem eam concessurum, si proponeretur. Deinde clarum etiam censeo, unam illarum dispensationum non expellere aliam quasi per repugnantiam formalem, quia illam revera non habent, ut probat ratio facta; imò posset Pontifex utramque simul concedere si vellet. Tertio existimo primam non excludi per renuntiationem sine animo renuntiandi, quia est repugnantia, & tamen etiam tunc non erunt ambæ simul validæ; ergo oportet, ut secunda sit nulla. Præterea etiamsi adsit animus renuntiandi, censeo non habere effectum ex defectu acceptationis, nec enim dici potest, Pontificem concedendo secundam, acceptare renuntiationem primæ, quia ab illo non petitur secunda, ut secunda, cum non habeat notitiam, vel memoriam primæ, ergo talis petitio dispensationis absolute non est signum externum alicujus renuntiationis; ergo nec concessio Papæ potest habere vim acceptationis; ergo ut duæ illæ dispensationes simul non maneant, necessarium omnino est, posteriorem esse invalidam: non enim invenitur modus, quo excludatur prima, quæ semel valida fuit, & aliunde non fuit extincta. Ratio autem surreptionis est clara ex principiis à nobis positis, quia tunc secunda dispensatio conjũgitur primæ, & ex utraq; simul resultat una gratia exorbitans, quæ non cadit sub intentionem Pontificis, & ideo ad valorem secundæ necessarium est exprimere priorem, quo illud incommodum vitetur. Et ideo non est simile, quando prior dispensatio suum usum habuit per quem extincta est: nam tunc non conjunguntur dispensationes, sed quælibet est unica pro suo tempore. Esset autem simile, si absque usu prior dispensatio fuisset extincta per mortem alterius partis, vel aliud impedimentum perpetuum: nam tunc ex defectu objecti evanesceret prima dispensatio, & ideo est impertinens ejus memoria, atque ita formaliter procedit doctrina data, quæ ad similes casus cum proportione applicanda est.

CAPUT XXIV.

An dispensatio in uno vinculo, tacitis aliis obtenta, surreptitia, & nulla sit.

HÆc quæstio tractatur optimè circa impedimenta matrimonii à Patre Thoma Sanc. in dicto lib. 8. disp. 23. habet autem locum cum proportione in aliis dispensationibus, & legibus, & ideo breviter expedienda est. Duæ ergo sunt opiniones, prima simpliciter affirmat, talem dispensationem esse validam quantum ad effectum, ad quem impetratur, ut si quis habens duas irregularitates ad ordines, petat dispensationem unius, v. g. illegitimatis; tacità bigamià, concessa dispensatione tolletur impedimentum illegitimatis, manebit tamen aliud, ratione cujus non sufficiet illa dispensatio, nisi addatur alia de altera irregularitate, & simile exemplum facile potest poni in matrimonio. Ita tenet Navar. cons. 6. de rescrip. & cons. 7. & 8. de consang. & affinit. & sæpe aliàs in suis consiliis, quem sequuti sunt multi moderni, quos suprà refert Sanc. n. 1. Ex antiquis verò solum refert Joan. Andr. in arbore affinitatis §. 2. n. 5. in tom. 9. tract. n. 5. dicentem, qui habet simul impedimentum affinitatis, & publicæ honestatis, si petat dispensationem primi, tacito secundo, illud tolli, isto manente. Fundamentum est, quia potest tolli uum impedimentum sine alio; sicut & potest esse; ergo ex hac parte non repugnat, talem dispensationem esse validam, & habere suum effectum. Nec ratione surreptionis, quia nulla est lex, quæ præcipiat expressionem plurium defectuum; ut tollatur unum. Nec ex natura rei est necessarium, quia ut Princeps habeat justam, & efficacem voluntatem tollendi aliquem defectum, vel vinculum, satis est, ut illud perfecte narretur cum causa sufficiente ad dispensationem: hoc autem totum sufficienter narrari potest, explicando unum impedimentum sine aliis. Et addit Navar. ita observari ex stylo curiæ.

Ia. *Sanc.* *Navar.* *Sanc.* *Joan. Andr.*

2. Secunda sententia universaliter affirmat, esse irritam, & surreptitiam dispensationem unius impedimenti, quando occultantur alia, quæ erant conjuncta cum illo. Hanc opinionem censet esse longè probabiliorem Sanc. suprà num. 2. citatis multis authoribus loquentibus, circa impedimenta matrimonii. Frequenter n. dicunt Doctores, non valere dispensationem in uno impedimento tacito alio, ut patet ex Panorm. in c. *non debet*, de consanguinit. & affinit. n. 12. quem multi Summistæ imitantur, & Supplement. Gabriel. in 4. d. 41. artic. 3. dub. 7. & in simili Covar. 4. 2. part. cap. 6. §. 4. num. 11. Possent autem hi authores exponi, ut intelligant non valere, id est, non sufficere, seu non valere ad matrimonium contrahendum: an verò valeat ad unum impedimentum tollendum, non definere. Sed est difficilis, & dura expositio, quia non dicunt, non valere matrimonium, sed non valere dispensationem, & Covar. dicit, esse irritam. Denique multi alii authores in propriis terminis dicunt talem dispensationem esse surreptitiam. Fundamentum hujus sententiæ reducitur ad principium positum, ut dispensatio legitimè obtineatur, necessarium esse, proponi Pontifici totum vinculum dissolvendũ secundum totam gravitatem, quæ intrinsecè potest dispensationem difficiliorem reddere: unum autem impedimentum censetur moraliter habere majorem gravitatem in illo genere, quando est conjunctũ aliis, quàm solitarie sumptum; ergo. Minor probari solet primò ex *c. ex tuarum*, de authoritat. & usu pallii, quod allegat. Panorm. sed judicio meo, nihil, vel parum probat.

2. *Sanc.* *Panorm.* *Gabr.* *Covar.*

Item citatur c. *Paſtoralis*, de privileg. quod nihil etiam juvat, nec plus valet c. *poſtulaſti*, de reſcript. quod Covar. allegat: nam regula ibi conſtituta in beneficiis, non habet locum in diſpenſationibus, ut ſuprà notatum eſt cum Panorm. in c. pen. de præſcriptionibus. Denique allegatur c. 1. de treug. & pace, quoniam ibi dicitur, *funiculus triplex difficile rumpitur*. Reſponderi autem poteſt, in præſenti etiam cumulum impedimentorum difficilius tolli, quia vel requirit unam diſpenſationem difficiliorem, vel cumulum diſpenſationum. Ratione igitur probatur illa minor, quia impedimenta ſimul juncta ſine dubio reddunt perſonam minus dignam diſpenſatione, etiam in ſingulis, unde etiam ſimul propoſita magis avertunt animum Principis ad concedendum tale matrimonium, vel habilitandam talem perſonam, ut experientia ipſa docet, & per ſe videtur prudentiæ conſentaneum. Unde in remiſſione pœnarum, cum in aliqua perſona plura ſunt atrocia delicta, ſingula difficilius remittuntur in humano judicio. Confirmatur, quia aliàs aperitur via fraudibus, obtinendo per plures diſpenſationes, quod ſæpiſſimè Pontifex, re tota intellecta, per unam non concederet.

Covar.

Panorm.

3. *Probabilitas prioris ſententiæ, & ſecuritas.*

Inter has ſententias hæc poſterior ſecurior eſt. Et in materia ſaltem matrimonii eſt practicè probabilior, & ſervanda, tum propter conſenſum plurium auctorum, tam ex antiquis, quàm ex modernis, tum propter praxim Romanam, quæ hoc obſervat, exceptis quibuſdam caſibus occultis, ut Sancius notat, quæ exceptio potius firmat regulam in contrarium: Tum præterea propter periculum, quod eſt in efficiendo matrimonio nullo ratione diſpenſationis, malè impetratæ. Denique quia talis diſpenſatio directè videtur peti, & concedi ad contrahendum matrimonium, & ideo intentio diſpenſantis non videtur eſſe tantum tollere unum, vel aliud impedimentum, ſed ſimpliciter habilitare perſonam. Quapropter ſi narratio ad hoc non ſufficiat, tota diſpenſatio cenſetur irrita ex mente concedentis; eſſetque hoc longè certius ſi Pontifex directè interrogaret, an talis perſona haberet aliud impedimentum. Nam per hoc magis oſtenderet animum non aliter diſpenſandi, & ideo qui habens plura impedimenta, illa negaret, nihil obtineret propter gravem deceptionem contra intentionem Pontificis ſatis inſinuatam per dictam interrogationem. Uſus autem non habet, ut talis interrogatio fiat, & ideo res eſt minus certa. Nihilominus tamen ipſemet uſus non faciendi ſimilem interrogationem indicat, Pontificem ſimpliciter accipere verba talium ſupplicationum, & intelligere perſonam non habere aliud impedimentum ad matrimonium, niſi quod proponitur, & ideo qui unum proponit, & aliud tacet, virtualiter illud negat, & Pontificem decipit. Ac denique experientia etiam oſtendit, longè aliter, & cum majori onere, vel gravamine dari diſpenſationem, quando plura impedimenta concurrunt, & ſæpe propter eam cauſam negari; ſignum ergo eſt nolle Pontificem diſpenſare in ſingulis impedimentis, niſi omnia, quæ ſimul ſunt, ſimul proponantur. Et præter experientiam poteſt alia ratio reddi, quam in puncto ſequenti commodius explicabo.

Sanc.

4.

Hæc autem regula non videtur poſſe tam generaliter conſtitui de omnibus aliis diſpenſationibus, & vinculis. Nam in primis de diſpenſatione voti caſtitatis rectè docet Sanci ſuprà n. 4. ſi prius petatur diſpenſatio ejus, quàm alterius impedimenti, v. g. conſanguinitatis, validam forè, etiamſi ſolum illud ſine alio impedimento proponatur. Quod ego intelligo eſſe verum, etiamſi habens tale votum habeat intentionem ducendi conſanguineam, obtinendo poſtea aliam diſpenſationem, quia hoc accidentarium eſt, & diſpenſatio voti per ſe non ordinatur ad tale matrimonium, ſed generaliter, ut liceat uſus conjugalis, quem votum caſtitatis impediebat. Tunc autem non immeritò dubitari poteſt, an quando ulterius proceditur ad petendam diſpenſationem impedimenti conſanguinitatis, neceſſarium ſit, prioris diſpenſationis mentionem facere. Nam licèt immediatè ſint circa diverſa, re vera ordinantur ad eundem finem, & ex utraque reſultat quædam major conceſſio, quàm fortaſſe concederetur, ſi de utroque impedimento ſimul fuiſſet aliquando facta mentio. Item quia videtur inconveniens admittere, poſſe illam perſonam habilitari ad matrimonium cum conſanguinea per plures diſpenſationes incipiendo à diſpenſatione voti, & non incipiendo à diſpenſatione conſanguinitatis, cum ex parte Pontificis nulla ſit ratio præſumendi magis involuntarium in uno caſu, quàm in alio; eſt ergo hoc valde probabile, & accommodatum ad impediendas fraudes.

5. *Quomodo detur diſpenſatio voti in ordine ad matrimonium, tacito impedimento conſanguinitatis.*

Nihilominus tamen ſi re vera detur ſufficiens cauſa diſpenſationis voti, independens à matrimonio cum tali conſanguinea, rectè poterit obtineri diſpenſatio de ſolo voto, ut dixi, & poſtea etiam ad obtinendam diſpenſationem circa conſanguinitatem, non oportebit prioris mentionem facere, quia jam impedimentum voti non exiſtit, ſed legitimè fuit ſublatum abſolutè, & ſine ordine ad matrimonium, quantum eſt ex ſe, & ex vi cauſæ: intentio autem operantis eſt per accidens, & non mutat diſpenſationis naturam. Neque eſt inconveniens, ut aliqua certo ordine licitè fiant, quæ commutato ordine debitè fieri non poſſunt; id enim ſæpe contingit, ut alio exemplo ſtatim declarabo, & ratio eſt, quia ordo agendi ſæpe ſpectat ad honeſtatem, propter diverſam dependentiam unius rei ab alia. Et ideo etiam dixi, neceſſarium eſſe, ut cauſa diſpenſationis voti non pendeat ex matrimonio cum tali perſona: nam ſi pendeat, neceſſarium erit, omne aliud impedimentum matrimonii cum eadem perſona explicare, quia non poteſt aliter judicium ferri de tali cauſa, & quia tunc unum impedimentum colligatur cum alio in ordine ad diſpenſationem.

6.

Quod autem dixi de voto caſtitatis, eandem rationem habet in voto religionis, & ideo eadem doctrina ad illud applicanda eſt. Imò licèt eadem perſona utrunque votum habeat, poterit validas diſpenſationes utriuſque obtinere, non facta mentione aliorum impedimentorum matrimonii, quia neutra ex illis diſpenſationibus, neque utraque ſimul dicit habitudinem ad matrimonium cum impedimento contrahendum. De ipſis autem votis, quando ſunt ſimul, meritò dubitari poteſt, an ad obtinendam diſpenſationem alterius, debeat alterum narrari, & è converſo. Hinc enim videtur, id non eſſe neceſſarium, quia ſunt vincula omnino diſtincta, & inter ſe non colligata: nam unum obligat ad caſtitatem ſervandam, & non aliud, & hoc obligat ad religionis ingreſſum, ad quod non obligat alterum. Inde verò apparet contrarium, tum quia non videntur illa vincula minus inter ſe connexa in ordine ad ſtatum, ſeu viam perfectionis, quam duo impedimenta matrimonii in ordine ad illud; tum etiam, quia unum videtur difficiliorem reddere diſpenſationem alterius, & è converſo.

7. *Obligatus voti caſtitatis, & religionis, poteſt ab uno vinculo liberari tacito alio.*

Breviter mihi videtur, in eo caſu validam fore diſpenſationem voti religionis, ſi ab eo inchoetur, nulla etiam facta mentione alterius. Moveor ex prioribus rationibus, & quia votum caſtitatis faciliorem potius, quàm magis difficilem facere poteſt diſpenſationem voti religionis: nam facilius diſpenſari ſolet cum eo, qui perpetuam caſtitatem eſt conſervaturus, quia in hoc aliquam participationem religionis retinet. E converſo autem votum religionis non eſt connexum cum voto caſtitatis, niſi tanquam addens habitudinem ad majorem perfectionem, quæ tota ſufficienter explicatur ſine alio voto. Et præterea poteſt per ſe dari cauſa ſufficiens ad tollendum votum religionis relicto alio; tunc ergo rectè poterit poſtulari pura ejus diſpenſatio, ſine mentione alterius voti. Secùs verò eſſet, ſi cauſa honeſtans diſpenſatio-

fationem voti religionis sumeretur ex ordine ad matrimonium contrahendum, etiam in generali: nam tunc oporteret votum castitatis explicare, quatenus impedimentum est ad quodlibet matrimonium contrahendum.

8. *Si dispensatio inchoetur à voto castitatis Religionis votum explicandum est.*

At verò è contrario, si dispensatio inchoetur à voto castitatis, necessarium semper existimo, simul explicare votum religionis propter rationes posteriori loco factas. Habenti enim votum religionis, irrationabilis planè videtur liberatio ab obligatione castitatis, cum nec ad matrimonium contrahendum illi sufficiat, neque etiam liberet à vinculo religionis, & quia maximè decet, ut qui religionis obligationem habet, castitatem interim servet. Propter quæ non est verisimile, Pontificem fuisse concessurum talem dispensationem solam, si alterius voti conscius fuisset. Accedit, quod non videtur posse dari causa justa ad dispensandum in voto castitatis cum eo, qui ligatus est voto religionis, tum quia votum religionis etiam obligat ad non nubendum, & licet non obliget statim ad castitatem, obligat ad promittendam illam, tum etiam, quia talis persona licèt difficultatem habeat in servanda continentia, non potest illi succurrere per matrimonium ratione alterius voti, & secluso hoc medio, tenetur absolutè vincere illam; ergo tunc causa est insufficiens, & irrationabilis ad talem dispensationem. Et quoad hoc bene æquiparantur hæc duo vincula cum aliis impedimentis matrimonii.

9. Et similiter potest hæc ratio ad ea, quæ diximus de matrimonio, adaptari: nam cum quodlibet impedimentum impediat totum matrimonium, dè se inutilis, & irrationabilis est dispensatio unius sine aliis; non enim potest deservire, nisi fortasse ad decipiendum dispensantem, ut per partes faciat quod fortè simul non faceret, si totum cognosceret, & ideo semper talis dispensatio meritò judicatur extra intentionem dispensantis. Et præterea non videtur posse habere causam legitimam, vel non posse ferri de illa legitimum judicium sine cognitione aliorum impedimentorum, quia talis causa sumi debet ex necessitate, vel utilitate talis matrimonii, de quo judicari non potest, non cognitis omnibus impedimentis ejus. Et hæc ratio videtur mihi satis efficax, & notanda.

10. *In dispensationibus aliis à castitate, & religione quid dicendum.*

In dispensationibus autem irregularitatum, & aliarum inhabilitatum, ac pœnarum, existimo non habere locum rationem istam, neque regulariter doctrinam datam, sed potius, per se loquendo, unam irrregularitatem posse tolli sine alia, præsertim quando illæ irregularitates sunt omnino disparatæ, & una aliam non aggravat. Ut v. g. esse illegitimum, & casu hominem occidisse, & similes. Et quoad hoc videntur mihi efficaces rationes. Navar. in cons. 1. de constit. quæst. 19. nam licèt de impedimentis matrimonii tractet, rationes sunt generales. Præcipua est, quia inter has irregularitates, & pœnas non est connexio, nec taciturnitas unius aliquid confert ad dispensationem alterius, nisi quatenus tollit aliquam majorem difficultatem, quam fortasse haberet Princeps in dispensando, si omnes cognosceret; hoc autem non sufficit ad surreptionem, nisi vel jus aliquod cogat, vel aliæ circunstantiæ, & rationes concurrant, ut dixi in lib. 6. de voto, c. ult. & affirmat Navar. cum Rota, Ægidio, & Fel. Hîc autem nullum est jus, nec ostendi potest. Quod enim quidam dicunt, hoc contineri in jure, quia jus præcipit explicare omnem veritatem conferentem ad dispensationem, frivolum est, & principium petît: nam hoc est, quod inquirimus, an cognitio alterius irregularitatis, vel inhabilitatis, aut criminis sit intrinseca dispensationi, quæ circa aliud crimen, vel irregularitatem versatur. Hoc autem ex jure probari non potest; ergo verum est hanc surreptionem non fundari in jure.

Navar. Rota. Ægid. Felin.

11. Altera verò pars de ratione probatur, quia multitudo irregularitatum, vel similium vinculorum ad summum reddit personam magis inhabilem (ut sic dicam) extensivè, & minùs dignam quocumque beneficio; hoc autem non satis est ad surreptionem. Et rationes omnes in contrarium, quæ solum fundantur in sola hac indignitate, & quasi resistentia ex parte personæ, re vera sunt inefficaces, quia cum illa stat, quod dispensatio fiat cum plena voluntate, & cum cognitione omnium, quæ ad valorem actus necessaria sunt. Et patet à simili: nam qui plures habet excommunicationes, minus dignus est quacumque absolutione, & tamen si impetret absolutionem unius tacita altera, valebit, ut est certum apud omnes, quia nullo jure plus postulatur. At nec irregularitatibus postulatur. Item qui plura habet crimina, minus dignus est beneficio, & si essent cognita, difficilius illud obtineret, vel forte non obtineret, & nihilominus collatio est valida, secluso alio majori impedimento. Item qui propter distincta crimina obnoxius est multis pœnis, minus dignus est cujuslibet remissione, & difficilius illam obtineret, si omnia simul remittenda proponeret, & nihilominus valida est remissio uniuscujusque tacitis aliis, nisi ubi lex aliud disponit, vel unum non potest sine alio sufficienter explicari, quia quando sunt omnino diversa, nullam connexionem habent in remissione, & illa difficultas, quæ per taciturnitatem evitatur, non causat involuntarium, nisi valde accidentarium, & diminutum, quod non impedit valorem actus. Idem ergo est in irregularitatibus & aliis similibus pœnis.

12. *Regula attendenda. Navar.*

Regula ergo observanda est, ut, per se loquendo, valeat dispensatio unius sine expressione alterius, nisi gravitas unius non possit satis sine alia explicari. Ad eum modum, quo Navar. cons. 18. de rescript. dixit dispensationem irregularitatis contractæ occidendo clericum, non esse validam explicato homicidio, nisi explicetur sacrilegium. Et similiter censeo, qui plura homicidia commisit, si uno tantum narrato velit dispensationem unius irregularitatis obtinere, nihil faciet, quia licet illæ censeantur irregularitates numero diversæ, moraliter quasi efficiunt unam graviorem, vel certe nulla illarum satis explicatur sine alia, ac denique tunc fere procedunt rationes de matrimonio factæ. Extra hos vero, & similes casus valida est dispensatio unius vinculi, tacito alio omnino diverso, quoties per se habere potest sufficientem causam, & rationem, ut auferatur, etiamsi cætera non tollantur. Et hactenus de dispensatione.

CAPUT XXV.

Quando, & ex quibus causis possit lex abrogari.

1. DEclaravimus relaxationem legis, quæ per dispensationem ex parte fit, solum superest dicendum de mutatione, quæ per abrogationem fit: sic enim appellari solet in jure totius legis ablatio, l. *derogatur*, ff. de verbor. signific. Distinguunt autem aliqui inter abrogationem, & irritationem legis, ut irritatio sit quando tota lex impeditur, ne vires obligandi accipiat, priusquam plene constituta sit, ut si lex postulans confirmationem Principis, ut obligare possit, ab eo non confirmetur, vel si lex lata à Principe, à populo non acceptetur, juxta opinionem existimantem acceptationem esse necessariam. Sed hoc posterius exemplum falsum supponit: nam lex Principis ante acceptationem populi est vera lex, & illa mutatio per resistentiam subditorum pertinet ad mutationem, seu abrogationem per consuetudinem, de qua in libro sequenti dicturi sumus. Altera vero abjectio seu non admissio legis per resistentiam Principis non est propria mutatio legis, quia non mutatur proprie nisi quod præexistit, imo nec irritari proprie dicitur, nisi quod jam erat ratum, & validum, sicut aliàs de

voto, diximus, & ita non acceptatio legis in illo caſu non eſt legis mutatio, quod ſi dicatur irritatio quaſi antecedens, non eſt de voce contendendum, nec enim eſt inſinuata illa ſignificatio vocis, ut conſtat ex dictis de lege irritante. Nullam verò ſpecialem explicationem in præſenti requirit, quia ſolum eſt quædam negatio inſtitutionis legis, quæ erit valida, ſi ex ſufficiente poteſtate nat, & juſta, ſi cauſam habeat honeſtam; & ad bonum commune pertinentem. Solum ergo nunc agimus de propria legis abrogatione. Advertimus autem, licet abrogatio propriè dicatur de integra legis ablatione, ſub illa tamen nunc comprehendi illam diminutionem legis, per quam in perpetuum lex tollitur, & licèt non in totum, ſed quoad aliquam partem; illa enim non eſt proprie diſpenſatio, ut in ſuperioribus tetigi, ſed dici ſolet derogatio. Veruntamen ſervata proportione eandem habet rationem, & doctrinam, quam integra legis ablatio, & ideo ſub abrogatione nunc comprehenditur.

2. *Lex debet eſſe juſta, rationabilis, &c.*

Ex dictis ergo concluditur, legem tunc abrogari, quando ſupponitur eſſe vera lex, & permanens toto tempore, priuſquam abrogetur, & conſequenter debet etiam ſupponi juſta rationabilis, & utilis: nam ſi prius fiat injuſta, nociva, aut inutilis, prius per ſe definet eſſe, quàm abrogetur, & ita jam non habebit locum abrogatio, quia ceſſatio legis diſtinctus modus deſitionis eſt, ut ſuprà vidimus. Hinc ergo ſumi poteſt ratio dubitandi, quomodo ſit poſſibilis valida, & juſta abrogatio legis: nam ſi lex, quæ ſupponitur, non eſt juſta, nec utilis, ablatio ejus non erit abrogatio juris, ſed facti, vel potius declaratio nullitatis legis; ſi verò ſit juſta, abrogatio erit iniqua. Quid enim magis iniquum, quàm legem juſtam, & utilem abolere; ergo conſequenter etiam erit invalida: nam ſicut lex injuſta non eſt lex, ita abrogatio injuſta nocere non debet communi bono, cum ſit ex poteſtate data ad ædificationem, non ad deſtructionem. Dici verò poteſt ex Divo Thoma, & aliis ſtatim referendis, legem juſtam in uno tempore poſſe per temporum mutationem fieri injuſtam, & ideo illius abrogationem poſſe eſſe juſtam. Sed contra hoc eſt, quia ſi mutatio temporis fecit legem injuſtam, jam non habebit locum abrogatio, ſed per ſe definet lex, & ita nunquam erit neceſſaria, imò nec poſſibilis.

Optima ratio dubitandi.

3. *Legem humanam validè & juſtè abrogari poſſe.* *D. Thom.* *Sylveſt.* *Covar.* *Auguſt.* *Ariſt.*

Nihilominus dicendum eſt primò, humanam legem interdum abrogari poſſe & validè, & juſtè. Eſt certa, & communis ſententia, quam tradit D. Thomas 1. 2. q. 97. art. 1. & ibi omnes, & Sylveſt. verb. *lex*, q. 25. & ibi alii Summiſtæ, & Juriſtæ, quos refert, & ſequitur Covarr. in c. *alma mater*, p. 2. in princip. Et ſumitur ex Auguſtin. libr. 1. de liber. arbitr. capit. 6. ubi hac ratione legem humanam vocat *temporalem*, quia licèt juſta ſit, pro temporum varietate mutari poteſt, & debet. Sumitur etiam ex Ariſtot. lib. 2. Politic. capit. 6. ubi, agitata quæſtione pro utraque parte, eam indeciſam relinquere videtur, nihilominus tamen abſolutè hoc ſentit, licet indicare voluerit, hanc legum mutationem non debere eſſe frequentem. Idem tradit Plato Dialog. 16. qui *Civilis*, ſeu de regno inſcribitur, longè poſt medium, & Dialog. 6. de legib. Sumitur etiam ex utroque jure, l. unic. C. de caducis tollend. in princ. ubi ferè omnes cauſæ hujus mutationis attinguntur, & ex capit. 2. diſtinct. 14. & aliis quæ ſtatim afferemus. Denique ſumitur ex Dei exemplo, qui legem ſuam abrogavit: ſi enim hoc potuit facere Deus immutabilis propter hominum, & temporum mutationem, ut latè expendit Auguſtin. contra Fauſt. multò magis id erit conceſſum hominibus. Atque hinc concluditur ratio aſſertionis: nam in lege humana inveniuntur omnia principia mutationis, tum ex parte authoris proximi, qui mutabilis eſt, & in intellectu: quia paulatim cognitionem acquirit, & in voluntate, quia finita, & potentialis eſt; tum ex parte actionum circa quas proximè verſatur, quia nec ſunt intrinſecè malæ, neque ita bonæ, ut ſint per ſe neceſſariæ ad morum honeſtatem, & ideo lex humana non eſt hoc capite immutabilis ſicut lex naturalis. Aliunde verò etiam quoad utilitatem, per mutationem temporum poſſunt hujuſmodi actiones variari: nam quæ uno tempore utiles ſunt, vel expediunt, in alio fiunt inutiles, aut nimis graves. Denique etiam ex parte ſubditorum, quibus leges humanæ imponuntur, habet locum hæc mutatio, quia etiam ipſi homines mutabiles ſunt, & propter morum, vel aliarum rerum mutationem, illis nunc non expediunt leges, quæ antea expediebant: conſtat ergo hanc mutationem poſſibilem eſſe.

Plato.

Auguſt.

4. *Ut abrogatio legis juſta ſit & licita, juſta cauſa propter bonum commune neceſſaria eſt.* *D. Thom.*

Ut autem explicemus, quomodo poſſit eſſe juſta, dicendum eſt ſecundò: Ut lex humana juſtè, ac licitè abrogetur, neceſſarium eſt ex juſta cauſa, propter commune bonum abrogari. Ita D. Thom. ſuprà, & omnes, & tradit bene Plato Dialo. 7. de legib. parum à principio. Ubi pro fundamento ſumit, mutationem omnibus in rebus præterquam in malis, eſſe periculoſiſſimam, & inde concludit, maximè hoc eſſe verum in mutatione legis, & ideo magnam conſiderationem ad illam requirit, ſicut etiam in Dialog. 6. latè docuerat. Sumitur etiam ex capit. *non debet*, de conſang. & affinit. & ex capit. *alma mater*, de ſentent. excommun. in 6. & ex l. 2. ff. de conſtit. Princip. ubi *urgens neceſſitas*, vel *magna utilitas* poſtulatur. Ratio verò eſt primò, ne contemnantur leges frequenti mutatione. Secundò ait Divus Thomas, quia conſuetudine firmantur, & ideo niſi ita durent, ut earum obſervatio, & conſuetudo fiat, & quaſi habitus acquiratur, nunquam pro dignitate ſervabuntur. Poſtquam autem conſuetudine firmatæ ſunt, non facile eſt ab honeſta conſuetudine recedendum, præſertim cum leges humanæ eſſe debeant moribus, & conſuetudinibus accommodatæ. Tertiò, quia ſicut lex non debet poni niſi propter commune bonum, ita nec auferri; nam uterque eſt actus publicæ poteſtatis, & juriſdictionis, quæ ad commune bonum ordinatur. Unde ita concluditur: nam vel lex poſita erat rationabilis, & ad commune bonum utilis, & in eo ſtatu perſeverebat, vel non. Si primum, irrationabiliter tollitur, quia contra bonum commune fit. Si ſecundum, jam intercedit cauſa juſta ad legem tollendam.

5. *Duplex modus mutandi legem.*

Unde intelligitur, dupliciter poſſe fieri hanc mutationem. Primò ſolum propter mutationem legiſlatoris, quæ poteſt eſſe vel in ſola voluntate, vel in intellectu. Quando eſt tantum ex parte ſolius voluntatis, regulariter irrationabilis eſt, ut ſtatim dicam, quia negotium publicum, ut juſtè adminiſtretur, non tam voluntate, quàm ratione gubernari debet. Unde niſi conſtiterit, priorem voluntatem fuiſſe irrationabilem non fit honeſte mutatio. Quando verò etiam dictamen rationis mutatum eſt, poteſt eſſe mutatio legis juſta, etiamſi in rebus nulla facta ſit. Supponit tamen humanum defectum ſæpe inculpabilem, quia homo non ſtatim, nec ſemper aſſequitur veritatem præſertim practicam, & prudentiæ. Et ita ſæpe experientia legem non fuiſſe convenientem, etiamſi fuerit lata ſine culpa, vel quia, ſi fuit injuſta, lex ignorantia invincibili lata eſt, vel quia licèt fuerit juſta, & reputata conveniens, poſtea experientia compertum eſt, aliam magis expedire. Sic Conc. Trid. ſeſſ. 24. c. 2. & 4. de reform. matrim. ad mutandum leges aliquas circa impedimenta matrimonii, moveri ſe dicit, quia experientia oſtendit aliqua gravia incommoda, quod ex priorib. legib. ſequebantur, quanvis malæ non eſſent. Aliquando verò fit mutatio in lege etiamſi ſuo tempore juſta, optima, & utiliſſima fuerit, quia in rebus ipſis facta eſt mutatio, ratione cujus jam non expedit, & tunc fit juſtiſſimè, & ſine propria, ſeu formali mutatione, ſeu contrarietate in judicio rationis, quia prudenter judicatur, aliquid eſſe conveniens uno tempore, & eſſe diſconveniens in alio, mutatis rebus.

Conc. Trid.

Non

6 *Quæ mutatio sufficit ut lex sit abroganda.*

Non est autem necessarium hanc rerum mutationem tantam esse, ut legem effecerit, aut injustam, aut prorsus inutilem, sed satis est, ut vel nimis rigorosa, vel minus utilis esse videatur, seu quod major fructus ex ejus revocatione speretur, vel quod majora pericula, aut mala illo modo evitentur. Et ita solvitur facilè ratio dubitandi in principio posita. Nam licet ad tollendam, vel abrogandam legem causa justa necessaria sit, nihilominus non est necessaria tam urgens, & gravis, ut propter illam lex ipsa statim cesset, sicut etiam ad dispensandum requiritur causa justa, quæ per se solam legis obligationem auferre non valet. Neque repugnat abrogationem esse justam, licèt lex non fuerit injusta, quia justum etiam potest omitti, vel mutari propter magis justum, sicut aliquid etiam omitti potest, quanvis non sit inutile propter aliud utilius. Ac denique multa hujusmodi sunt, quæ ex humano arbitrio pendent, ita ut justè statuantur, & si derogentur, injustitia non fiat, quia prudenti aliqua ratione abrogari possunt, Covar. citato loco advertit.

7. *Soto.*

Ex hac verò assertione intulit Soto lib. 1. de justit. q. 7. a. 1. in fin. summum Pontificem non posse errare in abrogandis legibus canonicis sine justa causa, quando leges illæ necessariæ sunt populo Christiano, quia non potest errare in his, quæ ad fidem, & mores pertinent. Quod est pie, & prudenter dictum quantum ad leges quasi fundamentales, & maximè necessarias, & quantum ad universalem abrogationem earum. Est autem sciendum, Pontificem non posse errare in ferendis legibus, approbando, seu proponendo Ecclesiæ quod malum est, vel bonis moribus contrarium. Et cum eadem proportione non potest errare abrogando legem, reprobando tanquam malum, quod bonum est, vel bonis moribus utile. Potest tamen aliquando esse excessus in multitudine legum, quia hoc pendet ex prudentia humana in particulari judicante. Et eadem proportione possent leges nimium diminui, vel aliqua abrogari eo tempore, quo erat utilis, quia hoc etiam pendet in particulari ex arbitrio prudentiali. Nunquam tamen, ita providente Spiritu sancto, id fiet cum notabili Ecclesiæ detrimento.

Peculiaris assistentia Spiritus sancti in Ecclesia.

8. *D. Thom.*

Atque ex his potest facilè intelligi, utrum legis mutatio ut licita sit, debeat esse rara, & longo tempore post legem latam. Et ratio dubitandi esse potest, quia lex non debet poni, ut modico tempore duret, ut dixit D. Thom. 1.2. q. 96. a. 1. & patet, quia suprà ostensum est, legem de se debere esse perpetuam; ergo non debet intra breve tempus mutari. Item quia, ut suprà dicebamus, consuetudo est necessaria ad firmandam legem: talis autem consuetudo requirit diuturnum tempus; ergo ratio postulat, ut intra breve tempus mutatio legis non fiat. Præterea hæc mutatio legis tunc præcipuè rectè fit, quando experimento constat legem non expedire; hoc autem experimentum non nisi longo tempore sumitur. Denique ob has, & similes rationes frequens mutatio legum communiter perniciosa censetur; ergo oportet, ut leges non nisi post longum tempus mutentur, ne hujusmodi mutatio frequenter contingat.

9. *Quoties justa causa contingit justa erit mutatio.*

Breviter autem dicendum est, in hoc non posse certam, & universalem regulam constitui. Cùm enim dictum sit, legem ex justa causa justè mutari; quotiescunque causa justa contingat, justa erit mutatio, sive sit post breve, sive post longum tempus à lege condita: nam hoc accidentarium est, & utrumque sine dubio potest contingere. Regulariter verò loquendo, sicut est vitanda, ita etiam est differenda mutatio, quantum fieri possit. Unde in casu dubio, vel tantum probabili, & quoties utrinque sit æqualitas, conservanda potius est lex, quàm mutanda, tum quia postquam est lata, quasi est in possessione, & in dubio melior est conditio possidentis, tum etiam, quia semper præponderat damnum mutationis, & hoc etiam suadent rationes factæ. Nihilominus tamen duabus ex causis fieri potest justa mutatio legis intra breve tempus. Primò si ex aliquo errore, vel inconsideratione, sive culpabili, sive inculpabili lata sit: nam error, quocumque tempore cognoscatur, emendandus est, & præsertim quando in commune incommodum redundare potest. Secundò, quando legum materia multum variabilis est, ut contingit in legibus taxantibus pretia rerum, quia valor earum ex copia, vel inopia earum pendet, & in his solet esse frequens mutatio propter frequentem temporum varietatem. In his ergo legibus non erit injusta, nec imprudens mutatio, etiamsi frequenter fiat. Et ob eandem causam potest mutatio fieri intra breve tempus, ut intra annum propter accidentem sterilitatem, vel intra brevius tempus, si ex aliquo casu contingente similis mutatio fiat.

10. Ultimo dicendum est, abrogationem legis humanæ à supremo Principe factam sine causa legitima validam esse, licèt injustè fiat. Dixi, *à supremo Principe*, quia si fiat ab aliquo inferiori ex commissione ejus, invalida judicanda erit talis abrogatio, propter suprà dicta de dispensatione, quæ hîc evidentius procedunt, quia vel hæc potestas non solet committi inferioribus, vel non nisi per modum dispensationis, vel ad summum per modum partialis revocationis, de qua eadem est ratio. Ideoque de solo Principe solet ista conclusio statui, quæ communis est, & ab illis etiam auctoribus admittitur, qui similem de dispensatione negant. Ratio autem eadem est, quia legis obligatio pendet ex voluntate Principis: voluntas autem illa, licèt mala sit, absoluta, & efficax est; ergo tollit imperium, & obligationem. Dices; voluntas ponendi legem sine justa causa non facit legem validam, etiamsi ex parte legislatoris sit absoluta, quia non potest quicquid vult; ergo idem est è contrario.

11. Respondetur negando consequentiam, quia multò difficiliùs est imponere, quam tollere leges. Nam si impositio sit injusta, aut erit de materia, cui repugnet obligatio legis humanæ, ut si sit de re iniqua, aut certè erit de materia, quæ excedat potestatem, sine qua voluntas nihil potest efficere. At verò ad auferendam, vel impediendam legis obligationem (quod fit per abrogationem legis) non potest materia conferre, quia quantumcumque sit bona, & honesta, potest non adjungi illi obligatio humana, vel licet sit intrinsecè mala, potest non addi prohibitio humana. Et quantumvis contineatur sub potestate legislatoris, potest ipse circa illam non operari, quia illa potestas non agit naturaliter, sed media voluntate. Si autem non operetur, non obligabit, etiamsi ipse peccet. Denique hinc etiam fit, ut ponendo legem injustam, peccet contra justitiam, & non tantum legalem, sed etiam commutativam, tollendo autem legem justam, non facit contra justitiam commutativam singulorum subditorum, & ideo valida est obligatio, licèt imprudens sit, & contra justitiam legalem.

CAPUT XXVI.

Quis possit legem abrogare.

1. IN præcedenti capite & materiam hujus abrogationis, & causam finalem attigimus, in hoc efficiens causa breviter explicanda est, de qua tres regulæ constitui possunt. Prima est: Conditor legis illam abrogare potest. Ratio est clara, quia res per quas causas nascitur, per easdem dissolvitur: sed voluntas, & potestas legislatoris sunt principia, quibus lex pendet; ergo per ea potest abrogari. Atque ita maximè procedit assertio in supremo Principe, qui superiorem in suo ordine non recognoscit, & ideo semper habet eandem potestatem, & mutare potest voluntatem. Sub conditore autem legis successorem comprehendimus, quia ejusdem est potestatis, argumento c. *innotuit*, de elect. & sumitur ex c. 1. de constit. in 6. Estq; res facilis, & cum proportione applicari pōt ad inferiores legislatores;

Conditor legis legem abrogare potest.

tores: an vero in eis recipiat aliquam limitationem, paulo inferius dicam.

2. *Superior legem inferioris abrogare poteſt.*

Secunda regula eſt. Superior etiam poteſt legem inferioris abrogare. Eſt etiam recepta, & facilis, quia res magis pendet à cauſa univerſali, quam à proxima: lex autem inferioris pendet à ſuperiori tanquam ab univerſali cauſa: ergo. Item hac ratione diximus, poſſe ſuperiorem diſpenſare in lege inferioris: ergo & legem illius abrogare poteſt, nam eſt eadem ratio. Imò poteſtas legiſlativa ex ſuo genere eſt magis propria ſupremi Principis, quam diſpenſativa, & ideo magis etiam eſt in inferiori dependenter à ſupremo Principe, ideoque ſemper hic poteſt legem ſubditi abrogare. Hac vero occaſione poteſt hic dubitari, an lex Eccleſiaſtica poſſit civilem abrogare, etiamſi à ſupremo Principe temporali lata ſit, quia lex canonica ſuperioris poteſtatis eſt. Sed quæ de hoc puncto dici poterant, in tertio & quarto libro dicta ſunt, explicando ſubordinationem utriuſque poteſtatis.

3. *Quomodo lex civilis legi canonicæ ſit ſubordinata.*

Dicendum ergo, legem canonicam, & civilem abſolute ſpectatas, non habere inter ſe ſubordinationem: nam licet canonica ſit dignior, formaliter non eſt à ſuperiori juriſdictione: nam etiam civilis eſt ſuprema in ſuo ordine. Nihilominus tamen in ordine ad bonum animæ lex civilis ſubordinatur Eccleſiaſticæ, & ideo ſub hoc reſpectu poteſt illam abrogare. Hoc autem contingit duplici titulo. Unus eſt, ſi lex civilis verſetur circa materiam, quæ licet ſecundum ſe temporalis videatur, ad ſpiritualem ordinem evecta eſt, ut eſt contractus matrimonii, diſpoſitio ad pias cauſas, bona Eccleſiaſtica, & ſimilia. Alius eſt, ſi lex civilis etiam in propria materia ſit contra bonos mores, vel inferat periculum animæ, & utroque modo inveniuntur leges civiles per Eccleſiaſticas, vel reprobatæ tanquam per ſe malæ, vel etiam abrogatæ tanquam minus convenientes, quas hîc referre, neceſſarium non judico, videri autem poſſunt apud Azor. 1. tom. lib. 5. cap. 20. 21. 25. & 26. *Azor.*

4. *Inferior non poteſt abrogare legem ſuperioris. Clement.*

Tertia regula ſit, inferiorem non poſſe abrogare legem ſuperioris. Ita habetur in Clement. *ne Romani*, de elect. & eſt manifeſtum ex ratione contraria ſupra poſita, quia poteſtas ſuperior non pendet ab inferiori, neque indiget illa in his, quæ per ſe ipſum facit: nec etiam poteſt inferioris voluntas voluntatem ſuperioris mutare, ut per ſe conſtat, & probari poteſt ex cap. *cum inferior*, de majorit. & obed. eſtque res per ſe ſatis clara: nihilominus tamen duo gravia dubia circa illam occurrunt.

5. Primum dubium eſt, an inferior poſſit interdum abrogare legem ſuperioris, ſaltem in ſuo territorio, ſeu in ditione ſua. Clarum eſt enim, adæquate & totaliter non poſſe inferiorem revocare legem ſuperioris, cum inferior non habeat poteſtatem ordinariam in totam provinciam ſuperioris, nec etiam delegata ſoleat tam ampla concedi, quia multum repugnat dignitati ſuprema ipſius Principis. Quod ſi fingamus, ſuperiorem de facto delegare tantam poteſtatem, jam non fieret revocatio ab inferiore per ſe, ſed in virtute ipſiuſmet Principis ſuperioris. Igitur de inferioribus habentibus poteſtatem aliquam legiſlativam in particularibus civitatibus, provinciis, ſeu territoriis, dicunt aliqui, aliud eſſe in legibus canonicis, aliud in civilibus. Nam in canonicis non poteſt inferior ſtatuere in ſuo territorio contra jus ſuperioris, & derogando illi, ut provinciale concilium contra generale, vel Epiſcopus contra jus Pontificium, aut conciliale, generale, aut provinciale, & ſic de aliis. At verò (inquiunt) in civilibus, inferior civitas, v. g. poteſt ſtatuere contra jus commune. Ita Panorm. in ca. ult. de conſuet. ubi diſtinctionem illam ut certam ſupponit, & rationem diverſitatis inquirit. Sequitur Jaſon. in l. *omnes populi*, ff. de juſtit. & jur. Et Felin. in c. *quod ſuper his*, de majorit. & obed. num. 2. licet in reddenda differentiæ ratione, non conveniat cum Panormit. in diſtinctione autem convenit. Idem in ca. *cognoſcentes*, n. 2. de conſtit. Idem Alberic. tract. de ſtatut. 1. p. q. 7. ubi late impugnat eos, qui dicunt, laicos non poſſe ſtatuere contra jus civile. Item Roch. Curt. tract. de conſuet. ſect. 3. num. 7. Ubi addit, laicos non ſolum contra civiles leges, ſed etiam contra canones poſſe ſtatuere, quando eorum ſtatuta non ſunt peccati nutritiva, ex Felin. & aliis in c. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, de conſtit. & Panorm. per illum textum, & in cap. *quod clericis*, de foro competenti, in fine, per cap. *venientes*, de jurejur. Aliter vero Azor 1. tom. lib. 5. cap. 25. q. 11. quærens, an ſtatuta contra jus commune condita valeant, ſine diſtinctione inter jus civile, & canonicum videtur affirmare, idque variis exemplis proſequitur uſque ad finem capitis, & per totum caput ſequens varia exempla proponit. *Panorm.* *Felin.* *Alberic.* *Roch.* *Azor.*

6. Ego vero nullum video fundamentum ad aſſerendum, inferiores poſſe per ſuas leges derogare legibus ſuperiorum, ſeu municipale poſſe derogare juri communi, ubi jus commune obligaverit, idemque eſt de abrogatione cum proportione loquendo. Ratio eſt, quia inferior non habet poteſtatem ſupra legem ſuperioris, niſi quatenus illa conceſſa eſt ab eodem ſuperiore, vel alio ſupremam poteſtatem ſupra utramque habente: ſed nullibi legitur data poteſtas inferioribus ad ſtatuendum, vel ferendum leges contra leges ſuperiorum derogando illis: ergo nullus inferior habet hanc poteſtatem. Conſequentia evidens eſt. Major etiam eſt per ſe nota, quia inferior tenetur ſuperiori parere, & ab illo pendet in ſua voluntate; ergo non poteſt ex ſe mutare voluntatem ſuperioris; ergo nec legem ejus. Unde ſupra oſtendimus, non poſſe diſpenſare inferiorem in lege ſuperioris, niſi quatenus illi fuerit conceſſum. Imò in lib. 3. oſtendimus civitates, vel Principes non ſupremos, ſed aliis ſupremis ſubjectos non poſſe leges condere, niſi quatenus illis eſt privilegio, vel conſuetudine conceſſum: ergo multo magis hoc verum eſt de legibus derogantibus juri ipſorum ſuperiorum, vel ex parte abrogantibus illas. Supereſt probanda minor, quæ per ſequentes illationes melius explicabitur.

7. Sequitur ergo primò, inferiores Prælatos, vel communitates Eccleſiaſticas non poſſe condere decreta, aut ſtatuta contra jus canonicum, vel contra canones ſuorum ſuperiorum reſpective. In hoc conveniunt omnes citati Doctores, & ſumitur ex cap. *quod ſuper his*, de majorit. & obedien. ubi ſupponitur Epiſcopum in ſua Synodo nihil poſſe ſtatuere, *quod canonicis obviet inſtitutis*. Idem ſumitur ex c. *inſtitutionis*, ca. *amputato*. c. *Eccleſiaſtica*, 25. qu. 2. & optime dicta Clement. *ne Romani*, de elect. Ratio propria eſt, quia nullibi legitur inferioribus conceſſa talis poteſtas, nec erat expediens, tum propter unionem, & debitam ſubordinationem in Eccleſia ſervandam, tum etiam, quia canones ex fine maxime proprio tendunt ad ſpirituale bonum animarum, & ideo quæ per illos à majoribus condita ſunt, non ita facile ſunt à minoribus mutanda. Omitto ſpecialia privilegia religionum, vel aliquarum Eccleſiarum: illa enim in generali ſemper intelliguntur excepta, in particulari verò ſciri ab omnibus non poſſunt, cum ad factum, ſeu jus privatum pertineant. Et præterea in eis continetur authoritas ſuperioris concedentis illa.

8. *Laicos contra canones nihil poſſe ſtatuere.*

Sequitur ſecundò, multo minus poſſe laicos ſtatuere proprie contra canones, derogando illis, ſeu eorum obligationem aliqua ex parte minuendo. Ratio eſt, quia multo magis inferiores ſunt laici reſpectu omnium legislatorum canonum, quam inferiores Prælati Eccleſiaſtici reſpectu ſuperiorum, multoque minus legitur laicis data talis poteſtas: ergo multo minus poſſunt laici contra quoſlibet canones, vel ſtatuta Eccleſiaſtica, etiam infirmorum Prælatorum, legem condere, vel eis quovis modo derogare. Tantumque abeſt, ut oppoſitum colligatur ex dict. cap. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, ut potius ille textus hoc convincat, in quo dicitur laicis nullam eſſe attributam

tam potestatem super Ecclesiis, & statum ab eis factum, etiam in favorem Ecclesiarum, nullius esse valoris, nisi ab Ecclesia fuerit approbatum. Cap. autē *venientes*, de jur. jur. non loquitur de statuto municipali, sed consuetudine, & illa nihil derogabat canonibus, ut in textu manifestum est.

9. *Canonistæ quo sensu intelligendi.*

Unde Doctores Canonistæ, qui contrario modo loqui videntur, revera non contradicunt, sed in diverso sensu loquuntur. Dicunt. n. laicos posse leges ferre contra canones, non secundum propriam contrarietatem, sed secundum proportionem ad suum forum, i. laicos in foro civili, & temporali, posse contrario modo disponere, quàm canones in suo foro disponant. Quod verissimum est, quia illi canones non obligant laicos pro foro suo, nec leges illæ derogant canonibus in foro suo. Et ita dixit Panorm. in d. cap. *quod clericis*, quod leges possunt disponere contra canones, in rebus concernentibus ipsos laicos, ubi nec canones legibus resistunt, nec illæ sunt contra honestatem morum, aut contra reservata Principi. Et hoc modo etiam canones disponunt contra leges civiles respectu clericorum, alium utique ordinem, & jus statuendo, ut constat in judicialibus, & similibus.

Panorm.

10. *Quid magistratus civiles circa jus commune statuere valeant.*

Tertiò infero, etiam magistratus civiles, aut respublicas inferiores, & civitates subjectas alicui Principi, non posse abrogare, aut quidquam detrahere de jure communi, ut est lex superioris, aliquid proprie contra illam statuendo. Hæc etiam sequitur ex dicto principio, & ex regula textus in dicta Clement. *ne Romani*, quod lex superioris per legem inferioris mutari non potest. Respondent dicti auctores per ipsum jus commune datam esse hanc potestatem laicis potestatibus inferioribus. Allegant autem solam l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. Redduntque rationem, quia Imperatores acceperunt potestatem legislativam à populis, & ideo quasi ex gratitudine illis concesserunt illam potestatem. Atque hinc colligunt multi differentiam, ob quam laici possunt contra leges Imperatorum statuere, & non clerici contra leges Pontificum, nimirum, quia Imperator habet potestatem à populo, Pontifex autem minime, sed à Deo.

11.

Sed præterquam quod illa lex, *omnes populi*, habere potest alias interpretationes, ut supra libr. 3. tactum est, etiamsi intelligatur de civitatibus Imperatori subjectis, in ea non dicitur posse ferre leges contra leges Imperatorum, sed solùm habere potestatem condendi leges proprias, à suis moribus accommodatas, quod potest satis intelligi de legibus ultra jus commune non contrarias illi, sed diversas, & aliquid illi addentes: ergo non est, cur illa lex extendatur ad potestatem statuendi contra jus superioris. Accedit, quod concessio talis potestatis esset inordinata, & contra debitam subordinationem, atque adeo contra dignitatem propriam ipsius Imperatoris, contra quam non solet ipse vel alii Reges aliquid concedere. Unde differentia illa impertinens est, quia si tractemus de absoluta potestate, etiam Pontifex posset illam potestatem communicare inferioribus, licet illam habeat à Deo, & non ab illis, sicut communicat plures alias. Si vero consideremus convenientem usum, etiam imperator non debuit illam potestatem concedere, neque fuisset ordinata gratitudo, sed nimia prodigalitas. Unde etiam non refert, quod Panormitanus considerat, quia leges canonicæ ordinantur ad bonum animæ: civiles autem ad temporalia commoda. Nam hoc non impedit, quin in utrisque servandus sit debitus ordo, alioqui, & ad neutrum finem expedit illi potestas in inferioribus.

12. *Statuta quæ videntur contra jus commune quomodo intelligenda.*

Adde, exempla omnia, quæ adducuntur statutorum civilium contra jus commune, non ostendere contrarietatem, sed additionem, & ita non continere propriam positivam derogationem juris superioris per jus inferioris, sed veluti determinationem, aut additionem. ut v. g. jus commune non permittit, aliquem puniri in propriis bonis propter culpam alterius, nisi illius sit particeps, & nihilominus aliqua statuta municipalia id statuunt in certis casibus, quæ justa censentur, & valida. Tamen revera hæc non est contrarietas, & derogatio, quia jus commune non statuit positivam, & generalem id prohibentem, sed solum negative, non imponit talem modum pœnæ, & ita solum prohibet imponi ex vi juris communis, non tamen excludit, quin alicubi aliud statui possit, si expediat. Quomodo interdum dicuntur quædam esse introducta jure gentium contra jus naturæ, ut servitutes, privata dominia, &c. non quia jus naturæ hæc prohibeat, sed quia ex vi solius juris naturæ hæc non erant, ex quo non sequitur derogatio juris naturalis, sed additio. Ita ergo possunt illa statuta dici contra jus commune. Quod si in hoc sensu loquuntur Juristæ prædicti, non est de nomine contendendum: tamen nec inde sequitur derogatio legis superioris per legem inferioris, nec ferè est differentia inter laicos, & clericos respectivè. Nam etiam Episcopi possunt statuere hoc improprio modo contra jus commune, i. ultra illud, videlicet reservando casus quos jus commune non reservat, vel addendo censuras, aut alias pœnas in casibus, in quibus jus commune illas non præscribit.

Addo denique, si per jus commune intelligamus jus civile proprium, posse nunc civitates non subjectas Imperio, contra illas leges statuere, quia illis non obligantur, cum non sint subjectæ Imperatori, à quo jus illud habet authoritatem. Unde respectu talium civitatum jus commune erit jus totius regni, & non jus civile Imperatorum, nisi quatenus per jus regni fuerit acceptatum, & contra illud jus regni non poterunt civitates, vel Principes Regi subjecti statuere, derogando illi communi juri, quod verè est lex superioris, in quam non habet potestatem inferior. Nec cum fundamento dici potest, esse à Rege alicui concessam talem potestatem: nisi ubi fortasse de speciali privilegio constiterit. 13

Secundum dubium est, an statutum inferioris confirmatum à superiori possit nihilominus ab eodem inferiori, qui illud condidit, revocari, non expectato beneplacito superioris, qui illud confirmavit, ut sæpe contingere potest in aliqua congregatione Ecclesiastica respectu Pontificis, & civitate respectu Regis. Hinc n. videtur, non posse, *quia illa nostra facimus, quibus authoritatem impertimur*, ut dicit pontifex in c. *si Apostolicæ*, de præben. n. 6. & facit c. *pro illorum*, & ca. *dilecto*, de præben. ergo statutum confirmatum authoritate Apostolica, factum est Apostolicum; ergo non potest inferior illud revocare juxta regulam datam. Et confirmatur, quia per illum modum jam est constitutum jus publicum, quod non possunt privati derogare, l. *jus publicum*, ff. de pactis, c. *si diligenti*, de foro compet. 14

15. *Statutum inferioris à superiori confirmatum quam vim habet.*

In contrarium autem est, quia interdum legimus in jure statuta facta ab inferiori, & confirmata à Pontifice posse valide tolli ex consensu eorum, qui statuta fecerunt. Ita habetur in c. *concessissent*, de constit. & in dicto cap. *dilecto*, solum negatur, id fieri posse quando in confirmatione Apostolica expresse additur clausula, *ut quidquid in contrarium factum fuerit, irritum sit.* Ergo confirmatio Apostolica per se non tollit illam potestatem. Sic etiam in l. *omnium*, C. de testament. dicitur: testamentum confirmatum ab Imperatore posse revocari à conditore. Unde sumitur ratio, quia hæc confirmatio solum est quasi conditio, vel solemnitas adjecta tali actui, quæ non immutat naturam ejus, quia non destruit illum: ergo relinquit illum cum eadem dependentia à proximo conditore, quia Pontifex non intendit ponere talem legem, nisi supposita voluntate proximi institutoris. Unde talis confirmatio gratia, & favor esse videtur, non coactio respectu eorum, quibus conceditur: ergo ea non obstante, possunt illi renunciare tali favori, & consequenter legem abrogare.

16.

1 *Sent.*

Bald.

2 *Sent.*

Bartol.

3 *Opinio.*

In hoc puncto variæ ſunt opiniones. Prima negat abſolute, tale ſtatutum, ſeu legem inferioris confirmatam à ſuperiore poſſe revocari ab inferiori, niſi ſuperior revocationem approbet. Ita tenet Bald. in leg. *omnium*, C. de teſtament. num. ult. nullam vero novam probationem adducit. Secunda opinio eſt, poſſe inferiorem revocare ſuam legem, non obſtante confirmatione ſuperioris, ſentit Bartol. in dicta leg. *omnium*, & latius declarat in leg. *omnes populi*, ff. de juſtit, & jur. num. 33. ubi duas limitationes adhibet, de quibus ſtatim. Tertia opinio eſt Panormit. in cap. *cum acceſſiſſent*, de conſtitut. num. 2. & in dicto cap. *dilecto*, num. 10. qui diſtinctione utitur. Quia, vel lex inferioris concernit propriam utilitatem ſtatuentium, & tunc dicit, poſſe ab eiſdem revocari, & talem putat eſſe caſum dicti cap. *cum acceſſiſſent*, & ſimilis eſt in cap. *pro illorum*, de præben. ubi talis confirmatio indulgentia reputatur, ſeu gratia, cui unuſquiſque poteſt renunciare. Et ita hoc membrum videtur ſatis probari ratione poſteriori loco facta. Vel ſtatutum pertinet ad publicum bonum aliorum, pro quibus conditum eſt; & tunc inquit, non poſſe revocari, niſi authoritate Pontificis, poſtquam illa fuit confirmatum. Hoc enim videntur priora jura, & rationes probare. Et hæc diſtinctio videtur communiter probata per Doctores eiſdem locis, qui partim referuntur in ſcholiis ad Pan. & Bart. partim à Felin. in dicto cap. *cum acceſſiſſent*, nu. 3. & 4. Idem Syly. verb. *ſtatutum*, q. 15. & alii Summiſtæ.

16. *Confirmatio legis duplex, eſſentialis & accidentalis.*

Mihi autem in primis videtur præmittenda diſtinctio inſinuata à Bartol. & Bald. & magis declarata ab eodem Bald. in l. *ex placito*, C. de rer. permut. nu. 12, 13, & 15. ſcilicet. duplicem eſſe confirmationem legis, unam eſſentialem, aliam accidentalem. Eſſentialis vocatur, quando eſt veluti forma dans eſſe legi, ut quando inferiores non habent poteſtatem ſtatuendi, ſeu ferendi legem, quæ vim habeat, niſi prius à ſuperiore confirmetur. Accidentalis autem vocatur quando inferior habet poteſtatem ferendi veram legem, quæ talis ſit, & vim habeat obligandi, & nihilominus ad majorem authoritatem, & robur, confirmationem petit. Quando ergo ſtatutum confirmatum eſt primi generis, videtur generalis regula, tale ſtatutum non eſſe revocabile ſine authoritate Principis confirmante abrogationem, & in hoc ſenſu loquitur aperte Baldus & idem tenet Salicet. in dicta leg. *omnium*, & in l. ult C. de juriſdict. omni. judic. & Felin. dicto cap. *cum acceſſiſſent*, nu. 5. ubi alios refert. Ratio vero eſt, quia tunc lex illa vere eſt condita authoritate ſuperioris: nam tunc inferior non condit legem, ſed quaſi poſtulat à ſuperiore talem legem: ergo non poteſt revocari, niſi eadem authoritate, qua fuit condita. Quia eadem authoritas requiritur in deſtruendo, quæ in conſtruendo, ut dictum eſt, & ſumitur ex Auth. *è contra*, C. de repud.

17. Hanc vero partem non ſimpliciter admittit Bart. ſupra, ſed alia ſubdiſtinctione utitur. Aut enim (inquit) habentes ſtatutum confirmatum à Principe, volunt illud revocare condendo aliud illi repugnans, & tunc non poſſunt ſine authoritate, aut ſolum volunt tollendo ſtatutum redire ad jus commune, & tunc poſſunt ſine authoritate ſuperioris. Et primum membrum eſt evidens ex ſuppoſitione, in qua loquimur ſcilicet, de communitate, quæ non poteſt facere legem validam ſine confirmatione ſuperioris: nam inde neceſſariò ſequitur, quod ſi talis communitas velit priorem legem confirmatam per poſteriorem revocare, neceſſarium ſit, ut poſterioris etiam confirmationem obtineat, alias non erit lex, & conſequenter nec poterit abrogare priorem. Poſterius autem membrum probatur à Panormitano in dicto c. *cum acceſſiſſent*, inducendo quaſdam leges de teſtamentis. Sequitur etiam Bald. in leg. *ex placito*, num. 12. ex alio fundamento, ſcilicet, quod ſtatutum eſt favor populi, & ideo poteſt populum pœnitere, & redire ad jus commune. Idem ſequitur Felin. ſupra num. 5. verbo *hanc declarationem*, & variis exemplis, & argumentis illam confirmat. Quibus addi poteſt, quod jus commune etiam eſt ex authoritate Principis, ſicut ſtatutum ab eodem Principe confirmatum, & ita cum relinquitur ſpeciale ſtatutum propter jus commune, non relinquitur ſine authoritate Principis, quia Princeps, per ſe loquendo, vult potius commune jus ſervari, quam ſpecialia, quæ ſunt quaſi diſpenſationes, & exceptiones à jure communi, & ideo regreſſus ad commune jus favorabilis cenſetur, & voluntati Principis conſentaneus.

18. Sed quid, ſi ſtatutum ſic confirmatum tollatur ſine novo ſtatuto, & ſine reditu ad jus commune? hoc enim membrum reliquerunt Bartol. & alii, cum tamen ſit facile poſſibile. Nam ſæpe ſtatutum ſpeciale, eſt præter jus commune, & non contra: tunc ergo poterit abrogari ſine reditu ad jus commune, niſi largè, & impropriè per ſolam negotiationem additionis ad illud, quæ non videtur ita favorabilis, ſicut poſitivus reditus ad jus commune. Nihilominus tamen ex fundamento Baldi erit tunc illud ſtatutum revocabile, quia confirmatio data eſt in favorem, cui poſſunt cedere illi, in quorum gratiam data eſt. Tunc autem neceſſarius erit conſenſus totius communitatis, cujus commodum publicum Princeps intendit.

19. Adhuc vero ſupereſt difficultas in illo ſecundo membro: nam ſtatutum confirmatum eſſentialiter (ut ſic dicam) per Papam, eſt Papale, quia ibi intervenit authoritas Papæ, non tantum ut cauſa univerſalis, ſed ut ſpecifica, & propria, ut recte exponit Bal. d. num. 12. ergo nullo modo poteſt talis lex auferri, niſi per authoritatem Papæ, ſive tranſeundo ad aliud jus commune. Probatur conſequentia, quia iidem authores pro regula ſtatuunt, quoties ſtatuentes fecerunt ſtatutum, non propria authoritate, ſed vice, & authoritate ſuperioris, non poſſe tollere ſtatutum, ſed ſolum ſuperiorem, cum Bart. & aliis tradit Felin. ſupra num. 9. & ſequitur Navarr. conſ. 8. de conſtitut. num. 1. Reſponderi poteſt, ſtatutum confirmatum dicto modo, nunquam auferri ſine authoritate Principis, ſed ſolum renunciari ex ſubintellecta illius voluntate, & in hoc eſſe differentiam inter legem factam ab inferiore poſtulante confirmationem ejus à Principe & legem datam à Principe quaſi motu proprio, ſive per ſe, ſive per alium, cui ſuam poteſtatem commiſit. Nam prior cenſetur ſolum confirmata in gratiam petentium, vel populi, in cujus commodum cedit, & ideo habet ſubintellectam conditionem ſi ipſi conſenſerint. Poſterior vero lex inducitur ex pura poteſtate legiſlativa Principis, & ideo non habet in illa locum renunciatio, ſed eadem poteſtate revocanda eſt.

20. Hæc reſponſio, & ſententia probabilis forte eſt, mihi vero non ſatisfacit, quia nulla eſt lex, quæ non feratur propter bonum publicum communitatis & nihilominus non poteſt communitas eam tollere, quaſi renunciando favori ſuo: ergo idem erit in lege data per neceſſariam confirmationem Principis: nam tunc revera à Principe fertur, licet præcedat conſtitutio facta ab inferiori ſenatu, vel conſilio, & Principi præſentata, ut ab eo confirmetur. Nam illa ſolum eſt veluti excitatio poteſtatis Principis, & propoſitio legis convenientis communi bono; ergo poſtquam Rex illam confirmat, tam ſtabilis permanet, ac ſi ab ipſo per ſe lata fuiſſet. Declaratur, & confirmatur, quia illo ſtatuto, vel lege, præter Principem confirmantem oportet diſtinguere conſilium, ſeu congregationem ſtatuentium, & totam communitatem integram, pro qua lex fertur, ut eſt in religione capitulum repræſentans religionem, & tota religio in ſe ſpectata. In illo igitur caſu Capitulum ſeu ſtatuentes non poſſunt revocare legem ſic confirmatam

tam à Principe, juxta doctrinam Abbatis supra relatam, quia non est facta in eorum favorem, sed totius religionis. Ergo neque religio potest illam tollere, nec cedere suo favori, quia non operatur per modum unius, nisi mediante capitulo. Unde non potest intelligi quomodo tota civitas, vel religio renunciet tali legi, nisi per contrariam consuetudinem, quam oportebit esse toleratam à Principe, juxta dicenda in sequenti libro. Unde vix aliquam invenio differentiam inter legem sic latam per confirmationem necessariam Principis, vel per propriam ipsius editionem, ideoque censeo non posse tolli à subditis, nisi ubi constiterit solum confirmari cum illa amplitudine, vel per modum favoris, cui possit renunciari. Et tunc verisimilius erit talem renunciationem fieri posse per Capitulum, seu per congregationem statuentium, quia repræsentat communitatem, & favor ille debet intelligi concessus modo accommodato tali communitati. Et in eo casu nihil obstabit objectio facta, quia cum dicitur, eum, qui vice Principis legem posuit ejus auctoritate, non posse postea illam revocare, intelligendum id est, quando potestas solum ad legem ferendam est commissa. Nam si absolute sit data ad gubernandum cum potestate legislativa, poterit idem, qui legem tollit auctoritate Apostolica, v.g. eam revocare, quia in hoc etiam auctoritate Apostolica utitur, & sic Legatus Papæ fert legem per potestatem Papæ sibi commissam, & idem potest illam revocare. Idemque est suo modo in religionibus, & consequenter idem erit cum proportione in dicto casu.

22. Supereſt dicendum de lege propria inferioris confirmata à Principe, non ex necessitate, sed ad majorem auctoritatem, & approbationem. De illa ergo regulariter videtur procedere sententia Bartoli, quod talis lex, non obstante confirmatione Principis, potest tolli ab his, qui potestatem habent condendi talem legem. Et hoc etiam videtur sentire Caldus in dicta l. *explacito*, cum ait, talem legem etiam à Papa confirmatam, non esse Papalem, sed semper manere in propria specie statuti, vel (ut sic dicam) legis quasi municipalis: ergo per talem confirmationem non est lex illa facta irrevocabilis à propriis auctoribus, quia non mutavit naturam suam: ergo procedit per se à jurisdictione Papali. Item confirmatio illa non est constitutiva talis legis, sed potius supponit illam constitutam & addit quandam solennitatem accidentalem ad majorem statuti approbationem, & auctoritatem: ergo statuentes semper poterunt constitutionem suam tollere, & tunc desinet etiam confirmatio, quasi ad desitionem fundamenti, seu subjecti. Hæc ergo sententia videtur mihi vera per se loquendo, id est, nisi aliud constiterit de voluntate Principis, quia licet ejus confirmatio non petatur ut necessaria, nihilominus poterit ipse, si velit, legem facere suam, & ita illam confirmare, ut suo nomine subsistat, & tunc non erit revocabilis ab inferioribus: oportebit autem, ut de tali voluntate Principis satis expresse constet.

23. Ex quibus tandem intelligi potest, quid sentiendum sit de distinctione Abbatis, ad utramque enim confirmationem tam essentialem, quam accidentalem potest accommodari. Rarius tamen, ac difficilius in accidentali: maxime tamen ad essentialem. Quia juxta proxime dicta, etiamsi lex ad bonum publicum pertineat, per se non fiet irrevocabilis propter confirmationem accidentalem: nam de illa etiam lege procedit ratio facta. Quia tamen Princeps, ut dixi, sic confirmando legem potest illam suam facere: magis id præsumi potest in lege pertinente ad publica commoda, quam de pertinente ad proprium commodum statuentium. In neutra autem est id facile admittendum, nisi ex verbis confirmationis constet.

24. In altera confirmatione essentiali magis servari poterit illa distinctio, & de illa videtur loqui Pan. Nam de eadem sermo est in dicto cap. *cum acceſſiſſent*, quia Capitulum Ecclesiæ non potest extingere dignitatem aliquam sine confirmatione Papæ, & nihilominus ibi supponitur, potuisse capitulum renunciare tali statuto à Papa confirmato. Addendum vero est, licet hoc procedat, considerata materia, & quasi ordinario jure: nihilominus si Pontifex addat illa verba irritantia, *Quidquid in contrarium factum fuerit, irritum sit*, censetur tale statutum fieri irrevocabile sine auctoritate Pontificis. Ita enim habetur in dicto cap. *dilecto*, ubi statutum, de quo sermo est, sine dubio erat favorabile his, qui confirmationem petierant. Ratio vero est, quia potest Pontifex plus concedere, quam petatur, & velle, ut illamet commoditas, & utilitas talis communitatis per legem ejusdem communitatis introducta ita per suam confirmationem stabiliatur, ut mutari non possit ab ipsamet communitate sine suo consensu, quia ad ipsum ut ad superiorem spectat, inferiorum commoda prospicere, & conservare per legem suam, & potest ita illam confirmare, ut faciat suam. Hoc tamen in tali materia non præsumitur, nisi per aliqua verba declaretur.

E converso vero contingit in alio membro de lege publici commodi: nam si fertur cum confirmatione essentiali Principis, ex vi materiæ est lex superioris & irrevocabilis, & hæc præsumitur esse intentio Principis, aut Pontificis confirmantis. Nihilominus tamen non est id ita necessarium, quin possit Pontifex confirmare illa statuta, non imponendo necessitatem retinendi illa, sed per modum favoris, cui possit communitas per se, vel per suum senatum, vel capitulum renunciare, si velit, ut dictum est, ita ut sit potius concessio potestatis ferendi illam legem cum potestate etiam tollendi, quam absoluta legislatio. Id autem (ut ego sentio) non præsumitur, nisi in ipsa confirmatione declaretur. Oportet ergo verba confirmationis diligenter exponere, sæpeque mens Pontificis, ex petitione intelligitur: nam regulariter ita confirmat, sicut postulatur, nisi plus exprimat. Si tamen ex verbis aliud non colligitur, & materia pertinet ad bonum publicum, & confirmatio necessaria est, censetur confirmando facere legem illam suam, & irrevocabilem à subditis, ut sententia communis habere videtur. 25.

CAPUT XXVII.

Quibus modis fiat abrogatio legis, & quos effectus habeat.

1. *Duplex legis abrogatio.*

IN hoc capite explicabimus formam servandam in abrogatione legis, simulque de effectibus ejus dicemus, quia res est facilis, & breviter explicari potest. Suppono igitur, duplicem distingui posse legis abrogationem: unam vocare possumus non scriptam, quæ per dissuetudinem, vel contrariam consuetudinem fit, de qua in libro sequenti dicturi sumus: hic autem de abrogatione scripta tractamus, quæ licet generaliter fieri possit per verba ore prolata ab habente potestatem, nihilominus regulariter scribitur sicut humana lex, propter certitudinem, & durationem, aliasque scripturæ utilitates.

2. Circa hanc ergo revocationem in primis advertendum est variis modis fieri posse. Primo pure abrogando legem, id est, tollendo obligationem ejus, & nullam aliam imponendo, & hæc abrogatio est omnium facillima, quia & oportet fieri per declarationem, contrariæ voluntatis, & minorem requirit causam, quia non imponit onus, sed tollit. Aliter vero fit revocatio unam obligationem tollendo, & oppositam inducendo. Quæ oppositio potest esse, vel negativa tantum & quasi contradictoria, obligando, scilicet, ad non faciendum id, quod antea præceptum erat, quod proprie habet locum quando lex prior affirmativa erat: nam si esset prohibens formalis contradictio, esset præcipere postea eundem actum, qui antea erat prohibitus.

Et

Et hoc etiam genus abrogationis eſt ſatis expreſſum, & formale, quod nulla fere indiget interpretatione. Aliquando vero oppoſitio inter priorem & poſteriorem legem, eſt per poſitivam repugnantiam, & quaſi contrarietatem, quæ proprie invenitur inter leges affirmativas præcipientes actus repugnantes, quarum poſterior non facit mentionem prioris, illam formaliter abrogando, addita particula, *non obſtante*, vel in ſpeciali, vel ſaltem in genere. Et hæc poteſt dici abrogatio implicita, & virtualis, quæ habet locum, non ſolum quando utrumque præceptum eſt affirmativum, ſed etiam quando alterum eſt negativum, ſi non ſit immediate, & formaliter oppoſitum, ſed ſolum ſub aliqua ratione magis generali. Quando ergo in nova lege repugnante priori additur clauſula formaliter revocativa, tunc ſolum ſunt conſideranda verba revocationis, an ſint ſpecialia, vel ſaltem ſufficienti modo generalia ad comprehendendam priorem legem: alterum enim horum neceſſarium eſt, ut formalis revocatio facta intelligatur. Alioqui erit tantum implicita, & fere ejuſdem rationis cum altera, in qua nulla clauſula expreſſa derogationis additur, quæ non parvam difficultatem apud auctores habet, illam tamen breviter expediam.

3. Dico ergo primò: Lex inferior interdum abrogat præcedentem, etiamſi nullam ejus mentionem faciat. 1 *Concluſio.* Hæc aſſertio communis eſt, & certa. Sumitur ex c. 1. de conſtit. in 6. cum Gloſſa ibi verb. *revocare*, & verb. *noſcatur*, & ex l. *ſed & poſteriores*, ff. de leg. ibi, *niſi contraria ſint*. Ratio eſt, quia voluntas poſterior ſuppoſita poteſtate vincit, & revocat priorem. Poſterior autem lex quando concordari non poteſt cum priori, ſufficienter indicat voluntatem priori contrariam, ſaltem virtualem, quæ formali æquivalet: ergo ſufficit ad abrogationem.

4. Dico ſecundò: Hæc abrogatio reſtringenda 2 *Concluſio.* eſt, quoad fieri poſſit, regulariter loquendo. Hæc etiam concluſio communis eſt, de qua videri poteſt Bart. in le. *ſi conſtante*, ff. ſolut. matrim. num. 39. & in repetit. leg. *Cæſar*, ff. de public. vectigal. colum. 8. Decius in cap. 1. de conſtit. lect. 1. num. 11. Felin. in cap. *nonnulli*, de reſcript. nu. 6. & ſequentibus. Tiraquel. in præfat. ad retract. nu. 62. Sumitur ex c. *cum expediat*, de elect. in 6. ubi Doctores, & ex l. 1. C. de inoffi. dotibus, leg. *non eſt novum*, cum ſequentibus, ff. de legibus. Item ex aliis juribus, quæ aſſerunt, correctionem jurium eſſe vitandam, quoad fieri poſſit, ut ſumitur ex c. *cum dilectus*, de conſuetud. & leges poſteriores ſæpe ad anteriores trahi, & ſimilia facit etiam regula juris, *Quæ à jure exorbitant, non eſſe extendenda*. Nam conſtat, legem revocatoriam ex ſuo genere exorbitantem eſſe. Ad idem facit regula, *Quod odia ſunt reſtringenda*, quia monſtravimus c. 18. mutationem legis de ſe nocivam eſſe. Unde ſic concluditur, abrogatio legis per ſe loquendo, non expedit reipublicæ, niſi neceſſitas cogat, quia ex ſe infert nocumentum: ergo reſtringenda eſt quoad fieri poſſit. Et confirmatur: nam ob hanc cauſam legis abrogatio magna conſideratione facienda eſt: ergo non eſt veriſimile (ait Decius) *voluiſſe Principem uno verbo, & quaſi aliud agentem, revocare legem obſervatam*, non eſt ergo abmittendum niſi neceſſitas ſumma ſit.

5. Atque hinc ſequitur, idem eſſe dicendum de quacunque correctione, ſeu derogatione legis, etiamſi non ſit in totum, ſed in parte. Sumitur ex Bartolo in dicta leg. *ſi conſtante*, ff. ſolut. matrimon. numero 39. & Tiraquel. ſupra, & paſſim ita loquuntur Juriſtæ, ut ſupra de diſpenſatione dictum eſt, & infra de privilegiis dicetur. Et rationes adductæ cum proportione applicari poſſunt, nam licet minus nocumentum ſit correctio, vel derogatio, quam abrogatio, nihilominus non parvum eſt, & ideo ſi fieri poteſt, vitandum eſt. Veruntamen ſæpe difficillimum erit, omnem prioris legis derogationem, & abrogationem vitare, quando poſterior repugnare videtur, & ideo ſi utraque excuſari non poteſt, derogatio potius, quam abrogatio admittenda eſt, ut ex duobus malis minus eligatur. Tamen ſi aliqua probabilis ratio, aut via occurrerit ad concordanda jura, etiam ſine derogatione, præferenda eſt. Quod vero aliqui addunt, legem poſteriorem, etiamſi non deroget priori, eo ipſo, quod aliquid addat, odioſam eſſe, & reſtringendam, veriſimile non eſt, alias omnes leges de novo editæ eſſent odioſæ, quod dici non poteſt. Conſideranda ergo eſt additio, & juxta materiæ capacitatem, & regulas poſitas in principio hujus libri judicandum erit, an talis diſpoſitio odioſa ſit, vel favorabilis. Addit denique Bartol. ſupra, quem Tiraquel. ſequitur, diſtinguendam eſſe limitationem legis à correctione. Nam correctio propriè eſt, quando lex præcedens ex parte tollitur, quia quoad illam minus utilis invenitur, limitatio vero intelligitur ineſſe ipſi legi, ex quo condita fuit, nam poſtea ſolum per declarationem adhibetur. Et ideo dixit idem Bartolus limitationem etiam in jure divino locum habere, in leg. 1. ff. de conſtit. Princip. & in leg. 1. C. ſi contra jus, vel util. public. Unde limitatio ſic ſumpta, quæ potius interpretatio cenſenda eſt, non eſt exorbitans, nec odioſa, quia explicat verum ſenſum legis, & potius favorabilis eſt dicenda etiamſi fortaſſe alicui minus utilis ſit, ut ſumitur ex c. 2. de Decimis in 6. *Unde colligendum eſt legem eſſe odioſam.*

6. Solent vero addi huic aſſertioni limitationes plures, duæ tamen videntur præcipuæ. Una eſt, legem correctoriam extendi propter ſimili- *Duplex limitatio.* tudinem, vel identitatem rationis, ut eſt apud Antonium Gabr. tomo 2. comm. opini. lib. 17. & Matienz. in lege 19. titulo undecimo l. 5. recopil. Gloſſ. 2. num. 5. & ſequentibus. Sed hoc exponendum eſt juxta dicta ſupra cap. 2. & 3. hujus libri, & omnino reſtringendum, vel non admittendum, niſi ubi tanta ſit identitas, ut non poſſit ſine gravi abſurditate vitari extenſio. Alioqui multo magis incerta eſt utilitas extenſionis legis propter rationis ſimilitudinem, quam ſit nocumentum in correctione legis, imo ſatis dubia res eſt, an talis extenſio aliquando expediat, de correctione autem legis conſtat, minime expedire, ſi vitari poteſt. Ac denique non invenio illam limitationem eſſe in jure fundatam: reſtrictio autem correctionis legum in jure fundata eſt, ſemperque antiqua lex melioris eſt conditionis, & jus ſuum quaſi poſſidet, quando de correctione expreſſe non conſtat. Unde oritur regula lege *præceptum*, in fin. C. de appellationibus. *Quidquid in poſteriori lege ſpecialiter non fuerit expreſſum, id veterum legum conſtitutionumque regulis relictum eſſe, intelligendum eſt.*

7. Alia limitatio eſt, niſi per correctionem legis redeatur ad antiquum jus: nam tunc illa correctio cenſetur favorabilis, quia eſt (ut ita dicam) revocatio prioris correctionis, quæ fuerat odioſa. Ita notat Tiraquel. dict. præfat. ad retract. n. 58. cum Bart. Felin. Deci. & Gozad. quos allegat, & favet, quod Hieronym. lib. 1. contra Jovin. ſentit, abrogationem legis veteris per novam favorabilem fuiſſe, quia nos ad principium, ſeu ad priorem ſtatum revocavit, ut habetur in cap. *ab exordio*. 35. diſt. Hoc etiam principium repetit idem Tiraquel. de primogen. q. 24. num. 2. & 6. Covarr. lib. 3. variar. cap. 6. num. 4. Navarr. in cap. 1. §. *laboret*, de pœnit. diſt. 6. num. 16. & 17. qui allegant Gloſſam in cap. *ſtatutum*, de præbend. in 6. verb. *numeranda*, cum multis antiquis, & idem ſentiunt alii moderni. Et pro ratione reddunt, quia ſicut unaquæque res facile reducitur ad naturam ſuam: ita etiam lex revertitur ad jus commune, quod videtur eſſe magis naturale.

8. Contra hanc vero limitationem objicit Tiraquel. in dicta præfatione ad retract. num. 59. quia ſæpe contingit, antiquiorem legem prius revocatam, fuiſſe odioſam: ergo reditus ad illam non debet cenſeri favorabilis. Quod multo magis procedit, ſi illa lex antiqua iniqua fuit, vel licet juſta fuerit, & utilis, ſi alte-

ra

ra revocans illam, erat melior & utilior: nam tunc derogatio hujus propter reditum ad antiquiorem, non est judicanda favorabilis. Non potest ergo talis regula generalis constitui, sed videtur considerandum, quale fuerit illud jus antiquius prius revocatum, & juxta qualitatem ejus judicandum fore de reditu ad illud. Veruntamen hæc objectio fieri etiam potest contra assertionem secundam: nam ab eandem causam non potest pro regula statui, revocationem legis esse odiosam, quia si lex abrogata odiosa erat, vel si erat nimis rigida, aut parum utilis ad bonos mores, certe abrogatio illius non debet censeri odiosa, sed potius favorabilis, quia moderari rigorem, vel tollere odium, favorabile est. Quod quidem in particulari loquendo, quando cætera sunt paria, non videtur mihi posse negari: nam ratio facta videtur ex terminis nota. Et ideo in secunda assertione addidi, *regulariter loquendo*, unde conclusio ipsa intelligenda est ex vi revocationis, seu ex suo genere, aut cæteris paribus, & ita procedunt rationes, quibus probata est. In eodem ergo sensu sustineri potest limitatio posita, scilicet, reditum ad antiquam legem ex suo genere favorabilem esse.

9. Aliter vero objici potest, quia lex abrogata jam non est lex, quia destructa est per alteram, quæ postea condita est, & permanet, quandiu non revocatur: ergo extunc mutatio posterioris legis est simpliciter odiosa, & restringenda ex genere suo. Probatur consequentia, tum quia jam nihil obstare potest lex illa antiquior, vel resistere alteri legi, quia quod non est, non potest alteri resistere, tum etiam quia jus actu existens præferendum est illi, quod jam præteriit, & non est: ergo favorabilior esse debet conservatio præsentis juris, quam reductio ad præteritum, eo vel maxima, quod cum illud præteritum jus jam non sit lex, non potest dici, esse jus commune. Tum denique, quia mutatio legis eo est magis odiosa, quo multiplicatur sæpius, quia eo magis derogat naturæ, & utilitati legis, ergo non minus, imo magis restringi debet mutatio secundæ legis abrogantis priorem, quam ipsamet, quæ priorem abrogavit. Propter hæc censeo, illud vulgare principium non esse intelligendum de lege universali universaliter abrogata, quia tunc apud me argumenta convincunt, non esse habendam rationem ejus, neque illam posse amplius vocari jus commune, nec reductionem ad rei naturam. Intelligendum erit ergo illud principium de generali lege, quæ universaliter quidem perseveret, in particulari autem derogata sit per statutum, aut legem particularem. Tunc enim cessat objectio facta: nam lex illa post derogationem durat, & de se constituit jus commune, & ita de illo procedit recte communis ratio, & doctrina.

10. Dico tertiò: Lex posterior non habens clausulam derogantem, vel abrogantem priorem, non revocat illam, nisi quando illi directe opponitur, ita ut nisi prior deroget, fiat inutilis. Ita docent communiter authores citati, & in primis, quod illa duo sufficiant ad derogationem, manifestum est, quia alias nunquam posset fieri abrogatio legis, sine formali causula derogatoria, quia nihil aliud requiri aut cogitari potest. Consequens autem est aperte falsum, tum ex cap. 1. de constit. in 6. cum Glossa ibi, & Doctoribus, tum etiam quia voluntas posterior, quæ ex vi objecti non potest consistere cum præcedenti, mutat illam, etiamsi formaliter, & expresse non intendat ipsam abrogationem; ergo, &c. Quod vero illa duo sunt necessaria ad hanc abrogationem quasi virtualem, seu indirectam, patet ex præcedenti assertione: quia si leges possunt conciliari, non est admittenda correctio, sed quando utraque potest habere effectum, conciliari possunt, ergo. Et declarari hoc potest duobus exemplis. Unum est, quia lex posterior imponens novam pœnam non censetur eo ipso revocare aliam pœnam per priorem legem positam, teste Bart. in libro primo ff. de vi bonor. quem sequitur Navarr. in cap. *ita quorundam*, notab. 11. n. 14. & 30. Ratio autem est, quia non repugnat idem delictum duabus pœnis puniri, & ita illæ leges possunt simul subsistere quoad pœnas, si aliunde pœnæ ipsæ inter se repugnantes non sint. Aliud exemplum est: nam lex posterior dans aliquod remedium, vel concedens aliquid, non aufert eo ipso remedium datum per priorem legem: habet enim eandem rationem, quando remedia alias inter se non pugnant. Et ita notat Nav. conf. 8. de off. ordin. & sumitur ex l. *quoties*, ff. de action. & obligat. ubi dicitur, legem dantem novam actionem, non auferre antiquas, nisi eas expresse excludat.

Addunt vero aliqui, si potest vitari contrarietas legum, alterius verba improprie intelligendo, tunc posteriorem esse impropriandam, ut vitetur prioris correctio. Ita docent absolute ex modernis referendo aliquos antiquos. Gutier. lib. 3. Practicar. q. 15. nu. 34. & Sanc. lib. 1. de matrim. disp. 17. num. 6. Sed non video sufficiens fundamentum tam generalis regulæ, quia si illa licentia absolute accipi posset, vix admittenda unquam esset correctio, vel abrogatio inter leges, propter contrarietatem, quia improprietas verborum tantam habet latitudinem, ut si propter hanc solam causam illa uti liceat, fere semper facile sit contrarietatem vitare: consequens autem est falsum, alias nihil esset firmum, & stabile in legibus. Unde confirmatur, quia majus inconveniens est, admittere improprietatem in posteriori lege, quam derogationem in priori, præsertim quia nulla est major ratio impropriandi priorem, quam posteriorem. Confirmatur secundò ex Glossa in l. *non possunt*, ff. de legib. dicente, in dubio de benignitate legis proprietatem verborum esse tenendam, & in superioribus generaliter diximus, restrictionem legis semper esse intelligendam intra proprietatem verborum, nisi contineat iniquitatem, vel absurditatem, ut tradit Bart. in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. n. 57. & 58. Panorm. Dec. Felin. & alii communiter in capite primo de constitutionibus; derogare autem priori legi, neque iniquum est, neque absurdum; ergo per se loquendo, non sunt verba legis posterioris improprie intelligenda, ne derogent priori. Posset autem illud admitti, quando improprietas non est tanta, quin secundum communem usum soleant verba in illa significatione usurpari, vel quando secundum usum juris censeri potest illa significatio propria, licet attenta prima significatione videatur impropria. Vt patet in particulari exemplo, in quo loquuntur Panormitanus in capit. *cum olim*, de re judiciali numero ultimo, & Felinus in capit. *non potest*, eodem titul. numero octavo scilicet, de electione facta in concordia, quæ in jure solet dici etiam de illa, in qua major tantum pars consentit, ideoque ad vitandam contrarietatem poterit interdum vox illa ita exponi. Major autem improprietas verborum non videtur admittenda, nisi ubi abrogatio ipsa, vel contrarietas aliud speciale incommodum, vel absurditatem contineret. 11.

Ex hac ergo assertione sequitur primò, legem generalem posteriorem omnino abrogare priorem, generalē etiā dicto modo illi contrariā. Ita docent omnes, & sumitur ex capit. primo de cognation. spirituali, & ex dicto capit. 1. de constitution. in 6. & ex leg. *non est novum*, digestis dè legibus, & notat. Glossa penultima. Ratio autem est, quia tunc lex posterior non potest simul subsistere cum priori, nec etiam potest ex parte derogare alteri, tum quia universaliter loquitur, tum etiam quia non est major ratio de una parte, quam de alia. Secundò sequitur idem esse dicendum, quando utraque lex prior, & posterior est specialis, & includunt similem contrarietatem, quæ contradictionem involvat, tunc enim posterior abrogat priorem, propter eandem rationem. Et ita docuit Bartol. in dicta lege, 12. *Lex generalis posterior abrogat priorem.*

Quid dicendum de lege speciali.

omnes

omnes populi, num. 29. & 35. Intelligatur autem de legibus ſpecialibus, aut in jure communi contentis, aut de ſtatutis, quæ fiunt a particularibus communitatibus, vel legiſlatoribus, qui ſcire poſſunt, & debent ſua ſtatuta. Secus vero erit de particularibus legibus conceſſis à Pontifice extra commune jus: nam tunc clauſula revocatoria requiritur, ut infra de Privilegiis latius dicemus. Tertiò ſequitur, quando lex prior eſt generalis, & poſterior ſpecialis illi contraria, poſteriorem derogare priori, quanvis illam non abroget. Hoc enim poſterius facere non poteſt, quia non eſt illi adæquatè contraria: illud autem prius neceſſariò ſequitur ex dictis, quia poſterior lex, quoad id, quod ſpecialiter diſponit, non poteſt ſubſiſtere ſimul cum priori: ergo neceſſarium eſt, ut ex parte illam revocet, quod eſt illi derogare. Nam alias eſſet inutilis, ſupponimus autem eſſe factam ab habente poteſtatem, & ſine ignorantia prioris juris, quia non præſumitur Princeps ignorare jus cõmune, ſeu generale, juxta c. 1. de conſt. in 6.

Quid fecit lex generalis contra ſpecialem.

13. *Lex ſpecialis contra generalem quid valet. Panorm. Bart.*

Quarto infertur ex dictis, ſi lex prior ſit ſpecialis & poſterior generalis, poſteriorem, etiamſi ſit contraria priori, non derogare illam, ſed potius ſecundum illam limitari ſeu derogari. Hæc eſt communis Jurisperitorum, c. 1. de reſcrip. ubi Panorm. n. 2. & alii, & Bart. in l. *quæſitum*, ult. ff. de fide inſtrument. n. 12. Et ſumitur ex regula juris in 6. *generi per ſpeciem derogatur* ubi Gloſſa & omnes intelligunt, etiamſi ſpecies antecedat, juxta c. *quamvis tibi*, de præbend. in 6. ubi etiam id notat Gloſſa, idemque habetur in c. 1. de reſcript. Ratio vero eſt, quia princeps præſumitur ignorare particulare ſtatutum, quãdo illius mẽtionẽ nõ facit, & ideo licet univerſalẽ legẽ faciat, nõ cenſetur velle particulare ſtatutũ tollere. Quæ ratio, & deciſio habetur in dicto c. 1. de conſtit. in 6. ubi eſt ſermo de particularibus ſtatutis quoad loca, eadem vero ratio eſt de ſpecialibus ſtatutis quoad materias, vel perſonas: ut probant alia jura, & ſimilitudo rationis. Unde in his etiam habet locum illa ratio, quia tunc poteſt utraque lex habere effectum cum aliqua concordia in jure uſitata, ergo vitanda eſt correctio prioris legis, & credendum potius intentionem legiſlatoris eſſe, poſteriorem legem generalem ferre cum illa particulari limitatione, & exceptione, ut infra latius de conſuetudine, & de privilegiis dicemus. Et hanc regulam variis modis declarant, & amplificant doctores, quos congerit Sanc. l. 2. de matr. diſp. 24. n. 6. & ſequentibus.

Sanc.

14. *Vaſq.*

Atque ex dictis etiam facile eſt definire dubium hic incidens, an promulgatio ſit neceſſaria, ut abrogatio legis plene facta ſit, & ſuum effectum conſequatur. In hac enim re Theologi præſertim moderni non conſentiunt. Quidam enim abſolute affirmant, ad revocationem legis neceſſariam eſſe promulgationem. Ita tenet Vaſq. 1. 2. diſp. 156. c. 4. & ſequuntur aliqui moderni. Fundari poteſt hæc opinio. Primo, quia ſervari debet proportio inter legem, & revocationem ejus, quia opponuntur quaſi privativè: privatio autem reducitur ad genus formæ contrariæ, & ex parte ſubjecti requirit omnes conditiones requiſitas ad poſitivum oppoſitum, alias propria privatio non erit. Secundo, quia licet lex eſt regula humanarum actionum, ita etiam revocatio legis eſt ſuo modo regula, ſaltem permittens oppoſitum ejus, quod lex vetabat vel præcipiebat: ergo ſicut lex non poteſt habere rationem regulæ, niſi promulgata ſit, ita nec legis abrogatio.

15. *Capreol. Conrad. Medin. Cordub.*

Alii nihilominus cenſent conſtituendam eſſe differentiam inter legem, & revocationem ejus, quod ad revocationem non eſt neceſſaria promulgatio, ſicut ad legem ipſam. Ita tenet Capreol. in 4. d. 1. q. 3. ad 1. contra primam concluſionem, ſequitur Conradus 1. 2. q. 90. ar. 4. ubi idem tenet Medin circa finem articuli. Tenet etiam Cord. l. 4. de indulgent. q. 36. Fundari poteſt hæc opinio primo, quia plus requiritur ad ponendam obligationem, quam ad auferendam: nam ad primum requiritur concurſus omnium conditionum neceſſarium ad veritatem, & ſubſiſtentiam legis: ad ſecundum autem ſufficit defectus cujuſlibet conditionis: ſed revocatio legis non ponit, ſed aufert obligationem: ergo non eſt cur ad illam requirantur omnes conditiones, quæ ad legem. Unde ſupra dicebamus, ceſſante evidenter juſtitia legis, ceſſare legem & obligationem ejus ſine alia promulgatione. Ergo ſimiliter ceſſante voluntate Principis de obligatione legis, revocabitur lex ſine alia promulgatione. Unde intulit Medin. ſupra, poſſe revocari legem per ſolum actum internum voluntatis Principis nolentis, ut lex amplius duret. Quod poteſt fieri veriſimile, quia ſi in principio Princeps ferret, & promulgaret legem ſine intentione obligandi, licet exterius putaretur lex lata, nihilominus illa non eſſet vera lex, nec per ſe obligaret, ſed ad ſummum ex conſcientia erronea. Ac denique licet demus, debere hanc voluntatem Principis exterius oſtendi, nihilominus non erit neceſſaria promulgatio, ſed ſufficiet, ut quocunque modo de illa ſufficienter conſtet.

16. *Reſolutio dub.*

Mihi diſtinguendum videtur inter revocationem puram, & per ſe tantum faciam, & revocationem miſtam cum aliqua obligatione contraria, & quaſi conſequentem ad illam. Et primo dicendum eſt, ad revocationem, quæ ex obligatione contraria ſequitur, neceſſariam eſſe promulgationem, quod procedit, ſive illa obligatio ſit ad actum repugnantem priori legi, ſive ſit præcisè ad non utendum priori lege, ſeu ad illam non ſervandum. Probatur, quia illa obligatio imponitur per novam legem. Ergo ad illam legem requiritur promulgatio, quia eadem eſt ratio de illa, quæ de cæteris, cum promulgatio ſit de ratione legis, ut talis eſt: Ergo ad dictam abrogationem eadem promulgatio neceſſaria eſt. Probatur conſequentia, quia talis revocatio eſt effectus propriæ legis, imo eſt quaſi acceſſorius, & conſequens ad alium primarium, qui eſt contraria obligatio legis. Ergo requirit legem plene conſtitutam, atque adeo promulgatam. Unde fit, hanc promulgationem eodem modo, & cum eiſdem conditionibus hic poſtulari, ſicut ad legem neceſſaria eſt. Unde ſicut lex ante promulgationem non obligat, licet privatim ſciatur, ita in præſenti talis lex ante promulgationem cum tempore ſufficiente ad obligationem ejus non deobligat ab alia, quia non prius habet ſecundarium effectum, quam primarium. Et è converſo, ſicut poſt promulgationem, & tempus ſufficiens lex obligat, etiam privatim ignorata, quanvis ignorans invincibiliter excuſetur; ita in præſenti lex hæc promulgata tollit obligationem prioris legis, per ſe loquendo, quanvis ſi ignoretur, ex cõſcientia erronea obligare poſſit.

17.

Dico ſecundo: Pura revocatione legis per ſe, & eſſentialiter non requirit promulgationem. Probatur argumento ſecundæ ſententiæ. Et quia talis revocatio non fit per aliquam legem, ad quam ſolam eſt neceſſaria promulgatio. An vero talis revocatio per ſe requirat ſaltem ſignum externum, incertum eſt. Videtur enim probabile, eſſe neceſſarium, quia ſicut voluntas humana non poteſt habere effectum poſitivum circa alium hominem, niſi illi intimetur; ita etiam neque effectum privativum, ſeu ablativum obligationis: nam videtur eſſe eadem ratio. Unde ſi hoc concedatur, diſtinguenda erit manifeſtatio voluntatis Principis, à promulgatione: nam hæc requirit peculiarem ſolemnitatem, quam negamus eſſe neceſſariam ad puram revocationem legis. Quia ſufficiet quælibet manifeſtatio voluntatis pro his, quibus immediatè fit: pro aliis vero ſatis erit divulgatio illius notitiæ per ſufficientem famam, aut teſtificationem, ita ut quam primum aliquis illam notitiam conſequatur, priori lege revocata non obligetur. Supponimus enim Principis decretum dicto modo manifeſtatũ fuiſſe, ut lex ex tunc non obliga-

obligaret. Aliunde verò probabile est, internam retractationē voluntatis per se posse sufficere ad tollendam legem, si supponatur Princeps absolute velle, ut ex tunc non obliget, quia statim cessaret obligatio ex defectu causæ conservantis: nam sicut lex in fieri pendet ab interna intentione, ita & in conservari, & ita procedit ratio suprà pro Medina facta. Et tunc consequenter dicendum est, obligationem, quæ relinquitur in subditis, esse merè per accidens ex sola ignorantia, & fictione legislatoris: nam si de voluntate ejus constaret, etiam per revelationem, lex per se non obligaret; talis autem voluntas Principis omnino irrationabilis esset, & contra debitam gubernationem.

18. Unde dico tertiò: Ut abrogatio legis etiam pura debito modo fiat, publicè proponenda est, prudenti arbitrio legislatoris. Hoc suadent aliquo modo rationes primæ sententiæ. Et quia nisi revocatio sit publica, possunt facilè sequi scandala, dum aliqui propter privatam notitiam legem non servant. Unde sicut expedit, communem obligationem de se simul incipere in eodem loco, ita expedit obligationem communis obligationis esse jam publicam, & communem quoad omnes, quantum commodè fieri possit. Et ideo nunquam præsumendum est, Principem voluisse antea vel aliter legem revocare, nisi evidentissimè constet. Dixi autem, modum hujus promulgationis relinqui arbitrio Principis, quia in jure non est certus, nec definitus, nec videtur necessariam in revocatione servari omnem temporis dilationem, quæ pro legum promulgatione præscribitur. Quia non est æqualis ratio, neque oportet, quod in favorem introductum est, extendere ad rigorem. Stabitur ergo consuetudini, vel actuali Principis dispositioni. Atque ita constat etiam quando incipiat hæc abrogatio legis habere suum effectum: nam in hoc dependet à principis voluntate; ordinariè verò incipit à sufficienti publicatione: applicatur autem in particulari, cum primum pervenit revocatio ad uniuscujusque notitiam, quamvis hæc magis propter conscientiam, quam propter revocationem legis secundum se, necessaria sit.

De effectibus autem hujus abrogationis nihil dicendum supereſt: nam per se solum consistit in ablatione legis. Unde quotquerint effectus positivi prioris legis, tot erunt effectus privativi abrogationis ejus. Si ergo prior lex erat prohibens, & irritans, abrogatio utrumque tollet, modo tamen utrique accommodato. Quia quoad obligationem pendet aliquo modo in particulari à notitia: nam propter ignorantiam poterit in aliquo durare obligatio, quod non ita est in irritatione: nam abrogata lege irritante, etiamsi abrogatio ignoretur, & actus cum mala conscientia fiat, poterit esse validus, si fiat cum sufficienti voluntate. Et eadem proportione judicandum est de revocatione legis pœnalis quoad pœnam, ut sunt excommunicatio, irregularitas, & similia. Poni etiam potest inter effectus abrogationis, quòd lex semel abrogata non possit redire per voluntatem subditorum, nisi iterum à legislatore feratur, quia jam substantia ejus periit. Quod notavit Navar. constituens hoc discrimen inter abrogationem, & non acceptationem legis, & cons. 1. de constit. q. 7. Et huc etiam spectat quod dicunt Juristæ, legem abrogatam non posse allegari, utique in vi legis, quia nulla est; secùs in vi exempli, aut rationis, De quo videri potest Bart. in I. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. n. 68. & Deci. in c. 1. de constit. lect. 1. n. 11. & lect. 2. nu. 5. Denique etsi abrogatio non sit pura, habebit per quam sit suos proprios effectus sibi accommodatos, qui ad præsentem considerationem non spectant. 19

FINIS LIBRI SEXTI.

INDEX CAPITUM
LIBRI SEPTIMI.
DE
LEGE NON SCRIPTA,
QUÆ
Consuetudo appellatur.

Cap. I. *De consuetudine, more, usu, stylo, &c.*
Cap. II. *Consuetudo quando inducit jus non scriptum.*
Cap. III. *Quotuplex sit consuetudo, & an forum & stylum comprehendat.*
Cap. IV. *De tertia divisione consuetudinis secundum jus, præter jus, contra jus.*
Cap. V. *De variis partitionibus consuetudinis.*
Cap. VI. *Quid sit consuetudo bona & rationabilis, & e contra.*
Cap. VII. *De consuetudine jure reprobata.*
Cap. VIII. *De alia divisione consuetudinis.*
Cap. IX. *De causis consuetudinis.*
Cap. X. *De introductione consuetudinis.*
Cap. XI. *De juridica notitia necessaria ad consuetudinem.*
Cap. XII. *De inductione consuetudinis per solos actus voluntatis.*
Cap. XIII. *De consensu Principis ad consuetudinem introducendam.*
Cap. XIV. *Quæ consuetudo legem non scriptam inducit.*
Cap. XV. *De tempore sufficiente ad legem introducendam.*
Cap. XVI. *De causis & effectibus legis non scriptæ inductæ per consuetudinem.*
Cap. XVII. *Quomodo consuetudo habeat vim legem interpretandi.*
Cap. XVIII. *An consuetudo legem humanam abrogare possit.*
Cap. XIX. *An talis abrogatio exceptionem vel intensionem admittat.*
Cap. XX. *Quibus modis possit consuetudo mutari.*

LIBER

LIBER SEPTIMUS.
DE
LEGE non SCRIPTA,
QUÆ
Consuetudo appellatur.

HActenus, de legibus scriptis præcipuè disputavimus: nunc verò de consuetudine, quatenus jus continet, vel inducit, ex professo dicendum est. Quem ordinem servavit Gregor. 9. in lib. 1. Decretalium, priùs de constitutionibus, & rescriptis, & postea de consuetudine titulos instituendo. Nam licèt consuetudo antiquior fuerit jure scripto, nihilominus scriptum certius est, & notius, & ideo prius de illo tractari debuit. Accedit, quòd inter humana jura scriptum antiquius est, quàm non scriptum, etiamsi multi Juristæ, quos sequitur Rochus Curt. tract. de consuet. in principio pro certo supponant, jus consuetudinis esse antiquius. Nam licèt prius homines cœperint sine legibus in communi vivere, quam leges scriberentur, ut clarè dicitur in l. 2. ff. de orig. jur. inde non sit consuetudinem habuisse pro lege, sed Regis imperium personale, quod non est lex, nec consuetudo, & ita insinuatur in dicta l. 2. ex §. autem *sine scripto*, Instit. de jure natur. &c. colligi potest, jus consuetudinis fuisse antiquius apud Lacedæmones, quàm jus scriptum apud Athenienses, à quibus jus civile duxit originem. Quicquid verò de hoc sit, nunc constat, consuetudinem sæpe esse antiquiorem jure scripto, & sæpe noviorem, & aliunde scriptum esse præcipuum, & ab illo magna ex parte pendere vim consuetudinis, & intelligentiam ejus, juxta c. ult. de consuet. & quæ ibi notantur, & ideo meritò liber post præcedentes sequitur. In quo consuetum ordinem observavimus: nam priùs quid sit consuetudo explicabimus, conditiones ad illam requisitas, & causas ejus aperiendo, postea de effectibus, tandem de illius abrogatione, seu mutatione dicemus.

Ordo procedendi in hoc lib. 7.

CAPUT. I.

Quid sit consuetudo, usus, vel mos, forus & stylus, & quomodo à scriptione differat.

1. COnsuetudinem sic definit Isidor. lib. 2. orig. c. 10. & lib. 5. cap. 3. *Est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cum deficit lex.* Et videtur sumpsisse ex Tertul. l. de Corona militis, dicente, *consuetudo in civilibus rebus pro lege suscipitur cum deficit lex.* Circa quam descriptionem triplex statim occurrit difficultas. Prima circa genus: nam consuetudo videtur potius esse quid facti, quàm juris; non est ergo jus, sed factum, vel actio sæpius repetita. Unde idem Isidor. statim subjungit, consuetudinem sic dictam esse, *quia in communi est usu*: constat autem, usum factum dicere, non jus. Et ita frequenter dicere solemus, cum in re aliqua dubitatur, an detur consuetudo, necne, quæstionem esse facti, non juris. Secunda difficultas est de illa particula *moribus*, quia videtur definitum in definitione poni: nam mos, & consuetudo idem esse videntur, soloque nomine differre. Unde ibidem Isidor. morem definiendo dicit, *Mos est consuetudo, c. mos.* cap. *consuetudo*, d. 1. &, quod mirandum est, ibidem expressius idem vitium committere videtur, dicens *Mos est consuetudo de moribus tracta tantum.* Ubi non alio, sed eodem nomine definitum in definitione ponit. Et auget difficultatem, quòd mos esse dicitur consuetudo tracta de moribus, ac si esse possit consuetudo aliter introducta. Tertia difficultas est circa alteram partem, *quòd pro lege suscipitur*, quia hoc non pertinet ad esse consuetudinis, sed ad effectum ejus, ut infrà dicemus. Item videtur illis verbis significari, jus consuetudinis non esse veram legem, sed pro lege reputari, quod falsum etiam est. Aliæ etiam difficultates hîc occurrunt, quæ in discursu commodius proponentur.

Isidor. *Tertul.* *Isidor.* *Isidor.*

Superiores verò difficultates magna ex parte oriuntur ex æquivocatione terminorum, ideoque significationes eorum explicandæ priùs sunt, ut res ipsa intelligi possit. Tres ergo termini in primis sunt notandi, sc. usus, mos, consuetudo: nam in hoc conveniunt, quod solum in actibus literis propriè dicuntur, & quandam inter se affinitatem, & connexionem habent, & nihilominus aliquod discrimen inter illos invenitur. Usus ergo in Theologica proprietate significat actum, quo voluntas liberè exequitur, quod eligit, juxta doctrinam D. Thomæ 1. 2. q. 16. per totam, & Augustini lib. 10. de Trinitate, c. 11. & li. 83. q. q. 30. ubi hac ratione dixit, non posse uti, nisi animal, quod rationis est particeps, quia solum illud liberè se, vel alia applicat ad operationem, quam applicationem usus significat. Unde fit, ut usus in philosophico rigore dicatur de quolibet actu utendi per se spectato, quia quilibet est libera applicatio facultatis ad medii exequutionem, sicut quicumque actus gaudii de fine adepto dicitur fruitio. Nihilominus tamen communi, & usitato modo loquendi usus significat similium actuum frequentiam. Quomodo dicitur in l. 1. tit. 2. p. 1. usum nasci ex his rebus, quas aliquis facit longo, & continuo tempore, ut notavit ibi Greg. Lop. Ubi hac ratione dicit, usum esse quid facti, sc. frequentiam ipsam liberè operandi circa rem aliquam, eodem, seu uniformi modo. In lege autem illa dicitur, usum esse id, quæ relinquitur, seu nascitur ex illa frequentia actuum, quod videtur ad tertium significatum pertinere, quod statim explicabitur.

2. *Opinio.* *Usus quid.* D. *Thom.* *August.* *Greg. Lop.*

Mos autè teste D. Thoma 1.2.q.58. art. 1. non solũ rationalibus, sed etiã brutis tribui solet: nã etiã in Scriptura dicuntur homines operari more brutorũ, interdũ in bonã partem, ut 2. Mach. 11. *Leonum more impetu irruentes in hostes*; interdum in malam,

3. *Mos quid.* D. *Thom.*

malam, ut 4. Eſdræ 8. *Qui mores pecudum habuerunt*; interdum indifferenter, ut 2. Mach. 10. *In montibus, & ſpeluncis more beſtiarum egerant.* Nihilominus
D. Thom. tamen idem D. Thomas rectè notavit in 3. d. 23. q. 1. art. 4. quæſtiunc. 2. mos ſolum per ſimilitudinem, ſeu analogiam brutis attribuitur, quatenus ex naturali inclinatione eándem rationem operandi ſervant: nam propriè tantum in liberis actibus reperitur. Nam genus moris ibi incipit, ubi dominium voluntatis invenitur, ut idem D. Thom. dixit in 2. d. 24 q. 3. art. 2. & ideo
Mos propriè in liberis tantum actibus reperitur. ſolus actus liber propriè denominatur moralis, quia ſolus liber actus eſt laude, vel vituperio
D. Thom. dignus: moralis autem actus eodem modo laudis, ac reprehenſionis capax eſt. Unde eſt illud
Ariſt. Ariſt. 1. Ethic. c. 13. *Cùm de moribus loquimur, non ſapientem, aut perſpicacem, ſed manſuetum, aut temperantem aliquem dicimus.* Mos ergo proprie dictus nihil aliud eſt, quàm frequentia, ſeu continuatio ſimiliũ actuum moralium, & humanorum per aliquod tempus. Et hoc modo dicitur aliquid fieri ſecundum morem, ut Joan. c. 19. *Mos eſt Judæis ſepelire*, & Geneſ. 50. *Iſte quippe mos erat, cadaverum conditorum.* Et eodem modo qui conformes ſunt in operando moraliter, unius moris eſſe dicuntur. Pſal. 67. *Qui habitare facit unius moris in domo.* Unde hoc videtur differre inter morem, & uſum, quod uſus tam de frequentia actuum, quàm de ſingulis actibus dici poteſt, ut dixi: mos autem non dicitur proprie de uno actu, neque id eſt in uſu, ſed de frequentia actuum ſimilium. Unde ſi uſus ſumatur pro frequentia actuum, non videtur à more differre. Addit verò D. Tho. ſupra, morem in alia ſignificatione dici de inclinatione ad ſimiles actus, ex illorum frequentia relicta, quæ inclinatio non eſt aliud, quam aliquis habitus, quod etiam dici poteſt de uſu, juxta ſententiam Alphonſi in lege citata, quamvis illa plura comprehendat, ut mox explicabo.

4. De conſuetudine igitur, ſi ſumatur, ut eſt quid facti (ut dicitur in c. 1. de conſt. in 6.) idem fere ſentiendum eſt: nam ut eiſdem locis D. Thomas, ait, mos, & conſuetudo idem ferè ſunt,
D. Thom. quia utraque vox ſignificat moralium actuum frequentiam. Propria enim conſuetudo non eſt, niſi in actibus liberis: nam in neceſſariis, potius nunquam conſuetudo vim habet, & ideo proprie non eſt in brutis, licèt per analogiam interdum illis tribuatur. §. *pavonum*, Inſtit. de rer. diviſ. Deinde conſuetudo non eſt in ſingulis actibus, ſed in eorum frequentia, ut Iſidorus inſinuavit, & apertius D. Thomas in 3. ubi ſuprà
Iſidor. dixit, *conſuetudinem importare quandam frequentiam circa ea, quæ facere, vel non facere in nobis eſt.* Dixi autẽ hoc eſſe intelligendũ de conſuetudine ſumpta ut eſt quid facti, quia oportet in conſuetudine duo diſtinguere, unum eſt ipſa frequentia actuum, quam poſſumus vocare conſuetudinem formalem, & hanc dicimus eſſe quid facti, ſicut uſum. Aliud verò eſt id, quod ex tali frequentia relinquitur, quod poteſt eſſe vel quid Phyſicum, ut eſt habitus, quod aliquando ſolet vocari conſuetudo apud Juriſtas, ſatis verò impropriè, & ideo illud omittimus, & ſub conſuetudine facti illud computamus. Aliud ergo, quod ex conſuetudine relinquitur, eſſe poteſt quid morale per modum facultatis, vel juris obligantis ad ſic operandum, vel tollentis aliam obligationem, quod poteſt vocari jus conſuetudinis, ſeu conſuetudine introductum. Sicut n. conſuetudo inducit inclinationem ad ſimiles actus, & conſequenter dat facilitatem, & delectationem in opere, quæ non eſt tantum aliquid morale, ſed etiam Phyſicum, quod habitum appellamus; ita conſuetudo facti inducit moralem facultatem, vel obligationem, vel mutat illam (ut poſtea videbimus) non inducendo aliquid Phyſicum, ſed moralem facultatem, aut vinculum, quod jus appellamus. Et ideo ſicut nomen moris ex frequentia moralium actuum tranſlatum eſt ad ſignificandum ipſum habitum, ſeu inclinationem, ità conſuetudo, licèt aliquid facti primariò ſignificet, etiam transferri potuit ad ſignificandum aliquid juris, quod ex frequentia actuum relinquitur, quatenus ſuo modo inducit ad ſimiles actus. Quia nomen cauſæ transferri ſolet ad effectum, & è converſo: & ita vocatur conſuetudo, & ipſa frequentia actuum, & jus per illam introductum. Et quoad hoc videntur diſtingui mos, & conſuetudo ab Iſidoro ſupra, quia mos ad factum tantum refertur, conſuetudo vero etiam ad jus, uſus vero juxta tertiam ſignificationem in dicta lege indicatam poteſt etiam hoc modo accipi, licet plura comprehendat. Iſidorus vero uſum etiam retulit ad ſolum factum, ut ex allegatis verbis intelligitur.

Ex his ergo conſtat, cum inquirimus, quid 5.
Conſuetudo juris & facti quid. ſit conſuetudo, neceſſarium eſſe diſtinguere, ſub qua ratione conſuetudo ſumatur: nam aliter definienda eſt, ut eſt quid facti, aliter ut eſt quid juris. Priori enim modo optima eſt definitio, quæ ex divo Thoma ſumitur, ſcilicet, *conſuetudo eſt frequentia operandi liberè eodum modo*, ſeu
D. Thom. frequentia liberi uſus circa quamcunque rem, quæ noſtræ ſubſit poteſtati. Eſt autem advertendum, non quamcunque conſuetudinem facti habere vim conferendi aliquod jus: nam vitioſa conſuetudo nullum jus confert, neque illa, quæ ex lege naſcitur, licet conſuetudo dicatur, juxta illud Lucæ cap. 2. *Vt facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo.* Quæ etiam mos ſolet appellari, ut Actorum 15. Circumciſio eſſe dicitur *ſecundum morem Moyſi.* Et multæ ſunt conſuetudines ſimiles, quæ omnes ad preſentem conſiderationem non ſpectant. Et ideo ut definitio limitetur ad illam conſuetudinem facti, quæ ad jus aliquod introducendum ſufficiat, neceſſe eſt, vel hoc ipſum, vel aliquid æquivalens in illa definitione addere, ſcilicet, eſſe legitimam frequentiam actuum juri alicui conſentaneam, vel habentem conditiones omnes juri requiſitas, vel quid ſimile. Atque ad conſuetudinem ſic ſumptam poterit applicari definitio Iſidori, ſi nomen juris non formaliter, ſed cauſaliter intelligatur, ſi tamen intentio Iſi-
Iſidor. dori, & contextus, ac proprietas verborum conſideretur, non videtur in hoc ſenſu loquutus.

Quocirca licet probabile ſit, Iſidorum in ci- 6.
tatis locis utraque ratione conſuetudinem conſideraſſe, & in illa parte, quæ ponitur in cap. *mos*, loquutum eſſe de conſuetudine, prout eſt quid facti: nam hoc modo mos, & conſuetudo idem ſunt, & in eodem ſenſu dixiſſe, *conſuetudinem dictam eſſe, quia in communi eſt uſu.* Nihilominus in cap. *conſuetudo*, ubi illam definit modo ſupra poſito, conſideraſſe videtur conſuetudinem prout eſt quid juris, ſeu quoad jus ipſum, quod ex facto, ſeu frequentia actuum reſultat. Et ita facile expediuntur objectiones in principio factæ.

Ad primam enim dicimus, in conſuetudine 7.
utrumque reperiri, ſcilicet, quid facti, & juris, ideo nunc eſſe ſermonem de illa ſecundum unam rationem, nunc ſecundum aliam. Et quia
Iſidor. in ordine ad leges, de quibus ibi Iſidorus tractabat, magis pertinet jus, quam factum, ideo ſub ea ratione, & per genus juris illam definivit. Et ſumitur ex leg. *de quibus*, ff. de legibus, ubi prius dicitur, *de quibus ſcriptis legibus non utimur, id cuſtodiri oportet, quod moribus, & conſuetudine introductum eſt*, & infra, *Inveterata conſuetudo pro lege non immerito, cuſtoditur, & hoc eſt jus, quod dicitur moribus conſtitutum.* Sic etiam in lege Hiſpaniæ partit. 1. titul. 2. l. 1. definitur conſuetudo, *Eſt jus non ſcriptum quod ex longo, & continuo uſu ortum eſt.* Et eodem modo per idem genus definiunt Juriſtæ conſuetudinem in rubrica de conſuetudine, & Bart. in dicta leg. *de quibus*, in le-
Bart. ctura, & in repetit. quæſt. 1. ubi nominis æquivocationem rectè diſtinguit fere modo à nobis explicato. Particula autem illa, *non ſcriptum*, quam addit lex Hiſpaniæ, & multi Doctores, virtute continetur in eo, quod dicitur; eſſe jus moribus inſtitutum: nam per

per hoc distinguitur à lege, utique scripta, & in c. 3. amplius particulam illam explicabo.

8. Atque hinc facile expeditur secunda objectio: nam sumpta consuetudine prout est quid juris, recte dicitur esse in moribus institutum, quia mores ad factum spectant, non ad jus, & ita non ponitur ullo modo definitum in definitione, quia jus consuetudinis per frequentiam actuum moralium introducitur, quæ frequentia dicitur mos. Et ita etiam in re nullum committeretur vitium, si jus consuetudinis per factum ejusdem consuetudinis definiretur, utendo terminis in diversa significatione. Quod autem Isid. ait, *Isidor.* *Morem esse consuetudinem tantum de moribus tractam*, optimum habet sensum, & sine ullo vitio, advertendo, mores interdum dici quasi divisivè, seu distributive de singulis actibus moralibus. Morem autem, ut significat consuetudinem, quasi collective significare collectionem illam, seu frequentiam actuum: sic ergo dicitur mos trahi ex moribus, id est, ex actibus liberis, & moralibus. Vel etiam considerari potest, non quencunque morem, sed communem, & publicum alicujus communitatis esse sufficientem ad inducendum jus consuetudinis, de quo tractamus, id est, quod obligationem legis possit inducere: nam privatus mos unius personæ, vel familiæ non inducit jus legis, ut infra dicemus. Dicitur ergo hæc consuetudo, quæ ad inducendum jus sufficit, debere trahi ex moribus, id est, debere esse morem ita communem, ut ex moribus totius communitatis, & omnium, vel plurium partium ejus consurgat. *Isidor.* Addit denique Isidor. particulam exclusivam, *tantum* ad denotandum illum morem ad consuetudinem juris constitutivam (ut sic dicam) sufficere, qui solo usu, & moribus introductus sit, absque lege, & jure scripto, quod illum induxerit: nam mos ille cum sit ex jure, ut sic, non inducit jus, licèt firmare possit illud, ut infrà dicemus.

9. Ad tertiam difficultatem jam dictum est, licet jus consuetudinis sit effectus consuetudinis facti, nihilominus hîc non definiri consuetudinem facti, sed juris, & ideo cum additur, *quod pro lege suscipitur*, non poni effectum consuetudinis definitæ, sed substantiam ejus declarari. Dicitur autem pro lege suscipi, non quia non sit vera lex, sed quia Isidorus nomen legis accommodat ad legem scriptam, & ideo dicit, jus consuetudinis loco illius suscipi, ubi illa deest. Advertit autem *Bart.* Bart. in dicta repet. n. 6. per hanc particulam distingui consuetudinem à jure, quod descendit ex usu singularis personæ, quod non suscipitur pro lege, nec est jus disponens, sed potius dispositum per legem. Ad quod intelligendum adverto (quod in principio hujus tractatus notavi) jus dupliciter dici, uno modo de illo quod consistit in facultate utendi, quod est dominium, vel quasi dominium: nam potest includere jus in re, & ad rem, & generaliter dici potest jus dominii, vel quasi dominii, & ita in rigore spectat ad factum: alio modo dicitur jus de illo quod vim habet obligandi, & imperandi, & dici potest jus legis, seu legale. Privatus ergo usus unius personæ potest conferre jus in re, vel dominium rei, aut jus servitutis, & similia, ut in præscriptione contingit: illud tamen jus non habet vim legis, & ideo rectè dicitur non esse jus disponens, quia non præcipit, nec ordinat, sed potius esse jus dispositum, quia acquiritur secundum juris dispositionem. Consuetudo autem, de qua modò loquimur, non hoc jus, sed legale est, & ideo dicitur esse jus, quod pro lege suscipitur, & ad illud requiri consuetudinem, quæ moribus utentium, id est, communitatis alicujus inducatur.

10. *Differentia inter consuetudinem, & præscriptionem notanda.* Unde obiter declarata est differentia inter consuetudinem, de qua loquimur, & præscriptionem: sæpe enim illæ duæ voces consuetudinis, & præscriptionis reciprocè, & quasi pro eadem accipi solent, propter aliquas convenientias, quas habent. Nihilominus tamen secundum proprias rationes sumptæ multum differunt, ut *Bart.* Bart. dicta q. 1. in fine docet, & alii antiquiores, quos refert, & alii posteriores, ut *Panorm.* Panor. & *Roch.* Roch. Curt. in c. ult. de const. cum Glossa ibi *Curt.* verb. *legitimè*, & Haim. *Glossa.* Cravet. de antiquit. tempor. 4. p. in princ. *Haim. Cravet.* Balb. de præscript. 1. p. q. 10. *Balb.* Roch. Curt. in c. ult. de consuet. sect. 5. n. 3. & *Covar.* Covar. in regula, *possessor*, 2. p. §. 3. n. 2. *Matienz.* Matienz. lib. 5. recopil. t. 7. l. 1. Gloss. 6. n. 3. & *Molina.* Molin lib. 1. de primogen. c. 6. n. 10. qui plures differentias assignant, quibus omissis radix diversitatis ex dictis clarius colligitur. Quia tam in præscriptione, quam in lege non scripta intervenit aliquid facti, & juris, quod per factum introducitur, unde & præscriptio consuetudinem aliquam requirit, & lex non scripta interdum requirit consuetudinem aliquo modo præscriptam, seu certam, & legitimam.

11. *Prima differentia.* Differunt autem in primis, ac præcipue in ipso jure, quia præscriptio stricte sumpta non introducit jus legale, seu disponens tanquam lex, sed confert jus dominii, aut aliud simile jus utendi, vel fruendi, aut re corporali, ut domo, veste, aut incorporali, ut jurisdictione, suffragio. Et hic etiam differunt in consuetudine facti, per quam unum vel aliud jus introducitur; nam alias conditiones requirit consuetudo præscriptionis, quàm legis. Nam ad jus legis necessaria est consuetudo populi, ad præscriptionem sufficit usus privatæ personæ, nisi res præscribenda communitati sit acquirenda. Aliqui verò ex Juristis citatis consuetudinem vocant, quoties communitas est, quæ præscribit, vel contra communitatem præscribitur. Sed non rectè, quia jus acquisitum non est lex, sed dominium, vel aliud jus utendi: nam tunc communitas se habet tanquam unus privatus possessor, ac dominus; & differentia, quod persona præscribens, vel contra quam præscribitur, sit vera vel ficta, valde materialis est. Non oportet ad nominibus contendere.

12. *Secunda differentia.* Alia differentia est, quia ad consuetudinem propriam, & legalem, de qua loquimur, necessarius est consensus populi, vel principis, contra quem quodammodo inducitur; in præscriptione autem non est necessarius consensus ejus, contra quem præscribitur, ut notavi in tract. 2. de relig. lib. 1. c. 5. & hinc est, ut ad consuetudinem non requiratur titulus, quia consensus sufficit, ad præscriptionem autem requiritur. Ita Glossa, Abb. & alii dicto c. ult. intelligitur *Glossa.* autem negativè, seu indefinitè, quia ad præ- *Abb.* scriptionem sæpe requiritur titulus, non tamen semper, ad consuetudinem verò nunquam. Unde etiam in præscriptione requiritur bona fides, in consuetudine autem non semper, saltem in principio. Denique licèt in utraque aliquis temporis cursus requiratur, non tamen idem, sed in præscriptione postulatur juxta legis dispositionem; in consuetudine autem, vel non est eadem juris dispositio, vel per se necessaria non est, sed illud sufficit, quod ad judicandum consensum Principis, vel populi sufficiens sit, ut postea exponemus. Aliæ indifferentiæ assignantur à dictis auctoribus, quæ vel re vera non subsistunt, vel eas examinare nobis non est necessarium.

CAPUT II.

An consuetudo semper inducat jus non scriptum, & definitio data integra sit.

1. RAtio dubitandi est, quia Isidorus in definitione data solum addit particulam illam, *cùm deficit lex*, vel ad explicandum, consuetudinem debere esse jus non scriptum, vel etiam ad indicandum, non debere supponere legem scriptam. Utrumque verò videtur habere dubium. Primum, quia sæpe contingit leges consuetudinis esse scriptas, quales censentur esse leges feudorũ, & in nostra Hispania leges fori; ergo esse non scriptũ, non est de ratione consuetudinarii juris. De secundo etiam dubitari potest, quia sæpe con-

ſuetudo derogat legi præexiſtenti, ut infrà dicetur; ergo falſum eſt, quod conſuetudo non ſupponat legem. Unde poteſt addi tertium dubium circa priorem particulam, *Quod pro lege ſuſcipitur*, quia ſæpe conſuetudo non ſuſcipitur pro lege, ſed potius tollit legem: unde non obligat ad aliquid agendum, ſed ad ſummum permittit. Quarta idem difficultas addi poteſt, quia in tota illa definitione non explicatur id, quod maximè eſt ſubſtantiale, & eſſentiale conſuetudini, ſcilicet, ut ſit communi populi conſenſu recepta.

2. *Germana interpretatio illius particulæ, Cum deficit lex.*

Reſpondeo in primis, proprium ſenſum illius particulæ, *cum deficit lex*, & rationem ejus eſſe, jus conſuetudinis ſolere introduci in defectum legis: nam ubi jus ſcriptum ſupponitur, non eſt neceſſaria conſuetudo quæ jus introducat, quia lex ſufficit. Imò nec videtur moraliter poſſibilis talis conſuetudo, quia de ratione conſuetudinis eſt, ut ex tacito, & non expreſſo conſenſu introducatur, l. *de quibus*, ff. de legib. ubi hoc notat Bart. in repetition. numer. 7. & idem ſumitur clarè ex §. *non ſcripto*, Inſtitut. de jur. natur. &c. Unde ſi conſuetudo orta eſt ex vi legis, eo ipſo non poteſt habere vim introducendi legem, quia non eo animo inchoatur, vel continuatur, ut homines per illam obligentur, ſed potius ut obediant legi præexiſtenti. Nec refert, quod interdum dicitur conſuetudo induci poſt legem: nam hoc intelligitur vel ſolum de conſuetudine facti, quæ legem tantum confirmat, vel de conſuetudine limitante, aut interpretante legem, quæ quoad hoc poteſt novum jus inducere, ut infra dicetur, tamen quoad id non ſupponit legem, ſed aliquid illi adjungit. Sic ergo veriſſimè dicitur, conſuetudinem eſſe jus non ſcriptum, & ita habetur in l. *imò*, ff. de legib. & in l. *jus civile*, ff. de juſtit. & jur. & in §. *conſtat.* §. *non ſcripto*, Inſtit. de jur. natur. Et ratio eſt, quia nec per ſe ſcripturam requirit, nec etiam manat ex jure ſcripto, imò nec ex proprio, & expreſſo præcepto ſuperioris, ſed uſu ipſo introducitur, uſus n. non ſcripturis, aut verbis, ſed in factis conſiſtit. Et hoc docent Theologi de aliquibus legibus Eccleſiaſticis, quæ traditione habentur, de quibus in duobus ſequentibus capitibus aliquid dicemus.

Bart.

3. *Bart. Gratian.*

Diſputant autem Juriſperiti, an ſcriptura ita repugnet conſuetudini, ut in ſcripta redigatur, eo ipſo deſinat eſſe conſuetudo, ſeu jus conſuetudinarium, & incipiat eſſe lex alterius rationis. Aliqui enim id affirmarunt, ut Bart. ſuprà refert, & indicat Gratian. §. *cum itaque*, poſt c. 5. d. 1. ubi dicit, conſuetudinem in ſcripta redactam conſtitutionem eſſe, non ſcriptam autem conſuetudinem appellari, & ſequitur Rochus Curt. tract. de conſuetud. in Præf. n. 5. & 6. cum Bald. in dicta l. *de quibus*, & Jaſ. in l. 2. ff. de vulgar. & pupill. dicente, conſuetudinem redactam in ſcripta per eum, qui non habet poteſtatem condendi leges, manere nihilominus in vi conſuetudinis, quod eſt clarum, quia illa ſcriptura non eſt lex, ſed potius deſervire ad memoriam, vel probationem, ſicut nos probamus traditiones non ſcriptas ex Patribus. At verò ſi conſuetudo redigatur in ſcriptum ab habente authoritatem condendi legem, eo ipſo deſinere eſſe conſuetudinem, quia jam non eſt jus non ſcriptum, nec ex conſenſu tacito, ſed expreſſo. Addi etiam poteſt, quod, licèt conſuetudo ſcribatur per modum legis ab habente authoritatem condendi leges, ſi tamen per ſcripturam non intendat novam vim addere conſuetudini, nec authenticè declarare, vel affirmare, illam eſſe conſuetudinem ſufficientem, ſemper illa maneat in vi conſuetudinis, quomodo multi cenſent de legibus fori: ſi verò per veram legem ſcriptam ab habente authoritatem, & per verba obligantia conſuetudo ſtabiliatur, jam tunc non eſſe conſuetudinem, ſed ſcriptam legem.

Roch. Curt. Bald.

4. *Bart.*

Mihi autem videtur, etiam in hoc ultimo caſu perſeverare conſuetudinem in ſua vi, & in propria ratione conſuetudinis, niſi per legem denuo ſcriptam auferatur. Et ita ſentit Bart. in dicta l. *de quibus*, q. 1. n. 7. & loquuntur frequentius Juriſtæ ibi, & in dicta l. 2. de vulgar. & pupil. & Anton. extra de conſuetud. in rubr. & alii, quos refert Rochus ſuprà. Et poteſt probari ex c. 2. de præbend. in 6. ibi. *Hujuſmodi conſuetudinem authoritate Apoſtolica approbantes, ac nihilominus volentes eam inviolabiliter obſervari.* Illa ergo lex ſcripta non deſtruit conſuetudinem, quam ſervari præcipit, ſed illi addit novum robur, &, ut Gloſſa ibi inquit, de ſpeciali conſuetudine fit jus commune. Et ratio eſt, quia non repugnat, illa duo vincula ſimul permanere, ſc. conſuetudinis, & legis ſcriptæ, ſicut poſſunt eſſe ſimul duæ leges ſcriptæ de eadem re, ſimulque obligare. Et ita ipſamet jura ſcripta ſæpe allegant conſuetudinem, & jus ſcriptum, tanquam ſimul corroborantia rei honeſtatem, vel obligationem, ut conſtat ex c. *videtur*, qui matri. accuſ. poſ. ibi, *Tam antiqua conſuetudine, quam legibus approbatur.* Neque eſt inutilis perſeverantia conſuetudinis, & obligationis ejus, non obſtante lege ſcripta, quia ſi conſuetudo ſit ſpecialis, & lex ſuperveniens ſcripta ſit jus commune, ut in c. *cum inhibitio.* de clandeſt. deſponſ. & contingat per privilegium derogari talem legem, nihilominus ubi antiquior viguit conſuetudo, non cenſetur per illud privilegium derogata, niſi expreſſè etiam conſuetudini deroget. Et ideo non eſt quæſtio de ſolo modo loquendi, ſed de re, quia ad morales effectus multum referre poteſt, quod conſuetudo, quæ incipit ſine lege, currat cum lege, & ſuam vim retineat, ſecundum quam ſemper erit non ſcriptum jus: nam ſola concomitantia legis ſcriptæ non tollit, quin aliud jus in ſua vi, & formalitate ſit non ſcriptum. Oportet autem, ut ante legem ſcriptam conſuetudo ſit conſummata, & ſufficienter introducta; nam ſi tantum ſit inchoata, & per legem ſcriptam quaſi anticipetur, & introducatur obligatio, manebit purum jus ſcriptum, ut conſtat.

Anton. Roch.

Gloſſ.

5. *Quomodo conſuetudo legem ſupponere debet.*

Ad ſecundam objectionem de conſuetudine legi contraria, quæ legem ſupponere videtur, reſpondetur facile, non eſſe contra rationem conſuetudinis, ut ſupponat quamcunque legem, ſed ſolum ut ſupponat legem ſcriptam ſtatuentem illud ipſum, quod conſuetudine introducendum eſt: illam verò conſuetudinem, quæ derogat legi, non ſupponere legem circa idem, ſed potius circa oppoſitum: nam potius conſuetudo facit, ut hoc liceat: lex a. faciebat, ut non liceret, vel è converſo. Aliter vero explicat Bart. ſuprà n. 6. illam particulam, *cum deficit lex*, quod ſc. per illam denotetur, conſuetudinem non debere eſſe reprobatam per legem, quia ſi conſuetudo non eſt contra legem, ibi clarè deficit lex; ſi verò ſit contra legem, oportet, ut conſuetudine lex vincatur, & ſic deficiat, ut poſſit conſuetudo ſubſiſtere: nam ſi conſuetudo facti ſit contra legem, & illam non auferat, nunquam poterit jus aliquod introducere. Quæ doctrina vera eſt, & ingenioſe cogitata, non credo autem fuiſſe ab Iſidoro intentam, ſed in ſenſu ſimpliciori fuiſſe loquutam, ut ſuprà explicavi. Neque oportebat id ſpecialiter in definitione explicare, quia per ſe clarum eſt, non poſſe conſuetudinem jus introducere contrarium præexiſtenti, niſi illud auferat, cum repugnent circa idem ſimul eſſe duo jura contraria.

Bart.

6.

Sed tunc urget tertia objectio, quia conſuetudo derogans priori legi eſt vera conſuetudo, & non eſt jus. Ad hoc verò reſpondeo primò, in his rebus moralibus ſub habitu privationem intelligi, ſicut peccatum definitur ab Aug. eſſe dictum, vel factum, &c. ſub quibus actibus intelliguntur omiſſiones eorum legi contrariæ. Ita ergo cum conſuetudo dicitur eſſe jus, ibi intelligitur vel revocatio juris. Nam lex revocans aliam, vera lex eſt, licèt oppoſitum non præcipiat. Ita ergo conſuetudo revocans legem, dicitur jus non ſcriptum, quia pro lege revocante ſuſcipitur. Unde dicitur ſecundò, quòd ſicut promiſſio ponitur inter effectus legis, & lex permittens vera lex cenſetur, quia licet non præcipiat actum permiſſum, præcipit permiſſionem; ita

ita consuetudo legi derogans jus inducit, non quidem præcipiens actum priori legi contrarium, sed permittens tantum. Consequenter autem præcipit permissionem, seu prohibet, ne quis cogatur ad legem derogatam servandam, vel ne propter illam non observantiam puniri possit.

7. Quartam objectionem posui propter aliquos, qui reprehendunt definitionem Isidori ut diminutam, quia in ea deficit illa particula, *populi consensu*, vel, *communi consensu*, vel saltem particula, *populi*, ita quod non diceretur tantum, moribus *institutum*, ut ait Isid. sed, *moribus populi institutum*. Atque ita sentit Bart. in dicta l. *de quibus*, in lectur. n. 6. Imo ibi etiam magis approbat aliam definitionem prolixiorem per plures particulas explicantem conditiones ad consuetudinem requisitas. Alii etiam Canonistæ dictam definitionem brevitatis reprehendunt, & plures alias multiplicant quas referre supervacaneum est, quia non habent utilitatem, & videri possunt in Host. in sum. tit. de consuet. & Rocho ubi supra, & in ipso Bart. in dicta repet. n. 1. ubi priorem sententiam reprobat, & in sola definitione Isidori persistit. Dico ergo, nullam ex illis particulis esse necessariam, nec afferre claritatem, sed dubitationem. Nam si in definitione ponatur, *populi consensus*, statim oritur quæstio cujus populi, & an v.g. capituli consensus sufficiat, & idem est de similibus. Cum ergo dicitur, *moribus institutum*, satis ibi includitur consensus, quia mores voluntarii sunt, ut supra dixi. Subintelligitur autem, mores debere esse tales, qui ad jus introducendum sufficiant. Quas a. conditiones ad hoc habere debeant, vel quorum consensu niti debeant, non oportuit, nec debuit in definitione explicari: nec n. est necesse, ut omnes causæ rei in definitione ponantur, sed tantum intrinseca ratio formalis ejus; reliqua vero in discursu materiæ explicanda sunt.

Approbatur definitio Isidori initio proposita.

CAPUT III.

Quotuplex sit consuetudo, & an forum, & stylum comprehendat.

1. QUoniam multiplex esse potest consuetudo, & non omnis instituto nostro deservit, quia solum tractamus de illa consuetudine, quæ ad jus humanum pertineat, & possit illud introducere, vel aliquo modo abrogare, ideo necesse est consuetudinis varietatem præ oculis ponere, ut postea de sola consuetudine, quæ ad nos pertinet, disputemus, & ita etiam fiet, ut definitio consuetudinis exactius declaretur, & intelligatur. Præcipue a. tractabimus de consuetudinibus ut sunt quid facti: nam inde constabit, quid juris ex eis possit consurgere: nam in hac materia cognitio juris maxime pendet ex cognitione facti, tanquam ex prima causa, & radice.

2. *Prima divisio consuetudinis in eam quæ versatur circa res vel personas divisim, aut conjunctim, & illam quæ versatur circa facta hominum.*

Primo ergo distingui potest consuetudo in eam, quæ versatur circa res, vel personas divisim, aut conjunctim, & illam quæ versatur circa facta hominum. Hanc n. divisionem tetigit lex 4. tit. 2. part. 3. exemplisque declaratur: nam consuetudo solvendi, vel non solvendi decimas ex agro, vel vinea, versatur circa res, & illis quasi imponit onus, consuetudo vero solvendi, vel non solvendi decimas personales, vel solvendi tributum personale, circa personam versatur: consuetudo vero jejunandi, vel orandi, versatur tantum circa humanas actiones, ut constat. Dicunt ergo aliqui, priores consuetudines, sive circa solas personas, vel solas res, sive circa utrasque simul versentur, ad præscriptionem pertinere, non ad legem, quia solum conferunt per se, & immediate jus in re, vel ad rem, vel in personam, quod est facultas quædam moralis, non lex. Quia licet ex illo jure morali obligatio in conscientia oriatur ad solvendum decimas, vel quid simile illa obligatio non oritur ex consuetudine immediate, sed ex lege justitiæ naturalis quæ obligat ad reddendum unicuique quod suum est. Sicut ex præscriptione rei sequitur obligatio non rapiendi rem præscriptam, quæ immediate oritur ex naturali præcepto non furandi, & similiter ex præscriptione servitutis transeundi per agrum, sequitur, ut non possit quis juste impediri, ex eodem principio. Et idem invenitur in quacunque alia consuetudine circa rem, vel personam. At vero consuetudo circa facta hominum dicitur ad legem pertinere, non ad præscriptionem, quia nemo præscribit aliquid circa actiones suas, ut præcedenti l. dicebamus, sed potest consuetudine obligari, & per illam consuetudinem circa facta propria inducitur jus consuetudinis.

Hæc vero doctrina majori indiget explicatione. Primò, quia nulla videtur esse consuetudo, quæ non versetur circa humanas actiones, quia omnis consuetudo consistit in frequentia actionum humanarum. Quod si dicas, omnes consuetudines consistere in actionibus, non tamen omnes illas versari circa actiones humanas. Contra hoc est, quia hoc modo fere nulla erit consuetudo, quæ versetur circa facta hominum. Nam consuetudo jejunandi, licet actibus humanis fiat, tamen illi actus versantur, & circa res illas, quæ sunt materia temperantiæ, & circa personam operantem cujus passiones moderatur, & sic de omnibus aliis. Quod si illæ consuetudines dicantur specialiter versari circa res, vel personas quæ circa bona aliorum, vel circa personas ab operante distinctas versantur: sic verum quidem est, consuetudinem præscriptionis aliquo modo versari circa rem alterius, quia nemo præscribit rem propriam, & circa personam distinctam à præscribente, tum quia pertinent ad materiam justitiæ, & ideo debet consistere ex actionibus, quæ ad alterum ordinantur, tum quia præscriptio semper est contra aliquam personam, quæ necessario esse debet distincta à præscribente.

3. *Prima explicatio divisionis.*

Nihilominus non satis subsistit divisio illo modo declarata. Primo quia in ipsa præscriptione oportet distinguere personam, circa quam præscribitur, à materia, quæ præscribitur. Nam priori modo omnis consuetudo præscriptionis versatur circa personam, ut per se constat: posteriori autem modo non tantum versari potest circa rem, & personam, sed etiam circa facta humana. Potest enim Princeps præscribere contra vasallos, ut illi exhibeant hoc, vel illud ministerium personale, vel in bello, vel in domo, vel in agro; consuetudo ergo sic serviendi vel ministrandi inducit jus præscriptionis circa similia facta, sicut consuetudo jejunandi dicitur inducere obligationem jejunandi. Deinde in eodem sensu etiam consuetudo, quæ versatur circa alterum, & circa actiones, vel res, quæ in obsequium, vel utilitatem alterius fiunt, potest sine præscriptione legem inducere. Ut pia consuetudo offerendi spontaneè aliquid in Ecclesia, de qua loquitur caput, *ad audientiam*, de simon. versatur circa res, quæ offeruntur, ut circa proximam materiam, & circa Deum, ut personam, cui offeruntur, & circa Ecclesiam, vel Sacerdotes, ut circa personas, in quarum usum offeruntur: & nihilominus ex tali consuetudine circa tales res, & personas potest induci obligatio legis. Imo communior opinio est, de facto induci, juxta prædictum textum. Et licet probabile sit, posse etiam illam obligationem sufficienter explicari per modum præscriptionis, certum nihilominus est, posse etiam inducere obligationem humanæ legis, si aliæ conditiones concurrant. Nam si esset consuetudo de solo cultu personali, ut eundi tali die ad processionem, vel assistendi officio divino sine reali obligatione, posset illa consuetudo esse inductiva juris præcipientis; cur ergo non poterit idem facere consuetudo offerendi? Denique etiam è contrario non omnis consuetudo, quæ versatur circa actiones solius personæ, quæ ad alium non ordinantur, sufficit ad jus inducendum, nam consuetudo scribendi, aut pingendi, & similes

4. *Refutatur prædicta explicatio.*

circa facta verſantur, & jus inducere non ſufficiunt.

5. *Quomodo intelligenda prædicta diviſio conſuetudinis.*

Diviſio ergo illa, ut inſtituto noſtro deſerviat, non materiali modo (ut ſic dicam) ſed formali intelligenda eſt, & ſumenda ex fine, ſeu ſcopo, ut ſic dicam, conſuetudinis. Nam quædam videtur dirigi ad conſtituendum in rebus ipſis, vel inter perſonas jus aliquod, & hæc dicitur proprie verſari circa perſonas, vel res. Et de illa verum eſt pertinere ad præſcriptionem, & non ad legem non ſcriptam, quam hic veluti per antonomaſiam conſuetudinem appellamus. Neque obſtabit, quod talis conſuetudo poſſit interdum verſari circa facta hominum, ut circa proximam materiam, tum quia vel tunc non conſiderantur facta hominum, ut humanæ actiones ſunt, ſed ut res quædam tantæ æſtimationis, aut valoris: vel certe quia talis conſuetudo ſub illa merito comprehenditur, quæ eſt circa perſonam, quia per illam perſona manet obnoxia, & obligata, non ex conſuetudine tanquam ex lege, ſed ex jure acquiſito alteri circa talem perſonam vi conſuetudinis, quod jus ad præſcriptionem ſpectat. Sicut è contrario conſuetudo, vel potius uſus, per quem ſolet actio præſcribi, licet videatur proxime verſari circa actionem, quæ præſcribitur, nihilominus immediate cadit in perſonam, quæ erat obnoxia tali actioni, & per illam quaſi conſuetudinem liberatur.

6. Alia vero conſuetudo per ſe ordinatur ſolum ad uſum, vel non uſum ſimilium actionum, præciſe ut ſunt actiones ipſius operantis, ſive ſint quaſi immanentes in ipſo, ut jejunare, orare, &c. ſive ſint tranſeuntes in rem extrinſecam, ut ſcribere, arare, &c. & ſive ordinentur ad alterum, ſive ſint ab illa habitudine abſolutæ: omnes enim iſtæ actiones poſſunt in conſuetudinem ferri ſolum propter ſe, ſeu propter directionem illarum ſine reſpectu ad jus, quod alteri inde reſultat, vel in rem, vel in perſonam. Et ad hoc genus conſuetudinis pertinet illa, quæ jus præcepti poteſt inducere, quæ ſub illa conſideratione dici poteſt verſari circa actiones, quia illarum uſum, vel exercitium per ſe intendit, non tamen debent excludi conſuetudines, quæ circa res extrinſecas, vel perſonas verſantur: nam per illas etiam poteſt obligatio ſpecialis humanæ legis introduci, ſi ſub illo tantum reſpectu fiant, ut argumentum de conſuetudine obligationum convincit, & poſſunt facile adduci ſimilia. Nam conſuetudo eleemoſynæ poteſt eſſe talis, quæ legem inducat, cum tamen eleemoſyna circa rem extrinſecam, & perſonam diſtinctam verſetur, quia conſuetudo illa poteſt fieri intuitu miſericordiæ, & boni uſus ipſius operantis, ſine ordine ad jus alterius. Unde ratio generalis eſſe videtur, quia illæ actiones, etiamſi ſint ad alterum, & circa materiam extrinſecam, ſunt capaces obligationis introductæ ex vi ſolius conſuetudinis etiamſi per illam nullum jus alteri tribuatur, ſicut poſſent etiam præcipi lege humana, vel ſicut poſſet ſe homo per votum, aut puram promiſſionem ad illas obligare. Addendum vero eſt, non omnem ſimilem conſuetudinem, etiamſi circa pura facta verſetur, eſſe ſufficientem ad jus non ſcriptum conſtituendum, ſed illam tantum, quæ verſatur circa actiones morales ut bonas, vel malas in ordine ad communem utilitatem. Nam ſicut de ratione legis eſt, ut hujuſmodi actus præcipiat, vel prohibeat, ita idem neceſſarium eſt ad conſuetudinem legalem, ut ſic dicam. Et ita excluduntur conſuetudines ſcribendi, & ſimiles, quæ & indifferentes ſunt, & privatæ, & per ſe ſolum conferunt facilitatem, vel artificioſum uſum in hujuſmodi actionibus, non pertinent autem ad obligationem operandi, quam per ſe reſpicit conſuetudo, de qua tractamus.

7. *Secunda diviſio conſuetudinis in univerſalem & particularem.*

Secundo principaliter dividi poteſt hæc moralis conſuetudo in communiſſimam, ſeu univerſalem, communem, ſeu publicam, & particularem, ſeu privatam, quæ diviſio ſumitur ex parte ex l. *ſi ſervus plurium*, §. ult. ff. de legat. 1. & latius illam tradit Hoſtienſ. in ſum. tit. de conſuet. §. ult. Bald. & alii, quos refert Roch. ſupra num. 20. & 21. Sed illi aliter explicant, prout in eis videri poteſt. Ego vero ſub primo membro præcipue pono illas conſuetudines totius orbis, quæ jus gentium conſtituunt, l. 2. diximus. Nam illud re vera eſt jus, & in ſuo ordine tanquam vera lex obligat, ut ibi probavi. Eſt etiam jus non ſcriptum, ut etiam eſt manifeſtum: eſt ergo uſu introductum, & moribus non unius, vel alterius gentis, ſed totius orbis. Illam ergo vocat univerſalem, ſeu communiſſimam conſuetudinem. Unde obiter intelligi poteſt, definitionem conſuetudinis ſupra ex Iſidoro declaratam, in rigore competere juri gentium. Neque hoc eſt contra rectitudinem ejus ſecundum ſe ſpectatæ, quia re vera jus gentium conſuetudo quædam eſt, & inde habet vim ſuam, non ex ſolo jure naturali, ut ſupra probavi, nec ex voluntate alicujus humani Principis ut per ſe conſtat. At vero accommodando nomen, & rationem conſuetudinis ad præſentem tractatum, in quo de legibus civilibus, id eſt, humanis, prout à jure gentium diſtinguuntur, differimus, nomine conſuetudinis intelligenda eſt illa, quæ tantum communis eſt, quam civilem appellare poſſumus: & ſimili proportione coarctanda eſt definitio, ut vel nomine juris intelligatur jus humanum, vel civile, ut comprehendit etiam canonicum, vel certe hoc ipſum intelligatur indicatum per illam particulam, *Majoribus utentium inſtitutum*, Nam per illam ſignificatur, hoc eſſe debere jus denuo introductum, ſeu in particulari loco, aut provincia, ultra jura gentium communia, quæ quaſi naturalia reputantur. Quod magis explicatur, cum dicitur hoc jus haberi pro lege ubi deficit lex, nam jus gentium non eſt introductum quaſi in defectum legis, ſed tanquam per ſe neceſſarium, & quia per ſe modum illum poſtulat: non enim poterit aliter humano modo introduci. Et ita primum illud membrum quoad hanc partem omittimus. Ad illudque reduci poſſunt Eccleſiaſticæ traditiones, quarum initium, & author ignoratur, & ab univerſa Eccleſia obſervantur: nam illæ etiam jus non ſcriptum continent & moribus totius Eccleſiæ firmatæ ſunt. Nam cum Eccleſia de ſe univerſalis ſit pro toto orbe, merito tales conſuetudines univerſales, & generaliſſimæ dici poſſunt: De his vero traditionibus pauca addemus in ſequenti diviſione, & inde conſtabit, an inter eas, quæ jus humanum non ſcriptum conſtituere poſſunt, recenſendæ ſint.

Accommodanda eſt ratio conſuetudinis ad præſens inſtitutum, ut jus gentium excludat.

Eccleſiaſticæ traditiones quomodo jus non ſcriptum contineant.

8. *Privata conſuetudo non intelligitur de una perſona vel imperfecta communitate quæ leges ferre non poteſt.*

Conſuetudo particularis, & privata eſt omnis illa, quæ ab una tantum perſona exercetur, vel ab imperfecta communitate, cujus conſenſus ad legem ferendam non ſufficit, ut eſt privata domus, ſeu familia, de qua, & de ejus capite, ſeu patrefamilias ſupra l. 1. oſtendimus, non poſſe legem ferre. Hanc ergo privatam conſuetudinem in præſenti ſub conſuetudine non computamus, ex illo eodem fundamento, quod jus conſtituere non poteſt. Et ita docent communiter Juriſtæ cum Bart. in dicta l. *de quibus*, & Anton. de Butrio in c. ult. de conſuet. & alii. Ratio vero eſt, quia ſi conſuetudo ſit privatæ perſonæ, illa non poteſt ſibi legem propriam imponere, imo nec obligationem ex vi ſolius repetitionis actuum, etiamſi habeat propoſitum ſemper ſic operandi, niſi addat promiſſionem, quæ vi ſua, non ratione conſuetudinis, obligabit, & non per modum legis, ſed per modum facti, id eſt, voti, vel pacti, quo ſuppoſito lex naturalis inducit obligationem, ut in materia de voto explicavi. Quod adeo verum eſt, ut licet perſona operans alias habeat poteſtatem condendi legem per ſuam privatam conſuetudinem, non poſſit illam inducere, ut notavit Rochus ſupra n. 16. & 22. Quia reſpectu ſui eadem eſt ratio in Principe, quæ in privatis perſonis, quia in ſuis actibus propriis, vel frequentia eorum ſe gerit ut privata perſona, non ut Princeps, nec ſibi ipſi poteſt imperare, obligationem ſibi ſoli directe imponendo, ut ſupra viſum eſt. Reſpectu vero aliorum etiam

Bart. Anton. de Butr.

etiam non poteſt ex privata, ſeu perſonali conſuetudine Principis jus conſuetudinis in ſubditos redundare. Tum quia una ex conditionibus requiſitis ad jus conſuetudinis eſt, ut ex tacito populi conſenſu introducatur qui non intervenit, niſi per uſum, & morem ejuſdem populi, ſine illis ergo non ſufficit privata conſuetudo Principis. Tum etiam quia non tenentur ſubditi Principem imitari in ſuis actionibus, etiam honeſtiſſimis, & frequentibus, niſi ipſe præcipiat: non præcipit autem ſufficienter, operando tantum per ſuam privatam conſuetudinem, quia illa non eſt expreſſum, nec tacitum ſignum voluntatis obligandi, ut per ſe patet. Unde rectè dixit Bart. in l. 2. C. quæ ſit long. conſ. in prin. poteſtatem condendi legem conſuetudinariam, tunc ſolum transferre in Principem, cum procedit ex populi conſenſu. Sic ergo perſonalis conſuetudo nunquam inducit legem.

9. Eademque fere ratio eſt de conſuetudine imperfectæ communitatis, ut unius familiæ, quia illa etiam non poteſt inducere jus, quia una familia non poteſt ſibi imponere legem expreſſam, ut ſupra oſtendi in l. 1. ergo multo minus poterit inducere tacitam, qualis eſt conſuetudo. Accedit, quod licet talis communitas poſſit aliqua privata ſtatuta condere, quæ licet non per modum legis, ſaltem per modum pacti, ſeu mutuæ conventionis obligent: nihilominus etiam hoc modo non videntur poſſe obligari perſonæ talis communitatis per ſolam conſuetudinem, quia pactum, vel promiſſio non inducitur ſola conſuetudine, niſi intercedat præſcriptio, vel ſupponatur aliqua lex, vel inſtitutio, in qua talis conſenſus in obligationem pacti fundetur. Et eadem ratione licet pater familias præceptum poſſit ponere in ſua familia, non tamen poteſt per ſuam conſuetudinem illam obligare, ob eandem rationem quod ſola conſuetudo perſonalis non eſt ſignum tacitum præcepti.

10. *Quæ ſit conſuetudo, quæ legem inducit.* Relinquitur ergo, ut ſola conſuetudo quaſi media quam communem appellavimus, ſeu publicam, ſit proprii juris humani poſitivi inductiva. Et ita illa ſola intelligitur in hac materia nomine conſuetudinis, ut ſenſerunt Bart. in dicta l. *de quibus*, in lectur. n. 4. & Bald. in rubr. quæ ſit longa conſuetudo, Pan. Roch. & omnes in dicto c. ult. Et facile conſtat, tum ex ſufficienti partium enumeratione, tum ex dictis circa definitionem conſuetudinis, quæ in ſequenti cap. quoad hanc partem magis explicabitur. Advertere autem oportet, aliud eſſe, communitatem aliquam eſſe capacem poteſtatis ad ferendas leges, aliud eſſe habere illam. Nam per ſe ſolum habent hanc poteſtatem quoad leges civiles reſpublicæ ſupremæ, quæ ſuam juriſdictionem in Principem aliquem non tranſtulerunt. Capacitatem vero habent omnes cõmunitates perfectæ, ſeu civitates, aut populi, qui poſſunt propriis legibus communibus, vel municipalibus obligari, etiamſi Principem ſuperiorem habeant, quia ſaltem ex conſenſu illius poſſunt leges ferre. Conſuetudo ergo publica cujuſcunque communitatis capacis obligationis propriæ legis, eſſe poterit inductiva juris, quantum eſt ex parte communitatis, etiamſi actu non habeat poteſtatem ferendi leges. Quanvis talis conſuetudo plures conditiones requirat ad inducendam legem in communitate non habente de facto illam poteſtatem, quam in habente, quia ſaltem requirit tacitam licentiam Principis, ut poſtea dicemus.

11. Unde tandem infertur, juxta varias communitates magis, vel minus amplas, ſeu generales, poſſe etiam diſtingui varias conſuetudines publicas, & ſub hoc membro medio contentas. Et juxta eandem varietatem reſultat etiam varium, & multiplex jus conſuetudinis. Nam ſi communitas ſit Eccleſiaſtica, conſuetudo illius inducet jus Eccleſiaſticum: ſi laica, inducet jus civile. Item in priori ordine ſi conſuetudo ſit totius Eccleſiæ, conſuetudo inducet jus canonicum commune, de quo ſunt multa decreta diſt. 11. Si vero ſit totius provinciæ, erit quaſi nationale; ſi vero ſit ſpecialis Epiſcopatus, erit quaſi ſynodale, ſeu diœceſanum, ſi privati capituli, vel communitatis, erit quaſi municipale. Et cum proportione in civilibus: nam ſi ſit conſuetudo unius regni, erit jus, ut ita dicam, regale, ſeu provinciale, aut nationale: ſi a. ſit civitatis, erit municipale. Jus a. civile commune in hoc genere inveniri non poteſt ultra jus gentium, quia varia regna in eiſdem moribus civilibus convenire non poſſunt, & licet interdum in aliqua conſuetudine ſimilitudinem habere poſſint, non tamen per modum unius, ſed per modum plurium inter ſe ſimilium, ſicut in multis legibus regni varia regna cõcordant, lex tamen unius non obligat alios, nec e converſo. Neque etiam in hoc genere exiſtimo reperiri jus prætorium proprie, quidquid aliqui Juriſtæ dicant (ut videri poteſt apud Rochum ſupra n. 22.) quia illa duo, ſcilicet, jus prætorium, & conſuetudinarium involvunt repugnantes conditiones, ut facile conſideranti patebit, illud enim omitto, quia parum ad nos refert.

CAPUT IV.

De tertia diviſione conſuetudinis, ſecundum jus, præter jus, & contra jus, ubi nonnulla de traditionibus Eccleſiaſticis tractantur.

1. TErtiò principaliter dividitur conſuetudo in eam quæ eſt ſecundum legem, præter legem, vel contra legem. Quam diviſionem tradunt Abb. in dicto c. ult. de conſuet. circa finem, & ibidem Ant. & Rochus ſect. 5. n. 5. & Car. q. 45. & inſinuat Hoſt. in ſum. §. ult. eodem tit. Poteſt a. illa triplex comparatio fieri vel ad legem naturalem, vel ad poſitivam divinam, vel ad humanam, & ita juxta illas tres leges conſurgit triplex diviſio trimembris, & de omnibus aliquid breviter dicamus, ut rejectis quæ ad inſtitutum non pertinent, & breviter explicatis, quæ clariora ſunt ad propria, & difficiliora tranſitum faciamus.

2. Igitur reſpectu legis naturalis nullus actus moralis videtur eſſe præter illam ſaltem in individuo, quia omnis actus moralis in individuo eſt bonus, vel malus (juxta probabiliorem ſententiam;) ergo eſt conformis, vel difformis legi naturali, quia lex naturalis de omnibus humanis actibus diſponit: conſuetudo autem conſurgit ex actibus in individuo factis; ergo ſemper eſt vel conformis legi naturali, vel ab illa diſcrepans, & ita nulla erit præter illam legem.

3. *Qui actus ſecundum legem naturalem, qui contra eam dici poſſint.* Nihilominus tamen loquendo de lege naturali ut prohibente actus, vel ut in rigore præcipiente exercitium eorum, ſic quædam conſuetudo dicetur eſſe ſecundum legem naturalem, quia ab illa procedit, & per eam obſervatur lex ipſa naturalis. Extremè verò contraria erit contra legem, ſcilicet per quam lex naturalis quovis modo violatur, etiam leviter. Alia verò erit præter naturalem legem, ſive conſtet ex actibus indifferentibus in individuo ſecundum probabilem opinionem, ſive ex actibus honeſtis, qui licet approbentur à lege naturali, vel præcipiantur quoad modum, ſeu ſpecificationem, id eſt, ut ſi fiant, tali, vel tali modi fiant, abſolute non præcipiuntur quoad exercitium, ſed abſque lege naturali præcipiente fiunt.

4. Prima ergo conſuetudo ſecundum legem naturalem, licet optima ſit, ut per ſe conſtat, non tamen habet proprium effectum moralem, qui ad præſens ſpectet. Non enim introducit novam legem poſitivam circa eoſdem actus, quia non fiunt ex tali intentione, vel voluntate, ſed animo ſervandi legem naturalem, ut ſupra tactum eſt. Utilis verò eſt talis conſuetudo ad corroborandam (ut ſic dicam) quoad nos, naturalem legem, conſervando memoriam ejus, & facilitatem præbendam toti communitati in illius obſervantia. Interdum etiam poteſt hæc conſuetudo interpretari legem naturæ, ſi ſit à prudentibus, & ſapientibus, ac ſtudioſis viris probata. Conſuetudo autem contra legem naturæ non meretur nomen conſuetudinis, ſed corruptelæ, ut jura loquuntur. Unde nullum effectum legis habere poteſt,

Conſuetudo contra legem naturæ nullum effectum habet. D. Thom.

poteſt, revocando, vel introducendo illam, ut docet D. Thomas 1. 2. q. 97. ar. 3. ad 1. & traditur in dicto c. ultim. de conſuet. & in c. *ſi conſuetudo*, & in cap. *quæ contra mores*, cum ſimilibus, diſt. 8. de hac etiam conſuetudine dicitur, nullo tempore confirmari. Auth. *ut nulli judicum liceat*, &c. collat. 9. tit. 9. c. 1. Ratio etiam evidens eſt, quia lex naturæ eſt immutabilis, ut ſupra vidimus, & ideo non poteſt abrogari. Actus etiam illi contrarii habent inſeparabilem malitiam, & ideo repugnat, ut ſub obligationem cadant. Atque hæ rationes probant, non ſolum non poſſe introduci per hujuſmodi actus legem obligantem, verum etiam nec poſſe auferri obligationem legis naturalis, vel tolli aliquod præceptum ejus aut omnino, aut ex parte, quia quoad hæc omnia immutabilis eſt lex naturalis, ut ſupra lib. 2. viſum eſt. Tertia vero conſuetudo, quæ dicitur eſſe præter legem naturalem, cogitari poteſt vel conſtans ex actibus de ſe honeſtis, vel ex actibus indifferentibus. Prior eſt propria conſuetudo de ſe apta ad jus inducendum, ſi alia concurrant. Et de illa principaliter dicturi ſumus. Poſterior vero per ſe, & ex objecto ſpectata inutilis eſt ad jus inducendum, quia actus indifferentes, ut tales ſunt, non cadunt ſub obligationem, tamen ſi in eis ſpectetur aliqua utilitas de ſe honeſta, poterit per talem conſuetudinem aliquam jus introduci, vel ſaltem jus humanum abrogari, ut infra tractando de effectibus conſuetudinis explicabimus.

5. *Dubium incidens.*

Hic vero occurrit quæſtio, an eodem modo cenſendum ſit de conſuetudine reſpectu juris gentium. In qua non agimus de conſuetudine illi conformi: nam conſtat, illam eſſe continuationem univerſalis conſuetudinis, & ita eſſe idem jus, & non novum. Nec de conſuetudine præter illud jus eſt ulla difficultas: nam illa de ſe bona, & apta ad jus introducendum eſſe poteſt, niſi aliud obſtet. Difficultas ergo ſolum eſt de conſuetudine contraria juri gentium: aliqui enim abſolute negant poſſe inducere jus, ut Pan. in dicto c. ult. & Roch. ibi ſect. 5. n. 16. *Panorm. Rochus.* ducuntur autem, quia putant jus gentium eſſe verè, & propriè jus naturale. Nos autem ſupra illa diſtinximus, & ita loquendo de proprio jure gentium, ceſſat ratio facta.

6. *Poteſt aliquid per conſuetudinem, quod eſt de jure gentium abrogari. Gloſſ.*

Quapropter dicendum cenſeo, abſolutè non repugnare, aliquid de jure gentium per conſuetudinem abrogari. Ratio eſt, quia illud, quod tantum eſt contra jus gentium proprium, non eſt intrinſece malum, cum oppoſitum non ſit de intrinſeca obligatione legis naturæ. Exemplum afferri ſolet ex Gloſſ. in leg. *ſi locus*, ff. quemadmodum ſervitus amittatur: nam de jure gentium eſt, ut nullus privetur poſſeſſione ſua, etiam ad publicam utilitatem, niſi ſoluto pretio, & tamen conſuetudine introduci poteſt, ut ſine pretio tollatur. Quod exemplum aliqui negant, tamen ſine cauſa, quia conſuetudo inducere poteſt modum, & conditionem dominii, atque adeo poteſt introducere, ut dominia particularia includant illam conditionem, & quaſi ſervitutem reſpectu boni publici. Veruntamen ſi attentè conſideretur, per illam conſuetudinem non derogatur alicui legi, formaliter loquendo, ſed fit mutatio in materia legis, quomodo etiam in lege naturali poteſt fieri hæc mutatio, ut ſupra dixi, & patet in exemplo præſcriptionis, & ſimilibus. Unde quæ hic objici ſolent contra poſitam aſſertionem, hoc uno verbo ſolvuntur. Magis accommodatum exemplum eſt de ſervitute captivorum in bello, quæ jure gentium introducta eſt, & per conſuetudinem tolli poteſt, ita ut non liceat in aliqua provincia, & idem credo eſſe de dominiorum diviſione. Et in Eccleſia poteſt dari exemplum: nam quadrageſimale jejunium in Eccleſia eſt quaſi de jure gentium, & nihilominus alicubi per conſuetudinem eſt immutatum ſaltem ex parte, quoad aliquot ex primis diebus.

7. *Jus gentium moraliter loquendo non poteſt totaliter.*

Addo tamen, licet aliquid de jure gentium poſſit ex parte conſuetudine ſeparari, tamen moraliter non accidere, ut in univerſum tollatur, quia oportet, omnes gentes in tali conſuetudine juri gentium contraria concordare, quod moraliter fieri non poteſt. Tum quia hæc uniformitas in quacunque materia vix invenitur: tum maxime, quia jura gentium ſunt valde conſentanea naturæ, & ideo quæ illis oppoſita ſunt, in paucioribus contingunt. Ex quo etiam ſequitur (quod eſt in hoc puncto advertendum) conſuetudinem contrariam juri gentium ita poſſe probari, & tolerari in aliqua natione, ut ex illa non redundet præjudicium vel injuria alterius nationis, ut ſi alicubi non concederetur tranſitus per vias publicas, niſi ſub aliqua conditione oneroſa, non poſſet extendi ad extraneos qui in ſuis terris tranſitum ſine tali conditione concedunt, niſi eſſet juſtum tributum poſitum ex cauſa, peregrinos etiam comprehendente: tunc enim jam non eſſet contra jus gentium. Secus vero eſſet, ceſſante illa ratione, tunc enim extendere conſuetudinem ad extraneos, redundaret contra jus naturæ, quia privaret alios jure ſuo, qui non tenentur illi conſuetudini parere, cum ſint extra juriſdictionem eorum, qui talem conſuetudinem introducere potuerunt.

8. Sed hinc objici poteſt contra priorem reſolutionem. Nam Princeps non poteſt aliquid ſtatuere contra jus gentium, quia poteſtas ejus, & juriſdictio inferior eſt ut ait Bald. tit. de nat. feud. c. 1. & tit. qui feudum dare poſſunt, c. 1. §. ult. & ſequitur Jaſon in l. *quo minus*, ff. de flum. in rep. n. 3. ergo nec conſuetudo unius populi poterit derogare juri gentium, quia non eſt potentior, quam lex Principis. Reſponderi poteſt primo negando conſequentiam, quia potentior eſſe poteſt conſenſus populi, & Principis ſimul, qui in conſuetudine concurrit, quam ſolus conſenſus Principis, quo ſtatuit legem. Nam fortaſſe Princeps non poſſet cogere populum ad aliquid acceptandum contra jus gentium, tamen ex communi conſenſu, & conſuetudine poſſet introduci. Secundo vero dico, Principem fortaſſe poſſe ferre legem contra jus gentium derogando illi quoad aliquid, quod in ſuo regno, & reſpectu ſuorum ſubditorum expedit non ſervari, ut v. g. quod in tali regno homines non ſint ſervi, ſed omnes ſint liberi, vel quid ſimile: nam hæc poteſtas non eſt contra rationem naturalem, nec contra debitum reipublicæ regimen. Unde ſicut Rex poteſt ſtatuere contra aliam conſuetudinem, ita etiam contra hanc quoad illam partem, quæ ſuum regnum concernit, quia propter ſolam univerſalitatem ibi non eſt fortior, vel immutabilior reſpectu ſuorum ſubditorum, ſed ſolum reſpectu aliarum nationum. *Bald. Jaſon.*

9. Secundo loco applicanda eſt tertia diviſio ſupra poſita ad legem poſitivam divinam: nam aliqua conſuetudo eſt ſecundum illam; alia præter illam; alia eſſe poteſt contra illam. Circa primum membrum ſupponendum eſt illam conſuetudinem dici nunc ſecundum jus divinum, quæ continet obſervantiam alicujus legis divinæ poſitivæ, & propriè præcipientis. Nam ſi lex latius ſumatur, ut comprehendit conſilia, ſic conſuetudo conformis conſiliis dici poterit ſecundum jus divinum; imo omnis conſuetudo honeſta, quam Chriſtus ſpecialiter approbavit, poterit dici ſecundum jus divinum, & ſic fere nulla erit proprie præter jus divinum. Nunc ergo omnem conſuetudinem conſtantem ex actibus conſentaneis juri divino, ab illo tamen non præceptis, vocamus præter illud jus, ſecundum illud ergo dicitur eſſe conſuetudo, per quam præceptum aliquod divinum impletur. Unde ſub hoc membro videntur maxime contineri aliquæ traditiones Eccleſiaſticæ non ſcriptæ. Nam quando lex divina ſcripta eſt, ut lex de Baptiſmo, Euchariſtia, & ſimiles, conſuetudo, quæ eſt ſecundum illam, non pertinet ad jus non ſcriptum, ut ex dictis conſtat, quia ex lege ſcripta trahit originem, & non inducit novum jus. Unde licet interdum hæc vocetur conſuetudo, ſeu mos, ut conſtat ex Luc. ſecundo capit. & Actorũ ſexto & decimo quinto, intelligitur eſſe cõſuetudo facti, & obſervantia juris ſcripti, non ſpeciale jus. Traditiones verè

vero Ecclesiasticæ non scriptæ possunt ad hoc membrum pertinere.

10. *Aliud est traditio, aliud consuetudo.*

Oportet tamen inprimis advertere, in rigore aliud esse traditionem, aliud consuetudinem. Traditio enim ad mores pertinens, de qua nunc loquimur, videtur esse prima institutio alicujus operis, seu modi operandi: vel doctrina, per quam talis institutio hominibus data est, seu promulgata: consuetudo vero traditionem continens est executio, & quasi conservatio primæ traditionis. Unde traditio esse potest scripta, & non scripta: consuetudo autem in usu consistit, & sic scripta non est. Ita colligitur ex Paul. 2. ad Thess. 2. dicente, *Tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam*, id est, sive verbo tantum, sive scripto, & ita supponit utramque traditionem. Dum vero ait, *Tenete*, usum, & executionem præcipit, in qua consuetudo consistit. Idem sumitur ex illo 1 Cor. 11. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis*, utique verbo, & postea scripto per illam Epistolam. Usum autem, & consuetudinem indicat, cum dicit, *Itaque cum convenitis ad manducandum*, &c. Sic Tertul. lib. de coron. mili. cap. 3. dixit, *Hanc* (scilicet traditionem) *si nulla Scriptura determinavit, certe consuetudo corroboravit, quæ sine dubio de traditione manavit*, & subjungit cap. 4. *Traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides observatrix*, Distinguit itaque consuetudinem à traditione, adeo, ut dicat, *Quomodo observari quid potest, quod traditum non est?*

11. Sed in hoc ulterius adverto, quod sicut consuetudo interdum manat ex lege divina scripta, ita potuit manare, & inchoari ex vi legis etiam divinæ non scriptæ: nam sicut Scriptura non est de ratione legis, ut sic (ut supra diximus) ita multo minus erit de ratione legis divinæ. Imo lex nova per se solum verbum postulat, ut infra lib. 10. dicemus, & in principio ita fuit tradita, ut ex citatis Pauli testimoniis constat. Multasque esse nunc traditiones in Ecclesia non scriptas, quæ ex divino præcepto manarunt, & illud continent certissimum est, ut ex Concil. Trident. sess. 4. colligitur, & in materia de Sacrament. & de fide, latius est dicendum, & docet erudite Bellarminus lib. 4. de verb. Dei. Illæ autem non sunt propriæ consuetudines juris, sed facti, quia licet contineant jus non scriptum, non est jus consuetudine inductum, sed potius consuetudo ex jure divino manavit, & ideo tale jus non humanum, sed divinum est, traditionesque ipsæ divinæ dicuntur, licet per consuetudinem conservatæ sint, quæ illis non addidit novam juris obligationem, licet ad illud interpretandum quamplurimum valere possit: quia sicut divinum præceptum ostendit, ita etiam proponit modum, ut sic dicam, seu conditiones ejus. Addo vero obiter præter has esse alias traditiones non scriptas, quæ non ex divinis, sed ex Apostolorum præceptis, & legibus manasse creduntur, ut lex de jejunio quadragesimali, de Dominicæ diei observatione, & similes, quæ Apostolicæ traditiones dicuntur. Et earum consuetudo dici potest secundū jus Apostolicum, quod etiam consuetudinariū non est, quia non consuetudo induxit legem, sed lex consuetudinem, & ideo etiam talis consuetudo facti est, non juris, prout nunc de illa loquimur. Aliquando vero potuit consuetudo Ecclesiastica, etiamsi universalissima sit, inchoari sine ullo præcepto expresso, sive scripto, sive verbo lato, sive divino, sive Apostolico, ut de aliquibus cæremoniis Sacramentalibus verisimile est, & tunc invenitur quidem consuetudo sine traditione præceptiva, non tamen omnino sine traditione: nam ipsummet initium consuetudinis ab Apostolis, & primis pastoribus Ecclesiæ approbatum, traditionis vim habuit. Et ita dixit August. l. 4. de Baptis. parvu. cap. 24. *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi authoritate Apostolica traditum rectissime creditur.* Quia hæ immemoriales consuetudines, si ab universa Ecclesia serventur, à temporibus Apostolorum fuisse, & non sine eorum doctrina, & authoritate, saltem approbante, incepisse creduntur.

Quæ traditiones ex Apostolorum præceptis, manarunt.

Aliquando consuetudo Ecclesiastica est præter jus divinum.

12. *Quæ consuetudo Ecclesiastica sit præter jus divinum.*

Ex quibus facile est exponere secundum membrum de consuetudine Ecclesiastica præter jus divinum: talis enim dici potest generaliter omnis illa, quæ nec ex divino præcepto manavit, nec contra illud existit. Non tamen hoc satis est, ut talis consuetudo inter illas computetur, quæ jus non scriptum continent, nisi etiam addatur, ut ex nulla lege expressa Apostolica, vel humana manaverit, ut paulo antea declaravi, & ex dictis circa definitionem constat, & paulo inferius tractando de lege humana iterum dicemus. Si autem consuetudo est præter jus divinum, & nulla lege expressa cœpit induci, tunc de se sufficiens est ad inducendum jus non scriptum consuetudinarium per tacitum consensum populi, & Prælatorum, seu Principum; & hujusmodi sunt in Ecclesia illæ traditiones, quas universa Ecclesia servat, de quibus nec Christus Dominus, nec Apostoli expressum præceptum tradiderunt; ut est v. g. communio laicorum sub una specie, Baptismus infantium, & similes. Oportet autem circa hujusmodi universales consuetudines Ecclesiæ observare, non semper inducere jus non scriptum, & obligās ad usum, vel observationem consuetudinis, ut est in fronte cruce signari, & orare versus Orientem, quod inter has traditiones ponit Tertul. supra, & Basil. li. de Spir. sancto, cap. 27. cap. *Ecclesiasticarum*, distinct. 11. & alii, quos alibi allegavi, qui alia ponunt exempla harum traditionum, quæ sub præcepto non obligant. Nihilominus tamen jus aliquod inducunt, vel potius ostendunt, approbativum, ut sic dicam, talium actuum. Nam talis consuetudo universalis Ecclesiæ, esto non obliget specialiter ad aliquem usum, obligat ad credendum talem usum esse licitum, & sanctum; tum quia semper censetur approbata ab ipsis Apostolis; tum quia universalis Ecclesiæ authoritas ad hoc sufficit, cum in moribus non possit tota errare, aliquid turpe committendo, vel approbando.

13. *Consuetud. contra jus divinum nullum effectum habet.*

Tandem dari potest consuetudo contra jus divinum, quæ in malam partem in Scriptura appellari solet traditio hominum, Matth. 15. *Transgredimini præceptum Dei propter traditiones vestras*, & Marc. 6. dicatur, *Propter traditiones hominum*, Unde ad Colos. 2. dicebat Paulus, *Videte, ne quis vos decipiat secundum traditiones hominum.* Apellantur etiam hæ traditiones vanæ à divo Petro Epist. 1. cap. 1. Hæc ergo consuetudo nullum effectum moralem legis habere potest, & ideo nihil ad nos pertinet. Non enim valet abrogare legem divinam, ut D. Thom. supra docet, & Pan. cum Glossa, & aliis in dicto c. ult. de consuet. Et ratio est, quia licet materia talis legis non sit intrinsece mala, sed solum quia prohibita, & ex parte non repugnaret per consuetudinem introduci, tamen quia illa prohibitio divina est, non possunt homines contra illam prævalere, quia non possunt mutare divinam legem & voluntatem. Nec Deus ipse censetur connivere, & auferre legem (sicut infra de homine dicemus) quia nullum est principium, vel fundamentum ad hoc præsumendum de divina voluntate; neq; etiam erat expediens, aut divinam decens authoritatem: oportet enim legem ejus immutabilem esse, ut infra videbimus tractando præcipue de lege gratiæ. Dicunt autem aliqui ex dictis Juristis, posse consuetudinem limitare, & quasi dispensare in divino jure, si justa causa subsit. Sed non est intelligendum de propria limitatione, vel dispensatione, quæ obligationem legis præexistentis ex parte tollat: in hoc enim sensu falsum id est, nam narratio facta de tota lege procedit cum proportione de parte, ut infra libro decimo latius dicam. Debet ergo intelligi per modum interpretationis: sic enim consuetudo potest interpretari legem etiam divinam, & quod in tali casu, & tali causa intervenīente, non obligat, quia non pro illo casu posita est.

Consuetudo circa jus divinum potest esse interpres ejus.

Supereſt, ut eandem tertiam divisionem ad legem humanam applicemus: nam de illa potissi-

14. *De consuetud.*

ſecundum, præter & contra legem humanam.

mè tractamus, & in illa facilius contingit, ut conſuetudo ſit ſecundum legem, præter legem, vel contra legem. Et quidem de his duobus ultimis membris nulla eſt controverſia, neque aliquam declarationem addere oportet, quia de illis potiſſimum diſputandum eſt in ſequentibus capitibus. Circa primum autem membrum aliqui Juriſperiti contendunt, nullam conſuetudinem eſſe poſſe ſecundum legem humanam. Ita ſentit Felin. in c. 1. de reſcrip. n. 17. cum Anton. de Butr. ibi, & Joan. de Ligna. Domin. & Gemin. in c. 1. de conſtit. in 6. Alii vero, quos ſupra retuli, qui hanc tertiam diviſionem tradunt, contrarium ſupponunt: nam maxime illam tradunt reſpectu legis humanæ. Veruntamen in re non eſt diſſenſio, quia hi auctores loquuntur de conſuetudine ut eſt quid facti, illi vero ut eſt quid juris. Et clarum eſt dari conſuetudines facti ſecundum humana jura, ut eſt conſuetudo audiendi Miſſam diebus feſtis, vel confitendi in Quadrageſima, & ſimiles. Unde eadem eſt ratio reſpectu legis humanæ, quæ divinæ, vel naturalis, ſcilicet, quia in omnibus poteſt dari frequentia actuum legi conformium, & hæc eſt conſuetudo facti.

Datur conſuetudo facti ſecundum legem humanam, non iuris.

15. Nihilominus tamen certum eſt, per hanc conſuetudinem non introduci novum jus non ſcriptum, ſeu conſuetudinarium, & in hoc ſenſu dicunt prædicti auctores quod licet populus per mille annos ſervet legem, non introducet conſuetudinem. Ratio eſt ſupra tacta, quia illa conſuetudo ſolum eſt quædam obſervantia præexiſtentis legis, & ideo non tendit ad novam legem introducendam, quia non eo animo incepta, vel continuata eſt, ſed ſolum animo implendi legem. Nec etiam Princeps habet novam voluntatem introducendi circa illam rem aliam legem, quia voluntas quaſi continuata, quam ſemper habet, ſolum eſt, ut lex ſua ſervetur. Unde recte dixit Baldus in lege ult. C. quæ ſit longa conſuetudo. Hanc conſuetudinem ſecundum jus non eſſe diſpoſitivam, ſed imitativam juris, vel tu dic eſſe executivam. Ex quo recte infert Gloſſa in c. 1. de conſuet. in 6. & Panormitan. in cap. ult. de conſuetud. num. 21. abrogata illa lege per aliquam poſteriorem, abrogari etiam talem conſuetudinem, etiamſi illius mentio non fiat. Quia illa non addit novum vinculum, nec cenſetur tanquam per ſe introducta, ſed ut annexa legi, & in ea fundata, & ideo nulla obligatio ex ea manet ablato legis fundamento. An vero quando conſuetudo antecedit, & poſtea fit lex ſcripta, revocata lege, maneat conſuetudo ſupra præcedenti capite tactum eſt, & videri poſſunt quæ late tradit Felin. cap. 11. de reſcript. in ult. regula à num. 15. & præſertim limit. 6. & Rochus ſupra ſect. 5. n. 7.

16. *Quos effectus habet prædicta conſuetudo.*

Quamvis autem conſuetudo jus non inducat, aliquos effectus habere poteſt circa legem præexiſtentem in ordine ad perſeverantiam illius, & effectus ſubſequentes. Atque hoc modo dicitur primo confirmare legem: ſic enim dixit Gratian. §. *leges*, ſub cap. *in iſtis*, d. 4. *Leges inſtitui, cum promulgantur: firmari autem cum moribus utentium approbantur*, & ſignificatur etiam in l. ult. C. quæ ſit longa conſuetudo, & optime explicat Bart. in repet. legis, *de quibus* ff. de legib. num. 4. dicens hanc conſuetudinem confirmare legem, non per ſe, ſed removendo, prohibens, ſcilicet, contrariam conſuetudinem, & abrogationem. Atque eodem fere modo dicitur hæc conſuetudo adjuvare legem, ut ſumitur ex cap. *ſopitæ*, de cenſib. nimirum, quia & faciliorem reddit obſervantiam ejus, & quodammodo facit illam magis immutabilem, juxta proxime dicta. Alius effectus hujus conſuetudinis eſt interpretari legem, imo vocatur in jure, *optima legum interpres*, capit. *cum dilectus*, de conſuet. l. *ſi de interpretatione*, ff. de legibus, & declarat Bart. dicto num. 4. & 5. & Panormit. dicto cap. ultim. num. 28. & ratio eſt, quia indicat, quo ſenſu fuerit lex in principio lata, & recepta. Quod ſi aliquando faciat talem interpretationem, quæ inducat nonnullam legis mutationem à primæva ſua inſtitutione, illa non eſſet mera interpretatio, & ideo ſub ea ratione illa conſuetudo non erit ſecundum legem, ſed ſuperaddita legi. Et quantum ad hoc eadem ratio eſt de illa, quæ de conſuetudine legi contraria. Quia ex parte aliqua repugnantiam aliquam habet cum lege, ut in principio fuit poſita: nam in aliquo illi derogaſſe dicitur. Et ita de illa quantum ad hunc effectum ſimul dicemus cum conſuetudine abrogante legem.

Denique addi ſolet alius hujus conſuetudinis effectus, qui dicitur extenſio legis. Ut ſiv. g. pro laicis tantum poſita ſit lex, & poſtea per conſuetudinem à clericis etiam ſervetur, fieri poteſt, ut ratione conſuetudinis obligentur clerici, qui ex vi legis non obligarentur, ſumpto argumento ex Panormit. per illum textum in cap. *cum cauſa*, de re judic. num. 4. Felin. in cap. *Eccleſia*, de conſtit. num. 62. Covar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 10 num. 18. & Tiraquel. de primogen. nu. 44. qui dicunt, conſuetudinem juſtam, ſeu communem clericis, & laicis obligare clericos: ergo à fortiori conſuetudo clericorum obligabit illos, etiamſi ſecundum legē laicorum inducta ſit. Sed in hoc conſiderandum eſt, aliud eſſe, conſuetudinem eſſe ſecundum legem, id eſt, ex vi legis, & imperio ejus, aliud vero conſuetudinem eſſe ſecundum legem, id eſt, ad inſtar, & ſimilitudinem, ſeu imitationem ejus. Nos hic priori modo intelligimus conſuetudinem ſecundum legem, & illa re vera non extendit legem, niſi forte per interpretationem, quæ cadere poſſit in verba ejus. Neque in dicto exemplo conſuetudo eſt illo modo ſecundum legem, quia non eſt ex lege civili, ſed ex libera voluntate eorum, qui facere voluerunt, quod lex civilis præcipiebat, etiamſi per illam non obligarentur, quales erant clerici in dicto exemplo. Tantum ergo dici poteſt illa conſuetudo ſecundum legem civilem per imitationem, & ita mirum non eſt, quod poſſit novum jus introducere: nam hoc per ſe habet conſuetudo, juxta legem ultimam, C. quæ ſit longa conſuetudo, & quod illa limitatio ſit alterius legis extraneæ, nihil refert, neque aufert conſuetudini vim ſuam. Unde etiam fit, ut illa non ſit propria extenſio prioris legis, ſed inductio novæ alterius rationis, ſeu fori. Nam obligatio, quæ circa tales perſonas inſurgit, re vera non eſt ex priori lege civili, ſed ex nova lege Eccleſiaſtica conſuetudine clericorum introducta. Et ideo talis conſuetudo ut ſic, reducitur ad eam, quæ eſt ultra legem. 17.

CAPUT V.

De variis partitionibus conſuetudinis, ex ejus materia ſumptis.

Quarto dividi poteſt conſuetudo ex parte rerum, ſeu materiæ, circa quam verſatur, ſub qua multæ ſubdiviſiones, ſeu faciliores partitiones contineri poſſunt. Sic enim dividi poteſt conſuetudo in canonicam & civilem ad eum modum, quo dividitur lex in membra ſimilia. Nam ſi conſuetudo ſit in materia ſpirituali, erit canonica, ut conſuetudo jejunandi, ſervandi aliquod feſtum. Et in univerſum omnis conſuetudo propria clericorum canonica eſt, etiamſi videatur aliquando circa illam materiam temporalem verſari, quia ſemper verſatur circa illam materiam, prout ſpectat ad bona, vel perſonas clericorum, aut Eccleſiarum & ſub illa ratione ſacra, ſeu ſpiritualis eſt. Conſuetudo autem civilis eſt propria laicorum, & circa temporalem materiam verſari debet, legem enim civilem imitatur, argumento l. ult. C. quæ ſit longa conſuetudo. 1.

Conſuetudo Canonica & Civilis.

Dices, non eſſe adæquatam diviſionem, quia datur conſuetudo communis laicis, & clericis, & utroſque obligans, ut c. præcedenti ex Panormit. & aliis dicebamus: illa autem non poteſt dici canonica, vel civilis, ſed mixta reſpondeo, vel illa

illa comprehendit clericos tantum, ut cives sunt, quia est de materia pertinente ad temporale regimen, & commune bonum politicum civitatis, & talis consuetudo civilis erit, tum quia tota tendit ad finem temporalem, & subjacet potestati temporali, tum etiam, quia est à civite, ut civitas humana est, & à qua denominatur lex, vel consuetudo civilis. Nec est inconveniens, quod obliget clericos ut cives sunt, quia illi etiam nomine civitatis veniunt, ut notat Bart. in l. 1. ff. ad municip. & Panorm. in cap. *cum causam*, de re judic. & per legem etiam scriptam civilem possunt hoc modo obligari quoad vim directivam, modo supra explicato. Aut est consuetudo pertinens ad clericos, ut clerici sunt, vel ut Christiani sunt, & tunc necesse est, ut consuetudo sit canonica, quia sola illa potest clericos, ut tales sunt obligare, & illa sola est eminentioris ordinis, quæ possit etiam laicos comprehendere, quia semper consuetudo imitatur legem, & à potestate, seu jurisdictione ejusdem ordinis pendet. Potest autem dupliciter id contingere. Primò, quia materia, & finis consuetudinis spiritualis est pertinens ad laicos, & clericos ut Christiani sunt, & talis est una simplex consuetudo, & canonica, qualis est consuetudo servandi diem festum utrisque communis. Secundo contingere potest solum per quandam convenientiam, & similitudinem, ut v. g. quia in tali loco tam judices laici, quam Ecclesiastici servant aliquam consuetudinem in suis judiciis. Et tunc in rigore non est una consuetudo, sed duplex, una canonica, & altera civilis, quæ solum per aggregationem per modum unius reputatur. Et ita divisio est adæquata, & hæc videntur sufficere ad expositionem ejus, deservietque in sequentibus ad usum terminorum.

Bart. Panorm.

3.

Alio modo etiam ex parte materiæ potest dividi consuetudo, in morem stricte sumptum, stylum, ritum, & forum. Quæ divisio constabit explicando tres voces ultimas: nam omnem aliam consuetudinem sub illis vocibus non comprehensam sub more stricte sumpto comprehendimus. Primò igitur stylus significare videtur usum specialem in scribendo, vel loquendo, ut colligi potest ex cap. *quam gravi*, de crimin. falsi. ubi dicitur, ad discernendum vera rescripta Pontificia, inter alia respiciendum esse ad stylum. Unde aliqui colligere voluerunt, stylum solum morem scribendi significare: nam ita etiam sumitur in cap. *venerabilem*, de confirmat. util. vel inutil. Ita sentit cum aliis, quos allegat Rochus Curt. in dicta Præfat. num. 28. & favet vocis translatio: nam primò significasse videtur æneum instrumentum scribendi, & inde translata est ad Scripturam significandam, juxta l. 1. C. de sacros. Eccles. & inde ad modum, seu ordinem scribendi, Sed licet in prædictis juribus ita usurpetur illa vox, non excluduntur alia significata: nam etiam significat usum, & modum loquendi. Indeque videtur hæc vox accommodata ad significandum modum servari consuetum in aliquo ordine judiciali. Et ita dixit Cyn. in l. 1. C. quæ sit long. consuetu. stylum esse practicam alicujus curiæ. Et idem habet Bald. in ultim. C. eodem, & per antonomasiam ita vocari solet stylus Romanæ curiæ. Et fere in idem redit, quod dicit Bartol. in dicta repetitione legis, *de quibus*, numero 10. in fine quæstionis primæ, stylum esse consuetudinem, quæ respicit ordinè loquendi, & procedendi, scilicet, in judicio. Nam ob hanc causam dixit idem Bart. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. numer. 9. stylum solum induci per actus judiciarios eorum, qui in judicio versantur, Angel. vero in §. *ex non scripto*. Instit. de jur. natur. dicit, stylum non magis dici in judiciis, quam extra illa. Quod certe verum est spectata generali vocis significatione: considerando autem usum ejus in ordine ad jus explicandum, vel introducendum, propriè videtur respicere ordinem judiciorum, sub judiciis omnes Scripturas, bullas, & rescripta comprehendendo: nam licet in eis expediendis non interveniat ordo judicialis, stylus eorum in judiciis attenditur. Et plura de hac voce eruditè congerit Christophor. de Paz. in 1. part. rubric. ad leges Hispaniæ, quæ styli appellantur.

Stylus quid significat.

Roch.

Cyn.

Bald.

Bart.

Bart.

Angel.

Christoph. de Paz.

4.

Ut autem non fidamus in sola vocis significatione, sed rem, quæ ad jus pertineat, explicemus, possumus in stylo cum proportione ad consuetudinem duo distinguere, scilicet, stylum facti, & juris. Stylus quoad factum videtur mihi esse non tam frequentia actuum sic scribendi, loquendi, aut procedendi, quam forma illa quasi artificialis, quæ servari solet ordine sermonis, scripturæ, aut processus, ita ut inter partes ejus, vel talia verba usurpentur vel tali modo, aut ordine constituantur. Hæc enim significatio ex communi usu constat, & ex juribus allegatis, & sumi etiam potest ex leg. 1. C. de sacro sanct. Eccles. ubi dicitur, *Voluntatis ultimæ stylum liberum esse debere*, id est, formam disponendi per testamentum, ubi constat stylum esse quid facti, & non significare frequentiam actuum, sed ipsam formam disponendi. Et clarius in illa significatione usurpatur lex 3. C. de bon. vacant. libro 10. Et sic etiam dixit Terent. in Andria, *Dissimili oratione sunt factæ, ac stylo.* At vero quia in loquendo maxime, & scribendo talis forma usu comparari solet, ideo usus ipse, seu consuetudo, sic scribendi, vel loquendi, stylus appellatur, & ita significat consuetudinem facti, ut sensit Bald. in dicta l. 1. C. de sacro. Eccles. & in l. *si quis intra*. C. de bon. præscriptorum. Quod intelligendum est non absolute de quacumque consuetudine, sed in tali materia, ut supra dixi.

Stylus facti quid.

Terent.

Bald.

5.

Si ergo ex tali stylo facti introducatur obligatio servandi talem modum, vel ordinem in pronunciando, seu procedendo, quoad hoc stylus erit jus speciale, & non scriptum. Unde quia hæc obligatio non videtur ordinariè posse introduci per stylum facti, ita ut vim legis habeat, nisi in his, quæ judicia concernunt, ideo stylus specialiter ut est quid juris, videtur accommodari ad judiciarium mores, & ordinem, ut ex Bart. diximus. Nam in aliis materiis, sermonibus, vel scripturis usus sic, vel sic loquendi, aut scribendi parum videtur referre ad commune bonum, ut possit legem inducere: in judiciis autem multum referre potest, adeo ut dixerit Anchar. cons. 53. stylum curiæ facere jus in casibus à jure non decisis. Et ideo stylus, ut est aliquid juris, proprie dicitur ad judiciaria pertinere. Sic ergo stylus est quoddam jus non scriptum, interdum positivè obligans, ut ab eo non recedatur, juxta leg. ult. C. de injur. interdum obligationem tollens, ut licet jure communi sententia debeat pronunciari à judice, de stylo curiæ dicitur non esse necessarium. Interdum interpretationem juris inducit, etiam authenticam, & sequendam. Quomodo autem stylus introducatur, ut habeat hos effectus cum proportione ad consuetudinem explicandum est, & in sequentibus si quid habuerit speciale adnotabitur.

Bart.

Anchar.

Varii effectus styli insinuantur.

6.

Atque hinc tandem intelligi potest, quæ & quales censendæ sunt leges styli. Dupliciter enim potest illa determinatio sumi, cum aliqua lex dicitur esse styli. Uno modo, ut illa denominatio sit ab objecto legis, seu materiæ, circa quam versatur. Et sic proprie talis lex per se non pertinet ad consuetudinē, sed magis ad legē scriptam, quæ disponit de stylo servando in his, quæ concernunt judicialia, sicut in rhetorica dicentur leges styli, quæ tradi possunt de modo, & ordine graviter, & suaviter, ac clare loquendi, vel scribendi. Et hujusmodi sunt leges styli regni Hispaniæ, in quibus etiam sæpe stylus moris, & consuetudinis allegatur. Et ita existimo ab ipsa materia denominationem illam suscepisse, licet Christoph. de Paz. supra numer. 53. aliter illam rubricam explicet. Alio vero modo potest lex styli dici ab intrinseco modo, quo introducta est per solum usum in tali materia forensi,

Quæ & quales sint leges styli.

Christoph. de Paz.

renſi, ſeu judiciaria, & ſic eſt proprie jus non ſcriptum ſub conſuetudine comprehenſum, ut explicatum eſt.

7. *Ritus quid ſignificat. Roch. Panorm.*

Aliud membrum dictæ partitionis erat ritus: nam hunc etiam inter ea, quæ ad conſuetudinem pertinent, ponit Rochus Curt. in dicta Præfat. num. 28. ex Panormit. in capit. *cum ſecundum*, de tempor. ordin. ubi ſic inquit, *Ritus eſt conſuetudo ſolemnitatem præbens in aliquo actu exercendo, ita ut ubi uſus diſponit erga ſolemnitatem actus, ritus, ſeu obſervantia dici poſſit.* Et ſolum allegat capit. ultim. de conſuetud. ubi nihil de ritu in particulari dicitur. Juxta quam deſcriptionem, etiam ſtylus erit quidam ritus, licet non omnis ritus dici poſſit ſtylus. *Panorm.* Idem vero Panormitanus in cap. *in aliquibus*, de decim. in princip. reſtrictius dixit, *Ritus ſignificat mores in ſpiritualibus.* Et juxta hoc non omnis ſolemnitas actus dicetur ritus, ſed ſpecialiter illa, quæ eſt in materia ſacra, ut ſacrificii, ſacramentorum, & ſacramentalium, aut orationum, ſeu divinorum officiorum, & hic videtur communis Eccleſiaſticus uſus illius vocis. Nunquam autem probavit Panormitanus illam vocem ſpecialiter ſignificaſſe conſuetudinem aliquam, imò in cap. *presbyter*, de ſacra unctione *Panorm.* notat idem Panormitan. quod *ritus eſt quædam ſolemnitas, & forma ſpecialiter in actu ſacramentali.*

8. *Ritus facti vel juris.*

Quapropter doctrina data de ſtylo videtur ad ritum applicanda. Nam ritus eſſe poteſt vel quid facti, vel quid juris, item ut eſt quid facti, primò & per ſe conſiſtit in ſolemnitate aliqua, ſeu ceremonia alicujus actus. Et in hac acceptione uſurpatur in tribus capitulis allegatis. Unde ad hujuſmodi ritum non eſt per ſe neceſſaria conſuetudo, nec actuum frequentia: ſæpius enim inſtituitur ante omnem uſum, aut verbo, ut Chriſtus Dominus inſtituit ſubſtantialem ritum ſacramentorum, aut ſcripto, ut multæ accidentales ſolemnitates, & actiones ſacræ ab Eccleſia inſtitutæ ſunt, ut conſtat. Non repugnat autem: imò etiam ſæpe contingit, ritus hujuſmodi uſu, & conſuetudine introduci, & tunc talis conſuetudo dici poteſt ritus quidam, ut voluerunt dicti auctores; oportebit autem illam diſtinguere, ut eſt quid facti, vel juris. Nam priori modo erit frequentia ſic operandi in tali materia; poſteriori autem modo eſſe poterit jus aliquod non ſcriptum in eadem materia per illam frequentiam inductum, & ſic fere omnes conſuetudines canonicæ in actibus pertinentibus ad cultum Dei, quatenus eis dant formam, ſeu ſpecialem modum, dici poterunt ritus. Quale autem ſit jus, & quomodo introducatur ex regularibus regulis, de conſuetudine petendum eſt: nihil enim videtur habere ſpeciale, ſed cum proportione principia de conſuetudine applicanda ſunt.

9. *Forum quid Bart. Panorm. Roch.*

Tertium membrum in eadem partitione poſitum eſt, *Forum*, quæ vox in communi jure uſitata non eſt in hac ſignificatione, & ideo Bart. Panormit. Rochus, & alii de conſuetudine ſcribentes, illius non meminerunt. Tamen in legibus noſtri regni forum inter conſuetudines ponitur, in l. 7. tit. 2 par. 1. ubi id notat Greg. Lopez, & conſiderata illius *Greg. Lop.* vocis derivatione, videtur idem eſſe quod ſtylus, prout à nobis explicatus eſt, vel parum ab illo differre. Forum enim in uſu vulgari locum publicum ſignificare ſolet ad mercaturam, & negotiationes venales deſtinatum, ut eſt apud Iſidor. lib. 15. orig. c. 6. & quia judicia in his locis publicis exerceri ſolent, ideo *Iſidor.* credit, illud nomen tranſlatum eſſe ad ſignificandum locum judiciorum. Idem vero libr. 15. orig. cap. 2. & libr. 18. Etymol. cap. 15. Forum ait, exercendarum litium locum ſignificare, & à fando eſſe dictum, & habetur in cap. *forum*, de verbor. ſignificat. Unde etiam ſignificare ſolet proprium territorium uniuſcujuſque judicis, aut Prælati, & ita videtur ſumi in tit. de foro compet. ut ibi Hoſtienſ. Panorm. & alii notant. Atque hinc etiam fictiones judiciales per antonomaſiam vocari *Hoſtienſ. Panorm.*

ſolent actiones forenſes, ut in l. penultima ff. de feriis, unde etiam dicta ſunt inſtrumenta forenſia ſcripturæ publicæ, quæ fidem de judicio faciunt. l. *comparationes*, C. de fide inſtrument. Ita ergo conſuetudines pertinentes ad ordinem judiciorum, forenſes dici poſſunt.

Hæ igitur conſuetudines cenſentur in Hiſpania comprehendi nomine fori: nam leges, quæ fori dicuntur, ex uſu originem habuerunt, ut in earum procemio dicitur, & dubium non eſt, quin uſus in tali materia poſſit jus inducere, non minori ratione, quam in aliis. Unde dicitur in l. *Labeo*, ff. de ſtat. lib. *Morem agentium ſequi debemus*, & in l. 1. §. *in honorariis*, ff. de variis, & extraord. cogn. expreſſe dicitur, *pro fori conſuetudine æſtimationem habendam eſſe*, & notat Bart. *Bart.* in dicta l. *de quibus*. Unde in hac ſignificatione conſtat, parum ab ſtylo differre, unde licet in Hiſpania diſtinctæ ſint leges fori, & leges ſtyli, tamen hæ cenſentur eſſe quaſi interpretationes illarum, ut in rubrica illarum dicitur. Differunt nihilominus forum, & ſtylus, quod forum *Forum, & ſtylus in quo differunt.* non ſignificat ordinem, aut modum loquendi aut procedendi in judicio ſicut ſtylus, ſed ſignificare videtur omnia jura competentia ratione juriſdictionis, vel in ordine ad illam, vel uſum ejus. Unde tota collectio legum ſpectantium ad juriſdictionis uſum videtur poſſe nomine fori, quaſi collectivè ſumpto, ſignificari, quamvis ſingulæ etiam leges hujuſmodi ſoleant dici fora, Hiſpanè, *fueros.*

Hinc dicunt aliqui, forum in hac acceptione non ſolam conſuetudinem ſignificare, ſed indifferenter comprehendere leges ſcriptas, vel non ſcriptas ſeu conſuetudine introductas circa uſum juriſdictionis, & judiciorum. Ita ſenſit Burgos de Paz. in l. 1. Tauri, num. 385. leges enim fori ſcriptæ ſunt, & tamen ſub nomine fori recte comprehenduntur. De illis autem legibus fori frequentius ſentiunt Hiſpani juriſperiti, non habere vim legum, niſi in virtute conſuetudinis, ita ut lex ſcripta fori jus non conferat, neque ad probationem ſufficiat, niſi uſus ejus probetur, ut docet Gregor. Lop. dicta *Gregor. Lop.* l. 7. & l. 28. titul. 15. partit. 7. & Suarez in *Suarez.* Procem. fori, num. 1, 2, & 3. & Valdeſi in ad- *Valdeſ.* ditione ad illum, & Chriſtoph. de Paz. in rubr. *Chriſtoph.* ad l. Styli, part. 1. num. 36. & alii circa l. 1. Tauri, quæ eſt l. 3. titul. 1. libr. 2. compil. ex qua *de Paz.* idem colligitur. Quod ſi hoc verum eſt, profecto leges fori, ut ſcriptæ ſunt, non ſunt leges. Nam lex ſcripta non habet vim, & ſubſtantiam ſuam ab uſu, ſed ex inſtitutione, & promulgatione; illæ autem non ſic inſtitutæ ſunt, & propoſitæ, ut per ſe obligent, ſed ſolum quantum de uſu conſtiterit. Solum ergo ſunt quaſi memoralia conſuetudinum, ac ſubinde jus earum, illis non obſtantibus, erit jus non ſcriptum, & conſuetudinarium, quia talis ſcriptura ei non repugnat, ut ſupra dictum eſt.

10.

11. *An forum indifferenter comprehendat leges ſcriptas, & non ſcriptas. Burgos.*

Sed quidquid ſit de illis ſpecialibus legibus fori, non dubium eſt, quin potuerint dari leges ſcriptæ de toto negotio forenſi, & aliquæ etiam potuerint conſuetudine introduci, & ita omnia, quæ diximus de ſtylo quoad factum, & quoad jus ſcriptum, vel non ſcriptum, cum proportione poſſunt ad forum applicari. Addo etiam, licet in regno Caſtellæ leges fori ad illam materiam judiciorum determinentur, fortaſſe in aliis regnis Aragoniæ, &c. alio modo, vel latiori ſignificato ſumi.

12.

Fora enim ibi appellari videntur leges propriæ illorum regnorum antiquæ, & quaſi inviolabili uſu confirmatæ, & maximè quæ pertinent ad modum regiminis, & juriſdictionis Principis, & ſubjectionis populi, & nobilium, & fortaſſe plura complectuntur, & mihi non conſtat, an ab expreſſa inſtitutione originem habuerint, vel conſuetudine ſint introductæ; utroque enim modo introduci potuerunt, ſi juſta & rationabilia ſint ut ſupponimus. Exceptis ergo his ſpecialibus vocibus, aut conſuetudinibus, omnia alia jura uſu introducta in quacunque

13.

mor ali

morali materia generale nomen consuetudinis retinuerunt. Atque ita constat, per hanc partitionem non multiplicari formaliter, ut sic dicam, jus consuetudinarium, sed tantum materialiter ex parte rerum, seu materiarum, circa quas versatur. Idemque est de aliis, ac similibus partitionibus, quæ facile excogitari possunt.

14 *Divisio consuetudinis in positivam & negativam.*

Ultimò notanda est alia divisio; quæ utilis esse poterit ad sequentia. Nam dividi potest consuetudo in positivam, privativam, seu negativam. Prior expositivo usu ducit originem, & in frequentia actuum quoad factum consistit, & ita quod jus ad agendum inclinat, vel obligat. Posterior vero consistit potius in non agendo, & ducit originem ex non usu, & ita interdum vocatur. Quatenus vero ille non usus frequens, seu continuatus est, habet modum consuetudinis, quæ veluti in facto consistit, & si jus aliquod inducit, ad non agendum tantum inclinat, vel obligat. Est autem hoc loco notanda distinctio de non usu negativo & privativo, quam infra circa privilegia latius explicabimus. Quia non usus negativus non inducit consuetudinem, ut recte notavit Paul. de Castro in dicta l. *de quibus*, quia non est actio, nec omissio moralis, & ita non habet rationem moralis, & voluntarii usus, sine quo non potest consuetudo introduci. Privativus autem non usus continuatus, aut suis temporibus repetitus consuetudinem moralem inducit, propter contrariam rationem. Maxime quia hic non usus moraliter non est sine actu positivo, sicut de omissione Theologi dicunt. Id autem dupliciter contingere potest. Primò, quia ille non usus consistit in carentia alicujus circunstantiæ, vel solemnitatis alicujus positivi actus, ut est v. g. incestuosum contrahere matrimonium sine dispensatione: nam ex hoc frequenti usu colligunt multi cum Navar. illam esse veram consuetudinem, quæ potuit auferre illud impedimentum, talis dici potest non negativa tantum, sed positiva consuetudo, quia non est de omissione, sed de actu facto cum tali negatione, nec negatio sufficere ad consuetudinem sine actu. Aliter vero contingit, ut non usus consistat in sola carentia actus tempore alias debito, ut erit omissio audiendi Missam tali die non obstante lege, quæ omissio ut consuetudinem inducat debet esse voluntaria, & ex ea parte actum aliquem includit: formaliter vero consistit in carentia actuum, & ideo privativa consuetudo dicitur. Et dici etiam potest dissuetudo, quamvis hæc vox æquivoca sit, ut notat Rochus Curt. dicta Præfat. nu. 30. & 31. quia dissuetudo proprie videtur supponere consuetudinem: nam cum ab ea receditur vocari solet dissuetudo, sive ab illa recedatur per contrarios actus, atque adeo per consuetudinem positivè contrariam, sive per solam omissionem antiqui usus, utroque enim modo contingere potest, ut constat. Et hoc modo dari potest dissuetudo per contrariam consuetudinem, & potest etiam dari negativa consuetudo, quæ non sit dissuetudo, si consuetudinem oppositam non supponat. Veruntamen etiam dici potest dissuetudo sine respectu ad priorem consuetudinem, quæ præcesserit, sed tantum ad illam, quæ posset, vel deberet induci. Et ita videtur illa voce uti J. C. Julianus in l. *de quibus*, ff. de legib. in fieri. Et sic formaliter consistit in carentia actuum, propriè significat consuetudinem negativam, vel privativam. Et in hoc sensu claritatis gratia illa voce utemur: quomodo autem illa habeat moralem vim consuetudinis, vel effectus ejus, in sequentibus videbimus.

Roch.

CAPUT VI.

Quæ sit consuetudo bona, & rationabilis, vel prava, seu irrationabilis.

1. HÆc potest esse alia divisio consuetudinis, quæ ad moralem rationem, & effectus consuetudinis explicandos, necessaria est, & ideo hîc esse præmittendam censui. Duplex autem partitio in titulo insinuatur, una est consuetudinis in bonam, & malam: alia est in rationabilem, & irrationabilem, quæ voces non sunt synonymæ, sed aliquid addit secunda ultra primam, & ideo de illis sigillatim dicendum est.

2. *Consuetudo bona vel mala.*

Cum ergo dividitur consuetudo in bonam, & malam, de bonitate morali, id est, de honestate, & malitia illi opposita intelligenda est, quia aliæ bonitates per se spectatæ, vel malitiæ illis tantum oppositæ, non reddunt homines, aut mores eorum bonos, vel malos: hîc vero solum consideratur consuetudo ut moralis est, & regulam aliquam morum humanorum constituere, vel auferre potest. Et ideo tamen non adjicitur in illa divisione tertium membrum de consuetudine indifferente, quia vel in usu, & exercitio dari non potest, ut est verisimilius, vel licet admittatur, illa ut sic spectata, est impertinens ad jus constituendum, nisi reducatur ad aliquam rationem honestatis, modo statim explicando. Unde etiam intelligi potest, divisionem illam dari de consuetudine, ut est quid facti: nam jus consuetudinis non potest esse turpe, sed inhonestum, quia involvit contradictionem cum ratione juris, quod turpe sit. Sicut enim lex, si sit iniqua, non est lex, ita jus iniquum non potest esse jus, ideoque consuetudo mala solum potest esse in facto, non potest autem aliquid juris inducere, nisi cesset ejus malitia. Datur ergo divisio illa de consuetudine ut in facto publico, & communi alicujus communitatis consistit, & sic est per se satis clara, tum quoad existentiam utriusque membri, quia sicut in singulis personis possunt esse honestæ, & pravæ consuetudines, ita & in populo, & communitate, tunc etiam quoad sufficientiam ejus, ut declaratum est, tum denique quoad membrorum distinctionem, quæ ex ipsis terminis nota videtur.

Consuetudo mala solum in facto esse potest, in jure nunquam

3. *Consuetudo bona duplex.*

Ut autem magis explicetur sensus distinctionis, & distinctio membrorum, adverto ulterius, duobus modis esse posse consuetudinem bonam, uno modo ex parte objecti tantum, alio modo etiam ex parte operantis, & ex circunstantiis actuum honestorum, per quos introducitur, & hæc posterior dicitur bona simpliciter, prior vero secundum quid solum, sc. objective, si cætera requisita illi desint. Quia bonum simpliciter tantum ex integra causa consurgit, & ideo ut consuetudo sit honesta simpliciter, oportet, ut per actus undique honestos generetur: ut autem sit bona tantum objective, satis est, quod sit de objecto de se bono, id est, ex actibus, qui ex vi objecti sui, vel boni sint, vel bene fieri possint, & ex justa causa fieri. Atque pari ratione (licet non modo omnino simili) subdividi potest mala consuetudo. Nam quia malum est ex quocunque defectu, ideo undecunque sit mala, consuetudo potest dici mala simpliciter: nihilominus tamen una potest esse mala ex parte objecti ipsorum actuum, in quorum frequentia consistit, quia nimirum, ex vi objecti mali sunt: alia vero versari potest circa materiam de se malam, & nihilominus esse aliunde mala ex parte operantis, vel ex alia circunstantia, aut conditione impediente bonitatem. Quando ergo consuetudo est mala per se, & ex objecto, non meretur nomen consuetudinis, sed abusus, seu corruptelæ, ut jura loquuntur, quia talis consuetudo non potest jus proprium inducere, nec potest per illam fieri, ut actus consuetus bonus sit, non malus. At si consuetudo sit saltem objective bona, seu non mala, licet non bene inducta fuerit, sed per actus male factos ab operante, aliquid bonæ consuetudinis retinet, & ex illa parte non repugnat, ut aliquid juris non scripti retinere, seu inducere possit.

4. *Consuetudo mala intrinsece nullum jus inducit*

Pro cujus declaratione adverto ulterius, aliquam consuetudinem posse esse malam natura sua, quia actus vel sunt intrinsece mali, vel ita

prohibiti, ut per nullam humanam poteſtatem honeſtari poſſint, & tunc propriè dicitur conſuetudo mala ex vi objecti, & de tali conſuetudine certum eſt, non poſſe jus aliquod introducere, quia eſt contra jus naturale, vel divinum, de quibus jam dictum eſt. Alio vero modo poteſt actus, ſeu materia conſuetudinis eſſe mala, ſolum quia prohibita jure humano. Et de tali conſuetudine dici non poteſt, quod ſit ſimpliciter nulla, vel nullius momenti, ut ex ſtatim dicendis, & ex capitibus ſequentibus conſtabit. Et in illa habere poteſt locum regula illa, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.* Et ratio eſt, quia talis conſuetudo non eſt intrinſecè mala, neque habet malitiam inſeparabilem per humanam poteſtatem, & voluntatem, & ideo licet in fieri ſit mala, poteſt in facto eſſe carere malitia, ſi tandem ceſſet, ſeu auferatur humana prohibitio, & ita abſolutè, & ſimpliciter loquendo, non eſt illa conſuetudo mala ex vi ſolius materiæ per ſe ſpectatæ, ſed ſolum ſuppoſita prohibitione humana, ſeu ex vi illius, ideoque non repugnat, aliquid juris per eam introduci. Idemque à fortiori erit, ſi actus, per quos inducitur conſuetudo, nec per ſe mali ſint, nec prohibi etiam per legem humanam, fiant tamen cum aliqua mala circumſtantia ex parte operantium, tũ enim talis circumſtantia ſit ſeparabilis ab actu, fieri poteſt, ut conſuetudo quoad circumſtantiam non valeat, quoad ſubſtantiam autem actus valeat, ſicut alibi de voto diximus. Ut ſi ſit conſuetudo celebrandi aliquod feſtum per ludos indecentes, vel taurorum agitationem, non tenet quidem conſuetudo quoad modum, tenere autem poteſt quoad feſti obſervationem. Et ita cenſendum eſt, niſi aliunde certò conſtet, non fuiſſe populi conſenſum, & voluntatem aliter ſe obligare: nam, ut infra dicemus, ſine conſenſu non introducitur conſuetudo. Tunc autem illa circumſtantia dici poſſet de ſubſtantia talis conſuetudinis; & conſequenter illam eſſe pravam intrinſecè, & ex objecto propter illam inordinationem, & neceſſariam connexionem ejus cum actu, ſaltem ex primaria intentione operantium.

5. *Conſuetudo rationabilis, & irrationabilis.*

Jam verò occurrit dubitatio circa aliud membrum illius partitionis continens aliam diviſionem conſuetudinis in rationabilem, & irrationabilem: eſt enim obſcurum, an hæc duo membra idem importent, quod præcedentia, & qua regula tam inter ſe, quam ab illis diſcernenda ſint: in hoc enim laborant Doctores, & variè loquuntur. *Navar.* Et primo Navar. in Comment. de ſpoliis, §. 14. dennit rationabilem conſuetudinem eſſe illam, *quæ non eſt contra legem naturalem, vel divinam directè, vel indirectè*, & è converſo, *omnem, & ſolam conſuetudinem, quæ directè vel indirectè repugnat naturali legi, vel divinæ*, eſſe irrationabilem. Idem autem eſt, conſuetudinem eſſe contrariam legi naturali, vel divinæ, quod eſſe malam ex vi ſui objecti, ſeu materiæ, ut ex declaratione data conſtat. Probat autem ſuam ſententiam. Primò ex Auguſtino Epiſtol. 118. cap. 2. dicente, *Quod neque contra fidem catholicam, neque contra bonos mores eſſe convincitur, indifferenter eſt habendum.* *Auguſt.* Secundò, quia quod eſt contra legem naturalem, vel divinam, per conſuetudinem induci non poteſt, & è converſo quidquid tale non eſt, per conſuetudinem induci poteſt: ergo prior conſuetudo irrationabilis eſt, poſterior vero rationabilis. Conſequentia patet, quia nulla conſuetudo prævalere poteſt, niſi rationabilis, & nulla induci non poteſt, niſi irrationabilis. Antecedens autem probatur, quia quidquid per legem humanam induci poteſt, conſuetudine etiam poteſt induci, & è converſo quidquid non poteſt induci conſuetudine, nec lege humana ſtatui poteſt. At vero lex humana ſtatuere poteſt quidquid non repugnat legi naturali, nec divinæ, non verò quod illis repugnat, argumento cap. *ſunt quidam*, 27. quæſt. 1. & Clement. *Paſtoralis*, de re judic. ergo. Eandem ſententiam indicat idem Navar. conſ. 3. de cenſib. dicens, non eſſe irrationabilem conſuetudinem, niſi quæ eſt contra jus naturale, vel divinum. Quod etiam ſenſit Gerſon. 3. p. Alphab. 62, lit. P. Supplement, Gabr. 4. diſtinct. 42. quæſt. 1. art. 3. dub. 6. *Navar.* *Auguſt.* *Navarr.* *Gerſon.* *Gab.*

6.

Alii vero aliter dicunt, omnem conſuetudinem malam, quia eſt contra legem, ſive naturalem, ſive divinam, ſive humanam, eſſe irrationabilem. Unde è contrario judicant, illam conſuetudinem eſſe irrationabilem, quæ bona eſt ſaltẽ ex parte operis, & materiæ non prohibitæ, quidquid ſit de malitia quaſi extrinſeca, & per accidens ex parte operantis. Citatur Gloſſa in cap. ult. de conſuetud. verb. *rationabilis*, dicens, *illam dico rationabilem, quam non improbant jura.* Clarius Gloſſa in cap. *ad noſtram*, eodem, verb. *Canonicis*, dicens, *Non valet conſuetudo contra canonicam inſtitutionem*, & videtur ſumi ex illo textu, in quo quædam conſuetudo minus rationabilis dicitur, *quia canonicis obviat inſtitutis*: ergo ſatis eſt conſuetudinem eſſe malam, quia prohibita per Eccleſiaſticam legem, ut irrationabilis cenſeatur. Item facit c. *cum non liceat*, de præſcript. quatenus ſtatuit, *non poſſe præſcribi contra obedientiam.* Et alia multa jura ſimilia à prædictis gloſſis allegantur. Ratione etiam confirmari poteſt, quia lex juſta eſt rationabilis: ergo conſuetudo illi contraria erit irrationabilis; ergo omnis conſuetudo mala, ſive ex natura rei, ſive quia prohibita jure divino, vel humano, irrationabilis erit: & è converſo omnis non prohibita erit rationabilis. *Gloſſa.* *Gloſſa.*

7. *Impugnatur præcedens ſententia 1.*

Sed nihilominus dico in primis, conſuetudinem rationabilem, & irrationabilem non directe diſtingui per hoc, quod ſint, vel non ſint prohibitæ jure naturali, vel divino, nec per bonitatem, vel malitiam, quam ex vi materiæ, vel objecti habeant. Probatur, quia licet omnis uſus contrarius juri divino, vel naturali irrationabilis ſit, non tamen ſolus ille, quod declaro dupliciter. Primò, quia ſi loquamur de uſu ſpectato in ordine ad inducendum jus conſuetudinis, ſic aliquis uſus, ſeu conſuetudo poteſt eſſe undique honeſta in facto, & in ordine ad jus inducendum eſſe irrationabilis, non quia in bonitate deficiat, ſed potius (ut ita dicam) quia excedat: talis autem conſuetudo non eſt contra jus naturale, vel divinum, directe, vel indirecte: ergo. Major patet de conſuetudine audiendi Miſſam quotidie à toto populo obſervata, quæ honeſtiſſima eſt, & ſi fieret animo inducendi jus, quoad id, imprudenter fieret, ac ſubinde irrationabilis ſub ea ratione dici poſſet, & idem eſt in ſimilibus. Hæc vero ratio non convincit, quia talis conſuetudo non eſt irrationabilis, ſed intentio inducendi obligationem per illam, ſeu ad illam eſt irrationabilis, & ut ſic dici poteſt contra naturale jus. Sicut lex poſitiva id præcipiens non eſſet de materia irrationabili in ſe, ipſa tamen lex eſſet irrationabilis, & ut ſic eſſet contra naturalem rationem, & prudentiam. Quod ſi ſub ea ratione dicatur materia illa irrationabilis, non quia mala, ſed quia proportionata ad legem communẽ, etiam illo modo repugnat rationi naturali dictanti, non omnem materiam honeſtam eſſe materiam legis humanæ: idem autem cum proportione eſt de jure tacito conſuetudinis, & de expreſſo legis. Solum ergo illa ratione probatur, poſſe jus conſuetudinis eſſe irrationabile, ac ſubinde nullum, licet conſuetudo ſecundum ſe irrationabilis non ſit, ſed honeſtiſſima, quod veriſſimum eſt, ſicut poteſt eſſe lex iniqua, licet res præcepta iniqua non ſit. Nihilominus tamen illa ratio videtur efficax contra Navar. tum quia deſtruit fundamentum ejus, ut ſtatim oſtendã, tum quia illa videtur ſentire, conſuetudinem, non eſſe irrationabilem in ordine ad jus inducendum, niſi quia directe vel indirecte eſt contra legem divinam, vel naturalem in actibus ſuis, ſeu in ipſo facto, ut in ſuo fundamento oſtendit. *Impugnatur præcedens ſententia 1.* *Navarr.*

8. *Impugnatur 2.*

Secũdo vero impugnatur clarius illa ſentẽtia, quia multæ cõſuetudines nõ cõtrariæ divino, vel naturali juri, cẽſentur in jure irrationabiles, nõ ſolum

lum in ordine ad jus inducendum propter exceſſum bonitatis, ſed abſolutè, & ſecundum ſe, propter defectum aliquem, ſeu inordinationem, quæ licet non attingat illum gradum malitiæ, ſufficit ad conſtituendam conſuetudinem irrationabilem; ergo ut conſuetudo ſit rationabilis non ſufficit illa duplex negatio, nec quod ſit bona, aut non mala, quantum eſt ex vi objecti. Probatur antecedens, ex conſuetudine non ſervandi interdū generale loci quoad aliquas circumſtantias ejus: de qua loquitur cap. *cum inter*, de conſuetud. & dicitur eſſe irrationabilis, cum tamen nihil contineat contra jus divinum, vel naturale, ubi Abb. notab. 3. advertit, omnem conſuetudinem contra honeſtatem eſſe irrationabilem, juxta cap. *cum ducerem*, de vit. & honeſt. cleric. Intelligit autem contra honeſtatem, id eſt, contra decentiam, quæ non ſemper includit aliquid contra jus divinum, vel naturale. Ut v. g. quod laici in choro ſedeant cum clericis, non eſt contra jus divinum, vel naturale, & tamen indecorum eſt, & ideo non poteſt conſuetudine introduci. Idem cenſent Canoniſtæ de conſuetudine venandi cauſa voluptatis in clericis, ut Joan. Andr. in cap. 2. de Cler. venat. & multa ſimilia refert Bochus in cap. ult. de conſuet. num. 30. Diceret tamen Navarr. hæc & ſimilia eſſe indirectè contra legem, vel divinam, vel naturalem. Sed hoc non ſatisfacit, tum quia explicari ſatis non poteſt, in quo conſiſtat illud *indirectè*, cum totum illud factum poſſit conſiſtere ſine violatione legis divinæ, aut naturalis: tum quia magis videtur indirectè contra jus naturale opus prohibitum lege humana, cum jus naturale præcipiat ſuperioribus obedire, & tamen ipſe Navar. negat illam conſuetudinem eſſe directè, vel indirectè contra jus naturale, vel divinum, tum deniq; quia ſaltem concluditur, conſuetudinem illam non eſſe malam ex vi materiæ, & objecti, & nihilominus irrationabilem reputari.

Joan. Andr. Roch. Navar.

Navar.

9. *Retorquetur Navarri argum.*

Tandem fundamentum Navarri contrà illum retorqueri poteſt, falſum eſt enim legem humanam poſſe præcipere quidquid non repugnat legi divinæ, vel naturali: nam licet non poſſit præcipere aliquid eis repugnans, non ideo poteſt præcipere quidquid eis non repugnat, ut ſupra dictum eſt. Et patet in operibus conſiliorum, vel etiam in bonis, quæ repugnant conſiliis, ut eſt matrimonium, & (magis ad cauſam) in operibus minus convenientibus, vel decentibus, licet contra illa jura non ſint, ut eſſet lex præcipiens ludos minus decentes, aut non expedientes, etiamſi mali non eſſent: vel concedens clericis actum, vel habitum non ſatis honeſtum, vel ſimilia: ergo leges humanæ poſſunt eſſe irrationabiles: nam ſi non ſint pravæ, ex materia prohibita jure divino, vel naturali: idem ergo eſſe poteſt in conſuetudine.

10. *Ut conſuetudo irrationabilis ſit, non requiritur ut ſit contra jura canonica. Panorm. Bart.*

Deinde contra aliam ſententiam addo, ut aliqua conſuetudo irrationabilis ſit, non ſufficere, quod ſit contra jura canonica, neque id ſemper eſſe neceſſarium. Ita ſentiunt Panorm. & ferè alii in d. cap. ult. de conſuet. Bart. in diſt. l. *de quibus*, ff. de legib. & in l. 2. C. quæ ſit longa conſuet. & aliquos ſtatim referam. Et probatur prior pars, quia conſuetudo irrationabilis non poteſt prævalere contra legem humanam, ut habetur in d. cap. ult. de conſuet. & tamen conſuetudo contraria legi humanæ poteſt prævalere contra illam, ut infra oſtendemus: ergo non omnis conſuetudo contraria legi humanæ poteſt cenſeri irrationabilis. Altera pars clara eſt in his, quæ ſunt contra jus divinum, vel naturale, licet non ſint ſpecialiter prohibita per legem humanam. Præter hæc vero ſunt aliqua, quæ licet nulla lege ſpecialiter ſint prohibita, habent indecentiam, vel conditionem aliquam, ob quam inepta, & indigna cenſentur, ut per conſuetudinem inducantur: ergo in talibus conſuetudo erit irrationabilis, etiamſi canonibus, ſeu legibus contraria non ſit. Antecedens declaratur ex illo Pauli 1 Cor. 11. *Omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum*: & infra, *Turpe eſt mulierem tonderi, aut decalvari*. Hæc enim, & ſimilia non ſunt abſolute prohibita jure naturæ tanquam moraliter mala, & nihilominus licet nulla lege poſitiva divina, vel humana vetentur, habent quandam indecentiam, ut ſignificavit Paulus ſubjungens, *Neque ipſa natura docet vos quod vir quidem ſi comam nutriat, ignominia eſt illi, mulier autem ſi comam nutriat, gloria eſt illi*: ubi Ambr. *naturaliter hoc honeſtum, & propemodum, decretum vult eſſe*. Ubi meritò dixit *naturaliter*, & *propemodum*, quia ſecluſa lege poſitiva, hæc decentia naturalis eſt, non lege naturali rigorosè contrarium prohibente, ſed *propemodum*. Id autem ſufficit, ut conſuetudo illi decentiæ contraria irrationabilis ſit. Poteſt etiam hoc declarari ex operibus, quæ licet lege poſitiva non prohibeantur, neque intrinſecam habeant malitiam, in malum ſonare dicuntur à Theologis; quia periculum habent, præſertim ſi frequenter fiant, aut communiter permittantur, ut eſt vendere officia juſtitiæ, item dona recipere miniſtros juſtitiæ, itē dare ſpirituale, interveniente dono temporali, etiamſi non detur in pretium, item ſubditos non viſitari, aut corrigi à Prælatis, & ſimilia. Conſuetudines ergo de hujuſmodi rebus, ſecluſa lege prohibente irrationabiles meritò cenſētur. Denique hoc declarari poteſt ex his, quæ diximus in materia de juram. & de voto, aliqua eſſe, quæ licet non male fiant, male promittuntur, ut maritum non accuſare mulierem de adulterio, non revocare teſtamentum, & ſimilia, & ita poteſt eſſe promiſſio irrationabilis, etiamſi materia ejus mala lege prohibita ſit: ita ergo conſuetudo. Et talis eſt in univerſum illa, quæ præbet licentiam peccandi, ut eſſet, quod filii ſpurii eſſent æque hæredes ac legitimi, quod homicidium levi pœna pecuniaria puniretur. Quæ exempla cum aliis late proſequitur Rochus dicto cap. ult. num. 26.

D. *Ambr.*

Rochus.

11. *Conſuetudo mala eſſe poteſt licet ex materia mala non ſit.*

Unde concludo, conſuetudinem poſſe eſſe irrationabilem, etiamſi ex materia mala non ſit, ut patet, ſi contingat materiam ejus eſſe indecentem, vel habere aliquid periculi, vel incommodi, ſi publicè, & communiter introducatur, & nihilominus nec per ſe mala ſit, nec prohibita jure aliquo ſuppoſitivo, ut in multis ex dictis exemplis contingere poteſt. Et è contrario etiam poſſe eſſe conſuetudinem malam ſaltem in fieri, & in actibus, per quos introducitur, quia nimirum prohibiti ſunt ſaltem per legem humanam, & nihilominus non eſſe irrationabilem, quia ſecluſa lege humana, materia illa non eſſet omnino inepta ad conſuetudinem circa illam introducendam. Et ita ſentit aperte Panormit. in d. cap. ult. num. 4. ubi verba illius textus dicentis, non eſſe vilem auctoritatem longævæ conſuetudinis etiam de mala poſſe intelligi: nam poteſt prævalere contra legem, ſi rationabilis ſit: ſupponit ergo, malam conſuetudinem poſſe eſſe rationabilem. Hoc autem intelligendum eſt de illa, quæ ita eſt mala in fieri, ut in facto eſſe poſſit eſſe non mala, ut in ſequentibus explicabitur.

Panorm.

12.

Atque etiam concluditur, non eſſe eandem partitionem conſuetudinis in bonam, & malam, & in rationabilem, vel irrationabilem. Et ratio reddi poteſt, quia bonitas, & malitia attenduntur ex objectis, ſeu ex lege prohibente, aut non prohibente: rationabilitas autem, vel irrationabilitas videntur conſiderandæ ex proportione ad communem uſum, & jus conſuetudinis, in cap. ſeq. magis explicabo. Neque contra hoc obſtant adducta in ſecunda opinione, quia jura, & Gloſſæ ibi citatæ in alio ſenſu loquuntur, ut ſtatim in alio membro harum diviſionum explicabitur. Ratio autem ibi facta inquirit, quomodo poſſit conſuetudo legi contraria eſſe rationabilis, quod tractabimus infra diſputando, quomodo conſuetudo contra legem humanam prævaleat.

13.

Supereſt verò inquirendum, in quo conſiſtat, conſuetudinem aliquam eſſe irrationabilem, vel

D. *Paulus.*

quid ad illam requiratur ultra, vel extra prohibitionem, & è converſo, quid præter bonitatem neceſſarium ſit, ut conſuetudo cenſeatur rationabilis, ac denique qua regula poſſit hoc diſcerni. De qua re tractat late Panorm. in d. cap. ult. de conſuet. n. 5. & 6. ubi varias refert opiniones. Idem latè Rochus, in d. tract. ſect. 2. à n. 20. Bart. in d. l. *de quibus*, & in dicta l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. &c. ubi etiam Jaſon. & alii, & plura refert Menoch. lib. 2. de arbitrar. cen. 1. in caſu 82. In ſumma vero uno ex duobus modis declarant illa membra, eorumq; diſtinctionem.

Panorm.
Rochus.
Bart.
Jaſon.
Menoch.

14. *Irrationabilis conſuetudo quæ.*

Primò per effectus, ſcilicet, ut illa cenſeatur irrationabilis conſuetudo, quæ fuerit contra Eccleſiaſticam libertatem, vel quæ licentiam, vel occaſionem peccando aliquo modo præbuerit, vel communi utilitati ſit periculoſa, vel aliam ſimilem conditionem habuerit, etiamſi contra jus divinum non ſit: nam ſi hoc habuerit, illa maxime irrationabilis ſemper cenſetur. E contrario vero illa judicabitur rationabilis, quæ nec fuerit contraria juri divino, aut naturali, nec aliquam ex dictis conditionibus habuerit. Et fortè Navar. ſupra nihil aliud in re intendit, ſed videtur exiſtimaſſe, hæc omnia brevius comprehendi per illam particulam directè, vel indirectè, quæ tamen multo obſcurior mihi videtur, quia ut intelligi poſſit non poteſt aliter, quam per ſimilia exempla explicari. Et illud indirectum nunquam eſt neceſſarium eſſe tale, ut ratione illius materia conſuetudinis vere, & in rigore habeat intrinſecam malitiam contrariam juri naturali: nam re vera hoc neceſſarium non eſt ad conſuetudinem irrationabilem, ut oſtendi.

Navar.

15. Alius modus reſpondendi eſt, de hac re non poſſe abſolutam regulam generalem tradi, ſed relinquendum eſſe arbitrio prudentis. Quam regulam tradit Gloſſa in cap. 1. de conſtit. in 6. verb. *rationabile*, quam ibi Franc. & alii ſequuntur, & fuit ſententia Hoſtienſ. in ſum. tit. de conſuetud. §. *quid ſit conſuetudo*, eumque ſequuntur Joan. Andr. Panorm. & alii in dicto c. ult. de conſuetud. cum Bart. & aliis. Qui quidem priorem reſpondendi modum non rejiciunt, ſed illum acceptant ut aptum ad informandum animum ejus, qui in particulari hoc judicaturus eſt, ultimam vero reſolutionem ponunt in prudenti arbitrio. Ipſe vero hoc declarat in ordine ad judicium, qui in exteriori foro de qualitate conſuetudinis judicaturus eſt: cum proportione vero applicari poteſt ad confeſſorem in ſuo judicio pœnitentiali, & ad Doctorem in conſilio ferendo. Intelligitur etiam hoc habere locum, quando per jus poſitivum declaratum non eſt, an conſuetudo ſit irrationabilis: nam ſi lege hoc declaratum ſit, illi ſtandum eſt per ſe loquendo, ut mox explicabimus. Addit deniq; Bald. in d. l. *de quibus*, & Fortan. in ſchol. marginali ad dictum cap. 1. de conſtit. in 6. in dubio præſumi conſuetudinem rationabilem, & pro illa eſſe ferendum judicium. Quod intelligo, quando conſuetudo eſt antiqua, & à viris probis, vel indifferenter ab omnibus ſervata eſt. Et hoc modo explicata hæc reſolutio mihi valde probatur.

Gloſſa.
Franc.
Hoſtien.
Joan. Andr.
Panorm.
Bart.
Bald.
Fortan.

16. Ad majorem tamen illius declarationem occurrit addenda regula inſinuata in cap. 1. de iis, quæ fiunt à majori parte Capituli, ubi illæ conſuetudines judicantur irrationabiles, *quæ nec ratione juvantur, nec ſacris congruunt inſtitutis*. Qui textus ſumptus eſt ex Concil. Lateran. ſub Alexand. III. part. 1. cap. 16. ubi affirmativè præcipitur, ſervare conſuetudines, *quæ ratione juvantur, & ſacris congruunt inſtitutis*. Ex utriſque autem verbis poteſt colligi conſuetudinem eſſe irrationabilem, ſi ratione deſtituitur, etiamſi contra rationem aperte non ſit. Ad judicandum autem an ſit omnino ratione carens, oportet advertere, conſuetudinem in præſenti maximè dici rationabilem, vel irrationabilem in ordine ad ejus effectum moralem, qui poteſt eſſe varius. Nam interdum habet effectum obligandi ad ejus obſervantiam: aliquando ſolum permittendi talem uſum, revocando legem, illum prohibentem: nonnunquam ſolum habet vim approbandi tale factum, vel ad ſummum excitandi, & inclinandi rationabiliter ad uſum ejus. Et ideo attente eſt conſiderandus effectus reſpectu cujus dicitur conſuetudo rationabilis, vel irrationabilis, ut talis judicetur. Nam plures conditiones poteſt requirere ad unum finem, ſeu effectum, quam ad alium. Plus enim requiritur, ut conſuetudo inducat legem v. g. quam ut ſit honeſta, & ideo ut ſit rationabilis in ordine ad illum finem, ultra honeſtatem oportet conſiderare, an habeat alias conditiones legis juſtæ, ut quod ſit obligatio ejus tolerabilis, & communi bono utilis. Si vero conſuetudo ſpectetur in ordine ad revocationem legis humanæ, ut ſit rationabilis, non eſt neceſſe, ut non ſit mala, ſaltem, quia prohibita, ſed ex ea parte ſufficiet, ut per ſe & ſecluſa lege prohibente mala non ſit. Oportebit autem, ut habeat cauſam aliquam rationabilem, ob quam contra legem inducatur. Quia alias irrationabiliter induceretur contra legem: nam in univerſum revocatio legis juſtæ, ſi abſq; legitima cauſa fiat, irrationabilis eſt, ut infra dicemus.

17. *Duo effectus præcipue in hac materia.*

Quocirca conſiderando conſuetudinem in ordine ad hos duos effectus, qui in hac materia ſunt præcipui, obligandi ad ſimiles actus, vel deobligandi ab illis, non obſtante lege, optima regula mihi eſſe videtur, ut ſuppoſita honeſtate materiæ, ſaltem quoad non repugnantiam cum divina, vel naturali lege, applicentur ad conſuetudinem conditiones neceſſariæ ad legem juſtam, vel ad juſtam revocationem legis. Nam ſi in conſuetudine cum proportione inventæ fuerint, cum eadem erit rationabilis: ſi autem defuerint, erit irrationabilis per comparationem ad talem effectum. Et hanc regulam invenio traditam à Gemin. in ca. 1. de conſtitut. in 6. Anton. in cap. ult. de conſuet. quos imitatur Sylveſt. verb. *conſuetudo* quæſt. 1. Soto lib. 1. de juſt. q. 7. art. 2. Sanc. lib. 7. de matrim. diſp. 4. num. 41. Dixi autem, *per comparationem*, &c. quia ſi conſuetudo ſolum conſideretur abſolutè quoad uſum, ſeu voluntariam imitationem, ſic rationabilis erit, ſi ſit honeſta. Et juxta hanc regulam erit facile ferre judicium de conſuetudine in ordine ad quemcumque alium effectum ejus, ut declarando ipſos effectus, in ſequentibus magis explicabimus. Et in ſequenti puncto alia ſubdiviſio conſuetudinis irrationabilis declarabitur.

Optima regula dignoſcendi conſuetudinem rationabilem vel irrationabilem.
Gemin.
Anton.
Sylveſt.
Soto.
Sanc.

CAPUT VII.

Quæ conſuetudo ſit, vel non ſit in jure reprobata.

EXplicanda ſequitur alia diviſio conſuetudinis in reprobatam in jure, vel permiſſam, quæ licet affinis ſit præcedentibus, diſtincta eſt, ut videbimus. Titulus autem quæſtionis intelligitur de jure poſitivo humano: nam de jure naturali ſufficiunt, quæ in ſuperiori capite dicta ſunt. Quia illa conſuetudo, quæ prudenti arbitrio ſecundum rectam rationem naturalem judicata fuerit irrationabilis, erit etiam reprobata in jure naturali, & quæ ſecundum rectam rationem non apparuerit irrationabilis, non erit reprobata in eodem jure. Jus autem divinum de hoc nihil diſponit, ut conſtat. Igitur de jure poſitivo in primis videndum eſt, quæ conſuetudo cenſenda ſit reprobata in jure. Aliqui enim cenſent, omnem conſuetudinem expreſſè, ac in ſpecie abrogatam per legem, eſſe in jure reprobatam. Alii addunt, hoc non ſufficere, ſed neceſſarium eſſe, ut conſuetudo per legem prohibeatur. Alii verò exiſtimant, etiam hoc non ſufficere, ſed oportere, ut conſuetudo per legem declaretur irrationabilis, vel prohibeatur ſpecialiter ſub hoc titulo, ſeu propter hanc cauſam, quod irrationabilis ſit. Et hæc ultima ſententia vera eſt, & magis recepta, eamque tenent apertè Navar. loco ſupra citato, & Covarr. &

Conſuetudo per legem declarari debet, vel prohiberi ſub tali titulo, quod irrationabilis ſit.
Navarr.
Covar.

& alii statim citandi: illam autem exponere, & probare necesse est.

2. 1. *Conclus.* Dico ergo, legem humanam interdum abrogare consuetudinem, interdum etiam prohibere, aliquando vero reprobare, & hæc tria esse diversa. Hoc non invenio ita expresse declaratum in auctoribus, imò reperio sæpe confundere terminos: re tamen vera illa tria distincta sunt, & ita ex communi doctrina colligitur: imò posset addi quartum membrum, scilicet, *resistere simpliciter consuetudini*, sed hoc licet aliquo modo sit diversum, cum tertio coincidere videtur. Probo igitur singula. Et primo de abrogatione, seu revocatione dico, solum auferre præexistentem consuetudinem. Nam verbum derogandi, aut revocandi, vel (quod perinde est) clausula revocatoria absolute proposita in proprietate sermonis solum cadit in præteritum factum: ergo lex abrogans consuetudinem solum cadit in consuetudinem præexistentem. Sicut lex revocans legem contrariam in præexistentem legem cadit: nam si nulla præexisteret, non esset necessaria, imò vana esset revocatio, nec fieri posset, nisi ex deceptione, vel sub conditione, si talis lex sit, & ita etiam semper refertur ad præexistentem legem: idem ergo de lege revocante consuetudinem. Unde fit, ut quando in lege tantum additur clausula, *Non obstante quacunque consuetudine*, ut in Clement. *statutum*, de elect. & similibus, per illam solum abrogetur præexistens consuetudo, non tamen prohibeatur consuetudo in futurum, quia clausula illa non respicit futurum tempus, sed tantum præteritum. Quia consuetudo, quæ in futuro tempore esse potest, & nondum est, non potest resistere legi, quæ nunc fit: illa autem clausula solum tollit consuetudinem, quæ tali legi resistere possit: cadit ergo in præexistentem, & non extenditur ad futuram. Et idem est de quibuscunque verbis revocantibus consuetudinem, nisi in eis aliquid addatur. Et ratio juvat, quia talis effectus odiosus est, & ideo verba extendi non debent ultra vim, & rigorem suum. Confirmat hoc etiam usus: nam quando legislator amplius vult efficere, id declarat, ut statim dicemus.

Axioma illud non obstante quacunque consuetudine, quo modo intelligendum.

3. *Pura consuetudinis abrogatio non est illius reprobatio.* Et ob easdem fere rationes pura consuetudinis abrogatio non est illius reprobatio, quia potest abrogari consuetudo, non quia irrationabilis, sed solum quia ita placet legislatori, quia judicat, ita nunc magis expediri. Potest autem consuetudo aliqua nunc minus expedire etiamsi de se non sit mala, nec irrationabilis, quod videtur per se notum, supposita declaratione consuetudinis malæ, & irrationabilis in superioribus data. Ergo quando lex revocat consuetudinem pure, & sine alia declaratione, non præsumitur illam damnare ut irrationabilem. Sicut quando lex posterior revocat priorem, non ideo præsumitur illam reprobare ut malam, vel irrationabilem. Et generatim loquendo secundum jus, quod non probatur esse pravum, nec ut tale reprobatur, non præsumitur malum, sed potius bonum, etiamsi aliud ibi præferatur, quia potest esse melius, vel hic, & nunc magis expediens reputari. Denique sumitur hoc satis clare ex c. 1. de constit. in 6. dicitur enim ibi, *legem non abrogare consuetudinem rationabilem, nisi expresse caveatur in ipsa*: ergo supponit interdum legem revocare consuetudinem rationabilem; ergo ex sola revocatione non colligitur, consuetudinem esse irrationabilem, aut reprobatam. Et hæc doctrina quoad utramque partem communis est, ex Glossa in Clemen. *statutum*, verb. *consuetudine*, de elect. & ibi Imol. & Domin. in c. *licet*, de constit. in 6. Angel. verb *consuetudo*, n. 9. Sylvest. q. 6. num. 10. licet prius videatur repugnare, de quo statim dicam, & idem tenet Anchar. Abb. cum aliis in cap. ultim. de constit. Felin. in cap. 2. de probat. num. 11. ubi refert Bart. Bald. & alios. Idem tenet Navar. supra, & Covar. lib. 3. variar. cap. 11. num. 4. concl. 4. licet in secunda aliter loquatur, cum Anton. de quo jam dicam.

Glossa. Imol. Dominic. Angel. Sylvest. Anchar. Abb. Felin. Bart. Bald. Navar. Covar. Anton.

Contra priorem enim partem videtur sentire Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. citans Archid. & Joan. Andr. in cap. 1. de constit. in 6. Dicit enim, licet lex non improbet consuetudinem contrariam, si absolute & simpliciter illam tollat, intelligi de consuetudine inducta, & inducenda. Et idem videntur dicere Angel. supra, & Sylvest. num. 9. quando lex addit clausulam derogatoriam consuetudinis, & in eam sententiam citant Bart. & Anton. sumpseruntque ex Panormit. in cap. 2. de probat. num. 8. & Felin. num. 11. Et videntur intelligere, etiamsi lex expresse non prohibeat pro tempore futuro. Nam eo tendit ratio eorum, scilicet, quia lex semper loquitur; ergo si semel expresse derogat consuetudini, semper derogat, illi resistit. Et posset pro eadem sententia referri Covarr. supra in secunda conclusione. Veruntamen ille utitur verbo, *reprobandi*, de quo alia est ratio, ut statim dicam. Alii vero auctores, ne sibi sint contrarii, non loquuntur de lege tantum revocante consuetudinem, sed de resistente simpliciter consuetudini, de qua etiam alia est ratio, ut statim explicabo, indicando verba, quibus fiat à lege talis resistentia, & quem effectum habeat. Et ita ratio adducta ad summum potest habere aliquam vim in lege simpliciter resistente consuetudini, contra doctrinam autem datam non urget. Nam lex disponens circa actum præteritum tantum, semper quidem loquitur contra illum, nunquam tamen loqui potest contra futurum, quod non erat factum quando lex illa fuit condita.

4. *Anton. Archid. Joan. And. Angel. Sylvest. Bart. Panorm. Felin. Covar.*

Secundò de prohibitione dicendum est, legem prohibentem sibi contrariam consuetudinem, non tantum præteritam consuetudinem, sed etiam futuram tollere, seu potius impedire, aut prævenire, ne introducatur, non tamen propterea reprobare talem consuetudinem. Prior pars supponit interdum legem prohibere futuram consuetudinem, quod est commune, & in exemplum adduci solet, l. 3. §. *divus*, ff. de sepul. viol. quæ de statuto municipali loquitur, per æquiparationem tamen adducitur. Et ita Tiraquel. in Præfat. ad retract. n. 17. in fine, ex illa colligit, *Cum lex damnat* (id est, prohibet) *consuetudinem futuram, id nuncupatim exprimere*. Priorem ergo partem intendunt auctores proxime allegati, Anton. Angel. Sylvest. Et eandem expressius posuit Navar. & Soto lib. 1. de justit. quæst. 7. art. 2. Et ratio est clara, quia prohibitio respicit futura: nam præterita prohiberi non possunt, imò neque præsentia, ut jam facta sunt, sed in futurum durare possunt, quia ut sic solum sunt libera, ut prohiberi possunt: ergo si lex prohibet consuetudinem, resistit non tantum jam inductæ, sed etiam inducendæ, & quantum est ex se, impedit, ne introducatur. Intelligitur autem prohibere consuetudinem. Primò si expresse vetet, ne contra talem legem consuetudo aliqua introduci permittatur, vel quando jubet, ne inducatur; ut Navar. ait. Deinde idem est probabile quando absolute prohibet omnem consuetudinem contrariam, etiam de futuro tempore, vel de introductione illius expressam mentionem non faciat, ut si dicat, *Nolumus contra hanc legem aliquam consuetudinem valere*, vel quid simile, videtur comprehendere tam introductam, quam omnem, quæ introduci posset, & omnibus resistere, quia verba sunt valde absoluta, & universalia, & indifferentia ad præterita, & futura, & ideo non est cur restringantur. Et similia verba videntur intelligere auctores, per clausulum derogatoriam simpliciter consuetudinis contrariæ. Et in eodem sensu dicit Antonin. per talem legem tolli simpliciter consuetudinem, & colligi potest hic sensus ex exemplo, quod adducit ex l. *eos*, C. de censib. ubi in §. *super*, sic dicitur, *Nec liceat judici memoratam augere taxationem occasione consuetudinis in regione obtinentis*. Quæ verba non videntur tantum revocatoria præexistentis consuetudinis, sed simpliciter resistentia consuetudini, etiam futuræ, quia non tantum revocationem, sed etiam prohibitionem

5. *Legem prohibentem sibi contrariam consuetudinem tam præteritam, quam futuram complecti. Tiraquel. Anton. Angel. Sylvest. Navar. Soto. Anton.*

hibitionem continent. Ut patet ex illis verbis, *nec licet judici*: nam verbum, *non liceat*, prohibitivum eſt, unde non dirigitur ad ſolos judices tunc exiſtentes, ſed ad omnes futuros, & conſequenter etiam loquitur de conſuetudine futura tempore cujuſcunque judicis. Et quoad hoc recte applicatur ratio ſupra facta, quod lex ſemper loquitur. At vero Bart. ibi ſolum ex illa *Bart.* lege colligit legem revocare præteritam conſuetudinem. Sed nihilominus quoad illam legem attinet, major videtur eſſe vis illorum verborum, ex ſententia tamen Bartoli colligo, verba non eſſe facile extendenda ad futuras conſuetudines, ſed ſolum quando proprietas verborum id poſtulaverit.

6. *Lex prohibens futuram conſuetudinem non ideo eam reprobat.* *Navar.* *Bart.*

Poſteriorem partem, ſcilicet, legem etiam prohibentem ſimpliciter futuram conſuetudinem, non ideo reprobare illam, docuit expreſſius, quam cæteri Doctores. Navarr. in loco citato. Ait enim conſuetudinem non eſſe irrationabilem eo, quod jus ei reſiſtat, tollendo illam, & jubendo, ne inducatur, niſi etiam declaret, eam eſſe irrationabilem, vel eſſe corruptelam. Poteſtque ſumi ex Bart. in dicta repetit. l. *de quibus*, poſt oppoſit. 10. num. 5. diſtinguit enim inter reprobationem conſuetudinis, & prohibitionem ejus, etiam expreſſam, & in futurum. Et poteſt probari fere rationibus factis in priori membro de lege revocante. Præſertim illa, quod ſicut lex poteſt revocare præexiſtentem conſuetudinem non quia irrationabilis, ſed propter alias cauſas, ita etiam poteſt prohibere, ne in futurum inducat, non quia ſit irrationabilis, ſed quia propter alias cauſas ita legiſlatori videtur expedire, vel quia præſumit, rationes, quæ ad revocationem movent, perſeveraturas ſemper, & ideo eiſdem movetur ad prohibitionem, ut magis moveat, & cogat ad legis obſervationem: ergo ex ſola prohibitione in futurum poteſt colligi, nec præſumi, quod lex ſit irrationabilis, vel quod ut talis reprobetur. Quem autem effectum habeat hæc prohibitio conſuetudinis, quæ introduci poteſt, in ſequentibus videbimus.

7. *Tunc conſuetudo reprobatur cum per expreſſa verba irrationabilis declaratur.*

Venio igitur ad tertium membrum de conſuetudine jure reprobata: concluditur enim ex dictis, tunc eſſe conſuetudinem reprobatam in jure, quando non ſolum revocatur, aut prohibetur, ſed etiam per expreſſa verba irrationabilis declaratur. Quod variis modis fit in jure, ut in c. unic. de Cleric. non reſiden. in 6. per illa verba, *Conſuetudinem illam penitus improbantes.* in cap. 2. de probat. *Talem conſuetudinem reprobamus*, cap. *cum inter*, de conſuetud. quæ tam conſuetudo irritatur eo, quod *ex illa diſrumperetur nervus Eccleſiaſticæ diſciplinæ*, & cap. *ad noſtram*, eod. tollitur conſuetudo, *eo, quod minus rationabilis habetur*, & cap. *cum venerabilis*, eod. *Cum hæc non tam conſuetudo, quam corruptela merito ſit cenſenda*, cap. *ex frequentibus*, de juſtit. *Conſuetudinem pravam*, & infra declaratur, *contra decentiam, contra honeſtatem, & contra canonica inſtituta*, & perinde valere cenſeo, quando conſuetudo appellatur *abuſus*, & ideo non obligare declaratur, ut in cap. penult. de conſuetud. Quando ergo aliquo ſimili modo reprobatur conſuetudo, tunc lex non ſolum habet vim prohibentis, ſed etiam declarantis, talem conſuetudinem eſſe iniquam, ut ſenſit Covarr. ſupra in *Covar.* dicto cap. 2. & ideo illam ſpecialiter revocare dicitur. Et ob eandem cauſam neceſſaria ſunt ejuſmodi verba, quia ſine illis lex non declarat, qualis fuerit, vel ſit conſuetudo, ſed ſolum illam vetat.

8. *Panorm.* *Tiraquel.*

Et hinc eſt, ut licet lex detractet conſuetudinem præteritam, ſi pro ratione addat, quod ſit corruptela, vel irrationabilis, eo ipſo etiam in futurum illam prohibeat, & reprobet, ſtantibus eiſdem circumſtantiis, ut dixit Panormit. in c. 2. de probat. num. 7. & 8. & Tiraquel. referens plures in præfat. ad retract. n. 18. & 19. & ratio eſt, quia conſuetudo irrationabilis omni jure, & pro omni tempore eſt prohibita, juxta cap. ult. de conſuetud. cum ſimilibus. Atque ita ſenſit etiam Navarr. & ita intelligitur Gloſſa in cap. ult. de conſuetud. verbo, *rationabilis*, dicens, *illam eſſe conſuetudinem rationabilem, quam non improbant jura*: nam verbum *improbandi* in ſua proprietate ſumendum eſt, & in eodem ſenſu accipiendum eſt, quo in fine dicit, illam eſſe rationabilem, *quæ non obviat canonicis inſtitutis*, à quibus ſcilicet, reprobatur, ut Navarr. expoſuit. Unde ſtatim ſubdit eam Gloſſa, illam eſſe irrationabilem conſuetudinem, *quæ à jure improbatur*, & ex omnibus juribus, quæ allegat, conſtat, uti verbo improbandi in omni proprietate. Ac denique ita intelligendi ſunt auctores, quando dicunt, conſuetudinem jure reprobatam amplius valere non poſſe, & licet interdum utantur nomine derogationis, poſſunt piè ita interpretari: quomodo autem hoc limitandum ſit, & quæ differentia in hoc ſit inter conſuetudinem prohibitam, & reprobatam, dicam infra cap. 16. *Navar.* *Gloſſa.*

9. *Dupliciter conſuetudinis reprobatio fieri poteſt.*

Supereſt vero circa hanc conſuetudinis reprobationem advertere, dupliciter intelligi poſſe per jus fieri, uno modo per modum puræ declarationis, alio per modum etiam diſpoſitionis. Prior modus ſolum contingit, quando conſuetudo vel eſt clare turpis, utpote contra jus naturale, aut divinum, vel quando evidenter eſt inutilis, & communi bono inimica, & nociva. Poſterior autem modus videtur intercedere, quando ex ſolis principiis naturalibus, vel divinis non ſtatim apparet conſuetudo irrationabilis, & nihilominus propter majorem decentiam, vel religionem, vel diſciplinæ ſeveritatem diſponit lex, ut talis conſuetudo pro irrationabili habeatur: nam ſine dubio poteſt hoc efficere lex humana, & præſertim canonica, cum ad honeſtatem morum poſſit eſſe maxime conveniens. Et videntur hi diverſi modi inſinuare in jure. Nam interdum reprobatur conſuetudo per verbum, *declaramus*, ut in cap. *ex parte*, de conſuetud. aliquando vero per verbum irritandi, ut in cap. *cum inter*, eod. ubi dicitur, *Talem conſuetudinem duximus irritandam.* Quæ verba in rigore indicant, talem conſuetudinem antea, & de ſe non fuiſſe nullam ac proinde nec per ſe eſſe irrationabilem, ſed per illud jus irritatam fuiſſe. Quod bene ponderavit Molin. tract. 2. de juſt. diſput. 79. Exiſtimo *Molin.* tamen, per illam irritationem ſimilem conſuetudinem manſiſſe in perpetuum ipſo jure reprobatam, quia illa irritatio non fuit tantum facti particularis, & tranſitoria (ut ſic dicam) ſed fuit juris conſtitutiva, & ideo univerſalis, ac perpetua, & ideo ſemper loquitur, ſemperque reſiſtit tali conſuetudini tanquam irrationabili. Et declaratur amplius, quia illa irritatio non fuit pœna, neque enim lata eſt propter culpam, ſed quia, *Si talis conſuetudo teneret, diſrumperetur nervus Eccleſiaſticæ diſciplinæ*: ergo eſt ita lata, ut obvians per ſe tali conſuetudini, ne introduci valeat, & nunquam diſrumpere poſſit nervum Eccleſiaſticæ diſciplinæ. Quia vero qualitas, & modus diſciplinæ non eſt ex ſola rei natura, ſed ex juris diſpoſitione, ideo dicimus, illam reprobationem talis conſuetudinis non eſſe pure declarativam, ſed ex diſpoſitione juris pendere.

10. *Gloſſa.* *Bald.*

Et hoc ſenſu intelligenda videntur multa jura reprobantia aliquas conſuetudines, aut præſcriptiones, quæ ex ſola rei natura non ſtatim apparent irrationabiles: eodemque modo aliqua decreta reprobant conſuetudines, quæ inſtituta canonica convellunt, aut diminuunt contra rigorem, ſcilicet, ab eis intentum. Præterea ſic etiam poteſt intelligi Gloſſa ſupra dicens, illam conſuetudinem eſſe irrationabilem, quæ à jure improbatur. Quod excluſive videtur intelexiſſe Bald. conſ. 401. volum. 5. dicens, ut conſuetudo dicatur rationabilis, ſatis eſſe, quod non ſit improbata. Quod tamen in rigore non videtur verum, quia poteſt eſſe aliqua conſuetudo per ſe, & natura ſua irrationabilis, licet in jure non improbetur. Unde fortaſſe illi loquuntur ſolum in ordine ad forum externum: vel certe poteſt illa ſententia intelligi de

de improbatione à jure, vel in particulari, vel saltem in principiis generalibus, ut quia dissolvit nervum disciplinæ, vel quia derogat Ecclesiasticæ libertati, vel quippiam simile. Denique notari potest differentia inter hos duos modos reprobationis: nam ille, qui est pure declarativus, videtur immutabilior, utpote in sola ratione naturali, vel jure divino fundatus: alter vero, qui est positivus, cum sit ex humano jure potest mutationem recipere, vel per novum jus, vel interdum per ipsarum rerum mutationem, ut sensit Panormit. dicto cap. 2. de probat. num. 8. & in cap. ult. de consuet. num. 12. & infra in cap. 16. magis explicabitur. *Panorm.*

CAPUT VIII.

De alia divisione consuetudinis in præscriptam, & non præscriptam.

1. HÆc est ultima divisio consuetudinis, quam in hoc capite explicare decrevi, quia & ad loquendum in hac materia, & ad effectus consuetudinis explicandos necessaria est: quia vero præcipua difficultas versatur circo consuetudinem præscriptam, ideo de illa præcipue quærimus: nam illa explicata, facile erit, aliud membrum exponere. Quidam ergo Legistæ dixerunt, nullam esse consuetudinem præscriptam. Ita tenuerunt Cynus, & Petrus relati ab Abb. dicto cap. ult. & Angel. in l. *si quis emptionis*, C. de præscript. 30. annor. Movebantur, quia consuetudo non est jus dispositũ, sed disponens: sic enim in cap. 1. diximus, consuetudinem de qua tractamus, à præscriptione distingui, ac subinde consuetudinem hanc non esse præscriptionem: ergo fieri non potest, ut talis consuetudo præscripta sit. Probatur consequentia, quia vel cum dicitur consuetudo præscripta, intelligitur de consuetudine juris, vel de consuetudine facti. Primum separari non potest à secundo, quia omne id quod præscribitur, aliquo usu præscribitur: ergo si jus consuetudinis præscribitur, aliquo usu præscribi debet, qui usus non est, nisi ipsa consuetudo facti. Quod si de illa sit sermo, interrogo rursus, quo usu præscribi possit, an usu à se distincto, vel se ipsa: non primum, quia consuetudine non utimur alio usu, sed seipsa, quia ipsa est quidam usus, & de usu non datur alius usus, alias procederetur in infinitum, nec etiam se ipsa, quia ipsa non est præscriptio, ut supponitur: nihil autem præscribi potest, nisi aliqua præscriptione. Et confirmatur, quia omnis præscriptio requirit bonã fidem: hæc autem in hac consuetudine non est necessaria, quia per actus peccaminosos interdum fit, ut diximus. Item præscriptio requirit aliquod tempus lege statutum, in hac vero consuetudine nulla est lex quæ certum tempus ad illam requirat. Denique omnis præscriptio est contra aliquem invitum, hæc autem minimè. Non ergo potest requiri in hac consuetudine, quod sit præscripta, & sic non subsistet divisio. *Cynus. Petr. Abb. Angel.*

2. Nihilominus dicendum est primò, aliquam esse consuetudinem disponentem, seu legalem, quæ præscripta esse potest. Hæc assertio est expressa in jure, cap. ultimo, de consuetud. ibi, & *legitime præscripta*, & insinuatur satis in c. *non est*, eodẽ, in 6. & in cap. *cum dilectus*, eodem, ubi Glossa ultima notat, & in cap. *cum Ecclesia*, de caus. possess. ubi etiam id advertit Glossa, verb. *de consuetudine*, & aliis similibus, quæ ab auctoribus referuntur. In quibus tamen cavendum est, quod differenter allegant jura, quæ de propria præscriptione rerum, seu privatorum jurium dicuntur, cum tamen nos non de præscriptione, sed de consuetudine legali tractemus, in qua vix invenio jus requirens consuetudinem præscriptam præter dictum cap. ultim. Nam cap. *non est*, forte de præscriptione loquitur, quia agit de consuetudine Episcopi ad utendum jurisdictione sine consilio Capituli: caput autem *cum dilectus*, non nominat præscriptam consuetudinem, sed solum dicit, *Si talis fuerit consuetudo, quæ juri communi præjudicet*, caput autem, *cum Ecclesia*, optime de præscriptione propria juris eligendi intelligitur, & de eodem loquitur caput, *Cumana*, de elect. & similia, quæ citantur. Verumtamen sufficit nobis unum jus, ut à verbis illius recedendum non sit. Et ita in hoc conveniunt Canonistæ ibi, & Panormit. num. 7. & sequenti, Rochus late in sect. 3. à principio, & ibidem Antonin. & alii, Cardin. in cap. *frustra*, distinct. 8. & expresse Bart. contra Petrum quem allegat in l. *de quibus*, & in repet. qu. 2. num. 15. & ibidem Bald. Jason, & alii, estque optima Glossa, quæ ita loquitur in l. *nemo*. 166. ff. de regul. jur. Et licet videatur quæstio de modo loquendi, ad illam explicandam, necesse est reddere rationem illius loquutionis, quam dicti Juristæ fere reddunt per solam nominis interpretationem. Panormit. ait, consuetudinem esse præscriptam, nihil aliud significare, nisi esse obtentam per cursum temporis requisiti ad præscriptionem. Et similiter dixit Rochus idem esse dicere, consuetudinem debere esse præscriptam, quod dicere, postulare temporis diuturnitatem, & Bald. supra oppos. 7. dixit, esse præscriptam, id est, cursu temporis perfectam, roboratam, ac firmatam. Bartol. vero exponit, dici præscriptam, id est, consuetudine inductam ad modum servitutis. Quod videtur diversum, tamen utrumque in bono sensu verum est. *Consuetudo præscripta approbatur.* *Panorm. Rochus. Anton. Card. Bart. Bald. Jason. Glossa.* *Panorm.* *Roch.* *Bart.*

3. Ad hanc ergo assertionem, & rationem ejus magis explicandum adverto tam in præscriptione propria, quam in consuetudine dici posse præscriptam, & consuetudinem ipsam, & jus, quod per illam acquiritur. Sic enim in propria præscriptione dicitur domus, vel servitus, vel actio præscripta, & consequenter consuetudo utendi tali re, est ipsa præscriptio: non tamen est talis, nisi debito tempore cum aliis circũstantis consummata fit: & ideo quando talis est, dicitur etiam præscripta, ut distinguatur à consuetudine inchoata, vel alio modo imperfecta. Sic ergo in præsenti consuetudo, ut est quid juris esse potest præscripta, quia per consuetudinem consummatam, id est, habentem conditiones jure requisitas, acquisita est. Et hoc est, quod docuit Bartol. qui id explicuit per analogiam ad præscriptionem servitutis. Nam licet in servitute, & in lege non scripta jus sit diversum, nihilominus modus, quo utrumque inducitur, servat proportionem, & ideo etiam jus consuetudinis dici potest præscriptum. Unde etiam fit, ut ipsa consuetudo facti, per quam jus legale inducitur, quatenus certam perfectionem, & consummationem requirit adminiculo juris, dici etiam possit præscriptio: non enim posset jus ipsum dici præscriptum, nisi etiam via ad illud (ut sic dicam) dici posset præscriptio. Et hinc etiam talis consuetudo facti denominari potest præscripta, quia potest interdum esse inchoata tantum, vel imperfecta, & ideo ut significetur habere omnes conditiones requisitas, & præsertim temporis diuturnitatem, dicitur esse præscripta. Et hoc voluerunt Bald. & Panorm. supra, & Glossa in dicto cap. *nemo*, vocans consuetudinem roboratam. *Tam consuetudo ipsa quam jus per illam acquisitum dici potest præscribi.* *Bald. Panorm. Glossa.*

4. Unde facile solvitur fundamentum contrariæ sententiæ: nam in primis procedit per æquivocationem: supra enim quando distinximus consuetudinem à præscriptione, etiam advertimus, interdum hæc nomina late sumi, & unum pro alio usurpari: nam & præscriptio est consuetudo quædam certo modo perfecta, & omnis consuetudo simili proportione consummata solet vocari præscriptio, & eadem ratione consuetudo vocari potest præscriptio, tam in jure, quam in facto, ut explicatum est. Quando ergo supra distinximus consuetudinẽ à præscriptione, de illis presse sumptis loquuti sumus: nunc autem dicimus, consuetudinem etiam legalem posse esse, & vocari præscriptam, latiori modo illa voce utendo. Et ad rationem factam respon- *Solvitur fundamentum contrariæ sententiæ.*

Conſuetudinem & præſcriptionem latè, pro eodem uſurpari, ſecus preſſe.

reſpondemus, conſuetudinem quoad jus denominari preſcriptam à conſuetudine, per quam acquiritur: conſuetudinem autem facti denominari præſcriptam à conditionibus, quibus affecta eſt, ſcil. quia eſt diuturna voluntaria, communi conſenſu, &c. & ſimilibus. Et ita poteſt dici præſcripta ſe ipſa, quia totam illam perfectionem habet ex ſua veluti intrinſeca, & quaſi formali perfectione. Quod totum perinde fere applicari poteſt ad quancunque propriam præſcriptionem. Ad confirmationem autem dicimus, ſolum probare, hanc conſuetudinem vocari præſcriptam, ex diverſis conditionibus, quam habeat proprio præſcriptio, & conſequenter eſſe diverſæ rationis, non vero probant, non poſſe eſſe præſcriptam generaliori appellatione.

5. Atque ex hac reſolutione intelligitur hanc denominationem, & ejus declarationem eo tendere, ut ſciamus, eſſe aliquam conſuetudinem, quæ certam temporis durationem cum aliis conditionibus requirit, ut vera conſuetudo ſit, & ſimpliciter talis in jure nominetur: & hoc eſt, quod maxime ad rem pertinet, quod circa concluſionem hanc ſupereſt explicandum. Et in primis dubitari poteſt, an conſuetudo hæc legis interdum requirat certam temporis præſcriptionem, ſeu præſcriptionis curſum, ac durationem. In quo eſt aliquorum Theologorum ſententia negans requiri definitum aliquod tempus ad conſuetudinem legalem, ſeu juris non ſcripti, ſed prudenti tantum arbitrio putant eſſe hoc tempus definiendum. Ita tenet Soto lib. 1. de juſtit. q. 7. art. 2. quem plures ex modernis expoſitoribus D. Thomæ ſequuntur in 1. 2. q. 97. Ducuntur, quia hoc tempus non eſt ex natura rei definitum, ut per ſe conſtat, nec etiam jure canonico, vel civili ſaltem communi: ergo non poteſt alia ratio definiri, niſi prudentis arbitrio. Conſequentia per ſe nota videtur, quia non poteſt alius modus excogitari. Minor autem probatur, quia omnia jura tam canonica, quam civilia, quæ certum tempus ad præſcribendum deſignant, loquuntur de præſcriptione privata, ſeu juris diſpoſiti, ut dominiorum, ſervitutum, & ſimilium jurium: non ergo poſſunt extendi ad jus conſtituendum in tempore requiſito ad conſuetudinem legalem.

Soto.
D. Thom.

6. Antecedens quoad jus canonicum probatur, quia omnia jura, quæ ad hoc citantur, clarè loquuntur de propria præſcriptione, ut notavi, & videre licet in toto titulo de conſuetudine, in quo ſolum ultimum loquitur de conſuetudine præſcripta, & illud non deſignat tempus. De jure autem civili id notius eſt, & expreſſè fatetur Abb. in dict. cap. ultim. & ideo aliqui Legiſtæ negarunt, conſuetudinem præſcribi, ut dixi. Denique qui oppoſitum dixerit, oportet, ut textum oſtendat. Et ideo de jure communi loquuti ſum, quia de jure ſpeciali alicujus regni aliud eſſe poterit, de quo infra dicam. Conſequentia vero probatur, quia propria præſcriptio eſt longe diverſa à conſuetudine, unde diſpoſitum in una, non poteſt cum fundamento extendi ad aliam. Præſertim cum non ſit eadem ratio: nã in præſcriptione acquiritur jus contra aliũ, ipſo invito, qui privatur re ſua, vel jure ſuo, & ideo oportuit definiri certũ tempus, intra quod poſſit, & debeat dominus, contra quem præſcribitur, diligentiam adhibere ad rem recuperandam, vel conſervandum jus ſuum, ut ſi negligat id facere, poſſit juſte ſuo jure privari, & ideo pro qualitate rerum, & juxta conditionem præſentiæ, vel abſentiæ majus, vel minus tempus ad præſcriptionem definiri ſolet. At vero in conſuetudine non præſcribitur contra invitum, imò in tacito conſenſu fundatur, ut infra dicetur, & ideo non fuit neceſſarium certum tempus definiri quotieſcunque habeatur ſufficiens conjectura taciti conſenſus Principis, ſufficiat continuatio conſuetudinis, ſive majori, ſine minori tempore duret.

Abbas.

7. Dicendum nihilominus cenſeo, ad præſcriptam conſuetudinem, de qua jura loquuntur (ſaltem in dicto cap. ult.) neceſſarium eſſe aliquod certum, ac definitum tempus, ſive ſit hoc, ſive illud, quod poſtea videbimus. Hæc eſt communis ſententia Doctorum utriuſque juris. Canoniſtæ tradunt in dicto cap. ult. de conſtitution. Joann. Andr. Panormit. Antonin. Rochus. Item Gloſſa, & Doctores in cap. ultim. de conſtitution. in 6. & in cap. *fruſtra*, diſtinct. 8. & in cap. *conſuetudinis*, diſt. 11. & in cap. *conſuetudo*, diſtinct. 12. Item Abb. & Felin. in cap. 1. de treug. & pac. Legiſtæ verò in dicta leg. *de quibus*, Bartol. 2. quæſtion. princi. num. 14. Bald. & Jaſon. num. 41. & in §. *ex non ſcripto*, Inſtitution. de jur. natur. gent. & civili, ubi omnes dicũt eſſe communem. Sequitur Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. part. 1. Gloſſa 4. Burgos de Paz. in leg. 1. Taur. num. 205. Alex. conſ. 66. volum. 2. Idem tenet Divus Antonin. 1. p. titulo 16. cap. unic. §. 4. Angel. in verb. *conſuetudo*, num. 8. Sylveſt. q. 2. Cordu. lib. 1. q. 12. ad 4. Navarr. conſ. 2. de conſuetu. Molin. tract. 2. de juſtit. diſp. 77. Quapropter non videtur tutum in re morali diſcedere à receptiſſima ſententia, præſertim cum hæc materia ex jure poſitivo pendeat, in quo major fides adhibenda eſt, peritis in illo, quam aliis, & non poteſt ratio efficax in contrarium adduci, ut oſtendemus.

Ad præſcriptam conſuetudinem requiritur definitum tempus.
Joan. Andr.
Panorm.
Anton.
Rochus.
Gloſſa.
Abb.
Felin.
Bart.
Bald.
Jaſon
Greg. Lop.
Burgos de Paz.
Alexand.
D Ant.
Angel.
Sylveſt.
Cord.
Navar.
Molin.

8. Probatur autem hæc ſententia primo ex dicto ca. ult. de conſuet. ubi inter conditiones hujus conſuetudinis ponitur quod preſcripta ſit: non dicitur autem præſcripta niſi in ordine ad aliquod certum, & legitimum tempus, pro quo durare debet, ut præſcripta ſit. Reſpondent aliqui, non dici præſcriptam univoce, ſicut dominia, vel alia ſimilia jura, quæ præſcribi dicuntur, ſed analogice tantum & per imitationem quandam, quia ſufficienter firmata eſt, licet non tempore lege definito, ſed arbitrario. Sed hæc fuga voluntaria eſt, & contra omnes authores & illius juris vim, & utilitatem enervat. Unde licet ſit verum, conſuetudinẽ differre à præſcriptione, nihilominus neceſſe eſt, ut conſuetudo illa, quæ præſcripta dicitur, cum præſcriptione conveniat ſaltem in diuturnitate temporis, per quod firmari, ſeu præſcribi dicitur, alias nihil certi ex illa denominatione haberemus. Unde cum illud jus eodem tenore verborum requirat, conſuetudinem, præſcriptam, ſicut alia decreta poſtulant, ut jus eligendi, vel aliud ſimile legitimè præſcribatur, neceſſe eſt, ut ſaltem quoad temporis determinationem univoce loquatur, alias non ſatis illam proprietatem explicaſſet, & ideo Panorm. & fere omnes exponunt, debere eſſe præſcriptam, id eſt, obtentam per curſum temporis ſufficientis ad præſcriptionem, imò ipſum nomen præſcriptionis fert ſecum certi temporis determinationem: nam quod arbitrarium eſt, non poteſt dici certum, vel præſcriptum.

Evaſio.

Refellitur.

9. Secũdò confirmatur hoc ex appellatione longævæ conſuetudinis, qua idem capitulum utitur, quæ appellatio ſumpta eſt ex jure civil. C. *quæ ſit longa conſuetudo*, & ibi in l. 2. & aliis locis vocatur *diuturna*, ut in §. *non ſcriptum*, Inſtitut. de jur. natur. gent. &c. & in l. *diuturna*, ff. de legib. Tempus autem longum, ſeu longævum non eſt in jure definitum, nec relinquitur arbitrio prudentis, ſed requirit tempus ſaltem decem annorum. Unde abſolute dictum *longum tempus*, diſtinguitur à tempore infra decennium, quod breve reputatur, & à tempore ultra vicennium, quod longiſſimum dicitur, complectiturque à decennio uſque ad vicenium. & ita juxta varias materias, vel circunſtantias ſolet in jure decennium, vel vicennium poſtulari. Quæ omnia conſtant, tam ex rubrica C. de præſcript. longi tempor. quam ex l. 1. & 2. & ex tit. ſequent. ergo cum jus ad conſuetudinem ſufficienter roboratam, ſeu præſcriptam longum tempus requirat, non indefinite loquitur, ſed ſecundum jus, & ad minus poſtulat definitè decennium.

Tempus longum eſſe ſaltem decem annorum, nec relinqui judicio prudentis in jure.

10. Unde ſi aliquid eſſet arbitrio relinquendũ, non eſſet

esset de toto decennio accipiendum: nam hoc quasi per se requiritur ad consuetudinem absolutè dictam, ut sentit Gloss. 1. in cap. ultim. de consuetud. in 6. ubi ait in jure canonico consuetudinem præscriptam intelligi, quadraginta annorum, consuetudinem autem absolutè dictam utique introducentem jus, intelligi saltem decem annorum, quia sumitur saltem pro longæva consuetudine. Igitur si arbitrium esset admittendum, ad summum esset ultra decennium, id est, an illud expletum statim sufficiat, vel adhuc relinquendum sit arbitrio prudentis, an majus expectandum sit. Veruntamen hoc etiam admittendum non est, tum quia esset nimis restringere consuetudinem longævam, & incertam illam reddere sine fundamento; tum maxime quia quocumque modo tempus ponatur in arbitrio, destruitur non solum veritas, sed etiam species, vel coloratæ denominatio præscriptæ consuetudinis, ut prima etiam ratio facta sufficienter probat. Et non parum juvat cap. *cum dilectus*, de consuetud. ibi, *Si talis fuerit consuetudo probata, quæ juri communi præjudicet*, quæ verba supponunt, talem consuetudinem non relinqui arbitrio (sic enim vix, aut nullo modo probari posset) sed habere certam in jure naturam, ac solemnitatem, ac subinde certum tempus, in quo præscribenda sit, ut ibi Gloss. advertit.

11. Tertiò confirmatur eadem sententia, quia contraria supponit, diuturnitatem temporis non per se, sed per accidens requiri ad consuetudinem, quæ in jure præscripta dicitur; consequens est falsum: ergo. Declaratur sequela ex fundamento contrariæ sententiæ. Putant enim, consuetudinem ad effectus, qui illi tribuuntur, solum requiri ut signum taciti consensus Principis, & inde inferunt, non postulare certum tempus, sed quod arbitrio boni viri fuerit ad indicandum consensum Principis necessarium. Hinc ergo, in foro ex illa opinione tempus requiri per accidens, quia contingit signum consensus majori, vel minori tempore consummari: nam per se non postulatur tanquam conditio necessaria: est ergo clara sequela in dicta sententia. Falsitas autem ejus probatur. Tum discursu facto, quia sic omnis umbra descriptionis tolletur à tali consuetudine: nam præscriptio per se postulat temporis cursum, & determinationem, juxta modum loquendi omnium jurium. Tum maximè, quia consuetudo sæpe consummatur, & præscribitur, etiamsi judicio prudentis non sufficiat ad indicandum consensum Principis, secluso jure humano, ac subinde talis consuetudo non ideo præscripta est, quia duravit tempore sufficiente ad indicandum consensum Principis judicio prudentis, sed potius, quia præscripta est, ideo indicat tacitum consensum Principis: ergo illa præscriptio non potest consistere in determinatione temporis per judicium prudentis: ergo in certa aliqua continuatione jure definita. Consequentiæ per se patent. Antecedens autem constabit ex dicendis cap. 16. de consuetudine sufficiente ad revocandum jus.

12. *Ad fundamenta opposita respondetur.* Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ nego minorem, asseroque hoc tempus esse definitum per jus positivum, vel canonicum, vel civile ab unoquoque in suo ordine. Duobus autem modis potest intelligi factam esse hanc determinationem, uno explicite, & in particulari, prout nos nunc illam tractamus, & in capit. 15. & 16. magis in particulari explicabitur. Et hoc modo fatemur, non esse factam in jure determinationem pro hac speciali materia legum, seu consuetudinem legalium, quia non est hic modus necessarius, sed alius potest esse sufficiens. Alio ergo modo definitur hoc tempus implicite, & quasi in generalibus principiis sufficienter applicatis ad hanc materiam, per proprias loquutiones ejusdem juris, & hoc modo dicimus secundum jus esse aliquod certum tempus necessarium ad hanc consuetudinem præscriptam. Nam jus ipsum in communi, distinguit consuetudinem in immemoralem, longissimi temporis, longi temporis, & communem, seu brevioris temporis: & unicuique suum modum durationis, certi temporis cursum præfigit, ut notavimus cum Panormitano & aliis. Hæc autem juris deficio communis est, & convenit consuetudini facti, quæ inducere potest jus, sive legis, sive dominii vel alterius moralis facultatis, ut videre licet per Bald. cons. 34. libro 5. numero 2. Corne. cons. 188. numero 10. libro 4. In particulari autem de consuetudine, quæ inducit, vel aufert jus legale, determinant jura debere esse longævam vel diuturnam, aut etiam præscriptam, ut etiam ostendimus. Sic ergo satis declarant, certum aliquod tempus esse ad talem consuetudinem necessarium. Et ita hæc declaratio juris non est per extensionem à præscriptione propria ad consuetudinem legalem, sed est ex generali determinatione temporis in ipsa consuetudine, sub hoc, vel illo nomine requisiti. Eo vel maxime quod differentia illa inter consuetudinem, & præscriptionem, quæ in argumento contrariæ sententiæ proponebatur, non sufficit. Quia licet in consuetudine legali non sit necessarium tempus definitum ex illo capite, quod sit contra aliquem invitum, seu non volentem, ut in præscriptione, alio non minus urgente potest esse necessarium, ut habeamus certum, & legitimum signum consensus Principis, & res tam gravis, communis, & publica non relinquatur incerto arbitrio viri prudentis, cum jus etiam non scriptum debeat esse certum, & constans, quoad fieri possit. Vel etiam potest illa determinatio temporis esse necessaria, quia supplere debet aliquando consensum Principis, ut jure ipso intelligatur præstitus, etiamsi constet in re ipsa non esse personaliter datam, ut infra videmus. *Bald.*

13. *Ad præscriptam consuetudinem requisitum saltem decennium.* Jam vero superest inquirendum, quantum sit hoc tempus, quod ad præscriptam consuetudinem requiritur. Sed hoc non potest convenienter in generali definiri; nam pro diversis effectibus consuetudinis, & variis circumstantiis ejus, potest brevius, vel longius requiri. Et ideo nunc solum generatim dico, ad minus requiritur longum tempus, quod in jure decennium saltem requirit. Et ita hoc expresse determinavit, loquendo de consuetudine legali, lex Hispaniæ 5. titul. 2. partit. 1. ubi disjunctive dicit, *decem, vel viginti annorum*: cur autem illum disjunctionem posuerit, dicam in capite decimo quinto. Dixi verò *ad minus* requiri hoc tempus, quia in aliquibus casibus majus postulatur, qui autem illi casus sint, in cap. 15. & 16. explicabo. Et hæc resolutio sic explicata communis est omnium authorum, quos allegavi, & non habet novam difficultatem, præter eam, quam tractabo in capit. 16. quia est propria illius.

14. *Requiritur temporis continuatio, ut consuetudo legitimè præscripta dicatur.* Ulterius vero inquiri potest, an oporteat hoc tempus esse continuum. Breviter tamen respondeo, necessariam esse temporis continuationem, ut consuetudo dicatur esse legitimè præscripta, ut loquitur dictum caput ultimum. Ubi ita sentiunt omnes, & ponderant particulam *legitimè*, quia significat, debere esse consuetudinem continuatam eo modo, quoad præscriptionem leges requirunt temporis continuationem; constat autem præscriptionem requirere tempus non interruptum; idem ergo est de hac consuetudine. Et ita docuit Freder. de Senis, cons. 91. nu. 5. ubi hac ratione in definitione consuetudinis posuit, ut sit solito tempore longo sine interruptione. Idem tenet Anton. de Butr. in dicto cap. ultim. in repetit. Jason dicta l. *de quibus*, Sylvest. suprà quæstion. 5. cum Panormitan. dicto cap. ultim. num. 19. Potest etiam confirmari, quia cum tempus in jure ad aliquid requiritur, in dubio, seu regulariter intelligitur de tempore continuo, ut dixit Lapus allegat. 47. Et recepit Sylvest. verb. *relig.* 5. qu. 5. qui allegat Glossa super rubr. *Freder. de Senis Anton. de Butr. Jason. Sylvest. Panorm.*

Determinatio dupliciter fieri potest.

rubri. ff. de variis, alias diversis, & tem. præscript. sequitur etiam Navar. cons. 87. de regular. num. 1. & allegat textum in l. 1. ff. eod. tit. Sed fere nihil probant, & licet Glossa penultim. in illa l. 1. aliquid indicet, loquitur in præscriptione.

Navarr.

Glossa.

15. Sed quæres, quomodo, aut quando intelligatur consuetudo interrumpi? Nã in consuetudine non est possessio necessaria, nec alius titulus præter bonitatem consuetudinis; non potest ergo ex his capitibus interrumpi, sicut præscriptio. Nec etiam ex defectu bonæ fidei, cum etiam illa necessaria non sit. Respondeo, aliquo modo esse necessariam bonam fidem, ut consuetudo legem inducat, ut infra dicam. Tunc ergo ubicunque fuerit bona fides necessaria, interrumpetur per defectum ejus, sicut in propria præscriptione contingit: nam est eadem ratio, & constabit magis ex dicendis cap. 15. At vero ubi nec bona fides necessaria fuerit, solum poterit interrumpi per contrarios actus. Et Panormit. censet sufficere unum actum contrarium, quia per illum satis indicat populus nolle consuetudinem introducere. Ut si consuetudo procedat contra jus, interrumpetur per actus observandi legem: nam illi obviant tali consuetudini, & retractant priorem voluntatem, vel inducendi novum jus, vel revocandi antiquum. Et præterea faciunt, ut ex vi talis usus misti ex contrariis actibus non possit certa voluntas Principis tacita colligi, ex qua multum pendet vis consuetudinis, ut videbimus. Ut autem actus sit sufficiens ad interrumpendam consuetudinem, necessarium erit, ut vel sit à tota communitate, à qua est consuetudo: nam actus paucorum privatorum non obviant communi consensui, ideo non obviant communi consensui, & consequenter non possunt consuetudinem communem interrumpere, vel certè sufficiet, quod authoritate publica habentis potestatem aliquid fiat consuetudini contrarium, ut si aliquis publice puniatur propter talem observantiam, vel aliquid simile faciat quo ostendatur, non esse illam voluntatem Principis.

Panorm.

Qui actus sufficit ad interrumpendam consuetudinem.

16. Secundò principaliter dicendum est, non omnem consuetudinem esse præscriptam, ac subinde recte dividi posse consuetudinem in præscriptam, & non præscriptam. Hanc assertionem omnes docere videntur, sed pauci explicant sensum, quem nos intendimus. Possumus enim loqui de consuetudine solius facti, vel de consuetudine solius juris. Priori modo per se est evidens assertio, eamque satis indicat dictum caput ultimum, dum ait, *Nisi fuerit legitimè præscripta*; clare enim supponit, posse esse aliquam consuetudinem non legitime præscriptam. Item eo ipso, quod consuetudo præscripta certum rempus requirit, ante completum illud præscripta non erit, & tamen aliqualis consuetudo erit. In hoc autem sensu non oportet, ut consuetudo illa non præscripta jus inducat, sed in mera frequentia aliquorum actuum consistet. Posteriori autem modo sensus assertionis est, non solum consuetudinem præscriptam, sed etiam non præscriptam aliquando inducere jus, & hunc sensum nos intendimus, quem videtur intendere Panormitanus in dicto capite ultimo, dum ait, consuetudinem præscriptam solum requiri jure Canonico, quando est contra jus, non vero quando est præter jus significans, tunc posse inducere jus, etiamsi non præscripta. Quod difficile visum est Rocho ibi sect. 3. à numer. 5. unde ille videtur non admittere consuetudinem non præscriptam, nisi in consuetudine imperfecta, & inchoata, quæ nondum potuit jus inducere, vel in quibusdam moribus, seu consuetudinibus paucorum, quæ solent ad imitationem ferri tanquam exempla, & vocantur potius observantiæ quædam, ut ille latius dixerat in Præfat. num. 23. Ego vero in priori sensu assertionem intelligo: existimo enim dari consuetudinem juris absque præscriptione, & certi temporis determinatione, ut est illa, quæ fit cum scientia, & patientia Principis, illa enim inducit jus, non in modum præscriptionis, sed in vi personalis consensus taciti, quem sufficienter indicare potest consuetudo non præscripta, ut per se clarum videtur. Et in eo casu posset procedere opinio Soti supra impugnata, quatenus generaliter loquebatur, & cum hac etiam moderatione non videtur judicium relinquendum arbitrio privati viri prudentis, sed aliqua certior regula necessaria erit, quam explicabo commodius in cap. 15. & 16.

Panorm.

Rocb.

Dividi consuetudinem in præscriptam, & non præscriptam.

Dari potest consuetudo juris absque præscriptione & certi temporis determinatione.

17. Quæri vero tandem potest, an hæc divisio in usu juris sit analoga, ita ut nomine consuetudinis absolutè dictæ veniat consuetudo præscripta, alia vero non nisi quando sufficienter explicatur. Tetigit hoc Abb. in c. *Cumana.* 50. de elect. not. 9. cum Joan. Andr. & Anton. ibidem, & sentit consuetudinem absolutè dictam in jure, in dubio debere intelligi de consuetudine præscripta. Inclinat ibi Baldus, num. 20. sequitur Petrus de Ubaldis, tractat. de Canonica Epistol. & par. in part. ult. cap. 5. num. 2. Rochus dicta sessio. 2. num. 5. citatque Bald. titul. de feud. cognitione, cap. 1. dicentem, consuetudinem non præscriptam non esse consuetudinem, sed, sed voluntatem inducendi illam. Dicuntque hi authores, sententiam hanc maxime probari ex dicto cap. *Cumana.* nam in principio refertur conditio appositа sub his verbis, *Quod vox eorum, qui non deberent interesse, de jure, vel consuetudine non valeret*, & postea in resolutione dicitur, *Per hoc tamen non constitit, id eis de jure competere, vel de consuetudine jam præscripta.* Sed non video, quomodo inde inferatur, vocem consuetudinis absolutè prolatam, solam præscriptam significare. Imo potius videtur colligi, esse vocem communem, & indifferentem, & ideo in responsione additum esse, non fuisse præscriptam, quia ad dandum jus eligendi sine lege non quæcumque consuetudo sufficit, sed præscripta.

Quid significet consuetudo absoluta

Abb.

Joan. Andr.

Anton.

Bald.

Roch.

18. Et ideo censeo, si spectemus proprietatem vocis, communem, & indifferentem esse. Quod tenuit Joann. in cap. *certificari*, de sepult. Ut Ubaldis supra refert. & Glossa in cap. ultim. de consuetud. in 6. verb. *consuetudo*, quæ alios refert, Potestque hoc probari, sive consuetudo spectetur ut est quid facti, sive ut est jus, non scriptum. Quia priori modo consuetudo de se non determinat certum tempus, nec longum, aut breve, & ideo per has varietates distinguitur, neque in jure invenio fundamentum alterius significationis, etiamsi vox, *consuetudo*, absolutè ponatur. Posteriori etiam modo quoties jus non scriptum per consuetudinem non præscriptam induci potest, tam proprium jus est, & tota definitio consuetudinis tam propriè in illud convenit, sicut consuetudini præscripta. Et ideo non video fundamentum illius regulæ generalis. Eo vel maxime quod omnia jura, quæa dictis auctoribus allegantur, loquuntur de præscriptione propria, & non de jure consuetudinario. Ideoque ubicumque fuerit sermo de consuetudine absolutè, maximè, spectandum censeo ad materiam, vel effectum, de quo tractatur. Nam si ille talis sit, ut per solam præscriptionem, seu per consuetudinem præscriptam inducatur, meritò intelligitur, intentionem scribentis esse loqui de consuetudine præscripta: si autem materia hoc non postulat, non est cur vox restringatur, sed accipienda erit, vel indifferenter, vel in alia significatione rei, de qua agitur, vel aliis juribus magis accommodata. Et hoc tandem in virtute dicunt citati auctores per limitationes, quas suæ regulæ adjungunt, & per jura, quibus illa confirmant.

CAPUT

CAPUT IX.

De cauſis conſuetudinis, & præſertim quis illam introducere valeat.

1. EXplicuimus rationem, & eſſentiam conſuetudinis, tum generatim, tum ſpecies ejus indicando, quantum expedire viſum eſt, ſupereſt, ut cauſas, & effectus ejus explicemus. Et primò quoad cauſas, cum ferè omnes in explicandis definitione, & diviſionibus conſuetudinis tactæ ſint, ſola efficiens amplius ſupereſt explicanda: nam in conſuetudine non datur propria materia, & forma, ex quibus conſtet. Sed quatenus eſt quid juris, materia, circa quam verſatur eſt eadem, quæ materia legis humanæ: nam jus ſcriptum, & non ſcriptum non differunt in materia, circa quam verſantur, ſed in ſigno, quo conſtituuntur. Unde etiam in jure conſuetudinis non datur ſpecialis forma ſenſibilis, & externa præter ipſa opera, quæ debent eſſe externa, & ſenſibilia, & quatenus ſunt ſigna conſenſus dici poſſunt verba non ſcripta, quibus tale jus in memoriis hominum ſcribitur. Et ideo in hac forma non requiritur ſpecialis promulgatio, quia conſuetudo uſu ipſo ſe publicè manifeſtat, & promulgat. Forma verò intrinſeca hujus legis eſt aliqua voluntas, quæ alia conſideratione eſt cauſa efficiens obligationis per conſuetudinem inductæ, de qua ſtatim dicemus. Si autem conſideremus conſuetudinem, ut eſt quid facti, materia, ex quo conſtat, ſunt actus ipſi, in quorum frequentia conſiſtit, & quia conſuetudo debet eſſe utilis, & honeſta, ideo illius quaſi forma erit ejuſdem honeſtas, & utilitas in ſingulis actibus, & in eorum frequentia inventa, vel certè ipſa continuatio, vel frequentia ſine interruptione, & ſufficienti tempore, dici poteſt quaſi forma conſuetudinis. Et hæc omnia ſe tenent aliquo modo ex parte cauſæ ſufficientis, & cum illa magis declarabuntur. Cauſa vero finalis eadem eſt cum proportione, quæ in lege ſcripta, ſc. utilitas publica, vel ratio conſuetudinem honeſtans, quæ objectivè ſumpta habet rationem finis, & ex parte coincidit cum effectibus conſuetudinis cum quibus magis explicabitur. Solum ergo ſupereſt dicendum de efficiente cauſa.

Cauſa conſuetudinis explicatur.

2. Poſſumus autem hîc duplicem cauſam efficientem diſtinguere, ſcilicet, proximam, & primariam inter cauſas humanas, de his enim tractamus. Proximam voco ipſos homines conſuetudinem introducentes, illi enim inchoant uſū, & illum continuant operando, ac ſubinde efficiendo. Primariam verò appello ſuperiorem poteſtatem, ſeu Principem, ſi forte influxus ejus neceſſarius eſt ad vim conſuetudinis. Unde prior cauſa vocatur proxima, præſertim quoad conſuetudinem facti: nam illam per ſe primò & immediatè operatur. Princeps vero erit præcipua cauſa juris conſuetudinis, & dici poterit immediata immediatione virtutis, licèt non ſit proxima immediatione ſuppoſiti, ut conſtat. In cauſa verò proxima tria occurrunt conſideranda, ſc. perſona operans, exterior operatio, ſeu operandi frequentia, & interior voluntas, ſeu conſenſus. Quæ notavit Baldus in cap. ultimo, & addit quartum, ſcilicet, tempus, ſed illud non eſt cauſa, ſed ad ſummum conditio requiſita, de qua dictum eſt in præcedenti capite, & in particulari dicetur in ſequentibus. Igitur illa tria breviter explicanda ſunt.

Conſuetudinis duplex cauſa efficiens.

Bald.

3. Circa primum eſt dubium, quis poſſit conſuetudinem inducere. In quo in primis aſſerunt omnes, non ſufficere privatam perſonam, ſed debere eſſe aliquam communitatem perfectam. Hoc ſatis conſtat ex dictis in cap. ſecundo circa ſecundam diviſionem, ubi etiam rationem reddimus, & declaratur optimè in l. *dequibus*, ff. de legib.

Communitas perfecta requiritur, ut conſuetudo inducatur.

4. Poteſt verò objici, quia interdum privata perſona, vel communitas conſuetudine acquirit privilegium, ut lib. ſequent. dicetur: privilegium autem eſt jus quoddam, & privata lex. Item per conſuetudinem privatam poteſt quis excuſari ab obligatione legis; ergo talis conſuetudo legalis eſt. Antecedens patet, quia jure communi tenetur Epiſcopus in corruptione ſubditorum procedere de conſilio Cap. & tamen per conſuetudinem excuſatur, c. *non eſt*, de conſuet. in 6. Idemque ſumitur ex c. 1. de præſcript. in 6. ibi, *Cum jus commune contra ipſum faciat.* Et ratione probari poteſt, quia poteſt tantum ex parte tolli, quæ dicitur legis derogatio, l. *derogatur.* ff. de verbor. ſignif. ergo per conſuetudinem unius perſonæ poterit illi derogari, ſaltem quoad talem perſonam.

5. Ad priorem partem reſpondeo in primis, hîc non eſſe ſermonem de privilegio, quod eſt lex privata, ſed de jure non ſcripto, quod habeat propriam rationem legis. Deinde dico, privilegium magis acquiri per propriam præſcriptionem, quàm per conſuetudinem propriam de qua nunc tractamus, ut dicemus lib. ſequenti. Conſtat autem præſcriptionem à privata perſona, & per privatum uſum, ſeu conſuetudinem introduci. Unde ad poſteriorem partem reſpondemus, dupliciter poſſe privatam conſuetudinem excuſari ab obligatione legis communis. Uno modo præſcribendo per illam aliquod jus, quo acquiſito poteſt mutari materia communis juris, & conſequenter ceſſare poteſt obligatio communis juris, & hoc modo poteſt conſuetudo privata excuſare, vel potius tollere obligationem juris communis ab aliqua perſona, quia illa non eſt derogatio juris communis, ſed oblatio materiæ. Quod etiam in jure naturali contingit per rerum mutationem, ut ſæpe dictum eſt, & in ipſa præſcriptione notum eſt. Et hoc modo procedunt jura ſuprà citata, ut ex illis conſtat. Alio modo poteſt intelligi, privatam conſuetudinem derogare legi communi per ſe, & directè ſubtrahendo ab obligatione ejus, & hoc dicimus eſſe impoſſibile, quia conſuetudo privata frangendi legem etiam poſitivā, nunquā excuſat culpam, ſed potius de ſe auget illam. Et hoc modo dicunt jura, contra obedientiam non præſcribi, cap. *cum non liceat*, de præſcript. ubi Gloſſa, & alii communiter id notant, quia nec poteſt eximi aliquis ab obedientia propter inobedientiā, nec per ſuū abusū poteſt derogare poteſtati ſuperioris, aut illā aliquo modo minuere. Et ſic etiam dicunt Doctores, ſubditum non poſſe præcepto, vel intentioni ſuperioris derogare, quia hoc intrinſecè includit obedientiæ vitium. De quo videri poteſt Archid. in c. *cum de beneficio*, de præbend. in 6. & Felin. in c. *cum acceſſiſſent*, de conſtit. num. 30. verb. *quartò limita.* Sic ergo non poteſt ſubditus privatus ſua prava conſuetudine ſe eximere à lege. Unde licet lex poſſit ex parte derogari ab habente poteſtatem, non tamen à privato ſubdito, qui illam poteſtatem non habet, nec preſumitur ſuperior cum illo quaſi diſpenſare propter abuſum ejus, quia eſſet irrationabilis voluntas contra nervum diſciplinæ, imò contra vim, & efficaciam omnium legum.

Privata conſuetudo dupliciter excuſat à lege communi.

Gloſſ.

Arch. Felin.

6. Secundò dicendum eſt, conſuetudinem juris non à quacunque communitate introduci poſſe, ſed ab illa quæ ſit capax poteſtatis legiſlativæ pro ſeipſa, vel ſaltem ſufficiens, ut vera lex illi poſſit imponi. Hæc aſſertio communis eſt, quoad hoc, ut ad conſuetudinem introducendam requiratur communitas perfecta, qualis eſt civitas, vel alia ſimilis. Ita ſumitur ex dicta l. *de quibus*, ubi prius dicitur, conſuetudinem inveteratam vim juris habere, & ſtatim ratio redditur, quia ipſæ leges vim habent, quia judicio populi receptæ ſunt; ergo idem dicendum eſt de his, quæ ſine ſcripto populus probavit. Ubi clarè ſermo eſt de populo perfecto & ſecundum primævam inſtitutionem habentem in ſe poteſtatem condendi leges. Et in l. *ſed ea*, additur *conſuetudinem introduci tacita civium conventione*, cives autem civitatem conſtituunt, civitas autem eſt communitas perfecta. Et in l. *ſic de interpretatione*, appellatur,

Aqua communitate poſſit conſuetudo introduci.

tur, *jus civitatis*. Idemque ſumitur ex §. *ſine ſcripto*. cum ſequentib. Inſtit. de jur. natur. gentium, & civil.

7. Unde communiter Doctores aſſerunt, ſolum populum, qui poteſtatem habeat condendi leges, poſſe conſuetudinem introducere, Bert. Jaſon, & alii in dicta l. *de quibus*, Panor. Roch. & alii in dict. c. ult. Innoc. in c. *ex parte*, de conſt. Felin. c. *quæ in Eccleſiarum*, de conſtit. c. 25. & c. *accedentes*, de præſcrip. Natur. in Comment. de ſpoliis. §. 14. n. 7. & alii, quos refert Tiraq. de jur. primogen. q. 16. unde Joan. And. tract. de conſuetud. poſt c. ult. illius t. hac ratione in definitione conſuetudinis ponit, debere eſſe jus populi, qui auctoritate publica legem condere poſſit, & ſequitur ibi Barbat. & alii, & Angel. verb. *conſuetudo*, nu. 7. ubi ait requiri populum habilem ad condendam legem. Idem clarius Sylveſt. q. 3. Sed melius hoc explicuit D. Thom. 1. 2. q. 97. a. 3. ad 3. dicens, communitatem, à qua poteſt conſuetudo introduci, debere eſſe, aut rempublicam liberam, ſeu ſupremam, aut ſi inferior ſit, hoc poſſe in vi taciti conſenſus illius Principis, cui ſubeſt. Et ideo etiam conſideratè dixi in aſſertione requiri communitatem, *quæ ſit capax poteſtatis legiſlativæ*, quia non eſt neceſſarium, ut actu illam habeat, quia per licentiam, ſeu tacitum conſenſum Principis ſuppleri poteſt. Capacitas autem talis poteſtatis activæ neceſſaria eſt, quia debet eſſe communitas perfecta; omnis autem communitas perfecta, eſt de ſe capax hujus poteſtatis, ut ſuprà dictum eſt.

Bart. *Jaſon.* *Panorm.* *Rochus.* *Innoc.* *Felin.* *Navar.* *Tiraquel.* *Joan. And.* *Barbat.* *Angel.* *Sylveſt.* *D. Thom.*

8. Sed contra hoc objicit Panor. in rubr. de conſuetudin. n. 1. Quia communitas clericorum poteſt inducere conſuetudinem contra canones, juxta c. ult. de conſuetudin. & tamen non poteſt legem facere contra canones, c. *inſtitutionis*, 25. quæſtion. 2. cum ſimilibus; ergo poteſt induci conſuetudo ab eo, qui non habet poteſtatem condendi legem. Poſſumus etiam objicere, quia communitas populi laici non poteſt legem Eccleſiaſticam condere, ut per ſe notum eſt, tamen ſua conſuetudine legem Eccleſiaſticam introducit, qualis eſt lex jejunii, vel feſtivitatis alicujus; ergo. Item communitas mercatorum non habet poteſtatem faciendi legem, & tamen conſuetudo eorum poteſt legem inducere, juxta ea, quæ per Bart. & alios notantur in l. 2. C. de conſtit. pecun. Præterea fœminæ non poſſunt legem condere, ut omnes in hac materia videntur ſupponere, & tamen communitas fœminarum ſua conſuetudine poteſt jus introducere, ut in religione Monialium, quod ſentit. Bart. in dicta l. *de quibus*, & dicta l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. Præterea multi auctores, quos refert Tiraquel. de jur. primogen. quæſt. 16. dixerunt, conſuetudinem unius familiæ poſſe inducere legem pro illa familia, cum tamen in illa non ſit poteſtas ferendi leges.

Panorm. *Bart.* *Bart.* *Tiraquel.*

9. Propter primam objectionem Panormit. in rubr. de conſuet. rejicit dictam definitionem Joan. Andreæ. Veruntamen reſponderi facilè poteſt primò, communitatem clericorum poſſe legem condere, ſaltem non repugnantem canonibus, & hoc ſatis eſſe, ut poſſit etiam conſuetudinem introducere, & jus illius. Neque obſtat, quod latius extendatur de facto poteſtas ejus ad inducendum jus per conſuetudinem, quàm per ſtatutum, quia hoc potuit provenire ex conceſſione juris, & Pontificum propter peculiarem rationem, quam inveſtigat idem Abb. in c. ult. de conſuet. ubi Rochus, & alii. Semper tamen verum eſt, conſuetudinem non introduci, niſi ab habente poteſtatem condendi leges. Hoc verò melius explicatur per doctrinam datam, quia non requiritur poteſtas, quæ jam actu habeatur, ſed ſufficit capacitas. Et hanc revera habet communitas clericorum; poſſet enim eis dari poteſtas ſpecialiter ſtatuendi contra canones, etiamſi de facto illis data non ſit.

Reſponſio. *Abb.* *Rochus.*

10. Sed tunc urget ſecunda objectio, quia in communitate laicorum neque hæc capacitas eſſe videtur ad poteſtatem ferendi legem ſcriptam Eccleſiaſticam. Ad illam verò reſponderi poteſt primo ex dictis li. 4. de voto, c. 9. communitatem populi de ſe, & ſola natura rei ſpectata, capacem eſſe poteſtatis legiſlativæ, etiam in materia religionis, & divini cultus, & ideo licèt nunc in Eccleſia hæc poteſtas elevata ſit ad ſuperiorem ordinem, & Paſtoribus Eccleſia fuit commiſſa, nihilominus ex conſenſu eorundem Prælatorum Eccleſiæ permitti populis, ut ſua conſuetudine poſſint obligari in tali materia, cum tacito conſenſu eorundem Prælatorum modo explicando in ſequenti cap. Deinde reſponderi poteſt, ſatis eſſe, quod illa communitas populi ſit communitas perfecta, & de ſe paſſivè capax talis legis, ut eam poſſit per conſuetudinem introducere in materia ſpirituali, medio conſenſu tacito, vel expreſſo ſpiritualium Prælatorum. Et ad hoc indicandum addidi in aſſertione illa ultima verba, *Vel ſaltem, ut communitas ſit talis cui lex poſſit imponi*. Duplex enim capacitas poteſt in communitate intelligi, una ad ferendam legem, & alia ad recipiendam. Et quamvis nunc in populo Chriſtiano laico non ſit prior poteſtas ad ferendas Eccleſiaſticas leges, & fortaſſe neque capacitas ad talem poteſtatem, ſaltem ſecundum legem ordinariam; nihilominus eſt in illo capacitas paſſiva, ut illi poſſit talis lex imponi. Et hanc dicimus neceſſariam eſſe, & ſufficere, ut per talis populi conſuetudinem cum tacito conſenſu Prælati poſſit conſuetudo introduci. Dico autem eſſe neceſſariam illam capacitatem, quia non poteſt forma introduci, niſi in ſubjecto capaci, & ita ſuo modo non poteſt jus ſpiritualis conſuetudinis (ut ſic dicam) introduci, niſi in ſubjecto capaci legis Eccleſiaſticæ. Sufficiens verò eſſe dico, quia hoc ſatis eſt, ut illa cenſeatur communitas aliquo modo integra, & perfecta in tali ordine: nam communitas omnino imperfecta, & particularis non eſt capax propriæ legis, licèt ſit capax præcepti, ut ſuprà li. 1. c. 9. oſtendi. In omni autem communitate perfecta conſuetudo poteſt ſufficere ad jus introducendum, ſi cum illa concurrat capitis conſenſus.

Reſponſio. *Duplex capacitas in communitate intelligi poteſt.*

11. Et ita patet reſponſio ad tertiam objectionem. Nam communitas mercatorum v. g. eo modo poteſt conſuetudinem introducere, quo eſt capax legis. Imò Bart. in dicta l. 2 dicit, poſſe facere ſtatuta, quod quomodo intelligendum ſit, in li. 3. explicavi. Nam ſi per ſe ſpectetur illa communitas, ſolum poteſt condere ſtatuta conventionalia, non proprias leges: ſi autem conſideretur ut conjuncta Principi, vel habens facultatem ab illo, poteſt facere ſtatuta quaſi municipalia. Sic ergo poteſt inducere conſuetudinem, quæ cum eadem proportione vim legis habeat. Quod mihi colligere videor ex l. ult. C. quæ ſit longa conſuet. ubi in principio abſolutè dicit Imperator, conſuetudinem probatam, & tenaciter retentam imitari legem, quod debet intelligi de populo potente condere legem. Et ſubdit ſtatim, *Et quod officiis, curiis, civitatibus, vel collegiis præſtitum fuiſſe cognoſcitur*, utique per patientiam Principis, ut ibi dicit Gloſſa. Sufficit ergo, quæ ſit communitas capax legis, *accedente conſenſu tacito, Principis, vel Prælati*. Atque eodem modo expedienda eſt quarta objectio: nam communitas fœminarum eſſe poteſt capax legis, & ita conſuetudo earum acceptata à Prælato poteſt legem inducere, ut expreſſè notavit Bart. in dicta l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. n. 13. Ad ultimam verò dicitur, falſam eſſe ſententiam ibi allegatam: nam privata familia non poteſt inducere proprium jus conſuetudinis, quia per ſe ſola non eſt capax legis, etiam paſſivè tantum: nam eſt imperfecta omnino, & nunquam ſua conſuetudine poteſt introducere jus, etiam cum conſenſu Principis, quia illa ſola, ac per ſe ſumpta non eſt capax legis, etiam imponendæ à Principe, ut l. 1. cap. 9. declaravi. Nec etiam poteſt circa alios conſuetudinem introducere, quia conſuetudo unius non obligat alium, nec ibi poteſt præſumi voluntas Principis obligandi totam com-

Reſp. ad 3. object. Bart. *Gloſſa.* *Sol 4. object.* *Bart. Ad ultim.*

communitatem perfectam, propter, conſuetudinem unius partis imperfectæ, ut in ſequenti puncto explicabimus. Quomodo autem hoc locum habeat in conſuetudine abrogante legem, facilè explicabitur ex hac ultima conſideratione.

12. *Ut conſuetudo inducatur requiritur, ut ſaltem à majori parte communitatis obſervetur, & hoc ſufficit. Bart. Roch.*

Dico tertio: Ut conſuetudo à populo inducatur, neceſſarium eſt, ut ſaltem à majori parte communitatis obſervetur, atque illa ſufficit. Aſſertio eſt communis omnium auctorum, quos retuli, & videri poteſt latè Bart. in l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. à n. 12. & Roch. ſuprà Sect. 4. à princip. Ratio prioris partis eſt, quia conſuetudo debet eſſe moraliter à tota communitate, cum jus ejus in totam cadat: minor autem pars non ſufficit, ut conſuetudo ipſi communitati ſimpliciter tribuatur, neque ut inducat conſenſum ejus. Item quia ad ferendam legem per expreſſam voluntatem communitatis, non ſufficeret conſenſus minoris partis, nec ſolet ſufficere in electionibus, & in aliis actibus, qui à communitate fieri ſolent, vel poſſunt; ergo multo minus ſufficiet ad inducendam conſuetudinem legalem. Dices, hoc rectè procedere ubi conſenſus communitatis eſſet propria cauſa legis, non verò ubi lex per conſuetudinem inducitur ex conſenſu Principis. Reſpondeo vel agitur de conſenſu expreſſo Principis, & tunc verum eſt poſſe Principem ferre legem, reſpiciendo, ſi velit, ad conſuetudinem paucorum, ſi illi melior, vel magis expediens videatur, illud verò non erit jus conſuetudinarium, ſed erit lex ſcripta, vel expreſsè lata. Vel agitur de conſenſu tacito, & hic non poteſt rationabiliter præſumi propter ſolam conſuetudinem minoris partis etiam ſufficienter toleratam, tum quia illa præſumptio nullo jure fundatur, tum etiam quia Princeps per hoc jus non ſcriptum, non cenſetur velle obligare populum non conſentientem, ut conſentiat, ſed potius, quia populus conſentit, & tacitè poſtulat conſenſum Principis, ideo cenſetur Princeps tacitè conſentire, ſuppoſitis aliis conditionibus, ut populus non conſentit ratione minoris partis; ergo.

Objecti.

Solut.

13. Poſterior autem pars, ſc. uſum majoris partis ſufficere, contraria ratione fundatur, quia in omni communitate ad valorem actuum ejus conſenſus majoris partis ſufficere ſolet, ubi jus aliquid ſpeciale non ſtatuit. Quia in perſona ficta conſenſus majoris partis cenſetur totius corporis, l. *quod major.* ff. ad municipalem, & notavit, congerens multa Felin, in c. *cum omnes*, de conſt. n. 17. & in ſuperioribus idiam attigimus; ergo etiam in præſenti cenſetur conſuetudo totius communitatis, ac ſubinde ſufficiens. Et ita ſentiunt fere auctores allegati, quia ſolum hoc requirunt. Quomodo autem hoc ſufficiat ad conſuetudinem derogantem legi, dicam in c. 16. Addit verò Angel. ſuprà n. 7. eſſe neceſſarium, ut duæ partes communitatis conſentiant, & adducit l. *nulli*, & l. *planè*, ff. quod cujuſ. univerſ. & ſupſit ex Panorm. in dict. c. ult. n. 18. qui magis hoc declaravit. At verò quocunque modo declaretur, eſt parum neceſſaria in præſenti hæc reſtrictio. Nam ſi intelligatur, ut duæ partes populi conſentiant, & conſuetudinem obſervet, hoc non eſt verum, quia nullo jure probatur: nã in illis legibus hoc non dicitur, ſed ſolum, eſſe neceſſariam præſentiam duarum partium uniuſcujuſq; communitatis, ut acta illius nomine cõmunitatis fieri cenſeantur, ubi Gloſſa notat, etiam tunc non eſſe neceſſarium conſenſum duarum partium illorum, qui aſſiſtunt, ſed ſatis eſſe conſenſum majoris partis præſentium. Quod etiam Panor. in præſenti fatetur, & ita intelligit dictam l. *quod major*, & c. 2. de his, quæ fiunt à maj. part. Cap. Si verò ſolum intelligatur, eſſe neceſſariam præſentiam duarum partium populi, hoc ſuperfluè poſtulatur in conſuetudine populi, cum per ſe conſtet, ferè integrum populum neceſſariò eſſe præſentem in longa conſuetudine.

Felin.

Angel.

Panorm.

Gloſſ.

Panorm.

14. Et ideo Panor. addidit, *oportere, ut ſaltem duæ partes ſcientes ſint conſuetudinis, quæ introducitur.* Sed hoc ſpectat ad alias conditiones requiſitas in his actibus conſuetudinis, ſc. ut publicè fiant, inde enim neceſſariò conſequens eſt, ut ſi major pars populi publicè conſuetudinem ſervet, non ſolum illa, ſed etiam alii notitiam illius habeant. Quanquam hoc neceſſarium non ſit: nam licet multi ignorent, dummodo pro majori parte ſciant, ſufficit, quia cùm non requiratur eorum conſenſus, nec notitia neceſſaria eſt, ſatiſque eſt, quod res de ſe ſit publica. Ideóque dixit Rochus dicto c. ult. §. 4. n. 24. ad conſuetudinem requiri ſcientiam populi, vel majoris partis, ubi late hoc proſequitur, & confirmat. Sic etiam dixit Greg. Lop. in l. 5. tit. 2. part. 1. Gloſſ. 4. quem ſequitur Burgos de Paz. in l. 1. Tauri, n. 205. in conſuetudine ſervata à majori parte populi, ſemper eſſe præſentiam ſufficientem reſpectu totius populi, nec poſſe propter aliquorum ignorantiam impediri. Supererat verò explicandum, quomodo ſit computanda hæc major pars populi, ſeu ex quibus perſonis numerus ille componendus ſit. In hoc verò omnes conveniunt, eſſe computandas tantum perſonas habiles ad conſenſum præſtandum in jure conſuetudinis. Unde excluduntur omnes infantes, & amentes. Aliqui etiam omnino excludunt fœminas, quia non poſſunt legem ferre, & ex viris excludunt omnes minores viginti quinque annis. Neutrum tamen video ſufficienter jure probari, nec ratione convinci. Sed hoc reſolvetur melius circa ſingulos effectus legis.

Roch.

Greg. Lop. Gloſſa. Burgos de Paz.

Quomodo computanda ſit major pars populi.

CAPUT X.

Quibus actibus conſuetudo introducatur.

1. Dicendum breviter eſt, conſuetudinem non introduci, niſi per frequentiam actuum, qui publicè, & voluntariè fiant, quatenus conſenſus populi eſt ad introducendam conſuetudinem neceſſarius. Prima particula videtur per ſe nota, quia ſi ſit ſermo de conſuetudine facti, illa ſubſtantialiter conſiſtit in actuum frequentia, ut ſuprà declaratum eſt, & ideo reſpectu talis conſuetudinis, licèt ſinguli actus poſſint dici cauſa efficiens illius, nihilominus frequentia, ſeu collectio actuum magis videtur eſſe illius ſubſtantia, & quaſi formalis ratio. Si autem loquamur de conſuetudine ut eſt quid juris, hæc introducitur per conſuetudinem facti, & ideo per eandem frequentiam actuum induci debet. Unde hæc pars videtur ſufficienter probari ex definitione, quia conſuetudo debet eſſe moribus utentium inſtituta: mores autem non ſunt ſine actuum frequentia. Item ex nomine, dicitur enim conſuetudo, quia in communi eſt uſu, ut ait Iſidor. c. *conſuetudo* d. 1. quomodo autem eſſe poteſt in uſu communi ſine actuum frequentia? Item conſuetudo dicitur uſus longævus, cap. *conſuetudinis*, diſtinct. 11. & in l. *ſed & ea*, ff. de legib. & in l. *de quibus*, dicitur, in conſuetudine populum factis declaraſſe ſuam voluntatem: facta autem non ſunt ſine actuum multiplicatione, & hanc vocamus frequentiam; ergo.

Per frequentiam actuum qui publice & voluntarie fiunt, introducitur conſuetudo.

Iſidor.

2. Objici verò poteſt, quia interdum ſufficit omiſſio. Jam verò dixi, moralem omiſſionem ſub actu morali comprehendi, & ubi illa ſufficit, etiam illius frequentiam poſtulari. Quando autem, & quomodo ſufficiat, in c. 16. declarabitur. Secundò objici poteſt, quia aliqui Doctores graves aſſerunt, interdum ſufficere unum actum ad conſuetudinem; ut refert Bart. in dicta l. *de quibus*, & dicta l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. Idque admittit Panor. in dicto c. ult. nu. 17. quando actus eſt permanens, & ſufficienti tempore durat, ut per unam collationem beneficii inducitur conſuetudo, ſi illa duravit in facto eſſe tempore ſufficiente, c. *cum de beneficio*, de præbend. l. 6. & per unum actũ ædificandi pontem, acquiritur jus, ſi pons ſufficienti tempore duravit. Veruntamen hæc, & ſimilia exem-

Objecti. 2.

Bart.

Panorm.

exempla habent locum in præſcriptione, ad quam revera non eſt per ſe neceſſarius proprius actus conſiſtens in operatione humana, ſed ſufficit habitualis poſſeſſio (ut ita dicam) cum aliis conditionibus. Et ratio eſt, quia præſcriptio frequentius verſatur circa res, aut perſonas, ut ca. 1. & 2. ſufficienter tactum eſt, & ideo in præſcriptione quando unus actus ſufficit, non durat proprie actus, ſed effectus, ſeu terminus actus, ut eſt poſſeſſio beneficii, aut pontis. Quanvis in his exemplis moraliter etiam interveniat frequentia actuum utendi ponte, aut beneficio, &c. At vero in conſuetudine, de qua tractamus, & in univerſum in omni illa, quæ verſatur circa actus humanos, ut tales ſunt, impoſſibile eſt introduci conſuetudinem ſine actuum multitudine, & frequentia, quia iſti actus non durant per tempus diuturnum, & conſuetudo debet eſſe diuturna. Unde non poteſt eſſe talis, niſi per actuum ſucceſſionem.

Objectio. Dices: licet actus tranſeat, cenſetur manere moraliter, quandiu non retractatur, etiamſi non iteretur.

Solutio. Reſpondeo id eſſe verum, quantum ad reatum, ſeu habitualem culpam, non vero quantum ad conſuetudinem: nemo enim dicetur habere conſuetudinem furandi, quia ſemel furatus eſt, & per longum tempus non reſtituit. Eo vel maxime, quod reſpectu legis inducendæ, vel tollendæ non poteſt fieri, ut populus, qui unum actum fecit, v. g. ſervando feſtum aliquod, vel jejunium, multo tempore perſiſtat, quin aut repetat ſimiles actus, vel faciat contrarios. Et ideo ſimpliciter, & ſine limitatione verum eſt, ad hanc conſuetudinem actuum frequentiam requiri. Et ita docet late Bartol. in dicta l. 2. n. 12. & Gloſſa in cap. *conſuetudo*, d. 1. & in cap. ult. de conſuetud. ubi late Rochus §. 5. nu. 36. dicens, eſſe ab omnibus receptam, fere nullo contradicente.

3. *Quæ actuum frequentia requiritur ad conſuetudinem inducendam.* Dubitant vero ulterius hi Doctores, quæ actuum frequentia neceſſaria ſit, vel ſufficiat ad hujuſmodi conſuetudinem inducendam. Quidam enim antiqui Juriſtæ duos actus ſufficere dixerunt, ut Bartol. ſupra refert, & ſequitur Roſell. verb. *conſuetudo*, & Sylveſt. ibi q. 4. adhibendo aliquas diſtinctiones. Allegatque l. 3. C. de Epiſc. aud. & c. *ita nos*, 25. qu. 2. ubi geminatio ejuſdem criminis vocatur conſuetudo. Sed, ut recte dixit Bart. illud intelligitur de quadam aſſuefactione operis, non quæ ſufficit ad jus introducendum, ſed ad punitionem graviorem, & ad non facile concedendam veniam, & ſimiles effectus, facti potius, quam juris. Et ideo Bartol. & alii hanc ſententiam communiter reprobant, quia nulla ratio inveneri poteſt ad certum numerum definiendum, & jura illum non præſcribunt, unde dicunt arbitrio prudentis eſſe relinquendum. Quorum ſententia certa mihi eſſe videtur, loquendo in noſtra materia de propria conſuetudine legali, quicquid ſit de numero actuum ſufficiente ad propriam præſcriptionem, vel ad alios effectus facti, ut dicam.

Ad judicium prudentis viri confugiendum.

Declaratur autem in hunc modum. Quia hæc conſuetudo aliquando debet eſſe præſcripta, ut jus inducat, vel auferat, aliquando verò id non eſt neceſſarium. Quando ergo præſcribenda eſt conſuetudo, primum conſiderandus eſt numerus annorum neceſſarius juxta dicenda in capitibus ſequentibus. Et deinde ſpectandum eſt, an conſuetudo requirat in ſingulis annis unum tantum actum, vel plures: nam ſi unum tantum poſtulat, ut obſervandi tale feſtum, jejunandi tali die, tunc tot actus erunt neceſſarii, quot fuerint anni neceſſarii ad præſcriptionem. Si vero requirit plures actus in certo numero, cum eadem proportione erunt in annis ad præſcriptionem requiſitis multiplicandi. Poteſt autem numerus actuum in ſingulis annis non eſſe certus abſolutè, ſed ſub conditione, vel opportunitate aliqua, ut eſſe poteſt conſuetudo publicè orandi, vel aliquid ſimile faciendi, quoties talis occaſio, vel temporis neceſſitas occurrerit. Et tunc juxta numerum, & frequentiam occaſionum erit neceſſaria frequentia actuum, tempore neceſſario, ſine interruptione. Item hi actus reſpectu communitatis ſunt per modum unius, quatenus vel tota communitas per modum unius perſonæ fictæ, ſeu collegii ut eligendo, ordinando, &c. vel quia omnes de communitate, vel major pars eorum concurrunt, licet ſinguli per ſe operentur, ut in obſervatione feſti, in jejunio, &c. Et ita reſpectu communitatis pauci actus ſufficiunt. In ſingulis vero perſonis multiplicantur, & juxta populi magnitudinem quoad multitudinem actuum, qui ſimul ab omnibus de populo fiunt, & juxta temporis durationem quoad frequentiam ſimilium actuum, qui à ſingulis fiunt ſucceſſivè. At vero quando non requiritur certi temporis ſucceſſio, tunc ſicut tempus ipſum, pro quo debet continuari conſuetudo, arbitrium eſt, ita etiam actuum frequentia, juxta exigentiam materiarum, vel occaſionum, pro quibus conſuetudinem quaſi continuari neceſſe eſt. Et quoniam talis conſuetudo populi, & Principis conſenſum requirit, illa actuum multiplicatio cenſebitur ſufficiens, per quam, & conſenſus populi, & tacita voluntas Principis poſſit ſatis innoteſcere. Ita fere Hoſtienſ. in ſum. & Archid. cap. 1. de conſtitution. in 6. Panormitan. dicto capit. ultim. num. 17. & Bartolus dicta leg. 2. num. 12. quos alii ſequuntur. An vero idem dicendum ſit in ſtylo ſeu conſuetudine actuum judicialium dicã in c. ſequente ad finem.

6. *Obſervantia publica neceſſaria.* Et hinc conſtat, neceſſarium eſſe, obſervantiam conſuetudinis eſſe publicam, & conſequenter actus conſuetudinis debere publicè fieri, tum ut omnes de populo, vel major pars in præſtando conſenſu circa talem conſuetudinem poſſit convenire: tum ut talis conſuetudo, quantum eſt ex ſe, poſſit eſſe nota Principi, cujus conſenſus etiam deſideratur. Duobus autem modis poteſt aliquis actus eſſe publicus, ſcilicet facto, & jure, ſicut dupliciter dici ſolet actus notorius, ſcilicet, notorietate facti, aut juris. Priori modo eſt actus notorius, qui licet ſit actus privatæ perſonæ, & poteſtatis, nihilominus in conſpectu aliorum publicè fit, & non furtivè, ſeu in occulto; poſteriori autem modo dicitur actus publicus qui publica authoritate, & juridicè fit, ut eſt ſententia judicis, & ſimiles. Quando ergo conſuetudo ipſa eſt de actibus privatis tunc certum eſt debere illos actus fieri publicè ſaltem primo modo, & notorietate facti, ut poſſint conſuetudinem introducere, propter rationes factas. Quia ſi actus clam fiant, & in abſcondito, per illos, & per talem modum operandi indicatur, non fieri ex communi conſenſu populi, nec conſentiente Principe, ideoque niſi actus ſint publici, ſaltem notorietate facti non poſſunt eſſe apti ad publicam conſuetudinem inducendum, & ita declaratur hæc conditio in l. 5. tit. 2. partit. 1

Actus publicus poteſt eſſe dupliciter.

Publicitas facti & juris, quæ.

CAPUT. XI.

Utrùm ad conſuetudinem juridica notitia de actuum frequentia neceſſaria ſit.

1. *Actus publici notorietate facti poſſunt conſuetudinem inducere.* SEnſus quæſtionis eſt, an ut conſuetudo introducatur, neceſſarium ſit, frequentiam ſufficientem actuum eſſe in judicio publica authoritate defenſam aut probatam. Aliqui affirmant oportere, ut conſuetudo ſit in contradictorio judicio probata. Ita docet Gloſſa in c. ultim. de conſuetudine, & in cap. *fruſtra*, diſt. 8. in §. *ſine ſcripto*, verb. *diuturni*, Gloſſa etiam in rubric. C. quæ ſit long. conſuetud. ſequitur Anton. 1. p. tit. 16. §. 4. Fundantur primo in capitulo *Abbate*, de verborum ſignific. ubi quædam conſuetudo allegatur inſufficiens, quia non fuerat in contradictorio judicio introducta, ubi Gloſſa id notat, & confirmat exemplo præſcriptionis, in qua requiritur proteſtatio juxta legem *ſi alia*, §. 2. Digeſtis, quemadmodum ſervitut. amittend. *Sic videtur*, (inquit Gloſſa) *quod requiratur in conſuetudine præſcribenda.* Secundo allegatur

l. *cum*

l. *cum de consuetudine*, ff. de legib. Quæ dicit, cum aliquis allegat consuetudinem, primum omnium esse explorandum, *An etiam in contradictorio judicio*

3. *consuetudo firmata sit.* Tertiò favet lex Hispaniæ, part. 1. tit. 2. l. 5. quæ habet consuetudinem, decem aut viginti annorum esse imposterum servandam, si hoc eodem tempore lis juxta eandem consuetud. judicata fuerit. Quartò addi potest

4. conjectura, quia donec ita sit consuetudo confirmata, non potest esse satis cognita, satisque publica, ita ut alios obliget ad illius observationem, vel securos reddat in conscientia illam imitantes. Quòd si quæres, quot actus judiciarii necessarii sint. Respondent Glossæ, geminatum judicium conforme, & sine contradictione, esse necessarium, quod solum probant ex dicta l. 3. de Episcop. aud.

2. *Actus judicialis non requiritur ad consuetudinem inducendam*

Abb.

Bart.

Jason.

Roch.

Greg. Lop.

Pet. de Salazar.

Bart.

Hæc verò sententia falsa est, & contraria est communis Canonistarum, & legislatorum, ut dixit Abb. in dicto c. ult. n. 16. & tradit Bart. in dicta l. 2. & d. l. *dequibus*, in repetit. q. 2. ubi etiam Jason. col. 12. & Roch. dicta sect. 4. n. 34. ubi refert alios, Greg. Lop. dicta l. 5. part. & Pet. de Salazar lib. 1. de consuetud. c. 7. Et probatur primò, quia actus judicialis non est necessarius ex natura rei ad consuetudinem, nec ex jure positivo; ergo non habet, unde sit necessarius ex natura rei ad consuetudinem, nec ex jure positivo; ergo non habet, unde sit necessarius. Consequentia est clara, quia omnis conditio, vel causa necessaria ad consuetudinem fundari debet in aliquo jure, aliàs gratis, & sine fundamento afferitur. Major autem probatur, quia nulla est ratio naturalis, quæ illam necessitatem probet. Nam (ut ait Bart) consensus communis populi, vel majoris partis ejus sufficienter ostendit consensum populi, & usus ipse publicus per se potest innotescere Principi, ut censeatur tacitè consentire; ergo non est, cur ex natura rei requiratur actus judicialis. Positiva autem jura, quæ de hac consuetudine rationabili loquuntur, nunquam requirunt hanc conditionem, sed solum ut sit præscripta, inveterata, antiqua, & similia, ut patet ex dict. c. ult. & ex l. *de quibus*, cum similibus.

3. Deinde argumentor ratione, quia ut interveniat ille actus judicialis supponi debet contradictio in judicio; quid ergo si nunquam talis contradictio facta est? nunquam ergo poterit tunc introduci consuetudo, quod est contra omnem rationem, & contra omnia jura. Dici potest, in decem, vel viginti annis solis non firmari consuetudinem, si contingat non deferri ad contradictorium judicium, tamen si majori tempore, ut per triginta annos, vel amplius durat, jam illa diuturnitate temporis suppleri illam necessitatem actuum judicialium. Atque ita saltem secundum jus Hispaniæ sensit Burgos de Paz in l. 1. Tauri, n. 247. At verò in jure communi hoc subsistere non potest, quia consuetudo decem annorum longæva est, secundum jus commune, & ut illa sit consummata, & perfecta, non est necessaria illa conditio ex vi juris communis, ut probatum est. De jure autem Hispaniæ statim dicam.

Burgos de Paz.

4. Tandem addenda est ratio insinuata à Panor. quæ mihi videtur optima. Nam involvit hæc conditio quandam repugnantiam: si enim requiritur sententia in contradictorio judicio, vel repugnat dari primam sententiam justam in favorem consuetudinis, & sic repugnabit introduci perfectam consuetudinem, cujus contrarium supponunt etiam authores contrariæ opinionis, vel necesse est, ut talis sententia supponat perfectam consuetudinem ante ipsam, & sic sententia non erit necessaria ad consuetudinem, sed ad summum notificabit illam. Prior pars probatur, quia si sententia in favorem consuetudinis, est necessaria ad firmitatem consuetudinis, ante primam sententiam non potest esse consummata consuetudo, cum deficiat illi necessaria conditio; ergo non potest per primam sententiam declarari consummata, nec quod sit validus, aut licitus actus factus in virtute illius, nec denique quod aliquam obligationem inducat, quia talis sententia continebit errorem contra veritatem, quia re vera ante sententiam non erat talis illa consuetudo, juxta illam opinionem. Unde etiam per se patet altera pars: nam si per sententiam verè, & justè consuetudo denunciatur perfecta; ergo absque sententia non consummata jam erat, nam sententia non consummat illam, sed declarat, qualis sit.

Panorm.

Ad primam ergo ex c. *Abbate*, respondetur in primis, ibi non esse sermonem de consuetudine juris, sed de præscriptione juris eligendi, quæ est res diversa, de qua esse potest alia quæstio, non tamen ab illa licet ad præsentem argumentari. Secundo, verba illa non sunt in decisione, sed in allegatione partis, contra quam causa definita est, ut ex textu constat. Tertiò ibi non interponuntur illa verba insinuandum, sententiam in contradictorio judicio esse necessariam ad præscriptionem, hoc enim tam clare falsum est, ut non sit verisimile, fuisse allegatum, sed solum ad probandum, talem consuetudinem non sufficienter probari ex his indiciis, quæ pars adversa in illius probationem induxerat. Unde Panormitan. ibi numer. 13. dicit contrarium potius ex illo textu colligi. Exemplum autem, quod Glossa adducit ex l. *si quis alia*, nihil ad rem præsentem facit, tum quia ibi non est sermo de consuetudine juris, sed præscriptione servitutis; tum etiam quia non est simile; ibi enim non explicatur, quomodo acquiratur servitus præscriptione, sed quomodo non amittatur, & dicitur non amitti per non usum quando occasio ejus non occurrit, sed fuit merè negativus & non privativus, ut infrà tractando de privilegiorum amissione latius explicabimus. Et quia hæc occasio utendi aliquando non occurrit, nisi prius aliquid operetur, ideo ibi dicitur, ante hanc occasionem non amitti servitutem propter solum non usum, quod maximè in servitutibus urbanis contingit, ut habetur ex l. *hæc autem*, ff. de servit. urb. præd. inde ergo nihil colligi potest de necessitate contradictionis alterius, præsertim in judicio.

5. *Respondetur ad fundamenta contrariæ sententiæ.*

Panorm.

Glossa.

Ad secundum ex l. *cum de consuetudine*. respondeo, ibi solum dici, ad explorandam, & probandam consuetudinem, multum referre, si aliquando in contradictorio judicio firmata sit, & ideo hoc esse in primis spectandum. Quod esse potest verum, non quia talis sententia sit necessaria ad veritatem, & consummationem consuetudinis, sed quia ad illius probationem multum potest conferre. Omitto aliter legi textum illum negativè, sc. multum referre, *an contradictorio aliquo judicio consuetudo firmata sit*, & sic est res clarior: nam hæc negatio necessaria esse potest ad firmitatem consuetudinis: quia per sententiam datam contra consuetudinem, interrumpitur, vel cessat præsumptio taciti consensus reipublicæ, aut Principis. Sed prior lectio censetur germana, quam aliis etiam modis exponunt ibi Glossa, & Doctores, ut in eis videri potest.

6. *Ad 2.*

Ad tertium ex lege Hispaniæ, circa illam nostri interpretes laborant, & quidam conantur illam interpretari de præscriptione, sed malè, tum quia apertè loquitur de consuetudine, ut consideranti patebit, tum etiam quia in præscriptione id non est verum, vel habet eandem difficultatem. Alii verò fatentur ex jure speciali Hispaniæ esse necessarias duas sententias in contradictorio judicio, ut consuetudo firmetur. Ita Burgos de Paz, in l. 1. Tauri, n. 247. Sed licèt verba literæ faveant, sensus est tam absurdus, ut non videatur admittendus. Quia (ut suprà ostendi) involvit repugnantiam hæc conditio. Quia si illa esset necessaria, nunquam posset prima sententia justè proferri pro consuetudine, seu secundum illam. Duo ergo in illa lege distinguenda mihi videntur, unum est, quod consuetudo sit plenè introducta, & suum effectum juris habeat; alterum est, quod talis consuetudo sit irrevocabilis ex virtute, & ordi-

7. *Ad 3.*

Burgos de Paz.

Duo distinguenda.

natione illius legis. Ad primum ergo non poſtulatur duplex ſententia, & hoc eſt, quod ad nos ſpectat; ad ſecundum autem non videtur poſtulari, & quoad hoc videtur peculiare illud jus Hiſpaniæ, quod an ſit in uſu, & quomodo intelligendum ſit, ad nos nunc non pertinet. Hic autem ſenſus facile ex verbis legis colligetur, quæ ſic habent, *Si populus decem, vel viginti annis aliquid fecerit, ſciente domino, & non contradicente, poterunt deinde id liberè facere.* Hæc eſt prima pars, in qua ad jus conſuetudinis nihil aliud poſtulatur. Deinde verò additur, *Et talis conſuetudo obſervanda in poſterum eſt, ſi hoc eodem tempore juxta prædictam conſuetudinem bis judicatum fuerit.* Hæc ergo eſt altera pars, in qua jam non dicitur, liberè poſſe id fieri, ſed omnino obſervandum id eſſe, & ad hoc ſpecialiter poſtulatur illa ſecunda conditio. Et hic ſenſus magis declarabitur ex dicendis tum in præſenti, tum in c. 16.

8. *Ad 4.* Ad quartum ex ratione ſumptum reſpondetur, ad ſummum probare ſententiam in contradictorio judicio conferre ad probationem conſuetudinis & ad notitiam ejus, quod facilè concedimus. Nihilominus tamen ante illam ſententiam eſt vera conſuetudo, imò dum conſuetudo eſt in fieri, non poteſt talis ſententia habere locum ex vi conſuetudinis, ut jam probavi. Item ante ſententiam procedere debet probatio ſufficiens, ergo ſine ſententia poteſt eſſe moralis certitudo de qualitate, & ſufficientia conſuetudinis introducta, imò reſpectu eorum, qui non poſſunt per ſe modum conſuetudinis expendire, ſufficiet probabilis Doctorum opinio. Quin potius ſatis eſſe unius gravis Doctoris aſſertionem cenſuit Bart. in d. l. *de quibus*, q. 4. & multi graves auctores ſequuti ſunt, quos diligenter referunt Maſcard. de probat. conc. 426. & Sanc. li. 7. de matrim. diſp. 17. n. 8. Quod intelligendum eſt, dummodo alii non contradicant, & tunc etiam verius eſt requiri, ut vel plures, & graves Doctores in illa aſſertione conveniant, vel dictum unius aliis gravibus conjecturis adjuvetur. Et fortaſſe in hoc ſenſu voluit Rex Alphonſus in dicta l. 5. duas ſententias concordes ad certitudinem, & probationem talis conſuetudinis ſufficere, ita ut contra illas amplius judicari non poſſit, nec major probatio pro conſuetudine poſtulari. Quod potuit optimè inſtitui, licèt in jure communi fundari non poſſit. Nam l. 3. C. de Epiſc. aud. quam allegant dictæ Gloſſæ, non de hoc loquitur, ſed de venia non facilè concedenda ei, qui iteratò peccat, quod pertinet ad ſolum factum, & ad impropriam conſuetudinem inchoatam, ſeu aſſuefactionem, ut ſuprà dixi.

Quid valet unius gravis Doctoris aſſertio. *Bart.* *Maſcard.* *Sanc.*

9. *Panorm.* Addit verò Panorm. ex opinione Doctorum utriuſque juris, licèt ſententia judicis non ſit neceſſaria ad conſuetudinem, poſſe tamen juvare ad illam non ſolum probandam, ſed etiam introducendam. Quia nimirum ſi judex judicavit contra legem, populo ſciente, & non contradicente, per hoc indicatur conſenſus populi de conſuetudine introducenda. Sed certè ſi ſententia fuit juſta, ſupponere debet conſuetudinem perfectam, & derogantem legi, & ita non poteſt deſervire ad introducendam conſuetudinem, ſed ad oſtendendam, & roborandam. Si autem fuit injuſta, debilis eſt conjectura, quia non poteſt facilè populus reſiſtere judici, aut contradicere, & ideo inde non colligitur conſenſus ejus, ſed tolerantia, quia obviare non poteſt. Et ideo Anton. & Rochus ibi multas addunt circumſtantias, ut conjectura vim aliquam habeat, quas omitto, quia non obſtante tali ſententia, ſeu judicio, iidem actus neceſſarii ſunt ad conſuetudinem, idemque tempus ad illius præſcriptionem, quia ſententia injuſta non poteſt in hoc aliquid indulgere, neque oppoſitum in jure aliquo poteſt fundari.

Anton. *Rochus.*

10. *Sylveſt.* Aliter verò Sylveſt. verb. *conſuetudo*, q. 4. dicit, in actibus judicialibus ſententiam conferre ad conſuetudinem introducendam, *ita ut*, inquit, *ex duabus ſententiis, interveniente lapſu temporis congruo, & accedente conſenſu populi à principio, vel ex poſt facto, præſumatur conſuetudo*, quia habent aptitudinem ad conſuetudinem inducendam, l. *nam & his*, ff. de inoffi. teſt. & l. *ſi quis.* §. *quod ſub eodem*, ff. ad Syllanian. Hoc vero declaratione, & examinatione indiget. Certum eſt enim, quod ſicut per actus extrajudiciales contractuum, teſtamentorum, & aliarum obſervantiarum poteſt induci jus conſuetudinis circa ſimiles actus, ita per actus judiciales poteſt induci conſuetudo ad ſimiles actus, quam ſuprà diximus nomine ſtyli ſignificari, & ex ibi dictis, & à paritate rationis, vel certe à fortiori hoc conſtat. Unde ulterius addo, ſicut ad conſuetudinem extrajudicialem non requiritur ſententia, ita neque ad judicialem, ſeu quæ ex actibus judicialibus conſurgit. Quia etiam multi actus judiciales ſunt diſtincti à ſententia, & poſſunt multiplicari, & ſufficienti tempore durare ſine ulla ſententia circa talem conſuetudinem, vel ſecundum illam, aut contra illam. Tunc ergo introducitur conſuetudo abſque ſententia: nam æquè procedunt omnes rationes factæ in talibus actibus, & tali conſuetudine, ac in extrajudiciali. Imò licèt actus illi judiciales ſint actus dicendi jus, ſeu licèt ſint ſententiæ multiplicatæ, non erit unquam neceſſaria ſententia, quaſi reflexivè judicans de conſuetudine ſic judicandi. Et ita formaliter, ac propriè loquendo, ad judicialem conſuetudinem, ultra actus, per quos inducitur in actu exercito, nunquam requiritur ſententia in contradictorio judicio de ipſa conſuetudine, vel de jure per ipſam introducto: licet ſi conſuetudo ſit de judicando hoc, vel illo modo, vel de pronunciando ſententiam per hunc, vel illum, neceſſarium ſit introduci per actus judicandi, & ita formaliter, ac propriè nulla eſt differentia inter actus judiciales, & extrajudiciales.

11. *Aliorum ſententia.* *Sylveſt.* *Gloſſa.* *Joan. And.* *Bart.* Dicunt tamen multi in ſententiis ferendis, imò in actibus judicialibus ſufficere duos actus ad introducendam conſuetudinem, & hoc videtur intendere Sylveſt. ſuprà, & ſentit Gloſſ. in d. l. *de quibus*, verb. *inveterata*, & Joan. And. in d. c. *Abbate*, & Bart. in d. l. *de quibus*, in repetit. q. 4. & multi loquentes de ſtylo ſignificat, duos actus in judicio ſufficere ad ſtylum inducendum; ſtylus autem non eſt niſi conſuetudo quædam in illa materia, ut ſupra dixi. Ita vero de ſtylo ſentire videtur Dec. in rubr. de conſt. n. 35. ubi dicit, ad ſtylum non requiri temporis lapſum. Imò Rebuff. tract. de conſuet. artic. 2. Gloſſ. 13. n. 10. & 17. dicit, ad ſtylum non requiri uſus ad probationem, actuumve pluralitatem, ubi alios refert. Et hanc ſententiam probat Chriſtoph. de Paz in rubric. legum ſtyli. 1. p. n. 76. & ſequentibus. Et citat Cynum in lege 2. C. quæ ſit longa conſuetudo, dicentem, tantam eſſe ſtyli auctoritatem, ut etiamſi ab uno judice inductus ſit, legis vim habeat, & loquitur de ſtylo inducto morib. ſine lege ſcripta, ut idem Paz latè declarat infrà n. 86. & ſequentibus. Hoc etiam confirmare videntur multa quæ obſervantia tradit Ant. in d. c. ult. & ex illo Rochus ibi in Præfat. n. 23. ubi dicunt, non requirere tempus, ſed duos, vel tres actus, & nihilominus in judiciis eſſe ſequendam. Maximè ſi talis obſervantia ſit declarativa, & interpretativa juris. Denique ad idem faciunt multa, quæ de ſolito, & conſueto tradit idem Rochus ſuprà q. 5. n. 34. contendens ad conſuetum duos actus ſufficere, præcipuè in judicialibus.

Decius. *Rebuff.* *Chriſtoph. de Paz.* *Cyn.* *Anton.* *Rochus.*

12. *Quid de actibus judicialibus dicendum.* Sed nihilominus propriè, & cum proportione loquendo, nihil ſpeciale in hoc invenio in actibus judicialibus, his ſecluſis, in quibus intervenit perſona, & auctoritas ſupremi Principis potentis condere legem; nam in eo eſt ſpecialis ratio quoad aliqua, ut ſtatim exponam. Itaque licet veriſſimum ſit, per ſtylum non ſcriptum poſſe induci jus, ut docent omnes Juriſperiti in c. *ex literis*, de conſtit. & in d. l. 2. C. quæ ſi longa conſuet. & ſpecialiter Bald. in l. *ſi quis intra*, C. de bonis damnat. Jaſ. in l. *ſi domus.* § *in pecunia*, ff. delegat. 1. nu. 5. nihilominus, quod ad

Bald. *Jaſon.*

ad hoc jus inducendum sufficiant duo actus, vel certus aliquis numerus nullo jure invenio definitum, nec verisimili ratione probari posse, aut differentiam in hoc constitui inter stylum, & alias consuetudines in aliis actuum generibus. Et ideo dico, etiam in actibus judicialibus requiri frequentiam cum ea temporis mora quæ vel ad præscribendam consuetudinem sufficiat, vel ad sufficienter ostendendum communem populi, & Principis consensum.

Quæ mora in actibus judicialibus requiritur.

13. Et in primis hoc significant jura, quæ etiam in stylo seu actibus ejus absolute requirunt usum frequentem, & morem, ut patet ex l. 1. C. quæ sit long. consuet. ibi, *Probatis iis, quæ frequenter in oppido in eodem controversiarum genere servata sunt.* Item ex l. *nam & iis* (quam Sylvest. citat) ff. de inoff. testam. ibi, *cum obtinere assidue soleant.* nam particula *assiduè*, plus significat, quam binos actus. Alia vero lex, Ad Sylanian. quam Sylv. allegat, nihil prorsus ad rem præsentem facit. Alia item jura, quæ requirunt actuum frequentiam, generaliter, & indifferenter loquuntur. Præterea hoc clarè sentit Bart. in l. *de quibus*, n. 14. nam etiam in sententiis requirit decennium, & tacitum consensum populi. Idem magis sensit Deci. dicto n. 35. ait enim, in stylo ejus, qui habet potestatem condendi leges, non requiri temporis lapsum, alioqui vero desiderari ad styli introductionem; eadem ergo ratione requiritur actuum frequentia prudenti arbitrio definienda juxta supra dicta. Idem sensit Salicet. in d. l. 2. C. quæ sit longa consuet. n. 23. dicens, actus unius judicis plurificatos non inducere stylum, nisi summæ potestatis magistratus sit. Quod probat Bald. in l. 3. ejusdem tit. & Bart. in l. *jurisperitos*, ff. de excus. tut. circa finem, & plura pro hac parte videri possunt in Burgensi in Proœm. legum Tauri, n. 220. & sequentibus & in Christoph. de Paz ubi supra. Ratio vero jam tacta est, quia neque in judice, neque in ministris ejus est potestas condendi jus, etiamsi expresse velint; ergo nec possunt per duos, vel tres actus illud inducere tacitè, cum nulla ratio, vel lex hoc eis concedat.

Sylvest.

Bart.

Decius.

Salicet.

Bald.
Bart.

Burgens.
Christoph. de Paz.

Dices, Esto hoc, verum sit in cæteris actibus judicialibus præparatoriis (ut sic dicam) ad sententiam, tamen in ipsa sententia esse specialem rationem, quia per illam dicitur, & explicatur jus, & ideo videtur habere vim statuendi jus, quia publica auctoritate fertur, & præsertim bis repetita, & communi consensu populi acceptata, quia tunc jam videtur esse jus communi consensu approbatum. Respondeo, si judex proferens sententiam non sit supremus Princeps, & ita non habeat potestatem condendi legem, ejus sententiam, etiam iteratam, vel etiam à diversis judicibus ejusdem ordinis repetitam non facere jus propter solum numerum actuum. Quod potest sumi ex l. *nam Imperator*, ff. de leg. ibi, *Aut rerum perpetuo similiter judicatarum.* Ratio vero est, quia illæ sententiæ non sufficiunt inducere jus per modum consuetudinis, propter rationem factam, nec per modum legis scriptæ, quia non est potestas in judicante. In quo differt talis sententia ab ea, quæ est à supremo Principe: nam illa inducere potest jus, non per modum consuetudinis, sed per modum legis scriptæ, modo supra explicato in l. 3. & 4. & ideo tunc nec duo actus requiruntur, sed unus sufficit. In inferiori vero nec plures sufficiunt, ut expresse tradit Imperator in leg. *nemo*, C. de sentent. & interloqu. omni. judic. Ratione cujus dixit Gloss. in dicto c. ult. verb. *legitimè*, quod duæ vices non sufficiunt, *quia non exemplis, sed legibus judicandum est*, ut in dicta l. dicitur. Habet ergo sententia privati judicis aliquam auctoritatem, & si sit Senatus publici aut Regii, multo majorem, augeturque per iteratas sententias conformes, non tamen habent legis auctoritatem, sed gravis Doctoris, vel etiam plurium Doctorum, ut constat in decisionibus Rotæ, & similibus. Quod si aliquo regno specialiter statutum sit, ut judices non recedant ab eo quod bis, vel pluries in senatu Regio fuerit judicatum, id erit speciale in tali regno, & non in virtute consuetudinis, sed illius legis scriptæ: seclusa autem lege, tacitus consensus populi, aut Principis non præsumitur, nisi diuturno tempore, & per sufficientem actuum frequentiam de illo constet.

14. *objectiones.*

Solut.

Glossa.

15. Ad ea vero quæ de stylo in contrarium allegabantur, respondeo, duobus modis posse intelligi. Primo de stylo habente vim legis, & sic dico, non procedere nisi quando stylus vel lege scripta probatus est, vel sufficienti consuetudine præscriptus, vel certe ita est propriùs supremi Principis habentis auctoritatem condendi legem, ut sufficienter per illum declaret, hanc esse suam voluntatem. Secundo id potest intelligi de stylo non fundato in auctoritate Principis aut legis, nec sufficienti consuetudine introducto, sed per aliquos actus consueto, & tunc dico esse sequendum & imitandum, non ex legis obligatione, sed secundum prudentiam, & convenientem procedendi modum, nisi ratio in contrarium vehementer urgeat, vel alia gravissima necessitas cogat, & hoc modo credo esse loquutos de observantia, & de stylo facti, Antonium, Rochum, & plures alios ex auctoribus allegatis.

Duplex modus intelligendi stylum.

Anton. Roch.

CAPUT XII.

Utrùm consuetudo per solos actus voluntarios induci valeat.

1. CErta, & communis resolutio est, actus introducentes consuetudinem, voluntarios esse debere. Et ratio est, quia actus consuetudinis non inducunt illam, nisi ratione consensus populi, qui per illos indicatur, sed actus non indicant consensum, nisi sint voluntarii, ergo ut consuetudinem introducant, necessarium est, ut voluntarii sint. Consequentia est evidens, & minor est etiam nota in philosophia morali. Major autem est communis consensus Doctorum in hac materia. Unde etiam in c. 1. vidimus, multos velle ut ille consensus in definitione consuetudinis expresse ponatur, & omnes consentiunt, saltem implicitè intelligi. Et ratio est, quia licet requiratur etiam consensus Principis, ut statim dicemus, tamen ille supponit consensum populi, cui in hoc morem gerit: quod est manifestum, quando consuetudo derogat juri Principis, idem tamen est, quando inducit jus, quia hoc jus consuetudinis incipit (ut sic dicam) à populo, & ideo supponit consensum ejus. Unde cum in omni lege requiratur aliquo modo populi consensus, diverso tamen modo in lege scripta, quam in hoc jure non scripto: nam lex procedit primò & per se à Principe, & exigit consensum à populo, illum obligando ad acceptandam legem, ut l. 3. & 4. dixi: in jure autem consuetudinis populus incipit, quantum in se est, volendo jus introducere, & tacitè impetrando consensum à Principe. Hac ergo ratione necessarium est, ut actus consuetudinis voluntarii sint.

Actus introducentes consuetudinem debent esse voluntarii.

2. Ex quo principio infero, per actus ignorantiâ & errore factos non induci consuetudinem, quia involuntarii sunt. Ita Glossa in d. cap. ult. de consuet. & ibi Card. Gloss. in c. *frustra*, d. 8. Innoc. in rubr. de consuet. n. 4. Gloss. & Bart. in l. 2. C. quæ sit longa, & c. q. 17. in ultimis verbis, & Bald. in l. *de quibus*, in 5. oppos. & idem fere dicunt reliqui, quos referem; addunt vero limitationem, & probationem ex l. *quod non ratione*, ff. de l. de quibus statim dicam. Melius potest probari ex d. l. *de quibus*, quatenus totam vim consuetudinis ponit in consensu populi, qui tollitur per errorem. Juvat etiam l. *sed & ea*, infra eodem dicens, consuetudinem habere vim ex tacita civium conventione: cessat autem vera conventio, ubi error intervenit. Item lex, *imo* infra eodem, dicens, jus consuetudinis esse magnæ auctoritatis, *quia in tantum probatum est, ut non fuerit necesse scripto comprehendi*; at consuetudo per errorem introducta non potest habere hanc auctoritatem, nec

Per actus ignorantiâ & errore factos non inducitur consuetudo.
Glossa.
Card.
Innoc.
Bart.
Bald.

cenſeri verè probata, ſed ſolum reputata. Item in l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. dicitur, *Conſuetudo præcedens, & ratio, quæ in conſuetudinem evaſit, cuſtodienda eſt:* ſupponit ergo conſuetudinem debere eſſe ex ratione, & non ex errore profectam. Nam ſi per errorem inducta eſt, detecto errore, ceſſat ratio apparens, quæ eſſe potuit talis conſuetudinis, & conſequenter ceſſat ipſa conſuetudo, quia non poteſt ſine ratione ſubſiſtere. Quare licèt durante errore videatur conſuetudo prævalere, & jus inducere, illud ſolum erit ex conſcientia erronea nam veritate intellecta ceſſabit vis conſuetudinis, & ita prius non fuit verum jus, ſed putatum, & idem eſt de ipſa conſuetudine.

3. *Objectio.* Objicitur autem contra hanc illationem lex 39. de legib. ff. quæ ſic habet, *Quod non ratione introductum eſt ſed errore primùm, deinde conſuetudine obtentum, in aliis, ſimilibus non obtinet.* Ex quo textu colligi videtur, conſuetudinem errore inductam, & roboratam, validam eſſe quoad illam materiam, circa quam inducta eſt, non eſſe tamen extendendam ad ſimiles. Ita ſentit Bart. dicta l. *de quibus*, num. 5. & in l. *diuturna*, ff. de leg. & in l. 1. cum Gloſſ. ibi, C. quæ ſit longa conſu. ubi etiam Bald. & alii. Item Pan. in dicto c. ult. nu. 12. & ibidem Ant. & Rochus ſect. 4. in princ. ubi alios allegat, qui in ſumma tria dicunt. Nam primò ſupponunt, conſuetudinem ex certa ſcientia, & ſine errore inductam cum aliis conditionibus ſufficientibus, non ſolum valere in materia, in qua verſatur, ſed etiam extendi ad ſimilia. Addunt ſecundò, conſuetudinem per errorem inductam etiam eſſe validam in ſua materia. Tertiò verò concludunt, poſteriorem conſuetudinem differre à priori, quia non patitur tantam extenſionem ad caſus ſimiles. Ex quibus dictis primum licet ſit valde receptum à Juriſtis, apud me magnam difficultatem habet. Veruntamen quia in generali non poteſt rectè examinari, vel explicari, melius fiet circa ſingulos effectus principales conſuetudinis. Secundum vero dictum directe adverſatur noſtræ aſſertioni, & ab eis non probatur ulla ratione, ſed tantum ex dicta l. *quod non ratione*, nec reſpondent rationi factæ, quia error tollit conſenſum, cum tamen ipſi eadem utantur ad probandum tertium dictum.

Explicatur lex propoſita.

4. *Impugnatur prædicta illius legis interpretatio.* Quapropter in propria conſuetudine, de qua tractamus, non cenſeo illam opinionem poſſe ſubſiſtere. Quod oſtendo per partes, aſſumendo aliqua ab eiſdem Doctoribus conceſſa. Nam in primis Cynus, & alii antiqui, quos etiam ſequitur Bartolus, propter illam rationem limitant illud dictum, ut non procedat in conſuetudine, quæ eſt contra legem, quia ſi populus operatur contra legem ex ignorantia ejus, vel errans exiſtimando ita diſponere, clarum eſt non habere animum derogandi legi. Quomodo ergo in tali conſuetudine explicabatur dicta lex, *quod non ratione*, nam illa conſuetudo maxime dici poteſt non ratione & per errorem inducta? Imo multi exponunt de hac conſuetudine contra jus poſitivum maxime loqui legem illam, cum dicit, illam *non ratione* induci, ne videatur loqui de irrationabili conſuetudine. Præterea, etiam de conſuetudine præter legem Bartol. & alii diſtinguunt, an error ſit facti, vel juris, & de conſuetudine inducta ex errore facti, fatentur non prævalere ex defectu conſenſus, juxta legem, *ſi per errorem* ff. de juriſdict. omnium judi. Si vero error ſit tantum circa jus, dicunt, nihilominus valere conſuetudinem cum dicta limitatione, ſeu non extenſione.

5. Priorem ergo partem ut nobis non contrariam admittimus, & de illa impugnamus ſecundam, quia etiam error juris tollit conſenſum in jure inducendo. Nam in his, quæ tantum ſunt præter jus, non poteſt errari circa jus, niſi vel exiſtimando illa eſſe prohibita vel exiſtimando eſſe præcepta. Stante vero priori errore non fit conſuetudo inductiva juris, quia hoc non intenditur, ſed potius derogare juri, neque inducitur conſuetudo derogans juri, quia re vera nullum datur jus, cui derogetur. Stante autem poſteriori errore, non poteſt conſuetudo inducere legem, quia non fit eo animo, ſed potius animo ſervandi legem. Sicut enim conſuetudo ex vera lege orta non inducit jus, ut ſupra dixi, ita neque illa, quæ ex putata obligatione legis fit, non poteſt jus inducere, quia tollit conſenſum, ut ex dicendis in ſequenti capite evidentius conſtabit: ergo nunquam conſuetudo ex errore inducit jus, etiam in propria materia. Unde melius, & fortius concluditur, non extendi ad alias. Ideoque non probo exemplum, quod ex Baldo adducit Rochus, dicens, ſi populus conſuevit non extrahere frumentum ex loco, quia credit id eſſe prohibitum, legem inducere conſuetudinem, quia licet talis populus erraverit in jure, conſenſit in facto; non enim ſatis eſt, materialiter conſentire in facto, ſed oportet conſentire in facto, ut inductivo juris, quia (ut idem Rochus ibi fatetur, & capite ſequenti dicetur) jus non inducitur per conſuetudinem ſine animo inducendi conſuetudinem, id eſt, jus conſuetudinis; & hunc animum tollit error, ut aperte probatum eſt; ergo. Optimum exemplum eſt de profeſſione tacita, quæ per nullum uſum inducitur, quamdiu error de valore prioris profeſſionis perſeverat, ob defectum conſenſus, ut eſt vulgare.

6. *Ad objectionem ex lege. Quod non ratione reſp.* Ad legem autem, *quod non ratione*, primum reſpondeo, poſſe explicari de præſcriptione & non de propria conſuetudine legali. In illa enim proprie contingit, ut ſine ratione, id eſt, ſine vero titulo, & per errorem, cum bona fide incipiat conſuetudo, & eodem modo procedat, & prævaleat uſque ad jus præſcriptionis inducendum. Quod tamen in conſuetudine propria, & legali vix poteſt intelligi, tum propter dicta de errore, tum quia jus conſuetudinis induci non poteſt ſine ratione. Solum videtur non poſſe applicari ad præſcriptionem illam ultimam particulam, *in aliis ſimilibus non obtinet*, quia eadem præſcriptio nunquam extenditur ultra propriam materiam propter ſimilitudinem in materia, quod ſi ſit ſimilitudo in præſcribendo, in quibuſcunque ſimilibus caſibus idem jus obtinebitur. Exiſtimo tamen recte interpretari legem illam quoad hanc partem per regulam juris, dicentem, *Quod alicui ſpecialiter conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum*, eſt 74. de regul. jur. in 6. & juvat reg. 78. dicens, *In argumentum trahi nequeunt, quæ propter neceſſitatem aliquando ſunt conceſſa.* Et quod dicitur in l. 1. ff. de conſtit. Princip. conceſſiones perſonales non trahi in exemplum. Sic etiã dici potuit in dicta l. *quod non ratione*, id, quod alicui licet ratione, conſuetudinis bona fide præſcriptæ, etiamſi abſque ratione, & per errorem ſit inducta, non poſſe ab aliis uſurpari, etiamſi in cæteris videantur pares, ſeu ſimiles. Et hanc expoſitionem ſumere mihi videor ex Gloſſ. in l. *quod vero*, ff. de l. quæ ſimilis eſt præcedenti, & una per aliam recte declaratur.

7. *Objectio.* Obſtare autem poteſt huic expoſitioni, quia illa lex ſub titulo de legibus continetur, & quia aliæ leges antecedentes, & conſequentes de legali conſuetudine loquuntur. *Solutio.* Sed ad evitandum alium abſurdum ſenſum, mirum non eſt, ſi nomen conſuetudinis in illo loco aliquantulum ampliemus. Præſertim quia multa in illis legibus continentur, quæ communia ſunt utrique conſuetudini, & Doctores, dum illa exponunt & conditiones conſuetudinis tradunt, omnia miſcent ut ſæpe admonui. Et certe vulgare exemplum, quo Juriſtæ utuntur de conſuetudine introducta, quod ſi dominus vini impoſuerit manũ ad plauſtrum, ex tunc ſit ſuum periculum, ad conſuet. præſcriptionis pertinet. Et Gloſſa in dicta leg. exponit, quod talis conſuetudo non tranſit ad ſimiles, utique contra perſonas, contra quas per talem conſuetudinem non fuerit præſcriptum. Et totum hoc poteſt cenſeri pertinens ad titulum de legibus: nam licet hæc conſuetudo non faciat legem, mutat materiam illius, ita ut ratione ejus aliter in tali caſu legibus utendum ſit.

Secun-

8. *Alia interpretatio legis Quod sine ratione.*

Secundo si velimus legem illam de propria consuetudine legali intelligere, respondebimus in illa non dici, posse consuetudinem sine ratione, & per errorem introduci, sed contrarium potius definiri, ut intellexerunt Glossæ in nostra illatione, & assertione citatæ, allegantes pro sua sententia legem illam. Unde cum dicitur, *in aliis similibus non obtinet*, non est sensus in illa materia obtinere, non vero in similibus. Hoc enim fortasse de omni consuetudine, etiam ex certa scientia introducta dici potuit, ut infra dicam. Vel certe si aliæ consuetudines extendantur ad similia, etiam hæc extenderetur, si esset vera lex, quia hæc extensio nunquam fieri potest, nisi quantum ratio legis patitur, quæ ratio locum habet in quacunque lege, si vera lex est, ille ergo sensus non potest recta ratione accommodari. Sensus ergo erit, non obtinere in similibus, id est, talem consuetudinem non durare, & intellecto errore, non dare jus ad exercendos actus similes illis, qui antea per errorem quasi ex consuetudine putata legitima exercebantur. Hic enim sensus nec absurditatem habet, nec vim verbis infert, & secundum illam lex illa probat assertionem nostram, ut Glossæ voluerunt.

9. *Quæ ignorantia, vel quis error sit, qui non inducit consuetudinem.*

Denique inquiri potest in hoc puncto, de qua ignorantia, vel errore hoc intelligendum sit. Nam in hoc etiam Cynus, & alii Juristæ distinguunt, ut solent de causa motiva, & finali, & dicunt assertionem esse intelligendam de errore circa finalem causam, non circa motivam. Sed de hac distinctione, & de simili quæstione dixi multa in l. 2. de juram. c. 11. & in l. 1. de voto cap. 11. quæ hîc possunt cum proportione applicari. Et ideo breviter dico, assertionem intelligendam esse de ignorantia circa illa, quæ spectant ad substantiam consuetudinis, sive in jure ipsius, sive in facto, quod fundat jus: hæc enim ignorantia est, quæ impedit necessarium consensum, ut declaratum est. Si vero sit circa alia motiva accidentalia, non obstabit, quia non impediet consensum. Et de hoc errore in accidentalibus intelligunt aliqui dictam legem, *quod non ratione*, supponentes, secundum eam induci consuetudinem, non obstante errore. Sed hi non poterunt convenienter exponere, cur dicatur talis consuetudo, non obtinere in similibus, quia error circa accidentalia hoc non potest impedire, si vera consuetudo illam recipit extensionem, & ideo illa expositio necessaria non est.

Assertio intelligenda esse de ignorantia quæ spectat ad substantiam consuetudinis.

10. *Consuetudo non inducitur per actus v. vel metu gravi factos.*

Secundo infertur ex dicta assertione, consuetudinem non obtinere, neque induci per actus factos per vim vel gravem, & injuriosum metum. Ita docet in substantia Bart. in dicta l. 2. C. quæ sit long. &c. q. 18. tota, & in n. 19. ad penultimam objectionem, & Ant. dicto c. ult. de consu. At vero Rochus Cu. ibi §. 5. n. 3. oppositum sentire videtur, cum ait, per actus meticulosos induci consuetudinem, refert tamen prædictos auctores, & juxta illorum declarationem, vult dictum suum intelligi. Non ergo à nobis dissentit, sed intelligit de actibus meticulosis, vel quando levis est metus & pauci momenti, vel certe intelligit de actibus, qui licet fuerint metu facti, postea libere confirmantur, & successu temporis acceptantur, sic enim Bart. etiam exposuit. Ratio ergo illationis est quia vis, & metus impediunt consensum ad introducendam consuetudinem necessarium. Quod quidem de vi propriè sumpta manifestum est.

11. *Metus quomodo causat involuntarium.*

De metu autem dubitari potest, quia licet faciat involuntarium secundum quid, de se relinquit absolutum voluntarium. Unde oriebatur occasio disputandi, an ex natura rei solus metus sufficiat ad irritandum hunc consensum coactum, ita ut non habeat effectum inducendi jus consuetudinis, & qualis debeat esse hic metus. Sed quia similis quæstio generalis est, ac frequens in multis materiis, & de illa dixi multa l. 2. de Juram. c. 9. & lib. 1. de Voto. cap. 7. & ideo ab illa nunc abstineo. Et breviter dico, in præsenti materia multo esse majorem rationem, ob quam metus ex natura rei impediat consuetudinem, quia ad consuetudinem, non sufficiunt actus, sed necesse est, ut fiant animo inducendi consuetudinem, qui animus ordinarie est potius tacitus, quam expressus. At vero quando actus fiunt ex solo timore, ita ut sine illo non fierent, non est talis animus, nec moraliter præsumi potest, quia metus de se quodammodo illum excludit, & ideo frequentia actuum ex solo metu factorum nunquam est sufficiens signum publici consensus totius populi de consuetudine inducenda. Accedit, quod Princeps non potest præsumi tunc dare consensum suum, quia non vult subditos injusto metu cogi ad similes consuetudines. Quod si ipsemet vim, & metum inferat, injuriam committit, quia non potest extorquere à populo consensum, per quem obligetur, ut in locis citatis in simili dixi.

In præsenti materia major est ratio cur metus impediat consuetudinem.

CAPUT XIII.

Utrùm consensus Principis, & qualis necessarius sit, ut consuetudo jus introducat.

1. IN hoc capite explicanda est præcipua causa efficiens consuetudinarii juris. In qua primum omnium statuendum est consensum Principis in consuetudine introducenda necessarium esse. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Doctorum, paucis exceptis, quorum opinionem commodius infra referam. Distinguendi ergo sunt varii populorum gradus, ut certa ab incertis separentur. Nam in primis consuetudo esse potest à populo qui habet supremam authoritatem ad ferendas leges, quod solum contingit in legibus civilibus, & in rebus publicis, quæ non recognoscunt superiorem in temporalibus. Et in hujusmodi populis videri potest non necessaria assertio, est tamen vera quatenus in illis habere potest locum. Nam illic supremus Princeps est tota respublica; ergo si populus ille consentit in consuetudinem, necesse est, ut supremus Princeps consentiat, quia ibi non distinguitur à populi universitate. Ac de his populis clare loquitur lex, *de quibus*, ff. de l. Quod si suprema potestas translata sit in Senatum, & in illo sit aliqua discordia, oportebit, ut major pars ejus consuetudinem servet, alias non poterit dici consuetudo illa observari à majori parte illius populi, prout habentis potestatem inducendi legem. Nec poterit dici Senatus tacitè consensum suum præstare, si major pars ejus consuetudinem non servet. Ita ergo in hujusmodi populis verificatur assertio, nec de illis aliquid addere necesse est.

Varii populorum gradus.

Primus gradus.

2. Deinde potest esse populus recognoscens superiorem habens ab illo facultatem condendi leges, seu statuta municipalia, prout jure communi habebant præcipue civitates, juxta l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. Et de his populis certum est, sicut possunt condere leges scriptas, ita & consuetudine posse illas introducere, juxta dictam legem, *de quibus*, cum sequentibus, ff. de legib. Unde sicut possunt legem condere sine novo consensu Principis, ita & consuetudinem introducere. Nihilominus tamen non omnino ibi deest consensus Principis, quia per dictam licentiam illum præstitit, & semper præbet, & ideo tunc necessarium non est, ut Princeps specialiter sciat consuetudinem denuo introductam in tali, vel tali civitate, nam sine tali scientia potuit anticipatum consensum (ut ita dicam) præstare, & de facto præstitit quando dedit licentiam, quasi sub conditione, si populus vellet speciale jus sibi condere, uno vel alio modo. Quapropter si licentia esset limitata, & cũ dependentia à futura confirmatione Principis, ita ut ante illam obtentam lex non obliget, ut videtur esse in Hispania, tunc aliter dicendum esset de consuetudine, quia necessarium esset,

Secundus populorum gradus.

eſſet, illam etiam confirmari à Principe, & ideo etiam eſſet neceſſarius novus conſenſus illius, quia nova confirmatio non datur ſine novo conſenſu. Unde quoad hoc reputaretur talis populus quaſi non habens licentiam condendi legem ſine Principe, de quo ſtatim dicemus, idem enim erit dicendum de tali confirmatione, ſeu de modo illam obtinendi.

3. *Tertius populorum gradus.* Præterea ſunt populi, qui nullam habent facultatem ſtatuendi, vel leges ferendi etiam municipales, ſed illas debent, vel à ſupremo Principe, vel ſaltem à propriis dominis, vel paſtoribus accipere, & hoc modo comparatur univerſa Eccleſia ad ſummum Pontificem, & omnes Eccleſiæ particulares ad ſuos Paſtores; quia ad leges canonicas ferendas nulla eſt poteſtas in populo, nec in ipſo clero ſine ſuo capite, & influxu ejus, ſervata ſemper proportione juxta varios modos legum, & communitatum. Et ſimiles ſunt multi populi laici reſpectu ſuorum Principum, ut per ſe conſtat. De his ergo dixerunt aliqui, nunquam poſſe conſuetudinem introduci ſine tacita voluntate peculiari, ipſius Principis (quam voluntatem ego perſonalem voco) & ideo ad illam requirunt in Principe ſcientiam conſuetudinis, & patientiam. Ita docet Gloſſa in dicto c. ult. Quam multi ſequuntur, ut ibi ait Pan. & expreſſe tenet Innoc. in rubr. de conſuet. n. 4. Idem tenet Gloſſa in li. 2. C. quæ ſit longa conſu. citans Joan. & Azon. Idem Gregor. Lup. in l. 3. titul. 2. partit. 1. in Gloſſ. 7. & videtur conſentire D. Thom. 2. q. 97. art. 3. ad. 3. dicens, in his populis, qui habent ſuperiorem, in tantum poſſe conſuetudinem jus introducere, *in quantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere: ex hoc enim videntur approbare, quod conſuetudo introduxit.* Conſentit Soto l. 1. de juſt. q. 7. art. 2. & Sylv. verb. *conſuetudo*, q. 3. Dried. de libert. Chriſt. c. 12. idemque videntur ſentire Aug. verb. *conſuetudo*, n. 9. in princ. & Sylveſt. q. 3. Sed re vera multa ex his auctoribus intelligi facile poſſunt, juxta ea, quæ dicemus.

1. *Sententia.*

Gloſſa.

Sylveſt.

4. Poteſtque hæc ſententia ſuaderi primo ex l. *de quibus*, ff. de legib. ubi tota ratio conſuetudinis ponitur in conſenſu populi, qui poteſt legibus vim, & efficaciam dare; ergo hæc erat primaria vis conſuetudinis in populo, quando habebat in ſe poteſtatem ſupremam; ergo poſtquam illam tranſtulit in Principem, ab illius etiam conſenſu principaliter pendet vis conſuetudinis, & conſequenter neceſſe eſt, ut præcedat ſcientia, ſine qua non poteſt eſſe conſenſus. Secundo probatur ex dicta l. 3. tit. 2. part. 1. ubi inter conditiones ad conſuetudinem ponitur, ut fiat conſentiente Principe. Tertio argumentor ratione, quia non minus eſt neceſſaria poteſtas legiſlativa ad inducendum jus non ſcriptum, quam ſcriptum, ut conſtat ex dictis de legibus in communi, ſed in his populis non eſt poteſtas legiſlativa, ut ſupponimus, quia vel nunquam illam habuerunt, ut in legibus canonicis, vel quia in Principem illam tranſtulerunt, ut in civibus; ergo neceſſarium eſt, ut ille, apud quem eſt ſuprema poteſtas det vires conſuetudini per ſuam voluntatem, & conſenſum.

5. *Differentia inter poteſtatem ferendi leges Eccleſiaſticas & civiles.* Aliqui vero Doctores, licet pauci, prædictam ſententiam in legibus canonicis admittere videntur, & negare in civilibus. Et rationem differentiæ reddunt quia poteſtas ferendi leges canonicas nunquam fuit in populo, ſed in prælatis; poteſtas autem ferendi leges civiles primario fuit in populo. Ita ſentit Anton. 1. p. tit. 16. §. 2. ſequitur Covarr. 1. 2. q. 97. art. 3. & clarius Dried. l. 1. de libert. Chriſtian. Sed hæc diſtinctio non placet, nec videtur poſſe ſubſiſtere: nam licet poteſtas civilis primario fuerit in communitate, poſtquam illam tranſtulit in Principem, jam non habet illam in ſe; ergo non minus à Principe pendet, quam ſi nunquam illam habuiſſet. Fortaſſe dicent hi auctores, quando populus tranſtulit poteſtatē in Principem, non omnino ſe illa privaſſe, ſed ſolum in ordine ad gubernationem expreſſam (ut ſic dicam) & in ordine ad leges ſcriptas, & verbalia præcepta, ſemper tamen ſibi reſervaſſe poteſtatem introducendi conſuetudines: Sed hoc in primis fundari non poteſt, quia nullo jure conſtat, nec conſuetudine, aut aliquo alio ſigno oſtendi poteſt in perfecta Monarchia. Quamvis enim in aliquo regno poſſit eſſe poteſtas Regis illo, vel alio ſimili modo limitata ex tacita ſaltem conventione, ſcilicet, ubi Monarchia perfecta non fuerit, ſed mixta ex Democratia, ſicut ſupra diximus circa acceptationem legis. Ordinariè tamen non ita eſt, & illa exceptio potius firmat regulam in contrarium. Deinde non apparet id veriſimile, quia Rex temporalis poteſt revocare conſuetudines privatas ſuorum populorum, & prohibere, ne introducantur, ſi ratio ſubſit. Et eadem ratione poteſt præcipere, ut vim non habeant ſine ſuo expreſſo conſenſu; ergo ſignum eſt, totam poteſtatem legum ferendarum quocunque modo, fuiſſe in Principem tranſlatā.

Impugnatur diſtinctio.

6. *Principis conſenſum ad vim conſuetudinis eſſe neceſſarium.* Eſt ergo tertia, & vera ſententia, quæ in primis ſtatuit generatim, Principis conſenſum ad vim conſuetudinis eſſe neceſſarium. Hoc enim commune eſt apud Doctores, ut dixi, & efficaciter probatur ratione facta in prima ſententia. Deinde vero addit hæc opinio, hunc conſenſum duobus modis poſſe intelligi, unum voco perſonalem, quia datur à perſona Principis, vel expreſsè conſentientis, vel antecedenter dando licentiam ad introducendam conſuetudinem, vel conſequenter, aut concomitanter approbando illam, aut expreſſe, aut videndo, & non impediendo. Alium vocare poſſumus conſenſum legalem, ſeu juridicum, quia non datur perſonaliter à Principe, ſed per ipſum jus. Quia ſi Princeps ſtatuit legem, ut conſuetudo habens illas, vel illas conditiones valeat, ex tunc conſentit, & in particulari applicatur ille conſenſus ad ſimiles conſuetudines, quando introducuntur in virtute illius legis. Dicimus ergo non ſemper eſſe neceſſarium conſenſum priori modo præſtitum à Principe, ſed poſteriorem ſufficere. Nam quod prior ſufficiat, per ſe notum eſt, quod autem non ſit neceſſarius, ſed ſecundus etiam ſufficiat, probatur. Quia lex ſemper loquitur, & non minus efficax eſt voluntas Principis per legem loquens, quam immediatè per ſe volens, aut præcipiens. Quando autem unus, vel alius conſenſus intercedat, ſequentibus illationibus explicabo.

7. *Infertur, non requiri conſenſum Principis perſonalem.* Et his enim infero primò, quando conſuetudo præſcripta jus inducit, tunc non poſtulari conſenſum perſonalem Principis, ac ſubinde, nec ſpecialem ſcientiam ejus de tali conſuetudine, ſed ipſo nihil de novo ſciente, aut volente, tacitè, vel expreſſe conſuetudinem efficaciter inducit. Hæc eſt communis ſententia Juriſperitorum, teſte Panormit. in dicto cap. ult. num. 13. Eam tenuit Gloſſ. ult. in §. *leges*, poſt cap. *in iſtis*, diſt. 4. item Gloſſ. in cap. *fruſtra*, diſt. 8. in ultimis verbis, ſi attente legatur, & ibi Cardin. Alex. in fine. Idem Anton. Barbat. & alii in dicto cap. ult. ubi Rochus Curt. §. 4. num. 24. refert plures. Idem tenet Domin. diſt. 11. in ſum. circa finem. Angel. in ſum. verb. *confeſſio*, nu. 9. Sylveſt. q. 4. uterque enim ſupponit, præſcriptam conſuetudinem ſufficere, ignorante Papa, Felin. in c. *cum ex officii*, de præſcript. n. 11. licet nonnullas limitationes addat de aliquibus caſibus ſpecialibus, qui ad alias materias ſpectant. Ex Theologis autē tenent hanc ſententiā Palud. 4. diſt. 42. q. 4. art. 1. n. 7. Supplem. q. 2. art. conc. 3. Ant. 1. p. tit. 16. §. 2. Sanc. referens plures l. 7. de matrim. diſp. 4. n. 11. & 14. & diſput. 82. n. 20.

8. Fundamentum præcipuum hujus ſententiæ ſumitur ex dicto cap. ult. de conſuetudin. ubi tantum duæ conditiones ad conſuetudinem requiruntur, ſcilicet, ut conſuetudo ſit *rationabilis*, & *præſcripta*; ergo ſine fundamento juris, imo contra illud jus eſt, novam exigere, quæ in illis non contineatur; at ſpecialis ſcientia Principis eſt nova conditio in illis non incluſa; ergo non eſt neceſſaria; ergo nec perſonalis conſenſus

qui

qui sine illa licentia esse non potest. Confirmatur, ac declaratur, quia Princeps potuit generalem legem statuere approbantem consuetudinem habentem tales conditiones ab ipso præscriptas, & ut vim habeat absque novo suo consensu, vel scientia, sed id fecit in illo decreto; ergo. Major patet, quia hoc non excedit Principis potestatem, & ille modus ostendendi suam voluntatem, est sufficientissimus, ut declaravi, est etiam convenientissimus, quia moraliter impossibile est, consuetudines omnes ad Principis notitiam pervenire, juxta cap. 1. de constitution. in 6. & alioqui expediat consuetudines rationabiles observari, & vim suam obtinere; ergo. Denique confirmari hoc potest ex analogia ad propriam præscriptionem, ad cujus imitationem dicitur hæc consuetudo præscripta: nam in præscriptione non requiritur scientia ejus, contra quem præscribitur: consuetudo autem dicitur præscripta contra Principem eo modo, quo præscribi potest; ergo non postulat scientiam Principis, ut prævaleat.

9. *Objectio.* Dices, hoc solum procedere in consuetudine abrogante legem, de qua loquitur caput illud, non verò de consuetudine inducente legem, quia de illa nullum est tale jus. Item id ad summum procedet secundum jus canonicum, & in consuetudine canonica: nam in jure civili nihil tale reperitur definitum. *Solutio.* Respondeo ad priorem partem, à fortiori jus illud comprehendere consuetudinem inductivam legis non scriptæ, quia quoad potestatem tanta requiritur ad abrogandam legem Principis, sicut ad introducendum jus novum non contrarium antiquo. Aliunde vero magis necessarius videri poterat consensus Principis ad permittendam revocationem suæ legis, quam ad inducendum novum jus, quia magis ejus voluntati, & auctoritati derogare videbatur. Et ideo cum emphasi dicitur in illo textu. *Licet non sit vilis longævæ consuetudinis auctoritas, non tamen esse usque adeo valituram, ut vel juri positivo debeat præjudicium generare, nisi,* &c. Ergo cum hoc illi detur, si illas duas conditiones habeat, simpliciter approbatur quodlibet consuetudinarium jus, illas duas conditiones habens.

10. Ad alteram vero partem dicitur in primis, esto jus civile non tam expresse id declaraverit, non tamen repugnare quoad valorem consuetudinis habentis illas conditiones, quidquid sit de effectibus ejus, de quibus postea dicemus. Imò in virtute idem in hac parte tradit civile jus, quod jus canonicum magis declaravit. Nam in dicta l. *de quibus*, sic dicitur, *Rectissimè receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium, per dissuetudinem abrogentur*, Ubi distinguitur populus à legislatore, & hujus suffragium non postulatur, & in legibus sequentibus supposita rationabilitate consuetudinis, nihil aliud postulatur, ut pro jure habeatur, nisi quod sit *diuturna, & longa, & per annos plurimos observata*, l. *diuturna*, & l. *sed & ea*, & in l. *nam*, additur, Imperatorem statuisse, perpetuam consuetudinem vim legis *habere debere*, Et ita intellexerunt jus civile ejus interpretes, ut secundum illud etiam consuetudo præscripta sine nova scientia Principis sufficiat.

11. *Si consuetudo non prævaleat ex vi præscriptionis requiritur consensus personalis. D. Thom. Sylvest. Anton.* Secundò infero, quando consuetudo non prævalet ex vi præscriptionis, tunc necessarium esse consensum Principis personalem, saltem tacitum, ac subinde necessarium etiam esse, ut scientiam consuetudinis habeat. Hoc damus auctoribus prioris sententiæ, ex quibus D. Thomas generaliter locutus est de consensu Principis, & ita potest ad utrunq; modum à nobis expositum accommodari, ut etiam Sylvester & Anton. sensisse videntur, qui licet sententiam, & verba D. Thomæ referant, & sequantur, nihilominus fatentur, aliquando consuetudinem prævalere, ignorante Principe. Denique hoc etiam admittunt auctores in superiori puncto allegati, & probatur à sufficienti partium enumeratione, quia consensus Principis est necessarius, & in hoc modo consuetudinis non datur virtute alicujus legis, nec lex aliqua definivit certum modum ejus; ergo necesse est, ut consensus sit personalis, ad quem scientia necessaria est, & hoc etiam confirmant motiva primæ opinionis.

12. *Qui consensus Principis sit necessarius.* An vero hic consensus Principis debeat esse positivus, & expressus, vel sufficiat interpretativus, quia scit, & tolerat, vel non impedit. Anton. supra indicat necessarium esse expressum, præsertim in summo Pontifice. Et potest suaderi, quia tolerantia sola, supposita scientia, non indicat sufficienter consensum, quia multa per patientiam tolerantur, quæ non approbantur, juxta cap. *cum jamdudum*, de præbend. Nihilominus D. Thom. supra expresse docet, sufficere tacitum consensum, & consentiunt cæteri, & usus probat, quia consensus tacitus æquiparatur expresso, ut in hac materia dicitur in dicta l. *de quibus*. Solum oportet, ut moraliter constet, tolerantiam non esse tantum permissivam, sed operativam, seu approbativam, quod ex circumstantiis, & usu facile constare poterit, maxime quando vel approbatio est rationabilis, vel per solam permissionem non sufficienter providetur subditorum saluti, & commodis, ut sequentibus capitibus explicabo. *Sufficit tacitus consensus.* Nec in hoc oportet exceptionem facere de summo Pontifice, quia nulla est ratio, vel jus, quod illam requirat. In aliquo autem speciali casu, erit fortasse necessarius ejus consensus expressus, quando ex rei gravitate, vel aliquo speciali jure constiterit; hoc autem in aliis Principibus contingere potest, & ideo regula data per se loquendo generalis est.

13. *Resp. ad fundamenta contrariæ sententiæ.* Ad fundamentum contrariæ sententiæ facilis est responsio. Nam l. *de quibus*, solum probat esse necessarium consensum illius qui habet supremam potestatem legislativam, non tamen probat hunc, vel illum modum consensus, nec vetat, quin per legem potuerit dari, imò id indicat, ut ponderavi. Lex item partitarum nihil amplius requirit, quàm ut consuetudo firmetur, consentiente Principe, quod & nos fatemur, non vero, dicit, esse semper necessariam scientiam, vel personalem consensum, quod si ita statueret, esset peculiare jus Hispaniæ, non ex natura rei necessarium, neque commune. Ratio denique solum probat primam partem assertionis nostræ, & confirmat ultimam, non tamen procedit contra secundam, cum etiam secundum illam authoritas Principis influat in consuetudinem præscriptam, & illi virtutem tribuat, lege interveniente.

CAPUT XIV.

Quæ consuetudo legem non scriptam inducere valeat.

1. EXplicuimus essentiam, & causas consuetudinis jam de effectibus illius dicendum est; licet enim aliqua de illis obiter tetigerimus, tamen ad utilitatem doctrinæ necessarium est, ea, quæ generaliter dicta sunt ad singulos effectus applicare. *4. consuetudinis effectus.* Solent autem consuetudini quatuor tribui effectus, scilicet, legem inducere, interpretari, confirmare, & abrogare, ad quos omnes alii, qui cogitari possunt, revocantur. Ex illis vero tertium omittimus, quia non est tam juris, quam facti; consuetudo n. quæ dicitur confirmare legem, ex ipsa lege nascitur, & ideo non confirmat illam inducendo, seu addendo jus novum ultra legem scriptam ut supra cap. 2. explicuimus, solum ergo facto ipso confirmat legem, vel promptiores homines reddendo ad ejus observationem, vel notitiam ejus, imo illius authoritatem, & æstimationem aliquo modo augendo, vel certe contra revocationem illam tuendo, & quasi elongando à contraria consuetudine, & abrogatione, quæ per illam introduci posset. Et ita exposui hunc effectum supra lib. 1. c. 11. nec de illo plura dicenda

cenda occurrunt, præter ea, quæ de acceptatione legis humanæ tertio & quarto libro diximus. Secundus vero effectus, qui eſt interpretatio legis, ut ad jus pertinere poteſt, ſub primo continetur, ut explicabo, & ideo alii tantum duo effectus explicandi ſuperſunt, & de primo dicemus in hoc capite; de ultimo vero in ſequente.

2. Primus igitur effectus conſuetudinis legitimæ eſt inducere legem non ſcriptam, ubi ſcripta non eſt, nec tradita. Dico. *ubi ſcripta non eſt*, quia ſi præcedat lex ſcripta conformis conſuetudini, & ex illa procedat conſuetudo, non inducit legem, ut dixi; ſi vero præcedat lex contraria conſuetudini, prius abolenda erit, ut dicam in ſequentibus: propriè ergo habet locum aſſertio in conſuetudine, quæ eſt præter legem, id eſt, nec prohibita, nec præcepta. Addidi præterea, *nec tradita*, quia non omnis lex non ſcripta, eſt lex conſuetudinis, ſed illa tantum, quæ à moribus, & uſu civitatis exordium ſumit. Aliquando enim licet non ſit ſcripta, poteſt ducere originem ab ipſo Principe, vel Prælato, verbo ſaltem ferente præceptum commune, & duraturum, quod ſit lex: & conſervari poſtea à ſubditis ſolo uſu, ac traditione. Et tunc erit jus non ſcriptum, neque conſuetudinarium, ſed traditum, & tales ſunt multæ leges Eccleſiaſticæ, quæ per traditionem habentur, ut ſupra capit. 2. attigi. Oportet ergo ut non præcedat lex à ſuperiori lata verbo aut ſcripto, & ibi conſuetudo facti poteſt inducere legem non ſcriptam, quæ jus conſuetudinis appellatur. Et ſic expoſita aſſertio certa eſt. Et habetur in utroque jure. ff. de leg. l. *de quibus*, cum ſequentib. & C. quæ ſit long. conſuet. per totum & in toto tit. de conſuet. in Decr. & in 6. & ſupponitur in cap. 1. de conſtit. in 6. & in ca. *conſuetudo*, diſt. 1. & d. 8. cap. *fruſtra*, & fere per totam diſt. 11. ubi in c. *in his*, citatur Auguſt. Epiſt. 86. & d. 12. cap. *illa*, citatur in Epiſtol. 118. cap. 2. & Tertul. libr. de Coron. milit. cap. 4. *Conſuetudo*, inquit, *etiam in civilibus legibus pro lege ſuſcipitur, quando dicit lex*, Et conſentiunt Doctores Theologi, & utriuſque juris, eſtque communis conſenſus Eccleſiæ, de quo dubitare non licet.

3. *Ratio aſſertionis.* Ratio vero reddenda eſt, quia in conſuetudine legitima concurrere poſſunt omnia neceſſaria ad præceptum, & legem ferendam; ergo inducet illam. Probatur minor primo, quia ad legem tria, vel quatuor ſunt neceſſaria, & ſufficiunt, ſcilicet, materia proportionata, poteſtas, & voluntas, ſufficienter exterius ſignificata, & hæc omnia poſſunt in hac conſuetudine concurrere. De materia patet, quia talis conſuetudo debet eſſe rationabilis: erit autem talis in ordine ad hunc effectum, ſi materia ejus non ſit contra legem naturalem, vel divinam, & ſit utilis communi bono, & non nimium difficilis, vel à communi more honeſtè vivendi exorbitans; ac denique talis, quod lex ſcripta in tali materia lata poſſet eſſe juſta, ut latè in cap. 3. declaravi. Ergo ex hac parte apta eſt conſuetudo rationabilis ad inducendam legem. Unde juxta capacitatem materiæ talis erit etiam lex: nam ſi materia ſit gravis, eſſe poterit grave præceptum ſub mortali obligans: ſi vero ſit levis, erit lex ſecundum quid tantum, leviter obligans: & ſi materia pertineat ad ſpirituale bonum, pertinebit conſuetudo ad Eccleſiaſticum forum: ſi vero reſpiciat temporale commodum, ad civile forum ſpectabit, ut ſupra tetigi. Denique in hac parte in omnibus ſervat proportionem ad legem ſcriptam.

4. *Poteſtas ad conſuetudinem requiſita.* Deinde quod poteſtas non deſit, patet ex dictis capite præcedenti, quia conſuetudo legitima, vel eſt populi liberi, & ſupremam poteſtatem habentis, & in illo non deeſt poteſtas ferendi legem, vel eſt populi habentis paſtorem, vel Principem, à quo regatur, & ſi conſuetudo legitima non ſumitur tanquam populi acephali, ſed ut conjuncti cum ſuo capite, & habentis aliquo ſufficienti modo influxum ejus, vel per facultatem ad condendas leges municipales, ſeu ſtatuta, vel per approbationem conſuetudinis, aut jure ipſo declaratam, aut per tacitam voluntatem demonſtratam: in populo autem ſic conjuncto capiti eſt ſufficiens poteſtas ad leges ferendas, ut conſtat; ergo. Solet autem hic quæri, an una familia poſſit conſuetudinem introducere per continuatam ſucceſſionem, & pro familia ut eſt perpetua. Sed jam ſupra dixi, propriam conſuetudinem non induci à privata familia. Unde licet familia ſemper duret, parum refert, quia nunquam poteſt ab illa conſuetudo inchoari, ac ſubinde nec continuari. Item in lib. 1. cap. 9. oſtenſum eſt, unam familiam nec habere poteſtatem legiſlativam, nec eſſe capacem legis, niſi per modum privilegii, & ideo nec legem propria conſuetudine poteſt introducere, licet privilegium poſſit acquirere, ut infra dicam. Et de hoc puncto plura videri poſſunt in Rocho ſuprà ſect. 4. n. 6. & ſequent. & Anton. Gabr. l. 6. titul. de conſu. concl. 4.

5. *De voluntate ad inducendam conſuetudinem requiſita.* Præterea idem conſtat de voluntate: nam in populis libere ſupponitur concurrere voluntarie ab conſuetudinem majorem partem populi & magiſtratus, in cæteris vero ad voluntatem populi, vel majoris partis ejus, accedit conſenſus Principis aliquo ex modis jam declaratis; & ita ſemper concurrit voluntas ſufficiens ejus, quia poteſtatem habet introducendi legem. Solum eſt hic conſiderandum: quod licet voluntas Principis, vel Prælati in hoc negotio ſit præcipua, nihilominus magis quodammodo pendet ex voluntate populi, quia illi ſe accommodat (ut ſic dicam) Princeps, quaſi licentiam concedens, ut jus conſuetudinis introducat, prout voluerit, vel tanquam approbans, & confirmans quod populus intendit. Et ideo ad hunc effectum maxime conſiderandum eſt, ex parte populi non ſatis eſſe, ut aliquos actus frequentet, ex quibus conſuetudo facti reſultet, ſed oportere, ut conſuetudo ipſa ſit intenta, ita ut actus frequententur ad introducendam talem conſuetudinem propter utilitatem communem, aut honeſtatem religionis, vel aliam ſimilem in ea inventam. Ita dicunt aperte Gloſſæ, & Doctores ſtatim citandi. Et ſupra oſtenſum eſt hoc eſſe de ratione conſuetudinis, quia non poteſt eſſe voluntaria, niſi ſit intenta. Oſtendi etiam poteſt ex ratione legis; nam de illius ratione eſt, ut ſit intenta a Principe; quidquid autem eſt de ratione legis in communi, vel legis poſitivæ, eſt de ratione legis conſuetudinariæ, quia ratio ſuperior in inferiori debet includi. Et ex hoc principio ſoleo admonere, in conſuetudinibus attentè conſiderandum eſſe, an ſint per ſe intentæ, vel aliunde conſequantur: nam ſi hoc poſteriori modo contingant, non ſunt propriæ conſuetudines legis obligationem inducentes. Ut conſuetudo ſatis recepta eſt, ut inter cœnam, & communionem intercedat ſomnus, ad hoc non eſt per ſe intentum, ſed conſequitur ex ordinario modo vivendi hominum. Unde talis conſuetudo obligationem non inducit, ut alibi dixi.

An conſuetudo ſit per ſe intenta maxime neceſſaria.

Adde non ſolum requiri voluntatē inducendi conſuetudinē facti, ſed etiam inducendi jus conſuetudinis, ſeu (quod idem eſt) inducendi conſuetudinem obligantē. Sunt enim hæc duo valde diverſa: nam poteſt per ſe intendi conſuetudo, & non intendi ut obliget, ſed ex devotione, & ad melius eſſe. Quod in perſonalibus, ac privatis conſuetudinibus eſt evidens; idem vero eſt etiā in conſuetudinibus totius populi. Sic in populo Chriſtiano recepta eſt conſuetudo ſalutandi Virginem ad ſignum campanæ noctis initio ex devotione tantum, non ex obligatione. Tales etiam cenſuit Bellar. l. 4. de Romano Pontifice, cap. 18. multas conſuetudines in populo Chriſtiano, ut ſumendi cinerem benedictum in primo die Quadrageſimæ, & ramum in Dominica Palmarum, & aquam benedictam in ingreſſu Eccleſiæ. Sic etiam in multis populis eſt conſuetudo adeundi Eccleſiam ſummo mane, vel etiam audiendi Miſſam ex devotione in diebus non feſtivis, & in feſtivis eſſe ſolet uſus

6. *Qualis debet eſſe voluntas inducendi conſuetudinem.*

fus non sumendi jentaculum ante Missam, quæ omnia, & similia, etiam à majori parte populi ex devotione fiant, non inducunt consuetudinē legalem. Imò Soto lib. 9. de justi. q. 3. a. 1. talem esse consuetudinem deferendi ad Ecclesiam oblationem pro defunctis in die animarum, quod etiam est probabile de aliis oblationibus voluntariis, nisi Ecclesia contra offerentes præscripserit, ut dixi tract. 1. de relig. li. 2. c. 5. ubi cum Cajet. & Soto notavi, spectandam esse intentionem, qua mores introducuntur: nam si ex sola devotione incipiant, & continuentur, non inducunt propriam consuetudinem.

Soto.

Cajet. Soto.

7. Sic ergo dixit Glossa in dicto c. *frustra*, d. 8. ad consuetudinem necessarium esse, ut eo animo, & intentione servetur, *ut jus in posterum fiat.* Idem Glossa in dicto capit. ultim. de consuetud. ubi Abb. numer. 17. in eodem sensu dicit, *debere fieri animo inducendi consuetudinem.* Idem ibi late Rochus Curt. sectio 4. num. 36. ubi alios refert. Ratio etiam est clara, quia actus agentium non transgrediuntur intentionem eorum. Item quia de ratione legis est, ut fiat cum intentione obligandi. Item quia nemo se obligat sine intentione, ut in voto, & promissione constat. Et quamvis per consuetudinem populus habens superiorem non videatur se obligare, sed obligari à lege non scripta, & consequenter à voluntate superioris, nihilominus, quia Princeps non vult per consuetudinem obligare, plus quam populus velit obligari, ideo necessaria est ex parte populi intentio inducendi propriam consuetudinem, & obligationem ejus eo modo, quo possunt.

Glossa. Abb. Roch.

8. Tandem signum hujus voluntatis, & obligationis est ipsa consuetudo facti. Ita enim dixit Julian. in dicta l. *de quibus.* *Quid interest suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis*, & idem intendunt alia jura. Ac denique ex communi acceptatione, & quasi naturali significatione receptum est hoc signum consuetudinis tanquam sufficiens ad indicandam talem populi voluntatem, quando per tempus sufficiens, & per sufficientem actuum frequentiam continuata est. Difficultas autem specialis, quæ hîc supereſt circa intentionem hanc necessariam ad consuetudinem, & de signis illius tractabitur commodius in fine capitis sequentis.

Signum voluntatis ad consuetudinem inducendam. Julian.

CAPUT XV.

Quanti temporis consuetudo ad inducendam legem sufficiat.

1. DE numero seu frequentia actuum ad consuetudinem sufficiente, satis in superioribus dictum est, hîc ergo solum dicendum supereſt de temporis diuturnitate. Nam licèt dixerimus, quandam esse consuetudinem præscriptam, & aliam non præscriptam, non tamen explicatum est, quomodo illæ ad jus introducendum sufficiant, nec quantum tempus requirant, hoc igitur in præsenti capite explicandum est.

De tempore ad consuetudinem requisito.

2. Et in primis certum est, præscriptam consuetudinem de se sufficere ad legem introducendā. Ita enim colligitur apertè ex cap. ult. de consuet. ut superiori capite declaravi, & tradunt communiter Doctores ibi allegati. Circa tempus autem necessarium ad hanc præscriptionem variæ sunt opiniones. Aliqui enim antiqui immemoriale tempus postulabant, tamen sine fundamento, & ita relicta, & antiquata est illa sententia. Alii in canonica consuetudine quadraginta annorum spatium requirunt, ut Hostiens. in sum. tit. de consuet. §. *obtentum.* Sed hoc habet locum in his, quæ sunt contra jus, non in his, quæ sunt præter jus. Unde ad hanc consuetudinem decem annorum tempus necessarium, & sufficiens censetur, etiam in Canonica materia. Ita tenent Glossæ suprà allegatæ, & Bart. Panorm. Rochus, & alii in locis sæpe allegatis. Et illos, ac alios referens tradit Covarr. lib. 1. variar. c. 17. num. 8. §. *quarto*, & sentit Navar. in sum. c. 13. n. 19. Ratio prioris partis est, quia jura dicunt longævam, vel antiquam, consuetudinem ad hunc effectum sufficere, sed ad antiquam, seu longi temporis consuetudinem decem anni requiruntur, & sufficiunt; ergo. Quæ ratio suprà explicata est. Ratio autem alterius partis est, quia talis consuetudo non est contra jus, sed præter jus, ut supponimus: ut autem constat ex materia de Præscriptionibus, in his, quæ non sunt contra jus, non requiritur majus tempus jure canonico, quam civili ad præscriptionem, quam in hac temporis conditione consuetudo præscripta imitatur, ut suprà visum est, ergo.

2. Sentent. Hostiens. Vera sent. Decem anni requisiti & sufficient. Glossa.

Bart. Panorm. Roch. Covar. Navar.

3. Adverto autem, secundum jus tempus longævum non esse unum tantum, sed esse decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes, §. 1. Instit. de usu cap. & nihilominus Doctores allegatos non facere distinctionem in hac consuetudine præscripta inter absentes, vel præsentes, ut ad illam viginti annos requirant, ad hanc verò decem, sed absolutè tantum decem annos postulare. Imò Bart. in dicta repetit. li. *de quibus*, n. 14. expressè dicit, in præsenti non esse faciendam distinctionem, quia illud membrum (ait) *inter absentes, hic non cadit, cum populus semper sit præsens, etiamsi aliqui de populo sint absentes.* In quibus verbis rationem hanc indicat, quia hæc consuetudo non præscribitur contra extraneos, sed inter ipsosmet cives inducitur, quos necesse est, saltem pro majori parte esse præsentes, cum debeant esse conscii consuetudinis, ut suprà dictum est. Consentit Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. partit. 1. Gloss. 4. & Burgos de Paz in l. 1. Taur. num. 207. Sed ratio illa non videtur satisfacere, quia suprà dixi, consuetudinem hanc suo modo præscribi contra Principem, qui potest esse absens, vel præsens, & ideo respectu illius ad præscriptionem hujus consuetudinis debet requiri longū tempus cum proportione ad propriam præscriptionem; ergo debet requiri tempus viginti annorum, quando Princeps abest.

Notandum.

Bart.

Greg. Lop. Burgos de Paz.

4. Propter hoc alii auctores censent, distinctione illa esse utendum etiam in præsenti. Ita significat Sylvest. verb. *consuetudo*, q. 2. & illius meminit Hostiens. in sum. ubi suprà referens. aliquos Canonistas ita sensisse, & quoad civiles consuetudines multos legistas ita tenere, & refertur etiam Azo. in sum. in rubr. C. quæ sit long consuet. Et in dicta l. 5. tit. 2. partit. 1. cum eadem distinct. dicitur, consuetudinem à populo introduci per usum decem, aut viginti annorum. Propter quam legem aliqui censent, saltem in Hispania ex speciali illo jure ita esse distinguendum. Quia illa dist. non est inepta, nec odiosa, nec aliud potest operari, nisi ut decem anni pro præsentia, & viginti pro casu absentiæ postulentur, estque hæc sententia quoad hanc partem probabilis.

An distinctio data utenda sit in præsenti. Sylvest. Azon.

5. Nihilominus existimo, sine ulla distinctione sufficere decennii tempus, ut consuetudo inductiva legis, & præscripta esse censeatur. Probatur primò ex communi sententia, quæ non sine causa illam distinctionem omisit in præsenti materia, cum tamen in propria præscriptione passim illa utantur. Et idem observo in nostro Molin. dict. disp. 77. tract. 2. de justit. conferendo illam cum præcedentibus de tempore requisito ad propriam præscriptionem in variis materiis. Secundò, quia consuetudine ita receptum est, ut ad præscribendum contra legem nulla ratio præsentiæ, vel absentiæ Principis habeatur, ut omnes fatentur. Dico autem ad præscribendum, quia, ut infrà dicam, ad alios effectus consuetudinis non præscriptæ multū referre potest absentia, vel præsentia Principis, non ratione sui, sed ratione scientiæ, quæ facilior, & certior præsumitur in præsentia quàm in absentia. Tertiò hinc sumitur optima ratio, quia in hac

Tempus decennii sufficiens ut consuetudo inducatur.

Molin.

in hac conſuetudine non poſtulatur, quod ſit præſcripta reſpectu Principis, niſi quatenus ignorat, vel ignorare poſſe ſupponitur conſuetudinem; ergo ad hanc conſuetudinem, ut præſcribatur tanto, vel tanto tempore nihil refert abſentia, vel præſentia Principis; nam ſi ipſe ſciat conſuetudinem, ſive ſit abſens, ſive præſens, non eſt neceſſaria præſcriptio, ut infrà dicam. Si autem ignoret, parum refert, quod ſit præſens, quia licèt corpore ſit præſens, animo eſt abſens, & ideo tam cito præſcribitur contra abſentem, ſicut contra ignorantem, quia uterque eſt abſens.

6. *Objectio.* Dices; de Principe præſente præſumitur, facilius poſſe ſcire, & ideo brevius tempus debuit pro illo ſufficere. Item ſi illa ratio valeret, potius dicendum eſſet, ſemper requiri ſpatium viginti annorum, quia hæc præſcriptio ſemper eſt contra abſentem formaliter, i. contra ignorantem. *Solutio.* Reſpondeo ad priorem partem, in hoc genere præſcriptionis non attendi facilitatem, vel difficultatem ſciendi ex parte Principis, ſed neceſſitatem boni communis, cui per hanc præſcriptionem conſulitur, quia multum expedit, ut conſuetudines rationabiles, & ſufficienti uſu firmatæ, obſerventur, & ad hunc finem convenientiſſimum etiam eſt, ut vim habeant obligandi; & propter hunc etiam finem prudenter reputatur ſufficiens tempus decem annorum, ſive Princeps ſit abſens, ſive præſens. Quia talis conſuetudo de ſe ſatis eſt roborata, & alioqui tempus illud eſt ſufficiens, ut Princeps poſſit ſcire, ſi velit; major a. vel minor facilitas parum in præſenti referre videtur. Eo vel maximè quod in præſcriptione conſuetudinis non cenſetur eſſe involuntarius Princeps, præcipuè quoad hunc effectum inducendi obligationem ſuo juri non contrariam. Sicut eſſe ſolet involuntarius dominus rei, contra quem illa præſcribitur. Quia inductio illius obligationis non affert præjudicium Principi, nec eſt contra juriſdictionem ejus, cum ſit ex jure illius, & conveniens ad debitam gubernationem, & ideo non eſt eadem ratio de præſcriptione aliarum rerum, quæ de hac conſuetudine. Et ita reſpondetur ad poſteriorem partem negando ſequelam, quia cum jura nihil diſtinguant, ſed ſolum reputant longam conſuetudinem, intra latitudinem longi temporis minimum intelligitur, tum quia hoc eſt favorabilius, & illud eſt eligendum cum agitur de communi bono; tum etiam quia hîc ſolum conſideratur ignorantia Principis, ſive in abſentia, ſive in præſentia habeatur, quod non eſt ita in præſcriptione: nam idem tempus ſufficit, cæteris paribus, ſive dominus rei ſciat uſum præſcribentis, ſive ignoret.

7. *Doctores in contrarium non obſtant.* De auctoribus autem, qui in contrarium citantur, non multum eſt curandum, quia pauci ſunt reſpectu aliorum, & aliqui eorum fortaſſe non loquuntur de ſola conſuetudine legali, ſed generalius de conſuetudine, ut comprehendit etiam illam, quæ in præſcriptione rerum intervenit: nam, ut dixi, hic ferè eſt uſus communis Juriſperitorum. *Sylveſt.* Et profectò Sylveſt. in toto illo verb. *conſuetudo*, ita procedit ſicut & alii Summiſtæ, & Juriſtæ, ut legenti facile patebit; unde ſub illa diſiunctione loquuntur, non quia amplianda ſit ad omnes modos conſuetudinum, etiam moralium actionum. Et fortaſſe Rex Alphonſus ita etiam loquutus eſt in illa l. 5. quæ poteſt etiam habere alium ſenſum, ut cap. ſequenti dicam, vel ſi novum jus introducere voluit, & approbare opinionem Axonis, cujus opera dicuntur eſſe factæ leges partitarum, illud ſpeciale jus etiam in Hiſpania conſuetudine receptũ non eſt, ut exiſtimo.

8. Supereſt dicendum de conſuetudine non præſcripta. Nam interdum poteſt ſufficere ad inducendam legem: & conſequenter in breviori tempore, quam decennio illam inducere poterit, ſi ſcientia Principis intercedat. Ita ſentiunt Anton. in dicto cap. ult. de conſuetud. & Antonin. Sylveſt. Angel. & alii, qui illum ſequuntur, ut in ſimili videbimus in capite ſequenti. *Anton. Sylveſt. D. Anton. Angel.* Nam diſtinguunt inter Principem ſcientem, & ignorantem populi morem, & dicunt brevius tempus requiri quando Princeps ſcit conſuetudinem, quam cum illam ignorat. Sed conſuetudo decem annorum ſufficit ad inducendam legem, ignorante Principe; ergo brevius tempus ſufficiet ad eundem effectum, interveniente ſcientia Principis. At in minori tempore quam decem annorum conſuetudo non præſcribitur: ergo conſuetudo non præſcripta cognita à Principe poterit inducere legem. Et ita patet, quando requiratur præſcripta, ſcilicet, quando Princeps ignorat, & quando non ſit neceſſaria, ſcilicet, quando ſcit illam. Ratio vero reddi poteſt, quia licet jura dicant, longam conſuetudinem ſufficere, nunquam dicunt minorem non ſufficere. Et alioqui ex natura rei poteſt ſufficere minor hæc conſuetudo, ſi Princeps habeat ſcientiam ejus, quia poteſt ſufficienter indicare conſenſum ejus, & populi, ut per ſe notum videtur: ergo illa conſuetudo ſufficiet, quia tantum eſt neceſſaria ut ſit ſufficiens ſignum voluntatis legiſlatoris. Et hæc eſt notanda differentia inter hos duos modos conſuetudinum: nam conſuetudo præſcripta non inducit legem ut ſignum novi conſenſus voluntatis Principis, ſed ut continens requiſita per legem, in qua voluntas antiqua Principis continetur, & ideo nova ejus ſcientia non deſideratur, nec conſideratur potentia habendi iſtam. Conſuetudo autem non præſcripta operari tantum poteſt ut ſignum voluntatis, & novi conſenſus Principis, quod minori tempore ſufficiens eſſe poteſt reſpectu Principis ſcientis; nam reſpectu ignorantis nunquam poteſt eſſe hujuſmodi ſignum, ut per ſe notum eſt.

9. *Tempus infra decennium indefinitum.* Sed quæres quantum temporis infra decennium ad hunc effectum ſufficiat. Reſpondeo non poſſe certa ratione definiri, quia nec jure definitum eſt, nec commodè potuit, quia hoc ſignum, cum in factis conſiſtat, pendet ex conjecturis, quæ non ſunt æquales in omnibus conſuetudinibus, & ita in quibuſdam poteſt breviori tempore hoc ſignum compleri, quam in aliis. Nam quædam ſunt conſuetudines, quæ frequentiorem uſum habent, & magis communem, magiſque publicum, quam aliæ, & ita ex illis, cæteris paribus, brevius compleri poterit indicium ſcientiæ in Principe, & conſequenter ſignum taciti conſenſus per voluntariã tolerantiam. Item ad hoc multum referre poteſt abſentia, vel præſentia Principis: nã præſumitur noſſe, quæ fiunt in loco, ubi adeſt, & non quæ fiunt ubi abſens eſt, niſi aliæ conjecturæ accedant. Præterea in hac conſuetudine, & ad hoc conjectandum locum habere poteſt conſideratio ſupra tractata de actibus judicialibus. *Indicium conſuetudinis.* Præſertim vero ſententia lata in favorem conſuetudinis, ſi illa proferretur, vel confirmaretur à ſupremo Principe, eſſet ſufficiens ſignum voluntatis ejus. Imò etiamſi ſciretur data ab inferiori judice, & toleraretur, eſſet non modicum ſignum. Item cujuſcumque prudentis judicis ſit ſentẽtia, per ſe conciliat authoritatem conſuetudini, quia poteſt eſſe juſta, ex conſuetudine non præſcripta. Quia cum non requirat certum tempus, ſed pendeat ex conjecturis, fieri poteſt, ut ex prudenti, & probabiliori judicio detur ſententia in favorem conſuetudinis, quæ licet præſcripta non ſit, reputatur ſufficiens, quia ſatis indicat voluntatem Principis, & populi. Unde quamvis talis ſententia ſimpliciter neceſſaria non ſit ad ſufficientiam talis conſuetudinis, quia hoc ipſum ad ſententiam ſupponitur, & per illam declaratur, ut ſupra in ſimili argumentabamur, nihilominus ſi aliquando lata eſt, multum confirmat conjecturam conſuetudinis, et ſi multiplicetur poterit facere moralem certitudinem: nam & per teſtimonia virorum prudentum multum confirmabitur. Denique in hac conſuetudine locum habet opinio Soti, & aliorum dicentium, tempus hoc determinandum eſſe prudenti arbitrio, nimirum, quando agitur de conjectanda mente Principis, & populi. *Qua ratione ſententia Soti locum habet.*

Et ita

Et ita possunt illi auctores pro hac parte citari; clarè enim supponunt, consuetudinem non præscriptam posse ad inducendam legem sufficere.

10. *Dubium.* Unum verò suboritur dubium ex dictis, quia nunquam videtur consuetudo facti esse sufficiens signum voluntatis Principis, & populi, quia dictum est, consuetudinem debere esse ex intentione inducendi consuetudinem juris; hæc autem intentio nunquam potest ex sola frequentia actuum sufficienter conjectari, nisi expresse declaretur, quia sine illa possunt eodem modo actus frequentari. Accedit, quòd, ut notavi in citato tomo 1. de relig. licèt consuetudo ex devotione incipiat, postea facilè mutatur intentio, & fiunt iidem actus ex intentione obligationis, etiamsi in ipsis nulla mutatio apparet. Hæc difficultas practica est potius, quàm speculativa, & locum habet in consuetudine præscripta & non præscripta: nunquam enim præscribitur consuetudo ad effectum inducendi legem, etiamsi per mille annos duret, nisi frequentia actuum facta sit ex intentione inducendi jus. Imò existimo necessarium, in toto decennio tali intentione sint facti, quia aliter non possunt concurrere, ut signum consensus populi necessarii ad consuetudinem præscriptam. Unde ergo talis intentio cognosci poterit?

Debet frequentia actus fieri ex intentione inducendi jus.

11. *Angel.* Dubitationem hanc attigit Angelus verb. *consuetudo*, num. 4. & 5. & in summa solum dicit, id esse conjectandum, vel ex frequentia, & multitudine actuum, vel sunt publici, & notorii accedente populi consensu. Sed hæc & similia non expediunt difficultatem, quia communia esse possunt ad simplicem consuetudinem ex devotione, seu ex mera voluntate libera, & ad intentionem inducendi jus obligans. Eandem dubitationem proponit Rochus suprà sect. 4. in 7. requisit. consuet. numer. 36. & remittit ad quæstion. 6. post Gloss. quæ habetur sect. 2. à nnmer. 10. ubi num. 27. illam iterum distinctè proponit, solumque dicit, in dubio judicandum esse, unumquemque censeri, operari animo inducendi consuetudinem, quando facit actum pro jure suo, id est, credens se jus habere, ut in posterum id faciat. Quando autem quis operatur tanquam utens jure suo, dicit ex natura actuum esse colligendum, ut si sint actus, qui solent fieri ex pura amicitia, ut prandere in domo amici, etiamsi multiplicentur, non censentur fieri pro jure inducendo: secùs verò si sint actus, qui solent jus postulare. Et ad hoc allegat plures Doctores. Sed in primis regula illa, conjectura, & exempla magis videntur accommodari ad consuetudinem, per quam res præscribuntur, quàm ad consuetudinem legalem. Nam ibi utens præsumitur, in dubio jus suum quærere, vel exercere, quia hoc illi utile, & favorabile est; at hìc cur præsumetur quis in dubio velle inducere jus consuetudinis, quod sibi est onerosum, & grave? Item in præsenti materia non potest illa conjectura ex natura actuum sumi: nam iidem actus ex natura sua sunt apti, ut ex devotione, seu consilio fiant, vel ex præcepto, ut patet de oblatione sacra in Ecclesia, de jejunio, & observatione dici festi, & similibus.

Roch. Glossa.

12. *Pet. Raven.* *Innoc. Bart.* Denique idem dubium proponit Petr. Raven. tract. de consuet. num. 15. & solum respondet, remittendo se ad ea, quæ de præscriptione jurium incorporalium tradit Innoc. in capit. *bonæ*, de postul. Prælat. & aliis locis cum Bart. & aliis. Qui omnes loquuntur de propria præscriptione, in qua multo facilius discernitur, an usus sit juris, vel puræ facultatis, & ex parte utentis semper præsumitur in dubio intentio habendi jus dominii; vel servitutis, aut aliud simile in tali re, quod non ita est in præsenti, propter rationem factam. Deinde auctores citati potissimè tractant de probatione consuetudinis in foro externo; nos autem tractamus de foro conscientiæ, in quo facile est judicium in præscriptione, & usu ejus, quia vel qui præscribit est persona privata, & tunc ipse erit testis suæ intentionis, vel est aliqua communitas, & tunc judicium conscientiæ non versatur circa communitatem, ut sic, sed circa singulos: singuli autem possunt, & debent in conscientia pro communitate præsumere, propter rationem factam At verò consuetudinis semper pendet ex animo totius populi, & singuli non tenentur præsumere animum inducendi præceptum, quia hoc non est favorabile communitati, sed onerosum.

13. *In dubio potius dicendum consuetudinem esse devotionis, vel honestatis quam obligationis. Modus, & animus quibus consuetudo inducta est, judicio viri prudentis relinquuntur.* Unde dico, non esse facile judicare de obligatione præcepti per consuetudinem inducta, & in dubio, ac cæteris paribus, potius esse inclinandum in eam partem, quod consuetudo sit devotionis, vel honestatis, & ad melius esse, potius quàm obligationis. Quia generalis est regula, quod in dubio nemo præsumitur velle obligari, ut in materia de Voto, dixi. Neque expedit multiplicari præcepta, ubi moraliter certa non sunt, vel saltem probabiliora. Deinde, dico judicium de modo consuetudinis, & animo, quo introducta est, arbitrio prudentium esse relinquendum, nec certam aliam regulam posse assignari, quia jure definita non est, & ex se res est lubrica, & ambigua, ut difficultas proposita ostendit. Ad judicandum autem de animo inducendi consuetudinem, possunt conferre hæ conjecturæ. Prima, si consuetudo sit longi temporis, & rei gravis, ac difficilis, & communiter servatur à populo pro majori parte, quia non solet populus uniformiter convenire in hujusmodi actibus, nisi quando ex obligatione sunt, & sic est magnum indicium, tunc duci ex cogitatione obligationis, quæ inducta jam est, vel inducitur. Secunda, si prudentes viri, & timorati malè sentiunt de his, qui non servant consuetudinem, vel communiter populus scandalizatur, etiam est grave signum talis animi. Tertia, si Prælati, aut gubernatores reipublicæ graviter reprehendunt, vel puniunt non servantes consuetudinem, etiam est non leve indicium. Quarta, si materia consuetudinis ex se multum conferat ad utilitatem Reipublicæ, ita ut obligatio ejus prudenter credatur esse valde expediens communi bono ejus, in dubio præsumi poterit, esse ex animo introductam.

1. *Conjectura.*

2. *Conjectura.*

Tertia.

Quarta.

CAPUT XVI.

De causis, & effectibus legis non scriptæ per consuetudinem introductæ.

1. HÆc quæstio breviter definienda est ex principiis suprà positis de legibus humanis scriptis. Nam ex dictis intelligi potest generatim loquendo, omnia quæ dicta sunt de lege humana quoad causas, vel effectus ejus, convenire cum proportione in legem per consuetudinem introductam, his exceptis, quæ ad formam materialem, seu sensibilem, & promulgationem illius legis pertinent. Hoc ultimum patet, quia hæc lex consuetudinis per se non differt ab illa, nisi in signo sensibili, quo explicatur voluntas legislatoris (quod signum voco sensibilem formam legis) nam in lege strictè sumpta illud signum est scriptura aliqua, vel saltem expressum verbum legislatoris: hìc verò non est signum scriptum, nec ita expressum, sed sunt facta externa, ut declaratum est. Atque hinc sequitur, ut in lege, præter actum legislatoris, requiratur promulgatio, quia ille actus de se non est signum publicum, nisi promulgetur. Hìc autem signum ipsum est publicum de se, & notorium populo servanti consuetudinem, & ideo non indiget alia promulgatione, quia (ut statim dicam) consuetudo tantum obligat populum servantem illam, & ideo alia promulgatione, vel divulgatione non indiget. Nam ut ad alios populos extendatur, oportet, ut illi acceptent consuetudinem, & illam imitentur, & ita ipsa imitatio erit apud illos inductio similis consuetudinis, ejusque

Consuetudo scripta promulgatur, cum sit signum publicum.

ejusque promulgatio. Si autem unus populus acceptet consuetudinem alterius; non per consuetudinem suam, sed per statutum præcipiens ibi servari quod alibi consuetum est, tunc ibi non erit jus illud consuetudinarium, sed scriptum, & eatenus propria, & promulgatione indigebit. In cæteris verò causis non est differentia inter has leges, cum proportione de illis loquendo, quia de materia jam dictum est, debere esse honestam, communi bono accommodatam, ac denique rationabilem. Ac. subinde rationem esse veluti animam utriusque legis, & utraque etiam maxime pendere à voluntate Principis habentis potestatem legislativam, quæ est in utraque propria causa efficiens, & voluntas est quasi intrinseca forma.

2. *Effectus consuetudinis ex dictis colligendi. Felin. Rochus.*

Simili modo discurri potest per effectus. Nam etiam consuetudo obligat de se in conscientia, cum sit vera lex, c. *in his*, d. 11. & tradunt communiter Doctores, ut videri potest in Felin. c. 1. de sponsi. Rocho suprà sect. 1. n. 12. & 13. ubi alios allegat. Unde consequenter fit, ut hæc obligatio sit gravis, vel levis juxta materiæ qualitatem, nisi de contraria intentione populi constet: nam quoad hoc omnia dicta de obligatione legis humanæ scriptæ, possunt ad hanc legem accommodari; nam eandem rationem in illa habent, proportione servata.

3. *Consuetudo potest legem pœnalem inducere.*

Potest autem hîc inquiri, an possit hæc lex etiam obligare ad pœnam; seu an consuetudo possit inducere legem pœnalem. In quo breviter dicendum est, posse, quia ratio facta de lege absoluta, procedit etiam in lege pœnali. Quæ n. potest assignari repugnantia, ut non possit consuetudo obligare ad pœnam, sicut potest ad culpam? Imò eo ipso, quod obligat ad pœnam, facit transgressorem consuetudinis reum pœnæ: nam hîc reatus sequitur ex culpa; ergo pari ratione poterit eadem consuetudine introduci determinatio pœnæ, ut sc. qui talem consuetudinem violaverit; tali pœna puniatur, & tunc justa erit pœna quasi per legem consuetudinis taxata. Exemplum accommodatum est in c. *super eo*, de cognat. spirit. cum his, quæ ibi notant Innoc. Abb. & alii, de consuetudine servandi talem, vel talem ritum accidentalem matrimonio, & separandi ad tempus eos, qui aliter contraxerint, in pœnam prioris consuetudinis violatæ: nam quoad utrumque justa censetur, & servari debet. Item potest consuetudo taxare pretium alicujus rei, non minus quam lex scripta; ergo & pœnam delicti, & ita communiter auctores loquuntur de consuetudine pœnali, ut est videre in Rocho sect. 4. n. 20. & sequentib. ubi plures allegat. Denique existimo, consuetudine etiam induci posse quasi legem purè pœnalem; ratione cujus possit aliquis observans illam in aliquo mulctari, etiamsi in eo non peccet, quia quoad hoc etiam est eadem ratio de consuetudine, quæ de lege scripta. Videtur tamen tunc illa consuetudo magis per modum cujusdam præscriptionis, quàm per modum legis, quia tunc videtur esse illud veluti quoddam tributum, ad quod exigendum respublica, vel Princeps per consuetudinem acquisivit jus, tali, vel tali conditione expleta, vel non servata. Posset denique introduci consuetudine, ut qui consuetudinem non servat, aliquid debeat in conscientia solvere, etiam non punitus, & tunc propria ratio consuetudinis legalis servaretur: hujusmodi autem consuetudines raræ vel nullæ sunt.

Innoc. Abb.

Roch. Consuetudo inducere potest quæ si legem purè pœnalem.

4. *Sanch. Quid valet consuetudo circa contractus validitatem.*

Item solet quæri, an jus consuetudinarium extendi possit ad effectum irritandi actus, seu contractus, vel inhabilitandi personas ad illos. Sed hoc propriè tractari solet in materia de matrimonio, ut latè per Sanch. lib. 7. disp. 4. Eadem verò ratio ferè est de aliis contractibus, ut attigit Felin. in c. 1. de sponsi. n. 2. & 3. Dicendum ergo est, consuetudinem prohibentem aliquos actus, vel dantem formam illis posse ea mente, & animo introduci, ut actus aliter factus non valeat, & talem consuetudinem rationabilem, & præscriptam, vel à Principe expressè, aut tacitè approbatam, habere hunc effectum irritandi contrarium actum. Ita docent multi Doctores, quos Felin. & Sanch. suprà referunt, & sumitur ex capit. *super eo*, de cogna. spirit. ubi (juxta veriorem interpretationem, & planum contextum) supponitur posse consuetudinem Ecclesiasticam introducere impedimentum irritans matrimonium, & tunc separandos omnino esse, qui contra consuetudinem contraxerint. Et idem colligitur ex capit. 1. ejusdem tituli, ubi specialiter postulatur consuetudo, *quæ scandalum generet*, utique si violetur, quam additionem specialiter notant, & requirunt Canonistæ. Veruntamen si consuetudo talis sit, ut irritans impedimentum introducat, non potest ejus transgressio non generare scandalum, & ita scandalum ponitur ut signum talis consuetudinis. Unde non mihi placet, quod aliqui Canonistæ dicunt, hunc effectum in casu illo, & similibus, magis esse propter vitandum scandalum, quam propter consuetudinem. Nam propter vitandum scandalum vera matrimonia non dissolvuntur, nec ratio scandali irritari posset matrimonium, nisi supponeretur impedimentum, seu lex irritans per consuetudinem introducta.

Felin. Sanch.

Sententia Canonistarum refellitur.

5. *Glossa.*

Simile colligi potest ex c. *olim*, de Cleric. conjug. juncta Glossa, verb. *repugnet*, quæ ex textu notat, aliquam alias habilem, propter consuetudinem fieri posse ineligibilem. Sic etiam dicit Glossa in Authent. ut præpon. nom. Imper. cap. 1. verb. *auctore*, per textum illum; consuetudinem posse introducere formam substantialem contractus, ita ut omissio illius contractum irritet, quam alii sequuntur, quos Felin. suprà refert, & Rochus dicto ca. ult. sect. 1. num. 10. & alia refert Anton. Gabr. lib. 6. titul. de consuetudin. concl. 3. præsertim à num. 4. Ratio denique est, quia consuetudo rationabilis, & præscripta habet cæteros effectus, quos lex humana habere potest; ergo & hunc, quia nulla ratio probabilis afferri potest, quare ad hunc sit impotens magis quàm ad alios. Nam sicut voluntas Principis expressa per verba potest hunc effectum efficere, ita & tacita per consuetudinem declarata, juxta rationem legis, *de quibus*, ff. de legib. Et ita hîc applicari possunt omnia jura generaliter loquentia de viribus consuetudinis, & æquiparantia illam cum lege scripta, & specialiter facit c. ult. de consuetud. ut rectè ex illo argumentatur Sanch. suprà apud quem plura de hoc puncto videri possunt. Neque occurrit difficultas alicujus momenti, cui satisfacere necesse sit.

Gloss. Felin. Roch. Anton. Gabr. Sanch.

6. *Quomodo consuetudo legi æquiparatur.*

Præterea æquiparatur consuetudo legi in suo effectu quoad personas, quas jure suo obligare potest: nam sicut lex obligat subditos, ita & consuetudo, & sicut lex non obligat extra territorium, pro quo fertur, ita nec consuetudo. Unde si consuetudo sit universalis totius Ecclesiæ, omnes Christianos indistinctè obligat; si sit solius regni, vel diœcesis, omnes incolas; si solius civitatis, omnes, & solos cives, & sic cum proportione de cæteris communitatibus. Generalis enim regula est, ut consuetudo unius communitatis non obligat aliam distinctam, quia nec una communitas habet potestatem dandi leges alteri, nec Princeps suum consensum ad hoc præbet. Quod adeò verum est, ut etiam consuetudo civitatis, aut Episcopatus Romani per se spectati, ut particularis Episcopatus est, non obliget alias Ecclesias, quia ut sic, non se gerit, ut superior illis, nisi Pontifex præcipiat, talem consuetudinem alibi observari, ut contra etiam ex usu, & notavit Panor. in c. ult. de feriis, in am. Turrecr. in c. *nolite*, d. 11. Rochus suprà sect. 4. n. 18. ubi alia allegat.

Panorm. Turrecr. Rochus.

7. *Objectio.*

Objici verò potest capit. *super eo*, de cognat. spirit. ubi præcipitur cuidam Episcopo, *Consuetudinem quæ metropolitanæ Ecclesiæ, vel aliarum circumpositarum inquirere, & diligentius imitari.* Unde videtur colligi, consuetudinem unius Episcopatus obligare in alio, & præsertim consuetudinem Ecclesiæ metropolitanæ obli-

obligare ſuffraganeos: & ratio ibi redditur, quia grave eſt, antiquam conſuetudinem circunjacentium Eccleſiarum contemnere. Reſpondeo, duo tangi in illo textu. Unum eſt de conſuetudine metropolitanæ Eccleſiæ, an ſit ſervanda in diœceſi ſuffraganea. In quo in primis eſt certum, ſi in Epiſcopatu ſit contraria conſuetudo, illam prævalere, quod omnes fatentur, cum prævaleat etiam juri communi, ut capite ſequenti dicetur. Si autem in ſpeciali Epiſcopatu non ſit propria conſuetudo, tunc videtur ex illo textu colligi, ſervandam eſſe conſuetudinem metropolitanam. Et poteſt fundari in alio principio recepto à multis Canoniſtis, conſuetudinem civitatis obligare oppida ſubjecta, & intra diſtrictum civitatis conſtituta, ſi propriam conſuetudinem non habeant. Quod tradit Bartol. in l. 2. Cod. quæ ſit long. conſuetudo. quæſtion. 36. numer. 41. & Anton. in capit. ult. de conſtit. & ibi Roch. referens multos ſect. 4. n. 17.

Solut.

Bart. Anton. Roch.

8. Sed hæc fortaſſe procedet, quando civitas ſuis ſtatutis municipalibus poteſt obligare caſtra vicina ſuæ juriſdictioni immediatè ſuppoſita. At hoc non poteſt accommodari inter Eccleſiam metropolitanam, & ſuffraganeam, quia non intervenit ibi illa ſubjectio, & immediata juriſdictio. Unde ſicut ſtatuta propria Archiepiſcopi non obligant in Epiſcopatibus ſuorum ſuffraganeorum, ita nec conſuetudo. Exiſtimo ergo illum textum eſſe intelligendum, quando conſuetudo prævaluit in tota provincia, & in aliquo Epiſcopatu ignoratur, quia fortaſſe non accidit caſus, in quo praxis conformis, vel contraria conſuetudini poſſit oſtendi. Tunc enim ait Papa, conſulendos eſſe convicinos Epiſcopos, & maximè Metropolitanum, & eorum conſuetudinem eſſe ſequendam, quando nimirum illam obſervant ut totius provinciæ univerſalem, & non ut propriam ſuæ diœceſis.

Sicut ſtatuta propria Archiepiſcopi non obligant ſuffraganeos ita nec conſuetudo.

9. Atque hinc expediendæ ſunt omnes quæſtiones, quas Bartol. dicta l. 2. quæſtion. ultim. & Rochus ſection. 8. & 9. latè tractant, de perſonis, quas obligat conſuetudo, ut an obliget Principem, vel Senatum ſupremum, & an conſuetudo civitatis, vel territorii obliget forenſes; item an obliget cives extra territorium. Sed in his, & ſimilibus eadem ratio eſt in conſuetudinibus, quæ in legibus, vel ſtatutis ſcriptis, propter rationem fundamentalem poſitam, quod conſuetudo, de qua tractamus, eſt vera lex, & ab eadem poteſtate, & juriſdictione procedit, ſolumque differt in modo, qui non variat rationem obligandi in omnibus illis caſibus, & ideo quæ de lege humana diximus in omnibus illis quæſtionibus, ad conſuetudinem applicanda ſunt. Qui verò plura de illis quæſtionibus deſiderat, videat dictos auctores, & Gregor. Lopez in l. 16. tit. 1. partit. 1. Gloſſ. 1. Ant. Gabr. lib. 6. titul. de conſuetudin. concluſione prima & ſecunda, & alios, quos ipſi allegant, & quæ dixi tomo primo de Religione Tractatu ſecundo, libro 2. cap. 13. & 14.

Bart. Roch. Quas perſonas obligat conſuetudo.

Greg. Lop. Gloſſa. Anton. Gabr.

10. Solum de quæſtione quadam ab omnibus diſputata pauca notabo, an ſcilicet, conſuetudo laicorum obliget clericos. In qua variæ ſunt opiniones, quas omitto. Communis, & recepta à Canoniſtis eſt, conſuetudinem, quæ eſt tantum laicorum, non obligare clericos, quia ſunt veluti populi diſtincti, & inter eos eſt eminentior clericorum communitas. Ac denique quia clerici omnino exempti ſunt à poteſtate laicorum. At verò ſi conſuetudo ſit miſta laicorum, & clericorum, tunc obligabit clericos, quia jam ipſi clerici conſentiunt, & ita non ligantur conſuetudine laicorum, ſed propria. Ita tradit latè Rochus dicto capit. ultim. ſection. 8. num. 54. & 65. ubi varias ampliationes, & limitationes congerit, & plura allegat, quæ in eo videri poſſunt, & in Felin. in capit. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, de conſtitution. numer. 100. & ſequentibus, & in capit. *ad noſtram* de probation. numer. 3. ubi etiam Abbas notab. 3. Albericus Tractat. de ſtat. 2. part. q. 9.

Conſuetudo laicorum non obligat clericos.

Conſuetudo miſta obligat tam clericos quàm laicos. Roch. Felin.

Abb. Alberic.

Notandum verò occurrit, cum conſuetudo, ut eſt lex, non inducatur principaliter à populo illam introducente, ſed à Principe conſentiente, potius conſiderandum eſſe, qua poteſtate conſuetudo confirmetur, & in ratione juris ſtabiliatur, quàm ſtatum perſonarum, quæ illam obſervaverunt. Nam voluntas Principis, ſeu Prælati eſt cauſa per ſe; voluntas autem populi eſt cauſa motiva, & quaſi occaſio, & petitio talis juris. Ita ergo reſolutio quæſtionis, an conſuetudo liget clericos, multum ex hoc pendet, an conſenſu Prælati Eccleſiaſtici, vel Principis ſecularis firmata ſit. Hæ autem poteſtates per materiam, & finem optimè diſtinguuntur, ut ſupra dictum eſt, & ideo ſpectanda etiam eſt materia conſuetudinis, an ſit ſpiritualis, vel temporalis, & an tendat ad ſalutem animæ, & cultum Dei, vel ad politicam gubernationem. Et ex his tribus principiis, poteſtate, materia, & fine, pendere cenſeo reſolutionem prædictæ quæſtionis, magis quàm ex perſonis conſuetudine utentibus, quanvis hoc etiam juvare poſſit.

11. *Notandum eſt qua voluntate conſuetudo inducta eſt.*

Dico ergo, ſi conſuetudo ſit in materia civili, & politica, & vim habeat ex conſenſu Principis temporalis, non ligare clericos per ſe loquendo, id eſt, niſi ſit talis, quæ non ſit contra libertatem Eccleſiaſticam, ſed pertineat ad communem convictum civium, ut cives ſunt, tunc enim de illa cenſendum erit, ſicut ſupra de lege civili dictum eſt. Nam hæc aſſertio ex dictis ibi pendet, quia conſuetudo illa civilis eſt, & jus civile introducit. Patet etiam prima pars, quia Princeps laicus per expreſſam voluntatem non poteſt obligare clericos, ergo nec per tacitam, nec etiam ipſi clerici poſſunt conſentire contra ſuam immunitatem, nec etiam Prælatus Eccleſiaſticus conſentire cenſetur. Altera vero pars conſtat ex dictis ſupra de lege ſcripta: nam eadem eſt ratio de conſuetudine, in qua clerici non conſiderantur ut clerici, ſed tantum ut cives, & ita in eodem ſenſu accipienda eſt. Quod ſi materia etiam miſta ſit, ut ſi pertineat ad politicam civilem, & Eccleſiaſticam, & in utraque ſervetur per communem utriuſque populi, ſeu ſtatus conſuetudinem, tunc erunt veluti duæ conſuetudines, & re vera duo jura, unum civile habens vim à conſenſu Principis laici, & aliud Eccleſiaſticū habens vim à cōſenſu Prælati Eccleſiaſtici, & unaquæq; obligabit ſuos ſubditos, & una poterit ſine alia revocari. Denique, ſi materia conſuetudinis ſit ſpiritualis, & ad bonum animæ tendat, ut jejunium, &c. ſiquidem una erit, & obligabit clericos, & laicos, quia nitetur in poteſtate, & conſenſu Prælati Eccleſiaſtici tantum, & in ea non tam conſiderantur ſubditi, ut laici, vel clerici, quam omnes ut Chriſtiani.

12. *Prima concluſio.*

Quando clericos obligat conſuetudo.

Tunc autem dubitari poteſt, an ſimili conſuetudine ſpirituali (ut ſic dicam) uſus tantum laicorum poſſit introducere conſuetudinem, quæ clericos etiam obliget. Nam juxta regulam dictorum Juriſtarum negandum eſt, & ex Theologis negat etiam Palud. in 4. d. 15. q. 4. art. 3. Tum quia clerici habent ſuum modum vivendi proprium, ut v. g. proprias abſtinentias, &c. Tum etiam, quia ſunt veluti ſenatores, quos non obligant Plebiſcita, niſi conſentiant. Tum denique, quia monachi non obligantur conſuetudinibus ſecularium clericorum, etiamſi religioſæ ſint, & ſanctæ, eadem autem eſt ratio, & comparatio. Sed hæ rationes me non cogunt, quia jus ex tali conſuetudine reſultans eſt Epiſcopale, nam à Prælati tacito conſenſu vim habet, materia ejus de ſe communis eſt clericis, & laicis. Nam in jejuniis publicis, vel feſtorum obſervationibus non habent clerici ſeculares ſpeciales obſervantias ex lege, & ita ceſſat prima ratio. Atque etiam enervatur ſecunda, quia hæc non rectè comparantur Plebiſcitis, nam iſta à populo cum ſuo tribuno ſpeciali proficiſcebantur: jura vero talium conſuetudinum prodeunt à Prælato communi clericis, &

13. *Palud.*

laicis. Tertia etiam non procedit, quia clerici ſeculares non ſunt exempti à jurisdictione Epiſcoporum ſicut religioſi. De quibus etiam poteſt eſſe quæſtio, quæ ut fundatur in exemptione, eandem difficultatem habet in conſuetudine, quæ in præceptis ſynodalibus, de quibus ſupra dictum eſt.

13. 2 *Concluſ.* Dico ergo, poſſe obligationem hujuſmodi conſuetudinis extendi ad clericos, & de facto extendi, ſi tacita, vel expreſſa Epiſcopi voluntas ſit, jus Epiſcopale inducere pro ſua diœceſi, quod poteſt ſine dubio facere, & præſumetur ita facere, quando materia conſuetudinis de ſe communis eſt, & ita omnibus æquè utilis, ac facilis, ut ſine ſcandalo non poſſit obligatio quibuſdam imponi, & non aliis, & maximè quando totus populus laicorum conſpirat. Qui reſpectu talis conſuetudinis, ut dicebam, non conſiderantur ut laici, ſed ut Chriſtiani, & ideo vincere poſſunt clericos, & pro illis etiam conſuetudinem introducere, conſentiente Prælato. Aliquando verò poteſt eſſe conſuetudo magis propria laicorum, vel ex modo, quo introducitur, v. g. per ſpeciale votum ipſorum, aut ex parte materiæ, quæ illos decet magis, quàm clericos, & tunc poterit facile illos obligare, & non clericos, & ita etiam approbari, quod ex ipſo uſu, & circunſtantiis diſcernendum eſt.

14. *De extenſione conſuetudinis ab uno caſu ad alium ſimilem. Roch. Burgos de Paz.* Pertinet præterea ad effectus conſuetudinis alia quæſtio, quam dicti Juriſperiti tractant, ſcilicet, an hæc obligatio conſuetudinis ab uno caſu ad alium propter ſimilitudinem rationis extendatur. Et fere communiter definiunt admittendam eſſe hujuſmodi extenſionem, licèt poſtea varias declarationes, & limitationes multiplicent, ut videre licet in Rocho Curt. in dicta ſection. 4. ferè à principio, Burgos de Paz in l. 1. Tauri, numer. 51. Veruntamen hæc extenſio rara eſt, ut exiſtimo. Nam in primis non poteſt eſſe major extenſio in jure conſuetudinis, quàm poſſit eſſe in lege, quia non eſt major vis conſuetudinis, quàm legis, quoad obligationem, quam inducere poſſunt, proportione ſervata, ut ex dictis conſtat. Deinde addo, difficilius fieri extenſionem in conſuetudine, quàm in lege ſcripta. Primò quia lex maximè ſolet extendi ampliando verba, juxta ſignificationem, & uſum, quem ſecundum jus habent in tali, vel tali materia. Unde cum in conſuetudine deſint verba, ille modus extenſionis in ea locum non habet: ergo ex hac parte conſtat non æquè poſſe extendi conſuetudinem, ac ſcripta. Deinde in ſuperioribus etiam circa legem ſcriptam monui, raro eſſe hanc extenſionem admittendam, niſi habuerit magnum fundamentum in jure. Hic verò addo, difficilius multo, ac ſubinde rariſſimè habere locum in conſuetudine. Nam obligatio legis ex vi ſolius conſuetudinis difficillimè cognoſcitur in loco, & populo & propria materia, in qua verſatur; quomodo ergo poterit facilè extendi ad alia, niſi à jure fiat extenſio, vel niſi ſint tam ſimilia, ut moraliter idem reputentur? vel niſi unum in alio à fortiori contineri, vel tanquam pars in toto includi, rationabiliter judicetur. Et ideo in l. 1. Codic. quæ ſit long. conſuetud. dicitur, *Ut præſes provinciæ, probatis iis, quæ in oppido frequenter in eodem controverſiarum genere ſervata ſunt, cauſa cognita ſtatuat*, & cætera. Pondero enim illam particulam, *in eodem*, identitatem enim ſignificat, & ideo dico, tantam debere eſſe ſimilitudinem, ut identitas moraliter reputetur. Cætera in præcedendi lib. c. ſecundo videri poſſunt.

CAPUT XVII.

Utrùm conſuetudo habeat vim legem interpretandi.

HIc eſt ſecundus principalis effectus, quem jura tribuunt conſuetudini. Convenit autem conſuetudini, quæ ſecundum legem ſit: nam quæ eſt præter legem, non ſupponit legem, quam interpretetur; quæ verò eſt contra legem, potius illi derogat, ut dicemus: igitur ſola conſuetudo ſecundum legem poteſt illam interpretari. Ratio a. hujus effectus eſt, quia non eſt neceſſaria major authoritas, nec expreſſior voluntas ad interpretandam legem jam factam, quàm ad novam introducendam, & ita omnes rationes factæ ſuperiori c. à fortiori procedunt in hoc effectu, & jura ſunt expreſſa, c. *cum dilectus*, de conſuet. l. *minimè*, *ſi de interpretatione*, ff. de legib. 1.

Ut autem aſſertio magis declaretur, & ratione confirmetur, adverto, dupliciter poſſe conſuetudinem valere ad interpretandam legem, uno modo in ratione ſigni, vel teſtis, quia quando talis eſt, conſuetudo circa obſervationem legis indicat, & teſtificatur, illam fuiſſe mentem legiſlatoris, & ita fuiſſe receptam, & non alio modo, quia leges moribus coaleſcunt, ut dicit Iſidor. in c. 1. d. 1. Sub hac autem ratione conſuetudo non poteſt reddere certam, & infallibilem interpretationem, quia illa ſolum eſt quædam humana conjectura, eſt autem valde probabilis, & ita juvat multum ad doctrinalem interpretationem, & quo fuerit major, & diuturnior conſuetudo, eo erit probabilior conjectura, in quo nulla certa regula aſſignari poteſt, ſed prudenti arbitrio relinquendum eſt. Addi verò poteſt, non tantum conſuetudinem, quæ eſt circa obſervantiam ipſius legis, poſtquam condita eſt, ſed etiam quæ illam anteceſſit, multum juvare ad legis ſenſum intelligendum. Nam quod dicitur in dicta lege, *Si de interpretatione legis quæratur, in primis inſpiciendum eſt, quo jure civitas retrò in hujuſmodi caſibus uteretur*, poteſt convenienter intelligi non ſolum de conſuetudine conſequente legem, ſed etiam de antecedente. Nam quia, teſte Iſidoro, lex ſecundum patriæ conſuetudinem fieri debet, c. 2. d. 4. ideo ex antiquis moribus civitatis probabiliter conjectare poſſumus, quo ſenſu fuerit lex inſtituta: unde in hoc ſenſu dicunt frequenter Doctores legem eſſe interpretandam juxta conſuetudinem loci, etiamſi oporteat verba legis minus propriè exponere, quia debet moribus hominum accommodari, ut latè Gloſſ. in c. *nonnulli*, de reſcrip. Bart. in l. *omnes populi*, ff. de juſt. & jur. & Panor. in c. *certificari*, de ſepul. n. 2. 2. *Primus modus quo conſuetudo legem valet interpretari. Iſidor.*

Alio modo poteſt conſuetudo interpretari legem tanquam cauſa concurrens ad introducendam, & ſtabiliendam talem interpretationem, & legis obligationem in tali ſenſu, ut allegati Doctores frequenter docent & alii, quos refert, & ſequitur Maſcard. de probat. volum. 2. concl. 1045. per totam, & apertè declaratur in l. *nam Imperator*, ff. de legib. dum dicitur, *In ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiſcuntur, conſuetudinem, aut rerum perpetuò ſimiliter judicatarum authoritatem, vim legis obtinere debere*. Sicut ergo diximus ſuprà, interpretationem lege factam eſſe authenticam ex efficacia legis, quæ poteſt illam ſtabilire; ita dicendum eſt de conſuetudine, quando ad illum gradum pervenit, ut vim legis obtineat. Hæc ergo eſt propria ratio hujus aſſertionis, quia conſuetudo efficax eſt ad legem introducendam; ergo etiam ad interpretandam legem efficaciter, & per modum legis. Quapropter omnia, quæ neceſſaria ſunt in conſuetudine, ut legis vim habeat, eadem neceſſaria ſunt, ut hoc modo legem interpretetur. De illis ergo ſuperius dicta ſufficiunt. 3. *Maſcard.*

Solũ hîc adnotabo, Gloſſã in dicta l. *nam Imperator*, ex verb. *perpetuò*, colligere neceſſariũ eſſe decennium, 4. *Notandum Gloſſæ*

nium, ut consuetudo hanc habeat efficaciam. Sed siquis attentè consideret, lex illa duo habet membra, unum est, *consuetudo*, aliud, *sententiæ judicium*; & particula, *perpetuò*, non conjungitur cum priori membro, sed simpliciter dicitur, *consuetudinem*: particula a. *perpetuò*, ponitur in posteriori membro, ut declaretur, non quascunque sententias, sed illas, quæ semper fuerint concordes, hanc vim habere. Quocirca pro priori membro nulla additur in illa lege temporis declaratio, sed per generales regulas intelligenda est de consuet. legitimè præscripta. In posteriori etiam membro illa particula, *perpetuò*, non significat annorum numerum, sed concordiam sententiarum perpetuam, i. sine varietate, aut repugnantia earum inter se; hic n. est planus sensus talium verborum in communi usu. Quis autem numerus sententiarum ad hoc sufficiat, non declaratur ibi, sed juxta dicta etiam in superioribus intelligendum est. Nam eatenus sententiæ habent hanc vim, in quantum consuetudinem efficere possunt, unde si una tantum fuerit, vel pauciores, quàm ad legitimam consuetudinem sufficiant, facient probabile argumentum, non certam legem. Et ideo sæpe dixi, judiciariam interpretationem (ut sic dicam) ad usualem, seu ad consuetudinem revocari: nam sententiæ ipsæ ad hoc maxime valent, quatenus communi consensu populi recipiuntur, & probantur, ut Bart. & alii authores in locis sæpe citatis advertunt.

5. *Quam efficax sit consuetudo in legibus interpretandis.*

Et juxta hæc intelligenda est multorum sententia dicentium, tam efficacem esse consuetudinem ad interpretandam legem, ut licet ex verbis, vel materia legis ambiguum sit, an contineat præceptum, obligans sub mortali, nec ne, & ideo per se sumpta esset in benigniorem partem interpretanda, nihilominus si constet, consuetudinem esse receptam, ut graviter obligantem, sub mortali obligare, censendam esse. Ita Sylvest. verb. *præceptum*, n. 2. in fin. & Cajet. 2. 2. q. 186. a. 9. ad 2. & q. 147. a. 3. circa ad 2. loquens in particulari de jejunii præcepto. De quo idem habet Navar. c. 21. n. 11. Et eadem ratione potest consuetudo interpretari verbum, *præcipiendi*, sub quo lex fertur, rigorosam obligationem significare, ut supra Sylvest. & Cajet. notant ex Clemen. *exivit*, §. *item ordo*, de verbor. signif. ubi Glossa etiam id advertit. Et ratio est, quia legislator censetur uti verbis juxta communem usum, unde etiam eam verso, quanvis verba & materia præcepti videantur sufficere ad obligationem sub mortali, si aliter consuetudo interpretata est legem, solum obligabit sub veniali, ut etiam Cajet. adnotavit. Est enim eadem ratio, quia consuetudo sicut potest introducere legem, ita etiam potest illi derogare, eo vel maximè, quoad vix possunt esse verba, & materia legis tam clara, quin aliquam ambiguitatem relinquant, & interpretationem admittant. Hanc ergo facere potest utroque modo consuetudo, sc. rigorosam, & benignam: ut autem eam faciat efficaciter, habere debet conditiones requisitas ad legem introducendam, vel abrogandam, ut dictum est.

Sylvest. Cajet. Navarr. Clement. Glossa.

6. *Consuetudo non solum legem humanam sed etiam divinam & naturalem interpretatur.*

Addo etiam, posse consuetudinem, non solum humanam legem, sed etiam divinam, & naturalem interpretari, ut omnes Doctores allegati docent. Tamen diverso modo, quia humanam legem potest interpretari, etiam minuendo, vel augendo, juxta dicta capite præcedendi, & dicenda in sequentib. Divinam autem solum interpretatur, indicando legislatoris mentem, & ideo ut certa sit, oportet, ut consuetudo sit universalis Ecclesiæ traditio, vel ut sit per Pontifices approbata. Addo denique consuetudinem non solum legem scriptam, sed etiam seipsam interpretari posse, ut ex dictis constat, quia ipsa etiam ostendit intentionem utentium, quanvis etiam ratione sit ipsa consuetudo interpretanda, ut notat Roch. suprà sect. 4. n. 23. ex Bald. in l. *maximum*, C. de liber. præter. in princ. & est per se notum.

Consuetudo seipsam interpretari potest.

Roch. Bald.

CAPUT XVIII.

Utrùm consuetudo possit legem humanam abrogare.

1. *De abrogatione legis per consuetudinem.*

RAtio dubitandi quoad jus civile sumitur ex l. 3. §. *Divus*, ff. de sepul. violato, ubi dicitur, statutum municipale factum post legem civilem, & contrarium illi, non derogare illi, ergo idem dicendum est de consuetudine, quia ad paria judicantur. Secundò argumentor ex l. 2. C. quæ sit longa consuet. expresse dicente, quanvis magna sit consuetudinis authoritas, non tamen esse tantam, *ut aut rationem vincat, aut legem.* Ubi necesse est, Jurisconsultum loqui de lege humana: nam lex naturalis ad prius membrum pertinet, in quo dicitur consuetudo non vincere rationem, & habetur etiam in c. *consuetudinis*, dist. 11. ubi multa alia decreta sunt similia, & concordat c. *cum causa*, de re judic. ubi etiam dicitur, *Licet usus, vel consuetudinis non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati, aut legi præjudicat.* Tertia, & præcipua ratio dubitandi esse potest, quia consuetudo non potest aliquid valere, nisi sit rationabilis, ut habetur in c. ult. de consu. & supra ostensum est, sed consuetudo contra legem non potest esse rationabilis, tum quia eo ipso, quod est contra legem, & contra rationem, tum quia actus ejus sunt pravi, qui non possunt peccantibus prodesse nec eos à jugo legis liberare. Propter hæc Hosti. in c. 1. de treug. & pace. sensit, propriam legem præceptivam non posse dissuetudine abrogari. Sed est opinio singularis, in qua etiam ipse non fuit constans.

Hostiens.

2. *Lex humana sive canonica sive civilis potest per consuetudinem abrogari. D. Thom. Hostiens.*

Igitur his non obstantibus regula certa est, legem humanam sive canonicam, sive civilem posse consuetudine abrogari. In hoc omnes Doctores conveniunt Theologi cum D. Thoma 1. 2. q. 97. articul. 3. Canonistæ in capit. ultim. de consuetudin. ubi etiam Hostiensis in summa Legistæ in lege *de quibus*, ff. de legibus, & in lib. 1. & 2. Cod. quæ sit longa consuet. Summistæ verb. *consuetudo*, Et quantum ad jus canonicum habetur expresse in dicto capite ultimo de consuetudinibus. Præter alia, quæ generatim docent, antiquam consuetudinem esse servandam, quæ capite præcedenti citavi. Item in jure civili est expressa l. *de quibus*, ff. de legib. in fine dicens, *Rectissime receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per dissuetudinem abrogentur.* Idem habetur in nostro regno in l. 3. & 5. tit. 2. partit. 1. Ratione autem probanda est hæc assertio eo modo, quo similem in capite præcedenti probavimus, quia ad hunc effectum non deest potestas in populo, si convenienter explicetur, & voluntas per ipsam consuetudinem sufficienter ostenditur: ergo nihil deest, quo minus per consuetudinem talis effectus fiat.

3. *Duplex modus respondendi.*

Et in primis quod ad potestatem attinet, res est clara quoad leges civiles in populis liberis non recognoscentibus superiorem, ut constat ex dictis in cap. 16. nam eadem hic est ratio. Difficultas vero est quoad leges civiles supremorum Principum, & quoad leges canonicas. Quæ duobus modis expediri potest. Primo dicendo, has leges non ferri absolute, sed sub conditione tacita, si populus eas retinere velit, sive talis conditio appositа intelligatur, quia non potest Princeps magis cogere populos suos suis legibus, ut aliqui existimant, saltem de legislatoribus civilibus, sive ex benignitate, quia non vult illos obligare, nisi sub illa limitatione, ut multi etiam de canonicis legibus sentiunt. Ex juxta hunc modum consequenter dicendum erit, non esse necessarium novum consensum tacitum Principis ad hanc abrogationem, sed in ipso modo ferendi legem includi. Sed hunc dicendi modum rejecimus supra l. 3. c. 18. & lib. 4. cap. 16. quia re vera nec potestas obligandi absolutè deest, etiam in temporalibus Regibus, nec voluntas etiam in Prælatis Ecclesiasticis. Quod ex ratione, & usu ibi ostendimus quoad legis

gis acceptationem: eſt autem multo certius in ordine ad abrogandam legem jam acceptatam, & uſu confirmatam, alioqui ſemper eſſet in populi arbitrio à ſe legem ſuperiorem abjicere ſine culpa, quia hæc poteſtas illi datur per conditionem illam, ſi in lege eſt incluſa. Unde etiam poſſet populus ſubditus expreſſe, & definito conſilio legem ſui Principis, aut Prælati revocare, quæ ſunt abſurda. Sit ergo certum, hanc poteſtatem eſſe explicandam per conjunctionem plebis cum ſuo Principe,& legiſlatore. Quia in plebe eſt poteſtas facti potius, quam juris ad abjiciendam illam legem, quantum in ſe eſt, & ex parte Principis eſt etiam poteſtas ad connivendum, & conſentiendum voluntati populi, & ita completur poteſtas ad auferendam legem, quia in effectu, qui eam tulit, idemmet illam aufert, quod facere poteſt, ut præcedenti libro oſtenſum eſt.

4. *Quæ poteſtas in populo requiratur ut conſuetudo introducatur.*

Atque hinc conſtat, in hoc effectu maxime habere locum, quod ſupra diximus, non eſſe neceſſarium, ut in ipſo populo per ſe ſpectato ſit poteſtas activa ponendi, vel tollendi legem, ſed ſufficere capacitatem legis, & quod conſuetudo introducatur ab illis,ad quos lex loquitur. Quia hic actus repugnandi legi per conſuetudinem, non eſt actus juriſdictionis, vel publicæ poteſtatis, ſed eſt potius eorum, qui parere deberent legi,quia ſunt actus quaſi contrarii, & ideo verſantur circa idem, & ita in populo laico eſt poteſtas introducendi conſuetudinem abrogantem legem Eccleſiaſticam. Imò etiam in fœminis eſſe poteſt, ſi ad illas ſolas dirigatur lex, ut de præcepto lato de clauſura monialium, ut in capite unic. de ſtatut. regul. in 6. auctores docent. Et ratio eſt, quia conſuetudo hæc, ut eſt ex parte ſubditorum, non tollit legem quaſi active, ſed ſuo modo exigit, & obtinet à ſuperiore, ut illam auferat: ſuperior autem poteſtatem habet, ut dixi. Voluntas ergo tantum ſupereſt explicanda.

5. *Duplex voluntas requiſita ad conſuetudinem inducendam.*

Duplex autem voluntas deſideratur, una populi, altera Principis. Prior ſatis conſtat: nam conſuetudo eſt ſignum voluntarii conſenſus. Supponitur autem ex ſupra dictis, hanc conſuetudinem debere eſſe publicam, & à majori parte populi introductam, vel acceptatam. Ergo eſt ſufficiens ſignum voluntarii conſenſus,juxta dicta ſuperiùs. Imo hîc major ratio invenitur, quia voluntas, quæ indicatur, non eſt voluntas ſe obligandi, vel aſſumendi onus,ſed tollendi. Unde in præſenti non eſt neceſſaria intentio inducendi novam conſuetudinem juris, ſed ſolum non habendi talem legem, & retinendi, vel recuperandi ſtatum antiquum, habendi libertatem ab obligatione legis in tali materia, quæ intentio ex ipſa actuum frequentia & ex conſenſione, ac pertinacia populi in talibus actibus, ſatis cognoſcitur.

6. *Dubium.*

Solum video, poſſe dubitari de legibus Eccleſiaſticis latis pro tota Eccleſia; erit enim neceſſarium, ut conſuetudo ſufficiens ad derogandum tali legi ſit introducta,& acceptata à majori parte Eccleſiæ, hoc a. expectare difficillimum eſt, & vix poteſt Eccleſiæ conſtare de tali conſenſu.

Reſp.

Reſpondetur, ſi lex univerſalis pro tota Eccleſia abroganda ſit, ad minus requiri conſuetudinem dicto modo univerſalem, quia alias non interveniret in eo conſenſus Eccleſiæ abſolute loquendo. Et ideo hic modus abrogationis rarus eſt, non eſt tamen impoſſibilis, quia per ſufficientem famam, & publicam communicationem per literas, & nuncios poteſt hæc notitia intra quadraginta annos divulgari. Addo tamen juxta morem Eccleſiæ, & canonica inſtituta, non expectari, ut hæc abrogatio ſimul pro tota Eccleſia univerſali, & univerſaliter fiat, ſed fieri per partes in provinciis, Epiſcopatibus, & aliis communitatibus, quæ per leges proprias gubernari poſſunt. Nam ſi in aliqua ex his communitatibus prævaleat, in majori parte conſuetudo contra legem communem pro illa communitate derogatur, etiamſi pro aliis integra maneat, & ita ceſſat omnis difficultas. Et cum proportione poteſt hæc doctrina ad alias leges communes ſive canonicas, ſive civiles applicari. Et illam tradit expreſſe Gloſſa in §. *ſine ſcripto*, Inſtit. de jur. nat. verb. *imitantur*.

7. *Ad hunc effectum ſufficit conſuetudo privativa.*

Atque hinc etiam fit, ut ad hunc effectum non ſit ſemper neceſſaria conſuetudo propria facti, ſcilicet, poſitiva, quæ ex frequentia actuum conſurgit, ſed ſufficiat privativa, quæ diſſuetudo dicitur, & in frequentia omiſſionis conſiſtit, & per ſe ſufficit contra præcepta affirmativa,quia ipſa omiſſio repetita ſatis indicat voluntatem non habendi tale præceptum. Neceſſarium vero eſt, ut omiſſio ſit propria, id eſt, obligationi legis oppoſita, ac proinde pro eo tempore, pro quo præceptum obligabat, quia negatio actus pro tempore non debito, nullum judicium eſt voluntatis non parendi legi, aut non habendi illam, ut per ſe notum eſt, & tradit Pan. in c. *Joannes*, de Cler. conjug. Sylv. ſupra q. 8. & copioſiùs Roch. in dicto c. ult. ſect. 4. n. 76. & ſequent. Nav. conſ. 2. de conſu. & dicemus latius tractando de omiſſione privilegii per non uſum in l. 8.

Panorm.

Roch.

8. *Ut deſuetudo ſit, requiritur ut peccaminoſa ſit in principio.*

Ex quo ulterius concluditur,neceſſarium eſſe, ut tales omiſſiones ſint peccaminoſæ ſaltem in principio, quia ſi provenirent ex aliqua rationabili excuſatione, non poſſent oſtendere voluntatem legi contrariam, ut ſi occurreret neceſſitas excuſans. Tunc enim non eſſet deſuetudo, ſed purus non uſus, qui non ſufficit, ex omnium ſententia. Idemque eſſet, ſi interveniret ignorantia legis,vel metus gravis, ob eandem rationem: imo licet metus non eſſet ſufficiens ad excuſandum à culpa, nihilominus eſſe poteſt ſufficiens ad impediendam propriam conſuetudinem, ſeu deſuetudinem. Quia non tam eſt ex voluntate, quam ex neceſſitate, & ideo non ſatis indicat animum contra legem, nec voluntatem abſolutam abjiciendi illam ſed ſolum quandiu imminet talis metus, ideoque videtur ſatis probabile, tunc non ſimpliciter abrogari legem,ſed ad ſummum derogari illi, ne cum tanto gravamine, & imminente ſimili periculo, obliget. Quod eſt valde notandum: nam ſæpe poteſt induci conſuetudo non ſervandi legem in tali occaſione,vel neceſſitate, quæ per ſe non erat ſufficiens ad excuſandum ab obligatione legis, & propter conſuetudinem, ſi alias conditiones requiſitas habeat, non obligabit lex in ſimilibus occaſionibus, & nihilominus non erit lex ſimpliciter derogata. Exempla poſſunt eſſe facilia in feſtorum obſervatione, jejuniis, & ſimilibus.

9. *Voluntas Principis requiſita duplex.*

Venio ad Principis voluntatem, ad quam omnino applicanda eſt doctrina capitis præcedentis. Nam hic etiam conſenſus Principis intelligi poteſt, aut à lege ipſa datus, aut perſonalis, & quaſi de novo datus, licet tacitè, & uterque modus verus eſt. De primo eſt ſermo in dicto c. ult. de conſu. Et duæ conditiones conſuetudinis ad illum poſtulantur, ſcilicet, ut ſit rationabilis, & præſcripta, quæ ponuntur etiam in dicta l. part. & cum aliæ non poſtulentur, illæ ſufficiunt, alioqui jus illud imperfectum eſſet,& inſufficiens. Neceſſarium autem eſt, illas exponere, & inde etiam ratio illarum conſtabit. De priori multa dicta ſunt in ca. 6. & 7. ubi explicuimus, quæ conſuetudo irrationabilis dicatur.

Duo addenda. Primum.

Hic vero ſpecialiter addenda ſunt duo, unum eſt, ad hunc effectum multo minorem rationem requiri in conſuetudine, quam ad effectum inducendi legem: quia minus eſt tollere legem, quam inducere. Nam ut tollatur lex non eſt neceſſaria ſpecialis utilitas, vel honeſtas in ipſa materia, ſed ſatis eſt, quod ablatio talis obligationis non ſit contra utilitatem publicam, quia licet aliquam tollat, aliunde compenſatur, vel tollendo occaſionem majoris mali, vel conciliando animos ſubditorum, ut ſuavius gubernentur.

10. *Secundum.*

Unde addo ſecũdò,nihilominus neceſſariũ eſſe, ut aliquo modo illa cõſuetudo vel potius abrogatio legis ratiõe illius,aliqua ratiõe fulciatur. Quia abroga-

abrogatio justæ legis expressa non potest fieri sine aliqua honesta causa, ut libro præcedenti ostensum est; ergo nec tacita, quæ per consuetudinem fit; ergo ut consuetudo sit rationabilis, non satis est, quod non sit contra rationem naturalem, nec contra jus divinum, nec quod non sit jure reprobata, sed necessarium est, ut voluntas carendi tali lege aliqua ratione honestari possit in subditis, quæ honestet etiam in Principe consensum abrogandi illam. Et hæc est ratio, & necessitas hujus conditionis, quia nisi consuetudo sit aliquo modo rationabilis, non præsumitur Princeps condescendere subditis, quia non præsumitur velle sine ulla justa causa, seu sufficienti ratione tollere legem, cum id licitè facere non possit, nec debeat. Neque de hac conditione plura videntur necessaria, respondendo autem ad secundam rationem dubitandi aliquid addemus.

11. 2. *Conditio.*

Secunda etiam conditio, scilicet, ut consuetudo sit præscripta, in superioribus explicata est, hic solum de tempore requisito ad hanc præscriptionem, supponimus non esse necesiarium immemoriale tempus, ut quidam dixerunt sine fundamento, ut cap. præcedenti dixi. Certum ergo sit, requiri definitum tempus. Est tamen notanda distinctio inter leges canonicas, & civiles, quam omnes auctores supra citati tradunt: nam in civilibus idem tempus sufficit ad legem abrogandam, quod ad introducendam, scilicet, decem annorum. Ratio est, quia jus civile in hoc distinctionem non facit, sed ad utrunque indefinitè requirit tempus longævum, ut patet in dicta l. *de quibus*, tempus autem longævum in eodem jure est tempus decem annorum, ut supra dictum est, & expressiùs habetur in §. 1. Inst. de usu cap. Neque hic fit distinctio de tempore inter absentes, & præsentes (quidquid Sylve. & alii sentiant) propter rationem supra tractatam, quod ad necessitatem hujus præscriptionis semper supponitur ignorantia Principis: nam si Princeps sciat, non est necessaria præscriptio ad præsentem effectum, ut statim dicam. Respectu vero Principis ignorantis impertinens est absentia, vel præsentia, & ideo idem tempus indistinctè postulatur. Ponitur autem ab auctoribus potius decem, quam viginti annorum, quanvis hoc jura non definiant, & ignorantia Principis videatur esse quædam absentia, propter rationes supra factas. Item quia in hoc jure intervenit favor ex parte Principis, & ille ampliatur, dum brevius tempus eligitur, & intervenit onus ex parte subditorum: quatenus revocatio legis per longum tempus differtur, & hoc minuitur, brevius etiam tempus eligendo. Et ita utrumque est juri conforme. Et consonat etiam alia regula juris, quod *in obscuris minimum est sequendum.*

Distinctio inter leges Canonicas, & civiles notanda.

In legibus civilibus decennium sufficit ad legem inducendam & abrogandam.

12. *De Ecclesiastica lege varietas.*

At vero in legibus Ecclesiasticis est diversitas opinionum. Nam quidam existimant sufficere idem tempus decem annorum, quod in civilibus sufficit. Refertur Azo, in summ. tit. de consuet. Calder. & alii in cap. 1. de treug. & pace. Sed hi loquuntur de lege nondum acceptata, de qua supra l. 3. & 4. dictum est. Quanquam fortasse nulla sit differentia in ordine ad præscriptionem, cum in utroque casu consuetudo sit contra jus canonicum. Vera ergo, & communis sententia est, in legibus canonicis requiri tempus quadraginta annorum, ut consuetudo contra illas censeatur præscripta. Ita Innoc. in c. *cum dilectus*, de consuet. Panormit. dicto cap. ult. num. 11. & in cap. 1. de treug. & pace, numer. 4. & ibi latè Felin. num. 13. Rochus supra sect. 3. num. 35. Turrecrem. in cap. *consuetudo*, q. 2. & in cap. *mos*, quæst. 4. d. 1. Bart. in repetit. l. *de quibus*, quæst. 2. princip. quæst. 3. num. 14. ubi in schol. alii allegantur. Item Jason ibi col. 11. Anton. 1. p. tit. 16. §. 4. Sylvester verbo *consuetudo*, quæst. 4. Angel. num. 8. & ibi alii Summistæ. Navarr. cons. 2. de consuet. Cordub. lib. 1. q. 12. ad 4. & Gregor. Lop. in dicta leg. 5. Gloss. 4. Probari autem hæc sententia solet ex dicto c. ult. de consuetu. quatenus requirit consuetudinem legitimè præscriptam, quia in jure canonico non dicitur consuetudo legitimè præscripta, nisi sit quadraginta annorum. Ita Rochus supra sect. 3. num. 4. ex Glossa cum textu in cap. *cum de beneficio*, de præben. in 6. Sed non existimo hoc sufficere, quia appellatio legitimæ præscriptionis de se indifferens est, solumque significat consuetudinem durantem tempore, & cum conditionibus lege præscriptis. Unde juxta materiæ capacitatem applicari poterit ad præscriptionem quadragenariam, vel ad decennalem. Nam etiam dici potest consuetudo legitimè præscripta necessaria esse ad inducendam legem, præter, & non contra commune jus, inscio Principe. Addunt ergo prædicti auctores, præscriptionem legitimam contra Ecclesiam requirere tempus quadraginta annorum, juxta cap. *de quarta*, cap. *ad aures*, cum aliis, de præscriptionibus consuetudo autem contra canones dici meritò potest contra Ecclesiam, cum sit contra Ecclesiastica jura, & ideo legitima præscriptio in illa, quadragenaria esse debet.

Ut consuetudo contra leges canonicas præscribatur requiritur spatium 40 ann.
Innocent.
Panorm.
Felin.
Roch.
Turrec.
Bart.
Jason.
Anton.
Sylvest.
Angel.
Navar.
Cordub.
Greg. Lop.

13. Imò addunt aliqui auctores, non solum requiri hoc tempus, quando consuetudo est contra canones, sed etiam quando est contra rationem canonis, ut notat Glossa in cap. *at litigantes*, de offic. ord. in 6. verbo *statuimus*, & ibi Geminian. & sequitur Pet. Rave. tract. de consuet. sect. 1. num. 20. Idem Felin. in cap. *tua nos*, de jur. jur. num. 3. & in cap. *statuimus*, de majorit. & obed. num. 3. ubi declarat, hoc esse intelligendum, quando consuetudo est contra rationem expressam in lege. Ego verò addo, etiam requiri, ut ratio sit adeo intrinseca, & essentialis, ut illa cessante, lex etiam cessare censeatur, & tunc optima ratione fundatur hæc sententia, quia consuetudo contra rationem legis, Virtualiter est contra legem, & illi consequenter derogat. Si autem ratio talis non sit, sed potius illa sublata adhuc possit vigere lex, non video cur consuetudo contra solam rationem legis censeri debeat contra jus, aut tantum tempus postulare. Denique addunt dicti auctores, ex parte materiæ posse requiri consuetudinem immemorialem, ut si sit contra specialia jura Principis, sicut etiam in consuetudine præter canones possunt requiri quadraginta anni, si deroget juri alicujus Ecclesiæ. Sed hæc licet vera sint, non habent propriè locum in consuetudine legali, de qua tractamus, sed quatenus miscetur cum præscriptione propria alicujus rei, quæ longiorem durationem requirat.

Gloss. Gemin. Pet. Rav. Felin.

14. Atque hinc colligitur, consuetudinem habentem has duas conditiones, si sit legi contraria, illam abrogare, etiamsi ad notitiam Principis talis consuetudo non devenerit. Ita docent ferè Doctores allegati, & Covarr. in 4. Decret. 2. p. cap. 6. §. 10. num. 18. & 19. Dominic. bene in §. *leges*, post cap. *in istis*, dist. cum Glossa & Archid. ibi, & aliis, quos etiam refert Felin. supra, & omnes, quos in simili puncto allegavi in c. præcedenti.

Consuetudo aliquando legem abrogat ignorante principe.
Covar.
Domin.
Gloss.
Archid.
Felin.

15. Nam est eadem ratio, quia supposita lege concedente hanc efficaciam consuetudini rationabili, & præscriptæ, ex vi illius habetur sufficiens consensus Principis abrogantis illam per tacitam voluntatem legalem, ut sic dicam, ad quam non est necessaria nova notitia consuetudinis, sicut ad personalem voluntatem, nec nos possumus illam conditionem addere contra prædictum jus. Quia in effectibus juridicis non debent plura postulari, quam jura requirant: lex autem ponit illas duas conditiones ut sufficientes ad effectum, & utraque esse potest sine scientia Principis. De priori est per se notum, quia consuetudo non est rationabilis, quia scitur à Principe: nam quælibet alia æque sciri potest, vel ignorari, & rationabilis talis poni debet, ut vere possit talis cognosci. De secundo etiam constat, quia præscriptio non requirit scientiam in eo, contra quem præscribitur, ut est notum. Præterea ratio humanæ legis hoc quodammodo postulat, debet enim esse humanis moribus accommo-

commodata, & ideo valde expedit, ut quando populus tanto tempore obſtinato animo perſeverat in moribus contra legem, Princeps non inſiſtat, ſed deſiſtat ab imponenda talis legis obligatione; meritò ergo inſtitutum eſt, ut ſive ſciat, ſive neſciat Princeps, conſuetudo præſcripta legem tollat. Neque in hoc occurrit nova difficultas.

16. *Conſuetudo non præſcripta, quam vim habeat. Panorm.*

Poteſt tamen è contrario dubitari, an interdum conſuetudo non præſcripta poſſit ſufficere ad effectum revocandi legem, ſaltem interveniente ſcientia Principis. Nam Panorm. in c. ult. n. 13. apertè ſentit, non ſufficere ſcientiam Principis, ut lex derogetur in minori tempore, quam ſit ad præſcriptionem neceſſarium. Fundari poteſt primo in eodem c. ult. quod abſolutè requirit illas duas conditiones ad hunc effectum; ergo quacunque deficiente, non fiet effectus, etiamſi Princeps ſciat. Et confirmatur: nam ſi conſuetudo non ſit rationabilis, etiamſi Princeps illam ſciat, non ſufficiet ad tollendam legem, ut eſt communiſſima ſententia; ergo ſi non ſit præſcripta, non ſufficiet, etiamſi interveniat ſcientia Principis. Patet conſequentia, quia illæ duæ conditiones ut æquè neceſſariæ ponuntur. Confirmat hoc ſecundò Pan. quia ex ſcientia Principis ad ſummum colligitur tolerantia, hæc autem non inducit conſenſum juxta c. *jamdudum*, de præb. Unde addit ipſe, quod ſi Princeps non ſolum ſciret conſuetudinem, ſed etiam illa uteretur, tunc cenſeretur tollere legem, quia videretur quaſi expreſſè conſentire. Tandem argumentor, quia conſuetudo hæc valet per modum cujuſdam præſcriptionis, ſed tempus præſcriptionis non minuitur propter ſcientiam ejus, contra quem præſcribitur; ergo.

17. *Conſuetudinem non præſcriptam aliquando ſufficere ad legem abrogandam.*

Nihilominus contrarium cenſeo verum. Dico ergo conſuetudinem non præſcriptam aliquando ſufficere ad derogandam legem, ſi Princeps ſciat conſuetudinem, & ipſa talis, ac tanta ſit, ut moraliter ſufficiat, ad indicandum Principis conſenſum. Hoc mihi videtur ſenſiſſe D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. ad 3. ubi non requirit ad hunc effectum præſcriptionem conſuetudinis, ſed ſufficientem ſignificationem conſenſus Principis, & idem ſentiunt Soto lib. 1. de juſtit. q. 7. art. 2. & Medin. ibi, & Gerſon dicto tract. de vita ſpirit. & videtur fuiſſe opinio Antonii dicti cap. ult. qui dixit, ſi Papa ſciat conſuetudinem contra legem, ſufficere tempus decem annorum. *Angel.* Quod dictum approbat Sylv. dicta q. 4. & Angel. dicto num. 8. & idem ſentiunt Canoniſtæ communiter, quando conſuetudo reſiſtit legi canonicæ nondum acceptatæ, ut latè refert Felin. ubi ſupra. *Felin.* De qua, ut dixi, eſt eadem ratio, tum quia etiam illa conſuetudo eſt contra Eccleſiam, & contra jus illius, tum etiam, quia obſervantia legis pro aliquo tempore, non auget jus, ut ſupra dixi, ſed ſolum facto dicitur illam confirmare; ergo ſtando in vi juris, eadem eſt ratio de utraque. Præterea non videtur eſſe major ratio de jure introducendo, quam de abrogando, ſed conſuetudo non præſcripta, ſciente Principe poteſt inducere jus, ut oſtendimus; ergo & abrogare. Major cum conſequentia probatur, quia tota ratio utriuſque effectus conſiſtit in tacita voluntate Principis, ſed hæc voluntas particularis, & quaſi perſonalis non minus poteſt innoteſcere ex conſuetudine legi contraria non præſcripta, ſed ſcita, & tolerata à Principe, quam ex conſuetudine præter legem: ergo non minus illa ſufficiet ad derogandum legi, quàm hæc ad introducendam illam. Imo in caſu præſenti magis debet præſumi talis voluntas, tum quia eſt magis neceſſaria ad tollendam à ſubditis occaſionem peccandi contra perſeverantem legem, tum etiam quia ipſamet conſuetudo cauſat talem mutationem in ſubditis, ut quodammodo per illam fiant inepti ad talem legem, quia debet eſſe facilis, & moribus conformis. Denique hanc ſententiam confirmat uſus. Quia multæ leges Eccleſiaſticæ cenſentur breviori tempore derogatæ, quia Pontifices non ignorant, & diſſimulant.

18. *De tempore ad legem abrogandam per conſuetudinem ignorante Principe.*

De tempore autem requiſito ad hunc effectum, quando ſcientia Principis non intervenit, licet Antonius & alii cum illo deſignent tempus decem annorum, non videtur mihi cum fundamento dictum. Nam in legibus civilibus non poteſt id habere locum, quia etiam ignorante Principe, majus tempus non requiritur, ut dictum eſt: aſſertio autem poſita etiam in illis locum habet, quod interveniente ſcientia Principis, præſcriptio civilis, quæ eſt decem annorum, non eſt neceſſaria. Quod ſi illi de ſolis canonicis legibus loquuntur, oportet, ut cum proportione tempus pro civilibus aſſignent. At in illis non poſſunt cum fundamento aſſignare certum tempus requiſitum; ergo neque in canonicis illa determinatio decem annorum habet fundamentum. Præterea eſt generalis ratio, quia illud tempus nullo jure determinatum eſt pro tali modo conſuetudinis; ergo ſine fundamento præſcribitur. Et explicatur amplius, quia eo ipſo, quod non eſt neceſſaria conſuetudo præſcripta, non operatur ex vi juris, ſed ex vi naturalis ſignificationis, & indicii voluntatis Principis: at vero ad hoc judicium nullum eſt tempus determinatum in jure, neque ex natura rei, quia poteſt ſecundum circunſtantias variari, ut ſupra declaravi; ergo fruſtra deſignatur illud tempus decem annorum. Idem ergo in hoc puncto dicendum eſt, quod in ſimili de introductione legis, arbitrio prudentum relinquendum eſſe, & ita ſenſerunt Soto, Medin. & alii.

Hoc tempus judicio prudentis eſt relinquendum

19. Imò hinc intulerunt aliqui Canoniſtæ, quando tota civitas, vel communitas operatur contra ſtatutum à ſe editum, unum actum contrarium ſufficere ad revocandum ſtatutum. Quia ibi per unum actum ſignificatur ſufficienter voluntas ſtatuentis de revocando ſtatuto, cum ſit idem, qui contra illam operatur, quod ſecus eſt reſpectu legis Principis. Ita docet Abb. in c. *ad audientiam*, de Cleric. non reſid. cum Joan. Andr. ex cap. *pro illorum*, de præbend. & cap. *cum acceſſiſſent*, de conſtit. ubi alii hoc notant. Sed de hoc puncto, & de illorum textuum intelligentia, dicemus tractando de privilegiis: nam de illis eſt ibi ſermo. Et in propriis ſtatutis non credo eſſe illud ſignum ſufficiens, niſi ex aliis circunſtantiis conſtet, communitatem non feciſſe talem actum diſpenſando in ſtatuto pro illa vice, illud abrogando. Adde, etiam in ſtatutis confirmatis à Principe neceſſariam eſſe conſuetudinem, ut dixi. *Abb.*

20. *Cap. ult. de Conſ. explicatur.*

Ad cap. ult. de conſuet. reſpondeo, ibi eſſe ſermonem de conſuetudine, quæ independenter à ſcientia Principis poteſt legem abrogare, ſeu de conſuetudine, quæ ſub propria ratione ſua, & per propriam vim & efficaciam, quam à lege habet, poteſt legem abrogare, non vero excludere conſuetudinem, quæ ſolum deſervit per modum ſigni, & indicii voluntatis Principis. Nam hoc modo non ſolum conſuetudo, ſed etiam quodlibet factum Principis, quod ſufficienter oſtendat voluntatem ejus, poteſt abrogare legem, ut ſumitur à ſimili ex dicta l. *de quibus*, & eſt per ſe evidens, quia vis eſt in voluntate, & diverſitas in materiali ſigno eſt accidentalis. Ad primam confirmationem negatur in primis æquiparatio, quia conditio, quod conſuetudo ſit rationabilis, ex natura rei neceſſaria eſt: conditio autem præſcriptionis ſolum ex lege, & ideo prior conditio magis neceſſaria eſt, & in omni eventu, quia ſemper voluntas Principis eſſe debet, ac præſumi rationabilis, ſive particularis ſit, ſive generalis per legem. Deinde dicitur, quod ſi de voluntate Principis ſufficienter conſtaret, etiamſi conſuetudo careret ratione, dummodo non eſſet contra rationem, nec aliquid turpe includeret, abrogatio eſſet valida, licet fortaſſe illicitè fieret, ſicut ſupra dictum eſt de abrogatione expreſſa, idem enim eſt de tacita, ſi ſupponatur. At vero rariſſimè, aut nunquam admittenda eſt, quando conſuetudo ita caret ratione, ut ſit illicitum illi condeſcendere, & propter illam legem abrogare, etiamſi ſit cognita, quia non eſt præſumenda

da prava voluntas in Principe. Secus vero esset, si ex ipsa duritia populi, licèt irrationabili, resultaret respectu Principis moralis causa, & ratio, ut non possit judicari prudens revocatio consuetudinis: tunc enim etiamsi Princeps sciat consuetudinem non esse rationabilem ex parte populi, potest præsumi conniventia, & abrogatio ex parte Principis tacentis, & tolerantis, quia tunc jam abrogatio justa est. Unde ad secundam confirmationem jam supra responsum est tolerantiam per se non sufficere, adjunctis vero circumstantiis, posse esse prudens, & morale signum. Et in præsenti erit optimum signum, quando in Principe sciente populi resistentiam, permissio illius, stante lege, esset irrationabilis, & nociva populo: nam tunc præsumendum est oriri ex animo abrogandi legem, nisi contrarium constet. Idemque erit quoties res ad eum statum devenerit, ut prudens censeatur abrogatio: tunc enim merito præsumitur consensus in Principe sciente, & patiente talem consuetudinem. Ad ultimam confirmationem negatur assumptum, jam enim ostensum est, in illo casu consuetudinem non occurrere in modum præscriptionis, sed tanquam signum, adjuncta scientia, & tolerantia sufficiente, ut explicatum est.

21. *Ad 1 difficultatem.* Ad primam difficultatem in principio positam, & sumptam ex §. *Divus*, respondeo, textũ illum plures habere intellectus, quos hic expendere non possumus: multi autem illum intelligunt, quando statutum, vel consuetudo præcessit, & lex subsequitur, & ita non pertinet ad hunc locum, sed ad quæstionem tractandam in cap. 20. Alii intelligunt, quando lex generalis præcessit, & statutum municipale sequitur: & videtur hac magis significari in litera, & negari, statutum prævalere contra legem, quod mihi est verisimillimum. Nam licet Panormit. cap. ult. de consu. in hoc constituat differentiam inter statuta laicorum, & clericorum, quod particulares Ecclesiæ non possunt statuere contra canones, particulares autem civitates possunt statuere contra jus commune. Ego non video fundamentum hujus differentiæ: nam lex *omnes populi*, ff. de justit. & jur. nihil probat, & contrarium probatur ex dicto §. *Divus*, & constat ex supra tractatis lib. 3. de potestate ad leges civiles condendas. Unde quoad hoc nego esse eandem rationem de statuto & consuetudine, sicut idem Panorm. in clericis fatetur. Ratio autem (licèt variæ tradantur à Canonistis, ut per Abbatem supra, & latius per Roch. sect. 3. à n. 7.) esse videtur, quia leges humanæ debent esse accommodatæ moribus eorum, pro quibus feruntur, & ideo legislatores in hoc deferre debent rationabili consuetudini suorum subditorum. Quæ ratio, & necessitas cessat in statutis consuetudinis: nam illa fiunt per inferiores potestates, quas oportet esse subordinatas superioribus, & ideo statuere non possunt contra leges eorum jure ordinario, nisi ex speciali concessione.

22. *Ad secund.* Ad secundam difficultatem sumptam ex l. 2. C. quæ sit long. consuet. dico, etiam legem illã variè exponi, ut refert Gloss. in cap. *consuetudinis*, dist. 11. communis tamen, & probabilis responsio est, illam esse intelligendam de consuetudine non habente conditiones positas in dicto c. ult. de consuet. Ita Jas. in addit. ad Gloss. in §. *sine scripto*, de jur. natura. verb. *imitatur*, ubi Glossa aliter exponit. Re tamen vera sensus est, consuetudinem non esse tantæ authoritatis, ut contra Principis voluntatem possit valere, quod in eadem lege significatur, *Non usque adeo sui valitura momento*, id est, sua vi, & potestate. Cum hoc autem optime stat, ut possit esse talis, quæ ostendat, voluntatem Principis fuisse mutatam, vel tanquam sufficiens signum ejus, vel in virtute alicujus legis.

23. *Ad tertiam.* Ad tertiam respondet D. Thom. dict. artic. 3. ad 2. posse consuetudinem contra legem per bonos actus introduci, ac subinde esse rationabilem, quia lex humana occurrente necessitate in particulari, sine culpa non servatur. Unde si illa occasio sæpius occurrat, per actus illos legi contrarios inducitur quædam consuetudo, quæ ostendit, legem non esse utilem, & consequenter abrogat illam. Quam responsionem attigit etiam Panorm. in dicto c. 1. de treug. & pace. ex Archidiacon. in capit. unic. de treuga & pace. Sed non satisfacit, tum quia illi actus non licent, nisi propter necessitatem per modum epiikiæ, hi autem non inducunt consuetudinem contra legem, cum non sint illi contrarii, neque ostendunt animum populi legi contrarium, ut supra declaratum est, neque ex vi consuetudinis ex illis solis resurgentis potest esse licitus actus, nisi in simili occasione, in qua epiikia per se semper sufficit. Quod si tam frequentes sint illæ occasiones, ut ostendant legem esse inutilem, non abrogabitur propter consuetudinem, sed quia in se ostenditur iniqua, & nulla, vel cessabit, quia finis ejus in generali cessat. Et ita idemmet D. Thom. dixit, *Talem consuetudinem manifestare, quod lex ulterius non est utilis.* Secundo respondet D. Thomas, removeri legem per consuetudinem, quando tam firmata est consuetudo, ut jam lex non videatur possibilis secundum consuetudinem patriæ. Veruntamen quando res ad hunc statum deveniret, etiam non esset propria abrogatio legis, sed cessatio per materiæ mutationem. At vero non semper necessarium est ad abrogationem legis, ut tanta rerum mutatio fiat. Quia sæpe abrogatur, si circumstantiæ supra positæ concurrant, etiamsi alioqui possit juste obligare, si voluntas Principis tacita non interveniret aliquo ex modis supradictis. Unde D. Thomas in illa solutione solum videtur voluisse explicare modos, quibus potest contingere, ut ex consuetudine resultet cessatio legis absque ordine ad consensum Principis, sed quasi ex natura rei, quæ non est propria abrogatio, sed cessatio legis. In solutione autem ad 3. magis explicat modum abrogationis.

24. *Consuetudo incipiens per actus malos, quia prohibitos, potest legi derogare.* Respondeo igitur ex dictis in cap. 4. rectè fieri posse, ut consuetudo incipiat per actus malos, quia prohibitos per legem, & nihilominus inducat consuetudinem derogantem legi. Ita fatetur Cajet. dicta solution. ad 2. & omnes, imò ex dictis constat, ad hanc abrogationem necessarium esse, ut in principio actus sint tales, quia debent esse contra legem obligantem sine excusatione, vel ignorantia. Ratio vero, ob quam sufficiunt, est, quia in primis non concurrunt ut causa, sed ut indicium voluntatis Principis, aut legis; possunt autem esse indicium talis voluntatis, etiamsi mali sint. Et deinde id, quod tandem resultat ex tali consuetudine, non est malum, scilicet, ut similes actus sine malitia fiant, ablata lege, & in hoc censetur consentire Princeps, abrogando legem. Atque hoc modo consuetudo illa, licèt in modo, vel in fieri sit irrationabilis, non tamen in substantia (quia actus illi possunt licitè fieri) nec in termino, nec in effectu, quia & Princeps potest propter talem consuetudinem prudenter, ac rationabiliter legem abrogare, & completa consuetudine actus postea licitè fiunt, & jus ad eos libere faciendos justum est: nam potius est quædam carentia juris, seu prohibitionis, quæ rationabiliter auferri potuit. Addit vero Cajet. supra, & idem dicit Pan. licèt in principio agentes contra legem peccent, tamen eorum successores posse præsumere, ex aliqua rationabili causa legem illam fuisse non servatam. Quod quidem regulariter verisimile est, præcipuè, quando abrogatio sit per longam præscriptionẽ. Dico autem id non esse necessarium: nam licet omnes actus facti contra legem ante completum tempus præscriptionis, vel ante sufficienter præsumptam voluntatem tacitam Principis fuissent mali, nihilominus tandem completo tempore, vel indicio abrogaretur lex ex vi juris, vel tacitæ voluntatis Principis, quæ justa est, licet actus subditorum mali fuerint, ut declaratum est. Neque in hoc æquiparatur hæc consuetudo præscriptioni, ut in c. 1. declaravi.

Urgebit

25. *Objectio.* Urgebit vero aliquis, quia lex erat rationabilis (nam hoc eſt de ratione legis, & ibi ſupponitur vera, & valida lex) ergo conſuetudo contraria erit irrationabilis, non ſolum quia per malos actus introducta fuit, ſed etiam quia tendebat ad tollendam legem rationabilem, hoc enim contra rationem videtur, & cum illa ſint directe contraria, ſi unum rationabile eſt, aliud erit irrationabile. *Solutio.* Reſpondeo idem argumentum ſupra eſſe factum de abrogatione legis expreſſa, de qua conſtat, poſſe eſſe rationabilem, & juſtam, & eodem modo hic eſſe ſolvendum. Dico ergo, legem non rationabilem tanquam neceſſariam, ſed tanquam convenientem propter aliquos effectus, quibus non obſtantibus, ablatio legis, & conſuetudo ad illam tollendam poteſt eſſe rationabilis ſub aliis reſpectibus honeſtis, & convenientibus, ſicut duo contraria poſſunt eſſe probabilia, & quod in altera parte ſit aliquis exceſſus, non facit alteram eſſe irrationabilem, præſertim quia hæc comparatio ordinariè dubia eſt.

CAPUT XIX.

Utrùm abrogatio legis per conſuetudinem aliquam exceptionem, vel extenſionem admittat.

1. UT regula poſita in precedenti capite magis declaretur, opertet exceptiones aliquas, quæ ab illa fieri ſolent, expendere, & in fine etiam videbimus, an recipiat extenſionem. *Prima exceptio.* Prima ergo exceptio cogitari poteſt de lege pœnali imponente pœnam ipſo facto. Aliqui enim dixerunt, illam non abrogari per conſuetudinem præſcriptam, etiamſi rationabilis ſit, quia ſtatim, ac violatur, inciditur in dictam pœnam, & in factum damnatum. Ita referunt Joan. Andr. & Panormit. in cap. 1. de treug. & pace. Hæc tamen exceptio nullo jure fundatur, & eſt contra rationē, ideoque merito à dictis auctoribus rejicitur. *Exceptio rejicitur.* Quia etiam conſuetudo contra talē legem poteſt eſſe rationabilis, ut per ſe conſtat, & poteſt indicare ſufficienter voluntatem tacitam legislatoris abrogandi talem legem. Non enim minus poteſt hoc expedire ad commune bonum in lege pœnali, quàm in qualibet alia, quando illa non eſt conveniens moribus populi, vel experimento conſtat, non eſſe illis proficuam. Item verba, & ratio c. ultimi de conſuet. æquè in hanc legem conveniunt, ac in aliis. Denique poteſt hoc confirmari exemplo, in Extrav. 1. de ſimon. prohibente ſub cenſura, aliquid recipere pro ingreſſu religionis, & nihilominus uſu eſſe omnino abrogatam, probabile eſt, ut alibi diximus, & cenſet Nav. ca. 27. num. 106. & inde alia exempla ſumi poſſunt. Nec ratio contrariæ ſententiæ eſt alicujus momenti quia licet lex damnet actum, & pœnam imponat, quæ ipſo facto incurritur ſtante lege in ſua vi, uſu tamen fieri potuit, ut legis virtus omnino abrogaretur per rationabilem, & præſcriptam conſuetudinem, ſeu tacitum Principis conſenſum, & quando ad illum ſtatum pervenitur, jam actus non eſt damnatus, nec pœna dignus.

2. *Dubium. Diſtinctio notanda.* Eſt autem grave dubium, an poſſit conſuetudo derogare hujuſmodi legi quoad pœnam, relicta obligatione quoad culpam. In quo diſtinguunt aliqui inter legem imponentem pœnam ipſo facto, vel deſignantem imponendam. Et de hac poſteriori docent poſſe abrogari quoad ſolā pœnam, quod eſt certum & communiter receptū. Ratio verò ſpecialis eſt, quia talis lex quoad illam partem judicem inſtruit, & illum obligat. Unde ſicut aliæ leges derogari poſſunt, ita etiam hæc, ut eſt præceptum cadens in judicem. De lege verò imponente pœnam, vel cenſuram, v. g. ipſo facto, hoc negat Caſtro libro 2. de lege pœnali, cap. 12. citatque Hoſtienſ. in capit. de treug. & pace. & Tiraquell. qui de alia re loquitur, ut ſtatim dicam. Ratio eſſe poteſt, quia ſi lex non abrogatur in ſe, ſemper committitur culpa violando illam; ergo neceſſe eſt incurri pœnam. Ut ſi pœna ſit excommunicatio, neceſſariò incurritur, quia præcedit contumacia contra legem, & ſic de aliis effectibus pœnalibus, qui per ipſum legem fiunt, ergo nunquam poteſt lex quoad illos tantum derogari: ergo nec quoad ſolam pœnam. Confirmatur, quia talis conſuetudo eſſet irrationabilis, quia eò tenderet, ut peccata impunè fierent.

3. *Lex pœnalis poteſt per conſuetudinem abrogari, licet dicat ipſo facto.* Nihilominus contrarium dicendum eſt cum Panormit. in cap. 1. de treug. & pace, ubi etiam Felin. & alii communiter, Navar. commen. 3. de regular. num. 55. & in Manuali cap. 27. num. 106. Probari autem poteſt primo inductione. Nam olim filii clericorum ipſo jure naſcebantur ſervi in pœnam paternæ incontinentiæ, cap. *cum multa*, diſt. 15. & tamen per diſſuetudinem abrogata eſt illa pœna, manente eadem culpa, ut ibi notat Gloſſa. Item in Extravag. 1. de rebus Eccleſ. non alien. variæ ponuntur pœnæ ipſo facto, quæ per non uſum ceſſarunt, durante lege, ut videre licet in Navarr. dicto cap. 27. nu. 150. ex quo alia exempla peti poſſunt. Et quotidie videmus, revocari legem quoad pœnas, & non quoad præceptum ut noviſſimè fecit Clemens VIII. in Motu Sixti V. de modo recipiendi novitios in religionibus: derogatio autem, quæ fit per legem, poteſt etiam per conſuetudinem fieri, ut ex dictis conſtat. Ratio denique eſt, quia poteſt derogari legi, licet non abrogetur, l. *derogetur*, ff. de verbor. ſignif. ubi Gloſſa, *Derogatur enim, cum pars detrahitur, abrogatur vero cum prorſus tollitur*, ergo etiam per conſuetudinem poterit derogari, licet non abrogetur, ut rectè intulit Navarr. conſ. 1. de conſuet, quia eadem ratio in illa procedit: ergo quacunque ratione lex diviſibilis ſit, poterit in una parte derogari, & non in alia. Eſt autem ſeparabilis pœna legis a culpa: ergo poteſt conſuetudo derogare legi quoad impoſitionem pœnæ, relicta obligatione ad culpam. Quia talis pœna non eſt per ſe annexa culpæ, ſed ex Principis voluntate, quæ poteſt in una parte mutari, licet non mutetur in alia, ut per ſe conſtat, & ex uſu oſtenſum eſt. Et Princeps obligatur lege quoad vim directivam, licet non obligetur ad pœnam. Atque hoc modo dixit Gloſſ. in c. *denique*, diſt. 4. verb. *conſuetudine*, aliquando conſuetudinem excuſare à pœna temporali, licet non excuſet à gehennali.

4. *Ad fundamentum contrarium.* Ad rationem ergo in contrarium reſpondeo, quandiu conſuetudo non eſt præſcripta, ſeu non prævaluit contra pœnam, verum eſt illam incurri per tranſgreſſionem legis, nihilominus tamen accidere poſſe, ut licet pœna incurratur, nunquam ſervetur, & quod in ea diſſuetudine perſeveretur toto tempore neceſſario ad præſcriptionem, vel ad indicandam voluntatem Principis ſcientis, & tolerantis illam non obſervationem, ſeu non exequutionem pœnæ, & id ſatis ad abrogationem pœnæ, quanvis contra obſervationem legis non ſit inducta conſuetudo. Ad confirmationem dicitur, per talem conſuetudinem ſolum fieri, ut pœna legis non ſtatim incurratur, non vero ut delictum per ſuperiores puniri non poſſit, & debeat; & ideo non ſequitur, conſuetudinem eſſe irrationabilem. Sicut etiam quando pœna non ipſo facto incurritur, ſed per judicem imponenda eſt, licet per legem derogetur, ut judex non teneatur illam pœnam lege taxatam imponere, nihilominus non ligat judicem, quin aliter punire poſſit, ſi expediat, alioqui etiam talis conſuetudo irrationabilis eſſet.

5. *In quo ſenſu poteſt procedere diſtinctio prædicta.* Poſſet tamen aliquo modo illa opinio, ſeu diſtinctio applicari ad conſuetudinem irrationabilem contra legem, de qua multi Juriſtæ dicunt, quod licet non poſſit abrogare legem, nihilominus excuſare poteſt pœnā ejus. Quod ſentit Gloſſa prima in cap. *cum venerabilis*, de conſuet. & Gloſſ. in cap. 2. de tempor. ordin. verbo *antiqua*, in prima reſponſione, & Gloſſa in cap. *denique*, Et latè tradit Rochus in dicto cap. ult. de conſuet. ſuper ipſum textū, num. 33. & ſequentibus

uſque

usque ad n. 8. sect. 1. ubi multa circa hoc congerit. Dico igitur distinctionem supra positam de lege imponente pœnam latam, vel ferendam, posse ad hanc doctrinam applicari. Nam quando pœna est ipso jure imposita, non potest abrogari quoad illam, seu derogari propter solam consuetudinem irrationabilem, quia per talem consuetudinem nunquam potest consensus Principis indicari de totalis pœnæ remissione. Nec etiam valere potest talis consuetudo ad pœnæ diminutionem, si quoad hoc etiam irrationabilis sit, quia procedit eadem ratio, ut statim declarabo. At vero quando pœna est imponenda per judicem, potest consuetudo aliquam excusationem admittere saltem quoad diminutionem pœnæ, quia illam potest facere judex.

6.

1. *Advertendum.*

Et nihilominus circa hanc doctrinam adverto, aliud esse loqui de consuetudine irrationabili communitatis, aliud de privata consuetudine peccandi unius personæ. Hæc enim posterior consuetudo de se non excusat pœnam, etiam in foro humano, sed potius aggravat, quia aggravat culpam, & est modus peccandi magis contrarius communi bono, nec de hac loquuntur dicti auctores, sed de priori consuetudine publica. Circa quam duo præterea animadverti possunt. Unum est, duobus modis posse intelligi, talem consuetudinem excusare, vel minuere pœnam. Uno modo per abrogationem legis, vel aliquam derogationem, saltem quoad eam partem, qua pœnam imponit, alio modo per modum circumstantiæ actus, eo quod ex multitudine, & frequentia peccantium contra legem resultet aliqua ratio conveniens, ob quam pœna minuatur, vel remittatur, etiamsi lex in se non sit derogata.

2. *Notandum.*

3. *Notandum.*

Aliud notandum est consuetudinem contra legem pœnalem duobus modis posse esse irrationabilem, uno modo in tota ejus transgressione, id est, tam in commissione culpæ contra ipsam, quam irremissione, vel non observatione pœnæ per legem impositæ: alio modo potest esse consuetudo irrationabilis quoad legis transgressionem, non vero quoad non exequtionem pœnæ, ut si non obstante malitia transgressionis, pœna videatur nimis acerba aut præter mores patriæ, aut esse occasio graviorũ peccatorum, vel quid simile.

7.

Consuetudo irrationabilis quam vim habet.

Dico ergo consuetudinem irrationabilem quoad pœnæ conventiam non posse inducere excusationem pœnæ per modum abrogationis legis. Probatur, quia consuetudo irrationabilis non potest abrogare legem, cap. ult. de consuet. ergo nulla ex parte secundum id, quod irrationabilis est, potest derogare legi in eo, in quo illi contraria est: nam est eadem ratio, & proportio; ergo consuetudo irrationabilis in non exequenda, seu imponenda pœna lege præscripta nunquam potest derogare legi, etiam ut imponenti pœnam. Et hæc assertio tam in lege imponente pœnam ferendam, quam latam locum habet, ut ratio facta probat. Addo vero ulterius, licet consuetudo sit irrationabilis in transgressione legis, si verò in conniventia pœnæ rationem aliquam habeat, posse derogare legi quoad eam partem, qua pœnam imponit, sive ipso facto, sive per judicem ferendam. Probatur contraria ratione, quia omnis consuetudo ut rationabilis est potest prævalere contra legem secundum id, in quo illi contraria est, juxta idem cap. ult. ergo consuetudo rationabilis in dissimulanda pœna poterit derogare legi, ut imponit pœnam, licet non abroget absolutè, quoad obligationem, quia in eo rationabilis consuetudo est ut supponitur. Probatur consequentia, tum quia cum proportione procedit eadem ratio; tum quia utile per inutile non vitiatur quando separabilia sunt; hic autem separabilis est pœna à transgressione, ut ostensum est. Tum denique quia Princeps potest justè consentire in remissione pœnæ, etiamsi vis directiva legis integra maneat; ergo præsumitur id facere per consuetudinem in eo rationabilem, & præscriptam, vel sufficienter toleratam.

Consuetudo irrationabilis in conniventia pœnæ rationem habens potest quoad hanc partem legi derogare.

Ultimò verò addo, etiamsi consuetudo sit omnino irrationabilis quoad utramque partem, posse aliquam excusationem afferre per modum circunstantiæ, quando lex non imponit pœnam ipso facto, sed imponenda est. Et hoc modo existimo loqui Juristas. Et declaratur primo ex parte singulorum peccantium, tum quia ex publica consuetudine alicujus delicti, & præsertim tolerata, ordinariè resultat aliqua ignorantia, qua tale delictum minus grave existimatur, vel saltem inadvertentia circa deformitatem ejus, ex qua aliquo modo minuitur delictum, & consequenter reatus pœnæ. Tum etiam quia exemplum multorum est quasi vehemens tentatio inducens per modum cujusdam vehementis objecti, & passionis, quæ solet etiam aliquo modo excusare. Et hunc modum insinuat Glossa in dicto cap. *cùm venerabilis*, & magis ibi explicat Panormitan. num. 5. latius Rochus supra. Secundo ex parte reipublicæ solet ex multitudine peccantium insurgere occasio non exequendi pœnam, quia non potest tota multitudo facile puniri sine scandalo, vel magna perturbatione, aut majori detrimento reipublicæ, neque etiam expedit quosdam punire, & non alios, quam etiam generaret scandalum propter acceptionem personarum. Vel si quando id fieri potest in aliquibus propter specialem rationem: illi solent esse pauci, & excusatio in communitate populi locum habet. Et hi duo modi excusationis insinuantur in dicto cap. 2. de tempor. ordi. & hic posterior traditur à Gregor. in dicto cap. *denique*, distinction. 4. & insinuatur ab August. Epist. 50. in cap. *ut constitueretur*, 125. dist. 50. & clarius Epist. 64. cap. 1. dist. 44. Qui tamen non habet locum in pœna ipso facto imposita, quia lex nihil distinguit, sed semper eodem modo loquitur.

8.

Quomodo consuetudo irrationabilis quoad utramque partem potest aliquam excusationem afferre.

Panorm.

Rochus.

Gregor.

August.

Tandem potest in hoc puncto dubitari, an possit consuetudo relaxare legem pœnalẽ quoad directam obligationem, relinquendo nihilominus debitum pœnæ, (ut sic rem explicem) ex lege mista facere legem pure pœnalem. Hoc punctum attigit Tiraquel. in l. *si unquam*, verb. *revertatur*, in 24. discrimine inter pœnam latam, & ferendam, num. 350. & refert opinionem cujusdam Matthæi in Procem. Clementinæ distinguentis. Nam quando lex imponit pœnam ipso jure, etiamsi in dissuetudinem abierit, ait nihilominus incurri pœnam, & ad hoc citat cap. *Catholica*, 11. dist. cap. 2. de constit. in 6. & cap. de locato, quod non designat, sed nihil in toto illo titulo, vel in allegatis juribus invenio, quod ad rem faciat. Quando autem lex imponit pœnam tantum ferendam, tunc ait, si lex in dissuetudinem abiit etiam pœnam abrogari, ex c. *in istis*, d. 4. quod nihil etiam probat. De qua sententia nihil Tiraq. dicit, sed ad alios, quos refert, remittit.

9.

Dubium.

Tiraq.

Matth.

Mihi verò plane displicet. Quia vel est sermo de dissuetudine tantum inchoata, & insufficiente ad abrogandam legem, vel de perfecta, & consummata. Prior de se non derogat legi quoad primariam obligationem ejus, ut constat ex dictis, & ex dicto cap. ultimo de consuetudin. & consequenter nec ad præsens punctum refert, nec tollit debitum pœnæ, sive sit latæ, sive ferendæ sententiæ, quia nec impedit culpam, nec etiam contra pœnam per se est sufficiens. Si vero sermo sit de perfecta consuetudine, rursus inquiro, an de facto, seu necessitate, vel tantum de possibili intelligatur differentia, neutro enim modo applicari potest. Nam loquendo de necessitate, non est necessariũ, ut abrogata lege quoad obligationem, pœna ipso jure lata incurratur per actum contra legem ex consuetudine factũ; imo contrariũ est magis consequens, quia cessante culpa, cessare debet pœna, & ita hoc videtur magis frequens. Et è converso necessarium non est, ut in eo casu cesset pœna, quæ per legem esset tantum ferenda: nam potest consuetudo esse talis, ut obligationem culpæ auferat, non verò pœnæ, ut statim dicam; sic ergo non habet locum talis distinctio.

10.

Impugnatur ratio præcedens.

11. *Lex poteſt per conſuetudinem derogari quoad obligationem ad culpam relicta obligatione quoad pœnam Navarr.*

Abſolutè ergo de utraque lege dubitari poteſt ex ratione proximè facta, quia ceſſante cauſa adæquata ceſſat effectus; ergo ſi propter conſuetudinen ceſſat culpa, neceſſario ceſſat pœna, ſive lata, ſive imponenda, quia culpa eſt cauſa adæquata pœnæ. Unde conſuetudo aliter introducta irrationabilis eſſet. Nihilominus dico, fieri poſſe, ut conſuetudo deroget legi quoad obligationem ad culpam, relicto debito pœnæ, quando pœna intrinſece non ſupponit culpam. Ita colligo ex Navarr. in Commentar. c. *fraternitas*, ex toto diſcurſu illius, & præſertim ex num. ult. conſider. 3. quæ ibi non eſt perfecta, tamen ſine dubio huc tendebat. Ratio vero eſt, quia lex poteſt derogari, licet non abrogetur, & ita poteſt derogari in quacumque parte ſeparabili ab alia, relicta altera in ſua vi, ſed impoſitio, ſeu comminatio pœnæ eſt ſeparabilis ab obligatione ad culpā, ut conſtat ex dictis ſupra de lege pœnali, ergo poteſt lexmixta derogari in obligatiõe directa, & abſoluta, & relinqui in ratione legis purè pœnalis. Neque hoc eſt per ſe injuſtum, quia licet pœna ſtricto modo ſumpta referatur ad culpam, tamen latè ut eſt onus, vel pœna civilis, ſeu humana, ſatis eſt, quod habeat cauſam, & quaſi civilem culpam, Nec etiam eſt irrationabilis talis conſuetudo, quia poteſt habere congruam rationem ita mitigandi obligationem.

12. Et ſic fortaſſe multæ leges civiles imponentes exactiones, vel prohibentes venari, ligna ſcindere, vel aliquid ex regno extrahere, licet in principio directivæ fuerint, potuerunt uſu fieri meræ pœnales, & quaſi naturam mutare, quia non aliter ſunt obſervatæ, & illo tantummodo contra illas præſcriptum eſt. Dixi autem, *quando pœna non ſupponit intrinſece culpam*, propter cenſuras. Nam leges, quæ prohibent ſub cenſura ipſo facto, non poſſunt derogari quoad obligationem, quin etiam derogentur quoad cenſuram, quia cenſura intrinſece prærequirit culpā, & inobedientiam, quam non ita poſtulat quælibet pœna latè ſumpta. Poſſunt autem illæ leges vel ſimpliciter abrogari, vel tantum quoad cenſuram, ut de Extravag. 1. de rebus Eccleſ. non alien. cenſet. Navarr. dicto cap. 27. nu. 150. Ratio verò contrariæ ſententiæ nullius eſt momenti, quia licet ex vi legis actus damnetur, & pœna ſtatim incurratur ab iis, qui in principio peccaverunt, uſu tamen potuit utrunque, vel alterum tolli pro ratione conſuetudinis, & taciti conſenſus legiſlatoris.

Navarr.

13. *Secunda exceptio.*

Secunda exceptio eſt de legibus irritantibus; multi enim cenſent, has non poſſe conſuetudine abrogari, ita enim videtur colligi ex cap. *quod ſuper his*, de conſang. & affinit. quatenus in eo dicitur, non poſſe conſuetudine abrogari, legem Eccleſiæ prohibentem matrimonium inter conſanguineos. Et idem ſignificatur in cap. *ſuper eo*, de cognat. ſpirit. in prin. quoad conſuetudinem prohibentē matrimonium inter cognatos ſpiritualiter. Ratio autem non videtur eſſe poſſe alia, niſi quia lex illa eſt irritans. Et videtur ſentire Covarr. in 4. p. 2. cap. 6. §. 10. nu. 18. citans Dried. de libert. Chriſtian. l. 10. cap. 11. & plures alios pro hac ſententia refert Sanci. Qui licet videantur ſpecialiter loqui in materia matrimonii, inde vero inferunt generalem regulā, ſcilicet, non poſſe conſuetudinem facere habilē eum, quem lex fecit inhabilem: omnis autem lex irritans actum hominis, facit inhabiles perſonas ad talem actum, vel ad ſic contrahendum, ut dixit Concilium Tridentinum ſeſſ. 24. in decret. de matrim. & notavimus ſupra lib. 5. ergo ſi conſuetudo non poteſt perſonam inhabilem habilitare, neque etiam poterit legem irritantem abrogare: nam abrogando talem legem, habilitaret perſonam. Confirmari poteſt, quia lex irritans facit perſonam incapacem, quando circa illam verſatur; at conſuetudo non poteſt tollere incapacitatem perſonæ, ut eſt apud Juriſperitos receptum, Felin. in cap. *accedentes*, de præſcriptionibus, in 6. Decius in capit. *novit*, de judi. numero 12. Aim. Cravet. de antiquitat. tempor. 4. p. §. 3. Et poteſt inductionē oſtendi in irregularitatibus, cenſuris & ſimilibus impedimentis canonicis, non enim poſſunt conſuetudine tolli.

Covarr. Dried. Sanci.

Conc. Trid.

Felin.

Aim. Crave.

14. *Hæc etiam exceptio non eſt admittenda.*

Nihilominus hanc etiam exceptionē non cenſeo eſſe admittendā, quia caput ultim. de conſuetudinibus generaliter loquitur, dum ait, legem humanā poſſe abrogari per conſuetudinem habentem illas duas conditiones, ſed lex etiamſi irritet actum, humana eſt; ergo ſi conſuetudo illi contraria habuerit illas duas conditiones, abrogabit illam, ſi vero illas non habuerit, non erit exceptio ab illa lege. Dicere autem, non poſſe eſſe conſuetudinem rationabilem contra legem irritantem, voluntarium eſt. Quia lex irritans poteſt eſſe abrogabilis aliqua ratione honeſta, & ſæpè juſtè abrogatur, ut patet in lege antiqua prohibente matrimonia in quinto gradu, quæ nunc ſublata eſt; ergo eadem ratione conſuetudo contra hujuſmodi legem irritantem poterit eſſe rationabilis, & conſequenter poterit etiam vel eſſe præſcripta, ſi longo tempore duret, vel indicare conſenſum tacitum Principis, ſi illam ſciat; ergo poterit legem abrogare. Et confirmatur, quia conſuetudo poteſt inducere legem irritantem, nt ſupra dictum eſt; ergo & abrogare irritantem legem. Probatur conſequentia: nam eadem eſt ratio, ut fatetur Covarruvias ſupra, quia per utramque indicatur conſenſus Principis, & in utraque poteſt eſſe materia honeſta, & rationabilis, ut declaratum eſt. Atque hanc ſententiam ſenſit Gloſſa in capit. *fruſtra*, d. 8. verb. *conſuetudinem*, dicens perſonam ineligibilem poſſe conſuetudine fieri eligibilem, utique abrogando legem per quam fiebat ineligibilis, ex capit. *nos conſuetudinem*, diſt. 12. Idem tenet Innocent. in capit. 1. de cognation. ſpirituali in fine, loquens in materia matrimonii, & in impedimentis irritantibus, de quibus maxime ſolet dubitari, & illum ſequitur Turrecremata in cap. *placuit*, diſt. 32. articul. 2. cū Hoſtienſe in ſumm. titul. de cognation. ſpiritual. Gabr. in 4. di. 42. quæſtion. 1. articul. 3. dub. 6. & Sancius lib. 7. de matrimon. diſputat. 4. num. 4. Hoc etiam apertè ſupponunt Doctores, afferentes poſſe conſuetudinem derogare legi danti formam, & ſolemnitatem actui, non ſolum accidentalem, ſed etiam ſubſtantialem, jure poſitivo introductam. Quod tenet Roch. in dict. cu. ult. ſect. 2. n. 34. & 35. ubi alia referet.

Covar. *Gloſſa.* *Innoc.* *Turrecr.* *Hoſtienſ.* *Gabr.* *Sanci.* *Roch.*

15. *Ad fundamenta oppoſita.*

Ad alia in contrarium propoſita reſpondeo, in primis authores qui ſentiunt, impedimenta irritantia matrimonium, non poſſe auferri conſuetudine, formaliter non eſſe nobis contrarios; non enim fundantur in univerſali principio, quod lex irritans non poſſit conſuetudine abrogari, ſed in ſpeciali conditione talis conſuetudinis in materia matrimonii, qui putant, vel eſſe turpē, vel irrationabilem de ſe, vel ſaltem eſſe lege reprobatam: quod in propria materia examinādum eſt, & in ſequenti exceptione aliquid in generali dicemus. Non eſt autem veriſimile, eos ſenſiſſe, omnem conſuetudinem contra legem irritantem eſſe irrationabilem, quia nec talis conſuetudo ſemper invenitur in jure reprobata, ut per ſe conſtat nec ex ſola rei natura id poteſt cū veriſimilitudine cogitari, ut oſtenſum eſt.

16. *Dupliciter quis fit habilis per conſuetudinem.*

Deinde addo duobus modis poſſe intelligi perſonam inhabilem ratione legis fieri habilem per conſuetudinem. Primo per abrogationem legis inducentis illam inhabilitatem, & hoc modo dicimus, id poſſe fieri per conſuetudinem. Nam ſi illa inhabilitas ſit pœna, ſicut poteſt abrogari lex pœnalis quoad alias pœnas ipſo facto impoſitas, ita etiam quoad hanc, quia eſt eadem ratio. Si vero non ſit pœna, ſed propter aliquam indecentiam, vel aliam juſtam cauſam ſit introducta, tunc videndum eſt, an eadem indecentia, vel ratio ſubſiſtat, vel ceſſaverit. Nam in priori caſu conſuetudo eſſet irrationabilis, & ex ea parte inefficax: in poſteriori autem caſu, etiam poterit conſuetudo legi derogare, & facere, ne illa inhabilitas contra-

contrahatur. Secundo potest intelligi, ut persona inhabilis, vel incapax fiat habilis per modum præscriptionis talis habilitatis absque derogatione legis universalis, & hic modus videtur impossibilis: non pertinet autem ad rem, de qua tractamus, quia non de præscriptione, sed de consuetudine propria, & legali agimus. Et potius inde confirmatur, quod supra dictum est, privatum usum singularis personæ non posse derogare legi: nam inde fit, ut non possit præscribere contra prohibitionem ejus.

17. *Quo sensu vera habet sententia prædicta.*

Et juxta hunc modum procedere potest sententia Juristarum, seu axioma ultimo loco allegatum, ut patet in exemplo cap. *quando.* de consuetud. quod ab eis adducitur. Simplices enim sacerdotes nulla consuetudine acquirere possunt jus ministrandi Sacramentum confessionis, quia non obstante quacunque præscriptione, vel inveterata consuetudine, lex divina id prohibens semper manet integra, nec humana consuetudo contra illam potest prævalere. Et idem est in lege positiva, nullus enim inhabilis, v. g. illegitimus potest præscribere sua consuetudine capacitatem contrariam, quia lex Ecclesiastica semper manet in sua vi, posset tamen per consuetudinem communem derogari, & ita nihil obstat inductio de censuris, &c. Nam consuetudo non potest facere, ut excommunicatio per solum aliquem usum sine absolutione tollatur, sed potest facere, ut non incurratur, derogando legi, per quam inducebantur, & idem est in similibus impedimentis.

18. *3. Exceptio.*

Tria distinguenda.

Tertia exceptio est de lege, quæ non solum præcipit, sed etiam prohibet omnem consuetudinem contrariam, & derogat illam, non tantum præteritam, sed etiam futuram. Circa quam exceptionem oportet distinguere tria illa, quæ supra numeravimus, revocare consuetudinem, prohibere consuetudinem & reprobare consuetudinem. Certum ergo est, solam revocationem consuetudinis legi humanæ additam expresse, non impedire, quominus talis lex per subsequentem consuetudinem derogari possit. Quia illa lex non prohibet consuetudinem futuram, ut suprà ostendi; ergo non obstante revocatione præteritæ consuetudinis, potest subsequens esse honesta, & rationabilis, cum nec sit prohibita, nec ex natura rei necessariò sit turpis, aut omni ratione destituta, id enim gratis fingeretur; ergo poterit successu temporis præscribi, ignorante legislatore, vel ab illo sciente ita tolerari, ut voluntatem ejus tacitam ostendat; ergo poterit legem abrogare. Et ita communiter exceptio non sit de hujusmodi lege, ut constat ex supradictis & ex his quæ tradit Covarr. libro 3. variar. cap. 13. num. 4. & videri potest Burgos de Paz. in l. 1. Tauri, 464. & 479.

Revocatio consuetudinis quid operatur.

19. *Prohibitio consuetudinis quem effectum habet.*

In lege autem prohibente omnem consuetudinem contrariam etiam futuram videtur valde probabilis hæc exceptio. Primo, quia talis consuetudo eo ipso, quod specialiter prohibetur, irrationabilis est, ergo nunquam potest præscribi, ergo nec legem abrogare. Secundo, quia alias nullum effectum haberent in tali lege illa verba, quibus etiam in futurum consuetudo prohibetur, quia actus, per quos induci, vel meliorari potest talis consuetudo, ex vi legis præcipientis absque illa clausula prohibiti sunt, & consequenter etiam eorum frequentia, ergo ad prohibendam consuetudinem facti non erant necessaria illa verba: ergo maxime intendunt prohibere consuetudinem juris, ne superflue posita esse censeantur: ergo aut efficaciter illam prohibent, ita ut contra legem induci non possit, & habemus intentum, aut si hanc efficaciam non habent illa verba, superflua etiam sunt, quia ratione illorum consuetudo non est magis prohibita, nec alium possunt habere moralem effectum. Tertio in consuetudine præscriptionis eo ipso, quod lex prohibet, ne aliqua res præscribi possit, nulla consuetudine fieri potest, ut præscribatur l. *ubi lex*, ff. de usu cap. ergo similiter eo ipso, quod lex prohibet consuetudinem contra legem, efficaciter operatur, ut contra talem legem nulla consuetudo præscribi possit, aut valere.

20. Quarto, quia consuetudo non potest abrogare legem, ex tacito consensu Principis, ut dictum est, hic vero consensus non potest præsumi, ubi ipse legislator expresse illum negat per prohibitionem futuræ consuetudinis suæ legi additam: ergo. Quintò, si princeps dicat, ut lex, vel privilegium non possit abrogari; nisi expresse, non poterit tacite tolli, sed hoc ipsum facit, quando prohibet omnem contrariam consuetudinem induci, ergo. Deniq; legislator potest irritare futuros contractus, ut non valeant: ergo etiam poterit irritare futuram consuetudinem: sed hoc intendit, quando illam prohibet, quia alias inutilis esset prohibitio, ut argumentabamur; ergo. Atque hanc exceptionem indicat Glossa in cap. 1. de constitution. in 6. multo vero clarius Glossa in Extravag. 2. de election. Jan. 22. Idem sentire videntur Anto. de Butr. in cap. ult. de consuet. Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. Syl. verb. *consuetudo* q. 6. Angel. num. 9. & Bald. Bartol. in tract. de dotib. p. 6. privil. 2. num. 18. & 19. Soto lib. 1. de justit. q. 7. articul. 2. verb. *hoc ergo memoriæ*, &c. & idem videtur sentire Covarruvias supra cum multis, quos refert.

21. *Pura prohibitio non obstat consuetudini introducendæ.*

Nihilominus probabilius censeo, si lex fiftit in pura prohibitione futuræ consuetudinis, & illam non reprobat, posse sub sequentem consuetudinem introduci, quæ vim habeat abrogandi eandem legem. Ita docuit Nav. in Comment. de spoliis §. 14. num. 8. qui id colligit ex Gloss. in Clement. in ult. de elect. Vasq. 1. 2. disp. 177. cap. ult. & Soto tandem cum aliqua limitatione hoc admittit. Medin. dicta q. 97. artic. 3. Gutier. lib. 3. Practicar. quæstion. cap. 32. Ac denique Covar. & alii non resistunt, licet non ita distincte rem declarent. Ratio fumenda est ex supra dictis, quia non obstante tali prohibitione legis, potest consuetudo subsequens non esse irrationabilis, ut ostendimus: supposita verò hac conditione, facilè potest adjungi altera de temporis cursu, vel usque ad præscriptionem interveniente ignorantia Principis, vel usque ad indicandum sufficienter voluntatem tacitam Principis scientis, & tolerantis consuetudinem, ut etiam est per se manifestum, & satis probatum ex dictis. Ergo in tali consuetudine habet locum, vel decisio capitis ultimi de consuetudine, quando fuerit rationabilis, & præscripta, quia nulla ratio exceptionis dari potest cum hæc etiam sit lex humana, quantumvis prohibeat futuram consuetudinem. Vel certe urgebit naturalis ratio, quando Princeps habuerit scientiam consuetudinis, & illa indicaverit tacitam voluntatem ejus, quia illa voluntas efficax est ad revocandam priorem legem, non obstante omni prohibitione in illa facta. Nam hæc ipsa prohibitio futuræ consuetudinis per solam voluntatem Principis facta erat, & dum idem Princeps, vel successor ejus illam videt, & tolerat, ac tacite consentit, priorem voluntatem mutat; ergo abrogat totam priorem legem. Atque hæc ratio magis confirmabitur solvendo rationes pro contraria sententia factas.

22. Ad primum negatur antecedens. Nam aliud est, consuetudinem esse irrationabilem, aliud esse prohibitam, potest enim prohiberi, etiamsi irrationabilis non sit, nec ex vi solius prohibitionis fit irrationabilis, quæ omnia supra declaravi. Ad secundum, quod est difficilius, respondeo, primum effectum illius prohibitionis esse, ut talis consuetudo in dubio semper præsumatur irrationabilis, quando oppositum non constiterit, nec probatum fuerit, quia cum superior illam specialiter prohibuerit, verisimile est illam judicasse irrationabilem, maxime quando res est dubia, ut intelligi potest ex adductis per Rochum Curtium in dicto capit. ultim. sect. 7. num. vigesimo quarto. Alter defectus esse potest, ut gubernatores, & custodes legum magis invigilent, & non permittant talem consuetudinem

iterum introduci. Tertiò veriſimile eſt, ſubditos majori obligatione teneri ad abſtinendum à tali conſuetudine, propter voluntatem ſuperioris ſpecialiter declaratam. Quartò, & maximè poteſt deſervire, ut talis conſuetudo vix aut nunquam poſſit derogare tali legi, niſi poſt longum tempus, & legitimam præſcriptionem, quia antea vix poteſt præſumi de voluntate Principis, etiamſi conſuetudinem ſciat, vel certe multo plures circumſtantiæ neceſſariæ erunt, & major temporis diuturnitas ad illam præſumptionem contra talem legem, propter contrariam voluntatem Principis magis expreſſè, & ſpecificè in illa declaratam, & hoc præcipuè videtur Soto voluiſſe.

23. Ad tertium negatur conſequentia, quia in præſcriptione privata, & propria nunquam præſumitur mutata voluntas Principis, nec eſt aliquod jus, in quo talis præſcriptio jure prohibita poſſit inniti; at in præſenti ſemper manet integra virtus legis dantis hanc vim conſuetudini rationabili, & præſcriptæ, & manet naturalis ratio tacitæ voluntatis Principis derogantis priori. Ad quartum negatur minor: nam licèt Princeps expreſſè prohibuerit futuram conſuetudinem, poteſt illam voluntatem mutare, & præterea nunquam abſtulit ſuam vim conſuetudini præſcriptæ rationabili. Ad quintum vera eſt major, ſi Princeps perſiſtat in eadem voluntate, poteſt autem illam mutare. Item ſicut expreſſa derogatio ſolet fieri non obſtante illa clauſula, per verba quaſi reflexiva, ut derogando ſpecialiter legi, *etiamſi talem clauſulam habeat*, vel in generali, *Sub quacumque verborum forma lata ſi*: ita in conſuetudine tota hæc reflexio, & derogatio includitur, quatenus indicat ultimum conſenſum Principis, qui contra omnem priorem poteſt prævalere. Deinde poteſt negari minor, quia non ſunt æquipollentia, prohibere futuram conſuetudinem, & dicere, ut lex non poſſit, niſi expreſſè derogari. Ad ſextum negari poteſt, hanc prohibitionem æquivalere irritationi, quia ſine illa poteſt habere alios effectus, ut ad ſecundum dictum eſt. Quia vero aliquando illa clauſula ponitur per verbum irritandi, ut patet ex dicto Extravagant. 2. de elect. reſpondeo irritationem hanc ſemper pendere ex voluntate Principis. Unde quia conſuetudo indicare tandem poteſt voluntatem Principis contrariam, ideo poteſt, non obſtante illa irritatione, habere ſuum effectum, ſicut diximus, legem irritantem poſſe conſuetudine auferri.

Ad 3.

Ad 4.

Ad 5.

Ad 6.

24. *Lex reprobans conſuetudinem quomodo vinci poteſt ab ea.*

Denique de lege reprobante conſuetudinem dicendum eſt, non poſſe per conſuetudinem contrariam abrogari, niſi tanta ſit in rebus facta mutatio, ut certò conſtet, ipſam etiam conſuetudinem illam conditionem mutaſſe. Et ita etiam hæc non eſt propria exceptio à regula conſtituta. Prima pars recepta communiter eſt, ferè ſine diſſenſione, ut conſtat ex Panorm. in c. 2. de probat. n. 7. & 8. cum aliis ibi, Gloſſa in c. unic. de Cleric. non reſid. in 6. verb. *improbantes*, junctо verbo, *receperit*, cum aliis ibi. Navar. & Covar ſuprà, cum multiis aliis, quos ipſi referunt, & Tiraq. in præfation. ad retract. n. 18. & 19. Et ratio eſt clara, quia illa conſuetudo ſemper eſt irrationabilis, ut ſuprà probatum eſt, & ideo nunquam habet conditiones poſitas in dicto c. ult. nec eſſe poteſt ſignum ſufficiens tacitæ voluntatis Principis. Secunda item pars eſt communis, ut ex Covar. intelligi poteſt, qui refert plures, & multo plures Sanc. lib. 7. de matrim. diſp. 4. num. 14. Ratio autem eſt, quia lex non ſemper reprobat conſuetudinem propter intrinſecam malitiam, quam habet, ſed propter aliquod periculum, vel quia ita tunc cenſetur expedire reipublicæ, vel Eccleſiæ propter aliqua incommoda vitanda. At verò in hujuſmodi rebus ſæpe contingit, ut conſuetudo, quæ uno tempore erat rationabilis, in alio non ſit; ergo idem è contrario poteſt contingere; ergo ſi id contingat in aliqua conſuetudine reprobata per legem, non obſtante reprobatione, deſinet eſſe irrationabilis, vel quia jam re vera moraliter loquendo, non eſt illa conſuetudo, de qua talis lex loquebatur, vel quia totaliter & univerſè ceſſavit illa lex quoad illam partem, & ita etiam ceſſavit effectus ejus; ergo jam tunc poterit illa lex abrogari tali conſuetudine. Unde facile etiam probatur tertia pars aſſertionis, quia tunc conſuetudo derogans legi ſemper eſt rationabilis, & nunquam eſt impotens ad hunc effectum, niſi vel quia eſt irrationabilis, vel quia non eſt legitimè præſcripta, nec ſufficiens ad indicandam tacitam Principis voluntatem; nulla ergo ibi ſit exceptio.

Panorm. *Gloſſa.* *Navar.* *Covar.* *Tiraquel.* *Covar.* *Sanc.*

Quarta exceptio ponitur à multis Canoniſtis, ut abrogatio legis per conſuetudinem præſcriptam non habeat locum in ſacramentalibus. Primò ex cap. 2. de tempor. ordin. ubi reprobatur conſuetudo ordinandi ad ſacros ordines extra quatuor tempora. Secundò ex capite, *ſuper eo*, de cognat. ſpirit. ubi ſimiles conſuetudines reprobantur. Tertiò ex capite, *quod ſuper*, de conſanguinitat. ubi ſimilis conſuetudo rejicitur. Quartò ex Clemen. V. in Clement. ultim. de ætate, & qualit. ubi confirmat conſuetudinem circa ætatem præficiendorum ad ordines, quæ contra antiquos Canones erat introducta, indicans, non potuiſſe prævalere conſuetudinem illam, niſi ipſe illam confirmaſſet. Unde in illa materia quidam volunt, nullam conſuetudinem valere ſine lege expreſſe derogante priori, ut Hoſtienſ. in ſumma, titul. de ſecundis nupt. num. 2. ad finem. Alii volunt ſaltem requiri ſcientiam Papæ cum tacito conſenſu, ut Richar. in 4. diſt. 42. artic. 3. quæſtio. 2. Gloſſa, & Doctores in capit. *vir.* de ſecundis nupt. & plures alii, quos Sanci. refert.

25. *Hoſtienſ.* *Hoſtienſ* *Richard.* *Gloſſa.*

26. *Exceptio rejicitur.*

Veruntamen etiam hæc exceptio non eſt neceſſaria, quia ex dictis juribus non colligitur, & regula dicti c. ultim. generalis eſt, nec apparet congrua ratio faciendi exceptionem. Et ita cenſent multi ex auctoribus, quos ſuprà citavi, qui generaliter negant requiri ſcientiam Principis ad hunc effectum, & in ſpeciali Palud. 4. d. 42. q. 3. a. 1. & ibi Supplement. Gabr. quæ 2. artic. 2. & Sanci referens plures lib. 2. diſp. 82. n. 20. & Navar. latè in ſumma, cap. 22. n. 83. ubi reprehendit Rochum dicto cap. ult. ſect. 4. num. 27. eo, quod de hac re dubitaverit. Sed ille ſatis inclinat in hanc ſententiam, & bene illam confirmat, voluit tamen ab antiquioribus modeſtè diſcedere. Probat autem hanc ſententiam Navar. ex eodem capit. 2. de tempor. ordin. quod Hoſtienſ. pro ſe allegat: nam illa conſuetudo antiqua antequam eſſe revocata per legem valida fuiſſe ſignificatur ibi, *Niſi multitudo, & antiqua conſuetudo terræ eſſet, taliter ordinati non deberent permitti in ſuſceptis ordinibus miniſtrare*, ubi Gloſſa ver. *antiqua*, circa finem, id intelligit de conſuetudine rationabili, & præſcripta, & ſignificat excuſaſſe à culpa etiam in illa materia. Et ita reſponſum eſt ad Primum. Deinde poteſt confirmari hæc ſententia ex cap. 1. de cognat. ſpirit. ibi, *Niſi conſuetudo Eccleſiæ*, & loquitur in materia ſacramentali. Verum eſt, conſuetudinem, de qua ibi eſt ſermo, non eſſe contra legem præcipientem, ſed ſupra illam, vel contra permittentem. Sed certè ſi conſuetudo poteſt introducere novam legem, & obligationem in materia Sacramentali, non eſt, cur non poſſit etiam abrogare. Et ita patet reſponſio ad ſecundum, & tertium: nam in illis juribus non dicitur, conſuetudines illas non potuiſſe valere propter materiam Sacramentalem, ſed quia vel irrationabiles judicantur, vel juſtis de cauſis reprobantur. E contrario vero ad quartum ex Clemen. Reſpondetur ibi confirmari conſuetudinem, quia voluit Papa illam expreſſe approbare, non quia prius valida eſſe non potuiſſet contra antiquiores canones.

Navar. *Hoſtienſ.* *Gloſſa.*

Unde tandem concludo, regulam datam nullam pati exceptionem, quia præter dictas nullæ aliæ probabiles occurrunt, nec à Doctoribus affe-

27. *Regula in principio.*

runtur,

18 *data nullam patitur exceptionem. Navar.*

runtur, & rationes factæ videntur eandem posse habere vim contra quamcumque aliam, si cogitetur. Et ideo recte dixit Navarr. cons. 1. de major. & obedi. numero 3. *Omnis consuetudo rationabilis præscripta valet contra quodcumque jus humanum.* Nam addens, *omnis*, & *quodcumque*, satis significavit, nullum esse locum exceptioni. Denique quoties aliqua consuetudo, licet communis, & antiqua, dicitur in jure non prævalere contra legem, semper pro ratione redditur, quia est irrationabilis, vel corruptela, & cæt. ergo signum est, quoties rationabilis est, si antiquitatem etiam habeat sufficientem, nihil illi deesse ad derogandum legi.

28. *De extensione consuetudinis.*

Tandem verò quærendum supereſt, an regula illa aliquam extensionem, vel ampliationem admittat. Sed in hoc puncto Juristæ communiter, etiamsi admittant extensionem in consuetudine præter jus, quæ novum jus inducit, nihilominus de hac consuetudine legi contraria, & illam abrogante pro regula statuunt, non debere extendi. Ita sentit Abbas in cap. 2. de consuet. num. ult. cum Innocent. ibidem, & tradit late Jason in l. *de quibus*, ff. de legib. & copiose Rochus supra Sect. 4. à num. 7. usque ad 23. ubi novem limitationes ponit, quas hîc expendere necesse non est. Nam (ut dixi) hæc quæstio eadem est in consuetudine, quæ in lege seu statuto. Unde sicut lex revocans aliam, non extenditur per se, ac regulariter loquendo, quia talis lex odiosa, & quodammodo gravis censetur, quia correctio jurium vitanda est, ita consuetudo abrogans legem odiosa censetur, & quodammodo exorbitans, ideoque stricti juris est, & non extenditur. Nisi forte quando materia talis fuerit, ut consuetudo censeatur favorabilis simpliciter: tunc enim eam extensionem admittet, quam favores admittunt, dummodo extensio non excedat terminos consuetudinis, quæ ad unguem servanda est, ut dixit Baldus in l. *quicumque*, C. de servis fugit. nu. 20. ideoque de hac extensione, prout à Juristis tractatur nihil amplius hic dicere necesse est.

De consuetudine legi contraria negant. Abb. Jason. Innoc. Rochus.

29. *Consuetudo contra jus quem effectum habeat.*

Potest tamen specialiter inquiri, an consuetudo contra jus possit non solum illi derogare, sed etiam jus contrarium inducere. Potest enim interdum lex tolli purè negativè, ita scilicet, ut non obliget, licet actus ejus non prohibeatur, vel contrarius non præcipiatur: aliquando vero tollitur etiam contrariè, præcipiendo scilicet actum, quem prohibebat, vel prohibendo quem præcipiebat. Et breviter dico utrumque posse fieri consuetudine legitima. *Resolutio.* Probatur, quia utrumque fieri potest per legem scriptam: ergo & per consuetudinem. Item consuetudo potest sub utraque ratione, & intentione contra legem induci, & potest esse rationabilis, & sufficienter præscribi. Ut tamen hæc præscriptio specialiter declaretur, potest consequenter inquiri, an illi duo effectus possint simul, & eodem tempore fieri, atque adeo una, & eadem consuetudine, vel tantum successivè. Nam quod successivè fieri possint, clarissimum est: quia prius potest abrogari lex per legitimam consuetudinem, merè negativè, & sola intentione tollendi talem obligationem, & postea poterit continuari consuetudo animo inducendi legem, & ita est veluti nova consuetudo: nam ex quo tempore lex fuit abrogata, jam consuetudo non est contra jus, sed præter. Unde indigebit quidem novo cursu temporis ad inducendam legem, non tamen ultra longum tempus, quod ad consuetudinem præter jus sufficere solet.

30. *Dubium.*

Difficultas vero est, an simul, & eodem tempore eisdemque actibus possit utrumque fieri. Videtur enim non posse, quia quando lex resistit, non potest alia lex introduci, quia non possunt consensus Principis, expressus, ac tacitus esse contrarii: ergo necesse est, ut prius lex existens abrogetur, ut alia possit introduci. Unde in leg. 3. titul. 2. partit. 1. dicitur, non posse usum contra legem, legem inducere, nisi prius lex præexistens tollatur. Nihilominus dico, posse eodem tempore, eademque consuetudine legem auferri, & contrariam induci. Probatur, quia potest consuetudo utroque respectu esse rationabilis, & sub utroque fieri, ergo etiam poterit sufficienti tempore sub utraque ratione præscribi, vel significare sufficienter consensum Principis tacitum de utroque effectu. Confirmatur, quia per unum actum expresse ferendi legem contrariam priori potest una auferri, & alia introduci expresse; ergo idem poterit fieri tacitè; est enim eadem ratio. Neque obstat ratio in contrarium, quia ad id sufficit prioritas naturæ, ut nostro more loquamur. Verum est enim, non posse consuetudinem contra legem novam legem inducere, nisi tollatur lex contraria, sed satis est, ut tollatur simul tempore, & quod nostro modo intelligendi præcedat ordine naturæ abrogatio prioris. Nam in illo gradu est simpliciter prior, quia legis ablatio est veluti necessaria dispositio ad inductionem posterioris, & non fit proximè, & immediatè, & quasi formaliter per introductionem novæ legis, sed per abrogationem, quæ absolutè fieri posset sine nova lege. Et in hoc sensu potest illa lex partitarum sufficienter intelligi, quidquid ibi Greg. Lop. aliter sentire videatur.

CAPUT XX.

Quibus modis possit consuetudo mutari.

1. *De mutatione consuetudinis.*

QUamvis de mutatione legis humanæ superiori libro generatim dictum sit, & ibi dicta possint magna ex parte ad jus consuetudinis applicari: nihilominus aliqua exponere oportet, quæ hujus juris propria esse videntur. Habent autem locum circa consuetudinem illi duo mutationis modi, quos supra in lege distinximus, *Duplex modus mutationis.* scilicet, quasi ab intrinseco per solam privativam cessationem, vel ab extrinseco per actionem contrariam alicujus agentis. De priori modo nihil aliud dicendum occurrit, nisi per solam mutationem materiæ quoad ejus honestatem, vel publicam utilitatem posse consuetudinem per seipsam absque extrinseca revocatione cessare. Quod enim possit mutari materia consuetudinis, per se notum est, tum experientia, tum ex naturali conditione rerum humanarum. Quod vero tanta possit esse mutatio in materia ut per se cesset consuetudo, ac desinat obligare, patet, quia necesse est, ut consuetudo in aliqua ratione fundata sit, & propter aliquem finem adæquatum sit introducta, quia hoc postulat essentialis ratio legis; ergo si ita res mutentur, ut cesset ratio, & finis consuetudinis, non solum in particulari, sed etiam in generali, desinet etiam consuetudo obligare. Imò si finis non tantum negativè, sed etiam contrariè cessaret, posset oriri obligatio non servandi consuetudinem. Ut, si consuetudo inciperet esse moralis occasio peccandi, vel aliter nociva communi bono reipublicæ. Idemque erit, si in particulari casu contingat, ut non tantum negativè cesset ratio consuetudinis, sed etiam contrariè, sicut de lege dictum est. Nam eadem proportionalis ratio in consuetudine locum habet. Denique quod hoc tantummodo contingat, consuetudinem per se cessare, patet, quia non pendet ex alia causa quasi conservante per actualem influxum. Nam licet pendeat ex voluntate Principis, satis est ad illius conservationem, quod à Principe non revocetur, & idem est de populo, quatenus ab illo pendere potest.

2. *Revocatio consuetudinis.*

Omisso ergo illo genere mutationis, solum de revocatione consuetudinis dicendum est, quæ à Principe per legem, seu expressam voluntatem vel à populo per contrariam voluntatem fieri potest. Quos duos modos revocationis posuit lex 6. tit. 2. part. 1. & sunt frequentes in jure. Et sub revocatione comprehendimus non solum integram abrogationem juris consuetudinarii, sed etiam partialem derogationem, quia

eandem proportionem ſervant. De diſpenſatione autem in jure conſuetudinis nihil dicere neceſſe eſt, quia vel ſub revocatione partiali comprehenditur, vel ſi aliquo modo differt, vel pertinet ad privilegium, de quo ſequenti lib. dicemus, vel eadem eſt ratio de illa, quæ de diſpenſatione in lege humana, de quo ſatis ſuperiori libro dictum eſt.

3. *Lex poſterior contraria revocat conſuetudinem.*

Dico ergo primò: Conſuetudo revocatur per legem poſteriorem contrariam præcipuè quando legiſlator illam non ignorat. Supponit hæc aſſertio poteſtatem in Principe, qui poteſt leges ferre, ad revocandam conſuetudinem. Quod eſt manifeſtum in jure, c. *cum conſuetudinis*, de conſuet. c. 1. de conſt. in 6. l. 2. quæ ſit long. conſuet. Nam quod ibi dicitur, non eſſe tantam vim conſuetudinis, ut legem vincat, in uno ſenſu, maximè verum habet de lege ſubſequente conſuetudinem. Ratio verò eſt manifeſta, quia conſuetudo non habet vires, niſi ex voluntate ſaltem tacita ejus, qui poteſt legem ferre; ergo per eandem voluntatem poterit conſuetudo revocari, & vires amittere, imò & prohiberi, ac contrarium præcipi. Si enim Princeps poteſt per poſteriorem legem revocare priorem, per expreſſam voluntatem à ſe factam, quomodo non poterit revocare conſuetudinem tacita voluntate ſua introductam per poſteriorem legem, & voluntatem expreſſam? In hoc ergo nulla eſt controverſia, nec dubitandi ratio ſi additur, *Non obſtante contraria conſuetudine*, tunc maximè revocari conſuetudinem, quia non poteſt clarius legiſlator ſuam mentem explicare.

4. *Objecti.* *Reſp.* *Gloſſa.*

Poteſt verò in præſenti objici lex uni. de feudi cognit. ubi ſic dicitur, *Legum Romanarum non eſt vilis auctoritas, ſed non adeò vim ſuam extendunt, ut uſum vincant, aut mores.* Reſpondeo in primis, id intelligi à Gloſſa ibi, eſſe ſpecialem in feudis, ſed non reddit rationem. Cujac. ibi id intelligit de conſuetudine in contradictorio judicio confirmata. At hæc etiam tollitur per legem. Alii intelligunt, illam legem loqui in locis extra ditionem Romanam, ubi leges Romanorum non habent vim legum, niſi quatenus à Principibus acceptantur, & in illis locis dicitur, præferendam illis eſſe conſuetudinem. Sed hoc & reddit ſententiam frivolam, quid enim mirum, quod lex non obligans, & extranea non vincat conſuetudinem obligantem, & propriam? & non ſatisfacit, quia ibidem ait Obertus, *Judicium de feudis etiam legibus noſtris contrarium dici ſolet.* Unde Bald. ibi ait, ſenſum eſſe, cauſas feudales decidi conſuetudine, non legibus ſcriptis, ſive Romanorum, ſive Longobardorum. Quod intelligendum puto de legibus univerſalibus: nam ſi eſſent propriæ leges ſcriptæ de feudis, ab habentibus poteſtatem latæ, illæ vincerent conſuetudinem ſervando regulam datam. Senſus ergo erit in materia feudorum proprias conſuetudines eſſe ſervandas, non obſtantibus generalibus legibus aliter diſponentibus. Vel certè intelligi poſſunt illa verba de conſuetudine præſcriptionis, in qua maxime ſolent feuda fundari, quia leges Romanorum non præjudicant huic conſuetudini, quia non tollunt jura, & dominia, per conſuetudinem præſcriptam comparata.

Bald.

5 Maxime autem locum habet aſſertio poſita, quando in lege additur clauſula, *Non obſtante conſuetudine*, quia non poteſt legiſlator mentem ſuam clarius explicare. At verò quando non additur illa clauſula, in primis requiritur repugnantia inter legem, & conſuetudinem, ita ut non poſſit lex obſervari, ſi conſuetudo ſervetur. Nam ſi poſſint in concordiam redigi; & lex poſſit ſuum effectum habere abſq; derogatione conſuetudinis, etiam reſtringendo verba quoad fieri poſſit, ſalva eorum proprietate, ita interpretanda eſt, quia juris correctio vitanda eſt, & multo magis conſuetudinis quoad fieri poſſit. Tum quia eſt veluti in naturam verſa, ideoque difficile mutatur, tum quia leges debent eſſe moribus utentium accommodatæ.

6. *Quid requiritur ut lex revocet conſuetudinem.*

Ut ergo lex revocet conſuetudinem vi ſua, & ſine expreſſa clauſula, neceſſaria eſt omni modo repugnantia, & contrarietas. Deinde neceſſaria eſt voluntas Principis, quia per illam fit revocatio. Et quia voluntas requirit ſcientiam, ideo etiam neceſſe eſt, ut ſcientia conſuetudinis in Principe ſupponatur. Atque ita hanc ultimam conditionem, in qua eſt tota difficultas, poſuit Pontifex in c. 1. de conſt. in 6.

7. *Infertur 1. Conſuetudo univerſalis abrogatur per legem univerſalem.* *Bald.* *Felin.* *Rota.*

Ex quo textu, & ex hac conditione infertur primò, quando conſuetudo erat univerſalis, v. g. totius Eccleſiæ, & lex contraria fertur pro tota Eccleſia, conſuetudinem omnino abrogari per talem legem, etiamſi clauſulam derogatoriam non habeat. Ita docuit Bald. cum aliis in l. 2. C. quæ ſit longa conſuetudo, Felin. in c. *ſuper literis*, de reſcript. n. 8. verb. *tertia regula*, & in c. 1. de re judicat. n. 4. ampliat. 3. & Rota deciſ. 2. de reſcript. in novis, n. 2. & ſumitur apertè ex dicto cap. 1. de conſtit. in 6. ibi, *Singularium conſuetudines*. Nam per hoc excludit generales, ut ibi etiam Gloſſa notavit. Ratio verò eſt, quia lex poſterior univerſalis, revocat priorem univerſalem, etiamſi illius mentionem non faciat, ut in dicto capite dicitur; ſed conſuetudo univerſalis habet vim legis univerſalis, & reputatur jus canonicum, vel civile, non ſcriptum; ergo. Item Princeps, qui jura omnia in ſcrinio pectoris ſui cenſetur habere (ut dicitur in dicto cap. 1. & in l. *omnium*. C. de teſtam.) etiam cenſetur non ignorare univerſalem conſuetudinem; ergo cenſetur revocare illam, edendo legem, quæ cum illa ſubſiſtere non poteſt.

8. *Regulæ dictæ applicatio.* *Abb.*

Et hoc cum proportione procedit in unoquoque Epiſcopatu pro legibus ſynodalibus, & conſuetudinibus generalibus uniuſcujuſque diœceſis. Idemque erit in legibus civilibus ſingulorum regnorum comparatis ad conſuetudines univerſales uniuſcujuſque regni: nam eſt eadem proportio. Ideoque dixit Abb. in c. ult. de conſuet. n. ult. quod ſi civitas fecit ſtatutum contra ſuam conſuetudinem, revocat illam, licèt de illa non faciat mentionem, quia præſumitur ſcire conſuetudinem ſuam, cum conſuetudo ſine ſcientia populi non introducatur. Ego autem hoc puto intelligendum, dummodo civitas abſolutam poteſtatem ſtatuendi habeat, vel ſi indiget licentia, aut confirmatione Principis, illum certiorem reddat, legem fieri, revocando conſuetudinem. Argumento c. *cum conſuetudinis*, de conſuet. quia Princeps aliter non poſſet conſentire in revocationem conſuetudinis: cum non præſumatur ſcire conſuetudinem privatam. Item quia multo difficilius, & majori conſideratione ſtatutum illud permitteret, ſi conſuetudinis notitiam haberet. Ac denique quia jure communi decernitur, ut non fiat conſuetudinis mutatio, l. *minimè*. ff. de legibus; ergo ad ſtatuendum contra conſuetudinem de licentia Principis neceſſarium eſt, illam conditionem illi aperire. Addo denique hanc aſſertionem, ſeu illationem non minus procedere in conſuetudine immemoriali, quàm in qualibet alia aliter præſcripta. Nam ſi lex eſt æquè univerſalis ipſi conſuetudini, licèt non faciat expreſſam mentionem ejus, revocabit illam. Ratio eſt eadem, quia talis conſuetudo non præſumitur ignorata, & ſolum legis communis poſitivæ vim habet. Unde non cenſetur revocari ex vi alicujus clauſulæ univerſalis, in qua cenſeatur habere ſpecialitatem, ſed ex certa ſcientia Principis, qua non obſtante, vult concedere legem, quæ valida eſſe non poteſt, niſi talem conſuetudinem revocat; ergo illam etiam revocat.

9. 2. *Infertur.*

Secundò infertur ex eadem conditione, & regula, per legem univerſalem latam pro tota Eccleſia, non revocari conſuetudines particulares diœceſum, aut civitatum, vel provinciarum, niſi addatur clauſula revocatoria, *Non obſtante*, vel in ſpeciali, vel ſaltem in generali. Quæ aſſertio cum proportione applicanda eſt ad leges regnorum, vel provinciarum, quatenus univerſales ſunt in unaquaque provincia, & comparantur

rantur ad consuetudines particularium locorum, regni, vel provinciæ, ita ut servetur proportio: sic enim etiam militat eadem ratio, & jurisdictio. Sic ergo assertio est expresse declarata in dicto cap. 1. de constit. in 6. ubi etiam ratio redditur, quia legislator universalis non censetur scire facta particularia, ad quæ pertinent consuetudines particularium locorum: ergo non censetur velle revocare illas per legem universalem, nisi earum faciat expressam mentionem, vel saltem in genere omnes contrarias consuetudines revocet, addendo clausulam, *Non obstante*, &c. Atque in hoc etiam conveniunt Glossa, & Doctores in dicto cap. 1. de constitut. in 6. & in cap. ult. de consuet. ubi Panormit. num. 24. Rochus Sect. 7. num. 30. & Paulus Carens. Jason, & alii in dicta l. *de quibus*. At vero Bartolus in eadem lege, *de quibus*, in lect. num. 5. citat Guidonem in contrarium, ipseque videtur idem sentire secundum jus civile, propter l. 3. §. *Divus*, ff. de sepul. viol. licet nostram sententiam admittat secundum jus canonicum, & ita illam intellexit Panormitanus supra, & illa fuit etiam sententia Azonis in sum. quem refert, & sequitur Hostiens. in summ. titul. de consuetudin. §. *quæ cui præjudicet*. Sed re vera Bartol. Guidonis sententiam improbat, & communem sequitur remittens se ad Canonistas, præsertim ad Joan. And. in dicto c. 1. Clarius vero in repetition. num. 5. generaliter id resolvit, ac docet. Indicatque, licet hoc non fit tam expressum in jure civili sicut in canonico, tamen rationem dicti capituli primi in omni jure procedere. & ita cap. illud 1. non tam esse specialis juris constitutivum, quam declarativum ejus juris, quod secundum rectã rationem in quocunque legislatore locum habet. Et ad §. *Divus*, uno verbo ibi respondet, intelligendum esse, quando Princeps sciebat consuetudinem, vel expresse voluit illam tollere, si esset. Quæ responsio procedit extendendo illum textum ab statuto ad consuetudinem, & intelligendo illum de consuetudine antecedente ad legem, sed alios etiam habet sensus, ut supra dixi. Sic etiam videtur moderanda lex 6. tit. 2. partit. 1. cum dicit, legem posteriorem tollere consuetudinem contrariam, licet Greg. Lop. ibi in Gloss. 6 indifferenter, & sine ulla limitatione illam intelligat, allegando dict. §. *Divus*.

10. *Dubium.* Sed quæri potest, de qua consuetudine hoc intelligendum sit, an de sola consuetudine præscripta, vel quæ jam legem introduxit, an etiam de minori consuetudine. Nam Doctores allegati nihil de hoc tractant, sed simpliciter & indistincte loquuntur. Unde videntur loqui de consuetudine juris, seu quæ jus introduxit, ac subinde de consuetudine præscripta, Nam tractant de consuetudine, quam Princeps ignorare præsumitur: talis autem non potest inducere jus, nisi sit præscripta. Et ita hanc particulam invenio additam in Gloss. d. cap. 1. de constit. in 6. verbo *facti*, & colligi potest ex dict. cap. 3. quatenus utitur verbo derogandi, quia non dicitur proprie derogari, nisi juri præcedenti. Et è converso, ideo consuetudo specialis derogare censetur juri generali, quia speciale jus derogat generali, etiamsi speciale præcedat, ut est regula juris, & quia non præsumitur Princeps juri speciali derogare, quod ignorat: ergo supponitur consuetudo esse talis, quæ jus introduxerit. Tandem quia, nisi sit sermo de consuetudine præscripta, nulla alia designari poterit, quæ necessario firma permanere debeat, non obstante lege generali subsequente.

11. *Quædam in d. c. 1. expendenda.* Nihilominus expendo in d. c. 1. dicente, consuetudines particulares non revocari per absolutam legem generalem, solum addi, *Dummodo rationabiles sint*, omissa alia conditione, *Dummodo præscriptæ sint*, ergo non est à nobis addenda. Nam ubi Pontifex voluit, illam esse necessariam, eam non omisit, ut patet ex dicto c. ult. de consuet. Item ibi pro ratione redditur, quod consuetudo est quid facti, ergo licet non pervenerit ad constituendum jus, habet in illa locum ratio illius legis, quod Princeps illam ignorat, & ideo non præsumitur illam revocare. Dices, ibi consuetudinem appellari *facti*, ut distinguitur à jure communi. Sicut statutum dicitur esse facti, non quia non sit jus & lex, sed quia per specialia facta inducitur, & ita ibi esse sermonem de consuetudine præscripta, quia licet in non præscripta procedat eadem ratio quoad hoc, ut ignorari possit, non tamen quoad hoc, ut præsumatur Princeps noluisse sua lege obligare contra talem consuetudinem inchoatam, quia cum non induxerit jus, non indiget derogatione, sicut alia. Sed contra, quia esto, in hoc sit diversitas, ex alia parte est magna similitudo rationis in hoc, quod Princeps non præsumitur velle ferre legem non consonam moribus utentium. Quæ ratio habere potest locum in consuetudine valde radicata, & observata, etiamsi nondum præscripta sit. Et confirmatur ex regula juris quod dispositio generalis non comprehendit specialia, quæ legislator verisimiliter non intenderet, si eorum notitiam haberet, sed specialem difficultatem habet cogere subditos ad mutandum similem consuetudinem, quæ multum movisset Principem, si illam sciviset: ergo non est verisimile voluisse obligare contra talem consuetudinem.

Objectio.

Responsio.

12. *Regula illius textus quò se extendat.* Quamobrem probabiliter censeo, non esse restringendam regulam illius textus ad consuetudinem præscriptam, sed intelligendam esse de consuetudine rationabili & honesta, & tam publico usu, & tanto tempore firmata, quod sufficeret ad legem introducendam, si Princeps illam sciret, eo quod prudenti arbitrio verisimile sit, Principem fuisse in illam consensurum, si illam sciret. Tunc enim, ob contrariam rationem, non est verisimile, velle contra illam obligare per legem generaliter latam, seu velle illam tollere, dum illam ignorat, nisi expressius id declaret. Nam in talem consuetudinem, & verba, & ratio dicti c. 1. optime cadunt. Nam verbum *derogandi*, recte etiam de tali consuetudine dicitur, tum quia dici etiam solet de aliis juribus justitiæ, quæ non sunt leges, ut dicimus, Principem concedendo privilegium, nölle derogare juri tertii, tum etiam quia illa consuetudo de se sufficiens esset ad jus inducendum, nisi obstasset Principis ignorantia, tum denique quia populus habet quoddam jus, ut non cogatur mutare talem consuetudinem, cui non intelligitur velle derogare Princeps, nisi id exprimat. Et ita responsum est ad rationem in contrarium.

13. *Resp. ad dubium.* Et ad ultimam confirmationem dicitur, verum esse, non posse unum, & idem tempus hujus consuetudinis designari, satis vero esse, quod prudenti arbitrio discerni possit, sicut supra dicebamus, consuetudinem non præscriptam posse inducere jus, si Princeps illam sciat: tempus autem ejus non esse idem, nec definitum pro omnibus, sed prudenter determinandum esse juxta consuetudinis circumstantias. Idem ergo tempus, idemque judicium dicimus in præsenti sufficere. Et certè hoc supponunt omnes, qui docent, consuetudinem nunquam introducere legem, nisi sciente Principe, illi enim negare non possunt, decisionem dicti c. 1. scilicet, legem generalem non abrogare consuetudinem particularem ignoratam a Principe, quamvis ex sententia illorum nondum legem introduxisset. Denique usu videtur esse receptum, ut in defendenda particulari consuetudine contra generalem legem, non rigorosè spectetur, aut allegetur tempus longum necessarium ad præscriptionem, sed tantum honestas consuetudinis, & quod judicio prudentum sufficienter firmata sit.

14. *Dubium.* Dubitari etiam potest circa præcedentem regulam, utrùm per legem particularem simpliciter latam à Papa, vel ab alio simili universali Principe, pro certo loco, Episcopatu, &c. Derogetur particulari consuetudini contrariæ ejusdem loci. Et ratio dubitandi est, quia lex derogat consuetudini antecedenti, si adæquatè, ut sic dicam, comparentur, id est, lex generalis ad

conſuetudinem generalem, & particularis ad particularem, ut de priori parte diximus in priori regula, & de poſteriori parte videtur eſſe eadem ratio. Unde etiam ibi diximus, per ſtatutum loci latum à communitate ejuſdem loci habente poteſtatem ſtatuendi, revocari privatam conſuetudinem, licet illius non fiat mentio: ergo à fortiori idem dicendum eſt, ſi ſtatutum fiat a Principe ſuperiore, cum major ſit ejus poteſtas.

15. *Per legem particularem à Papa latam non revocari conſuetudinem, niſi, &c.*

Nihilominus dicendum videtur, per talem legem non ſtatim eſſe revocatam conſuetudinem, niſi præcedat populi conſenſus, petitio, aut informatio, vel alia via conſtet, latam eſſe à Principe cum ſcientia conſuetudinis. Ratio eſt, quia non minus procedit in tali lege deciſio dicti capituli primi, quam in lege generali, quia non minus præſumitur Princeps ignorare conſuetudinem privatam ferendo unam legem, quã aliam, & alioqui ſuppoſita ignorantia, non cenſetur velle derogare conſuetudini, niſi id exprimat. Et hæc eſt differentia clara inter Principem univerſalem, vel particularem, ſeu proprium ſtatuentem, quia in Principe ſupponitur dicta ignorantia facti, non vero in particulari communitate, aut gubernatore. Atque ita verba illius c. 1. generalia etiam ſunt de omni *conſtitutione à Papa noviter edita.* Eſt etiam optima conjectura quia cum res poſſit eſſe dubia, vel obſcura, ſi Princeps voluiſſet legem ſuam particularem valere, non obſtante conſuetudine contraria, expreſſiſſet: ita enim fieri ſolet receptiſſimo uſu, & juri conſentaneo: ergo dum non addit, præſumendum eſt, noluiſſe conſuetudinem revocare. Et hoc in praxi eſt obſervandum pro multis legibus, quæ reſpectu poteſtatis, à qua feruntur, & reſpectu communitatis, ad quam illa poteſtas extenditur, ſunt particulares, & univerſaliter feruntur pro aliqua diœceſi, vel congregatione, cujus conſuetudines licet in illa generales ſint, ſunt particulares reſpectu Principis, & ideo non cenſentur derogatæ per tales leges, niſi in eis exprimantur. Hinc etiam conſuetudo non cenſetur derogata per privilegium à Principe conceſſum, niſi clauſulam derogantem contineat, ut infra ſuo loco dicetur.

16. *Ob. Gloſſa.*

Sed objici poteſt ratio, qua utitur Gloſſa in dicto cap. 1. verb. *ſingularium*, ſcilicet, quia talis lex ſuperflua & inutilis eſſet, nullum enim effectum poſſet alicubi habere; lex enim generalis, licet in uno loco non tollat conſuetudinem, non eſt inutilis, quia in reliqua tota communitate obligat: lex autem lata pro loco, vel congregatione ſpeciali, ſi ibi impeditur propter conſuetudinem particularem contrariam, inutilis eſſet. Item videtur contra obedientiam debitam ſuperiori principi, contempta illius lege in propria conſuetudine perſiſtere.

Reſp.

Reſponderi poteſt, legem illam de ſe utilem eſſe, & efficacem: per accidens autem, & ex ignorantia conſuetudinis non habere effectum, neq; hoc eſſe contra obedientiam, & reverentiam ſuperiori debitam, quia creditur eſſe juxta illius voluntatem jure communi explicatam. Addo vero legem illam non eſſe inutilem, neque omnino carere effectu: nam obligat ſubditos ad reverenter illam ſuſcipiendam, & recurrendũ ad ſuperiorem, conſuetudinem ſuam, & rationem ejus allegando, cum animo ſervandi legem ſi non obſtante conſuetudine jam cognita, ſuperior voluerit legem obſervari. Interim vero non tenentur contra conſuetudinem agere. Quæ omnia à ſimili optimè confirmantur ex c. *ſi quando*, de reſc. cum his quæ ibi notantur.

17. *Quæ verba addenda ſunt ut conſuetudo cenſeatur abrogari.*

Tandem explicare oportet, quæ verba addenda ſint in lege generali, ſeu Principis, ut cenſeatur conſuetudinem abrogare. Nam in dicto c. 1. dicitur, *Niſi expreſsè caveatur in ipſa*, In quo ſolũ occurrit advertendum, hanc derogationem ordinariè ſolere fieri particulam, *Non obſtante contraria conſuetudine*, vel alia ſimili, ſeu æquivalente, aut quæ illam virtute includat, de quibus clauſulis dicam ex profeſſo in l. 8. circa revocationem privilegiorum. Quando autem per hujuſmodi verba retractetur tantum conſuetudo præterita, vel prohibeatur futura, aut etiam reprobetur, ſatis in ſuperioribus tractatum eſt. Solum ergo poteſt hic inquiri, an per illa verba abſolute prolata retractari cenſeatur immemorialis conſuetudo, vel ſolum aliæ, de quarum initio conſtat. In quo tres ſunt ſententiæ, Una eſt abſolute affirmans, per clauſulam, *Non obſtante conſuetudine in contrarium*, revocari conſuetudinem, etiam immemorialem, licet in illa clauſula non addatur particula diſtributiva, *quacunque*, vel alia ſimilis. Ita Card. Ratio eſſe poteſt, quia negatio eſt ſufficiens diſtributio, cum omnia deſtruat. Alia ſententia eſt, addita diſtributione, comprehendi conſuetudinem immemorialem, non vero ſine illa. Ita plures Canoniſtæ, & Gloſſæ allegatæ à Cov. Ratio prioris partis eſſe poteſt ſpecialitas immemorialis conſuetudinis. Poſterioris autem fundamentum erit, quia illa veluti geminata diſtributio vincit illam ſpecialitatem.

Memorabilis conſuetudo quando cenſeatur abrogari.
1. *Sentent. Cardin.*
2. *Sentent. Gloſſa. Covar.*

Tertia ſententia eſt, etiam addita diſtributione non revocari talem conſuetudinem, niſi addatur, *etiam immemoriali*, vel aliquid æquivalens. Ita tenent multi Juriſtæ, quos referunt, & ſequuntur Cov. l. 3. variarũ c. 13. n. 5. & Tiraquel. de utroque retract. tract. 2. §. 1. Gloſſa 2. n. 25. idque inſinuavit Gloſſa in Authent. *Ut de cætero*, c. 1. ver. *præſcriptione*, cum enim textus ille dicat, *Nulla præſcriptione objicienda*, &c. Gloſſ. addit, *niſi centenaria*: nam hæc immemorialis reputatur, imò addit, *vel quadragenaria*, quod nimium eſt, ſentit verò, quoties revocatur conſuetudo, vel negatur præſcriptio, intelligi de ordinaria cõſuetudine, aut præſcriptione longi temporis, non verò longiſſimi, & multò minus immemorialis. Sicut jura civilia dicunt, ſervitutes diſcontinuas non præſcribi, l. *ſervitutes prædiorum*, ff. de ſervitut. & nihilominus non intelligitur præſcriptio temporis immemorialis, excluſa leg. 3. §. *ductus aquæ*, ff. de aqua quotid. & æſti. Atque hoc fere tantum fundamentum ad confirmandam hanc ſententiam affertur. Quod ita induci poteſt: nam cum initium conſuetudinis ignoratur, conſequenter etiam ignoratur, an jus illud fuerit conſtitutum ſolo uſu, vel aliunde duxerit initium ex aliquo privilegio, conſtitutione, aut alio ſimili: ergo merito dicimus talem conſuetudinem non ſatis derogari per generale nomen conſuetudinis: quia habet quandam ſuperiorem rationem. Adde, ob hanc cauſam immemorialem valde ſpecialem in jure reputari, habereq; multa ſpecialia privilegia, ideòque non comprehendi ſub generali clauſula, juxta aliam vulgatam regulam juris. Atque ita hæc ſententia in praxi obſervari poteſt. Addi verò illi ſolent aliquæ limitationes, quæ ad materiam de præſcriptione ſpectant: hic vero neceſſariæ non ſunt. Videatur Tiraq. ſuprà.

18. 3. *Sentent. Covar. Tiraquel. Gloſſa.* 1. *Concluſ. Approbatur.* 3. *Sent.*

Secundo principaliter dicendum eſt, conſuetudinem antiquam per ſubſequentem abrogari poſſe, ſervata proportione, id eſt, univerſalem per univerſalem, particularem per particularem in eodem loco, nam in diverſis non ſunt contrariæ: univerſali vero derogari per particularem alicujus loci, pro illo etiam loco univerſalem denique derogare particulari. Ita fere Hoſti. in ſum. eod. tit. §. *quæ cui præjudicet*, & omnes. Et ratio generalis eſt, quia ita comparantur conſuetudines inter ſe, ſicut leges, vel & conſuetudo, ſervata proportione. Unde quod dicitur in §. pen. Inſt. de jur. natur. *Ea quæ civitas conſtituit ſæpe mutari ſolent, vel tacito conſenſu populi, vel alia poſtea lege lata*, ſicut eſt verum de his, quæ jure ſcripto ſunt conſtituta: ita etiam à fortiori de jure non ſcripto, quia non minus, imo magis videtur poſſe mutari tacitus conſenſus per tacitum contrarium, quam expreſſus per tacitum, ſed hoc poteſt fieri, ut oſtenſum eſt, ergo. Unde in primis neceſſe eſt, conſuetudines eſſe contrarias: nã ſi poſſunt ad concordiã reduci, obſervandæ ſunt, ut Hoſtienſ. ait, ſuppoſita autẽ contrarietate omnia membra ſunt clara. Solũ in ultimo oportet advertere in conſuetudini-

19. 2. *Concluſ. Conſuetudo antiqua per ſubſequentem derogari poteſt ſervata proportione. Hoſtienſ.*

tudinibus non habere locum clausulam derogatem, quia non habent verba, sed opera, & ideo necessarium esse, ut consuetudo universalis ad derogandum particulari, extendatur ad locum illum, in quo particularis consuetudo antea erat. Et tunc res est clara, quia tunc consum matur oppositio contradictoria, ut sic dicam, & populus ille jam consentit; secùs verò erit, si tantum sit universalis in reliquis partibus provinciæ, aut regni, quia hæc non poterit obesse particulari consuetudini tenaciter retentæ, sicut nec lex universalis illi derogat.

20. *De tempore & actibus quibus consuetudo revocatur. Glossa. Hostiens. Panorm. Roch. Felin.*

Quæri autem potest, quanto tempore, vel quibus actibus posterior consuetudo deroget priori. Dicendumque est non sufficere unum, nec plures actus conrarios, sed requiri consuetudinem præscriptam, vel sufficientem ad revocandam legem. Ita Glossa 2. in l. *nemo* 166. ff. de regul. jur. Hostiens. supra §. *qualiter*, verb. *sed nunquid*. Panormit. dicto c. ult. n. 19. ubi latè Rochus sect. 4. n. 69. & sequentib. Felin. in c. *cum accessissent*, n. 30. in fine, ubi in scholio multi alii allegantur. Et ratio est, quia nulla consuetudo potest inducere novum jus, nisi sit præscripta, vel consensu Principis probata, & consequentet nec potest priorem consuetudinem abrogare, nisi ejusdem Principis consensum habeat. Unde ad minimum est necessarium decennii tempus, ignorante Principe, vel arbitrarium secundum prudentiam, si Princeps scientiam habeat novæ consuetudinis.

21. *Panorm.*

Quæri autem potest, an in Ecclesiasticis consuetudinibus requiratur tēpus quadraginta annorum, ut posterior revocet priorem. Panor. enim dicit indifferenter sufficere tempus decem annorum, sequitur Felin. & reddit rationem, quia posterior consuetudo non est contra jus, quod sic declarat, quia, vel prior consuetudo fuit contra jus, & posterior est secundum illud antiquius jus, quod per priorem consuetudinem revocatum fuit, & sic ad illud facilius sit regressus: vel prior consuetudo fuit præter jus, & sic etiam posterior erit præter jus, & ita semper in posteriori consuetudine sufficiunt decem anni. Hunc verò discursum non approbat Rochus suprà cum Barb. ibi, & mihi videtur difficilis, quia nulla ratio juris non scripti in eo habetur. Et ideo breviter censeo primò, si prior consuetudo non fuit contra, sed præter jus, posteriorem esse simpliciter contra jus, & ideo postulare tempus canonicæ præscriptionis. Probatur, quia prior consuetudo induxit jus, cui est contraria posterior, quæ non est conformis alicui juri. Item si prior consuetudo fuit universalis, & posterior particularis, est id evidentius, quia consuetudo universalis jus commune inducit; idem autem videtur, si prior fuerit particularis ejusdem loci, & juri communi non contraria. Nam consuetudo contra simile statutum, esset contra jus, & postularet tempus canonicæ præscriptionis; ergo idem est de consuetudine: nam est æqualis ratio. At verò si prior consuetudo fuit contra jus commune, quod non fuit omnino ablatum illa consuetudine, quia non fuit universalis, sed particularis, quæ illi derogavit, tunc probabile est, posteriorem consuetudinem decem annis præscriptam sufficere, quia non est simpliciter contra jus, quia jus commune semper manet, ad quod per illam consuetudinem fit regressus, & tunc procedunt, quæ Felin. tradit. Secùs verò censeo, si prior consuetudo fuit universalis, & omnino abrogavit jus universale antecedens: nam tunc existimo, necessariam esse præscriptionem canonicam quadraginta annorum contra talem consuetudinem, quia posterior consuetudo jam est omnino contra jus commune inductum per priorem consuetudinem. Aliud enim jus antiquius utraque consuetudine, perinde se habet, ac si non præcessisset, quia omnino sublatum est. Et hæc de consuetudine sufficiant.

Roch. Bart.

Tempus canonicæ præscriptionis requisitum & una consuetudo derogat alteri.

Quando sufficiat tempus decennii.

Felin.

Quando 40. anni requiruntur.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

INDEX

INDEX CAPITUM
LIBRI OCTAVI.
DE LEGE
Humana Favorabili.

Cap. I. *Quid sit privilegium.*

Cap. II. *An scriptura sit de substantia privilegii, & quomodo à rescripto, dispensatione seu beneficio differat.*

Cap. III. *De divisione privilegii in reale & personale.*

Cap. IV. *De privilegio remunerativo & conventionali, an reale sit vel personale.*

Cap. V. *De divisione privilegii in perpetuum & temporale.*

Cap. VI. *De quatuor aliis privilegiorum divisionibus.*

Cap. VII. *Utrùm sit aliquod privilegium per se non scriptum nec expresse concessum sed usu camparatum.*

Cap. VIII. *Quisnam possit privilegium concedere.*

Cap. IX. *De materiali causa seu subjecto privilegii, seu cui possit concedi.*

Cap. X. *Quodnam sit de facto subjectum privilegii quoad personam cui conceditur.*

Cap. XI. *An privilegium extendatur ad conjuncta seu correlativa.*

Cap. XII. *De communi & ordinaria forma privilegii.*

Cap. XIII. *Quæ sit substantialis forma privilegii sive absolutè, sive sub conditione, aut modo concedatur.*

Cap. XIV. *An de ratione privilegii sit, ut per formalia verba juri communi derogetur.*

Cap. XV. *De forma privilegii, quod vocatur* ad instar.

Cap. XVI. *De communicatione privilegiorum & eorum collatione cum privilegiis* ad instar.

Cap. XVII. *Utrum communicato privilegio etiam restrictio ejus communicetur.*

Cap. XVIII. *An confirmatio privilegii sit nova illius concessio, vel quid sit, & an una ab alia differat.*

Cap. XIX. *Nonnulla dubia circa confirmationem privilegiorum expediuntur.*

Cap. XX. *An per innovationem privilegii confirmetur, vel denuo gratia concedatur.*

Cap. XXI. *Utrùm adesse seu ad valorem vel fructum privilegii aliqua justa causa concessionis necessaria sit.*

Cap. XXII. *Quos effectus habere possit privilegium ut privilegium est.*

Cap. XXIII. *Quem effectum possit privilegium ut lex est.*

Cap. XXIV. *Utrùm ad privilegium, ut lex est, & ad effectum ejus sit necessaria promulgatio, vel quæ notitia sufficiat.*

Cap. XXV. *Utrùm privilegium nondum privilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferri illi possit aliquod jus.*

Cap. XXVI. *An utique possit quis licitè suo privilegio uti, & præsertim extra territorium concedentis.*

Cap.

Cap. XXVII. *Quando privilegium quoad ſuos effectus reſtringendum ſit, ut odioſum vel ut favorabile ampliandum*
Cap. XXVIII. *Quæ ſint in reſtringendis vel extendendis privilegiis obſervanda.*
Cap. XXIX. *Quibus modis privilegium per ſe finiatur, ſeu quaſi ab intrinſeco amittatur & ſpecialiter per temporis lapſum.*
Cap. XXX. *Utrùm ceſſante cauſa finali privilegii ceſſet privilegium, & extinguatur.*
Cap. XXXII. *Utrùm privilegium expiret per mortem ſolam concedentis.*
Cap. XXXII. *Quando de ratione formæ conceſſionis duratio privilegii limitatur ad vitam concedentis.*
Cap. XXXIII. *De omiſſione privilegii per renuntiationem expreſſam.*
Cap. XXXIV. *Utrùm per non uſum perdatur privilegium propter tacitam renuntiationem, vel propter alium titulum.*
Cap. XXXV. *Quando & quomodo admittatur privilegium per contrarium uſum.*
Cap. XXXVI. *Quando & quomodo admittatur privilegium per illius abuſum.*
Cap. XXXVII. *An privilegium ſemel conceſſum revocari poſſit à concedente, vel ab aliquo alio.*
Cap. XXXVIII. *Quibus modis ſoleat privilegium revocari.*
Cap. XXXIX. *Quando cenſetur Princeps tacitè revocare privilegium contra illud operando.*
Cap. XL. *Quando incipiat revocatio privilegii ſuum effectum ſortiri.*

LIBER

LIBER OCTAVUS.

DE

LEGE HUMANA

Favorabili, Seu Privilegium Concedente.

DIstinximus in cap. 2. libri quinti legem humanam in odiosam, & favorabilem, & in fine ejusdem capitis insinuavimus, dupliciter dici posse legem favorabilem, generaliter, scilicet, & specialiter. Priori modo dicitur lex favorabilis quæcunque lex justa, quæ speciale gravamen non imponit, neque aliquod odium continet: nam his semotis, lex de se magna beneficia confert; nam illuminat, dirigit, & in officio continet, ideoque favorabilis censenda est, generali tamen appellatione, quia ex generali ratione justæ legis hoc habet, suppositâ prædictâ negatione, & ideo de lege favorabili sub hac generali ratione nihil dicendum supereſt, nisi quod hic favor potest esse major, & minor in diversis legibus pro materiarum, & finium illarum diversitate. Sic enim leges directè intendentes commune bonum præferuntur legibus, quæ commoditates singulorum privatorum continent: & quæ religionem fovent his, quæ de temporalibus disponunt, & sic de cæteris. Quomodo autem hæc proprietas, seu favor legis ad ejus interpretationem conferat, in lib. 5. dictum est. Posteriori, seu speciali modo dicitur lex favorabilis, quæ specialem favorem aliquibus concedit, quæ nomine privilegii significari solet, quæ particularem requirit considerationem in hoc libro tradendam, quia habet proprium quendam effectum legis non communem aliis, ratione cujus peculiaris species legis censetur, & aliquas habet proprietates, quas explicare necesse est. Sunt autem de hac lege tituli de Privilegiis in omnibus tomis juris canonici, ubi interpretes multa de hac materia disputant; in jure autem civili non invenio absolutum titulum de privilegiis, sed cum aliqua additione de privilegiis creditorum, & de Privilegiis veteranorum, in Digest. novo. Et de Privilegio fisci, vel dotis, vel variarum personarum, aut communitatum, in libris Codicis, quibus locis, & aliis multis juris etiam civilis interpretes de hac materia tractant. Et Summistæ verb. *privilegium*, & verb. *gratia*. Theologi verò de illis ex professo non disputant, sed pauca per occasionem, & succinctè attingunt.

Quibus in locis agatur fusè de lege favorabili.

CAPUT. I.

Quid Privilegium sit.

1. *De nomine privilegii.*

CIrca nomen oportet in primis advertere privilegium duo includere, & significare, scilicet, jus ipsum, seu gratiam concessam privilegiario, & mandatum ipsum, vel instrumentum, quo Princeps concedit alicui specialem gratiam, quod interdum vocatur rescriptum, indultum, vel Bulla in canonicis privilegiis, quamvis hæc nomina latius habeant significatum, quia non tantum privilegia, sed etiam alii effectus per illa fieri possunt, ut infrà dicam. Et facilè fit transitus ab uno significato ad aliud, quia reputantur tanquam idē, quia unum est propter aliud; & se habent sicut signum, & significatum. Nos ergo in præsenti propriè agimus de Privilegio ratione juris, & gratiæ, quia est veluti substantia privilegii: simul autem de toto privilegio, quia agimus de illo quatenus est lex quædam humana, quæ constituitur in genere signi, ut suprà diximus.

2. *Non omne privilegium esse legem proprie, & in rigore sumptam.*

Secundò supponendum est, non omne privilegium esse legem propriè, & in rigore sumptam, quia de ratione legis est, ut sit perpetua, ut suprà dictum est, non autem omne privilegium est perpetuum, ut ex dicendis constabit; ergo saltem illud, quod perpetuum non est, non est propriè lex. Et hoc maximè locum habet quando privilegium fertur ad determinatum tempus, si tamen absolutè feratur, habet hanc perpetuitatem, quod non finitur per mortem concedentis, ut infra ostendetur, in quo excedit vim præcepti, & convenit cum lege, & in cæteris etiam servat proportionem ad legem, & quandiu durat, per modum legis observari debet. Et ideo in communi explicatur privilegium per rationem legis applicandam, scil. & intelligendam cum dicta moderatione, & proportione respectu privilegiorum, quæ ad tempus tantum conceduntur.

3. *Privilegii definitio.* *Antonin.* *c. Abbate.* *Decius.* *Abbas.*

His positis privilegium definiri potest, ut sit *privata lex aliquid speciale concedens*. Sumitur ex Doctoribus in rubricis de privilegiis, & Summistis verb. *privilegium*. Antonin. 1. p. t. 19. c. 1. Ponitur autem *lex* loco generis, ratione jam dicta; *privata* autem additur ex c. *Abbate*, de verbor. signif. & c. *privilegium*, d. 3. ut privilegium à cæteris legibus distinguatur: nam aliæ concedunt jus commune, hæc verò privatum, ut Doctores circa prædicta jura declarant, Deci. & Abb. in rubric. de rescr. Sed dicet aliquis, differentiam hanc repugnare generi, quia de ratione legis est, ut respiciat communitatem, atque adeò quòd non sit privata, sed communis. Sed advertendum, privilegium non vocari legem privatam eo quòd uni tantum personæ obligationem imponat (quod objectio intendit) nam suprà diximus, & statim declarabimus, privilegium respicere etiam communitatem, & quoad obligationem, quam inducit, & quoad bonum, & finem, quem saltem ultimatè intendit. Dicitur ergo lex privata, quia particulari personæ, aut communitati speciale jus concedit præter commune. Et ita ultima particula

Gregor. Beda.

cula est declarativa prioris, ut apertè exponitur in d. c. *Abbate*. Et sic etiam dixit Gregor. in c. *hinc est*. 16. q. 1. *Privilegium non constituere communem legem*. & Beda Act. 1. *Privilegia singulorum communem legem facere non possunt*, c. *non exemplo*. 26. q. 2.

4. *Esse de ratione privilegii ut concedat aliquid speciale.*

Atque hinc constat, de ratione privilegii esse, ut concedat aliquid speciale, quod loco differentiæ additum est ex eodem c. *Abbate*, &c. *in his*, de privile. ubi declaratur, dici *aliquid speciale*, ut distinguatur ab his, quæ jure communi conceduntur. Unde additur ibidem, privilegium ita esse interpretandum, ut aliquid præter commune jus concedat, quia aliàs esset inutile, *Cum nihil* (inquit) *eis conferat memorata indulgentia, sine qua id liceret, Prælatis indulgentibus*. Idem habet Gratian. in §. ult. 25. q. 1. *Neque enim*, inquit, *aliquibus privilegia concederentur, si præter generalem legem, nulli aliquid speciale concederetur*. Ex quibus verbis ratio assertionis constat, quia secluso hoc effectu, nihil proprium, & peculiare privilegium haberet. Tacitè autem in hac particula continetur, privilegium debere favorem aliquem seu beneficium concedere. Quia concedi dicitur quod voluntariè & libenter acceptatur; illud autem semper est aliquid favorabile; sic ergo dicitur, privilegium aliquid speciale concedere: & ideo lex favorabilis est. Unde si aliqua lex imponat speciale gravamen aliquibus personis, aut populis, non dicitur privilegium, quia non concedit, sed imponit, vel (ut sic dicam) compellit tale gravamen subire, & ita non convenit illi definitio privilegii, sed odii, vel pœnæ, aut tributi. Posset verò quis objicere c. *hinc est*. 16. q. 1. ubi Greg. vocat Privilegium præceptum quoddam datum cuidam monasterio, ut ejus Abbas non posset in Episcopum eligi. Sed re vera Greg. illud reputavit magnum beneficium monasterii, *Ne fortè*, inquit, *occasione Episcopatus Abbatia aliquid detrimenti pateretur*. Et ideo meritò illud privilegium appellavit.

Gratian.

Gregor.

5. *An dicta definitio sit completa.*

Sed quæri potest in primis, an illa definitio completa sit. Et ratio dubitandi est, quia nonnulli existimant, addendum esse, ut illud, quod privilegium concedit, sit aliquid contra commune jus. Ita sentit Panorm. in c. *olim*, de verbor. signif. n. 7. ubi ait, de ratione privilegii esse, ut concedat aliquid contra jus commune: nam si solum concedat specialem gratiam, quæ juri communi contraria non sit, quamvis per illud non detur, non est, inquit, propriè privilegium, sed beneficium Principis. Quæ fuit etiam doctrina Bart. in l. *si finita*, §. *hoc edicto*, ff. de damn. infect. n. 5. & sequitur Sebast. Medicis tractatu de Definition. 2. p. §. 17. Verumtamen licèt possit esse quæstio de nomine, tamen etiam privilegium contra legem concessum potest dici beneficium Principis, & beneficium speciale datum præter jus commune ex liberali Principis gratia, vel donatione, est verè privilegium, prout nunc de illo loquimur, quia est lex privata, & favorabilis. Unde non potest sub alia legis specie contineri. Nec in dicto c. *Abbate*, ad rationem privilegii postulatur, ut aliquid contra jus concedat, sed simpliciter, ut *aliquid speciale*, & in dicto c. *in his*, vocatur indulgentia, licentia, & gratia, & solum requiritur, ut aliquid hujusmodi concedat, & tamen constituitur caput illud sub titulo de Privilegiis. Et talia sunt in religionibus multa privilegia, quæ sunt meræ gratiæ Pontificum, & non sunt contraria juri communi, sed aliquid ultra illud addunt, ut sunt privilegia absolvendi, dispensandi, &c. Non est ergo necessarium, in definitione addere illam particulam *contra jus*: nam satis est, quod sit ultra, vel præter jus; hoc autem satis significatur, cum dicitur, privilegium aliquid speciale concedere: si enim nihil concederet ultra commune jus, profectò nec speciale aliquid concederet, & hoc ad summum probant nonnulla jura, quæ Medicis allegat. At verò Sylvest. verb. *privilegium* q. 3. distinguit de privilegio latè, & propriè sumpto: nam propriè sumptum ait esse contra jus, latè, sufficere ultra, vel præter jus. Sed non oportet de nomine contendere, nec video cur vox illa non dicatur propriè in tota illa significatione lata, quia per concessionem etiam, seu gratiam præter jus potest constitui lex privata, à qua dictum est privilegium, nec potest (ut dixi) sub alia specie propriè comprehendi.

Panorm. in c. olim.

Bart. Sebastian.

Sylvestri distinctio privilegii in latè, & propriè sumptum.

Hinc verò nascitur secunda objectio, quia non omne privilegium videtur aliquid speciale concedere, & consequenter non rectè ponitur illa tanquam differentia privilegii. Nam per illam fit, ut definitio non convertatur cum definito. Assumptum patet ex c. *quia*, de procur. ubi Innoc. III. universitati Parisiensi privilegium concedit constituendi procuratorem in causis, dicens, *Hoc vobis concedimus auctoritate præsentium*. Et infrà, *licèt de jure communi hoc fieri valeat*. Ecce privilegium, quod nihil speciale concedit, non solum contra, verum etiam nec ultra jus commune. Simile habetur in c. *& si Christus*, in fine, de jur. jur. ubi potestas jurandi in propriis causis religiosis conceditur, quando alia probatio deest, quod non solum jure communi, sed etiam naturali concessum videbatur. Similia etiam sunt multa privilegia in religionibus, ut testantur Navar. in Enchir. de Orat. c. 3. n. 53. & c. 19. n. 84. & in sum. c. 25. n. 89. & Emm. Roder. tom. 1. quæst. regular. q. 7. a. 1.

6. *Objectio.*

c. *quia*.

c. *& si Christus*.

Navar.

Em. Roder.

Ad hanc objectionem responderi potest primò, hæc non esse propria privilegia, sed tantum declarationes quasdam juris communis, vel naturalis, vel speciales admonitiones, ut talia jura serventur, vel ut majori auctoritate fiant. Hoc insinuavit Glossa in dicto c. *quia*, ubi ita exponit verbum, *concedimus* i. *declaramus concessum*, & in dicto c. *& si Christus*, eodem modo Glossa exponit verbum *indulgemus*, i. *indultum esse ostendimus*. Idem sentit Navar. dicto c. 3. n. 84. in princ. & §. 7. 8. & 9. sæpe enim dicit, hæc non esse propriè privilegia, vel non esse vera privilegia, sed declarationes juris, quæ dantur ad tollenda dubia, & scrupulos, pacandasque conscientias. Nihilominus tamen dicendum est, hæc esse vera privilegia. Ita tenet Emman. Roder. suprà, & favet communis modus loquendi Doctorum, & religionum. Et potest illis propriissimè adaptari illa particula definitionis. Primò, quia ipsamet declaratio dubii addit aliquam certitudinem non solum practicam, sed etiam speculativam, quæ multum confert ad rectè operandum sine remorsu, vel gravamine conscientiæ, qui est favor non contemnendus. Secundò additur specialis admonitio Principis, ut servetur aliquibus ipsum commune jus, quæ admonitio favor est, & plurimum valet, tum quia specialis: nam sunt aliqua, *quæ nisi specialiter notentur, videntur neglecta*, ut dicitur in l. *item apud Labeonem*. §. *hoc edictum*. ff. de injuriis, tum quia intercedit persona Principis, vel Pontificis, qui in gratiam petentium sæpe hæc concedit, ut suo nomine majori auctoritate serventur, aut fiant, ut significat Innoc. III. in d. c. *quia*, ibi, *Auctoritate præsentium concedimus facultatem*, & in simili dixit Innoc. I. in c. *quis nesciat*, d. 11. *Quibus idcirco respondemus, non quia te aliquid ignorare credamus, sed ut majori auctoritate eos instituas*. Hæc autem omnia ad specialem favorem pertinent. Nam specialis providentia Pontificis per specialem monitionem, declarationem, & protectionem sine dubio est speciale beneficium. Exemplum optimum est in capit. *innovamus*, de treuga & pace, ubi Pontifex specialiter commendat quarundam personarum securitatem.

7. *1. responsio ad objectionem.*

Emman. Roder.

Secunda responsio ad objectionem.

Aliquando verò id, quod erat per se malum, vel jure communi prohibitum, speciali modo in favorem aliquarum personarum prohibetur cum additione specialis pœnæ. Quæ lex licèt respectu delinquentium pœnalis sit, respectu eorum, quorum tuitio intenditur, privilegium est, & tale est privilegium canonis, *si quis suadente*, personis Ecclesiasticis concessum, & simile habetur in c. *paternarum*. 24. q. 2. & omnia jura, quam specialibus pœnis muniunt Ecclesiasticam immunitatem, possunt sub hoc ordine privilegiorum collocari. Præterea solet inter-

8. *Quod est per se malum, vel jure communi prohibitum aliquando specialiter prohibetur in favorem alicujus.*

dum fieri nova conceſſio illius rei, quæ per commune jus licebat, non ſolum ut res licitè fiat, ſed etiam ut ab inferioribus Prælatis prohiberi non poſſit. Sæpe enim poteſt ſubditus aliquid licitè facere, dum non prohibetur, poteſt tamen à ſuo Prælato prohiberi, ne id faciat. Et tunc ſi à majori Prælato ſpecialem licentiam obtineat, dictum effectum operabitur, qui ſatis ſpecialis eſt. Ultimò per hujuſmodi conceſſionem reſtituitur quis ad jus commune, quod illi fuerat aliàs interdictum, ut ſi religioſo detur privilegium ad appellandum, quod eſt veluti jus quoddam naturale, interdictum tamen religioſis quaſi jure ordinario. De quo privilegio videri poteſt Panorm. in c. 1. de reſcrip. à n. 4. ubi etiam Dec. Hoſtien. & alii.

Panorm. Deci. Hoſtien.

9.

Addendum verò eſt ultimò ex Felin. in c. 1. de reſcrip. n. 4. cum Panor. & aliis ſupra citatis. Quod licèt privilegium poſſit non concedere aliquid ultra jus commune, regulariter non eſt ita interpretandum, etiamſi neceſſarium ſit verba extendere, quantum commodè fieri poſſit. Et ideo, etiam regulariter loquendo, non eſt privilegium ita contrahendum, ut nihil operetur præter certitudinem, vel aliquid hujuſmodi ſed tunc ſolum, quando ex materiæ qualitate, & verbis privilegii manifeſtè conſtat, non fuiſſe aliam intentionem concedentis. Nam ſi commodè, & ſecundum proprietatem verborum poteſt aliquid ſpeciale ultra, vel contra jus operari, id denegandum non eſt, quia & ipſa jura ita declarant privilegia, quantum fieri poteſt, ut patet ex dicto c. *in his*, cum ſimilibus. Et ratio favoris, & beneficii poſtulat hanc amplitudinem in conceſſione, ut infrà latius dicemus. Atque hoc etiam confirmat vulgare argumentum, quo multi colligere ſolent, id quod per privilegium conceditur, ſine illo non licere, juxta c. *ſanè*, de privileg. dicens, *Nullus debet ſibi ſua auctoritate præſumere, quod Romana Eccleſia alicui ſpeciali ratione inſpecta voluit indulgere.* Et idem ferè habetur in cap. *petiiſti.* 7. q. 1. & in c. *non exemplo*, 26. q. 1. & in regula juris, quæ habet, non eſſe trahenda in conſequentiam, quæ à communi jure exorbitant. Hæc enim, & ſimilia in hoc fundantur, quod privilegium aliquid ſpeciale concedit, ſine quo, vel actus eſſet prohibitus, vel non eſſet in poteſtate operantis. Hoc autem argumentum regulare eſt, ut ſic dicam, non certum, & univerſale: tenet enim, quando conſtat privilegium concedere aliquid ultra communem conſuetudinem, vel legem, ut ſumitur ex Greg. lib. 2. Epiſt. 54. aliàs c. 93. & habetur in c. *contra morem*, d. 100. Et idem eſt, quando conceditur nova poteſtas, ſine qua actus non licebat. Quando verò privilegium clarè conceditur ſolum in gratiam petentis ad majorem ſecuritatem, vel propter ſuum ſcrupulum, aut dubitationem, tunc argumentum dictum non eſt efficax: oportebit autem (ut dixi) talem eſſe materiam, taliaque privilegii verba, ut effectum alium non admittant.

Felin. cum Panorm. & aliis.

Cap. non exemplo.

Gregor.

Aliquando datur privilegium in gratiam petentis ad majorem ſecuritatem ipſius, aut tollendum ſcrupulum.

CAPUT. II.

An ſcriptura ſit de ſubſtantia privilegii, & quomodo à reſcripto, diſpenſatione, ſeu beneficio differat.

1

HÆc queſtio neceſſaria viſa eſt ad exactam declarationem privilegii tam abſolutè ſpectatam, quàm per comparationem ad alia, cum quibus affinitatem aliquam habere videtur. In definitione igitur privilegii, nihil de ſcriptura diximus, ſed ſolum eſſe legem privatam, & ideo meritò interrogari poteſt, an ſit lex ſcripta, ſeu, quod idem eſt, an ſcriptura requiratur ad valorem, vel effectum privilegii. Ratio autem dubitandi ſumi poteſt ex Gloſſ. in ca. 1. de cenſibus in 6. verb. *in ſcriptis*, ubi privilegia ponit inter ea quæ in ſcriptis redigi debent. Allegatque c. *porrò*, de privileg. quia in eo dicitur inſpicienda eſſe privilegia, ut eorum tenor ſervetur.

Ratio dubitandi ex Gloſſa & cap. porrò.

Favet etiam c. *contra morem*, d. 100. ibi, *Aut ſcriptis privilegiis ſe tueri.* Accedit, quod interdum per ſpecialem gratiam Pontificis conceditur, ut vivæ vocis oraculo valeant in conſcientia; ergo ſignum eſt, per ſe non valere.

c. contra morem.

Nihilominus dicendum eſt, ſcripturam non eſſe de ſubſtantia privilegii. Ita ſumitur ex c. *inſtitutionis*, 25. q. 2. ubi id notat Gloſſ. & ex Clement. *dudum*, de ſepulch. ibi, *Gratias, aut privilegia verbo, aut ſcripto conceſſa*, ubi etiam Gloſſ. & Doctores, & ex Extravag. *& ſi dominici*, c. ult. de pœnit. & remiſ. ibi, *Tam verbo, quam ſcriptis, confectis ex inde literis, vel non.* Et iterum, *Quas concedi quomodolibet in poſterum contingat, verbo, literis*, &c. Idemque docent ſub nomine gratiæ Innoc. in c. *conſtitutum*, de reſcrip. n. 2. & Panorm. in c. *noſtra*, cod. Navar. conſil. 1. de privileg. Felin. in rubr. de conſt. n. 5. & Deci. n. 26. Sylv. verb. *privilegium*, n. 14. Ratio verò eſt, quia nullum eſt jus poſitivum, quod ſcripturam requirat ad valorem, vel effectum privilegii, nec etiam ex natura rei eſt neceſſaria, quia ſufficit voluntas, & poteſtas Principis ſatis declarata; poteſt autem declarari verbo, vel conſuetudine, ut infrà dicemus. Confirmatur, quia privilegium eſt quædam lex; ſed ſcriptura non eſt de ſubſtantia legis, ut ſuprà dictum eſt, nec in privilegio intervenit aliqua ſpecialis ratio. Confirmatur, quia diſpenſationes, & licentiæ poſſunt ſine ſcriptis concedi; ergo & privilegium: nam eadem ratio militat. Denique, quia regula Juriſtarum eſt, omnem diſpoſitionem fieri poſſe verbo, quæ ex jure poſitivo ſcripturam non requirit, ut colligitur ex Doctoribus citatis, & Navar. conſil. 12. de clandeſt. deſponſ. Et meritò, quia verbum ex ſe non eſt minus efficax ſignum, quam ſcriptura, licèt non ſit adeò permanens, & ideo ad alios effectus, præſertim ad perpetuitatem, & probationem non ſit ita accommodatum; hæ autem conditiones non ſunt de ſubſtantia privilegii; ergo nec ſcriptura, quia, ut dictum eſt, nullum datur jus poſitivum, quod illam requirat.

2.

Scripturam non eſſe de ſubſtantia privilegii c. inſtituit.

Gloſſa.

Innoc. Panorm. Navar. Felin. Decius. Sylveſt.

Navar.

Neque contra hoc ultimum obſtat dictum c. *contra morem*: nam ex illo ad ſummum colligi poteſt, ſcriptum privilegium in cauſa, de qua ibi agebatur, fuiſſe neceſſarium ad probationem privilegii, inde verò non licèt inferre, fuiſſe neceſſarium ad ſubſtantiam: hæc enim valde diverſa ſunt, & à diverſis non fit illatio. Sic etiam intelligenda eſt Gloſſa citata: non enim tantum numerat ibi caſus, in quibus ſcriptura eſt neceſſaria ad ſubſtantiam actus, ſeu diſpoſitionis, ſed in quibus eſt neceſſaria ad probationem. Imò in fine addit, non in omnibus illis ſcripturam eſſe ſimpliciter neceſſariam, ſed tantum regulariter, vel ad melius eſſe, ſeu ad faciliorem, & certiorem probationem, & hoc modo eſſe poteſt neceſſarium ſcriptum inſtrumentum ad probationem privilegii; non quidem ſimpliciter, ſed ad melius eſſe, ut latè exponit, & probat Dec. in rubr. de conſtit. lect. 1. n. 12. & Felin. ibi n. 6. Vel non in foro conſcientiæ, ſed in foro judiciali, ubi jus poſitivum talem modum probationis poſtulaverit. Et ita Ludovic. Gom. in regul. Cancel. de non judicando, & ca. q. 14. Gigas q. 34. de penſion. exponunt regulam cancellariæ, quæ habet, *ut gratia Papæ nemini ſuffragatur literis non expeditis*, intelligi in foro judiciali; non in foro conſcientiæ, & idem dicunt de diſpenſationibus, eademq; ratio eſt de Privilegiis.

3.

c. contra morem exponitur.

Decius. Felinus.

Ludovicus. Gomes. Gigas.

Referunt autem ibi, quendam virum doctum, & expertum in curia ſenſiſſe contrarium, quia gratia à Pontifice facta ſolo verbo *Fiat*, non intelligitur abſolutè facta, ſed tantum in ordine ad expeditionem literarum ideoque eſſe quaſi ſuſpenſam, donec authenticè ſit ſcripta literis expeditis. Nihilominus tamen ab ejus ſententia recedunt, & contra illam plura congerunt, quam ad confirmandam ſuprà poſitam reſolutionem valent. Neque id, quod ille auctor ſumit. ſc. per verbum, *Fiat*, non concedi gratiam abſolutè, & ex tunc, ſed tam ſub conditione literarum expediendarum, hoc (inquam) ab eo non ſatis

4.

Quid expediatur per verbum ſolum, fiat, à Pontifice prolatum.

ſatis probatur nec jure ſcripto, nec conſuetudine, oppoſitum docent communiter Doctores, & eſt uſu receptum, ſaltem in foro conſcientiæ. Unde quando jura volunt, ut gratiæ non valeant, quoad effectum aliquem abſque literis, id in particulari declarant, ut conſtat ex Extravaganti 1. de elect. & ult. de pœnit. & remiſſ. inter communes. Et ex Trident. ſeſſ. 23. c. 1. de reform. & ſeſſ. 25. c. 5. de regular. ubi quando vult, ſcripturam eſſe neceſſariam pro aliqua licentia, ſpecialiter id declarat. Unde è contrario per argumentum ab ſpeciali colligitur, ubi non declaratur, neceſſariam eſſe ſcripturam, in privilegio autem nullibi declaratur talis neceſſitas.

Conc. Trid.

5. Neque eſt confundendum privilegium cum reſcripto benificiali: ſiunt enim valde diverſa, ut paulò poſt dicam, & ideo licèt in beneficiis prohibitum ſit, uti gratia ante impetratas literas, ut in Extravag. *injunctæ*, de elect. & aliis, quæ refert Azor infrà citandus, nihilominus illa prohibitio non extenditur ad privilegia, & ideo in eis nulla eſt talis neceſſitas. An verò ad probationem privilegii in foro exteriori ſit neceſſaria ſimpliciter ſcriptura, diſputant late Juriſperiti, quibus hoc proprium eſt, & videri poteſt Abb. in c. *in noſtra*, de reſcrip. n. 11. cum Bald. in l. *humanum*, C. de legib. &. Felin. & Beroi. ac Deci. in rubr. de conſt. Quorum reſolutio eſt, ſcripturam eſſe neceſſariam regulariter ad probationem privilegii, aliquando verò poſſe probari per teſtes, ut notant ex c. *cum olim.* 2. de privileg. Quod maximè videtur admitti, quando inſtrumentum fuit aliquando obtentum, & caſu periit, vel etiam in privilegiis, quæ non cedunt in præjudicium tertii, quia cum hæc probatio non ſit aliquo jure poſitivo prohibita, videtur ad favorem pertinere, & ideo eſt amplianda, ubi alterius præjudicium non intervenit, & maximè ſi aliqua conſuetudo faveat.

Azor.

Abb. Bald. Felin. Bero. Decius. c. cùm olim.

6. Ex quibus etiam colligendum eſt, quomodo intelligenda ſint indulta Pontificum concedentia religioſis mendicantibus, ut poſſint frui omnibus gratiis ſibi conceſſis, ſive per Bullas ſive per Brevia, aut vivæ vocis oracula, prout in libris ordinariè reperiuntur, *in foro conſcientiæ tantum, & pro majori conſcientiarum ſecuritate.* Ita enim conceſſit Minoribus Leo X. ut habetur in Supplemento conceſſionis, ibi, & in Compendio Minorum verb. *privilegia.* Hæc enim gratia intelligi poteſt fuiſſe conceſſa ſolum ad tollenda dubia, quæ oriri poſſunt ex varietate opinionum, ut judicant illa verba, *pro majori conſcientiarum ſecuritate.* Vel certè poteſt aliquod operari, ſi advertamus, licet ſcriptura non ſit neceſſaria ad utendum privilegio in foro conſcientiæ, nihilominus neceſſarium eſſe, ut aliqua ſufficienti via, & ratione de illo conſtet omnibus, & ſingulis, qui illo uti debent. Quia ergo valde incertum eſſe poterat, quæ notitia conceſſionis ſufficiat, ideo Pontifex ad pacandas conſcientias deſignat modum, dicitque ſufficere quod per Bullas, aut Brevia, aut vivæ vocis oracula ſint conceſſa, & addit, *Prout in libris ordinis reperiuntur*, itaq; vult ſufficere, ut in libris ordinis extet memoria talium privilegiorum. Et ne fortè quis dubitaret, an aliqua eſſent, aut malè intellecta, & per errorem ibi poſita, vel aliter obſoleta, ideo addit, ſe pro majori conſcientiarum ſecuritate illa de novo concedere, ut in locis allegatis refertur.

Intelligentia indultorum datorum mendicantibus.

Leo X.

7. Atque hinc facilè intelligitur quod ſecundo loco in titulo captis propoſui, quomodo privilegium à reſcripto differat: ſtatim enim apparet quædam differentia ex dictis. Nam privilegium non requirit ſcripturam, ut dictum eſt; reſcriptum autem intrinſecè illam includit, ut nomen ipſum præ ſe fert, ut ſumitur ex l. 3. C. de diverſis reſcript. ubi non quævis, ſed authentica originalis ſcriptura ad reſcriptum poſtulatur. Imò ſi vocis ipſius compoſitio rigoroſè ſpectetur, videtur poſtulare, ut reſcriptum iterum, atque iterum ſit ſcriptum, quod maximè dici poterat de Apoſtolicis reſcriptis. Nam (ut ait Gloſſ. in c. *ad audientiam*, de reſcriptis) *per manus tranſit, & multa maturitate decoquitur.* Sed non inde ſumptum eſt nomen illud: eſt enim antiquius, & in jure civili uſitatum, dictumque eſt reſcriptum, quaſi reſponſum ſcriptum, & quaſi per antonomaſiam ſunt ita appellata Imperatorum reſponſa ad dubia juris, quæ ab illis interrogabantur, ut ſumitur ex l. 1. ff. de appellation. & relation. & ex l. 1. ff. quando appellandum ſit. Et quia Principis reſponſum legem conſtituit, ut ſuprà lib. 3, & 4. dictum eſt, ideo reſcriptum jus ſcriptum aliquando continere dicitur, utique, vel commune, vel inter partes, vel reſpectu ejus, cui conceditur, ut referendo plures explicat Rochus Curtius in tractatu ſuper capit. *cum tanto*, de conſuetudine, in Præfation. numer. 8.

Reſcriptum intrinſecè includit ſcripturam.

Gloſſ.

Rochus Curtius.

8. Hæc verò differentia, & valde materialis eſt, & non eſt univerſalis: nam reſponſum Principis poſſet ſine ſcripto dari, & eandem vim habere, ſi ipſe vellet: & privilegia frequentius ſcripta conceduntur, & poſſent ita concedi, ut aliter non valeant, ſi ſuperior vellet, ut per ſe notum eſt: & præterea etiam privilegium ſcriptum à reſcripto diſtinguendum eſt. Et quidem ſecundum uſum juris Canonici, & civilis, Reſcriptum generale nomen eſt, ſub ſe continens privilegium ſcriptum, & multa alia, quæ privilegia non ſunt. Unde duplex ſolet diſtingui reſcriptum, ſcilicet, juſtitiæ, & gratiæ. Juſtitiæ eſt, quod datur, vel ad explicandum jus, vel ad lites, ſeu ad dicendum jus inter partes. Et hoc reſcriptum manifeſtè differt à privilegio, quia reſcriptum juſtitiæ datur ſecundum commune jus, vel ad interpretationem ejus, vel ad debitam exequutionem: privilegium autem datur potius contra vel ultra jus, ut in definitione diximus.

Aliud eſſe reſcriptum juſtitiæ, gratiæ aliud, & quid ſint.

9. Reſcriptum autem gratiæ ſubdiſtingui poteſt: in illud, quod verſatur circa res, & quod verſatur circa facta hominum. Primum eſt ad conferendum beneficium, vel donum aliquod gratis collatum, quod dici poteſt reſcriptum facti potius quàm juris. Et hoc à privilegio differt, quia non eſt lex privata, nec dat propriè facultatem operandi aliquid contra, vel ultra legem, ſicut dat privilegium. Et talia ſunt in jure canonica reſcripta, quæ beneficialia vocantur, & dantur ad collationem, reſignationem, & alias diſpoſitiones de beneficiis Eccleſiaſticis faciendas. Quæ reſcripta in hoc videntur convenire cum reſcriptis juſtitiæ, quod ſecundum commune jus concedi intelliguntur, niſi aliud exprimant: dicuntur autem gratiæ, quia Eccleſiaſtica beneficia gratis conferuntur. Et his reſcriptis reſpondent in jure civili illa, per quæ dicuntur Imperatores conferre beneficia, dignitates, adminiſtrationes, &c. lex quarta, & quinta, C. de diverſ. reſcrip. Ac denique in his reſcriptis beneficialibus major eſt ſcripturæ neceſſitas ad conſequendum effectum gratiarum beneficialium à Pontifice conceſſarum, quàm in privilegiis, quia Pontifices ipſi ita diſpoſuerunt, ut alibi dicemus, tractando de beneficiis, & ſufficienter tetigit Azor tom. 1. ſuarum Inſtitut. li. 5. c. 2. q. 5. Aliud ergo eſt reſcriptum gratiæ pertinens ad jus operandi, & ſub hoc continetur privilegium ſcriptum juxta ſententiam Felin. in rubr. de reſcript. n. 4. & Panormit. in cap. *plerumque*, de reſcriptis. Adhuc autem reſcriptum ſic gratioſum latius patet, quàm privilegium: continet enim ſub ſe alias gratias, vel diſpenſationes, quæ privilegia non ſunt.

Subdiviſio reſcripti gratiæ.

Azor.

Felin. Panorm.

Ad cujus declarationem ulterius inquiri poteſt, an diſpenſatio ſit privilegium, vel ab illo differat; convenit enim cum illo, quia etiam eſt gratia, & favor, & non ſolum eſt præter, ſed etiam contra legem. Nihilominus communiter differre cenſetur, ut tradunt Mandoſi. in Praxi ſignaturæ, verbo, *diſpenſationes*, & Rebuffus in Concordat. titulo, Forma mandati Apoſtolici, verbo, *diſpenſationum*, qui alios allegant.

10. *Communiter judicantur differre diſpenſatio & privilegium. Mandoſi. Rebuffus.*

Constituuntque differentiam, quod ad dispensationem requiritur causa, non autem ad privilegium. Sed hoc secundum non est in universum verum: nam privilegia etiam contra jus non possunt dari sine causa, ut infrà videbimus, quia eadem ratio in eis militat, quæ in dispensatione, vel certè major, quia magis lædunt commune jus. Unde illa differentia etiam constitui posset inter privilegia: nam quædam requirunt causam, & non alia. Imò & dispensatio interdum dicitur concedi sine causa, ut suprà visum est. Et ideo dicunt alii, dispensationem esse quoddam privilegium, solumque differre à privilegio in communi tanquam species à genere: à privilegio autem, quod est contra jus, non differre. Insinuat Sylvest. verb. *privilegium*, q. 3. *Sylvest.* nam loquens de privilegio contra jus, divertit ad dispensationem. Sed nihilominus si spectemus communem modum loquendi, non omnis dispensatio dici potest propriè privilegium. Nam frequenter conceditur dispensatio ad unum actum tantum, ut ad contrahendum matrimonium, vel quid simile: illa verò dispensatio non potest dici propriè privilegium, quia non est lex privata: non enim per modum legis stabilitur, cum nullo modo jus permanens constituat: sicut ergo præceptum temporale non est lex, ita nec concessio ad unum tantum actum contra legem dicetur propriè privilegium. Item licentia, quæ nihil semel datur ad agendum aliquid semel contra, vel præter regulam, non poterit dici propriè privilegium. Dispensatio etiam in irregularitate, vel alio simili impedimento canonico, non videtur posse dici privilegium, quia solum est ablatio cujusdam defectus, quo semel ablato, licèt dispensatus multa possit facere licite, quæ antea non poterat, tamen jam non operatur ex privilegio, sed secundum jus commune, quia jam non est irregularis. Sicut absolutus à censura multa potest facere, aut recipere, quæ antea non poterat, & tamen nemo dicet, absolutionem illam esse privilegium, sed esse beneficium auferens talem defectum, quo ablato jure communi alia licent. Solum ergo illa dispensatio poterit privilegium appellari, quæ per modum legis privatæ conceditur ad operandum ordinariè, & stabilitur contra aliquod jus commune, utendo privato jure per talem concessionem constituto, & tale privilegium dici potest quasi permanens dispensatio, ideoque requirere causam tanto majorem, quo major est dispensatio, vel potius, quia est multiplex, seu permanens dispensatio. Unde omnes conditiones requisitæ ad dispositionem, ad tale privilegium erunt cum proportione necessariæ, & ob eandem causam pauca de tali privilegio in præsenti dicemus: nam quæ in lib. 6. de dispensatione dicta sunt, illi sunt communia.

II. *Non esse omnino idem privilegium ad gratiam & beneficium.*

Atque ex his tandem colligitur, quomodo privilegium ad gratiam, aut beneficium comparetur. Non enim sunt omnino, ita ut inter se convertantur, sed privilegium est veluti species gratiæ. Omne n. privilegium dici potest gratia, seu beneficium, ut constat, qnia est favor ut ostendimus: favor autem Principis beneficium ejus est. Item privilegium non solet esse debitum, & hac ratione gratis conceditur, ac subinde est gratia, unde si sit privilegium scriptum, erit rescriptum gratiæ. E contrario autem non convertitur, quia non omnis gratia, vel beneficium Principis est privilegium: nam omnis dispensatio sub gratia, & beneficio continetur, & tamen non omnis illa est privilegium, ut dixi. Quæ omnia deservire poterunt ad exponenda jura loquentia de rescriptis, & quomodo applicanda sint privilegiis, etiam scriptis. Nam quæ pertinuerint ad generales rationes rescripti, cum proportione convenient privilegio, non verò quæ conveniunt rescripto rigoroso, quod continet, & declarat commune jus, Nam in hoc habet specialem rationem privilegium. Et ad hunc modum de aliis judicandum est.

CAPUT III.

De divisione privilegii in reale, & personale.

I. EXplicata ratione generali privilegii, oportet varios modos, & quasi species privilegiorum exponere: nam ad intelligenda jura, & indulta hoc maximè necessarium est. Et in primis potest dividi privilegium in divinum, & humanum, ut videre licet in Anton. 1. parte, t. 19. c. 1. Divinum appellat quod à Deo ipso conceditur. Quod olim creditur fuisse in usu respectu communitatis populi Dei, quasi per generalem concessionem præter jus naturæ, qualis fuit in lege veteri facultas repudiandi uxorem, & in lege etiam naturæ licentia ducendi plures uxores viventes, juxta receptas sententias. Nunc vero potest in hoc ordine poni facultas, quæ aliquando datur alicui personæ per internam Spiritus sancti inspirationem ad aliquid singulariter operandum: illa enim in jure aliquando vocatur privata lex, ut in c. *duæ sunt leges*, 23. q. 2. & in c. *dixit Dominus*. 14. q. 5. & in c. *si licet*, §. *non occides*. 23. q. 5. Quæ inspiratio, seu privata lex interdum non repugnat præceptis, sed sublevat hominem ad aliquid perfectius ultra illa operandum. Et tunc non meretur nomen privilegii, sed specialis auxilii, & sine periculo admitti potest, quanvis semper prudentia necessaria sit. Interdum verò exorbitat à communibus, ut fuit in Sansone ad se occidendum. Et talis lex privata, quanvis interdum dari soleat ex dono Spiritus sancti, tamen multum habet periculi, si non examinetur summa cum diligentia, & præsertim per Ecclesiasticam regulam, & leges, juxta c. *nisi cum pridem*, de renunc. c. *cum ex injuncto*, de hæret. & legi potest D. Thom. 2. 2. q. 171. a. 5. & ibi Cajet.

Anton.

c. duæ sunt leges.
c. dixit Dominus.
c. si non licet.

c. nisi cum pridem.
c cum ex injuncto.
D. Thom.

2. Privilegium autem divinum hoc modo sumptum, magis spectat ad quandam dispensationem, vel potius mutationem factam in materia legis naturalis, de qua suprà dictum est. Et præterea prior modus talis dispensationis jam non est in usu: qualis autem olim fuerit, in materia de matrim. consideratur. Posterior a. modus dispensationis rarissimus est, & pertinet ad divinum instinctum, de quo in materia de Fide, & prophetia dicendum est. Præter hæc verò solent dici divina privilegia, quæ Christus Ecclesiæ suæ concessit, vel pontifici vicario suo, aut ordini Clericali. Sed hæc non sunt privilegia, prout nunc de illis tractamus, tum quia licèt sunt specialia dona, non sunt ex lege privata, sed ex jure divino, communi, & ordinario legis gratiæ, & quasi connaturali Ecclesiæ Christi, ut ab ipso fuit instituta, & ita non sunt præter jus, sed secundum jus, quod in se continent: tum etiam quia nunc non agimus de lege divina, sed de humana.

3. *Privilegium humanum aliud reale, personale aliud, & quid sunt.*

Omissis ergo divinis privilegiis, humanum dividi solet in reale & personale. Quæ divisio insinuatur in c. *mandata*, de præsump. ibi, *Non loco tribuimus, sed personæ*, quanvis ibi non de proprio privilegio, sed de quadam Pontificia delegatione sit sermo, tamen est eadem ratio, & fere similia sunt verba in l. *privilegia*. 196. ff. de regul. jur. ubi dicitur, *Privilegia quædam causæ sunt, quædam personæ*. Sumitur etiã clarè ex l. *forma*, §. *quanquam*, ff. de censib. & in eisdem juribus satis insinuatur, divisionem esse sufficientem: quanvis n. addi soleant alia membra, ad hæc possunt reduci, ut jam dicam. Privilegium ergo reale dicitur, quod conceditur directe alicujus rei, muneri, vel conditioni distinctæ à persona. Personale verò, quod immediatè fertur in personam ratione sui. Sicut dividi solent decimæ in reales, & personales, & interdictum similiter. Unde sicut in illis alibi diximus, ita in præsenti advertendum est, quod licèt omne privilegium principaliter, & quasi ultimatè referatur ad alicujus personæ

c. mandata.

sonæ utilitatem, usum, vel fructum, quia sicut leges, ita & privilegia non fuerunt, nisi propter hominum commoditatem, aut favorem, nihilominus fructus, ut utilitas privilegii frequenter versatur proxime circa res, & circa prædia, domos, merces, officium, & alias res similes, per quas redundat utilitas in personam habentem talem rem, aut dignitatem, aut existentem in tali loco. Et ideo ad distinguenda illa dua membra, oportet attente distinguere personam, quæ fruitur privilegio, à subjecto, cui veluti immediatè adhæret immunitas privilegii; non enim sumitur divisio ex persona primo modo spectata, quia hoc modo omnia privilegia dici possunt personalia, vel potius personarum: vel ex re, vel persona posteriori modo consideratis, utriusque membri ratio, & distinctio sumenda est. Nam si privilegium adhæret rei distinctæ à personis, & per illam transit ad dominum, vel possessorem, privilegium reale est, ut sunt immunitas templi, servitus, vel tributum prædio, aut fonti adhærens. At vero si immunitas privilegii ipsi personæ immediatè, quasi ratione sui inhæreat, & sub hac ratione illi concessum sit, tunc est personale. Contingit tamen, ut licet privilegium non adhæreat rei existenti extra personam, nihilominus non sit in ipsa persona, nisi ratione alicujus conditionis adhærentis illi, ut ratione dignitatis, v. g. Episcopatus, clericatus, Principatus, aut Doctoratus, & cæt. aut ratione muneris, seu officii, ut judicis, militis, scholaris, vel ratione necessitatis, ut minorum, pauperum, &c. ratione actionis, ut piæ causæ, &c. & de his privilegiis potest esse ambiguum, aut sint personalia, vel realia. In quo attendenda videtur qualitas conditionis, cui privilegium proxime adhærere censetur. Nam si illa sit de se perpetua, vel per successionem, vel per adhæsionem ad aliquod corpus perpetuum: tale privilegium reale censetur, quia cum re ipsa transit, & durat: & tale est privilegium Episcopatus, Cardinalatus, Senatoris, & similia: si vero talis conditio sit in se temporalis, vel saltem finiatur cum persona, privilegium nihilominus censebitur personale, licet interdum multum habeat de reali, & ideo mixtum appelletur.

4. *Quomodo dignoscatur an privilegium adhæreat personæ, vel rei.*

Quæri autem solet, quomodo dignoscatur, an privilegium adhæreat personæ, vel rei, de quo puncto multa scribunt Juristæ in l. *quia tale*, ff. solut. matrim. & in aliis locis infra referendis. Nos autem breviter dicimus, tria, vel quatuor spectanda esse, scilicet, modum personæ, cui fit gratia; ratio, seu causa, quæ movet ad concessiones, res, quæ ibi intervenit, circa quam versatur immunitas privilegii, ac denique verba privilegii. Circa personam advertendum est, quandam esse personam propriam, ut est unus homo, aliam fictam, quæ mysticum etiam solet appellari, ut est, civitas, religio, collegium, monasterium, universitas, & similia. Si ergo privilegium directè fiat personæ fictæ, id satis est, ut privilegium sit reale, quia perpetuum est, juxta l. *forma*, §. *quanquam*, ff. de censibus quia talis persona ficta perpetua est, juxta l. *proponebatur* ff. de judic. Procedit autem hoc, sive privilegium concedatur corpori ad usum totius corporis per modum universitatis in unum congregatæ, sive concedatur eidem ad usum singulorum, sive è converso detur singulis de tali corpore ratione totius, & ut sunt membra talis corporis, id est, ut cives, vel religiosi sunt. Quia, ut sumitur ex l. 2. ff. de reb. dub. etiam hoc modo censetur, privilegium per se primo concedi tali corpori mystico, quod est res quædam perpetua per continuam quandam successionem, & ideo tale privilegium reale est, & perpetuum.

5. Si autem persona, cui conceditur privilegium, sit vera, non statim privilegium est personale, sed sub partitione opus est. Nam aliquando est persona particularis, aliquando verò est genus personarum, ut minores, mariti, uxores & similes, & utrumque ex his vocari potest personale, ut notat Barbos. in l. *quia tale*, n. 14. ff. solut. matrim. cum Lasio in l. *maritum*, eodem, n. 32. Et de priori quidem per se patet. Quia tale privilegium soli illi personæ adhæret, & cum illa finitur, quæ est conditio maxime propria privilegii personalis, ut patet ex dicto c. *privilegia*, & ideo non transit ad hæredes, ut habetur in dicta l. *maritum*, & dicta l. *quia tale*, & dicta l. *forma*; Et optimè in l. *sordidorum*, C. de excusat. muner. lib. 10. De posteriori vero ratio est, quia tale privilegium singulis personis veris sub illa communi appellatione conceditur, non ratione communitatis talium personarum, aut alicujus corporis mystici ex illis compositi, sed ratione sui, & prout in unaquaque est, illi soli prodest, & cum illa extinguitur, quæ sunt conditiones privilegii personalis. Quia vero hoc privilegium sic in communi concessum certo generi personarum moraliter perpetuum est, quia nunquam sub illo communi genere deesse possunt individua, in quibus privilegium illud conservetur, ideo multum simile est privilegio reali, & ab aliquibus ita vocatur. c. *privilegia.*

Item potest considerari alia ratio, quia tunc videtur concedi privilegium non tam personæ, quam certæ conditioni existenti in persona, ut minori propter defectum ætatis datur privilegium restitutionis: majoribus autem propter absentiam causa reipublicæ, ff. ex quibus causis majores, &c. Uxoribus datur Velleianum ratione status & subjectionis: filiis familias Macedonianum simili titulo. Et ita similia privilegia magis videntur concessa ipsi causæ, vel rei, & ex hac parte censeri possunt realia, sicut privilegia piæ causæ, scholarium, Doctorum, & similia, argumento leg. *in omnibus causis*, 69. ff. de reg. jur. Sed non oportet de nomine laborare, quando de re constat. Nam quod ad doctrinam moralem attinet, talia privilegia in se spectata, & respectu totius generis talium personarum, planè sequuntur in omnibus naturam, & conditionem privilegii realis. Spectata vero prout unicuique personæ particulari sub illo genere contentæ applicantur, sequuntur conditionem, & doctrinam personalis privilegii, & hoc intendunt citati Doctores, & probat ratio facta. Ex quibus constat ad illam divisionem sufficienter reduci omnes species privilegiorum, quæ sub aliis nominibus numerant Host. Ant. Sylv. Ang. & alii tractantes de privilegiorum varietate. 6. *Hostiens. Anton. Sylvest. Angel.*

Sic ergo ex parte personæ cognosci potest, quando privilegium sit personale, vel reale, non tamen id sufficit, præcipue, quando privilegium datur personæ veræ, ac singulari: non enim satis hoc est, ut privilegium censeatur personale, argumento l. *juris gentium*, §. *pactum*, ff. de pactis, ibi, *Plerunque persona inseritur pacto, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur, cum quo pactum factum est*, & ideo additur ibi, æstimandam esse mentem contrahentium. Idem ergo contingit cum proportione in privilegio, quia sæpe cum persona jungitur res, vel dignitas, aut similis causa, & ideo ex intentione concedentis oportet discernere, cui primario concedatur privilegium. Ad hoc ergo discernendum subjungitur secunda consideratio, quæ esse debet de causa, cujus intuitu principaliter datur privilegium: nam si illa sit persona ipsa, seu conditio per se adhærens illi, censetur privilegium esse personale: si vero sit dignitas, vel res alia, seu causa, quæ cum persona non cohæreat, privilegium est reale. Atque ita hanc regulam assignat Bald. Rom. Anch. & alii. quos refert, & sequitur Barb. supra n. 3. & videtur sumi ex dicta l. *in omnibus causis*, Et ex alio principio, quod in omni dispositione attenditur præcipuè ad causam principalem, & immediatam quam ad remotam, ut est vulgare. 7. *Bald. Roman. Anchar. Barbos.*

Non caret tamen hæc regula dubitatione: nam interdum principale motivum concedendi privilegium est conditio personæ, ut dignitas ejus, vel meritum & nihilominus intuitu illius privilegium conceditur rei principaliter, ut quando Rex alicui Comiti propter insignes victorias in bello partas privilegium majorum Principium, quos Hispani *grandes* vocant, non solum personæ suæ, sed etiam dignitati, seu comitatui concedit, 8. *Difficultas circa regulam datam.*

dit, quod privilegium reale eſt, licet intuitu perſonæ fiat: è contrario vero licet privilegium concedatur principaliter intuitu dignitatis, ſi fiat perſonæ, perſonale tantum eſt, ut patet ex dicta lege *ſordidorum*, ibi, *Neque enim poteſt eſſe perpetuum, quod non rebus, ſed perſonis contemplatione dignitatis, atque militiæ indulſiſſe nos conſtat.*

9. *Solvitur difficultas.*

Reſpondeo, argumentum convincere, non eſſe principaliter attendendum motivum operantis ad diſcernendum inter hæc privilegia, ſed objectum (ut ſic dicam) proximum, ad quod dixerit intentionem ſuam, quando voluit privilegium concedere. Nam Princeps concedens privilegium, voluntate ſua facit, ut vel perſona, vel res alia privilegiata ſit: ergo illa fit ſubjectum proprium, cui veluti adhæret immunitas privilegii, quæ reſpectu voluntatis concedentis fuit proximum objectum talis conceſſionis. Et in hunc modum interpretor verba illius l. *in omnibus*, quæ ſic habent, *In omnibus cauſis, ubi perſonæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit.* Nam conditionem perſonæ locum dare beneficio idem eſſe intelligo, quod præparare, & reddere capacem perſonam, ut ſit veluti proximum ſubjectum beneficii, ſeu privilegii. Et ſimili modo ſubdit è converſo, *Ubi verò genus actionis id deſiderat*, id eſt, ut intelligatur favor inhærens actioni, ac ſubinde privilegium eſſe reale. Ex quo textu aliis verbis poſſumus explicare rem eandem, nam ſi intentio privilegiatoris fuit providere perſonæ, privilegium eſt perſonale: ſi vero intentio fuit providere cauſæ, dignitati, & ſimilibus, privilegium eſt reale, ex quocunq; motivo, ſive intrinſeco, ſive extrinſeco, ad unum, vel alium modum intentionis inductus fuerit privilegiator; quia (ut dixi) id operatur, quod vult, undecunque moveatur. Opinorque hoc intendere Juriſtas, cum dicunt, non ex cauſa impulſiva, ſed ex principali, & proxima diſtinctionem eſſe ſumendam. Nihilominus tamen multum eſt conſideranda cauſa motiva: nam deſervit multum ad indicandum intentionem concedentis & ex illa ſæpe conjectandum eſt, quomodo privilegium ad rem vel perſonam dirigatur, ut ex dicendis patebit.

10. *Quomodo ſciatur intentio concedentis.*

Ulterius vero ſupereſt explicandum, quomodo cognoſcatur intentio concedentis. Circa quod altera conſideratio occurrit. Nam imprimis attentè conſideranda ſunt verba privilegii, & ſi illa non ſufficiunt, materia ipſa, & proportio ejus cum conceſſione eſt ſpectanda, ut privilegii conditio diſcernatur. Et in primis ex parte verborũ pro regula aſſignari ſolet, ſi verba dirigantur ad rem, privilegiũ eſſe reale, ſi ad perſonam, eſſe perſonale. Ut ſi privilegium dicat, Concedo vineæ tuæ immunitatem ſolvendi decimas, privilegium eſt reale: ſi vero dicat, Concedo tibi facultatem non ſolvendi decimas ex vinea, privilegium eſt perſonale, ut notat Gloſſ. in Clement. 1. verb. *excolentes*, de decim. Ratio eſt, quia illa verba deſignant proximum objectum, ſeu ſubjectum immunitatis conceſſæ: ergo priora indicant ut ſubjectum ipſam vineam poſteriora vero perſonam, cujus eſt vinea. Et confirmari poteſt ex juribus, in quibus diſtinguuntur perſonale, ac reale privilegium, quia unum perſonæ, aliud rei conceditur, ut patet ex l. 1. ff. de aqua quotid. & æſti. in fine, cum aliis ſupra allegatis: non poteſt autem melius ſignificari verbis, quod huic, vel illi concedatur privilegium, quam verba ad hoc, vel illud, id eſt, ad rem, vel perſonam dirigendo. Et ita ſentiunt Gloſſ. 25. quæſt. 2. in princip. & in cap. *tua*, de his, quæ fiunt à Prælatis. Bart. in l. 1. ff. de conſt. Princ. num. 2.

11.

Confirmari hoc poteſt ex regula juris, quod delegatio commiſſa alicui ſub nomine dignitatis, ut Epiſcopo Conimbricenſi, intelligitur conceſſa ſedi, ita ut ſi iſte decedat, ſucceſſor intelligatur delegatus: ſecus autem eſſe ſi fiat ſub proprio nomine perſonæ, ut habetur in c. *quonam Abbas*, de offic. de leg. ergo ſignum eſt, verba conceſſionis ibi proprie collocare ſuũ effectum, ubi directè, & immediatè diriguntur. Idem ergo eſt in privilegio, ut notat Panorm. & Felin. ibi & Bald. in c. 1. de his, qui feud. dar. poſſunt, §. *Marchio*, n. 4. Unde inferunt, etiam ordinem literæ, ſeu conceſſionis eſſe in privilegiis attendendum, ita ut ſi res collocetur proxime poſt conceſſionem, privilegium ſit reale, licet poſtea adjungatur perſona: at vero ſi prius nominetur perſona, privilegium perſonale judicetur. Ita Panorm. in dicto c. *mandata*, de præſump. num. 1. argumento legis, *ſi communis*, ff. de ſtipul. ſerm. ſtatim vero addit idem Pan. explicationem, ut hoc intelligatur in dubio, & quando aliæ conjecturæ ceſſant, quod nos dicimus, cæteris paribus: tunc enim meritò hæc conjectura aliquid operabitur.

Addenda vero eſt duplex limitatio, una eſt, ut hæc regula locum habeat, quando verba privilegii ſunt abſoluta, & ſimpliciter diriguntur ad perſonam tantum, vel ad rem tantum: nam ſi aliquid eis addatur, per quod extendatur, vel diſtrahatur eorum ſignificatio, mutari omnino poterit ſignificatio, vel certè ambigua fieri. Ut v. g. ſi poſtquam privilegium dixit: Concedimus Petro, vel tibi, addat, & hæredibus tuis vel ſucceſſoribus tuis, &c. Privilegium non eſt perſonale, ſed reale. Ita monet. Bartol. in l. 1. ff. de conſtit. Princip. num. 2. per l. 1. ff. de jure immunit. ibi, *poſteriſque datæ*. Idem eſt ſi conceſſioni perſonæ factæ addatur, *in perpetuum*, ſeu *ut perpetuò valeat*, tunc enim privilegium eſt reale, ut notat Felin. in dicto cap. *quoniam Abbas*. nu. 11. cum Anchar. in reg. *privilegium*, q. 1. & conſ. 333. Aliqui vero putant, particulam *perpetuò*, non ſufficere, quia in jure ſignificare ſolet vitæ tempus, & coarctanda eſt. Alii vero utuntur diſtinctione de liberalibus, vel remuneratoriis privilegiis, ut per Barboſ. dicta l. *quid tale*, num. 11. Verum etiam in liberalibus cenſeo tenendam eſſe proprietatem verbi, niſi alia verba, vel ratio urgens cogat ad illam reſtrictionem. Regulariter enim illud adverbium perpetuitatem privilegii ſignificat, quia ſi abſolutè fiat conceſſio perſonæ ſine reſtrictione temporis, intelligitur durare toto tempore vitæ, ſi aliquid aliud non obſtet; ergo cum additur expreſſè, ut privilegium ſit perpetuum aliquid amplius conceditur, nempe totum illud quod vox illa propriè ſignificat. Et quia contra naturam privilegii perſonalis eſt, ut ſit perpetuum, ideo fit privilegium reale. Quia licet nominetur perſona, non nominatur ut ſubjectum privilegii, hoc enim tunc eſt genus ipſum, ſeu familia, ſed nõinatur ut prima perſona incipiens uti privilegio, ſeu tanquam fundamentum adæquati ſubjecti privilegii. Idem è contrario erit, ſi privilegii conceſſio immediatè dirigatur ad rem, vel dignitatem, ſtatim vero addatur cauſa indicans intentionem dirigi ad perſonam, ut ſi ſub nomine Epiſcopi talis civitatis concedatur eidem facultas aliqua propter inſignes labores, vel eminentiam ſcientiæ, &c. Privilegium eſt perſonale; ut expreſſè notavit Pan. in cap. *mandata*, de præſum. num. 1. aſſignans pro regula, in privilegiis magis eſſe utendum conjecturis, quam recurrendum ad expreſſionem nominis proprii, vel dignitatis. Eſt autem eadem ratio de aliis nominibus rem vel perſonam ſignificantibus.

12.

13. *Præter verba, attendenda etiam materia privilegii.*

Altera declaratio eſt, ut ultra verba materia privilegii ſpectetur: oportet enim talis eſſe conditionis, vel qualitatis, ut poſſit juſtè, & rectè ad illam adaptari privilegium, ideoque juxta illius capacitatem interpretanda ſunt verba. Nam licet verba ſonent privilegium reale, ſi materia non poteſt accommodari rectè perpetuitati privilegii, interpretanda erunt de perſonali, & è contrario. Ita Panormitan. in cap. *adverſus*, de immunitate Eccleſiarum, num. 17. & in cap. *quoniam Abbas*, de offic. delegat. & latè Anchar. in dicta regula *privilegium*, quæſt. 1. circa finem ubi varia inducit exempla, & alii ſupra citati. Sumiturque ex illo principio juris, quod verba debent rebus ſervire, non res verbis, & ideo in-

interpretanda ſunt juxta materiæ capacitatem. Item ex illo quod leges ita interpretandæ ſunt, ut abſurdum non contineant. Atque ita in cap. *dilecti*, de for. competen. ſupponitur, reſcriptum datum ad quendam Epiſcopum ſub proprio ejus nomine tranſire ad ſucceſſores; è contrario vero in cap. *Adverſus*, de immunitat. Eccleſiar. dicitur extingui cum perſona, quod ad prælatum ſub hac appellatione dirigitur, quia in utroque loco materia ita poſtulabat, & ſimilia multa videri poſſunt in citatis authoribus.

14. *Quid dicendum in dubio, an privilegium ſit reale vel perſonale.* *Tiraquel.* *Barboſ.* *Anton.* *Emman.* *Roder.*

Atque hinc obiter intelligitur primo quid dicendum ſit, quando fuerit dubium, an privilegium reale ſit, vel perſonale. Auctores enim interdum dicunt, præſumendum eſſe reale, ut affirmat Tiraqu. de primogenit. quæſt. 40. nu. 72. citat vero duas Gloſſas, unam in l. *forma*, §. *quanquam*, ff. de cenſib. quæ nihil dicit, aliam 25. q. 1. in princ. quæ dicit contrarium. Citat etiam Alexand. & alios in l. *quia tale*, ff. ſolut. matr. ubi Barboſ. num. 4. in fine plures refert. Sequitur etiam Ant. 1. p. tit. 19. c. 1. §. 2. in fine, & Emman. Roder. tom. 1. q. 56. art. 12. Ad quod allegantur l. *ætas*, & dictus §. *quanquam*, ff. de cenſibus, quæ jura nihil probant præter regulam generalem, quod privilegium rebus conceſſum eſt reale; perſonis autem perſonale. Allegatur etiam cap. *cum veniſſet*, de inſtit. quod ſolum probat in aliquo caſu, licet ſit aliquod dubium, multo majores eſſe poſſe conjecturas, quod privilegium ſit reale, & ideo id eſſe præſumendum, niſi contrarium probetur, quod eſt per ſe notum, ſed non minus poterit contingere oppoſitum, ut per ſe conſtat. Denique adducitur ratio, quod licet perſona inſeratur in privilegio, non ſtatim fit perſonale, idem vero dici poterit de re: nam licet res inſeratur privilegio, non ſtatim fit reale.

15. *Gloſſa.* *Bart.* *Jaſon.* *Barboſ.* *Emman.* *Roder.* *Barboſ.*

Et ideo alii communiter dicunt, in dubio privilegium præſumi perſonale, quod tenet dicta Gloſſ. 25. quæſt. 2. in princip. & Bartol. conſ. 189. num. 4. Idem Jaſon. in l. *ſi ſic*, 2. ff. de verbor. obligat. qui tamen excipit immunitatem, ſeu privilegio obtenta per viam contractus: dictam vero ſententiam abſolutè tenet Decius in leg. *in omnibus cauſis*, ff. de regulis juris, & plures, quos Barboſ. ſupra refert, num. 4. Hoc etiam tenuit Emman. Roder. eodem tomo, quæſt. 30. ar. 15. nulla facta diſtinctione, vel adhibita concordia. Ratio pro hac ſententia eſſe poteſt, quia privilegia ſunt ſtricti juris, & ideo in dubio potius ſunt interpretanda eſſe perſonalia, quam realia, ut reſtingatur conceſſio, quia reale privilegium, quo eſt durabilius, eo eſt majus, cæteris paribus, ut per ſe conſtat, ergo in dubio reſtringendum eſt ad perſonale.

16. *Barboſ.*

Has vero opiniones ita concordat Barboſa in dicta l. *quia tale*, num. 4. in dubio tunc cenſeri privilegium perſonale, quando verba referuntur ad perſonam, & aliæ conjecturæ de alia principali cauſa, vel intentione non extant, & ſic procedere hanc ſecundam opinionem. In ſimili vero dubio ſi verba ferantur directè ad rem, privilegium cenſeri reale, & ita procedere priorem opinionem citat Gloſſa in Clementina 1. de decimis verb. *excolendas*, & Panorm. in cap. *ex parte*, 1. de decim. num. 4. Sed illi ſolum tradunt generalem doctrinam ſupra traditam de modo diſtinguendi privilegium perſonale, & reale ex verbis. Unde mihi non placet conciliatio, nec videtur expedire quæſtionem, quia non inquiritur, vel certe dubitari non debet, an privilegium, quod in cæteris eſt æquè dubium, & in hoc excedit, quod verba dirigantur ad rem, ſit reale, vel ſi excedat, quia verba diriguntur ad perſonam, ſit perſonale. Nam de hoc nulla eſſe poterat ratio dubitandi. Imo tunc non videtur poſſe vocari privilegium dubium, ſed certò reale, vel certò perſonale, juxta exigentiam verborum: nam ſignum datum de verbis certum eſt, & juridicum, quando aliud ex conjecturis non conſtat, & conſequenter quando alia ſunt dubia. Quæſtio ergo propria eſt, quando privilegium eſt dubium omnibus penſatis, ita ut liçet verba videantur dirigi ad perſonam, aliæ conjecturæ indicant, intentionem legiſlatoris principaliter reſpexiſſe ad rem ipſam, vel è contrario: ac denique quando omnibus ſupra dictis omni ex parte penſatis, res eſt utrinque dubia. Tunc enim dici non poteſt, conjecturam verborum ſemper eſſe præferendam, quia nulla ratione hoc fundatur, cum poſſit eſſe in aliis æqualitas, vel exceſſus. Præſertim, quia illa conjectura verborum non tam ex ſignificatione propria illorum, quam ex ordine, vel tali conjunctione deſumitur, quæ conjectura magis incerta eſt, & ideo dixit Panormitanus in dicto capitul. *mandata*, alias conjecturas ex cauſis, & materia privilegii eſſe anteponendas.

Sic ergo intellectam quæſtionem reſolvendam eſſe cenſeo, duplici diſtinctione privilegii præmiſſa. 17.

Una eſt vulgaris de privilegio, quod eſt purum beneficium, & quod eſt contra jus commune, aut tertii. Alia eſt ſatis etiam tertia de duplici dubio negativo, in quo deficiunt rationes determinantes intellectum ad alterutram partem, & ideo ſuſpenſus manet; & poſitivo, in quo ſunt pro utraque parte rationes probabiles, & ſufficientes ad definitum aſſenſum præſtandum, licet incertum. Primum genus dubii vix habet locum in propoſito, quia ſemper interveniunt conjecturæ ſufficientes ad ferendum aliquod judicium, ut clarè conſtat ex materia ſubjecta, & ex his quæ diximus. Et licet fingatur caſus, in quo tanta ſit æqualitas inter rationes, & conjecturas utriuſque partis, ut intellectus dubitet quid verum ſit, ſemper tamen poteſt judicare unum; & alterum eſſe probabile, quod ſatis eſt ad judicium practicum de agendis.

Dico ergo in primis, in quocunque ex his dubiis, ſive negativum fingatur, ſive poſitivum, privilegium favorabile, ſeu quod eſt purum beneficium judicandum eſſe reale per regulam juris, *Decet conceſſum à Principe beneficium eſſe manſurum*; & per aliam regulam, quod tale beneficium latam admittit interpretationem, l. ultim. ff. de conſtit. Princip. & ita docet Bald. in l. 3. ff. de conſtit. Princip. lect. 1. num. 17. & idem ſentit Bart. in l. ult. ff. de ſervit. legat. n. 4. Cujus ſententiam aliqui extendunt etiam ad caſum, in quo verba clarè dirigantur ad perſonam. Sed hoc nec verum eſt, cum repugnent omnia jura, nec ad mentem Bartoli, cum ipſe aperte loquatur in caſu dubio, & addat ſemper, niſi ex verbis aliud conſtet, ut latè expendit, & confirmat Barboſ. n. 11. & 12. 18. *Bald.* *Bart.* *Barboſ.*

19. *Privilegium odioſum contra commune jus, vel in præjudicium aliorum cedens in dubio cenſendum eſſe perſonale, ſi utraque pars dubii ſit probabilis.* *Bart.*

Deinde dicendum eſt, privilegium odioſum, quod ſit contra commune jus, vel cedat in aliorum præjudicium, in dubio cenſendum eſſe perſonale, quia reſtrictè intelligendum, & ideo ita eſt interpretandum ut potius temporale damnum inferat, quam perpetuum. Et hoc etiam docet Bart. citato loco, & videtur eſſe ſine controverſia. Quia vero, ut dixi, hoc dubium poſitivum eſt, ideo oportet ſupponere utramque partem dubii eſſe probabilem. Nam ſi una ſit probabilis, & altera improbabilis, illa prior non dubia, ſed certa habenda eſt. In gradu ergo probabilitas poteſt eſſe æqualitas, & tunc ſi præſumptio, quod privilegium ſit perſonale, ſit probabilior, à fortiori procedit ſimpliciter regula. Si tamen probabilius videatur eſſe reale, tunc certè privilegiarius ipſe poteſt in foro animæ illud retinere ut reale, & idem cenſeo, eſſe judicandum in forenſi judicio: tum quia major probabilitas eſt quædam moralis certitudo, ſi exceſſus probabilitatis certus ſit: tum etiam, quia major probabilitas ſuo modo confert majus jus, quod in ſententia ferenda præferendum eſt, quia in ea ſervari debet diſtributiva juſtitia, ut divus Thom. docuit 2. 2. quæſt. 63. ar. 4. ad 1. Hæc autem intelligenda ſunt per ſe loquendo, & conſiderando naturam privilegii, & originem ejus, antequã poſſeſſio, vel uſus ejus in alterutrã partem inclinet: tunc enim ſuccedit alia regula juris, quod in dubio melior eſt conditio poſſidentis, & id- *Barboſ.* D. *Thom.*

eo ſi privilegiarius poſſidet illud ut reale, licet oriatur dubium, quandiu illa pars manet probabilis; poteſt jus ſuum retinere, donec aliud per judicem authenticè declaretur.

CAPUT IV.

De privilegio remunerativo & conventionali, an reale ſit, vel perſonale.

1. EX dictis in ſuperiori capite intelligi poteſt, qualia ſint privilegia remunerativa, & conventionalia, & obiter explicantur duæ aliæ diviſiones privilegii. Secunda ergo diviſio illius ſit in gratioſum, & remunerativum. Gratioſum dicitur quod gratis conceditur ſine ullo reſpectu ad merita privilegiarii, vel parentum, aut aliorum, qui qualecunque illud meritorum jus in illum tranſtulerint. Remunerativum autem dicitur, quod propter merita propria, vel aliena alicui applicata conceditur. In quo oportet advertere, non omne privilegium, in quo merita recipientis conſiderantur, eſſe remuneativum, ſed ſolum quando tribuitur illi in præmium, & conſequenter in commodum proprium. Aliquando enim conceditur privilegium alicui propter commune bonum, & nihilominus in eo conſiderantur bona merita ejus, cui conceditur; non tamen ut merita, ſed ut indicia virtutis, prudentiæ, & induſtriæ, quæ in tali perſona conſiderantur, ut ei tale miniſterium, vel tam ampla poteſtas per tale privilegium committatur. Exemplum eſt in dicto c. *mandata*, de præſump. ubi Pontifex, cuidam maximo Epiſcopo legationem totius Siciliæ concedit, non quidem in remunerationem, ſed quia, *Mandata* (inquit) *cœleſtia efficacius gerimus, ſi noſtra cum fratribus onera partiamur*, quia reſpectus ſolum eſt boni communis, & nihilominus declarat, hoc concedere perſonæ, & pro ratione reddit, *Quia ex tranſacta in te vita didicimus, quid de ſequenti converſatione tua præſumamus.*

Privilegium gratioſum quid.

Privilegium remunerativum quid.

c. mandata.

2. Utrumque autem ex his privilegiis eſſe poteſt, & contra commune jus, & ſolum ultra, vel præter illud, quia utrumque concedi poteſt intuitu meritorum, vel ſine illis: & ad eundem modum omnis alia varietas privilegiorum poteſt in utróque illorum membrorum inveniri, quia per ſe ſolum differunt in ratione præmii, & ſimplicis gratiæ, ſeu in habitudine ad merita, aut carentia ejus. Solum de præcedenti diviſione, & conſequenter de perpetuitate privilegii ſolet dubitari, an locum habeat in utroque ex illis membris. Nam de altero, ſcilicet, de privilegio liberali omnes fatentur, & perſonale, & reale eſſe poſſe, & diſcernendum eſſe juxta principia poſita, quia gratia poteſt fieri perſonæ, & rei, ut per ſe conſtat. At de privilegio remunerativo, licet conſtet eſſe poſſe perſonale, dubitari ſolet, an ſemper, ac neceſſariò tale ſit, vel poſſit etiam eſſe reale. Multi enim ſentiunt, privilegium fundatum in meritis quaſi intrinſecè eſſe perſonale, nec poſſe judicari reale. Ita tenent Jaſon, Alciatus, Paulus de Caſtro, Aretinus, & alii quos refert, & ſequitur Barboſa ſupra num. 6. & ſequentibus. Fundatur præcipue in leg. 1. ff. de conſtitut. Principum, & in ratione ejus. Dicit enim ibi Ulpianus ex legibus quaſdam eſſe perſonales, quæ ad exemplum non trahuntur, & tales ſignificat eſſe privilegia remunerativa, ſubdit enim, *Nam quæ Princeps alicui ob merita indulſit, vel ſi quam pœnam irrogavit, vel ſi cui ſine exemplo ſubvenit, perſonam non egreditur.* Unde etiam ſumitur fundamentalis ratio, quia cauſa principalis privilegii præcipue ſpectanda eſt ad judicandum, an ſit perſonale, ſed merita ſunt principalis cauſa talis privilegii, & ſunt ita propria perſonæ, ut illam nec egrediantur, nec ad alium pertineant, quia illa non habeat; ergo tale privilegium neceſſariò eſt perſonale, juxta regulam juris, ff. 69. *Ubi perſonæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit.* Et confirmatur, quia privilegium, quod ſimpliciter conceſſum, fuiſſet reale; ſi in ipſo declaretur dari propter merita, efficitur perſonale, juxta dictũ c. *mandata*, ubi id ſentit Pan. n. 1. & in c. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. & utroq; Felin. & alii.

Privilegium fundatum in meritis eſſe quaſi intrinſecè perſonale, ſentiunt multi.
Jaſon.
Alciat.
Paulus de Caſtro.
Vlpian.

Cap. mand.
Panorm.
Felin.

3. Sed quidquid ſit de veritate opinionis, malè certè probatur ex leg. 1. ff. de conſtitut. Princip. & alia fundamenta levia ſunt. Nam cum illa lex dicit, *Planè ex his*, (nimirum conſtitutionibus) *quædam ſunt perſonales*, &c. Longe aliter accipit conſtitutionem perſonalem, quam nos loquamur de privilegio perſonali. Diſtinguit enim ibi legem perſonalem à lege ſimpliciter, ſeu à lege, prout expreſſius declaravit, conſummando diviſionem Imperator. in §. *ſed & quod*, Inſtit. de jur. natur. &c. Dicens in fine, *alias eſſe generales, quæ omnes obligant.* Et ita, ut diviſio ſit integra, legem perſonalem ibi vocat legem privatam, quæ intuitu privatæ perſonæ fit, non intuitu communitatis. Sic autem lex perſonalis, non tantum perſonale privilegium, ſed etiam reale complectitur: quia etiam privilegium reale eſt lex privata, & conceditur intuitu privatæ perſonæ. Nam (ut dixi) omne privilegium perſonæ datur, licet aliquod ſuper rem immediatè conſtituatur, & hoc modo in omni privilegio intervenit perſona, id tamen non eſt ſatis, ut ſit perſonale ſtricto modo, ut nunc loquimur, & ſumitur ex dicta lege, *juris gentium*, §. *paſtorum*, ff. de pact. ſufficit tamen, ut talis lex dicatur perſonalis, id eſt, in favorem privatæ perſonæ edita: & ita ſine dubio loquitur illa lex prima, comprehenditque ſub illa voce non tantum privilegium perſonale, ſed etiam reale. Imò non ſolum lex privilegiativa, ſed etiam punitiva, ſi ſpecialiter feratur, & in odium certæ perſonæ fiat, ut interdum ex juſta cauſa fieri poteſt, ſub illo membro legis perſonalis comprehenditur, quia non eſt lex publica, & communis.

Refutatur fundamentum prædictæ ſententiæ.

4. Tota autem hæc expoſitio ex exemplis à Juriſconſulto adductis manifeſte probari videtur. Nam primò ponit exemplum de lege remunerativa, ibi, *Quæ Princeps ob merita alicui inducit*, ubi Gloſſa declarat, *ut privilegium*, nec ſe reſtrinxit ad perſonale. Secundò de lege privatim puniente, *Si quam pœnam irrogavit*, utique ſpecialem, & præter legem communem, quod ſignificavit Gloſſa dicens, *Non merenti tantum.* Tertio addit, *Vel ſi cui ſine exemplo ſubvenit*, ubi Gloſſ. *Vel quia pepercit pœnam merenti.* Mihi autem videtur, omne liberale beneficium, ſeu privilegium poſſe verbis comprehendi, ſive illud conſiſtat in remiſſione pœnæ debitæ, ſive in conceſſione boni non debiti ullo modo. Et ita inſpecta tota lege, lex perſonalis legem non tantum remuneativam complectitur, ſed etiam punitivam, & liberaliter benefactivam. Et in omnibus his membris poteſt inveniri quid reale, & perſonale ſtrictè, ut nunc loquimur. Nam incipiendo ab ultimo non ſolum poteſt Princeps ſubvenire alicui gratis, & ſine exemplo remittendo pœnam perſonalem, ſed etiam remittendo pœnam realem, ut confiſcationem bonorum, quæ optimè dici poteſt pœna realis, quia rem afficit, & cum illa tranſit. Vel etiam poteſt ſubvenire alicui ſine exemplo liberaliter concedendo rebus illius realem immunitatem, ac perpetuam. Nam lex etiam ſic lata perſonalis eſt, id eſt, particulari perſonæ favens, licet favor conſiſtat in rerum immunitate. Et ſimiliter in ſecundo exemplo habet locum pœna perſonalis, & realis extraordinaria, ut confiſcando ejus bona, vel tributum aliquod ei imponendo ultra communem legem: ſed ſpeciali arbitrio Principis. Idem ergo inveniri poterit in primo exemplo de privilegio remunerativo, ut ſtatim declarabo.

Gloſſa.

Gloſſa.

5. Neq; contra hanc expoſitionem obſtant proprietates, quæ per verba iſtius legis tribuuntur conſtitutioni perſonali, ſcilicet, *Quod ad exemplum non*

Obviatur objectioni.

non trahitur personam non egreditur. Nam si privilegium reale dici posset lex personalis, falsum esset absolutè, legem personalem personam non egredi: hæc enim indefinita æquivalet universali, quæ falsa est: nam privilegia realia personam egrediuntur, ut supra dictum est. Sed hæc objectio non obstat: nam prior proprietas in universum vera est, & in reale privilegium optimè cadit. Nam licèt prædia religionis v. g. sint exempta à tributis, vel decimis, per privilegia realia non possunt trahi in exemplum, ut omnia talia prædia sint similiter exempta. Idemq; est in omnibus aliis. Itaq; sensus est, legem privatâ non esse normam, seu mensuram operationum communitatis, vel civium indifferenter sed illius tantum, cui concessum est privilegium, quē aliis imitari non licet. Et ita hæc pars rectè explicatur per aliam regulam juris, *Quæ à communi jure exorbitant, nequaquam in consequentiam sunt trahenda*, quæ est 28. in 6. ubi Glossa allegando dictam l. 1. hunc sensum indicat. Expressius vero id patet ex reg. jur. in 6. 74. *Quod alicui gratiosè conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum*, Quod tam de privilegio reali, quam de personali verum est, & ita ib. Joa. And. inter alia exempla ponit privilegium decimarum.

6. In altera vero proprietate suboritur difficultas, quia privilegia realia personam egrediuntur; ergo illa negatio non potest verè cadere in privilegium, quia illa indefinita, cum doctrinalis sit, æquivalet universali. Sed hoc parum obstat, quia illa posterior pars ferè eundem sensum continet, quem prior. Dicitur enim lex personalis personam non egredi, quia non possunt aliæ personæ illo jure uti quasi per imitationem, vel usurpationem, quo sensu dicuntur hæc non esse trahenda in consequentiam in illo capite, *quæ à jure*, de reg. jur. in 6. Ubi Glossa declarat hoc per privilegia, quia per consequentiam non extenduntur ad alios, præterquam ad expressos in illis, quod tam est verum in privilegiis realibus, quam in personalibus: neutra enim personam egrediuntur hoc modo, scilicet, per consequentiam, vel exemplum. Huic ergo proprietati non obstat, quod privilegium concessum Petro, & toti posteritati transeat ad hæredes, tum quia non transit per consequentiam, sed per formalitatem (ut sic dicam) tum etiam (& fere in idem redit) quia transeundo ad hæredes, non egreditur personam quia illis etiam facta fuit concessio. Similiter quod privilegium reale transeat ad alios, ad quos res transit, non transit per exemplum, vel consequentiam, nec egreditur limites concessionis, quia in illa virtute continetur, ut illa fruantur omnes, ad quos talis res devenerit, & ita in rigore non egreditur personam, scilicet, pro quo facta est privata lex, licet absolutè egredi possit personam, cui primo facta est gratia, non per consequentiam, ut dixi, sed quia modus concessionis totum hoc continere potest, ut declaravi: quamvis enim hoc in illa lege non explicetur, non tamen excluditur. Et planè ita exponitur à Glossa in §. *sed & quod*, Instit. de jur. natur. &c. verb. *non transgreditur*, in ultima solutione dicens, *Vel melius licet egrediatur personam, non est tamen generale jus, nec videtur velius*, &c.

7. Atque ita etiam non urget ratio illius sententiæ, quia licet merita possint esse motivum, & ratio dandi privilegium, non necessariò sunt quasi fundamentum, vel subjectum privilegii, ita ut ab illis pendeat in fieri, & conservari: & hæc causa proxima est consideranda tanquam principalis, ut privilegium sit reale, sicut explicavi. Declaratur amplius: nam propter merita transitoria, & solius personæ potest illi concedi privilegium perpetuum, & propter merita unius progenitoris conceditur justè privilegium ipsi, & posteritati, ut per se constat; ergo potest concedi propter merita privilegium reale, ut quotide fieri constat; ergo licet merita sint in sola persona, non rectè infertur, privilegium propter illa datum, etiam cum allegatione talis causæ, esse personale tantum. Neque contra hoc rectè allegatur regula juris, quæ loquitur de causa, seu conditione, cui inhæret privilegium, ut supra declaravi. Nihil etiam ad rem faciunt c. *mandata*, aut dicta Pan. & Fel. quia non loquuntur de privilegio remunerativo, sed de illo, in quo merita personæ considerantur tanquam indicia personæ aptæ ad tale munus: de quo est longè diversa ratio, quia tunc industria personæ eligitur, & ideo personalis est cōcessio.

8. *Privilegium remunerativum per se, & ab intrinseco est indifferens quod sit personale vel reale.*

Dico ergo, privilegium remunerativum per se & ab intrinseco non habere quod sit personale, sed de se indifferens esse, ut sit etiam reale. Unde etiam non placet quod alii per contrarium extremum dixerunt privilegium datum propter merita esse reale, quos latè refert Barbos. supra num 6. nulla enim ratione, vel jure id fundari potest: nam meritum de se indifferens causa est, & non est determinata ad præmium perpetuum potius, quam ad temporale, loquendo inter homines. Imò frequentiùs sufficienter fit remuneratio per privilegium personale, seu vitale, & concedere diuturnius esset supra merita. Igitur neutrum colligi potest ex eo, quod merita in privilegio exprimantur: sed consideranda ulterius erunt verba privilegii. Nam si cadant directè, & proximè in rem, quamvis dicatur immunitas illius rei concedi propter merita petentis, seu possidentis talem rem, nihilominus privilegium erit reale, ut tandem agnoscit Barbos. n. 8. Si autem verba concessionis directè referantur ad personam, cujus merita remunerari dicuntur, erit privilegium personale. Quod si omnibus pensatis verba sint dubia, ponderanda erit proportio meritorum ad privilegium, ut latior, vel restrictior interpretatio fiat juxta exigentiam meritorum: nam verisimile est concedentem voluisse præmium justum, & adæquatum conferre. Quod maxime locum habebit in beneficio Principis, & in privilegio favorabili. Unde obiter adverto, quoties privilegii perpetuitas non cedit in commodum personæ, sed loci, vel sedis, seu dignitatis, non debere privilegium in casu dubio reale existimari propter solam excellentiam meritorum, si aliæ circumstantiæ non cogant, quia in tali casu ex eo quod privilegium sit reale, non magis augetur præmium meritorum, & ita non videtur referre, quod illa fuerint majora, nisi fortasse privilegium sit impetratum ad petitionem talis personæ, cupientis tale beneficium facere loco, vel dignitati, tunc enim perpetuitas privilegii in illius satisfactionem, & honorem redundaret.

9. *De privilegio conventionali & puro.*

Tandem eadem fere ratione expeditur ex dictis similis quæstio de privilegio conventionali, & colligitur tertia divisio privilegii, in conventionale, & purum, seu absque pacto. Regulariter enim privilegia conceduntur, nullo interveniente pacto, sed per absolutam gratiam, & beneficientiam concedentis, & de his privilegiis sub hac ratione spectatis nihil supereſt dicendum, quia supra communem rationem privilegii nihil addunt, nisi negationem conventionis, & recompensationis ex parte recipientis privilegium. Aliquando ergò conceditur privilegium interveniente conventione, seu pacto, ratione cujus quodammodo censetur privilegiarius emere, vel recompensare privilegium, & ideo distinctio hæc valde usitata est inter auctores, ut in discursu materiæ videbimus. Bald. tamen in l. ult. C. unde liberi. n. 33. & 34. indicat nullum esse privilegium conventionale, quia eo ipso quod transit in pactum, definit esse privilegium, & ita hæc duo ibi confundit. Sed videtur esse de nomine contentio, & in rigore ratio pacti non repugnat cum ratione privilegii, quia non est de ratione privilegii, ut liberaliter, & gratiosè concedatur: nullus enim hoc posuit in definitione privilegii, nec ex aliis principiis colligi potest. Potest ergo esse lex privata aliquid speciale concedens, vel contra, vel supra jus, non tamen omnino gratiosè, sed cum aliqua obligatione justitiæ, seu recompensatione recipientis, & hoc appellamus privilegium conventionale.

Baldus negat privilegium conventionale, sed est quæstio de nomine.

De

10. De hoc ergo dicunt aliqui esse privilegium reale, eo ipso quod in pacto fundatur, quia inde habet, quod sit perpetuum, & transmissibile ad hæredes. Quod patet, quia omnis contractus est transmissibilis ad hæredes, l. *veteris*, C. de contrahen. stipulat. & l. 1. C. ut actiones, &c. Sed privilegium conventionale includit pactum, ergo est transmissibile ad hæredes; ergo est reale. Et hanc sententiam indicat Socin. l. 1. Consil. in 59. n. 9. Nam inde confirmat, privilegium remunerativum esse reale, & transmissibile; quia habet vim pacti: ergo multo magis ipsum privilegium conventionale, quod expressum pactum involvit, erit reale. Denique tale privilegium irrevocabile censetur, ut late docet Bald. in dicta l. ult. C. unde liberi. num. 33. & 34. & Pan. in c. *pervenit*, de immun. Eccl. nimirum per solam voluntatem concedentis, quia cum ex vi pacti includat mutuam obligationem justitiæ, non potest à concedente revocari; ergo de se perpetuum est. Quod enim ex mutuo consensu possit retractari, non tollit moralem perpetuitatem, de qua tractamus: sic enim nullum est privilegium ita perpetuum, quod non possit extingui ex voluntate alicujus; ut ergo privilegium sit de se perpetuum, satis est, quod sit irrevocabile ab alio; ergo tale privilegium est perpetuum, & consequenter etiam reale.

11. *Privilegium reale est per se indifferens ut possit esse personale etiam.* Nihilominus dico, privilegium reale non postulare per se, & intrinsece, ut sit conventionale, neque è converso conventionale postulare ut sit reale, sed de se indifferens esse ad personale, & reale. Probatur primum, quia sicut reale privilegium potest cum onere, & pacto concedi, ita etiam potest, liberaliter, & omnino gratiose donari, Cur enim uterque ex his modis locum habet in privilegio personali, & non in reali? Vel cur Princeps poterit ex pacto alicui rei immunitatem concedere, & non ex liberali voluntate? Quin potius liberalis concessio privilegii etiam perpetui, est magis digna Principe, quam venalis. Item est magis conveniens communi bono, quia si privilegia fiant venalia, facile multiplicantur, & hominibus indignis, ac quæstuosis conceduntur; si autem ex prudenti dispensatione libereliter donentur, rarius, & cum majori delectu conceduntur. Dices, hinc recte probari privilegium reale posse esse gratiosum, nihilominus tamen privilegium non gratiosum, semper esse reale. *Objectio.* *Responsio.* Respondeo eadem proportione posse alteram partem ostendi. Quia sicut privilegium reale potest esse gratiosum, ita etiam personale potest esse conventionale, quia bona etiam personalia, seu ad tempus, vel ad vitam solius personæ concessa, possunt non gratis, sed ex pacto dari, ut usu ipso, & experientia notum est; ergo privilegium conventionale potest esse, personale; ergo per se, & intrinsecè non postulat esse reale. Confirmatur primò, quia servitus sive donetur, sive vendatur, potest, & soli personæ ad tempus, vel vitam concedi, & in perpetuum transigi, & è converso, neque unum est magis per se conjunctim cum ratione servitutis, quam aliud; ergo idem est in privilegio, est enim æqualis ratio servata proportione. Confirmatur etiam retorquendo rationem supra factam, quia privilegium remunerativum, virtute est conventionale, & nihilominus de se non est reale magis, quam personale; ergo idem dicendum est de privilegio conventionali.

12. *Privilegium conventionale non semper transire ad hæredes, sed ponderanda esse privilegii verba, juxta dicta.* Unde etiam infertur, privilegium conventionale non semper transire ad hæredes, sed ponderanda esse verba privilegii juxta regulas positas capite præcedenti. Nam formaliter loquendo (ut sic dicam) privilegium concessum personæ etiam ex pacto, non transit ad hæredes, nisi in ipso privilegio nominentur sub nomine hæredum, vel sub nomine posteritatis, vel alio æquivalenti, & ex proprietate ejusdem vocis colligendum erit, an transeat ad hæredes sanguinis, & quasi naturales, vel etiam ad voluntarios, & extraneos. Si autem privilegium concedatur rei, vel dignitati, aut officio, tunc in tantum poterit privilegium transire ad hæredes, in quantum res, vel dignitas, aut officium ad illos pervenerit: nam si contingat res illas pervenire ad alios, non hæredes, privilegium etiam perveniet ad illos, quia cum ipsa re transit. *Privilegium rei, vel dignitati, aut officio, transit cum illis ad hæredes modo quo illa.*

13. Ad illas vero leges, quæ dicunt, contractus transire ad hæredes, respondeo, illa verba generaliter sumpta non dicere actum, sed aptitudinem, quia contractus de se potest ita fieri, ut transeat ad hæredes; non tamen id semper esse necessarium, cum possit etiam per respectum ad solas contrahentium personas contrahi, ut patet in matrimonio. Vel certè, si de actu sit sermo, intelligendum est, contractum transire ad hæredes, nisi de voluntate contrahentium constet fuisse limitatum ad personas, juxta legem *idem*, 25. ff. de pactis. Denique eodem modo dicitur irrevocabile privilegium conventionale, scilicet pro eo tempore, pro quo datum, & conventum est, & ita etiam privilegium personale potest esse irrevocabile, ut per se notum est. Quomodo autem talia privilegia sint irrevocabilia, dicemus postea tractando de mutatione privilegiorum. Nunc solum notatur, longe diversum esse, quod privilegium sit perpetuum, vel quod sit irrevocabile, quia etiam temporalia possunt esse irrevocabilia pro temporibus suis, sicut votum temporale respectivè, tam irrevocabile est, quam perpetuum. *Leges dicentes contractus transire ad hæredes generaliter sumptæ, non dicunt actum sed aptitudinem.* *Longè diversum esse privilegium esse perpetuum, ac esse irrevocabile.*

CAPUT V.

De divisione privilegii in perpetuum, & temporale.

1. QUarta divisio privilegii, in perpetuum, & temporale in præcedentibus sæpe insinuata est, eam vero paulo exactiùs explicare oportet. In illa igitur in primis advertendum est, non dici privilegium perpetuum, quia finiri non possit: semper enim amitti possunt privilegia, ut postea videbimus; sed dicitur perpetuum, quod vel adhæret rei de se perpetuæ, vel sine limitatione temporis conceditur, durat enim de se, quandiu revocatum non fuerit. Temporale autem multis modis contingit. Primò, quia ad definitum tempus conceditur, quo elapso finitur, l. *quoties*, C. de precib. Imperatori offer. Secundò, licet absolutè, & indefinitè detur, nihilominus temporale erit, si soli personæ concedatur, ita ut sit personale, & singulare, ut supra declaratum est. Quamvis enim respectivè posset tale privilegium dici perpetuum, quia pro tota vita conceditur (quomodo dicitur exilium pœna perpetua) vel ob eandem causam vitale dici possit; nihilominus simpliciter temporale est, sicut & vita qua finita finitur, c. *privilegium*, 7. de reg. jur. in 6. & l. *privilegia*, & l. *in omnibus causis*, ff. eod. Nam corruptis nobis, corrumpuntur ea quæ sunt in nobis: hoc autem privilegium conceditur personæ, & illi soli adhæret, ergo cum illa perit, & neque ad hæredem, neque ad successorem transit. Unde Decius in c. *sane*, de privileg. Tertiò, est privilegium temporale, quod sub conditione datur, quæ lapsu temporis finitur, nam illa conditione impleta, cessat privilegium, quia voluntas concedentis ultra non extenditur. Et hoc modo potest etiam esse privilegium vitale ex parte concedentis. Nam licet absolute loquendo, privilegium, ut sic, non finiatur per mortem concedentis, sicut nec gratia, nec favor, c. *gratum*, de offi. deleg. & c. *si super gratia*, eod. in 6. nihilominus si concedens addat conditionem, *donec decessero*, finitur per mortem ejus, ut constat ex ratione facta, quia voluntas non ultra extenditur. Et eundem sensum censentur habere illa verba, *usque ad beneplacitum meum*, nam licet ex vi illorum non cesset privilegium, vivente auctore ejus, nisi illud revocet: tamen per mortem ejus finietur, quia virtute includit conditionem, ut semper pendeat à voluntate personæ concedentis, mortuo autem concedente jam non potest ab illius voluntate pendere, quæ jam non est vo- *Non dici privilegium perpetuum quia finiri non potest, sed quod adhæret rei de se perpetuæ, vel quod sine limitatione datur.* *Temporale diversimodè dicitur.* *c. privilegium.* *Decius.* *Tertius modus privilegii temporalis, quod sub conditione detur quæ lapsu temporis finitur.* *c. gratum.* *c. si super gratia.*

eſt voluntas talis perſonæ, & ideo ceſſat dependentia & conſequenter etiam privilegium. Secus autem erit ſi dicatur, *Ad bene placitum ſedis*, quia ſedes perpetua eſt, & ita ſemper revocari poteſt, & ideo quandiu non revocatur, durat. Et ita hæ clauſulæ explicantur in c. *ſi gratiosè*, de reſc. in 6. Et infra tractando de amiſſione privilegii plura de illis addemus.

Ex quibus conſtat, duo eſſe neceſſaria, & ſufficere ad perpetuitatem privilegii. Unum eſt, Ut ſimpliciter & abſolutè concedatur, vel cum aliqua conditione perpetua, ut eſt proxime dicta, vel donec revocetur, vel alia ſimilis. Hæ namque conditiones virtute includuntur in quocunque privilegio, ideoque licet exprimantur, non mutant naturam ejus. Et ideo tale privilegium ex parte dantis perpetuum eſt, ut ſumitur apertè ex c. *ſi ſuper gratia*, de offic. de leg. in 6. & ex c. *ſi cui nulla*, de præbend. in 6. quibus locis Gloſſ. & Doctores id notant. Sumitur etiam ex Gloſſa in c. ult. de offi. de leg. ubi Panorm. idem tenet, Adhibet tamen limitationem, ſcil. ut non procedat in privilegio conceſſo ab Epiſcopo ſine cauſæ cognitione cum præjudicio Eccleſiæ parochialis, & ponit exemplum in licentia eligendi confeſſorem. Sed exemplum verum non eſt, ut dixi in tom. de pœnit. & ita non eſt neceſſaria limitatio, ut infra dicam. Sylveſter autem verbo, *confeſſor*, 1. qu. 7. ſentit, quod ſi in privilegio dicatur, *Uſque ad bene placitum ſedis*, eſt perpetuum, etiamſi ſit privilegium eligendi confeſſorem, non vero ſi abſolutè concedatur. Sed nulla ratione id probat, nec eſt veriſimile, ut rectè docet Navarrus, qui regulam datam ſimpliciter approbat in d. conſ. 1. de privil. & in cap. *placuit*, de pœnit. d. 6. num. 161. & conſonat regula juris. *Decet beneficium Principis eſſe manſurum*, ut dicitur in regula, 16. in 6. Denique poteſtas in concedente ſupponitur, & voluntas non deeſt, quia abſolute poſita virtute durat, donec revocetur: ſufficienter autem cenſetur abſolute, & de ſe perpetuo poſita, quando abſoluta ſunt verba, & aliam limitationem non declarant.

3. *Cenſetur privilegium perpetuum, quod conceditur religioni, vel rei immobili, ut eccleſiæ vel monaſterio: at his deſtructis extinguitur privilegium.*

Alia conditio neceſſaria ad privilegium perpetuum eſt, ut adhæreat rei perpetuæ, quia alias cum illa finietur, ut dictum eſt. Res autem humanæ maxime ſunt perpetuæ per ſucceſſionē quandam. Et hoc modo eſt in primis perpetuum privilegium conceſſum religioni, quia licet perſonæ finiantur, religio manet. Item eſt perpetuum privilegium conceſſum dignitati, quia illa etiam ſemper durat per ſucceſſionem perſonarum. Unde obiter notari poteſt privilegium perpetuum reſpectu unius, ſcilicet, dignitatis, vel loci, eſſe temporale reſpectu perſonæ, nam ſi perdat dignitatem, vel mutet locum, amittit privilegium. Denique cenſetur perpetuum, quod conceditur rei corporali immobili, ut Eccleſiæ, vel monaſterio. Quia res ipſa perpetua eſt, cap. *quæ ſemel*, 19. q. 3. Tamen quia contingit, hunc ipſum locum deſtrui, ſi abſolute id eveniat, ita ut extinguatur, finietur etiam privilegium, argumento c. *& hoc diximus*, 16. q. 7. ubi id notat Gloſſa. Idem Gloſſa ult. in c. *Abbate*, de verbor. ſignific. & Gloſſa in regul. *privilegium*, de regul. jur. in 6. Item Gloſſa, & Innoc. in c. 2. de nov. oper. nunc. ubi etiam Abb. num. 5. & Alex. de Nevo. qui alios refert, & Sylveſt. verb. *civitas*, q. 2. & ſumitur ex dicto cap. 2. de novi. oper. nunc. Quia deſtructo principali deſtruuntur acceſſoria, & ablato fundamento cadit ædificium. Denique ita ſe habet privilegium reale ad locum, ſicut perſonale ad perſonam: neutrum ergo poteſt eſſe durabilius ſuo fundamento; ſicut ergo extinguitur privilegium perſonale, extincta perſona, ita etiam locale extincto loco.

Nec privilegium reale, nec perſonale eſſe durabilius ſuo fundamento.

4. *Difficultas obortа ex dictis.*

Inſurgit vero ex hac declaratione difficultas, quia ſi valida eſt, abſolutè, & ſine limitatione concludit; at vero Innoc. Gloſſa, & Doctores citati non abſolutè tradunt doctrinam, ſed cum diſtinctione, & limitatione. Volunt enim doctrinam illam procedere, quando locus deſtruitur authoritate ſuperioris: nam tunc omnino amittit privilegia, imò & jura omnia, & nomen tam in ſe, quam in perſonis ejus, ita ut non poſſint amplius ab illo loco nominari, ut v. g. dici non poſſint canonici talis Eccleſiæ, vel cives, aut membra talis civitatis, vel univerſitatis: imò etiam addunt, hoc debere intelligi, quando deſtructio loci ſit à ſuperiore ſine ſpe refectionis, ut notat Felin. in c. *cum delecta*, de reſcript. num. 25. ex Alex. in leg. *inter ſtipulantem* §. *ſacram rem*, ff. de verbor oblig. Secus vero eſſe dicunt ſi locus ſit deſtructus contra voluntatem ſuperioris, ut ab hoſtibus, vel latronibus, &c. Nam tunc dicunt, non amittere privilegia, ſicut non amittit jura, nec nomen, aut denominationem perſonarum in ordine ad ipſum, juxta cap. *Paſtoralis*. 7. q. 1. Idemque dicendum erit conſequenter, etiamſi locus quocunque caſu contingente pereat, ſeu deſtruatur, argumento leg. *æde ſacra*, ff. de contrahen. empt. ubi dicitur, diruta æde ſacra, locum non fieri prophanum, & ideo vendi non poſſe.

Reſpondeo, & doctrinam hanc veram eſſe, & 5.
nihilominus priorem aſſertionem ſimpliciter veram eſſe rectèque probari ratione facta. Nam in illis caſibus, in quibus locus deſtruitur ex mandato ſuperioris ſeu domini, ideo extinguitur privilegium, quia omnino perit, & ideo rectè additur, quod debet res deſtrui ſine ſpe refectionis. Idem autem erit ſi deſtructio naturaliter contingat, etiamſi ſine ſpe refectionis, quia militat ratio ſupra facta, ut rectè notavit Felin. ſupra ex Bald. in l. *non ambigitur*, ff. de legib. & aliis. Secus vero eſt, quando locus revera non ſimpliciter deſtruitur, ſed vel occupatur, vel captivatur ab hoſtibus, qui eſt caſus dicti cap. *paſtoralis*, vel deſtruitur, & ad tempus impeditur, ne reædificari poſſit, tunc enim quandiu ex parte ſuperioris ſeu domini manet ſpes, & jus, ac voluntas recuperandi, vel reparandi illum, non poteſt cenſeri ſimpliciter perditus, vel deſtructus, ſed detentus, vel impeditus. Et ideo neceſſarium non eſt, ut regula data ad illum ſimpliciter applicetur, ſed cum proportione.

In illo ergo caſu, quando locus per vim hoſtium, vel caſu dirutus eſt, aut combuſtus cum ſpe refectionis, diſtinguenda mihi videntur privilegia loci, quæ ipſi ſolo ſine pavimento conceſſa ſunt, eique nudè ſumpto adhærere poſſunt, ab his, quæ directe reſpiciunt ædificium ut templum, vel quid ſimile. Priora enim ſine dubio permanent, quia eorum fundamentum non eſt deſtructum. Et tale eſt, quod dicitur in dicta l. *æde ſacra*, quia conſecratio, aut benedictio ſolo adhæret: & ideo privilegia, quæ inde ſequuntur, ut non eſſe locum venalem, non poſſe converti ad uſus prophanos, & ſi quæ ſunt ſimilia, ſemper permanent. De poſterioribus vero ſubdiſtinguendum eſt: nam quædam ſunt privilegia, quorum uſus eſſe poteſt extra illum locum, alia quæ præciſè requirunt, ut intra talem locum, vel templum aliquid fiat. Quæ ſunt prioris modi non ſolum non amittuntur omnino, verum etiam nec ſuſpenduntur pro illo tempore, quia per habitudinem ad locum manent in perſonis, quæ habent ſpecialem relationem, ſeu morale jus illis, & tunc maxime procedunt quæ dicti authores dicunt, quod Epiſcopus, vel canonicus talis loci, retinet denominationem ab illo, & fruitur privilegiis ſibi conceſſis ratione Epiſcopatus, vel canonicatus talis loci & ſimilia. Quia ille locus non eſt fundamentum directum, ut ſic dicam, illorum privilegiorum, ſed tantum in obliquo, id eſt, ut terminus illius habitudinis: poteſt autem eſſe talis terminus, etiamſi non ſubſiſtat in re, ſed in ſpe, & jure, licet nunc ſit occupatus ab hoſtibus, vel hæreticis, &c. Privilegia verò, quæ ſunt poſterioris modi, licet non amittantur omnino pro illo tempore, & ſtatu ceſſant, & quaſi ſuſpenduntur. Sic dixi in ult. ſect. de indulg. ceſſare indulgentiam templo conceſſam, ſi templum deſtruatur: & eadem ratione ceſſabit immunitas loci, ſi cenſeatur primario conceſſa ratione ædificii, non areæ.

6. *Quid dicendum, quando locus per hoſtes vel caſu dirutus eſt cum ſpe refectionis.*

Dixi

7. *Privilegium reſtituitur reſtituto loco diruto, niſi dirutus fuerit ex inſtituto ab habente jus & poteſtatem diruendi.*

Dixi autem non omnino amitti tunc privilegium, quando locus, non eſt ex inſtituto dirutus ab habente jus, & poteſtatem, quia quando aliter deſtruitur, permanere cenſetur in jure, & ſpe, & ideo ſi ad priſtinum ſtatum reſtituatur, privilegium etiam cum illo conſurgit. Ad quod facit l. 37. ff. de religioſ. & ſumpt. fun. quæ ſic habet, *Cum loca capta ſunt ab hoſtibus, omnia deſinunt religioſa, vel ſacra eſſe*, (utique quoad uſum, & quoad dicta privilegia pro illo tempore) *quod ſi ab hac calamitate fuerint liberata, quaſi quodam poſtliminio reverſa, priſtino ſtatui reſtituuntur.* Et idem ſumitur ex capit. *quia monaſterium*, de relig. dom. & ex dicto cap. *paſtoralis*, & dicto cap. *quæ ſemel*. Ex quibus etiam ſumitur ratio, quia in illis caſibus ſemper manſit ſolum immobile, in quo tanquam in ſemine, & fundamento conſervari potuit privilegium veluti quoad proprietatem, ut poſtea poſſet quoad uſum conſurgere. Et ita formaliter loquendo (ut ſic dicam) verum eſt hæc privilegia perpetua, ſeu realia eatenus durare, quatenus durat eorum fundamentum, vel hoc deſtructo, ceſſare, aut extingui, ſi illud omnino extinctum cenſeatur: nunquam autem cenſetur ita extinctum, niſi quando authoritate illius, qui poteſtatem habet, extinctum eſt.

c quia monaſterium. *c paſtor.* *c quæ ſemel.*

8. Atque hinc etiam fit, ut ſi Eccleſia in uno loco deſtruatur, non ut deſtructa ſimpliciter maneat, ſed ut in alium locum transferatur, non amittat privilegia, ſed cum illa transferantur, quando non ſunt conceſſa ratione ſitus, ſed directè ipſi templo, & ſub ſuo nomine. Tunc enim cenſetur templum comparari perſonæ, quæ ſecum defert privilegium perſonale: nam illa etiam Eccleſia una numero cenſetur, ut communiter docent juris interpretes cum Gloſſa in dicta regula, *privilegium*, Alex. Bald. & Felin. ubi ſupra, & Anton. 1. p. tit. 19. cap. 1. §. 2. Quid autem dicendum ſit, quando unus locus, vel Eccleſia alteri unitur, vide apud Gloſſ. Hoſtienſ. & Panormitan. in cap. 1. ne ſed. vacan.

Alex. Bald. Felin.

CAPUT VI.

De quatuor aliis privilegiorum diviſionibus.

1. *Privilegium aliud ob bonum privatum, ob commune aliud tanquam ob finem.*

ULtra partitiones prædictas ſunt aliæ, quæ licet brevius expediri poſſint, neceſſariam doctrinam continent. Quinta ergo diviſio privilegii eſſe poteſt in illud, quod per ſe primo datur propter privatum bonum, ſcilicet, alicujus perſonæ, vel intuitu boni communis. Circa quam diviſionem ante omnia oportet terminos explicare. Diſtinguendo materiam privilegii à fine privilegii, & intelligendo diſtinctionem de materia, non de fine. Omne enim privilegium ordinari poteſt, & debet ad commune bonum tanquam ad finem, ut ſæpe in ſuperioribus dictum eſt, quia hoc ſpectat ad juſtitiam ejus: bono enim communi expedit, ut privata privilegia dignis, vel indigentibus conferantur. Item quia privilegium, licet uni, vel alteri concedatur, ut favorem continet, tamen ut continet præceptum, & habet rationem legis obligat communitatem reſpectu privilegiati, utique ad ſervandum illi privilegium, quatenus hoc ad alios ſpectare poteſt ergo ſub hac ratione reſpicere aliquo modo debet commune bonum. Tamen in materia privilegii ut favorem concedit, poteſt eſſe differentia. Nam materia privilegii ſeu finis proximus ejus eſt commodum illud, quod præbet privilegiato. Hoc ergo commodum interdum eſt privatæ, & ſingularis perſonæ, vel ſi ad plures extenditur unamquamque per ſe reſpicit ut privatam perſonam, & non tantum ut partem alicujus communitatis, & tunc dicitur dari propter privatum bonum ſingulorum. Aliquando vero privilegium per ſe primo reſpicit bonum alicujus communitatis, & ideo dicitur per ſe primo reſpicere commune bonum. Neque hoc excedit naturam privilegii, quæ lex privata eſt, nam ſemper communitas, cui datur tale privilegium, conſideratur ut pars quædam totius reipublicæ, & jus illi conceſſum cenſetur ſpeciale, & non commune, ideoq; per privilegium concedi poteſt.

2. Sic ergo explicata diviſio rectè conſtituitur. Nam verè dantur illa duo membra: privata enim privilegia frequentiſſima ſunt, & communia etiam ſunt in uſu: nam immunitas clericorum commune privilegium eſt; item privilegium canonis, & fori, & ſimilia; & ex prædicta diverſitate naſcuntur diverſi effectus morales, & ideo merito datur diſtinctio. Quam attigit Gloſſa in cap. *ſi delictum*, de foro compet. & in lege *jus publicum*, ff. de pactis, & in Authent. ut ſine prohibitione matres, &c. verb. *Senatus conſultunt*, eſtque ſolemne diſcrimen inter illa membra, quod priori ſpeciali privilegio poteſt renunciare privata perſona, in cujus gratiam conceſſum eſt: non autem poſteriori. Prior pars expreſſa eſt in multis juribus, cap. *ad Apoſtolicam*, de regularib. cap. *ſi de terra*, de privil. l. *ſiquis*, C. de pactis. Poſterior etiam probatur in diſtinct. cap. *ſi diligentis*, & c. *contingit*, de ſentent. excommunic. & in leg. *jus publicum*, ff. de pactis, ubi Jaſon latè rem explicat, & limitationes adducit. Ratio vero eſt, quia privatum jus, & commodum eſt ſub dominio uniuſcujuſque, & ideo poteſt illi cedere, per ſe loquendo, bonum autem commune non ita pendet ex uniuſcujuſque voluntate. Atque ita hæc doctrina communis eſt quam locupletant Panormit. in dicto cap. *ſi diligenti*, num. 7. & latius ibi Felinus per totum, & ibi alii, & in dicta leg. *ſi quis*, ubi præſertim Bartolus, Baldus & Jaſon.

Gloſſa. *c ad Apoſtolicam.* *c. ſi de terra.* *c. ſi diligenti.* *c. contingit.*

3. *Non poteſt quis renuntiare privilegio dato ob bonum commune, niſi poſſet ſeparari ſuum bonum à communi.*

Et quidem quoad poſterius membrum fere non recipit illa regula limitationem, ſed ampliationem, propter excellentiam boni communis, ideoque licet tale privilegium redundet in commodum privatum non poteſt quis illi commodo renunciare, ne præjudicet bono communi. Quod procedit, quando unum non eſt ſeparabile ab alio, nam ſi quis poſſet privare ſe ſuo commodo ſine præjudicio boni communis, tunc fieri poſſet, quia ceſſat impedimentum. Colligi poteſt ex leg. *ſi judex*, ff. de minorib. Cenſetur autem pertinere ad commune bonum, non ſolum id quod reſpicit temporalem utilitatem, ſed etiam quod pertinet ad bonos mores, & ad convenientem modum operandi, qualis eſt, ut actus cum perfecta libertate fiant. Et ideo addunt prædicti auctores, ſi ex renuntiatione privilegii ſequitur occaſio aliqua pervertendi bonos mores, non poſſe renunciari. Idem eſt, ſi privilegium ſit datum propter imperfectionem judicii, vel libertatis, ut eſt de profeſſione ante legitimam ætatem facta, quod non ſolum nulla ſit, verum etiam nullam obligationem inducat, & ſimilia, de quibus videri poſſunt Gloſſ. & Doctores in dicta. l. *ſi judex*, & ſuper alia jura citata.

4. *Quando non habet locum renuntiatio privilegii ob bonum particulare conceſſum.*

Circa aliud autem membrum limitationes adhibentur. Nam ſi privilegium conceſſum in privatum commodum unius perſonæ, reſpicit etiam commodum alterius, & unum ab altero non eſt ſeparabile, non poteſt unus eorum renuntiare juri ſuo ſine conſenſu alterius, ut uxor, cui datur privilegium Velleianum, ne obligetur fidejuſſione non poteſt illi renuntiare, ſaltem ſine conſenſu mariti. Idem eſt, ſi privilegium cedens in commodum unius ſit principaliter introductum in odium alterius, ſeu in vindicationem delicti: tunc enim non habet locum renuntiatio, ut dicti Auctores aiunt, quia non poteſt privatus impedire principalem finem legis. Unde hoc videtur reduci ad prius membrum de bono communi. Cætera de hac renuntiatione videri poſſunt in dictis auctoribus. Unum vero adnotabo traditum à Bart. Panorm. & aliis dicentibus, poſſe hominem renuntiare juri gentium, ut domino rei ſuæ, quod jure gentium introductum eſt, non tamen juri naturali, quia immutabile eſt. Hoc autem

Bart. Pan.

autem non probo, quia si loquantur de jure, prout significat legem obligantem, sic nullus potest renuntiare juri gentium, magis quam naturali, quia licet jus gentium non sit ita immutabile, nihilominus respectu privatorum dici potest æquè immutabile, quia non magis potest quis privata auctoritate mutare jus gentium, quam naturale. Si autem loquantur de jure, ut dicit dominium seu facultatem utendi, sicut potest homo renunciare alicui juri acquisito per jus gentium, ita potest renuntiare juri à natura dato, sicut renunciat homo libertati suæ, quæ de jure naturæ est. Quæ constat ex supra tractatis de illis juribus gentium, & naturali, & ideo de utroque magis videtur probanda distinctio Glossæ in dicta authentic. ut sine prohib. matri. &c. quod juri præcipienti, renuntiare potest, juri autem permittenti unusquisque potest per se loquendo; & sub jure permittente comprehendo quidquid per hæc jura ita conceditur, ut retineri, aut conservari non præcipiatur.

5. *Privilegium aliud favorabile, odiosum aliud, quod scilicet ut alteri est favori, est alteri incommodo.*

Sextò dividi potest privilegium in favorabile, & odiosum. Quæ divisio videtur prima facie contra communem rationem privilegii: nam diximus supra de ratione privilegii esse, ut speciale illud jus, quod concedit, ad favorem speciet, & non ad odium; quomodo ergo potest privilegium ad favorabile, & odiosum distingui? Sed hoc expedietur facile, si advertamus relationes specie contrarias, ut æquale, & inæquale, respectu diversorum non esse oppositas. Sic ergo privilegium, si consideretur respectu ejus, cui conceditur, favorem continet, & hoc modo supra loquuti sumus; respectu vero alterius tertii potest juri illius præjudicare, & sic esse odiosum. Igitur sensus divisionis est, privilegium quoddam esse favorabile, id est, pure favorabile, quia ita uni prodest, ut nemini noceat: aliud vero dici odiosum, quatenus ex favore uni concesso alteri sequitur incommodum. Et ita exponitur divisio à Bald. in l. ff. de const. Princ. num. 8. & sumitur ex Panor. in ca. *quia*, de privil. &c. *olim*, de ver. sig. & multis, quos refert Tiraquel. de utroque retract. in præfat. n. 62. Maximè vero privilegia ad lites solent odiosa vocari, quia favor concessus actori v. g. premit reum, vel diminuit judicis potestatem, & præsertim augetur odium, quando videtur privilegium coarctare jus naturale, ut cum datur, v. g. cum clausula de *Appellatione remota*, vel alia simili. Item Beneficium ambitiosum, quale reputatur beneficiale, odiosum censetur à Gloss. in c. *quoniam*, de præb. in 6. & à Panorm. supr. tale etiam judicatur privilegium decimarum, vel primogenituræ, licet de hoc ult. res sit dubia. De quo videri potest Tiraqu. de primo gen. q. 4. & Sarmi. lib. 1. select. c. 12.

Bald. Panorm. Tiraquel.

Panorm.

Tiraquel. Sarmient.

6. Dices; ergo erit privilegium, licèt odiosum, dispositio gravans aliquos, quando illud gravamen cedit, in favorem aliorum, ut statutum excludens ducentes originem ex Hebræis ab aliqua Ecclesia, dicitur privilegium illius Ecclesiæ, quia cedit in honorem ejus: nam licèt exclusis sit onerosus, non ideo non erit, privilegium, sed erit odiosum. Respondeo, in hoc posse esse questionem de nomine. Tamen si propriè loquamur, illud ex vi materiæ non est privilegium, sed statutum odiosum constituens quandam irregularitatem, vel inhabilitatem, quia ratio dispositionis ex fine primario, & quasi intrinseco sumenda est, & inde accipit quasi speciem, & nomen, & ideo non est propriè privilegium, quia, ut supra dixi, privilegium per se dat favorem, unde non denominatur odiosum, nisi ex effectu per accidens resultante, qui debet supponere favorem. Fateor tamen illud statutum posse dici honorarium, & favorabile tali Ecclesiæ quasi per resultantiam, & fortasse ex intentione operantis.

7. *Difficultas.*

Tunc verò insurgit contra divisionem altera objectio per contrarium extremum, quia in hoc sensu nullum est privilegium favorabile: nam eo ipso, quod nemini præjudicat, etiamsi beneficium conferat, definit esse privilegium, & manet in communi ratione beneficii, ut testatur Sylvest. ver. *privilegium*, in principio, & ibid. Angel. & Tabien. n. 1. qui in hoc sequuti sunt Panor. in c. *olim*, de verb. sign. in fine. Sed respondemus negando assumptum: sicut enim supra diximus esse posse verum privilegium, s. si juri communi non deroget, ita nunc dicimus, non esse de ratione privilegii, ut alicui præjudicet; satis enim est, ut alicui favorem extraordinarium conferat. Nam licèt hoc videatur pertinere ad modum loquendi, tamen ad intelligenda jura, & interpretanda privilegia potest conferre, ut postea videbimus. Quod autem id non sit de ratione privilegii patet, quia nullo jure probatur. Sed potius indicant jura, privilegium esse intelligendum sine præjudicio tertii, quoad fieri possit, quando aliud in ipso privilegio non exprimatur, ca. *quamvis*, de rescript. in 6.

Sylvest. Angel. Tabien.

Expeditur difficultas.

8. Neque etiam id colligitur ex definitione privilegii communiter recepta, nec ex juribus, ex quibus illam sumpsimus. Nec etiam ex communi modo loquendi, quin potius multa inducta, quæ favorem unius sine aliorum præjudicio continent, communiter vocantur privilegia; ut facultas audiendi Missam tempore interdicti, comedendi lacticinia in tempore Quadragesimæ, laborandi, aut piscandi, in die festo. Interdum etiam privilegium est reciprocum, & commune illi, cui posset nocere, & ideo non potest dici nocivum alicui, ut privilegium feriandi in litibus temporibus lege præfinitis, vel faciendi testamentum sine juris solemnitate, & multa sunt privilegia, quæ secundum jus commune intelliguntur, ne alteri noceant, ut latè prosequitur Felin. in c. 1. de constit. num. 4 & 9. Potest ergo inveniri privilegium nullum, aliis afferens præjudicium, & hoc est maximè favorabile privilegium. Et ita subsistit divisio, qua postea sæpius utemur circa interpretationem privilegii, & inde magis constabit differentia inter membra prædicta.

Felin.

9. *De privilegio affirmativo & negativo.*

Septima divisio esse potest privilegii in affirmativum, et negativum, quæ minoris quidem momenti est, non est tamen omittenda, propter verborum usum. Dicitur enim affirmativum privilegium, quod concedit facultatem agendi: negativum vero quod dat licentiam aliquid omittendi, sicut alibi distinximus votum in affirmativum, & negativum. Nam licèt obligatio voti semper positiva sit, nihilominus ex parte materiæ unum dicitur affirmativum, & aliud negativum, sic ergo omne privilegium positivè (ut sic dicam) concedit favorem, tamen interdum est ad usum negativum, interdum ad affirmativum, & ideo duplicem illam denominationem recipit, *ad instar* etiam legis, seu præcepti, quod eodem modo dividitur, & cum proportione explicanda est hæc partitio. Duplex autem differentia potest notari inter illa duo Membra. Una est, quod privilegium negativum semper est contra legem, affirmativum autem non semper, sed interdum est contra, interdum ultra, seu præter legem, ut supra de privilegio dictum est. Et quando utrumque est contra legem, etiam differunt, quia privilegium negativum est contra præceptum affirmativum, privilegium autem positivum est contra negativum præceptum.

10. Ratio utriusque partis est, quia ad omittendum id, quod non est præceptum, non est necessarium privilegium, quia ad non operandum absolutè non est necessaria specialis potestas, sed voluntas sufficit, quia sermo est de omissionibus liberis: nec etiam ad omittendum licitè ea, quæ præcepta non sunt, est necessaria specialis indulgentia, quia ipsa carentia legis præcipientis actum est sufficiens indulgentia: ergo tale privilegium necessariò supponit affirmativum præceptum. Sub præcepto autem comprehendo quamcumque regulam quocumque modo obligantem, vel dirigentem, ut cum proportione illi respondeat privilegium, seu licentia. Comprehendo etiam præceptum non

solum certum, sed etiam dubium, vel ita intellectum, ut possit scrupulos generare, ut complectar etiam privilegia, quæ ad tollendos scrupulos, vel pacandas conscientias conceduntur: nam hæc etiam negativa esse solent, ut constat. At verò actio positiva aliquando absolutè non est in hominis facultate, quia illam validè facere non potest, neque licitè, neque illicitè, ut sacerdos simplex non potest absolvere sine jurisdictione, nec Presbyter non Episcopus potest confirmare: aliquando verò licèt actio quoad substantiam sit in hominis facultate, non est illi licita, quod solum contingit quando est prohibita. Hinc ergo fit, ut privilegium positivum, quod facultatem aliquam moralem ad agendum concedit, interdum det facultatem licite operandi, & tunc sit contrarium affirmativo præcepto: aliquando vero dat absolutam facultatem operandi, & tunc esse posset sine derogatione alicujus præcepti per solam concessionem novæ facultatis, quam nullum præceptum prohibet. Et hinc sequitur altera differentia, quia privilegium negativum perdi non potest per omissionem, seu per non usum, quia ejus usus in omissione consistit, & ideo qui omittit jam utitur privilegio, & ita ex vi omissionis non amittit illud. De affirmativo vero multi sentiunt posse admitti per non usum. Sed quia id controversum est, in proprio loco infrà tractabitur.

Privilegium negativum perdi non potest per non usum, sic verò de affirmativo sentiunt multi.

11. *Privilegium aliud datum pro foro externo, aliud pro interno.*

Octavò notari potest alia divisio privilegii ad praxim utilis. Nam quoddam dicitur dari pro foro externo, aliud pro interno, ut constat ex dictis in cap 2. & ex communi usu. Hæc autem duo membra ita sunt intelligenda, ut se habeant tanquam includens, & inclusum, non tanquam mutuò se excludentia. Nam privilegium pro foro exclusivè sumitur, id est, pro illo, quod in conscientia habet effectum, in foro autem exteriori nihil operatur; aliud verò quod in foro exteriori valere dicitur, accumulativè (ut sic dicam) accipiendum est, seu non ad excludendum forum internum, sed ita ut sensus sit, non tantum in interno, sed etiam in externo operari. Nam in hac materia privilegium, quod in foro exteriori valet, etiam in interiori operatur, quia non præsumptione fundatur hic valor, sed in veritate. Ut autem utrumque membrum melius intelligatur, oportet advertere, duobus modis posse contingere, ut privilegium valeat in foro interiori, & non in exteriori, sc. per se, & per accidens. Per se appello, quando ex intentione dantis cum illa limitatione datur, quæ debet ex verbis privilegii constare, alioqui privilegium simpliciter concessum, in utroque foro valere censendum est, nisi ex subjecta materia, vel circumstantiis, adjuncto usu, aliud sufficienter constet; per accidens autem contingere dico privilegium non valere in foro exteriori, quia ex solo defectu probationis, vel instrumenti non admittitur: hoc enim accidentarium est, & extrinsecum, ut constat ex dictis in capite 2. & ideo non variat qualitatem privilegii secundum se, ideoque divisio propriè intelligitur de privilegio per se limitato ad forum internum.

12. Et hoc modo etiam dicimus, non dari privilegium limitatum ad solum forum externum, utique per se loquendo. Nam per accidens contingere etiam poterit, ut aliquod privilegiù, quod in conscientia non valet, quia re vera habuit substantialem defectum, subreptionis, vel aliud simile, in foro exteriori valeat, seu habeat effectum ex defectu probationis talis nullitatis. Quanquam si ipso jure sit nullum, re vera non sit verum privilegium, etiam quoad forum externum, sed tantum apparens, vel præsumptum, quia non probatur contrarium, & ideo quidquid in foro interno, ex vi talis privilegii fit, in conscientia non valet, etiamsi in foro externo non possit impugnari, vel irritari. Nos autem loquimur, de privilegio valido ac verò, & sic dicimus, illud, quod in externo foro admittitur, & operatur etiam in conscientia conferre securitatem, quia quidquid in virtute illius fit, verè ac solidum factum est. Neque in hoc invenio exceptionem, aut dubitandi rationem, præsertim in privilegiis canonicis, seu Pontificiis, quæ magis consulunt conscientiis, quàm in externis judiciis, & quando dantur de rebus pertinentibus ad hæc judicia, ita dantur, ut securas reddant conscientias in usu eorum, & in actibus per quos dantur. De civilibus autem, seu temporalibus privilegiis videri potest, interdum concedi solum quoad forum externum, ut si Rex det ministro suo licentiam recipiendi impunè contra legem, vel statuta sui officii, vel quidpiam simile. Dico tamen hujusmodi privilegia, nisi talia sint, & tam justa, ut possint in conscientia habere effectum honestandi talem actum, tollendo re vera prohibitionem ejus, iniqua esse, & fortassè nulla, utpote contraria communi bono: vel certè licèt aliqua talia possint cogitari valida, sunt tantum permissiones quædam in exteriori foro in ordine ad pœnæ remissionem, & ideo non merentur nomen privilegii.

13. *Forum internum conscientiæ, & pœnitentiæ secundum aliquos non coincidere.*

Ultimò circa privilegium fori interni oportet advertere, interdum forum illud vocari forum conscientiæ, interdum verò forum pœnitentiæ, quæ duo, (juxta aliquorum opinionem) non convertuntur. Nam forum conscientiæ, generalius est, & comprehendit forum pœnitentiæ: nam illud etiam est quoddam forum conscientiæ, latiùs verò extenditur, quia multi sunt effectus pertinentes ad conscientiam qui extra sacramentum pœnitentiæ fieri possunt, sicut est absolutio à censura, vel dispensatio ab irregularitate, vel concessio, aut lucratio indulgentiæ, &c. Forum autem pœnitentiæ est forum sacramentalis judicii pœnitentiæ, quod magis limitatum est. Unde fit, ut privilegia, quorum usus conceditur, in foro pœnitentiæ, non solum tantum valeant pro foro conscientiæ, sed etiam exerceri non possint, nisi per sacerdotem audientem confessionem, & judicantem in foro pœnitentiæ. Privilegia verò, quæ simpliciter conceduntur in foro conscientiæ, etiam extra sacramentum pœnitentiæ, ad securitatem, & fructum solius conscientiæ obtineri possint etiam per non sacerdotem, quandiu per hominis ministerium applicanda sunt, ut in absolutione à censura, &c. Ita sentit Emman. Rodder. tom. 1. quæstionem regular, quæst. 61. art. 10. Pro qua sententia citat Præpositum in cap. *præterea*, 2. de sponsal. distinguentem triplex forum, contentiosum, pœnitentiale, & medium, s. conscientiæ. Citat etiam Anton. Sylv. & Navarr. sed in his auctoribus nihil reperio, quod ad prædictam divisionem pertineat, & non immeritò possent in contrarium allegari. Nam in primis Navarr. cap. 27. num. 41 ubi citatur, solum distingui forum conscientiæ, & contentiosum, refertque opinionem dicentium, absolutionem ab excommunicatione in foro contentioso posse dari à non sacerdote; in foro autem conscientiæ solum à sacerdote, & ipse limitat hanc posteriorem partem, dicens esse veram, quando absolutio à censura conjungitur cum absolutione à peccatis: non verò si sola detur, quia sic etiam in foro conscientiæ potest dari à non sacerdote. De foro autem pœnitentiæ nihil specialiter dicit, neque affirmat, solam illam absolutionem, quæ est sacramentalis, vel cum sacramentali datur, pertinere ad forum pœnitentiæ.

Emman. Roder. Cap. præterea. Anton. Sylvest. Navarr.

14. *Forum pœnitentiale, & contentiosum quomodò distinguunt aliqui.*

Alii verò auctores longè aliter loquuntur de absolutione ab excommunicatione in foro pœnitentiæ, seu pœnitentiali, quod distinguunt ab externo foro, seu contentioso: nam pœnitentiale vocant quoties absolutio datur in ordine ad conscientiam; judiciale, quando datur in ordine ad Ecclesiam. Quia vero absolutio ab excommunicatione etiam in ordine ad conscientiã dupliciter dari potest, scilicet, in forma canonis, *à nobis*: 2. de sentent. excõmunic. vel simpliciter,

pliciter, ideo distinguunt illam in solemnem, & non solemnem, & priorem aliqui vocant pœnitentialem, quasi per antonomasiam, non quia in sacramento pœnitentiæ datur: aperte enim dicunt, id non esse necessarium, sed quia datur in forma solemnis pœnitentiæ, & cum Psalmo pœnitentiali. Et hoc modo loquitur Rosel. verb. *absolutio*. 2. num. 8. in fine, & affirmat, absolutionem pœnitentialem, id est, solemnem à solo sacerdote posse dari, licet possit dari sine sacramento pœnitentiæ, & ita per forum pœnitentiale non intelligit forum sacramenti pœnitentiæ, sed forum solemnis pœnitentiæ; & in re idem tradit Sylvest. ver. *absolutio*, 1. licet latius sumat forum pœnitentiale, ut comprehendit absolutionem solemnem, & non solemnem. Unde videtur illud sumere pro foro conscientiæ. Priori etiam modo loquitur aperte de foro pœnali Anton. 3. p. tit. 24. c. 77. in fine ante §. 1. verb. *absolutio autem*, & cæt. Docet tamen, etiam non sacerdotem posse ex commissione absolvere in illo foro pœnitentiali à censura, non absolvendo à culpa apud Deum. Et cum illo sentit Tabien. *absolutio*, 2. quæst. 4. numer. 7. Ex his ergo potius colligitur, forum pœnitentiale non limitari ad judicium sacramentalis pœnitentiæ, sed extendi ad omne judicium, quod habere potest effectum suum in foro conscientiæ, & exercetur cum forma aliqua pœnitentiæ apud Deum.

Rosel. *Sylvest.* *Anton.* *Tabien.*

15. *Licet verba privilegii loquantur de foro pœnitentiæ non sunt limitanda ad judicium sacramentale pœnitentiæ.*

Hinc ergo infero primo, quod licet verba privilegii loquantur de foro pœnitentiæ, non sunt limitanda ad judicium sacramentale pœnitentiæ, quia illa restrictio nec in proprietate verborum, nec in communi usu habet fundamentum, neque in re ipsa, quia pœnitentia etiam Ecclesiastica non est tantum sacramentalis, sed extra sacramentum aliquod judicium pœnitentiale exerceri potest. Unde infero secundo, inter forum conscientiæ, & pœnitentiæ solam hanc differentiam constituendam videri, quod forum conscientiæ per se non supponat culpam, nec ordinatur ad remittendum, vel vindicandum aliquem defectum, vel aliquod vinculum apud Deum: multa enim conceduntur in foro conscientiæ per se, propter bonum, vel favorem concedendum, & non propter malum tollendū; forum autem pœnitentiæ dicitur in ordine ad tollendum aliquod vinculum, vel malum apud Deum, sive illud tollatur per proprium sacramentum pœnitentiæ, sive per alios actus ostensivos, aut inflictivos pœnitentiæ. Hæc enim differentia recte fundatur in proprietate verborum, & in usu, & omnis alia non videtur habere fundamentum.

16. *Privilegium concessum tantum in foro pœnitentiæ, non extendi ad forum contentiosum intelligitur per illa verba.*

Ex quibus infero tertio, quando privilegium tantum conceditur *in foro pœnitentiæ*, per illa verba significari, non extendi ad forum contentiosum, & externum, sed ad forum conscientiæ limitari, quia est communis usus, & sensus illorum verborum. Significatur etiam, tale privilegium dari ad tollendum aliquod malum, aut vinculum apud Deum, ut ex dictis patet. An vero illud vinculum per tale privilegium sit tollendum in ipso sacramento pœnitentiæ, nec ne, per illa verba non explicatur, sed juxta qualitatem vinculi explicandum est. Nam si fuerit vinculum culpæ forum sacramenti requirit: si autem fuerit vinculum pœnæ, aut censuræ, sine sacramento tolli poterit, imponendo salutarem pœnitentiam, quod est exercere aliquod pœnitentiale indicium. Unde si indultum, dicat, *in foro conscientiæ*, *injuncta pœnitentia salutari* (sicut loquitur Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 6. de reformat.) perinde est, ac si diceretur in foro pœnitentiæ, aut pœnitentiali. Qua propter censeo, usum privilegii non esse limitandum ad sacramentum pœnitentiæ, nisi ubi vel absolutio sacramentalis per se fuerit necessaria, ut in privilegio obtinendi absolutionem à reservatis, vel ubi verba indulti id manifeste explicaverint. Neque satis erit, quod executio indulti committatur *sacerdoti*, quia tunc, licet requiratur talis conditio in persona, & quoad illam servanda sit forma indulti, non tamen ideo requiritur, quod ministret actu tale sacramentum; argumento capit. *Canonica*, de sentent. excommunicat. in fine, ibi, *Qui presbyter esse debet*, cum Gloss. ibi. Et est per se manifestum. Imò neque satis erit, quod indultum dicat *sacerdoti confessori*, quia illud etiam est nomen officii, & muneris, non actualis exercitii, & ita ex vi illorum verborum requiritur, ut persona sit approbata, ita ut eligi possit in confessorem, non vero ut actu confessionem audiat. Sicut in illo privilegio Leonis X. quod supra refert Emman. ex supplem. concef. 174. quo concessit minoribus, *qui audiunt confessiones*, ut possint absolutè à censura in foro conscientiæ sine forma solemni absolutionis ab excommunicatione. verbum illud. *Qui audiunt*, non dicit actum, sed aptitudinem, id est, qui audire solent, vel ad hoc munus expositi sunt, & ita uti possunt illo privilegio etiam extra sacramentum confessionis. Ut ergo privilegium limitetur ad sacramentum confessionis, quoniā materia illud per se non postulat, necesse est, ut expressis verbis, & formalibus in eo exprimatur: quæ autem verba sufficiant in singulis bullis, vel indultis, prudenti consideratione ex vi verborum, cum antecedentibus, & subsequentibus, judicandum est.

Con. Trid. *Cap. Canonica.* *Leo X.*

CAPUT VII.

Utrùm sit aliquod privilegium per se non scriptum, nec expresse concessum, sed usu comparatum.

1. PRæter divisiones superiori capite explicatas potest addi alia de duplici privilegio, scripto videlicet, & non scripto, tamen quia generatim sumpta hæc divisio nota fere est ex dictis in capite secundo, ubi explicando qualiter scriptura sit ad privilegium necessaria, fere explicuimus, quæ ad scriptum privilegium pertinere possunt, ideo tantum de non scripto hîc superest dicendum. Supponimus ergo dari aliqua privilegia scripta, quia licet scriptura non sit de substantia privilegii, potest multum referre quod privilegium scriptum sit. Quia scriptura est signum expressum, & durabile, quod continere solet, ac debet modum gratiæ, & ideo utilissimum est, privilegium esse scriptum, ut de illo melius, ac certius constare possit. Atque ita illud est maxime usitatum in privilegiis, quæ ab homine conceduntur. Oportet autem, ut scriptura sit authentica, ita ut faciat fidem. Quod cum proportione applicandum est ad forum conscientiæ, & externum: nam ad forum conscientiæ satis est, quod faciat privatam fidem probabilem: ad externum autem autem oportet, ut faciat fidem publicam, alias oportebit, ut veritas scripturæ alio modo per testes, vel alia instrumenta probetur. Solet autem scriptum subdividi in simplex, & multiplex: nam illud continet tantum unam gratiam, hoc vero plures, ut in Bullis Pontificiis passim videbimus. Sed divisio valde materialis est, magisque datur de instrumentis privilegiorum, quam de ipsis privilegiis: hæc enim licet in uno scripto contineantur, & à continente dicantur esse unum privilegium, si tamen concedunt facultates, aut gratias diversas, plura sunt, & tot sunt privilegia, quot sunt hujusmodi clausulæ in indulto.

2. *Scripti privilegii subdivisio.*

Alio vero modo solet scriptum privilegium subdividi in illud, quod in jure communi scriptum, seu incorporatum est, & illud, quod est extra jus in privatis bullis, vel aliis similibus instrumentis, aut codicibus. Inter quæ privilegia, quod attinet ad substantiam, & effectū, in re ipsa, & coram Deo non est differentia, tum quia in utrisque intercedit eadem voluntas, & potestas Pontificis, vel alterius Principis, seu superioris respectivè, tum etiam, quia supra dictum

dictum est, scripturam non esse de substantia privilegii; multo ergo minus erit, quod scriptura sit in tali, vel tali libro contenta. Nihilominus tamen quoad aliquos effectus humanos, & morales poterit esse inter hæc privilegia magna differentia. Primò quoad rationem legis, & obligationem ejus, quia privilegia inserta in jure communi, eo ipso sunt sufficienter promulgata, & de se obligant omnes ad illorum observationem; privilegia autem contenta in privata scriptura non solent ita esse promulgata in speciali, unde facile poterunt ignorari, vel in dubium revocari. Secundò quoad firmitatem, & permanentiam. Nam illa privilegia, quæ sunt in jure communi inserta, difficiliùs revocantur, & specialibus indigẽt clausulis, ut abrogentur ex dispositione ejusdẽ juris communis, ut infra videbimus.

3. *Dupliciter intelligi privilegium esse non scriptum.*

Omisso ergo privilegio scripto, circa non scriptum est ulterius considerandum, duplici modo posse intelligi, privilegium non esse scriptum, scilicet, per accidens, vel per se. Per accidens voco, non scriptum illud, quod à Principe expressè concessum est, & ore prolatum, & (ut ita dicam) sufficienter dictatum, ut scribi possit. Per accidens autem contigit, ut non scriberetur, vel certe non literis authenticis. Et hoc potest vocari privilegium ab homine concessum sine scriptura, & in Pontificis concessionibus solet hoc vocari vivæ vocis oraculum, & cum proportione potest non nen accommodari ad gratias aliorum Principum. De hoc ergo privilegio procedunt maxime dicta in capit. 2. de valore privilegii non scripti, & de modo, quo in foro conscientiæ, vel judiciali probari potest. Per se autem voco privilegium non scriptum illud, quod à nemine ita est expressè concessum, ut scribi possit, sed usu quodam, & tacita conniventia Principis comparatum est: & hujusmodi erit privilegiũ consuetudine introductum, si vere introduci potest: & de hoc in præsenti disputationem instituimus.

4. *An sine expressa Principis concessione possit privilegium consuetudinis comparari.*

Meritò enim dubitari potest, an sine expressa Principis concessione, possit privilegium consuetudine comparari. Ratio autem dubitandi est, quia nemo potest authoritate sua se eximere à lege, consuetudo autem operandi contra legẽ, vel præter legem propria authoritate subditi fit; consistit enim talis consuetudo in propriis actibus ipsius subditi; ergo. Confirmatur, quia privilegium, vel est quædam deceptio à lege, vel certe jus aliquod supra legem; exceptionem autem à lege solum potest facere Auctor ejus, vel superior: specialis item potestas operandi supra legem, participatio quædam est superioris potestatis, & ideo ab illa etiam manare debet; ergo non potest subditus per solos actus sua voluntate factos illam usurpare. Dices; ibi intervenire tacitam voluntatem Principis. Sed contra, quia hæc tacita voluntas non potest esse sine scientia; Princeps autem non præsumitur scire specialia facta, vel consuetudines, sed ad summum universales, ergo specialis consuetudo non ostendit, vel inducit tacitam voluntatem Principis. Et confirmatur

Gregor.

hoc: nam hac ratione Gregor. Papa in cap. *contra mores*, d. 100. sentire videtur consuetudinem specialem non prævalere contra generalem, nisi in privilegio scripto fundetur. Ideo enim scribit ad quendam Episcopum, necessarium esse contra generalem consuetudinem, *scripto privilegio se tueri.* Imò idem Episcopus non videtur fuisse ausus allegare consuetudinem specialem contra generalem, nisi in virtute privilegii ab homine concessi, patet ex illis verbis. *Præceptum Joannis prædecessoris nostri missitis annexum continens omnes consuetudines ex privilegio prædecessorum nostrorum concessas, vobis, Ecclesiæque vestræ deberi servari.* Non ergo sufficit consuetudo, quando illa est contra legem, nisi ipsa in privilegio fundetur, & ideo Gregor. ibidem urget Episcopum, ut privilegium ostendat, alioqui non posse obtinere contra generalem morem. Unde sic concludit, *Restat postquam alia agere neque consuetudini generali, neque privilegio vendicas, ut usurpare te comprobes quod fecisti.* Quæ partitio insufficiens esset, & collectio claudicaret, si consuetudo specialis sufficere posset; talem ergo consuetudinem sentit, esse usurpationem alieni juris, & ideo nihil posse conferre. Similis sententia habetur ex eodem Greg. in cap. *illud*, 93. d. quod ex eadẽ Epistola sumptum est lib. 2. Epist. 51. cap. 93.

5. *Consuetudinem sufficere ad privilegium conferendum communis sententia Juristarum.* *Gregor.* *Innoc. III.* *Glossa.* *Glossa.*

In contrarium vero est communis Juristarum sententia dicentium, consuetudinem sufficere ad privilegium conferendum, vel sub aliis verbis consuetudinem privilegio æquiparari. Ita dicit Glossa in cap. *novit*, de judic. verb. *consuetudinem*, per textum illum dicentem. *Nisi forte juri communi per speciale privilegium, vel contrariam consuetudinem aliquid sit detractum*, ubi Innoc. III. illa duo æquiparat, in eo maximè quod ad rem præsentem facit, scil. in detrahendo aliquid juri communi, Glossa etiam in cap. *conquestus*, 9. quæst. 3. expresse dicit, quod consuetudo dat privilegium. Idem habet Gloss. in capit. *super quibusdam*, §. *præterea*, verb. *non extat*, de verbor. significatione, & consentiunt alii statim referendi. Probarique videtur sufficienter ex dictis juribus, & capit. *duo simul*, de offic. ordin. Ratione vero sic declarari potest, quia duplex est privilegium, unum rigorosum, quod ab omnibus censetur indubiè privilegium, scilicet, quod est contra legem, seu aliquid speciale concedit juri communi contrarium; aliquid largius, quod concedit aliquid speciale ultra commune jus, licet non sit contra illud, sed uterque istorum effectuum potest consuetudine acquiri, & fieri; ergo potest etiam privilegium consuetudine acquiri: nam privilegium non consistit in scriptura, vel instrumento, ut supra dixi, sed in speciali jure. Major constat ex dictis circa definitionem privilegii. Minor quoad primam partem probatur, quia consuetudo potest derogare legi, & in totum illam abrogare, ut libr. 6. ostendimus: ergo multo magis in parte contra illam prævalere, ac subinde licentiam specialem dare ad agendũ contra jus, & hoc vocamus privilegium. Hæc vero ratio solum probat quando consuetudo est alicujus communitatis, quæ potest derogare legi: nam in privata persona hic modus consuetudinis non habet locum, ut lib. 6. cap. 5. & 7. dictum est, & ideo neque hic modus privilegii, sed illud tantum quod per propriam præscriptionẽ acquiri potest, de quo procedit altera pars minoris. Quæ probatur, quia per illam consuetudinem acquiruntur moralia jura etiam graviora; acquiritur enim jurisdictio, cap. *duo simul*, de offic. ordin. cap. *cum contingat*, de foro competente, ubi id notant Glossa, & Panorm. utroque loco. Item acquiritur jus exigendi tributa ex dicto capit. *super quibusdam*, & supra traditum est; ergo multo magis potest consuetudo præbere hoc genus privilegii.

Cap. duo simul. *c. duo simul.* *c. cum contingat.* *Glossa.* *Panorm.*

6.

Hæc ergo sententia absolutè vera est & efficienter probatur: in modo vero explicandi, vel fortasse loquendi est aliqua varietas. Quidam. n. volunt consuetudinem non dare verũ privilegium, sed æquiparari privilegio, quod significatur in quadam marginali Glossa in dicto cap. *conquestus*, & hoc videtur sensisse Socin. lib. 2. cons. 267. Dum ait, hanc consuetudinem, quæ inducere videtur effectum privilegii, non venire nomine privilegii in materia restricta: quod non videtur posse alia ratione fundari, nisi quia hoc non est verum privilegium. Idem sentiunt qui hoc appellant privilegium præsumptum, vel (ut ipsi loquuntur) fictum, fictione juris. Ita loquitur Aimon Cravet. tract. de Antiquit. part. 4. §. *absolutis differentiis*, q. 2. num. 10. & id colligit ex l. *hoc jure*, §. 1. verb. *ductus aquæ*, ff. de aqua quotid. & æstiv. ubi sic dicitur, *Ductus aquæ, cujus origo memoriam excesserit, jure constituti loco habetur.* Expendit. n. verbum, *habetur*, quod denotat fictionem, teste Bartol. in l. *si is qui pro emptore*, ff. de usucap. Unde ipse infert, corrigendo, vel limitando sententiam Socini, tunc nomine privilegii venire consuetudinem, quando li-

Glossa. *Socin.* *Aimon.* *Cravet.* *Bart.*

do licitum est extendere verba à casu vero ad fictum: non vero in materia adeo stricta, ut id non permittat. Alij denique dicunt, consuetudinem non dare privilegium, sed esse signum, vel probationem ejus, & maximè quando est immemorialis, quæ facit præsumptionem juris, & de jure, contra quam non admittitur probatio, & æquiparatur veritati.

7. *Mens auctoris.*

Nihilominus dico, quando consuetudo talis est, ut ratione illius liceat, quod liceret per privilegium, tunc inducere verum, & proprium privilegium quod (ut rem declarem) est univocè privilegium cum privilegio non scripto, & absoluta privilegii appellatione comprehenditur. Probatur primò ab effectu, nam talis consuetudo sit sit contra legem, verè, & non fictè, vel præsumptivè derogat illi, seu dispensat in illa, seu tollit in particulari obligationem ejus (hæc enim fere æquipotentia sunt) si verò sit ultra legem verè dat jus, vel facultatem operandi, jurisdictionem, aut quid simile: sed in hoc consistit veritas, & substantia privilegii, ut supra declaratum est: ergo talis consuetudo dat verum privilegium. Secundò, generalis consuetudo obligans in conscientia, non constituit fictam, vel præsumptam legem, sed veram, & univocè legem, ut supra visum est: ergo consuetudo, de qua loquimur, inducit legem privatam, quæ privilegiato dat securitatem in conscientia, & alios obligat ad servandum illi jus, consuetudine acquisitum: ergo dat verum privilegium: patet consequentia, tum quia convenit simpliciter, & verè definitio privilegii, supra posita, tum etiam quia non datur alia species legis, sub qua jus illud contineatur. Tertiò, dominium præscriptione acquisitum non est dominium fictum fictione juris, sed factum efficacia juris, quia dominium non est ex effectibus naturalibus, quos humana lex non potest verè efficere, & similiter jurisdictio, quam consuetudo, non est ficta, sed vera, imò & ordinaria, ut ex juribus, & Doctoribus allegatis constat: ergo etiam privilegium consuetudine introductum est verum privilegium: nam verum privilegium effectus moralis est, qui potest verè fieri per legem, vel per consuetudinem cum adminiculo legis.

8. *1 Corollarium.*

Ex qua resolutione infero primò, cum dicitur, consuetudinem æquiparari privilegio, esse sermonem de privilegio scripto, & æquiparationem illam non esse per analogiam, vel imperfectam imitationem, sed per æqualitatem quoad veritatem, & essentiam privilegii, sicut etiam dici solet, consuetudinem æquiparari legi, cum tamen sit vera lex. Vel certè (& in idem fere redit) dicitur consuetudo æquiparari privilegio, quoad instrumentum scriptum, & probationem: nam sicut privilegium expressè concessum efficaciter ostenditur per instrumentum, ita privilegium tacitè inductum non minus sufficienter probatur consuetudine, quando de illa constat. Et quia jura loqui solent de privilegiis, quatenus de illis in foro Ecclesiæ constare potest, ideo solent distinctè loqui de privilegio, & consuetudine, ut in dicto cap. *novit*, & cap. *super quibusdam*, & similibus.

c. novit. *c. super quibusdam.*

9. *2. Corollarium.*

Secundò infero, absolutè loquendo non rectè dici, consuetudinem esse privilegium fictione juris: nam si sit sermo de instrumento privilegii, non rectè dicitur consuetudo esse instrumentum fictione juris, sed melius dicitur ex declaratione, & authoritate juris, facere tantam fidem, quantum facit instrumentum. Si vero sit sermo de jure privilegii, consuetudo non dat fictum, sed verum jus, & hic est verus sensus dictæ l. *hoc jure*, unde ibi quædam Glossa dicit, esse accuratè notandum, ipsam consuetudinem jus inducere, & privilegium. Unde cum dicit lex, *Jure constituti loco habetur*, idem est, ac si diceret, *Perinde est, ac si ductus aquæ jure constitutus sit*, ut etiam in margine notatur inducendo, & rectè ponderando verba legis primæ, eodem, vers. *caput aquæ*, ibi, *Qualitercumque sit constitutum jus aquæ*, id est, sive usu, sive emptione, vel alio modo. Idem sensit Gloss. in dicto cap. *conquestus*, dum ex illo colligit, quod *Diuturnitas constituit jus*. Neque oportet, ut verbum, *habetur*, semper dicat fictionem, sed tunc ad summum, quando materia non est capax veritatis: nam si sit capax ejus superfluè ad fictionem recurritur, cum verbum, *habetur*, propriissimè significare soleat propriam existimationem rei, quæ verè talis est.

c. conquestus.

10. *3. Corollarium.*

Tertiò infero nomine privilegii generatim sumpti posse venire consuetudinem sufficientem ad dandum jus speciale, quia confert verum privilegium, & univoce tale, ut ostensum est; ergo rectè comprehendetur sub communi nomine. Non dico tamen semper venire, sed posse, quia in usu vocum attendendus est mos juris: solent autem jura sæpe uti voce de se communi pro aliquo membro magis usitato, ut licet nomen *legis*, etiam verè, et propriè sumptum, commune sit legi scriptæ, & non scriptæ; nihilominus frequenter accipi solet, Præcipuè in jure, pro lege scripta, ut in superioribus notatum est. Ita ergo licet privilegium de se commune sit ad scriptum, & non scriptum; nihilominus privilegii nomen sæpius accipi solet pro scripto, seu pro illo, qui regulariter scribi solet, seu quo ab homine expresse conceditur, & ita videtur accipi quando illi adjungitur consuetudo, & tanquam diversa numerantur. Unde fit, ut licèt lex loquens de privilegio possit comprehendere illud, quod sola consuetudine fundatur, nihilominus hoc non semper necessarium sit, sed aliquando restrictiùs sit sumendum nomen privilegii. Hoc autem non existimo fundari in hoc, quod consuetudo habeat imperfectionem in ratione privilegii: sed potius in hoc, quod majorem quandam vim habet, ratione cujus existimo, in his quæ ad favorem & libertatem pertinent, nomen privilegii ad consuetudinem extendi, in his vero quæ ad restrictionem, vel revocationem spectant, non comprehendi.

11. *Quæstio incidenter decisa.* *Decius.*

Ad hoc autem magis declarandum, & fundandum incidenter in quiro, quod sit majus, seu potentius privilegium, an illud, quod est ab homine, an quod est à consuetudine præsertim immemoriali. Quod dubium tractat Decius in dicto capit. *novi*, numero 12. & in summo dicit, secundum aliquid esse potentius privilegium, & secundum aliquid esse potiorem consuetudinem. Priorem partem exponit, quia non quicquid potest privilegium, potest consuetudo, sed tantum suppositâ capacitate personæ, ut dixit etiam Abbas in dicto cap. *novit*, num. 22. & in cap. *super quibusdam*, de verborum significat. numer. 8. in fine. Unde sentiunt hi authores, quod circa multitudinem effectuum potentius est privilegium, quia aliquam potestatem, vel favorem potest Papa per privilegium concedere, quæ per consuetudinem, etiam immemorialem acquiri non potest. Ad quod allegant dictum Joannis Andreæ in cap. 2. de præbend. in 6. per privilegium posse laico concedi, ut beneficia conferat, cap. *Adrianus*, 63. d. illam tamen facultatem non potest laicus per consuetudinem etiam immemorialem acquirere propter personæ incapacitatem. Et ita sentiunt, privilegium posse auferre incapacitatem personæ, consuetudinem autem hoc non posse. Quod potest confirmari, ex cap. *quanto*, de consuetudine. Unde sumitur certius exemplum, quia facultas conferendi ordines minores, vel Sacramentum Confirmationis, potest ex privilegio committi simplici Sacerdoti, non tamen potest consuetudine acquiri, ut in illo textu dicitur, & est clarum, quia est iniqua & juri divino contraria, & ideo præscribi non potest, ut ibi nota Glossa. Extra hos vero casus assignari solet regula generalis, consuetudinem posse conferre quicquid potest privilegium, ut patet ex eodem Panorm. in cap. *accedentes*, de præscript num. 3. ubi etiam late Felinus num. 6. ubi varias fallentias & declarationes adhibet dictæ regulæ, quas repetit in cap. *cum contingat*, de foro competente, numero 4.

Joan. And. *c. Adrianus.* *c. quanto.* *Glossa.* *Panorm.* *Felin.*

Navar. quam refert, cum aliis, & sequitur Navarr. Comment. de spoliis. §. 14. numero 7. Quod autem è converso quidquid potest consuetudine acquiri, possit etiam per privilegium obtineri, non declarant dicti Auctores. Immò Decius contrarium insinuat, dum ait, ex illo textu non colligi, quod *ubi valeret privilegium, valeret consuetudo, vel è contra.* Et ita videtur illi æquiparare in hoc, quod se habeant sicut excedens, & excessum. Sed nihilominus infra videtur sentire contrarium esse verum, etiamsi ex illo textu non colligatur, videlicet, quidquid consuetudine acquiri potest, posse etiam per privilegium concedi, quia nullus est effectus, nullâve exemptio, vel immunitas, quam Princeps posset tacitè concedere, quam non posset facilius expressè donare, quia non est minus potens expressus consensus, quam tacitus; sed consuetudo semper operatur in vi talis consensus Principis: ergo omne privilegium, quod potest consuetudine acquiri, potest etiam sine illa concedi.

12. *Objectio.* Dices; consuetudine potest acquiri jurisdictio, & tolli ab alio, quod fortasse per absolutù privilegium fieri non posset: sicut consuetudine præscripta transfertur dominium ab uno ad alium, quod tamen Princeps per solum privilegium facere non posset. *Responsio.* Respondetur, etiam in illis exemplis potestatem non deesse, causam autem posse deesse, & inde sequi, ut effectus fiat uno modo, & non alio, non tamen sequi, ut fieri non possit. Est enim advertendum, in omni privilegio tam hominis, quam consuetudinis requiri honestatem, & æquitatem, ut justam causam, ut infra dicetur: sunt ergo aliqui effectus, qui in ipsa consuetudine habent legitimam causam quasi intrinsecam, & ideo per illam legitimè fiunt, seu conceduntur, nulla alia causa expectata, ut est translatio dominiorum per præscriptionem, ne dominia sint incerta, acquisitio jurisdictionis, ut servetur pax, & actus publici validi sunt, quæ rationes in ipsa consuetudine, & antiquitate includuntur. Cessant autem in ordine ad privilegium scriptum, seu ad absolutam Principis voluntatem, & ideo non poterunt illi effectus sine alia causa justa, & honesta fieri per absolutum privilegium, & interdum etiam neque validè; nihilominus tamen ex causa fieri poterunt, & ita quoad potestatem non est potentior consuetudo, quam privilegium, etiam respectu multitudinis effectuum.

13. *2. Objicitur.* Urgebis, quia simili modo dici potest in priori membro, aliqua esse, quæ non fiunt per consuetudinem, licet fiunt per privilegium, quia expedit, vel quia non subest causa, non quia desit potestas, & ita erit æqualitas. *Respondetur.* Respondeo, negando paritatem: nam re vera quædam sunt, quæ non possunt fieri per consuetudinem, quia vel jure divino habent definitum modum, quo fieri possunt, ut est in exemplo de commissione actuum, qui ad potestatem superioris consecrationis ordinariè pertinent, vel ex institutione Ecclesiæ habent certum effectionis modum, qui consuetudini repugnat; certe sunt res speciali jure prohibitæ, ne præscriptibiles sint. Nam si loquamur de consuetudine præscriptionis, ea tantum præscribi possunt, quæ jure permittuntur. In quo etiam differt multum inter privilegium, & consuetudinem, quia jus non potest prohibere supremum Principem, ne det privilegium contra humanum jus; potest autem prohibere, ne in tali, vel in tali materia consuetudine præscribatur. Quod maximè habet locum in consuetudine præscriptionis per quam ordinariè acquiruntur privilegia. Quando enim intercesserit consuetudo derogans legi, servanda est doctrina tradita lib. præced. cap. 7. & sub priori ordine privilegiorum fere continentur exempla, & exceptiones, quas dicti Auctores tradunt, quas nunc expendere, aut latiùs prosequi non possumus: illi enim de propria præscriptione ordinariè loquuntur.

Sic ergo ut nostro modo loquamur, rectè declaratur, per privilegium esse potentius consuetudine extensivè, seu in ordine ad pluralitatem effectuum: nihilominus tamen addi potest; consuetudinem esse potentiorem intensivè in ordine ad eosdem effectus. Quod sentit Decius, supra cum ait, in casibus, in quibus consuetudo valet, potentiorem esse consuetudinem privilegio. Quod probat dupliciter. Primò, quia facilius tollitur privilegium, quam consuetudo. Secundò, quia consuetudo innititur in jure communi, juxta l. *de quibus*, ff. de legibus, & fortius est jus commune, quam privilegium, l. *ejus militis. §. militia missus*, ff. de testam. mili. Hæc autem posterior ratio non videtur solida, quia privilegium consuetudine comparatum, non potest dici jus commune, non scriptum, sed singulare, ut per se constat, nec etiam immediatè nititur in jure communi scripto, ut est etiam notum, sed mediatè, quatenus jus commune approbat consuetudinem, & præcipit observari, ut constat ex l. citata. At vero hoc modo etiam privilegium innititur in jure communi, interdum formaliter, & immediatè, ut quando privilegium est insertum in corpore juris, & tunc jus commune reputatur; sæpius autem, & universaliter, ac per se loquendo, mediatè, quia etiã jus commune approbat privilegia, & servari statuit, l. *jus singulare*, ff. de legibus, & l. 1. ff. de constit. Princip. ibi, *Constitutiones quædam sunt personales*, &c. Et similia sunt multa jura: ergo jus commune de se æquè favet privilegio, & consuetudini. Neque etiam contra hoc rectè aducitur l. de testamento militari, quia ibi comparantur effectus, qui immediatè sunt à jure communi, vel speciali. Altera vero ratio videtur firmior, & deservit intentioni nostræ. Itaque in ordine ad amissionem privilegii per contraventionem, facilius perditur privilegium, quam mutetur jus consuetudinis, ut infra dicemus, & tractat Innoc. in cap. *accedentibus*, à num. 6. aliàs in cap. *cum olim*, 2. à nu. 6. de privil. in ordine vero ad superiorem videtur esse quædam æqualitas, quia utrumque privilegium scriptum, vel non scriptum potest superior revocare. Nihilominus facilius potest proprium privilegium revocare, quam consuetudinem abrogare, quia magna est vis consuetudinis, & ideo majorem causam requirit, ut infra dicam.

14. *Resolutio sub distinctione.* *Decius.* *Innoc.*

Hinc ergo probabiliter concludimus, in favorabilibus, quæ ad conservationem, vel augmentum privilegiorum pertinent, consuetudinem dantem privilegium, sub generali clausula, & nomine privilegii comprehendi, quia est verum, & proprium privilegium, ut ostensum est, & quia favores sunt ampliandi, præsertim intra verborum proprietatem, & quia nulla est ratio distinguendi in hoc, vel separandi privilegium non scriptum à communi ratione privilegii. At vero in his quæ pertinent ad revocationem privilegiorum, & ad alia similia, & odiosa, non videtur comprehendi consuetudo sub privilegio, nisi illius fiat expressa mentio, propter rationem tactam, quod in hoc majores radices habet consuetudo, & ideo non censetur evelli cum privilegiis, nisi exprimatur. Unde in canonibus utrumque distinctè ponitur, quando utrumque revocandum est. Et ita licet in hac posteriori parte cum supra citatis auctoribus convenire videamur, in diverso tamen sensu, & ex diverso fundamento. Illi enim dicunt, consuetudinem non comprehendi semper sub privilegio ad coarctandam illam, quia putant, non esse verum, sed fictum, vel præsumptum privilegium: nos autem dicimus non comprehendi, quia non solum est verum privilegium, sed etiam in aliquo potentius est, & firmius, & quoad id non comprehenditur, per quod non coarctatur, sed potius ampliatur ejus virtus. Nihilominus tamen etiã est verum, nomine consuetudinis non venire privilegium, quando solæ consuetudines revocantur, & tacentur privilegia. Sed id non est propter rationẽ majoris firmitatis, sed quia nomen

15.

men conſuetudinis de ſe non eſt ita commune ſicut nomen privilegii, & ideo in illo non fit extenſio in odioſis. Alia etiam ratio eſſe poteſt, quia revocatio conſuetudinis interdum eſt quædam reprobatio ejus, vel ſaltem abrogatio propter aliquem abuſum, quæ rationes in privilegiis non militant. Et ita ſatis conſtat, quomodo conſuetudo, & privilegium ſit, & privilegio æquiparetur.

16. *Quam antiqua conſuetudo ſufficiat ad conferendum privilegium.*

Statim verò occurrebat inquirendum, quam antiqua conſuetudo ſufficiat ad conferendum privilegium. Aliqui enim ex dictis auctoribus tantum generaliter de conſuetudine loquuntur, ut Innoc. in c. *cum contingat*, de foro compet. & ibi Abb. numer. 9. & ſequentib. Idem Abb. cum Gloſſa in dicto cap. *novit*. Alii vero expreſſe loquuntur de conſuetudine, cujus initii non extet memoria, ut patet ex Gloſſa in dicto c. *ſuper quibuſdam*. Dec. Cravet. & aliis, quos ipſi allegant. Quia vero de conditionibus requiſitis ad conſuetudinem, ut jus indicat, vel auferat in præcedenti lib. ſatis dictum eſt, nunc breviter dicimus, non in omni privilegio eſſe neceſſariam conſuetudinem æquè diuturnam, ſed pro quibuſdam requiri longiorem, quam pro aliis, & ideo nunc tantum in genere dicimus, requiri tempus legitimum, id eſt, vel lege definitum, vel ipſa etiam conſuetudine introductum: nam ad hoc ipſum valere poteſt ipſa conſuetudo, quaſi reflectens in ſeipſam, quia non eſt minor ratio in hoc jure quam in aliis. Addo diſtinguendum eſſe de privilegio contra jus, vel concedente tantum aliquid ultra, ſeu præter jus. Et de priori dicendum eſt, illud tempus eſſe ſufficiens, & neceſſarium, quod fuerit tale, ut conſuetudo abroget legem, dummodo aliæ conditiones neceſſariæ ad præſcriptionem, ſeu conſuetudinem concurrant. Quia illa conſuetudo licet non abroget legem, ex parte tollit eam, ſeu illi derogat, & ideo idem tempus requirit, quia in hoc non variatur jus præſcriptionis, ut ſupra dictum eſt. De poſteriori vero privilegio dicendum eſt, obtineri per modum præſcriptionis, & ideo juxta exigentiam materiæ majus, vel minus tempus poſtulare: nam quædam jura breviori tempore præſcribuntur quàm alia, & contra quaſdam perſonas, vel communitates citius, quam contra alias, & ita applicandæ hìc ſunt regulæ communes præſcriptionum, quas in præſenti proſequi non poſſumus, & ideo priores auctores generatim de conſuetudine loquuti ſunt. Qui vero immemorialem commemorant, non id faciunt, quia ſemper ſit neceſſaria, ſed vel quia loquuntur juxta jura, quæ explicant, vel quia immemorialis conſuetudo, & certior eſt, & quaſi generalis, & per ſe ſola ſufficit abſque alio titulo, quando jus illi expreſſe non reſiſtit, ut dicti auctores notant, & ſupra tractando de Tributis, tactum eſt.

Quam antiqua conſuetudo ſufficiat ad conferendum privilegium. — *Innoc.* — *Abb.* — *Gloſſa.* — *Gloſſa.*

17. *Reſpondetur ad rationes dubitandi.*

Ad rationem ergo dubitandi in principio poſitam dicendum eſt, conſuetudinem, licet per actus privatorum paulatim introducatur, non dare privilegium virtute, & efficacia talium actuum per ſe ſumptorum, ſed in virtute tacitæ voluntatis Principis, aut virtute juris communis dantis conſuetudini hanc efficacitatem. Per quod etiam ad confirmationem reſponſũ eſt. Ad replicam autem ibi factam de ſcientia Principis in libr. præcedent. explicatum eſt, hanc conditionem non eſſe neceſſariam, ubicunque effectus ex vi conſuetudinis præſcriptæ. Unde ſi conſuetudo ſit immemorialis, reputatur, ut nota Principi, ſic dixit Bald. titul. quæ ſint regalia, cap. 2. num. 3. *In præſcriptione longiſſimi temporis non poſſe dici, Principem ignorare, cum ſciat per ſe, vel alium, vel etiam in genere*; & nu. 4. addit, *talem conſuetudinem comparari conceſſioni Principis ex certa ſcientia.* Si vero ſit præſcriptio alterius temporis, dicendum eſt diſpoſitionem, & efficaciam juris communis in illa ſupplere quamcunque ignorantiam. Nam per illud jus declaravit author ejus, ſe velle dare authoritatem tali conſuetudini abſque alia ejus notitia.

Bald.

Ad cap. *contra mores*, reſpondet tacitè Felin. in dicto cap. *accidentes*, numer. 6. in princip. ibi contineri exceptionem à regula generali, quia uſus pallii extra Miſſarum ſolemnia (de quo ibi agebatur) non eſt materia præſcriptibilis, quia lex expreſſe vetat id fieri, niſi ex ſpeciali privilegio. Et videtur ſumpſiſſe ex Gloſſa in cap. *Catholica*, diſtin. 11. verb. *particularis*. Non deſignant autem canonem, in quo ante illud decretũ ſtatutum eſſet, ut non poſſet ille honor, vel facultas præſcribi. Imò neque uſus pallii extra Miſſarum ſolemnia videtur fuiſſe tunc prohibitus canone ſcripto, ſed ſola generali conſuetudine: hanc enim ibi Gregor. allegat, & in illa ſola fundatur. Dici vero poteſt primò, conſuetudinem illam generalem ita fuiſſe intellectam, & explicatam à Gregorio, ut ipſamet prohiberet præſcriptionem contra ſe per ſolam privatam conſuetudinem. Nam ſi lex ſcripta poteſt hoc prohibere, etiam conſuetudo id poterit introducere. Secundò dici poteſt, materiam illam de ſe non fuiſſe præſcriptibilem, quia talis conſuetudo privata erat indecens, & contraria humilitati, & modeſtiæ Prælatorum, ut in ipſomet textu Gregor. ſatis ſignificat. Et hanc ſolutionem indicat ibi Turrecrem. dum ait, privilegium honoris non acquiri conſuetudine, ſed oneris. Quod non puto univerſaliter eſſe verum, ſed tunc, quando uſurpatio honoris eſt indecens, aut minuens divinum cultum, vel alio modo honeſtis moribus repugnans. Tertiò dici poteſt (& inſinuat etiam Turrecremat.) Gregorium ibi non loqui univerſaliter, nec negare abſolutè in illa materia potuiſſe privilegium privata conſuetudine acquiri: nihil enim tale in illo textu reperio. Sed potius ſupponit Gregorius, non fuiſſe introductam per ſe conſuetudinem, ſed uſum illum, qui erat, titulo privilegii fuiſſe uſurpatum: nam hoc fuerat confeſſus ipſemet Archiepiſcopus Ravennatis. Igitur ex hac ſuppoſitione, & quaſi ex conceſſis rectè argumentatur Gregor. & ita facile reliqua expediuntur.

18. *Felin.* — *c. Catholica* — *Gregor.* — *Turrecrem.* — *Gregor.*

CAPUT VIII.

Quis poſſit privilegium concedere.

1. HActenus explicatum eſt, an ſit, & quid ſit privilegium, non ſolum ſecundum generalem rationem, ſed etiam juxta varias quaſi ſpecies ſuas; ſequitur conſequenter, ut de cauſis ejus dicamus, inter quas primum occurrit, cauſa efficiens, quia licet ſit extrinſeca, ab illa maxime & quaſi primariò pendet privilegium, quia omnis gratia præcipuè oritur ex poteſtate, & liberalitate donantis; privilegium autem quædam gratia eſt, ut ſupra vidimus. Accedit quod capite proximè præcedente ad explicandam ſpeciem quandam privilegii, neceſſarium fuit duas cauſas efficientes privilegiorum attingere, ſcilicet, hominem, & conſuetudinem; ſub quibus duobus membris omnis cauſa effectrix privilegiorum comprehenditur (omittimus enim Deum, quia non de divinis privilegiis, ſed de humanis tractamus, ut ſupra etiam dictũ eſt.) Ex illis duobus generibus cauſarum, illud, quod ad conſuetudinem ſpectat, quantum ad præſens ſpectat, in eodem ſuperiori capite ſatis tractatum eſt; ſecundum ergo hìc ſupereſt explicandum.

2. *Duæ regulæ generales.*

De illa ergo duæ regulæ generales aſſignari poſſunt. Prior eſt, Quicumque poteſt legem concedere, poteſt etiam privilegium concedere. Altera eſt, Nullus poteſt privilegium concedere, qui legem condere non poteſt. Et ambæ ſub una excluſiva comprehenduntur, ſolus ille poteſt Privilegium dare, qui poteſt legem ferre. Ita ſentit D. Antoninus 1. part. tit. 19. cap. 1. in princip. Nam licet excluſivam non addat, nec expreſſe ponat, ſecundà regulam negativam apertè ponit, & explicat affirmativã in ſenſu excluſivo, & eodem modo loquitur Sylveſt. quæſt. 2. & Angel. quæſt. 3. Tabien.

Anton.

Sylveſt. Angel. Tabien. Roſel. Armil. Hoſtienſ. quæſt. 2. Roſel. quæſt. 2. Armill. numero 3. Qui omnes ſcripſerunt ex Hoſtienſ. in ſum. tit. de privileg. §. *qui poſſit*, &c. Ratio ergo prioris regulæ eſt. Primo quia privilegium eſt lex quædam privata: ergo ab eo maximè dari poteſt, qui poteſt legem univerſalem condere. Secundò, quia ſi privilegium rigoroſè ſumatur, ut eſt conceſſio ſpecialis contra univerſalem legem, ab illo maximè fieri poteſt, qui eſſe poteſt author legis: nam ad illum primariò ſpectat diſpenſare in ſua lege, & à fortiori quamlibet exceptionem facere qualis per privilegium fit. Si vero latiùs ſumatur privilegium pro gratia, & beneficio ultra jus, conſtat maximè concedi poſſe à Principe, qui eſt ſupra ipſum jus, & ad quem ſpectat limites ponere in ipſo jure, vel præter illud operari, aut poteſtates varias concedere, &c.

Ratio primæ regulæ.

3. *2 Regulæ ratio.* Ratio vero poſterioris regulæ eſt, quia privilegium eſt quædam lex privata, ut diximus; ergo requirit poteſtatem legiſlativam in concedente. Dices; ſufficiet poteſtas legiſlativa ſecundum quid, quia privilegium tantum eſt lex ſecundum quid, ſ. lex privata, ad quam non videtur requiri poteſtas ſimpliciter legiſlativa, qualis eſt poteſtas ſuprema gubernativa. Et confirmatur: nam ſi conſideretur privilegium, ut concedit aliquid ſpeciale contra legem, æquiparatur diſpenſationi; ergo quicumque poteſt diſpenſare in lege, poteſt etiam privilegium tale concedere: at multi poſſunt diſpenſare, qui non poſſunt legem ferre, ſi vero conſideretur privilegium, ut concedens aliquid præter legem, ſic multò facilius poteſt concedi etiam ab eo, qui nec poteſtatem diſpenſandi in lege habet, quia unuſquisque dominus, vel privatus Princeps poteſt alicui concedere privilegium honoris, vel alterius prærogativæ, in domo ſua, vel in bonis ſuis, etiamſi nec legem condere, nec jus dicere poſſit. Quod patet exemplis: nam civitas non ſuprema, nec Metropolitana, ſed ordinaria poteſt eximere civem à tributis, vel ab aliis muneribus per modum pacti, ad quod non requiretur vis legiſlativa, & illud eſt verum privilegium, etiam irrevocabile, ut notavit Panorm. in cap. *pervenit*, de immunitate Eccleſiaſtica, cum Bartolo, in lege, *quod ſemel*. ff. de decretis ab ordine faciendis. Et in lege, *omnes populi*, ff. de juſtit. & jure, & alii multi, qui ibi referuntur, & ſumitur ex lege 1. C. de his, quæ ſponte, &c. lib. 10.

Objectio cum confirmatione.

Panorm. Bart.

4. *Reſponſio objectionis.* Reſpondeo, quod licet privilegium ſit lex privata, nihilominus ex ea parte qua derogat juri communi, requirit poteſtatem publicam, & de ſe ſufficientem conſtituendum jus commune: ex ea vero parte, qua privilegium habet vim obligandi alios ad ſervandum privilegium ipſi privilegiario, eſt vera lex reſpiciens communitatem, & ideo ex hac parte requirit publicam poteſtatem ſimpliciter legiſlativam. Quando vero privilegium non fuerit contrarium juri communi, ſed ſtatuto municipali, tunc cum proportione requirit poteſtatem legiſlativam municipalem, ut ſic dicam, & ſic ſemper ſervatur proportio.

5. *Reſponſ. ad confirmationem.* Unde ad confirmationem quoad priorem partem ejus reſpondeo primò, per ſe loquendo, & quaſi propria virtute, neminem poſſe diſpenſare in lege, niſi qui illam tulit, vel ſuperior, & hoc modo procedere dicta de privilegio. Per commiſſionē autem legiſlatoris poſſe inferiorem diſpenſare aliquando in lege ſuperioris, & tunc concedo etiam poſſe idem fieri in privilegio, ſi ſuperior velit hoc inferiori poteſtati concedere; hoc autem non eſt contra regulā, nec extra poteſtatem legiſlativam. Nā etiam poteſt ſuperior concedere inferiori poteſtatem ferendi aliquam legem, ut ſupra dictū eſt. Nihilominus tamen eſt aliqua differentia inter diſpenſationem, & privilegiū propriè ſumptum, ut capite ſecundo dixi, quia privilegium dicit poteſtatem de ſe durabilem, & quaſi lege ſtatutam. Unde conſtituit aliquod jus; diſpenſatio vero ſolū eſt quid facti, & quaſi tranſiens. Et ideo commiſſa poteſtate diſpenſandi, non cenſetur poteſtas privilegiandi, ut ſic dicam, quia hoc poſterius majus, & difficilius eſt. Itaque hoc modo multi habent poteſtatem diſpenſandi communicatam à ſuperiore, qui non habent poteſtatem privilegium concedendi.

6. Ad alteram partem ejuſdem confirmationis dicitur primò, aliud eſſe donare aliquid de propriis bonis, vel concedere uſum rei propriæ, aut ſimile beneficium facere; aliud vero proprium privilegium concedere: nam illud prius non eſt actus juriſdictionis, ſed dominii, & ita ſolum eſt quid facti: privilegium vero ultra hoc includit aliquid juris, ſcilicet, quod per modum legis, ac juris conſtituatur, cum vi obligandi alios ad ipſum ſervandum. Et ideo per ſe requirit poteſtatem juriſdictionis, non ſolum quando derogat juri communi, ſed etiam quando concedit aliquid præter jus: nam illud poſtea reſpectu privilegiarii tanquam jus ſervandum eſt. Quando ergo illæ conceſſiones, quæ per dominia privata fiunt, privilegia dicuntur, lato modo ſumitur privilegiū pro quolibet honore, favore, vel utilitate liberaliter conceſſa in propriis bonis, tamen illud non dicitur propriè privilegium, ſed per quandā imitationem, ſeu analogiā. Unde dicitur ſecundò, eo modo quo hæc vocantur privilegia, ſolere etiam leges appellari, & ita cum proportione oriri à poteſtate legiſlativa. Sic enim paterfamilias dicitur conſtituere legem vivendi in domo ſua, & ſic etiam dicitur in illa privilegium concedere, vel inter filios, vel inter famulos, &c. Sic etiam teſtator dicitur, leges ponere in inſtitutione ſua ab hæredibus ſervandas, quæ potius ſunt conditiones quædam, & eodem modo poteſt inter hæredes privilegium uni concedere præ aliis, vel uni relinquere ſub conditione, ut alius habeat jus aliquod ſervitutis in illam, vel prælationem aliquam, quæ habet modum privilegii. Sic etiam contrahentes poſſunt cum aliqua conditione contrahere, quæ poteſt interdum vocari privilegium propter effectum, vel favorem, quem continet. Sic etiam appellantur leges contractus, vel pœnæ conventionales. Atque ita eſt in exemplo illo de civitate, quæ licet non poſſit legem ferre municipalem, nihilominus per modum pacti, & conventionis concedit aliquam immunitatem civi, vel de novo admiſſo ad jus civitatis ſub tali conditione, vel antiquo propter opus, vel propter onus, quod in ſe ſuſcepit. Illud enim propriè non eſt privilegium, ſed cum addito, ſcilicet tantum conventionale, & ut tale ſervandum eſt ex naturali obligatione juſtitiæ, non ex ſpeciali lege civitatis.

7. *Prima illatio.* Ex dictis infero primò, ſummum Pontificem maximè poſſe concedere privilegia. Ita docent omnes Doctores allegati, & eſt per ſe notū, quia maximè habet poteſtatē legiſlativam, & ita hæc aſſertio procedit juxta ſuperius dicta de illa poteſtate, ut eſt in Pontifice, & in Concilio generali. Unde inferunt omnes, Pontificē per ſe, & directè poſſe dare privilegia in materia ſpirituali, quod etiam eſt per ſe clarum. Ideoque dicit Innocentius capite primo de tranſlat. Epiſcop. *Privilegium Pontificis* (id eſt, ejus ſupremum imperium) *eſſe generale, & divinum, ab illo autem manaſſe omnia canonica inſtituta.* Eademque ratio eſt de omnibus Eccleſiaſticis privilegiis. At vero in materia temporali nō ita poteſt Pontifex directè privilegia concedere, niſi in propriis terris Eccleſiæ, ubi eſt dominus temporalis. Indirectè autem poteſt etiam in temporalibus concedere privilegium, ſicut poteſt leges ferre: & ſic poteſt etiam temporalia privilegia auferre: ubi ad ſpiritualia fuerit neceſſarium, vel per modum condignæ pœnitētiæ, vel pœnæ coercivæ, vel ad tollendam occaſionem peccandi, & utrumque colligitur ex cap. 2. de privilegiis. Duobus aūt. modis poteſt Pontifex concedere privilegium in tēporalibus, uno modo quia ipſa temporalia indirectè facta ſūt ſpiritualia, id eſt, ſpiritualibus annexa,

Innoc.

Cap. 2. de privileg.

nexa, ut sunt decimæ, in quibus Pontifex privilegium concedit. In hoc tamen modo annexio illius materiæ temporalis ad jus spirituale antecedit ad privilegium, illa autem supposita, Pontifex per directam potestatem concedit privilegia in tali materia, sicut per directam potestatem fert legem circa matrimonium, suppositâ connexione facta inter illum contractum, & rationem Sacramenti. Alio ergo modo potest concedere privilegium in materia pure temporali intuitu finis spiritualis, sicut interdum concedit privilegium legitimationis, etiam quoad temporalem successionem, capit. *per venerabilem*, qui filii sint legitimi, ubi Panormitanus, & alii latè de hoc puncto. Rosel. verb. *illegitimus*, num. 15. ubi alii Summistæ. Sic etiam potest Pontifex eximere aliquos à jurisdictione Pincipum temporalium, si ad spiritualia expedit, & similia.

c. per venerabilem. Panorm. Rosel.

8 Addunt verò Antonin. & Summistæ Pontificem non solere privilegia concedere contra se. Exemplum ponunt in privilegio, quod aliqui Principes dicunt se habere à Papa circa rescripta ejus, ut sine ipsorum approbatione effectum non habeant: nam hæc, & similia privilegia sunt contra ipsum Papam, & ideo non est credendum esse ab illo concessa. Citant Anton. & Sylvest. cap. *cum ex officii*, de præscript. in quo nihil reperio, quod ad causam pertineat. Rosel. vero citat. l. *jubemus nullam*, C. de sacrosc. Eccles. quæ magis ad rem facit, quatenus ibi significatur, *oracula etiam cœlestia*, id est, privilegia etiam Principum, non concedi contra publicam utilitatem, neque in eo sensu esse acceptanda. Hoc enim maximè in privilegiis Pontificiis locum habet. Unde adverto restrictionem illam posse intelligi, vel de possibili, vel tantum de facto, & priori modo habebit locum quando privilegium ita esset contra Papam, ut esset contra suam dignitatem, eamve minueret; tale enim privilegium non potest Papa concedere, quia non potest suam dignitatem dividere, aut minuere. Posteriori autem modo loquendo de facto etiam est opus distinctione: nam sæpe concedit privilegia contra se, id est, contra suum commodum, ut dat privilegium testandi interdum diminuendo reditus suos, vel indultum providendi beneficia, quæ ad ipsum alias pertinerent: non tamen concedit privilegia convenienti usui suæ potestatis, & Ecclesiasticæ gubernationi contraria, quia esset abusus suæ potestatis, & prodigalitas quædam, quæ in Pontifice non præsumitur, & in hoc sensu videntur loquuti citati authores.

Anton. Sylvest. Rosel.

9 Secundò infertur ex dictis, Episcopos & omnes superiores Prælatos Ecclesiæ posse respectivè seu cum proportione privilegia concedere. Ita docent dicti authores, & communiter alii in cap. *cum olim*, 2. de privileg. & probatur, quia omnes, qui possunt leges ferre, possunt privilegia concedere, sed Episcopi possunt leges ferre; ergo, &c. Ex qua ratione constat, potestatem hanc in Episcopis esse proportionatam suis legibus, suæque dignitati. Nam si privilegium sit contra jus, concedere illud potest Episcopus in jure à se condito, vel à suo prædecessore, quia illud subditur suæ potestati: non tamen in jure communi, vel Pontificio, seu lato à suo superiore; & ideo dixit Hostiens. eatenus posse Episcopum privilegium dare, quatenus potest constitutiones facere, & Angel. ac Tabien. clariùs dicunt, posse privilegium concedere respectu constitutionis ad se pertinentis. Ratio autem est quia Episcopi non possunt mutare jus commune, aut illi derogare, ut tradit Archid. in ca. *Eleutherius*, 91. distin. & supra visum est. Dices, Episcopus potest dispensare in jure communi, & in votis, & in nonnullis impedimentis per leges Pontificias introductis; ergo etiam poterit dare privilegiũ contra jus cõmune. Respondeo, Episcopum per se non posse dispensare in jure communi, sed quatenus jure, vel cõsuetudine concessũ est; ut dixi suprà libr. 6. & libr. 4. de Orat. capit. 28. in fine; non est autem illi concessum jure, aut consuetudine, ut concedat privilegia contra jus commune, nisi prædictæ dispensationes privilegia vocentur, quod pertinet ad quæstionem de nomine.

2. Illatio. Cap. cum olim. Hostiens. Angel. Tabien. Archid. Obviatur objectiuncula.

10 Denique simili modo dicendum est de privilegiis, quæ non sunt contra jus: nam illa etiam concedere possunt Episcopi respectu rerum ad se pertinentium, ut dicunt Hostiens. Angel. & Tabien. & sumitur ex cap. *constitutus*, de religios. domib. ubi Papa defendit privilegium concessum ab Episcopo, verum est fuisse confirmatum authoritate alterius Pontificis. Sumitur etiam ex cap. *cum venerabilis*, de censibus ubi magis videtur esse sermo de privilegio conventionali quam proprio. Et ordinariè hæc, quæ vocantur privilegia Episcopalia, sunt donationes liberaliter ab eis factæ monasteriis, vel Ecclesiis, vel earum uniones, juxta cap. *sicut*, de excessibus prælat. & cap. *cum inter*, de re judic. & cap. *visis*, 16. qu. 2. & quod addunt prædicti authores, Episcopum non posse concedere hæc privilegia sine consensu Capituli; de his largitionibus, & quasi alienationibus, intelligendum est, juxta cap. *cum olim*, 2. de privileg. & cap. *pastoralis*, de donat. quod quomodo intelligendum sit explicant in eisdem locis Panorm. & Doctores, nunc vero ad nos non pertinet.

Hostiens. Angel. Tabien. c. constitutus. c. cum venerabilis. c. sicut. c. cum inter. Cap. visis. Cap. cum olim. Cap. pastoralis. Panorm.

11 Tertiò infertur ex dictis Imperatores, Reges, aliosque Principes temporales supremos posse in sua materia & ditione privilegia concedere, nimirum, in rebus, immutationibus, honoribus, ac potestatibus temporalibus, non verò in spiritualibus, quia in his leges ferre non possunt, nec mutare, nec etiam de illis disponere, aut illas administrare: unusquisque autem id potest in materia temporali in territorio suo, sicut suprà de legum latione dictum est: nam cum eadem proportione hoc procedit. De quo videri potest Panormitan. in capit. 2. de immunit. Ecclesiast. à numero decimo tertio, & Sylvest. supra quæstione 2. & 9. è contrario vero de inferioribus Principibus, qui superiorem temporalem recognoscunt, sequitur, non posse propria privilegia concedere, nisi quatenus eis fuerit specialiter concessum à superiori Principe, quia non aliter habent potestatem legislativam, ut supra dictum est. Sylvest. autem dicta qu. 9. cum Panorm. dicit, eos concedere posse privilegia immunitatis à tributis; statim verò explicant, posse id facere in suum præjudicium, non communitatis, & ita ut supra dixi, illa non sunt propriè privilegia, sed donationes quædam, vel conventiones.

3. Illatio. Panorm. Sylvest.

CAPUT. IX.

De materiali causa seu subjecto privilegii, seu cui possit concedi.

1 Quia concedens privilegium aliquid, & alicui concedit, ideo hæc duo dici possunt ad materiam privilegii pertinere, unum per modum materiæ circa quàm privilegium versatur, aliud per modum subjecti privilegii. Est enim privilegii concessio quædam actio ad alterum, in qua illa duo ex parte materiæ semper distinguimus, ut in materia pœnitentiæ religionis, & in universum in materia justitiæ. Primum ergo de materia proxima circa quam versatur privilegium, tantum generaliter dicere possumus, debere esse materiam legis capacem, & ex parte postulare generales conditiones legis, ut rem justam, rationabilem, & honestam, juxta dicta libro 1. capit. 9. specialiter verò addere possumus, materiam privilegii, tria postulare. Unum est, ut sit favorabilis, ut circa definitionem explicatum est. Et ita versari potest in omnibus humanis commoditatibus, ut in honoribus, muneribus, proventibus, & è converso in oneribus, tributis, & aliis exemptionibus,

1. Conditio materiæ legis.

2. Conditio.

bus: ſicque materia hæc infinitam habet varietatem quæ per accidens eſt, & ideo ſub ſcientiam non cadit. Alia conditio hujus materiæ aſſignari poteſt, ut ſit ſpecialis aliqua facultas ad aliquid agendum, vel non agendum, recipiendum, aut non recipiendum. Non enim omnis materia favorabilis eſt materia privilegii, quia multi ſunt favores, aut beneficia, vel liberales donationes, quæ non ſunt privilegia, quia ſolum in facto conſiſtunt, & non concedunt aliquod jus, & ideo nullo modo participant rationem legis: privilegium autem permanentem aliquam facultatem tribuit, non communem; materia ergo privilegii hanc conditionem requirit.

2.
3. Conditio.

Addi verò poteſt, neceſſarium etiam eſſe, ut ſecundum hanc ſpecialem rationem participet conditionen juſtitiæ, & honeſtatis, quæ debet eſſe veluti tranſcendentales, & incluſæ in omni ſpecie, ſeu differentia legis. Unde cum privilegium habeat duos reſpectus, unum ad eum, cui gratia fit, alium ad eos, reſpectu quorum fit, ſeu à quibus debet ſervari privilegium, ſub utroque reſpectu debet juſtitiam, & honeſtatem ſervare. Diverſo tamen modo, nam reſpectu privilegiarii ſatis eſt, quòd ſit talis materia, ut ab ipſo poſſe honeſtè, & ſine injuria aliorum fieri, vel omitti, ſaltem ſuppoſito privilegio: reſpectu verò aliorum oportet, ut vel nullum, vel moderatum gravamen contineat, ita ut ſecundum rectam rationem ad illud ſuſtinendum obligari poſſint. Et juxta hanc generalem regulam de ſingulis privilegiis judicandum eſt; neque enim hìc poſſumus magis in particulari ad illa deſcendere; infra vero tractando de privilegiorum interpretatione, nonnullas regulas ad interpretanda privilegia, ex hac generali doctrina colligemus.

3. De perſona cui conceditur privilegium.

Supereſt dicendum de perſona, cui privilegium conceditur. De qua loqui poſſumus de poſſibili, vel de facto. Prior ſenſus pertinet ad capacitatem privilegii; poſterior verò ad actualem conceſſionem paſſivam, ſeu participationem privilegii. Dicendum ergo in primis eſt, omnem hominem alteri ſubditum, vel aliquo modo inferiorem eſſe capacem privilegii, & nullum alium. Quæ aſſertio tres habet partes. Prima eſt de perſonis ſubditis, ſub quibus comprehendimus omnes habentes in terris ſuperiores: Nam ſicut omnes illi de ſe, ac per ſe loquendo ſunt capaces legis ſibi impoſitæ à ſuo ſuperiore, ita etiam ſunt capaces privilegii, quia quantum eſt ex ſe, poſſunt eximi à lege, ſi aliæ conditiones neceſſariæ intercedant. Item, dare & recipere quaſi correlativa ſunt, ſeu reciproca: ſed omnes principes habentes poteſtatem ferendi leges, poſſunt privilegia concedere, & conſequenter maximè poſſunt illa ſuis ſubditis concedere; ergo è contrario ſubditi ſunt capaces privilegii: Imò inferunt aliqui, ſolos ſubditos ut tales ſunt eſſe privilegii capaces, quia Princeps ſuis tantum ſubditis, & intra ditionem ſuam poteſt concedere privilegia, quia ſolis illis poteſt imponere legem, & ſolos illos poteſt à lege ſolvere; ergo etiam ſubditi à ſolis ſuis Principibus poſſunt privilegia recipere; ergo tantum homines ſubditi, ut ſubditi ſunt Principi habenti talem poteſtatem, ſunt capaces privilegii.

4.

Addidi verò ſecundam aſſertionis partem, quia non ſolus ſubditus videtur poſſe à ſuo ſuperiore accipere privilegium, ſed etiam ab alio. Nam etiam Princeps non ſolum ſubditis, ſed etiam non ſubditis poteſt concedere privilegium. V. g. Dux Florentiæ poteſt concedere Luſitanis privilegium, ut tranſeundo per ſuam ditionem non ſolvant pedagia, vel quid ſimile. Atque hoc clarum ſupponunt Innocent. Panorm. Felin. & fere omnes alii in cap. *novit*, de judiciis, & in capite. 1. de probat. Conſtituentes differentiam inter privilegium conceſſum ſubdito vel non ſubdito, quod illud revocabile eſt, hoc irrevocabile, de qua differentia poſtea videbimus, nunc ſolũ ex illa ſumimus, non ſubditum eſſe capacem privilegii. Inductione etiam oſtenditur: nam imperator concedit privilegia judicibus Eccleſiaſticis, licet illi ſubditi non ſint, ut quod in aliquo caſu per viam appellationis poſſint directè de laicis in cauſis temporalibus judicare, ut patet ex cap. *quicunque*, 11. q. 1. Similiter poſſunt ſeculares Principes privilegium concedere clericis, licet illis non ſint ſubditi, ut conſtat ex multis legibus C. de Epiſc. & Cleric. & de ſacroſ. Eccleſ. Quin potius, cum ſit certum, legem civilem diſponentem in ſpecie circa clericos, nec illos obligare, nec ab illis ſervandum eſſe, ne videantur ſuo privilegio fori præjudicare, nihilominus ſi talis lex merum privilegium contineat, ab eis acceptari poteſt, ut cum Abbate docet Felin. in c *Eccleſiæ ſanctæ Mariæ*, de conſtitut. nu. 40. in fine, & rationem reddit. *Quia tunc ceſſat ratio ſuperioritatis, cum non ſubditus poſſit privilegiari*, cap. *novit*, de judic. Ratio autem cur non ſubditus poſſit privilegiari eſt, quia privilegium ut ſic, non requirit vim coactivam, nec vim directivam in privilegiarium, quia privilegium illum non obligat, nec ad pœnam, nec ſub culpa; ergo privilegium ut ſic non requirit ſubjectionem.

c. quicunque. Abb. Felin. c. novit.

5.

Propter hoc ergo dixi in ſecunda parte aſſertionis, *Vel aliquo modo inferiorem*, quia in rigore non eſt neceſſaria propria ſubjectio in eo, qui privilegium accepturus eſt, vel ut illius ſit capax. Hoc autem maximè verum eſt de privilegio, quod non continet diſpenſationem, aut exemptionem ab aliqua lege, quia ſi diſpenſationem contineat, eo ipſo eſt actus juriſdictionis voluntariæ, & ſupponit juriſdictionem non voluntariam, ſcilicet, ad ferendum præceptum obligans, à quo ſit exemptio, ſeu diſpenſatio, de quo privilegio loqui videntur, qui ſubjectionem tanquam conditionem neceſſariam in privilegio requirunt. Privilegium autem, quod non derogat alicui legi, non requirit, formaliter loquendo, juriſdictionem reſpectu ejus, cui tale privilegium conceditur, quia talis conceſſio non eſt actus juriſdictionis, ut per ſe patet, ſed eſt actus liberalitatis, vel poteſt etiam eſſe pactum aliquod, ut infra dicemus; ergo tale privilegium non requirit ſubjectionem in eo, cui conceditur. Unde concedi poteſt, & æquali, ſuperiori, & alieno (ut ſic dicam) vel peregrino, ut exemplis adductis conſtat.

6. Recipiens privilegium ſemper ſupponitur inferior aliquo modo.

Nihilominus tamen ſemper recipiens privilegium ſupponitur aliquo modo inferior. Quod clarius cernitur quando privilegium datur à Rege clericis ſuæ reipublicæ, vel regni: nam licet illi exempti ſint à juriſdictione temporali, nihilominus ſunt vaſalli, & tenentur ſuum Principem recognoſcere in his, quæ ſuæ immunitati non ſunt contraria, quia ſunt membra communitatis, cujus ille eſt caput. Idem cernitur in alienis, qui dum tranſeunt per terras alterius Principis, ab illo recipiunt aliquod privilegium: nam illi dum ibi peregrinantur aliquo modo ſunt inferiores, & Subditi. Si verò unus Rex alteri Regi, vel Principi ſupremo concedat privilegium, ſemper erit cum habitudine ad terras ſuas, reſpectu quarum alter eſt inferior, & inæqualis, eſto non ſit ſubditus. Quomodo etiam Pontifex eſt capax privilegii recipiendi ab Imperatore, vel principe temporali, ut omnes dicti Juriſtæ ſupponunt, ut patet de illo privilegio exercendi juriſdictionem directam in aliquibus cauſis civilibus, & idem eſt in privilegio extrahendi de regno alieno res prohibitas per leges illius regni, & ſimilia. Dices; cum privilegium ſit lex, quomodo poteſt concedi ſine uſu juriſdictionis? Reſpondeo, ideo dixi, me loqui formaliter reſpectu ejus, cui privilegium conceditur, quia ut ſic non obligat illum, & ideo reſpectu illius, non eſt neceſſaria juriſdictio. Quatenus verò in tali privilegio includitur ratio legis obligantis alios, ſic requirit juridictionem in illos, & hinc eſt, ut nullus Princeps poſſit tale privilegium concedere, niſi intra ditionem ſuam, vel in ordine ad illam.

Obviatur objectioni.

Innocent. Panorm. Felin. c. novit. c. 1. de probat.

Unde

7. Unde patet facile tertia pars aſſertionis, quæ potius videri poteſt ſuperflua, quia ſub duobus primis membris comprehenduntur omnes homines ſubditi, & non ſubditi, quid ergo mirum, quod extra illos nulli ſint alii capaces privilegii humani. Niſi fortaſſe intelligantur ibi excluſi homines non viatores, quod vanum eſſet. Poſita ergo eſt illa particula ad denotandum, non poſſe unum Principem concedere privilegium alteri, ut æqualis illi eſt, in his rebus, quas ipſe in ſuo territorio cupit exercere: nam ſi per ſe non poſſit, nunquam poterit ex privilegio alterius Principis, etiamſi in potentia, & divitiis excedere videatur. Et ratio eſt clara, quia talis Princeps nullam habet in alieno territorio poteſtatem. Et eadem ratione non poteſt unus Princeps privilegium concedere vaſallo alterius ſine aliqua dependentia ab ipſo, per habitudinem aliquam ad terras ſuas, quia ſine hac non poteſt intelligi, quomodo poteſtas Principis ſe extendat ad alienos quoad privilegia. Nam licet poſſit liberalem donationem alteri facere de rebus ſuis, illa tantum eſt purum donum in facto conſiſtens non privilegium, de cujus ratione eſt, ut per modum juris ſpecialis, ac legis privatæ conſtituitur, quam nullus Princeps poteſt conſtituere, dando alteri non ſubdito facultatem aliquid agendi, vel non agendi, niſi in terris ſuis, vel ex illis, aut circa illas, aut cum aliqua ſimili habitudine.

8. *An idem ſibimet concedere poſſit privilegium.* Sed quæres, an idem poſſit ſibimet concedere privilegium, ut v. g. Pontifex, & qui in quolibet ordine non habet ſuperiorem. Nam ille etiam poteſt indigere privilegio, quod aliis poteſt concedere, & ab alio non poteſt recipere, poterit ergo ſibimet illud applicare, quia pejoris conditionis eſſe non debet. Et confirmatur: nam hac ratione dicimus poſſe Pontificem ſibi indulgentiam concedere, & ſecum in præceptis Eccleſiaſticis, vel in votis diſpenſare. Item perinde eſt concedere privilegium domui ſuæ, vel rebus ſuis, atque ſibi; ſed Imperator dat privilegia domui ſuæ, & rebus ſuis, ut conſtat ex tit. C. de privileg. dom. Auguſtæ, & de privileg. eor. qui in ſacr. pal. milit. libr. 12. Ergo veriſimile eſt, poſſe Principem ſtatuere privilegium ſibi ſervandum, quia ut cedit in commodum Principis, non eſt actus juriſdictionis, & ut eſt propria lex, circa ſubditos verſatur, dirigendo actus eorum circa ſuum Principem.

9. *Reſpondetur ad quæſitum negativè, licet forte ſit quæſtio de nomine.* Nihilominus tamen facile defendi poteſt, hæc eſſe propriè privilegia ipſius Principis, licet forte ad modum loquendi hoc pertineat. Hoc autem in Pontifice (& idem eſt cum proportione de reliquis) ita declaro, quia in his, quæ non ſunt contra obligationem alicujus communis legis, aut voti, non poteſt inveniri materia privilegii in Pontifice reſpectu ſui ipſius, quia nullam ſpecialem poteſtatem, aut gratiam aliis concedit, quam ipſe à Deo non habeat jure ſuo, & poteſtate ordinaria. Unde licet aliquando videatur ſibi ſpeciale jus aſſumere, ut quando quædam beneficia ſpecialiter ſibi affixit, vel ſpecialem honorem ſibi reſervat, vel ſpecialem modum electionis pro ſua dignitate conſtituit in his, & ſimilibus, non tam privilegia ſibi aſſumit, quam ſuo jure utitur, & jus divinum ſuæ dignitatis vel declarat, vel determinat, & de tali determinatione jus quoddam commune conſtituit. Quando autem perſonas vel communitates aliquas eximit à ſubjectione inferiorum Prælatorum, & ſibi ſubjicit immediatè, vel ſub ſua poteſtate aſſumit, &c. Aliis quidem privilegia concedit, quoad ſe vero quod ſuum eſt retinet, & participationem poteſtatis, quam aliis communicaverat, interdum revocat. Et idem eſt in ſimilibus, ideoque ubi non intervenit indulgentiarum applicatio, vel diſpenſatio in lege, non poteſt inveniri proprium privilegium, quod Papa ſibi, vel ſuæ dignitati proprie concedat. Et declaratur amplius, quia Pontificia dignitas ex ipſo divino jure ſingularis eſt, & communis, ſingularis in excellentia, & poteſtate, communis in efficacia, & utilitate: & ideo prærogativæ illius, ſi privilegia dicenda ſunt, magis ſunt de jure divino, quam humano, ut eſt privilegium immunitatis in omni foro, & in omni cauſa tam civili, quam criminali, & ab omni cenſura, & Eccleſiaſtica pœna, & ſimilia: quod ſi aliquid interdum eſt ex inſtitutione Pontificia, eſt tanquam debitum jure naturæ illi dignitati, ideoque (ut ita dicam) potius eſt determinatio quædam juris divini, quam humanũ privilegium.

10. *Non ſolet indulgentia ſignificari nomine privilegii.* Indulgentia vero habet ſpecimen quoddam privilegii, communi tamen uſu non ita vocatur, nec ſolet comprehendi ſub nomine privilegiorũ in generalibus reſcriptis Pontificum, niſi mentio illius proprio nomine fiat. Et ratio eſt, quia indulgentia eſt quædam abſolutio, & non eſt facultas aliquid agendi, vel non agendi, quam privilegium ſpecialiter ſignificat, ut dixi, vel certè indulgentia eſt quædã ſpiritualis eleemoſyna de theſauro Chriſti per diſpenſatorem ejus facta; eleemoſyna autem non eſt privilegium, ſed purum beneficium alterius rationis. Quapropter, licet Pontifex poſſit ibi indulgentiam applicare, ut latè dixi in 4. tom. diſput. 52. ſect. 1. non inde ſequitur, poſſe proprium privilegium ſibi concedere. *Pont. ſibi indulgentiam poteſt concedere.* De diſpenſatione ita fatemur, poſſe Pontificem ſecum in ſua lege diſpenſare, ut eodem loco dixi, tamen non videtur facere per modum privilegii, quaſi eximendo ſe à lege abſolutè, ſed ex juſta cauſa, & quantum cauſa poſtulaverit, factum potius exercendo, quam ſpeciale jus circa ſe conſtituendo, ideoque talis diſpenſatio non haberet rationem legis privatæ, nec privilegii. In voto autem poteſt ſecum diſpenſare, illud ſimpliciter auferendo ſi cauſa ſubſit: hæc autem diſpenſatio ſolum eſt remiſſio quædam debiti, non exemptio ab aliqua lege, ut alibi dictum eſt, & ideo nec in Pontifice, nec in aliis habet propriã rationem privilegii.

CAPUT X.

Quodnam ſit de facto ſubjectum privilegii, quoad perſonam cui conceditur.

1. DIximus cui poſſit privilegium concedi; ad moralem autem, & practicam doctrinam deſiderari poteſt, ut explicemus, cui de facto concedatur privilegium. Quod ita generatim ſumptum, quæſtio eſt facti, non juris, nec cadit ſub ſcientiam, quia eſt contingens, & ex variis occaſionibus pendet. Si autem quæratur, quibus perſonis aut communitatibus privilegia in jure concedantur, erit quidem ſuo modo quæſtio juris, ſed vaſtiſſima, quæ infinita comprehendit. Dantur enim privilegia Epiſcoporum, clericorum, religionum, militum, Doctorum, ſcholarium, minorum, uxorum, piarum cauſarum, & ſimilia, quæ hîc proſequi non poſſumus, ſed videri poſſunt Doctores, qui varios tractatus de his privilegiis ſcripſerunt, ut Rebuff. de privilegiis ſcholarium, Tiraquel. de privilegiis piæ cauſæ, & alia ſimilia. quæ in to. 18. tractatuum videri poſſunt: & de privilegiis religioſorum multa diſputavit Emanu. Roder. in ſuis quæſtionibus regular. quæ in 3. to. de ſtatu Religionis reſervamus. *Rebuff. Tiraquel. Emanu. Roder.*

2. *Quæſtio cum ratione dubitandi.* Alia ergo quæſtio propria hujus loci eſſe poteſt, an privilegium his tantum intelligatur conceſſum qui in ipſo expreſſè nominantur, vel ſub illis interdum comprehendantur alii. Nam prima facie videtur hæc res non poſſe habere dubitationem; ſed dicendum neceſſariò eſſe, illis tantum concedi, qui expreſſè nominantur. Primò ex illo principio, quod privilegia tantum valent quantum ſonant, & non amplius, quæ regula non ſolum intelligitur quoad res conceſſas, ſed etiam quoad eos, quibus conceduntur, cum eadem ſit utriuſque ratio; ergo privilegia tantum valent illis, quibus expreſſè conceduntur, quia

illi

illi tantum sonant (ut sic dicam) in ipso privilegio. Secundò, quia illis tantum conceditur privilegium, ad quos dirigitur intentio concedentis, cum ex ejus voluntate pendeat concessio, & extensio privilegii, sed intentio tantum extenditur ad eos qui verbis concedentis exprimantur, quia non potest nobis aliter de illius intentione constare; ergo. Tertiò, quia privilegium est stricti juris, & ideo extendi non debet, ultra verba formalia, & expressa.

3. In contrarium vero est, quia in multis casibus, sub expresse nominatis intelliguntur alii comprehensi quoad participationem privilegii, quia virtute in illis continentur, licet expresse non nominentur: ergo vel non potest regula generalis in contrarium statui, vel si istæ sunt exceptiones, assignanda est regula observanda in hujusmodi exceptionibus faciendis. Antecedens patet primò, quia privilegium concessum viris intelligitur esse concessum fœminis, si illius sunt capaces, & in aliis quæ privilegium concernunt, ita cum viris conveniunt, ut privilegium possit illis commoda adèptari. Ita sentit Gloss. in ca. *generali*, de elect. in 6. verb. *universos*, Gloss. in Clem. 1 de elect. ver. *homines*, expressius Archid. in c. *si quis suadente*, 17. q. 4. & Bald. in c. *ad audientiam*, 11. de rescript. num. 12. Rebuff. in l. 1. ff. de verb. signif. circa verb. *siquis*, ampliat. 17. Tiraquel. libr. 1. de retract. linag. §. 1. Gloss. numero 207. contra aliquos, quos num. 188. retulerat, & videtur colligi in dicta lege, quæ declarat particulam, *siquis*, fœminam comprehendere. Facit etiam l. *Lucius*, 91. §. *quæsitum*, ff. de legat. 3. ubi dicitur, in testamento nomine fratrum venire sorores, nisi aliud sensisse testatorem probetur. Secundum exemplum est de privilegio concesso patri; nam intelligitur concessum filiis, quia censetur unum cum patre, l. *etiam*, 19. ff. solut. matrimon. sentit Bald. in lege. ultim. C. de libertis, & eor. lib. numero 8. & in l. *non plures*, C. de sacrosanct. Eccles. numer. 7. & videri potest Barbos. in l. *maritus*, 12. num. 79. Tertium, & simile exemplum est, quod nomine filiorum solent nepotes in privilegiis venire, ut sumitur ex Authent. *siquid*, C. qui potio. in pign. hab. & ex l. *justa*, 201. ff. de verb. signif. & tradit. Bart. in l. *si cum procuratore*, ff. de re judic. in fine, Antonin. Negusian. tract. de pignorib. part. 1. memb. 4. num. 95. ubi alios refert. Quartum exemplum est: nam privilegium domino concessum consequenter conceditur servis, qui illum comitantur, & concessum sacerdoti ad celebrandum, est virtute concessum ministranti, & sic de aliis, quæ videntur esse correlativa, vel conjuncta in usu privilegii.

Gloss. in c. generali. Archid. Bald. Rebuff. Tiraquel.

Bald.

Barbosius.

Bart. Antonin.

4. Nihilominus in hoc puncto regula generalis constituenda est, subjectum actuale privilegii (ut sic dicam) seu personam, vel rem, cui actu conceditur privilegium, illam tantum esse, quæ in ipso privilegio exprimitur, vel ex vi vocis, aut actionis, seu materiæ, vel ex aliqua juris dispositione sub illa comprehenditur. Hanc assertionem quoad regulam generalem probant sufficienter rationes dubitandi in principio positæ. Solum in tertia ratione est advertendum, non æquè procedere in omni privilegio, sed distinctione utendum esse, ut infra tractando de interpretatione privilegii latiùs dicemus. Nam privilegium juri communi contrarium sub ea ratione odiosum censetur, & ideo potius restringendum est, quàm ampliandum, Item privilegium licet sit præter, vel supra jus, si cedat in præjudicium tertii, secundum eam rationem est stricti juris, & coarctandum, ut omnes authores proximè citati fatentur. Et ita in his duobus privilegiorum generibus maximè procedit regula data, & vix habet exceptionem saltem *in casu dubio*, sed *tantum in casu certo*, juxta circumstantias in secunda parte assertionis insinuatas. Et ratio est, quia non præsumitur Princeps plus velle derogare juri communi, aut velle privare aliquem jure acquisito, vel majus præjudicium tertio inferre, quam suis verbis exprimat, ac declaret; ergo in dubio semper limitandum est privilegium ad personam in eo expressam, quando vel derogat juri communi, vel alterum lædit.

Regula generalis.

At vero quando privilegium est omnino favorabile sine præjudicio juris communis, aut tertii, tunc ample quidem intelligendum est, ideoque extendi potest facilius ad personas non clare expressas in privilegio. Quia vero tota concessio, & extensio pendet ex intentione concedentis, quæ ex verbis cognosci debet, ideo necesse est, ut vel privilegium intelligatur concessum soli personæ in illo expressæ, vel si aliqua extensio est facienda, oportet, ut sit per aliquâ necessariam connexionem cum illa. Hæc autem connexio videtur necessariò sumenda vel ex significatione vocis, quia cum proprietate patitur illam ampliationem, licèt aliam etiam usum habere possit, vel ex necessitate materiæ, vel actionis, quia sine tali extensione privilegium redderetur inutile, aut inurbanum, aut moribus hominum non accommodatum, quod de Principe præsumendum non est. Neque præter hæc duo capita videtur posse excogitari aliud, quod ex ipsomet privilegio sumi possit ad extendendum illud. Addidimus vero tertium caput in assertione, s. juris dispositionem, quia jus habet vim, & authoritatem ad amplianda privilegia, & ad privilegiorum verba declaranda, vel augenda quoad eorum significationem. Quando ergo prædicta connexio ex aliquo capite istorum satis nota fuerit, tunc certa est illius ampliatio ad personas connexas, & in privilegiis hujus tertii generis, idem servari poterit in casu dubio, quia hoc privilegium non est stricti juris, & ita retorquendo tertiam rationem in principio factam manet declarata, & probata, tota assertio, declarabitur tamen amplius respondendo ad posteriora exempla: nam priores rationes non postulant solutionem. Et rationi in contrarium objectæ damus totum quod intendit, propter illam enim assignavimus regulam cum prædicta moderatione, quæ nobis videtur exceptiones omnes, quæ fieri possunt, comprehendere, quod respondendo ad exempla adducta patebit, nam eadem erit ratio aliorum.

5.

Ad primum ergo exemplum respondeo, duobus modis posse privilegium concedi viris, uno modo per nomen definitè significans viros, seu masculos, ut si loquatur privilegium per hæc ipsa verba, *viros*, aut *masculos*: alio modo loqui potest privilegium per nomen communis, seu ambiguæ significationis, ut est hoc nomen *homo*, *filius*, & alia, quæ cum illis adæquatè, vel adjectivè conjungi possunt, ut, *Religiosus*, *nobilis*, & similia, talia etiâ sunt illa signa, *nullus*, *omnis*, *quis*, *qui*, & similia. Dico igitur, quoties privilegium viris conceditur sub prioribus nominibus, non comprehendere fœminas, nec illis concedi. Ita sumitur ex Rebuff. supra dicente, si privilegium conceditur religiosis sub hac additione, *Viris religiosis* (qualis habetur in c. *pastoralis*, de privileg) non extendi ad moniales. Confirmarique hoc potest ex his quæ de nomine viri tradit Bart. in l. 1. C. de dignit. libr. 12. num. 41. Idem certius est, si privilegium concedatur *filiis masculis*: nullo enim modo extenditur ad fœminas, etiamsi maximè favorabile sit. Et ratio est, quia hæc voces ita significant mares, ut distinguant illos à fœminis, & ideo constat ex jure, quando instituuntur seu vocantur *masculi*, sub hac voce tantum, excludi fœminas, ut latè supra tradit Rebuff. dicta lege prima ad verb. *masculos*. Addit vero limitationes communes, nisi necessitas cogat aliter interpretari. Sed credo id habere locum in testamentis, quia sæpe testatores vel propter imperitiam, vel propter turbationem, & memoriæ defectum nominibus impropriè utuntur; raro verò accidere in privilegiis, quæ cum majori maturitate conceduntur. Item facilius id admitterem in nomine *viri*, quam in nomine *masculi*, aut *maris*. Nam *vir*, interdum videtur comprehendere fœminas etiam in communi, & vulgari sermone,

6.

Cap. pastoralis Bart.

Rebuff.

ne, quando materia id requirit, ut est optimum exemplum in cap. 1. de præsum. quod continet illam sententiam sapientis Proverb. 26. *Sicut noxius est, qui mittit sagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo.* Quæ sententia etiam in fœminas convenit. Et est frequens in scriptura, ut Psalm. 1. *Beatus vir, qui non obiit in consilio impiorum*, & Psalm. 111. *Beatur vir qui timet Dominum.* Quibus locis videtur pro homine generatim sumi. Quomodo etiam videtur intelligi c. *licèt universis*, de testibus. Sed hic usus rarus est, & nisi evidens sit necessitas, ad privilegia non est accommodandus. Multò verò magis vitandus est in nomine *masculi*, vel æquipollenti, quia nunquam propriè accipitur in communi significatione abstrahente ab utroque sexu.

7. *Quando nomen est commune duorum privilegium maximè favorabile concessum sub masculino nomine comprehendit alium sexum. Eman. Roder.*

At verò quando nomen est commune duorum, tunc habet locum dicta sententia, quod privilegium præsertim favorabile, concessum sub masculino nomine comprehendit sexum fœminium, & ita privilegia religiosis alicujus ordinis concessa, intelliguntur etiam concedi fœminis in his, quæ possunt ipsis adaptari, ut bene tradit Eman. Roder. to. 1. q. 13. a. 22. Sic etiam privilegium absolutè concessum filiis, etiam filiabus est commune, nisi ex alio capite ex suprà dictis limitandum sit, quia ex vi vocis, *filii*, nomen commune est filias complectens, ut habetur in l. *justa*, 201. ff. de verb. signific. & sumitur ex l. *filii*, & l. *cognoscere*, eodem, quatenus in priori dicitur, filios vocari omnes liberos; in alia verò dicitur liberorum nomine contineri, & viros, & fœminas, & per se constat, quia liberorum nomen tantum habet masculini formam, & non fœmininam in hac significatione. Ergo etiam in materia privilegiorum quod filiis absolutè conceditur, filiabus etiam datur ex vi vocis, si & illis adaptari possit, & aliunde non constet de mente magis restricta. Idem censeo de nomine fratrum: nam quod illis conceditur habet intelligi concessum sororibus, posita capacitate & ablatis aliis impedimentis. Quia nomine fratrum in communi modo loquendi, & Scripturæ, & vulgari, & juris, nomen fratris commune est de se, & ideo nomine fratrum sorores veniunt, ut sumitur ex dicta l. *Lucius*, & ex l. *tres fratres*, ff. de pact. & multa similia exempla de consanguineis, propinquis, &c. sumi possunt ex Rebuff. in dict. l. 1. & Tiraq. li. 1. de retract. linag. §. Gloss. 9. num. 200. & sequentibus.

Rebuff. Tiraquel.

CAPUT. XI.

An privilegium extendatur ad conjuncta seu correlativa.

1. HOc dubium petitur in posterioribus exemplis positis in capite superiori, & continet varias quæstiones de conjunctis, seu correlativis, an sc. privilegium uni concessum, censeatur consequenter alteri concessum, ut an privilegium concessum marito, censeatur concessum uxori, vel datum patri communicetur filiis, & datum avo transeat ad nepotes, vel datum domino, communicetur familiaribus, seu servientibus, vel datum uni sociorum alteri commune sit. De quibus quæstionibus, qui multa desiderat, legat Barbosam in l. [illegible] *tale*, ff. solu. matr. à n. 22. & Baptist. de S. Blas. tract. de Correlat. præsertim n. 23. & 35. Solum ergo dicimus applicandam esse regulam generalem suprà traditam cum suis moderationibus. Nimirum, privilegium concessum uni, & propter rationem in illo solo existentem, non transire ad alios quantumvis correlativos, neque illis communicari ex vi conjunctionis, seu correlationis, quam inter se habent, nisi aliunde ex materia, usu, aut verbis privilegii, vel ex alia juris dispositione talis extensio habeatur. Ratio regulæ est, quia tale privilegium simpliciter est personale, & relatio, vel connexio ad aliam personam non facit identitatem; ergo si per se non spectat ad usum privilegii, nihil etiam deserviet ad communicationem ejus; ergo manet intra limites privilegii personalis, cujus natura est, ut intra personam maneat, adeò ut alteri donari, vel in alium transferri non possit, etiam voluntariè cedente ipso privilegiario, ut Barbos. suprà latè ostendit. Non ergo communicatur correlativo, nisi ex alio capite colligatur extensio. Quod per aliqua exempla circa particularia membra numerata breviter explicatur.

Barbosa. Barbos. Bapt. de S. Blasi.

2. *Quando uxor gaudet vel non gaudet privilegio mariti.*

Nam in primis uxor non gaudet privilegio mariti per se loquendo, & nihil amplius addendo propter rationem factam. Si tamen privilegium concessum sit marito ratione nobilitatis innatæ ex vi generis, & stirpis, tale privilegium communicabitur uxori ex dispositione alterius juris statuentis, uxorem nobilis viri esse nobilem, etiamsi ex se ante matrimonium nobilis non esset, & ideo consequenter gaudet privilegio nobilitatis mariti. Et quia uxor per matrimonium cum persona nobili, ita fit nobilis. ut retineat nobilitatem, mortuo marito, ideo etiam in viduitate gaudet privilegio mariti. Aliquando verò maritus non est nobilis sanguine, sit autem nobilis ratione magistratus, & officii, quæ dici solet nobilitas accidentalis, & duobus modis acquiritur secundum jura. Uno modo ut inseparabilis, etiamsi magistratus, aut dignitas relinquatur, ut senator fit nobilis ex tali munere, & manet nobilis, etiamsi administrationem relinquat. Alio modo solet conferre officium nobilitatem, quamdiu geritur, illo verò deposito cessat nobilitas; uterque enim modus habetur in jure, & ex illius dispositione pendet. In utroque ergo modo uxor participat nobilitatem accidentalem mariti, & consequenter gaudet privilegiis ejus; aliter verò, & aliter. Nam quando nobilitas accidentalis est de se perpetua, seu separabilis ab administratione & munere, tunc uxor gaudet ejus privilegiis, non solum vivente marito, sed etiam mortuo, quia etiam tunc nobilitate gaudet: quando autem nobilitas accidentaria pendet in esse, & conservari à munere, tunc uxor gaudet privilegiis mariti illo vivente; non autem mortuo, quia jam amisit nobilitatem. Imò idem erit, licèt maritus non moriatur, si magistratum relinquat, quia eo ipso perdit nobilitatem, & consequenter privilegia. Unde addi potest quartum membrum quando privilegium datur marito sine ullo respectu ad nobilitatem naturalem, vel accidentalem, separabilem, vel inseparabilem ab officio, sed purè ratione officii, vel administrationis: nam sic aliquando conceditur privilegium sine ulla nobilitate, & tunc uxor non gaudet privilegio mariti, etiam illo veniente. Quia officium non communicatur sicut nobilitas, nec invenitur dispositio juris in qua communicatio talis privilegii possit fundari. Et ita applicatur optimè regula data.

3. *Sancius.*

Unde obiter colligitur decisio illius quæstionis, an uxor clerici conjugati gaudeat privilegiis ejus, quam tractat Sanci. li. 7. de matr. disp. 47. & rectè definit, non gaudere, sequiturq; ex regula posita. Nam illa privilegia conceduntur, propter dignitatem, & munus clerici, quod nullo modo communicationem talium privilegiorum faciat. Imò in ipso marito restringuntur ratione matrimonii, ut constat ex c. unic. de cler. conjug. in 6. & ex Trid. sess. 23. c. 6. de refor. Et meritò, quia per matrimonium detrahit multum illi traditioni ad divinum obsequium, quæ per ordinationem fit, vel inchoatur, & est ratio talium privilegiorum ut dixit Innoc. in c. 1. de major. & obed. Solum in l. 2. C. de Episc. & Cler. sit quædam specialis concessio, quæ regulam generalem positam confirmet. Quæ regula potest similiter applicari ad bona earundem personarum. Nam privilegium mariti quoad immunitatem bonorum suorum, non communicatur uxori quoad propria bona, nisi fortè illa immunitas bonorum concedatur media nobilitate: tunc n. communicata nobilitate, communicabi-

Conc. Trid. Innoc.

tur etiam immunitas bonorum, ubi autem ſine nobilitate conceditur illa immunitas ratione officii, non eſt talis communicatio, niſi exprimatur. Et nihilominus addendum eſt, quod ſi ratione matrimonii bona uxoris, & mariti fiant communia, & quaſi indiviſa, tunc etiam uxor fovetur privilegio mariti quoad immunitatem bonorum, quia tunc uſus privilegii ex parte mariti eſt connexus cum uxore, nec poteſt ab illa ſeparari, & ideo oportet dicere, aut maritum non poſſe uti privilegio, quod dicendum non eſt, aut per quandam neceſſariam conſecutionem communicari uxori, quod rationi conſentaneum eſt. Et eodem modo philoſophandum eſt de quocunque privilegio mariti, quo ipſe uti non poſſit ſine conſortio uxoris.

4. *Dicta de uxore & marito applicanda eſſe ad patrem, & filios.*

Præterea quæ de uxore, & marito diximus, ad patrem, & filios applicanda ſunt: nam filii in hoc æquiparuntur matri, comparatione facta ad patrem, ſeu maritum. Proceditque quum in privilegio patris filii non nominantur, quia ſunt perſonæ diverſæ, & ſola habitudo relationis non ſufficit, ut in uxore declaratum eſt. Et ita de filiis docuit Gloſſ. in c. *licèt*, de cenſibus quæ ſimpliciter negat, filium privilegio gaudere patris. Sumitur etiam ex Gloſſ. in l. 2. C. de Epiſc. & Cleric. & ibi Bald. n. 5. & Alex. de Nevo in c. 2. de foro comp. n. 22. Et ratio patet ex ſupra dictis, quia tale privilegium perſonale eſt, quod non tranſit ad hæredes. Imò non ſolum non tranſit ad hæredes filios, mortuo patre, verum etiam nec communicatur filiis, vivente patre, quia non egreditur perſonam. Hoc autem cum duplici limitatione accipiendum eſt. Una eſt, niſi aliunde, & ex vi alterius juris fiat talis communicatio, vel tranſmiſſio, ut contingit in privilegio conceſſo marito in dicta l. *maritum*, nam extenditur ad filios, in l. *etiam* ff. ſolut. matrim. Alia eſt de privilegio, quod datur, media nobilitate: nam tunc filii gaudent privilegio patris, ſive nobilitas ſit naturalis, quia illam habent ex vi originis, & quaſi naturali jure, aut gentium, ſive ſit accidentalis, quia illam participant ex vi juris civilis, ut patet ex l. *fœmina*, ff. de ſenat. & l. 1. C. de dignit. l. 12. Quod procedit cum proportione in nobilitate ex munere inſeparabili vel ſeparabili ab illo: nam prior tranſit ad filios, etiam mortuo patre; poſterior autem tantum illo vivente, ſicut de uxore dictum eſt. Et ita in ſimili exponit d. Gloſſa in l. 2. C. de Epiſco. & Cleric. verb. *filii*, & explicatur apertè in l. ult. C. de injur. Et juxta hæc intelligenda ſunt, quæ de hoc puncto docuit. Panorm. in dicto c. *licèt*, de cenſibus in fine, cum Cyno in l. 2. C. de Epiſc. & Cleric. & Sylv. verb. *privilegia* q. 5. & eodem modo intelligo quæ Baldus tradit in citatis locis: loquitur enim de immunitatibus, vel privilegiis, quæ conceduntur patri ratione alicujus muneris, in quo filii participant vel nobilitatem, vel civitatis jus, & ſimilia.

Gloſſa. *Bald.* *Alex.* *Gloſſa.* *Panorm.* *Cynus.* *Sylveſt.*

5. *Bart.* *Sylveſt.*

At verò ſi privilegium expreſſè contineat vocationem filiorum, aut poſteritatis: tunc privilegium vel ſit reale, ac perpetuum, & ſic tranſit ad hæredes juxta dicta in ſuperioribus, vel certe directè conceditur omnibus nominatis. Solum eſt advertendum, quando privilegium conceditur patri & filiis, ambiguum relinqui, an concedatur filiis tantum poſt mortem patris, vel tantum eo vivente, vel in utroque tempore. Verumtamen dicendum eſt, per ſe loquendo talem conceſſionem ita eſſe interpretandam, ut intelligatur facta filiis vivente patre. Ita Bart. in l. *Gallus*, §. *quidam rectè*, ff. de lib. & poſtu. nu. Sylveſt. dicta q. 5. Exemplum clarum eſt in l. 2. C. de Epiſco. & Cler. in fine, ubi clericis, & filiis eorum (utique legitimis, & ante ſacrum clericatum natis) privilegia conceduntur. Debet autem hoc intelligi, quando privilegium tale eſt, ut à patre, ac filiis ſimul, & diviſim obtineri poſſit, quia tunc non oportet conſtituere ordinem inter patrem, & filios, nec eſt ullum fundamentum ad illum poſtulandum, vel ad differendum effectum privilegii in filiis uſque ad mortem patris. Si autem privilegium tale eſt, ut cenſeatur adhærere alicui conditioni, vel dignitati propriæ patris quæ non tranſit ad filium niſi per mortem patris, tunc contrarium eſt dicendum, ut conſtat. Imò tunc non perveniret ad filium, niſi quatenus in tali conditione, vel dignitate ſuccederet. Unde ſi non poſſet eſſe in multis perſonis ſimul, etiam privilegium non tranſiret ad filios in plurali ſimul, ſed ſucceſſivè, prout in dignitate, vel majoratu ſuccederent. Et conſequenter ſi conditio illa, in qua fundatur privilegium, ita eſſet propria patris, ut filii in ea non ſuccederent, cenſerentur filii gaudere tali privilegio ſolum vivente patre. Juxta regulam poſitam à Bald. d. l. 2. C. de Epiſ. & Cler. n. 5. & ab aliis probatam, & conſentaneam juribus ſuprà allegatis. Et rationi, quia ſi fundamentum omnino deſtruitur, & in ſucceſſoribus non permaneret ullo modo, quomodo poteſt privilegium in eis manere. Et idem cum proportione probatur ex dictis de uxore viduata. Et infrà tractando de communicatione privilegiorum magis conſtabit. *Bald.*

6. *De nepotibus.*

Et juxta hæc definiendum eſt tertium exemplum de nepotibus, quod veniant nomine filiorum. Nam in privilegiis ſimpliciter id negandũ eſt, niſi verba ipſius privilegii ſatis clarè nepotes comprehendant vel in ſpeciali, vel ſaltem in generali nomine poſteritatis, aut deſcendentium, vel alio ſimili, vel etiam nomine hæredum, quando ipſi hæredes fuerint. Ratio eſt, quia talia privilegia, ut ſic, ſunt perſonalia, & ita non tranſcendunt perſonas, ad quas diriguntur. Nam de privilegiis realibus nulla eſt quæſtio: quia ſi contingat illa tranſire ad nepotes, non erit ex eo, quod ſub filiis intelliguntur, ſed quia res, cui adhæret privilegium, ad illos pervenit, vel pertinet. Quomodo intelligenda puto Authent. *ſi quid*, C. qui potiores, &c. Loquendo ergo de privilegiis perſonalibus, vera eſt reſolutio, quod nepotes non comprehenduntur nomine filiorum niſi aliud exprimatur, quod maximè verum habet in privilegiis odioſis, tamen in rigore etiam procedit in favorabilibus, quia non extenduntur ultra verborum proprietates, niſi fuerit jure expreſſum. Et ita ſentit Barb. d. l. *maritum*, n. 80. & ſumitur in his, quæ tradit Reb. in l. *liberorum*, 220. ff. de verb. ſignif. Per quam exponenda eſt dicta l. *juſta*, eod. ſcil. ſæpe filiorum nomine venire nepotes ex benigna juris interpretatione; hoc tamen non eſſe regulare, atque ita non eſſe ad privilegia extendendum, niſi ubi de jure, vel de mente concedentis alias conſtiterit. *Barboſ.* *Rebuff.*

7. *Non eſſe inconveniens ut ſub principali veniat acceſſorium, quando finis & ratio privilegii illorum concomitantiam requirit.* *Abbas.*

Ad ultimum denique exemplum reſpondetur non eſſe inconveniens ut ſub principali veniat acceſſorium, quando finis, & ratio privilegii illorum concomitantiam, ſeu concurſum requirit. Et ita eſt in caſibus ibi inſinuatis. Et ita pro regula traditur, privilegium eos comprehendere, ſine quibus inutile eſſet privilegium ei, cui principaliter conceditur. Ita Abbas, in c. *quam ſit*, de Judæis, n. 1. ſic ergo dicendum eſt de privilegio dicendi Miſſam tempore interdicti: nam inutile eſſet, ſi non poſſet miniſter aliquis illo gaudere. Nec enim cogendus eſt ſacerdos habens tale privilegium quærere miniſtrum, qui ſimilem favorem habeat, ut ab eo juvari poſſit hoc enim accidentarium eſt, & ab eo non pendet utilitas prioris privilegii, quod per ſe debet eſſe efficax. Neq; tunc fit extenſio privilegii, ſed rigoroſa, & juridica interpretatio eam qui facultatem, vel poteſtatem aliquam concedit, omnia neceſſaria ad illius uſum, quæ ab ipſo concedi poſſunt, intelligitur concedere, argumento textus in c. *præterea*, de offic. deleg. Dubitari autem poteſt, an ſit idem dicendum, quando non eſt tam neceſſaria connexio, ſed ex quadam decentia, vel morali commoditate. Exemplum in praxi contingit in Sacerdote quodam, qui à ſummo Pontifice privilegium obtinuit recitandi matutinum paulo poſt meridiem, dubitatumq; fuit, an privilegium illud extenderetur ad ſocium, ita ut licèt ille etiam eſſet Sacerdos, aut beneficiatus, vel religioſus ſatisfaceret ſuo muneri ſimul cum alio privilegiato eadem hora recitando. *c. præterea.*

Ibi

Posse recitari cum privilegiato hora qua ipse privilegiatus.

Ibi enim erat major dubitandi ratio, quia socius non est ita necessarius ad recitandum, sicut ad faciendum sacrum. Nihilominus tamen cuidam viro gravissimo, & Apostolico Nuncio visum est, privilegium illud etiam ad socium extendi, & ita observatum est. Potuit autem illa interpretatio fieri ab illo Illustrissimo viro, vel ex speciali authoritate, quam ut Apostolicus Legatus ad hoc habere poterat, vel certe ex probabili, & juridica conjectura mentis concedentis: qui privilegium illud concessit ad juvandum senectutem, & labores privilegiati: parum autem utile fuisset levamen, nisi ex vi ejusdem privilegii daretur facultas recitandi cum socio, qui simul posset suæ obligationi satisfacere.

8. Accedit, quod licèt recitare privatim cum socio, non sit absolutè necessarium, est tamen communiter in Ecclesia usitatum, & magis conforme choro Ecclesiastico; ergo credibilius est privilegium dari ad illum etiam recitandi modum. Denique favet c. *licèt*, de privileg. in 6. ubi explicatur, privilegium datum singulari personæ ad celebrandum, vel audiendum divina tempore interdicti extendi ad familiares, & domesticos ejus, ut cum illa possint audire divina, vel ei assistere celebranti. Quæ non videtur ibi tradi ut nova concessio, sed ut legitima interpretatio prioris fundata vel in quadam decentia, quia persona illa solet esse illustris, vel gravis, & pro sui status conditione solet familiares suos secum ad divina officia ducere, vel cum eis comitatus incedere: vel in morali quadam congruitate, quia patronus habens curam familiæ suæ non sui tantum, sed etiam familiæ suæ curam gerere debet, & ideo mens Pontificis fuit, illi omnibus modis providere. Per hæc ergo de similibus privilegiis judicandum est; cavendum tamen est, ne hæc extensio ad socios, vel familiares nimia facilitate, sed magna consideratione, & maturitate fiat, juxta capacitatem, & exigentiam materiæ privilegiorum. Quædam enim sunt tam odiosa, & tam stricti juris, ut extendenda non sint ad socios, nisi quatenus in tenore privilegii expresse continentur. Et tale esse puto privilegium ingrediendi monasteria monialium, & alia hujusmodi.

c. licèt.

CAPUT XII.

De communi, & ordinaria forma privilegii.

1. EXplicato subjecto, seu materia privilegii, dicendum sequitur de illius forma, quæ in privilegio se habet veluti ejus causa formalis. Et quoniam diximus, humanum privilegium esse quandam legem humanam, ad illud debent cum proportione applicari, quæ de legis humanæ forma suprà generatim dicta sunt, potest ergo hîc etiam distingui forma interna, & externa. Sed circa priorem non immorabimus, quia si sumatur pro voluntate, seu consensu, & intentione concedentis, satis per se constat esse necessarium, quia consensus Principis, & mens ejus maximè est de necessitate legis, sicut est de essentia omnis promissionis, donationis, & contractus humani, eademque ratio est de privilegio. Quomodo autem cognoscatur, vel investigetur mens concedentis ex verbis privilegii, magna ex parte in præcedentibus capitulis declaratum est, & paulatim consummabitur in sequentibus, præsertim infra tractando de interpretatione privilegii. Si verò interna forma privilegii dicatur ratio concedendi privilegium, illa coincidit cum finali causa privilegii, de qua dicemus inferius. Formam a. legis externam appellavimus signum sensibile, & externum, quo voluntas legislatoris innotescit, & hoc signum pari ratione necessarium est in privilegio, sicut est etiam necessarium in omni humana communicatione. In eodem vero signo duo distinximus, quæ in privilegio etiam inveniuntur, sc. res sensibilis, quæ est signum, & ipsa ratio formalis signi: addidimus verò tertium, sc. solennitatem promulgationis, quæ in privilegiis habet specialem difficultatem, & ideo infra specialiter tractabitur. Signum a. quoad ejus materiam satis jam explicatum est, declarando essentiam privilegii, ubi ostendimus, scripturam non esse simpliciter necessariam ad substantiam privilegii, & consequenter sufficere quodlibet signum cujuscunque conditionis, seu materiæ sit, dummodo sufficienter declaret consensum Principis, saltem tacitum, ut in privilegio ex consuetudine magis declaravimus.

De forma interna, & externa privilegii.

2. De significatione a. ipsa certum est, illam maximè esse de substantia hujus formæ, quatenus humana est, quia illa est, quæ in se continet suo modo voluntatem Principis, tanquam unicum morale instrumentum ejus (ut sic dicam) seu virtutis, & operationis illius, quia voluntas Principis non operatur nisi ut manifestata hominibus; manifestatur a. per verba, aut scripta, quatenus vim significandi habent, ut constat. Et ideo in privilegiis, sicut in aliis legibus maximè attendendum est ad propriam verborum significationem, & ad usum illorum vel communem, vel juridicum. Ad hanc igitur verborum significationem pertinent variæ formulæ, & modi concedendi privilegia, quæ valde diversam vim habent & efficaciam, ideoque illas attingere, & explicare operæ pretium erit. Possumus a. hanc formam distinguere in ordinariam, seu directam, & absolutam, & in virtualem, indirectam, seu respectivam. De hac ergo posteriori, quæ multiplex est, dicemus in capitibus sequentibus hîc breviter de priori dicemus, nonnullas ejus partes declarando.

Significationem verborum esse maximè de substantia formæ privilegii.

Constat igitur ex dictis, substantiam hujus formæ constare in verbis, quæ sufficienter significant concessionem alicujus gratiæ, aut specialis juris alicui factam pro se, vel pro rebus suis in perpetuum, vel ad certum tempus, vel indefinitè, juxta dicta in præcedentibus capitibus. Ex quibus etiam constat ratio, & intelligentia hujus descriptionis. Solumque oportet advertere licèt dictum sit, verba vocalia sufficere ad substantiam privilegii: nihilominus hîc præcipuè esse sermonem de verbis scriptis, tum quia sicut sunt moraliter necessaria inter homines ad stabilitatem, & durationem privilegii, ita etiam sunt maximè usitata, tum etiam quia intelligentia privilegii ex tenore verborum ejus maximè pendet, & ideo ille maximè spectandus est, juxta c. *porrò*, c. *credimus*, cum similibus de privileg. Hoc autem fieri commodè non potest, nisi scripta sint verba privilegii, ut tam ex illorum proprietate, quàm ex consecutione, ac collatione antecedentium cum consequentibus vera mens concedentis percipiatur.

3.

Tres ergo partes in privilegio considerandæ sunt ad intelligendam substantialem formam ejus, nimirum illam, quæ antecedit concessionem privilegii, quæ solet esse petitio privilegii seu exordium, quod illam indicare solet, quando præcessit, vel saltem rationem, causam, vel necessitatem privilegii. Alia est concessio formalis privilegii, per quam voluntas Principis explicatur. Tertia esse potest consequens concessionem, & illam limitans, extendens, aut declarans. Ex quibus secunda videtur per se spectare ad substantialem formam, quia est ipsa intimatio voluntatis legislatoris, seu privilegiatoris. Tamen quia talis solet esse concessio, qualis est petitio, & subsequentia verba sæpe declarant antecedentiã, etia quoad substantialem eorum significationem, ideo omnes istæ partes attentè spectandæ sunt, & ideo circa unamquamque illarum aliquid adnotabimus, ut inde facile possint cætera colligi.

Tres partes in privilegio considerandæ.

4. Circa primam igitur partem advertere oportet, dupliciter solere privilegium concedi, uno modo ad petitionem, & instantiam alicujus, alio modo ex mero Principis arbitrio, seu voluntate, ac liberalitate. Qui duo modi privilegiorum ferè ab omnibus admittuntur: licet quidã negare videantur,

De duplici modo quo solet concedi privilegium.

videantur, privilegia concedi ad instantiam partis: nam hoc est proprium dispensationis. Sic
Emman. Roder. sentit Emm. Roder. in quæstionibus regular. tom. 2. q. 46. a. 2. dum in hoc differentiam constituit inter privilegium, & dispensationem, quod privilegium ad nutum Principis, dispensatio verò nonnisi ad instantiam partis conceditur, quia cum contineat juris relaxationem, non decet à Principe fieri, nisi parte supplicante. Sed hæc ratio æquè procedit de privilegio rigoroso, quod juris communis derogationem, seu relaxationem continet: in illo ergo etiam intervenire debet instantia partis. In altero verò privilegio, quod est purum beneficium, licèt tam necessaria non sit, intervenire tamen potest, quia nihil repugnat, imò frequenter ita fit, ut ex usu constat. Et è converso etiam prius privilegium concedi potest sine instantia partis, imò, & dispensatio potest ita concedi, ut suprà dixi; si ergo superior videat expedire, & subditus sit remissus, vel scrupulosus in petendo tali privilegio, potest illud sua sponte offerre, quia nulla in hoc est inordinatio, imò potest esse actus charitatis, & justitiæ legalis, vel distributivæ. Certum ergo est, illos duos modos privilegiorum esse possibiles, & usitatos, multumque referre, illos distinguere ad vim, & efficaciam privilegii intelligendam.

5. Secundò igitur observandum est, hos duos modos privilegiorum ex forma concessionis per hanc generalem regulam esse distinguendos. Quoties in ipso privilegio expressè non dicitur concedi *motu proprio* concedentis, intelligi concessum ad alicujus instantiam. Probatur, quia tunc solum censenda est gratia motu proprio facta, quando ita in privilegio exprimitur: ergo è converso quoties non exprimitur, intelligitur facta ad petitionem alicujus. Antecedens habetur in c. *si motu proprio*, de præben. in 6. Rationem reddunt Juristæ, quia motus proprius in-
c. si motu. Glossa. Staphil. cludit negationem instantiæ, seu petitionis alicujus, quæ difficillimam habet probationem, & ideo necesse est, ut modus concedendi motu proprio expressis verbis declaretur, & probetur. Ita significat Glossa in dicto c. *si motu proprio*, & latius explicat cum aliis, quos refert Staphil. de gratiis, & expect. &c. §. *subsequente*, n. 17. Et inde facile probatur consequentia, quia non datur medium, quidquid enim proprio motu non fit, necesse est, fieri ad petitionem alicujus. Sed contra hanc rationem, & probationem objici potest, quia nec consecutio illa immediata est, nec partitio videtur esse adæquata, quia fieri potest, ut utroque simul titulo privilegium concedatur; non enim repugnat aliquid facere proprio arbitrio, ac liberalitate, etiamsi alicujus petitio, & quasi excitatio præcesserit: imò fortasse non repugnat ex utroque motivo simul operari. Sicut enim, potest quis bene operari, & ut Deo placeat, & ut propriam beatitudinem consequatur, ita etiam potest Princeps privilegium concedere, & quia sibi placet, ex suaque mera liberalitate, & ut alii petenti morem gerat. Denique in ipsis rescriptis privilegiorum sæpe videmus, præmissa petitione privilegii, postea nihilominus concedi proprio motu; constat autem ex d. c. semper censeri privilegium motu proprio concessum, quando hoc in ipso exprimitur; ergo etiam si sit ad petitionem partis, erit etiam motu proprio: nam in illo textu, generaliter ita dicitur, & veritas verborum Principis dicentis, se motu proprio id facere, requirit, ut ita sit, etiamsi petitio præcesserit. Ergo falsum est, quod in prædicta ratione sumebatur, motum proprium includere negationem
Rebuff. petitionis, cum possit esse simul cum illa. Unde Rebuff. in Concordat. tit. *Forma mandati*, verb. *motu proprio*, dicit, hanc clausulam operari suos effectus, etiamsi concessio emanaverit ad petitionem alicujus. Et in Pract. 1. p. tit. de clausul. mandat. n. 21. dicit, Papam concedere motu proprio, etiamsi impetrans petiit, quando
Decius. non fuit motus sola petitione. Quam sententiam refert ex Bald. Parisio, & Decio, & eandem tradit Dec. c. 2. de rescrip. n. 5.

Dicendum verò est utrumque esse verum in diverso sensu. Nam in primis in universum, & sine exceptione verum est, quoties Princeps ex motu proprio, vel propria sponte aliquod privilegium se concedere dicit, illud non ita concedi ad instantiam alicujus, ut ejus petitio sit adæquata causa finalis, vel ratio concedendi privilegium, ita ut sine illa non daretur; sed potius ita concedi ex libertate Principis, ut etiam sine petitione illud esset concessurus, ut rectè tradidit Bald. in c. *nisi*, de offi. deleg. & probat *Bald.* ratio facta. Quia si Princeps dicit, se motu proprio aliquid concedere, necesse est, ut in aliquo vero sensu ita sit: non potest autem esse verum, nisi vel petitio non præcedat, vel saltem non ita præcedat, ut ab illa pendeat concessio privilegii, quia alias non moveretur Princeps ex se, & quasi ab intrinseco motivo, quod esset contra veritatem verborum ejus; ergo ut vere dicatur concessio facta *motu proprio*, necesse est, ut excludat petitionem, vel omnino, vel saltem ut principalem causam, à qua pendens fuerit concessio. Utroque autem modo sumpta illa negatio habet difficillimam probationem directam, & in se (ut sic dicam) & ideo merito postulatur expressio illius clausulæ ut concessio spontanea, & motu proprio esse censeatur. Et ita rectè procedit ratio suprà adducta. Nam si ipse Princeps affirmet, se motu proprio aliquid facere, per illam affirmationem optime probatur altera negatio in alterutro sensu ex dictis: si autem Princeps non declaret, se motu proprio dare privilegium, non poterit id probari, nisi probando negationem dictam in utroque sensu explicato, quod moraliter impossibile est.

Unde etiam fit, ut si in tenore privilegii præ- 7.
cedat petitio, & postea non sequatur clausula motus proprii, statim censeatur esse ad instantiam partis, tum propter dictum cap. *si motu*, tum *c. si motu.* quia nulla est ratio ad præsumendum aliud. Imo licet contingeret, in privilegio non præcedere petitionem, sed tantum narrationem causarum, & rationum, quæ moverunt Principem, & postea etiam non obsequi clausulam *motu proprio*, semper privilegium censetur, & ad instantiam alicujus concessum, tum quia absoluta re-
c. si motu. gula textus in dicto cap. *si motu proprio*, hoc requirit, tum etiam quia ratio adducta ad idem induci potest, quia nemo præsumitur ultrò seu merè liberaliter, & sine ullius petitionis intuitu aliquid dare, nisi vel expresse id affirmet, vel probetur. At probari non potest, ut dictum est; ergo si non exprimitur, non præsumitur. Unde tandem concluditur, partitionem esse adæquatam, & per immediatam contradictionem, quia vel in privilegio dicitur, dari motu proprio, & tunc semper est tale, sive petitio antecedat, sive non, vel non ponitur illa clausula, & ita semper est ad instantiam partis. Possent autem non malè subdistingui singula ex illis membris juxta proximè dicta, quæ statim amplius explicabimus.

Est enim advertendum, magnum esse discri- 8.
men inter alias duas formas concedendi privile- *Notandum.*
gia; nam clausula, *motu proprio*, plures habet effectus, quibus caret privilegium sine illa concessum. De quibus effectibus videri potest la-
Rebuff. Staphil. Ant. Gabr. tè Rebuff. suprà in forma mandati. Et Staphileus suprà, & Anton. Gabr. lib. 6. communium opini. tit. de clausul. cond. 2. Tres verò differentiæ sunt præcipuæ, & nobis notandæ. Una est, quod privilegium ad instantiam petentis concessum non est tam voluntarium, & liberale, sicut quod motu proprio conceditur, quia hoc est magis ab intrinseco, & ita magis ex propria liberalitate. Et ideo cæteris paribus privilegium motu proprio concessum majus censetur beneficium. Unde etiam fit, ut clausula, *motu proprio*, ampliet privilegium, quantum proprietas verborum patiatur, quod secus est, quando in privilegio illa clausula deest: quia ubi gratia per solam instantiã petentis conceditur, præsumitur minus voluntaria, vel etiam per importunitatem extorta, ut est communis sententia Juristarum,

quos

quos latè refert Anton. Gabriel ſupra n. 61. & 72. Rebuff. in 4. effectu. Staphileus, nu. 29. qui variis modis limitant, & ampliant hunc effectum.

Anton. Gabriel. Rebuff. Staphil.

9. Aliud diſcrimen eſt, quod privilegium motu proprio conceſſum non retorquetur unquam contra eum, cui conceditur, ſicut interdum ſolet retorqueri privilegium per propriam petitionem obtentum, ut notavit Rebuff. ſuprà §. *vigeſimum ſeptimum.* Et idem voluit Anton. Gabr. n. 66. qui pro regula ponit, quod ſtante motu proprio non habet locum titulus, *Quod quiſque juris in alterum ſtatuerit, ut ipſe eodem jure utatur.* Quod ſignificavit etiam Bart. in l. 1. ff. de conſt. Princ. n. 2. Et ratio ſumitur ex ipſiſmet verbis tituli prædicti. Nam cum privilegium datur motu proprio concedentis, non poteſt dici ortum ab ipſomet privilegiario, & ideo non debet in illum retorqueri; at verò quando eſt obtentum ad petitionem ejus, ipſe meritò cenſetur ſtatuiſſe ſibi tale jus, ut habetur ex l. 3. ff. quod quiſque juris, &c. Ex hac autem ratione colligere poſſumus, quando privilegium eſt ad inſtantiam petentis, multum referre, an fuerit ad inſtantiam ejuſdem, in cujus gratiam conceſſum eſt, vel alterius. Nam in priori caſu ipſe privilegiarius eſt propria cauſa ſui privilegii, & quodammodo voluntate ſua jus illud ſtatuit, activè ad illud operando: in altero autem caſu magis ſe habet paſſivè, & ideo minus illi imputatur, ideoq; non ita facilè debet in illum retorqueri, vel minus debet cogi ad utendum tali privilegio, quando illud minus ſibi utile eſſe experitur. Multum etiam intereſt conſiderare perſonam petentis privilegium, ut an ſit privata perſona, vel communitas, & ſimilia: nam inde multum ſæpè pendet qualitas, & modus privilegii, ut ſenſit Bald. in cap. 1. de his qui feud. dar. poſſ. §. *Marchio.* n. 4.

Rebuff. Ant. Gab.

Bart. Privilegium motu proprio conceſſum non retorqueri unquam contra eum cui conceditur, ſicut ſolet interdum quod eſt conceſſum per propriam petitionem.

Bald.

10. Ultima differentia, & nobis magis utilis eſt, quòd privilegium per ſurreptionem impetratum ad puram inſtantiam petentis, non valet; ſecus vero eſſe cenſetur, ſi motu proprio concedatur. Prior pars communis eſt, ſumiturque ex c. 2. de reſcrip. ubi dicitur, in hujuſmodi reſcriptis, vel poni, vel ſubintelligi ſemper clauſulam, *Si preces veritate nitantur*, ubi Panorm. advertit, hoc habere locum, etiam in privilegiis, quæ ad inſtantiam petentis conceduntur, & in c. *ſuper literis*, eodem, docet, quo modo ſurreptio in obtinendis privilegiis, tam per falſitatis expreſſionem, quam per veritatis taciturnitatem, ſit contraria valori, & ſubſtantiæ privilegii, quæ eſt communis doctrina, & ex illo textu colligitur. Maximè verò habet locum in privilegiis, quæ ad aliquorum preces impetrantur, de quibus ſuprà diximus.

Privilegium per ſurreptionem impetratum ad puram inſtantiam petentis, non valere, ſecus ſi motu proprio concedatur. Panorm.

11. Altera verò pars, quod nimirum hæc regula non procedat in privilegio motu proprii tollit ſurreptitionem, ut eſt communis doctrina, quam tradunt Panor. c. *ad aures*, de reſcrip. n. 5. & c. *dilectus* de præbend. n. 9. Felin. in c. *caterum*, de reſcrip. n. 9. & in c. *ad aures*, n. 6. & ſequentibus & Rebuff. Staphi. & Ant. Gab. ſuprà, qui plures alios referunt. Qui omnes allegant dictum c. *ſi motu proprio*, de præbend. in 6. & Clemen. *ſi Romanus*, de præbend. contrarium verò ſentit Deci. in c. 2. de reſcript. n. 5. Dicit enim, licet conceſſio fiat motu proprio, ſubintelligi clauſulam, *ſi preces veritate nitantur*, & inde conſequitur, non excludi ſurreptionem. Et allegat Cardin. conſ. 90. Alii verò diſtinguunt de ſurreptione per veritatis taciturnitatem, vel per falſitatis expreſſionem, & de priori fatentur tolli per clauſulam, *motu proprio*, ut probant prædicta jura: de poſteriori autem negant, etiamſi conceſſiò fiat motu proprio: nam dicta juri in tali caſu non loquuntur. Ita ſentit Cardin. conſ. 98. ut refert, & ſequitur Felin. d. c. *ad aures*, n. 6. cum Panorm. in c. *quia circa*, de conſang. & affinit. & idem tenet Roſel. verb. *reſcriptum*, n. 9. Tabien. q. 5. n. 4. Armil. num. 4. Ratio autem aſſignatur, quia falſitas cauſat errorem in mente Principis, & conſequenter adhibit gratiam involuntariam. Motus autem proprius non poteſt ſupplere defectum conſenſus, ſeu voluntatis, quia eo ipſo, quod deeſt voluntas, deeſt in re ipſa Motus proprius, etiamſi verbis propter ignorantiam proferatur. Quæ ratio non habet locum in taciturnitate veritatis, quia tunc non conſtat de informatione Principis qualis fuerit, & ideo non poteſt dici gratia contra mentem, aut voluntatem Principis, ideoque ſimpliciter creditur verbis ejus.

Panorm. Felin. Rebuff. Staph. Ant. Gabr. c. ſi motu. Decius.

Cardin.

Roſel. Tabien.

Sed objici poteſt, quia in conceſſione ex motu proprio Princeps non movetur ex petitione alterius, imò ita id facit ſua voluntate, ut non minus eſſet facturus, etiamſi nulla petitio proceſſiſſet; ergo etiamſi falſitas præceſſerit, eſt impertinens: nec ex illa colligi poteſt defectus voluntatis in concedente. Reſpondet. quod licèt preces, ut preces non movcant Principem operantem ex motu proprio, nihilominus movent, ut continent informationem, & proponunt cauſas, vel rationes, vel qualitates, & materiam talis gratiæ, & ex hac parte per falſam informationem tollitur objectum proprium conſenſus, & ita cauſatur involuntarium. Sed contra: nam eodem modo diſtingui poterit in taciturnitate veritatis: nam ſi præcedant preces cum informatione non falſa, ſed diminuta, licèt non moveant ut preces, movebunt ut informatio, & propoſitio objecti, in qua intercedit ignorantia negativa, quæ cauſat non voluntarium, ſi taciturnitas ſit in re ſubſtantiali, & quæ voluntatem Principis longè aliter moveret; ergo intercedit eadem ratio. Accedit, quod ſi circumſtantia ſit levis, & quæ non mutaret animum Principis, non ſolum purgatur per dictam clauſulam, quando per taciturnitatem peccatur, ſed etiam quando per falſitatem, ut fatetur ſupra Felin. cum Anchar. conſil. 132. ergo nulla eſt differentia.

12. *Objectio.*

Felin. Anchar.

Pro reſponſione adverto, aliud eſſe, quod clauſul, *motus proprii*, excludat ſurreptionem, aliud quod faciat valere gratiam: nam poteſt operari primum ſine ſecundo, ut notavit Gloſſ. in Clem. *ſi Romanus*, de præbend. verb. *validam*, & ex illa Panorm. in c. *cauſam quæ.* 2. de teſtib. n. 4. & ibidem Felin. n. 7. & Card. conſ. 37. & ratio eſt, quia licèt tollatur ſurreptio, poteſt gratia eſſe nulla ex defectu conſenſus, & intentionis Principis, vel ob alios defectus, ut ſtatim etiam dicemus. Auctores ergo citati primo loco ſolum dicunt, dictam clauſulam tollere ſurreptionem; alii verò de valore privilegii loquuntur, de quo alia eſt ratio.

13. *Gloſſa. Panorm. Cardin. Felin.*

Ad quod explicandum, notanda eſt diſtinctio conceſſionis motu proprio ſuprà inſinuata; nam quædam eſt ſine ulla petitione, vel informatione prævia ex parte petentis, alia vero eſſe poteſt conjuncta cum illa, licèt non ſit principaliter ex illa. Et ad utrumque membrum poſſunt prædictæ opiniones adaptari, & inde fortaſſe pendet earum intelligentia. Quando enim conceſſio purè fit motu proprio, id eſt, ſine interventu petitionis, aut informationis ex parte petentis, tunc ex parte ejuſdem petentis, nec taciturnitas veritatis, nec falſitas intervenire poteſt, quia ille nihil loquitur, nec ullo modo cooperatur, niſi acceptando gratiam. Poteſt tamen in ipſamet narratione, quæ ex parte Principis fieri ſolet, vel taceri veritas, vel falſa cauſa proponi, ut per ſe conſtat, & tunc rectè procedit diſtinctio Felini. Quia in tali motu proprio etiamſi veritas taceatur de quacunque re, vel circumſtantia gravi, & quæ aliàs debet neceſſariò exprimi, quando gratia poſtulatur, nullum committitur vitium ex parte recipientis gratiam, neque proprie poteſt taciturnitas illi imputari, quia neq; ipſe, neque alius loco illius aliquid loquitur, nec Principem informat. Supponitur ergo Princeps aliàs ſufficienter informatus, gratiam liberaliter concedere, & hoc modo dicitur *motus proprius* omnem tollere taciturnitatem veritatis. Et de hujuſmodi taciturnitate loquuntur apertè jura ſuprà citata, non in actu ſignato (ut ſic dicà) ſed in

14.

actu exercito. Declarando, scilicet, quando beneficium motu proprio conceditur, non impedire valorem gratiæ, licet in rescripto mentio non fiat beneficii prius habiti, quia nimirum secundum beneficium non petitur ab habente aliud, sed recipitur tantum à Papa motu proprio donante. Hanc vero partem limitant prædicti auctores, ut præcisè intelligatur de vitio surreptionis, quod per taciturnitatem committeretur, si non esset posita clausula motus proprii; non vero de aliis defectibus, vel inhabilitatibus, quæ sunt contra alia jura, nec etiam de præjudicio tertii, ut videre licet in citatis auctoribus, & breviter, ac dilucidè complectitur Gigas de pensionibus q. 9. num. 4. & 5. & quæst. 29. num. 4. & 5. & Sancius l. 8. de matr. disp. 21. qu. 3.

15. At vero si non solum taceatur veritas, sed etiam falsa causa in rescripto, seu privilegio exprimatur, tunc etiamsi privilegium nullo modo sit petitum, sed acceptum, potest esse concessio nulla ex defectu voluntatis concedentis, quem defectum ignorantia, seu error causavit: supponimus enim talem esse falsitatem, ut inducat in animum Principis eam voluntatem, quam non esset habiturus, sublato errore. Unde non refert, quod falsitas illa non provenerit à postulante, seu recipiente gratiam, quia deceptio ipsa undecunque proveniat, causat involuntarium. Et ita procedit optimè ratio data, quod taciturnitas veritatis non ostendit defectum voluntatis in Pontifice, sicut ostendit error ignorantiæ, & ideo non est eadem utriusque ratio. Nec auctores primæ sententiæ, ut existimo, in hoc contra dicunt, quia licet negent, illam esse propriam surreptionem, quia illud vitium non committitur ex parte petentis, seu recipientis gratiam, fatentur nihilominus, impedire gratiam, quatenus impedit intentionem concedentis, & hoc modo aiunt, motum proprium non firmare gratiam contra intentionem concedentis, ut communiter tradunt Juristæ allegati, & alii, quos latè refert Anton. Gabr. supra num. 20. & sequentibus, & Menoch. de arbitr. lib. 2. centur. 3. casu 20. numero. 80. Rebuffus & Staphil. supra.

Deceptio undecunque veniat, causat involuntarium.

16. Si autem talis sit concessio ex motu proprio, ut habeat nihilominus adjunctam præviam petitionem, seu informationem ex parte desiderantis privilegium, tunc si falsitas intercedat, & est eadem ratio nullitatis, & est aliqualis subreptio, quia intervenit deceptio activa (ut sic dicam.) Et hoc solum intendit Decius. Quod semper intelligendum est, quando deceptio fit in principali causa, seu motivo, sine quo Pontifex privilegium non concederet, quia tunc solum deest voluntas, & intentio in concedente, qui defectus non supplentur per clausulam motus proprii, ut est communis doctrina. Videtur autem mihi idem esse cum proportione dicendum de taciturnitate veritatis, quando talis concessio etiam motu proprio facta supponit postulationem aliquam, & informationem impetrantis, quæ movet animum Principis per modum informationis, licet non moveat per modum petitionis: tunc n. si informatio ita est diminuta in expressione veritatis, ut propterea moveat, & inducat voluntatem Principis, quam non induceret, si exprimeretur integra veritas: redditur concessio nulla, non tam ob subreptionem, quam ob defectum consensus. Quod mihi videtur sensisse Panorm. in dicto c. *quia circa*, de consang. & affin. dicens, *Si talis est gratia, qua tacita, vel expressa, vel non existente, Papa gratiam non concessisset, tunc vitiatur.* Et idem sentiunt Glossa & Joan. Andr. ibi allegati ab ipso, nec dissentiunt alii supra citati. Idemque sumitur ex eodem Panormit. in capit. *ad aures*, de rescr. num. 5. ubi dicit, si quis impetret beneficium, non explicata ejus qualitate, non valere gratiam, etiamsi motu proprio fiat, non propter subreptionem (ait) sed quia non apparet de voluntate Principis. Quæ ratio universalis est ad omnia similia scilicet, quia motus proprius non firmat gratiam contra intentionem concedentis. Accedit, quod illa taciturnitas est quædam virtualis deceptio, quandoquidem ratione illius res non concipitur, sicut est, & ratio, quæ movet, in re ipsa non subsistit, sicut proponitur.

CAPUT XIII.

Quæ sit substantialis forma privilegii, sive absolutè, sive sub conditione, aut modo concedatur.

SEcunda pars verborum privilegii supra posita est illa, quæ concessionem ipsam formaliter continet, & ideo maximè videtur (ut dicebam) ad substantiam formæ pertinere. Ad illam vero explicandam oportet advertere, duobus modis solere concedi. Primò absolutè, & purè, nullam conditionem, vel actionem exigendo à privilegiario, ut effectum privilegii consequatur. Sic conceditur filio illegitimo privilegium legitimationis, vel plebeio priviligium nobilis, vel peregrino privilegium civis, & similia, quæ Princeps concedit, nihil exigens, vel requirens ad utendum postea privilegio. Alio modo datur privilegium sub conditione aliqua, aut modo necessario ad fructum privilegii consequendum, sicut solent concedi indulgentiæ, hoc, vel illud opus facienti, vel sicut solet concedi facultas absolvendi, vel dispensandi imposita tali pœnitentia, vel examinata causa, aut petito consilio, vel consensu alicujus, & similibus. Et ita ex usu ipso satis constat, utramque formam in privilegiis concedendis observari. Et ratio est, quia uterque modus est possibilis, ut per se notum videtur, & pendet ex voluntate concedentis, & juxta materiæ qualitatem interdum unus expedit, interdum alius. Circa priorem ergo modum nihil specialiter adnotandum occurit, quia in illo nulla forma præscribitur privilegiario ad utendum privilegio, sed Princeps ipse per verba sua, quæ sunt quasi forma privilegii, efficit effectum privilegii, eo modo, quo moraliter facere illum potest, talem favorem concedendo, aut auferendo talem inhabilitatem, vel quid simile. Unde supposita veritate narrationis, & justitia causæ, absque ulla surreptione, aut deceptione, ex parte formæ tantum est necessaria sufficiens significatio voluntatis concedentis, ut in principio explicuimus.

1. *De duplici modo quo solet concedi privilegium sine & cum conditione.*

Circa alium vero modum concedendi privilegium sub certa aliqua conditione, aut modo, nonnulla breviter animadvertenda sunt. Primum est, attentè considerandum esse, an per illa verba, quibus præscribitur modus utendi privilegio, cõstituatur veluti substantialis forma utẽdi privilegio, vel solũ addatur aliqua solemnitas accidentalis, seu onus concomitans fructũ privilegii. Nam si forma sit prioris modi, illa non servata non obtinebitur fructus privilegii; si autem sit posterioris generis, violatio ejus non impediet effectum privilegii, poterit tamen esse peccaminosa & sufficiens causa, ut quis privetur privilegio, quod alias posset durare, & in futurum proficere. Utraque pars declaranda est, & probanda juxta dicta in libro quinto, de legibus irritantibus actiones in quibus præscripta forma non servatur. Ratio enim quæ in contractibus, testamentis, judiciis, & in quibuscunque mandatis reperitur, in privilegiis etiam militat: nam ita pendent ex voluntate concedentis, sicut mandatum v. g. ex voluntate mandantis; ergo sicut forma mandati non servata, si substantialis sit, nihil efficitur, quia deest voluntas mandantis; si vero sit accidentalis, actio facta tenet, licet forte revocari, vel puniri possit; ita prorsus dicendum est de privilegio, quia etiam deest voluntas concedentis, si formam præscripsit substantialem, & illa non servatur, quod secus est, quando forma est accidentalis.

2. *Notanda circa privilegium concessum conditionaliter.*

Ad

3. *Duo conſideranda ad cognoſcendum an forma privilegii ſit ſubſtantialis.*

Ad cognoſcendum autem, an forma ſit ſubſtantialis, necne, ſervandæ ſunt regulæ eodem loco poſitæ, & cum proportione applicandæ. Duo vero præcipuè conſideranda ſunt. Unum eſt, an onus impoſitum ad conſequendum fructum privilegii ſit conditio propriè ſumpta, an vero ſit tantum modus. Nam ſi ſit conditio, clarum eſt, voluntatem Principis nihil operari, quia ſolum habuit voluntatem conditionatam, quæ nihil operatur, imo nulla eſt, non impleta conditione. Unde fit, ut talis conditio pro forma ſubſtantiali ponatur, ſine qua res eſſe non poteſt, l. *qui hæredem.* §. ult. ff. de condit. & demonſt. Secus vero eſt, quando non eſt propria conditio, ſed modus, quia tunc non eſt conditionalis voluntas concedentis, ſed abſoluta, & ita ſuum effectum operatur ſtatim, licet imponat tale onus, vel obligationem in futurum, ſicut in teſtamentis, ac legatis commune eſt, nam eſt eadem ratio in privilegiis. Unde ad intelligendum, an id, quod exigitur, ſit conditio, vel modus, verba conſideranda ſunt, ſicut etiam in teſtamentis, & aliis ſimilibus actibus fieri ſolet.

4. Præcipuè verò eſt ſecundo loco obſervandum, an opus requiſitum in privilegio propter fructum ejus, poſtuletur ante effectum privilegii, vel poſt. Nam ſi priori modo petatur, regulariter pertinebit ad ſubſtantialem formam ſervandam, & eſt rigoroſa conditio, niſi oppoſitum conſtet expreſſè ex verbis privilegii: ſi vero opus poſſit ſufficienter fieri poſt uſum, & fructum privilegii comparatum, non eſt conditio, ſed modus, & pertinet ad ſolennitatem, vel circumſtantiam accidentalem, regulariter etiam loquendo, & niſi verba manifeſte obſtent. Declaratur exemplo Jubilei, per quod & privilegium obtinendi abſolutionem à reſervatis, & indulgentia plenaria poſt jejunia, orationes, & alias diligentias factas conceditur: nam quia hæc opera non petuntur ut neceſſaria ante abſolutionem à reſervatis, non ſunt conditiones neceſſariæ ad fructum illius privilegii quoad hunc actum ejus, nec pertinent ad ſubſtantialem formam ſervandam ex parte pœnitentis ad illum effectum conſequendum, & ideo ſimpliciter eſt valida talis abſolutio, & rata manet, etiamſi alia opera non ſequantur, ut in materia de Indulgent. & in tract. de voto, dixi; reſpectu vero indulgentiæ petuntur illa opera ut diſpoſitiones præviæ, & ideo conditionem neceſſariam continent, & formam ſubſtantialem conſtituunt ad indulgentiam conſequendam. Quod fere in omnibus indulgentiis obſervatur. Eademque doctrina applicanda eſt ad indulta diſpenſationum, abſolutionum, & ſimilium gratiarum, in quibus dicitur, v. g. ut pœnitentia injuncta detur diſpenſatio, vel abſolutio, tunc enim impoſitio pœnitentiæ antecedere debet, unde eſt conditio neceſſaria, & de ſubſtantia formæ; executio autem pœnitentiæ eſt conſequens fructum privilegii, & ideo licet poſtea omittatur, non evacuatur effectus, erit tamen grave peccatum, & non evitabitur, donec onus impoſitum impleatur, ſi poteſtas non deſit. Huc etiam ſpectat conditio frequens, quæ in his indultis abſolutionum ponitur, ut fiant, ſatisfacta parte, nam ex vi verborum de præterito oportet, ut conditio prius ſervetur, alias nihil fiet: an vero interdum ſufficiat propoſitum, vel cautio, quando neceſſitas urget, ex verbis indulti, & conjecturata mente concedentis definiendum eſt.

5. *Standum eſt proprietati verborum, & non plus exigendum.*

Unde ultimò maxime oportet expendere verba, per quæ onus imponitur: nam ſtandum eſt proprietati illorum, & non plus exigendum, quàm per verba in rigoroſa, ac propria ſignificatione poſtuletur. Ut v. g. ſi datur alicui facultas faciendi aliquid, ut diſpenſandi, abſolvendi, vel puniendi cum conſilio alicujus, tunc petitio quidem conſilii ad ſubſtantiam formæ pertinet, quia conſilium natura ſua eſt conditio antecedens actum, ut colligitur ex c. *cum in veteri*, de election, ubi id notant Gloſſ. Inn. & Panormitan. in fine Idem Panorm. in c. *ex parte*, de conſtit. num. 5. & in ca. *cum olim*, de arbit. cum Gloſſa & Hoſtienſ. ibidem, ſicut etiam de licentia idem dicit per textum ibi in ca. *licet*, de regular. num. 11. Sic igitur petitio conſilii ad formam ſubſtantialem pertinet. Non eſt tamen neceſſarium, ſequi conſilium, quia hoc per illa verba non exigitur. Quod patet, quia in rigore aliud eſt poſtulare conſilium, aliud ſequi. Nam petere conſilium per ſe eſt utile ad inquirendam, & inveniendam veritatem, quia collatio plurium judiciorum multum confert ad veritatem inveniendam, ut ſumitur ex leg. *ſi autem*, C. de ingen. manumiſſ. & l. *dubium*. C. de repudiis. At vero ob eandem rationem ſequi conſilium, non ſemper eſt neceſſarium, & ſæpe neque utile. Ex vi ergo illius formæ ſolum requiritur conſultatio, non ſequi conſilium.

Ceſtien. ſ. c. olim. c. licet.

6. Nec refert, ſive dicatur cum conſilio, ſive de conſilio, ſive ex conſilio, quia hæ dictiones in præſenti quaſi ſynonymæ ſunt, & non magis per unam importatur neceſſitas ſequendi conſilium, quam per aliam ut notavit Bart. in l. 1 §. *ſi plures*, de exercit. action. n. 4. & 5. Secus vero eſſet ſi diceretur, hoc fiat ſecundum conſilium, vel juxta conſilium, vel prout viſum fuerit Petro; tunc enim clarè imponitur onus non ſolum petendi, ſed etiam ſequendi conſilium alterius. Idemque erit ſi in forma conceſſionis detur facultas faciendi aliquid de, vel cum conſenſu alterius: tunc enim non ſufficit conſilium, ſed neceſſe eſt, ut etiam judicium accedat, quod ſequi tenetur qui vult uti privilegio, alias nihil faciet, quia non ſervat ſubſtantialem formam. Conſenſus n. ad alterum relatus dicit conformitatem cum illo in affectu, vel in judicio. Dico, *ad alium, relatus*, nam ut dicit tantum relationem ad aliam potentiam ejuſdem operantis, eſt actus voluntatis inclinantis ſe ad id, quod per intellectum indicatum eſt, ut tradit ex Damaſceno D. *Thom.* 1. 2. quæſt. 15. art. 1. At vero quando ponitur in forma privilegii, vel mandati, dicit relationem ad alium, & concordiam duorum in eodem ſenſu, poteſtque fere indifferenter referri ad conformitatem cum judicio, vel voluntate alterius, quia quod alter vult, id practicè judicat eſſe faciendum. Et ideo cum conſenſus requiritur, conformitas hæc neceſſaria eſt, alias nihil fiet ex defectu ſubſtantialis formæ, ut præter Doctores allegatos notant Gloſſa in cap. *ſi pro te*, de reſcript. in 6. verb. *aſſenſu*, & in c. 1. ne ſed. vacan. in 6. & Gloſſa per textum in c. *obeuntibus* 63. diſt. & in c. *cum in veteri*, de elect. n. 12. & cap. 1. de his, quæ fiunt à Prælat. num. 3. Feder. Senen. conſ. 1. n. 4. Felin. in c. *ex parte*, de deſtit. in princ. cum aliis, quos refert. Ad hunc ergo modum alia verba conceſſionis expendenda ſunt, ut proprietas eorum teneatur.

D. Thom. Gloſſa. c. ſi pro te c. 1. ne ſed. vacant. c. obeuntibus. Fede. Sen. Felin.

CAPUT XIV.

An de ratione privilegii ſit, ut per formalia verba juri communi deroget.

7. TErtia pars ſupra poſita, quæ in privilegiorum indultis ſequi ſolet poſt formam conceſſionis, eſt clauſula revocatoria, *Non obſtantibus*, &c. quæ videri poteſt non eſſe de ſubſtantia privilegii, cum poſt conſummatam formam, & conceſſionem ſubſequatur. Hinc ergo grave dubium circa hoc occurrit, an ſit de neceſſitate, & valore privilegii, ut in eo fiat expreſſa derogatio illius juris, cui privilegium fuerit contrarium. De quo variè loquuntur Juriſtæ, ut videre licet per Bart. in Extravag. *ad reprimendum*, in fine, Cald. de pace Conſtant. §. *libellariæ*, & Felin. in cap. *nonnulli*, de reſcript. nu. 19. & ſequent. Duæ vero ſunt opiniones præcipuæ. Prima affirmat, neceſſarium eſſe, ut derogatio expreſſè fiat, tenet Panormit. in cap. *nonnulli*, de reſcript. Idem ſentit Sylveſt. verb. *privilegium*, q. 9. dicto 3. cum quadam limitatione, *quia ſi privilegium ſit contra legem, debet* (inquit) *illius facere mentionem, niſi proprio motu concedatur*, citat Bartol. in l.

Bart. Bald. Felin. Prima opinio. Panorm. Sylveſt.

c. cum in veteri. Gloſſa. Innoc.

vacuatis, C. de decur. libr. 10. ubi non loquitur de privilegiis Principum, ſed de reſcriptis immunitatum ab oneribus realibus, & perſonalibus, quæ civitates poſſunt concedere, de quibus alia eſt ratio, & de eiſdem videtur loqui Sylveſt. Eundem Bart. adducit Panormit. in l. ult. C. ſi contra jus, ubi planè requirit hanc clauſulam, *non obſtante quacunque lege in contrarium diſponente*, & loquitur apertè de privilegio, quidquid Felin. dicat. Et idem ſentit ibi Alexand. in ſcholio, in quo multa de hac materia congerit. citatur etiam Gloſſa in Authent. hoc inter liberos. C. de teſtam. & in Authent. quib. mod. nat. effic. ſui. §. ult. Sed prior loquitur in generali reſcripto, alia de diſpenſatione, quæ magis favet. Allegatur præterea cap. *ex parte*, junctо cap. 2. de ſtat. Monach. Ac denique adjungitur conjectura, quia talia privilegia contra jus regulariter emanant ex nimia importunitate, & ideo non cenſetur Princeps velle derogare juri, niſi illud exprimat. Hinc conſequenter dixit Panor. privilegium conceſſum contra prius privilegium inſertum in corpore juris, non valere contra illud, niſi faciat expreſſam mentionem illius. Ita habet in capitul. primo de reſcriptis, quia de privilegio inſerto in corpore juris idem judicium fertur, quod de ipſo communi jure.

Alex.
Gloſſa.
c. ex parte.
Panorm.

2. Contrariam nihilominus ſententiam indicat Gloſſ. in cap. 1. de conſtit. in 6. verb. *noſcatur*, eamque communem eſſe teſtatur Felin. in cap. *nonnulli*, de reſcrip. regula 2. fallen. 2. nu. 11. ubi adducit Hoſtienſ. in ſum. tit. de reſcript. §. *quas vires*, verſ. *ſed poteſt diſtingui*, item refert Joan. Andr. Cardi. & alios. Idem ſentit Martin. Lauden. tract. de Privil. q. 41. & 42. Archid. in cap. *reſcripta*, 25. q. 2. Bald. in l. *item lapidi*, ff. de rer. diviſ. n. 8. Fundamentum eſt, quia privilegium ex ratione ſua habet eſſe contra jus commune, in quo differt à reſcripto, ut ſupra viſum eſt; ergo Princeps concedens privilegium, eo ipſo, & quaſi intrinſecè (ut ſic dicam) vult derogare juri communi: ergo non eſt neceſſe, ut in forma privilegii hoc exprimat: nam Princeps præſumitur ſcire jus commune, juxta cap. 1. de conſtit. in 6. & ideo non præſumitur dare privilegium ex ignorantia juris: ergo dat illud, derogando juri communi, licet hoc non exprimat.

2 Opinio.
Gloſſa.
Felin.
Hoſtien.
Joan. Andr.
Cardin.
Martin.
Lauden.
Archid.
Bald.

3. Pro reſolutione diſtinguendum cenſeo, tam ex parte privilegii, quam ex parte juris communis, cui repugnat. Privilegium enim tale eſſe poteſt, ut poſſit habere effectum, vel utilitatem aliquam abſque derogatione juris communis, licet poſſit habere majorem derogandi illi, vel poteſt eſſe tale, ut nullam prorſus utilitatem efferat, ſi juri communi non deroget aliqua ex parte. Jus etiam commune poteſt eſſe in duplici differentia, unum ſimpliciter, & purè diſponens ſine aliqua derogatione, vel reſiſtentia directa, ut ſic dicam, contra privilegia: aliud eſſe poteſt qualificatum, quia ultra præceptum, vel prohibitionem, quam ponit, addit revocationem omnium privilegiorum tali regi repugnantium, vel ut contra illam nulla privilegia prævalere poſſint.

Nota pro reſolution.

4. Dico ergo, ſi privilegium poſſit effectum, vel utilitatem habere ſine derogatione juris communis, non habet vim ad derogandum illi, niſi hanc extenſionem expreſsè, ac formaliter contineat. Hanc aſſertionem ſumo ex cap. *in his*, de privilegiis, ubi in primis reprobatur quædam reſtricta interpretatio cujuſdam privilegii, per quam inutile reddebatur; deinde vero additur, ita eſſe interpretandum, ut privilegiati aliquam inde gratiam conſequantur, & tandem adjungitur, *dummodo ab aliis, quæ jure parochiali proveniunt, prorſus abſtineant*. Ex quo textu omnes colligunt, privilegium, quod uni juri derogat, non eſſe extendendum contra alterum, ſi circa læſionem alterius poteſt ſuam habere utilitatem, idemque ſumitur ex ca. *patentibus*, eodem: ergo pari ratione ſi abſque derogatione alicujus juris poteſt ſalvari utilitas privilegii, non eſt credendum, derogare juri cujus expreſſam mentionem non facit. Et idem ſumitur ex c. *ut privilegia*, eodem. Intelligendum autem hoc eſt de effectu & utilitate privilegii ſufficiente ad explendam proprietatem verborum ejus, quia hæc ſemper attendenda eſt, & ſervanda, ut tradunt jura in principio allegata. Exemplo res declaratur, ſi aliquod privilegium datur ad commutanda vota, intelligitur cum æqualitate, quia illa verba ſufficienter explentur per commutationem in æquale, ideoque non poteſt illud privilegium extendi ad inæqualem commutationem, quæ juri eſt contraria. Neque contra hanc aſſertionem procedit ratio ſecundæ opinionis. Quia licet privilegium ſtrictè ſumptum ſit contra jus, tamen cum proprietate etiam dicitur de conceſſione ultra jus, & de qualibet gratia, & beneficio Principis, ut ſæpè dictum eſt cum Baldo in prælud. feudor. n. 18. & aliis. Ideoque ſi ſub hac ſignificatione ſufficienter ſalvatur utilitas, & proprietas verborum ejus ſine derogatione alicujus legis communis, non eſt ad illam extendendum, quando illam non exprimit.

Mens auctoris.
c. in his.

Secundò dicendum eſt, quando privilegium eſſet inutile non derogando in re aliqua juri communi ſimpliciter diſponenti, validum eſſe, & illud derogare etiam ſi illius mentionem non faciat, neque in ſpecie (quod eſt longè certius) neque generatim ut dicendo, non obſtante quacumque lege, vel quid ſimile. In hoc ſenſu loquitur ſecunda ſententia, quæ efficaciter ipſius ratione probatur, quia privilegium tale concedens derogat legi in actu exercito, ut ſic dicam & cum ſufficienti voluntate fieri præſumitur, quia Princeps non ignorat jus commune; ergo non eſt neceſſe, ut illa intentio concedentis declaretur formaliter, ſeu in actu ſignato. Probatur conſequentia, quia neque ex natura rei eſt neceſſarium, neque ex diſpoſitione alicujus juris poſitivi, neque etiam ex uſu. Quod ſatis videtur etiam probari ex dicto cap. *in his*, ubi privilegium datum Minoribus ad celebrandum in altari portatili, declaratur eſſe intelligendum ſine licentia Epiſcoporum, licet hoc in ipſo privilegio formaliter non contineretur, ut in textu clarè ſupponitur, quia derogatio juris communis quoad illam partem ſatis continebatur in actu exercito in ipſo privilegio, quod ſine illo eſſet inutile, & ideo non fuit neceſſaria in actu ſignato. Nec obſtabit, ſi quis dicat, in nomine privilegii non ſufficienter contineri derogationem illam in actu exercito, quia non oportet, ut privilegium deroget juri, ut proximè dicebamus. Reſpondetur enim, quando conceſſio talis eſt, ut niſi deroget juri ſit frivola, & nullius utilitatis, & illa ſit ſub nomine privilegii, tunc neceſſariò intelligi, ſuperiorem loqui de privilegio rigoroſo, & derogante juri, quantum neceſſarium fuerit, ut concedentis voluntas impleatur. Imò exiſtimo, idem eſſe, etiamſi ſub nomine gratiæ, vel favoris concedatur, quia etiam privilegium rigoroſum eſt gratia, & favor, & tunc generica verba ex materiæ qualitate, & intentione loquentis determinantur ad talem ſpeciem gratiæ, vel favoris, quia beneficium Principis latè eſt interpretandum, capit. *olim*, de verbor. ſignification. ergo multo magis ad illam ſpeciem eſt trahendum, quæ neceſſaria fuerit, ut non ſit illuſorium; eſſet autem illuſorium, ſi eſſet inutile. Confirmatur, quia privilegium eſt quædam lex privata; ergo ita ferri cenſenda eſt, ut valeat, non ut pereat, ſicut in ſpecie de privilegio dicitur in capit. *inter dilectos*, verbo *cæterum*, de fide inſtrumen. ubi Gloſſ. & in dicto cap. *in his*, alia jura referunt.

5. *2 Concluſ.*

Tertiò dicendum eſt ſi jus commune ſit qualificatum per ſpecialem clauſulam reſiſtentem privilegiis, ſeu derogantem, & revocantem illa, neceſſe eſt, ut in forma privilegii fiat mentio talis juris, vel in ſpecie, vel ſub clauſula generali ſufficiente ad derogandum illi juri ſic fortificato, alias privilegium non valebit contra illud jus, etiamſi reddatur fruſtraneum, & invalidum. Hanc aſſertionem ponit Felinus ſupra limi-

6. *3 Concluſ.*

Felin. Cardin. limitando ſuperiorem aſſertionem; in illius tamen probationem ſolum adducit Cardin. in Clement 1. de cenſib. q. 3. Idem ſumi poteſt ex *Bart.* Bart. in Extrav. *ad reprimendum*, §. *non obſtantibus*, n. 4. Ratio reddi poteſt quia plus neceſſarium eſt ad derogandum legi firmiùs ſtabilitæ, quam aliis communi modo latis, & quia clauſula derogatoria addita priori legi aliquid operari debet, ergo ſaltem hoc operatur, ut non tam facile derogetur tali legi per privilegium ſimpliciter conceſſum. Item juxta hanc aſſertionem poſſet intelligi prior ſententia, & c. *reſcripta*, 25. q. 2. quæ eſt lex Codicis tit. de precib. Imper. offer. *c. reſcript.* dicens, *Reſcripta contra jus elicita ab omnibus judicibus præcipimus refutari*. Nam licet intelligi poſſint hæc verba de reſcriptis ad lites, tamen Archid. de privilegiis intelligit, & de ſe generalia ſunt, poſſunt autem optime intelligi de privilegiis, quæ ſunt contra jus expreſſè reſiſtens, & refutans ſimilia privilegia. Sicut ſupra dicebamus, illa privilegia eſſe propriè contra Conc. Trident. quæ ſunt contra leges Concilii habentes clauſulam derogantem expreſſè talibus privilegiis. Sed objici poteſt contra hanc aſſertionem ratio facta pro præcedenti, quia tunc privilegium Principis eſſet inutile, & nullius valoris, quod eſt contra principia juris ibi allegata. Reſpondeo, negari non poſſe, quin in multis caſibus privilegia etiam à Principe conceſſa poſſint eſſe inutilia ob aliquem defectum ſubſtantialem; unde non poteſt hoc eſſe contra principia juris, quod beneficia Principum permanentia eſſe debent, & late interpretanda, & ſimilia, quæ intelligenda ſunt, quatenus ſecundum rectam rationem, & alia principia juris ſuſtineri poſſint. In illo ergo caſu concedo, in tali privilegio eſſe ſubſtantialem defectum, & ideo inutile eſſe ſibique imputet, vel qui impetravit, quia non ſatis declaravit legis reſiſtentiam, imo præſumitur ſubreptionem aliquam commiſiſſe, vel etiam ſibi imputet qui conceſſit; quia non ſatis voluntatem ſuam explicavit: nam eo ipſo præſumitur illam non habuiſſe, neque ex certa ſcientia, & plena advertentia tale privilegium conceſſiſſe.

7. *De conjectura Panor. & quando habet locum.* Atque ita in ſpecie hujus aſſertionis habet locum conjectura Panormitani, quod præſumitur Princeps quando hoc modo talia concedit privilegia, per importunitatem, & conſequenter per inadvertentiam illa conceſſiſſe. Secus vero eſt juxta tenorem præcedentis aſſertionis, quia cum morale, & regulare ſit, ut privilegium aliquid concedat contra ordinarium jus, nulla inde præſumptio ſumitur, quod Princeps apertè concedens privilegium, per importunitatem, aut incogitantiam, contra aliquod jus ſimplex, & ordinarium illud conceſſerit: imo potius præſumitur, illud non ignoraſſe, & nihilominus privilegium contra illud concedere voluiſſe. Solum ergo ſupereſt, ut reſpondeamus ad *c. ex parte*, Ad quod aliqui reſpondent illud privilegium fuiſſe contra legem Concilii, & ideo non valuiſſe ſine clauſula expreſſè illi derogante, ut *Non obſtante*, &c. quia lex conciliaris habet hoc privilegium, ut virtute cenſeatur habere clauſulam reſiſtentem futuris privilegiis, etiamſi illam non exprimat. Sed contra hoc eſt, quia ad ſummum hoc procedit in Conciliis generalibus. Concilium autem Lat. ſub Alex. cui privilegium illud repugnabat, generale non fuit. Quod ſi dicatur æquiparari in hoc generalibus per aſſiſtentiam Papæ, & multitudinem Epiſcoporum, qui illi interfuerunt: hæc profectò nimia ampliatio eſt illius regulæ. Eo vel maximè quod nec de legibus Conciliorum generalium eſt ſolidum illud principium, quando illæ leges non habent expreſſam clauſulam repugnantem privilegiis, ut ſupra viſum eſt, & ſpecialiter dictum eſt de decretis Concilii Trid. Unde aliter reſpondet ſupra Felin. cum Innoc. ibi non reprobari privilegium, tantum quia non faciebat mentionem legis Concilii, ſed ratione materiæ, quia videbatur eſſe parum conſentanea bonis religioſorum moribus. Unde cum eſſet etiam contra jus, & illius derogationem non contineret, ſuſpicionem ſurreptionis generabat, & nihilominus non tanquam invalidum, aut ſurreptitium rejectum eſt, ſed à Pontifice fuit revocatum tanquam minus conveniens. Et ita poteſt ille textus potius in contrarium, & pro noſtra ſententia induci.

c. ex parte. *Felin. Innoc.*

8. *Quando prævaleat privilegium contra prius privilegium inſertum in corpore juris.* Ex quibus conſequenter ſequitur, privilegium conceſſum contra prius privilegium inſertum in corpore juris, prævalere contra illud, etiamſi ſpecialem mentionem illius non faciat, dummodo in privilegio priori non ſit ſpecialis clauſula reſiſtens contrariis privilegiis. Hoc corollarium eſt contra aliud Panormitani, & ſequitur ex eodem fundamento, quia de privilegio inſerto in jure communi idem fertur judicium quoad ſcientiam, vel ignorantiam, quod de ipſo jure communi, ut ipſe Panorm. aſſumit, *Panorm. Hoſtienſ. Joan. And.* & tradunt Hoſt. & Joann. Andr. in c. *ex parte*, 1. de decim. ergo regulæ datæ de jure communi procedunt etiam de privilegiis in ipſo inſertis. Sicut ergo præſumitur Princeps concedere privilegium ex certa ſcientia contra jus commune, ita etiam debet præſumi de privilegio juri communi inſerto. Et ita ſentiunt communiter juris canonici interpretes in dicto cap. 1. de reſcript. & ſumitur ex Gloſſa in cap. *ut circa*, de elect. in 6. verbo, *corporali*, & Domin. ibi, & aliis relatis à Fel. in dicto c. 1. n. 11. & 12. Qui omnes docent, contrarium eſſe dicendum de privilegio particulari extra jus commune exiſtente, nam contra illud non prævalebit privilegium poſterius, niſi clauſulam, *Non obſtante*, vel ſimilem derogantem contineat, ex eodem fundamento cum proportione applicato, quia tale privilegium nullo modo pertinet ad commune jus, ſed vel ad factum, vel ad jus privatum, quod Princeps facile ignorare præſumitur, juxta cap. 1. de conſtit. in 6. & ideo non cenſetur Princeps habuiſſe voluntatem derogandi illi, quando id ſufficienter non declarat. Et eadem ratione idem dicendum eſt de jure acquiſito tertii, quia eam præjudicium illud ad factum pertinet, quod Princeps ignorat; & ideo non præſumitur, velle illud niſi expreſſè declaret, & ideo privilegium non operabitur cum tali præjudicio. Limitandum tamen eſt, niſi materia privilegii talis ſit, ut intrinſecè ſecum afferat præjudicium hujuſmodi: tunc enim non habet locum præſumptio ignorantiæ, ut conſtat. Tamen in eo caſu limitandum eſt privilegium, ut noceat quam minimum fieri poſſit. Quæ doctrina ſumitur ex c. *ſuper eo*, de offic. de leg. adjuncta Gloſſa ibi, verb. *intentionis*, cum his, quæ ibi notantur à Doctoribus, & ab Ab. in ca. pen. de Cler. non reſid. Fel. in d. ca. *cum nonnulli*, in reg. 2. fallen. 2. in fin. & fallen. 4. limit. 2. ubi plures alios allegat, & infra tractando de interpr. privilegii aliquid addemus.

Cap. 1. de reſcript. Gloſſa.

Ca. ſuper eo. Gloſſa. Abbas. Felin.

CAPUT XV.

De forma privilegii, quod vocatur, Ad inſtar.

1. QUæ hactenus diximus de forma privilegii, communia fere ſunt omnibus privilegiis; nunc vero explicandæ ſunt nonnullæ ſpeciales formæ concedendi privilegia, & in primis occurrit illa, à qua ſolet aliquod privilegium *ad inſtar.* appellari. Quia nimirum unum privilegium per ſimilitudinem, vel æquiparationem ad aliud, alicui prius datum, alteri conceditur. Unde ut clarum ſupponimus eſſe poſſibilem hanc privilegii formam, tum quia non ſolum res, ſed etiam nomen ſumitur ex l. *omnia*, 34. C. de Epiſc. & cler. tum etiam quia per ſe videtur res manifeſta. Nam (ut diximus) de ratione privilegii tantum eſt, ut Princeps ſufficienter declaret voluntatem ſuam, poteſt autem illam declarare, vel ſpecialiter omnia explicando, vel uno verbo generali cum relatione ad aliud, in quo omnia diſtinctè continentur. Nam & ad præceptum,

&

& ad teſtamentum, vel donationem, imò & ad ipſam ſacramentalem conceſſionem poteſt ſufficere hic relationis modus, ut ſi pœnitens uno verbo ſe accuſet de omnibus, quæ cum ſacerdote extra conceſſionem communicavit. Et hoc etiam confirmat uſus, ut patet ex cap. 2. de privil. in 6. ubi licet non ponatur expreſſe particula *ad inſtar*, ponitur æquivalenter per particulam *talibus*, & per particulam *ſicut illi*: ſimile exemplum eſt in l. *ad ſimilitudinem*, C. de advo. diverſ. judi. & in aliis, quæ Mand. refert tractatu de priv. ad inſt. qu. 3.

2. *Quid ſignificet vox, ad inſtar.*

Inquirunt autem Juriſperiti, quid ſignificet vox illa *ad inſtar*, nam quidam volunt ſignificare idem, quoad ſimilitudinem, alii ad æqualitatem, alii dicunt, utramque habere ſignificationem, vel etiam plures, ut latè expendit Horat. Mandoſ. ſupra q. 1. Omiſſis tamen aliis uſibus illius vocis, exiſtimo in præſenti materia idem eſſe privilegium ad inſtar alterius, quod eſſe ad imitationem alterius, ſeu reſpicere illud tanquam exemplar, ad cujus imitationem fit. Quod ex citata lege & ex communi modo concipiendi omnium ſatis conſtat. Quia vero hæc imitatio exemplaris interdum eſt propria, interdum metaphorica, aliquando adæquata, aliquando deficiens: dicendum eſt, per illud *inſtar*, ſignificari propriam, & adæquatam limitationem ita ut menſuratum adæquetur menſuræ, & nec ſuperet illam, nec ab illa deficiat. Probatur, quia ſi non eſſet propria imitatio non eſſet univoca, ſed analoga, vel æquivoca conceſſio; & ſi non eſſet adæquata, eſſet incerta & ambigua, & ita utroque modo eſſet inutilis, vel ambigua conceſſio. Privilegium ergo *ad inſtar*, concedit omnem favorem, & gratiam formaliter contentam in ſuo exemplari, & in eodem ſenſu, in quo in exemplari continetur, & cum eadem extenſione, vel reſtrictione, & non majori, neque minori, quia hoc totum ſpectat ad propriam, & adæquatam imitationem, eſtque neceſſarium, ut privilegium ſit utile & certum. Et hoc ſenſit clarè Navar. in com. de Jubileo, not. 26. num. 2. cum Bald. in l. *omnia*, C. de Epiſc. & cler. idem confirmat, & locupletat variis exemplis Mandoſ. ſupra quæſtion. 4. & in ſequenti capite amplius explicabitur, & ſolvetur difficultas, quæ hic occurrere poterat.

3. *An auctio exemplari per novas conceſſiones augeatur, & è converſo.*

Primo enim de hoc privilegio quæritur, an auctio exemplari per novas conceſſiones *ad inſtar* augeatur, & è converſo. Ut v. g. ſi Complutenſi Academiæ conceſſa ſunt privilegia *ad inſtar* Salmanticenſis Academiæ, an facta nova acceſſione privilegiorum univerſitati Salmanticenſi, intelligatur facta Complutenſi, vel è contrario. Hanc quæſtionem quoad priorem partem proponit Bald. in dicta leg. *omnia*, refertque opinionem cujuſdam Guliel. negantis, privilegium *ad inſtar*, augeri ad augmentum exemplaris, quam veram eſſe exiſtimo, preciſè ſtando in vi privilegii *ad inſtar*, quia quatenus tale eſt, dicit reſpectum imitantis aliud, dicitur autem aliquid fieri ad imitationem ejus, quod jam exiſtit, ſeu prius factum eſt: non ejus, quod futurum eſt. Et moraliter loquendo, qui concedit privilegium *ad inſtar*, de illo tantum cogitat, quod eſt alteri conceſſum, non de futuris. Confirmatur à ſimili ex leg. *in teſtamento*, 2. ff. de condit. & demonſtrat. Nam ſi teſtator jubeat fieri ſibi monumentum ad inſtar alterius, quod eſt in tali loco, licet poſtea quod poſitum fuerat in exemplum, augeatur, & perficiatur, non tenebitur hæres alterius vel augere quod ipſe fecit, vel imitari aliud prout auctum fuit, ſed prout erat tempore conditi teſtamenti, quia teſtator de illo tantum cogitavit; ergo ſimiliter in præſenti. Nec obſtabit dicta l. *omnia*, dicens, *Omnibus privilegiis, quæ eadem ſancta Eccleſia vel nunc adipiſcitur, vel poſtea merebitur.* Quin potius hæc verba confirmant dictam reſolutionem: nam ut illud privilegium extenderetur ad futura, oportuit exprimi in lege; nam ſi ſolum diceret, *Concedimus hoſpitali privilegia ad inſtar Eccleſiæ majoris*, ſolum fuiſſet intelligendum de Eccleſia majori quoad privilegia, quæ habebat: ergo ex vi particulæ, *ad inſtar*, non poteſt fieri illa extenſio, niſi exprimatur vel ſaltem declaretur, mentem concedentis eſſe, ut locus privilegiatus *ad inſtar*, ſemper, & in omni tempore futuro ſit æqualis in privilegiis alteri loco: tunc enim iſto aucto augebitur etiam ille, ut ſervetur æqualitas. Et hoc docuit etiam Baldus ſupra, & Panormitan. in cap. ult. ne cler. vel monach. n. 5. & Mandoſ. quæſtion. 9. dicens eſſe communem omnium opinionem.

Et inde à fortiori deciditur altera pars: nam licet exemplatum augeatur novis privilegiis, non ideo gaudebit illis exemplar, quia ſunt ſimpliciter diverſa, & in privilegiis non habet locum extenſio per æquiparationem, vel ſimilitudinem rationis. Item exemplar non habet habitudinem ad exemplatum, licet hoc ad illud referatur, quia eſt illa relatio non mutua, nec etiam exemplatum eſt cauſa ſui exemplaris, & novum privilegium, quod ei additur, nullo modo datur per reſpectum ad exemplar; ergo non eſt cur redundet in ipſum exemplar. Quin imo licet in privilegio *ad inſtar*, contingat aliquando extendi ad futura, quia in eo exprimitur, vel de ſervanda ſemper æqualitate ſufficienter diſponatur: hoc non poteſt uſu venire reſpectu exemplaris, niſi nova conceſſio illi fiat, ſeu declaretur, ut illa æqualis ſemper ſit reciproca. Nam cum privilegium priori loco conceſſum anteceſſerit ſine ullo reſpectu ad poſterius, non poteſt mutari propter mutationem ſubſequentis. 4.

Secundo quæri poteſt, an abrogato, vel quomodolibet amiſſo, aut deſtructo exemplari intelligatur revocatum, amiſſum, vel deſtructum privilegium *ad inſtar*: Reſpondeo, non cenſeri revocatum. Ita docet Bald. ſupra, cum eodem Gulielm. Panormitan. num. 6. & Mandoſ. quæſtion. 6. & Navarr. ſupra num. 8. Et ratio eſt clara, quia privilegium *ad inſtar* in re ipſa eſt diſtinctum à ſuo exemplari, & non eſt correlativum ejus, neque ab illo pendet in conſervari, quia verba privilegii abſoluta ſunt, ut ſupponimus, & ex vi particulæ *ad inſtar*, non ſequitur talis dependentia. Imò in rigore loquendo, privilegium, quod ponitur in exemplum, non eſt propria, & per ſe cauſa alterius, ſed ponitur tantum ad determinandam ſignificationem generalium verborum, quibus privilegium *ad inſtar* conceditur: facta autem illa determinatione, & cognita qualitate, & modo privilegii ſic conceſſi, nulla ratio dependentiæ inter illa privilegia relinquitur: & quamvis demus, illam eſſe propriam cauſalitatem exemplarem, hæc non eſt talis, ut ab exiſtentia exemplaris pendeat exemplatum, poſtquam factum eſt: ſic enim videmus, multas res, vel ædificia fieri inſtar aliorum, quæ poſtea manent, licet exemplaria deſtruantur. Igitur deſtructo loco, ad cujus inſtar alius privilegium accepit, durat privilegium conceſſum poſteriori loco, etiamſi in priori deſtructum ſit. Multoque magis revocato privilegio ad inſtar, non revocatur aliud, ad cujus inſtar conceſſum fuerat, quia eſt omnino prius, & abſolutum, atque independens à poſteriori. Et ex hoc principio infert Pan. ſupra, quando conceditur privilegium ad inſtar alicujus juris, vel poteſtatis, licet poſtea reſtringatur exemplar, non propterea reſtringi privilegium ad inſtar. Exemplum ponit in Clemen. *dudum*, de ſepul. ubi declaratur privilegium abſolvendi conceſſum mēdicantibus, legitimè præſentatis, ſeu approbatis ab Epiſcopis extendi ad omnes caſus, præterquam ad eos, qui reſervantur à jure reſpectu parochorum. Ait enim quod licet poſtea Epiſcopi caſus reſervent parochis ſibi ſubjectis, nihilominus privilegium religioſorum non reſtringetur, quia eſt conceſſum ad inſtar illius poteſtatis, quam habebant Curati eo tempore, quo privilegium fuit conceſſum. Quæ ſententia ſatis communis eſt, & fortaſſe vera, ut latè proſequitur Emman. Roder. tom. 1. regular. quæſt. q. 61. art. 2. & de illa ſuo loco dicemus. 5. 2. *Quæſitum.*

Nam

Nam propria ratio (ut opinor) non ex tempore conceſſionis, ſed ex illa particula *à jure* ſumenda eſt: reſervatio enim particularis Epiſcopi non eſt à jure, & ideo non obſtaret, etiamſi antea eſſet; & ita non rectè ibi accomodatur præſens reſolutio ex ratione privilegii ad inſtar.

6. 1. *quæſitum cum reſponſione.*

Sed quid, ſi contingat concedi privilegium ad inſtar, & poſtea nullum inveniri privilegium in loco, aut perſona, vel corpore, ad cujus inſtar alteri eſt privilegium conceſſum. Reſpondeo, tale privilegium ad inſtar ex vi illius generalis clauſulæ nihil operari; neque eſſe validum, ſi in eo nihil aliud exprimitur, & exemplum non invenitur. Hæc eſt communis ſententia Doctorum, quos ſtatim referam, & ratio eſt evidens, quia illa conceſſio generalis manet incerta, & non poteſt ad particularia determinari; ergo eſt inutilis, quia actiones morales, & humanæ ſunt circa particularia. Et confirmatur à ſimili ex l. *ſi ſic legatum*, 75. §. *ſi mihi*, ff. de legat. 1. ibi, *Si quantitas non ſit adjecta, evidenti ratione nihil debetur, quia non apparet, quantum fuerit legatum.* Dicens, tunc prudenti arbitrio determinari poterit modus, & quantitas, vel qualitas privilegii, conſiderata conditione materiæ, & perſonarum, & conjectata mente concedentis: ſic enim in dicta le. *in teſtamento*, dicitur, ſi teſtator juſſerit, ſibi monumentum fieri inſtar alterius exiſtentis in tali loco, & ibi nullum monumentum inventum fuerit, non obligari hæredem ad faciendum monumentum ſimile altari, obligari tamen ad faciendum monumentum decens juxta vires hæreditatis, & conditiones defuncti. Reſpondetur in præſenti materia non habere locum hoc arbitrium ſine recurſu ad eum, qui privilegium conceſſit, quia ad illum ſpectat, & non ad alium quod non habet locum in teſtatore, qui poſt mortem non poteſt mentem ſuam interpretari: auctor autem privilegii ſemper id poteſt, quia licèt perſonæ mutentur ſemper eadem cathedra perſeverat, quia ſedes non moritur. Item in caſu illius legis conſtabat ſatis de voluntate illius teſtatoris, quoad legati ſubſtantiam, determinatio vero quoad modum non fuit ita dependens ab exemplari ex mente teſtatoris, ut illa deficiente, fuerit omittenda principalis voluntas, quia nec illa poſita fuit ut neceſſaria conditio, nec eſt ulla conjectura ad id præſumendum, juxta ea, quæ in ſimili late dixi l. 4. de vot. c. 7. & 8. At vero in præſenti materia ſubſtantia privilegii ad inſtar tantum generaliter conceſſi omnino pendet ab illo exemplari, ſeu ex termino, ad quem fit relatio, & ideo non poteſt determinari per privatum arbitrium, ſed poteſtatem concedentis requirit.

l. *teſtamento.*

7.

Dixi autem, hoc eſſe intelligendum, quando privilegium ad inſtar tantum generatim loquitur, non declarando ſpecies favorum, vel gratiarum, quia ſi illæ exprimantur ſpecificè cum relatione ad aliud, verbi gratia dicendo, concedimus univerſitati Conimbricenſi tale, & tale privilegium, ſicut Salmanticenſis eis fruitur; in eo caſu licet exemplar non ſubſiſtat, ſeu licet Academia Salmăticenſis talia privilegia non habeat, nihilominus privilegium illud ad inſtar erit validum, & habebit effectum ſpecificum in eo declaratum, illa vero clauſula, *ſicut*, &c. nihil operabitur, ſed valebunt talia privilegia prout de jure valere poſſunt, vel prout abſolutè ſonant, vel prout ſolent ſimilia intelligi, ac ſervari. Quæ ſententia ſumitur ex cap. *Abbate*, de verborum ſignificationibus ubi privilegium ſub hac forma conceſſum, *Concedimus vobis hanc facultatem, vel hoc jus eligendi, &c. ſecundum antiqui temporis morem*, non conditionale, ſed abſolutum eſſe dicitur, ac proinde ſubſiſtere, licèt de illo antiquo more non conſtet, quando de ſpecie favoris, & privilegii conſtat. Et hæc eſt ratio à priori hujus reſolutionis, quia illa particula relativa *ad inſtar*, vel *ſicut*, aut alia æquivalens, non eſt conditionalis, ſed exemplificativa (ut ſic dicam) ſeu demonſtrativa, ut jura civilia loquuntur: & ideo non ſubſiſtente exemplari valet privilegium, quia nec determinatio privilegii pendet ex exemplari, quia (ut ſupponitur) ſatis definita, & ſpecifica eſt conceſſio, nec etiam voluntas concedentis pendet ex illo exemplo, quia non eſt conditionata, ſed abſoluta, & diſpoſitiva, ſolumq; videtur additum illud exemplum ad majorem explicationem, vel de nova videatur conceſſio. Atque ita ſenſit Gloſſa ult. in c. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. quam Bart. ſequitur in Extrav. *ad reprimendum*, verb. *prout*, & in l. *admonendi*, ff. de jur. jur. & in l. *eum qui*, §. *Julianus*, ff. de conſtit. pecun. & aliis locis, quos cum aliis auctoribus refert, & ſequitur Felin. in dicto capit. *quoniam Abbas*, num. 11. & Mandoſ. ſupra qu. 5. qui variis exemplis hoc confirmant, & exornăt, quæ ibi videri poſſunt. Addit vero Felinus cum Bald. ſupra, non ſolum valere tunc privilegium, verum etiam quodammodo magis eſſe abſolutum, quando exemplar non comparet, quã ſi inveniretur, quia ſi inveniatur, debet ſecundum illud limitari ex vi illius relationis ad inſtar; ſi tamen non inveniretur, tunc abſolutè accipietur, ac ſi non eſſent verba illa appoſita. Quod non debet videri abſurdum: nam etiam poſſet privilegium ad inſtar ampliari juxta exemplar, ſi invenietur, & ſine illo non poterit, & ita æqua eſt conditio ex utraque parte. Non defuerunt tamen auctores, ſentientes in eo caſu privilegium nihil operari, quos ſupra refert Mandoſa. Sed non video fundamentum urgens, & ideo illos omitto.

c. *Abbas.*

Gloſſa in ca. quoniam Abbas. Bart.

Felin. Mandoſ.

Bald.

Præterea quæri ſolet circa hoc privilegium ad inſtar, an poſſit valere contra eum, ad cujus inſtar conceſſum eſt. Verumtamen generalis quæſtio infra tractanda eſt, an privilegiatus gaudere poſſit ſuo privilegio contra pariter privilegiatum, ubi regulam illam, vel negantem, vel affirmantem explicabimus. Nunc ergo ſolum dicimus, privilegiatum ad inſtar, computandum eſſe tanquam æquè privilegiatum cum ſuo exemplari, ad cujus inſtar privilegium accepit, quantum ad ea, quæ ex ſimili privilegio illi competunt quia, ut dixi, illa privilegia æqualia ſunt, & tam exemplatum, quam exemplar ſimpliciter, ac per ſe conceditur. Poterit ergo poſterior privilegiarius ſuo privilegio uti contra priorem in his, & eo modo, quo privilegiatus gaudet privilegio contra pariter privilegiatum, non vero in aliis: quæ vero illa ſint, inferiùs dicemus, tractando de effectibus privilegii.

8. *An privilegium ad inſtar poſſit valere contra eum ad cujus inſtar conceſſum eſt.*

Tandem occurrit hoc loco interrogare, an hoc privilegium ad inſtar ſufficienter cenſeatur concedi per talem verborum formam, *Concedimus tibi dignitatem, vel cathedram, aut rem ſimilem, prout tuus prædeceſſor illam habuit*, Interdum enim, ut in facti contingentia in hac univerſitate vidimus, prædeceſſor habuit cathedram cum jur. ordinario, adjuncto privilegio, & ſucceſſori conceſſa fuit ſub prædicta verborum forma: ideoque meritò dubitatum fuit, an illa verba contineant in eo caſu privilegium *ad inſtar*, necne. Quibuſdam placet pars negans, quia illa verba limitanda ſunt ad ea, quæ anteceſſori competebant jure ordinario, & non ſunt extendenda ad ea, quæ habebat ex privilegio perſonali, quod cum perſona fuit extinctum. Ita ſentit Barboſ. in l. *quia tale*, ff. ſolut. matrim. num. 1. & citat Gloſſ. in l. *hæres in omne*, 37. ff. de acquir. hæred. & ibi Angel. Roman. & Jaſon in lib. 1. conſilior. conſil. 20. Et probat, quia hæres, licet repræſentet perſonam defuncti, & ſuccedat in omnia jura ejus, nihilominus non ſuccedit in perſonalibus privilegiis: nam hæc cum perſona extinguũtur, ut ex ſuperioribus conſtat, ergo ſimiliter quando conceditur alicui cathedra, vel dignitas cum omnibus, quæ prædeceſſor habebat: non intelliguntur conceſſa, quæ habebat ex perſonali privilegio, & extraordinario jure. Atque ita verba illa non habent vim privilegii ad inſtar. Et ad hoc confirmãdum multa adducit Barboſ. ex variis legibus, & doctrinis eorundem interpretum, quas non directè, ſed per æquiparationem inducit. Ex quibus tandem concludit, neceſſarium eſſe, ut exprimatur

9. *Aliud quæſitum circa idem.*

Barboſ. Gloſſa. Angel. Roman. Jaſon.

matur in concessione, ut succedat quis in his, quæ competebant prædecessori ex privilegio personali, & tunc ait, ad successorem pertinere, quæ anteceſſori ex privilegio competebant non ex persona ejus, sed ex nova concessione. Et ad hoc allegat l. *stipulatio ista*, §. *sed si quis*, ff. de verb. obl. & l. *repeti*, in princ. ff. quibus modis usus fruct. amittatur.

10. Veruntamen ex hac ultima assertione, quæ verissima est, & clarissima, enervantur omnia quæ ad probationem prioris resolutionis afferuntur. Aliud enim est loqui de translatione omnium jurium, quæ vel naturali, & ordinaria successione, vel per legatum, vel aliam donationem privatam fit, aliud v. est loqui de concessione facta à Principe. Nam de priori modo translationis loquendo, manifestum est, clausulam universalem non extendi ad privilegia personalia, & successionem jure ordinario, vel ex propria voluntate possidentis factam, non comprehendere privilegia personalia, quia nec est in potestate possidentis illa transferre, nec in illis potest esse propria successio, cum per mortem habentis extinguatur. Et ad hoc genus translationis, vel successionis spectant omnia, quæ pro exemplis, & similibus adducuntur. Tale enim est illud de successione hæredis in omnia jura defuncti. Item illud de dispensatione, ut unus succedat in omni jure alterius, quæ non intelligitur de his, quæ habebat jure extraordinario. Quæ ideo vera sunt, quia dispositio loquens per verbum succedendi, eo ipso limitatur ad jura, in quibus succedi potest, & similiter dispositio constituens jus ordinarium succedendi in aliquo munere intelligitur de tali munere secundum omnia, quæ jure ordinario illi competunt, qua ratione Capitulum succedens Episcopo, sede, vacante, non succedit in his, quæ illi competunt ex delegatione, juxta c. *verum*, de foro competent. & tradit Panormit. in c. *cum olim*, circa finem, de majorit. & obedien. At vero in casu quem tractamus, termini sunt longè diversi. Quia non agitur de successione, sed de nova concessione, non privata voluntate facta, sed Principis, qui potuit tale privilegium concedere anteceſſori, & potest illud in successore continuare, si velit, in quo omnes convenimus, & solum inquirimus, an per illa verba, *Concedimus tibi munus, vel cathedram sicut anteceſſor tuus illam habebat*, censeatur concedi privilegium anteceſſoris, vel (quod perinde est) aliud ad instar illius. Et quoad hoc nihil planè videntur probare illa exempla, nec generalia principia in aliis terminis loquentia. Nec etiam ostensum est, cur illa verba sint restringenda ad sola jura ordinaria talis muneris, & non comprehendant etiam illa, quæ ex particulari privilegio anteceſſori data sunt, cum supponamus utraque pendere à voluntate ejusdem Principis concedentis, & utraque possint commodè sub illis verbis comprehendi, & alioqui regula generalis sit, beneficia Principis latè esse interpretanda.

t. verum. Panorm. c. cum olim.

11. *Oppugnatur regula Barbosæ.* Quapropter mihi non placet regula illa generalis, & absoluta, quam Barbosa ponit, & in casu supra commemorato contrarium in praxi censui, duplici adhibita consideratione, quam nunc etiam propono, & pro regula habendam censeo. Primò circa verba concessionis, per quæ non solum res, seu munus conceditur, sed expressè additur, *prout anteceſſor id habuit*, seu, *cum omnibus juribus*, *quæ prædeceſſor habuit* considerandum est, an talis forma verborum sit ordinaria in omni provisione talis muneris, vel cathedræ, &c. quoties ex gratia Principis donatur, ita ut semper in illa addatur illa æquiparatio ad anteceſſorem, quocunque modo munus illud habuerit, id est, sive cum privilegio, sive absq; illo, vel potius illud additum *prout*, &c. sit extraordinarium, & speciale. Nam in priori casu procedit prior sententia, tunc non censeri concedi per illa verba specialia privilegia, propter fundamenta dictæ sententiæ, addendo, tunc nullum esse verbum in rigore significans privilegii concessionem cum per illa eadem verba significari soleat provisio rei cum jure suo ordinario, ut communiter esse solet in prædeceſſoribus. At vero quando forma concessionis specialis est, & extraordinaria, magna præsumptio est continere privilegium *ad instar*, & illud additum, *prout*, &c. positum esse propter privilegium anteceſſoris, quod voluit Princeps etiam successori concedere, non jure successionis, sed gratia æquiparationis, quam ipse Princeps facere voluit. Ratio est, quia tunc cessant omnes præsumptiones contrariæ sententiæ, cum illa non sit successio, nec ordinaria dispositio: & aliunde accrescit magna ratio credendi illa verba non fuisse addita superfluè, & sine ullo effectu: nullum autem habent, si ad privilegium prædeceſſoris non referantur; ergo non propter aliam causam posita sunt.

Augebitur autem maximè hæc conjectura, si addatur secunda de qualitate privilegii. Nam 12.
si non contineat præjudicium tertii, sed favorem Principis, tunc maxime cavendum est, ne verba privilegii inania reddantur. Quando enim privilegium fuerit odiosum, & aliis præjudicium afferens, vel bono communi, tunc major est licentia restringendi verba, etiamsi ex parte non habeant effectum propter aliquam conditionem subintellectam, & non impletam, ut quod voluerit Princeps concedere omnia jura ordinaria, & extraordinaria, quæ aliis non præjudicant. At vero quando privilegium est simpliciter favorabile, & potest habere justam causam, & rationem, dici non potest, illa verba esse addita sine ullo effectu, vel intentione Principis, & ideo sicut extraordinaria sunt, ita etiam aliquid ultra jus ordinarium concedunt, quod esse non potest, nisi æquiparatio in privilegio cum anteceſſore fiat; ergo hoc concedunt, & hoc est privilegium ad instar.

CAPUT. XVI.

De communicatione privilegiorum, & eorum collatione cum privilegiis, ad instar.

1. ALia forma concedendi privilegium esse solet per communicationem privilegii alteri prius concessi, quæ est valde usitata, præsertim in privilegiis religionum, ut constat ex compendiis eorum, & ex his, quæ latè refert Emman. Roder. 1. tom. quæst. 55. per totam. Circa quam formam concessionis in primis clarum est, efficaciam ejus in hoc consistere, quod jus uni concessum per aliquod privilegium, alteri etiam conceditur per quandam extensionem, vel certe per quandam multiplicationem talis privilegii: ut nomine communicationis significari videtur. Ad intelligendum autem, qualis, & quanta sit hæc communicatio, verba indulti attentè pensanda sunt, tum ex parte ejus, cui communicatur, tum denique ex parte modi, quo communicatur, & in his omnibus ferè observandæ sunt generales regulæ de interpretatione, ampliatione, vel restrictione privilegiorum, quæ in superioribus tactæ sunt, & in sequentibus tradentur. Solet autem specialiter quæri, an communicatio privilegiorum, quæ religionibus aut religiosis concedi solent, intelligatur fieri de privilegiis concessis de religionibus ipsis, vel de concessis etiam particularibus domibus, aut personis. Sed in hoc nihil certius dici potest, quàm ponderanda esse verba communicationis. Regulare autem est, ut communicari intelligantur privilegia concessa intuitu religionis, seu totius congregationis, juxta declarationem Leonis X. quæ refertur in supplemento Minorum. Aliqua vero sunt specialia privilegia, quæ concedunt communicationem in privilegiis etiam specialium domorum & hæc ipsa specialia privilegia per alias generales clausulas aliis communicantur, & ita poterunt cum proportione eodem favore gaudere, ut latius exponit Emman.

Emman. Roder.

Roman. Roder. man. Roder. 1. tomo q. quinquagesima quinta art. 18.

2. Sed explicare oportet, an hæc concessio privilegii per communicationem eadem sit cum concessione privilegii ad instar, soloq; nomine differant, vel si majorem habent differentiam, quæ illa sit. Aliqui enim hanc differentiã constituunt quod per privilegium *ad instar* non idem, sed distinctum privilegium conceditur, licèt simile: nam ipsa similitudo, & relatio, quam importat particula *ad instar*, hanc distinctionem requirit, ut constat etiam ex Dialectica. At verò per communicationem non aliud, sed idem privilegium conceditur ei, cui communicatur. Nam communicatio privilegii non est ejus multiplicatio, sed extentio, & quasi applicatio ejusdem privilegii ad plura subjecta.

3. *Mandos.* Hanc differentiam latè tractat Mandos. dicto tract. de privilegiis *ad instar*. q. 2. & illam non probat, ac meritò, modus quo rem explicat, mihi non placet, quia identitatem privilegiis ponit in utroque extremorum, & negat similitudinem inter privilegia, licèt illam ponat inter privilegiata. In primis ergo ait, per communicationem idem privilegium communicari, quia vis verbi communicandi hoc requirit. Et quia tenor concessionis per communicationem est hic, *Concedimus Minoribus* v. g. *communicationem privilegiorum, quæ habent Prædicatores*, in qua forma relativum *quæ*, refert substantiam, non accidentia. Item quia leges, quæ communicationem privilegiorum concedunt, plerumque per relativum identitatis illa concedunt, ubi late refert. Addit verò, idem esse in privilegio *ad instar*, & hoc quidem tollere similitudinem privilegiorum inter se, quia idem non est simile sibi, nihilominus tamen res privilegiatas fieri similes inter se, quia subjecta eandem qualitatem habentia similia sunt. Unde concludit, illam identitatem nihil obstare, quo minus privilegium communicatum sit privilegium *ad instar*, quia illud relativum *ad instar*, non dicit similitudinem inter privilegia, sed inter privilegiata.

4. Sed hoc non in jure est necessarium, nec per analogiam ad Philosophiam sustineri potest. Interrogo enim, quo sensu ducat in communicatione privilegiorum, idem privilegium præexistens in uno communicari alteri: aut enim loquitur de idenitate specifica, vel numerica. De numerica dici non potest, tum quia idem numero privilegium non potest simul esse in diversis subjectis, & æquè primò in singulis, privilegium autem communicatum tam proprie, & per se convenit ei cui communicatur, etiamsi in altero, sicut dictum est de Privilegio *ad instar*. Tum etiam quia tale privilegium durat, in eo cui communicatur, etiamsi in altero, in quo prius erat, amittatur, ut statim dicemus. Tum denique quia argumenta, quæ pro hac identitate fiunt ad summum probant specificam identitatem. Si autem de hac tantum sit sermo, cum illa identitate stat perfecta similitudo non solum inter privilegiatos, sed etiam inter privilegia ipsa, ut constat de quacunque identitate specifica inter qualitates, & ratione earum inter qualia, quatenus talia sunt. Ergo immeritò dicit ille Auctor, per communicationem, & per privilegium *ad instar*, concedi eadem privilegia, non autem similia: nam quæ illo modo sunt eadem, etiam similia sunt; sicut ergo privilegium *ad instar* non excludit identitatem, ita non excludit similitudinem.

5. *Particula ad instar, semper referre privilegia ipsa inter se, & non tantum personas privilegiatas.* Neque est verum, particulam *ad instar*, non semper referre privilegia inter se, sed tantum personas privilegiatas: nam potius privilegium *ad instar* dicitur tale propter habitudinem ad aliud privilegium, quod imitatur: ergo talia privilegia etiam sunt numero distincta, & unum est quasi exemplar alterius, & hoc est ad instar illius, ut ex supra dictis patet. Nec potest intelligi, quomodo privilegium detur uni ad instar alterius rei vel personæ, nisi illa sumatur formaliter ut affecta tali privilegio, ut in l. *omnia*. C. de sacrosc. Eccl. cum hospitalibus conceduntur privilegia *ad instar* Ecclesiæ primariæ, sine dubio intelligitur supponi Ecclesia ut talibus privilegiis affecta, & ita non solum hospitale fieri simile Ecclesiæ, sed etiam privilegium hospitalis effici simile privilegio Ecclesiæ, imò non aliter subjectum fit simile alteri, nisi efficiendo in eo formam, quæ sit similis formæ alterius. Per hoc ergo nulla differentia inter hæc privilegia explicatur.

Posset vero ulterius addi privilegium *ad instar* dicere similitudinem, non tamen perfectam, & exactam, sed per quandam imitationem, communicationem autem privilegii dicere integram, & totalem concessionem privilegii, & ideo dici potius identitatem, quàm similitudinem, potestq; hæc differentia confirmari ex quadam formula concedendi hanc communicationem, quam specialiter invenio in quadam Bulla Pii V. Societati nostræ concessa, cujus verba sunt, *Possint liberè, & licitè uti, frui, potiri, & gaudere* (sc. privilegiis aliarum religionum) *in omnibus, & per omnia, non solum ad illorum instar, sed pariformiter, & æquè principaliter. Absque ulla prorsus differentia, proinde ac si Societati, &c. nominatim, & specialiter, ac generaliter concessa fuissent.* Quæ verba supponunt, privilegium *ad instar* non esse pariforme suo exemplari, nec esse tam amplum, sicut privilegium per communicationem concessum, nec ejusdem rationis cum illo. Et confirmatur, quia privilegium communicatum est verum privilegium; privilegium autem *ad instar*, comparatione alterius est quasi fictum fictione juris. Unde Bald. ait, civem *ad instar*, seu ex privilegio, non esse legitimum & verum civem, sed similitudinarium; *Omnis autem similitudo* (inquit) *est quoddam figmentum rei, & non proprietas ipsa*, citat l. *sed si accepto*. ff. de jure fisci.

6. *Privilegium ad instar dicere similitudinem non perfectam sed ad imitationem: communicationem autem privilegii dicere exactam, sentiunt aliqui.*

Bald.

Veruntamen hic etiam modus dicendi non placet. Primò, quia dictum est privilegium ad instar absolutè concessum, extendi ad omnia, ad quæ suum exemplar extenditur, atque adeò de se dicere imitationem perfectam, & non tantam, adumbratam, vel fictam, cujus oppositum in hac differentia supponitur sine sufficienti fundamento, ut patebit, cum tamen illud efficaciter videatur probatum ratione supra facta, quod aliàs incerta esset, & fere inutilis concessio privilegii ad instar absolute, & sine alia explicatione: Quod si dicatur privilegium ad instar, licèt interdum sit perfectum posset interdum salvari cum imperfecta imitatione, Contra hoc est, quia illud solum habet locum, quando in privilegio explicatur. Hoc autem modo etiam communicatio potest esse imperfecta, & solum per quandam participationem. Quod si communicatio privilegii absolutè facta, & sine limitatione intelligitur de adæquata communicatione totius privilegii, etiamsi expresse hæc adæquatio non explicetur, quia si hæc licentia daretur, tota concessio esset incerta, & ambigua: ita etiam dicendum est de privilegio ad instar, propter eandem rationem; ergo in hoc potius æquiparantur, quàm differant: nam absolutè facta utraque est perfecta concessio: per additionem vero, & expressam concedentis voluntatem utraque potest limitari, & tantum ex parte, vel per imitationem imperfectam fieri.

7. *Oppugnatur prædictus modus dicendi.*

Unde etiam constat, non rectè adduci verba illa Pii V. ad differentiam prædictam confirmandam. Nam sicut ex illis verbis videtur colligi, privilegium ad instar posse esse inæquale, & secundum quid, ita etiam colligi poterit, communicationem privilegii non esse pariformem, neque æquè principalem, neque absq; ulla differentia, nisi hæc expresse declaretur in privilegio, quia cum hæ particulæ expresse addantur, insinuatur, sine illis non esse ita adæquatam communicationem. Quod si hoc falsum est, ut videtur probatum, dicendum necessariò erit, illud non colligi ex additione illarum particularium, quia non semper adduntur propter novum effectum, sed propter majorem explica-

8.

tionem ejuſdem effectus, & ad tollendam omnem tergiverſationem, & umbram eludendi privilegium. Imò etiam interdum multiplicantur hujuſmodi verba ad explicandum magnum affectum concedentis, ut patet de illis, *vti, frui, potiri, & gaudere, & in omnibus, & per omnia.* Idem autem dicendum erit de prædictis verbis reſpectu privilegii ad inſtar, ut expoſuit Mandoſ. dicta q. 2. n. 13. ubi ipſe refert alias privilegiorum formulas, quæ habent, *non ad inſtar, ſed pariformiter*, & miratur quomodo illa negatio cum adverſativa conjunctione ponatur, ac ſi illud non eſſet privilegium ad inſtar, vel ac ſi eſſe ad inſtar, & eſſe pariformiter eſſent oppoſita. In prædicta autem Bulla non legitur abſolutè *non ad inſtar*, ſed, *non ſolum ad inſtar*, quæ verba faciliorem habent explicationem: nam quia privilegium *ad inſtar*, latitudinem habere poteſt, & obſcuritatem, vel tergiverſationem, ſi ſolum ponatur, ideo ait Pontifex, concedere ſe privilegia dicta non ſolum *ad inſtar*, ſed etiam cum omni proprietate, & exaggeratione, ut magis ſtatim declarabimus.

Mandoſ.

9. *Notanda de privilegio, ad inſtar & per communicationem.*

Quapropter tam de privilegio *ad inſtar*, quàm de privilegio per communicationem diſtinctio aliqua præmittenda eſt, ut propriè, & univocè fiat comparatio. Primò ergo duobus modis intelligi poteſt privilegium eſſe *ad inſtar*; primò *ad inſtar*, alterius conditionis, ſeu proprietatis, quæ in exemplari non eſt ex privilegio, ſed ex naturali origine, vel ex antiquo, aut ordinario jure. Secundò poteſt privilegium eſſe *ad inſtar* alterius privilegii, vel privilegiati quoad jus, quod ex ſpeciali privilegio habet. Priori modo eſt verum, quod in quadam confirmatione ſupra ſumebatur, privilegium *ad inſtar* non conſtituere aliquid vere tale, quale eſt ſuum exemplar, ſed fictitione juris: ſic enim privilegium legitimationis dici poteſt *ad inſtar* legitimorum filiorum, non tamen facit vere, & realiter legitimum filium, ſed fictione juris. Et ſic etiam procedit quod dicebat Bald. civem ex privilegio non eſſe legitimum, & naturalem civem, ſed inſtar ejus, ſecundum quandam ſimilitudinariam rationem. Sicut etiam dicere ſolemus, privilegium nobilis non facere verè, & naturaliter nobilem, ſed civiliter fictione juris. Et cum eadem limitatione accipiendum eſt quod idem ait, omnem ſimilitudinem eſſe figmentum rei, & non proprietatem: eſt enim verum de hac ſimilitudine legali (ut ſic dicam) reſpectu rei naturalis; nam alioqui perfecta, & naturalis ſimilitudo in veritate & proprietate conſiſtit, imò ſi proprietas in utroque extremo legalis ſit, poteſt ſimilitudo eſſe omnino propria, & non tantum analoga, ut jam dicam. Poſteriori a. modo nos hactenus loquuti ſumus de privilegio *ad inſtar*, nimirum, quod datum eſt inſtar alterius privilegii, ſeu quod idem eſt, ad imitationem effectuum, & proprietatum, quæ in alio ſunt etiam ex privilegio: nam hoc modo loquuntur jura de privilegio *ad inſtar*, & hic eſt cõmunis uſus talis vocis: nam prius non ſolet vocari privilegium *ad inſtar*, ſed directum & (ut ita dicam) primarium, licet effectus ejus poſſit dici eſſe *ad inſtar* alterius effectus naturalis ſecundum analogiam, & fictionem juris. Hoc ergo privilegium *ad inſtar* non eſt fictum, ſed verum, nec inducit aliquid per juris fictionem, ſed verè, & propriè concedit quidquid aliud privilegium, quod eſt veluti exemplar ſuum, concedit, & ita inducit ſimilitudinem in privilegiis omnino propriam, & abſque aliquo figmento.

10. *Reſolutio auctoris.*

Juxta hanc ergo diſtinctionem dicendum eſt, privilegium propriè dictum *ad inſtar*, utique alterius proprii privilegii, non diſtingui à propria communitione privilegii, & hoc rectè probari rationibus factis. Privilegium autem vocatum *ad inſtar* propter ſolam imitationem alterius juris ordinarii, & quaſi connaturalis fundati in proprietate originaria, ſeu naturali illud meritò diſtingui à privilegio per communicationem, quia ibi non fit re vera communicatio privilegii, ſed conceditur per privilegium, quod alteri convenit ſine illo, vel ſi convenit ex privilegio, illud eſt jam factum quaſi connaturale propter antiquitatem originis, ut in nobilitate originaria, vel in jure civitatis ex antiquo domicilio, & ſimilibus. Et fortaſſe Pius V. in prædicta Bulla, quæ incipit, *Dum indefeſſæ*, ideo tam accuratè declaravit illam communicationem privilegiorum ordinum Mendicantium factam Societati, non eſſe tantum *ad inſtar*, quia in illa declaraverat, religionem Societatis Jeſu mendicantem eſſe, & ideo ne quis putaret, eſſe mendicantem ſolum ex privilegio, & fictione juris, & ideo concedi illi mendicantium privilegia, ſolum *ad inſtar* verarum mendicantium religionum, ideo expreſſit concedere ſe talia privilegia Societati pariformiter, & æque principaliter abſq; ulla prorſus differentia, quia nimirum inter verum, & fictum fictione juris ſemper relinquitur aliqua differentia; Societas autem non fictione juris, ſed verè religio mendicans eſt, & ideo æque principaliter, & ſine ulla differentia illi communicantur privilegia. *Pius V.*

11. Denique oportet alteram diſtinctionem adhibere ex parte communicationis privilegiorum, duobus enim modis fieri contingit. Primo ut privilegium uni tantum per ſe, & propter ſe concedatur, ab illo autem quaſi redundet, & derivetur ad alios propter connexionem, quam habent cum illo primo, ita ut non in propriis perſonis cenſeatur illis conceſſum privilegium, ſed in alio. Sic privilegia religionis alicujus interdum communicantur familiaribus non ratione ſui, ſed ratione religionis, à qua omnino pendent in illorum uſu, & fructu. Secundo, privilegium uni corpori, vel perſonæ conceſſum, communicatur alteri propriè, & æqualiter, ita ut ex propria perſona illo uti poſſit, non minus, quam prior peterat, vel quam ipſa poſſet, ſi primo, & per ſe fuiſſet communicatum ei privilegium. Et hoc modo communicatio privilegiorum ordinariè fit inter religiones per indulta Pontificum, ut conſtat in Societate, & Bulla citata & ex alia Gregor. XIII. *Aſcendente Domino*, & idem eſt in aliis religionibus, ut conſtat ex compendiis verbo *communicatio*, & refert latè Em. Rod. 1. tom. qu. 55. præſertim a. 21. cum Cord. in addit. ad Compend. verb. *communicatio*, in fine. *Greg.* XIII. *Emman. Roder. Corduba.*

12. Privilegium ergo communicatum priori modo alicui tanquam acceſſorio ratione principalis, non poteſt dici privilegium *ad inſtar*, propriè ſumptum ut de illo in ſuperiori puncto loquuti ſumus: quia non eſt ibi conceſſio unius privilegii *ad inſtar* alterius, ſed eſt extenſio quædam ejuſdem privilegii. Unde ibi locum habet ratio tacta ſupra, quod ibi non eſt privilegiorum ſimilitudo, nec relatio, aut æquiparatio unius ad aliud, ſed eſt idem privilegium non tantum ſpecie, ſed etiam numero, quod uni primo, & alteri ratione illius primi communicatur. Unde fit etiam, ut inter ea duo membra, quæ illo privilegio gaudent, non ſit æqualitas: nam ſemper acceſſorium pendet à principali, & ſi principale illud renunciet, vel alio modo illud amittat, conſequenter illud etiam perdet acceſſorium. Ut ſi religio amittat privilegium, conſequenter donati, vel, ſervientes intra domos viventes illorum fructu privantur, non verò è contrario: nam licèt privilegium perdatur quoad acceſſorium, ſeu familiares, non amittetur quoad religionem, quia acceſſorium ſequitur principale, & ab eo pendet, non è contrario. Et eadem ratione licèt illi, quibus ſecundariò communicatur privilegium, illo gaudeant, & uti poſſint contra alios; non verò contra illum ratione cujus illud participant, ne quod in favorem ipſorum recipiunt, in eorum gravamen, & odium convertatur, ut rectè docet Cord. & Emman. Roder. ſuprà loquentes de privilegiis religionum, quatenus ſervientibus communicantur. Et generalius idem docet Panorm. in c. *ex parte*, 15. de form. compet. num. 14. dicens, qui privilegio utitur jure alterius, non poſſe illo uti con-

Cordub. Emman. Roder. Panorm.

tra

tra eum, ratione cujus illo gaudet, quod etiam affirmat Bart. in l. *donationes*. 26. C. de denotat. inter vir. & uxor. ex l. *si judex*. 14. ff. de minor. quæ non in propriis terminis, sed per quandam particularem rationem induci potest. Denique in hoc quodammodo æquiparatur privilegium sic communicatum privilegio *ad instar*, impropriè dicto, propter imitationem impropriam, quam facit per fictionem juris: sic enim hoc privilegium dum extenditur ad familiares religionis, v. g. æstimare illos videtur tanquam religiosos fictione juris, vel per quandam habitudinem, & analogiam.

Bart.

13. *Illatio contra dicta.*

Dicet verò aliquis; ergo privilegia concessa religioni, ut sic, quatenus communicantur singulis religiosis divisim, ac personaliter, erunt privilegia per communicationem, non per directam concessionem; quia non ratione sui, sed ratione totius corporis singula membra religiosa illis privilegiis gaudent, & in eis à corpore dependent: nam si corpus religionis illis privetur, vel illa renunciet, vel amittat, omnes & singuli religiosi illis carebunt: non verò è contrario. Religio etiam uti potcrit tali privilegio contra suum religiosum, non tamen è contrario; ergo est illud privilegium per communicationem imperfectam, & similitudinariam, etiam respectu religiosorum: consequens autem videtur absurdum, & alienum à modo loquendi omnium de hujusmodi privilegiis.

14. *Responsio.*

Respondeo, talia privilegia respectu religiosorum, non esse per communicationem propriè loquendo, sed per concessionem primariam, & directam. Quia quando privilegia religionis talia sunt, ut pro singulis religiosis, & ad personalem usum conferantur, primò, ac per se conceduntur ipsis personis religiosis: nam licèt videantur concedi singulis ratione totius, etiam conceduntur corpori, mediantibus membris secundum diversa genera causarum. Nam si respiciamus rationem motivam, illa videtur esse favor religionis, & hoc modo conceditur membris propter totum: tamen si spectemus immediatum subjectum, cui fit favor privilegii, illud est unaquæque persona religiosa, nec conceditur corpori, nisi quatenus omnibus, & singulis membris datur, quia actiones vel effectus, propter quos datur privilegium, ad singulos spectant, non ad corpus ut tale est, ut supponimus. Et in hoc est magna differentia inter ipsos religiosos, & alios qui quasi extrinsecè adhærent religioni. Et ideo etiam non potest dici tale privilegium secundum hunc respectum, esse *ad instar*, aut secundum fictionem aliquam, neque secundum propriam dependentiam, nisi fortasse quatenus partes pendent aliquo modo à toto, & è contrario. Dixi autem respectu religiosorum, utiq; jam professorum, quia respectu novitiorum dici potest hæc communicatio secundum aliquam fictionem, & extensionem, & ideo ut talia privilegia conveniant religiosis non est necessaria specialis expressio, aut declaratio, sed satis est, quod religioni concedantur; ut vero complectantur novitios, necessaria erit expressa verborum forma, & ita observat usus, & multo magis est necessaria, ut ad familiares extendatur. Unde etiam in his solent requiri speciales conditiones, ut v. g. quod actu serviant, intra monasteria habeant, &c. in religiosis autem sola professio sufficit, ut notari potest in Trid. sess. 24. c. 11. de reform.

Conc. Trid.

15. *Quodnam sit proprium privilegium per communicationem simpliciter idem qui jure nil differens a privilegio ad instar propriè sumpto.*

At vero privilegium, quod uni prius concessum est, & postea communicatur alteri in propria persona, ita ut fiat illius proprium, non minus, quam si tali personæ, vel rei fuisset primariò concessum: illud est proprium privilegium per communicationem simpliciter, & in re nihil differt à privilegio *ad instar*, propriè sumpto, quale supra explicatum est. Ita tandem concludit Mand. supra, & idem sentiunt Cord. & Emman. Roder. licèt in terminis quæstionē non tractent. Et probabitur facile declarando vim, & efficaciā hujus communicationis. Primò enim hæc communicatio est veluti concessio privilegii, quia illi, cui privilegium communicatur, novum privilegium conceditur, quod antea non habebat, & licèt antea illud privilegium in specie esset in alio, non tamen erat in tali re, vel persona; ergo quoad hanc individuationem, ut sic dicam, quasi de novo fit. Unde communicatio illa etiam dici potest multiplicatio numerica ejusdem privilegii, ut suprà declaratum est. Deinde cum dicitur, hoc privilegium communicari, nihil aliud per hoc significatur, nisi quod privilegium ut receptum in eo, cui communicatur, sit ejusdem rationis cum illo, quod communicatur: hoc a. ideo est, quia fit *ad instar*, & similitudinem illius; est ergo illud privilegium *ad instar*, & quod per hanc vocem significatur quasi in actu signato, per verbum communicationis significatur in actu exercito; res autem eadem est.

16. *Proprietates suprà declaratæ in privilegio, ad instar, locum habent in privilegiis communicatis absoluto & perfecto modo.*

Præterea (quod ad rem moralem præcipuè spectat) hinc fit, ut proprietates suprà declaratæ in privilegio *ad instar*, in privilegiis communicatis absoluto, & perfecto modo, locum habeant. Nam per communicationem hanc ita fit proprium privilegium in eo, cui communicatur, ut mutatio in uno facta non necessariò fiat in altero, nec è converso, sive illa fit per modum augmenti, sive per modum diminutionis, aut corruptionis. Ratio est, quia communicatio privilegii, seu privilegiorum, si nihil aliud addatur, intelligitur fieri de privilegiis concessis, vel secundum mensuram concessionis jam factæ, quia vel verbum *communicandi*, regulariter cadit super verbum de præterito, quod ad futurum, de se non extenditur, ut dicendo *Communicamus huic hospitali privilegia concessa tali hospitali*: vel licet non addatur verbum, *concessa*, sed simpliciter dicatur, Tale hospitale gaudeat privilegiis talis Ecclesiæ, intelligitur de concessis, quia non sunt eo tempore privilegia talis Ecclesiæ, nisi quæ illi concessa sunt. Et ideo ubi Princeps vult largiorem facere communicationem, addit specialia verba, quibus expresse declaret, non tantum communicare privilegia concessa, sed etiam concedenda, sicut fecit Pius V. in dicta Bulla, & similes sunt plures in compendio, verb. *communicatio*. & ita quoad hoc idem omnino sentiendum est de privilegio per communicationem, & ad instar. Et ita sentit Mandos. dict tract. Gloss. 14. ubi ita interpretatur quandam privilegiorum communicationem Societati factam à Pio V. in Bulla, *Æquum reputamus*, anni 1565. & ideo putat communicationem privilegiorum Societati factam à Pio V. non extendi ad privilegia concedenda, nisi per aliam communicationem quasi reflexam, seu in quantum illi communicantur privilegia aliarum religionum, in quibus illa extensio continetur. Sed licet hoc sit probabile, attento solo tenore illius Bullæ, nihilominus est alia Bulla ejusdem Pii V. *cum indefessæ*, (quam ille author sine dubio non vidit, quia fortasse ante illam editam, tractatum illum composuit, nam fuit post 6. annos à superiori edita) in qua expressis verbis communicantur Societati privilegia concessa, & concedenda. Hæc ergo clausula, vel alia æquivalens necessaria est ad illam extensionem, quæ solet etiam addi in privilegio ad instar, ut constat ex l. *omnia*. C. de Episc. & cler. & ita in hoc non est differentia inter hæc privilegia.

Pius V.

Mandos. Glossa.

Pius V.

Simili modo dicendum est de mutatione privilegii communicati quoad diminutionem, vel amissionem, quia licèt privilegium minuatur, vel amittatur, sive per revocationem, sive per non usum, sive quocunque alio modo in eo, cui prius directè concessum fuit, inde nulla resultat mutatio in eo, cui postea fuit communicatum, quia hæc posterior concessio non pendet à prima, quia non conceditur posteriori tanquam accessorio, seu connexo cum priori, sed per se, ac directè ex propria, & in propria persona, solumque est inter illas concessiones anteccssio temporis, & quædam multiplicatio, ideoque mutatio in uno facta non potest alteri nocere. Atque ita tradit Panormit. in c. *cum accessissent*, de constit. & cum illo Sylvest. verb. *privilegium*, q. 11. in fin. Mandos.

17. *Mutatio privilegii respectu ejus cui primò fuit datum, non mutat respectu illius cui posterius.*

Panorm. Sylvest. Mandos.

Roder. doſ. ſuprà q. 6. Roder. tom. 1. q. 55. a. 19. ubi in hoc ſenſu ait, per communicationem privilegii dari jus utendi illo, non tamen communicari uſum, vel non uſum ejus, cui prius tale privilegium datum eſt. Quod verè dictum eſt, & idem dici poteſt de quacunque renuntiatione privilegii, vel cauſa ab uno data ad illius amiſſionem; nam in his non eſt facta communicatio. In his ergo non invenitur differentia inter privilegium per communicationem, & *ad inſtar*, nec etiam in aliis, quæ ſuprà notata ſunt.

CAPUT. XVII.

Utrùm communicato privilegio etiam reſtrictio ejus communicetur.

1. OCcurrit tamen in hac æquiparatione ſpecialiter inquirendum, an privilegium alicui conceſſum cum certa reſtrictione, & poſtea communicatum alteri, intelligatur communicatum cum eadem reſtrictione, etiamſi illa non exprimatur, ſed abſolutè dicatur, communicari huic privilegium, quod alter habet. Nam videtur ex dictis ſequi pars affirmans, primò per argumentum à contrario, quia illa reſtrictio non ſupervenit communicationi, ſed ſupponitur in prima conceſſione. Sed reſtrictio, quæ ſupervenit, poſt communicationem non extendi ad talem reſtrictionem; ergo poſitum dicendum videtur in reſtrictione, quæ præcedit. Item illa reſtrictio neceſſariò tranſit ad privilegium ad inſtar; ergo etiam tranſit cum communicatione privilegii perfecta. Probatur conſequentia, quia hæc vel ſunt in re idem, licèt verbis differant, vel certe purificantur; eſt enim eadem ratio in utroque præſertim quoad hanc conditionem. Antecedens autem patet, quia privilegium à principio cum reſtrictione cum eadem proponitur, ut exemplar alterius, quia re vera non eſt datum, niſi in tali gradu, vel cum tali modo, & ſic proponitur in exemplar quando aliud datur ad inſtar illius; ergo illa reſtrictio neceſſariò tranſit ad exemplatum. In contrarium verò eſt, quia reſtrictio addita in prima conceſſione reſpectu ejus cui facta eſt, non ſemper æquè aut bene accommodatur alteri, cui tale privilegium per communicationem conceſſum eſt; ergo non eſt veriſimile, reſtrictionem etiam communicari, ut v. g. conceduntur Societati ſua privilegia cum hac reſtrictione ut ſinguli religioſi illis uti non poſſint, niſi per caput proximũ totius religionis, quod eſt generalis, id eſt per applicationem, & conſenſum ejus; quando ergo hæc privilegia aliis religionibus communicatur, non eſt veriſimile reſtrictionem illam communicari, quæ non eſt gubernationi aliarum religionum accommodata. Similiter conceduntur Societati aliqua privilegia cum hac reſtrictione, ut aliæ religiones illis uti non poſſint per viam communicationis; aliæ verò religiones habent privilegia communicandi in omnibus cum cæteris aliis religionibus: ergo illa reſtrictio non poterit aliis religionibus nocere.

2. *Prima reſtrictio Privilegii.* Adverto, triplicem poſſe cogitari reſtrictionem in hujuſmodi privilegiis. Prima eſſe poteſt ad limitandum privilegium ſecundum ſe, non intuitu religionis, vel in favorem religioſi inſtituti, etiam abſolutè, & generatim ſpectati, ſed ratione tantum convenientis moderationis talis privilegii, vel ad cavendum nocumentũ aliorum, vel ad vitandum aliquam perturbationem, quæ ex majori licentia oriri poſſet. Ut ſi privilegium non ſolvendi decimas limitetur ad propria prædia, quæ propriis laboribus excoluntur; vel ſi privilegium exemptionis limitetur, ne ad familiares extra monaſteria viventes extendatur, vel ne tollat obligationem ſervandi feſtivitates, & interdicta, & ſimilia. Et de hoc genere reſtrictionis certum exiſtimo, ſervandam omnino eſſe in communicatione privilegii eodem prorſus modo, quo in prima, & directa conceſſione adhibita fuit. Hoc enim ad minimum convincunt priores rationes dubitandi. Et præterea, quia eadem ratio, quæ fuit ad limitandam cõceſſionem, eſt ad limitandam communicationem, & Pontifex, aut Princeps non declaravit ſe velle majorem gratiam facere in communicatione, non obſtante paritate rationis (ut ſupponimus, aliàs nulla eſſet quæſtio) ſed ſolum ſimpliciter voluiſſe communicare privilegium, quod alteri conceſſum fuerat; ergo intelligitur communicatio juxta tenorem & rationem prioris privilegii.

3. *Secunda reſtrictio.* Secunda reſtrictio privilegii eſſe poteſt illa, quæ addi ſolet in favorem & conſervationem inſtituti religioſi, vel ſimpliciter, vel quatenus tale, vel tale eſt, quæ interdum addi ſolet illis verbis, *Dummodo regulari obſervantiæ non ſit contraria*, quæ frequentiùs adduntur in communicatione privilegiorum, quia fortaſſe in illa ſunt magis neceſſaria: poſſent autem in quacunque conceſſione adjungi, ſi ex tenore, & in fine privilegii non ſatis conſtet. Eſt enim advertendum, duobus modis concedi privilegia religionibus; uno modo per modum relaxationis, ſeu diſpenſationis, vel generalis pro tota religione, vel particularis pro aliqua provincia, aut domo in aliqua obſervantia rigoroſa, tales ſunt conceſſiones factæ aliquibus religionibus mendicantium, virorum vel fœminarum ad habendum proprium in communi, & factæ religionibus militaribus ad contrahenda matrimonia, & ſimilia. Alio modo conceduntur privilegia religionibus ad favorem earum, vel ut facilius poſſint vel temporaliter ſuſtentari, vel ſpiritualiter operari, quæ privilegia non relaxant religiones, ſed de ſe potius tendunt ad fovendam perfectionem, & conſervandam diſciplinam religioſam. Et hic modus magis eſt uſitatus, quia per ſe melior eſt, & ita etiam eſt per ſe intentus, prior enim potius eſt quaſi permiſſus, ſeu per accidens intentus ad majora incommoda vitanda. Quando ergo abſolutè conceditur privilegium, & ex tenore & verbis non conſtat concedi per modum diſpenſationis alicujus rei pertinentis ad proprium inſtitutum, & regularem obſervantiam, intelligitur conceſſum ſub illa tacita conditione, *dummodo regulari obſervantiæ non repugnet*, & ideo in prima conceſſione privilegii ordinariè non exprimitur hæc limitatio, quia veluti per ſe ineſt, quamdiu contrarium non exprimitur. Nam intentio Pontificis nunquam eſt relaxare religionem, neque id facere credendus eſt, niſi quando id declarat, cauſa cognita, & neceſſitate urgente, quam ſignificare ſolet, quando talia privilegia relaxantia concedere intendit.

4. Unde à fortiori conſtat, quod ſi talis reſtrictio expreſſè addatur in conceſſione, multo magis intelligetur adhibita in communicatione, etiamſi in illa non exprimatur: nam etiam tacitè ſubintelligenda eſſet, licèt in neutro exprimeretur propter eandem rationem. Poteſtque à ſimili argumentum ad hoc confirmandum ſumi ex capit. ult. de obſer. jejun. ubi generalem licentiam comedendi carnes in ſexta feria quando dies natalis Dominici incidit, declarat Pontifex non extendi ad eos, qui voto, vel regulari obſervantia ad illam abſtinentiam ſunt aſtricti: indicat ergo, generale privilegium habere ſub intellectam illam conditionem, ut regularem obſervantiam non relaxet. Quia intelliguntur communicari ea, quæ ad favorem pertinent, non quæ ad perniciem communicarentur, & quæ ad ædificationem conferre poſſunt, non quæ ad deſtructionem. Sæpe autem in communicatione privilegiorum additur expreſſe illa modificatio, tunc quia iſtæ cõmunicationes per clauſulas valde generales fieri ſolent, & ideo ne ex illis ſumatur occaſio errandi, utiliſſima eſt illa declaratio; tum etiam quia (ut dixi) ſunt multa privi-

privilegia concessa aliquibus ad relaxandum rigorem, & oportuit exponere, in illis non fieri communicationem per solas clausulas generales. Quocirca quia non solum dantur communicationes in privilegiis prius concessis, sed etiam dantur communicationes communicationum, ut sic dicam, & ita fiunt quamplures veluti reflexiones, & mutuæ extensiones harum communicationum privilegiorum, ideo licèt illa clausula non addatur in quacumque forma communicationis, secundum illam restringenda est, sive per conclusionem tacitam, quia per se ineat, nisi apertè excludatur, sive per relationem ad privilegia, quæ communicantur, in quibus talis clausula posita est.

5. Solum oportet advertere interdum addi posse specialem restrictionem privilegii intuitu observantiæ alicujus religionis, quia secundum suum institutum est necessaria, vel maximè conveniens ad rectam gubernationem, vel ad disciplinam religiosam observandam, quæ tamen in alia religione secundum suam regulam, & institutum non servatur, nec pertinere censetur ad perfectam observantiam sui instituti. Et tunc verisimillimum est, in concessione talis privilegii alteri religioni facta non includi restrictionem illam, seu particularem modum utendi illo privilegio priori religioni accommodato. Ita sentit Emman. Roder. d. q. 55. a. 17. de illa clausula, quæ additur in privilegiis Societatis, *Ut non intelligantur concedi inferioribus singulis immediatè, sed mediante Præposito generali*: existimat enim hunc ordinem non esse necessarium in aliis religiosis, quibus per viam communicationis propria Societatis privilegia conceduntur. Fundatur, quia aliis absolutè, & sine illa restrictione communicantur, ac si directè essent illis concessa: restrictiones autem, & limitationes non communicantur. Responderi tamen posse juxta prædicta, restrictiones quidem per se non communicari, nihilominus tamen quando privilegium fuit restrictè concessum, non nisi restrictum communicari.

Emman. Roder.

6. Sed nihilominus placet illa sententia. Primò quidem, quia privilegia ipsa prius fuerunt absolutè concessa Societati, postea verò addita fuit restrictio per specialem declarationem, quæ non restringit modum utendi privilegio, nisi quoad Societatem ipsam: communicatio autem aliis religionibus postea facta est de solis privilegiis, & gratiis, non de hujusmodi declarationibus. Secundò, quia in ipsamet declaratione explicatur fundari in speciali modo Societatis. Propter instituti ipsius ab aliis religionibus diversitatem, ut dicitur in Bulla Gregor. XIII. *Ad futuram*, anni 1575. in princ. ergo quod ex propria, & (ut sic dicam) distinctiva ratione in Societate ordinatum est, non est verisimile ad alias religiones sine alia declaratione, vel necessitate extendi. Et confirmatur, quia non solum propria privilegia, sed etiam aliarum religionum indulta communicantur Societati cum illa expressa restrictione, *Dummodo instituto Societatis, & Præpositi, aut hujusmodi personarum deputatarum voluntati, & beneplacito non refragentur*, quæ limitatio non extenditur ad alias religiones quoad communicationem privilegiorum cæterarum religionum, ut per se constat; ergo etiam non habet locum in communicatione privilegiorum ipsius Societatis: nam eadem est ratio. Hoc autem limitari potest, ut locum non habeat in illis religionibus (si quæ sunt) quæ in hoc modo regiminis, vel subordinationis Societatem imitantur, vel simpliciter, vel secundum aliquem modum, ratione cujus in damnum talis religionis cederet, si privatæ personæ possent uti privilegiis suo arbitrio, & sine consensu Prælati, vel Capituli, seu illius, ad quem juxta tale institutum illa cura, & solicitudo incumbit. Tunc enim videtur intelligenda communicatio privilegiorum juxta modum tali religioni accommodatum, non propter communicationem cum Societate in illa restrictione propria ejus (nam in illa re vera non videtur habere locum communicatio, quia non est proprie privilegium) sed propter illud principium generale proxime positum, quod communicatio privilegiorum in unaquaque religione intelligenda est sine dispendio disciplinæ religiosæ, uniuscujusque instituto, & regimini accommodatæ.

Gregor. 13.

7. Tertia itaque restrictio privilegii esse solet, quia conceditur cum speciali respectu ad res spectantes specialiter ad religionem, locum, vel personam illam cui primò conceditur. Ut v. g. conceditur religioni sancti Dominici privilegium non servandi interdictum locale in festivitatibus Sanctorum suorum in Ecclesiis suis, vel quidpiam simile, & postea illud privilegium communicatur religioni S. Augustini sine alia declaratione; constat autem illam non posse uti illo privilegio cum restrictione, materialiter (ut sic dicam) & ut sonat sumpta, quia sic non redundaret in peculiarem favorem suum, cum tamen communicatio ad hoc fiat. Neque etiam potest intelligi concessio absoluta, & sine ulla restrictione; quia sic esset vel inutilis concessio propter indeterminationem, & ambiguitatem, vel esset absurda, si cum absoluta generalitate acciperetur. In hujusmodi ergo privilegiis dicendum est, communicari cum eadem restrictione formaliter, seu cum proportione accommodata intellecta. Itaque quod conceditur uni religioni respectu suorum Sanctorum, communicatur alteri respectu suorum, idemque de locis, festivitatibus, & aliis similibus intelligendum est. Sicut quod conceditur uni religioni respectu suorum novitiorum, vel familiarium, communicatur alteri respectu suorum, quando communicatio privilegiorum in genere, vel talis privilegii in particulari absolutè & sine alia declaratione fit. Quia ex ipsa materia satis constat, hac intentione, & proportione fieri talem communicationem. Atque ita declaratum esse à Julio II. inter Prædicatores, & Minores refertur latè in Supplemen. & Emman. Roder. dicta q. 55. a. 20. Tamen cum proportione ad omnia similia privilegia est applicanda, ut respectivè intelligatur facta communicatio; ita ut sit illud privilegium ad instar secundum proportionalitatem, quæ regula ferè in omnibus privilegiis ad instar servari potest, & debet.

Tertia restrictio privilegii.

Julius 2. Roder.

8. Et per hæc satisfactum est rationibus dubitandi pro utraque parte in principio positis, solum superest explicandum, quam vim habeat restrictio illa, quæ interdum addi solet privilegio alicui concesso, scilicet, ut sit aliis incommunicabile (ut sit dicam) vel ut aliis non communicetur. Exemplum invenio in nostra Societate in Bulla Gregor. XIV. ubi post varias concessiones in fine subjungit hæc verba, *Præsentis autem constitutionis, & gratiæ communicationem omnibus aliis, qui sua privilegia cum ipsa Societate copiosè participant, participareque poterunt, quomodolibet in futurum fieri omnino prohibemus.* Et similia verba circa quoddam speciale privilegium Societati concessum habet Gregor. XIII. in Bulla anni 1584. *Satis superque.* Ratio ergo dubitandi est, quia hæc prohibitio non videtur posse impedire quominus generalis, & absoluta communicatio privilegiorum Societatis, vel omnium religionum facta alteri religioni, has etiam gratias comprehendat, quia par in parem non habet imperium, & ideo prohibitio illa non potest impedire, quominus sequens Pontifex illa privilegia aliis communicet. Propter quod Emmanuel Rodericus suprà a. 27. dicit (licèt cum formidine) per concessiones generales postea factas, etiam ab eodem Gregor. XIII. communicari aliis religiosis etiam illa privilegia, quia generalis communicatio omnia complectitur. Sed non videtur mihi juridica interpretatio, quia est vulgare in jure, quod generi per speciem derogatur, etiamsi species ipsa præcesserit. Item quia vulgare etiam est sub generali clausula non venire, quod Princeps non esset in specie verisimiliter conces-

Quam vim habet restrictio incommunicabilitatis privilegii.

Gregor. 14.

Gregor. 13.

Roder.

Gregor. 13.

rus. Item, quia generalis concessio casuum non extenditur ad reservatos, ut est etiam commune dogma. At privilegia hæc, quorum communicatio specialiter prohibetur, valde specialia sunt, & quasi reservata quoad modum concessionis; ergo nisi vel in communicatione fiat specialis mentio illorum, vel saltem addatur clausula, per quam comprehendantur omnia privilegia, etiam illa quorum communicatio specialiter prohibita est, per solam clausulam generalem non existimo talia privilegia communicari. Et confirmatur, quia aliàs non obstante illa prohibitione possent alii religiosi uti illis privilegiis ex vi antiquæ communicationis, qua illis conceduntur privilegia omnia concessa, & concedenda, quia illa etiam universalis est, & comprehendit omnia; consequens est planè falsum, quia aliàs talis additio, & prohibitio Pontificia vana esset, & frustra fieret, cum constet, innumera esse talia privilegia, per quæ communicantur futura privilegia. Quod si hoc non admittitur de antiquioribus privilegiis, etiamsi universaliter loquantur, neque in subsequentibus admitti debet: nam etiamsi sint tempore posteriora, in eodem sensu conceduntur quo præcedentia, & eodem modo per specialia præcedentia limitantur. Et ita respondsum est ad rationem dubitandi: fatemur enim posse posteriorem Pontificem communicare talia privilegia, negamus tamen id facere per solam clausulam generalem, & hanc vim & fructum dicimus habere restrictionem illam.

CAPUT XVIII.

An confirmatio privilegii sit nova illius concessio, vel quid sit, & an una ab alia differat.

1. QUarta forma concedendi privilegia esse potest, per confirmationem eorum; constat enim, sæpe confirmari privilegia prius concessa, quod maximè videtur esse in usu in privilegiis religionum, idem verò in aliis fieri potest, & sæpe fit. Dubitari ergo potest in primis, an hæc confirmatio privilegii sit nova illius concessio, vel quid sit. Si enim vim nominis attendamus, confirmatio non potest esse concessio, quia quod confirmatur, supponitur esse; quod enim nihil est, confirmari non potest. Sicut conservatio non potest esse rei productio, quia supponit rem esse, & consequenter supponit productionem ejus. In contrarium vero est, quia si confirmatio privilegii non est nova concessio illius, nihil confert privilegio; erit ergo actio inutilis, quod dicendum non est. Antecedens patet, quia confirmatio privilegii non auget extensivè (ut sic dicam) privilegium quoad effectus, vel gratias privilegii, sed circa idem omnino versatur, nec etiam auget intrinsecè, quia concessio privilegii est quasi indivisibilis, quæ non recipit magis, vel minus ex parte solius recipientis; ergo si non habet vim novæ concessionis, nullum effectum moralem efficere potest, & sic frustra fit. Accedit, quod non repugnat, idem sæpius concedi ex parte concedentis: nam eadem promissio, seu idem votum potest iterari; ergo eadem concessio privilegii poterit iterum fieri, quantum est ex parte concedentis, habebitque hunc effectum, ut si fortasse prima concessio non tenuit, vel perdita est aliqua via, per confirmationem iterum fiat. Et ita confirmatio erit veluti secunda concessio de se sufficiens ad privilegium, & efficax, si subjectum indigeat.

Ratio dubitandi.

2. Ad explicandam hanc privilegiorum formam, seu gratiam, adverto, confirmationem alicujus actus dupliciter postulari posse, uno modo tanquam per se necessaria ad consummandum actum prius inchoatum, & non perfectum quoad substantiam ejus, ut quando in electione ad munus, vel dignitatem postulatur confirmatio, vel quando in pacto inter aliquos facto ad ejus validitatem, & firmitatem necessaria est confirmatio Principis, vel judicis. Alio modo confirmatio, quamvis non esset per se necessaria ad substantiam, & valorem actus, additur ad majorem quandam authoritatem, vel alium similem effectum. De priori confirmatione dici aliquo modo posset, esse novam concessionem, seu collationem beneficii; aut alterius rei, de qua confirmatio datur, quia ante confirmationem non erat jus perfectè acquisitum, & ita per confirmationem suo modo confert. Veruntamen, etiam in hoc modo confirmationis ad ipsam confirmationem supponitur alius prior actus, ut electio, præsentatio, concordia, pactum, vel quid simile, respectu cujus actus, illa consummatio, quæ additur, dicitur confirmatio, & ideo tunc qui confirmat, non censetur simpliciter dare, sed consummare, quod inchoatum erat, ut ait Bart. in l. *more majorum*, ff. de jurisd. omn. jud. n. 5. Quamvis respectu rei, vel juris, aut firmitatis concessæ dici possit nova concessio, seu donatio. Et hinc est, ut hæc etiam confirmatio de se, & jure ordinario requirat validitatem in actu, quem supponit: nam si confirmatur electus, supponitur electio valida; & sic de aliis. Ita habetur ex capit. *quia diversitatis*, de concess. præben. quod specialiter loquitur de confirmatione in forma communi, quam statim explicabimus. Idem sumitur ex capit. 1. & cap. *examinata*, de cons. util. vel inutil. quibus locis id notant Gloss. & Doctores. Unde à fortiori constat, posteriorem confirmationem multo minus posse dici concessionem, cum ad validitatem actus, vel effectus non requiratur, ut supponitur. Item quia illa confirmatio non ad hoc fit, sed ex abundanti (ut sic dicam) conceditur ad majorem auctoritatem. Et in hac etiam confirmatione multò certius est nil operari, nisi supponat actum validum, per se loquendo, seu in forma communi, tum propter dicta jura, tum etiam quia est quid accessorium respectu actus, quem supponit tanquam principale, & ideo non subsistente principali, accessorium subsistere non potest. Ex his duobus modis confirmationis, hæc posterior magis videtur usitata in privilegiis, quàm prior: nam si privilegium detur ab habente potestatem, simpliciter non indiget confirmatione ad valorem, vel effectum suum. Unde tantum videtur postulari ad melius esse, seu ad quandam accidentalem perfectionem; non tamen omnino repugnat prior modus confirmationis privilegii, ut videbimus.

Confirmationem actus dupliciter posse postulari, primò quoad valorem substantiæ actus, secundò ob majorem authoritatem, aut quid simile.

Bart.

c. quia diversitatis.

c. examinata. Glossa.

3. Secundò præmittenda est vulgaris distinctio de duplici forma confirmationis, quædam esse dicitur in forma communi ex capit. *quia diversitatis*, de concess. præben. cui videtur opponi confirmatio in forma speciali: communiter autem aliud membrum appellatur confirmatio ex certa scientia, ex capit. 1. de transact. ibi, *plenissimæ notionis*, ubi id notat Gloss. & in capit. *veniens*, eodem titul. Quomodo autem dicatur confirmatio fieri in forma communi, non eodem modo ab omnibus explicatur. Quidam enim putant, necessarium esse, ut in forma confirmationis addatur verbum aliquod, quo declaretur, dari puram confirmationem eorum quæ gesta sunt, ut si dicat Pontifex, confirmo privilegium prout factum est, vel prout est in usu, vel quid simile. Nam si absolutè, & sine addito confirmet, censetur perfectè confirmare. Ita sentiunt Abbas Antiq. & Joannes Andreas in capit. *examinata*, de confirmation. utili, & inutil. Alexand. cons. quinquagesimo nono num. 9. lib. 1. & Bart. cons. 196. num. 2. lib. 1. ubi negat quandam confirmationem factam esse in forma communi, quia in ea non fuit adjecta hæc particula, *sicut providè factum*. Et videtur alludere ad d. c. *examinata*, ubi quædam confirmatio dicitur fuisse communis, quia data fuerat sub illa forma, *Sicut providè factum fuerat, & ab utraque parte receptum*. Induci etiam ad hoc potest capit. *quia diversitatis*, de concess. præb.

Duplex forma confirmationis in forma communi vel ex certa scientia.

c. plenissimæ. Glos. in c. veniens.

Abbas. Joan. Andr. Alex.

c. quia diversitatis.

præb. ubi dicitur, per confirmationem in forma communi confirmari beneficia, *sicut justè, & pacificè possidentur*. Ratio etiam adjungi potest, quia si Princeps dicat absolutè, *confirmo*, simpliciter vult confirmare quidquid infirmum erat, & ita talis confirmatio habebit omnia, quæ potest habere in forma speciali: ergo ut sit in forma communi, oportet, ut per aliquam additionem restringatur, & quasi leniatur proprietas verbi confirmandi. Hanc vero sententiam limitat Pan. in c. *examinata*, n. 5. ut habeat locum in privilegiis, quæ sunt contra jus: nam in dubio non præsumitur Princeps aliquid concedere contra jus. Secus vero in privilegio omnino favorabili, maximè quando est datum à Pontifice, vel Principe, quia debemus illud latissimè interpretari.

Panorm.

4. *Confirmationem in forma communi esse puram & simplicem confirmationem. Bart.*

Vera tamen sententia est, confirmationem in forma communi esse puram, & simplicem confirmationem. Unde sicut simplicitas per negationem explicatur, ita etiam hæc forma. Negatio autem hæc generaliter assignari potest, ut sit confirmatio non ex certa scientia, vel sine cognitione facta. Sicut dixit Bartolus in leg. *privilegia*, C. de sacrosanct. Ecclesiis, tum Principem confirmare in forma communi, quando non est informatus, & ita quia privatio per habitus cognoscitur, ad cognoscendum, quæ confirmatio sit in forma communi, oportet cognoscere, quæ dicatur esse ex certa scientia: nam illa confirmatio, quæ caruerit omni proprietate sufficiente ad hoc, ut confirmatio sit ex certa scientia, erit in forma communi.

5. *Confirmationem ex certa scientia, esse cum notitia perfecta rei & omnium circumstantiarum illius, quando vero est cum confusa tantum notitia dicitur esse in forma communi.*

Advertendum est ergo, duobus modis posse ab aliquo confirmari privilegium, uno modo cum perfecta notitia illius, & tenoris ejus, & omnium circumstantiarum illius; alio modo cum sola cognitione confusa privilegii, quod simpliciter proponitur, ut antea concessum sine alio examine, vel distinctiori notitia illius. Quando ergo priori modo fit confirmatio, dicitur esse ex certa scientia, quando vero fit posteriori modo, dicitur esse in forma communi. Unde quando in ipsa confirmatione adduntur verba aliqua, quibus sufficienter significatur, præcessisse examen, seu cognitionem perfectam, erit ex certa scientia; quando vero in confirmatione nihil speciale inventum fuerit, erit in forma communi. Signa autem quòd fuerit confirmatio data cum exacta cognitione sunt hæc. Primum, si in instrumento confirmationis inseratur totus tenor prioris privilegii: nam tunc constat, Principem re tota sufficienter intellecta suam auctoritatem adhibuisse, juxta c. *venerabiles*, de confirmat. util. ibi, *Et ad majorem rei evidentiam literis confirmationis, tenor compositionis insertus*. Ubi Glossa addit, illam confirmationem fuisse ex certa scientia, *quia Papa cum ea viderit, confirmavit*. Et Panormitanus addit, hoc procedere etiamsi in confirmatione addatur illa clausula, *Sicut providè factum est*, &c. quia tunc (inquit) non intelligitur hæc clausula conditionaliter, sed causaliter. Secus autem esset, si tenor privilegii non esset insertus juxta dictum capit. *examinata*, ubi etiam id notat Panormitanus. Et ratio est perspicua, quia quando tenor inseritur, jam non est necessaria conditio, cum de re tota constet, & ideo verba illa non possunt habere commodum sensum conditionalem, sed absolutum, seu affirmativum, seu causalem, videlicet, Confirmo hoc, quia constat mihi esse providè factum. Secus vero est, quando non inserto tenore privilegii in confirmatione ponitur dicta clausula, quia non est verisimile affirmari id, de quo non constat & ideo conditionaliter intelligitur.

c. venerabiles.

Panorm.

c. examinata. Panorm.

6. *Limitatio quædam.*

Limitatur autem hoc, nisi in confirmatione expressè dicatur, *Ex certa scientia*: nam tunc licet non inseratur tenor privilegii, confirmatio erit ex certa scientia, & ita hoc verbum est secundum signum sufficiens talis confirmationis, quia cum per tale verbum Princeps affirmet se ita confirmare, illi credendum est. Ita Panorm. supra & in cons. 101. n. 9. lib. 1. & plures alii, quos refert Fel. in cap. *cum inter*, de except. ubi à principio disputat late hanc quæstionem, an necessaria sint in rescripto formalia verba, *ex certa scientia*, ut dispositio censeatur esse ex certa scientia, & merito concludit non esse necessaria, sed sufficere, quod ex aliis verbis ejusdem rescripti, seu ex narratis in illo constet, Principem cum plena facti cognitione processisse. Quæ est sententia communis Panormitan. in dict. c. *cum inter*, & aliorum ibi, & in cap. *ad hæc*, de rescript. ubi Panorm. num. 7. Deci. num. 6. & latè Felin. in cap. *nonnulli*, eod. ubi etiam alii. Quod intelligendum puto quoad supplendas nullitates, quæ ex narratis colligi possunt, non vero quoad omnes alias, ut infra declarabo. Sic ergo est illa particula sufficiens, quia ut dicit Bart. in l. *conficiuntur*, ff. de jur. codicil. credendum est pro vero id, quod Princeps disponit ex certa scientia. Imò addere possumus ex dictis auctoribus, sufficere clausulam æquipollentem illi, *Ex certa scientia*, qualis censetur esse illa, *de plenitudine potestatis*, ex Panorm. Decio, & Felin. supra, qui dicunt, clausulam *Ex certa scientia*, includere illam, ex plenitudine potestatis, non declarant autem, an convertantur. Magis vero id declarat Alex. lib. 4. consil. 122. num. 22. & lib. 5. cons. 30. num. 9. quia per hanc clausulam significat Pontifex, se velle operari, non tantum secundum commune jus, sed etiam supra, vel contra ordinarium jus, quod non præsumitur facere, nisi ex certa scientia. Et eadem ratione censetur sufficere clausula, *Non obstante lege disponente in contrarium*, quia tunc censetur etiam uti plenitudine potestatis, ut ait Felin. in dicto cap. *cum inter*, num. 7. in fine, & in dicto cap. *nonnulli*, fallentia 4. ubi latè hoc prosequitur. Addo denique hanc clausulam communiter intelligi de scientia facti: nam scientia juris semper præsumitur in confirmatione, quæ fit ex certa scientia, quia Princeps habet jus in pectore, & illud ignorare non præsumitur, c. 1. de const. in 6. quod in privilegiis omnes admittunt etiamsi non in omnibus rescriptis idem concedant, ut videri potest Fel. in dict. c. *nonnulli*, in secunda objectione contra 4. fallen.

Pan. *Felin.* *Pan.* *Decius.* *Felin.* *Bart.* *Panorm.* *Felin.* *Decius.* *Alex.* *Felin.*

7. *Plena explicatio confirmationis in forma communi.*

Ex his ergo omnibus constat, tunc confirmationem esse in forma communi, quando in ea nullum signum sufficiens additur, ex quo constet, confirmationem processisse habita plena notitia prioris privilegii. Quia si illud signum est necessarium, ut confirmatio sit ex certa scientia, sicut dictum est, illius negatio erit satis, ut confirmatio non sit ex certa scientia, omnis autem confirmatio, quæ non est ex certa scientia, est in forma communi, quia divisio illa adæquata est: ergo illa negatio sufficit, ut confirmatio sit in forma communi. Et ita manet probatum contra priorem opinionem, ut confirmatio sit tantum in forma communi non esse necessaria positiva verba, quibus id significetur, sed sufficere negationem signi ostendentis certam scientiam. Unde fit, licet non addatur illa clausula, *Sicut providè factum est*, ut æquivalens, cum sola illa negatione esse privilegium in forma communi. Neque oppositum colligitur ex dicto cap. *examinata*, quia licet ex illa clausula rectè colligatur, confirmationem esse in forma communi, quando tenor privilegii in eo non inseritur, non tamen ibi dicitur, illud signum esse necessarium. Nec etiam in dicto cap. *quia diversitatis*, dicitur, necessarium esse ad confirmanda beneficia in forma communi in tenore confirmationis addere verba illa, *Sicut justè, & pacificè possidentur*, sed dicitur, hunc esse sensum confirmationis in forma communi. Ex quo tandem concluditur, confirmationem privilegii datam per verbum confirmandi purum, sine narratione facti, & sine aliquo alio signo alterutram partem indicante, censendam esse in forma communi. Quæ est communior sententia Juristarum, ut videre licet in Tusco, tom. 2. lit. C. conclusion. 708. num. 10. & sequentibus. Et censeo esse verum non solum

Tuschus.

lum in privilegiis contra jus (licet in illis sit multo certius, magisque receptum) sed etiam in cæteris. Ratio generalis est, quia licet beneficium Principis sit latè interpretandum, non tamen ultra proprietatem verborum; sed verbum confirmandi pure prolatum non est verbum donandi, nec faciendi aliquid de novo simpliciter, sed tantum approbandi quod factum est, ut aperte supponitur in c. *inter*, de fide instr. §. *cæterum*, & §. *cum igitur*, ergo non plus operatur verbum illud per se sumptum, etiamsi illud latè interpretari velimus, sed in hac significatione tantum continet confirmationem in forma communi; ergo. Et hoc magis ex sequentibus patebit.

Cap. inter.

8. *Confirmatio privilegii in forma communi nullum jus novum confert, nec dat valorem privilegii si erat invalidum.*

His ergo suppositis duæ sunt communes regulæ. Prior est, confirmatio privilegii in forma communi nullum jus novum confert, nec dat valorem privilegio, si erat invalidum, & ita non potest dici concessio privilegii, sed pura roboratio. Hæc regula communiter traditur in cap. *quia diversitatis*, de concession. præbend. & ex illo textu colligitur, ut dixi, sumitur etiam ex dicto cap. *examinata*, & ex capit. 1. de concession. præbend. ubi dicitur, confirmationem rei litigiosæ non impedire processum in lite, quod omnes intelligunt de confirmatione in forma communi: nam secus esset in confirmatione ex certa scientia. Item ex cap. *dudum*, in fine, de decim. fateor tamen hæc jura loqui de privilegiis, quæ juri communi, vel alterius derogant. Ratio autem universalis est supra tacta, quia confirmare non est de novo facere, sed roborare factum; confirmatio autem in forma communi solum significat in Principe animum confirmandi, ut dictum est: ergo nec valorem, nec jus confert de novo ex vi talis confirmationis. Et ita intelligunt prædicta jura Innoc. & Imol. & Anton. de Butrio in dicto cap. *dudum*, tradit etiam Baldus in Feud. tit. per quos fiat invest. c. 1. n. 1. Fel. in c. *inter dilectos*, de fide inst. n. 13. & seq. ubi etiam Pan. Idem Fel. in c. *cum venisset*, de test. nu. 2. Decius in rubr. de confirmat. util. vel inutil. dub. ultim. qui optimè confirmat omnia, quæ diximus.

c. quia diversitatis.
c. examinata.
c. dudum.
Innoc.
Imol.
Anton.
Bald.
Felin.
Panorm.
Decius.

9. *Quid conferat confirmatio in forma communi.*

Interrogabis, quid conferat talis confirmatio in forma communi? Glossæ, & Doctores allegati ferè dicunt, parum conferre, quandoquidem non dat novum jus, nec valorem actui. Dico tamen, si hæc confirmatio cadat in materiam incapacem, seu actum nullum, nihil conferre, neque hoc esse inconveniens, imò esse juxta intentionem concedentis, ideo enim sub tacita, vel expressa conditione confirmat, ut si conditio non subsiterit, nihil faciat. Si autem confirmatio cadat super actum confirmabilem, non parum confert. Ad quod explicandum distinctè loquendum est diverso modo de confirmatione facta à superiore, eodem, vel æquali. Ab inferiori n. dari non potest, ut constat, quia non habet potestatem circa actum superioris. Poterit quidem inferior acceptare privilegium alteri datum à suo superiore, quod sibi aliquo modo præjudicare videatur, quæ acceptatio indirectè poterit in confirmationem privilegii redundare, quatenus acceptans post acceptationem non potest privilegium oppugnare, tamen illa non est propria, & directa confirmatio, ut per se constat.

10. Si ergo hæc confirmatio à superiori detur, & actus sit confirmabilis, multum valet, ut colligitur ex cap. 1. de confirmatione utilit. &c. Nam contra possessionem pacificam à Papa confirmatam, non potest inferior judex sententiam ferre sine Papæ mandato, quæ est magna utilitas, si tamen vera est. Nam communiter ille textus exponitur, quoad illam partem de Confirmatione ex certa scientia, ut per Glossam & alios interpretes. Quæ sententia, licèt communis, apud me non caret difficultate. Nam prior pars textus, in qua dicitur, confirmationem rei litigiosæ non impedire processum litis apud inferiores judices, ab omnibus intelligitur de confirmatione in forma communi: ergo de eadem est intelligenda altera pars, quia est idem modus loquendi in utraque, & quia alias non est debita consequutio in litera textus. Sed nihilominus communis opinio contra hanc expositionem, & consequenter contra hanc utilitatem talis confirmationis prævaluit. Generalis ergo utilitas solum est robur auctoritatis, quod additur privilegio. Juxta principium legis 1. C. de veter. jur. enucleando, dicentis, superiorem id facere suum, quod auctoritate sua confirmat. Quamvis enim hæc regula soleat explicari (& bene) de confirmatione ex certa scientia, de qua apertè loquitur cap. *si Apostolicæ*, de præbend. in 6. & cap. 1. de transact. ut utroque loco Glossa exponit. Nihilominus suo modo etiam potest extendi ad confirmationem in forma communi, quando cadit in materiam habilem, & suum effectum sortitur: nam tunc jam res illa non solum inferioris, sed etiam superioris, vel Papæ confirmantis auctoritate subsistit, & ita efficit illam suam.

c. si Apostolicæ.
c. 1. de transact.

11. Quando verò eadem persona est, quæ concessit prius privilegium, & postea illud confirmat, duobus modis potest id accidere. Unus est, ut pro illis diversis temporibus talis persona sibi ipsi sit inæqualis in dignitate, ut in casu quem tractat Bartol. cons. 196. de Cardinali legato, qui privilegium concessit cuidam civitati, quod postea factus Pontifex confirmavit, & tunc ait Bartolus illam confirmationem habere vim & efficaciam privilegii ex certa scientia, quia confirmans non ignorat factum suum. Quod est valde probabile, quando ex ipso instrumento confirmationis constat, ipsummet confirmantem existentem in minoribus concessisse illud privilegium, & confirmare illud tanquam à se factum, & sufficienter memoria retentum. Aliàs non videtur excedere gradum confirmationis in forma communi, juxta doctrinam communem supra traditam. Nihilominus tamen proderit illa confirmatio tanquam à superiore data, si cadat in materiam habilem, quia formaliter loquendo re vera est à superiore, & identitas personæ ibi materialiter se habet. Alio modo potest concedens, & confirmans esse idem in persona, & dignitate, & tunc non video, quid addat confirmatio in forma communi supra concessionem, quia nec jus, nec valorem, nec auctoritatem addit. Quoad nos verò addere potest certitudinem quandam de voluntate concedentis, & præsumptionem majorem de adhibita diligentia, & consideratione in concessione privilegii. Et ferè hoc idem dicendum est de confirmatione facta ab æquali successore, & cum majori exaggeratione: nam hic intercedit plurium personarum consensus, & personalis auctoritas, quæ confert, ut plus timeatur, quod ita confirmatum est, ut ait Glossa in capite ultimo de confirmation. utilitat. argumento capit. *quanquam*, 23. distinct. ubi id etiam notat Glossa, & præsertim hæc confirmatio per successorem securiorem reddit, privilegiatum, quod non sint ab eo privilegia revocanda, sed potius conservanda, & defendenda tanquam sua.

Bart.
Glossa.
Cap. quanquam.

12. *Confirmatio privilegii ex certa scientia habet vim novæ concessionis, & confirmandi actum aliàs nullum.*
Glossa.
Innoc.
Pan.
Decius.
Felin.
Tuschus.
c. veniens.

Secunda regula principalis est: Confirmatio privilegii ex certa scientia habet vim novæ concessionis talis privilegii. Ita Glossa in dicto ca. *quia diversitatem*, & in dicto capite primo de transactionib. Innocent. ibi & Bartolus Panormitanus, Decius, Felinus, & alii supra allegati, & cæteri, quos ipsi allegant, & plures refert Tuschus verb. *confirmatio ex certa*, per totum. Sumiturque ex capite primo & cap. *veniens*, de transact. cap. 2. de pactis. Ratio verò est, quia confirmatio ex certa scientia habet vim confirmandi actum nullum reddendo illum de invalido validum; ergo habet vim concessionis privilegii. Consequentia patet, quia validare actum, seu privilegium, quod antea erat nullum, planè idem est, quod denuo illud concedere. Antecedens autem probatur, quia quando Princeps confirmat actum, non fictè, aut vanè, sed verè, & solidè vult confirmare, ergo vult confirmare actum, juxta

juxta capacitatem ejus; ergo si ex certa scientia procedit, ita vult illud confirmare, sicut re vera est confirmabilis. Unde si est nullus, & Princeps cognovit esse nullum, & nihilominus confirmat, manifestè vult illi dare valorem, & firmitatem, quia aliàs frustratoria, & ficta esset confirmatio. Ita verò procedit Princeps, quando ex certa scientia confirmat; ergo illa confirmatio habet vim validandi actum; ac subinde concessioni æquivalet, vel re ipsa est concessio, licèt verbum sit confirmandi. Ut expresse notat Decius in dicta rubrica de confirmatione utilitat. numero 1. in fine ex Bart. Imol. Pan. & aliis.

Decius. Bart. Imol. Pan.

13. *Obviatur objectiunculæ.*

Neque mirandum est, quod verbum videatur ampliari cum improprietate. Tum quia non est tanta improprietas, quin habeat etiam fundamentum in usu, & in materia subjecta. Nam illa confirmatio ex certa scientia, etiamsi possit, & de se sufficiat dare valorem actui nullo, non tamen semper id efficit, quia non semper supponit nullitatem in actu, sed ad majorem cautelam, & certitudinem ita conceditur, sive actus confirmatus fuerit validus, sive non, & ideo talis gratia meritò confirmatio dicitur, quia & potest supponere concessionem validam, & semper supponit saltem externam concessionem, quæ substantialiter (ut sic dicam) confirmari valeat, si substantialem habuit defectum. Sicut etiam dicitur ratificari professio, vel matrimonium factum cum impedimento irritante, per iterationem consensuum post ablatum impedimentum. Tum etiam quia in præsenti casu ratio, & jus cogit ad talem verbi interpretationem, ne dispositio Principis ex certa scientia fiat illusoria, & irrationabilis, quod in legibus vitandum est, & consequenter etiam in privilegiis, maximè cum fiunt ex certa scientia.

14. *Limitatio Alex. & Tuschi scrupulosa nimis.*

Atque hinc aliqui ex Juristis, præsertim Alexander, quem sequitur Tuschus, dicunt, duas esse conditiones necessarias, ut hæc assertio procedat. Una est, quòd confirmatio proferatur ex certa scientia: alia quòd re vera in Principe præcedat cognitio defectus & nullitatis prioris privilegii, quia si non præcedit hæc cognitio, non potest subsequi voluntas efficax validandi illud, nec privilegium in re ipsa erit ex certa scientia, sed nomine tantum. Sed hoc scrupulosum est, reddit enim incertas omnes hujusmodi confirmationes. Quis enim novit, an Princeps exactè examinaverit valorem prioris actus, vel licèt præcesserit examen, unde constare poterit, an intellexerit Princeps nullitatem? Et ideo alii auctores illa non distinguunt, sed eo ipso, quod privilegium recitat ex certa scientia aliquo ex modis supra dictis, censentur habere illam efficaciam, quia & præsumitur Princeps habere scientiam, quam profitetur, vel licèt illam fortè non habeat, censetur habere voluntatem confirmandi actum, sicut indiget; hæc enim voluntas confusa haberi potest sine cognitione rei prout in se est, & sufficit ad conferendum valorem actui, si in se fuit nullus, etiamsi ignoretur. Sic enim dubitans de professionis valore, ratificat illam per novum consensum, & potest dici ratificare ex certa scientia, non quia cognoscat esse nullam, sed quia non cognoscit fuisse validam, & nihilominus absolutè nunc vult illam de novo facere, si necesse sit. Sic enim hæc confirmatio, licèt sit ex voluntate absoluta revalidandi privilegium, quando cognoscitur nullitas præcedens, potest esse conditionata, quando resignoratur, vel est dubia, scilicet, *volo confirmando de novo concedere, si indiges*, quæ voluntas efficacissima est, si in re præcessit defectus, sicut patet in absolutione data sub conditione, *in quantum possum, & indiges*, & in rebaptizatione sub conditione, & similibus. Ita ergo censeo esse interpretandam hanc confirmationem ex certa scientia, ut ad illam faciat professio (ut sic dicam) Principis confirmandi tali modo cum vera, & efficaci voluntate illi proportionata, sive cognitio nullitatis ipsa præexistat in persona, & intellectu confirmantis, sive non.

Hinc verò sequitur, ad hujusmodi effectum, & ut locum habeat dicta regula necessarium esse, ut actus confirmandus talis sit, ut possit sola voluntate, & facultate confirmantis fieri: nam si actus ille pendeat ex consensu alterius, non poterit per solam confirmationem Principis ex nullo fieri validus, quantumvis ex certa scientia procedat. Patet, quia ex certa scientia solum colligimus voluntatem Principis; voluntas autem Principis quantumvis absoluta non excedit in efficacia potestatem Principis. Unde non potest consensum alienæ voluntatis supplere, nec naturalia impedimenta, vel inhabilitates tollere. Et ideo non potest Pontifex per suam confirmationem solam ratum facere matrimonium nullum, vel professionem, sed poterit tollere impedimenta annullantia de jure humano, ut per consensus novos ratificetur actus. Tamen quia in materia privilegiorum actus talis est, ut ad illum efficiendum voluntas Principis sufficiat, quia Princeps est propria causa efficiens privilegii, ut supra visum est, ideo indistincte procedit regula, quod confirmatio ex certa scientia æquivalet concessioni privilegii. Nunquam enim Princeps confirmat ex certa scientia privilegium, nisi quando posset illud à principio concedere, & hoc est per se necessarium, & intentum in tali confirmatione. Quod si aliquando confirmatio ex temeritate excedat potestatem, id est accidentarium, & non mutat naturam actus: nam etiam concessio privilegii potest interdum esse temeraria, & excedere potestatem, & nihilominus absolutè verum est, privilegii concessionem dare jus, quia intelligitur de legitima concessione; idem ergo est, servata proportione, de confirmatione ex certa scientia.

15. *Nunquam Princeps confirmat ex certa scientia nisi quando illud à principio concedere potest.*

Præterea ut hæc confirmatio talem effectum consequatur, oportet, ut simpliciter detur, & nihil addatur, quod repugnet revalidationi actus nullius, seu concessioni novæ privilegii amissi. Hoc adverto propter quædam indulta Pontificia, in quibus confirmantur ex certa scientia privilegia, non tamen absolutè, sed cum addito aliquo, quod potest ita restringere confirmationem, ut licèt sit ex certa scientia, non confirmet privilegium, si in eo non impletur conditio. Talia censentur illa verba, *prout sunt in usu*, quæ aliqui Pontifices addiderunt, confirmando privilegia aliquarum religionum, ut Gregorius XIII. confirmando privilegia Minorum in Bulla, *Ex benigna*, an. 1575. & in alia confirmatione, Religioni Jesuitorum concessa, & in alia pro religione Clericorum, qui vocantur ministri infirmorum, & Sixtus V. confirmando privilegia Cisterciensium, quæ refert Emman. Rod. dicta quæstion. octava, articul. 1. & in articulo secundo interpretatur, per illam restrictionem significari, Pontificem velle confirmare privilegia, quæ sunt in viridi observantia suumque valorem retinent, non autem illa quæ invalida sunt. Sed non videtur hoc universaliter intelligendum de omni nullitate, sed de illa quæ per non usum, vel per contrarium usum inducta est, aut etiam è converso de quacunque abrogatione vel revocatione, ratione cujus talia privilegia jam non sunt in usu. Quia hoc in rigore, ac præcisè significant illa verba, *prout sunt in usu*, & ampliandа non sunt, cum restringant beneficium Principis. Atque ita videtur exponere similem particulam referens plures alios Mand. in dicto tract. de privileg. ad instar, Gloss. 15. in princ.

16. *De aliquibus restrictionibus confirmationum solitis addi.*

Gregor. 13.

Sixtus V. Roder.

Mandos.

Idem judicium ferendum est de similibus limitationibus, qualis est illa Gregor. XIII. confirmantis privilegia clericorum, qui dicuntur ministri infirmorum, cum illo addito, *Dummodo sub illis revocationibus non sint comprehensa*. Item illa Leonis X. confirmantis privilegia Minorum, *Prout in libris ordinum reperiuntur* supplem. concess. 191. Nam quæ in illis non reperiuntur, non intelliguntur ibi confirmata, nisi alias sint authentica per Bullas, aut alia publica instrumenta, nam hæc non excluduntur. Illa enim verba, licet restringant

17.

ſtringant ad privilegia ſcripta, ad ampliandum nihilominus poſita ſunt, ut inter ſcripta comprehendantur, quæ in libris ordinis inveniuntur. Denique alia limitatio uſitata poſt Concilium Tridentinum in confirmationibus privilegiorum eſſe ſolet, *Dummodo Concil. Trident. non ſint contraria*, ut patet ex Bullis Gregorii VIII. ſupra citatis, & ex Bulla Sixti V. anni 1587. *Et ſi mendicantium*, in qua confirmat Minorum privilegia ex certa ſcientia, & cum illa limitatione, quæ eſt conformis revocationi privilegiorum regularium repugnantium Concilio Tridentino factæ à Pio IV. in Bulia anni 1565. quæ incipit, *In Principis Apoſtolorum*, &c. de qua revocatione in proprio tract. de Rel. Deo dante dicetur.

Bulla Greg. 13. & Sixti 5.

18. *Probabile eſſe non omnia, quæ ſunt Concil. Trid. contraria, eſſe revocata, ſed ea tantum, quæ expreſſe revocantur à Conc. per clauſulam, Non obſtantibus, &c. Roder.*

Nunc ſolum adverto, aliud cenſeri poſſe, quod privilegia ſint contraria Concilio Tridentino, aliud verò quod ſint per illud revocata. Probabile enim eſt, non omnia, quæ illi ſunt contraria, eſſe per illud revocata, ſed illa tantum, quæ expreſſè revocantur à Concilio per clauſulam, *Non obſtantibus*, &c. Et propterea fortaſſe interdum illa clauſula additur, interdum non additur, ut patet ex ſeſſion. 23. cap. 8. de reformation. & ſeſſ. 24. capit. 11. & ſæpe aliàs, & infra generaliter dicetur. Hinc ergo conjectatur Emman. Roder. dicta q. 8. art. 6. clauſulam illam, *Dummodo Concilio Tridentino non ſint contraria*, intelligendam eſſe tantum de privilegiis revocatis à Concilio. Sed contrarium videri poteſt. Tum quia, ut dixi, diverſa ſunt eſſe revocata, & eſſe contraria, & in diverſis non fit interpretatio unius pro alio, tum etiam, quia ſumus in materia odioſa: nam privilegium contrarium Concilio odioſum eſt, & ideo illa verba, quæ repugnant huic odio, in omni proprietate, & rigoroſa amplitudine intelligenda ſunt. Tum denique etiam quia talia privilegia, licèt non ſint revocata per Concilium, videntur revocata per Pium IV. cui planè ſequentes Pontifices in prædicta reſtrictione conformari voluerunt. Sed nihilominus valdè probabilis eſt illa expoſitio: nam, ut infra dicam, probabilius eſt, Pium IV. ſolum revocaſſe privilegia contraria illis decretis Concil. in quibus ipſummet Concilium noluit, privilegia contra illa valere. Unde hæc tantum reputantur ſimpliciter contraria Concil. nam ubi illud non revocat privilegia, tacitè illa admittit, & ita non ſunt illi contraria. Quod ſi hoc verum eſt, clarè conſtat, in eodem ſenſu eſſe dictam clauſulam intelligendam. Sed hoc accuratiùs examinabitur infra tractando de revocatione privilegiorum.

Pius IV.

CAPUT XIX.

Nonnulla dubia circa confirmationem privilegiorum expediuntur.

1. *Primum dubium.*

NOnnulla verò ſuperſunt explicanda dubia circa hanc confirmationem. Primum eſt, utrum ſimpliciter, & ſine reſtrictione data ex certa ſcientia, habeat vim reſtituendi etiam privilegia revocata. Videtur enim ex dictis ſequi conſequenter pars affirmans, quia confirmatio ex certa ſcientia reſtituit privilegium amiſſum per non uſum, vel per uſum contrarium, quando contraria limitatio non adhibetur, ergo etiam reſtituet privilegium revocatum ab homine, quicunque ille ſit. Item habet poteſtatem hæc conceſſio revalidandi quod à principio fuit nullum; ergo multo magis quod fuit validum licèt fuerit revocatum. Denique hæc confirmatio æquivalet novæ conceſſioni; ergo. Et ita tenet apertè Roſel. verb. *abſolutio*, nu. 123. inde concludens, per ſimilem confirmationem reſtitutam eſſe Minoribus privilegium exemptionis à ſolutione quartæ canonicæ portionis, quod fuerat revocatum in Clemen. *dudum*, de ſepulch. & ſequitur Roder. dicta quæſt. 8. art. 3. citat Gloſſ. in cap. *cum acceſſiſſent*, de conſtitution. verb. *confirmatum*, & Panor. in cap. *cum ſuper*, de cauſ. poſſeſſ. n. 4. ſed ibi generaliter loquuntur, non ſpecialiter de privilegiis revocatis.

Roſel.

Roder.

Panorm.

Poteſt ergo in contrarium objici, quia ut lex revocet privilegium non ſatis eſt, quod contra illud diſponat, niſi expreſſè illud deroget, ut dicitur; ergo eadem ratione ut confirmatio reſtituat privilegium, non ſatis eſt, quod illud confirmet ex certa ſcientia, niſi expreſſè dicat confirmare illud non obſtante revocatione, imò niſi hoc dicat, non videtur eſſe confirmatio ex certa ſcientia quoad hunc effectum. Et confirmatur, quia aliàs, ſi nunc confirmentur omnia privilegia alicujus religionis ex certa ſcientia, non addita illa limitatione, *Dummodo Concilio Tridentino non ſint contraria*, manebunt confirmata, & reſtituta omnia, etiamſi contraria ſint. Quod difficile creditu eſt; aliàs per confirmationem privilegiorum Societatis, in qua non ponitur illa limitatio, ut ex compendio conſtat, omnia illius privilegia revocata per concilium eſſent reſtituta. Unde idem Emman. d. a. 1. videns fortaſſe vim illationis, ad vitandum illud conſequens, conjectat clauſulam illam, quæ deeſt in noſtro compendio eſſe in originali, quia poſt Pium V. non vidit Pontificem aliquem confirmaſſe abſolutè, & ſine illa reſtrictione privilegia, ſed re vera illa limitatio non eſt in originalibus: nam Gregorius XIII. in Bulla, *Quanto fructuoſius*, & in Bulla, *Aſcendente Domino*, & Gregorius XIV. & Paulus V. in ſuis Bullis confirmatoriis abſolutè, & ſine illa reſtrictione privilegia Societatis confirmant ex certa ſcientia, & poteſtatis plenitudine: ergo erunt reſtituta omnia, quæ per Concilium Tridentinum fuerant revocata, quod tamen etiam ipſa Societas non agnoſcit ex vi talium confirmationum.

2.

Emman. Rod.

Greg. XIII. Greg. XIV. Paul. V.

Igitur pro reſolutione advertendum eſt, aliud eſſe privilegium fuiſſe à principio falſum, ſubreptitium, aut alia ratione nullum, aliud verò fuiſſe validum, & poſtea revocatum. Nam prius privilegium non conceditur de novo per confirmationem etiam ex certa ſcientia, niſi expreſſè dicatur, non obſtante falſitate, aut ſurreptione. Ita ſumitur ex Rot. tit. de confirmation. util. deciſ. 2. in novis, Panormitan. in cap. *inter dilectos*, de fide inſtrum. num. 8. ubi latè Felin. num. 6. & in cap. 2. de reſcript. num. 42. ubi alios allegat. Et ratio prioris partis eſt, tum quia privilegium falſum, vel ſubreptitium, nunquam fuit conceſſum re vera, quia nec Princeps illud conceſſit, ſed confirmatio eſt de privilegiis conceſſis: ergo non cadit in illud. Tum etiam quia talis confirmatio non facta narratione talis defectus, ſubreptitia eſt. Unde patet ratio ſecundæ partis. Nam Papa poteſt de novo dare Privilegium, etiamſi fuerit falſum: ergo ſi id ſatis declaret, ſufficit. Privilegium autem ſemel validum verè fuit conceſſum, & ideo in illud poteſt cadere confirmatio, etiamſi revocatum ſit: inquirimus autem, an cadat ex vi confirmationis ex certa ſcientia.

3.

Rot. Panorm. Felin.

In quo ulterius diſtinguendum cenſeo de revocatione privilegii privata, & ab homine, vel de illa, quæ facta eſt jure communi, & ordinario. Et de priori dico, confirmationem privilegii ad illam extendi, quando particula, *ex certa ſcientia*, vel *de plenitudine poteſtatis*, expreſſè, ac formaliter ponitur, quia tunc rectè procedunt rationes factæ. At verò ſi certa ſcientia non expreſſè ponitur, ſed colligenda eſt ex narratis, in indulto, non ſatis erit, narrari formam privilegii confirmati, niſi fiat mentio revocationis ejus, vel addatur clauſula, *Non obſtantibus*, vel generalis de omnibus, &c. vel ſpecialis de tali revocatione. Quia aliàs non erit confirmatio ex certa ſcientia quoad talem circumſtantiam, ſeu revocationem. Quia cum ſit privata, pertinet ad factum, vel privatum jus, quod Princeps præſumitur ignorare, juxta cap. 1. de conſtitution. in 6. ergo eſt neceſſaria ſcientia talis revocationis, ut ea non obſtàte, privilegiũ reſtitui videatur. At verò quando

4. *Diſtinctio de revocatione privilegii privata, & ab homine, & de illa, quæ facta eſt jure communi, & ordinario.*

quando certa scientia non exprimitur, sed ex narratis colligenda est, non extenditur ultra illud, quod ex narratis colligi potest; ille autem defectus revocationis non colligitur ex narratis, nisi illius fiat mentio, vel nisi addatur clausula, *Non obstante*, quæ hoc suppleat; ergo neque tunc extenderetur confirmatio ex certa scientia ad hunc effectum. Quod eadem ratione procedit, sive revocatio sit facta à superiore, sive per renunciationem expressam, vel tacitam.

5. *Si Princeps confirmat ex certa scientia privilegium revocatum jure communi censetur illud restituere quia præsumitur non ignorare jus commune.*

Secus verò videtur esse, quando revocatio facta est jure communi, ex contrario fundamento, quod Princeps præsumitur non ignorare jus commune, d. c. 1. & ideo si confirmat ex certa scientia privilegium revocatum jure communi, censetur illud restituere. Solet autem in hoc addi restrictio distinguendo inter jus commune ordinarium, vel jus Concilii generalis: ut in priori servari debeat regula data: in posteriori autem necessarium erit, ut fiat specialis mentio per clausulam, *Non obstante revocatione talis Concilii*, vel saltem, generalis Concilii in communi. Quia Concilio generali non derogatur nisi per expressam clausulam, ut est regula Jurisperitorum communis, quos supra l. 6. retuli. Sed, ut ibi dixi, illa sententia generaliter incerta est, & specialiter in privilegiis contrarium tradit ibi Felin. in regul. 1. nu. 2. & 3. & infra n. 11. in 2. fallentia. Nihilominus tamen quidquid sit de aliis casibus, aut rescriptis in terminis, in quibus nunc loquimur, videtur omnino vera, scilicet, quando privilegia in generali tantum confirmantur ex certa scientia. Quia non est verisimile, quod per confirmationem adeo confusam, & communem derogetur speciali dispositioni Concilii generalis revocantis in particulari aliqua ex dictis privilegii. Nam regula est, ut species deroget generi potius, quam è contrario; ergo maxime servanda est, quando authoritas Concilii generalis intervenit. Et ideo censeo, quod licèt Gregor. XIII. & Sixtus V. non addidissent illam exceptionem de privilegiis contrariis Conc. Trid. nihilominus non essent revocata per generalem confirmationem. Quod tandem agnoscit Emm. Roder. d. q. 8. art. 10. Non video tamen, quomodo cum hac doctrina possit subsistere alia, quam ipse acceptat cum summa Rosel. quod per similem confirmationem generalem privilegiorum Minorum ex certa scientia revocata sit Clement. *dudum*, de sepulch. quoad quartam funeralem, cum illa constitutio etiam sit Concilii generalis, & directè resistat tali privilegio, & non fuerit in speciali revocata. Contrarium ergo censeo verum, nisi aliunde constet de speciali revocatione Concilii, ut magis ex ultimo puncto hujus capitis constabit.

Felin.

Species potius derogat generi, quam è contra.

Roder.

Rosel.

6. *De exceptione addita per Greg. XIII. & Sixtum V.*

Sed quæret aliquis, cur Greg. XIII. & Sixtus V. addiderunt illam exceptionem, si absque illa intelligenda foret. Respondet Roder. dicto art. 10. additam esse ad firmandam regulam in contrarium, id est, ut intelligerentur confirmata omnia alia privilegia aliis Conciliis generalibus contraria. Sic enim alias dicimus, quod licèt in generali concessione potestatis ad absolvendum, non veniant casus reservati, si tamen in illa generali concessione addatur exceptio unius casus reservati, intelliguntur alii concessi. Et licèt supra dixerimus, per confirmationem in forma communi, non ratificari privilegia nulla, nihilominus si in tali confirmatione addatur exceptio unius privilegii alias irriti, vel revocati, eo ipso intelligitur, mentem confirmantis esse confirmare omnia alia, etiamsi essent amissa, vel irrita, ut tradit Bald. in feud. tit. per quos fiat investitura, c. 1. n. 2. & sumitur à simili ex eodem in l. 1. §. *sed excipiuntur*, ff. de fer. Ubi rationem adducit, quia exceptio firmat regulam in contrarium. l. *tribunus*, §. ult. ff. de milit. testam. quem allegat, & sequitur Jason in l. ult. ff. quod quisque juris. Veruntamen valdè etiam de hac declaratione dubito. Nam ex illa sequitur, illam exceptionem additam esse ad ampliationem confirmationis, non ad restrictionem. Atque adeò majorem esse confirmationem ab eodem Gregorio XIII. factam cum tali exceptione, quam sine illa, quia cum illa solum excipit Concilium Tridentinum & concedit alia, sine illa verò omnia intelliguntur excepta; consequens autem videtur plane absurdum, & contra mentem Pontificum, ut idem Rodericus aperte etiam sentit in eadem qu. 8. articulo 1.

Roder.

Bald.

7. *Vera explicatio cur supra dicta clausula addita fuerit.*

Dico ergo illam exceptionem additam esse à Pontifice, quia voluit esse magis certam, & non relinqui sub generalibus regulis, quæ incertæ sunt, & infinitis interpretationibus, & opinionibus sunt subjectæ. Item voluit Pontifex specialiter ostendere voluntatem suam circa firmitatem Decretorum Concil. Tridentin. ut non solum generaliter sicut alia, sed etiam speciali modo videantur excepta, hoc enim usitatum esse in jure sentit Glossa per textum ibi in l. ultim. ff. quod quisque juris. Et optimum exemplum, ac indicium sumitur ex quadam confirmatione privilegiorum ab eodem Gregorio XIII. concessa clericis regularibus Ministris infirmorum, ubi prius dicit, confirmare privilegia, quæ non sunt sub ullis revocationibus comprehensa, & nihilominus addit, *nec decretis Concilii Tridentini sunt contraria*, ubi manifestum est, per priora generalia verba excipi etiam privilegia revocata in Concilio Trident. & nihilominus additur specialis exceptio Concil. Tridentin. ad denotandam specialitatem ejus, & singularem observantiam. Confirmari potest hæc resolutio ex doctrina Canonistarum satis recepta, quod licèt exceptio firmet regulam in contrarium, non tamen ampliat illam ad ea, quæ alio jure a quali fuerant excepta. Quam tradit Panormitanus in cap. *in nostra*, de sepulch. in principio, per eundem textum. Et Ancharan. in cap. 2. de offic. vicar. in 6. & in rubric. de regul. jur. quæst. 4. circa finem. Late Felin. in c. *quoniam frequenter*, ut lite non contest. n. 2. qui Bart. Bald. Oldr. & plures alios refert. Et licèt fortè hæc etiam doctrina non sit certa, & infallibilis, quia totum pendet ex conjecturata mente concedentis, confirmantis, seu disponentis; nihilominus ex natura exceptionis puto esse verum, non ampliare dispositionem ad id, quod alias exceptum erat à talibus verbis, vel de jure, vel ex natura rei, quia non ad hoc ponitur, sed ad limitandam expressè dispositionem. Unde si aliquando videtur plus operari est, vel quia verba sunt per se universalia, & in rigore sufficientia ad comprehendenda omnia, quæ per exceptionem firmantur magis, vel quia ex usu, & circumstantiis constat, talem esse intentionem disponentis; neutrum autem in præsenti casu invenio, & alioqui res est gravissima, ideoque credibile mihi non est, tam generalem extensionem fieri illo indirecto modo per solam additionem exceptionis Concilii Tridentini, cum alia sufficiens ratio illius expressionis assignetur.

Vera explicatio cur supra dicta clausula addita fuerit.

Conc. Trid.

Glossa.

Greg. XIII.

Panorm.

Anchar.

Felin.

Bart.

Bald.

Oldrad.

8. *De confirmatione data uni, an intelligatur & data aliis locis, vel religionibus. Ratio dubitandi.*

Secundum dubium esse potest, an confirmatio privilegiorum ex certa scientia uni religioni, vel loco data, communicetur aliis locis, vel religionibus, quæ cum priori in privilegiis communicant, & consequenter an confirmatis privilegiis Societatis v. g. confirmentur privilegia omnium aliarum religionum, quæ habent communicationem privilegiorum Societatis. Et ratio dubitandi est, quia supra dictum est, aucto privilegio, ad cujus instar aliud concessum est, non augeri privilegium ad instar; ergo similiter confirmato uno, non confirmatur aliud: nam est eadem ratio. Ergo facta confirmatione in privilegiis in primo fonte concessionis (ut sic dicam) non sequitur, fieri in aliis, qui cum illo communicant: nam in hoc etiam videtur esse eadem ratio. In contrarium verò est, quia hæc confirmatio est quædam gratia; ergo facta uni, communicatur aliis, quibus gratiæ illius communicantur. Respondeo, duplicem esse posse sensum dubitationis. Unus est, an confirmatis privilegiis respectu

Duplex sensus quæstionis.

ſpectu religionis, cui primo fuerunt conceſſa, eo ipſo illa eadem cenſeantur confirmata pro omnibus religionibus, quibus ante confirmationem, & poſt conceſſionem fuerunt communicata. Alius ſenſus eſt, an confirmatio conceſſa uni religioni, quoad ſua privilegia, eo ipſo cenſeatur facta alteri quoad ſua, etiamſi diſtincta ſint, ratione communicationis generalis in privilegiis, quam alias habent tales religiones.

9. *De primo ſenſu.* Circa priorem ſenſum oportet conſiderare, an communicatio privilegiorum fuerit de conceſſis tantum, an vero de conceſſis, & concedendis. Nam ſi fuit prioris modi, negativè reſpondendum eſt, hoc enim probat ratio dubitandi poſita. Nam formaliter ac per ſe loquendo, confirmato privilegio exemplari non confirmatur privilegium ad inſtar, quia non fuit exemplar ut confirmatum, ſed tantum ut conceſſum, nec privilegium ad inſtar per ſe reſpicit futurum ſtatum, ſed illum, quem habet exemplar, quando aliud ad inſtar illius conceditur. Unde etiam è contrario, licet privilegium *ad inſtar*, confirmetur, non redundabit confirmatio in exemplar. Et hoc cenſeo verum ſive confirmatio ſit ex certa ſcientia, ſive in forma communi, quia ratio æquè in utroque procedit. Et eadem ratione, ſi communicatio facta eſt tantum de privilegio conceſſo, non extenditur ad confirmationem poſtea factam, quia hæc nondum erat, quando communicatio facta eſt, & illa non eſt facta de futuris, ut ſupponitur.

10. *De communicatione conceſſorum, & concedendorum ex certa ſcientia.* At vero ſi communicatio fuit de conceſſis, & concedendis, & fuit ex certa ſcientia, planè derivatur, ac redundat in omnes quibus talis communicatio facta eſt. Quia illa confirmatio æquivalet conceſſioni privilegii, ut dictum eſt, unde cenſeri poteſt privilegium quoddam, & nova gratia, ſed per illam communicationem etiam futura, & concedenda communicantur, ut ſupponitur; ergo etiam hæc confirmatio communicatur quoad uſum, & fructum illorum privilegiorum, quæ confirmantur. Atque ita ex prædicto fundamento reſolvit Mandoſ. d. tract. de priv. ad inſt. quæſtion. 7. *Mandoſ.* Qui tamen non videtur hoc admittere in confirmatione in forma communi: nam de illa ſimpliciter negat communicari, ſive communicatio fuerit de conceſſis, ſive etiam de concedendis. Movetur ſolum illa ratione, quod revocato privilegio exemplari, non revocatur privilegium ad inſtar, ergo nec illo confirmato confirmatur. Sed hæc ratio procedit tantum in priori ſenſu, ſcilicet per ſe, & nulla alia interveniente communicatione. Ideo apparentius fundari poteſt, quia illa communicatio in forma communi non habet vim conceſſionis, & ideo non reputatur privilegium, ac ſubinde non communicatur per communicationem privilegiorum, etiam concedendorum. Sed neque hæc ratio convincit, & ideo probabilius puto, talem communicationem extendi etiam ad confirmationem in forma communi, maximè quando communicatio non ſolum eſt in privilegiis, ſed etiam in omnibus favoribus, gratiis, & indulgentiis (ut communiter fieri ſolet in indultis mendicantium, & in noſtris bullis, & aliis, quæ latè *Roder.* refert Roder. quæſtion. 55.) Quia confirmatio etiam data in forma communi eſt favor, & indultum quoddam, & beneficium, & conſequenter eſt gratia; ergo ad illam extenditur communicatio de concedendis favoribus. Imò licet fuerit facta ſolum nomine privilegiorum conceſſorum, & concedendorum, videtur mihi communicari, vel quia omnis gratia, & beneficium Principis poteſt dici privilegium ſaltem lato modo, ut in principio dixi, & tradit Bald. in Prolog. feud. num. 18. cum Joan. Andr. in cap. *olim*, de verb. ſignif. & plures alii, quos refert Mand. ſupra, privilegium autem Principis latè eſt interpretandum. *Bald. Joan. Andr. Mandoſ.* Vel quia confirmatio non per ſe ſtat, ut ſic dicam, ſed adhæret privilegio jam conceſſio, & reddit illud firmius, & ſtabilius quantum poteſt, ſed per communicationem privilegiorum, quæ non tantum ad conceſſa, ſed etiam ad concedenda extenditur, communicatur illud privilegium non tantum ſecundum ſtatum quem habet tempore communicationis factæ, ſed etiam quem habere poteſt per novam confirmationem, ergo illa etiam communicatur poſtea, etiamſi tantum ſit in forma communi.

11. *De ſecundo ſenſu dubii. Mandoſ.* Supereſt dicendum de alio ſenſu dubii ſupra poſito, quem attingit Mandoſ. ſupra quæſt. 8. & abſolutè affirmat, confirmatis privilegiis unius religionis, confirmari etiam propria privilegia alterius religionis habentis communicationem privilegiorum cum priori. Ratio ejus eſt, quia alias non manerent illæ duæ religiones æquales in privilegiis, quod eſt contra mentem Pontificis concedentis illam communicationem. Confirmari hoc poteſt primò, quia hæc confirmatio, præſertim ex certa ſcientia, eſt quoddam privilegium, ergo data uni religioni tranſit ad aliam per communicationem, ergo tranſit cum proportione, id eſt, ad confirmanda privilegia propria illius religionis, cui ſit communicatio, etiamſi diverſa ſint. Probatur hæc conſequentia ex ſupradictis ex quadam declaratione Pontificia, quod privilegium datum uni religioni, & communicatum alteri, debet cum proportione, & non ſecundum identitatem applicari. Nam ſi privilegium concedit favorem pro tali feſtivitate, vel ſancto religionis prioris ad aliam religionem debet applicari pro alio feſto, vel ſancto ſuo, & ſic de aliis; ergo etiam in propoſito, ſi uni religioni confertur confirmatio privilegiorum ſuorum ex certa ſcientia, & hæc communicatur alteri, intelligitur cum proportione applicari ad ſua privilegia.

12. *Prædicta ſententia probabilis, oppoſita probabilior.* Hæc ſententia fortaſſe probabilis eſt, mihi tamen contraria videtur in rigore vera. Et in primis ſi una religio communicet cum alia in privilegiis conceſſis non autem in concedendis, clarum eſt, confirmationem poſtea ſubſequutam non communicari, quia non habet rationem privilegii conceſſi, ſed concedendi, & à fortiori conſtat ex dictis in ſuperiori puncto. Neque hoc negaret prædictus auctor (ut exiſtimo) quanvis in illa quæſtione magis indiſtinctè loquatur, quam in proximè præcedente. Deinde etiamſi communicatio extendatur ad privilegia concedenda, exiſtimo non extendi illo modo, quia Papa non intendit confirmare niſi privilegia verbi gratia Minorum, ergo non confirmat privilegia propria Dominicanorum, alias plura confirmaret, quam intenderet. Maximeque urget hæc ratio in confirmatione ex certa ſcientia, quia Papa non habet, ut præſumitur habere ſcientiam aliorum privilegiorum, ſed eorum tantum, quæ directè, ac expreſſè ex tali ſcientia confirmat, ergo illa confirmatio non poteſt per communicationem tranſire ad alia privilegia diſſimilia. Neque eſt ſimile exemplum, ex quo argumentum in contrarium ſumebatur, quia in illo exemplo proportio conſideratur ex parte materiæ in uſu privilegiorum, & non eſt extenſio communicationis, ſed interpretatio circa modum, quo debet applicari ad materiam, & uſum ejuſdem privilegii, quæ interpretatio ſumpta eſt ex declaratione ipſius Pontificis, & ex materia ipſa, & circunſtantiis conſtare poſſet, quia idem privilegium applicatum ad diverſos, debet unicuique adaptari juxta modum ſuum, alioqui eſſet inutile, & improportionatum utrique vel alteri eorum, & ad hoc tantum confirmandum faciunt omnia, quæ *Mandoſ.* Mand. ſupra allegat. At vero in noſtro caſu non fieret ſola interpretatio, ſed extenſio confirmationis Pontificiæ ad plura privilegia, quam cadant ſub intentionem, aut mentionem ejus.

13. Nec dici poteſt, ſuppoſita communicatione, Pontificem confirmantem habere hanc intentionem virtualem, vel certe extenſionem ſequi ex intentione, & efficacia prioris Pontificis, qui communicationem conceſſit. Hoc (inquam) dici non poteſt, quia ſine tali extenſione habet integrum effectum conceſſio utriuſque

usque Pontificis. Quod explico in hunc modum, quia quando Pontifex confirmat privilegia, v. g. Minorum, illa confirmatio formaliter ut sic dicam) communicatur Prædicatoribus, id est, ut versatur circa ipsamet privilegia Minorum, quia illamet communicatur Prædicatoribus, non solum ut antea erant, sed etiam ut sunt confirmata, ut per se constat ex dictis, quia illa privilegia per communicationem sunt facta tanquam propria illius religionis, & confirmatio illorum etiam est privilegium, quod communicatur illi; ergo non potest illa communicatio habere etiam alium effectum confirmandi propria privilegia Prædicatorum. Tum quia per priorem effectū satisfactum est menti utriusque Pontificis, neque alter eorum alium explicavit, aut voluit. Tum etiam, quia aliàs bis communicaretur illa confirmatio tali religioni, semel circa privilegia prius communicata, & iterum circa propria, quod est alienum à ratione, & sine ullo fundamento in voluntate Pontificum. Secus vero est in alio exemplo adducto: nam quando communicatur privilegium festivitatis alicujus sancti proprii, ita applicatur uni religioni ad sanctum ejusdem ordinis, ut non communicetur quoad sanctum alterius ordinis, & ita salvatur unica, &, ut sic dicam, formalis communicatio, licet in materia servetur tantum proportio..

14. *Quando confirmantur omnia privilegia alicujus religionis, sive propria, sive communicata tunc consequenter confirmantur privilegia alterius religionis, ut per communicationem facta communia.*

Neque etiam propter servandam æqualitatē inter illas religiones, necessarius est ille effectus, quia satis per hoc servatur, quod sicut illa privilegia manent confirmata pro una religione, ita etiam pro alia; & è converso, sicut propria privilegia, v. g. Prædicatorum non manent confirmata ex vi confirmationis datæ Minoribus, ita etiam non communicabuntur Minoribus illa privilegia Prædicatorum ut confirmata, sed prout antea erant, & communicabantur. Hinc verò potest limitari hæc nostra sententia, ut non procedat, quando per indultum confirmantur omnia privilegia religionis alicujus sive propria, sive communicata: nam tunc consequenter confirmantur privilegia alterius religionis, non tamen ut illius, sed ut per communicationem facta sunt alterius. Quia illa prior religio etiam habet communicationem cum altera quoad futuras gratias, ut supponimus; ergo per communicationem habebit sua privilegia confirmata ex redundantia (ut sic dicam) generalis confirmationis concessæ alteri religioni, ut consideranti facilè patebit.

CAPUT. XX.

An per innovationem privilegii confirmetur, vel denuo gratia concedatur.

1. SOlent Pontifices aliquando simpliciter privilegia confirmare, nihil amplius addendo, aliquando vero non contenti verbo confirmandi, addunt *Confirmamus, & innovamus*, & interdum superaddunt, *& de novo concedimus*, sicut Paul. V. in confirmatione Privilegiorum Societatis adjecit, & sæpe in confirmationibus Mendicantium invenitur, & refertur in Supplem. concess. 191. & in Monum. Min. concess. 343. Dubium ergo est. quomodo verbum innovandi distinguatur à verbo confirmandi, & quid addat. Quod dubium proposuerunt fratres Minores Julio II. pro intelligentia cujusdam confirmationis suorum privilegiorum factæ à Sixto IV. cum illa additione, *Et de novo concedimus*, interrogantes, an per illa restituerentur, seu de novo concederentur etiam privilegia prius revocata. Respondit autem dictus Papa Julius II. per illa verba solummodo esse confirmata privilegia dicto ordini concessa, & non aliàs revocata. Ita habetur in Bulla Julii II. anni 1504, incipit, *In militantis Ecclesiæ agro*, & habetur in li. Monument. Minor, fol. 125. & 126. pag. 2. concess. 277. in impressione Salmant. an. 1511. & refertur ab Emman. Roder. in 1. to. Bullarum. p. 570. Habet a. difficultatem illa responsio, primò, quia videtur contra vim, & proprietatem verborum, præcipuè illorum, *Et de novo concedimus*. Secundo, quia hoc modo videntur frustrà addi: nam illud satis fuerat factum per puram confirmationem non solum ex certa scientia, sed etiam in forma communi, ut ex dictis patet. Tertiò, quia sequitur minus concedi per illa verba, quàm per confirmationem ex certa scientia, quia per hanc reparantur, & restituuntur privilegia revocata, ut dictum est, quod negatur fieri per verba prædicta.

Paulus V.

Quid addat innovatio super confirmationem.

Bulla Julii II.

Roder. Difficultates circa responsum.

2. Respondeo, sicut confirmatio distinguitur in eam, quæ est in forma communi, vel ex certa scientia, ita etiam posse innovationem distingui: nam videtur eadem ratio, quia est in potestate Pontificis utroque modo illam facere. Posita ergo tali distinctione, & illam applicando cum proportione ad confirmationem, videtur in primis dicendum, quando innovatio est in forma communi non restituere privilegia revocata, vel quomodolibet amissa, nec nare novum jus, sed solum antiquum innovare. Ad hanc conclusionem probandam allegari solent sequentia jura, c. *exparte*, 1. de privileg. ubi dicitur, *privilegium*, &c. *duximus innovandum, ita tamen ut per innovationem ipsius, eidem Ecclesiæ non plus juris accrescat*. Sed ex his verbis posset quis in contrarium argumentari, quia nisi addidisset Pontifex, *ita tamen*, &c. innovando absolutè, videretur jus novum concedere, licèt constet ex textu illam innovationem non fuisse ex certa scientia. Sed huic evasioni obstat c. *quia intentionis*, eod. tit. ubi expressè, & absolutè dicitur, *cum innovatio nec jus novum conferat, nec etiam tollat vetus*. Quare in alio textu clausula illa, *ita tamen*, &c. non ponitur ut necessaria ad limitandum verbum, *innovandi*, sed ad declarandum illud, vel etiam ad reddendam rationem, cur tam facilè concessa fuerit illa innovatio, sicut apertè etiam fit in cap. *cum dilecta*, de confirm. util. ubi additur, per innovationem jus novum non acquiri, sed conservari antiquum. In his ergo locis frequens est hæc sententia.

2.

Innovationem in forma communi non restituere privilegia revocata, nec dare novum jus, sed solum revocare antiquum.

2. cum dilecta.

3. Occurrit tamen circa hæc jura considerandum, nomen privilegii æquivocè posse sumi, uno modo pro jure ipso, vel gratia per Principem concessa prout privilegium definivimus in principio hujus materiæ, alio modo pro instrumento authentico, in quo talis concessio, & fides, seu probatio ejus continetur, sicut etiam nomen contractus interdum significare solet pactum ipsum, interdum instrumentum auth. ejus, ut latè tradit Tiraq. l. 1. de retract. §. 2. Gloss. 1. in princip. Nam ex usu non minus constat hoc in privilegio, quam in contractu. Hinc ergo innovatio privilegii interdum refertur ad solum instrumentum, qua vetustate forte consumitur, & ideo innovatio ejus conceditur. Aliquando vero potest referri ad rem ipsam, ut jus antiquitus concessum postea innovatur. Priori modo clarum est, innovationem privilegii non conferre jus novum. Et planè hoc modo loquitur dictum cap. *cum dilecta*, ut patet ex illis verbis, *Prædicta privilegia quasi jam nimia vetustate consumpta, cum fuerint non in pergameno, sed in papyro conscripta, duximus innovanda*. Et in eodem sensu loquuntur alia jura. Innovari ergo privilegium hoc modo, nihil aliud est, quam novum instrumentum privilegii, antiqui ex veteri instrumento exemplari quod ejusdem sit auctoritatis cum originali, quia Principis auctoritate factum, vel approbatum est. Argumento c. ult. de fide instr. & ideo novum jus dare non potest, quia jus in multis instrumentis contentum, nec est aliud, & aliud, nec est majus. Imò (ut rectè ait Panormitan. in d. c. *cum dilecta*,) talis innovatio jus in privilegio contentum non confirmat, utique secundum se, quia illi robur, aut valorem non addit, quoad nos vero quodammodo confirmat, quia facilior, vel diuturnior fit probatio ejus, & hoc modo dicitur etiam hæc innovatio conservare privilegium, quia perditio, vel

3. Dupliciter sumi posse nomen privilegii.

Tiraquel. Gloss.

Panorm.

vel consumpto instrumento, perditur jus quoad forum saltem externum, nisi loco illius succedat præscriptio, & ideo per renovationem privilegii quodammodo conservatur jus in eo contentum.

Quocirca de hoc innovationis modo nulla nobis est difficultas, nec de illo principaliter loquimur, sed de alio modo, quando jus ipsum, & non instrumentum continens illud innovatur. De hoc enim modo innovationis videntur loqui Pontifices, quando dicunt innovare privilegia, tum quia eodem modo dicunt innovare, quo confirmare; non confirmant autem instrumenta, sed gratias in illis contentas, ergo illas etiam innovant, tum etiã quia non concedunt licentiam renovandi, aut exemplandi denuo vetera instrumenta, nec transumpta approbant, sed ipsamet formalia privilegia (ut sic dicam) innovant, tum maximè, quia sæpe dicunt expressè, de novo privilegia talia concedere: concedere autem privilegium non est concedere instrumentum illius, sed est jus speciale donare. De hac autem innovatione, non probatur sufficienter ex dictis juribus, quod nullum jus conferat, quia hæc innovatio non est talis, qualis est illa, de qua dicta jura loquuntur, sed diversa, ut constat ex dictis, à diversis autem non fit illatio. Maxime quia neque necessariò sunt conjuncta: optimè enim potest innovari instrumentum, non renovato jure, imò nec confirmato, ut dictum est, & è converso posset innovari jus ipsum, non concessa innovatione antiqui instrumenti. Aliundè verò innovatio idem esse videtur, quod renovatio; renovatio autem est restitutio rei jam structæ seu finitæ in quo à prorogatione differt, quæ est continuatio seu ablatio rei, quæ adhuc durat juxta l. *sed etsi*, ff. de precario, & l. *dies*, ff. de damno inf. ubi Glossa, & Doctores, & latè Tiraq. de utroque retract. l. 2. §. 1. Gloss. 7. n. 24. ergo innovatio privilegii ex vi verborũ reparatio est privilegii amissi; ergo semper habet hunc effectum, sive sit ex certa scientia, sive non, quia privilegium operatur quantum sonat in proprietate verborum.

Potest renovari instrumentum non renovato jure, imò nec confirmato.

Tiraquel. Glossa.

5. *Nunquam vel fere nunquam fit innovatio privilegiorum sine confirmatione ex certa scientia, unde & ipsa innovatio est etiam ex certa scientia.*

Nihilominus si contingat, innovationem privilegii quoad jus ipsum, & gratiam non fieri ex certa scientia, sed in forma communi, vera est, & recepta assertio posita. Dico autem (si contingat) quia non videtur illa innovatio in sensu explicato multum usitata. In Bullis enim Pontificiis religionum nunquam (quod ego viderim) fit innovatio privilegiorum sine confirmatione ex certa scientia, & consequenter ipsa etiam innovatio est ex certa scientia, & idè fortè est in aliis indultis. Veruntamen de toto usu mihi constare non potest nec etiam repugnat innovationem adjungi confirmationi datæ tantum in forma communi, quia (ut dicebam) ex voluntate Pontificis pendet. Hoc ergo posito, probatur assertio ex interpretatione Julii II. supra allegata, quæ planè supponit, solum verbum, *innovandi*, vel, quod magis est, verbum, *concedendi de novo*, non satis esse ad restituendum privilegium revocatum, vel amissum; ergo oportet, ut in aliquo casu hoc possit in rigore verum esse; ergo maximè quando talis innovatio fit in forma communi, & re non discussa, neque cognita. Secundò id probari potest à paritate rationis, quia renovatio restituens privilegia revocata, vel amissa, æquivalet novæ concessioni, ut supra in simili dictum est; sed incredibile est, Pontificem in generali loquentem, & sine causæ cognitione intendere, nova privilegia concedere; ergo incredibile etiam est, uti verbo innovandi in illo sensu, quando non procedit ex certa scientia, nec causa cognita, ergo talis innovatio in forma communi non restituit privilegia amissa, neque dat novum jus. Tertiò proprietas verbi, *innovandi*, non cogit interpretandum, ex vi illius fieri novam concessionem privilegii, etiam prius invalidi, vel revocati, quia sæpe renovari dicitur quod durat, & nondum extinctum est, sicut patet non solum in arte factis, ut in domo, & similibus, sed etiam in moralibus, ut in feudo, in emphyteusi, in promissione, in voto, &c. & ideo res renovata non semper est altera ab antiqua, sed est eadem in pristinum statum restituta, vel ad meliorem formam redacta, ut constat, tam ex communi loquendi usu, quam ex Latina proprietate. Et tradidit Pan. lib. 2. consil. 67. n. 3. dicens, cum, qui petit renovationem, non supponere caducitatem, sed potest supponere existentiam, & valorem rei, petere autem renovationem, ne vetustate pereat. Et probatur optimè in capit. *longinquitate*, 12. quæstion. 2. & cap. 1. de precariis, juncta Glossa ibi ergo innovatio privilegii pura, & communis non extenditur ad novam concessionem, sed solum ordinatur ad conservationem privilegii jam concessi & durantis. Probatur consequentia, quia hæc renovatio, cum non sit facta cum cognitione causæ, nec ex certa scientia, non est extendenda, sed potius restringenda, quantum proprietas verbi patitur, quia fieret periculosa & odiosa; ergo ex vi talis formæ non inducit novum valorem privilegii, sed solum renovat antiquum.

Panorm.

c. longinquitate.

6. *De effectu prædictæ innovationis.*

Sed quæres quem effectum habeat talis innovatio, sic explicata distinctum à confirmatione simili: nam si contingat, cadere super privilegium invalidum vel revocatum, aut amissum per contrarium usum, vel alio modo, nihil confert sicut nec confirmatio, quia deficit in fundamento. Si autem adjungatur privilegio valido, & adhuc permanenti in sua substantia, ad summum confert ad quoddam robur, & firmitatem eo modo, quo dictum est de confirmatione in forma communi. Videntur ergo non distingui in effectu, sed geminari voces, ad majorem exaggerationem, & expressionem effectus concedentis. Alius verò affectus solet tribui huic innovationi, quod per illam censetur ipso facto renovatum privilegium quoad probationem talis gratiæ, ita ut illud novum indultum sit quasi prius privilegium, seu instrumentum renovatum, quia Princeps non præcipit, vel concedit ut renovetur instrumentũ, sed ipsemet renovat. Sed hoc re vera non ita est, nisi innovatio sit ex certa scientia, vel tenor prioris indulti in posteriori insereretur, quod perinde est. Quia si utrumque horum desit, generalia verba non sufficiunt, sine alia probatione authentica.

7. Alium effectum indicat Emman. Roderic. dicta quæstione 8. articul. 2. §. ultim. scilicet, per talem innovationem fieri, ut ad præscribendum contra tale privilegium, necessarium sit computari tempus à tempore talis renovationis, quia licet per aliquot annos prius fuerit inchoata præscriptio contra illud privilegium, si non fuit consummata, postea non poterit computare ad revocationem privilegii consummandam, sed oportebit de novo inchoari. Quia innovatio est quædam restitutio rei ad pristinum statum, citat Corduba in compend. Man. verb. *absolutio quoad seculares*, 2. §. 15. sed ibi nihil inveni, in eod. autem verb. 1. §. 19. ubi hoc attingit, loquitur de innovatione ex certa scientia. Et sic etiam confirmatio ex certa scientia per se sufficiet ad eundem effectum juxta superiùs dicta. Et ideo non possum magis tribuere hunc effectum innovationi, quàm confirmationi in forma communi. Tum quia nec jus, nec auctoritatem sufficientem video: tum quia etiam confirmatio communis est roboratio rei præexistentis, & consequenter aufert omnem infirmitatem ejus: illud autem tempus contrarium quamdiu computari potest ad destruendum privilegium, multum debilitat firmitatem ejus; ergo hæc debilitas tolletur per illam confirmationem. At verò nullus auctor, quem ego viderim, tribuit hunc effectum confirmationi in forma communi, neque jura favent, quæ de illa loquuntur. Accedit, quod si non obstante tali innovatione privilegiatus continuè procedit in non usu, sine temporis interruptione, magis culpabilis est & magis renunciare videtur privilegio. Concludo igitur

Corduba.

Confirmatio communis est roboratio rei præexistentis, ac proinde aufert ejus infirmitatem.

igitur, hanc innovationem parum prodesse, & & ferè nihil addere supra confirmationem communem, & ideo (ut dixi) rarò fieri in privilegiis.

8. *Secunda conclusio.* Secundò dicendum est, innovationem ex certa scientia conferre jus novum de se, & æquivalere concessioni, ideòque restituere posse privilegium perditum, & à fortiori omnem vetustatem ejus tollere. Hæc est sententia communis omnium, quos retuli in capite præcedenti. *Cordub. Joan. de Lignan. Panorm. Felin.* Et eandem intendit Corduba loco proximè citato cum Joan. de Lignan. & Panor. in c. *cum super*, de caus. possess. & propriet. Idem Panor. & Felin. latè in cap. *inter dilectos*, de fide instrumen. & in Compendio Minorum, verb. *privilegia fratrum*, §. 15. refert Collector, hanc fuisse sententiam doctissimorum virorum Salmanticensium. Eisdemque rationibus probari potest, quibus similem assertionem de confirmatione ex certa scientia ostendimus: nam ferè sunt idem, & si in aliquo differunt, in rationis paritate conveniunt, & declarari potest in hunc modum. Nam verbum, *renovandi*, licèt possit dici de re præexistente, tamen cum proprietate etiam potest cadere in rem, quæ jam periit, & iterum excitatur, sicut resurrectio dici potest quædam renovatio. *Discrimen inter prorogationem & renovationem, illa siquidem est rei durantis, hæc præteritæ.* Et hoc modo interpretor differentiam illam, quam aliqui Juristæ assignant inter prorogationem, & renovationem, quod illa est rei durantis, hæc vero rei, quæ jam præteriit: non credo enim esse verum discrimen, si utrumque membrum præcisè, & æqualiter, seu exclusivè intelligatur; sic enim falsum est, quod de renovatione dicitur, ut ex dictis patet. Poterit autem differentia sustineri, si primum membrum exclusivè sumatur, non verò secundum. Ita ut sensus sit, prorogationem dici tantum de re nondum extincta vel tempore nondum finito, quia est dilatio, & continuatio quædam, quæ non cadit in rem extinctam. At verò renovatio non ita limitatur, sed propriè dici potest de re jam extincta, si eadem restituatur, quamvis alio modo etiam de re præexistente, utrũque enim probãt jura suprà citata, & usus, & ipsa vis vocis. Igitur quando privilegium dicitur renovari ex certa scientia, amplianda est renovatio ad omnem modum possibilem, qui sub propriam significationem talis verbi cadere possit. Probatur consequentia, quia talis renovatio, cum sit favor Principis, & ab ideo detur ex certa scientia, & consequenter ex plenitudine potestatis, amplè interpretandum est, tam ex parte personæ, quàm ex parte modi; ergo de se habet vim concessionis novæ, seu excitationis privilegii, si necessaria fuerit. Hoc autem magis indubitandum erit, si verba concessionis sint, *& de novo concedimus*, quia nulla possunt esse clariora; ergo si simul sit, *ex certa scientia*, nihil amplius desiderari potest ad hunc effectum intelligendum.

9. *Collector Mendicantium.* Ad declarationem autem Julii II. respondet Collector Mendicantium, dicto §. 15. fuisse datam absolutè, & generaliter propter defectum relationis, indicans, attenta rei veritate non fuisse legitimam, ubi *Corduba. Roder.* Corduba etiam consentit, & Roder. dict. q. 8. art. 2. Nec video, quid aliud possit responderi, quia ex tenore indulti Sixti IV. evidenter apparet fuisse *ex certa scientia, & mera voluntate, & motu proprio, & pro potiori cautela*, omnes enim hæ particulæ formaliter ibi inveniuntur, quæ clarissimè explicant, mentem Pontificis fuisse, privilegia illa valida constituere, in quocunque statu antea essent. In interrogatione autem, quæ fuit proposita Julio II. nulla mentio facta fuit concessionis de novo ex certa scientia, sed tantum quod Sixtus IV. confirmando privilegia, de novo illa concessit, nullam aliam circumstantiam, vel qualitatem renovationis declarando, aut proponendo, ut apertè constat ex tenore indulti Julii II. in Monum. Minor. fol. 125. pag. 2. in tertia supplicatione. *Responsio Julii II. erat potius restringens quam extendens renovationem.* Respondit ergo Julius juxta interrogata, restringens potius, quam extẽdens renovationem, & ita confirmat priorem conclusionem nostram, & non obstat huic secundæ, quia responsio non cecidit in materiam ejus.

Sed quæret tandem aliquis; si tanta est vis renovationis privilegiorum ex certa scientia, quid necesse est post illam addere clausulam, quæ frequenter in his indultis additur, *Supplentes omnes juris, & facti defectus, si qui forsitan intervenerint in eisdem.* Nam eo ipso, quod per talem renovationem privilegia omnino instaurantur, & de novo fiunt, si necesse sit supplentur necessariò omnes juris & facti defectus, quæ interrogatio etiam de confirmatione ex certa scientia fieri potest: nam etiam post illam addi solet prædicta clausula. Primò ergo generalem responsionem dare possumus, has clausulas non semper addi propter novos effectus, sed ad majorem rei evidentiam, & ad tollenda omnia dubia, & scrupulos. Secundò dici potest, hæc posteriora verba extendi ad omnes defectus, sive sint contra valorem actus ipso facto, sive non invalident ipso jure privilegium, dent tamen occasionem movendi lites contra illud, & procurandi irritationem illius: per solam autem renovationem, non constat satis, omnes hos defectus esse suppletos, sed solum generatim, privilegium esse restitutum validè. Tertio posset quis dicere per hanc clausulam, *Supplentes*, & cætera non solum suppleri defectus commissos in prioribus concessionibus, sed etiam illos, si qui forsan commissi sunt in ipsa obtentione talis confirmationis, seu renovationis, qui non fuissent suppleti, si simpliciter, & sine tali clausula concessa fuisset. Et quidem hoc posterius per se manifestum videtur. Illud verò priùs ex generalitate verborum videtur fieri verisimile, & quia non repugnat, illam concessionem esse simul quasi reflexivam in seipsã, nec est major ratio, cur aliorum indultorum defectus suppleat, quàm suos. Sed huic expositioni obstat relativum illud, *in eisdem*, nam prius commemorantur privilegia confirmata, & renovata, & postea supplentur defectus, & sicut hoc ultimum indultum confirmans præcedentia, non confirmat seipsum, ita supplendo defectus præcedentium, non supplet suos, si qui fortè in ipso committuntur. Dices non posse efficaciter suplere defectus præcedentium, nisi suppleat suos. Respondeo, ad præsentem concessionem non pertinere supplere suos defectus, sed cavere illos, ne interveniant, & hoc modo posse efficaciter supplere defectus præcedentiũ, cavendo suos. Imò non videntur posse suppleri defectus, qui nondum sunt commissi, licèt possint tolli impedimenta, ut censuræ, & similia, vel dispensari in aliquibus circunstantiis alioqui necessariis, ut ibi non requirantur, nec omissio earum sit defectus, quod per alias clausulas fieri solet, & nòn per illam, & ita verius videtur, illa verba solum ad præcedentia privilegia referri.

10. *De Clausula indultis usitata, qui addatur.* *Prima ratio.* *Secunda ratio.* *Objectio cum responsione.*

Ultimò est in illa clausula consideranda forma, & vis verborum, ut ejus effectus intelligatur. Nam interdum adeò limitantur illa verba, ut non extendantur ad privilegia, ut in Bullis Gregorii XIII. *Quanto fructuosius*, &, *Ascendente Domino*, confirmationis instituti Societatis, cum prius nominasset constitutiones, statuta, privilegia, indulta, & cætera, eaque omnia confirmasset, postea limitatè subdit, *Supplentes omnes juris, & facti defectus, si qui intervenerint in prædictis constitutionibus, & statutis.* Ubi constat, supplementum hoc non extendi ad privilegia. At Gregor. XIIII. generalius dixit, *Siqui intervenerint in eisdem*, planè referens omnia, quæ suprà enarraverat. Et eodem modo loquutus est S. D. N. Paul. V. & similia habentur in Bulla Paul. IV. anni 1561. in qua privilegia Minorum confirmantur, Sixt. a. V. confirmando privilegia Minorum, adjecit, *Supplentes omnes & singulos defectus juris, & facti, ac solemnitatum etiam de juris necessitate, aut alias quomodolibet requisitarum forsan omissarum, & alios quoscunque defectus, siqui forsitan intervenerint in eisdem.* Quæ verba specie tenus videntur majorem concessionem continere, re

11. *De forma & vi verborum clausulæ prædictæ.* *Greg. XIII.* *Greg. XIV.* *Paul. V.* *Paul. IV.*

tamen vera in ſubſtantia non continent.

12. Certum eſt enim, per omnia hæc verba in primis non ſuppleri naturales defectus ex jure naturæ repugnantes valori actus, ut in ſimili tradit Hoſtienſ. in c. 1. de tranſact. & Innoc. in c. *ſtiſcitatis*, de reſcrip. ubi Felin. n. 4. plures refert. Et ratio eſt clara, quia talis defectus ſuppleri non poteſt. Imò licèt de facto poſſet, ſi non juſtè poſſit, non eſt credendum ſuppleri, quia Princeps cenſetur tantum ea concedere, quæ juſtè poteſt, ut recte Hoſtienſ. ſuprà. Quapropter etiam defectus per ſurreptionem commiſſi non ſupplentur, ut ſuprà de confirmatione ex certa ſcientia dictum eſt. Nec denique ſubſtantialis defectus per dolum commiſſus, ut notavit Hoſtienſ. dicto ca. 1. & ſumitur ex eodem textu ibi, *incuria*, vel *imperitia*, & idem ſignificant alii Pontifices cum confirmant privilegia, & addunt illam clauſulam, ſupplentem defectus ſub dubio, & ſub conditione, ſi fortaſſe intervenerunt. Unde neque per verba Sixti tales effectus ſupplentur, tum quia forma verborum eſt eadem quoad modum loquendi ſub conditione, & dubio de defectibus, *ſi forſan intervenerunt*, utique ſine dolo, & ſurreptione, tum etiam, quia ſimilis clauſula non ſupplet falſitatem, vel fraudulentam taciturnitatem, ut ſuprà ex Pan. & aliis vidimus, & plures refert in ſimili Sanci. lib. 8. de matr. diſp. 24. n. 6. Et in eodē ſenſu dixit Martin. Lauden. tract. de privileg. qu. 3. per hujuſmodi verba ſuppleri ea, quæ ſunt juris, non quæ ſunt facti, ex Specul. tit. de legat. § *nunc oſtendendum*, verb. *decimo octavo*, tum denique quia ab ordinario jure, & ſtylo non receditur ſine majori ſpecificatione, & declaratione. Unde non nego, quin aliquando poſſint verba clauſulæ eſſe tam ampla, ut etiam defectus prædictos ſuppleant, oportet tamen ut expreſſē id ſignificent, ut ſuprà de confirmatione diximus, de qua refert mirabile exemplum Emman. Roder. dicta q. 8. a. 15. in fine, quod in eo videri poteſt.

Hoſtienſ. Felin.

Defectus per ſurreptionem commiſſi non ſupplentur.

Hoſtienſ.

Sixtus.

Sanci. Martin. Laudin.

Ab ordinario jure, & ſtylo non receditur ſine majori ſpecificatione.

Roder.

CAPUT XXI.

Utrum ad eſſe, ſeu ad valorem vel fructum privilegii aliqua juſta cauſa conceſſionis neceſſaria ſit.

1. EXplicatis aliis cauſis, dicendum ſupereſt de finali cauſa privilegii, quam in hunc locum reſervavimus, quia cognitis aliis faciliùs poterit expediri. Privilegium autem conſiderari poteſt, vel ut eſt lex quædam, vel ut eſt exemptio à lege, ſeu conceſſio ſupra legem. Priori modo ſpectatum ita requirit cauſam juſtam, ſicut quælibet alia lex, quia juſtitia, & honeſtas ex parte cauſæ communis eſt omni legi; tamen honeſtas, & juſtitia privilegii ſub hac ratione legis, pendet ex juſtitia ejuſdem ſub priore ratione. Nam tunc privilegium alicui conceſſum ab aliis obſervari juſtè præcipitur, quando conceſſio in ipſa ſpecialis, ſeu exemptio à lege juſta eſt, & rationabilem cauſam habet, ideoque ſolum oportet exponere, quæ cauſa neceſſaria ſit: ut talis exemptio, vel ſpeciale jus aut licitè, aut validè conferatur.

11. Dico primò: Ut privilegii conceſſio licitè fiat, neceſſariam eſſe honeſtam, & proportionatam cauſam, quæ Principem ad illam faciendam inducat. Probo primò ex generali ratione actus humani, quia ut ſit honeſtus debet fieri ex cauſa rationabili, aliàs prudenter non fiet, & conſequenter neque honeſtè. Deinde, vel privilegium eſt contra jus commune vel tantum ultrà. In priori, ut ſervetur juſtitia legalis, & diſtributiva, eſt neceſſaria juſta cauſa, ut conſtat à ſimili ex dictis lib. 6. de diſpenſatione legis. In poſteriori autem privilegio non eſt tanta inordinatio ſi abſque cauſa concedatur, quia plus habet de gratia, quàm de juſtitia: nihilominus tamen ut non ſit actus prodigalitatis, ſed prudentis liberalitatis, nonnulla cauſa proportionata neceſſaria eſt. Præſertim quia privilegia aliter conceſſa multiplicantur nimis, & contemnuntur, & in aliis generant invidiam, & perturbant pacem, quia non fiunt ſine aliqua perſonarum acceptione, & improportione inter membra ejuſdem corporis politici; ergo in omni privilegiorum genere eſt aliqua cauſa neceſſaria.

Ad privilegium concedendum ut licitè fiat opus eſſe juſtum motivum & proportionatum inducens principem ad concedendum, non tamen ſine eo eſſe irritum ſi non ſit deceptio, aut iniqua occultatio.

Secundò verò dicendum eſt, hanc cauſam 3.
non eſſe ita neceſſariam, ut defectus illius reddat privilegium irritum, ſi ex parte petentis non interveniat deceptio, aut iniqua occultatio, quia tunc privilegium erit nullum, non tam ex defectu cauſæ, quàm ex defectu voluntatis concedentis. Prior pars eſt certa in privilegiis, quæ ſunt pura beneficia ſine derogatione, aut repugnantia juris communis, quia ſi cauſa deficiat, non fit propria injuria, ſed ad ſummum eſt nimia quædam elargitio, quæ facta tenet, licèt minus prudenter fiat. In privilegiis autem contrariis juri communi habet nonnullam dubitationem, quia multi putant diſpenſationem legis humanæ ſine cauſa datam non ſolùm eſſe iniquam, ſed etiam nullam. Quod ſi eſſet verum, à fortiori idem dicendum eſſet de tali privilegio, quia eſt veluti permanens, & continuata diſpenſatio in jure. Item quia indulgentia ſine cauſa data eſt nulla, privilegium autem eſt indulgentia quædam.

Nihilominus aſſertio poſita etiam in hoc pri- 4.
vilegio eſt vera, & communior. Habet autem locum in privilegio eximente à jure, quod pendet à voluntate ipſius concedentis privilegium. Nulla enim poteſtas inferior (ut dixi) poteſt privilegium concedere contra jus ſuperioris. Et ita ſolus Papa poteſt concedere privilegium contra jus commune canonicum, & ſic de aliis proportionaliter, quia nullus inferior poteſt in jus ſuperioris diſpenſare, niſi in caſibus conceſſis, vel neceſſariis, propter quos non datur privilegium. Hinc ergo patet ratio aſſertionis, quia author legis poteſt illam ex parte tollere, quod facit privilegium concedendo, & quamvis iniquè id faciat ſine cauſa, quia tamen cum effectu mutat voluntatem, à qua eſſentialiter pendet obligatio legis, ideo etiam cum effectu validum concedit privilegium. Et idem ſuprà dictum eſt de diſpenſatione, & ita ceſſit difficultas ſuprà poſita. Et de indulgentia ſuo loco dictum eſt, attingere divinum jus, & ideo requirere cauſam ad valorem ſuum.

Nulla poteſtas inferior poteſt privilegium concedere contra jus ſuperioris.

Unde obiter infero, ferè nullam eſſe differen- 5.
tiam, quam aliqui aſſignant inter privilegium, & diſpenſationem, quod illud ſine cauſa conceditur, hæc verò minimè. Nam ſi ſit ſermo de abuſu, etiam diſpenſatio concedi poteſt ſine cauſa, ſi verò ſit ſermo de legitimo uſu, etiam privilegium requirit cauſam; ſi denique ſit ſermo de valore ſicut privilegium valet ſine cauſa datum, ita & diſpenſatio proportione ſervata. Aliqui verò diſtinctionem illam admittendam eſſe putant inter privilegium, quod non eſt contra jus, & diſpenſationem, ac ſubinde etiam inter privilegium, quod eſt contra jus, vel tantum ſuprà jus: tenet Sanc. lib. 8. de matr. diſp. 1. n. 1. & ita cautiùs ponit illam differentiam, quod privilegium ſine cauſa concedi poteſt, non tamen diſpenſatio, cum Rebuff. in Concord. in forma mandati, verb. *diſpenſationis*, & Mandoſ. Sed contra hoc etiam urget ratio facta, quia ſi ſit ſermo de poteſtate, ut actus valeat, etiam diſpenſatio, & privilegium contra jus poteſt dari ſine cauſa: ſi verò de poteſtate, ut actus licitus fiat, ne etiam privilegium ſolum ultra jus requirit cauſam honeſtam, ut licite detur. Concedo autem non requirere tantam cauſam, nec ob defectum ejus committi propriam injuſtitiam, & in hoc poſſe aſſignari aliquam differentiam. Quæ ita commodè explicari poteſt inter ipſa privilegia, quia in privilegio rigoroſo derogante juri requiritur cauſa ex parte ipſius materiæ, ſeu actus ut honeſtetur: in privilegio autem, quod

Sanc.

Rebuff. Mandoſ.

quod est purum beneficium, non semper requiritur causa ex parte materiæ, seu actus concessi, sed ex parte concedentis, ut prudenter, & moderatè sua liberalitate utatur, quod etiam suo modo in aliqua dispensatione locum habet, ut suprà dixi.

6. *Deceptio impedit voluntarium, ac proinde valorem privilegii.* *De duplici motivo per se & per accidens, & duplici inde proveniente deceptione.*

Circa posteriorem partem, seu limitationem assertionis advertendum est, tunc privilegium sine subsistente causa concessum validum esse, quando Princeps voluntariè illud concedit, quia omnino pendet ex voluntate ejus. Hinc ergo fit, ut si falsa causa ei proponatur, concessio non sit valida, quia deceptio impedit voluntarium. Possumus autem in hoc genere distinguere duplicem causam, & consequenter etiam duplicem deceptionem. Una est causa per se, sc. illa, quæ movet ad privilegium concedendum; alia est causa per accidens, scil. removens, prohibens, id est, occultans conditionem aliquam, quæ si aperiretur, impediret cognita, ne privilegium concederetur. Ad priorem causam pertinet falsa narratio, per quam aliquid proponitur, ut moveat Principem, quod verum non est. Et hujusmodi falsitas (per se loquendo) reddit irritum privilegium. c. *super literis*, c. *ad aures*, de rescrip. c. *non potest*, de præb. in 6. c. *quia circa*, de consang. & affin. ubi Gloss. & latiùs Panor. in d. c. *quia circa*, & in c. *ad audientiam*, 2. de rescrip. ubi etiam Felin. cum aliis, & in d. c. *super literis*. Ratio verò satis constat ex dictis. Oportet autem, ut illa causa quæ falsò proponitur, verè talis sit, ut moveat Principem: nam si absque illa sunt, aliæ causæ, propter quas concederet Princeps privilegium, etiamsi una non existat, potest aliquando esse validum privilegium, non obstante aliqua falsitatè, præsertim si ex ignorantia, & absque dolo misceatur, juxta dicta de dispensatione.

c. super literis. *c. ad aures.* *c. non potest.* *c. quia circa.* *Glossa.* *Panorm.* *Felin.*

7. Posteriori causæ correspondet diminuta narratio, quæ est quando aliquid occultatur, quod si princeps sciret, privilegium non concederet, ut docent Panor. & alii Doctores suprà, & colligitur ex eisdem jurib. & ex c. 2. de filiis Presbyt. in 6. Quia tunc etiam censetur Princeps involuntarius. Hoc autem (juxta communem sententiam) maximè procedit, quando aliquid tacetur, quod secundùm jus esset narrandum, ut qui postulat beneficium, aperire debet, an aliud habeat, & in indulgentiis est simile. Idemque existimo esse servandum, quando ex consuetudine, & stylo curiæ constat, talem conditionem esse aperiendam, quia solet multum impedire, aut movere principem. Nam totum hoc postulatur propter Principis voluntatem, sc. ut voluntariè consentiat: potest autem non minus constare de hac voluntate per consuetudinem, quàm per jus. Quando verò utrumque deest, prudenti arbitrio utendum est, ut latiùs de dispensatione dictum est.

8. *Quodnam motivum sufficiat ad justificandum privilegium.*

Tandem circa hanc causam interrogari potest, quænam sit sufficiens ad honestandum, & justificandum privilegium. Hoc tamen non potest certis regulis definiri, sed prudenti arbitrio superioris relinquendum est. Unde ex parte subditi bona fides sufficit, si cum illa procedat, & veram, ac sufficientem narrationem faciat, ut, nisi evidenter constiterit, rem esse iniquam, possit suo privilegio licitè uti, quia semper debet præsumere pro suo superiore. Et idem est, si Prælatus suo motu proprio privilegium concedat absque petitione subditi, tunc enim non oportet, subditum esse solicitum de causa, & an superior sufficientem diligentiam fecerit: nam ubi oppositum non fuerit certum, supponere potest, ac debet, rem esse legitimè factam. Ex parte autem superioris solum adverti potest (quod in principio hujus materiæ insinuavi) non oportere hanc causam semper immediatè pertinere ad commune bonum, quia privilegium ex sua primaria intentione est lex privata, & ideo satis est, quod respiciat cōmodum ejus, cui conceditur. Mediate autem semper redundare debet in commune bonum, quia semper debet fovere religionem, pietatem, aut justitiam, aut dari in remunerationem virtutis, vel laborum, &c. De quibus causis videri possunt. c. *didici*, c. *tali*, cum aliis 1. q. 7. & cap. *ipsa pietas*, 23. q. 4.

c. didici. *c. tali.* *c. ipsa pietas*

CAPUT XXII.

Quos effectus habere possit privilegium ut privilegium est.

1. EXplicuimus hactenus privilegii naturam, seu essentiam, ejusque causas, reliquum est, ut de effectibus ejus dicamus. Diversorum autem privilegiorum varii sunt effectus: nam per distinctos effectus distinguuntur privilegia, non quatenus effectus sunt, sed quatenus ad illos ut ad terminos, seu quasi objecta ordinantur. Unde sicut hîc non tractamus de distinctione privilegiorum inter se (quia non est præsentis instituti ad particularia privilegia descendere, sed in communi tantum legem privilegiativam explicare) ita non intendimus dicere de particularibus effectibus privilegiorum (illi n. ferè per omnes materias morales vagantur) sed dicendum tantum est de effectibus in communi, quos privilegium secundum suam universalem rationem habere potest, & de conditionib. requisitis in unoquoque privilegio ad operandum suos effectus, ac denique quanta sit vis activa privilegii, & quomodo ex verbis ejus illorumque interpretatione colligenda sit.

2. *Tres generales effectus convenire privilegio & quinam sint.*

Primùm ergo statuimus, tres generales effectus convenire privilegio, videlicet dare jus aliquod seu facultatem aliquid agendi, vel non agendi, recipiendi, vel conferendi, obligare aliquem ad illud jus conservandum, vel non impediendum, & derogare alicui juri privilegio repugnanti. Hanc assertionem sumo ex communi doctrina scribentium in hac materia: nam licet distinctionem hanc formaliter, & sub his terminis in nullo invenerim, tamen singula membra passim in eis reperiuntur, & omnia, quæ de effectibus privilegiorum dicunt, ad illa tria capita revocantur, ut ex discursu omnium, quæ hactenus diximus, facile intelligi potest, & constabit amplius ex sequentibus. Declaratur etiam facili ratione ex definitione privilegii desumpta. Est enim privilegium lex, & ut sic habere debet effectum obligandi; est autem lex privata, & ut sic speciale jus, vel facultatem concedit, & quia specialia jura solent derogare communibus, ideo privilegiū saltem rigorosè sumptum effectum habet derogandi alicui juri. Potest etiam sic declarari, quia privilegium comparari potest vel ad eum, cui conceditur, sub quo respectu videtur propriam privilegii appellationem sortiri, vel comparari potest, vel ad eum cui conditur, sub quo respectu videtur propriā privilegii appellationem sortiri; vel comparari potest ad alios, & sic habet rationem legis, quāvis interdum possit rationem hanc exercere respectu privilegiarii, ut dicemus: vel potest comparari ad alia jura, quæ illi repugnant. Privilegium ergo respectu privilegiarii habet effectum concedendi aliquid; respectu verò aliorum, habet effectum obligandi, respectu verò repugnātis juris habet vim derogandi. Et ita constat divisio, & distinctio membrorum inter se, ac sufficientia, quia sicut in privilegio non potest considerari alius respectus per modum causæ, ita nec potest esse aliquis effectus ejus, qui sub prædictis membris non comprehendatur. Ut autem magis constet divisio circa duo membra prima, aliquid adnotandum, & inquirendum est, non repetendo ea quæ in superioribus dicta fuerint, sed attingendo, & magis explicando ubi oportuerit. De tertio membro dicta sunt multa explicando definitionem, & formā privilegii, & infrà circa mutationem privilegiorum aliquid addemus.

De illis ad quos comparari privilegium potest.

3. Circa primum ergo membrū potest in primis dubitari, quia in superioribus dictū est, non esse necessariū, ut privilegiū semper aliquod jus speciale, vel novā facultatē cōcedat, quia multa privilegia

legia dantur ad pacandas conſcientias, & ſcrupulos vel dubia tollenda, ut præter ſupra allegatos docent Panorm. in c. *certificari*, de ſepult. & Mandoſ. in regu. 3. Cancel. q. 17. n. 5. & Emman. Rod er. tom. 1. q. 11. art. 9. ergo privilegium ut ſic, non neceſſariò habet aliquem effectum, licèt multa privilegia hanc efficaciam habeant. Reſpondeo, de ratione privilegii eſſe, ut aliquem effectum habeat in privilegiario, ut ſumitur ex c. *in his*, de priv. & cap. *ſi Papa*, de priv. in 6. ibi, *Cum verba aliquid operari debeant*, quia aliàs eſſent ſuperflua, quod in lege vitandum eſt, l. 3. ibi, *ne fruſtra*, ff. de jur. jur. & in privilegio debet operari aliquid ſpeciale, aliàs lex privata non eſſet, ut dicitur in ca. *Abbate*, de verb. ſignif. & optimè probatur, quia aliàs eſſet inutile, & ſupervacaneum, & quaſi otioſus actus, quod de beneficio Principis præſumendum non eſt. Unde fit debere privilegii effectum eſſe aliquo modo diverſum ab effectu juris communis, quia aliàs nihil de novo conferet. Duobus autem modis poteſt effectus privilegii eſſe diverſus ab effectu juris communis, & (ad rem magis declarandam) unum vocare poſſumus diſtinctum in re, & ſubſtantia ſua, alium tantum ſecundum modum. Effectus ſubſtantialiter diſtinctus eſt quoties privilegium dat jus, vel poteſtatem ad aliquid agendum, vel recipiendum, quod jus commune prohibeat, vel ſaltem non concedat: moraliter autem diſtinctum appello, quando non concedit novam poteſtatem, vel actionem, quæ jure communi non eſſet poſſibilis, & licita, confert tamen illam novo modo, vel novo titulo aliquam utilitatem moralem ſecum adducente. Dico ergo ad rationem communem privilegii ſatis eſſe, quod habeat effectum proprium uno, vel alio modo, quia quilibet illorum ſufficit, ut privilegium non ſit inutile, & ita ſatisfit, cap. *in his*, & rationi ejus, & rationi dubitandi propoſitæ, ac communi ſententiæ.

Panorm. Mandoſ. Rodet.

c. in his. c. ſi Papa.

De ratione privilegii, ut aliquem effectum habeat in privilegiario.

c. in his.

4. Solum ergo poteſt inquiri, quando privilegium unum, vel alium effectum operetur, & præſertim, an ſemper intelligendum ſit habere effectum ſubſtantialiter diſtinctum à jure communi, & ſupra, vel contra illud, an vero potiùs ſolum conferat novum modum operandi, quoties ille modus locum habet, ſine novo effectu. Hoc enim poſterius videtur, perſuaderi, quia eo ipſo, quod privilegium aliquid operatur, ſufficiens ad nomen, & ratione privilegii, in aliis reſtringuendum eſt, quia ſpecialia jura, non ſunt multiplicanda ſine neceſſitate. Sed conferendo novum modum operandi habet ſufficientem effectum ad rationem, & nomen privilegii; ergo non oportet, ut aliquid ultra efficiat. In contrarium verò eſt, quia inde fieret, ut nunquam privilegia conferant aliquid contra, vel ultra, ſeu præter jus, quia ſemper poſſunt ita intelligi, ut confirment ea quæ jus commune concedit, & novum tantum modum circa illa conferant; conſequens autem eſt abſurdum, & contra intentionem dicti cap. *in his*; unde eſt receptum axioma, ſi fieri poteſt, ita eſt privilegium intepretandum, ut aliquid ſupra commune jus, vel etiam contra illud operetur. Ut ſumipoteſt ex juribus allegatis, & ex l. 1. ff. ad municip. ubi id notat Gloſſ. & ex ca. 1. de reſcript. ubi id notat Panormit. & latiùs Deci. nu. 4. qui alia plura allegat, & Navar. in tract. de reddit. qu. 3. moni. 6. n. 3. & Sylveſt. verb. *privilegium*, qu. 3. ac denique eſt de ratione beneficii Principis, quod latiorem recipiat intepretationem, & conceſſionem.

Panorm. Decius. Navar. Sylveſt.

5. Reſpondeo principaliter ſpectandum eſſe ad materiam, & verba privilegii. Et ex illis colligendum eſſe, an effectus privilegii ſit hujus, vel illius qualitatis, ſimul habendo præ oculis illud principium, quod beneficia, & favores ampliandi ſunt, onera vero, & odia reſtringenda. Si ergo verba conceſſionis privilegii contineant illud ipſum, quod clarè, & ſine controverſia jure communi conceſſum eſt, & nullum alium effectum diſtinctũ in ſua proprietate ſignificare poſſunt, tunc tale privilegium non poteſt habere effectum ſubſtantialiter diſtinctum ab effectu juris communis, ſed illum ipſum novo modo, i. novo, & ſpeciali titulo. Ratio eſt, quia verba privilegii non ſunt extẽdenda ſine cogente ratione ultra illorum proprietatem, ſed in eo caſu verba non poſſunt habere effectum ſubſtantialiter diſtinctum intra proprietatem ſuam, ut ſupponitur, & nulla eſt neceſſitas impropriandi illa ex prima rarione ſuperius facta; ergo. Declaratur exemplo: nam ſi alicui detur privilegium dicendi Miſſam ante recitatam Primã, quod conſtat jure communi eſſe licitum, ex vi illius privilegii nihil aliud habebit, nec poterit illud privilegium extendi ad dicendam Miſſam ante laudes, ut aliquid præter jus operari, vel dubium tollere videatur, quia verba illa, non recitata Prima, non ſignificant laudes, nec poſſunt niſi valde voluntariè talem recipere extenſionem, quod à ſimili optimè confirmari poteſt, ex c. ult. de verb. ſignif. Quod ſi tale privilegium videatur inutile, ſibi imputet qui illud poſtulavit; ordinariè enim talia privilegia vel non dantur, vel non niſi ad importunitatem petentiũ; de ſe autem ſemper habent hunc effectum, quoad illud, licet novo titulo, & ſpeciali jure. Qui non eſt omnino fruſtra, nam per ſe ad hoc confert, ut licèt poſtea jus commune in contrarium ſtatuatur, nihilominus actus liceat ratione privilegii, quia per ſubſequens jus commune non revocatur, niſi exprimatur; ut infrà dicetur. Ut in caſu ſi ponerẽt præceptum recitandi Primam ante Miſſam, habens illud privilegium maneret exemptus à tali præcepto, niſi ſpecialiter revocaretur.

Beneficia, & favores ampliandi, odia reſtringenda ſunt.

Verba privilegii non ſunt extendenda ſine ratione urgente ultra illorum proprietatem.

6. Secundò ſi verba conceſſionis in ſignificatione propria ſolum contineant effectum, de quo eſt dubium, vel opinio utrinque probabilis, an jure communi liceat, necne, tum etiam per tale privilegium non fit effectus ſubſtantialiter diverſus ab eo, qui probabiliter creditur conceſſus jure communi, nec poteſt tale privilegium cum improprietate verborum extendi ad effectum aliquem, de quo certum ſit non poſſe fieri jure communi. Ratio eſt eadem, quia verba non ſunt improprianda ſine cauſa, quia aliàs nihil eſſet fixum, & certum: hîc autem nulla eſt cauſa, imò minor, quàm in præcedenti, quia hoc privilegium & confert ſpecialem titulum, qui permanebit, etiamſi generale jus contrarium poſtea ſubſequatur, & ſimul confert ſecuritatem, & certitudinem in tali actu, quæ magna eſt utilitas, & ideo talia privilegia frequentiora ſunt. Poteſt hoc declarari vulgari exemplo de privilegio concedente poteſtatem commutandi vota, quod extendi non poteſt ad diſpenſationem etiam partialem, & ideo juxta probabilem opinionem, quod commutatio jure communi liceat inæquale, tale privilegium ſolum datur ad tollendum ſcrupulum, vel dubium, & conferendum certum & ſpecialem titulum illius poteſtatis, ut dixi lib. 6. de voto, c. 19. n. 7.

Secunda concluſio.

De privilegio concedente poteſtatem commutandi vota.

Privilegium ad ſolum tollendum ſcrupulum vel dubium.

7. Tertiò, ſi verba privilegii poſſunt cum proprietate comprehendere effectum jure communi non conceſſum, tale privilegium habet effectum ſubſtantialiter diſtinctum à jure communi, nec eſt limitandum ad ſolum novum titulum, ſeu modum, etiamſi illum comprehendere poſſit. Ut v. g. ſi detur ſimplici ſacerdoti privilegium miniſtrandi ſacramentum pœnitentiæ, per illud privilegium datur poteſtas abſolvendi à mortalibus peccatis, ſaltem ordinariis, & non reſervatis, quia licèt ſacramentum pœnitentiæ poſſit miniſtrari abſolvendo tantum à venialibus, quando pœnitens alia non habet; nihilominus illa poteſtas jure communi conceſſa eſt omnibus ſacerdotibus, ideoque per illud privilegiũ major poteſtas confertur. Item ſi parochus conferat ſubdito facultatem confitendi alieno, intelligitur conferre licentiam ut confiteri, & abſolvi poſſit, etiam de mortalibus non reſervatis, quia cenſetur dare aliquid ultra jus cõmune. Quæ exẽpla certa, & cõmunia ſunt, & ita videtur eſſe ẽt aſſertio. Ratio verò ejus ſufficiens eſt, quæ in principio fuit ſecundo

Tertia concluſio.

Ratio concluſionis.

cundo loco poſita; quia hujuſmodi privilegia ſunt favorabilia, & amplianda. Item quia hic videtur eſſe communis ſenſus talium conceſſionum, & maximè accommodatus materiis talium privilegiorum & intentioni petentium; nam ſuperior concedens privilegium, vel licentiam, intelligitur loqui communi more, & accommodato rebus, & intentioni ſubditorum. Denique quia verba talium privilegiorum ſolent eſſe indefinita, & cum proprietate poſſunt complecti totum illum effectum, ut in exemplis adductis patet, ergo non ſunt ſine cogente neceſſitate limitanda, quia ſicut in doctrinis, ita & in legibus indefinita loquutio de ſe æquivalet univerſali, ut poſſit habere certam, & determinatam ſignificationem, nec voluntariè poſſit uno, vel alio modo limitari, ſed ſolum juxta juris exigentiam. Quod poteſt alio exemplo declarari: nam ſi Prælatus det ſubdito habili facultatem recipiendi à quocumque antiſtite ordines indefinitè, intelligitur etiam de ſacris, licet de legitimatione ad ordines, aliud dici ſoleat, quia eſt ſpecialiter contra jus, propter inhabilitatem perſonæ; hic autem ſecus eſt, quia cum perſona ſit habilis, ut ſupponitur, nulla eſt ratio limitandi verba, quæ contra concedentem amplianda ſunt, cum alteri juri non præjudicant.

8. Quartò, ſi verba privilegii in proprietate ſumpta non poſſunt habere effectum ſubſtantialiter diverſum à jure communi, ſeu ſupra jus, 4. *Concluſio.* niſi operando ſimul contra jus, & aliàs poſſunt habere effectum diverſum, quoad modum, valde dubium eſt, an operetur ſimul utrunque effectum, vel tantum poſteriorem niſi in privilegio addatur clauſula derogatoria juris communis. Ut. v. g. ſi Rex concedat alicui homini alias libero indultum, ut liberè ſinatur tranſire fines regni, & exire cum rebus, quas ſecum defert, dummodo ſolvat vectigalia conſueta, dubitari non immeritò poteſt, an ex vi talis indulti poſſit ille ferre res prohibitas educi de regno, & hoc debeat illi permitti. Nam ſi tale indultum non operetur hunc effectum nullum habebit ſupra jus, quia unicuique liberum eſt de regno exire, & ſecum ferre res non prohibitas, ſolvendo pro illis debita vectigalia; ergo ut operetur ſupra jus oportet, ut etiam operetur contra jus, dando facultatem trahendi ſecum res prohibitas. Ergo videtur, hoc eſſe admittendum, quia aliàs nimis frivolum eſſet indultum, quod in alio ſenſu ſolum majorem quandam ſecuritatem, vel recommendationem conferre videretur. Item quia illa extenſio cadit ſub proprietatem illorum verborum, *cum rebus ſuis, vel quas ſecum defert*, quæ univerſalibus, ſeu diſtributis æquivalent. Ac denique tota extenſio videtur eſſe contra concedentem: ergo. In contrarium vero eſt, quia in illo indulto non ponitur ſpecifica conceſſio, nec clauſula derogatoria juris prohibentis res aliquas educere de regno, ut in aſſertione ſupponit. Generalis autem locutio non ſolum indefinita, ſed diſtributa non comprehendit ſpecialia, quæ ſunt contra jus tum ex illo principio juris quod ſub generali locutione eſſe veniunt ea, quæ ſunt contra jus, neque illa quæ in ſpecie non eſſet Princeps veriſimiliter conceſſurus, tum etiam quia derogatio jurium vitanda eſt, quoad fieri poſſit. Atque ita illa extenſio nec eſt ſecundum proprietatem verborum, prout de jure intelligi debent, nec eſt contra ſolum Principem, ſed contra commune bonum reipublicæ, cujus intereſt, ne tales res è regno extrahantur.

9. Quocirca deciſio ſimilis dubii, & effectus privilegii in tali eventu multum pendet ex illa quæſtione ſupra tractata, an privilegium deroget juri communi, quando non addit clauſulam derogatoriam. Nam juxta opinionem generaliter id negantem, conſtat, etiam in hoc caſu ſimpliciter dicendum eſſe, tale privilegium non habere effectum ſubſtantialiter diverſum ab his, qui licent per jus commune, quia ad habendum illum oportet aliquid concedere contra jus, quod ſine clauſula derogatoria facere nō poteſt. Nec erit conveniens, quod tunc indultum imperfectiſſimam rationem privilegii retineat, imò vix poſſit ſic nominari, ſed recommendatio, vel ſalvus conductus: nam hoc ſibi debet imputare impetrans, qui majorem declarationem non procuravit: nam ſi illam procuravit, & obtinere non potuit, ſignum eſt, Principem noluiſſe plus concedere. At vero juxta aliam opinionem affirmantem, privilegium derogare juri communi, etiam ſpeciali clauſula, contrarium erit dicendum in præſenti caſu, non tamen generaliter, nec ſine magna limitatione, & circumſpectione verborum privilegii: oportet enim ex eis conjectare, an fuerit mens Principis proprium, & rigoroſum privilegium concedere, vel ſolum favorem aliquem, & ſpecialem curam circa talem perſonam oſtendere, ut nulla vis, aut injuria illi fiat: nam in priori ſenſu admittenda eſt extenſio juxta dictam opinionem, non vero in poſteriori. Neque erit difficile, ex tenore reſcripti, attentè conſiderato initio, progreſſu, & verbis ejus, intentionem ſcribentis probabiliter ſaltem conjectare, juxta regulam mox tradendam de privilegiorum interpretatione. In dubio tamen in eam partem inclinandum eſt, ut leges ſerventur.

10. *Effectum per ſe privilegii eſſe aliquod morale jus, conſiſtens in facultate, vel obligatione, vel carentia obligationis, vel capacitate moraliaut ablatione, inhabilitatis moralis.*

Tandem circa hanc partem, ſeu effectum privilegii, ut privilegium eſt, tractari poteſt quæſtio, an talis effectus verè, & propriè fiat virtute privilegii, vel tantum fictione juris. Sed hanc quæſtionem in ſuperioribus ſufficienter attigimus, tractando de privilegio *ad inſtar*, ex Bald. in l. *in urbe*, ff. de ſtat. homin. Et reſolutio in ſumma eſt, effectum per ſe privilegii eſſe aliquod morale jus conſiſtens in facultate, vel obligatione, vel carentia obligationis, vel capacitate morali, aut ablatione inhabilitatis moralis. Hic autem effectus poteſt ſpectari ſecundum ſe, & abſolutè, & ut ſemper eſt verus effectus abſque ulla fictione juris, ſic imo per introductionem novi, ſeu ſpecialis juris. Hoc patet inductione, quia privilegiatus, ne excommunicari, vel ſuſpendi poſſit, niſi tali, vel tali modo, aut à tali judice, licèt aliter cenſuretur, re vera non manet ligatus verè, & propriè, ſine ulla juris fictione, & conſequenter per tale privilegium verè eſt factus incapax moraliter talis cenſuræ alio modo latæ, ſic etiam privilegiatus ad comedendum carnes in aliquibus diebus Quadrageſimæ verè manet immunis à præcepto jejunii, & ſic de aliis. Denique ſicut diſpenſatio verè tollit impedimentum, aut obligationem, & præſcriptio vel donatio verè confert dominium, & lex irritans verè annullat contractum, ita privilegium ſuos morales effectus verè, & ſine ulla fictione confert. Ratio vero eſt, quia hi effectus morales non conſiſtunt in aliqua entitate, vel qualitate phyſica, ſed in morali habitudine, vel denominatione proveniente ex voluntate ſuperioris, aut dominii ſufficienter declarata, & tunc verè, & ſine fictione fiunt, quando illa voluntas eſt efficax ad fundādos reſpectus morales, in quibus dominia, dignitates, & alia multa humana jura conſiſtunt, ſed privilegiū cōtinet hāc Principis voluntatē; ergo.

11. *De effectu privilegii comparato aliquo effectu naturali, & phyſico.*

Solet tamen aliquando effectus privilegii comparari cum aliquo effectu naturali, & phyſico, & reſpectu illius dicitur interdum fieri fictione juris, & non verè, quæ comparatio non in omnibus effectibus privilegiorum habet locum, & ubi facta fuerit, ſano modo intelligenda eſt loquutio, juxta prædicta, verbi g. privilegium legitimationis dicitur facere filium legitimum fictione juris, quia re vera non confert, nec conferre poteſt originem ex legitimo matrimonio, quia pendet ex actu præterito, qui non eſt in poteſtate legiſlatoris. Et licèt dicatur interdum retrotrahi, id eſt fictione juris, non verè, nihilominus conſiderando in filio legitimo non originis modum, ſed capacitatem quandam moralem ad plures effectus morales, civiles, aut canonicos, quam habet, niſi ob aliam cauſam illa privetur, illa capacitas verè, &

re, & manifeste confertur filio illegitimo per legitimationem, ut ex dictis patet. Unde, si denominatio legitimi non sumeretur ex origine, sed ex ista capacitate, verè, & non fictè diceretur legitimatus, factus legitimus. Vel è converso, si in filio legitimo consideretur, non modus originis, sed capacitas moralis ad multa; quam habet, non ex se, sed ex institutione humana per leges, vel canones, & legitimatio solum significat ablationem hujus incapacitatis sic vere, & sine fictione fit per privilegium, sicut vere aufertur irregularitas per dispensationem, & ita dici potest per illam fieri aliquis verè regularis. Et ita sunt intelligendæ similes loquutiones in privilegio nobilitatis, aut urbanitatis, & similibus.

12. *Dubium incidens. Bart. Bald.*

De quibus solet ulterius inquiri, an effectus factus per privilegium æquiparetur, seu sit æqualis naturali, tam in re, quam in absoluta appellatione, quod tractat Bart. in l. *si iis, qui pro emptore*, ff. de usu cap. ferè per totam, præsertim à num. 33. usque ad 36. 43. & sequentibus, & in leg. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. num. 62, & Bald. in l. 4. C. ad Velleianum. Non potest autem quæri, an æquiparetur in naturali effectu (ut sic dicam) id est, in origine ipsa, verbi gratia ex conjugatis, vel ex nobilibus, vel ex civibus antiquis, &c. nam hoc modo constat, non posse habere æqualitatem, cum nunquam fictio æquetur veritati. Solum ergo potest esse quæstio quoad effectus morales, seu (quod idem est) in morali capacitate, an æqualiter sit restituta, vell collata. Et in hoc videtur mihi, non posse generalem regulam assignari de facto, sed de possibili tantum. Nam privilegium sine dubio potest ad totum extendi, quia totum est morale, pendetque ex jure, quod potest quoad omnes suos effectus per privilegium immutari. De facto vero interdum privilegium integre restituet omnia, interdum vero minimè juxta tenorem privilegii, & jurium dispositionem ut legitimatio facta virtute juris canonici per subsequens matrimonium omnia restituit, quæ haberet proles à principio nata ex legitimo matrimonio, quod fortasse non faciunt aliæ legitimationes; verba ergo privilegiorum attendenda sunt, & usus.

13. *De æquiparatione in alicujus nominis appellatione, vel comprehensione sub illius absoluta significatione. Glossa. Bart. Bald. Geminian.*

In alio vero sensu solet illa quæstio moveri quoad æquiparationem in alicujus nominis appellatione, vel comprehensione sub illius absoluta significatione, ut an nomine filii legitimi veniat legitimus, vel nomine civis, nobilis, aut Doctoris, veniant qui solum ex privilegio tales sunt. Sed hujus interrogationis materia amplissima est. De qua videri potest Glossa in cap. *susceptum*, de rescriptis, in 6. verb. *non morte*, & ibi Doctores, & videri potest Glossa in l. 3. §. *hæc verba*, verb. *hæredis*, ff. de negot. gest. & ibi Doctores & Bartolus supra, & Baldus lib. 5. consil. 139. & Geminian. cons. 66. & supra tacta est, lib. 6. cap. 2. nec accuratior de illa re disputatio ad nos spectat, ideoquè duo tantum, vel tria circa illam advertam. Primum est, quando privilegium datur ad tollendum defectum, vel incapacitatem aliquam, aut inhabilitatem, & in eo adduntur verba significantia plenam restitutionem, & reductionem ad statum habilem, retrotrahendo privilegium usque ad radicem defectus (ut sic dicam) tunc æquiparari privilegiatum etiam quoad nominis appellationem, cum vero exemplari. Ita ut quoad omnes morales effectus juridicos, seu qui juris adminiculo sint, sub tali nomine, vel appellatione comprehendatur. Exemplum potest esse in filio legitimato per subsequens matrimonium virtute juris canonici: nam venit appellatione filiorum legitimorum, ut est communiter receptum; idem ergo erit in omni simili privilegio, etiamsi alio modo, vel alio titulo, ac verbis concedatur. Nam ratio semper est eadem, nimirum quod illa appellatio ut sic spectata non sumitur à naturali proprietate, sed ex juris efficacia, quæ per privilegium impeditur, & contraria appellatio sufficienter tribuitur, quantum ad omnes illos effectus necessaria est. Alias voluntas Principis non esset efficax ad tale privilegium concedendū cujus contrarium supponiturin ipso privilegio, & supra probatum est ex natura talium effectuum. Unde colligitur, ubi privilegium non est tam amplum, & expressè concessum, non sequi talē æquiparationem absolute, & simpliciter ex vi illius, sed solum quoad effectus, propter quos tale privilegium conceditur.

14. *Cavendum ne extensio fiat in præjudicium tertii aut in derogationem alicujus statuti*

Circa hoc tamen est secundò observandum, maxime cavendum esse, ne extensio aliqua fiat in præjudicium tertii, aut in derogationem alicujus statuti, specificè postulantis talem, vel talem conditionem naturalem, ut esse legitimum, non esse ex infecta origine, vel habere originariam nobilitatem, vel similes. Nam privilegium non derogat his statutis, nec præjudicat juri tertii, nisi expresse illa revocet, vel declaret, ut talis persona reputetur talis, vel talis, vel ut sub tali appellatione veniat in ordine ad tales effectus non obstante quocumque statuto, vel jure in contrarium existente. Hoc enim apertè colligitur ex communi doctrina, quam Bartolus supra latè tradit, & in superioribus sæpe inculcata est. *Bart. Nota.* Ultimò observandum est propter exempla supra adducta, hoc procedere tantum, quando proprietas vel conditio personæ, à qua nomen est sumptum, est naturalis, vel pendens ex aliqua conditione, quam lex humana, vel voluntas Principis non potest supplere, ut est naturalis origo, &c. secus vero est, quando sumitur denominatio ab effectu, quem verè, & propriè potest lex humana efficere: nam tunc licet per privilegium conferatur aliter, quam fieri soleat ordinario modo, tunc privilegium confert omnimodam æquiparationem sub eodem nomine. Sic enim Doctor factus à Papa, vel Rege per privilegium, seu rescriptum, tam verè est Doctor & venit sub illa appellatione, sicut creatus via ordinaria, quia effectus est idem in facto esse (ut sic dicam) solumque differt in modo, quia à Principe fit sine solemnitate jure ordinario requisita, quam ipse potest supplere, & sine illa eundem effectum efficere.

CAPUT XXIII.

Quem effectum possit habere privilegium ut lex est.

1. CIrca hunc privilegii effectum, unum possumus ex supra dictis supponere, & duo alia inquirere, & explicare. Supponimus itaque privilegium ut habet rationem legis obligare alios, ad quos id potest pertinere, ut privilegiarii suum servent privilegium, nā sine hac obligatione inefficax esset, & inutilis privilegii concessio. Ideoque fere in omnibus indultis privilegiorum solet hoc præceptum imponi omnibus judicibus, vel aliis quibus incumbere potest observantia privilegii. Et quamvis non ita expresse poneretur, ex natura rei sequitur hæc obligatio, suppositā validitate privilegii, quia confert jus privilegiario, ratio autem justitiæ postulat, ut unicuique jus suum servetur.

2. *An gaudeat aliquis privilegio suo contra pariter privilegiatum.*

Dubitari autem potest primò, an hæc obligatio etiam cadat in alium pariter privilegiatum, quod alias quæri solet, an gaudeat aliquis privilegio suo contra pariter privilegiatum: hæc enim duo vel in idem coincidunt, vel se necessariò consequuntur: nam si privilegium valet contra pariter privilegiatum, obligat illum ad servandum alteri jus suum, si autem non valet contra illum, illum non obligabit. Ut ergo utrunque breviter resolvamus, advertimus, duobus modis posse duos dici pariter privilegiatos, uno modo propter solam similitudinem, & æqualitatem privilegiorum, ut si religio Minorum dicatur æquè privilegiata religioni Prædicatorum, & è converso: vel

Nota ad resolutionem.

duo

duo nobiles quoad immunitates, quæ illis ratione nobilitatis conceduntur, & sic de aliis. Alio modo dici possunt aliqui pariter privilegiati respectivè, & cum oppositione mutua in ordine ad usum ejusdem privilegii, ut si unus habet privilegium ad exigendum, & alius ad non solvendum, vel si unus habet privilegium, ut propter delictum incarcerari, aut torqueri non possit, & alius habet, ut quilibet contra se delinquens incarceretur, & torqueatur. Et hæc posterior est propria, & per se comparatio pariter privilegiatorum.

3. *Conclusio affirmativa.*

Dico ergo primò. Æquiparatio in privilegiis propter solam similitudinem, aut æqualitatem, non obstat, quominus, & privilegiatus uti possit suo privilegio contra pariter privilegiatū, & hic teneatur illud servare. Ita sumitur ex l. ultim. ff. ex quibus caus. major. &c. ubi id notant Bartolus, & Baldus. Item Panormitanus, Felinus, & alii, quos refert, & sequitur Covarr. in regula *possessor*, 2. p. §. 2. num. 4. Et exemplis declaratur. Nam licèt duæ religiones æquales sint in privilegio, v. g. non solvendi decimas, nihilominus una etiam contra aliam illo gaudebit, quia non tenebitur illas ei solvere, & e contrario hæc tenebitur ab illa non exigere decimas, etiamsi contra alios habeat jus decimarum. Et similiter licet æquè gaudeant privilegio, ut professus in tali religione non possit transire ad aliam, mutuo gaudent privilegio contra se invicem, & similiter tenentur sibi mutuò illud servare. Item licet duo nobiles æquè gaudeant privilegio, ne propter debita incarcerentur, unus contra alium illo utetur, quia licet unus alteri sit debitor non poterit incarcerari, nec ille, qui est creditor, posset justè id postulare, sed tenetur alteri privilegium servare. Sic etiam clericus obligatur servare privilegium Canonis respectu Clerici pariter privilegiati. Et alia exempla sumi possunt ex citatis auctoribus, & ex Roderico, 1. tom. quæstion. 9. art. 12. Ratio vero est, tum quia illa similitudo in privilegiis est valde per accidens ad usum privilegii, & ideo unū non potest impedire usum alterius, etiam circa similem privilegiatum, sicut æqualitas in potentia videndi non obstat, quominus illam habens possit videre eū, qui similem potentiam habet. Tum etiam, quia privilegium ad propriam immunitatem non extenditur ad non servandam alteri immunitatē, quia sunt res valde diversæ, & à diversis non fit illatio: sic ergo privilegium, ne proprius religiosus ad alium ordinem transeat, non est ad recipiendum religiosum alterius ordinis æqualis, & sic de aliis. Tum denique, quia hic usus privilegii non est contra pariter privilegiatum formaliter, sed tantum materialiter, id est, contra personam habentem simile privilegium, non tamen quatenus, illo uti potest, & ideo tale privilegium nihil confert ad usum alterius privilegii impediendum.

Bart. Bald. Panorm. Felin. Covar.

Roder.

Cum similitudo in privilegiis sit valde per accidens ad usum privilegii, ideo unus non potest impedire usum alterius.

4. *Ampliatio conclusionis prædictæ.*

Ampliatur hæc assertio, ut locum habeat etiam in his, qui gaudent privilegiis eorum per communicationem propriam seu per concessionem ad instar. Nam is, qui per communicationem privilegio fruitur, poterit illo uti etiam contra illum, qui prius idem privilegium habuit, & fuit tanquam primum exemplar ejus. Ita observat Cordub. in compend. minor. verb. *communicatio*, in fine, & cum eo Roder. tom. 1. quæsti. 55. art. 21. Et ratio est clara, quia illa communicatio est nova concessio ejusdem, seu similis privilegii cum æqualitate (ut supponimus) hæc autem æqualitas non impedit usum privilegii contra alium æqualem, ut ostensum est. Nec etiam obstare potest illa prærogativa (ut sic dicam) in antiquitate privilegii, seu in antecessione quoad primam obtentionem ejus. Nam per hoc nullum speciale jus acquiritur antiquiori privilegiario, nec datur exemptio, quia possit non servare alteri privilegium illi communicatum; ergo non minus ipse ad hoc obligatur alteri, quàm è converso alter ipsi obligetur.

Cordub. Roder.

5. *Secunda conclusio.*

Dico secundò: Quando privilegiati concurrunt in privilegiis secundum oppositionem respectivam, tunc privilegiatus non gaudet suo privilegio contra pariter privilegiatum, & consequenter hic non tenetur alteri privilegium suum servare. In hoc sensu solet hoc pronunciatum exponi, ut patet ex Covarr. supra, qui dicit, esse commune axioma, & sumitur ex Authent. de sanctiss. Episcop. §. *sed hæc præsenti*, & ex lege *verum*, §. ultim. ex l. sequent. ff. de minor. Et declaratur exemplis supra positis, & similibus. Nam si quis habet privilegium, ne intra tantum tempus cogi possit, non poterit creditor contra talem debitorem suo privilegio uti, &c. Ratio vero est, quia tunc concurrunt duo privilegia, quorum unum alteri resistit, & ideo non potest sequi usus unius contra alium, sicut Philosophi dicunt, ad proportionem æqualitatis non sequi actionem. Quamvis autem res intenta per hanc regulam sic expositam vera sit, nihilominus in modo loquendi potest quis non immeritò dubitare. Quia tunc re vera non prohibetur quis uti suo privilegio contra pariter privilegiatum, sed contra magis privilegiatum, quia ibi concurrunt duo privilegia quasi contraria, quia tuum, verbi gratia, est ad imponendum mihi onus, & meum ne imponi possit: ergo ut tu non possis uti privilegio tuo contra me, necesse est, ut meum privilegium speciale deroget tuo generali: ergo respectivè, & secundum oppositionem ego sum magis privilegiatus, & non tantum æqualiter. Et patet à contrario, quia tunc ego utor meo privilegio contra te impediendo, ne contra me tuo privilegio utaris; ergo vel tunc deficit regula quoad hanc partem, quia jam privilegiatus gaudet privilegio suo contra pariter privilegiatum, & sic à proportione æqualitatis sequitur actio, vel certe hic non est tantum æqualis, sed superior in privilegio, & consequenter alter non est pariter, sed minus privilegiatus.

Major explicatio pro modo loquendi.

6.

At enim, quando de re constat, non est de modo loquendi contendendum, sed verus sensus loquutionis explicandus. Itaque verum quidem est, in hujusmodi eventu concurrere duo privilegia quasi contraria, vel in suis actibus, vel quasi objectis contradictionem includentia, ut ex dictis satis constat. Unde necesse est, ut unum prævaleat contra alterum, ut possit ejus actionem impedire, sive illud, quod prævalet dicatur sub ea ratione majus, quatenus alteri derogat, sive dicatur par, quia non valet ad agendum in aliud, sed tantum ad resistendum. Ex quo etiam sequitur, ad usum illius regulæ necessarium esse, conditiones privilegiorum spectare, ut constet, quod privilegium prævaleat contra alterum, vel possit illi resistere, quod infra circa mutationem privilegiorum tractandum est. Ut verbi gratia si unum sit generale, & aliud speciale, hoc prævalet, nisi ei sit per specialem clausulam derogatum, tunc enim erit quasi ablatum privilegium. Si vero utrumque privilegium sit generale, & neutrum alteri expressè deroget, oportebit inspicere, quod sit antiquius, & dignius, vel à majori potestate procedens, & idem cum proportione est, si utrumque sit speciale juxta principia, & regulas infra tractandas de privilegiis contrariis, quomodo componi possint, aut quod debeat contra alterum prævalere. Unde illud axioma, privilegiatus non gaudet privilegio suo contra pariter privilegiatum, hunc sensum habet, privilegium non habet effectum contra aliud privilegium, per quod derogatur; per quæ verba clariùs, & propriùs idem explicatur, & cum eadem proportione verum est, privilegium, ut habet rationem legis, non obligare eum, qui per aliud privilegium prævalens exemptus est, seu a tali obligatione exemptus, quæ limitatio, seu exceptio non est in præsenti specialis, sed in omni lege humana cum proportione locum habet, ut per se constat.

Quid si utrumq; privilegium sit generale, & neutrum alteri expresse deroget.

Aliud dubiū circa hanc partē est, an privilegiū ut

7.

ut est lex interdum obliget etiam ipsum privilegiarium. Nam quod nemo cogendus sit uti privilegio suo, in jure cautum videtur, c. *si de terra*, de priv. Et ratio reddi potest, quia, quod alicui concessum est in favorem, non debet in ejus gravamen verti, ut est regula juris in 6. magnum autem esset gravamen, si cogeretur quis suo privilegio uti. Respondeo, in duobus casibus obligari privilegiarium ad utendum privilegio, nunquam tamen formaliter loquendo obligari suo privilegio, ut suum est, ad usum, seu observantiam ejus. Probo singula.

Duplex casus obligationis privilegiarii, utendi suo privilegio.

8. *Primus casus.*

Primus enim casus hujus obligationis est, quãdo aliquis non potest renunciare privilegio suo, ut de privilegio fori clericorum, vel canonis, & similibus supra dictum est. Tunc enim si occurrat casus, in quo vel cedendum sit privilegio, vel illo utendum, ut sæpe occurrere potest, obligabitur quis uti privilegio, ne illi cedat, imò cum non possit validè cedere, licet velit, cogitur illo uti, nec potest sine peccato consentire ut contra illud fiat, & hoc est obligari ad usum, seu observantiam ejus. Alter casus hujus obligationis est, quoties per privilegium fit actus licitus, qui antea non erat, vel tollitur obligatio, quæ antea erat: nam tunc superveniente alia lege præcipiente talem actum, poterit quis obligari ad actum per privilegium concessum. Exemplis patet: nam qui habet privilegium audiendi Missam tempore interdicti, obligabitur audire illam diebus festis ex præcepto Ecclesiæ, à cujus observantia excusaretur, si tale privilegium non haberet, quia non erat ille actus licitus, postquam verò per privilegium factus est licitus, cessat excusatio, ut dixi in tomo 3. de Sacrament. disput. 88. sect. 6. Item conjux habens votum castitatis, tenetur reddere debitum alteri conjugi petenti, quia non esset illi licitum negare: nam contra justitiam ageret, & nihilominus si petens adulter fuerit, uxor habens votum non tenebitur reddere, & consequenter obligabitur non reddere, sed servare castitatem, quia licèt in casu adulterii, sit privilegium innocentis, ut non obligetur reddere debitum adultero petenti, posito tali privilegio sit licita observatio voti castitatis, & ideo obligat præceptum servandi votum, ut optimè docuit Sancius libro 9. de matrimonio disputat. 6. numero 15.

Secundus casus.

Sancius.

9.

Ex his autem facile est probare ultimam partem assertionis. Nam in priori casu obligatio utendi privilegio est ratione totius communitatis, propter cujus commune bonum concessum est privilegium, & ita non tam cogitur quis servare privilegium suum, quàm servare privilegium communitatis, seu non lædere illam, prout graviter offenderetur, cedendo privilegio. Declaratur à simili. Nam præceptum latum à capitulo obligat singulos de capitulo, ideoque quicunque illorum agens contra tale præceptum, peccat, non quia agit contra præceptum suum, sed quia agit contra præceptum communitatis. Ita ergo privilegium communitati concessum intuitu illius principaliter, communitatis est principaliter, & ideo ut lex est, obligat singulos de communitate, ut illo utantur, quando oportuerit, quia si contra illud agant, non suum tantum, sed communitatis privilegium violabunt. In posteriori vero casu obligatio ad actum per privilegium concessum, non provenit ex lege privilegii, sed ex lege, quæ aliunde supponitur, ut ex præcepto Ecclesiæ, aut voto. Et ita formaliter loquendo subsistit semper regula, quod nemo cogitur uti privilegio suo, utique quatenus lex privata est ad suam peculiarem utilitatem spectans. Et nullum est inconveniens, quod suppositio privilegio, possit aliunde supervenire alia obligatio, quia privilegium facit quandam mutationem in materia, faciendo, ut sit licitum, quod antea non erat, quà mutatione facta, obligatio aliunde proveniens per accidens est, & non potest ratione privilegii impediri.

Præceptum latum à capitulo obligat singulos capituli.

CAPUT XXIV.

Utrùm ad privilegium ut lex est, & ad effectum ejus sit necessaria promulgatio, vel quæ notitia sufficiat.

EXplicata virtute agendi privilegii, oportet duas circumstantias ad operandum necessarias exponere, scilicet, tempus, & locum, & de hac posteriori dicemus in seq. c. de priori in præsenti. Solet autem lex exercere vim suam à tempore promulgationis consummatæ, & non antea, & præterea requirit notitiam, vel saltem carentiam invincibilis ignorantiæ, ut cum effectu obliget, & ideo simul declarandum erit, quomodo hæc ad effectum privilegii requirantur: hac enim de causa (ut supra dixi) disputationem de promulgatione, quæ ad formam pertinere videbatur, in hunc locum reservari. Quia vero multa in titulo comprehenduntur, quæ indistinctè tractari solent, ideo erit operæpretium distinguere duplicem illam rationem, quam in privilegio sæpe distinximus, scilicet, specialis concessionis, & legis, priusque dicemus de illo ut lex est, quoniam promulgatio ad legem ut lex est, requiritur. Ex hoc ergo capite videri potest necessaria promulgatio ad perfectam constitutionem privilegii, & ad effectum ejus, quia privilegium est quædam lex, sed promulgatio est necessaria ad legis constitutionem, ita ut ante illam nondum sit vera lex; at lex non potest operari antequam sit; ergo nec privilegium. Dices, privilegium quatenus lex est, non operari, id est, non obligare ante promulgationem, operari tamen ut privilegium, id est, favorem concedendo. Sed contrà, quia privilegium non est prius privilegium, quam sit lex; tum quia de intrinseca ratione privilegii, & quasi genus ejus est, quod sit lex: tum etiam quia non potest privilegium uni concedere beneficium, quin obliget alios ad servandum privilegiario jus per privilegium acquisitum.

1.

Ratio dubitandi.

Opponitur.

In contrarium vero est, quia privilegium est lex tantum secundum quid, scil. lex privata, & ideo non est eadem necessitas promulgationis in illo, quæ in lege communi, & propria esse solet. Nam lex generalis loquitur ad communitatem, & ideo per se requirit publicam notitiam, & propter hanc necessaria est promulgatio. Hæc autem necessitas cessat in lege privata, ut constat. Confirmatur, ac declaratur, quia aliud est, loqui de notitia, aliud de promulgatione: hæc enim duo diversa sunt: nam potest ignorari lex promulgata, & sciri non promulgata. In privilegio ergo necessaria esse poterit notitia, ut vim legis exerceat, obligando, illa vero sufficiet, etiamsi non præcesserit promulgatio, quia cum privilegium sit lex privata, sufficiet privatim intimari illis, qui virtute illius obligandi sunt, alii vero ignorantes non obligabuntur ratione ignorantiæ, vel quia forte ad illos non dirigitur obligatio privilegii.

2. *Obviatur.*

In hoc puncto distinguere possumus duplicia privilegia. Quædam enim feruntur per universales leges, quarum exempla sumi possunt ex c. *si quis suadente*, Clement. *dudum*, de sepult. Clement. unic. de Bapt. Clement. *dignum*, de celebr. Missar. Clement. *Archiepiscopo*, de privil. Alia vero sunt privilegia, quæ privatim conceduntur, per particularia, indulta, vel rescripta concessa particularibus personis, vel communitatibus, vel Religionibus, Universitatibus, vel etiam Hospitalibus in quibus prius solent poni concessiones, & postea adjungi præcepta, vel prohibitiones sub censuris, ut nemo talia indulta impediat, &c. In prioribus privilegiis affirmant Doctores, necessariam esse promulgationem; de posterioribus autem negant. Hanc distinctionẽ insinuat Fel. in c. *cognoscentes*, de const. n. 7. limit. 3. licet enim primũ membrum non ita clarè exprimat, sicut secundũ: utrunque tamen intendit, ut ex discursu, & ratione ejus constat. Et in eam sententiam citat Baldum, & alios, loquitur tamen indistinctè de privilegiis, ut favores sunt, vel ut sunt

3. *c. si quis. Clem dudum. Clem. dignum Clem. Archiepiscopo de privilegiis privatim concessis.*

Felin.

sunt leges. Clarius tradit distinct. illam Glossa in Proœm. Clem. verb. *de cætero*, & utrunque membrum amplectitur estque sententia valdè probabilis, si rectè explicetur.

4 Primum ergo membrum de legib. communib. tribuentib. privilegia probatur optimè ex l. pen. C. de decuri. li. 10. in fin. ibi, *Ex die quo promulgata est.* Ratio verò est, quia ante promulgationem non habent vim legis; ergo ante promulgationē nullam vim obligandi habere possunt, sive ad effectum privilegii, sive ad quemcunque alium. Confirmatur, quia in talib. legib. vel privilegium inseritur tanquam accessorium principali, aut ponitur ut Principalis effectus ipsius legis, propter quem stabiliendum lex fertur. Si priori modo contineatur privilegium in lege, necesse est ut tanquam accessorium sequatur naturam principalis, & consequenter, sicut lex requirit promulgationem, ita etiam privilegium, quod est accessorium illius; ergo nondum constituto sufficienter principali, non poterit esse, vel obligare accessorium. Exemplum sumi potest ab indulgentiarum concessione, quibus habet etiam locum distinctio data, nam frequentius quidem concedduntur privatim: aliquando verò datur per legem publicam, seu commune jus, ut patet ex Extravag. 1. de reliq. & vener. Sanct. inter communes, cum similib. Quando ergo hoc posteriori modo dantur, non possunt habere efficaciam, donec lex ipsa promulgata sufficienter sit propter rationes factas; idem ergo est in præsenti. Et licèt hoc exemplum principaliter videatur procedere de privilegio, ut privilegium est, nihilominus inde à fortiori sequitur, idem esse de illo dicendum, ut lex est. Nam si tale privilegium in ratione privilegii non est efficax, imò nec subsistit ante promulgationem, multò minus poterit obligare. Et inde facilè probatur, aliud membrum, ubi lex tota principaliter tendit ad constituendum privilegium, & aliud habet quasi pro objecto, & fin. ut videre licet in canone, *si quis suadente*, & in Clementinis allegatis; tunc enim lex nondum promulgata non potest efficere suum principalem effectum; ergo non potest obligare ad privilegium observandum, quod nondum sufficienter constitutum est.

5. *Privilegiarium non posse obligari ad aliquid ratione privilegii, ante ejus promulgationem.*

Ex quo obiter infero, ipsum privilegiarium non posse obligari ad aliquid ratione, vel occasione sui privilegii ante promulgationem privilegii, vel legis ex qua nascitur talis obligatio. Explicatur ex supra dictis: nam vel illa obligatio nascitur ex privilegio privato, seu in particularem commoditatem principaliter concesso, & tunc non est ipsum privilegium per se causa obligationis, sed per accidens quasi removens prohibens, & ideo in ipso privilegio non est necessaria promulgatio, sed notitia, ut infra dicetur, tamen in lege per se obligante necessaria supponenda est promulgatio, ut per se constat. Vel obligatio nascitur ex privilegio concesso communitati principaliter intuitu illius, licèt singulis membris prosit: & tunc in tali privilegio includitur necessariò lex generali, obligans totam communitatem; & ideo necesse est, ut respectivè sit sufficienter promulgata, & in ratione communis legis proposita, ut possit singulos de communitate obligare ad servandum, seu non violandum privilegium: ergo respectu privilegiarii, ut obligari possit privilegio, præsupponi debet promulgatio sufficiens juxta modum legis obligantis.

6. *De secundo membro sententiæ propositæ.*

Secundū membrum distinctionis, & sententiæ propositæ non caret aliqua difficultate. Nam licèt privilegium dicatur lex privata quoad effectum per se intentum, s. favorem privatum, & jus speciale, quod constituit, nihilominus quatenus vim habet contra alios, respectu privilegiati aliquod gravamen, aut obligationem illis imponendo, sic habet rationem legis communis, quia universaliter loquitur ad omnes, & omnes obligare potest, ad quos materia privilegii pertinuerit. Ergo ut tale privilegium sub hac ratione obliget, necessaria est promulgatio propria, qualis in lege communi postulatur. Antecedens videtur notum ex terminis, & ex usitato tenore talium privilegiorum. Consequentia vero probatur, quia eadem necessitas, & ratio promulgationis invenitur in tali privilegio sub dicta ratione spectato, ut ex discursu facto notum videtur. Et confirmatur, quia lex privilegii aliis non promulgata facilè poterit ab eis ignorari, & ita poterunt ab observatione privilegii excusari, neque ob eam transgressionem meritò puniri poterunt, quia secluſa promulgatione nemo tenetur legis scientiam inquirere.

7. *Conclusio.*

Nihilominus dicendum est, in hujusmodi privilegio non requiri propriam promulgationem ad quamcumque obligationem, quæ respectu aliorum ex illo potest oriri. Probo primo ex usu, quia non solent talia privilegia solemniter promulgari, & nihilominus censentur obligare quantum possunt, si sufficienter probentur, & notificentur. Secundò declaratur ex re ipsa: nam hæc obligatio dupliciter potest intelligi exoriri. Primò per naturalem resultantiam, & consequutionem, sicut ex præscriptione sequitur obligatio non privandi alterum re legitimè præscripta; alio modo directè, ratione præcepti impositi in ipso privilegio ab authore illius, sicut in Bullis Pontificiis, quæ in favorem religionum, vel aliorum expediuntur, fieri solet. Ad priorem igitur modum obligationis non est necessaria promulgatio privilegii, sed sufficit notitia moraliter certa de jure concesso alteri per privilegium, quia statim ex naturali ratione justitiæ oritur obligatio, facta in materia tali mutatione, sicut facta donatione alicujus rei alteri, statim resultat naturalis obligatio non privandi donatarium jure acquisito in talem rem, neque oportet, donationem promulgari, sed satis est, ut sit nota, sic enim concessio privilegii est veluti donatio quædam. Unde hoc non procedit tantum in foro conscientiæ, sed etiam in foro exteriori, si in illo privilegium sufficienter probetur, quod onus privilegiario incumbit. Et ita videmus in jure canonico juxta hujusmodi privilegia passim proferri sententiam, nec in illis requiri promulgationem, sed probationem.

Duplex titulus promulgationis.

8

Neque etiam ad alium modum obligationis necessaria est solemnis promulgatio, sed sufficiens præcepti intimatio per authentica instrumenta, vel æquivalentem probationem, ut consuetudo etiam probat. Et ratio est, quia tale præceptum non imponitur Ecclesiæ, aut alicui communitati per se, propter publicum bonum, vel gubernationem, sed ponitur ut particulare præceptum aliis datum in favorem privilegiarii, solum ad effectum & observantiam privilegii, & ideo non est in illo necessaria solemnis promulgatio, sed particularis notificatio accommodata fini talis præcepti. Confirmari hoc potest, quia in tali indulto privilegium ipsum est principale: præceptum autem quasi accessorium, & ideo sequitur naturam principalis, ideoque ut lex privata reputatur, ad quam solennis promulgatio non requiritur. Denique ob eandem causam cura notificandi privilegium non spectat ad Principem, sicut pertinere solet cura solemnis promulgationis ubi est necessaria, sed spectat ad ipsū privilegiarum, qui poterit privilegium suum intimare, aut notum facere, prout sibi utile fuerit. Atque hoc tam in foro conscientiæ, quàm in foro exteriori locum habet, quia eadem est utriusque ratio, suppositā sufficienti probatione. Unde si tale præceptum privilegio insertum habeat annexam excommunicationem ipso facto, illam in conscientia incurrit, qui contumax fuerit contra tale præceptum, si sufficienter intimatum, & in judicio exteriori talis veniet declarandus, si ejus contumacia, habita post sufficientem notitiam privilegii, & præcepti in eo impositi sub tali censura, legitimè probetur.

Cura notificandi privilegium non spectat ad principem, sicut solet cura solemnis promulgationis.

Statim verò occurrit dubitatio, quæ notitia, vel probatio requiratur in his privatis privilegiis, ut inferiores Prælati, aut judices, aut aliæ personæ, ad quas pertinere potest, teneātur illis parere, vel eis nō cōtravenire. Sed quia hoc magis ad forū externum

9 *De notitia, vel probatione requisita in privatis privilegiis.*

ternum attinet, quàm ad internum, breviter illud expediam. Nam in foro conſcientiæ ſufficit notitia privilegii moraliter certa, de qua probabiliter dubitari non poſſit ; tunc enim quæſito aliquo falſo colore tergiverſari, & voluntati ſuperioris reſiſtere non poteſt in conſcientia eſſe licitum. Ad hanc autem notitiam non ſufficit aſſertio dicentis, ſe habere privilegium, etiamſi ſit perſona bonæ famæ, & fide digna, ut communiter cum Innoc. tradunt Canoniſtæ in capit. *ex parte*, de verbor. ſignificat. Et ratio eſt, quia nemo eſt in propria cauſa teſtis omni exceptione major, & quia Angelus Satanæ transfigurat ſe in Angelum lucis, & multa mala committuntur ſub doloſa ſpecie ſanctitatis; & ideo non ſolum non tenetur quis credere dicenti ſe habere privilegium ad effectum admittendi uſum ejus, verum etiam nec rectè faciet tam facilè credendo, regulariter loquendo, propter pericula, & fraudes, quæ intervenire poſſunt. aliquando verò id fieri poterit ex urbanitate, quando non occurrit peculiaris cauſa ſuſpicionis, non verò ex obligatione. Ad hanc ergo neceſſaria eſt vel oſtenſio privilegii, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio, & bona fide procedendo, ſufficiens exiſtimetur in conſcientia.

Non ſufficere aſſertionem dicentes ſe habere privilegium licet ſit perſona bonæ famæ & fide digna, ſed requiritur aut oſtenſio privilegii, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio ſufficiat.

10. Multò verò magis in foro exteriori neceſſaria eſt oſtenſio indulti per inſtrumentum authenticum, vel in ſe demonſtratum, vel ſaltem per teſtes probatum juxta ſuperiùs dicta cap. 2. & tradita communiter à Doctoribus ibi citatis, & à Sylveſt. verb. *exemptio*, qu. 5. & 7. ex cap. *cum perſonæ*, de privileg. in 6. ubi Gloſſa Doctores, Panormit. in cap. *cum ordinem.* de reſcript. Innocent. Anton. Henr. & alii in dicto capit. *ex parte.* Qui addunt limitationem, dicentes hoc eſſe neceſſarium, quando privilegium non eſt publicè notorium. Unde inſinuant, publicam notitiam eſſe ſufficientem probationem, ut tunc oſtenſio privilegii poſtulari non debeat, nec juſtè poſſit. Quod intelligendum eſſe exiſtimo, quando publica notitia non tantum eſt per famam (quæ per ſe non facit ſufficientem probationem, ſed ad ſummam ſemiplenam) ſed etiam per uſum privilegii communem, & notum. Tunc enim ipſe uſus confirmat privilegium, & confirmat jus: unde ſi tantus ſit, ut notoriam præſcriptionem legitimè induxerit, illius probatio, vel publica notitia ſufficiet: ſi verò nondum ſit conſummata præſcriptio, vel non ſit notoria, ſufficiet ille uſus, ut non privetur quis poſſeſſione, & uſu ſui privilegii, intra ſufficiens tempus ad tollendum illud, ut latiùs Sylv. ſupra q. 6. allegans plures, proſequitur.

Sylv. eſt. Gloſſa. Panorm. Innocent. Anton. Henr.

CAPUT XXV.

Utrum privilegium nondum privilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferre illi poſſit aliquod jus.

1. VEnio ad alteram partem de privilegio, ut privilegium eſt, id eſt, ut favorabilem effectum in privilegiario operatur, & dat illi facultatem illo gaudendi: nam in illo ut ſic conſiderato habet locum quæſtio, quando incipiat operari ſuum effectum. De tribus autem temporibus dubitari poteſt, ſcilicet, an à tempore, conceſſionis, vel promulgationis, vel notitiæ. Verum tamen de tempore promulgationis nulla eſt hic habenda ratio, quia in ordinariis privilegiis privatis neque eſt neceſſaria, neque fit promulgatio ut dictum eſt. In privilegiis autem publicè conceſſis per legem communem, & propriam, licet neceſſaria ſit promulgatio, nihilominus per illam videtur, privilegii conceſſio conſummari ex parte concedentis, nam antea non eſt ſufficienter facta, quia voluntas Principis antea non eſt ſufficienter propoſita, & declarata. Et ita toto quæſtio verſatur inter conceſſionem, & notitiam, id eſt, utrum ſtatim à conceſſione ante notitiam privilegii conſequatur quis effectũ, ſeu gratiã privilegii, vel (quod perĩde eſt) an privilegiũ operetur circa ignorantem.

2. Prima, & communis ſententia eſt, neceſſariam eſſe notitiam privilegii ad conſequendum effectum illius. Ita Gloſſa in cap. *ex parte*, de conceſſ. præbend. in 6. verb. *vim ſuam*, & ibi Cardinal. & in Procem. Clement. verb *univerſitati*, quæſt. 5. Joann. Andr. & fere alii expoſitores in dicto §. *ex parte*. Sequitur Panormitan. in cap. *cognoſcentes*, num. 7. & ibi Felinus qui referunt Innnocent. & alios, & idem ſentit Bartolus in lege *beneficium*. ff. de conſt. Princ. num. 4. & ibi Baldus num. 15. & communiter Summiſtæ, & plures alii, quos refert, & ſequitur Sancius lib. 3. de matrimon. diſput. 36. nu. 2. Fundamentum eſt, quia privilegium non acquiritur abſenti; ergo neque ignoranti; ergo nec operatur in illo. Antecedens probari ſolet ex lege *qui abſenti*, ff. de acquir. poſſeſſ. ubi dicitur, libertatem non acquiri per reſcriptum manumiſſionis, donec ſervus ſciat; & acceptet. Idemque de legitimatione dicitur in Auth. quibus modis naturales efficiantur ſui, §. *illud tamen*, verbo, *generaliter*, & idem de conceſſione beneficii dicitur in cap. *ſi tibi abſenti*, de præbend. in 6. & generaliter de privilegio id dicitur in dicto cap. 1. de conceſſ. præbend. licet non habeatur in deciſione textus, ſed in narratione. Ratio autem adæquata eſſe videtur, quia ad effectum privilegii non ſatis eſt conceſſio activa, ſed debet etiam ſupponi acquiſitio paſſiva; hæc autem non fit ſine voluntate privilegiandi acceptantis, quia beneficium non fit invito, neque aliquis potens uti voluntate aliquid acquirit non volens, ad voluntatem autem acceptandi neceſſaria eſt notitia, quia voluntas non fertur in incognitum; ergo de primo ad ultimum privilegium operari non poteſt ante ſui notitiam circa ignorantem.

Communis ſententia. Gloſſa. Joan And. Panorm. Felin. Innoc. Bart. Bald. Sanc.

c. ſi tibi abſenti.

3. Secunda ſententia extremè contraria eſt, privilegium habere ſuum effectum, ſtatim ac perfectè conceſſum eſt, etiamſi ab eo, cui conceditur, ignoretur. Pro hac ſententia citari ſolet Gloſſa in Procemio Clem. verb. *de cætero*. Sed ſi attentè legatur, de promulgatione loquitur, non de notitia. Tenent Germinian. in ca. 1. de conceſſ. præbend. in 6. Archidiacon. in cap. *poſuiſti*, diſtinction. 82. ad fin. Angelus verb. *renunciatio*, nu. 5. quando privilegium conceditur motu proprio, & plures alios refert Sancius ſupra num. 1. Favet Bartolus in l. ultim. C. de ſentent. paſſis num. 5. ubi ait reſtitutionem deportati prodeſſe ignoranti, cum tamen illa quoddam privilegium ſit. Et ſuaderi poteſt ex lege *ejus, qui in provincia*, §. ult. ff. ſi certum petatur, ubi dicitur, libertatem teſtamento relictam acquiri ignoranti; ergo pari ratione privilegii beneficium acquiritur: nam voluntas Principis non eſt minus efficax, quam voluntas teſtatoris, imò æquiparantur in Authent. de nuptiis, §. *diſponat*, collation. 4. Et hinc poteſt adjungi ratio, quia voluntas Principis eſt de ſe efficax ad conferendum beneficium; ergo poſita illa voluntate efficaci principis conferendi privilegium Petro, ſine ulla conditione, vel limitatione, ſtatim conferet illud, & effectum ejus. Probatur conſequentia, quia voluntas efficax ſtatim operatur quod vult. Antecedens verò probatur, quia voluntas principis ſuperior eſt, & non indiget voluntate ſubditi ad ſuum effectum. Vnde ſe ſola poteſt auferre dominium ſubditi ex juſta cauſa, vel irritare conſenſum ejus, & obligationem imponere ad acceptandum; ergo etiam conferre ignoranti privilegium. Quod ſi inquiras, quando ſit cenſenda conſummata conceſſio privilegii, ut effectum habeat ante notitiam. Gemin. ſupra, & alii putant, eſſe hoc tempus, cum primum reſcriptum privilegii eſt authenticè confectum, & ſubſcriptum ſeu bullatum. Quod fortaſſe locum habet in foro exteriori: nam in interiori (conſequenter loquendo) manifeſtatio voluntatis Principis per verba, vel quocunque modo erit ſufficiens.

2. Sententia. Gloſſa. Gemin. Archid. Angel. Sanci. Bart.

4. Inter has ſẽtẽtias extremas ſũt aliæ mediæ, quæ mode-

Tertia sententia. moderantur, vel conciliant præcedentes. Tertia ergo sententia distinguit de privilegio concesso per statutum, seu legem, aut per rescriptum, vel privatam concessionem. Nam primum habebit effectum ante notitiam legis, non tamen *Joan de Imol.* secundum. Ita distinguit Joan. de Imol. in c. 2. de constit. ubi ita concordat varia dicta Bart. in hac materia. Nam in locis supra citatis in prima opinione dicit, privilegium non prodesse ignoranti, & tamen de privilegio lato per legem aliter sentit in locis citatis in secunda sententia, & generaliùs in leg. *omnes populi*, ff. de justic. & jur. num. 37. & in le. penult. Cod. de divor. lib. *Menoch.* 10. item Menoch. 2. arbitr. cent. 2. casu 185. num. 45. & sequentib. Unde hæc opinio quoad posteriorem partem sequitur primam sententiam, & habent idem fundamentum. Quoad priorem vero limitat illam. Et fundamentum specialitatis ex Menochio supra, est quia privilegium datum à lege habet rationem præmii, quod Princeps ex officio confert ei, qui hoc, vel illud pro republica egerit: non est autem minus dignus illo præmio qui ignorans legem facit opus requisitum ad illud, quam qui sciens facit, imò quodammodo videtur dignior: ergo non minus acquirit privilegium. Confirmatur, quia licèt sic operans ignoret in particulari legem offerentem tale præmium non ignorat in communi, *Panorm. Felin. Decius. Jason.* se esse præmio afficiendum. Hanc vero limitationem non admittunt Panorm. Felin. & alii in cap. 2. de constitut. & specialiter illam impugnat Deci lect. 1. n. 176. & de illa dubitat Jason in l. *beneficium*, ff. de constitut. Princip. n. 51.

5. *Infirmatur fundamentum prædictæ sententiæ.* Et re vera tam distinctio, quàm limitatio non caret difficultate. Et in primis fundamentum non videtur satisfacere. Primò, quia non est adæquatum: nam potest esse privilegium lege concessum, & non per modum præmii, sed propter paupertatem, vel propter religiosum statum, aut aliam piam causam. Secundò quia etiam privilegium non concessum per statutum potest proponi per modum præmii in aliquo certamine per transitorium edictum ab homine propositum: ergo etiam tale privilegium acquiretur ignoranti, si eodem modo sit propositum. Vel certè si tale commodum per edictum propositum non acquiritur ignoranti, licèt faciat actum propter quem præmiù offertur, etiam non acquiretur propositum per statutum, nam est eadem ratio, nam etiam edictum transitorium potest propter bonum commune vel aliquam rationem publicam fieri, & quod sit magis vel minus durabile, videtur accidentarium. Nec minus lex scientiam requirit, quàm rescriptum, nec è converso magis obstat ignorantia rescripto, quàm legi. Unde si ad ducem belli Rex scriberet promittens in præmium talem honorem, si talem obtineret victoriam, & ille ante receptum rescriptum obtineret victoriam, de illo esset eadem ratio, quæ de præmio proposito per statutum generale, quia ille non esset minus dignus præmio, & quia etiam militabat spe præmii, ergo vel in utroq; casu admittenda est doctrina, vel neganda, & ita distinctio, seu limitatio non subsistit. Quod si non fiat vis in statuto, sed in hoc solum, quod privilegium proponatur per modum præmii: in primis habet generalem difficultatem, quomodo interveniat ibi vera ratio meriti, & præmii. Et deinde non videtur posse reddi sufficiens ratio, cur privilegium propositum in remunerationem futuri operis acquiratur per opus, antequam promissio vel collatio talis præmii ad notitiam operantis perveniat, & privilegium remunerativum operis jam facti, verè digni tali præmio non acquiratur ante notitiam concessionis, quia quod promissio, seu collatio conditionata præcesserit, cum fuerit ignorata, moraliter nihil conferre potuit, quia in moralibus perinde est, legem omnino ignorari, ac non esse, quantum ad opus operantis. Ac denique fundamentalis ratio unius membri distinctionis æque in altero locum habet, scilicet, quia privilegium non acquiritur sine acceptatione: nam si hoc verum est in privilegio remunerativo operis jam facti, cur non erit in remuneratione operis faciendi? vel si in utroque necessaria est, à neutro, vel ab utroque haberi poterit sine notitia concessionis. Est ergo difficilis pars illa, & tota distinctio.

6. *Quarta sententia* Quarta sententia cogitari potest cum distinctione alia, etiam ex parte privilegii. Nam quoddam est concedens per se, ac principaliter aliquod jus, dignitatem, aut potestatem, quæ per modum actus primi confertur privilegiario, ut postea illo uti possit suo arbitrio; aliud est per se, ac principaliter tollens onus aliquod vel impedimentum, aut obligationem, quam Princeps potuit imponere, & potest postea auferre per modum dispensationis. Unde hujusmodi privilegium potius conferri videtur per modum actionis, seu actus secundi, qui principaliter & per se fit ab ipso concedente privilegium, & postea non habet novos effectus per se, sed quasi per accidens, quatenus abstulit impedimentum. Exempla in utroque membro sunt facilia, & ideo illa omitto. In privilegiis ergo primi generis admittitur prima sententia propter ejus fundamentum, quia cum illa conferant aliquid, requirunt acceptationem recipientis. In privilegiis autem secundi generis præfertur secunda sententia, quia in ea deficit fundamentum primæ sententiæ, imò potest formari contrarium. Nam onus obligationis, vel impedimentum, quod per tale privilegium aufertur, sola Principis voluntate impositum fuit sine acceptatione alterius; ergo per eadem aufertur; ergo statim operatur etiam circa ignorantem, quia illius acceptationem non requirit, & notitia privilegii solum potest postulari propter acceptationem. Et hæc sententia quoad prius membrum supponitur ex prima, quoad posterius verò sumitur ex Soto in 4. d. 29. q. 2. art. 1. quatenus *Soto.* supponit, impedimentum dirimens auferri per dispensationem concessam, etiamsi ignoretur, & ita matrimonium contractum sub illa spe, vel conjectura, quod Romæ data sit dispensatio, ante propriam notitiâ ejus, validum esse, & permanere, si postea constet, dispensationem jam illo tempore fuisse expeditam. Quod sequitur Veracruz in Speculo, 1. p. dub. 19. in appendi- *Veracruz.* ce, §. *at si post dispensationem*, & Ludovic. Lopez. *Lud. Lop.* 2. p. tract. de matrim. cap. 42. fol. 1087. colum. 1. Sed in hac sententia hoc posterius membrum habet gravem difficultatem moralem, quam in capite sequenti inferiùs commodiùs proponam.

7. *Quinta sententia distinguens ex parte effectus privilegii.* Quinta opinio distinguit aliter ex parte effectus privilegii. Nam potest esse perfectus, & integer, vel tantum inchoatus, & secundum quid. Priori modo fatentur auctores hujus opinionis, privilegium non habere effectum suum priusquam privilegiarius notitiam illius habeat, illudque acceptet, propter fundamentum primæ sententiæ, quam dicunt isto modo esse intelligendam. Posteriori autem modo aiunt procedere secundam sententiam; putant enim necessarium, ut privilegii concessio à Principe facta statim incipiat habere aliquem effectum. Quòd si inquiras, quisnam hic effectus sit? Aliqui respondent, esse hunc, quia concessio illa, licèt nondum in alterum transtulerit jus, nihilominus retractari non potest, nec alteri fieri, donec ille, cui facta est, post illius notitiam habitam illam non acceptet. Potestque fundari in c. *si quis absenti*, de præbend. in 6. ubi hoc *c. si quis.* ipsum dicitur de collatione beneficii absenti facta, quia non habet effectum donec acceptetur, interim tamen mutari non potest. Ita docet Deci. suprà allegans Cardinal. in Pro- *Decius.* œm. Clement. in verb. *universitatem*. At profectò fundamentum invalidum est: nam collatio beneficii non est privilegium, sed res longè diversa, ut supra dixi: à diversis autem non fit illatio. Præsertim quia illud, quod textus ille disponit, non est ex natura rei tantum, sed ex positivo jure canonico. Unde summus Pontifex, qui non ita subjicitur juri positivo, sicut

reliqui, bene potest collationem factam absenti ante acceptationem mutare sine ulla injustitia, licèt fortasse requirat aliquam causam: ergo non licet extendere illam dispositionem ad privilegii concessionem, sicut non licet illam extendere ad alias donationes, vel promissiones non acceptatas; ergo nec ad privilegium. Deinde ut notavit Covar. 3. var. c. 16. n. 1. differentia notanda intervenit inter privilegium, & collationem beneficii. Nam prælatus tenetur ex officio suo conferre beneficium, & ideo postquam semel functus est officio suo, non permittitur ei retractare actum, nec alteri conferre beneficium, donec alius provisus non acceptet. Ac concessio privilegii non fit ordinariè ex obligatione, sed ex voluntate concedentis, & ideo talis concessio non comprehenditur sub dispositione illius textus. Unde concluditur, falsum esse, quod illa sententia fumit: nam potius per se loquendo, privilegium est liberè revocabile à concedente priusquam acceptetur, ut tenet Covarr. supra, & Menoch. de arbitr. l. 2. cent. 2. casu 185. nu. 46. & 47. qui plures alios referunt, & ex dicendis magis constabit.

Covar.
Notandum discrimen inter privilegium & collocationem beneficii.
Covar. Menoch.

8. Alio modo visus est dictam distinctionem exponere Emanu. Roder. tom. 1. quæstion. regul. quæst. 7. articulo 6. dicens, per privilegium statim acquiri jus ignoranti, licet non conferat illi statim omnem suum effectum. Et hanc dicit esse communem sententiam Bart. Panorm. & Cardin. locis citatis, Jason in l. ultim. ff. de constit. Princip. & utitur argumento à simili, quo Bart. etiam utitur: nam per legatum acquiritur jus legatario etiam ignoranti, l. *cum pater*. §. *surdo*, ff. de legat. 2. Quod jus non est in re, quia non est dominum usq; ad aditam ab hærede hæreditatē juxta l. *si tibi homo*, §. *cum servus*, ff. de legat. 2. & l. *à Tito*, ff. de furtis, quibus locis Glossæ, Bartol. & Doctores id notant, & Covar. in capit. *Rainaldus*, de testament. §. 1. numero 1. & Antonin. Gom. 1. tom. variar. cap. 19. numero 7. Illud ergo jus legatarii in principio imperfectum est; idem ergo erit in privilegio: nam (ut dixi) æquiparantur. Hæc vero sententia si aliquid intendit per hanc explicationem, quod sit diversum à præcedenti, minus verisimilis est; oportebit enim, ut illud jus, quod acquiri dicitur privilegiario ignoranti, saltem sit jus ad rem, tum quia nullum aliud potest intelligi ante jus in re, quod per acceptationem acquiritur; tum etiam quia tale censetur esse jus legatarii ignorantis ad legatum saltem ante aditam hæreditatem; hoc autem dici non potest; ergo.

Roder.
Alia expositio dictæ distinctionis.
Jason.
Glossa.
Bart.
Covar.
Ant. Gom.

9. Ostendo assumptum in minori propositione excludendo æquiparationem cum legato: nam licèt in hoc servent aliquam proportionem, quod sicut legatum pendet à voluntate testatoris, per quam fit, ita privilegium à voluntate concedentis, nihilominus simpliciter sunt longe diversa, & non oportet, ut in omnibus servent similitudinem, & præsertim in his, quæ per speciale jus sunt deposita in legato, & non in privilegio, quale est illud, quod assumitur. Et præterea in hoc ipso intercedit nobilis differentia: nam legatum non dat jus, nisi post mortem testatoris, quando voluntas ejus tractabilis non est. Privilegium autem à concedente, qui vivere supponitur, retractari non potest, dum acceptatum non est. Præterea in privilegiis dispensantibus, seu datis tantum ad auferenda onera, non potest intelligi tale jus ad rem; imo nec aliquis effectus prior ipsa dispensatione, vel ablatione vinculi, præter delegationem ad dispensandum, de qua certum est, non comparari ante acceptationem, neque aliquod jus ad illam. Unde etiam de aliis omnibus privilegiis concessivis, sine fundamento, vel doctrinæ consequutione fingitur tale jus ad rem. Nam peto, contra quem est illud jus? maximè enim contra concedentem, quia contra alios esse non potest, ut constat, sed neque contra concedentem ullum insurgit jus, vel obligatio, cum ejus concessio, quæ est quasi quædam donatio, nondum fuerit acceptata, & consequenter liberè potuerit revocari; ergo. Unde contra illud membrum generaliter procedit ratio, quæ pro altero fit, quia illud jus, quodcunque sit, debet esse effectus privilegii; at hoc esse non potest, quia privilegium nihil operari potest in nondum volentem, & acceptantem. Nec enim minus requiritur acceptatio ad inquirendum jus ad rem, quàm in re, ut aliis donationibus constat, ideo enim liberè revocari possunt ante acceptationem, saltem stando in communi jure. l. *absenti*, ff. de donat. l. *ne ambigi*, C. eodem. Denique plus est, acquirere jus, sive in re, sive ad rem, quàm donationem fieri irrevocabilem; sed privilegium ante notitiam, & acceptationem, non est irrevocabile; ergo signum est, non contuliſſe aliquod jus.

10. Sexta ergo sententia distinguit aliter ex parte modi concedendi privilegium, interdum enim fit propria sponte concedentis privilegiario non petente, nec per se, nec per alium, & tunc censet procedere primam opinionem propter fundamentum suum. Aliquando verò conceditur privilegium ad petitionem partis, quam per se, vel per epistolas, aut nuncium facit, & tunc juxta hanc sententiam statim à concessione incipit operari. Quia statim, ac privilegium datur, acceptatur, vel per procuratorem, vel per epistolas, imò acceptatio tunc videtur antecedenter facta ex vi petitionis quasi sub conditione, *si Princeps concedat*; ergo nulla supereſt necessitas notitiæ concessionis in privilegiario ad effectum privilegii; quia solum propter acceptationem postulatur; ergo nihil aliud est, quod ex parte privilegiarii desideretur; ergo cum voluntas Principis sit efficax, statim operatur. Et hanc sententiam tradit Sylvest. verb. *privilegium*, quæstion. ultim. & verb. *renunciatio*, quæstion. 4. Tabien. verb. *indulgentia*, quæstion. 20. Rosel. numer. 8. sequitur Sanci. referens plures lib. 1. de matrimon. disputat. 6. numer. 29. Et hæc sententia fortè non est contraria primæ: nam eosdem ferè habet auctores; sed est ejus declaratio, & moderatio, proximeque ad veritatem accedit, aliqua tamen majori indiget explicatione, quæ partim restrictionem majorem, partim aliquam ampliationem contineat. Igitur in primis adverto, quæstionem hanc posse tractari de possibili, vel de facto, id est, an dans privilegium, si velit, possit illud ita conferre, ut ante notitiam privilegiarii habeat suum effectum in illum, vel an, licèt Princeps hoc possit, nihilominus de facto, & secundum legem ordinariam nunquam illud ita concedat. Deinde considero, aliquando talem esse effectum privilegii, ut ad illum moraliter non requiratur consensus, vel acceptatio privilegiarii, ut est verbi gratia, exemptio alicujus, ut excommunicari non possit, quia hic effectus non fit in illo directè, sed resultat in illo, auferendo ab alio potestatem excommunicandi illum. Sæpius vero effectus privilegii talis est, ut requirat acceptationem recipientis, ut est concessio potestatis ad eligendum confessorem, vel ad audiendas confessiones: nam hæc privilegia renunciari possunt, & per renunciationem perduntur, ut infrà ostendetur; ergo majori ratione per refutationem (ut sic dicam) vel non acceptationem non recipientur; ergo signum est, requirere acceptationem. Denique adverto, inter privilegia quædam esse, quorum effectus potest habere aliquem usum, vel fructum in privilegiario, antequam habeat notitiam illius, ut est privilegium, per quod eximitur ab aliquo onere pœnali, ut est immunitas à censura, vel à tributo, &c. Alia vero sunt privilegia, quorum effectus etiamsi fiat ante notitiam privilegiarii, non potest in illo habere usum, vel fructum moralem sine periculo peccati, ut est dispensatio in obligatione legis, vel in impedimento matrimonii: nemo enim potest licitè uti tali dispensatione ante notitiam ejus.

Sexta sententia aliter distinguens ex parte modi concedendi privilegium.
Sylvest. Tabien. Rosel. Sanci.
Duplex sensus quæstionis.
Ad aliquem effectum privilegii requiritur acceptatio, ad alium vero minime.
Notitia privilegii ad quem effectum requiritur.

Dico

11. *Datur potestas in supremo principe dandi privilegium quod operetur suum effectum antequam perveniat ad notitiam privilegiati.*

Dico ergo primò: In Principe supremo concedente privilegium, non deest potestas ad conferendum illud cum tanta amplitudine, & efficacia, ut statim operetur suum effectum in privilegiario nondum habente notitiam privilegii. Hanc assertionem supponunt auctores secundæ sententiæ, quam in hoc sensu admitto, & non in alio. Item ex parte illam admittunt auctores tertiæ, & quartæ sententiæ, & satis expresse illam indicavit Sylvest. suprà, ubi cùm dixisset, privilegium motu proprio concessum non habere effectum ante sui notitiam, addit limitationem, *Nisi appareat de voluntate contraria concedentis*; supponit ergo non deesse illi potestatem, & eodem modo loquuti sunt Angelus, & Rosel. & expresse Felin. in dicta limitat. 3. Unde ferè reliqui auctores negantes de facto hunc effectum, utuntur conjecturis indicantibus voluntatem concedentis, non verò nituntur in defectu potestatis. Et consequenter non sentiunt, hoc repugnare privilegio, ut privilegium est. Ratio ergo est, quia ex parte privilegii non potest assignari repugnantia; ergo neque ex parte Principis potest assignari ratio, cur desit potestas. Declaratur antecedens, simul probando consequentiam, quia vel illa repugnantia est contra legem naturalem, & hæc nulla est, ut statim ostendam discurrendo per omnes modos, seu effectus privilegiorum, qui ab omnibus opinionibus relatis tanguntur; vel est contra legem positivam, & huic derogare potest. Princeps supremus per suam potestatem legislativam, vel dispensando secum in tali jure, vel per interpretationem, aut alio modo se ab illa eximendo, & sic ablata repugnantia, non deerit in illo potestas ad concedendum illo modo privilegium; nam hæc æquè suprema est, ac potestas legislativa.

Angel. Rosel. Felin.

12. *Confirmatur assertio. Primò.*

Declaratur autem hæc ratio, & roboratur assertio, discurrendo per omnes distinctiones tactas ab aliis auctoribus. Et in primis in privilegiis, quæ consistunt tantum in ablatione oneris imposita à Principe, vel republica, aut à lege, videtur res clara propter rationem factam in quarta sententia, sc. quia illud onus à voluntate Principis manavit, non spectato consensu, vel scientia ejus, cui imponitur, & ab illa pendet; ergo per eandem solam potest auferri, non expectata notitia, vel acceptatione subditi. Dices; dispensatio in lege est ablatio oneris à lege impositi, & tamen requirit consensum recipientis, ut communiter dicitur. Respondeo, quidquid sit de facto, de potentia absoluta dispensantis, falsum est assumptum. Potest enim Papa clericum in sacris habilitare ad matrimonium, etiam invitum, imò illi præcipere, ut contrahat illud, si ad commune bonum Ecclesiæ, vel alicujus regni viderit expedire, potest etiam Prælatus religionis dispensare de jejunio cum subdito non petente, imò de se repugnante, & illi præcipere, ut non jejunet. Non est ergo necessaria simpliciter acceptatio partis ad dispensationem; ergo neque est necessaria ad effectum privilegii includentis dispensationem, quale est omne illud quod onus tantum aufert. Est autem hoc evidentius in privilegio auferente onus tantum pœnale quod potest conferre fructum sine periculo conscientiæ, quia tunc non solum repugnantia, verum etiam indecentia ostendi non potest in tali privilegio. Ergo non est extra potestatem Principis concedentis. Quando vero effectus privilegii conjunctus est cum periculo conscientiæ subditi, tunc videri quidem potest esse supra potestatem, quia non est ad destructionem, sed ad ædificationem. Veruntamen etiam tunc fortè non ita deest, ut factum non teneat, sed solum ne licitè fiat, quia illud periculum non est per se, sed ex malitia abutentis privilegio. Vel certè licèt demus ibi deesse potestatem, non est per se ex ratione privilegii, sed per occasionem adjunctam. Addo etiam, tunc non esse necessariam acceptationem privilegiarii, sed ad summum notitiam, ut in sequentibus explicabo.

Præterea in privilegiis concedentibus jus, vel potestatem aliquam, Bart. & alii allegati in tertia opinione, admittunt, saltem mediante lege, vel statuto posse Principem hoc facere. Difficultates autem ibi objectæ ostendunt, non esse majorem repugnantiam in privilegiis privatis, quæ per rescripta conceduntur, quod attinet ad potestatem concedentis. Præcipua verò ratio, vel summa omnium est, quia si in his esset necessaria notitia privilegii ad assecutionem ejus, maximè propter acceptationem; hæc autem necessitas eadem est, in privilegiis ejusdem rationis datis per legem, vel si non repugnat, dari ante acceptationem, & notitiam per legem, neque alio modo repugnabit. Quia nulla ratio repugnantiæ assignari potest, quidquid sit de voluntate Principis, an magis uno modo ostendatur, quàm alio, quod infrà videbimus. Præterea hoc videtur certum quoad notitiam privilegii, quando tale privilegium conceditur ad petitionem privilegiandi absentis per epistolam, vel nuncium, seu procuratorem, quia ibi non deest acceptatio saltem per alium, quæ in donationibus, & aliis humanis contractibus sufficit, ut constat; ergo etiam in privilegiis sufficiet, ut rectè dicebat sexta opinio, quæ non solum de possibili, sed etiam de facto admittit hanc partem in omnibus privilegiis per procurationem obtentis propter dictam rationem. Unde consequenter infert, non esse necessariam notitiam privilegii, quia hæc maximè postulatur propter acceptationem. De qua illatione ad factum applicata infrà dicam: nunc vero saltem de potestate videtur optima, quia privilegium non requirit, ut ille, cui datur, per se illud acceptet; ergo acceptare illud potest per alium; ergo statim potest illud obtinere ante notitiam concessionis factæ; ergo in concedente non deest potestas, nec reddi potest ratio, cur talis notitia necessaria sit.

13. *Probatur secundo. Bart.*

Denique generalius probatur etiam in privilegiis concessivis, non esse ita necessariam acceptationem etiam per alium, quin sit in Principe potestas ad conferendum illa cum effectu motu proprio, & statim, antequam ad notitiam privilegiarii deveniat. Primò, quia ad acquirendum commodum ex natura rei videtur sufficere generalis voluntas formalis, vel virtualis, quam omnes homines habent, acceptandi quidquid sibi est commodum, & moralis præsumptio, quæ interdum est maxima; ergo in rigore hæc sufficiet, ut Princeps supremus sua voluntate efficaci, & suprema potestate conferat privilegium cum effectu alicui non petenti, nec cogitanti de illo. Secundò explicatur hoc amplius: nam licèt in promissionibus, & donationibus humanis, ut habeant effectum, & obligationem inducant, regulariter sit necessaria acceptatio, ut nunc suppono, tamen non est hoc tam intrinsecè necessarium ex jure naturæ, quin virtute legis humanæ possit interdum sequi effectus, vel oriri obligatio, etiam ante acceptationem, ut de legato suprà dicebamus, & de donatione, vel promissione facta absenti, si promittens, vel donans moriatur, antequam alter possit acceptare, multi tenent, & de promissionibus humanis causa pietatis, vel boni publici aliqua jura disponunt, ut videri potest in Covarruvia 1. var. cap. 14. num. 16. Molin. 2. tom. de justit. disp. 263. & latiùs Tiraq. de privileg. piæ causæ, privileg. 116. & Felin. in cap. 1. de pactis. num. 7. & de infante est certum, donationem illi factam esse ratam sine ulla acceptatione, ex l. *jubemus*, C. de emanc. lib. & aliis, quæ refert Sanc. lib. 1. de matrim. disp. 6. n. 15. & 27. ergo majori ratione potest Princeps concedens privilegium facere validam concessionem privilegii, & efficacem, si velit absque dependentia ab acceptatione alterius. Hoc etiam confirmant exempla adducta in secunda sententia, licèt certa non sint, illis tamen admissis ad summum probant potestatem ex facto aliquo in casu speciali, ex quo non licèt inferre genera-

14. *Probatur. 3.*

Covar. Molina. Tiraq. Felin.

lem regulam de privilegiis, prout de facto conceduntur, quia ex particularibus factis not fit recta argumentatio universalis. Potestas autem colligitur, saltem ubi justa causa intervenit. Proceduntque dicta exempla, & rationes non tantum de jure ad rem, sed etiam de jure in re, quamvis revocabili, seu renunciabili per privilegiarium, cum primum ad notitiam ejus devenerit, sicut delegatario dicitur, post aditam ab hærede hæreditatem. Et hæc magis in sequenti assertione explicabuntur.

15. *Regulariter non conceditur privilegium ad operandum suum effectum ante notitiam aliquam privilegiarii.*

Dico ergo secundò: Privilegia non ita regulariter conceduntur, ut effectum privilegiario directè conferant ante notitiam, vel acceptationem, saltem per procuratorem, vel epistolam. Ita interpretor primam opinionem, quam sequor. Et probo, quia intentio concedentis regulariter talis non est, nec verba privilegiorum hoc indicant, nec moraliter loquendo expedit taliter privilegia concedi: ergo de facto non ita fit, licèt potestas non desit. Consequentia clara est. Prima autem pars antecedentis pendet ex aliis duabus; secunda vero ad factum spectat, illud autem etiam pendet ex ultimo membro: nam si ille modus concedendi privilegium moraliter non expedit, profectò admittendus non est in aliquo privilegio, nisi verba omnino cogant, ita ut alium sensum habere non possint; vix autem ostenditur privilegium habens talia verba, & nos affirmare possumus nunquam vidisse etiamsi multa viderimus, & certe tot auctores, qui negant hanc efficaciam privilegiis, satis significant regulariter non vidisse privilegia, quæ haberent verba significantia talem voluntatem concedentis; ergo meritò dicere possumus, verba privilegiorum regulariter hoc non indicare. Hæc vero pars simul cum tertia melius ostendetur, discurrendo per privilegia juxta particulares opiniones recitatas.

16. *Probatur dicta doctrina circa privilegium concessum per legem vel statutum.*

Et primò circa privilegium concessum per legem, vel statutum adverto, ad effectum talis privilegii in primis necessarium esse, ut talis lex sit sufficienter promulgata, juxta dicta in priori parte hujus capitis, quia talis lex, & privilegium ejus in communi, & pro aliqua communitate ferri debet, alioqui non magis erit lex, quàm cætera privata privilegia: lex autem communis, & generaliter lata ante promulgationem nondum est vera lex, & consequenter nullum effectum legis, etiam privilegiativum habere potest. Unde etiam si ante promulgationem haberet quis notitiam talis legis, & effectum ejus desideraret, non posset illo gaudere. Facta autem promulgatione, datur notitia publica legis, & consequenter etiam privilegii, & similiter est acceptatio communis & publica, eo ipso, quod per totam communitatem non est publicè, & sufficienter renunciatum legi, ac privilegio, ut nunc supponimus. Ergo jam tale privilegium non habet suum effectum sine notitia, & acceptatione per se requisita, ut sic dicam. Per accidens autem contingere potest, ut privata persona, quæ sit pars communitatis, cui per se primo privilegium conceditur, ignoret illud, ut sæpe contingere potest in religiosis, & tunc verum est, ignorantiam per se non impedire effectum privilegii, quia jam illud est acceptatum, & non pendet ex privata notitia particularis personæ. Dico autem per se non impedire effectum, quia per accidens potest impedire aliquid, quod pendet ex conscientia operantis. Ut v. g. si religiosus habeat privilegium suæ religioni concessum ad absolvendum ab aliquo casu reservato, & ignorando privilegium absolvat temere à tali casu, non excusatur à gravi peccato, quia hoc pendet ex conscientia, & conscientia pendet à notitia privilegii.

An valeat absolutio data à privilegiato nesciente privilegium

17. Imò grave dubium est, an talis absolutio valeat, quia juxta regulam juristarum, quandiu quis ignorat jurisdictionem se habere, non valet quod agit: nam usus jurisdictionis non cõceditur ignoranti; ut sumitur ex l. *hæc autem*, §. *non defendi*. ibi. *debet constare Prætori*, ff. quibus ex caus. in possess. & tradit Bart. in l. *multum*, ff. de condit. & demonst. n. 2. & in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. in repet. n. 18. quæ potius est Baldi ibid. lect. 2. n. 27. & 28. & Felin. in c. *Ecclesia*, v. *decimo*, n. 14. de constit. ubi plures allegat, & alios refert Vanti. tract. de nullit. ex defectu jur. n. 35. & 167. Sanc. lib. 3. de matrim. disp. 36. nu. 8. ergo si hoc principium etiam in foro pœnitentiæ locum habet, talis absolutio non erit valida. Eritque ratio specialis, quia est privilegium concedens jurisdictionem pro tota religione, & non dat illam, nec applicatur particulari personæ, nisi scienti, & acceptanti. Quod quidem maxime procedet, si ille absolvat, putans se non habere jurisdictionem, quia tunc vix potest habere intentionem absolvendi. Si autem absolvat existimans se habere jurisdictionem, non tamen ex privilegio, sed ex alio errore, ut quia putat, casum non esse reservatum, vel quid simile, tunc probabile est, absolutionem esse validam, & re vera habere privilegium, & jurisdictionem, quamvis ignoret in particulari, quia voluntatem generalem habuit gaudendi, & utendi privilegiis ordinis, & voluntatem etiam habet absolvendi, & ignorantia privilegii est error valde privatus, qui non excludit privilegium, nec generalem intentionem. Accedit quod principium illud Juristarum habet locum in jurisdictione contentiosa, non vero in jurisdictione voluntaria, ut tradit Bald. in Authent. *matri*, C. quando mulier tut. &c. & sequitur Felin. supra in fine, & scholi. Bart. ubi supra. Similiter clericus conjugatus habens conditiones à jure requisitas, verè gaudet privilegio fori, licet illud ignoret, non excusabitur autem à peccato, non obediendo judici seculari, & ex conscientia erronea resistendo illi, cum id facere non possit intuitu privilegii, cum illud ignoret. Et alia exempla in his generalibus privilegiis facilia sunt.

Bart. *Bald.* *Felin.* *Vanti.* *Sanc.* *Bald.* *Felin.* *Bart.*

18. *Privilegia per modum præmii quando habent effectum ab ipsa notitia accipientis.*

In legibus autem concedentibus privilegia per modum præmii operis, vel laboris subeundi, de quibus Bart. & tertia opinio specialiter loquuntur, oportet advertere, in primis necessarium esse, ut verba privilegii contineant donationem ipso facto, & non tantum promissionem de futuro. Quia alias impossibile est, ut privilegium statim sit concessum ignoranti, sed ad summum vel orietur obligatio in Principe ad implendum promissum, vel operanti acquiretur jus ad præmium promissum, non vero in re. Sicut enim in legibus pœnalibus non incurritur statim pœna per solam comminationem imposita, nisi lex dicat, *Ipso jure*, vel *ipso facto*; ita profecto necessario dicendum est in præmio. Nam licet favores magis ampliandi sint, non tamen ultra vim verborum; verba autem promissiva non significant donationem, nec verbum de futuro significat effectum præsentaneum: licèt ergo lex dicat, qui hoc fecerit, fiet nobilis, aut ei promittitur talis immunitas, non fiet nobilis, vel immunis ipso facto, imò nec sciens legem poterit statim sua authoritate privilegium usurpare, quia ex vi talium verborum ei non conceditur talis facultas. Raro autè (ut existimo) invenietur lex, quæ per hujusmodi verba privilegii concedat in præmium futurorum operum. Quamvis probabile sit, si lex dicat de præsenti, facienti tale opus concedimus talem immunitatem, vel imperative hoc faciens sit immunis ab oneribus, vel quid simile, hoc satis esse, ut privilegium censeatur illi concessum ex vi talis legis.

19. *Dubium.*

Ulterius autem adverto, etiam posita tali lege dubitari posse, an privilegium illud quoad dominium, & omnes effectus suos acquiratur ipso facto sine notitia, & declaratione Principis. Sicut n. pœna legis, licèt ipso facto imponatur, regulariter non mandatur executioni, donec causa ejus authenticè declaretur, ita verisimiliter credi potest, non esse mentem Principis, ut

ut tale privilegium statim usurpetur privata authoritate, antequam de causa, seu de conditione impleta juridicè constet per declarationem Principis, vel alterius, qui ejus potestatem habeat. Nam hoc postulat conveniens ratio gubernationis. Nam si uniuscujusque arbitrio, & potestati hoc committeretur, infinitæ fraudes, & scandala oriri possent. Satis ergo est quod lex vi talis legis, & operis in ea postulati acquiratur ex tunc jus ad tale privilegium, ita ut facta juridica declaratione de adimpleto opere in lege requisito, retrotrahatur declaratio usque ad diem patrati operis, & ex tunc percipiat privilegiarius fructus privilegii quoad fieri possit. Quæ omnia per analogiam ad pœnam legis imponentis illam ipso facto, dicta sunt, & quæ inter ea spectant ad ampliationem, & consecutionem privilegii à die boni operis, à fortiori sequuntur, quia supponitur similitudo verborum & est excessus in materia favorabili. Quantum ad ea vero, quæ spectant ad limitationem, ut est suspensio executionis usque ad juridicam declarationem, in illis respicitur ad bonum commune, & convenientem gubernationem, quæ non minus in conferendis præmiis, quàm in pœnis retribuendis servanda est. Quod si hoc verum est, vix accidere poterit, ut sic operans comparet privilegium ante notitiam ejus, quia præcedere debet publica notitia, & declaratio Principis de adimpleta causa privilegii; ergo moraliter non potest accidere, ut post talem declarationem adhuc privilegiarius ignoret legem, & præmium, seu privilegium ejus. Nihilominus tamen in aliquo casu id accidere posset, præsertim propter locorum distantiam, & tunc habere posset locum sententia Bart. & majorem probabilitatem habet quoad jus ad rem, ut scilicet, adimpleta conditione in lege postulata statim acquiratur ignoranti respectu talis præmii, seu privilegii, sicut violator legis pœnalis statim fit debitor pœnæ etiamsi illam ignoret, juxta veram sententiam, ergo idem erit cum proportione in lege promittente præmium.

Respon. Bart.

20. *Object.*

Sed objici potest, nam est magna differentia inter pœnam, & præmium: nam qui violat legem, ipse fit debitor, & reus pœnæ, non ex vi alicujus pacti, sed ex vi culpæ: & ideo si ignorantia non excusat culpam, licet ocultet pœnam, non impedit reatum ejus. At respectu præmii legislator ipse est, qui fit debitor ex vi suæ promissionis, aut donationis per legem factæ; non potest autem ille fieri debitor, nisi impleatur conditio: sub qua promisit. At hæc conditio non videtur impleri ab ignorante. Nam ignorans privilegium amissum etiam ignorat promissionem, & pactum; ergo non potest operari ex vi ejus, ergo neque illud implere, ergo non implet conditionem, & consequenter non acquirit jus ad præmium. Hæc vero objectio postulat fusam materiam, quæ non arctatur ad privilegia, sed communis est ad materiam de merito, & præmio, ubi latiùs discutienda est. Nunc vero consequenter ad sententiam Bart. breviter dici potest. Quando lex confert præmium ipso facto, non fundari re vera in pacto, sed in absoluta voluntate Principis conferendi tale privilegium facienti hoc, vel illud; illa enim voluntas non fuit restricta ad facientem cum notitia legis, seu præmii, vel talis voluntatis Principis, sed indifferenter posita est sub illa conditione talis operis, abstrahendo à tali scientia, vel ignorantia. Quando vero lex sic loquitur promittendo, tunc lex ipsa videtur conferre jus operanti, & implenti conditionem, quia non est expressum in ea, ut scienter impleatur; Quod jus respectu inferiorum judicum erit justitiæ commutativæ, quia ex officio tenentur secundum leges judicare: respectu vero Principis erit saltem distributivæ: nam obligationi ex commutativa videtur obstare objectio facta, nisi dicamus, satis esse, quod promissio fuerit facta communitati, & quod ab illa fuerit acceptata quando lex promulgata fuit, ut operanti debeatur præmium tanquam membro cõmunitatis, cujus ignorantia non impedit, quo minus bonis communibus fruatur.

Respon.

Lex promittens ipso facto non fundatur in pacto.

Petebatur autem in argumentis factis contra tertiam opinionem, an idem dicendum sit in privilegio seu præmio promisso per transitorium edictum, seu generale rescriptum. Et sane videtur, in cæteris servetur proportio, idem esse dicendum, nam hoc probant rationes ibi factæ. Et declaratur à simili de pœna lata per statutum; vel per sententiam generalem ab homine. Nam in efficacia inferendi pœnam æquiparantur, licèt in aliis proprietatibus, quæ illis convenire possunt, ut sunt lex permanens, vel præceptum transiens, differant: ita ergo in præsenti illa duo æquiparantur in modo conferendi privilegium dum durant, licet in ipsa duratione differant. Quando autem edictum non esset generale, sed particulare rescriptum cum obligatione, vel promissione privilegii in præmium, posset quidem considerari differentia in generali publicatione, & acceptatione, vel privata intimatione. Nihilominus tamen vis verborum eadem est cum proportione, & ideo distinctio illa de privilegio dato per statutum, vel alio modo, mihi necessaria non videtur, magisq; conferre posset considerare an privilegium sit concessum, vel oblatum communitati, aut privatæ personæ, nam in priori minus videtur impedire ignorantia privatæ personæ, quàm in posteriori loquendo de facto, & secundum communem privilegiorum usum.

21. *Aliud dubium.*

Responsio.

Petebatur etiam in eisdem argumentis, an idem sit judicium quoad præsentem quæstionem de privilegio, per quod remuneratur opus jam factum, & quod datur in præmium futuri operis, & quasi sub conditione. Et mihi videtur (quidquid aliqui dicant) eandem esse rationem de utroque, proportione servata. Id enim probare videntur, quæ ibi sunt proposita. Nam si attendatur potestas, eadem est in Principe, ut ostensum est, unde eadem etiam esse poterit voluntas; ergo ex verbis constare debebit, an sit, vel non sit; ergo si in illis servetur proportio, idem etiam erit effectus. Quia ex parte recipientis non magis requiritur notitia, vel acceptatio in uno casu, quàm in alio, neque enim ulla ratio differentiæ assignari potest, quæ satisfaciat. Denique si de facto, seu de usu loquamur, sicut privilegium remunerativum operis jam facti non solet dari perfectè ante notitiam, & acceptationem recipientis, ita privilegium propter opus futurum non solet ordinariè ipso facto dari, sed tantum promitti. Solum ergo interveniet differentia, quod quando opus præcedit sine promissione privilegii, non solum non acquiritur privilegium, verum etiam neque fit debitum: quando vero præcedit promissio sub conditione operis, oritur statim obligatio facto opere, & ita fit privilegium debitum; ad hoc autem etiam supponitur moraliter loquendo notitia promissionis. Et ita quod attinet ad consecutionem privilegii, nulla est differentia.

22. *Eadem est ratio de privilegio per quod remuneratur opus factum & faciendum.*

Unde etiam in universum declaratum relinquitur, privilegium dans jus, & potestatem nunquam actu acquiri ante acceptationem, vel per se, vel per alium. Ante notitiam vero posse acquiri per alium, licèt non per se ipsum. Quia nemo per se acceptare potest, nisi prævia notitia, & ideo nemo potest, dum ignorat privilegium, illud per se consequi, id est, per propriam acceptationem. Potest autem per alium acceptare, & acquirere prius quam noticiam concessionis habeat, ut per se patet. Non poterit autem propriè uti privilegio ante notitiam ejus, quia usus proprius, & legitimus requirit notitiam, ut per se constat. Si autem quis velit anticipare privilegii usum ante notitiam certam propter spem privilegii, ordinarie non rectè faciet, ut mox declarabo; & illemet usus non erit sine aliqua notitia probabili, quæ spem illam fundare possit. Nihilominus tamen poterit tale privilegium esse fructuosum à die concessionis, & ante plenam notitiam ejus quoad illos effectus, qui

23. *Privilegium dans jus non acquiritur ante acceptationem per se aut per alium; ante notitiam autem acquiritur per alium, non per se.*

Usus privilegii requirit notitiam.

Privilegium à die concessionis quomodo fructuosum.

qui non requirunt formalem uſum privilegii pro illo tempore, ut ſi ſit privilegium obtinendi v. g. decimas, poterunt recuperari à die conceſſionis, niſi aliud in ea declaretur, & in privilegiis tollentibus onera eſt hoc frequentius, ut jam explicabo.

24. *Privilegium ablativum oneris quomodo operatur.*

Venio ergo ad privilegium ablativum oneris, ut tollens inhabilitatem, vel obligationem legis, in quibus diſtinguo illa, quæ continent diſpenſationem legis auferendo obligationem in conſcientia ab illis, quæ auferunt onus temporale, aut pœnale tantum. De prioribus ergo certum eſt, ordinarie non habere effectum ante acceptationem recipientis, quia licèt acceptatio non ſit de eſſentia diſpenſationis, ut dixi, eſt nihilominus de decentia (ut ſic dicam) quia non expedit, Principem relaxare jura, niſi ad ſupplicationem, & inſtantiam indigentium, & ideo ordinario jure non aliter fit. Præſertim per modum privilegii, quod eſt veluti permanens, & continua diſpenſatio, & hoc fere omnes admittunt. *Dubium.* Difficultas verò eſt, an ſufficiat acceptatio per nuncium, vel inſtrumentum, vel requiratur propria, & perſonalis acceptatio: cum quo dubio conjunctum eſt aliud, ſc. an requiratur notitia propria privilegiati ad effectum talis diſpenſationis privilegiati, vel neceſſaria non ſit, ſed conferatur effectus abſenti, & ignoranti eo ipſo, quod per alium acceptatur. In quo Sylveſt. ſuprà partem tenet affirmativam; *Sylveſt.* & idem tenet Soto, & alii allegati in quarta opinione.

25. *Vaſq.* Contrarium autem ſentit Vaſq. hîc diſp. 156. n. 30. & 31. & videtur profectò valde credibile, ſi prudenter ſpectetur. Quia in primis privileg. non poteſt uti tali diſpenſatione tuta cõſcientia, donec illius notitiã habeat, ſed diſp. eſt propter uſum; ergo non eſt veriſimile, ita concedi, ut habeat ſuum effectum antequam perveniat ad notitiam ejus, cui conceditur. Major patet, quia honeſtas talis actus aliàs prohibiti pendet ex diſpenſatione valida, & jam conceſſa; ergo qui non ſcit diſpenſationem validè, & cum effectu eſſe jam conceſſam, non poteſt prudenter, & ſine gravi peccato exercere tale actum. *Object.* Quomodo enim quis prudenter operari poteſt id, quod nondum ſcit ſibi licere? Dices: ſufficit moralis præſumptio, & ſpes diſpenſationis, qualis habetur quando v. g. per conjecturas conſtat, jam nunc eſſe Romæ impetratam per procuratorem diſpenſationem. *Reſpon.* Reſpondeo, omnino falſum id eſſe, & contra judicium omnium prudentum: nam talis operandi modus eſt infinitis periculis expoſitus: nam conjecturæ illæ facilè fallunt, & negotium, quod brevi tempore expediendum creditur, per occaſiones innumeras impeditur, vel differtur. Et confirmatur: nam lex (ut ita dicam) eſt in actuali poſſeſſione ſuæ obligationis: ergo non poteſt illa privari, donec conſtet, derogatum illi eſſe per diſpenſationem, ſeu privilegium Principis.

26. *Object.* Dices uſum illum eſſe malum per accidens, & ratione periculi ex ignorantia provenientis: nam ſi conceſſa re vera eſt diſpenſatio, actus de ſe jam non eſt malus nec contra legem. *Reſpon.* Sed contra: nam hoc privilegium, & inordinatio ſunt moraliter inſeparabilia à tali uſu: ergo non eſt veriſimile, voluiſſe Principem concedere cum effectu diſpenſationem ante ejus notitiam, tum quia non eſt veriſimile, velle dare occaſionem illius pravi uſus: tum etiam (ut dicebam diſpenſatio non datur, niſi propter uſum honeſtum, vel qui moraliter, & regulariter poſſit eſſe honeſtus. *Object.* Dices; etiam diſpenſatio hujuſmodi ſæpe datur ut actio poſſit eſſe valida; ergo quantum ad hoc tenebit diſpenſatio, ita ut ſi matrimonium fiat in virtute diſpenſationis ſic præſumptæ matrimonium ſit validum à tempore, quod factum eſt, ſi poſtea conſtet, jam tunc fuiſſe diſpenſationem conceſſam, licet peccaminoſè contractum fuerit. *Reſpon.* Reſpondeo, ſi Princeps non habet intentionem diſpenſandi in lege prohibente notitiam ſuæ diſpenſationis, ut probat ratio facta, profectò multò minùs habebit intentionem aliter diſpenſandi in lege irritante. Nam cum eadem ſit lex prohibens & irritans, non eſt veriſimile, diſpenſare ſtatim in illa, ut irritans eſt, & non ut eſt prohibens. Probabilius ergo videtur in illo caſu non fieri validum matrimonium ex vi talis diſpenſationis, priuſquam ad notitiam contrahentium deveniat. Et fortaſſe ad vitanda hæc pericula (inter alias cauſas) non ſolent Pontifices has diſpenſationes ſtatim concedere, ſed committere, ut in partibus fiant.

Probabilius eſt matrimonium non valere ex diſpenſatione ante notitiam privilegii.

27. *Quid de privilegio exemptionis.* Tandem dicendum ſupereſt de privilegio, quod concedit immunitatem ab onere, ſeu exemptionem ab alterius juriſdictione abſque diſpenſatione in aliqua lege obligante in conſcientia, de quo eſt ſpecialis ratio dubitandi, an requirat acceptationem, vel notitiam privilegiati. Nam ſi tale privilegium datum uni in favorem, reſultet in præjudicium tertii, præjudicat tertio etiam ignoranti; ergo multo magis valebit, etiam privilegiato ignoranti. Conſequentia probatur, vel à paritate rationis, vel à fortiori, quia magis ampliandus eſt favor, quam præjudicium. Antecedens vero ſumitur ex cap. primo, de conceſſ. præbend. in 6. ubi privilegium alicui conceſſum, ut à ſuo Epiſcopo excommunicari non poſſit, dicitur habere effectum, etiam ignorante Epiſcopo, quia excommunicatio ab illo ignorante lata valida non eſt. Nihilominus de acceptatione ex parte Epiſcopi, ſeu tertii clarum eſt, non eſſe neceſſariam, quia illi nihil conceditur, ſed potius ipſe privatur aliquo jure per poteſtatem ſuperiorem in favorem privilegiati, ſive conſentiat, ſive non. De privilegiato autem ſtatim dicetur. Igitur de notitia ſuper- eſt controverſia. Nam multi cenſent, licèt ex parte privilegiati notitia privilegii ſit neceſſaria, quia ille debet acquirere privilegium, illam non requiri in tertio, qui illud damnum patitur, quia ſequitur veluti per quandam conſecutionem. Ita Decius & Felinus dicto capit. ſeptimo, de conſtitution. & Menoch. ſupra, qui alios referunt. At vero alii etiam in tertio requirunt notitiam, quia non videtur eſſe intentio Principis privare aliquem jure ſuo, illo inſcio, quia videtur valde conſentaneum rationi, ut illi detur locus proponendi, vel ſupplicandi aliquid in ſuum favorem. Quod ſentit Beroi. in cap. 2. de conſtit. n. 48. & in exemplo adducto de exemptione à juriſdictione ordinarii quoad excommunicationem idem ſupponit Richar. in 4. diſt. 18. art. 5. q. 5. ait enim, ſi Epiſcopus non habeat notitiam exemptionis, nec per illum ſtat, quominus illam habeat, validam eſſe excommunicationem, & conſequenter privilegium non operari. Allegat. c. *ſi duobus*, cum Gloſſa de appellat. & facit etiam c. *cum perſonæ*, de privil. in 6. ubi, ſi judici petenti oſtenſionem privilegii aliàs non publici, neque manifeſti, à parte non oſtendatur, excommunicatio ab eo lata dicitur eſſe valida; ergo ſupponitur neceſſarium eſſe, ut privilegium innoteſcat judici, ut privet illum juriſdictione ſua.

1. *Sententia.*

Decius. Felin. Menoch.

2. *Sententia.*

Richard.

c. ſi duobus. Gloſſa.

c. cum perſona.

28. *3. Sententia. Sylveſt.* Tertia ſententia eſſe poteſt, notitiam privilegii non requiri nec in privilegiario, nec in judice, ſeu tertio damnum paſſo. Prior pars ſumitur ex Sylveſt. verb. *privilegium*, q. ult. & verb. *renunciatio*, q. 4. quatenus ait, ſufficere acceptationem per nuncium, ut privilegiarius incipiat frui privilegio ante aliam notitiam, & expreſſe ponit exemplum in exemptione à juriſdictione quoad excommunicationem. Altera verò pars ſumitur ex eodem verb. *exemptio*, q. 8. ubi limitat ſententiam Richardi dicens, *Nſi in privilegio ſit clauſula irritans*; quam ipſe Richard. non omiſit, & ſi res attentè expendatur, neceſſariò includitur in privilegio exemptionis, ſi efficaciter concedatur. Unde formari poteſt ratio in hunc modum, quia hoc privilegium exemptionis eſt veluti reſervatio quædam juriſdictionis, ſed reſervatio habet ſuum effectum eo ipſo quod ſit, etſi ad alterius notitiam non perveniat; ergo etiam illud privilegium non pendet in ſuo effectu à

Richard.

notitia

notitia Episcopi, & idem est cum proportione de quocumque alio tertio.

29. *Objectio.* Dices, hac ratione probaretur, ex parte privilegiati neque acceptationem requiri, quia reservatio casuum, v. g. valida est, & habet effectum, etiam non acceptante, vel repugnante subdito, cujus casus reservantur; ergo similiter exemptio erit valida motu proprio facta, etiam ignorante exempto. *Responsio.* Respondeo, non esse simile: nam reservatio casuum non habet rationem favoris, sed rigoris, & odii, & non fit in favorem subditi propriè loquendo, sed potius cum onere ejus, propter commune bonum, & ideo non spectatur consensus ejus. Quamvis ut prudenti modo fiat reservatio notificanda sit subdito, quantum est ex parte superioris, antequam habeat effectum, ut vitentur incommoda, quæ aliàs sequi possent, quod sufficienter fit per publicam promulgationem, seu publicationem cum tempore sufficiente, ut ad omnium notitiam deveniat, quia fertur per modum legis, aut generalis præcepti irritantis, quod non oportet singulorum auribus intimari, ut suum effectum habeat. Exemptio autem conceditur in favorem privilegiati, & ideo priusquam effectus acquiratur, debet ab eo acceptari, saltem per nuncium, vel instrumentum, hæc autem acceptatio sufficiet sine alia notitia ejus. In ipso autem ordinario, à quo fit exemptio, ut privetur à jurisdictione in talem personam, neque notitia, vel consensus ejus postulatur, aut expectatur.

30. *Ultima sententia approbatur.* Hæc ergo ultima sententia probanda videtur. Nam de priori parte (scilicet, quod in hoc privilegio ad valorem, & effectum sufficiat acceptatio in absentia per tertium) videtur esse eadem ratio, quæ de aliis privilegiis positivis, seu concedentibus aliquam potestatem, imò major, quatenus facilius est eximere, vel tollere onus, quàm dare aliquid de novo. Et alioqui cessat hoc genere privilegiorum moralis occasio abusus cum periculo violandi aliquam legem, quia per hæc privilegia non conceditur dispensatio in aliqua lege, sed tantum intenditur ablatio jurisdictionis in uno, per quam resultat exemptio in alio. Et licèt verum sit necessariam esse notitiam sufficientem in privilegiato, ut possit licitè uti sua exemptione, non parendo alteri, vel contemnendo censuram ejus, nihilominus non est morale periculum abusus concessionis privilegii, etiamsi sit valida ex vi acceptationis tertii; potest autem esse valdè utilis ad revocanda omnia contra privilegium facta à tempore concessionis. Sicut si Papa concedat absenti collectionem, & utilitatem alicujus partis decimarum, & per procuratorem privilegium acceptet, licet non possit exigere decimas, nec privilegio uti ante notitiam ejus, nihilominus post notitiam habitam poterit exigere omnia à tempore concessionis ex tunc factæ, si de mente Pontificis satis constet. Altera verò pars, quod sc. in judice, vel tertio non requiratur notitia, videtur ita expressa in dict. c. 1. de concess. præb. ut negari non possit. Eam tamen intelligendam puto, quando judex non petiit ostensionem privilegii, & sufficiens tempus elapsum est, in quo posset illius notitiam consequi, & per illum fietit, vel casu accidit, ut non haberet, & sic cessant conjectura, & jura, quæ in contrarium afferebantur.

Utilitas privilegii ante acceptationem ad revocanda contraria illi à tempore concessionis.

CAPUT XXVI.

An ubique possit quis licitè suo privilegio uti, & præsertim extra territorium concedentis.

1. *De circumstantia loci in privilegiis.* DIximus de circumstantia temporis, dicendum sequitur de circumstantia loci, quæ in legum observatione maximè necessaria est. Potest autem locus dupliciter ad privilegium, seu ad illius usum comparari. Primò ex parte objecti, seu actus concessi per privilegium, secundò ex parte personarum, vel concedentis, vel cui conceditur privilegium, & ita duplex esse potest sensus quæstionis. Prior est, an privilegio concesso pro uno loco liceat uti in quolibet alio; alter est, an privilegiarius possit licitè uti privilegio sibi absolutè concesso extra territorium sui superioris concedentis privilegium. Et quidem quæstio in priori sensu in solo Pontifice, & privilegiis ejus videtur habere locum, quia solus ille habet ubique jurisdictionem, & ideo solus ille potest per se, & ex parte objecti, ut sic dicam, concedere privilegium pro omni loco; potest tamen cum proportione quæstio tractari, & resolutio ejus accommodari ad Prælatos inferiores pro suis diœcesib. & ad Reges, pro suis regnis, sumendo particulam *ubique*, cum proportione intra terminos uniuscujusque principatus. In posteriore autem sensu quæstio non habet locum in privilegiis Pontificiis, sed in aliis, quia Pontifex non habet limitatum territorium, sed totum orbem complectitur, ut Pontifex est. Potest tamen illi aliquo modo accommodari, & ideo priorem quæstionem resolvemus directè circa Pontificem, & per accommodationem de aliis; in posteriori verò contrarium ordinem tenebimus.

Duplex sensus quæstionis.

Pontifex concedit privilegium pro omni loco.

2. *Privilegium à Pontifice concessum ubique valet si absolutè concedatur.* Circa priorem ergo quæstionem dicendum est, privilegium à Pontifice concessum simpliciter, & sine determinatione ad certum locum, ubique valere, & licitum esse ubique illo uti, nisi aliud constet de mente concedentis. Probatur assertio cum suis limitationibus. Quia concessio indefinita procedens ab habente universalem potestatem, universalis est, si ab ipso concedente non limitetur, vel determinetur ad aliquid particulare, sed potestas Pontificis universalis est ad concedendum privilegium pro omni loco; ergo si absolute concedit, & non limitat locum expressè, nec ex circumstantiis, tale privilegium universale est ex parte locorum. Minor, cum consequentia notæ sunt. Major autem est quasi axioma, & receptum principium Juristarum, quod in legibus indefinita loquutio æquivalet universali, tum quia est quasi doctrinalis, tum maximè, quia aliàs esset ambigua, & certa, ac subinde inutilis, quia non esset major ratio determinandi dispositionem legis ad hoc particulare, quàm ad aliud, ut manifestè constat in præsenti; cur enim tale privilegium indefinitè loquens de locis, vel nullam mentionem de loco faciens, magis determinabitur ad hunc locum, quàm ad alium? Hinc enim etiam manavit vulgare pronuntiatum, quod ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, utique sine alia lege limitante, vel sine cogente ratione, utique quia indistincta loquutio legis de se universalis est. Denique hac ratione privilegium concessum sine limitatione temporis, censetur perpetuum, ut suprà vidimus.

3. *Privilegium pro certo loco concessum pro illo solum valet.* Prima verò limitatio, seu conditio de se manifesta est: nam tenor privilegii servandus est; ergo si privilegium ex parte materiæ, & objecti ponit determinatum locum, pro illo solo potest valere, sicut ponens determinatum tempus, pro illo tantum valet, & loquens in materia determinata, circa illam tantum dat potestatem. Et hac ratione si Pontifex concedat privilegium ad habendas duas præbendas in tali Ecclesia, non poterit quis virtute talis privilegii habere duas similes in alia Ecclesia. Item si alicui daretur privilegium ad audiendas Missas in suo Episcopatu tempore interdicti, non posset illam audire in alio Episcopatu interdicto. Sic privilegium Papæ ad concedenda lacticinia, & ova diebus prohibitis in Hispania, non extenditur ad Italiam, vel Galliam, & sic de aliis. Sicut enim privilegium locale non extenditur ab uno loco ad alium, nec personale ab una persona ad aliam, ita nec privilegium personæ datum pro certo loco, potest illi valere ad utendum eo in alio loco, quia tale privilegiũ est veluti locale simul, & personale respectivè, quia sicut nõ cõceditur nisi pro tali per-

Determinatio loci ex parte objecti, & ex parte subjecti notanda.

sona, ita nec conceditur illi, nisi pro tali loco. Oportet autem diligenter advertere, an determinatio loci ponatur ex parte objecti, vel ex parte subjecti; aliud est enim privilegium concedi tantum pro hominibus Hispaniæ, aliud verò concedi pro usu Hispaniæ, seu in Hispania, & in priori sensu non arctatur privilegii usus ad Hispaniam, sed solum ad Hispanos, qui ubique poterunt illo uti, nisi aliud obstet, quia cum sit privilegium personale cum persona incidit, & quia cum determinatio loci non cadat in usum, quia non ponitur ex parte objecti, universalis est ex parte locorum juxta regulam positam. Dico autem, *nisi aliud obstet*, propter limitationem sequentem.

4. *Mens concedentis etiam limitat privilegium.*

Secunda limitatio etiam vera est, quia privilegium non habet efficaciam, nisi ex mente, & intentione concedentis; ergo si mens illius est non concedere usum privilegii, nisi pro certo loco, non est licitum illo uti extra talem locum. Item si hæc limitatio esset expressa per verba superioris, non liceret, aliter privilegio uti, juxta priorem limitationem; ergo idem est, quacunque alia ratione constet de mente concedentis, quia mens conjecturata non minus efficax est, quàm expressa quando conjectura moraliter sufficiens est. Est autem hæc limitatio cognitu difficilior, quam prior, quia non continetur in ipsis formalibus verbis concessionis, sicut prior, & ideo

Regulæ ad mentem concedentis indagandam.

necessarium est hic uti regulis generalibus in sequentibus capitulis tradendis de interpretatione privilegiorum, & illas cum proportione ad locum accommodare, scilicet, ut considerentur, supplicatio, & materia ejus, & connexio sequentium cum antecedentibus, ut inde conjiciatur, an ad aliquem locum determinetur concessio. Præcipuè verò spectandum est, ad rationem principaliter moventem, & dantem causam justam concessioni. Nam si illa sumpta est ex propria circunstantia talis loci, probabile valdè est, pro tali tantum loco privilegii usum concedi, etiamsi expressè non fiat in illo determinatio.

Bulla cruciata quomodo dat Hispanis licentiam comedendi lacticinia.

Quod dubium moveri solet in Bulla Cruciatæ, quatenus dat Hispanis facultatem comedendi lacticinia, quamvis enim fortasse non ponat expressè illam determinationem ex parte actus, id est, quod in Hispania possint illa comedere, nihilominus probabile est, hanc esse mentem Pontificis, quia ratio talis concessionis ex peculiari circunstantia loci sumitur, scilicet, ex penuria piscium, qua illa provincia laborat. Sicut si daretur hominibus alicujus provinciæ privilegium conficiendi Sacramentum in solo pane propter penuriam vini, eo ipso censeretur limitatum ad locum provinciæ, potius quàm ad personas, licèt expressè id non diceretur, quia causa ipsa limitat, & determinat locum, quod gratia tantum exempli dictum sit.

5. *Applicatio doctrinæ ad Prælatos inferiores.*

Tandem ex his facile est, præsentem doctrinam ad inferiores Prælatos, aut Principes applicare. Nam universalis, seu totalis loquutio quoad loca in illis erit quæ comprehenderit totam uniuscujusque diœcesim, territorium, aut regnum, nec enim extra illa possunt directè operari, seu jurisdictionem suam per se exercere. Sic ergo uniuscujusque concessio indefinita quoad loca censenda erit universalis respectivè, cum eisdem declarationibus, & propter eadem rationes: est enim eadem consequutio doctrinæ, nec aliquid speciale occurrit, quia jus positivum nihil circa hoc statuit, & ex natura rei nulla diversitatis ratio invenitur. Solum potest adverti in Rege habente plura regna per se non unita, sed tantum ex accidente in una persona, an cùm concedit privilegium absolutè loquatur ut Rex unius, vel alterius regni: nam tunc concessio illa erit universalis pro regno illo, & non pro aliis. Quomodo autem loquatur ex tenore privilegii constabit. Idemque cum proportione adverti potest in inferioribus Principibus, vel dynastis habentibus plures provincias, vel dominia, seu titulos Comitum Marchionum, &c. Item in Prælato Ecclesiæ habente plures Episcopatus, in unoquoque enim spectandum est, sub qua ratione loquatur: nam tali etiam dominio, vel jurisdictione utitur, & secundum illam determinandus erit locus. Secus verò erit in Imperatore, ut Imperator est; ille enim pro ditione habet totum Imperium, & ad totum illud extendi poterit privilegium. De ipsa autem ditione Imperii aliter hodie censendum erit, quam antea, quia multum hodie diminutum est proprium territorium Imperatori subjectum, semper tamen cum proportione intelligendum erit privilegium de terris subjectis Imperio. Et quidpiam simile considerari potest in Archiepiscopo, vel Patriarcha: nam regulariter privilegia ab eis concessa non exeunt proprium Episcopatum, quia extra illum non habent immediatam jurisdictionem. Si tamen aliqua privilegia concedere possunt ut Archiepiscopi, vel Patriarchæ, ad summum extendi poterunt intra fines Archiepiscopatus, vel Patriarchatus, & tunc oportebit, ut satis declarent, qua utantur potestate.

Potestas Imperatoris quomodo se extendat in privilegiis concedendis.

Jam verò occurrit quæstio in altero sensu declarato, quem attigit Rebuff. in Concord. tit. *forma mandati*, ver. *dispensatione*, ubi quærit, an dispensandus per legatum ad obtinenda plura beneficia possit ea obtinere extra territorium legationis. Et refert Deci. col. 207. affirmantem. Ipse verò contrarium docere videtur in principio; postea vero distinctione utitur, per quam cum Decio planè consentit, ut infrà dicam. Eandemque attingit Navar. in Conciliis, t. de privileg. conf. 6. in posteriori editione, & 15. in prima, non in generali de privilegiis, sed in speciali de privilegio legendi libros vetitos, an valeat extra territorium concedentis. Quam quæstionem ibi non resolvit, sed propositis hinc inde argumentis indecisam relinquit. Tamen quia posteriori loco ponit argumenta suadentia valere, videri potest in hanc partem inclinasse. Auctor verò cujusdam Scholii advertit, consilium non inveniri integrum, & ita non posse pro alterutra parte allegari, ipse verò probabilius existimat, non valere. Mihi tamen, generalius materiam tractando, distinctione utendum occurrit. Actus enim pro quo datur privilegium, potest esse prohibitus in alio Episcopatu per proprium statutum, vel consuetudinem illius, aut saltem potest esse dependens à voluntate alterius Episcopi, ut ibi licitè, vel validè fiat, vel potest esse indifferens, & independens ab alio Prælato, & non prohibitus per particulare statutum alterius diœcesis, nec per generale præceptum Ecclesiæ, sive sit prohibitus particulari lege territorii, aut Episcopi concedentis, sive non; hoc enim nihil refert, nec variat resolutionem, ut videbimus. Aut denique actus est generaliter prohibitus lege communi Ecclesiæ, cadens tamen ex justa causa sub dispensationem Episcopi, ut est opus servile facere in die festo, comedere carnes in die prohibito, & similes. Nam si actus non sit dispensabilis per Episcopum, non poterit privilegium dare in tali materia, juxta doctrinam suprà traditam, quia necesse est, ut tale privilegium dispensationem contineat.

6. *De valore privilegii extra territorium concedendi.* *Rebuff.* *Decius.* *Navar.* *Status quæstionis generalior aperitur.*

Dico ergo primò: Privilegium datum ab uno Episcopo, & respectivè à quocumque particulari Principe, dispensando in aliquo speciali jure sui territorii, vel regni, non potest valere ad operandum in alieno aliquid in eo prohibitum per simile speciale statutum illius loci. Probatur, supponendo, peregrinos, dum versantur alieno territorio, teneri ad servandas proprias consuetudines, & statuta illius territorii, in quo adsunt, quando sunt communia toti populo, vel personis omnibus ejusdem conditionis, vel status. Hinc enim fit, ut licèt aliquis in proprio Episcopatu privilegiatus sit ad similem actum ibi prohibitum per suum Episcopum, non possit uti illo privilegio in altero Episcopatu. Probatur, quia privilegium unius Episcopi non potest derogare præcepto alterius Episcopi, vel jurisdictioni ejus: illa autem obligatio provenit ex alieno præcepto, & ex jurisdictione alterius Episco-

7. *Vis privilegii ab uno Episcop. vel Principe in alieno territorio.*

Episcopi; ergo tale privilegium non potest prævalere contra illam. Deinde (& fere in idem redit) ille privilegiarius, dum versatur in alieno territorio, non se gerit ut incola sui Episcopatus, nec ut subditus sui originarii Prælati; ergo non potest se gerere, ut privilegiatus à suo Episcopo, sed ut subditus pro tunc alteri, ergo non potest uti privilegio contra legem territorii. Tandem confirmatur inductione: nam si quis habens in Hispania privilegium ad ferenda arma prohibita per leges regni, vel simpliciter, vel in tali tempore, ut noctu, vel in tali loco, &c. vellet illo uti in Gallia, non permitteretur, sed armis privaretur, vel alias pœnas incurreret, nisi talia privilegia sint per proprium Principem territorii acceptata, ut ubique observari videmus, & meritò. Nam illi, qui in proprio territorio per se, & sine privilegio non tenentur aliquid observare, quia ibi non est præceptum, aut prohibitum, alibi degentes tenentur loci statuta servare; ergo multò magis ille, qui tantum ex privilegio liber est, à simili obligatione in proprio territorio, obligatur propriis statutis alterius territorii, dum in illo versatur, si in illo privilegium non habet, nec quod alibi habet, ibi acceptatum est à proprio superiore illius territorii.

8. *Infertur 1. Libri prohibiti quomodo legendi ex privilegio.*

Ex quo infero, in casu illo particulari à Nava. proposito, non posse aliquem uti privilegio legendi libros prohibitos sibi concesso à supremo senatu unius territorii, in alio territorio, ubi est speciale statutum circa prohibitionem librorum latum à supremis judicibus illius territorii, seu regni. Ut est clarum exemplum in Castella, & Lusitania, quia habens tale privilegium speciale ab inquisitoribus Castellæ, non poterit uti illo in Lusitania, nec è converso, quia unumquodque statutum obligat in suo regno, nec aliquod illorum derogari potest pro tali loco ab eo, qui jurisdictionem ibi non habet. Item est hoc manifestum quoad libros prohibitos, v. g. in Lusitania, & non in Castella; quomodo enim potest Inquisitor Castellæ dare facultatem ad legendum in Lusitania libros ibi specialiter prohibitos, cum ibi jurisdictionem non habeat; ergo idem dicendum est etiamsi libri sint prohibiti per specialia statuta utriusque regni. Probatur consequentia, quia persona, quæ versatur in Lusitania, pro tunc tenetur servare statuta, & consuetudines loci, neque pro tunc in hoc subditur senatui alterius regni, ergo privilegium in alio regno obtentum non potest in alio valere, vel aliquid operari. Tandem Lusitanus dum in Castella versatur potest legere ibi libros prohibitos in suo regno, si ibi prohibiti non sint, & ibi prohibitos poterit legere de licentia senatus illius regni, & idem è contrario dicendum est de Castellano, vel Gallo dum versatur in Lusitania; ergo signum est tunc debere conformari moribus, & statutis regni, & consequenter non posse ibi uti privilegiis specialibus alterius territorii.

9. *Infertur 2. Actus pendentes à voluntate Principis alieni territorii quomodo faciendi.*

Secundò infero, idem dicendum esse de hujusmodi particulari privilegio quoad actus, qui in alieno territorio pendent à voluntate Principis, ut licitè fiant, etiamsi absolutè prohibiti non sint, ut licèt clericus habeat privilegium faciendi sacrum, & ministrandi sacramenta in toto suo Episcopatu, non poterit facere sacrum in alieno Episcopatu sine licentia Episcopi loci, vel qui ejus vicem gerat, & multo minus poterit ministrare sacramenta. Clarius exemplum est, quia religiosus in domo propria habens à proprio Prælato particulari talis monasterii privilegium domo exeundi sine licentia, non poterit illo uti, dum est hospes in alio monasterio sine approbatione Prælati illius loci. Ratio est eadem, quia privata jurisdictio non extenditur ad alienum territorium, item quia licèt domo exire non sit simpliciter prohibitum, tamen exire sine licentia est prohibitum, & in unoquoque loco est illa prohibitio quasi specialis respectivè ad Prælatum talis loci: ergo privilegium particulare tollens illam prohibitionem cum particulari respectu ad unum locum, vel territorium, non potest in alio valere.

10. *Privilegio in alieno territorio quando licitè uti possit.*

Dico secundò: Potest aliquis privilegio sibi concesso à suo particulari Principe, aut Prælato, licitè uti in alieno territorio, quando actus de se est indifferens, & neque juri communi, neque particulari talis loci est prohibitus, nec pendens ab speciali licentia superioris talis loci. Hæc assertio videtur adeo clara, ut appareat potius impertinens usus talis privilegii, quia si actus est de se indifferens, & per commune jus Ecclesiæ, vel proprium alterius territorii non est prohibitus, sine privilegio est ibi licitus, etiamsi in proprio territorio sit prohibitus, & pro illo necessarium fuerit privilegium. Patet, quia statutum territorii non obligat incolam extra territorium peregrinantem: ergo ad non servandum tale statutum, non indiget privilegio: ergo non rectè dicitur prodesse ibi tale privilegium. Sed licèt hoc per se loquendo ita sit: nihilominus habere potest locum conclusio, vel in casu dubio, vel in casu, in quo proprium præceptum Prælati subdito impositum possit obligare illum extra territorium suum. Exempla esse possunt, primo de privilegio eligendi confessorem: nam per illud à proprio Prælato concessum potest quis ubique locorum confessorem eligere. Quia sine tali privilegio, vel est dubium, cui possit, & debeat confiteri, qui in alieno Episcopatu versatur, vel est probabilius solum posse confiteri jure communi proprio parocho loci, ad quem pervenit: at per illud privilegium eligere poterit sacerdotem quencunque juxta c. *placuit*, de pœnit. dist. 6. & quæ ibi Nav. notat. Quod intelligendum nunc est, dummodo sacerdos sit approbatus juxta tenorem Conc. Trident. Similiter parochus habet licentiam ad non residendum à proprio Episcopo, potest illo privilegio uti, & gaudere extra territorium, dummodo ibi studeat. Ratio est, quia privilegium personale de se incedit cum persona: nam illi adhæret; ergo ubique habet effectum, quatenus alibi necessarium, aut utile esse potest, si alienæ jurisdictioni non sit contrarium, ut contingit in casibus dictis, & universè in omnibus in quibus actus non est malus, nec specialiter prohibitus in tali loco.

In quo sensu locum habet præcedens conclusio.

c. placuit. Navar.

11. *Declaratur doctrina tradita.*

Nec refert, quod videatur jurisdictio exerceri in alieno territorio, quia exercetur in tali territorio materialiter (ut sic dicam) & per accidens, non formaliter, nec per se, quia existentia in tali, vel tali loco impertinens est ad usum talis privilegii. Vel aliter illud non est inconveniens, quando usus jurisdictionis non est cum externa solemnitate publica, & est circa personam subditam quoad aliquid, in quo subdita manet, licèt sit absens, & in actu, qui nullo modo opponitur jurisdictioni Prælati alterius loci, & maximè quando simul est actus jurisdictionis voluntariæ, ut est concessio privilegii, ut alibi latiùs diximus tractando de absolutione à censura. Erit autem intelligenda hæc assertio de privilegio, ut privilegium est, seu ut gratiam vel dispensationem subdito concedit, non ut lex est, quæ alios valeat obligare ad permittendum privilegii usum, quia nemo potest sua lege obligare homines alterius territorii, qui subditi alteri sunt. Et ita licèt quis possit uti suo privilegio in alieno territorio, superiores illius loci poterunt id non permittere, si justam causam habebant. Tunc tamen reducetur hic casus ad præcedentem assertionem quia jam ille usus erit de re prohibita tali personæ in tali loco, à qua prohibitione liberare non potest privilegium alieni Principis, ut dixi.

Quomodo tradita assertio sit intelligenda.

12. *Dispensatus in actu jure communi prohibito, & non alia ratione ubique valet privilegium.*

Dico tertiò: Quando actus est prohibitus jure communi, & non particulari statuto alterius territorii, dispensatus à suo Episcopo circa talem actum per particulare privilegium potest licitè uti tali privilegio extra territorium, nisi ex speciali ratione contingat, dispensationem ad locum limitari. Juxta hanc assertionem interpretor opinionem Deci. suprà citatam. Nam habere plura beneficia jure communi prohibi-

tum

tum est. Unde clarum est non posse legatum concedere privilegium ad habendum illa hominibus extraneis à suo territorio, juxta c. 2. de const. in 6. & l. ult. ff. de jurisd. om. judic. & alia quæ Rebuff. suprà adducit. Nihilominus tamen si hominem sui territorii legatus habilitet ad plura beneficia, utique illa obtinere poterit, quia habilitas illa cum persona incedit, & hoc includit Decius & approbat Probus in cap. *officii*, de offic. legat. in 6. & tandem consentit Rebuffus. Simile exemplum est de marito, qui erat impeditus ad petendum debitum propter votum castitatis, vel propter aliquam affinitatem per illicitam copulam contractam, & dispensatus à suo Episcopo ubique locorum potest petere debitum. Dispensatus etiam in irregularitate occulta à suo Episcopo, licitè ministrat ubique. Sed in his casibus, & similibus ratio est facilis, quia per dispensationem sublatum fuit à persona impedimentum, & ideo pro quocumque loco libera manet. Unde videri potest, non esse illum propriè usum privilegii in alieno territorio, quia privilegium seu dispensatio semel habuit effectum, & postea libera persona manet, & privilegium jam non operatur, nisi ut causa per accidens, & remota, quæ abstulit impedimentum. Sicut absolutus à censura ubique licitè communicat, vel ministrat, non quia absolutio ibi operetur, sed quia abstulit impedimentum. Nihilominus tamen respectu radicis impedimenti, quæ manet, potest non incongruè dici, tunc aliquem uti semper, & ubique tali privilegio, quia votum manet, & nihilominus non impedit ratione privilegii.

Rebuff.

Decius.

13. *Difficultas de dispensatione in præcepto Ecclesiastico.*

Major difficultas est in privilegiis, per quæ derogatur præcepto Ecclesiastico, quod de se semper obligat, ut est, v. g. privilegium laborandi in die festo, comedendi lacticinia in die prohibito, quando illud non à Pontifice, sed à privato Episcopo concessum est. Nam tunc videtur, non posse aliquem uti privilegio sui Episcopi in alieno territorio. Primò ex usu, quia licèt in hoc Episcopatu ex licentia Episcopi liceat comedere lacticinia in diebus prohibitis, non poterunt incolæ hujus loci illo privilegio uti in alieno Episcopatu, in quo talis licentia non conceditur, ut videtur habere usus. Et ratio postulat, tum quia nemo potest uti privilegio sui Prælati in alieno territorio contra legem illius territorii, ut dictum est, ergo nec contra legem totius Ecclesiæ ibi obligantem. Probatur consequentia, tum quia non est potentior privatus Episcopus ad dispensandum in lege Ecclesiæ in alieno territorio, quàm ad dispensandum in propriis statutis alicujus territorii. Tum etiam quia sicut Prælatus alterius diœcesis habet potestatem obligandi ibi suis statutis, non obstante concessione alieni pastoris, ita habet potestatem, & curam obligandi, ut ibi serventur communia Ecclesiæ præcepta, & castigandi violatores eorum; ergo etiam in his non potest ibi valere aliena dispensatio. Tum denique quia ratio, ob quam peregrini obligantur ad servanda statuta, & consuetudines loci, multo magis urget in legibus Ecclesiæ communibus, quia in illis debet servari uniformitas, & turpior est pars, quæ in illa observantia discordat à toto, & de se majus scandalum est, ibi non servare communes Ecclesiæ leges, sed propter has rationes ita obligatur peregrinus illis privatis statutis, ut dispensatio sui Prælati non possit contra illa valere; ergo multo minus poterit adversus generalem prohibitionem Ecclesiæ esse sufficiens pro alieno territorio.

14. *Duplex modus concedendi privilegium.*

Hæc argumenta videntur hanc partem facere probabilem, nihilominus tamen distinctione quadam utendum videtur. Nam duobus modis contingere potest, ut Prælatus det privilegium contra jus commune per modum dispensationis, uno modo per generalem concessionem factam pro toto Episcopatu, vel pro aliquibus locis illius ex peculiari causa & conditione, seu necessitate speciali talis loci orta. Exemplum familiare est in concessione, quæ in aliquibus Episcopatibus hujus regni fieri solet ad comedendum lacticinia in diebus prohibitis in quibusdam locis, vel diœcesibus à mari disjunctis. Alio modo per specialem concessionem alicui personæ factam ex propria, & personali causa ipsius. Quando privilegium est prioris modi, dico non valere extra territorium concedentis, vel extra locum diœcesis, pro quo conceditur, juxta dicta in puncto præcedenti: quia privilegium illud non extenditur. Item ibi cessat ratio dispensationis, quæ non incedit cum persona, sed loco quasi adhæret; ergo nec dispensatio juvat. Et hoc à fortiori confirmant rationes proximè factæ. Ex quo declarata manet ultima pars, & exceptio in assertione posita, nam propter hoc genus privilegii est posita.

Secundò.

15. *Privilegium personale, ob legitimam causam cum ipsa persona ubi incedit.*

At verò quando dispensatio, seu privilegium est posterioris rationis, seu merè personale, & habet legitimam causam in ipsa persona, & cum ipsa persona semper incedit, videtur mihi valde probabile, posse sic privilegiatum uti dispensatione sua extra territorium concedentis, ut v. g. comedere lacticinia in diebus prohibitis, si de hoc sit privilegium propter specialem necessitatem personalem subditi, & similia. Ratio est, primò, quia ita videtur usus interpretari hujusmodi dispensationem: nam religiosus habens talem dispensationem à suo Prælato, vel Provinciali, illa utitur ubicumque peregrinetur, non solùm quia est exemptus, & fortè caret superiore in alio loco, sed etiamsi ad aliam domum vel provinciam perveniat, ubi posset à Prælato proprio sui ordinis, cui pro tunc subest, dispensari. Secundò, quia illud jus commune non pendet ab hoc, vel illo loco, & per dispensationem simpliciter sublatum est respectu talis personæ; ergo non redit obligatio ejus propter loci mutationem; ergo neque ibi est necessaria dispensatio nova; ergo licèt uti priori, vel potius effectu ejus, qui fuit auferre ab hac persona obligationem talis præcepti. Unde considerando hunc effectum æquiparatur hæc dispensatio cum aliis in exemplum adductis in prima probatione conclusionis, de quibus nullum videtur esse posse dubium. Tertiò est optima congruentia moralis, quia proprius Prælatus talis personæ habet, vel habere præsumitur notitiam illius, & causarum particularium, quæ in ea sunt ad eximendum illam à tali obligatione. E contrario verò arduum, & molestum esset tali personæ ubicunque peregrinatur, Prælatum loci, & sibi alienum convenire, eique rationem suam, vel necessitatem aperire, vel (quod durius, & difficilius esset) persuadere, & probare, ut dispensationem pro illo loco ratam haberet; ergo verisimile est, talem dispensationem proprio Prælato ita esse commissam ut ubique valeat. Unde tandem confirmatur, quia Prælatus particularis non dispensat in hoc jure, nisi ex voluntate, & concessione Pontificis expressa, vel tacita, cum jus sit ipsius Pontificis, sed si Pontifex dedisset privilegium, ubique valeret: ergo & datum à proprio Prælato, qui subrogatus est, ut faciat id, quod Pontifex faceret, si adesset. Et hanc conclusionem satis videtur supponere Nav. suprà. Et eandem confirmat primum exemplum de dispensatione legati ad plura beneficia, nam illa immediatè derogat præcepto, & ita personam habilitat.

1 *Ratio.*

2 *Ratio.*

3 *Ratio.*

Navar.

16. *Satisfit fundamentis oppositæ sententiæ.*

Neque contra hoc obstant rationes in contrarium factæ: nam inductio, quæ affertur, pertinet ad priorem partem distinctionis positæ, & illam confirmat. Ad rationem autem negatur simpliciter consequentia, & ad primam probationem negatur assumptum, & æquiparatio, quæ ibi fit inter jus commune Ecclesiæ, & privatum alterius territorii, quia illud est generale, & superioris, qui pro aliquibus casibus, & personis potuit cõmittere dispensationẽ ejus alicui inferiori Prælato sibi subordinato, hoc verò est speciale & ab æquali Prælato latum, à quo nulla jurisdictio manavit, vel cõmunicata est alteri sibi æquali, & ita

Objectio.

ita non est similis ratio. Dices, videri absurdum, quod possit quis uti privilegio sui Prælati ad non jejunandum in alieno territorio in die præcepto ab Ecclesia, & non in speciali die præcepto à Prælato loci. Respondeo primo, non esse inconveniens, quia licet præceptum Ecclesiæ gravius sit, est aliquo modo commissum dispensationi, uniuscujusque Prælati pro persona sibi subdita, non tamen ita est illi commissum præceptum inferius, vel æquale. Addo secundò, probabile esse, quando dispensatio data est ex legitima causa, & pro omnibus jejuniis, excusare etiam à simili præcepto loci, quia non est verisimile, velle Prælatum loci obligare personam habentem legitimam causam excusationis jam probatam per propriam dispensationem sui Prælati, quin potius virtute censetur illam dispensationem acceptare. Et juxta hoc declaranda, vel limitanda erit prior assertio, in qua est longe diversa ratio, quia privilegium contra jus proprium concedentis potest valere sine causa, vel sine legitima excusatione præcepti, propter alios respectus, & ita ibi nulla est ratio præsumendi consensum, vel acceptationem Prælati. In præsenti autem est maxima, saltem quamdiu Prælatus loci aliud non judicat.

Resp. 1.

Secundò.

17. *Tertiò.*

Addo enim ulterius, præsertim propter secundam probationem supra positam, posse Prælatum territorii prohibere, ne aliquis advena ibi utatur talibus dispensationibus sine sua notitia, & ratihabitione, quando usus earum est publicus, & in actibus, & moribus communibus toti populo, quia hoc est valde consentaneum rationi, & ad debitum ordinem, & ad tollenda inconvenientia, quæ sequi possent, esse potest necessarium. Tunc ergo non poterit quis uti tali dispensatione sine assensu Prælati loci, ipse autem tenebitur dispensationem acceptare, nisi habeat legitimam causam præsumendi, vel surreptionem, vel causæ mutationem. Et per hoc satisfit tertiæ probationi, quia interveniente legitima dispensatione, cessant rationes omnes, quæ per se pertinere possent ad talem obligationem ratione uniformitatis, vel consuetudinis. Ratio vero scandali accidentaria est, & illa semper habet locum in proprio territorio, ideoque semper præsupponimus, hoc debere fieri sine scandalo.

18. *Applicatio dictæ doctr. ad Sum. Pontif. saltem aliquo modo.*

Ultimò ex dictis constare facile potest, quomodo hæc resolutio applicanda sit ad summum Pontificē quatenus in eo aliquo modo locum habere potest. Absolutè enim ille non habet definitam diœcesim ut Pontifex est, sed totum universum complectitur: non enim loquimur de illo ut specialiter est Episcopus Romanus habens propriam diœcesim, sed ut est universalis pastor. Unde privilegium ab eo, ut talis est, concessum, ubique valet, & ubique licitum est uti illo, quia semper talis usus est intra territorium concedentis. Imo videri potest, aliquando esse licitum illo uti extra territorium humanum, vel absolvendo jam defunctum à censura, vel utendo indulgentiis concessis pro defunctis, sed re vera nunquam usus talis privilegii est extra territorium Papæ: nam usus ille in terra fit, & hominibus viatoribus conceditur, ut illo dum vivunt in terra, utantur, licet effectus aliquis illius usus communicetur defunctis, & acceptetur in cœlis, quia totum hoc cadit sub territorium, & potestatem Pontifici concessam. Et ita verum absolute est, neminem posse uti privilegio Pontificis extra territorium ejus, & posse illo uti in quocunque territorio alterius Prælati, vel Principis. Solum oportet advertere, quid contineatur sub concessione, & intentione Pontificis: nam licet hoc totum possit, non semper facit quantum potest. Et ideo sæpe non licet uti privilegio ejus, contra specialia statuta, vel consuetudinem Episcopatus, non quia non possit Pontifex hoc concedere, sed quia non concedit, nisi exprimat per clausulam specialiter derogantem, quod secus est in jure communi, ut in superioribus explicatum est.

CAPUT XXVII.

Quando privilegium quoad suos effectus restringendum sit ut odiosum, vel favorabile ampliandum.

1. *Quando privilegium restringendum, quando ampliandum.*

HÆc quæstio, propter modum interpretandi privilegia declarandum, proponitur: nam licet hæc materia sæpe in superioribus tacta sit, propria indiget consideratione, & in hunc locum optime cadit, tum quia parat viam ad explicandam mutationem, seu derogationem privilegiorum, de qua nobis dicendum supereſt, tum etiam quia necessaria est ad tractatum de effectibus privilegiorum consummandum. Nam sicut de indulgentia dici solet, ita de privilegio dicere possumus, tantum valere quantum sonat, id est, quantum verba ejus significant, vel comprehendunt, & ideo ex verborum interpretatione pendet activitas, vel (ut sic dicam) adæquatum objectum, & sphæra activitatis privilegii. Hæc autem interpretatio, & regulæ, quæ circa illam tradi possunt, pendent ex illa juris regula, *Odia restringi, favores convenit ampliari.* Et idcirco ante omnia explicare oportet, quando ad effectum restrictionis, vel ampliationis privilegium sit judicandum favorabile, vel odiosum. Est autem hoc difficile, ad explicandum, tum quia jura ipsa videntur variè loqui. Nam in c. *olim*, de verb. sig. absolutè dicitur, privilegium esse latè interpretandum ubi id notant Gloss. & Doctores. At vero in c. *sanè*, & c. *porrò*, de privilegiis, dicitur, privilegia esse restringenda, ubi etiam id communiter notatur. Tum etiam quia hinc privilegium concedit favorem, & ex ea parte videtur extendendum, & præsertim quia frequentius, est beneficium Principis, quod ampliſſimè accipimus, ut dicitur in d. c. *olim*, cum similibus, quæ ibi Gloss. refert. Illinc vero privilegium est jus singulare, quod propter commune restringendum est, juxta l. *quod verò*, ff. de legibus.

2. *Privilegium quod est purum beneficium, vel quod est alicui juri contrarium.*

In hac igitur dubitatione communis doctrina est, distinguendum esse inter privilegium, quod est purum beneficium, seu favor, nulli præjudicium afferens, nec juri communi derogans, & rigorosius privilegium, quod derogat vel juri communi, vel alicujus tertii. Inter quæ, ut supra diximus, est differentia: nam prius est privilegium simpliciter favorabile, posterius vero licet sit favorabile respectu privilegiarii, respectu communitatis, vel alicujus tertii odiosum est, & prout magis, vel minus ad alteram partem declinat, simpliciter odiosum, vel favorabile denominatur.

3. *Privilegium purum beneficium favorabile est.*

Primo ergo dicendum est, privilegium, quod est purum beneficium, esse favorabile in ordine ad interpretationem, id est, amplè esse interpretandum, quantum recta ratio, & prudentia permiserit. Ita docent omnes auctores statim citandi. Probatur autem primò ex d. c. *olim*, de verb. signif. quod de hoc privilegio loquitur, imo de beneficio Principis, & constituit regulam juris, beneficium Principis amplè esse interpretandum, l. *beneficium*, ff. de constitut. Princip. Hoc autem privilegium à Principe concessum propriissimum beneficium ejus est, ut per se constat. Tandem declaratur ratione, quia in tali privilegio duplex considerari potest respectus, unus, ad concedentem, alius ad eum cui conceditur, neque in illo potest alius respectus considerari, cum ad alios impertinenter se habeat, cum neminem lædere supponatur, sed sub utroque illo respectu amplè interpretandum est; ergo. Probatur minor quoad priorem partem, quia ad statum, & amplitudinem Principis spectat, liberaliter agere, servata prudentia, & recta ratione; ergo intra illos limites (sic enim conclusionem proposuimus) amplianda est ejus concessio respectu illius. Ne autem videamur hoc limitare ad supremos, vel magnos Principes, in quibus principium illud maxime locum habet, addi potest alia congruentia. Quia ad con-

gruentia. Quia ad concedentem spectat, sufficienter explicare mentem suam, ergo in dubio contra ipsum concedentem verba meritò interpretamur; ergo respectu illius latè sunt accipienda.

4. *Probatur amplius assertio.*

Altera item pars minoris probatur ex regula juris, quod favores sunt ampliandi, l. *hoc modo*, ff. de condition. & demonst. & l. *cum quidam*, ff. de liber. & posthum. ubi Glossa plura refert. Sunt autem favores maximè ampliandi respectu eorum, quibus conceduntur: nam eorum sunt favores; ergo quando ex illis non resultat præjudicium alterius, tota ratio interpretationis favorabilis est, & ideo ampla esse debet. Nec contra hoc consideratur præjudicium ipsius concedentis, tum quia tale præjudicium ferè est intrinsecum humanæ largitioni, & ideo voluntarium esse censetur ipsi concedenti. Tum etiam quia, ut dixi, contra concedentem etiam esse debet ampla interpretatio. Dices; omne privilegium eo ipso, quod inducit singularitatem, odiosum reputari potest: nam præ se fert quandam acceptationem personarum; ergo sub hoc respectu restringendum est, etiamsi non sit aliter contra jus commune, vel tertii. Respondeo, hinc ad summum concludi, interpretationem esse cum ratione, & prudentia faciendam, ita ut in tota illa amplitudine sit concessio facta prudenter, & ex causa legitima, ac subinde sine vera acceptatione personarum. Nunquam enim est præsumendum, voluisse concedentem aliquid contra rectam rationem concedere: esset autem contra rationem favorabilis concessio sine competenti causa facta, ut suprà ostendi. Hac autem moderatione servata, neminem potest singularitas privilegii rationabiliter offendere: propter offensionem autem irrationabilem non est omittenda justa privilegii extensio, & ampliatio.

5. *Privilegium derogans juri communi est restringendum.*
Cap. olim.
Cap. Abbat.
C. quia circa
Glossa.
Bart.
Sylvest.
Navar.
Sanci.

Dico secundò: Privilegium derogans juri communi regulariter est reputandum odiosum in ordine ad interpretationem, & ita restringendum est potius quàm extendendum. Ita docet Innoc. in cap. *quod dilecto*, de consanguin. & affinit. ubi etiam Panorm. dicit esse certam & communem doctrinam, idem in c. *olim*, & in cap. *Abbate*, de verbor. signific. & in cap. *quia circa*, de privil. Glossæ, & alii scribentes super hæc jura, & Bart. in l. *si finita*, §. *ex hoc edicto*, ff. de dam. infect. nu. 4. Sylvest. verb. *privilegium*, q. 3. Navarr. in summa ca. 12. n. 79. & Sanc. referens plures lib. 8. de matrim. disp. 1. n. 1. & 4. Et probatur primò ex dictis c. *sane*, & *porro*, & ex regula juris, *odia esse restringenda*, nam derogatio juris communis ex eo capite odiosa est, per se loquendo, & ideo vitanda quoad fieri possit, vel si omnino vitari non potuerit, ac privilegium inutile fiat, erit restringenda, ut omnia jura docent, cap. *cum dilectus*, de consuetud. ubi id notat Glossa. Tradit in simili Bart. in l. *Cæsar*, ff. de publi. & vect. n. 21. in repet. & in l. ult. ff. de constit. Princ. per totum, & alios refert Tira. in præfat. ad retract. n. 62. Tandem hoc privilegium includit dispensationem juris communis, ut ex suprà dictis constat; dispensatio autem est stricti juris, & restringenda, ergo. Et confirmatur, quia bonum commune præferendum est singulari, ergo & jus commune particulari, sed privilegium est jus particulare; ergo ex suo genere illi præferendum est jus commune, ideoque ubi oportuerit unum restringere, ut aliud minus lædatur, privilegium restringendum est respectu juris communis.

Cap. cum dilectus.
Bart.
Tiraq.

6. *Circa dictam doctrinam aliqua notanda. Primò.*

Circa hanc verò assertionem aliqua observanda sunt. Primò intelligendam esse de restrictione, quæ admittat aliquam utilitatem, & effectum privilegii: nam privilegium semper sustinendum est, ut sit utile, ut suprà ostensum est, intra latitudinem verò effectuum habet locum restrictio. Quæ ulterius intelligenda est præcisè in ordine ad derogationem juris communis, id est, solum quatenus necessaria esse potest, ne derogatio communis juris amplietur. Nam si cum æquali derogatione juris communis possit privilegium ampliari in favorem privilegiarii, ampliandum est, quia licèt ratio odii, & favoris sint conjunctæ in eodem privilegio respectu diversorum, ut suprà dictum est, nihilominus suas proprias rationes retinent, & ubi non opponuntur, sed potest favor ampliari sine ampliatione odii, ita faciendum est, quia tunc nihil est, quod repugnet. Ut si detur alicui privilegium comedendi carnes tempore Quadragesimæ, censetur concessum ad lacticinia comedenda, quia per hoc non plus derogatur juri communi, & si quid est simile; rarò enim accidere videtur in his privilegiis, ut possint in favorem ampliari sine aliqua derogatione juris etiam ampliori.

7. *Notandum.*

Præterea intelligenda est regula, cæteris paribus, aliquando enim tam necessarius, & pius esse potest favor privilegii, ut ampliandus sit, etiam augendo derogationem juris communis. Ita sumitur ex communi doctrina in variis casibus, & materiis, ut attingit Tiraquel. tract. de pia causa, num. 160. & sequentibus. Exemplum sit, quia privilegium concessum filiis legitimis contra commune jus restringitur ad vere, ac naturaliter legitimos, juxta l. ult. C. de iis, qui veniam ætat. impet. & doctrinam Bart. in l. *omnes populi*, ff. de justit. & jur. num. 60. & 62. & nihilominus si privilegium sit in gratiam religionis, & piæ causæ, extendetur ad legitimos ficte, per privilegium legitimationis, ut docet idem Bartol. in l. *si constanter*, ff. solut. matr. n. 44. Similiter privilegium exemptionis clericorum à temporali jurisdictione, vel religiosorum ab ordinaria, etiamsi deroget juri communi, ampliatur in favorem religionis. Et idem est in similibus ex illo principio, quod etiam Jurisconsultus agnovit, *summa ratio est, quæ pro religione facit*, in l. *sunt personæ*, ff. de relig. & sumpt. funer. Eademque ratio erit, quoties privilegium ex una parte derogans juri communi, ex alia censetur esse necessarium communi bono reipublicæ; nam tunc potest hæc ratio illi præponderare, & ea ratione privilegium ampliari contra commune jus. Et sic solent ampliari privilegia militum, & similia. Ratio autem clara est, quia cum hæc privilegia habeant mistionem odii, & favoris respectu diversorum, necesse est, ut in effectu favoris, vel odii illud vincat, quod secundum rectam prudentiam majoris ponderis fuerit. Item quia prudenter conjectamus, hanc fuisse tunc mentem Principis concedentis privilegium, in qua conjectura ferè tota hæc interpretatio privilegiorum nititur.

Bart.

8. *3. Notandum. Privilegium motu proprio concessum ampliatur.*
c. si motu proprio.
Abbas.
Joan. And.
Felin.
Alex.
Rebuff.
Ant. Gabr.

Unde addi etiam solet communiter alia limitatio ad assertionem positam, ut non procedat, quando privilegium est concessum motu proprio, nam tunc etiamsi sit contra jus commune ampliatur, & in ordine ad interpretationem censetur simpliciter favorabile juxta c. *si motu proprio*, de præbend. in 6. & tradunt Juristæ, Abb. cum Joan. Andr. in c. *cum in cunctis*, §. *cum verò*, de elect. n. 8. Felin. in cap. *ex parte*, de rescript. nu. 13. limit. 6. Alex. de Nevo in cap. *qui circa*, de consang. & affinit. n. 10. Rebuff. in Concordat. tit. *Forma mandati*, verb. *motu proprio*, Ant. Gabr. l. 10. concl. 2. n. 61. & seq. ubi plures refert. Ratio verò est, quia hæc extensio videtur pertinere ad favorem, & honorem ipsius Principis, nam quod motu proprio concedit, censetur proprium beneficium ejus, & ex certa scientia fieri, ut suprà dictum est, & in dubio extenditur potius quam restringatur. Excipiuntur etiam privilegia, quæ in jure communi continentur: nam illa jam non censentur jus privatum, sed commune, & ideo per regulas juris communis judicanda sunt.

9. *Privilegium inferens præjudicium tertiæ personæ.*

Dico tertiò: Privilegium inferens præjudicium tertiæ personæ contra jus, quod jam habet acquisitum sub ea ratione odiosum est, ita ut restringi debeat quoad fieri possit, quia non est mens Principis auferre alteri jus suum, nisi id expressè declaret, ut sumitur ex leg. *nec avus*, Cod. de emanc. liber. Quod adeo verum est, ut licèt privilegium motu proprio sit concessum, extendendum non sit ad privandum alterum jure suo jam acquisito, ut suprà dictum est. Et ita assertio

fertio hæc communis est omnium auctorum, quos retuli, & sumitur ex c. *licet incorrigendis*, de offic. ord. c. *ex tuarum*, de auctor. & usu pall. l. 2. §. 1. verb. *merito*, ff. ne quid in loco publ. & tradit specialiter Panor. in c. *certificari*, de sepul. n. 9. & omnia dicta in præcedenti assertione à fortiori hanc probant. Quia jus uniuscujusque illæsum servare, jure communi, vel etiam naturali postulatur, & licèt Princeps possit interdum illud auferre, non tamen sine magna causa, & satis clara. Hinc vero etiam recipit hæc conclusio limitationem, quam præcedens, scilicet, ut intelligatur, nisi ex gravitate causæ, & materiæ necessitate aliud præsumatur de Principis intentione; tanta enim potest esse necessitas, ut extensio facienda sit non obstante alterius præjudicio: nam in hoc eadem ratio, quæ in præcedentis assertionis limitatione posita est, hîc procedit. De quo in cap. sequen. aliquid addemus.

c. licèt in corrigendis.
c. ex tuarum.
Panorm.

Limitatur conclusio.

CAPUT. XXVIII.

Quæ sint in restringendis, vel extendendis privilegiis observanda.

1. *Ampliatio vel restrictio privilegii qualis.*

EX dictis in præcedenti capite solum in genere habemus, quando, & quibus considerationibus privilegium ampliandum, vel restringendum sit. Supereſt igitur explicandum, quanta esse possit, aut debeat ampliatio, vel restrictio, & quomodo juxta principia posita privilegiis applicanda sit.

2. *Prima regula.*

Circa priorem partem duæ regulæ pro restrictione assignari possunt. Prima est, Restrictio privilegii nunquam debet esse tanta, ut reddat illud inutile, quantumvis grave, & odiosum appareat, nisi eo perveniat, ut sit etiam injustum. Regula est communis ex c. *in his*, de privil. & cap. 1. de rescrip. Quibus locis communiter Doctores, præsertim Deci. & Panorm. Sylvest. verb. *privilegium*, q. 3. Navar. in sum. c. 12. n. 79. & in Apolog. de reddit. q. 3. m. 6. n. 3. Et ratio est, quia voluntas Principis nunquam debet frustrari, neque inefficax reddi, & ideo etiam de omni legi cautum est, ut per interpretationem non reddatur inutilis, l. *non dubium*, C. de legib. quia semper id est contra intentionem Principis, quia non creditur otiosè ferre legem. Unde qui legis intentione omissa, ita adhæret verbis, ut reddat inutilem legem, illam destruit, & prævaricator legis dicitur in l. *qui contra*, C. de legib. Idem est ergo in privilegio: nam est eadem ratio. Et ideo hæc regula locum habet, etiamsi oporteat privilegium ad aliquid extendere, quod exorbitans, vel odiosum apparet, ut colligitur ex l. *si filius familias*, 4. in fine, ff. ad Macedonian. ubi privilegium illud filiifamilias quod aliàs reputatur odiosum, extenditur ne inutile fiat, de quo videri potest Tiraq. post leges connubiales, Gloss. 5. n. 115. Et eadem ratione si necesse sit, ultra rigorosam proprietatem verba extendere, ne quis defraudetur privilegio; fieri debet secundum jus. Estque optimum exemplũ in c. *quantò*, de privil. Hinc denique sumptum est generale principium, privilegium debere aliquid operari ultra commune jus, quod sine privilegio non liceret, quia aliàs esset inutile, quod quomodo intelligendum sit, suprà cap. 20. diximus.

cap. in his. cap. de rescriptis.
Decius.
Pan.
Sylvest.
Navarr.

c. quantò.

3. *2. Regula.*

Secunda regula sit: Verba privilegii secundũ proprietatem tenenda, & observanda sunt, & extra illam trahenda non sunt ad restringendum privilegium, nisi vel ratio justitiæ cogat, vel aliunde talis voluntas concedentis rationabiliter præsumatur. Regula hæc, suppositis, ac rectè explicatis duabus limitationibus illi adjunctis satis per se clara est, quia in legibus intelligendis, & observandis, proprietas verborũ est in universum tenẽda per se loquendo, ut sæpe dictum est; ergo idem servandum in privilegiis, tum quia est eadem ratio, tum etiam quia privilegium est quædam lex. Confirmatur primò, quia favores etiam non sunt restrigendi, & præsertim cum violentia verborum, & absque necessitate, sed privilegium continet favorem ex sua directa intentione, ejusque verbis vis infertur, quando à sua proprietate extrahuntur, & nulla est necessitas, quando in favore non est injustitia, nec præsumptio justa talis voluntatis Principis; ergo talis restrictio privilegii admittenda non est. Denique confirmatur, quia voluntas concedentis, si non sit injusta, plenè, & (ut sic dicam) adæquatè implenda est, sed hæc voluntas indicatur per ejus verba juxta propriam eorum significationem; ergo ita est servandum privilegium integre, ac plenè; ergo non licet illud restringere per verborum improprietatem voluntariam. Aliàs nihil esset firmum in privilegiis, & sub nomine restrictionis eludi, & corrumpi facilè possent.

4. *Duæ limitationes in conclusione posita necessariæ.*

Duæ autem limitationes positæ necessariæ sunt, quia duo sunt ad effectum privilegii necessaria in concedente, sc. potestas, & voluntas & quacumque illarum deficiente, non sequetur effectus. Prima ergo limitatio respicit potestatem: nam id tantum possumus, quod jure possumus; ergo Princeps non censetur posse concedere quod sine injustitia, seu injuria alterius fieri non potest; ergo nec præsumitur id concedere, aut velle. Probatur hæc ultima consequentia, tum quia nunquã præsumitur voluntas Principis esse injusta, nisi evidenter constet; tum etiã quia licèt daretur talis voluntas, esset inefficax, & impotens ad validum privilegium concedendum, quia repugnat per privilegium licere actionem injustam. Dices, interdum in privilegiis addi clausulam, *Salva justitia*, ut patet ex c. *certificari*, de sepul. ergo ubi non additur, privilegium absolute operabitur. Respondetur negando consequentiam: nam ut rectè ibi advertit Panorm. licèt illa clausula non addatur expressè, semper subintelligitur, quia naturalis ratio illam postulat. Additur ergo aliquando (quod in aliis rescriptorum clausulis frequenter observatur) ad majorem perspicuitatem, & ne excedatur fortasse in usu privilegii, & ita per illam monetur privilegiarius, vel judex privilegii, ut servet justitiam, tum naturalem, tum etiam per leges canonicas, vel civiles respectivè constitutam.

Object.

c. certific. Respon. Pan.

5. *Privilegium injustum quoad usum quale, & quem effectum habet.*

Sed quæret aliquis, de qua justitia, seu injustitia intelligendum hoc sit, id est, an de injustitia privilegii quoad usum ejus, vel etiam quoad solam concessionem; est enim considerandum duobus modis intelligi posse, privilegium esse injustum, uno modo quoad usum, & consequenter simul quoad concessionem, non enim potest usus privilegii esse injustus, & non esse injusta illius concessio, è contrario verò fieri potest, ut privilegium sit injustum tantum quoad concessionem, non verò quoad usum, quia multa malè fiunt, quæ facta tenent, & sæpe licitum est, uti malitia alterius, seu effectu, qui ab alio male fit. Quando ergo privilegium est injustum quoad usum, assertio maxime locum habet, imò etiam extenditur ad omnem injustitiam generaliter, id est, ad omnem iniquitatem. Quia quomodocumque reddatur iniquus usus privilegii per interpretationem adæquatam alicui proprietati verborum, vitanda omnino est, & restringenda interpretatio, quia non potest privilegium dare licentiam ad faciendum iniquum. Quod intelligendum est, quando iniquitas maneret, existente privilegio, ut si esset contra legem naturalem, vel aliam dispensabilem per tale privilegium. Nam si iniquitas solum oriatur ex lege positiva dispensabili ab eo qui privilegium concedit, jam illa non manet concesso privilegio, quia legis obligatio per illud aufertur, & ita in usu talis privilegii per se loquendo nulla est iniquitas, ideoque tale privilegium non comprehenditur sub hac limitatione, sed ad talem usum extendi poterunt ejus verba, si propria illorum significatio id postulet, & aliud non obstet.

6. *Privilegium injustum quoad concessionem quid operatur.*

At verò privilegium injustum tantum quoad concessionem, in primis vix habet locum in privilegio injusto contra commutativam, non quia illud non sit maximè iniquum, sed quia vix potest esse validum, si non sit validum, jam erit etiam iniquus usus ejus, ut per se constat. Assumptum declaratur, quia concessio privilegii maximè potest esse injusta contra commutativam injustitiam, quia concedit aliquid faciendum cum injuria tertii, sed talis concessio nulla est; nemo enim potest dare unius jus, seu facultatem ad injuriam alteri faciendam, est enim implicatio in adjecto; ergo tale privilegium non solum est injustum, sed etiam nullum. Imò inde concluditur, tale privilegium intrinsecè esse injustum non solum quoad concessionem, sed etiam quoad usum, quia concedit injustum usum. Dixi autem *vix* oppositum accidere, quia non repugnat, privilegium contra justitiam commutativam concessum validum esse, & consequenter non repugnat concessionem privilegii esse sic injustam, usum autem privilegii non esse injustum, quia utatur quis jure suo per illud acquisito. Ut v. g. si Rex cum conductore suorum tributorum paciscatur sub conditione, & obligatione non concedendi alicui privilegium exemptionis à solutione tributorum, & postea tale privilegium concedat, contra justitiam commutativam peccat, quam ex pacto servare tenebatur, nihilominus tamen privilegium validum est, & privilegiarius non peccabit, non solvendo tributa, ipse verò Rex tenebitur damna conductori resarcire: fortasse tamen tunc etiam à principio non peccabit Rex contra justitiam commutativam, si privilegium concedat cum intentione resarciendi damna, seu diminuendi pensionem conductoris. Et ita regulariter loquendo, non est privilegium sic injustum, quin usus ejus sit injustus, & consequenter totum privilegium sit nullum. In quocunque autem aliò genere injustitiæ, sæpe contingit esse injustam concessionem privilegii, non verò usum, quia injustitia, vel iniquitas concessionis non semper invalidat illam, ut si tantum sit contra justitiam distributivam per acceptationem personarum, vel quia sit sine justa causa, & cum scandalo, vel quid simile: tunc enim concessio facta tenet, & consequenter si actus concessus non sit intrinsecè malus, sed solum quia prohibitus, poterit per validum privilegium fieri non malus, & consequenter usus talis privilegii potest esse licitus, sicut in simili suprà de dispensatione diximus.

Concessio injusta privilegii non facit semper esse injustum usum ejusdem.

7. *In quo sensu procedat conclusio tradita.*

Dico ergo ad interrogationem factam assertionem maximè procedere de injustitia contraria valori privilegii, atque adeo præcipuè verificari in privilegio injusto, vel iniquo quoad usum. Talis enim injustitia maximè vitanda est in privilegiis, quia summam absurditatem continet, & ideo etiàsi oporteat maximè impropriare verba, ut à tali iniquitate privilegium excusetur, cum tota illa improprietate restrictio facienda est. Nam hæc est etiam generalis regula interpretandarum legum, ut sensus absurdus vitetur, quo lex fieret noxia, vel iniqua. Maximè quia licèt verbis expressis privilegium concederet actum iniquum, nullius esset momenti, aut efficaciæ; ergo ubi verba non sunt ita expressa, & sensum alium admittunt, licèt improprium, ita est restringendum privilegium, ut aliquo modo fiat utile per applicationem ad aliquem licitum usum; & ita quæ videtur esse restrictio, erit potius favor & sustentatio (ut sic dicam) ipsius privilegii.

8. *Secluſa injuſtitia, & verbis privilegii in ſua proprietate retentis quid faciendum.*

At verò quando ex verbis privilegii in sua proprietate retentis, non sequitur injustitia, vel iniquitas in usu privilegii, sequitur tamen in concessione, quia videtur esse nimia prodigalitas, aut relaxatio, tunc videtur non esse dandam tantam licentiam restringendi privilegium cum improprietate verborum, quia loquendo absolutè non deest potestas in Principe ad concedendum tale privilegium, & quando in usu ejus non apparet iniquitas, vix potest esse certa in concessione, quia Princeps potest habere plures causas, & rationes, quibus moveatur, & excusatur, quæ non sint aliis notæ. Aliunde verò rationes pro conclusione facta videntur probare, non esse præsumendam injustitiam, vel iniquitatem, etiam in sola concessione, sed restringendam esse ad illum gradum, in quo licita esse potuerit. Item videntur probare de tali concessione in eo sensu, in quo esset iniqua, judicandum esse, ut de re moraliter impossibili, ex illo principio, quod id possumus quod jure possumus, & ideo non esse ad illam extendenda verba privilegii. Dico ergo, in hanc posteriorem partem inclinandum magis esse, cum magna tamen moderatione prudentis arbitrii, ita ut ferè sit moraliter inevitabilis iniquitas concessionis, nisi verba restringantur, tunc enim restringi poterunt etiam cum aliqua improprietate, dummodo hæc tanta non sit, ut videatur potius illusio, vel eversio privilegii, quàm interpretatio. Nam si evidentia verborum tanta sit, ut aliter vitari non possit, standum est voluntati Principis, etiamsi malè faciat, quia nihilominus valdè facit, & dat jus. Ideoque ad illum est in tali casu recurrendum, & non est per violentiam, vel contemptum contra illius voluntatem agendum.

9. *Relinquenda eſt proprietas verborum ad ſequendam voluntatem concedentis.*

Altera verò limitatio posita in ultima parte assertionis pertinet ad voluntatem Principis quæ præter potestatem necessaria est, contingit enim non rarò, ut non sit voluntas Principis totum id concedere, quod verba præ se ferunt etiam in proprietate sumpta, & ideo quando de hoc fuerit probabilior præsumptio juxta mentem concedentis restringendum est privilegium, quia ab illa principaliter pendet. Prima verò conjectura hujus voluntatis esse potest, quam in fine præcedentis puncti assignabamus, nimirum, si necessaria sit restrictio ad vitandum aliquod absurdum, vel delictum & iniquitatem in ipso Principe, aut nimiam imprudentiam contra commune bonum. Oportet autem, ut necessitas sit moraliter evidens, & manifesta, quia si res fuerit dubia vel utrinque probabilis, tenori privilegii standum est, quia hoc est consentaneum favori, & juri, & in dubio jus præferendum est: melior enim est conditio ejus cui jus favet, sicut etiam melior est conditio possidentis. Alia conjectura est, quando privilegium posterius contrarium est priori, nisi restringatur, quia tunc restringendum est etiam præter verborum proprietatem, quia non præsumitur, Princeps velle derogare privilegio priori, imò nec illud scire, nisi illius mentionem faciat: Ideoque est, si deroget particulari statuto, juxta regulam c. 1. de constit. in 6. Idem si repugnet consuetudini, nisi de illa expressam mentionem faciat, juxta doctrinam Bart. in Authent. *quas actiones*, C. de sacrof. Eccles. in fine, verb. *item quæritur Gloſſa*, & tradit latè Felin. in rubr. de rescrip. n. 18. verb. *conſidera ſecundò*, cum Aret. conſ. 15. circa finem. Idem denique erit de quocunque alio facto, vel jure privato, quod præsumitur Princeps ignorare, & ideo censetur illud nolle, quando inde redditur privilegium nimis odiosum, vel onerosum aliis.

Bart. Gloſſ. Felin. Aret.

10. *Privilegium derogans juri acquiſito alicujus tertii quomodo intelligendum.*

Atque hinc tandem constituitur eadem exceptio, quoties privilegium derogat juri acquisito tertii, nisi restringatur, tunc enim licèt tale sit jus illud, ut possit Princeps illud tollere sine injustitia ex rationabili causa, non censetur velle illud tollere, quando illud expressè non declarat, ideoque licet generaliter loquatur, non comprehendit damnum tertii in jure jam acquisito, imò præsumitur illud ignorare, & consequenter nolle. Atque hac ratione talis restrictio est veluti conditio, & exceptio intrinsecè inclusa in generalibus verbis, licèt non exprimatur. Quæ est communis doctrina, ut in superiori ca. tactum est, & traditur satis expressè in l. 2. §. *ſiquis à Principe*, ff. ne quid in loco pub. &c. Idem docet Bart. in l. *impuberi*, ff. de admin. tut. n. 2. & in l. *Gallus*, §. *& quid ſi tantum*, ff. de lib. & posthum. in fin. Pan. in c. 1. de jud. Joan. Andr. in

Bart. Panorm. Joan. And.

Sylvest. Roder. Sanci. Rebuff.

cap. *si motu proprio*, de præb. in 6. Sylv. verb. *privilegium*, q. 3. d. 4. & q. 9. in fine, Rod. tom. 1. q. 11. a. 9. Sanc. lib. 8. disp. 7. nu. 6. in fine, & plura refert Rebuff. in l. 1. ff. de verb. signifi. §. *decimo septimo*. Ratio verò reddi potest, vel ex generali principio, quod odia sunt restringenda, privilegium enim nocens tertio, ut sic odiosum est, & ideo est restringendum juxta regulam legis, *quoties*, C. de prec. Imper. offer. *Quod absorbens jus alterius debet ab omnibus judicibus refutari*, vel certè ex alio principio, quod contra inauditam partem nihil fieri potest, juxta c. 1. de caus. possess. & propriet. nam licet id præcipuè intelligatur in judiciis, per æquiparationem extendi potest ad privilegia: nam est eadem, vel major ratio, quia sæpe per importunitatem, vel taciturnitatem, & captatam occasionem impetrantur, & ideo non censetur Princeps velle damnum inferre tertio, ipso inscio, & non audito. Quapropter licèt Princeps concedat privilegium ex certa scientia non censetur illa habere de nocumento tertii, & consequenter nec ad aliud extendere voluntatem suam, nisi illud exprimat, ut in superioribus dictum est. Declarant autem ferè omnes, hoc intelligendum esse, quando privilegium non lædit alterum in re gravi, quia si nocumentum leve sit, quasi nihil reputatur. Quod sumitur ex dicta l. *quoties*, & in præsenti accommodandum existimo, quando damnum illud leve sine magna violentia, & improprietate verborum privilegii vitari non potest, quia si verborum proprietas sufficienter salvari potest sine nocumento tertii etiam levi, non est ad illud extendendū, ut in hoc constituatur differentia a nocumento gravi, quia hoc non est permittendum, etiamsi oporteat verba privilegii cum improprietate restringere. Imò licet privilegium reddatur inutile, si damnum grave inferat tertio in jure acquisito, si illud non exprimat, potius est ob præsumptam surreptionem annullandum, quàm admittendum, ut dicti auctores tradunt, propter eandem rationem. Et hæc de restrictione.

Res levis quid efficit contra privilegium.

11.

3 Regula. Privilegium ob similitudinem rationis non extendendum. Cardin. Bart. Bald. Beroi.

De extensione possumus alias duas regulas statuere. Sit ergo in ordine tertia regula: Privilegium nunquam est extendendum ad alias personas, vel alios actus propter similitudinem rationis. Est communis Cardin. Clem. 1. de testam. q. 6. Bart. in l. 1. & ult. ff. de const. Princip. Bald. in c. *inter cætera*, de rescrip. n. 9. & Beroi. in c. 1. de probat. n. 70. & sumitur ex l. *si pupillorum*, §. *si prætor*, ff. de reb. eor. &c. ex c. *sanè*, de privil. & Clement. 1. de censib. Ratio est, quia virtus, & efficacia privilegii neque omnino, neque essentialiter posita est in ratione, sed in voluntate concedentis; ergo parum refert quod in simili casu, vel personâ eadem ratio versetur, si voluntas ad illam non extenditur. Non autem extenditur, si non exprimitur, quia (ut sæpe dixi) inter homines voluntas non operatur, nisi ut significata. Confirmatur à simili de lege pœnali, in qua pœna nunquam extendi debet, quia pendet ex voluntate imponentis, ut supra dictum est: quoad hoc autem est eadem ratio de privilegio, licèt in aliis sit diversitas.

12.

Object. c. cum dilecta.

Contra hoc objici solet c. *cum dilecta*, de confirm. utili, vel inutili, in illis verbis, *Ejusdem æquitatis similitudine provocati*. Ex quo textu multi colligunt, legem exorbitantem, seu excipientem casum singularem à communi jure, extendi ad alios propter similitudinem rationis, ut videre licet in Panorm. ibi, Felin. in cap. *quoniam frequenter*, ut lite contestata. Navarr. in cap. 1. §. *laborem* 24. Confirmatur primò, quia lex exorbitans extenditur in causa pia, & miserabili ob similitudinem rationis, ut multi Juris periti testantur, quos refert, & sequitur Barbos. in l. *si constante*, 25. ff. solut. matrim. n. 73. in fine, & n. 74. Ergo idem erit in privilegiis, saltem in his, quæ ad causas pias conceduntur. Confirmatur secundò, quia privilegium, per quod datur potestas ad absolvendum in aliquibus casibus, extenditur ad alios, in quibus eadem, vel major ratio limitat, & dans facultatem ad dispensandum vota, dare censetur ad commutandum, & dans privilegium testandi, censetur dare ad faciendum codicillum, vel donandum causa mortis, & dans facultatem clerico beneficiario ad fruendum fructibus in absentia, ut Theologiam audiat, censetur dare etiam audienti jus canonicum. Atque in hanc partem propter aliqua ex his argumentis inclinat Didac. Perez in legib. ordin. q. 2. Prologi. Favet Navar. afferens aliqua exempla in sum. c. 22. n. 74. Sarmien. in lib. select. c. 12. n. 7. & Barbos. in l. 1. ff. solut. matrim. n. 19. & 20. Propter quod Eman. Roder. licèt in 1. tom. q. 7. art. 2. prædictam regulam absolutè tradidisset, nihilominus in q. 119. addit, solum regulariter procedere, & illam limitat, ut non procedat in privilegiis causæ favorabili concessis, ut est causa pia, causa dotis, religionis, &c.

Didac Perez Navar. Sarmien. Barbos. Roder.

Dico tamen, si verè, & propriè loquamur, non esse necessariam limitationem, si extensio excedat propriam verborum significationem. Ita sentiunt auctores pro regula citati, qui indistinctè loquuntur. Sic etiam loquuntur jura, quæ jubent, tenorem privilegii observare, & illum non præterire; ergo intra illum tantum, & intra verborum proprietatem licita est extensio, non tamen ultrà. Confirmari hoc potest variis exemplis, plura inconvenientia ex illa extensione deducendo; sequitur enim, privilegia concessa uni religioni posse extendi ad aliam æqualem, vel arctiorem propter solam paritatem rationis in pietate causæ, consequens est omnino falsum: quis enim auderet illam extensionem facere nisi Pontifex communicationem privliegiorum concessisset? Item sequitur, privilegium concessum personæ patris, transire ad filium, si in eo eadem ratio militet, quod licet admittat Roder. dicta q. 7. a 7. in principio, tamen & sibi ipsi videtur repugnare, & generali regulæ juris, quod privilegia personalia non transcendunt personas, c. *privilegium*, de regul. jur. in 6. Alias non solum inter patrem, & filium id esset amittendum, sed etiam inter quascunque duas personas æque dignas, in quibus eadem ratio pietatis, aut gratitudinis, vel remunerationis inveniretur, quod nemo concedet. Ratio denique à priori suprà tradita æque procedit in privilegio piæ causæ, quia etiam illud pendet ex voluntate Principis, qui licèt velit facere unum pium opus, non ideo vult facere omnia similia, vel æqualia, seu in quibus eadem ratio militat, ut per se constat in quolibet operante, estque eadem ratio in Principe. Confirmatur, quia nisi standum esset verbis privilegii, omnia essent incerta, & illius posset similem extensionem facere in privilegio remuneratorio, quod honestissimam habet rationem, & in similibus, quæ nulla ratione admittenda sunt.

13.

Nulla limitatio admittenda.

Roder.

Cap. Privilegium.

Ad cap. ergo *cum dilecta*, respondeo, Principem quidem optimè facere posse illam extensionem, quia jam accedit ejus voluntas, & non facit tantum declarando, sed constituendo, neque aliud probat textus ille: nos autem loquimur de privatis personis utentibus privilegiis. Propter ea verò, quæ in confirmationibus congeruntur, est considerandum, aliud esse, derivare privilegium ab uno ad aliud per similitudinem rationis, quod non licet; aliud vero ita illud interpretari, ut plura comprehendat, quam in superficie verborum appareat, quod licet, quando ratio suadet. Exemplum sit, si alicui concedatur privilegium celebrandi sacrum in loco interdicto, licebit illud extendere ad ministrum. Et si concedatur personæ nobili simile privilegiū audiendi sacrum, extenditur ad socios, vel familiares, juxta decentiam status, ut suprà dictum est ex Panorm. in cap. *quam sit*, de Judæis, quia illa non est extensio per similitudinem, sed per virtualem continentiam verborum juxta rationabilem eorum interpretationem. Ad hūc ergo modum habet aliquando locum extensio in lege

14.

Ad cap. citatum in contrarium respon. Derivatio unius ad aliud differt a virtuali continentia.

Panorm.

Lex exorbitans quomodo intelligenda.

in lege exorbitante, non vero propter ſolam rationis æquiparationem, ut in lib. 6. in princip. dixi. Et eodem modo diximus in materia de voto, ſub facultate diſpenſandi includi facultatem commutandi. Et ſimili modo eſt probabile, ſub teſtamento comprehendi codicillũ tanquam acceſſorium ſub principali, vel quia extenditur illa vox ad omnem diſpoſitionem cauſa mortis factam, quando non uſurpatur propter ſpecialem modum diſponendi per modum teſtamenti, de quo videri poteſt Navar. de redit. monit. 20. & Mandoſ. in Praxi ſignat. gratiæ, verb. *licentia*. Ad hunc ergo modum ſit extenſio in favorabilibus privilegiis quoad ſignificationem verborum, maximè quando juvatur conſuetudine, vel juris, vel judicum, aut ſapientum; tranſiens vero à cauſa ad cauſam, vel à perſona ad perſonam propter ſolam rationis æquiparationem, nunquam licèt, quod magis in ſequenti regula explicabitur.

Navar. *Mandoſ.*

15. *Quarta regula de ampla interpretatione privilegii.*

Quarta regula, ſeu ſecunda de extenſione ſit. Interpretatio ampla privilegii ſemper eſt intra verborum proprietatem facienda, niſi major omnino neceſſaria ſit, ut privilegium aliquid operetur. Regula ſumitur ex Gloſſa in Clem. *per literas*, de præben. verb. *directas*, ubi loquens de privilegio etiam motu proprio conceſſo, ait, non eſſe ampliandum ultra vim propriam verborum. Idem ſenſit Alex. de Nevo, in cap. *quia circa*, de conſanguinit. & affinit. n. 16. & Sanc. lib. 8. de matrim. diſp. 1. n. 5. Ratio autem eſt jam tota in ſecunda, & tertia regula, quia verba privilegiorum ſunt ſicut verba juris, quæ in proprio ſenſu, & ſecundum jus ipſum ſunt accipienda, aliàs nihil eſſet certum, ſi ad impropriας ſignificationes extendere liceret. Exceptio autem addita eſt, quia fundatur in ipſo jure, quod præcipit ita interpretari legem, & privilegia, ut nec injuſta ſint, nec inutilia, vel fruſtra data, ut in fine præcedentis regulæ explicatum eſt. Atque ita res eſt facilis.

Gloſſa. *Alex de Nevo.* *Sanc.*

16. *Proprietas verborum unde ſumenda eſt.*

Hæc autem proprietas verborum in primis ſumenda eſt ex uſitata ſignificatione, vel communi uſu, vel (quod maximè attendendum eſt) ſecundum jus privilegio proportionatum, quod ideo addo, quia ſi privilegium eſt regium, magis attendendum eſt jus civile, ſi verò fuerit Pontificium, canonicum jus attendendum eſt. Notavit hoc Sylveſt. verb. *privilegium*, q. 3. & ſumitur ex Bald. l. *ſi quando*, 1. C. de bonis vacantib. lib. 10. Quod uno vel altero exemplo declaratur. Nam ſi privilegium concedatur v. g. Epiſcopo pro ſuis familiaribus, familiares intelligendi ſunt, qui actu ſunt in obſequio, & famulatu ejus, juxta cap. ultim. de verborum ſignificat. in 6. Et notavit Abbas in cap. *cum dilectus*, de clericis non reſidentib. Item ſi aliquis irregularis per privilegium fiat habilis ad beneficia, intelligitur de ſimplicibus, niſi aliud explicetur, juxta cap. ultim. de præben. Item ſi illegitimus per privilegium fiat habilis ad ordines indefinitè, intelligitur de minoribus tantum, quia eſt materia odioſa, & in majoribus cenſetur eſſe ſpecialis ratio, & conſideratio, ut voluit Sylveſt. dicta q. 3. & in verb. *Clericus*. 1. quæſt. 4. Præterea immunitas ab oneribus ſimpliciter conceſſa, intelligitur ab extraordinariis, non ab ordinariis, niſi exprimatur, ne alii nimium graventur, ut dixit Sylveſt. ſupra q. 9. cum Bart. in leg. 2. ff. de jure immunit. Sic etiam facultas ad minuendum numerum miniſtrorum Eccleſiæ, cujus facultates diminutæ ſunt, non extenditur ad augendum illorum numerum, etiamſi creſcant redditus, ut notavit Panormit. ex textu ibi in c. ultim. de verbor. ſignificat. Quia moderari proprie non ſignificat augere. Similiter privilegiũ circa modũ ſervandi interdictum, non extenditur ad ceſſationem à divinis, niſi exprimatur, vel aliunde conſtet de mente concedentis, quia illa duo in jure diverſa ſunt, ut notat Navar. c. 27. n. 189. Denique facultas data ad aſcendendum ad majorẽ dignitatẽ non extẽditur ad æqualẽ, quia verbi proprietas hoc non admittit, cap. *licet*, de tranſl. Epiſc. Et ſic etiam intelligitur capit. *licet*, de regularib. ubi conceditur religioſo tranſitus ad arctiorem religionem. Unde non cenſetur conceſſus ad æqualem. Denique ſi alicui detur facultas providendi verbi gratia, primam præbendam vacantem per deceſſum, non intelligatur data, ſi vacaverit per renunciationem, vel ceſſionem, quia in rigore verborum illa duo diſtincta ſunt, capit. *ſuſceptum*, de præben. n. 6.

Proprietas verborum unde ſumenda eſt. *Sylveſt.* *Bald.* *Abbas.* *Cap. ultim. de præben.* *Sylveſt. Bart.* *Panorm.* *Navarr.* *c. licet.* *c. ſuſceptum.*

17. *Juxta has regulas alia intelligenda.*

Ad hunc ergo modum de aliis intelligendum eſt, & juxta has regulas intelligendæ ſunt aliæ, quæ frequenter in auctoribus inveniuntur. Una eſt, Privilegia non plus operantur, quàm verbis exprimant, juxta c. *privilegia*, diſt. 3. & c. *porrò*, de privileg. ſubintelligendum enim eſt, *quam verbis exprimant*, aut latè, aut reſtrictè interpretatis, juxta conditionem privilegii, & obſervata propria illorum ſignificatione, vel communi, vel ſaltem juridica, niſi ſpecialis neceſſitas cogat aliquam improprietatem admittere. Alia regula eſt, privilegium ſimpliciter favorabile extendendum eſſe; intelligenda verò eſt, ſalva verborum proprietate juxta materiam ſubjectam, vel uſum juridicum, ut dictum eſt. Item procedit contra concedentem: nam reſpectu aliorũ reſtringenda ſunt verba, ut præjudicium aliorum caveatur. Alia regula eſt, privilegium ſimpliciter odioſum reſtringendum eſſe ut quam minimum operetur, ita ut nec privetur effectu, & ultra effectum præciſè neceſſarium non extendatur. Eſt tamen intelligenda, tum ut reſtrictio ſit reſpectu aliorum, non reſpectu concedentis, tum ut effectus ſit adæquatus verbis in aliquo proprio ſenſu, juxta ſuprà dicta, & plura videri poſſunt in Felin. in c. *poſtulaſti*, de reſcript. n. 8. cum ſequent. & Dec. in c. 2. de reſcript. & Bart. in l. *beneficium*, ff. de conſtitut. Princip.

Juxta has regulas alia intelligenda. *Prima.* *c. privilegia.* *c. porrò.* *Secunda.* *Tertia.* *Felin.* *Decius.* *Bart.*

18. *De praxi obſervanda in privilegii interpretatione.*

Tandem ex dictis facilè expediri poteſt quod ſecundo loco propoſui de modo, ſeu praxi obſervanda in hac privilegii interpretatione. De qua re multa tradunt Juriſtæ, præcipuè Panorm. in cap. *pervenit*, de immunit. Eccleſ. & cap. *licet*, de cenſib. & toto titulo de privil. quæ in ſummam redigit Sylveſt. verb. *privilegium*, à q. 3. & 9. Sed illi ad multa ſingularia deſcendunt, quæ ad nos non ſpectant. Solum ergo eſt generatim adnotandum, quando verba privilegii ſunt ſatis clara, & certam habent ſignificationem, nullam eſſe adhibendam interpretationem, ſed tenorem, & formam privilegii eſſe obſervandam, juxta c. *recepimus*, & c. *porrò*, de privil. Et ſumitur etiam ex l. *ille aut ille*, ff. de legat. 3. Quando vero verba ſunt aliquo modo ambigua, tunc principaliter quærenda eſt, & omnibus modis conjectanda intentio concedentis, juxta c. *intelligentia*, & c. *in his*, de verbor. ſignific. cap. *ſeduló*, diſtinct. 38. cum ſimilibus. Et ratio patet ex dictis, quia ex voluntate concedentis pendet tota virtus privilegii.

De praxi obſervanda in privilegii interpretatione. *Panorm.* *Sylveſt.* *c. recepimus.* *c. porrò.* *c. intelligentia.* *c. in his.* *c. ſeduló.*

19. *Supplicatio eſt ſpectanda ad indagandam mentem concedentis.*

Ad hanc autem conjecturam faciendam, in primis eſt ſupplicatio ſpectanda: nam illi ſolet Princeps conformari cap. *inter dilectos*, §. *cæteri*, de fide inſtrum. ubi Felin. & alii, & l. *ſi præſes*, ff. de pœnis, & tradit Jaſon in l. *Gallus* §. *idem*, ff. de liber. & poſth. lect. 1. Matienz. lib. 5. recopil. tit. 2. l. 1. Gloſſ. 2. nu. 3. Gutier. l. 3. pract. quæſt. 17. & 18. n. 42. & 43. Deinde initium ipſius indulti attentè conſiderandum eſt, quia juxta illud ſolent adjungi omnia ſubſequentia, ut ſumitur ex l. ult. ff. de hæred. inſt. & notant Bart. in l. *ambitioſa*, C. de decretis ab ordine facien. & Pan. in c. *adverſus*. de immunit. Eccleſ. n. 2. Præterea ſpectanda eſt materia ſubjecta: nam ad illam ſolent verba accommodari, & præcipuè ſpectandum eſt, an ſit materia ambitioſa, vel etiam periculoſa, ex qua poſſit ſumi occaſio ad multiplicandas lites, vel peccata, ut verba coarctentur. Præterea circunſtantiæ omnes cauſarum, & perſonarum diligenter attendendæ ſunt: nam hæc omnia conferunt, tum ad ſignificationem verborum, tum ad mentem Principis intelligendam.

Supplicatio eſt ſpectanda ad indagandam mentem concedentis. *c. inter dilectos.* *Felin.* *Matienz.* *Gloſſa.* *Gutier.* *Bart.* *Panorm.* *Materia ſubjecta ſpectanda.* *Circunſtantiæ diligenter attendendæ.*

dam. Denique interdum poſſumus unum privilegium per aliud interpretari, & quod in uno defuerit ex alio complere, ut docet Bald. in c. *auditis*, de reſcript. n. 4. & latiùs Jaſon. in l. *triticum*, ff. de verbor. oblig. n. 6. Quòd ſi adhuc res ſit dubia, & per receptam doctrinam probabiliter definiri non poſſit, conſulendus eſt princeps, niſi ſit aliquod periculum in mora: nam tunc prudenti arbitrio uti licebit. De quo videri poteſt Hoſtienſ. lib. 5. ſum. t. de privil. §. *quid operetur*.

Bald. Jaſon. Unum privilegium per aliud interpretatur. Princeps quando conſulendus. Hoſtienſ.

CAPUT. XXIX.

Quibus modis privilegium per ſe finiatur, ſeu quaſi ab intrinſeco amittatur, & ſpecialiter per temporis lapſum.

1. *De mutatione privilegiorum.*

DEclaravimus omnia, quæ circa ſubſtantiam, varietatem, cauſas, & effectus privilegiorum opportuna viſa ſunt; reliquum eſt, ut de illorum mutatione, ac deſtructione dicamus. Conſtat enim privilegia eo ipſo, quod jura humana ſunt, mutabilia eſſe, & quantumvis aliqua perpetua dicantur, omnia poſſe aliquo modo aboleri, ac deſtrui. ut ſuprà c. 3. & 5. attigimus, & nunc exactiùs explicabimus. Non eſt a. hic modus mutationis unus tantum, ſed multiplex; cum enim privilegium ſit humana lex, ferè omnes modos mutationis recipit, quos lex humana, de quibus ex profeſſo lib. 6. diximus. Nunc verò ex ibi dictis ſupponimus, mutationem privilegii, inſtar Phyſicæ mutationis circa rem præexiſtentem verſari ac proinde privilegium tunc mutari dicitur, quando fuit validum, & talis qualitatis, vel quantitatis, & poſtea ſubſtantiam, vel proprietatem mutavit. Nam ſi contingat, privilegium à principio eſſe nullum, vel impediri, aut ſuſpendi, ne operetur, illa non erit mutatio privilegii, ſed nullitas, vel irritatio, aut ſuſpenſio anticipata, de quibus, & de cauſis earum, explicando cauſas, & effectus privilegii dictum eſt; hîc ergo de propria mutatione tractamus.

Multiplex modus mutationis in privilegiis.

2. *Mutatio propria duplex, partialis, & totalis.*

Quæ dividi poteſt primò in totalem, & partialem, per priorem totum privilegium, & totaliter, ac omnino extinguitur: per poſteriorem autem non omnino, ſed ex parte privilegium tollitur, unde generatim diminutio privilegii dici poteſt. Comparantur autem hæ duæ mutationes ſicut privatio integra, quæ in termino ſemper eſt eadem, quia totum eſſe deſtruit, & partialis, quæ ſecundum varia accidentia fieri poteſt. Hoc autem non obſtante, variæ ſunt mutationes totales, ſeu deſtructiones privilegiorum ex parte modorum, ſeu cauſarum à quibus procedunt. Poteſt enim privilegium veluti corrumpi inſtar aliorum accidentium, vel rerum corruptibilium, aut quaſi ab intrinſeco, & ſponte ſua, quam vocare poſſumus puram amiſſionem privilegii, aut per contrariam actionem, quæ eſſe poteſt, vel intrinſeca ipſius privilegiati, quæ dici ſolet renunciatio privilegii, vel alterius intrinſeci agentis, & vocabitur revocatio, ſeu abrogatio privilegii, & de his omnibus ſigillatim dicendum eſt: de partialibus autem mutationibus non oportet ſpecialiter dicere, quia in privilegiis non habet locum propria diſpenſatio, quia privilegium ut tale eſt, non ponit vinculum, quod per diſpenſationem relaxetur, ſed potius ipſũ privilegiũ ſolet vinculũ relaxare. Et ideo non mutatur ex parte per diſpenſationem, ſed per ſuſpenſionem, vel partialem revocationem, aut renunciationem, & ideo explicando integras mutationes, cum proportione declarabuntur partiales.

Variæ mutationes totales.

Pura amiſſio.

Renunciatio privilegii. Revocatio, ſeu abrogatio.

3. *De pura amiſſione.*

In hoc ergo capite dicere incipimus de pura ceſſatione privilegii. Multis autem contingit amitti privilegium abſque actione ulla contrarii corrumpentis. Declaratur: nam hic corruptionis modus provenire ſolet ex defectu alicujus cauſæ conſervantis; in privilegio autem plures cauſæ concurrunt, & ita ſecundum modum cauſarum poſſunt hi modi multiplicari. Ex his vero duo ſunt certi, ſcilicet ex parte formæ, ſeu qui ad illam reducitur, & ex parte cauſæ finalis; ex parte vero cauſæ efficientis res eſt controverſa, & fortaſſe non neceſſaria, ut videbimus: nam de his tribus agemus. De deſitione autem ex parte materiæ, non oportebit dicere, quia duplex materia poteſt in privilegio conſiderari, una eſt materia circa quam, & mutatio, quæ ratione illius provenire poteſt, reducitur ad cauſam formalem, vel finalem, ut explicabo; alia eſt materia ſubjectiva ut eſt perſona, vel res, quæ eſt ſubjectum privilegii, & de hac, quatenus privilegium definire poteſt ad deſitionem ſubjecti, ſatis dictum eſt ſuprà circa diviſionem privilegii in reale & perſonale.

Deſitio ex parte materiæ.

Primus ergo modus amiſſionis privilegii ex parte formæ ſumitur, eſtque per temporis lapſum. Qui modus non habet locum in privilegio perpetuo, ut ſupra dixi: in privilegio autem temporali eſt clarus, & juri conſentaneus in c. *de cauſis*, de offic. deleg. & in l. 2. & 4. C. de precib. Imperator. offeren. & ratio id convincit. Nam privilegium temporale dicitur, quod ad definitum tempus conceditur; ergo neceſſe eſt finiri, finito termino, quia ceſſat (ut ſic dicam) influxus cauſæ conſervantis, ſcilic. voluntas concedentis, quæ in privilegio ineſſe cenſetur tanquam in ſigno, & ideo ſolum durat quando in privilegio ſignificatur, vel certè (& ferè in idem redit) quia à principio datum fuit ſub illa conditione, ut illo tempore finiretur, & ita non fuit productum, niſi cum illa duratione, & ita hic modus, provenit ex parte formæ quia limitata fuit ad tempus, vel expreſſè, vel æquivalenter, ut dicam, & ita fuit à principio imperfecta, & tandem ceſſavit. Neque in hoc occurit difficultas, ſed videri poſſunt ſuprà dicta de privilegio temporali, & quæ in ſimili dixi tom. 5. tractando de ſuſpenſione ad tempus facta, & Panor. ac Doctores in c. *cum acceſſiſſent*, de conſt.

4. *Amiſſio ex parte formæ.*

c. de cauſis.

Panorm.

Atque ad hunc modum reducitur amiſſio privilegii ſub conditione conceſſi: nam ceſſante conditione, ceſſabit, ut ſumitur ex Cov. 1. variar. c. 15. & Molina, tom. 2. de juſtit. diſp. 198. Ratio vero eſt, quia tale privilegium virtute continet in conceſſione ſua temporis, & durationes terminum præfinitum, non quidem fixum, & certum, ſed per comparationem ad conditionem, ſcilicet, ut tamdiu duret, quandiu conditio duraverit, talis voluntas concedentis per adjunctam conditionem ſignificatur, & ideo ſolum confert privilegio durationem proportionatam: tale ergo privilegium ideo perditur, ablata conditione, quia finitum eſt tempus, pro quo fuit conceſſum, & ita hic modus amiſſionis ſub prædicto membro continetur. Ex ratione autem facta conſtat, neceſſarium eſſe, ut conditio ſit appoſita non ſolum ad fieri, ſed etiam ad conſervationem privilegii. Certum eſt enim utroque modo adjungi poſſe, & poſitam tantum pro fieri, non ſufficere, ut ad mutationem ejus, mutetur privilegium quia tunc privilegium non pendet in conſervari à conditione, ſed tantum in fieri, ſeu non eſt conditionatum quoad perſeverantiam, ſed ſolũ quoad productionem, & ideo impleta conditione in ipſo fieri, poſtea manet privilegium omnino abſolutum, & ideo non perditur mutata conditione. Exemplo res declaratur. Nam ſi Papa concedat alicui monaſterio privilegium non ſolvendi decimas, ſi Epiſcopus conſenſerit, & Epiſcopus ſemel conſentiat, acquiritur privilegium, nec erit in poteſtate Epiſcopi revocare illud, quia illud non donavit, ſed Papa; & licet Epiſcopus poſtea diſſentiat, non amittitur, quia non fuit ejus conſenſus requiſitus ut conditio perpetua, ſed ſolum ad valorem conceſſionis. Secus verò eſſet, ſi in privilegio diceretur, quamdiu Epiſcopus conſenſerit, vel ſi conditio poneretur, non ex parte privilegii, ſed ex parte actus, ſeu uſu ejus. Ut ſi diceretur, Cõcedimus tibi, ut poſſit non ſolvere deci-

5. *Privilegium conditionale quomodo ceſſat. Covar. Molin.*

nas, non reſiſtente Epiſcopo, vel ut poſſit concionari conſentiente Epiſcopo: tunc enim ceſſaret privilegium, ceſſante conditione: tunc autem non omnino amitteretur privilegium in ſe, ſed ſolũ quoad uſum pro illo actu: nam poſtea iterum conſentiente Epiſcopo, poſſet quis uti tali privilegio; quia conditio non fuit apoſita pro ipſo privilegio in ſe, ſed tantum pro uſu. Et ideo modus conditionis ex tenore privilegii diligenter ponderandus eſt.

6. *Dictus modus amplius declaratur ex parte ſtatus.*

Præterea ad hoc membrum reducentur amiſſiones privilegiorum, quæ contingunt per mutationem ſtatus, vel alicujus vinculi, a quo talia privilegia pendebant tanquam à conditione neceſſaria, ſaltem virtuali, ſeu generali, & ideo definunt eſſe definente conditione, & ita omnia illa habent certum terminum durationis in conceſſione præfixum, non in particulari definitum, ſed per comparationem ad alium terminum, ſeu conditionem. Sic novitius religionis, dimiſſo habitu religionis, amittit privilegia, quibus in probatione gaudebat, quia ſolum fuerunt conceſſa ſub illa conditione, ſeu durante illo vivendi modo. Sic etiam religioſus mutata profeſſione, amittit privilegia prioris religionis, ut illius ſunt, & a fortiori ſi poſſit tranſire à ſtatu religioſo ad non religioſum, vel per diſpenſationem, vel alio modo, amittit privilegia omnia religioſi, quia ſtatui, ſeu ratione ſtatus potiſſimè conceduntur, atque adeò dependenter ab illa conditione. Et eadem ratione familiaris religionis intra illam habitans, mutando habitationem, amittit privilegia, quæ per religionem communicabantur quaſi ſub conditione illius unionis cum illa, juxta regulam traditam à Bald. *Bald.* in l. 1. C. de Epiſc. & cler. n. 5. Quotieſcumque, videlicet, unus gaudet privilegio propter unionem cum alio, cui principaliter conceſſum eſt, & in quo ſolo ratio conceſſionis invenitur, tunc diſſoluta unione, & à fortiori interveniente morte privilegiarii, conſequenter amittere privilegium alterum, vel alios, quibus per talem communicationem privilegiũ conceditur. Fundamentum hujus regulæ eſt, quia reſpectu aliorum conceſſio illa eſt virtualiter conditionata, & temporalis ſc. quandiu ille vixerit, vel quandiu duraverit umbra illius, vel conjunctio cum illo, ut ſic dicam. Et hoc modo diximus ſuprà, aliquibus privilegiis gaudere uxorem ratione mariti, vivente illo, & filios vivente patre, quibus non gaudent, mortuo patre, vel etiam vivente, ſi amiſit privilegium. Hoc autem non eſt univerſale, ut ibi dixi, & ideo regula Baldi intelligenda eſt regulariter ſeu ubi neque ex verbis privilegii, neque ex alio jure conſtat majorem fieri communicationem, ut ibidem explicuimus.

7. *An per unum actum amittatur privilegium.* *Navar.* *Panorm.* *Felin.* *Bart.*

Tandem ad hunc primum modum amittendi privilegium pertinet ordinarium dubium. An privilegium amittatur per unum actum utendi illo. Quod attingit Navar. in c. *placuit*, de pœnit. d. 6. n. 166. & Panorm. in c. 2. de treug. & pace. & ibi Felin. latè, & ex illis colligi videtur hæc regula, Odioſa privilegia, quæ ad lites dantur, finiri per unum actum conſummatum, favorabilia autem non amitti, etiam finito tali actu, vel uſu. Favet in l. ult. ff. de conſt. Princ. n. 6. dicens, privilegium ad agendum in judicio durare, durante judicio, & illo finito, finiri; aliique addunt, privilegium ad excipiendum non ita finiri, ſed eſſe perpetuum, & ſumitur ex Gloſſ. in l. *falſo*, C. de diverſ. reſcrip. verb. *præmia*, ubi ait, privilegium ad excipiendum eſſe perpetuum. Latiùs tradit Pan. in c. *cum acceſſiſſent*, de conſt. n. 6. Ratio autem eſſe videtur, quia privilegium ad agendum, odioſum eſt, quia eſt contra alium; ad excipiendum verò eſt favorabile, quia eſt ad propriam defenſionem. *Gloſſ.*

8. *Reſolutio dubii.*

Sed dicendum cenſeo, reſolutionem propoſiti dubii non pendere, per ſe loquendo, ex eo, quod privilegium ſit favorabile, vel odioſum, ſed ex forma conceſſionis, & vi verborum ejus. Nam ſi privilegium detur tantum ad unum actum, illo finito, finitur privilegium, ſive ſit in materia odioſa, ſive favorabili, ſive ſit reſcriptum ad litem, ſive ad electionem, ſive ad indulgentiam; in quacumque enim materia poteſt tantum ad unum actum dari pro arbitrio concedentis. Unde propter eandem cauſam idem erit in reſcripto ad lites, etiamſi ſit ad excipiendum, quia etiam illud poteſt dari ad unum tantum actum: quid enim repugnat? E contrario vero ſi privilegium detur indefinitè ad aliquam ſpeciem actuum, vel ſi detur per modum poteſtatis ad aliquid agendum abſolutè, ut ad eligendum confeſſorem, ad audiendas confeſſiones, &c. tale privilegium non finitur per unum actum, quia de ſe eſt univerſale, ut ſuprà oſtenſum eſt; imò de ſe perpetuum, donec revocetur, ſi temporis limitatio in eo non addatur.

7.

Hoc autem modo poteſt dari privilegium tam in materia odioſa, quàm in favorabili, quia hoc etiam pendet ex arbitrio concedentis, & conſequenter in utraque materia non finietur privilegium per unum actum, nec per plures, niſi definiantur in ipſo reſcripto. Igitur materia favorabilis, vel odioſa poterit deſervire ad reſtringenda, vel amplianda verba reſcripti, & interpretandum dari ad hos, vel illos actus, ſeu effectus, juxta ſuperiùs dicta. Proxima vero, & per ſe regula eſt forma conceſſionis, an ſit definita ad unum actum, vel ad certum numerum actuum, necne. Quod primò, & præcipuè ex verborum proprietate colligendum eſt: quando enim datur ad ſolum unum actum, addi ſolet, ſemel in vita, vel in morte, vel in anno, aut pro hac vice duntaxat, vel ad talem effectum, vel quidpiam ſimile. Quando verò hoc non additur, regulare eſt, ut latiùs detur, niſi ex ſupplicatione facta, vel ex qualitate materiæ, vel aliis circunſtantiis contrarium ſatis conſtet. Intellecta a mente concedentis, ſc. quod fuerit ſolum concedere privilegium ad unum actum, veriſſimum eſt, illo facto extingui privilegium, & idem erit de duobus, & quolibet alio certo numero. Tunc autem dico, modum hunc definiendi privilegii coincidere cum illo, qui eſt per lapſum temporis in privilegio deſignati: nam licèt ibi non determinetur certa menſura temporis abſolutè, deſignatur tamen quaſi ſub conditione, ſc. ſtatim ac fuerit actus perfectus. Interdum verò ſolet deſignari, ut actus intra tale, ſeu tantum tempus faciendus ſit, & tunc finito tempore finitur privilegium, etiamſi actus factus non ſit, quia ſub illa conditione, & menſura fuit datum, ut tradit Bart. ſuprà, & procedit per ſe loquendo, an verò limitandum hoc ſit, quando per accidens impedimentum interceſſit, ut voluit Jaſon. in l. 2. C. de diverſ. reſcrip. dicemus in ſequentib. *Optima regula ad dignoſcendum, privilegium amitti ſuas vires eſt forma conceſſionis.* *Bart.* *Jaſon.*

CAPUT XXX.

Utrum ceſſante cauſa finali privilegii, ceſſet privilegium, & extinguatur.

1. *Cauſa finalis privilegii, c. cum ceſſante. Cauſa finalis proprie ſumenda.*

SEcundus modus, quo finitur privilegium quaſi ab intrinſeco, eſt ceſſante cauſa finali ejus, juxta regulam juris, *Ceſſante cauſa, ceſſat effectus*, c. *cum ceſſante*, de appellat. l. *adigere*. §. *quamvis*, ff. de jur. patronat. Sumitur autem hîc cauſa finalis propriè, & rigoroſè, prout à Juriſtis diſtinguitur à cauſa impulſiva, quæ ſolum ſecundariò, & per occaſionem movet; cauſa autem finalis hîc dicitur, quæ eſt propria, & principalis cauſa dans ſufficientem rationem concedendi privilegium, atque ita reddens illud juſtum, & honeſtum, ut ſine illa tale non eſſet. Et ſic explicata aſſertio communis eſt, ut conſtat ex Panorm. in cap. *ſuggeſtum*, de decim. n. 5. & in c. *recolentes*, de ſtat. Monach. num. 1. in fine, Felin. in cap. *quæ in Eccleſiarum*, de conſtitut. n. 29. Bald. in l. *generaliter*, C. de Epiſcop. & cler. num. 5. Tiraq. in tract. Ceſſant. cauſ. in princip. num. 19. & a num. 210. uſq; ad 220. & tota limit. 2. Covarr. l. 1. Variar. cap. 20. Gutier. l. 2. Canonicar. quæſt. cap. 15. num. *Panorm.* *Felin.* *Bald.* *Tiraq.* *Covar.* *Gutier.*

Barbos. Sanc.

num. 30. Barbos. in l. 1. ff. solut. matrim. p. 1. à num. 83. & Sanc. lib. 8. de matrim. disp. 30 n. 14. Probaturque ex c. *Abbate*, in fine, de verbor. signif. ubi id expendit Glossa, ex cap. *generaliter*, 6. qu. 1. verb. *non devagantes*, & cap. *tuæ*, de Cler. non resid. & ex l. *ex pacto*, in princ. ff. de vulgar. & pupil. Ratio vero est, quia valor privilegii pendet à tali causa in fieri, & conservari; sicut enim non posset concedi, nisi justum esset, quando concedebatur, ita nec potest durare, nisi usus ejus sit justus. Quæ ratio ex sequentib. animadversionibus elucidabitur.

c. Abbate. Glossa.

2. *In quo privilegio locum habet dicta doctrina.*

Primò ergo advertimus, hunc modum definitionis non habere locum in privilegio, quod non derogat juri, sive communi, sive ulterius tertii sed est mera gratia, & beneficium Principis. Quia ut tale privilegium ritè, & licitè concedatur, vel non, requirit causam (ut aliqui volunt) ut honestè, & prudenter concedatur (sicut nos diximus) postquam semel facta est concessio, jam non amplius requiritur talis causa, quia solum fuit necessaria respectu voluntatis Principis, ut honestè moveretur; voluntas autè Principis simpliciter contulit beneficium, & ad hoc habuit legitimam causam, & ideo beneficium permanet, etiamsi causa cessaverit. Decet enim beneficium Principis esse mansurũ, ut in regula juris dicitur, quod maximè locum habet in beneficio mero, & favorabili, quod sine conditione, & absolutè sit. Sicut eleemosyna facta pauperi rata manet, etiamsi desinat esse pauper, & donatio facta amico semper durat, etiamsi amicitia cesset. Unde fit, ad hanc privilegii amissionem non sufficere, ut sit talis mutatio causæ, quæ mutasset voluntatem Principis, si tunc operatura esset, id est, quia cessante tali causa, eo tempore, quo concessit privilegium, fortè non concederet, vel quia si nunc concessurus esset privilegium, secundum præsentem statum rerum non faceret. Nam hæc conditio non variat priorem voluntatem, quæ absoluta, & efficax fuit, ut in simili dixi in materia de Voto.

3. *Privilegium derogans juri communi, vel alicujus, duplex.*

Hinc præterea colligo, & adverto, privilegium rigorosum derogans juri communi, vel alicujus, duplex esse posse, unum est, quod uno actu consummatur, vel perficitur, quia vel solum est per modum unius actionis, vel ad summum per modum potestatis ad unum actum. Aliud est, quod habet tractum successivum, quia datur per modum potestatis ad successivè operandum, vel omittendum. In priori ergo genere privilegiorum, si privilegium jam habuit consummatum effectum, non habet locum hic modus cessationis, seu desitionis. Quia consummato effectu, jam privilegium non est, sed transit juxta proximè dicta in præcedenti puncto: ergo non est quod possit definere cessante causa. Dices, potest retractari effectus, qui per privilegium factus fuerat. Sed contra, quia aliud est privilegium, aliud effectus privilegii, ut constat, & non ita pendet effectus à causa privilegii, sicut privilegium ipsum, quia privilegium pendet à sua causa propria, & per se, effectus vero solum remotè, & per accidens, quatenus ad esse privilegii necessaria fuit illa causa, ergo non cessat effectus jam factus, licèt causa privilegii cesset. Et confirmatur primò, quia si usus privilegii consideretur, ut est actus præteritus, irrevocabilis est; si vero spectetur effectus, quem reliquit, jam est in illo jus acquisitum, & in eo talis est facta mutatio, ut non pendeat ex causa privilegii.

4. Confirmatur secundò, quia si privilegium consistat in unica tantum actione, quam Princeps per se facit, ut est habilitare personam, legitimare, nobilitare, &c. tale privilegium potius habet rationem cujusdam dispensationis: dispensatio autem postquam habuit consummatum effectum, non retractatur quoad effectum, etiamsi causa mutetur, quia factum legitime non retractatur, quanvis postea deveniat ad statum, in quo non posset inchoari, ut est regul. 37. juris in 6. & tradit lata Tiraquel. dicto tract. limit. 12. & Menoc. de præsum. li. 4. præsump. 189. n. 196. & patet in dispensatione voti: nam semel facta, non redit votum, etiamsi causa mutetur, & idem est in similibus; ergo idem est de privilegio quod in una tantum actione Principis consistit. Et consequenter idem erit in privilegio dante potestatem ad unum actum, quando jam operatum est perfectè, ac integrè suum actum, quia tunc etiam se habet ut dispensatio consummata. Quod si privilegiarius fortasse nondum fecit actum, quantum ad illum habet privilegium tractum successivum, & non comprehenditur sub prædicta regula. Imò hinc etiam intelligitur quod licèt privilegium det potestatem generalem, & habeat tractum successivum in variis actibus: si aliquos actus operatum est, non habet locum cessatio, cessante causa, quoad illos effectus, quia de illis est eadem ratio, nec esset jam cessatio, sed retractio actus perfecti, & consummati. Igitur assertio posita intelligenda est de privilegio habente tractum successivum, & prout respicit usum futurum, sic enim cessare dicitur, cessante causa. Et ita disertè explicuit Pan. quem Tiraq. imitatur, & eadem est mens aliorum, quos supra Menoc. refert.

Tiraq. Menoch.

Panorm.

5. *Objectio.*

Objici vero potest l. *ex pacto*. ff. de vul. & pup. ubi privilegium datum ad substituendum pro filio amente, non solum dicitur cessare cessante causa quoad futurum usum, sed etiam retractari quoad jam factum. Quia filio amente ad mentem restituto, dicitur evanescere substitutio jam facta, & redditur ratio, *Quia iniquum incipit esse privilegium Principis, si adhuc id valere dicamus, aufert enim testamenti factionem homini sanæ mentis*, ubi Doctores advertunt, effectum illum revocari, quia revocabilis erat, & perseverantia ejus fuisset injusta. Respondetur primò, illum effectum non fuisse plenè consummatum, quia semper erat in fieri, & pendens ad eventu futuro: nondum enim substitutus successerat, & substitutio includebat eandem conditionem, quam privilegium, scilicet, nisi filius habere posset hæredẽ. Unde dicitur secundò, & clariùs, privilegium illud, ut esset justum, à principio fuisse concessum sine præjudicio tertii, & ideo non fuisse substitutionem omnino absolutam, sed quasi sub conditione, vel præsuppositione amentiæ filii, & impotentiæ ad testandum, ac subinde cessante illa conditione, non propriè retractatur effectus privilegii jam factus, sed per se desinit, & irritatur, propter conditionem non impletam, quia non fuit absoluta substitutio, sed sub conditione amentiæ, utique usque ad mortem, seu durantis usque ad effectum decedendi sine testamento ratione illius.

Respon.

6. *Cessatio causæ contrariè necessaria est ut cesset privilegium.*

Tertiò hinc adverto, neccsiarium esse, ut causa cesset, non tantum negativè, sed etiam contrariè, ut ea cessante, cesset privilegium habens tractum successivum etiam quoad futuros actus. Declaratur ratione explicando terminos, tunc enim dico causam privilegii cessare negativè, quando ratio, quæ induxit Principem ad concedendum privilegium, jam non subsistit, nihilominus tamen usus privilegii non est injustus, nec per se contra aliquam virtutem, ut contingit sæpe, & statim declarabitur, exemplis adductis. Contrariè autem dico, cessasse causam privilegii, quando usus privilegii, propter mutationem materiæ, vel circumstantiarum factus est injustus, vel iniquus, ut v. g. si monasterio applicata esset aliqua pars decimarum alicujus Ecclesiæ, quia tempore concessionis ex reliquo poterat Ecclesia sufficienter sustentari, & provideri: postea vero mutatis rebus non possit sustentari si in tota illa parte decimarum defraudetur, tunc cessat causa privilegii, & consequenter cessat privilegium. Hinc ergo facilis est ratio assertionis sic declaratæ, quia privilegium de re illicita nullum est: ergo privilegium, cujus usus factus est illicitus, factum est nullum, quia quoad hoc eadem est ratio de conservatione, quæ de inceptione, quia neutro modo potest dari

Cessare negativè quid sit & quid contrariè.

licentia ad illicitum perpetrandum. Sicque habet hic locum principium juris, *Quod pervenit ad ſtatum, in quo incipere non poſſet, in eo remanere non poteſt*; *l. Vranius*, 71. §. *ſed cum duo*, ff. de fidejuſſ. ubi Gloſſa fere æquivalentibus verbis ait, *quod impedit faciendum, deſtruere quoque jam factum*, Et in leg. *patre*, ff. de his, qui ſui, &c. verb. *retinere*, declarat, hoc principium procedere, quando impedimentum eſt ex parte cauſæ finalis, Ego vero addo, intelligendum eſſe de impedimento contrario, & tunc deſtrui quod factum eſt, quatenus eſt principium actus futuri, & faciendi, in quo tale impedimentum invenitur. Denique confirmari hoc poteſt ex dictis ſupra de lege communi, ceſſare ceſſante cauſa per contrarietatem ad legem: nam privilegium eſt quædam lex, & tantò mutabilior, quantò ſpecialior, juxta legem, *ejus militis*, §. 1. de militar. teſt. ubi Gloſſa id notat verb. *quocumque modo*, & ibi alii Doctores, & Tiraquel. dicto tract. limitat. 11. ad finem ergo.

Gloſſa.

Tiraq.

7. *Altera pars aſſertionis declaratur.*

Altera verò pars, ſcilicet, privilegium ex vera, & ſubſiſtente cauſa legitimè obtentum non amitti propter ſolam ceſſationem cauſæ negativam. Declaratur primò exemplis: nam privilegium non ſolvendi decimas datum monaſterio propter indigentiam, non ceſſat, etiamſi monaſterium jam non indigeat, ſed aliunde habeat, unde ſufficienter ali poſſit. Item privilegium retinendi plura beneficia ſimul, quia neutrũ ſufficiebat ad ſuſtentationem, non extinguitur etiamſi unum beneficium creſcat, & fiat ſufficiens ad congruam ſuſtentationem. Item privilegium ad anticipandum tempus recitandi divinum officium ultra commune jus datum alicui propter nimiam occupationem alicujus muneris, non videtur ceſſare, etiamſi munus relinquat, niſi in ipſo privilegio dicatur, *Quamdiu tale munus exercueris*, vel aliquid æquivalens. Item in religionibus ſunt multa privilegia propter cauſas, & rationes, quæ re vera per temporũ varietatem, & morum mutationem ceſſarunt, & nihilominus non cenſentur ceſſaſſe privilegia. Ratio vero eſt, quia tunc licet ratio ceſſaverit, non eſt factum iniquum privilegium, quia uſus ejus nec injuſtus, aut pernicioſus, nec illicitus factus eſt, ut ſupponitur: ergo non eſt cur privilegium cenſeatur ſtatim everſum, ac deſtructũ. Et confirmatur etiam exemplo legis communis, quia non ceſſat obligatio ejus ex eo, quod negativè tantum ceſſet ratio ejus in particulari.

8. *Retorquetur argum.*

Sed contra hanc partem retorqueri poteſt utraque ratio. Nam in primis ut privilegium ceſſet, ſatis eſt, quod conſervatio privilegii fiat illicita propter mutationem, vel ceſſationem cauſæ, licet uſus privilegii, id eſt, actus ipſe, qui ex privilegio fieri ſolebat, per ſe non ſit illicitus, ſed ut privilegii conſervatio ſit illicita ſatis eſt, quod ceſſet ratio ejus negativè, neque oportet, ut in ipſo uſu orta ſit aliqua malitia, vel iniquitas diſtincta ab illa, quæ reſultat ex ceſſatione privilegii: ergo. Major patet, quia non eſt præſumendum Principem facere aliquid illicitum: ergo neque quod conſervet privilegium eo tempore, quo facta eſt illicita ejus conſervatio, ſed potius præſumendum eſt à principio illud conceſſiſſe cum ea intentione, ut eſſet, quam primum duratio ejus facta fuerit, illicita. Minor autem probatur ex principio juris ſupra poſito, *quod in aliquo eventu inchoari non poſſit licitè non poteſt in eodem ſubſiſtere, ſeu conſervari.* Nam hoc eandem rationem veritatis habet in ipſo privilegio, quam in uſu ejus. Et fortiùs urget illud principium, prout habetur in lege prima, ff. de condict. ſine cauſa, & in lege, *nihil intereſt*, ff. de nautico fœnor. ſcilicet, *paria eſſe à principio non habuiſſe cauſam, vel illam eſſe deſiiſſe*, quod ita recipitur à Juriſtis, ut videre licet in Tiraquel dicto tractat. in principio num. 14. ſed ſi à principio non fuiſſet illa cauſa, privilegii conceſſio fuiſſet illicita: nam ſupponimus eſſe cauſam finalem, & principalem, ſine qua concedere privilegium juri derogans, iniquum eſſet, ut ſupra oſtenſum eſt: ergo ſimiliter conſervare privilegium, ceſſante illa cauſa, eſt iniquum. Et ita in exemplis adductis dicendum erit, vel illas cauſas non fuiſſe principales fines, ſed motivas, vel non fuiſſe adæquatas, vel ſi tales fuerunt, ceſſaſſe privilegia, quia perſeverantia illorum facta eſt iniqua.

Tiraquel.

Declaratur, & confirmatur exemplo diſpenſationis: nam ſi conceſſa ſit ad uſum habentem tractum ſucceſſivum propter cauſam neceſſitatis tanquam principalem, & adæquatam, ceſſante neceſſitate, ceſſat quoad actus reſiduos, etiamſi in illis non ſit nova malitia. Patet in diſpenſatione non jejunandi pro tota Quadrageſima propter debilitatem virium, vel nimium laborem: nam ſi in medio Quadrageſimæ ceſſet neceſſitas, ceſſabit diſpenſatio quoad actus reſiduos, quia aliàs eſſet irrationabilis diſpenſatio, idemque dicendum erit in exemplo ſupra adducto de licentia non recitandi, vel anticipandi horas, ſi neceſſitas re vera fuit cauſa adæquata, aliàs non eſt ad rem, ergo idem erit dicendum de privilegio, quia & diſpenſationem continet, & quoad hoc habet eandem rationem. Unde obiter etiam aperitur æquivocatio, quæ committi poteſt in ſuperius dictis. Quando enim dicitur debere ceſſare cauſam privilegii, ita ut uſus ejus redditus ſit illicitus, dupliciter id intelligi poteſt. Primò ut debeat reddi illicitus per ſe & ab intrinſeco, ita ut ſit contra juſtitiam, vel contra naturalem legem, & hoc quidem licet ſufficiat, ubi contigerit, falſum autem eſt, eſſe neceſſarium, ut conſtat in exemplis adductis de diſpenſatione. Secundò intelligi poteſt, neceſſarium eſſe, ut uſus privilegii fiat illicitus ſaltem contra jus poſitivum, & hoc quidem eſt verum, eſt tamen conſequens ad ceſſationem diſpenſationis, ſeu privilegii, non tamen eſt cauſa ceſſationis privilegii, & ideo propter illam rationem non rectè dicitur, tunc ceſſare cauſam privilegii contrariè, quia ceſſatio cauſæ, quæ ſupponitur ad ceſſationem privilegii, tantum eſt negativa. Aſſumptum declaratur in exemplo diſpenſationis. Nam eo ipſo, quod ceſſat neceſſitas comedendi carnes, fit illicitus ille actus, non quia habeat intrinſecam malitiam, ſed quia eſt prohibitus, cum antea non eſſet, quia jam ceſſavit diſpenſatio; ergo malitia actus non eſt cauſa ceſſationis diſpenſationis, ſed ad illam conſequitur. Diſpenſatio autem ipſa ſolum ex carentia negativa (ut ſic dicam) & pura ceſſatione cauſæ ceſſavit. Sic ergo erit in privilegio, quod vim habet cujuſdam diſpenſationis. Quod ſi quis dicat, etiam tunc ceſſare contrariè cauſam, quia facit illicitam conſervationem privilegii, in primis de nomine diſputabit, & deinde non poterit diſtinguere negativam ceſſationem à contraria, nec declarare quando cauſa privilegii ceſſet tantum negativè.

9. *Confirmatur exemplo.*

Ujus privilegii illicitus dupliciter.

Tandem retorqueo argumentum à lege deſumptum. Nam lex communis in particulari non definit obligare, ceſſante tantum negativè cauſa ejus in illo particulari, quia non ceſſat tunc cauſa ejus adæquata etiam in illo particulari, at vero ſi finis legis ceſſat in univerſali, & generaliter, etiamſi tantum negativè ceſſet, lex ceſſare cenſetur, quia fit inutilis, & conſequenter irrationabilis, etiamſi uſus ejus aliam particularem malitiam habere non incipiat: ergo cum proportione loquendo idem dicendum eſt de privilegio, ceſſante fine ejus negativè. Probatur conſequentia, quia privilegium eſt lex particularis, unde ita comparatur ad finem ſuum particularem, ſicut lex univerſalis ad finem univerſalem, quia tum adæquatus eſt finis particularis legi particulari, ſicut univerſalis univerſali legi; ergo.

10. *Retorquetur argumentum à lege deſumptum.*

Fateor, rem eſſe intricatã, & perplexã, ut ſolet eſſe hæ res morales, quando generales regulæ tradendæ ſunt, quæ vix poſſunt eſſe regulares, nedũ infallibiles. Dico nihilominus, abſolutè verã eſſe regulã indicatã, ut privilegiũ ceſſet, non ſa-

11. *Defenditur prædicta regula.*

tis

causam ejus finalem negativè cessare, etiam adæquatè. Loquor autem nunc de causa finali more aliquorum Juristarum, id est, de illa, quæ ita movit Principem, ut fuerit unica, vel ita principalis, ut si illa non adfuisset, Princeps non concederet privilegium, ut exponunt Pan. Deci. Cov. Tiraq. & alii, ut in l. de simo. c. 44. latius tractavi.

Pan. Decius. Covar. Tiraq.

12. *Cessatio negativa non est sufficiens ut cesset privilegium.*

Dico ergo, cessationem hujus causæ merè negativam non esse sufficientem causam, ut cesset privilegium. Et idem dico de dispensatione. Et confirmatur ac declaratur exemplo de dispensatione voti. Nam si concedatur fœminæ dispensatio in voto castitatis propter morale periculum incontinentiæ, ita ut hæc sit causa expressa in indulto, & unica, & illa postea nubat, non obligabitur ad non petendum debitum, etiamsi pro certo supponamus, quoad hoc cessasse periculum incontinentiæ, quia sufficienter subventum est periculo incontinentiæ fœminæ si sit in statu, in quo possit licitè reddere, quia honestiæ fœminæ vix solent petere. Dices, tunc non cessare omnino causam sed tantum quoad aliquid. Sed hoc non satisfacit, tum quia eadem est proportio partis ad partem, quæ totius ad totum. Tum etiam quia alias si tanta est dependentia à causa, ut licitè dispensatio concederetur debuit à principio ita intelligi, ut esset ad contrahendum matrimonium, & ad reddendū, non vero ad petendum, quia respectu integræ dispensationis non erat adæquata causa. At hoc est inusitatum, & nimis scrupulosum; ergo etiam interpretatio privilegii sub intellecta conditione, ut non duret, cessante causa tantum negativè, est nimis dura, & scrupulis plena, & ideo nec necessaria reputanda est ad licitam concessionem, nec consueta, aut præsumenda.

Evasio. Refellitur.

13. *Confirmatur prædicta doctrina exemplo dicto.*

Quod amplius corroboro, urgendo idem exemplum: nam si in eo casu fœmina illa viduetur in ea ætate, vel dispositione, in qua jam non timet periculum continentiæ, nihilominus iterū nubere potest licitè; ergo non cessat dispensatio, cessante causa negativè: ergo nec privilegium. Antecedens probatur, quia suppono, in dispensatione non dici, ut semel, vel pro una vice nubere possit, sed absolutè, quod dispensatur in voto castitatis: ergo ex illius vi poterit iterum nubere, tum quia illæ diversæ formæ dispensandi, quæ solent esse in usu, ostendunt, plus concedi per secundam, quam per primam, tum quia verba indefinita æquivalent universali in his dispositionibus, ut supra ostendi, & ita illa dispensatio est absoluta, & perpetua: tum denique quia aliàs non esset propria dispensatio voti, sed quasi suspensio. Ut si humanus creditor remittat debitori debitum simpliciter, & absolutè propter paupertatem ejus, licet hic veniat ad pinguiorem fortunam, non tenetur solvere, nec remissio retractatur propter cessationem causæ: si autem non absolutè remitteret, sed quandiu esset pauper, tunc acquisitis divitiis tenetur solvere: prior autem non fuisset remissio, sed suspensio debiti. Voti autem dispensatio est quædam remissio debiti ad Deum, & propter causam præsentem potest fieri absolutè, & ita fit per propriam, & absolutam dispensationem, ideoque etiamsi cesset causa, non redit debitum, nec retractatur dispensatio. Sic ergo dicendum censeo de privilegio: est enim vel remissio, vel donatio, vel aliquid æquivalens, quæ semel facta de se permanens est, licet causa, quæ ad illam faciendam principaliter induxit, cesset, & ita cessatio negativa causæ non est sufficiens, ut privilegium cesset, quanvis hæc regula aliquam limitationem, vel exceptionem recipiat, ut respondendo ad propositam difficultatem melius explicabo.

14. *Ad principalem difficultatem resp.*

Ad principalem ergo difficultatem respondeo, in ea supponi unum, quod nec necessarium, nec verum est, scilicet, conservationem privilegii fieri malam cessante causa concessionis. Aut enim per conservationem intelligitur positiva actio conservans privilegium; & sic falsum est, privilegium semel concessum indigere conservatione concedentis, quia in rigore satis est, ut non retractetur ab habente potestatem, quia, sive Princeps malè faciat, sive bene, non retractando, & sive id omittat ex ignorantia, sive ex voluntate, privilegium permanebit sine alia positiva conservatione concedentis, si aliunde pravum non fiat, vel corrumpatur, aut finiatur. Et ita in rigore falsa est major, quia est affirmativa de subjecto non supponente, seu impossibili, quia conservatio non potest fieri illicita, cū non sit actio humana, imò licet speculativè res consideretur, talis consideratio privilegii non est permanentia prioris actionis, ut fuit actio, sed est tantū permanentia ipsius effectus, qui fuit jus aliquod, vel potestas acquisita, qui effectus semel factus jam non pendet positivè in conservari à concedente, sed tantum negativè, ut non retractetur, juxta infra dicenda. Sic ergo talis conservatio non potest fieri mala. Quod si ipsa perseverantia privilegii vocetur conservatio, etiam illa non potest fieri mala per ordinem ad concedentem, quia non est actio ejus, nec habet novam dimanationem ab illo, & prima, quam habuit, fuit bona, & jam pertransiit: fuit enim à concessione præterita, quæ bona fuit, ut supponitur. Solum ergo potest illa perseverantia fieri mala, si privilegium fiat malum dando licentiam ad actum, vel usum iniquum, quod non fit per solam cessationem negativam causæ, sed necessarium est, ut cesset contrariè, sicut explicatum est. Unde probationes, quæ in illa ratione adduntur, omnes procedunt ex suppositione falsa, scilicet, quod privilegium duret per actionem positivam, quæ verè sit actio libera concedentis. Et ita non rectè applicantur principia juris ibi citata, quia intelligenda sunt de causa, à qua pendet effectus in fieri, & conservari, quāvis etiam possint alio modo intelligi, ut paulo post dicam.

Ad rationes contrariæ.

15. *Objectio.*

Dicet vero aliquis, ipsammet priorem actionem concessivam privilegii vocari conservationem ejus: nam in virtute illius permanet, & tantum durat, quantum fuit per illam intentum, & non amplius, ut in præcedenti puncto dicebamus. Et ita sensus propositionum in ea difficultate sumptarum est, intentionem concedentis esse, ut solum duret privilegium, quamdiu causa ejus duraverit: nam alioqui fieret illicita conservatio, non quæ in re sit distincta à concessione vel quæ in re duret, illa transacta, sed quæ virtute in illa includitur, & moraliter permanere censetur, quamdiu non retractatur. Tamen licet sit una actio, dicitur magis fieri illicita ut conservatio, quàm ut concessio, quia concedere tale privilegium pro tempore durantis causæ licitum fuit: concedere autem illud, ut duret, etiam cessante causa, esset illicitum. Et ita dicitur conservatio fieri illicita ex illa hypothesi, non quia malitiam illam de novo acquirat, quando definit esse causa, & privilegium conservatur, sed quia à principio habuisset hanc malitiam, si concessio cum tali intentione fieret. Et quia hoc præsumendum non est, inde necessariò fit, ut concessio talis à principio fuerit, ut ad conservationem privilegii cessante causa non sufficiat.

16. *Ostenditur ineficacia rationis factæ.*

Hic autem discursus esset efficax, si probaretur, concessionem privilegii futuram fuisse illicitam, nisi daretur cum illa intentione formali, vel virtuali, ut non duret, nisi quamdiu causa duraverit: nam inde rectè sequitur, desinere esse, deficiente causa, & hanc illationem rectè etiam probant principia juris adducta, quæ hunc etiam sensum optimè habere possunt, & est optimum exemplum in capit. *Abbate*, de verborum signification. in fine, ibi, *Tamdiu monasterium ipsum hac honoris debeat prærogativa gaudere, donec ibidem viguerit observantia regularis.* Ubi clarè ponitur causa illa, seu circumstantia ut necessaria ad conservationem privilegii, & redditur optima causa, in qua explicatur, illum terminum designari, ut possit esse licitus

usus

usus privilegii, scilicet, *ut idoneæ personæ inveniantur in illo* (monasterio) *qui possint in Abbatem assumi.* Atque illa desitio privilegii fere reducitur ad modum amissionis privilegii positum in c. præced. nam tunc duratio causæ est veluti conditio requisita, ut duret privilegium.

17. *Solvitur argumentum.* Verumtamen illud assumptum non satis probatur, nec probari potest universaliter, ut probant exempla adducta, præcipuè de privilegio non solvendi decimas, & de dispensatione absoluta voti castitatis. *Ratio resp.* Ratione etiam declaratur, quia multa illicitè fiunt, quæ tamen facta licitè conservantur; ergo è contrario multa licitè conservantur in esse, quæ tunc non possent licitè de novo fieri; ergo licèt privilegium ex defectu causæ perveniat ad statum in quo non posset licitè incipere, potuit licitè, & honestè permanere: ergo à principio potuit honestè concedi, subintentione absoluta donandi, & ut permaneat, licet præsens causa necessaria ad concessionem cesset, quamdiu usus ejus non fuerit alioqui illicitus. Probatur hæc consequentia, tum quia plus requiritur ad honestandam rei productionem, quàm ad honestandam permanentiam rei jam productæ. Tum quia qui donat indigenti, non tenetur semper limitare donationem, pro tempore indigentiæ, etiamsi fortasse non posset licite donare, nisi propter indigentiam: ergo idem est cum proportione in privilegio, quod veluti quandam donationem continet. Tum præterea, quia decet, beneficium Principis esse mansurum, etiamsi causa, quæ ad benefaciendum movit, non maneat, dummodo beneficium ipsum possit prodesse accipienti sine injustitia, vel iniquitate, quia alioqui non esset largitio, sed quasi mutatio, & inde dubia, & scrupuli in subditis orirentur circa intentionem Principis, & circa cansam, quæ illum substantialiter movit, quia sæpè latet, & non facile intelligitur. Tum denique quia licet causa movens Principem sit temporalis & transiens, potest esse sufficiens ad perpetuam largitionem, ut constat, quia sicut apud Deum momentanea tribulatio æternum gloriæ pondus operatur, ita apud Principes momentanea victoria parentis comparat filiis perpetuam nobilitatem. Et simili modo apud Pontificem præsens utilitas, vel austeritas religionis potest esse sufficiens causa, ut ei privilegia perpetua concedantur, quæ durent, etiamsi cesset illa utilitas, vel austeritas, & religio perveniat ad illum statum, in quo imprudenter talia privilegia illi concederentur. Ergo ut concessio privilegii sub ratione quacunque spectata licita sit, non est necesse, ut includat illam limitatam intentionem, ut solum duret quandiu causa duraverit. Eo vel maxime quod si cessante causa privilegium fuerit revocabile, successor concedentis judicare poterit, an talis revocatio expediat, necne, & hoc est sufficiens, & suave remedium, ut statim declarabo; ergo ut intentio concedentis sit licita, hoc sufficit, & ita nullum indicium sufficiens supereſt præsumendi intentionem magis rigorosam, & limitatam, & ideo presumenda non est, cũ præsumptio sit præter absoluta verba concessionis, ut suppono, & præter generales regulas de Principum beneficiis conservandis, & ampliandis, quia illa limitatio intentionis est valde odiosa, & scrupulosa; non est ergo admittenda, nisi ubi evidenter fuerit necessaria.

18. *Ad confirmationem resp.* Ad confirmationem igitur illius difficultatis consequenter respondeo, etiam in dispensationibus non esse generaliter veram illam regulam, ut mihi probat argumentum ex voto assumptum. Propter exemplum vero ibi adductum de dispensatione privilegii in jejunio ob necessitatem, addo, in dispensationibus habentibus tractum successivum habere nostram doctrinam exceptionem aliquam: nam in illo casu fateor, dispensationem non extendi ultra tempus, pro quo durat necessitas. *Limitatio prædictæ doctrinæ.* Ratio vero clara est, quia sola necessitas in illo casu talis est, ut non possit justificare dispensationem, nisi adæquate (ut sic dicam) & commensuratè ad durationem suam. Nam debilitas hodierna nihil confert ad excusationem craſtinam, si pro de futura nullo modo duratura est, quod ex qualitate materiæ, & conditione causæ, & dispensationis est adeò notum, ut ferè aperte statim appareat talis intentio dispensantis. Hoc autem non ita est in omnibus causis præsantaneis dispensationum, & multò minus privilegiorum, & ideo non potest inde sumi generalis regula, sed potius contraria regula statuenda est, propter cessationem negativam causæ non statim definere privilegium, nisi contrarium moraliter appareat ex conditione causæ, & imperfectione ejus comparatæ ad privilegium, vel dispensationem in illo inclusam. Quod si aliquando ex parte causæ res fuerit dubia, aliæ circumstantiæ considerandæ sunt, & si materia non fuerit nimis odiosa, in favorem potius est inclinandum, ut in exemplo illo de privilegio anticipandi horarum recitationem propter muneris occupationem, dubium esse potest, an actualis necessitas occupationis, vel munus ipsum trahens regulariter talem occupationem, dederit causam privilegio, & in tali dubio hoc posteriori modo interpretandum est, ita ut non oporteat singulis diebus attendere ad actualem necessitatem, ut licitus sit privilegii usus, & sic de aliis. *Ratio limitationis.*

19. *Ad aliam partem respondetur.* Ad id autem, quod additur de æquivocatione commissa in declaratione de duplici cessatione causæ negativè, vel contrariè, negamus assumptum; ita enim illa distinctione utimur, sicut illa communiter utuntur auctores, ut supra ostensum est tractando similem quæstionem de cessatione legis, cessante causa. Sensus ergo est, talem requiri mutationem in causa, quæ reddat iniquum privilegium ex parte actus, ad quem datum est, & consequenter esse necessarium, ut actus fiat malus, non tantum consequenter ex cessatione privilegii, sed aliunde, ita ut propter illius malitiam, seu novam moralem conditionem privilegium factum sit pravum, vel nocivum. Et in hoc sensu procedunt omnia, quæ diximus cum rationibus factis. Nec contra illum procedit exemplum de dispensatione in jejunio, quia non in omnibus dispensationibus id locum habet, sed solum ubi materia, vel causa id postulat, ut dixi, & patet à contrario in exemplo de dispensatione in voto. Imò in illo & in similibus de dispensatione in irregularitate, illegitimatione, &c. non solum hoc invenitur, ut non cesset, cessante causa, verum etiam nec retractari possit à dispensante, quia dispensatio abstulit impedimentum, vel obligationem, quæ à solo dispensante iterũ fieri non potest, propter solam negationem causæ, talis enim est obligatio voti, vel tale impedimentum est irregularitas, &c. Unde etiam responderi potest non in omnibus æquiparandum esse privilegium cum actuali dispensatione, quæ non est propriè privilegium, ut supra dixi, quia privilegium est per modum cujusdam juris, & potentiæ; dispensatio autem per modum actionis, quæ non censetur fieri tota simul, quando effectus est successivus, & causa dispensationis est etiam successiva, quæ non proportionatur actioni, nisi quatenus cum illa extenditur, & durat, extra hunc vero casum & similes durare potest effectus dispensationis plusquam ejus causa, & idem contingit regulariter in privilegio, ut dixi. *Privilegium non in omnibus æquiparandum actuali dispensationi.*

20. *Ad instantiam respond.* Denique ad instantiam sumptam ex æquiparatione legis cum privilegio, dico, posse sustineri æquiparationem, si privilegium consideretur sub ratione legis obligantis; secus vero esse, si spectetur in ratione privilegii concedentis favorẽ: nam sub ea ratione non est propria lex, & ideo non oportet, proportionem in omnibus servare ad legem, & præsertim in eo quod in argumento intenditur. Declaratur, quia lex inducit obligationem, non autem privilegium per se, & ut favorem præbet tali personæ. Unde fit, ut lex communis, cessante negativè, & in universali fine ejus, cesset, quia facta est inutilis communitati, &

ti, & conſequenter deſinit eſſe lex, quia amittit proprietatem, quæ eſt de eſſentia legis. Unde rectè etiam dici poteſt eo ipſo fieri pravam in ratione legis, quia imponere onus inutile communitati iniquum eſſet: ac denique ſub ea ratione non malè dici poſſet talis ceſſatio cauſæ non tantum negativa, ſed etiam contraria legi, quia tollit juſtitiam ejus, ſicut in actu indifferente ex objecto, & bono ex fine honeſto, ceſſatio, vel carentia talis finis dici poteſt contraria tali actui ſub ratione meriti, aut virtutis. At privilegium de ſe non eſt onus, ſed favor privilegiarii, & licèt ratio concedentis ceſſet, ſeu tranſeat, non ſtatim fit inutile privilegium ei cui conceſſum eſt, nec etiam oneroſum, & ideo ex hac parte non procedit in illo dicta ratio, ut ceſſare debeat. Et conſequenter etiam ut habet rationem legis reſpectu aliorum, ceſſat utilitas ejus, nec propriè tunc ceſſat finis ejus ſub ratione legis, quia neceſſe eſt, ut durante favore privilegiari, & utilitate ejus, duret in aliis obligatio non violandi jus ejus. Quod ſi contingat non ſolum ceſſare finem privilegii, ſed etiam ipſum fieri omnino inutilem, tunc probabile eſt amitti privilegium tam in ratione legis, quàm in ratione privilegii, & quoad hoc ſervari aliquam proportionem inter legem communem, & privilegium, etiam ut privilegium eſt, ſemper tamen eſt diverſitas in modo, & ratione: nam lex facta inutilis ſit nulla & facto, & jure, quia ſit injuſta: privilegium autem inutile ſit nullum, non quia ſit injuſtum, ſed quia, vel ſit moraliter impoſſibilis uſus ejus, vel non appetibilis. Et ita eſt nullum facto ipſo, potius quàm jure. Item hæc nullitas non provenit in tali privilegio, ex ſolo defectu cauſæ finalis, ſed ex defectu materiæ, quæ ex aliis cauſis, vel circunſtantiis facta eſt inutilis: nam ſola ceſſatio finis concedentis ad tantam mutationem non ſufficeret regulariter loquendo, ut dixi.

Lex quomodo ſit prava.

12. *Privilegium ceſſat, ceſſante cauſa finali dupliciter.*

Ex quibus omnibus adverti poteſt quartò, dupliciter poſſe intelligi ceſſare privilegium, ceſſante cauſa finali, ſcilicet, ipſo facto, vel media actione hominis, quod multum intereſt. Nam priori modo privilegium fit ſtatim nullum, poſteriori autem modo fit tantum retractabile, quod longè diverſum eſt, ut conſtat ex ſupra dictis de irritatione legum, quæ hic cum proportione locum habent. Igitur omnia, quæ in hoc puncto diximus, intelligenda ſunt de amiſſione ipſo facto: nam hæc eſt propria ceſſatio privilegii, ſeu deſitio ab intrinſeco, de qua nunc tractamus. Unde in eodem ſenſu dictum eſt, ceſſante cauſa negativè tantum, non ſtatim ceſſare, id eſt, annullari, & irritum fieri ipſo facto privilegium, & hoc etiam ſuadent rationes factæ. Cum hoc tamen ſtat, ut privilegium fiat irritabile per ceſſationem tantum negativam cauſæ, quia ex illa ſumi poteſt juſta ratio, propter quam privilegium revocetur. Et de hac irritatione loquuntur multa jura allegata; & declarat Dec. in l. *in ambiguis*, 85. §. *non eſt novum*, ff. de reg. juris, n. 4. Favent etiam huic doctrinæ omnes, qui dicunt, poſt acquiſitum jus perfectè, & conſummatè, non ceſſare gratiam, vel favorem Principis etiamſi cauſa ceſſet, ut tradunt Pan. in c. *poſt tranſlationem*, de renunc. n. 17. Tiraq. & Menoch. ſupra cum aliis, quos referunt, & Gutier. l. 1. Canonicar. quæſt. cap. 15. num. 22. qui loquuntur de diſpenſatione, eſt autem idem de privilegio, per quod jam eſt jus acquiſitum, niſi enim revocetur, non amittitur, propter ceſſationem ſolam cauſæ, niſi talis ſit, quæ uſum ejus reddat illicitum.

Dicta in hoc puncto de ceſſatione ipſo facto ſunt intelligenda.

Decius.

Panorm. Tiraq. Menoch. Gutier.

22. *Ceſſatio cauſæ etiam contraria debet eſſe perpetua.*

Quintò adverto, ut privilegium extinguatur dicto modo, neceſſarium eſſe, ut ceſſatio cauſæ, etiam contraria ſit perpetua: nam ſi ſolum ſit ad tempus non extinguetur privilegium, ſed ſolum ſuſpendetur ejus effectus. Ratio eſt, quia tunc uſus privilegii non fit ſimpliciter, & perpetuò pravus, ſed ad tempus; ergo nec privilegium in ſe fit ſimpliciter iniquum, cum pro alio tempore poſſit habere honeſtum uſum, ergo nec ſimpliciter irritatur, ſed ad ſummum pro tunc ſuſpenditur. Confirmatur, quia privilegium, v. g. immunitatis ab oneribus, vel muneribus, ſeu contributionib. tempore neceſſitatis non valet, nec juſtus erit illius uſus, cum neceſſitas careat lege, nedum privilegium, & tamen non propterea extinguitur, licèt pro eo tempore uſus ejus ſuſpendatur, ut ſupra libro quinto latè diximus: ergo ſimiliter & cætera. Idem indultum Pontificium ad diſpenſandum, deficiente cauſa ante illius executionem, ſuſpenditur, ne liceat uſus ejus, non tamen ita extinguitur, quin redeunte cauſa tempore habili, valeat, & licitus ſit ejus uſus, ut rectè tradit, Sancius libro 8. diſputation. 30. numer. 16. ergo ſimiliter, & cætera. Denique lex, cujus obligatio ceſſat, ceſſante cauſa, non ſtatim extinguitur, ſed ſuſpenditur: nam redeunte cauſa iterum obligat, ut latè Mencha. lib. 1. controverſiar. illuſtr. c. 46. num. 3. & lib. 1. de ſucceſ. in præfat. à num. 67. ergo &c.

Sanci.

Mencha.

23. *Mutationes aliquæ ex parte materiæ ex dictis declarantur.*

Sextò, & ultimò in hoc puncto adverto quod ſupra dixi, in hoc, & præcedenti modo amittendi privilegium includi deſitiones, vel mutationes, quæ in privilegio reſultare poſſunt ex mutatione materiæ, circa quam verſantur: nulla enim materiæ mutatio extinguit privilegium ipſo facto, niſi, quæ uſum ejus reddit vel iniquum, vel inutilem, vel de quo aliunde conſtare poſſit, non cecidiſſe ſub intentionem legislatoris. Quoties autem per mutationem materiæ uſus fit iniquus, vel inutilis, ceſſat finis privilegii maximè intrinſecus, qui eſſe debet uſus aliquis utilis, & honeſtus. Si autem extra hos caſus contigerit, uſum privilegii eſſe contra, vel extra intentionem concedentis (quod rarò accidet, ut dixi) tunc neceſſe eſt, ut id proveniat ex aliqua limitatione addita in forma privilegii, vel de qua ſufficienter conſtet ex tenore ejus, & tunc ceſſatio illa pertinebit ad defectum formæ, ut ex dictis de primo puncto conſtat, & ita ſolum ſupereſt dicendum de defectu ex parte efficientis.

CAPUT XXXI.

Utrùm privilegium expiret per mortem ſolam concedentis.

1. *Modus amiſſionis privilegii, ex morte concedentis.*

HIc eſt tertius modus amiſſionis privilegii, qui cogitari poteſt, de quo dubitatur, an verus ſit. In quo generalem regulam conſtituo, privilegium non amitti propter mortem concedentis, niſi conceſſio illius in ſua forma illam limitationem contineat. Atque ita pro generali regula, & ſine exceptione haberi poteſt, privilegium ſemel ritè comparatum, non ceſſare, vel amitti per mortem concedentis per ſe, & ut ſpectat ad defectum, & carentiam cauſæ efficientis. Hæc aſſertio communis eſt, & ſequitur ex regula juris, quod gratia ſemel obtenta, non ceſſat per mortem concedentis, juxta c. *ſi ſuper gratia*, de offi. delegat. in 6. & c. *is cui nulla*, de præb. in 6. ex quibus juribus illam regulam colligunt Gloſſ. ibi. Arch. & Anch. item Deci. in c. *relatum*, de offic. delegat. nu. 3. Rebuff. in pract. 2. p. tit. de *Grati*, §. *rationi congruit*, per totum. Molin. lib. 2. de primogen. cap. 7. num. 63. Anton. Gabr. lib. 6. titul. de præbend. concluſ. 1. Summiſtæ verb. *gratia*, Navarr. §. *in Leviti*, notab. 31. num. 25. & in ſumma cap. 27. num. 153. & conſ. 2. de officio delegat. & conſ. 1. de privileg. num. 1. Gutier. libro 1. de Canon. quæſtion. cap. 15. num. 24. & lib. 2. cap. 17. à principio. At privilegium eſt quædam gratia; ergo eadem regula in privilegio verum habet, quod non ceſſat per mortem concedentis. Ratio verò regulæ, etiam prout de gratia generaliter datur, eſſe poteſt, vel quia jus ipſum ita declaravit hujuſmodi conceſſiones in favorem factas, ſub quibus privilegia continentur: vel certè quia

Privilegium ritè comparatum non ceſſat per mortem concedentis.

c. ſi ſuper gratia.

c. is cui nulla

Gloſſa.

Archi.

Anchar.

Dec.

Rebuff.

Molin.

Ant. Gabr.

Navar.

Gutier.

quia talis declaratio juris ſupponit hanc eſſe intrinſecam rationem gratiæ, vel certè eſſe maximè conſentaneam illi: nam gratiæ conceſſio eſt quædã moralis largitio, vel donatio; donatio autem ſemel facta non finitur morte concedentis.

2. *Multiplex explicatio prædictæ regulæ.* 1. *Dubium.*

Hæc ergo regula multis modis explicanda eſt, & quando amplictur, vel limitetur. Primò ergo videri poteſt, regulam poſitam, ejus ratione attenta, ſolum procedere in privilegio omnino favorabili: nam illud eſt propria gratia, non verò in privilegio odioſo: nam illud licèt ſit favor reſpectu ejus cui conceditur, odium continet reſpectu aliarum, & ita non eſt pura gratia, ſed mixta, ideoque non debet ſequi regulam gratiarum. Atque ita videntur ſenſiſſe Gloſſa in cap. pen. de Cleric. non reſiden. verb. *licentia*, & Antonin. ibi, n. 7. Sylveſt. verb. *indulgentia*, quæſt. 5. n. 26. Angel. n. 7. qui ſpecialiter loquuntur de licentia non reſidendi, quia eſt odioſa propter Eccleſiæ præjudicium. Quæ ratio ſi ſolida eſſet, idem conſequenter dicendum eſſet in omni privilegio odioſo. Nihilominus tamen verius eſt, regulam poſitam generaliter habere verum in omni privilegio, etiamſi deroget juri communi, vel alicujus tertii. Ratio eſt, quia jura citata abſolutè loquuntur de gratia, & non diſtinguunt inter eam, quæ alteri præjudicat, vel non præjudicat; ergo neq; nos diſtinguere debemus ſine textu, vel ratione cogente. At privilegium etiam rigoroſè ſumptum pro illo, quod derogat juri, eſt vera gratia abſolutè, & ſimpliciter loquendo, imò tanto eſt major gratia reſpectu ejus cui fit, quanto non obſtante lege, vel jure alterius, ei conceditur. Unde nulla ratio permittit, ut propter eam cauſam ſit gratia minus ſtabilis, ſeu perpetua. Præterea ratio facta, quod conceſſio privilegii eſt quædam liberalis donatio, de quocunque privilegio procedit: nam licèt deroget juri alterius, de hoc ipſo ſit perfecta donatio. Et jus ſtabile contra jus alterius conceditur, ut patet clarè in privilegio non ſolvendi decimas: nam de ſe præjudicium affert, & tamen durat poſt mortem concedentis, non ſolum quando in eo explicatur, ut ſit perpetuum, ſed etiam quoties non explicatur, ut ſit temporale, ſed indefinitè conceditur, juxta principia ſupra poſita. Et idem eſt de privilegio recipiendi aliquam partem decimarum, vel non ſubeundi onera communia, & ſimilibus.

Regula prædicta generaliter vera eſt.

3. *Probatur dicta ampliatio inductione.*

Unde oſtendi poteſt ampliatio hæc inductione, & exemplis, quæ vel clara ſunt, vel probabilia. Et in primis faciunt proximè poſita. Deinde diſpenſatio cenſetur odioſa, tamen quia reſpectu diſpenſati eſt gratia, ſemel conceſſa permanet, nec ceſſat per mortem concedentis. Quod ſi dicas, ideo id contingere in diſpenſatione, quia jam habuit effectum, id non eſt verum, nam ſi ſuperior diſpenſavit in jejunio totius Quadrageſimæ, licèt diſpenſans ſtatim moriatur, poteſt diſpenſatus ſua diſpenſatione uti ad effectus nondum ſecutos, ſi alias cauſa ſubſiſtat, & idem eſt in diſpenſatione matrimonii, ſi per Papam ſuit commiſſa Epiſcopo, vel officiali ejus, & iſte jam diſpenſavit: nam licèt Papa moriatur ante effectum talis diſpenſationis, id eſt, ante matrimonium contractum, valida manet, & poteſt conſequi effectum. Quin potius licèt commiſſarius nondum diſpenſaſſet, ſi facultas illi eſſet commiſſa cum obligatione, & præcepto diſpenſandi, ſi preces veritate nitantur, non ceſſavit diſpenſatio, ut in ſimili dixi tom. 5. diſp. 41. ſect. 2. in fine, & latiùs explicat, & multis allegatis confirmat Sanci l. 8. de matrim. diſp. 28. n. 9. licèt Navarr. in locis citatis contradicat, cujus ſententia poſſet procedere, quando Princeps moreretur, nondum literis expeditis, ut vult Molin. ſupra, quod nunc non examino: & videri poteſt Gutier. dicto cap. 17. Deinde licentia audiendi confeſſiones, & facultas eligendi confeſſorem, non expirant morte concedentis, licèt illæ contineant privilegia præter jus commune, & quæ poſſunt derogare juri ordinarii, vel ſucceſſoris, ut etiam dixi tom. 4. diſputat. 26. ſect. 3. & diſputat. 27. ſect. 4. & plures ad idem allegat Sanci. ſupra n. 72. & 75. Et idem docent de licentia non reſidendi, Abb. dicto cap. penultim. de Cleri. non reſid. nu. 9. & Navar. qu. 3. de redit. monit. o. & in cap. *placuit*, de pœnit. d. 6. n. 166. & Salzed. in præct. Bernard. Diaz. cap. 26. & Sanc. n. 78. Neque reddunt aliam rationem, niſi quia illa licentia eſt gratia, cum tamen negare non poſſint, quin aliqua ex parte odioſa ſit, & contra ordinarium jus; hoc ergo nihil intereſſe cenſetur ad limitandam concluſionem poſitam.

4. *Aliud dubium circa regulam traditam.*

Secundò interrogari poteſt, an regula intelligenda ſit abſolutè de privilegio, etiamſi res ſit integra, id eſt etiamſi privilegiarius nondum inceperit illo uti, vel limitanda ſit ad privilegium jam firmatum, per aliquem illius uſum, poſt quem dicitur res non eſſe integra. Felin. enim in c. *licèt undique*, de offic. deleg. num. 1. verb. *primo caſu*, ita limitare videtur dictam regulam, privilegium non expirare morte concedentis, *ſi captum ſit illo uti*, & ex parte ſequi videtur Sylv. verb. *gratia* quæ. 2. ubi ait, quod poteſtas ad diſpenſandum alicui conceſſa per viam gratiæ per unum actum diſpenſandi perpetuatur, ut non expiret per mortẽ concedentis, ſentiens, re integra non eſſe firmatam gratiam, & citat Joan. Andr. & Anton. in c. *ex tua*, de fil. presb. Moti autem videntur hi auctores ex dicto c. *licèt*, & ex cap. *gratum*, cap. *relatum*, eod. tit. ubi hoc dicitur de commiſſione poteſtatis delegatæ, quæ commiſſio gratia quædam eſt, & favor, & ideo videtur illa deciſio extendi ad quancunque aliam gratiam, vel privilegium. Præſertim quia videtur militare eadem ratio, ideo enim reſcriptum, per quod delegatur poteſtas, extinguitur morte concedentis, re integra, quia nondum eſt firmata, & quaſi radicata juriſdictio, ut dicitur in c. *quamvis*, de offic. deleg. in 6. ſed eodem modo jus quodlibet per privilegium conceſſum, non videtur firmatum, & radicatum, re integra, quia nondum eſt tradita privilegiario poſſeſſio talis privilegii, quia non videtur, niſi per aliquem uſum comparari.

5. *Prædicta limitatio rejicitur.*

Nihilominus regula hæc non recipit talem limitationem, ſed abſolutè intelligenda eſt de privilegio plene conceſſo, & comparato, etiamſi nullus uſus ejus fuerit inchoatus. Ita ſentiunt omnes alii citati auctores. Probatur autem hæc ſententia ſufficienter ex eo, quod in dictis juribus, quæ loquuntur de gratia, talis limitatio non additur, cur ergo à nobis addenda eſt, maximè cum gratiæ ſint potius ampliandæ, quàm reſtringendæ? Secundò probatur ab ſpeciali ex eiſdem juribus, quæ in contrarium allegantur. Nam illa conditio, ut res non ſit integra, ſolum poſtulatur in reſcriptis juſtitiæ, per quæ delegatur juriſdictio, ut ex ipſis capitibus conſtat; ergo extra illum caſum non habet in gratiis locum illa conditio. Imò multi valde probabiliter cenſent, illam conditionem ſolum requiri in delegatione juriſdictionis contentioſæ, & involuntariæ: nam de hac planè loquuntur dicta jura, quæ in hac parte non ſunt extendenda, quia non continent favorem, ſed potius ſunt ſtricti juris. Unde ſequitur contra Sylv. & alios, privilegium, per quod datur poteſtas abſolvendi à culpis reſervatis, & à cenſuris, vel diſpenſandi in aliquibus irregularitatibus, vel impedimentis in favorem ejus, cui tale privilegium datur, non expirare morte concedentis, etiamſi res ſit integra, quia eſt mera gratia plenè facta, & non eſt delegatio juriſdictionis fori contentioſi. Hac enim ratione, ut ſupra dicebam, per mortem concedentis non ceſſat licentia facta ſacerdoti ad audiendas confeſſiones, licèt per illam delegetur juriſdictio in foro pœnitentiæ; ergo idem dicendum erit etiamſi ille ſacerdos nunquam fuerit illa uſus. Idemque eſt cum proportione de licentia eligendi confeſſorem. Et ita tenent auctores in præcedenti puncto citati, & plures quos Sancius refert num. 8. & idem Sylveſter ibidem fatetur cum Frederic. conſ. 78. quando Papa concedit

cedit alicui, ut dispensèt cum tali, non amitti gratiam per mortem concedentis, etiamsi antea non dispensaverit, quod difficilius est, ut patebit ex puncto sequenti. Ratio denique à priori est, quia illa conditio non est necessaria ex natura rei, quia potest fieri perfecta donatio, & traditio, antequam donatarius incipiat uti re donata; sic ergo privilegium dari potest, priusquam privilegiarius illo uti incipiat; ergo ita intelligendum est, dari cum absolutè conceditur, cum nec jus, nec homo limitationem ponat. Et ita ex praxi, & consuetudine videtur constare, privilegium censeri sufficienter radicatum, & possessum ante usum, præsertim si rescriptum sit bullatum, & traditum. Et ita responsum est ad rationem in contrarium: nam quòd jurisdictio contentiosa non firmetur, re integra, non est ex natura rei, sed ex institutione juris positivi, & est speciale in illa, & ideo non extenditur ad alias gratias. An verò in his requiratur saltem, ut privilegium sit acceptatum à concedente, dicam statim.

6. *Tertium dubium circa prædictam regulam.*

Tertiò inquiri potest, an regula intelligenda sit tantum de privilegio alicui concesso in favorem suum, vel etiam si detur in favorem alterius; utroque enim modo concedi potest, sæpe enim conceditur potestas dispensandi in favorem delegati, aliquando verò in favorem ejus, qui dispensandus est, ut in rescriptis, per quæ committitur provido confessori, aut doctori, &c. ut dispenset cum aliquo in tali voto. Videtur ergo assertio indifferenter intelligenda, quia privilegium utrovis modo datum est verè gratia: nam est concessio potestatis, & jurisdictionis non contentiosæ, vel alterius similis favoris; ergo regula etiam de firmitate gratiæ est de illis indifferenter accipienda. In contrarium verò est dictum c. *si cui nulla*, ubi dicitur, mandatum à Pontifice datum alicui Prælato, providendi aliquem de beneficio in gratiam provisi, expirare morte concedentis. Unde colligitur, idem dicendum esse in omnibus similibus gratiis, ut allegati Doctores fatentur.

Cap. si cui nulla.

7. *Adhuc defenditur prædicta regula in sensu generali.*

Hæc dubitatio ponitur ad explicanda verba in principio assertionis posita. Loquuti enim sumus de privilegio, semel ritè, & perfectè comparato, & intellecta regula hoc modo nullam habet exceptionem, vel limitationem ex parte privilegii semel obtenti, sive detur in favorem accipientis, sive aliorum. Secùs verò est, si fuerit tantum inchoatum, ita ut adhuc non sit obtentum, sed obtinendum. Prior pars probatur ratione facta, & declaratur ampliùs, quia in primis nullum est privilegium (si verum privilegium sit) quod non sit gratia, & favor accipientis, etiamsi fortasse detur in aliorum utilitatem, & fructum: gratiæ enim gratis datæ verè gratiæ sunt, & favores accipientium, licèt in aliorum utilitatem dentur. Sic ergo facultas concionandi, absolvendi, aut dispensandi directè facta ei, cui conceditur, favor est ejus, licèt ratio, vel causa dandi illam; & principale forte motivum, sit aliorum utilitas. Solet autem in hoc communiter observari, privilegia aliis utilia præter recipientem, dupliciter concedi solere, uno modo respectu aliorum in communi, & generatim, alio modo respectu talis personæ pro tali casu, vel casibus. Priori modo censetur gratia simpliciter facta ei, cui talis potestas conceditur: posteriori autem modo censetur gratia fieri potius personæ designatæ, ut ei dispensatio ad beneficium conferatur. Unde fit, ut privilegium directè concessum alicui, ut per illud aliis indefinitè, seu in communi bene facere possit, ut sic dicam, vel jus aliquod exercere extra jurisdictionem contentiosam, non expiret morte concedentis propter rationem factam. Et in hoc conveniunt Gloss. & interpretes in dict. c. *si cui nulla*, per illum textum, & alii, quos Anto. Gabr. suprà refert.

Duplex modus concedendi privilegium.

Gloss.

Ant. Gabr.

8. *Quomodo privilegium morte expiret concedentis.*

At verò quando potestas per privilegium conceditur ad exercendum aliquem actum favorabilem circa determinatam personam, regulariter censetur expirare, re integra, per mortem concedentis, etiamsi actus exercendus non sit jurisdictionis contentiosæ, & videtur colligi ex dicto c. *si cui nulla*, ubi Glossa rationem reddit, quia tunc gratia non est perfectè facta, sed facienda. Quia tunc non fit propriè gratia illi, qui talem actum effecturus est, sed illi in cujus commodum actus est efficiendus: nam tota gratia ordinatur ad illum actum, ideoque dum ille non est factus, non censetur gratia facta, sed facienda, & consequenter commissio potestatis ad illum actum faciendum non est firmata, re integra. Exemplum est in casu dicti textus, si Episcopo committat Papa, ut det beneficium, quod vacuerit, Petro, gratia censetur concessa Petro, & antequam beneficium conferatur, censetur facienda, non facta, & ideo expirat in eo statu existens per mortem concedentis. Hoc tamen limitandum est, nisi potestas illa etiam circa determinatam personam detur in favorem delegati, qui daturus est, vel facturus beneficium: nam tunc censetur gratia jam facta, & non est dubium, quin potestas ad operandum circa determinatam personam possit committi alicui in favorem ejus, non minus quam potestas operandi circa plures indefinitè. In quo sensu videtur loquutus Sylvest. suprà citatus cum Feder. & idem tenent Rosel. & Tabien. verb. *gratia*, & Angel. ibi nu. 2. verb. *dispensatio*, n. 13. Domin. & Fran. in dicto c. *si cui nulla*, & colligitur ex illo textu: nam ut hæc facultas expiret, requirit, ut detur, *non ob suam*, id est, accipientis, *sed in ejus, cui provideri mandatur gratiam.* Imò indirectè colligitur, necessarium esse, ut gratia non fiat delegato, sed soli alteri, atque adeò, si in utriusq; favorem fiat, non extingui per mortem concedentis, quia in eo, cui facta est, permanet, & quia ex illo textu amplius non colligitur, ut cum aliis notavit Sanc. suprà num. 81. & intelligendum puto, quando gratia conceditur utrique æque primò, & principaliter: nam alioqui si favor delegati sit tantum accessorium quid, & quasi causa tantum motiva, tunc sequetur principale, & simpliciter censebitur talis gratia nondum facta.

Cap. si cui nulla. Gloss.

Limitatio dictæ assertionis.

Sylvest. Feder. Rosel. Tabien. Angel. Domin. Fran.

9. *Objic.*

Dices; nulla est ergo differentia inter potestatem datam indefinitè, vel circa determinatam personam concessam: nam indefinitè data potest principaliter, vel etiam totaliter dari in favorem communitatis, vel multitudinis comprehensæ sub illo termino communi indefinitè sumpto, nihil enim repugnat. Imò per bullas jubileorum videtur ita dari, per illas enim non intenditur favor sacerdotum, vel confessorum, quibus dantur potestates, si à pœnitentibus eligentur, sed gratia, & favor pœnitentium. E contrario verò similes potestates dantur per privilegia religionum in favorem ipsorum religiosorum. At verò eodem modo quando designatur persona dispensanda, vel promovenda, potest dari eisdem modis, scilicet, vel in favorem delegati tantum, vel providendi tantum, vel utriusque simul; ergo eadem ratione cessabit, vel non cessabit potestas per mortem concedentis, si fuerit, vel non fuerit data in favorem delegati, sive sit indefinita, sive particularis; & ita impertinens erit observatio suprà posita, & nulla erit distinctio.

10. *Respon.*

Respondeo, ex dicto, c. *si cui nulla*, hanc colligi differentiâ inter illa duo membra, quia cum datur facultas ad benefaciendū aliis, nulla personarum facta expressione, gratia censetur facta communitati simpliciter, & sine addito, vel restrictione, & ideo simili modo censetur permanere post mortem concedentis, etiam in re integra, & nulla limitatione, vel distinctione adhibita, an detur in gratiam accipientis, vel aliorum, sed absolutè: at verò quando persona particularis exprimitur, circa quam facultas habitura est effectum, tunc dicitur expirare per mortem concedentis, re integra, non absolutè, sed cum illo addito, si datur potestas alicui, *non ob suam, sed ejus, cui provideri mandatur, gratiam.* Ratio autem reddi

quia talis declaratio juris ſupponit hanc eſſe intrinſecam rationem gratiæ, vel certè eſſe maximè conſentaneam illi: nam gratiæ conceſſio eſt quædã moralis largitio, vel donatio; donatio autem ſemel facta non finitur morte concedentis.

2. *Multiplex explicatio prædictæ regulæ.* 1. *Dubium.*

Hæc ergo regula multis modis explicanda eſt, & quando amplictur, vel limitetur. Primò ergo videri poteſt, regulam poſitam, ejus ratione attenta, ſolum procedere in privilegio omnino favorabili: nam illud eſt propria gratia, non verò in privilegio odioſo: nam illud licèt ſit favor reſpectu ejus cui conceditur, odium continet reſpectu aliarum, & ita non eſt pura gratia, ſed mixta, ideoque non debet ſequi regulam gratiarum. Atque ita videntur ſenſiſſe Gloſſa in cap. pen. de Cleric. non reſiden. verb. *licentia*, & Antonin. ibi, n. 7. Sylveſt. verb. *indulgentia*, quæſt. 5. n. 26. Angel. n. 7. qui ſpecialiter loquuntur de licentia non reſidendi, quia eſt odioſa propter Eccleſiæ præjudicium. Quæ ratio ſi ſolida eſſet, idem conſequenter dicendum eſſet in omni privilegio odioſo. Nihilominus tamen verius eſt, regulam poſitam generaliter habere verum in omni privilegio, etiamſi deroget juri communi, vel alicujus tertii. Ratio eſt, quia jura citata abſolutè loquuntur de gratia, & non diſtinguunt inter eam, quæ alteri præjudicat, vel non præjudicat; ergo neq; nos diſtinguere debemus ſine textu, vel ratione cogente. At privilegium etiam rigoroſè ſumptum pro illo, quod derogat juri, eſt vera gratia abſolutè, & ſimpliciter loquendo, imò tanto eſt major gratia reſpectu ejus cui fit, quanto non obſtante lege, vel jure alterius, ei conceditur. Unde nulla ratio permittit, ut propter eam cauſam ſit gratia minus ſtabilis, ſeu perpetua. Præterea ratio facta, quod conceſſio privilegii eſt quædam liberalis donatio, de quocunque privilegio procedit: nam licèt deroget juri alterius, de hoc ipſo fit perfecta donatio. Et jus ſtabile contra jus alterius conceditur, ut patet clarè in privilegio non ſolvendi decimas: nam de ſe præjudicium affert, & tamen durat poſt mortem concedentis, non ſolum quando in eo explicatur, ut ſit perpetuum, ſed etiam quoties non explicatur, ut ſit temporale, ſed indefinitè conceditur, juxta principia ſupra poſita. Et idem eſt de privilegio recipiendi aliquam partem decimarum, vel non ſubeundi onera communia, & ſimilibus.

Regula prædicta generaliter vera eſt.

3. *Probatur dicta ampliatio inductione.*

Unde oſtendi poteſt ampliatio hæc inductione, & exemplis, quæ vel clara ſunt, vel probabilia. Et in primis faciunt proximè poſita. Deinde diſpenſatio cenſetur odioſa, tamen quia reſpectu diſpenſati eſt gratia, ſemel conceſſa permanet, nec ceſſat per mortem concedentis. Quod ſi dicas, ideo id contingere in diſpenſatione, quia jam habuit effectum, id non eſt verum, nam ſi ſuperior diſpenſavit in jejunio totius Quadrageſimæ, licèt diſpenſans ſtatim moriatur, poteſt diſpenſatus ſua diſpenſatione uti ad effectus nondum ſecutos, ſi aliàs cauſa ſubſiſtat, & idem eſt in diſpenſatione matrimonii, ſi per Papam fuit commiſſa Epiſcopo, vel officiali ejus, & iſte jam diſpenſavit: nam licèt Papa moriatur ante effectum talis diſpenſationis, id eſt, ante matrimonium contractum, valida manet, & poteſt conſequi effectum. Quin potius licèt commiſſarius nondum diſpenſaſſet, ſi facultas illi eſſet commiſſa cum obligatione, & præcepto diſpenſandi, ſi preces veritate nitantur, non ceſſavit diſpenſatio, ut in ſimili dixi tom. 5. diſp. 41. ſect. 2. in fine, & latiùs explicat, & multis allegatis confirmat Sanci l. 8. de matrim. diſp. 28. n. 9. licèt Navarr. in locis citatis contradicat, cujus ſententia poſſet procedere, quando Princeps morceretur, nondum literis expeditis, ut vult Molin. ſupra, quod nunc non examino: & videri poteſt Gutier. dicto cap. 17. Deinde licentia audiendi confeſſiones, & facultas eligendi confeſſorem, non expirant morte concedentis, licèt illæ contineant privilegia præter jus commune, & quæ poſſunt derogare juri ordinarii, vel ſucceſſoris, ut etiam dixi tom. 4. diſputat. 26. ſect. 3. & diſputat. 27. ſect. 4. & plures ad idem allegat Sanci. ſupra n. 72. & 75. Et idem docent de licentia non reſidendi, Abb. dicto cap. penultim. de Cleri. non reſid. nu. 9. & Navar. qu. 3. de redit. monit. o. & in cap. *placuit*, de pœnit. d. 6. n. 166. & Salzed. in præct. Bernard. Diaz. cap. 26. & Sanc. n. 78. Neque reddunt aliam rationem, niſi quia illa licentia eſt gratia, cum tamen negare non poſſint, quin aliqua ex parte odioſa ſit, & contra ordinarium jus; hoc ergo nihil intereſſe cenſetur ad limitandam concluſionem poſitam.

4. *Aliud dubium circa regulam traditam.*

Secundò interrogari poteſt, an regula intelligenda ſit abſolutè de privilegio, etiamſi res ſit integra, id eſt etiamſi privilegiarius nondum inceperit illo uti, vel limitanda ſit ad privilegium jam firmatum, per aliquem illius uſum, poſt quem dicitur res non eſſe integra. Felin. enim in c. *licèt undique*, de offic. deleg. num. 1. verb. *primo caſu*, ita limitare videtur dictam regulam, privilegium non expirare morte concedentis, *ſi cæptum ſit illo uti*, & ex parte ſequi videtur Sylv. verb. *gratia* quæ. 2. ubi ait, quod poteſtas ad diſpenſandum alicui conceſſa per viam gratiæ per unum actum diſpenſandi perpetuatur, ut non expiret per mortẽ concedentis, ſentiens, re integra non eſſe firmatam gratiam, & citat Joan. Andr. & Anton. in c. *ex tua*, de fil. preſb. Moti autem videntur hi auctores ex dicto c. *licèt*, & ex cap. *gratum*, cap. *relatum*, eod. tit. ubi hoc dicitur de commiſſione poteſtatis delegatæ, quæ commiſſio gratia quædam eſt, & favor, & ideo videtur illa deciſio extendi ad quancunque aliam gratiam, vel privilegium. Præſertim quia videtur militare eadem ratio, ideo enim reſcriptum, per quod delegatur poteſtas, extinguitur morte concedentis, re integra, quia nondum eſt firmata, & quaſi radicata juriſdictio, ut dicitur in c. *quamvis*, de offic. deleg. in 6. ſed eodem modo jus quodlibet per privilegium conceſſum, non videtur firmatum, & radicatum, re integra, quia nondum eſt tradita privilegiario poſſeſſio talis privilegii, quia non videtur, niſi per aliquem uſum comparari.

5. *Prædicta limitatio rejicitur.*

Nihilominus regula hæc non recipit talem limitationem, ſed abſolutè intelligenda eſt de privilegio plene conceſſo, & comparato, etiamſi nullus uſus ejus fuerit inchoatus. Ita ſentiunt omnes alii citati auctores. Probatur autem hæc ſententia ſufficienter ex eo, quod in dictis juribus, quæ loquuntur de gratia, talis limitatio non additur, cur ergo à nobis addenda eſt, maximè cum gratiæ ſint potius ampliandæ, quàm reſtringendæ? Secundò probatur ab ſpeciali ex eiſdem juribus, quæ in contrarium allegantur. Nam illa conditio, ut res non ſit integra, ſolum poſtulatur in reſcriptis juſtitiæ, per quæ delegatur juriſdictio, ut ex ipſis capitibus conſtat; ergo extra illum caſum non habet in gratiis locum illa conditio. Imò multi valde probabiliter cenſent, illam conditionem ſolum requiri in delegatione juriſdictionis contentioſæ, & involuntariæ: nam de hac planè loquuntur dicta jura, quæ in hac parte non ſunt extendenda, quia non continent favorem, ſed potius ſunt ſtricti juris. Unde ſequitur contra Sylv. & alios, privilegium, per quod datur poteſtas abſolvendi à culpis reſervatis, & à cenſuris, vel diſpenſandi in aliquibus irregularitatibus, vel impedimentis in favorem ejus, cui tale privilegium datur, non expirare morte concedentis, etiamſi res ſit integra, quia eſt mera gratia plenè facta, & non eſt delegatio juriſdictionis fori contentioſi. Hac enim ratione, ut ſupra dicebam, per mortem concedentis non ceſſat licentia facta ſacerdoti ad audiendas confeſſiones, licèt per illam delegetur juriſdictio in foro pœnitentiæ; ergo idem dicendum erit etiamſi ille ſacerdos nunquam fuerit illa uſus. Idemque eſt cum proportione de licentia eligendi confeſſorem. Et ita tenent auctores in præcedenti puncto citati, & plures quos Sancius refert num. 8. & idem Sylveſter ibidem fatetur cum Frederic. conſ. 78. quando Papa concedit

cedit alicui, ut dispensèt cum tali, non amitti gratiam per mortem concedentis, etiamsi antea non dispensaverit, quod difficilius est, ut patebit ex puncto sequenti. Ratio denique à priori est, quia illa conditio non est necessaria ex natura rei, quia potest fieri perfecta donatio, & traditio, antequam donatarius incipiat uti re donata; sic ergo privilegium dari potest, priusquam privilegiarius illo uti incipiat; ergo ita intelligendum est, dari cum absolutè conceditur, cum nec jus, nec homo limitationem ponat. Et ita ex praxi, & consuetudine videtur constare, privilegium censeri sufficienter radicatum, & possessum ante usum, præsertim si rescriptum sit bullatum, & traditum. Et ita responsum est ad rationem in contrarium: nam quòd jurisdictio contentiosa non firmetur, re integra, non est ex natura rei, sed ex institutione juris positivi, & est speciale in illa, & ideo non extenditur ad alias gratias. An verò in his requiratur saltem, ut privilegium sit acceptatum à concedente, dicam statim.

6. *Tertium dubium circa prædictam regulam.*

Tertiò inquiri potest, an regula intelligenda sit tantum de privilegio alicui concesso in favorem suum, vel etiam si detur in favorem alterius; utroque enim modo concedi potest, sæpe enim conceditur potestas dispensandi in favorem delegati, aliquando verò in favorem ejus, qui dispensandus est, ut in rescriptis, per quæ committitur provido confessori, aut doctori, &c. ut dispenset cum aliquo in tali voto. Videtur ergo assertio indifferenter intelligenda, quia privilegium utrovis modo datum est verè gratia: nam est concessio potestatis, & jurisdictionis non contentiosæ, vel alterius similis favoris; ergo regula etiam de firmitate gratiæ est de illis indifferenter accipienda. In contrarium verò est dictum c. *si cui nulla*, ubi dicitur, mandatum à Pontifice datum alicui Prælato, providendi aliquem de beneficio in gratiam provisi, expirare morte concedentis. Unde colligitur, idem dicendum esse in omnibus similibus gratiis, ut allegati Doctores fatentur.

Cap. si cui nulla.

7. *Adhuc defenditur prædicta regula in sensu generali.*

Hæc dubitatio ponitur ad explicanda verba in principio assertionis posita. Loquuti enim sumus de privilegio, semel ritè, & perfectè comparato, & intellecta regula hoc modo nullam habet exceptionem, vel limitationem ex parte privilegii semel obtenti, sive detur in favorem accipientis, sive aliorum. Secùs verò est, si fuerit tantum inchoatum, ita ut adhuc non sit obtentum, sed obtinendum. Prior pars probatur ratione facta, & declaratur ampliùs, quia in primis nullum est privilegium (si verum privilegium sit) quod non sit gratia, & favor accipientis, etiamsi fortasse detur in aliorum utilitatem, & fructum: gratiæ enim gratis datæ verè gratiæ sunt, & favores accipientium, licèt in aliorum utilitatem dentur. Sic ergo facultas concionandi, absolvendi, aut dispensandi directè facta ei, cui conceditur, favor est ejus, licèt ratio, vel causa dandi illam; & principale forte motivum, sit aliorum utilitas. Solet autem in hoc communiter observari, privilegia aliis utilia præter recipientem, dupliciter concedi solere, uno modo respectu aliorum in communi, & generatim, alio modo respectu talis personæ pro tali casu, vel casibus. Priori modo censetur gratia simpliciter facta ei, cui talis potestas conceditur: posteriori autem modo censetur gratia fieri potius personæ designatæ, ut ei dispensatio ad beneficium conferatur. Unde fit, ut privilegium directè concessum alicui, ut per illud aliis indefinitè, seu in communi bene facere possit, ut sic dicam, vel jus aliquod exercere extra jurisdictionem contentiosam, non expiret morte concedentis propter rationem factam. Et in hoc conveniunt Gloss. & interpretes in dict. c. *si cui nulla*, per illum textum, & alii, quos Anto. Gabr. supra refert.

Duplex modus concedendi privilegium.

Gloss.

Ant. Gabr.

8. *Quomodo privilegium morte expiret concedentis.*

At verò quando potestas per privilegium conceditur ad exercendum aliquem actum favorabilem circa determinatam personam, regulariter censetur expirare, re integra, per mortem concedentis, etiamsi actus exercendus non sit jurisdictionis contentiosæ, & videtur colligi ex dicto c. *si cui nulla*, ubi Glossa rationem reddit, quia tunc gratia non est perfectè facta, sed facienda. Quia tunc non fit propriè gratia illi, qui talem actum effecturus est, sed illi in cujus commodum actus est efficiendus: nam tota gratia ordinatur ad illum actum, ideoque dum ille non est factus, non censetur gratia facta, sed facienda, & consequenter commissio potestatis ad illum actum faciendum non est firmata, re integra. Exemplum est in casu dicti textus, si Episcopo committat Papa, ut det beneficium, quod vacuerit, Petro, gratia censetur concessa Petro, & antequam beneficium conferatur, censetur facienda, non facta, & ideo expirat in eo statu existens per mortem concedentis. Hoc tamen limitandum est, nisi potestas illa etiam circa determinatam personam detur in favorem delegati, qui daturus est, vel facturus beneficium: nam tunc censetur gratia jam facta, & non est dubium, quin potestas ad operandum circa determinatam personam possit committi alicui in favorem ejus, non minus quam potestas operandi circa plures indefinitè. In quo sensu videtur loquutus Sylvest. suprà citatus cum Feder. & idem tenent Rosel. & Tabien. verb. *gratia*, & Angel. ibi nu. 2. verb. *dispensatio*, n. 13. Domin. & Fran. in dicto c. *si cui nulla*, & colligitur ex illo textu: nam ut hæc facultas expiret, requirit, ut detur, *non ob suam*, id est, accipientis, *sed in ejus, cui provideri mandatur gratiam.* Imò indirectè colligitur, necessarium esse, ut gratia non fiat delegato, sed soli alteri, atque adeò, si in utriusq; favorem fiat, non extingui per mortem concedentis, quia in eo, cui facta est, permanet, & quia ex illo textu amplius non colligitur, ut cum aliis notavit Sanc. suprà num. 81. & intelligendum puto, quando gratia conceditur utrique æque primò, & principaliter: nam alioqui si favor delegati sit tantum accessorium quid, & quasi causa tantum motiva, tunc sequetur principale, & simpliciter censebitur talis gratia nondum facta.

Cap. si cui nulla.

Limitatio dictæ assertionis.

Sylvest. Feder. Rosel. Tabien. Angel. Domin. Fran.

Dices; nulla est ergo differentia inter potestatem datam indefinitè, vel circa determinatam personam concessam: nam indefinitè data potest principaliter, vel etiam totaliter dari in favorem communitatis, vel multitudinis comprehensæ sub illo termino communi indefinitè sumpto, nihil enim repugnat. Imò per bullas jubileorum videtur ita dari, per illas enim non intenditur favor sacerdotum, vel confessorum, quibus dantur potestates, si à pœnitentibus eligentur, sed gratia, & favor pœnitentium. E contrario verò similes potestates dantur per privilegia religionum in favorem ipsorum religiosorum. At verò eodem modo quando designatur persona dispensanda, vel promovenda, potest dari eisdem modis, scilicet, vel in favorem delegati tantum, vel providendi tantum, vel utriusque simul; ergo eadem ratione cessabit, vel non cessabit potestas per mortem concedentis, si fuerit, vel non fuerit data in favorem delegati, sive sit indefinita, sive particularis; & ita impertinens erit observatio suprà posita, & nulla erit distinctio.

9. *Objectio.*

Respondeo, ex dicto, c. *si cui nulla*, hanc colligi differentiâ inter illa duo membra, quia cum datur facultas ad benefaciendũ aliis, nulla personarum facta expressione, gratia censetur facta communitati simpliciter, & sine addito, vel restrictione, & ideo simili modo censetur permanere post mortem concedentis, etiam in re integra, & nulla limitatione, vel distinctione adhibita, an detur in gratiam accipientis, vel aliorum, sed absolutè: at verò quando persona particularis exprimitur, circa quam facultas habitura est effectum, tunc dicitur expirare per mortem concedentis, re integra, non absolutè, sed cum illo addito, si datur potestas alicui, *non ob suam, sed ejus, cui provideri mandatur, gratiam.* Ratio autem

10. *Respon.*

reddi poteſt, vel quia talis facultas ſemper eſt magnus favor delegati, qui non excluditur ſaltem præſumptione juris, etiamſi ſimul favor aliorum generaliter, ſeu indefinitè intendatur, vel quia favor communitatis, ſeu multitudinis præfertur favori privato, & ideo licèt non ſit ad effectum perductus, propter ipſam conceſſionem cenſetur firmari ex virtuali declaratione, & conceſſione juris. Atque ita ſimiles facultates conceſſæ per Bullam Cruciatæ juxta communem, & receptam doctrinam, quam latè refert Sanci. ſuprà n. 93. non expirant per mortem concedentis. In qua bulla aliqui conſiderant, quod ipſamet præſcribit tempus ſuæ durationis, ſc. annum, vel triennium. Sed licèt hæc poſſet eſſe ratio ſufficiens, ut ſumitur ex Ant. Gabr. ſupra n. 35. non credo eſſe rationem adæquatam: nam idem cenſent omnes de duratione jubileorum, licèt non præſcribant tempus ſuæ durationis. Ratio ergo ſumenda eſt ex ipſo modo conceſſionis indefinitæ, quæ eo ipſo cenſetur continere privilegium permanens, quamvis aliæ rationes probabiles reddantur, quæ in Sancio ſuprà videri poſſunt. At vero quando facultas datur in ordine ad deſignatam perſonam, conſiderat in cujus favorem datur, ut declaratum eſt, quia jus videtur præſumere, conceſſionem ſic factam ordinariè fieri in favorem deſignatæ perſonæ, niſi aliud expreſſè declaretur. In hoc ergo poteſt conſiſtere differentia.

Sanci.

Ant. Gabr.

11. *Difficultas circa dicta.*

Sed adhuc ſupereſt difficultas circa rationem ſuprà datam, ob quam conceſſio facta in favorem perſonæ deſignatæ providendæ, ſeu diſpenſandæ, cenſeatur amitti morte concedentis. Ratio enim data non videtur ſolida ſc. quia tunc gratia non eſt facta, ſed facienda: nam aliqua gratia eſt ibi ſimpliciter facta; ergo illa perire non debet, juxta regulam datam; ergo nec effectus ejus impedietur, etiamſi nondum ſit factus, ſed potius ſuſtinendus erit, ne prior gratia pereat, tanquam annexus illi, ſeu tanquam acceſſorium ſub principali. Antecedens probatur, quia quando alicui mandatur provideri de beneficio, eo ipſo datur aliquod jus providendo, non in re, ſed ad rem: nam licet ſit valde remotum, aliquod profecto eſt, vel certè licèt appelletur licentia, ut provideatur cum prælatione ad alios, talis licentia, vel jus, magnus favor eſt: & ille non eſt faciendus, ſed factus, ut per ſe conſtat: ergo datur ibi gratia facta, & conſequenter non peritura juxta noſtram regulam: non poteſt autem permanere niſi in delegato maneat poteſtas, ut per ſe notum eſt: ergo. Confirmatur, quia ille, cui tunc conceditur facultas conferendi, vel diſpenſandi, videtur quaſi executor gratiæ alteri jam factæ: ergo debet permanere ratione illius, tanquam acceſſorium ſub principali argumento capit. *ſi ſuper gratia*, de offic. deleg. cum his, quæ ibi notantur, & à Gabriel. ſuprà numer. 3.

c. ſi ſuper gratia. Gabri.

12. *Confirmatur exemplis.*

Confirmatur, & declaratur exemplis, unum eſt de licentia eligendi confeſſorem, quæ non expirat morte concedentis, ut dixi, ſolum quia eſt quidam favor factus pœnitenti, etiamſi detur propter effectum, qui nondum eſt comparatus, imò ne illud privilegium, ſeu licentia pereat, ſuſtinetur poteſtas confeſſoris electi, & validitas abſolutionis ab eo collatæ. Cur ergo non idem dicitur in altero privilegio? vel cur in eo non reſpicitur ad licentiam, vel jus ſtatim conceſſum, ſed ad effectum nondum factum, ut dicatur gratia nondum facta, ſed facienda? Et urgetur hoc exemplum: nam licèt facultas directè daretur ſacerdoti determinato ad abſolvendum Petrum, vel diſpenſandum cum illo, non expirabit re integra per mortem concedentis, non ſolum ſi detur in favorem ſacerdotis, quod omnes ferè fatentur, ſed etiamſi tantum ſit in favorem pœnitentis, tum quia in tali materia major, & durabilior eſſe debet favor pœnitentis, quàm ſacerdotis, tum etiam quia in re in idem redit, quòd poteſtas detur ſacerdoti circa pœnitentem, vel quòd detur pœnitenti licentia ad eligendum confeſſorem, ſed data hoc modo durat, etiamſi principaliter detur in favorem pœnitentis: ergo & data priori modo. Quid enim ad rem moralem hoc intereſt? Neque enim conſiderari in præſenti poteſt, quòd licentia ad eligendum confeſſorem eſt indefinita ex parte confeſſoris, licentia vero data confeſſori directè jam determinet perſonam. Hoc n. nihil videtur referre, tum quia determinatio perſonæ à conferente poteſtatem facta, videtur magis intenta, & præſumitur magis prudens, & ideo ex hac parte facultas erit magis durabilis: tum quia licet pœnitentis licentia ſit, ut tali confiteri poſſit, non expirabit, re integra, quia eſt privilegium illi jam factum, non minus quàm licentia eligendi indefinitè.

Præterea, multi probabiliter defendunt ordinaria reſcripta, per quæ committitur diſcreto confeſſori facultas diſpenſandi cum Titio v. g. in tali voto, vel impedimento, &c. non expirare, re integra, morte concedentis, ut videri poteſt latè in Sancio ſupra num. 87. & tamen illa eſt gratia nondum facta quoad effectum intentum, tamen quia eſt facta quoad licentiam, ſeu facultatem cenſetur permanere: ergo idem in omni ſimili. Reſpondent aliqui illam facultatem diſpenſandi non relinqui in arbitrio delegati, ſed neceſſariò eſſe ab illo diſpenſandum, eo ipſo, quod reſcriptum acceptat, ſi inveniat preces veritate niti, & ideo illam non eſſe tantum licentiam diſpenſandi, ſed eſſe virtualem diſpenſationem, & ideo ſicut diſpenſatio non retractatur per mortem concedentis, ita nec illam facultatem extingui. Sed hoc non videtur ſatisfacere, primò quia conſiderando ſtatum reſcripti antequam acceptetur, vel aperiatur, nullam neceſſitatem ponit, ſed meram facultatem concedit. Secundò, & præcipuè, quia neceſſitas illa, quæ imponitur delegato, videtur potius obſtare durationi gratiæ: nam tranſit in mandatum, & commune proloquium eſt, mandatum ceſſare per mortem mandantis, re integra, juxta dictum c. *gratum*, & c. *relatum*, & l. *& quia*, ff. de juriſd. omn. judic. & l. *mandatum*, C. mandati; ergo ſi facultas diſpenſandi data ſacerdoti in favorem tantum diſpenſandi durat, quia fuit præcepta, etiam durabit data ſine præcepto, quia minus habet mandati, & plus favoris reſpectu delegati, quandoquidem uſus ponitur in ejus arbitrio, & non cogitur. Et profecto difficile creditu eſt, quod licentia data à ſuperiori cuidam ſubdito ſacerdoti ad audiendam confeſſionem Petri, in favorem ſolius Petri, & ſine præcepto impoſito ſacerdoti, ut talem confeſſionem audiat, ceſſet, re integra per mortem concedentis, & tamen quod eadem facultas data eidem ſacerdoti in favorem ejuſdem pœnitentis, & cum præcepto, non expiret, re integra, cum aliàs ſit vulgare principium, præceptum ab homine, quod non eſt per modum ſtatuti, ceſſare mortuo præcipiente.

13. *Declaratur dubium ex opinione probabili.*

Reſponſio aliquorum.

Impugnatur primo.

Secundò.

c. gratum.

c. relatum.

Hæc argumenta petunt, ut explicemus, quando gratia cenſenda ſit jam facta, & quando tantum facienda, in quo explicando non eſt facile generalem regulam præſcribere: nam eſt etiam difficile diſcrimen conſtituere inter multos caſus, de quibus ferri ſolet diverſum judicium, cum tamen videantur omnino ſimiles. Unde cogitari poſſent duo modi dicendi extremè diverſi. Unus eſt, omnem licentiam, vel facultatem, aut qualecumque privilegium, ſeu reſcriptum gratiæ conceſſum uni in ordine ad effectum gratiæ conſequendum ab alio, cui poteſtas conferendi, vel diſpenſandi delegatur, cenſeri gratiam ſtatim factam ex vi privilegii, ante quemcumque uſum ejus, ſi materia gratiæ ſit ſpiritualis, pertinens principaliter ad bonum animæ ejus, propter quem conceditur, aſſequendum per uſum juriſdictionis voluntariæ, quæ ſine ſtrepitu judicii illi operari poteſt, ideoq; talem facultatem non expirare per mortem concedentis, etiamſi res ſit integra. Secùs verò eſſe in aliis facultatibus extra hujuſmodi materiam conceſſis. Nam jura, quæ de ſimilibus privilegiis judicant tanquam

14. *Circa hæc duplex modus dicendi.*

Primus.

quam de gratiis non conceſſis, & ideo ceſſare in ſimili caſu ſtatuunt; loquuntur vel in materia ambitioſa, qualis eſt materia beneficialis, de qua eſt ſermo in dicto c. *ſi cui nulla*, & c. *ſi ſuper gratia*: nam illa materia ſemper eſt odioſa, & reſtricti juris. Vel loquuntur in materia fori contentioſi, ad quam reducuntur externi contractus, & negotia humana, de qua loquuntur dictum c. *gratum*, & c. *relatum*, & aliæ leges, quæ dicunt, mandatum expirare morte mandantis, re exiſtente integra.

c. ſi cui nulla.
c. ſi ſuper gratia.
c. gratum.
c. relatum.

15. *Modus probabilis.*

Atque hic modus dicendi videtur fieri probabilis, tum quia juxta illum facile componuntur omnes difficultates poſitæ, & communia jura, quæ in hac materia loquuntur, commodè explicantur, tum etiam quia utrumque membrum eſt per ſe probabile: nam primum favet animæ, & religioni, & in illa materia verisimile eſt, Pontifices non minus velle favere iis, pro quibus gratiæ conceduntur, quàm iis, quibus conceduntur. Secundum autem eſt ſatis expreſſum in jure & reſtringit ambitiones, & fraudes, ac lites. Tum denique quia omnia exempla in contrarium objecta pertinent ad primum membrum, & ferè omnia admittuntur communiter, licet propter alias rationes, quod parum refert. Solumque illud de licentia data confeſſori in favorem pœnitentis à multis negatur, ut videre licet in Sanc. ſupra n. 83. Sed profecto rationes à nobis factæ videntur contrarium efficaciter ſuadere, & non carere auctoribus. Nam Feder. Sylveſt. Angel. & alii, qui id admittunt in facultate diſpenſandi cum tali, idem dicerent in poteſtate abſolvendi ſacramentaliter, & cum indiſtinctè loquantur, non oportet reſtringere illam ſententiam ad privilegium datum principaliter in favorem delegati. Præſertim quia, ut dixi, quando perſona deſignatur, regulariter, & ex vi formæ cenſetur dari in favorem ejus, ſive facultas ſit ad diſpenſandum, ſive ad abſolvendum. Nec etiam eſt cur id limitetur ad facultatem datam cum præcepto exercendi actum, vel ſine illo, quia hæc differentia à paucis Doctoribus conſideratur, nec jure probatur, & parum intereſt, ut oſtenſum eſt, præſertim in negotio confeſſionis. Et ita re tota attentè conſiderata, nihil ex illo membro ſequitur, quod ſingulare ſit, vel novum, vel alicui juri repugnans, quia jura in aliis materiis loquuntur, ut dixi.

Sanc.

16. *Secundum membrum quid probat*

Secundum autem membrum habet fundamentum non in ſola rei natura, nec tantum in conjecturata mente concedentis, ſed in jure poſitivo ita diſponente. Et ideo non procedunt contraria exempla, quia nec materia, nec diſpoſitio jurium eſt ſimilis. Nec etiam procedunt rationes, quia cum hæc res pendeat ex jure, rationes non poſſunt eſſe efficaces. Nam illa licentia, vel qualecumque jus, quod videtur reſultare in providendo ex facultate, vel mandato alteri dato ad providendum illum, in jure non reputatur ut aliquid factum, ſed ut exiſtens in fieri, & ideo, ſicut ſupra dicebamus, juriſdictionem delegatam in foro contentioſo, non firmari, re integra, ex diſpoſitione juris; ita dicendum eſt de illa licentia, vel qualicumque jure in illis materiis. Et ita facilè conciliantur, & expediuntur omnia. Et hunc modum dicendi ego libenter amplecterer, quia vero illum non invenio ſub hac forma ab auctoribus aſſertum, aliis conſiderandum relinquo.

17. *Secundus modus dicendi.*

Alter ergo modus dicendi eſſe poteſt, ut regula hæc univerſalis ſit in omnibus materiis quod facultas alicui data ad exercendum effectum gratioſum circa alium, ſi ſit facta tantum in gratiam perſonæ deſignatæ, cui talis effectus eſt conferendus, dum res eſt integra, non cenſetur gratia facta, ſed facienda. Et fundamentum eſſe debet, quia quædam jura ita ſtatuunt. Et licet in determinatis materiis loquantur, non videntur niti in ratione ſpecialitatis materiæ, ſed in forma & modo conceſſionis, ut Gloſſæ, & Doctores interpretantur. Et ita admittendum non eſt, quod in quadam objectione dicebatur, in his reſcriptis delegatum eſſe executorem gratiæ alteri conceſſæ, ſed dicendum eſt, delegatum eſſe executorem gratiæ alteri concedendæ; nam antequam ille utatur ſuo munere, ſaltem inchoativè, non cenſetur gratia facta, ex jurium diſpoſitione. Ad exempla autem in contrarium adducta reſponderi poſſet, negando omnia, in quibus regula illa proprie non ſervatur, etiamſi maximè verſentur circa materiam ſpiritualem, vel concernentem illam, & omnino favorabilem, ac pertinentem ad juriſdictionem voluntariam, & ſive poteſtas delegata detur directè ſacerdoti diſpenſaturo, ſive detur per licentiam directè conceſſam ipſi diſpenſando, vel abſolvendo. Hæc autem reſponſio eſt nimis rigoroſa, & valde contraria praxi, & favori animarum, & ideo illam non cenſeo admittendam.

18. *Diſtinctio notanda ad declarationem doctrinæ traditæ.*

Quocirca melius fit diſtinctio inter facultatem hanc directè datam delegato in favorem tertii, & datam directè ipſi pœnitenti, ut eligat confeſſorem, vel quid ſimile: nam per priorem non cenſetur fieri ulla gratia illi tertio, ſed ſolum parari viam ad illam obtinendam, & creari cauſam, ut ſic dicam, per quam fiat, & ideo donec illa cauſa aliquid operetur circa illum tertium, non cenſeri gratiam ullam factam illi tertio, neq; eſſe in illo factum aliquid, quod in ipſo permanere poſſit, ſi re integra concedens moriatur. Nam illud jus, vel licentia, quod in objectione principali conſideratur, non reputatur ut aliquid in illo exiſtens, ſed vel eſt ſola permiſſio, ut alius poſſit circa illum operari, vel eſt quaſi denominatio extrinſeca reſultans ex poteſtate alteri conceſſa, quæ denominatio non poteſt durare, deficiente illa poteſtate, nec poteſtas illa firmari poteſt ex illa denominatione, cum ab illa potius reſultet. Poteſt autem ipſa ſic conceſſa, etiamſi jam ſit moraliter in eo, cui directè conceditur, non cenſetur privilegium ejus, & ideo per ſe non firmatur ſine aliquo uſu, quia reputatur mandatum, & non gratia. Et idem cenſeo quoad hanc partem in reſcriptis diſpenſationum, quæ ſecum afferunt obligationem diſpenſandi, quia ibi non habet locum ratio, vel natura privilegii reſpectu delegati, ſed potius ratio mandati.

19. *Altera pars diſtinctionis declaratur.*

At vero quando reſcriptum directè concedit facultatem aliquam, vel licentiam ſubdito, licèt uſus ejus pendeat ex alio operante circa ipſum, ut eſt in licentia eligendi confeſſorem, vel conſtituendi tali Sacerdoti deſignato à concedente, & in literis dimiſſoriis ad ſuſpiciendos ordines à quocunque vel à tali Epiſcopo, & in ſimilibus, tunc talis licentia eſt verum privilegium, & gratia re vera eſt jam facta quoad ſuam immediatam conceſſionem, & ideo etiamſi moriatur concedens, re exiſtente integra, non perit, ſed in eo etiam ſervatur regula principalis, à nobis poſita, ut in aliis locis, quæ citavi, in particulari dixi. Et declarari nunc poteſt, quia ſimiles licentiæ, & privilegia data ad actus, qui non pendent ex actione alterius tertii circa privilegiatum, ut ſunt licentia non jejunandi, laborandi in die feſto, celebrandi in privato oratorio, audiendi ſacrum tempore interdicti, & ſimilia, non ceſſant per mortem concedentis, etiam re integra, ut eſt ferè communis conſenſus; ergo idem erit, etiamſi actus conceſſus conſiſtat in recipiendo aliquid ab alio, quia eodem modo eſt jam facta gratia, & non tantum facienda, cum ſub eadem forma detur licentia. Unde in illo habere poteſt locum, quod ſuprà dicebatur, ſc. illum tertium eſſe quaſi executorem gratiæ alteri jam factæ, & ideo firmari ratione illius, etiamſi res ſit integra, argumento c. *ſi ſuper gratia*, de offic. delegati, in 6. & regulæ generalis, quod acceſſorium ſequitur principale. Et ita conſtituitur facile differentia inter hunc modum, & præcedentem, quia in hoc gratia, quæ ſit privilegiario, non eſt ſolus effectus futurus, neque eſt ſola permiſſio, vel denominatio à poteſtate alteri conceſſa, ſed eſt vera conceſſio alicujus immunitatis, vel moralis poteſtatis, ut ſatis explicatum eſt. Neq; videtur neceſſarium ad

c. ſi ſuper gratia

Differentia inter duos prædictos.

Dubium incidens

ſingula, quæ ibi inculcantur, ſpeciatim reſpondere. Solum poteſt in particulari inquiri, an in judicio confeſſionis admittenda etiam ſit illa differentia inter facultatem datam pœnitenti ad aſſumendum talem confeſſorem, vel datam confeſſori ad audiendum talem pœnitentem in ſolum favorem ipſius pœnitentis. Multi enim ita ſentire videntur, quia hæc eſt generalis juris diſpoſitio, quæ non ceſſat in illa materia particulari, licet fortaſſe ceſſet negativè ratio ejus, quod eſt probabile, mihi tamen contrarium magis probatur, ut in materia de pœnitentia dixi, quia illud judicium magis eſt gratiæ, quàm juſtitiæ, & ita juriſdictio in illo foro conceſſa per regulam gratiæ potius quàm juſtitiæ metienda eſt.

20.
Quæ requirantur, ut privilegium permaneat poſt mortem concedentis.

Adhuc verò ſupereſt in alio ſenſu explicandum, quæ requirantur ex parte privilegii, ut cenſeatur plenè conceſſum, & firmatum ad permanendum poſt mortem concedentis. In quo primo peti poteſt, an oporteat eſſe ſcriptum. Nam ſi non ſolum ſit conceſſum, ſed etiam authenticè ſcriptum, & à privilegiario acceptatum, eo ipſo habet illam firmitatem, quia jam eſt plenè conceſſum in actu primo, ut ſic dicam, & nullus actus ſecundus, ſeu uſus eſt neceſſarius. Et ita in hoc omnes auctores citati concordant. Difficultas verò eſt, an præter conceſſionem concedentis verbis ſaltem expreſſam ſufficienter (nam hoc ſaltem indubitanter neceſſarium eſt) requirantur aliæ duæ conditiones. Et primo eſt dubium de inſtrumento ſcripto, & bullato ſeu authentico. Sed hoc dubium definiendum eſt juxta ſupra dicta de neceſſitate ſcripturæ ad ſubſtantiam, vel valorem privilegii. Nam ſupponendo, ſcripturam non eſſe neceſſariam ad eſſe, ſed ad probationem, dicendum eſt, privilegium ſolo verbo conceſſum, & nondum in ſcriptis redactum, non amitti per mortem concedentis ex ſolo illo defectu, quia jam eſt firmum, & validum ex parte, & ita in illo procedit regula poſita. Tradit Sylveſter verb. *gratia*, quæſtion. 2. cum Joanne Andr. & Archid. in Prolog. lib. 6. & alios plures refert Sancius dicto lib. 8. diſputation. 29. & Navarr. de reddit. Eccleſi. quæſt. 3. monit. 8. cum Felin. in rubr. de conſtitution.

Inſtrumentum ſcriptum & bullatum an confert privilegium.

Sylveſt. Joan. Andr. Archid. Sanci. Navar. Felin.

21.
Aliud dubium de acceptatione privilegiarii.

Aliud dubium eſt, an requiratur acceptatio privilegiarii, & conſequenter an privilegium nondum acceptatum à privilegiario, neque per ſe, neque per alium, expiret morte concedentis. Videtur enim expirare, quia nondum eſt factum, ſed eſt in fieri, nondum enim eſt receptum in perſona privilegiati, quia expectatur conſenſus ejus, regulariter loquendo, juxta ſuperius dicta.

Concluſio.

Nihilominus dicendum eſt, tale privilegium non extingui ipſo facto morte concedentis, ſed manere in eodem ſtatu, in quo antea erat ut poſſit acceptari ab eo, cui eſt conceſſum, & ita conſummari, & prodeſſe illi. Hæc fuit ſententia Lapi, Dominici, Franci, & Portii, quos refert, & ſequitur Sanci. lib. 8. de matrim. diſput. 28. num. 43. & 69. Fundamentum eſt, quia privilegium illud ex parte Principis fuit perfectè conceſſum, & in morte non eſt revocatum per expreſſam voluntatem concedentis, ut ſupponimus; ergo in illo privilegio ſervanda eſt regula gratiarum, quæ non expirant morte concedentis, quia in ea magis attenditur abſoluta voluntas concedentis, quàm acceptatio alterius. Accedit, quod in aliis donationibus ſimilis regula ſervatur juxta probabiliorem ſententiam, de qua videri poteſt Molin. lib. 4. de primogen. c. 2. n. 77. & Covarr. de teſtament. in rubric. 3. p. n. 13. & Sanc. lib. 1. de ſponſal. diſput. 6. n. 5. Dixi autem illud privilegium permanere in eodem ſtatu, in quo antea erat, quia non confert novum jus privilegiario, ſed ſolum ad hoc perſeverat ex vi voluntatis defuncti, ut poſſit ab illo acceptari. Unde fit, ut ſicut antea erat revocabile à concedente ante acceptationem, argumento l. *nec ambigi*, C. de donat. ita poſtea poſſit revocari à ſucceſſore concedentis antequam ſit acceptatum: nam eandem omnino, & æquè plenam poteſtatem habet, quia non ſuccedit tanquam hæres ex voluntate defuncti, ſed ſuccedit ex nova electione, vel proviſione in integra dignitate, ac poteſtate.

Lap. Dominic. Franc. Port. Sanc.

Molina. Covar. Sanc.

Privilegium quomodo revocabile.

CAPUT XXXII.

Quando ratione formæ conceſſionis duratio privilegii limitetur ad vitam concedentis.

1.
Quomodo ratione formæ ceſſat privilegium.

IN regula ſuperiori capite poſita limitationem addidimus, videlicet, privilegium non amitti per mortem concedentis, niſi forma id exigat: propter hanc ergo partem explicandam præſens caput proponimus. In quo unum eſt clarum, ſcilicet, hoc maximè haberè locum, ſi expreſſè concedens dixerit, *quamdiu vixero*, vel quid ſimile quia non poteſt eſſe clarior forma. Tunc autem (ut hoc obiter notem) non fit exceptio propriè à regula, quia tunc non amittitur privilegium ex vi defectus cauſæ efficientis, ſed per lapſum temporis, juxta dicta in primo modo amiſſionis. Quia illa verba habent vim ponendi terminum durationi privilegii; ut ſi concedens diceret, quamdiu præſens fuero, vel quamdiu abſens fuero, vel quid ſimile. Sicut eſt etiam probabile, ex efficacia verborum formæ fieri poſſe, ut privilegium non ceſſet morte concedentis, quod aliàs periret, niſi talis eſſet forma. Ut quidam dixerunt de privilegio verbi gratia, eligendi confeſſorem abſolutè conceſſum, amitti morte concedentis: ſi autem concedatur per annum, non perdi intra illum, etiamſi moriens in illo decedat, quod an ſit conſequenter dictum, in dubio ſequenti dicam.

2.
Hinc infertur.

Et hinc conſequenter ſequitur, idem eſſe dicendum, quoties in forma privilegii æquivalentia verba poſita fuerint. Explicandum verò ſupereſt, quænam hæc ſint, ſtatimque occurrunt illa ſuprà tacta in capit. 5. per quæ ſuperior declarat, ſe concedere privilegium, *uſque ad beneplacitum ſuum*; tunc enim cenſetur limitari privilegium ad vitam concedentis, ideoque amitti per mortem ejus. Ut explicatum eſt in capit. *ſi gratioſè*, de reſcript. in 6. ubi in hoc conſtituitur differentia inter illa verba, *ad beneplacitum meum*, & *ad beneplacitum ſedis*, quod priora includunt beneplacitum, quod vita finitur, & ideo etiam privilegium illud finitur cum vita concedentis, poſteriora verò includunt beneplacitum perpetuum: nam ſedes non moritur, ſed per ſucceſſionem ſemper eadem perſeverat, & ideo tale privilegium non finitur per mortem concedentis, ſed durat, donec revocetur. Et ita in hac doctrina Doctores conveniunt, exponentes dictum capit. *gratioſè*, & in aliis locis, quos latè referunt Anton. Gabr. lib. 6. titul. de præbend. concluſi. 1. per totam, & Navar. in §. *in Levitico*, not. 28. numer. 28. Didac. Perez in libr. 2. Ordin. titul. 2. l. 2. Covar. lib. 3. variar. cap. 15. Et poſterior quidem pars nec difficultatem habet, nec ad præſens ſpectat, cum illa non limitet, ſed potius ampliet, vel ſaltem confirmet generalem regulam poſitam.

c. gratioſè. Ant. Gabr. Navar. Didac. Perez. Covar.

3.
Duo advertenda Primum.

Circa priorem verò partem duo advertenda ſunt; unum eſt, ſub illis verbis, *ad beneplacitum meum*, includi omnia æquivalentia verba, talia ſunt, *Quandiu voluero*, vel, *donec voluero*, licèt aliqui Summiſtæ moderni aliter ſentire videantur, planè ſine cauſa, quia illa verba donec, vel quandiu voluero, non requirunt novum actum voluntatis, nec durationem Phyſicam, ut ſic dicam, ejuſdem actus, ſed moralem, & humanam, ſeu interpretativam; hanc autem etiam poſtulant illa verba, *ad beneplacitum meum*, ut per ſe, & ex contextu conſtat. Et idem judicium eſt de omnibus verbis,

quæ

quæ ſimilem perſeverantiam voluntatis poſtulaverint, & non amplius. De aliis vero poteſt eſſe dubitatio, de qua dicam ſtatim. Aliud notandum eſt, regulam hanc procedere in omni privilegio non ſolum ambitioſo, vel odioſo, ſeu derogativo juris, ſed etiam in quocunque favorabili, etiam indulgentiis, ut alibi dixi. Quod rectè notavit Covar. ſupra nu. 4. & Sanci. num. 50. contra aliquos, qui oppoſitum dixerunt, & profecto ſine fundamento, & contra textum, abſolutè, & ſine limitatione loquentem, & contra rationem: nam hæc non eſt reſtrictio privilegii, ut ob eam cauſam dicatur habere locum in odioſo, vel ambitioſo, non in favorabili, ſed eſt propria, & genuina explicatio conditionis incluſæ in verbis illis: conditio autem eadem idem operatur, ubicumque additur.

2. *Notandum.*

Covar. Sanc.

4.

Objectio 1. His poſitis, ut res magis declaretur, objicitur primò, quia conditio illa, *uſque ad beneplacitandum meum*, eſt intrinſecè incluſa in conceſſione cujuſcumque privilegii, etiamſi verbis maximè abſolutis fiat, quia ſemper privilegium eſt dependens à voluntate concedentis, ut infra dicetur: ergo talis conditio expreſſa non mutat naturam diſpoſitionis: nam juxta principia juris, conditio incluſa, licèt exprimatur, nec facit diſpoſitionem conditionatam, nec aliquid operatur. Sed conceſſio privilegii abſolutè facta non expirat per mortem concedentis: ergo licèt addatur illa clauſula, *uſque ad beneplacitum*, non expirabit.

Objectio 2. Secundò ſi Papa dicat, Concedo tibi hanc indulgentiam, donec illam revocavero, non expirat morte concedentis; ergo neque ſi dicat uſque ad beneplacitum meum. Antecedens ſumitur ex cap. *ſi delegatus*, de offic. deleg. in 6. & notant ibi Domin. & Franc. & in dicto capit. *ſi gratioſe*, ubi etiam Joan. Andr. Anchar. & planè Bartol. in lege, *centeſimis*, 46. §. *ſi ita ſtipulatus*, ff. de verbor. obligation. num. 9. & 16. in lege, *more*, ff. de juriſdiction. om. judic. num. 17. ubi etiam Jaſon num. 15. Deci. in cap. *ex literis*, de conſtitution. in fine, & ibi Felin. num. 9. & 10. Angel. verb. *voluntas*, num. 1. Tabien. & Armil. verb. *gratia*, in fine, Navar. conſ. 3. de privileg. Covar. & Anton. Gabr. ſupra. Et ratio non videtur eſſe alia, niſi quia illa conditio eſt intrinſecè incluſa in quavis conceſſione privilegii, ut ſumitur ex dicto cap. *ſi delegatus*. Unde probatur conſequentia, quia etiam altera conditio eſt incluſa, ut oſtenſum eſt. Probatur item, quia illa verba videntur æquivalentia; quid enim ſignificat, uſque ad beneplacitum meum, niſi donec voluero? hoc autem perinde eſt, ac ſi diceretur, donec revocavero voluntatem, quia quamdiu non revoco, in priori voluntate perſiſto interpretativè, nec oportet, ut aliter velim: ergo quamdiu voluero, idem eſt, ac quamdiu non revocavero. Tertiò ſequitur eandem differentiã eſſe conſtituendum inter formas privileg. ſi in eis explicetur ſuperior concedens, vel proprio nomine perſonæ ſuæ, vel ſuæ dignitatis: nam priori modo conceſſum privilegium extinguetur per mortem concedentis, poſteriori autem modo minimè. Conſequens autem eſt falſum quoad priorem partem, quæ ad præſens ſpectat; ergo. Sequela patet à paritate rationis. Minor autem probatur, quia ſic deſtruerentur omnia dicta circa hanc regulam, unde planè repugnat cum deciſionibus capit. *ſi cui nulla*, & cap. *ſi ſuper gratia*.

c. *ſi delegat. Dominic. Francus. Joan. And. Anchar. Bart. Jaſon. Deci. Felin. Angel. Tabien. Armil. Navar. Covar. Anton. Gabr.*

Objectio 3.

c. *ſi cui nulla.*

c. *ſi ſuper gratia.*

5. Hæc argumenta ſolum proponuntur ad explicandam magis deciſionem juris, & rationem ejus: nam veritas illius certiſſima eſt. Ad primum ergo reſpondeo, negando majorem: nam illud additum. *Ad beneplacitum meum*, aliquid addit, quod in abſoluta conceſſione non fuiſſet incluſum. Quia abſoluta conceſſio ſolum requirit, ut cum fit, interveniat conſenſus, & voluntas concedentis: de perſeverantia autem ejus nihil ſtatuit, nec poſtulat, & ideo talis conceſſio nunquam ab intrinſeco amittitur propter ſolum defectum voluntatis privativum, ut ſic dicam, ſeu negativum, ſed neceſſaria erit aliqua contraria voluntas, per quam illa prior retractetur. At vero quando conceſſio fit ad beneplacitum perſonæ, tunc ultrà conſenſum ad fieri privilegii, requiritur perſeverantia, ſed permanentia ejuſdem voluntatis, ut neceſſaria ad perſeverantiam ejuſdem privilegii, & inde fit, ut tale privilegium amitti poſſit non ſolum per contrariam voluntatem, ſed etiam per defectum privativum voluntatis concedentis, ſcilicet, per carentiam durationis illius beneplaciti, quæ contingit per mortem concedentis, ut magis in ſequenti reſponſione declarabitur.

Ad 1.

Ad ſecundum aliqui diſtinguunt inter has duas formas, *Concedo tibi hanc gratiam donec revocetur*, vel, *donec revocavero*; nam prior magis abſoluta eſt, & indefinita, quia non dicit relationem ad perſonam concedentis, ſed ad poteſtatem ipſam, per quam revocari poteſt, & ita quamdiu revocata non fuerit, permanebit, & ſic æquiparabitur hæc clauſula cum illa, *uſque ad beneplacitum ſedis*. Et in hac parte nullum videtur eſſe dubium. De altera vero, *donec revocavero*, videtur contrariũ dicendum propter contrariam rationem; dicunt enim illa verba habitudinem ad perſonam concedentis, & ita videntur includere dependentiam à vita ejus: nam poſtea non poterit revocare, ac ſubinde deficiente vita concedentis, ceſſabit gratia, quæ ita videtur conceſſa, ut ſi revocari non poſſit, ceſſet. Et ita ſentiunt Tabien. & Armill. verb. *voluntas*, in princ. Sed vera eſt ſententia communis in objectione adducta, dicens, clauſulam, *donec revocavero*, non facere privilegium dependens à vita concedentis, & ita quoad hoc æquivalere illi, *donec revocetur*, quamvis ratio ſit reddenda diverſa. Quia negari non poteſt illa differentia, quod verbum, *revocavero*, magis reſtrictum eſt, magiſque particularem reſpectum dicit, quam paſſivum verbum, *revocetur*: nam ut hoc eſſet omnino æquivalens, deberet addi, *donec revocetur à me*. Nihilominus dico, ex illa habitudine ad concedentem non inferri dependentiam privilegii à vita ejus, ſed potius contrarium.

6.

Tabien. Armil. Vera ſententia.

Ratio reddi poteſt duplex, prior eſt, quia particula, *donec revocavero*, eſt incluſa intrinſecè in conceſſione privilegii, quod natura ſua revocabile eſt; tam à concedente, quam à ſucceſſoribus, & ideo ſive generaliter addatur, *donec revocetur*, ſive ſpecialiter, *donec revocavero*, nihil additur, quod in abſoluta conceſſione non ſit incluſum, & ideo non fit conceſſio magis dependens à vita concedentis, quam ſi abſolutè eſſet facta. Et ita facile reſpondetur ad objectionem, negando conſequentiam, & negando etiam, illa verba, *uſque ad beneplacitum meum*, & *donec revocavero*, eſſe æquivalentia, quia hæc ſolum explicant clarè quod tacitè ineſt, & non deſerviunt ad ſpecialem effectum, ſed ſolum, ut facilior videatur revocatio: illa verò aliquid addunt, ut explicui, & magis jam declarabo. Atque hæc ratio eſt ſatis conformis dicto c. *ſi delegatus*. Poteſt tamen habere difficultatem, quia ſupponit, omne privilegium eſſe revocabile, aliàs non eſſet conditio illa incluſa in abſoluta conceſſione privilegii. Illa verò difficultas infrà tractanda eſt. Altera ergo ratio ſit, declarando magis diſcrimen inter illa duo verba: nam clauſula, *uſque ad beneplacitum*, ſolum poſtulat perſeverantiam in priori voluntate, & non aliquem novum actum ejus. Unde fit, ut illa perſeverantia nihil aliud ſit, quam conditio requiſita ad conſervationem privilegii, ideo ablata perſeverantia illa, ceſſat privilegium, quia erat quaſi conditionatum, & ita dependens à conditione. Aufertur autem conditio, ſeu beneplacitum per ſolam mortem concedentis, quia licèt perſeverantia illa tantum ſit moralis, & interpretativa, ad illam requiritur duratio perſonæ, & voluntatis ejus in tali ſtatu, quia moralis hæc præſumptio, ſeu duratio non extenditur ultra ſtatũ præſentis vitæ, præſertim quoad voluntatis diſpoſitionem dependentem à poteſtate propria

7. *Ratio duplex prima.*

c. *ſi delegatus.*

2. *Ratio.*

hujus vitæ. Quæ ponderatio nimis fortasse speculativa videri posset, nisi esset in jure expressa. At vero clausula, *donec revocavero*, ad destructionem privilegii vel expresse, vel saltem tacitè postulat revocationem ejus, & ideo quamdiu illa non fit, privilegium permanet. Unde quia per mortem solam non fit revocatio, ideo non ponitur conditio necessaria ad destructionem privilegii juxta verba concedentis, & ideo ex vi talis formæ non cessat privilegium per mortem concedentis, imò per illam quodammodo magis firmatur ex parte quatenus jam illa conditio impossibilis facta est.

8 *Ad 3.* Ad tertium negatur consequentia, & similitudo rationis. Quamvis enim etiam in exprimenda persona concedentis soleat observari illa duplex forma, s. vel nomine tantum dignitatis, vel etiam proprio nomine personæ, & in aliis potestatibus delegandis, seu in rescriptis justitiæ contentiosæ inde nascatur aliqua diversitas, *Panorm.* ut videre licet in Pan. & aliis expositoribus in c. *relatum*, &c. *licèt undique*, &c. *quoniam Abbas*, de *Felin.* offic. deleg. Fel. in c. *pastoralis*, §. *quoniam*, de resc. *Covar.* n. 3. fallen. 5. Cov. in Pract. c. 11. & Sanc. dicta *Sanc.* disp. 28. n. 44. nihilominus quoad privilegiorum durationem, nulla inde oritur diversitas: nam sive in privilegio dicat Papa, *sedes Apostolica tibi hoc concedit*, sive dicat, *Ego concedo*, vel *Paulus*, v. g. hoc tibi concedit, non extinguetur privilegium per mortem concedentis. Quod est clarissimum ex usu, & ex juribus citatis, & ex omnibus dictis. Et ratio est, quia illa verba variata solum ex parte personæ non limitant formam concessionis ex parte durationis, sed absolutam illam relinquunt, & ideo illa non obstant, quominus procedat regula posita, quod privilegium absolutè concessum non expirat per mortem concedentis. Hoc enim verum est, sive concedatur à dignitate (ut sic dicam) seu à sede, sive concedatur à persona. Imò pro sola concessione, quæ fit à persona, posita est illa regula: nam pro illa, quæ fit sede, non erat necessaria: imò nec congruenter possibilis, cum sedes non moriatur. Secùs autem est, quando clausula illa additur ad modificandam concessionem ex parte durationis ejus. Cum enim Papa etiam in propria persona concedens possit privilegium concedere dependens, vel independens in sua duratione à vita concedentis, ex eo solum, quod ex parte concedentis exprimatur persona, non limitatur privilegium ad concessionem cum dependentia à vita concedentis, sed indefinita manet & ideo sequitur favorem gratiæ, & independenter concessa censetur: quando vero additur declaratio ex parte durationis, jam limitatur forma, & ideo fit dependens privilegium à vita concedentis.

9. *Sententia Navar* Ab hac verò doctrina videtur discrepare Navar. in summa, c. 27. n. 264. in editione Hispana, ubi loquens de præsentatione religiosorum facta Episcopo ad confessiones audiendas, & de approbatione ejus, seu licentia ad confessiones audiendas dicit, durare illam licentiã post mortẽ concedentis, si data sit nomine dignitatis Episcopalis, non verò si nomine personæ sit concessa, & citat Card. in Clem. *dudum*, §. *& si iidem* de sepult. q. 1. Veruntamen Nav. non *Navar.* videtur considerasse illam licentiam ut gratiam, *Cardin.* vel privilegium, sed ut potestatem delegatam, *Refellitur.* quæ cessare solet per mortem delegantis, re integra, nisi fit nomine dignitatis facta delegatio. Sed illa consideratio, ut dixi, non habet locum in præsenti, nec rectè applicatur ad dictam licentiam. Quod postea videtur Navar. considerasse, & ideo illa verba in Latina editione omisit. Ratio verò est, quia si fit sermo de licentia, quæ nunc est necessaria ex decreto Concilii, quæ solum est approbatio personæ, hæc sine dubio perseverat post mortem approbantis, quia non est delegatio formaliter loquendo, imo nec privilegium, sed est quasi justa sententia, seu declaratio sufficientiæ personæ. Unde vix est revocabilis, nisi ex magna causa. Si verò fit sermo de licentia, prout dicitur de facultate, & jurisdictione concessa ad audiendas confessiones, de qua Nav. loquitur, si detur, indefinitè ad quoscunque subditos concedentis, sine dubio est favor personæ, cui datur, verumque privilegium, & ita verius est, non cessare per mortem concedentis, etiamsi in propria persona illam dederit. Quia licet illud privilegium contineat delegationem jurisdictionis, non tamen fori contentiosi, sed pœnitentialis, ad quod non extenditur regula illa de potestate delegata, ut supra dixi. Supponimus autem in hoc, regulam datam de privilegio, quod non expiret per mortem concedentis, non limitari ad solam Papam, vel supremum Principem, sed in Episcopis etiam, & in quibuscunque aliis locum habere quoad ea privilegia, quæ ipsi possunt in perpetuum concedere. Quod verissimum censeo, nam licèt jura clariùs loquantur de rescriptis Pontificiis, tamen id est gratia materiæ; ratio verò eadem est, & cum jura non aliter interpretentur concessionem inferiorum, nec innitantur in illa declaratione in speciali potestate Pontificis, sed in ipsa ratione gratiæ, & favoris, non est cur illa decisio juris ad sola privilegia pontificia limitetur.

10. *Duplex dubium.* Solum superest advertendum, interdum occurrere posse, ut in forma privilegii utraque determinatio adjungatur, & temporis, & bene placiti concedentis in propria persona, & tunc dubitari posse, an privilegium expiret per mortem concedentis, intra aliud tempus designatum. Ut v. g. si Papa concedat privilegium unius anni, vel pro uno anno ad beneplacitum suum, dubium est, an si Papa intra annum moriatur, cesset privilegium. Unde etiam est dubium, an elapso anno, privilegium extinguatur, etiamsi *Primus sensus quæstionis.* Papa vivat, vel duret quoad vixerit, vel usque quo ab illo revocetur. Prius dubium attigit *Anton. Gab.* Ant. Gabr. ubi supra nu. 33. & dicit, non extin- *Sanc. Henr.* gui, etiamsi Papa moriatur, donec annus, seu tempus præfixum finiatur, sequitur Sanci, supra n. 51. & Henr. l. 7. de indulg. c. 21. n. 4. quia sensus concessionis est, Concedo ad annum, & ulteriùs, secundum meam voluntatem. Ex qua interpretatione sequitur responsio ad secundam dubitationem, nimirum in eo casu non extingui privilegium, lapso anno, & non mortuo concedente, donec illud revocet. Patet, quia sensus concessionis fuit, ut daretur per annum, & deinceps dum duraret voluntas: ita ut prior duratio esset quasi absoluta, & independens à vita concedentis, non tamen esset præcisè definita ad illud tempus, sed continuari posset alio modo, sc. cum dependentia à vita, & beneplacito concedentis.

Quòd si petatur ratio hujus interpretationis, 11. non redditur à dictis auctoribus, cum tamen sen- *Secundus sensus.* sus illorum verborum multiplex esse possit, & ideo interpretatio illa non videatur necessaria, quia optimus sensus esse potest, Concedo per annum, & in illo, ac intra illum ad beneplacitum meum. Et licet prior sensus magis favorabilis sit, quæ forte ratio movit dictos auctores, posterior videtur simplicior, & magis intentus ex vi verborum. Nam illa additio, *Ad beneplacitum meum*, facta in concessione absoluta non fit natura sua ad augendum, sed ad restringendum, ut patet ex dictis; ergo etiam addita post concessionem ad annum, additur ad restringendum cum proportione concessionem illius anni, ut sit dependens à vita concedentis. Nec refert, quod verbis mutatis dicatur, Concedo tibi licentiam ad beneplacitum ad annum; nam licèt materialis ordo verborum sit diversus, sensus est idem, scil. licentiam ad beneplacitum tantum ad annum concedi: licentia ergo semper est annua tantum, & intra illum limitata ad beneplacitum.

Unde circa secundam dubitationem difficile 12. creditu est illam concessionem durare transacto anno, cum simpliciter annua tantum sit, *Primus sensus non facile dissolvit secundum dubium.* & additio, *Ad beneplacitum*, videatur restringere, non augere. Et confirmatur; nam si concedens dicat, ad annum, nisi revocavero, certè

certè finito anno, extinguitur facultas, etiamsi non revocetur, quia secundùm communem sensum, illa additio, Si non revocavero, non auget, sed limitat, vel declarat concessionem annuam, ut nihilominus intra annum possit revocari, idemque erit, si dicatur, ad annum donec revocavero, quanvis enim inusitatus sit talis loquendi modus, tamen si usurpetur, idem erit sensus, & eadem intentio loquentis. Alioqui censeretur concedere irrevocabiliter per annum, & postea perpetuò donec revocetur, quod certè verisimile non est. Ergo idem cum proportione videtur dicendum de illo complexo, *Ad annum secundùm beneplacitum*, tum quia magis restrictiva est hæc particula, *ad beneplacitum*, quam illa, *donec revocavero*, tum etiam, quia magis ampla esset concessio illa complexa, *ad annum secundùm beneplacitum*, quam simplex, *ad beneplacitum*, quod non videtur verisimile. Denique juxta priorem expositionem sensus est quasi divisivus & copulativus, s. Concedo ad annum, & ad beneplacitum, quem ego libenter admitterem, quando dictio copulativa in concessione poneretur modo prædicto. At verò quando non ponitur, non est supplenda, quia jam est sensus voluntarius, & improprius. Nam concessio est simplex, & per categoricam propositionem de prædicato complexo ex duplici additione se invicem determinante, s. annum ad beneplacitum, seu beneplacitum ad annum, & hoc secundo modo est limitata concessio annualis, ut explicatum est. Atque hic sensus in rigore verborum videtur mihi magis intentus, licèt fortasse superior ut favorabilior frequentius sit acceptandus.

Sensus primus est favorabilis, secundus autem magis intentus.

13. *Notandum circa primam sententiam Henr.*

Advertendum tamen est, illam sententiam probabiliorem videri, si verba concessionis sint, Do licentiam *ex beneplacito ad annum*, de qua forma loquitur Henr. suprà, quia ibi beneplacitum non ponitur ex parte termini, nec ut limitatio durationis annuæ, sed tantùm ut principium gratiæ, & concessionis simpliciter factæ per annum. Et in hoc sensu verissimum censeo, non cessare gratiam intra annum per mortem concedentis, quia pro illo anno simpliciter est facta ex beneplacito. Consequenter tamen in eodem sensu dicendum est illam gratiam non durare post annum etiam vivente concedente, quia præcisè ad annum illam concessit, nec beneplacitum ejus ad majus tempus fuit extensum, nec per solam vitæ durationem extenditur, ut per se notum est.

CAPUT XXXIII.

De amissione privilegii per renunciationem expressam.

1. *De renunciatione.*

DEclaratis modis, quibus privilegium ex se, & quasi ab intrinseco finitur, sequitur dicendum de ablatione illius per actionem aliquam contrariam, quæ potest esse vel ipsius proprii privilegiarii, vel alterius. Una ergo actio privilegiarii sufficiens ad tollendum ab ipso privilegium censetur esse renunciatio, de qua in præsenti capite dicendum est. Et in primis suppono, privilegium habens permanentem durationem cum tractu successivo in ordine ad futuras actiones, vel receptiones, aut omissionem illarum, renunciabile esse ab ipso privilegiario, per se loquendo. Loquor de privilegio permanente per modum potentiæ, seu actus primi, ut excludam privilegium, quod momentaneum habet effectum, & solùm datur per modum dispensationis tollentis aliquod vinculum, vel impedimentum, illud enim postquam semel est concessum, renunciabile non est, quia semel factum infectum esse non potest, seu quod ablatum est, redire non potest, præcipue per privatam hominis voluntatem. Sic privilegium tollens irregularitatem renunciari non potest, quia non potest homo illam priorem irregularitatem in se iterum facere. Sic etiam qui dispensationem voti obtinuit, & semel acceptavit, non potest ampliùs illi renunciare, quia non potest priorem obligationem reparare, licèt possit novum votum de novo facere. Ita etiam qui est dispensatus in impedimento consanguinitatis, non potest illi propriè renunciare. Poterit quidem ille non contrahere matrimonium, qui est veluti usus illius dispensationis, licèt remotus, & tanquam à causa per accidens, s. removente prohibens, non tamen potest ita renunciare dispensationi, ut reddat se inhabilem ad tale matrimonium, quia hoc non est in voluntate ejus, sed pendet ex voluntate Prælati, qui potest quidem simile impedimentum iterum imponere, revocando dispensationem, tamen speculativè loquendo censebitur idem in specie, non numero, cum eo, quod per dispensationem ablatum fuit. Non ergo tractamus de dispensatione, sed de privilegio propriè sumpto, & de illo dicimus, de se, ac per se loquendo, renunciabile esse ab ipso privilegiario. Hoc enim omnia jura supponunt, ut patet ex c. *si de terra*, & c. *accedentibus*, de priv. c. *ad Apostolicam*, de regul. l. *si quis in conscribendo*, C. de pactis, quibus locis Glossæ, & Doctores alia jura referunt.

Primò supponendum.

Privilegium quod momentaneum habet effectum renunciabile non est.

Exemplum in irregularitate.

Item in voto.

Item in impedimento matrimonii.

Per se loquendo privilegium propriè sumptum renunciabile est.
c. si de terra.
c. accedentibus.
c. ad Apostolicam

Dico autem *per se loquendo*, quia hoc postulat natura privilegii, si ad ipsum privilegiarium proprium, & quasi adæquatum comparetur: nam respectu illius beneficium privilegii non est coactum, nec confertur invito, ideoque ab eodem renunciari potest, si velit. Contingit autem privilegium non posse renunciari ab aliquo, qui illo gaudet, quia vel non est proprium subjectum, cui datum est privilegium, & propter quod est datum, vel quia non pendet adæquatè ex voluntate ejus. Priori modo non potest renunciari à particularibus personis privilegium principaliter concessum in gratiam communitatis, ut est privilegium cleri, tam fori, quam canonis, ut suprà visum est, & in sequ. dicetur. Posteriori autem modo non potest aliquis renunciare privilegio sibi concesso, quod continet etiam jus alterius, cui per talem renunciationem præjudicaretur. Et sic Prælatus non potest renunciare libertati Ecclesiæ ad jus Romanæ Ecclesiæ pertinentis c. *cum tempore*, de arbit. seclusis verò in his casibus privilegium renunciabile est, & de hac renunciatione nunc tractamus.

2. *Explicatur assertio.*

Ex duplici capite privilegium fit irrenunciabile.

Privilegium clericale cur non possit ab aliqua persona particulari renunciari.

Aliud exemplum

c. cum tempore.

Secundò suppono duplicem posse distingui renunciationem privilegii, unam impropriam, aliam propriam. Prior consistit in puro non usu actuali privilegii, ut cum quis habens sufficientem excusationem ad non jejunandum, nihilominus jejunat, dici potest renunciare privilegio suo. Propriè autem renunciare privilegio, non tantum est non uti illo, etiam voluntariè, sed est tollere à se jus & potestatem utendi, sunt enim hæc duo valdè diversa: nam per solam negationem usus non tollitur potestas, sed tantum non exercetur actus, ut si quis habeat privilegium loquendi cum excommunicato, & nolit loqui etiamsi possit non se privat potestate, seu actu tantum. Privilegium autem, de quo tractamus, in potestate consistit, ut explicatum est, & ideo ille non usus etiam voluntarius per se, & intrinsecè non est propriè renunciatio privilegii; an verò sit signum illius, infrà dicemus. Renunciatio ergo privilegii propria est voluntaria abdicatio, & refutatio illius juris, & potestatis, quam privilegium concedebat, ex qua ablatione consequitur, ut non possit quis ampliùs uti tali privilegio, quia nemo potest uti re, quæ jam non est. Unde à fortiori fit, ut non possit quis ampliùs licitè uti tali privilegio, quia nemo potest licitè cum deceptione, & nullitate aliquem actum exercere: talis autem esset usus privilegii jam non existentis. Item si privilegium concedebat usum, qui sine privilegio non licebat, jam ille usus non potest magis licere, quam antea. Unde tandem fit, ut ex tali renunciatione oriatur obligatio non utendi ampliùs tali privilegio, quia eo ipso, quod res fit illicita, oritur obligatio vitandi illam. Atque ita

3. *Supponendum.*

Renunciatio propria & impropria.

qui renunciat privilegio in favorem alterius, eo ipso obligatur illi ad non usum talis privilegii, seu (quod idem est) dat alteri jus contra usum privilegii, & consequenter obligatur ipse ad non usum privilegii, tum quia tenetur servare jus alteri semel datum, tum etiam quia tenetur non uti jure jam per renunciationem amisso.

4. *De propria renunciatione.*

In præsenti ergo de propria renunciatione privilegii tractamus, quæ potestatem ipsam, & jus auferat: & ideo de alterâ renunciatione impropria breviter dico, per se licitam esse, consistereque formaliter in voluntario non usu. Dico autem, *voluntario*, quia si voluntas desit, non erit renunciatio, etiam ipsius usus, sed erit necessitas quædam, vel coactio, aut impotentia, ut paulò inferiùs explicabo. Hæc autem renunciatio per se licita, & libera esse dicitur, quia privilegium quoad ipsum privilegiarium est quasi lex permittens seu dans facultatem, non verò obligans ad usum illius, & ita liberum unicuique est illo non uti, argumento capit. *cum nobis*, de electionib. præter alia sæpe allegata. Quod intelligendum est, ut dixi, per se, id est, nisi aliunde à superiore, vel à lege positiva, vel naturali cogatur quis ad usum privilegii, ut in multis casibus specialibus in jure prohibetur, quos magna ex parte notat Glossa in leg. *si quis in conscribendo*, C. de pactis, & ibi alii Doctores. Maximè verò hoc contingit, quando privilegium est juris publici, & non tantum privati, juxta dicta suprà cap. 6. extra hos verò casus regulariter licitum est unicuique non uti suo privilegio, quod est quasi renunciare actuali usui ejus. Dices: ergo qui habet privilegium audiendi Missam tempore interdicti, potest liberè renunciare usui ejus in die festo, & licitè non audire Missam. Respondeo, quantum est ex vi privilegii liberè quidem posset illam non audire, tamen quia in die festo aliud præceptum obligat, non potest tunc licitè Missam omittere. Est enim considerandum, privilegium illud non tam dare facultatem, quam tollere prohibitionem & impedimentum, & ideo licèt quis possit merè negativè non uti privilegio quoad effectum, quia ex illo sequitur tanquam à removente prohibens, non tamen potest ita illi renunciare, ut se reddat impeditum, & quasi interdictum ad Missam audiendam, quia tale privilegium quoad hoc renunciabile non est, ut suprà declaravi, & ideo non potest vitare, quin obligari possit præcepto audiendi Missam.

c. cum nobis. *Glossa.* *Objecti.* *Respondeo.*

5. *Renunciatio tacita & expressa.*

Tertiò distinguere oportet renunciationem proprii privilegii in tacitam, & expressam, quæ distinctio non habet locum in non usu mero, quia quoties aliquis sciens, & potens uti privilegio illo non utitur, satis aperte ostendit voluntatem non utendi. De privilegio autem proprio est communis illa distinctio, & sumitur ex jure, ut ex dicendis patebit, & ideo ante omnia explicare oportet, quid sufficiat, & necessarium sit ad expressam renunciationem: nam per analogiam ad illam, seu per imitationem, vel participationem illius explicanda est tacita. Primò igitur ad expressam renunciationem proprii privilegii necessaria est voluntas abdicandi à se totum jus, & facultatem privilegii. Probatur, quia renunciatio privilegii voluntate fit tanquam principali causa; ergo ut renunciatio sit expressa, esse debet voluntas expressa. Declaratur quia ex parte objecti non est satis voluntas, seu propositum nunquam utendi, quia talis voluntas non inducit obligationem, nec tollit potestatem faciendi oppositum, & mutandi propositum; ergo ex vi illius non abdicabitur proprium privilegium, quod in facultate, & jure consistit, ut explicavi; ergo est necessaria voluntas abdicandi à se ipsum jus, & facultatem privilegii. Imò ut sit propria renunciatio, oportet, ut voluntas sit de toto privilegii jure à se abdicando: nam si quis tantum intendat, vel paciscatur, renunciando juri privilegii pro una vice, vel pro uno munere, &c. non ideo privatur toto privilegio, argumento leg. *voluntariæ*, cum Glossa ibi Cod. de excusat. tutor. & ita illa non est absoluta renunciatio privilegii, dici tamen poterit renunciatio partialis, seu secundùm quid. Ad illamque cum proportione applicari poterunt, quæ de renunciatione dicuntur.

Ad renunciationem propriam requiritur voluntas abdicandi à se totum jus privilegii. *Glossa.*

Sed objici potest contra assertionem; quia ex illa sequeretur, generalem voluntatem renunciandi juribus, aut privilegiis non sufficere ad expressam renunciationem specialium privilegiorum; consequens est apertè falsum, ut ex se, & ex usu constat; ergo. Sequela patet, quia ibi non intervenit formalis voluntas renunciandi specifica privilegia. Adde non tantum formalem voluntatem, sed etiam virtualem sufficere, ut si quis velit aliquid repugnans privilegio, eo ipso virtualiter vult abjicere privilegium. Ad objectionem respondeo, negando sequelam, & probationem ejus, licèt possit esse æquivocatio in terminis; aliud enim est voluntas formalis, aliud specifica. Nam voluntas universalis, & generica etiam est formalis, non solùm de ipso genere, sed etiam de speciebus, quæ sub illo conceptu confuso comprehenduntur: nam licèt ex parte intellectus confusè cognoscantur, tamen quia affectus tendit ad res in se, ideo voluntas illa formalis est de omnibus speciebus ibi contentis. Imò & expressa dici potest ex parte voluntatis, & affectus, licèt ex parte cognitionis non sit distincta, & clara, & hoc significatur cum dicitur voluntas specifica, scilicet quæ terminetur ad rem distinctè, & in specie positam. Igitur, quod ad rem spectat, renunciatio expressa non requirit specificam voluntatem, ut objectio probat, & usus tam juris quam facti confirmat. Et ratio est, quia voluntas generalis de se usque ad speciem descendit, & ideo ad talem renunciationem sufficit, & requiritur formalis voluntas abdicandi à se tale jus, sive illud in specie proponatur voluntati, sive sub genere, in quod voluntas indistinctè, & generaliter fertur.

6. *Objecti.* *Respon.*

In hoc verò applicanda est, & servanda regula juris ut sub generali concessione non veniant, quæ non esset quis in specie concessurus, eadem enim ratio procedit in renunciatione generali privilegii. Et in universum locum hîc habet vulgaris regula, quod clausula generalis comprehendit species, quantum potest salva ratione juris, & recti sermonis, argumento l. *si ex pluribus*, ff. de solut. cum similibus. Sicut enim consensus non extenditur ad non cogitata, nec verisimiliter comprehensa sub cogitatis, ita nec renunciatio, quia consensum requirit. Et ideo sub formali voluntate comprehendimus illas conditiones, quæ ad voluntarium consensum, & ad contrahendum, seu se obligandum sufficientes, ac necessariæ sunt. Ut quod non sit voluntas coacta, vel per dolum, deceptionem aut similem injuriam extorta: nam si hæc deficiant, non censebitur esse voluntas sufficiens. Quia eadem est ratio de hac renunciatione, quæ de aliis contractibus, vel obligationibus, ut latè per Socin. conf. 263. volum. 2. & plura congerit Tusch. lit. R. concluf. 167, 168, 169.

7. *Regula juris servanda.* *Socin.* *Tusch.*

Ad confirmationem respondeo, si quis velit aliquid repugnans usui privilegii, non perpetuò, sed in aliqua occasione, vel pro aliquo tempore, talis voluntas de se non sufficit ad renunciationem privilegii, quia nec virtualis voluntas censeri potest. At verò si quis velit aliquid repugnans ipsi privilegio in se, quia tollit fundamentum ejus, vel perpetuò inhabilitat ad usum ejus, tunc illa voluntas censetur sufficiens ad expressam renunciationem privilegii, & dici potest voluntas formalis ex parte volentis, licèt ex parte objecti virtualis sit, cum hac enim amplitudine intelligendum hoc est, quanvis in hoc modo semper amittatur privilegium ex aliis principiis, & causis, præter renunciationem.

8. *Ad confirm. resp.*

Sed quæri potest circa hanc partem, an sola voluntas interior nullo exteriori signo indicata sufficiat

9. *Renunciatio*

interior quam vim habet.

ficiat ad hanc privilegii renunciationem. Quæ interrogatio solùm fieri potest in ordine ad forum conscientiæ: nam in exteriori foro constat, actum merè internum nihil operari, ut suprà tractando de materia legis, diximus, & idem est in contractibus & similibus. Et hinc fit, ut quoties renunciatio talis est, ut in gratiam alterius fiat, ita ut vel jus illi remittat, vel conferat, aut obligationem, necessaria sit exterior manifestatio voluntatis. Ratio est, quia sola voluntas interna, vel promissio exterius non indicata non inducit obligationem ad hominem: nam hoc est proprium promissionis, quæ Deo fit, ut in materia de justitia latè tractatur, & videri possunt Sanc. l. 1. de sponsi. disp. 3. & 6. Cord. in sum. q. 133. Et in particulari favent authores, qui dicunt, renunciationem privilegii non esse irrevocabilem, nisi sit ab alio acceptata, quia æquivalet donationi, vel obligationi, ut sumitur ex Gloss. in ca. *cum venissent*, de eo qui mittit in possessionem, verb. *obtulit*, & ibi notat Bald. n. 8. latiùs Jason alios adducens in l. *postquam liti*, C. de pactis, n. 1. Hæc enim doctrina, & ejus ratio maximè procedit de renunciatione privilegii, per quam alteri jus confertur, vel ex qua nascitur obligatio respectu alterius, cujus acceptatio postulatur, propter quam aliqua exterior manifestatio necessaria est.

Sanci. Cord.

Gloss. Bald. Jason.

10. Igitur tantum supereſt quæstio, quando renunciatio fit solùm quoad abdicationem privilegii ab ipso renunciante an sola voluntas sufficiat, ut redeat obligatio quæ per privilegium fuerat sublata. Exemplis declaratur, ut si habens privilegium eligendi confessorem, velit se illo privare, ita ut non solùm velit illo non uti, sed etiam non habere in se talem potestatem. Idem de habente privilegium comedendi lacticinia, vel exigendi decimas, aut tributa, & similibus, de qua re nihil invenio dictum à Doctoribus in propria specie, cum tamen res dubitabilis sit, & videatur esse fundamentum aliarum, de quibus consequenter erit sermo.

11. *Prima sententia. 1. argum.* Quòd ergo hoc sufficiat ad amissionem privilegii, videtur suaderi posse, primò, quia ad hunc effectum non est necessaria acceptatio alterius, neque etiam ut illa voluntas nota fiat aliis: ergo nulla necessitas est manifestationis exterioris illius voluntatis, ergo sola voluntas interna sufficit. Antecedens probatur, quia illa acceptatio vel est necessaria in aliquo tertio, vel in ipso superiore, qui privilegium dedit, nullus enim alius cogitari potest, in quo necessaria sit, neutrum autem dici potest. Primum membrum probatur, quia renunciatio non dat jus alteri, ut supponimus, sed tantum aufert ab habente; ergo impertinens est acceptatio alterius, hæc enim solùm requiri solet propter effectum moralem in alio resultantem. Et hæc ratio probat etiam alterum membrum de concedente. Præterquàm quod ille à principio dedit privilegium dependenter à voluntate privilegiarii, & ita tunc virtute concessit, ut posset privilegiarius dimittere privilegium, si vellet; ergo non est cur ex parte illius nova acceptatio requiratur. Et hæ rationes probant, etiam non esse necessariam notitiam, quia hæc propter acceptationem solet maximè requiri. Prima verò consequentia nota est, quia exterior manifestatio voluntatis internæ solùm ad hos effectus potest esse necessaria, ut in hujusmodi quæstionibus omnes fatentur, & videtur per se clarum. Unde sicut in promissione ad Deum non requiritur externa prolatio, quia Deus intuetur cor, ita in renunciatione quam homo facit solùm in ordine ad se, non est necessaria externa prolatio, quia propria voluntas interna sibi satis nota est. Et ita etiam patet secunda consequentia, quia propria voluntas efficax, est de se sufficiens ad relinquendum proprium jus, & favorem, ut jura suprà allata probant.

12. *2. argum.* Possumus secundò argumentari, quia ideo in principio ad consequendum privilegium est necessaria acceptatio privilegiarii, quia sua voluntate debet illud consequi, & propter hunc effectum prærequiritur notitia concessionis, quia hæc debet antecedere ad consensum, illa tamen supposita, interior consensus, & acceptatio sufficit, neque necessarium est, ut illa voluntas exterius manifestetur: ergo eadem ratione contraria voluntas sufficiet ad abdicandum à se privilegium. Tertiò similis voluntas sufficit ad abdicandum à se dominium alicujus rei, quanvis enim non sufficiat ad transferendum dominium in alterum, tamen ad tollendum proprium videtur sufficiens, saltem ex natura rei, quia dominium est quid morale pendens ab habentis voluntate, & non ab alio, quando non repugnat, rem manere sine ullo proprio dominio humano, ergo multò faciliùs in præsenti sufficiet sola voluntas interna ad tollendum à se privilegium, cum non sit in alium transferendum, nec ampliùs durare debeat, sed destrui (ut sic dicam.)

3. argum.

13. Quartò non videtur posse cum fundamento explicari, quis actus externus cum interna voluntate requiratur ad hunc effectum, quia vel est sola loquutio, per quam illa voluntas significetur, & hæc videtur impertinens, quia loquutio sensibilis solùm est necessaria propter notitiam alterius, actualem, vel saltem per se possibilem, notitia autem alterius ad hunc effectum impertinens est, sive in actu, sive in potentia. Quid enim necesse est, ut alius sciat, aut scire possit, me carere privilegio, cum nullum jus inde illi acquiratur, ut supponimus? Vel ille actus exterior est executio aliqua, seu effectus carentiæ privilegii, qualis erit non usus ejus, vel usus contrarius: & hoc etiam non videtur dici posse cum fundamento, tum quia hic effectus est quid posterius, sequi enim debet ex abdicatione privilegii, ergo hæc prius fit per voluntatem internam. Tum etiam quia rationes factæ de loquutione probant de quocumque effectu externo, quia ille non est necessarius propter alios, quia privilegium non debet ab aliis auferri, sed ab ipso habente, nec etiam propter ipsum videtur necessaria, quia non addit aliquid voluntati, nec dat illi efficaciam. Tum denique quia explicari non potest, qualis debeat esse hic effectus, an positivus, vel negativus, unus, vel multiplex, diuturnus, aut brevis. Quod si solùm requiritur hic effectus, ut sit signum voluntatis, est magis impertinens, quam loquutio, & minus sufficiens, quia neque est signum adeò expressum, neque satis significat voluntatem quoad affectum relinquendi privilegium omnino, & radicaliter, ut sic dicam, sed solùm pro aliquo tempore, vel usu. Si verò propter aliud est necessarius, explicari non potest, quid illud sit. Accedit tandem, quod præsumptio juris videtur multum favere huic sententiæ, ubicunque enim jus præsumit, ex usu, vel non usu externo voluntatem dimittendi privilegium, statim declarat, fuisse perditum, ut videre licet in cap. *si de terra*, de privileg. ibi, *De privilegio vobis detrahere voluistis*, ergo supponit, hanc voluntatem esse efficacem ad tollendum privilegium, quia statim succedit alia regula juris, quod *remittenti jus suum, non amplius licet regressus ad illud*, capit. *quam periculosum*, 7. quæst. 1. l. *quæritur*, ff. de ædilit. edict. Hæc ergo sententia probabilis videtur.

4. argum.

c. si de terra.

c. quam periculosum.

14. *Secunda sententia. 1. argum.* Nihilominus contraria sententia videtur posse efficaciter suaderi. Quia non potest quis seipsum privare privilegio, quin nova obligatio inde illi nascatur, sed talis obligatio non potest oriri ex sola sua voluntate interna; ergo nec potest per solam illam abdicare à se privilegium. Consequentia clara est: ut autem probetur major, suppono, sermonem esse de privilegio concedente aliquid contra jus, seu quod jure communi non liceret: nam si solùm concedat ea, quæ jure communi licent, vix est capax renunciationis, quia non tam concessivum est, quam declarativum juris. Illo ergo omisso, de alio probatur major, quia privilegium hujusmodi proprium, & rigo-

rosum

rosum (de quo præsertim agimus) vel remittit aliquid de jure communi, vel aliquid contra illud concedit. Unde ex vi talis privilegii aliquid homini licet, quod sine illo non liceret, ut comedere lacticinia die prohibito, recitare ante horam communem, & similia. Ergo non potest quis renunciare tali privilegio, qui inde subjiciatur obligationi, quam antea non habebat, ratione cujus aliquid illi non licet, quod antea licebat: ergo orta est obligatio non faciendi, quod antea licebat, vel faciendi, quod licitè omitti poterat: sic igitur ex renunciatione privilegii semper resultat in privilegiario nova obligatio.

15. *Probatur minor primò.* Jam ergo probatur minor primò, quia voluntatis promissio, si non transeat in promissionem respectu alterius, nunquam inducit novam obligationem, quia solùm est nudum propositum, ut ex materia de voto suppono: hic autem non intercedit promissio, ut per se constat: jam enim supposuimus, non tractari de obligatione respectu tertii, ergo est nuda voluntas per modum propositi: ergo non potest inducere novam obligationem, quæ antea non esset, ergo nec potest tollere privilegium. *Secundò.* Secundò declaratur in hunc modum, quia vel illa obligatio, quæ resultat ex renunciatione privilegii, proximè est à voluntate propria renunciantis tanquam à causa per se, vel sequitur ex aliqua legis, vel imponitur ab ipso superiore, qui privilegium concessit: nihil horum dici potest, ergo. Major quoad primam partem probatur, quia nunquam potest voluntas ita sibi imperare, ut directè, & immediatè imponat sibi obligationem præcepti, quia non habet propriam jurisdictionem in se, & quia semper manet domina sui, & potest retractare quantum ad se priorem voluntatem: solùm ergo potest se obligare aliquis sua voluntate respectu alterius contrahendo, vel promittendo, quod non fit per solam internam voluntatem, nisi respectu Dei, & illi vovendo, & tunc obligatio, quæ in conscientia manet, immediatius est à lege naturali, quàm à propria voluntate. Hinc ergo manet etiam probata secunda pars majoris, quia illa obligatio non provenit à lege positiva: nulla enim est, quæ de hoc disponat. Imò si humana sit, non potest de actibus internis disponere, & consequenter nec ratione illorum obligare. Divina autem positiva fingi non potest. Nec denique naturalis, quia hæc non obligat ad non mutandum propositum, vel voluntatem priorem. Item quia explicari non potest, quæ nova materia legis naturalis ex illa voluntate resultet, neque ad quam virtutem pertineat. Denique tertia etiam pars majoris videtur clara, quia nullum præceptum superioris hic intervenit, à quo possit esse talis obligatio: nec enim generaliter latum est, nec in particulari tunc fertur, quando quis interius vult suo privilegio se privare.

16. *Resp.* Dices, hanc obligationem provenire ex illa eadem lege, cui privilegium derogabat, & ita ordinariè esse legem humanam positivam: nam privilegium ordinariè illi tantum derogat, & ita non est obligatio per se orta ex voluntate propria, vel ex renunciatione privilegii, sed est ab illa tanquam à removente prohibens, quia sublato privilegio redit obligatio antiqua. *Impugnatur.* Sed hoc non satisfacit, in primis quia supponit, quod probandum esset, quodque in controversia versatur, scilicet, nudam voluntatem destruere privilegium, & ita resultare priorem obligationem. Deinde, quia in multis privilegiis non possunt illa duo distingui: nam concessio privilegii nihil aliud est, quàm oblatio obligationis, & ideo privilegium non potest auferri, nisi à voluntate, quæ possit illammet obligationem iterum imponere: hæc autem est sola voluntas superioris, aut legis, ergo voluntas sola privilegiarii non potest obligationem privilegio contrariam imponere, & consequenter nec privilegium destruere. Exemplis res declaratur. Unum est suprà positum de privilegio ad Missam audiendam tempore interdicti, semel enim obtento tali privilegio, non potest quis sola sua voluntate ita illud à se tollere, ut teneatur deinceps lege interdicti, quia illa obligatio sublata fuit, & non potest per propriam voluntatem revocari, quia est propria legis Ecclesiasticæ, secluso voto. Et idem est de privilegio comedendi lacticinia anticipandi tempus Missæ, aut Officii divini, & similibus.

17. *Evasio.* Dices, per hæc privilegia non absolutè auferri has obligationes, sed cum limitatione, quamdiu privilegiarius consenserit in tale privilegium, & ideo posita contraria voluntate non habendi tale privilegium, eo ipso cessare tale privilegium, & consequenter redire priorem obligationem ex vi prioris legis generalis. *Refellitur.* Sed contra hoc est, quia illud fundamentum gratis supponitur, quia privilegium simpliciter, & absolutè conceditur sine tali conditione, vel limitatione. Neque illa est ex natura rei inclusa, sed ad summum includit privilegium conditionem si acceptetur, postquam autem acceptatum est, absolutum habet effectum. Item aliàs idem dici posset de quacunque dispensatione actuali, quæ statim habet suum effectum; nam illa etiam requirit acceptationem, & consensum recipientis illam: ergo etiam intelligenda erit concessa, ut solùm perseveret effectus, quamdiu duraverit consensus, & consequenter per contrariam voluntatem redibit, quod est absurdum. Præterea illa additio est ad limitandum, & restringendum privilegium ultra verba ejus: ergo admittenda non est. Denique eadem ratione quando quis habet voluntatem internam renunciandi privilegio, subintelligitur conditio, vel limitatio, quamdiu in hac voluntate perseveravero, vel donec ad illud redire placuerit: nam est eadem ratio, & ita erit in potestate talis hominis, mutata voluntate, gaudere postea privilegio sine nova concessione superioris: ergo signum est, non fuisse sublatum privilegium, quia non posset iterum fieri privata voluntate, si fuisset corruptum: ergo ad summum fuit quasi ligatum, ut operari non possit, durante illo affectu, & quasi in sensu composito (ut sic dicam) quod nihil est. Nam clarum est, eum, qui habet absolutam voluntatem non fruendi privilegio, non posse illo uti, perseverante illa voluntate, quia est repugnantia inter illam voluntatem, & usum, sed difficultas est, an sola illa voluntas ita destruat privilegium, ut jam non liceat ad illud redire.

18. *Præfertur secunda sententia.* Hæc ergo posterior sententia mihi magis placet, quam ita declaro. Nam in primis talis voluntas semper ita explicanda est, ut sit simplex nolitio privilegii, id est, ut non fit cum intentione se obligandi ad aliquid, sed solùm per modum propositi non utendi tali privilegio in futurum, nisi aliud evidenter constet de intentione volentis. Hoc videtur mihi certum ex rationibus factis, & quia nunquam præsumitur obligatio, nisi manifestè de illa constet, & quia ex communi usu moraliter constat, non aliter haberi hunc affectum. Sic autem explicata voluntate illa, certum mihi videtur non auferre privilegium, sed licitum esse mutare propositum, ut ex generali doctrina suppono, & illo mutato, licitum esse privilegio uti, quia propositum illud non est contrarium privilegio, sed tantum usui, quod est valde diversum, ut in principio explicavi. *Voluntas privandi se privilegio quem effectum habeat.* Deinde censeo, licèt privilegiarius habeat animum ex vi talis voluntatis privandi se privilegio statim & efficaciter, seu ipso facto (ut sic dicam) nihilominus illam voluntatem non habere statim talem effectum, & tantum esse ex ignorantia, & falsa cogitatione, acsi hoc esset positum in sola propria voluntate. Hoc mihi persuadent rationes posteriori loco factæ. Explicatur verò ampliùs applicando hanc regulam ad nonnulla privilegiorum genera. Nam quædam sunt veluti dispensationes in aliqua lege, & de his censeo dispensationem consummari absolutè in acceptatione privilegii, & consequenter

quenter non posse aliquem sola sua voluntate se iterum submittere legi, à qua per privilegium fuit exemptus, ita ut per legem obligetur, licèt possit illam, si velit, observare absque obligatione. Et consequenter licèt interius velit non habere ampliùs tale privilegium, nihilominus semper illi esse integrum retractare voluntatem, & suo privilegio uti. Hoc mihi probat discursus suprà factus, quia concessio superioris fuit in acceptatione privilegiarii consummata, & fuit absoluta quoad effectum tollendi legis obligationem, quæ redire non potest per voluntatem privatam, sed ejusdem legislatoris, sicut dicebamus de dispensatione tollente impedimentum matrimonii, vel aliam inhabilitatem.

19. *De privilegio per modum licentiæ, quid facit voluntas interior*

Alia esse possunt privilegia per modum facultatum aut licentiarum ad aliquid agendum pro aliquo tempore, quod sine tali licentia facere non liceret. Et de his similiter existimo, licèt quis interius dicat, se renunciare tali licentiæ, vel facultati, non ita illam ab se abdicare, quin postea mutata voluntate possit illa licitè uti, quia ex vi suæ voluntatis non mutavit voluntatem concedentis, à qua sola illa licentia pendet postquam semel acceptata est. Nec per illam voluntatem propriam contraxit privilegiarius specialem obligationem non utendi tali privilegio, verbi gratia non solvendi decimas, ut etiam probatum est: nam per internam voluntatem renunciandi tale privilegium non solum non datur alteri jus ad decimas, verum etiam nec ipse privilegiatus manet quoad se obligatus ad illas solvendas, ut videtur receptum frequentiùs in materia justitiæ: ergo pari ratione in privilegiis quasi absolutis, seu non respicientibus alterum, non obligatur aliquis permanere in illa voluntate, nec illa habet statim effectum auferendi privilegium.

20. *De privilegiis per quæ delegatur jurisdictio quid dicendum.*

Alia sunt privilegia, per quæ delegatur jurisdictio, & in his etiam existimo jurisdictionem non auferri per solam internam voluntatem privilegiarii, ut si Prælatus mihi commisit vices suas, vel casus sibi reservatos, & ego acceptavi illam, licèt postea habeam affectum, quantum in me est, efficacem, & absolutum à me talem jurisdictionem, non privor illa, sed mutata voluntate, possum & validè, & licitè illa uti. Quia jam illa jurisdictio non pendet in suo esse à recipiente, sed à concedente, seu delegante: nam à delegato tantum in usu pendet. Quod videtur certum in delegationibus, quæ fiunt in externo foro. Item ille modus mutandi jurisdictionem per actum merè internum non est hominibus accommodatus, & infinita incommoda ex illo possent moraliter oriri: ergo nec est possibilis homini per privatam voluntatem, nec est verisimile hoc esse consentaneum voluntati superioris privilegium concedentis. Atque hinc etiam dico, non extingui facultatem eligendi confessorem per solam voluntatem internam non habendi illam, quia illa & est quædam virtualis delegatio jurisdictionis, seu est quædam licentia, de qua eadem est ratio, quæ de reliquis. Et ad hos modos privilegiorum videntur cætera reduci, & de omnibus censeo eandem esse rationem, quantum ad præsens punctum attinet.

21. *Ad renunciationem privilegii voluntas exterior requisita. Glossa. Bald. Felin.*

Concludo igitur necessarium esse, ut voluntas renunciandi privilegium exterius se prodat. Quam resolutionem confirmant argumenta secundo loco facta, & Gloss. Bald. ac Felin. in principio allegati, & ex illis, & ex omnibus dictis colligitur breviter ratio, quia ad effectum abdicationis privilegii ex vi illius voluntatis necessaria est acceptatio, seu consensus alterius. Nam si privilegium respiciat alterum cujus interest talis renunciatio, quatenus in ejus cedit commodum, aut jus ei præbet, vel aufert onus, & cætera. Tunc ad consummationem renunciationis acceptatio illius tertii requiritur. Quod egregiè confirmatur ex cap. *licet*, de procur. in 6. ubi dicitur mandatum procurationis non censeri absolutè revocatum, etiamsi is, ad quem dirigitur, dicat, se nolle acceptare mandatum: nam hoc non obstante, poterit mutata voluntate, acceptare mandatum, quamdiu mandans priorem voluntatem suam non revocaverit: nam mandatum de se semper durat, donec revocetur, & alter liberè etiam potest revocare suam voluntatem. Quæ doctrina ex eisdem principiis in omni casu simili procedit, ut ibi notat Anchar-ran. *Anchar.* In præsenti autem eadem est ratio, ut constat. Atque eadem proportione, si privilegium sit absolutum, & tertium non respiciat, tunc necessaria erit saltem concedentis acceptatio, ut rectè docuit Sancius libro 8. de matrim. *Sancius.* disput. 32. cum Loazes. tract. de matrim. Regis *Loazes.* Angl. dubio 12. num. 28. Ratio autem est, quia renunciatio privilegiati non mutavit voluntatem Principis, sed eadem perseverat, ergo quamdiu non constat de illius mutatione, liberum est privilegiario mutare suam voluntatem, & privilegium acceptare. Accedit, quod ad superiorem *Confirm.* per se pertinet tam mutatio privilegiorum, quàm concessio, & ab illius consensu per se pendet tum privilegii effectus, tum etiam effectus privilegio contrarius. Ac denique ita expedit humanæ gubernationi, ut omnia ordinatè fiant. Hæc autem concedentis acceptatio tripliciter *Triplex acceptatio.* intelligi potest. Uno modo ab homine, ut quia *Primò.* superiori datur notitia renunciationis privilegii, & ille acceptat, sicut fit in beneficiis Ecclesiasticis, & tunc erit res clara, non potest tamen semper postulari talis acceptatio. Alio ergo modo *Secundò.* intelligi potest ille consensus superioris datus antecedenter, ut si in privilegio sit clausula, vel conditio, ut si Petrus non acceptaverit privilegium, transeat ad Paulum, vel censeatur non concessum, tunc enim eo ipso, quod Petrus non acceptat censetur concedens acceptare ipso facto renunciationem, & suam voluntatem mutare, ut *Gloss.* sumitur ex Glossa in dict. capit. *licet*. Tertiò *Tertiò.* denique modo contingit hæc acceptatio ex vi alicujus juris, ut in legibus suprà citatis in fine priorum argumentorum, & in aliis juribus, quæ capitibus sequentibus tractabimus.

22. *Ad 1. arg.*

Et ita est facilis responsio ad priora argumenta. Ad primum enim dicitur requiri acceptationem, vel superioris, vel etiam tertii juxta conditionem privilegii, & ad illam requiri notitiam, & consequenter externum signum, quo manifestetur interna voluntas. Unde licèt privilegium ordinariè ita detur, ut recipiens possit illud dimittere, si velit, intelligitur nihilominus, dimissionem ita esse faciendam, ut ordinata sit, & humanis moribus accommodata. Unde ad secun- *Ad 2. arg.* dum dico, ante obtentionem privilegii præcedere externum signum, quo voluntas habendi privilegium manifestatur, & notitia ejus comparatur, & consequenter etiam necessarium esse externum signum acceptandi illud vel apertè, vel saltem non refutando privilegium: nam eo ipso consentire quis videtur. Ad tertium de amissi- *Ad 3. arg.* one dominii aliqui concedunt antecedens, quo dato, poterit negari consequentia, quia proprium dominium simpliciter pendet ex voluntate propria: privilegium autem, & effectus ejus, vel illi contrarius magis pendet ex voluntate superioris. Ego verò nego antecedens, expressè enim ita cavetur in leg. *si quis*, 17. §. *differentia*, ff. de acquir. possess. & licèt ibidem videatur contrarium dici de possessione, scilicet, amitti solo animo, prout etiam habetur in leg. 3. §. *in amittenda*, eod. nihilominus in lege *quemadmodum*, 8. expressè dicitur possessionem non amitti, nisi animo, & corpore. In quarum legum conciliatione laborant Glossæ, & Juristæ, quod illis remitto. *Gloss.* Mihi autem constans videtur, jura, quæ dicunt possessionem amitti solo animo, non loqui de pura voluntate interna, sed necessarium semper esse, ut quis cedat possessionem alteri, ut in lege 1. §. *si vir.* codè titulo. Cessio autem saltem requirit manifestationem illius animi, & acceptationem; non ergo hoc excluditur in aliis legibus, sed significatur, non esse necessarium corpore recedere à se pos-

c. licet.

sessa

ſeſſa ſi ſit immobilis. Ad quartum reſpondetur, requiri externum ſignum, vel ſufficienter declarans internum affectum ab alio acceptandum, vel lege ſtatutum, vel acceptandum, ut dictum eſt, & in ſequentibus magis exponetur.

Ad 4.

Unde tandem addo, ad expreſſam renunciationem privilegii non ſolùm eſſe neceſſariam voluntatem internam ſatis formalem, ſed etiam ſignum externum, ſatis expreſſè declarans illam voluntatem: nam ſi tantum illam oſtendat per aliquod ſignum implicitum, & obſcurum, erit potius tacita renunciatio. Unde rectè videntur illa duo membra diſtingui, quia renunciatio expreſſa fit verbis, tacita verò fit potius factis, vel omiſſionibus: verba enim expreſſè ſignificant interiorem affectum, facta verò implicitè, & ſubobſcurè. Imò ad explicitam renunciationem neceſſe eſt, ut verba ſint ſatis clara: nam ſi ſint ambigua, in dubio non privabitur quis privilegio ſuo: nam in dubio melior eſt conditio poſſidentis. In quo dubio, quod attinet ad internum forum ſtabitur intentioni & aſſertioni renunciantis; in externo verò ſtabitur diſpoſitioni juris, & conſervabitur privilegium, donec aliud ſufficienter probetur. Et hæc videntur ſufficere de priori membro illius diviſionis, ſ. explicata renunciatione; tacita verò in ſequent. cap. magis exponetur.

23. *Ad expreſſam renunciationem, & voluntatem internam, & ſignum externum requiri.*

CAPUT. XXXIV.

Utrùm per non uſum perdatur privilegium propter tacitam renunciationem, vel propter alium titulum.

DUobus modis cogitari poteſt implicita, ſeu tacita renunciatio privilegii, ſcilicet, per non uſum ejus, vel per contrarium uſum, quibus addi poteſt tertius, ſcilicet, per abuſum, quamvis hic propriè ad renunciationem non pertineat, licèt aliquid de illa participet, ut infrà dicam. Renunciatio enim tacita, ut paulò antea dixi, maximè attenditur ex ſignis, vel indiciis externis quæ non apertè, ſed per conjecturas oſtendunt voluntatem carendi privilegio: hæ autem conjecturæ maximè videntur ſumi poſſe ex ordine ad uſum privilegii, in quo tria illa membra diſtingui poſſunt, de quibus ſigillatim dicendum eſt.

1. *Tacita renunciatio contingit dupliciter vel tripliciter.*

Quod ergo ad non uſum ſpectat, ſententia eſt valde recepta, per aliquem non uſum privilegium amitti, quam docent Gloſſa, Innocent. Panorm. Decius, Felin. & alii in cap. *cum acceſſiſſent*, de conſtitutionib. Bart. & alii in leg. *falſo*, C. de diver. reſcript. & in leg. 1. ff. de nundin. Unde cum proportione inferunt, reſtringi privilegium per uſum reſtrictum, quatenus includit non uſum majoris gratiæ, vel favoris, ut notat Bald. ſuprà num. 8. ex Bart. in lege, *uſum aquæ*, C. de aquæduct. lib. 1. & Jaſ. in leg. ult. ff. de conſtitutionib. Princip. eſt enim eadem ratio in non uſu quoad partem, quæ eſt in toto. Ut autem veritas hujus ſententiæ expendatur, & res tota declaretur, quatuor, vel quinque inquirere, & explicare neceſſarium eſt. Primum, de quo non uſu ſit ſermo. Secundum, quomodo intelligi valeat hæc amiſſio privilegii per non uſum. Tertium, quanto tempore durare debeat non uſus, ut hunc effectum inducat. Quartum, an hæc amiſſio privilegii ſit vera, & in conſcientia, vel ſit præſumpta tantum in foro externo: & conſequenter an ſit ipſo facto, vel tantum per judicis ſententiam.

2. *Per aliquem non uſum amittitur privilegium.*
Gloſſa.
Innoc.
Panorm.
Deci.
Felin.
Bald.
Bart.
Quatuor vel quinque inquirenda.
Primum.
2.
3.
4.
5.

Circa primum oportet advertere, hunc modum amiſſionis privilegii habere locum tantum in privilegiis affirmativis, quæ aliquid faciendum indulgent, quia negatio affirmationi opponitur; ſicut enim omiſſio peccaminoſa præcepto affirmativo eſt oppoſita, ſic etiam non uſus privilegii ſolùm opponitur privilegio aliquem uſum concedenti; quod affirmativum appellamus. Duobus autem modis poteſt contingere, ut aliquis non utatur hujuſmodi privilegio. Unus dici poteſt merè negativus: alius privativus, ſeu propriè omiſſivus, morali modo loquendo. Priori modo non exequitur quis privilegium, quando opportunitas, vel occaſio, pro qua datum eſt, non occurrit; ſicut enim præceptum affirmativum, licèt obliget ſemper, non tamen pro ſemper, ita privilegium affirmativum, licèt ſemper habeatur, non tamen pro ſemper, ſed pro certis opportunitatibus, ut patet de privilegio audiendi Miſſam tempore interdicti, vel habendi ſuffragium in electione, &c. Quando ergo quis non utitur tali privilegio extra occaſionem, & tempus pro quo datum eſt, tunc eſt uſus merè negativus, ſicut qui non exercet actum præceptum, eo tempore, pro quo non obligat affirmativum præceptum, non poteſt dici omittere præceptum, ſed tantum non exercere actum illius.

Duplex non uſus privilegii.

Unde etiam fit, ut ſicut hæc negatio non eſt contraria præcepto, ita ille non uſus non opponatur privilegio, & ideo talis non uſus, quantocumque tempore continuetur, non ſufficit ad amiſſionem privilegii, quia non eſt morale indicium voluntatis renunciandi privilegio. Ita docent omnes, & facile probatur ex dictis, quia talis non uſus nec per ſe inducit aliquid privilegio repugnans, cùm illi non opponatur; ergo nec inducit tacitam renunciationem, quia nullum indicium eſt voluntatis relinquendi privilegium, cùm non procedat à tali voluntate, imò nec à voluntate non utendi privilegio, ſed habeat aliam cauſam moralem adæquatam, & propriam, ſcilicet carentiam occaſionis vel opportunitatis exercendi actum conceſſum per privilegium; ergo non poteſt prudenter attribui voluntati renunciandi privilegio: ergo illa negatio non eſt morale indicium talis voluntatis, & conſequenter non habet unde inducat tacitam renunciationem privilegii. Et ita habetur expreſſè in Margarita Baldi, verbo ſtatutum, §. 6. & citat l. *in filiis*, C. de decurion. lib. 10. propter illa verba, *Etſi neceſſitas non exigit, tamen patria non remittit*, Ubi Gloſ. ait, *Quædam enim habere poſſumus, etſi nobis utilia non ſunt*. Sic ergo habere poſſumus privilegium, etiamſi occaſio non detur utendi illo. Atque ita notat etiam Bartol. in eadem lege, & Gloſſa in cap. *ut privilegia*, de privileg. verb. *ſemel in anno*, & ibi Panormitan. & conſ. 101. lib. 1. Decius in capit. *cum acceſſiſſent*, de conſtit. n. 17. & Felin. ibi, & Mandoſ. tractat. de privileg. ad inſtar, Gloſſ. 11. num. 9. qui alios refert, & plures Menoch. in Scholio ad Bartol. in dict. l. *in filiis*, & Franc. Balb. tract. de præſcrip. 4. p. quintæ p. princip. q. 4. n. 3. ubi alia congerit.

4. *Uſus merè negativus non deſtruit privilegium.*
Baldus.
Bart.
Gloſſa.
Pan.
Dec.
Felin.
Mand.
Menoch.
Franc.

Alius modus non utendi privilegio affirmativo eſt, quando in propria occaſione, & pro eo tempore, pro quo conceſſum eſt, omittitur ejus uſus, & hunc vocamus non uſum privativum ſeu omiſſivum, quia eſt carentia actus in tempore habili, & pro quo maximè eſſe poſſet, vel deberet juxta tenorem privilegii ſervata proportione ad omiſſionem actus præcepti pro eo tempore, pro quo præceptum obligat. Et de hoc non uſu intelligenda eſt communis ſententia, & jura, quæ de hac materia loquuntur. Quia talis non uſus opponitur ſuo modo privilegio, & poteſt eſſe aliquod morale indicium voluntatis renunciandi illi. Undè neceſſe eſt, ut in tali omiſſione concurrant conditiones neceſſariæ, ut ille non uſus voluntarius ſit, quæ ſunt ſcientia, & potentia, quia ſi non uſus non ſit voluntarius, non poteſt eſſe indicium alicujus voluntatis, nec moralem effectum induere, ut per ſe conſtat: ergo nec poteſt eſſe indicium renunciationis, quæ voluntaria eſſe debet. Si ergo quis non utatur privilegio tempore opportuno, quia eſt impotens, abſens, infirmus, aut quia per violentiam impeditur, talis non uſus non poteſt illi nocere, ut

5. *Alius modus.*
Uſus privativus deſtruit privilegium ſi adſit voluntas, & potentia.

ut privilegium poſtea amittat, quia voluntarius non eſt, idemque argumentum procedit de ignorantia, quia cauſat etiam involuntarium. Quæ doctrina ſumitur ex Gloſſa in capit. *Abbate*, verb. *donec*, de verbor. ſignification. & ex aliis auctoribus allegatis. Qualis verò ignorantia ad hoc ſufficiat, in ſequentibus dicemus.

Gloſſa.

6. *Circa non uſum. Duplex modus.*

Circa ſecundum oportet advertere, duobus modis intelligi poſſe privilegium amitti per non uſum, unus eſt per viam præſcriptionis, ſeu uſucapionis, alius eſt per viam tacitæ renunciationis. Hi enim duo modi ſine dubio ſunt longè diverſi: nam quando res amittitur per præſcriptionem, non amittitur ex voluntate amittentis, ſed ex efficacia alicujus legis, etiam invito priori domino, & poſſeſſore; quando verò per renunciationem deſeritur, amiſſio fit ex voluntate poſſidentis, ut dictum eſt, ſive illa voluntas expreſſè, ſive tacitè ſolum indicetur. Et ita Gloſſ. hos duos modos diſtinxit in c. ult. 16. q. 4. ſignificans, longius tempus requiri ad præſcriptionem, quàm ad tacitam renunciationem.

7. *Panorm.*

Igitur in ſolo non uſu non habere locum præſcriptionem contra privilegium, videtur ſumi ex Panor. in c. *Joannes*, de Cler. conjug. n. 9. ubi ait, per non uſum non induci conſuetudinem, quia conſuetudo conſiſtit in aſſuefactione, id eſt, actuum repetitione, c. *cum conſuetudo*, d. 1. cum ſimilibus; at verò in non uſu non eſt actus, præciſe enim loquimur; ergo nec aſſuefactio, nec conſuetudo inde generari poteſt; ergo nec præſcriptio, quia hæc per conſuetudinem inducitur; ergo non uſus non poteſt tollere non uſum in vi præſcriptionis. Confirmat hoc Panorm. adhibendo exemplum in eo, qui damnum paſſus agere poteſt ex l. *Aquilia*, contra nocentem: nã licèt per longum tempus nolit contra illum agere, non amittit ſuam poteſtatem, nec inducta cenſetur conſuetudo contra illam legem, & reddit rationem, *quia illa lex non neceſſitat ad agendum, ſed tantum præbet facultatem agendi.* Et inde concludit generalem regulam, per negationem actus non contrariam legi præcipienti, ſed tantum permittenti, non induci conſuetudinem. Quæ omnia videntur habere eandem rationem in privilegio, quia non neceſſitat, ſed dat facultatem, & ita negatio uſus non eſt contra legem præcipientem, ſed permittentem; ergo per non uſum non inducitur conſuetudo, vel præſcriptio contra privilegium.

Panorm.

8. *Confirmatur.*

Confirmatur, quia nec ipſe privilegiarius nõ utendo præſcribit contra ſe, nec alius contra ipſum; ergo ex vi non uſus non inducitur præſcriptio tollens privilegium. Conſequentia clara eſt, quia ubi eſt præſcriptio aliquod jus tribuit; ergo alicui tribuit; ergo vel privilegiario, vel alteri, quia non datur medium: Prima item pars antecedentis videtur per ſe nota, tum quia nemo poteſt contra ſe præſcribere, quia præſcriptio in propria definitione, & ratione includit habitudinem ad alterum, contra quem jure conceditur, ut ex propria materia ſuppono, tum etiam quia nulla materia præſcriptionis ibi intervenit contra privilegiarium, aut enim poſſet præſcribere ipſum non uſum, ſeu jus non utendi, & hoc non eſt præſcriptibile, quia unuſquiſque quaſi ex natura rei habet hanc facultatem: ſimiles autem facultates non ſunt materia præſcriptionis, ut latè tradit Balbus tract. præſcrip. in 5. p. princ. 4. p. illius q. 1. vel præſcriberet obligationem non utendi ſuo privilegio, & hoc etiam dici non poteſt, quia nemo præſcribit contra ſuam voluntatem, neque in ſuum præjudicium, ſed in ſuum commodum, & voluntariè: obligatio autem ad non utendum privilegio, eſt de ſe onerosa, & conſequenter eſt contra intentionem non utentis, per ſe loquendo, & ſecundum ordinarium morem hominum. Altera verò pars antecedentis in primis videtur clara in privilegiis non dicentibus ordinem ad alios, quia uſus, vel non uſus nihil intereſt alio-

Balb.

rum, ſed ſolius privilegiarii; ergo ibi nullus eſt qui poſſit contra privilegiarium præſcribere. Deinde probatur etiam de aliis privilegiis, quæ circa alios verſantur, tum ratione facta, quia alii nullum habent uſum, vel conſuetudinem; ergo nec præſcriptionem efficere poſſunt: nam, ut dicitur in l. *nec utilem*, ff. ex quib. cauſ. major. &c. iniquum eſt auferre dominium, quod uſus non abſtulit, id eſt, dominium, unius ſine uſu alterius; ergo idem eſt cum proportione in privilegio. Tum quia præſcriptio ſupponit poſſeſſionem, alii verò nihil poſſident, quod præſcribant; tum etiam quia *non intelligitur amiſſum*, quod oblatum alteri non eſt, ut in eadem l. *nec utilem*, dicitur, ſed qui non utitur privilegio, nihil offert alteri, neque actionem circa illum exercet; ergo nec amittit privilegium propter aliquam alterius præſcriptionem.

9. *Reſponſio.*

Ad hoc verò reſponderi poteſt, licèt privilegium non amittatur per præſcriptionem poſitivam (ut ſic dicam) amitti tamen per præſcriptionem privativam, ſeu privantem aliquo jure. Voco præſcriptionem poſitivam illam, per quam aliquod jus acquiritur, de qua rectè procedunt rationes factæ, quia hæc in uſucapione conſiſtit. Unde & hoc nomine propriè, & generaliter vocatur: non poteſt autem intelligi uſucapio ſine uſu poſitivo. Privativam autem præſcriptionem appello, quæ ſolum tollit jus, vel dominium aliquod, & hanc dico ſufficere ad amiſſionem privilegii, & poſſe fieri per ſolum non uſum. Et in primis hunc modum amiſſionis eſſe poſſibilem, conſtat ex l. 1. & 2. ff. pro derelicto, ubi dicitur, rem pro derelicto habitam ſtatim deſinere eſſe noſtram, prius etiam quàm ab alio acquiratur, vel poſſideatur, quamvis res ſic derelicta occupabilis ab alio ſtatim ſit, & primi occupantis fiat, ſi in ſuo eſſe perſeveret: nam ſi non duret, ſed ſtatim deſtruatur, ut in juribus incorporalibus interdum contingit, poterit ab uno amitti, etiamſi ab alio non acquiratur, nec occupabilis ſit. Poteſt autem fieri, ut res habeatur pro derelicta ex vi alicujus non uſus, ſeu derelictionis: ergo illa rectè dicitur præſcriptio amiſſiva, ſeu privata, quæ in privilegiis locum habebit. Minor probatur primò, quia ſicut res acquiritur uſu diuturno, eadem ratione amittetur non uſu diuturno: nam ſicut illud expedit, ut dominia rerum ſint certa, ita hoc expedit ad eundem finem, ut ſit certum, quæ res acquirantur primo occupanti. Et confirmatur, quia res mobilis aliena per triennium uſucapitur bona fide: ergo ſi per triennium ſit ab alio derelicta per non uſũ, & ab alio poſtea occupatur, ſtatim fiet illius, quia illa occupatio cum priori non uſu domini æquivalet triennali uſucapioni: ergo ſignum eſt per illum non uſum fuiſſe rem amiſſam. Secundò principaliter hoc invenitur in juribus incorporalibus, ut ſunt ſervitutes, & actiones: nam ſervitus ruſticana perditur per purum non uſum certi temporis, ut habetur ex l. *ſequitur*, §. *ſi viam*, ff. de uſucap. clariùs in l. *hæc autem*, ff. de ſervit. urban. præd. & l. penult. C. de ſervitut. Et ſimiliter actiones extingui ſolent, & amitti per non uſum eorum certi temporis, juxta l. 3. C. de præſcript. ergo eodem modo poterit amitti privilegium per modum præſcriptionis privantis jure privilegii: nam illud etiam incorporale eſt, & ſimilem ſubit rationem.

10. *Refellitur reſponſio dicta 9.*

Sed hic modus explicandi hanc præſcriptionem non videtur cum fundamento applicari ad privilegium. Primò, quia licèt fateamur, aliquando poſſe dominium, vel poſſeſſionem rei amitti, etiamſi in alium non tranferatur, ut probant aliqua ex juribus citatis: tamen nunquam hoc fit per præſcriptionem purè privativam, niſi interveniat poſitiva præſcriptio alicujus, ſed hæc in privilegiis non invenitur, ut in priori puncto probatum eſt: ergo non poteſt illa doctrina rectè ad privilegium applicari. Major declaratur, diſcurrendo per duo genera bonorum, quæ in argumentis tanguntur. Quædam enim ſunt corporalia, quæ naturaliter, & corporaliter poſſideri poſ-

sunt, quæ quidem amitti possunt, relinquendo illa pro derelictis, etiamsi inde nihil alius acquirat, tamen hæc derelictio nunquam intelligitur fieri per solum non usum, cujuscumque temporis sit; ergo non fit per modum præscriptionis in amittendo, ut sic dicam, Minor probatur primò ex Glossa 1. in dicta l. 1. ff. pro derelicto, ubi ait, rem mobilem tunc intelligi derelictam, cum abjecta est, immobilem vero cum de illa quis exit, animo derelinquendi, sentiens, non usum, nisi & animus, & actio aliqua externa illum manifestans interveniat, hoc significatur ibi in l. 2. cum dicitur, *Desinere omittentis esse*; ergo solus non usus, etiam diuturnus non sufficit. Secundò talis modus præscriptionis est ex sola rei non natura, nulla enim præscriptio est ex sola naturali lege, ut suppono tanquã notũ: sed nullũ est etiã jus civile, vel positivum, quod disponat per non usum alicujus temporis amitti hæc bona, ita ut statim habeantur pro derelictis, & sint occupabilia à primo contrectante: ergo non datur talis modus amissionis. Tertiò, quandiu aliquis rem suam possidet, non potest pro derelicta haberi, licèt multo tempore illa non utatur, quia dum res justè possidetur, non est occupabilis à quocumque alio: ut vero possessionem amittat, non sufficit non usus, sed necessarius est animus dimittendi rem cum aliquo modo actualis dimissionis ejus, ut suprà dixi; ergo solus non usus talium bonorum nunquam sufficit, ut pro derelictis habeantur.

Glossa.

Secundò.

11. *Differentia inter acquisitionem per usucapionem & amissionem per non usum.*

Unde notari potest obiter differentia inter acquisitionem per usucapionem, & amissionem per non usum: nam usucapio supponit possessionem rei, & addit continuationem ejus: nam sine possessione non est præscriptio, & ideo etiam è converso non usus per se non sufficit ad amissionem dominii, nisi prius possessio tollatur. Et ita servabitur proportio, quod sicut acquisitio supponit possessionem, ita derelictio supponit desitionem, seu desistentiam à possessione rei, & quando hæc præcedit cum sufficienti voluntate dimittendi bona, per illam amittuntur, & manent pro derelicto: ergo hoc non fit per subsequentem non usum, licèt idem possit magis, ac magis ostendere priorem dimissionem, & verum animum, à quo processit. Et ita nihil includit prior ratio facta, quia licèt dominium possit amitti relinquendo rem sub nullius dominio, quod vocatur pro derelicto, non tamen probatur, hanc amissionem fieri per solum non usum sine actione prævia dimittendi rem. Neque etiam valet confirmatio. Nam usucapio non fundatur in non usu alterius, sed in diuturno usu cum possessione, & bona fide, & ideo repugnat, dominium per usucapionem sine temporis legitimi successione comparari. Ut autem acquiratur per rei occupationem, impertinens est, quod non usus domini præcesserit: nam si res dimissa fuit, statim occupari potest, licèt non usus per aliquod longum tempus non præcesserit: si vero non fuit res dimissa, nullus non usus præcedens sufficit, ut per solam occupationem dominium ejus acquiratur.

12. *Alia ratio refellitur.*

Alia verò ratio de præscriptione jurium incorporalium, ut servitutum, & actionum, non videtur posse ad privilegia accommodari: nam in illis etiam juribus numquam datur amissio juris per præscriptionem, nisi ut consequens ad positivam præscriptionem, per quam aliquid acquiritur tali juri contrarium. Unde præscriptio, & amissio non sunt in eodem, sed unus præscribit contra alium, & præscribens aliquid acquirit repugnans juri alterius, qui consequèter illud amittit. Id declaratur optimè in servo præscribente suam libertatem, juxta l. 2. C. de præscrip. long. temp. pro liber. ibi enim dominus amittit jus in servum, servus autem est, qui præscribit suam libertatem contra dominũ, & ideo ex parte servi conditiones ad præscribendum necessariæ postulantur, nec fieri potest, ut dominus amittat jus in servum per solum non usum ejus, nisi præcesserit, vel ex parte domini sufficiens manumissio, vel ex parte servi possessio suæ libertatis cum bona fide, & sufficienti temporis diuturnitate. Ita etiam accidit servata proportione in amissione servitutis rusticanæ per non usum, licet inter illam duplicem servitutem hominis, & agri, seu prædii, sit differentia, quod prior servitus, quam personæ appellare possumus, fundatur in dominio heri in personam servi, qui etiam à domino possidetur: alia verò servitus realis, seu prædialis fundatur solum in jure unius in prædium alterius quoad aliquem usum ejus. Unde jus illud cadit in rem alienam, & à proprio domino possessam. Et ideo dicunt jura de his servitutibus loquentia, nemini rem suam servire, sed alienam. l. *in re communi*, ff. de servit. urb.

13. *Jus servitutis quando amittitur.*

Hinc ergo fit, ut jus servitutis non amittatur per non usum diuturnum, nisi quatenus dominus prædii præscribit libertatem, & exemptionem rei suæ: illa enim obligata erat, & obnoxia, ut alteri serviret, dum autem dominus longo tempore illam possidet, eaque utitur sine impedimento, & sine usu serviendi, præscribit contra alteram libertatem rei suæ, & inde consequenter alter jus suum amittit. Idem cum proportione invenitur in amissione actionis per non usum, non enim fit sine præscriptione alterius contra talem actionem: nam talis actio versatur circa alium, qui est obnoxius tali actioni tanquam debitor; dum ergo iste per certũ tempus possidet rem suam, rerumve suarum libertatem, illam præscribit, quoad hoc, ut non possit tali titulo in judicium vocari. At verò hic modus amissionis non videtur posse in privilegiis inveniri, quia ostensum est, per non usum privilegiarii nullum alium præscribere. Et confirmari hoc potest auctoritate Baldi in cap. *ad audientiam*, de præscrip. n. 2. in fine dicentis, Per privilegium Principis comparari jus sine possessione, & illud jus non amitti, *etiamsi privilegiarius per triginta annos sit sine possessione, ex quo alius interim in contrarium non præscripsit*, ex dicta l. *nec utilem.* ff. ex quibus causis major. & cætera.

Confir. Bald.

14. *Additur aliud argum. Alberic.*

Denique addi potest argumentum Alberici in l. *falso*, C. de diver. rescrip. Quia lex non tollitur per non usum, quia per solum non usum nemo præscribit contra legem: ergo idem erit in privilegio. Sed responderi potest negando antecedens, quia præcipiens aliquid fieri, tollitur per non usum, ut supra dictum est. Ad hoc solum procedit in lege imponente necessitatem, quando pro temporibus, in quibus obligat, non servatur, & de hoc fit longa consuetudo: nam ille non usus est legi contrarius, & semper includit (moraliter loquendo) usum legi contrarium, ut libro superiori dictum est. Ratio autem facta, ut verum in antecedente sumat, & cum proportione concludat, intelligi debet de lege concedente facultatem, seu permittente, non vero de imponente necessitatem, ut ex Panorm. suprà notavimus, & sensit Molin. tractat. 2. de just. disp. 513. in fine, & ita consequentia videtur optima, ut supra circa dictum Panorm. notatum est. Nihilominus tamen Deci. in c. *cum accessissent*, de præstrip. negat consequentiam. Quia difficiliùs (inquit) tollitur lex communis, quàm specialis, juxta l. *ejus militis.* §. *militia.* ff. de milit. testam. ubi id notat Glossa verb. *quocunque modo.* Sed non placet ratio, nec responsio: nam licèt quoad alia difficiliùs tollatur lex communis, non vero quoad modum derogationis per consuetudinem, seu præscriptionem, servata proportione, & hoc ultimum solum ad præsens spectat. Itaque tollitur difficiliùs lex communis quoad effectum: nam id, quod jure communi habetur, difficiliùs tollitur quàm quod habetur ex solo privilegio, & hoc ad summum probat dictus §. *militia*, ut ex Bart. ibi sumitur, & ex Gloss. in cap. ult. 16. quæst. 4. Item gravior causa necessaria est ad tollendam legem communem, quàm privilegium, & ex parte difficiliùs

Panorm. Molin.

Decius.

Glossa.

Refellitur resp.

Gravior causa ad tollendum jus commune, quam privilegium.

ficilius etiam tollitur, quia bonum commune privato præfertur, Authen. de non alien. &c. cap. 9. coll. 2. ubi Gloss. verb. *valere*, & Glossa in ca. *si super gratia*, de offic. de leg. in 6. verb. *principalis*. In modo autem tollendi legem, vel privilegium per consuetudinem, vel non usum nulla ratio differentiæ, vel excessus firmitatis ex parte legis assignari potest, servata proportione, nisi fortasse in hoc, quod majus tempus fortè requiritur ad tollendam communem legem, quàm privilegium, de quo postea videbimus: nunc n. non refert. In hoc vero, quod ad utrumque sit necessarius usus contrarius, & non sufficiat non usus, omnino videtur eadem ratio, quia sicut in non usu talis legis permittentis, nullus est, qui præscribat, vel quasi præscribat contra legem, ita in non usu privilegii nullus est, qui contra illud præscribat.

15. *Distinctio inter privilegia præmittenda. Unum genus privilegiorum. Glossa. Aliud genus privilegiorum.*

Nihilominus in hoc puncto distinguendum videtur inter privilegia: quædam enim sunt, quæ aliquid concedunt privilegiario respectu aliorum, ex quibus in alios redundat aliquod onus, vel quasi servitutis genus, ut sunt privilegia decimas accipiendi extraordinario modo, vel imponendi aliquod tributum: talis etiam reputari potest facultas eligendi ex privilegio, quatenus redundat in gravamen aliorum, & simile reputatur privilegium nundinarum in Gloss. in dict. l. 1. ff. de nundinis. Alia vero sunt privilegia, quæ vel sunt quasi absoluta, quia solum concedunt privilegiario aliquid circa actiones suas sine respectu ad alios, ut sunt privilegia audiendi Missas in loco interdicto, vel tempore non concesso, vel recitandi ante horam, vel comedendi lacticinia, & similia: vel certe licèt circa alios versentur, favorabilia simpliciter reputantur respectu aliorum, quia sunt utilia, & in rigore neminem gravant. Talia videntur privilegia audiendi confessiones, vel eligendi confessorem: licèt enim videantur aliquo modo in præjudicium ordinarii pastoris, hoc tamen non consideratur, quia potiùs est juvamen ejus, & præcipuè, quia magis consideratur favor animarum.

Privilegium eligendi confessorem in rigore neminem gravat.

16. *Prima conclusio, qua privilegia per non usum amittantur.*

Dico ergo primò: Privilegia prioris generis, quæ redundant in gravamen, & quasi servitutem aliorum, eatenus posse præscriptionè amitti per non usum privilegiarii, quatenus alii possunt contra privilegiarium præscribere, quod frequenter non fit sine aliquo positivo actu ipsius præscribentis. Hæc assertio sumitur ex communi sententia, in principio recitata: nam auctores, qui dicunt, privilegium amitti per non usum, certum tempus requirunt ad illam amissionem. Unde planè sentiunt, illam amissionem esse ratione alicujus præscriptionis, seu usucapionis: ergo necesse est, hoc intelligi de privilegiis, in quibus alius potest præscribere contra privilegiarium ob non usum. Respondeti vero potest, etiam tunc non intercedere præscriptionem ex parte alicujus, sed simplicem amissionem privilegii ex voluntate Principis, vel ex institutione alicujus juris determinantis modum conservandi privilegium. Sed licèt hoc sit probabile, quando Princeps in ipsa scriptura privilegii talem modum præscribit, vel in casibus in jure expressis, ut statim dicam: nihilominus extra hos casus potest amitti privilegium per non usum legitimi temporis: ergo necesse est, ut id fiat per modum præscriptionis, & ex vi alicujus communis juris ad præscriptiones pertinentis, quia non potest alio modo cum fundamento affirmari talis modus amittendi privilegium, cum tamen sint multi casus, in quibus non videatur posse negari, ut in non usu privilegii ad eligendū cū aliis, qui jus habent ordinarium eligendi, & illo de facto soli utuntur, & non in usu privilegii exigendi decimas, & similibus. Ratio vero est, quia hæc privilegia redundant in servitutē, seu obligationē aliorum, & ideo jura, quæ disponunt de amissione servitutum, per non usum, in similibus privilegiis locum habent. Sicut privilegium expresse concederet servitutem per alienum prædium (imò licèt proprius dominus prædii illā donasset) nihilominus per non usum legitimi tēporis amitteretur; ergo.

Respons.

Impugnatur.

Addidi autē in fine assertionis, sæpiùs hanc præscriptionem non fieri sine positivo actu ipsius præscribentis, quia sæpe non intelligitur privilegiarius non uti privilegio, nisi quando alii exercent actum sine illo, ut eligendo v. g. sine privilegiato ad eligendum, acquirendo decimas, sine illius consortio, &c. Et tunc fit præscriptio contra privilegiū ad instar præscriptionis urbanarum servitutum, in qua requiritur aliquis actus ex parte præscribentis, ut ex propria materia constat.

Explicatur assertio.

17. *2. Conclusio. privilegia, quæ non amittuntur per non usum.*

Dico secundò: Privilegia, quæ non cedunt in aliorum gravamen, sed sunt favores speciales circa modum operandi absolutum ipsius privilegii, non amittuntur per non usum, vel aliorū præscriptionem, possunt tamen per tacitam renunciationem amitti, si interpretatio talis voluntatis sufficienter ex jure constet. Priorem partem negantem mihi sufficientem probant argumenta facta in principio hujus puncti, quia intelligi non potest in his privilegiis præscriptio aliorum contra illa, cum ipsa alios non respiciant, vel illos non gravent, ut supponimus, multoque minus potest talis præscriptio intelligi in ipso privilegiario, ut etiam ostensum est. Addidi vero posteriorem partem, quia sumpta de possibili negari non potest, cum sæpe voluntas tacita moraliter æquivaleat expressæ. Dixi autem, necessarium esse, ut intercedat aliquod jus (utique commune, vel speciale) ita interpretans voluntatem privilegiarii, quia solus non usus non est signum certum, & infallibile talis voluntatis, & ideo per se non potest sufficere sine adminiculo juris ad tollendum privilegium, quia non usus in tali casu solum se habet ut indicium voluntatis; ergo si re vera in re non fuerit talis voluntas, quia privilegiarius non ex illa, sed propter alias occasiones privilegio usus non fuit, non erit sufficiens non usus ad renunciationem, vel amissionem privilegii, nisi jure & voluntate Principis juvetur, quia deest voluntas propria privilegiarii, quæ sola posset esse causa talis effectus, non interveniente superiori voluntate. An verò de facto inveniatur tale jus quoad hæc privilegia, dicam in duobus punctis sequentib.

18. *Quid operatur jus statuens, ut privilegium per non usum amittatur.*

Solum hîc adverto, etiamsi jure statutum sit, ut privilegium aliquod per non usum amittatur, nihilominus non amitti per tacitam renunciationem, sed quia cum limitata conditione fuit concessum, qua non impleta, vel ab ipso jure, aut à concedente tollitur, vel certè per se cessat per lapsum temporis ad modum explicatum in c. 28. & sequentib. Declaratur hoc optimè in privilegio nundinarum, quod per non usum in decennio amittitur, quia lex 1. ff. de nundinis, ita statuit. Qua lege posita constat, tale privilegiū sub tali conditione concedi, & illa non impleta, vel per se cessare, vel virtute illius legis auferri. Cujus etiam signum est, quia fieri potest, ut tale tempus elabatur sine advertentia privilegiarii, quia postea plurimum doleat de amissione privilegii; ergo signum est, non esse necessariam renunciationem propriam, sed ab extrinseco tolli, vel per se extingui privilegium ex vi formæ concessionis, aut speciali, & expressa, vel subintellecta ex vi juris communis. Qui modus loquendi probabilissimus est, & posset ad alios casus extendi: nam rectè explicat amissionem privilegii, & res eodem recidit. Sed nihilominus per se, ac moraliter loquendo, satis convenienter illa vocatur tacita renunciatio, quia is, qui non utitur privilegio, non obstante illo jure, moraliter convincitur nolle illud, saltem virtute, & interpretativè. Nam quod inadvertentia intercedat, accidentarium est; an verò si inculpabilis sit, possit hunc effectum impedire, dicam in punctis sequentibus.

19. *Decennium.*

Tertiò igitur inquiri potest, quanti tēporis nō usus necessarius sit, & sufficiat, ut per illū privile-

requisitum ut privileg. per non usum amittatur.
Bart.
Jason.
Panorm.
Dec.
Felin.
Rebuff.
Mandos.
Balb.

gium amittatur. In quo ferè communis sententia est, decennium sufficere, & requiri. Ita docet Bart. in l. *falso*, C. de diversf. rescrip. ubi etiam Jason late, idem Bart. in l. 1. ff. de nundin. ubi alii communiter. Idem Panor. Dec. Felin. & alii in c. *cum accessissent*, de const. Rebuff. in Pract. tit. de differen. inter privilegium, & rescr. n. 41. Mandos. in d. tract. de privil. ad instar. Gloss. 11. n. 5. Balb. dict. tract. de præscrip. in 4. p. quintæ partis princip. q. 4. ubi plures alios refert, cum variis limitationibus, quas Felin. & alii etiam adhibent. Et omnes fundantur tantum in dicta lege prima, ff. de nundin. Quia ex solo jure naturali non potest tale tempus determinari, ut per se notum apparet, & in jure positivo alia determinatio non invenitur.

20. *Ut alius contra privilegiarium præscribat, nullum tempus determinari in ipso non usu.*

Mihi tamen in primis videtur, quoties per non usum privilegium amittitur, quia alius contra privilegiarium præscribit, nullum tempus esse determinatum in ipso non usu ad amittendum privilegium, seu ex parte privilegiarii, sed illud tempus necessarium esse, ac sufficere, quod ex parte alterius tertii fuerit determinatum ad præscribendum contra hunc, vel illum, quod solet jure ordinario decem annorum inter præsentes, vel viginti inter absentes, vel extraordinario, ac speciali jure requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, ut de monasteriis significatur in dict. c. *cum accessissent*, ubi Joan. And. & alii id notant, & Felin. ait generaliter, procedere in Ecclesiis, seu locis piis juxta generalem regulam textus in Authent. ult. C. de sacrosf. Eccles. & c. *illud*, de præscri. cum similibus. Ratio autem assertionis est, quia in hujusmodi casu privilegium non amittitur formaliter per non usum, sed vi præscriptionis alterius contra personam non utentem, ergo illud tempus sufficiet & requiretur ex parte non usus ad amissionem privilegii, quod fuerit legitimũ ad præscribendum contra privilegiarium, tali conditione suppositâ; ergo non potest in his privilegiis certior regula præscribi.

Joan. And. Felin.

21. *2. Conclusio. de tempore ad privilegium præscribendum requisito.*

Secundò dicendum est, in privilegiis absolutis, contra quæ ab aliis non præscribitur, non esse certum tempus jure definitum, intra quod per non usum amittantur, ideoque generalem regulam esse, talia privilegia per nullius temporis non usum amitti, etiamsi longissimum sit, in casibus vero jure expressis amitti tempore pro eis definito. Prior pars assertionis constat, quia hæc privilegia non amittuntur per modum præscriptionis, ut jam declaratũ est: ergo non possunt ad illa applicari tempora præscriptionum: secluſa autem præscriptione, nullum assignabitur generale jus, quod certum tempus statuat, in quo privilegium amittatur per se, ac formaliter per non usum: ergo. Minor probatur primo quoad jus canonicum, quia canones nunquam loquuntur de amissione privilegii per non usum, sed per contrarium usum, ut capite sequenti videbimus, unde licèt circa tempus contrarii usus aliquid definiunt, quod postea videbimus: illud non potest ad purum non usum, de quo solo nunc loquimur, applicari: tum quia materia est odiosa, in qua non licet leges extendere, aut de casu ad casum similem transferre: tum etiam, quia longè major ratio est, cur tollatur privilegium per contrarium usum, quàm per non usum. Unde canones loquentes de contrario usu, fortasse locum habent, in omnibus privilegiis tam absolutis, quàm respectivis, cum tamen amisso per non usum per se non habeat locum in privilegiis absolutis, ut diximus. Injure item civili non invenio legem, quæ universaliter de hoc tempore disponat. Solum enim à Doctoribus allegatur dicta l. 1. ff. de nundin. lex autem illa non loquitur generaliter de privilegiis, sed in particulari de privilegio nundinarum: ergo ex illa non potest generalis regula sumi pro omnibus privilegiis absolutis, vel respectivis, quæ alios non gravant, ut statim dicam.

22. *Si jus positivum non limitat tempus, non est unde determinetur.*

Hinc ergo concludi potest altera pars assertionis. Nam si jus positivum non limitat tempus, non est unde determinetur: ergo nullum tempus sufficiet, nisi ubi in particulari lex illud determinaverit. Quod semper intelligendum est de privilegiis simpliciter loquentibus: nam si in eis addatur limitatio, seu postuletur usus certi temporis, ut valeant, vel durent, clarum est, illa amitti per non usum in tempore in ipsis præscripto, quia voluntas concedentis non plus extenditur. At vero in privilegiis absolutis, & absolutè loquentibus, procedit regula negativa generalis, ut ostensum est, cum dicta exceptione de casibus in jure expressis. Quæ maxime additur propter dictam l. 1. ff. de nundin. quæ videtur jus speciale continere: non generale. Quia privilegium nundinarum respectivum potius videtur, quàm absolutum, quia versatur circa humanam negotiationem, & mercaturam, eisque certum locum determinat cũ aliquibus favoribus privilegiarii: negotiatio a. & mercatura est actio, quæ circa alterum versatur. Unde ex tali privilegio alii gravantur mercatores, qui aliquid solvere coguntur domino loci, quantum illi privilegium concedit, juxta l. 7. Hispaniæ, tit. 8. p. 5. vel alii populi, in quorum præjudicium redundat illa loci determinatio, ut sensit Gloss. in eadem l. 1. dicens, *Qui impetret nundinas, in præjudicium universorum facit, & ideo brevior i tempore privilegium amittit*, & idem habet Glos. in l. *falso*, ver. *perennia*. C. de diversf. rescr. & Archid. in c. 1. 25. q. 2. Unde dici facilè potest etiam illud privilegium amitti per non usum propter præscriptionem aliorum, quorum interest talis privilegii abolitio. Vel certè licèt demus, ibi non intervenire præscriptionem, sed puram cessationem privilegii per non usum pro tempore ibi definito, nihilominus jus illud non erit extendendum extra casum, in quo loquitur, quia lex illa est odiosa, & restringenda, tum quatenus obligat ad non usum privilegii intra certum tempus, quod est præter naturam privilegii, quod liberum, ac voluntarium usum de se concedit, juxta l. *si judex*, ff. de minor. tum quatenus limitat privilegium ad certum modum, & conditionem, etiamsi absolutè, & simpliciter videatur concessum: unde fit, ut privilegiũ, quod ex vi verborum esset absolutum, & de se perpetuum, reddatur conditionale, & temporale ac caducum ex defectu conditionis inclusæ ex vi illius juris, tum etiam quia potuit illa esse determinatio specialis pro illa materia propter specialem rationem in illo inventam, ut senserunt Gloss. proximæ allegatæ cum Archid. & Alberic. in dicta l. *falso*, & probabile reputat Decius in dicto c. *cum accessissent*; ergo extra illum casum, vel si quis est similis, generalis regula est, privilegia contra quæ non præscribitur ab aliis, non amitti propter purum non usum, cujuscunque temporis sit, quod magis in ultimo puncto confirmabitur.

Gloss. *Archid.* *Gloss.* *Alber.* *Decius.*

23. *Lex Hispaniæ.*

Contra hanc vero partem obstare videtur lex Hispaniæ in partit. 3. titul. 18. l. 42. quæ distinguens generaliter privilegia negativa, quæ onus auferunt, ab affirmativis, quæ aliquid speciale facere permittunt, de his posterioribus specialem regulam statuit, per non usum decem annorum amitti. Et præter exemplum nundinarum quod primo loco ponit, adhibet alia, scilicet, privilegium vendendi aliquid prohibitum, vel extrahendi à regno merces vetitas, vel utendi speciali mensura in rebus vendendis: ergo signum est, illam temporis determinationem esse generalem pro omnibus privilegiis negativis. Et ita sensit Gregorius Lopez ibi, & juxta illam legem intelligit legem primam, Digestis de nundinis, & solum remissivè addit limitationes, quas Felin. & alii posuerunt.

Greg. Lop. *Felin.*

24. *Responsio ad legem Hisp. allegatam.*

Sed in primis dico, jus illud non esse commune, sed proprium Hispaniæ, & ideo per se & vi sua non habere locum extra illud regnum. Deinde considero illa exempla omnia, quæ lex illa adducit, esse fere ejusdem rationis cum nundinis: nam omnia redundant in grava-

gravamen regni, aut communitatis, aut emptorum, & ideo probabile eſt, in illo non uſu intervenire præſcriptionem ex parte aliorum, vel certè ſpecialitatem illam quæ conſiderata eſt in nundinis ad ſimilia extendi per modum novi juris, vel per modum declarationis juris communis. Atque ita non colligitur ex illa regula generali pro omnibus privilegiis abſolutis, ſed tantum pro his reſpectivis, quæ fuerint talis generis, ſeu conditionis. Pro quo expendo ultima verba generalia, quæ lex illa poſt exempla ſubjungit, ſc. O *otras coſas qualeſquier, que fueſen deſtas maneras, tales privilegios como eſos duran*, &c. id eſt, *vel res ſimiles, quæ hujuſmodi ſint: nam talia privilegia, qualia ſunt iſta durant*, &c. & in eis conſidero reſtringi illam conditionem, & temporis determinationem ad privilegia ejuſdem rationis, & modi, quæ circa materias talis conditionis verſantur; ergo inde licèt potius colligere generalem regulam in contrarium, ſc. alia privilegia, quæ hujuſmodi non ſunt, ſed omnino abſoluta, vel ſine illo gravamine aliorum, non habere talem modum deſitionis, neque in eis habere locum talem temporis determinationem.

24. *Lex prædicta magis perpendatur.*

Tandem circa eandem legem conſideranda eſſe cenſeo verba, quibus illa conditio adhibetur & tempus præſcribitur. Nam videtur ibi illa limitatio poni longè aliter, quàm communiter ſoleat intelligi. Auctores enim allegati abſolutè aſſerunt, privilegium amitti per non uſum decem annorum, & non limitant certum tempus, vel initium ejus, à quo computandum ſit illud decennium, ſed abſolutè, & univerſaliter videntur intelligere, computandum eſſe ab ultimo tempore, in quo aliquis eſt uſus privilegio, ſeu à primo non uſu, poſt quem nullus uſus ſucceſſit. Juxta quem ſenſum, licèt aliquis in principio conceſſionis uſus fuerit privilegio per multum tempus, ſi poſtea interrumpat uſum per integrum decennium, amitti privilegium. Et huic ſenſui occaſionem præbuit dicta l. 1. ff. de nundin. nam abſolutè dixi, *Nundinis imperatis à Principe non utendo, qui meruit, decennii tempore uſum amitti.* Ubi nullum initium illius decennii aſſignatur. At verò in dicta l. Partitarum initium præſcribitur hoc modo: *Hæc privilegia perpetuò durant, ſi quis illis utatur intra decennium à die conceſſionis computandum: ſi autem intra illud tempus illis non utatur, deinceps amittuntur, & valere non debent.* Et idem apertiùs explicatur in l. 3. tit. 7. partit. 5. his formalibus verbis, *Otroſi decimos, que ſi algun home, o conceio ovieren privilegio, que pueda hazer feria nueva, aſi como dicho es, è deſſues, que le oviere, paſaren diez annos, que non uſen del, que de alli en adel ante no les deve valer*, quæ facilè ex ſuperioribus intelligentur. Et juxta illa ſolum videtur amitti tale privilegium nundinarum, vel ſimile, quando per totos integros decem annos poſt diem conceſſionis privilegiarius illo non utitur, quia hoc ſolum lex illa diſponit. Unde è converſo ſequitur, quòd ſi intra illud decennium quis utatur tali privilegio, poſtea non amplius amittitur per ſolum non uſum, ſive in decennio, ſive in quocunque alio tempore, quia de hoc lex illa nihil diſponit, & extendēda non eſt ultra id, quod præciſè ſtatuit, tum quia, ut dixi, materia eſt odioſa, tum quia poteſt habere ſpecialem rationem, & congruentiam quoad illam partem. Nam privilegii poſſeſſio videtur capi corporaliter, & realiter per aliquem uſum privilegii, & ideo qui per primum decennium privilegio non utitur, toto illo tempore eſt ſine poſſeſſione privilegii, ideoque meritò ſtatuit illa lex, ut contra illum præſcribatur, vel ut conceſſio privilegii amplius non valeat. Qui autem intra illud tempus privilegio conceſſo utitur, illud poſſidet, & magis proprium efficit, & ideo non tam facilè illo privatur. Qui ſenſus eſt probabilis, & ſecundum illum poſſe intelligi dictam legem 1. quia illi non repugnat, exiſtimo tamen priorem eſſe communem, & uſu receptum, & ideo illi ſtandum eſſe.

Quartum dubium erat, an hæc amiſſio privilegii per ſolum non uſum, intelligatur eſſe in foro exteriori tantum, vel etiam in foro conſcientiæ, etiamſi revera privilegiarius non habuerit animum, aut voluntatem renunciandi privilegio. De quo dubio nihil invenio ab auctoribus dictum, cum tamen difficultate non careat. Quia hinc tota hæc juris diſpoſitio videtur in præſumptione fundata, ſcilicet, quia ille, qui non utitur privilegio, cenſetur illud renunciare; ergo ſi veritas non eſt præſumptioni conformis, non obligavit jus illud in conſcientia. In contrarium verò argui poteſt, quia præſcriptio dat, & aufert jus, etiam in conſcientia. 25. *De amiſſione privilegii in quo foro intelligenda.*

Igitur juxta hæc principia rectè applicata in hac materia, & juxta diſtinctionem ſuprà datam breviter poteſt hæc res definiri. Primò enim, quando privilegium amittitur per non uſum, quia alius legitimè contra illud præſcribit, non ſolum perditur quoad externum forum, ſed verè, & in re ipſa, ac ſubinde in conſcientia ſine ulla condemnatione, vel declaratione facta in foro contentioſo, quando privilegiario ſufficienter conſtat de legitima aliorum præſcriptione. Hæc aſſertio ſupponit principium in materia de Juſt. receptum, præſcriptionem legitimam dare juſtum titulum in conſcientia, quod jam fere indubitatum eſt, & ideo illud hìc confirmare neceſſe eſt, aliquid verò attingemus in libr. ſequent. Dictum eſt autem amiſſionem privilegii per non uſum in dicto caſu provenire ex alterius præſcriptione contraria; ergo in conſcientia amittitur, quia non eſt comparabile cum jure acquiſito à præſcribente. Unde etiam fit, quacunque ex cauſa impediatur præſcriptio, conſequenter non amitti privilegium, non obſtante quocumque non uſu. Et hac ratione dicunt Juriſtæ, ſi aliquas multò tempore non utatur privilegio propter aliquam conventionem, per quam aliquid ei datur in ſingulos annos, aut dies, ne utatur privilegio tunc nunquam amittere illud, quia per illam conventionem, & præſtationem fit, ut contra illum non præſcribatur. Et aliud ſimile videri poteſt in Felin. in c. *illud*, de præſcrip. concl. 11. & Balb. dicta q. 4. n. 6. 26. *Quando jus legitimè præſcribit contra aliquem privilegium in utroque foro deperditur.* *Felin.* *Balb.*

Secundò dicendum eſt, privilegia omnino abſoluta, & aliis non oneroſa, contra quæ ab aliis non præſcribitur, non amitti in conſcientia per ſolum non uſum cujuſcumque temporis regulariter loquendo. Hanc ultimam particulam addo ad excludendos caſus ſpecialiter in jure expreſſos, ſi qui fortaſſe ſunt, de quibus ſtatim dicam. Et ſic aſſertio eſt clara, quia talia privilegia non amittuntur per modum præſcriptionis, ut oſtenſum eſt, & ita ceſſat in eis ratio facta. Denique ceſſat voluntaria renunciatio, maximè quando præſumptio non eſt veritati conformis, ut ratio ſuprà facta convincit. Veruntamen etiamſi non uſus oriatur ex interno animo, & voluntate non habendi privilegium, adhuc non ſufficit, ut in conſcientia cenſeatur amiſſum donec auferatur. Quia, ut dixi, illa renunciatio non ſolum non eſt acceptata, verum etiam nec eſt ſufficienter ſignificata exterius: nam ſolus non uſus non ſatis indicat talem voluntatem, ut ſuprà etiam probavi, nec invenitur jus faciens hujuſmodi interpretationem in talibus privilegiis, aut diſponens, quod ipſo facto amittantur, propter ſolum non uſum; ergo nullum habemus fundamentum ad aſſerendum in conſcientia amitti. 27. *Quando privilegia non amittuntur in foro conſcientiæ*

An verò in foro externo veniat quis privandus hujuſmodi privilegiis, non eſt mei muneris definire, fateor tamen, nullum me vidiſſe, vel allegatum inveniſſe jus, quod talem pœnam, vel quaſi pœnam imponat, nec etiam invenire me in talibus privilegiis fundamentum talis pœnæ, vel privationis privilegii, cum illo non uſu per ſe non inveniatur culpa, nec aliorum incommodū, aut gravamen. Et quamvis regula communiter recepta de amiſſione privilegii per non uſum videatur eſſe contraria huic aſſertioni, ſi tamen attentè legantur exceptiones, quæ addi ſolent 28. *De foro exteriori quid ſentiendum.*

Felin.

solent illi regulæ, majori ratione excipienda judicabuntur hæc privilegia. Ait enim Felin. in dicto c. *cum accessissent*, n. 26. in fine, & 27. Privilegium, quod consistit in mera, & expressa facultate, non amitti per non usum, & dicit esse communem sententiam. Ipse verò ait, necessarium esse, ut in privilegio expressè dicatur, *Quando voluerit*, vel quid simile. Sed certè, ut bene ibi notat Abb. hoc parum refert, quia in ipsa ratione privilegii includitur illa conditio, & ideo ille effectus non nascitur ex sola expressione illius particulæ. Meliùs ergo dicitur, talia privilegia cùm natura sua in mera voluntate consistant, & contra illa alii non præscribant, non amitti per non usum in ullo foro.

Abb.

29. *Privilegia quæ ex dispositione juris per decennium amittuntur quomodo intelligenda.*

Tertiò dico, in privilegiis, quæ ex peculiari dispositione juris per decennium non utendo amittuntur, probabile esse in conscientia amitti, licet sit incertum. Probo simul utranque partẽ. Nam in primis probabile est, per hujusmodi leges induci præscriptionem respectu aliorum, quibus possunt esse onerosa talia privilegia; ut declaravi: & juxta hoc principium procedit probabiliter prima assertio etiam in his privilegiis, non tamen cum certitudine, quia hoc proximum principium de præscriptione in eo casu interveniente, dubium est. Deinde intelligi potest hæc privatio per modum pœnæ ipso jure impositæ propter non acceptam possessionem privilegii, vel propter quendam quasi contemptum ejus. Hoc autem modo magis erit incerta assertio, tum quia non invenitur sufficiens fundamentum talis pœnæ, tum quia leges loquentes de hoc modo perdendi privilegium, non addunt particulam *ipso facto*, vel, *jure*, vel, *absque alia declaratione*, aut similem, ut patet in dicta l. 1. & in legib. Partit. ergo saltem donec priventur juridicè, non tenebuntur in conscientia abstinere ab usu privilegii. Aliunde vero est valde probabile, talia privilegia quoad durationem suam fieri conditionata ex vi talium legum: quando autem privilegium non conceditur nisi sub tali conditione, illa non posita cessat privilegium, non præsumptione tantum, sed verè, ac in re ipsa, ac subinde in conscientia ergo; etiam in illo casu amittitur statim in conscientia. Consequentiæ cum minori claræ sunt. Major autem, licèt non sit omnino evidens, probabilior tamen videtur, attentè consideratis verbis, & dispositionibus dictarum legum, & ideo ex hoc fundamento probabilior videtur hæc sententia quoad hæc privilegia. Et in illis, & in aliis, de quibus prima conclusio loquitur, sufficienter videtur procedere communis sententia, quæ absolutè loquitur de amissione talium privilegiorũ per non usum; unde videtur planè intelligere de amissione vera, & in re ipsa, ac subinde ipso facto, & non tantum præsumptione juris, vel in pœnam per judicem imponendam.

CAPUT XXXV.

Quando, & quomodo amittatur privilegium per contrarium usum.

1. *De amissione privilegii per contrarium usum. Rex Alphonsus.*

Hic modus amittendi privilegium propriè habet locum in privilegiis negativis, quæ dant facultatem non faciendi aliquid, jure ordinario aliàs debitum, ut non solvendi tributa debita, vel non subeundi onera, & similia, ut rectè explicuit Rex Alphonsus in l. 42. t. 18. p. 3. Usus autem contrarius his privilegiis, est actio contraria negationi, seu amissioni per privilegium concessæ, ut solvere tributum, subire onus, à quo privilegium excusabat. Dicitur autem hæc oppositio contraria, quia licèt inter positivum actum, & negationem ejus tantum videatur esse oppositio contradictoria, nihilominus actus ille positivus cum ipso privilegio, seu ejus concessione habet positivam oppositionem, & ideo meritò contrarietas appellatur, sicut assensus propositionum contradictoriarum inter se contrarii sunt. Et ita in hoc multum differt usus contrarius privilegii à non usu, quia non usus revera non habet propriam oppositionem cum privilegio, sed tantum cum exercitio ejus, seu cum actu illius, cui contradictoriè opponitur. Usus autem contrarius privilegio negativo non tantum opponitur usui privilegii, sed etiam positivè repugnat ipsi privilegio, quia qui sic operatur, actu ipso profitetur, se non habere talem favorem, vel exemptionem.

2. *Magistralis regula. Privilegium amittitur per contrarium usum si adsint circumstantiæ necessariæ. Glossa. c. cum accessissent. 6. si de terra. c. cum accedentibus. Bart. Jason.*

Hinc ergo magistralis regula in hoc puncto est, privilegium amitti per contrarium usum si circunstantiæ necessariæ concurrant. Ita sentit Gloss. per textum in c. *gratum*, de offic. deleg. verb. *recessum*, Gloss. in c. *ex ore*, de his, quæ fiunt à major. par. &c. ver. *renunciasse*, etiam per illum textum. Item Glossa per textum in c. ult. de vit. & honest. cler. verb. *cum facto*. Quæ Glossæ alia jura, tam canonica, quàm civilia adducunt, quæ in discursu attingemus. Et idem sentiunt interpretes eisdem locis, & in c. *cum accessissent*, de const. & c. *si de terra*, & c. *accedentibus*, de privil. Bart. in l. 1. C. de his, qui sponte, & c. li. 10. & in l. ult. ff. de const. Princ. ubi etiam Jason, & alii. Ad explicandam autem, & fundandam dictam regulam, oportet tractare ferè eadẽ puncta, quæ in superiore c. tractata sunt.

3. *Quis usus dicatur privilegio contrarius. 1. supponendum.*

Primò ergo declarandum est, quis usus dicatur in præsenti contrarius privilegio, ut illud possit extinguere. In quo in primis suppono, necessarium esse, ut actus sit ipsiusmet privilegiarii: nam si sit ab alio, pro quo non est datum privilegium, non erit privilegio contrarius, cum contraria debeant circa idem versari, cujus rei exempla paulo post subjiciemus. Deinde addo, actum debere esse repugnantem non tantum materiali omissioni talis actus, ut sic dicam, seu carentiæ ejus, sed etiam debere opponi exemptioni, quam privilegium concedebat, ita ut intelligatur actus fieri ex obligatione, vel subdendo se obligationi, quam privilegium auferebat. Hoc constat, quia aliàs actus non est contrarius privilegio, ut v. g. si quis habeat privilegium jejunandi, & postea jejunet diebus non præceptis, actus ille non censebitur contrarius privilegio, quia privilegium non pro illis diebus datus est, sed pro diebus in quibus jejuniũ præcipitur. Hinc dixit Bart. in dicta l. 1. quem Panormit. & alii sequuntur in dicto capit. *cum accessissent*, eum, qui aliquid operatur, quod videtur contrarium privilegio, si protestetur, ita id agere, ut non præjudicet juri sui privilegii, non efficere usum privilegio contrarium, ideoque per similes actus non amittere privilegium, quia ex vi illius protestationis profitetur, non id facere ex obligatione contraria exemptioni privilegii, neque animo renunciandi privilegium, sed ex mera voluntate, vel liberalitate.

Bart. Pan. c. cum accessissent.

4. *Exemplum.*

Idemque est in exemplo illo non jejunandi, si quis ex devotione tantum jejunet in die aliquo Quadragesimæ, &c. Item in privilegio non recitandi, si quis ex devotione recitet, & similibus. Et declaratur hoc amplius, quia etiam ad hunc modum amittendi privilegium, necessarium est, ut aliquis sciens, & videns contra privilegium operetur. Nam qua ratione conditiones hujusmodi necessariæ sunt ad non usum, eadem sunt necessariæ ad usum contrarium, quia etiam hic usus debet esse voluntarius, ut vel contineat virtualem renunciationem privilegii, vel alia ratione præjudicet operanti; ergo necessarium etiam est, ut ille usus sit voluntarius, non tantum materialiter (ut sic dicam) quatenus talis actus est sed etiam formaliter, ut est contrarius privilegio. Nam si quis ita operetur, non putans vel non advertens illud esse contra privilegium, non erit actus sufficienter voluntarius ad prædictum effectum; idem ergo est, quoties aliquis directè præcavet, ne contra privilegium operari videatur.

5.

Secũdò principaliter necessariũ est, ut usus ille contra-

Secundum necessarium, ut fiat a persona quæ possit renunciare privilegio.

contrarius sit in tali persona efficax contra privilegium, id est, ut fiat à persona, quæ possit renunciare privilegio. Quia si quis est impotens ad renunciandum privilegio, multò magis erit impotens ad destruendum illud per suos contrarios actus, quia nec tales actus recipient efficaciam à voluntate operantis, ut per se constat; nec ab aliquo jure, quia potius jus prohibet tales actus tali personæ; ergo non potest dare illi efficaciam ad tollendū privilegium. Quapropter sicut talis persona ipso jure est impotens ad renunciandum privilegio, ita etiam ad destruendum illud, vel ad expellendum illud à se per actus contrarios. Duobus autem modis contingit, actum privilegiarii conantis contra privilegium esse inefficacem ad tollendum illud. Primo, quia privilegium pertinet ad jus publicū, & commune, & ratione illius non solum conceditur singulis de communitate facultas utendi privilegio, sed etiam imponitur illis necessitas, quia quilibet usus contrarius privatæ personæ redundaret in damnum totius communitatis. Et tunc actus contrarius non solum non valet ad renunciandum in totum privilegio etiam pro actibus, seu temporibus futuris, verum etiam non valet ad renunciādum in præsenti pro uno actu. Casus est in cap. *contingit*, de sententia excommunicat. nam clericus renuncians immunitati canonis & voluntariè se supponens violentæ percussioni, nihil operatur, sed privilegium retinet, etiam quoad illum actum, & ideo percutiens illum etiam volentem, excommunicationem canonis incurret, ut ibi notat Glossa, ultima & est recepta sententia. Simile est in cap. *si diligenti*, de foro competent. de privileg. fori. nam licèt clericus permittat se à seculari judice criminaliter judicari, non solum non amittit exemptionem, verum etiam tale judicium nihil valet, & ita neque pro illo actu privilegium à se auferre potuit. Idemque est in similibus.

Duobus modis actus privilegiarii inefficax esse potest. Primò.

c. contingit.

c. si diligenti.

6. *Secundò. Et hoc dupliciter. Primò.*

Alio modo contingit hæc prohibitio, quando privilegium non est per se primò personæ privatæ concessum, sed communitati alicui. Quod contingit duobus modis. Primò ut privilegium ita detur pro communitate, ut sit ad prærogativam ejus, ut talis communitas est, vel etiam ad usum totius corporis communitatis, ut est una persona ficta. Et tunc actus in contrarium facti à singulis de communitate, nihil auferunt de privilegio, ratio est clara ex dictis, quia tunc qui conatur contra privilegium, non est ipsemet privilegiarius. Nam aliud est corpus mysticum, cui datum est privilegium, aliud membra illius, seu singulæ ejus personæ, quibus tale privilegium non datur. Igitur licèt singuli de communitate contra privilegium agant, nihil illi nocent saltem per modum renuntiationis; an vero per modum præscriptionis possit nocere, statim videbimus. Alio vero modo contingit privilegium concedi communitati per se primò, ad usum verò singulorum, ita ut eis detur facultas, non tamen imponatur necessitas utendi tali privilegio, quia contrarius usus non cedit in injuriam, vel detrimentum communitatis, & talia sunt multa privilegia religiosorum, ut constat. Hujusmodi ergo usus contrarius singularum personarum nunquam poterit auferre privilegium ab ipsa communitate propter eandem rationem, poterit tamen ipsis privatis personis præjudicare, etiam per modum renunciationis, quia favor illorum separabilis est ab ipsis, sine præjudicio communitatis. An vero hæc renunciatio tunc sit de toto privilegio, etiam pro futuris temporibus, vel solum pro solis actibus præsentibus, qui contra privilegium fiunt, in seqq. videbimus.

Secundò.

7. *Secundò suppono.*

Secundò exponendum est, quomodo sit intelligenda hæc amissio privilegii per contrarium usum. Duobus enim modis suprà positis potest intelligi, scilicet per renunciationem tacitam, vel per modum alicujus præscriptionis. Quibus addi posset tertius modus, videlicet per modum pœnæ in jure impositæ, sed hunc omittimus; tum quia nec in jure fundamentum habet, nullibi enim legitur lata hæc amissio privilegii in hoc casu per modum pœnæ: tum etiam quia sicut de non usu dixi, ita etiam in contrario usu verum est nullam rationem pœnæ in eo reperiri, quia licèt potest quis agere contra privilegium suum: non est ergo ob eam rem dignus pœna. Imò quando aliquis delinquit agendo contra privilegium suum, cui renunciare non potest, non punitur privilegii privatione, sed aliis pœnis, ut patet ex d. c. *contingit*, & c. *si diligenti*, inter illos autem duos priores modos est difficultas, quia in jure uterque insinuatur: nam in c. *si de terra*, & c. *accedentibus*, de privilegiis, requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, ut per contrarium usum privilegium amittatur. In quo significatur, hunc effectum sequi ex aliqua præscriptione. In contrarium vero est, quia in eisdem juribus fundamentum hujus amissionis dicitur esse tacita renunciatio, ut patet ex illis verbis cap. *si de terra*, *De privilegio tamen indulto tanto tempore vobis detrahere voluistis, cum liberum sit unicuique juri suo renunciare.* Et ex illis cap. *accedentibus. Cum enim tanto tempore contra indulta privilegia decimas solverint, eis renunciasse præsumuntur.* Item ex cap. *ex ore*, de iis, quæ sunt à mai. & c. ibi, *Per hoc, quod dicto N. reverentiam exhibuit, quæ debetur Præposito, juri suo renunciasse videtur.*

c. si de terra.

c. accedentibus.

c. ex ore.

8. *An privilegium amittitur ob tacitam renunciationem. Glossa. Panorm.*

In hoc puncto communis opinio videtur esse privilegium in hoc casu amitti propter tacitam renunciationem. Ita sentiunt Glossæ, & Doctores circa dicta jura, & Panorm. in dicto c. *cum accessissent*, de constitut. num. 8. magis rem explicans dicit, per contraventionem amitti privilegium ex tacita renunciatione, quoties contraventio fit à persona, quæ potest renunciare privilegio: nam si persona talis non sit, tunc (ait Panormitan.) esse necessariam præscriptionem, & idem sentit Felin. ibi n. 28. regul. 3. & num. 29. limitation. 3. ad hoc ponderans textum illum, & l. 2, Codic. de jure dotium, ac denique varia dicta, & doctrinas Doctorum congerit, quibus semper indicant, per contraventionem amitti privilegium propter tacitam renunciationem absque præscriptione, nisi in specialibus casibus, quos per varias limitationes ibi prosequitur.

Panorm. Felin.

9. *Advertendum.*

Nihilominus adverto, renunciationem privilegii duobus modis intelligi posse, uno modo solum quoad valorem illius actus, qui continet usum privilegii, alio modo quoad totam facultatem privilegii, seu quoad usum ejus in toto futuro tempore, & juxta hos duos sensus diversis etiam modis respondendum censeo. Dico ergo primo per usum contrarium privilegio, amittitur privilegium, vel potius fructus privilegii quoad præsentem actum, seu causam, de qua tractatur propter tacitam renunciationem absque titulo contrariæ præscriptionis. Hæc assertio communiter recepta est ab auctoribus allegatis, & statim referendis. Sumiturque ex dicto cap. *ex ore*, de his, quæ fiunt à mai. & ex cap. *gratum*, cum Glossa ibi de offic. deleg. quem allegat varia jura hoc probantia, & non amplius. Idem patet ex l. ultim. ff. de privil. veteran. & sumitur etiam ex l. 2. ff. ad municipalia, & l. 2. in fine, ff. de decurion. & l. 3. Cod. de his, qui spon. publ. mun. sub. lib. 10. Et habetur optimè in l. 43. tit. 18. part. 3. ubi si quis habens circa rem aliquam privilegium, de re illa in judicio convincitur, & in eo privilegium non allegat, & ideo condemnatur, perdit privilegium quoad rem illam, de qua condemnatur, ita ut ampliùs non possit circa illam eandem rem allegare privilegium. Ubi obiter noto, quod licèt non allegare privilegium videatur potius non usus, quam contrarius usus privilegii, nihilominus causam talem agere in judicio, & velle judicari sine fundamento privilegii, est usus positivus contrarius privilegio, qui satis est, ut actus repugnans privilegio validus sit contra privilegiarium non obstante privilegio. Quod certè non potest fundari in præ-

I. Conclusio.

c. ex ore. c. gratum. Gloss.

ſcriptione, quia ibi nulla intervenit, ut conſtat; ergo provenit ex tacita renuntiatione, quæ perpetua manet in illa materia, circa quam verſatur. Ratio eſt, quia hæc renuntiatio tacita fit per poſitivam actionem, per quam jus acquiritur alteri, à quo acceptatur, & ideo quoad illum effectum rata, & firma manet. Et in hoc differt multum inter non uſum privilegii, & uſum contrarium, ut magis in ſequentibus punctis declarabitur.

10.

2. *Concluſio.*

Dico ſecundò: Per uſum privilegio contrarium nunquam amittitur privilegium quoad uſum futuri temporis, ſeu quoad totam facultatem, & ſubſtantiam privilegii per ſolam tacitam renunciationem, ſed neceſſe eſt, ut legitima præſcriptio contra privilegiatum intercedat.

Greg. Lop.

Hanc aſſertionem docet ſatis clarè Greg. Lopez in l. 42. tit. 18. part. 3. Gloſſ. 1. quatenus ait eum qui ex privilegio immunis eſt à ſolutione tributorum, licet ſæpiùs illa ſolvat, ſi non continuavit per legitimum tempus neceſſarium ad præſcriptionem licet præjudicet ſibi in ſolutis, non tamen in ſolvendis. Ex quibus duabus partibus prior pertinet ad præcedentem aſſertionem, & illam confirmat; poſterior vero apertè continet hanc ſecundam. Pro qua citat Cynum, & Salicet. in l. *voluntariæ*, C. de excuſat. tutor. & Bart. cum Gloſſa in l. 2. C. de his, qui ſpon. mun. ſub. l. 10. & in l. 2. ff. de privil. veter. ex quo textu apertè colligitur hæc aſſertio. Dicit enim privilegium immunitatis à muneribus civitatis non labefactari, etiamſi aliquis *voluntate ſua honorem, aut munus ſuſceperit*. Ubi Gloſſa dicit nō labefactari, quominus ipſi, & eorum liberi perſeverent immunes in aliis. Quia nimirum non intelligitur amiſſum privilegium in ſe & in ſubſtantia ſua, ſed ſolum quoad illum effectum, qui voluntariè admiſſus eſt. Idem indicatur ſatis in dicta l. 43. part. ibi. *Fierdeſe el privilegio quanto à aquello ſennal adamente, en que fue dado el Lucio*, id eſt, non allegando privilegium in judicio, qui in eo condemnatur, perdit privilegium, quoad id, in quo condemnatur, & non amplius, hanc enim vim habet illa particula, *ſennal adamante*, ut ibi etiam expendit Greg. Lop. referens Alexand. conſ. 33. volum. 5. Denique ad hoc etiam confirmandum faciunt c. *ſi de terra*, & c. *accedentibus*, ſupra allegata, quatenus præſcriptionem requirunt, Ratio vero eſt, quia per ſolam contraventionem non cenſetur quis renunciare privilegio, niſi in eo, in quo venit contra privilegium, ſed per aliquem uſum contrarium, non contra totum privilegium in ſe, & tota facultate ſua etiā in profuturis temporibus, ſed tantum hic, & nunc, & in tali materia; ergo non debet amplius extendi renuntiatio, nec eſt unde major præſumatur, imò etiam nullum eſt jus, in quo talis præſumptio fundari poſſit. Nam lex ult. ff. de privil. veter. & c. *cum acceſſiſſent*, de conſt. quæ in contrarium induci poſſunt, re vera non ſunt contraria, ut in ſeq. puncto commodiùs dicetur, ubi hæc etiam reſolutio magis explicabitur, & confirmabitur.

Cynus. Salicet. Bart. Gloſſa.

Greg. Lop. Alex. c. ſi de terra. c. cum accedentibus.

c. cum acceſſiſſent.

11.

De tempore ut privilegium amittatur per contrarium uſum.

Tertiò igitur interrogari poteſt, quantum tempus neceſſarium ſit, & ſufficiat, ut privilegium per contrarium uſum amittatur, & conſequenter quot actus hujus contrarii uſus ſufficiant, vel neceſſarii ſint, ut privilegium amittatur. Ubi primum occurrit tractanda vulgaris quæſtio, an privilegium per unum actum contrarium amittatur. In qua Panorm. in dicto cap. *cum acceſſiſſent*, diſtinguit de privilegio dato privatæ perſonæ, vel communitati. Et de priori dicit amitti per unum actum contrarium. Et rationem reddit, quia in privato quælibet directa contraventio inducit renunciationem validam, quia complectitur contrarium, & ſumit argumentum à ſimili ex cap. *cum renuntiatur*, 32. q. 1. & ita etiam intelligit dictum cap. *cum acceſſiſſent*, dicens, hunc eſſe caſum ejus. Citat etiam Bart. in l. 1. C. de his, qui ſpon. mun. pub. ſub. libr. 10. ubi ſentit, privilegiatum, ne ſolvat tributa, ſi ſemel ſolvat, præjudicare ſibi in futurum, niſi

Pan. ſententia, & diſtinctio.

c. cum renunciatur. c. cum acceſſiſſent. Bart.

fuerit proteſtatus. At verò de poſteriori privilegio conceſſo communitati, ſeu Eccleſiæ ait, non amitti per unam contraventionem, ſed requiri præſcriptionem, juxta dictum cap. *ſi de terra*, &c. *accedentibus*, & ratio eſt, quia ſingulares perſonæ non poſſunt renunciare privilegio Eccleſiæ, vel communitatis expreſſè: ergo nec tacitè, & ideo non ſufficit contrarius uſus unius, vel alterius de communitate, ſed præſcriptio neceſſaria eſt. Quam diſtinctionem ſumpſit Panormitanus ex Innocent. in capit. *accedentibus*, de privilegiis, licet paulò aliter ab Innocent. explicetur, & ſequitur Felinus ſupra num. 28. & 29. regula 3. limitation. 3.

c. ſi de terra. c. accedentibus.

Panorm. Innoc. Felin.

12.

Refellitur diſtinctio.

Panorm.

Privilegium etiam privatæ perſonæ conceſſum, per unum actum non amittitur.

Hæc verò diſtinctio, & ratio differentiæ mihi probari non poteſt. Quia ſi ſit ſermo de amiſſione privilegii in ſe, & quoad uſum futuri temporis cenſeo privilegium etiam privatæ perſonæ conceſſum per unum actum, ſeu uſum contrariū non amitti, & ita quoad hanc partem non habet locum differentia. Aſſumptum probatum eſt in præcedenti puncto, dicto 2. & probatur ad hominem contra Panormitanum, quia ipſe fatetur (& meritò) quod ſi quis habeat privilegium generale, ne ſubeat aliqua munera publica, & ſponte eligatur ad unum, non præjudicat ſibi in aliis, neque etiam in illo, ſi iterum eligatur ad illud, juxta leg. *voluntariæ*, C. de excuſat. tut. quæ rectè poteſt ſic intelligi, licèt alios ſenſus patiatur. Verba legis ſunt, *Voluntariæ tutelæ munera privilegiis nihil derogant*, ſcilicet quoad alia munera ſuſcipienda præter voluntariè ſuſcepta, ut ibi Gloſſa exponit allegans alia jura. Et idem ſentit ibi Bartolus cum Gloſſa & aliis Denique idem fatetur Felinus ſuprà limitation. ſecunda, ubi ad hanc partem confirmandam multa allegat, quæ planè deſtruunt ſuam regulam, & dictam differentiam, noſtramque ſententiam confirmant. Primò quidem, quia qua ratione habens excuſationem à multis muneribus, renuncians quoad unum, non cenſetur renunciare quoad alia, eadem profectò ratione, qui habet privilegium perpetuum, licèt in uno momento admittat aliquid contrarium privilegio, non præjudicat ſibi pro toto tempore futuro: nam eſt eadem proportio. Maximè quia acceptans munus aliquod contra privilegium ſuum una vice, non ſibi præjudicat, ut acceptare cogatur, ſi iterum ad illud idem eligatur, ut Panormitanus expreſſè fatetur: ergo idem erit in quocumque alio uſu contrario: nam licet in uno actu, vel tempore admittatur, non ideo præjudicat utenti pro toto tempore futuro, quæ enim ratio differentiæ aſſignari poteſt? Præterea quando in actu contrario privilegio poteſt cadere alia præſumptio, quàm renunciationis totius privilegii, non eſt talis renunciatio præſumenda, ut ex Anton. in dicto cap. *accedentibus*, refert Felin. ſupra, & meritò ſequitur, quia talis præſumptio eſt odioſa, & reſtringenda, ut ex Paul. Caſtren. conſ. 25. idem Felinus ait, & ſatis favet Gloſſa in Clem. *ſæpe*, de verbor. ſignificat. verb. *partibus*, in fine, & Panorm. in cap. *ad audientiam*, de his, quæ vi, num. 3. ubi ait, modicam conjecturam ſufficere ad excludendam præſumptionem ſpontaneæ renunciationis. At vero in unum actum privilegio contrarium optimè cadit alia præſumptio ſine renunciatione totius privilegii in ſe, & pro toto tempore futuro, ſcilicet, renunciatio proprii favoris in hoc negotio, vel in gratiam talis perſonæ, vel ad finiendam, aut vitandam hanc litem; ergo immeritò, & ſine fundamento extenditur præſumptio ad renunciationem totius privilegii.

Probatur 1.

Pan.

Secundò.

Anton.

Paul Caſtr. Felin. Gloſſ. Panorm.

13.

Quid de privilegio conceſſo communitati dicendum.

At vero ſi ſit ſermo de amiſſione privilegii ſolum quoad præſentem materiam, circa quam verſatur uſus contrarius ſemel factus, ſic verum quidem eſt, amitti per unum actum contrarium in privilegiis privatarum perſonarum juxta dicta in ſuperiori dubio. Dico tamen idem eſſe (ſervata proportione) in privilegio conceſſo communitati, ideoque etiam quoad hanc

ad hanc partem non procedere distinctionem. *Innoc.* Probatur hoc ex Innoc. in dicto c. *accedentibus* ait enim, monasterium habens privilegium non solvendi decimas, si solvat illas semel, aut iterum ex communi consensu totius conventus, non amittere privilegium (utique in se) quia præsumitur id agere ad vitandam litem, quod est laudabile, & ita quoad illam solutionem valet actus, & consequenter etiam renunciatio privilegii, quoad solutum, licèt non quoad solvendum. *Panorm.* Et Panormitanus supra in fine fatetur, quod ubi conventus potest renunciare privilegio concesso, per unicam contraventionem directam illud perderet, sed clarum est, posse renunciare privilegio quoad unum actum, v. g. quoad unam solutionem, vel quid simile; ergo quoad hoc valet usus contrarius, & in hoc quidè potest considerari differentia in tali usu, si fiat à privato religioso propria auctoritate, vel à toto conventu, seu ex potestate, & scientia ejus: nam actus priori modo factus non solum non valet ad renunciandum privilegio simpliciter, verum etiam nec secundum quid pro tali actu, nam validus non est, sed retractari debet, quia non est factus ab habente potestatem, nec ex consensu proprii privilegiarii. Quod secus est, quando talis conventio fit ex communi consensu, quia tunc, licet non fit satis ad renunciationem privilegii in se, sufficit tamen ad renunciationem quoad talem actum, contraria ratione. Tamen idem cum proportione intelligi potest in privilegio non solvendi decimas concesso privatæ personæ, nam si ipsemet privilegiarius semel solvat, renunciare censetur, non simpliciter, sed quoad illum actum; si autem minister ejus, ipso inscio, & excedendo potestatem sibi commissam, solvat, non valet renunciatio, etiam pro tali actu, quia non est à privilegiario, nec ex voluntate ejus; ergo servata proportione non invenitur discrimen, ideoque frustra fit distinctio inter privilegia privatorum, & communitatum.

14. *Privilegium non amittitur simpliciter per unam contraventionem sed secundum quid Bart. Alexand. Greg. Lop. Felin. Joan. And.*

Unde tandem concludo, privilegium non amitti simpliciter per unam contraventionem, sed solum secundum quid quoad talem actum, si ab ipso privilegiario, vel ejus authoritate, scientia, & voluntate fiat. Utrumque satis patet ex dictis. Et hæc resolutio sumitur apertè ex Bartol. in dicta l. *voluntariæ*, & in l. ult. ff. de constit. prin. & ex Alexan. cons. 33. quod refert, & valde commendat Gregor. Lop. d. l. 42. & alia in confirmationem hujus sententiæ adducit, quæ in præcedenti puncto indicavi. Ex quibus colligo, non rectè dixisse Fel. supra n. 28. cum Joan. Andr. si Doctor habeat privilegium non disputandi, & semel disputet, amittere privilegium. Nam si intelligatur de amissione simpliciter (ut ipse intendit) falsum est: de amissione autem secundum quid est impertinens, quia ibi non est alia amissio præter actualem usum contrarium, qui supponitur. Infero etiam non rectè dixisse Angelum, quem supra etiam Fel. refert, & sequitur, si quis habens privilegium non solvendi vectigalia, describatur in libro talium gravaminum, & ipse non contradicat intra decem dies, amittere privilegium. Hoc enim nullo jure probatur, & illa remissio in contradicendo, seu appellando ad summum est consensus in quendam usum privilegio contrarium, qui non sufficit illud tollere usque ad legitimam præscriptionem, ut latè Jason in l. ult. ff. de const. Princ. & Greg. Lop. supra. *Infertur contra Ang.* *Jason. Greg. Lop.*

15. *Adjura adducta pro Panorm. Resp. c. cum renuntiatur. c. si de terra.*

Neque contra hanc partem obstant jura, quæ Panormitan. adducit, nam in cap. *cum renunciatur*, non est sermo de hoc genere renunciationis, sed de renunciatione peccati, quæ fit per pœnitentiam, quæ debet esse absoluta, & in proposito perpetuo, ut abjiciatur peccatum, neque sufficit facere actum virtutis peccato contrarium, ut intelligatur quis simpliciter peccato renunciasse; & ita si per analogiam textus inducatur, potius probat contrarium. Alia vero cap. *si de terra*, & cap. *accedentibus*, potius probant, [illegible] *accedentibus.* num actum contrarium non sufficere ad tollendum privilegium. Neque id fuit speciale, quia monasteria non possent renunciare privilegio nam contrarium supponitur in ipsis textibus, ut supra visum est, & infra amplius declarabimus.

Aliunde vero objici potest cap. *cum accessit* [illegible], de constit. ibi, *Nisi prædicti canonici contravenerint, aliquem videlicet in primicerium eligendo.* Per quæ verba indicatur, unam contraventionem esse sufficientem ad delaruendum privilegium. Respondeo tamen in illo textu non esse sermonem de privilegio privatæ personæ, sed de privilegio concesso Ecclesiæ, seu capitulo canonicorum, & ita etiam Panormitanus, & alii tenentur illi respondere. Unde Panorm. sentit illud rescriptum pertinuisse ad utilitatem canonicorum, non Ecclesiæ, & ideo de illo censeri sicut de privilegio privatæ personæ. Sed certè dispositio de numero præbendarum, & qualitate earum per se primò respicit utilitatem, & commune bonum Ecclesiæ, etiamsi secundariò redundet in utilitatem singulorum, & de tali dispositione ibi agebatur, unde non possent omnes canonici ut singuli tali institutioni renunciare, licèt possent renunciare suæ utilitati, signum est ergo fuisse rem communitatis. Addit verò Panormit. sub conditione, quod si illud privilegium respexisset Ecclesiæ utilitatem, quoad id non fuisset sublatum per contraventionem à capitulo factam. Quod si hoc verum esset, etiam contra nos cessaret objectio, tamen quia verba textus planè repugnant, aliter respondendum est.

17. *Resp 2. Bart. Alex. Greg. Lop.*

Respondeo ergo secundo cum Bart. Alex. & Greg. Lop. supra privilegium illud seu rescriptum non habuisse tractum successivum, sed in unico effectu, qui in continenti fit, vel tollitur constitisse, & ideo per unam contraventionem potuisse amitti; quia in tali materia renunciatio quoad unum actum, est renunciatio simpliciter, quia totum privilegium in uno actu consistit. Hoc autem ita contigisse in materia illius textus, patet, quia agebatur de extinguenda, vel erigenda quadam præbenda, seu dignitate cujusdam Ecclesiæ, quæ priùs extincta fuerat cum consensu Papæ: si autem canonici contravenissent, iterum illam erexissent, & quia dignitas de se est effectus stabilis, & perpetuus, ideo sicut prior extinctio uno actu consummata fuit, ita per unum actum contrarium fuisset privilegiū revocatum. Tertiò addo, ibi esse sermonem de statuto, communi consensu canonicorum facto, & à Pontifice confirmato; quod in tali Ecclesia ampliùs non esset talis dignitas, quoad statutū, præterquam quod per unum actum omnino convellitur ex parte materiæ, ut declaratum est, quia dignitas extincta non restituitur pro una vita, vel pro certo tempore, sed ut perpetua: etiam ex parte statuti revocatur omnino, quia sicut statutum communi consensu factum fuerat, ita communi consensu revocatum est & contrarium fuit in virtute factum: confirmatio autem Papæ censetur fuisse in favorem pacisentium, & ideo dissoluto pacto censetur revocata. Et similis decisio habetur in l. 2. C. de jur. dominii impet. & melius in l. 49. tit. 18. part. 3. ubi hac ratione expresse declaratur, talia privilegia per primam contraventionem amitti: ibi autē significatur, id non tantum esse per modum renuntiationis, sed etiam per modum pœnæ, propter circunstantiam contraveniendi pacto à Rege confirmato.

18. *2. objecti.*

Secundò objici potest l. ult. ff. de privil. veter. ubi dicitur, veteranos excusatos ab aliquibus muneribus *Si passi sint, se in ordinem legis muneribus fungi cogendos esse* per quod significatur per unam contraventionem amitti totum privilegium. Sed respondetur primò, non esse intelligēdum de aliis muneribus, ad quæ electi non sunt, nec etiam ut cogi possint se iterum eligi, sed solum ut cogi possit subire munera, ad quæ se elegi passi sunt. Et ita non probatur per unam contra-

contraventionem amitti totum privilegium, ſed ſolum amitti in eo, quod actum eſt, & in eo amitti conſtanter, & irrevocabiliter. Nam qui conſenſit electioni ad aliquod munus, virtute renunciavit privilegio quoad omnem obligationem; quæ ex tali electione ſequi ſolet, aliàs frivola eſſet, & inutilis conſenſio: cum quo tamen optime ſtat, ut privilegium quoad alia integrum maneat. Aliter reſponderi ſolet communiter, ibi eſſe ſermonem de electione ad decurionatum, ut ibi Gloſſa exponit citans alia jura: tenebantur autem decuriones certa quædã munera exercere: & ideo qui contra ſuum privilegium decurionem fieri paſſus eſt, munera decurionis ſubire cogitur. Ita Bart. & alii ibi, & Pan. & Fel. ſupra. Senſus verò in idem redit, quia etiam hoc modo non fundatur deciſio illius textus in illo principio quod per unam contraventionem amittitur totum privilegium, ſed in hoc, quod renuncians privilegio in uno munere, cenſetur renunciare in omnibus, quæ cum tali munere ſunt connexa, quod veriſſimum eſt, eſt tamen longè diverſum, ut per ſe conſtat.

Reſp. 2.

Gloſſa.

Bart. Pan. Fel.

19. *Dubium. Reſp.*

Declarandum vero ſupereſt, ſi unus actus contrarius non ſufficit ad deſtruendum omnino privilegium, quot ſufficiant. Ad quod duo breviter reſpondeo, unum eſt, ſicut unus actus non ſufficit, ita neque plures in quolibet numero ſufficere, niſi legitimo tempore ad præſcriptionẽ neceſſario talis uſus continuetur. Aliud eſt, ſi tempus neceſſarium ad præſcriptionem cum aliis conditionibus requiſitis intercedat, ex parte uſus contrarii non eſſe neceſſarium certum numerum actuum; imò nec plures actus, niſi quatenus neceſſarii fuerint, ut præſcriptio per totum legitimum tempus non interrumpatur. Primum manifeſtum eſt ex dictis, quia eadem eſt ratio de uno, & de pluribus actibus ſervata proportione, ſemper enim poteſt privilegium ad plures extendi tractu temporis, vel per amplitudinem materiæ, ut ſupponitur. Item quia nullus certus numerus actuum deſignari poteſt nec per aliquam legem eſt determinatus. Secundum autem ita declaratur ſupponendo unam ex conditionibus ad præſcribendum requiſitis eſſe, ut tempus præſcriptionis nõ interrũpatur. Suppono deinde præſcriptionem contra privilegiarium in præſenti incipere eo ipſo, quod ille contra privilegium ſuum operatur. Unde ſuppono tertiò, eum, qui contra privilegiariũ præſcribere poteſt, incipere quaſi poſſidere jus contra illum, ſtatim, ac ipſe contra ſuum privilegium operatus eſt, quia non poteſt inchoari præſcriptio abſque poſſeſſione, & quia qui agit contra privilegium ſuum in favorem alterius, quantum eſt ex ſe aliquid illi confert, quod alter poſſidere incipit, ut ſi ſolvat tributum, alius incipit poſſidere jus petendi ſi habens immunitatẽ permittat ſe elegi, alius videtur habere jus eligendi, & ſic de aliis.

20. *Poſt unum actum privilegio contrarium non debet retractari prior actus.*

His ergo poſitis dicimus, ad continuationem, & conſummationem præſcriptionis neceſſarium eſſe, ut poſt unum actum privilegio contrarium nihil privilegiarius faciat, quo videatur priorem actum retractare, & id ſufficiet ſive repetat ſimiles actus, ſive non; eatenus enim erunt neceſſarii, quatenus ad non retractandum priorem voluntatem neceſſarii fuerint, & non aliter. Ratio eſt, quia continuatio, ſeu non interruptio eſt neceſſaria ad præſcriptionem, ſed privilegium non amittitur per contrarium uſum, niſi media præſcriptione, ut dictum eſt; ergo eadem continuatio neceſſaria eſt ad hunc effectum. Hæc autem continuatio ſufficiens erit, ſi per totum tempus neceſſarium prior actus non retractetur: nam per hoc durat virtus ejus, & alter ſemper continuat poſſeſſionem, quam inchoavit: ergo nihil aliud per ſe neceſſariũ eſt, ergo multiplicatio actuum non eſt per ſe neceſſaria, ſed poſt uſum privilegio contrarium ſatis eſt, amplius non uti privilegio toto tempore neceſſario ad præſcriptionem, nec directè reclamare contra priorem uſum nec retractare illum: his enim modis poteſt interrumpi præſcriptio; ſi autem nihil horum intercedat, cenſetur durare prior actus, & ſemper magis præjudicare. Ut v. g. ſi quis ſemel ſolvit gabellam, etiamſi iterum non ſolvat, non ex uſu privilegii, ſed quia non occurrit occaſio, & in eo ſtatu permaneat per legitimum tempus, amittit privilegium ſaltem quoad illam ſpeciem tributi, quia præſcribitur contra ipſum. Idem eſt, ſi paſſus eſt, ſe eligi ad munus, à quo erat immunis, vel ſi paſſus eſt electionem fieri ſine ſuo ſuffragio, ad quod habet privilegium: nam licèt nulla alia electio fiat, illa cum tempore ſufficiente ſufficit. Et ſic de aliis. Quod poteſt etiamdeclarari per proportionem ad præſcriptionem contra ſervitutes urbanas, in quibus actus contrarius ſupponitur, unus tamen ſufficit cum continuato non uſu.

21. *De tempore dub. Reſp.*

Explicandum vero adhuc ſupereſt, quantum tempus neceſſarium ſit, ut amittatur privilegiũ per contrarium uſum. Ad quod breviter reſpondendum eſt, tempus hoc non eſſe definiendũ per viam tacitæ renunciationis, ſeu quaſi per conjecturam illius, quia hoc modo nihil poſſumus cum certitudine dicere, quia nec in jure naturali, nec in poſitivo fundari poteſt, ut in ſimili dixi in capite præcedenti. Explicandum ergo hoc eſt per viam præſcriptionis: nam illud tempus neceſſarium erit, ut amittatur hoc modo privilegium, quod ad præſcribendum ſit ſufficiens. Hoc autem tempus regulariter eſſe ſolet decem annorum inter præſentes, & viginti inter abſentes: nam hoc tempus ſolet requiri in præſcribendis ſervitutibus, & juribus incorporalibus, quæ inter immobilia bona computantur, videre licet in Covarr. lib. 1. variar. cap. 17. & Anton. Gom. lib. 2. variar. cap. 25. & Molina tract. 2. de juſtit. diſput. 7. Ad hæc enim jura, & bona poſſunt hæc privilegia reduci. In Eccleſiis vero ſeu monaſteriis, ut talia privilegia amittant, majus tempus neceſſarium eſt ex ſpeciali diſpoſitione juris, nimirum quadraginta annorum, juxta cap. *accedentibus*, de privileg. Alii verò exiſtimant ſufficere tempus trigínta annorum, quia ita ſignificatur in dicto cap. *ſi de terra*, eod. & in alio capite dicunt mentionem fieri quadraginta annorum, quia ita in illo facto contigit, & ita narratum fuit, non quia neceſſarium eſſet. Sed hoc non admittit Gloſſa in dicto cap. *accedentibus*, quia in capit. *illud*, de præſcript. expreſſè dicitur, contra Eccleſias minorem præſcriptionem, quàm quadragenalem nõ admitti, *licèt quidam canones comprobent triennalem*, & idem confirmatur in capit. *de quarta*. Unde dici poſſet, illud jus cap. *ſi de terra*, eſſe per aliud correctum. Hoc tamen obſtante Gloſſa in dicto cap. *accedentibus*, & Joann. Andr. Hoſtienſ. Abb. Felinus & alii communiter docent, requiri tempus quadraginta annorum, & ad cap. *ſi de terra*, nihil aliud reſpondent niſi hodie non procedere. Mihi autem veriſimile eſt, Alexander tertius, licèt in aliis præſcriptionibus contra Eccleſiam quadraginta annorum tempus neceſſarium eſſe voluerit, in hac, quæ eſt contraria privilegio, minori tempore fuiſſe contentum, vel quia non conſideravit illam ut puram præſcriptionem, ſed ut conjunctam voluntariæ renunciationi privilegii, quæ facilitare videtur præſcriptionem, vel etiam quia per præſcriptionem contra privilegium revertitur res ad jus commune, & ideo etiam debet breviori tempore fieri. Nihilominus tamen Innoc. III. in dicto cap. *accedentibus*, extendiſſe videtur regulam capit. *illud*, de præſcript. etiam ad præſcriptionem contra privilegia Eccleſiarum. Et hoc uſu confirmatum eſt, & communi ſententia Doctorum.

De tempore duh. — *Decennium inter præſentes, 20 inter abſentes requiruntur ad præſcriptionem.* — *Covar.* — *Molin.* — *c. ſi de terra.* — *Gloſſa, c. illud.* — *c. de quarta.* — *Gloſſa.* — *Joan. Andr.* — *Hoſtienſ.* — *Abb.* — *Felin.* — *Alex. III.* — *Innoc. III.* — *c. illud.*

22. *Infertur 1.*

Tandem ex dictis in hoc, & præcedenti puncto tria infero. Primò amiſſionem privilegii per contrarium uſum non habere locum in illis privilegiis, quæ ſupra abſoluta appellavimus, quatenus non verſantur circa alios, nec tertiam perſonam gravant. Ratio eſt, quia contra hæc privilegia non præſcribitur ab aliis

aliis, cum alios non respiciant, nec per contrarium usum aliis conferatur aliquod jus. Exemplo patet, quia si quis habens privilegium non recitandi, per multum tempus recitet, non amittit omnino privilegium, quia nullus contra eum præscribit, & sic de omnibus similibus. Ac denique rationes factæ de non usu, quoad hoc eodem modo procedunt de contrario usu.

23. *Infertur 2.* Secundò infero ex dictis, amissionem privilegii per contrarium usum in multis convenire cum illa, quæ est per solum non usum, videlicet, quia in neutra earum sufficit sola præsumpta renunciatio, ut verè, & in re destruatur privilegium, quia in utraque debet adjungi præscriptio. In qua præscriptione etiam conveniunt quoad temporis longitudinem & ita in hoc indifferenter de utraque loquuntur authores, in duobus tamen differunt, primò quia privilegium ad agendum per unam omissionem, ut sic dicam, vel per plures, seu per solum non usum, nec perditur, nec minuitur, sed tantum non exercetur, ut ex supra dictis constat. Privilegium autem ad non agendum per unam contraventionem quodammodo amittitur per renunciationem operantis, quantum ad hoc, ut solutio, vel alia similis actio facta contra privilegium teneat: nam in hoc aliquo modo derogat privilegio. Quod habet locum in privilegiis, quæ versantur circa alios: nam in absolutis hæc differentia considerabilis non est, sed contrarius usus moraliter perinde se habet, ac non usus. Secundò differunt, quia contra privilegia affirmativa præscribi potest sine ulla actione privilegiarii, quia per solum non usum ejus potest inchoari, & consummari alterius præscriptio: in negativis autem ut præscribatur contra illa, necessarium est, ut inchoetur præscriptio ab aliquo usu cõtrario privilegiarii quia sine tali actu nullum jus, nullusve possessionis modus potest in altero considerari, quod illi tribuat initium præscribendi, quæ omnia ex dictis satis constant.

24. *3. Infertur.* Tertiò intelligitur ex dictis, quam utilitatẽ habeat protestatio privilegiarii, ut actus intelligatur, fieri sine præjudicio sui privilegii, de qua dixit Bart. in leg. 1. C. de his, qui spon. mun. &c. lib. 10. parari, ut per actum contrarium non perdatur privilegium, quod valde commendat Panormit. in dicto capite, *cum accessissent*, num. 7. intelligens, prodesse, ut privilegium non perdatur per unum contrarium actum, & ad hoc esse necessariam talem protestationem, & hoc modo idem intellexit, & sequutus est Felin. ibi num. 30. limit. 5. citatque Roman. & Bald. in eandem sententiam. At verò juxta doctrinam datam talis protestatio necessaria non est, ut privilegium non perdatur simpliciter per unum actum contrarium: nam licet non fiat protestatio, unus actus contrarius non sufficiet per se tollere privilegium; quoad forum verò externum poterit esse utilis talis protestatio ut magis constet de animo operantis. Præter hoc verò esse poterit utilis hæc protestatio ex justa causa facta, ut ipsemet actus, qui in præsenti fit, non noceat in aliquo contra privilegium, etiam secundum præsentẽ effectum, quem habere posset, ut si per talem protestationem profiteatur operans, vel non voluntariè, sed coactè operari talem actum, vel certè ignorare, an aliquid detrimenti contra suum privilegium sibi afferre possit, & ideo non esse intentionis suæ cum suo præjudicio illum facere. Nam cum actus agentium non operantur ultra intentionem, & renuntiatio privilegii etiam secundum quid, & quoad præsentem effectum à voluntate privilegiarii pendeat, per talem protestationem meritò impedietur talis effectus. Denique etiam potest prodesse, ut à tali actu non possit inchoari præscriptio contra privilegium quia per illam fit, ut nullum jus tribuatur alteri, nec aliquis modus possessionis, & consequenter etiam bona fides illius impeditur. Et in hoc sensu verum est, protestationem illam deservire, ne amittatur privilegium, non utique per unum solum actum integre, sed ne per illum inchoetur, & consequenter ne consummari possit, præcedente tantum illo contrario usu. Quando autem talis protestatio nihil prosit, videri potest in Gloss. in c. *cum*, M. de const. verb. *sine præjudicio*. *Bart.* *Panorm.* *Felin.* *Roman.* *Bald.* *Gloss.*

25. *Dub. ult.* Ultimò videndum superest, an hæc, quæ dicta sunt de amissione privilegii per usum contrarium, locum habeant in foro conscientiæ, vel solum in exteriori, ex juris præsumptione. *Resp.* In quo breviter duo sunt clara ex dictis in præcedenti capite. Unum est, quoties usus contrarius privilegii dat alteri occasionem: & tempus præscribendi contra privilegium, consummata præscriptione amitti privilegium in re ipsa, ac subinde etiam in conscientia. Secundum est, quandiu aliter non præscribit contra privilegium habens tractum successivum, per nullum usum contrarium amitti in conscientia tale privilegium omnino, & quoad facultatem utendi illo in temporibus futuris. Hæc duo non indigent nova probatione. Solum ergo superest difficultas de illa amissione privilegii, quæ fieri censetur, per quemlibet actum contrarium per modum tacitæ renunciationis, vel simpliciter, si privilegium in uno tantum actu consistat, vel secundum quid tantum quoad præsentem actum, & effectum ejus. In quo breviter dico, regulariter loquendo, tamen renunciationem esse validam in conscientia: suppono enim versari circa alterum, qui statim acceptat illam, vel effectum, qui ab illa pendet, quod perinde est: nam de aliis privilegiis absolutis jam non tractamus. Deinde, licet hæc renunciatio non sit expressa, sed tacita, quatenus per actum contrarium privilegio indicatur voluntas renunciandi privilegio saltem pro illo actu, nihilominus moraliter loquendo, ac per se procedit ex interno affectu sufficiente, quia ille actus exterior voluntate fit, & ex animo validè, & cum effectu operandi, etiamsi sit contra proprium privilegium. Ut in casu c. *cum accessissent*, si canonici illi contra prius statutum à se factum, dignitatem Primicerii in sua Ecclesia creassent, verè, & non tantum præsumptivè privilegium amitterent, quia talis actus, & effectus necessariò secum affert revocationem prioris statuti; & similiter qui acceptat munus, cum esset exemptus, in conscientia tenetur illud administrare, & sic de aliis. Secùs verò esset, si aliquis involuntariè exerceret actum, vel coactus, & positivè interiùs intendens sibi in nullo præjudicare, vel ignorans effectum illum repugnare suo privilegio; tunc enim excusaretur in conscientia propter defectum consensus sine quo obligari non potest. Unde etiam Juristæ docent, quotiescunque ex signis vel conjecturis constare potest privilegiatum non habuisse animum renunciandi, non esse privandum privilegio. Ita Gloss. in c. *pro illorum*, verb. *authoritate*, de præb. quam Bart. locis citatis, & alii Doctores allegati sequuntur. At verò si tunc privilegiarius justè condemnaretur in foro exteriori, quia non posset intentionem suam probare, tunc etiam in foro exteriori teneretur parere, licèt posset occultè se indemnem servare, si absque scandalo possit. Aliquando verò posset per sententiam veluti confirmari talis renunciatio privilegii, etiamsi non esset ex animo facta, in pœnam fictionis, vel negligentiæ, & tunc post sententiam teneretur quis in conscientia, non uti privilegio quoad talem effectum, seu ratum habere usum privilegio contrarium, etiãsi fortasse antea non teneretur, quia sententia justa potest effectum hunc inducere, ut in superioribus visum est.

c. cum accessissent.

Regula Juristarum.

Gloss. Bart.

Quomodo sententia valet inducere obligationem in conscientia.

CAPUT

CAPUT XXXVI.

Quando, & quomodo amittatur privilegium per illius abusum.

1. *De abusu privilegii.* *Privilegium amittitur per abusum.* *Simplicius Papa, Innoc. Alexand. Glossa. Sylvest.*

VUlgaris est regula juris, amitti privilegium per abusum. Unde est illa sententia Simplicii Papæ, *Privilegium meretur amittere qui concessa sibi abutitur potestate*, cap. *ubi*, dist. 74. cap. *privilegium*, 11. quæst. 3. qua etiam utitur Innocentius III. in capit. *licèt*, de regularib. & in cap. *ut privilegia*, de privil. & in cap. *contingit*, 2. de sententia excommun. idèque fere habet in capite prim. & septim. de postulat. præbend. & Alexand. III. in cap. *recolentes*, de statu Mon. ubi Glossa verb. *communi jure*. Hanc vero regulam ita exponit Sylvest. verb. *privilegium*, quæst. 10. dub. 10. ut idem dictu sit, *per abusum*, quod *per non usum*, vel *contrarium usum*. Sed contra vim verborum, & contra jurium intentionem, & contra veritatem: nam re vera hic est distinctus modus amittendi privilegium. Igitur ad explicandam hanc regulam, ejusque rationem reddendam, tria breviter explicanda sunt. Primum, de quo abusu privilegii sit sermo, ut censeatur sufficiens ad privilegium amittendum. Secundum, qualis, & quanta sit hæc amissio, scilicet, aut totius privilegii, vel tantum alicujus, vel aliquorum effectuum ejus. Tertium, quomodo amittatur, id est, an ipso facto per abusum perdatur privilegium, vel solum veniat quis illo privandus.

Tria explicanda. *Primum.* *Secundum.* *Tertium.*

2. *Circa primum notandum.*

Circa primum advertere oportet, aliud esse privilegium perdi propter delictum, aliud verò propter abusum: nam abusus propriè significat defectum in ipsomet usu privilegii, vel in his, quæ illud concernunt, ut ex vi ipsius vocis constat: delictum autem latiùs patet, & comprehendere potest quodcumque peccatum ipsius privilegiarii. In præsenti ergo propriè tractamus de abusu: nam quodammodo per se confert ad amissionem privilegii, vel tollendo ejus fundamentum, vel secundum quandam proportionem pœnæ ad culpam, quia in his aliquis punitur, in quibus deliquit. Propter alia vero delicta, quæ non continent abusum privilegii, puniri quidem potest aliquis pro arbitrio legis, seu Principis, sicut potest puniri in aliis bonis, tamen id extraneum, & accidentarium est, & ideo in præsenti non consideratur, sed dicere tantum possumus, posse interdum privilegium propter delictum amitti, si lege statuatur, quæ spectanda erit, ut ex verbis ejus qualitas delicti, quod requirit, & modum inferendi talem pœnam colligatur. Unde solet esse frequens regula Juristarum, privilegium non amitti propter delictum, nisi in casibus in jure expressis, ut videre licet in Socino, regula 380. alias regula 31. Videri etiam potest Bernardus Diaz regula 592. exemplum esse potest, quia Clericus exercens sodomiam privatur in pœnam privilegio clericali per Bullam Pii quinti, & ordinatus in minoribus. Sede vacante cum dimissoriis illegitimè datis à Capitulo, privatur privilegio clericali in Concilio Tridentino, sessione sexta capite decimo de reformationibus.

Regula Juristarum. *Socin.* *Bern. Diaz. Pius V.* *Conc. Trid.*

3. *Abusus privilegii multiplex.* *Abusus per excessum.*

Abusus autem privilegii multiplex subdistingui potest, unus est quasi formalis in ipsomet actu privilegii, in quo privilegium usurpatur, tanquam principium abusus, exercendo illum, plus quàm privilegium concedat, semper enim hic abusus est per excessum: nam si defectus sit in minori usu, vel in non usu, vel in contrario usu, non potest dici abusus privilegii, quia vel nullus est usus prætextu privilegii, vel non est usus peccaminosus, qui propriè dicitur abusus. Verum est tamen quod ubi quis obligatur privilegio uti, si id non faciat quantum potest, & debet, dici potest privilegio abuti, tamen ille abusus magis pertinet ad non usum, vel contrarium usum, de quibus satis dictum est. Abusus ergo de quo agimus, per excessum propriè committitur, hic autem excessus utendi privilegio, amplius quàm ipsum concedat, per omnes fere circunstantias humanorum actuum variari potest, scilicet, utendo privilegio in tempore, aut loco, aut circa materiam, vel personam non concessam, ac denique huc spectat omnis injusta seu irrationabilis extensio privilegii. Alius abusus dici potest occasionabilis, in quo privilegium scilicet habet per modum objecti per occasionem moventis, ut cum quis ex privilegio sumit occasionem delinquendi, ut cum exemptus inde sumit licentiam peccandi vel inferendi alteri injuriam, non quia faciat illam prætextu privilegii (hoc enim pertinet ad priorem modum) sed quia spe immunitionis ex privilegio concepta liberiùs delinquit, vel certè, quia quocumque alio modo ex privilegio sumit peccandi occasionem. Tertiò item modo dicitur quis abuti privilegio quando suis pravis moribus directè repugnat fini privilegii, seu destruit fundamentum ejus, si beneficiatus privilegiatus ut sit absens propter studium, dicitur abuti privilegio, quando neglecto studio, aliis inutilibus actionibus occupatur. Et ad hæc tria membra videntur posse reduci omnes privilegiorum abusus.

Abusus occasionalis. 3. *Abusus.*

4. *Regula proposita generalis.*

Dicendum ergo est, regulam positam generaliter esse intelligendam de quocunque abusu privilegii, tum quia ita communiter videtur à Doctoribus intelligi, tum etiam quia verba juris sunt absoluta, & non debent à nobis limitari, cum omnes illi excessus sint propriè abusus privilegii, & in illius injuriam, vel concedentis cedant. Tum maximè quia de omnibus illis modis possunt in jure exempla inveniri. Nã capita in regula allegata possimè loquuntur de primo abusu per excessum utendo potestate ultra limites ejus, ut est, uti potestate ordinandi cogendo subditum ut ordinetur, de quo est sermo in d. c. *ubi*. & similis abusus est negare licentiam transeundi ad religionem strictiorem legitimè illam postulanti, de quo est sermo in dicto c. *licet*, & similis est quælibet indiscreta extensio privilegii, de qua loquuntur cap. 1. & 2. de postul. & latiùs dictum c. *ut privilegia*. Et huc spectat decisio cap. *suggestum*, de decim. ubi propter rerum mutationem censetur moderandum privilegium, ne usus, qui antea licebat, propter scandalum transeat in abusum. Et ad idem juvat lex *qui sine*, ff. de negot. gest. & optimè lex 42. t. 18. r. 3. ubi Greg. Lop. Gloss. ult. varia exempla ponit eorum qui prætextu privilegiorum aliqua faciunt, vel ultra privilegium, vel etiam contra illud, & alia jura adducit. At vero cap. *contingit*, aptè loquitur de abusu occasionali, qui committitur, quando occasione privilegii sumitur licentia peccandi, & evadendi justas pœnas, & de eodem ferè abusu loquitur c. ult. de vit. & honest. cler. Ubi clericus negociator privatur immunitate à tributis sub certis conditionibus. Et ad idem reducitur dispositio cap. ult. de immun. Ecclesia. ubi delinquens in Ecclesia, Ecclesiæ immunitate privatur, consonat l. *Judæos*, Cod. *de Judæis*. Denique in capit. *recolentes*, sermo esse videtur de abusu contra finem, & fundamentum privilegii. Et ad idem caput revocantur canones, qui clericos conjugatos laicè viventes privant privilegio clericali, ut capit. *ex parte*, de cleric. conjug. & c. *uni*, eod. in 6. & Trid. sess. 23. capit. 6. de reformat. & concordat. l. *libera*, ff. de peculio, & lex *Christianis*, Cod. de pagan. Ratio verò omnium est, quia quilibet ex dictis abusibus culpabilis est, & privilegio injuriosus, & ideo privatio privilegii merito illi correspondet, vel in pœnam proportionatam, vel alio simili modo in sequentibus explicando. Neque in hoc puncto alia difficultas occurrit.

cap. ubi. *cap. licet.* *c. ut privil.* *c. suggestum.* *Greg. Lop. Glossa.* *cap. contingit.* *Cap. recolentes.* *c. ex parte* *Ratio.*

5. *Circa 2. dubium.*

Circa secundũ, quæ scilicet, amissio privilegii incurratur per abusum ejus, adverto cũ proportiõe addita in præcedẽti capite, duplicẽ esse posse privilegii amission. alterã radicalẽ, ut sic dicã, ut quan-

ut quando ipſum jus utendi etiam in futurum amittitur, ſive privilegium in tota ſua materia amittatur, ſive in aliqua parte illius, utramque enim amiſſionem nunc voco radicalem, ſeu amiſſionem ſimpliciter, alio modo intelligi poteſt amitti privilegium ſolum in præſenti, nimirum quoad actum illum, qui fit cum abuſu privilegii, quia ſcilicet, ratione abuſus perdit valorem, vel qualitatem, quam ex influxu privilegii, ſeu poteſtatis habiturus eſſet, ſi eſſet legitimus.

6. *Reſponſ.*

Dico ergo breviter, aliquando amitti privilegium priori modo, ſcilicet, quoad jus ipſum, & omnem futurum uſum privilegii, interdum adæquatè, & in tota materia; interdum verò inadæquatè, ſeu in parte materiæ, aliquando verò amitti tantùm quoad præſentaneum effectum. Prior pars ſumitur ex dicto c. *privilegium*, 11. *cap. privilegium.* quæſt. 3. Ubi adverto, addi in regula poſita particulam *omnino*, ſcilicet, *privilegium omnino meretur*, &c. Quæ non ponitur in cap. *ubi*, cùm tamen capita illa unum eſſe, vel ex eodem originali ſumpta eſſe cenſeantur. *cap. ubi.* Nec etiam in aliquo ex allegatis capitibus invenio illam particulam, *omnino*, & ideo incertum mihi eſt, an ſit addita à Gratiano, vel caſu irrepſerit in textum ex aliqua interpretatione, ſeu ſcholio. Illa tamen admiſſa rectè per illam declaratur, aliquando propter abuſum privilegii mereri quempiam radicalem, & totalem amiſſionem privilegii. *Auguſtin.* Quod etiam ſignificavit Auguſtinus ſermon. 247. de temp. *Judicio legum jure obtenta dignitate dejicitur, qui privilegio ſibi conceſſo abutitur.* Dum enim dixit, *dejici ob obtenta dignitate*, ſatis demonſtrat integram, & abſolutam privilegii privationem. Quod autem non ſemper hæc privatio ſit integra, ſatis oſtenditur in eodem capite, *ubi*, & in cap. *denunciamus*, *cap. denunciamus* 25. quæſt 2. ubi propter abuſum privilegii fit comminatio ſub disjunctione, *Ordinationes tibi Ravennatis Eccleſiæ, vel Æmilienſis noveris auferendas.* Sæpe etiam propter abuſum, verbi gratia, in privilegio eligendi, privatur quis poteſtate eligendi in futurum, non ſimpliciter, ſed pro aliquo tempore, vel aliqua vice, ut in capit. *eum in cunctis*, §. ultim. & cap. *cum Vvintonienſis*, de election. & in cap. 1. & 2. de poſtulat. Prælat. *cap. eum in cunctis.* *cum Vvintonienſis.* Et ratio eſt clara, quia non ſemper exceſſus eſt dignus æquali pœna. Unde etiam fieri poteſt, ut tantùm privetur quis privilegio in illo actu, in quo illo abutitur, quoad hoc, ſcilicet, ut talis actus non valeat, vel ut caſſari debeat non obſtante privilegio. Quod probari poteſt facilè ex ſuprà dictis de lege irritante: nam irritatio actus ſæpe eſt pœna illiuſmet abuſus, qui in illo actu committitur; ita ergo eſſe poteſt in præſenti. Sicut etiam propter abuſum ordinantis interdum ſuſpenditur ordinatus, capit. *vel non eſt* *cap. vel non eſt.* *compos*, de tempor. ordination. Et ſic dicitur irrita ordinantis alienum indebitè, cap. 1. 71. d. *cap. decernimus.* & ſimiliter in cap. *decernimus*, 16. quæſtion. 7. Et ratio eſt, quia vel hæc poteſt aliquando videri ſufficiens pœna, vel cum illa poſſunt aliæ adjungi, abſque majori privilegii privatione.

7. *Circa tertium dubium. Dubium intellectus prædicti dubii. Ex natura rei vel juris diſpoſitione.*

Circa tertium punctum de modo, quo privilegium perditur, advertendum eſt, dupliciter poſſe intelligi hanc amiſſionem, uno modo ex natura rei, alio modo ex juris poſitivi diſpoſitione. Prior modus poteſt habere locum in ceſſatione privilegii quoad valorem actus, qui per abuſum fit ſub umbra, ſeu colore privilegii. Quod tunc poteſt contingere quando quis utitur privilegio ultra vires ejus, vel extra materiam, vel caſum, in quo ipſum loquitur, vel quando actus non fit ſecundùm formam in privilegio præſcriptam; tunc enim actus fit ſine legitima poteſtate, & conſequenter eſt nullus, vel ſimpliciter, vel quoad id in quo excedit poteſtatem. *Sylveſt.* Et hoc ſignificavit Sylveſter verb. *privilegium*, quæſt. 10. dict. 3. argumento cap. *porrò*, & cap. *recipimus*, de privilegiis. Si quis autem rectè conſideret, hæc non eſt amiſſio privilegii, quando talis defectus ex natura rei contingit, quia potius hic defectus ſequitur ex carentia privilegii quoad talem caſum, quàm ſit cauſa illius, poteſt etiam habere locum iſte primus modus amittendi privilegium ex natura rei, ſi per abuſum tollatur fundamentum privilegii, ut in illo exemplo de beneficiato habente privilegium, ut in abſentia cauſa ſtudii faciat fructus ſuos; nam ſi nihil ſtudeat, re vera non faciat fructus ſuos, & ſatis probabiliter dixit Perez lib. 1. Ordinat. regul. titul. 2. lib. 8. quia ſervitium Eccleſiæ commutatum eſt in ſtudium, & ita fructus dantur ratione ſtudii; ideoque, qui abeſt titulo ſtudii, & non ſtudeat, ita abutitur privilegio, ut fundamentum privilegii auferat, & contra intentionem concedentis faciat, & acceptationem ſtipendii ſine labore, ſeu ſervitio injuſtam reddat, ac proinde ipſo facto, & ex natura rei privatur fructu privilegii. Et ſimilis deciſio, vel potius declaratio in ſimili caſu ſumitur ex lege, *generaliter*, Cod. de Epiſcop. & Cleric. & capit. *generaliter*, 16. quæſtion. 1. Idémque erit quoties ex privilegio conſtiterit, privilegium omnino concedi propter talem actionem. Tunc autem in ſimilibus caſibus (quod notandum eſt) non amittitur privilegium in radice, vel pro tempore futuro, ſi abuſus ejus tollatur, quia hoc ex natura rei non ſequitur, ut per ſe conſtat, nec in jure ſtatutum eſt, ut ſupponimus. Aliquando verò poteſt per abuſum fieri, ut ceſſet omnino cauſa privilegii adæquata illi ſecundùm ſe, & ſimpliciter ſpectato, & tunc ceſſabit etiam privilegium, non formaliter ratione abuſus: nam idem eſſet, ſi abſque abuſu cauſa ceſſaſſet, ſed immediatè propter ceſſationem cauſæ, & ideo tunc ſervandæ ſunt regulæ, ſuprà datæ de modo deſinendi privilegii cauſa ceſſante.

Perez.

cap. generaliter.

8. *2 Modus de juris diſpenſatione qui frequentior eſt.*

Alter modus perdendi privilegium propter abuſum eſt ex juris diſpoſitione, & hic eſt frequentior, & inſinuatur in verbis ipſis regulæ propoſitæ; *Privilegium meretur amittere qui*, &c. Nam licèt meritum hoc ex natura rei inſit tali abuſui, nihilominus ipſa amiſſio non intrinſecè ſequitur niſi ab alio inferatur. Eſt enim quædam pœna illius mali meriti, & ideo dicimus fieri ex juris diſpoſitione, ſub quo includimus, & ſententiam judicis, vel actionem ſuperioris, quæ ſecundùm jus eſſe debet, & diſpoſitionem ipſiuſmet privilegii, in quo interdum additur clauſula, ut propter talem, vel talem abuſum perdatur. Atque hinc fit, cum hæc amiſſio ſit pœnalis, attendenda eſſe verba legis, vel reſcripti ad judicandum, an per talem abuſum amittatur ipſo facto privilegium, vel ſolùm veniat quis privilegio privandus, vel omnino, vel ex parte. Nam ſi verba non contineant ſatis expreſsè ſententiam ipſo jure latam, non amittitur ipſo facto, juxta regulam legis pœnalis, & legis irritantis. Et ſi citata verba regulæ præcisè ſpectentur, effectus hic non ſequitur ipſo facto, quia ſolùm dicis, *Meretur amittere*, at qui meretur, non ſtatim habet quod meretur. Idémque erit etiamſi lex dicat, *privetur*, vel *careat privilegio*, & à fortiori ſi dicat, propter abuſum poſſe auferri, aut revocari, ut in capit. 1. de poſtulation. Prælat. & in cap. *ut privilegia*, de privileg. At ſi dixerit, *cap. ut privilegia* noverint ſe privatos, ipſo facto incurretur, ut cap. *cum in cunctis*, §. ultim. de election. & idem *cap. cum in cunctis.* ſignificatur in capit. 2. de poſtulation. Prælat. Et *Gloſſa.* hoc modo ait Gloſſa in cap. ultim. de vita, & honeſtate Cleric. verb. *cum facto*, ibi amitti privilegium ipſo facto. Quod licèt in ſe verum ſit, ut *Quid ſit abjicere ipſo facto, quid deprivari ipſo facto.* dixi, non rectè ex illo textu colligitur, in quo dicitur, *Cum facto privilegium abjiciant clericale*: nam aliud eſt abjicere facto, aliud amittere ipſo facto, qui enim per pravum uſum meretur privari privilegio, dici poteſt ſuo facto abjicere privilegium, etiamſi non privetur illo ipſo facto. Quamvis dici poſſit in caſu illius textus privilegium amitti, non tantùm per modum pœnæ, ſed quia per illum abuſum, quo Clericus ſe immiſcet negotiationibus ſecularibus, tollitur fundamentum privilegii exemptionis à ſolvendis aliquibus tributis. Et in hoc ſenſu dixit Gloſſa. *Gloſſa.*

in cap. *recolentes*, de statu Monachorum, verb. *communi jure*, In eo casu sic abutentem privilegio tacitè renunciare illi. Idémque in simili dixit Anch. cons. 104. quem refert, & sequitur Felin. in c. *cum accessissent*, de constitut. num. 28. Nihilominus in his, & similibus casibus, censeo, ordinariè necessariam esse sententiam saltem declaratoriam criminis, quando privatio fuerit pœnalis, juxta doctrinam datam de lege pœnali. In aliis verò casibus, quando abusus tollit fundamentum privilegii, si res sit certa, & clara, non erit necessaria alia declaratio, tamen in casu dubio poterit expectari.

Anchar. Felin. Quando sit necessaria sententia Judicis.

CAPUT XXXVII.

An privilegium semel concessum revocari possit à concedente, vel ab aliquo alio?

1. *Revocatio, seu abrogatio privilegii.*

HIc est ultimus modus perdendi privilegium, quem diximus, propriè esse per actionem extrinsecè agentis, à quo est revelatio, seu abrogatio privilegii, in quo ipso post specialem difficultatem prius necesse est de potestate dicere, & postea dicemus de actu. Est ergo peculiare dubium, an possit privilegium revocari. Et ratio dubitandi est, quia si posset, maximè à concedente; sed ab alio non potest: ergo. Probo minorem, quia donatio semel facta non potest revocari à donante, sed privilegii concessio est quædam donatio: ergo revocari non potest. In contrarium verò est consuetudo recepta, videmus enim quotidie revocari privilegia per leges Pontificias, conciliares, & Regias.

2. *Distinctio præmittenda. Prima assertio. Privilegium concessum & acceptatum à non subdito irrevocabile. Innoc. Theodos. Deci. Hostiens. Alvar. Pelag. Dried. Matiens. Glossa. Anton. Gabri.*

In hoc puncto in primis distinguunt Doctores inter privilegia concessa non subdito, vel concessa subdito, & de illis duas assertiones constituunt. Prima est. Privilegium concessum non subdito, & ab eo acceptatum, irrevocabile est à concedente. Ita docent communiter juris canonici interpretes in cap. *novit*, de judic. Innoc. verb. *Theodosius*, Panorm. num. 23. & sequentibus, ubi alios refert Decius num. 14. & Felin. num. 8. ac 10. Idem in cap. 1. de constit. num. 19. verb. *Alius casus est, quando lex*, &c. in cap. 1. de probat. num. 2. plurima referendo. Idem Hostiensis in summa, titul. de immunit. Ecclesiar. §. *sed nec ille*, Alvar. Pelag. de planct. Ecclesiæ lib. 1. cap. 44. circa finem, Dried. li. 1. de libert. Christiana, ca. 9. Matienz. lib. 5. recopilat. titulo 10. l. 7. Glossa 1. num. 4. & plures refert Anton. Gabr. lib. 3. tit. de jur. quæsit. non tollendo, concluſ. 6. num. 20. Ratio autem communis est, quia privilegium concessum non subdito, & ab eo acceptatum transit in contractum; ergo non potest revocari. Probatur consequentia, quia nullus Princeps habet jus privandi non subditum rebus suis, & legitimè acquisitis, undecunque ad illum pervenerint: & ideo licèt aliquis illas receperit à Principe non suo, postea perinde manet in illis non subditus, ac si aliunde illas obtinuisset, & hæc ratio probat non solùm de Principe respectu superioris, ut est Rex respectu Papæ, nec solùm respectu æqualis, ut est Rex respectu alterius Regis, vel cujuscunque non recognoscentis superiorem in temporalibus (nam in hoc solùm consideratur æqualitas) sed etiam de supremo respectu alterius sibi non subditi, etiamsi alium superiorem habeat in temporalibus: nam hoc accidentarium est, & impertinens ad prædictam rationem, ob quam tale privilegium irrevocabile est.

3. *In quo sensu sit revocabile.*

Dices; hoc ad summum procedere de ipsomet concedente, non verò de successoribus ejus, quia ipsi non contraxerunt, nec tenentur servare pacta suorum prædecessorum. Respondeo imò maximè teneri ad servanda pacta, & conventiones justas: tum quia post pactum consummatum jus est simpliciter acquisitum ei, cui privilegium concessum est, & ita æquè procedit ratio facta in successore, ac in ipso concedente, tum quia neque successor potest privare non subditum jure suo, tum etiam, quia aliàs nulla pacta cum Principibus supremis esse possent firma, & perpetua, quod est contra jus gentium, & contra rectam gubernationem, & pacem generis humani. Quæ ratio non minùs procedit in alienatione jurisdictionis per privilegium datum non subdito, quàm in aliis materiis, etiamsi Felinus & alii circa jurisdictionem hoc limitent. Est tamen circa hæc privilegia generaliter spectandum, an res concessa per privilegium non subdito talis sit, ut potuerit à Principe alienari, & dividi, non solùm à persona sua, sed etiam à Corona, seu Sede sua: nam tunc irrevocabile manet privilegium respectu successorum, quia supponimus esse absolutè, & simpliciter concessum; tunc enim procedit ratio facta. At verò si privilegium datum esset de re notabiliter præjudicante successori, & Sedi, seu Coronæ ejus, ita ut ab eo non possit similiter alienari, tunc verum est, privilegium esse revocabile, quia non est de se perpetuum: nec omnino absolutum, sed habet conditionem inclusam, si successor consenserit, vel saltem non revocaverit. Atque eadem ratione intelligenda est assertio rebus in eodem statu manentibus, id est, non facta tanta rerum mutatione, ut privilegium vergat in notabile detrimentum Regis, vel regni sui, ita ut si à principio detrimentum illud interveniſſet, privilegium judicaretur injustum, & iniquum; tunc enim etiam poterit Princeps non servare privilegium, quia conditio, vel limitatio illa ex natura rei intelligitur inclusa in prima concessione, quapropter illa cessante, cessat obligatio servandi privilegium. Ideóque illa non tam erit revocatio, quam declaratio, quòd prima concessio non fuerit ad illum eventum extensa, & in hoc includuntur variæ limitationes, quas Juristæ suprà allegati adhibent prædictæ regulæ, & modo prædicto intelligendæ.

4. *Privilegium concessum subdito revocabile est.*

Secunda assertio est: Privilegium concessum subdito revocabile esse à concedente. Ita tradunt Doctores allegati, & præterea Glossa in capit. *decet*, de regul. jur. in 6. ubi allegat multa jura canonica, quæ in praxi hoc ostendunt, & alia allegat Glossa in Clementina *dudum*, de sepultur. verbo *instante*. Idem docet Abbas libro secundo, consilio tertio, numero decimo, quæstione decima nona, Baldus in lege *qui se patri*, Codice unde liberi. Paul. Castrens. in primo volumine consiliorum in 229. numero quarto & 1317. numero 3. & plures refert Anton. Gabr. suprà dicta conclusione septima à principio. Quia verò assertio ita generatim posita varie limitatur à prædictis auctoribus, & quia in hac generalitate, & confusione non potest propria, & accommodata ratione probari, ideo erit operæ pretium, singula ferè ejus verba subdistinguere, & declarare.

Glossa. Abb. Bald. Paul. Cast.

5. *Privilegium per contractum onerosum, seu lucrativum, & privilegium gratuitum. In quo sensu procedit doctrina tradita. Ant. Gab.*

Privilegium ergo in primis distinguendum est in illud, quod datur per contractum onerosum, seu lucrativum, & illud, quod gratis conceditur. Conclusio etiam per se loquendo non procedit in privilegio dato per contractum lucrativum, quia Princeps tenetur servare pacta etiam cum subditis facta, quia hæc obligatio nascitur ex naturali justitia, quæ etiam Principem obligat, ut est per se clarum. Multáque de hoc puncto congerit Antonius Gabriel supra conclusione quinta & sexta. Dico autem per se loquendo, quia in casu raro, in quo posset Princeps privare subditum propriis rebus suis, etiam poterit revocare privilegium, non obstante contractu, quia eadem est, vel major ratio, ut constat. Ita tamen (ut supra in simili dixi) magis est delaratio, quam revocatio, quia à principio intelligitur illa conditio in privilegio inclusa, etiamsi per modum contractus concessum sit, quia etiam alia bona subditorum, intelliguntur esse hoc modo, & pro talibus casibus subjecta dispositioni Principis. Addendum verò

rò eſt, in tali caſu debere Principem recompenſationem facere ſubdito de privilegio ablato quatenus commodè poſſit. Ratio eſt, quia licèt Princeps poſſit reſcindere priorem contractum propter neceſſitatem publicam, vel aliam urgentem cauſam, non tamen poteſt juſtè omnino privare ſubditum re ſua ſine ulla recompenſatione, & cum hoc neceſſarium non ſit ad commune bonum, & ſubditus non teneatur gratis cedere juri ſuo, quando poteſt ei recompenſatio fieri, cum Princeps non ſit abſolutus dominus rerum ſubditi, ut egregiè dicitur in l. 2. tit. 20. part. 2. legum Hiſpaniæ. Ex qua lege optimè hæc veritas confirmatur, & ex l. 31. titul. 18. part. 3. & Gregorius Lopez utroque loco. Et tradunt Paulus Caſtrenſis lib. 1. conſil. 229. in fine, & Matienza ſupra numero decimo tertio.

Greg. Lop. Paul. Caſt.

6. *Privilegium remunerationum irrevocabile. Felin. Abb. Bart. Alex. Oldrad. Tiraq.*

Denique addunt fere omnes communiter, privilegium remunerativum reduci ad illud, quod per viam contractus obtinetur, & ideo eſſe æquè irrevocabile, Felin. ſupra num. 12. & Abb. d. conſ. 3. verſus finem, & in cap. *pervenit*, de immunit. Eccleſiar. num. 24. Bart. in l. *qui ſemel.* ff. de decret. ab ordin. fac. in l. 1. C. de hiſ. qui ſponte, &c. lib. 10. Alex. lib. 2. conſ. 216, in princip. & Oldrad. conſ. 266. n. 7. & latè Tiraq. in l. *ſi unquam*, verb. *donatione largitur*, n. 13. Et ratio eſt, quia renunciatio continet univerſalem contractum: nam quod in renunciationem datur, non cenſetur gratis dari. Item quod datur cum onere, & obligatione in futurum, revocari non poteſt, impleta conditione; ergo idem eſt, quando aliquid datur in remunerationem præteriti laboris. Eſtque hæc pars longè certior, quando remuneratio eſt ex debito juſtitiæ; quando verò eſt tantum ex gratitudine, poteſt pati dubitationem, ut ex Archid. notavit Fel. d. c. *novit*, n. 8. in fine. Quia ſola ratio gratitudinis non ſufficit ad proprium, & rigoroſum contractum. Quæ ratio rectè probat, non eſſe tam irrevocabile privilegium datum ex gratitudine, ſicut eſt juſtitia, quia fortius eſt juſtitiæ vinculum, unde in caſu neceſſitatis, ac cæteris paribus, potius eſſet revocandum privilegium datum ex antidotali obligatione, quam datum ex communicativa juſtitia. Et ſi ex cauſa revocetur, fortè non erit debita ex juſtitia recompenſatio, ſed tantum ex gratitudine ſicut fuit prior remuneratio. Nihilominus tamen privilegium remunerativum eſt per ſe irrevocabile, quia ipſa ratio remunerationis hoc includit, idemque poſtulat ratio gratitudinis, niſi remuneratio exceſſiva ſit, ut in ſuperioribus etiam eſt tactum.

Archid. Felin.

7. *Privilegium gratuitum duplex.*

Supereſt dicendum de privilegio gratis omnino ſubdito conceſſo. De quo ulterius ſubdiſtinguendum eſt. Nam quoddam conſiſtit in abſoluta donatione cum tranſlatione Domini alicujus rei, vel juris, ut cum conceditur caſtrum, vel jus vectigalium, aut alterius tributi, aut ſervitutis. Aliud verò eſt privilegium conſiſtens tantum in facultate, vel licentia operandi aliquid præter commune jus. Secunda igitur aſſertio poſita non intelligitur procedere abſolutè in priori genere privilegiorum: nam illa etiam irrevocabilia eſſe cenſentur, per ſe loquendo, & ſine legitima cauſa. Ita docent Panor. Deci. Archid. Fel. & alii in dicto c. *novit*, & alii, quos refert Anton. Gabr. dicta concl. 7. n. & 5. Ratio vero eſt, quia non poteſt Princeps ſuo arbitrio, & voluntate rem à ſubdito tollere, cujus verum dominium habet, ſeu jus in eam acquiſitum, ut latè per Ant. Gabr. ſupra concl. 1. quia etiam Princeps tenetur juſtitiam ſervare, ut non auferat rem invito domino rationabiliter. Et eadem ratione non poteſt Princeps ſuo arbitrio revocare donationem ſubdito factam, per quam in illum dominium tranſtulit, alias non fuiſſet donatio, ſed commodatio, vel conceſſio precariò: certum eſt autem poſſe verè donare, & transferre dominium in ſubditum: ergo facta donatione, ſuccedit prædicta obligatio naturalis juſtitiæ; ergo idem in privilegio, quando res per illud conceſſa in verum dominium ſubditi tranſivit.

2. *Concluſio, in quo ſenſu procedat. Pan. Deci. Archid. Felin. Ant. Gabr.*

Atque ita hæc pars ferè habet eandem rationem, quam præcedens, quia etiam donatio eſt quidam contractus, qui poſtquam conſummatus eſt, obligat jure gentium, & naturali ad non violandum illum. Unde declarationes adhibitæ in præcedenti puncto, in hoc etiam locum habent. Quia non ſolum in concedente, ſed etiam in ſucceſſore hæc aſſertio locum habet, quia de illo procedit eadem ratio, ſaltem ratione dominii acquiſiti à ſubdito. Oportet autem ſupponere, potuiſſe anteceſſorem abſolutam donationem, & perpetuam talis rei facere, ut ſupra declaratum eſt. Et hac obſervatione adhibita, non videtur multum neceſſaria limitatio, quam frequenter adhibent citati Doctores, ſcilicet, ut aſſertio non procedat in conceſſione juriſdictionis per privilegium. Nam ſi juriſdictio abſolutè donari poteſt gratis, ſicut per feudum, vel alium ſimilem contractum poteſt transferri, non erit admittenda exceptio quoad illum gradum, & modum in quo juriſdictio poteſt alienari. Si vero ſit ſermo de ſuprema juriſdictione, quam à ſe non poteſt abdicare Princeps reſpectu ſubditi. Sic verum eſt quod per limitationem intenditur: illa vero non eſt propria limitatio, quia illa non eſt donatio, ſed commiſſio tantum, ſeu delegatio juriſdictionis, quæ ſemper revocari poteſt.

8. *Donatio eſt quidam contractus.*

Limitatio quorundam dictorum non multum neceſſaria.

9. *Ex cauſa legitima privilegium revocari poteſt.*

Denique per hanc aſſertionem non excluditur, quin ex legitima cauſa poſſit Princeps tale privilegium revocare ſicut etiam ex cauſa poteſt privare ſubditum jure acquiſito, vel rei alicujus dominio. Oportet tamen, ut talis cauſa ad commune bonum pertineat & moraliter neceſſaria ſit; ſimilis ergo in præſenti requiritur. Probabile autem mihi eſt, in revocatione hujus privilegii gratuiti ex cauſa legitima, non eſſe neceſſariam recompenſationem, & quoad hoc firmius eſſe privilegium ex contractu oneroſo comparatum, quam gratis receptum. Quia in oneroſo obligat ad recompenſationem res ipſa recepta à Principe propter privilegium, in gratuito vero ſolum poteſt obligare donatio, & voluntas Principis; veriſimile autem eſt, cum Princeps gratis donat privilegium, non ſe obligare ad non revocandum, etiam ex legitima cauſa, ſine recompenſatione; quia ſi talis cauſa in principio extitiſſet, nec donaſſet, nec rem aliam loco illius daret, quia non eſt hoc intrinſecum liberali donationi, ſicut eſſe videtur contractui includenti commutationem rei ad rem, vel ad laborem, cum aliqua æqualitate, & ideo in hoc non videntur ſervare ſimilitudinem, ſicut in cæteris ſervant. Et hoc videtur ſenſiſſe Deci. in dicto c. *novit*, n. 7. verb. *quartò fallit*, ubi alios refert, & exponit.

Decius.

10. *Privilegium gratuitum quomodo revocari poteſt.*

Secunda igitur aſſertio ſuperius poſita ſimpliciter procedit in privilegio gratuito, manente in pura ratione privilegii, id eſt, facultatis, & licentiæ præter, vel contra commune jus; nam hoc poteſt à concedente revocari omnino liberè, & ſine cauſa, ſaltem cogente, aut neceſſitatem inducente. Ita explicant omnes auctores citati, quos latè congerit, & ita etiam explicat Anton. Auguſt. dicto cap. 7. num. 1. Et in hoc ſenſu probant aſſertionem conſuetudo, & omnia jura allegata in dictis Gloſſis. Ratio verò eſt, quia hoc privilegium non tranſit in dominium ſubditi, & ita ſemper pendet ex voluntate Principis; per illam ergo poteſt revocari. Item quia licèt ſuperior auferat præceptum, poteſt iterum illud ponere, ſicut è converſo poteſt auferre præceptum, quod antea poſuit; ergo eadē ratione poteſt liberè revocare hujuſmodi privilegiū, quia hæc revocatio nihil aliud eſt, quā iterata impoſitio virtualis præcepti prius ſublati, vel virtualis prohibitio ejus, quod antea concedebatur. Unde hoc modo poteſt etiam Papa revocare diſpenſationem, v.g. in matrimonio, priuſquam matrimonium fiat, quia poteſt impedimentum ſublatum reſtituere: non poteſt autem revocare diſpenſationem factam in voto, quia non poteſt vinculum voti reparare, aut præcipere.

Ant. Aug.

Gloſſa.

Papa non poteſt diſpenſationem in voto revocare.

Dices;

Dices; si privilegium hoc fuit legitimè datum, contra rationem videri, illud revocare sine causa, idemque est de dispensatione: ergo non potest absolute, dici posse revocari sine causa. Respondeo, dupliciter intelligi valet illud, *posse*, primò ita ut revocatio valida fiat, & hoc est præcipuè intentum, & convincitur rationibus factis: & quia talis revocatio non continet injuriam, saltem contra commutativam justitiam, & ita in hoc potissimùm constitit differentia inter hoc punctum, & præcedentia. Secundò potest intelligi, ut etiam licitè fiat, & sic necessaria quidem est aliqua honesta causa, ut revocatio decenter fiat, quia non decet Principem revocare privilegium à se concessum, nulla nova insurgente causa, argumento cap. *decet*, de regul. jur. in 6. & significatur in capit. *suggestum*, de decim. Unde si Princeps id faciat, actus profectò non erit undique honestus, quia indecenter operari aliqua culpa esse videtur, saltem venialis. Ex hoc verò solo capite nunquam erit mortalis: secùs verò esse potest ratione scandali, aut odii, vel gravis nocumenti proximi, quòd licèt injustè non inferatur, contra charitatem non vitatur, cum facilè possit: in his enim casibus poterit esse culpa lethalis, extra illos verò ad summum erit venialis, & si quælibet ratio honesta intercedat, & intendatur, nullum erit peccatum.

c. decet.
c. suggestum.

11. *Circa concedentem notandum.*

Atque ex his satis declarata est assertio quoad illos duos terminos, de *privilegio revocabili*. Circa ultimam verò de *Concedente*, adnotandum in primis est, designari concedentem ad excludendum omnium inferiorem, quia non potest inferior voluntatem superioris, vel decretum ejus revocare, ut per se notum videtur, licèt Joann. Faber. aliter sentiat, de quo vide Anton. Gabr. dicta concluf. 7. n. 8. Deinde adverto, sub illo comprehendi successorem, ut latè notat Afflict. decis. 392. quia succedit in æquali potestate, imò moraliter est una, & eadem, neque in ea potest persona præcedens succedenti præjudicare. Item est certum, hoc maximè habere locum in concedente habente supremam potestatem in suo ordine, ut est Papa, Rex, &c. De inferioribus verò habentibus superiorem, dubitari in primis potest, an ipsemet concedens possit revocare sine causa privilegium à se concessum. Aliqui enim negant, limitando in hoc conclusionem, ut procedat in non recognoscentibus superiorem, non autem in aliis. Ita Joann. Faber in l. *justio*, C. de judic. Ruin. cons. 230. n. 9. vol. 1. quos refert, & sequitur Ant. Gabr. suprà n. 9.

Joan. Faber. Ant. Gabr.

Dubium.

12. *Regula prædicta generaliter defendenda.*

Hi verò auctores nullam rationem, aut fundamentum afferunt suæ sententiæ, neque ego illud reperio nec rationem differentiæ, si cum proportione fiat comparatio. Et ideo dico regulam datam, ut posita est de tali privilegio, & intra illius limites sistendo, locum habere in quolibet concedente, etiamsi supremus Princeps non sit, dummodo proportio servetur. Probatur, quia Prælatus, vel Princeps superior solùm potest concedere privilegium in re, quæ à sua potestate, & voluntate pendeat, & non deroget juri superioris, sed ad summum solis legibus ipsiusmet inferioris concedentis, ut in superioribus ostensum est, ergo potest revocare privilegium suo arbitrio, sicut illud concedere potest sua voluntate.

13. Probatur consequentia, quia rationes factæ de supremo Principe cum proportione procedunt, quia tale privilegium etiam pendet ex voluntate concedentis, & quia ille potest iterum ponere præceptum, vel prohibitionem, quæ abstulit: nam illius subsunt potestati. Dixi autem, *intra limites illius sistendo*, quia tractamus de privilegio merè gratuito, & qui non transit in contractum, vel donationem transferentem dominium in alterum: nam hoc cum sit irrevocabile à Principe supremo, multò magis erit ab inferiori. Imò in casu, in quo potest revocari à supremo, sæpius non poterit ab inferiori, quia non habet tantam potestatem inferior Princeps ad tollendum dominium vel jus acquisitum subdito quantam habet supremus in casu publicæ necessitatis. Posui etiam eadem verba, ut sistamus in puro privilegio inferioris: nam si illud sit confirmatum à superiori ratione confirmationis, & juxta modum ejus poterit fieri irrevocabile ab inferiori, ut cum Hostiens. tradit Sylv. verb. *privilegium*, q. 10. intelligendum est autem juxta superius dicta de lege l. 6. c. 18. Denique dixi, *servata proportione*, ut comparatio fiat inter privilegia unicuique propria: nam si commutentur, erit dissimilitudo, ut statim explicabo.

Sylvest.

14. *Objectio.*

Objici enim potest, quia inferior Prælatus non semper potest revocare sine causa dispensationem à se datam, licèt Papa semper id possit: ergo idem discrimen quoad privilegia constituendum est. Consequentia patet à paritate rationis. Antecedens verò quoad posteriorem partem de Papa tanquam certum supponitur, quoad alteram verò de inferiori Prælato sumitur ex Glossa in c. *cum ex eo*, de elect. in 6. verb. *septennium*, dicente, non posse Episcopum revocare licentiam datam parocho sibi subdito ad non residendum, vel sacerdotii ordinem differendum per septennium. Quam Glossam ibi sequuntur Archid. Dom. & Franc. & Roman. singul. 517. Respondeo, differentiam esse inter dispensationem, & privilegium inferioris, quia inferior solùm potest concedere privilegium juri suo derogans, dispensare autem non solùm potest in jure suo, sed etiam sæpe in jure superioris. Si ergo antecedens intelligatur de dispensatione inferioris in jure proprio, falsum est: nam potest ab illo sine causa revocari, & quia hæc dispensatio servat proportionem ad privilegium, inde potest retorqueri argumentum, quia sicut hæc dispensatio revocari potest, ita & privilegium. Si verò sit sermo de dispensatione in lege superioris, probabile quidem est antecedens, tamen illo dato, negatur consequentia, quia inferior non concedit privilegium contra legem superioris, & ita non servatur proportio, nec comparatio. Et ratio assignari potest, quia dispensatio data ab inferiori in lege superioris, non ita pendet ex arbitrio ipsius inferioris, sicut dispensatio in lege propria, & idem est de privilegio, tum quia per dispensationem in lege superioris tollitur illa lex respectu dispensati, & non potest inferior legem superioris semel ablatam iterum ponere, sicut potest facere in propria, tum etiam quia inferior non dispensat in lege superioris, nisi ex tacita, vel expressa concessione superioris, quæ concessio forte facta est ad dispensandum non ad revocandam dispensationem, & ideo semel facta non videtur ita pendere ex voluntate illius, sicut pendet dispensatio, aut privilegium circa propriam legem.

Glossa. Archid. Domin. Franc. Roman. Respon.

15. *De potestate inferioris ad revocandum privilegium vel dispensationem in lege superioris.*

Addo verò, satis probabile esse, posse inferiorem revocare suam dispensationem datam in lege superioris, ita ut sit valida revocatio facta etiam sine causa, licèt non bene fiat. Quia licèt dispensando tollat legem superioris, non tamen absolutè, sed dependenter à sua voluntate, seu, sub conditione tacita, nisi aliud jussero, vel nisi revocavero: nam hæc conditio licèt non exprimatur, videtur intrinsecè inclusa, quamdiu non excluditur. Quia re vera est possibilis, & non turpis, sed honesta, & ita pendet ex voluntate Prælati, quia nunquam præsumitur abdicare à se suam potestatem. Nec refert, quod potestas sit concessa à superiore, nam sæpe data est per ordinariam jurisdictionem, & ita eundem habet usum quoad hanc dependentiam, & licèt interdum sit delegata pendet in usu, & in modo illius ex libera voluntate habente. Et ideo Hostiensis in summa lib. 3. tit. de Cleric. non resid. circa finem, attingens hoc punctum, solùm dixit, *Non debet revocari*, quod verbum non dicit impotentiam, sed indecentiam, & potius videtur supponere potestatem. Et fortè Glossa, & alii Doctores non amplius voluerunt, non enim dicunt, revocationem non fore

Hostiens.

re validam, ſed non poſſe fieri, utique juſtè, & benè. Qui ſenſus colligi poteſt ex his, quæ Gloſſa allegat, ſcilicet, regulam, *decet*, & cap. *ex tua*, de fil. Presbyt. ubi textus ſolùm dicit, *nolumus irritari*, & Gloſſa dicit, non eſſe irritandam, & magis loquuntur de ipſo Papa.

Gloſſa.

16. *Alia explicatio.* Vel certè dici poteſt, diſpenſationem datam ab inferiori in lege ſuperioris cum tractu ſucceſſivo, & ſine temporis determinatione poſſe revocari ſine cauſa, quia tunc maximè procedit diſcurſus factus: nam ipſamet indeterminatio temporis ſuam trahit dependentiam à voluntate concedentis. At verò quando data eſt pro tempore definito, probabile eſt, non poſſe validè revocari ſine cauſa ante illud tempus, in quo caſu loquuntur dicti auctores, & favet capit. unic. de commodato, ubi dicitur, rem ad certum uſum, vel tempus commodatam non poſſe antea repeti, & pro ratione redditur, *Cum non deceat, beneficio nos decipi, ſed juvari*. Quanquam hæc verba magis probent indecentiam, quàm impotentiam. Ratio tamen pro altera parte facta in hoc caſu magis urget, quia diſpenſatio data pro definito tempore ſimul valuit pro toto illo, durante cauſa, & ita pro toto illo abſtulit legem ſuperioris, quàm inferior poſtea reſtituere non poteſt, nec quod ſemel factum eſt, infectum reddere. Sicut etiam non poteſt retractare diſpenſationem, quæ in momento habuit effectum, ut diſpenſando in impedimento ad petendum debitum, vel quid ſimile, quia non poteſt iterum tale impedimentum reparare.

Diſpenſatio data pro tempore definito quando poteſt revocari.

17. *Privilegium conceſſum ab inferiori poteſt à ſuperiori revocari.* Ultimò circa eandem partem de revocatione privilegii à concedente, poteſt è contrario interrogari, an privilegium conceſſum ab inferiori, poſſit à ſuperiori revocari. In quo certum eſt, ex juſta cauſa poſſe & validè, & licitè, quia ſuperior revocare poteſt legem inferioris, quia habet altiorem juriſdictionem cui inferior ſubordinatur; ergo maximè id poteſt ex juſta cauſa. Secundò eſt certum, id non rectè fieri à ſuperiore ſine cauſa juſta, quia eſt contra debitum ordinem, & non ſine injuria inferioris Prælati, nec ſine detrimento ſubditorum, per ſe loquendo, ac regulariter. Dubitari ergo tantùm poteſt, an talis revocatio ſine juſta cauſa facta, valida ſit. In quo breviter dico, ſi revocatio fiat à Papa, eſſe validam, quia ab illo pendet omnis juriſdictio inferiorum. Si autem ſit ab inferiori Prælato, videtur probabile, eſſe invalidam, quia talis ſuperior non poteſt privare inferiorem ſua ordinaria juriſdictione, ſine cauſa juſta, & pro ſua voluntate. Unde ſi id facere tentet, non habebit effectum, quia excedit ſuam poteſtatem, ergo idem eſt in propoſito, quia privilegium conceditur ab inferiori Prælato ex ordinaria poteſtate. Et ita in ſimili cenſui, quando injuſtitia eſt manifeſta, in 4. tom. diſput. 26. ſect. 3. num. 3. & ſequitur Sanci. dicta diſp. 33. n. 7. Intelligendum autem eſt, niſi ubi ex peculiari inſtituto fuerit major dependentia inferioris à ſuperiori Prælato, juxta dicta ſuprà de Legib. lib. 6. cap. 15.

Requiritur juſta cauſa.

CAPUT XXXVIII.

Quibus modis ſolcat privilegium revocari.

1. *De modis revocandi privilegium.* HÆc quæſtio valdè eſt ad praxim neceſſaria, & ad intelligenda reſcripta, vel leges, aut ſtatuta, per quæ ſolent privilegia revocari. Igitur ſicut de renunciatione diximus, ita hic poteſt dividi revocatio in expreſſam, & tacitam, prior etiam dupliciter fieri poteſt. Primò non ſolùm expreſſis verbis, ſed etiam in ſpecie, & in particulari, & tunc nulla ſupereſt difficultas, ſuppoſita poteſtate revocandi privilegium, quia de voluntate ſatis per illa verba conſtat, ideóque de illo genere revocationis nihil ampliùs dicendum occurrit. Aliter fieri ſolet expreſſa, & directa revocatio, non tamen in ſpecie, ſed per clauſulam generalem, ſcilicet, *non obſtantibus quibuſcumque privilegiis*, &c. & illa etiam regulariter ſufficit, quia genus de ſe comprehendit ſpecies. Dico autem *regulariter*, primò propter privilegia in jure contenta, quæ aliquid ſpecialiùs requirunt. Nam eo ipſo, quòd in corpore juris inſeruntur non tantùm privilegia, ſed etiam leges publicæ cenſentur, & ideo non derogantur per generalem clauſulam revocatoriam privilegiorum in poſteriori privilegio poſitam, niſi addatur etiam clauſula derogatoria legum, ſeu canonum, ut rectè notat Gloſſa in Authentica *quia*, Cod. ubi de criminib. &c. verbo *illic omni privilegio*. Quæ ibi communiter probatur, & ſenſit etiam Gloſſa in lege *hæres abſens*, ff. de judic. verb. *excuſatur*, & Gloſſa 1. in l. 3. Cod. de ſilentiariis, l. 10. Et poteſt ſumi ex illis verbis illius legis, *Non præjudicatur à quacumque generalitate pragmatica*. Et de hoc puncto videri poteſt Jaſon in l. 1. Cod. ſoluto matrimon.

Secundò. Clauſula generalis regulariter ſufficit derogare privilegia ſpecialia. Dixi regulariter. 1.

Gloſſa.

Gloſſa.

Secundò dixi *regulariter*, propter privilegia, quæ in ſuo tenore continent, ut revocari non poſſint, niſi fiat expreſſa eorum mentio de verbo ad verbum, vel aliquid ſimile. De quibus quomodo revocari valeant ſeu per quæ verba, latè tractant Canoniſtæ, videſque poteſt Felinus in capit. *nonnulli*, de reſcript. numer. 6. & ſequentibus, & Panormitanus in cap. *cum inſtantia*, de cenſibus, num. 5. Summa tamen omnium eſt, oportere, ut addantur alia verba reflexiva (ut ita dicam) ut revocari poſſint: Ut v. g. ſi dicatur, *Non obſtante tali, vel tali clauſula; revocata intelligantur*, vel ſignatim dicatur, *Non obſtante privilegio ſub quacunque verborum forma conceſſo*, ut in Clementina 1. de ſepult. in fine, vel alio ſimili modo, ut in Clementin. 2. ejuſdem tituli, & ſimilibus, quæ ſunt in uſu frequentiſſima. Et ratio clara eſt, quia non eſt cogendus Pontifex, ut de verbo ad verbum talia privilegia referat, quæ fortaſſe ſcire non poteſt, neque eſt privandus poteſtate revocandi illa, quando oportuerit; ergo ſatis eſt, ut per alia verba generalia, quæ priora comprehendant, ſufficienter explicet mentem.

Secundò.

Felin.

Panorm.

Clement. 1.

Clement. 2.

Tertiò dixi *regulariter*, propter privilegia conceſſa per modum contractus, quæ non revocantur per clauſulam generalem, etiam expreſſam, niſi ſaltem in genere revocentur privilegia, *etiamſi per modum contractus fuerint conceſſa*. Quia cum talia privilegia jure ordinario ſint irrevocabilia, & neceſſaria ſit graviſſima cauſa, ut juſtè revocentur, non præſumuntur revocari, niſi prædicto ſaltem modo ſufficienter exprimatur. Item quia talis revocatio eſt in præjudicium tertii in jure acquiſito, & juſtitiæ; tale autem præjudicium non præſumitur, niſi exprimatur, ut ſuprà oſtenſum eſt. Et ita poteſt ſumi ex Gloſſa in Clementin. *dudum*, de ſepult. verb. pacta, circa finem, & vide ibi Cardin. & notavit Azeu. in titul. 3. l. 14. lib. 1. Recopilation. num. 42. & Sancius dicta diſput. 33. num. 8.

Tertiò.

Gloſſa. Cardin. Azeu. Sancius.

Venio ad tacitam revocationem, quæ in univerſum dici poteſt omnis illa, quæ non fit per clauſulam expreſsè, & directè, vel (ut ſic dicam) in actu ſignato derogantem privilegio, ſed fit in actu exercito, & implicitè, ſeu per quandam conſequutionem. Quod maximè cenſetur contingere, quando Princeps facit aliquem actum, qui non poteſt ſubſiſtere, vel habere effectum intentum, vel ſaltem non adæquatum ſine derogatione privilegii prius conceſſi; tunc enim cum illæ duæ voluntates Principis ſint contrariæ, neceſſe eſt, ut una impediat aliam, quia earum effectus, ut ſupponitur, non poſſunt eſſe ſimul: ergo poſterior voluntas vincet priorem, & conſequenter tollet effectum ejus, quia ſemper poſterior voluntas efficacior eſt, quia cadit ſupra præcedentem. De hoc ergo genere tacitæ revocationis duo ſunt certa. Unum eſt, tunc poſteriorem actum habere vim tollendi prius privilegium, quando habet omnes conditiones neceſſarias ad virtualem voluntatem unius objecti

4. *Tacita revocatio quæ.*

Duo certa. Primum.

jecti in alio, vel effectus in sua causa. Aliud est,
Secundùm. sine conditionibus hujusmodi non subsistere tacitam revocationem privilegii. Ratio prioris partis est, quia hic effectus revocandi privilegium pendet ex voluntate Principis, quia jam supponimus potestatem; sed in moralibus virtualis voluntas æquivalet formali, & ideo in jure tacitum æquiparatur expresso, ut suprà visum est, ergo etiam in præsenti æquiparantur, & illa voluntas habebit eundem effectum. Unde à contrario concluditur altera pars: nam deficientibus illis conditionibus, deficit voluntas non tantùm formalis, sed etiam virtualis, sine voluntate autem non potest esse revocatio, ut constat.

5. *Conditiones necessariæ ut privilegium tacitè revocetur. Voluntas formalis contraria ignorato privilegio non tollit illud.*

His autem addendum est, conditiones requisitas, & sufficientes ex parte Principis ad hanc virtualem voluntatem, & consequenter ad revocationem tacitam, esse scientiam privilegii, & voluntatem faciendi actum illi repugnantem, non obstante privilegio. Nam si hæc duo concurrant tam ex parte intellectus quàm ex parte voluntatis, concurrunt omnia necessaria ad virtualem voluntatem. At verò si interveniat ignorantia privilegii, voluntas formalis alterius actus de se repugnantis privilegio, non erit virtualis voluntas revocandi privilegium, quia ignorantia causat non voluntarium, eò quod nihil sit volitum, quin præcognitum. Quod eleganter indicavit
Jurisconsultus. Jurisconsultus in lege *idem Ulpianus*, §. *sunt & alii*, ff. de excusation. tutor. Dicit enim facultatem alicui tutori datam ad mutandum domicilium, tunc esse virtualem licentiam dimittendi munus, & solicitudinem illam, cum data est *ex rescripto Imperatoris sciens tutorem esse eum*, Judicans apertè sine tali scientia non posse esse illam tacitam facultatem, ubi id notant Glossa, Bartolus, & Doctores. Idem sumitur satis apertè ex cap. 1. de constitution. in 6. ubi Papa dicit, se non revocare tacitè per suam legem generalem ea, quæ ignorare præsumitur, quia nimirum cum illa ignorantia non stat virtualis voluntas. Ubi etiam
c. nonnulli. id communiter notatur, & in cap. *nonnulli*, de rescriptis ex quo textu, & ex aliis referendis idem colligitur, & est res clara, & ab omnibus recepta. Solùm est
Observandum. observandum, quando constat, Principem non ignorâsse privilegium, tunc attentè inspiciendum esse, quanta sit repugnantia inter actum Principis, & privilegium, quia solùm in eo derogabit privilegio, & non ampliùs. Itaque si absolute est incompatibilis nova dispositio Principis cum toto privilegio, totum auferet, & revocabit; si verò solùm ex parte deroget, tantum suspendet illud pro aliquo tempore, vel derogabit in uno effectu, vel actu juxta mensuram repugnantiæ. Ut si Rex jubeat, semel exigi tributum à privilegiato, non statim censetur absolutè revocare privilegium totum, sed tantùm pro illa vice, sicut suprà in simili de tacita renunciatione dicebamus. Quia revocatio est odiosa, & ideo non est extendenda ultra præcisam necessitatem. Item quia si repugnantia non est major; nec virtualis voluntas in rigore est major, nisi aliunde de illa constet.

6. *Dubium circa tacitam revocationem.*

Difficultas verò est circa hanc revocationem tacitam, quando censeatur Princeps posteriorem actum, seu dispositionem facere cum ignorantia, vel scientia privilegii, quando id non constaret ex secundo rescripto, vel lege. Nam si id constet per verba, vel clausulam aliquam id sufficienter explicantem, tollitur obscuritas, imò tunc potius censebitur expressa, quàm tacita revocatio, ut si addatur clausula, *Non obstante*, &c. vel similes de quibus in superioribus dictum est. Propria ergo difficultas est, quando in posteriori rescripto nulla fit mentio privilegii, nec in genere, sed solùm fit simpliciter nova dispositio repugnans privilegio. De qua re multa dicunt
c. veniens. c. nonnulli. Glossa. Sylvest. juris canonici interpretes in capit. *veniens*, de præscript. & in capite primo, & capit. *nonnulli*, de rescriptis Gloss. & alii 25. quæstion. 2. in princip. Sylvester & alii Summistæ verbo *privilegium*: nos autem nonnullis regulis breviter rem totam in sequenti cap. comprehendemus.

CAPUT XXXIX.

Quando censetur Princeps tacitè revocare privilegium contra illud operando.

SUppono tribus, vel quatuor modis posse Principem derogare tacitè priori privilegio. Primò per legem universalem, quæ universaliter, ut sonat, intellecta derogabit privilegium. Secundò per hominis mandatum, vel rescriptum privilegio contrarium. Tertiò per sententiam datam contra privilegium. Quartò per novum privilegium. 1. *Quatuor modis derogatur privilegium.*

Prima ergo regula est, per legem universalem non derogantem privilegia expressè, non derogantur tacitè privilegia in corpore juris non contenta. Ita docent auctores allegati. Et ratio est, quia legislator non præsumitur scire jus privatum, nec particularia facta juxta cap. 1. de constitut. in 6. ex quo textu planè colligitur dicta regula, quia certum est, privilegium continere particulare jus, vel potius ad factum, quam ad jus pertinere. Et ideo additum est in regula, sermonem esse de privilegiis in corpore juris non contentis; nam illa, quæ in jure continentur, jam pertinent ad universales leges, & consequenter non præsumuntur ignorari à legislatore, ideoque sequuntur aliam regulam generalium legum, quòd lex posterior revocat priorem, etiamsi id non exprimat, juxta superiùs dicta l. 6. c. 19. 2. *Prima Regula.* *Cap. 1. de constit.*

Secunda regula est. Per particulare mandatum hominis, seu rescriptum Principis non derogatur tacitè privilegium, si expressa clausula derogationis in eo non addatur. Est etiam communiter recepta ex cap. *eum ordinem*, 6. de rescript. cum Glossa ultim. in capite primo, eodem, & habet idem fundamentum, quod præcedens, quia etiam in præcepto ab homine, vel rescripto particulari ad lites, vel aliquid simile, non præsumitur Princeps habere notitiam privilegii. Imò multò majori ratione in tali casu hoc non præsumitur, quia (ut dixit Glossa in capit. 1. de constitution. in 6. verb. *noscatur*, quam alii sequuntur) majori cum deliberatione, & maturitate fit publicæ legis editio, quam privati rescripti concessio; ergo si in lege constituenda non præsumitur in Principe scientia privilegiorum particularium, multo minùs præsumetur in rescriptis, vel particularibus mandatis. Et confirmari hoc potest, quia rescriptum contra communem legem non derogat illi, imò non valet, nisi illius mentionem faciat, juxta l. *rescripta*, C. de precib. Imper. offer. & habetur in c. *rescripta*, 25. q. 1. Ergo à fortiori particulare rescriptum non valet contra privilegium, cujus mentionem non facit, ac subinde non potest illud tacitè revocare. Et ex sequenti regula hæc ampliùs confirmabitur: nam à fortiori ex illa sequitur, ut sensit Gloss. in d. c. *veniens*, de præsc. verb. *nullam*. 3. *Regula.* *c. eum ordinem.* *Glossa.* *Glossa.*

Tertia regula sit: Per sententiam revocatur privilegium, sed interdum reprobatur. Hanc pono propter cap. *suborta*, de re judic. ex quo aliqui colligunt, sententiam contra privilegium latam esse sufficientem ad revocandum illud, præsertim si illa sententia à Papa, seu Principe feratur, qui potuit privilegium concedere, quia illa sententia æquiparatur juri contrario ipsi privilegio, & ideo potest revocare illud. Sed in hoc in primis considero, in illo capite non dici, *Si Innocentii privilegium fuit Alexandro in judicio præsentatum, & contra illud sententiam tulit, per hoc ipsum intelligitur revocatum* (ut aliqui allegant) sed dicit, *Intelligitur reprobâsse*. Longè autem aliud est reprobare, quam revocare: nam reprobatio est declaratio nullitatis privilegii, vel quia malè obtentum fuit, vel quia 4. 3. *Regula.* *c. suborta.* *Differentia inter revocare & reprobare.*

quia jam dissuetudine erat amissum: revocatio autem est ablatio privilegii prius validi ac possessi. Atque hinc sumo rationem assertionis. Nam vel privilegium tollitur per sententiam judicis directè, propter aliquam culpam, vel similem causam, & sic revocari quidem potest privilegium, seu auferri per sententiam, tamen illa non est tacita, sed expressa & directa revocatio, quæ in pœnam fit, vel ex aliqua causa pertinente ad commune bonum. Et ideo tunc necesse est ut sententia feratur vel ab eo, qui potest revocare privilegium, vel ex vi alicujus legis habentis auctoritatem ejus, quia aliter non potest privilegium Principis per inferiorem judicem auferri. Vel privilegium tollitur indirectè per sententiam, qua condemnatur reus non obstante privilegio, & tunc non potest esse revocatio, sed reprobatio, quia per talem sententiam virtute declaratur, tale privilegium non excusare reum, vel non prodesse illi, & ita supponit nullitatem, vel defectum in privilegio, non autem facit: vel si judex condemnat solùm, quia privilegium non extenditur ad illum casum, sic etiam non limitat de novo, sed declarat authenticè valorem ejus limitatum esse. Ratio a. est, quia sententia condemnatoria supponit defectum in actu, vel in jure, de quo tractatur: ergo si tale jus, vel factum, pendet ex privilegio, etiam sententia cadit indirecte in qualitatem privilegii, ut antea erat, non verò illam immutat, & ita cadit in illud declarando, & reprobando; non revocando, vel derogando.

5. 4. Regula. Quarta regula sit: Privilegium prius nunquam tollitur omnino per subsequens privilegium per tacitam revocationem, diminui autem interdum potest, seu ex parte derogari. Ratio prioris partis est, quia privilegium posterius non prævalet contra primum, nisi mentionem illius faciat. Ita enim à fortiori sumitur ex dicto cap. *veniens*, de præscript. ut ibi notat Glossa verb. *nullam*, & omnes, & sumitur etiam ex cap. *Abbatem*, de rescript. & tradit Glossa ult. communiter recepta in capit. 1. de rescript. Ratio autem est, quia præsumitur Princeps concessisse secundum privilegium ex ignorantia primi, quando illius mentionem non facit, juxta dictum cap. 1. de constit. in 6. Quia privilegium est jus privatum & particulare, & ideo ignorari creditur, quando illius mentio non fit. Ac proinde posterius privilegium censetur surreptitium, quia sine sufficiente narratione impetratur. Sicut etiam privilegium contra statutum patriæ, vel contra similem consuetudinem, non prævalet contra illa, quia censetur cum virtuali deceptione Principis obtentum. Unde intelligitur obiter, partem hanc non procedere, quando prius privilegium est insertum in corpore juris, tunc enim potest per posterius abrogari, vel etiam omnino revocari, & tolli, si posterius illi opponatur, sive posterius ponatur in corpore juris, sive non. Ratio est, quia (ut supra dixi) privilegium insertum in corpore Juris, jam est commune jus, & ideo non præsumitur ignorari, juxta dictum cap. 1. de Constitut. in 6. Ac subinde sicut jus commune derogatur per subsequens privilegium, insertum in Corpore Juris, ut in superioribus etiam dictum est. E contrario verò nihil refert, quòd posterius privilegium inseratur in Jure communi, si prius non est in illo, quia semper procedit regula & ratio ejus.

6. *Quando duo privilegia sint generalia, quodnam valebit proportionaliter inter specialia.* Ex hac ergo parte sic probata apertè concluditur, quando utrumque privilegium est generale, prius valere, non posterius; quia non posset posterius derogare priori, nisi in totum illud auferendo, quia non est major ratio de una parte, quam de alia. Eadémque ratio procedit, si utrumque sit speciale, vel etiam, si primum sit speciale, & secundum generale, quia semper deberet speciale privilegium in totum auferri, quod fieri non potest. Et ita in his tribus comparationibus æquè procedunt jura, & rationes adductæ. Potest autem esse quarta comparatio, si prius privilegium generale sit, & posterius speciale. In qua est major difficultas. Nam ex una parte videtur idem esse dicendum in illo casu, quòd scilicet posterius privilegium nihil valeat contra prius, neque illi deroget, tum quia etiam tunc præsumitur, Princeps ignorare prius privilegium, & consequenter posterius esse surreptitium, & non continere virtualem voluntatem Principis derogandi priori; tum etiam, quia per prius privilegium est jus acquisitum privilegiario, quod non censetur Princeps auferre velle sine illius notitia. Atque hanc partem tenet Glossa in Summa, 25. quæstion. 2. & in reg. *generi*. de reg. jur. in 6. & ex parte sequitur Panormitanus statim citandus. *Quid de generali per speciale derogato.*

Nihilominus propter hanc comparationem posui alteram partem regulæ: nam speciale privilegium, licet non possit in totum auferre generale præcedens, nihilominus potest ex illa speciali parte minuere illud, & hoc modo probabilius censemus, posse privilegio generali tacitè derogari per posterius speciale. Quæ sententia frequentius recepta est in dicto capit. 1. & dicto cap. *veniens*, & eam tenet Sylvest. referens Hostiensem verbo *privilegium*. quæst. 10. Et videtur expressè probari in capit. *dudum*, §. *nos igitur*, & capit *quamvis tibi*, de præbend. in 6. & in utroq; allegatur communis regula, generi per speciem derogari, etiamsi in speciali nulla fiat mentio generalis, & declaratur in privilegiis etiam procedere: nam jura citata expressè loquuntur de privilegio speciali, post generale concesso. Ratio verò esse potest, quia Princeps concedendo generalem favorem, non censetur sibi auferre potestatem faciendi alienam specialem gratiam, illa generali non obstante. Et ob hanc causam potuerunt Pontifices ita explicare mentem & concessiones suas, habet enim rationem satis congruam, quia illa non est contrarietas propria voluntatum, sed est quædam exceptio à generali gratia, quam exceptionem seu potestatem ad illam faciendam voluit semper Pontifex sibi reservare, sine dependentia ab expressione seu commemoratione prioris privilegii, ut satis apertè declaravit Bonifacius VIII. in dicto capitulo *dudum*. 7. *Privilegium speciale minuit generale.*

Ad primam ergo rationem in contrarium respondetur rationem ignorantiæ non ita procedere in hoc casu, tum quia illa non est contrarietas voluntatum, & ideo nihil obstat prior voluntas, quominus secunda sit valida, tum etiam, quia illa ignorantia est tantùm concomitans, quia non minus concederetur specialis gratia, etiamsi generalis venisset in memoriam, ut in dicto capitul. *dudum*, dicitur, tum denique, quia ipse Princeps voluit, ut illa scientia vel memoria non esset sibi necessaria, ut efficaciter posset specialem gratiam facere, non obstante priori generali. Ad secundam rationem respondeo, regulam dictam, quoad hanc partem intelligi, sistendo in pura ratione privilegii, quod tantùm concedit jus ad rem. Nam si virtute prioris privilegii jam sic res acquisita, & possessa tanquam propria; probabilissimum profectò est quod Panormitanus ait in dicto cap. *veniens*, num. 11. quem alii sequuntur, tunc non procedere prædictam partem regulæ. Quia non est verisimile, voluisse Principem præjudicium inferre tertiæ personæ in re jam sua sine majori cognitione & examinatione causæ. Et ita explicata hæc sententia est valde rationi consentanea. 8. *Ad 1. in contrarium.*

CAPUT. XL.

Quando incipiat revocatio privilegii suum effectum sortiri.

SUppositis quæ de legum irritatione & abrogatione, & de concessione privilegiorum in superioribus dicta sunt, breviter potest præsens quæstio expediri. Distinguendum ergo est inter generalem revocationem privilegiorum factam per publicam legem, & privatam revocationem alicujus privilegii: nam de illis diversimodè censendum est, sicut de concessione privilegii 1. *De effectu revocationis. Distinctio notanda.*

Privilegia per Publicam legem revocata promulgationem sufficientem expectant.

diximus. Primò ergo dicendum est si privilegia per publicam legem revocentur, illam revocationem non habere effectum donec lex illa sufficienter promulgata sit. In hoc omnes statim allegandi conveniunt, & est clarum, quia ante promulgationem nondum est lex illa verè, & sufficienter constituta in ratione legis, & ideo non habet alios effectus legis; ergo neque hunc habebit.

2. *Promulgatio in curia Principis sufficiens.*

Secundò addendum est, unam promulgationem in curia Principis, vel in loco ad hoc constituto sufficere ad hunc effectum revocationis privilegiorum, sicut sufficit ad alios effectus legis, quando aliud non exprimitur in ipsa lege. Ita etiam sentiunt frequentius Auctores allegandi. Et ratio est, quia ex natura rei non sunt plures promulgationes necessariæ ad hunc effectum, quàm ad alios, ut per se constat, nec etiam leges humanæ aliquid circa hoc speciale disponunt; ergo.

Sententiæ Soti & Medin.

Dicunt vero aliqui, in legibus canonicis revocantibus privilegia consuetudine introductum esse, ut sit necessaria promulgatio in singulis diœcesibus, ut privilegia maneant cum effectu revocata. Quod tenet Soto lib. 1. de Justit. q. 1. a. 7. & Medin. 1.2.q.90. a. 4. post quintam conclusionem. Sed non constat de tali consuetudine, imò potius videmus, quotidie fieri leges Pontificias revocantes privilegia, ut Pius V. & Gregor. XIII. revocarunt privilegia ingrediendi monasteria monialium, motibus propriis ad hoc specialiter editis, & Romæ tantùm promulgatis, nec jusserunt, aut procurarunt, alias promulgationes in singulis diœcesibus fieri, & similia exempla sunt frequentia; ergo signum est, non esse necessarias tales promulgationes. Item sæpe fiunt aliæ leges Pontificiæ directè ad alios effectus cum clausula, *Non obstantibus privilegiis*, quæ ad illorum derogationem sufficit, & unica promulgatio Romæ facta, censetur sufficere ad totam obligationem ejus, & ad illius clausulæ effectū; ergo eadem promulgatio sufficit ad privilegiorum revocationem. Illa ergo sententia meritò à posterioribus Theologis rejicitur, quia fundamentum non habet. Sicut etiam de lege irritante diximus, quia est eadem, vel major ratio.

Soto. Medin. Refellitur. Pius V. Gregor. 13.

3. *Lex revocans privilegia non statim habet suum effectum.*

Tertiò dicendum est, legem revocantem privilegia non statim habere hunc effectum à die promulgationis, sed post tempus necessarium ad illius obligationem, quod regulariter est duorum mensium, licèt pro curia soleat esse brevius, & pro locis distantioribus debeat promulgari, prout necessarium fuerit ad humanam notitiam, ut suprà declaratum est. Et ita etiam sentiunt Bart. & alii referendi. Ratio verò est, tum quia nihil speciale de hoc disponūt jura, nec ex natura rei cum fundamēto cogitari potest, tum etiā quia idem dictum est de lege irritante, qui effectus est valde similis revocationi privilegiorum; tum deniq; quia lex revocans privilegium, simul obligat ad non utendum illo, igitur non prius revocat, quàm possit obligare, & consequenter idem tempus ad utrumque requirit. Probatur consequentia, quia moraliter loquendo, non minus conveniens, ac necessaria est publica notitia legis, ut revocatio privilegiorum convenienter, & sine publicis incommodis fiat, quàm ut obligatio imponatur. Contra hanc verò assertionem sentit Franc. in ea. *ex parte*, de concession. præben. putat enim, à die publicæ promulgationis manere privilegia revocata, quando lex directè fertur ad illorum abrogationem. Fundatur in l. vl. C. de decur. lib. 10. ibi, C. *omnibus anterioribus modis, quos non comprehendit præsens sanctio, ex præsenti die antiquandis.* Et aliqui hoc maximè affirmant de legibus Pontificiis revocatoriis privilegiorum, putant enim à die factæ promulgationis Romæ, ita revocari privilegia, ut actus eorum non valeant, etiamsi propter ignorantiam sine culpa fiant. Ratio reddi potest, quia plus requiritur ad obligationem, quam ad revocationem privilegii, quia illa pendet ex conscientia, & consequenter ex notitia legis, revocatio autem fit ab extrinseco per voluntatem revocantis, & ideo ad illam non est tam necessaria temporis dilatio. Sed hæc parum urgent: nam in illa lege particula illa, *Ex præsenti die*, secundùm jus, & debitum ordinem intelligenda est. Alioqui etiam posset intelligi ex die conditæ legis in Regio consilio. Unde ad rationem dicitur, verum quidem esse, notitiam legis magis ab intrinseco esse necessariam ad obligationem legis, quàm ad effectum revocandi, quia re vera fit per extrinsecam voluntatem. Nihilominus tamen ad convenientem ordinem, & ad vitanda publica incommoda moraliter necessarium esse, ut revocatio non fiat, nisi tali modo, quo possit commodè ad privilegiatorum notitiam pervenire, & ideo secundùm jura, & rectam rationem æquè expectari tempus sufficiens ad divulgationem legis, ad revocationem privilegiorum, sicut ad legis obligationem.

Bart.

Franc.

Fundamentum contra assertionem.

Solvuntur fundamenta contrariæ sententiæ.

4. *Lex fortitur effectum post debitum tempus, licèt invincibiliter ignoretur.*

Quartò lex revocans privilegium, effectum hunc fortitur post promulgationem, statim ac elapsum est tempus sufficiens ad communiter obligandum, etiamsi in particulari invincibiliter ignoretur. Hæc assertio non est quidem certa, videtur tamen probabilior, & ferè consequens ad dicta, quia hic effectus non pendet per se ex scientia subditi; ergo ex natura rei sequitur ex lege perfectè promulgata, & de se omnibus sufficienter proposita, & ex positivo jure non differtur; ergo statim fit. Confirmatur à simili de effectu irritandi actum, qui non impeditur propter ignorantiam, ut suprà ostensum est; est autem maxima similitudo in revocatione privilegii, & nulla sufficiens ratio differentiæ reddi non potest. Confirmatur secundó, quia suprà ostensum est, privilegium per legem concessum post sufficientem promulgationem, & evulgationem legis, non obstante ignorantia, habere suum effectum, qui ab actuali notitia privilegii non pendet; ergo idem è contrario dicendum est de lege revocante, cum revocatio à notitia privilegiati per se non pendeat. Tandem leges communes attendunt, quod est per se, & morale, non verò ea, quæ sunt rara, & per accidens, qualis in præsenti est illa ignorantia.

Confirm. 1.

Secundò.

Tertiò.

5. *Object. Panorm. Felin.*

Contra hanc vero assertionem allegari solent Panorm. in c. 1. de const. n. 12. & Felin. n. 7. sed illi loquuntur de privilegio ipso, & dicunt, non prodesse privilegiario, donec habeat notitiam ejus. Et illud vel solum habeat verum in privilegiis privatim concessis non communi lege, vel intelligendum est de usu privilegii, qui pendet ex notitia habentis illud. In quo non est eadem de revocatione. Allegari etiam possunt contra assertionem alii Auctores, qui indistinctè dicunt, privilegium, vel gratiam non expirare propter gratiæ revocationem, donec de revocatione certus fiat, quia illam habebat. Ita docet Sylvest. verb. *gratia*, n. 4. & verb. *indulgentia*, n. 17. cum Geminiano in c. 1. de concession. præbend. in 6. & sequitur Armill. verb. *gratia*, n. 6. & idem sentit Cordub. in quæst. lib. 4. quæst. 36. concluſ. 3. & possunt pro hac parte allegari omnes, qui dicunt jurisdictionem vicarii, vel delegati non tolli per revocationem, donec illi intimetur, quos refert latè Sanci lib. 3. de matrimon. disp. 30. num. 11. Dico tamen, hos auctores loqui de revocatione facta ab homine, non à lege, & ita non procedere contra assertionem positam: nam est longè diversa ratio, ut dicam in sequenti puncto. Addo vero propter incommoda vitanda, si contingat aliquem uti privilegio sic revocato ex ignorantia publica, & communi, & usum privilegii pertinere ad jurisdictionem, vel ad aliud simile munus publicum, tunc actum sustineri, & esse validum, non in vi solius privilegii, sed adminiculo juris sustinentis similes actus factos titulo publicè reputato, ac tolerato, juxta l. *Barbarius*. ff. de officio Prætorio, & ita vitantur incommoda publica; privata verò minoris considerationis esse possunt, cum sint valde accidentaria, & casus justæ ignorantiæ possit esse rarius, suppositā tanti temporis promulgatione.

Sylvest. Gemin. Armill. Cordub.

Sanci. Respon.

Ultimò

6. *Revocatio ab homine ſeu privatim facta, quando ſortitur effectum.*

Ultimò dicendum eſt, revocationem privilegii ab homine, ſeu privatim factam non habere effectum antequam privilegiato ſpecialiter intimetur, ſeu ad ejus notitiam perveniat. Ita ſumitur ex allegatis auctoribus, & ex aliis, quos retuli, & ſequutus ſum in materia de Indulgent. diſp. ult. quarti tomi, ſect. 2. & quamvis hoc non ſit in jure declaratum, & pendeat multum ex intentione revocantis, nihilominus communis uſus, & communis ſenſus Doctorum ita interpretatus eſt mentem Pontificis, vel Principis revocantis privilegium. Ratio verò reddi poteſt, quia, per ſe loquendo, neceſſarium eſt ad convenientem modum revocationis privilegii, ut fiat in ordine ad notitiam utentis privilegio, quia ex alio modo revocationis plura ſequerentur incommoda, & ideo non eſt veriſimile, eſſe intentum à Principe. Sed in privata revocatione non eſt alius modus per ſe ordinatus ad dictam notitiam, niſi propria, & ſpecialis intimatio; ergo ſub hac conditione, ſeu habitudine intelligenda eſt revocatio. Unde colligitur differentia inter hanc, & præcedentem aſſertionem, nam revocatio privilegii facta per legem habet definitum modum, quo per ſe poſſit, ac debeat publicari, & divulgari, ut in aliorum notitiam poſſit pervenire, & ideo illa notitia publica per ſe ſufficit, & particularis ignorantia, quæ per accidens eſt, non conſiderantur. At verò revocatio privata non habet per ſe alium modum promulgationis, neq; illum poſtulat, & ideo per ſe expectat ſingulorum intimationem. Et poteſt hoc confirmari ex dictis ſuprà in ſimili de conceſſione privilegii, ubi ſimili diſtinctione uſi ſumus, & diximus, privatim conceſſum non operari donec intimetur ei, cui datur; ergo idem de revocatione dicendum eſt: nam licèt ex ea parte, qua non requirit acceptationem, non ſit tanta neceſſitas, tamen ex alia, qua continet rigorem, & periculum, videtur eſſe quodammodo major.

Differentia inter hanc, & præcedentem concluſionem.

Confirm.

7. *Dubium.*

Sed quæres, an neceſſe ſit revocationem notificari per nuncium ad hoc miſſum, vel reſcriptum revocantis ſufficiat, quod notitia ad privilegiarium perveniat quacunque via. Quidam dicunt, neceſſarium eſſe, ut priori modo revocatio notificetur. Ita ſumitur ex Sanci. dicta diſp. 30. n. 9. qui non generaliter de privilegio, ſed de revocatione juriſdictionis commiſſæ, ſeu delegatæ loquitur, de qua fortè eſt ſpecialis ratio quam modò expendere non eſt neceſſe. Præſertim quod etiam in illa materia plures auctores, quos ibidem refert, contrarium docent, & non ſine gravi fundamento in jure, & ratione. Quidquid verò ſit in ſpeciali caſu juriſdictionis, vel commiſſionis muneris per ſe ordinati ad regimen communitatis, ſeu reipublicæ: loquendo generaliter de privilegio, non video fundamentum illius limitationis. Et ideo cenſeo, hoc pendere ex voluntate revocantis, qui poteſt uno, & alio modo facere revocationem, ſcilicet, vel per nuncium, vel epiſtolam intimandam, ita ut aliter non habeat effectum; vel abſolutè, ut quacunque ratione perveniat ad notitiam privilegiati, effectum ſuum faciat. Quod ſi de priori modo non conſtiterit, & revocatio abſolutè facta innoteſcat, præſumendum cenſeo, poſteriori modo eſſe factam. Ratio eſt, quia ad valorem revocationis non eſt neceſſaria acceptatio privilegiarii: nam eo invito poteſt privilegium revocari; ergo notitia ſolum expectatur ad vitanda inconvenientia, quæ aliter ſequi poſſunt. At verò ad hoc ſufficit notitia quacunque via comparata; ergo ſine fundamento alius modus præſcribitur, ſine jure, vel ratione cogente. Nam ratio illa, quod res per quas cauſas naſcitur, per eaſdem tolli debet, non multum urget, quia facilius eſt deſtruere, quàm conſtruere, & ad acquiſitionem privilegii per ſe requirit acceptatio recipientis, ad revocationem verò ſufficit voluntas revocantis. Ultimò poterat hoc loco tractari, quibus modis impetratio privilegii nulla ſit. Sed hoc ſufficienter tractatum eſt in lib. 6. c. 17. ubi de diſpenſatione diſſervimus, & illius occaſione de privilegio diximus, quia in hoc ferè eadem eſt utriuſque ratio. In ſuperioribus etiam in hoc libro multa per occaſionem tacta ſunt, & ideo tam de Privilegiis, quàm de tota lege humana hæc ſufficiant.

Prima ſententia. Sanci.

Reſolvitur dubium propoſitum.

Ratio.

FINIS LIBRI OCTAVI.

INDEX

INDEX CAPITUM
LIBRI NONI.

DE LEGE
DIVINA POSITIVA VETERI.

Cap. I. *An ante legem Moysi data fuerit alia lex positiva divina.*
Cap. II. *An lex Moysi à vero Deo data sit, ita ut divina fuerit.*
Cap. III. *De fine legis veteris, & præceptorum ejus.*
Cap. IV. *De materia legis veteris, & præceptorum ejus.*
Cap. V. *De convenientia modi temporis, &c. legis veteris.*
Cap. VI. *De effectibus legis veteris.*
Cap. VII. *An lex vetus justificavit.*
Cap. VIII. *De perfectione legis veteris.*
Cap. IX. *De mutabilitate legis veteris.*
Cap. X. *De cessatione legis veteris quoad obligationem.*
Cap. XI. *De cessatione legis veteris quoad omnia præcepta.*
Cap. XII. *De obligatione legis veteris ante Christi mortem.*
Cap. XIII. *De tempore quo cessaverit lex vetus.*
Cap. XIV. *An lex vetus non tantùm mortua, sed etiam mortifera sit.*
Cap. XV. *De tempore quo lex vetus mortifera fuerit.*
Cap. XVI. *An lex vetus fuerit semper mortifera post Evangelii prædicationem.*
Cap. XVII. *Lex vetus non semper post inchoatam prædicationem fuit mortifera.*
Cap. XVIII. *Satisfacit dubiis ex dictis resultantibus.*
Cap. XIX. *Fueritne lex vetus priùs mortua, quàm mortifera.*
Cap. XX. *Quomodo fuerit illicitum gentes ad judaizandum cogere, &c.*
Cap. XXI. *De inutilitate legis veteris quoad effectus suos.*
Cap. XXII. *De cessatione Circumcisionis quoad sanctificationem infantium.*

LIBER

LIBER IX.

DE

LEGE DIVINA

Positiva veteri.

DIstinximus in superioribus legem positivam in humanam, quæ à voluntate humana proximè vim habet obligandi, & divinam, cujus proximus auctor, & conditor est Deus, à cujus voluntate vim habet, & authoritatem: & de humana lege, & speciebus ejus hactenus disputavimus; supereſt ergo dicendum de lege divina positiva. Hæc autem in veterem, & novam, quasi in duas species, seu membra diversa distingui solet, & ideo de his duabus legibus sigillatim dicendum est. Nam de ratione legis divinæ positivæ communi utrique nihil præmittere oportet, tum quia ex superioribus, & ex notatione ipsius vocis satis constat, unde habeat aliqua lex, quod divina sit, curque positiva dicatur; in quo verò à naturali distinguatur in lib. 1. cap. 3. declaratum est: proprietates autem, vel effectus qui ad hanc communem rationem consequuntur, partim noti sunt ex dictis suprà de lege in communi, partim declarabuntur commodius secundum specificas rationes de singulis legibus differendo. In hoc ergo libro dicemus de lege veteri, & in sequenti de nova, generationis ordinem potius, quàm perfectionis cum D. Thoma, & aliis auctoribus observando.

CAPUT. I.

Utrùm ante legem Moysi data fuerit hominibus aliqua lex positiva divina?

1. *Ratio dubitandi.* RAtio dubitandi est, quia lex divina positiva non minus fuit necessaria, vel utilis hominibus ante Moysis tempora, quàm post illa: sed Deus non tradit homini specialem legem ultra naturalem, nisi propter illius necessitatem, vel utilitatem; ergo debuit dari talis lex, etiam ante Moysis tempora. Et confirmatur: nam videmus, Deum dedisse homini in statu innocentiæ specialem legem non comedendi de ligno scientiæ boni, & mali, Genes. 2. Post peccatum autem datum fuit hominibus præceptum de usu alicujus Sacramenti, quo possent non solum adulti, sed etiam infantes à peccato originali purgari, ut videtur esse communis Theologorum doctrina. Deinde ante diluvium legimus, quædam animalia reputata fuisse munda, quædam verò immunda, Genes. 7. illa autem diversitas non est ex lege naturæ, ut constat; erat ergo ex lege divina positiva. Et inde sumi potest indicium, fuisse tunc aliquas leges sacrificiorum à Deo latas, quia munda, & immunda animalia non distinguebantur nisi in ordine ad sacrificia; ergo fuerunt ante diluvium plures leges divinæ positivæ. Præterea post diluvium legimus à Deo datum præceptum illud, *Carnem cum sanguine non comedetis, sanguinem enim animarum vestrarum requiram*, &c. Genes. 9. hoc autem præceptum non est naturale, ut constat, unde hodie non servatur. Denique lex circumcisionis multo ante Moysem data est: nam ideo dicuntur Joann. 7. non fuisse ex Moyse, sed ex Patribus, quia nimirum data fuit Abrahæ, Genes. 17. ubi Deus dicit, *Custodias pactum meum*, &c. fuit ergo lex illa divina, & positiva, & prior lege Moysi. In contrarium vero est, quia si datur aliqua lex Dei ante Moysem, insufficiens est divisio legis divinæ in duas prædictas, & in completus etiam erit tractatus de legibus, de illis duabus tantum differendo.

2. Hæc quæstio solum proposita est ad complementum hujus doctrinæ, ut constet divisionem illam esse sufficientem, nihilque aliud de divinis legibus desideretur. Advertendum est ergo, nomen legis interdum sumi in vi nominis collectivi, frequentiùs autem in vi termini communis. *Lex dupliciter* Hoc ergo posteriori modo dicitur de singulis particularibus legibus prout illam ferè tota hac materia usurpavimus; priori autem modo significat multitudinem plurium legum prout ab uno legislatore traduntur in ordine ad instituendam, seu dirigendam aliquam rempublicam, seu congregationem humanam secundum aliquem peculiarem statum, & hoc modo accipitur sæpe in Scriptura, ut Joan. 1. *Lex per Moysem data est*, & sæpissimè apud Paulum. præsertim in Epist. ad Rom. & ad Galat. & sic etiam lex gratiæ appellatur, *Lex spiritus vitæ*, tanquam una lex ad Rom. 8. Et simpliciter lex naturæ tanquam una lex significatur: utiq; per modum unius collectionis. Ita ergo in præsenti de divina lege loquimur, & explicata notione vocis, facilis est quæst resolutio.

3. *Ante Moysem non fuit data positiva lex in sensu de quo agimus* Dico ergo primò, ante Moysem non fuisse à Deo datam positivam legem, plura divina præcepta continentem, per quam homines, vel aliqua hominum congregatio in peculiari statu à Deo instituta, & peculiari modo ad aliquem finem ordinata fuerit. Hæc assertio certa est, & sufficienter probatur, primò ratione in contrarium facta, quia lex divina sumpta hoc modo, sufficienter dividitur in legem veterem, & novam, ex communi sententia Theologorum, & ex divina Scriptura, in qua non legimus, nisi aut legem veterem, aut novam. Priorem quidem in toto veteri Testamento contentam, propter quod totum illud interdum solet nomine legis significari, teste Hier. in Epist. 150. ad Algasiam, q. 8. ubi latè ex Scriptura id probat: quo etiam modo Isidor. lib. 1. sentent. cap. 28. legem divinam in tres partes distinguit, in historiam, præcepta, & prophetias. Proprie verò sumitur pro collectione præceptorum, præcipuè ubi dicitur lex data per Moysem, & sic etiam dixit Christus Luc. 24. *Hæc sunt verba*, &c. *quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis de me.* Alteram vero legem promisit Deus Jeremiæ 31. dicens, *Dabo legem*

Hieron in Epist. 150. Isidor.

legem meam in viſceribus eorum, de qua etiam prædixerant Iſai. c. 2. & Micheas c. 4. *De Sion exibit lex, & verbum Dei de Hieruſalem*, & hæc eſt lex nova, quam Paulus vocat etiam *Legem fidei*, ad Rom. 3. & gratiam, ſeu legem gratiæ ad Galat. 5. Præter has ergo duas leges nulla eſt alia data à Deo; ergo ante Moyſis tempora nulla fuit lex divina.

4. *Ratio concluſionis.* Ratio autem eſt, quia lex divina hoc modo ſignificat jus quoddam integrum à Deo ipſo poſitum, continens ſtatutum religioſum, in quo homines ſub peculiaribus ſignis, ſeu Sacramentis in ordine ad divinum cultum in unum corpus myſticum congregentur, hoc autem modo non fuerunt homines ante Moyſem ſpecialiter inſtituti à Deo, aut ſpecialiter congregati in unam rempublicam; ergo non oportuit, ante illud tempus dari ſpecialem legem divinam. Major ſatis declarata eſt. Minor verò conſtat ex diſcurſu Scripturæ ſacræ, & in materia de Sacramentis latius oſtenditur, non fuiſſe in illo primo tempore datas à Deo peculiares leges, de ſacrificiis, aut Sacramentis, & eadem ratio eſt de aliis particularibus ritibus, aut moribus. Et ideo totum illud primum tempus vocatur tempus legis naturæ, quia illa ſola tunc vigebat, ſub illa comprehendendo legem connaturalem gratiæ, ut ſuprà lib. 1. cap. 3. declaravi. Ubi etiam oſtendi, neceſſitatem legis divinæ hoc modo ſumptæ, non fuiſſe neceſſitatem ſimpliciter, ſed ad melius eſſe, quod beneficium noluit Deus conferre hominibus pro illo tempore. Per quod ſolvitur ratio dubitandi in principio poſita. Cur autem ita ſe geſſerit Deus eo tempore cum hominibus, licèt poſſemus dicere, id feciſſe Deum pro arbitrio ſuo, congruentiam aliquam inferius trademus, circumſtantias legis veteris explicando.

5. *Probabile eſt Deum dediſſe ante legem Moyſi unum vel alterum præceptum opportunum pro illo tempore.* *Jus poſitivum non fuit illud præceptum in ſtatu innocentiæ prout jus nunc ſumitur, probabile eſt Angelis datum fuiſſe aliquod præceptum.* Dico ſecundò: Ante legem Moyſi, probabile eſt, dediſſe Deum hominibus interdum unum, vel aliud peculiare præceptum opportunum pro illo tempore juxta conſilium voluntatis, & ſapientiæ ſuæ. Hoc probant alia exempla in argumentis adducta. Quanquam primum non multum ad rem præſentem pertineat, agimus enim de hominibus in ſtatu naturæ lapſæ. Cum autem innocentiæ ſtatus fuerit adeò diverſus, mirum non eſt, quod in illo fuerit lex aliqua à Deo poſita illi ſtatui accommodata. Deinde verò dicimus, etiam in illo ſtatu non fuiſſe à Deo datum jus integrum poſitivum, prout illud explicuimus, ſed tantum ſingulare quoddam præceptum quaſi in ſignum peculiaris ſubjectionis, & obedientiæ, & ad humilitatis, & aliarum virtutum exercitium. Sic enim probabile eſt, etiam Angelis dediſſe Deum aliquod poſitivum præceptum ob ſimiles cauſas, ut in propria materia latius dicemus. Imò ſunt, qui cenſeant, præceptum illud datum primis hominibus non fuiſſe propriam legem de ſe perpetuam, ſed quaſi perſonale mandatum ſolis primis parentibus pro ſuis perſonis, non pro tota poſteritate datum, etiamſi in ſtatu innocentiæ perſeverarent. Sed hoc ego non probo, imò cenſeo illam fuiſſe veram legem, ac de ſe perpetuam, tum quia eadem ratio erat in filiis, quæ in parentibus ut legem aliquam poſitivam à Deo ſemper haberent, tum etiam, quia illud præceptum fuit reſpectu Adæ non tantum perſonale, ſed etiam (ut ita dicam) capitale, quando enim illi dixit Deus, *Ex omni ligno paradiſi comede, de ligno ſcientiæ boni & mali, nè comedas*, loquebatur cum illo, ut capite, ac ſubinde cum tota ejus poſteritate, ut oſtendunt ſequentia verba, *In quocunque enim die comederis ex eo, morte morieris.* Ibi enim toti poſteritati mortem comminatus eſt. Et ideo teſte Paulo, omnes in illo præceptum illud tranſgreſſi ſumus, & mortem incurrimus; ergo fuit lex illa pro tota poſteritate lata. Imò eadem ratione cenſeo, præceptum illud ſemel datum ſoli Adæ (juxta ſimplicem contextum, & ordinem capitis 2. Geneſ.) comprehendiſſe Evam eo ipſo, quod illi per Adam fuit præceptum intimatum, juxta probabiliorem ſententiam Aug. 8. Geneſ. ad literam. c. 17. & aliorum, quia nimirum, lex illa pro toto genere humano poſita erat ſícque verè dixit Eva Geneſ. 3. *Præcepit nobis Deus, ne comederemus*, & cætera.

Præceptum Adæ vera lex fuit & perpetua, de ſe. *Auguſt.*

Ad ſecundum exemplum de præcepto utendi aliquo ſacramento, ſeu ſigno neceſſario ad impetrandam à Deo mediante fide Chriſti remiſſionem peccati originalis, fatemur, ſemper fuiſſe in humano genere hoc præceptum divinum, ut in to. 3. tertiæ partis oſtendimus. Dicimus autem in primis, illud non fuiſſe integram legem in ſenſu ſuperius declarato, ſed fuiſſe unum ſingulare mandatum ob peculiarem neceſſitatem datam. Deinde dicimus, non fuiſſe omnino poſitivum, ſed (prout à Deo datum eſt) fuiſſe ſuo modo connaturale fidei, ſecundum ſtatum, quē pro eo tempore in hominibus habebat, & ideo generaliter tantum poſitum fuit, & per legem, vel conſuetudinem humanam determinationem accipiebat, ut in citato loco ex profeſſo tractatum eſt. Ut tamen ſimul reſpondeamus ad aliud exemplum de præcepto circumciſionis (quod juxta probabiliorem ſententiam fuit quædam determinatio prædicti generalis præcepti ſpecialiter à Deo facta pro populo Iſrael) addimus, præceptum illud fuiſſe inchoationem quandam legis veteris, quæ à Deo ſingulari ratione fuit anticipata per aliquod tempus ſufficiens ad multiplicationem populi, quod ſibi peculiariter congregabat, & cui poſtea lex danda erat, & ideo idem præceptum eadémque circumciſio ſemper in ea lege manſit, erátque janua, & profeſſio illius, obligationem inducens, teſte Paulo ad Galat. 5.

6. *Ad 2. exemplum.* *Ad aliud exemplum. De circumciſione.*

Tertium exemplum erat de animalibus mundis, & immundis, quorum fit mentio Gen. 7. ad quod reſpondemus, nullum præceptum divinum ibi inſinuari. Reſponſio enim communis eſt Moyſem ibi eſſe loquutum per anticipationem: nam ea animalia, quæ poſtea lex vetus in munda, & immunda diſcrevit, ideo ſic nominavit, quia ipſe ſcripſit poſt legem latam, quamvis tempore diluvii, de quo ipſe ſcribebat, nondum fuiſſet facta diſcretio, ita Abul. & alii. Sed hoc non caret difficultate: nam quidquid ſit de uſu vocis, quem probabile eſt, per præoccupationem fuiſſe, nihilominus etiam in re ipſa videtur clarè ſupponi diſcretio jam facta quando Deus juſſit, introducere in arcam ſeptena, & ſeptena ex mundis animalibus, & bina & bina ex immundis, quia niſi jam reputarentur diverſæ conditionis, æſtimationis, vel uſus, non haberet locum ille diverſus modus præcipiendi. Et ideo Chryſ. Homil. 24. in Gen. probabile exiſtimat, Deum, qui præceptum dabat, manifeſtam feciſſe differentiam illam ipſi Noe, quod potuit facere, etiamſi nulla lege tunc ſtabilita fuiſſet.

7. *3. Exemplum.* *Chryſoſt.*

Valde etiam probabile eſt, quod ibidem ſentit Chryſ. ante diluvium factam eſſe diſcretionem aliquam inter animalia, vel in ordine tantum ad divina ſacrificia (ſi ante diluvium non erat in uſu eſus carnium, ut ſentit Chryſ. ſuprà Homil. 27. & D. Thom. 1. 2. q. 102. art. 6. & ad 2. & Abulenſ. & alii Gen. 9.) vel etiam in ordine ad humanum cibum, ſi ad illum tunc animalia ſumebantur, ut voluit Soto lib. 5. de juſtit. q. 1. a. 1. Non eſt autem neceſſe, ut illa diſcretio facta fuerit lege divina, ſed prudentia, & conſuetudine humana, ut idem Chryſ. priori loco declarat, dicens, *Ipſa ſcientia juſto inſita docebat, quænam ad cibum accommodata, & quæ immunda, non quod ita ſint, ſed quod pro immundis habeantur*, & inferius dicit, *Scientiam à Deo nobis ſuppeditatam docere quædam quadrupedia apta eſſe ad cibum, & non alia.* Quod etiam latè oſtendit Hieron. lib. 2. contra Jovinian. col. 7. & Zachar. Papa in epiſt. ad Bonifac. ait, Gentiles ad Chriſtum converſos abſtinuiſſe interdum à quibuſdam animalibus, quæ natura adhorrere ſolita eſt Sic ergo ductu naturæ, & conſuetudine, ac traditione ſuorum parentum potuit Noe habere etiam uſum diſcernendi inter animalia, maximè in ordine ad ſacrificia, quam differentiam anticipato nomine ſignificavit Moyſes per differentiam mundorum,

D. Thom. Abulenſ. *Soto.* *Hieron. Zachar.*

rum, & immundorum animalium, quamvis talia non essent tunc ex ritu legis, nec fortasse omnino eadem cum illa, quam postea lex vetus induxit. Et ideo etiam Sancti docent, plura esse servata ex animalibus mundis, quia ex illis Deo sacrificandum erat.

8. *Ultimum exemplum de abstinentia a sanguine explicatur.*

Ultimum exemplum erat de præcepto abstinendi à sanguine, data à Deo Gen. 4. De quo præcepto aliqui sentiunt, per illud solum prohibitum fuisse carnes crudas comedere, quod sentit Soto suprà; alii verò dixerunt, ibi solum prohibitum homicidium, quasi sub tropo, & figura, ut sentit Lugubinus. Et favet Cyprian. li. 3. ad Quinti. c. 119. qui in simili præcepto Act. 15. legit, *A sanguinis effusione*, tacitè sic exponendo verba præcepti. Et videntur sequi Chrysost. & Bed. ibi, Tertul. lib. de pudicit. c. 12. sequiturque Salmer, plura referens tract. 43. in Acta versùs finem. Unde juxta utrumque sensum facilè respondebitur, illud præceptum divinum non fuisse positivum, sed naturale. Utraque verò expositio si excludat proprium sensum de esu sanguinis & suffocati, rejicienda est, ut allegorica nimis, & contraria sinceritati literæ, & simili legi latæ ab Apostolis Act. 15. & communi Patrum expositioni in utroque loco, Genesis, & Actor. & optimè declarat Ambr. ad Galat. 2. in principio, & Augustin. 32. contra Faust. c. 13. Concedo ergo fuisse tunc illud speciale præceptum positivum à Deo latum, fuisse tamen singulare, & non plenam legem. Et ita Chrysost. dicta Homil. 27. comparat illud cum præcepto Adami, dicens, *Sicut Adam dictum est, ut de uno ligno ex omnibus non ederet: ita hîc dictum est, cum omnia ad esum valde licenter permissa essent, veruntamen carnem cum sanguine non comedatis.* Unde posset generalis ratio præcepti, utique accòmodari: particularis autem talis præcepti in tali materia redditur ibidem ab eodem Chrysost. dicens, *Hoc facit, ut primis illis temporibus comprimat illorum impetum, & propensionem ad homicidia.* Quam rationem habet etiam Augustin. & juxta illam exponendi sunt Patres priùs allegati. Aliam verò rationem addit Augustin. dicens, arcam Noe fuisse typum Ecclesiæ, & ideo tunc latum etiam esse præceptum, quod tacitam prophetiam contineret, quæ cœpta est impleri in gentibus ad fidem accedentibus, propterea que præceptum illud ab Apostolis renovatum esse de quo plura dicemus infrà tractando de cessatione legalium.

Ambros. August.

Chrysost.

CAPUT. II.

Utrùm lex Moysi vero à Deo data sit, ita ut divina fuerit.

1. *Error antiquus circa lationem legis veteris.*

FUit antiquus error, legem illam datam fuisse à malo Deo. Distinguebant enim illi hæretici duo principia, malum, & bonum, & priori tribuebant non solum mala omnia, & peccata, sed etiam corporum creationem, & eidem attribuebant antiquæ legis lationẽ, vel quia lex illa sacrificia cruenta principaliter præcipiebat, & circa justitias carnis versabatur, ut ait Paul. vel etiam quia putabant, non fuisse puram, sanctam, & immaculatam. Cujus hæresis primum Auctorem fuisse Simonem Magum intelligimus ex Clemente Romano lib. 6. constit. c. 19. Eum sequuti sunt Marcion, Valentin. & alii, contra quos disputat Irenæus li. 1. c. 10. 22. 29. & aliis, Epiph. hæres. 21. & 66. Potissimùm verò amplificarunt hunc errorem Manichæi, quibus ob eam rem tribui solet, ut patet ex Augustin. hæres. 46. qui late disputat contra hunc errorem in libris contra Faustum, & contra Adimantum Manichæum, & lib. contra adversarium legis, & Prophetarum, & optimè in lib. de spirit. & liter. Fundamentum autem hujus erroris de duobus principiis, est contra naturalem rationem, & in 1. p. late impugnatur. Deinde auctorem veteris Testamenti fuisse Deum ipsum ostenditur latè in materia de Fide, & ideo nunc sufficiat testimonium CHRISTI Domini, & Apostolorum, sæpe in novo Testamento approbantium vetus tanquam continens Scripturam sacram, & divina præcepta. Quod etiam contra illum errorem definivit Conc. Toletan. 1. in confessionem fidei, dicens, *Si quis dixerit vel crediderit, alterum Deum esse priscæ legis, alterum Evangeliorum, anathema sit,* & Conc. Trid. sess. 4. definivit utriusque Testamenti unum esse authorem.

Simon Magus. Marcion. Valentin. Clem. Rom. Iren. Epiphan. Manichæi. Augustin.

Conc. Tolet.

Conc. Trid.

Aliter (Epiphanio teste hæres. 33.) in hoc erravit Ptolomeus quidam dicens, auctorem illius legis non fuisse unum, sed tres, & nullum eorum fuisse verum Deum. Nam partem legis dicebat fuisse datam ab Opifice mundi, quem non Deum, sed numen secundum esse dicebat: partem verò à Moyse, & aliam partem à senioribus illius populi. Sed prima pars hujus erroris est manifesta hæresis, fundaturque in alia hæresi, quod Verbum non sit verus Deus, & ideo non indiget alia impugnatione. Tertia item pars intellecta de lege Moysi prout continetur in Pentateucho usque ad finem Deuteron. erronea est, & sine ullo Fundamento: nam in illis libris nullum est indicium alicujus legis datæ per alium Seniorem præter Moysem, licèt postea fuerint illi legi aliqua præcepta humana adjuncta, ut de quadam lege judiciale legimus. 1. Reg. 30. & de cæremonialibus quorundam festorum Esther 9. & 1. Machab. 4. &c. Omissis ergo illis duabus partibus, circà secundam potest esse nonnulla difficultas, quia illi ex parte favent aliqui Catholici, & præsertim refertur Origenes, Homil. 16. in Numeros, qui sensit aliqua præcepta fuisse data à Moyse proprio arbitrio, & non divina inspiratione, de lege permittẽte repudium. Et potest fundari in verbis CHRISTI Domini Matth. 19. ubi prius dicit legem illam, *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, esse divinam, postea verò subdit de lege repudii, *Ad duritiem cordis vestri permisit vobis Moyses.*

2. *Alius error cujusdam Ptolomei.*

Dicendum primò est, legem scriptam & traditam in quinque libris Moysi fuisse verè divinam & Deum ipsum fuisse principalem, & proximum ejus auctorem. Hæc assertio est D. Thom. q. 98. art. 2. & simpliciter loquendo est de fide, addo, *simpliciter loquendo*, ut excludam quæstionem, an aliud præceptum possit excipi tanquam humanum, de qua infrà dicam. Atque ita probatur sufficienter Exod. 20. ubi in principio legis dicitur, *Locutusque est Dominus cunctos sermones hos, Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Non habebis Deos alienos*, &c. Et passim similia verba in illis libris repetuntur, ut sæpe in sequentibus videbimus; certum autem de fide est, illum Dominum fuisse verum Deum, ut ibidem constat, & ex Psal. 18. *Lex Domini immaculata*, &c. de qua dixerat, *Cæli enarrant gloriam Dei.* Et Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, idemque sæpe in aliis habetur, & in omnibus Prophetis. Concordat etiam Testamentum novum, in quo illa lex vocatur lex Domini, & lex Dei, Mar. 7. *Irritum feciſtis præceptum Dei.* Matth. 15. *Deus dixit, honora*, &c. Heb 9. *Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus.* Propterea lex illa erat prophetica, & figura futurorum, teste Paul. 1. Cor. 10. & Gal. 4. Quod confirmat latiùs in Epist. ad Heb. & Joan. 19. *Os non comminuetis ex eo.* Solus autem Deus potuit præceptis, & factis futura infallibiliter præsignare, præsertim quia talia erant, quæ ab illius pendebant voluntate. Tandem argumentatur optimè D. Thom. quia lex illa disponebat ad CHRISTUM Dominum, unde ad illum tota ordinabatur propter quod ille dixit Luc. ult. *Oportebat impleri, quæ in lege, Psalmis, & Prophetis scripta sunt de me.* Et Joan. 5. remittit Pharisæos ad legem Moysi, *Nam de me* (inquit) *ille scripsit*; ergo idem Deus, qui CHRISTUM ad nos misit, legem illam tulit. Contra hanc tamen veritatem objiciebant hæretici aliqua, quæ pertinent ad proprietates, præcepta, & materiam hujus legis. Sed commodiùs infrà in propriis locis tractabuntur.

3. *Auctorem legis in quinque libris Moysi traditæ, fuisse Deum.*

D. Thom.

4. *Lex data est ministerio Angelorum.*

Dico secundò: Lex vetus à Deo data est ministerio Angelorum. Hæc assertio est D. Thomæ, q. 98. a. 3. & absolutè ac generatim sumpta omnino certa videtur. Primò ex testimonio Pauli ad Gal. 3. *Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, &c. ordinata per Angelos, in manu mediatoris.* Chrys. autē ibi per Angelos, sacerdotes intelligit. Sed ipsemet orat. 3. ad Heb. expositionē hanc rejicit, & meritò, quia est contra proprietatem & frequentiorem usum vocis sine necessitate, & sine fundamento in litera, aut contextu. Item, quia nullus sacerdos interfuit in illa promulgatione illius legis, nisi Moyses, & tamen ibidem condistinguuntur Angeli à Moyse, ut inferiùs declarabo. Ponderat etiam ibidem Chrysostomus in posteriori loco Angelorum nomen in plurali poni; & sacerdotem, qui ibi interfuit, & aliquo modo ministravit, solum fuisse unum. An verò Angeli revera fuerint plures, infra dicam. Præterea hoc confirmant alia verba Pauli ad Hebr. 2. ubi de illa lege loquens dicit, *Qui per Angelos dictus est sermo*, ubi sine dubio non loquitur de sacerdotibus: nam statim subdit, *Non enim Angelis subjecit orbem terræ futurum*, & consequenter affert illud *Minuisti eum Paulò minùs ab Angelis.* Denique Stephan. Act. 7. de Moyse inquit, *Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sinæ, & cum Patribus nostris, qui accepit verba vitæ dare nobis.*

Chrysost.

5. *Cyprian. Tertull. Euseb. Cæs. Lorin.*

Nonnulli autem ex Patribus antiquis in illo, & similibus locis veteris Testamenti per Angelum verbum Dei intelligunt, ut Cyprian. lib. 2. cont. Jud. c. 5. & Tertull. l. cont. Jud. c. 9. & Euseb. Cæs. l. de demonst. Evang c. 5. & l. 5. c. 10. & alii, quos refert Lorin. Act. 7. n. 30. Unde Isid. l. 1. sentent. pro regula ponit, *Ubicunque in Scripturis Sanctis pro Deo, Angelus ponitur, non patrem, neque Spiritum sanctum, sed pro incarnationis dispensatione solum filium intelligi.* Non designat autem Isid. loca Scripturæ, in quibus Angelus pro Deo ponatur, nec ego illa inveni, præter illum Isai. 9. ubi Christus vocatur *Magni consilii Angelus*, juxta versionem Septuaginta: nam in vulgata non habetur, nec etiam in Hebræo, ut Hieronym. notat, & quamvis in vero sensu admittatur, ut communiter Ecclesia admittit, solum de verbo incarnato id prædicitur. Verbo autem ut Deus est, nomen Angeli non rectè accommodatur, nec est consentaneum dignitati verbi, ut Deus est, quia nomen Angeli absolutè ministrum, & nuntium Dei in Scriptura significat. Unde Malachiæ 3. dicit Deus, *Ecce ego mitto Angelum meum*, scilicet Joannem Baptistam, tanquam prænuntium verbi, de quo subditur, *Et statim veniet ad templum sanctum suum dominator Dominus*, scilicet, filius incarnatus, qui ibidem vocatur Angelus Testamenti, juxta Hebræa, vel Angelus justitiæ, juxta Septuaginta. Ubi etiam adverto, non vocari Christum Angelum, nisi & cum aliquo addito extollente significationem vocis, & adjunctis aliis, quæ divinitatem ejus indicant.

Isidor.

6. *Impugnatur dicta expositio.*

Præterea, juxta illam expositionem, vel magna est admittenda æquivocatio in sermonibus Scripturæ, præsertim in Testamento veteri. Nam cum in Genesi, & Exodo dicitur Angelus Domini apparuisse, loquutum esse, aut aliquid fecisse, cum Patriarchis, Moyse, & populo Dei, aut omnia illa erunt tribuenda verbo Dei immediatè loquenti, & operanti, aut quædam verbo, quædam verò creato Angelo: utrumque autem magnum incommodum est: ergo veriùs & sinceriùs intelligimus, semper esse sermonem proprium de Angelo ministro Domini. Explicatur totum antecedens uno vel alio testimonio: nam Exodi decimo quarto dicitur de Angelo Dei, *Præcedebat castra Israel*, & latiùs capite vigesimo tertio promittitur, *Ecce ego mittam Angelum, qui præcedat te, & custodiat in via.* Actorum autem sexto dicitur, fuisse Angelus Domini, qui apparuit, & locutus est Moysi, *in igne flammæ rubi*, Exod. 3. ergo vel utroque loco est propriè sermo de verbo Dei, quod est planè absurdum; quis enim dicat, ipsum verbum fuisse Angelum custodem, qui præcedebat populum, & ducebat illum? Vel dicendum est in uno loco sumi Angelum pro spiritu creato, & in alio pro verbo Dei, quod est voluntarium, & contra proprietatem, & certitudinem sermonis: ergo dicendum semper est, hæc ministeria facta fuisse per veros Angelos. Et ita hæc est communis expositio Patrum. Ratio verò non est alia, nisi quæ sumitur ex suavi providentia Dei, qui gubernat infima per media, & homines docet, ac instruit ministerio Angelorum. Potest denique addi alia ratio sumpta ex Paulo ad Hebræos 1. dicente, *Multifariè, multisque modis loquens olim Deus Patribus in Prophetis, novissimè loquutus est nobis in filio*, ubi hanc ponit tanquam prærogativam propriam legis novæ, quod Deus per filiam immediatè homines docuerit, quod impleri cœpit Matth. 5. *Cum Dominus aperiens os suum docebat eos*, & cætera, ut notavit Augustin. libro primo de sermone Domini, in principio. Hæc autem prærogativa ferè nulla esset, si Verbum ipsum per se, & immediatè legem dedisset. Unde idem Paul. ad Hebr. 2. expressè ponit differentiam, quòd lex fuit data per Angelos tanquam ministros, & servos, quia erat lex servitutis, ut Divus Thomas notat: nova autem per Dominum, quia est lex gratiæ.

Augustin.

D. Thom.

7. *Ministerium ab Angelis exhibitum.*

Quæret verò aliquis, quod fuerit ministerium ab Angelis exhibitum in illius legis promulgatione. Ad quod exponendum tria distingui possunt, quæ Exodi 19. & 20. narrantur. Primò enim præmittuntur signa adventus Domini ad ferendam legem, scilicet ignis, & fumus, & sonitus buccinæ. Secundò in cap. 20. principio narratur promulgatio Decalogi, his verbis, *Loquutus est Dominus Deus tuus, qui eduxit te de terra Ægypti*, & cætera. Tertiò in fine ejusdem capitis additur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem, hæc dices filiis Israel.* Prima ergo sententia est, ministerium Angelorum fuisse in efficiendis signis primo loco numeratis, loquutionem autem fuisse immediatè ab ipso Deo. Ita sentit Chrysost. ad Galat. 3. & magis explicat orat. 3. ad Hebr. Sed licèt prior pars, qua affirmatur, illa signa facta esse ministerio Angelorum, vera sit, tamen altera exclusiva admitti non potest, tum propter omnia adducta in probatione conclusionis, tum maximè, quia Paul. expressè dixit, *Qui per Angelos dictus est sermo*, ad Hebr. 2. nam plus est dicere sermonem, quàm tuba canere, vel ignem accendere, aut tonitrua excitare. Item ad Gal. 3. dixit, *Ordinata seu disposita per Angelos*; nam plus certè est ordinare, vel disponere legem, quàm solum assistere legislatori cum signis justitiæ, & majestatis.

1. *Sententia.*

Chrysost.

8. 2. *Sententia.*

Potest ergo esse secunda sententia distinguens inter duas partes ultimas probationis legis: nam prima, quæ ferè tantum continuit præcepta legis naturæ, immediatè ab ipso Deo prolata est: altera verò, quæ comprehendit omnia præcepta positiva, data est ministerio Angeli immediatè loquentis Moysi. Quæ differentia colligitur ex modo narrationis Scripturæ: nam primam illam partem præceptorum immediatè proposuit Deus populo incipiens, *Ego sum Dominus Deus tuus*, &c. Unde terrefactus populus, finita illa lege morali dixit Moysi, *Loquere tu nobis, non loquatur nobis Dominus.* Postea verò in aliis præceptis solum præmittitur, *Dixit Dominus ad Moysem, loquere ad filios Israel*, &c. ut patet ex reliqua parte Exodi, & ex Levit. &c. Qui modus loquendi communis est cæteris Prophetis, & ita constat, id esse factum ministerio Angelorum. Item hoc sufficit ad proprietatem, & veritatem verborum Pauli, tum quia præcipuè loquitur de lege, ut positiva fuit, tum etiam, quia ut lex illa dicatur disposita, & dicta per Angelos, satis est, quod ferè tota & quoad omnia illa, quæ erant maximè propria fuerint ordinata, & prolata per Angelos, quanvis Deus ipse per seipsū inchoaverit sermonem

monem illum quoad moralem partem, quæ ad ipsum etiam ut authorem naturæ specialiter pertinebat. Denique hoc modo videntur posse conciliari sententiæ Patrum: nam quidam dicunt, Deum per seipsum immediatè tradidisse legem illam, propter verba illa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, ut videre licet in Chrysostomo homilia 16. in Acta, & in aliis locis super Paulum, ubi Theophylactus & Oecumenius illum sequuntur. Alii verò docent Angelos fuisse loquutum Deum, ut statim referam. Possunt ergo conciliari secundum diversas partes illius legis.

9. *Posterior pars 2. Sententiæ admittenda.*

Hanc verò sententiam quoad posteriorem partem libenter admittimus, scilicet, quod præcepta cæremonialia, & judiciaria per Angelos immediatè Moysi fuerunt proposita. Quoad alteram vero partem non videtur admitttenda: probabile enim est, etiam primam promulgationem præceptorum Decalogi factam esse ministerio Angelorum formantium voces, quas populus audiebat, id enim est magis consentaneum doctrinæ Dionysii in ca. 4. de cœlest. Hierarch. volentis omnia hæc ministeria fieri per Angelos, quod etiam probant communiter Theologi, & specialiter in hac materia D. Thom. quæstio. 98. artic. 3. Sumitur etiam ex August. lib. 2. de Trinit. cap. 13. & libr. 3. capit. 10. Probatur etiam rationibus, pro conclusione factis, quæ absolutè probant de tota illa lege. Item quia ex textu Exod. 20. non potest colligi illa differentia: nam post promulgationem moralium præceptorum à Deo factam, subditur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem, hæc dices filiis Israel*, &c. ergo idem, qui dixerat. *Ego sum Dominus Deus tuus*, &c. continuavit (ut ita dicam) sermonem loquendo Moysi. Denique non obstat modus ille loquendi, *Ego sum Dominus Deus tuus*: nam eodem modo dixit Deus Moysi, in flamma rubi, *Ego sum Deus patris tui*, & nihilominus tunc per Angelum fuisse loquutum, Stephan. interpretatus est. Rectè ergo dixit Gregorius in Præfatione ad libros Moralium cap. primo aliàs secundo, fuisse Angelum, qui exteriùs loquendo serviebat. Dominum autem dici, *Quia interiùs præsidens loquendi efficaciam ministrabat*. Quod aliter scholastici dicere solent, personam ministerialiter loquentem, & immediatè efficientem verba sermonis, fuisse Angelum: personam autem immediatè representatam, & cujus nomine minister loquebatur, fuisse Deum, & ideo non in sua, sed in illius persona, quem representabat, potuisse Angelum verè dicere, *Ego sum Deus.*

Dionysius.

D. Thom. August.

D. Greg.

10. *Moyses promulgator non auctor fuit legis veteris.*

Dico tertiò: Lex vetus data est per Moysem tanquam per proximum promulgatorem respectu totius populi Israel, non verò tanquam authorem legis. Prima pars de fide est: nam habetur expressa in Scriptura, Joannis primo. *Lex per Moysem data est.* Rectèque ponderat Clemens Alexandr. lib. 1. Pædagog. capit. 7. non dixisse *factam*, sicut dixit de Christo, sed *datam*, quia ab alio legem recipit, ut eam daret hominibus. Et sic etiam dixit Christus Joannis 7. *Nonne Moyses dedit vobis legem?* & ita etiam videtur intelligendum, quod Paulus de eadem lege dicit ad Gal. 3. *Ordinata per Angelos in manu mediatoris*, ubi Chrysost. quem aliqui Græci sequuntur, & multi Latini, per mediatorem Christum, intelligit, qui est unicus mediator Dei, & hominum. 1. ad Tim. 2. juxta quam expositionem particula illa *in manu*, non de ministeriali authoritate, sed de principali potestate intelligenda est, ita ut sensus sit, Angelos disposuisse legem in virtute, & authoritate verbi divini, & in hoc sensu potest expositio subsistere cum his, quæ diximus. Sed non video, cur ibi potuerit Paulus mentionem facere de Christo sub nomine mediatoris, tum quia non est mediator ut Verbum tantum, sed ut verbum incarnatum: at verò ad veterem legem ferendam non ut Deus homo, sed tantum ut Deus operatus est, tum etiam quia Verbum divinum nihil peculiare habuit in legislatione, propter quod ei magis tribuatur, quàm Patri, & Spiritui sancto, nec etiam ei solet appropriari in Scriptura, neque apparet fundamentum talis approbationis. Et ideo probabiliùs censeo, quod cum Nazianz. & Cyrillo Alex. dixi 3. p. q. 26. art. 2. ibi Paulum vocare Moysem mediatorem inter Deum, & populum quoad illius legis promulgationem, alludens ad verba ejusdem Moysis Deuteron. 5. ubi loquens de eodem tempore, & actione, dicit, *Ego sequester, & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, ut annunciarem vobis verba ejus*, id est, legem ejus; sic ergo fuit Moyses mediator inter dantem Deum, & populum, cui lex dabatur tanquam promulgator ejusdem legis. Et hanc expositionem late confirmat Salmer. disp. 28. in Epist. ad Galat. ubi etiam prosequitur difficultatem, quæ oriri potest ex verbis proximè à Paulo subjunctis, *Mediator autem unius non est: Deus autem unus est*, quæ non videntur apte conjungi cum præcedentibus, si de Moysi erat sermo. Omissis autem quæ dicit, existimo Paulum subjunxisse illa verba, ut ostenderet Moysem non fuisse auctorem illius legis, sed ministrum inter populum, & Deum legis auctorem, & ideo subjunxisse, *Deus autem unus est*, ut ostenderet, quod prius dixerat, legem non evacuare promissionem. Et ideo concludit, *Lex ergo adversus promissa Dei? absit*, qui scilicet Deus non potest esse sibi contrarius: fuit ergo lex illa principaliter quidem à Deo, per Moysem verò tanquam mediatorem data. Et ideo lex illa sæpe vocatur lex Moysi Malachiæ 4. *Memento legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel*, & Lucæ 2. *Secundum legem Moysi.* Et ob hanc etiam rationem Clemens Rom. dicto lib. 6. constitut. cap. 19. Moysem Regem, Sacerdotem, & Legislatorem appellat. Ratio autem hujus assertionis eadem est, quæ præcedentis, proportione servata, scilicet, suavem Dei Providentiam esse homines per homines gubernare, saltem ut ministros, quamvis ipsos supremos Princeps per Angelos illuminat.

Clem. Alex. Joann. 7.

Galat. 3. Chrysost.

Cyrill. Nazian. Alex.

Gal. 3.

11. *Probatur 2 pars.*

Secunda pars assertionis videtur sequi manifestè ex prima. Nam si Deus fuit illius legis auctor; ergo non fuit Moyses: nam una lex unum tantum habet proximum auctorem. Item si Moyses fuit proximus auctor illius legis, ab illis humana voluntate habuisset proximam vim obligandi; ergo fuisset lex humana; ergo non esset divina, quod est contra assertionem primam, vel esset simul divina, & humana propriè, quod planè repugnat. Circa hanc verò partem nonnulla notanda sunt. Primum est, cavendum esse modum loquendi Tiraquelli in Præfat. ad retract. n. 10. ubi adductis in exemplum quibusdam illius legis præceptis, ita concludit: *Ex quibus planè intelliges præcepta legalia Moysis non fuisse juris divini: nam si talia fuissent, perpetua quoque, & immutabilia permansissent, nec crimini, atque peccato fenestram aperuissent.* Loquitur autem de præceptis cæremonialibus, & judicialibus, de quibus si intelligit, non esse juris divini naturalis, verum quidem est dictum, sed tamen inutile, & extra rem, & ita indistinctè probatum, errandi occasionem præbet: si verò loquitur de jure divino positivo, gravem errorem continet dictum illud, ut constat ex adductis assertione prima. Et probatio ejus prior malè infert, quia non oportet, omne jus divinum esse perpetuum, & immutabile, sed poni potest pro divinæ voluntatis arbitrio, ac concilio, ut ex sequentibus constabit. Altera verò ejus probatio falsum supponit: nam illa lex non aperiebat fenestram ulli crimini, ut ex dicendis constabit, explicando promissionem repudii, in qua maximè ille fundatur.

Modus loquendi Tiraquelli cavendus.

12. *2. Observandum.*

Secundò observandum est, Alfon. Salmeronem disput. 61. & 62. in Acta late docere, Moysem fuisse propriè legis veteris auctorem, & non tantum promulgatorem quoad præcepta cæremonialia, & judicialia, inter quæ, & Decalogum, hanc differentiam constituit, quod Decalogi Deus fuit auctor immediatione virtu-

tis, & suppositi: cæterorum autem præceptorum tantum immediatione virtutis: nam immediatione suppositi Moyses fuit ex illius sententia. Unde cum in disputatione 91. latè distinguat jus divinum large sumptum & propriè, videtur planè sentire, legem illam quoad cæremonialia, & judicialia non continuisse jus divinum proprie, sed largè, prout dici solet etiam de jure Apostolico, & de canonico, & in universum de omni illo, quod fertur ab homine per supernaturalem potestatem divinitus datam, & per divinam inspirationem, & illustrationem. Quam sententiam solùm probat quibusdam testimoniis Patrum, qui non tam generaliter loquuntur, ut jam dicam. Et quia illa lex appellatur lex Moysi, & ipse Moyses legislator esse dicitur. Sed hæc sententia mihi non videtur probanda. Dicendum enim omnino censeo, Deum fuisse proximum auctorem, & legislatorem illius legis, non tantum immediatione virtutis, sed etiam suppositi. Et (ut non sit ambiguitas in verbis) sensus est, præcepta illius legis, etiam cæremonialia & judicialia habuisse vim obligandi immediate à voluntate divina, independenter à voluntate Moysi, & ita legem illam fuisse propriissimè divinam, ac subinde in hoc etiam sensu, Moysem non fuisse auctorem illius legis, sed tantum promulgatorem. Hanc enim veritatem in hoc sensu probant quæ adduxi in prima assertione. Et declaratur, quia Moyses tulit illam legem ex speciali revelatione divina, ut dictus auctor fatetur, & ex Scriptura expresse constat; per illam autem revelationem immediatè indicabat Deus voluntatem suam circa ea, quæ ab illo populo observata erant; ergo ab illa voluntate habebant illa præcepta vim obligãdi, & illã immediate indicabãt: ergo erãt à Deo immediatè immediatione suppositi quoad vim obligandi, licèt quoad ministerium scribendi illa, vel promulgandi essent immediatè à Moyse. *Confirmatur.* Confirmatur, quia aliàs illa lex quoad illas partes non esset magis divina, quàm lex canonica, vel quàm propria Apostolica, de qua dicit Paulus, *Dico ego non Dominus*; consequens est planè falsum, tum quia est contra expressum modum loquendi Scripturæ, in qua Deus ipse dicitur tradidisse illa præcepta, & Moyses semper refert illa ut tradita, & dicta sibi à Deo, & ut ostendentia immediate divinam voluntatem: tum etiam quia Patres & Theologi communiter ita intelligunt Scripturam, & in hoc sensu vocant illam legem divinam: tum denique quia aliàs non fuisset illa lex immutabilis ab homine, sed potuisset Moyses omnes illas cæremonias immutare, & alias loco illarum introducere, quod planè absurdissimum est, ut optimè docet Divus Thomas quod lib. 4. articulo 13. ubi apertè hanc docet veritatem; constituendo discrimen inter legem veterem, & novam, quod in illa determinationes cæremoniarum, & observantiæ erant ex jure divino: in hac vero minimè, sed de jure Ecclesiastico, quæ differentia nulla esset, nisi de propriissimo, & rigoroso jure divino intelligeretur. *Object.* Dicere vero aliquis posset, legem quidem illam fuisse hoc modo propriissimè divinam, & habuisse Deum proximum auctorem etiam immediatione suppositi; nihilominus tamen etiam Moysem authoritate à Deo accepta illam tulisse, ut proprium legislatorem, & ita obligasse etiam immediatè ex vi voluntatis humanæ Moysi, atque adeo obligatione humana non excludente divinam illi adjuncta. *Resp.* Respondeo, sic explicatam sententiam non continere errorem, quia non repugnat Scripturæ, vel traditioni; at vero dictus auctor non loquitur in hoc sensu, ut planè constat ex disputatione 162. ad 5. prioris partis, & ex discursu præcedentis dispensationis. Nec etiam mihi videtur probanda, quia superflua est illa duplex obligatio, & sine Fundamento, quia ipse Moyses semper proponit illam legem ut præcepta Dei, & ut judicantia divinam voluntatem obligantem, neque authoritatem, aut voluntatem suam ipse interponit, sed omnia semper ad Deum refert. Ut autem lex illa interdicatur Moysi; satis est, quod per ipsum data fuerit, ut ait Joannes.

13. *An Moyses saltem alicujus præcepti fuit auctor.*

Tertiò verò supereſt specialedubium, an hæc generalis regula aliquam admittat exceptionem, nimirum, quia licèt non omnia, saltem aliqua, vel aliquod præceptum illius legis Moyses proprio arbitrio tradiderit, & consequenter illius fuerit non tantum minister, sed etiam auctor Origenes citato loco tradit specialiter de lege repudii. *Orig. Can.* Et licet Cano libro 2. de locis cap 18. ad 2. dicat, illum non perstitisse in illa sententia, id non ostendit, neque ego apud illum invenio. Accedit, quod eadem sententia est planè Ambr. libro 8. in Lucam in princip. *Ambros.* Veruntamen etiam ad illum tacitè respondet Cano, aliter sensisse 1. Corinth. 7. exponentem illa verba, *Cæteris ego dico, non Dominus.* Dices ibi potius dicere Ambros. id dixisse Paulum, *Ut ostenderet quid propriè Dominus jussit, & quid Pauli authoritati concessit, quia & per istam Dominus loquitur.* Hoc tamen non obstat, quominus ibi distinxerit Paulus præceptum divinum Christi à suo humano, ut omnes interpretantur, & verba declarant; ergo si idem accommodatur ad Moysem, non retractat, sed potius confirmat Ambr. priorem sententiam. Adde duas ibi esse quæstiones, quas Canus confundit, una est, an Moyses sicut Paulus aliquid humano arbitrio, licèt authoritate à Deo data, præceperit; alia est, an uterque cum præceptum illud scripsit, ac retulit, humano, vel divino spiritu ductus scripserit. Et in hac posteriori quæstione certissimum est, omnia verba utriusque scriptoris fuisse canonica, & à Spiritu Sancto dictata. Neque hoc ibi tractabat Ambrosius, neque dubitabat, quin uterque canonicè suum præceptum scripserit, at in priori loco docet illam non fuisse legem divinam, quod in posteriori non negat. Cano ergo priorem tractans quæstionem, sine causa adducit Ambrosium, & immeritò ait illum mutasse sententiam: nam de Paulo constat præceptum, vel consilium ejus ibi fuisse humanum: ita ergo Ambros. videtur sensisse de Moyse. Et eodem modo interpretatur verba illa Christi loquentis de lege repudii. *Ad duritiem cordis vestri permisit vobis Moyses,* Hieron Matth. 5. 19. & sequuntur ibi Beda, Hugo, Card. & D. Thom. *Hieron. Beda. Hug. D. Thom.* Neque obstabit huic opinioni authoritas Epiphanii, qui sententiam Ptolomæi, ut hæreticam damnat, quia vel id intelligendum est ratione primæ partis, quæ hæretica est, ut supra dixi, vel illa etiam pars in illo hæretico damnatur, quia non solum dicebat Moysem authoritate propria tulisse aliqua præcepta, sed etiam proprio spiritu, & contra Spiritum Dei tulisse illa, ut Salmer. supra latè exponit.

14.

Nihilominus tamen dicendum est, totam legem contentam in libris Moysi usque ad finem Deuteronomii divinam fuisse, & Moysem non authorem, sed solum fuisse promulgatorem omnium partium ejus, sine ulla exceptione. Notavit hoc Maldonatus Matthæi 19. ubi piè Sanctos interpretatur. *Maldonat. Bellarm. Arlor.* Et idem sentit Bellarmin. libro 1. de verb. Dei scripto. Arboreus lib. 10. Theosophiæ. c. 9. & idem planè sensit Epiphan. de hæres. 33. imò videtur esse communis sensus Doctorum. Et probatur, quia Exod. 20. & 21. & sequentibus, & fere per totum Leviticum præmittuntur illa verba, *Loquutus est Dominus ad Moysem, hæc dices filiis Israel.* Et Deut. 3. in prin. similiter dicitur, *Loquutus est Moyses ad filios Israel omnia quæ præceperat ei Dominus, ut diceret eis.* Quod ipse repetit capit. 6. initio & postea eodem contextu, & modo omnes leges profert: ergo nullam possumus cum fundamento excipere, aliàs nihil manet firmum in reliquis.

15. *Ad exceptionem de lege repudii.*

Deinde specialis illa exceptio de lege repudii nullũ habet fundamentũ: nam quod illa permissio, ut lex dicatur à Moyse data, vel scripta, nõ obstat, quomi-

quominus ſit à Deo auctore: nam Matthæi 8. dixit Chriſtus leproſis, ut offerrent, quod præcepit Moyſes, licèt illud fuerit divinum præceptum, imò Marc. 7. ſimul dixit, *Moyſes dixit, honora patrem tuum*, & ſubjungit, *Irritum feciſtis præceptum Dei*; ergo licèt in alio loco dicatur Moyſes permiſiſſe, non excluditur: quin Dei authoritate permiſerit. Unde rectè Chryſ. Hom. 63. in Matth. dicit Chriſtum in inæſtimabili ſapientia pro Moyſe ſatisfeciſſe, & ſubjungit: *Nam quoniam ab ipſo etiam illa lex emanavit, jure ab omni crimine illam defendit.* Præterea, materia ipſa divinam requirit auctoritatem. Duobus enim modis poteſt illa permiſſio intelligi, primò diſpenſativè, concedendo veram diſſolutionem vinculi matrimonii rati, & conſummati, quem ſenſum multi Patres approbant, & in eo certiſſimum eſt, ſolum Deum potuiſſe eſſe auctorem talis diſpenſationis. Alius ſenſus eſt, ut fuerit pura permiſſio minoris mali, quem ſcholaſtici magis probare ſolent, & in eo faciliùs intelligi poſſit authoritatem humanam ad talem promiſſionem fuiſſe ſufficientem, tamen & prior ſenſus fortaſſe probabilior eſt, de quo infrà: & in poſteriori etiam non eſt veriſimile, Moyſem ſua authoritate auſum fuiſſe talem permiſſionem concedere in materia intrinſecè mala, & quæ per ſe ſpectata non videbatur adeo neceſſaria ad majora mala vitanda. Sit ergo certum, nullum ex illis præceptis humana authoritate latum eſſe, ac ſubinde totam illam legem ſtrictè, ac propriè eſſe divinam.

Chryſoſt.

Duplex modus permiſſionis 1 Diſpenſativè. 2. Permiſſivè.

Nullum præceptum humana auctoritate latum.

CAPUT III.

Propter quem finem data ſint lex vetus, & præcepta ejus ſaltem in generali.

1. *Finis legis & præceptorum.*

EXplicata cauſa efficiente veteris legis, ut ejus ratio, & qualitas intelligatur, illius cauſa finalis explicanda eſt. Circa quam non nullam difficultatem ingerit Paulus ad Rom. 5. dicens, *Lex ſubintravit, ut abundaret delictum*, quæ verba indicant, finem illius legis fuiſſe, ut occaſione illius hominum peccata multiplicarent, cui conſonat illud ad Gal. 3. *Quid igitur lex? propter tranſgreſſionem poſita eſt*; quia, ut idem ait ad Rom. 7. per illam legem peccatum, quod mortuum erat, revixit, unde ibidem c. 8. vocat illam *Legem mortis*. Et 2. ad Cor. 3. dicit, *Literam occidere*: per literam intelligens legem veterem, de qua ſubdit, *Quod ſi miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus: fuit in gloria, &c.* Si ergo lex vetus fuit miniſtratio mortis, hìc intelligitur fuiſſe finis per ſe intentus per illam, quia non dominatur lex talis, ex iis, quæ per accidens, & præter intentionem eveniunt. Secundò videtur finis illius legis fuiſſe merè temporalis, ſcilicet, peculiaris inſtitutio cujuſdam temporalis regni, quod in hac vita temporalem felicitatem conſequeretur. Quod patet tum ex pluribus præceptis illius legis, quæ ſolum pertinent ad bonam reipublicæ gubernationem, juſtitiam, & pacem: nam licèt multa alia pertinerent ad cæremonias ſacras, omnes illæ ordinabantur ad temporalem felicitatem illius reipublicæ. Tum, quia omnes promiſſiones, quæ à Deo fiebant obſervatoribus illius legis, temporales erant, ut conſtat ex toto diſcurſu veteris legis, & docent multi Patres infrà referendi; ergo ad ſummum fuit illa lex veluti civilis ſpeciali Dei providentia data illi populo.

8. *Finis legis bonus, honeſtus, ſpiritualis & ſupernaturalis fuit.*

Nihilominus certum eſt finem illius legis, bonum, ac honeſtum, & non temporalem tantum, ſed etiam ſpiritualem, imò & ſupernaturalem extitiſſe. Quod totum ſufficienter probari poſſet ex eminentia legis divinæ: ut tamen declaretur, ſuppono poſſe nos loqui, aut de fine ultimatè intento per legem illam, aut de fine proximo. Qui etiam duplex eſſe poteſt, ſcilicet, vel finis quaſi extrinſecus ipſius legiſlatoris, vel finis quaſi intrinſecus ipſius legis; de qua rurſus (juxta ſuperiùs dicta) loqui poſſumus, vel collectivè, prout comprehendit multitudinem, & ordinem præceptorum, quibus illa lex conſtabat, vel diviſivè de ſingulis ordinibus, ſeu ſpeciebus illorum præceptorum. Et ita etiam agere poſſumus, vel de fine communi, & adæquato toti legi, vel de fine & ratione uniſcujuſque legis ſeu præcepti.

3. *Finis ultimus à Deo intentus quis fuit. D. Thom.*

Dico ergo primò: Finis ultimus per illam legem à Deo principaliter intentus fuit ſpiritualis & ſupernaturalis felicitas illius populi, vel in hac vita per bonos mores, & veram ſanctitatem, & etiam in futura per ſupernaturalem felicitatè. Hæc aſſertio ſumi poteſt ex D. Thom. 1. 2. q. 98. artic. 1. & q. 99. artic. 2. & probatur ex illo Pſalm. 18. *Lex Domini immaculata, convertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis. Juſtitiæ Domini rectæ, Lætificantes corda, &c.* uſque ad illud, *In cuſtodiendis illis retributio multa.* Item ſumitur aperte ex toto Pſalm. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, &c.* Præterea ex Paul. ad Rom. 7. *Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum*, & infra. *Lex ſpiritualis eſt, ego autem carnalis ſum.* Ubi licèt videatur principaliter loqui de illa lege naturali, *Non concupiſces*, tamen idem ſine dubio intelligit de tota lege. Idem rectè oſtendunt verba Stephani Act. 7. *Qui accepit verba vitæ dare nobis*, ubi, per verba vitæ legem intelligit, quam Moyſes accepit, ut eam populo daret. Conſtat autem ibi non loqui de vita temporali, ſed de æterna. Unde Matthæi 19. quidam Chriſtum interrogavit: *Quid faciam, ut habeam vitam æternam?* Chriſtus autem docuit illum, per obſervantiam mandatorum legis poſſe ipſum conſequi vitam æternam; ergo propter finem vitæ æternæ data eſt illa lex. Et ſimiliter Lucæ 10 interroganti legis perito. *Quid faciendo vitam æternam poſſidebo?* reſpondit Chriſtus. *In lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis?* ſignificans profecto, legem illam datam eſſe, ut viam vitæ æternæ conſequendæ. Ratio autem eſt, quia lex illa data eſt à Deo non tantum ut Auctore naturæ, ſed etiam ut ſupernaturali Auctore gratiæ, ergo data eſt propter ipſam gratiam, & gloriam obtinendam: nam finis conſentaneus eſt principio in eo, qui perfectè operatur, ut eſt Deus. Antecedens verò probatur, quia lex illa data eſt à Deo ex providentia ſupernaturali, & ut ſuſcipienda, & credenda fide ſupernaturali, imò tota illa erat quædam profeſſio ſupernaturalis fidei, ut magis ex ſequenti aſſertione conſtabit: ergo fuit data à Deo ut Auctore, & principio ordinis ſupernaturalis.

Ratio.

4. *Lex vetus in peculiarem Chriſti honorem data. D. Thom.*

Dico ſecundò: Lex vetus data etiam fuit in peculiarem Chriſti honorem, ad conſervandam, & augendam fidem explicatam Chriſti venturi in hominibus, & per illam diſponendam, & præparandam peculiarem populum ad ipſius adventum. Hanc aſſertionem ſumo ex D. Thom. p. 98. ar. 4. eamq; probo ex illo ad Rom. 10. *Finis legis Chriſti ad juſtitiam omni credenti.* Item ex eodem Paulo ad Gal. 3. dicente poſitam illam eſſe legem donec veniret Chriſtus, unde ſubjungit. *Priuſquam veniret fides, ſub leges cuſtodiebamur, concluſi in eam fidem, quæ revelanda erat. Itaque lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, ut ex fide juſtificemur.* Nam ex his verbis ſatis conſtat, Deum dediſſe illam legem per reſpectum ad Chriſtum, ac ſubinde in honorem ejus. Deinde conſtat, datam eſſe ad ſeparandum illum populum, & cuſtodiendum illum ab erroribus, & idololatriis gentium ſub cultu veri Dei, & in fide Chriſti venturi, per quem poſſet juſtificari. Et ideo comparat Paulus pædagogo gubernanti pupillum, & cuſtodienti illum ab omni malo & periculo, comparat etiam ſepi circundanti, & concludenti vineam. Denique conſtat datam etiam eſſe propter conſervandam fidem Meſsiæ venturi. Et ideo Stephan. Act. 7. priuſquam diceret, Moyſem accepiſſe hanc legem, dixit: *Hic eſt Moyſes, qui dixit filiis Iſrael: Prophetam ſuſcitabit vobis Deus de fratribus veſtris, tanquam me, ipſum audietis*, quod habetur Deut. 18. Fuit ergo Chriſtus tanquam fundamentum, & ſcopus illius legis, data eſt ergo

ergo in ſpecialem honorem ejus, præparando & ſanctificando populum, ex quo carnem erat aſſumpturus. Quod etiam ſignificavit Paul. ad Rom. 9. dicens de Iſraelitis, *Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, legiſlatio, & obſequium, & promiſſa*; & concludit, *Quorum patres, & ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.* Ac ſi diceret, ſicut alias prærogativas, ita etiam legiſlationem, ſeu legem datam eſſe illi populo propter Chriſtum, qui ex illo erat naſciturus.

5. *Confirmat.* Atque ex hac aſſertione confirmatur prior: nam fides Chriſti ad ſupernaturalem finem ordinatur, & eſt principium ſpiritualis ſanctificationis, & gratiæ; ergo lex illa, quæ cum illa fide conjuncta eſſe debebat, & in illa fundabatur, ad eundem finem principaliter ordinata eſt. *Object.* Dicet fortaſſe aliquis repugnare hoc Paulò dicenti, legem illam non poſſe vivificare, nec juſtificare, ad Rom. 3. 4. & 5. & ad Gal. 3. Sequela patet, quia ſi lex illa data eſt propter veram juſtitiam, ſanctitatem, & gloriam, fuiſſet medium ad illam aſſequendam, & conſequenter ſanctificaret, & vivificaret. *Reſpon.* Reſpondetur tamen facilè, negando ſequelam, quia licèt lex illa oſtenderet ſalutem, & viam ejus, & ut ſic ordinaretur ad ſupernaturalem finem, & ad Chriſtum; non tamen dabat vires ad juſtitiam, vel ſalutem conſequendam, ut inferiùs oſtendemus, & ideo non poteſt dici juſtificare, quia hoc propriè ſignificat, eſſe cauſam ſalutis. Unde licet fuerit aliquale medium, non quidem per ſe neceſſarium, ſed ad ſummum utile, nihilominus erat valde inſufficiens, adeo ut ſine viribus gratiæ poſſet eſſe occaſio majoris mali, non quidem ex parte ſua, nec ex intentione Dei, ſed ex infirmitate hominis lapſi.

6. *Solvitur 1. ratio in initio poſita.* Et ita etiam ſolvitur prima ratio dubitandi in principio poſita, lex enim illa non eſt data ex intentione Dei, ut abundarent peccata: hoc enim repugnat Deo, & ſummæ illius bonitati, ſed data fuit, prævidente Deo, ex lege ſumpturos homines, occaſionem multiplicandi peccata, idque permittente, ut & infirmitas humana, & neceſſitas gratiæ Chriſti magis innoteſceret, ſicut Paulus ad Roman. 7. declarat, & infrà iterum dicetur. Sicque exponitur. Atque eodem modo intelligendum illud eſt legem intraſſe, ut abundaret delictum: nam illa particula non dicit habitudinem cauſæ finalis ſed ſolam conſecutionem, Deo permittente, ut eſt frequens in Scriptura, & ſpecialiter ibi notant D. Thom. & alii & idem D. Thom. ad Galat. 3. Ubi addit poſſe eodem modo intelligi illa verba. *Lex propter tranſgreſſionem poſita eſt.* Addit verò aliam expoſitionem, quam exiſtimo eſſe magis propriam, ſcilicet, legem eſſe datam, ut illuminaret homines ad vitandas tranſgreſſiones ſicut dicitur data ad cuſtodiendos homines. Vel poteſt etiam dici data propter tranſgreſſiones antecedentes, quæ adeo erant multiplicatæ in humano genere, ut vix maneret in hominibus cognitio peccati. Tranſgreſſio igitur non fuit finis, neque propria cauſa legis, ſed induxit legis neceſſitatem, ut per illuminationem ejus tranſgreſſiones vitarentur. Ex quo ſenſu potius confirmatur aſſertio prima: nam tranſgreſſionum citatio magna pars eſt ſalutis, & neceſſarium medium ad æternam vitam conſequendam. Quia vero lex oſtendebat peccatum vitandum, & vires ad illud vincendum non præbebat, ideo per occaſionem, ut dixi, vocatur adminiſtratio mortis, ut cap. 6. magis conſtabit.

D. Thom. *Alia expoſitio D. Tho.*

7. *Finis adæquatus legis veteris inſtructio populi.* Dico tertiò. Finis proximus, & adæquatus legis veteris fuit, inſtituere populum Dei honeſtè, & convenienter, non ſolum in his, quæ ſpectant ad naturalem, ac neceſſariam rectitudinem, & honeſtatem, ſed etiam in his, quæ ad divinum cultum, & juſtam politiam pertinent. Hanc aſſertionem ſumo in primis ex verbis illis Exodi 19. *Si audieritis vocem meam & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis gentibus; mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta.* Nam ex his verbis conſtat, ſeparaſſe Deum illum populum à cunctis gentibus, & ſub ſua ſpeciali cura illum ſuſcepiſſe. Item peculiarem rempublicam, ſeu regnum ad divinum cultum ſpecialiter dicatum ex illo inſtituiſſe; ergo oportuit illi dare legem continentem præcepta neceſſaria, & ad bonos mores, & ad juſtum & ſacerdotale regnum. Præterea idem conſtat ex lege ipſa, in qua tres ordines præceptorum inveniuntur, quæ ſunt tres principales partes, in quas ſolet illa lex dividi, ſcilicet, in præcepta moralia, & cæremonialia, & judicialia, ut tradit D. Thom. 1. 2. tota q. 99. *D. Thom.* Et hæc tria dicuntur Deuter. 6. *Præcepta, ceremoniæ, atque judicia.* Nam licèt in quocumque illorum ordinum data fuerint præcepta, nihilominus ea, quæ moralia ſunt, & ad legem naturæ ſpectant per antonomaſiam vocari ſolent præcepta. Solentque etiam ſpecialiter vocari verba Dei, ut ſumitur ex Deuteron. 4. quia ſpeciali modo ſunt à Deo ipſo tradita univerſo populo immediatè audiente vocem ejus, ut ſupra notavi ex 20. capit. Exodi, & Deuteron. 4. & 5. Cæremoniæ verò dicuntur omnia, quæ ad divinum cultum proximè ordinabantur, qualia erant præcepta ſacrificiorum, ſacramentorum, ſacrorum, & aliarum obſervantiarum, quæ ſub nomine *Sabbatorum* videntur comprehendi Ezechiel. 20. Denique judicia, ſeu judiciales leges dicebantur, quæ ad regimen reipublicæ, & ad juſtitiam cum proximo ſervandam pertinebant. Et ad hæc capita revocantur omnia præcepta illius legis, ut rectè declarat D. Thom. dicta quæſtione *D. Thom.* 99. artic. 5. Ratio autem, & ſufficientia hujus diviſionis ſumitur ex fine intrinſeco illius legis, in aſſertione poſita explicato. Nam per illam legem intendit Deus facere homines bonos, & in ſe, & in ordine ad ipſum, & in ordine ad humanam rempublicam, & ideo dedit illis præcepta moralia, quibus mores neceſſarii ad honeſtatem ſimpliciter præcipiuntur. Et quia non poteſt eſſe homo in ſe bonus ſimpliciter, niſi ſit rectè ordinatus ad Deum, & ad proximum, ideò præcepta moralia hæc omnia comprehendebant ſub generalibus rationibus ex naturali, vel ſupernaturali lumine neceſſariis. Quia verò ad uſum, & obſervantiam naturalium præceptorum aliquæ poſitivæ determinationes erant vel neceſſariæ, vel valdè utiles, ideo addita ſunt in ordine ad Deum, & cultum ejus præcepta cæremonialia, in ordine verò ad proximum, & rempublicam præcepta judicialia; in ordine verò ad ſeipſum non fuerunt homini neceſſaria ſpecialia præcepta poſitiva, quia ad bonum animæ ſufficiunt ea, quæ ad Deum referuntur, ad bonum verò corporis naturalia præcepta ſufficiunt. Ex hac ergo præceptorum varietate, & ſufficientia rectè colligitur, proximum finem adæquatum illius legis fuiſſe rectitudinem conſtituere in moribus ſubditorum, tam ut ſunt homines, quam ut ſunt Dei cultores, atque eam ut ſunt cives, ut ſic dicam.

8. *Solvitur 2. Objecti.* Unde obiter ſolvitur ſecunda objectio in principio facta: negamus enim abſolutè finem illius legis fuiſſe temporalem: quamvis enim finis proximus illius aliqua ex parte fuerit temporalis, non tamen adæquatè, neque ultimatè ullo modo. Et ſolum illud oſtendit prima probatio ibi adducta: concedimus enim leges judiciales proximè fuiſſe datas propter temporalem pacem, & felicitatem illius reipublicæ: ſicut autem illa præcepta pars quædam erant illius legis, non tota lex, ut viſum eſt, ita finis ille non erat adæquatus, ſed partialis, etiam in ordine finis proximi ejuſdem legis. Nullo autem modo erat ille finis ultimus, quia illa felicitas temporalis ad æternam principaliter ordinabatur. Imò illamet inſtitutio illius gentis ſub temporali, ſeu humana ratione unius regni, ſeu reipublicæ, à Deo ſpecialiter ordinata eſt, ut eſſet veluti fundamentum neceſſarium ad religioſam inſtitutionem ſub cultu unius Dei, & ad alios

fines

fines ſpirituales, ſupernaturales à Deo intentos, ut diximus. Quocirca ſiquis rectè conſideret, inveniet illam legem in ſe comprehendiſſe præter naturalia præcepta determinationes poſitivas, quæ nunc fiunt per leges canonicas, vel civiles, quanvis tunc facta fuerint à Deo, & alio modo illi tempori, & genti accommodato. Ex quo neceſſariò dicendum eſt, finem proximum illius legis, illique adæquatum, ſuo modo comprehendiſſe finem legis canonicæ, & civilis. Quid autem dicendum ſit de promiſſionibus illius legis, quod in altera probatione illius objectionis petebatur, dicetur commodiùs inferiùs in cap. 6.

9. *Singula præcepta habuerunt proprios fines materiis accommodatos.*

Dico quartò: Singula præcepta illius legis habuerunt proprios fines immediatos, & rationes, propter quas data fuerunt propriis actibus, ſeu materiis accommodatas. Hæc aſſertio in generali ſumpta per ſe nota eſt. Tum quia unumquodque præceptum ſumit propriam ſpeciem ſuam ex fine proximo, ad quem tendit, & ideo ſicut præcepta ſunt diſtincta, ita neceſſe eſt, ut unumquodque habeat ſuum peculiarem finem. Tum etiam quia, licet partes ordinentur ad finem totius, tamen ſi ipſæ inter ſe ſunt diverſarum rationum, neceſſe eſt, ut ad fines etiam proprios ordinentur, ſicut videre licet in corpore humano, & in partibus heterogeneis ejus. Idemque videre licet in jure civili, aut canonico: nam licèt unumquodque illorum ſuum finem habeat adæquatum, nihilominus ſingulæ leges ſub eis contentæ proprios fines, & utilitates neceſſariò habere debent. Denique in illa partitione generali præceptorum hujus legis ſupra tradita hoc ipſum reperimus, ut ex declaratione data manifeſtum eſt: nam moralia præcepta ad bonos mores naturales, judiciaria verò ad bonos mores civiles, ut ſic dicam, cæremonialia autem ad religioſum Dei cultum ordinantur. Sic ergo ſingulæ ſpecies præceptorum ſub his generibus contentæ, proprios & quaſi ſpecificos fines habuerunt: eos autem omnes in particulari nunc proſequi, prolixum eſſet, & à noſtro inſtituto alienum, præterquam quod ſufficientiſſimè id egit divus Thomas 1. 2. à quæſtione 102. uſque ad 105. In generali autem, declarare modum inquirendi hunc finem, ſeu rationem in ſingulis præceptis hujus legis, operæpretium viſum eſt.

D. Thom.

10. *Duplex finis in præceptis conſiderandus, Moralis. Spiritualis.*

Advertendum eſt ergo, duplicem finem, ſeu rationem eſſe in illis præceptis conſiderandam, una dicitur literalis, ſeu moralis, alia ſpiritualis, ſeu figurativa. Prior neceſſaria eſt in omni lege hominibus data, ſive à Deo ſive ab homine, quia cum detur de actibus humanis, neceſſe eſt, ut eorum honeſtatem, vel utilitatem humanam reſpectet, & hæc vocatur literalis ratio præcepti. In lege autem divina hoc proprium eſt, ut præter utilitatem actus intendat ſignificationem, & propheticam figuram alicujus rei futuræ, quod Deus in veteri lege, obſervavit, juxta illud 1. ad Corinth. 10. *Omnia in figura contingebant illis*, & tradit latè Divus Thomas ſupra, cum Auguſt. lib. contra Adimantum Manichæum, & libro quarto contra Fauſtum, cap. 2. & lib. 22. cap. 4. & libro 18. de Civit. capit. 11. Hæc igitur ſignificatio dicitur ratio figuralis, ſeu myſtica, quæ ſolet à Theologis triplex diſtingui, ſcilicet tropologica, ſeu moralis, allegorica, & anagogica. Tropologica, ſeu moralis dicitur, quando per actionem externam ſignificatur interior ſanctitas, & honeſtas, quæ vel in illo populo deſiderabatur, vel in Chriſtiano populo futura prædicebatur, tale erat præceptũ circunciſionis carnis, quæ circunciſionẽ cordis præfigurabat, quæ à Paulo dicitur *Circunciſio cordis in ſpiritu, non in litera*, ad Roman. 2. Allegorica ratio dicitur eſſe, quando legis opera Chriſti myſteria præfigurabant, quæ propterea à Paulo dicuntur, *umbra futurorum, corpus autem Chriſti*, ad Coloſſ. 2. Anagogica poſita eſt in ſignificatione futuræ gloriæ, & bonorum ejus, de qua intelligi poteſt illud Pauli ad Hebræos 10. *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum*, &c. Et de hac triplici ratione diſputant latè Theologi in principio primæ partis, tractando de variis ſenſibus ſpiritualibus Scripturæ, qui licèt ferè in omni veteri Teſtamento locum habeant, ſpecialiter tamen in præceptis illius legis obſervantur: & juxta illos, variæ rationes propriæ ſingulorum præceptorum à Patribus aſſignantur.

Præter utilitatem actus aliquid ſignificare debet. D. Thom. Auguſt.

Tropologica.

Allegorica.

Anagogica.

11. *Diſtinctio tradita quo modo applicanda.*

Eſt autem ulteriùs dicendum, illas duas rationes, literalem, & ſpiritualem, non eſſe æqualiter, vel eodem modo explicandas ad ſingulas partes illius legis. Nam in primis præceptorum moralium, ut talia ſunt, non eſt quærenda ſpiritualis, ſeu figuralis ratio, quia præcepta illa ſecundum ſe ſpectata, & ratione materiæ non ſunt poſitiva, ſed naturalia. Unde & ante illam legem obligant, & nunc etiam obligant, quando figuræ, & umbræ legis veteris ceſſarunt. In illis ergo non conſideratur ratio figuralis, ſed moralis, tum quia ſicut præcepta illa ſunt perpetua, ita & eorum ratio, tum etiam quia ratio figuralis eſt poſitiva, ut ſic dicam, & ex inſtitutione, ratio autem illorum præceptorum non eſt ex poſitiva inſtitutione, ſed ex naturali, vel pura, vel adjuta lumine fidei; in hoc enim diſtinguuntur illa præcepta à cæremonialibus, & judicialibus, ut ſentit D. Thomas quæſtione 100. articulo. 1. & ubi bene explicat Cajet. Idem etiam D. Thom. quæſtione 99. articulo 2. 3. & 4. & quæſtione 104. art. 1. & ita in omnibus illis quæſtionibus nullam rationem figuralem in his præceptis conſiderat. Præcepta autem judicialia, & cæremonialia ſunt propriè poſitiva divina, & in eis maximè conſideratur duplex ratio dicta, diverſo tamen modo, ut voluit D. Thom. dicta quæſt. 104. artic. 2. nam cæremonialia dicit eſſe figuralia primò & per ſe, quia ſunt principaliter inſtituta ad aliquid præſignandum; judicialia verò non primò, & per ſe, ſed ex conſequenti fuerint figuralia, quia non ad ſignificandum, ſed ad ordinandum ſtatum illius populi ſecundum juſtitiam, & æquitatem per ſe data ſunt, ex conſequenti verò aliquid figurabant. Exponit autem Cajet. nec per ſe primò, nec per ſe ſecundò fuiſſe ad ſignificandum inſtituta, ſed id habuiſſe per accidens, in quantum data ſunt populo, cujus totus ſtatus erat figurativus.

D. Thom. Cajet.

Quomodo diſtinctio data ſit applicanda præceptis judicialibus, & cæremonialibus.

12. *Difficultas circa dictam ſententiam.*

Non caret tamen difficultate hæc ſententia divi Thomæ, quam auget interpretatio Cajetani. Primò, quia à neutro redditur ratio illius differentiæ. Secundò, quia ſicut judicialia præcepta ſunt per ſe primo inſtituta, ad ordinandum homines inter ſe; ita etiam cæremonialia præcepta per ſe primò data ſunt propter cultum divinum, & inde habent ſuam literalem rationem, ut docet idem D. Thomas quæſtio. 102. artic. 2. ergo etiam in illis figuralis ratio eſt tantum ſecundaria, & non primaria. Reſponderi poteſt ex Cajetan. eſſe quidem ſecundariam, ſed per ſe, & in hoc differre cæremonialia à judicialibus. Sed contra hoc objicio tertiò, quia vel judicialia præcepta fuerunt poſita ex inſtitutione divina ad ſignificandum futura, vel non. Si primum concedatur, profectò per ſe ſignificabant ſaltem ex ſecundaria intentione, & ita nulla eſt differentia, quia cæremonia non alia ratione poſſunt dici per ſe ſignificare, niſi quia ad hoc fuerunt poſita: non enim ex natura ſua talem ſignificationem habebant. Si autem negetur, judicialia præcepta fuiſſe poſita etiam ſecundariò ad ſignificandum, profectò non ſignificabant, quia in ſigno ad placitum impoſibile eſt intelligere ſignificationem ſine impoſitione, ſicut relationem ſine fundamento. Nec poteſt intelligi, quid ſit ſignificare per accidens ratione ſubjecti, ſcilicet, populi, cujus totus ſtatus erat figurativus (ut Cajet. ait) quia eſſe in ſubjecto, cujus ſtatus eſt ſignificativus, ſeu eſſe partẽ illius ſtatus, non eſſet ſatis ad ſignificandum, niſi impoſitio ad figurandum in talem etiam partẽ caderet. Et tunc non totus ſta-

Difficultas circa dictam ſententiam.

Evaſio. Refellitur.

tus esset quoad omnia & (ut ita dicam) totaliter figurativus. Quod si de facto status illius populi fuit figurativus quoad utrumque genus præceptorum judicialium & cæremonialium, ideo est, quia ex intentione Dei utraque fuêre ad significandum imposita.

13. *Præcepta tam cæremonialia, quàm judicialia habuerunt rationem figuralem ex institutione Dei, & sanè, per se aliquo modo.*

Dico ergo, utraque præcepta habuisse rationem figuralem aliquo modo per se ex institutione divina. Differentia autem à D. Thoma intenta videtur habere locum in illis præceptis secundum particulares determinationes, & (ut ita dicam) secundùm specificas rationes eorum. Nam loquendo in genere de utroque ordine illorum præceptorum, non potest in eis sufficiens ratio differentiæ constitui, ut probant rationes propositæ, quia re vera uterque ordo præceptorum per se primò fuit institutus propter debitum ordinem hominum, vel religionis ad Deum, vel justitiæ inter se, & in utroque illorum significatio, vel figuratio est adjuncta ex institutione Dei. Considerando autem particulares determinationes præceptorum utriusque ordinis, videtur esse aliqualis differentia, quia in cæremonialibus particularis determinatio cæremoniæ in tali sacrificio, vel Sacramento ordinariè sumitur ex ratione figurali: in judicialibus autem sumitur ex ratione literali, seu morali. Et ratio est, quia licèt principalis ratio sacrificii sit divinus cultus, ad hunc cultum parum referret, quod præciperetur offerri hoc, vel illud animal, vel sub hac, aut illa actione: propter repræsentationem autem, vel figuram determinata est talis materia, vel forma sacrificii, & ita fere in omnibus cæremoniis cum proportione invenietur. At verò in judicialibus non solum in generali, sed etiam in particulari in singulis præceptis, & actionibus eorum consideratur utilitas, seu commoditas, aut æquitas actionis præceptæ in ordine ad commune bonum reipublicæ humanæ, quia nihil in eo ordine præcipitur, nisi quod ad hunc finem est accommodatum; hac verò ratione suppositâ, illi adjuncta est significatio. Et ita rectè subsistit differentia, quod figuralis ratio in cæremonialibus est primaria, in judicialibus autem secundaria. An verò in omnibus, & singulis præceptis utriusque ordinis necessarium sit utramq; rationem simul inveniri, disputari posset, id tamen expositoribus divinæ Scripturæ relinquimus.

CAPUT IV.

Circa quam materiam lex vetus, & præcepta ejus versata fuerint.

1. *De materia veteris.*

IN materia legis duo considerare solemus, scilicèt, id, quod præcipitur, & persona, cui præceptum imponitur. Veruntamen hoc secundum explicabimus infrà declarando effectus, & obligationem illius legis; hîc ergo solum materiam proximam, in quam lex illa cecidit, vel cadere potuit, explicaturi sumus, quæ res magna ex parte in præcedenti capite tacta est, quia non poterat adæquatus finis illius legis sine aliqua cognitione materiæ ipsius comprehendi: his autem suppositis, quæ dicta sunt, reliqua facilè expedimus.

2. *Materia sancta, & honesta.*

Dico ergo primò: Materia illius legis non potuit esse, nisi sancta, & honesta. Assertio est de fide certa, & quod attinet ad præcepta moralia, satis constat ex dictis supra de lege naturali; quod verò spectat ad præcepta positiva, intelligenda est cum partitione accommoda: nam præcepta affirmativa dicuntur versari circa materiam honestam, quia solum præcipiunt actus, qui sanctè, & honestè exerceri possunt, & debent, saltem suppositâ tali lege; præcepta autem negativa dicuntur versari circa materiam honestam, vel quia omissio actus prohibiti honesta est, vel quia actus prohibitus malus est, aut esse potest, saltem ratione prohibitionis. Sic autem declarata conclusio probatur apertè, tum ex communi ratione legis, de cujus ratione est, ut in materia recta, & justa versetur, tum ex speciali excellentia legis Dei, cui *non est similis in legislatoribus*, ut dicitur Job 36. & ideo lex, quæ Deum habet auctorem, non potest non esse sancta, sicut ipse sanctus est. Et ideo in Scriptura beati dicuntur, & immaculati, qui ambulant in lege Domini, Psalm. 118. quia, ut dicitur Psal. 18. *Lex Domini immaculata, testimonium Domini fidele, justitiæ Domini rectæ, præceptum Domini lucidum.* Item ad Roman. 7. *Itaque lex sancta, & mandatum justum, sanctum & bonum.* Et ideo Christus Dominus sæpe monebat, non venisse solvere legem, sed adimplere, & Matth. 5. dixit. *Iota unum, aut unus apex non præteribit à lege*, & id circo & ipse legem servavit, & secum etiam in infantia servari voluit, Luc. 1. & 2. & alios eam servare docuit, ut cum leprosos misit, ut ostenderent se sacerdotibus, & offerrent, quod præcepit Moyses, Matth. 5. & Luc. 5. & 17. & generaliter cum dixit, Matth. 23. *super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate, & facite, secundum opera verò eorum nolite facere.* Ubi Hieronym. per cathedram Moysi, doctrinam legis intelligit, cui Christus honorem, & observantiam deferri voluit, etiamsi Doctores ejus pravi essent, & eam non servarent. *Hieron.*

3. *Contra dicta. Ob. 1.*

Contra hanc verò assertionem objici potest primò testimonium Ezech. 20. *Dedit eis præcepta non bona, & judicia, in quibus non vivant, & polluit eos cum muneribus suis, cum offerrent omne, quod aperit vulvam.* Secundò obstat illud ad Hebræos 8. *Ob. 2.* ubi de veteri Testamento dicitur. *Si prius illud culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur*; vetus autem Testamentum idem est, quod lex vetus: ergo lex vetus non vacabat culpa. Tertiò, auctor operis imperfecti in Matth. homil. 28. circa finem, prius de lege dicit, *Non justitiæ ejus injungit.* Unde postea refert, *Vides injusta est lex, & onerosa*, & Iterum infrà: *ergo lex immitis est, quia quicquid mandavit, in ira sua mandavit.* Et infra: *Item lex superbia est*, &c. *Ob. 3.* Quartò, objici possunt particularia præcepta, quæ justa non videntur, ut est lex de libello repudii, quam esse injustam, & ut talem à Christo esse damnatam Matth. 5. dixit Tiraquel. in Præfat. ad Retract. n. 59. ubi etiam refert, quæ dixerat n. 10. simile videtur esse, quod de Usura dicitur Deuteron. 23. ubi prohibetur dari ad usuram fratri, non autem alieno. Addi etiam potest lex, quam auctor imperfecti in loco citato adducit ex Levit. 19. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* *Ob. 4.* *Tiraquel.*

4. *Locus Ezechiel dupliciter exponitur.*

Locus Ezechiel. 20. duas habet expositiones, una est Augustin. epistol. 19. quam sequitur D. Thom. 1. 2. q. 98. Artic. 1. ad 1. ibi loqui Ezechielem de præceptis cæremonialibus, & ea vocare non bona, non quia essent de re mala, sed quia non erant talia, ut homines facerent bonos, vel ut sine illis boni esse non possint, ut ait Augustin. vel quia gratiam non conferebant, ut ait D. Thom. sic exponens illa subsequentia verba: *Et judicia, in quibus non vivent*, utique vita gratiæ. Alii etiam Patres illa verba intelligunt de præceptis à Deo datis in lege veteri, aliis verò modis explicant, cur dicantur non bona. Ambros. enim lib. 5. epist. 42. *Præcepta non bona*, exponit, id est, *non perfecta. Quia Deus*, inquit, *Evangelio perfectiora servavit.* Et ita exponit locum ilium per alium Pauli ad Galat. 3. ubi lex dicitur pædagogus, quia erat lex imperfectorum, & quasi infantium. Simile habet Psalm. 118. octonar. 16. vers. *Oculi mei defecerunt*, &c. ubi objiciendo ex eodem loco infert, *Ergo Deus mala dat præcepta*, & respondet, *De præceptis sic solvitur, quia infirmis non dare debuit perfecta præcepta.* Idem ferè sentit Chrysost. hom. 7. in 1. ad Corinth. dicens, *Quid est autem, non bona? quæ non multum conferunt ad virtutem, & ideo subjungit justificationes, in quibus non vivent.* Nec videtur hæc expositio displicuisse Hieronymo Ezechiel. 20. in secunda expo-

1. *Augustin. D. Thom.*

Ambros.

Chrysost.

Hieron.

posi-

positione, ubi etiam per præcepta non bona, multiplices legis cæremonias intelligit, quas appellari dicit præcepta non bona, non quia sint mala, sed quia non erant per se bona, & quia occasione mali data erant, scilicet, propter idololatrias, & blasphemias, & ita data sunt quasi ad vitandum majus malum, *ut Deo offerrent victimas, quas dæmonibus offerebant.*

5. *Prædicta expositio sufficienter solvit difficultatem.* Hæc expositio sufficienter solvit difficultatem, etiam admittendo, sermonem ibi esse de ipsis præceptis Dei : nam quocumque illorum modorum sufficienter explicatur particula, *non bona.* Imò etiam possunt dici non bona, quia erant valdè onerosa, quæ vix possent portari, ut dixit Petrus Actor. 15. vel quia erant nimis rigida, ut, *oculum pro oculo, dentem pro dente.* Exod. 21. &c. Veruntamen quod illa expositio supponit, scilicet, verba illa intelligi de præceptis legis veteris, sive cæremonialibus, sive judicialibus, difficultatem magnam habet. Primò, quia dixerat ibidem Deus, *Dedi eis præcepta mea, & judicia mea ostendi eis, quæ faciens homo vivet in eis, insuper & sabbata mea dedi eis,* & deinde conqueritur Deus, *Irritaverunt me domus Israel in deserto, in præceptis meis non ambulaverunt, & judicia mea projecerunt, quæ faciens homo vivet in eis, & sabbata mea violaverunt vehementer,* quæ verba iterum, atque iterum repetit, & postea subjungit, *Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & judicia, in quibus non vivant, & pollui eos in muneribus suis, cum offerrent omne quod aperit vulvam propter delicta sua.* Ex quo contextu videtur manifestum, hæc præcepta non bona, non esse illa quæ Deus prius dederat, sed potius illis opponi tanquam data in pœnam transgressionum priorum præceptorum, quod etiam indicat particula, *ergo*, & illa particula copulativa, *&* : nam hæc indicat, hæc præcepta non bona esse distincta, & addita post priora ; prior vero indicat causam, scilicet, quod hoc fecerit, vel promiserit Deus propter transgressiones priorum præceptorum. Et eadem ratione judicia in ultimis verbis posita, non sunt eadem, quæ in prioribus, imò per antithesim illis opponuntur : nam qui fecerit judicia legis, vivet in illis : posteriora autem talia sunt, in quibus non vivitur. *Difficultas ex dicta dispositione.*

Chrysost. Et hoc indicasse videtur Chrysostom. hom. 17. in Acta, ponderans, Stephanum vocasse legem, *eloquia viva*, ut ipse legit, quia sunt, inquit Chrysostom. etiam eloquia non viva, de quibus Ezechiel dicit, *Et dedi vobis præcepta non bona*, ad quæ respiciens Stephanus dicit, *eloquia* Clarè ergo distinguit Chrysostom. illa præcepta non bona à lege Dei. Et eandem expositionem primo loco ponit Hieronym. ibidem.

Hieron.

6. *Præcepta non bona apud Ezech. re vera mala erant.* Hac ergo expositione suppositа, quæ mihi maximè literalis videtur, concedo, illa præcepta vocari non bona, quia re vera erant mala, & turpia, neque inde sequitur, præcepta legis talia esse, sed potius oppositum infertur : nam hæc opponuntur illis tanquam non bona bonis, sicut judicia, in quibus non vivitur, opponuntur judiciis legis, quæ qui fecerit, vivit in illis, & munera, ac oblationes, quæ polluunt offerentem, opponuntur cæremoniis legis. Unde videtur mihi, sicut in lege distinguuntur illa tria, præcepta, judicia, & sabbata, seu cæremoniæ : ita in pœna illata transgressoribus illarum trium partium legis, distingui illa tria, præcepta non bona, judicia, in quibus non vivitur, & munera, quæ pollunt offerentem. Supereſt verò explicandum, quomodo Deus dicatur dare talia præcepta non bona. *Dub. Resp.* Respondeo, tamen breviter cum Hieronymo, intelligi permissivè juxta phrasim Scripturæ, sicut dixit Paulus ad Romanos 2. *Propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum*, vel sicut dixit David. 2. Reg. 16. *Dominus præcepit ei.* *Conf.* Accedit, quod propter transgressionem legis dabat Deus populum illum in captivitatem, & inde per occasionem populus ille imittabatur gentes in pravis moribus contrariis etiam legi naturæ, ut de idololatria, & similibus. Cogebatur etiam iniquorum Regum leges sustinere, quæ possunt dici judicia, in quibus nec vitam, nec consolationem haberent, & tunc etiam impias oblationes filiorum faciebant, & similibus muneribus amplius polluebantur. Juxta illa Psalm. 105. *Commisti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & servierunt sculptilibus eorum, & factum est eis scandalum, & immolaverunt filios suos, & filias suas dæmoniis,* & cæt. usque ad illud. *Et tradidit eos in manu gentium, & dominati sunt eorum, qui oderunt eos.* Igitur sicut eos Deus tradidit, ita eis dedit præcepta non bona, & polluit eos justè id permittendo.

Secundum testimonium Pauli duas etiam habet expositiones. Una est, *si culpa vacasset* : id est, *imperfectione*, vel, ut Græca habent, si esset irreprehensibile tanquam omni ex parte perfectum. Sensus ergo erit, si veteri Testamento nihil defuisset, novum non fuisset necessarium. Ita Cajet. ibi, & sequitur Franciscus Ribera. Altera expositio est, ut sit sermo de vera culpa, & peccato non ipsius legis, sed eorum, qui subjiciebantur legi, ita ut sensus sit, si vetus Testamentum culpa vacasset, id est, *si illud primum Testamentum inculpabiles effecisset observatores suos, nunquam secundo locus relinqueretur*, ut ibi ait Ambrosius, & sequitur D. Thom. ibi lectio. 2. dicens, legem veterem, licèt bona fuerit, non vacasse culpa in his, quibus data est, tum quia non purgabat commissa, tum quia non dabat gratiam adjutricem ad non committendum alia, sed tantum ad cognoscendum. Quod uno verbo expressit, rectè Chrysost. ibi homil. 14. dicens. *Si culpa vacasset*, id est, *si eos effecisset nulli culpæ affines.* Et ponderat egregiè non subdidisse Paulum, *vituperans enim ipsum*, id est, Testamentum, sed, *vituperans enim ipsos*, id est, professores illius legis : in ipsis enim erat culpa, non in lege, ut dixit idem Paulus ad Rom. 7. Et hoc ipsum colligitur ex verbis Jeremiæ 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum.* Et infra, *Pactum, quod irritum fecerunt*, quæ ultima verba Paulus causaliter legit, *Quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos*, illi ergo sunt, qui culpa non vacabant, non lex. Possunt autem hæ duæ interpretationes conciliari, dicendo, legem quidem imperfectam, quia vires non dabat professoribus ejus, ut essent à culpa immunes.

7. *Ad locum Pauli, duplex expositio.* *Prima.* *Cajet.* *Ribera.* *2. Expositio.* *Ambros.* *D. Thom.* *Chrysost.* *Reconciliatio utriusque expositionis.*

Ad tertium respondeo, auctorem illius operis non habere magnam auctoritatem, & ideo non est necessaria singula verba ejus excusare. Nam sine dubio in verbis illis excedit, nunquam tamen dicit legem illam aliquod malum præcepisse, sed fuisse onerosam, quia præcipiebat, & non juvabat, quod verum est. Quod verò addit, legem fuisse injustam, vel superbam, excusabile non est, sicut neque alia, quæ Paulo inferius notabimus.

8. *Ad. 3.* *Auctor imperfecti operis inexcusabilis.*

Ad quartum respondeo generaliter, licèt in sensu aliquarum legum, quæ videntur habere aliquid rationi contrarium, variæ sint opiniones, nihilominus in nullo sensu admittendum esse, præceptum aliquod illius legis injustum, aut malum dici posse, in quo etiam excesſit Tiraquel. loco ibi citato. Nam lex de libello repudii, si permissiva tantum erat, non erat mala : nam licèt facere malum, culpa sit, permittere malum, præsertim in Deo, non est malum, neque etiam est injustum, quia si id permisit, non fecit sine causa justa, ut Christus etiam declaravit, Mat. 5. Unde non rectè etiam loquitur Tiraquel. cum dicto nu. 10. ait, Christum damnasse, vel reprobasse illam legem : nam licèt eam abstulerit, non damnavit, nisi exponatur, reprobasse, non ut malam, sed ut minus perfectam. In quo sensu etiam Isidor. lib. de Gentium vocation. cap. 15. & libr. 2. de different. spiritualib. cap. 28. dixit, propter similia præcepta dictum esse per Ezechielem, *Dedi eis præcepta non bona*, utique ait, *quia quædam carnalia populo carnaliter agenda permissa sunt*, & adduxit exemplum de permissione facta Hebræis ad spo-

9. *Ad. 4.* *Tiraquel.* *Isidor.*

liandum

liandum Ægyptios Exod. 3. 11. & 12. quæ tamen non fuit pura permissio, sed etiam concessio, & retributio.

10. *Lex de libello repudii potuit esse permissiva & concessiva.*

Quocirca etiam lex de libello repudii potuit esse non tantum permissiva, sed etiam concessiva, & sic etiam nec injustitiam contineret, quia ex concessione divina sub illa lege, & conditione contractus à principio fieret. Atque idem dicendum est de lege Usurarum: nam eisdem duobus modis ab auctoribus intelligitur, & uterque suam habet probabilitatem, ut videri potest in Covarr. libro 3. variar. cap. 1. nu. 7. Neutro autem modo esset lex injusta, aut mala: nam si fuit pura permissio, fieri potuit ex justa causa, si autem fuit etiam concessio, potuerunt Judæi habere justum titulum petendi; & accipiendi illas usuras tanquam à Deo donatas, vel ut à supremo Domino, vel ut à justo judice. Alia verò lex falsò allegatur: nam in Levitico solum dicitur, *Diliges amicum tuum, sicut teipsum*; antiqui autem Hebræorum (ut sumitur ex Matthæo 5.) male interpretando addebant. *Et odio habebis inimicum tuum*, cum potius intelligere debuissent, proximum amici nomine significatum esse, ut intelligamus, omnem proximum ut amicum diligendum esse, sicut tacitè illud interpretatus est Christus Dominus Matth. cap. 22.

Covar.

Ad ult. Levit. 19.

11. *Materia legis veteris actus internos per se, & directè comprehendebat. Hinc differt à lege humana.*

Dico secundò: Materia veteris legis actus etiam inter nos per se, & directè comprehendebat. Itaque in hoc differt lex illa à lege humana, quia hæc per se non extenditur ad actus merè internos, illa verò eos præcipiebat, & vetebat. Quæ differentia ex diversitate legislatorum nascitur: nam homo non dominatur in actus internos, quia illos per se cognoscere non potest; Deus autem scrutator est cordium, & ideo jurisdictionem habet, & directum dominium in actus merè interiores. Quæ ratio optimè probat, legem divinam posse cadere in actus internos: quod autem lex vetus hoc habuerit, probandum est ex Scriptura, ostendi autem potest primò ex illo Levitic. 19. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo*, & infrà, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, & ex illo Deuteronom. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, &c. Et infrà, *Eruntque verba hæc in corde tuo, & meditaberis in eis*, quæ omnia in actibus internis consistunt. Item facit illud Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, convertens animas*: nam conversio animæ actus interior est, lex autem non convertit animam, agendo conversationem, sed præcipiendo. Unde lex illa præcipiebat veram pœnitentiam, & conversionem ad Deum, ut passim constat ex Prophetis; imò ad hoc, tempus etiam designabat, Levitic. 16. *Mense septimo decima die mensis affligetis animas vestras*, utique per internam pœnitentiam: nam exterior potiùs corpus, quàm animam affligit. Item pœnitentia interior est, quæ mundat à peccatis, & tamen ibi subjungitur, *in hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini*. Erat ergo præceptum illud præcipuè de interna pœnitentia. Denique Exod. 20. habetur generale mandatum, *Non concupisces*, quod omnem immoderatam concupiscentiam prohibebat, ut sumitur ex Paulo ad Rom. 7. ergo lex illa etiam internos actus cohibebat.

12. Addi etiam potest ratio fundata in verbis Psalm. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in legè Domini*, & in verbis Christi, Matthæi 19. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, utique in lege veteri contenta: nam qui Christum interrogaverat ad illam observandam tenebatur. Item in verbis Pauli ad Roman. 3. *Factores legis justificabuntur*. Unde formatur ratio: nam integra observatio illius legis constituebat hominem immaculatum & justum, & dignum vita æterna, sed sine actibus internis ad salutem necessariis non potest homo esse justus, & immaculatus, nec vita æterna dignus: ergò hi actus sub materia illius legis comprehendebantur. Et huc etiam spectant discursus Divi Thomæ hîc quæstione 98. art. 1. & qu. 99. artic. 2. nam in priori probat, ad perfectam rationem legis divinæ pertinere, ut dirigat hominem ad vitam æternam, quæ per quodcumq; peccatum impeditur, & non solum per actus exteriores, sed etiam per interiores; lex ergo vetus, quæ divina est, circa utrumque versari debuit. In altero verò articulo docet, sicut lex humana intendit amicitiam hominum inter se, ita legem divinam intendere amicitiam hominum cum Deo, & consequenter intendere, facere homines similes Deo, juxta illud Levitic. 19. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*, quia similitudo est causa amoris; hæc autem similitudo ad Deum, & vera sanctitas præcipuè per actus internos comparatur: ergo hos etiam actus præcipiebat lex illa, quæ divina erat.

D. Thom.

13. *Objecti. 1.*

Contra hanc verò assertionem objici potest primò, quia Paulus ad Roman. 3. legem veterem vocat legem factorum, quæ vox actiones externas propriè significat; indicat ergo, legem illam solum fuisse de externis factis, ad modum legis humanæ. Secundò objici potest divus Thomas quæst. 91. artic. 5. dicens, legem novam superabundare veteri, interiores actus animi ordinando, secundum illud Matth. 5. *Nisi abundaverit justitia vestra, &c. Et ideo* (inquit) *dicitur, quod lex vetus cohibet manum, lex nova animum*: ergo non versabatur circa internos actus. Tertiò addi potest auctor imperfecti in Matthæum homil. 28. ubi sic inquit, *Et si impleverit quis omnem justitiam legis, vivit quidem in ea, non tamen justificatus est.* Et reddit rationem, *quoniam lex abstinentiam mandat malorum, ut, non occides, non justitiæ opus injungit, ut, non irasearis sine causa, & non concupisces.* Ubi significat legem illam non prohibuisse hos internos motus, quod latè prosequitur. Quartò argumentari possumus, quia aliàs sequitur, legem illam præcepisse actus Fidei, Spei, & Charitatis: consequens est falsum; ergo. Sequela patet ex dictis: nam illi sunt actus interni, & maximè necessarii ad finem divinæ legis, quia sine fide viva impossibile est placere Deo: consequens est falsum, tum quia aliàs lex illa justificaret contra Paulum ad Romanos 3. & seqq. & ad Galat. 2. & 4. tum etiam, quia illa lex tantum habebat præcepta moralia, cæremonialia, & judicialia: sub nullo autem membro istorum comprehenduntur præcepta Theologalia, ut sic dicam, tum denique quia aliàs lex illa esset valdè perfecta, si præcepta illa, quæ perfectissima sunt, contineret: consequens est contra Paulum vocantem legem illam infirmam, & imbecillam, ad Hebr. cap. 7.

Objectio 2. D. Thom.

Objecti. 3.

Objecti. 4.

14. *Ad. 1.*

Ad primum responderi potest primò, Paulum ibi loqui de lege, quatenus positiva erat, & præsertim quatenus continebat præcepta cæremonialia, quæ ut sic tantum circa actus externos versabatur, & ideo appellatur lex factorum, & ad Hebr. 7. vocatur *lex mandati carnalis*: cum autem dicimus legem illam versari circa actus internos, intelligendum est de illa quoad præcepta moralia. Hæc verò responsio non placet, primò quia Paulus cum dicit, legem non justificare, non tantum cæremonialem, sed etiam moralem complectitur: nam præceptum illud, *Non concupisces*, morale est, & tamen loquitur de lege, ut illud comprehendit, ut patet ad Roman. 7. Item ratio Paul. ad Galat. 4. *Si ex lege justitia; ergo gratis Christus mortuus est*, ut sit efficax æquè procedere debet de lege morali, ac de cæremoniali, ut per se constat & notavit Augustin. de spirit. & liter. cap. 14. Secundò non placet illa responsio, quia etiam lex illa ut erat positiva interdum versabatur circa internos actus, ut de præcepto festi expiationis suprà ostendimus. Licèt enim verum sit, præceptum illud solum quoad determinationem temporis fuisse positivum, & illam determinationem conjunctam fuisse cum exteriori celebratione diei festi, nihilominus actus ille internus non erat per se conjunctus cum tali celebritate, sed solum, quia directè præcipiebatur. Dico ergo, legem

Impugnatur resp. Primò.

Secundò.

Vera resp.

gem illam vocari factorum, ſumpta denominatione à majori parte, & præcipuè addita per illam legem. Unde nihil obſtat, quod aliquid etiam internum præciperet. Addi etiam poteſt, omne opus hominis etiam internum quatenus ab ipſo fit, ſub factorum nomine comprehendi, ut ex dicendis conſtabit.

15. *Ad 2.* Ad ſecundam reſpondeo, illam differentiam à D. Thoma poſitam intelligendam eſſe de illa lege, ut poſitiva erat, ut ſic enim comparatur cum lege gratiæ non ut erat moralis: nam ut ſic quoad rem ipſam manet ſub lege gratiæ. Deinde D. Thomas non negat, legem veterem direxiſſe actus internos, ſed dicit, in hoc ſuperabundare legem gratiæ, quia perfectiori modo illos dirigit. Et ad hoc adducit verba Chriſti Matth. 5. *Niſi abundaverit juſtitia veſtra plus, quàm Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* In quo tamen adverto, Chriſtum non loqui de juſtitia legis, ſed de obſervantia legis, quam ibi juſtitiam vocat, ut rectè ibi Maldonat, advertit. *Maldon.* Unde ſenſus eſt, niſi legem ſervetis meliùs quàm Scribæ, & Phariſæi, non intrabitis in regnum cœlorum: nam Phariſæi in exterioribus legem ſervabant, non interiùs, ut colligitur ex Matth. 23. ergo perfecta obſervatio illius legis, etiam interiorem rectitudinem poſtulabat. Et in hoc ſenſu dixit Gloſſ. ibi, illud, *niſi abundaverit*, referendum eſſe ad intellectum Phariſæorum, non ad continentiam legis, & ita juxta hunc ſenſum potiùs ex illo loco confirmatur noſtra aſſertio. Deinde adverto ex Aug. 19. contra *Auguſt.* Fauſt. cap. 23. & 28. ea, quæ addit Chriſtus ad augendam juſtitiam legis magna ex parte fuiſſe contenta in ipſa lege, licèt vel non fuerint intellecta, vel non obſervata à Phariſæis, & inter hæc fortaſſe unum erat quod lex cohiberet manum, non animum. *Alia Reſp.* Alia verò pertinentia ad majorem perfectionem non tantum in actibus internis, ſed etiam in externis conſtant. Denique poteſt illa differentia intelligi de lege non ut præcipiente, ſed ut operante: utraque enim lex divina ut præcipiens verſatur circa actus internos, & externos: lex autem vetus ſolum per ſe quaſi cogebat ad exteriores actus, per pœnas, & comminationes, quæ animum non inducunt: lex autem nova per Spiritum gratiæ animum inducit.

16. *Ad 3.* Ad tertium reſpondeo in rigore falſam eſſe ſententiam illius auctoris: nam ſine dubio lex illa non ſolum vetebat mala opera, ſed etiam pravum animum, vel inordinatam concupiſcentiam, ut ex Paulo, & ex verbis legis conſtat. Item non ſolum vetebat mala, ſed etiam præcipiebat opera juſta. Unde certum eſt quod qui ex vera fide legem illam ſervaret, non ſolum, non eſſet malus, ſed etiam eſſet juſtus. Imò intelligi non poteſt, quod ille auctor diſtinguit inter innocentem, & juſtum, dicens, *Qui abſtinet ſe à malis eſſe innocentem, non tamen fore juſtum, niſi opus juſtitiæ faciat.* At certè apud Deum nemo eſt innocens, niſi juſtus: nam ſi opus juſtitiæ non eſt neceſſarium, ſicut poteſt eſſe innocens qui illud non facit, ita etiam juſtus, quod ſi opus juſtitiæ neceſſarium ſit, qui illud non fecerit, nec juſtus, nec innocens erit, quia non abſtinebit ab omni malo, ſaltem omiſſionis. Denique intelligi non poteſt alia diſtinctio, quam adhibet inter vivere, & eſſe juſtũ: non enim loquitur de vita corporali, adducit enim verba Chriſti Luc. 10. *Hæc fac, & vives*, & põderat, non dixiſſe, *Et eris juſtus*, quod certè ineptiſſimum eſt. Non poteſt ergo auctor ille habere commodam expoſitionem.

17. *Ad 4.* Ad quartum concedo ſequelam, ſcilicet, præcepta Fidei, Spei, & Charitatis ſub præceptis illius legis comprehendi, quam ſententiam in capit. 7. latiùs tractabo, & confirmabo, & ibidem oſtendam, inde non ſequi legem illam diſſe juſtitiam, aut juſtificaſſe. Et nunc breviter declaratur, quia longè aliud eſt præcipere, aliud dare. Quamvis ergo lex illa præciperet actus veræ juſtitiæ, non ſequitur dediſſe illos, & conſequenter, neque ſequitur dediſſe juſtitiã, aut juſtificaſſe, quanvis ergo illa lex præciperet fidem vivam, non dabat ſpiritum fidei, & vivificantem, ut infra dicemus, & ideo non juſtificabat. Ad primam ergo rationem in contrarium objectum negatur ſequela. Ad ſecundam rationem quidam dicunt, hæc præcepta non contineri ſub aliquo illorum trium membrorum, & putant eſſe ſententiam D. Thomæ dicta q. 99. art. 5. quia ibi ſignificat, præceptum fidei comprehendi in Scriptura ſub *teſtimoniis* Dei: præceptum autem ſpei ſub *juſtificationibus*. Sed veritas eſt, hæc omnia comprehendi ſub præceptis moralibus: nam illa comprehendunt totum id, quod pertinet ad legem naturalem, ſive dicantur reſpectu ſolius naturæ, ſive etiam per connaturalitatem ad gratiam, ut ſupra lib. 1. & 2. declaravi, & attigit hic Cajet. qu. 100. art. 1. qui proinde hanc ſententiam indicat. Et clariùs ibidem D. Thom. in fine articuli, ubi ait, quæ- *D. Thom.* dam eſſe moralia præcepta, ad quæ judicanda indiget ratio humana introductione divina, per quam erudimur de divinis, & per hoc reſpondet ad tertium argumentum, quod de præcepto fidei propoſuerat. Expreſſiùs verò in eadem q. 100. art. 3. dicit, ad Decalogum pertinere illa præcepta, quæ ſtatim, vel ex principiis communibus, vel ex fide divinitùs infuſa innoteſcunt. Denique ſupra oſtenſum eſt, diviſionem præceptorum in tria illa membra eſſe ſufficientem: cum ergo conſtet, hæc præcepta non eſſe judicialia, nec cæremonialia rectè ſub moralibus comprehenduntur, non ut moralia à Theologalibus diſtinguuntur, ſed ut actus liberi, & honeſti morales dicuntur. Neque obſtat quod de juſtificationibus dicebatur: nam omnium præceptorum obſervationes poſſunt dici juſtificationes, quia generalem juſtitiam includunt, ut notavit divus Thomas dicta quæſtione centeſima articul. 2. ad 1. & eadem ratione omnia præcepta legis, quatenus in divina revelatione nitebantur, teſtimonia dici poſſunt. Unde illæ duæ voces generales ſunt, ut ex Pſalmo etiam centeſimo decimo octavo, non obſcurè colligitur, & ideo non excludunt ſufficientiam partitionis præceptorum per illa tria membra. Tertia verò ratio petebat, ut aliquid diceremus de perfectione, vel imperfectione illius legis. Sed *Aug. Quo ſenſu lex vetus imperfecta ſit dicenda.* hoc dicetur meliùs in c. 6. & ideo breviter dico ex Auguſtino contra Adimantum Manichæum, legem illam, licèt actus valdè perfectos præciperet, dici imperfectam, quia vires ad illos exequendos non præſtabat.

18. *Quos actus externos legis veteris materia comprehendebat.* Dico tertiò: Materia legis veteris comprehendebat omnes actus externos neceſſarios ad honeſtatem morum, tam naturalem, quàm cæremonialem, ſeu religioſam, quàm etiam politicam, ſeu civilem. Hæc aſſertio manifeſta eſt ex dictis capite præcedenti de triplici ordine præceptorum: per quæ tres partes hujus materiæ præcipuè diſtinguuntur: poſita autem nunc eſt, ut amplitudo illius materiæ, & numerus, vel ordo præceptorum ſub ſingulis membris contentorum magis explicetur. Advertendum ergo *Materia alicujus præcepti dupliciter ad honeſtatem morum neceſſaria.* eſt, materiam alicujus præcepti duobus modis poſſe eſſe neceſſariam ad honeſtatem morum. Primò ſecundum ſe, & prout præintelligitur ad præceptum. Secundò ut conſequens ad præceptum, ejuſque obligationem. In aſſertione igitur indifferenter, ſeu generatim ſumitur hæc materia: nam utramque materiam, ſeu actus ad illam pertinentes lex illa comprehendebat. Diverſo tamen modo: nam lex illa ſecundum moralia præcepta verſabatur in materia per ſe neceſſaria ad honeſtatem morum. Unde quoad hanc partem materia illa non erat propria legis veteris, ſed quaſi accepta, & mutuata à lege naturali: præcepta autem cæremonialia, & judicialia ex genere ſuo verſabantur in materia non neceſſaria de ſe: per ipſa autem præcepta fiebat neceſſaria ad morum honeſtatem. Unde generaliùs loquendo poſſent omnia illa præcepta vocari moralia, quia re vera rectitudinem moralem conſtituebant, tamen per antonoma-

tonomasiam usurpatum est nomen præceptorum moralium ad illa, quæ ex natura sua talia sunt significanda.

19. *Dubium.* Circa priorem ergo materiam inquiri potest, quid necesse fuerit de operibus illis dari divinam legem positivam, cum naturalis lex ad illa obliget. Imò videtur esse repugnantia, quod lex divina positiva sit in tali materia, cum de eadem data sit lex naturalis, quæ divina etiam est. Accedit, quod lex circa talem materiam datur à Deo, prout est auctor naturæ: hæc verò lex est à Deo, ut auctore gratiæ, ut supra diximus. Sed *Resp.* nihilominus negari non potest, quin lex vetus, ut à Deo data est, præcipuè comprehendat totam materiam legis naturalis: id enim manifestè constat ex Exod. 20. & 31. & Deuteronom. 9. & ex Paulo ad Romanos 2. usque ad 7. & explicat *D. Thom.* latè D. Thomas dicta quæst. 99. art 2. & quæst. 100. art. 1. & sequentibus. Ratio autem, seu necessitas fuit, quia ratio humana valde erat obscurata per peccatum, etiam circa moralia & naturalia præcepta, & ideo ait D. Thomas, *Oportuit homini in hoc subveniri per auctoritatem legis divinæ, sicut per doctrinam, & revelationem fidei subvenitur homini non tantum in his, quæ rationem superant, sed etiam in his, quæ de Deo naturaliter cognosci possunt*, ad excludendum rationis humanæ errorem, qui accidebat in multis. Sic ergo non repugnat, legem divinam positivam versari circa materiam ab eodem Deo præceptam per legem naturæ, quia ignorantia humana induxit necessitatem talis positivæ legis, sive illa quoad hanc partem dicatur tantum declarativa, sive etiam novæ obligationis inductiva, quod postea videbimus. Et eadem ratione constat, potuisse Deum etiam ut auctorem gratiæ legem ferre in tali materia, tum quia ferebat illam in ordine ad finem supernaturalem, quia non potest supernaturalis rectitudo sine naturali subsistere, tum etiam, quia ut auctor gratiæ adjuvat etiam naturam, sicut & naturalia revelat, & auxilium præbet ad bene operandum moraliter, etiam intra naturæ ordinem, ut in tractatu de Gratia, dicemus.

Non repugnat legem divinam positivam versari circa materiam ab eodem Deo præceptam per legem naturalem.

20. *Dubium.* Potest verò etiam è contrario interrogari, an lex illa secundum præcepta moralia tantum in materia naturali, id est, per se necessaria ad honestatem, versetur. Et ratio dubitandi esse potest, quia tertium præceptum de sanctificatione sabbati positivum fuit in illa lege, & tamen ponitur inter moralia, quia ponitur in Decalogo. Idem videtur esse de primo præcepto quoad illam partem, *Non facies tibi sculptile*, nam positivum fuit in illa lege, & ideo cessavit, ut sentit D. Thomas quæstion. 100 artic. 3. Dicendum nihilominus est, præcepta positiva non pertinuisse *D. Thom. Resp.* ad moralia, sed ad cæremonialia, vel ad judicialia, quod ex ratione sufficientiæ supra datæ patet, & quia aliàs omnia præcepta essent dicenda moralia, quia sub generali appellatione omnia erant de moribus hominum, & observatio omnium erat necessaria ad honestatem morum, suppositа illa lege. Et si semel admittatur aliquod præceptum positivum sub illo membro, eadem ratio erit de reliquis omnibus. Igitur illa tantum, quæ per se bona sunt, & necessaria ad honestatem naturalem, vel infusam, dicuntur moralia.

21. *Distinctio D. Thomæ de præceptis moralibus.* Hæc autem sic distinguuntur à D. Thoma: nam quædam (inquit) adeo sunt per se nota, & generalia, ut sine illo discursu ab omnibus sciantur per lumen naturæ, aut fidei, quædam sunt conclusiones proximæ, quæ facili discursu ex illis principiis colliguntur, alia sunt ut conclusiones remotæ, quæ majori sapientia indigent, ut cognoscantur. Prima dicuntur præambula ad decalogum, postrema illationes, seu corollaria ex illo. Media verò dicuntur propriè, & formaliter præcepta Decalogi, ut constat ex Deut. 4. ubi dicuntur decem verba, tamen *Deut. 4.* virtute continent multa alia, vel antecedenter, vel consequenter, ut dixi, & latè exponit *D. Thom.* D. Thom. tota ferè q. 100. Circa quam quæstionem solent ab expositoribus disputari ferè illa omnia, quæ nos supra l. 2. de lege naturali, diximus, quia ad illum locum propriè pertinebant, & hîc repetenda non sunt. De obligatione autem illorum præceptorum, ut specialiter in lege veteri data sunt, dicam in cap. 6.

22. *Differentia inter Doctores notanda. De ordine Decalogi. Hieron.* Ut autem satisfaciamus rationi dubitandi, oportet advertere, differentiam esse inter auctores. Nam multi distinguunt quatuor præcepta erga Deum, & sex tantum erga proximum, confundentes duo ultima in unum negativum, *Non concupisces*, Et hoc supponit Hiero. ad Ephes. 6. cum ait. Præceptum honorandi parentes esse quintum Decalogi. Numeratio autem quatuor priorum præceptorum non uno modo fit. Nam Origen. hom. 8. in Exod. quem sequitur Burgen. *Origen.* distinguit primum duo negativa, *Non habebis Deos alienos*, &, *Non facies tibi sculptile*, Hieronym. autem *Rupert.* Oseæ 10. quem sequitur Rupertus libro tertio in Exod. cap. 32. distinguunt, aliter illud primum in duo, unum scilicet, affirmativum, *Ego sum Dominus Deus tuus*, & aliud negativum comprehendens illa duo, quæ distinguit Origen. Hesich. autem Levit. 26. ut refert D. Thomas quæst. 100. *Orig. D. Thom.* art. 4. conjungendo dictas opiniones, distinguit primum præceptum in tria, unum affirmativum, & duo negativa, & consequenter excludit à Decalogo tertium præceptum de observatione sabbati, quia positivum est. Et ita respondet priori parti rationis dubitandi, non tamen satisfacit posteriori.

23. *Quid de dictis sententiis sentiendum.* Unde nulla ex his sententiis satisfacit omnibus difficultatibus occurrentibus. Et in primis tertia non consequenter loquitur: nam eadem ratione excludere deberet à Decalogo aliud negativum, *Non facies tibi sculptile*; Nam quatenus distingui posset ab alio, *Non habebis Deos alienos*, positivum est, & cæremoniale, ut notavit Divus Thomas dicta quæst. art. 7. ad 2. Et præterea tertium præceptum de sanctificatione sabbati tam expressè dicitur in Exod. 20. fuisse scriptum in tabulis, ut non possit absolutè rejici à Decalogo. Et deinde contra dictas opiniones obstat, quia duo ultima præcepta in secunda tabula ut distincta ponuntur, & habent materias diversarum rationum, & virtutum.

24. *Augusti. D. Thom.* Et ideo prævaluit opinio Augustini lib. de decem chord. cap. 8. & per totum, & quæst. 71. in Exod. quem sequitur D. Thom. in præsenti, & 2. 2. quæstion. 122. & communiter Scholastici, & ferè à tota Ecclesia recepta est, quæ distinguit septem præcepta erga proximum, & consequenter tria tantum erga Deum. Nam in primo verba illa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, non sunt præceptiva, sed præsuppositiva, ut sic dicam, potestatis Dei ad ferendam legem. Et deinde si aliquod præceptum continent, est de unitate Dei, quod includit negationem plurium Deorum, quam explicant alia verba, *Non habebis Deos alienos*; illa verò, *Non facies tibi sculptile*. Si intelligantur de prohibitione idoli ad hunc finem, ut colatur pro Deo, non distinguitur à priori negatione, & ita est præceptum morale, ut exposuit Divus Thomas artic. 4. Si autem exponantur de absoluta prohibitione imaginum Dei, est cæremoniale, & non morale, ut D. Thomas exposuit, & reducitur ad primum præceptum, ut circumstantia ejus. Similiter dicendum est de tertio, quatenus enim præcipit, ut aliquod tempus cultui Dei dicetur, naturale est, & morale: quatenus vero determinabat talem diem fuit cæremoniale, & cessavit, ut exposuit Divus Thomas eadem quæstione artic. 3. ad 2. Unde concluditur, in Decalogo prout scriptum fuit in lapidibus, aliquid cæremoniale fuisse admixtum, non vero sequitur præceptum aliquod positivum ad moralia pertinere. Cur autem in illo tertio præcepto specialiter fuerit aliquid figurale additum, tractat Augustinus libro de ritib. Ecclesiast. cap. 11. & 12. alias Epistol. 119. ad Januar. & rationem mysticam reddit, scilicet, per sabbatum significari æternam requiem,

quiem, & tertium illud præceptum Spiritui sancto attribui, qui est amor, & ideo ad excitandum amorem, quoad requiem tendimus, factam esse in illo tertio præcepto sabbati commemorationem.

25. *Aliud membrum exponitur.*

Circa aliud membrum de materia illius legis solùm necessaria, quia præcepta, dictum est in superioribus, duas habuisse partes, aliam ad Deum, aliam ad homines pertinentem: quoad utramque ergo partem fuit lex illa, & copiosè, & sufficientissimè tradita, quod breviter in singulis comprehendi potest ex iis, quæ D. Thomas in prædictis quæstionibus latissimè tradidit. Et in primis materia cæremonialis, seu ad Deum pertinens quatuor capita complectebatur. Primum continet præcepta sacramentorum, inter quæ primum erat circumcisionis, quia ante legem incepit, & in ea tanquam ejus janua, & professio retenta est; alia verò fuerunt in ipsa addita, ut agni paschalis, consecrationis Pontificis, &c. de quibus ex professo tractatur in 3. tom. tertiæ partis, tam disputando de Sacramentis in genere, quàm de Baptismo, & Circumcisione in particulari. Secundum caput est de Sacrificiis, quæ ex parte rerum materialium, quæ offerebantur, erant multiplicia. Formalis verò distinctio illorum ex fine sumenda est. Nam quoddam erat, *holocaustum*, in recognitionem divinæ majestatis. Aliud dicebatur *hostia pacifica*, quæ ad impetrandum nova beneficia, vel ad agendas gratias pro jam susceptis mactabatur. Aliud denique dicebatur *sacrificium pro peccato*, quia in ejus expiationem, & satisfactionem aliquam immolabatur, de quo toto genere sacrificiorum, & quomodo omnes illæ rationes in uno sacrificio Eucharistiæ contineantur, disputatur eodē tom. 3. ad finem. Et præterea de illis sacrificiis, ultra D. Thomam hîc, & Origen. Abulens. & alios in Leviticum, & Philonem lib. de sacrificiis, videri potest Riber. tract. de Templ. lib. 4. & Azor. tom. 1. lib. 6. à cap. 25. per plura. Tertium caput continet sacra, id est, templum, altare, & omnia vasa ad divinum cultum instituta, de quibus omnibus latè Riber. in dicto tract. lib. 1. & 2. & ad eum ordinem pertinent, festivitates, & sabbata, de quibus idem auctor lib. 5. & breviter comprehendit Tolet. in cap. 7. in Joan & Azor. suprà cap. 31. & sequentibus. Solum adverto in litera D. Thomæ, q. 102. art. 4. ad 6. haberi, Propitiatorium fuisse lapideam tabulam. Existimo tamen errorem irrepsisse in textu. Nam constat Exod. 25. fuisse tabulam auream, quod D. Thom. non ignoravit, sed id scripsit ad Hebr. 9. lect. 2. Quartum caput continet observantias peculiares illius populi, ut erant specialia jejunia cibi prohibiti, & similia, de quibus videri potest suprà a. 6.

Materia cæremonialis 4. Complectebatur. Primum.

Secundum.

Holocaustum quid. Hostia pacifica. Sacrificium pro peccato.

D. Thom. Origen.

Tertium. Philo. Riber.

Tolet. Azor.

Quartum.

26. *Materia judicialis alia 4. continebat. D. Thom. Primum. Secundum. Tertium.*

Simili modo altera pars illius materiæ, quæ judicialis, vel quasi politica dici potest, ad quatuor etiam capita revocatur ex D. Thoma suprà, & ferè tota q. 104. Quædam enim leges constituebant ordinem servandum inter Principem, & populum ad invicem. Aliæ statuebant de moribus totius populi, & singulorum membrorum ejus, tam in ordine ad communitatem, quam inter se, ut in judiciis, contractibus, &c. Aliæ dabantur de rebus servandis in singulis familiis, ut inter dominos & servos, parentes, & filios, virum & uxorem, & huc spectabant leges matrimonii, quod tunc erat contractus humanus, & non Sacramentum propriè dictum, & ideo præcepta ad illud spectantia inter alia numerantur. Denique ultimum caput continebat leges pertinentes ad extraneos, id est ad hospites, seu peregrinos, & huc spectabant leges de bello ferendo, aut vitando cum cæteris externis nationibus, de conjugiis, vel aliis contractibus cum eis ineundis, de quibus videri potest Azor suprà à cap. 4. Unde factum est, ut præcepta illius legis in magno numero multiplicata fuerint, fuisse enim sexcenta, & tredecim dixit Gulielm. Pari-

Quartum.

Præcepta legis veteris fuisse 613. Guil. Pari.

si. lib. de fide, & leg. & sequitur Abul. Deut. 27. q. 1. Burgen. in scrutin. 1. p. d. 8. c. 9. Galatin. autem aliter illa numerat, quod nunc expendere necessarium non est.

Abulens. Deuter. 27. Burg. Galatin.

Dico quartò: Materia legis veteris generaliter sumpta aliqua comprehendebat, quæ non cadebant sub rigoroso præcepto, sed sub consilio. Ad intelligendam hanc assertionem supponendum est, nomen legis, collectivè sumptum, significare in rigore collectionem præceptorum ad aliquem statum, seu communitatem pertinentium, interdum verò latiùs sumi, ut comprehendat totam aliquam vivendi rationem, in qua multa alia præter præcepta continentur, ut lex Evangelica absolutè dicta comprehendere dicitur consilia Evangelica, & Sacramenta omnia, quamvis non de omnibus præcepta divina data sint. Loquendo ergo hoc posteriori modo de lege veteri, dicimus, ejus materiam extendi etiam ad aliqua consilia. Et videtur posse sumi ex illo Deuter. *Ama Dominum Deum tuum, & observa præcepta ejus & cæremonias, judicia, atque mandata omni tempore*, ubi per *præcepta*, intelliguntur moralia, ut suprà dixi, & adduntur illis mandata præter cæremonias, & judicia; ergo illa mandata non sunt præcepta moralia, cæremonialia, aut judicialia, quia ab omnibus distinguuntur; ergo sunt consilia. Patet consequentia, quia non potest cogitari medium inter illa duo, & quia vox, *mandatum*, interdum ita accipitur, ut notavi 1. tom. 3. part. disp. 43. sect. 1. & 3. Et huic expositioni, & sententiæ videtur favere D. Thom. 1. 2. q. 99. art. 5. Sentit enim ea vocari mandata in illa lege, *Quæ erant præcepta, vel prohibita, non ut simpliciter debita, sed propter melius.* De quibus ait, *Vocari mandata, quia quandam inductionem habent, ac persuasionem.* Et adducit Hieron. in Procemio ad Marcum, distinguentem mandatum a præcepto. Unde cum Divo Thoma priùs dicit, Hæc eadem, quæ vocantur mandata, fuisse præcepta, vel prohibita, latè videtur uti iis verbis, quatenus includunt omnem inductionem, & persuasionem; alioqui mandata confunderet cum præceptis in iisdem verbis, in quibus vult illa distinguere. Item cum ait ea, quæ mandantur tantum esse ad melius esse, intelligendum videtur non solum ante mandatum, sed etiam post illud, alioquin jam illud esset rigorosum præceptum cæremoniale, vel judiciale, relinquitur ergo ut tale mandatum sit consilium.

27. *Materia legis veteris quædam tantum de consilio comprehendebat. Vide dicta in lib. 1.*

D. Thom.

D. Hieron.

Sed licèt hæc probatio probabilis, non tamen cogit, quia D. Thom. non perstitit in illa expositione; addit enim per mandata posse intelligi in loco Deuteronomii non leges datas à Deo per seipsum, sed datas per homines, *Ut verbum ipsum*, inquit, *præ se fert.* Et ita in illo loco præcepta dicentur tantum decem Decalogi, mandata verò alia moralia, quæ per Moysem data, vel explicata sunt. Quæ expositio est probabilis. Alia etiam esse potest, ut per mandata non intelligantur leges divinæ, sed præcepta, quæ per homines, Dei ministros dari contingeret *omni tempore*, ut ibi dicitur, & annumerari potuerunt cum legibus Dei, quia lex ipsa præcipiebat obedire Pontificibus, & ministris Dei. Accedit, quòd vox, *mandatum*, nunquam propriè significat consilium, neque in hac significatione usurpata invenietur in Scriptura. Imò tota lex vocatur mandatum, Malach. 2. & tota lex vocatur lex mandatorum ad Ephes. 2. Nec D. Hieronym. in citato loco distinguit mandatum à præcepto in illo sensu, quia in exemplum mandati affert verba CHRISTI, *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem*, quod est rigorosum præceptum. Unde nomine mandati videtur intelligere præceptum affirmativum faciendi aliquid bonum; nomen verò præcepti accommodat ad negativum, *quale est*, inquit, *divertere à malo.*

28. *Perpenditur vis rationis propositæ*

Alia expositio.

D. Hieron.

Johan. 13.

Nihilominus conclusionem positam censeo veram, & satis consentaneam menti D. Thomæ.

29. *Conclusio proposita defenditur D. Thom.*

Potestque declarari, & probari inductione quadam & accommodatione ad dicta tria membra præceptorum. Nam in primis in illa lege fuerunt instituta aliqua sacrificia, quæ non præcipiebantur, sed voluntariè offerebantur juxta illud Psal. 118. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine*, quod ita ibi interpretatur Chrysost. De illis ergo sacrificiis possumus dicere, datum esse consilium, non præceptum. Deinde de votis dabantur consilia in illa lege, juxta illud Psalm. *Vovete, & reddite:* nam licèt secunda pars contineat præceptum naturale, prior continet consilium. Quod generatim sumptum potest dici consilium morale, tamen ex parte materiæ poterat esse cæremoniale, quia etiam consulebantur vota de aliquibus sacrificiis, vel oblationibus voluntariis illius legis, quæ *dona* dicebantur, multa etiam in illa lege disponebantur circa observationem, vel commutationem votorum, quæ propriè erant cæremonialia, & interdum continebant præceptum, aliquando verò permissionem, seu concessionem, vel etiam consilium. Denique id, quod D. Thom. suprà affert ex 22. Exodi, *Si pignus acceperis vestimentum à proximo tuo, ante solis occasum reddes ei*, videtur non fuisse rigorosum præceptum, sed monitionem, aut inductionem, nisi in casu, in quo vestimentum esset proximo omnino necessarium, tunc enim videtur fuisse charitatis præceptum in ipsa lege significatum: extra illum ergo casum erat consilium, ut D. Thomas indicat, potestque dici consilium judiciale. Atque ad hunc modum poterunt in illa lege alia consilia intelligi, & explicari juxta exigentiam materiæ, & verborum.

Chrysost.

30. *Dubium.*

Hîc verò occurebat iterum difficultas de imperfectione illius legis: nam amplecti, & suadere non tantum præcepta, sed etiam consilia, videtur illius legis imperfectionem superare. Sed quia de modo imperfectionis illius legis dicturi sumus infrà, respondeo breviter, consilium absolutè dictum latiùs patere, quàm consilium perfectionis, quod ad statum perfectionis constituendum ordinatur. In illa ergo lege non fuerunt data, nec explicata consilia perfectionis; hoc enim imperfectionem ejus superabat: nam si fortasse aliqui statum perfectionis professi sunt, illud non fuit ex doctrina legis, sed ex divino instinctu. At verò inducere ad aliqua consilia, quæ in communi hominum vita, & statu exerci possunt, non excedebat perfectionem illius legis, imò erat illi consentaneum, ut ostensum est.

Respondeo.

CAPUT. V.

Utrùm lex vetus convenienti modo, tempore, & aliis circumstantiis data fuerit.

1. *De aliis circumstantiis legis veteris.*

EXplicatis cæteris causis illius legis supereſt dicendum de forma servata in illa lege tradenda, quæ res quantum ad scholasticum negotium spectat, facilis est. Quia forma legis (ut sæpe in hoc opere notatum est) dicitur externum signum, quo voluntas, seu mens legislatoris manifestatur. Unde hîc non agimus de actu ipso interno in Deo existente, qui est veluti substantialis lex, & quasi forma, & anima signi externi: nam de illo actu eadem est ratio in hac lege, quæ in omni alia, servata proportione, ideoque applicanda est doctrina tradita in lib. 1. de Lege in communi. Agimus ergo de lege externa, & sensibili, per quam populo Israëlitico innotuit interna mens, & voluntas Dei. Diximus autem in superioribus, duo principaliter requiri in hac forma legis, scilicet, significationem externam aliquo sensibili signo factam, & publicam promulgationem cum convenienti solemnitate toti communitati factam; utrumque ergo in forma illius legis servatum est: nam licèt esset divina ex parte auctoris, dici potest humana ex parte recipientium, & ideo humano modo, seu hominibus accommodato dari, necessarium fuit, & ideo utrumque à nobis explicandum est, simulque circumstantias in illa lege tradenda servatas, quatenus ad solemnitatem illius formæ pertinent, declarabimus.

2. *Forma illius legis quæ.*

Circa primum dicendum est, formam illius legis fuisse verbum sensibile ipsiusmet, Dei, hominibus sufficienter significans ipsius voluntatem. Hoc constat Exod. 20. *Loquutusque Dominus est cunctos sermones hos*, & infrà, *Cunctus autem populus videbat voces.* Ubi verbum videndi, ut notat Augustinus quæstion. 72. in Exod. generaliter sumitur prout de quocumque sensu dici solet, vel etiam prout ad mentem, & intelligentiam traducitur, & ita sensus erat, *videbat voces*, id est, intelligebat, quid per vocem Dei significaretur. Illud autem dictum est de lege quoad Decalogum, de cæteris verò præceptis subditur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem*, & sæpe repetuntur illa verba, *Locutus est Dominus ad Moysem.* Neque refert, quod illa verba effectivè formarentur immediatè ab Angelo in aëre, vel in Moysi sensibus, quia nihilominus verba illa erant dictata à Deo ipsi Angelo, & ita erant à Deo ut à propria causa principali. Et eadem ratione non solùm data est illa lex Moysi per proprium Dei verbum, sed etiam ab ipso Moyse data est populo, ipsomet Deo verba legis dictante: sicut enim Moyses illam scripsit, ita etiam verba protulit: scripsit autem illam legem ut canonicus scriptor, dictante Spiritu sancto, ut de fide constat; ita ergo illâm etiam protulit. Unde Exodi 24. dicitur, *Venit ergo Moyses, & narravit populo omnia verba Domini, atque judicia, respondítque omnis populus una voce, omnia verba Domini, quæ loquutus est, faciemus*; & statim additur, *Scripsit autem Moyses universos sermones Domini.* Ubi significatur, prius dixisse, & postea scripsisse legem, fortasse tamen illud prius per anticipationem dictum est: nam paulo pòst subditur, *Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo, qui dixerunt, omnia, quæ loquutus est Dominus, faciemus.* Et Paulus ad Heb. 9. dixit, *Lecto enim omni mandato à Moyse universo populo, accipiens sanguinem*, &c. ubi Riber. meritò reprehendit Erasm. quod pro dictione *lecto*, posuerit *dicto:* nam licèt re vera dixerit, tamen ex libro dixit, ut verba Exodi ostendunt. Fieri autem potuit, ut priùs verbo retulit, quæ acceperat, & postea ea scripserit, ac deinde iterum legerit audiente populo, quod incertum est, & verisimilis apparet, priùs legem scripsisse, & postea ex scripto legisse. Utcumque tamen sit, semper verbis Dei, & Spiritus sancti dictatis loquutus est.

Augusti.

Riber.

3. *Objectio.*

Dices, Quid ergo est, quod Paul. ad Heb. 2. legem illam minus perfectum esse ostendit, eo, quod sit sermo per Angelos dictus: nam si sermo ille erat sermo ipsiusmet Dei, non variat, neque minuit dignitatem verbi, quod per Angelum, vel hominem, sive etiam per ipsum Deum proferatur, ut in simili dixit Gregorius lib. 1. Moral. capit. 1. Respondetur, quoad verbi certitudinem, & infallibilitatem, & quoad legis auctoritatem non referre, quòd per hunc, vel illum ministrum proferatur, & in hoc sensu pertinere ad magnam illius legis dignitatem, quod per verbum Dei suam voluntatem manifestantis formaliter (ut sic dicam) constituta sit. Nihilominus tamen ad majorem quandam sermonis excellentiam accidentalem, pertinere potest persona ministri immediatè loquentis, vel quia ex proxima habitudine ad illum habet quandam dignitatem moralem, propter quam majorem reverentiam meretur, quomodo Evangelii verba à CHRISTO prolata majori reverentia audiuntur. Vel quia solet Rex graviores leges per ministros majoris auctoritatis proponere, & hoc modo lex vetus, licèt fuerit verbum Dei, in hoc ipso minorem dignitatem habet, quàm lex gratiæ, ut postea videbimus.

Gregor. Respon.

Interrogabis

4. *Petes. 1. Reſpon.*

Interrogabis ulteriùs, quale fuerit illud verbũ Dei, an prolatum, vel ſcriptum. Reſpondeo, jam ex dictis conſtare, utrumque interveniſſe: nam lex Decalogi prius voce prolata eſt, Exod. 20. & poſtea digito Dei ſcripta eſt in tabulis Exod. 24. 31. & 32. de cæteris autem præceptis jam declaratum eſt. Unde ſi quæratur an utrumque ſignum, vel alterum tantum fuerit de ſubſtantia illius legis. Reſpondeo breviter, quodlibet illorum per ſe fuiſſe ſufficiens, concurrentibus aliis requiſitis, & attenta communi ratione legis ſupra tradita. Ex diſpoſitione autem divina videtur fuiſſe neceſſaria ſcriptura ad ſubſtantiam, & obligationem illius legis, ſaltem ut duratura erat in tota poſteritate illius populi, *donec veniret ſemen*, ut Paulus ait. Nam ille populus non tenebatur leges alias obſervare ut divinas, & à Deo expreſſe traditas, niſi quæ ſcriptæ erant, juxta illud Deuter. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo; cuſtodite mandata Domini Dei veſtri*, & ideo ſæpe Deus præcipit, legem illam ſcribi Exodi 34. & Deuteronom. 27. 28. & per antonomaſiam lex ſcripta vocatur, ut ſumitur ex Deuteron. 30. & 31. Nihilominus tamen fieri potuit, ut populus ille, qui aderat editioni legis, ſtatim illa obligaretur ante ſcripturam, ſicut obligabantur lege circumciſionis ante ſcripturam ejus. In quo poteſt notari differentia inter præcepta Decalogi, & alia: nam Decalogus prius quàm ſcriberetur, voce Dei ſufficienter propoſitus eſt, & ideo ſine dubio ſtatim obligavit, non tantum ut erat lex ſpecialiter à Deo data, quæ hoc ſolo titulo obligaret, etiam eos, qui rationem talium præceptorum ignorarent. Alia verò præcepta, licèt Moyſi per ſermonem tradita fuerint, populo non fuere propoſita, niſi ex ſcripto, ut diximus, & ideo antequam ſcriberentur, non habuerunt plenam, & conſummatam rationem legis.

Secundò. Reſp.

Differentia inter præcepta Decalogi, & alia.

5.

Denique circa hanc formam, quatenus per vocem edita eſt, nihil adnotandum occurrit, præter ſuperiùs dicta de miniſterio hominis, vel Angeli in illis verbis formandis. Quatenus verò ſcripta eſt, ſufficit etiam dicere, conſulendam eſſe veterem ſcripturam, præſertim in Exodo, Levit. & Deuter. nam in illis tota forma illius legis, & ſingulorum præceptorum ejus latiſſimè deſcribitur, præſertim quæ ad cæremonialia, & judicialia ſpectant, & ideo ſolum oportet, verba Scripturæ expendere: nam in illius ſenſu ſubſtantia illius legis conſiſtit. Quoniam vero de præceptis Decalogi ſpecialiter dicitur fuiſſe in duabus tabulis lapideis ſcripta, & Scriptura non declaret, quomodo fuerint diſtributa, ideo aliquid de hoc dicere neceſſarium eſt: nam ad formam illius legis aliquo modo ſpectat. Aliqui ergo dixerunt, in ſingulis earum fuiſſe quinque præcepta ſcripta. Quod tradit Joſeph. 3. Antiquit. cap. 6. Et Philo. lib. Decalog. & Hugo Cardinal. Exod. 20. & ſequitur Sot. lib. 2. de Juſtit. q. 3. a. 4. Alii vero putant, in una tabula fuiſſe tantum præcepta pertinentia ad Deum, in alia verò pertinentia ad proximum. Quod ſentit Auguſtin. quæſt. 71. in Exod. & quæſt. 7. in lib. quæſt. utriuſque teſtam. & libr. de decem chordis, cap. 6. Et hoc ſequitur Abulenſ. in cap. 20. Exod. q. 2. & Burgen. in capit. 32. Exodi, addit. 4. Inter quas ſententias difficile eſt ferre judicium, quia auctores harum opinionum non viderunt tabulas ſcriptas, ut poſſint de illis ferre teſtimonium. Et ſcriptura non explicat modum partitionis, nec firma ratione, aut traditione certa oſtendi poteſt. Si tamen conjectura utendum eſt, poſterior eſt præferenda, quia decuit, ut præcepta ad Deum pertinentia ſeparatim, & in prima tabula traderentur. Et ita uſus obtinuit, ut illa dicantur præcepta primæ tabulæ; & alia ſecundæ, ut patet ex D. Thoma q. 100. ar. 4. & 5. Magiſt. cum Doctoribus in 3. d. 37. & aliis communiter.

De ordine & numero Decalogi in tabulis ſcripti.

1. Sententia. Joſeph. Philo. Hugo. Sot.

2. Sententia Auguſt.

Abul. Burg.

2. Opinio præferenda.

D. Thom.

6.

Circa alteram partem illius formæ, quæ eſt promulgatio, diſtinguere oportet Decalogum à reliqua parte legis: nam ſolemnis promulgatio Decalogi ſufficienter deſcribitur Exod. 20. cum magnis ſignis terroris, & majeſtatis, quibus ille populus tunc indigebat, & accommoda erant illi legi, quæ timoris erat. Et quia tunc præſens aderat totus populus, pro quo tradebatur, & vox talis erat, ut à cunctis audiri poſſet, ideo ita fuit promulgatio ſufficiens, ut nulla divulgatio, vel temporis ſucceſſio neceſſaria fuerit: atque ita lex illa ſimul edita, & promulgata eſt. Unde reſtè ſcripſit Auguſt. lib. 10. de Civit. cap. 13. *Cum oporteret Dei legem in editis Angelorum terribiliter dari; non uni homini pauciſve ſapientibus, ſed univerſæ genti, & populo ingenti, coram eodem populo magna facta ſunt in monte, ubi lex per unum dabatur, conſpiciente multitudine metuenda, ac tremenda, quæ fiebant. Non enim populus Iſrael ſic Moyſi credidit, quema dmodum ſuo Lycurgo Lacedæmonii, quod a Jove, ſeu Apolline leges, quas condidit, accepiſſet. Cùm enim lex dabatur populo, qua coli unus jubebatur Deus, in conſpectu ipſius populi in quantum ſufficere divina providentia judicabat, mirabilibus rerum ſignis, ac moribus apparebat, ad eandem legem dandam docentem creatori ſervire creaturam.* Ex quibus verbis unuſquiſq; facile colligere poteſt, circumſtantias omnes neceſſarias ad ſufficientem promulgationem ibi interveniſſe, definitas juxtà conſilium divinæ ſapientiæ, & voluntatis ejus cum rationibus, ſeu congruentiis ejuſdem voluntatis. Qui verò plura de illis ſignis in particulari deſiderat, legat Abulenſem in cap. 20. Exod. q. 36. & ſequentib. Poſt illam verò Decalogi promulgationem ad illius perpetuitatem voluit Deus, præcepta illa in lapidibus deſcribi miniſterio Angelorum, ad majorem illorum præceptorum commendationem, ut planè colligitur ex 31. Exod. & Deuteron. 4. & 9. Poſtea verò Moyſes iratus contra populum propter vitulum conflatilẽ confregit eas, deinceps verò ipſe Moyſes juſſu Dei eadẽ præcepta in aliis duabus tabulis ſcripſit Exod. 34. Ac tandem tabulas illas intra arcam Dei poſuit, ut majori veneratione præcepta illa haberentur, ut conſtat ex 3. Reg. 8. 2. Paralipomenon. 5. & Hebr. 9. Reliqua verò omnia præcepta legis promulgavit Moyſes, ea publicè legendo coram populo, ut ſuprà dictum eſt, & illa verbo Dei ſcripta non quidem in arca, neque intra Sancta ſanctorum, ſed extra illa obſervari voluit. In quo ſignificatum quidem eſt, præcepta Decalogi eſſe graviora, & magis neceſſaria, non tamen minutiora, & parvi momenti, ut quidam incautè loquuntur.

Circa promulgationem legis veteris.

Diſtinguendum Exod. 20.

Auguſt.

Abulenſ.

Vide Mont. Ficin. in libro de Relig. Chriſt. cap. 34. & Paul. Ritum in l. de Chriſtianæ verit. tract. 2. p. 3. c. 3.

7.

Atque ex dicta legis promulgatione, & forma ejus colligi poteſt primò, legem illam non eſſe datam pro univerſo mundo, ſed pro ſolo populo Iſrael, ut tradit Divus Thomas, quæſt. 98. art. 4. & ſumitur apertè ex forma ejuſdem legis Exod. 19. 2. & ſequentibus, ubi ad illum populum ſolum ſermo legis dirigitur, & Deuteron. *Hæc ſunt verba, quæ loquutus eſt Moyſes ad omnem Iſrael*, & cap. 5. *Audi Iſrael*; &c. & infra, *Dominus Deus noſter pepigit nobiſcum fœdus in Horeb.* Deinde lex illa ſoli illi populo promulgata eſt, tantumque præcipiebat eis, quibus dabatur, ut eam docerent filios ſuos, ac nepotes, ut dicitur Deuteron. 4. Denique pactum circumciſionis, & præceptum ejus cum ſolo Abraham initum eſt, & pro illius poſteritate traditum, Geneſ. 17. illa autem lex circũciſionẽ ſupponebat, ut conſtat ex 12. Exod. ubi ſermo ſpecialiter eſt de religione Phaſe: eadem autem ratio eſt de tota lege, ut ex Paulo ad Galat. 5. Unde idem ad Roman. 3. interrogans, *Quæ utilitatis circumciſionis?* Reſpondet, *multum per omnem modum, quia credita ſunt illis eloquia Dei.* Ac denique ad Roman. 9. inter prærogativas Judæorum ponit, quod eorum fuit legiſlatio. Ratio autem, ob quam lex illa data eſt particulari populo, & non omnibus hominibus, reddi poteſt primò, quia illa non eſt data ut ſimpliciter neceſſaria ad ſalutem: nam ſine illa potuerunt homines ſalvari ante illam, & Gentiles, illa durante, & licèt poſſet eſſe utilis, non cogitur Deus eadem media utilia omnibus

Lex vetus cuì populo data. D. Thom.

conferre, & multo minus eadem præcepta omnibus tradere.

8.
Cur illi populo data lex vetus.

Deinde data est illi populo potius, quàm aliis, non propter justitias ejus, *Cum populus esset duræ cervicis*, ut dicitur Deuter. 9. sed ex divina electione, juxta illud Psalm. 149. *Quia beneplacitum est Domino in populo suo*, & illud Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis*, ideoque latè sumitur ex Deuteron. 4. & Exodi 19. *Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea est enim omnis terra.* Quæ verba supponunt electionem, & vocationem gratuitam, & ad executionem, seu durationem effectus conditionem requirunt. Ratio autem inde sumi potest, quia ex illo populo erat CHRISTUS nasciturus, in cujus honorem Deus voluit speciàliter disponere illum populum, mediante lege, ut suprà dictum est, & ita electio ad illam legem supponit aliam electionem Abrahæ, ut esset CHRISTI progenitor, quæ gratuita fuit, & non ex meritis ejus, licèt illa electione supposita, & gratis recepta prima vocatione ad fidem, per illam potuerit mereri de congruo, ut CHRISTUS ex se nasceretur, & consequenter dispositionem suæ posteritatis convenientem ad illum finem ex ordine divinæ providentiæ, juxta illud Genes. 22. *Quia fecisti rem hanc*, &c. *Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli*, &c. de quo videri possunt dicta in 1. to. 3. p. disp. 10. sect. 6.

9.
Dupliciter gentes potuerunt legem illam acceptare.

Advertendum est autem, licèt lex illa non fuerit gentibus imposita, nihilominus voluntariè potuisse illam amplecti, idque duobus modis. Primò per imitationem, acceptando, v. g. in suis regnis, vel Rebuspublicis, & in eis similes leges statuendo, hoc enim nec per se malum erat, nec prohibitum. Tunc autem leges illæ in talibus populis humanæ essent, non divinæ, quia ibi non obligarent ex vi divinæ legislationis, sed ex voluntate alicujus Principis humani, sicut nunc lex solvendi decimas in Ecclesia quoad quotam humana est, licèt in populo Israel fuerit divina. Secundò, poterant gentes legem illam voluntariè profiteri, assumpta priùs circuncisione, ut constat Exodi 12. tunc autem licèt legis professio esset voluntaria, postea observatio esset necessaria, juxta illud Pauli ad Gal. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se, quod debitor est universæ legis faciendæ.* Et ideo CHRISTUS Dominus Matth. 23. reprehendit Pharisæos, qui summa diligentia proselytos facere procurabant, & postea illos faciebant filios gehennæ. Ubi non reprehendit priorem solicitudinem (sed potius supponit esse de se bonam, & conformem legi) sed reprehendit secundum, quia Gentiles factos proselytos ad observationem legis non juvabant, sed potius suis traditionibus, & pravis exemplis corrumpebant.

10.

Ultimò circa hanc legis promulgationem duæ circunstantiæ advertendæ sunt, scilicet locus, & tempus. Nam quoad locum videtur esse aliqua diversitas in Scriptura: nam in Exodo sæpe significatur, datam esse in monte Sina, ut patet ex c. 3. 19. & sequent. & Actor. 7. in Deut. autem c. 1. 5. & aliis, & 3. Reg. 8. & sæpe aliàs dicitur lex data in monte Horeb, qui etiam dicitur mons Dei. 3. Reg. 19. fortasse, quia Deus illum elegit ad ostendendam majestatem suam, & tanquam curiam regni sui peculiaris ad legem suam promulgandam. In hoc tres invenio sententias. Prima dicit illos fuisse duos montes juxta positos in deserto Arabiæ. Ita tenet Euseb. in locis Hebraicis à Hieron. translatis. Et aliqui addunt illos montes radicibus esse cohærentes, & Sina esse longè altiorem, quod in Euseb. non invenio explicatum, nec ab aliis probatum. Et præterea nullus eorum explicat quomodo lex in utroque monte lata dicatur: nam licèt essent propinqui, non potest dici simul fuisse datam legem in utroque loco: neque etiam propinquitas sola sufficit, ut quod in uno

Duæ circunstantiæ notandæ.
1. Opinio.

Euseb.

fit, dicatur fieri in altero, neque ut nomen unius alteri tribuatur. Et ideo est 2. sententia Cajet. Exod. 3. montem Sinai fuisse montem præcipuum, & montem vocatum Heloim: Horeb autem fuisse partem ejus, & habuisse formam cujusdam parvi montis, ubi apparuit Deus Moysi in flamma rubi. Suæ autem assertionis nullam probationem adducit Cajet. Et aliunde habet difficultatem, quia ipse dicit ibi dictum est, *Ad montem Dei Horeb*, ad designandam partem montis Sinai, in qua apparuit Dominus Moysi; ergo similiter cum Malachiæ 4. dicitur, *Mementote legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb*, & cum dicitur Deuter. 4. *Docebit eam filios ac nepotes tuos à die, in quo stetisti coram Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus loquutus est mihi*, &c. In his, inquam, & similibus locis Horeb designat partem montis Sinai, in qua data est lex: ergo non poterat esse pars illa in forma montis parvi, quia pars illa montis Sinai, in qua Deus apparuit ad dandam legem erat cacumen, seu vertex totius montis, ut constat Exod. 19. & significatur Deuter. 4. ubi etiam indicatur, partem illam fuisse eminentissimam. Propter quod alii eandem opinionem quoad priùs membrum sequentes, scilicet, Horeb fuisse partem montis Sinai, dixerunt, Horeb esse velut jugum quoddam eminens super impositum montis Sina. Ita refert Pereir. Exod. 3. disputation. 3. Non tamen affert probationem, & præterea habet hoc difficultatem toti huic sententiæ, & sequenti communem, quam statim proponam.

2. Opinio Cajetan.

Pereir.

11.

Est ergo tertia sententia D. Hieron. in dicto lib. de locis Hebraicis, sub verbo Horeb, ubi, relicta sententia Eusebii, sic inquit, *Mihi autem videtur, quod duplici nomine idem mons nunc Sina, nunc Horeb vocetur*, & idem sentit Joseph. lib. 2. Antiquit. cap. 5. aliàs 12. ubi referens apparitionem Dei in rubo, quam Scriptura dicit, factam esse in monte Horeb, dicit, factam esse in monte Sina, quem celsissimum esse affirmat. Et ita hæc opinio videtur fieri valde probabilis. Habet tamen difficultatem, si c. 17. & 19. Exodi inter se conferantur: nam in 17. cap. dicitur, *Populum Israel profectum deserto Sim, castrametatum esse in Raphidim*, & subdit Deus infrà, *Ego stabo ibi coram te supra petram Horeb, percutiamque petram*, &c. Unde Hieron. in locis Hebraicis dicit, *Raphidem* fuisse locum in deserto juxta montem Horeb, & ita inter mirabilia facta ejusdem montis poni solent, & apparitio in rubo, & fluxus aquarum ex petra. At vero in cap. 19. additur, quod filii Israel profecti de Raphidim pervenerunt in desertum Sinai è regione montis, qui statim vocatur mons Sina, in quo lex fuit data. Ergo necesse est, illos montes esse distinctos, imò etiam esse satis distantes, quandoquidem ab uno ad alium profectus est populus. Quæ ratio rectè mihi probat, Horeb non posse esse solum jugum eminens montis Sina. Non tamen videtur urgere cõtra sententiã Hieronymi, quia licèt Horeb fuerit idẽ mons, qui Sina, nihilominus potuit mons ille protrahi per magnam magnitudinem deserti, & ita potuit populus per radices montis varias mansiones efficere, ut idem Hieron. declarat in epist. 127. Ad Fabiolam, mans. 8. & sequentibus. Solum ergo probat mihi illa ratio, petram Horeb, de qua fluxerunt aquæ Exod. 17. non fuisse in eadem parte ejusdem montis, in qua data est lex. Et fortè illa pars erat in formam parvi montis, de qua potest verificari opinio Cajet. Nihilominus tamen verum censeo etiam illam partem montis, in qua data est lex, fuisse vocatam Horeb, quia hoc planè significat Scriptura, quoties dicit, legem datam esse in Horeb. Neque est verisimile, loqui de eodem monte secundum diversas partes ejus quando eandem legis promulgationem, & omnia signa, quæ in ea acciderunt, indifferenter describit sub nomine Horeb, & Sina. Rectè ergo Hieronymus dixit, hæc fuisse duo nomina ejusdem montis. Verisimileq; est montem Sinai fuisse quasi nomen appellativum, denominativum à vicino deserto, quod vocabatur solitudo

3. Opinio D. Hieron.

Joseph.

Hieron. sentent. approbandi.

Omnia in concordiam redigun-tur.

solitudo Sinai, Exo. 19. nomen autem Horeb fuisse proprium, & præcipuam ac excelsiorem partem ejus significâsse, & ab illa montem totum montem Horeb, & montem Dei esse appellatum. Et hoc modo facilè omnia in concordiam redigi possunt.

12. *Circa tempus promulgationis legis veteris.* 1. *Certum. D. Thom.*

Altera circunstantia promulgationis est tempus, quod certum in primis est, fuisse post multos annos à creatione mundi, & lapsum primi hominis: nam id in Scriptura evidens est. Cujus rationem investigat D. Thom. q. 98. a. 6. Hæc verò quæstio ferè similis est alteri, quæ de incarnatione tractatur 3. p. q. 1. cur videlicet, tanto tempore post lapsum hominis dilata sit. Sicut enim lex intuitu CHRISTI, & incarnationis ejus, data est, ita ad illam ferendam tempus illud divina sapientia electum est, quod respectu temporis futuræ incarnationis magis esset accommodatum. Debuit ergo esse medium, seu interpositum inter tempus creationis, & incarnationis. Nam post peccatum hominis per multum tempus dilata est lex, ut homines lapsi fragilitatem naturæ suæ, & indigentiam sui status magis agnoscerent, & quia de sua scientia, & ratione præsumebant, sine lege relicti sunt, ut agnoscerent rationem naturalem sibi non posse sufficere: nam sibi relicta plurimum obscurata est, & in varios errores lapsa. Postea verò ne hoc malum nimium creseeret, & omnes hominum nationes prorsus occuparet, opportuno tempore data est lex, & ad illam electa est illa gens, ex qua Christus erat nascitu-rus, & ita quodammodo inchoata est tempore Abrahæ cui data est circumcisio, quia tunc ferè omnes homines idololatriæ dediti erant. Et hanc rationem illius dilationis tradit Paul. in Epist. ad Roman. à principio, ubi hac ratione dicit, per legem datam esse peccati cognitionem, & similia.

13. *Lex vetus multo tempore ante Christi adventum data.*

Deinde data est etiam illa lex multo tempore ante Christi adventum, ut ab illo populo peculiari fide, & spe crederetur, & sperаretur, & majori affectu desideraretur, ac pateretur, ac denique ut Christi progenitores multo ante adventum ejus specialiter essent cultores Dei cum tota sua progenie, seu natione. Quia verò non solùm de scientia, sed etiam de viribus suis homines gloriabantur, data est etiam illa lex, quæ præciperet, & non juvaret, ut homines magis necessitatem divinæ gratiæ, & Christi authoris ejus agnoscerent, ut Paulus in eadem Epist. ad Rom. & ad Gal. prosequitur. Non est autem illa lex data simul cum circumcisione, quia nondum erat sufficienter multiplicatus populus, cui lex illa danda erat, ut in superioribus tactum est. Quod siquis inquirat, quo tempore, vel anno à creatione mundi data fuerit lex. Respondeo breviter, verisimile esse, datam esse anno 2513. à creatione mundi, ut colligimus ex computatione, quam ad incarnationis tempus declarandum fecimus in 1. tom. 3. p. disp. 6. sect. 1. data etiam fuit 400. anno à circuncisione data Abrahæ, ut testatur Stephan. Actor. 7. vel (quod idem est) 430. annis post vocationem Abrahæ, & egressum ejus de terra sua, Genes. 12. ut sumitur ex Paul. ad Gal. 3. ita enim duo illa loca conciliantur. Denique data est quinquaginta diebus post exitum populi de Ægypto, ut supputat Hieron. d. Epist. 127. mansi. 12. Et de hoc puncto, seu tempore videri potest Aug. lib. 18. de Civit. c. 11. & 4. cont. Faust. c. 2. D. Th. q. 98. a. 6. & Pereir. in c. 12. Exodi disp. 19.

Lex vetus data anno 2513. à creatione mundi.

Augusti. D. Thom.

Ultimò tandem advertendum est, ea, quæ de his circunstantiis diximus, intelligenda esse de illa lege, quoad præcipuam ejus ferè partem, vel (ut ita dicam) quoad totum corpus illius; non verò quoad omnia, & singula præcepta ejus, sic enim non fuerunt omnia ejus præcepta in eodem loco, nec in eodem tempore data. Nam de præcepto circuncisionis jam dictum est multo tempore fuisse datum ante legem, & quia datum est, ut perpetuò in illo populo duraret, Gen. 17. necessarium fuit veteri legi adjungi, ut etiam ante illam latum Exod. 12. significatum est licèt postea etiam clariùs traditum fit Levit. 12. Item dicto loco Exod. 12. promissum est præceptum de celebratione Paschatis & Azymorum, &c. 16. additum est præceptum de observatione sabbati. Post legem verò datam in monte addita sunt ei aliqua præcepta, ut constat Num. 27. de modo succedendi filii hæredis in hæreditate patris, deficiente filio, &c. & in sequentibus capitulis adduntur aliæ leges, quæ videntur post legem, & in diversis locis latæ.

CAPUT. VI.

De effectibus veteris legis.

Duplex effectus legis distingui potest ex dictis in superioribus, unus per se & immediatus, qui per ipsam legem moraliter fit: alius remotus, qui resultat ex opere, quo lex impletur, aut violatur: sub priori membro continetur præcipuè obligatio in conscientia, sub qua, ut in superioribus dixi, continentur quatuor effectus legis, quos Isidor. numerat, præsertim duo primi, qui sunt præcipere, & prohibere: nam tertius, qui est permittere, vel dicit potius ablationem obligationis, vel si dicat exemptionem à pœna, dicit consequenter obligationem legis ad illam exemptionem servandam. Et simili modo punitio, quæ est quartus effectus, quoad obligationem ejus sub hoc membro comprehendi potest. Sub altero verò membro continetur in primis opus ipsum lege præceptum, vel omissio operis prohibiti, deinde pœna imposita transgressionis præcepti, ad quam etiam præmium reducitur, deinde huc etiam spectat ultimus effectus per legem intentus, qui est facere bonum subditum legis. Isti ergo omnes effectus in hac lege divina veteri considerari possunt, & debent. Unde dico primò legem illam habuisse illum effectum legis, qui per se convenit legi eo ipso, quod vera lex est, qualis est obligatio in conscientia. Hæc assertio videtur manifesta ex dictis suprà de lege in communi. Item est etiam certa: nam per transgressionem illius legis incurri poterat culpa, & peccatum coram Deo, atque etiam reatus mortis æternæ; ergo lex ipsa in conscientia obligavit. Item Paulus ad Galat. 5. testificatur omni homini circumcidenti se, quia debitor est universæ legis faciendæ; debitum autem illud potissimè ad conscientiam pertinet, ut per se notum est. De hac autem obligatione dubitari potest, quanta fuerit, id est, an fuerit sub mortali, vel veniali. Hoc verò non habet in præsenti specialem difficultatem. Nam de tota lege collectivè sumpta non potest una generalis regula tradi: complectebatur enim plura præcepta, quædam graviora, & alia leviora, & ideo secundùm diversa præcepta uno, vel alio modo obligare poterat. Ad discernendam autem quantitatem, seu qualitatem obligationis, applicandæ sunt regulæ suprà datæ de lege humana. Nam licèt lex divina ex dignitate præcipientis majorem rationem obligandi habeat secundùm generalem rationem obedientiæ, justitiæ, aut charitatis ad Deum, nihilominus lex etiam Dei simpliciter lata in unaquaque materia obligat secundùm specificam rationem, & gravitatem ejus, ut sumi potest ex D. Thom. q. 100. art. 2. ubi de præceptis moralibus specialiter loquitur, est autem eadem, vel major ratio de cæteris. Unde etiam sumitur ratio: nam in lege naturali, licèt divina sit, ita discernitur illa duplex quantitas obligationis; ergo idem est in lege divina positiva. In qua reperiuntur etiam specialia verba & comminationes pœnarum, quæ expendi etiam possunt ad gravitatem obligationis discernendam.

1. *Conclusio.*

D. Thom.

2 *Dubium.*

Secundò verò dubitari potest, an lex illa, quatenus continebat præcepta moralia, induxerit novam obligationem in conscientia. Et ratio dubitandi est, quia illa præcepta solùm

in materia necessaria versabantur, id est, in qua lex naturalis obligabat, ut supra visum est: ergo non potuit lex divina novam obligationem addere. Probatur consequentia, quia vel illa obligatio esset distinctæ speciei, vel ejusdem; non primum, quia lex divina positiva, quatenus moralis fuit, præcipiebat morales actus sub eisdem rationibus virtutum, sub quibus naturalis lex eosdem præcipit, ut planè sentit D. Thom. dict. a. 2. & videtur per se manifestum; ergo non potuit inducere obligationem specie distinctam. Neque etiam solo numero distinctam, quia sicut accidentia numero tantum distincta non multiplicantur in eodem subjecto, ita neque obligationes ejusdem rationis multiplicantur circa eandem materiam subjectam, ut plura vota castitatis in eadem persona non inducunt plures obligationes. Et ita videtur hæc pars posse probabiliter defendi. Nam sicut in lege humana, & ita in lege divina positiva distingui potest duplex lex, una constitutiva, quæ obligationem inducit, alia declarativa, quæ non ponit novam obligationem, sed præexistentem declarat, & ita lex vetus quoad præcepta moralia dici potest fuisse declarativa, non constitutiva.

Conclusio. 3. Nihilominus dicendum censeo, etiam illa præcepta de se induxisse obligationem in conscientia. Ratio est, quia illa fuerunt vera præcepta, & mandata; imò illa per antonomasiam solent præcepta vocari, & distingui a cæremoniis, & judiciis, ut patet Deuter. 4. & 5. ergo inducebant obligationem: nam hæc necessariò sequitur ex vi præcepti, & legis. Nam lex purè constitutiva, si de se obligationem non inducit, magis est pura doctrina, quàm lex: Et ita lex declarativa humana, quando non inducit novam obligationem ad actum, saltem obligat ad sequendam illam declarationem, ut sit vera lex. Lex autem illa divina non solum obligat per modum doctrinæ, seu Scripturæ sacræ, sed etiam per modum præcepti, & legis. Unde etiam ex citatis locis manifestè ostenditur hæc obligatio, ut patet ex illis verbis. *Custodi igitur temetipsum & animam tuam solicitè, ne obliviscaris verborum quæ viderunt oculi tui,* &c. et c. 5. *Quis det talem eos habere mentem ut timeant me, custodiant universa mandata mea,* & infra, *Custodite, & facite, quæ præcepit Dominus,* & infrà, *Per viam, quam præcepit Dominus Deus vester, ambulabitis ut vivatis.* Quæ omnia potissimè ibi dicuntur ratione præceptorum moralium. Declarari præterea hoc potest, quia præcepta illa solum quia erant præcepta illius legis, obligarent quemcunque Israëlitam, etiamsi invincibiliter ignoraret aliquod illorum esse de lege naturali, & è converso non obligarent alienigenam, etiamsi sciret data esse à Deo illi populo, si aliàs eodem modo ignoraret omnia esse de jure naturali: nam etiam nunc non desunt, qui aliqua ex illis vocent de jure gentium, & non naturali: ergo signum est præcepta illa induxisse specialem obligationem respectu illius populi. Tandem idem confirmatur, quia Judæi violantes illam legem graviùs peccabant, quàm Gentiles, qui solam legem naturalem violabant. Dices, illud esse verum non ratione novæ obligationis per illa præcepta impositæ, sed quia per legem data est cognitio peccati, ut dicitur ad Rom. 3. & ex majori cognitione aggravatur peccatum: nam ita explicatur illud peccatum ad Rom. 7. Sed licèt hic modus verus sit, non potest alius excludi: nam etiam augetur peccatum, quando multa præcepta etiam ejusdem rationis circa idem multiplicantur. Et ita communiter censent Doctores, quando lex canonica, vel civilis, vel in eadem materia multiplicatur, vel aliquid præcipit jure naturali mandatum, majorem oriri obligationem, sive illa major obligatio sit per aggregationem plurium obligationum, sive per augmentum ejusdem, quod ad rem moralem parum refert. Et ita respondetur facile ad rationem in contrarium; nam illa præcepta de se possunt inducere obligationem, etiamsi non præexisteret, & augere præexistentem, & ideo non repugnat in materia alioqui necessaria ex jure naturali dari legem positivam obligantem, sive humanam, sive divinam.

An præcepta judicialia in conscientia obligabant. Gerson. 4. Tertiò potest specialiter dubitari circa præcepta judicialia, an illa etiam in conscientia obligarent, Nam Joan. Gerson in tract. de vita spirit. lect. 2. in alphab. 61. sentit, præcepta judicialia, quæ ad civiles mores instituendos ordinabantur, non obligasse in conscientia, sed solum ad pœnam temporalem, maximè quando illam expressè imponunt. Fundamentum ejus esse potuit, vel quia putat legem pœnalem non obligare in conscientia, sed tantum sub reatu temporalis pœnæ, vel potius quia existimavit, legem humanam, vel quæ humanam in fine imitatur, non obligare in conscientia. Voco autem imitantem humanam illam, quæ licèt à Deo lata sit, propter humanum finem, id est, gubernationem humanæ reipublicæ posita est. Unde ibidem sentit, talia præcepta judicialia non fuisse divina, non quia à Deo lata non sint (hoc enim negare erroneum esset) sed quia non sint data, ut homines redderent dignos vitæ æternæ. Hanc enim particulam ille auctor posuit in definitione legis divinæ, quam sic definit, *Est signum divinæ rationis volentis obligare creaturam rationalem ad aliquid agendum, vel non agendum, ut digna reddatur vita æterna.*

Resp. affir. 5. Hæc verò sententia sine dubio falsa est: nam judicialia præcepta non minùs obligabant in conscientia, sive pœnam adderent, sive non adderent, quàm cætera. Hoc videtur manifestum ex verbis legis, tum quia eisdem verbis mandari dicuntur judicia, ac cætera, ut Deuter. 6. *Hæc sunt præcepta, & cæremonia, atque judicia, quæ mandavit Dominus,* &c. tum etiam quia observatio præceptorum judicialium æqualiter exigitur, & eædem comminationes fiunt non observantibus illa Deuteron. 4. 28. & aliis similibus locis. Probatur etiam manifesta ratione, quia illa fuerunt propria præcepta, & leges divinæ, quantum ad formam præcipiendi, sed materia eorum etiam erat capax obligationis in conscientia, quia erat materia alicujus virtutis moralis, quæ majori ex parte erat virtus justitiæ, licèt interdum alia etiam esse posset; ergo nihil deerat illis præceptis ad obligandum in conscientia. Nam dicere, non habuisse Deum intentionem sic obligandi, voluntarium esset, & fictum contra vim verborum Scripturæ. Unde fundamentum contrariæ sententiæ improbabile est: nam lex humana etiam civilis in conscientia obligat, etiamsi pœnam adjiciat, nisi aliud constet de mente legislatoris: ergo multo magis lex à Deo data. Unde potius ex gravitate pœnæ temporalis addita in illa lege solet colligi obligatio in conscientia sub mortali, ut de pœna mortis indicat Scot. in 3. d. 40. & docet Cast. lib. 2. de leg. capit. 4. ut suprà lib. 3. notavimus. Accedit, quod non tantum leges judiciales, sed etiam morales, & cæremoniales similibus pœnis sanciebantur, ut patet Levit. 20. & sequent. & Deuter. 25. & in 28. fiunt generales comminationes temporalium pœnarum. Denique, quod illæ leges ordinarentur ad convenientem illius reipublicæ gubernationem, non refert, quia etiam media convenientia ad hunc finem possunt verè, & efficaciter præcipi sub obligatione conscientiæ. Neque hic finis excludit ultimum vitæ æternæ, sed potius subordinatur illi: nam servando externam justitiam, & pacem reipublicæ, potest quis mereri vitam æternam si justus sit, ac subinde illa dignum se reddere. Quamobrem negari non potest præcepta judicialia fuisse divina, non solùm ex authore, sed etiam ex fine ultimo per illa intento, ut suprà visum est. Ideoque superfluum est, addere illam particulam in definitione legis divinæ, quia nihil Deus homini præcipit, nisi ut obediendo tandem fiat dignus vita æterna, quamvis alius proximior finis possit etiam per talem legem intendi.

Fundamentum contrarium improbabile.

Tandem

6. Tandem inquiri potest, an obligatio illius legis tanta fuerit, ut ad sui observationem in conscientia cogeret, non obstante quocumque periculo mortis. Sed hoc dubium eadem proportione expediendum est, qua simile supra tractatum de lege humana. Itaque de præceptis moralibus certum est, obligare cum eo rigore, præsertim si negativa sint, quia oppositum est intrinsecè malum. Affirmativa autem, quia non obligant pro semper possunt interdum non obligare ratione periculi mortis. Unde idem à fortiori dicendum esse constat de positivis præceptis affirmativis divinis, ut magis ex dicendis patebit. De negativis autem præceptis à Deo positis potest esse nonnullum dubium, quia obligant pro semper, & Deus potest ita obligare sine ulla exceptione propter summam authoritatem quam in præcipiendo habet: stante autem obligatione a Deo posita, impossibile est, ut liceat contra illam agere.

Dubium.

De præceptis moralibus dicendum obligare sub quocunque periculo.

7. Nihilominus tamen dicendum est, illam legem ut positivam non obligâsse per negativa præcepta cum periculo vitæ, nisi ubi occurreret ratio vitandi contemptum divini præcepti, aut religionis. Ita docent omnes authores supra lib. 3. ci.ati circa legem humanam, & specialiter de lege divina in genere id docet Soto l. 1. de justit. q. 1. art. 6. in fine corporis, & Adrianus quodl. 1. art. 3. ad 5. & quodl. 6. art. 2. ad 2. & in 4. q. 3. de Clavib. except. 8. Ubi in exemplum adducit legem Sabbati, quæ non obligavit Machabæos, ad non bellandum die Sabbati, propter periculum vitæ, ut sumitur ex 1. Machab. 2. Ratio autem est, non quia liceret tunc propter metum agere contra obligationem à Deo positam, sed quia pro tunc cessabat obligatio. Nec refert, quod præceptum negativum obliget pro semper, quia dum non prohibet rem intrinsecè malam, semper habet subintellectam conditionem, nisi interveniat sufficiens necessitas, seu periculum excusans. Quæ conditio etiam in divinis præceptis includitur, non quia non posset Deus aliter præcipere, si absoluta potestate uti velit, sed quia in ordinaria hominum gubernatione illa non utitur per generalia præcepta, quæ secundùm regulas prudentiæ, & convenientis gubernationis tradi censentur. Et inde etiam facilè probatur exceptio posita in assertione, quia agere aliquid in contemptum Dei, vel religionis, aut legis ejus est intrinsecè malum, & ideo meritò conditio illa non extenditur ad talem eventum. Quod dictum etiam est de lege humana, multòque magis verum est de divina, ut etiam confirmat aliorum Machabæorum exemplum libro 2. cap. 7.

Lex vetus positiva non obligabat cum periculo vitæ.

Sot. Adrian.

8. Dico secundò: Permissiones aliquæ fuerunt effectus illius legis, non tamen per modum puræ permissionis, sed per modum dispensationis, vel potius per modum concessionis, & privilegii. Declaratur advertendo, permissionem interdum latè dici de omni illo, quod non prohibetur, nec præcipitur lege, & ita D. Thom. in 4. d. 33. q. 2. ar. 2. quæst. 2. distinguit varios modos permissionis, unus quominus bonum permittitur, relicto meliori, sic matrimonium permittitur respectu virginitatis, & de usu ejus ait Paul. 1. ad Corinth. 7. *Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium.* Hæc autem magis est approbatio, quàm permissio. Unde magis impropriè appellatur permissio, concessio melioris boni non præcepti: nam illud potius est consilium: imò neque licentia faciendi aliquid, quod per se malum non est, nec prohibitum, est propria permissio, de qua nunc loquimur. Addit etiam D. Thomas peccatum veniale permitti respectu mortali, quia non prohibetur. Sed hoc etiam impropriè dicitur: nam peccatum veniale re vera est prohibitum, licèt cum minori rigore quam mortale.

2. Conclusio.

D. Thom.

9. Propria ergo permissio dicitur de quocumque malo, vel prohibito, non respectu majoris, vel minoris mali, sed respectu cohibitionis ejusdem mali permissi. Et sic possumus distinguere duplicem permissionem, unam facti, alteram juris. Facti appello, quando sine jure aliquid statuente de facto peccatum voluntariè non cohibetur, & sic Deus dicitur permittere peccata. Juris autem permissionem appello, quando lex aliqua permittit facere, quod aliàs prohibitum erat, & hæc permissio dicitur propriè effectus legis, quia per legem introducta est. De hac ergo intelligitur assertio, quæ ex locis statim allegandis manifesta fiet. Ulterius enim subdistingui potest hæc permissio juris: nam quædam est impunitatis tantum, quam lex talis concedit ei; cui permittit peccatum, & in virtute solùm jubet, ne sic operans puniatur, ut in l. 1. dixi. Alia verò est permissio concessiva exemptionis tollentis prohibitionem, ut sine culpa fieri possit, quod antea non poterat, ut per dispensationem, aut privilegium fit. Dicimus ergo, permissionem, quæ est effectus legis veteris, semper esse hujus ultimi ordinis.

Propria permissio

Permissio facti quæ.

Permissio juris quæ.

In quo sensu procedit assertio.

Alia subdistinctio permissionis.

10. Probatur primò inductione ex Scriptura juxta expositiones, quæ probabiliores nobis videntur. Nam in primis pluralitas uxorum permissa fuit in lege veteri, ut sumitur ex Deuter. 21. ibi, *Si habuerit homo uxores duas*, &c. Non enim invenitur lex, quæ dispositive, ut sic dicam, hoc permittat, sed præsuppositivè, ut ex tenore dictorum verborum constat. Fuit enim illa permissio concessa Patribus, & traditione, ac more recepta in illo populo, & postea in lege Moysi non fuit prohibita, ac subinde tacitè fuit approbata, ut illis etiam verbis declaratum est. Unde illa permissio dici potest, non esse ex lege, sed ex Patribus, sicut circumcisio: tamen sicut circumcisio numeratur inter sacramenta illius legis, ita permissionem hanc vocamus effectum illius legis, saltem retentum, seu probatum. Talis ergo fuit illa permissio in illa lege, qualis fuit in Patribus: in illis autem fuit illa permissio concessiva privilegii auferentis prohibitionem, & culpam: ergo & in illa lege. Minor traditur ab Innocent. III. in cap. *gaudemus*, de privileg. & est communis sententia Sanctorum, & expositorum, Matth. 19. & Augustin. lib. 1. de nupt. & concupiscen. cap. 9. & videtur indubitatum ex sanctitate antiquorum Patrum, & familiaritate, quam cum Deo habebant.

Probatur assertio

Innoc. III. c. gaudemus.

August.

11. Alia permissio in lege disposita fuit de libello repudii Deut. 24. quam multi explicant de permissione impunitatis, longè tamen verisimilius mihi videtur esse intelligendum de permissione dispensativa, seu concessiva, & excusante à culpa, quod tenuit Auctor imperfecti in Matth. hom. 17. & D. Thom. in 4. supra id valdè probabile reputat, & videtur supponere 51. 2. qu. 102. ar. 5. ad 3. & sequuntur quam plures scholastici in 4. distinct. 33. & Juristeriti in dicto cap. *gaudemus*, & Bellarminus lib. 1. de matrimon. cap. 17. ad 14. & Maldonat. Matth. 19. & plures alii, quos refert, & sequitur Sanctius lib. 10. de matrim. disput. 1. num. 7. Ratio verò est, quia lex illa simpliciter id concedit, & nullum indicium præbet, quod illud permittat, licèt sit malum, sed absolutè ut fieri possit, ut patet ex citato loco, & ex Malach. 2. nam videtur ibi approbari matrimonium, ergo incredibile est, illam permissionem fuisse quoad solam impunitatem respectu legis, quia hoc modo constitueretur ille populus in magno periculo peccandi, cum hoc ibi non explicaretur.

Libellum repudii

Auctor imperfecti.

D. Thom.

Bellarm.

Maldonat.

Sanct.

12. Alia permissio fuit mutuandi cum usura alienigenis, de qua eadem est disceptatio inter Doctores; mihi tamen ob eandem rationem placet sententia, quæ permissionem illam explicat de concessione excusante à culpa, saltem propter donationem à Deo factam, vel quia jure belli poterant Hebræi accipere bona alienigenarum vicinorum, respectu quorum illa concessio intelligenda est. Et ita explicat expressè Ambrosius in libro de Tobia, cap. 15. quem graves Theologi, & Juristæ sequuntur, quos refert Covarru-

Ambros.

Covar.

varru. libr. 3. variar. cap. 1. num. 7. Aliud exemplum esse potest ex lege Deuteron. 23. *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas, quantum tibi placuerit, foràs autem non efferas tecum.* Ubi priora verba non sunt præceptiva, sed permissiva, excusando non solùm culpam mortalem, sed etiam venialem, & majorem licentiam dando, quàm solo jure naturæ videatur concessa. Et ratio est eadem, quæ suprà est tacta. Nam potuit Deus fructus alienæ vineæ communes facere quoad illum usum, & per illam legem simpliciter intellectam fecisse videtur. Idemque est de alio exemplo de usu spicarum, quòd ibidem subjungitur. Denique afferri potest exemplum de sacrific. zelotypiæ Num. 5. quam inter permissiones ponit D. Thomas in 4. ubi suprà, & significat, fuisse tantum permissionem minoris mali, quia tentare Deum, per se malum est. Sed sine dubio existimo, etiam permissionem illam fuisse concessivam: nam posita illa lege, uti illo sacrificio, non erat tentare Deum, quia signum, quod à Deo ibi postulabatur, ab ipso erat institutum cum promissione effectus, & ita cessat divina tentatio, juxta dicta 3. de relig. l. 1. c. 2. ergo etiam cessabat ratio culpæ, quia per se loquendo, nulla alia malitia illo actu poterat inveniri.

D. Thom.

13. *Ex dictis infertur assertio tradita.*

Ex his ergo satis probata relinquitur assertio, quia nulla permissio occurrit in illa lege facta, quæ sit de actu malo, & prohibito, perseverante in sua malitia post permissionem, quia semper facta permissione cessabat prohibitio, sive per propriam dispensationem, sive per mutationem materiæ, ut proprie loquendo dicendum est. Nam hoc genus permissionis tantum habere potuit locum in aliquibus, quæ ex vi juris naturæ non licerent, secluſa tali permissione Dei: quod autem jure naturæ non licet, non fit licitum per propriam dispensationem, sed per materiæ mutationem, ut suprà lib. 2. declaratum est; ergo ita fieri etiam potuit in dictis permissionibus, ut ex dictis etiam facilè intelligi potest. Unde etiam sumitur optima congruentiæ ratio, quia Deus potuit illam permissionem facere cum immunitate à culpa, & verba concessionis sunt absoluta; ergo interpretandum est ita fecisse. Probatur consequentia, tum quia beneficia Principis, & maximè summi, latissimè sunt interpretanda: illa autem permissio in illius populi commodum à Deo concedebatur, tum etiam quia ita magis expediebat ad bonum regimen, quod Deus intendebat per illas leges majora mala vitare, tum etiam, quia hoc est maximè consentaneum legi divinæ, etiam positivæ, nimirum, ut nullum malum culpæ permittat positivè (ut sic dicam) licèt negativè possit aliqua permittere, non injungendo propter illa specialem pœnam hujus vitæ. Et (si quis rectè consideret) ad hoc suadendum applicari facilè potest ratio quarta divi Thomæ, qua probat necessitatem legis divinæ 1. 2. q. 91. art. 4. & qua probat, legem divinam dari debuisse de omnibus actibus moralibus bonis, quia necessarii sunt ad divinam amicitiam, ut declarat qu. 99. artic. 2. juncto art. 2. quæstion. 100. nam eadem ratione non debuit lex divina per modum juris permittere malum aliquod, in quo perseveret malitia divinæ amicitiæ contraria. Unde etiam concluditur, non solam permissionem, sed etiam opus ex illa factum posse dici effectum talis legis, quia erat opus bonum, & tale fiebat per concessionem legis, sicut opus privilegio concessum est effectus ejus. Neque contra hanc assertionem occurrunt objectiones generales: illæ verò, quæ circa particularia exempla adducta fieri solent, & difficiles non sunt, & in propriis materiis tractantur. Addendum verò est, interdum in illa lege expresè tantum dici, vel hoc vel illud faciens non subjaceat pœnæ, ut patet Exodi 21. & cætera, & tunc clarum est, solùm quoad impunitatem actum permitti.

D. Thom.

14. *Lex vetus habet*

Dico tertiò: Lex vetus habet etiam effectus pœnales, seu pœnarum. Hæc assertio per se nota est, quia magna ex parte lex illa pœnalis erat, passim enim in ea legimus, *qui hoc fecerit, morte moriatur*, vel, *delebitur de populo suo*, vel, *dentem pro dente*, & *similia*; erant ergo illæ leges pœnales, non puræ, sed mistæ, seu habentes simul vim directivam, ut dictum est. Ratio autem, propter quam comminationes pœnarum additæ sunt in illa lege, est illa communis, quod pœnæ necessariæ sunt, præsertim propter illos qui sunt proni ad malum, ut ait Arist. l. 10. Ethic. c. ult. ille autem populus erat valdè imperfectus, & pronus ad malum, & ideo maximè induci debuit comminationibus pœnarum. Quæ propter hanc causam fuerunt in illa lege, & multiplices, & gravissimæ, ac propterea vocatur illa lex timoris, & servitutis, quia per comminationes pœnarum, magis quam per amorem inducebat ad sui observationem. Unde è converso in transgressoribus erat causa punitionis: sic enim pœna est effectus legis pœnalis, quamvis non semper eodem modo. Nam ut in l. 4. diximus, lex interdum pœnam ipsam per se exequitur, & tunc dici potest causa per se, & proxima ipsius pœnæ, aliquando verò solùm taxat, & designat pœnam imponendam, & tunc immediatè facit obnoxium pœnæ transgressorem legis: remotè autem, & quasi consequenter est causa ipsiusmet pœnæ, quam judex, vel executor imponit, vel proximè efficit.

effectus pœnales.

Arist.

15.

Possumus ergo hæc duo genera legum pœnalium in veteri lege distinguere: nam quædam imponebant pœnam ferendam, vel exequendam per hominem; aliæ verò per sese illam faciebant, vel imponebant. In priori ordine pono omnes leges imponentes pœnam corporalem signis. Levit. 21. Lapidationis, Lev. 24. verberum, Deuter. 25. sive pœna talionis, Exod. 21. Certum est enim has leges non obligare in conscientia ad pœnæ solutionem ante condemnationem. Nam considerando verba legis videtur res clara, omnes illas pœnas fuisse impositas in ordine ad sententias judicum, ut patet Exod. 21. cum similibus. Item in his corporalibus pœnis idem est manifestum, vel per se præsumptum, ubi aliud evidenter non constiterit de voluntate, & præcepto Dei, quod in illa lege ostendi non potest. De pecuniariis verò pœnis posset quis dubitare, ut quando lex præcipit restituere duplum, triplum, vel quadruplum, ut Exodi. 22. nam verbum *restituat*, indicat obligationem in conscientia. Sed nihilominus veriùs existimo, quidquid ibi habet rationem pœnæ designari in ordine ad sententiam judicis, & antea non obligare, quia verba non habent majorem vim, & mitiori modo explicanda sunt, & ita procedunt rationes aliæ factæ de legibus humanis. Dico autem, *quidquid habet rationem pœnæ*, quia id, quod ad restitutionem rei ablatæ, vel recompensationem damni facti pertinebat, ex naturali obligatione, statim restituendum erat, ut per se constat. Et hac ratione probabile est, legem Exod. 21. ut dominus servum, vel ancillam percutiens, oculum aut dentes excluderet, illum liberum dimitteret, obligaverit in conscientia, nulla expectata sententia, quod tenet Castr. lib. 2. de lege pœnal. cap. 4. qui tamen id explicat, etiam per modum propriæ pœnæ, non verò satis id probat, faciliùs verò intelligitur per modum recompensationis damni illati, quam lex divina illo modo taxabat, & definiebat. Addi etiam potest quædam alia onera imposita fuisse per illam legem committentibus aliqua delicta, quæ non tam videntur fuisse pœnæ, in vindictam impositæ, quàm remedia, vel medicinæ talium delictorum in ordine ad divinum cultum illius legis, & de his verisimile est, obligâsse in conscientia ante judicis sententiam, hujusmodi videntur fuisse leges imponentes aliquas oblationes, vel sacrificia pro aliquibus delictis, cum aliquo modo confessionis delicti, vel sine illo, ut latè prosequitur Castro cit. loco.

Pœnæ pecuniariæ.

Castro.

16. *Irregularitas.*

In alio ordine pono irregularitates quasdam, quas lex illa ipso facto inducebat circa personas, propter

propter varias occasiones, vel eventus, ut propter tactum corporis mortui. Num. 19. & Levit. 11. vel propter alias similes causas, ut videre licet Lev. 12. & seq. Has autem inter pœnas numeramus, latè loquendo, quia erant onera, & gravamina illius legis, re tamen vera ordinariè non erant proprie pœnæ, quia sine culpa inducebantur, ad eum modum, quo nunc irregularitas sæpe non est pœna, sed indecentia quædam. Incurrebantur autem tunc tales irregularitates ipso facto, & ex vi legis, & ideo dicimus illum fuisse proximum, & per se effectum illius legis: nam ex vi, & efficacia & institutione illius immediatè fiebat. Atque in hoc etiam ordine constitui possunt leges, quæ ipso facto irritabant aliquem contractum in illa lege, quod maximè admittendum videtur in legibus inducentibus impedimenta matrimonii Lev. 18. nam in hoc sensu communiter ab expositoribus, & Theologis leges illæ intelliguntur. Et hoc indicant illa verba, *Turpitudinem patris, matris, sororis*, &c. *non revelabis*: nam per hæc directè prohibetur, & fit illicitus usus talis matrimonii, & ideo necessarium est, ut matrimonium ad talem usum ordinatum, non solùm sit prohibitum, sed etiam irritum, tanquam obligans ad actum illicitum, quod fieri non potest. An verò præter hæc præcepta fuerint alia in illa lege ipso facto irritantia actus aliquos, vel contractus, testamenta, vel quid simile, definiendum existimo ex principiis suprà positis, & judicium esse ferendum juxta exigentiam verborum ipsorum præceptorum, quæ consideranda, & expendenda sunt.

Lex irritans aliquem contractum ipso facto.

17. *Opus præmio dignum & ipsum præmium inter effectus legis posse numerari.*

Dico quartò: Opus dignum aliquo præmio, & præmium ipsum numerari potest inter effectus illius legis. Hoc facilè probatur supponendo, legem illam induxisse ad sui observationem per varias promissiones, ut constat ex libro Exodi cap. 19. & Deuteron. 4. 27. & 28. & ex Prophetis, aliisque locis frequenter. Et rationem reddit D. Thomas dicta quæstion. 99. a. 6. quia hoc generaliter pertinet ad perfectam providentiam legislatoris humani: ergo multo magis ad providentiam Dei, cui non est similis in legislatoribus: ergo dando illam legem, conveniens fuit, ut simul promitteret præmia observantibus illam. Et confirmatur, quia non est Deus minùs liberalis in promittendo, & justus in præmiando, quam sit severus in comminando, & justus in puniendo: sed Deus sancivit illam legem per comminationem plurium pœnarum, ut dictum est; ergo decuit, ut etiam per promissiones suas illam confirmaret. Et ideo solet lex illa in Scriptura significari nomine pacti, ac fœderis, quia ita lata est ad obligandos homines, ut per promissionem adjunctam obligaverit etiam Deum ad reddenda præmia servantibus illa. Ex hoc ergo fundamento facilè probatur utraque pars assertionis: nam opus legis cum sit, effectus est legis, licèt non proximus, saltem remotus, quia lex, quantum in se est, ad illud inducit, & movet. Deinde opus illud ex obligatione legis factum sub promissione præmii, quantum est ex se, dignum est tali præmio, sicut mercenarius dignus est mercede sua, ergo opus dignum mercede promissa in lege, effectus est ejusdem legis. Unde ulteriùs procedendo, præmium ipsum effectus est operis illo digni, cuique ex pacto, & promissione debetur; ergo lex quæ est causa talis operis, consequenter est etiam causa talis præmii, est ergo effectus ejus, licèt magis remotus. Neque in hac assertione absolutè sumpta supereſt specialis difficultas.

Probatur utraque pars assertionis.

18. *Commune dubium de promissionibus legis veteris.*

Occurrit tamen commune dubium, quales fuerint promissiones illius legis, an temporales tantum vel etiam spirituales, & æternæ. Et ratio dubii est, quia D. Thomas dicto art. 6 significat, promissa illius legis fuisse tantum temporalia, & reddit rationem, quia lex illa disponebat ad CHRISTUM sicut imperfectum ad perfectum, & dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione perfectionis, quæ erat futura per CHRISTUM: imperfectorum autem est, quod temporalia bona desiderent, & ideo illa lex per temporalium bonorum promissiones homines inducebat. Nam qui vult (ait D. Thomas) inducere alium ad observantiam præcepti, ea debet promittere, quæ magis sunt in ejus affectu: nam sicut qui docet incipere debet à facilioribus, ita qui movere alium vult, ea proponere debet quæ faciliùs movere possint. Unde ob eandem causam comminationes illius legis erant de pœnis temporalibus, quia earum timor magis movere solet animales homines, & imperfectos. Confirmatque hoc D. Thomas ex Paulo ad Gal. 3. comparante legem pædagogo, & consequenter Israeliticum populum puero existenti sub pædagogo: nam sicut puer maximè sensibilibus movetur, & ideo à pædagogo interdum flagellis terretur, aliquando verò levibus munusculis, & promissionibus inducitur, ita lex illa populum sibi subjectum inducebat, quod etiam constat ex tenore legis Deut. 27. & 28. & ex usu Prophetarum Isai. 1. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis*, &c. Et sæpe in aliis.

19. *Explicatur D. Thomas.*

Significat autem D. Thomas, hoc esse intelligendum exclusivè, ita ut non solùm lex illa temporalia frequenter promiserit, quod evidentissimum est, sed etiam quod nihil excellentiùs promiserit, ad hoc enim discursus D. Thomæ tendit. Unde promissio illa, quæ habetur Levit. 18. & Ezech. 20. *Custodite leges meas, atque judicia, quæ faciens homo vivet in eis*, de vita corporali intelligit idem D. Thomas quæstion. 100. art. 12. ad 2. ex Paulo ad Galat. 3. ubi significat, diversitatem esse inter illas duas sententias, *Justus ex fide vivit*, &, *Qui fecerit ea, vivet in illis*, quòd prior intelligitur de vita spirituali, posterior autem minimè, quia lex non est ex fide. Et ideo in priori sententia simpliciter dicitur, *vivit*, in posteriori autem non simpliciter, sed cum addito, *vivet in illis*, id est, in lege, cujus pœnas non incurret, vel in justitia legis, ut exponere videtur idem Paulus ad Romanos decimo, dicens, *Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea*. Præterea idem Paulus ad Hebræos scribens hanc sententiam indicare videtur. Nam cap. 7. dicit, *novi Testamenti meliorem esse stem*, utique quia est de æternis bonis, *per quæ approximamus ad Deum*. Ergo hæc non promittebantur in veteri Testamento. Et ideo cap. 8. addidit novum Testamentum melioribus promissionibus sancitum esse. Hinc etiam sancti Patres multum huic sententiæ favere videntur: nam D. August. lib. 18. de Civit. cap. 11. dicit, legem appellari vetus Testamentum, quia promissiones terrenas habet, & per Iesum Christum futurum fuerat Testamentum novum, in quo regnum cœlorum promitteretur. Quæ differentia manifestè requirit, ut promissio regni cœlorum in veteri Testamento facta non fuerit, & subjungit rationem similem discursui D. Thomæ dicens. *Hunc enim ordinem servari oportebat, sicut in unoquoque homine, qui in Deum proficit, id agitur, quod ait Apostolus, ut non sit prius quod spirituale est, sed quod animale, postea spirituale*. Et ita in quæstion. 92. in Exodum dicit, licèt in veteri Testamento præcepta ad bonos mores pertinentia reperiantur, promissiones tamen carnales, atque terrenas fuisse, & quæstion. 33. in Numer. inter alias differentias inter utrumque Testamentum hanc constituit, quod in veteri promissa erant temporalia, in novo spiritualia, quodlib. 4. contra Faustum, & epist. 120. & in aliis locis sæpe repetit. Unde Bernardus sermon. 30. in Cantic. de lege dixit, *Grave legis jugum, & vile præmium, nam terra est in promissione*, cui statim opponit suave jugum legis gratiæ, quæ promissionem habet vitæ, quæ nunc est, pariter, & futuræ. Hinc denique Hieronym. Dialog. 1. contra Pelagian. & Chrysost. in Matth. dixerunt regnum cœlorum cœpisse prædicari de Evangelio. *Legem*, (inquit Chrysost.) *Legem, legem Prophetas, legem Psalterium, nunquam regnum cœlorum audivi, nisi in Evangelio*. Hieronym. autem reprehendit Pelagium, qui dicebat, regnum cœlorum,

August. *D. Bern.* *Hieron.* *Chrysost.*

lorum, etiam in veteri Testamento repromitti. *Cum perfectum* (inquit) *sit, regnum cœlorum primum in Evangelio prædicari.*

20. *Contraria pars suadetur.*

In contrarium verò est, quia non videtur posse negari, quin antiqui observatores legis Moysi vitam æternam per eam sperarent, de hac enim retributione loquitur David Psalm. 118. cum dicit, *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem*, & clariùs Tobias cap. 2. filio dicebat, *Filii sanctorum sumus, & vitam illam expectamus, quam daturus est Deus iis, qui fidem suam non mutant ab illo*, Et 2. Machab. 7. unus eorum dixit. *Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit.* Unde de illa vita intellexisse videtur illam promissionem. *Qui fecerit ea, vivet in eis*, de qua etiam loquitur Ezechiel. 18. cum dicit, *Qui custodierit præcepta mea, & fecerit judicium, & justitiam, vita vivet*, & similia habet cap. 33. & vita æterna expresè promittitur Daniel. 12. & Sapientiæ 5. *Justi autem in perpetuum vivent*, Denique Isaias c. 64. æterni præmii dignitatem agnoscens, & expectans ait, *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparâsti diligentibus te*, & cap. 13. describit æternum præmium virtutis. Non videtur ergo dubium, quin homines sub lege viventes promissionem haberent vitæ æternæ, & illam sperarent, quod apertè confirmat Apostolus ad Hebr. 11. ubi facta longa numeratione justorum illius temporis, concludit, *& hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem*, quod necesse est intelligi de repromissione æterna: nam temporales promissiones multi acceperunt, de quibus in principio dixerat, *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones.* Denique non solùm pœna temporalis, sed etiam æterna cognoscebatur, & timenda proponebatur in illo tempore, ut constat ex eisdem locis. Unde etiam tunc peccando mortaliter reatus illius pœnæ incurrebatur, ut est de fide certum; ergo necessarium est, ut etiam æternum præmium proponeretur: nam hæc duo connexa necessariò sunt, & eadem est utriusque ratio. Quod etiam apertè ostendit Princeps quidam Judæorum, qui Christum interrogavit, *Quid faciens vitam æternam possidebo*, Luc. 18. habebat ergo notitiam illius, & spem.

21. *Utraque pars bene intellecta amplectenda.*

Dicendum verò est, utramque partem rectè intellectam veram esse. Nam lex propriè sumpta non promittebat præmia æterna, sed temporalia, ut priores Patres docent, & ratio eorum suadet, & ex testimoniis ex lege citatis colligitur addendo, nullum ex propria lege afferri testimonium, in quo spirituales promissiones fiant. Et nihilominus verissimum etiam est, homines sub lege constitutos habuisse promissionem vitæ æternæ, & spiritualium bonorum, & fidem ac spem eorum, sine qua impossibile est remissionem peccatorum obtinere. *Accedentem*, enim, *ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator fit.* ad Hebr. 11. Neque hoc posteriùs cum priori repugnat, quia hanc promissionem non habuerunt Judæi ex lege, sed ex Patribus (ut sic dicam) utique per traditionem eorum: nam à principio Ecclesiæ facta est hominibus fidelibus, & in eis per traditionem permansit fides ejus, & in Abraham revocata est, & expressior facta, unde est illud Ecclesiæ in Missis defunctorum, *Signifer sanctus Michael repræsentet eas in lucem sanctam, quam olim Abrahæ promisisti, & semini ejus.* Sic ergo ad populum Israeliticum pervenit, & postea per Prophetas scripta est, non tanquam nova, sed tanquam antiqua. Quod totum satis probat testimonium Pauli ad Hebræos undecimo, ubi incipiens ab Abel, & progrediens per Patriarchas usque ad Prophetas, omnes dicit habuisse hanc promissionem. Lex ergo nullam promissionem spiritualem huic antiquæ addidit, & in hoc sensu verè dicitur, tantum promisisse temporalia, scilicet, quantum ad promissiones, quas ipsa addidit. Et in hoc sensu loquutus est D. Thomas cum Augustino. Et in eodem dixit Bernardus, fuisse vile præmium, scilicet, proprium illius legis comparatum ad onus etiam proprium, quod lex illa imponebat. Chrysost. autem, & Hieronym. quia non de sola lege, sed de toto Testamento veteri loquuntur, exponendi sunt, ut loquantur de promissione vitæ æternæ sub expresso nomine regni cœlorum. Vel si hoc non probatur, quia Sapient. 5. vocatur *regnum decoris*, & cap. 6. *regnum perpetuum*, & quia verba Isaiæ, & alia sunt æquivalentia, dicendum est, ante Christum non fuisse promissum regnum cœlorum, ut jam apertum & secundum illum statum assequendum, & hoc modo inceptum esse prædicari tempore legis gratiæ, & hoc intendisse illos Patres, ut ex antecedentibus, & consequentibus constare potest. Vel certè regnum illud non fuisse promissum, ut præmium operum legis, sed ut præmium operum gratiæ, & ut sic semper ad novum Testamentum pertinuisse. Quæ doctrina magis declarabitur ex capite sequenti.

Explicantur Patres præcitti.

22. *Aliud dubium.*

Aliud dubium excitari potest circa eandem quartam assertionem, scilicet, quomodo opera legis essent meritoria illius præmii temporalis promissi per legem, vel præmii æterni promissi per fidem. Sed de hoc posteriori puncto dicam in capite sequenti. De priore verò dicendum est, fuisse illud meritum de condigno & de justitia, quia & opera erant satis proportionata tali præmio, (cum Bernardus dixerit, fuisse vile præmium respectu tanti oneris) & fiebant ex pacto cum Deo, & sub conditione talium operum. Oportebat autem, tale opus esse saltem moraliter bonum, quale de se erat quodlibet opus divinæ legis, nisi ex parte operantis pravè fieret, tunc enim totum opus Deo displiceret, & ideo non posset esse meritorium de condigno apud Deum, etiam præmii temporalis, cum pœnam potius mereatur. Et ita est intelligenda conditio illius promissionis, quod fiat opus ita implens aliquod præceptum legis, ut nullum aliud præceptum Dei per illud violetur. Imò addi potest ex D. Thoma dicto art. 6. ad 3. aliam etiam conditionem fuisse necessariam ex parte personæ operantis, scilicet ut operans non esset inimicus Dei. Sic enim ait D. Thomas, aliquos servantes legem illam non fuisse consecutos, etiam præmia temporalia illis promissa, quia *cor totum habebant in temporalibus defixum, & à Deo elongatum.* Nam in tali statu nemo potest mereri apud Deum de justitia etiam temporalia promissa, cum illis etiam bonis sit indignus. Unde licèt fortasse gratia non esset per se necessaria ad tale meritum tanquam principium per se ejus, potuit esse necessaria conditio ad removendum impedimentum. Et ideo hoc non obstat, quo minus tale præmium absolutè dici possit effectus illius legis, quod de præmio æternæ vitæ simpliciter dici non potest, ut c. seq. constabit.

Meritum de condigno. Bernard.

D. Thom.

23. *D. Thom.*

Denique indicat D. Thomas in dicta solution. ad 3. non obstante dicta promissione, non fuisse infallibile illud præmium respectu singularum personarum, quia fieri poterat, *ut aliquæ personæ particulares, etiam justitiam legis servantes illa bona temporalia non obtinerent, quia jam erant spirituales effecti, ut per hoc magis ab affectu temporalium abstraherentur, & eorum virtus probata redderetur.* Unde sentit D. Thomas, promissionem temporalium etiam tunc inclusisse conditionem, dummodo spiritualibus non nocerent, & sub illa fuisse infallibilem, ita ut ratione illius talia bona obtinerentur, etiamsi ad spiritualem salutem non essent necessaria, simpliciter loquendo. Et ita intelliguntur specialiter tunc promissa bona temporalia, ut talia sunt, id est, sine positivo respectu ad spiritualia, quamvis noluerit Deus se obligare ad illa tribuenda, etiam cum spirituali nocumento.

24. *Multiplicatio peccatorum non fuit effectus illius legis.*

Ultimò dicendum est, quamvis occasione illius legis peccata multiplicata fuerint, nihilominus dici non posse, simpliciter loquendo, multiplicationem peccatorum fuisse effectum illius legis. Hanc assertionem propono ad explicandas aliquas loquutiones Scripturæ, præ-

præſertim D. Pauli, & convenientem modum loquendi in hac materia. Prior igitur pars expreſsè traditur ad Roman. 7. ubi priùs dicit, *Cum eſſemus in carne, paſſiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, ut fructificarent morti.* Deinde objicit, *quid ergo dicemus? lex peccatum eſt? abſit*; & infrà, *nam peccatum occaſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit*; igitur occaſione legis, non data ab ipſa, ſed ab homine accepta, multiplicata ſunt peccata. Ratio verò eſt, quia lex oſtendebat peccatum, & illud prohibebat, & conſequenter quodammodo augebat appetitum rei prohibitæ, *quia cum aliquid concupiſcitur, & poſtea prohibetur, concupiſcentiæ flamma magis attollitur.* Ut ait Chryſoſtomus homilia 12. in epiſtol. ad Romanos, & conſentit Hieronymus quæſtione octava, ad Algaſ. Aliunde verò lex illa vires non præbebat ad peccatum vincendum, ut capite ſeq. dicam. Altera verò pars probatur ex eodem Paulo, quia lex eſt bona, & opus Dei; ergo non poteſt eſſe cauſa peccati. Probatur conſequentia, quia aliàs Deus ipſe eſſet cauſa peccati, & ideo Paulus eodem loco cautiſſimè loquitur, dicens, *Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? abſit, ſed peccatum ut appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem.* Ubi peccatum vocat fomitem peccati, & illi tribuit cauſalitatem aliorum peccatorum, licèt per occaſionem legis.

Chryſoſt. *Hieron.*

25. *Object. Auguſt.*

Sed contra poſteriorem partem objici poteſt illud Pauli 2. ad Corinth. 3. *Litera occidit, ſpiritus autem vivificat*, ubi Auguſtinus nomine *literæ* legem intelligit, quæ ſic vocatur, vel quia in lapidibus ſcripta fuit, vel quia per antonomaſiam lex ſcripta appellatur, & conſonat quod ſtatim Paulus ſubdit, *Si miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus*, &c. Ubi clarè legem deſcribit. Verbum autem, *occidit*, de occiſione ſpirituali intelligitur, opponitur enim verbo, *vivificandi*, ſpiritui attributo, quod planè intelligitur de ſpirituali vita; ergo juxta Paulum lex ſpiritualiter occidit, ergo peccatum, quod eſt mors animæ, eſt effectus illius legis. Atque ita illum locum exponit Auguſtinus de ſpirit. & liter. cap. 4. & ſequentibus, præſertim uſque ad 14. & 15. contra Fauſtum, cap. 8. & libr. 2. contra adverſar. legis, & Proph. cap. 7. & idem ferè tradit ibi Chryſoſtomus homil. 6. ſequunturque Divus Thomas, Anſel. & alii. Et ſimili modo ad Romanos 7. dicitur illa lex mortis, utique ab effectu, quia occidendo, mortem animæ infert, mors autem animæ eſt peccatum.

Auguſt. *Chryſoſt.* *D. Thom.* *Anſel.*

26. *Reſponſ.*

Ad prius teſtimonium aliqui nomine literæ non legem tantum, ſed totam literam veteris teſtamenti intelligunt, quam dicunt occidere, ſi juxta corticem literæ intelligatur, vivificare autem, ſi in ſpirituali ſenſu accipiatur. Ita Origen. lib. 6. contra Celſum circa finem, & lib. 7. propè medium. Quam ſententiam non reprobat Auguſt. dicto lib. de ſpirit. & lib. cap. 4. ſed potiùs admittit, dummodo alia non rejiciatur, & ita illa utitur lib. 3. de doctri. Chriſtian. cap. 5. Et ſententia quidem ſano modo intellecta in ſe vera eſt, non eſt autem exiſtimandum, intelligentiam Scripturæ ſecundùm proprium ſenſum verborum malam eſſe, vel nocivam, hoc enim hæreticum eſſet, ut per ſe conſtat, ſed ſenſus eſt, nocivum eſſe, vel cum Scriptura figuratè loquitur adhærere cortici verborum, vel ſpiritualem ſenſum Scripturæ in univerſum abjicere; ſic enim dixit Chriſtus Joann. 6. *Spiritus eſt, qui vivificat, verba, quæ ego loquutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt.* Sed licèt hæc ſententia ſic intellecta in ſe vera ſit, ſine dubio non eſt intenta à Paulo in illo loco: nam evidenter per literam legem intelligit, ut ex contextu conſtat. Dicunt tamen Chryſ. & Græci legi tribui, quod occideret corporaliter, quia pœnam mortis frequenter imponebat. Quod per ſe ſpectatum ſuſtineri poſſet, tamen non videtur intentum à Paulo, ut ratio facta probat, & quia infrà vocat Paulus eandem legem, miniſtrationem damnationis. Et ideo Aug. ſuprà exponit, legem occidere, etiam ſpiritualiter, non quidem per ſe, & ut cauſa mortis ſpiritualis, ſed ſolùm ut occaſio, ſicut in aſſertione explicatum eſt. Quia verò illa non eſt occaſio data, ſed accepta: ideo ſimpliciter illa loquutio propria non eſt, ſed metaphorica ad eum modum, quo dicitur Deus in Scriptura, præcipere, quando ſolùm permittit, ad indicandam certitudinem eventus, ita enim in præſenti, ut ſignificaret Paulus, poſita lege ſine ſpiritu gratiæ infallibiliter ſequi lapſum hominis, ideo dixit literam occidere.

Auguſt. *Chryſoſt.*

37. *Ad alium locum reſp.* *Chryſoſt.* *Gregor.*

Unde facilè patet reſponſio ad alium locum in quo illa dicitur lex mortis, poteſt enim hoc intelligi de morte corporali, juxta expoſitionem Chryſoſtomi, quam etiam indicat Gregor. II. Moral. cap. 10. aliàs 11. ubi per umbram mortis legem intelligit, quia mortem frequenter in pœnam imponebat. Et in hoc ſenſu non procedit objectio, ſed locus ille probat tertiam aſſertionem, quia licèt lex per ſe, & abſolutè non intenderet mortem, etiam corporalem, & ſub hac ratione dici poſſit, non eſſe cauſam illius, quomodo etiam de Deo dicitur, quod *mortem non fecit*: nihilominus in tranſgreſſores legis mortem per ſe intendit, & facit, ſuppoſita tranſgreſſione, quia ſic bona eſt, quomodo dicitur Deus facere omne malum pœnæ. Dices, ergo etiam dari poterit lex illa lex vitæ, quia ſicut comminabatur mortem tranſgreſſoribus, ita promittebat vitam ſervantibus. Reſpondetur, denominationem illam non ex ſola promiſſione, vel comminatioñe, ſed ex effectu deſumi: mors autem propriè infertur ratione legis tranſgredientibus ipſam: vita autem corporalis non datur propriè, ſed ſolùm non aufertur, & ideo non eſt eadem ratio denominationis. Alio modo intelligi poteſt ille locus de morte ſpirituali, juxta expoſitionem Auguſtini ſuprà datam, & ſatis conſentaneum diſcurſui Pauli: nam veluti explicans illam denominationem ſubjungit, *Inventum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem: nam peccatum occaſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit.* Loquitur ergo de morte ſpirituali, & explicat, illam vocari legem mortis, non quia ſit cauſa ejus, ſed quia occaſione ejus ſequuta eſt, & tacitè explicat verbum occidendi, quod in alio loco poſuit, & ita eundem habent ſenſum, & unus per alium debet explicari.

Object. *Reſp.* *Alia expoſitio.*

CAPUT. VII.

Utrùm lex vetus juſtificaret.

1. *Præcipuus effectus legis.* *Duplex juſtitia carnis & ſpiritus.* *Hebr. 9.* *Juſtitia carnis quæ.* *D. Thom.*

QUoniam præcipuus effectus legis eſt, ſubditos facere bonos, & in illa lege habet hic effectus ſpecialem difficultatem, operæpretium viſum eſt, de illo ſpecialiter tractare. Poteſt autem duplex juſtitia diſtingui ex Paulo ad Hebræos cap. 9. ubi unam vocat juſtitiam carnis, indicans eſſe aliam juſtitiam ſpiritus, quas aliis locis vocat juſtitiam legis, & fidei, ſeu ſpiritus. Juſtitia carnis dicitur opus, quo fiebat munditia quædam ab illis irregularitatibus, quas lex illa inducebat, ut ſuprà diximus, & exponit D. Thomas quæſtion. 103. art. 1. ubi in hoc ſenſu dicit, cæremonias legis vocari juſtitias carnis, quia ſanctificabant ad emundationem carnis. De hac igitur juſtitia manifeſtum eſt, potuiſſe legem illam juſtificare, quia ex vi ſuæ inſtitutionis tollebat per certas cæremonias illas immunditias legales, ſicut etiam illas inducebat. De hac verò juſtificatione tractamus, quia nec difficultatem habet, nec poterat juxta conſcientiam perfectum facere ſervientem, ut ibidem Paulus ait. Juſtitia autem animæ ſubdiſtingui poteſt. Nam una eſt ſupernaturalis, quæ eſt propria juſtitia fidei, & ſpiritus, & hominem ſanctum, ac juſtum ſimpliciter facit, & ideo illius effectio theo-

Juſtitia animæ duplex. *Supernaturalis.*

Naturalis.

theologico more justificatio simpliciter, & absolutè dicitur: alia est naturalis, seu acquisita, quæ consistit in rectitudine moralium operum, quæ à Philosopho morali universalis justitia vocabitur. Hîc de priori justificatione tractamus, tum quia illa sola facit habentem simpliciter bonum, tum etiam, quia illa justitia per se pertinet ad legem naturæ: lex autem vetus supernaturalis erat, tum denique quia etiam posterior justitia sine priori comparari non potest, ut in materia de Gratia ostendemus. Et eo modo quoad illam erat necessaria gratia, non magis poterat per legem veterem dari, quàm ad alia opera, ut dicemus.

2.
Lex vetus non habuit ex se virtutem justificandi D. Thom.

De illa ergo justitia assertio certissima est, legem veterem non habuisse ex se virtutem justificandi. Ita docet D. Thom. quæst. 100. art. 12. de præceptis moralibus, & quæst. 103. art. 2. de cæremonialibus. De judicialibus autem hoc non disputat, sed tanquam manifestum supponit. Docuit autem hanc sententiam Paulus in Epistola ad Romanos, præsertim à cap. 3. ubi inquit, *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo*, quod cap. 4. & sequentibus prosequitur. Idem in Epistola ad Galatas, ubi cap. 3. *Quoniam* (inquit) *in lege nemo justificatur apud Deum.* Idem in Epistola ad Hebræos, ubi propterea cap. 7. legem vocat infirmam, & inutilem, quia nihil ad perfectum adduxit, quod explicans cap. 9. dicit, cæremonias legis, non potuisse secundùm conscientiam perfectum facere servientem. Explicat autem D. Thomas, hunc sermonem Pauli esse verum, non tantum quoad opera cæremonialia, sed etiam quoad moralia ex sententia Augustini libro de spiritu. & liter. cap. 14. & sequentibus, ac meritò, tum quia Apostolus simpliciter loquitur de tota lege, tum etiam, quia specialiter loquens de præcepto, *Non concupisces*, ad Romanos capit. 7. dicit, non solùm non justificâsse, sed etiam per occasionem spiritualem mortem attulisse, ut explicuimus, tum denique quia ratio Pauli ad Galatas cap. 2. *Si ex lege justitiæ: ergo gratis CHRISTVS mortuus est*; æquè procedit in tota lege, & omnibus præceptis ejus.

Augusl.

3.
Difficultas.

Difficultas autem est in explicando, cur dicatur illa lex non justificare, & quomodo intelligendum id sit, & quæ ratio ejus sit reddenda.

Resp.

Ad quam breviter dici potest, legem illam non justificâsse, quia opera ejus non erant talia, ut possent hominem sanctum efficere: nam lex non potest sanctificare, nisi per opera, quæ præcipit. Assumptum declaratur, quia opera legis alicujus dupliciter possunt justificare, scilicet, ex opere operato, vel ex opere operantis: opera autem illius legis neutro ex his modis justificabant; ergo lex illa nullo modo justificabat. Minor quoad priorem partem videtur expressâ divi Pauli ad Galatas cap. 4. ubi cæremonias legis vocat *egena, & infirma elementa*, quia non poterant à peccato mundare, & ad Hebræos 9. hac ratione dicit, fieri non posse, sanguine hircorum, aut vitulorum auferri peccata. Ex quibus locis & similibus id communiter docent Theologi in 4. distinction. 1. ac definiunt Concilium Florentin. in decreto Eugenii, & favet Concilium Tridentin. session. 7. Altera verò pars minoris videtur sufficienter probata testimoniis suprà adductis, & ratione ex illis desumpta, quia nulla opera justificant ex opere operantis, nisi quæ sunt opera fidei, teste Paulo in eisdem locis, sed opera legis distinguuntur ab operibus fidei, ut idem Paulus passim repetit in eisdem locis: ergo. Unde ad Galatas 3. ex illo loco, *Justus ex fide vivit*, concludit Apostolus, legem non justificare, *sicut scriptum est, quia lex non est ex fide.*

Conc. Flor.
Conc. Trid.

4.
Objecl.

Contra singulas verò ex his partibus singulæ objectiones occurrunt. Contra primam est frequens objectio de circumcisione, quia per illam aut saltem in illa dabatur gratia infantibus in lege Moysi, & non ex opere operantis, ergo ex opere operato, quia non datur medium; ergo aliquod opus illius legis justificabat. Occasione hujus objectionis disputant hîc aliqui moderni, an sacramenta veteris legis, vel aliquod illorum, saltem circumcisio, habuerit virtutem justificandi apud Deum à peccato, saltem originali. Sed quia disputationem hanc alienam ab hoc loco existimo, & quia in principio tertii tomi tertiæ partis, qua potui diligentia illam tractavi, ideo ad illam lectorem remitto, doctrinam enim, quam ibi tradidi, nunc etiam omnino veram esse censeo, quæ in summa est. Primò, nullum sacramentum proprium veteris legis, hoc est, in ea institutum, quodque cum ea incepit, habuisse virtutem justificandi, neque in eo datam esse gratiam, extra meritum operantis. Hanc enim assertionem tanquam certam secundùm catholicam doctrinam tenendam esse censeo, propter fundamenta fidei suprà allata, & propter communem consensum Patrum, & scholasticorum, quos ibi retuli, & refert Cardinalis Bellarminus lib. 2. de Sacrament. in genere cap. 15. Sub hac autem assertione comprehenduntur omnia sacramenta illius legis præter circumcisionem.

Nullum sacramentum veteris legis proprium habuit virtutem justificandi, nec in eo dabatur gratia extra meritum operantis. Bellarm.

5.
Quomodo circumcisio instituta fuit in remedium peccati originalis.

Secundò censeo omnino verum, circumcisionem fuisse aliquo modo institutam in remedium originalis peccati, ut Innocent. III. docuit in cap. *majores*, de Baptismo, ex sententia Augustini lib. 2. de peccato originali, cap. 30. & aliis locis ibi citatis. Unde fit, ut applicata circumcisione parvulo debita intentione & modo, illi daretur gratia, sine qua nulli remittitur originale peccatum secundùm veram, & certam doctrinam. Addidi verò in citato loco, & verissimum censeo, in hoc non habuisse circumcisionem majus privilegium, vel majorem vim, quàm ante Abraham, & post illum in cæteris hominibus extra Israeliticum populum habuerit sacramentum, seu remedium illud, quod parvuli justificabantur: hoc enim remedium in nullo tempore, vel natione defuit in hominibus, quantum est ex parte Dei. Solùm fuit differentia, quia ante circumcisionem, licèt aliqua professio, vel applicatio fidei per signum externum necessaria fuerit ad remedium originalis peccati, saltem in infantibus, ut probabilior opinio fert: non habebat tamen determinationem ex aliqua institutione divina, & hanc determinationem accepit quoad populum Israeliticum per institutionem circumcisionis. In reliquis verò ad justificationem pertinentibus nullum privilegium, nullavè perfectio circumcisioni collata est, tum quia oppositum in Scriptura non habet fundamentum, tum etiam quia Paulus ad Romanos cap. 3. per circumcisionem solùm dicit, credita fuisse Judæis eloquia Dei, sub illis eloquiis, comprehendendo legem, & finem ejus, ut idem Apostolus declarat ad Romanos 9. & 10. Tum denique quia in ordine ad justificationem etiam circumcisio comprehenditur sub infirmis, & egenis elementis, quia licèt non fuerit in lege instituta, à principio fuit ejus inchoatio & præparatio ad illam, & in illa permansit tanquam professio illius, & unum ex potissimis sacramentis ejus.

Quodnam privilegium habuit circumcisio præ cæteris.

6.
Nec circumcisionem, nec remedium legis naturæ dedisse gratiam ex opere operato.

Ultimò tam de ipsa circumcisione, quàm de remedio legis naturæ dicendum est, non dedisse gratiam ex opere operato, quamvis esset (cum proportione loquendo) signum necessarium, ut illo posito justificaretur parvulus. Ratio prioris partis, & principaliter intentæ est, quòd nullum opus legis sive scriptæ, sive naturalis potuit justificare, quatenus erat opus talis legis, juxta doctrinam Pauli suprà declaratam, & juxta doctrinam Conciliorum, & Patrum; sed circumcisio, & æquivalens remedium erat opus legis scriptæ, vel naturalis: ergo non potuit habere ex se virtutem justificandi. Neque hæc pars repugnat posteriori, quia Deus non ex vi legis, sed ex merito Christi prævisо voluit etiam pro eo tempore remedium parvulis adhibere, & consequenter illud etiam providit modo consentaneo meritis Christi, & hominibus

bus accommodato. Et priori ratione inſtituit, ut talis gratia non daretur, niſi in fide Dei, & CHRISTI venturi: poſteriori autem ratione inſtituit, ut illa fides non eſſet tantum interior, ſed ut aliquo ſigno exteriori oſtenderetur, ut ita membra Eccleſiæ viſibilis, per viſibilem aliquam fidei profeſſionem aggregarentur, & hoc fiebat per circumciſionem in populo Dei, extra illum verò, ante illum fiebat aliquo ſigno arbitrio hominum determinato. Et ita conſtat, potuiſſe illud ſignum eſſe neceſſarium, & ſufficiens, ut ad præſentiam illius Deus juſtificaret parvulum ſine ulla actione, vel virtute talis operis, ac ſubinde ſine opere operato, ſed ex gratia Dei per fidem Chriſti, & in ejus virtute. Quid nihil amplius neceſſarium eſt, neque habet fundamentum in Scriptura, vel ratione, neque erat conſentaneum illi ſtatui, in quo merita CHRISTI nondum erant exhibita, ut D. Thomas ſuprà rectè declarat. *D. Thom.*

7. *Quomodo Baptiſmus ſuperet antiqua remedia.*

Quomodo autem in hoc Baptiſmus ſuperet antiqua remedia, in dicto loco tractatum eſt, ubi etiam objectiones aliæ ſunt ſolutæ, neque invenio novam alicujus momenti, cui ſatisfacere neceſſarium ſit. Nam quod quidam inferunt ſequi, circumciſionem juſtificaſſe ex opere operato, non intelligo quam vim habeat, quia neq; illius conſequentis ſenſum ſatis percipio. Quod enim eſt illud opus operandum? aut enim eſt ipſum opus redemptionis CHRISTI, aut de alio eſt ſermo. Hoc poſterius non video, quod ſit, aut quo fundamento cogitari poſſit, & ideo facile negatur. Si verò de priori opere conſequens illud intelligitur, profectò non eſſet magnum inconveniens ſequelam admittere, quia non propterea CHRISTUS gratis mortuus eſſet, quandoquidem opus redemptionis ejus ſupponitur eſſe, quod tunc juſtificabat, ſaltem meritoriè. Nunquam tamen propriè dicitur circumciſio juſtificaſſe quocunque modo, quia non erat cauſa juſtitiæ, ſed tantum ſignum neceſſarium ad profitendam fidem, ſine qua profeſſione gratia non fuiſſet data parvulo, ſub qua ratione rectè dici poteſt conditio, ſine qua non, quia illa non eſt cauſa, ut conſtat. Nam etiam ipſa fides parentum erat conditio neceſſaria, & ſine qua non, & tamen neque de illa dici poteſt, quod gratiam daret infanti ex opere operato, nec quòd gratiam contineret, imò nec cauſa juſtificans parvulum propriè dici poteſt, niſi vel latè, aut improprio modo, ſicut dicitur de quolibet remedio, vel conditione, ſine qua non, vel quatenus fortaſſe habere poterat aliquod meritum de congruo, vel impetrationem quod pertinet magis ad opus operantis, de quo ſupereſt dicendum.

8. *2. Object. de opere operantis. Juſtificatio ex opere operantis duplex.*

Alia objectio eſt contra alterâ partem de juſtificatione ex opere operantis: nam hæc etiam duplex eſt, ſcilicet prima, & ſecunda, ſeu argumentum primæ, utraque autem obtineri potuit in illa lege ex opere operantis per opera ejuſdem legis; ergo lex ipſa erat cauſa utriuſque juſtificationis, quia erat cauſa operum, per quæ illa fiebat; ergo abſolutè dicenda eſt juſtificaſſe ex opere operantis. Minor quoad priorem partem de prima juſtificatione probatur, quia in illa lege cõparabatur prima juſtitia media diſpoſitione operantis per actus Fidei, Spei, & Charitatis, ac contritionis, ut eſt de fide certum ex Ezechiel. 18. & 33. & ex doctrina Concilii Tridentini ſeſſione 14. capit. 4. ſuprà autem oſtenſum eſt, legem illam præcepiſſe hos actus pœnitentiæ, & virtutum theologalium: ergo præcipiebat actus, quibus homines juſtificabantur ex opere operantis diſpoſitivè, & de congruo, licèt non de condigno; ergo juſtificabat per opera ſua, non enim videtur lex aliqua poſſe meliori modo per actus ſuos juſtificare. Altera verò pars de ſecunda juſtificatione probatur, quia opera bona, quibus homines juſti ſervabant illam legem, erant meritoria de condigno, augmenti gratiæ, juxta doctrinam communem, certam, & definitam in Concilio Tridentino ſeſſione ſexta capit. decimo, quæ non eſt limitata ad ſtatum legis gratiæ, ſed generalis eſt ad omnia tempora, ut probant etiam ſpirituales promiſſiones capite præcedenti adductæ. *Conc. Trid.*

Circa priorem partem aliqui Theologi negant, actus Fidei, Spei, & Charitatis fuiſſe præceptos in illa lege, ducti potiſſimùm ratione facta, quia aliàs homo juſtificaretur ex operibus illius legis. Quam opinionem indicat Medin. 1. 2. quæſt. 99. a. 5. ubi non ſimpliciter loquitur, ſed cum addito ait, quod *præcepta fidei non pertinent præcipuè ad legem Moſaicam, ſed ad legem Evangelicam*, ubi particula, *præcipuè*, reddit obſcuram ſententiam: nam ex vi illius potius videtur affirmari, præcepta illi etiam pertinuiſſe ad legem Moſoicam, licèt principaliùs ſpectent ad Evangelicam. In hoc autem ſenſu idem dicere poterat de omnibus præceptis moralibus, quæ perfectiori modo traduntur, & explicantur in lege Evangelica, intendit autem Medina differentiam conſtituere inter utraque præcepta, & ideo videtur potiùs excludere præcepta theologalium actuum à lege Moyſi, inde enim infert, non contineri ſub moralibus, aut cæremonialibus præceptis. Et magis declarat in ratione, quam adjungit, quia Paulus diſtinguit legem à fide ad Roman. 4. & ad Galat. 3. loquitur autem de fide viva; ergo præcepta hujus fidei diſtincta ſunt à præceptis legis. Et confirmari poteſt, quia aliàs præcepta moralia illius legis juſtificarent, quod repugnat Paulo, ut ſuprà ex Divo Thoma, & Auguſtin. explicatum eſt: ſequela autem patet, quia ſi præcepta fidei dabantur in lege veteri, ſub moralibus præceptis continebantur ergo ſi ſub illis præceptis continetur fides, per charitatem operans, negari non poteſt, quin illa præcepta juſtificarent. Dicendum ergo eſt, hæc præcepta non contineri in illa lege, ſed eſſe ſupra illam, vel ab illa ſupponi. 9. *Reſponſio fundatur.* *Medin.* *D. Thom. Auguſt.*

Nihilominus veriſſimam eſſe cenſeo ſententiam, quam cap. 3. propoſui, nimirum, legem illam præcepiſſe actus pœnitentiæ, & theologalium virtutum, quæ videtur expreſſa D. Auguſtini in lib. de gratia, & liber. arbitr. capit. 18. ubi ait Præcepta charitatis eſſe in lege veteri, & nova, ſpiritum autem gratiæ ad illa implenda in veteri fuiſſe tantum promiſſum: in nova verò datum. Eſt etiam D. Thomæ quæſtion. 100. art. 2. ubi docet, præcepta moralia veteris legis data eſſe de actibus omnium virtutum, per quæ homines bene ordinantur ad communicationem cum Deo, & loquitur de communicatione, quæ conſtituit amicitiam inter hominem, ac Deum, ut quæſtion. 99. art. 2. explicuerat: ergo ſub illis virtutibus includit etiam theologicas. Quod in ſecundo loco evidentiùs declarat, dicens, impoſſibile eſſe, hominem fieri amicum Dei, niſi efficiatur bonus, & adduxit illud Levit. 19. *Sancti eritis, quia ego ſanctus ſum:* loquitur ergo de bonitate, quæ hominem facit ſanctum, quæ non eſt ſine Fide, Spe & Charitate, ergo lex illa præcipiebat etiam actus harum virtutum. Et ita in qu. 100. artic. 3. ad 1. declarat, quomodo præcepta dilectionis Dei, & proximi in Decalogo contenta fuerint. Atque eandem ſententiam habet quæſt. 107. artic. 1. ad 2. in fine, cujus verba infrà referam. Eandem ſententiam videtur ſupponere Cajet. quæſt. 100. art. 1. Deinde poteſt hoc inductione oſtendi ex Scriptura: nam præcepta charitatis Dei, & proximi expreſſè habentur Deut. 6. & Levit. 19. ut explicuit Chriſtus Matth. 22. & ſignificavit Paul. ad Rom. 13. dicens, in præcepto dilectionis eſſe radicata cætera mandata. Item fidei præceptum non aliter ponitur, quàm ſufficienter proponendo res credendas: ſic autẽ propoſita fuit illi populo fides unius Dei, Exod. 20. *Ego ſum Dominus Deus tuus*, per quæ verba intellexit Hieronym. datum eſſe præceptum fidei, Deut. 6. *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus unus eſt.* 10. *Vera ſententia.* *Auguſt.* *D. Thom.* *Hieron.*

Et similiter proponitur fides unius mediatoris Deuteron. decimo octavo, *Prophetam de gente tua*, & cætera. Et simili modo præceptum spei in actu exercito (ut sic dicam) ponitur per divinas promissiones sufficienter propositas, quod in illa lege frequenter fiebat. Nec refert, quòd essent promissiones temporales, quia ut erant divinæ pertinebant ad superiorem ordinem, ut attigit *D. Thom.* Divus Thomas quæstione nonagesima nona, articulo sexto ad 2. & ideo sicut per fidem divinam credenda erant, ita per spem infusam speranda, ut evidenter docet Paul. ad Hebræos decimo & undecimo. Denique de pœnitentia erat expressum præceptum in illa lege, ut suprà probatum est ex Levit. 16.

11. *Reſpon.* Responderi autem potest, his testimoniis solum probari, cum lege Moysi simul habuisse illum populum præcepta Fidei, Spei, & Charitatis, inde tamen non sequi hæc præcepta, fuisse præcepta ipsius legis: nam sunt antiquiora, & ita fuerunt in illo populo à Patribus recepta, sicut suprà de promissionibus dicebamus. Sed *Impugnat. Primò.* hoc in primis repugnat verbis Christi Matth. 22. ubi cuidam interroganti, *quod est mandatum magnum in lege?* respondit, *Diliges Dominum Deum tuum*, &c. *hoc est maximum*, &c. ergo intellexit Christus, hoc fuisse mandatum legis, aliàs non rectè interroganti respondisset. Unde Matth. 19. alteri interroganti, *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* respondit, *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, utique legis: nam interrogans non alia cognoscebat, & ita CHRISTUS statim numeravit præcepta moralia, usque ad illud, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, in quo includitur præceptum dilectionis Dei, ut explicuit Divus Thomas dicta quæstione nonagesima nona, *D. Thom. Secundò.* articulo primo ad secundum. Præterea præceptum dilectionis Dei tam expressè, & formaliter proponitur in ipsamet lege Deuter. 6. sicut cætera, vel præceptum de dilectione proximi, quod dicitur esse secundum post illud, cur ergo negabitur intrinsecè pertinere ad ipsam legem? Nam in hoc jam cernitur clara differentia inter hæc præcepta spiritualia, ut sic dicam, & promissiones spirituales, quæ in lege non fiunt: & ratio sufficiens, cur tale præceptum excludatur à lege dari non potest. Nam quòd illa præcepta fuerint antiquiora in lege naturæ, nihil refert, tum quia etiam circumcisio erat antiquior, & nihilominus fuit incorporata, ut sic dicam, in illa lege, tum quia omnia præcepta Decalogi fuerunt etiam antiquiora illa lege, & nihilominus fuerunt in illa renovata, & ideo ad illam intrinsecè pertinuerunt; cur ergo non dicetur idem de præceptis theologalibus? Unde sumitur etiam efficax ratio: nam ideo præcepta merè naturalia in illa lege iterum data sunt, quia humana ratio erat peccatis obscurata, & indigebat nova instructione, & inductione per legem positivam, sed non minus erat obscurata ratio circa præcepta theologalia, nec minus indigebat nova instructione; ergo non est verisimile, data esse præcepta circa actus acquisitos, & non circa infusos necessarios ad salutem. *Confirmat.* Et hoc etiam confirmat, quòd Paulus illam legem vocat sanctam, & spiritualem; ergo intelligit, illam præcepisse actus veræ sanctitatis, & maximè spirituales, quales sunt actus theologici. Item illa lex data est propter felicitatem æternam; ergo etiam propter veram sanctitatem; ergo data est etiam de actibus, quibus homo disponitur ad veram sanctitatem, aliàs etiam in ratione legis non esset adæquata suo fini, nec sufficienter data.

12. *Legem illam non justificasse.* Neque verò ex hac assertione sequitur, legem justificasse, vel homines eo tempore potuisse ex operibus legis justificari. Probatur hoc, quia non minus verum est, legem naturalem non habuisse virtutem justificandi, quàm legem Moysi, ut ex Augustino & Divo Thoma sæpe diximus, & est *August. D. Thom.* constans apud Theologos; sed lex naturalis, ut in ea poterant homines salvari, includebat intrinsecè, & principaliter præcepta Fidei, Spei, Charitatis, & Pœnitentiæ, quia hæc media semper fuerunt ad salutem necessaria, & consequenter, semper etiam fuerunt præcepta lege divina; ergo intrinsecè pertinuerunt ad statum legis naturalis, prout erat lex in sua ratione sufficienter præcipiens in ordine ad vitam æternam. Et ideo dixit Divus Thomas hîc quæstione centesima, articulo tertio, legem Decalogi, quæ est lex naturalis non tantum complecti ea, quæ ex principiis primis cognosci possunt, sed etiam illa, quæ ex fide divinitus infusa statim innotescunt: ergo quod lex illa præciperet actus fidei vivæ, non sufficit, ut dicatur justificare, neque ut homo diceretur justificari ex operibus naturalis legis, aliàs gratis CHRISTUS mortuus esset: ergo neque id sequitur in lege veteri, etiamsi illa præceperit eosdem actus.

13. *Declaratur doctrina tradita, D. Thom.* Secundò declaratur idem ex doctrina D. Thomæ quæstione centesima sexta, articulo septimo, ubi hanc quæstionem tractans de lege Evangelica, in ea distinguit duo, scilicet, gratiam Spiritus sancti, & documenta fidei, & præcepta ordinantia affectum humanum, & humanos actus. Et deinde negat, legem etiam Evangelicam justificare, posteriori ratione spectata, & in illam convenire, ait, illud Pauli, *Litera occidit*, ex *1 Cor. 3. Augustin. Hieron.* Augustin. de spirit. & liter. capit. 4. & 17. qui idem sentit libr. de gratia & liber. arbitr. capite 11. & Hieronymus Dialog. 3. contra Pelag. in eodem fere sensu locum illum attingit. Negari autem non potest, quin sub documentis, & præceptis legis novæ, quibus ordinatur affectus humanus, comprehendantur præcepta Fidei, & Charitatis, imò etiam consilia, quæ ad perfectionem charitatis ordinantur. Atque ita concludit legem Evangelicam solum justificare ratione gratiæ, quam confert. Ergo licèt præciperet, & doceret omnia quæ nunc docet, ac præcipit, si non daret spiritum gratiæ, non justificaret; ergo ut lex dicatur justificare non satis est, quod præcipiat actus, per quos potest comparari justificatio, si non dat vires ad illos eliciendos, nec gratiam sanctificantem. Ergo quamvis lex vetus præceperit illos actus, nisi aliundè ostendatur, dedisse spiritum gratiæ (quod ostendi non potest, cum sit planè falsum & doctrinæ Apostoli repugnans) inferri non potest, præcepta de talibus actibus justificasse. Neque obstat, quod Paulus distinxerit legem à fide: nam per fidem intelligit spiritum fidei, per charitatem operantis. Nam, quia hoc est præcipuum in lege Evangelica, ideo inde denominatur: nomen autem legis, veteri accommodat, quia erat pura lex. Unde potius hoc confirmat, quod dicimus: nam præceptum fidei non est fides, & ideo licèt fides suo modo justificet, non sequitur præceptum ejus justificare: nam præceptum illud per se spectatum sine spiritu fidei nihil prodesset.

14. *Sensus quæstionis elicitur. Lex illa non dabat vires ad eliciendos actus, qui ad justitiam disponunt.* Ex his ergo colligitur sensus, in quo dicitur lex vetus, non justificare, & quæ sit propria ratio, ob quam etiam ex opere operantis non potuerit justificare à peccato. Sensus enim est, legem illam non dedisse vires ad efficiendos actus, qui ad justitiam, & peccati remissionem obtinendam disponunt, etiamsi illos præciperet, unde Divus Thomas in dicta solution. ad 2. sic inquit, *Lex vetus licet præcepta charitatis daret non tamen per eam dabatur Spiritus sanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris.* Et ita respondetur facile ad priorem partem objectionis, negando consequentiam, & ultimam probationem ejus, quia lex non justificat præcipiendo, sed juvando, ut ex frequenti Augustini doctrina constat. *Object.* Dices, quomodo poterat lex supernaturales actus præcipere, si vires ad illos efficiendos non præstabat; aliàs videretur impossibilia præcipere. *Reſpon.* Respondetur, non defuisse illis hominibus, quibus lex illa dabatur, auxilia gratiæ necessaria ad illos actus præstandos, quod rectè probat objectio facta; illa verò auxilia non fuisse ex vi legis, neque ex vi alicujus principii perti-

pertinentis ad illum ſtatum obtineri potuiſſe. Mendicabantur enim (ut ſic dicam) ex lege gratiæ, & auctoris ejus: nam per merita Chriſti venturi, & in fide, & propter fidem ejus conferebantur, ut latiùs infrà tractando de lege gratiæ explicabimus. Addi etiam poteſt illa opera facta ab homine lapſo, & in ſtatu peccati exiſtente, nunquam per ſe valuiſſe ad juſtificandum, ſeu ſanctificãdum peccatorem, neque ad remiſſionem peccati præſtandam ſine ſpeciali gratia Dei, quæ gratia nec dabatur, nec promittebatur ex vi legis veteris, & ob hanc etiam cauſam lex illa non juſtificabat quoad primam juſtificationem.

15. *Solvitur altera pars object. Juſtos illius temporis mereri potuiſſe de condigno augmentum juſtitiæ, & coronam gloriæ Heb. 10. & 11. Conc. Trid.*

Unde ad alteram partem objectionis fatemur, juſtos illius temporis potuiſſe de condigno mereri augmentum juſtitiæ, & coronam gloriæ, ut apertè conſtat ex teſtimoniis Scripturæ capite præcedenti allegatis, & præſertim ex Paulo ad Hebr. 10. & 11. & ex doctrina Concilii Trid. ſuprà allegata. Et ex eiſdem principiis eſt æquè certum, juſtos ſervantes legem, ſive moralem, ſive judicialem per bonos actus morales factos ex fide per charitatem operante, per coſdem actus meruiſſe de condigno augmentum juſtitiæ, & æterni præmii, quod eſt æquè certum. Tum quia gratia in omni tempore, & ſtatu fuit ſemen vitæ æternæ, & fons aquæ in illam ſalientis, tum quia promiſſiones vitæ æternæ, ut mercedis in omni, & pro omni tempore fuerunt, ut ſuprà viſum eſt, tum etiam ex aliis principiis poſitis. *Virtutem merendi dare non potuit lex vetus.* Nihilominus tamen verum etiam eſt, legem illam non dediſſe augmentum juſtitiæ, quia virtutem merendi dare non potuit. Omne enim meritum, & augmentum gratiæ, & vitæ æternæ fundatur in gratia ipſa, & requirit auxilium ejus, & promiſſionem divinam, nihil autem horum fuit ex vi illius legis, ut ſatis oſtenſum, ac declaratum eſt. Et ideo nec meritum ipſum, nec effectus ejus poteſt illi legi attribui, quia nec fuit principium ejus, nec ad illud juvabat, ſed ſolum illuminabat, & inſtruebat, & ideo frequenter in Scriptura vocatur lex illa lucerna, & ſapientia illius populi, quia ſolum docebat, & non juvabat. Unde in ordine ad meritum, & augmentum juſtitiæ nullam ſpecialem prærogativam habuit ille populus, præter illam, *quod credita ſunt eis eloquia Dei*, ad Roman. 3. & ita de utraque juſtificatione verum eſt illud Pauli ad Galat. 3. *In lege nemo juſtificatur apud Deum*, utique ex vi illius, ſed *juſtus ex fide vivit.*

15. *Quod de merito dictum, eſt de impetratione, & ſatisfactione dicendum.*

Et quod dictum eſt de primo merito, dicendum eſt de impetratione, & ſatisfactione juſtorum non ſolum pro pœnis temporalibus debitis pro peccatis propriis jam remiſſis, ſed etiam pro aliis, vel viventibus, vel etiam mortuis. Nam quòd ſub illa lege juſti poſſent hoc modo ſatisfacere apud Deum, manifeſtum eſt ex illo 2. Machab. 11. *Sancta & ſalubris cogitatio eſt, pro defunctis exorare, ut à peccatis ſolvantur.* Item ex illo Pſal. 50. *Amplius lava me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me*, cum ſimilibus. Et rationes factæ idem probant. Quòd autem ille etiam effectus non fuerit ex vi legis, ſed ex fide & meritis Chriſti, ex eiſdem locis Pauli conſtat, & eodem modo explicandum eſt, ut per ſe ſatis conſtat.

CAPUT VIII.

An lex vetus perfecta, vel imperfecta cenſenda ſit.

1. *Ratio dub. perfectione legis veteris.*

RAtio dubitandi eſſe poteſt, quia oſtenſum eſt, legem illam fuiſſe principaliter, & immediatè à Deo: opera autem Dei perfecta ſunt; ergo & lex illa. Item lex illa fuit perfecta ex fine, qui ad optimum finem, tam ultimum, quam proximum ordinata eſt; atque etiam in mediis optimè ordinata fuit, tum quia quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt, tum etiam quia oſtenſum eſt, præcepiſſe omnia, quæ ſuo fini erant accommodata, & tunc præcipi expediebat; atque ita etiam ex parte materiæ, ac mediorum perfecta fuit; ergo ſimpliciter perfecta fuit. Denique de Deo ſcriptum eſt, Job. trigeſimo ſexto cap. *Non eſſe ſimilem in legiſlatoribus*, quia lex ab illo lata non ſolum à ſumma bonitate, ſed etiam à ſumma ſapientia, & prudentia proficiſcitur; ergo non poteſt non eſſe perfecta; ſed lex vetus eſt à Deo ut legislatore: ergo. *Contrarium.* In contrarium verò in primis eſt dictum Pauli ad Hebræos ſeptimo. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem ejus, & imbecillitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex:* at infirmitas, & imbecillitas ſunt magnæ imperfectiones: & cauſa etiam, quæ nihil perfectum producit, perfectò imperfecta eſt. Deinde, perfectum eſt cui nihil deeſt: at illi legi multa pertinentia ad perfectionem deficiebant, nempe virtus juſtificandi, ſpiritus adjuvans infirmitatem noſtram, perfectio Sacramentorum, & Sacrificiorum, & conſilia perfectionis: ergo fuit ſimpliciter imperfecta. Denique ſi perfecta fuiſſet, permanſiſſet; non permanſit autem: ergo reprobata eſt, quia imperfecta, ut Paulus in citatis verbis ſignificat, & ad Gal. 3. dum illam comparat pædagogo cujus inſtructio imperfecta eſt, & puerilis.

2. *Res imperfecta dupliciter dicitur. Privativè. Negativè.*

Reſolutio hujus puncti facilis erit, ſi ex libro quinto Metaphyſic. ſupponamus, rem imperfectam dupliciter dici, ſcilicet, privativè vel tantum negativè. Rem illam voco privativè imperfectam; cui deficit aliqua perfectio ſibi debita ſecundum ſpeciem ſuam, vel ſaltem valde illi expediens ſecundum capacitatem ſuam: negativè autem dicitur res imperfecta, quæ majori aliqua perfectione caret, cujus vel capax non eſt, vel ſaltem illi non eſt debita, nec conveniens ſecundum aliquem ſtatum. Exempla poſſunt eſſe facilia, & ideo illa omitto, ſolumque adverto, priorem imperfectionem conſiderari in re ſecundum ſe, ut abſolutè ſpectata, poſteriorem autem imperfections modum præcipuè ſolere attribui alicui rei per comparationem ad aliam rem perfectiorem, vel in ordine ad aliquod genus, intra quod non habet maximam perfectionem ſub illo poſſibilem. Ut homo ignorans imperfectus eſt, non ſolum comparativè reſpectu ſcientis, ſed abſolutè, & in ſe, quia caret magna perfectione convenienti, & poſſibili humanæ naturæ: homo autem indigens diſcurſu ad intelligendum, & judicandum, non dicitur abſolutè imperfectus, quia ille modus cognoſcendi eſt connaturalis homini, per comparationem autem ad Angelum imperfectus dicitur. Juxta hos ergo modos judicandum eſt de perfectione, vel imperfectione legis veteris, utrumque enim diverſis reſpectibus poteſt illi attribui, quod per ſequentes aſſertiones breviter explico.

3. *Lex vetus imperfecta fuit ſecundum negationem plurium perfectionum.*

Dico ergo primò: Lex vetus imperfecta fuit ſecundum negationem plurium perfectionum, quibus caruit, ſeu per comparationem ad perfectiorem legem. Hæc aſſertio probatur in primis teſtimonio Pauli cum aliis aſſertionibus ei adjunctis poſteriori loco. Secundò probari poteſt per comparationem ad perfectionem legis novæ, quia vero comparatio ſupponit cognitionem utriuſque extremi, hanc probationem uſque ad finem libri ſequentis omitto. Tertiò probatur numerando breviter imperfectiones illius legis. Prima eſt, quia non dabat vires ad aſſequendum finem ſuum, neque ad exequendum præcipuos actus ſuos. Ita ſumitur ex D. Thoma qu. 98. art. 1. & ſatis conſtat ex dictis in capite præcedenti. *D. Thom.* Ratio enim hujus imperfectionis eſt, quia opera præcipua illius legis non poterant impleri ſine ſpiritu fidei, & gratia, ac ſubinde lex illa impleri integrè non poterat, vel collectivè quoad omnia præcepta, vel etiam diviſivè quoad aliqua perfectiora ſine gratia, quam ipſa non conferebat, ſed aliunde

expetenda, & expectanda erat. Et similiter finis præcipuus illius legis comparari non poterat sine justitia apud Deum, & remissionem peccatorum. quam dare non poterat, ut testatur Paulus ad Hebræos 9. & jam declaratum est: sub genere autem legis divinæ dari potest lex habens illam perfectionem, ut in sequenti libro ostendemus; ergo hoc titulo meritò dicitur lex vetus fuisse imperfecta in genere divinæ legis.

4. *D. Thom.*

Imò indicat Divus Thomas suprà, legem veterem quodammodo fuisse in hoc imperfectam per comparationem ad legem humanam, & civilem, quia lex civilis, licèt dare non possit vires gratia, non indiget illis, ut impleri valeat, & ideo illa non censetur tanta imperfectio in lege civili, & humana, quanta fuit in lege veteri. Quæ doctrina aliquibus non probatur, quia etiam lex humana civilis, debet impleri per actus moraliter bonos, quia sine gratia fieri non possunt. Sed hoc parum obstat, tum quia fundamentum assumptum falsum est, possunt enim aliqui actus morales boni ex omni parte intra latitudinem rationis naturalis sine speciali gratiæ auxilio fieri; tum etiam quia lex aliqua civilis integrè impleri potest per actus bonos secundum substantiam, etiamsi ex circumstantia malè fiant, ad quos gratia non est necessaria in omni sententia. Aliter verò videri potest illa differentia non subsistere, quia licèt lex humana non requirat semper vires gratiæ, saltem requirit vires rationis naturalis, & alicujus etiam facultatis, quas lex humana non præbet, sed supponit, & ita proportione servata eandem habet imperfectionem. Respondetur, differentiam in hoc observari, quod lex purè humana, seu civilis nihil præcipit, nisi quod est proportionatum viribus naturæ, & sic licèt non præbeat vires, ex natura sua supponit illas sufficienter. Unde fit, ut efficaciter, vel quantum in se est sufficienter ordinet ad proprium finem à se intentum. Lex autem antiqua requirebat vires gratiæ, ut impleri posset, & illas non dabat, nec ex natura sua vel status populi cui dabatur, illas supponebat, & ideo quantum in se erat, insufficienter, & inefficaciter ordinabat homines ad supernaturalem finem, & ex hac parte erat quodammodo minus perfecta respectivè, licèt absolutè fuerit longè perfectior ex fine, & ex aliis causis.

Doctrina D. Thom. ab aliquibus impugnata.

Defenditur D. Thom.

5. *Lex vetus magnum pondus imponebat.*

Secunda imperfectio legis veteris, fuit, magnum pondus operum imponere, quæ magna ex parte valde onerosa erant, & gravia, parumque utilia. Ita sumitur ex verbis Petri Actor. 15. ubi hac de causa legem illam vocat *jugum* importabile, *quod nec nos* (inquit) *nec patres nostri portare potuimus.* Quæ verba non absolutam impossibilitatem, sed gravem difficultatem significant. Quæ difficultas in primis oriebatur ex farcina innumerabilium observationum, ut ait Augustinus serm. 9. de verb. Domin. Nam ob eam causam lex factorum à Paulo vocatur, ut suprà notavi. Deinde augebatur difficultas ex conditione operum, quæ præcipiebantur, erant enim sacrificia multiplicia & cruenta, & observantiæ carnales, *In cibis, & in potibus, & variis baptismatibus, & justitiis carnis, quæ non possunt perfectum facere servientem,* ut dicitur ad Hebræos 9. & eleganter explicuit Clem. li. 6. Const. c. 20. Et ideo dicuntur etiam illa præcepta parum utilia juxta eundem Paul. ad Heb. 7. & inde augebatur onus, & difficultas legis, quæ præcipiebat multa, & per illa spiritum, & gratiam non præstabat. Dices, videri alienum à suavitate Divinæ providentiæ, legem tam onerosam hominibus imponere, præsertim non præbendo copiosiora auxilia ad illam implendam. Respondetur, suavitatem divinæ providentiæ non esse æqualem, nec ejusdem modi in omnibus operibus ejus, sed cum proportione distribui juxta occurrentes occasiones. Homines ergo tunc indigebant illo onere, ut continerentur in officio, & ab idolorum cultu abstraherentur, ut Clemen. supra Augustinus & alii Patres passim docent: onerare autem subditum, quando indiget tali onere ad majus bonum, non est contra suavem providentiam superioris. Accedit, quod illi populo nunquam negavit Deus auxilium sufficiens ad legem implendam, ut docet Divus Thomas q. 98. art. 2. licèt illud non daret ex debito, aut virtute legis, sed ex merito CHRISTI, ut suprà dixi.

Augustin.

Objecti.

Respon.

D. Thom.

Tertia imperfectio illius legis est, quia gravissimas pœnas temporales minabatur, & illis magis terrebat homines, quàm amore attraheret, & ideo dicta est lex timoris, quia licèt spe etiam præmiorum excitaret homines, prævalebat tamen pœnarum timor, ut lib. contra Adimantum, capit. 16. & 17. & libr. de mori. Eccles. capit. 28. tradit Augustinus ubi cum Paulo ad Hebr. 12. ex ipsa forma tradendi legem illam, id latè confirmat. Unde etiam infert, legem illam fuisse potius servorum, quàm filiorum, & potest esse quarta ejus imperfectio, quæ sumitur ex illo ad Romanos octavo, *Non enim accepistis Spiritum servitutis iterum in timore.* Ubi Chrysostomus, & Græci, & Latini, & Augustinus suprà ita exponunt. Per illam enim particulam, *iterum*, alludit ad legem, quia ille erat spiritus legis veteris, propter quod dicitur ad Galatas quarto, de veteri Testamento, *In servitutem generasse filios.* Non quia justi illius temporis verè non essent filii, sed quia ex vi legis non gubernabantur ut filii, sed ut servi. Unde in principio ejusdem capitis significat S. Paulus, populum illum tunc fuisse veluti filium parvulum, qui *non differt à servo, sed sub tutoribus, & actoribus est usque ad præfinitum tempus à Patre.* Ex quo etiam videtur colligi legem illam esse infantium seu parvulorum, quæ potest esse quinta ejus imperfectio. Quam etiam indicavit Paul. ad Galat. 3. assimilans legem illam pædagogo, ut supra explicatum est. Ubi etiam declaravimus, huic imperfectioni annexam fuisse aliam, scilicet, quod lex illa res temporales promitteret, quibus parvuli allici solent ad parendum pædagogo; & hæc esse potest sexta illius legis imperfectio. Et septima esse potest, quia non dabat consilia perfectionis, ut paupertatis, & castitatis, quæ est etiam annexa præcedentibus, tum quia hæc non sunt consilia puerorum in fide, & gratia, sed virorum, tum etiam quia talia consilia non bene cohærent cum temporalibus promissionibus, quæ affectum illis consiliis contrarium supponunt. Octava esse potest, quòd lex illa quædam secundum se mala permittebat. Hanc enim inter imperfectiones illius legis ponit Isidorus lib. 2. de different. spirit. capit. 28. licèt enim illa permissio esset cum excusatione à peccato, ut suprà declaravi, fundabatur in periculo majoris mali, & in aliqua nimia concupiscentia sensibilium rerum, & ideo ad imperfectionem legis pertinebat. Denique plures aliæ imperfectiones illius legis memorari possent, sed hæ sufficiunt ad ejus imperfectionem ostendendam, aliæ verò tractabuntur meliùs libro sequenti, utramque legem veterem, & novam inter se conferendo.

7. *Lex vetus gravissimas pœnas temporales minabatur.*

Augustin.

Chrysost.

Isidor.

Nihilominus dico secundò. Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit. Ita docet D. Thom. q. 98. a. 2. ad 1. & probatur sufficienter rationibus dubitandi priori loco positis. Declaraturque in hunc modum: nam lex illa considerari potest, vel ratione generis, quia scilicet lex divina fuit, vel secundum propriam speciem, quia fuit talis lex divina. Priori modo spectata habuit omnem perfectionem legi divinæ positivæ convenientem, ut ex dictis facilè constare potest: nam Deum habet proximum authorem, in illius enim voluntate proximè fundata fuit, eamque indicavit, & ab illius potestate processit, non tantum ut authore naturæ, sed etiam ut authore supernaturali. Unde etiam habuit, ut non solum sancta, & immaculata fuerit, sed etiam per fidem innotuerit hominibus, & ad supernaturalem finem fuerit ordinata. Denique ex eodem principio, & gradu divinæ legis immutabilitatem specialem habuit, quam à divina volun-

7. *Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit. D. Thom.*

voluntate participat, id enim commune est legi divinæ, ut divina est, ut in sequenti capite latiùs explicabitur.

Posteriori autem modo considerando legem illam, ut talis lex fuit quasi in specie, habuit alium modum perfectionis, quia sub tali ratione nihil illi defuit, quasi quod illi esset debitum secundum talem rationem, seu quod in ordine ad proximum finem suum adæquatum, & in ordine ad tales personas, seu talem populum, & talem statum generis humani habere debuerit. Et in hoc sensu dixit Clem. Papa lib. 6. const. c. 19. *Legem illam fuisse perfectam, plenam, & nulla ex parte deficientem.* Denique id optimè declarat D. Thom. suprà, quia perfectio alicujus legis in specie sumptæ non consideratur absolutè, sed cum proportione ad eos, quibus datur, ita ut statui, & conditioni eorum sit accommodata. Nam leges religiosis accommodatæ, si secularibus imponantur, exorbitantes erunt, & deficient à perfectione legis, quia lex quoddam medium est: medium autem ut sit perfectũ debet esse fini accommodatum. Unde rectè dicit D. Th. si lex imponatur puero, ut sit perfecta, non debet ea præcipere, quæ propria sunt virorum, sed quæ puerorum institutioni sint accommodata. Ita ergo se habuit illa lex respectu humani generis, quod tunc non erat capax majoris perfectionis, quia multis transgressionibus subjectum erat, & nondum satis agnoverat imbecillitatem suam & indigentiam mediatoris, & gratiæ ejus, per quam posset ad excellentiorem statum ascendere, & ideo pro tunc non erat debita, nec accommodata illi legi major perfectio. Quòd autem lex illa habuerit omnem perfectionem, quam status ille postulabat, satis patet ex dictis de materia illius legis: nam præcepit omnia necessaria ad cognitionem, & religionem veri Dei, & CHRISTI, & ad rectitudinem vitæ tam moralis, quàm humanæ, & politicæ; ergo nihil illi defuit ad perfectionem sibi debitam. Nec etiam plura præcepit, quàm expediret, quia populus ille duræ cervicis indigebat tunc illa sarcina præceptorum, ut declaratum est. Et ita satisfactum est argumentis in utramque partem in principio positis.

8. *Lex illa in specie propria perfecta.*

D. Thom.

CAPUT. IX.

An lex vetus fuerit mutabilis, & quomodo cessare potuerit.

1. *Mutatio legis veteris. Dub.*

EXplicata tota ratione veteris legis causis, effectibus, ac proprietatibus ejus, superest de illius abrogatione dicendum, quod hujus libri punctum præcipuum est. Priùs verò, quàm ad illud accedamus, operæprætium erit exponere, an modi alii mutationum, quos in lege positiva humana explicuimus in lege illa locum habuerint, & in universum, quomodo lex illa mutabilis, vel immutabilis fuerit. Ratio autem dubitandi esse potest, quia lex illa nihil aliud est, quàm divina voluntas; sed voluntas Dei est immutabilis; ergo & illa lex. Consequentia videtur clara. Major autem patet, quia lex illa propriissimè divina fuit, ut ostendimus; Lex autem divina in Deo nihil aliud est, quàm voluntas ejus, ut ex dictis in lib. 1. constare potest; ergo. Unde hæc ratio de omni lege divina quatenus talis est, æquè procedit; quia omnis divina lex immediatè à divina voluntate pendet, non effectivè tantùm, sed quasi formaliter, quia ab illa immediatè accipit vim obligandi, per quam in esse legis constituitur; ergo necessarium videtur, ut sit æquè immutabilis, ac ipsa voluntas Dei.

2. *Lex vetus à solo Deo mutabilis.*

In hoc puncto breviter dicendum est primò legem veterem nullo modo mutari potuisse ab alio, quàm à Deo, vel juxta decretum ipsius Dei. Probatur ratione facta, quia fuit propriè lex divina, & omnis lex propriè divina hoc modo immutabilis est, utique ab alio, quàm à Deo, ut rectè docet Bern. in li. de præcep. & disput. cap. 5. satisque colligi potest ex his, quæ suprà de legis naturalis indispensabilitate, seu immutabilitate diximus, & tradit Lactan. lib. 6. Instit. c. 8. Item ex his, quæ diximus de lege humana à superiori lata, quatenus ab inferiori mutari, aut dispensari non potest. Ratio enim eadem est, quia voluntas Dei suprema est, & omnis alia est inferior, & subdita; ergo lex per divinam voluntatem constituta, etiamsi positiva sit per nullam aliam voluntatem mutari potest; ergo est immutabilis ab alio, quàm à Deo.

Bernard.

Lactan.

3. *Abrogatio legis ad solum Deum spectabat.*

Atque hinc sequitur primò, legem veterem à nullo alio, quàm à Deo, seu, quod idem est, non nisi juxta præscriptum divinæ voluntatis potuisse abrogari, sive in totum, sive in parte. Probatur facilè, quia legis abrogatio quædam ejus mutatio est, sed non potuit illa lex ab alio, quàm à Deo mutari, ergo nec abrogari. Unde in hoc etiam eadem ratio est de qualibet parte legis, quæ de tota lege, quia non minus pendet quælibet pars talis legis à divina voluntate, quàm tota. Sicut ergo non potuit tota lex, nisi à Deo abrogari, ita nec pars ejus.

4. *Solus Deus dispensare potuit.*

Atque hinc ulteriùs sequitur, non potuisse quempiam præter Deum ipsum in lege illa dispensare. Ratio est eadem, quia dispensatio legis quædam ejus partialis mutatio est. Item quia par in parem non habet potestatem, ne dum inferior. Atque hanc veritatem specialiter, ac fusè tradidit Salmer. tract. 61. in Acta, ubi illam confirmat verbis Christi, *Non veni solvere legem, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum, & terra, iota unum, aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant,* Matt. 5. & aliis Scripturæ testimoniis, quibus divina veritas, & verbum Dei in æternum manere dicitur, Psal. 116. Quæ testimonia potissimè loquuntur de verbo Dei aliquid affirmantis, vel prædicentis; sic enim nihil impedire potest, quominus veritas ejus subsistat, & impleatur. In quo sensu, nec Deus ipse facere potest, ut verbum suum in eo sensu, in quo dictum est, deficiat, seu non veniat, seu verum non sit. Nihilominus cum proportione etiam probant illa testimonia de verbo Dei præcipientis, & obligantis. Nemo enim facere potest, ut verbum præceptivum Dei non obliget pro eo tempore, & modo, quo à Deo prolatum est, alioqui tale verbum fieret suo modo falsum, & inefficax. Deinde adducit c. *super eo*, de usur. Innoc. III. supponit indispensabile esse, quod pagina utriusq; Testamenti prohibitum est. Ubi licèt Pontifex loquatur de usura, quæ non est mala quia prohibita, sed prohibita quia mala, nihilominus si consideretur tantum vis divinæ prohibitionis, eandem efficaciam habet in quacunque materia. Quia nullus potest facere licitum id, quod Deus sua absoluta prohibitione facit illicitum. Unde etiam in hoc æquiparantur paginæ utriusque Testamenti, infrà autem ostendemus, legem novam indispensabilem esse, nisi à Deo; ergo idem dicendum est de lege veteri.

Salmer.

c. super eo, de Usuris. Innoc. 3.

5. *Object. Respon.*

Dices, Deus ipse potuit homini concedere facultatem dispensandi in lege sua. Respondeo, potuisse quidem, non tamen dedisse in veteri Testamento, quia nullibi legitur talis potestas data Pontificibus, vel aliis in illa lege, imò sæpe absolutè prohibentur aliquid addere, vel mutare de illa lege. Unde nec usus talis potestatis in illa lege cernitur, vel alicubi legitur, quia nec necessarius fuit, nec fuisset conveniens, quia esset magis in destructionem, quàm in ædificationem. Si tamen Deus alicui homini talem potestatem dedisset, jam illa dispensatio magis esset à Deo, quàm ab homine, quia Dei voluntate, & concessione fieret, nec voluntas Dei obligandi per talem legem, fuisset omnino absoluta, sed haberet subintellectam conditionem, vel determinationem, si talis homo in ea non dispensaret, & ita dispensatio non esset contra, vel præter decretũ divinæ voluntatis. Ultimò tamen in hoc puncto adverto, non consequenter loqui, qui dicunt, legẽ illam quoad cæremonialia, & judicialia non

Notandum ultimò.

fuisse propriè divinam, & nihilominus affirmant, indispensabilem fuisse per hominem, quia prior assertio destruit fundamentum posterioris, ut ex dictis constat: nos autem supponimus, totam illam legem fuisse propriissimè divinam, & ideo ferè eadem certitudine concludimus, fuisse per hominem indispensabilem: loquor autem de puro homine: nam Christus Dominus potestatem habuit in illa dispensandi, eo quod sit Deus, ut ipse significavit Matthæi 12. dicens, *Dominus est filius hominis etiam Sabbati.* Quamvis nunquam videatur usus illa potestate, sed justa interpretatione, ut ex sequentibus patebit, quia non venit solvere legem, sed adimplere.

6. *Lex illa ab homine interpretari potuit.*

Nihilominus tamen addendum est, potuisse legem illam recipere interpretationem per hominem. In quo omnes convenire videntur, & patet primò ex usu, 1. Regum capite 21. ubi per occurrentem necessitatem Achimelec dedit Davidi panes propositionis, quibus vesci secundum legem ei non licebat, quod tamen per interpretationem legis licuisse, Christus Mat. 21. apertè docet. Et eodem modo excusat discipulos, quos Pharisæi calumniabantur, eo quod in sabbato spicas vellerent, fricarent, & comederent, ut latè exponit Abulens. lib. 1. Reg. quæst. 8. 13. & 18. Quibus in locis hac ratione legem illam veteris Testamenti dispensabilem appellat, loquitur tamen impropriè de dispensatione, prout de interpretatione, & epiikia interdum dici solet, ut in libr. 6. dictum est. Hac etiam interpretatione usi sunt Machabæi ad bellandum in die sabbati. 1. Machabæor. 2. Sic etiam Christus Dominus Matth. 12. dicit, se non violare legem sabbati, opus misericordiæ, aut pietatis, vel religionis in illo exercendo, etiamsi laboriosum sit. Sicut licebat Judæo extrahere de fovea in die sabbati ovem in illam cadentem, unde ipse concludit, licuisse sibi sanitatem conferre in sabbato. Atque eodem modo Joannis 5. ostendit licuisse homini sanato ab ipso portare grabatum suum in sabbato, ex præcepto ejus, quia ad opus pietatis, & ostensionem miraculi id pertinebat. Ratio autem est, quia interpretatio legis, præsertim positivæ etiamsi divina sit, est necessaria ad gubernationem humanam propter varietatem occasionum, & necessitatum sæpe occurrentium, in quibus contingit, vel duo præcepta sibi obviantia occurrere, ac propterea necessarium esse exponere, alterum non obligare, vel etiam contingit talem esse rerum mutationem, ut prudenter præsumatur, non fuisse voluntatem legislatoris in tali casu obligare, quæ necessitas etiam potuit in usu illius legis sæpe occurrere.

Abulens.

Ratio conclusionis.

Dub. 7. Quod si interrogetur, quomodo, vel qua potestate licebat tunc talem facere interpretationem circa voluntatem Dei, non enim videtur cuilibet licere, voluntatem superioris interpretari, sed simpliciter obedire. Respondeo tribus modis hoc licuisse, qui tum ratione, tum ex eadem lege colliguntur. Unus est per potestatem à Deo ipso datam, quæ maximè pro casibus dubiis necessaria erat. Sicque dicitur Deuter. 18. *Si quid difficile, aut ambiguum*, &c. Secundò ex concursu duarum legum, unam per aliam interpretando. Sic Christus Matth. 5. exponit, licuisse Judæis circuncidere homines in sabbato, ut non solveretur lex præcipiens circumcidi infantem octavo die. Levit. 12. & eodem modo ait Matth. 12. *Non legistis, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt*; *violant* (ait) in exteriori specie, seu materiali opere, & tamen sine crimine sunt, quia illud opus erat consentaneum alteri legi, Levit. 24. Ac subinde non erat opus servile, sed religionis, ut bene expositi Abulens. 1. Reg. 21. quæstione 17. Sic etiam circa tempus præscriptum ad faciendum Phase, Exod. 12. interpretatio facta est, per legem latam Numer. 12. Neque ante hanc posteriorem legem ausi sunt Moyses, & Aaron talem interpretationem facere, inconsulto Domino, quia nondum videbatur illis talis potestas commissiva, nec ratio, aut necessitas per se cogebat. Tertio ergo modo licebat hæc interpretatio per evidentiam facti, & necessitatis, ut est per se manifestum in casu Machabæorum. Non oportebat autem, semper necessitatem fuisse extremam, ut videtur fuisse in illo casu, sed sufficiebat esse moralem, & accommodatam præcepto, ut in casu David latè disputat. Abulens. supra.

Resp. *Triplex modus interpretandi illam legem.* *Primò.* *Secundò.*

Abulens.

Tertiò.

8. *Lex vetus à Deo ipso immutabilis.*

Dico secundò: Lex vetus mutabilis fuit à Deo ipso. Hæc assertio satis nota est. Probari enim potest ex generalibus principiis, quod quilibet legislator potest legem suam mutare, cum ab ejus voluntate pendeat. Item ex illa Christi sententia, quia Dominus est filius hominis etiam sabbati, sic etiam Deus est Dominus supremus totius legis, & omnium actionum, quæ per eam præcipiuntur, aut vetantur: ergo potest prout voluerit illam mutare. Denique abrogare illam potuit, ut de facto abrogasse, statim dicemus: ergo à fortiori in illa dispensare, & quamlibet aliam mutationem facere potuit: nam omnis illa minor est, quàm abrogatio. Ut autem modum possibilem abrogationis explicemus, advertere oportet, variis modis intelligi posse, velle Deum legem aliquam ferre. Primò absoluto decreto voluntatis suæ, statuendo, ut talis lex perpetuò duret absolutè, & simpliciter, ac sine limitatione ulla, sicut statuit, ut præmium ultimum bonorum operum, & pœna malorum æterna sint, & talis lex semel sic lata mutari, seu abrogari non potest, etiam ab ipso Deo, in sensu (ut aiunt) compositò, quia implicat contradictionem, Deum ita decrevisse, & decretum non impleri, aut impediri, alioqui voluntas absoluta Dei, aut mutabilis esset, aut inefficax.

Nota Deum velle legem aliquam ferre variis modis intelligi.

Primo.

9. *Secundò.* *Tertiò.*

Secundo potuit Deus legem ferre pro tali tempore, usque ad certum terminum, seu eventum. Vel tertio potuit velle, obligationem talis legis durare sub tacita conditione, nisi ipse aliud statueret, vel usque ad beneplacitum suum. Et utroque modo potest lex divina esse mutabilis, scilicet, quia elapso tempore, pro quo lata est, seu adveniente termino ejus cessat sine alia revocatione, ut contingit in legibus humanis, vel privilegiis. Et ratio est clara, quia hæc mutatio legis non est per physicam, & realem successionem in ipsa lege, sed in tempore, pro quo obligat, unde est per modum desitionis relationis ad desitionem termini. Nam lex est signum voluntatis obligantis pro tali tempore, unde mutato tempore jam non significat illam voluntatem, & hoc modo abrogatur, & definit obligare. Vel etiam potest lex auferri, quia per contrariam legem, seu voluntatem Dei revocatur. Inter quos duos modos hoc differt, quod in priori lex ipsa per se definit, etiamsi nostro modo intelligendi non sit in voluntate divina actus, quo velit legem tollere, sed ex vi prioris actus lex cessat adveniente termino, quia divina voluntas ultra illum obligare, vel operari noluit, & sine actu divinæ voluntatis non est lex. In posteriori autem modo intelligitur lex revocari per actum voluntatis divinæ ratione distinctum, quo Deus vult, vel legem tollere, vel aliam repugnantem introducere.

10. *Respondetur ad rationem dubitandi.*

Unde tandem facillimè satisfit rationi dubitandi in principio positæ, quæ ex quadam equivocatione procedit, lex enim vetus non est lex ad intra (ut sic dicam) in Deo ipso existens, sed est lex ad extra in lapidibus, aut membranis scripta. Unde non est voluntas Dei, sed signum quoddam externum voluntatis Dei, & effectus ejus, & ideo licèt voluntas Dei sit immutabilis, lex dici potest esse mutabilis, quia per temporum successionem effectus divinæ voluntatis mutari possunt, non mutata divina voluntate, sicut potest Deus Angelum in nihilum redigere, quæ est magna quædam mutatio, latè de mutatione loquendo, prout nunc loquimur, licèt divina voluntas non mutetur. Et ratio est, quia decretum Dei, quo res fit, aut

aut conſervatur, vel lex fertur, potuit ex æternitate ita conſtitui pro tali tempore, & non ultra, vel negativè ſe habendo noſtro modo intelligendi, vel poſitivè volendo etiam ex æternitate, ut pro alio tempore res aliter ſe haberet, vel alia lex conſtitueretur. Unde ſolùm erit res ſeu lex immutabilis ex vi divinæ voluntatis juxta primum modum ſuprà poſitum, quando Dei voluntas poſitivè vellet, & abſolutè rem aut legem pro tota æternitate durare, quaſi poſitivum habens decretum nunquam illam deſtruendi vel abrogandi. Solùm ergo probat ratio facta, legem divinam in ſenſu compoſito non poſſe abrogari pro illo eodem tempore, pro quo Deus voluit illam conſtituere: nam hoc involvit contradictionem & mutationem in ipſamet divina voluntate. Quod ſi pro illo tempore diſpenſari poteſt ab ipſo Deo, ideo eſt, quia decretum conſtituendi legem pro aliquo tempore, non includit decretum non diſpenſandi in illa: nam ſi fingeremus cum hac veluti reflexione eſſe poſitam, conſequenter eſſet talis lex pro eo tempore & in ſenſu compoſito indiſpenſabilis, & cum proportione poteſt fingi omnino immutabilis. Secluſa autem tali ſuppoſitione, & quaſi reflexione, ac ſimpliciter loquendo, lex etiam divina mutabilis eſſe poteſt ac revocari.

CAPUT. X.

An lex vetus quoad ſuam obligationem jam ceſſaverit, ſeu mortua fuerit.

1. *Legem illam fuiſſe perpetuam ſomniabant Judæi.*

Judæorum ſententia & exiſtimatio antiqua fuit, legem illam fuiſſe perpetuam, ita ut nunquam eſſet abroganda, quamdiu mundus hic, & ſtatus hominum viatorum duraret: in qua ſententia perſeverarunt multi ex Phariſæis, etiam poſtquam ad fidem converſi erant, ut Actor. cap. 15. refertur. Et poſtea in eodem errore perſeverarunt multi hæretici antiqui, ut Ebion, Cerinthus, & Nazaræi, ut referunt Ireneæus libro 1. capit. 26. Epiphanius in hæreſi 18. 28. 30. 66. & in aliis. Auguſtinus de Hæreſ. in 8. & 9. Hieronymus epiſtol. 89. ad Auguſtinum, Damaſcen. verb. *Nazaræi*, Euſebius libr. 3. Hiſtor. cap. 21. Fundabantur præcipuè, quia lex illa data eſt à Deo, ut in æternum duraret: ergo neque ab ipſo revocari potuit, quia non poteſt eſſe ſibi contrarius: neque ab alio, quia nullus poteſt prævalere contra ejus voluntatem. Probatur antecedens Gen. 17. *Erit pactum hoc meum in carne veſtra, in fœdus æternum.* Si autem circumciſio eſt æterna, etiam tota lex. Item Exodi 12. *Habebitis hanc diem, &c. ſolemnem Domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno.* & infrà: *Cuſtodietis diem iſtam in generationibus veſtris ritu perpetuo.* & Pſalm. 104. *Statuit illud Jacob in perpetuum, & Iſrael in teſtamentum æternum.*

2. *Lex vetus poſt Chriſti adventum vim obligandi amiſit & abrogata fuit.*

Nihilominus ſimpliciter dicendum eſt, legem veterem per Moyſen datam abrogatam eſſe poſt Chriſti adventum vimque obligandi amiſiſſe. Ita definitum eſt ab Apoſtolis Actor. 15. capit. per illa verba: *Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis*, &c. Et in illius confirmationem, & defenſionem, multa Paulus ſcripſit variis in locis. Primùm in Epiſtol. ad Romanos capite 6. ibi, *Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia*, & capite 7. id declarat exemplo uxoris, quæ per mortem viri ſoluta eſt à lege illius, unde concludit, *Itaque fratres mei, & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti*: & infrà, *Nunc autem ſoluti ſumus a lege mortis*, &c. & iterum capit. 8. *Lex enim Spiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberavit me à lege mortis.* Idem ex profeſſo confirmat in Epiſtola ad Galatas, quam ad hanc veritatem perſuadendam præcipuè ſcripſit. Item ad Hebræos 7. capite, quem locum infrà latiùs expendemus. Et in eodem ſenſu dixit idem Paulus ad Epheſios 2. capite, *Legem mandatorum decretis evacuans.* Nam lex mandatorum vocatur lex vetus, ut ſuprà dictum eſt; & communiter Patres intelligunt, & illam dicitur Chriſtus evacuâſſe, id eſt, abſtuliſſe, *Decretis*, utique Evangelicis, ut infrà declarabimus. Et hæc quidem teſtimonia contra hæreticos, qui Novum Teſtamentum admittunt, ſatis efficacia ſunt, & ſufficiunt. Tamen contra Judæos neceſſarium eſt ex aliis etiam principiis argumentari, quod paulò inferiùs commodiùs præſtabimus.

3. *Duo explicanda.*

Ut ergo hæc veritas exactè declaretur, & difficultas in principio poſita clariùs expediatur, duo à nobis explicanda ſunt. Primùm reſpectu quarùm perſonarum amiſerit lex illa vim obligandi. Secundùm reſpectu quorum præceptorum. Circa primum diſtinguendum eſt, inter Gentiles, & Judæos, & utrique ſpectari poſſunt, vel ſecundùm ſe, & in ſua ſecta, ſeu infidelitate permanentes, vel jam converſi ad Chriſtum. Unde quatuor quæſtiones oriuntur. Prima, an Gentiles non credentes in Chriſtum obligentur lege Moyſi. Secunda, an Chriſtiani ex gentilitate converſi ad Chriſtum teneantur, vel aliquando fuerint obligati ad ſervandam legem Moyſi. Tertia, an Chriſtiani ex Judæis converſi eandem Moyſi legem ſervare teneantur. Quarta ſimilis eſt de Judæis, nolentibus in Chriſtum credere, ſed in ſua pertinacia permanentibus, an Moyſi legem ſervare teneantur. Ex quibus tertia & quarta ad nos propriè ſpectant: aliæ verò parum quidem ad nos referunt, & difficultatem non habent, tamen earum reſolutio cum cæteris conjuncta eſt, & ideo breviter illas expediemus. *Quatuor quæſtiones.*

4. *Legem veterem non obligare Gentiles in Chriſtum non credentes.*

Prima igitur reſolutio viam parat ad ſecundam, & illi lucem affert, & ideo breviter dico, legem veterem non obligare Gentiles in Chriſtum non credentes. Aſſertio eſt certa, neque ſcio fuiſſe in hoc unquam ſententiarum aut hæreſum diverſitatem. Probaturque facilè, quia ante Chriſti adventum lex illa non obligavit Gentiles, neque alios homines præter Iſraeliticum populum, niſi voluntariè illam ſuſciperent & proſiterentur, circumciſione accepta: ergo neque poſt Chriſti adventum tenentur, neque unquam obligati fuerunt. Antecedens manifeſtum eſt ex c. 7. in quo oſtendimus, legem illam ſolùm pro Iſraelitico populo datam fuiſſe, quia ad illum tantùm locuta eſt, unde illum tantùm obligavit. Unde Paul. ad Rom. 3. in hoc ponit utilitatem circumciſionis, quod Judæis ſpecialiter credita ſunt eloquia Dei, ſub quibus eloquiis maximè legem comprehendit, quæ ſolùm circumciſis data eſt, & ideo Gentiles à participatione Templi & ſacrificiorum illius legis arcebantur, niſi priùs circumciderentur: non obligabantur autem circumcidi, ſed in voluntate eorum ponebatur, ut conſtat Exod. 12. c. ergo lex illa ſimpliciter non obligabat Gentiles: ergo neque poſt Chriſti adventum obligat, quia per Chriſtum non eſt data illi legi nova vis obligandi, ut per ſe notum eſt, ſed ſolùm per illum completa eſt.

5. *Secund. quæſtionis reſol.*

Hinc etiam manifeſta eſt ſecundæ quæſtionis reſolutio, quæ potiſſimùm agitata videtur ab Apoſtolis Act. 15. nam de gentibus converſis ad fidem Chriſti controverſia orta fuit, propter Phariſæos aſſerentes, debere eos circumcidi, & ſervare legem Moyſi. Veritas autem ab Apoſtolis tradita fuit, eos non teneri ad circumciſionem vel legem, quæ non ſolùm eſt de fide ex prædicta definitione, & aliis ſup. adductis, ſed etiam evidenter ſequitur ex principiis poſitis. Quia lex data Abrahæ de circumciſione neminem obligavit abſolutè & ſimpliciter, niſi Abraham & poſteros ejus, ut latè explicuimus cum D. Th. 3. p. q. 70. a. 2. & ideo non obligabat abſolutè advenas ac peregrinos, ſicut etiam ex cit. loco Exod. 12. evidenter comprobatur: ergo neque lex illa ante Chriſti adventum obligabat Gentiles, ſive fideles, ſive idololatras, neq; poſt adventum Chriſti obligat gentes idololatras, ſeu infi-

Gentiles converſi non tenentur ad circumciſionem, nec legem veterem.

deles ; ergo neque obligat Christianos ex gentibus ducentes originem. Probatur consequentia, quia nec lex Moysi lata est pro illis, nec lex Christi eos obligat ad alterius legis susceptionem ; nunquam enim Christus hoc præcepit aut docuit, nec prædicatores ejus talem Christi institutionem docuerunt. Imò repugnaret hoc verbis Christi invitantis ad ferendum jugum suave, esset enim onerosissimum, si præciperet cum sua lege conjungere, & suscipere legem Moysi, quæ jugum fuit importabile, ut Petrus dixit. Item Christus Matth. ult. solùm dicit, *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis.* Ubi nihil de circumcisione præcepit, sed loco illius Baptismo contentus fuit, & consequenter nihil etiam de reliqua lege veteri mandavit, sed tantùm de sua, quam solam Apostoli ejus tradiderunt. Unde subdit, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit*, ubi circumcisionem non requirit, nec aliquam legis veteris observantiam, sed suæ, quam sub Baptismo concludit.

6. *Probatur tradita conclusio.*

Denique potest sic concludi ratio. Nam si Gentiles facti Christiani tenentur illa lege, vel est ex vi Testamenti Veteris, & hoc non, quia cum illis non loquitur per suam legem, vel ex vi Testamenti Novi, & hoc multò minùs, tum quia Christus [ut dicebam] non extendit legem veterem, sed implevit, tum quia Testamentum Novum, & ministri ejus oppositum docent, & tradiderunt ; ergo. Dicere verò possent Hebræi judaizantes, Messiam & fructum ejus non fuisse promissum, nisi populo Israel, & ideo licèt Gentiles per se non obligarentur lege veteri, nihilominus ut possint Christo conjungi, & spiritualia ejus bona participare, debere per circumcisionem illi populo conjungi, & consequenter legem profiteri ac servare. Sed hæc fictio erronea est, supponitque aliam hæresim, nimirum Evangelium solis Judæis fuisse communicandum, quam ex professo impugnavit Paulus in Epistola ad Rom. & in lib. seq. aliquid dicemus. Nunc eodem argumento facto refutatur sufficienter, tum quia nullibi in Scriptura gentibus imponitur talis necessitas, tum etiam, quia in Scriptura non promittitur Christus solis Judæis, sed æquè gentibus, & universo mundo quoad participationem fructuum ejus, licèt promitteretur venturus de populo Israel, & in illo specialiter docturus & prædicaturus, sicut etiam promittebatur venturus de speciali tribu & familia, & tamen non illi soli, sed toti populo æquè promittebatur. Et ideo Genes. 49. vocatur Expectatio Gentium. & Aggæi cap. 2. *Veniet desideratus cunctis gentibus.*

Objectio.

7. *Refellitur error Hebræorum, & veritas confirmatur.*

Præterea confutatur maximè hic error, & proposita veritas confirmatur ex eo, quòd lex illa non solùm ad salutem spiritualem necessaria non erat, verumetiam erat inefficax, & per se inutilis. Quod argumentum maximè urget Paulus in Epist. ad Gal. & ad Roman. & potest in hunc modum proponi, quia cæremoniæ legis antiquæ non fuerunt necessariæ ad salutem gentium necessitate solius præcepti seu legis, nec etiam fuerunt de se necessariæ necessitate medii; ergo neutro modo sunt nunc necessariæ gentibus Evangelium amplectentibus : ergo neque lex vetus illas præcipiens obligat hujusmodi Christianos. Consequendæ notæ sunt. Prior verò pars antecedentis sufficienter manet probata superiori argumento, quia lex illa in vi præcepti non fuit data gentibus, sed soli populo Israel. Alteram verò partem multis modis probat Paulus in locis citatis. Primò quia Abraham ante illam legem latam, atque adeò sine cæremoniis ejus, vel circumcisione justificatus est. Quo exemplo indicare voluit Paulus, omnes antiquos Patres & justos, qui ante Abraham, vel cum ipso, vel post ipsum extra posteritatem ejus justi fuerunt ante Christi adventum ; ergo evidens est, cæremonias legis non fuisse per se necessarias ad salutem : ergo nec post Christi adventum necessariæ erunt, maximè pro Christianis ex gentibus ortis. Quod argumentum rectè prosequitur Cyprianus lib. 1. ad Quir. cap. 8. latiùs Tert. lib. cont. Judæos, & c. 3. expendit, Melchisedec incircumcisum obtulisse panem & vinum Abrahamo jam circumciso. Sed hoc posteriùs repugnat Scripturæ : nam oblatio illa præcessit per aliquot annos circumcisionem Abrahæ, ut constat ex Gen. 14. & 17. id tamen non diminuit vim argumenti, sed quodammodo auget ; nam uterque erat justus & verus Dei cultor, imò & Sacerdos, licèt uterque esset incircumcisus. Addit præterea Paulus, non solùm non fuisse legem illam necessariam, verumetiam neque efficaciam, aut utilitatem ad veram justitiam conferendam per se habuisse, ut suprà satis ostensum est, ergo non fuit medium necessarium ad salutem, sed tantùm Judæis, quibus præcepta fuit, necessarium fuit illam servare, quamdiu illos obligavit. Neque contra veritatem hanc procedit fundamentum hæreticorum, quia lex illa quocunque modo perpetua fuerit, ut talis erat, non ad gentes, sed ad solos Hebræos loquebatur.

8. *Judæi baptizati non tenentur legem veterem servare.*

Supereſt dicendum de cessatione illius legis respectu Judæorum, & primò de conversis ad fidem Christi, & in illo baptizatis certum est, illos non obligare ad legem veterem servandam, ac subinde respectu illorum propriissimè cessasse. Hæc veritas certa fide tenenda est : nam in hoc etiam sensu definita est, & ex Scriptura apertè colligitur. Potestque in hunc modum demonstrari. Nam quando lex aliqua cessat vel abrogatur, respectu illorum maximè cessat pro quibus lata est, sed lex vetus lata est pro Judæis, & abrogata est ac cessavit ; ergo pro illis maximè revocata est : ergo etiamsi fidem Christi amplectantur, non possunt lege veteri obligari. Major per se nota est, tum quia solvi & ligari respectu ejusdem dicuntur, alioqui opposita non essent, tum quia repugnantiam involvit, abrogari legem in se, & non respectu illorum, quibus erat imposita, cùm totum esse legis sit in ordine ad illos. Unde licèt propriissimè dicamus, Gentiles vel Christianos ex gentibus profectos, non obligari in illa lege veteri, non propriè dicemus respectu illorum fuisse abrogatam, quia nunquam fuit illis imposita, nec habuit esse legis respectu illorum : at respectu Judæorum propriissimè cessasse, aut abrogata esse dicitur : si ergo abrogata est, pro Judæis ablata est, quibus erat imposita, ut etiam ostensum est. Quod verò lex illa in se abrogata fuerit, ac cessaverit, pro fundamento positum est in principio capitis, & latiùs statim ostendetur ; nam posito hoc fundamento, cætera evidenter consequuntur. Nam ultima etiam consequentia manifesta est : nam fides Christi eò, quod à Judæis suscipiatur, non suscitat in eis obligationem legis veteris, quæ per adventum ejusdem fidei sublata est, ut est per se clarum.

9. *Probatur ea veritas ex Patribus.*

Præterea fundamentum illud, in quo vis tota posita est, ex utroque Testamento latè confirmant antiqui Patres, Cyp. lib. 1. contra Judæos, c. 9. & sequentibus Justin. Mart. Dialog. cum Tryphon. contra Judæos, & Tert. lib. contra Judæos, Epiphan. hær. 30. Aug. libris contra Faustum, & aliis contra dictum errorem, qui habentur in princ. tomi 6. Aliqua etiam habet Clemens Rom. lib. 6. Const. Apost. c. 12. 20, 21, 22, 23. Multaque ex Hebræis congerit Galatin. lib. 11. de arcanis, &c. à principio. Nos autem breviter pauca ex utroque Testamento indicabimus. Et in primis videntur optima testimonia, quibus Deus olim promisit, se daturum novam legem. Quale est illud Jerem. 31. *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum*, ubi nomine *fœderis*, legem significat, juxta morem Scripturæ Genes. 17. Exod. 34. Deut. 25. & in eodem loco exponitur, dum subjungitur, *Dabo legem meam in visceribus eorum*, &c. ubi expedit Paul. ad Hebr. 10. & 9. ubi in fine adjungit, *Dicendo novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, propè interitum est.* Quod etiam satis indicavit Deus, dicens. *Feriam fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum Patribus eorum*, &c. Nam conferendo

rendo illa duo pacta, ſatis oſtendit, poſteriùs fuiſſe futurum longè excellentius, & per illud fuiſſe priùs auferendum.

10. *Confirm.* Præterea mutationem legis, & ſtatus illius populi eſſe faciendam in adventu Meſſiæ ſatis oſtendit Deus, dicens per Malach. c. 1. *Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu ſolis uſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* In quo apertè prædicitur, totum illum cultum ſacrificiorum veteris legis abjiciendum à Deo fuiſſe, & in aliud puriſſimum ſacrificium commutandum, ut expoſuit Concil. Trid. ſeſſ. 22. c. 1. & in 3. tom. 3. partis tractavimus latiùs. Idemque ſignificavit Jerem. c. 23. ubi præmiſſa Meſſiæ promiſſione per illa verba, *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo David germen juſtum*, &c. ſubditur, *Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicent ultrà vivit Dominus qui eduxit filios Iſrael de terra Ægypti, ſed vivit Dominus, qui adduxit, & reduxit ſemen domus Iſrael de terra Aquilonis, & de cunctis terris.* Unde Iſai. c. 43. loquens à principio capitis de vocatione Judæorum ad Chriſtum, & ad converſos, & credentes in illum (ut egregiè exponit Hieron.) tandem concludit, *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini.* *Hieron.* Quæ verba licèt Hieron. referat ad ſigna, & mirabilia antiqua, non negat poſſe etiam optimè referri ad legem, & ſacrificia, aliaſque cæremonias ejus. Sicut per figuram etiam indicatum eſt Levit. 26. cum dicitur, *Vetera novis advenientibus projicietis.* Per hæc igitur omnia ſignificatum eſt cæremonias legis veteris antiquandas fuiſſe in adventu Meſſiæ.

11. *Ex Teſtamento Novo.* Denique ut ad Novum Teſtamentum tranſitum faciamus, hoc confirmat Paul. ad Hebr. 7. ex illo Pſalm. 109. ubi de Chriſto dicitur, *Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedec.* Inde enim colligit per Chriſtum aliud ſacerdotium novum inſtituendum, & introducendum fuiſſe, inferens, vetus fuiſſe temporale, novum autem fore æternum. Ac deinceps ſubjungit regulam, *Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt, ut legis tranſlatio fiat.* Nam hæc duo neceſſaria ſeſe concomitantur. Ex quo tandem concludit, *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem ejus, & inutilitatem.* Maximè verò proſequitur argumentum hoc idem Apoſtolus in Epiſt. ad Rom. & ideo in c. 1. præmittit. *Cap. 1.* *Non erubeſco Evangelium, virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Judæo primùm, & Græco.* & c. 3. *Cap. 3.* *Juſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes, qui credunt in eum: non enim eſt diſtinctio*, &c. quod latè per ſequentia capita proſequitur, & c. 10. adjungit, *Finis legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti.* Idem in Ep. ad Galat. ubi c. 2. ſic Petrum alloquitur, *Si tu Judæus cum ſis, gentiliter vivis, & non judaicè, quomodo cogis gentes judaizare? Nos natura Judæi, & non ex gentibus peccatores: ſcientes autem, quod non juſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti, & nos in Chriſto Ieſu credimus, ut juſtificemur ex fide, non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro.* Et c. 3. *Vbi venit fides, jam non ſumus ſub lege*, & infrà, *Non eſt Judæus, neque Græcus*, &c. quod latiſſimè confirmat c. 4. & 5. ubi concludit, *In Chriſto Ieſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed fides, quæ per charitatem operatur.*

12. *Ex his teſtimoniis rationes colliguntur.* Atque ex his teſtimoniis poſſunt variæ rationes hujus veritatis colligi. Prima, quia non eſt minùs ſufficiens fides, & gratia Chriſti pro Judæis, quam pro Gentilibus, ſed Chriſtianis ex gentibus converſis ſufficit obſervantia Evangelii ſine obſervantia legis, ergo etiam Judæi per Evangelium liberati ſunt à jugo legis. Secunda, quia Chriſtus omnes indifferenter vocat ad jugum ſuum, quod ſuave eſſe dixit; ergo nullis hominibus in Chriſtum credentibus neceſſarium eſt jugum legis, ſive Judæis, ſive Gentilibus. Tertiò etiam reſpectu Judæorum fuit illa lex imperfecta, & inefficax ad juſtitiam, & quaſi per occaſionem poſita eſt propter imperfectionem illius populi, ut eſſet quaſi pædagogus; ergo adveniente lege perfecta, obligante, & juſtificante Judæos, ceſſare debuit imperfecta.

13. *Object.* Ut tamen hæ rationes ampliùs declarentur, objici poteſt, quia lex ſemel lata non abrogatur, niſi per expreſſam revocationem, vel per legem poſteriorem incompoſſibilem priori: ſed in lege nova ut lata à Chriſto, non invenitur expreſſa revocatio legis veteris, nec illæ leges ſunt incompoſſibiles, ſed poſſunt obſervari: ergo poſterior non revocavit priorem, ſaltem reſpectu illius populi, quem vetus obligabat: ergo non eſt, unde ſit abrogata. Reſpondetur verò in primis negando ultimam conſequentiam. *Reſp. 1.* Nam præter illos duos modos abrogandi legem invenitur tertius, qui eſt, ut lex per ſe ipſam ceſſet per temporum mutationem, & ſucceſſionem, per quam completur terminus, pro quo poſita eſt. Ita enim ceſſavit lex vetus. Nam poſita fuit, *Donec veniret ſemen*, id eſt, Chriſtus, ut ait Paul. ad Gal. 3. Nam finis illius legis fuit Chriſtus, ut idem dixit ad Rom. 10. & ideo completo illo fine, ac termino abſque alia abrogatione. Propter quod dicitur Lucæ 16. *Lex, & prophetæ uſque ad Joannem*, & infrà hoc magis conſtabit, cum agimus de tempore, quando lex illa mortua eſſe incepit.

14. *Reſp. 2.* Deinde reſpondetur negando minorem quoad ſecundam partem ejus, quia licèt verum ſit, Chriſtum in lege ſua tradenda non addidiſſe formalia verba revocatoria legis prioris, nihilominus ſimpliciter verum eſt, ſua nova lege veterem abrogâſſe, id enim ſignificavit Paul. ad Epheſ. 2. *Epheſ. 2.* dicens, *Legem mandatorum decretis evacuans.* Quod enim ait, *decretis*, idem ſignificat, quod per decreta ſua. Nec audiendi ſunt Eraſm. & Cajet. *Eraſm. Cajet.* qui vocem, *decretis*, ſeu *in decretis*, referunt ad legem veterem, ita ut ſenſus ſit, evacuans legem mandatorum in decretis, ſupple exiſtentem. At rectè intellexit vulgatus interpres, particulam, *in*, licèt in Græco habeatur, non eſſe neceſſariam: & licèt addatur, optimè ſignificare poteſt idem quod *per*, ita ut ſit ſenſus, *Evacuans in decretis*, id eſt, per decreta, & ad tollendam æquivocationem rectè poſitum eſt abſolutè, *decretis.* Neque enim rectè vox illa refertur ad decreta legis veteris, tum quia ſit inutilis repetitio, tum quia oportet aliquod verbum ſubintelligere ſine neceſſitate, tum denique quia repugnat communi Patrum expoſitioni. Unde Chryſ. ibi *decretis*, exponit, id eſt, fide ſua, quod eſſet facilè, intellectum de fide ratione objecti, & Evangelicæ doctrinæ, vel ſi intellexit fidem, id eſt, ſpiritum fidei, non excludit legem novam, quæ ſolet etiam nomine fidei ſignificari. Unde ad Romanos 3. *Excluſa eſt, per quam legem? factorum? non, ſed per legem fidei.* Idem verò Chryſoſt. clariùs exponit decreta, id eſt, *præcepta*, quæ Hieronym. *dogmata Evangelica*, ibidem appellavit. D. Thomas etiam præcepta expoſuit, *D. Thom.* & ſequitur ibi, & bene declarat Adam. Chriſtus ergo ſuis præceptis, ſuaque lege nova veterem abrogavit.

15. *Exp. eſſe revocatio non neceſſaria.* Neque fuit neceſſaria expreſſa revocatio, quia opera illarum legum, licèt non videantur formaliter repugnare, nihilominus leges ipſæ inter ſe pugnant. Primò, quia lex nova traditur à Chriſto, ut per ſe ſufficiens ad ſalutem, & neceſſaria, cui repugnat, durare neceſſitatem prioris legis. Secundò ex fine, & ſignificatione talium actuum, quia obſervantiæ antiquæ legis dabantur ad ſignificanda myſteria futura Meſſiæ: Sacramenta autem legis novæ, præſertim Baptiſmus, & Euchariſtia datæ ſunt ad repræſentandam redemptionem jam factam, & myſteria illa jam impleta. Tertiò, quia prior lex data eſt uni populo ad diſtinctionem aliorum: poſterior verò toti mundo, ut Eccleſia habens perfectam unitatem ex omnibus hominibus congregaretur, ad quod neceſſarium fuit, ſigna, & ſpeciales obſervantias unius populi è medio tollere. Et hoc eſt, quod Paulus dixit citato loco Epheſ. 2. Chriſtum abſtuliſſe medium parietem maceriæ, & inimicitias ſolviſſe inter utrumque populum, *Faciens utraque unum*, Item ex vi illius legis conſti-

constituebatur specialis status reipublicæ habens supremum Pontificatum suum, jurisdictionem, &c. Lex autem nova introduxit novum specialem statum, & Pontificatum diversum cum suprema jurisdictione in totum mundum, ac subinde repugnantem priori statui. Consequenter ergo hæc lex revocavit illam.. Et hoc est, quod Paul. dixit, Hebr. 7. *Translato sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat.*

16. *4 quæst. de Judæis qui Evangelium non susceperunt. Pro his etiam legem veterem abrogatam esse.*

Atque hinc facilè constat, quid dicendum sit de ultima quæstione, an illa lex sit etiam abrogata pro his Judæis, qui Evangelium non susceperunt. Videri enim potest, non esse congruum, eos liberos manere ab utraque lege, & ideo debere antiqua obligari, dum novam non suscipient. Dicendum verò sine dubio est, etiam pro illis abrogatam esse legem illam, quia simpliciter, & in se sublata de medio est, ut probant omnia, quæ adduximus: ergo neminem jam obligat per se, & vi sua. Item lex illa non desinit obligare Christianos ex Judaismo conversos, vel qui ab illis originem ducunt, quia Christiani sunt, sed quia finitum est tempus obligationis illius legis, pro qua lata est, & quia jam evacuata est: ergo etiam Judæos, non Christianos per se non obligat. Præterea isti Judæi constituti sunt in statu, in quo impossibile est obligari illa lege, quia nec sunt in terra promissionis, nec templum habent, extra quod præcipua sacrificia, & præcepta implere non poterant, ut agni Paschalis Exodi 12. & aliorum, de quibus Deut. 12. Item non habent sacerdotes, nec habere possunt, cum non habeant tribuum distinctionem: ergo ex conditione talis status sequitur, jam non obligari illa lege, vel certè magnum indicium est absolutè, & pro tota illa gente cessâsse, ut rectè argumentatur Just. d. dial. cum Tryphone. Denique Judæi, etiamsi increduli sint, nihilominus obligantur lege Christi, quia tenentur illam suscipere, & in Christum credere: ergo eo ipso non obligantur lege antiqua, & ita non procedit contraria conjectura. Dico autem per se non obligari, seu ex vi legis, quia ex conscientia erronea poterunt obligari: existimant enim adhuc legem illam retinere suam vim, & consequenter opinantur, se per illam obligari, & hoc modo obligantur ex conscientia erronea. Ad hunc enim modum dixit Paul. ad Gal. 1. *Testificor omni homini circuncidenti se*, scilicet, ritu Judaico, *quia debitor est universæ legis faciendæ*, utique ex vi prioris existimationis de obligatione circuncisionis, atque adeò ex conscientia erronea: nam absolute nulla nunc est talis obligatio. Addo verò, quia ignorantia illa non est sine gravissima culpa, dici posse (ut aliqui loquuntur) ligari potiùs, quàm obligari, quia sive illam legem observent, sive non, gravissimè peccant: nam si observant superstitiosi sunt, & infideles: si verò non observant, transgressores sunt legis, qua credunt obligari saltem ex prava conscientia. An verò lex illa etiam quoad omnem utilitatem, pro his Judæis cessaverit, dicam inferiùs.

Justin.

17. *Solvitur Judæorum fundamentum. Perpetuum, vel æternum duobus modis sumi.*

Ex dictis denique facilè solvitur judaizantium fundamentum, quatenus ad ipsos Judæos pertinere potest, quod solùm fundabatur in hoc, quia lex illa dicitur data ut perpetua, seu in æternum duratura. Duobus enim modis sumitur vox *perpetuum*, vel *æternum*, in sacra Scriptura. Primò, ut excludat terminum durationis absolutè, & simpliciter. Secundò, ut solùm significet perpetuitatem tantum secundùm quid, quæ variis modis contingit. Lex ergo illa non potest dici perpetua in se priori modo: nam constat, omnem legem hujus vitæ aliquando esse in se finiendam saltem cum ipso mundo. Potestque apertè convinci: nam cum minori rigore dici solet perpetuum, quod usque ad finem mundi duraturum est, & tamen neque hoc modo dicta est illa lex perpetua. Quod probatur clarè ex eodem loco Genes. 17. ubi & fœdus Dei dicitur fore sempiternum, & Deus ipse promittit Abrahæ, & semini ejus terram promissionis in possessionem æternam: ergo non est magis æternum fœdus, quàm promissio: at constat promissionem illius terræ non fuisse æternam illo modo, imò sublatam jam esse: ergo idem intelligendum est de illo fœdere. Similisque promissio habetur Genesis decimo tertio. *Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo in sempiternum*, & similes sunt aliæ promissiones rerum temporalium in Veteri Testamento, cum tamen constet, & bona temporalia non esse perpetua simpliciter, & de facto illammet terram non fuisse à Judæis perpetuò possessam.

18. *Duplex exposito insinuata ab Aug. 1. Expositio mystica.*

Duæ igitur sunt expositiones indicatæ ab Augustino in eisdem locis, una est mystica potiùs, quàm literalis, ut in eis locis sermo sit de perpetuitate simpliciter, non tamen intelligatur implenda in re illa materiali, quæ proponitur, sed in illa, vel in alia per illam figurata, seu mysticè repræsentata. Ut solemnitas agni Paschalis durat perpetuò in se, vel in agno Dei per illum veterem repræsentato, & pactum circumcisionis est perpetuum non in sola carnali circumcisione, sed in illa, vel in spirituali per illam figurata, quæ fit per Baptismum, & de se perpetuò durat, etiam in patria. Sicque promissiones temporales permanent semper in spiritualibus, quæ in illis ut in figura promittebantur. Ita ferè Augustinus quæstion. 31. in Genes. & qu. 43. & 124. in Exod. & hanc responsionem videtur sequi D. Thom. 1. 2. quæst. 103. art. 3. ad 1. argum.

Augus.

D. Thom.

19. *2. Expositio literalis.*

Secunda responsio, & magis literalis est, non dici æternam legem illam nisi secundùm quid, etiam respectu durationis mundi. Solet autem hoc æternum secundùm quid multis modis accipi: unus valde usitatus est, quo æternum accipi solet pro sæculo, ut notavit Divus Thomas, 1. part. quæstion. 10. artic. 2. ad 2. ubi ita exponit illud Exodi 2. *Dominus regnabit in æternum, & ultrà.* Et ita facilè potest illi legi accommodari. Accipitur etiam aliis modis in communi modo loquendi consuetis. Dici enim solet perpetuum, quod sine ullo certo termino præscribitur, quomodo diximus suprà libro 1. legem propriissimè sumptam esse perpetuam, sic etiam in materia de Censur. suspensio, quæ sine termino imponitur, perpetua dici solet: ergo multò magis potuit lex vetus, aut fœdus circumcisionis, aut præceptum agni Paschalis dici perpetuum, quia sine termino positum est. Nam licèt ex mente Dei solùm poneretur donec veniret semen, hoc tamen non fuit in lege expressum, sed subintellectum in ejus conditione, & significatione, eo vel maximè, quod etiam dici solet in Scriptura perpetuum, quod longissimo tempore, seu per multa secula duraturum est, sicut lex illa duravit. Deinde dicitur pactum perpetuum, quod natura sua indissolubile est, licèt per causas extrinsecas, vel rerum mutationem solvi possit, & sic etiam aliqua, quæ per solam vitam hominis durant, solent dici perpetua, ut vinculum matrimonii, professio religiosa, & quædam alia vota. Sic igitur pactum illius legis dicitur perpetuum fœdus, quia dissolvi non poterat, donec impleretur, nec lex illa cessatura erat, nisi per tantam rerum mutationem, cum qua nec veritas illius legis, nec ejus obligatio posset subsistere. Et ita etiam exponit dictam loquutionem Augustinus in citatis locis, & indicat Divus Thomas 1. 2. quæstion. 98. articul. 2. ad 2. & videri potest Abul. quæstion. 18. in 12. capit. Exodi, ubi idem notat Pereir. & latiùs Genes. decimo tertio, & decimo septimo.

D. Thomas.

Abulens.

CAPUT. XI.

Utrùm lex vetus cessaverit, seu abrogata fuerit quoad omnia sua præcepta etiam moralia.

1. *De adæquata cessatione legis veteris.*

QUamvis absolutè dictum sit, legem illam cessâsse, tamen quia in illa lege varia erant genera præceptorum, & non est certum cessâsse omnia, & consequenter est controversum, an lex illa

illa dicatur ceſſâſſe adæquatè, ſeu ſecundùm ſe totam, ut ita dicam, vel ratione aliquarum partium habentium quoad hoc rationem ſpecialem; ideo in hoc capite hoc ampliùs explicandum eſt. Supponimus autem diſtinctionem ſuprà datam de triplici genere præceptorum illius legis, cæremonialium, judicialium, & moralium. Et de cæremonialibus certum eſſe ſupponimus, illa maximè ceſſaſſe, & ratione illorum præcipuè dici legem illam ceſſâſſe. Ita docent D. Thom. d. q. 103. a. 3. & omnes Theologi infrà referendi, & tradit Inn. III. in c. unic. de purif. poſt part. & Aug. l. 6. contra Fauſt. ubi ita exponit illud ad Coloſ. 2. *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ ſunt umbra futurorum*, &c. Per hæc enim ſignificavit omnia cæremonialia, quæ velut umbra tranſierunt. Et ſi quis rectè conſideret omnia, quæ præcedenti capite adduximus, de cæremonialibus præceptis maximè procedunt, ut in puncto ſequenti attingemus, ideoque de his nihil ampliùs diſputare neceſſe eſt. Poſſet autem quis objicere, quia præceptum ſolvendi decimas, cæremoniale erat, & tamen ejus obligatio durat, ut videntur probare quædam jura dicentia, decimas eſſe jure divino debitas. Sed de hac re ſatis dictum eſt tract. 2. de rel. l. 1. c. 10. in tom. 1. ubi oſtendimus, illud præceptum legis veteris, qua parte poſitivum erat, ſcilic. quoad quotam decimarum, ceſſaſſe quoad obligationem ſuam: relictum verò eſſe quaſi exemplar, ad cujus inſtar Eccleſia potuit ſimilem legem ſtatuere, hoc enim prohibitum non eſt, ubi nullum periculum ſcandali, aut falſæ ſignificationis imminet, ut poſtea videbimus. Eo vel maximè quòd præceptum illud, quoad illam partem, poteſt non immeritò inter judicialia numerari.

Cæremonialia ceſſaſſe certum eſt. *D. Thom.* *Auguſt.* *Objecti.* *Reſpon.*

2. *De judicialibus.* Circa præcepta judicialia poteſt eſſe nonnullum dubium, an mortua ſint. Ratio autem dubitandi in primis ſumitur ex authoritate negativa Scripturæ ſacræ, quia cum multis ejus locis legamus, cæremonialia præcepta ceſſaſſe, nullibi id legimus de judicialibus: ſignum ergo eſt, non eſſe parem utrorumque rationem, vel diſpoſitionem. Tum quia legis abrogatio non eſt magis extendenda, quàm ſit expreſſum à legiſlatore, tum etiam quia unius expreſſio, videtur tacita alterius excluſio, juxta c. *nonne*, de præſum. Antecedens autem patet: nam Act. 15. quæſtio ſuborta præcipuè fuit de circunciſione, & conſequenter de aliis cæremoniis legis, & de his tantum decretum illud Apoſtolicum interpretari videtur Cyr. Catech. 17. Et de eiſdem loquitur Paul. d. loco ad Col. 2. & de illis dicit, fuiſſe umbram futurorum. Unde tum ibi, tum in ep. ad Rom. & ad Gal. & ad Hebr. in duobus præcipuè vim facit, ut oſtendat abrogationem illius legis. Unum eſt, quòd lex illa non juſtificabat apud Deum, ſed tantum imperfectam carnis juſtitiam conferebat. Aliud eſt, quòd lex illa erat figura, & umbra, quæ ceſſare debuit, adveniente veritate: utrunque autem horum in ſolis cæremonialibus locum habet, quia ſola cæremonialia ordinabantur ad ſanctificationem, vel juſtitiam carnis, judicialia enim ad politicam gubernationem pertinebant. Et ideo cæremonialia tantum erant per ſe primò inſtituta ad ſignificandum: judicialia verò tantum acceſſoriè, & quaſi per accidens, ceſſante autem acceſſorio, non ceſſat principale. Et ita etiam Leo Papa ſerm. 6. de Paſſi. Domini hanc poſteriorem rationem explicans, ſolùm in cæremonialibus declarat legalium ceſſationem. Accedit quod Auguſtinus lib. 5. & 10. contra Fauſtum in principio duo tantum genera peccatorum in illa lege diſtinguit, quædam vocat vitæ agendæ, alia vitæ ſignificandæ, & hæc poſteriora dicit ceſſaſſe, non verò priora. At verò præcepta judicialia ſpectare videntur ad præcepta vitæ agendæ, vitæ (inquam) politicæ, & civilis: ergo illa non ceſſarunt ex ſententia Auguſtini.

Leo Papa. *Auguſt.*

3. Nihilominus certa concluſio eſt, legem veterem ceſſaſſe, ſeu abrogatam eſſe quoad omnia præcepta judicialia. Ita docet D. Thom. q. 104. ar. 3. ubi Cajet. Conradus & cæteri expoſitores id ſupponunt ut certum, eſtque commune dogma Theologorum. Unde videtur de fide certum, quia licèt in Scriptura in particulari non ſit expreſſum, continetur in generalibus loquutionibus, quas Eccleſiæ traditio, & communis conſenſus Theologorum ita interpretatur. Talis eſt regula Pauli ad Hebr. 7. *Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt, ut legis tranſlatio fiat.* Sicut enim vetus ſacerdotium ſimpliciter ablatum eſt, ita & lex vetus quatenus poſitiva erat, & cum illo ſacerdotio erat conjuncta. Alia generalis locutio Pauli eſt ad Epheſ. 2. *Medium parietem maceriæ ſolvens, legem mandatorum evacuans*: nam lex mandatorum ſine dubio judicialia comprehendit, quæ erant non parva illius materiæ pars. Aliud principium ejuſdem Pauli eſt illud ad Rom. 7. ubi de uxore ait, *Si mortuus fuerit vir ejus, liberata eſt à lege viri*, ex qua ſimilitudine infert: *itaque fratres mei & vos mortificati eſtis legi per mortem Chriſti.* Ubi ſimpliciter dicendo *legi*, totam intelligit, & nihil excludit. Facit etiam illa univerſalis ejuſdem locutio ad Galat. 5. *Teſtificor omni homini circumcidenti ſe, quia debitor eſt univerſæ legis faciendæ.* Nam inde virtute ſignificat evacuata circumciſione, evacuatam eſſe univerſam legem, ac ſubinde etiam judicialia præcepta fuiſſe ſublata. Præterea hoc principio utuntur Theologi in materia de matrimonio, & ſimilibus, quando tractant, an prohibitiones aliquæ illius legis durent nunc. Ut v. g. an accedere ad menſtruatam etiam matrimonio conjunctam ſit peccatum mortale, ſicut olim videtur fuiſſe, quia erat prohibitum ſub pœna mortis, Levit. 20. nam ſub diſtinctione reſpondent, ſi lex illa fuit judicialis, non obligare: ſi autem materia erat moralis, ex ea parte poſſe durare, ut patet ex Theologis in 4. d. 32. & diſputat latè Caſtro l. 1. de leg. pœnal. cap. ult. Sanct. l. 9. diſp. 21. Et eodem modo diſputant de gradibus conſanguinitatis, vel affinitatis prohibitis in Levitico. De quibus certum eſt, poſſe Pontificem diſpenſare in nonnullis gradibus eorum, ut in caſu Regis Angliæ Henrici VIII. declaravit Clemens VII. de primo gradu affinitatis, in quo ſupponitur, legem illam judicialem ceſſaſſe, & hos gradus nunc non eſſe prohibitos ex vi illius: idem ergo eſt in omnibus ſimilibus.

Lex vetus abrogata quoad omnia præcepta judicialia. *D. Thomas.* *Cajet.* *Conradus.* *Caſtro.* *Clemens VII.*

4. Ratio autem facilè reddi poteſt, reſpondeo ſimul ad principalem rationem dubitandi. Nam licèt fortaſſe ex vi ſolius ſignificationis rerum futurarum, non fuerit neceſſarium, hæc judicialia præcepta ceſſare, æquè ac cæremonialia quod poſtea videbimus, tractando, an illa lex ſit mortifera: nihilominus propter alias rationes maximè literales neceſſarium fuit extingui præcepta judicialia ſimul cum cæremonialibus. Prima, & potiſſima eſt, quam indicavit D. Thomas, quia per Chriſtum ſublatus eſt illius reipublicæ ſtatus: ergo etiam ceſſarunt illæ leges, quæ ad ſtatum politicum, & conveniens regimen illius reipublicæ ordinabantur, cujuſmodi erant judicialia præcepta. Conſequentia per ſe evidens eſt, quia ſublatis nobis, tolluntur ea, quæ ſunt in nobis: ergo diſſoluto populo, communitate, vel religione, pro qua latæ erant leges, deſinit talium legum obligatio. Antecedens autem declaratur, quia ille populus poſt Chriſti adventum, deſiit eſſe populus peculiaris Dei: hanc enim prærogativam habuit, quamdiu Chriſtum in virtute, ſeu potentia continuit, poſt Chriſtum verò totus quodammodo mundus, ſeu Eccleſia Chriſti Catholica facta eſt populus peculiaris Dei, juxta illud, *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi*, & illud, *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* Poſtquam autem Judaicus populus deſiit eſſe populus peculiaris Dei, deſiit etiam divinis legibus gubernari ex obligatione, quia hoc pertinebat ad priorem ſtatum, & ad peculiarem conjunctionem cum Deo.

Ratio, & reſpon. ad fundamentum *D. Thom.* *Matth. 24.* *Matth. 16.*

Unde

5. *Alia ratio.* Unde sumitur alia ratio, quia mutato principali definit etiam accessorium: principale autem in illo populo erat, disponi, & præparari per legem ad Messiam suscipiendum, & conservari in fide ejus venturi & in cultu unius veri Dei, hoc autem totum mutatum est per Messiæ adventum, & hac ratione mutata sunt sacerdotum sacrificia, & alia cæremonialia, quæ proximè ordinabant populum ad illum finem, ergo consequenter etiam judicialia cessarunt, quæ proximè pertinebant quasi ad temporalem gubernationem, quam Deus ad priorem ordinaverat. Unde etiam magis confirmatur, & explicatur altera ratio, quia leges judiciales supponebant populum Israeliticum ut separatum à gentilicio, & congregatum, & ordinatum peculiari modo ad spiritualia, & supernaturalia, & ideo ordinabant etiam illum in politicis, ideoque destructo priori fine, & fundamento, leges etiam has cessare necessariò consequens fuit.

6. *Ad alia testimonia resp.* Et ita respondetur facilè ad testimonia, quæ ad summum continent authoritatem negativam, quæ de se inefficax probatio est. Addo verò in loco Actorum absolutè esse sermonem de circumcisione, & de lege Moysi, quæ includit etiam judicialia. Ad testimonia verò Pauli dicitur, interdum illum loqui generaliter, vel indefinitè, ut vidimus, aliquando verò loqui de cæremonialibus, quia illa erant præcipua, & illis ablatis auferuntur reliqua, quæ erant veluti accessoria, ut explicatum est. Ad Augustinum verò dicitur, sub præceptis vitæ significandæ comprehendisse etiam judicialia, quia re vera significabant, & erant figuræ futurorum, ut in superioribus declaravimus. Et quanvis fortasse hæc sola ratio non sufficeret ad abrogationem, quia in illis præceptis significatio erat minùs principalis, nihilominus supposita alia ratione de destructione fundamenti, & dissipatione, & rejectione illius populi, etiam illa ratio nonnihil juvat: sit ergo certum, etiam judicialia præcepta mortua esse, & abrogata.

7. *De præceptis moralibus. Quatenus legis naturalis, non esse abrogata. Matth. 5.* Major difficultas superest de moralibus præceptis: nam de illis opiniones variæ sunt inter Catholicos. Nam licèt omnes fateantur, præcepta moralia quatenus erant præcepta legis naturalis, non fuisse abrogata, imò nec potuisse mutari juxta superiùs dicta in lib. 2. de lege naturali. Imò etiam esse confirmata in Evangelio Matth. 5. ut l. sequenti videbimus, & tradunt Clemens Papa lib. 6. constit. cap. 22. & 23. & Leo Papa serm. 6. de Jejun. decimi mens. & serm. 4. de Jejun. septim. mens. & August. lib. 6. & 10. contra Faust. in princ. Nihilominus de iisdem præceptis moralibus prout tradita fuerunt à Deo in lege Moysi sunt opiniones. Aliqui enim Theologi distinguendum putant inter illa præcepta, ut erant legis naturæ, vel Moysi, & priori modo fatentur, non cessâsse: posteriori autem modo putant, necessariò esse dicendum, jam cessâsse. Ita docuit Soto lib. 2. de Justit. q. 5. ar. 4. concl. 2. ubi contrariam sententiam dicit esse falsissimam. Medin. verò 1. 2. q. 103. art. 3. quem aliqui moderni sequuntur, putat esse rem certam, & indubitatam. Unde significant, esse de fide. Allegatur pro hac opinione D. Thom. 1. 2. q. 98. art. 5. quatenus ait, Gentiles obligatos fuisse ad servanda præcepta Decalogi non quatenus erant de lege Moysi, sed quatenus erant de lege naturæ.

De illis ut traditæ fuerunt à Deo.

1. *Sentent.*

D. *Thom.*

8. *Fundamentum.* Fundamentum hujus sententiæ esse videtur, quod nos adduximus in præcedenti puncto, quia Paulus, cum ait, legem evacuatam esse, absolutè, & simpliciter de sola lege loquitur: ergo nihil potest à nobis excipi, quod sit pars illius legis, & quatenus pars ejus est. Aliqui etiam specialiter expendunt verba Pauli ad Hebr. 7. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem ejus, & inutilitatem*, quia etiam moralia præcepta erant infirma, & inutilia, quia hæc infirmitas, & inutilitas in hoc posita erat, quod talia præcepta non justificabant, quod etiam convenit præceptis moralibus, teste Augustin. de spiritu. & liter. cap. 14. & 17. Hoc verò testimonium non probat intentum, aliàs eodem probaretur, præcepta moralia, etiam ut sunt de lege naturæ, non durare in lege gratiæ, quia cum Augustin. dicit in citato loco, præcepta moralia non justificare, non loquitur tantum de illis præceptis ut contentis in lege Moysi, sed etiam secundùm se, & ut sunt de lege naturæ, quia etiam ut talia sunt, pertinent ad legem factorum, & non ad legem fidei, juxta discursum Augustini dicto lib. de spirit. & liter. cap. 13. & Epist. 200. ad Asillicum. Nam etiam lex naturalis jubet, & non juvat, & ideo etiam illa non justificat, aliàs Christus gratis mortuus est, est ergo secundùm se infirma, & inutilis quoad negotium justificationis, tum quia opera ejus ex vi illius non valent ad justitiam obtinendam, tum quia lex illa nec dat, nec supponit, in homine lapso vires sufficientes, quibus tota possit impleri. Cum ergò ait Paulus, *Reprobatio fit prioris mandati*, loquitur de mandato carnali, de quo paulò antea loquutus fuerat, ut etiam Divus Thomas notavit, quod propriè erat mandatum cæremoniale, & specialiter sacerdotium, quod per originem carnalem traducebatur, de cujus imperfectione, & mutatione ibi specialiter tractabat. Numquam autem Paulus de lege Decalogi dixit reprobatam esse propter ejus infirmitatem, & inutilitatem, nec sancti Patres, aut Theologi ita loquuntur, & si permittatur talis extensio in lege morali, ut scripta in duabus tabulis, eadem admittenda erit in lege naturali: constat autem in lege naturali non posse verificari quoad substantiam, & obligationem præceptorum ejus, sed ad summum quoad imperfectionem status, quem habebant ante legem gratiæ: ergo idem dici poterit de lege morali ut per Moysem tradita.

D. *Thom.*

9. 2. *Probatur.* Solet etiam hæc sententia probari ex variis testimoniis Epistolæ ad Romanos, quæ suprà adducta sunt, ad probandum legem illam cessâsse, & præsertim ex c. 7. juncto cap. 3. ad Corinth. 2. nam in illis Paulus absolutè dicit, nos liberatos esse à lege mortis, & à littera occidente, *ut serviamus in novitate spiritus, non in vetustate literæ*, sicut etiam de Christo dixit ad Eph. 2. *Legem mandatorum evacuans*, nam lex mortis includit etiam præcepta moralia, nam ad illa pertinet prohibitio, *Non concupisces*, quæ moralis est, ut Augustin. suprà ponderavit, & lex mandatorum sine dubio includit prima mandata, qualia sunt Decalogi. Hæc verò omnia non convincere, & objectione facta ostenditur per deductionem ad absurdum. Nam eodem modo ex illis testimoniis inferri posset, legem Decalogi, ut erat lex naturalis & obligabat Gentiles, semperque obligavit fideles omnes à principio mundi existentes, abrogatam esse, & cessâsse in lege gratiæ, quod esset planè hæreticum. Probatur sequela, quia etiam lex illa dicebat, & docebat, *Non concupisces*, & tamen non justificabat, nec juvabat, ut sæpe dictum est, ergo ut sic erat lex mortis, ergo liberati sumus ab illa, item erat lex mandatorum, ergo evacuata est per Christum. Hic ergo necessariò dicendum est, & legem illorum mandatorum quoad substantiam, & obligationem non esse ablatam in lege gratiæ, & in ea datum esse spiritum, & abundans auxilium, quo impleri possit, & ita factum esse, ut nunc non sit lex mortis. Idem ergo dici poterit de lege Moysi quoad præcepta moralia, unde simpliciter verum est, liberâsse nos Christum à lege mortis, non tamen eodem modo ab omnibus præceptis ejus.

10. 3. *Probatur.* Tandem solet probari illa sententia ex alio loco Pauli ad Galatas tertio, ubi priùs dicit, legem fuisse pædagogum, & postea subdit, *Postquam venit fides, jam non esse nos sub pædagogo*: nam ibi nomine legis Decalogus etiam comprehenditur, nam pars illius pædagogiæ erat instructio circa præcepta moralia Decalogi. Sed minùs cogit locus hic: nam in primis ferè omnes expositores de lege cæremoniali, vel saltem de lege ratione cæremoniarum locum illum intelligunt:

nam

nam per illam custodiebatur, ille populus ab idolorum cultu, & imitatione gentium, & conservabatur in fide, & spe Christi venturi, & in hoc consistebat præcipuè illa Pædagogia. Deinde pertinebant ad illam Pædagogiam temporales promissiones, & comminationes pœnarum, & quatenus hæ fiebant etiam propter impletionem, vel transgressionem Decalogi, dici potest, Decalogum cessasse quoad pædagogiam, non verò quoad obligationem, nec quoad substantiam ejus. Quia hæc non pertinet, ad puerilem statum tantum, sed etiam ad viros spectat. Vel certè, si ipsamet lex Decalogi quatenus docens, & illuminans pædagogiæ pars appellatur; hæc etiam pædagogia erat in lege naturæ, juxta illud Psal. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, & illa etiam manet in lege nova, non tantum per naturale lumen, sed etiam per literam veteris Testamenti, & per Evangelicam doctrinam, quanvis nunc dici posset mutâsse imperfectionem, & statum pædagogiæ. quia cum lege vitæ, & spiritus conjuncta est. His ergo testimoniis non satis probatur illa sententia, quæ ideo tetigi, quia illorum intelligentia præsenti instituto necessaria est.

11. 1. *Sententia.* Est igitur secunda opinio affirmans, legem veterem non fuisse abrogatam quoad præcepta moralia, etiam prout in illa lege lata sunt, ac subinde Christianos legis obligari illa lege quoad illam partem moralium præceptorum. Ita docent *Bellarm.* lib. 4. de Justit. c. 6. quem sequutus est *Lorin.* Actor. 15. & hanc sententiam sibi maximè placere ait *Vasq.* dict. 180. c. 3. qui declarat, legem veterem per præcepta moralia addidisse supra obligationem naturalem obligationem divinam, & neutram esse abrogatam, sed permanere nunc. Imò etiam addit, eam partem legis Moysi, ut talis erat, obligasse non tantum populum Israel, sed etiam gentium, quia lata est à Deo ut authore naturæ rationalis, & ideo non debuit ad unum populum restringi. Denique addit etiam promissiones factas in lege veteri observantibus Decalogum, ad Christianos pertinere. Citat pro hac sententia *Durand.* in 4. d. 1. q. 9. n. 8. vel potiùs 9. & 10. sed ibi tantum dicit decimas, & oblationes mansisse in lege nova quantum ad id, quod morale est in eis, ubi non loquitur de obligatione antiqua, sed de moralitate operis. Dicit etiam Christum impleviſse legem quoad præcepta moralia super addendo consilia, ex quo nihil colligi potest, quia etiam dicit impleviſse præcepta figuralia exhibendo veritatem. Allegat etiam *Palud.* 4. d. 1. q. 6. a. 5. conc. 2. in qua dicit, moralia præcepta non fuisse abrogata: at ex probatione, quam adjungit, constat authoris intentio, *Quia jura* (inquit) *naturalia semper, & ubique immutabilia permanent.* Loquitur ergo præceptis moralibus ratione legis naturæ. Unde in 4. d. 1. q. 9. sic ait, *Quia ratio, & æquitas naturalis semper locum habet, ideo præcepta moralia pro omni tempore, scilicet ante legem sub lege, post legem manere debuerunt.* Et ita possent pro hac sententia allegari ferè omnes Theologi: nam absolutè dicere solent, præcepta moralia legis veteris in nova obligare, & *Paul Burg.* in Scrutinio Scrip. 8. c. 6. in nostro, aliàs d. 1. c. 9. aliàs c. 77. ubi ait, legem veterem quoad ea, quæ non erant de lege naturæ, cessasse, non verò quoad moralia. Eodem modo loquitur *Castro* lib. 1. de l. pœn. c. ult. & alii, quos refert. Re tamen vera non intendunt dicere, obligare nunc illa præcepta ex vi legis veteris, sed ex vi juris naturalis, sicut durabant ante legem, vel etiam docent nunc per jus Evangelicum renovata esse.

12. *Ex Patribus.* Atque eodem ferè modo loquuntur multi ex Patribus, qui pro hac sententia allegari possent, ut Patet ex Clem. Rom. lib. 6. const. c. 22. & 23. qui disertè loquitur de lege naturali, quam dicit, non fuisse abrogatam. Magis favere videri potest Leo Papa serm. 6. de jejun. decim. mens. dicens, *Evangelicis sanctionibus, dilectissimi, multum authoritatis præbet doctrina legalis, cum quædam de mandato veteri ad novam observantiam transferuntur.* Quod declarat ser. 4. de jejun. septim. mens. *Ne onerosum videatur, aut arduum, quod & præceptum exigit legis & devotio temperat voluntatis. Quæ cum in unum, gratia Dei auxiliante conveniunt, non littera occidit, sed Spiritus vivificat.* Multò verò apparentiùs serm. 14. de Passio. Domini, c. 5. cum explicuisset cæremonialium abrogationem, subjungit, *In præceptis autem moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed Evangelico magisterio multa sunt aucta.* In his autem locis omnibus, loquitur de præceptis legis ratione moralium operum: nam quædam imitatur Ecclesia, vel quia judicialia erant, vel solùm secundum aliquam generalem rationem virtutis, mutando modum, ut jejunia, oblationes, &c. & de illis interdum propriam legem profert, quædam verò refert propter intrinsecam, & naturalem obligationem quam habent, quam Christus etiam docuit, & confirmavit. *Bernard.* In eodem sensu loquitur Bernar. serm. 28. ex parvis, ubi distinguit duplicia præcepta moralia, & figuralia, & addit, Christum venisse, ut moralia impleantur, per gratiam, & alia commutaret, ubi significat, non abstulisse priora. *August.* In quo imitatus est Aug. lib. 6. contra Faust. c. 2. & lib. 10. c. 2. ubi similiter distinguit duplicia præcepta, *vitæ agendæ, & significandæ*, & subdit, *servari à Christianis etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agendæ*, ubi cum addit, *etiam ex ipsis libris* vetus Testamentum intelligit; significat ergo servari etiam ex vi ejusdem Testamenti, & legis. Veruntamen in rigore solùm dicit, illa præcepta moralia servari à nobis & disci etiam ex veteri Testamento, quatenus naturalia sunt, & ut talia in illo præcipiuntur. Et in eodem sensu Epist. 200. in principio de illo præcepto, *Non concupisces*, ait, *Quod utique à Christianis nullus ambigit dicendum.* Paulò verò inferiùs modum explicat, dum de præceptis moralibus ait, ita esse in illa lege scripta, *ut valeant ad formandos mores fidelium*, id est, *ut abnegantes impietatem, & secularia desideria*, &c. in rigore ergo non dicit valere ad obligationem, sed ad informationem, ut infrà explicabimus.

13. *D. Thom.* Magis videtur favere huic sententiæ Divus Thomas in hac materia, disputat enim distincte qu. 103. a. 3. de cæremonialibus, & judicialibus præceptis, an cessaverint, & ostendit cessasse; de moralibus verò omnino tacitè supponens, illa non cessasse, quia sunt de lege naturæ, ac subinde immutabilia, ut in quæst. 100. tradiderat. Clariùs verò ad Ephesios 2. lectio. 5. ubi tractans illa verba, *Parietem maceriæ solvens*, objicit verba Christi Matth. 5. *Non veni solvere legem, sed adimplere*, & respondet, *Dicendum est, quod in veteri lege duplicia erant præcepta, moralia, & cæremonialia; Moralia quidem præcepta Christus non solvit, sed adimplevit*, &c. Et consequenter inferiùs ita exponit verbum Pauli, *Solvens intelligendum esse quantum ad observantiam præcepti carnalis*, & ita virtute declarat omnia testimonia, quæ prior opinio asserebat; unde mirum est, aliquem Thomistam ausum fuisse dicere, illam opinionem esse de fide, aut indubitatam. Nam licèt hoc testimonium D. Thomæ possit eandem responsionem pati, quam præcedentia, nihilominus & difficiliùs exponitur, & negari non potest, quin evertat similem exaggerationem, ejusque fundamentum.

14. *Testimonia Scripturæ.* Præterea afferuntur pro hac sententia varia testimonia Scripturæ. Primum est illud proximè tactum Matth. 5. *Non veni solvere legem, sed adimplere.* Nam verba illa videntur intelligenda de lege morali, ut declarant exempla, quæ statim Christus subjungit, & de illa lege dicit, se non venisse, ut illam solveret; ergo nec illam abrogavit. Et confirmatur hoc testimonium, quia ibidem Christus confirmavit sua authoritate illa præcepta; imò illa perfectiùs declaravit reprobatis falsis Judæorum interpretationibus, Imò illis etiam consilia perfectionis addidit, quibus modis illam adimplevit; ut Patres exponunt: ergo non est verisimile, illa postea abrogasse. Et hoc etiam confirmat illud Pauli Rom. 3. *Legem ergo destruimus per fidem? absit. Sed legem*

legem statuimus. Nam illud etiam intelligendum videtur de lege morali, quæ per fidem non abrogatur.

15. *Quid dicta testimonia probant.*

At verò prius testimonium apud me nihil probat. Primò quia sentio, illud testimonium intelligi de tota lege, & non de sola morali. Tum quia absoluta legis appellatio hoc præ se fert, & nulla est ratio addendi limitationem, tum etiam quia quod statim subdit, *Amen, quippe dico vobis, quia iota unum, aut unus apex non præteribit à lege donec omnia fiant.* Hoc (inquam) de tota lege intelligitur, ut constat etiã ex Lucæ 16. Tum præterea quia Patres omnes ita locum illum intelligunt, & ideo interpretantur, quomodo aliter impleverit legem moralem, & aliter cæremonialem. Hæc enim erat figurativa, & prophetica, ideoque de illa maximè dicitur, quod *iota unum non præteribit, donec omnia fiant, & facilius esse cælum, & terram præterire, quàm de lege unum apicem cadere,* ut ait Lucas. Tum etiam quia Christus dixit illa verba, ut innocentiam suam ostenderet, & sic falsæ accusationi Judæorum occurreret, quia illum dicebant esse transgressorem legis, & discipulos suos præmoneret, quando legem divinam tractare deberent; neutrum autem expleret, nisi de tota lege absolute loqueretur. Unde secundò non cogit ille locus, quia (ut ex hac ratione constat) ibi, *Non solvere,* non est, *non abrogare,* ut necessarium sit illud restringere ad moralem legem, de qua verificetur, sed *non solvere,* est *non transgredi* illam, nec implere dum obligat, seu pro tempore, pro quo lata est. Nam tollere legem post impletum tempus pro quo fuit lata, non est transgressio, nec injuria legis, cum sit voluntas legislatoris, imò illud ipsum est implere legem.

16. *Solvitur confirmat.*

Et ob eandem etiam causam non urget confirmatio, quia esto Christus ibi confirmaverit præcepta Decalogi pro lege sua (quod libro sequenti ex professo examinabimus) non sequitur nunc obligare moralia præcepta ex vi legis Moysi; imò oppositum inferri potest, quia posita nova lege positiva divina circa eandem materiam, jam non erat necessaria antiqua. Neque inde sequitur aliquid superfluum, vel ridiculum (ut quidam loquuntur) sed potiùs est ordo connaturalis inter duas leges, quarum una tantum usque ad certum terminum lata fuerat, & ad illum pervenit, & alia loco illius succedit. Nam si contingit communicare in aliqua parte materiæ, in illa jam non est obligatio ex vi antiquæ legis, quia finita est, sed ex vi posterioris. Unde non potest dici supervacanea abrogatio, quando est cessatio ab intrinseco ex vi termini in priori lege præscripti, sicut contingit in lege veteri, ut suprà declaratum est. Dicere autem, terminum illum positum esse pro lege illa ut cæremoniali, & judiciali, non verò ut morali, voluntarium est, cum Sciptura simpliciter de tota lege dicat, fuisse positam donec veniret semen, & similia. Neque est inconveniens, quod in materia necessaria, & perpetua ponatur lex temporalis, quia hoc pendet ex voluntate legislatoris, & quia post illam legem divinam danda erat alia ab ipsomet Deo, quæ moralia illa præcepta altiori modo comprehenderet.

17. *Locus Pauli explicatur.*

Alter verò locus Pauli eodem modo, quo præcedens intelligendus est: nam licèt ibi maximè loquatur Paulus de lege cæremoniali, non tantum de illa sola, sed simpliciter de lege, de qua dixerat, Rom. 3. *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo,* & *Per legem cognitio peccati.* Et eandem vocat, *Legem factorum,* quam à *Lege fidei* condistinguit. Eodem ergo modo loquitur de lege in illis ultimis verbis, in eis autem *legem destruere,* vel *statuere,* non est, *legem abrogare,* aut *sustinere.* Sed *destruere* est legem damnare, aut tanquam pravam rejicere; *statuere* autem est, eam defendere, ejusque proprium statum, conditionem, & officium ei tribuere, & quomodo per fidem sulciatur exponere. Quod tam verum est de moralibus, quàm de cæremonialibus præceptis, ut omnes ibi, & præsertim D. Thom. exponit, qui etiam hunc locum per alterum Matth. c. 5. declarat. *D. Thom.*

18. *Suadetur dicta sententia.*

Melius videtur posse suaderi hæc sententia nonnullis novi Testamenti testimoniis, in quibus obligatio Decalogi in lege nova ex veteri Testamento confirmatur: nam in eis supponi videntur præcepta Decalogi, etiam ut data per Moysem, obligare Christianos. Sic à Jacobo in sua Epist. cap. 2. præceptum illud, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum,* vocatur *Lex regalis secundum Scripturæ,* & tamen illud est præceptum morale veteris Testamenti: ergo sentit, præceptum illud etiam nunc durare ex vi Scripturæ veteris, quam sine dubio indicare voluit. Unde cũ subdit, *Si personam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores,* de lege Moysis loquitur, quæ in Scriptura solet absoluto nomine legis significari, juxta illud, *Lex per Moysem data est.* Unde eadem lege subdit Jacobus, *Quicunque totam legem impleverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus,* quod statim declarat in præceptis Decalogi, *Nam qui dixit, non occides, dixit, non mœchaberis.* Ergo intelligit, hanc legem, & hæc præcepta ut à Deo data fuerunt in lege veteri, etiam obligare Christianos; similisque locus est apud Paulum ad Romanos c. 13. *Qui diligit proximum, legem implevit,* utique Decalogi; subdit enim, *Nam non adulterabis,* &c. *In hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Et ad Ephesos 6. suadet observantiam quarti præcepti Decalogi, quia est primum in promissione, *Ut bene* (inquit) *sit tibi, & sis longævus super terram;* ergo sentit durare, & præceptum ipsum, & (quod magis est) promissionem factam observantibus illud. Unde Adam ibi sic exponit, *Hoc enim justum est, & naturæ lex id exigit, non solum autem illa, sed & divina quæ habetur Exodi 20.* Eadem autem ratio est de reliquis præceptis.

19. *Distinctio Juristarum notanda. Lex declarativa tantum constitutiva tantum. Declarativa & præceptiva simul.*

Ut in hac controversia quod sentio, breviter dicam, oportebit in memoriam revocare distinctionem quandam legis à Juristis usitatam: nam quædam est lex declarativa tantum, alia tantum constitutiva, quædam vero declarativa, & ordinativa, seu præceptiva simul. Ex quibus membris tertium solum habet locum in legibus, quæ versantur circa materias de se indifferentes, seu non necessarias, quæ merè positivæ dici possunt, & ideo nihil ad præsens refert, quia certum est legem Decalogi ut datam per Moysem non fuisse hoc modo purè constitutivam, cum fuerit de materia naturali, ac necessaria. De aliis verò duobus membris controverti potest, an illa lex ut data à Deo in veteri Testamento fuerit purè declarativa, vel simul etiam præceptiva, & constitutiva. Quod dubium suprà à nobis tractatum est, & ex illius resolutione pendet, ut existimo, quæstio præsens. *Dubium.*

20.

Nam sustinendo opinionem asserentem, legem veterem ut proponentem, seu promulgantem legem Decalogi, fuisse tantum legem declarativam divinæ, ac naturalis obligationis, & non addidisse novam obligationem positivam divinam, consequenter quidam asseritur, legem Decalogi, prout contentam in lege Moysi non fuisse abrogatam, sed nunc etiam in vi sua permanere. Quia lex purè declarativa magis habet rationem doctrinæ, quàm præcepti: doctrina autem divina nunquam potest sua authoritate, aut veritate privari, & ideo nunquam potest revocari, aut lumen suum amittere; ergo etiam lex divina purè declarativa nunquam potest abrogari, aut vim suam amittere, quia est lucerna, & lux, quæ semper eodem modo illuminat. Et in hoc saltem sensu suadetur valdè illa opinio testimoniis ultimo loco adductis in ejus probationem, quatenus in eis videntur colligi præcepta Decalogi ex veteri Testamento, & ex loco Exodi; illa enim collectio, seu probatio in hoc fundatur quòd illa legislatio, quantum

tum ad Decalogum spectat, non fuit nisi promulgatio legis naturalis, quam promulgationem ibi Deus ipse fecit, quæ in ratione doctrinæ semper retinet eandem authoritatem.

21. *Authores 1. sententiæ in quo sensu loquuntur.*

At verò authores prioris sententiæ non videntur in hoc tantum sensu loqui: nam expressè dicunt, legem moralem ut est data per Moysem verè obligare Christianos. Imò Vasq. sentit obligationem legis naturalis non esse divinam propriè, id est, ex divino præcepto, sed solum esse à Deo quatenus est author rationalis naturæ, quæ est ipsa lex naturalis, & ab illa sola proximè nascitur illa obligatio naturalis, & nihilominus ait legem per Moysem datam addidisse divinam obligationem, quæ nunc durat in Christianis. Nos verò in superioribus diximus, legem naturalem esse veram legem divinam, & ex proprio imperio, & voluntate Dei, & nihilominus legem moralem ut ab eodem Deo specialiter datam, & promulgatam illi populo addidisse positivam obligationem legi naturali. Et ita in hoc videmur omnes convenire, quod lex Decalogi ut data per Moysem, non fuit tantum declarativa, sed etiam constitutiva, & proprie præceptiva. Imò hîc addiderim, quòd licèt utrumque habuerit, certiùs constare ex Scriptura, fuisse præceptivam, & esse per se obligativam, quàm esse declarativam. Quia omnia illa præcepta Decalogi feruntur per eadem verba præcipiendi, vel prohibendi, & sub eodem tenore. Et in eis quædam miscentur, quæ non sunt de lege naturæ, & tamen eodem modo præcipiuntur, vel prohibentur, ut sanctificatio Sabbati, & prohibitio sculptilium, secundum probabilem expositionem. Nec ex verbis Scripturæ discernere possumus, quid prohibeatur quia malum, vel quid sit malum quia prohibitum, sed ex ratione naturali, & ex communi sensu Doctorum Ecclesiæ hæc discernimus ac judicamus. Estque optimum exemplum Ezech. 18. quo à simili res declaratur. Ibi enim inter necessaria ad justitiam æquè ponuntur, *Uxorem proximi non violare, & ad menstruatam non accedere*, cum tamen primum prohibeatur quia per se malum, ac mortale peccatum, secundum autem (juxta probabiliſſimam opinionem) solum erat malum, quia prohibitum saltem in gradu peccati mortalis. Ita ergo contingere potuit in lege lata Exodi 20. quantum est ex forma prohibendi, vel præcipiendi; certiùs ergo constat ex Scriptura, legem illam fuisse præceptivam, constitutivam obligationis novæ, quàm declarativam antiquæ, licèt adjuncta ratione utrunque colligatur, & verum sit.

22. *Christianos non obligari ex vi legis Moysi ad præcepta Decalogi, & moralia eiusdem legis. Victor. Barradas. Salmer.*

Hoc ergo principio posito probabilius censeo, Christianos non obligari ex vi legis Moysi ad præcepta Decalogi, & moralia ejusdem legis, ac subinde totam illam legem cessâsse, quoad obligationem, licèt quoad materiam non fuerit ita sublata in moralibus præceptis, sicut in cæteris. Quam opinionem ante authores citatos docuit Victor rele. de matrimon. 2. p. num. 3. in fin. & postea ex nostris Tolet. Rom. 3. annot. 15. & Salmer. ad Roman. 7. disputat. 6. Barradas tom. 1. libr. 2. capit. 21. ubi cum sæpe dicat, Decalogum esse perpetuum, & in illum, abrogationem non cadere, esseque magnam legis partem, quæ adhuc vivit, & similia, nihilominus cautionem, & declarationem adhibet, dicens, *partem quidem illam legis vivere, non tamen quia legis Moysis pars, sed quia naturæ lex est, & novæ legis pars, vivit, vivetque in sempiternum.* Idem tenet Valentia tomo 2. disputation. 7. quæst. 7. punct. 7. ubi opinionem Soti commendat. Moveor autem præcipuè, quia tota illa lex à principio Decalogi data est soli populo Hebræorum, ut suprà ostensum est, & patet Exod. 20. ubi Deus præmittit illa verba, *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxit te de terra Ægypti de domo servitutis*, & post illa statim loquitur ad populum illum dicens, *Non habebitis Deos alienos*, & cætera.

Valent.

Fundamentum.

23. *Objecti.*

Dicunt aliqui; etiam illa verba ad populum Christianum pertinere, quia eductus est ex potestate diaboli, & quia est spirituale semen Abrahæ, teste Paulo ad Galat. 4. Rom. 3. & 4. 1 Corinth. 10. ac subinde legis etiam illius promulgationem ad Christianos pertinere. Hæc verò ampliatio illorum verborum in illo loco literalis non est, sed spiritualis, & ideo admittenda non est in ordine ad extensionem obligationis illius legis. Alioqui etiam illa verba, *Memento, ut diem Sabbati sanctifices*, ad literam pertinebunt ad populum Christianum, & idem erit de præcepto, *Non facies tibi sculptile, nec omnem similitudinem*, etiamsi non fuerit merè naturale, sed positivum, ut aliqui volunt. Imò de tota lege sequente idem dici poterit quia eidem populo educto ex Ægypto data dicitur, id autem falsum esse constat ex verbis Scripturæ, & omnium interpretatione, & communi doctrina Theologorum cum Divo Thoma dicta quæstion. 98. artic. 4. & ex dictis in superioribus, ubi ostendimus, legem illam promulgatam esse populo præsenti, & successoribus ejus secundum carnem, ut aliis locis ibi citatis Scriptura declarat, quæ sine dubio propriè, & non figuratè loquitur in lege ferenda, & promulganda, nisi ubi ex verbis aliud clarè constiterit, vel ex communi traditione. Data est ergo illa lex pro Israel carnali, non ergo obligat Christianum populum. Qua ratione omnes utuntur quoad præcepta cæremonialia, & judicialia; ergo idem est de moralibus quantum ad vim obligandi in virtute illius legis: nam eodem modo, & tenore tradita sunt.

Resp.

D. Thom.

Et confirmatur secundò hæc sententia, quia præcepta moralia illius legis ut erant illius, non obligabant tunc Gentiles, sive fideles, sive infideles; ergo neque nunc obligant Gentiles infideles: ergo neque obligant Christianos. Prima consequentia nota est ex paritate rationis, secunda item est clara ex dictis capite præcedenti, quia Christiani, vel sunt ex gentibus, vel ex Judæis: si ex gentibus non magis obligantur lege veteri, & quacumque parte ejus, quia Christiani sunt, quam gentes infideles: si verò sunt ex Judæis, æquiparantur in hoc cæteris Christianis, quia lex vetus non magis obligat quosdam Christianos, quàm alios, propter solam carnis originem. Antecedens autem est expressè D. Thomæ, ut citatum est ex q. 98. ar. 5. quam omnes sequuntur. Solus Vasq. in dicto cap. 3. num. 14. oppositum consequenter docet, dicens, & ex priori opinione sua colligi, legem illam moralem quatenus datam à Deo per Moysem, non tantum Judaicum populum obligasse, sed etiam Gentilicum. Et addit suasionem consequentis, quia Deus legem illam tulit tanquam author naturæ creatæ, cui necessariò talis lex convenit, ergo non debuit illam ad peculiarem populum restringere. Nos autem libenter admittimus illationem illam: nam re vera ille author consequenter infert, & loquitur, tamen ex falsitate consequentis inferimus falsitatem antecedentis: nam ex vero non potest sequi falsum.

24. *Confirm. 2.*

D. Thom. Vasquez.

Quod autem consequens illud falsum sit, in primis ex ipsius novitate, & singularitate conjectamus. Deinde id convincimus ratione proximè facta, quia lex illa etiam quoad eam partem pro solo populo Hebræo lata est, & illi soli est promulgata: ergo ut talis erat, non potuit Gentilem populum obligare. Lex enim non promulgata non obligat: ergo non potuit illa lex obligare gentes, quibus promulgata non fuit. Responderi potest ex Vasquez suprà c. 4. satis esse, quòd voluntas Dei fuerit, ut lex Decalogi ab omnibus gentibus servaretur, licèt illam non explicaverit populo Gentilico pro illo tempore per illam legem, sed tantum per jus naturale. Sed hoc planè repugnare videtur, quomodo enim potest esse obligatio ex vi alicujus legis exterioris, nisi per illam manifestetur voluntas legislatoris. Deinde aliàs sequeretur, etiam ante legem illam per Moysem datam obligasse non

25. *Impugnatur sententia dicta.*

Resp. Vasq.

Impugnatur.

solum gentes, sed etiam Israelitas, quia jam Deus habebat illam voluntatem, licèt illam non manifestasset. Quod si dicatur, habuisse illam voluntatem, non tamen pro illo tempore; ergo eodem modo dici potest & debet, habuisse illam pro illo populo, & non pro aliis, & pro illo statu, ac lege, & non pro aliis temporibus, sive præcedentibus, sive sequentibus quantum est ex vi illius legis.

26. *Confirm.* Præterea hoc mihi valde confirmat Paul. ad Rom. 2. dicens, *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Ubi evidenter de lege naturæ loquitur, quam dicit habuisse gentes scriptam in cordibus, significans clarè legem scriptam in lapidibus, ut talis erat, eos non obligasse: nam ea ratione dicit, non habuisse legem, utique scriptam, seu positivam. Et in eodem sensu paulo superiùs dixerat, *Quicunque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.* Gentiles ergo peccantes contra legem naturæ, non peccabant contra legem Moysi, nec per illam judicandi, sunt: ergo nec per illam, ut talis erat, obligabantur. Nec conjectura in contrarium facta urget, tum quia lex illa ut per Moysem data non erat necessaria creaturæ rationali, tum etiam quia non data est à Deo, ut est author naturæ tantum, sed etiam ut est author gratiæ, utrumque enim suprà ostensum est: ergo potuit specialiter illam dare populo suo quoad omnem partem ejus, prætulit enim illum populũ Deus, credendo illi eloquia sua, ut ad Roman. c. 3. idem Paulus dixit, estque verum tam de eloquiis, quibus speciali modo legem naturalem illis propoluit, quam de cæteris.

27. *3 Probatio.* Tertiò persuadetur sententia nostra, quia lex Moysi posita est usque ad certum terminum, utique, *Donec veniret semen*, sed in hoc nulla distinctio facta est inter partes, & præcepta ejus: ergo quantum ad vim obligandi eundem terminum habuit & secundum se totam, & secundum omnes partes suas, non enim licet nobis distinguere, aut exceptionem addere, ubi Scriptura non distinguit, sed absolutè loquitur, & nulla ratio, vel auctoritas cogit ad exceptionem faciendam. Et augetur hæc ratio, quia adveniente illo termino, danda erat nova lex divina, per quam illamet materia moralium præceptorum novo modo, & novo spiritu præciperetur, ut infrà videbimus: ergo non oportuit priorem legem, etiam quoad hanc materiæ partem poni ultra terminum pro tota illa lege designatum. Nec etiam oportuit in lege Evangelica esse duas obligationes positivas divinas circa eandem materiam: ergo adveniente prædicto termino, cessavit, & posita nova obligatione divina, prior lex cessavit. Sicut si unus Pontifex præceptum aliquod ponat pro vita sua, & successor ejus eandem materiam præcipiat, licèt eadem materia sub Pontificio præcepto maneat, nihilominus verissimè dicitur, cessasse obligatio prioris præcepti, & nova introducta: ita ergo in præsenti accidit, proportione servata.

28. *Probatur amplius dicta sententia. Exemplum.* Ampliusque declarari hoc potest ex quibusdam actibus moralibus prohibitis in lege veteri, qui in lege nova specialiter prohibiti à Christo non sunt, sed suæ naturæ relicti: nam eo ipso nunc vel non sunt prohibiti, vel non in eo gradu, in quo in lege veteri prohibebantur. Optimum exemplum est in præcepto prohibente viro accessum ad uxorem menstruatam, sub pœna mortis utriusque conjugis, Levit. 20. Quæ lex quatenus hanc pœnam adhibet, judicialis erat, & ut sic omnino cessavit, ut apud omnes constat. Quatenus vero prohibebat absolutè talem accessum, controversa est, an judicialis, seu positiva fuerit, an verò moralis, & de materia per se mala. In qua (omissis aliorum opinionibus) *Accessus ad menstruatam in* multi censent, fuisse moralem, quia ille accessus etiam nunc est peccaminosus ex jure naturæ, & sine alia positiva prohibitione. Et nihilominus censent, in lege veteri fuisse peccatum mortale propter prohibitionem factam sub tam gravi pœna, quæ indicat gravem obligationem talis legis, etiam in conscientia, ut in superioribus est dictum: nunc autem in lege nova solum esse peccatum veniale, quia ex jure naturæ non habet majorem obligationem, & lex nova illã specialem non addidit, ut latè prosequitur Castro. lib. 1. de l. pœnal. c. ult. & plures alii quos refert, & sequitur Sanc. lib. 9. de matrim. disp. 21. n. 5. & 6.

lege vetere fuisse mortale peccatum. In lege nova veniale. Castro. Sanc.

29. *Ex hoc exemplo infertur.* Hoc ergo exemplo intelligitur, obligationem specialem, quam addebat lex Moysi in illa materia morali, etiam de se mala, cessasse in lege gratiæ, ita ut licèt eadem actio prohibita sit in lege Evangelica, quia turpis, & mala, alio tamen genere obligationis, & non tam gravi obligatione, sicut in lege veteri. Et quamvis in illo particulari actu id contingat, quia illa prohibitio involvebat præceptum judiciale, nihilominus in aliis etiam præceptis moralibus rectè intelligitur, cessare potuisse specialem obligationem legis positivæ divinæ, & in aliam obligationem legis novæ commutatam fuisse. Et hoc sensu verum est, nullum Christianum se agnoscere obligatum ad vitandam usuram, vel aliquid simile, quia illud fuit prohibitum in lege Moysi, nisi quatenus inde colligi potest, illud fuisse prohibitum, quia malum, & jure naturali vetitum, quod ex solis verbis præcipientibus, aut prohibentibus, non satis colligitur, sed ex materia, ex communi interpretatione, & sensu Ecclesiæ, & ex aliis circunstantiis & diversorum locorum collatione colligendum est. Sic etiam rectè intelligitur, locus Jacobi 2. suprà citatus pro contraria sententia, ubi postquam dixit, totam legem *regalem*, seu moralem, aut Decalogi esse servandam, subjungit, *Sic loquimini, & sic facite sicut per legem libertatis incipientes judicari.* Per legem enim *libertatis* legem gratiæ, seu Evangelicam sine dubio intelligit, & per eam dicit esse judicandos Christianos, qui legem naturalem observant, vel violant: significat ergo, licèt præcepta Decalogi in hac lege libertatis obligent, non tamen accipere obligationem specialem, ac divinam ex lege veteri, sed ex propria lege libertatis. Nam per illam legem judicium fertur de actu, ex qua nascitur obligatio, & ideo fortasse non dixit priùs, *si tamen legem perficitis Moysi*, aut *Decalogi*, sed *legem regalem*, id est, charitatis, in qua radicantur ipsamet præcepta Decalogi, & ideo etiam in lege gratiæ præcipiuntur.

30. *Lex vetus cessavit non solùm quoad obligationem, sed etiam quoad comminationes, & promissiones. Probatur primò.* Atque ex his tandem concludo, præcepta moralia legis veteris non solum cessasse quoad obligationem, sed etiam quoad speciales comminationes in ea factas. Ita sentiunt communiter Doctores utriusque sententiæ, uno, vel alio excepto. Et generatim probatur, quia in lege gratiæ cessavit obligatio propria legis veteris, etiam quoad præcepta moralia, ut declaratum est: ergo etiam cessavit pœna, vel promissio addita illi legi, ut talis erat. Patet consequentia, quia cessante principali, cessat accessorium: comminationes autem, & promissiones temporales erant propriæ illius legis, ut talis erat, & distincta à lege nova, ut in superioribus tactum est, & latiùs dicetur in lib. 10. ergo cessante obligatione propria illius legis, cessant reliqua. Secundò id declaratur, quia illæ promissiones erant per modum cujusdam pacti, & ideo *Secundò.* lex illa *fœdus* appellatur Exod. 19. Deut. 29. ergo cessante obligatione ex una parte, cessat ex altera, ut sit æqualitas in pacto, sed ex parte hominum cessavit obligatio illius legis: ergo etiam ex parte Dei cessavit obligatio ad implendas promissiones: & similiter ex parte hominum cessavit reatus proprius contra illam legem, & consequenter etiam cessat pœna, & *Tertiò.* comminatio propria talis legis. Tertiò applicari in præsenti potest ratio facta, quod lex illa solum pro tali gente, & pro tali tempore

tempore posita est; ergo extra illud tempus, & extra illam communitatem omnino cessavit, & quoad obligationem, & quoad reliqua omnia, quæ illi adjungebantur in ordine ad implendam obligationem. Præterea in particulari de pœnis res est manifesta, ut bene attigit Castro dicto capite ultimo lib. primo de lege pœnal. tum quia pœnales, ut tales erant, non erant leges naturales, sed positivæ; omnes autem leges positivæ illius legis cessárunt, ut ostensum est, tum etiam quia leges pœnales, ut sic non erant morales, sed judiciales; ergo cessárunt; ergo omnes illarum pœnarum comminationes non transcendunt statum illius legis, tum denique quia hac ratione (inter alias) dicitur lex gratiæ lex libertatis, quia non ita movet terrore pœnarum temporalium, sicut lex vetus, & sic dicit Paul. 2. Corinth. 5. *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas*; ergo lex gratiæ etiam liberavit nos à reatu, & comminatione legis, etiam ut moralis; ergo cessárunt illæ comminationes. Quomodo exponit sæpe Aug. illud, *Justo non est lex posita*, 1. Timoth. 1. ut latè suprà libr. 1. tractavimus. De promissionibus autem temporalibus illius legis doctrina est communis, cessásse in lege nova, ut constat ex August. lib. 10. contra Faust. c. 2. ubi ait, *promissa carnalia non manere, & ab illis vocari vetus Testamentum*, & hac ratione in epist. 120. dicit, promissiones illas pertinuisse ad hominem veterem, non ad novum. Idem significat lib. 16. de Civit. c. 11. & aliis locis.

Castro.

August.

13. *Object. contradicta.*

Solum objici potest, quia promissio illa addita quarto præcepto Decalogi, *Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut sis longævus supra terram*, Exod. 20. illa (inquam) temporalis fuit, & tamen etiam in novo Testamento durat, ut sentit D. Tho. 2. 2. q. 102. a. 4. ad 4. ex Paulo, qui videtur id expresse asserere 1. Timoth. 4. dicens, *Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ*. Et ad Ephes. 6. *Honora* (inquit) *patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi, & sis longævus super terram*. Respondeo promissionem illam, ut habetur in Exodo, fuisse planè temporalem, nam erat de terra promissionis, ita enim ibi additur, *Ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi*. Ubi adstringitur, & limitatur promissio ad terram promissionis, neque extra illam poterat ad literam impleri. Quare addo, promissionem illam ut meræ temporalem nunc cessásse, durare autem, quatenus in illa promissione figurabatur æternitas in terra viventium, ut de aliis promissionibus temporalibus dicit Aug. in dicta epist. 120. & sæpe alibi. Atque hoc significavit Paulus in utroque loco: nam ad Ephes. aliquid addidit promissioni, dicens priùs, *Ut bene sit tibi*, & aliquid etiam abstulit, dicens priùs, *Et sis longævus super terram*, non addendo determinationem, *quam Dominus Deus tuus daturus est tibi*, ubi Cajet. advertit, duplex bonum promitti à Paulo. Primum est, *ipsam bonum*, quod ego intelligo præcipue de bono simpliciter, quod est bonum virtutis, & sanctitatis. Secundum est, *diuturnitas in bono habito*, quæ in hac vita confertur per perseverantiam in vita gratiæ, & in futura per gloriam ipsam. Ad Timoth. verò utramque vitam conjunxit, præsentem, & futuram, quod aliqui cum partitione accommoda interpretantur, scilicet, habens promissionem vitæ, quæ nunc est, pro Testamento veteri, & futuræ, pro novo: nam hoc significavit Salmeron disp. 14. super ad Ephes. 6. dicens, priorem partem illius promissionis esse ex Moyse, posteriorem verò ex Christo. Vel certè addidit futuram vitam post præsentem, ut significaret, nunc non promitti longævitatem vitæ præsentis, nisi quatenus necessaria, vel utilis esse potest ad futuram, vel ad majorem perfectionem ejus, sub qua ratione promissio illa spiritualis est, & ita tandem illam explicuit D. Thom. citato loco.

D. Thom.

Objecti. contradicta.

Respon.

August.

Cajetan.

Ad illud Timoth.

Salmeron.

D. Thom.

CAPUT XII.

An lex vetus quoad obligationem mortua fuerit, seu cessaverit ante Christi Domini mortem.

1. *De tempore quo lex illa mortua fuerit.*

HActenus solùm ostendimus, nunc esse mortuam legem veterem, nondum tamen declaratum est, quando primum abrogata fuit, desitque. Nam licèt ex probationibus adductis satis etiam constet, multis retro temporibus, & à principio nascentis Ecclesiæ Christi legem veterem mortuam fuisse, nondum tamen explicatum est in quo puncto, ac momento, vel tempore expiravit. Supponimus verò ante Christi adventum in carne non fuisse mortuam, quia data fuit, *donec veniret semen*: de tribus ergo temporibus restat dubitatio, scilicet de tempore vitæ Christi Domini ante mortem ejus, de instanti mortis ejus, & de aliquo tempore post mortem ejus, ideoque de singulis dicendum est. Habet autem locum hæc quæstio solum respectu Judæorum, quibus lex illa data erat: nam respectu Gentilium, quibus nunquam fuit imposita, non oportet designare initium temporis, in quo illos non obligavit, quia nunquam eos obligavit, nec ante incarnationem Christi, neque post illam ante mortem ejus, neque etiam in morte, vel post mortem ipsius, ut suprà probatum est, & ideo diximus, respectu Gentilium non fuisse illam legem mortuam, sed potius nunquam fuisse vivam, ut sic dicam quia ex quo lata fuit, illos non obligavit. Tota ergo quæstio circa obligationem Judæorum versatur.

Non fuit mortua ante Christi adventum. Triplex tempus in dubium revocari.

2. *Sententia affirmans circumcisionem cessásse ante mortem Christi.*

His ergo positis circa primum tempus est peculiaris opinio aliquorum scholasticorum, cessásse circumcisionis præceptum ante mortem Christi, nimirum, quàm primùm Baptismus institutus est, & efficaciam cœpit habere conferendi gratiam. Ita tenet Scot. in 4. d. 3. q. 4. §. *quantum ergo*. Sequitur Gabr. d. 1. q. 4. a. 3. Fundamentum est, quia ex quo Baptismus cœpit esse utilis ad justitiam, cœpit esse sub consilio; ergo ex tunc cœpit circumcisio non esse sub præcepto; Baptismus autem utilitatem habuit ante mortem Christi paulò post initium Baptismi Joannis, ut nunc supponimus; ergo. Prima consequentia patet, tum quia consilium rei perfectioris, & utilioris tollit præceptum inferioris rei, & minùs perfectæ, tum etiam quia cùm circumcisio jam non esset necessaria ad remissionem peccati originalis, non erat, cur sub necessitate præcepti post Baptismi utilitatem relinqueretur. Ex qua opinione sequitur totam illam legem cessásse quoad obligationem respectu omnium puerorum, qui post Baptismi institutionem ex Hebræis nascebantur. Quia lex illa non obligabat nisi circumcisos, ideoque circumcisio erat illius legis professio; ergo qui non tenebantur ad circumcisionem, nec ad totam legem obligabantur, simpliciter loquendo. Hæc tamen cessatio totius legis ex vi hujus illationis non habet locum in parentibus, seu hominibus illius populi, qui jam erant adulti, & circumcisi tempore institutionis Baptismi; imò nec in parvulis potuit ad praxim reduci. Ratio prioris partis est, quia homines jam circumcisi poterant quidem liberari à præcepto (ut ita dicam) activo circumcisionis, id est, ab obligatione circumcidendi suos filios; non poterant autem eximi ab obligatione passiva, id est, recipiendi circumcisionem, quia jam erant circumcisi, & legem totam professi fuerant, & ideo non liberabantur à toto onere legis ex vi cessationis præcepti circumcisionis, prout ad illos pertinebat. Alterius vero partis ratio est, quia infantes nati in illo populo post institutionem Baptismi non poterant pervenire ad usum rationis ante mortem Christi, & ideo non poterant propriè eximi ab onere legis per carentiam circumcisionis, quia nondum erant capaces obligationis ejus.

Scot.

Gabr.

Fundamentum.

3. *Probatur prædicta sententia.*

Aliunde vero probari potest universaliter, totam illam legem, quoad obligationem, cessasse ante Christi mortem, primò ex illo Luc. 18. *Lex & prophetæ usque ad Joannem*: ergo saltem in baptismate Joannis lex mortua est: Secundò, quia quoad aliqua saltem præcepta videtur antea extincta, quia multa mysteria Christi successu vitæ ejus impleta fuerunt ante mortem, quæ tamen per plures cæremonias legis figurabantur ut futura: ergo præcepta de talibus cæremoniis ante mortem Christi cessârunt; aliàs vigerent præcepta de signis falsis exhibendis, quod repugnat.

4. *Lex vetus usque ad instans mortis Christi obligabat. D. Thom. Benavent. Major. Richard. Palud. Hieron. August. Richard. de S. Vict. Bernard.*

Nihilominus dicendum est, ante Christi mortem legem veterem non fuisse mortuam quoad obligationem ac subinde usque ad instans mortis Christi ad minimum obligasse. Est communis sententia Theologorum D. Thom. 1. 2. q. 103. a. 3. ad 2. Bonav. in 4. d. 3. 2. p. ejus a. 2. q. 2. Major q. 2. Rich. d. 1. a. 6. q. 4. Capr. q. 3. a. 3. ad 1. contra 1. conc. Palud. q. 6. a. 3. Durand. q. 9. & aliorum, quos inf. referemus, & in hoc videntur convenire Hieron. August. Richard. de S. Vict. Bern. & alii, qui materiam hanc disputarunt. Potestque ostendi primò ex Evangelio, ubi sæpe legimus, Christum servasse legem tam in infantia, quàm in discursu vitæ usque ad mortem, paulò enim ante illam manducavit Pascha, & ita semper consueviſſe facere ostendunt verba discipulorum, dicentium, *Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?* Matth. 26. Quamvis n. ipse non subjiceretur legi, tamen quia lex ipsa vigebat, & mysteria ejus non erant completa, tum propter exemplum, tum propter mysterium illam servare voluit, juxta id quod dixit Matth. 5. *Non veni solvere legem, sed adimplere.* Et ob eandem rationem illos docebat illam servare, Mat. 23. *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, &c. quæcunque dixerint vobis, facite.* Quia nimirum durabat legis virtus & potestas Sacerdotum. Sic etiam Luc. 17. misit leprosos, dicens, *Ite, ostendite vos Sacerdotibus*: & capit. 5. cùm mandasset leprosum, cum similiter misit, ut ostenderet se sacerdoti, & addidit: *Et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses.*

Prob. prim.

5. 2. *Probatur concluſ.*

Secundò probatur clarè assertio ex ca. 9. ad Hebr. ubi prius dicitur, *In secundo* (id est in Sancta Sanctorum) *semel in anno solus Pontifex* (scilicet ingrediebatur) *non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia: hoc significante Spiritu S. nondum esse propalatam Sanctorum viam, adhuc priori tabernaculo habente statum.* Unde è converso colligo, quandiu non fuit propalata Sanctorum via, adhuc prius tabernaculum habuisse statum. Quamdiu a. tabernaculum illud suum statum habuit, etiam sacerdotium in suo statu duravit, & sacrificia ac cæremoniæ servabantur, *usq; ad tempus correctionis impositæ*, ut ibid. dicitur, utiq; per legem, ergo etiam tota lex duravit, quamdiu tabernaculum & sacerdotium suum statum habuit: nam hæc se comitantur, juxta illud c. 7. *Translato sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat*: nam etiam è converso verũ est translata lege, sacerdotium transferri, quia per legem stabilitur: ergo ante propalatam Sanctorum viam lex non fuit abrogata: Sanctorum autem via non est propalata ante Christi mortem, in cujus signum, Christo expirante, velum templi scissum est, ut Patres exponunt, & alibi diximus: ergo saltem usq; ad instans mortis Christi, non fuit mortua lex vetus.

6. Unde subjungit Paulus eodem loco, novum Testamentum in morte Christi fuisse confirmatum, quod declarat, vim faciendo in Metaphora testamenti, dicens *Vbi enim testamentum est, mors necesse est testatoris intercedat: testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioqui non valet, dum vivit qui testatus est.* Sicut ergo novum Testamentum non fuit confirmatum, nec validum usque ad mortem Christi, ita nec primum fuit sublatum, quia, ut dixerat cap. 8. *Dicendo novum veteravit prius*, & c. 10. subdit, *Aufert primum, ut secundum statuat*, & in eodem cap. docet, non cessasse sacrificia vetera, donec Christus *una oblatione consummavit sanctificatos.* Quod significatum etiam est, quando Christus Dominus in Cruce dixit *Consummatum est*, ut interpretatur D. Thom. q. 103. a. 8. ad 2. & 3. p. q. 47. a. 2. ad 1. intelligendum est autem, vel in sensu mystico, vel consequutione quadam; significando enim passionem suam esse consummatam, & redemptionem nostram fuisse impletam, consequenter significavit, legem veterem fuisse impletam: ergo ante illud tempus non fuit soluta, quia solvi non debet priùs, quàm esset plenè impleta. Ratio autem conclusionis patebit ex sequenti.

D. Thom.

Dico secundò: Omnia præcepta veteris legis sine ulla exceptione, ac subinde præceptum circuncisionis, usque ad Christi mortem durarunt, & obligarunt sine mutatione, vel abrogatione. Hæc assertio est contra Scot. generaliter autem ponitur de omnibus præceptis illius legis, tum quia ead. est ratio de singulis, quæ est de ipso corpore legis, tum quia testimonia adducta absolutè loquuntur, & non licet nobis excipere sine fundamento; tum denique quia sine aliquo liceret exceptio, maximè in circumcisione, quia ejus præceptum non fuit ex lege, sed ante legem, licèt cum lege, & in lege duraverit, sed præceptum circuncisionis non fuit ablatum ante Christi mortem; ergo. Probatur minor, primò ex communi sententia Theologorum, quos retuli, qui etiam loquuntur de circumcisione, & præsertim D. Thomas in 4. d. 3. art. 5. quæstiunc. 3. Soto lib. 2. de Just. quæstion. 5. artic. 4. & benè Major. dict. quæst. 2. ubi allegat Glossam in Joan. 3. & ad Hebr. 10. Secundò probatur, quia præceptum circuncisionis, vel fuit ablatum ante passionem per expressam revocationem, & hoc non, quia nullibi invenitur, nec de illo, nec de tota lege, vel per cessationem puram, & hoc etiam dici non potest, quia lex circuncisionis tam absolutè lata est, sicut alia præcepta legis, & non est aliquis terminus durationis designatus pro præcepto circuncisionis distinctus à termino totius legis, & prior illo. Ubi etiam talis termini fit mentio? Et ideo ad hanc cessationem, seu abrogationem impertinens est, quod præceptum circuncisionis ante legem datum sit, quia datum est cum eodem genere æternitatis, ut sic dicam, seu longævæ durationis, item datum est, ut inchoatio legis, & ut permansurum cum illa, & incorporandum illi, & ideo ut duraturum usque ad eundem terminus totius legis.

7. *Omnia præcepta legis veteris usque ad Christi mortem durarunt.*

D. Thom. Soto. Major. Gloss.

Vel abrogatum fuit illud præceptum per aliud illi repugnans, vel illud excludens, & hoc etiam est falsum, quia maximè per præceptum Baptismi, illud autem non fuit impositum hominibus ante Christi mortem, ut nunc supponimus: ergo. Dices, fuisse datum consilium. Respondeo, esto ita sit, poterat illud consilium acceptari, & executioni mandari, servata simul circuncisionis præcepto. Sicut enim Judæus circuncisus poterat ante Christi mortem baptizari ex consilio, non obstante circuncisione priùs recepta, ita poterit simul circuncidere, & baptizare filium suum, ac subinde implere præceptum, & uti consilio. Quando autem consilium, & præceptum talia sunt, ut simul servari possint, consilium non tollit præceptum, sed tunc solum, quando utrumque simul exequi repugnat, ut contingit in consilio castitatis, & matrimonio: nam si castitas est in consilio, rectè colligimus matrimonium pro tunc non esse in præcepto: secùs verò in præsenti. Imò si quis rectè consideret, etiam nunc consilium derogat præcepto, sed supponit non esse tunc tale præceptum, & ideo habet locum consilium: nam si supponatur casus, in quo præceptum obligat, nunquam poterit per consilium auferri, quia non potest tale consilium habere locum, nisi prius supponatur, materia cum talibus circunstantiis, cum quibus præceptum non obligat.

8. *Probatur concluſio.*

Object. Respons.

Vel denique cessasset præceptũ circuncisionis quasi ex defectu materiæ, quia jam cessabat necessitas

9. *Prosequitur idem discursus*

tas illius remedii, baptizando parvulum. Et hoc etiam stare non potest, tum quia præceptum circumcisionis non fundabatur in hac necessitate, unde Joannes Baptista significatus in utero, ex præcepto est circumcisus, & infans, qui propter periculum mortis Remedio legis naturæ sanctificari poterat ante octavum diem, nihilominus postea convalescens circumcidendus erat ex necessitate præcepti. Quia licèt non indigeret illa ut remedio peccati originalis, nihilominus necessaria erat ut professio illius legis. Etenim circuncisio data etiam est [& fortasse primariò] ad consignandum populum Dei, & professores legis ejus, & hic finis semper habuit locum, quamdiu Synagoga, & lex Moysi duravit. Item Judæus tenebatur suum filium primogenitum v. g. in templo præsentare, & circa illum reliquas legis Moysi cæremonias excercere, quarum capax non erat, nisi circuncisus, ergo necessaria erat tunc circuncisio illis parvulis tanquam janua illius legis, & veluti capacitas ad sacramenta ejus, & sacrificia: ergo hæc erat sufficiens ratio, & necessitas durationis talis præcepti.

10. *Object.* Dicet aliquis, si ante Christi mortem Gentilis in Christum credens filium suum infantem baptizasset non tenebatur postea applicare illi sacramentum legis naturæ: ergo neque Judæus fidelis obligabatur in simili casu applicare sacramentum legis Moysi. *Resp.* 1. Respondetur, negando consequentiam, quia in lege naturæ non erat determinatio facta alicujus sacramenti, nec peculiare præceptum positum, præter illud generale subveniendi filiis per aliquod remedium sufficiens, quale erat fidei applicatio, quocumque signo fieret, & ideo per Baptismum hæc obligatio sufficienter implebatur. Imò jam non manebat parvulus capax novi sacramenti legis naturæ, quia eo ipso, quod non erat primum, nullum erat. Secùs verò est de circumcisione, quæ in particulari erat præcepta, non solum in remedium, sed etiam in signum, ut dixi & dari poterat, non obstante priori sacramento, ut exemplis jam declaratum est. Atque ex hoc discursu solutum manet fundamentum Scoti. Idemque discursus facilè applicari potest ad totam legem, & ad primam assertionem confirmandam. Quia etiam illa tota non est expressè revocata ante mortem Christi, nec terminus illi appositus fuit antea consummatus, nam cum dicitur, *Donec veniret semen*, intelligi debet de Christo consummato in ratione redemptoris, ut sic dicam, neque etiam tunc nova lex lata fuerat, quæ aliam excluderet.

Solutum manet Scoti Fundamentum.

Unde facilè respondetur ad duas objectiones ultimas, & generales. Quarum prior sumebatur ex verbis Christi Luc. 16. *Lex, & prophetæ usque ad Joannem*, circa quæ considerandum est legem veterem simul fuisse legem obligantem, & prophetiam futurorum, & pactum continens promissiones temporales, & magistram morum. Ibi ergo non tractat Christus de lege ut lex est obligans, sed sub aliis rationibus, & præsertim ut docebat minus perfecta, & promittebat temporalia bona. Nam quia Pharisæi Christum irridebant, eo quod doceret contemptum divitiarum, & reprehenderet nimium affectum lucrandi temporales divitias, quia in hoc videbatur à lege discordare promittente temporalia: ideo dixit illam doctrinam legis, & prophetarum fuisse accommodatam prioribus temporibus usque ad Joannem, *Ex eo verò*, (ait) *Regnum Dei Evangelizatur*, &c. Ita ferè Theophylact. ibi, quem sequitur Janson. cap. 95. Concord. & consonat Matth. cap. 11. qui clariùs dixit, *Omnes Prophetæ, & lex usque ad Joannem prophetaverunt.* Nam sub verbo, *prophetaverunt*, tam prædictiones futurorum, quàm promissiones, & tota instructio legis intelligi possunt, & omnia ad intentionem Christi sunt accommodata. Quia sensus præcipuus est, totam doctrinam legis, & prophetarum ad tempus Messiæ fuisse ordinatam, & in illo suum complementum recepisse & hoc à prædicatione Joannis maximè sumpsisse initium. Licèt in loco Matthæi magis videatur Christus Dominus loqui de lege, & Prophetis, ut præcedentibus futura, ut ibi Hieronymus, & Chrysosto. exponunt, vel ut tradentibus moralem doctrinam infirmo statui accommodatam, ut etiam videntur sentire Theophyl. Matth. 11. & Janscn. capit. 47. Concord. Ulteriùs verò addere possumus, etiamsi verba illa de lege ut præcipiente intelligerentur, ex illis non colligi legem illam fuisse mortuam à tempore Joannis, sed quia ægrotare tunc cœpit, non multò post mortem Christi moritura, ideo usque ad Joannem fuisse dicitur, ut dixit Maldonat. Matthæi quinto, vers. decimo septimo in fine.

11. *Ad reliquas Object.* *Hieron. Chrysost. Theophyl. Janscn.* *Maldon.*

Ad posteriorem objectionem respondetur in primis, si alicujus esset momenti, non solum probare, legem fuisse mortuam, sed etiam mortiferam ante Christi mortem, quia colere Deum falsis signis intrinsecè malum est. Unde necessariò dicendum est illa non fuisse signa falsa eo tempore, quia vel non sumebantur ut signa talium mysteriorum, quæ jam erant impleta, sed secundum alias significationes veras, quæ nunquam deerant: nam circumcisio semper significare potuit spiritualem circumcisionem, vel resurrectionem, ut Cyprian. epistola quinquagesima nona, dixit, vel non sumebantur ut significantia ministerium cum habitudine ad tempus futurum, sed secundum se. De qua re plura dicemus cap. decimo quarto, & 16.

12. *ad posteriorem ob.* *Cyprian.*

CAPUT XIII.

An lex vetus cessaverit quoad obligationem in morte, vel resurrectione Christi vel, ante diem Pentecostes.

EXcluso illo primo tempore, dicendum est de secundo, sub quo comprehendimus tum instans mortis Christi, tum reliquum tempus usque ad diem Pentecostes, quia ex resolutione prioris puncti facilè de reliquo tempore constabit. In primo ergo multorum sententia est, in puncto mortis Christi fuisse mortuam legem veterem quoad obligationem. Hæc videtur esse opinio D. Thom. in 4. dist. 1. quæst. 2. artic. 5. quæstiunc. 3. & aliorum auctorum, quos retuli in capite præced. & Marsil. 4. quæstion. 2. art. 1. p. 4. Adr. quæstion. 1. in Princip. tribui etiam solet August. & Hieronym. sed nihil tale docuerunt, ut infra ostendam. Suaderi autem potest primò omnibus testimoniis Pauli, quibus præcedentem sententiam confirmavimus. Nam sicut probant, fuisse vivam legem illam usque ad mortem Christi, ita videntur probare per illam fuisse mortuam, tum quia in eo puncto lex fuit omnino impleta. Tum quia sacerdotium tunc translatum est, in cujus signum velum templi scissum est, atque etiam in signum, quod tunc fuit maceries diruta, quæ utrunque populum dividebat: illa autem erat lex, ut supra dixi, quæ per velum illud etiam significabatur. Tum præterea quia tunc completa est redemptio, *una* enim *oblatione consummavit sanctificatos.* Tum denique quia figuræ omnes, & sacrificia tunc completa sunt, ergo tunc etiam lex fuit extincta.

1. *Prima sententia affirmans in puncto mortis Christi mortuam fuisse legem veterem.* *D. Thom.* *Marsil.* *Adrian.*

Et confirmatur primò ex 8. & 9. ad Hebræ. ubi ex similitudine Testamenti probatur. Testamentum novum non fuisse confirmatum usque ad mortem Christi: nam eodem exemplo probatur, fuisse confirmatum in ipsa morte, ergo tunc etiam est revocatum Testamentum vetus: ergo & lex. Similiter confirmatur secundò ex 7. ad Roman. ubi per similitudinem matrimonii duratio legis declaratur. Nam sicut vivente viro, mulier subjecta est legi, ita viro mortuo liberatur à lege ipsius, ergo similiter ex sententia Pauli, mortuo Christo, liberata est Synagoga à legis obligatione. Confirmatur tandem, quia ab instanti

2. *Confir. 1.* *Confir. 2.* *Confir.*

mortis Christi nunquam licuit spem ponere in cæremoniis, vel sacramentis illius legis, ut fatetur Aug. in Ep. ad Hieron. infra tractanda, & colligitur ex illo ad Gal. 5. *Qui in lege justificamini à gratia exceditis*, s. ponendo spem in lege : nam alias non semper fuit malum uti legalibus, ut infra videbimus. Ponere autem spem in illis sacramentis nihil aliud erat, quàm accipere illa ut necessaria ad salutem, ut sentiunt D. Thom. & alii scholast. in 4. d. 1. & 3. ergo nunquam licuit illis uti ut necessariis : ergo signum est, cessasse omnino obligationem legis.

Aug. Hieron.

Mag. D. Thom.

3.

2. *Sententia affirmans legem veterem in morte Christi lethale vulnus accepisse, & paulò post mortuam fuisse.*

Bonav. Soto. Gabr. Maldon.

Nihilominus est secunda sententia asserens, licet verum sit, legem veterem per mortem Christi mortuam fuisse, nihilominus non esse hoc intelligendum ita rigorosè, & mathematicè, ut in eodem momento amiserit illa lex vim obligandi, sed moraliter id intelligendum esse, scilicet paulò post mortem, ita ut per mortem Christi acceperit lex lethale vulnus (ut sic dicam) ratione cujus statim cœpit deficere, & paulò post extincta est. Ita sentiunt in 4. d. 3. Bonav. p. 2. art. 3. quæst. in fine Scot. quæst. 4. Sot. quæst. 7. art. 3. & lib. 2. de Just. quæst. 5. art. 4. Gabr. in 4. d. 1. quæst. 4. Maldon. Matth. 5. circa verba illa, *Non venit legem solvere*, &c. Et existimo esse sententiam August. & Hier. nam Aug. Epist. 8. & 87. inter epistolas Hieronym. hæc habet verba, *Post passionem, & resurrectionem Christi dato, ac manifestato Sacramento gratiæ secundum ordinem Melchisedec adhuc putabant veteres sacramenta non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda.* ubi Judæi intelligendi sunt : nam hunc errorem ponit Augustinus inter eos, quos Paulus in Judæis reprehendebat. Non ergo intellexit Augustinus statim post passionem legem illam desiisse esse necessariam, quod est esse mortuam quoad obligationem, sed post passionem, & resurrectionem, imò addit etiam *manifestationem Sacramenti gratiæ*, tanquam quia distinctum, quod postea explicabimus. Nec ab hac sententia alienus est Hieronym. nam Epistola octuagesima nona, aliàs undecima, apud Augustinum referens sententiam Hieronymi in illa non dubitat, nec aliter declarat tempus, in quo lex illa cœpit esse mortua, sed absolutè dicit, post Evangelium Christi, neque invenio locum, in quo dixerit post passionem, vel resurrectionem. Hanc ergo sententiam veriorem existimo: tribus autem assertionibus illam declarabo.

4.

1. *Concl.*

Dico primò : Lex vetus non fuit mortua quoad obligationem in instanti mortis Christi. Probatur, quia lex vetus non amisit obligationem suam, donec lex nova cœpit obligare, sed lex nova non cœpit obligare ab instanti mortis Christi : ergo nec lex vetus ex tunc amisit obligationem suam. Consequentia per se nota est. Minorem verò suppono nunc : nam in libro sequenti latiùs est declaranda, & probanda. Major autem proposita communiter recepta est. Eamque clarè docuit Bernardus in Epistola septuagesima septima ad Hugon. cujus sententiam in sequentibus latiùs expendemus. Quam etiam expressè sequitur Hugo de Sanct. Victor. libro 2. de Sacrament. part. 6. cap. 3. Multum etiam favet Divus Thomas in 4. d. 3. art. 5. quæstiunc. 3. nam de Baptismo loquens, inquit, *Post passionem obligatorius fuit, quando circumcisio mortua fuit, quantum ad omnes, ad quos institutio potuit pervenire.* Sentit ergo non antea, nec aliter fuisse omnino mortuam circuncisionem quantum ad obligationem. Et rationem subindicans addit, *Nec præceptum obligat antequam sit divulgatum.* Agit autem de divino præcepto Baptismi, & tacite supponit principium, de quo tractamus, videlicet unius legis obligationem non fuisse exclusam, nisi prout alterius obligatio inducebatur. Quod principium latè comprobat Soto supra dicens, pro certo esse habendum, ex Paulo ad Hebræos 7. dicente, *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus, & statim, Introductio verò melioris spei, per quam approximamus ad Deum*, ubi sentit introductionem unius fuisse reprobationem alterius, & cap. 8. ad hoc allegat promissionem Dei per Jeremiam his verbis, *Consummabo super domum Israel & super domum Juda testamentum novum.* Et infrà declarat hoc testamentum dicens, *Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus quando leges meas in mentibus eorum, & in cordibus eorum superscribam eas*, &c. & in fine capitis concludit, *Dicens autem novum veteravit prius*, sicut etiam è converso dixit in cap 10. *Aufert primum, ut secundum statuat* : ergo lex vetus per introductionem legis novæ ablata fuit : non ergo priùs cessavit obligare lex vetus, quàm nova inceperit obligare. Quod etiam rectè confirmant verba Pauli ad Ephesios 2. *Legem mandatorum decretis evacuans* : nam, ut suprà ostendi, vox, *Decretis*, legem Evangelicam significat, & illa, seu per illam dicitur CHRISTUS evacuasse legem veterem, utique formaliter, tanquam per formam excludentem aliam : ergo non fuit prior lex evacuata quoad obligationem, donec obligatio novæ introducta est.

Hug. Vict. D. Thom.

15. *Rationibus & congruentiis prob.*

Unde etiam potest idem principium rationibus, seu congruentiis ostendi. Primò, quia non debuit Dei populus privari lege, nisi propter meliorem legem. Secundò, quia nullum est Fundamentum ad affirmandum alium abrogationis modum, seu statum medium, sed tempus quasi neutrum. Tertiò, quia non legimus in morte Christi factam talem abrogationem formalem, & expressam, neque etiam ostendi mortem ipsam Christi habuisse formalem repugnantiam cum obligatione illius legis, aut fuisse positam pro termino durationis illius, seu obligationis ejus : ergo non potest talis abrogatio cum fundamento affirmari. Et potest tandem hoc confirmari, quia obligatio illius legis manst in illo populo post Christi mortem saltem ex dictamine conscientiæ erroneæ, seu ignorantis abrogationem, sed illa ignorantia erat per se, ac necessaria in illo populo etiam in morte Christi, & post illam, quia nec abrogatio suæ legis illi fuerat prædicata, neque etiam ex aliis, quæ prædicata illi fuerant, vel ex Testamento veteri satis colligebatur, quod in puncto mortis Messiæ legis obligatio statim esset cessatura. Unde licèt Judæi, qui Christi prædicationē audierant, & miracula viderant, tenerentur credere ipsum esse Messiam, & Redemptorem mundi, non ideo cogebantur credere, legis suæ obligationem cessasse in Christi morte. Nam etiam ipsi Apostoli, & discipuli Domini, hoc ignorarunt. Erat ergo illa ignorantia per se invincibilis : ergo è converso abrogatio legis non fuerat tunc satis promulgata : ergo non est verisimile, fuisse tunc factam. Probatur hæc ultima consequentia, tum quia nullius utilitatis, vel fructus fuisset talis abrogatio, tum etiam quia Deus disponit omnia suaviter, & modo hominibus accommodato : lex autem positiva humana non censetur abrogata, donec talis abrogatio sit de se sufficienter promulgata, vel divulgata : ergo idem censendum est de lege positiva divina hominibus data.

Confirm.

6. *Ad fundamenta contraria. Resp.*

Neque erit difficile ad fundamenta contrariæ sententiæ respondere. Et in primis nego, ex testimoniis Pauli ita colligi, desiisse legem illam obligare in morte Christi, sicut colligitur obligasse ante mortem, vel unum ex alio inferri, cum sint valdè diversa, & non necessario connexa. Cum autem dicitur, legem illam fuisse omnino impletam in morte Christi nego assumptum quoad particulam, *omnino*, nam multa erant prædicta, & figurata per illam legem, quæ usque ad Christi resurrectionem, vel etiam post illam impleta non sunt. Et deinde licèt in ratione figuræ, vel prophetiæ fuisset impleta, oportuit impleri in ratione legis per expressam revocationem, aut per novam legem, quod factum non est in morte Christi. Unde ad aliud de sacerdotii translatione, nego etiam vetus sacerdotium plenè translatum esse in mor-

in morte Christi, quia licèt Christus esset Sacerdos, & sacrificium obtulisset, nondum tamen illud, ut perpetuo duraturum in mundo, stabilierat, & manifestaverat. Alioqui etiam ante passionem fuisset translatum vetus sacerdotium, saltem in nocte cœnæ, ubi Christus se exhibuit Sacerdotem secundum ordinem Melchisedec, & Apostolos suos sacerdotes creavit: certum est autem tunc non fuisse ita translatum sacerdotium vetus, ut fuerit ex tunc sublatum, licèt dici possit inchoata ejus translatio, quia cœpit exerceri, & institui sacerdotium, per quod erat auferendum. In morte etiam Christi dici potest sacerdotium vetus impletum, quia per sacrificium crucis impletæ sunt figuræ omnes antiquorum sacrificiorum, & consequenter fuit confirmata quodammodo translatio antiqui sacerdotii. Non tamen fuit statim executioni mandata, quia non expediebat, donec novus ordo Pontificum, seu Episcoporum in Ecclesia Christi institueretur, & novus Pontifex summus, & Christi vicarius crearetur, quod tunc factum non erat, sed post resurrectionem factum est. Imò etiam oportuit sacerdotium novum in Ecclesia publicari, priusquam vetus omnino deleretur, ut postea dicemus. Et ob eandem rationem non satis est, quod in morte Christi fuerit completa redemptio, & omnes antiquæ figuræ & umbræ, plus enim erat necessarium, ut lex in ratione legis impleretur. Nec etiam obstat, quod velum templi scissum sit in morte Christi, tum quia illud per se primò, ac potissime fuit signum opertionis januæ regni cœlestis, quam proinde significavit ut præsentem, & in eodem momento factam. Reliqua verò, scilicet, ablationem legis, vel translationem sacerdotii significavit potiùs per quandam accommodationem, vel consecutionem, & ideo non oportet, ut illam significaverit ut præsentem, & jam factam, sed ut futuram ex vi mortis, & redemptionis Christi, seu, quod perinde est, ut factam tunc in radice, & in fundamento, non ut in se statim consummatam.

7. *Ad confir. ex epist. ad Heb.*

Ad primam confirmationem ex Hebr. 8. & 9. concedo, novum Testamentum fuisse confirmatum in morte, & per mortem Christi, non tamen rectè inde infertur, statim, & quasi formaliter exclusisse antiquum quoad obligationem legis. Quia testamentum hominis per mortem confirmatum non statim operatur, donec aperiatur authenticè, & sufficienter mortificetur. Sic ergo Testamentum novum, licèt in morte Christi fuerit confirmatum, erat tamen in illo puncto veluti clausum, & ideo oportuit priùs quasi aperiri, ac promulgari, ut antiquum omnino excluderet. Tunc ergo fundamentaliter, ut sic dicam, fuit rescissum vetus Testamentum, nondum tamen formaliter, & in se. Cui consonat quod dixit Paulus in fine illius capitis, *Dicendo novum veteravit priùs, quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est.* Favet etiam Chrysostomus homilia 16. in cap. 9. dicens, testamentum factum esse firmum, & ratum in die mortis, postea vero impletam fuisse promissionem in illo factam, ita enim de aliis effectibus censendum est.

8. *Alter locus Pauli variæ habet significationes.*

Alter vero locus Pauli ad Romanos 7. in se quidem difficilior est, quia est obscurus & plures habet expositiones, & quod ad præsens spectat, non caret difficultate: nam Paulus ita concludit, *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi*, ubi Ambrosius Chrysost. hom. 12. & Theoph. Adam. Cajet. Toletus, & alii per *corpus Christi*, interpretantur corpus crucifixum, & mortuum pro nobis, atque adeo mortem ipsam, ergo sensit Paulus, legem fuisse mortuam in morte Christi, id est, in eodem momento, in quo mortuus fuit Christus. Dices, Paulum non dicere in morte, sed per corpus Christi, quod potest rectè intelligi, id est, per efficaciam, & virtutem mortis ejus. Nam propter virtutem mortis Christi mortua est lex, non tamen statim, sed quando, & quomodo oportuit. Eo vel maximè, quòd Paulus non dixit directè, mortuam esse legem, sed nos esse mortificatos legi: constat autem nos non esse mortificatos legi in tempore mortis Christi, nec per ipsam mortem ejus formaliter, ut sic dicam, sed mortificamur legi, quando Christo morimur in Baptismo, per quem nobis fructus mortis Christi applicatur, ut iidem Patres exponunt, ergo etiam necesse non est ex vi sermonis Pauli, ut lex fuerit mortua in instanti mortis Christi, licèt fuerit mortua *per corpus ejus*, id est, per virtutem mortis ejus. Accedit, quod Paulus statim adjunxit resurrectionem Christi, dicens *ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit*, significans, nos non tantum esse mortificatos legi per Christum mortuum, sed etiam per Christum resuscitatum, quia, *mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram*, ergo non solum mors Christi, sed etiam resurrectio cooperata est ad mortem legis, & ut nos simus legi mortificati, ergo inde inferri non potest, legem fuisse mortuam in morte Christi, id est, in instanti ejus, sed in virtute illius, seu per efficaciam ejus, illa enim sunt valde distincta, ut constat, & ideo confundenda non sunt.

Confirm.

Sed contra hanc responsionem instatur, nam hinc destruitur discursus Pauli, & similitudo, quam affert de lege viri, & uxoris: nam in eo exemplo uxor non solum quasi affectivè, sed formaliter, & in eodem instanti, in quo vir moritur, liberatur ab illius lege per mortem ejus, ergo vel exemplum non fuit accommodatum, vel sensus Pauli est, per ipsam mortem Christi, & in eodem momento liberatos nos esse à lege, ac subinde ipsam legem statim mortuam fuisse. Quapropter ad satisfaciendum exactè huic testimonio, necessarium est præcipuam illius difficultatem expendere, quæ posita est in applicatione illius similitudinis ad rem intentam. Quia ante mortem Christi nos non eramus desponsati Christo, nec ratione illius spiritualis matrimonii subdebamur legi, ut per mortem Christi tanquam per mortem viri dicamur liberati ab illa lege. Quòd si Christus non est vir, cui eramus quasi matrimonio conjuncti, quomodo per mortem Christi liberati sumus à lege, sicut uxor liberatur per mortem viri, ac subinde quomodo quadrat exemplum?

9. *Contra dict. resp.*

Propter hoc variæ sunt expositiones; quidam putant, Paulum ibi non loqui de lege veteri, sed de lege peccati, à qua per Christi mortem liberamur. Lex autem peccati dici potest, aut lex fomitis, aut lex damnationis, cui nos subjecit peccatum, à qua lege liberamur per gratiam Christi, quia & tollit reatum æternæ damnationis, & licèt non auferat fomitem, dat virtutem ad resistendum illi. Juxta quem sensum peccatum ipsum comparatur viro, cui homo peccando quasi matrimonio conjungitur. Et inde oritur lex peccati, cui homo subjectus est, quandiu peccatum in eo vivit: mortuo autem peccato per Baptismum definit homo esse sub lege peccati. Unde in hoc sensu mors Christi non comparatur morti viri, sed solum commemoratur à Paulo, ut causa, per quam moritur in nobis peccatum, & consequenter liberamur à lege ejus. Et hunc sensum judicat Amb. ibi, juxta quem nihil facit testimonium illud ad presentem causam.

10. *Aliorum expositio.*

Nobis autem non placet expositio, quia planè loquitur Paulus de lege veteri, de hac enim locutus fuerat in cap. sexto, cum dixit, *Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim estis sub lege, sed sub gratia*, ubi apertè opponit statum gratiæ statui legis veteris, nam illa non dabat virtutem ad resistendum peccato, quam dat gratia. Et certè vbicumque lex absolutè dicta gratiæ opponitur in Sciptura, de lege veteri sermo esse solet. Unde ibidem subditur. *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia?* Quæ interrogatio non habuisset locum, nisi esset sermo de lege veteri præcipiente: nam ex eo, quod non simus sub lege peccati, non poterat apparenter

11. *Refellitur expositio.*

Resp.

renter inferri, liberum nobis esse peccare, respectu vero libertatis à lege habebat occasionem objectio. Et ideo Paulus respondet, *Absit*, & est æquivalens sententia ad Galat. 5. *Vos in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis.* Ubi apertè erat sermo de libertate à lege veteri, de illa ergo loquitur in dicto cap. 6. ad Rom. de eadem autem lege loquitur in cap. 7. volens ostendere illam libertatem à lege: loquitur ergo de lege veteri. Quod patet etiam ex sequentibus, *Cum essemus* (inquit) *in carne*, id est in statu legis carnalis, & sine spiritu legis gratiæ: *passiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris*, scilicet per occasionem legis: nam id interpretans paulò inferiùs objicit, *Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem.* Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, *Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Quæ omnia non possunt nisi de lege veteri intelligi, quam etiam vocat *mandatum*, & *legem mortis*, & præterea subjungit: *Ego autem vivebam sine lege aliquando*, quod certè dici non potuit de lege fomitis, vel peccati, unde illam legem iterum vocat *mandatum*, imò & *mandatum ad vitam*, quod per occasionem *factum est mors.* De hac ergo eadem lege loquitur, cum superiùs dicit, nos esse mortificatos legi per corpus Christi, tum quia non est verisimilis æquivocatio vocis in tam brevi, & claro contextu, tum etiam quia ad prius illud probandum subjungit omnia sequentia, ut ostendit illa causalis, *Cum enim essemus in carne*, &c.

12. *Aliorum respon.* Alii verò licet fateantur, Paulum loqui de lege veteri, negant tamen loqui de cessatione illius, seu de liberatione ab ejus obligatione, sed ab ejus dominio, & à servitute ejus. Ut enim suprà lib. 1 tactum est ex sententia multorum, aliud est, esse in lege, aliud esse sub lege: nam esse in lege, est obligari lege: esse autem sub lege, est dominari à lege, & reos per illam fieri, & ita dicitur esse sub lege, qui subjacet ejus imperio, & comminationi, & non recipit vires, & spiritum ad illam implendam, in lege autem dicitur esse, qui licèt obligetur lege, per illam tamen, seu cum illa recipit vires, seu spiritum illam implendi. Paulus ergo (aiunt) in illo capite non tractat de cessatione legis quoad obligationem, sed quoad dominatum, quia adveniente gratia, jam lex non premit, nec facit reum, si homo rectè gratia, & spiritu legis uti velit. Ita Adam, & Tolet. & sumi potest ex Augustino libro 83. quæstion. quæst. 66. Qui hunc sensum maximè confirmant, quia Paulus ponit exemplum in lege, *Non concupisces*, à cujus jugo dicit, nos esse liberatos per Christum, cum tamen non simus liberati ab obligatione ejus, ut hæretici fingunt, ergo non loquitur de libertate ab obligatione, sed à dominio legis, & à difficultate servandi illam. Et juxta hanc expositionem facilè etiam solvetur nostra difficultas. Concedimus enim, per Christi mortem, & in illa sublatum esse dominium legis veteris, quia jam gratia, & spiritus ad legem servandam per Christum obtentus erat, licèt obligatio legis nondum cessaret.

Adam. Tolet. Aug.

13. *Refellitur. resp. Primò.* Verum tamen neque hæc declaratio, & limitatio verborum mihi probatur. Primò quia illa doctrina valde generalis est, & non solum de lege veteri, sed etiam de lege naturali, & de quacumque alia tradi posset, quia omnis lex divina sine spiritu gratiæ premit, & per occasionem operatur iram potiùs, quàm fructum, & ita Christus per gratiam suam dici potest liberare nos à servitute legis, & facere, ut non simus sub lege etiam gratiæ: at Paulus non hoc tantum intendit, nec in illa sola generalitate loquitur, sed aliquid speciale addidit de lege veteri. *Secundò.* Secundò, quia juxta illum sensum non rectè accommodatur similitudo, & contextus Divi Pauli, tum quia cum in principio dixit, *Lex in homine dominatur, quanto tempore vivit*, loquitur de dominio quoad imponendam obligationem, ut ostendunt præcedentia verba, *An ignoratis fratres? scientibus enim legem loquor.* Nam scientes legem non cognoscebant aliud dominium legis. Tum etiam quia hoc modo mulier subditur legi, vivente viro, & ab illa solvitur per mortem ejus, utique quoad obligationem, & durationem legis. Tertiò, quia quando Paulus in cap. 6. dicit, *Non enim sub lege estis*, profectò intelligit etiam quoad obligationem, aliàs non haberet locum objectio, quam subjungit, *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege?* Deinde verba, *Soluti sumus à lege mortis, in qua detinemur*, non significant tantum liberationem à statu existendi sub lege in illa rigorosa significatione, sed etiam à statu essendi in lege: tunc enim liberatur quis à lege, in qua detinetur. Denique non aliter per Christum factum est, ut non simus sub lege veteri quocunque modo id sumatur, nisi tollendo obligationem illius legis, non enim promissus est nobis per Christum spiritus ad totam illam legem implendam, ut sic liberemur adventu ejus, licèt non cessarit ejus obligatio. Nam de Christianis dixit Petrus, *quid tentatis imponere eis jugum*, &c. ergo Paulus cum loquitur de illa lege, non alia ratione dicit, nos non esse sub illa, nisi quia jam illa non obligamur.

14. *Solvitur aliud arg. Salmer.* Neque obstat argumentum de præcepto non concupiscendi. Rectè enim illi occurrit Salmeron in disp. 6. dicens, legem moralem non concupiscendi non obligare nunc ex vi legis Moysi, & ita etiam quoad illam materiam nos non esse sub obligatione ejus, quamquam ex lege naturæ conjuncta cum spiritu novæ legis ad illam materiam obligemur, & ideo non simus per Christum liberati ab omni obligatione legis vetantis concupiscentiam pravam, sed tantum ab illa, quæ ex veteri lege proveniebat. Ex quo etiam factum est, ut nunc non simus sub ea lege non concupiscendi, eo modo, & cum illa imperfectione, cum qua erant Judæi ex vi legis. Quod fortasse etiam est intentum à Paulo, non tamen illud solum, neque primariò, sed quatenus sequitur ex ablatione legis veteris per legem spiritus vitæ.

15. *3. Expositio illius loci. Pauli.* Supponendo ergo Paulum loqui de lege veteri, & de ablatione illius quoad substantiam, seu obligationem, explicandum superest, quomodo mortua fuerit per mortem alicujus, cui nos fueramus conjuncti & qui ad nos comparetur tanquam vir. Est ergo tertia expositio dicens, non oportere exemplum in omnibus accommodare. Quia Paulus non concludit, legem esse mortuam ex vi mortis alicujus viri, sed quia illi, qui subdebantur legi, mortui sunt per corpus Christi. Et ita dicunt, exemplum solum accommodari per argumentum à fortiori, quia si uxor liberatur à lege viri propter conjunctionem, multo magis quis liberabitur à lege, quia ipsemet mortuus est. Ita ferè Chrysost. & Theophyl. & est probabile, non tamen placet, quia sic exemplum ferè esset superfluum: nam eodem modo, & eadem efficacia potuisset Paulus ex illo principio, *Lex in homine dominatur, quanto tempore vivit*, immediatè inferre: sed nos mortui sumus per corpus Christi: ergo jam lex non dominatur in nobis.

Chrysost. Theophyl. Refellitur.

16. *4. Expos.* Quartò igitur alii exponunt. Christum ipsum fuisse virum, cui nupserat Israeliticus populus: atque ita per mortem Christi tanquam per mortem mariti omnes de illo populo mortuos fuisse legi, id est, immunes ab ejus obligatione. Juxta hanc vero expositionem, non solvitur, sed augetur nostra difficultas, quia sequitur illam legem fuisse mortuam ipso facto per mortem Christi, ac subinde in eodem instanti extinctam fuisse. Et deinde alienum est à modo loquendi Scripturæ, & Patrum, vocare Christum sponsum, aut maritum Synagogæ. In Evangelio enim legimus Patrem fecisse nuptias filio suo, Matthæi vigesimo secundo, ibi tamen Hier. Greg. Hilar. Orig. & omnes alii expositores intelligunt, Patrem æternum non fecisse illas nuptias usque ad incarnationem, sive intelliga-

Hieron. Greg. Hilar. Orig.

ligantur de deſponſatione verbi cum humanitate per incarnationem, ſive de deſpõſatione Chriſti incarnati cum Eccleſia militante, aut triumphante; ut doctè exponunt Mald. ibi, & Janſen. c. 115. Conc. Quod autẽ ante incarnationẽ interceſſerint nuptiæ inter Chriſtum Deum hõminem, & Eccleſiam, nullibi legimus, nec eſt conſentaneum illi ſtatui. Quia ante incarnationem ſolùm jungebantur fideles Chriſto apprehenſo per fidem, & ſperato ut futuro, deſponſatio autem eſt inter eos, qui jam exiſtunt. Non eſt ergo veriſimile, Paulum accommodaſſe illo modo Chriſto futuro ſimilitudinem viri, & illas nuptias inter ſynagogam, & Chriſtum Deum hominem tacitè ſuppoſuiſſe. Præterquam quod illo modo etiam Gentiles juſti ante incarnationem conjungebantur Chriſto, & tamen à nulla lege liberati ſunt per mortem ejus.

Janſen. *Maldon.*

17 5. *Expoſ.*

Quintò igitur exponunt aliqui legem ipſam fuiſſe virum, cui nupta erat Synagoga, & ita per illius mortem liberatos eſſe Judæos ab ejuſdem legis obligatione. Ita refert Tolet. annotat. 5. ex multis Patribus antiquis, & ſequitur Pereir. diſp. 5. Sed non quadrat expoſitio, ſi de ipſa lege propriè loquatur, quia Paulus diſtinguit virum, & mulierem à lege, & à legis obligatione, dicitque per mortem viri extingui obligationem legis. Ut ergo poſſit accommodari parabola, neceſſe eſt, ut lex deſierit obligare per mortem alterius, qui ſit vir, & à lege diſtinguitur. Etenim ſi Paulus ſolùm diceret: per mortem legis liberatos eſſe Judæos ab obligatione, quid conducebat exemplum de viro, & uxore, aut quæ probatio erat dicere, nos eſſe mortuos legi, quia lex ipſa mortua eſt?

Tolet. *Pereir.* *Refellitur.*

18. *Ultima expoſitio.*

Eſt ergo ultima expoſitio, quæ fortaſſe magis declarat præcedentem, ſynagogam ipſam, ſeu Iſraeliticam rempublicam, ſeu populum, aut imperium fuiſſe virum, cui ſinguli de illo populo uniebantur, & conjungebantur, & in hoc uxori comparantur: mortua eſt autem ſynagoga per corpus Chriſti, & conſequenter extincta eſt lex, & omnes, qui erant de illo populo, liberati ſunt à lege viri. Hanc expoſitionem colligo ex Anſelmo ibi dicente, *virum fuiſſe Moyſem*, non enim intelligi poteſt de perſona, ſed de imperio (ut ſic dicam) vel de republica illa à Deo per Moyſem congregata, & fundata, & ab ipſo Deo in peculiarem populum aſſumpta, illi enim copulabantur ſinguli Judæi tanquam corpori ſuo, & tanquam capiti: ideoque meritò comparatur illa unio cum vinculo uxoris ad virum. Illa vero reſpublica, ſeu ſynagoga per Chriſtum diſſoluta eſt, & in alium ſtatum mutata, quæ fuit veluti mors ejus, illa verò mortua, fuit lex mortua, & conſequenter omnes de illo populo mortificati fuerunt legi, id eſt, ab illius jugo liberati. Sic ergo rectè accommodatur exemplum, licèt enim à Paulo non fuerit expreſſè declaratum, implicitè, & conciſè ſatis indicatum eſt in illis verbis, *Itaque fratres mei, & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti.* Neque refert, quod Paulus non concludat, legem eſſe mortuam, ſed nos eſſe mortificatos legi: nã perinde eſt, ideo enim mortificati ſumus legi, quia lex ipſa ſuam vim in nos amiſit, Paulus autem poſuit ultimam concluſionem intentam, ut in ea omnes veluti illationes intermediæ ſubintelligerentur. Et ut Theodoretus ait, noluit tam apertè dicere, legem fuiſſe mortuam, ne Judæos offenderet, aut ne videretur legem reprobare. Atque ita explicatus hic locus in re ipſa reducitur ad illum Hebræ. 7. *tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt, ut legis tranſlatio fiat*, & virtute continet rationem, qua ſuprà cum D. Thoma uſi ſumus ad probandum judicialia ceſſâſſe, quia mutato ſtatu illius populi per Chriſti adventum, conſequenter evacuata ſunt.

Anſelm. *D. Thom.*

Denique facilè ſolvitur objectio ſuprà facta fundata in verbis illis, *Per corpus Chriſti*, quæ etiam variè exponuntur: omnibus autem modis confirmant expoſitionem datam, & nihil obſtant intentioni noſtræ. Primò enim interpretari poſſumus, *Per corpus Chriſti*, id eſt, per veritatem, quam Chriſtus fecit, juxta illud, *Lex per Moyſem data eſt, gratia, & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt*, Joann. 1. Et explicatur optimè ex ſimili loco Pauli ad Col. 2. ubi de legalibus cæremoniis ait, *Quæ ſunt umbra futurorum, corpus autem Chriſti* id eſt, cæremoniæ legales ſunt umbræ & figuræ: corpus autem, id eſt, ſignificata, & veritas earum ſunt myſteria Chriſti. Per hoc ergo corpus Chriſti dicere potuit Paulus, nos eſſe mortificatos legi, quia adveniente veritate illius umbræ, umbra diſparuit. Et juxta hunc ſenſum ceſſat objectio, quia ibi non eſt ſpecialis ſermo de morte Chriſti, ſed de adimpletione, & ceſſatione legis per veritatem à Chriſto factam, quæ extendi poteſt ad tempus reſurrectionis, & ultrà, ut ſtatim dicemus.

19. *Solvitur ob. ſupra facta.*

Secundò exponuntur illa verba de corpore Chriſti myſtico, quod eſt Eccleſia, ut indicavit D. Thom. ibi dicens, *Per corpus Chriſti*, id eſt, *per hoc, quod facti eſtis membra corporis Chriſti, conſepulti ei per Baptiſmum*, &c. Ubi obſervandum eſt, hanc mortem legis dupliciter conſiderari poſſe, uno modo ſecundum ſe, & in generali veluti quoad ſufficientiam, alio modo quoad efficaciam, prout applicatur huic, & illi homini, qui dicitur mortificari legi. Iſto ergo poſteriori modo dicuntur fideles mortificari legi per Baptiſmum, quia per illum efficiuntur membra Eccleſiæ, quod eſt corpus Chriſti. Priori autem modo lex mortua eſt per corpus myſticum Chriſti, quadratque optimè cum dictis: nam Chriſtus inſtituendo, & fundando novam Eccleſiam, ſynagogam diſtinxit, & conſequenter legem de medio abſtulit. Et ita etiam ceſſat objectio. Nam Chriſtus non fundavit plenè ſuam Eccleſiam, dum vixit, nec in tempore mortis, multa enim fundamenta ejus poſt reſurrectionem jecit, & poſtea legem ſuam promulgari fecit, & ideo neceſſe non fuit, in morte Chriſti ſtatim legem extingui, quia non ſtatim ſynagoga deſtructa eſt.

20. *Secundò*

21. *Tertiò*

Tertiò exponitur frequentiùs, ut dixi, locus ille de Chriſti corpore pro nobis crucifixo, & eſt optima expoſitio, & veriſſima ſententia, quia per virtutem, & efficaciam paſſionis Chriſti mortificati ſumus legi, vel lex ipſa mortua eſt. Ad occurrendum autem replicæ factæ, poteſt in præſenti applicari diſtinctio data: nam quoad ſufficientiam, in ipſa morte Chriſti mortua eſt lex: quoad efficaciam vero, ſeu cum effectu, non ſtatim, ſed poſtea tempore congruo mortua eſt, virtute ejuſdem corporis Chriſti, ſeu mortis ejus, & unicuique fidelium applicatur cum effectu hæc mortificatio per fidem Chriſti, & Baptiſmum. Neque refert, quod in allato exemplo, per mortem viri efficaciter, & ſtatim ſolvatur mulier à lege viri, quia (ut dixi) non comparavit Paulus mortem Chriſti, cum morte viri, & ideo nõ dixit, in morte Chriſti, ſed per corpus Chriſti tanquam per cauſam ſufficientem ad extinguendam ſynagogam, quæ viro morienti comparatur: ſynagoga autem non ſtatim mortua eſt in ipſa Chriſti morte, ſed poſtea congruo tempore: neque aliud ex verbis, aut comparatione, aut intentione Pauli colligi poteſt.

22. *De 2 puncto.*

Ex his autem quæ de hoc primo puncto illius primi temporis diximus, facile eſt, cætera, quæ ad ſecundum punctum ſuprà poſitum pertinent, expedire. De illo enim fuit opinio Dominici, à Soto loco ſuprà commemorato, legem veterem abrogatam fuiſſe in puncto reſurrectionis Chriſti, & non antea neque poſt illam. Fundatur, quia myſterium ſalutis noſtræ non ſtatim in morte abſolutum fuit, ſed in reſurrectione, ergo tunc etiam ceſſavit lex. Antecedens patet, quia noſtra ſalus duos requirit terminos, ſcilicet, mori peccato, & reſurgere in novam vitam: at teſte Paulo Roman. 4. *Chriſtus mortuus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram*, ergo. Confirmatur, quia lex vetus non ſolum mortem peccati, ſed etiam reſurrectionem in novam

Soti ſententia.

Confir.

vitam

vitam præfigurabat, ut etiam de circuncisione suprà ex Cypriano retulimus: ergo lex vetus in resurrectione cessavit. Juvari denique potest loco Pauli proximè tractato ad Roman. 7. *Mortificati estis legi, &c. ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit*; ergo hæc mortificatio, Christi resurrectionem supponit. Hæc verbo sententia intellecta in rigore de puncto resurrectionis vera non est, nec consequenter defenditur, stante illo principio, quo pro constanti posuit Soto, legem veterem non desiisse obligare donec nova cœpit obligare.

23. *Lex vetus mortua non fuit in puncto resurrectionis, sed post illud obligavit.*

Unde dico secundò: Lex vetus non fuit mortua in puncto resurrectionis, sed aliquo tempore post illud obligavit. Probatur, quia lex nova non plus obligavit in puncto resurrectionis, quàm in puncto mortis Domini; ergo non magis potuit lex vetus cessare in uno, quàm in altero. Consequentia evidens est, suppositio dicto principio. Antecedens autem probatur, quia lex nova non fuit magis promulgata hominibus in puncto resurrectionis, quam mortis Christi. Nulla enim promulgatio illius legis facta, vel addita est in illo triduo, ut per se notum est: si ergo vivente Christo in vita mortali satis esset promulgata lex nova, in morte Christi etiam obligasset, quia lex sufficienter edita, & promulgata obligat, nec est aliud, quod expectetur: si autem ante Christi mortem promulgatio sufficiens non præcessit, & ideo ejus morte non obligavit lex nova, profecto nec in tempore resurrectionis fuit sufficiens promulgatio novæ legis, & consequenter nec ejus obligatio. Nam etiam lex divina positiva non obligat ante sufficientem promulgationem, ut ipse Soto ibidem fatetur, & libro sequenti latiùs dicemus, ubi etiam ostendimus, legem novam non obligasse ab instanti resurrectionis: ergo neque tunc cessavit obligatio legis antiquæ.

24. *Fundamentum Soti quid probat.*

Fundamentum autem pro Soto adductum probabiliter ostendit, ante resurrectionem non cessasse legem veterem, non tamen probat statim in resurrectione cessasse. Nam mysterium nostræ salutis duo requirit. Unum est solutio sufficientis pretii per meritum, & satisfactionem Christi, aliud est applicatio illius redemptionis, non solum ex parte nostra, sed etiam ex parte ipsius Christi quoad aliquas actiones, quas in ordine ad hanc applicationem in generali spectatam, exercuit. Quod ergo ad primum spectat, re vera fuit redemptio plenè consummata in morte Christi præscindendo à resurrectione. Ab illo enim puncto nihil aliud meruit Christus Dominus, aut satisfecit. Quia in puncto mortis finita est via, & extra viam non est proprium meritum, vel satisfactio, ut in 1. tom. 3. partis latiùs dictum est. Unde ante resurrectionem janua cœli aperta fuit, & animæ sanctorum Deum videre cœperunt. Si autem ultra sufficientiam, & plenitudinem redemptionis consideremus omnia mysteria, & omnem modum, quo Christus Dominus suas actiones, & mysteria ad nostram salutem, ejusque executionem ordinavit, non est sistendum in resurrectione: nam etiam Christus Dominus ascendit propter glorificationem nostram, & misit Spiritum sanctum ad novæ legis promulgationem, & confirmationem, & ad perfectam ejus gratiæ communicationem, quam nobis meruerat; ergo eadem ratione non debuit cessare lex vetus, donec ista omnia mysteria perficerentur. Unde nihil urget confirmatio. Nam lex etiam vetus, & cæremoniæ ejus non tantum mortem, & resurrectionem, sed etiam Ascensionem, Spiritus Sancti adventum, vocationem gentium, & alia mysteria nostræ salutis prophetabant, & significabant: ergo vel sistendum est in morte, vel ultra resurrectionem progrediendum. Neque verò necessarium fuit, ut omnes figuræ illius legis implerentur ante abrogationem ejus, alioqui non cessasset, donec multa alia mysteria complerentur, quod nimium, & absurdum est, alias usque ad ultimã resurrectionem hominum non fuisset mortua, quia illam etiam præfigurabat. Non fuit ergo necessarium, ut omnes figuræ essent impletæ: sed illæ, quæ erant de præcipuis mysteriis, neque etiam hoc solum attendendum est, sed maximè ad promulgationem necessariam ad novæ legis introductionem, & exclusionem alterius.

25. *Lex vetus non fuit abrogata usque ad diem Pentecostes.*

Dico ergo tertiò: lex vetus non fuit abrogata toto tempore post resurrectionem usque in diem Pentecostes. In hac propositione non invenio contradicentem extra allegatos auctores, neque etiam invenio difficultatem, aut rationem dubitandi, suppositа resolutione in puncto præcedenti tradita. Quia non fuit lex nova promulgata in illis quinquaginta diebus post resurrectionem, magis quàm in die Resurrectionis, ut ex Evangelio & Actibus Apostolorum constat; ergo nec lex nova magis obligare incepit in illis diebus usque ad Pentecostem exclusivè, quàm in resurrectione: ergo nec lex vetus illis diebus abrogata est. Utraque enim consequentia evidens est ex principiis positis. Et ideo nihil amplius de hac assertione dicere necesse est, nec difficultatem in illa invenio, cui respondere necesse sit. Per has autem propositiones omnes solum explicatum est, quibus temporibus non fuerit abrogata lex vetus, & consequenter illam obligasse usque ad diem Pentecostes saltem exclusivè. Supereſt ergo dicendum, an in die Pentecostes desierit obligare, vel saltem cœperit abrogari.

26. *Punctus difficultatis aperitur.*

In hoc ergo puncto tres modi dicendi esse possunt. Primus est, legem veterem in die Pentecostes fuisse omnino mortuam, id est, pro universo mundo, & pro quocumque loco, in quo erant Judæi dispersi. Hæc vero sententia habet difficile fundamentum, videlicet, legem novam tunc obligasse universum orbem, quod nobis verisimile non videtur, pertinet vero ad librum sequentem, & ideo in illum locum impugnationem illius fundamenti remittimus, quo destructo, ruit etiam hic modus dicendi: ex alio principio supra posito, quod lex vetus non desiit obligare nisi quando lex nova obligare incœpit.

Triplex modus dicendi.

Primus.

Secundus.

Tertius modus dicendi vetus est.

Secuudus modus dicendi est, legem veterem obligasse Judæos usque ad perfectam Evangelii promulgationem, ideoque in die Pentecostes nec mortuam fuisse, nec cœpisse abrogari. Hæc vero sententia supponit duo principia, unum est, legem veterem non fuisse mortiferam usq; ad illud tempus. Aliud est, non priùs fuisse mortuam, quàm mortiferam, quæ duo inferiùs examinanda sunt: nam hic non possent sine confusione tractari, & ideo sententiam hanc falsam esse supponimus, quod cap. 18. ostendemus, impugnando præcipuè illud secundum principium. Tertius modus dicendi est, abrogationem legis veteris cœpisse in die Pentecostes, non tamen simul factam esse pro toto orbe, sed successivè crevisse, crescente promulgatione legis novæ, consummatamque esse quando legis novæ promulgatio pro Judæis saltem consummata est. Quæ fuit sententia Bonaventuræ, Scoti, & sequacium in 4. dist. 3. sumiturque ex Bernardo Ep. 77. & Hugo de sancto Victor. lib. 2. de Sacr. p. 6. c. 4. Et illam existimo esse veram ex illo principio, quod obligatio legis veteris exclusa est quasi formaliter respectu Judæorum per obligationem legis novæ. Quod ex parte in superioribus probatum est, scilicet quoad hanc negationem quod non prius desierit obligatio alterius. Quoad aliam vero partem, quam includit, videlicet, nunquam durasse, seu permansisse simul obligationem utriusque legis, ostendetur in capitulo decimo octavo, quia oportet priùs alia declarare. Et ulteriùs pendet hæc sententia ex alio fundamento, nimirum, obligationem legis novæ ita fuisse in mundum introductam, ut non simul universum obligaverit, sed in die Pentecostes cœperit in Hierusalem, & postea successivè creverit, prout Evangelii verbum divulgabatur. Hoc vero fundamentum in libro sequenti tractandum est,

Bonav. Scotus Bern. Hug. Vict.

Hæc sententia approbatur.

est, & ideo de hoc puncto nihil in præsenti amplius dicam.

CAPUT XIV.

Utrùm lex vetus non tantum mortua, sed etiam mortifera sit.

1. *Duplex revocatio.*

DUobus modis potest lex aliqua revocari. Primò quasi privativè tantùm, auferendo solum imperium, & obligationem ejus. Secundò quasi contrariè prohibendo usum ejus etiam materialiter, ut sic dicam, id est, prohibendo opus illud, quod antea præcipiebatur, vel præcipiendo, quod prohibebatur. Quando igitur lex priori tantum modo abrogatur, dicitur mortua: quando verò posteriori modo tollitur, dicitur mortifera, quia illius observatio mortem animæ afferret. Est igitur sensus, utrùm non solùm non teneantur Christiani legem illam servare, verùm etiam teneantur illam non servare. Et ita quæstio universalis est de omnibus Christianis, tam ex gentibus, quàm ex Judæis originem trahentibus, quia eadem est ratio de omnibus. Non est tamen ita universalis quæstio, de omnibus præceptis illius legis. Nam de præceptis moralibus certum est, non esse mortifera, cum potius necessarium sit illa præcepta servare in lege Evangelica. De judicialibus etiam docet D. Tho. dicta q. 104. a. 3. non esse mortifera, licèt sint mortua: cujus sententiam hoc omnes sequuntur. Et potest usu confirmari, quia nonnulla præcepta judicialia retinentur nunc in lege Evangelica, ut sunt aliqua impedimenta matrimonii, quota decimarum, & similia. Ratioque redditur, quia judicialia non ordinabantur per se ad significandum, sed ad politicâ utilitatem, etiam secundum speciales, ac proprias rationes suas, & ideo simpliciter possunt ad eundem usum acceptari ab habentibus potestatem.

Mortua lex quæ.

Mortifera quæ.

D. Thom.

Sententia communis.

Confir.

2. *Difficultas de cæremonialibus. Ratio dubitandi.*

Tota ergo hæc quæstio ad cæremonialia præcepta revocatur, an in lege gratiæ non solùm mortua sint, sed etiam mortifera. Ratio autem dubitandi esse potest, quia si mortifera sunt, hoc debet oriri ex aliquo præcepto positivo, naturale enim non est, ut per se constat, quia observare illam legem, non erat per se, & intrinsecè malum, unde si Deus voluisset, potuisset illam simul cum Evangelio relinquere. Oportet ergo, ut prohibitio positiva sit. At hæc nulla apparet, aut enim est juris divini, aut humani: non primum, nullibi enim scriptum est, nec traditum, quia tempore Apostolorum non erat tale jus divinum, ipsi enim observabant legalia, ut videbimus. Secundum etiam & habet eandem difficultatem, & non satis est: nam si hæc esset tantum præceptum humanum, posset revocare illud, & legalia servare, quod dici non potest.

3. *Mortiferum nunc legis veteris cæremonias servare.*

Hugo.

Hieronym.

Nihilominus dicendum est, esse mortiferum nunc servare legis veteris cæremonias. Hæc assertio est certa de fide, eratque jam temporibus Aug. & Hier. ut constat ex Epist. 89. Hieron. & 19. Augustini. Unde cum Hieronymus in Epistola Augustini legisset, licere Judæis ad fidem conversis legales cæremonias servare, ausus est ad Augustinum scribere, se legisse in sua Epistola aliquid, quod sibi hæreticum videbatur: Augustinus autem respondit, explicando, mentem suam fuisse loqui *de illo duntaxat tempore, quo primum gratia fidei revelata est.* Et addit, progressu temporis factam esse mortiferam illam legem. Magnaque asseveratione affirmat Hieronymo, se nunquam aliud sensisse, & ante Hieronymi admonitionem, scribendo contra Faustum ita mentem suam declarasse, sentiens, dogma hoc pertinere ad fidei veritatem. In eadem sententia est Ambr. Epist. 4. & tribus sequentibus, sunt etiam alii Patres infrà referendi, & in c. *majores,* de Baptism. opposita sententia vocatur hæresis damnata, utique in Cherinto, Ebione, & Nazaræis ferè à principio nascentis Ecclesiæ, teste Hieronymo suprà, & consentiente Augustino, qui in libro de Hæresib. ait, hoc ex Ecclesiæ traditione constare. Præter hoc verò potest fundari hæc veritas in testimoniis Scripturæ, quibus ostendimus legem veterem cessasse, adjuncta Ecclesiæ intelligentia, quæ interpretatur, ita cessasse, ut non solum non obliget, sed etiam non liceat, nec Deo placeat usus illarum cæremoniarum, juxta illud Psal. 39. *Sacrificium, & oblationem noluisti,* &c. Quod ita interpretatus est Paul. ad Heb. 10. & latè prosequitur Just. Dial. cum Triph. & Aug. in enarratione ejusdem Psalmi. Et eodem modo expendit Hieronymus testimonium suprà tractatum Jer. 31. *Feriam,* vel *consummabo domui Israel, & domui Judæ testamentum novum, non secundùm testamentum quod disposui Patribus eorum.* Ex quo colligit Hieronym. legalia esse mortifera non tantum gentibus, sed etiam Judæis, quibus Deus ibi dicit disposuisse testamentum novũ, per quod vetus ita rumpitur, ut eo uti non liceat, sicque sentit esse intelligendam ponderationem Pauli ad Hebr. 8.

Justin. Mart.

Hieron.

Ambr.

4. *Triplex usus legalium.*

Ut autem eãdem veritatem ratione, & doctrinâ declaremus, adverto triplicem posse distingui usum legalium: unus vocari potest omnino formalis, seu formalissimus, alius omnino materialis, tertius quasi medius, partim materialis, partim verò formalis. Primus usus est, si legalia fiant eodem spiritu, seu eadem credulitate, & cogitatione, qua à Judæis fiebant. Et in hoc usu possunt distingui tres gradus. Unus si legalia fiant, ponendo in eis spem salutis, ac si per ea posset homo justificari apud Deum, & quasi ad hunc effectum sufficerent, essentque necessaria, & de tali usu constat, esse mortiferum, ac valde pernicioſum, quia est contra Evangelicam veritatem, & contra necessitatem redemptionis Christi, juxta illud Pauli ad Galat. 2. *Si ex lege justitia: ergo gratis Christus mortuus est.* Unde etiam est illud Pauli ad Gal. 5. *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Quod maximè de hoc usu exponit August. & planè colligitur ex verbis, quæ statim Paulus subjungit, *Evacuati estis à Christo, qui in lege justificamini.*

5. *Object.*

Dices, hinc sequi talem usum legalium, ponendo spem in cæremoniis legis; semper fuisse illicitum, etiam eo tempore quo maximè vigebat, & obligabat illa lex, nunquam enim justificare potuit; ergo in illa spem justitiæ ponere semper fuit illicitum, & gratiæ Christi etiam venturi contrarium. *Resp.* Respondeo, si justificatio separata fuisset virtute illorum Sacramentorum, & ex efficacia legis per se, & sine Christo spectatæ, concedo semper fuisse damnatum talem usum. Si verò speraretur ex fide Christi protestata, seu significata per illa sacramenta, sic quoad circumcisionem saltem non erat ille usus malus, vivente illa lege, nunc autem mortifera est, cujus ratio constabit ex c. 18. & ult. Et hic est secundus gradus hujus formalis usus. Tertius autem, & valde etiam formalis esse potest, si præcepta illa serventur ut adhuc præfigurantia, seu promittentia Messiam venturum. Sic autem continet talis usus pernicioſum mendacium, & procedit ex manifesta hæresi, quod Messias promissus nondum venerit, contra quam alibi disputatum est ex professo. Est præterea alius usus ad hunc ordinem pertinens, si illa legalia fiant, abstrahendo quidem à significatione futuri, tamen ut permanentia adhuc sub præcepti divini necessitate. Et de hoc etiam usu est certissima conclusio, & ratio ejus est, quia ille usus etiam procederet ex errore fidei contrario. Ostendimus enim esse de fide, legalia abolita esse, & mortua; at verò quando fiunt illa intentione, & opinione, creduntur adhuc vivere vel quoad obligationem, vel quoad institutionem; & totũ hoc erroneum est. Relinquitur ergo omnem formalem usum legalium esse pernitioſum, & malũ, tanquam fidei & veritati contrarium.

6. *Materialis usus legalium quis*

Materialis usus est, si res illæ, quæ per legẽ veterem

rem præcipiebantur, in usum assumantur, tum sine spiritu, aut credulitate illius legis tanquã durantis, tum sine intentione cultus, sed ob alium finem, vel commoditatem. Et hic usus non est per se, & intrinsecè malus, sed de illo judicandum est juxta intentionem operantis, & alias circunstantias. Loquendo enim in genere, duplex intentio hic excogitari potest. Una est commoditas tantum corporalis, ut v. g. siquis ad curandum morbum tondeatur, vel abstineat ab aliquo cibo, aut aliquid simile faciat, & quod per se damnari, aut reprobari non possit; solũ ergo in hujusmodi usu cavendum est scandalum, in reliquo enim nulla est per se malitia, dummodo re vera bona fide procedatur. Alia intentio esse posset ad simulandum, vel occultandum fidem, vel obligationem ejus. Quomodo videtur Hier. dixisse, aliquando fuisse licitum talem usum propter vitandam turbationem infirmorum in fide, contra quem argumentatur Augustinus, quia videtur sequi nunc etiam forè licitum talem usum, si occasio similis occurrat vitandi scandalum alicujus neophyti, quod omnino judicat esse falsum, & erroneum, & pro certo supponit, non fuisse à Hieronymo admittendum. Quod sine dubio ita est: nam ipse ad summum dicit, ex dispensatione aliquando id licuisse, quod an sit verum, dicam c. 16. & inde constabit ratio à priori, ob quam talis usus malus est, ex quo legalia ita cessarunt, ut etiam mortifera facta sint.

Hieron.

Aug.

7. *Tertius usus legalium.*

Tertius usus, quem voco medium, est, si cæremoniæ veteris legis fiant ex intentione cultus, & tanquam religiosæ cæremoniæ, non quidem spiritu illius legis, nec tanquam habentia in illa fundamentum, sed vel ex proprio arbitrio, vel ex aliqua consuetudine humana, vel ex præcepto, & institutione Ecclesiæ. Et ideo voco hunc usum medium, quia respectu legis veteris materialis est, & tamen quoad illam intentionem cultus formalis dici potest in generali ratione religionis, & de hoc usu est nonnulla controversia inter scholasticos, an sit omnino mortiferus, sive privata, sive publica auctoritate fiat. In quo duo dubia tanguntur. Unum an talis usus possit interdum licere propria auctoritate, seu devotione, sine alia dispensatione, aliud dubium est, an sit hic usus ita prohibitus, ut non possit Ecclesia illum permittere.

8. *Sententia Cajetani de circumcisione.*

In priori puncto Cajet. 3. p. q. 37. art. 1. dicit, non esse mortiferum uti circuncisione, si fiat sine spiritu legis veteris, solum ex quadam intentione imitandi Christum. Quia pia videtur, & non habere intrinsecam malitiam, neque involvere errorem, aut mendacium. Et aliunde non apparet jus positivum divinum, aut humanum, quo talis prohibitio sit facta. Adducit etiam Cajet. consuetudinem Æthiopum, seu Indorum Joannis Presbyteri, vulgò *del Preste Juan*, qui circunciduntur, & non propterea censentur schismatici, vel hæretici: unde talis consuetudo non videtur damnabilis, quia nec per se mala est, nec scandalum affert in illis regionibus, nec nobis debet afferre, quia in his rebus indifferentibus liberũ est unicuique provinciæ sua consuetudine uti. Illi autem non utuntur circuncisione ut legali, & ideo neque obligantur ad totam legem, nec intentione legis ea utuntur, nec inde sperant justitiam, sed solùm materialiter ea utuntur, ut sic autem indifferens est secundum se, additaque extrinseca intentione honesta, fiet bona. Et ab hac sententia non discordat Medina dicta qu. 103. artic. 4. ad 5. quia Ecclesia tolerat illam consuetudinem. Alii verò moderni illã extendunt ad privatum usum, ita ut liceat alicui circumcisionem sumere propter mortificationẽ, vel alium similem finem.

9. *Contraria sententia vera. Sot. Salm. Valent.*

Nihilominus sententiam hanc Cajetani improbavi in 2. tom. 3. partis dicta q. 37. in Comment. art. 1. & similiter improbat Soto lib. 2. de Justit. q. 5. a. 4. in fine corporis. Neque approbat Salmeron ad Cal. 5. q. 2. & Valentia 2. tom. disputat. 7. q. 7. punct. 7. & alii. Et sumitur ex D. Thoma 4. dist. 1. q. 2. art. 5. quæstiunc. 3. ad 3. quatenus dicit, non posse honestari usum circuncisionis ex quocunque fine honesto, quia ex prohibitione factus est malus, & actus malus non honestatur propter bonam intentionem. Item ex eodem 1. 2. q. 103. art. 3. & 2. 2. q. 87. artic. 1. quatenus differentiam constituit inter cæremonialia, & judicialia, quòd illa sint mortifera, non verò hæc. Quod necesse est intelligi de utrisque materialiter spectatis respectu legis Moysi, tum quia servare judicialia quasi ex necessitate legis Moysi, vel propter significationem, quam in ea habebant, est mortiferum, tum etiam quia expressè dicit, judicialia non esse mortifera, quia possunt imitari, seu acceptari ab aliqua republica propter commoditatem humanam, qui usus planè materialis est; ergo hunc etiam censet prohibitum in cæremonialibus. Et cum absolutè, & indifferenter loquatur, universaliter profectò loquitur, & maximè circuncisionem comprehendit, quæ erat ex præcipuis cæremoniis. In his autem omnibus supponit D. Thom. illum usum cæremonialium esse nunc prohibitum. Quod nondum generaliter probatum est. Et ideo in speciali de circuncisione, & de illo modo utendi illa, potest reddi ratio, quia ritus ille non potest à superstitione excusari, etsi à Judaico errore excusetur.

D. Thom.

10. *Declaratur tradita doctrina.*

Quod declaratur in hunc modum, quia circunciditur ob Christi imitationem, vel in ea intentione respicit Christum ut suscipientem circuncisionem tanquam sacramentum quoddã à Deo institutum, & sic vel non evitat superstitionem Judaicam, vel fallitur, & eluditur, ac subinde in superstitionem incidit. Probatur, quia non potest sic conformari Christo, nisi intendat suscipere circunsionem, ut Sacramentum à Deo institutum, & hoc pertinet ad Judaicum errorem, vel si hoc non intendit, non potest conformari Christo, ut suscipienti sacramentum, & sic vana est, & superstitiosa intentio. Vel per illam intentionem respicit Christum solum ut affectum illo corporali vulnere, seu cicatrice, & sic quidem non est propria judaizatio, tamen est vana superstitio, quia conformitas in illa sola materiali, seu corporali læsione, aut affectione, nullius virtutis honestatem habet, neque in aliquem honorem Christi cedit, & ita est cultus superstitiosus, & vanus. Aut denique per illum actum intendit conformitatem ad Christum in passione illius doloris, & sic etiam est vana, & illicita intentio, quia si circuncisio in infantia suscipiatur, ut conformitas ad Christum requirebat, sic nullus fructus animæ est in tali conformitate, quia nullum ibi est meritum, nec satisfactio, nec passionum mortificatio, nec aliquid simile, & alioqui corpori nocere potest. Unde ulteriùs etiam in ætate adulta non esset rationabilis intentio illius conformitatis, quia non est licitum homini, partem corporis abscindere, vel manum perforare, ut in illo dolore, & passione Christo conformetur. Nec etiam est prudentiæ opus velle imitari Christum materialiter, ut sic dicam, in omnibus suis actibus, alioqui celebremus Pascha, & comedamus Agnum paschalem, quia ipse hoc fecit, & similia, quæ absurda planè sunt, sed in his imitandus est Christus formaliter, ut sic dicam, id est, in obedientia proportionali, ut sicut ille servavit legem quæ ad tempus illud pertinebat, ita nos nobis datam servemus, & cætera. Neque obstat consuetudo illius nationis, aut tolerantia Ecclesiæ: nam Ecclesia permissivè se habet, quia in illo actu in rigore non invenitur error pertinens ad doctrinam, vel Judaismum; error autem practicus, & moralis non est tã clarus, ut non potuerit tolerari, & per ignorantiam excusari, eo vel maxime quòd gens illa gravioribus laborat erroribus, à quibus hactenus non potuit per Ecclesiam emendari.

Atque

11. *Nulla ratione licet uti ulla cæremonia legis veteris.*

Atque ex reſolutione hujus puncti generaliter colligo, nunquam eſſe licitum alicui Chriſtiano, vel alicui privatæ communitati Eccleſiæ ſuo arbitrio, ac privata devotione uti aliqua cæremonia legis veteris ex intentione cultus, etiamſi nullus adſit animus obſervandi legem, nec utendi tali cæremonia in ſignificatione legali. Et conſequenter ſequitur legalia nunc eſſe mortifera per ſe loquendo etiam quoad uſum hunc, quem medium, vel miſtum appellavimus. Ita *D. Thom.* plane ſentit D. Thom. in loco ſupra citato ex 4. quia non de ſola circunciſione, ſed generaliter loquitur, dicens, nunquam fieri licitas tales cæremonias ex intentione bona, quia malæ jam ſunt propter prohibitionem. Idemque ſentiunt communiter Theologi in 4. d. 3. Soto, & alii ſupra citati, videturque ſufficienter probari uſu, & traditione Eccleſiæ. Item quia talis uſus ſemper habet ſpeciem mali, non ex accidenti tãtum, ſed quaſi per ſe, ſuppoſito Eccleſiæ ſtatu. Denique eſt optima ratio, quia ſi talis uſus in una vel altera cæremonia ex ſola intentione operantis poſſit excuſari, vel approbari, eadem ratione in qualibet, & conſequenter in omnibus, quia non eſt major ratio de una, quàm de aliis. *Obiect.* Poteſt verò contra hoc objici cap. unic. de purific. poſt part. vbi *Innoc. III.* Innocent. III. inquit, licet mulieres poſt partum non teneantur ab ingreſſu templi abſtinere propter legem Moyſi, ſi tamen abſtinere voluerint, devotionem earum non eſſe improbandam. *Reſp.* Reſpondetur tamen facilè, ſeparationem illam, ſeu abſtinentiam ab ingreſſu Eccleſiæ propter aliquam corporalem immunditiam, vel indecentiam non pertinere ad cæremoniam legalem, ſed ad honeſtam circunſpectionem, & moralem prudentiam. Nec cæremonia legis conſiſtebat in ſola illa ſeparatione, ſed in modo, & obſervatione dierum, & in aliis cæremoniis, quæ in die ingreſſus, & purificationis fiebant. Quod magis in ſequenti puncto declarabitur.

12. *Aliud dubium, quid poteſt Eccleſia circa hoc.*

Hinc enim ſtatim ſuboritur aliud dubium propoſitum, an ſaltem Eccleſiæ auctoritate interveniente, poſſit talis uſus permitti aliqua ex parte, ſive per diſpenſationem, ſive per legem definientem, ſeu acceptantem talem cæremoniam pro Eccleſiæ uſu. *Pars affirmat.* Nam partem affirmantem ſuadere videtur exemplum Apoſtolorum, qui præceptum dederunt fidelibus etiam converſis ex gentibus abſtinendi à ſuffocato, & ſanguine, Actor. 15. quod tamen ad cæremonias veteris legis pertinebat. Nec refert, quòd id fecerint propter vitandam offenſionem Judæorum, & eo tempore, quo legalia nondum erant mortifera, ut paulò poſt videbimus. Non, inquam, hoc ſatisfacit, quia illa obſervantia duravit in Eccleſia uſque ad tempora Sylveſtri, ut *Conc. Gangren.* conſtat ex Concilio Gangren. eo tempore celebrato c. 2. & poſt illa etiam tempora fuit renovatum illud præceptum in *Conc. Vuormac.* Conc. Aureli. 2. cap. 20. & Conc. Vuormac. cap. 69. Nec apparet ratio, cur non poſſit Eccleſia illã abſtinentiã præcipere, ſicut aliàs præcepit: ergo eadẽ ratione poterit aliã cæremoniã uſurpare, ſi ad ornatũ, vel ad alium effectũ aptam eſſe judicaverit. Sic enim multa cæremonialia Eccleſia inſtituit ad imitationem legalium, ut conſtat ex c. 2. c. *ſicut*, cap. *ſolemnitates*, cum aliis, de conſecrat. d. 1.

13. *Pars neg. D. Thomæ*

In contrarium verò eſt, quia hoc modo non magis eſſent mortifera nunc præcepta cæremonialia, quàm judicialia, contra D. Thomæ ſententiam à Theologis communiter receptam. Sequela patet, quia præcepta judicialia obſervata nunc ut legalia etiam ſunt mortifera: dicuntur autem non eſſe mortifera, quatenus illæmet actiones poſſunt per legem humanam renovari, & præcipi; ergo ſi hoc etiam poteſt licere in cæremonialibus, non magis ſunt mortifera, quàm illa. *Reſp.* Dices, hoc eſſe licitum in judicialibus generaliter, & non ſolùm per Eccleſiaſticam legem, ſed etiam per civilem, in cæremonialibus rarò poſſe id fieri, & non niſi per legem Eccle- *Refellitur.* ſiaſticam. Sed hæ differentiæ non ſatisfaciunt, quia ſi licet renovare unam, vel alteram cæremoniam, ſecluſo ſpiritu, & ſignificatione legali, cur non ſingulas, & omnes? Nulla enim ſufficiens ratio reddi poſſe videtur. Si autem hoc admittatur, parum referet, quod hæc cæremonialia per ſolam legem Eccleſiaſticam revocari, ſeu acceptari poſſint, & non per civilem, quia id non proveniet ex majori ceſſatione cæremonialium, quàm judicialium, ſed ex eo, quòd materia cæremonialis, ſeu religionis ad ſolam poteſtatem Eccleſiaſticam ſpectat. Ergo non videtur poſſe illa differentia ſuſtineri, niſi dicendo judicialia ita eſſe mortua quoad legem veterem, ut poſſint per humanam legem propter ſuam utilitatem conſervari, & introduci; cæremonialia verò nullo modo poſſint, ideoque non ſolùm mortua, ſed etiam mortifera eſſe dicantur. *Confirmat.* Et confirmari hoc poteſt ratione, qua D. Thom. probat differentiam illam, videlicet, quia judicialia non ſunt præcepta principaliter propter ſignificationem, ſed propter aliquam utilitatem politicam, vel moralem; cæremonialia verò ſunt principaliter propter ſignificationem. Et ideo priorum inſtauratio fieri poteſt ſine præjudicio veritatis fidei, non verò poſteriorum. Eccleſia autem non poteſt aliquid inſtituere, aut renovare, quod ſit in præjudicium fidei, & falſam ſignificationem contineat: ergo nulla cæremonialia inſtaurare poteſt.

Reſolutio hujus dubitationis pendet ex alia, nimirum, an hæc prohibitio ſit ex jure divino, vel Eccleſiaſtico, ſeu Apoſtolico, quod dubium meliùs tractabitur in c. 17. & ideo ibi meliùs explicabimus immutabilitatem hujus inſtitutionis, & conſuetudinis, quam Eccleſia habet vitandi uſum cæremoniarum legalium tanquam mortiferum, & à Deo reprobatum. Nunc ergo ſolùm dicimus, Eccleſiam non poſſe cæremonias illas *Reſolutio.* reſuſcitare, ſeu admittere ſaltem quoad eas, quæ erant quaſi fundamentales, & ſubſtantiales, qualia erant ſacrificia, ſacramenta, & ſacerdotium, tum quia repugnaret inſtitutioni legis novæ, tum etiam quia in iſtis erat principaliter ſignificatio futurorum. De aliis verò ſecundariis cæremoniis, quæ ſacra, vel obſervantiæ dicuntur, non eſt tam certum, quòd non poſſint ab Eccleſia uſurpari, nihilominus tamen ſimpliciter ita loqui poſſumus, quia vel nulla eſt talis poteſtas, vel ſi eſt, nunquam poteſt convenienter ad actum revocari, vel ſi interdum poteſt, ſolùm eſt in aliqua reminima, & propter rationem moralem potiùs quàm cæremonialem, quæ exceptio non impedit, quin regula dicta generaliter conſtitui poſſit. Hanc verò doctrinam totam in dicto capite explicabimus, & confirmabimus.

14.

Ex dictis verò poſſumus obiter inferre, non ſolùm veteris legis cæremonias, ſed etiam illas, quæ eſſe poterant in lege naturæ, & prout in illa erant quaſi ſubſtantiales, vel tanquam ſigna ſpecialia alicujus fidelis congregationis, etiam ceſſaſſe, & eſſe mortifera in lege nova. Explicatur, quia in lege naturæ poterat eſſe aliquod ſacramentum in remedium originalis peccati: velle ergo nunc tali ſacramento uti extra Baptiſmum, perniciosum eſſet. Similiter erant tunc ſacrificia, & conſequenter ſacerdotium illi tempori accommodatum; hæc igitur, & ſimilia tentare in Eccleſiam Catholicam inducere, mortiferum eſſet, neque ulla humana auctoritate licitum fieri poteſt. Non quidem propter ſignificationem futurorum myſteriorum, quæ jam facta ſunt: nam fortaſſe non erat in illis cæremoniis talis ſignificatio, ſed quia talis uſus repugnaret inſtitutioni ſacramentorum, & ſacrificii novæ legis, ut in tertio tomo tertiæ partis latiùs declaravi. Ex aliis verò accidentalibus cæremoniis, quæ ad ornatum ordinantur, accipere poteſt Eccleſia quaſcunque rationi conſentaneas, & inſtitutioni Chriſti non repugnantes, ſive antea in lege naturæ in uſu fuerint, ſive non fuerint; hoc enim nihil adhoneſtatem refert, ut per ſe conſtat.

15. *Quæ cæremoniæ etiam legis naturæ mortiferæ eſſe poſſint.*

Quas cæremonias accidentales accipere poteſt Eccleſia.

CAPUT XV.

An lex vetus fuerit semper mortifera, post inchoatam Evangelii promulgationem.

1. DIximus, præcepta cæremonialia mortifera esse in lege gratiæ, quia usus illorum non solum jam non est præceptus, verum etiam est prohibitus, tractandum nunc supereſt, quando illa prohibitio habuerit initium. Ubi simul tractanda est celebris controversia inter Hieronymum, & Augustinum, qui in hoc puncto diversas habuere sententias, quas inter se epistolis mutuo missis disputarunt, & unusquisque sententiam suam acerrimè defendit. Occasio verò prædictæ controversiæ sumpta est ex variis factis, & dictis Apostolorum, quæ hoc punctum pro utraque parte dubium reddunt.

Controversia inter Hieron. & August.

2. Nam ex una parte legimus in Actibus Apostolorum, post resurrectionem Domini, & prædicationem Evangelii ipsosmet Apostolos exercuisse cæremonias legales; ergo signum est, eo tempore non fuisse mortiferas, sed in illo tempore jam erant mortuæ; ergo non simul, sed prius fuerunt mortuæ, quàm mortiferæ. Primum antecedens patet Actor. 16. ubi Paulus circumcidit Timotheum, qui erat ex patre Gentili, & matre Judæa fideli, & capit. 21. dicitur, Paulum sibi totondisse in Cenchris caput, quia votum habebat, & capit. 18. seniores Hierusalem tale concilium dederunt Paulo, *Sunt nobis quatuor viri habentes votum super se, his assumptis sanctifica te cum illis, & impende in illis, ut radant capita*, &c. & postea dicitur, *Tunc Paulus assumptis viris postera die purificatus cum illis intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio*, & capit. 24. ait Paulus se venisse Hierosolymam eleemosynas facturus, *oblationes, & vota*, & inventum esse purificatum in templo. Quæ omnia faciebat Paulus, ne offendiculo esset Judæis, ut ipse consulit 1. ad Corinth. 10. suo exemplo monens alios, *ut sine offensione sint Judæis, & gentibus, sicut & ego* (inquit) *per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant*, & ideo c. 9. de se etiam dicit, *Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer, iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, ut eos, qui sub lege erant, lucifacerem.* Constat ergo, Paulum exercuisse legalia. Petrum etiam illa observâsse ex Actor. 10. colligitur, cum enim in oratione vidisset linteum, in quo erant quadrupedia, &c. & audivisset vocem sibi dicentem, *Surge Petre, occide, & manduca*, ipse respondit, *absit, Domine, quia nunquam manducavi omne commune, & immundum*, & cætera, quod pertinet ad legales observationes, & capit. 11. fideles, qui erant ex circumcisione *disceptabant adversus Petrum eo, quod introiisset ad viros præputium habentes, & manducasset cum illis*, quod est signum, illos observâsse legalia usque ad illud tempus, quibus non potuit Petrus aliter satisfacere, nisi divinam revelationem eis narrando circa gentium vocationem. Accedit, quod gravius est, quia licèt Actorum 15. declaratum fuerit, Gentiles ad fidem conversos non fuisse obligatos ad servanda legalia, nihilominus aliquod legale præceptum fuit illis impositum, utique abstinendi à suffocato, & sanguine; signum ergo est, non fuisse tunc mortifera legalia.

3. Aliunde verò videri potest, usum legalium nunquam licuisse, ac subinde mortiferum fuisse post Christi passionem ex loco Pauli ad Galatas cap. 2. ubi narrat, cum ipse esset Antiochiæ, venisse illuc Cepham, eumque prius quidem cum gentibus indifferenter conversatum fuisse, & edisse, postea verò cum venissent quidam Judæi à Jacobo missi (inquit) *subtrahebat, & segregabat se, timens eos qui ex circumsione erant*, quod videns Paulus inquit, *In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat*, & infrà, *Cum vidissem, quod non rectè ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus*, &c. Ubi Paulus damnare videtur factum Petri tanquam illicitum, & contrarium veritati Evangelii; quod non alia ratione dictum est à Paulo, nisi quia illa Petri subtractio ad legalium observationem pertinebat: supponebat ergo Paulus, eo tempore jam fuisse illicitam observationem legalium: nam si alicui licuisset, maximè Petro, ad quem vel dispensatio, vel interpretatio legum pertinebat. Ergo etiam quolibet tempore post Christi Evangelium legalia fuerunt mortifera. Probatur hæc consequentia, quia non est major ratio de illo tempore, quàm de quocumque alio vel priori, vel posteriori.

4. Non possumus autem hoc loco omnino prætermittere, quin breviter rejiciamus sententiã quorundam, qui, ut hujus testimonii difficultatem effugerent, dixerunt, Cepham illum, de quo Paulus ibi loquitur, non fuisse Petrum Apostolum, sed quendam discipulum ex septuaginta, Petri Apostoli Gentilem. Ita refert (ex Clemen. Alexandr. lib. 5. Hippothiposion) Euseb. lib. 1. Histor. capit. 12. & non improbat, apud Clementem verò nunc nihil de hoc reperimus, Oecumen. autem in collectaneis epistolæ ad Galat. in eandem sententiam inclinat, dicens habere apparentiam, & illam sequitur Doroth. in Synopsi, ubi inter septuaginta discipulos ponit Cepham, *quem Paulus* (inquit) *Antiochiæ redarguit, ejusdem cognominis cum Petro, & Episcopus Cariæ factus est.* Et ex modernis sequuti sunt hanc sententiam Barthol. Comera. in tractat. de Jejun. capite Texto, & Hector Pintus in Daniel. capit. 1. Fundantur præcipuè, quia hæc opinio est aptior ad vitandas difficultates, quæ ex illa narratione Pauli oriuntur. Item ad respondendum infidelibus, qui ex illa historia occasionem sumpserunt, calumniandi Apostolos, vel quod in doctrina inter se dissentirent, ut de Marcione refert Tertullian. vel quod inconstantes essent, nunc servando legalia, nunc damnando, & nunc conversando cum gentibus, nunc se subtrahendo, quod in Petro notavit Julianus apostata, ut Cyril. li. 9. contra illum refert, in Paulo verò id notavit Porphyrius, teste Hieronymo. Denique facit pro hac sententia, quod Lucas in Actibus non narrat hunc adventum Petri Apostoli in Antiochiam, neque contentionem hanc inter Apostolorum Principes.

Rejicitur sententia affirmans Cepham illum à Paulo reprehensum, non fuisse Petrum.

5. Hæc verò sententia probabilis non est, quia est contra communem Patrum expositorum sententiam, & sine fundamento, imò contra planum contextum Scripturæ, solumque ad fugiendam difficultatem excogitata. Et in primis Hieronym. ibi contra illam sententiam dicit, nescire se alterum vocatum Cepham præter Petrum. Quod intelligendum videtur de Scriptura sacra: nam aliàs Martialis Episcopus dicitur vocatus cognomento Cepha: nam in Epist. 2. ad Tolosanos in initio ita seipsum nominat, *Servus Dei Apostolus* JESU *Christi Martialis Cepha*, ut habetur in tom. 3. Bibliothecæ Sanctorum. Ubi in præfatione ad illas epistolas notatur ex Aureliano Episcopo successore Martialis in vita ejus, refertur, Martialem fuisse consanguineum Petri, & ab illo baptizatum, & magna charitate conjunctum, & inde posse conjectare, illum sumpsisse Cephæ cognomentum, quod ipse sibi attribuit. Veruntamen quicquid sit de auctoritate illius inscriptionis, licèt demus, interdum ipsum Martialem sibi assumpsisse cognomen illud, non constat, nec affirmari potest, illum communiter fuisse ita nominatum, & ideo verisimile non est, Paulum de illo fuisse loquutum, præsertim cum sæpe aliis locis Petrum Apostolum Cephã simpliciter vocet. 1. ad Cor. 2. 3. 9. & 15. cumque

Hæc sententia est improbabilis.

quasi

quasi per antonomasiam Petrus vocaretur eo nomine, quod & à Christo illi erat impositum, & idem quod Petrus significaret, ut Hieronym. notat. Accedit, quod in eadem vita Martialis refertur, anno decimo quarto à Christi passione, fuisse Martialem Romamissum ab Apostolis in Galliam, ut esset Lemovicensis Episcopus, ibique usque ad vitæ finem vixisse: non ergo potuit Martialis adesse Antiochiæ, neque esse Cepham illum, cui restitit Paulus, cum ex narratione ejusdem Pauli constet, illud factum contigisse post decimum septimum annum à conversione sua, ac subinde post decimum novum à passione Domini. Nam conversio Pauli contigit biennio post resurrectionem Christi, & triennio post conversionem ascendit primò Hierosolymam videre Petrum ad Galat. 1. deinde post quatuordecim annos secundò ascendit Hierosolymam ad Galat. 2. & postea successit contentio cum Cepha: ergo contigit decimo nono, vel vigesimo anno post Christi passionem; ergo non potuit illa contentio esse cum Martiale, quia jam diu in suo Episcopatu Lemovicensi residebat. Verum quidem est, Dorotheum non dicere, Cepham illum fuisse Episcopum Lemovicensem, sed factum esse dicit Episcopum in Caria, quæ est Asiæ provincia, unde non videtur de Martiali loqui, sed de alio Cepha, qui profectò ignotus est: & omnino rejiciendus. Nam si aliquis fortasse ex septuaginta discipulis cognominatus fuit Cepha, nō fuit alius nisi Martialis, ut rectè notat Baron. tom. 1. ano 33 n. 41. junctο anno 51. nu. 25. Constat ergo, illum Cepham de quo Paulus loquitur ad Galat. 2. non potuisse esse illum, quem Euseb. lib. 1. Histor. c. 12. inter septuaginta & duos discipulos numerat, ac subinde fuisse Petrum Apostolum.

Hieron.

6. *Ostenditur magis improbabilitas prædictæ sententiæ.*

Maximè autem hoc ipsum convincit textus ipse beati Pauli: nam priùs nominat Jacobum, Cepham & Joannem, & de his dicit, *qui videbantur columnæ esse*: ergo dubitari non potest, quin ibi loquatur de Apostolo Petro. Cur enim Martialem potiùs, quàm alium ex septuaginta discipulis inter tres Ecclesiæ columnas, quasi per antonomasiam positas, numeraret? aut quomodo in illo numero Petrum omitteret, qui erat omnium caput? Præsertim quia de illis tribus dicit, *Cum cognovissent gratiam, quæ data est mihi, dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi vero in circumcisionem*, &c. Ubi in primis pondero verbum, *cum cognovissent*, & ex illo colligo, cum illis tribus præcipue contulisse Paulum Evangelium, quod prædicabat in gentibus, ad quod Hierosolymam ascenderat, ut præmiserat: maximè autem illud conferre debuit cum Petro, ut per se constat: ergo necesse est, illum Cepham fuisse Petrum. Deinde expendo verbum *dextras dederunt mihi*: nam hoc indicat magnam authoritatem in dante, vel dividente provincias (ut sic dicam) hæc autem auctoritas maximè erat in Petro. denique idem convincit illa particula, *ipsi autem in circumcisione*; nā superiùs dixerat Paulus, Petro creditum fuisse Evangelium circumcisionis, & Deum specialiter fuisse illi cooperatum in Apostolatu circumcisionis: ergo non potuit noncomprehendi in illis tribus, qui sibi assumpserunt peculiarem curam circumcisionis: ergo Cephas illis annumeratus, non erat nisi Petrus Apostolus. Proximè verò subjungit Paul. *Cum autem venisset Cephas Antiochiam*, &c. ergo ibi etiam loquitur de eodem Petro. Patet consequentia, tum quia non est verisimile, in tam brevi contextu transiisse ad aliam personam, sub eodem nomine, & nunquam alibi in Scriptura sic nominatam, & cum magna totius historiæ æquivocatione, tum etiam quia narrasset ea, quæ cum Petro gesserat Hierosolymis, transitum facit ad ea, quæ cum eodem Antiochiæ transegerat: nam ideo præmisit acta cum Petro Hierosolymis, quia ad causam Antiochenam conducebant, quam narrare intendebat: ergo ipse contextus cogit, ut Cepham illum semper intelligamus fuisse Petrum. Denique hoc etiam convincunt verba illa sequentia, *& simulationi ejus* (id est, Cephæ) *consenserunt cæteri Judæi, ita ut Barnabas duceretur ab eis in eandem simulationem.* Nam ex his verbis intelligimus, fuisse magnam Cephæ auctoritatem, & in ea Barnabam superasse: cum illius factum non solum cæteros, sed etiam Barnabam quodammodo cogeret, quod neque de Martiale, nec de aliquo alio ex septuaginta discipulis cogitari potest.

Meritò ergo sancti Patres neque ad resistendum hæreticis, vel infidelibus, neque ad expediendas alias illius loci difficultates, illa frigida evasione usi sunt, sed pro certo semper supposuerunt, Cepham illum fuisse Apostolum Petrum, ut constat ex Tertull. de præscriptionib. adversus hæreticos c. 23. & lib. 4. contra Marcion. c. 2. & lib. 5. c. 3. & ex Cyril. Alexand. li. 9. contra Julian. in fin. & ex Hieronym. & Aug. in epistolis mutuò missis, & in epist. ad Gal. qui id supponunt tanquam manifestum. Idem Chrys. & Græci omnes, Ambr. Anselm. D. Thom. Rupert. lib. 5. de operibus Spirit. sanct. li. 5. alias li. 1. de Consilio, c. 14. & alii moderni Latini, & optimè Greg. hom. 19. in Ezech. ubi in laudem Petri eleganter dicit, *Ecce Paulus in Epistolis suis scripsit, Petrum reprehensibilem, & Petrus in Epistolis suis asserit, Paulum in his, quæ scripserat admirandum, quod latè prosequitur.* Denique omnes etiam scholastici hanc quæstionem tractantes, quos infrà referemus, in hoc consentiunt. Neque refert, quod Lucas adventum illum Petri in Antiochiam, & aliā, quæ Paulus commemorat, in sua historia non narraverit, quia multa etiam alia omisit, neque id est contra veritatem, & fidelitatem historiæ, ut Hieronym. rectè respondet. Addo denique quod ad præsentem difficultatem attinet, non multum referre, quod ille Cephas fuerit Petrus, vel alius discipulus. Nam licèt ille esset Martialis v. g. inde colligitur, male feciisse segregando se a gentibus, ac subinde videtur inferri, jam tunc legalia fuisse mortifera, de quo est præsens controversia, quam, quia diffusa est, per discursum sequentium capitum distinctiùs tractabimus.

7. *Frivola evasio à Patribus rejecta.*

CAPUT XVI.

An lex vetus fuerit semper mortifera, ex quo Evangelium prædicari cæpit, & tractatur sententia Hieronymi.

IN hoc puncto fuit D. Hieronymi sententia, in comment. Epistol. ad Galat. cap. 2. & Epist. 89. ad Augustinum. Post Evangelium semper ab initio prædicationis ejus post Christi mortē fuisse pernicioſum, & mortiferum, cæremonias legis verè & ex animo observare: quod tanta exaggeratione asseverat, ut contrarium censeat pertinere ad errorem Ebionis & Cerinthi. Unde contra Augustinum tanquam magnum inconveniens, & hæreticum infert, quod post Evangelium Christi *Bene faciant Judæi credentes, si legis mandata custodiant*, hoc est, sacrificia offerant, &c. Non invenio autem apud Hieronym. propria Scripturæ testimonia, quibus hoc punctum specialiter persuadeat, sed illis tantum testimoniis utitur, quibus suprà probavimus, legem veterem esse jam mortuam, & non posse cum lege Evangelica conjungi. Unde tacitè inde infert, nunquam potuisse verè, & ex corde servari, sine discessione à Christo, juxta illud Pauli ad Galat. 5. *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*, & illud, *Evacuati estis à Christo qui in lege justificamini.*

1. *D. Hieron.*

Deinde consequutionem illam, quod si lex erat mortua, erat etiam mortifera, nonnullis rationibus obiter suadet. Prima est, quia servare illam legem jam mortuam verè, & ex animo, erat injuriosum Christo, ac legi ejus, quasi illa ad salutem non sufficeret. Secunda, quia talis observatio continebat intrinsecè pernitiosum mendacium. Nam illæ cæremoniæ

2. *Prima ratio D. Hieron.* 2. *Ratio.*

moniæ veteris legis significabant Christum, ejusque mysteria, ut futura, & non ut facta. Unde qui illas verè, & ex corde exercebat, seu observabat, eo ipso significabat, Christum nondum venisse, vel non redemisse homines, vel aliquid simile; hæc enim significatio non erat separabilis ab illis cæremoniis, si ut cæremoniæ legales fiebant: nam per se primò erant ad illam significationem impositæ, & per eam in ratione legalium cæremoniarum constituebantur. Tertiam rationem præcipuè urget, & repetit Hieronym. quia si aliquando licuisset servare legalia jam mortua Judæis conversis ad fidem, etiam nunc liceret, quia non est major ratio de uno tempore, quam de alio. Et ita sæpe infert contra Augustinum, ex ejus sententia sequi, licere Judæis fidelibus conjungere legem cum Evangelio, etiam nunc, vel quod perinde est, tempore ejusdem Hieronymi, & Augustini. Quia si Judæis tunc licebat servare legalia, *non ex necessitate salutis, sed consuetudine solemnitatis*, ut ait Augustinus, etiam nunc licebit, quia illa ratio semper durat. Et idem est de alia, quam solet tradere Augustinus, scilicet, ut illa lex semper in honore habeatur, nec videatur reprobari tanquam à Deo aliena, ut à multis hæreticis factum est. Quarta ratio Hieronymi est, quia cæremoniæ illæ postquam fuerunt mortuæ, non erat indifferentes, sicut est ambulare, & aliæ similes actiones; ergo semper fuit aut bonum, aut malum: non potest autem censeri bonum colere Deum cæremoniis ab ipso jam repudiatis, & rejectis; ergo semper fuit malum.

3. *Ratio.*

4. *Ratio.*

Atque hinc coactus est Hieronymus dicere, quoties Apostoli visi sunt cæremonias illas exercere post Evangelium, non verè, & ex animo exercuisse, sed per simulationem. Fundamentum ejus est, quia pro certo credit Apostolos in eo usu non peccasse: peccassent autem, si veraciter illa observassent juxta dicta in præcedenti puncto: ergo dicendum est, per simulationem id fecisse. Probatur consequentia: quia hoc modo facilè excusari possunt à peccato; nam simulatio interdum licita est, non solùm in materia politica, seu humana, sed etiam in materia religionis, si bono fine, & intentione fiat. Hoc ultimum probat Hieronym. ex facto Christi Lucæ 8. quando finxit, se longiùs ire, quæ fuit quædam simulatio. Item ex facto Josue 8. ubi Josue cum suo exercitu fugam simulatam ordinavit, ut hostes in insidiis caperet, quas eis paraverat, unde sic dicitur, *Josue verò, & omnis Israel cesserunt loco, simulantes metum, & fugientes per solitudinis viam*, quod factum reprehendi non potest, ut constat etiam ex usu omnium gentium. Pro materia autem cæremoniali adducit Hieronymus factum Jehu, qui simulavit se colere Baal, velleque illi sacrificium offerre, quod fecit insidiosè (ut dicitur 4. Reg. 10.) ut disperderet cultores Baal. Addi etiam solet illud 4. Reg. 5. ubi Eliseus permisit Naaman Syro, ut simulare posset, se adorare in templo Remmon, adorante Rege suo.

3. *Hieronym. expositio de factis Apostolorum.*

Denique directè etiam ostendit Hieronym. hanc simulationem Apostolorum. Et in primis de Petro ait, timore compulsum per simulationem, & condescensionem abstinuisse ab eo, quam facere solebat: nam Paulus expressè dicit, *segregabat se timens eos, qui ex circumcisione erant, & simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.* Ergo totum illud ad simulationem factum est, & bona intentione ad vitandum scandalum Judæorum. Neque enim id potuit facere Petrus, quia crederet, id esse necessarium, jam enim per revelationem didicerat, Evangelii gratiam gentibus esse communicandam, Actor. 10. imò cap. 11. ipsemet Petrus hoc ipsum alios Judæos docuerat, & cap. 15. cũ aliis Apostolis definierat, Gentiles admittendos esse ad legem gratiæ sine onere legalium. Deinde Paulum esse usum eadem simulatione ex consilio Jacobi, & seniorum, colligit ex Actor. 21. ubi cæteri dixerunt Paulo, *Vides frater quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis.* Ex quo intulerunt inferiùs, *Hoc ergo fac, quod tibi dicimus*, &c. ubi dederunt consilium de purificatione, & oblatione legali, & statim fructum, & finem illius simulationis significant, dicentes, *Et sciant omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem.* Ex quo loco constat, Paulum non fuisse purificatum animo colendi Deum, sed hoc simulasse, ut nomini suo, & famæ consuleret. Item non habuisse animum observandi legem, sed hoc etiam simulasse, ut alii talem existimationem de illo conciperent: vel certè, ut scandalum in ipso non paterentur. Hoc enim expressè videtur confiteri idem Paul. 1. ad Corinth. 9. dicens. *Factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer.* Et clariùs, *iis qui sub lege sunt quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, ut eos qui sub lege essent, lucrifacerem.* Gerebat ergo se Paulus tanquam existens sub lege, cum legalia observabat: ergo simulabat, quod non erat, bonaintentione, scilicet, propter salutem Judæorum.

4.

Tandem applicat Hieronym. hanc doctrinã ad locum Pauli ad Gal. 2. & ex ea colligit primò, Petrum nihil peccasse, segregando se a gentibus propter metum Judæorum, quia id non faciebat animo servandi legalia, nec quia putaret, illud sibi esse necessarium ex vi legis, sed solum per dispensatoriam simulationem, quæ sibi erat licita, ut declaratum est. Et in hoc sensu ait Hieronymus, usum fuisse Petrum honesta dispensatione, per vocem enim *dispensationis* non intellexit propriam relaxationem alicujus legis (ut Augustinus illum interpretari videtur) sed intellexit potiùs prudentem providentiam ita operandi, ut nec contra legem aliquam ageret, & infirmioribus sese accommodaret per dictam simulationem. Et confirmari hoc potest, quia si Petrus in eo facto peccaret, peccatum illud grave fuisset, aut sacrilegii, aut pernicioſi mendacii, aut gravis scandali. Petrus autem tunc non potuit peccare mortaliter, cum omnes Apostoli in die Pentecostes fuerint in gratia confirmati, juxta receptam doctrinam scholasticorum, quam tradit D. Thom. in 3. dist. 12. q. 2. a. 1. & q. 24. de verit. art. 9. in 2. arg. *sed contra*, & ad secundam, & sensit Ambros. lib. de benedictionib. Patriarch. c. 4. in fine dicens, *Apostoli, quos Dominus à peccatorum labe mundavit, super lac candidiores facti sunt, quos macula nulla postea fuscavit, etenim lac temporale est: gratia autem Apostolorum perpetua manet.*

Hieron. *Aug.* *D. Thom.*

Secundò infert Hieronym. Paulum non verè, & ex animo reprehendisse Petrum, sed pia etiam simulatione, & ex præmeditato consilio inter illos, quod inter se convenerant, ut Petrus tanquam circuncisionis Apostolus Judæorum fragilitati condescenderet, & à gentibus in exteriori specie se gregaretur; Paulus vero ei resisteret, eumque exteriùs reprehenderet, ut hoc modo tanquam Apostolus gentibus succurrere videretur, & ita utrique tam Judæi, quàm Gentiles instruerentur, & uterque Apostolus peculiarem populi sibi comissi curam ostenderet. Et totum hoc consilium comprehendit Hieronymus sub nomine honestæ dispensationis, & illud colligit ex illo fundamento, quod Petrus non peccavit. Nam si non peccavit, profectò id non ignoravit Paulus; ergo nec potuit verè illum reprehendere, ex conventione, & dissimulatione. Item quia non est verisimile, Paulum voluisse reprehendere in Petro, quod ipse sæpiùs fecerat, nec videbatur etiam decens, ut Petrum seriò reprehenderet, præsertim in re non manifestè mala; ergo verisimilius est, id feciſse ex præhabito consensu ejus. Denique quia hæc interpretatio, licèt non colligatur ex textu Pauli, rectè accommodatur verbis ejus. Nam quod dicit Paul. *In faciem ei restiti*, juxta Græcum legit, *Secundum faciem*, id est, in exteriori apparentia. Et illud, *Quia reprehensibilis erat*, legit etiam juxta Græcum,

6. 2. *Infert Hieron.*

Quia

Quia reprehensus erat, non ab ipso Paulo, sed à fidelibus gentibus, qui graviter ferebant factum Petri, quia non intelligebant simulationem. Denique illa verba, *Cum viderem quia non ambularent ad veritatem Evangelii*, non intelligit Hieronymus, esse dicta propter Petrum, sed propter Judæos, quibus ipse condescendebat.

7. Atque hanc totam expositionem firmat authoritate Græcorum, quorum fuit antiqua, refertque Origenem, Eusebium Emissenum, Didimũ, Chrys. & alios ad Gal. 2. Idem habet Chrys. Hom. 36. in Acta, & l. 1. de Sacerdotio. Et eum sunt sequuti Oecumen. & Theophyl. ad Gal. Apud Theodoretum vero mutila est illius loci expositio, desunt enim priora verba, & ab illis incipit exponere, *Quomodo gentes cogis judaizare*, & ideo non satis certum est, quid ille senserit. In verbis autem illis, *Quoniam ergo hic quidem reprehendit, ille verò reprehensionem silentio excepit & iis, qui ex Judæis crediderant, & iis, qui ex gentibus medicamentum utile compositum est*, in his (inquam) verbis indicat, medicamentum illud ex communi consensu fuisse compositum : nam ad hunc modum loquuntur alii Græci, re tamen vera mens hujus authoris pendet ex prioribus verbis quæ desunt. Clariùs sensit author commentariorum ad Gal. quæ nomine Athanasii circunferuntur, & eandem sententiam supponit Cassian. coll. 17. c. 2. insinuat etiam Cyrill. Alex. l. 9. contra Julian. in fine, ubi ad Julian. calumniantem Apostolos respondet, ignorasse ipsum *artificiosissimam in illis dispensationem*, quam sic explicat, *Non enim aliud sentiebat discipulus, sed tempestivè utebatur congruis dispensationibus*, &c. Et ex recentioribus expositoribus sequutus est hanc sententiam Isidor. Clarus ibi, & ut probabilem defendit Adam. Et ex parte sequitur Cajet. similiter ex Scholasticis eam probaliter defendit Major 4. d. 3. q. & absolutè sequitur Adrian. in 4. q. 1. in princip. & inclinat Ferdinand. Episcop. Lucensis in Advertentiis Theologicis quæsito 6. ubi inter dissimulationes, quæ non sunt mendacia, ponit factum Petri, & fictam Pauli objurgationem.

CAPUT XVII.

Legem veterem non semper post inchoatam prædicationem Evangelii fuisse mortiferam, Augustini sententia est, & vera.

1. Aug. Distinguit Augustinus duplicem modum servandi legalia, unus est ponendo in illis spem salutis, alius simplicior, quem vocat ex consuetudine solemnitatis. De priori ergo modo docuit Aug. semper fuisse mortiferum servare legalia ut ad salutem necessaria, seu ponendo in eis spem salutis, neque in hac assertione potuit Hieronymus ab Augustino dissentire nam generaliùs ipse hoc asserebat. Et ideo illam limitationem redarguit, dicens, se nescire quid sit, observare legalia sine necessitate, vel spe salutis, *Nam si salutem non afferunt* (inquit) *quid observabitur ? vel quomodo, ait, salutem non afferunt, quæ observata martyres faciunt*, quod in sua Epistola scripserat Aug. Sed ut supra dixi tribus modis potest illa limitatio Augustini intelligi. Primò ut ponere spem salutis in legalibus cæremoniis, idem sit, quod ab illis expectare justitiam, & salutem sine spiritu fidei Christi, & in hoc sensu semper illud fuit perniciosum, quia talis spes procederet ex existimatione, quòd per literam legis Moysi possit quis justificari, quod hæreticum est, ut docet Concilium Trid. sess. 6. cap. 1. & can. 1. & in superioribus dictum est. Et ideo non videtur loqui Augustin. in hoc sensu : nam loquitur de modo servandi legalia, qui cœpit esse pernicioſus post inchoatam præjudicationem Evangelii, ut ex verbis ejus citatis constat : ille autē modus servandi legalia semper fuit pernicioſus, & mortiferus : nam semper continebat errorem cogitare, quòd litera legis ad salutem sufficeret, qui & ad Judaismum, & ad Pelagianismum spectat, & ita damnatus est à Conc. Trid. supra, & à Paulo tota Epist. ad Rom. & aliis locis.

Limitatio Augustini triplicitèr intellecta, Primò.

Conc. Trid.

Secundò modo poterant fieri opera legis, ponendo spem salutis in illis, non ex vi legis, sed ex vi fidei & gratiæ Christi venturi, sive salus speraretur ex vi meriti fidei per charitatem operantis, sive ex vi alicujus benignæ promissionis Dei per Christum. Et hoc modo certum est, non semper fuisse malum observare legem, sperando salutem ex tali observatione, cum aliquando fuerit illa observantia ad salutem necessaria, & ideo etiam martyres tunc facere posset, pro illa mortem subſtinendo, ut de Machabæis Ecclesiæ profitetur. At verò post Christi adventum, & prædicationem semper fuisset malum exercere legalia, sperando ex eorum observatione salutem fundatam in fide Christi ut venturi, quia jam illa fides falsa esset, & ita usus legalium sub hac fide, semper post passionem fuit contrarius Evangelio. Clarum autem est Judæos, qui credebant in Christum, vel ad prædicationem Apostolorum, vel ad prædicationem ipsius Christi non potuisse servare legalia sub hac fide, vel spe, quia hoc repugnabat fidei, quam jam de Christo conceperant, ut supponitur. Poterant vero fundari in fide viva redemptoris jam præsentis sperare salutem saltem secundam (id est, augmentum gratiæ, & gloriæ) per observationem legalium, quandiu mortifera non fuerunt, quia pro eo tempore religiosa erat observatio. Et hoc etiam rectè probat ratio Hieronymi: nam alias cur observarentur ? Unde neque in contrario sensu loqui potuit Aug. quia ipse docet, pro aliquo tempore fuisse Judæis sanctum, & honestum observare legalia, & hoc modo esse interdum servata ab Apostolis : ergo negare non potuit, quin per illam observantiam Apostoli mererenter gratiam, & gloriam : ergo rectissimè potuerunt ex hac spe illas cæremonias facere, & hoc est exercere illas ponendo spem salutis in illis, juxta hanc interpretationem, sicut potest poni in quibuscunque bonis operibus ex fide, & charitate factis. 2. *Secundo.*

Tertio. Tertio tandem modo poterat spes salutis poni in cæremoniis legis, tanquam in necessariis ad salutem, quamvis non per se sufficientibus, aut efficacibus ad illam. Et in hoc sensu intelligitur ab Augustino dicta propositio, & Hier. (ut dixi) illam non improbat, sed solum sentit, illam limitationem non esse necessariam : Aug. vero illam addit, quia (ut statim dicam) censet, pro aliquo tempore cæremonialia non fuisse mortifera, licet fuerint mortua : nam inde infert, etiam pro tunc fuisse mortifera, si ut necessaria ad salutem fierent, quia talis observatio contineret errorem, quod legalia adhuc viverent, & essent sub obligatione, sentitque jam illo tempore fuisse pernicioſum errorem. Idque colligit ex Paulo ad Gal. 5. dicente, *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*, Quod non potuit intelligere Paulus de circuncisione quocunque modo sumpta, aliàs ejus propositio non fuisset pro eo tempore universaliter vera : nam ipse circuncidit Timotheum & nullum posuit ibi obicem, quominus Christus illi prodesset. Ergo loquitur de circuncisione assumpta, ut necessaria ad salutem, & hoc declarant præcedentia verba, *Nolite iterum jugo servitutis contineri*, & alia quæ sequuntur. *Evacuati estis à Christo, qui in lege justificamini*, id est, in observatione legis tanquam necessaria ad salutem. Atque ita propositio hæc Aug. verissima est. An verò sit certa de fide, ut ipse indicat, in seq. c. commodiùs dicemus.

4. De posteriori autem modo servandi legalia ex religione, absque necessitate docet Augustinus, non semper fuisse mortiferum. Et ut id ostendat, supponit Apostolos non fictè, aut simulatè, sed verè, & ex animo servasse legalia pro aliquo tempore post lucem Evangelii. Et hoc est unum ex punctis, in quo maxime dis-

sentit à Hieronymo, & cum illo contendit. Præcipua vero ratio, qua nititur, & quam semper inculcat, est, quia aliàs talis observatio legaliũ, mendacium vel officiosum, vel perniciosum contineret, non possumus autem, nec debemus Apostolis mendacium tribuere, ergo neque illam simulationem. Major patet, quia æquè est mendacium, factis contra mentem aliquid significare ad decipiendum alium, ac verbis mentiri, quia tota ratio mendacii sumitur ex significatione contra mentem: nam quod fiat hoc, vel illo materiali signo, verbo, scil. aut facto accidentarium est. *D. Thom.* Et ideo D. Thom. 2. 2. 111. art. 1. simulationem dicit esse quoddam mendacium, & æquè malam. Nec defuit qui diceret, Hieronymum sensisse, mendacium officiosum propter necessitatem honestam dictum, aut factum interdum esse licitum, & ideo non dubitasse, Apostolis dictam simulationem tribuere. Et idem dicitur de Chrysostomo, quia in aliis locis videtur approbare mendacium per justam occasionem dictum. *Chrysost.* Et ab illo tanquam à præceptore putatur didicisse Cassianus illam falsam sententiam de mendacio, quam citato loco latè defendit.

5. *Resp.* Verumtamen hæc ratio sine dubio non cogit sistendo in propria, & pura ratione mendacii: nam facile est simulationem illam à mendacio defendere. Et in primis de Hieronymo mihi non constat, quòd in aliquo alio loco mendacium approbaverit, nullibi enim apud illum hoc legi, aut ab aliis allegatum inveni, potiusque in Ep. 65. videtur sententiam illam in Origine reprehendere. Et in præsenti puncto expresse declaravit, non esse mentis suæ, Apostolis tribuere officiosum mendacium, ergo contra omnem rationem est, illum invitum tacere approbatorem mendacii. Assumptum patet ex d. Ep. 89. ubi ad Augustinum respondet, *Non officiosum mendacium, ut tudicis, sed honestam dispensationem offendentes.* Et quamvis Augustinus in Ep. 95. apud Hieron. & 19. inter suas replicet, se non intelligere, quid sit *ex dispensatione*, sive *dispensativè simulare*, nisi ex dispensatione mentiri: nihilominus sine dubio non fuit illa mens Hieronymi, alioqui repugnantia dixisset. Et ideo notavi suprà, non accepisse dispensationem pro relaxatione legis, sed pro prudenti administratione, & cauto modo operandi. Unde etiam D. Thom. dicta q. 111. a 1. dixit, Hieronymum usum esse latè nomine simulationis pro quacumque fictione.

6. De Chrysostomo autem verum est, in aliis locis videri excusare à culpa mendacium saltem ex dispensatione Dei, nihilominus tamen in præsenti materia nunquam dixit, Apostolos fuisse mentitos, ex aliqua dispensatione divina, neque in hoc sensu de dispensatione loquitur, quam *Oeconomiam* vocat, quæ vox non relaxationem, sed prudentem administrationem significat. Atque eodem modo in hoc puncto loquuntur alii Græci. *Chrysost.* Imò vero etiam in aliis locis, ubi de mendacio dispensato Chrysostomus loquitur, ut homilia 53. super Genes. & Ep. 3. ad Olympiadem in eadem significatione ut videtur nomine dispensationis, scilicet, pro speciali Dei providentia, & ordinatione: nam eadem voce utitur, & dicit, *dispensationem Dei fuisse imitandam.* Unde cum factum, & verba Jacob ostendentis, & dicentis se esse Esau, vocat, *fraudem dolum, & simulationem*, vel *hypocrisim*, (ut lib. 2. de Providentia) vel etiam *mendacium*, materialiter semper has voces sumit, non formaliter. Ait enim quod credebat Jacob, se duci, & moveri à Deo, & ideo se committebat divinæ dispensationi, credebatque se non peccare, nec mentiri. Quia licèt fortasse non omnino intelligeret mysterium, committebat se divinæ dispositioni, & juxta divinam mentem, quam Dei instinctu saltem generatim concipiebat, loquebatur. Sicut homo idiota, qui negat se fecisse quod occultè fecit, sciens ex testimonio hominis docti, responsionem illam posse habere verum sensum, licet in particulari ignoret, quis ille sit, non mentitur generaliter intendens illud negare, prout verum sensum habere potest. Ad hunc ergo modum piè potest exponi Chrysostomus, cum videtur approbare dispensativum mendacium. Sed de hoc aliàs: nam in præsenti puncto nulla dispensatio divina ad vitandum mendacium est necessaria.

Probo igitur ulteriùs, admissa illa simulatione, non sequi necessariò mendacium, quia ad mendacium duo sunt necessaria, & significatio falsi, & intentio fallendi: neutrum autem in illo facto reperitur: ergo. Major est D. Thom. 2. 2. q. 110. a. 1. & per se clara, dummodo falsa significatio intelligatur, falsam significationem esse necessariam, saltem existimatam, & intentionem fallendi vel formalẽ, vel virtualem, quæ includitur in voluntate dicendi falsum, vel in voluntate exhibendi signa, à quibus sit falsa significatio inseparabilis. Probatur ergo minor quoad priorem partem, quia vel considerantur illæ cæremoniæ externæ ut habentes significationem ex impositione divina [utique quatenus imposita erant ad significanda mysteria Christi futura] vel ut habebant aliquam significationẽ naturalem. Ut v. g. quod sic operantes erant Judæi, seu Judaizantes: neutro autem modo erat falsa significatio in illis operibus, supposita bona intentione operantium. Non quidem prior [præsertim secundum sententiam Hieronymi] quia illæ cæremoniæ jam erant abolitæ, & reprobatæ, ita re vera jam non erant signa publice imposita ad significandum: ergo jam usus illorum materialiter tantum intentus non potest dici usus talis signi, vel actionis, à qua sit inseparabilis falsa significatio. Sicut si vox aliqua publica authoritate mutaret, vel amitteret antiquam significationem qui eam proferret non diceretur falsum signum exhibere, etiam si ignorantes mutationem inde conciperent falsitatem, quia, jam vox illam non significat, nec loquens illud intendit, ut supponimus, ita ergo in illis cæremoniis jam non erat falsa significatio, ergo uti illis tantum materialiter, non erat exhibere signum falsum ad placitum.

7. *Ex illa simulatione non sequi mendacium. D. Thom.*

Altera vero pars de signo naturali probatur, quia naturalis significatio secundum se spectata semper est vera: nam si vera non est nulla profecto est, quia in re ipsa non existit, licèt fortasse à videntibus cogitetur. Est enim nota, & vulgaris differentia inter signum ad placitum, & naturale, quod prius pendet ab humana impositione publica, vel à communi usu, & sensu hominum, signum autem naturale solet maximè esse effectus respectus causæ, & in præsenti hoc tantũ considerari potest: illius autem significatio pendet ex vera emanatione effectu à causa. Unde si idẽ effectus possit ab aliis causis provenire, re vera illã tantum significat, à qua verè emanat, ideoque licet alii decipi possint putantes, provenire ab aliis causis, nihilominus illud dici non potest signum falsum naturale, sed ad summum ambiguum, æquivocum, seu incertum. Ita ergo cæremoniæ illæ, ut erant opera quædam, vel effectus sic operantium, naturaliter significabant eorum cogitationem, vel intentionem, à qua procedebant: ergo ut sic non exhibebant significationem falsam etiamsi fortasse alii illam conciperent. Declaratur exemplo suprà tacto de fuga in militia, naturaliter enim videtur significare timorem, & desiderium evadendi inimicum, potest autem interdum fieri potiùs ex desiderio aggrediendi hostem in loco tutiori, vel cum majori commoditate, & auxilio, & ideo qui sic fugit, non exhibet signum falsum, licèt alii possint illud sic concipere, & falli. Ita ergo est in præsenti: nam licet illæ cæremoniæ potuerint fieri intentione Judaica, & animo servandi legem, tamen etiam poterant fieri ex alia intentione, & ita erant signa æquivoca, non falsa.

8. *Altera pars de signo naturali probatur.*

Altera vero pars minoris de intẽtione fallẽdi, nõ minus clara est, quia nec necessaria est ad illud opus, nec est ulla occasio præsumendi, Apostolos illã habuisse, cum non intenderent malũ suorũ fratrum,

9. *Altera pars de intentione fallendi probatur.*

trum, ſed commodum. Addo præterea, aliud eſſe intendere alterum decipere, aliud prævidere, alium fore decipiendum, & illud permittere, aut velle. Primum ergo per ſe malum eſt, quia includit actionem decipientis, & ita ſupponit mendacium, talis autem intentio non eſt neceſſaria ad hujuſmodi facta, & ideo non debet præſumi nec poteſt in Apoſtolis. Poſterior autem præſentia, & permiſſio ſæpe admitti poteſt ſine ulla culpa, vel mendacio, quia tunc deceptio non eſt activa, ſed paſſiva, quam ſibi imputare debet qui facile credit, aut judicat. Imò fortaſſe interdum velle & cupere ut alter decipiatur, me non decipiente poteſt fieri ſine culpa, quia malitia mendacii ibi non eſt, cum ergo non decipiam nec tenear vitare deceptionem alterius, & conſequenter non eſt etiam ibi malitia injuſtitiæ, ut per ſe conſtat. Malitia autem odii proximi (quæ ſola ſupereſſe poſſet in affectu mali ad proximum) facilè vitari poteſt, ſi non ex effectu odii, ſed propter vitandum malum, vel propter juſtam vindictam, aut defenſionem illud deſideretur. Et ſic facilè excuſantur mendacia, & peccata in inſidiis, & ſimulationibus, vel fictionibus, quæ fiunt in bello juſto: multo ergo faciliùs in præſenti poſſit ſimulatio Apoſtolorum excuſari à mendacio, cum nec intentionem decipiendi, nec voluntatem deceptionis alienæ neceſſariò habuerint, ſed ſufficiens fuerit prævifio cum permiſſione. Denique nec intentio virtualis fallendi poteſt illis tribui, quia non exercebant actus, à quibus non poſſet ſeparari falſa ſignificatio, quantum erat ex parte ipſorum, ſed exercebant actus, qui poterant habere aliquem uſum, cum aliqua vera ſignificatione, vel ſaltem ſine ulla ſignificatione falſa. Et hæc ſolet vocari ſimulatio materialis, & non formalis, & honeſta fictio, qua interdum uſus eſt Chriſtus Dominus, & de illa etiam explicantur multa facta Prophetarum, & ſanctorum virorum, quæ in ſimilibus actibus à culpa excuſantur, quia non falſum ſignificabant, ſed veritatem aliquam occultabant, aliâ indicando vel aliquid aliud agendo ad quod jus habebant, ut etiam D. Aug. docet in libris de mendacio, & contra mend. & D. Thom. d. q. 110. & 111. qui etiam, ut dixi, hoc modo excuſat Hieron. Igitur ex pura ratione mendacii probari non poteſt, Apoſtolos non fuiſſe uſos ſimulatione, exercendo legalia.

Aug.
D. Thom.

10. *Conf. magis Aug. ſententia.*

Accedit præterea, quod etiam ſuppoſita Auguſtini ſententia non videtur poſſe negari, quin aliqua ſimulatio in eo negocio interfuerit. Nam licet demus, Apoſtolos feciſſe illas cæremonias ex effectu cultus, & religionis, ut Auguſtinus intendit, nihilominus non poſſumus dicere ſecundum eundem Aug. illas feciſſe animo ſervandi legem tanquam ipſos obligantem, ut ex præc. propoſitione conſtat. Apoſtoli autem quãdo illas cæremonias faciebant, ſimulabant, ſe obſervare legem tanquam illi ſubjectos, imò vel volebant, vel ſaltem permittebant, hoc ab aliis Judæis videntibus illos actus, ita putari: ergo hæc ſaltem ſimulatio in illis actionibus interveniebat. Minor probatur Actor. 21. ibi, *Sanctifica te cum illis, &c. Et ſcient omnes, quia quæ de te audierunt, falſa ſunt, ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legem.* Dicet aliquis ex Aug. ſuprà, Judæos non ſolùm fuiſſe calumniatos Paulum, quod legem non ſervaret, vel quod prædicaret jam ceſſaſſe, ſed etiam quod illam tanquam malam rejiceret, & contemneret: nam hoc ſignificant verba illa, *Audierunt autem de te, quod diſceſſionem doceas à Moyſe*, id eſt, apoſtaſiam, & ſeparationem. Hanc ergo falſam calumniam potuit Paulus ex conſilio fratrum refutare exercendo legalia, & cuſtodiendo legem, non quoad obligationem, ſed quoad uſum.

Obiect. Auguſt.

11. *Reſp. 1.*

Veruntamen hoc non dicitur cum fundamento in textu, tum quia licèt Judæi infideles illa mendacia ſparſiſſent de Paulo, tamè de Judæis credentibus in Chriſtum non eſt id veriſimile. De illis autem ſolis eſt ibi ſermo, cum dicitur, *Vides frater, quia millia ſunt in Judæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores ſunt legis, audierunt autem de te, &c.* Tum etiam quia ſtatim explicatur, quomodo Paulus prædicaret diſceſſionem à Moyſi utique docens, *non debere eos circuncidere filios, neque ſecundum conſuetudinem ingredi.* Hoc autem non erat docere, legem Moyſi eſſe malam, ſed vel jam non obligare, vel ad ſummum non oportere illam ſervare. Tum denique, quia licet concedamus, etiam ibi eſſe ſermonem de falſis calumniis, quæ dicebantur de Paulo, non videtur poſſe negari, quin illi Judæi fideles æmulatores legis, pugnarẽt pro legis neceſſitate, & obligatione, & ſub diſceſſione à Moyſe comprehenderent doctrinam, quod lex illa jam non obligaret Judæos, ergo totum hoc voluit Paulus ex conſilio fratrum vel refutare, vel occultare, ergo non poteſt ab illo facto excludi aliqua ſimulatio, ex qua alii ſumerent occaſionem cogitandi, Paulum ea facere ex obligatione legis.

12. Et hoc confirmant verba Pauli Actor. 24. ibi, *Eleemoſynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota, in quibus invenerunt me purificatum in templo.* Per quæ verba intendit ſe excuſare, quod nihil egiſſet contra legem, ita ſe gerens, ac ſi per legem obligaretur. Et idem colligere licet ex circumciſione Timothei, Act. 16. nam illam fecit ſolùm ut ſatisfaceret Judæis, qui putabant, eſſe neceſſariam homini nato ex fœmina Judæa: nam ſi Paulus tunc auderet apertè docere, circunciſionem non fuiſſe neceſſariam Timotheo, illum non circuncidiſſet, ſicut non circuncidit Titum, ad Gal. 2. quia erat purè ex Gentili genere, & Paulus ſemper aperte docuit, Gentilibus non eſſe neceſſaria legalia. Denique videtur confiteri Paulus hanc ſimulationem, 1. ad Cor. 9. dicens, *Factus ſum iis qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cum ipſe non eſſem ſub lege, ut eos qui ſub lege erant, lucrifacerem*, quia non dicitur eſſe ſub lege, niſi qui obligatur lege, licèt fortaſſe è converſo non omnis, qui obligatur aliqua lege, dicatur eſſe ſub lege Quid ergo eſt *fieri quaſi ſub lege*, niſi ita ſe gerere, ac ſi eſſet obligatus lege, ita ut ii, qui ſub lege erant, exiſtimare poſſent eſſe ſibi ſimilem, ergo quoad hoc erat illa quædam prudens ſimulatio. Et ſimilem exercuiſſe Petrum, ſatis expreſſe habetur in c. 2. ad Gal. ita enim ſegregabat ſe à gentibus, ac ſi eſſet neceſſarium, & tamen in hoc non peccabat propter deceptionem Judæorum, ſed ad ſummum ratione ſcandali Gentilium, neque Aug. priori ratione accuſat factum illud, ſed tantum poſteriori, ut infrà videbimus, ergo ex ſola ratione deceptionis, vel mendacii non ſatis excluditur talis ſimulatio.

13. *Conf. ſententia Aug.*

Ex alio vero cap. poteſt ab inconvenienti probari hæc propoſitio Auguſtini contra Hieronymum, ſuppoſita alia ſententia ejus, quod eo tempore jam eſſent mortifera legalia, vel hoc modo argumentando, quia vel illo tempore legalia, licet eſſent mortua, non erant mortifera, & ſic abſque peccato potuerunt ex animo & verè fieri, & ſic non oportet ſimulationem fingere. Vel legalia tunc erant mortifera, & ſic non licebat ea ſimulare. Quod probatur, quia ſi erant mortifera, erant mala, & prohibita, ergo nullo modo poterant licitè fieri propter quencunque bonum finem, quia non ſunt facienda mala, ut yeniant bona. Reſponderi poteſt fuiſſe prohibita, & mala, ſi fierent, ut cæremoniæ ſacræ, & ſub intentione cultus, non vero materialiter propter bonum finem facta, ſicut ſuprà dicebamus, poſſe aliquem nunc tonderi, aut circunci di propter ſanitatem ſine ulla intentione cultus. Sed hoc non videtur ſatisfacere, nam in primis tunc urget valde argumentum Aug. quia ſi tunc fuiſſet licita talis ſimulatio cultus Judaici, etiamſi jam prohibitus, & mortiferus eſſet, etiam nunc eſſet licita, ſi ſimilis occaſio lucrãdi aliquos Judæos occurreret, conſequens eſt omnino falſum, & acriter dãnatur ab Auguſtino, et Hieronymo. nõ admittitur, nec poteſt ab aliquo catholico admitti, ut Auguſt. ait. Sequela patet, quia non eſt major prohibitio legaliũ in hoc tempore, quã in illo, ſi in utroque fuit mortiferus, quia ſemper

Evaſio.

Refellitur.

eſt ex

est ex vi ejusdem præcepti. Deinde est magna differentia inter usum materialem circuncisionis, v. g. propter sanitatem, & usum simulatum religiosum ejusdem circuncisionis, vel alterius similis cæremoniæ: nam in priori nulla est species, vel mendacii, vel irreligiositatis: in posteriori autem, quidquid sit de specie mendacii, est malitia quædam irreligiositatis, quia non solùm est contra religionem colere falsum Deum, quæ dicitur idololatria, sed etiam colere Deum falso cultu, quæ est superstitio; ergo sicut est irreligiosum, & intrinsecè malum fingere idololatriã sine animo adorandi, ita est irreligiosum, & intrinsecè malum, fingere superstitionem.

14. *Tertiò.* Tertiò invenitur alia inordinatio in illa fictione, quia videtur contraria confessioni veræ fidei: nam postquam cæremonialia fuerunt mortifera, usus eorum ad cultum est superstitiosus secundum Catholicam fidem; ergo fingere talem cultum, est deficere in confessione fidei. Unde licèt occultare veritatem per simulationem, non sit mendacium, nec semper malum, nihilominus occultatio talis veritatis, quæ ad fidem pertineat, cum fictione contrarii erroris, est prava occultatio veritatis, quia & est contra confessionem fidei debitam, & non est sine injuria religionis Christianæ. Quartò his accedit malitia scandali. Nam si legalia erant mortifera, valde errabant Judæi, sive infideles, sive ad fidem conversi illis utendo ad cultum Dei: videntes autem Apostolos exteriùs utentes similibus cæremoniis, valde confirmabantur in suo errore: ergo malè faciebant Apostoli suo facto externo illos confirmando, imò & illorum errorem approbando. Et confirmatur: nam Judæus, qui tunc utitur cæremoniis Judaicis ad cultum, profitetur falsam fidem, & ideo Christianus, qui cum illo easdem cæremonias faceret ad fictum cultum, duplici ratione graviter peccaret, & confirmando socium in errore, & se Judæum ostendendo, & profitendo: ergo hoc accidisset Apostolis, utendo fictè cæremoniis Judaicis, quando jam erant mortiferæ. Unde tandem fit, ut à tali fictione non possit separari in eo casu malitia pernicioſi mendacii, quia licèt in aliis actibus, vel rebus possit simulatio materialis separari à mendacio, tamen in usu cæremoniarum, vel sacrarum vestium cum exteriori fictione cultus, non potest separari falsa professio ab externa fictione facta per modum cultus, quia eo ipso est usus talis rei per modum signi, ac subinde per modum falsi signi, ut latiùs tractatur 2. 2. q. 2. Neque apparet probabilis differentia, quæ inter hanc, & illam personam, vel inter hoc, & illud tempus assignari possit, videlicet quòd nunc sit magis publica, & evidentior repugnantia cæremoniarum veteris legis cum Evangelio, quàm tunc esset: parum enim hoc refert, & per accidens est ad malitiam actus secundum se spectati. Eo vel maximè, quod ipsi Judæi etiam tempore Apostolorum directè æmulabantur cæremonias legis adversus libertatem Evangelii; ergo etiam tunc fictio illarum cæremoniarum fuisset contraria professioni fidei, si jam erant pernicioſa.

15. Quocirca ratio hæc urgentissima est supposito illo principio à Hieronymo posito, neque mihi videtur posse probabiliter solvi, nec à peccato excusari illa ficta simulatio illo modo explicata. Neque exempla, quæ pro sententia Hieronymi in ejus tertia propositione afferũtur, sufficiunt ad illam simulationem excusandam. Nam priora facta Christi Domini, Josue, & similia sunt facta humana, quæ per se non instituuntur, neque ordinantur ad significandum, sed habent alios usus, & fines propter quos honestè fieri possunt sine significatione falsa, & occultando aliquam veritatem, quam operans manifestare non tenetur, & ita solùm ibi est simulatio materialis, quæ nomine prudentis fictionis solet significari. Secus verò est in cæremoniis falsæ, vel prohibitæ religionis, quæ ex primaria impositione significant professionem ejus, & occultant veram religionẽ, quam quis profiteri tenetur. Unde ad factum Jehu respondet Divus Thom. 2. 2. q. 111. ar. 2. non esse necessarium excusare illum à peccato, quia malus fuit & idolorum cultor, quod rectè dictum est. Præsertim, quia ille non tantum facto, sed verbis apertè mentitus est, dicens, *Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius*, & infra, *Sacrificium grande est mihi Baal.* Dicitur autem ibi recepisse à Deo retributionem temporalem, quia zelum aliquem habuit, destruendi cultum Baal, ut ibidem dicit D. Thom. Ait autem Abulen. 4. Reg. 10. qu. 26. illud mendacium Jehu non fuisse peccatum mortale, sed veniale. Ad exemplum autem Naaman responderi facilè potest, Eliseum non approbasse, vel excusasse factum Naaman. Certumque est, non dedisse illi licentiam fingendi idololatriam, cum hoc sit intrinsecè malum. Neque hoc significant verba Elisei dicentis, *Vade in pace.* Fuit ergo quædam permissio & significatio voluntatis orandi pro illo Dominum, si tale peccatum aliquando committeret. Addit verò Abulens. ibi quæst. 25. Naaman non voluisse fictè adorare idolum, sed solum cum Domino suo genua flectere, non ad idolum, sed ad Dominum suum, & administrandum illi in suo munere, quod etiam est probabile. Ad alia vero, quæ de facto Petri ibi afferũtur, & de factis etiam Pauli dicemus commodiùs in sequentibus, præter ea, quæ jam attigimus. Propter quæ omnia aliqui conantur exponere Hieronymum ut non loquatur de cultu ita facto, sed de vero, & Apostolis licito ex vi alicujus dispensationis, aut justæ interpretationis, ita ut simulationem dispensatoriam appellet usum, qui solum ex occulta dispensatione licebat. Quod insinuare videtur Hugo Card. ad Galat. 2. qui dicit, inter Augustinum, & Hieronymum esse contradictionem in verbis, & non in re: nam Augustinus negat simulationem realem. Hieronymus vero exponit simulationem dispensatoriam, & ita non loquuntur de eadem simulatione. Simulatio autem realis in præsenti esset illa, quæ fieret sine intentione cultus: ergo sentit Hieronym. non posuisse istam, sed aliam, quæ licèt fieret cum intentione colẽdi, eam vocavit simulationem dispensatoriam, quia solum ex occulta dispensatione licebat. Sed hæc fuga, & aliena est à mente Hieronymi, ut constat ex rationibus, & exemplis ejus, & quia non in hoc sensu usus est nomine dispensationis, ut supra ostendi, & est manifestum in Epistola ejus. Est etiam gratis ficta, & sine fundamento, quia impropriissimè vocatur illa simulatio: nam quia operatur rem prohibitam ex dispensatione in lege, non simulat etiamsi dispensatio occulta sit. Et præterea interrogo si usus illarum cæremoniarum erat tunc simpliciter prohibitus, unde constare possit Deum in illa prohibitione specialiter cum Apostolis dispensasse? Vel si dispensatio non fuit specialis, sed generalis pro omnibus fidelibus in similibus occasionibus, frustra fingitur prohibitio pro illo tempore, meliorque providentia fuit pro illo tempore simpliciter non prohibere talem usum, quia communis plebs non valebat discernere justã occasionem, vel necessitatem exercendi tales cæremonias. Et declaratur ampliùs quia vel ille usus illarum cæremoniarum ex intentione cultus erat prohibitus, quia malus, & sic non poterat fieri licitus ex fine extrinseco, & dispensatio in illo, vel non erat possibilis, vel certè non est verisimile, tam facile fuisse concessam: vel erat malus, quia prohibitus, & sic procedit ratio facta, quod frustra fingitur prohibitio cum tam ampla dispensatione, præsertim cum nullo testimonio ostendi possit talis prohibitio positiva pro illo tempore, & hunc discursum latiùs circa sequentem assertionem prosequimur.

D. *Thom.*

16. Retento ergo priori, & communi sensu simulationis, seu fictionis dispensativæ, præter rationẽ ab incõveniẽti sumptã, & quia per se videtur indecẽs, talẽ fictionẽ in talibus, & in tali materia admittere,

tere, directè oſtendere poſſumus ex actibus Apoſtolorum in eorum cæremoniis inventam non fuiſſe. Nam in c. 19. Actor. Paulus totondit ſe in Cenchris, quia votum habebat: nam quod fit ex voto, non fit ſimulatè, nec etiam tunc factum eſt ex neceſſitate ad tollendum aliquod ſcandalum Judæorum, ſed per ſe factum eſt ad votum implendum, & conſequenter ut res religioſa, & digna voti materia. Scio aliquos interpretari locum illum de Aquila, & non de Paulo, ſed non refert, tum quia etiam Aquila in eo non peccaſſet, tum etiam, quia expoſitio de Paulo fortaſſe eſt probabilior, eamque Hieronymus ſupponit. Scio etiam aliquos dixiſſe, tonſuram illam non fuiſſe cæremoniam legalem, neque ea intentione fuiſſe voto promiſſam, ſed propter aliquam corporis humilitatem, vel mortificationem. Hoc tamen in primis non valet ad defendendam ſententiam Hier. nam ipſe allegat illum locum inter ea quibus probat, Paulum cæremonialia exercuiſſe. Et conſentit Aug. & fere omnes authores id pro certo ſupponunt, neque aliud fundamentum habet in textu, vel in materia ipſa, quæ ſecundum ſe ſumpta videtur valde differens, & inepta ad votum, & ad corporis afflictionem & ad Dei cultum ſecluſa inſtitutione, ratione cujus ad religioſam cæremoniam pertineret.

17. *Confir. ex Act. 21.* Præterea hoc confirmat alter locus Actor. 21. ubi Jacobus, & ſeniores conſilium dederũt Paulo, ut purificaretur, &c. Nam loquebantur ſine dubio formaliter de cæremonia legali, & non ſub alio titulo, vel mortificationis, vel ſimulationis, ut patet ſimili argumento: dicunt enim, *Sunt nobis viri quatuor votum habentes ſuper ſe*, utique de ſanctificatione legali facienda, & addunt, *His aſſumptis, ſanctifica te cum illis*, & poſtea de Paulo additur, *Purificatus cum illis intravit in templum*, &c. & iterum c. 24. ipſe ait, *Invenerunt me purificatum in templo*, ergo verè fecit illam cæremoniam legalem, ſicut alii: nam hoc etiam in rigore ſignificat nomen *Purificationis*, & idem argumentum ſumi poteſt ex nomine *Oblationis*, & *voti*, nam unum quodque in ſua proprietate ſumendum eſt, niſi aliquid neceſſariò obſtet. Denique expendenda cenſeo in cap. 21. illa verba Jacobi, ubi poſtquam ſententiam ſuam dixerat circa libertatem à legalibus ſubjungit, *Moyſes enim à temporibus antiquis habet in ſingulis civitatibus, qui eum prædicent in ſynagogis, ubi per omne Sabbatum legitur*. Nam per hæc verba apertè ſignificare voluit, non fuiſſe pro tunc factam mutationem in legalibus ſaltem quoad legitimum uſum illorum reſpectu Judæorum etiam converſorum ad fidem, ac ſubinde licitum eis fuiſſe illorum uſum proprium, & legalem, & ideo ad ſolos Gentiles ſcribendum fuiſſe: nam Judæi per ipſiuſmet legis doctrinam paulatim inſtruendi erant, & ab uſu legalium abſtrahendi. Ut rectè Chryſoſt. notavit, & idem etiam Beda ſentit, & Moderni ſequuntur. Hoc ergo modo approbatus eſt tunc ab Apoſtolis talis uſus, ergo eodem modo eſt ab eis interdum uſurpatus.

18. *Infert Aug.* Secundò hinc colligit Auguſtinus, cæremonialia legis non fuiſſe à principio Evangelii mortifera, ſed aliquo tempore fuiſſe licita, poſt aliquod vero tempus facta eſſe mortifera. Hæc eſt manifeſta ſententia D. Auguſtini citatis locis, quam ſecutus eſt Beda ad Galat. 2. & ibidem Nicolaus de Lyra, & Hugo de ſancto Victor. lib. 2. de Sacram. p. 6. cap. 4. & lib. quæſtionum in Epiſt. ad Galat. cap. 6. D. Thom. ad Galat. 2. & 1. 2. qu. 103. art. 4. ad 1. & ibi Cajet. & alii cõmuniter, Soto lib. 2. de Juſt. qu. 5. art. 4. Victor in ſumma quarti agens de Baptiſmo à princ. uſque ad q. 11. & eandem ſententiam ſequuti ſunt communiter Scholaſtici antiqui in 4. d. 3. ubi Bonav. art. 5. qu. 2. Scot. qu. 4. Aur. q. 4. dub. 3. & magis inclinat Major. q. 1. Item Richardus in 4. diſt. 1. ar. 6. q. 4. Palud. q. 6. Gabr. qu. 4. art. 4. dub. 3. & Joann. Arbor. tom. 1. Theoſoph. lib. 3. c. 20. ac denique moderni ferè omnes tã ſcholaſtici, quàm exponentes c. 2. ad Gal. & loca Actorum ſæpe citata, hanc ſententiam approbarunt. Eſt autem hujus ſententiæ ſenſus, legem veterem, non fuiſſe mortiferam ſtatim à paſſione vel reſurrectione Chriſti, neque à die Pentecoſtes, nec per plures annos, poſt inchoatam promulgationem Evangelii, etiam in illis locis, civitatibus, vel provinciis, in quibus jam erat divulgatum, & obligari inceperat. Ita explicant dicti auctores. Et videtur probari ſufficienter ex dictis in propoſitione præcedenti; nam ſi Apoſtoli exercebant legalia, non fictè, ſed ex intentione cultus, rectè à poſteriori infertur, nõ fuiſſe prohibita, nec intrinſecè mala, ſeu mortifera quia certum eſt non peccaſſe, nec erraſſe Apoſtolos in illo uſu. Tum quia ſi peccaſſent, illud fuiſſet peccatum grave, ut oſtenſum eſt, quod repugnat confirmationi Apoſtolorum in gratia. Tum etiam, quia redundaſſet in communem lapſum Eccleſiæ illius temporis, & non ſolùm in moribus, ſed etiam in doctrina, quia Eccleſia illo tempore communiter ſentiebat id eſſe licitum. Et hoc modo videtur mihi probari hæc pars ſatis efficaciter ex locis Act. 15. & 21. ſi attentè expendantur, ut illa in fine præcedentis puncti ponderavimus.

19. *Ratio à priori.* Ratio vero à priori eſt, quia ut illæ cæremoniæ non ſunt factæ intrinſecè malæ ex vi mortis, vel reſurrectionis Chriſti, neque ex vi obligationis novæ legis introductæ in aliquibus locis per inchoatam promulgationem Evangelii in eiſdem locis, neque etiam erant tunc malæ, quia jam prohibitæ pro illo tempore, ergo non erant mortiferæ. Prima pars probatur, quia nulla eſt ratio, quæ talem intrinſecam malitiam oſtendat, quod non poteſt meliùs probari, quàm reſpondendo ad rationes adductas in ſecunda propoſitione Hieron. Ad primum enim negamus, talem uſum legalium fuiſſe pro illo tempore injurioſum Chriſto aut gratiæ ejus, non enim fiebant tunc legalia, quia putarentur neceſſaria ad ſalutem, ac ſi gratia Chriſti, ejuſque fides, & obſervatio legis gratiæ non ſufficeret, ſed retinebantur tantum ad cultum Dei, & honorem ejuſdem legis, ne videretur tanquam mala ſubitò reprobari, ut Aug. docuit. Ad ſecundam ſimiliter negamus, illas cæremonias falſum aliquid tunc ſignificaſſe, aliàs circunciſio, & multæ oblationes, & ſacrificia fuiſſent mortifera ante Chriſti mortem, quod nemo dicit, nec dici poteſt. Sequela a. patet, quia illæ cæremoniæ ſignificabant aliqua myſteria Chriſti ut futura, quæ jam erant facta. Dicendum ergo eſt (ſicut ſupra de circunciſione diximus) cæremonias illas eo tempore retinuiſſe rationem literalem, & ſignificationem moralem, quæ erat quaſi fundamentalis in illa inſtitutione, & ita adhuc continebant cultum legitimum Dei, & ſignificabant ſubjectionem, & reverentiam illi debitam, & interiorem cultum, & ſanctificationem à peccatis, & illorum pœnitentiam, vel recognitionem beneficiorum Dei, & ſimilia quæ in omni tempore locum habent. Quod vero attinet ad ſignificationem Chriſti, & myſteriorum ejus, vel jam illam non habebant, quia finita jam erat intententio imponentis quoad hanc partem, vel certè ex intentione offerentium explicita, vel implicita, illa ſignificatio poterat abſtrahi à differentia futuri temporis, & ſignificare myſteria quoad ſubſtantiam, & exiſtentiam eorum pro aliquo tempore, abſtrahendo ab hoc, quod jam eſſent, vel non eſſent facta. Sicut in materia de Fide dicitur, & inſinuat D. Thom. 2. 2. q. 1. a. 3. ad 3. Judæum in nocte nativitatis Chriſti credentem Meſſiam eſſe venturum, potuiſſe ex fide credere, abſtrahendo à differentia futuri temporis, quatenus includit negationem rei jam factæ, quæ abſtractio multo facilior eſt in factis, quæ incomplexè ſignificant, quam in vocibus complexè ſignificantibus.

20. *Object. Reſp.* Dices ergo jã non fiebãt illæ cæremoniæ ut legales, quia nõ fiebant propter ſignificationẽ futurorũ, à legiſlatore intentã. Reſpondetur in primis ſatis eſſe, quod fierẽt ex inſtitutione illius legis, licèt nõ fierent ſecundũ omnẽ ſignificationẽ.

Sicut

Sicut circumcisio Christi, & purificatio Virginis legales fuerunt, licet non significarent in illis personis totum id, quod in aliis significabant. Satis ergo est, quòd retinerent significationem moralem, & quasi literalem, & fundamentalem, & quòd figuralem participarent, prout esse poterat tempori, & personæ accommodata. De tertia autem ratione Hieronymi statim dicam: neganda est enim sequela, nimirum etiam nunc illas cæremonias non esse mortiferas: est enim longè diversa ratio de tempore post sufficienter prædicatum Evangelium, & de illo priori: nam postea facta est prohibitio, ut dicemus, & Synagoga cum sufficienti honore sepulta fuit. Denique ad quartam rationem de indifferentia actionum respondemus cum Aug. cæremonias illas quoad bonitatem, & malitiam fuisse indifferentes secluſa institutione, post illam vero fuisse de se bonas, & nihilominus potuisse esse indifferentes quoad obligationem, quia potuerint non præcipi, nec prohiberi, & hunc statum habuerunt pro illo tempore, ut magis ex resolutione sequent. c. constabit.

3. *Ratio Hieron. statim explicanda.*

21. Superest probãda altera pars de prohibitione positiva, quæ sufficienter etiam ostenditur per solam negationem. scilicet, quia talis prohibitio pro illo tempore facta in Scriptura non habetur, nec aliqua historia, aut probabili testimonio suaderi potest. Et præterea non erat tunc necessaria, imo nec consentanea suavi providentiæ Dei, quia, ut Augustinus rectè dicit, non expediebat tam subitò fieri prohibitionem illam, ne cæremoniæ legis ita abominabiles existimarentur, sicut cæremoniæ Gentilium. Item quia erat difficillimum tanta celeritate avellere totum illum populum ab antiqua consuetudine, quæ illis maximè cordi erat, & alioqui non erat, contra rationem naturalem, & sine inconvenienti tolerari poterat. Denique quia fieret multò difficilior conversio Judæorum ad fidem Christi sine sufficienti causa. Et hæ rationes satis insinuantur in Actibus Apostolorum, præsertim in capit. 21. Sicut enim propter similes rationes Apostoli exercebant legalia, & ex illo facto colligimus non fuisse tunc prohibita, ita etiam credimus ob easdem causas prohibitionem fuisse dilatam. ●

22. *Dubium.* Sed quæret aliquis, an hæc pars intelligenda sit de solis Judæis, vel etiam de gentibus, interdum enim authores significant esse distinctionem constituendam inter Judæos, & Gentiles. Nam Judæis permittebantur legalia eo tempore, quia à parentibus illa acceperant, & solemni consuetudine ea servaverant, & à Deo receperant, ideoque difficillimè poterant subitò ab eis moveri, ut dixi. Hæ autem rationes non habent locum in Gentilibus, & ideo usus legaliũ semper & à principio censetur illis prohibitus, quia irrationabile videbatur, denuo profiteri legem jam mortuam. Item quia non poterant licitè misceri cæremoniis Judaicis, nisi assumpta priùs circumcisione quæ erat professio totius legis: nam illa professio non poterat rectè convenire cum professione Baptismi, ad quam principaliter obligabantur. Et hanc differentiam inter Judæos, & Gentiles suadere videtur alia differentia, quæ ex Scriptura observatur inter & Timotheum & Titum: nam Timotheum ex parte Judæum facilè circumcidit Paulus Actorum decimo octavo, Titus vero purè Gentilis non est permissus circumcidi ab eodem Paulo etiam compellentibus falsis fratribus, ut dicitur ad Galatas secundo, Nam hoc ideo factum videtur, quia circumcisio, quæ tunc permittebatur Judæo, jam prohibebatur Gentili. Et hoc sensit ibi Salmer. disp. 22. ad 7. dicens Titum, & Gentilem quemcunque, non solùm non potuisse tunc cogi ad circumcisionem, verùm etiam nec licitè circumcidi, licèt vellet. Quod videntur etiam confirmare illa verba ad Gal. 5. *Ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*, ibi enim Paulus ad solos Gentiles loquebatur, & simpliciter loquitur de circumcisione legali sine alia restrictione, ergo absolutè indicat, jam fuisse illis prohibitam. Unde Salmer. supra dis. 23. ex sententia Augustini dicit, in illo primo tempore licuisse Judæis uti legalibus, non verò gentibus.

In contrarium vero multa sunt, quæ suadeant, non magis fuisse pernitiosam observationem cæremonialium conversis ex gentibus, quàm conversis ex Judæis pro eo tempore. Primò, quia etiam gentibus non erat intrinsecè mala talis observatio, neque invenitur illis specialiter prohibita. Prior pars probatur quia nulla est ratio specialis, quæ probet hanc intrinsecam malitiam respectu gentium magis, quàm respectu Judæorum. Item quia illæ cæremoniæ continebant cultum veri Dei ab ipsomet approbatum, & per se non repugnantem veritati Evangelii pro eo tempore, id est, si non admiscerentur alii errores [quod erat per accidens] ergo usus illarum de se non habebat intrinsecam malitiam, etiam respectu fidelium ex gentibus conversorum. Altera vero pars probatur, quia nullibi invenitur talis prohibitio positiva. Nec conjecturæ factæ quoad hoc cogunt, quia licèt in Judæis fuerint plures rationes speciales, ut pro illis non statim fierent legalia mortifera, nihilominus pro gentilibus sufficit generalis ratio quod antea poterant licitè profiteri illam legem. Unde si pro illo tempore, quo jam incipiebat lucere Evangelium aliquis Gentilis nondum Christianus fieret proselytus Judæorum, in hoc non peccaret, quia non erat illi facta specialis prohibitio: ergo licèt id faceret post susceptam fidem Christi, non peccaret, dummodo non faceret ex falsa fide, ponendo ibi spem salutis, vel existimando esse sibi necessarium, quia per se etiam respectu illius non invenitur prohibitum.

24. Et confirmatur primò: nam Actor. 15. ubi in Concilio Apostolico ex professo tractatum est de usu legalium respectu gentium, solùm declaratum est, non fuisse, nec esse illis necessarium, ut patet ex verbis decreti, *Visum est Spiritui sancto, & nobis nihil ultra vobis imponere oneris*, &c. quibus necessitas tollitur, vel nulla esse declaratur, non tamen prohibitum ibi est Gentili, quin si voluntariè vellet tale onus assumere, posset id facere. Et in Epist. ad Gal. semper damnatur, asserere, hoc esse necessarium gentibus, vel cogere gentes judaizare voluntaria autem professio pro illo tempore nullibi damnatur. Confirmatur secundò: nam Hieronymus affirmans, legalia fuisse mortifera à principio, indifferenter de Judæis, & de Gentibus loquitur, Augustinus vero id negans, & è converso affirmans, pro illo primo tempore fuisse licita, simpliciter etiam loquitur sine distinctione inter Judæos, & gentes, nullibi enim invenio talem distinctionem fecisse. Imò solumque in dicta Ep. 19. versus finem, sic inquit, *Illa quæ significationis causa præcepta sunt, circumcisio, &c. quæ revelatione gratiæ innotescente, latiùs & necesse fuerat aboleri, non ideo fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cum ipsa gratia jam cæperat revelari, quæ umbris talibus fuerat renunciata, sed permittenda paululum eis, maximè qui ex illo populo, cui data sunt, venerant.* Ubi expendo illam particulam *maximè*, quæ indicat, non solis Judæis id esse permissum, licèt eis maximè.

25. Clariùs tamen videtur hanc sententiam docere Augustin. in exposit. Epistolæ ad Galatas, circa illa verba, *Sed neque Titus*, &c. sic dicens. *Quamvis Titus Græcus esset, & nulla eum consuetudo, aut cognatio parentum circumcidi cogeret, sicut Timotheum, facilè tamen etiam istum circumcidi permisisset Apostolus. Non enim tali circumcisione salutem dicebat auferri, sed si in ea constitueretur spes salutis, hoc esse contra salutem ostendebat. Poterat ergo ut superfluam æquo animo tolerare. Propter introductos autem fratres non est compulsus Titus circumcidi, quia cupiebant circumcidi Titum, ut jam circumcisionem, etiam ipsius Pauli attestatione, & consensione tanquam saluti necessariam prædicarent.* Clarè ergo sentit Augustinus in hac sen-

Aug.

sententia per se licitam fuisse circumcisionem Tito, licèt propter scandalum vitanda esset, ubi occurret.

26. *Resolvitur dubium.* Hæc ergo posterior pars, si de rigore juris, ut ita dicam, seu præcepti prohibentis, loquamur, videtur magis de mente Augustini, & in se probabilior. Quia rationes factæ ostendunt, nullam factam esse prohibitionem ob quam fuerint eo tempore legalia mortifera gentibus. Nihilominus tamen si conjectemus id, quod moraliter accidere tunc potuit, verisimilius est, Gentiles fideles bene in fide Evangelica instructos legalibus abstinuisse, quia moraliter putabant, sibi non licere, saltem per accidens. Quia certò sciebant, non esse sibi necessaria, unde cum alias essent nimis onerosa, & præcipuè circumcisio, non poterant illa assumere, nisi suspicionem dando quod reputarent illi sibi necessaria, & ita in eis id habebat saltem speciem mali, propter quam facilè existimare poterant, id sibi non licere, vel etiam propter scandalum, vel ne cooperarentur errori Judæorũ, qui hanc necessitatem illis imponere tentabant. Unde etiam potuit consuetudine fidelium ex gentibus venientium introduci quædam obligatio abstinendi ab hujusmodi ritibus Judaicis. Dixi autem *fidelibus in fide bene instructis*, quia per ignorantiam invincibilem contingere poterat (præsertim ante Concilium Apostolorum) ut aliqui conversi ex gentibus ad fidem exercerent legalia, existimantes sibi esse necessaria, & cum excusatione ab hoc errore propter invincibilem ignorantiam; secluſa autem hac existimatione pauci, ut existimo, aut nulli spontaneè circumcisi sunt & hoc probat exemplum de Tito, & alia superiùs adducta.

CAPUT XVIII.

Satisfit duobus dubiis ex superiori resolutione insurgentibus.

1. *Dubium.* DIximus in præcedenti capite cum Augustino, legem veterem fuisse mortiferam aliquo tempore post inchoatam Evangelii prædicationem; statim ergo occurrit interrogandum, quod vel quale fuerit illud tempus? De hoc enim puncto Augustinus nihil in particulari quæsivit, aut resolvit, sed solum generaliter dixit, aliquo tempore post inchoatam promulgationem Evangelii, vel post integrã promulgationem ejus per Apostolos factam, cœpisse legalia esse mortifera. Unde Theologi suprà citati fatentur tempus hoc esse incertum, quia neque habemus Scripturam divinam, quæ de hoc tempore loquatur, neque aliquod Concilium, in quo tempus hoc fuerit declaratum, sed solum per traditionem Ecclesiasticam id habetur, ex qua non habemus quidem certum diem, mensem, aut annum hujus initii, sed solum non longè distasse ab initio prædicationis Apostolorum. Et communiter verisimiliùs creditur quadragesimo anno à passione Christi, vel circà incepisse, vel à destructione templi per Titum, & Vespasianum. Neque huic sententiæ obstabit, quod scribit Ignatius epistol. 8. ad Philip. in fine, *Qui cum Judæis celebrat Pascha, aut symbola festivitatis eorum recipit, particeps est eorum, qui Dominum occiderunt, & Apostolos ejus*, quod sine dubio scriptum fuit eo tempore, quo jam legalia erant mortifera, ut ipsa verba ostendunt: sed non obstat, quia Ignatius vixit ferè usque ad nonagesimum annum post passionem Christi. Videtur autem ex dicta sententia sequi viventibus Apostolis Petro, & Paulo legalia nondum fuisse mortifera, cum ipsi non vixerint integros quadraginta annos, sed triginta & quinque, & ad summum triginta sex post Christi ascensionem.

2. *In tempore Apostolorum legalia fuisse mortifera.* Nihilominus verisimile est, viventibus Apostolorum Principibus jam fuisse in Ecclesia sufficienter intellectum, ac præceptum, non solum non oportere servare legalia, sed etiam esse pernitiosum, & ideo ab ipsismet Apostolis fuisse hoc declaratum, vel traditum, quia valde conveniens fuit, tam necessarium dogma ab eis relinqui sufficienter introductum, & fundatum. Accedit quod eo tempore jam erat sufficienter promulgatum Evangelium, dicente Paulo ad Roman. 10. *Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in omnes fines terræ verba eorum.* Nam licèt controversum sit, quo sensu sint hæc verba intelligenda, & an verbum illud, *audierunt*, in rigore præteriti, vel generalius sit sumendum, nihilominus certum est, ante tempus mortis Apostolorum Petri, & Pauli fuisse prædicatum Evangelium in præcipuis mundi partibus, & ita in toto illo legem Christi promulgatam fuisse juxta illud Pauli ad Colos. 1. *Audistis in verbo veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est, & fructificat.* Et infrà, *Quod prædicatum est in universa creatura, quæ sub cælo est.* Quia licèt fortasse non ad omnes omnino mundi provincias verbum Evangelii tunc perveniſſet, ut infrà dicam, nihilominus tempus illud sufficiens erat ad divulgationem ejus per totum mundum, quod satis est ad consummatam promulgationem, juxta doctrinam generalem superiùs datam, quam etiam libro sequenti ad legem novam applicabimus. Multò verò certius est promulgationem Evangelii pro Judæis factam esse sufficientissimè intra illud tempus; imò & de facto perveniſſe ad omnes orbis provincias, in quas erant dispersi Judæi, & ubicunque lex Moysi ab eis servabatur, ac subinde tempus illud triginta sex annorum paulò ampliùs, minusve sufficientissimum fuisse, ut lex illa cum honore sepeliretur, & omnino aboleretur; ab illo ergo tempore cœpit illa esse mortifera.

3. *Dubium. Quo jure lex illa facta fuerit mortifera.* Statim verò insurgit alia interrogatio. Quo nimirum, jure divino, scilicet, vel humano, lex illa facta sit mortifera. Nam, ut dixi, illa non est facta mortifera per solam abrogationem ejusdem legis: nam abrogatio ex vi sua, & in genere loquendo, tollit obligationem legis abrogatæ, non verò prohibet, aut mortiferam facit observantiam ejus quasi materialem, seu perseverantiam in usu per legem illam introducto; ergo idem dicendum est de illa lege. Deinde non sunt facta pernicioſa legalia per solam introductionem legis novæ, quia in Judæa, & in multis aliis provinciis introducta est & obligavit, & non fecit statim mortifera legalia; ergo quantum est ex vi illius legis alia durare potuisset pro toto orbe, & pro quocunque tempore, quia non est major repugnantia. Oportet ergo, ut cæremonialia legis facta sint mortifera per novum jus prohibens illorum usum. Quale ergo est tale jus? Non enim est jus divinum naturale, maximè enim fuisset illud, quod nasci potuisset ex significatione futurorum, quæ jam erant impleta. Hæc autem ratio insufficiens est: ergo. Major patet, quia remota illa significatione, nihil invenitur in his cæremoniis per se malum, alioqui nunquam potuissent præcipi, aut exerceri; sunt ergo per se indifferentes, si eis non addatur aliqua significatio, quæ falsitatem includat in qua sola illa ratio fundatur: ergo illa secluſa, nulla supereſt ratio, ob quam dicamus cæremonias illas factas esse intrinsecè malas ex vi legis gratiæ sufficienter, & integrè promulgatæ. Quod autem illa ratio non cogat est manifestum ex suprà dictis, quia illa significatio est separabilis ab illis cæremoniis, etiam factis formaliter; ut in multis accidit ante Christi mortem, & in pluribus, vel omnibus post mortem ejus, & post inchoatam promulgationem Evangelii. Ergo nulla ratio supereſt, ad dicendum hanc prohibitionem esse juris naturalis.

4. *Urgetur idem dubium.* Neque etiam dici potest esse juris divini positivi, quia in Scriptura non invenitur talis prohibitio à Deo facta, neque est testimonium, ex quo colligatur, cæremonialia esse mortifera, nisi illud ad Galat. 5. *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*, quod tamen ab Augustino exponitur

ponitur de circumcisione assumpta, ponendo spem in illa, vel saltem ut adhuc necessaria, & ut erat legis professio: nam de illa intelligitur, quod immediatè subjungit Paulus, *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ*, hoc enim habet verum in homine circumcidente de spiritu legis animo profitendi illam ut durantem, & vivam. Nam alioqui Timotheus circumcidit se, & nihilominus non factus est debitor universæ legis faciendæ, quia non illo spiritu se circumcidit, sed quia id non erat vetitum, & cedebat in honorem legis, & ut fieret aptus ad cæteras cæremonias legis religiosè exercendas, quando ad majorem unionem, & pacem inter fideles, & consequenter ad majorem Dei amorem conferet. Ergo ex illo loco non probatur, usum circumcisionis etiam religiosum, & ad cultum Dei ordinatum, esse simpliciter jure divino prohibitum. Neque etiam tale jus divinum habetur ex traditione, quia Ecclesia nunquam declaravit, cæremonialia esse mortifera ex vi juris divini, sed tantum esse mortifera, quod possunt habere ex vi Ecclesiasticæ prohibitionis; ergo hoc videtur esse verisimilius.

5. *Quid de hoc tradiderunt doctores.*

Hoc punctum non invenio ab auctoribus, qui sententiam Augustini sequuntur, expresse definitum, aut disputatum. Nam Hieronymus sine dubio sensit, cæremonialia esse mortifera ex jure divino, vel ex vi obligationis legis Evangelicæ, vel ex vi redemptionis per Christum consummatæ: nam ideo dixt semper fuisse mortifera, imò nihil distinguit inter mortuam, & mortiferam. Et ita eisdem testimoniis Scripturæ utrumque probat, & ideo in locis supra citatis videtur interpretari dictum testimonium Pauli ad Galat. 5. de circumcisione quocunq; modo facta formaliter ex affectu cultus: quamvis super eundem locum non longè sit ab expositione Augustini dicens, *Tunc non prodest circumcisio, cum aliquid per semetipsam putatur utilitatis afferre.* Nihilominus tamen in sententia Augustini satis verisimile est, absolutam prohibitionem legalium in sensu dicto non esse ex vi solius juris divini, sed per Ecclesiasticum completi. Nam ex jure divino est mortifera observatio legis, si fiat vel ab illa sperando justitiam sine Christo, vel etiam cum Christo, ita ut lex simul existimetur necessaria causa justitiæ; vel etiamsi nunc credatur necessaria ex vi præcepti, & obligationis talis legis. At verò lex Ecclesiastica addidit, ut sit mortifera observatio legis facta ex affectu religionis, seu tanquam per se conferens ad honestatem, etiamsi nullo ex dictis modis necessaria reputetur. Nam talis observatio jam non poterat esse utilis Ecclesiæ, neque ad unionem utriusque populi Judaici, & Gentilis conferret, sed potiùs fuisset occasio schismatum, & scandalorum. Imò non parum fuisset periculi, ut tales cæremoniæ sæpissimè fierent Judaico spiritu, & ideo convenientissimum fuit illas, omnino abolere per dictam absolutam prohibitionem. Quòd si inquiratur, ubi talis prohibitio Ecclesiastica inveniatur. Respondetur, non oportere, ut inveniatur scripta, sed satis esse, quòd usu, & traditione Ecclesiæ constet, & quòd de hac Ecclesiæ consuetudine, & traditione antiqui Patres testificẽtur. Potuit autem hæc lex non scripta solo usu, & consuetudine universalis Ecclesiæ introduci: verisimilius autem est, illam incepisse ex declaratione Pastorũ Ecclesiæ, & Apostolorum tempore opportuno facta, quando jam expediebat, Moysaicas ceremonias in Ecclesia non permittere. Et ita colligi potest ex dicta epistola Ignatii, hanc legem jam tunc fuisse latam in Ecclesia, & Clemen. lib. 6. const. ca. 14. inter alia tradita ab Apostolis ponit, non esse fidelibus carnem circumcidendam. Idem Euseb. lib. 1. de præpar. Evang. c. 3. & Aug. statim citandus.

Augusti.

Euseb.

Solum potest objici, quia sequitur, posse Ecclesiam hanc legem tollere, vel in ea dispensare, & usum cæremonialium concedere, quia potest dispensare in quocunque jure humano, ut supra dictum est, & tradidit D. Thom. quodlibet. 4. art. 13. Respondebimus autem, quamvis in Ecclesia non desit absoluta potestas, nihilominus moraliter, & de facto non posse abrogare talem legem, quia id esset in destructionem, non in ædificationem, sicut de præcepto decimarum suo loco diximus, & idem est de præcepto jejunii Quadragesimalis. Et in particulari certum est, præceptum, ut Pascha non celebretur in eadem decima quarta luna, in qua celebretur à Judæis, Ecclesiasticum esse, & nihilominus non auferetur ab ipsa Ecclesia, nec auferri potest, quia Spiritus sanctus rector Ecclesiæ id non permittet, quia perniciosum esset, & scandalosum, absque ulla utilitate. Et eadem ratione propriè loquendo nunquam Ecclesia in hoc præcepto dispensavit, eademque ratio est de quocunque tempore futuro, quia nulla ratio utilitatis, vel ædificationis potest in tali dispensatione inveniri. Ideoque (ut suprà notavi) quoties Ecclesia utitur aliqua cæremonia ad imitationem antiquæ legis, semper id est secundum aliquam generalem rationem cultus de se consentaneam rationi naturali, non verò secundum peculiarem modum institutum, & observatum in antiqua lege, ne videatur ullo modo aliquam ex illis cæremoniis retinere, sed ab omni mali specie abstineat.

6. *Objecti.*

D. Thom.

Respon.

Denique possumus ultimò addere, hanc prohibitionem cæremoniarum quatenus legales erant, ex jure divino positivo proximè oriri, & illo supposito esse mortiferas si fiant ex affectu cultus ex vi juris divini naturalis. Declaratur prior pars, quia dupliciter possunt illæ cæremoniæ dici legales, scilicet, quia præceptæ per legem, vel tantum quia institutæ, hoc enim secundum latiùs patet: nam potest aliqua cæremonia institui sine præcepto utendi illa, ut per se constat. Lex autem vetus in utroque fuit temporalis, & abroganda, ut ex supra dictis patet, ideoque postquam plenè abrogata est, cessavit non tantum obligatio, sed etiam institutio legalis. Et hoc quidem ortum habuit ab eodem jure divino positivo, quo lex illa condita fuit, id est, à libera Dei voluntate, quæ terminum durationis illi legi præfixit, qui terminus fuit Christus, vel novus legislator, & consequenter lex ejus sufficienter promulgata. Unde quoad hoc valde probabile est, Apostolis non per modum novæ institutionis, aut præcepti, sed per modum interpretationis divini juris declarasse, quod tempore consummatus fuit terminus, ex quo lex illa cessatura erat omnino, quoad omnem suam institutionem. Et hoc significavit Augustinus libr. de hæresibus, in hæresi 9. dicens Christianos per Apostolicam traditionem legalia non observare carnaliter, sed didicisse ea spiritualiter intelligere. Facta autem hujusmodi declaratione, ex jure divino naturali sequutum est, ut cæremoniæ illæ statim essent mortiferæ, quatenus legales erant, quia jam non ad religionem, sed ad superstitionem potiùs pertinere cœperunt.

7. *Prohibitionem cæremoniarum quatenus legales erant ex jure divino oriri.*

Augusti.

Atque hoc maximè patet in quibusdam cæremoniis, quæ publicam, & authenticam institutionem requirunt. Inter quas primum locum obtinent sacrificia, quia in illis consistit veluti principalis, & quasi substantialis cultus Dei, & ideo cessante institutione, & impositione Dei eo ipso ex natura rei fuit intrinsecè malus usus illorum sacrificiorum sub ratione sacrificandi, & colendi Deum per illa, quia jam re vera non erant sacrificia divina nec per homines potuerunt restitui in illum statum. Quod patet, quia id non potest fieri auctoritate privata, quia hoc repugnat rationi sacrificii, neque etiam auctoritate publica Ecclesiæ, quia esset contra Christi intentionem instituentis in Ecclesia unum excellentissimum sacrificium loco omnium, & idcirco unicum, quia per se solum sufficientissimum est, ut latè tractavi in tertio tomo tertiæ partis, disputatione septuagesima quarta, section. ult. Ablatis autem hoc modo sacrificiis necessarium consequenter fuit, eodem modo

8. *Declaratur doctrina tradit.*

modo ceſſare ſacerdotium, quia ſacerdotium per ſe primò ad ſacrificium ordinatur, juxta illud Pauli ad Heb. 8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera & hoſtias conſtituitur.* Unde etiam in lege gratiæ Chriſtus aliud ſacerdotium inſtituit, præter quod nullum introduci poteſt per ullam auctoritatem hominibus datam. Idem judicium ferendum eſt de ſacramentis, quæ ſecundum locum tenere videntur inter cæremonias, quæ inſtituti ſolent ad cultum Dei, & ordinantur ad aliquam ſanctificationem recipientium. Quæ quidem ſanctificatio in lege nova interna eſt, & perfecta, & à ſolo Deo conferri poteſt, & ideo Eccleſia non poteſt talia ſacramenta inſtituere. Neque etiam poteſt vetera revocare, ſeu acceptare, quia vel id faceret ex vi prioris inſtitutionis divinæ, vel per novam impoſitionem humanam illa inſtituendo, non primum quia divina inſtitutio jam ceſſavit, vel ſupponitur, nec ſecundum; tum quia nulla eſt poteſtas in Eccleſia ad inſtituenda ſacramenta, tum etiam quia finis proprius talium ſacramentorum ceſſavit in lege nova, in qua ſicut non ſunt legales immunditiæ; ita neque eſt purificatio legalis, ſeu carnis, ut illam Paulus appellat. Et hoc etiam confirmat illa ratio D. Thomæ, quod illæ purificationes, & oblationes erant umbræ futurorum, & internæ ſanctificationis dandæ per Chriſtum, unde impertinens fuiſſet poteſtas inſtaurandi in Eccleſia Chriſti talia, & tam imperfecta ſacramenta.

9. *De cæremoniis accidentalibus.*

De aliis verò cæremoniis pertinentibus ad cultum Dei, quæ magis accidentariæ ſunt, qualia ſunt veſtes, vaſa, & alia ſacra, & obſervantiæ veteris legis, dixerunt aliqui, quòd licèt non poſſint ſervari in lege nova ex vi primæ inſtitutionis, quia illa ceſſavit, & ideo talis uſus eſſet ſuperſtitioſus, & errorem involveret, nihilominus authoritate Eccleſiæ poſſe inſtaurari, ita ut ſerventur ex inſtitutione humana, non ex divina, ad eum modum, quo Theologi loquuntur de judicialibus præceptis. Ita ſentit Covar. lib. 1. Variar. c. 17. num. 1. Qui conſequenter ait, differentiam, quam communiter aſſignant Theologi inter judicialia, & cæremonialia præcepta, intelligendam eſſe de illis cæremonialibus, quæ principalem cultum continebant, ut erant ſacrificia, & ſacramenta: nam hæc maximè ſignificabant myſteria Chriſti futura, alia verò magis videbantur eſſe ad moralem utilitatem, ut ad decentiam, & ornatum ſacrificiorum, & ad excitandam devotionem, &c. Et allegat in hanc ſententiam Majorem in 4. diſt. 3. q. 1. & D. Antoninum 1. p. t. 14. c. 5. §. 9. & Driedonem de libert. Chriſtian. Sed hi auctores nihil in particulari dicunt, ſed generatim loquuntur. Unde in eodem ſenſu videtur loqui Covar. qui non ſolum de poſſibili, ſed de facto loquitur; ut patet ex exemplis, quæ ſtatim ſubjungit. Itaq; de facto hæc imitatur Eccleſia ſecundum generalem, & moralem rationem cultus, & ad illos fines decentiæ, & ornatus, &c. Semper tamen diſtinctum modum obſervat, qui & ſit perfectioni novæ legis magis accommodatus, & omnem ſuſpicionem auferat legalium cæremoniarum. Hæc autem obſervatio, & prudens cautela non apparet neceſſaria ex vi juris divini naturalis, niſi quatenus prudens ratio dictaverit, eſſe moraliter neceſſariam ad prædictos fines, & quia hoc ſemper ita eſt (moraliter loquendo, ut explicavi) ideo ſimpliciter dicere poſſumus, uſum etiam harum cæremoniarum legalium eſſe mortiferum ex vi juris divini naturalis, ſuppoſita ceſſatione antiqui juris divini poſitivi cum perfecta illius mutatione per novæ legis completam promulgationem. Hîc verò inſurgebat alia difficultas, quam in capit. ſequent. meliùs tractabimus.

Covarr.

Major. D. Anton. Driedo. Quis ſenſus horum doctorum.

Suarez de Legib.

CAPUT. XIX.

Fuerìtne lex vetus priùs mortua, quàm mortifera.

REſolutio quæſtionis hujus ex jam dictis haberi poteſt, tamen, quia nec probari non poterat, nec à difficultatibus occurrentibus expediri, non intellecto prius tempore, in quo cœpit eſſe mortifera, ideo in hunc locum punctum hoc diſtulimus. Poteſt autem quæſtio intelligi, vel reſpectu gentium, vel reſpectu Judæorum; utriuſque enim lex mortifera eſt, ut adducta in ſuperiori capite probant, & à fortiori utriſque etiam eſt mortua, imò reſpectu gentium, pluſquam mortua dici poteſt, quia illos nunquam obligavit. Quocirca ſi quæſtio propoſita, ſeu comparatio fiat reſpectu gentium converſarum ad Chriſtum, reſolutio pendet ex dubitatione ſuprà tractata; an Gentilibus in Chriſtum credentibus aliquando licuerit poſt Evangelium ſuſceptum circumciſionem ſuſcipere, & legalia ſervare. Nam ſi nunquam licuit, conſequens eſt, ut ſimul fuerit eis lex mortifera, ac fuit mortua, qui poſt Chriſtum ſemper utrumque habuit. Si verò aliquando licuit fidelibus ex gentibus circumcidi, manifeſtum eſt, prius reſpectu illorum fuiſſe legem mortuam, quàm mortiferam, quia à principio, & ſemper illos non obligavit, & ita erat quaſi mortua reſpectu illorum, cum tamen non eſſet mortifera, quamdiu illam ſervare eis licuit. Neque in hoc ſupereſt nova difficultas. Comparatio ergo fit reſpectu Judæorum, licèt enim ex dictis in ſuperioribus ſequi videatur, priùs legem illam fuiſſe mortuam, quàm mortiferam, & hæc ſit communis ſententia, & Auguſtino tributa, nihilominus in ſe, & in Auguſtino non caret difficultate.

1. *Status quæſtionis aperitur.*

Auguſt.

Poſſet enim quis opinari, etiam reſpectu Judæorum non prius fuiſſe legem mortuam, quàm mortiferam, non quia à principio fuit mortifera, ſed potiùs è converſo, quia non fuit mortua, donec fuit mortifera, id eſt, uſque ad conſummatam prædicationem Evangelii. Et fundamentum eſſe poteſt primò, quia nullum eſt teſtimonium, quod oſtendat à principio fuiſſe mortuam: nam ſi quod eſſet maximè illud, *Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit:* illud autem, vel tunc dictum eſt tantum ad Gentiles, vel ſi extendatur ad Judæos, intelligitur de his, qui circumcidebantur, ponentes ſpem in circumciſione, tanquam in cauſa ſalutis ſine qua gratia Chriſti non ſufficeret, alioqui non ſolum probaret ille locus, fuiſſe legem à principio mortuam Judæis, ſed etiam eiſdem fuiſſe mortiferam. Alia verò teſtimonia Scripturæ, quæ loquuntur de termino legis veteris uſque ad Chriſtum, non magis probant, ſtatim fuiſſe mortuam, quàm mortiferam. Nam intelliguntur de Chriſto ut obligante univerſum mundum per ſuam legem novam, & ideo extenduntur uſque ad promulgationem Evangelii; ergo poſſunt etiam extendi uſque ad conſummatam promulgationem Evangelii, quia tunc cœpit lex Chriſti totum mundum obligare. Unde quando Auguſtinus dixit Epiſtol. 9. in Judæis fuiſſe damnabile, *quod poſt paſſionem, & reſurrectionem Chriſti, dato, ac manifeſtato ſacramento gratiæ ſecundum ordinem Melchiſedec, adhuc putabant, ſacramenta vetera non ex conſuetudine ſolemnitatis, ſed ex neceſſitate ſalutis eſſe ſervanda:* hoc, inquam, rectè poteſt intelligi de tempore poſt perfectè promulgatum Evangelium, tunc enim, & non antea ſimpliciter dici poteſt ſacramentum gratiæ fuiſſe datum, & manifeſtum. Unde Hieronymus in Epiſtol. 89. Auguſtino tribuit, quod diceret, Gentiles eſſe legis onere liberos, Judæos verò legi eſſe ſubjectos, quod, ſi verum eſt, neceſſariò referendum eſt ad illud primum tempus inchoatæ promulgationis legis novæ, quia poſt illud uterque populus æquè fuit liber ab onere legis; ergo in illo primo tempore Ju-

2. *Auguſt.* *Hieron.*

dæi non erant liberi ab onere legis; ergo lex non erat mortua. Deniq; secluſa auctoritate, nulla eſt ratio, quæ cogat nos dicere, legem veterem fuiſſe mortuam ante plenam legis novæ promulgationem, quia leges illæ non habebant inter ſe formalem repugnantiam, & Deus poterat velle, ut ſimul permanerent, & obligarent, videturq; id ſatis voluiſſe pro illo primo tempore, ferendo novam legem, & non expreſſe revocando primam, nec breviorem terminum aſſignando, quo adveniente ceſſaret.

3. *Aliud fundamentum.*

Aliud, & grave fundamentum eſt, quia non apparet, quomodo illa duo, ſcilicet, eſſe mortuam, & non mortiferam, vel hæc duo, eſſe legem permiſſam, ſeu licitè obſervabilem, & non eſſe obligantem, ſimul conjungantur. Primum patet ſimili diſcurſu ſuprà facto: nam ſi lex illa mortua eſt, jam ſacramenta ejus nihil erant, & ſacrificia ejus etiam ceſſaverant, introducto jam unico Miſſæ ſacrificio: ergo ex natura rei neceſſarium fuit, ut ſtatim uſus talium cæremoniarum fuerit ſuperſtitioſus, & rationi rectæ contrarius. Item ſi lex illa mortua erat: ergo ejus cæremoniæ erant falſa ſigna divini cultus, quia jam ceſſaverat eorum inſtitutio, ſeu impoſitio, quia hoc ipſum eſt, legem eſſe mortuam: ergo uti illis, erat per ſe, & intrinſecè malum. Quod ſi quis fortaſſe dicat, illud fuiſſe licitum ex diſpenſatione divina, non loquetur in primis juxta intentionem Auguſtini. Et deinde oportet, ut diſpenſationem oſtēdat, ne voluntarie loquatur. Ac deniq; ſi ille uſus eſt contra rationem naturalem, non cadet in illum propria diſpenſatio, ſed potiùs dicendum erit, legem illam non fuiſſe pro illo tempore ſublatam, vel mortuam, ut uſus cæremoniarum ejus nihil pro tunc haberet rationi contrarium. Et inde facilè oſtenditur alia repugnantia, in hoc, quòd lex illa perſeveraverit quoad religioſam obſervationem, quando non perſeverabat quoad obligationem. Repugnantia autem eſt, quia non poteſt eſſe vera lex, quin obliget, non poteſt autem eſſe religioſè obſervabilis talis lex niſi permaneat in ſtatu veræ legis: ergo nec poteſt eſſe ſic obſervabilis, niſi vim obligandi retineat. Alia repugnantia moralis invenitur in ſententia Auguſtini: nam ipſe docuit, non fuiſſe mortifera legalia à principio, ut in actionibus Apoſtolorum ſimulationem vitaret: ergo eadem ratione docere debuit, non fuiſſe tunc mortua, aliàs non poſſet ſimulationē effugere, cum Apoſtoli, tanquam legis obſervatores, cæremonialia exercerent, ut ſuprà oſtendimus. Alia denique repugnantia moralis eſt in fundamento Auguſtini: nam ſi expediebat, legem illam non ſtatim fieri mortiferam, ut cum honore ſepeliretur: ergo eadem ratione oportebat obligare Judæos ad uſum illius legis pro illo tempore, ita ut non poſſent licitè illam ſtatim abjicere in ejus infamiam, & injuriam acſi mala eſſet: ergo eadem ratione oportuit, eam pro illo tempore vivam permanere.

4. *Tria diſtinguenda.*

Hoc punctum poſtulat, ut explicemus quod ſuprà in hunc locum remiſimus, quomodo lex illa mortua eſſe inceperit à die Pentecoſtes. Ut autem hoc diſtinctè reſolvamus, oportet in lege illa reſpectu cæremonialium tria diſtinguere, ſc. obligationem, inſtitutionem, & fructum ſeu effectum: ſunt n. hæc tria diſtincta, & ſeparabilia, & ideo poteſt intelligi, quòd lex derogetur quoad unum iſtorum, & non quoad aliud, & ita quod ſit mortua quoad obligationem, & non quoad inſtitutionem, vel utilitatem, poteſt etiam intelligi, ut quoad omnia moriatur, ſeu abrogetur. Auguſtinus ergo, ſi attentè legatur, ſolùm loquitur de abrogatione quoad obligationem legis, & in hoc ſenſu ſentit fuiſſe legem illam mortuam, quando nondum erat mortifera, & ideo dixit potuiſſe aliquando illam legem ſervari, dummodo non tanquam neceſſaria, ſed ut bona, & religioſa obſervaretur. De aliis autem ex doctrina ejus colligi, aliter eſſe loquendum de lege quoad ſecundum membrum, id eſt, inſtitutionem cæremonialium, tertium verò de fructu, ſeu utilitate legis, non habet in præſenti peculiarem rationem, ſed ex prioribus pendet, ut in capit. ultim. hujus libr. declarabitur.

5. *Lex vetus mortua dum lex nova cœperit obligare.*

Dico ergo primò: Longè probabilius eſt, legem veterem cœpiſſe abrogari, ac mortuam eſſe quoad obligationem ſimul ac lex nova cœpit obligare. Hæc eſt ſententia Auguſtin. ut dixi, & ita eum intelligunt, & ſequuntur omnes Theologi citati, & conſtat etiam quoad hoc Hier. in eadem fuiſſe ſententia. Imò aliqui putant, hanc partem eſſe de fide certam: nam in quodam tractatu de Quadruplici ſynodo Apoſtolorum, qui habetur in principio primi tomi Conciliorum, & factus dicitur juxta Gloſſam ordinariam ponitur quarta ſynodus primitivæ Eccleſiæ congregata, Actor. 21. diciturque in ea declaratum fuiſſe, in illo primo tempore ante everſionem templi Hieroſolym. licuiſſe converſis Judæis uti cæremoniis legis, dummodo ſpem ſalutis ſuæ in illis non collocarent, & in hanc ſententiam citantur etiam Beda, & Carthuſianus. *Beda. Carthuſ.* Veruntamen Actor. 21. nulla refertur facta ſynodalis congregatio, neque nova definitio aut declarario fidei ibi facta eſt, ſed ſolùm legitur ubi concilium datum Paulo à Jacobo, & ſenioribus de uſu aliquorum legalium in quo ſupponitur quidem, eos credidiſſe illum uſum fuiſſe licitum, in quo credendum eſt, non erraſſe, non tamen declararunt, qualis eſſet ille uſus, neque an tunc eſſet ſub obligationem, necne. Inde ergo nihil certum colligi poteſt quoad hanc partem. Alii verò putant, hoc fuiſſe definitum ab Eugenio IV. Concilio Florentino, ex quo Cajetanus, Soto, & alii moderniores, hæc referunt verba, *Non tamen negat ſancta Synodus licuiſſe illa obſervare ante ſufficientem Evangelii promulgationem, modò ad ſalutem eſſe neceſſaria non crederentur.* *Conc. Flor. Sot. Cajet.* Veruntamen hæc verba ego non invenio in illo Concilio, quod etiam notarunt Valent. & Vaſq. Præterquam quod in eis non dicitur, Concilium definire, ſed tantum non negare. Non videtur ergo hæc res definita, nec in Scriptura expreſſa, quanquam videatur magis conſentanea iis, quæ Scriptura refert de factis Apoſtolorum, indicat enim non fuiſſe ex legis neceſſitate, ſed ob temporum indigentiam, & opportunitatem. Sicut dicitur de Paulo Actorum decimo ſexto, *circuncidiſſe Timotheum propter Judæos:* nam in hoc tacitè ſignificatur id non eſſe factum propter obligationem legis implendam, & ad hunc modam referuntur alia. *Valent. Vaſq.* *Act. 6.*

6. *Ratio Theologica.*

Ratione ergo Theologica principaliter agendum eſt, & præcipua ſumitur ex principio ſuprà poſito, quod lex vetus abrogata eſt quoad obligationem ſimul ac lex nova obligare incepit: nam lex nova obligare incepit à die Pentecoſtes, ut nunc ſupponimus ex libro ſequenti: ergo eodem die mortua eſt quoad obligationem lex vetus. Et declaratur amplius, & confirmatur illud principium, quia illæ duæ leges includebant quandam repugnantiam quoad obligationem: nam ex quo cœpit lex nova obligare, cœpit Baptiſmus eſſe neceſſarius ad ſalutem: ergo eo ipſo deſiit circumciſio eſſe neceſſaria. Probatur hæc conſequentia (cætera enim clara ſunt;) Tum quia ſecundum moralem, & congruam providentiam non potuerunt duo media eſſe ſimul neceſſaria ad eundem effectum. Nec profeſſiones quodammodo contrariæ debuerunt ſimul præcipi; nam altera erat per ſignum diſtinctivum populi Judaici à Gentili, alia verò per ſignum utrique commune, tollenſque inter eos diviſionem. Tum etiam quia neceſſitas circumciſionis derogabat multum dignitati, & ſufficientiæ, Baptiſmi jam ſufficienter promulgati, & ideo ſemper fuit malum, ſumere circumciſionem ut neceſſariam, ex quo Baptiſmus neceſſarius eſſe cœpit. Ceſſavit ergo præceptum circumciſionis eo ipſo, quod cœpit obligare præceptum Baptiſmi. Ergo conſequenter etiam ceſſavit tota lex quoad obligationem ſuam. Probatur conſequentia, tum à paritate rationis, tum maximè *Confirm.*

quia

quia circumcisio erat quasi fundamentum totius legis quia non obligabat, nisi circuncisos; ergo cessante generaliter necessitate circumcisionis, consequens fuit, ut in tota lege cessaret. Quæ illatio est manifesta quoad omnes, qui nondum erant circumcisi quando necessitas circumcisionis cessavit; quoad alios verò jam circumcisos potest cum proportione applicari: nam licèt illi necessariò subjacerent circumcisioni, illa non erat necessitas moralis, & præcepti, sed physica ex præsuppositione talis effectus, qua non obstante consequens fuit, ut necessitas obligationis quoad totam legem in illis etiam cessaret. Simile argumentum fieri potest de sacrificiis: nam introducto unico, ac divino legis novæ sacrificio, ejusque necessitate jam cœpta promulgari, consequens fuit, ut necessitas antiquorum sacrificiorum per se cessaret, repugnabat enim singularitati nostri sacrificii, ejusque dignitati, & sufficientiæ derogabat, idemque est cum proportione de sacramentis, ac subinde de tota lege cæremoniali.

7. *Hinc infertur primò, Legem veterem non simul, sed successivè pro toto mundo mortuam fuisse.*

Ex hoc discursu infero primò, legem veterem non fuisse simul abrogatam, seu mortuam quoad obligationem pro toto mundo, sed successivè, priusque in Judæa, & in aliis locis, ubi prius fuit lex nova promulgata, deinde verò in aliis, prout demulgatio legis Evangelicæ augebatur. Ratio est, quia lex vetus quoad obligat. per obligationē legis novæ quasi formaliter excludebatur, sed lex nova non obligavit simul mūdum universum, sed successivè prout successivè promulgabatur, vel quantum est ex se divulgabatur, ut rectè docuit Scot. in 4. d. 3. & in li. sequenti latiùs tractabimus; ergo eodem modo, ac proportione mortua fuit lex vetus quoad obligationem: nam est eadem ratio, & consecutio necessaria. Quia si una forma non excluditur, nisi ad introductionem alterius, non potest breviùs, aut celeriùs excludi, quàm altera introducatur. Ita ergo intelligo quod Aug. dixit, *dato, & manifestato Sacramento gratiæ, antiquæ legis necessitatem cessasse*: nam per *Sacramentum gratiæ*, rectè lex gratiæ cum suis sacramentis, & mysteriis intelligitur; hæc autem lex successivè manifestata est: ita ergo obligationem prioris legis depulit.

8. *2. Infertur, Postquam lex vetus cœpit esse mortua in toto orbe cœpisse simul esse mortiferam.*

Secundò infero, postquam lex vetus cœpit esse mortua in toto orbe, cœpisse etiam simul esse mortiferam: probabileque est tunc simul fuisse mortiferam pro toto mundo. Prior pars manifesta est ex dictis, quia lex illa fuit mortua cum proportione ad promulgationem Evangelii; ergo in eo puncto in quo sufficiens promulgatio Evangelii consummata est, lex vetus integrè, & pro toto mundo mortua est. Dictum est autem suprà, sufficienter promulgato Evangelio, statim legem veterem fuisse mortiferam: ergo simul, ac lex illa fuit plenè mortua, cœpit esse mortifera, ita ut finis mortis ejus, ut sic dicam, fuerit initium status mortiferi ejus. Et hinc declaratur secunda pars: nam cum jam tunc lex nova esset promulgata in toto orbe, potuit lex vetus incipere simul esse mortifera in eodem universo orbe. Et ita differentia inter esse mortuam, vel mortiferam, erit, quod lex vetus simul fiebat mortua cum promulgatione legis novæ, ac subinde successivè, non sic autem facta est mortifera, sed potius ad consummationem promulgationis legis novæ, & ideo sicut in uno puncto (moraliter loquendo) promulgatio consummata est, ita in illo potuit incipere lex illa simul esse mortifera, quia jam præcesserat quasi sufficiens dispositio in toto orbe, per totam successivam promulgationem legis novæ.

Differentia inter mortuam, & mortiferam.

9. *Object.*

Dices: Lex illa non est facta mortifera sine speciali prohibitione distincta ab aliis præceptis legis novæ: hæc autem prohibitio non poterat simul proponi universo orbi, nec prædicatur simul cum lege nova: ergo non potuit postea simul totum mundum obligare: ergo nec potuit illa lex simul esse mortifera pro toto mundo. Respondeo, satis probabile esse Apostolos, & eorum discipulos simul cum Evangelio prædicasse, & docuisse fideles, legem veterem, quæ jam non obligat, solum ad tempus fuisse permissam propter honorem ejus, & propter suaviorem Dei providentiam, ut facilior fieret Judæorum conversio, omnisque peccandi occasio illis auferretur: paulo tamen post fuisse omnino delendam, & prohibendam post sufficienter completam Evangelii prædicationem. Atque ita rectè fieri potuit, ut adveniente illo tempore, sufficienter innotesceret toti Ecclesiæ illa reprobatio, & abolitio legis, ideoque simul in tota fuerit mortifera. Dixi autem tantum, hoc esse probabile, quia incertum est id, quod supponit, fieri enim potuit, ut prohibitio illa, seu declaratio talis status illius legis, in quo oporteret, esse mortiferam, fieri cœperit, post plene mortuam illam legem pro toto mundo, & quod non simul, sed successivè fuerit promulgata universæ Ecclesiæ. Quod si ita factum est, prius fuit lex illa mortua non solum in aliquibus partibus orbis, sed etiam in toto mundo, quam fuerit mortifera, quoad obligationem, sicut hactenus loquuti sumus.

Respon.

10. *Legem veterem non prius fuisse mortuam quoad institutionem quam mortiferam. Augus.*

Dico secundò: Lex vetus non prius fuit mortua quoad institutionem, quam fuit mortifera. Ita censeo esse interpretandam sententiam Augustini, quia est necessariò consequens ad aliam sententiam ejus, ut mihi probant rationes dubitandi suprà positæ. Quia non poterant illæ cæremoniæ ut legales, id est, ut institutæ a Deo per illam legem, religiosè fieri per modum cultus Deo placiti, & accepti ratione suæ institutionis, si jam pro illo tempore lex esset revocata, & abolita etiam quoad hanc partem: nam post talem abrogationem jam cultus esset superstitiosus, ut suprà etiam declaratum est. Declaratur præterea in hunc modum: nam quamdiu lex non fuit mortifera, respublica illa Judæorum in suo cæremoniali statu, ut sic dicam, permansit, id est, templum illud fuit verè locus sacer ad cultum Dei deputatus: nam ob hanc causam Apostoli specialiter illum frequentabant ad orandum, ut ex Actibus Apostolorum constat: Pontifex etiam qui tunc officium gerebat, verè sacerdos erat. Unde Paulus Act. 23. cum ab aliis corriperetur, quò Ananiam Principem sacerdotum maledixisset, respondit, *Nescieham fratres, quod Princeps esset sacerdotum.* Ubi Chrys. affirmat, *quod si Paulus eum cognovisset honorasset*, & Hom. 39. ait in Matth. Paulum pœnitentia ductum se excusasse. Et illam sententiam multi sequuntur, ut Lyran. Cajetanus, Isidorus, Clarus, & indicat etiam Theophyl. Quamvis alii aliter exponant, ignorantiam illam Pauli per figuram, & simulationem interpretando, quod mihi non probatur. Significavit ergo Paulus, eo tempore nondum fuisse sacerdotes legales sua dignitate omnino privatos, quod tamen necessariò dicendum esset, si lex fuisset mortua, etiam quoad institutionem, est signum sacerdotii, emortui, e converso ergo, si sacerdotalis dignitas durabat, necesse est, ut etiam duraret legis institutio. Et inde fit consequens, ut idem sit dicendum de sacrificio, ad quod sacerdotium ordinatur.

11. *Declaratur magis.*

Præterea, ob hanc causam dixit Augustinus, illas cæremonias fuisse servatas ex consuetudine solemnitatis, licèt non fierent ex necessitate, quia videlicet, quoad solemnem institutionem durabant, licèt non quoad obligationem. Nihil enim aliud significare potuit Augustinus per consuetudinem solemnitatis, quia illa consuetudo non induxit illam solemnitatem, sed potius divina institutio, & solemnitatem, & consuetudinem illius introduxit, ideoque durare non potuit, nisi durante institutione, ergo si licebat tunc servare legalia consuetudine solemnitatis, licebat ex vi primæ institutionis; ergo illa adhuc durabat. Denique sæpe Augustinus comparat usum illarum cæremoniarum, prout ab Apostolis illo tempore fiebant, cum earundem observantia, quam vivente Christo iidem Apostoli, vel etiam ipsemet Christus exhibebant,

Augus.

bant, utique quoad religiosum cultum; ergo planè sentit, eandem durasse institutionem. Ita ergo hæc assertio necessariò sequitur ex alia suprà probata, quod Apostoli non fictè, sed verè, & ex affectu religioso illas cæremonias faciebant. *Ratio.* Ratio verò à priori est, quæ sæpe est tacta, quia ad suavem providentiam Dei pertineret, non statim, vel subito revocare totum illum statum, vel institutum, ne hoc cederet in infamiam illius religionis, vel in majorem pernitiem Judæorum, qui non erant dispositi ad tantum, & tam subitam mutationem. Neque etiam institutio, & introductio novæ legis illam subitam mutationem exigebat, quia nihil perfectioni ejus, aut dignitati derogabat illa observantia propter dictos fines, & pro brevi tempore, & non ponendo spem salutis in illa.

12. *2. Infertur quando lex illa extincta fuit.* Ex quo ulteriùs infero, legem illam non fuisse extinctam quoad institutionem in sensu declarato, donec fuit mortifera, ac subinde quoad hanc partem non fuisse priùs mortuam, quàm mortiferam neque è converso. Hoc sequitur evidenter ex dictis, primò quia quando institutio non fuit revocata, per se loquendo, licebat uti illa, cum esset divina, quamvis non esset sub obligatione, quia institutio sufficit ad honestum usum, & potest ab obligatione separari, ut per se constat; ergo quandiu duravit illa institutio non fuit mortifera legalium observatio, nec moraliter esse potuit, quia non poterat Deus prohibere absolutè usum cæremoniarum pro eodem tempore, pro quo volebat eas religiosum cultum, & significationem retinere. Præterea supra ostensum est cæremonias illas factas esse mortiferas quasi ab intrinseco, ex eo, quod revocata fuit illarum institutio; ergo non potuit lex illa esse mortua quoad institutionem, priusquam fuerit etiam mortifera. *Dubium.* Neque in hoc supereſt nova difficultas, nisi quod fortasse videri potest, sine causa, vel fundamento assignari unum terminum mortis illius legis quoad obligationem, & alium quoad institutionem. *Respon.* Respondemus autem breviter, primò non dici sine fundamento, quod in factis, & dictis Apostolorum nititur, ex illis autem, & Ecclesiæ traditione habemus, cæremonias alias aliquando fuisse licitas, licèt non essent necessariæ, & postea factas esse illicitas; ergo consequens necessariò est, ut priori tempore non mutaverint institutionem, licèt amiserint obligationem, postea verò etiam institutionem perdiderint. Ex quò ulterius necessariò sequitur, longiorem fuisse terminum illius legis quantum ad substantiam institutionis, ut sic dicam, quàm quoad obligationem: nam terminus obligationis fuit obligatio legis novæ, terminus autem status illius instituti fuit perfecta Evangelii promulgatio.

13. *Ad primam difficultatem. Resp.* Et ex his facilè respondetur ad duas difficultates in principio positas. Ad primã ergo fatemur, sententiam asserentem, legalia fuisse mortua quoad obligationẽ pro illo primo tempore prædicationis Evangelicæ, non probari expressè aliquo Scripturæ testimonio, vel Ecclesiæ definitione, & ideo non esse de fide, esse tamen conclusionem Theologicam satis certam, tum ex consensu communi Patrum, & Theologorum, tum quia est magis consentanea Scripturis excludentibus necessitatem illius legis cum Evangelio, & indicantibus, Apostolos, quando exercebant legalia, non id fecisse ex necessitate, tum denique quia obligatio illius legis suo modo repugnabat obligationi novæ legis, ut declaratum est. Neque oportet eodem modo explicare terminum legis veteris quoad durationem in statu religioso, & in obligatione, quia non eodem modo opponitur legi novæ in primo, sicut in secundo, nec ex eadem radice, neque habebat eandem congruentiam pro illo tempore duratio obligationis, quam habuit duratio institutionis. Unde immeritò ibi objicitur, quod hæc omnia sine sufficienti ratione asserantur. Nec magis obstant quæ ex Augustino afferuntur. *Augustinus explicatur.* Nam priora verba, in quibus Augustinus dicit, fuisse damnabile Judæis servare legalia ob necessitatem salutis, non determinantur ab illo ad certum aliquod tempus, imò apertè extenduntur ad primum tempus prædicationis Evangelii. Nam in hoc distinguit inordinatum usum illius temporis ab honesto, quod in posteriori tempore uterque usus legalium, sive ex necessitate salutis, sive absque illa illicitus factus est. Aliam verò sententiam ibi tributam Augustino, apud illum non invenio, neque in rigore vera est, intellecta de onere obligationis legis. Nisi intelligatur de tempore ante Christi mortem, & prædicationem Evangelii; tunc enim Judæi erant sub onere legis, & non Gentiles: postea verò, tam Judæi, quàm Gentiles fuerunt liberi ab onere legis. Posset etiam id verificari post inchoatam promulgationem novæ legis in aliquo loco, ubi nondum pervenire potuerat Evangelii prædicatio, ibi enim potuerunt Judæi pro aliquo tempore esse sub onere legis, sub quo non erant Gentiles. Siquis tamen rectè advertat, illa differentia solum esse poterat inter utrosque nondum Christianos, non verò inter conversos ad fidem Christi, quibus oportebat jam esse Evangelium promulgatum. Ex ignorantia item facilè potuit accidere illud discrimen. Denique probabilis differentia pro eo tempore assignari posset, quod Judæis libera erat observatio cæremoniarum legis, non ita Gentilibus juxta probabilem sententiam suprà tractatam.

14. *Ad 2. diff. Respon.* Ad alteram difficultatem respondetur, priorem partem ejus rectè probare legem illam non fuisse tunc mortuam quoad institutionem, non verò procedere contra cessationem obligationis. Ad rationes autem posteriori loco positas respondeo. Ad primam legem duos habere effectus, inter alios unus est instituere, & dare formam, & modum operandi, alias obligare, & nihil repugnare primum separari à secundo, sicut facta est institutio Sacramenti matrimonii, vel ordinis sine obligatione; ita ergo potuit lex illa permanere secundum priorem effectum, licèt esset mortua quoad posteriorem. *Obligatio quoad exercitium, vel quoad specificationem.* Majoris autem claritatis gratia distinguere possumus obligationem quoad exercitium, vel quoad specificationem actus: nam quoad priorem dicimus mortuam fuisse in principio legem illam, posterior autem necessariò duravit permanente institutione, & illa sufficit ad rationem legis. Consistit autem in hoc, quod licèt Judæus non teneretur circuncidere filium, nihilominus si illum circuncidebat, debebat servare formam legis, & sic de aliis sacrificiis, quia hæc obligatio ex natura rei sequitur ex institutione, & usu ejus. Et ita excluditur prima repugnantia.

15. *Ad secundam rationem.* Ad secundam rationem respondetur, longè aliam esse rationem de simulatione observationis legis, tanquam obligantis, vel de simulatione cultus: nam prior erat valde materialis, & non per se intenta, neque excludebat intentionem veri cultus Deo pro eo tempore placiti, quod satis erat, ut actio illa esset religiosa, & omnino honesta. Neque enim Apostoli ea tunc faciebant propter obligationem legis, neque hoc exterius profitebantur quantum erat de se, quamvis prævideret alios id existimaturos, idque permitterent: nam hic modus simulationis illicitus non est, ut suprà diximus; secùs verò esset, si cæremonias jam non religiosas, & prohibitas, tanquam religiosa se facere fingerent: nam hoc sine dubio intrinsecè malum est. Ita ergo intellecto fundamento Aug. omnis repugnantia cessat. Ad tertiam respondetur primo, ita fuisse Judæos affectos ad legem suam, & consuetudine in illa firmatos, ut non fuerit necessarium eis prohibere, ne statum illius subitò abjicerent, vel mutarent: illo autem statu perseverante, etiam erat consequens, ut multi illis cæremoniis uterentur, secluſa speciali obligatione. Dico etiam probabile esse, non potuisse quidem singulos Pontifices, vel sacerdotes statum illius legis, & institutionem ejus omnino abrogare, si

tamen

tamen communi consensu vellent cedere juri suo, & statim omnino relinquere cæremonias suas, potuisse id facere, quia hoc non erat eis prohibitum, & tunc universaliter cessaret ratio retinendi cæremonias pro aliquo tempore, quia cessaret omne scandalum Judæorum: & omnis infamia ejusdem legis, & nullam haberet repugnantiam cum suavi providentia Dei. Quia vero hic casus erat moraliter impossibilis, ideo simpliciter permisit Deus statum illius legis pro aliquo tempore conservari quoad institutionem ejus, qua suppositione facta, tenebantur sacerdotes illius temporis Sancta illa sanctè tractare, & juxta legem ministrare, quæ obligatio, facta illa suppositione, magis ex natura rei, quàm ex positivo præcepto sequebatur.

16. *Dubium.* Atque hinc obiter responderi potest ad quandam curiosam interrogationem, quæ hic occurrit, an eo tempore, quo cæremonialia erant mortua, & non mortifera, tenerentur Judæi solvere decimas, quia hinc apparet, non fuisse obligatos, quia lex erat mortua quoad obligationem, illi autem solum obligabantur ex vi legis. Item quia sacerdotes jam non tenebantur ministrare, licèt illis licitum esset ministerium: ergo neque alii tenebantur illa solvere, quamvis licitè possent, si vellent. Patet consequentia, quia obligatio stipendii correspondet obligationi ministerii: nam secluſa hac obligatione quasi mutua, & permanente, pro actuali ministerio, quando fieret, posset fieri arbitraria recompensatio, vel ex partium conventione.

17. *Conclusio affirmat.* Nihilominus dicendum videtur, eam obligationem pro eo tempore durasse: nam in primis loquendo de Judæis non conversis ad fidem, non est dubium, quin saltem ex conscientia, quam habebant, tenerentur decimas solvere, sicut etiam sacerdotes ex simili conscientia tenebantur ministrare, & verisimile est, etiam Judæos ad fidem conversos eandem existimationem pro aliquo tempore habuisse, pro quo non satis constabat, legem illam esse mortuam. Præterea non videtur illa conscientia omnino fundata in errore, vel ignorantia, sed in naturali quadam justitia, supposito statu illius populi conservantis illum religiosum cultum Dei, ut à Deo institutum, & approbatum etiam pro eo tempore, & ab eodem populo quasi communi consensu retentum: nam inde oriebatur mutua obligatio ex parte sacerdotum, ut essent parati ad ministrandum, quando alii vellent uti legalibus, & ex parte populi ad solvendas decimas. Eo vel maximè quod tribus Levitica non habuerat sortem in terra promissionis, & loco illius decimas acceperat, ideoque durante statu illius reipublicæ, & templi, non debuit illis privari: nam hoc etiam erat moraliter necessarium, ut scandala vitarentur, & omnia ordinatè fierent.

18. *Legem solvendi decimas non fuisse cæremonialem sed judicialem.* In quo tandem considero, illam legem solvendi decimas non fuisse cæremonialem, sed judicialem, & ideo potuit lex illa obligare, etiamsi præcepta cæremonialia essent mortua. Verisimile enim est, judicialia præcepta non fuisse pro eo tempore mortua, saltem illa, quæ ad conservandam justitiam, & publicam pacem illius reipublicæ erant necessaria. Quia durante pro tunc statu politico illius reipublicæ (prout durabat, permittente, imo & approbante Deo) necessarium erat habere leges judiciales, per quas cives obligarentur, & malefactores possent puniri, & alia observari, pertinentia ad justitiam contractuum, & aliarum actionum: nam obligatio talium legum non repugnabat cum consummata redemptione Christi nec cum obligatione legis novæ, nec etiam fuerat specialiter, & expressè revocata. Et ita D. Thom. non probavit abrogationem præceptorum judicialium nisi ex defectu subjecti, id est, ex dissolutione illius reipublicæ, & mutatione status ejus. Durante ergo illo tempore, & statu rectè potuit pro illo tempore præceptum decimarum obligare. *D. Thom.*

CAPUT. XX.

Quomodo fuerit semper illicitum, gentes ad judaizandum cogere, & tractatur locus Pauli ad Galat. 2. & expenditur prohibitio sanguinis, & suffocati, Act. 15.

EX rationibus dubitandi in c. 15. pro utraque parte positis, & ex rationibus, ac testimoniis additis pro sententia Hier. in c. 15. solum supersunt nobis explicanda duo loca Scripturæ in titulo proposita, cætera enim omnia explicando sententiam, quam veram reputamus, expedita sunt, & multis etiam occurrentibus difficultatibus obiter est satisfactum, hæc vero duo loca specialem, ac diligentem requirunt declarationem. Quia vero difficultas illorum locorum nascitur ex coactione gentium ad servanda legalia, ideo pauca de illa præmitenda duxi. Duobus autem, vel tribus modis accidere potuit hæc coactio, primò per coactionem quasi pœnalem, quæ ut justa sit, supponit obligationem in eo qui cogitur, & potestatem, seu jurisdictionem in cogente. Secundò per impropriam coactionem, quam directivam appellare possumus, imponendo, scilicet, obligationem ad legalia servanda, licèt antea non esset. Tertiò intelligi potest coactio adhuc magis impropria, quæ est per consilium vel exemplum. De prima non fit mentio in Scriptura, de secunda videtur procedere locus Actorum, de tertia vero locus ad Gal. 2. Primò ergo tanquam certum statuo, nunquam potuisse gentes licitè cogi ad legalia servanda primo genere coactionis quasi ad implendam obligationem in illis præexistentem. Hæc assertio nota est ex hactenus dictis, illam vero hic præmittimus, ut res magis intelligatur, & ut occasione illius aliqua loca Scripturæ ad hanc materiam spectantia explicentur. Possumus igitur duo tempora distinguere, unum est post decretum Ecclesiasticum factum in concilio Apostolica Act. 15. aliud est de antiquiori tempore à passione Christi usque ad illud concilium. Post dictum ergo concilium certissimum est principium positum, quia in illo definitum est, Gentiles conversos non esse obligatos ad legalia servanda, sed solum ad onera in eodem concilio declarata, quæ re vera legalia non erant, ut infra videbimus: ergo nullo modo licebat illos cogere ad talem observationem. Probatur consequentia, quia cogere aliquem ad id, quod facere non tenetur, per se iniquum est. Nam vel talis coactio esset per violentiam, & sic esset injusta, vel esset per deceptionem, persuadendo illis legalium necessitatem, & sic esset hæreticum contra Apostolorum definitionem. 1. *Multiplex coactio.* *Secundò.* *Tertiò.* *Nunquam potuisse gentes licitè cogi ad legalia.* *Duo tempora distinguenda.*

Atque hoc confirmant verba Pauli ad Gal. 2. *Quomodo gentes cogis judaizare?* nam licèt non loquantur de rigorosa coactione violenta, à fortiori probat illam non fuisse licitam. Pertinent autem illa verba ad illud tempus, de quo tractamus: nam licèt Augustinus dicta Epist. 19. ad Hieron. cap. 2. aliquantulum à princip. probabilius existimet, illud factum Petri, quod refert Paul. ad Gal. 2. accidisse ante concilium Apostolicum Act. 15. nihilominus bene inspecta historia Actorum, & collata cum dicto loco Pauli ad Galat. 2. contrarium videtur dicendum. Quia in dicta Epistola narrat Paulus duplicem ascensum suum in Hierusalem, primum in cap. 1. triennio post conversionem suam, secundum in ca. 2. *post annos quatuordecim*, utique a primo ascensu, ut contextus ipse suadet, & multi exponunt, & specialiter variis rationibus ostendit ibi Salmeron disputat. 22. Ille autem secundus ascensus Pauli idem fuit cum illo, quo ad illud concilium cum aliis conveni, ut in eodem cap. 2. insinuat Ambr. refertque Hieronymus, & non improbat, & clare docent Theodoret. Ansel. D. Thom. Cajetan. & Beda Actor. 15. Potestque facile suaderi ex collatione utriusque 2. *Confr.* *Duplex ascensus Pauli in Hierusalem.*

que ascensus, & ex circunstantiis eorum, & ex aliis conjecturis à ratione temporum sumptis, illis autem omissis, hac ratione nunc breviter utor. Quia aliàs hic ascensus Pauli, cujus ipse meminit ad Gal. c. 2. omissus fuisset à Luca in historia Actorum quod non est verisimile, quia erat res valde gravis, multumque ad doctrinam fidei spectans. Sequela declaratur, quia Lucas quatuor tantum ascensus Pauli in Hierusalem numerat, primus est Act. 9. triennio post conversionem suam, de quo nulla potest esse quæstio. Secundus Act. 11. ad deferendas eleemosynas fratribus. Tertius tempore concilii, Act. 15. Quartus Act. 21. quando comprehensus est à Judæis. Et de hoc etiam ultimo non est quæstio, quia constat, eo tempore jam Paulum contulisse Evangelium suum cum Petro.

Luc. quatuor ascensus Pauli numerat.

3. *Opinio quorundam refellitur.*

De secundo autem aliqui dicere voluerunt, coincidere cum ascensu Pauli ad conferendum Evangelium cum Apostolis, cujus meminit ad Gal. 2. Sed non est verisimile, tum quia nullum indicium ad hoc asserendum sumi potest ex utroque loco, tum etiam, quia tunc nondum erant ortæ contentiones, & scandala, quorum occasione Paulus ascendit, ut conferret suam doctrinam cum Apostolis. Non enim propter se, aut propter auctoritatem doctrinæ, sed propter alios, qui ex conversione, & libertate gentium turbabantur, ascendit. Tum præterea quia ille secundus ascensus non potuit esse *post annos quatuordecim*, ut ait Paulus, quia fuit anno secundo Claudii imperatoris, aliàs quadragesimo quarto à nativitate Christi ac subinde decimo, vel undecimo à morte Christi, ut latè probat Baron. 1. tom. Annal. Unde etiam fit verisimile quod idem auctor affirmat, Petrum eo tempore non fuisse Hierosolymis, sed Romam adiisse: non potuit ergo tunc Paulus cum Petro Evangelium conferre. Superest ergo, ut illa collatio facta sit in dicto concilio Act. 15. atque ita ut idem sit ascensus ad concilium, & ad conferendum cum Petro post decimum quartum annum à Paulo designatum. Existimo autem (ut dixi) numerâsse Paulum illos quatuordecim annos à primo ascensu, & ideo illum decimum quartum annum fuisse decimum septimum a conversione Pauli: nam tres præcesserunt ante primum ascensum ejus, & inde fit, fuisse illum annum decimum nonum à passione Domini: nam biennio post illam conversio Pauli contigit. In idem autem tempus optimè cadit congregatio dicti concilii, quia antea non potuerunt Petrus & Paulus Hierosolymis simul adesse, cum Petrus fuerit Romæ usque ad nonum, vel decimum annum imperii Claudii, qui est decimus octavus à passione Domini, ut ex historiis constat. Relinquitur ergo, ut factum illud Petri, quod reprehendit Paulus ad Galatas secundo, acciderit post prædictum Hierosolymitanum concilium.

Claudius Imper. Quo tempore Paulus Petrum reprehenderit.

4. *De tempore ante prædictum Conc. Gentes non posse ad legalia compelli.*

Supereſt dicendum de tempore ante illud concilium. Nam in illo non erat notum in Ecclesia, an gentes conversi ad fidem legalia servare tenerentur, ergo pro eo tempore dum aliud non declarabatur, justè poterant ad illa servanda compelli: nam in dubio lex servanda est, quamdiu non constat, non obligare. Nihilominus contrarium omnino asserendum est. Ut autem hoc clariùs probetur, & intelligatur, distinguamus illud primum tempus in duo, unum usque ad revelationem factam Petro, ut Gentiles baptizaret Act. 10. quæ accidit anno Christi quadragesimo primo, hoc est, septimo, vel octavo à passione ejus, ut Baronius ostendit. Aliud est post illam revelationem usque ad prædictum concilium. In priori tempore non est prædicatum Evangelium gentibus, neque aliquis purè Gentilis baptizatus est, sed Cornelius fuit primus, qui Dei monitu baptizatus est, & tunc cœpit gentibus aditus ad Ecclesiam reserari, ut rectè ait Baron. supra. Estque optima conjectura, quia Petrus caput Ecclesiæ ausus non fuerat gentes baptizare: ergo non est verisimile, alios Apostolos, vel discipulos, priùs aliquos Gentiles baptizâsse. Unde Act. 11. postquam Petrus revelationem sibi factam narravit, alii fideles ex Judæa conversi, *glorificaverunt Deum, dicentes, Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus, & vitam*, & additur ibidem, de discipulis, qui fuerant dispersi à tribulatione, quæ fuerat sub Stephano, *Prædicabant, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis.* In illo ergo tempore non habuit locum quæstio de jure, quia non erat factum, quod esset juris fundamentum. Si enim Evangelium non prædicabatur gentibus, nec eis dabatur Baptismus, nullo modo poterant ratione legis novæ ad antiquam servandam compelli, cum antea ex vi legis antiquæ cogi non possent.

Quo anno revelatio illa in Act. Apostolorum Petro facta sit.

5. *Objecit.*

Objici verò potest, quia Philippus baptizavit eunuchum ante revelationem factam Petro, ut constat ex Actibus, imò Baron. in anno trigesimo quinto Christi Domini, notat, in illo anno historiam illam Act. 8. contigisse: at verò eunuchus ille Gentilis erat teste Euseb. lib. 2. Hist. c. 1. & sequuntur plures D. Thomas Joann. 12. lect. 4. & ibi Maldonat. Tolet. circa illa verba, *erant autem quidam Gentiles*, Abulen. Matth. 6. q. 129. Salmer. tract. 28. & 32. in Acta, & alii citati à Lorino Actor. 8. ergo signum est, ante revelationem factam Petro gratiam Evangelii fuisse communicatam gentibus. Unde Euseb. sup. dicit, eunuchum illum fuisse primum ex gentibus baptizatum, juxta illud Psal. 67. *Æthiopia præveniet manus ejus Deo.* Respondeo, quidquid sit de origine illius eunuchi, an fuerit ex parentibus Gentilibus, vel Judæis, quia de illo vix potest aliquid certum affirmari, cum potuerint Judæi esse in Æthiopia, sicut erant dispersi per alias mundi regiones, quidquid ergo de hoc sit, verius existimo, illum fuisse professione, & fide Judæum, non solùm quia venerat adorare Hierusalem, sed etiam in itinere Isaiam legebat, eumque Prophetam esse credebat. Unde verisimile est, quod Lyran. Carthusian. & alii dicunt, illum fuisse proselytum, neque enim aliter Philippus illum baptizaret, cum nondum fuisset janua Ecclesiæ gentibus aperta, ut ex Act. 10. colligitur, & rectè notant Baron. sup. & Bellarm. l. 1. de Rom. Pontific. c. 22. Quod ergo Euseb. ait, eunuchum illum fuisse primum ex gentibus baptizatum, si intelligat de gentibus præputium habentibus, falsum est, si verò intelligat de gentibus factis proselytis, incertum est: nam Hierosolymis erant alii proselyti ex gentibus, qui potuerunt & credere, & baptizari, etiam vivente Christo, imò Zachæus, ut multi putant, Gentilis erat, ut patet ex Tertull. l. 4. contra Marcion. c. 37. & Cypr. Epist. 63. Chrys. hom. de Zachæo tom. 2. Beda Lucæ 19. ubi idem sentit Ambr. & Petrus Chrysol. serm. 54. ubi ait, *fuisse adoptatum in filium Abrahæ.* Unde verisimiliter credi potest, fuisse proselytum, non enim aliter Christus ad illum divertisset, ne legem violare videretur. Nam ea ratione Judæi conversi ad fidem, in principio cavebant consortium Gentilium præputium habentium, ut colligitur ex Act. 11. & ad Gal. 2. Unde sicut Christus de Zachæo dixit, *Hodie salus huic domui facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahæ*, ita credibile est, fuisse baptizatum, vel vivente Christo, vel postea ab Apostolis ante eunuchum. Nec refert, quod multi alii existiment, illum fuisse Judæum, quia neutrum, ut credo, satis probari potest, & nos non facimus vim in exemplo talis personæ: nam multi alii proselyti esse poterant inter Judæos, de quibus eadem est ratio. Unde est ultimo in hoc puncto considerandum, quod licèt eo tempore Evangelium per se non prædicaretur gentibus, id est, ex instituto, & in terris eorum, nihilominus multi Gentiles non circuncisi poterant Hierosolymis, & in Judæa habitare, & audire verbum Dei, & fidem in Christum concipere, ut de Centurione Matth. 8. & Luc. 7. valde probabile est, & consequenter etiam per fidem vivam, & contritionem internam justificari: nihilominus tamen per Baptismum non admit-

Eunuchum quem Philippus baptizavit proselytum fuisse.

Vide Barad.

admittebantur ad Eccleſiam uſque ad revelationem factam Petro. Et ideo etiam de illis certum eſt, non potuiſſe ad ſervanda legalia cogi, cum nec lege veteri ad circunciſionem ſuſcipiendam obligarentur, neque ad Baptiſmum admitterentur.

6. *De tempore baptiſmi Cornelii uſque ad Hieroſolymitanum concil. idem dicendum.*

Denique etiam de illo tempore à Baptiſmo Cornelii uſque ad Hieroſolymitanum concilium idem dicendum eſt. Quia licèt antiqui Judæi æmulatores legis illo tempore murmurarent, & rumores excitarent, quia homines non circunciſi ad conſortium Eccleſiæ admittebantur, nihilominus Apoſtoli ſemper eis reſtiterunt, & Paulus neque ad horam eis ceſſit, ut ipſe dicit ad Gal. 2. Et Petrus Act. 11. non ſedavit Judæos cogendo Gentiles ad circunciſionem, ſed Dei voluntatem Judæis declarando. Unde credi poteſt, idem feciſſe tunc alios Paſtores Eccleſiæ, licèt nondum eſſet res authenticè definita. Ratio autem eſt, quia nulla erat lex, quæ Gentiles ad fidem converſos ad veteres cæremonias obligaret, quia nec lex vetus ad illos loquebatur, præterquam quod jam erat mortua, nec nova hoc præcipit, ut ſuprà ratiocinati ſumus. Unde ad rationem dubitandi negare poſſumus, tunc rem fuiſſe dubiam, quia licet non eſſet definita, per rationem poterat eſſe ita manifeſta, ut vix poſſet à mediocriter eruditis invincibiliter ignorari. Addo etiam cum aliàs conſtaret, legem veterem non eſſe datam gentibus, etiam in caſu dubio non potuiſſe Gentiles ad fidem converſos ad legem ſervandam juſtè cogi, quia ipſi poſſidebant libertatem ſuam, & in dubio melior eſt conditio poſſidentis.

Ratio.

7. *Nunquam Gentiles ad fidem converſos, & baptizatos fuiſſe coactos ad legalia ſervanda.*

Dico ſecundò, nunquam Gentiles ad fidem converſos, & baptizatos fuiſſe coactos ad legalia ſervanda per aliquam Eccleſiaſticam legem, imò nec licuiſſe unquam ita illos cogere. Prior pars conſtat, quia nulla talis lex Eccleſiaſtica oſtendi poteſt. Item vel illa lex fuiſſet ante Concilium Apoſtolicum, & hoc dici non poteſt, quia ſemper Apoſtoli tali coactioni repugnàrunt, multò verò minùs dici hoc poteſt de tempore poſt Concilium, quia non poterat lex fieri contra Apoſtolorum definitionem. Et id etiam confirmat exemplum de Tito ad Gal. 2. Poſterior item pars facilè probatur, quia vel eſt ſermo de legibus formaliter, & hoc modo contra jus divinum eſſet talis coactio: ergo non eſt poteſtas in Eccleſia ad tale præceptum imponendum: vel eſt ſermo de legalibus materialiter ſumptis, & ſic circunciſio non poteſt ab Eccleſia præcipi, quia eſt res difficilis valde, & inutilis: ergo nec alia legalia.

8. *Dubitat.*

Sed licèt hoc ſit verum de toto onere legalium, nihilominus de aliqua parte, vel actu illorum, aliter apparet, quia non ſolùm videtur poſſe aliquid legale præcipi, ſed etiam eſſe præceptum Act. 15. ubi præcepta eſt gentibus converſis abſtinentia ab idolothytis, ſanguine, & ſuffocato. Hoc verò teſtimonium duas habet expoſitiones, ſeu reſponſiones. Una eſt, ibi Apoſtolos nihil legale ſtatuiſſe, imò nec poſitivam legem tuliſſe, ſed tantum tria naturalia præcepta negativa, quæ à gentibus facilè violabantur, renovâſſe, aut præcepiſſe. Primum eſt præceptum abſtinendi à fornicatione, quod certum eſt eſſe morale, ſeu legis naturæ. Secundum eſt abſtinendi ab immolatis: quod ſolùm eſt prohibitum ab Apoſtolis quatenus fiebat in aliquem idolorum cultum. Sic enim dixit Paulus 1. ad Cor. 10. *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo, nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum, non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum, non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum*, &c. Alioqui verò comedere ex immolatis quaſi materialiter (ut ſic dicam) ſicut per ſe malum non eſt, ita neque eſt prohibitum ab Apoſtolis, aliàs etiam ſecluſo ſcandalo, & omni ſpecie idololatriæ non licuiſſet, ratione prohibitionis: contrariam autem docet Paulus in eodem loco 1. ad Cor. 10. & 8. Tertium eſt abſtinendi à ſanguine, quod non intelligitur de eſu ſanguinis utique humani, quod præceptum etiam naturale eſt. Qui autem ſic illud interpretantur, omittunt particulam *ſuffocatum*, quæ malè poſſet ad interpretationem de homicidio accommodari, negant ergo eſſe ab Apoſtolis traditam, ſed ab aliquo interprete per modum ſcholii adjunctam, & ſic poſtea in textum Græcum irrepſiſſe, & tandem à Latino interprete retentam, unde illam particulam omittit Ambr. ad Gal. 2. dicens, à ſophiſtis Græcorum fuiſſe additam, licèt expoſitionem non ſequatur. Utrumque autem ſequutus eſt Tertullian. lib. de pudicit. c. 12. & Cypr. lib. 3. ad Quirinum, cap. ult. & Iren. lib. 2. cap. 12. & Patian. in Paræneſ. de pœnitent. Auguſt. etiam lib. 32. contra Fauſtum, cap. 13. omittit particulam *ſuffocatum*, & refert expoſitionem de homicidio, eamque non refutat, licèt aliàs adhibeat. Atque ita juxta hanc expoſitionem ceſſat difficultas, quia juxta illam nullum præceptum legale ab Apoſtolis revocatum eſt.

Dupl. lex expoſitio

Prima.

9. *Expenditur dicta expoſ.*

In hac verò expoſitione primum, quod de fornicatione dicit, certiſſimum eſt, non enim prohibita eſt ab Apoſtolis, quia non eſſet mala per ſe, & jure naturæ prohibita, ſed quia vel gentes hoc ignorabant, vel pro nihilo ducebant, illamque conſuetudinem habebant. Secundum autem, quod de immolatis dicitur, valde etiam probabile eſt. Nam eſus immolatorum, ſi ceſſet omnis ſpecies falſæ religionis, & omne ſcandalum, non eſt per ſe malus, & ideo ſi bona conſcientia fieret, non erat malus, ut aperte ſupponit Apoſtolus in dictis locis ad Corinthios, & ad Roman. 14. & ibi exponit Auguſtin. ſuo cap. 78. Ideoque probabile eſt, non fuiſſe ab Apoſtolis prohibita abſolutè idolothyta, ſed ſolùm quatenus eſus illorum continebat cultum idolorum, vel ſpeciem ejus, & ſcandalum parere poterat. Sic enim Cyprian. Tertullian. & Pat. ſuprà, illam prohibitionem declarant per idolorum cultum, vel ſacrificium, aut participationem ejus, & Gaudent. tract. 15. qui eſt de Machabæis, ait, prohibitionem eſſe factam, ne redirent ad idola, & ne cibis diabolo ſacrificatis prophanarentur. Idem ſentit Hier. lib. 1. contra Jovinian. qui ita exponit, *ut abſtineant ſe ab idololatria*. Idem legitur apud Auguſtinum in Speculo cap. de Actib. Apoſtolorum, refert enim expoſitionem de idololatria, & non refellit, neque aliam ibi adjungit. Imò lib. de bono conjugali, dixit, ſatius eſſe mori fame, quàm idolothytis veſci, quod eſt verum de naturali præcepto, nam de poſitivo non eſſet ita neceſſarium. Eandem expoſitionem ſequitur Turrian. lib. 1. pro Canonib. Apoſtolorum cap. 5. & 6. Non minùs autem probabile videtur prædictos Patres ſolùm dediſſe occaſionem, ſeu rationem motivam illius præcepti ferendi, materiam autem generaliorem fuiſſe. Nam quia ſcandalum erat frequens, & poterat redundare in ipſoſmet recenter converſos ad fidem, paulatim illos inducendo ad idolorum honorem, ideo abſolutè, & ſine reſtrictione Apoſtoli eſum immolatorum prohibuerunt, ut ſonant verba præcepti, quæ reſtringere non eſt neceſſe. Quia hoc etiam modo præceptum erat morale, nullamque legalem cæremonialem continebat. Et licèt eſſet poſitivum, poterat eſſe tunc expediens ita generaliter ferri propter infirmos, & ignorantes, qui non facilè poſſent occaſiones ſcandali diſcernere. Cui ſententiæ favet Leo Papa Epiſt. 77. aliàs 79. ad Nicetam cap. 5. ubi ſentit, præceptum illud uſque ad ſua tempora durâſſe, & obligâſſe abſolutè ad abſtinendum ab immolatis. Idem ſumitur ex Concilio Aurelianenſi ſecundo, c. 20. ubi idolorum cultus, & uti cibis idolis immolatis tanquam duo diſtincta prohibentur, & idem ſumitur ex Concilio Gangrenſi ſtatim citando. Neque in Epiſt. ad Corinth. Paulus illud præceptum revocavit, ſed ſolùm non promulgavit illud Corinthiis ad quos poſt illam legem latam pervenit, ut patet Actorum 18. & multo poſt ad illos ſcripſit ut ex eadem Epiſt. cap. 2. notum eſt. Non promulgavit autem Corinthiis præceptum illud, vel quia

non

non judicavit necessarium, aut opportunum, vel quia non erat pro illis latum, sed tantum pro Christianis Syriæ, & Siliciæ, ut sentiunt Salm. tract. 43. in Acta, & Bar. anno Christi 51. in tom. 1.

10. *Quoad hanc partem refellitur dicta expositio.* Tertium autem, quod de homicidio dicit illa expositio, probare non possumus. Primò, quia credimus particulam *suffocatum*, pertinere ad textum Scripturæ, & positam fuisse in præcepto Apostolorum, habetur enim in Græcis, & Latinis exemplaribus, & usu, & traditione Ecclesiæ recepta est, & non parum confirmatur generali approbatione Concilii Tridentini, nullaque est ratio sufficiens ad repellendam illam vocem è textu sacro, & Patres etiam antiquissimi illam legunt, ut Clem. Papa l. 6. de Constit. c. 12. & Hieron. dicto l. 1. contra Jovin. Cyril. Hierosolym. Catechesi 4. & Origen. lib. 8. contra Celsum, & indicat Tertullian. in Apologet. c. 9. Secundò, quia multi eorum qui videntur eam particulam omittere, fatentur sub sanguine comprehendi, & Gaudentius exponit, *& à sanguine*, id est, *à suffocato*, & melius Augu. 32. contra Faustum, c. 13. *à sanguine*, id est, *ne quidquam ederent carnis, cujus sanguis non esset effusus*, & idem sentit Tertullianus, in Apologet. cap. 9. Supponunt ergo prohibitum ibi esse esum sanguinis, & consequenter esse prohibitum suffocatum, quia sanguinem in se continet.

11. *Conf. magistradita doctrina.* Tertiò ita fuit hoc præceptum in Ecclesia intellectum, ut sumitur ex Augustino, & aliis Patribus citatis, & Euseb. 5. Historiar. capit. 1. ubi refert Biblidem Martyrem pro Christianis respondisse: *Quomodo ejusmodi viri liberos suos devorare in animum poterunt inducere, quibus ne licitum quidem sit, sanguinem animalium ratione carentium comedere*, ubi de solo suffocato fit mentio, tamen sub illo sanguis comprehenditur, quia ratione sanguinis suffocatum prohibetur, ut dictum est. Extenditur autem prohibitio ad animalia bestiarum morsibus extincta, quia tanquam suffocata censentur, eo quod sanguis eorum non effundatur. Et idem habetur in Concilio Vormatiensi, Canone 64. & 65. ubi etiam prohibentur aves retibus strangulatæ, propter eandem rationem: imò quædam alia ibi adduntur, quæ propria illius Concilii lege non prohibentur: nec sub sanguine, & suffocato, illo modo comprehenduntur. Denique in Concilio Gangrensi illa tria *sanguis*, *suffocatum*, *& immolatum idolis*, expresse nominantur tanquam prohibita: nam sine dubio hic est sensus illius canonis, qui sic habet, *Si quis carnem edentem, præter sanguinem, & idolis immolatum, & suffocatum, cum religione, & fide condemnat, &c. anathema sit*, ita enim dividenda sunt verba, ut habentur in correctis Conciliis, ut reddant sensum legitimum, qui est, esum carnium esse licitum, excipi tamen illa tria. Et ita intellexerunt illum canonem Scholastici omnes, qui in præsenti illum allegant, & Baronius suprà.

12. Quartò denique altera expositio de homicidio nimis est metaphorica, & præter vim verborum, & contextus: nam eodem modo præcipitur abstinentia ab immolatis, & à suffocato, & sanguine, abstinentia autem ab immolatis intelligitur ab esu illorum, ergo eodem modo intelligitur de sanguine, & suffocato: nam materia est ejusdem rationis, & ideo non est simile de fornicatione, quæ est materia diversæ rationis. Accedit, quod in hoc sensu prohibitus est sanguis Genes. 9. & clariùs multo in lege Levit. 7. & 17. ubi consequenter prohibetur morticinium, vel captum à bestia, sub quibus comprehendebatur suffocatum: nam sub hoc nomine non invenitur in lege prohibitum. In canone autem 62. Apostolorum declaratur, prohibitionem illam factam esse ad quandam legis imitationem. Est etiam illa expositio nimis voluntaria, ut rectè argumentatur Ambros. suprà, & indicat Divus Thomas 1. 2. q. 103. art. 4. ad 3. quia nulla erat ratio specialiter prohibendi homicidium, vel rapinam [quam, ut refert, alii sub nomine suffocati intelligebant] nam Gentiles etiam infideles non ignorabant, hæc esse mala, nam inter ipsos etiam gravitèr puniebantur.

13. *Secunda expositio, & vera resp.* Secunda ergo & vera responsio est, ibi esse datum positivum præceptum illi tempori, & regioni conveniens quo prohibitus fuit esus sanguinis, & consequenter animalium omnium, quæ sine sanguinis effusione moriuntur, vel occiduntur. Quæ est communior sententia Patrum, ut vidimus. Et ad objectionem factam respondent *Ad object. resp.* omnes, illum cibum non fuisse prohibitum ratione legis veteris, nec quasi cogendo ad observantiam ejus, sed solùm quasi imitando in aliquo legem antiquam, ut expressè significatur in dicto canon. 62. Apostolorum. Hoc enim non est prohibitum in Ecclesia. Et quanvis regulariter fiat in solis præceptis judicialibus, potuit ab Apostolis etiam fieri in aliqua observantia legali, quæ non continebat significationem futurorum, nec fortasse propriè ad cultum Dei pertinebat. Maximè quia sub diversa ratione & motivo, prohibitio illa ab Apostolis facta est sine ullo ferè respectu ad veterem legem. Multiplex autem ratio illius præcepti assignatur à Patribus. Prima est moralis ad frænandam gulam, & modestiam in cibis sumendis fidelibus commendandam. Ita Cyrillus Hierosolymit. catechesi 4. cap. de cibis. Sed hoc D. Thomæ non placet, quia multa sunt alia, quæ magis ad gulam provocant, quam sanguis. Et quanvis lambere sanguinem animalium, vel devorare suffocata non cocta ferinum sit, ut ait Cyrillus, Apostoli autem non hoc tantum prohibuerunt, sed etiam hæc cocta, & quocumque modo parata manducare in quo non apparet tantus excessus gulæ, aut defectus modestiæ, ut propter eam solam causam debuerit prohiberi. Alii rationem reddunt, quia sanguis etiam, & suffocatum in idololatriis gentium peculiari modo usurpabatur. Quam rationem indicant Origen. & Tert. suprà, & D. Thom. 1. 2. q. 103. art. 6. ad 1. dicit, fuisse consuetudinem Gentilium, ut adunarentur ad comedendum sanguinem congregatum in honorem idolorum, quibus reputabant sanguinem acceptissimum esse, ideoque prohibitum fuisse à Deo esum sanguinis in lege veteri. Credibile ergo est, durâsse illum ritum gentilicum tempore Apostolorum, & ideo sub illa ratione vitandi idololatriam, vel ejus speciem, similem prohibitionem tradidisse: sub illa enim ratione præceptum morale erat, & non cæremoniale. *Ratio prohibitionis Ap.* Quæ ratio satis probabilis est, & eam rectè locupletat Turrian. suprà. Non est autem contemnenda ratio Augustini lib. 32. contra Faust. c. 13. dicentis, *Apostolos elegisse rem facilem, & nequaquam observantibus oneroſam, in qua cum Israelitis etiam gentes propter angularem illum lapidem duos parietes in se condentem aliquid communiter observarent.* Quam ita interpretandam censeo, nimirum, desiderâsse Apostolos unire inter se duos illos populos, & impedimenta hujus unitatis, quantum pro tunc fieri poterat auferre. Et quoniam ex antiqua consuetudine Judæis abominabilis erat esus sanguinis, & suffocati [non solùm ratione legis, sed etiam ratione antiquissimæ consuetudinis, & traditionis à temporibus Noe] ideo Apostolos pro tunc illum prohibuisse Gentilibus conversis ad fidem, ut possent pacificum habere convictum cum fidelibus ex Judæis conversis. Et hoc sequitur etiam Baronius suprà.

14. *Object.* Sed dicet fortasse aliquis, has rationes intrà breve tempus cessâsse, & ideo si illæ tantum fuissent fundamentum illius legis, intrà idem tempus debuisse cessare legem illam, juxta illud generale principium, quod cessante ratione legis in universali cessat lex. Consequens autem non ita factum est: nam Concilia allegata, quorum temporibus illud præceptum durabat, fuerunt multo post tempora Apostolorum, s. trecentis quingentis & octingentis annis post Christi adventum: ergo. *Resp.* Respondetur, in primis concedendo, non diu viguisse in Ecclesia illud præceptum.

Unde

Unde Salmeron. existimat, cessâsse post quadraginta annos, seu post perfectam promulgationem Evangelii, quando legalia cœperunt esse mortifera. Quod est probabile, sed incertum, quia nec ex historiis, nec ex Patribus id constat, & verisimile est, rationes illius præcepti majori tempore durâsse, dum Imperatores fuerunt idololatræ, vel dum fideles misti erant cum gentibus suos ritus profitentibus. Augustinus autem indicat suo tempore præceptum illud jam fuisse sublatum. Concilia ergo recentiora, ut sunt Aurelianense, & Vormatiense, provincialia sunt, & fortasse propter peculiares rationes ad suas provincias pertinentes usum illum retinere voluerunt. Vel certè considerârunt rationem aliam, quam Augustinus tetigit, nimirum, simile præceptum abstinendi à sanguine datum esse Genes. 9. ad vitandam crudelitatem, & ut magis detestarentur homines humanum sanguinem effundere, ut dixit D. Thom. 1. 2. q. 102. art. 3. ad 8. & art. 6. ad 1. Addit etiam August. potuisse illud præceptum retineri in memoriam, quod Deus hoc jusserit tempore Noe, *ut per hoc admonerentur fideles, Ecclesiam gentium fuisse in arca Noe præfiguratam, & illius facti prophetiam in gentibus ad fidem venientibus cœpisse impleri.* Hæ igitur rationes, vel aliæ magis morales potuerunt Patres illorum conciliorum movere ad præceptum illud renovandum, vel tanto tempore retinendum, jam verò in universâ Ecclesia cessâvit, ut constat.

15. *Lato modo sumpta coactio habet speciem mali, licet possit esse in individuo indifferens.*

Dico tertiò: Cogere gentes lato modo, id est, per inductionem aliquam, ut per importunam petitionem, vel alio simili modo, semper habuit speciem mali, in individuo autem potuit esse interdum malum, interdum indifferens. Hanc assertionem pono propter locum Pauli ad Gal. 2. Nam priorem partem indicat in principio, cum ait, Titum Gentilem fuisse compulsum circuncidi, utique per importunitatem aliquorum fratrum, *Quibus* [ait] *neque ad horam cessimus subjectione*, utique quia ut minimum id habebat speciem mali. Idem colligitur ex reprehensione Petri, quia exemplo suo cogebat Gentiles judaizare, ut statim refert. Imò etiam indicat illud factum Petri, fuisse malum, & reprehensibile. Sed nihilominus probatur secunda pars assertionis ex doctrina Augustini super eandem epistolam suprà citatam. Quia vel inductio erat ad illam observantiam ut necessariam, & sic erat mala, quia erat deceptatoria, & contra libertatem Evangelii, vel erat ad illam ut voluntariam, & non prohibitam, & sic de se non erat mala sed indifferens, seclusò scandalo.

16. *Dubitatio.*

Statim verò occurrit communis difficultas circa intelligentiam illius dissensionis inter Petrum, & Paulum, quæ propter difficultatem, & utilitatem suam, & quia in præsenti tractatur ab omnibus Doctoribus omitti non potest, quamvis per se necessaria non sit ad cessationem legalium explicandam, ut facilè ex d. patet. Difficultas ergo est, an dissensio illa verè acciderit, vel ex composito simulata fuerit. Item si priori modo evenit, quid in eo facto Petrus peccaverit, & an Paulus caput suum reprehendendo excesserit.

Prima opinio Hieron.

In qua difficultate Hier. suprà sentit, totum illud factum fuisse simulatum, quia non putat Petrum posse alio modo à peccato etiam mortali excusari, cum ex ejus sententia observatio legalium seriò facta erat mortifera. Neque potuit Petrus per ignorantiam excusari, cum ipse fuisset author præcipuus decreti de libertate gentium ad fidem conversarum, & revelationem de ipsorum vocatione habuisset. At verò per simulatam dispensationem facilè excusatur, quia omnia fecit animo, & intentione proficiendi non solùm Judæis, sed etiam gentibus. Nam apparenter segregando se intendebat occasionem præbere non deceptioni gentium, sed instructioni potius Judæorum media Pauli admonitione. Unde addit, etiam Paulum non verè, & ex animo reprehendisse Petrum, sed solùm *secundùm faciem*, id est, exteriùs, & in apparentia, & ex composito cum eodem Petro. Quæ sententia fuit antiquorum, quos ipse refert, præsertim Chrysostomi, quos alii suprà citati sequuti sunt. Moti autem sunt, tum quia non est verisimile, vel Petrum peccâsse in materia adeò sibi nota, vel Paulum reprehendisse in Petro, quod ipse sæpiùs fecit, tum etiam quia verba textus possunt facilè ad hunc sensum accommodari.

17. *Aug. argum.*

Hìc verò maximè urget Augustinus argumentum suum de mendacio, quia hinc non solùm sequitur, in facto simulato Petri inventum esse mendacium, sed etiam in verbis ipsius Pauli, & in Scriptura canonica mendacium reperiri, quod sine dubio esset magnum absurdum. Ideoque conatur Augustinus ad illud deducere prædictam sententiam. Non quia existimaret illud admitti à Hieronymo, ut quidam putant, sed potiùs, quia sciebat, non esse à Hieronymo concedendum, & ita propter illud vitandum à sua sententia recederet. Nihilominus tamen Hieronymus tacitè respondet, negando sequelam. Nam de simulatione facti suprà jam ostensum est, potuisse esse materialem, & non formalem, in verbis autem Pauli non reperitur mendacium: nam ipse referendo præteritum factum nunquam dixit, illa omnia, quæ ibi intervenerunt, fuisse ex animo, & absque simulatione facta, sed simpliciter retulit, quod exteriùs factum est. Imò cum dixit, se restitisse Petro, indicavit, non ex corde, sed *in facie* tantum, & in exteriori specie restitisse. Sicut 2. ad Corinth. 5. dicit, *aliquos gloriari in facie, & non in corde*, id est, in apparentia operum, non in veritate. Et consequenter, quod de Petro ait, *quia reprehensibilis erat*, potest cum eadem additione intelligi, scilicet, *in facie*, seu in apparentia. Eo vel maximè quod lectio Græca non dicit esse reprehensibilem, sed reprehensum, utique ab aliis ignorantibus simulationem, qui propterea illum reprehensibilem existimabant.

Resp. H er.

18. *Solvitur reliqua pars arg.*

Denique quod Paulus ait, *Cum vidissem, quod non rectè ambularent ad veritatem Evangelii, dixit Cephæ coram omnibus*, &c. non propter Petrum, sed propter alios potest intelligi, fuisse verissimè dictum: nam quod de aliqua multitudine dicitur, non est necesse, ut singulis attribuatur. Loquutus est autem Paulus cum Petro potiùs, quàm cum aliis, non quia putaret illum non ambulare ad veritatem Evangelii, sed quia ita inter eos convenerat, & quia ita expediebat ad efficaciorem aliorum institutionem, & correctionem. Denique verè etiam potuit Paulus dicere Petro, *Cur cogis gentes judaizare*, quia hic effectus verè sequebatur, vel sequi poterat ex illa specie facti, licèt simulatè fieret. Excusabatur à culpa, quia suppositâ conventione facta inter utrunque Apostolum, nullum nocumentum sequi poterat ex illa apparenti coactione, quia statim erat adhibenda medicina per resistentiam Pauli, atque ita vitatur omne mendacium in Scriptura. Videndum verò supereſt, an expositio sit accommodanda.

19. *2. sententia August. præferenda. Totum illud factum simpliciter esse intelligendum. August. Amb.*

Quoad hanc ergo partem maximè mihi probatur sententia Augustini docentis, totum illud factum simpliciter esse intelligendum, prout litera ipsa sincerè sumpta præ se fert. Quam sententiam sequuti sunt etiam Anselm. D. Thomas, & ferè alii recentiores in Paulum. Et pro eadem citat Augustinus Ambrosium, & Cyprianum, & de Ambrosio id constat manifestè ex ejus commentario ad Gal. 2. Nam circa illa verba, *Cum autem venisset Petrus*, &c. inquit, *Post concordiam societatis, & honorificentiam primatus, quam sibi invicem per gratiam Dei detulerunt, nunc interveniente causa negligentiæ, vel erroris dissidere inter se videntur Apostoli non in propria causa, sed in solicitudine Ecclesiæ.* Per quæ verba satis docet, dissidium illud non ex compositione ficta, sed ex solicitudine cum aliqua negligentia conjuncta ortum fuisse. Ideoque verbum, *in facie*, simpliciter explicat, id est, in præsentia, & licèt legat, *quia reprehensus erat*, statim addit, *a veritate Evangelica*: qui autem à veritate Evangelica reprehenditur, non fictè, sed verè reprehensibilis est. Unde subjungit, Paulum

Paulum constanter improbâsse, quod Petrus sine consilio fecerat, & hoc modo reliqua prosequitur, ut postea videbimus. Locum verò Cypriani non designat Augustinus, videtur tamen hoc significare in epist. 71. ad Quintum fratrem, ubi locum illum attingens, commendat modestiam Petri, qui non insolenter respondit allegando primatum, *Nec desperavit Paulum* [ait] *quod Ecclesiæ prius persecutor fuisset, sed consilium veritatis admisit, & rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facilè consensit, documentum scilicet nobis concordiæ, & patientiæ tribuens.* Hoc autem exemplum, & hæc laus Petri nulla fuisset si ex composito, & non verè Petrus fuisset reprehensus. Potuisset etiam Augustinus afferre Tertullian. li. de præscript. cap. 23. & lib. 4. contra Marcionem, cap. 3. ubi inter alia ait, *Si reprehensus fuit Petrus, utique conversationis fuit vitium, non doctrinæ.* Quia verò Tertullianus eodem titulo repelli poterat, quo Augustinus excludit plures ex allegatis à Hieronymo, ideo illum omisit, quia in hæresim lapsus est, vel certè quia in ea sententia non est satis constans, sed variè loquitur. Pro eadem sententia referri potest Gregor. 28. Moralium, capit. 6. alias 12. ubi de Petro ait, *per humilitatem cordis Pauli consilium audivit*, & expressiùs idem docet Homilia 19. in Ezechielem, item Beda ad Galatas secundo, & optimè Rupertus de Operibus Spiritus sancti, libro quinto, aliàs primo de Consil. toto capite 14. Denique sententia hæc ferè à modernis Doctoribus recepta est, quorum aliquos paulo post referemus, & alios suprà retulimus.

20. *Probatur primò.* Probatur autem hæc sententia primò ex verborum proprietate, quæ sine causa necessaria relinquenda non est: hic autem nulla causa; nam quæ movit Hieronymum, scilicet, quod legalia tunc erant mortifera, re vera non subsistit, ut visum est. Eo vel maxime, quod si essent mortifera, vix, aut nullo modo posset excusari culpa per talem simulationem, ut etiam ostensum est. Quod ergo Paulus ait, *Restiti ei in faciem*, sine dubio non significat in apparentia, vel in specie exteriori: sic enim Paulus suis verbis maximè enervaret suammet sententiam. Significat ergo idem quod in præsentia, & coram omnibus, sic enim ipsemet Apostolus paulò post declarat, dicens, *dixi Cephæ coram omnibus*, & in aliis locis ita sumit particulam, *in faciem*, ut 2. ad Corinth. 10. *Qui in facie quidem humilis sum inter vos*, id est, cum sum præsens vobis: nam statim subjungit, *Absens autem confido in vobis.* Particula ergo, *in facie*, non diminuit proprietatem, & energiam verbi resistendi, sed potiùs auget, ut resistentia facta sit facie ad faciem, ut sic dicam, & coram omnibus: ergo salva sinceritate Scripturæ non potest de simulata resistentia intelligi.

21. *Confirm.* Et hoc etiam confirmat ratio subjuncta, *quia reprehensibilis erat.* Quam ideo Paulus reddidit, ut ostenderet, justam fuisse resistentiam suam, & ideo planè significare voluit, Petrum in illo facto fuisse reprehensione dignum. Neque enim fuisset satis, quòd Petrus fuisset ab aliis reprehensus, ut à Paulo etiam reprehenderetur, nisi ipse fuisset reprehensione dignus. Unde vel vox Græca non tantum significat actum, sed etiam potentiam, id est, non tantum reprehensum, sed etiam reprehensibilem, & melius hoc posteriori modo vertitur, vel certè si altera lectio teneatur, magis accommodata est Ambrosii expositio, scilicet, quia veritas Evangelii Petrum reprehendebat, & consequenter reddebat illum reprehensibilem à Paulo. Atque ita videtur apertè se exponere Paulus in verbis sequentibus, *Cum vidissem, quod non rectè ambularent ad veritatem Evangelii.* Frivolum enim est, hæc verba referre ad alios, & non ad Petrum: nam Paulus principaliter retulit factum Petri, alios verò inducit, ut imitatores, & sequaces illius, & postea indefinitè ait, *Cum vidissem, quod non rectè ambularent*, ergo illa indefinita æquivalet universali, & omnes illa via ambulantes, & maximè ducem illorum Petrum, comprehendit. Neque etiam fingi potest, talia verba dicta esse per simulationem, quia verbum *videns*, omnino illi repugnat. Nec denique cogitari potest, Paulum deceptum fuisse in eo, quod vidisse se affirmat. Igitur & verborum proprietas, & eorum contextus, ac series, ac denique sinceritas sermonis hunc sensum maximè confirmant.

22. *Tandem conf.* Tandem potest addi conjectura sumpta ex occasione, & intentione, quam in historia narranda Paulus habuisse videtur. Hoc enim ibi agebat, ut Galatas revocaret à falsa existimatione, in quam inducti fuerant, quod tenerentur legem cum Evangelio servare, & ad hoc persuadendum induxerat collationem sui Evangelii factam cum Petro, & aliis, & tacitè commemorat definitionem factam in Concilio Hierosolymitano, & addit, constantiam, quam habuit, resistendo, ne Titus circumcideretur tanquam legi subjectus, ut falsi fratres volebant. Postea verò ad exaggerandam constantiam, & firmitatem suam in illa doctrina, inducit historiam de facto Petri segregantis se, & de sua resistentia, ac reprehensione. Quæ historia multum deservit intentioni Pauli, si illa omnia seriò, & verè facta sunt: si autem per simulationem omnia facta fuissent, parùm prodesset ad fidem confirmandam, quia Paulus simulando, confirmaret potiùs, quàm reprehenderet simulationem Petri, & virtute doceret, non fuisse contradicendum Judæis, sed dissimulandum, & condescendendum cum illis volentibus cogere Gentiles ad legem servandam: hoc autem dicere valde esset absurdum, ergo rectiùs intelligitur bellum illud, & quasi dissensionem inter Apostolos per humanam conditionem seriò contigisse, & non ex composito fictam fuisse. Unde rectè Philo Carpathiorum Episcopus in Cant. Cantic. circa illa verba, *Filii matris meæ pugnaverunt contra me*, ait, *Sapientissimos cœlestis Regis bellatores sanctam, atque honestam pugnam fecisse.* & in illo loco, *Paulum pugnâsse propter Christum, & fidelium ædificium, talemque pugnam & pacificam & sanctissimam fuisse.*

23. *Quantum peccavit Petrus in illo facto.* Ut autem difficultati propositæ, & fundamentis Hieronymi satisfaciamus, oportet exponere quid, & quantum peccaverit Petrus in illo facto, ut propterea verè, ac meritò reprehensibilis dicatur, & deinde constabit, an rectè egerit Paulus illi resistendo, ac verè reprehendendo. In hoc enim puncto excedere interdum videtur Aug. accusando illud factum Petri. Nam in lib. de Agon. Christian. c. 30. sic scribit, *Debet Ecclesia Catholica correctis, & pietate firmatis filiis libenter ignoscere, cum ipsi Petro personam ejus gestanti, & cum in mari titubâsset, & cum Dominum carnaliter à passione revocâsset, & cum aurem servi gladio præscidisset, & cum ipsum Dominum ter negâsset, & cum in simulationem superstitiosam postea lapsus esset, videamus veniam esse concessam.* Ubi multis indicat Aug. illam culpam fuisse mortalem, tum numerando illam inter graviora peccata Petri, tum ex genere delicti *simulationem superstitiosam*, vocando, quam iterum infrà vocat *pravam simulationem.* Tum denique ita exaggerando veniam talis culpæ. D. etiam Greg. d. Hom. 18. in Ezech. videtur ad hanc sententiam accedere dicens, illam non solùm fuisse culpam, *sed, quod magis est, hypocrisim*, quæ verba imitatus est Ans. ad Galat. 2. *Aug. indicat fuisse mortale.*

Certum est Petrum non mortaliter peccâsse. Certum autem esse debet, Petrum non peccâsse mortaliter in illo facto, sicut de illo docent omnes scholastici, D. Thom. 1. 2. q. 103. a. 4. ad 2. & ibi moderni omnes, & antiquiores in 4. dist. 3. quos suprà c. 17. retuli cum aliis expositoribus Pauli. Et fundamentum est, quia omnes Apostoli creduntur confirmati in gratia in die Pentecostes, ut supr. cum D. Thom. dixi ex communi sensu Ecclesiæ, ergo maximè Petrus. Item probari potest sufficienter, quia nec ex verbis Pauli, neque ex materia, de qua agebatur, colligi potest tam grave peccatum, ut ex dicendis constabit, D. Thom. a. & qui post illum allegati sunt, concedunt, Petrum peccâsse venialiter, quia hoc necessarium saltem est, ut verè dicatur reprehensibilis, & sufficit. *Fundamentum.* Alii verò moderni Petrum ab omni culpa excusant, etiam veniali, non solùm in sententia Hieronymi, sed etiam sincerâ literæ ex positi-

Alii aiunt Petrum non peccâsse.

Baron. Vasq. Bellarm.

positionem sustinendo: quod latè defendit Baron. in Annalib. anno Christi 51. & Vasq. 1. 2. disp. 182. cap. 7. & sub disjunctione Bellarmin. lib. 1. de summo Pont. c. 28. dicens, Petrum aut nihil peccâsse, aut ad summum venialiter. Eadem disjunctione utitur Salmeron 2. ad Gal. disp. 24. §. *excusabilius.*

Salmer.

24. Est autem considerandum, duobus modis posse Petrum excusari à culpa. Primò excusando actionem ipsam secundùm se, etiam ut hîc, & nunc factam cum talibus circumstantiis. Secundò, excusando tantùm ipsam personam. Actionem excusari dico, si ostendatur, illam non esse malam, neq; ex objecto, neq; ex circumstantiis, etiamsi cum omnium consideratione fiat. Persona autem tantùm excusatur, quando licèt actio sit mala, vel de se, vel ex aliqua circumstantia, nihilominus operans per inadvertentiam illius circumstantiæ, quæ malam reddere posset actionem, excusatur. Auctores ergo citati excusant Petrum hoc posteriori modo, & est pius & probabilis, habet tamen difficilem probationem, quia pendet ex interno actu operantis, de quo neq; ex verbis Pauli, nec ex alio signo exteriori nobis constare potest, sed solùm præsumi ex magna sanctitate personæ operantis Petri. Ad quod etiam juvat optima ejus intentio, quæ à Paulo explicata est illis verbis, *Subtrahebat se, timens eos, qui ex circumcisione erant:* nam ille timor non erat humanus, seu mundanus, nihil enim mali Petrus à Judæis sibi timebat, quia nec rationem habebat illud timendi, nec propter illud mota fuisset constantia Petri, quæ comminationibus Pharisæorum non movebatur, Actor. 4. & 5. sed erat timor sanctus misericordiæ, vel charitatis, quo formidabat, ne Judæi qui à Jacobo advenerant, turbarentur, & intentione vitandi hoc malum in illis hominibus, qui speciali cura erant illi commissi, illis condescendit, verisimiliter tunc existimans, id sibi licuisse. Quæ conjecturæ sunt quidem sufficientissimæ ad excusationem plusquam probabilem in tali persona culpæ gravis, præter aliam rationem extrinsecam confirmationis in gratia. Pro veniali autem culpa non ita convincunt, quia venialis culpa facile committitur per levem negligentiam, quando in materia, vel circumstantiis actionis culpæ fundamentum invenitur. In quo non multum juvat ad probandam excusationem conditio personæ: nam quo sanctior, & prudentior est, eo facilius potest, & magis debet cum integra circunspectione operari. Nihilominus tamen ex pia præsumptione, ut dixi, admitti potest. Neq; obstabit, quòd Petrus verè dicatur reprehensibilis, quia non dicitur reprehensibilis apud Deum, sed inter homines; & ad hoc satis est, ut actio secundùm se mala sit, vel malam circumstantiam habeat, quidquid sit de interna inconsideratione operantis, quam homines non vident.

Duplex modus excusandi Petrum à peccato.

Excusatio qua aliqui Petrum excusant à peccato etiam veniali, est pia & probabilis.

25. Tentandum autem est, & videndum, an illa actio Petri possit ab omni culpa secundùm se excusari. Et in primis suppono, illam non fuisse malam ex objecto, sed vel bonam, vel indifferentem. Nam concedere cum his, vel illis secundùm se indifferens erat, & tunc id facere intuitu legis, & per modum cujusdã observantiæ in illo populo consuetæ, de se bonum erat, quia lex non erat mortifera, & consuetudo erat legi consentanea. Et hoc apertè fatetur Augustinus loco statim citando. Atque hinc sequitur primò, simulationem illam Petri non fuisse formalem, id est, non habuisse malitiam mendacii. Hoc in superioribus generaliter probatum est, & patet breviter, quia illa subtractio Petri non est facta intentione fallendi, aut decipiendi alios, ut per se constat, neq; erat imposita ad aliquid significandum, quod falsum esset, nec per se significabat, legem veterem tunc obligare aut Judæos, aut Gentiles, sed ad summum judicabat, legem veterem esse bonam, & posse tunc servari. Quod si fortè aliquid plus concipiebant, erat per accidens ex facilitate ipsorum, unde non pertinebat ad deceptionem activam Petri, sed ad passivam ipsorum facilè judicantium.

An actio Petri excusari possit.

Secundò sequitur, in illo facto Petri non fuisse malitiam simulationis superstitiosæ. Probatur, quia hæc non est, nisi ubi aliquid fit contra cultum Dei legitimum, ut constat ex latè dictis in tom. 1. de religione. At Petrus nihil fecit contra legitimum cultum Dei: nam observantia illa, quam fecit, non erat vana, cùm esset conformis legi, quæ nondum erat prohibita; ergo nec species aliqua superstitionis in ea fuit. Dicere autem potest aliquis, quòd licèt in illa separatione non esset directa superstitio, ut convincit argumentum factum, fuisse nihilominus indirecte, quatenus inducebat Gentiles ad aliquid, quod in eis superstitiosum fuisset. Sed hoc spectat ad malitiam scandali, de qua statim dicetur, & generaliter etiam satis controversum est, in qua specie constituenda sit, quando non est directè intenta. In præsenti autem non apparet ulla ratio indirectæ superstitionis per modum cooperationis, seu inductionis. Nam illo exemplo Petri non inducebantur Gentiles ad aliquam superstitionem faciendam, quia solùm inducebantur ex vi illius exempli ad separandum se à Judæis, sicut Judæi separabantur ab ipsis, quia per aliquod factum non solet homo induci, nisi ad simile factum. In tali autem separatione nulla esset superstitio ex parte gentium, tum quia ipsi Gentiles non se separabant à Judæis, sed potius patiebantur (ut sic dicam) & sustinebant separationem Judæorum ab ipsis, in quo nihil superstitiosum agebant. Tum etiam quia licèt Gentiles sponte vellent se à Judæis in cibis, & manducatione separari, non fuissent superstitiosi; vel quia sine superstitione potuissent tunc legalia servari, secluſa falsa existimatione necessitatis, ut est probabile, etiam juxta Augustini sententiam, ut supra visum est, vel quia juxta doctrinam D. Th. 1. 2. q. 101. a. 4. illæ observantiæ non continebant ipsum cultum Dei, sed erant ad distinctionem cultorum Dei, & ideo si ex parte Judæorum non erat superstitio, separari à gentibus jam conversis ad Deum, quia licèt jam essent cultores Dei, non tamen modo proprio, & peculiari Judæorum: etiam ex parte gentium non esset superstitio, nolle edere cum Judæis, ne illorum peculiarem cultum amplecti viderentur.

26. *In facto Petri non fuisse malitiam simulationis superstitiosæ.*

Object.

Respons.

August. D. Thom.

Tertiò hinc apparet difficile, tribuere illi actioni Petri aliquam aliam malitiam: nam si quæ esset maximè scandali; hæc autem non facile ostendi potest. Major videtur in primis sumi ex reprehensione Pauli, qui solùm arguit Petrum; quod gentes cogeret judaizare, quæ coactio non erat propria per vim aliquam vel metum, nec per præceptum aliquod, vel obligationem, sed per exemplum aliquod, vel imitationem, quæ non nisi malitiam scandali habere potest. Deinde hoc fatetur August. in epist. 19. ad Hieron. ubi ait Petrum, & Paulum in servandis legalibus solùm in hoc discerni, quòd Paulus semper id egit sine scandalo Gentilium, i. non cogendo illos ad similem observantiam, Petrus autem in illo loco incautè judaizavit, dando scandalum Gentilib. cogendo utiq; illos ad judaizandum. Et eandem rationem scandali tribuit Petri facto Rup. li. 1. de consil. ca. 14. & ab illo excusat Paulum in circumcisione Timothei, & aliis cæremoniis Judaicis, quas aliquando exercuit. Probatur ergo minor, inquirendo, quale sit hoc scandalum, aut enim est scandalum pravi operis, vel falsi erroris, neutrum autem esse videtur; ergo. Probatur prima pars minoris, quia (ut dicebam) illa coactio tantùm erat inductio ad similem separationem, quæ non erat prava. Neque etiam potest dici prava ratione coactionis, quia illa coactio non erat propria, ut includit involuntariam vim, sed erat per voluntarium consensum. Unde etiamsi dicatur, Petrum suo exemplo induxisse Gentiles ad sumendam circumsionem, & alias cæremonias legis, ne Petrus cum aliis Judæis se ab istis separet, etiam hæc inductio non esset scandalum pravi operis, quia tunc non erat pravum, seu prohibitum Gentilibus circuncidi, si sponte sua vellent, ut diximus ex probabili sententia, & consentanea Augustino.

27. *Quid de scandalo dicendum.*

August.

Rupert.

28. *Objecti.*

Dicetur fortasse, Petrum non induxisse Gentiles tantum ad judaizandum spontaneè, sed etiam quasi ex necessitate, & obligatione, hoc autem modo pernitiosum fuisse gentibus judaizare. Imò ibi includi scandalum erroris, aut pravæ doctrinæ: nam exemplo, & auctoritate Petri inducebantur gentes, ad credendum se teneri ad Judaismum, &, quod amplius est, etiam Judæi, qui ex simili apprehensione à gentibus separabantur, exemplo Petri in suo errore confirmabantur. Et hoc mihi videtur exponere illud scandalum Augustinus in sua Epistola. Et habet fundamentum in Paulo, qui non alia ratione videtur illam vocare coactionem, nisi quia inducebat sub specie necessitatis, & obligationis. At si tale erat scandalum, profectò erat ex suo genere grave peccatum, nisi inconsideratio excusaret, hoc autem difficile creditu est. Nam, ut suprà dicebam, etiam cum Paulus observabat legalia, Judæi sumebant occasionem existimandi, illa fuisse tunc necessaria ad salutem, & tamen non præterea tribuitur Paulo talis error, vel deceptio, quia ex facto ejus id non colligebatur, cum posset legalia servare absque necessitate, propter honestatem, vel alias causas. Et Ita respectu Pauli illa deceptio erat potiùs permissa, quàm facta. Ergo simili modo in præsenti, quamvis fortasse Gentiles, vel Judæi illam opinionem conciperent, non potest talis deceptio Petro attribui, quia de ejus facto colligi cum fundamento non poterat. Nam tunc Petrus servavit legalia, quia Judæus erat, & sibi erant permissa; ergo quantum erat de se non inducebat gentes, ut existimarent, sibi esse necessarium servare legalia. Unde si ipsi inde sumebant occasionem hoc opinandi, erat occasio potiùs accepta, quàm data: erat ergo scandalum passivum potiùs, quàm activum: ergo de se nullum erat peccatum in Petro respectu Gentilium. Poterant enim facilè intelligere, Petrum id fecisse, ut condescenderet Judæis, quia hoc ei licebat, & per se loquendo liberum illi erat, vel conversari cum gentibus, vel separari juxta legem. Neque etiam respectu Judæorum putabat Petrus occasionem scandali, quia etiam non erat causa deceptionis illorum, sed permittebat illam ad vitandum maius malum, quod eis imminebat.

Augusti.

Resp.

29. *Probabilis modus excusandi Petrum ab omni peccato.*

Hoc ergo modo videtur posse non improbabiliter defendi, factum illud Petri nullo modo fuisse peccaminosum, non solùm ad naturalem inconsiderationem, sed etiam, quia omnibus circumstantiis pensatis, prudenter judicare potuit, se in eo facto non dare scandalum activum, & si quod erat passivum, se non obligari ad vitandum illud, quia major tunc erat necessitas Judæorum, graviusque putabat esse nocumentum, quod eis imminebat. In quo errare quidem potuit Petrus, errore tamen facti, non juris, & sine periculo culpæ, non solum, quia probabilibus conjecturis ducebatur, sed etiam quia electio non inter licitum, & illicitum, sed inter expediens, & non expediens fiebat: multa enim licent, quæ non expediunt, teste Paulo 1. Corinth. 6. Unde licet erretur circa licitum, & non expediens, non erit culpa, sed impedimentum majoris boni, ut ibi notat D. Thom. Hunc ergo defectum in Petro negare non possumus, & ille sufficit, ut verè Paulus dixerit, illum esse reprehensibilem, & meritò restiterit. Quia re vera ad conversionem gentium, & instructionem Judæorum, & ad puriorem libertatis Evangelii prædicationem magis expediebat, non separari à gentibus, & Judæos instruere. Et alioqui Petrus rationem officii debuerat tunc eligere quod maximè expediebat. Et nisi Paulus occurreret, majus commune bonum Ecclesiæ impeditum fuisset: hoc ergo titulo fuit vera, prudens, ac necessaria ejus reprehensio. Et hoc etiam satis est, ut Paulus dicere potuerit Petro, *Cur gentes cogis judaizare*, quia licet non daret scandalum activum, non tollebat passivum, quando non solum licitè, sed etiam perfectiùs, & constantiùs operando id facere potuisset. Hoc ergo modo potest rectè intelligi illa dissensio pacifica, & sancta, ut dixit Philo, sine culpa Petri, & sine elatione, vel temeritate Pauli, cessantq; calumniæ antiquorum infidelium, & novorum hæreticorum, quibus nunc respondere non est necesse, quia & Doctores allegati id sufficienter præstant, & res est per se satis clara.

Concluditur Petrum nullo modo peccasse.

CAPUT. XXI.

Quando lex vetus cœperit esse inutilis quoad effectus suos.

1. *Circa tempus quo lex illa cœperit esse inutilis.*

TRia in illa lege in superioribus distinximus; unum est institutio talis congregationis cum omnibus pertinentibus ad divinum cultum, & ad Reipublicæ gubernationem. Aliud est obligatio legis. Tertium est utilitas, seu effectus legis. Et de primo ac secundo explicuimus, quando, & quomodo cessaverint, superest ergo ut de tertio pauca dicamus. Nam licet ex dictis aperte sequatur, legem illam jam perdidisse omnem utilitatem, quia est prorsus abrogata, & evacuata: lex autem ablata nullam efficaciam legis habere potest, nihilominus circa tempus, in quo lex illa inutilis esse cœpit, aliquid superest explicandum. Secluſa autem institutione, & obligatione triplex efficacia, seu utilitas in lege illa considerari potest. Prima est efficacia in pœnis imponendis, & irritandis contractibus. Secunda est vis permittendi, dispensando in aliquibus rebus pertinentibus ad naturalem legem. Tertia est nonnulla utilitas ad justificationes legales, aut ad justitiam coram Deo, vel ex opere operantis, vel ultra illud.

Triplex utilitas in illa lege considerandi.

2. *Lex illa non amisit vim jam coactivam & punitivam in morte Christi; nec ante diem Pentecostes.*

Primò ergo ut à clarioribus incipiamus consequenter ad superiùs definita, dicendum est, legem illam non amisisse vim suam coactivam, & punitivam in morte Christi, nec ante diem Pentecostes. Probatur primò, quia præcepta pœnalia illius legis non fuerunt eo tempore mortua quoad vim directivam obligandi in conscientia, ut suprà ostensum est: ergo nec quoad vim coactivam, per quam inducebant reatum pœnæ in lege taxatæ contra transgressores. Probatur consequentia, quia vis directiva ejusque obligatio, est principale quid in lege: pœna verò est accessorium: ergo durante principali, durat accessorium, nisi aliunde constet directè, & specialiter ablatum esse, seu remissum ab eo, qui legem tulit, vel aliàs breviorem terminum esse positum in lege circa impositionem pœnæ, quàm obligationis: neutrum a. in præsenti invenitur, neque cum fundamento fingi potest. Declaratur præterea, quia vel talis pœna fiebat per ipsammet legem, vel erat per judicem imponenda. Prior fieri potuit per ipsam legem, quamdiu abrogata non fuit propter rationem factam, & quia non est major ratio de obligatione ad culpam, quàm de hoc effectu. Posterior a. pœna inducebatur per legem pro eo tempore quoad reatum, seu debitum: eadem a. ratione poterat executioni mandari per magistratus illius populi per se, & quantum erat ex vi illius legis, quia non amiserant jurisdictionem suam, nec illa Respublica statū mutaverat, ut ostensum est. Retinuit ergo illa lex suā vim coactivā toto illo tempore.

3. *Duo inferuntur. Primum. Quandiu illa præcepta vim habebant.*

Ex quo licet duo inferre, unum est, præcepta illius legis irritantia quædam matrimonia, vel aliquos contractus irritasse illos etiam post mortem Christi, si in gradibus in lege prohibitis, vel cum aliis similibus impedimentis herent, quamdiu illa lex quoad obligationem abrogata non fuit. Ratio est, quia quandiu habuerunt vim ad obligandū, vel prohibendum, habuerunt etiam vim ad irritandum, quia non est major ratio de uno, quàm de altero, ut dictum est. Aliud corollarium est, quam primum illa præcepta cessarunt quoad obligationem cessasse etiam quoad omnes effectus pœnales, & irritandi. Probatur ratione proportionali, quia etiam in hoc est eadem ratio utriusque effectus. Item tales leges ut pœnales, vel irritantes sunt positivæ, & judiciales, sed abrogata illa lege omnia præcepta judicialia abrogata sunt: ergo etiam illæ leges ut pœnales, & irritantes abrogatæ sunt, ac subinde amiserunt

Secundum. Præceptis cessantibus quoad obligationem cessabant quoad alios effectus pœnales & irritandi.

runt vim efficiendi tales effectus. Denique de effectu pœnæ est res clara, quia cessante vi directiva, cessat etiam coactiva: præsertim in illis legibus pœnalibus, quæ erant mistæ, & ideo cessante principali, scilicet, obligatione ad talem actum, vel omissionem, cessat etiam accessorium, quod est pœna. Quin potius licèt actio, ob quam pœna imponebatur per talem legem esset de se mala, & jure naturæ prohibita, nihilominus jam cessasset illa pœna, vel quia licèt in tali actu non esset prohibitio naturalis, cessat prohibitio illius legis, etiam in conscientia, cui proximè adjungebatur pœna, vel quia licèt daremus, legem illam solùm addidisse pœnam obligationi naturali, nihilominus illa additio erat positiva, & judicialis, & ideo abrogatis illis legibus quoad obligationem positivam in conscientia, etiam abrogantur quoad obligationem sub reatu talis pœnæ, ut rectè sensit Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. ult. Idemq; est cum proportione de promissionibus specialibus illius legis, fiebant enim operibus illius legis, ut erant illius impletiva, & per modùm pacti mutui, & ideo cessante obligatione ex parte unius extremi, cessavit ex parte alterius. Item idem est cum proportione de effectu irritandi: nam irritatio, si additur prohibitioni naturali est veluti quædam pœna, & in ea procedit ratio facta: si verò sit addita prohibitioni positivæ ejusdem legis, intrinsecè supponit illam, & ab illa pendet, ideoque illa cessante, necessariò cessat.

4. *Dubitatio.* Quæri verò consequenter potest, quando lex illa amiserit virtutem quoad hos effectus, an scilicet, in initio promulgationis Evangelii, & per successionem & augmentum illius, vel solùm post consummatam promulgationem Evangelii. *Responsio.* Respondeo consequenter ad dicta, distinguendum esse inter præcepta cæremonialia, & judicialia. Et de cæremonialibus dicendum est, à die Pentecostes incepisse amittere hanc efficaciam, & successu temporis illam omnino amisisse quoad locorum extensionem, sicut diximus, legem illam mortuam fuisse: nam quoad hunc effectum eadem est proportio, ut rationes factæ probant. At verò quoad præcepta judicialia non cœpit illa lex amittere hanc efficaciam donec synagoga extincta est post consummatam Evangelii promulgationem. Quia (ut suprà dixi) quamdiu Respublica Judæorum statum suum retinuit, & cæremoniis suis jure usa est, judicialia præcepta non amiserunt vim obligandi; ergo nec puniendi, vel irritandi, &c. nam in hoc etiam eadem servatur proportio. Promulgato autem Evangelio, quando lex illa cœpit esse mortifera quoad cæremonialia, cœpit etiam esse mortua quoad judicialia, & consequenter cœpit etiam esse inutilis ad prædictos effectus, ut rationes factæ probant.

5. *Matrimonia in gradibus prohibitis illa lege nunc valere.* Unde obiter infertur, & matrimonia nunc contracta inter Judæos in gradibus illa lege prohibitis valida, & rata nunc esse, exceptis primis gradibus, qui de jure naturæ matrimonium irritant. Ratio est clara ex suprà dictis, quia illa etiam respectu talium Judæorum infidelium abrogata est quoad obligationem; ergo etiam quoad irritationem, juxta ea, quæ proximè diximus. Neque refert, quod ipsi peccent ex conscientia erronea, quia conscientia erronea circa jus non sufficit ad irritationem actus, licèt ad peccandum sufficiat. *Soto. Navar. Sanc. Henriq.* Et ita sentit in simili casu Soto 4. d. 39. a. 1. in fine, & sequitur Navar. cons. 2. de conversione infidel. n. 4. Sanci. lib. 7. de matrim. disp. 7. n. 6. contrarium verò sentit Henriq. lib. 12. de matrim. c. 1. n. 5. ubi sensit, talia matrimonia contra legem contracta inter infideles Judæos invalida esse, quia illa lege gubernantur, & allegat Covar. in 4. 2. p. c. 6. §. 6. aliàs 10. n. 3. qui aliquo modo favet, dum ait, Judæos infideles in contrahendis conjugiis, suis legibus (utique latis Levit. 18.) gubernari, quod ex aliis Jurisperitis allegat, non tamen explicat, an jure id intelligendum sit, vel tantùm facto, vel quis effectus inde sequatur. *Covar.* Citat etiam D. Thomam in addit. q. 59. a. 2. ad 3. aliàs in 4. d. 39. a. 2. ad 3. *D. Thom.* ubi nihil de Judæis loquitur, sed in genere dicit, impedimentum disparitatis cultus non esse de jure divino inter infideles, licet possit jure humano per suas leges introduci. *Navar.* Citat etiam Navar. in sum. c. 22. n. 48. qui etiam solùm de infidelibus generatim dicit, matrimonium inter eos non valere si sit contra eorum leges. Quod generatim verum est, tamen leges Levitici jam non possunt dici leges Judæorum infidelium, tum quia jam non sunt leges; leges enim abrogatæ leges non sunt; tum etiam quia non sunt latæ pro illis, sed pro Republica fideli Ecclesiastica Judæorum, quæ jam non extat. Unde parum refert, quòd ipsi Judæi velint illis legibus gubernari, quia solùm est ex conscientia erronea, ut dixi, putant enim legem illam ut divinam adhuc vigere. *Objectio.* Quod si quis fingat, Judæos non obstante abrogatione, potuisse illas leges nunc acceptare. *Resp.* Respondemus, id quidem potuisse locum habere, si Judæi nunc haberent propriam Rempublicam, & in ea supremam potestatem, vel Principem supremum in temporalibus, qui possit leges ferre. Nam in eo casu leges illæ habere possent efficaciam tam ad obligandum, quàm ad irritandum, non tamen ut divinæ, sed ut humanæ: nam leges judiciales possunt hoc modo acceptari. At nunc Hebræi nullum habent principatum, nec Rempublicam propriam, & liberam, & ideo licet velint tales leges acceptare, vel quasi restituere, non possunt, sicut nec possunt alias leges civiles sibi constituere, sed legibus Principum, quibus subsunt, gubernandi sunt: nullo ergo modo potest illa opinio sustineri.

6. *Quam vim habuit usq; ad diem Pentecostes.* Secundò dicendum est, legem veterem ante diem Pentecostes non amisisse vim suam quoad effectum dispensandi, seu permittendi ea, quæ contra jus naturæ aliquo modo permittebat. Hæc assertio eodem modo, quo procedens explicanda est. Ratio enim prioris partis est, quia illa lex intacta mansit (ut sic dicam) toto illo tempore, nec magis quoad hunc effectum, quam quoad alios revocata est, quia nihil de hoc effectu specialiter statutum est, nec terminus durationis in illis præceptis fuit diversus, aut magis limitatus, quàm in aliis. Unde si in triduo mortis Christi, vel in discursu dierum Paschalium usque ad Pentecostem, Judæus dimitteret uxorem juxta permissum legis, matrimonium verè dissolveretur, juxta probabiliorem sensum illius legis, quem suprà secuti sumus. *Objectio.* Potest verò objici, quia Christus Dominus jam dixerat, & satis publicè prædicaverat, *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, mœchatur, & qui dimissa duxerit, adulteratur*, Matth. 5. & 19. *Resp.* illis locis docere tantùm voluisse, illam legem Moysi fuisse ex quadam dispensatione, quæ jam suo tempore cessatura erat, & ad statum perfectiorem, & legi naturali consentaneum reducenda. Non tamen tunc antiquam legem, vel generaliter, vel illam in particulari revocavit, sed tantùm ad revocationem futuram (ut sic dicam) viam, & animos præparavit per doctrinam, & declarationem veritatis, non per promulgationem alicujus novi præcepti.

7. *Dubitatio. Resp.* Difficultas verò est, an à die Pentecostes cœperit ille effectus cessare. In quo breviter considerandum est, leges concedentes, seu facientes hujusmodi effectus judiciales fuisse, ut constat de lege repudii, & similibus, ideoque verisimilius esse, non fuisse mortuas usq; ad integram mutationem status synagogæ, quæ tunc facta est, quando promulgato Evangelio lex illa cœpit esse mortifera. Ergo usque ad illud tempus durare potuit hic effectus. Item pro illo tempore legitimè duravit illis Reipublicæ status: ergo liberum fuit illi, uti legibus ad eundem statum pertinentibus; ergo etiam fuit liberum, uti privilegiis, & favoribus per illas leges sibi concessis. Deniq; pro eo tempore durabant onera, & rigores legum judicialium: ergo & favores: nam hi magis ampliandi sunt, imò beneficiũ Principis durat, quamdiu apertè non revocatur.

At verò post illud tempus, & promulgato sufficienter Evangelio evacuata est omnino illa lex quoad hos effectus, quia ex tunc judicialia etiam præcepta fuerunt omnino mortua, & extincta. Item quia eadem est ratio de hoc effectu, & de obligatione, tum quia tota illa lex eundem terminum obligationis, & concessionis habuit, & absolutè revocata est, tum etiam, quia similis dispensatio maximè pertinebat ad imperfectionem illius legis, & ideo per legem Christi perfectam revocata est, tum deniq; quia quibus auferebatur onus, debuit etiam auferri commodum, præsertim adeò imperfectum, & legi naturali dissonum.

8. *Hinc infertur.* Unde fit consequens, nunc inter Judæos infideles non dissolvi matrimonium virtute illius legis, & consequenter matrimonium contractum cum alia post tale repudium nullum esse, & si talis convertatur ad fidem, separandum esse à secunda, & cogendum esse reverti ad primam, si tamen illa converti etiam velit. Nam si nolit, jam ex alio capite dissolvetur prius matrimonium, & licebit viro denuo ducere secundam Christianam si velit, ut tradit Innoc. III. in cap. *gaudemus*, de divort. ubi licèt non in specie de Judæis, sed generatim de infidelibus loquatur, tamen Judæos etiam comprehendit, quia Christus ita statuit, & consequenter contrarias leges sive injustas, sive justas revocavit. Et ita docent Doctores ibi, Theologi in 4. d. 33. & expositores Matth. 5. & 19. ubi Abulens. q. 63. & alii, quos refert Sanc. lib. 10. de matr. disp. 1. n. 9. & 10. Et quod explicuimus in permissione repudii applicandum cum proportione est ad permissionem usurarum, & similes.

Innoc.

Abulens. Sanc.

9. *Lex Moysi usque ad idem saltem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter, donec lex facta fuit mortifera.* Dico tertiò: Lex Moysi usq; ad diem saltem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter, seu justificandi carnaliter, quam habebat, donec lex facta fuit mortifera, ex tunc verò illam omnino amisit. Hæc assertio sequitur apertè ex dictis suprà de duratione institutionis illius legis. Quia cæremoniæ illius legis pro toto illo tempore retinuerunt totam suam institutionem secluſa obligatione; ergo retinuerunt vim sanctificandi legaliter, quam ab institutione habebant. Deinde probatur ex locis sæpe citatis Actor. 21 & 23. ubi Paulus dicitur, se purificâsse, illa enim purificatio erat quædam legalis sanctificatio; ergo nondum erat illa lex mortua quoad hunc effectum. Eademq; ratio est de omnibus sacrificiis, vel oblationibus, aut variis baptismatibus ordinatis ad similes sanctificationes, & munditias carnis.

10. *Objectio.* Dices, illa lex erat mortua quoad irregularitates, & immunditias, quas inducebat; ergo etiam quoad sanctificationes legales. Patet consequentia, quia illæ irregularitates erant quasi materia talium sanctificationum. Antecedens verò patet, quia irregularitatum inductio ejusdem rationis est cum impositione pœnæ & ad vim coactivam similiter pertinet; ergo ita cessârunt irregularitates sicut & pœnæ. Nam in utrisque versatur eadem ratio, sc. quod talis effectus pendet ab obligatione legis, & ideo cessat, illa cessante. *Responsio.* Respondetur, negando antecedens, & ad probationem dici potest etiam pœnas non cessâsse donec lex fuit mortifera. Veruntamen hoc non est universale, habet n. locum in judicialibus, non in cæremonialibus, ut dixi. Et ideo respondeo, negando similitudinem, quia irregularitates non pertinebant propriè ad vim coactivam, quia non erant pœnæ, non n. imponebantur propter transgressiones aliquarum legum, sed ut illæ cæremoniæ certo modo magis decente fierent. Et non est eadem ratio de illis, quæ de pœnis, neq; etiam pendebant ex absoluta obligatione legis quoad exercitium, sed ex institutione, & ad summum ex obligatione quoad specificationem, quæ tunc durabat, ut suprà declaravi. Pertinebant n. hujusmodi irregularitates ad ritus illarum cæremoniarum, & ad modum exercendi illas per legem institutum, & ideo durante institutione, durabat etiam obligatio non exercendi illas cum tali indecentia legali, nisi præmissa purificatione, & ita durabat uterq; effectus.

11. *Ad quid valebant opera ex illa lege facta antequam mortifera fuerunt.* Dico quartò: Quandiu lex non fuit mortifera, opera ejus valere potuerunt ad spiritualium sanctificationem operantium per modum meriti, vel satisfactionis ex opere operantis, si ex fide, & charitate fierent. Quod enim Ezechiel. 20. dicitur, *Dedi eis præcepta mea, quæ faciens homo vivet in eis*, etiamsi de spirituali vita intelligatur, verum habet pro toto illo tempore, pro quo lex non fuit mortifera. Ratio est, quia pro toto illo tempore illa lex quoad institutionem duravit; ergo opera ejus erant opera honesta, religiosa, & Deo placita; ergo si ex fide, & charitate fierent, erant meritoria vitæ æternæ, & augmenti gratiæ, & satisfactoria pro temporali pœna. Nam hæc omnia ex parte operis non fundantur in obligatione legis, sed in honestate operis, quam honestatem habere potest opus in ordine ad legem ut instituentem, etiamsi cessaverit ejus obligatio. Confirmatur, quia opus factum ex conscientia erronea invincibilis ignorantiæ, ac propterea honestum, est meritorium apud Deum, si aliæ conditiones concurrant; ergo multò magis opus factum ad cultum Dei secundùm quandam veram institutionem ejus, est de se capax meriti, si aliunde operans sit in gratia, & ex fide operaretur, etiamsi non ex necessitate legis id faciat, hoc n. non impedit meritum, ut patet in operibus consiliorum, vel in eleemosyna ex supererogatione facta. Eo vel maximè, quòd multi Judæorum conversi ad Christum ex ignorantia invincibili potuerunt illa opera facere pro aliquo tempore quasi necessaria ex lege, quia sine culpa putabant obligationem ejus non cessâsse.

12. *Objectio.* Dices, Cur dicitur illa lex mortua pro illo tempore, si opera ejus tam viva erant (ut sic dicam) pro illo tempore, ut possent etiam spiritualiter justificare saltem quoad augmentum justitiæ coram Deo. *Resp. 1.* Respondetur primò, opera illa, ut suprà dictum est, non habuisse hujusmodi vitam ab ipsa lege, sed à fide viva, seu à gratia, & charitate, quam fides impetrat. Est autem tanta vis gratiæ & charitatis, ut etiam opera legis mortua ita possit vivificare, ut faciat illa meritoria apud Deum. *2. Resp.* Secundò dicitur, legem illam non fuisse simpliciter mortuam pro illo tempore quoad omnia, sed quoad obligationem, quia verò obligatio est veluti primarius effectus legis, ideo in communi modo loquendi inde denominata est mortua. Re tamen vera mansit aliquo tempore viva quoad institutionem, seu in ratione cujusdam regulæ operandi ea, quæ ad divinum cultum pertinerent, inde enim fit, ut opera facta per conformitatem ad talem legem, haberent honestatem moralem religionis, ac subinde ut facta ex fide, & informata charitate, essent meritoria, & sanctificativa animæ ex opere operantis.

CAPUT VI.

Quando Circumcisio cessaverit quoad sanctificationem infantium.

1. SUpereſt dicendum de sanctificatione extra, vel ultra meritum operantis, vel recipientis, quod solùm habet locum in circumcisione parvulorum: nam reliquæ cæremoniæ illius legis non habebant talem effectum, nec circumcisio ipsa in adultis, ut nunc suppono ex suprà dictis, & ex materia de Sacramentis. In quo puncto aliqui dicunt circumcisionem evacuatam fuisse in die mortis Christi in ratione remedii parvulorum quoad originale peccatum, alii in die resurrectionis, vel Pentecostes. Alii verò putant, fuisse utilem usq; ad perfectam Evangelii promulgationem, & ita neq; in die Pentecostes, neq; per aliquot annos fuisse evacuatam circumcisionem quoad fructum. Sed hoc resolvendum censeo juxta principia posita de cessatione illius legis quoad obligationem, & cum eadem proportione. Et quia eadem est ratio quoad hoc de circumcisione pro Judæis, & de sacramento legis naturæ, quo uti poterant fideles, qui erant inter Gentiles ante Christi adventum, ideo de utroque simul dicam.

Variæ sententiæ proponuntur.

Primò

2. *Hujuſmodi remedia non fuiſſe evacuata in puncto mortis vel reſurrectionis Chriſti, nec uſq; ad diem Pentecoſtes excluſivè. Conc. Trid.*

Primò ergo aſſero, hujuſmodi remedia non fuiſſe evacuata in puncto mortis vel reſurrectionis Chriſti, neque uſq; ad diem Pentecoſtes excluſivè. Probatur, quia toto illo tempore nondum Baptiſmus erat neceſſarius ad ſalutem: ergo adhuc priora remedia erant utilia: nam ſi illa inutilia facta eſſent, tota virtus reducta eſſet ad Baptiſmum, & conſequenter jam fuiſſet neceſſarius. Antecedens ſignificatur ſufficienter à Concilio Trid. ſeſſ. 6. cap. 4. dicente, *A promulgatione Evangelii neminem juſtificari à peccato originali ſine Baptiſmo, in re, vel in voto*: ſentit ergo, ante illud tempus non incepiſſe Baptiſmi neceſſitatem. Ratio etiam id convincit, quia ante Chriſti mortem non erat talis neceſſitas, ut omnes fatentur, & à morte uſq; ad adventum Spiritus Sancti nulla nova promulgatio baptiſmi facta eſt, neq; illi aliquid additum, ex quo illa neceſſitas oriri potuerit. Unde meritò D. Thom. 3. p. q. 66. art. 2. docuit, præceptum Baptiſmi non obligâſſe, donec Chriſtus poſt reſurrectionem dixit Apoſtolis, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos.* Ut autem ibi notavi diſp. 31. ſect. 1. circa finem, non eſt exiſtimandum, eodem die, & momento, quo Chriſtus Dominus illa verba protulit, cæpiſſe præceptum Baptiſmi obligare, ſed quando Apoſtoli executioni mandârunt, quod tunc Chriſtus præcepit, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*, &c. quod ante Pentecoſtem factum non eſt. Et confirmatur, quia incredibile eſt, infantes omnes eo tempore manſiſſe ſine remedio, quod moraliter eis applicari poſſet: hoc autem ſecutum fuiſſet, ſi utilitas circumciſionis antea ſublata fuiſſet: ergo & illud prius eſt incredibile. Conſequentia cum Majori notæ ſunt: Minor autem probatur, quia licèt Baptiſmus eſſet inſtitutus, non tamen ſufficienter propoſitus majori parti hominum: ergo non poterat moraliter applicari, & eſſe utilis.

D. Thom.

Confir.

3. *Reſponſio aliquorum.*

Reſpondent aliqui, non eſſe inconveniens illud, quod infertur, quia illa impotentia erat per accidens ex ignorantia parentum: nam remedium de ſe ſufficiens jam erat datum, & legiſlator optimè poteſt revocare privilegium, vel irritare factum à die, in quo condit aliam legem, etiamſi ad notitiam ſubditorum non pervenerit. Sed hoc profectò alienum eſt à divina providentia (nam de potentia abſoluta non diſputamus.) Poſtquam enim Deus ex ſe voluit omnes homines ſalvos facere, debuit conſtituere remedium humano modo poſſibile, & utile: Baptiſmus autem inſtitutus, & non ſufficienter promulgatus non erat remedium humano modo utile, nec pro toto mundo poſſibile. Præterquam quod Chriſtus Dominus non ſtatuit obligationem ſuæ legis in puncto paſſionis magis quàm antea, & idem eſt de puncto Reſurrectionis, & quolibet alio uſq; ad promulgationem illius, ut infrà dicam. Et incredibile etiam eſt paſſionem Chriſti ſtatim attuliſſe tam magnum nocumentum omnibus infantibus, qui pro illo tempore, ſancto, & legitimo ritu circumcidebantur, & aliàs baptizari moraliter non poterant, vel etiamſi poſſent, parentes eorum nondum eos baptizare tenebantur. Aliter reſpondet Soto ſupra circumciſionem eo tempore fuiſſe utilem ſecundùm generalem rationem proteſtationis fidei, non ſecundùm ſpecialem rationem ſacramenti legis veteris. Sed hoc habere poſſet locum, ſi circumciſio tunc fuiſſet mortua, cum tamen dictum ſit, illam tunc nondum fuiſſe mortuam quoad obligationem, nec quoad utilitatem eſſe potuit, & ita non habet locum diſtinctio. Ut omittam, fortaſſe circumciſionem nunquam aliter fuiſſe utilem, quàm remedium legis naturæ, ſed tantùm pro Judaico populo generale remedium determinatum fuiſſe ad talem cæremoniam: ergo ſicut remedium legis naturæ non ceſſavit ante Baptiſmi neceſſitatem introductam: ita nec circumciſio pro illo populo, quia neutrum remedium per ſe ablatum eſt, ſed ad introductionem alterius perfectioris, ac propoſiti ut neceſſarii, nimirum Baptiſmi.

Refellitur Reſp.

Reſponſio Soto.

Refellitur.

Unde infero, à die Pentecoſtes ita ceſſaſſe Sacramentum circumciſionis quoad fructum gratiæ, qui in eo dabatur, ſicut cœpit Baptiſmus eſſe ad ſalutem neceſſarius. Probatur, quia unum remedium quoad dictum effectum non fuit excluſum niſi per neceſſitatem alterius, ut oſtenſum eſt. Confirmatur, quia remedium legis naturæ, quod durabat in gentibus fidelibus, non fuit antea neque alio modo privatum ſua utilitate, propter rationem factam, & quia non fuiſſet alius conveniens providentiæ modus; ergo eadem proportione judicandum eſt de circumciſione quoad infantes Judæorum. Unde fit, ut non ſimul facta ſint inutilia illa antiqua ſacramenta pro toto orbe, ſed ſucceſſivè, ſicut lex gratiæ introducebatur, & obligare incipiebat, quia eodem modo incipiebat Baptiſmus eſſe neceſſarius, & ita pari modo definebant tam circumciſio, quàm ſacramentum legis naturæ eſſe utilia.

4. *Ita ceſſavit circumciſio in die Pentecoſtes quoad fructum gratiæ ſicut cœpit baptiſmus eſſe ad ſalutem neceſſarius.*

Dices, non eſſe in hoc parem rationem de populo Judaico, & Gentili. Nam quoad Judaicum in die Pentecoſtes fuit ſatis conſummata promulgatio Baptiſmi, quia hæc quodammodo inchoata fuerat toto tempore prædicationis Chriſti, & Apoſtolorum vivente ipſo. Non verò gentibus: nam ipſemet Chriſtus dixerat, Matth. 10. *In viam gentium ne abieritis*, & de ſe dicebat, *Non ſum miſſus, niſi ad oves, quæ perierunt, domus Iſrael*, Matth. 15. quia illis tantùm tunc fiebat promulgatio. In die autem Pentecoſtes erant in Hieruſalem congregati Judæi ex omni natione, quæ ſub cælo eſt; ergo pro illis ſatis fuit tunc conſummata promulgatio; ergo pro illis ceſſavit tunc tota utilitas circumciſionis: ergo fuit evacuata omnino, quia tantùm pro illis utilis erat. Reſpondetur in primis, etiamſi antecedens concederetur, habere tunc locum diſtinctionem Soti, quia licèt tunc circumciſio non eſſet utilis ratione legis veteris, fuiſſet utilis ratione remedii legis naturæ, quia eſſet proteſtatio fidei, cùm nondum lex vetus eſſet mortifera. Melius verò dicitur, argumentum probare, intra brevius tempus ceſſaſſe circumciſionem pro Judæis, quàm remedium legis naturæ pro gentibus, non tamen quòd ſtatim eo die pro omnibus Judæis per univerſum orbem diſperſis ceſſaverit circumciſio, quia licèt fides Chriſti antea prædicari cœperit, tamen neceſſitas Baptiſmi non fuit ante prædicata, & ideo in die Pentecoſtes cœpit ejus promulgatio, quæ non poterat diffundi humano more in omnes provincias, in quibus Judæi habitabant. Et ideo etiam ad hanc promulgationem ſufficiens tempus concedendum eſt, ne dicamus, omnes illos parvulos fuiſſe privatos remedio ante opportunum tempus. Item, quia lex circumciſionis non prius, nec alio modo mortua eſt, ut ex ſuprà dictis conſtat. Et juxta hanc doctrinam accommodanda, & explicanda ſunt quæ dixi 3. to. 3. partis, diſp. 27. ſect. 4.

5. *Object.*

Reſponſio 1.

Reſponſio 2.

6. Dices, Judæi jam non appellabant illud remedium ex vera fide; ergo non poterat eſſe utile. Patet conſequentia, quia non erat utile, niſi quatenus applicabat fidem. Antecedens autem patet, quia applicabant illud ex fide venturi Meſſiæ, & in ſignum ejus, quod falſum jam erat. Reſpondetur, errorem illum quoad circunſtantiam temporis fuiſſe privatum, & fortaſſe in multis per ignorantiam invincibilem, excuſatum. Unde non excludebat veram fidem de Meſſia promiſſo, nec reddebat falſam ſignificationem ipſius ſacramenti, ut ſuprà declaravi, ideoque error ille non impediebat fructum. Sicut nunc error privatus in miniſtro Baptiſmi, ſi non excludat generalem intentionem ſacramenti, non impedit effectum ejus. Et patet, quia vivente Chriſto Domino, poterat ſimilis error miſceri in myſterio circumciſionis, & tamen non propterea reddebatur inutile. Dici etiam poteſt in illa exiſtimatione diſtinguendam eſſe fidem de ſubſtantia myſterii, abſtrahendo à circunſtantia temporis, ab errore circa temporis diſ-

Reſp.

ferentiam, & priori modo fuisse veram fidem, quia solùm erat de Christo in aliquo tempore venturo, abstrahendo, utrùm jam venisset, necne, & ut sic, fuisse utilem protestationem fidei factam, sive per circumcisionem, sive per sacramentum legis naturæ, non obstante falsa opinione privata, quæ circa temporis differentiam misceri poterat.

De remedio legis naturæ quid dicendum.

Duplex ignorantia diligenter distinguenda.

Object. 7

Dices tandem, ergo etiam nunc si inveniretur aliquis Judæus habens ignorantiam invincibilem Christianæ veritatis, & bona fide circumcideret filium, illa circumcisio esset utilis, nam videtur eadem ratio.

Respons.

Respondetur esse longè dissimilem rationem, ideoque negari consequentiam. Quia ex quo Baptismus necessarius esse cœpit, circumcisio in se omnino inutilis facta est, & illa ignorantia est per accidens, quæ non dat virtutem, nec restituit, ut sic dicam, utilitatem illi operi. Sicut etiam de remedio legis naturæ in universum dicendum nunc est, ut suppono ex materia de Baptismo. Et ideo attentè in hac materia distinguendum est inter ignorantiam provenientem ex defectu promulgationis, seu temporis sufficientis ad illam, vel provenientem ex aliis humanis impedimentis, non obstante promulgatione jam facta. Nam prior ignorantia est per se, ex impotentia simpliciter, ac proinde consideratur ex parte legis, ut eo tempore necessitatem non inducat. Alia verò ignorantia est per accidens, & non consideratur.

FINIS LIBRI NONI.

INDEX

INDEX CAPITUM
LIBRI DECIMI.
DE
Nova Lege Divina.

Cap. I. *De Lege nova, & Legislatore Christo.*
Cap. II. *De materia Legis novæ, & præceptis ejus.*
Cap. III. *De scriptione Legis Novæ.*
Cap. IV. *De tempore quo obligavit universum orbem.*
Cap. V. *De effectibus Legis novæ.*
Cap. VI. *De dispensatione circa Legem novam.*
Cap. VII. *De perpetuitate Legis Gratiæ.*
Cap. VIII. *De perfectione Legis novæ comparatione veteris.*

LIBER DECIMUS.

DE

Nova Lege Divina.

DIstinximus in superioribus divinam Legem in veterem, & novam, ideoq; post tractatum de lege veteri solùm supereſt dicendum de nova, quæ in Scriptura Sacra variis nominibus appellatur. Nam à Paulo interdum appellatur *Lex fidei*, ad Rom. 3. vocatur etiam *Lex Spiritus vitæ*, ad Rom. 8. unde communiter appellatur Lex gratiæ: nam gratia eſt ſpiritus noſtræ vitæ, vel etiam vita noſtri ſpiritus. Imò ſolet interdum gratia ſimpliciter appellari, juxta illud. Joan. 1. *Lex per Moyſem data eſt, gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt.* Et ideo Paulus ad Galat. 5. dixit, *Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Propter quod etiam vocatur hæc lex amoris, quia ſpiritus gratiæ eſt ſpiritus amoris, juxta illud Pauli ad Romanos octavo. *Non accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*, qui eſt *ſpiritus dilectionis*, ut idem Paulus dicit 2. ad Timoth. 1. Et inde etiam vocatur interdum, *Lex libertatis*, Jacobi 1. quia *ubi ſpiritus Domini, ibi libertas.* 2. ad Corinth. 3. & ob eandem cauſam dicitur *Lex ſcripta in corde*, Jer. 31. & ad Heb. 8. & 10. quia divina gratia, & amor menti infunduntur. Denique appellatur, *Lex nova*, vel quia totum hominem per gratiam renovat, ut ſumitur ex Auguſt. tract. 65. in Joan. vel quia eſt ultima lex à Deo data, quæ priorem antiquavit, ut ſenſit Cyrillus lib. 9. in Joan. c. 23. explicans verba illa Chriſti Joan. 13. *Mandatum novum do vobis*; quæ licèt de mandato amoris ſpecialiter dicta fuerint, meritò ad totam legem amoris, quæ in præcepto amandi virtutem continetur, & ab eodem Chriſto data eſt, accommodantur, ac propterea etiam hæc lex ab authore ſuo, *Lex Chriſti* appellatur. His ergo variis nominibus excellentia hujus legis, & ejus cauſæ, effectus, & proprietates inſinuantur, quæ à nobis ſigillatim tractandæ ſunt eodem ordine, quo de cæteris legibus diſputavimus. Et quamvis ex diviſione ſuperiùs data, & ex tot Scripturæ teſtimoniis ſupponamus, datam eſſe à Deo hujuſmodi legem, nihilominus propter hæreticorum importunitatem, pauca de hujus legis veritate & proprietate præmittenda ſunt.

CAPUT I.

Utrùm lex nova ſit vera & propria lex, & Chriſtus Dominus perfectiſſimus legiſlator.

1. *Hæreticorum dogma.*

EX attributis, quæ Scriptura novi Teſtamenti huic legi tribuit, per tot nomina ſuperiùs propoſita, ſumpſerunt occaſionem hæretici hujus temporis negandi veritatem hujus legis, & in ſumma eam omnino è medio tollendi. Nam quia propria ratio legis in hoc conſiſtit, quod ſit præceptum commune, ac proprium imperium, obligationem inducens, negant, legem Chriſti eſſe veram legem in hac legis proprietate, & rigore, & conſequenter etiam negant, Chriſtum ipſum fuiſſe verum legiſlatorem in eadem proprietate. Ita ſentit Luther. libr. de libertat. Chriſtian. & in Epiſtola ad Galat. cujus verba refert Bellarm. libr. 4. de juſtificat. capit. 1. & in eodem errore fuit Calvinus apud Stapletonium in epiſt. ad Rom. ca. 3. Idem Beza & alii. Et ex hoc principio inferunt falſas quaſdam differentias inter Teſtamentum vetus, & novum, & legem Moyſi, & Chriſti, quas infra ſuo loco refutabimus. Fundantur autem primò in omnibus illis teſtimoniis, quibus probare ſolent libertatem Chriſtianorum, & præſertim juſtorum ab omni lege, ut eſt illud, *Juſto non eſt lex poſita*, 1. ad Tim. 1. & illud, *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege.* Quia verò hæc loca generaliter ſupra tractata ſunt in libr. 1. de lege humana in libr. 3. ubi dicta teſtimonia explicita ſunt, ideo illis prætermiſſis, hîc addere poſſumus argumenta quibus ſpecialiter ſuadere tentant, Chriſtum non onerâſſe homines novis præceptis ultrà legem fidei.

Luther. Bellarm. Calvin. Stapleton. Beza.

Fundamentum.

Hoc autem ſuadent primò ex eo, quod hæc lex ſpecialiter appellatur, *Lex fidei*, ad Rom. 3. tanquam à proprio, & quaſi adæquato objecto, & unico præcepto ſuo, quòd etiam colligunt ex illo Matth. ult. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit, qui verò non crediderit condemnabitur*, ubi ſola fides tanquam neceſſaria proponitur. Secundò ex appellatione gratiæ, gratia enim non eſt propria lex: lex autem Chriſti non eſt aliud, niſi ipſa gratia, & ideo excluſa lege per Moyſem data, Chriſtus ſolum dicitur feciſſe gratiam, & veritatem, id eſt, complementum veteris legis, nulla facta mentione legis novæ ab ipſo latæ. Tertiò ex appellatione legis libertatis, obligare enim per nova præcepta repugnaret libertati hujus legis per Chriſtum inductæ. Cur enim magis diceretur hæc lex libertatis quàm lex Moyſi, ſi præceptis oneraret, ſicut illa: nam quòd ſint plura, vel pauciora præcepta, non ſufficit ad abſolutam libertatem, & interdum onus paucorũ præceptorum propter eorum gravitatem poteſt eſſe majus, quàm plurium. Quartò ex appellatione Evangelii ſumpta ex illis Chriſti verbis, Marc. 16. *Prædicate verbum omni creaturæ.* nam per hoc nihil aliud præcepit prædicare, niſi legem ſuam: Evangelium autem non ſignificat propriam legem, ſed bonum nuntium, ut notavit Auguſtinus libr. 2. contra Fauſt. in capit. 2. Eſt ergo lex gratiæ tantùm bonum nuntium, quia vitam æternam abſolutè promittit omnibus credentibus, vel ad ſummum ſub conditione fidei omnibus hominibus, cum lex vetus nihil promitteret, niſi ſub conditione mandatorum, juxta illud, *Qui fecerit ea, vivet in illis*, Ezech. 20.

2. *Primò.*

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Auguſt.

Dicendum verò primò eſt Chriſtum Dominum non ſolùm fuiſſe redemptorem, ſed etiam fuiſſe verum, & proprium legiſlatorem. Hæc aſſertio eſt de fide, definita in Concilio Tridentino ſeſſione 6. Canon. 21. quæ probatur primò ex verbis Iſaiæ 33. *Dominus Judex noſter, Dominus legifer noſter, Dominus Rex noſter*, ubi non loquitur Propheta de Deo tantùm ut Deus eſt, ſed apertè de Meſſia, de quo præmiſerat, *Domine*

3. *Catholica veritas Chriſtum Dominum non ſolum fuiſſe Redemptorem ſed verum & proprium legiſlatorem. Conc. Trid.*

Domine miserere nostri, te enim expectavimus, & infra, *Regem in decore suo videbunt oculi ejus*, & postea subjungit prædicta verba, & de eodem concludit, *Ipse salvabit nos*, ac si aperte dicat Christum non solùm fuisse venturum ad salvandum, sed etiam ad leges ferendas: Et ita illum locum de Christo, & Ecclesia exposuerunt Hieronymus, & Cyrillus Alexandrinus ibi. Et sine dubio intelligenda sunt omnia illa verba cum proprietate, tum quia nihil est, quod ad improprium vel metaphoricum sensum cogat, tum etiam quia Christus est propriè Salvator, & propriè Judex, cui Pater omne dedit judicium, ut ipse testatur, Joan. 5. & de illo testantur Actor. 10. & 17. Petrus, & Paulus. Et etiam propriissimè Rex, juxta illud Psalm. 2. *Ego constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus*, &c. & illud Psalm. 71. *Deus judicium tuum Regi da*, &c. quæ de Christo sine dubio sunt dicta, ut Ecclesia, & Patres intelligunt, & contextus ipse cogit, & confirmant verba Angeli ad Mariam Lucæ cap. 1. *Dabit illi Dominus Sedem David patris ejus: & regnabit in domo Iacob in æternum*: & ipsemet Christus coram Pilato testatus est, *Tu dicis, quia Rex sum ego*, ergo cum eadem propriè tate prædictum est de illo fore legislatorem.

Hieron. Cyril. Alexand.

Ratione probatur.

4. Imò ex eisdem verbis colligitur optima ratio. nam omnis Rex ex vi sui dominii, & potestatis est legislator, sed Christus est perfectissimus Rex: ergo est propriè legislator. Idemq; probari potest ex munere judicis: nam quando judex est supremus, & summè perfectus, simul est legislator, juxta illud Jacobi 4. *Unus est legislator, & judex, qui potest perdere, & salvare*. Deniq; potest simile sumi argumentum ex munere summi Pontificis, quod Christo tribuit Paulus ad Hebræos septimo, & sequentibus. Nam ad summum Pontificem pertinet, ut possit etiam leges ferre in his, quæ ad Deum spectant, ergo hæc potestas maximè fuit in Christo, quia fuit perfectissimus Pontifex, & caput Ecclesiæ. Dicent fortasse, non illi defuisse potestatem, tamen non illa usum fuisse, & ita fuisse legislatorem quasi in habitu, non in actu. Sed hæc evasio ineptissima est, tum quia nomen legiferi, aut legislatoris plus significat, tum etiam quia ita Christus est Judex, & Rex, ut actu judicet, & gubernet: ergo ita etiam est legislator, tum præterea, quia non frustra illam potestatem assumpsit, sed ut perfectè suos subditos regeret, & gubernaret, tum denique quia ex Scriptura constat prophetiam illam factam esse non solùm de potestate, sed etiam expresse de actu Jeremiæ 31. *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum*, & infra, *Dabo legem illam in visceribus eorum*, quam promissionem per Christum esse impletam, docuit Paulus ad Hebræos octavo, & decimo, & ex sequenti assertione apertè constabit.

Refellitur.

4. Dico ergo secundò, lex Christi, seu lex nova est vera, ac propriissima lex præceptiva. Est etiam de fide definita in eodem Concilio Tridentino sessione sexta, Canon. 19. illis verbis, *Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem, anathema sit*, & ideo in Canone 21. cum definit Christum datum esse hominibus etiam ut legislatorem, addidit, *Cui obediant*, obedientia autem respondet proprio præcepto, seu legi actuali. Præterea fuerat hæc lex promissa Isa. 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem*, ubi constat esse manifestam prophetiam de adventu, & prædicatione Christi, & proprietas verbi, *Lex*, juxta veram regulam interpretandi Scripturam retinenda est, & ita exposuit Augustinus lib. 17. de Civit. cap. 50. & lib. 17. cap. 17. adjungit illud Psalm. 100. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Quod ita clarum est*, inquit, *ut non solùm infideliter, & infeliciter, sed etiam imprudenter negetur. Et ipsi quidem fatentur inimici ex Sion missam fuisse legem Christi, quod Evangelium nos vocamus, & eam virgam virtutis ejus agnoscimus.* Unde licet vox, *virga*, ibi ad literam metaphorica sit, optimè tamen declarat proprietatem legis, quæ consistit in præcipiendo, & regendo, juxta illud Psalmi secundi, *Reges eos in virga ferrea*, & cætera, id est inflexibili, & omnino rectâ.

4. Lex Christi est vera ac propriissima lex præceptiva. Conc. Trid.

Augustin.

Præterea in novo Testamento evidenter ostenditur impleta per Christum hæc prophetia: nam Matthæi 5. cœpit Christus ostendere legislationem suam, perfectiùs declarando naturalem legem, quam antea intelligeretur, sæpius dicens, *Ego autem dico vobis*, &c. Et similiter de præcepto charitatis dixit Joann. 13. *Mandatum novum do vobis*, & cap. 14. *Hoc est præceptum, ut diligatis invicem*, Tulit etiam positiva præcepta, ut de Baptismo Joann. 3. *Nisi quis renatus fuerit*, ubi necessitas medii formaliùs explicatur, tamen in hac involvitur, vel supponitur necessitas præcepti. Et eodem modo includitur præceptum Eucharistiæ in verbis Joann. 6. *Nisi manducaveritis carnem filii hominis*, &c. & præceptum confessionis in illis Joann. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur illis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Et præceptum novi sacrificii habetur in verbis illis, *Hoc facite in meam commemorationem*, Luc. 22. Ac generaliter de tota sua lege, & specialiter de Baptismo tanquam de janua ejus dixit Matth. ult. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis.* In quibus verbis, & aliis ponderanda est vox mandati, & præcepti: nam inde apertè colligitur, legem Christi esse præceptivam, ac subinde propriam legem. Et ad idem ponderari potest nomen testamenti, & pacti, quo utitur Jeremias, & exponit Paulus, quia hoc nomine significari solet in Scriptura, lex supernaturalis, & positiva à Deo data. Et ita exponit locum Jeremiæ Hieronym. ibi, & latius Aug. de spirit. & liter. cap. 26. & 27. ubi ex professo ostendit, testamentum, quod ibi permittitur, non includere tantùm legem naturalem, sed etiam specialem legem à Christo latam, ut in capit. 3. latiùs explicabimus.

6. *Confir.*

Augustin.

Ratione etiam potest hæc veritas ostendi, quia Christus Dominus ad fidem suam, & dilectionem in mundo propagandam, & conservandam, & ut mediante hac fide viva fructus redemptionis suæ futuris post se hominibus communicaretur, Ecclesiam suam instituit tanquam unam spiritualem Rempublicam, in qua ipse regnaret, & unum corpus mysticum, in quo ipse esset caput; ergo ad providentiam ejus pertinuit legem aliquam huic Ecclesiæ dare, per quam in sua institutione, & convenienti ordine, ac gubernatione conservari possit. Antecedens constat ex verbis Christi Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Et hanc Ecclesiam nomine ovilis significavit Joann. 10. dicens. *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audiant, & fiet unum ovile, & unus Pastor.* Quo exemplo declarat unitatem hujus Ecclesiæ, & regimen ejus sub uno Pastore, vel ipso Christo, vel ejus Vicario. Et pro his omnibus ait, se ponere animam suam. Et ideò Paulus Actor. 21. ad Pastores Ecclesiæ dicit, *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Ex quibus loquutionibus & ex multis aliis, quæ in novo Testamento, præsertim in Epistolis Pauli leguntur, & ex unitate Ecclesiæ in symbolo Apostolorum definita, manifestè constat, Ecclesiam Christi esse unum mysticum corpus ordinatum ad æternam felicitatem, & veram justitiam per Christum consequendam, indigens spirituali regimine ad suam conservationem, & ad hunc finem assequendum. Jam ergo probatur prima consequentia, quæ lumine naturali videtur evidens, considerata naturali hominis conditione, & aliis rationibus, propter quas in lib. 1. diximus, necessarias esse hominibus leges, quia homo est animal sociale, qui non potest convenienter conservari, nisi in communitate perfecta, nec talis communitas potest sine legibus rectè gubernari, & ideò juxta varietatem communitatum, & diversos fines earum, variæ etiam leges

7. *Ratione prob. tur.*

ges traduntur, ut ex usu, & ex superioribus libris satis manifestum est. Cum ergo Ecclesia sit nova Respublica novo modo congregata, & ad altissimum finem ordinata, pertinuit ad sapientem providentiam CHRISTI fundatoris ejus, & ad ejusdem Ecclesiæ perfectionem, & stabilitatem, habere à suo fundatore aliquam legem saltem circa principalia fundamenta talis communitatis, quia sine lege non posset in sua unitate moraliter conservari, ut ex iis, quæ de materia hujus legis dicemus, evidentiùs constabit.

8. *Ad fundamentum Hæreticorum.*

Ad fundamentum ergo hæreticorum negamus, pertinuisse ad suave jugum CHRISTI nullum præceptorum onus hominibus imponere, propter legem unam fidei, ut ab ipsis explicatur. Tum quia non est minùs necessaria lex charitatis, quàm lex fidei, tum etiam quia ad conservationem ipsius fidei, & ad exercitium ejus, tam in cultu Dei, quàm in justificatione hominis alia præcepta erant necessaria, quæ gravia non sunt, quia ipso spiritu fidei, & novæ legis redduntur suavia, ut infrà dicemus. Neque huic veritati obstat prima appellatio hujus legis, qua vocatur, *Lex fidei*, quia hoc nomine non significatur solum præceptum credendi: nam etiam dicitur lex amoris, & vocatur etiam lex spiritus vitæ, sub quo titulo comprehendi possunt omnia opera necessaria ad spiritualem vitam. Dicitur ergo lex fidei, quia in se habet spiritum, & gratiam, cujus fundamentum, & radix est fides, & quia omnia, quæ præcipit, sunt principaliter fundata in fide, & ad justitiam fidei consequendam sunt valida. Et ita fere exposuit Augustin. libro de spirit. & liter. cap. 13. & 14. Minúsque juvant hæreticos verba illa, Marci decimo sexto, *Qui non crediderit, condemnabitur*: nam intelligenda sunt de fide viva, seu quod idem est, de illo, qui non credit sicut oportet, id est, non solum speculativè, sed etiam practicè, vitam suam cum sua fide conformando. Nam alias constat ex Evangelio Matthei vigesimo quinto, homines condemnari non solùm propter defectum fidei, sed etiam propter defectum operum: nam *Deus reddet unicuique secundùm opera sua*, ad Rom. 2. & ideo monet Petrus 2. Epistol. cap. 1. *Satagite ut per bona opera certam vestram electionem, & vocationem faciatis.*

Lex fidei quid significet.

August.

9.

Deinde non obstat secunda appellatio *legis gratiæ*, seu *gratiæ*: nam licèt interdum vocetur gratia ab eo quod præcipuum est in ipsa, & maximè intentum, non excluduntur præcepta convenientia statui gratiæ, & ideo lex etiam appellatur. Neque oportet, ut in singulis locis utrumque explicetur. Quamvis ergo Joann. cap. 1. solum dicat Christum fecisse gratiam, non excludit dedisse legem, quod in aliis locis explicatur. Imò ibi etiam comprehendi potest sub nomine veritatis, tum quia ad hanc veritatem pertinuit dare novam legem promissam, tum etiam quia legislatio, ut est pars justitiæ, sub veritate comprehendi potest.

10. *Lex libertatis quid significet August.*

Neque plus obstat tertia appellatio legis libertatis, jam enim in superioribus explicatum est, libertatem Christianam non excludere omnium legum obligationem, sed vel obligationem legis veteris, vel legis peccati, aut ejus servitutem, non verò legis naturalis aut humanæ hominibus convenientis. Quod si hanc non excludit, multò minus excludet obligationem legis divinæ à Christo latæ, & maximè necessariæ, ut declaratum est. Et ideo Paulus 1. ad Corinthios nono cum dixisset, *Factus sum iis, qui sine lege erant tanquam sine lege essem*, id declarans subjungit, Cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi, & ad Romanos sexto, cum dixisset, *Non estis sub lege, sed sub gratia*, ad excludendam falsam interpretationem, & imprudentem libertatem hæreticorum interrogat, *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege sed sub gratia?* & respondet, *Absit.* & clarissimè ad Galatas 5. cum dixisset, *Vos in libertatem vocati estis fratres*, addit correctionem, *tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem Spiritus servite invicem, omnis enim lex in uno sermone impletur, Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Ex quo colligi etiam potest ratio, ob quam dicatur lex Christi lex libertatis, vel quia legem veterem abstulit, vel quia est lex amoris, & non timoris, sicut lex vetus, & ita non coactè, sed spontaneè, & maxima voluntate, ac libertate ad suam observantiam inducit, vel quia liberat à servitute peccati, imò & à lege fomitis: nam licet fomitem non auferat, dat vires ad vincendum illum, ut sensit Augustinus libro primo de continentia, cap. decimo tertio, & de nat. & grat. cap. 57. *August.*

11. *Ad quartum.*

Ad quartum denique ex nomine Evangelii nullum argumentum sumitur, tum quia licèt Evangelium denominatum fuerit à bono nuntio regni cœlorum, & salutis per Christum factæ, non excludit reliqua; tum etiam quia illud bonum nuntium promissionis Regni cœlorum in Evangelio non fit, nisi sub promissione servandi legem Christi. Et hæretici hoc negantes contra expressa verba Christi & contra alias Scripturas loquuntur: nam Joann. 15. expressè posuit Christus conditionem, dicens, *Vos amici mei estis, si feceritis ea, quæ ego præcipio vobis*, & iterum, *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*, & c. 14. *Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est, qui diligit me*, & ad Romanos 8. cum Paulus dixisset, *Si filii, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*, statim subiungit conditionem, *Si tamen compatimur, ut & conglorificemur*, quæ est conditio non tantùm fidei, sed etiam operum, & 2. ad Timoth. 2. *Si quis* inquit, *emundaverit se ab istis, erit vas in honorem.* & iterum, *si sustinebimus, & conregnabimus*, & c. 4. *Reposita*, inquit, *est mihi corona justitiæ*, & c. & infrà, *Non solùm autem mihi, sed & iis, qui diligunt adventum ejus*, ubi virtute includitur conditio non tantùm fidei, sed etiam dilectionis. Et eadem includitur in omnibus testimoniis, in quibus promissio fit facientibus voluntatem Patris, ut Matthæi 7. vel obedientibus, ut ad Heb. 5. ubi de Christo dicitur, *Didicit ex his, quæ passus est obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ.* Et eodem modo in ipsa prima annunciatione Regni cœlorum, quæ in Evangelio habetur, ponitur conditio pœnitentiæ, sic enim aiebat Joann. *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim Regnum cœlorum*: ergo Evangelium non excludit obedientiam, & observantiam legis Christi: non ergo repugnat vera lex cum Evangelio.

CAPUT II.

Quæ sit materia legis novæ, & quæ præcepta ejus.

1. *Materia Legis novæ.*

EX causis legis novæ efficiens & finalis satis explicatæ manent ex dictis in capite præcedenti. Ibi enim ostendimus, legislatorem hujus legis fuisse Christum Dominum, ac subinde Deum ipsum, tum quia ipse Christus Deus verus est, tum etiam quia per Christum ut hominem Deus loquutus est nobis, juxta illud ad Hebr. 1. *Novissimè loquutus est nobis in filio*, & inde in cap. 2. præfert legem novam veteri, quia illa per Angelos, hæc per Christum data est, & in citato loco 1. ad Corinthios 9. inde concludit, se non esse sine lege Dei, quia est in lege Christi. Est ergo hæc lex divina, & Christi, nec de ejus causa efficiente aliud supereſt dicendum. Causa item finalis clara est ex dictis in superiori capite: nam finis ultimus hujus legis est perducere homines ad regnum cœlorum, prout specialiter in hac lege promissum est utique tanquam jam reseratum, & in fine vitæ per exactam hujus legis observationem consequendum, ut latè declaravit Paulus ad Hebræos 9. Proximus autem finis generalis hu-

Causa finalis.

lis hujus legis est perfecta sanctificatio fidelium per verum & perfectum cultum Dei, & per applicationem meritorum & satisfactionum Christi per media & instrumenta ab ipso ad hunc finem instituta. Quod totum satis etiam constat ex nominibus & attributis hujus legis quæ supra posuimus, & magis declarabitur ex dicendis infra de effectibus hujus legis: nam finis & effectus in idem coincidere solent. Intelligo autem hunc esse generalem finem: nam in particulari singula præcepta habent suos fines proprios: nam alius est finis præcepti Baptismi, alius confessionis vel eucharistiæ, ut per se notum est, & in omni lege pro diversitate præceptorum ex natura rei est necessarium. Solùm ergo superest dicendum de causa materiali & formali, per quas simul essentia & substantia hujus legis explicabitur.

2. *Materiam hujus legis partim moralem partim cæremonialem esse.*

Quod ergo spectat ad materiam hujus legis, dicere in primis possumus, illam partim moralem esse, partim cæremonialem, ac subinde præcepta hujus legis in moralia & cæremonialia distingui posse. Non addimus autem hic tertium membrum judicialium præceptorum, quod in veteri lege posuimus, quia perfectio hujus legis illum præceptorum ordinem nec requirit, nec admittit. Quod potest commodè explicari ex duabus causis, efficiente & finali supra explicatis. Nam Christus Dominus auctor hujus legis sicut temporale regnum sibi non assumpsit, nec temporale judicium, ut ipse ad Pilatum respondit, *Regnum meum non est de hoc mundo.* Joan. 18. & Luc. 12. & ad illum qui postulaverat, *Dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem,* respondit, *Homo, quis me constituit judicem inter vos?* ita nec temporale regnum, aut rempublicam politicam instituit, sed solùm Ecclesiam suam, quatenus congregatio est ad spiritualem finem per spiritualia media ordinata, & ideo per se tantùm, illas leges tulit, quæ ad hunc finem directè pertinebant. Leges autem judiciales in lege veteri per se spectabant ad politicum regimen temporalis regni, & ideo Christus in sua lege nihil de præceptis judicialibus statuit. Quinimo etiamsi in Ecclesia Christi, ut talis est, aliquæ leges judiciales sint necessariæ ad politicum regimen Ecclesiasticum, quod suo modo spirituale est, nihilominus noluit Christus Dominus per seipsum illas leges ferre, sed id Vicariis suis commisit, potestatem ad illas ferendas eis tribuendo, & ideo illæ leges non sub lege divina, sed sub canonica computantur. Proprie ergo loquendo de lege nova divina in illa non inveniuntur præcepta judicialia.

3. *Duo membra dicta explicantur.*

Alia verò duo membra in hac lege inveniri, certum est, colliguntur enim apertè ex locis Scripturæ supra citatis. Nam in primis de moralibus est totum c. Matth. 5. ubi Christus virtute confert legem suam moralem cum morali antiqua, & ostendit perfectiori modo se illam tradere, ac declarare, dicens, *Ego autem dico vobis,* &c. Hanc enim vim habent dicta verba, & communiter expositores notant, & Augustin. sensit lib. 1. de sermon. Domini in monte, & 1. retract. capit. 19. Deinde Joan. 13, & 14. renovat præceptum dilectionis proximi, quod morale est, & illud suum specialiter appellat: in illo autem præcepto tota lex moralis virtute continetur, ut Paulus dixit; certum ergo est, præcepta moralia contineri in lege nova, & obligare Christianos. Quod non solùm est verum de præceptis fidei, spei, & charitatis, quæ suo modo inter moralia computantur, ut superiori libro explicavimus, sed etiam de præceptis Decalogi & de omnibus, quæ ad illa revocantur. Nam priora perfectissima sunt, & maximè pertinent ad perfectionem legis gratiæ, posteriora vero etiam sunt necessaria, quia sine illis vera justitia subsistere non potest. Et ita Christus Dominus Matth. 7. generale principium tradidit, quod omniũ moralia continet, *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis,* cui consonat illud Pauli ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi,* ubi non obscurè significat, legem Christi totam hanc materiam formalem complecti.

Augusti.

4. *Dubitatur.*

Circa hanc verò partem dubitari potest, an in hac materia morali Christus Dominus aliquod positivum præceptum addiderit, præter omnia præcepta moralia, quæ dicuntur esse juris naturalis, sive consentanei rationali naturæ purè sumptæ, sive elevatæ per gratiam, seu connaturalis ipsi gratiæ. Videtur enim Christus multa præcepta positiva in hac materia addidisse. Nam in primis est axioma Theologorum quos infra referam, in lege nova non esse alia præcepta, nisi fidei, & sacramentorum. Ex quo axiomate nunc tantum sumo priorem partem affirmantem de præceptis fidei: nam illa inter moralia computantur, ut diximus, & tamen positiva sunt, ut præceptum credendi explicitè Trinitatem, vel mysteria Christi incarnati, passi, &c. hæc n. præcepta nec semper fuerunt, nec ex natura rei erant necessaria. Et eadem ratione possunt addi præcepta spei: nam tenemur in lege gratiæ sperare remissionem peccatorum, & gratiam explicitè per Christum, quæ obligatio nascitur ex speciali præcepto Christi; nam antea non erat. Item tenemur sperare ingressum in regnum cœlorum statim post mortem, si peccati impedimentum omnino sublatum est, & similia. Præterea de præcepto charitatis Dei, quia tenemur explicitè diligere Deum trinum & unum. De dilectione autem proximi dixit Christus Joan. 13. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos,* ubi vocans præceptum *novum,* indicat esse positivum: novitas autem videtur in hoc consistere, ut discipuli Christi, id est, Christiani particulare præceptum habeant se diligendi speciali modo, & peculiari titulo, quia in uno corpore eidem capiti Christo conjunguntur, sicut etiam Christus hoc titulo speciali modo illos diligit, eo quod sint membra sua. Et ita sentire videtur Tolet. ibi in commentario, & annot. 30. Ubi addit, præceptum illud non fuisse de dilectione proximi, quæ ad omnes homines extenditur, sed de dilectione, quam Christiani, eo quod Christiani sunt, inter se habere tenentur, & hoc præceptum ait, esse proprium Christi, quia a solo ipso datum est, & novum fuisse in nocte cœnæ, quia etiam ab ipso Christo antea datum non fuerat. Denique possumus similia facere argumenta de aliis præceptis moralibus: nam Matth. 5. videtur Christus Dominus aliquas circumstantias in illis præcipere, quæ non sunt de jure naturæ, ut est præceptum de insolubilitate matrimonii, & de evitando juramento per cœlum, & terram, &c. Item præceptum illud, *Benefacite iis, qui oderunt vos,* Item in præcepto orationis addidit specialem formam orandi Matth. 6 & aliis locis videtur præcipere Christianis specialem frequentiam orandi, & modum explicitè petendi per ipsum Joan. 14. & 16. imò totum præceptum orandi videtur positivum, & maximè proprium Christianorum, licèt usus orandi antiquior, & universalior sit.

Tolet.

5. *In lege nova nullum esse additum à Christo præceptum positivum morale.*

Nihilominus dicendum esse, in lege gratiæ nullum esse additum à Christo præceptum positivum morale. Sumimus autem *morale* strictè, ut è cæremoniali distinguitur: nam ut lib. superiori adnotavimus, etiam cæremoniales actus possunt dici morales, quatenus ad virtutem moralem religionis spectant, & ejus honestatem moralem participant, in quo sensu Christus tulit aliquot moralia præcepta, ut mox patebit. Priori ergo modo intellecta hæc assertio sumitur ex d. communi axiomate Theologorum, & ex D. Tho. 1. 2. q. 108. a. 1. in fine, & clarius a. 2. in fine, ubi ait, *Lex nova nulla alia opera determinare debuit, præcipiendo vel prohibendo, nisi sacramenta & moralia præcepta, quæ de se pertinent ad rationem virtutis, ut non esse occidendum, furandum, & similia.* Ubi notanda sunt ultima verba & exempla, negat n. esse in hac lege alia præcepta moralia præter ea, quæ per se pertinent ad rationem virtutis, i. quæ sunt necessaria ad virtutem, ut in utroque articulo ipsemet explicat. Imò inde rationem sumit, *quia*

cùm hæc ſit lex gratiæ, ſolum ea præcipere debuit, vel prohibere, per quæ in gratiam introducamur, vel quæ pertinent ad rectum gratiæ uſum ex neceſſitate. Additque optimam confirmationem, quia in lege veteri non erant alia præcepta moralia præter ea, quæ naturalia ſunt, neque enim illa lex addebat poſitivas determinationes moralibus præceptis, ut diſtinctis à judicialibus, & cæremonialibus, quod ſuprà etiam oſtenſum eſt: ergo multò minus lex nova debuit tales poſitivas determinationes addere, *quia quantum ad hoc,* (ait Divus Thomas) *lex nova ſuper veterem addere non debuit,* & in art. 1. circa finem ait, legem Evangelii, etiam quoad hoc, dici legem libertatis, quia lex vetus tam multa in particulari præcipiebat, ut ferè nihil liberæ determinationi, ſubditorum relinqueret: lex autem nova è converſo nihil per legem poſitivam determinat in materia morali, ſed ea ſolùm præcipit, vel prohibet, quæ habent neceſſariam convenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operante conſiſtit.

Confirm.

D. Thom.

6. Conſtabit autem magis hæc veritas diſcurrendo per ſingulas partes inductionis in contrarium factæ: non poſſumus autem de ſingulis ex profeſſo, & integrè dicere, quia oporteret multa ex aliis materiis involvere, quod à noſtro inſtituto alienum eſt: ſolum ergo punctum præſentis difficultatis in ſingulis attingemus. Circa præceptum ergo fidei duo diſtinguenda ſunt, ſcilicet, revelatio cum ſufficienti propoſitione credendorum, & obligatio ad credendum ea, quæ revelata, & propoſita ſunt. Utrumque ergo repertum eſt in omni lege divina, ſemperque fuit ad ſalutem neceſſarium. Differentia autem inter legem gratiæ, & antiquiores eſt, quod in hoc tempore expreſſior, & de pluribus myſteriis facta eſt revelatio, & generalior propoſitio, quam in lege veteri, vel naturali & inde conſequenter factum eſt, ut in lege Chriſti ſit obligatio credendi explicitè plura myſteria ſupernaturalia, quàm antea. Et quantum ad hoc dicunt Theologi, legem novam addidiſſe aliquid præcepto fidei. Nihilominus tamen probabiliter dici poteſt, illud præceptum etiã prout nunc eſt in lege nova non eſſe merè poſitivũ, ſed de lege naturæ connaturali interiori gratiæ, & divinæ illuminationi, ſeu revelationi. Nam ex illis duobus, quæ ſupra diſtinximus, revelatio, & prædicatio talis doctrinæ fuit ex voluntaria diſpoſitione Dei, & ita dici poteſt de jure divino poſitivo pertinente ad novam Eccleſiæ inſtitutionem, in qua Chriſtus voluit, eſſe tantam lucem, & cognitionem Dei, adeo perfectam. At vero obligatio ad credendum, quæ inde ſequitur, jam non eſt merè poſitiva, quia eo ipſo, quod myſteria fidei ſufficienter proponuntur, intrinſecè, & ex natura rei ſequitur obligatio credendi, quæ propoſita ſunt. Sic ergo licèt ex parte objecti hoc præceptum poſſit præſuppoſitivè, ut ſic dicam, dici poſitivum, quatenus ſupponit revelationem, quæ ſimpliciter non erat neceſſaria ex vi juris naturæ, nihilominus formaliter, & in ſe eſt quaſi naturale reſpectu gratiæ exiſtentis in tali ſtatu, & perfectione. Hoc ergo modo verificatur concluſio etiam in materia fidei, quatenus ſub materia morali, id eſt, neceſſaria ad bonos, & ſanctos mores comprehenditur.

6. *Confirmat doctrina tradita.*

Circa præceptum fidei duo diſtinguenda.

7. Sed inſtabis, quia in lege nova non tantùm eſt præceptum credendi hæc myſteria quaſi ex ſuppoſitione revelationis, & propoſitionis rerum credendarum, ſed etiam eſt abſolutum præceptum ea audiendi, & ſciendi, & conſequenter credendi, quod eſt præceptum longè diverſum, & ſimpliciter poſitivum: ergo quoad hoc negari non poteſt, quin lex nova in materia fidei addiderit poſitiva præcepta. Aſſumptum declaratur, quia hoc præceptum fidei ſecundum ordinariam legem applicatur hominibus per auditum, teſte Paulo ad Rom. 10. ergo ut homines poſſint obligari ad credendum, neceſſe eſt, ut obligentur ad audiendum, ergo per aliquod præceptum, quod ſub nulla conſideratione poteſt dici naturale, ſed poſitivum. Et declaratur amplius: nam fideles tenentur nunc explicitè credere myſterium v.g. Trinitatis, vel Incarnationis ex jure divino, quia talis fides eſt nunc medium neceſſarium ad ſalutem (ut ſuppono) hæc autem neceſſitas involvit præceptum divinum, quod non poteſt eſſe, niſi abſolutum, & poſitivum. Nam illud prius quaſi conditionatum credendi ea, quæ revelantur, non ſufficeret ad dictam neceſſitatem: nam ſine violatione hujus præcepti hypothetici, ut ſic dicam, poſſet quis nunquam credere explicitè Trinitatem, aut Chriſtum, ergo ut ad hoc obligentur fideles, neceſſarium eſt ſpeciale præceptum poſitivum, & abſolutum. Item in Paſtoribus Eccleſiæ eſt obligatio prædicandi, & docendi hanc fidem ex præcepto Chriſti, *Docete omnes gentes, & prædicate Evangelium.* Unde eſt illud Pauli 1. ad Corinth. 9. *Neceſſitas enim mihi incumbit; væ enim mihi eſt, ſi non Evangelizavero,* hoc autem præceptum poſitivum etiam eſt.

7. *objecti.*

Incipiendo ab hoc ultimo majoris charitatis gratia, reſpondeo, præceptum illud prædicandi, vel docendi datum paſtoribus Eccleſiæ, in radice, id eſt, in inſtitutione eſſe poſitivum, in ſe autem, & formaliter eſſe naturale. Munus enim Epiſcopale, ſeu paſtorale eſt in Eccleſia ex poſitiva inſtitutione Chriſti, ut per ſe conſtat: ſuppoſito autem tali munere obligatio docendi, aut prædicandi Evangelium de jure divino naturali eſt, pertinens ad obligationem juſtitiæ, & fidelitatis, quæ intrinſece ex tali munere naſcitur, quod ſignificavit Paulus ſuprà dicens, *Diſpenſatio mihi credita eſt.* Ad primum ergo in primis reſpondeo, cum proportione, non eſſe neceſſarium, ut ex parte audientium præcedat ſpeciale præceptum poſitivum audiendi doctrinam, vel prædicationem fidei. Nam ſi ſit ſermo de hominibus nondum credentibus in Chriſtum, illi non ſunt capaces obligationis provenientis ex præcepto ſupernatuli, donec illis ſufficienter proponatur fides, quia propoſitio ſupponit auditum, ergo antea non poteſt præcedere obligatio audiendi proveniens ex ſupernaturali præcepto. Igitur nulla obligatio præcedit ex parte audientium, ſed tantùm ex parte prædicantium. Quæ moraliter reputari poteſt ſufficiens, quia ſi ex parte Evangelizantium ſit zelus, & ſolicitudo, non deerunt qui de facto audiant, ad quod magis trahendi ſunt, ſuavi inductione invitando illos, quàm rigoroſa obligatione. Vel certe quando hæc obligatio incipit, magis eſt ex ratione naturali, quam ex lege ſupernaturali. Quia homo naturaliter tenetur veram Dei cognitionem, veramque felicitatem quærere, unde quomodocunque, vel per vocem prædicationis, vel per famam, vel per proprium diſcurſum inceperit dubitare de ſua lege, vel ſtatu, tenebitur eis attendere, qui viam ſalutis docere profitentur: ergo reſpectu infidelium non eſt neceſſarium ponere hoc ſpeciale præceptum poſitivum. Neque etiam reſpectu jam credentium in Chriſtum, tum quia illi jam obligantur præcepto charitatis infuſæ erga ſe ipſos, ad propriam ſalutem ſpiritualem quærendam, & conſequenter ad audiendum Dei verbum, quando ad ſuam ſalutem fuerit neceſſarium: neque enim ex jure divino majorem habent obligationem. Et ſimili modo teneri poterunt ad audiendam doctrinam fidei quando fuerit neceſſarium ad credendum, quantum oportet, tunc autem obligatio naſcitur ex ipſomet præcepto fidei, de quo dicendum ſupereſt.

S. *Reſpon.*

Ad 1. 9.

Ad alteram ergo partem reſpondeo, admittendo, in lege nova eſſe ſpecialem neceſſitatem fidei explicitæ, tam ad juſtitiam, quam ad ſalutem æternam conſequendam. Concedendo item, hanc neceſſitatem provenire ex peculiari inſtitutione Chriſti Domini, quæ poſitiva ſine dubio eſt, cum non fuerit ſimpliciter neceſſaria. Unde fit etiam conſequens, præceptum talis fidei prout eſt proprium legis novæ, & divinum poſitivum cenſeri poſſe, ſaltem ratione inſtitutionis.

Ad alteram partem reſp.

Poſita

Poſitiva autem inſtitutione reſpectu illius, & ſtatus legis gratiæ, tale præceptum meritò exiſtimari poteſt connaturale illi. Primò, quia præceptum recognoſcendi auctorem legis, & obediendi illi, eſt valde connaturale cuicunque legi; ad hoc autem neceſſaria eſt expreſſa, & diſtincta cognitio ejus: cùm ergo Chriſtus ſit auctor hujus legis, valde connaturale eſt illi præceptum credendi in Chriſtum. Cùm hoc autem conjunctum eſt præceptum cognoſcendi Trinitatem, ut nunc ſuppono, quia cum Chriſtus ſit ſecunda Trinitatis perſona, non poteſt haberi fides de illo ſufficienter explicita ſine fide explicita Trinitatis. Secundò, quia fides præcipitur non ſolùm tanquam ſpeculativa cognitio, ſed etiam tanquam practica, & operativa; ad uſum autem ſacramentorum hujus legis neceſſaria eſt fides explicita Trinitatis, quam oportet in Baptiſmo profiteri, & fides explicita Chriſti, quam oportet in Euchariſtia recipere, & Patri in ſacrificium offerre; ergo ſuppoſita inſtitutione maximè conſentanea perfectioni hujus ſtatus, etiam talis fides, & præceptum ejus meritò dici poteſt eſſe de jure divino connaturali gratiæ, ut exiſtenti in tali ſtatu, in quo gratia tam perfecto modo communicatur.

10. *Ad ſecundam partem de præceptis ſpei.* Atque hinc facilè reſpondetur ad ſecundam partem de præcepto ſpei, fatemur enim, uſum ſpei multò perfectiorem poſtulari in lege Evangelii, quàm antea, tum quoad modum ſperandi gloriam, tum quoad multa media ſupernaturalia, nunc enim ſperare tenemur remiſſionem peccatorum per Baptiſmum, & per abſolutionem ſacerdotis, & augmentum juſtitiæ per alia ſacramenta: tum etiam quoad modum ſperandi per Chriſtum, & per ſpeciales promiſſiones per ipſum factas. Non eſt autem neceſſe, ut propter has, & ſimiles perfectiones data fuerint in hac lege ſpecialia præcepta poſitiva circa materiam ſpei, quia tota hæc perfectio, & obligatio ad illam ex natura rei ſequitur, ſuppoſita perfectione fidei circa Chriſtum, & redemptionem ejus, & ſuppoſita tali ſacramentorum inſtitutione. Sicut etiam ſuppoſita fide incarnationis, & inſtitutione Euchariſtiæ, ac fide ejus, naſcitur in hac lege obligatio adorandi cultu latriæ Chriſtum, tam in ſe, quàm in Euchariſtia, & nihilominus illa obligatio non oritur ex præcepto poſitivo divino, ſed ex jure divino naturali, & connaturali talibus myſteriis: ita ergo de ſpe dicendum eſt.

11. *Ad illud de charitatis præcepto Reſp.* Atque eodem modo dicendum cenſeo de charitatis præcepto. Quod in dilectione ad Deum videtur manifeſtum. Nam ut verum ſit, debere nos nunc diligere Deum, & Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, qui eſt perfectior diligendi modus, nihilominus illa perfectio, vel obligatio ad illam, non oritur ex præcepto poſitivo, ſed ex ipſa natura charitatis, ſuppoſita tali Dei cognitione, ut per ſe videtur manifeſtum. Sicut etiam tenemur colere tres divinas perſonas, non ex poſitivo jure, ſed quia earum excellentiam cognoſcimus. Idemque cum proportione dico de electione ad proximum: nam licèt verum exiſtimem, nunc poſtulari ſpecialem dilectionem inter Chriſtianos, nihilominus cenſeo id non oriri ex ſpeciali præcepto poſitivo Chriſti, ſed ex intrinſeco, & connaturali ordine charitatis. Nam charitas ex ſe, & natura ſua inclinat ad magis diligendum magis conjunctos cæteris paribus, & in rebus, ſeu bonis proportionatis conjunctioni, ut latè explicat. D. Th. 2. 2. q. 26. præſertim a. 6. & 8. ubi adducit Auguſtinum lib. 1. de doctr. Chriſtian. c. 28. & Ambroſ. li. 1. Officior. c. 7. & Gregorium hom. 30. in Evang. ex quibus hæc ſententia confirmatur. Nam quia fideles ut ſunt membra Chriſti, & Eccleſiæ, habent inter ſe ſpecialem conjunctionem, ideo charitas ipſa natura ſua magis inclinat, & obligat ad illos diligendos. Et ideo aiebat Paulus ad Gal. 6. *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei.* Quamvis ergo Chriſtus hanc ſpecialem dilectionem Chriſtianorum inter ſe non explicaſſet, ipſa charitas de ſe ad illam obligàſſet, neq; nunc ad aliquid ſpeciale obligat illud præceptum Chriſti, ad quod charitas de ſe non obligaret.

12. *Præceptum Chriſti de charitate ad infideles ſe extendit.* Unde etiam addo, illud Chriſti præceptum non fuiſſe de ſola dilectione Chriſtianorum inter ſe, ſed etiam ad dilectionem erga infideles extendi. Tum quia perfecta dilectio proximi ad omnes extenditur, & ideo veriſimile non eſt, Chriſtum ſpecialiter commendando dilectionem proximorum, non fuiſſe loquutum de integra proximi dilectione, quæ ad extraneos quoſque extenditur, ut ipſemet explicavit Luc. 10. per parabolam de peregrino ſauciato à latronibus, & à Samaritano curato. Tum etiam, quia Chriſtus mandavit, *ut diligatis invicem ſicut dilexi vos*; ipſe autem non ſolùm dilexit diſcipulos jam credentes, ſed etiam infideles, redimendo illos, & deſiderando, ut fiant credentes; ergo eodem modo commendavit diſcipulis dilectionem ad invicem, quæ ſit ad imitationem dilectionis ipſius, ita ut propter ipſum Chriſtum extendatur ad omnes. Et ideo ſicut Chriſtiani inter ſe magis ſe diligunt, & diligere debent, quàm reliq. homines cujuſcúnq; religionis, ſeu ſectæ, ita etiam ſpecialiter amant illos, qui extra Eccleſiam ſunt, & illis deſiderant conjunctionem cum Chriſto, & cum Eccleſia. Totum ergo hoc comprehendit Chriſtus ſub præcepto ſuo, & totum eſt inclinationi, & ordini charitatis conſentaneum, & in aliquo etiam gradu, ſeu eventu neceſſarium. Quocirca non vocavit Chriſtus illud præceptum novum, quia ſit poſitivum, & non naturale, ſed vel quia ab ipſo fuit renovatum, cum antea eſſet ferè per pravam conſuetudinem antiquatum, ut dixit Clem. Rom. lib. 6. Conſt. c. 23. inde oſtendens, Chriſtum legem naturalem non abſtuliſſe, ſed confirmaſſe, vel quia novo modo illud tulit, explicando novam rationem in objecto illius ſumptam ex adventu ejus, & ex ſpeciali dilectione ſua erga homines, ut videtur exponere ibi Chryſ. hom. 17. c. 23. vel denique ex effectu, quia hæc dilectio renovatura erat mundum, ut ſenſit Auguſtinus ibi tract. 65. *Clem. Roman.* *Chryſoſt.* *Cyrill.*

13. *Ad ultimam partem de moralibus.* Ad ultimam partem de moralibus præceptis duo, vel tria breviter dicenda ſunt. Primum eſt in præceptis Decalogi, & in illis contentis, Chriſtum nihil præcepiſſe in rigore legis, & obligationis, quod non eſſet de jure naturæ, vel ſimpliciter, vel ſuppoſita inſtitutione alicujus ſacramenti. Et ita indiſſolubilitas matrimonii eſt de jure naturali, & ſimiliter dilectio inimicorum, & beneficentia, ſeu miſericordia erga illos, ut nunc ex propriis materiis ſuppono. In præcepto etiam non jurandi nihil prohibuit, quod jure naturæ prohibitum non ſit, ut latè oſtendi lib. 1. de jurament. c. 2. Denique in præcepto orationis nihil addidit tanquam neceſſarium, quod de jure naturæ non ſit, ut explicavi lib. 1. de orat. c. 29. Secundò dicitur in explicanda hac lege morali multa Chriſtum addidiſſe, quæ ad exactã illius obſervationem utiliſſima ſunt, & propter ignorantiam hominum, vel per errorem, & deceptionem latebant, ut latè exponit Auguſt. in lib. de ſerm. Domini in monte, & D. Thom. breviter complectitur dicta q. 108. a. 3. Tertiò dicendũ eſt, multa conſuluiſſe Chriſtum in hac materia morali, quæ non ad obligationem præcepti, ſed ad perfectionem vitæ ſpiritualis pertinent, ut conſtat ex Matth. 10. & 19. & Luc. 9. & 10. Unde ſumendo late legem novam, ut comprehendit præcepta, & conſilia, ſic verum eſt, multa Chriſtum addidiſſe in materia morali quæ ſunt ultra præcepta legis naturalis, & quæ in lege veteri data non erant. De his autem conſiliis Evangelicis in tract. de ſtatu Religion. latè deſſeruimus, & videri poteſt D. Thom. dicta q. 108. & 2. 2. q. 184. art. 3. & ſequentib. *D. Thom.*

14. *Dubitatio.* Ultimò circa eadem præcepta moralia quæri poteſt, an in lege nova addita ſit ſpecialis, ſeu major obligatio circa eaſdem res præceptas lege naturali. Hæc verò interrogatio ejuſdem rationis eſt cum alia ſimili tracta de lege veteri, ac ſubinde eodem modo definienda. Dicendum ergo eſt, Chriſtum Dominum non ſolùm non abſtuliſſe

Reſponſio.

fuiſſe legem moralem, quatenus eſt juris naturalis, ſed etiam propriis legibus, & præceptis ſuis eaſdem res commendaſſe, ac præcepiſſe. Hoc conſtat primò ex verbis ejuſdem Chriſti, *Ego autem dico vobis*, Matth. 5. &, *Mandatum novum do vobis*, Joan. 13. &, *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem*, Joan. 14. in quo præcepto lex Decalogi impletur, teſte Paulo ad Roman. 13. Idem ſumitur ex illo Pauli ad Gal. 6. *Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti*; ergo lex Chriſti illa omnia complectitur, quæ virtute in illo principio continentur, quæ Chriſtus etiam præcepit, cum dixit, *Omnia quæcunque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis*, Mat. 7. & Luc. 6. Sic etiam dixit Clem. Rom. dicto lib. 6. c. 23. Chriſtum legem naturalem confirmâſſe, & ſignificat etiam Aug. li. 10. contra Fauſt. c. 2. Denique ita eſt conſentaneum perfectioni legis novæ: nam ſicut lex vetus ceſſavit ſimpliciter, etiam quatenus propriam obligationem ponebat in materia morali, ita debuit lex nova eandem materiam, quatenus per ſe bona eſt, & ad honeſtatem neceſſaria, præcipere, & conſequenter majorem quandam obligationem imponere.

Clem. Rom. Auguſt.

15. *Reſponſio ad dubium.*

Atque ita ex hoc fundamento patet reſponſio ad interrogationem factam, ſcilicet, legem novam addidiſſe obligationem in tali materia, vel extenſivè propter additionem novi præcepti, vel etiam intenſivè, non ſolùm propter majorem lucem, majuſque gratiæ auxilium, ſed etiam propter auctoritatem Chriſti interpoſitam, quam ipſe ſignificavit, cum dixit, *Ego autem dico vobis*; & propter ejus exemplum, & ſpecialem dilectionem, quem reſpectum indicavit, cum dixit, *Sicut dilexi vos*, & cum dixit, *Hoc eſt præceptum meum*, & Joan. 13. dixit, *Exemplum dedi vobis*, &c. Neque hoc eſt contra ſuperius dicta. Negavimus enim Chriſtum addidiſſe præceptum poſitivum in materia morali quoad rem non præceptam jure naturæ, ſeu addendo ſpecialem determinationem temporis, loci, aut ſimilium circumſtantiarum ad generalem, & indeterminatam obligationem legis naturalis: non tamen negamus, in eadem materia addidiſſe novum præceptum divinum, & conſequenter obligationem auxiſſe. Et ideo peccatum Chriſtiani contra legem naturalem, cæteris paribus gravius cenſetur, quàm in homine Gentili in eadem materia. Neque etiam hoc eſt contra perfectionem legis gratiæ, imò pertinet ad conſummatam perfectionem ejus, ut præcipiat omnia, quæ ad integram juſtitiam apud Deum per ſe neceſſaria ſunt, præſertim, cum non ſolùm jubeat, ſed etiam juvet, præbendo auxilium ad implendum quod præcipit, ut infrà dicemus.

16. *De altera parte materiæ quam cæremonialem appellavimus.*

Supereſt dicendum de alia parte materiæ, & præceptorum hujus legis, quam cæremonialem appellavimus, de qua non minor eſt, ſed quodammodo major certitudo. Quia per ſe notum eſt, ſacrificium, & ſacramenta pertinere ad cæremonias divini cultus, ut ex materia de Relig. & de Sacramentis, & ex dictis ſuprà de lege veteri conſtat. Sed ſpeciale ſacrificium, & ſpecialia ſacramenta ſunt à Chriſto non ſolùm inſtituta, ſed etiam præcepta, ut eſt de fide certum, & breviter probatum eſt in cap. præcedenti, latiùs verò & ex profeſſo in tom. 3. & 4. de Sacram. Ergo eodem modo certum eſt, data eſſe à Chriſto in ſua lege aliqua divina, & cæremonialia præcepta. De quibus etiam eſt certum, poſitiva eſſe, & non juris naturalis, ſive conſideretur ut conjuncta inſtitutioni, ac ſimpliciter, ſive per ſe, & ſuppoſita inſtitutione. Prior pars probatur, quia inſtitutio talis ſacrificii, & talium ſacramentorum nullo modo pertinuit ad jus naturale: nam fuit voluntaria determinatio divini cultus, quem generaliter jus naturale præcipit, ad tales actiones, & cæremonias, quæ ratio naturalis non ſolùm non determinat, verùm etiam nec invenire poſſet, fuerunt ergo, ut ita dicam, ad inventiones divinæ; ergo fuerunt juris divini poſitivi; ergo ejuſdem ordinis ſunt præcepta ut conjuncta tali inſtitutioni. Altera verò pars probatur, quia etiam facta inſtitutione, oportuit adjungi præceptum ex ſola voluntate Chriſti, quia ratio naturalis etiam illuminata per fidem non dictaret, vel exigeret obligationem ex vi ſolius inſtitutionis. Et ita vivente Chriſto, licèt Baptiſmus eſſet inſtitutus, non erat ſub præcepto, & idem nunc cenſent aliqui de extrema unctione. Negare autem non poſſumus, quin hæc præcepta ſint valde conſentanea rationi, & quaſi neceſſaria ex inſtitutione. Nam ſuppoſita inſtitutione unici ſacrificii, naturaliter ſequitur obligatio illud offerendi, quia obligatio colendi Deum per ſacrificium, ſuo modo naturalis eſt; ergo determinata inſtitutione ad tale ſacrificium, conſequenter determinatur obligatio naturalis. Verum eſt autem in inſtitutione unici ſacrificii includi prohibitionem utendi aliis, quæ moraliter æquivalet præcepto utendi tali ſacrificio, & ideo ſimpliciter eſt illud præceptum poſitivum. Quod in præceptis ſacramentorum eſt clarius, qui uſus ſacramentorum etiam in genere non ita eſt de jure naturali, de propriis ſacramentis loquendo. Nihilominus tamen ſuppoſita excellenti inſtitutione ſacramentorum novæ legis, & infirmitate, ac indigentia hominis, valde rationi conſentaneum fuit præcipi, quod ita inſtituebatur, quamvis in rigore neceſſitas ſimpliciter ex præceptis poſitivis orta ſit.

18. *Præcepta cæremonialia data eſſe in lege gratiæ perfecto quodammodo accommodato perfectioni hujus legis. Ratio.*

Addendum verò eſt, hæc præcepta cæremonialia data eſſe in lege gratiæ perfecto quodam modo accommodato libertati, & perfectioni hujus legis. Declaratur, quia ex quatuor membris præceptorum cæremonialium, quæ erant in lege veteri, ſ. ſacrificia, ſacramenta, ſacra, & obſervantiæ, ſolùm de primis duobus data ſunt præcepta divina in lege nova, de aliis verò duobus data eſt poteſtas Eccleſiæ ad inſtituenda, & præcipienda illa ſuo prudenti arbitrio; hoc ergo ſpectabat ad libertatem, & perfectionem hujus legis. Ratio autem eſt, quia ſacrificia, & ſacramenta pertinent ad ſubſtantiã cultus divini, ſacrificiũ quidem, quia veluti eſſentiã cultus divini externi, & publici continet, ſacramenta verò, quia ad ſanctificationem cultorum Dei ordinantur. Et ideo de his oportuit dari præcepta divina, ut ſubſtantia divini cultus firma, & ſtabilis ſemper in Eccleſia permaneret, & ut per talia ſigna ſemper Eccleſia Chriſti ab aliis ſectis vel congregationibus diſtingueretur. Nam ut Aug. dixit 19. contra Fauſt. c. 11. *In nullum nomen religionis coagulari homines poſſunt, niſi aliquo ſignorum, vel ſacramentorum conſortio colligentur.* Alia verò duo membra pertinent ad accidentalem cultũ, & ad ornatum ſacrificii, & ſacramentorum, & ideo Eccleſiæ diſpoſitioni relicta ſunt, ut ſuo loco dictum eſt. Circa priorem etiam partem hujus materiæ conſultum maximè eſt perfectioni hujus legis, quia Chriſtus Dominus, ut Auguſtinus notavit epiſt. 118. c. 1. *Levi jugo ſuo nos ſubdidit, & farcinæ levi, unde ſacramentis numero pauciſſimis, obſervatione facillimis, ſignificatione præſtantiſſimis, ſocietatem novi populi colligavit.* In quibus verbis tacitè rationem reddit, ob quam talia præcepta quamvis cæremonialia non ſunt contra legis novæ ſuavitatem, & libertatem. Addere verò poſſumus, etiam non eſſe contra perfectionem hujus legis, quia ſecum afferunt ſpiritum gratiæ, & charitatis, & ad illum obtinendum ordinantur, ſpiritus autem charitatis *facit præcepti farcinam non ſolùm non prementem onere ponderum, verùm etiam ſublevantem vice pennarum*, ut dixit Aug. lib. de perfection. juſtit. c. 5.

Auguſt.

18. *Materia legis novæ tam actus externos, quam internos amplectitur.*

Atque ex his colligitur primò, materiam legis novæ complecti tam actus externos, quàm internos. De externis id conſtat ex dictis de præceptis cæremonalibus hujus legis, omnia enim illa de actibus externis ſunt; in materia verò morali illos tantùm actus præcipit, qui ſunt de lege naturæ. De internis verò patet, quia in eis principaliter conſiſtit rectitudo apud Deum, & ideo hæc lex præcipuè verſatur circa actus, in quibus interna juſtitia conſiſtit, vel ſine quibus eſſe non poteſt. Illam enim maximè Chriſtus intendit ideoque dixit Matth. 5. *Niſi abundaverit juſtitia*

juſtitia veſtra pluſquam Scribarum, & Phariſæorum non intrabitis in regnum cœlorum; Phariſæi enim juſtitia externa contenti erant, Chriſtus autem internam juſtitiam quærere docet, & actus internos ad illam neceſſarios præcipit. Unde duobus modis præcipiuntur per hanc legem actus interni. Primò per ſe, & directè, ita ut in ipſo actu interno quaſi conſummetur materia præcepti, & hoc modo præcipiuntur actus virtutum theologalium, & actus contrarii prohibentur. Præcipiuntur etiam aliqui actus virtutum moralium, præſertim verò pœnitentiæ, quæ eſt diſpoſitio ad juſtitiam coram Deo. Poſſet etiam in hoc ordine numerari oratio quatenus in mente conſummari poteſt, & interdum eſſe neceſſaria, quamvis verbis exprimi non poſſit.

19. *Alius modus præcipiendi actus internos ob externos.*

Alio modo poſſunt actus interni præcipi propter externos, qui interdum per ſe primò præcipiuntur, ut conſtant maximè de præceptis ſacramentorum; quia verò præcipiuntur ut morales, & humani, ideo præcipiuntur etiam interni, ſine quibus externi morales eſſe non poſſunt. Et ſimiliter prohibitis aliquibus actibus externis, neceſſe eſt, ut prohibeantur interni, & hoc modo hæc lex prohibet etiam internam concupiſcentiam, & parva deſideria, ut habetur Matth. 5. Denique hæc lex non ſolum præcipit operationem, ſed etiam modum operandi, & ideo in primis præcipit rectitudinem in intentione ultimi finis, ſeu æternæ beatitudinis, & deinde jubet etiam bonam intentionem particularem in quolibet opere, & contrariam intentionem prohibet, ut ex Matth. 5. colligitur. In quo ſolùm eſt advertendum, intentionem operis non ſemper præcipi uno, eodemque præcepto, quo præcipitur opus, & nihilominus conſiderata tota lege Chriſti, utrumque per illam præcipi, & ideo licèt unum, vel aliud præceptum impleri poſſit ſine recta intentione, atque adeò ſine honeſto modo operandi, nihilominus tota lex Chriſti in nullo opere integrè ſervari poteſt, niſi honeſto modo fiat, ſicut de lege naturali in ſuperioribus diximus. Nam etiam quoad hoc non eſt minus perfecta lex Chriſti. Propter quod ipſe dixit Matth. 5. *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificavit domum ſuam ſupra petram*; ex quibus verbis ita colligit Aug. lib. 1. de ſermon. Domini in monte, c. 1. *Si quis piè ſobrieque conſideravit ſermonem, quem loquutus eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus, puto, quod inveniet in eo quantum ad mores optimos pertinet, perfectum vitæ Chriſtianæ modum*, quod in diſcurſu illorum librorum optimè declarat, & D. Thomas hîc q. 108.

Auguſt.

D. Thom.

20. *Senſus illius axiomatis Theologorum in nova lege nulla eſſe divina præcepta, niſi fidei & ſacramentorum.*

Ultimò intelligitur ex dictis, quomodo verum ſit axioma Theologorum dicentium, In nova lege nulla eſſe divina præcepta, niſi fidei, & ſacramentorum, ut loquitur Soto in 4. d. 40. a. 4. & ſequuntur alii moderni, & Covar. in 4. Decret. c. 6. §. 10. in princ. qui id ſumpſerunt ex D. Th. in dicta q. 108. a 1. ad 2. ubi non tam expreſſè id affirmat, in quodlib. autem 4. a. 13. dicit, *legem novam eſſe contentam præceptis moralibus naturalis legis, & articulis fidei, & ſacramentis gratiæ*, ubi nunquam dicit, præcepta fidei pertinere ad præcepta poſitiva legis novæ, ſed ſolùm determinationem articulorum fidei eſſe peculiarem legis novæ. Unde rectè intelligitur juxta ſuperius dicta, doctrinam, & expreſſionem fidei eſſe propriam legis novæ, & perfectionis ejus, & cum illa eſſe conjunctum ſpeciale fidei præceptum, ſive illud poſitivum vocetur, ſive naturale, diverſis reſpectibus ſupra explicatis. Sic ergo intelligendum eſt illud axioma quoad hanc partem. Quoad alterum verò ſolùm eſt addendum, intelligi de poſitivis præceptis, & ſub ſacramentis comprehendi ſacrificium, quia unum eſt ex ſacramentis quoad rem in illo oblatam, inde enim neceſſariò fit conſequens, ut etiam illius obligatio cadat ſub peculiare præceptum hujus legis, ut jam explicatum eſt. Atque hinc rectè colligit Victor. in relect de matr. in 2. parte ſecundæ partis, n. 4. in nova lege nullum eſſe præceptum divinum negativum, quod ad jus poſitivum pertineat, quia præcepta ſacramentorum tantùm ſunt affirmativa. Videri autem poteſt diminuta illa numeratio, quia præceptum de obedientia Eccleſiaſtica Prælatis Eccleſiæ præſtanda, eſt præceptum legis novæ, contentum in illis verbis Matth. 8. *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi tanquam Ethnicus, & Publicanus*: & in illis Joan. 21. *Paſce oves meas*. Reſpondetur, diſtinguendam eſſe, ut ſæpe dixi, inſtitutionem à præcepto. Inſtitutio ergo Prælatorum Eccleſiæ, & poteſtas juriſdictionis eis data, præſertim Petro, & ſucceſſoribus ejus, cum poteſtate illam communicandi, pertinet ad jus divinum poſitivum hujus legis, quod poteſt reduci ad documenta fidei: nam unum ex credendis eſt, Eccleſiam Chriſti eſſe unam, & in uno capite fundatam. Poſita autem illa inſtitutione præceptum illud Hebr. 13. *Obedite præpoſitis veſtris*, naturale eſt, & ſub moralibus continetur, ſicut præceptum implendi votum, & ſimilia.

Victor.

Suarez de Legib.

Object.

Reſp.

CAPUT III.

Utrùm lex nova ſit ſcripta ſenſibilis literæ, aut tantùm interiùs indita?

1. *Ratio dubii.*

Explicata materia, & præceptis hujus legis, dicendum ſequitur de forma illius. Poteſt autem hæc lex (ſicut quælibet alia) conſiderari, vel prout eſt in legiſlatore, vel prout exterius indicatur illis, quibus imponitur. Hîc ergo non habet locum prior conſideratio, quia in ſuperioribus ſatis explicatum eſt, quis actus ſit lex in ipſo legiſlatore, & quoad hoc eadem eſt ratio de hac lege divina, quæ de aliis. Tractamus igitur de lege nova, ut extra Deum, & Chriſtum exiſtente, & ſic forma ejus conſiſtit in aliquo ſigno ſufficienter promulgante hominibus, Dei, & Chriſti voluntatem. Et de promulgatione quidem dicemus in c. ſequent. hîc a. inquirimus, quale ſit illud ſignum, an ſenſibile, vel ſpirituale, & ſi eſt ſenſibile, an ſit tranſiens, vel permanens, ſeu ſcriptum? Ratio verò dubitandi eſſe poteſt, quia hæc lex hominibus viatoribus in corpore mortali viventibus, & ſenſibus utentibus data eſt; ergo neceſſariò dari debuit per ſigna ſenſibilia, quia ſecundùm ordinariam legem non poteſt voluntas Dei hominibus innoteſcere, niſi per hæc ſigna: ergo illa ſunt de eſſentia hujus legis, ut exterius latæ. Poteſtque hoc confirmari ex promiſſione hujus legis facta Iſa. 2. & Michæ 4. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem*, ubi apertè eſt ſermo de lege externa, & de verbo Dei ſenſibili, de quo ibidem prædictum fuerat, *Venite, & aſcendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas*, utique ſenſibili, & humano modo, & ideo deſignatur locus, in quo hæc lex promulganda erat. Et ita impletum eſt in prædicatione Apoſtolorum, quibus Chriſtus dixerat, *Euntes docete omnes gentes*, &c. &, *docentes eos ſervare omnia quæcunque mandavi vobis*. Unde & Chriſtus per ſenſibilia ſigna præcepta ſua tulit, & Apoſtoli per ſimilia ſigna illa promulgarunt. Quod ſi ſenſibile ſignum neceſſarium fuit ad formam hujus legis, videtur profectò magis conveniens, ut fuerit verbum ſcriptum, quia lex hæc ſtabilis, & perpetua eſt, ut infrà dicemus; ergo debuit per ſignum ſtabile, & fixum inſtitui, quale eſt ſcriptura, & non per verbum tranſiens, ut eſt vocale. Et confirmatur ex uſu ipſo, ideo enim providit Deus, ut Evangelica præcepta in novo Teſtamento ſcriberentur.

2. In contrarium verò eſt promiſſio Dei per Jeremiam cap. 31. *Feriam domui Iſrael, & domui Juda fœdus novum*. Quod pactum poſtea ſic explicatur, *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in cordibus eorum ſcribam eam*. Et hanc promiſſionem ponderans Paulus ad Hebræos 8. & 10. dicit, hanc eſſe prærogativam novi Teſtamenti, in qua excedit Teſtamentum antiquum; idem autem eſt quoad hoc lex nova, & teſtamentum novum:

ergo hæc lex nova non est scripta, vel tradita signo sensibili sicut lex vetus: non est ergo hoc signum de forma seu essentia hujus legis. Et confirmatur ex loco Pauli 2. ad Corinth. cap. 3. *Epistola estis Christi, ministrata à nobis, non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Ubi Theoph. notat differentiam, quia lex atramento scripta fuit, Evangelium autem per spiritum, quam etiam notat Augustinus 15. contra Faustum c. 4. Et confirmatur, quia Christus hujus legis Author illam non scripsit externa, & materiali scriptura, sicut Deus per Angelos scripsit legem Decalogi, & per Moysem legis datorem, cætera præcepta. Ergo signum est, hanc legem, per se non esse scriptam sicut priorem. Et quamvis verbo sensibili, & vocali lata fuerit, quia non poterat alio modo indicari communitati hominum secundum ordinariam providentiam, ut probat ratio in principio facta, nihilominus verbum illud solum fuit quasi instrumentum ad scribendam hanc legem in mentibus, & cordibus hominum; ergo hæc lex non potest dici scripta sensibiliter, ut sic dicam.

Augustin. Confirm.

3. *Resolutio dubii.* Resolutio hujus dubii, satis communiter recepta est, legem novam complecti non solùm propria præcepta, sed etiam spiritum gratiæ inclinantis, & dantis vires ad legem observandam. Inter quæ duo principalior est spiritus gratiæ, & ideo ab illo principaliter denominatur, & quæ illi conveniunt ratione gratiæ, simpliciter ei convenire dicuntur. Quia ergo gratia, & charitas cordi infunditur, ideo simpliciter lex gratiæ dicitur infundi in cordib. absolutè, & simpliciter, licèt quatenus præcepta continet exterius lata sit, & scripta dici possit. Ita docet D. Thomas q. 106. art. 1. & sumi potest ex Chrysostomo homil. 1. de Spiritu sancto in die Pentecostes tom. 3. ubi in fine dicit, *Quæ igitur lex quam hodie è cælo datam dicis? Spiritus sancti gratia*, & homil. 28. in imperfecto circa illa verba, *Venite ad me omnes, qui laboratis*, &c. *Lex* (inquit) *præceptum est nudum, gratia autem virtus est.* Latiùs verò hoc tradidit Augustinus de spirit. & liter. cap. 17. ubi ait, legem novam esse charitatem diffusam in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Unde concludit, *Lex ergo Dei est charitas*, & infrà, *Cùm in tabulis* (inquit *scribuntur opera charitatis, lex est operum, & litera occidens prævaricatorem; cùm autem ipsa charitas diffunditur in corda credentium, lex est fidei, & Spiritus vivificans dilectorem.* Idem ferè repetit c. 26. ubi movens difficultatem, in quo differat lex gratiæ a lege naturæ, cùm etiam lex naturalis in scripta in cordib. hominum, juxta illud Pauli ad Roman. 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt.* Respondet gentes, de quibus loquitur Paulus, non esse infideles gentium, sed esse Gentiles conversos ad fidem, & jam justificatos per gratiam Christi, & ideo legem scriptam in cordibus eorum non esse aliud quàm gratiam, per quam dicuntur, naturaliter ea, quæ legis sunt, facere, quia gratia ipsa perficit naturam, & ubi adest, modo maximè consentaneo naturæ lex impletur.

D. Thom. Chrysost.

Augustin.

4. *Lex imperans & lex impellens, seu adjuvans.* Possumus autem doctrinam hanc amplius explicare, distinguendo in lege nova duas leges, unam imperantem, aliam impellentem (ut sic dicam) & adjuvantem ad alteram imperantem implendam. Et concedere priorem consistere in signo aliquo sensibili voluntatis Christi, & sic posse dici legem vocalem, vel scriptam in charta, vel etiam scriptam in mente per memoriam, seu dictamen intellectus judicantis, servanda esse talia præcepta. Posteriorem verò legem positam esse in propensione charitatis, seu fidei per charitatem operantis. Nam impulsus potentiæ, habitus, vel motio solet nomine legis significari, sic enim Paulus ad Roman. 7. concupiscentiæ impulsum vocat legē fomitis; ergo multò magis impulsus Spiritus sancti interius immissus, sive per internas motiones, sive per infusionem charitatis, potest meritò lex gratiæ appellari. Hæ autem duæ leges non tanquam duæ omnino distinctæ accipiendæ sunt, sed ut conjunctæ, & quasi componentes unam perfectam. Nemo n. absolutè loquendo, duas Christi leges, aut duas novas leges admittet; id enim à modo loquendi Scripturæ, & Patrum alienum est; debent ergo intelligi illæ duæ tanquam partes inter se unitæ, & ad cōstituendam perfectam Christi legem ordinatæ, seu in eadem radice connexæ: nam, ut ait Author imperfect. suprà, *Gratia levis est, non solùm quia levia ponit mandata, sed etiam quia quod fieri præcipit & ipsa in nobis faciendi operatur virtutem, ut gratia* (inquit) *jubet, Diligite inimicos vestros, & ipsa juvat ad eos diligendos.* Dicitur a. gratia præcipere, quia talia præcepta postulat tanquam sibi connaturalia, vel saltem ut maximè sibi consentanea. Quia ergo in hac lege sic spectata, & perfecta lex impulsus divini Spiritus perfectior est, ideo ab illa solet simpliciter denominari lex fidei, & lex spiritus vitæ, atque eodem modo dicitur lex in cordibus impressa.

Author imperf.

5. *Adhuc persistit difficultas. Primò.* Sed licèt hæc doctrina vera sit, non videtur evacuare difficultatem positam. Primò, quia non satis declarat differentiam inter legem veterem, & novam: nam ff. ambæ considerentur ut leges impetrantes, ambæ dicuntur fuisse sensibiliter scriptæ, & per exteriorem doctrinam imperatæ; si verò considerentur ut interius receptæ à subditis, ambæ receptæ sunt per fidem, & in utraque fuit necessarius internus impulsus Spiritus sancti, ut posset lex integrè, vel dignè impleri, & ita quoad legem inclinationis, & impulsus, utraque fuit impressa in corde; ergo non satis explicatur, quid in hoc proprium habuerit lex nova. Secundò urget difficultas posita ab Augustino de lege naturæ, neque ejus responsio videtur satisfacere. Nam esto concedamus (quod difficultate non caret, licèt ad hunc locum non pertineat) propositionem illam, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*, extendi posse ad Gentiles conversos ad fidem Christi, nihilominus verisimile non est, in illa non comprehendi Gentiles, qui Christum præcesserunt, & absque lege Moysi, sive ante illam, sive cum illa, per fidem verum Deum coluerunt, & justi fuerunt. Nam de illis verissimè dicitur, cùm legem non habuerint, utique positivam divinam, seu per specialem doctrinam exteriorem datam, naturaliter ea, quæ legis sunt, fecisse, non quidem sine auxilio gratiæ, sed connaturaliter illi operando; in illis ergo re vera erat lex divina imperans menti indita, & erat impulsus gratiæ cordi etiam impressus, & ita lex naturalis sumpta prout sit in fidelibus legis naturæ, quatenus fuit impulsiva, fuit æqualis legi novæ in hac perfectione, quatenus verò fuit imperans superavit legem novam, quia fuit impressa mentibus sine externa doctrina, quod non habet lex nova. Imò hic excessus etiam in lege meræ naturali reperitur.

Secundò. Augustin.

6. *Tertiò.* Tertiò relinquitur mihi scrupulus in illa doctrina, quia non salvat cum proprietate verba promissionis Dei per Jerem. cap. 31. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Nam lex solius impulsus non propriè, sed metaphoricè tantùm est lex, ut lib. 1. in principio ostendimus, & inde diximus, legem fomitis nec veram, nec propriam legem esse. Ergo si lex gratiæ solùm ratione inclinationis, & impulsus, dicitur esse impressa in cordibus; necessario dicendum est, Jeremiam metaphoricè loqui de lege. Consequens autem est inconveniens. Primò ex generali regula, quod scriptura propriè est intelligenda, si commodè potest. Secundò quia prædixerat, Jerem. 31. *Feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum*, & postea explicat, quale sit illud pactum, per verba illa, *Dabo legem meam*, &c. nomine autem pacti, & fœderis solet in Scriptura propria lex significari. Et augetur difficultas: nam si hoc modo legem ibi promissam interpretemur, occasio datur hæreticis eludendi omnia Scripturæ testimonia, quibus proprietatem, & veritatem legis novæ supra probavimus. Nam ubicunque est sermo de lege nova, aut Christi, dicent hæretici, illam esse gratiam, non imperantem, sed inclinantem, & ideo vocari

Tertiò.

Augetur difficultas.

cari legem fidei, vel ſpiritus vitæ, non quia aliquid imperet, ſed quia interius efficaciter movet ad credendum homines per juſtitiam Chriſti imputatam, ut ipſi fingunt, juſtificari.

7. *Addendum doctrinæ traditæ.*

Propter hoc addendum cenſeo ſuperiori doctrinæ, legem novam etiam ut imperantem eſſe non ſcriptam exteriùs, & eſſe mentibus, & cordibus impreſſam. In qua aſſertione duæ partes continentur, una negans eſſe ſcriptam exterius, alia affirmans eſſe interius, quæ ſigillatim oſtendenda ſunt. Ut ergo priorem explicem, ſuppono, legem hanc datam eſſe per exteriorem doctrinam, atque hoc modo verbum ſenſibile eſſe de eſſentiali forma ejus. Hoc enim convincit prima ratio dubitandi in principio poſita cum verbis Chriſti, Matth. ult. Idémq; infrà probabimus de externa, & publica promulgatione. Nihilominus verò dicimus, hanc legem per ſe non eſſe ſcriptam, quia & ab authore ſuo ſcripta non fuit, ut ex 3 p. q. 41. ar. 4. intelligi poteſt, ut cum D. Thoma diximus, Chriſtum Dominum doctrinam ſuam non ſcripto, ſed verbo tantùm tradidiſſe. Et multo tempore duravit, & obligavit hæc lex, prius quàm eſſet ſcripta, ut ſumitur ex Iren. l. 3. contra hæreſes c. 1. & Chryſ. homil. 1. in Matth. & Euſeb. lib. 3. Hiſtor. c. 18. aliàs 24. Et patet, nam legis novæ præcepta ſolùm in Teſtamento novo ſcripta ſunt: Teſtamentum a. novum octavo anno poſt Chriſti paſſionem cœpit ſcribi, ut ſumitur ex Theophyl. in Præfat. ad Matth. quatenus dicit, Matthæum illo octavo anno ſcripſiſſe ſuum Evangelium, fuiſſéque inter Evangelia primum. De cæteris autem libris, vel epiſtolis novi Teſtamenti manifeſtũ eſt, poſt illum annum fuiſſe conſcripta. At verò ante illum annum jam lex nova obligavit magnam orbis partem, & potuiſſet ita permanere perpetuò, etiamſi non eſſet ſcripta, ut argumentatur Iren. ſuprà; ergo ſignum eſt per ſe non eſſe legem ſcriptam. Quamvis poſtea ſcripta fuerit, quaſi per occaſionem ſcribendi vitam Chriſti, vel docendi, aut monendi fideles per epiſtolas. Simúlque Spiritus ſanctus ex providentia ſua id directè intenderit, ut arma daret Eccleſiæ contra hæreticos, qui futuri erant, ut idem Theophylact. notavit. Et confirmatur, quia nonnulla præcepta divina hujus legis, vel inſtitutiones ejus non ſunt ſatis apertæ, & per modum legis ſcriptæ in canonicis libris, ut ex materia de fide, & traditionibus nunc ſuppono; ergo ſignum eſt, præcepta divina hujus legis, etiam propria, & imperantia per ſe non poſtulare, ut ſint ſcripta exterius in charta ſenſibili.

D. Thom. *Iren.* *Chryſoſt.* *Euſeb.* *Theophyl.* *Confirm.*

8. *Hinc infertur.*

Ex probatione autem hujus partis infertur neceſſitas alterius. Nam hæc lex tradita fuit à Chriſto ut in Eccleſia ſua perpetuò duraret: præcepta autem ſolo verbo tradita, niſi permanenti modo ſcribantur, citò tranſeunt, & ſi ſoli memoriæ hominum committantur, facilè vel traduntur oblivioni, vel per imperitiam, negligentiam, aut malitiam pervertuntur, vel mutantur. Ergo cùm præcepta hujus legis per ſe non fuerint exterius ſcripta, debuerunt interius ſcribi, ut permanerent, & non debuerunt committi ſoli memoriæ hominum, quia debebant incorrupta conſervari; ergo oportuit, ut per ſpecialem Spiritus ſancti gratiam, & providentiam interius ſcriberentur. Scripta autem ſunt in mentibus, & ſuperſcripta in cordibus, ut explicuit Paulus ad Hebr. 8. id eſt, in intellectu per abundantiam luminis fidei, & ſupernaturalis doctrinæ, & in Voluntate per abundantiam ſpiritus, & amoris. Nam licèt hujuſmodi præcepta propriè, & formaliter videantur ſcribi in intellectu, vel in actu primo per ſpecies & lumen, vel in actu ſecundo per judicia, & dictamina ad hanc legem pertinentia, nihilominus etiam in voluntate, ſuo modo ſcribuntur, non ſolùm quoad impulſum, qui eſt formaliter in voluntate, ſed etiam quoad ipſa præcepta, qua rectè dici poſſunt eſſe objectivè in voluntate, quæ ad illa benè eſt affecta. Nam ſicut amans dicitur eſſe in amato, & è converſo, ita qui amat legem rectè dicitur habere illam impreſſam in corde ſuo, ſicut etiam Deus ipſe dicitur eſſe in amante ipſum. Et hæc inſcriptio in affectu valde confirmat alteram, quæ eſt intellectu, quia quæ diligunt, untur multùm recogitantur, & ita firmiùs menti adhærent. Item quia quæ diliguntur, ſuaviter implentur, & uſu ipſo magis firmantur. Cœpit autem fieri hæc interna legis novæ inſcriptio, primùm quidem in Apoſtolis, & mediante illorum miniſterio facta eſt in Eccleſia, & in ea permanet per ſpecialem Spiritus ſancti aſſiſtentiam, & abundantem gratiam, & ita per ſe ſufficeret ad perpetuitatem hujus legis, etiamſi in charta ſcripta non eſſet, ut rectè dixit Iren. lib. 3. c. 4. Et fortaſſe hunc modum internæ inſcriptionis indicare voluit Jerem. dicto c. 31. quando poſt dictam promiſſionem ſubdit; *Et non docebit ultra vir proximum ſuum, & vir fratrem ſuum, dicens, Cognoſce dominum, omnes enim cognoſcent me à minimo uſque ad maximum, ait Dominus, quia propitiabor iniquitati eorum,* &c. nam his verbis ſignificatur abundantia luminis, doctrinæ, & gratiæ, per quam Deus facturus erat, ut ſua lex nova in mentibus, & cordibus imprimeretur, ut doctè explicuit Franciſcus Ribera in c. 8. ad Hebr. Addi denique hîc poteſt, quod notavit Marcar. ſenior hom. 47. in princ. hanc differentiam indicatam eſſe in ſigno diſtinctivo utriuſque populi: nam Judæi ex circumciſione externa agnoſcebantur eſſe populus Dei, modo populus Dei peculiaris intus notam circumciſionis cordi ſuo inſculptam ſuſcipit.

Iren. *Ribera.* *Marcar.*

9. *Solvitur 3. difficultas.* *Differentia inter legem veterem & novam.*

Ita ergo ſatisfactum eſt tertiæ difficultati, & ex eadem doctrina facilè expeditur prima, & explicatur differentia inter legem veterem, & novam, tam ut ſunt leges propriè imperantes, quàm quoad gratiam impellentem. Nam lex vetus per ſe fuit ſcripta, & ex ſcripto promulgata, ut ſuprà viſum eſt, & ex Scriptura conſtat. Item non fuit peculiari gratia, aut ſpiritu cordibus illius populi impreſſa. Quia licèt Deus non negaverit illi populo ſufficientem gratiam, ut per fidem ſuſciperet illam legem, & per voluntatem ad illam afficeretur, & eam poſſet implere, nihilominus non communicavit illi populo illam abundantiam lucis, & gratiæ, quam Eccleſiæ Chriſti reſervavit, ratione cujus dicitur lex aliqua ſpecialiter cordibus imprimi. Et ideo lex nova data eſt cum effuſione Spiritus ſancti, & ſignis viſibilibus ejus; vetus autem ſolum cum externis ſignis timoris, & majeſtatis, ut Sancti frequenter declarant, & ſpecialiter Chryſoſt. hom. 1. in Matth. & in imperfecto hom. 28. Addimúſque ulterius, illam quoque gratiam, quæ in lege veteri dabatur ad credenda, & implenda ejus præcepta, non fuiſſe ex illa lege, neque ex vi illius ſtatus, in quo nondum Chriſtus gratiam hominibus merverat, nec pro peccato ſatisfecerat. Et propterea ratione illius gratiæ non poteſt lex vetus dici mentibus indita, ſed potius illud attribuendum eſt legi gratiæ, ut in paragrapho ſequenti explicabitur.

10. *Ad 2. difficultatem.* *Auguſt.*

Ad ſecundam difficultatem concedo, juſtos viventes in lege naturæ habuiſſe legem menti inditam, præſertim legem fidei, ſpei, & charitatis, & religionis infuſæ, quæ eſt connaturalis ipſi gratiæ. Dico tamen, illos etiam juſtos quantum ad illam legem pertinuiſſe ad legem gratiæ per fidem Chriſti, propter cujus merita juſtificabantur, ut docuit Aug. de ſpirit. & litera, c. 17. & ex illo D. Th. q. 106. a. 1. ad 3. & a. 2. ad 3. & q. 107. a. 1. ad 2. Sic ergo neceſſarium non eſt, ut in hoc abſolutè differat lex gratiæ à lege illa naturali. Et nihilominus differt maximè in gradu perfectionis: nam in illo ſtatu legis naturæ, quia nondum redemptio erat impleta, non communicabatur abundantia ſpiritus, niſi rarò, & quibuſdam primariis, & præelectis viris, & ideo facilè amittebatur gratia, & lex illa, prout erat infuſa, facilè de mentibus delebatur: in lege autem nova eſt longè perfectior illuminatio, & inſpiratio gratiæ, & ideo perfectiori etiã modo lex Chriſti cordib. eſt impreſſa. Similiter poteſt alia convenientia, & differentia conſiderari: nã etiã in lege naturæ ſi quod fuit præceptũ ſupernaturale

non fuit ſcriptum exterius, ſed revelatione acceptum, & per traditionem conſervatum mediante fide, ut eſt illud de adhibendo parvulis remedio originalis peccati. In hoc ergo fuit aliqua ſimilitudo inter illum ſtatum, & legem gratiæ. Ex diverſo tamen principio: nam in illo tempore tam pauca myſteria revelabantur communi corpori Eccleſiæ, & tam pauca præcepta ſupernaturalia dabantur, ut ſola traditione poſſent conſervari; in lege autem gratiæ licèt dentur plura præcepta ſupernaturalia, tot dantur auxilia gratiæ & tanta eſt aſſiſtentia Spiritus ſancti, ut ratione illius ſufficienter ſint expreſſa cordibus, & mentibus fidelium, ut in eis poſſent perpetuò durare, quamvis ad majorem perfectionem, & ſuavitatem, etiam providerit idem Spir. S. ut præcipua ex illis canonicè ſcriberetur.

II. *Ultima reſpon.* Denique etiam concedo, legem purè naturalem eſſe ſcriptam in mentibus, & aliquo modo in cordibus Gentilium, etiam infidelium, illoſque propriè comprehendi ſub verbis Pauli ad literam intellectis. Nam in illis gentibus perfecta erat rationalis natura, cujus hæc lex eſt naturalis proprietas, & interdum poterant facere aliquod opus, quo oſtenderent talem legem ſcriptam in mentibus ſuis, ut in ſequenti tractatu de gratia latiùs dicemus. Neq; hoc eſt contra ſingularem prærogativâ legis gratiæ, tum quia lex illa non fuit ſupernaturaliter indita, & infuſa, ſicut promiſſum erat de lege nova, tum etiam quia licet lex naturæ ita ſit ſcripta in mẽte, ut non poſſit omnino deleri, & licet per impulſum ſit aliquo modo in voluntate, quatenus naturaliter ad honeſtum inclinatur, nihilominus ita eſt per concupiſcentiam, & corporis infirmitatem impedita, ut ſine auxilio gratiæ nec impleri poſſit, nec ab erroribus pura ſervari: lex autem gratiæ ita imprimitur mentib. per virtutem ſpiritus, ut det etiam vires, quibus & conſervari poſſit, & ſuaviter obſervari.

CAPUT. IV.

Quando cœperit lex nova obligare tam populum Judaicum, quàm univerſum orbem.

1. *Obligatio legis novæ.* EXplicatis cauſis legis novæ, dicendum ſequitur de ejus effectibus, inter quos obligatio eſt quaſi formalis, & intrinſecus effectus, ut ſuprà de lege in communi dictum eſt, & ideo ab illo incipimus, ſimulque promulgationem neceſſariam ad hanc obligationem, & perſonas, ad quas extendatur, declarabimus, quam hæc omnia inter ſe connexionem habent. Et quia tunc lex incipit obligare, quando incipit eſſe plenè, & perfectè conſtituta, ideo ſimul explicandum erit initium legis novæ. De quo *D. Tho.* q. 106. a. 3. inquirit, cur non fuerit data à principio mundi, & optimas rationes adducit. Præcipua verò eſt quia abundantia gratiæ, & perfectio non debuit dari, donec author gratiæ illam hominib. mereretur, ut ſumitur ex Joan. 7. & ad Rom. 8. Ex qua ratione colligitur, quæſt. hanc pendere ex alia cur Chriſtus Dominus non ſtatim venerit in princ. mundi, quæ in materia de Incar. ſufficienter tractata eſt. Dicunt verò aliqui, quatenus gratia ipſa vocatur lex gratiæ, eatenus dici poſſe legẽ gratiæ datã eſſe hominib. à principio mundi, quia gratia, & fides ſemper hominib. cõmunicata eſt. Sed hic modus loquendi inuſitatus eſt: nam eo modo, quo nomen legis gratiæ tribuitur gratiæ, ſolum gratiæ Evangelicæ, i. perfectæ, & abundanti tribuitur. Unde illa potiùs dicitur lex naturalis, vel connaturalis gratiæ, hîc verò de poſitiva lege divina per Chriſtũ data ſermo eſt, de qua conſtat, non potuiſſe ante Chriſti incarnat. incipere. Supponimus deinde legem hanc vim habere obligandi in conſcientia per præcepta ſua. Hoc eſt certum de fide, & planè intentum à *Trident.* Conc. Trid. in definitione ſua ſeſ. 6. can. 19. 20. & 21. & hoc probant omnia adducta in 1. c. Supra n. oſtenſum eſt, legem veram & juſtam obligare in conſcientia: ergo maximè lex Dei: hæc a. eſt vera lex, & divina: ergo maximè obligat in conſcientia. Deinde hoc per ſe conſtat in præcept. moral. & de præceptis ſacramentor. id tractatur in ſuis locis.

2. Secundò ſuppono ut certum, hanc legem ex intentione Dei, & Chriſti latam eſſe pro univerſis hominibus, viatoribus, quod eſt de fide certum, & conſtat ex verbis Chriſti Matth. ult. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra, euntes ergo docete omnes gentes*, &c. ubi præmittit poteſtatem univerſalem, ut inferat legem eſſe univerſalem pro toto mundo, & ideo omnibus hominibus eſſe prædicandum. *Docentes*, inquit, *eos ſervare omnia quæcunque mandavi vobis*, ſic etiam Marci ult. dixit, *Euntes in mundum univerſum prædicate Evangelium omni creaturæ*. Et hoc ipſum prædictum fuerat per David Pſal. 2. *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus*, & infrà, *Reges eos in virga ferrea*, i. inflexibili, & juſta. Et conſonat illud Iſa. 2. *Elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulavimus in ſemitis ejus, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem.* Et ad hoc ipſum confirmandum valent omnia teſtimonia Scripturæ, quæ ſunt de vocatione gentium, Pſal. 106. Iſai. 49. & ſimilia. Item revelatio facta Petro Actor. 10. & definitio Concilii Apoſtolici Act. 15. in quibus locis tanquam manifeſtum ſupponitur, hanc legem pro Judæis latam eſſe, & etiam gentes comprehendere.

3. *Confirm.* Quin potius multi Judæi, tunc credebant, & docebant, non fuiſſe prædicandum Evangelium Gentilibus, quia promiſſiones factas Abrahæ ſolis Judæis eſſe factas contendebant. Quem errorem brevi ſermone repulit Petrus Act. 11. latiſſimè autem refutat Paulus in Epiſt. ad Roman. radicem ejus oſtendens. Quæ erat, quia Judæi de ſuis operibus ſecundum legem factis præſumebant, & propter illa putabant ipſis ſolis datum eſſe Chriſtum, & omnia ejus bona, & conſequenter etiam legem. Paulus a. oſtendit, gratiam Chriſti gratis dari, & ideo in Chriſto non eſſe diſtinctionem Judæi, & Græci, nec circumciſionem, aut præputium aliquid valere, ſed fidem per charitatem operantem, quæ quantum eſt ex parte Chriſti, omnibus ſine diſcrimine communicatur. Ex quo principio colligitur ratio à priori aſſertionis, quia Chriſtus eſt Redemptor univerſalis omnium hominum; ergo etiam eſt legiſlator omnium, diverſo tamen modo. Nam fuit Redemptor omnium hominum, etiam illorum, qui Chriſtum ut hominem præceſſerunt & qui à principio mundi fuerunt, quia pro illis ſatisfecit, & per merita ejus prævisa juſtificati ſunt. Legiſlatoris a. munus circa præcedentes exercere non potuit, quia jam non erant viatores, pro quibus ſolis datur lex. Circa omnes a. qui tempore adventus Chriſti vivebant, vel poſtea futuri erant, exercere potuit Chriſtus munus legiſlatoris, & ideo ſicut omnes redemit, ita omnes ſua lege obligavit, quia per obſervationem hujus legis ſalutem, & redemptionem ejus participaturi erant. Denique hac ratione Eccleſia Chriſti non eſt particularis, ſicut antiqua Synagoga; ſed eſt Catholica, ut habetur in Symbolo, i. univerſalis quoad loca, & perſonas, & tempora ab inſtitutione Chriſti: ergo & lex univerſalis eſt.

4. *De tempore obligationis legis novæ.* His ergo poſitis, difficultas eſt, quando cœpit hæc lex homines obligare. Et quoniam mihi certum eſt, incepiſſe à Judæis, juxta illud Pauli Actor. 13. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei*, &c. ideo prius de illis dicemus, & poſtea de gentibus. Et igitur multorum opinio, legem novam cœpiſſe obligare priuſquam cœpiſſet ab Apoſtolis promulgari in die Pentecoſtes. Modus a. hic opinandi tripartitus eſt. Nam quidam dicunt cœpiſſe obligare ante mortem Chriſti, ſaltem quoad ea, quæ tunc Chriſtus inſtituerat, v. g. quoad Baptiſmum, quem ut neceſſarium jam propoſuerat, dicens, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto.* nam Auguſtinus *Auguſt.* libr. 1. de origine animæ, in cap. 9. dicit, *Ex quo illud à Chriſto dictum eſt, nemo fit membrum Chriſti ſine Baptiſmo aquæ, vel ſanguinis.* Hæc verò opinio probabilis non eſt. Unde in hoc diſtin-

Prima opinio. Modus prædictus opinandi tripartitus.

gendum

guendum est inter doctrinam fidei, & legem, & inter obligationem credendi, & observandi legem. Ante mortem enim Christi ex ejus doctrina sufficienter audita, & præcepta, ejus contestatione per miracula, vel per alia signa, statim oriebatur obligatio credendi, quia præceptum fidei, ut suprà dicebam, quoad hoc non est positivum, sed naturale, suppositâ revelatione, id est, connaturale illi. Et ita obligati fuerunt Judæi, etiam vivente Christo ad credendum illum esse Messiam, & consequenter obligari potuerunt ad parendum illi, saltem in animi præparatione, id est in proposito obediendi, si quid præciperet. Quia de Messia prædictum erat Deut. 18. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus tuus, ipsum audies.* Similiter Petrus ex eadem obligatione credidit, Christum esse filium Dei vivi, quia jam hoc Pater ei sufficienter revelaverat, media ejusdem Christi prædicatione. Neque ad hanc obligationem erat necessaria aliqua mora, vel major promulgatio publica. Quia, ut dixi, hoc præceptum naturale est suppositâ sufficienti propositione doctrinæ, & ideo non requirit aliam promulgationem præter sufficientem doctrinæ propositionem. Unde si privatim facta fuerit uni, vel alteri, illos obligabit, si verò publicè, obligabit audientes, in reliquis verò nulla inde orietur obligatio, juxta verbum Christi, Joan. 15. *Si non venissem, & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.*

5. *Status quæstionis magis aperitur.*

In præsenti ergo non tractamus de hac obligatione credendi, nec de præcepto quasi naturali, ex quo illa nascitur, sed loquimur de lege Christi, prout est positiva divina. In qua tria illa distingui possunt, quæ suprà in lege veteri distinximus, s. institutio, utilitas, & obligatio. De institutione igitur etiam non tractamus, cum constet, quoad aliqua hujus legis Sacramenta incepisse institutionem ejus ante Christi mortem, ut de Baptismo, de Eucharistia, de Sacerdotio, & de Sacrificio, & si quod fortasse aliud nocte Cœnæ peractum est; quoad alia verò esse institutionem consummatam post Resurrectionem, ante Ascensionem Domini, ut quoad Sacramentum Pœnitentiæ, Episcopalem ordinem, & Ecclesiæ Monarchiam, & si quod aliud ex tribus residuis Sacramentis antea traditum non fuerat, quæ omnia in suis locis tractata sunt. Deinde non tractamus etiam de utilitate, quia hæc etiam cum institutione incepit, juxta veriorem doctrinam: nam Baptismus simul ac institutus est, integrè, & perfectè est institutus, & ideo statim accepit virtutem sanctificandi, juxta doctrinam divi Thomæ 3. p. q. 66. a. 2. ad 1. Et idem à fortiori verum est de Eucharistia, & de Ordine, ac sacrificio quoad suos effectus, seu utilitates. Neque in his occurrit aliqua difficultas hujus loci propria, quæ verò spectant ad doctrinam de Sacramentis, in suis locis tractata sunt. Agimus ergo solùm de obligatione, quam etiam subdistinguere possumus in privatam, seu secretam, quæ potest provenire ex præcepto privatim dato, & ut sic non transcendit personas, quibus imponitur, quam nunc etiam non consideramus, quia de propria lege tractamus. Alia est ergo obligatio publica, & imposita communitati perfectæ, quæ à propria lege provenit, & de hac inquirimus, utrum ante Christi passionem inceperit.

6. *Prædictus modus opinandi refellitur.* D. *Thom.*

In hoc ergo sensu dico, recitatam opinionem mihi non videri verisimilem, quia de præcepto Baptismi supra ostensum est, non obligasse ante Christi mortem, quæ est communis sententia Theologorum cùm divo Thoma d. q. 66. & in 4. dist. 2. q. 1. ar. 4. quæst. 3. & dist. 3. art. 5. quæstiunc. 3. Et hac ratione supr. etiam diximus, præceptum circumsionis non cessasse ante mortẽ Christi, quia necessitas Baptismi non inceperat, nec verba Christi privatim dicta illam induxerant, sed ad tempus, in quo erat ferendum præceptum, referebantur. Unde Matth. 19. juveni interroganti, *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam*, Christus respondit, *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, Et statim ponit præcepta Decalogi, nulla facta mentione Baptismi, quem certè non tacuisset, si jam esset ad salutem necessarius Idemque à fortiori est de præcepto Eucharistiæ, & unici sacrificii: nullum ergo est positivum præceptum legis Christi, quod ante ipsius mortem per modum legis obligaverit. Congruentia dari solet, quia Testamentum novum non erat ante mortem Christi confirmatum, ut dicitur ad Hebr. 9. neque erat Confirmatum pactum, & fœdus promissum Jer. 31. & ideo non debuit tum obligare. Propria verò ratio est, quia nullum præceptum hujus legis publicè prædicatum fuit, vivente Christo tanquam ad salutem necessarium: ergo nullum potuit ut lex publica obligare. Unde non refert, quod fortasse Christus suo præcepto obligaverit Apostolos ad se baptizandum, vel quod in nocte Cœnæ obligaverit illos ad offerendum Eucharisticum sacrificium per illa verba, *Hoc facite.* Nam primum incertum est, & illo dato, illud solum fuit per privatum, ac personale mandatum. Sicut etiam in nocte Cœnæ præcepit Petro, ne ablutioni pedum resisteret. De secundo verò, licèt verum sit, illa verba fuisse præceptiva, & potuisse ex tunc Apostolos obligare, tamen etiam tunc non habebant illa verba statum (ut sic dicam) legis universalis, & ita non obligabant Apostolos, nisi per modum privati præcepti, suo tempore observandi: certum est enim non ita tunc obligasse, ut ante Christi mortem esset ab Apostolis exequendum.

Omisso ergo illo tempore, multorum opinio est, legem novam obligâsse in puncto mortis Christi. Et fundamentum est, quia tunc fuit Testamentum Novum consummatum, ac plenè confirmatum. Ad Hebræos 9. ergo ex tunc habuit etiam vim obligandi, & consequenter statim obligare incepit. Probatur consequentia, quia quodlibet pactum sufficienter consummatum statim obligat, & Testamentum morte confirmatum statim inducit obligationem, quam de se potest. Confirmatur, quia Christus dum viveret, sufficienter doctrinam suam & legem promulgavit, ergo, ut obligare inciperet, nihil aliud desiderari potuit, nisi ut redemptio Christi per mortem ejus consummaretur. Tandem aliqui hoc confirmant, quia lex vetus in puncto mortis Christi mortua est quoad obligationem, ergo tunc etiam lex nova incepit, juxta principium suprà positum quod una lex non cessavit, donec altera obligavit. Et hæc sententia tribuitur D. Thom. in 4. dist. 2. q. 1. art. 4. quæstiunc. 3. quatenus dicit, Sacramenta legis novæ quoad utilitatem diversis temporibus fuisse instituta, quoad necessitatem verò omnia simul in passione. At verò 3. p. q. 66. a. 2. hoc magis explicans in Baptismo dicit, *Necessitatem utendi illo Sacramento indictam esse hominibus post passionem, & resurrectionem Christi,* & magis id declarat in eodem 4. dist. 3. q. 1. art. 5. quæstiunc. 3. dicens, *Baptismum fuisse obligatorium post passionem quantum ad omnes ad quos potuit institutio pervenire.* Itaque D. Thom. magis indicat sententiam, quam postea explicabimus. Pro hac verò referri possunt Theologi, qui in 4. dicunt Baptismi obligationem, & necessitatem à morte Christi incepisse, ut Durand. dist. 1. qu. 9. Richard. 1. q. 6. & Palud. q. 6. ar. 5. & Adr. q. 1. & sequuntur multi moderni in præsenti. Soto verò l. 2. de Just. q. 5. ar. 4. addidit, non in puncto mortis, sed in puncto resurrectionis cœpisse obligare legem novam quod aliqui moderni sequuti sunt. Sed hæc differentia parvi momenti est, & sine fundamento constituitur, ut supr. in simili ostendi circa cessationem legis veteris, & ideo de illa differentia nihil amplius dicam, sed de tota hac sententia idem judicium feram.

7. 2 *Opinio.*

Mihi ergo hæc opinio nullo modo probari potest. Primò, quia nullum præceptum positivum hujus legis assignari potest, quod in morte Christi cœperit obligare: ergo multò minùs potuit tota lex obligare, cum lex propria, de qua tractamus, non sit nisi præceptorum collectio. Antecedens patet, quia si aliquod esset,

8. *Refellitur prædicta opinio.*

maximè præceptum Baptiſmi, ſed non illud: ergo nec cætera. Major patet, tum quia Baptiſmus eſt janua ad Eccleſiam, tum etiam, quia fuit primùm inſtitutus, & ad uſum applicatus: tum denique quia etiam ejus neceſſitas primò eſt annunciata. Minor verò latè probata eſt, 3. tom. 3. partis, diſp. 27. ſect. 4. Et nunc breviter oſtenditur, quia non poteſt præceptum obligare priùs quàm incipiat publicè prædicari, ſeu promulgari; ſed præceptum Baptiſmi non eſt promulgatum vivente Chriſto, ut conſtat ex Evangelio, & docet D. Thom. ſuprà. Et hæc ratio probat de omnibus præceptis poſitivis legis novæ, quia nullum eſt, quod vivente Chriſto fuerit publicè promulgatum. Nam licèt Joann. 6. dixerit Chriſtus, *Niſi manducaveritis carnem filii hominis*, nihilominus non potuit tunc præceptum fieri, cum nondum eſſet Euchariſtia inſtituta: ſolùm ergo fuit prænunciatum. At vero lex non obligat prius, quàm promulgetur: ergo nec lex Chriſti potuit obligare in vita ejus: ergo nec in morte ejus, quia non magis fuit promulgata in morte, vel reſurrectione, quam in vita, ut in ſuperiori libro etiam dixi.

D. *Thom.*

9. *Reſponſio aliquorum.*

Reſpondent aliqui, in lege divina non eſſe neceſſariam publicam promulgationem, ſicut in humana, quia in humana ſolum eſt neceſſaria *ex humana inſtitutione, quæ non extenditur ad legem divinam, nec etiam invenitur ſpecialis Dei inſtitutio, quæ hanc poſtulet conditionem ad ſuarum legum obligationem. Sed hoc non ſatis facit, quia promulgatio legis ex natura rei eſt neceſſaria ſaltem in lege propria extra legiſlatorem exiſtente, ut in l. 1. latè declaravi. Dico autem *extra legiſlatorem exiſtente*, propter legem æternam, ut etiam expoſui in l. 2. ubi etiam in lege naturali ſuum modum promulgationis declaravi. Propriiſſimè autem neceſſaria eſt promulgatio in lege poſitiva, non quia eſt humana, vel divina, ſed quia hominibus datur, & ſecundùm ordinariam providentiam debet modo hominibus accommodato illos obligare. Non poteſt autem communitas hominum publica lege obligari, niſi communitati proponatur ſufficienter, ita ut naturaliter poſſit ad illius cognitionem pervenire, nam lex ignorata non obligat, & quæ ex parte ſua cognoſci non poteſt, neque obligare poteſt: ergo talis propoſitio ſufficiens, eſt ex natura rei neceſſaria, & hanc vocamus promulgationem. Modus autem promulgationis ſolet eſſe in legibus humanis ex inſtitutione humana. Nos autem non poſtulamus illum modum in lege divina, ſed tantùm promulgationem; nam modum definiat Deus ſicut unum determinavit in lege veteri, & alium ordinavit in lege nova. Et confirmatur, ac declaratur, quia lex divina non poteſt obligare ad impoſſibile: ergo nec poteſt obligare modo impoſſibili: ſed impoſſibile eſt communitatem obligari lege privatim data, vel facta, niſi publicè tradatur, quia eſt impoſſibile à communitate cognoſci, donec divulgetur, & notitia ejus fiat aliquo modo publica: ergo hæc conditio neceſſaria eſt, etiam in legibus divinis. Cum ergo ante Chriſti mortem hæc promulgatio facta non ſit, ut oſtendi, non potuit in morte, vel reſurrectione Chriſti hæc lex obligare, donec, *quod in aure dictum erat, ſuper tecta prædicaretur*, ut Chriſtus Dominus Matth. 10. imperavit.*

Reſellitur Reſp.

Confir.

Concludo igitur, obligationem hujus legis non incepiſſe in morte, vel reſurrectione Chriſti. Quod poteſt confirmari primò, quia aliàs ex tunc obligaſſet univerſos homines, & totum Orbem: conſequens autem eſt incredibile: Sequela patet, quia non eſt major ratio de Judæis, quam de gentibus, quia pro omnibus conſummata eſt redemptio, & pro omnibus inſtituit Chriſtus Baptiſmum, & alia Sacramenta, & pro omnibus dixit, *Niſi quis renatus fuerit*, &c. & *Niſi manducaveritis carnem filii hominis*, &c. Et ſimiliter non eſt major ratio de una parte orbis, quàm de alia, quia ſi non eſt neceſſaria promulgatio, ſed voluntas legiſlatoris ſufficit (ut dicitur) non eſt ulla ratio, ob quam potiùs in uno, quàm in aliis locis obligaverit, cum voluntas Dei de ſe generalis fuerit, obligans omnes homines, & univerſum mundum per hanc legem. Conſequens a. eſſe incredibile patet, tum à priori ratione facta, quia erat impoſſibile illam legem innoteſcere in illo momento toti mundo, vel omnibus hominibus. Tum à poſteriori ex abſurdo: nam ſequitur in eodem puncto abrogatum eſſe remedium originalis peccati datum pro infantibus, ſive Judæis, ſive gentibus, quod credi non poteſt de divina providentia, & miſericordia, ut ſæpe dixi, & iterum ſtatim dicam. Sequela verò patet, quia ſimul ac lex nova obligare incepit, incepit etiam neceſſitas Baptiſmi, quæ ſtatim excluſit utilitatem cujuſcunque alterius remedii, ut in fine l. præced. declaravi.

10. *Obligationem legis novæ non incepiſſe in morte vel reſurrectione Chriſti.*

Accedit, quod nullum eſt fundamentum ponendi tantam obligationem, vel neceſſitatem in inſtanti mortis Chriſti; quia licèt tunc fuerit conſummata redemptio, non fuit conſummata forma legis neceſſaria ad obligandum, & ſimiliter licèt tunc fuerit conſummatum teſtamentum, vel fœdus, non tamen tunc fuit apertum, aut declaratum ſufficienter. Imò ſi prædicatio facta vivente Chriſto, erat ſufficiens, ut lex illa poſſet obligare in puncto mortis, nulla eſſet ratio, cur antea non obligaret. Quia conſummatio redemptionis non erat neceſſaria, ut Chriſtus poſſet ſuis legibus ſtatim obligare audientes, ſi vellet, ſicut potuit dare ſuis Sacramentis utilitatem, & efficaciam ante mortem. Unde ergo oſtendi poteſt, obligationem fuiſſe ſuſpenſam uſque ad mortem, ſi præceſſerat promulgatio ſufficiens, vel neceſſaria non erat. Igitur ſicut antea non obligavit hæc lex, ita nec in morte, vel reſurrectione.

11. *Conf. tradita concluſio.*

12. *Legem novam non incepiſſe obligare ante diem Pentecoſtes.*

Secundò ex dictis concludo, legem novam non incepiſſe obligare ante diem Pentecoſtes. Probatur facilè ex dictis: nam Sacramenta hujus legis, ante mortem Chriſti inſtituta, non fuerunt ſub majori neceſſitate propoſita, aut promulgata toto illo tempore, ut ex Evangeliis conſtat; alia verò Sacramenta, vel myſteria, quæ in illis diebus inſtituta ſunt, eodem ferè modo à Chriſto ſunt privatim tradita ſine publica lege, vel promulgatione. Et ideo Chriſtus receſſurus ab Apoſtolis, eis dixit, *Euntes docete omnes gentes, & prædicate Evangelium*, utique poſt receptum Spiritum ſanctum: nam de priori tempore dixerat, *Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto*, quia talem diem, diſpenſationem, & modum ad promulgationem ſuæ legis præfinierat. Denique addi poteſt optima congruentia, quia Chriſtus non complevit inſtitutionem ſuæ Eccleſiæ, ante tempus proximum aſcenſioni, ut patet ex Joann. 20. ubi Sacramentum pœnitentiæ inſtituit, & ſpecialem poteſtatem dedit ſacerdotibus ad remittenda peccata, & Epiſcopos, vel Apoſtolos creavit. In capite autem 21. creavit Petrum in ſummum Pontificem, in quo fundanda erat Eccleſia juxta promiſſionem factam Matth. 16. Non eſt ergo veriſimile, Chriſtum tuliſſe ſuam legem ut obligantem, priùs quàm eſſet Eccleſia, pro qua illam legem ferebat.

13. *Lex nova cœpit obligare in die Pentecoſtes.*

Tertiò addo, legem novam cœpiſſe obligare in die Pentecoſtes. Hæc aſſertio ſuppoſitis præcedentibus, certa eſt, & dici poteſt communis Theologorum quantum ad hoc, quod nullus eorum ampliùs differendum cenſuit hujus obligationis initium. Et ratio eſt, quia in illo die facta eſt ſufficiens promulgatio hujus legis Hieroſolymis, ſed nihil ampliùs deſiderari poterat ad ejus obligationem, ergo non eſt ampliùs dilata, ſed ſtatim incepit. Unde Act. 2. cùm ad prædicationem Petri quidam compuncti corde, interrogarent, *Quid faciemus viri fratres?* reſpondit Petrus, *Pœnitentiam agite, & baptizetur unuſquiſque veſtrum in nomine Jeſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum veſtrorum*, & infrà additur poſt multa alia verba, dixiſſe Petrum, *Salvamini ab iſta generatione prava.* Et qui receperunt ſermonem fuiſſe perſeverantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Ex quibus conſtat, ad literam impleviſſe Petrum, quod Chriſtus juſſerat,

jusserat, baptizate eos, & docete eos servare omnia quæcunque mandavi vobis. Tunc ergo cœpit Baptismus obligare, & esse necessarius ad remissionem peccatorum, & qui baptizabantur fiebant membra Ecclesiæ Christi Petro subjecta, & consequenter tota lege Christi obligabantur, & ideo secundùm illam statim vivere inceperunt, ut ex eadem historia constat.

13. *Dubitatio.*

Ulteriùs verò explicandum supereſt, an in illo die statim obligaverit omnes Judæos, id est, non tantum eos, qui erant Hierosolymis (de quibus res videtur clara) sed etiam omnes qui erant in Judæa, vel etiam illos, qui erant dispersi per varias provincias orbis. Aliqui enim ita affirmant, quia lex sufficienter promulgata, statim, ac simul obligat in tota ditione Principis legislatoris. Item quia lex promulgata, non priùs obligat quosdam subditos, quam alios: ergo vel lex nova non statim obligavit Judæos Hierosolymis existentes, quod dici non potest, vel simul omnes alios obligavit. Denique videtur hoc fieri verisimile, quia illa promulgatio facta est in civitate [ut sic dicam] metropolitana illius populi, & in die, in quo ibi erant congregati Judæi ex omni natione, quæ sub cœlo est, & magna solennitate, & cum magnis signis de cœlo datis: ergo erat sufficiens illa promulgatio saltem pro tota natione, seu synagoga Judæorum.

14. *Hanc legem novam simul obligasse Judæos ubique existentes, sed obligationem successive fuisse diffusam.*

Sed nihilominus veriùs censeo, hanc legem non simul obligâsse Judæos ubique existentes, sed incepisse tunc obligare, & postea successu temporis obligationem fuisse diffusam per totam Judæam, Samariam, & alias provincias. Quam sententiam esse consentaneam Patribus, & Theologis statim ostendam, loquendo de gentibus. Nunc sufficienter probatur ex principio suprà posito de promulgatione legis positivæ, sc. ponitur tempus sufficiens, ut notitia legis, seu promulgationis ad distantia loca deferatur, ut lex in illis obliget. Hæc enim conditio ex natura rei requiritur in lege hominibus imposita, quia homo non est alio modo capax notitiæ legis, ac subinde neque obligationis: & ideo etiam in lege divina necessaria est, ut paulò antea in simili explicuimus: nam eadem est ratio de promulgatione, & tempore necessario ad applicationem, seu divulgationem legis. Quanvis ergo promulgatio legis novæ facta Hierosolymis in die Pentecostes, fuerit sufficiens pro illo loco, non tamen pro omnibus, in quibus Judæi habitabant, vel certè licet in ratione promulgationis dicatur sufficiens simpliciter, nihilominus non potuit habere virtutem ad obligandum statim in loca distantia, quia non poterat humano modo simul ad omnia deferri, & applicari: necessarium ergo fuit tempus, ac subinde oportuit, ut obligatio successivè diffusa fuerit. Neque est inconveniens, ut eadem lex priùs obliget subditos præsentes, quàm distantes, imò hoc est intrinsecum, & connaturale legi humanæ, id est, hominibus impositæ. Quod autem eo die fuerint Hierosolymis Judæi, ex omni natione, potuit quidem deservire, ut illa promulgatio breviùs, & faciliùs divulgaretur per eorum provincias, non tamen potuit sufficere, ut actu obligaret simul omnes in illis habitantes, propter rationem factam. Et hactenus de Judæis.

15. *Certum est legem novam non obligâsse Gentiles ante diem Pentecostes. Limitatio quorundam.*

Supereſt dicendum de gentibus, de quibus tanquam certum supponimus, legem hanc eos non obligâsse ante diem Pentecostes, nam quæ dicta sunt de Judæis, à fortiori idem probant de gentibus, & ex dicendis constabit. Neque in hoc videtur esse ratio dubitandi. Solùm invenio quosdam Theologos asserentes, Gentiles fuisse obligatos ad Baptismum, si in Christum credere inciperent, etiam ante passionem ejus. Ita docet Soto dicto a. 4. circa medium in replica. *Sed arguis, quia cum illi,* inquit, *circuncidi non possent, tenebantur baptizari.* Idem sequitur Medin. 1. 2. q. 103. a. 3. vers. *sed etiam,* &c. Hæc verò sententia mihi valde displicet, quia necessitas Baptismi non magis est proposita gentibus, quam Judæis, vivente Christo, imò multò minùs, quia eo tempore Evangelium non prædicabatur per se, & directe gentibus, juxta verbum Christi, Matt. 15. *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel,* & Matth. 10. *In viam gentium ne abieritis.* Præterea præceptum Baptismi indifferenter datum est, vel indicatum illis verbis, *Nisi quis renatus fuerit,* &c. ergo illa necessitas non fuit major in gentibus, quam in Judæis ante passionem. Et ideo D. Thom. 3. p. q. 66. a. 2. absolute, & generaliter dixit, quod *necessitas utendi Baptismo indicta fuit hominibus post passionem, & resurrectionem Domini.* Denique non video, qualis sit illa argumentatio, *quia gentiles circuncidi non poterant, tenebantur baptizari:* Nam in primis assumptum est falsum, quia licèt Gentilis circumcidi non teneretur, poterat tamen, si vellet, fieri proselytus; neque enim hoc erat magis prohibitum Gentilibus, vivente Christo, & ante passionem ejus, etiamsi in illum crederent, quàm antea, ut à fortiori patet ex dictis in fine l. præced. Ac deinde illatio non habet fundamentum, supponit enim, circuncisionem, aut Baptismum fuisse illo tempore necessarium gentibus credentibus in Christum ad eorum salutem, quod falsum est, & sine fundamento: Quia adultis contritio cum dilectione, parvulis autem remedium legis naturæ sufficere poterat. Nam contritio de se erat sufficiens, & in homine Gentili non includebat votum circuncisionis, ut per se constat, nec etiam votum Baptismi pro illo tempore pro quo nondum erat necessarium. Remedium a. legis naturæ tunc vigebat, imò & aliquo tempore post Christi mortem, ut iidem authores fatentur. Ergo neque in adultis, neque in parvulis habet locum illa illatio, vel disjunctio, quod si non circunciderentur, deberent baptizari. Sit ergo certum, legem Evangelicam positivam non obligâsse Gentiles ante Christi mortem, & consequenter neque ante diem Pentecostes, juxta superiùs dicta.

Refellitur.

16. *Dubium. Ad cujus solutionem aliud dubium præmittitur. Pars affirmativa suadetur.*

De reliquo verò tempore est speciale dubium, an eodem tempore inceperit nova lex obligare Gentiles, quo Judæos? Ad cujus resolutionem aliud præmitto, videlicet, utrùm Apostoli in principio suæ prædicationis promulgaverint Evangelium æqualiter gentibus, ac Judæis? Nam si consideremus usum, seu factum, videntur Apostoli per plures annos prædicâsse Evangelium Judæis, & non gentibus, ut patet ex discursu Act. nam c. 1. Petrus ad Judæos loquebatur, dicens: *Vobis est repromissio, & filiis vestris,* & c. 2. *Vos estis filii Prophetarum,* &c. & infrà. *Vobis primò Deus suscitans filium suum misit eum benedicentem vobis,* &c. & c. 5. *Hunc Principem, & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.* E. c. 8. cum discipuli essent dispersi occasione persecutionis, quæ facta fuerat sub Stephano, cœpit Evangelium prædicari etiam Samaritanis, qui etiam Judæi erant, licèt in moribus, & doctrina errarent. Et ibidem Phil. baptizavit Eunuch. de quo supr. ostendimus, saltem fuisse proselyt. & legis cultorem, ut ejus pietas, & affectio, ac reverentia ad Scripturam sacram ostendebat, Chrys. Hom. 19. in Acta, eleganter expendit. Imò in c. 11. Act. additur, quosdam ex illis discipulis dispersis pervenisse usque Phœnic. & Cyprum, & Antioch. *nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis.* Ergo usque ad illud tempus non potuerunt Gentiles obligari lege Christi, cum eis non promulgaretur, & tamen Judæi jam obligabantur, ut ex supr. d. constat. Hoc etiam confirmat revelatio facta Petro Act. 10. nam ex ea manifestè colligitur, Petrum antea non prædicâsse Evangelium gentibus, imò videtur usque ad illud tempus existimâsse, id sibi non licuisse, quod etiam ipse ostendit in c. 11. ubi ex sola revelatione excusat factum, dicens, *Ego quis eram, qui possem prohibere Deum?* Et hic tunc fuisse videtur communis sensus Judæorum, etiam in Christum credentium: vel saltem putabant, non esse Gentiles admittendos ad fidem, nisi priùs circunciderentur, ut patet ex Act. 11. & 21. & Ep. ad Gal. Fundarisque poterant, quia putabant, esse Judæis prohibitum in lege Lev. 20. communicare cum gentibus præputium habentibus.

Confirm.

In

17. *Pars negat. suadetur.*

In contrarium verò est, quia non est verisimile, ignorâsse Petrum, & alios Apostolos, Christum mortuum fuisse pro omnibus hominibus, & redemisse Gentiles æquè, ac Judæos, & consequenter pro utrisque legem suam tulisse. Præsertim quia illis præceperat, *Docete omnes gentes baptizantes eos, & euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ*, per quæ verba abstulit prohibitionem, quam priùs fecerat, *in viam gentium ne abieritis*; ergo statim debuerunt hanc legem omnibus prædicare, sive Gentiles essent, sive Judæi. Probatur consequentia, tum quia nulla ratio erat, ob quam vitarent tunc Gentiles in hac legis gratiæ communicatione, tum etiam quia ex lege veteri non colligitur talis prohibitio. Nam ut notavit Abulens. Levit. 20. q. 1. nullum erat in lege præceptum prohibens Judæis omnem communicationem cum gentibus, sed solùm in matrimoniis, vel quibusdam cibis, aut actibus specialiter in lege prohibitis. Unde poterant alia commercia habere cum gentibus. Imò etiam Gentiles permittebantur adorare Deum in templo, ut sumitur ex Joann. 12. ubi dicitur, adfuisse ibi quosdam Gentiles, qui venerant Hierusalem adorare, ubi Theophil. notat, illos non fuisse proselytos, & licèt Chrysost. Homil. 65. dicat, parùm abfuisse, ut essent proselyti, non tamen dicit fuisse circumcisos. Item id non fuisse necessarium, satis colligitur ex 3. Reg. 8. ubi Salmeron in dedicatione templi oravit Deum, *ut alienigena, qui non est de populo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum, & oraverit in hoc loco, tu exaudies in cælo*, &c.

18. Neque obstat, quod Josephus lib. 8. Antiquit. cap. 2. aliàs 3. dicat, non fuisse admissos intra Hierosolymitanum templum, nisi puros, & castos, ac præscripta legis observantes, unde à fortiori colligitur, neque Gentiles admissos fuisse. Quod videtur etiam sumi ex Jeremia Threnor. 1. ubi deplorat, gentes ingressas esse sanctuarium *Dei, de quibus*, inquit, *præceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam.* Hoc inquam, non obstat: nam Josephus loquitur de atrio templi specialiter destinato pro Judaico populo observatore legis, atque adeo pro mundis tantùm Judæis: Gentiles verò admittebantur cum immundis ad orandum, vel in janua templi, & extra illam, ut vult Ribera, lib. 1. de Templo, capit. 16. in fine, vel admittebantur in alio atrio peculiari deputato pro immundis, ut multi alii volunt, & videtur sumi ex dicto loco Regum. Alter vero locus potest exponi de gentibus non colentibus verum Deum, de quibus conqueritur etiam Ezechiel cap. 44. & eos vocat *incircuncisos corde, & carne*, illi ergo prohibiti erant orare in templo. De Gentilibus autem colentibus Deum non constat talis prohibitio, neque illos ibi adorare Deum per se erat contra sanctitatem illius templi. Ergo communicatio Judæorum cum istis, nec per se mala erat, nec prohibita, ergo multo minus erat prohibitum Apostolis ex vi veteris legis communicare cum gentibus, convertendo illos ad cultum veri Dei, & ad legem Evangelicam servandam. Imò hoc videri poterat consentaneum veteri legi, quatenus in veteri Testamento prædictum erat, ex Sion exituram legem divinam, quæ ad omnes populos, & gentes extenderetur. Denique quælibet obligatio veteris Testamenti jam cessaverat respectu Apostolorum, à Christo autem nullam habuerunt prohibitionem, nec definitam directionem, ut ab his potiùs inciperet, quam ab illis: ergo non potest cum fundamento dici, fuisse necessarium, priùs Judæis, quàm gentibus legem promulgare: ergo verisimiliùs est, æquè, & indifferenter eam omnibus propositam fuisse, ac subinde simul utrunque populum obligare cœpisse.

19. *Resolvitur dubium.*

In hoc puncto brevis resolutio in hunc modum tradi potest. Nam aliud est loqui de obligatione, seu necessitate: aliud de facto, seu de usu. Quantum ergo ad obligationem, censeo, nunquam fuisse prohibitum Apostolis post Christi mortem prædicare Evangelium gentibus, & è converso non fuisse præceptum priùs promulgare legem Christi Judæis, quàm Gentilibus: Hoc mihi probant omnia adducta in posteriori loco, quia non invenio fundamentum sufficiens ad ponendum talem prohibitionem, vel necessitatem. Et si fortasse aliqua fuit, non est referenda in legem veterem, sed in peculiarem instinctum Spiritus S. ut jam declaro. At verò quoad usum, seu factum dicendum est ita observatum esse ab Apostolis in promulgatione legis Evangelicæ: nam per aliquot annos illam solis Judæis prædicârunt, & non gentibus usque ad revelationem factam Petro Act. 10. Hoc constat ex historia Actorum, & ex aliis, quæ priori loco adducta sunt.

Neque obstat, quod dicitur Act. 9. Paulum in primo accessu ad Hierusalem, ibi *loquutum esse gentibus, & disputâsse cum Græcis.* Nam responderi potest, Græcos illos fuisse Judæos, ita appellatos, quia græcè loquebantur. Unde vox græca potiùs significat græcizantes, quam Græcos, & eosdem fortasse vocavit interpres Gentiles, nam in græco illæ duæ voces non ponuntur distinctè. Vel certè per Gentiles intelliguntur aut Judæi, qui ex provinciis gentium Hierusalem venerant, vel è converso Gentiles origine, professores autem legis, & proselyti jam facti. Vel certè si locus ille de Gentilibus tam origine, quàm religione intelligatur, ut litera simpliciter intellecta indicat, rectè ponderavit Bell. l. 1. de summo Pont. c. 22. ibi non dici Paulum prædicâsse gentibus, sed loquutum esse, & disputâsse cum illis. Fieri a. potuit, ut prædicante Paulo Judæis, Gentiles audirent aliqua suis erroribus contraria, & inde sumerent occasionem disputandi cum Paulo. Et conjectura non parva est, quia ibi non dicitur aliquem eorum fuisse conversum, sed potiùs grave odium in Paulum concepisse. Aliunde verò ex eadem historia constat, Paulum eundem ordinem in sua prædicatione texuisse. Nam in eodem c. 9. de illo dicitur, *& continuò in synagogis prædicabat Iesum*, scilicet, statim postquam fuit baptizatus, & in c. 13. legitur longus sermo Pauli ad Judæos, quibus repugnantibus, & contradicentibus, Paulus, & Barnabas dixerunt: *Vobis oportebat primum loqui Verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes.* 20.

Et hinc potest reddi ratio hujus ordinis. Existimo enim nunquam ignorâsse Apostolos, legem gratiæ universalem esse pro omnibus gentibus, nam hoc persuadent testimonia suprà adducta. Unde verisimile est, partim ex Scripturis antiquis, partim ex divina inspiratione illum ordinem observâsse, quia intelligebant, ita esse divina ordinatione præscriptum, juxta illud Pauli ad Rom. 11. *illorum*, id est, *Judæorum delicto salus est gentibus, delictum illorum, divitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, divitiæ gentium.* Et hoc idem significavit in verbis suprà citatis, post quæ subjungit, *Sic enim præcipit nobis Dominus. Posui te in lucem gentium*, & cæt. ubi nomine præcepti decretum, & præordinatio divina intelligi potest, vel si rigorosè sumatur, intelligitur absolutè de promulgando Evangelio gentibus suo tempore, & quando occasio id ferret. Addi etiam potest, hoc observâsse Apostolos, quia nondum eis revelatum erat, neque ipsi inter se satis discusserant, aut definierant, an gentes in præputio permanentes vocandæ essent, & admittendæ ad Christi Ecclesiam, vel media circumcisione. Denique id facere potuerunt ex quodam ordine charitatis, ne Judæis scandalizarentur, & ita fierent duriores ad Evangelium recipiendum, quia ex antiqua consuetudine vitabant consortium gentium, ut constat ex Act. 11. & ad Galat. 2. Atque ita quantum ex historia Actorum colligitur, in promulgatione hujus legis hic ordo servatus est, ut primùm in Judæa, deinde in Samaria, & deinde in gentibus prædicata fuerit, juxta verbum Christi Actor. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Judæa, & Samaria, usq; ad ultimum terræ.* 21. *Nunquam ignorâsse Apostolos legem gratiæ esse universalem.* *Act.* 13.

Ex hac ergo resolutione constat, legem novam non incepisse obligare Gentiles per se, ac propriè usque ad revelationem Petro factam Actor. 10. 22. *Hinc infertur primò.*

Pro-

Probatur, quia lex non promulgata aliquibus, seu pro aliquibus, eos non obligat; sed lex nova non fuit promulgata gentibus usque ad illud tempus: ergo neque illos obligavit. Consequentia evidens est, & utraque præmissa sufficienter est in superioribus probata.

Objectt. Dices, esto verum sit, Apostolos illo tempore non prædicâsse directè gentibus, nihilominus fieri non potuisse, quin multi Gentilium habitantes, vel peregrinantes inter Judæos, eorum doctrinam audirent, & signa viderent: ergo hoc satis erat, ut obligarentur legem Christi suscipere.

Resp. Respondeo, potuisse fortasse aliquos Gentiles illo modo obligari ad credendum, & colendum verum Deum, vel etiam Christum, & ad sperandum salutem per ipsum, & consequenter ad illa omnia moralia, quæ lex nova præcipit, quatenus per rationem fide illustratam necessaria esse ostenduntur. Nihilominus tamen non obligabantur per se, ac proprie ad observationem legis novæ, ut est positiva divina, quia non solùm non proponebatur illis necessitas Baptismi, verum etiam neque offerebatur, quia tunc nullus Gentilium habens præputium admittebatur ad Baptismum, usque ad Cornelium: ergo fieri non poterat, ut obligarentur ad illum: ergo nec ad reliqua præcepta hujus legis, cum Baptismus sit reliquorum fundamentum.

23. *Infertur. 2.* Ex quo infertur secundò, ex eo tempore, quo facta est Petro dicta revelatio cœpisse Apostolos liberè prædicare Evangelium gentibus, ipsosque Gentiles cœpisse per hanc legem obligari, non tamen fuisse obligatum totum orbem, sed successivè prout Evangelium promulgabatur. Prior pars manifesta est ex dictis, quia accedente promulgatione nihil amplius desiderari potest ad talem obligationem. Altera verò pars patet etiam ex dictis proximè de modo, quo hæc lex obligavit populos Judæorum: nam eadem est proportionalis ratio de populis gentium. Unde licèt pauci Scholastici distinguant initium obligationis hujus legis respectu Judæorum, & gentium, nihilominus illam non negant, & omnes illi, qui promulgationem necessariam esse existimant etiam ad obligationem legis divinæ positivæ, necesse est, ut illam admittant, suppositâ historia Scripturæ, & testimoniis, quæ ponderavimus. Et similiter qui ad obligationem hujus legis in locis distantibus requirunt temporis successionem, necesse est, ut tam respectu Gentilium, quàm respectu Judæorum illam postulent. Et ita possunt pro hac sententia meritò citari Bonaventura in 4. distinction. 3. part. 2. articul. 3. quæstion. 2. in fine. Scotus quæstion. 4. Gabr. distinction. 1. quæstion. 4. imò & etiam D. Thom. in locis in princ. hujus capitis allegatis, & Aug. Ep. 8. & 89. ut superiori l. c. 13. ponderavi. Item Bernard. Ep. 77. & Hugo de sancto Victor. lib. 2. de Sacram. p. 6. cap. 4. §. *solùm superest difficultas*, quia videtur sequi ex dictis, etiam

Objectt. nunc non obligare legem gratiæ totum universum, quia nec ab Apostolis promulgatum est Evangelium in toto mundo, nec promulgatum erat tempore Origenis, ut ex illo sumitur tract. 28. in Matth. nec tempore Augustini, vel Ruphini, ut sumitur ex Augustino Epistol. 80. & ex Ruphino lib. 1. Histor. cap. 9. & 10. nec tempore Bernardi, ut ipse significat lib. 3. de consideration. ad Eugen. ac denique in nostro tempore videtur hoc experientia compertum esse: ergo per omnia hæc tempora lex nova non obligavit totum mundum. Consequens autem admitti non potest, aliàs in multis orbis partibus potuissent toto hoc tempore salvari infantes sine Baptismo.

24. *Resp. ad instan.* Respondeo, negando sequelam, & ad probationem respondetur, distinguendam esse promulgationem à divulgatione, seu notitia promulgationis. Nam promulgatio sufficienter facta est ab Apostolis, in die Pentecostes, & deinceps cum *in omnem terram exivit sonus eorum*, Rom. 10. juxta verbum Christi, *Eritis mihi testes usque ad ultimum terræ*, quod saltem per famam prædicationis impletum esse, sentit Hieronym. Matthæi 24. ita exponens illa verba Christi, *Prædicabitur hoc Evangelium in universo mundo, & tunc veniet consummatio*, id est, destructio Hierusalem, ut ipse ad literam exponit, & idem sentit Chrys. hom. 76. in Matth. & D. Thom. supra dictum locum ad Rom. Fieri autem potuit, ut hæc notitia Evangelii per multum tempus, vel omnino non pervenerit ad multas mundi provincias, vel saltem non sufficienter. Hoc verò non obstat, quominus totum mundum obligaverit post transactum tempus sufficiens ad perfectam diffamationem, & notitiam. Unde etiam distinguendum est id, quod est per se, ab eo, quod est per accidens, & distinguenda est excusatio à carentia obligationis. Per se enim promulgatio publica cum tempore sufficiente ad integram divulgationem est necessaria ad integram obligationem, per accidens autem potest illa divulgatio, aut notitia impedire, inde tamen non impedietur obligatio, quamvis oriri possit excusatio. Et ita concedo, potuisse plures gentes excusari multo tempore à transgressione hujus legis, quia licèt lex de se jam eos obligaret, ignorantia poterat à culpa excusare. Non tamen potuit ignorantia impedire necessitatem Baptismi, nec limitationem alterius remedii: nam hunc effectum lex per seipsam operatur independenter à notitia subditorum. Quod non est inconveniens, nec contra divinam providentiam, quando solùm per accidens contingit, & sufficiens promulgatio cum necessaria temporis amplitudine præcessit, quia omnibus legibus hoc commune est, ut ex dictis in superioribus constat.

CAPUT. V.

An lex nova justificet, vel alios habeat effectus?

1. *Legem novam justificare, & in hoc superare legem veterem.* COmmunis, ac certa scientia est, legem novam justificare, & in hoc superare legem veterem, quod non solùm jubet præcipiendo, sed etiam juvat, gratiam, & auxilium ejus inspirando. Ut docuit D. Thom. 1. 2. q. 106. a. 2. & ibi omnes, & ex sacræ Scripturæ expositoribus modernis tradit latè Barrad. tom. 1. l. 1. cap. 3. Item Salm. ad Rom. 3. disp. 29. & ad Rom. 7. disp. 6. ex scriptoribus verò contra hæreticos Bell. l. 1. de verbo Dei, c. 18. & latiùs l. 4. de justificat. à principio usque ad c. 6. Stapleton. in Antidoto ad Roman. 3. Valent. lib. de differentia veteris, & novæ legis, c. 1. Probari autem solet hæc doctrina ex Paulo ad Rom. 1. dicente, *Evangelium est virtus Dei in salutem omni credenti*, nam Evangelium idem est, quod lex gratiæ: dicitur a. virtus Dei, quia dat vires ad bene operandum, utique per justitiam, & auxilium gratiæ. Et huic consonat illud 1. ad Corin. 15. *Notum vobis facio Evangelium quod prædicavi vobis, quod & accepistis, per quod & salvamini*: salvantur autem homines si justificentur, & in justitia perseverent: ergo totum hoc confert Evangelium. Præterea frequenter Paulus docet, legem veterem non justificâsse, quod suprà diximus esse verum de tota lege, etiam ut includente præcepta moralia cum Aug. de spirit. & liter. c. 8. & 17. & in hoc intendit Paulus distinguere legem veterem à nova. In hoc enim sensu dicit ad Rom. 3. *Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei*, id est, Evangelicam. Quam c. 8. vocat legem *Spiritus vitæ in Christo Jesu*, & de illa subjungit, *liberavit me à lege peccati, & mortis*, & infrà ait, datam esse, *ut justificatio legis impleretur in nobis*. Et ita intelligit hæc loca Aug. l. de spirit. & liter. c. 4. 8. 14. 16. & 18. & lib. 1. contra duas Epist. Pelag. c. 7. & 2. l. 1. de peccat. merit. & rem. c. 11. Epist. 157. ad Optat.

Non est autem facilè ad explicandum quomodo lex nova hunc faciat effectum, quia lex consistit in præceptis, præceptum autem, ut tale est, non justificat, quia non dat gratiam, nec vires spirituales, est enim quid extrinsecum objectum bonum, vel malum ostendens, vel constituens, & ita per se spectatum

2. *Objectt.*

ſpectatum quaſi extrinſecè ſe habet ad hominem, ſicut objectum: ergo non poteſt juſtificare, etiam in lege nova. Nam quoad hoc eadem videtur eſſe ratio de hac lege, quæ de quacumque alia.

Reſponſio D. Thom. ex Auguſt.

Ad hanc verò difficultatem reſpondet D. Thom. ſuprà ex Auguſt. in locis allegatis in lege nova duo eſſe, nimirum præcepta, documenta, ſeu conſilia Chriſti, & ſpiritum fidei, & gratiæ, qui in ea communicatur. Quoad priorem ergo partem concedit Divus Thomas, legem novam non juſtificare, propter rationem dictam, per ſpiritum autem gratiæ dicit juſtificare, & quia hoc poſteriùs eſt præcipuum in lege gratiæ, ideo ſimpliciter hæc lex juſtificare dicitur, juxta hanc declarationem. Et conſequenter omnia loca Pauli, in quibus ſermo eſt de lege juſtificante intelligantur ab iſtis Patribus de lege gratiæ, quatenus eſt ipſa gratia, ſub gratia intelligendo omne auxilium gratiæ, quod ad credendum, & bene operandum datur. Unde etiam de hac lege ſecundùm dictas ejus partes intelligunt illud 2. ad Corinth. 3. *Litera occidit, ſpiritus autem vivificat.* Nam per *literam* intelliguntur præcepta, & documenta, & quidquid pertinet ad doctrinam exteriorem, ſive ſcriptam, ſive verbo traditam. Et ideo litera præciſè ſpectata, & ſeparata à ſpiritu non dat vitam, ſed potiùs per occaſionem illam tolleret etiam in lege gratiæ, ſi ſepararetur à ſpiritu. Nomine autem *ſpiritus* ſignificatur auxilium gratiæ, quod eſt principium ſpiritualis vitæ.

Difficultas.

Statim ergo occurrit vulgaris difficultas, quæ in ſimili tacta eſt ſuprà cap. 3. nam hoc modo nulla eſt differentia inter legem novam, & veterem, vel naturalem: nam omnibus commune eſt, ut per præcepta quatenus præcepta ſunt, non juſtificent, ut in dicta ſententia ſupponitur, & omnes communiter videntur docere. Deinde verò eſt etiam omnibus commune juſtificare per gratiam annexam præceptis: nam ſemper lex divina, præſertim quæ de actibus ſupernaturalibus, & in ordine ad finem ſupernaturalem data eſt, habuit adjunctum ſpiritum gratiæ, quia ſine illo impleri non poſſet, & Deus non præcipit impoſſibilia: omnis autem gratia cum quacumque lege data, fuit ſufficiens ad juſtificandum, ut conſtat, ergo nulla eſt differentia. Accedit, quòd hoc modo quælibet lex Dei poteſt etiam appellari lex gratiæ, ratione impulſus ad juſtitiam, quia ſemper habet adjunctam gratiam, quæ in lege nova non habet majorem proprietatem.

2.

Reſponſ.

Ad hanc verò difficultatem eſt etiam reſponſio communis, gratiam convenire legi novæ quaſi per ſe, & ex propriis, antiquioribus verò legibus non ex vi illarum, ſeu per ſe fuiſſe conjunctam, ſed per reſpectum ad legem gratiæ. Et ideo legi gratiæ ſimpliciter tribui juſtificationem, non verò ſuperioribus legibus, & propter eandem cauſam non poſſunt appellari leges gratiæ, quia licèt in illis fuerit, non ex illis, ſed per reſpectum ad legem novam. Et propter eandem rationem omnes, qui in illis legibus juſtificati ſunt, ut ſic, ad legem gratiæ pertinere dicuntur à D. Thoma ſuprà, & eſt ſententia Auguſtini locis ſtatim citandis. Fundamentum autem hujus doctrinæ eſt, quia nulla gratia data eſt hominibus à principio mundi uſque nunc, niſi per Chriſtum, juxta illud Actor. 4. *Neque enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri.* Quod intelligendum eſſe de omnibus hominibus, etiam qui Chriſtum præceſſerunt, docet optimè Auguſt. in Epiſt. 157. ad Optatum, & ſumitur ex verbis ejuſdem Petri Actor. 15. *Per gratiam Domini Ieſu Chriſti credimus ſalvari, quemadmodum & illi*, id eſt, patres noſtri: de illis enim loquutus fuerat, & illos refert. Sumitur etiam ex Paulo ad Romanos 3. ibi, *Propter remiſſionem præcedentium delictorum*, cui conſonat illud ad Heb. 9. *In remiſſionem earum prævaricationum, quæ erant ſub priori Teſtamento:* & illud 1. ad Corinth. 10. *Bibebant autem de ſpirituali, conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus.* Ubi de hominibus exiſtentibus ſub lege loquitur, eoſque dicit bibiſſe de Chriſto petra, & fonte aquæ vivæ, quia per fidem ejus gratiam impetrabant, ut late oſtendit Auguſt. l. 1. contra duas Epiſtol. Pelag. c. 7. & 21. Unde concludit l. de peccat. meritis & remiſ. c. 1. *quia gratia ſalvatoris operata eſt in antiquis Sanctis, quicunque, antequam in carne Chriſtus veniret, ad ejus tamen adjuvantem gratiam, non ad legis literam quæ jubere tantùm, & non adjuvare potuit pertinebant.* Ob hanc ergo rationem ſpiritus gratiæ dicitur eſſe proprius legis novæ, quia data eſt eo tempore, in quo jam author gratiæ advenit, & redemptionem hominum conſummavit, gratiamque omnibus meruit. Imò idem ipſe eſt author hujus legis, & gratiæ, & ideo præcipiendo ſimul præbet gratiam, & vires ad præceptum implendum ex vi talis ſtatus. Quod non ita erat in lege veteri, quæ ſecundùm illum ſtatum præcipere poterat, non autem gratiam dare, ſed mediante fide impetranda erat per Chriſtum legis gratiæ auctorem, ut explicuit Paulus ad Rom. 10. Et ex hac differentia ſequitur alia, nimirum, adjutorium gratiæ longè abundantiùs dari in hoc ſtatu, quàm in præcedentibus, juxta illud Joann. 7. *Nondum erat ſpiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus*, quod dictum quidem eſt de ſpeciali Spiritus ſancti adventu in die Pentecoſtes, tamen cum proportione applicari poteſt ad abundantiam gratiæ hujus ſtatus propriam, quæ in illo adventu ſignificata, & quodammodo inchoata eſt, ut ſancti interpretantur. Et ob hanc etiam cauſam lex hæc meritò dicitur per antonomaſiam, lex gratiæ, & lex juſtificans, & jugum ſuave, ac ſimilia, quæ legi veteri attribui non poſſunt.

Auguſt.

Alia differentia.

Adhuc verò difficultas ſupereſt circa hanc ſententiam, & doctrinam: nam licèt quoad ea, quæ affirmat de ſpiritu gratiæ, & de neceſſitate illius, & efficacia ejus ad juſtificandum, & de largitione, vel obtentione illius per Chriſtum, & fidem ejus, & de diſcrimine inter veterem legem, & novam, quoad hanc partem vera ſint, recteque ſatisfaciant, nihilominus quoad aliam partem legis novæ, quæ conſiſtit in collectione præceptorum (quæ in ratione propriæ legis eſt præcipua) non videtur per illam doctrinam ſatisfactum, quia non videtur omnino negandum, quin lex gratiæ etiam ſic ſumpta, aliquo modo juſtificet ratione ſui, & non tantùm ratione adjuncti, quod eſt gratia. Nam ſi hoc poteſt commode intelligi, & explicari, non videtur negandum, cum ad perfectionem legis pertineat, & hæc perfectio ſit maximè conſentanea excellentiæ hujus legis, & ſecundùm illam propriùs explicetur hic effectus reſpectu legis novæ, & differentia ejus à lege veteri in eodem effectu.

3.

Dubium ſupereſt.

Videtur ergo ſatis probabiliter dici poſſe, in aliquo ſenſu proprio convenire legi novæ, per præcepta ſua juſtificare. Ad quod explicandum adverto, legem collectivè ſumptam [ut hic loquimur] non ſolùm includere præcepta ut obligantia, ſed etiam ut inſtituentia talem ſtatum legis, & talia fundamenta illius congregationis, ſeu Eccleſiæ, pro qua datur talis lex. Talis enim inſtitutio poſitiva eſt, & inter effectus legis numeratur, ut ſuprà circa legem humanam, & circa legem veterem explicavi, quia non fit ſine aliqua obligatione ad talem inſtitutionem ſervandam. Item ſub propria lege non tantùm imperium, ſed etiam promiſſio illi annexa comprehenditur, tum quia acceſſorium ſequitur principale, & ſub illius appellatione comprehenditur, tum etiam, quia ſicut comminatio eſt quædam pars legis pœnalis, ita promiſſio eſt pars legis directivæ, & favorabilis. Unde fit, ut ſicut pœna dicitur effectus legis, ita etiam præmium lege promiſſum inter effectus legis computandum ſit, ut in ſuperioribus etiam oſtenſum eſt. Ex quo etiam advertere maximè oportet ut aliquid tribuatur propriæ legi tanquam effectus ejus, non eſſe neceſſarium, ut ab illa formaliter fiat, ſicut fit obligatio (ut multi loquuntur) neque etiam ut effectivè ab illa fiat per ſeipſam, tanquam à cauſa proxima, & per ſe

4.

Reſponſ. Notandum in quo ſenſu lex ſumatur.

se morali, quomodo irritatio actus, aut pœna, vel inhabilitas aliquando sit immediatè per legem, sed sufficere interdum, ut observatione, vel transgressione legis talis effectus necessariò consequatur ex vi legis, seu institutionis vel promissionis per ipsam facta. Sic enim irritatio actus, vel pœna est effectus legis, non solum quando per ipsam legem immediatè fiunt, sed etiam quando fiunt per judicem secundum legem operantem. Et ratio est clara, quia tunc etiam lex cooperatur ad talem effectum, saltem morali modo impellendo & movendo judicem ad illum.

6. *De modo quo lex nova justificet.*

Probatur 1. Dico ergo, legem novam etiam ut propria lex est justificare, cooperando aliquo modo ad justificationem in suo genere, & non excludendo aliam causam, vel formalem, vel efficientem magis propinquam, & propriam ejusdem justificationis. Probatur primò, quia per hanc legem instituta sunt sacramenta, quæ ratione talis institutionis habent vim justificandi apud Deum; ergo hoc titulo vere, ac propriè dicitur lex hæc justificare. Antecedens tanquam certum ex *Conc. Trid.* Concilio Trid. sess. 7. 13. & 14. & ex materia de Sacramentis. Consequentia verò probatur ex declaratione facta, quia effectus ille pendet ex institutione, & institutio ex lege; ergo lex est causa saltem moralis, à qua pendet talis effectus. Item quia talis lex (nostro modo intelligendi, & loquendi) quasi obligat Deum, & necessitatem imponit justificandi hominem sic accedentem ad tale Sacramentum; ergo lex etiam est causa talis effectus in suo genere. Deniq; declaratur ex proportione ad legem veterem: nam illa dicitur justificasse quoad justificationes carnis, ut ait Paulus ad Hebr. 9. quæ instituebat sacramenta, quæ habebant vim tollendi immunditias legis; ergo simili modo dicitur lex nova in suo ordine altiori, justificare spiritualiter, & coram Deo, quia instituit sacramenta habentia vim justificandi. Sic dixit Macar. Ægypt. Homil. 47. de allegoriis legis. Apud illos Baptisma sanctificabat carnem, apud nos autem est Baptisma sancti Spiritus, & ignis, & alia quæ prosequitur. Atq; hanc doctrinam tradunt hîc Sotus, Medin. Valent. & alii, qui non dicunt, solùm hoc interesse, inter legem novam, & veterem, nec propter hanc solam causam legem novam justificare, sed hanc esse unam ex sufficientibus rationibus, & unam ex excellentiis hujus legis suprà veterem, & ita doctrina est verissima, & satis consentanea decreto Eugenii Papæ in fine Concilii Florentini.

7. *2. Probatur.* Deinde probatur, & explicatur assertio, quia hæc lex continet multas promissiones internæ justitiæ, & sanctitatis sub conditione alicujus operis; ergo quando conditio impletur, justificatio, quæ mediante tali operè comparatur, rectè potest huic legi attributi tanquam promittenti. Consequentia patet ex discursu suprà facto. Antecedens verò potest in primis applicari ad promissiones Gratiæ Sacramentis factas, quæ dicuntur esse de conferenda Gratia ex opere operato, & sunt propriæ legis novæ. Deinde habet locum in promissionibus factis operibus meritoriis, quæ implentur in justificatione, ex merito, seu ex opere operantis: nam illa justificatio rectè attribuitur legi Gratiæ, quia per suam observationem justificat, ex vi promissionis in tali lege factæ. Neq; potest hoc ita attribui legi veteri: nam licèt observantia illius facta ex spiritu fidei vivæ, justificaret per augmentum Gratiæ, tamen promissio illius justitiæ non erat ex tali lege, neq; in ipsa lege, ut suprà dixi, sed erat ex meritis Christi venturi, & ita quasi participabatur à lege Gratiæ, ratione authoris ejus, quod habet locum etiam in statu legis naturæ, ut suprà notavimus. Deniq; (quod notandum est) cum hæc lex per se, & quasi ex propriis promittat spiritualem justitiam sub conditione operis, necessariò includit vel promittit spirituales vires, & auxilia necessaria, ut possint homines implere opera illa, quæ ad talem justitiam necessaria sunt. Tum quia aliàs promissio sub conditione talis operis videretur ficta, & inutilis; tum etiam, quia author hujus legis utrumq; suis subditis meruit. Igitur ratione promissionum per se pertinentium ad hanc legem omnis justificatio tam secunda, quàm prima, & ipsum justificationis initium non immeritò potest huic legi attribui. Et quamvis D Thom. non ita distincte hæc omnia explicuerit, nihil tamen horum negavit. Existimo autem in præceptis hujus legis solùm considerasse vim obligandi, & in documentis vim consulendi, vel ostendendi justitiam, & sub hac ratione dixisse, legem hanc non justificare. Sub gratia autem comprehendere videtur omnia subsidia gratiæ, inter quæ computari possunt instrumenta, per quæ confertur, & promissiones ejus. Veruntamen quatenus hæc etiam ad legis officium, & institutum pertinent, ut declaravi, meritò etiam ipsi legi novæ hic effectus in suo genere tribuitur. *D. Thom.*

8. *Plures spirituales effectus posse huic legi attribui. Peccatorum remissio. Sacramentalis gratia. Characteres Sacramentorum, &c.*

Ex quo tandem colligo, plures spirituales effectus posse huic legi attribui. Hujusmodi sunt in primis omnes illi, qui sunt effectus Sacramentorum, ut est peccatorum remissio, & omnis Sacramentalis gratia, sive habitualis, sive actualis, & characteres Sacramentorum, ac subinde potestas ordinis quæ per unum ex Sacramentis confertur: nam omnia hæc dantur ex vi institutionis hujus legis. Imò cum his connexa est etiam potestas jurisdictionis pertinens ad forum Sacramenti pœnitentiæ, quia non potest illud Sacramentum sine hac potestate subsistere, & ideò in illius institutione includitur hæc potestas, seu promissio ejus in generali respectu Ecclesiæ, licèt determinatio seu applicatio talis potestatis ad has, vel illas personas fuerit dependens ex arbitrio Christi, & ex alia peculiari institutione. Veruntamen illa etiam determinatio, & institutio ad legem novam in tota sua amplitudine pertinet, & ideò hoc etiam titulo talis potestas inter effectus hujus legis computatur. Unde consequenter fit, ut tota etiam spiritualis potestas jurisdictionis, quæ est in Ecclesia pertinens ad ejus externum regimen, & status Hierarchicus ejusdem Ecclesiæ cum perfecta Monarchia, dici possunt effectus hujus legis. Quia omnia sunt à Christo instituta, & quadam immutabili lege stabilita. Et ideò hæc, & similia dicuntur esse de jure divino legis gratiæ, quamvis non omnia æquè primò, & immediate sint de jure Divino, ut ex propriis locis constat. Deniq; alia etiam spiritualia bona, quæ ex vi generalium promissionum fidelibus conferuntur, inter effectus hujus legis computari possunt, ut explicatum est. Aliqui etiam huic legi attribuunt omnia privilegia gratiæ extraordinaria auxilia, & vocationes, etiam miraculosas, quæ in hoc statu legis frequenter communicantur. Sed hoc licèt sit verum ratione auctoris hujus legis, quia hæc omnia abundantissimè meruit, & ideò etiam sint valdè cõsentanea statui hujus legis, non tamè ita propriè tribuuntur legi secundùm propriam rationem ejus, cum potiùs suprà, vel ultra legem esse videantur. Præter hos autem effectus non occurrunt alii, qui possint huic legi propriè tribui, quia hæc lex nec promittit bona temporalia, ut talia sunt, nec etiam per se infert irregularitates, neq; alias pœnas hujus vitæ, neq; etiam irritat actus, quos lex ipsa naturalis non irritat, ut ex dictis in capite secundo satis constat. *Alii novæ legis effectus.*

CAPUT VI.

An possit aliquis in lege nova dispensare.

1. *De dispensatione in lege nova.*

EXplicatis causis, & effectibus hujus legis dicendum sequitur de proprietatibus ejus, sed inter eas solùm illæ, quæ ad immutabilitatem ejus pertinent, aliqua explicatione indigent: nam reliquæ, nimirum, quòd sit sancta, spiritualis, potens, seu effectrix multorum bonorum,

norum, & consequenter quòd sit suavis, & similes ex dictis causis, & effectibus hujus legis satis notæ sunt, & in cap. 8. aliquid addemus. Nunc ergo immutabilitas explicanda est, quæ mutationi opponitur, & ideo duplex esse potest, sicut duplex est mutatio legis, scilicet, dispensatio, & abrogatio, quibus opponuntur indispensabilitas, & perpetuitas, & de hac posteriori dicemus in cap. seq. nunc prior tractanda est. Potest autem sermo esse de dispensatione, vel obtinenda à Deo, vel ab homine. De Deo verò nulla est controversia; clarum est enim posse in lege sua dispensare pro suo arbitrio, etiam sine causa: nam si hoc potest legislator humanus in sua lege, multò magis Deus. Imò licèt homo non recte, aut licitè id faciat sine causa, si Deus id faceret, honestissimè, & rectissimè faceret, tum quia est supremus Dominus, tum etiam quia ejus voluntas est suprema regula bonitatis. Neque obstabit, quòd voluntas sit immutabilis, quia sine sui mutatione potest Deus mutare quæ statuit, & ita ex æternitate potuit habere decretum tollendi obligationem suæ legis ab aliquo in tali tempore, per quod sine sui mutatione cum illo dispensaret. Hujusmodi ergo dispensatio possibilis est de potentia absoluta: nam de lege ordinaria certum est regulariter non concedi, quia Deus vult homines per homines gubernare. Neque admittenda est talis dispensatio, nisi Ecclesiæ de illa constare possit, & per illam approbetur, juxta regulam Innoc. III. in c. *cum ex injusto*, de hæret. & in c. *nisi cum pridem*, de renunciat.

Duplex mutatio.

Deum posse in lege sua dispensare.

2. *Dispensabilitas hujus legis per hominem.*

Omissa ergo dispensatione divina, quæstio est de dispensabilitate hujus legis per hominem, & tota reducitur ad summum Pontificem: nam de cæteris non potest esse controversia. Nam cum author hujus legis sit superior omni homine, certum est, nullum hominem posse in hac lege dispensare, nisi per potestatem supernaturalem, & spiritualem à legislatore concessa, quia inferior non potest dispensare in lege superioris, nisi ex ejus voluntate, & concessione. Atque hinc certum est, nullum temporalem Principem, Regem, vel Imperatorem posse in hac lege dispensare, quia potestas eorum supernaturalis non est, nec spiritualis à Christo concessa. Sed est merè temporalis, & humana, ad ordinem tantùm naturæ spectans, ut suprà lib. 3. & 4. ostensum est. Si ergo talis potestas est in hominibus, solùm esse potest in Pastoribus Ecclesiæ; ergo maximè in summo Pontifice: nam in illo est suprema spiritualis jurisdictio, & ab eo ad cæteros Episcopos, aut Prælatos derivatur, quantum expedit Ecclesiæ, & uniuscujusque muneri, & officio conveniens est. Unde de cæteris Episcopis infra Pontificè communis sensus Doctorum esse videtur, nullum eorum posse dispensare in jure divino Evangelico, ut statim videbimus. Et ratio reddi potest, quia licèt potestas hæc esset necessaria Ecclesiæ, non esset necessaria inferioribus Episcopis, quia existens in summo Pontifice sufficeret, cum usus talis potestatis possit esse rarissimus, & ideo nunquam legimus, potestatem hanc esse commissam alicui inferiori Episcopo, etiam Patriarchæ. Denique regula juris generalis est majoris Ecclesiæ causas ad Petri sedem esse referendas, c. *majores*, de Baptismo: dispensatio autem in jure Evangelico inter gravissimas causas meritò computatur, & ideo tota hæc quæstio ad Petri sedem revocatur.

Nullum temporalem principem posse in hac lege dispensare.

3. 1. *Sententia affirmativa Papam posse dispensare in omnibus quæ sunt juris divini, exceptis articulis fidei. Panorm.*

In hoc ergo puncto prima sententia absolutè, & indistinctè affirmat, Papam posse dispensare in omnibus, quæ sunt juris divini, præterquam in articulis fidei. Ita loquitur Panor. in cap. *proposuit*, de concess. præb. n. 20. citans Innocentium in c. *cum ad monasterium*, de statu Manochor. ubi dicit, non posse Papam sine causa dispensare in iis, quæ sunt juris divini, sentiens ex causa posse, & idem sentit Felin. in c. *quæ in Ecclesiarum*, de const. n. 19. & 20. ubi inter alia ait posse Pontificem ex causa mutare formam Baptismi in hanc, *Ego te baptizo in nomine Trinitatis*, quod refert ex Innoc. in c. 1. de Baptismo, in fine, n. 11. Imò idem Felin. in c. 1. de const. n. 23. audet affirmare, posse Papam unico Verbo creare Sacerdotem, dicendo, *Sis presbyter*, sine alia solennitate, quod refert ex Innoc. in c. 1. de sacra unct. ubi nihil reperio. Addit præterea idem Felin. Papam posse solo verbo Episcopum facere, & citat Angelum in lege 2. C. de crimin. sacrilegii, & in l. 1. C. de sententiam passis. Eandem sententiam tenuit Dec. cons. 112. n. 3. in fine, volum. 1. & indict. ca. *quæ in Ecclesiarum*, n. 25. & seq. aliàs n. 44. & 45. in novis. Allegantur etiam alii Juristæ in c. 2. de translat. Episcopi, & in l. *manumissiones*, ff. de just. & jur. & in l. 2. C. de servit. Verum est tamen, plures illorum confusè loqui, non distinguendo inter jus naturale, & positivum divinum. Imò interdum loquitur de jure divino legis veteris ac si nunc obligaret, sæpe etiam indistinctè loquuntur de dispensatione, & interpretatione, quas nos postea distinguemus. Nunc verò intellecta hac sententia de propria dispensatione, & de proprio jure divino positivo legis novæ, fundari potest.

Innoc. *Felin.* *Angel.* *Decius.*

4. *Fundamentum 1.*

Primò in verbis Christi Matth. 16. *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis.* Nam hæc tam generalis concessio nihil excludit, quod secundùm rectam rationem possit subsistere; hujusmodi autem est hæc potestas, ut ostendemus: ergo non est facienda hæc exceptio, vel limitatio potestatis Pontificiæ. Secundò ex illis verbis colligimus potestatem dispensandi in juramentis, & votis, & in matrimonio rato, & vinculo spirituali inter Episcopum, & Ecclesiam sponsam suam, quod esse juris divini, sentit Innoc. III. in c. *inter corporalia*, de translat. Episcop. & rationem reddit, quæ in toto jure divino locum habet, scilicet, quia quando Pontifex illud vinculum solvit, non utitur potestate humana, sed divina, id est, divinitus concessa. Unde aliqui hoc etiam extendunt ad carnale matrimonium etiam consummatum, & ad dispensationem in professione religiosa, etiamsi de jure divino positivo esse censeant: ergo idem dicendum est de dispensatione in lege gratiæ. Tertiò potest ratione hoc confirmari, quia attenta humana conditione, talis potestas necessaria est in Ecclesia, quia sæpe accidere potest casus, in quo observatio alicujus legis divinæ sit magis nociva, vel impediat magis bonum, & propterea dispensatio in illa fit maximè consentanea rationi: ergo non est verisimile Christum reliquisse Ecclesiam sine hac potestate, quia secundùm legem ordinariam non possunt homines à Deo ipso immediatè petere dispensationem, nec debent necessariò illa carere in tali necessitate, neque obligari per positivam legem divinam cum tanto rigore, quia non est consentaneum sapientiæ, & suavitati providentiæ. Quartò potest hoc confirmari ex usu, variis exemplis. Primum, & gravissimum omnium est, quia jure divino solus Episcopus est minister Sacramenti confirmationis, & nihilominus Papa dispensando in hoc jure potest ministerium committere simplici sacerdoti. Secundum est, quia secundùm jus divinum, Eucharistia nec confici, nec sacrificari potest, nisi in duabus speciebus, & tamen ob necessitatem, & carentiam vini dispensavit interdum Pontifex ut in solo pane conficiatur, ut aliqui referunt, & sequuntur, quos retuli in 3. tom. 3. part. dispu. 43. sect. 4. & sequitur Turrecr. in cap. *comperimus*, de consecrat. dist. 2. Ant. 3. p. tit. 13. cap. 6. §. 1. & nonnulli alii moderni. Tertium exemplum addi solet de dispensatione in residentia Episcop. quæ etiam est de jure divino.

Secundò. *Tertiò.* *Quartò.* 1. *Exemplum.* 2. *Exemplum.* *Vide Genebr. Chronolog. D. Anton.*

5. 2. *Sententia.*

Propter hæc autem fundamenta nonnulli Theologi licèt non admittant cum Jurisperitis potestatè dispensandi in toto jure Evangelico, & omnibus præceptis ejus, nihilominus admittunt in aliquibus posse cadere dispensationem Ponti-

Con.

Sanc.

Pontificiam. Ita Cano relect. de pœnit. p. 5. ad finem, & sequitur Sanc. libr. 8. de matrim. disp. 6. n. 6. Ut autem certam aliquam regulam constituant, distinguunt duplicia præcepta divina,

Duplex præceptum divinum.

quædam sunt, quorum observatio nunquam potest in particulari non esse magis expediens sine impedimento majoris boni, qualia sunt præceptum confessionis, & Baptismi, item præceptum utendi in Sacramento forma præscripta. Alia sunt, quorum observatio in particulari casu potest impedire majus spirituale bonum, ut sunt (ait Cano) votum, & juramentum, Sanc. verò adhibet dictum exemplum de consecratione in una specie. Priora ergo præcepta dicunt esse dispensabilia, quia in eis nulla potest occurrere ratio dispensandi, & consequenter nec potestas pro illis data est; posteriora verò dicunt esse dispensabilia propter contrariam rationem, & fundamenta superiùs adducta.

6.

Hanc opinionem solùm materialiter à prima differre.

Siquis tamen rectè consideret, hæc posterior opinio non differt formaliter à præcedenti, sed quasi materialiter, licèt authores ejus aliud intendant. Declaratur quia etiam jurisperiti docent, inferiorem non posse dispensare in lege superioris sine causa, & ideo licèt id facere tenter, nihil facere: unde necessariò etiam docent, legem Christi non esse dispensabilem ab homine sine causa, & Pontificem non habere hanc potestatem. Hoc autem idem dicere tenentur authores secundæ sententiæ, nec enim dicere possunt, Christum dedisse Pontifici potestatem dispensandi in tali, vel tali lege, quia in illis præsciebat, posse occurrere legitimas causas. Nam Christi concessio generaliter facta est, ut constat ex verbis ejus, nullam ergo legem in particulari designavit; sine fundamento ergo hoc excogitaretur, aut fingeretur; ergo si Christus dedit aliquam potestatem ad hanc dispensationem, fuit ad dispensandum in quacunque lege sua, si causa rationabilis occurreret. Et hanc voco formalem convenientiam dictarum opinionum. Materialis autem dissensio erit, an in tali, vel tali lege possit sufficiens causa occurrere ad dispensandum, in qua re potest esse infinita varietas, neque ab illis authoribus assignatur probabilis regula ad id discernendum. Nam si causa sufficiens est, quòd in particulari casu magis spirituale bonum per legem impediri videatur, vix cogitari poterit lex aliqua Christi, in qua non possit occurrere legittima causa dispensandi. Ut v. g. lex Christi est, *nisi quis renatus fuerit ex aqua*, &c. in casu ergo, in quo deest aqua, videtur illa lex cedere in spirituale nocumentum parvuli; poterit ergo dispensare Papa, ut in similibus casibus verba sufficiant ad conferendam gratiam parvulo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Simile esse potest de lege Christi, ut solus sacerdos possit absolvere à peccatis: nam ubi deest Sacerdos, si lex illa strictè servanda sit, videbitur multorum salus impediri; poterit ergo dispensare Papa, ut in similibus casibus diaconus, vel etiam laicus verè absolvat, etiam faciendo ex attrito contritum. Item ubi deest vinum dicitur Papa posse dispensare, ut sine illo fiat sacrificium, quia ita videtur expedire communi bono alicujus nationis; ergo si alicubi desit triticum (ut re vera in multis remotissimis provinciis deesse dicitur) poterit Papa concedere, ut in pane hordeaceo, vel ex quacunque farina: quæ ibi inveniri possit confecto, vera consecratio fiat, ne aliqua provincia tanto bono careat, sicut Melanchthon dixit, Ruthenos carentes vino posse consecrare Calicem in aqua melita, ut refert Bellar. lib. 4. de Eucharistia c. 24. & de quibusdam aliis Septentrionalibus hæreticis vino carentibus à fide dignis audivi, dispensare secum vel interpretari, ut loco vini cervisiam, i. potum ex aqua, & hordeo, & aliis rebus confectum, in sacrificio apponant. Hæc autem, & similia absurda sunt, & incredibilia secundum principia fidei, & veram Theologiam.

6.

3. *Sententia*

Est ergo tertia, & communis Theologorum sententia absolutè negans legem Christi divinam esse dispensabilem, etiam per Pontificem. Ita supponit ubique D. Thomas 2. 2. q. 88. art. 10. in tertio argumento cum solutione, & 1. 2. q. 97. a. 4. ad 3. Et specialiter docet de Pontifice, non posse dispensare in lege nova in quodlib. 4. a. 13. & quodlib. 9. a. 15. Idem in 4. d. 27. q. 3. a. 3. ad 2. ubi solùm excipit ea, quæ sunt de institutione Apostolorum, quæ quodammodo solent divina appellari, non tamen propriè pertinent ad legem novam ut divina est, & ita exceptio illa firmat regulam generalem, quòd Papa non possit in lege Christi dispensare. Idem tenent communiter Thomistæ supra dicta loca D. Thom. 1. 2. & 2. 2. & Soto l. 1. de justit. q. 7. a. 3. Ledes. in 4. 2. p. q. 4. art. 6. & idem aperte docet Cano, l. 2. de locis, c. 18. & ad 4. Catherin. lib. 6. contra Cajet. c. 2. & Turrecr. in sum. de Ecclesia. c. 107. Major in 4. d. 24. q. 12. & Almain. lib. de suprema potestate Ecclesiast. c. 3. Salm. tract. 61. in Acta in 4. & 5. differentia inter jus divinum & humanum: ubi indistinctè loquitur de jure divino naturali, & positivo. Idem tenent Summistæ communiter verb. *Papa*, præsertim Sylvest. q. 16. Covar. in 4. Decr. 2. p. c. 6. §. 9. n. 4. ubi alios allegat. Et huic sententiæ favent multa decr. 25. q. 1. præsertim ca. *Sunt quidam*, & duo sequentia, in quibus dicitur contra statuta Patrum nihil posse condi, vel mutari, etiam per sedis Apostolicæ authoritatem, quod necessariò debet intelligi de statutis traditis ab Apostolis ex ore Christi. Et ita Leo Papa epist. 90. c. 1. & habetur in c. ult. d. 14. distinguit quædam statuta immutabilia ab aliis, quæ pro varietate temporum mutantur; priora ergo intelligit esse divina, posteriora autem humana.

communis Theologorum.

D. Thom.

Leo Papa.

8.

Congruentia.

Ex quo potest optima congruentia pro hæc sententia sumi. Nam convenientissimum fuit esse in Ecclesia Christi aliqua præcepta ita immutabilia, ut per hominem dispensari non possint, ergo talia censenda sunt illa, quæ ad legem à Christo institutam, & latam pertinent. Antecedens patet, quia hæc Ecclesia semper debet esse una, & ideo observare etiam debet uniformitatem, non solum in fide, sed etiam in religione exteriori, & in substantialibus ritibus suis, quia (juxta sententiam Aug. suprà relatam) non potest aliter humana congregatio in unum corpus religionis conjungi, sed hæc stabilitas, & unitas Ecclesiæ sine præceptis dicto modo immutabilibus convenienter conservari non posset: ergo. Probatur minor: nam si per dispensationes possent fundamenta Ecclesiæ labefactari, aut variationem aliquam recipere in diversis partibus ejus, discursu temporum tanta facta esset mutatio ut vix Ecclesiæ unitas agnosceretur: ergo oportuit hæc præcepta quasi fundamentalia, ut sic dicam, esse prorsus invariabilia, & indispensabilia. Unde facilè probatur prima consequentia. Nam ideo Christus Dominus aliqua specialiter, & in particulari determinavit, & præcepit, ut in illa non posset cadere humana mutatio, ut patet de præcepto Baptismi, & similibus. Ergo consequenter censendum est, omnia quæ ab ipso præcepta sunt, talia esse, tum quia solum specialiter præcipit ea, quæ ad fidem, & sacramenta pertinent, ut suprà declaratum est: hæc autem omnia pertinent ad substantiale Ecclesiæ fundamentum, tum etiam, quia non est major ratio, cur quædam sint dispensabilia, & non alia, nec potest hujus diversitatis convenienter assignari regula, ut circa tertiam opinionem declaratum est, & magis patebit ex sequentibus.

9.

Ratio à priori.

Ratio autem à priori hujus sententiæ est, quia inferior non potest dispensare in lege superioris, nisi ab eo habeat specialem potestatè. Et ob hanc causam in legem veterem dispensatio non cadebat, quia erat lex Dei, & Deus non dederat potestatè talem hominibus. At verò etiam in lege nova non est data hominibus talis potestas, neque etiam Petro: ergo. Minor patet, quia verba illa generalia, *Quodcunque solveris, & ligaveris*, non sufficiunt, ut per illa intelligamus datam potestatem ad solvendum jus divinum. Tum quia sub

sub generali concessione non solent venire ea, quæ verisimiliter non esset superior in particulari concessurus; talis autem esset hæc potestas. Et ideo notanter dixit D. Thom. 1. 2. q. 67. a. 4. ad 3. *Quæ sunt à Deo nullus potest dispensare nisi Deus, vel is, cui ipse specialiter, committeret*; oportet ergo, ut talis commissio, specialis fieret. Tum etiam quia ibi tantum intelligitur concessa potestas, quæ futura erat in ædificationem, non in destructionem, juxta sententiam Paul. 2. Cor. 13. potestas autem hæc potiùs esset in destructionem, quàm in ædificationem, ut declarat ratio prior. Et vel maximè, quia si illa verba ita extendantur intelligenda erunt de potestate dispensandi, in omnibus divinis præceptis, quod incredibile est. Et sequela patet ex vi ejusdem distributionis, & ex discursu facto, quia nulla conveniens ratio assignari potest ad differentiam, vel exceptionem aliquam faciendam. Tum denique quia explicare quid sub illis verbis contineatur, maximè pertinet ad ipsos Pontifices successores Petri; at ipsi Pontifices in se hanc potestatem non cognoscunt, ut constat ex canonibus supra citatis, & quia ubicunque agitur de jure divino, si de illo constet, dispensare refugiunt; imò etiam in præceptis, vel institutionibus Apostolicis difficile dispensat, argumento cap. 2. de bigamis; ergo nullum relinquitur fundamentum sufficiens hujus concessionis, seu potestatis.

D. Thom.

9. 3. *Sententia simpliciter vera. Distinctio inter dispensationem & interpretationem.*

Hæc ergo sententia mihi maximè probatur. Ut autem, & magis eam explicemus, & objectionibus satisfaciamus, distinguamus imprimis inter propriam dispensationem, quæ obligationem supponit, etiam in particulari casu, in quo illam aufert, & interpretationem, quæ in particulari casu non supponit obligationem, sed dubiũ ejus, & ita non tollit obligationẽ, sed dubitationem, declarando in tali casu non fuisse mentem legislatoris obligare. Dicta ergo sententia præcipuè loquitur de dispensatione; nam interpretationem aliqui ex authoribus ejus admittunt ut Major, Ledesm. Covar. & alii non negant, & videtur consentaneum superiùs dictis de interpretatione in lege veteri. De utraque ergo dicendum est. Prius vero iterum distinguendum est juxtà superiùs dicta inter institutiones à Christo factas præcisè spectatas, & inter præcepta positiva de usu rerum sic institutarum. Priores sunt Monarchia Ecclesiæ spiritualis cum suo ordine hierarchico, & cum talibus sacramentis; & sacrificia posteriora sunt præcepta obligantia ad usum aliquem, vel observantiam talium rerum. Quæ duo in rigore diversa sunt, ut suprà notavi, & ideo in præsenti potest dubitari, utrum eandem vel diversam rationem subeant.

10. *Præcepta legis gratiæ positiva nullam dispensationem aut interpretationem per modum epiikiæ admittere.*

Dico ergo primò; præcepta positiva legis gratiæ nullam dispensationem, nec interpretationem per modum epiikiæ admittunt. Loquor de præceptis positivis, quia ex institutione sacramentorum legis novæ intrinsecè loquuntur aliquæ obligationes, quæ ex hypothesi pertinent ad jus naturale, ut in superiorib. tactum est, & de illis nunc non agimus, sed dicemus inferiùs. Sic ergo prior pars de dispensatione satis probata videtur in fundamentis 3. sententiæ. Et breviter potest ita declarari quia in lege nova pura præcepta positiva non sunt nisi vel de fide explicita, aliquorum mysteriorum nostræ Religionis, vel de usu quorundam sacramentorum, vel etiam sacrificii; in hæc autem non cadit aliqua dispensatio: ergo. Major suprà probata est. Minor inductione ostenditur. Nam præceptum fidei quatenus divinum est, solum est de illa fide, quæ est necessaria ad salutẽ, sed in hac fide non cadit dispensatio quia non potest Ecclesia mutare media ad salutem necessaria, neque illa supplere, si omnino desint. Ut patet in Parvulo, qui baptizari non potest, & in ipsa fide sic declaratur. Nam vel homo potest scire, & explicitè credere omnia, quæ ex præcepto divino sunt necessaria ad salutem, vel non potest. Si potest, non potest Ecclesia dispensare cum illo, ut non teneatur, vel ut sine tali fide salvetur, ut est per se notum. Si verò non potest, vel nihil omnino supernaturaliter credere potest, vel saltem potest aliquid, quod de facto credit. In priori casu impossibilis est dispensatio propter rationem factam, quòd Ecclesia non potest supplere remedium necessarium ad salutem. In altero vero casu, si ignorantia sit invincibilis, proterit fortasse homo salvari cum illa fide, non propter dispensationem Ecclesiæ, sed quia illa fides potest per charitatem operari, & Deum super omnia diligere, quæ dilectio in voto continebit omnem fidem ignoratam, qui modus credendi sufficit in ratione medij secundum divinam legem. Si verò ignorantia sit culpabilis, non poterit ignorans excusari à culpa propter dispensationem Ecclesiæ, ut per se patet.

11. *Probatur magis de præceptis circa usum sacramentorum.*

Deinde probatur idem de præceptis positivis circa usum sacramentorum, quæ in summa ad tria reducuntur, scilicet, Baptismi, Confessionis, & Eucharistiæ: nam de confirmatione, & extrema unctione res est dubia, tamen si admittantur, eadem erit illarum ratio. In matrimonio autem, & ordine non invenitur obligatio, nisi ex causis extrinsecis in particularibus casibus oriatur, & tunc magis erit ex jure naturæ, vel ex præcepto humano, quàm ex jure divino positivo. At verò circa illa præcepta sacramentorum non habet locum dispensatio Ecclesiæ, quia sunt de mediis necessariis ad salutem, saltem duo prima, & de Eucharistia idem docent multi, vel saltem tanta est illius necessitas, ut Christus dixerit, *Nisi manducaveritis carnem filii hominis*, &c. hanc ergo necessitatem non potest Ecclesia immutare, ut patebit facilè applicando diversum factum de fide. Et declaratur ampliùs sistendo in necessitate præcepti cujuscumque sacramenti, quia omnia hæc præcepta affirmativa sunt, & ita non obligant pro semper, sed pro certis temporibus, quæ nunc brevitatis gratia vocare possumus articulos necessitatis, nunc enim non agimus de determinatione temporis, quam addit Ecclesia: nam in illa certum est, posse eandem Ecclesiam dispensare: igitur extra articulum necessitatis nulla est necessaria dispensatio, ut pro tunc possit non impleri præceptum sine culpa, quia pro tunc non obligat. Dato autem articulo necessitatis, vel datur commoditas moralis sine notabili impedimento, vel periculo ad implendum præceptum divinum, & tunc nullum habet locum dispensatio humana, esset enim contra omnem rationem, & contra divinam voluntatem. Aut pro tunc non occurrit occasio possibilis simpliciter, ut quia deest sacerdos, & tunc non est necessaria dispensatio, quia sine illa excusatur culpa, & illa supplere potest necessitatem medii, nisi per votum, & desiderium indigentis suppleatur. Aut denique impossibilitas est tantum moralis, ut quia est periculum vitæ, aut pernitiosæ communitatis cum hæretico, vel quid simile, & tunc autem impedimentum ipsum intrinsecè, & per se affert excusationem, & ita non habet locum dispensatio, vel certè si impedimentum per se non sufficit ad excusandum, nec dispensatio humana poterit tollere obligationem, esset enim tunc irrationabilis, in negotio spectante ad salutem animæ, & per jus divinum determinato. Unde usus talis dispensationis inauditus est in Ecclesia.

12. *Objectt. Resp.*

Hinc verò potest sumi objectio contra alteram partem de interpretatione: nam in eo casu de morali impedimento si res sit dubia saltem habet locum interpretatio. Respondeo concedendo habere locum interpretationem doctrinalem, ut sic dicam, non verò interpretationem per modum epiikiæ quam solam in conclusione negavimus. Cum enim præcepta hæc sint affirmativa sine ulla temporis determinatione, nulla excusatio ex accidentalibus circunstantiis, vel occasionibus proveniens est contra formam verborum præcepti, neque est exceptio à generalitate illius, & ita

& ita non est epiikia, neque emendatio legis, sed potiùs est interpretatio de vero sensu legis, quam voco doctrinalem, quæ in præceptis etiam naturalibus affirmativis locum habet. Et talis ferè est in præsenti, quia quando præceptum divinum absolutè præcipit, & non determinat tempus, neque per legem humanam determinatur, tunc relinquitur naturali rationi, & discursui, ut pensatis omnibus circunstantiis discernat, an hìc & nunc urgeat talis obligatio, & hoc judicium vocamus doctrinalem, vel prudentialem interpretationem, quam authenticè quidem possunt facere soli Pastores Ecclesiæ, privatim verò etiam viri sapientes.

13. *Lex Christi quo sensu indispensabilis ab homine.*

Dico secundò: Lex Christi ut instituens, seu institutio Ecclesiastica facta immediatè ab ipso Christo, & jure suo stabilita non recipit dispensationem per ullam potestatem humanam. Hæc est communis Theologorum, tum in locis citatis, tum in locis specialibus, ubi tractant de materiis, & formis sacramentorum, & de Hierarchia, ac Monarchia Ecclesiastica. Et mihi videtur non minùs certa, quàm præcedens, potestque simili modo probari. Primò inductione in institutione sacramentorum. Solum enim sunt à Christo instituta quoad substantialem formam, & materiam, & ministrum necessarium, his enim tribus perficiuntur, ut dixit Concilium Florent. in Decreto Eugenii, & quoad illa omnia sunt à Christo instituta, juxta definitionem Conc. Trid. sess. 7. c. 1. de Sacram. in genere. Hanc autem institutionem nullus homo immutare potest juxta sententiam omnium Theologorum. Et congruentia suprà adducta, est moraliter evidens, quia hæc sunt quasi fundamenta Ecclesiæ visibilis Christi, quibus mutatis fieret in ea magna substantialis mutatio contra manifestam intentionem instituentis. Deinde est optima ratio quodammodo physica, quia Christus media institutione sua dedit virtutem his sacramentis ad sanctificandum, vel consecrandum; ergo nisi sint facta juxta hanc institutionem, non erunt instrumenta Christi, nec continebunt gratiam, nec virtutem efficiendi illam. Quia tunc nec Christus dat illam, quia lex, & promissio ejus est determinata ad suam institutionem, neque homo purus potest talem virtutem dare, ut per se constat; ergo nec potest dispensare in tali institutione. Nam oporteret per talem dispensationem fieri, ut aliquod opus vel dictum præter institutionem Christi haberet significationem, & vim sanctificandi, quam habet sacramentum Christi, quod est manifestè impossibile, ut probatum est. Quocirca dictum illud Canonistarum quorundam, posse Pontificem solo verbo facere Presbyterum, vel consecrare Episcopum, item illud, posse dispensare in omnibus præter articulos fidei, apud Theologos improbabilia sunt, quia Papa non habet potestatem excellentiæ, sed alligatam sacramentis, quoad effectus eorum, & ad dictam institutionem quoad eorum essentiam, de duobus verò instantiis, quæ in contrarium afferebantur, infrà dicemus.

Con. Flor.

Conc. Trid.

14. *Ostenditur conclusio.*

Primò.

Secundò.

Deinde ostenditur conclusio in institutione reipublicæ Ecclesiasticæ, quatenus peculiarem unitatem mysticam habet ex institutione Christi, quæ institutio in tribus, vel quatuor conditionibus videtur consistere. Primò, quòd ejus congregatio sit universalis ex universis mundi hominibus, quantum est ex se. Secundò quòd ingressus ad illam fit per fidem explicitam Trinitatis in Baptismo professam. Tertiò ut in ea congregentur omnes sub uno capite Christi vicario, & sub talibus signis sensibilibus sacrificii, & sacramentorum. Quartò, quòd intra illam sit ordo Hierarchicus tam secundum potestatem ordinis, quàm secundum potestatem spiritualis jurisdictionis. Sed in tota hac institutione nihil est, quod per dispensationem possit mutari, quatenus ad jus divinum spectat, ut unicuique per se facilè patebit discurrendo per singula. Scio, graves Doctores dicere, jurisdictionem sacerdotum in foro pœnitentiæ, & Episcoporum in foro externo Ecclesiæ esse de jure divino, & nihilominus posse per Pontificem restringi, vel ampliari interdum per jus ordinarium, & aliquando per modum dispensationis, seu privilegii. Verum tamen sententia parùm nobis obstat, quia non credimus esse veram, neque consequenter loqui. Secundum illam autem dicendum esset, hoc jus divinum ita esse specialiter institutum, propter necessariam subordinationem inferiorum cum suo capite, & propter convenientem usum inferioris jurisdictionis. Quamque hæc ratio potiùs probat jurisdictionem non fuisse jure divino inferioribus collatam, sed hoc fuisse commissum supremo Vicario tanquam fideli dispensatori. Posset etiam dici secundum illam sententiam, jurisdictionem illam quæ datur jure divino, esse tantum in habitu, & hunc non limitari, nec auferri in se, sed tantum in usu, quatenus ei materia applicatur, vel subtrahitur, quod non est factum per divinum jus, sed homini est commissum. Sed re vera illa, quæ vocatur jurisdictio in habitu, non est aliud, quàm potestas ordinis, vel consecrationis, & jurisdictio propria in actuali superioritate consistit, quæ confertur, cum applicatur materia quoad personas subditorum, & ita illa est collatio jurisdictionis, quæ immediatè per hominem fit, non per divinum jus. Itaque soli summo Pontifici datur jurisdictio immediata ex vi juris divini, & ideo nec auferri, nec diminui potest per hominem, respectu verò aliorum jus divinum solum in generali statuit, ut in Ecclesia sint Pastores, qui vocentur à Pontifice in partem solicitudinis, impertiendo illis jurisdictionem uniuscujusque muneri convenientem. Particularis autem jurisdictionum distributio, vel institutio non potuit convenienter immediatè fieri per jus divinum, sed per hominem debuit fieri, ideoque tota varietas, quæ in hoc genere reperitur in Ecclesia, vel non est dispensatio propria in alio jure, sed est administratio quædam spiritualium bonorum, quæ lato modo vocatur dispensatio mysteriorum Dei, vel si aliqua sunt in hoc genere propria privilegia, continent dispensationes proprias in jure ordinario Ecclesiastico, non in jure divino.

15. *Hinc infertur 1.*

Ex quo ulteriùs colligo, nec propriam interpretationem per modum epiikiæ habere locum in hac institutione quoad ea quæ re vera sunt de jure divino, id est, non solum non posse dispensare Papam, ut in sacrificio consecretur sanguis in alio liquore præter vinum, verum etiam nec posse interpretari, aliam materiam sufficere in quocumque casu necessitatis, & sic de aliis. Ratio est, quia in his, quæ essentialiter pendent ex institutione quoad significationem, vel quoad efficaciam, seu collationem alicujus virtutis, vel potestatis, non habet locum ampliatio, vel restrictio per epiikiam. Quia institutio debet esse omnino definita, & quasi in indivisibili consistens, quia in illo ordine constituit essentiam rei institutæ, & ideo non potest ampliari, vel restringi ultra, vel circa verba institutionis. Et explicari potest ratione suprà insinuata, quia voluntas instituentis de facto limitatur ad verba institutionis, ita ut extra illa nulla sit facta institutio: ergo illa interpretatio non habet fundamentum in voluntate instituentis; ergo nullo modo potest locum habere. Solum ergo admitti potest interpretatio doctrinalis, ad discernendum quid sub institutione comprehendatur quæ independens est ab extrinseca necessitate vel occasione: interpretatio autem addens, vel minuens institutionem per epiikiam propter accidentales casus, esset potiùs corruptio, & infinita haberet incommoda.

Ratio.

16. *2. Infertur.*

Secundò infero, etiam circa præcepta ex natura rei inclusa institutione non habere locum dispensationem, vel propriam interpretationem. Hoc probari potest ratione suprà facta, quia hæc præcepta sunt juris naturalis suppositа insti-

tutione, in jure autē naturali non cadit dispensatio, neq; epiikia propria. Declaratur exemplo, quia ex institutione sacramentorum nascitur obligatio accedendi ad illa cum debita dispositione, ut sancta sanctè tractentur. In hac ergo obligatione non cadit dispensatio, nec interpretatio minuens illam naturalem legem. Nam licèt possit Ecclesia interpretari, an talis, vel talis dispositio sufficiat, non tamen potest interpretari, quòd pro aliquo casu, vel necessitate sufficiat illa dispositio, quæ non satis sit, ut sacta sanctè tractentur. Atque eadem est ratio de similibus præceptis. Et potest hoc confirmari: nam hæc præcepta ordinariè sunt, affirmativa, quia, ut suprà cum Victor. dicebamus, in lege nova non sunt specialia præcepta negativa: in præceptis autem affirmativis præsertim naturalibus solum habet locum interpretatio circa tempus, pro quo obligant, vel non obligant cum his, vel illis circumstantiis, in qua interpretatione epiikia non intervenit, ut declaravi. Possumusque hoc exemplo exponere: nam sacramento Eucharistiæ adjunctum est præceptum præmittendi confessionem ante communionem, sive illud sit juris divini naturalis, vel positivi, sive humani, de quo rectè interpretamur non obligare, non existente copia confessorum, quæ non est epiikia, sed conditio ex natura rei intrinsecè inclusa in tali præcepto affirmativo, quam propterea ad tollenda dubia expresse adhibuit Conc. Trident. sess. 13. canon. ult.

Conc. Trid.

17. *Objecti.* Dices, in lege nova etiam esse aliqua præcepta negativa, quæ interdum requirunt interpretationem, ut non dandi sacramentum indignis, non accedendi ad sacramentum in peccato mortali, & si quæ sunt similia. *Resp.* Respondeo in hac lege, ut suprà dixi, non esse præcepta negativa, utique pura, & per se primò, ac directè imposita per positivam prohibitionem. Est tamen aliqua præcepta negativa consequentia ad alia affirmativa, vel intimè conjuncta positivæ, & ut sic dicam, affirmativæ institutioni alicujus sacramenti, vel sacrificii, vel alicujus muneris, & tunc negativum præceptum per affirmativum, in quo fundatur, regulandum est. Et hinc est, ut talia præcepta negativa interdum sint adeò intrinsecè mala, ut nullam recipiant dispensationem, nec epiikiam. Talisque est prohibitio facta confessori, ne secretum confessionis revelet. Nam in hoc præcepto nulla cadit interpretatio, sive intelligatur ut specialiter adjunctum ex voluntate Christi tali sacramento, sive (quod probabilissimum est) tanquam intrinsecè consequens ex tali institutione, & necessitate confessionis, ut latè dixi in 4. tom. 3. partis disp. 33. §. 1. Et hoc exemplū valde confirmat doctrinā datā: nam si admittatur dispensatio, vel interpretatio epiikiæ in præceptis Evangelicis non esset difficile illam extendere ad hoc præceptum, quia etiam possunt occurrere gravissimæ causæ, & occasiones pertinentes ad commune bonum; in hoc autem admitti non potest, ut est certum; ergo neque in aliis simpliciter latis admittenda est. Sicut etiam ex institutione sacramenti sequitur obligatio non ponendi obicem sacramentali gratiæ, quæ adeò est intrinsecè necessaria, ut oppositum nunquam possit esse licitum per ullam dispensationem, vel interpretationem.

18. *Quando locum habet aliqua interpretatio.* Aliquando verò præceptum affirmativum conjunctum alicui institutioni, seu consequens illam, tale esse potest, ut negativum præceptum illo fundatum non sit omnino absolutum, & universale tanquam de re intrinsecè mala, & tunc quāvis habere possit locum aliqua interpretatio, non tamen propria epiikia, sed doctrinalis, & orta ex præcepto affirmativo, in quo illud negativum fundatur. Exemplum adhiberi potest in præcepto non communicandi cum conscientia peccati mortalis sine prævia cōfessione, quod directè affirmativum est juxta superiùs dicta. Vel melius in præcepto non dandi Eucharistiam indigno, aut furioso, quod re vera fundatur in affirmativo præcepto reverenter tractandi tale sacramentum. Unde si hoc affirmativum servetur in aliquo casu sine illa negatione, tunc non obligavit præceptum negativum, quia solum obligat quatenus necessarium est ad servandum affirmativum præceptum, & ita illa interpretatio directè est in præcepto affirmativo, quæ non est per epiikiam, ut declaravi. Et aliud exemplum subjiciemus solvendo argumenta.

19. *Ad 1. Resp.* Primum ergo argumentum contrariæ sententiæ sumptum ex verbis Christi, *Quodcunque ligaveris*, &c. solutum jam est explicando dicta verba, & ostendendo, sub illa generalitate non comprehendi dispensationem in legibus ipsiusmet Christi, nec illam extensionem esse traditioni Ecclesiæ conformem, nec rationi consentaneam, cum sit contraria stabilitati ejusdem legis Christi. *Ad 2.* Neque exempla, quæ afferuntur in secundo argumento de juramentis, votis, & matrimonio rato sunt similia, quia cum illa dispensantur, non relaxatur aliqua lex divina, sed materia ejus subtrahitur, ut in li. 2. attigimus, & latiùs in tom. 2. de relig. Et idem dicendum est de dissolutione vinculi inter Episcopum, & Ecclesiam: nam etiam ibi supponitur vinculum humana voluntate contractum, & ex ea parte dissolvi potest per voluntatem superiorum, quamvis ad hoc etiam necessaria sit potestas divina, id est, à Deo concessa. Exemplum autem de matrimonio consummato non admittimus, quia jam habet ex divino jure naturali, vel positivo majorem firmitatem, quàm humani contractus. Vinculum autem solemnis professionis religiosæ non habet à jure divino, sed tantum ab Ecclesiastico specialem firmitatem. *Ad 3.* Tertium item argumentum ex ratione sumptum facilè ex dictis solvitur: nam præcepta positiva legis gratiæ sunt pauciissima, & per se, & directè non sunt negativa, sed affirmativa, quæ ex eodem jure divino positivo non habent certi temporis determinationem, & ideo ad occurrendum casibus occurrentibus quantum pro explicanda obligatione necessarium est, sufficit interpretatio doctrinalis, quæ in Ecclesia pertinet ad clavē scientiæ, & non nocet legi, nec relaxat illam. Quod verò spectat ad institutionem, vel necessitatem medii non oportuit admittere dispensationem vel exceptionem propter vitanda incommoda privata, quia non poterat hoc fieri sine majori incommodo boni communis: & est contra naturam, & firmitatem institutionis, quæ posset illa occasione multum alterari, & perverti.

20. *Ad 4.* Ad primum autem exemplum, quod in quarto argumento contra hoc afferebatur de ministro confirmationis, dicendum est, illam non esse dispensationem in institutione divina, sed potiùs vel ipsam institutionem divinam ita factam esse, vel (quod in idem ferè redit) ibi esse factam specialem commissionem Pontifici amplificandi ministerium illud. Et consequenter dicendum est, hoc traditione constare, & insinuari à Conciliis dicentibus, Episcopatum esse ministrum non absolutè, sed ordinarium, ut latiùs dixi in 3. tom. 3. part. disp. 36. sect. 2. Et idem cum proportione dicendum est in ministro sacramenti ordinis quoad aliquos gradus ejus.

21. *2 Exemplum.* Secundùm exemplum erat de dispensatione in consecrando planè sine calice. In quo probabilius dico, non esse admittendam talem dispensationem, neque esse posse Ecclesiæ convenientem, moraliter loquendo, ut in loco ibi citato latiùs dixi, & ad historiam de Innocentio respondi, & idem de epiikia dixi. Quòd si illa exceptio admittenda esset, ut est etiam probabile, declaranda esset per modum interpretationis doctrinalis, non per modum dispensationis, aut exceptionis in lege divina. Illa verò interpretatio in hunc modum declarari potest. Quia illud præceptum sacrificandi sub duab. specieb. per se affirmativum est, & intrinsecè connexum cum institutione talis sacrificii. Unde prohibitio conficiendi unam speciem sine altera non est ex speciali præcepto negativo juris divini

vini positivi, sed pertinet ad jus naturale, suppositâ institutione, sequiturque mediante hoc generali principio, quod Deo est integrum, & perfectum sacrificium offerendum. Hoc autem principium affirmativum est, & ideo ex se non obligat pro semper, patique potest interpretationem, scilicet, ut servetur quantum occasio tulerit, & fieri potuerit, & ideo applicatum illud principium ad hoc sacrificium, videtur habere locum interpretatio, quod in casu impotentiæ esset illud principium, & consequenter etiam cesset illa prohibitio, seu negativa obligatio, utique non sacrificandi potiùs, quàm in una tantum specie consecrandi. Quia ibi non amittitur institutio essentialis, sed integralis, & ideo valida est consecratio unius speciei etiamsi alia omittatur, & videri possit gratius Deo & hominibus utilius sic conficere, quàm nullo modo. Et quanvis ex hoc discursu, si admittatur, videatur sequi talem interpretationem non solum esse licitam authoritate Pontificis, sed vel inferiorum, vel per solam doctrinam, nihilominus tamen quia res est gravissima, & valde dubia, & contra universalem Ecclesiæ morem, permittenda non est sine decreto Pontificis, hoc autem modo admissa juxta probabilem sententiam, & dicto etiam modo declarata, nihil obstat superiori doctrinæ. Tertium exemplum de residentia Episcoporum pertinet ad interpretationem juris naturalis, & de illo superiùs li. 2. sufficienter dictum est.

CAPUT VII.

Utrùm lex gratiæ perpetua, & invariabilis.

1. *De perpetuitate legis novæ.*

TRibus modis, quantum ad presens spectat, potest lex aliqua variari, scilicet, per abrogationem, diminutionem, vel per augmentum, & de his breviter dicendum est, incipiendo ab abrogatione, quoniam ex illa facilè cætera constabunt. Et inde etiam explicabitur perpetuitas hujus legis, quæ solum inquiritur juxta subjectam materiam. Certum est enim, hanc legem non esse duraturam perpetuò simpliciter, id est, æternum, loquendo formaliter, & in se ipsâ, quia solum est data pro hominibus viatoribus in Ecclesia militante: Ecclesia a. militans non durabit in æternum, sed finem habebit in die judicii, & postea nulli erunt viatores, ergo nec lex ista amplius durare poterit, quia destructa republica, & deficiente ejus statu, cessat etiam lex. Dixi autem formaliter & in se ipsa, quia in effectu, seu gratia in æternum durabit, ut infra declarabo. Hîc ergo agimus de propria lege præceptiva, & de perpetuitate usque ad finem mundi, & de abrogatione illi contraria. Hîc autem intelligitur quæstio aliter, quàm in præcedenti capite, scilicet, in ordine ad Deum, & non in ordine ad homines. Nam de hominibus certum est, nullam variationem ex dictis posse in hac lege facere. Non enim possunt illam augere, quia præceptum divinum ferre non possunt, per humana autem præcepta non augetur lex divina. Nec etiam possunt illam minuere, cùm non possint in illa dispensare, quod minus est, quàm partem ejus omnino tollere, unde licèt de dispensatione fuerint opiniones, de diminutione nullæ sunt. Et à fortiori si homines diminuere non possunt hanc legem, multò minus poterunt abrogare. Inquiruntur ergo hæc in ordine ad Deum, in quo non consideramus nunc absolutum potestatem, sed ordinatam, vel potius actualem institutionem ejus, & necessariam permanentiam, seu durationem legis saltem ex immutabilitate divinæ voluntatis, ac promissionis.

Non esse duraturam hanc legem perpetuò simpliciter.

2. *Legem novam perpetuò duraturam, usque ad finem mundi.*

Dicendum est ergo, legem novam perpetuò duraturam esse usque ad finem mundi, ac subinde nunquam esse abrogandam donec cessat Ecclesia militans, & numerus prædestinatorum in gloria consummetur. Ita docet D. Thom. q. 106. art. 4. & cum eo cæteri Theologi, estque res certa, D. Thom. eam probat ex illo Matthæi 24. *Non præteribit generatio hæc donec omnia fiant*, &c. adjuncta expositione Chrysostomi homil 68. ubi per generationem intelligit, generationem fidelium, id est, Ecclesiam, quæ duratura est, donec judicium veniat, de quo ibi erat sermo. Et est probabilis expositio, quam habet etiam Chrysost. in imperfecto, & sequitur Theophyl. tamen quia non est certa, testimonium non probat conclusionem de fide. Clarior est promissio Christi Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*, quibus verbis promittit stabilitatem suæ Ecclesiæ usque ad finem mundi non potest autem Ecclesia durare sine lege, nec permanere in eodem statu sine eadem lege. Ut autem non dubitemus, hoc fore implendum, promittit Christus Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum, usque ad consummationem seculi.* Confirmari hoc potest ex verbis Matthæi 14. *Prædicabitur hoc Evangelium universo orbi, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio*: Nam licèt Chrys. illud intelligat de consummatione excidii Hierosolymitani, communiùs, & probabiliùs intelligitur de consummatione mundi, quæ futura prædicitur post absolutam prædicationem Evangelii per totum mundum, ut exponunt Hier. Beda, & alii. Intelligendum est autem de prædicatione efficaci, id est, de conversione totius mundi, ut supr. Divus Thom. exponit, ad 4. ergo prædicatio Evangelii, & consequenter lex Evangelica duratura est usque ad consummationem mundi. Verum est, Christum non dixisse, consummandum esse mundum statim ac fuerit prædicatum Evangelium in toto orbe, sed solum non esse consummandum mundum, donec Evangelium in toto illo prædicetur: seu ante consummationem, futuram esse talem prædicationem, ut sentit August. ep. 80. ad Hesichium, hoc a. posset impleri, etiam si multa tempora transitura essent inter universalem prædicationem Evangelii, & consummationem mundi. Et ideo hoc testimonium non est tam efficax, sicut cæt. satis vero in eo significatur à consummata prædicatione Evangelii usque ad consummationem mundi non esse futuram alterius Evangelii, vel divinæ legis prædicationem.

3. 2 *Probatur assertio.*

Secundò probari potest assertio ex aliis locis, in quibus testamentum novum dicitur æternum: nam nomine Testamenti, ut sæpe diximus, in Scriptura significatur lex: ergo lex nova est æterna, sicut & testamentum. Assumptum patet in primis ex verbis consecrationis Calicis, *Hic est*, &c. *novi & æterni Testamenti mysterium*, nam licèt particula illa *æterni* in Evangeliis non legatur, Ecclesiastica traditio docet, fuisse à Christo dictam, ut docuit Inn. III. in c. *cum Marthæ*, de celebrat. missarum. Item Paulus Hebr. 13. sanguinem Christi vocat *sanguinem Testamenti æterni*, & Apocal. 14. vocatur *Evangelium æternum*, quod sic appellatur, quia post illud non est futurum aliud, ut Ans. & Theod. exponunt. Confirmatur hoc, quia talis est lex: quale sacerdotium: nam si *translato sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat*, necesse est, ut perseverante eodem sacerdotio, eadem lex duret, sed sacerdotium legis Evangelii est perpetuum: ergo & lex. Minor habetur ex illo Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*, & ad majorem contestationem hujus immutabilitatis additur, *Juravit Dominus & non panitebit eam*, ut ponderavit Paul. ad Hebr. 7. & latè exponit Aug. l. 1 contrà adverss. legis, & Prophetarum, c. 20. & 18. de civ. c. 17. ubi declarat hanc perpetuitatem non solum de sacerdotio prout per excellentiam convenit Christo, sed etiam de sacerdotio ab illo instituto, quæ in Ecclesia perma et ad offerendum sacrificium panis, & vini, quod fuit sacerdotium Melchis. Simile argumentum sumitur ex perpetuitate regni Christi permissi per Angelum Luc. 1. *Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*, & prædicta per Danielem,

cap. 2. *In diebus regnorum illorum ſuſcitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non diſſipabitur.* Quod de regno Chriſti in Eccleſia militante rectè expoſuerunt ibi Maldon. & Pereira lib. 2. & lib. 8. circa finem, & de eodem apertè loquitur Michæas cap. 4. ubi poſt promiſſionem legis novæ ſubdit. *Ambulabimus in nomine Dei noſtri in æternum, & ultra,* & infra, *Regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion ex hoc nunc, & uſque in æternum,* Si regnum autem æternum eſt, neceſſe eſt etiam ut lex ſit æterna, quia non poteſt regnum manere ſine lege.

4. *Obje. 7.* Statim verò occurrit objectio, quia etiam lex Judæorum prædicta fuit æterna, & nihilominus explicamus, ibi non ſignificari æternitatem ſimpliciter, nec durationem uſque in finem mundi: ergo ſimili modo poterunt dicta teſtimonia eludi. Reſpondetur negando ſimilitudinem, quia longe diverſo modo loquitur Scriptura de hac perpetuitate, ac de illa ut de ſacerdotio notavit Aug. q. 124. in Exod. ponderans verbum, *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum,* nam illo ſignificatur immutabilitas illius ſacerdotii, & eſt conſentaneum Paulo ad Hebr. 7. & idem ſignificavit expreſſiùs Daniel, addens, *& regnum ejus alteri populo non tradetur,* & c. 7. addit, *poteſtas ejus poteſtas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus, quod non commovetur.* *Auguſt.* Sed hinc oritur alia objectio, quia hæc intelligi poſſunt de regno Chriſti in cœlo, & non in terra. Sic enim expoſuerunt locum Danielis Theodor. ibi, & Tertullian. contra Judæos in fine, & locum Micheæ Cyrilli, ibi, imò & Paul. ita videtur interpretari æternitatem ſacerdotii Chriſti ad Hebr. 7. Reſpondeo, utrumque apertè doceri in illis locis, ſcilicet, & regnum Chriſti duraturum in hoc mundo quamdiu mundus duraverit, & non eſſe cum mundo deſtruendum, ſed in vera æternitate conſummandum. Et ſimili modo ibi permanebit ſacerdotium quoad dignitatem excellentiæ perſonæ Chriſti, & quoad perpetuum effectum ſacrificii ejus, quæ à Paulo ad Hebr. 9. æterna redemptio vocatur. Et cum eadem proportione lex gratiæ propriè, ac formaliter ſumpta, ut eſt lex viatorum durabit uſque ad finem mundi, ibi autem finietur; nam cum fundetur in fide, & cæremoniis ſacramentorum non habet locum extra ſtatum viæ, quia quoad hoc imperfecta eſt, & ideo evacuabitur cum venerit, quod perfectum eſt. Eminentiori autem modo dici poteſt manſura in gratia conſummata, & in lege gloriæ, quæ non erit alia, niſi lex amoris, ſeu voluntas Dei clarè viſi, & perfectè dilecti cum æterna immutabilitate.

5. Ultimò poteſt aſſertio ratione declarari, quia duobus modis poteſt lex abrogari, ſcilicet, vel merè negativè auferendo illam, vel ferendo aliam, quæ alteram excludat: neutro autem modo abroganda eſt lex nova, durante mundo. Non quidem primo modo, quia non poteſt durare in mundo Eccleſia militans ſine ulla lege Dei, eſſet enim hoc contra divinam providentiam, & contra rationem ipſius Eccleſiæ, quia per fidem conſtituitur, & non poteſt eſſe ſine ſacramentis, per quæ illam fidem profiteatur. Neque etiam poſteriori modo: nam vel hæc lex abroganda eſſet per aliam minùs perfectam, & hoc per ſe eſt incredibile, & alienum à Chriſti providentia. Vel per aliam perfectiorem, & hoc repugnat perfectioni hujus legis: nam pro capacitate ſtatus viæ nulla lex poteſt perfectiùs conjungere hominem cum Deo, vel per notitiam fidei, vel per dilectionem gratiæ, & charitatis, vel per religioſum cultum, per ſacrificium infinitæ dignitatis, & per ſacramenta ſanctificationis efficacia. Item ex parte Chriſti non poteſt expectari lex à ſapientiori, vel digniori legiſlatore lata, neque etiam expectari poteſt alius mediator inter Deum, & hominem præter Chriſtum, nec alia lex poteſt perfectiùs conjungere homines ipſi Chriſto, aut eos copioſiùs ſanctificare per Chriſtum, quàm hæc lex gratiæ. Nam in hac lege jam ipſe Chriſtus præſens adeſt, & non ſperatur venturus, ſicut in lege veteri, & licèt expectemus illum venturum judicem, inde potiùs concluditur, inter hanc legem, & Chriſti judicium non interventuram aliam legem. Et propterea tempus hujus legis vocatur in Scriptura noviſſimum, ſeu ultimum, 1. Joan. 2. *Noviſſima hora eſt,* Mich. 4. & Act. 2. quia ſc. eſt tempus ultimæ legis, quæ duratura eſt, donec tranſeamus ad ſtatum gloriæ. Dicitur etiam hoc tempus plenitudo temporum ad Gal. 4. quia in eo impleta eſt promiſſio Meſſiæ, à quo data eſt lex cum plenitudine Spiritus ſancti ab eodem promiſſa, & ideo nulla lex ſupereſt ab Spiritu ſancto expectanda, ut contra aliquos hæreticos explicuit D. Thom. d. ar. 4. ad 2. & 3. *D. Thom.*

6. *Hinc infertur primò.* Atque hinc ulteriùs colligitur, ſecundam mutationem, quæ eſt per diminutionem non habere locum in hac lege, quia hæc diminutio eſſet quædam partialis abrogatio: ergo non habet locum in hac lege quia quoad hoc eadem eſt ratio de tota lege, & de qualibet parte, ut probant omnia adducta in ſuperiori aſſertione. Nam perpetuitas ſimpliciter eſt promiſſa, vel prædicta de hac lege, & cum nihil ſit exceptum, de omnibus partibus ejus intelligenda eſt, nec poteſt fieri exceptio ſine magno errore, maximè cum nulla ſit major ratio de una parte, quàm de alia. Ratio verò à priori eſt, quia Chriſtus lator hujus legis ſumma ſapientia prævidit, quid eſſet opportunum hominibus ad ſalutem, & ad perfectionem ejus conſequendam: atque eadem ſapientia, & ordinatiſſima providentia ea tantum ſua lege præcipit, quæ omni tempore, & loco eſſent ſuæ Eccleſiæ convenientia, & regulariter obſervari poſſent, & ideo omnia ſua præcepta tulit ut æquè perpetua, & immutabilia, quia nunquam futurum erat conveniens illa minuere, vel mutare. Reliquas autem leges, quas interdum mutare oportet, per ſe ferre noluit, ſed Eccleſiæ ſuæ commiſit.

7. *Infertur ſecundò.* Unde obiter colligitur, nullam conſuetudinem hominum prævalere poſſe contra hanc legem ad abrogandum aliquod præceptum ejus, tum quia nec tota Eccleſia poteſt in tali conſuetudine conſpirare: nam eſſet valde turpis, & aliena ab Eccleſiæ ſanctitate: & licèt contingeret introduci in Eccleſia particulari non valeret, juxta c. ult. cum aliis de conſuet. Extra, & in 6. Tum etiam, quia humana conſuetudo non excedit vires humanæ voluntatis, ſeu humanarum voluntatum: non poſſunt autem omnes voluntates hominum ſimul ſumptæ divinæ voluntati reſiſtere, vel aliquid revocare eorum, quæ ipſe ſtatuit. Eo vel maxime quòd etiam lex humana non abrogatur per contrariam conſuetudinem, niſi ex tacito conſenſu legiſlatoris, non poteſt autem præſumi, vel fingi Deum propter conſuetudinem hominum ita connivere, ut velit aliquod præceptum ſuum abrogari. Et ideo meritò dixit Aug. l. 3. confeſſion. c. 8. *Aug.* *Cum Deus aliquid contra morem, aut pactum quorumlibet jubet, & ſi nunquam ibi factum eſt, faciendum eſt, & ſi omiſſum eſt, inſtaurandum eſt,* &c.

8. *Ultimò infertur.* Ultimò colligitur, tertiam etiam mutationem per augmentum alicujus præcepti non habere locum in hac lege divina. Ratio eſt, quia à principio habuit totam ſuam perfectionem. Probatur, quia author ejus non indiguit diſcurſu temporum, aut experimento ad totam legem ſuæ Eccleſiæ convenientem præconcipiendam: ergò ex parte ejus non erat neceſſaria illa ſucceſſio in augmento hujus legis. Nec etiam fuit neceſſaria ex parte hominum, quibus lex danda erat, nec etiam ex parte rerum, quia ſemper futura erat eadem Eccleſia, cum eadem fide, eodem ſacrificio, eiſdem ſacramentis, & eodem regimine quatenus à jure divino pendet: ergo nulla ratio augmenti in hac lege, ut divina eſt cogitari poteſt. Unde licèt in principio inſtitutionis, Chriſtus Dominus cum ſucceſſione quadam illam tulerit, ut ſe captui recipientium accommodaret, priùs tamen quàm in cœlum aſcen-

deret illam consummavit, ritus omnes substantiales sacrificii, & sacramentorum tradendo, vanumque esset aliud sacrificium, vel sacramentum in hac Ecclesia expectare. Et similiter monarchiam in hac Ecclesia constituit, & omnia præcepta sua in Ecclesia perpetuò observanda Apostolis significavit, juxta illud Matth. ult. *Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis.*

9. *Object. Reſpon.* Dices; saltem in præceptis fidei videtur posse esse augmentum, quia discursu temporum crescit Ecclesia in aliquarum fidei veritatum cognitione. Respondetur. Veritates fidei necessariæ ad salutem semper fuerunt notæ Ecclesiæ Christi, licèt circa illas, vel circa alias in eis inclusas, possit esse in Ecclesia magis, vel minùs distincta cognitio pro temporum varietate. In quo fortasse summum gradum perfectionis habuit in Apostolis, juxta ea, quæ traduntur in materia de fide. Tamen licèt daremus, aliquod augmentum fieri interdum in Ecclesia quoad cognitionem fidei, non propterea augerentur præcepta positiva hujus legis divinæ. Quia nunquam crescit obligatio credendi plura, vel pauciora explicitè, prout est necessarium ad salutem: altera verò obligatio credendi aliquid, quæ interdum nascitur ex sola majori cognitione, vel propositione fidei, non positiva, sed quasi naturalis est, ut supra declaravi. Atque hoc modo sapientes teneri possunt ad plura credenda explicitè, quàm rudes, cum tamen lex gratiæ eadem sit respectu omnium. Denique posset fieri alia objectio, quia Ecclesia ipsa augetur, & minuitur, & varias mutationes recipit pro diversitate temporum, vel locorum, cur ergo non idem accidet in lege. Sed hoc difficultatem non habet, quia illa mutatio non pertinet ad ipsam legem, sed ad legis observantiam, quæ pendet ex libera hominum voluntate, quæ facilè mutatur, & præsertim pendet ex divina gratia, quam diversis locis, aut temporibus Spiritus sanctus dividit, prout vult, lex autem pendet ex sola Dei voluntate, quæ eadem semper est in ferendis præceptis hujus legis, & ideo licèt mutentur mores hominum, lex non mutatur, ut rectè Divus Thomas dicto articulo quarto declaravit.

CAPUT VIII.

Utrùm lex nova sit perfectior veteri.

1. *De perfectione legis novæ.* HAnc comparationem latè explicuit D. Thomas 1. 2. tota q. 107. ubi moderni Scriptores multa etiam de illa tradunt, & plura Soto in 4. d. 2. quæst. 1. ar. 4. & Salmer. tom. 5. in Evangel. tract. 1. & super epist. ad Romanos c. 3. disp. 20. Bellarmin. lib. 1. de verbo Dei. c. 18. copiosiùs Baradas tomo 1. lib. 1. per sexdecim prima capita. Si verò considerentur ea, quæ de utraque lege hactenus tractavimus, in eis ferè omnia continentur, quæ ad præsentem comparationem pertinent. Et ideo breviter sup-

1. *Supponendum.* pono, quod D. Thom. supra tractat art. 1. has duas leges esse distinctas, quod in lib. 1. à nobis probatum est, & ex dictis in his duobus ultimis est satis declaratum. Deinde suppono, legem novam esse perfectiorem veteri, quod est de fide

2. *Supponendum.* certum: nam id satis apertè docet Paul. ad Heb. 7. 8. & 9. & satis colligitur ex Jerem. 31. Ut autem declaretur, in quo hic excessus consistat distinguenda sunt in lege gratiæ illa duo, quæ D. Thomas q. 106. ar. 2. distinguit, scilicet, propria præcepta, seu documenta, & spiritum gratiæ, & virtutis ad illa implenda, quæ duo etiam sunt data hominibus tempore legis veteris, & ideo, ut rectè fiat comparatio debent leges illæ ut præceptivæ inter se, & gratiæ, item inter se conferri, alioqui non erit formalis, & proportionata comparatio. Et ideo censeo, non satis explicari hunc excessum, dicendo, legem gratiæ esse perfectiorem, quia per antonomasiam significat spiritum gratiæ, qui perfectior est, quàm lex ut præcipiens: nam hoc modo lex gratiæ etiam est perfectior se ipsa, si sumatur pro spiritu gratiæ, quem confert, & ad sua præcepta, vel documenta comparetur: oportet ergo, ut dixi, duas illas partes cum proportione comparare.

2. Dico ergo primò: Lex gratiæ quoad spiritum gratiæ longe excelluit statum legis veteris, etiam quantum ad gratiam, quæ ad illam implendam in illo conferebatur. Probatur: nam in tribus præcipuè vel quatuor, excedit quoad hanc partem lex nova. Primò, quia ex vi sui status, & sui proximi legislatoris habet hunc gratiæ spiritum, quia data est per Christum, qui simul fuit redemptor, & legislator, quam prærogativam non habuit lex data per Moysem. Dices, Moysem non fuisse authorem illius legis, sed Deum, qui est principalis auctor gratiæ, ergo etiam illa lex dici potest habuisse gratiam ex vi sui authoris, & ratione talis status. Respondetur, negando consequentiam, quia humana natura per originale peccatum facta est indigna omni gratia, & ideo quandiu redemptorem præsentem non habuit, non habebat secundum illum statum, unde gratiam obtineret ad quamcumq; legem implendam. Quia juste Deus decreverat, nullam gratiam hominibus lapsis dare, nisi propter meritum ejus, qui totam naturam redimeret, & ideo omnis gratia, quæ data est ante adventum redemptoris non erat ex vi illius status, sed ex benigna providentia Dei per anticipatam solutionem meriti Christi prævisi. Et ob hanc causam non satis est, quod Deus esset author legis, & gratiæ, quia ad legem dandam non erat necessarium meritum redemptoris, sicut semper fuit ad collationem gratiæ. Lex autem gratiæ lata est ab ipsomet redemptore, qui jam pretium omnis gratiæ persolvit, & ideo hæc lex speciali modo habet sibi conjunctum spiritum gratiæ, quo cultores ejus justificantur, & vires accipiunt ad ipsam implendam. Et hanc differentiam maximè intendit Paulus in suis Epistolis ad Romanos, ad Galatas, & ad Hebræos.

1. *Concluſ.* *Object.* *Reſp.*

3. Et hinc sequitur secunda excellentia hujus legis, quia spiritus gratiæ abundantiùs, & copiosiùs in illa confertur, quàm daretur ante Christi adventum, ut supra probatum, & declaratum est, intelligendum est enim ex vi status, & quasi ordinariæ legis, & sic est differentia clara in Scripturis, ut ex consequentibus constabit. Hoc verò non impedit quominus aliquibus hominibus singulariter electis Deus tunc contulerit abundantiam spiritus, ut per se constat. Tertia excellentia est, quia in hoc statu confertur gratia non tantum ex opere operantis, sed etiam ex opere operato, idque non uno tantum modo, sed septem, per septem sacramenta, quæ sunt veluti septem perennes fontes gratiæ Christi, de quibus Isaias capite duodecimo prædixit, *Haurietis aquas de fontibus Salvatoris*, ubi notat Hieronymus positum esse nomen JESU, *ne putaretur alium esse præter eum, quem Gabriel Virgini prænunciavit*, Ipse autem per fontes Salvatoris doctrinam Evangelicam intelligit, in qua lex gratiæ continetur, & ita in idem recidit, quia magna pars legis Evangelicæ est de Sacramentis. Et quidem illa satis commodè dicuntur fontes gratiæ, & salvatoris, quamvis tota etiam lex, & doctrina Evangelica possit dici fons gratiæ, propter abundantiam gratiæ in ea promissam, juxta verbum Christi Joannis quarto, *Qui biberit de aqua quam ego dedero ei, & cætera, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*, & capite septimo, *Qui crediderit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus exibunt aquæ vivæ. Hoc autem dixit* [exponit Joannes] *de Spiritu, quem acceperi erant credentes in eum.* In lege autem veteri nulla gratia dabatur ex opere operato, ut supra dictum est, & si aliqua dabatur ad imitationem ejus, erat in uno tantum sacramento, & solum pro parvulis, & quasi ad subveniendum urgenti necessitati, ideoque non ex speciali privilegio illius legis, sed ex generali providentia Dei erga genus humanum à principio sui lapsus.

3. *Excellentia legis novæ.*

pſus. Ac denique etiam illa gratia minùs perfecta erat quàm ea, quæ pro ſimili remedio in lege nova confertur.

8. 4. *Excellentia à Soto addita.* Quartam excellentiam addidit Soto ſupra in ſextæ, & ſeptima excellentia legis gratiæ, quas ipſe ponit, nimirum, quod in hac lege gratia conſtituit abſolutè, & ſimpliciter Dei filios adoptivos, & ideo abſolutum, & completiſſimum nomen gratiæ meretur, quod (inquit) gratiæ legis antiquæ in hac ſublimitate non competebat, quia non plenè, & perfectè merebantur juſti illius temporis nomen filiorum Dei. Quam prærogativam legis novæ probat ex Paulo ad Rom. 8, dicente, *Non accepiſtis ſpiritum ſervitutis in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis Dei*, & ad Gal. 4. *Cum eſſemus parvuli ſub elementis mundi hujus eramus ſervientes, at ubi venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factum ſub muliere, factum ſub lege, ut adoptionem filiorum reciperemus.* In quibus locis ſignificat Paulus adoptionem filiorum eſſe propriam prærogativam legis novæ: cui conſonat illud Joann. 1. *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine ejus, & ex Deo nati ſunt* quod eſt proprium legis novæ, in qua, & fides Chriſti explicita, & nativitas ſpiritualis per Baptiſmum omnibus injungitur. Unde ſancti Patres, Chryſ. Ambro. Theophyl. & Aug. his locis, & alii, quos refert Barradas tom. 1. lib. 1. cap. 7. & Leon. Caſtro in illa verba Iſai. 1. *Filios enutrivi, & exaltavi*, dicant, Judæos non propriè, ſed figuratè tantum interdum vocari filios Dei, quod Caſtro ipſe ſequi videtur ſine illa interpretatione.

5. Veruntamen licèt ſenſus iſtorum authorum catholicus, ſit, modus loquendi vitandus eſt, ut notant Barradas ſupra & Medin. 1. q. 107. art. 1. Vaſq. d. 183. c. 2. Sit igitur certum juſtos veteris Teſtamenti fuiſſe verè juſtos, & ſanctos, ut paſſim Scriptura eos nominat: imo Paulus ad Rom. 4. Abraham proponit tanquam exemplar juſtificationis, quæ fit per veram juſtitiam, & gratiam. Et ad Hebr. 11. ſeriem refert inſignium juſtorum, & qui ante legem, & ſub lege fuerunt & incipiens ab Abel, dicit, *per fidem teſtimonium eſſe ſubſequutum, quod eſſet juſtus.* Unde fit, gratiam datam ſub lege, fuiſſe etiam veram gratiam ejuſdem rationis cum gratia, quæ in novo Teſtamento datur, ſicut & gloria quam nunc habent Sancti utriuſque Teſtamenti ejuſdem rationis exiſtit. Ex quo ulteriùs concluditur gratiam contuliſſe antiquis juſtis veram adoptionem, quia hæc filiatio intrinſecè ſequitur ad veram ſanctificationem per gratiam. Item quia etiam illa gratia habebat adjunctam repromiſſionem æternæ hæreditatis, ut teſtatur Paulus ad Hebr. 11. per quam promiſſionem conſummatur adoptio. Atque ita paſſim Scriptura vocat illos juſtos filios Dei, Sapient. 12. & 16. Deut. 32. & aliis ſimilibus locis. Nec poſſunt hæc per figuram tantum, ſeu metaphoram exponi, cum Scriptura poſſit propriè intelligi, imò cum ſermo hiſtoricus, & dogmata fidei proponens verborum proprietatem requirat. Neque etiam obſtat, quod nomen filiorum, Dei interdum tribuatur toti populo Judæorum, in quo erant multi improbi, quia uſitatum eſt in Scriptura, totam communitatem vocare à majori, vel meliori parte. Vel etiam ita appellantur, quia hoc profitebantur, & illud conſequi poterant, ſi per eos non ſtaret. Unde expreſſè Paul. ad Rom. 9. loquens de Iſraelitis fratribus ſuis, ait, *Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria.* Itaque certiſſimum eſt, gratiam datam in lege veteri fuiſſe ſimpliciter, & abſolutè gratiam, tum quia gratis dabatur, tum etiam quia gratum & acceptum Deo hominem reddebat. Et conſequenter eſt etiam certum, juſtos illius temporis fuiſſe abſolutè, & ſimpliciter filios Dei adoptivos, quia jam accepti erant ad regni hæreditatem, quam poſtea ſuo tempore aſſecuti ſunt.

6. *Cur Patres antiqui dicuntur habere ſtatum ſervorum.* Dicuntur autem nihilominus illi Patres antiqui habuiſſe ſtatum ſervorum, propter tria præcipuè. Primò propter onera legis, ut teſtatur Auguſtin. contra Adimantum cap. 16. dicens, *In veteri Teſtamento erant onera ſervorum.* Idem habet Chryſoſt. ad Roman. 8. homil. 14. dicens, literam legis vocari ſpiritum ſervitutis, & rationem reddens ſubjungit, *Etenim ſupplicia illos è veſtigio excipiebant, & merces ſtatim ſequebatur*, & cæt. Atque hoc manifeſtè voluit Paul. ad Galat. 4. dicens *quarto tempore hæres parvulus eſt, nihil differt à ſervo, cum ſit Dominus omnium uſque ad præfinitum tempus à Patre, ſic & nos, cum eſſemus parvuli*, &c. In qua ſimilitudine aperte ſupponit Iſraelitas fuiſſe filios Dei, parvulos a. quoad imperfectionem ſtatus, & ideo inſtar ſervorum legem accepiſſe, ſub qua cuſtodirentur tanquam ſub pædagogo, ſicut capite tertio in fine dixerat, legem fuiſſe pædagogum illius populi, pædagogus enim non ſolet dari ſervo, ſed filio parvulo. Atq; hinc ſequitur ſecundum, in quo ille ſtatus ſervitutis conſiſtebat, ſcil. quia homines ſub lege viventes, quantũ erat ex vi ejus, ducebantur ſpiritu timoris, qui eſt ſpiritus ſervorum potiùs, quã amoris, qui eſt ſpiritus filiorũ. Et hoc maximè intendit Paul. in dicto loco ad Rom. 8. cum dicit, *Non accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*, ubi bene ita exponit Anſ. & idem ſenſit Auguſtinus, ubicumque diſtinxit legem veterem, & novam per amorem, & timorem, quam eſſe breviſſimam, & certiſſimam differentiam dixit lib. contra Adimantum cap. 17. & lib. 1. de moribus Eccl. c. 28. Pertinet etiam ad hunc ſpiritum ſervitutis, quod lex illa inducebat ad ſui obſervationem propter retributiones temporales, quaſi propter mercedem ſervilem, ut Chryſoſt. ſupra ponderavit. Et inde etiam timor nebat magis ſervilis, quia erat magis de amiſſione temporalium bonorum, & de pœnis temporalibus, quas lex comminabatur, quàm de pœnis æternis.

7. *Tertia conditio illius ſervilis ſtatus.* Tertia conditio illius ſervilis ſtatus addi poteſt, quia tunc gratia non introducebat in regnum cœlorum, nec aperiebat januam regni, durante ſtatu illius legis, ut declarat Paul. ad Hebr. 9. & 10. Propter quod dixit Hieronym. epiſt. 120. ad Dardanum, ſanguinem Chriſti clavem eſſe Paradiſi, & Cyrillus 10. Theſauri cap. 4. ait, Chriſtum de ſe dicere, Ego ſum oſtium, quia per ipſum natura noſtra novum iter facere docta eſt, & quaſi per portam quandam cœlos ingreditur, & alia tradit D. Thom. 3. p. q. 49. art. 5. ubi id explicuimus, & latiùs diſp. 42. illius tomi. Sicut enim parvulus, quandiu non eſt aptus, ut in hæreditatem introducatur, dicitur eſſe quaſi ſervus, ita juſti illius temporis, ſive viventes, ſive jam mortui ſub lege dici poſſunt fuiſſe in quodam ſtatu ſervitutis, quia pro tunc non erant apti ad æternam hæreditatem adeundam. Et hanc maximè rationem conſideravit Soto, ut adeò diminueret rationem, vel perfectionem illius gratiæ, & filiationis, ut hæc nomina illis abſolutè denegaverit. Quia cum gratia faciat hominem acceptum ad gloriam, illa, quæ non facit undique acceptum pro aliquo ſtatu, videtur eſſe gratia ſecundum quid. Et re vera poteſt hæc quarto loco poni inter differentias utriuſque Teſtamenti, & eorum gratiarum, non tamen cum illa exaggeratione. Quia gratia Teſtamenti veteris etiam faciebat ſimpliciter acceptum ad hæreditatem æternam & de ſe tollebat omne perſonale impedimentum gloriæ, tam proveniens ex peccato actuali, quàm ex originali, ut erat proprium talis perſonæ: non tollebat a. impedimentum proveniens ex lapſu totius naturæ, pro qua nondum erat ſatisfactum. Hoc a. impedimentum erat veluti extrinſecum, & ideo non minuebat rationem, & perfectionem gratiæ in ſe ſpectatæ & multò minùs poterat conſtituere analogiam in gratiæ nomine, & ideo negari non poteſt, quin illa ſimpliciter fuerit, & appellari debeat gratia. Et idem eſt de filiatione, quia dilatio temporalis hæreditatis ex aliquo defectu extrinſeco, vel accidentario proveniens non minuit veritatem filiationis adoptivæ, neque appellationem ejus. Nam etiam

nunc

nunc justus, qui vel non dum plenè satisfecit pro mortalibus peccatis, aut venialia habet peccata, secundùm præsentem statum non est aptus ad introitum regni, & si in illo moriatur, detinebitur, & purgabitur, priusquam hæreditatem accipiat, & nihilominus simpliciter est filius adoptivus, etiamsi illud impedimentum sit magis personale, ac proprium, quam esset olim impedimentum totius naturæ.

8. *Loca Pauli ex dictis explicata.*

Loca igitur citata ex Paulo dictis ex satis explicata sunt, quia in loco ad Romanos non adoptionem secundùm se spectatam, sed ut conjunctam spiritui adoptionis, & filiorum ponit ut specialem prærogativam novi Testamenti. In loco vero ad Galat. non de substantia, ut sic dicam, filiationis, sed de statu, seu conditione servili loquitur, imò expresse affirmat, filiationem adoptivam De fuisse in veteri Testamento, statum vero fuisse puerorum, & servitutis. Et in eodem sensu dicit ibidem, nos nunc accepisse adoptionem filiorum, utique conjunctã cum statu, & spiritu filiorum in quo clamamus Abba Pater. Est in eodem sensu concludit de justo; *Itaque jam non est servus, sed filius*, scilicet, quoad statum, & spiritum servitutis: nam quoad substantiam non potest justus non esse servus Dei. Et eodem modo potest exponi locus Joannis, ab initio enim mundi data est hominibus potestas, *filios Dei fieri*, tamen per Christum data est peculiari modo quoad statum, & quoad spiritum, licèt hic locus aliter possit etiam exponi, ut statim dicam.

9. *Exponuntur Patres.*

Patres autem, qui interdum dicunt, illam antiquam filiationem fuisse figuratam, pie possunt exponi, ut solùm id dixerint propter imperfectionem illius status. Vel fortasse melius in populo Israelitico distingui potest duplex filiatio, sicut duplex justitia. Una legalis, altera spiritualis. Una ex lege, altera in lege, vel sub lege. Prior consistit in promissione, & quasi adoptione illius populi ad Israeliticum regnum in terra promissionis sub peculiari cura, & protectione Dei, prout eleganter describitur à David Psal. 77. & Psal. 104. & 105. Hæc ergo merito dicitur filiatio figuralis, & de hoc loquuntur C rysost. & Theophyl. & Oecumeni. super dicta loca Pauli, & Joann. & Cyrill. lib. 1. in Joan. cap. 14. Qui tamen non negant in eisdem Judæis filiationem spiritualem per gratiam, sed illam ibi non commemorant, quia non erat ex lege: immò quia illam habebant ad legem gratiæ ut sic pertinebant, ut supra ex Augustino diximus, & accommodatè ad hoc explicat lib. 2. contra duas epistolas Pelagian. c. 4.

Cyrill.

10. *2. Conclus.*

Dico secundò: Lex nova etiam quoad præcepta, & documenta longè perfectior est lege veteri. Conclusio est communis, & eodem modo certa, ut sumitur ex eisdem locis ad Hebræos 7. & sequentibus, & ex diverso modo, quo ubique Paulus loquitur de lege, & de evangelio. Hic autem excessus perfectionis legis novæ in multis consistit, quæ ex omnibus tractatis in hoc libro, & præcedenti facilè colligi possunt, discurrendo per causas, effectus, & proprietates utriusque legis. Primò ergo perfectior est lex nova in fine, quia licèt utraque lex ordinaverit homines ultimatè ad felicitatem æternam, tamen lex nova immediatius, plenius, & efficacius. Unde etiam excedit in fine proximo, quia totus finis hujus legis est maximè spiritualis, scilicet, destructio peccati, & perfecta sanctificatio, & cum Deo conjunctio: lex autem vetus proximè versabatur magna ex parte circa temporalia, & intendebat felicitatem, & pacem externam reipublicæ, cum justificatione etiam legali, quanvis per hæc remotè, & modo imperfectio intenderet spiritualem finem. Atque huc spectat, quòd lex nova est finis veteris, ut infrà dicam.

11. *Secundus excessus legis.*

Secundò excedit lex nova ex parte efficientis: nam lex vetus per Moysem, nova autem per Christum Deum hominem data est. Quam exaggerat Paulus ad Hebræos 2. considerans illam legem non tantùm ut datam per hominem, sed etiam ut datam per Angelos. Quando enim Christus melior est Angelis effectus (ut idem dixerat c. 1.) tantò sermo, & lex Christi dignior est sermone Angelorum, & lege per illos data. Dices utriusque legis Author est Deus, *Object.* Angeli verò, & Moyses tantùm fuerunt organa. Respondeo, ex hac parte inveniri quandam æ- *Respons.* qualitatem, prærogativam autem legis novæ esse, quod non solùm est à Deo, ut Deus est, sed etiam ut est homo, unde etiam habet, ut non solùm sit data per Christum ut promulgatorem, sed etiam ut legislatorem per voluntatem humanam. Et ita hæc lex quasi duplici titulo est divina, scilicet, quia est à voluntate divina, per essentiam, & alia voluntate Dei per communicationem idomatum, seu deificata per unionem hypostaticam. Ex quo mirum in modum augetur dignitas hujus legis, saltem extensivè per plures respectus moraliter dignificantes. Et non parum auget hunc posteriorem respectum, quòd proximus author hujus legis simul fuit redemptor illorum, quibus legem tradebat. Nam ex his omnibus titulis major quædam obligatio oritur, quam ex alia lege Dei per puras creaturas tradita, quod significavit Paul. in verbis illis ad Hebr. 2. *Si enim qui per Angelos factus est sermo, &c. quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ cum initium accepisset narrari per Dominum: ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est*, &c.

12. *Tertius excessus legis novæ.*

Tertiò excedit lex nova ex parte materiæ, seu ex rebus traditis, ac præceptis. Quæ differentia colligi potest in primis ex legislatoris excellentia, sive lex nova ad Christum, & vetus ad Moysem, vel Angelos conferantur, sive utraque ad Deum. Nam per se verisimile est, altiorem doctrinam, & legem voluisse Deum tradere per filium, quam per ministros, ut notavit Ribera circa dicta verba Pauli ad Hebræos 2. & idem significavit Paulus cap. 1. dicens, *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissimè loquutus est nobis in filio*, &c. Deinde idem ostendi potest discursu facto superius circa materiam legis novæ. Si enim spectemus materiam fidei, longè perfectior fides in hac lege præcepta est: nam in ea sunt revelata profundissima Dei mysteria, tam ut Deus est, quam ut est homo, quorum explicita fides toti Ecclesiæ commendata est: in lege autem veteri, & pauciora mysteria sunt communiter revelata, & fides implicita illorum ad salutem sufficiebat. Et ideo inter alias causas interdum vocat Paulus legem novam legem fidei, vel hdem, veterem autem vocat legem factorum, vel legem simpliciter, ut ad Roman. 3. & ad Galat. 3. quia lex nova abundat mysteriis fidei, & in illa maximè fundatur, licèt aliqua etiam opera præcipiat: vetus autem lex abundabat præceptis operum, licèt aliquam fidem simul exigeret. Deinde in materia morali licèt sit quædam æqualitas quoad substantiam (ut sic dicam) præceptorum moralium, excedit tamen lex nova in majori eorum declaratione, & exacta intimatione, & præterea quia consulit multa, quæ ad perfectiorem observantiam illorum pertinent. Denique in materia cæremoniali infinitus (ut sic dicam) est excessus, tum ratione sacrificii infiniti valoris, tum ratione sacramentorum continentium gratiam Christi, quæ omnia satis suprà explicata sunt.

13. *Quartus excessus legis novæ.*

Quartò excedit etiã lex nova ex parte formæ, quia non est scripta in lapidibus, vel membranis, sed in mentibus, & cordibus hominum, per verbũ proprium ipsius Dei hominis, cooperante Spiritu sancto per abundantiam spiritus, & interioris illuminationis, ut suprá latè declaratum est. Et ad hunc excessum pertinet differentia promulgationis: nam promulgatio suo modo pertinet ad complementum sensibilis formæ legis. Excessit autem promulgatio legis novæ. Primò in prodigiis, & signis quibus facta est: nam omnia indicabant plenitudinem Spiritus sancti, & amoris,

amoris, cum in promulgatione legis veteris omnia signa fuerint timoris, & terroris, quibus ostensa est diversa qualitas, & perfectio utriusque legis, ut Sancti expendunt, quos in superioribus satis citavi. Secundo excessit promulgatio legis novæ in loco, quia vetus in deserto, & in monte quodam, privato populo data est. Nova verò in civitate regia, & in metropoli, ut sic dicam, fidelis populi, qui tunc erat, congregatis diversarum rationum hominibus prædicari cœpit, & postea per universum mundum consummata est. Unde tertio considerari potest excessus in modo, quia lex vetus in uno tantum sermone, illi populo proprio, tradita est, non vero cum dono linguarum, ut simul incideret prædicari omni nationi, quæ sub cœlo est.

14. 5 *Excessus Augusti.* Quintò excedit lex nova in virtute, & efficacia sanctificandi, quam differentiam ubique tradit Augustinus, tanquam præcipuam, & virtute continentem cæteras, ut patet ex toto libro de spiritu, & litera, & lib. 1. de gratia Christi, c. 19. & lib. de natur. & grat. ca. 57. & libro de continent. c. 3. & aliis innumeris locis. Communiter autem explicatur hic excessus magis ex parte gratiæ, quàm ex parte legis, ut præceptivæ. Verum tamen licet hoc redundet etiam in perfectionem ipsiusmet legis, quia conjunctio cum gratia pertinet ad excellentiam ejus, & ad facilitatem, & suavitatem, ut infra dicam: nihilominus lex nova ut præceptiva participat in suo genere quandam gratiæ efficaciam, maximè ratione sacramentorum, quæ præcipit, & promissionum, quas includit, quam virtutem lex vetus non habuit, ut supra latè declaratum est. Unde huc etiam spectat sexta 6. *Excellentia.* excellentia legis novæ in promissionibus, quia sunt maximè spirituales, & de bonis æternis, cum tamen in lege veteri fuerint temporales, quæ differentia frequens est in Theologis, & Patribus, suprà tamen explicata est, ubi eos allegavimus. Et huc etiam referenda est septima differentia in comminationibus, quæ in lege veteri ordinariè erant de suppliciis temporalibus, & corporali morte, rarò autem fiebat *Septima.* explicata comminatio æternæ pœnæ. In Evangelio autem è converso, ut ostendunt illa verba Christi, *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potiùs timete eum, qui potest & corpus & animam perdere in gehenna*, Matth. 10. Denique ad hoc caput pertinet differentia utriusque legis in modo inducendi subditos ad sui observationem: nam lex vetus per *Octava.* timorem valde servilem, & quasi humanum, lex autem nova maxime per amorem homines inducit, non omisso timore altioris ordinis, magisque divino. Quæ excellentia circa priorem assertionem hujus capitis satis declarata est.

15. 9. *Excell.* Nonò excedit lex nova veterem in proprietate universalitatis ex parte locorum, & personarum, quia lex vetus pro solo Judæorum populo: nova vero pro omnibus hominibus, & universo orbe data est: utrumque enim in superioribus ostensum est, & constat, universalitatem legis ad ejus excellentiam pertinere. Similis *Decima.* est decima excellentia sumpta ex alia proprietate immutabilitatis, ac perpetuitatis hujus legis. Nam licèt lex vetus priùs data sit, quàm nova, illud tamen nec ad excellentiam pertinuit, nec est signum ejus, quia imperfectiora solent esse generatione priora, sicut dispositio præcedit formam, atque ad hunc modum præcessit lex vetus novum. At vero perpetuitas rei postquam in suo esse producta est, ad perfectionem ejus pertinet. Et hoc modo excelluit lex nova suprà veterem, ut in superioribus latè explicatum est. Addi etiam potest undecima ex- *Undecima.* cellentia ex alia legis Dei proprietate, quatenus immaculata dicitur. Nà licèt hæc proprietas etiam in lege veteri inventa fuerit, majori tamen perfectione in nova, quia sicut utraque fuit sancta, & spiritualis, & nihilominus lex nova est sanctior, & spiritualior, ut ex omnibus dictis satis constat: ita licet utraque sit immaculta, nihilominus nova potest esse purior, & magis immaculta. Consistit autem hic excessus in duobus. Primò quia nullam permissionem, vel dispensationem concedit in his, quæ rectæ rationi non consonant, sicut lex vetus interdum faciebat. Secundò in consiliis perfectionis, præsertim virginitatis: nam in lege veteri quodammodo, præferebatur conjugium virginitati, quia homines illius status procreationi filiorum præcipuè vacabant: in hac autem lege præfertur virginitas tanquam aptior ad vacandum Deo & ad perfectionem animæ obtinendum, quæ per hanc legem maximè intenditur, ideoque purior, & immaculatior est.

Duodecima excellentia legis novæ sumitur 16. ex alia proprietate, quam illi tribuit Christus 12. *Excell.* Matth. 11. dicens, *Jugum meum suave est, & onus meum leve*, è contrario verò lex vetus adeo onerosa fuit, ut de illa dixerit Petrus Actor. 15. *Quam nec nos nec Patres nostri portare potuimus*, & pluribus aliis testimoniis hanc differentiam confirmat Cyprian. lib. 3. ad Quirinum cap. 119. Nihilominus tamen non caret aliqua difficultate: hæ duæ leges videntur in hoc se habere tanquam excedens, & excessum, & non est facile judicare, quæ simpliciter excedat in onere, & difficultate. Si enim consideremus externa opera, & corporalem laborem, ac exercitationem, sine dubio fuit multo onerosior lex vetus, quia plurimas cæremonias sacrificiorum, sacramentorum, & aliarum observantiarum præcipiebat, & præcipuè circumcisionem carnis, quæ valde erat austera. Item lex zelotypiæ, & similes valde difficiles erant: lex autem nova ex his exterioribus pauca præcipit, præter ea quæ sunt legis naturæ, ut constat ex dictis, & notat Aug. ep. 118. & 119. cap. 19. & 15. contra Faust. c. 13. At vero ex interioribus actibus multa præcipit difficiliora, ut notat D. Thom. qu. 107. artic. 4. ubi fatetur, præcepta novæ legis quoad hanc partem esse graviora. Reddit autem rationem, quia lex nova expressè prohibet interiores animi motus, quod non ita expressè lex vetus faciebat, & licèt aliquando prohiberet, non puniebat. Sed si quis rectè consideret, hic excessus non erat in rebus præceptis, vel prohibitis, sed in modo. Nam lex vetus etiam prohibebat concupiscentiam, & præcipiebat dilectionem proximi absolutè, sive esset amicus, sive inimicus, ut supra notatum est, ac denique præcipiendo totam legem naturalem, consequenter vetabat quidquid illi contrarium est, ut sunt etiam actus interni. Quia vero lex nova expressiùs prohibuit iram, odium, concupiscentiam, etiam per solum desiderium internum, ideo ex hac parte dicitur quodammodo gravior, & in hoc sensu loquutus est D. Thomas, & ita etiam exposuerunt Lyran. in præfat. ad Evangel. & Abulens. Matth. 11. qu. 68. & Chrysostom. in Imperfecto hom. 10. in Matth. & sumpserunt ex August. 19. contra Faustum c. 23.

Ultra hanc autem difficultatem videtur esse 17. alia major in lege nova ex aliquibus internis, & aliis externis. In internis quidem, quia præcipit credere altiora mysteria, & longe difficillima, ut Trinitatis, Incarnationis, & Eucharistiæ. Et ex hac parte exterior usus Sacramentorum est longè difficilior, quia postulat magnam fidem, & sanctitatem, & dispositionem ad illam in quo specialis difficultas est in convenienti usu Eucharistiæ. Deinde in sacramento confessionis magna quædam difficultas invenitur: nam valde repugnat naturæ, ut per se constat. Præterea in diffolubilitate matrimonii invenitur hæc lex gravior, & in absoluta prohibitione usurarum. Denique quo magis eradicat omnia vitia, eò difficilius impleri potest. Verum tamen hæc omnia eandem habent responsionem, fatemur enim ex parte actuum internorum, & aliquorum externorum, quatenus ab interioribus pendent, hanc legem esse difficiliorem, non enim poterat esse perfectior, quin esset difficilior homini secundum suam naturam spectato.

Tamen

Tamen quia hæc lex secum affert spiritum gratiæ, & claritatis; ideo respectu hujus status est suavior, & facilior, quàm lex vetus esset respectu suorum subditorum. Et hoc modo dixit Ioann. 1. canonica c. 5. *Mandata Christi non esse gravia*, utique amanti, ut dixit Aug. de natur. & grat. cap. 69. quia *omnia sæva, & immania, facilia & prope nulla efficit amor*, ut idem Aug. dixit sermon. 48. de Tempore, & ita etiam hoc explicuit Hilar. canon. 11. in Matth. & optimè Auctor imperfecti Hom. 28. in Matth.

Augusſt.

Hilar.

Auctor imperfecti.

18. Decimo tertiò excedit lex nova veterem, quia est finis illius, & vetus fuit dispositio, seu præparatio ad novam, juxta illud ad Rom. c. 10. *Finis legis Christus*, & ad Gal. 5. dicitur Lex fuisse pædagogus præparans ad Christum, & sic dixit Augustinus lib. 1. de gratia Christi, c. 19. *Lex data est, ut gratia quæreretur.* Deinde hinc nascitur decima quarta prærogativa legis novæ: nam vetus fuit figura novæ, quia omnia illa sacramenta fuerunt umbræ futurorum, ut ait Paulus. Unde e converso lex nova comparatur ad veterem tanquam veritas ad umbram, juxta illud, *Veritas per Christum facta est.* Et sic etiam dixit Aug. 16. de Civitate, cap. 26. vetus Testamentum obumbrasse novum, & in hoc omnia resonare novitatem. Imò ideo (inquit) illud dicitur vetus, *quia est occultatio novi*, & hoc novum, *quia est veteris revelatio.* Et hinc etiam dicitur lex nova fuisse contenta in veteri, vel tanquam in imagine, & figura, vel tanquam in semine, ut explicuit D. Thom. dicta qu. 107. art. 3. ex Gregor. hom. 6. in Ezechiel. & Aug. 19. contra Faustum, cap. 28. Alia vero ratione dixit Victor. Antiochenus ad cap. 4. Marci, *In nova lege veterem teneri inclusam, & ideo ubi nova non est, veterem locum habere non posse.* Dicitur enim lex vetus esse in nova tanquam in suo complemento, & quia quæ in illa erant in figura, in hac fiunt in veritate, & quia quod illa inchoavit, hæc perfecit. Unde etiam dixit Aponius lib. 5. in Cantic. circa id, *Tenui eam*, &c. *lex latat Ecclesiam, gratia generat.* Hinc denique dicitur lex nova impleviſſe veterem, quia quicquid per illam promissum, & adumbratum est, in nova est impletum, & quia per novam legem vetus antiquata est, quia tempus ejus jam erat impletum, & ejus utilitas jam cessaverat, ut D. Thomas supra explicat art. 3. Ex quibus etiam licet colligere, in lege nova excellentiùs inveniri, quàm in veteri, illas perfectiones divinæ legis quas ponit David Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, convertens animas*, &c. ut latè explicuit Lyran. dicta Præfatione ad Evang. Denique si spectentur conditiones legis, quas alias posuit Isidor. scilicet, quod sit honesta, possibilis, loco, temporique conveniens, utilis, necessaria, perspicua, ac brevis, in omnibus invenietur hæc lex summè perfecta, & non solum legem veterem, sed omnem etiam aliam, quæ prudenter cogitari possit, antecellere. Quamobrem etiam ipsi Hebræi veritatem hanc agnoverunt, ut intelligi potest ex Paulo Burgen. in addit. ad Hebr. 1. ubi refert Glossam Hebræi cujusdam super id Ecclesiastes 1. *Omnia vanitas*, dicentem, *Omnis lex, quam addiscimus in præsenti tempore, vana est, respectu legis Messiæ.* Nam licet suo tempore utilis fuerit, cum tamen salvare homines non posset, nec ad Beatitudinem introducere, vana esset, nisi per CHRISTUM compleretur, qui & sanguine suo januas cœli aperuit, & initiavit nobis viam novam, relicta lege gratiæ, per quam illam consequi, & in Sancta Sanctorum æternæ beatitudinis introire valeamus.

13. Excellentia.

14. Excellent.

FINIS LIBRI DECIMI.

INDEX LOCORUM
Sacræ Scripturæ,

Quæ in hoc Volumine Explicantur.

Prior numerus capita, posterior versus designat.

GENESIS.

CAP. 2. v. 16. & 17. *Ex omni ligno Paradisi comede, ex ligno scientiæ boni, & mali ne comedas:* loquitur Deus ad Adam, & ad posteros ejus. 616. 1

Ibid. v. 17. *In quacumque enim die comoderis ex eo, morte morieris:* Toti posteriati Adæ, mortem comminatus est Deus. ibid.

Cap. 3. v. 3. *Præcepit nobis Deus, ne comederemus,* id est, non tantum Adæ, sed etiam Evæ. ibid. 2

Ibid. v. 16. *Sub viri potestate eris,* scilicet, quoad vim coercivam proportionatam. ibid.

C. 7. v. 8. *De animantibus quoque mundis & immundis;* variè exponitur. ibid:

C. 9. v. 4. *Carnem cum sanguine non comederitis,* variè explicatur. 617. 1

C. 13. v. 15. *Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo in sempiternum.* 647. 1. exponitur. 650. 1

C. 17. v. 13. *Erit pactum hoc meum in carne vestra, in fœdus æternum,* eodem modo exponitur. ibid.

C. 23. v. 4. *Date mihi jus sepulchri,* id est, facultatem sepeliendi. 7. 2

EXODUS.

Cap. 12. v. 14. & 17. *Habebitis hanc diem solemnem, &c. cultu sempiterno.* Et infrà, *Custodietis diem istam ritu perpetuo.* 647. 1. exponitur. 650. 1. & sequentib.

c. 20. v. 12. *Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut sis longævus super terram, &c.* ad literam terram promissionis promittebat, in figura autem æternitatem. 657. 1 & seq.

Ibid. v. 13. *Non occides,* plures conditiones includit. 93. 2

LEVITICUS.

Cap. 19. v. 18. *Diliges proximum tuum & odio habebis inimicum tuum:* illud, *odio haebbis inimicum tuum,* falsum commentum Rabbinorum est. 626. 1

DEUTERONOMIUM.

c. 11. v. 1. *Ama Deum tuum, & observa præcepta ejus, & ceremonias, atque judicia, & mandata omni tempore;* ubi per *præcepta,* intelliguntur moralia, & sic distinguuntur ibi tria genera præceptorum legis. 629. 2

REGUM LIB.

1 Reg. 16. v. 10. *Dominus præcepit ei, ut malediceret David,* id est, permisit.

PSALMI.

Psal. 1. v. 1. *Beatus vir qui non abiit, &c. vir* ibi fœminas comprehendit. 521. 1

Ps. 2. v. 6. *Ego constitutus sum Rex ab eo, &c.* de Christo intelligitur. 697. 1. & verè Rex erat. ibid.

Ibid. v. 9. *Reges eos in virga ferrea,* id est inflexibili, & recta. ibid. 2. & 706. 2

Ps. 4. v. 6. & 7. *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui,* intelligitur de lege naturali 10. 1

Ps. 71. v. 1. *Deus judicium tuum Regi da, &c.* de Christo exponitur 697. 1

Ps. 105. v. 41. *Tradidit eos in manu gentium, & dominati sunt eorum, &c.* intelligitur de justa Dei permissione. 625. 2

Ps. 109. v. 15. *Virgam virtutis tuæ, &c.* de prædicatione Christi exponitur. 697. 1. & seq.

Ps. 111. v. 1. *Beatus vir qui timet Dominum,* ut supra in 1. Psalmo.

PROVERBIA.

Cap. 8. v. 15. *Per me Reges regnant, &c.*

Sicut noxius est qui mittit sagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo. Vir ibi exponitur ut supra in 1. Psal. 521. 1. juxta cap. 1. de præsumptionibus.

ISAIAS.

Cap. 2. v. 3. *Venite ascendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Jacob. & docebit nos vias suas.* id est, sensibili, & humano modo.

Ibid. eodem. *De Sion exibit lex,* utique nova, seu gratiæ, 616. 1. & de Christi prædicatione. 697. 1

c. 9. v. 5. *Magni consilii Angelus,* sermo est de Christo. 618. 1

c. 33. v. 22. *Dominus judex noster, Deus Rex noster, Dominus legifer noster,* utique excellenti, & singulari modo, & de Messia exponitur. 696. 2. & seq.

JEREMIAS.

Cap. 31. v. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum,* loquitur de lege nova. 615. 2

Ibid. eodem. *Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me, à minimo usque ad maximum, &c.* in his verbis significatur abundantia luminis, doctrinæ, & gratiæ legis Evangelicæ. 705. 2

Thren. 1. v. 10. *De quibus præceperas ne intrarent in Ecclesiam tuam,* exponitur de Gentibus non colentibus Deum. 710. 1

Index locorum Sacræ Scripturæ.

EZECHIEL.

Cap 20. v.25. *Dedit eis præcepta non bona,& judicia in quibus non vivant, & polluit eos cum muneribus ſuis, cum offerrent omne, quod aperit vulvam,* dupliciter exponitur. 624.2. & 625.1

OSEAS.

Cap. 8. v.4. *Ipſi regnarunt,& non ex me,*&c. Regibus Iſrael contra Dei voluntatem introductis dictum eſt, & ad alios iniquè regnantes applicari poſſit. 115.2. & 135.2

MICHEAS.

Cap.4. v.2. *De Sion egredietur lex, & verbum Domini de Hieruſalem.* exponitur. 615.2. & ſeq. 697.1. & 698.1

MALACHIAS.

Cap.3. v.1. *Ecce ego mitto Angelum meum,* Joannem Baptiſtam. 618. 1

Ibid. eodem. *Et ſtatim veniet ad templum ſanctum ſuum Dominator, quem vos quæritis,* id eſt, filius incarnatus. ibid.

MATTHÆUS.

Cap 5. v.20. *Niſi abundaverit juſtitia veſtra,&c.* id eſt, niſi legem melius obſervaveritis. 627. 1

Ibidem v.22. *Ego autem dico vobis,&c.* perfectius declarat naturalem legem. 697.2

c.12. v. 5. *Non legiſtis, quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant,&c. violant,* utique in exteriori ſpecie. 646. 1

c.9. v.18. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam,* intelligitur de unitate Eccleſiæ ſub paſtore uno. 697. 2

c.17. v. 25. *Ergo liberi ſunt filii,* nomine filiorum non intelliguntur omnes Chriſtiani, ut hæretici interpretantur. 123.1

c.18. v. 18. *Quæcunque alligaveritis,&c.* 218. 1

c. 19. v. 8. *Ad duritiem cordis veſtri, permiſit vobis Moyſes, dimittere uxores veſtras,* ponitur duplex expoſitio. 42.2. & ſequentibus.

v. 14. *Prædicabitur Evangelium hoc,&c. & tum veniet conſummatio,* id eſt, deſtructio Hieruſalem, juxta ſententiam D. Hieronymi. 711.1

c. ult. v. 19. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, docentes eos ſervare omnia quæcunque mandavi vobis,* præceptum generale de tota lege nova, & præcipuè de Baptiſmo, qui eſt janua, 697.2

Ibid. eod. *Docentes eos ſervare omnia,&c.* dupliciter exponitur contra hæreticos. 123. 1

MARCUS.

C. ult. v.16. *Qui non crediderit, condemnabitur,* intelligitur de una fide. 698. 1

LUCAS.

c. 22. v. 19. *Hoc facite in meam commemorationem:* hic datur præceptum novi ſacrificii. 697. 2

Ibidem 25.& 26. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem,&c.* monet diſcipulos ne principatum ambiant, & ut ad principatum aſſumpti, ſe ut miniſtrantes, non ut dominantes gerant. 123.1 vel non in veſtram utilitatem. 235. 1

c.4. v.44. *Omnia verba quæ ſcripta ſunt in lege, &c.* lex etiam pro collectione præceptorum ſumitur. 615. 2

Lex & Prophetæ uſque ad Joannem, variè exponitur. 659. 1

JOANNES.

Cap.1. v. 17. *Lex per Moyſem data eſt,* vox *lex* collectivè ſumenda. 615.2

c.3. v.3. *Niſi quis renatus fuerit,* ponitur præceptum Baptiſmatis. 697. 2

c.6. v.54. *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, &c.* præceptum Euchariſtiæ. ibid.

c.7. v.39. *Nondum erat Spiritus datus, quia Jeſus nondum erat glorificatus,* intelligitur de adventu Spiritus ſancti, in die Pentecoſtes. 712. 2

c.10. v.16. *Alias oves habeo,&c.* intelligitur de unitate Eccleſiæ ſub uno Paſtore. 692. 1

c. 13. v. 34. *Mandatum novum do vobis;* &, *hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem,* datur præceptum charitatis. 691.1. & ſeq.

c.15. v.14. *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis,&c.* illa conditionalis *Si,* habet vim comminationis, & neceſſitatem indicat ſervandi mandata ad conſervandam charitatem. 48.1. & ſequentibus.

c.20. v.23. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt,* præceptum confeſſionis. ibid.

ACTA APOSTOLORUM.

Cap.1. v.8. *Eritis mihi teſtes, uſque ad ultimum terræ,* quomodo ab Apoſtolis impletum. 711. 1.

c.7. v.38. *Qui accepit verba vitæ dare nobis:* id eſt, legem. 622. 2

c.13. v. 47. *Sic enim præcepit nobis Dominus, Poſui te, &c.* nomine præcepti, decretum, & præordinatio divina intelligitur, vel de præcepto promulgandi Evangelium gentibus ſuo tempore. 710. 2

ubi per errorem legitur Rom. 3.

c.15. v.29. *Ut abſtineatis à ſanguine, & à ſuffocato:* dupliciter exponitur. 685. 1. & ponitur vera expoſitio de præcepto illi tempori convenienti. 686. 2.

EPISTOLA AD Romanos.

Cap.1. v.28. *Tradidit eos Deus in reprobum ſenſum,* id eſt, permiſit eos labi. 625.2.

c. 2. v. 6. *Deus reddit unicuique ſecundum opera ſua,* neceſſitas bonorum operum hic oſtenditur contra hæreticos. 698. 1

Ibid. v.14. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciant, ejuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex,* intelligitur de lege naturali, ut eſt in ſubdito. 26. 2

c. 3. v. 27. *Lex factorum,* quomodo intelligenda. 626. 2

c. 5. v. 20. *Lex ſubintravit ut abundaret delictum;* particula, *ut,* non ſignificat finem, ſed conſequutionem. 38.1. & 628.2

c.6. v.14. *Non eſtis ſub lege,* utique ſcripta, quoad ejus obligationem, ut talis erat. 52.1

Ibid. 20. *Cum eſſemus in carne,* id eſt, ſub ſtatu legis carnalis. 662. 1

c.7. v. 4. *Itaque & vos fratres mortificati eſtis legi, per Corpus Chriſti.* variè exponitur. 661. 2. & ſequentib.

Ibid. 2. *Si autem mortuus fuerit vir ejus, ſoluta eſt à lege,* exponitur latè. ibid.

c.8. v.2. *Lex ſpiritus vitæ*, de lege collectivè ſumpta. 615. 2
c. 10. v. 18. *In omnem terram exivit ſonus eorum*, quomodo impletum in tempore Apoſtolorum. 711.1
Miniſtra enim Dei eſt. 119.2

EPISTOLA AD
Corinthios.

1 Cor.7. v.33. *Nolite ſervi fieri hominum*; de ſervitute ſpirituali intelligit. 123.2
1 Cor.10. v. 31. *Omnia ad gloriam Dei facite*, de conſilio dicitur, poteſt etiam de præcepto dupliciter intelligi. 84. 1
1 Cor. 16. v. 14. *Omnia veſtra in charitate fiant.* ibid. 2
2 Cor.3. v.17. *Ubi ſpiritus Domini, ibi libertas*, variè exponitur. 52. 2
Ibid. v.6. *Litera occidit ſpiritus autem vivificat*; variè exponitur. 639. 1
2 Cor. 5. v. 12. *Qui in facie gloriantur, & non in corde*, id eſt, in externa ſpecie operum, non in veritate. 687. 2. juxta Hieronym. vera expoſitio. 688. 1

EPISTOLA AD
Galatas.

Cap.2. v.4. *Subintroierunt explorare libertatem, &c.* ſcilicet, à lege Moyſis. 52. 2
Ibid. v.11. *In faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat.* latè exponitur. 572. 1
Ibid. 14. *Gentes cogis Judaizare:* variè exponitur. ibid.
c.3. v.19. *Quid igitur lex? propter tranſgreſſionem addita eſt*, id eſt, occaſionem tranſgreſſionum ad coercenda vitia poſita eſt. 15.1
Ibid. 19. *Ordinata per Angelos in manu Mediatoris*, id eſt, Moyſi. 619. 2
c.4. v. 31. *Itaque fratres non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberavit*; utique à lege veteri. ibid.
c. 5. v.13. *Vos in libertatem vocati eſtis fratres*, ibidem de veteri exponitur.
Ibid. v.18. *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege*, de lege veteri exponitur. 50.2. Non eſſe autem ſub lege, idem eſſe dicitur, ac non obligari ſcripta, ut talis erat. 51.2

EPISTOLA AD
Epheſios.

Cap. 2. v. 15. Lex *mandatorum decretis evacuans*, id eſt, Evangelicis præceptis. 647.2. & iterum. 650. 1
c. 6. v. 2. *Honora Patrem, &c.* Vide Exod. 20. ſuprà.

EPISTOLA AD
Coloſſenſes.

Cap.3. v.17. *Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jeſu Chriſti, gratias agentes Deo, & Patri per ipſum:* dupliciter exponitur. 84. 2

EPISTOLA AD
Timotheum.

1 Tim.1. v. 9. *Juſto non eſt lex poſita*, id eſt, quoad coactionem. 48. 2
2 Tim. v. 4. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus*, expenditur verbum *implicat*, quia non excludit prudentem uſum, ubi etiam *negotiis ſæcularibus* ponderatur. 234. 2

EPISTOLA AD
Titum.

Cap. 3. v. 1. *Admone illos Principibus, & poteſtatibus ſubditos eſſe*, id eſt, omni homini, qui vicem Dei gerit in terris, ſive Regi, &c. 122. 1

EPISTOLA AD
Hebræos.

Cap. 8. v. 7, 9. *Si prius illud culpa vacaſſet, &c.* dupliciter exponitur. 625. 2. &c. *uſq; ad tempus correctionis impoſitæ*, id eſt, per legem novam. 66. 1

EPISTOLA JACOBI.

Cap.2. v.8. *Si tamen legem perficitis regalem*, id eſt, charitatis. 656. 2
Ibid. 12. *Sic facite ſicut per legem libertatis, &c.* de lege Evangelica loquitur. ibid.

EPISTOLA S.
Petri.

1 Petr. 2. v. 13. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum.* 122. 1
2 Petr. v. 10. *Satagite ut per bona opera, &c.* oſtenditur neceſſitas bonorum operum. 698. 1

INDEX CAPITULORUM
ET
Jurium Omnium
Quæ in hoc Volumine Explicantur.

EX DECRETO.

CAP. erit autem lex. *d.*4. *Pag.*18. *Col.*2
Cap. contra mores. *d.*100. 498. 2. & 515. 2
Cap. quicunque. 6. *q.*1. 281. 1
Cap. cùm renunciatur. 32. *q.*1. 601. 1
Cap. Anaſtaſius. *d.* 19. 215. 1. *ubi apocryphum eſſe dicitur.*
Cap. ſiquis. 30. *d.* 243. 2
Cap. nulli *d.*19. 240. 1
Cap. placuit. §. præſcriptionem. 16. *q.*3. 138. 2

EX DECRETALIBUS.

Cap. 1. *de conſtit.* 34. 2
Cap. cùm acceſſiſſent, *de conſtit.* 598. 2
Cap. ult. de conſuetud. 482. 2
Cap. gratum, *de offic. delegat.* 583. 1
Cap. relatum, *eod.* ibid.
Cap. vigilanti, *de præſcript.* 138. 2
Cap. ult. de præſcript. ibid.
Cap. nonne, *de præſumpt.* 267. 2
Cap. licèt univerſis, *de teſtib.* 521. 1
Cap. cum dilecta, *de confirmat. util. vel inutil.* 571. 1
Cap. dolentes, *de celebration. Miſſar.* 244. 1
Cap. ult. ne clerici, vel monach. 249. 1
Cap. ut menſuræ, *de emptione, & vendit.* 281. 1
Cap. quamquam, *de cenſib.* 308. 1
Cap. ſuper eo, *de cognat. ſpirit.* 477. 1
Cap. ſi de terra, *de decim.* 599. 2
Cap. accedentibus, *eodem.* ibid.
Cap. per venerabilem, *qui filii ſint legitimi.* 215. 1
Cap. tuæ, *de ſponſalib.* 246. 1
Cap. licèt, *de ſponſa duorum.* ibid. 2
Cap. accepiſti, *de ſponſa duorum.* 281. 1
Cap. ult. de ſimonia. 244. 1
Cap. tua nos, *eodem.* ibid.
Cap. omnis utriuſque, *de pœnit. & remiſſ.* ibid.
Cap. venerabilem, §. *ult. de ſentent. excommunic.* ibid.
Cap. noverit, *de ſentent. excom.* 248. 1. & 249. 2
Cap. ſuam, *de pœnis.* 293. 1
Cap. ſuper quibuſdam, *de verbor. ſignific.* 303. 1. & 308. 1
Cap. nuper *de ſentent. excommunic.* 396. 2
Cap. Abbate, *de verbor. ſignificatione.* 271. 2
Cap à nobis. 1. *de ſentent. excom.* 192. 1. & 194. 2

EX LIBRO SEXTO.

Cap. 1. *de conſtit. in* 6. 491. 1
Cap. commiſſa, *de elect. in* 6. *variè exponitur.* 244. 1
Cap. 1. *de conceſſ. præbend. in* 6. 249. 2
Cap. ſi cui nulla, *de præben. in* 6. 404. 1. & 583. 1
Cap. ſi ſuper gratia, *eodem.* ibid.
Cap. exiit, *de verbor ſignific. in* 6. *circa vim verbi* Præcipimus. 176. 2

EX CLEMENTINIS, &c.

Clementin. 1. & 5. *de ſtatu monach.* 245. 1. *cum ſeq.*
Clementina exivit, *de verbor. ſignific. verbo* Præcipimus. 176. 2
Extravag. ad regimen, *de præbend.* 35. 1

EX JURE CIVILI.

Lex 1. *Codic. de legibus, dupliciter exponitur.* 378. 2
Lex non dubium, *C. de legib.* 337. 2
Lex 2. *quæ ſit longa conſuetud.* 483. 1
Lex dolo, *eod. de inutil. ſtipul.* 139. 2
Lex ea quidem, *C. ſi mancipium ita fuerit*, &c. 351. 2
Lex mandatum, *C. mandati.* 582. 1
Lex 1. *ff. de legib.* 18. 2
Lex legis virtus, *ff. de legib.* 40. 1
Lex in cauſæ, §. idem Pomponius, *ff. de minor. dupliciter exponitur.* 110. 1. & *ſeq.*
Lex paciſci, *ff. de pactis.* 139. 2
Lex princeps, *ff. de legib.* 265. 2
Lex ex imperfecta, *ff. de legat.* 3. ibid.
Lex ſanctio, *ff. de pœnis.* 330. 2
Lex non omnium, *ff. de legibus.* 369. 2
Lex 1. §. ſecundo loco, *verbo* Sexus. *ff. de popular.* ibid.
Lex proſpexit, *ff. quis, & à quibus.* 370. 1
Lex ſiquis alia, *ff. quemadm. ſervitus amitt.* 464. 2. & 465. 2
Lex quod non ratione, *ff. de legib.* 469. 1
Lex de quibus, *ff. de legib.* 471. 2
Lex 1. *ff. de conſtit. Princip.* 241. 1
Lex & quia, *de juriſdict. omnium judic.* 582. 2

FINIS.

INDEX

INDEX RERUM

Quæ in hoc Volumine Continentur.

Prior numerus paginam, posterior columnam designat.

A.

ABSOLUTIO.

Absolutio à peccatis spectat ad jurisdictionem fori sacramentalis. 238.2
Absolutio data privilegiato nescienti privilegium, an valeat. 560.1

Abraham.

Abrahæ præceptum, non fuit lex. 20.1
Abrahamo quomodo præcepit Deus filium interficere. 96.2

Abrogatio.

Abrogatio legis quid significet. 54.1. *Vide verb. Consuetudo.*
Abrogatio supponit veram legem. 428.1
Abrogatio, ut justa sit, quid requirat. ibid.
Abrogatio legis, quam mutationem expetat. ibid. 2
Abrogatio legis à supremo Principe facta sine causa legitima, valida esse potest, licèt injustè fiat. 429.2
Abrogandi potestas in quo residet. ibid.
Abrogatio legis inferioris à superiore fieri potest. 430. *& non è contra.* ibid.
Abrogatio legis duplex. 433.2
Abrogatio quando restringenda. 434.1
Abrogatio quam promulgationem requirat. 437.1
Abrogationis effectus unde colligendi. ibid.2
Abrogatio legis per consuetudinem. 479.2
Abrogatio per consuetudinem, quam extensionem amittat. 484.1

Acceptatio.

Acceptatio subditorum non est de ratione legis. 36.1

Accessus.

Accessus ad menstruatam in lege veteri mortale: in nova veniale. 647.1

Actus.

Actus judicis aliquando nomine juris appellatur. 8.1
Actus ad legem ferendam necessarii. Vide Lex.
Actus præceptus per legem quomodo habeat honestatem positivam. 28.2
Actus dupliciter consideratur ut malus, & ut permissibilis. ibid.
Qui actus divini regulentur à lege? Vide Lex æterna.
Actus moralis aliunde habet, ut sit moraliter malus, vel ut sit Theologicè peccatum. 73.1
Actus moralis tres conditiones requirit ut sit bonus. 79.2
Actus præcepti cognitio, quomodo necessaria, ut per illum impleatur præceptum. 81.1. *& vide Præceptum.*
Actus nullus est jure naturæ, quoties eodem jure prohibetur, ob defectum potestatis, vel ob materiæ incapacitatem. 85.2
Actus prohibitus ob materiæ turpitudinem, quando irritus juræ naturæ. 86.1
Actus humanus duplex: exterior & interior. 142.2
Actus occultus per se, & per accidens. 143.1
Actus occultus, quomodo sit materia legis merè humanæ. ibidem.
Actus internus duobus modis cadit sub præceptum indirectè. 240.1. *& seq.*
Actus interni per accidens quomodo præcipiantur. ibid.2 *&* 241.1
Actus internus non necessarius ad esse physicum, vel morale, actus exterioris, quomodo cadat sub lege Ecclesiast. 242.2
Quos actus punire possit Ecclesia. 243.1
Actus externus cum dependentia ab interiori, quomodo subjectus potestati Ecclesiæ. ibid.2
Actus quando declarandus sit nullus. 343.1
Actus contra legem licèt sit nullus, malus est, & pœna dignus, & justè potest à judice puniri. 547.1
Actus licèt nullus, aliquando inducit pœnam legis, non tamen semper. ibid.2
Qui actus sunt secundum legem naturalem, qui contra eam. 445.2
Actus publicus dicitur dupliciter: jure, & facto. 644.2
Actus publici notorietate facti possunt consuetudinem inducere. ibid.
Actus judicialis non requiritur ad consuetudinem. 465.1
Actus inducentes consuetudinem debent esse voluntarii. 467.2
Actus ignorantia, & errore facti, non inducunt consuetudinem. ibid.
Actus interni dupliciter recipiuntur in lege nova. 702.2

Adam.

Adæ inobedientia, quomodo fuit gravis. 174.
Adæ præceptum: vide Præceptum. Vide Potestas.

Ædificatio.

Ædificatio ad jus gentium pertinet. 106.1

Amphibologia.

Amphibologia an uti possint scholares in ferendo suffragio interrogati, &c. 290.1

Angeli.

Angeli, vide Præceptum.
Angeli nomen non rectè accommodatur Verbo, ut Deus est. 618.2
Angelorum ministeria in legis veteris traditione quæ. ibid.2

Appetitus.

Appetitus inclinatio merè naturalis quo sensu lex sit appellandus. 5.2

Apostolus.

Apostolis post mortem Christi nunquam fuisse prohibitum

INDEX RERUM.

Evangelium gentibus prædicare. 710. 1. *& seq.*
Apostolis non fuisse præceptum, Judæis prius quam gentibus prædicare. ibid.
Apostolos nunquam ignorasse legem gratiæ esse universalem. ibid. 2

Archiepiscopus.

Archiepiscopus quam potestatem legislativam habeat. 221. 2. *& seq.*
Archiepiscopus non aliter dispensat in lege Concilii provincialis, quàm Episcopus. 398. 2
Archiepiscopus quomodo ligatur legibus Concilii provincialis. ibid.

B.

BAPTISMUS.

Baptismus quomodo superat remedia antiqua. 641. 1
Baptismum non obligasse ante Christi mortem. 707. 1.

Beatitudo.

Beatitudo simpliciter non est visio Dei, quæ citò transeat. 34. 1. *& seq.*

Bellum.

Bellum ad jus gentium spectare. 621. 1 *& seq.*

Beneficiatus, Beneficium.

Beneficiatus quando peccat contra legem Ecclesiæ, sine intentione recitandi, licèt non manifestata. 242. 1
Privatio beneficii ante omnem sententiam imponi potest. 271. 2
Beneficiatus non recitans pro rata restituere tenetur. 281. 1
Beneficium parochiale recipiens quomodo obligatur ad ordines. 284 1
Beneficiorum suorum bona alienantes privantur suis beneficiis ipso facto. ibid.

Bonum.

Bonum Commune aliis omnibus præferendum. 200. 1
Bonum commune reipublicæ duplex. 24. 1
Bonum honestum propter se amabile. 83. 1

Bulla.

Bullæ Cœnæ, præcepta, & censuræ olim ab homine, nunc autem à jure. 34. 1
Bulla Cruciatæ quomodo dat Hispanis licentiam vescendi lacticiniis. 564. 1

C.

CAPITULUM.

Capitulum nihil statuere potest vivente Episcopo, de his quæ ad alios spectant. 224. 2
Capitulum quid possit statuere circa seipsum, & capitulares suos. ibid.
Statutum sine jurisdictione ab aliqua congregatione factum non obligat ex vi legis, sed cujusdam pacti. 225. 1
Capitulum sede vacante potest leges Episcopales ferre, & obligant donec revocentur. ibid.

Cardinalis.

Cardinalis potestas legislativa quæ. 222. 1
Collegium Cardinalium sede vacante, quas leges ferre queat. 223. 2

Captivitas.

Captivitas, & servitus jure Gentium introducta. 106. 2

Celebrare.

Celebrare sine vestibus sacris, an liceat. 189. 2
Prohibitus ne celebret, si infamia gravis sequatur non obligatur obedire. 272. 2

Censura.

Censuræ latæ cum particulis ipso jure, ipso facto, &c. significant sententiam latam. 281. 2
Censuræ incurri possunt, ob defectum alicujus actus interioris, non tamen sine exteriori. 241. 2

Cæremoniæ.

Cæremoniæ Missæ de jure humano. 219. 1
Cæremoniæ legis veteris, vide *Lex vetus.*
Cæremoniæ veteris legis, an possint ab Ecclesia servari. 668. 2. *& quæ.* ibid. 669. 1
Cæremoniæ legis naturæ, quando & quomodo nunc mortiferæ. 668. 2
Cæremoniæ legis veteris non fuerunt à principio Evangelii mortiferæ. 675. 1. *post aliquod vero tempus fuerunt.* ibid.
Cæremonias legales viventibus Apostolis declaratas esse perniciosas, & mortiferas. 677. *& seq.*
Cæremoniæ legales quo jure factæ sunt mortiferæ. 678. 1. *& 2*

Charitas, vide Præceptum.

Cephas.

Cephas à Paulo reprehensus, ad Galat. 2. Petrus Apostolus fuit. 668. 2

Christiani.

Mali Christiani lege Evangelica obligantur. 48. 1
Christiani legibus civilibus subduntur. 122. 1
Christiani gravius peccant, quàm Gentiles cæteris paribus, & cur hoc. 702. 1

Christus.

Christus Dominus non solum fuit Redemptor, sed etiam verus & proprius legislator. 696. 2
Christus nullum præceptum morale addidit positivum in lege nova 700. 1. *nisi in materia prius præcepta.* 702. 1
Christus aliqua præcepta cæremonialia tradidit. ibid.
data autem sunt perfecto modo libertati, & perfectioni hujus legis accommodatæ. ibid. 2
Christus redemptor omnium hominum universalis. 706. 2

Circumcisio.

Circumcisio quam vim habuit. 640. 2
Nec circumcisio, nec remedium legis naturalis, contulit gratiam ex opere operato. 461. 1
Circumcisio assumpta sine spiritu saltem legis veteris an liceat. 666. 2
Circumcisio quando amisit vim suam. 694. 1
Circumcisio sicut & remedium legis naturæ per Baptismum exclusa. ibid.

Civitas.

Civitas appellatur maxima, major, aut minima in jure. 133. 1

Clementina.

Clementinæ unde dictæ. 262. 1

Coactio, Cogere.

Coactio ad Judaizandum tripliciter sumi potest. 683. 2
Cogere gentes Judaizare, per coactionem non fuisse licitum. ibid.
Cogi non poterant gentes ad legalia etiam ante Concilium Hierosolymitanum, Actor. 5. 684. 1
Nunquam Gentiles ad fidem conversos fuisse coactos ad legalia servanda. ibid. 2
Cogere gentes lato modo, quando liceat. 687. 1

Communicatio.

Communicatio primis parentibus facta in Paradiso cur. 50. 1

Communitas.

Communitas legis capax qualis. 36. 2

INDEX RERUM.

Communitas perfecta inducit consuetudinem. 461.1
Communitas humanitus congregata quæ. 21. 2
Communitas perfecta, & imperfecta. 22. 1
Communitas perfecta est subjectum legis. ibid.
Communitates Ecclesiasticæ inferiores quas leges ferre queant. 227. 1
Communitates religiosæ, an propria statuta, & leges condere queant. 226. 2.

Commutatio.

Commutatio quid, & compensatio. 54. 2

Concilium generale.

Concilium generale tribus modis consideratur. 222.2
Concilium per leges obligare nequit sine confirmatione Papæ. ibid.
Concilium sine Papa, aut ejus legatis, an sit legitimum. 223.1
Concilium sede vacante, quam potestatem habeat. ibid.

Concilia minora.

Concilia minora ferre possunt leges proportionatas jurisdictioni suæ. ibid.
Concilia minora obligant suis legibus ante confirmationem Papæ. ibid. 2

Confessio.

Confessio, vide Præceptum.

Confiscatio.

Confiscatio ipso facto imponitur. 272. 1
Confiscatio, quando expectat judicis sententiam. ibid.
Confiscatio impedit dilapidationem bonorum confiscatorum. ibid.

Connubium.

Connubia inter alienigenas prohibita jure gentium. 107. 1

Consilium.

Consilium non esse veram legem. 40.1.& 2
Consilium late sumptum, latiùs patet quàm consilium perfectionis. 630. 1

Consuetudo.

Consuetudo à majori parte communitatis introducitur. 252. 1
Consuetudo nullum tempus determinatum requirit, ut inducatur. ibid. & 2
Consuetudo definita ab Isidoro, & aliis. 439.2
Consuetudo juris, & facti. 440. 1
Consuetudinis, & præscriptionis differentiæ. ibid.
Consuetudo verissimè dicitur jus non scriptum. 441.1
Consuetudo quomodo legem supponat. 442.2
Consuetudinis divisio. *Consuetudo variè dividitur.* 443. 2
Consuetudo privata, de quibus intelligenda. 445.2
Quæ consuetudo legem inducit. ibid.
Consuetudo secundum jus, præter jus, contra jus. ibid.
Consuetudo contra legem naturæ, nullum effectum habet. 446. 1
Consuetudo contra jus gentium in aliquibus prævalere potest. ibid.
Consuetudo, & traditio in rigore differunt. 447. 1
Quæ consuetudo Ecclesiastica sit præter jus divinum. ibid. 2.
Consuetudo contra jus divinum nullum effectum habet. ibid.
Consuetudo canonica, & civilis. 448. 1
Consuetudo circa jus divinum potest esse interpres ejus. ibid. 2
Consuetudo secundum legem humanam est facti, non juris. 448. 1
Consuetudo dividitur in morem strictè sumptum, stylum, ritum, & forum. 449. 1
Consuetudo positiva & negativa. 451. 1
Consuetudo bona, vel mala. ibid. 2
Consuetudo mala in facto esse potest, in jure nunquam. ibid.
Consuetudo bona duplex. Ibid.
Consuetudo rationabilis, & irrationabilis, & unde dignoscenda. 454.2
Consuetudo ut sit irrationabilis quid requirat. 435.2. & seq.
Consuetudo mala esse potest, licèt materia ex se mala non sit. 454. 1
Consuetudo præscripta, & non præscripta. 457. 1
Consuetudo præscripta. *Consuetudo præscripta quomodo approbatur.* ibid.
Consuetudo præscripta definitum tempus requirit. 457.2
Consuetudo præscripta requirit saltem tempus decem annorum. 458. 2
Consuetudo absolutè quid significet. 460. 2
Consuetudinis causa explicantur. 461. 1
Consuetudinis, duplex causa efficiens. ibid.
Consuetudo privata dupliciter excusat à lege communi. ibid. 2
Consuetudinis causa efficiens explicatur. 469. 2
Consuetudinis causa efficiens. *Consuetudo requirit Principis consensum.* 470. 2
Consuetudo quando requirit consensum personalem Principis. 471. 1
Consuetudo quam voluntatem requirit. 472. 2. & *quid signum ejus.* 473. 1
Consuetudo quantum temporis requirit ut inducatur. ibid.
Consuetudo præscripta de se sufficiens, ad introducendam consuetudinem. ibid. 2
Modus, & animus, quibus consuetudo introducitur, uno prudenti relinquuntur. 475. 2
Consuetudo se ipsa promulgatur, cum usum publicum requirat. ibid.
Consuetudo Juris. *Consuetudo juris à qua communitate introduci possit.* 462. 1
Consuetudo à majori parte communitatis observari debet. 463. 1
Consuetudo quam actuum frequentiam requirat. 463.2 & 464. 1
Consuetudinis effectus. *Consuetudo requirit observantiam publicam.* ibid. 2. *Vide Actus.*
Consuetudo non inducitur per actus vi, vel metu factos. 469. 1
Consuetudinis effectus. 471.2
Consuetudinis effectus unde colligendi. 476 1
Consuetudo potest legem pœnalem inducere. ibid.
Consuetudinis vis circa contractus validitatem explicatur. ibid. 2
Consuetudo quomodo legi æquiparatur. ibid.
Consuetudo quas personas obliget. 477. 1
Consuetudo laicorum non obligat clericos. ibid.
Consuetudo mixta obligat tam clericos, quam laicos. ibid.
Consuetudinis extensio ab uno casu ad alium similem. 478. 1
Consuetudo quomodo legem interpretatur. ibid. 2
Consuetudinis efficacia in legibus interpretandis. 479. 1
Consuetudo seipsam interpretari potest. ibid.
Consuetudo lege humanam tam civilem, quam canonicam abrogat. ibid. 2
Consuetudo quadraginta annorum, an prævaleat contra legem Ecclesiasticam. 481. 1
Consuetudo contra leges civiles, quando prævaleat. ib.
Consuetudo aliquando legem abrogat ignorante Principe. ibid. 2
Consuetudo non præscripta, quam vim habeat. 482.1
Consuetudo incipiens per actus malos quia prohibitos, potest legi derogare. 483. 2
Consuetudo irrationabilis quam vim habeat. 485. 1
Consuetudo irrationabilis in convenientia pœnæ, rationem habere potest quoad hanc partem legi derogare. ibid.
Consuetudo irrationabilis quoad utranque partem, quam excusationem potest afferre. ibid. 2
Consuetudinis revocatio, quid operatur. 487. 1
Consuetudinis prohibitio quem effectum habet. ibid. & 2.

INDEX RERUM.

Consuetudinis mutatio.

Consuetudo contra jus quid operatur. 488.2. *& seq.*
Consuetudinis mutatio, quibus modis contingit. 489.2
Consuetudo per legem interdum abrogata. 454.2
Consuetudinis pura abrogatio, & non est illius reprobatio. 455.1
Consuetudo quando intelligatur reprobata. 456.2
Consuetudo dupliciter reprobatur. 457.1
Consuetudo universalis abrogatur per legem universalem. 490.2
Consuetudo per quæ verba abrogatur. 492.1
Consuetudo immemorabilis, quando abrogatur. ibid.2
Consuetudo, an inducat privilegium, sine Principis expressa concessione. 512. 2
Consuetudo quam antiqua debet esse ut privilegium inducat. 515.2

Contemptus.

Contemptus an sit superbia, inobedientia, aut injustitia. 182.1. *Vide* Peccatum.
Contemptus in intellectu, voluntate, & opere externo reperitur. ibid.
Contemptus ad personas, vel res potest referri. ibid 2
Contemptus personæ ad injustitiam spectat. ibid.
Contempeus materialis, & formalis. ibid. 11. *& quis uterque sit.* ibid. *&* 183.1
Contemptus duplex, simpliciter, & secundum quid. ibid. *Alia distinctio.* 183.1
Contemptus an sit semper peccatum mortale. Vide legis civilis transgressio.

Contractus.

Contractus per dolum, aut metum gravem, an sit nullus. 85.2
Contrahentium obligatio, unde colligenda. 275.1

Cornelius.

Cornelius primus ex Gentilibus baptizatus. 684.1. *& seq.*

Correctio fraterna.

Correctionis fraternæ obligatio quando cessat. 382.1

Custodia.

Custodia Civitatis per vigilias distributa, quo jure fit. 98.1

D.

DAMNATUS.

Damnatus ad mortem ut fame pereat, non obligatur ad non comedendum. 368.2

Deceptio.

Deceptio undecunque proveniat, causat involuntarium. 526.1

Decimæ.

Decimarum distributio humano jure inducta. 93.1
Decimæ solvendæ erant à Judæis tempore, quo lex vetus mortua, & non mortifera fuit. 683.1

Depositum.

Depositum non reddere aliquando non repugnat juri naturæ. 87.2
Depositum non reddere in casu necessitatis, non est ex dispensatione. 98.2

Desiderium.

Desiderium simplex, seu complacentia, an cadat sub lege. 141.1

Deus.

Deus an possit non prohibere ea, quæ sunt contra rationem naturalem. 73.1
An Deus possit alicui concedere, ut licitè possit nullum unquam motum bonum circa ipsum exercere. 97.1
Dilectio Dei, vide Lex naturalis.

Dispensatio.

An Pontifex possit dispensare in residentia Episcopi. 92. *& seq.*
Dispensare in præceptis Decalogi nec Deus potest. 96.1 *&* 102.2. *potest tamen eorum materiam mutare.* 98.1
Dispensare in voto, an sit dispensare in jure naturæ. ibid.

Dispensatio quid.

Dispensare potest superior cum certa persona, relicta lege in sua vi circa alias. 383.
Dispensatio quid propriè significet. ibid.2
Dispensatio est propriè actus jurisdictionis. 384.1
Dispensationis definitio. ibid.
Dispensatio ab absolutione distinguitur. ibid.2
Dispensatio à simplici licentia differt. 385.1
Dispensationis materia quænam sit. 388.1
Dispensatio non versatur necessariò circa personam. 389.1
Dispensatio tacita, & expressa. 390.2

Dispensationis materia.

Dispensatio expressa nulla determinata verba requirit. ibid.
Dispensatio ad suum valorem non requirit scripturam. 391.1

Dispensationis forma.

Dispensatio à quo sit impetranda. ibid.
Dispensatio potest à Prælato motu proprio concedi. ib. 2
Dispensatio regularitur conceditur ad petitionem alicujus. 392.1

Dispensationis efficiens.

Dispensatio tacita in quibus admittenda. ibid.
Dispensatio tacita quibus modis colligenda. 393.1
Dispensandi potestas ordinaria, & delegata. 395.
Dispensandi potestas ordinaria apud quem restat. ibid. *& seq.*

Dispensandi potestas.

Dispensandi potestas includit commutandi potestatem. Vide Potestas.
Dispensandi facultas media supplicatione obtenta, est odiosa. 403.1
Dispensatio concessa ad petitionem supplicantis, quomodo datur. ibid. 2
Dispensandi facultas pro persona certa, vel pro personis certis est stricti juris. ib d.
Dispensandi facultas generalis in aliqua lege, sine expressione personarum est favorabilis. 404.2
Dispensationis causa finalis. 405.1
Dispensare sine causa an sit licitum. ibid. 2
Dispensare sine causa quodnam peccatum in supremo principe. 406.2

Causa finalis.

Dispensationis licitæ qualis causa esse debet. 407.2
Dispensatio juris publici, & privati, quando dicitur. 408. 2
Dispensatio respicit bonum commune. ibid.
Dispensatio voluntaria, & necessaria, quando. ibid.
Dispensatio quæ tacitè concedi potest, aliquando dicitur ex justitia. 409.1

Dispensat. divisio.

Dispensatio debita ex præcepto, ex officio, ex misericordia. ibid.
Dispensatio ex causa extrinseca, & intrinseca. ibid.2
Dispensatio justa semper requirit aliquam causam. 410.1
Dispensans inferior in lege superioris sine causa, non valide dispensat. ibid.
Dispensatio in lege sua est valida sine causa. 411.1
Dispensationis vis ab Authore legis pendet. ibid.
Dispensatio quam legislator sibi concedit sine justa causa nulla est. 413.2
Quomodo superior in lege inferioris dispensare potest sine causa. 414.1
Dispensatio quot modis sit irrita. 415.1. *tribus.* 418.2
Dispensare ex taciturnitate veri, vel narratione falsi invalida sit. 419.2
Dispensans in lege superioris quem scit dispensationem negasse, an valide dispensat. 420.2
An taciturnitas prioris dispensationis obtentæ reddat posteriorem invalidam. 421.1
Dispensatio super irregularitate, quando valet. 424.1
Dispensatio in uno vinculo, tacitis aliis an sit valida. 425.2
In habente simul votum castitatis, & religionis, quomodo valeat circa unum dispensatio, tacito alio. ibid.
Dispensatio in matrimonio ante notitiam ejus an operetur. 562.2
Dispensatio in præceptis Ecclesiæ, quando valeat ubiq; 566.2

INDEX RERUM.

Dispensatio data pro tempore finito, quando possit revocari. 609. 1
Dispensatio in votis, juramentis, & matrimonio rato, an relaxat aliquod jus divinum. 718. *& seq.*
Dispensatio in consecrando pane sine calice, an admittenda. ibid. 2
Dispensationis effectus quis. 386. 1
Dispensationis præcipuus effectus vinculum tollere in conscientia. ibid.
Dispensatio formaliter non potest obligare ad actum contrarium legi qua fit dispensatio. ibid 2.
Dispensatio plena, seu totalis, semiplena seu partialis. 387. 1
Dispensatio an habeat effectum ante notitiam dispensati. ibid.
Dispensationis effectus per se, & per accidens. ibid. 2
Dispensatio, an stricte intelligenda sit. ibid.

Dissuetudo.

Ut dissuetudo sit quid requiratur. 480. 2

Doctores.

Doctorum consensus magnam habet authoritatem. 356. 2

Donatio.

Donatio ejusdem rei post primam validam donationem, & traditionem nulla est jure naturæ. 85. 2

Dubium.

In dubio de honestate legis præsumendam esse honestatem. 29. 2
In dubio, an lex sit latæ, vel ferendæ sententiæ, de ferendæ intelligi debet. 274. 1
In dubio non probabili ad superiorem recurrendum est. 378. 1
In dubio vergente, quo superior consuli non potest, quid faciendum. ibid.
In dubio potius dicendum, consuetudinem esse devotionis, quam obligationis. 475. 2

E.
ÆQUITAS.

Æquitas duplex, naturalis, & legalis. 79. 1

Eleemosyna.

Eleemosyna data ab ebrio, quomodo tollat obligationem. 81. 1

Electus.

Electus ad Cathedram per suffragantem inhabilem, quomodo tutus potest esse in conscientia. 287. 2

Epiikia.

Epiikia quæ. 372. 1
Epiikia circa legem naturalem an locum habeat. 99. 1.
propriè non habere. 100. 2
Epiikia differt ab interpretatione. 100. 1
Epiikia circa leges irritantes quam vim habeat. 327. 1
Epiikia circa formas sacramentorum non admittitur. ibid.
Epiikia tam in præceptis affirmativis, quàm negativis locum habet. 372. 2
Epiikia interdum habet locum etiamsi possit lex justè servari. 374. 1
Epiikiæ proprium munus ostenditur. ibid. 2
Epiikia non solum iniquum, sed valde difficile corrigit. 375. 1
Epiikia tripliciter uti liceat. ibid.
Epiikiæ duplex modus. 376. 2
Epiikia utendum quando non potest conveniri superior. 377. 1
Epiikia non semper est actus jurisdictionis, sed prudentiæ, & doctrinæ. 383. 1

Episcopus.

Episcopus habet potestatem legislativam in sua diœcesi, & quo jure. 215. 2
Episcopus. Vide *Dispensatio.*
Episcopus Electus, & confirmatus non consecratus quid possit efficere. 217. 2
Episcopalis jurisdictio potest committi non Episcopo. ib.
Episcopi potestatem legislativam à quo accipiant. 220. 1
Episcopi Apostolorum successores, & quomodo. ibid.
Episcopos ab Apostolis creatos habuisse successores, media authoritate Petri. 221. 1
Episcopus quas leges condere possit sine voluntate Papæ. ibid. *& seq.*
Episcopus quid possit sine consilio, vel consensu Capituli. ibid.
Episcoporum epistolæ, vel sententiæ, quando, & quomodo habeant vim legum. 247. 2. & vide *Epistola.*
Episcopus intra sex menses à confirmatione, non consecratus, privatur Episcopatu per Conc. Trid. 284. 1. *ubi hoc declaratur.*
Episcopi in quibus secum possint dispensare. 390. 1
Episcopi habent jurisdict. immediatè à sum. Pont. 396. 1
Episcopus quando potest dispensare in lege superioris. ibid. 2.
Episcopus in aliquibus casibus non tenetur ad recursum superioris. 397. 1
Episcopi an dispensent in legibus Concilii provincialis, & quomodo. 398. 1
Episcopus est non inferior respectu legum Synodalium. 399. 1
Episcopi potestas in legibus canonicis. ibid. 2
Episcopus in suis legibus, & constitutionibus dispensat ibid.
Episcopus dispensare potest in lege superioris per modum compensationis. 400. 2
Episcopi & alii inferiores & legislatores possunt in legibus suis dispensare per modum commutationis. ibid. 1

Epistolæ.

Epistolæ Pontificum leges canonicas inducunt. 245. 2
Epistolæ Pontificum ordinariè potius sunt declarativæ, quàm constitutivæ Juris. 151. 2
Epistolæ scriptæ non ad consultationem respondendam, sed ad gubernationem, quando habeant vim legum. 246. 1. *& sequent.*
quibus circumstantiis cognoscendæ. ibid.

Exceptio, Exemptus.

Exceptio à lege per privilegium non est Epiikia. 102. 2
In loco exempto non obligant leges territorii. 192. 2

Eunuchus.

Eunuchus à Philippo baptizatus an Judæus fuerit. 684. *&* 709, 2

Excommunicatio.

Excommunicatio lata per generalem sententiam, & per Statutum quomodo differant. 34. 1
Excommunicatio minor non est sufficiens signum obligationis gravis. 256. 1
Excommunicatio jure lata indicat obligationem gravem. ibid.
Excommunicatio per hominem ferenda, quando inducat gravem obligationem. ibid.
Excommunicatio sæpe imponitur ipso facto, & incurritur. 271. 1
Excommunicatus occultus quando posset communicare licitè. 272. 2
Excommunicatus existens in Ecclesia, inchoante divino officio tenetur egredi. 273. 1
Excommunicatus si ei detur beneficium, tenetur non acceptare. ibid.

F.
FAS.

Fas à lege, quomodo distinguitur. Vide *Lex.*

Favores.

Favores & præmia, ad quem legis effectum reducuntur. 46. 2

INDEX RERUM.

Fœdera.

Fœdera ad jus gentium referuntur. 166. 2

Fœlicitas.

Fœlicitas, Vide *Homo.*

Fides, Fidelis.

Fides an requiratur ad poteſtatem legis Canonicæ ferendæ,& quomodo. 228.1. *&* vide *poteſtas.*

Fideles baptizati, ſive in voto, ſive in re,quomodo legibus tenentur. 47.2

Finis.

Finis, vide Philoſophi, *&* vide *Lex naturalis.*

Forus, Forum.

Forus quid ſignificet. 164. 1

Forum duplex, Eccleſiaſticum, & civile. ibid.

Fori mixti quæ dicuntur. 236. 1

Forum quid. 450.1. *& ſeq.*

Forum & ſtylus quomodo differunt. ibid. 2

Forum, an comprehendat leges ſcriptas, & non ſcriptas. ibid.

Forum internum conſcientiæ, & pœnitentiæ, an coincidant. 510.2

Forum pœnitentiale,& contentioſum quomodo differunt. 510. 2

Furtum, vide *Spolia.*

G.

GENTILES.

Gentiles, vide *Coactio.*

Gubernatio.

Gubernatio politica triplex, Monarchia, Ariſtocratia, Democratia. 118. 2. *& ſeq.*

Gubernationes ex his variæ conficiuntur. 119. 1

Gubernatio moralis triplex, Politica Oeconomica, Monaſtica. 137. 1

H.

HABITUS.

Habituum naturalium, & ſupernaturalium differentia. 136. 2

Hæreſis, Hæreticus.

Hæreſis ſolum interior, an tollat juriſdictionem Eccleſiaſticam. 228. 1

Hæreſis exterior occulta, ſecluſis cenſuris, quid efficiat, ibid. 2

Hæreſis publica an tollat poteſtatem Eccleſiaſticam. ibid.

Hæreticus externus, ſine interno animo non incurrit cenſuras contra hæreticos. 243.2

Homicidium.

Occidentes per Aſſaſinos privantur beneficiis, ipſo facto. 284.1

Homo, Humanus.

Homo ſecundum duplicem naturam conſideratus. 10.2

Hominis felicitas duplex, vitæ ſcilicet præſentis, & futuræ, & utraque in naturalem, & ſupernaturalem diſtinguitur. 136. 1

Solus homo legum capax, quomodo intelligitur; Vide *Legis ſubjectum.*

Omnes homines viatores legibus ſubjiciuntur. 47. 1

Humanæ multitudinis duplex conſideratio. 117. 1

I.

IDÆA.

Idæa quomodo differt ab exemplari. 90. 2

Jejunium.

Jejunium involuntarie an impleat præceptum. 81.1

Ignorantia.

Ignorantiæ multiplex diviſio. 296. 1

Ignorantia excuſans factum, ne ſit peccatum, excuſat debitum pœnæ in utroque foro. ibid.

Ignorantia non excuſans à culpa gravi, ob quam pœna legis lata non eſt, non excuſat ſimpliciter à pœna, niſi in lege ita ſit expreſſum. 297. 2.

Ignorantia craſſa an diminuat pœnam. ibid.

Ignorantia ſolius pœnæ regulariter non excuſat pœnæ reatum. ibid.

Ignorantia excuſans à culpa mortali, excuſat à pœna gravis legis. 299.1

Ignorantia irritationis, aut prohibitionis, an impediat effectum irritandi. 323. 2

Vide *Lex naturalis.*

Immunitas Clericorum.

Eccleſiaſticæ perſonæ à qua poteſtate civili exemptæ. 195.2. *& ſeq.*

Imperfectio.

Imperfectio duplex: negativa, & primitiva. 702. 2

Imperator.

Imperator quam poteſtatem habeat? Vide *Poteſtas Eccleſiaſt.*

Imperator quid habeat, ex tranſlatione imperii. 128.1

Imperator per ſuas leges obligare poteſt terras Romano Imperio ſubjectas. ibid. 2

Imperium.

Provincias Imperio ſubjectas in duplici differentia. 128. 2

Impetratio.

Impetratio, vide *Juſtus.*

Indulgentiæ.

Indulgentiæ non comprehenduntur ſub nomine privilegii. 519. 2

Indulgentias ſibi concedit Pontifex. ibid.

Inhabilitas.

Inhabilitas, vide *Suffragium.*

Injuſtitia.

Injuſtitia in materia vel in modo legis. 31.2

Interdictum.

Interdictum quando indicat gravem obligationem. 256.2 *& ſeq.*

Interpretatio.

Interpretatio, ut authentica dicatur, quæ requiruntur. 356. 1

Interpretationem ex uſu ſumptam, interdum poſſe eſſe authenticam. 373. 1

Interpretatio doctrinalis, quomodo in legibus humanis neceſſaria. ibid.

Interpretatio doctrinalis à triplici pendet principio. ibid.

Irrationabilis.

Irrationabilis, vide *Conſuetudo.*

Irregularitas.

Irregularitas ob homicidium voluntarium, vel caſuale quæ reſtrictior. 243. 2

Irregularitas impoſita rebaptizanti, ſi fictè rebaptizat non incurritur. ibid.

Irregularitas quando pœnalis eſt, denotat gravem obligationem. 256. 2

Irregularitas cur incurritur ante ſententiam judicis. 271. 2

Irregularitas incurritur licèt lex feratur per verbum de futuro. 277. 1

Irregularitas talis pœna eſt, ut nunquam niſi ipſo facto incurratur. 281. 2

Irritatio.

Irritatio aliquando eſt purè pœnalis, ſæpius verò per ſe intenta ad honeſtatem morum Reipublicæ. 205. 1

INDEX RERUM.

Irritatio vinculi indissolubilis quando incurratur ipso facto. 277. 1
Irritatio actus in proprio conceptu, non includit quod sit pœna. 317. 1
Irritatio dupliciter fit, per legem, vel per judicis sententiam. 322. 1
Irritatio actus dependentis à sententia judicis, multipliciter impedire potest. ibid.
Irritatio in pœnam tantùm imposita, per ignorantiam, vel aliam causam, quæ à culpa excusset, impeditur. 323. 2
Irritatio non cessat, licèt is, in cujus favorem detur, cedat juri suo. 325. 2. & *seq.*
Irritatio non pœnalis quomodo inducitur. 335. 1
Irritatio non pœnalis non requirit sententiam, ut actus sint nulli. 347. 2
Irritatio pœnalis an expectet sententiam? ibid.

Judas.

Judas Galilæus quis? quo tempore vixerit? & quos errores habuerit. 121. 1

Judex.

Judex, Vide *Actus.*
Judex tenetur secundùm legem judicare, & punire reum. 294. 1
Judex, quomodo potest pœnas augere, vel minuere. ibid. 2. & *seq.*
Judices supremi quomodo possint pœnas remittere. 295. 1

Juramentum.

Juramentum, vide *Suffragium.*
In Juramento potest stare intentio jurandi cum intentione non se obligandi. 262. 1

Jurisdictio.

Jurisdictio Episcopalis, vide *Episcopus.*

Jus.

Juris multiplex Etymologia. 7. 1
Juris duplex significatio. 7. 2
Propria nominis jus *appellatio.* ibid.
Jus à jubendo dictum, quid propriè significet. ibid. & *seq.*
Jus ad legem comparari, ut genus ad speciem. 8. 1
Jus ab æquo, & bono, quomodo distinguitur. ibid.
Jus humanum ita materiam juris naturæ potest mutare, ut ejus obligatio cesset. 90. 2
Juris variæ exceptiones. 103. 2
Jus utile, honestum seu regale, & legale quid. ibid.
Jus naturale gentium, & civile quid. ibid.
Jus civile ex vi sua non obligat in Lusitania. 129. 1
Jus Civile, in Hispania an servandum necessariò, deficientibus propriis. ibid. 2
Jus Pontificium vel Imperiale, an sequendum in terris nec Papæ, nec Imperio subditis. ibid.
Jus servitutis quando amittitur. 135. 2. & *seq.*
Jus impediendi valorem actus impedit etiam obligationem. 195. 1. & *seq.*
Juris divisio. *Jus Prætorium, Honorarium, & Tribunitium cur ita dicta.* 262. 1
Juri Canonico applicantur hæc omnia, Constitutiones Principum: Jus Prætorium, vel Honorarium, Senatus consulta. ibid.
Jus municipale Jus Magistratuum, Jus Sacerdotale, Jus Monachale, &c. quid sint. ibid.
Jus naturale negativum, & positivum. 91. 1
Differentia eorum. ibid. 2. & *seq.*
Jus naturæ dominativum posse per homines mutari, non tamen præceptivum. ibid.
Jus naturale per dispensationem in votis, &c. quomodo cessat. 92. 2
Impedimenta jure naturæ matrimonium impedientia non posse à Papa per dispensationem tolli. ibid. 2. & 93. 1
Jus, & fas quomodo distinguuntur. 8. 2. & *seq.*
Jus legale ab Aristotele descriptum. 10. 2

Jus gentium.

Jus gentium dari, omnes ut certum supponunt. 103. 1
Jus gentium in quo sensu tradatur. ibid. 2
Jus gentium à naturali, quomodo distinguatur. 105. 1. & *seq.*
Jus gentium non sufficienter à naturali distingui, quod illud concessivum tantùm sit, hoc verò præceptivum. 107. 1
Jus gentium proprium non comprehendi sub naturali. ibid. & *seq.*
Sed ab illo differt. 110. 1
In quo conveniat jus gentium cum naturali. ibid.
In quo præcipuè differat jus gentium à naturali. ibid. 2.
Jus gentium simpliciter esse dicendum positivum humanum. 107. 2
Jus gentium, & civile, in quo differunt. 108. 1. & 111. 1
Juris gentium duplex modus. 109. 1
Jus gentium omnibus commune. ibid. 2
In jure gentium æquitatem & justitiam servandam esse. 110. 1
Jus gentium esse mutabile ex hominum consensu ibid. 2
Jus gentium à quo & quomodo mutabile. ibid.
Jus gentium de servitute captivorum in bello justo mutatum est, & inter Christianos non servatur ex antiqua consuetudine. 111. 1
Jus gentium moraliter loquendo non potest totum tolli. 446. 2

Justificatio.

Justificatio ex opere operantis duplex. 641. 1

Justitia.

Justitia duplex, carnis, & spiritus. 639. 2
Justitia carnis quæ. ibid.
Justitia animæ duplex, naturalis, & supernaturalis. ibid.
Justitia naturalis & legalis. 8. 2

Justum.

Justum duplex, naturale, & legale. ibid.

Justus.

Justi in tempore legis veteris merere potuerunt ex condigno augmentum justitiæ, & coronam gloriæ. 643. 1
Justi in tempore legis veteris quomodo, & quid impetrare vel satisfacere poterant. ibid. 2

L.

LAICUS.

Laicus an possit eligi in Papam, & jurisdictione uti. 231. 1. & *seq.*
Laici nihil contra Canones statuere possunt. 237. 2

Legatus.

Legatorum non violandorum religio ad jus gentium spectat. 106. 2
Legatus quas leges ferre potest, & ubi. 222. 1
Leges à Legato latæ durant finito munere, donec revocentur. ibid.

Legislator.

Legislatoris voluntas dupliciter considerari potest. 162. 1
Legislatoris scientia, non requiritur ut consuetudo contra legem inducatur. 252. 2
Legislatoris sententia quando præsumenda. 162. 2. & *quotuplex.* 176. 2

Lex.

Legis definitio latè. 5. 1. *Exponitur.* ibid.
Lex est commune præceptum justum, ac stabile, sufficienter promulgatum. ibid. 2
Lex Artis solùm secundùm quid. 6. 1
Legis appellatio propiè ad mores pertinet. ibid.
Lex, & Concilium differunt. ibid. 2
Legis Etymologia varia. ibid. 1

INDEX RERUM.

Legis necessitas.

Legis necessitas duplex, absoluta, & respectiva. 9. 1
Lex qua talis, non fuit necessaria necessitate absoluta. ibid.
Lex creaturæ rationalis necessaria ratione finis simpliciter, tum ad melius esse. ibid.
Lex ad naturam intellectualem pertinet. 13. 1
Lex quatenus in legislatore, non in habitu, sed in actu posita est. ibid.
Ad legem ferendam, necessarii sunt actus intellectus voluntatis in legislatore. 13. 2. *& qui.* ibid. *& seq.*
Voluntas obligandi subditos necessaria. 14. 1
Quæ loquutio ad legem intimandam necessaria. ibid. 2
Lex an consistat in actu intellectus. ibid. *&* 15. 1. *&* 17. 2. *cum seq.*
Lex ex impositione prius significat externum Imperium, & signum præcipientis. 18. 1
Lex per actum malum, qu modo servari possit. 38. 2

Legis divisio.

Legis quadruplex divisio à Platone tradita. 9. 2
Legis divisio ex Platone, in Artis, & morum legem. 5. 1
Lex divina apud Platonem quæ. 9. 2
Legis divisio in æternam, & temporalem, & quæ utilitas divinæ legis. ibid.
Legis divisio in naturalem, & positivam. 10. 1
Lex positiva quæ. 11. 1
Divisio legis positivæ in divinam, & humanam. ibid.
Legis divisio in Civilem, & Ecclesiasticam, & quæ sint, earumque necessitas. ibid. 2
Lex ostendens, & præcipiens, item affirmativa, & negativa, item pœnalis, prohibens, irritans, &c. ibid.
Lex potest versari circa duplicem materiam boni communis. 24. 1
Legis materia ex se debet esse utilis communi bono. ibid.
Lex in nocumentum alicujus privatæ personæ ob commune bonum ferri potest. 25. 1. *&* 2

Legis subjectum.

Lex in triplici subjectio inveniri potest. 18. 1
Lex in subdito sola residet in actu mentis. ibid.
Lex pro aliquibus ferri debet. 18. 2
Quomodo solùm homines sunt legis capaces. ibid.
De ratione legis esse, ut pro communitate feratur. 19. 2
Lex ordinariè fertur ad communitatem. 21. 2
& quæ illa sit. Vide *Communitas.*
Lex data ad obligandum unam partem civitatis, & non aliam an sit vera lex. 22. 2

Legis efficiens.

Lex publica authoritate ferenda. 25. 2. *& seq.*
An lex à potestate jurisdictionis procedere debeat. ibid.

Legis justitia.

De ratione legis est, ut præcipiat justa. 28. 2
Lex injusta non est lex. 161. 1
Lex permittens mala, est justa. 28. 2
Lex præcipere debet honesta, & religioni congrua. ibid.
Lex non debet à præceptis legis naturæ deviare. 29. 1
Lex sine honestate nulla est. ibid. 2
Lex justè ferenda, aliter nulla. ibid.
Tres virtutes Justitiæ. 315. 1. *In lege justa cernuntur.* ibid.
De ratione legis est ut sit possibilis. 30. 2
Lex ob commune bonum ferri debet. 22. 2. *& seq.*

Legis finis.

Legis finis est facere subditos bonos. 54. 2
Legis proximus effectus quis? & quis adæquatus. 39 1

Legis effectus & obligatio.

Legis effectus quadruplex, præcipere, prohibere, &c. 5. 1
Omnis lex propria obligationem inducit. 39. 2
Lex permissiva quo sensu obligat. ibid. 2
Lex pœnalis quo sensu obligat. ibid.
In quo sensu obligatio sit effectus adæquatus legis. 5. 1
Lex sortitur effectum, post debitum tempus, licet ignoretur. 612. 2
Lex negativa pro semper obligat, affirmativa non ita. 41. 2
Permissionem negativam non esse proprium effectum legis. 42. 1
Punitio, quomodo effectus sit legis. 43. 1
Legis duo sunt primarii effectus, duo secundarii. ibid. 2
Non singulis legibus omnis legis effectus convenire. ib.
Effectus puniendi quomodo semper conjungitur omni legi. 44. 1
Legi sumptæ collectivè, omnes effectus legis conveniunt. ibid.
Statuere medium in materia virtutis ad quem effectum legis reducitur. 45. 2
Effectus irritandi, vel inhabilitandi ad legem prohibentem, vel præcipientem reducitur. 46. 1
Duplex perpetuitas. 31. 2. Vide *Perpetuitas.*

Legis perpetuitas.

Quam perpetuitatem divina lex requirat. ibid.
Lex vetus, & nova, quomodo perpetua. 32. 1
Legem humanam triplicem habere perpetuitatem. 32. 2
Legem humanam non esse ita perpetuam ut revocari nequeat. ibid. 1

Legis promulgatio.

Diversam promulgationem requiri in lege naturali, & positiva. 35. 2
Quæ promulgatio legis sit necessaria. 36. 1
An promulgatio sit conditio ex parte legis, an subditorum. ibid. *& an essentialiter includat Scripturam.* ibid. 2
Lex per actum malum quomodo servari possit. 38. 2
Lex indefinitè posita non mutatur ob solam temporis diuturnitatem. 53. 1

Legis mutatio.

Legis mutatio dupliciter contingit. ibid. 2
Legem posse mutari per solam ablationem, vel per additionem alterius, quæ illam extinguat. ibid.
Legis mutatio universalis, particularis, simpliciter, secundùm quid. 54. 1
Mutatio legis particularis, per dispensationem significata. 55. 2
Dispensatio propriè in lege, quando exercetur. ibid.
De legis mutatione per commutationem, vel compensationem. ibid.
Legis interpretatio quid vult. ibid. 1
Variatio quæ fit in obligatione, ob mutationem materiæ, non est dispensatio. ibid. 2
De mutatione legis secundùm quid, quæ fit per suspensionem. ibid. 2
Quando suspensio coincidit cum dispensatione, Epiikia, &c. ibid.
Legis duplex status. 58. 1
Lex & præceptum differunt. 195. 1. *&* 380. 2
Legum variæ distinctiones, denominationes, & divisiones. 261. 1
Lex odiosa, & favorabilis, 263. 1. *& unde distinguendæ.* ibid. 2. *&* 264. 1. *& aliquando diversæ.* 27. 2
Lex à populo in aliquibus casibus non acceptatur. 161. 1. *cum seq.* Vide *plura de legis mutatione in sequentibus titulis, præcipuè vide mutatio legis humanæ.*
Lex aliqua probabiliter data fuit à Deo, ante legem Moysi, opportuna pro illo tempore. 616. 1

Lex æterna.

Lex æterna tantum dicit legem in mente Dei conceptam. 35. 1. *& seq.*
Legem æternam dari in Deo. 57. 2
De ratione legis æternæ non esse promulgationem actu factam. 59. 1
Actus divini ad intra, non regulantur per legem æternam. ibid. 2
An lex æterna sit regula actuum liberorum Dei ad extra. ibid.
Lex æterna ut regula actionis honestatis liberæ, quomodo Deo tribuenda. 69. 1
Lex æterna potest dici lex operandi, respectu rerum gubernandarum, non verò ipsius Dei. ibid. 2
Lex æterna quo sensu reprehendat irrationabiles creaturas. 61. 1

INDEX RERUM.

Lex æterna etiam ut præcipiens omnes actiones morales aliquo modo complectitur. ibid. 2
Lex æterna non dicit actum in Deo necessarium, sed liberum. 62.1
Quo sensu lex æterna Idea dici possit, & quomodo differant. ibid. & 63. 1. *Vbi de distinctione à providentia.*
Lex æterna necessariò includit actum divinæ voluntatis. 62.1. *& quem.* ibid. 2
Lex non est in actibus divini intellectus, ante decreta libera. ibid.
In quo actu intellectus collocanda sit lex æterna, si in actibus formaliter consistat. 63.1
Lex æterna quos effectus habeat. ibid. 2
Effectus legis æternæ. *Quomodo omnes effectus providentiæ possint legi æternæ attribui.* 64.1
An lex æterna sit una, vel multiplex. ibid. & 2
Lex æterna præceptiva sufficienter promulgata vim obligandi habet. ibid. 2
Obligatio legis æternæ. *A lege æterna omnis lex aliquo modo descendit, & ab illa habet vim obligandi.* 65. 1
Differentia inter legem æternam, humanam, & divinam. 660. 2
Lex æterna non est per se ipsam nota hominibus viatoribus, sed per alias leges. ibid.
Quo sensu omnes habent notitiam legis æternæ. ibid.

Lex divina.

Lex divina apud Platonem, quæ. 9.2. *& ejusdem utilitas.* 10. 1
Lex Divina naturalis, & simpliciter, & per ordinem ad gratiam. 10.2. *& seq.*
Lex positiva quæ. 11.1
Divisio legis positivæ in divinam, & humanam. ibid.
Legis positivæ à divina & naturali discrimen. ibid.

Lex naturalis.

Lex naturalis. Vide *Præceptum. Quænam sit propria.* 10. 1
Lex naturalis variè explicatur. 66. 1
An lex naturalis consistat in actu vel habitu mentis, 68.1
Lex naturalis distinguitur à conscientia. ibid. 2
Lex naturalis non solum est judicativi boni, & mali, sed etiam continet præceptum & prohibitionem. 69. 1
Lex naturalis est vera, & propria lex divina, cujus legislator est Deus. 71.2
Lex naturalis in quo differt ab aliis legibus. 74.1
Lex naturalis amplectitur omnia præcepta seu principia moralia, quæ evidentem habeant honestatem necessariam, ad rectitudinem morum. ibid. 2
An omnes actus virtutum cadant sub legem naturalem. 76. 1
Quibus modis potest aliquid cadere sub lege naturali. 89. 2
Lex naturalis in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam sumitur. 76. 1
Unitas legis naturalis. *Lex naturalis in unoquoque homine una, ex pluribus præceptis naturalibus composita.* ibid. 2
Lex naturalis una in omnibus hominibus, & ubique. 77. 1
Et omni tempore, ac statu. ibid. 2
Legis naturalis, & positivæ duplex differentia. 101.2. & 102. 1
Lex naturalis perficit hominem, secundum triplicem inclinationem suam. 71. 2
Quomodo legis naturalis ignorantia invincibilis esse possit. 77. 1
Obligatio legis naturalis, & effectus. *Quo sensu lex naturalis obligat ad exercitium omnium virtutum.* 75. 2
Lex naturalis semper obligat in conscientia. 77.2. & 78. 1
An omnis obligatio moralis sit obligatio in conscientia. ibid. 2
Non omnis obligatio in conscientia est immediatus effectus legis naturæ. 79. 1
Nulla est obligatio in conscientia, quæ non sit aliquo modo effectus naturalis. ibid.
Lex naturalis obligat ad modum operandi voluntariè. 80.1
Lex naturalis obligat ut opus ex conscientia aliquo modo fiat. 81.1
Lex naturalis obligat ad modum virtutis. ibid. 2
Lex naturalis collectivè sumpta, obligat hominem in pura natura spectatum, ut se suaque omnia referat in Deum, ut in ultimum finem. 83.1
Omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendit in Deum, ut in finem ultimum. ibid.
Lex naturalis quæ obligat ad diligendum Deum etiam in ipsum ut ultimum finem referendum. 82.2. & 83. 1
Lex naturalis non obligat ad operandum ex charitate infusa. ibid.
Lex naturalis permissionem non admittit propriè loquendo. 85. 1
Lex naturalis vim habet aliquos actus irritandi. ib. 2
Lex naturalis variè accepta. 10. 1
Lex naturalis an mutari possit ab intrinseco, vel extrinseco. 86. 2
Lex naturalis mutari non potest per se ipsam, nec in universali, nec in particulari. ibid. *Mutatio legis naturalis.*
Lex naturalis quo sensu dici potest mutari quoad aliqua. ibid.
Lex naturalis de mentibus hominum deleri non potest. 94. 1
Lex naturalis in quo sensu indispensabilis per humanam potestatem. 93. 2
Lex naturalis ut per legem positivam constituta admittit Epiikiam. 103. 1
Legis naturalis transgressio in quo consistat. 74. 1
Legis naturalis transgressio sufficit ad æternam damnationem. 78. 1 *Transgressio legis naturalis.*
Lex naturalis quomodo mentibus hominum inscripta sit. 706. 1

Lex humana quæ & civilis dicitur.

Legis Civilis potestas, ex sola rei natura in nullo singulari homine existit, sed in hominum collectione. 118.2
Lex indefinitè lata quò se extendat. ibid. 1
Lex Civilis in genere signi indicantis, Principis voluntate constituitur. 147. 2
Lex Civilis formaliter unde sit. ibid.
Ut lex prudenter feratur quomodo requirit multorum consilium. 148. 1
Lex non requirit suffragium multorum. ibid.
Lex Civilis non requirit essentialiter Scripturam. ibid. 2
Lex Civilis quam formam verborum requirit. ibid.
Legi regulariter adhibenda sunt verba præceptiva. 149. 1
Lex quomodo ferenda. 149.2. *cum seq.*
Lex interdum per sententiam sufficienter lata. ibid.
An vim legis habeat rescriptum sive Epistola Principis. 151. 2
Legis anima, mens legislatoris. 161. 2
Legis intrinseca forma voluntas legislatoris. 162. 1
Ratio legis non est forma intrinseca, sed mensura extrinseca. 163. 2
Lex non postulat acceptationem ad vim obligandi. 106.1. & 161. 1
Lex humana dividitur in eam, quæ est juris communis, & juris proprii. 113.1
Lex Humana, Civilis, & Canonica. ibid.

INDEX RERUM.

Lex alia declarativa, alia constitutiva. 144.2
Lex declarativa, quantum est ex se, tam futura, quàm præterita comprehendit. 145. 1
Lex declarativa de se, non rest regula actionis, sed supponit eam. ibid.
Lex aliquo modo partim constitutiva, partim declarativa. ibid. 2
Leges aliæ inferiorum communitatum, aliæ amplissimarum. 153. 1
Legem Civilem solùm versari in materia honesta. 138.2 *& sequent.*
Leges Civiles posse præcipere recta in omnibus virtutibus, & opposita vetare. 139.2
Lex humana potest præcipere omnes virtutes, ut sunt ad alterum, vel ad se, vel ad Deum. ibid.
Lex Civilis prohibens, an in regnis, non subditis imperio, vim habeat. 343. 1
Quo sensu liberalitas, magnificentia, &c. sunt materia Legis Civilis. 147.1. *& seq.*
Leges Civiles non posse ferri de omnibus Actibus omnium, & singularum virtutum. ibid. 2
Leges Civiles non possunt prohibere omnia vitia, contra omnes virtutes. ibid.
Qui actus virtutis sit materia Legis Civilis. 141. 1
Lex Civilis quo sensu præcipit actus indifferentes. ib. 2. *&* 142. 1
Lex humana quo sensu dicitur constituere medium in materia virtutum. ibid.
Lex merè humana non potest præcipere actum purè internum directè, & secundùm se. ibid. 2
Lex purè humana, præcipit actum interiorem indirectè, 144. 1
Lex dupliciter prohibet, & præcipit actum internum. ibid. 2
Legis effectus triplex. Obligatio in conscientia, pœna, & irritatio actus. 145. 1
Lex constitutiva juris, per se, & ex natura sua, de futuris tantum datur. 146.1. *& seq.*
Lex quoad effectum pœnæ extendi potest ad actum præteritum ibid. 2
Lex de novo irritans raro ad actus jam factos extenditur. 242.2
Legem loquentem de præterito regulariter totum tempus comprehendere. 243. 1
Obligatio legis Civilis. *Leges Civiles, non solùm bonos civiliter, sed etiam moraliter efficiunt.* 38. 1
Leges Civiles universaliter latæ pro toto Orbe, & quæ omnes homines obligent, non dantur, si ex natura rei loquamur. 120.1
Leges Civiles juris communis, quibus in terris obligent. 128.2. *& seq.*
Lex sufficienter promulgata in loco debito absq; limitatione temporis, statim incipit obligare ex natura sua. 155. 2
Non tamen in toto territorio. ibid. *& seq.*
Lex incipit obligare pro toto territorio infra tempus moraliter necessarium, ut notitia legis ubiq; haberi possit juxta prudentis arbitrium. 156. 1
Lex dicens ex nunc, quando obliget. ibid.
quid si dicat ex tunc. ibid. 2
Lex indefinitè lata non obligat simul omnes subditos. ibid.
Lex post lapsum sufficiens tempus à promulgatione omnes obligat. ibid.
Lex non obligat ante tempus sufficiens, licèt ab Angelo revelatur. ibid. *& seq.*
Lex quo tempore incipiat obligare, juxta jus Civile. 157. 2
Lex Imperatoris non obligat ante duos menses, licèt notitia ejus habeatur. 158. 1
Lex Regia quando incipit obligare. ibid. 2
Leges latæ ab inferioribus Magistratibus quando obligant. 159. 1
An, & quomodo lex obliget ignorantes. ibid. *&* 2
Lex Civilis obligat in conscientia. 164.2
Lex, quomodo obligat ad pœnam, non ad culpam. 167.2
Leges omnes veræ humanæ aliquam conscientiæ obligationem inducunt. 168. 2
Lex fundata in præsumptione, quomodo obligat in conscientia. 170. 1
Legis præsumptio duplex. ibid.
Quæ leges fundatæ in præsumptione, obligant in conscientia. ibid. 2. *d. quæ non.* 171. 1
Legis verba, usus, & interpretatio Doctorum, ostendunt quando lex fundatur in præjudicio periculi, vel in præsumptione facti. ibid. 2
Lex civilis ex genere suo obligat sub mortali. ibid.
Lex non obligat ultra intentionem legislatoris. 179. 1
Lex in materia gravi intentione legislatoris potest obligare sub veniali tantum. ibid.
Legis obligatio gravis ex materia colligenda. 173. 1
Legis finis ad virtutem aliquam ex gravioribus pertinere debet, ut gravis obligatio oriatur. 174. 2
Legis obligatio circa medium, ex fine colligenda. 175. 1
Legis finis, & materia intrinseca, cadunt sub lege. ibid.
Lex licèt adjiciat pœnam, obligat in conscientia. ibid. 2
Lex humana potest obligare cum periculo vitæ, si necesse sit. 187. 1
Lex humana quando obligat cum periculo vitæ. ibid.
Leges humanæ obligant omnes subditos ad quos loquuntur. 190. 1
Quas partes communitatis obliget lex humana. ibid. 2
Ad quos extenditur lex humana. ibid. *& seq.*
Lex humana non obligat extra territorium ferentis, etiam proprios subditos. 191. 2
Lex data à communitate, obligat omnes de eadem communitate. 200. 2
Lex obligat ipsum legislatorem quando materia communis est, & ejusdem rationis. 201. 1
Lex, an obliget Principem, quoad vim coactivam. Vide *Princeps.*
Lex territorii obligat advenas, & hospites quandiu illic commorantur eo modo quo obligat incolas. 193. 1. *per se, & non tantum ratione scandali.* ibid. 2
Lex ferri potest solos advenas obligans. 194. 1
Lex Civilis comprehendit peregrinos, etiam quoad vim coactivam. ibid.
Lex dans formam contractibus etiam advenas comprehendit. 195. 1
Lex secum affert vim cogendi. ibid. 2
Lex Civilis, quando indirectè contra immunitatem Ecclesiasticam. ibid. *&* 196. 1
Leges Civiles justæ à Clericis servari debent. ibid.
ob vim directivam, non vero propter coactivam. 199. 1
Promulgatio legis Civilis. *Legis editio non habet solemnitatem requisitam sine promulgatione, nec promulgatio est sine solemnitate.* 151.2
Legis promulgatio, & divulgatio distincta. 152.1
In legum Civilium promulgatione nulla certa solemnitas determinatur. ibid. 2
Legis promulgatio in quot locis fieri debeat. 153. 1
In quibus legibus unica promulgatio solennis sufficiat. ibid.
Legis promulgatio in Civitatibus provinciarum aut Regnorum capitibus, quomodo necessaria ex vi juris Imperialis. 154. 1. *& seq.*
Lex Civilis, quomodo graviter violetur. 172. 2
Transgressio legis civ. *Legis transgressio ob contemptum est mortalis in materia minima.* 180. 1
Legem transgredi ex contemptu rei præceptæ non semper est mortale. 183. 2
Legem transgredi ex contemptu Dei legislatoris, semper est mortale. ibid.

INDEX RERUM.

Legem transgredi ex contemptu superioris, quatenus Prælatus, est mortale. 184. 1
Legis transgressio ex contemptu legislatoris, quatenus homo potest esse tantum veniale, ex levitate materiæ. ibid.
Lex humana impletur per actum præceptum secundùm substantiam illius. 185. 1
Lex humana solum imperat, ut actus fiat. 186. 1
Leges Civiles quando observandæ in foro Canonico. 236. 1
Lex Civilis prohibens actum non semper irritat actum contra ipsum factum. 333. 2
Lex Civilis prohibens actum purè, & quæ clausulam irritantem non adjiciat, an irritet illum. 336. 2. *& quando.* 338. 2

Lex Canonica.

Causa efficiens.
Leges Romani Pontificis non pendere à Conciliis, sed è contra. 214. 1
Leges ferre posse Romanum Pontificem sine consensu Cardinalium. ibid. 2
Lex jurisdictionis, & lex Diœcesana, quæ. 258.
Leges Canonicæ vocantur Canones, decreta, & aliis modis. 262. 2
Divisio legis Canonicæ.
Lex Canonica à Civili in multis differt ex parte materiæ. 235. 1
Lex Canonica excellentior, & universalior lege Civili. ibid. 2
Legis Canonicæ à Civili, alia differentia. ibid.
Materia legis Canonicæ.
Lex Canonica circa solam materiam honestam versatur, sicut & Civilis. 234. 1
Lex Canonica præcipit in materia cujuscunque virtutis. ibid.
Lex Canonica præcipit actus omnium virtutum, sed non omnes. ibid.
Lex Canonica non prohibet omnia vitia, & peccata absolutè. ibid. 2. *Legis Canonicæ primaria materia, est materia Religionis.* 235. 2
Forma Legis Canonicæ.
Lex Canonica nullam certam verborum formam requirit. 245. 2
Lex Canonica non requirit Scripturam. ibid.
Promulgatio legis Canonicæ.
Lex Canonica quam promulgationem requirit. 248. 1
Leges Concilii generalis, quomodo promulgandæ. 249. 1
Legis Canonicæ, effectus & obligatio.
Leges Canonicæ, an obligent statim post promulgationem Romæ factam. ibid. 2
Leges Pontificias statim obligare, diffundere autem obligationem successivè. 250. 1
Lex Canonica justa, per se infert obligationem, ut acceptetur. ibid. 2
Lex Pontificia admittit supplicationem ex causa justa. 251. 1
Lex Canonica, dum ad Pontificem recurratur, quomodo obliget. ibid. *& seq.*
Legem Canonicam per consuetudinem toleratam non acceptatam tandem non obligare. 252. 1
Lex quomodo obliget scientes, & ignorantes. ibid. 2
Lex Canonica ignorata ab aliquo corpore politico integro, obligat cessante ignorantia. 253. 1
Lex Canonica obligat in conscientia. ibid.
Lex Ecclesiastica per se obligat sub culpa mortali, si absolutè feratur. ibid. 2.
Legis Canonicæ obligatio in conscientia gravis aut levis, unde colligenda. 255. 1
Lex Canonica obligat omnes baptizatos, etiam hæreticos. 257. 1
Leges Pontificias de se obligare omnes Christianos adultos ubicumque degentes. ibid.
Leges Episcoporum intra territorium quomodo obligent. ibid. 2
Leges Conciliorum Provincialium, quomodo obligent, & quos. ibid.
Finis legis Canonicæ.
Leges Canonicæ faciunt subditos bonos simpliciter. 38. 2
Abrogatio legis Canonicæ.
Ut Lex Canonica derogata censeatur per consuetudinem quodnam tempus necessarium. 252. 1
Lex per consuetudinem non recepta, non censetur simpliciter revocata. 253. 1

Lex odiosa.

Lex odiosa, & favorabilis. 263. 1. *& unde dijtinguendæ.* ibid. *& seq.*
Lex eadem favorabilis, & odiosa secundùm diversa. 264. 2
& hæc, quomodo interpretanda. 265. 1
Lex excludens fœminas à hæreditate est odiosa simpliciter. ibid.
In dubio legis favorabilione sit, an odiosa, in favorem interpretanda. ibid.
Legis odiosæ quatuor sunt species. ibid. 2
Legem esse odiosam unde colligendum. 434. 2. *& unde extendenda lex odiosa.* 359. 2. *& seq.*

Lex pœnalis.

Lex imponens pœnam spiritualem, & censuras, &c. ordinariè supponit culpam. 265. 2
Lex pœnalis pura ex intentione legislatoris colligenda. 269. 1
Regula generalis ad legem purè pœnalem dignoscendam. ibid.
Lex pœnalis duplici modo fertur per verba simplicia vel composita. 273. 2
Uterque modus multiplex. ibid.
Lex lata per verba, fiat, subjaceat, incurrat, &c quando significet sententiam latam. 278. 1
Lex per quæ verba intelligatur, sententiam latam significare. ibid *&* 279. 2
Lex pœnalis cum particula, ipso facto, &c. significat sententiam latam. 281. *& seq.*
Lex purè moralis, purè pœnalis, & mixta quæ. 268. 1
Legem pœnalem obligare posse in conscientia. 265. 2
Legem pœnalem de facto obligationem in conscientia inducere. 266. 2 *Obligatio & effectus legis pœnalis.*
Lex pœnalis non obligans ad culpam dari potest. 268. 1
& aliquæ de facto dantur. 269. 1
Lex humana potest obligare in conscientia ad pœnam, tam activam quam passivam ante omnem sententiam. 273. 1. *& seq. & quando.* ibid. 2
Lex pœnalis utens verbis simplicibus comminantibus pœnam, non obligat statim ad talem pœnam in conscientia. 274. 1
Lex quæ fertur simpliciter, per verba futuri temporis tantum, non obligat in conscientia ante sententiam. 275. 2. *etiamsi verbum geminetur.* 276. 2. *vel per duas leges imponatur.* ibid.
Lex præcipiens ad pœnam perjurii, quomodo obligat. 277. 1
Lex lata per modum imperandi, quam inducit obligationem, & unde colligenda. ibid. *& seq.*
Lex imponens pœnam exequendam per actionem ipsius rei, quando obliget. 279. 2
Lex pœnalis cum particula, ipso facto, quam obligationem inducit. 283. 1
Lex pœnalis privans re propria, quæ sine executione hominis exerceri nequeat, quem effectum habeat. 282. 2
Lex pœnalis cum additione, ipso facto, licèt non dicat absque alia declaratione, inhabilitat, & infert pœnas quæ sine actione propria exercentur. 287. 2
Lex pœnalis post sententiam latam, quomodo obligat. 290. 1
Lex pœnalis, quomodo obligat judicem. Vide *Judex.*
Lex pœnalis potest per consuetudinem abrogari. ibid. *& 2.*

Lex Tributorum.

Legestributorum inter odiosas computandæ. 299. 1
Leges tributorum, quando purè pœnales intelligantur. 300. 1

INDEX RERUM.

Leges tributorum esse veras leges morales obligantes in conscientia. ibid. 2
Leges tributorum imponentes pœnas cum tributis esse mixtas. 301. 2
Leges justæ simpliciter imponentes tributa obligant in conscientia ante petitionem. 312. 2
Leges injustæ tributorum nec ante, nec post petitionem obligant. 313. 1. *possunt tamen aliquando ad aliquid obligare. ibid.* Vide *Tributum.*

Lex purè irritans.

Lex purè irritans, unde dignoscenda. 321. 1
Lex irritans actum indirectè, seu dans formam substantialem contractui, non est pœnalis. 317. 2
Leges aliquas irritantes, pœnales esse. 318. 1
Legem irritantem posse ferri in commune bonum simul & in pœnam. ibid. 2
Lex purè irritans non obligat ad præscriptam formam servandam. 320. 1
Lex dans formam contractui, quàm obligationem inducit. 329. 2
Lex simpliciter irritans actum, si fiat, quomodo obliget. 321. 1
Lex non irritans actum ipso facto, sed irritare præcipiens, quomodo obliget. ibid.
Lex irritans ipso facto si suum habeat effectum obligat in conscientia. ibid.
Lex constituens formam substantialem in actu servandam iritat factum sine illa 324. 1. *& quando talis censeatur.* 38. 1. *&* 40. 1.
Lex irritans in præsumptione fundata, an semper habeat effectum. 328. 1. *&* 2
Leges irritantes posse consuetudines abrogare. 340. 2
Leges irritantes, an in utroque foro procedant, & unde hoc colligatur. 350. 1. *& seq.*
Legis forma corrupta, an irritetur Actus, & quanta corrupta sufficiat. 348. 2
Lex irritans, non annullat Actum, ante solennem promulgationem. ibid.
Lex irritans post promulgationem in Curia, expectat bimestre. 349. 1
Leges irritantes Canonicè, quando habent effectum. ibid. 2
Lex irritans, differens effectum, ante tempus à lege limitatum, non operatur effectum, licèt subditi consentiant. 350. 1
Lex irritans non prius circa volentem, quàm nolentem operatur. ibid. 2. Vide *Lex prohibens per totum.*

Lex prohibens.

Lex prohibens actum & irritans respectu boni communis, aut privatorum, non est pœnalis. 323. 1
Leges directè prohibentes actum, si ad majorem firmitatem irritant, an illum obligent in conscientia. 320. 2
Lex simpliciter prohibens, & irritans actum, an interdum impediatur. 324. 2
Lex purè prohibens non semper irritat actum, contra ipsam factum, nisi aliunde constet mens legislatoris. 333. 2
Lex prohibens, ut irritet actum, quibus verbis uti debeat. 335. 1
Lex purè prohibens, quando irritat actus, & quibus circumstantiis. 336. 2
Lex Civilis prohibens. Vide *Lex Civilis.*
Lex Canonica prohibens. Vide *Lex Canonica.*
Lex prohibens contrariam consuetudinem præteritam, an futuram complectatur. 426. 1
Lex prohibens futuram consuetudinem non ideò eam reprobat. ibid.
Lex reprobans consuetudinem, quomodo vinci possit ab ea. 488. 1 — *Lex reprobans.*
Lex exorbitans, quomodo intelligenda. 571. 2. *&* 572. 1 — *Lex exorbitans.*
Lex revocans privilegium, quomodo habeat suum effectum, & quando. 98. 2 — *Lex revocans.*
Lex favorabilis, ad omnem proprietatem verborum extendenda. 360. 2 — *Lex favorabilis.*
Legis extensio aliquando ultra proprietatem verborum intelligenda imò tam naturalem, quàm civilem. ibid. — *Legis extensio.*
Legis extensio quadruplex. 359. 2
Lex non est regula indivisibilis, sed extensionem habet. 411. 2
Lex an extendenda solum ob rationis similitudinem ad alium casum. 362. 1
Lex non inducit vinculum in conscientia, ob similitudinem rationis. 363. 1
Legis extensio comprehensiva ob rationis identitatem, ad legem etiam pœnalem extendi potest. 366. 1
Lex an extendatur ab uno casu ad alium ob identitatem rationis. 364. 2
Legis extensio ad personas, loca, & tempus extenditur. 368. 2
Legis restrictio, quomodo accipienda. ibid. *& seq.* — *Legis restrictio.*
Legis restrictio, quando illicita. 369. 1
Legis restrictio ad aliquod incommodum evitandum fieri debet. ibid.
Legis restrictio ex alia regula colligenda. ibid. 2
Lex aliquando restringitur ex subjecta materia. 370. 2

Legis humanæ mutatio.

Legis interpretatio triplex, Authentica, usualis, & doctrinalis. 355. 1
Legis interpretatio, vide *Interpretatio.*
Legis mutatio ab extrinseco, & intrinseco. ibid.
& utrumque dupliciter. ibid.
Legis obligationem interdum cessare. 665. 2
Ut legis obligatio cesset, requiritur, ut deficiat ratio aliquo modo contrariè. 373. 2. *& seq.*
Legis obligatio aliquando cessat propter bonum personæ particularis. 375. 1
Lex aliqua circumstantia facta iniqua, an requirat recursum ad Principem, ut ejus obligatio cessare intelligatur. 376. 1
Legis obligatio aliquando tollitur sine recursu ad Principem per judicium probabile. ibid. *&* 2
Legis cessatio contraria, & negativa. 379. 1
Legis vigor extinguitur per mutationem contrariam. ibid.
Ut lex vigorem suum perdat necessaria est evidentia. ibid. 2
Legem cessare, cessante legis ratione generaliter. 380. 1
Lex præcipiens actum virtutis, non cessat, cessante quocunq; fine extrinseco. ibid. 2
Lex cessat, cessante adæquato fine extrinseco, & intrinseco. ibid.
Lex præcipiens actum indifferentem, quando cesset. 381. 1
Legis cessatio in universali, & in particulari, quomodo differt. 382. 2
Lex, quoad unam partem inutilis, non quoad aliam an cesset. ibid.
Lex aliquando suspenditur, sed non extinguitur. 383. 1
Legem humanam validè, & justè abrogari posse. 428. 1
Legis mutatio justa erit, quando causa justa fuerit. 429. 1
Lex generalis posterior abrogat priorem. 335. 2
Lex generalis contra specialem, quam vim habeat, & è contra. 336. 1
Lex potest per consuetudinem derogari, quoad obligationem sub culpa, relicta obligatione quoad pœnam. 486. 1
Lex posterior contraria revocat consuetudinem. 490. 1
Ut lex consuetudinem revocet, quid requiratur. ibid. 2
Lex particularis Papæ, an revocet consuetudinem. 492. 1

INDEX RERUM.

Lex revocans privilegium non ſtatim habeat ſuum effectum. 612. 1

Lex divina poſitiva vetus.

Lex divina poſitiva, an data fuit ante Moyſem. 615. 2

Lex divina. Vide *Angeli.*

Lex divina collectivè ſumpta ſignificat multitudinem plurium legum. ibid.

Legem ſcriptam in quinque libris Moyſis fuiſſe verè divinam, & Deum ipſe fuiſſe principalem, & proximum ejus authorem. 618. 1. *&* ſeq.

Lex vetus per Moyſem data tanquam per proximum promulgatorem, non verò per authorem. 619. 1

Finis legis veteris. *Legis veteris finis bonus, honeſtus, ſpiritualis, & ſupernaturalis fuit.* 621. 1

Finis ultimus à Deo intentus per illam legem fuit ſpiritualis felicitas illius populi, vel in hac vita vel in futura. ibid.

Lex vetus in peculiarem Chriſti honorem data, ad augendam fidem explicitam Chriſti venturi. ibid. 2

Finis adæquatus legis veteris inſtructio fuit populi Judaici. 622. 1

Singula præcepta legis veteris habuiſſe proprios fines materiis accommodatos. 623. 1

Finis legis duplex, moralis, & ſpiritualis. ibid.

Materia legis veteris. *Materia legis veteris non potuit eſſe niſi honeſta, & ſancta.* ibid. 2. *&* ſeq.

Lex vetus etiam actus internos pro materia habebat. 626. 1

Materia legis veteris comprehendebat omnes actus externos neceſſarios ad honeſtatem morum, tam naturalem, quàm cæremonialem, ſeu religioſam, quam etiam politicam, ſeu civilem. 627. 2

Materia legis veteris quatuor complectebatur, ut cæremonialis erat, ut autem judicialis alia quatuor. 629. 1

Materia legis veteris generaliter ſumpta aliqua comprehendebat, quæ non cadebant ſub rigoroſo præcepto, ſed ſub conſilio. ibid. 2

Lex vetus præcipit Actus pœnitentiæ, & Theologalium virtutum. 641. 1

Legis forma. *Formam illius legis fuiſſe verbum ſenſibile ipſius Dei hominibus ſufficienter ſignificantem ipſius voluntatem.* 630. 2

Lex decalogi prius voce prolata eſt, poſtea Dei digito ſcripta. 631. 1

Lex vetus pro ſolo populo Iſraelitico data. ibid. 2

Lex vetus data miniſterio Angelorum. 618. 1. *&* ſequent. Vide *Angeli.*

Lex vetus in quo loco promulgata fuit. 632. 2. *&* ſeq.

Lex vetus data anno à creatione mundi milleſimo quingenteſimo decimo tertio. 633. 1

Lex repudii. *Lex repudii quo ſenſu permiſſa.* 621. 1. *&* 626. 1

Lex uſuræ. *Lex de Uſura, quomodo intelligenda.* ibid.

Legis veteris effectus. *Legis effectus proximus, & remotus.* 633. 2

Lex vetus habuit pro effectu opus præmio dignum & ipſum præmium. 637. 1

Legis obligatio. *Lex illa obligat in conſcientia.* 633. 2

Gravitas hujus obligationis, unde colligenda. ibid.

Lex illa etiam vi præceptorum moralium obligabat in conſcientia. 634. 1

Hæc Lex ratione præceptorum cæremonialium, quomodo obligabat. ibid. 2

Lex vetus, quomodo obligabat cum periculo vitæ. 635

Lex vetus effectus aliquos permittebat. 636. 2

Lex vetus habuit effectus pœnales. ibid. 1. *&* *quos.* ibid. 2

Lex vetus quas permiſſiones habuit. Vide *Permiſſio.*

Lex vetus, quæ præmia promittebat, temporalia ne, an æterna. 638. 2

Legis veteris imperfectio. *Lex vetus non obligat gentes, in Chriſtum non credentes.* 647. 1

Legis opera de condigno, quid meruerint. 638. 2

Lex vetus non habuit ex ſe virtutem juſtificandi. 640. 1

Lex vetus cur dicitur imperfecta. 627. 2

Legis veteris Sacramenta non habuerunt vim juſtificandi, nec in eis extra circumciſionem dabatur gratia extra meritum operantis. 640. 2

In quo ſenſu dicitur lex vetus non juſtificare. 642. 1

Lex illa non dabat vires ad Actus diſponentes ad juſtitiam. ibid.

Lex vetus imperfecta fuit propter negationem plurimarum perfectionum, quibus caruit. 643. 2

Lex vetus magnum pondus imponebat. 644. 1

Lex vetus graviſſimas pœnas temporales minitabatur. ibid. 2

Lex vetus in ſuo ordine, & gradu perfecta fuit. ibid.

Lex vetus in ſua ſpecie propria, erat perfecta. 645. 1.

Lex vetus à ſolo Deo mutabilis. ibid. *&* 2. *cum* ſeq.

Lex vetus à ſolo Deo abrogari, & diſpenſari potuit. 646. 1

Lex à Deo variis modis fieri potuit. ibid. 2

Lex vetus non eſt lex ad intra, in Deo ipſo exiſtens. ibid.

Legem veterem nunquam comprehendiſſe gentes converſas ad fidem. 648. 1

Lex vetus non comprehendit Judæos baptizatos. ibid. 2

Legis veteris perpetuitas. *Lex vetus quo ſenſu dici potuit perpetua.* 650. 1

Legis ceſſatio. *Legis ceſſatio, quoad præcepta cæremonialia.* ibid. 2. *&* 651. 1. *Item quoad judicialia.* ibid. 2. *quid verò quoad moralia?* 649. 1. *&* 656. 2.

Lex vetus ceſſavit non ſolum quoad obligationem, ſed etiam quoad comminationes, & promiſſiones obſervantibus eam, &c. ibid.

Lex vetus quando mortua. *Lex vetus ante Chriſti adventum non fuit mortua.* 657. 1

Lex vetus ante Chriſti mortem non fuit mortua. 658. 1

Sed ejus præcepta omnia durarunt uſque ad mortem Chriſti. ibid. 2

Lex vetus non fuit mortua quoad obligationem in inſtanti mortis Chriſti. 660. 1. *Sed aliquo tempore poſtea obligavit.* 664. 1. *nec abrogata fuit toto tempore uſque ad Pentecoſtem.* ibid. 2

Legem ſolvendi decimas non fuiſſe cæremonialem, ſed judicialem. 683. 1

Lex vetus poſt Chriſti adventum, quando ablata. 647. 1

Lex vetus etiam pro Judæis, qui Evangelium non ſuſceperunt, abrogata eſt. 650. 1

Lex vetus cœpit abrogari in die Pentecoſtes, non tamen ſimul pro toto orbe, ſed ſucceſſivè, creſcente promulgatione legis novæ. 664. 2

Legis veteris præcepta moralia, & judicialia, quomodo non ſint mortifera, licèt ſint mortua. 665. 1

Legis veteris præcepta cæremonialia mortifera eſſe. ibid.

Legis veteris cæremoniis uti nulla ratione licèt. 667. 1

Lex vetus an prius mortua fuerit quàm mortifera reſpectu gentium. 679. 2

Legem veterem cœpiſſe abrogari, & mortuam eſſe, quoad obligationem, ſimul ac lex nova cœpit obligare. 680. 2

Legem veterem non ſimul pro toto mundo ſed ſucceſſivè mortuam fuiſſe. 681. 1

Lex vetus quo tempore pro toto mundo mortua, & mortifera. ibid.

Lex vetus non priùs fuit mortua, quoad inſtitutionem quàm mortifera. ibid. 2

Lex vetus quando extincta, quoad inſtitutionem. 682. 1

Inutilitas legis veteris. *Lex vetus quo tempore cœperit eſſe inutilis.* 690. 2

Lex vetus non amiſit vim ſuam in morte Chriſti, nec ante Pentecoſtem. ibid.

Lex vetus quamdiu duravit, quoad obligationem, duravit etiam quoad effectus pœnales & irritandi. ibid.

Lex vetus amiſit ſuam efficaciam ſucceſſivè, à die Pentecoſtes reſpectu præceptorum cæremonialium. 691. 1

Lex vetus, quam vim habuerit uſque ad diem Pentecoſtes. ibid. 2

INDEX RERUM.

Lex Moysis usque ad diem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter, seu justificandi carnaliter. 692. 1
Lex illa quamdiu mortifera non fuit, ad quid utilis erat. ibid. 2

Lex nova divina.

Legis novæ causa finalis, & efficiens. 698. 2
Legis novæ varia nomina. 696. 1
Lex nova non est vera, & propriissima lex præceptiva. 697. 1
Lex Fidei, quid significet. 698. 1
Lex Gratiæ cur dicitur infundi cordibus hominum. 704. 1
Lex nova cur à principio mundi non data. 705. 2
In Lege nova nulla esse divina præcepta, nisi fidei, & Sacramentorum, quomodo intelligendum. 703. 1
Lex Gratiæ imperans, seu impellens & adjuvans dicitur. 704. 1
Legem novam etiam imperantem esse per se non scriptam exteriùs, sed mentibus & cordibus impressam. 705 1
Materia legis novæ. *Legis novæ, & veteris differentia.* ibid. 2
Legis novæ materialis causa partim moralis, partim cæremonialis. 640. 2
Legis gratiæ mysteria plura explicitè credenda proponit quàm lex vetus. 700. 1
Legis novæ materia, actus tam internos, quàm externos complectitur. 702. 2
Legem novam amplecti non solum propria præcepta, sed etiam spiritum gratiæ, dantem vires, & inclinantem ad observandam legem. 704. 1
Legem novam latam pro universis viatoribus. 706. 2
Forma legis novæ. *Forma legis novæ consistit in aliquo signo sufficienter promulgantem hominibus talem divinam voluntatem.* 303. 2
Lex Gratiæ ita impressa cordibus, ut det etiam vires. 706. 1. & seq.
Promulgatio legis novæ. *Legis promulgatio, & divulgatio distinguenda.* 711. 1
Legis novæ obligatio cœpit à Judæis. 706. 2
Obligatio legis novæ. *Lex nova non obligat in conscientia in morte vel resurrectione Christi, imò nec ante diem Pentecostes.* 708. 1 & 2
Lex nova cœpit obligare in die Pentecostes. ibid. 2
Lex nova cur postea scripta sit. 705. 1
Legem novam non simul obligasse Judæos ubique existentes, sed obligationem ejus fuisse successivè diffusam. 709. 1
Legem novam non Gentiles obligasse ante diem Pentecostes. 709. 1
Legem novam non incepisse obligare Gentiles per se, usque ad revelationem factam Petro Actor. 10. 711. 1. *ex tunc verò obligasse non simul totum Orbem, sed successivè.* ibid.
Effectus legis novæ. *Lex nova justificat, & in hoc superat legem veterem.* ibid. 2
Lex nova, quomodo dicatur justificare. 712. 1
Lex Gratiæ cur dicatur justificare. ibid.
Legem novam abundantiùs dare gratiam, quàm antea daretur. ibid. 2
Lex nova quo sensu per præcepta dici potest justificare. 713. 1
Lex nova quos effectus spirituales habeat. ibid. 2
Perpetuitas legis novæ. *Legem novam quo sensu perpetuam esse affirmemus.* 719. 1
Dispensatio legis novæ. *In lege nova Deus potest dispensare.* 714. 1
In Lege nova nullus Princeps temporalis dispensare potest. ibid.
In Lege nova Divina nec Summus Pontifex dispensat. 715. 1. & seq.
Legis novæ præcepta positiva nullam dispensationem, aut interpretationem per modum epikiæ admittere. 716. 1
Lex Christi quo sensu indispensabilis ab homine. 714. 1
Lex nova quomodo admittat interpretationem doctrinalem. 718. 1. & seq.
Lex nova nullam patitur diminutionem. 720. 2
Lex nova nullum argumentum recipit. ibid.
Contra Legem novam nulla consuetudo hominum prævalere potest. ibid.
Legis Gratiæ variæ excellentiæ. 721. 2
Perfectio legis novæ. *Lex nova, etiam quoad præcepta, & documenta, longè perfectior est lege veteri.* 723. 1
Lex nova in quibus excesserit legem veterem. ibid. 2

Lumen.

Lumen fidei nunquam in tota Ecclesia defuisse. 11. 1

Lutherus.

Lutherus vim legum humanarum extinguere conatur. 121. 1

M.

MAGISTRATUS.

Magistratum civilem cum potestate temporali ad regendos homines justum esse, & naturæ humanæ valdè consentaneum. 114. 1
Magistratus humanus, potestatem habet leges ferendi. 115. 1
Magistratus civilis, an contra jus commune statuere possit. 431. 1

Magnificentia.

Magnificentia, Vide *Legis civilis materia.*

Mandatum, Mando.

Mandatum spirat morte mandantis. 33. 2
Verbum Mando variè explicatur, & vis ejus declaratur. 149. 1. & seq.

Materia.

Materiæ gravitas sufficiens ad obligationem gravem undè colligenda. 189. 1
Materia nudè spectata levis, potest ex circumstantia fieri gravis. 173. 2
Materiæ gravitas ad legem civilem. Vide *Legis civilis obligatio.*
Materiam legis positivæ posse esse in omnibus virtutibus, præsertim principalibus, & cardinalibus. 174. 2
Materia temporalis, & spiritualis quæ. 235. 1

Matrimonium.

Matrimonium secundùm contractum, vivente priori conjuge, esse nullum, jure naturæ. 85. 2. Vide *jus.*
Matrimonium inter fratres, vel inter patrem, & filiam. nullum esse jure naturæ. ibid.
Et nihilominus valet ob necessitatem propagationis. 102. 2
Matrimonium metu gravi contractum esse nullum. 715. 1
Matrimonia prohibita in lege veteri nunc valere quando legi naturæ non repugnent. 691. 1
Matrimonia nunc non dissolvuntur per repudium. ibid.
Matrimonium unde habeat indissolubilitatem. 718. 2
Matrimonium peccaminosum. Vide *Accessus.*

Mendacium.

Mendacium esse intrinsecè malum. 102. 1

Meritum.

Meritum. Vide *Justus.*

Metus.

Metus minuit libertatem, sed non impedit irritationem. 325. 1. *per errorem.* ibid.
Metus quando causat involuntarium. 469. 2

Missa.

Missa, vide *Celebrare.*
Missam audiens coactus, an impleat præceptum. 81. 1
Missæ cæremoniæ. Vide *Cæremoniæ.*

Monarchia.

Monarchia, vide *Gubernatio.*
Monarchicum optimum regimen. 121. 1

Mons.

Mons Synai, & Horeb, idem. 632. & seq.

Mos.

Mos, quid propriè significet. 439. 2
Mos propriè in liberis tantum actibus reperitur. 440. 1

Motus proprius.

Motus proprius, vide *Privilegium*.

Moyses.

Moyses non fuit author legis veteris, sed promulgator. 619. 2

Moyses nullius partis legis in veteri Scriptura contentæ, legislator, sed promulgator fuit. 620.2

Moyses iratus tabulas legis fregit. 631.2

Moyses iterum jussu Dei eadem præcepta scripsit. ibid.

Moyses tabulas intra arcam Dei reposuit. ibid.

Moyses reliqua præcepta promulgavit, legendo coram populo. ibid.

Munitio.

Munitio ad Jus Gentium spectat. 206. 2

Mutare.

Mutare, vide *Consuetudo, & Pontifex.* 46. 1

Mutare dominia rerum, ad quem legis effectum spectat. ibid.

Mutatio duplex, 86.1. Vide *Legis mutatio.*

Mutilatio.

Mutilatio proprii corporis, in quo casu licita, & quare. 74. 2

N.

NOVITII.

Novitii non tenentur ex vi præcepti ad servanda statuta religionis. 259. 2

O.

OBLIGATIO.

Obligatio. Vide *Legis civilis obligatio, &, Excommunicatio.*

Obligatio gravis, ex quibus verbis legislatoris colligenda. 255.1

Obligatus ad non fugiendum è carcere, si timeat grave nocumentum non tenetur illa lege, licèt illi pœna non requirat actionem. 272. 2

Oportet.

Verbum oportet, *an habeat vim præcepti.* 149.2

Ordo, Ordinare.

Ordo Ecclesiæ Hierarchicus totus à Petro dependens. 221. 1

Verbum ordinare, *an habeat vim præcepti.* 150.1

P.

POENÆ.

Pœnæ gravitas in lege civili signum est gravis obligationis. 175. 1

Omnis pœna pertinet ad vim coactivam. 107. 1

Pœna generaliter est omne incommodum naturæ, vel afflictio. 269.1. *& seq.*

Pœnam in actione, & passione consistere posse. 290.1

Divisio pœnæ. *Pœna duplex, una in actione consistens, altera in passione.* 272. 1

Pœna legalis, & conventionalis. 274. 2

Pœnæ, aliæ requirentes ministerium hominis, aliæ ipsa lege inferuntur. 278. 2

Pœnarum earundem alia divisio. 279. 1

Pœnarum privatarum triplex ordo. 281.2

Pœnarum remissio per indulgentias per quam potestatem fit. 239.1. *& seq.*

Multæ pœnæ ipso facto imponuntur. 328.1

Pœna infamiæ, quando incurritur ipso jure. 276.2

Pœnam flagellationis seu exilii potest homo in se sine peccato exercere. 280. 1

Quæ pœna imponi potest religiosis transgredientibus regulam, quæ non obligat ad culpam, sed ad pœnam tantum. ibid.

Pœnæ pecuniariæ, quomodo à reo exequendæ. ibid.

Pœnæ privantes actione humana, ut jejunium, possunt ab ipso reo fieri. 281. 1

Pœnæ diversæ positæ per varias leges dicentes ipso facto, omnes incurruntur per idem delictum, vel ante, vel post declarationem. 295.2. *& seq.*

Pœna famis usq ad mortem, quomodo obliget. 381. 1 *Obligatio pœnæ.*

Pœna manendi in carcere, quomodo obliget. ibid.

Pœna quæ per solam actionem Judicis infertur non obligat reum. 290. 2

Pœna confiscationis omnium bonorum, an obliget reum post sententiam criminis declaratoriam, ad illam exequendam. 291. 2

Pœnæ remissio in detrimentum tertii, cavenda. 295.2

Pœna Simoniaci. Vide *Simonia.*

Pœna à testatore adjecta, an sit vera pœna. 275.2

Papa, Pontifex.

Papalis dignitatis, & officii, Episcopalis differentia. 219. 1

Papa hæreticus non deponitur ipso facto, ante Ecclesiæ declarationem. 229. 1

Papa, an habeat privilegium ne erret in fide. ibid.

Papa quomodo potest materiam aliquam determinare, ut tantum canonica sit. 236. 1

Papa potest sibi indulgentias concedere, & secum dispensare. 389.2. Vide *Indulgentiæ.*

Papa, & alii Principes supremi possunt leges suas commutare, & in illis dispensare. 400.1. Vide *Dispensatio.*

An Papa absolvens defunctum à censura, operetur extra suum territorium. 507.1

Papa non potest dispensationem in voto revocare. 607.1, 2. Vide *Dispensatio.*

Pontifex non potest pro suo arbitrio regna mutare. 128.1

Pontificis sententia an habeat vim legis, & qualis debeat esse. 246.2

Pontificis Epistolæ. Vide *Epistolæ.*

Pontifex potest obligare Ecclesiam ad acceptandas suas leges. 250.2

Pontifex pro omni loco privilegia concedere potest. ibid.

Pontifex circa tributa imponenda. Vide *Tributum.*

Parochus.

Parochus non de jure, sed de consuetudine, dispensat interdum in lege superioris. 397.2

Paulus.

Paulus bis Hierosolymam ascendit. 683.2. *aliàs quater.* 684. 1

Paulus an Petrum reprehendit post Concilium Hierosolymitanum. ibid.

Paulus non ex composito, sed verè Petrum reprehendit. 687.2

Peccatum.

Peccare ex contemptu, non est peccare ex certa scientia, &c. 180.2

Peccare ex consuetudine non est peccare ex contemptu, 181.2

Peccare ex contemptu quid sit formaliter. 182.1

Peccatum grave committi posse contra legem Ecclesiasticam, ex defectu aliquo in actu mentis, licèt in actione exteriori non appareat defectus. 241. 2

Permissio.

Permissio quid significet. 54. 2

Permissio duplex, juris & facti 42.1. *affirmativa, & negativa.* ibid. 2

Permissio propria, quæ. 635. 2

Permissio juris, & facti quæ. ibid.

Permissio libelli repudii, an concessiva, an dispensativa. ibid.

Permissio pluralitatis uxorum, qualis. ibid.

Permissio usurarum in lege veteri concessiva. ibid.

Permissio ingrediendi vineam alienam qualis. 636.1

Permissio simpliciter dicta regulariter, solùm versatur circa malos actus. 42.2

Perpetuitas.

Perpetuitas simpliciter & secundum quid. 31. 2

Perpetuitas positiva, & negativa. ibid.

INDEX RERUM.

Petrus.

Petrus non peccavit mortaliter in eo facto, pro quo à Paulo fuit reprehensus. 688. 2
Peccatum nec veniale Petrum commisisse est probabile. ibid. 1
Petrum dupliciter ab omni peccato excusari posse. 689. 1. & 690. 1

Philosophi.

Philosophi supernaturalem hominum finem non cognovere. 10. 2

Possibile.

Possibile dupliciter sumitur. 30. 2

Potestas.

Divisio potestatis. *Potestas præceptiva divisa in dominativam, & jurisdictionis.* 26. 2
Potestatis dominativæ, & legislativæ variæ differentiæ. ibid.
Potestas ordinaria, & delegata. 120. 2
Potestas coactiva, & directiva. 71. 2
Potestas jurisdictionis ad leges ferendas necessaria. 27. 1
Potestas hæc non quælibet sufficit. ibid.
Potestas aliqua suprema in omni communitate reperitur. ibid.
Potestas in communitate perfecta necessaria ad gubernationem. 114. 1
Potestas humani Magistratus. Vide *Magist.*
Potestas Adæ in posteros, qualis fuit. 116. 2
Potestas immediatè à Deo, vel ut authore Naturæ, vel ut Authore Gratiæ. 120. 2
Quæ potestas delegabilis, & quibus modis. ibid.
Quæ potestas indelegabilis, & quibus personis. 116. 1
Potestas legislativa non assequitur suum finem nisi in materia omnium virtutum præcipiendo. 142. 2
Potestas humana non comprehendit actus merè internos. 236. 2
Potestas inferioris ad dispensandum in lege superioris, an ordinaria sit. 397. 2. Vide *Dispensatio.*
Potestas dispensandi includit potestatem commutandi. 401. 1

Potestas civilis.

Potestas civilis quando manat à communitate. 119. 1
Potestatis Regiæ varii tituli. ibid. & *seq.*
Potestas Regia, formaliter ut talis, est de jure humano. ibid. 2
Potestas civilis absolutè considerata est de jure divino. ibid.
Potestas ferendi leges humanas quibus modis participetur. 121. 1
Quæ potestas in Imperatoribus, & Regibus sit ordinaria. 121. 1
Potestas ferendi leges civiles in lege Gratiæ & inter Christianos permanet cum moderatione tali statui accommodata. 122. 1
Nullum hominem habuisse Potestatem universalem, ad ferendas leges civiles obligantes universum Orbem. 126. 2
Potestas condendi leges civiles in Magistratibus, &c. ibid. 2
Potestas hæc est in communitatibus perfectis, quæ sine Regibus gubernantur. ibid. *non verò in subjectis alicui supremo Principi.* 133. 2
Potestas hæc in Regina Lomina Regni reperitur. 131. 1
Potestatem civilem nunquam fuisse eandem in tota hominum Universitate. 117. 1. & *seq. hanc potestatem ante Christi adventum non fuisse in uno particulari homine respectu totius universitatis.* ibid.
Potestas hæc resultat post politicam unionem hominum. ibid. 2
Quadruplex actus hujus potestatis. 118 1
Potestas hæc mutabilis est. ibid.
Potestas hæc non est in civitatibus minoribus. 132. 2
Potestas condendi leges municipales non est in omnibus propriis civitatibus. 133. 1
Potestas condendi leges civiles neq; fidem, neq; aliud donum supernaturale postulat in subjecto, in quo existit. 153. 2
Potestas condendi leges in hominibus injustis permanet. 158. 1
Potestas civilis, an respiciat felicitatem æternam vitæ futuræ. 163. 2
Potestas civilis in pura natura spectata quem finem intrinsecum haberet. 137. 1
Potestas civilis non multum curat de actibus internis. ibid. 2
Potestas civilis ut est in Principibus Christianis fidei conjuncta non extenditur, in materia, vel actibus suis ad finem supernaturalem. ibid.
Asserere licitum esse ratione politici status, leges ferre veræ Religioni contrarias, hæreticum est. 139. 1
Potestas civilis, vide *Pot. Eccles.*
Potestas obligandi sub mortali in lege civili, non ex speciali Christi concessione, sed ex natura rei consequitur. 172. 1
Potestas Imperatoris quò se extendat in privilegiis concedendis. 567. 1. & vide *Privilegium.*
Potestas temporalis quomodo subjecta spiritualis. 124. 2.

Potestas Ecclesiastica.

Potestas temporalis in universum Orbem an sit in summo Pontifice. ibid.
Potestas ferendi leges obligantes totam Ecclesiam, vel omnes Provincias Ecclesiæ subjectas, non est in Imperatore. 127. 1
Potestas Ecclesiæ in hæreticos, & infideles, quæ. 134. 2
Esse in Ecclesia potestatem peculiarem ad regendam illam. 208. 1
Potestas hæc verè, & propriè legislativa est. ibid.
Potestas hæc spiritualis, & supernaturalis est. 209. 1. *& quomodo.* 212. 1
Potestas hæc perfecta prout nunc in Ecclesia, quomodo sit propria legis Gratiæ. 210. 1
Potestas Regalis, & sacerdotalis in lege scripta distincta. 211. 1
Potestatem legislativam in Hebræo populo fuisse. ibid. 2
Potestas sacerdotalis in lege veteri inferioris ordinis ab ea, quæ nunc est in Ecclesia. ibid. 1
Potestas ut nunc est in Ecclesia in multis superat potestatem legis veteris. 211. & *seq.*
Potestas hæc data fuit Petro immediatè à Christo Domino, & speciali modo. 212. 1
Potestas hæc quomodo aliis Apostolis data fuerit, & à quo. ibid. 2
Potestatis Petri, & reliquorum Apostolorum diversitas. 213. 2. & *seq.*
Potestatem legislativam in universam Ecclesiam à Christo immediatè summo Pontifici dari, ex vi institutionis ejus. 214. 1. & *quomodo.* 217. 2
Potestatem hanc solis Apostolis immediatè a Christo datam. 215. 2
Potestas jurisdictionis sine consecratione datur. 218. 1
Potestas ferendi leges, non est de ratione intrinseca muneris Episcopalis. 220. 2
Potestas Ecclesiastica ferendi leges, quibus delegabilis. 227. 1
Potestas hæc non pendet ex moribus hominum. ibid. 2. *nec ex fide.* 228. 1
Potestas Ecclesiastica legislativa in lege Evangelica est præstantior potestate civili. 229. 2
Potestas Ecclesiastica etiam ut legislativa, est supernaturalis. ibid. 2
Potestatis Ecclesiasticæ excellentia ex fine desumpta. ibid. *ex efficiente.* 230. 1. *ex subjecto.* ibid. 2
Potestas Ecclesiastica in fœminis esse nequit jure ordinario. 231. 1
Potestatis Ecclesiasticæ aliæ excellentiæ tanguntur. ibid. 2

INDEX RERUM.

Potestati Ecclesiasticæ potestas civilis subordinata, & subjecta. ibid.
Potestas Canonica, & civilis, nec necessariò conjunctæ, nec necessariò separatæ. 233. 1

Postliminia.

Postliminia ad jus gentium pertinere. 106. 2

Præceptum.

Præceptum, vide *Jejunium.*
Præceptum impositum Adæ in statu innocentiæ, quomodo alios comprehendebat. 20. 1
Præceptum requirit aliquam supremam potestatem in præcipiente. 26. 1
Differentia inter præceptum purum, & statutum, seu constitutionem. 33. 1
Præceptum superioris ad limitatum tempus, per se loquendo, non est lex. 34. 2
Præceptum implere, & non transgredi diversum. 79. 2
Quæ Dispensatio operis præcepti, impediat ejus adimpletionem. 81. 1. *Cognitio actus præcepti, ut præceptum est, quomodo requisita.* ibid.
Præceptum Abrahæ quomodo intelligendum. 96. 2
Præceptum non ducendi plures uxores, quomodo intelligendum. 98. 2
Præceptum, ut tale, non datur, nisi de futuro. 146. 2
Præceptum annuæ confessionis, quomodo & per quam confessionem violetur. 241. 2. & *seq.*
Præceptum spei, fidei, & charitatis in lege veteri extitisse. 627. 1
Præcepta legis veteris, sexcenta & tredecim fuisse. 629. & *seq.*
Præcepta credendi plura mysteria in lege nova, quàm in veteri, quo jure sit indictum. 700. 2
Præceptum credendi explicitè in lege nova, quo sensu potest dici positivum. ibid.
Præceptum spei in lege nova, quomodo intelligendum. ibid. 701. 1
Præceptum charitatis in lege nova, quale. ibid.
Præceptum Christi de charitate, ad infideles se extendit. ibid. 2
Præceptum prædicandi datum pastoribus Ecclesiæ, quo jure introductum. 700. 2

Præcepti divisio.

Præceptum affirmativum, & negativum, & eorum differentia. 79. 2
Præceptorum naturalium triplex ordo. 93. 2
Præcepta erga proximum septem: erga Deum tria. 627. 1. & *seq.*

Præcepta Decalogi.

Præcepta Decalogi, vide *Legis veteris forma.*
Præceptorum Decalogi, & aliorum differentia. 631. 1
Præceptorum ordo in tabulis scriptorum. ibid.
Præcepta in tabulis descripta, & cur hoc. ibid. 2
Præcepta Decalogi, quando sufficienter promulgata. ib. 1. *in fin.*
Præcepta tam cæremonialia, quàm judicialia habuerunt rationem figuralem ex institutione divina. 624. 1
Præceptum aliquod Angelis datum ab initio creationis, & cur hoc. 616. 1

Præcepti obligatio.

Præceptum positum sub mortali, in materia levi, obligat sub veniali. 174. 1
Præceptum Apostolicum abstinendi à sanguine, &c. Actor. 15. obligabat sub mortali. 253. 2

Præcepti transgressio.

Præcepta Jejunii, Missæ, Communionis, &c. sine formali contemptu frangi posse. 254. 2
Præcepta hujusmodi transgrediendo, quis graviter peccat, licèt non habeat consuetudinem peccandi. 255. 1

Præcepti mutatio.

Nulla potestate humana posse proprium præceptum naturale mutari. 89. 2
Præcepta naturalia possintne aliqua potestate humana mutari. 90. 1. *Quæ præcepta mutabilia omnino, etiam à Deo.* 97. 1
Præceptum recitandi horas Canonicas obligat in conscientia, licèt pœnam imponat beneficiatis restituendi. 267. 1

Præcipio, Prohibeo.

Verbum præcipio, vel prohibeo quando indicet obligationem sub mortali. 176. 1. & 2

Prædestinatio.

Prædestinatio non intelligitur in intellectu divino ante omne decretum liberum. 62. 2

Prælatus.

Prælati inferiores quas leges condere valeant. 222. 1
Prælati Papæ inferiores, an per hæresim potestatem amittant. 228. 2
Prælatus an possit præcipere actus merè internos, ratione voti subditorum. 239. 2
Prælati Religionum, & Ecclesiastici possunt condere leges suo fini proportionatas. 253. 1. & *seq.*
Prælati inferiores pro quibus locis privilegia concedant. 564. 1. Vide *Privilegium.*
Prælati quo modo dispensent in legibus, quas ipsi non tulerint. 390. 1

Plebiscita.

Plebiscita cur ita dicta. 261. 2
Plebiscita applicari non possunt juri Canonico. 262. 1

Præscriptio.

Præscriptio cum possessione malæ fidei reprobatur per leges Canonicas. 125. 1
Præscriptio regulariter petit decennium inter præsentes, & vicennium inter absentes. 602. 2

Princeps, Principatus.

Princeps imperio subjectus, an suis legibus possit derogare Imperatoriis. 128. 1. & *seq.*
Quando potest princeps punire subditum extra territorium delinquentem. 192. 1
Principem obligari ad suam legem ex efficacia ipsius legis. 202. 1
Princeps quomodo lege sua obligetur. ibid.
Hæc principis obligatio, quo sensu dici potest naturalis, divina, vel humana. ibid. 2
Princeps non tenetur servare leges municipales provinciarum sibi subjectarum licèt in eis moretur, vel peregrinetur. ibid.
Princeps non obligatur lege sua, quoad vim coactivam. ibid.
An Princeps obligetur civiliter ratione suæ legis. 204. 2
Quæ leges irritantes, Principem comprehendant. 205. 1
Principatus humanus neque est congenitus naturæ, neque est contra illam. 211. 2

Privilegium.

Privilegii nomen æquivocè sumi posse. 545. 2 *Privilegii nomen.*
Privilegium quid. 496. 1
Privilegii definitio. ibid. 2
Non omnium privilegium esse legem propriè sumptam. ibid.
Privilegium, vide *Consuetudo.*
Privilegium aliud esse purum beneficium, aliud juri contrarium. 567. 2
Privilegium divinum, & humanum. 538. 1 *Privilegii divisio.*
Privilegium humanum reale, & personale. ibid.
Privilegium adhærens rei, aut personæ, & unde dignoscendum. 501. 1
Privilegium conventionale, & purum. 505. 2
Privilegium reale per se indifferens, ut sit personale. 506. 1
Privilegium perpetuum, & temporale. ibid. 2
Privilegii altera divisio. 502. 2
Privilegium odiosum, & favorabile. 509. 1
Privilegium affirmativum, & negativum. ibid. 2
Privilegium aliud pro foro externo, aliud pro interno. 510. 1
Privilegium scriptum, & non scriptum. 511. 2. & *ejus subdivisio.* ibid.
Privilegii forma usque ad beneplacitum meum, quomodo intelligendum. 688. 1 *Privilegii forma.*

INDEX RERUM.

Privilegii forma, externa & interna. 523. 1
Privilegii forma maximè includit significationem verborum. ibid. 2
In privilegio tria maximè consideranda. ibid.
Privilegii subjectum. *Privilegii forma substantialis unde cognoscatur.* 526. 2
Privilegii subjectum quod. 517. 2
Privilegium accipiens, semper supponitur aliquo modo inferior. 518. 2
Privilegium quibus personis conceditur de facto, vel concedi possit. 519. 2. & 520. 1
Privilegium, an idem sibi concedere queat. 519. 1
Privilegii causa. *Privilegiorum causa, qualis esse debeat.* 548. 1
Privilegium concedit quicunque legem condere possit, & hic solus. 515. 2. *& dari potest à supremo principe, ut suum effectum habeat, ante notitiam privilegiati.* 539. 2
Privilegium non requirit necessariò scripturam. 498. 2
Privilegii valor. *Privilegium à Pontifice concessum ubique valet, si absolutè concedatur.* 563. 2
Privilegium pro certo loco concessum, ibi solum valet. ibid.
Privilegii extra territorium concedentis quis valor. 564. 2
Privilegium ubique valet, pro dispensato in jure communi, nisi prohibeatur statuto alterius territorii. 565. 2
Privilegio in alieno territorio quando quis licitè uti possit. ibid. *& seq.*
Privilegii notitia. *Privilegii notitia quomodo necessaria privilegiato.* 556. 1
Privilegii notificatio. *Privilegiorum notificatio non spectat ad principem.* 555. 2
Privilegii ostensio vel alia probatio necessaria, ut contra alium admittatur. ibid. *& seq.*
Privilegium esse veram legem. 24. 1. & 2. & 40. 1
Privilegium à rescripto quomodo differt. 499. 1
Privilegium odiosum in dubio, quando censendum personale. 503. 2
Privilegium gratiosum quid. 504. 1
Privilegium remunerativum quid. ibid.
Privilegium eligendi Confessorem in rigore neminem gravat. 595. 1
Privilegium remunerativum, an sit reale, vel personale. 505. 2
Privilegium conventionale non semper transit ad hæredes. 506. 2
Privilegium esse perpetuum, & esse revocabile, diversum. ibid. 2
Privilegium perpetuum rei perpetuæ adhærere debet. 507. 1
Nullum privilegium suo fundamento durabilius est. ibid.
Privilegium negativum non perditur per non usum. 510. 1
Privilegia data pro foro pœnitentiæ non sunt limitanda ad judicium sacramentale. 511. 1. *neque extendenda ad forum contentiosum.* ibid.
Privilegia an sine expressa Principis concessione comparentur. ibid. 2
Privilegium an sit consuetudine potentius. 514. 2
Privilegium duobus modis concedi solet. 524. 1
Privilegium dari ad instantiam petentis, aut motu proprio unde dignoscendum. ibid.
Privilegium motu proprio concessum non retorqueri contra eum cui conceditur, sicut concessum ad petitionem cujusdam. 525. 1
Privilegium per surreptionem impetratum ad puram instantiam petentis non valere, secus si motu proprio concedatur. ibid.
Privilegium conceditur absolutè, vel sub conditione. 526. 2
Privilegii effectus. *Privilegiorum tres effectus generales.* 549. 2
Privilegium aliquando datur ad tollendum scrupulum, vel dubium. 550. 2
Privilegium quando habet effectum ultra jus commune. ibid.
Privilegii effectus per se esse aliquando morale jus &c. 551. 2
Privilegii effectus, ut lex est. 552. 2
Privilegium contra pariter privilegiatum, quem effectum habeat. ibid.
Privilegium per modum præmii, quando habeat effectum. 560. 2
Privilegii ad remunerandum opus factum, vel faciendum, eadem ratio. 561. 2
Privilegii acceptatio. *Privilegium dans jus, non acquiritur ante acceptationem per se, aut per alium, ante notitiam autem acquiritur per alium, non per se.* ibid.
Privilegii acceptatio ad alium effectum necessaria, ad alium non. 558. 2
Privilegia regulariter non conceduntur ad operandum ante notitiam privilegiarii. 560. 1
Privilegii utilitas. *Privilegii utilitas ante acceptationem quænam sit.* 563. 1
Privilegio, in quo loco quis uti possit. ibid.
Privilegia secundùm proprietatem verborum servanda. 569. 2
Privilegium injustum, quoad usum quale, & quem effectum habeat. ibid. 2
Privilegium injustum quoad concessionem quid operetur. 570. 1
Privilegii injusta concessio non semper reddit injustum usum ejus. ibid.
Privilegii vis magis ex intentione concedentis quàm ex verbis petenda. ibid. 2
Privilegium non in omnibus æquiparatur actuali dispensationi. 578. 2
Privilegio usus contrarius quis. 598. 1. & 2
Privilegium gratuitum duplex. 607. 1
Privileg. obligatio. *Privilegium quomodo inducit obligationem.* 40. 1
Privilegiarius in duobus casibus obligatur uti suo privilegio. 554. 1
Privilegii promulgatio. *Privilegiorum promulgatio quæ necessaria.* 555. 2
Privilegium quando amplè intelligendum. 520. 2
Privilegii extensio. *Privilegium sub masculino nomine quando fœminas comprehendat.* 521. 1
Privilegia quomodo ad conjuncta, sive correlativa extendantur. ibid. *per totum.*
Privilegium alicui concessum post meridiem recitandi Matutinas preces extenditur ad socium. 523. 1
Privilegiorum extensio non fiat in damnum tertii. 552. 2
Privilegium motu proprio concessum ampliandum. 568. 2
Privilegium ob similitudinem rationis non extendendum. 571. 1
Privilegii ampla interpretatio, quomodo facienda. 572. 1
Privilegium à die concessionis, quomodo fructuosum. 561. 2
Privilegium ablativum oneris quomodo operetur. 562. 1
Privilegium exemptionis quid operetur. ibid. 2
Privilegii restrictio triplex. 536. 1
Privilegii restrictio. *Privilegii restrictio quoad communicabilitatem.* 537. 2
Privilegium limitatur ex parte subjecti, objecti, & mente concedentis. 564. 1
Privilegium derogans juri communi restringendum. 568. 1
Privilegium quando restringendum. 567. 2. & 579. 1
Privilegium inferens damnum tertiæ personæ quomodo restringendum, & intelligendum. 569. 1. & 570. 2
Privilegii restrictio non debet illud reddere inutile. 169. 2
Privilegii mutatio. *Privilegii mutatio respectu prioris privilegiarii non extenditur ad posteriorem.* 535. 2
Privilegium multipliciter mutari solet. 573. 1

Pri-

INDEX RERUM.

Privilegiorum propria mutatio partialis, vel totalis. ibid.

Privilegiorum aliæ mutationes ex parte materiæ tanguntur. 579. 2

Privilegium insertum in corpore Juris, quando censeatur derogari. 529. 1

Privilegium quando censeatur derogare juri communi. 528. 1

Privilegii derogatio. *Privilegium derogans juri communi duplex.* ibid. 2

Privilegium in corpore juris contentum non derogatur tacitè per legem universalem non derogantem privilegiis expresse. 610. 2

Privilegium quatuor modis tacitè derogari censetur. ibid.

Privilegium speciale derogat generali 61[illegible]. 2

Inter privilegia, si sint generalia contraria, prævalet antiquius. ibid. 1

Privilegium ad instar *Privilegium ad instar in quo consistit.* 529. 2

Privilegium ad instar, quando censeatur augeri. 530. 1

Privilegium ad instar, an potest valere, contra illud ad cujus instar concessum est. 531. 2

Privilegii ad instar quænam forma concedendi. ibid.

Privilegii ad instar, & per communicationem comparatio. 535. 2. *& eorundem differentia.* ibid. 1

Privilegium an destruatur, destructio loco cui conceditur. 507. 2

Privilegii cessatio. *Privilegium non cessat cessante causa negativè, sed contrariè.* 573. 2. *&* 577. 1

Privilegium cessare negativè quid, & quid contrariè. 575. 2

Privilegium cessat cessante finali dupliciter. 579. 1

Privilegium cessat, cessante causa perpetuò. ibid. 2

Privilegium conditionale quomodo cessat. 573. 2

Privilegium ritè comparatum non cessat per mortem concedentis. 579. 2

Privilegium quando expirat morte concedentis. 581. 1. *& seq.*

Privilegium ut remaneat post mortem concedentis, quid requirat. 584. 1

Privilegii revocatio. *Privilegia contra Concilium Tridentinum, quæ revocata censeantur.* 541. 2

Privilegia revocata ab homine, vel à jure communi. 542. 2

Privilegium post mortem concedentis, à successore revocari potest. 585. 1

Privilegiorum revocatio, seu abrogatio. 92. 1

Privilegium datum non subdito, & ab eo acceptatum irrevocabile. 605. 1

Privilegium concessum subdito revocabile. ibid. 2

Privilegium remunerativum, & per contractum onerosum, irrevocabile. ibid. *&* 607. 1

Privilegium concessum ab inferiori in lege superioris, an possit ab inferiori revocari. 608. 2

Privilegium concessum ab inferiori potest à superiori revocari. 609. 1

Privilegium ex causa legitima revocabile. 607. 2

Privilegium gratuitum, quomodo revocabile. ibid.

Privilegium quibus modis revocari soleat. 609. 1

Privilegii revocatio expressa, & tacita, & illa duplex. ibid. 2

Privilegium ignoratum non impeditur per contrariam voluntatem. 610. 1

Privilegia per publicam legem revocata, promulgationem sufficientem expectant. 611. 2. *& seq.*

Quæ promulgatio sufficiat. 612. 1

Privilegii revocatio ab homine facta, quando sortitur effectum. ibid.

Privilegii revocatio per legem, & ad hominem facta diversa est. ibid.

Privilegii revocatio quomodo privilegiario notificari debeat. 613. 1. *& 2.*

Privilegii renunciatio. *Privilegium ob bonum commune, an possit à privato renunciari.* 508. 2

Privilegium ad bonum privatum quando renunciari potest. ibid.

Privilegium quoad momentaneum est, non est revocabile. 587 1

Privilegium per se loquendo renunciabile est. ibid. 2

Privilegium fit irrenuntiabile ex duplici cap. ibid. 1

Privilegium Clericale, cur non possit à persona particulari renunciari. ibid.

Privilegii renunciatio propria, & impropria. ibid. 2

Privilegii renuntiatio tacita, & expressa. 588. 1

Privilegii proprii renunciatio quid requirat. ibid.

Privilegium ut renuncietur, petit voluntatem expressam. 591. 1

Privilegii renunciatio multipliciter contingit. ibid. 2

Privilegium aliquod dici posse dispensationem. 385. 2

Privilegium amittitur per aliquem non usum. 592. 1. *& 593. 1* *Privilegii amissio.*

Privilegium non distruitur per usum merè negativum. 592. 2

Privilegium per usum privativum, quomodo destruatur. ibid.

Privilegium dupliciter amittitur per non usum. 593. 1

Privilegia quæ non amittuntur per non usum qualia. 595. 2

Privilegium, ut per non usum amittatur, an decennium requirat. 596. 1

Privilegiis absolutis nullum tempus jure definitum, ut amittantur. ibid.

Privilegium per non usum amitti, de quo fore intelligendum. 597. 1

Privilegia quæ non amittantur in foro conscientiæ quænam. ibid. 2. *&* 603. 2

Privilegia quæ per non usum ex dispositione juris per decennium amittuntur, quomodo sunt intelligenda. 598. 1

Privilegium amittitur per contrarium usum, si cætera adsint. ibid. 2

Privilegium an per unum actum amittatur. 574. 1

Privilegium non amittitur simpliciter per unam contraventionem, sed solum secundùm quid. 600. 2. *&* 601. 1

Privilegiorum amissio per contrarium usum in privilegiis absolutis non habet locum. 603. 1

Privilegii abusus multiplex. 604. 1

Privilegium amittitur per abusum. ibid.

Privilegii amisso per abusum, quando requirat sententiam Judicis. 606. 1

Privilegium ratione formæ limitatur ad vitam concedentis. 584. 2 *Privilegii limitatio.*

Privilegiorum communicatio est quædam forma concedendi. 532. 2 *Privilegii communicatio.*

Privilegii communicatio cum restrictione, unde extendenda. 536. 1 *Privilegii innovatio.*

Privilegiorum innovatio quid significet. 545. 1

Privilegiorum innovatio in forma communi, quid operetur. ibid. *& seq.*

Privilegiorum innovatio quos effectus habeat. 546. 1

Privilegium consideratur, ut lex est, vel ut exemptio à lege. 548. 1

Privilegiorum confirmatio, an sit nova concessio. 538. 1, *& 2*

Privilegiorum confirmatio in forma communi, vel ex certa scientia. ibid. 2 *Privilegii confirmatio.*

Privilegiorum confirmatio in forma communi explicatur. 539. 2

Privilegiorum confirmatio ex certa scientia, quam vim habeat. 540. 2

Privilegiorum confirmatio ex certa scientia uni Religioni data an aliis etiam Religionibus dari censeatur. 543. 2

Privilegia confirmata pro una Religione, quomodo ad alias Religiones extendenda. 533. 1

INDEX RERUM.

Privilegii derogatio. *Privilegium interpretandi, quænam praxis obſervanda.* 572. 2

uſus illicitus privilegii. *Privilegii uſus illicitus triplex.* 576.2

Prohibitio.

Prohibitio. Vide *Præcipio.*

Prohibitio quid ſignificet circa legem. 54. 1

R.

RECITARE.

Recitare, vide *Privilegium, & Præceptum.*

Religioſus.

Religioſis quæ pœna imponi poſſit. Vide *Pœna.*

Religioſi quando legibus Synodalibus obligentur. 257.2. *& 258. 2*

Religioſi exempti, an obligentur legibus Epiſcoporum. 259. 1

Religioſi exempti, an obligentur, ſaltem jure naturæ legibus Epiſcoporum. ibid.

Religioſi exempti, ſolùm ratione ſcandali, tenentur legibus Epiſcoporum. ibid.

Religioſorum regulæ ſæpe obligant ad pœnam, non ad culpam. 268. 2

Religioſorum Regulæ quo ſenſu obligent in conſcientia. 220. 2

Religioſi in voto obedientiæ habent virtuale pactum acceptandi pœnitentias. 221. 1

Religioſi peregrinantes, quomodo ſubſint legibus illius territorii, ubi peregrinantur. 193. 2

Solemnis Religionis profeſſio, unde habeat ſuum vinculum. 718. 2

Religioſorum vota, vide *Votum.*

Reſcriptum.

Reſcriptum, ſeu Epiſtola interpretans dubium, legem conſtituit, ſicut ſententia. 151.2

Reſcriptum requirit intrinſecè ſcripturam. 499. 1

Reſcriptum Juſtitiæ, & reſcriptum Gratiæ. ibid.

Reſcripti alia diviſio. ibid.

Reſtitutio.

Reſtitutio facta debitori invito, quomodo ſufficiat. 81.1

Revelatio.

Revelatio facta Petro Actor. 10. contigit Anno Chriſti quadrageſimo primo. 684.1. *& ſeq.*

Reus.

Reus ad executionem aliquarum pœnarum non tenetur 491.2. *& ſeq.* Vide *Sententia.*

Reus data ſententia, quæ ad mortem damnatur, poteſt aſcendere ſcalam, extendere collum, &c. 292. 1

Reus tenetur pœnam juſtam Exilii, & ſimiles per ſe exercere. ibid.

Reus ad quas pœnas pecuniarias obligari poſſit. 273.

Rex.

Rex duorum Regnorum diverſorum non poteſt eiſdem legibus obligare utrumque, ſi uni eſſent utiles, non alteri. 25. 1

Regia poteſtas, vide *Poteſtas civilis.*

Rex aliquando Reginæ ſubditus eſſe poteſt. 132.2

Ritus:

Ritus quid ſignificet. 450. 1. *Ritus juris, & facti.* ibid. 2

S.

SANCTI.

Sanctorum ſententiæ etiam quæ in Decreto habentur, non habent vim legis. 447. 1

Sanctorum dicta, quando vim legis habere queant. ib.2

Satisfactio.

Satisfactio, vide *Juſtus.*

Scandalum.

Scandalum evitandum etiam cum detrimento temporali. 31. 2

Scriptura.

Scripturam non eſſe de eſſentia legis. 148.1

Scriptura requiſita in ſtatutis inferiorum. 245. 2

Senſus Scripturæ duplex, literalis, & figuralis, & hic triplex: Tropologicus, ſeu moralis, Allegoricus, & Anagogicus. 623. 1

Secretum.

Secretum naturale non ſervare, non repugnare interdum juri naturæ. 88. 1

Sedes.

Sedium occupatio, quomodo ſpectat ad jus gentium. 106. 1

Senatuſconſulta.

Senatuſconſulta, cur ita dicta. 261.2

Sententia.

Sententia juſta, ſecundùm allegata, & probata (re tamen vera) falſa, ad quid obliget. 290. Vide *Suffragium.*

Sententia declaratoria criminis, non obligaret reum ad executionem pœnæ. 291. 1. *niſi lex dicat ipſo facto.* ibid. *& ſeq.* Vide *Simonia.*

Simonia.

Simoniacus confidentialis ipſo facto, privatur beneficio, non expectata ſententia declaratoria.. 284. 2

Simoniaci examinatores, quam pœnam incurrant. 285. 1

Simoniaci Cardinales in electione Papæ, privantur beneficiis ipſo facto. ibid.

Simulatio.

Simulatio Chriſti, Luc. 24. quomodo licita fuerit. 674. 1

Simulatio Jehu, 4. Reg. 10. peccaminoſa fuit. ibid.

Simulatio Joſuæ, Joſ. 8. an licita fuerit. 674. 1

Simulatio Elizæi Naaman Syro, de adorando Rimmon. 4 Reg. 5. quomodo intelligenda. ibid.

Spes.

Spes, vide *Præceptum.*

Spolia.

Spolia Ægyptiorum, quomodo Judæis conceſſa. 96.2

Statutum.

Statuta, quæ videntur contra jus commune, quomodo intelligenda. 431. 1

Statutum inferioris à ſuperiore non confirmatum, quam vim habeat. ibid. 2

Statutum ſine juriſdictione ab aliqua congregatione factum non obligat ex vi legis, ſed cujuſdam pacti. 225. 1

Stylus.

Stylus quid ſignificet. 449. 1

Stylus Juris, & facti. ibid. 2

Styli varii effectus inſinuantur. ibid.

Styli leges, quæ, & quales. 450. 1

Subditus.

Subditus petens diſpenſationem ſine cauſa, quomodo peccet. 407. 1

Subditus non peccat, utendo diſpenſatione, ſine cauſa. 412. 2

Suffragium.

Suffragandi inhabilitas, quando incurritur. 287.2

Suffragandi inhabilitas non expectat ſententiam declaratoriam. ibid.

Suffragii inhabilitas activa, quædam obſtat valori ſuffragii, quædam non. 288.1

Suffragii valori non ſemper obſtat inhabilitas Juris activa, ſecus de paſſiva. ibid.

Suffragio, omnino nullum, quando. ibid.

Suffragii inhabilitas quando pœnalis, & quando ſubſtantialis. ibid.

Suffragandi inhabilitates, quæ dicuntur facti, incurri ante ſententiam declaratoriam, niſi obſtet conſuetudo fortaſſe probabilis. ibid. 2

Suffragantes ſcholares, an teneantur veritatem reſpondere, de inhabilitate facti, à Superiore ſub juramento interrogati. ibid.

Suffragantes post negatam veritatem, an peccent contra justitiam. 289. 1
Suffragantes, se offerentes ad suffragia, tenentur veritatem fateri. ibid. 2
Suffragantes malè, quomodo puniendi. 280. 1
Suffragantes malè, an consuetudo excuset. ibid.

Superior.

Superior, & subditus correlativa, & ita unus sine alio esse nequit. 217. 1

Suspensio.

Suspensio. Vide *Legis mutatio.*
Suspensio major, & minor. 256. 2
Suspensio major denotat gravem obligationem. ibid. 2

T.

TAXARE.

Taxare rerum pretia ad quem effectum legis pertineat. 45. 2

Tempus.

Tempus ad legem aliquam derogandam, quantum esse debeat. 252. 1. & seq.
Tempus longum saltem decem annorum esse debet. 458. 2
Temporis continuatio ad præscriptam consuetudinem necessaria. ibid.
Tempus decennii sufficiens ut consuetudo inducatur. 473. 2
Tempus ad legem abrogandam per consuetudinem ignorante Principe quantum esse debeat. 482. 1
Tempus requisitum ut una consuetudo deroget alteri. 493. 2
Tempus decennii quando sufficiat. ibid.
Tempus quadraginta annorum, quando requisitum, & pro omnibus his. Vide *Consuetudo.*

Traditio.

Traditiones Ecclesiasticæ, quomodo jus non scriptum contineant. 444. 2
Quæ traditiones ex Apostolorum præceptis promanarunt. 447. 1
Traditio Ecclesiastica sine ullo præcepto inchoare potest. ibid.

Tributum.

Tributum à verbo tribuo derivatum. 299. 1. *aliæ derivationes.* ibid.
Tributum dividitur in reale, personale, & mixtum. ibid. 2
Tributorum varia nomina ut Census, Angaria, Pedagia, Guidagia, &c. ibid.
Tributa realia solvenda, licèt non petantur. ibid.
Tributorum materia. *Tributum imponi potest de rebus, quæ ad proprium usum venduntur, &c.* 308. 1
Tributa propria, & generalia externos etiam comprehendunt. 309. 1
Tributorum forma. *Tributorum forma est proportio inter personas servanda, & tributum.* 307. 2
Tributa per se non dependent ab acceptatione subditorum. 309. 2
Tributorum efficiens. *Tributa ab habente potestatem imponenda.* 302. 1. & *quis hanc habeat potestatem.* ibid.
Quæ tributa summus Pontifex imponere potest, & ubi. ibid. 2. & seq.
Tributa imponere de novo non potest, quia non sit supremus. 305. 1
Tributorum duplex causa consideranda. 306. 1 *Tributorum finis.*
Tributa in commune bonum ordinantur. 25. 1. & 305. 2
Tributorum justa quantitas ex causa tributi sumenda. ibid.
Tributa quomodo ad usus, ad quos dantur, expendenda. 306. 1, & 2
Tributa pendere à causa in fieri, & conservari. ibid.
Tributum ratione consuetudinis, quomodo exigendum, cessante causa. 307. 1
Non obligantur subditi solvere tributum novum, si non constet de potestate imponentis, quamvis non constet illum tali carere potestate. 313. 2 *Tributorum obligatio.*
Tributarius, quando potest se occultare ne solvat tributum. 315. 1
Tributa, ut in praxi benè solvantur, quæ sunt observanda. 316. 1
Tributum quomodo teneantur solvere advenæ. 309. 1. Vide *Lex Tributorum per totum.*

Timotheus.

Timotheus cur circumcisus à Paulo. 673. 2

Tyrannus.

Quando liceat servare præcepta Tyranni, quando non. 135. 1

V.

UNIVERSITAS.

Universitas, quomodo statuta facere possit. 225. 1

Volo, Voluntas.

An verbum volumus *habeat vim præcepti.* 149. 2
Velle præcipere, & velle non obligare repugnant, secluſa ignorantia. 17. 1
Voluntas divina libera ex suppositione unius actus potest necessitari ad alium. 73. 2
Voluntas interior privandi se privilegio, quam vim habeat. 589. 1
Voluntas exterior ad renunciandum privilegium necessaria. 691. 1. & seq.

Votum.

Votum solemne, vide *Religiosus.*
Votum, vide *Prælatus.*
Vovendi intentio, cum non se obligandi intentione repugnat. 17. 1
Votum non potest esse sine voluntate se obligandi. 14. 1
Voti dispensatio non est potestatis coactivæ, seu jurisdictionis voluntariæ. 239. 1. & vide *Dispensatio.*
Voti commutatio, quam potestatem requirat. ibid.
Voti Irritatio potestatem dominativam petit. ibid.
Vota religiosorum juxta regulam, quam profitentur, intelligenda. ibid. 2

Usura.

Usurarius contractus jure naturæ nullus, seu irritus, quomodo. 85. 2

Usus.

Usus quid propriè significet. 439. 2

Utilitas.

Utilitas, Vide *Lex.*

LAUS DEO.